Tomus Quartusdecimus.

D. THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI

COMPLECTENS

Expositionem

In Sanctum IESV Christi Euangelium secundum Matthæum, et secundum Ioannem.

ROMAE M D LXX.

Tomus Quartusdecimus.

D. THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI

COMPLECTENS

Expoſitionem

In Sanctum IESV Chriſti Euangelium ſecundum Matthæum, et ſecundum Ioannem.

ROMAE M D LXX.

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI,

IN MATTHAEVM EVANGELISTAM EXPOSITIO.

PROOEMIVM.

MATTHAEVS ex Iudæa &c. Euãgelio Matthæi Hie nymus prẽmittit prologum in quo tria facit. Primo enim ipsum authorem describit. Secundo, euangelii mysteria aperit, ibi [Duorum in se &c.] Tertio suam intentionem ostendit, ibi [Nobis autem in hoc studio,] Auctorẽ vero ipsum describit ex quatuor. primo, ex nomine cum dicit [Matthæus.] Secũdo, ex origine, cũ dicit [ex Iudæa] Tertio ex scribendi ordine, ibi [Sicut i oidie] Quarto, ex uocatione, ibi [Cuius vocatio ad dominũ] idest ad Christum &c. Et nota quòd glossa interlinearis quæ dicit primus. i. ante quem nullus &c. Videtur velle quòd alii post Matthæ. scripserunt in Iudæa, quod non est verũ. Solus enim Matth. scripsit in Iudæa. Marcus in Italia. Lucas in Achaia. Ioannes in Asia Cõsequenter ipsius euãgelii mysteria aperit. Et primo, aperit mysteria circa principiũ euangelii. Secundo, ostendit eadem mysteria requirenda esse & in medio & in fine, ibi [In quo euangelio vile est &c.] In principio autem euãgelii duo tanguntur. Primo, ponitur quasi quidam titulus, cum dicitur. Liber generationis. Secundo, generationis cuiusdam series describitur, cum dicitur. Abraham genuit &c. Primo ergo ponit mysteria tituli, vel quæ tanguntur in titulo. Secundo, mysteria generationis, ibi [Sicque quaterdenario] In titulo auté dicitur. Liber generationis &c. Vbi tanguntur duo principia scilicet Dauid & Abraham. Et hoc quia Abraæ prius datum est præceptum de circuncisione. Signum accepit circuncisionis: signaculum iustitiæ fidei quæ est in præputio vt sit ipse pater omnium credentium. Dauid autem electus est 1. Reg. a domino. 13. Inueni virum secundum cor meum. Vnde propter hoc isti duo tanguntur, vt denotetur quòd Christus traxit originem ex circuncisis patribus & electis. Et hoc est [duorum] hominum, vel duorũ principia idest duo principia scilicet Dauid & Abraham. Consequenter ponit mysteria quæ tanguntur in genealogia. Et primo, tangit mysteria ipsius euangelii, vel euangelistæ. Secundo, ipsius Christi, ibi [Quarũ omnium rerum &c.] Et est mysterium quod euangelista genealogiã Christi per tres tessaredecades distinxit. Quarum prima, est ab Abraham vsque ad Dauid. Secunda, a Dauid vsq; ad trãsmigrationẽ. Tertia, vsq; ad Christũ, vt ostẽderet Chrm eẽ & de circũcisis, & de electis, & de trãsmigrãtibꝰ. Et hoc est [triformiter posito]. i. tripliciter repetito, sup. in genealogia [a credendi fide] idest ab ipso Abraham, qui fuit primũ exẽplar credendi. [In electionis tẽpus porrigẽs] idest vsque ad ipsum Dauid deducẽs. [Et ab electione]. i. ab ipso Dauid [In trãsmigrationis die dirigẽs] [Et a trãsmigrationis die &c.] patet [decursam]. i. breuitor & cursorie tactã [aduẽtꝰ dñi ostẽdit generationẽ ut numero &c.] patet [Quarũ oium rerũ &c.] Nota qꝫ in hac generationis serie quatuor tãgũtur [Tẽpꝰ, nũerꝰ, & ordo, & dispositio, siue rõ] Quia ab Abrahã vsque ad Dauid &c Omnia ista nil aliud ostendunt nisi quòd deus Christus est. Hoc enim intendit secundũ dispositionẽ & rõnem allegoricã qꝫ Christus est deus, quod est fidei necessarium scilicet qꝫ [Christus deus est] idest in omnibus non est

MATTHÆVS ex Iudæa sicut in ordine primꝰ ponitur, ita euangelium in Iudæa primus scripsit, cuius vocatio ad dominũ ex publicanis actibus fuit, duorum in generatione Chri principia præsumẽs: vniꝰ cuius prima circũcisio in carne, alterius cuius secũdũ cor electio fuit. Ex vtrisque enim patribus Christus. Sicque quaterdenario numero triformiter posito, principium a credendi fide in electionis tẽpus porrigẽs, & ex electione vsque in transmigrationis diem dirigens, atque a trãsmigrationis die vsque in Christum definiens, decursam aduentus domini ostendit generationem vt numero satisfaciens & tempori; & se quid esset ostenderet, & dei in se opus monstrans ẽt in his quorum genus posuit, Christi operantis a principio testimonium non negaret. Quarũ omniũ rerum, tempus, ordo, numerus, dispositio, vel ratio, quod fidei necessariũ est deus Christus est, qui factus ex muliere, factus sub lege, natus ex virgine, passus in carne, omnia in cruce fixit: vt triũphans ea in semetipso, resurgens in corpore & patris nomen in patribus filio: & filii nomen patri restituẽs in filiis, sine principio sine fine, ostendens vnum se cum patre esse quia vnus est. In quo euangelio vtile est desiderantibus deum, sic prima vel media vel perfecta cognoscere, vt & vocationem Apostoli & opus euangelij, & dilectionẽ dei in carne nascentis per vniuersa legentes intelligãt, atque id in eo in quo reprehẽli sunt & aprehẽdere appetunt, recognoscãt. Nobis .n. in hoc studio argumẽti fuit: & fidẽ factę rei tradere et operãtis dei intelligẽdã diligẽter eẽ dispõnẽ a quærentibus non tacere.

plus de necessitate fidei nisi qꝫ Christus est deus [Qui factus &c.] Nota & expone & signa capitula [Et omnia in cruce fixit] idest peccata secundũ quòd de medio tulit qđ aduersum nos chirographum erat. Itẽ melius. Christus ẽm deũ & hominem qui est omnia, secundũ illud. Ego si exaltatꝰ fuero a terra omnia traham ad meipsum. Io. 12. & Phil. 2. vt in nomine dñi omne genuflectatur cælestiũ terrestriũ & infernorũ [vt triumphans &c] quia per trophæũ crucis omnia sibi subiecit, & de quolibet triũpha uit [Et patris nomen &c.] Ad euidentiam autẽ huius notandũ quòd in serie generationis ponuntur quidã patres & quidam filii, sicut patet. Itẽ, ponitur, ibi quidã pater sine patre, sicut Adam quidã filius sine filio, sicut Iesus. Item ponuntur quidam qui sunt patres & filii, sicut omnes intermedii. Per hoc autem mistice designatur quòd in trinitate est pater & filius sicut in hac genealogia sunt quidã patres, quidam filii. Item per hoc quod primus pater non habet patrem in hac serie, nec vltimus filius filium, ostẽditur quòd isti sunt ab æterno. Item per hoc quòd vnus & idem in persona est pater & filius respectu diuersorum, tangitur quòd isti sunt vnũ, non quidem in persona sed natura. Et hoc est quod dicit. [Et patris nomen resistuens filio in patribus] idest quòd filius habeat patrem [in patribus] idest per hoc quòd ponuntur, ibi quidam patres. [Et nomen restituens patri] idest quòd pater habeat filium, & hoc [in filiis] idest per hoc quòd ponuntur, ibi aliqui filii sine principio & sine fine: quia pater primus non habet patrem: nec vltimus filius filium. [Ostendens se vnum esse cum patre] idest vnius naturæ, quia vnus in persona scilicet pater & filius, respectu tamen diuersorũ in dicta genealogia. Nota interlinearem quæ dicit [Vnus] Christus quod nihil est dictum. Consequenter ostendit consimilia mysteria requirenda esse in dicto euangelio, nõ solũ in principio, sed etiã in medio & fine. Et hoc est [In quo euangelio] scilicet Matth. [vtile est desiderantibus deum sic &c.] idest eodem modo sicut diximus, cognoscere [prima] idest principium [vel media vel perfecta [finem] & consummationem [Vt & vocationẽ Apostoli &c. [scilicet] est Phil. 3. Sequor autem si quo modo cõprehendam [Nobis autem] hic ostendit intentionem suam scilicet quod intendit quòd ea quæ hic dicuntur vera sunt in historia, & tamen spiritualiter intelligenda. [Nobis autem fuit hoc] idest hæc intentio [in studio argumenti] idest prologi.

INCIPIT EXPOSITIO
DIVI THOMAE IN EVANGELIVM
MATTHAEI EVANGELISTAE.

INTER euangelistas Matthęus præcipue versatur circa humanitatem Christi: vnde secundum Greg. per hominem significatur in figura quatuor animalium: per humanitatem autem Christus in mundum introiuit, progressus est, & exiuit. Et ideo diuiditur totū euangelium in tres partes. Primo enim agit euangelista de Christi humanitatis in mundum ingressu. Secundo, de eius processu. Tertio, de eius egressu. Secunda pars incipit in cap. 3. ibi [In diebus autem illis &c.] Tertia, cap. 21. [Et cum appropinquasset Hierosol. &c.] In prima, parte duo facit. Primo describitur Christi generatio. Secundo, ipsius generationis subditur manifestatio. 2. cap. ibi [Cum natus esset] In prima parte tria facit. Primo enim quasi titulus totius libri præponitur. Cum dicitur liber generationis, Secundo, patrum series texitur. Abraham genuit Isaac. Tertio, cum dicitur. [Christi autem generatio sic &c.] Generatio Christi in speciali describitur. Titulus autem qui præmittitur est iste [Liber &c.] Et videtur esse oratio imperfecta. Ponitur enim ibi, Nominatiuus sine verbo: sed non est. Matth. enim euangelium Hebræis conscripsit, & ideo in scribendo, morem Iudæorum seruauit. Consuetum est autem apud Hebræos sic loqui, sicut cum dicitur. Visio Esaiæ filii &c. subauditur, hæc est: nec oportet apponere, ita hic cum dicitur. [Liber generationis] subauditur, hic est. Et hic etiam modus loquendi consuetus est apud nos. Si enim velimus aliquem librum intitulare, dr, Priscianus maior vel minor. Nec oportet apponere hic est, vel incipit. Item quæritur, cum parua particula istius libri sit de generatione Christi, quare intitulauit librum suum sic. Et dicendum quòd Matthæus qui scripsit Hebræis, in scribendo modum Hebræorum seruauit. Consuetū ē autem apud Hebræos, libros suos a principio intitulare, sicut dicitur Genesis: quia ibi agitur de generatione, vnde. Gen. 5. Hic est liber generationis Adam. Et liber Exodi: quia In prima parte agitur de exitu filiorū Israel de Aegypto. Sed quæritur quare additur Iesu Cristi. Et dicendum quòd secundum Apostolum. 1. Corinth. 15. sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur. Viderat autem Matth. librum primum veteris testamenti in quo agitur de generatione in quo dictum est cap. 5. Hic est liber generationis Adam. vt ergo nouum testamentum, in quo agitur de regeneratione, & restauratione, ei responderet per oppositum, dicit [liber generationis Iesu Christi] vt ostenderet quòd idem est author vtriusque. Hic autem quæritur de hoc, quod hic dicitur. Liber generationis &c. Contrarium enim habetur Esaiæ. 53. vbi dicitur. Generationem eius quis enarrabit? Sed sensus est secundum Hieron. quòd in Christo est duplex generatio scilicet diuina, quæ enarrari non potest: quia & si aliquo modo dicimus filium genitum: sed modum quo gignitur nec homo nec angelus potest comprehendere. Alia autem est humana de qua agit: sed tamē in hac ēt generatione sunt multa difficilia. Et ideo secundum Remigium perpauci sunt qui possint eā enarrare. Item quæritur de hoc q̄ dicit [generationis] cum hic plures texantur generationes. Sed dicendum quòd licet multæ enumerentur generationes, omnes tamen introducuntur propter vnam scilicet propter generationē Christi de qua inferius. Christi autem generatio sic erat. Describitur autem cuius generatio texitur. Primo, a nominæ cum dicitur [Iesu] Secundo, ab officio, cum dicitur [Christi] Tertio, ab origine, cum dicitur [Filii Dauid filii Abraham] Quāmuis autem fuerint & alii, qui vocati sunt Iesus, sicut Iesus filius naue, de quo, Eccl. 46. Fortis in bello Iesu naue successor Moysi in prophetis, & alius circa ædificationem templi, de quo in Zach. 3. Isti tamen fuerunt Iesus nominales & figurales, inquantum scilicet figurabant istum, ille Iesus introduxit populum Israel in terrā promissionis, sed iste Iesus ideſt saluator noster, non in terram carnalem, sed introducit nos in cælestem. Heb. 12. Ipsum enim habemus authorem & consummatorē in sanguine eius &c. & recte dr Iesus, duo nomen conuenit ei secundum vtram. que naturam scilicet

Incipit euangeliū Matthæi. Cap. I.

LIBER generationis Iesu Christi, fili Dauid, filii Abraham.

diuinam & humanam. Secundum quidem humanam in carne sua passus est, & expleuit mysterium nostræ redemptionis: & cum passio illa non haberet efficaciam nisi ex virtute diuinitatis adiunctæ, propter hoc dicitur infra. Vocabitur nomen eius Iesus. Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Sed quæritur quare dicit Christi. Nonne sufficisset Iesu? Respondeo hoc ideo factum esse: quia vt dictum est & alii vocati sunt Iesus. Ab officio autem describit eum cum dicit [Christi] ideſt vncti. Nota autem tres vnctiones in veteri lege. Vnctus enim est Aaron in sacerdotem. Leuit. cap. 8. Vnctus est Saul a Samuele in regem. 1. Reg. 10. Et Dauid. 1. Reg. 16. vnctus est & Helisæus in prophetam. 3. Reg. 19. quia ergo Christus fuit verus sacerdos, in psalm. 109. Tu es sacerdos, &c. & rex & propheta: ideo dicitur recte Christus, propter tria officia quæ ipse exercuit [Filii Dauid filii Abraham] Hic est duplex quæstio scilicet de numero & ordine. Ad primum, quare istos duos nominauit, propter illam rationem quæ in prologo, dicta est, q̄ Abraham propheta fuit. Genes. 20. Dixit dominus ad Abimelech regem yerare. Redde vxorem viro suo: quia propheta est. Item fuit sacerdos. Genes. 15. Dum impleuit officium sacerdotis offerendo scilicet hostiam domino. Sume inquit mihi vaccam triennem &c. Dauid autem propheta fuit, sicut patet. Act. 2. Fuit etiam rex: sicut patet. 2. Reg. cap. 2. Quia ergo Christus fuit rex & propheta & sacerdos: ideo recte dicitur filius istorum. Si enim solum Abraham nominasset non signaretur quòd Christus rex fuisset. Item si solum Dauid: non denotaretur in Christo sacerdotalis dignitas, & ideo vtrūque posuit. Ad secundum dicendum, quòd secundum Hieron. Dauid præponitur & commutatur ordo propter necessitatem texendi genealogiam, si enim primo, diceret filii Abraham, Secundo, filii Dauid, oporteret secundo repetere Abraham vt continuaretur ordo genealogiæ. Secundum Ambr. autem dicendum q̄ Dauid præponitur ratione dignitatis. Ad Dauid enim facta est repromissio de ipso capite, cuin dicitur. psalm. 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam &c. Sed ad Abraham de membris scilicet de ecclesia: vnde Genes. 22. In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ &c. Hic notandum quòd multi fuerunt errores de Christo. Quidam enim errauerunt circa eius diuinitatem: sicut Paulus Samosatenus, Fotinus, & Sabellius: quidam circa humanitatem, & quidam circa vtramque, alii autem errauerunt circa eius personam. Circa humanitatem eius primus errauit Manichęus, qui dixit eum non verum corpus: sed phantasticum accepisse. Contra quod est quod dicit dominus, Luc. vltimo. Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet: sicut me videtis habere & cæter. Secundo, post eum errauit Valentinus qui dixit eum corpus cæleste secum attulisse: non de virgine assumpsisse, sed per eam sicut aquā per canale transisse. Sed contra est quod dicitur Roman. 1. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Tertius error fuit Apollinaris, qui dixit eum tantum accepisse corpus, & non animam, sed loco animæ habuisse diuinitatem. Sed contra est quod frequenter dicitur. Nunc anima mea turbata est. Sed propter hoc ipse idem mutauit postea opinionem, & dixit Christum habuisse vegetabilem & sensibilem, non

non tamen rationalem: sed loco eius diuinitatem. Sed tunc sequeretur inconueniens, quòd Christus nō esset plus homo quàm vnum brutum. Hos autem errores quasi quadam sorte diuiserūt sibi quatuor euangelistæ. Marcus enim & Ioannes principaliter errores illos qui sunt circa diuinitatem destruxerunt, vnde Ioannes in principio statim dixit. In principio erat verbum. Et Mar. exorsus est sic. Initium euangelii Iesu Christi filii dei, non dixit filii Abraham. Matthæus autem & Lucas illos qui circa eius humanitatem sunt errores destruunt in principio. Vnde nota quòd in hoc quod dicitur filii Dauid, filii Abraham omnes errores qui fuerunt circa Christi humanitatem excluduntur. Filius enim non dicitur alicuius aliquis, nisi per generationem vniuocam, quæ est secundum conuenientiam in specie. Quantumcumque enim aliquid generetur ex homine, nisi participaret eandem specie naturam, numquam dicitur filius, sicut patet de pediculis & huiusmodi. Si igitur Christus est filius Dauid & Abraham: oportet eum habere eandem naturam, ratione eiusdem speciei, non autem haberet eandem naturam secundum speciem, si non haberet corpus verum & naturale, nec si illud de cælo attulisset, nec etiam si careret anima sensitiua, siue rationali, vnde patet excluso omnis erroris.

b ¶Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam & fratres eius. Iudas autem genuit Phares & Zarā de Thamar. Phares autem genuit Esrom. Esrom autem genuit Arā. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naason.

b ¶Proposito titulo, hic series genealogiæ texitur. Et diuiditur in partes tres, secundum tres quaterdenarios quibus dicta genealogiæ series texitur. primus quaterdenarius est ab Abrahā vsque ad Dauid, qui procedit per patriarchas. Secundus, procedit a Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, qui procedit per reges. Tertius, a transmigratione Babylonis vsque ad Christum: qui incipit a ducibus, & procedit per personas priuatas. Secunda, ibi. [Dauid autem rex &c.] Tertia, ibi [Et post transmigrationem Babylonis &c.] Prima diuiditur in tres. Primo enim ponuntur patres qui fuerunt ante ingressum in Aegyptum. Secundo, ponuntur illi qui fuerunt in ipso exitu, & terræ promissionis ingressu. Tertio, illi qui fuerunt post ingressum terræ promissionis. Dicit ergo primo. [Abraham &c.] Hic considerandum est antequam vlterius procedamus, quòd duo Euangelistæ generationem Christi secundum carnem prosequuntur scilicet Lucas & Matthæus: sed differenter. Et hæc differentia attenditur quantum ad quinque. Primo enim differunt quantū ad situm. Secundo, quantum ad ordinem. Tertio, quantum ad modum. Quarto, quantum ad terminum. Quinto, quantum ad personas muneratas. Primo, dico quod differunt quantum ad situm: quia Matthæus generationem Christi in principio euangelii incipit texere. Lucas autem non in principio, sed post baptismum: & ratio huius est secundum August. quoniam Matthæus generationem Christi carnalem suscepit describendam. Et ideo statim in principio debuit eam ponere. Lucas autem maxime intēdit cōmēdare in Christo personā sacerdotalē ad sacerdotē aūt pertinet expiatio peccatorum. Et ideo post baptismū in quo fit peccatorum expiatio: conuenienter a Luca ponitur Christi generatio. Secundo autem Lucas & Matthæus in texendo genealogiam Christi differunt quantum ad ordinem: quia Matthæus texit Christi generationem incipiendo ad Abraham & descendēdo vsque ad Christū. Lucas aūt incipit a Christo, & ascēdendo procedit vsque ad Abraham: & etiam vltra. Et ratio est, quia secundum Apostolum. Rom. 4. In Christo fuerunt duo scilicet humilitas suscipiendi defectus naturæ nostræ, & potestas diuinitatis & gratiæ: per quam nos ab huius defectibus expiauit. Rom. 8. Misit deus filium suum in similitudinē carnis peccati: propter primū, & de peccato damnauit peccatum in carne propter secundum. Matthæus ergo qui intendit generationem Christi carnalem, per quam descendit vsque ad infirmitatis nostræ assumptionem: congrue eius generationem descendendo describit. Sed Lucas qui in ipso commendat sacerdotalem dignitatem, per quam deo reconciliamur, & ipsi Christo vnimur: congrue ascendendo procedit. Tertio, differunt quantum ad modum: quia in enarratione genealogiæ Matthæus vtitur hoc verbo genuit, sed Lucas hoc verbo fuit. Et hoc est quia Matthæus in tota enarratione sua non ponit nisi patres carnales, sed Lucas ponit multos patres secundum legem, siue per adoptionem. Præceptum enim fuit in lege quòd si aliquis moreretur sine filiis, quòd frater eius acciperet sponsam eius & generaret sibi filios: vnde filii illi non erant eius qui generabat: sed per quandam adoptionem imputabantur priori, vnde Lucas qui ponit multos filios genitos per adoptionem: nō dicit, genuit, sed fuit, quia quāmuis ipsi eos non generassent: eorum tamen per quandam adoptionem erant. Matthæus autem qui ponit solum patres carnales, dicit genuit. Ratio autem huius est: quia sicut dictum est, Matthæus versatur maxime circa Christi humanitatem. Et quia secundum carnem natus est ex patribus carnalibus: ideo in genealogia Matthæi nullus ponitur, qui non fuerit pater carnalis. Lucas autem commendat maxime in Christo sacerdotalem dignitatem per quam adoptamur in filios dei. Et ideo non solum carnales: sed etiam legales patres posuit. Quarto, differunt quantum ad terminum, quia Matthæus generationem suam incipit ab Abraham & protendit vsque ad Christum. Lucas autem a Christo, non solum vsque ad Abraham: sed etiam vsque ad deum. Cuius ratio potest sumi ex hoc quòd Matthæus scripsit Hebræis. Hebræi autem maxime gloriabantur de Abraham. Ioan. 8. Semen Abraæ sumus: qui fuit primum credendi principium. Et ideo Matthæus ab Abraham incæpit, Lucas autem scripsit græcis: qui nihil de Abraham sciebant, nisi per Christum: si enim nō fuisset Christus, nihil vmquàm sciuissent de Abrahā. Et iō Lucas incœpit a Christo, & terminauit non solū in Abraham, sed in deū. Quinto, differunt quantum ad personas enumeratas: quia in tota serie genealogiæ Lucæ nulla prorsus de muliere fit mentio, in Matthæo autem aliquæ interponuntur mulieres: cuius ratio est secundum Ambros. quia Lucas (sicut dictum est) commendat maxime sacerdotalem dignitatem, in sacerdote autem maxima requiritur puritas. Matthæus autem eius texit generationem carnalem: & ideo, ibi ponuntur aliquæ mulieres. Notandum tamen quòd in tota genealogia Matthæi non ponuntur nisi mulieres peccatrices, vel quæ in aliquo fuerant peccato notatæ: sicut Thamar quæ fornicata est. Gen. 38. Et Ruth quæ fuit idolatra quia gentilis: & vxor Vriæ quæ fuit adultera 2. Reg. 11. Et hoc ad designandum secundum Hieron. quòd ille cuius genealogia texitur intrauit propter peccatores redimendos. Alia ratio tangitur ab Ambrosio scilicet vt tolleretur confusio ecclesiæ. Si enim Christus ex peccatoribus nasci voluit: non debent infideles irridere si peccatores ad ecclesiam veniant. Alio ratio potest assignari credo secundum Chrysost. vt ostendatur imperfectio legis: & quòd Christus venit legem implere. Per hoc enim quòd tanguntur quædam mulieres peccatrices denotatur quòd illi qui erant maximi in lege erant peccatores: sicut Dauid & Iudas, & in hoc designat imperfectionem aliorum. Si enim isti fuerunt peccatores, multo magis & alii. Roma. 3. Omnes peccauerunt: Et ideo isti ponuntur in generatione Christi, vt designetur quòd ipse legem impleuerat. Nota tamen quòd istæ mulieres quàmuis fuerint omnes peccatrices, non tamen pro tempore illo quo texitur earum genealogia: sed iam erant muudatæ per pœnitentiam. [Dicit ergo. Abraham genuit Isaac] Notandum primo, quòd hic duo sunt consideranda secūdum literā, siue sensum literalem. Primo, q̄ per patres istos positos designatur Christus. Secundo, quòd etiam ista referuntur & possunt referri ad instructionem nostram. Dicit ergo primo [Abraham genuit Isaac] Et hoc habetur. Genes. 21. [Isaac autem genuit Iacob] Gen. 25. [Iacob autem genuit Iudam & fratres eius] Hic quæritur cum Abraham alium habuerit filium quàm Isaac sicut Ismael, & similiter Isaac, quare non fit mētio de eis, sicut hic dicitur Iudam & fratres? Item quare magis exprimitur Iudas ex nominæ quàm alii? Ratio est quia Iudas & fratres eius sub cultura vnius dei permānserunt. & ideo de eis fit mentio in generatione Christi, non autem Isaac & Ismael: nec Iacob & Esau. Ad secundum quòd hoc fuit vt impleri oportēret in Christo prophetia Iacob. Genes. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium. Manifestum enim est quòd de Iuda ortus est dominus vt dicitur Heb. 7. & ideo sit magis mentio de ipso quàm de aliis. [Iudas autem genuit Phares &c.] Hic quæritur. Cum dominus non sit natus de Zare, sed de Phares, quare fit mentio de eo. Item quare nominaliter exprimitur? Prius enim dixit fratres eius, quare ergo expressit nomen Zaræ? & dicendum secundum Ambros. quòd hoc in mysterio factum est. Ad cuius euidentiam nota historiam quæ habet Gen. 38. quòd in partu Thamar prior apparuit Zaram, in cuius manu obstetrix ligauit filum coccineum dicens. Iste egredietur prior, & ideo vocauit nomen eius Zaram: postea illo retrahente manum egressus est alter, dicente obstetrice. Quare propter te &c. Zaram autem qui prior apparuit significat populum Iudæorum in cuius manu obstetrix filum coccineum ligauit, hoc est circumcisionem quæ fiebat cum sanguinis effusione. Sed illo retrahente manum & c. egressus

est alter; quia cæcitas ex parte contigit in Iudæis. Sic enim populus gentilis diuisus intrauit in Iucem fidei, egressus de vulua ignorantiæ & infideliratis. Secundo, notandum quòd per patres positos in generatione Christi signatur Christus rõne vel nominis vel facti, vel alicuius alterius, sicut per se patet. Abrahã enim interpretat̃ pr̃ multarũ gẽtiũ & significat Christũ de quo. Heb. 2. Qui multos filios in gloriã adduxerat. Itẽ Abrahã ex pr̃cepto domini exiuit de terra sua. Genes. 12. Et Christus est qui dixit. Hierem. 12. Reliqui domum meam dimisi hæreditatem meam &c. Similiter Abraham qui risit dicendo. Nunc risum fecit mihi dominus. Gen. 21. Et ideo Christus est, in cuius nativitate non solum vni personæ sed toti mundo gaudium nuntiatur. Luc. 2. Ecce euãgelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie saluator qui est Christus dominus &c. Similiter per Iacob, & ratione interpretationis & ratione facti; sicut patet in hoc quod supposuit lapidem ideſt duritiem crucis capiti suo. Similiter per Iudam & Phares qui interpretatur diuisio, ipse enim diuidet oues ab hædis. infra. 25. Moraliter autem in istis generationibus designatur status nostrę iustificationis, secundum sex quæ requirũtur ad iustificationem scilicet fides per Abraham iustificatum ex fidei iustitia. Alibi enim ipse principiũ dicitur fidei. Ro. 4. Vt sit pater omnium credentium per præputium. Isaac spes: quia interpretatur risus. Ro. 12. Spe gaudentes. Iacob charitas qui duxit duas vxores Lyam quæ interpretatur laborans, & Rachel, ideſt duas vitas: quæ sunt in charitate secundum duo præcepta. Contemplatiua enim delectatur in deo, actiua autem est per quam subuenitur proximo. Iudas confessio quæ duplex est, fidei. Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, & peccatorum, confitemini alterutrum peccata vestra. Iac. 5. Ex hoc autem sequitur duplex effectus scilicet destructio vitio rum, quæ per Phares designatur, & origo virtutum quod significatur per Zaram. Et ista oriuntur de Thamar quæ interpretatur amaritudo. Esa. 38. Recogitabo &c. [Phares autem genuit Esron] Hic ponitur series genealogiæ patrum, qui nati sunt in Ægypto vel in exitu eius, sicut enim per Phares, qui interpretatur diuisio, significatur Christus infra. 25. Separabit agnos ab hædis, ita per Esron qui interpretatur sagitta vel atrium. Dicitur enim sagitta propter efficaciam prædicationis, qua audiẽtium corda penetrauit, psalm. 44. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorum regis, Atrium autem propter latitudinem charitatis, qua non solum amicos sed etiam inimicos dilexit. Rom. 5. Cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filii eius. Esa. 53. Ipse pro transgressoribus rogauit. Et idem, Luc. 23. Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. [Esron autem genuit aram] Aram autem interpretatur electus, vel excelsus. Esa. 42. Ecce puer meus, & ipse est excelsus super omnes. Ephes. 2. Ipsum constituit super omnem principatum. [Aram autem genuit Aminadab] qui interpretatur spõtaneus. Ipse est in cuius persona dicit, psalm. 53. Voluntarie sacrificabo tibi & confitebor nomini tuo quoniam bonum est domine. & Esa. 53. Oblatus est quia ipse voluit, & non apperuit os suum &c. Io. 6. Non veni facere voluntatem meam, sed eius qui misit me. [Aminadab autem genuit Naason] Qui interpretatur augurium vel serpentinum: quia Christus non solum præsentia, sed etiam præterita & futura cognouit. Heb. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Item serpentinum propter prudentiam. Prudentia enim attribuitur serpenti. infra. 10. Estote prudentes sicut serpentes. Iob. 12. Ipse nouit decipientem & eũ qui decipitur. Nota quòd iste Naason fuit in tempore Moysi & exiuit cum eo de Aegypto, & fuit vnus princeps in tribu Iuda in deserto, sicut habetur in Num. 70. cap. Sed aduertendum q̃ Exod. vbi nostra litera habet, filii Israel ascenderunt armati de Aegypto, Aquila transtulit, instructi, propter æquiuocationem, melior est autem litera. 70. filii Israel quinta generatione exierunt de Aegypto. Sed contra. Naason iste non fuit quintus a Iacob sed septimus, sicut patet computando Iacob Iudas &c. vsque ad Naason. ergo non quinta sed septima generatione: sed dicitur q̃ nõ est computandũ per tribũ Iuda sed per tribũ Leui, sub cuius ductu exierũt filii Israel de Aegypto, psal. 76. Deduxisti sicut oues populum tuũ in manu Moysi & Aaron. Et patet q̃ tantum sunt quinque generationes. Iacob enim genuit Leui. Leui autem genuit Caath, Caath genuit Aniram. Aniram autem genuit Moysen & Aaron sicut patet. Exod. 2. Et sub Moyse exierunt de Aegypto, vbi nota quòd inter omnes tribus magis multiplicatur tribus Iuda. Et hoc quia ex ea erant reges futuri: qui debebant pugnare. Inter omnes autem minus multiplicabatur tribus Leui. Et hoc quia ordinata erat ad officium diuinum & sacerdotium, ad quod pauciores sufficiebãt. Et ideo vult quòd etiã computando per tribum Iuda, sit verum quod dicitur. Gen. 5. quinta generatione reuertentur huc. Dicit ergo Hieron. Illud quod ibi dicitur intelligendum esse computando per tribum Leui, quod autẽ hic dicitur per tribum Iuda. Phares enim ipse cũ Iacob & Iuda patre suo intrauit i Aegyptum. Et ideo istæ generationes non sunt computandæ a Iacob sed a Phares qui & ipse intrauit in Aegyptum. Et paret quòd Naason fuit quintus a Phares, similiter Leui ipse intrauit in Aegyptum cum patre suo Iacob. Et ideo a Leui & non a Iacob cõputandæ sunt generationes. Clarum autem est quòd Moyses fuit quartus a Leui. [Naason autem genuit Salmon] Salmon interpretat̃ sensibilis: & significat Christum in quo sunt oẽs thesauri sapiẽtiæ & scientiæ absconditi. Moraliter hic notandum quòd sicut in prima generatione significatur ordo nostræ iustificationis quantum ad statum incipientium, ita in ista secunda generatione quæ similiter continet quinque, significatur profectus proficientium. Primum enim quod sequitur ex quo homo est iustificatus a peccato est quòd ipse habet zælum animarum. Et ideo bene Phares genuit Esron: qui interpretatur sagitta propter efficaciam prædicationis qua penetrantur corda auditorum: Esa. 40. Posuit me quasi sagittam electam. Et ita adapta alia. [Salmon autem genuit Booz &c.] Hic ponuntur patres qui fuerunt nati post in gressum terræ promissionis, Salmon enim fuit genitus in deserto, & intrauit cum Iosue in terram promissionis, & accepit vxorem Raab meretricem, de qua genuit Booz. Booz interpretatur fortis. 2. Reg. 22. Dominus fortitudo mea & robur meum. Raab autem interpretatur fames, vel latitudo, & significat ecclesiam: quia ad ipsam pertinet illa beatitudo. Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabũtur &c. Interpretatur etiã latitudo: quia ecclesia per totũ orbẽ dilatata est. Esa. 54. Dilata locũ tẽtorii tui & pelles taberna culorũ tuorũ extende &c. Itẽ interpretatur impetus: quia impetu prædicationis reges & philosophos cõuertit. Itẽ significat ecclesiam rõne facti. Raab filũ coccineũ misit in fenestra, per quẽ liberata est a subuersione Ierico. Iosue. 2. ca. Fenestra nostra est os: filũ ergo in fenestra est confessio passionis Christi: per quã ecclesia liberata est a morte. Itẽ, ratione coniugii, quia sicut Raab iuncta est in matrimonio Salmon qui fuit princeps in tribu Iuda: sic Christus desponsauit sibi ecclesiam. 2. Corinthiorũ. 11. Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo &c. Sed hic quæritur secundum literam, cum Raab fuerit meretrix: quomodo tanto principi, qui erat maior inter alios desponsata est? Et est dicendum quòd Raab maximum quid fecit eo quòd contempto populo suo & ritu paterno, cultrum dei Israel elegit. Et ideo quasi pro maximo honore nobilissimo principi data fuit. [Booz autem genuit Obed ex Ruth] hoc habetur Ruth vltim. cap. Obed interpretatur seruiens vel seruitus, & significat Christum. De quo per propheram. Seruire me fecisti peccatis tuis. Esa. 43. Ruth autem significat ecclesiam de gentibus natam ratione loci: fuit enim moabitis. Moab interpretatur ex patre. Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis, & iterum ratione coniugii, vt patet in glossa. Sed quæritur quare istæ mulieres hic nominantur cum fuerint peccatrices. Hieron. assignat rationem de Ruth, vt scilicet impleretur vaticinium. Esa. 16. Emitte agnum &c. Petra deserti est scilicet mali: & significatur Ruth moabitis. Ambros. autem assignat rationem dicens. Futurum enim erat vt ecclesia congregaretur de gentibus infidelibus, & ideo poterat erubescere & cõfundi nisi viderent Christum etiam de peccatricibus nasci. Vnde vt tolleretur eorũ erubescentia & confusio nominandæ sunt. Sed quæritur. Deut. 23. dicitur. Moabitæ & amonitæ non intrabũt ecclesiã, cũ ergo Ruth fuerit moabitis, quomodo recepta est in ecclesia? Sed dicendum per Apostolũ ad Gal. 5. quòd qui spiritu ducuntur nõ sunt sub lege. Semper enim in lege magis debet obseruari intẽtio legislatoris quàm verba legis. quæ enim fuit causa quare prohibuit dominus vt non intrarent ecclesiã? quia scilicet inuenit in eis idolatriam, ne scilicet pertraherent Iudæos ad idolatriam. Vnde ista quæ iam erat conuersa non erat idolatra, & ideo non erat subiecta prohibitioni. [Obed autem genuit Iesse] Ruth. vltim. Iesse autem interpretatur sacrificium vel incendium, & significat eum qui obtulit semetipsum hostiam deo in odorem suauitatis. Sed quæritur cum iste alio nomine vocatus sit Isai, sicut patet. 1. Reg. in multis locis, & illud nomen esset solemnius: quare non nominauit eum Euangelista sic? Et dicendum quòd hoc fuit vt ostenderetur in Christo impletum esse quod dictum est per prophetam Esa. 11. Egredietur virga de radice Iesse. [Iesse autem genuit Dauid regem] Dauid interpretatur manu fortis & aspectu desiderabilis, quæ omnia competunt Christo, sicut patet. Ipse enim fortis est qui diabolum superauit. Luc. 11. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. Item, ipse speciosus forma præ filiis hominum. psal. 44. Sed hic quæritur cũ plures alii fuerint reges, quare solus iste dicitur rex? Et dicendum quòd iste primus rex fuit in tribu Iuda, de qua ortus est dominus, quamuis enim Saul fuerit rex. Ipse tamen fuit de tribu Beniamin. Secunda ratio: quia alii propter meritum ipsius Dauid regnauerunt. psalm. 88. Et ponam in sæculum sæculi semen eius: & thronum eius sicut dies cæli. Tertia ratio, vt ostenderetur impleta prophetia. Hiere. 23. Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiẽs erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra & Esa. 9. Super solium Dauid & super regnum eius sedebit &c. Moraliter vero in ista generatione designatur fructus perfectorum, sicut in aliis fructus incipientium, & proficientium. Primum enim quod requiritur in homine perfecto est quòd ipse sit fortis ad aggrediẽdum aduersa, vt scilicet non retardetur propter aliquã difficultatem: & hoc significatur per Booz. Interpretatur enim fortis. Esa. 40. Qui sperant in domino mutabunt fortitudinem assument pennas sicut aquilæ, current & non lãborabunt, ambulabunt & non deficient. Prouer. vlt. Mulierem fortem quis inueniet &c. Secundum est humilitas seruientis: vt quanto scilicet magnus est, tanto humiliet se in omnibus, & hoc significatur per Obed, qui & ipse interpretatur seruiens vel seruitus. Luc. 22. Qui maior est vestrum fiat sicut minister. Tertium est feruor charitatis, quod significatur per Iesse, qui interpretatur incensum vel incendium. psalm. 140. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo &c. & ex hoc peruenitur ad regnum & ad gloriam: quia Iesse genuit Dauid regem. Apoc. 1. Fecit nos deo nostro regnum & Sacerdotes deo patri suo. 1. Petr. 2. Vos estis genus electum, regale sacerdotium: gens sancta: populus acquisitionis.

¶ Posita serie genealogiæ patrum, quæ cucurrit per patriarchas: hic ponit seriem patrum quæ procedit per reges. Et diuiditur in duo. Primo, ponuntur reges, qui nati sunt ex Israel sine commistione seminis alieni. Secundo, ponuntur reges qui secuti sunt coniunctionem alienæ copulæ, ibi. [Ioram autem genuit &c.] Hic est duplex quæstio. Lucas enim computando generationem Christi ascendit per Nathan, Matthæus autem descendendo procedit a Dauid ad Christum per Salomonem. Vnde videtur esse quædam contrarietas. Sed dicendum sicut dictũ est. Lucas in genealogia Christi ponit multos patres qui nõ fuerunt patres carnalis originis per propagationem: sed secundum legalem adoptionem. Matthæus autem nullum ponit, qui non fuerit pater carnalis. Et verum est quòd secundum carnem dominus descendit a Dauid per Salomonem, & non per Nathan, & tamen secundum August. non vacat a mysterio quod Matth. a Dauid per Salomonem descendit ad Christum, Lucas autem a Christo ad Dauid per Nathan ascendit. Matthæus enim generationem Christi carnalem susceperat describendam secundũ quã Christus vsque ad similitudinem carnis peccati descendit: & ió recte Matthæus in eius generatione a Dauid per Salomonem descendit, cum cuius matre ipse Dauid peccauit. Lucas autem qui maxime cõmendare intendit in Christo sacerdotalem dignitatẽ per quam fuit peccatorum expiatio recte per Nathan ad Dauid ascendit qui fuit vir sanctus. Nota tamen quòd secundum eundem Augustinum in libro retractationum non est intelligendum quòd idem fuerit Nathan propheta qui eum reprehendit, & filius quem genuit: sed solum quod fuerunt similes in nomine. Secundo. Quæritur quare Bersabee non nominatur ex nomine ficut Tamar, Raab, & Ruth. Et dicendum quòd aliæ quamuis per aliquod tempus fuerint peccatrices: tamen postea fuerunt conuersæ & pœnitentes, hæc autem turpiter peccauit crimẽ adulterii & in consensu homicidii: & ideo propter verecundiam subticetur eius nomen. Nota tamẽ q̃ in scriptura recitantur aliquã do peccata magnorum sicut Dauid & aliorum. Et hoc quia diabolus non solum paruos & inferiores: sed etiam magnos prostrauit. Aduersarius enim noster est. Et ideo propter cautelam recitantur: vt qui stat, videat ne cadat. Alia ratio est, ne aliquis putaret eos plusquam homines esse. Si enim aliquis solam in eis perfectionem consideraret, decipi posset per idolatriam, sed cũ videt eos per peccatum corruisse, nõ credit iam aliquid amplius ab homine in eis esse. Nota etiam hoc secundum Greg. quòd aliquando factum literale est malum & significatum est bonum: aliquando vero factum bonum & significatum malum. Vrias enim fuit vir bonus & iustus, nec de aliquo in scriptura reprehenditur. & tamen significat diabolum. Bersabee autẽ fuit peccatrix; & tamen ité bonã significat. scilicet ecclesiam, vt notat glo. 2. Reg. 12. Et etiam glo. q̃ dicitur exponere figuram secundum sensum allegoricum. Vrias enim interpretatur lux mea deus, & significat diabolum qui lucẽ diuinitatis appetiuit. Esa. 14. Ero similis altissimo. Bersabee interpretatur puteus septem vel puteus societatis, & significat ecclesiam de gentibus propter septiformem gratiam baptismalem, hanc sibi desponsauerat primo diabolus. sed Dauid ideſt Christus abstulit eam ab eo & copulauit sibi, & ipsum diabolum interfecit. Aliter Bersabee significat legẽ, per cuius vias populus inductus est, qui non vult ingredi in domum per spiritualem intelligentiam: & ideo defert literas mortis suæ: quia litera occidit. 2. Corin. 4. Sed Dauid ideſt Christus abstulit a Iudæis legem, quando docuit eã spiritualiter intelligendam. [Salomon autem genuit Roboam &c.] Sicut autẽ Dauid interpretatur manu fortis: vel aspectu desiderabilis, ita Salomon pacificus: & hoc est rectum, quia ex fortitudine operationis bonæ, prouenit pax conscientiæ. psalm. 118. Pax multa diligentibus legem tuam. Contingit autem quòd ex pace conscientiæ. homo velit alios ad bonum venire, Vnde Salomon genuit Roboam: qui interpretatur impetus: quia impetu prædicationis mouetur habens pacem conscientiæ ad dilatandum nomen Christi: sicut legitur de Apostolo. Esa. 27. Qui ingredientur impetu a Iacob florebit & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semine. Vtrumque autem significat Christũ: quia ipse est pax. Item, ipse Roboam qui populum impetu prædicationis conuertit. [Roboam autem genuit Abiam] qui interpretatur pater deus: quia ex hoc quòd homo studet ad perfectũ aliorum spiritualem vel corporalem per opera misericordiæ efficitur dignus paternitate dei, vt infra. 5. Benefacite his qui oderunt vos, vt sitis filii patris vestri, qui in cælis est &c. Et Luc. 6. Estote misericordes. Hoc etiam competit Christo cui dicit. Ego ero illi in patrem & ipse erit mihi in filium. Heb. 1. [Abias autem genuit Asa] qui interpretatur attollens, quia quandoque homo ex hoc quòd efficitur pater & superior aliorum incurrit quãdam negligentiam securitatis, ideo [Abias genuit asa] vt scilicet homo sit in continuo profectu & attollat se semper ad maiora, hoc etiam competit Christo, qui dicitur attollens ideſt crescens, Luc. 2. Puer autem crescebat, vel attollens, quia abstulit peccata mundi [Asa autem genuit Iosaphat] qui interpretatur iudicans, quia ex hoc quòd semper crescit homo spiritualis efficitur iudicans. 1. Corinth. 2. Spiritualis homo omnia diiudicat, & hoc Christo competit, quia pater omne iudicium dedit filio [Iosaphat autem genuit Ioram] qui interpretatur habitans in excelsiis, quia ille qui iudex constituitur, debet in excelsis habitare. Esa. 33. Iste in excelsis habitabit. Quomodo autẽ hoc sit dicit Apostolus. Nostra conuersatio in cælis est. Et hoc competit Christo, quia excelsus super omnes gentes dominus. psalm. 112. [Ioram autem genuit oziam] Hic est quæstio literalis. Nam. 2. Paral. dicitur q̃ Ioram genuit Ochoziã, Ochozia autem genuit Ioras. Ioras autem genuit Amasiam, qui & Azarias dicitur. Amasias autem genuit Oziam. In duobus ergo videtur Euangelista in genealogiæ serie defecisse. Primo, quia Ioram non genuit Oziam, sed amasias. Secundo, quia omisit tres generationes. Et dicendum ad primum quòd generare aliquem alium potest intelligi dupliciter, Mediate vel immediate. Immediate sicut pater carnalis immediate generat filium: & sic Ioram non genuit Oziam. Alio modo mediate, sicut dicimur filii Adam, & sic filius potest dici genitus ab auo vel proauo, quia ab ipso per generationem mediatã descendit. Quare autem omisit tres reges triplex ratio assignatur. primo, a Hieron. qui dicit [sicut scriptum est. Exod. 20.] Dominus visitat peccata patrum in tertiam & quartam generationẽ, his qui patrum scelleris efficiuntur imitatores. Ioram autẽ duxit vxorem filiã Iezabel scilicet Atraliã, quæ traxit eũ ad idolatriã, Ochozias ét magis quàm pater idolatriæ deditus fuit. Et filr Ioras, qui cũ scelere idolatriæ etiam Zachariam filium Ioiade occidit, & ideo illi tres quasi indigni excludũtur a generatione Christi. Chrys. aliam assignat rationem. Præcepit enim dñs. 4. Reg. 9. Hieu filio Nansi, quòd ipse extirparet domum Achab, qui dili-

Naason autem genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz de Rab. Booz autem genuit Obeth ex Ruth. Obeth autem genuit Iesse. Iesse autem genuit Dauid regem.

Dauid autem rex genuit Salomonem: ex ea quæ fuit vriæ. Salomon autem genuit Roboã. Roboam autẽ genuit Abiam. Abias autem genuit Asa. Asa autem genuit Iosaphat. Iosaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Ioathan. Ioathan autem genuit Achaz. Achaz autem Eze-

gens fuit in executione præcepti, & tamen cultura deorum non F
receſſit. Adoranit enim vitulos conflatiles: & quia diligenter per
fecit domini imperium deſtruendo domum Achab, dictum eſt ad
eum, quòd filii eius vſque in quartam generationem ſederent ſu
per thronum domus Iſrael, vñ ſicut Hieu meruit regnum Iſra-
el vſque in tertiã, vel

quartam generationem, ita per oppoſitũ Ioram qui cõmiſcuit ſe feminis gẽtilibus, & tranſtulit iniquitatẽ domus Iſrael ad domũ Iuda, debuit amittere nomẽ poſte

chiam. Ezechias autem genuit Manaſſen. Manaſſes autẽ genuit Amon. Amon autem gennit Ioſiam. Ioſias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in tranſmigratione Babylonis.

ritatis in genealogia Chriſti vſque in quartã generationẽ, facta expiatione peccati. Aug. in quæſtionibus noui & veteris teſtamenti, aliam aſſignat rationem. Dicit enim quòd quidam fuerunt boni, & bonos inuenerunt patres, ſicut Iſaac & Iacob: quidam mali, & tamen bonos inuenerunt patres, ſicut Sãlomon qui peccator fuit, & tamen Dauid virum iuſtum & ſanctum habuit patrem: quidam nec boni fuerunt, nec bonos patres habuerunt, ſicut fruerunt iſti tres, vt patet per prædicta. Ioram peccauit, & peccatum eius continuatum fuit vſque ad Oziam, qui pene nihil mali fecit, niſi q̃ inceſtum adoleuit: cõtinuatio aũt peccati cã, vel ratio eſt deſtructionis. Et ideo iſti tres qui in peccato idolatrię permanſerunt, excluduntur a genealogia Chriſti. Ratio autem myſtice aſſignatur propter tres quaterdenarios, per quos Matthęus genealogiam Chriſti deſcribere intendit. Ozias autem interpretatur robuſtus domini, & ſignat Chriſtum de quo in pſalm. 117. Fortitudo mea, & laus dominus factus eſt mihi in ſaluté &c. Myſtice autem, Ioã genuit Oziã, quia qui in excelſo habitant, debent eſſe fortiter operantes. Nota q̃ ſub hoc Oſia prophetauit Eſaias, vt patet Eſa. 1. Propter. n. peccatũ prin cipum, & regum, & etiam populi, abſtulit deus prophetiam & doctrinam: vnde ſub rege bono cœpit iterum emanatio prophe- H
tiæ [Ozias autem genuit Ioathan] qui interpretatur profectus, & ſignificat Chriſtum, per quem eccleſia proficit quotidie. Et ſic be ne Ozias genuit Ioatham, quia qui fortiter operantur, ſunt in continuo profectu, pſalm. 85 Ibunt de virtute in virtutẽ. [Ioa than autem genuit Achaz.] qui interpretatur comprehendens: quia per *continuum profectum virtutum venit homo ad cognitionem dei*, pſalm. 118. A mandatis tuis intelligi, propterea odiui omnem viam iniquitatis, pſalm. 63. Annuntiauerunt opera dei, oſtendendo in opere, & facta eius intellexerunt. Propter quod Paulus ad Philip. 3. Sequor, ſi quomodo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum a Chriſto Ieſu, & hoc competit Chriſto qui ſolus perfecte diuinitatem comprehendit, Luc. 10. Nemo no uit patrem niſi filius &c. [Achaz autem genuit Ezechiam] ideſt fortis dominus: quia talis habet fortitudinem a domino, 2. Reg. 22. Dominus fortitudo mea, & robur meum: & hoc competit Chriſto, qui fortis eſt in prælio. [Ezechias autem genuit Manaſ ſen] & interpretatur obliuio: quia qui iã perfecte deũ cognouit, I
iſtorum temporalium obliuiſcitur, pſalm. 44. Obliuiſcere po*pulum tuum & domum patris tui*, Gen. 41. *Obliuiſci me fecit* dominus deus: & hoc Chriſto conuenit, de quo dicitur Ezech. 18. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis quę operatus eſt, omnium iniquitatum eius quas operatus eſt non re cordabor [Manaſſe autem genuit Amon] ideſt, fidelis & nutriẽs: quia vere eſt ille fidelis qui contemnit temporalia. Secundũ enim Greg. Fraus eſt filia auaritiæ: & ideo qui temporalia perfecte cõ tẽnit, non iam curat de infidelitate. vnde recte Manaſſes genuit Amon: hoc etiam interpretatur nutriens, quia qui temporalia contemnit, debet inde nutrire pauperes per miſericordiam. infra. 19. Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes. ecce cõ temptus: & da pauperibus, ecce nutrimentum. hoc autẽ Chri ſto competit, qui vere fidelis eſt, pſal. 144. Fidelis dominus in *omnibus verbis ſuis: & iterum nutritius*, Oſee. 11. Ego quia nu tritius Effraim portabam eos in brachiis meis, & neſcierunt quòd curarem eos infra. 23. Quemadmodum gallinæ congregant pul- K
los ſuos ſub alas, & noluiſti [Amon autem genuit Ioſiam] qui in terpretatur ſalus domini, vel incenſum, quia ex hoc conſequitur homo ſalutem, quod etiam temporalia obliuiſcitur & largitur, ſi ue diſtribuit: vel incenſum hoc competit Chriſto, pſal. 73. Qui operatus eſt ſalutem in medio terræ, & ſe obtulit ſacrificium deo in odorem ſuauitatis, Epheſ. 5. [Ioſias autem genuit Ieconiam, & fratres eius] qui interpretatur præparatio domini, vel reſurrectio, & ſignificat Chriſtum, qui præparauit nobis locum, Ioan. 14. & qui dicit, Ioan. 11. Ego ſum reſurrectio & vita, & per hãc venimus ad reſurrectionem. Hic enim triplex eſt quæſtio ſecun dum literam. Primo quæritur, quomodo dicatur Ioſias genuiſſe Ieconiam, & tamen non ipſum, ſed patres eius Ioachim genuit.

Et ad hoc eſt duplex reſponſio. Secundum enim Chryſ. cui con*ſentit Aug.* nomen Ioachim præterm*ittitur* omnino, & hoc quia non per diuinam ordinationem regnauit, ſed per Pharaonis potentiam, qui ipſum in regno inſtituit, incarcerato primogenito fratre eius Ioathan, qui regnauerat ante eum. Et ad hoc nota hi

d ¶Et poſt tranſmigrationem Babylonis. Ieconias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliachim. Eliachim autẽ genuit Azor.

ſtoriã. 4. Reg. 22. Et 2. Paral. 36 Habuit etiam Ioſias tres filios, Zacha. Ioachim qui & Eliachim, & Sedechiã. Si enim vt *dicit Aug.* illi tres re ges remouẽtur de ge nealogia, q̃a per ido latriam deprauati ſunt, quanto magis iſte qui nõ per deum, vel prophetam, ſed per gentilis hominis poſitionem inſtitutus eſt in regno? Sentẽtia eſt non verba Hiero. aut vlut & ei cõſentit Ambroſ. quòd vterque dictus eſt Ioachim, & ille qui ponitur in fine quaterdenarii, & qui ponitur in principio tertii, & vterque Ieconias & Ioachim idem ſunt. Vnde notandum, quòd Ioſias tres habuit filios. Ioachim qui & Eliachim, Ioathan, & Sedechia. Mortuo autem Ioſia regnauit pro eo Iothas, medius ſcilicet filius, quo capto a Pharaone rege Aegypti & incarcerato conſtituit fratrem eius primogenitum Ioachim regem, imponens ei tri butum, poſtea Nabuchodonoſor rex Babylonis ſuperato rege Aegypti obſedit Hieruſalem, & cepit Ioachim, quem ſub tributo remiſit in Hieruſalem. Poſtea autem cum vellet Ioachim rebellare contra regem Babylonis cõſius de auxilio regis Aegy pti, aſcendit Nabuchodonoſor Hieruſalem, & cepit eum, & occidit, & conſtituit filium eius pro eo Ioachim, quem & Ieco niam nominauit nomine patris, quo facto timens Nabuchodo noſor, ne iſte memor mortis patris confœderaretur cum rege Aegypti, rediit in Hieruſalem, & obſedit eam, & Ieconias vel Ioachim iſte, filius ſcilicet alterius de cõſilio Hieremiæ tradi- H
dit ſe regi Nabuchodonoſor & vxorẽ, & filios, & iſti proprie dicuntur tranſmigraſſe in tranſmigrationem. Nabuchodonoſor ve ro conſtituit regem loco eius Sedechiam fratrem patris eius, & ipſum *Ioachim duxit in Babylonẽ*, & ille *eſt de quo dicitur* poſt, Et poſt tranſmigra. Sed quare nominatus eſt Ieconias cum nomẽ eius fuerit Ioachim? Et dicendum quòd iſtud nomen impoſitum fuit a propheta ſcilicet Hier. Hieremia. 22. Hæc dicit dominus, ſi fuerit Ieconias filius Ioachim &c. Et infra. Numquid vas fi ctile atque contritum vir iſte Ieconias: & ideo potius nominatur ab Euangeliſta tali nomine vt oſtendatur euangeliſtam concor dare cum propheta. Nota etiam quòd quãuis idem ſit nomen, diuerſimode tamen ſcribitur. Primi enim Ioachim nomen, ſcri bitur per k & videtur dici Ioakim, ſed ſecundi ſcribitur per gi mel, vnde dicitur Ioachim: & ideo diuerſas habent interpretatio nes. Primum enim interpretatur reſurrectio: ſecundum vero præparatio domini. Secundo quæritur quare dicitur, Ieconiam & fratres eius. Multi enim *fuerunt de regibus qui fratres habue* runt, ſed numquàm dicitur vel ſit mentio de fratribus. Et dicendum ſecundum Ambr. quòd vbicumque ſit mentio de fratribus, ſicut cum dicitur Iudam & fratres eius: & Phares & Zaram de Thamar, hoc ſignificat quòd æquales fuerunt in ſanctitate, vel malitia. Iſti autem tres omnes ſunt mali. Aliter poteſt dici, quòd ideo quia iſtorũ fratrum quilibet regnauit, ſicut patet per ea quæ dicta ſunt: ſic autem non fuit de fratribus aliorum regum. Tertio quæritur de hoc quod dicitur in trãſmigratione, videtur falſum: quia Ioſias numquàm tranſmigrauit. Et dicendum hoc accipiẽ dum eſſe ſecundum præſcientiam diuinam: ſecundum quam or dinatum erat eos quos tunc generabat, tranſmigrandos eſſe. Vel dicendum, quòd in tranſmigrationem, ideſt, prope tranſmigratio nem, ſiue iam imminente.

d ¶Hic ponitur tertius quaterdenarius generationis Chriſti, qui procedit per perſonas priuatas. De iſto Ieconia ſicut dictum eſt ſupra, fuit duplex opinio. Hieronymus enim & Ambroſ. volunt quòd alter fuerit ille qui ponitur in fine primi quaterdenarii, & vocatus eſt Ioachim: alter vero qui dictus eſt Ioachim: ſecundum vero Auguſt. vt ſupra. Iſta enim tranſmigratio filiorum Iſrael ſignificat tranſlationem fidei ad gentes, Act. 13. Vobis oportebat primum loqui verbum dei. In illa tranſmigratione facta eſt quaſi quædam reflexio Iudæorum ad gentes. Vnde quaſi quidam conſtituitur angulus, & ideo Ieconias iſte ſignificat Chriſtum, qui factus eſt lapis angularis in ſeipſo virũ que copulans populum Iudæorum ſcilicet, & gentium. Pſal. 117. Lapidẽ quẽ reprobauerũt. Sed hic quæritur. Hier. 22. dſ. Scribe vi rũ iſtũ, Sedechiam virũ ſterilem &c. Nec erit qui ſedeat de ſemine eius ſuper ſoliũ Dauid. Quo modo ergo dicitur Chriſtus deſcendiſſe a Dauid per Sedechiã, cũ de Chriſto ſcripſerit ſic, Eſa. 9. Super ſolium Dauid & ſuper regnum eius ſedebit? Et dicendũ ſecundum

ſm Ambr. quòd Chriſtus dicitur ſedere ſup ſoliũ intelligit de re A
gno ſpirituali, non corporali, niſi inquantum per regnum Dauid
corporale ſignificatur ſpirituale. [Salathiel autem genuit, &c.]
Contra. 1. Paralip. 3. dicitur, quod filii Ieconiæ fuerunt, Aſir,
Salathiel, & Melchiram, & Phadaia. Phadaia autẽ filios habuit
Zorobabel, & Se-

Azor autem genuit Sadoch.
Sadoch autem genuit Achim.
Achim autem genuit Eliud.
Eliud aut genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Ma-

mei, de Abiud au tem nulla prorſus fit mẽtio. ergo videtur, quòd male dicit euange liſta, quòd Salatiel genuit Zorobabel, & quòd Zorobabel

than autem genit Iacob. Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ: de qua natus eſt Ieſus qui vocatur Chriſtus. Omnes itaque generationes ab Abraham vſq; ad Dauid,

genuit Abiud. Ad hoc tripliciter tñdeſ in glo. Vna reſponſio q̃ in libro Paral. multa deprauata ſunt, vitio ſcriptorum præ- B
cipue de his quæ pertinent ad numerum, & ad nomina. Vn de iſtis generationibus vitiatis prohibet Apoſt. intendere quæ magis quæſtionem quàm *veritatem inducunt*. 1. Thim. 1. Alia eſt reſponſio, quòd Salathiel binomius fuit, vocatus eſt. n. Salathiel, & Caphadara, & ideo liber Paral. dicit Zorobabel filũ Capha, euangeliſta vero filium Salariel. Nulla eſt contrarietas ergo. Tertia eſt reſpõſio, & verior, quòd Salathiel, & Caphadara fuerũt fratres, ſicut dicit liber Paralip. Caphadara autem genuit filium quẽ vocauit eodem nomine, ſ. Zorobabel, & iſte genuit Abiud. Dicẽdum etiam quòd liber Paral. narrat genealogiam ipſius Ca pha, euangeliſta generationem Salathiel, quia de eo erat Chri ſtus naſciturus. ¶ Notandum autem quòd de illis qui fuerunt ab Abiud vſq; ad Ioſeph, nulla fit mentio in libris ſacræ ſcriptu*ræ*, ſed ex annalibus Hebræorum, quos Hærodes pro magna par te combuſſit, vt occultaretur ignobilitas ſui generis, accepta C
ſunt: patet litera: ſenſum myſticum proſequamur. Nota ergo quòd in hac parte genealogiæ ponuntur tres ordines. Primus eſt ordo doctorum, & continet quatuor generationes, ante orationẽ *enim* requiritur præparatio ſecundum illud Eccl. 18. Ante oratio nem præpara aĩam tuam, & ideo de Iechonia qui interpretatur ſparatio dñi, ſequitur Salathiel qui interpretatur petitio mea, & deſignant Chriſtum, qui in oibus exauditus eſt pro ſua reuerẽtia Heb 5. Oratio autem debet præcedere doctrinam ſecundum illud ad Eph. 6. ca. Orate vt detur ſermo in apertione oris mei, & ideo Salathiel ſequitur Zorobabel, qui interpretatur magiſter, Ba bel. i. confuſionis, quia per doctrinam, & prædicationem Apoſtolo rum renouatę ſunt gentes ad deum verum, & hoc fuit ad confu ſionem idolatriæ, & hoc competit principaliter Chriſto qui di cit. *Vocatis me* magiſter & domine, & bene dicitis. Io. 13. Per doctrinam autem, & prædicationem acquirit homo patris digni D
tatem. Vnde patres dicuntur eorum qui inſtruuntur ſpirituali ter. 1. Cor. 4. Nam, & ſi decem millia pedag gorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres. In Chriſto enim Ieſu per euan gelium filii ſumus, & ideo ſequitur. [Zorobabel autem genuit Abiud] qui interpretatur pater meus ille, & hoc competit Chri ſto. Pſal. 88. Ipſe inuocauit me pater meus es tu. [Abiud autem genuit Eliachim] Hic deſignatur ordo incipientium, f auditorum. Primum autem quod fit per prædicationem in auditore, & quod debet prædicator intendere, eſt quòd reſurgant a *vitiis* ad virtutes, ſecundum illud Eph. 5. Surge qui dormis. Et ideo [Abiud genuit Eliachim, qui interpretatur reſurrectio, & compe tit Chriſto qui dicit. Io. 11. Omnis qui credit in me, habet vitam æternam. Non autem reſurgens poteſt peruenire ad ſtatum iuſti tiæ niſi per auxilium Dei, & ideo poſtquàm reſurrexit indiget homo auxilio dei ſecundum illud. Pſ. 120. Auxilium meum a do mino, & ideo ſequitur. [Eliachim autem genuit Azor] qui in terpretatur adiutus. Et hoc etiam competit Chriſto, de quo in Pſal. 26. Adiutor meus eſto domine, & per hoc auxilium deuenitur ad iuſtitiam: vnde [Azor genuit Sadoch] qui interpretatur iuſtus. Rom. 1. Iuſtitia dei per fidẽ Ieſu Chriſti in omnes, & E
ſuper omnes qui credunt in eum. Conſummatio autem iuſtitiæ, ſiue finis eſt charitas: finis iuſtitiæ Chriſtus, finis præcepti eſt cha ritas. 1. Thim. 1. Trñ ſunt duo præcepta. dilectio dei, & proximi 1. Io. 5. Et hoc mandatũ habemus a deo vt qui diligit &c. Et ideo [Sadoch ſequitur Achim] Et [Achim Eliud] Achim interpre tatur frater meus: vnde ſignat dilectionem proximi. Pſalm. 133 Ecce quàm bonum. Hoc competit Chriſto, qui caro, & frater no ſter eſt. Et quia dilectio proximi non põt eſſe ſine dilectione dei, ideo ſequitur. [Eliud autem genuit Achim.] Eliud inter pretatur deus meus. Pſalm. 17. Diligam te domine, & hoc competit Chriſto. Pſalm. 117. Deus meus es tu. [Achim autem genuit Eleazar.] Hic deſignatur ordo proficientium. Non po teſt autem proficere ſine auxilio diuino, vnde primum quod re quiritur ad proficiendum eſt auxilium diuinum, & ideo Eliud recte ſequitur. [Eleazar] qui interpretatur deus meus adiutor Pſalm. 85 Beatus vir cuius eſt auxilium. &c. Sed quia deus mul-

tis modis poteſt iuuare ad ſalutem, vt remouendo prohibentia, & dando occaſiones, potiſſimum adiutorium eſt per donum gra tiæ ſuæ. 1. Corinth. 15. *Gratia dei ſum id quod ſum*. Et ideo [Eleazar] ideſt adiutorium dei ſequitur [Mathan] qui inter pretatur donum, ſcilicet gratiæ diuinæ. Et hoc competit Chri ſto: qui eſt etiam donans. Ioann. 3. Sic deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Epheſi. 4. Dedit dona ho minibus. Sed quia homo poſſet tan tum confidere de dono gratiæ, quòd ipſe inciderer in ne gligentiam non cooperando per liberum arbitrium gratiæ, ideo ſequitur. [Iacob,] qui interpretatur luctator: pro B
pter hoc. 1. Corinth. 15. Gratia dei ſum id quod ſum, & ſequi tur, & gratia eius in me vacua non fuit. 2. Corinth. 6. Hortamur vos ne in vacuum gratiam dei recipiatis. Nunc autem ſequitur [Ioſeph] ideſt, augmentum, quia per gratiam, & liberi arbit. conatum venit homo ad augmentum. Proverb. 4. Iuſtorum ſe mita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem. vnde [Iacob genuit Ioſeph virum Mariæ. ¶ Sed hic ori tur duplex quæſtio. Primo enim quæritur de contrarietate quæ videtur eſſe inter Lucam & Matthęum. Lucas enim dicit quòd Ioſeph fuit Heli qui fuit Mathat: Matthęus autem dicit quòd fuit Iacob. ergo videtur eſſe contrarietas inter eos. Sed dicendum eſt ad hoc, quòd duo fuerunt de eadem ſtirpe, ſed non de eadem familia, ſcilicet Mathan, & Mathat. fuerunt enim de ſtirpe Dauid: ſed vnus deſcendit de ſtirpe Dauid per Salomo nem, ſcilicet Mathan: alius per Nathan a Mathat. Ar cepit er- C
go Mathãn vxorem Heſta nomine ex qua genuit Iacob: mor tuo autem Mathan quia lex non prohibebat viduã nubere, nup ſit fratri eius Mathat, qui genuit de ea Heli. vnde Iacob, & He li fuerunt fratres de eadem matre, ſed non de eodem patre. Ac cepit autem Heli vxorem, & mortuus eſt ſine liberis, vnde Ia cob vt ſuſcitaret ſemen fratri ſuo accepit eãdem vxorem, & ge nuit Ioſeph: vnde Ioſeph fuit filius Iacob ſm carnem, ſed filius Heli ſecundum adoptionem. Et ideo Matthæus qui ponit in ge nealogia Chriſti ſolum patres carnales, dicit Ioſeph filium Ia cob. Lucas autem qui ponit multos qui non fuerunt patres car nales, dicit eum filium Heli. Ratio autem huius diuerſitatis di cta eſt ſuperius. ¶ Notandum autem quòd quando frater acce piebat vxorem fratris vt ſuſcitaret nomen eius, non eſt ita intel ligendum quòd filius ille qui generabatur, uocaretur nomine fra tris defuncti. Booz enim qui accepit Ruth vt ſuſcitaret ſemen E limelech, genuit filium quæ nõ vocauit Elimelech, ſed Oberh: ſed pro tanto dicitur ſuſcitare nomen eius, quia filius ille ei aſcri bebatur ſecundum legem: nec eſt hoc inconueniens, quia ſicut dicitur in eccleſiaſtica hiſtoria ipſi Apoſtoli, & Euangeliſtæ fuerunt inſtructi a proximis parentibus Chriſti de genealogia Chriſti: qui eam partim memoriæ, partim ex dictis habita. Pa ralip. corde tenebant. Secunda quæſtio eſt. Matthæus intendit ſcribere generationem Chriſti. cum ergo Chriſtus non fuerit filius Ioſeph ſed ſolum Mariæ, ad quid neceſſe fuit protendere generationem Chriſti ad Abraham, vſque ad Ioſeph? Ad quod dicendum, quòd conſuetum fuit apud Iudæos, & eſt vſque hodie accipere vxorem de tribu ſua: vnde. Num. 36. dici tur quòd accipiat vxorem, &c. Et quamuis hoc non neceſſario obſeruaretur: tamen ex conſuetudine obſeruabatur. vnde Io ſeph Mariam tamquàm ſibi propinquiſſimam duxit vxorem. Et ideo quia erant de eodem genere per hoc quòd oſtendirur Io ſeph a Dauid deſcendiſſe, oſtenditur etiam Mariam, & Chri ſtum de femine Dauid fuiſſe. Sed vnde poteſt haberi hoc quòd Ioſeph & Maria fuerint de eadem tribu? patet ex hoc quòd ha betur Luc. 2. quia cum debuiſſet fieri deſcriptio aſcendit ipſe Io ſeph, & Maria in ciuitatem Dauid, quæ eſt Bethleem: vnde per hoc quòd eam duxit & reduxit ſecum, patet quòd de eadem erant familia. ¶ Sed quæritur quare per Mariam non oſtendit Chriſti generationem ex Dauid. Dicendum quòd non eſt con ſuetum apud Hebræos, nec etiam gentiles genealogiam texere per mulieres, vnde Chriſtus qui venerat pro ſalute homi num, voluit in hoc imitari, vel obſeruare mores hominum, & ſic non per feminas eius genealogia deſcribitur, præcipue cum ſine periculo veritatis poſſet per viros eius genealogia cognoſci virũ Marię. Hieronym. Cum audieris virum, ſuſpitio non oriatur nuptiarũ. Contra. Nonne fuit verum matrimonium? Dicen dum quod ſic, quia ibi fuerunt tria bona matrimonii. Proles ipſe deus, & fides quia nullum adulterium, ſacramentum, quia indi uiſibilis coniunctio animarũ. Quid ergo dicẽdum? Hoc intelligitur quantũ ad nuptiarũ cõplemẽtũ quẽ eſt per carnale copulã. Ité aũt

dicit Auguſt. nominatur vir Marię vt oſtendatur matrimonium eſſe inter pari voto continentes. Sed quomodo fuit matrimonium? Votum enim impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractum. Cum ergo beata virgo vouerit virginitatē nullum videtur fuiſſe matrimonium. ¶ Prae. Conſenſit in carnalē copulam ſi fuit matrimonium. Sed dicendum quòd beata virgo angebatur inter duo. Ex una enim parte angebatur propter maledictum legis cui ſubiacebat ſterilis: ex alia parte angebatur propter propoſitum ſeruandæ caſtitatis, & ideo virginitatem propoſuit niſi dominus aliter ordinaret, vnde *diuinæ diſpoſitioni ſe cō miſit*. Quod dicitur, q̄ conſenſit in carnalē copulā. Dicendum q̄ non: ſed in matrimonium directe. In carnalem autem copulam quaſi implicite ſi deus voluiſſet. [De qua natus eſt Ieſus &c.] Hic duplex error excluditur, vnus qui dicit Chriſtum fuiſſe filium Ioſeph. Et hoc excluditur per hoc quod *dicitur* [de qua.] Si enim fuiſſet filius Ioſeph dixiſſet de quo: vel talem de quibus. Alius excluditur error, ſ. Valentini qui dicit Chriſtum non aſſumpſiſſe corpus de beata virgine; ſed de cælo apportaſſe, & per beatam virginem ſicut per canale tranſiſſe. Contra eſt quod dicitur [de qua] Si enim ita eſſet ſicut dicit: *diciſſet euangeliſta* nō de qua ſed per quam vel a qua, vel ex qua, vel aliquid tale. Hæc enim propoſitio de, ſemper notat conſubſtantialitatem: non autem hæc præpoſitio ex, vnde poteſt dici ex mane fit dies, & quòd arca procedit ex artifice, numquàm dicitur de artifice. Vnde per hoc quod dicit de, denotat quòd de corpore beatę virginis formatum eſt corpus Chriſti. Gal. 4. Miſit deus filium ſuum factum ex muliere &c. Hic cauendus eſt error Neſtorii qui duas in Chriſto perſonas *pōluit*, & ideo non concedit deum natū vel paſſum: nec alia quæ ſunt Dei vel eſſe ab æterno, vel creaſſe ſtellas attribuit homini. Vnde in quadam ſua epiſtola accipit iſtam authoritatem ad confirmati onem ſui erroris [de qua natus eſt Ieſus] non dicit deus ſed Ieſus: quod eſt nomen hominis, & Chriſtus, ſed ſecundum hoc nulla eſſet vnio in Chriſto. Nec Chriſtus diceretur vnus. Vnde nota quòd in Chriſto quia fit vnio duarum naturarum in vna perſona fit communicatio idiomatum vt illa quæ ſunt dei attribuantur homini, & econuerſo, & poteſt poni exemplum qualecumq; de tribus accidentibus in ſubiecto, ſicut pomum dicitur album, & ſaporoſum. Et quantum ad ſaporoſum dicitur album ratione qua pomum eſt album, & econuerſo [Qui vocatur Chriſtus] Nota ſimpliciter dicitur Chriſtus ſine additione: ad denotandum quòd oleo inuiſibili vnctus eſt non materiali ſicut reges, vel propheræ in lege. Pſalm. 44. Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. [Omnes ergo generationes.] Poſita generatione Chriſti, hic concludit numerum generationum. Et diuidit eas per tres quaterdenarios. Primus quaterdenarius eſt ab Abraham vſq; ad Dauid incluſiue, vt ſcilicet Dauid numeretur in illo primo quaterdenario, & hoc eſt. [Omnes ergo generationes.] Secundus quaterdenarius protenditur a Dauid excluſiue, ita ſcilicet quòd ipſe Dauid non numeretur, ſed incipiatur a Salomone, & terminatur ad tranſmigrationem Babylonis. Et hoc eſt [& a Dauid &c.] Tertius incipit a tranſmigratione Babylonis, & terminatur in Chriſtum. Ita q̄ Chriſtus ſit quaterdenarius. Sed quæritur quare euangeliſta ita diligenter, & attente diſtinxit generationem Chriſti per tres quaterdenarios. Chryſoſt. aſſignat rationem: quia in iſtis tribus quaterdenariis ſemper facta eſt alia mutatio in populo Iſrael. In primo enim quaterdenario fuerunt ſub ducibus. In ſecundo, ſub regibus. In tertio, ſub pontificibus. Et ipſe Chriſtus eſt dux: eſt rex, & pontifex. Eſa. 33. Dominus iudex noſter: dominus legifer noſter: dominus rex noſter &c. Et de eius ſacerdotio dicitur in. Pſal. 109. Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Aliam rationem aſſignat ipſe vt ſcilicet oſtenderetur neceſſitas aduentus Chriſti. In primo enim quaterdenario petierunt regem contra *voluntatem dei*, & legem tranſgreſſi ſunt. In ſecundo, autem propter peccata ſua ducti ſunt in captiuitatem. Sed in tertio, per Chriſtum ab omni culpa, & miſeria, & a ſeruiture peccati ſpirituali liberamur. Hierony. tertiam aſſignat rationem quia per iſtos ſignantur tria tempora, quibus omnium hominum vita ducitur. Per primum enim quaterdenarium ſignat tempus ante legem, quia in illo ponuntur aliqui patres qui fuerunt ante legem, & ſecundum, tempus ſub lege: quia omnes illi qui ponuntur ſunt ſub lege. Per tertium autem, tempus gratię, quia terminatur ad Chriſtum, per quem, ſ. gratia, & veritas facta eſt. Io. 1. congruit etiā iſta diſtinctio myſterio, quia quaterdenarius ſt numerus compoſitus ex quatuor, & decem. Per decem ergo, vetus intelligitur teſtamentum: quod datum eſt in decem mandatis. Per quatuor autem. euangelium quod in quatuor libris diſtinguitur. Tres autem quaterdenarii deſignant fidem trinitatis. Vnde per hoc quòd Matthæus genealogiam in tres quaterdenarios diuidit deſignatur quòd per nouū, & vetus teſtamentum in fidē trinitatis peruenitur ad Chriſtum. De numero autem generationum eſt duplex opinio: ſecundum enim Hierony. qui *dicit* quòd alius eſt Ieconias in fine primi quaterdenarii, & in principio ſecundi, *ſunt. 42. generationes*: tot enim faciūt quaterdenarii tres, ſed ſecundum Auguſtinum non ſunt niſi. 41. & q̄ Chriſtus ſit ille vnus, & hoc comperit myſterio. Quadragenarius enim numerus *conſurgit ex ductu quatuor in decem, & econuerſo*: ſecundū autem Platonicos etiam quatuor eſt numerus corporū. Corpus enim componitur ex quatuor elementis. Decem autem eſt numerus qui conſurgit ex aggregatione numerorum linealium. Vnus enim, duo, tres, & quatuor, faciunt decem, & quia Matth. intendit *declarare quomodo* Chriſtus linealiter deſcendit ad nos, ideo per. 40. generationes venit ad nos Chriſtus. Lucas autem qui intendit in Chriſto commendare ſacerdotalem dignitatem cui cōpetit expiatio peccatorum. infra. 18. Non dico tibi vſque ſepties ſed vſque ſeptuagies ſepties, &c. Ponit generationes. 77. Conſurgit enim iſte numerus ex ductu ſeptem in xi. ſepties enim xi. ſunt 77. Per. xi. ergo intelligitur tranſgreſſio decalogi per ſeptem autem ſeptiformis gratia per quam fit remiſſio peccatorum. Quòd autem ſecundum Hierony. ſunt. 42. generationes etiam non vacat a myſterio, quia per illas duas intelliguntur duo præcepta charitatis, vel duo teſtamenta nouum, & vetus. [Chriſti autem generatio ſic erat.] Poſita genealogia Chriſti in generali. Hic deſcribitur generatio eius in ſpeciali. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit quidem titulum. Secundo, euangeliſta deſcribit generationis modum, ibi. [Cum eſſet deſponſata.] Tertio, probat generationis modum, ibi. [Ioſeph autem vir eius.] Dicit ergo [Chriſti autem] hoc dupliciter legitur: ſecundū Chryſoſt. enim, eſt quaſi quidam prologus dicendorum: ſed ſecundum Remigium eſt quidam epilogus dicendorum. Primo modo, legitur ſic. Ita dictum eſt de genealogia Chriſti, quomodo Abrahaam genuit Iſaac &c. per carnalem admiſſionem. Sed [Chriſti generatio ſic erat] ſupple ſicut dicetur in ſequentibus. Secundo modo, legitur ſic, vt ſit epilogus præcedentium: ita Abraham &c. Vſq; ad *Chriſtū* [*Chriſti autem generatio ſic erat*] ſupple vt ab Abraham per Dauid, & alios protenderetur ad Chriſtum. Conſequenter deſcribit generationis modum, & primo deſcribit perſonam generantem: cum dicit. [Cum eſſet deſponſata.] Secundo, ipſam Chriſti generationem, cum dicit. Antequàm conuenirent, &c. Tertio, generationis authorem, de Spirituſancto, perſonam generantem deſcribit a tribus. Primo, a conditione, cum dicit. Deſponſata [Ioſeph.] Secundo, a dignitate [mater eius.] Tertio, a proprio nomine. [Maria.] Dicit ergo [cum eſſet deſponſata &c.] Sed hic ſtatim oritur quæſtio Cum Chriſtus voluerit naſci de virgine, quare voluit matrem ſuam deſponſari? Ratio ſecūdum Hiero. triplex aſſignatur. Prima eſt vt credibilius eſſet teſtimonium virginitatis eius. Si enim non fuiſſet deſponſata, & *diceret ſe eſſe virginem cum eſſet impregnata*, non videretur ob aliud dicere, niſi vt cælaret crimen adulterii. Sed cum deſponſata erat, non habebat neceſſe mentiri. Et ideo magis eſſet credendum ei. Pſal. 92. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. Alia ratio eſt vt haberet præſidium viri, ſiue cum fugeret in Aegyptum, ſiue cum inde rediret. Tertio, *fuit vt partus* eius diabolo cælaretur, ne ſcilicet ſi ipſe ſciret impediret paſſionem eius, & fructum noſtræ redemptionis. 1. Cor. 2. Si enim cognouiſſent, numquàm dominum gloriæ crucifixiſſent. Exponitur de dęmone, i. non crucifigi p̄miſiſſet. Sed cōtra. Diabolus nūquid nō cognoſcit an iſta eſt virgo? Virginitas enim eius erat in carne non corrupta, ergo diabolus potuit ſcire eam eſſe virginem. Sed dicendum ſecundū Ambro. qui etiam iſtam rationem aſſignat, q̄ diaboli poſſunt ali qua ſubtilitate naturæ, quæ tamen non poſſunt niſi diuina permiſſione. Vnde diabolus eius virginitatem cognoſceret niſi a diligenti conſideratione diuinitus fuiſſet prohibitus. Secundum Ambro. aſſignatur triplex ratio. Prima eſt propter honorem matris domini, conſeruandum. Maluit dominus de ortu ſuo homines dubitare quàm de pudicitia matris. Et ideo voluit eam deſponſari vt tolleretur ſuſpitio adulterii. Ipſe enim ueneret legem adimplere non ſoluere. Matthæi. 5. Non veni ſoluere ſed adimplere. Exo. 20. dicitur, Honora patrem tuū, & matrē tuam. Alia ratio eſt vt virginibus notatis de adulterio auferretur excuſatio. Si enim mater domini non fuiſſet deſponſata, & tamen *grauida*, poſſent ſimiliter ſe per eam excuſare. Pſal. 160. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis, &c. Tertia ratio, quia Chriſtus eccleſiam ſibi deſponſauit, quæ

quæ virgo eſt. 2. Cor. Deſpondi enim vos, & ideo de virgine deſponſata naſci *voluit* in ſignum q̄ eccleſiā ſibi *deſponſauit*. [Cū ergo eſſet deſponſata] Sed cui. Ioſeph? Secundū Chryſoſt. Ioſeph fuit faber lignarius, & ſignat Chriſtum qui per lignum crucis omnia reſtaurauit cæleſtia &c. [Mater eius,] ideſt dei. Hic oſtenditur ei dignitas. Nulli enim creaturę hoc conceſſum eſt: nec homini, nec angelo vt eſſet pater aut mater dei: ſed hoc fuit priuilegium gratiæ ſingularis, vt non ſolum hominis ſed dei mater fieret, & ideo in Apoc. 12. dicitur, Mulier amicta ſole, quaſi tota repleta diuinitate, qđ negauit Neſtorius. Et hoc quia diuinitas non fuit accepta a virgine. Contra quem Ignatius martyr pulchro exemplo vitur ad oſtendendum q̄ fuit mater dei. Conſtat inquit q̄ in generatione hominum communium mulier dicitur mater: & tamē mulier non dat animam rationalem quæ a deo eſt, ſed miniſtrat ſubſtantiam ad corporis formationem. Sic igitur mulier dicitur mater totius hominis, quia id qđ ſumptū eſt de ea vnitur animæ rationali. Similiter cum humanitas Chriſti ſumpta ſit de beata virgine, propter vnionem ad diuinitatem dicitur beata virgo nō ſolum mater hominis, ſed etiam dei. Quāmuis ab ipſa non ſuma tur diuinitas: ſicut nec in aliis anima rationalis ſumitur a matre. [Maria] proprium nomen interpretatur maris ſtella, vel illuminatrix, & ſuo ſermone domina: vnde in Apoc. 12. deſcribitur Luna ſub pedibus eius. [Antequàm conuenirent, &c.] Hic obiicit Eluidius: ſi antequam conuenirent. ergo aliquando conuenerunt, vnde iſte negauit virginitatem matris Chriſti. Non ante partum, nec in partu: ſed poſt partum dicit q̄ fuit cognita a viro. Et reſpondet Hierony. q̄ ſine dubio hoc qđ dicitur antequàm, ſemper importat ordinem ad futurum. Sed hoc poteſt eſſe dupliciter: vel ſecundum rationem, vel ſecundum intellectus acceptionem. Si enim dicatur antequàm comederē in portu Romæ, nauigaui ad Aphricam, non eſt intelligendum q̄ poſtquàm nauigarim ad Aphricam comederim, ſed quia propoſuerā comedere, & præuentus nauigatione non comedi. Ita eſt hic: non eſt ita intelligendum q̄ poſtea realiter conuenirent, ſicut dicit impius ille: ſed quia ex hoc ipſo quòd ſibi deſponſata erat ſecundum communem opinionem licebat eis aliquando conuenire. quāmuis numquàm conuenerint. Remigius aliter exponit, vt intelligatur de ſolenni celebratione nuptiarum. Ante enim erat, & fiebat per aliquos dies deſponſatio, & interim ſponſa nō erat ſub cuſtodia viri: poſtea autem fiebat ſolennis celebratio nuptiarum, & tunc traducebatur ad domum viri. De his nuptiis loquitur euangeliſta hic. Et ſecundum hoc non habet locum obiectio Eluidii. Nota proprietatem verbi. Propriæ enim illud inuētum dicitur: de quo non ſperabatur nec putabatur, & Ioſeph tām habebat opinionem de pudicitia Mariæ q̄ præter æſtimatio *nem eius fuit q̄ inuenit eam grauidam*. [In vtero habens] ſupple ab ipſo Ioſeph qui ſicut dicit Hierony. maritalē licentia pene omnia ſecreta eius rimabatur. [De Spiritu ſancto.] Hic tangitur actor conceptionis: hoc autem legendum eſt diuiſim ab illo præcedenti. Non enim legendum eſt aut intelligendum q̄ Ioſeph inuenerit eam habentem in vtero de *Spiritu ſancto*: ſed ſolum q̄ inuenit eam grauidam. Et ne oriretur auditoribus interim ſuſpitio adulterii addidit, de Spiritu ſancto, ideſt, de virtute Spirituſanctī: non de ſubſtātia, ne filius Spirituſanctī credatur. Luc. 1. Spirituſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obūbrabit tibi: Quāmuis autem ſecundum Augu. *indiuiſibilia* ſint opera trinitatis, & ideo ipſam conceptionem nō ſolum Spirituſanctus, ſed etiam pater, & filius operati ſunt, tamen per quandam *appropriationem* Spiritui ſancto attribuitur, & hoc tribus rationibus. Prima ratio eſt, quia Spirituſanctus amor eſt. Hoc autem fuit ſignum maximi amoris, quòd deus filium ſuum in carnari voluerit. Io. 3, Sic deus dilexit mundum vt filium ſuum vnigenitum daret. Secunda, quia Spiritui ſancto attribuitur gratia. 1. Cor. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem Spiritus: & fuit maxima gratia. Tertia ratio, aſſignatur in geſtis Niceni concilii, & eſt quòd in nobis eſt duplex verbum: verbum cordis, & uerbum vocis. Verbum cordis eſt ipſa conceptio intellectus quæ occulta eſt hominibus, niſi quatenus per uocem exprimitur ſiue p verbum vocis. Verbo autem cordis comparatur verbum æternū, ante incarnationem, quando erat apud patrem, & nobis abſcondi tum: ſed verbo uocis comparatur verbum incarnatum quod iā nobis apparuit, & manifeſtum eſt. Verbum autem cordis non cōiungitur voci niſi mediante ſpiritu, & ideo recte incarnatio verbi per quam nobis uiſibilis appparuit, mediante Spiritu ſancto facta eſt. Nota hic quatuor rationes quare Chriſtus de virgine naſci voluit. Quarum prima fuit, quia peccatum originale contrahitur in prole ex commiſtione viri, & mulieris, vnde ſi Chriſtus natus fuiſſet de concubitu coniugali, peccatum originale contraxiſſet: *hoc autem aſſtet inconpeniens: cum ipſe ad hoc uenisset in* mundū vt peccata noſtra tolleret: vnde peccati contagione, inſici non debuit. Secunda, quia Chriſtus præcipuus fuit doctor caſtitatis. infra. 19. Sunt eunuchi qui ſe caſtrauerūt propter regnū cælorum. Tertia, propter puritatem, & munditiam. In mali uolam animam non introibit ſapientia. Sap. 1. Vnde decuit vt venter *matris ei*ꝰ nulla corruptiōe polluereturQuarta, ꝑp proprietatē uerbi: quia ſicut verbum ſine corruptione cordis emanat a corde, ita Chriſtus de virgine naſci voluit, & debuit ſine corruptione. [Ioſeph autem vir eius &c.] Poſtquàm poſuit generationis modum, hic confirmat ipſum per teſtimonium. Cum enim ſupra dixerit euangeliſta, quòd mater Ieſu inuenta eſt in utero habens, & quòd hoc erat de Spiritu ſancto, poſſet aliquis credere quòd euangeliſta hoc apposuiſſet ob gratiam Magiſtri, ideo hic euangeliſta confirmat generationis modum ſupradictum. Et primo, prænuntiatio ne prophetica. [Hoc autem factum eſt.] Secūdo reuelatione angelica, ibi. [Exurgens autem Ioſeph.] In prima parte ſunt tria. Primo, introducitur perſona cui facta eſt reuelatio. Secundo, per ſona reuelans, ibi. [Hæc autem eo &c.] Tertio ponuntur uerba reuelationis, ibi. [Ioſeph fili Dauid.] Perſona autem cui fit reuelatio commendatur ex duobus, ſ. ex hoc quòd eſt iuſtus, & ideo non mentiretur. Secundo, ex hoc quòd ſponſus, ſiue vir, & ideo crimen in ea non pararetur. Prou. 6. Zelus, & furor viri non parcet in die vindictæ. Dicit ergo ita: inuenta eſt a Ioſeph habens in vtero: [Sed Ioſeph vir eius cum eſſet iuſtus, & nollet &c.] Hic eſt duplex ſanctorum ſententia, Ambro. videlicet, & Auguſtini. Aug. n. vult quod Ioſeph qui non erat præſens quando facta eſt annuntiatio angelica, rediens, & inueniens eam grauidā, habuit ſuſpitionem adulterii. Sed tunc ſtatim oritur quæſtio: quomodo iuſtus erat ſi eam quam ſuſpectam habebat de adulterio nolebat traducere, i. crimen ipſius propalare. In hoc enim uidebatur ei in peccato contentire, & Rom. 1. dicitur quòd Non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus, digni ſunt morte. Sed ad hoc eſt triplex reſponſio. Prima eſt ſecundum Chryſoſt. quòd duplex eſt iuſtitia. Vna enim eſt iuſtitia quæ eſt virtus cardinalis, quæ dicitur iuſtitia ſpecialis. Alia eſt iuſtitia legalis quæ includit omnem virtutem, & pietatem, & clementiam, & huiuſmodi. Quando ergo dicitur quòd Ioſeph iuſtus erat, intelligendum eſt de iuſtitia generali, vt iuſtitia accipiatur pro pietate. Vnde quia iuſtus erat. i. pius, noluit eam traducere. Alia eſt reſponſio Auguſtini, qui dicit quòd duplex eſt peccatum, ſ. peccatum occultum, & peccatum manifeſtum: *peccatum*, n. occultum non eſt publice arguendum, ſed aliter eſt ei remedium adhibēdū. Suſpitio ergo adulterii quam habuit Ioſeph, erat ſuſpitio peccati occulti, & non manifeſti, quia ipſe ſolus ſciebat: & iterum ſi alii ſcirent eam grauidam non poſſent opinari niſi quòd de ipſo eſſet, & ideo crimen eius non debuiſſet propalaſſe. Tertia *vero* reſponſio eſt Rabani, quòd etiam Ioſeph iuſtus fuit, & pius. In hoc enim quòd pius, non noluit crimen propalare: ſed in hoc quòd uoluit eam *dimittere* apparuit iuſtus. Sciebat enim quòd qui tenet adulteram, ſtultus, & inſipiens eſt, vt dicitur. Proue. 3. Secundum autem Hiero. & Orig. non habuit ſuſpitionem adulterii. Nouerat enim Ioſeph pudicitiam Mariæ, legerat in ſcriptura quòd virgo concipiet. Eſa. 7. & cap. 11. Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de *radice* eius aſcendet &c. Nouerat etiam Mariam de Dauid generatione deſcendiſſe. Vnde facilius credebat hoc in ea impletum eſſe: quàm ipſam fornicatam fuiſſe. Et ideo ſi dignum re putans ſe tante cohabitare ſantitati, voluit occulte dimittere eam, ſicut Petrus dixit. Exi a me domine quia homo peccator ſum. Luc. 5 Vnde nolebat eam traducere ideſt ad ſe ducere, & in coniugem accipere ſe indignum reputans, vel ſecūdum aliorum ſententiam ignorans finem: ne tamquàm reus haberetur ſi cælaret, & ſecum eam teneret. [Hæc autem eo cogitante.] Hic perſona reuelans introducitur, & tanguntur tria. Primo enim, tangitur tempus. Secundo, perſona reuelans introducitur. Ecce angelus. Tertio, reuelatiōis modus exprimitur [apparuit in ſomnis Ioſeph.] Dicit ergo [hæc aūt eo cogitante] .i. dum iſta ſecum in mē te reuoluerer, [ecce &c.] Nota quòd duo cōmendantur hic de Ioſeph, ſ. ſapientia, & clementia, Sapientia quidem in hoc, quòd ip ſe antequàm ageret deliberauit. Prouer. 3. Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. Hoc eſt, nihil facias ſine iudicio, & deliberatione rationis. Item clementia ſiue pietas in hoc quòd factum eius non propalauit, vel promulgauit: contra multos qui ſtatim illud quòd habent in corde volunt exterius publicare. Prouer. 25. Sicut vrbs patens, & abſque murorum ambitu, ita vir qui nō pōt *un* loquendo cohibere ſpiritum ſuū. Et ideo meruit inſtrui ſu-

consolari. vnde sequitur. Ecce angelus domini: quasi, in promptu sic aduersorum dei. psal. 9. Adiutor in opportunitatibus in tribulatione. Eccean. deus adiuuat me. & dominus susceptor est &c. Nihil enim melius potuit excusare, quàm ille qui conscius erat virginitatis seruatæ. Vnde ille idem angelus qui missus est ad Mariã Luc. 1. creditur missus ad Ioseph. Psal. Immittit angelus domini in circuitu timentium eũ scilicet Mariæ & Ioseph, vt etiam ipsum liberaret ab infamia, & Ioseph in perturbatione non dimitteret. Sed hic quæritur, quare non omne principio facta est Ioseph reuelatio: antequàm ita perturbaretur: Item quare Maria ei non reuelauit annuntiationem angelicam quæ sibi facta fuerat. Et dicendum ad primam quòd hoc fecit vt testimonium eius esset credibilius. Sicut enim dominus Thomam apostolum permisit dubitare de sua resurrectione, vt scilicet, dubitans palparet, & palpans crederet, & credendo infidelitatis in nobis vulnus amoueret, sic pertinuit dominus Ioseph de pudicitia Mariæ dubitare, vt dubitans reuelationem angelicam acciperet, & accipiendo firmius crederet. Ad hoc quod quæritur secundo, dicendum, quòd si Maria ei dixisset, ipse nò credidisset. [Apparuit ei in somnis.] Ecce modus reuelationis, nota q̃ apparere proprie est illius rei quæ de natura sua est inuisibilis, tamen in potestate sua est vt videatur: sicut est deus vel angelus. Illa enim quæ de sui natura habent vt videantur: proprie apparere non dicuntur. Vnde dicitur appartio diuina, vel angelica: vnde proprie loquitur apparuit in somnis. Sed hic quæritur quare in somnis. Ratio redditur in glo. quia Ioseph quodammodo dubitans erat: Vnde quasi quodãmodo dormiebat. & ideo recte in somnis dicitur angel⁹ apparuisse ei. Alia ratio potest assignari melior. Sicut enim dicit Apostolus. 1. Cor. 13. Prophetia data est fidelibus, signa autem infidelibus: propter autem reuelatio quæ dicitur prophetica fit i somnis. Nume. 12. Si quis fuerit propheta inter vos domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. & ideo quia Ioseph iustus erat & fidelis, ipsi ranquàm fideli debuit fieri apparitio, quæ competit credentibus, scilicet reuelatio quasi prophetica. Quia vero apparitio corporalis est miraculosa: talis apparitio sibi nõ conpetebat, cum ipse crederet & esset fidelis. Sed tunc quæritur, quare Mariæ facta est visibilis apparitio, cum ipsa esset fidelissima. Et dicendum est, quòd mysterium incarnationis apprimo fuit reuelatum est virgini Mariæ: quando difficilius erat ad credendum. & ideo oportuit quòd sibi fieret apparitio visibilis: ipsi vero Ioseph non est reuelatũ a principio, sed magis quando iam pro magna parte erat impletum cum iam videret aliũ eius incrementum, vnde facilius poterat credere, & ideo sufficiebat sibi apparitio, quæ fit in somnis. [Ioseph fili Dauid.] Hic incipit relationis verba pronuntur. & diuiditur in tres partes, secundũ tria quæ facit angelus. Primo enim Mariæ & Ioseph prohibet duorum. Secundo, incarnationis aperit mysterium, cum dicit, [quod in ea natum est.] Tertio, ipsius Ioseph futurum præ nuntiat obsequium, quod scilicet puero exhibebat, ibi. [Paret autem filium:] Dicit igitur [Ioseph] Vocat eũ vt reddat eum attentum ad audiendum, & vt reuocet eum ad seipsum. Hoc commune est in scriptura quòd, scilicet quando præmittitur apparitio quæ est de superius, requirit in auditore quandam mentis elenationem & attentionem. Ezec. 2. Fili hominis sta super pedes tuos &c. Et infra. Fili hois audi quæcunque loquor ad te & noli esse exasperans [fili Dauid.] Aba. 11. Super filiũ dauid: ideo genius exprimit vt auertat illud quod dr Esa. 7. Audite domus Dauid: numquid parum est molestos esse hominibus quia molesti eritis & deo meo &c. Signum, n. datum fuit nõ vni personæ sed toti tribui siue domui, vnde quia de hoc debebat eum instruere iubetur in expressione generis sui, vaticinium prophete ad memoriam reducere. [Noli timere.] Omnis apparitio siue sit boni vel mali angeli, timorem quendam incutit, & hoc quia talis apparitio est in consueta, & quasi extranea naturæ hominis, & ideo ponit homi né quasi extra se: sed in hoc est differentia, quia apparitio mali angeli terrorem incutit, & in ipso terrore hominem dimittit, vt s. hominem quasi extra se positum facilius petrahat ad peccatũ: sed boni angeli apparitio quàmuis terrorem incutiat, tamen statim subditur conclusio, & affectio consolationis, vt s. homo ad se redeat, & quæ sibi dicuntur aduertat: Vnde Luc. 1. Vbi dicitur q̃ apparuit angelus Zacharię, statim sequitur. Ne timeas Zacharia, & sim diter in eodem. [Ne timeas Maria. Vnde post apparitionem factam Ioseph, statim subditur consolatio. Duplicem habebat ille timorem. s. dei, & etiam peccatum. s. Mariæ cohabitando peccaret rãquã conscius peccati: & ideo ne timeas subditur. s. meu peccati. [accipere Mariã &c.] Nota q̃ cõiunx dicitur, nõ propter matrimoniũ, sed propter desponsationẽ. Consuetudo. n. est scripturæ & sponsas vocare cõiuges, & coniuges sponsas. Sed quæritur, quio inbetur eam accipere cũ eã nondũ dimisisset? Et dicẽdũ q̃ licet eã corporaliter nõ dimisisset, tã in animo causa dimittendi: & iõ iubet eã accipere, vel ne timeas accipere quãtũ ad fidelitatẽ & nuptiarũ celebrationẽ. [Quod. n. in ea natũ est.] Hic aperit incarnationis mysterii. & nota q̃ cũ tria ibi fuerit. s. virgo cõcipiẽs, filius Dei cõceptus, & virtus actiua spiritus sancti, duo bene exprimit angelus. s. cõcipiẽs & cõceptionis actorẽ: sed tertiũ ipsum dei filiũ cõceptũ nõ exprimit nisi i definite. Q. d. n. (inquit) i ea natũ est, & hoc vt deuotẽ q̃ ipsum est ineffabile & incõprehensibile, nõ solum homini, sed etiam ipsis angelis. [Quod. n. inquit] [in ea natum est:] non dicit de ea quia nasci de matre est in luce prodire: in matre nasci est ipsum concipi [de spiritu sancto est.] Hoc est ergo testimonium angelicum, quod inducit euangelista ad probandum quod supra dixerat, inuenta est in vtero habẽs de spiritu sancto. Nota q̃ incõceptione aliarũ mulierũ in semine viri est virtus formatiua cuius subiectũ est semen. & per hanc virtutẽ formatur fetus, & vegetatur i corpore mulieris. Hãc aũt sup pleuit virtus spiritus sancti, & ideo aliquando inuenitur dictũ a sanctis, q̃ spiritus sanctus fuit ibi pro semine: aliquando tamẽ dicitur: q̃ nõ fuit ibi semen. Et hoc est q̃ in semine viri sunt duo. s. ipsa corrupta substantia quæ descendit a corpore viri, & ipsa formatiua virtus. Dicendũ ergo q̃ spiritus sanctus fuit pro semine quãtũ ad virtutẽ formatiuã: sed nõ fuit ibi pro semine quãtũ ad corpulentã substãtiã, quia nõ de substãtia spũs sancti facta est caro Christi, vel cõceptio eius: & ideo patet q̃ spiritus sanctus nõ põt dici pater Christi, quia nec ẽm diuinã naturã, nec ẽm humanã. Secũdã diuinã naturã quidẽ, quia q̃àmuis Christus sit eiusdẽ gloriæ cũ spiritu sancto, filius tamen ẽm diuinã naturã nihil accepit a spiritu sancto, & ideo nõ põt dici filius eius: filius. n. aliquid accipit a patre Similiter nec ẽm humanã, quia pater & filius debent cõuenire in substãtia: Christus aũt quis sit cõceptus virtute spiritus sancti, nõ tamẽ de substantia spiritus sancti. Sed cõtra hoc quod dicitur de spũ sancto, est qđ Prou. 6. dicitur, q̃ sapiẽtia ædificauit sibi domũ. ergo videtur q̃ ipsamet diuina sapiẽtia. i. dei filius sibi humanã naturã vnixit, & ita nõ est facta virtute spiritus sancti. Sed duplex est responsio ẽm Aug. Primo q̃ verbum illud quod scribitur Prou. 9. Intelligitur de ecclesia quã Christus in sanguine suo fundauit. Alia est q̃ indiuisa sunt opera trinitatis, & ideo illud quod facit filius, facit etiã spiritus sanctus: sed tamen per quandã appropriationem attribuitur spiritui sancto. & ratio huius dicta fuit superius. [Pariet quidẽ filiũ.] Hic prenunciat obsequiũ: quod exhibebit Ioseph puero tã natus & sacrificia. Primo. n. prænũciat virginis partũ. Secũdo premõstrat ob sequiũ ab ipso Ioseph puero exhibẽdũ. cũ dicit, & vocabis nomẽ Tertiũ, ipsi puero aperit nomen imperitũ, cũ dicit [Iesum.] Dicit ergo: pariet. ita concepit de spiritu sancto quidem primo: sed pariet filium: non dicit tibi, quia ipse puerũ non genuit. Luc. 1. Dictum est. Zacha. Vxor tua pariet tibi filium, quia ipsum Zacha. genuit: vel ideo non dicit tibi, vt ostendatur q̃ pro omnibus natus est: non solum tibi vel ipsi pariet filium: sed toti mundo. Luc. 2. Ecce annũtio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie saluator, qui est Christ⁹ dominus in ciuitate David &c. sed quia Ioseph posset dicere ita concepit ipsa de spiritu sancto, & pariet filium, quid ergo ad me, in nullo sum ei necessarius: ideo subdit ipsius Ioseph obsequium [vocabis nomen eius,] Consuetudo erat apud Hebræos, & est hodie q̃ die octaua circuncidebant puerum, & tunc imponebant ei nomen, & hoc factum est per Ioseph: vnde in hoc opere minister fuit. Vnde dicitur ei [vocabis] non dicitur impones, quia iam est sibi impositum. Esa. 62. Vocabitur tibi nomen nouum, quod os domini nominauit. [Iesum.] Hoc est nomẽ a deo impositũ, & reddit causam [ipse. n. saluum faciet populum suum [quẽ sibi acquisiuit sanguine suo: hoc est populus eius. Dan. 13. dicitur. Non erit populus eius qui est eum negaturus: vnde est populus domini per fidem. 1. Pet. 2. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis [A peccatis eorum.] In libro Iud. frequenter dicitur q̃ talis vel talis saluauit Israel: sed a quibus? ab inimicis carnalibus. Hic autem a peccatis remittendo peccata, quod soli deo competit. Luc. 9. Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata. Nota quòd hic confunditur Nestorius, qui dicebat quòd illa quæ dei sunt, vt esse ab æterno, esse omnipotens, vel huiusmodi, non conueniunt illi homini. Ecce quòd ille idem homo qui natus est de virgine, qui vocatur Iesus, Ipse saluum faciet &c. Vnde cum peccata dimittere non possit nisi solus deus, oportet dicere quòd iste homo sit Deus, & q̃ ea quæ dei sunt ei verissime conueniunt.

¶ Præmiserat euangelista quòd mater dei inuenta est in vtero habẽs de spiritu sancto, & hoc supra probauit per angelicam reuelationem, hic probat per prophetiæ prænuntiationem: vnde dicit. hoc totum &c. Et sciendum quòd ista particula dupliciter potest introduci hic. Chrysost. enim vult quòd totum hoc dixerit angelus, & prophetiam introduxerit. Et ratio est, quia ipse, ne quod prænuntiabat videretur nouum, subito voluit ostendere q̃ ab antiquo prænuntiatum erat, Esa. 48. qui fecit iam quod futurum est, secundum aliam transla. Alii dicunt, & credo melius, quòd istud, scilicet hoc totum factũ est &c. sunt verba Euangelistæ. Nã ibi terminãtur verba angeli, & ipse saluum faciet &c. Et inducit ea Euangelista propter tria. Primo, vt ostendat quòd vetus testamentum est de Christo, Act. 10. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Secundo, vt facilius Christo credant, Io. 1. Si credieretis Moysi, credieretis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Tertio, ad ostendendum conformitatem veteris & noui testamenti, Coll. 2. Quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi. Sed ad hoc quòd sciatur quid in ista prophetia contineatur, sciendum quòd tria annuntiat angelus. Primo, enim dixit [quod in ea natum est &c.] Secundo, [pariet filium.] Tertio, [vocabitur &c.] Ista per ordinem in prophetia continẽtur. Et primum probat quod dicit. Ecce virgo. Secundo, pariet autem, Tertio, & vocabitur. ergo de spiritu sancto erat quòd per virginitatem concepit. Et hoc est, quod dicitur in prophetia. [Ecce virgo concipiet.] Esa. 35. Germinans germinabitur, & exultabit letabunda, & laudans &c. Item virgo [pariet filium] quia in pariendo, in nullo læsa est virginitas, Esa. 11. Egredietur virga de radice Iesse: & flos de radice eius ascendet &c. Christus quidem flos est. ergo in nullo læsa est uirginitas. Sequitur [& uocabitur nomen eius Emanuel.] Sed quæritur, quare non consonat hoc cũ uerbis angeli? dicendo, & uocabitur Iesus? Dicendum quòd ista repromissio facta fuit Iudæis qui ex aduentu Christi salutem habebant. Et Iesus saluator interpretatur, quòd idem est quòd Emanuel nobiscum deus. Est enim deus nobiscum quatuor modis, per naturæ assumptionem, Io. 1. Verbum caro factum est, per naturæ conformitatem, quia in omnibus similis, Phil. 2. In similitudinem hominum factus habitu inuentus ut homo, per conuersationem corporalem, Bar. 3. Post hoc in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est, per spiritualem conuersationem, infra ultimo. Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Sed quærendum circa literam, cur Euangelista non utitur eisdem uerbis cum propheta, sed utitur nomine Iesu. Sed dicendum quòd eodem spiritu loquebatur. Tamen Hierony. dicit quòd ideo Euangelista dixit, habebit: quia iam de facto loquebatur. Item quærendum, cur in Esa. dicitur, & uocabitur: hic autem dicitur, & uocabunt: sed Hierony. dicit quòd hic dicitur uocabunt: quia quod primo angeli uocauerunt annuntiando, Luc. 2. Postea apostoli uocauerunt prædicando, & magnificando, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Phil. 2. [qđ est interpretatum nobiscum deus,] sed quæritur quis apposuit hanc interpretationem prophetiæ, nobiscum deus: propheta an Euangelista: Et uidetur quòd non Euangelista: quia hac non indiguit, quia scripsit in hebræo. Sed dicendum uno modo, quia Emanuel est nomen compositum, ideo Euangelista illud etiam in hebræo interpretatus est. Vel dicendum, quòd ille qui primo trãstulit de hebræo interpretatus est: & notandum quòd in glo. dicitur quòd triplex est species prophetiæ, scilicet prædestinationis, præscientiæ, & comminationis, & differunt. Prophetia enim dicitur prænuntiatio eorum quæ sunt procul, idest, futurorum: sed futurorum, quædam sunt quæ solus deus facit, quædam uero & si deus facit, tamen fiunt per nos, & per alias etiam creaturas: quædam autem sunt quæ nullo modo deus facit, ut mala. Prænuntiatio illorum quæ solus deus facit? uocatur prophetia prædestinationis: sicut cõceptus Virginis, Ecce Virgo cõcipiet, est ꝓphetia ꝓdestinationis Sed ea quæ fiũt a causis secundis possunt dupliciter considerari. Primo, secundũ quod sunt in præscientia dei, uerbi gratia de Lazaro. Si enim aliquis consideret causas naturales, diceret quòd numquàm surgeret, & uerum diceret. Cũ tamen deberet resuscitari, secundum ordinem diuinæ præscientiæ. Ergo quãdo prophetia est prænuntiatio secundum quòd est in præscientia diuina, semper impletur: quando autem secundũ ordinem causarum inferiorum, non semper, sicut patet Esa. 38. quando Esa. ad Ezechiam dixit. Dispone domui tuæ qm̃ morieris tu, & non uines &c. Sed numquid prophetia imponit necessitatem præscientiæ? Et dicendum quòd non, quia prophetia est quoddam signum diuinæ præscientiæ, quæ non imponit necessitatem rebus præscitis, quia considerat futura in sua præsentialitate. Quicquid enim agitur est deo præsens, quia eius intuitus se extendit ad omne tempus. Si enim uideo aliquid præsens, non imponit necessitatem meus intuitus, sicut quando aliquem sedere uideo. Et hoc modo istas prophetias quæ in isto libro inducunt, intellexim⁹.

¶ Exurgens autem Ioseph a somno, fecit sicut præcepit ei angelus domini, & accepit coniugem suã. Et non cognoscebat eã donec peperit filium suum primogenitum, & uocauit nomen eius Iesum.

Considerandum est .n. tres errores fuisse, Vnus Manichęorum dicentium, quòd in toto ueteri testamento non inuenit⁹ prophetia de Christo. Et quicquid inducẽtum est in nouo testamento de ueteri, totum est ex corruptione? Contra quod Roma. 1. Paulus seruus Christi uocatus Apostolus segregatus in Euangelium dei, quod ante promiserat per prophetas suos &c. Et quod loquatur de Iudæorum prophetiis patet, infra c. 9. Quorum patres ex quibus est Christus secundum carnem &c. Alius fuit Theodori dicentis, quòd nihil eorum quę inducuntur de ueteri testamento, sunt ad literam de Christo: sed sunt adaptata sicut quando inducunt illud Virgilii. Talia pendebant memorans fixa usque manebat. Hoc enim adaptatum est de Christo, & tunc illud, ut adimpleretur, debet sic exponi, quasi diceret Euangelista, & hoc potest adaptari. Contra quod Luc. ultimo. Oportet implere omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me &c. Et sciendum quòd in ueteri testamento aliqua sunt quæ referuntur ad Christum, & de eo solo dicuntur: sicut illud. Ecce uirgo in utero concipiet, & parier filium. Esa. 7, Et illud 21. psalm. Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti &c. Et si quis alium sensum literalem poneret, esset hæreticus, & hæresis damnata est. Sed quia non solum uerba ueteris testamenti, sed etiam facta significant de Christo, aliquando dicuntur aliqua ad literam de aliquibus aliis: sed referuntur ad ad Christum: quantum illa gerunt figuram Christi: sicut de Salomone dicitur: Et dominabitur a mari usque ad mare &c. Hoc enim non fuit impleti in eo. Tertius error fuit Iudæorum. Scien dum autem quòd Iudæi specialiter obiiciunt contra istam autoritatem, quia in hebræo non habetur virgo, sed alma, quod idẽ est quòd adolescentula. Vnde ad literam non sunt dicta de Christo, sed de Emanuel. vel de quodam filio Esaiæ secundum alios. Sed contra hos obiicit Hieron. Et quòd de filio Esaiæ non potuerit dici probatur, quia iam erat natus, quando hoc dictum fuit. Item non inuenitur aliquis famosus fuisse tempore illo, qui vocaretur Emanuel. Item non est signum quòd iuuencula pariat. Vnde dicit Hieron. quòd alma est equiuocum: & significat quãdoque ætatem, quandoque absconditam: & tunc significat virginem studiose conseruatam: & sic significat hic. Item, obiicit Iudæi quòd illud datum fuit vt signum, Esa. 7. Venient duo reges contra Achaz &c. & promisit quòd liberarentur ab his dãdo hoc signum ad Achaz. Sed dicendum quòd dedit hoc signum non solum ad Achaz, sed etiam ad domum Dauid, quia dicit. Audite ergo domus Dauid, quasi dicat propheta Dominus adiuuabit te contra istum regem: quia ipse multo maiora faciet, quia non solum ipsius liberatio erit, sed totius mundi: sed reuertamur ad literam. [Hoc totum factum est] Sed contra. Angelus multa præmiserat, scilicet quòd in ea natum est &c. Pariet &c. Et iterum vocabitur &c. hoc vero non totum factum erat. Sed dicendum vno modo secundum Rabanum vt hoc totum factum &c. referatur ad præterita facta quòd angelus apparuit virgini, & dixit illa verba, Hoc totũ factum fuit ad conseruationem virginis; vt ly vt, teneatur causaliter: vel refertur ad ea quæ prænuntiauerat, & potest dici totum factum propter prædestinationem. Vel dicendum, quòd Euangelista scribebat quando totum factum erat: & ideo refertur ad id. Vnde ly, vt, tenetur consecutiue: quia non voluit Deus incarnari propter hoc vt impleretur prophetia, quasi vetus testamentum dignius sic nouo: sed consecutum est ad propheriam, hoc quòd Christus incarnaretur.

f. ¶ Supra probauit, Euangelista quòd mater dei de Spiritusancto concepit ex duobus scilicet ex reuelatione Angeli, & ex prænuntiatione prophetæ. Hoc idem intendit ostendere ex obedientia Ioseph, qui non acquieuisset verbis angeli vt Mariam susciperet in sponsam, nisi cognouisset eam impregnatam de Spiritusancto. Et circa hoc duo facit. Primo, ponitur obedientia ipsius sponsi ad Angelũ. Secundo, describitur obedientiæ modus, ibi, [Et accepit] Et nota quòd quia per inobedientiam primi hominis prolapsi sumus in peccatum. Rom. 5. Per inobedientiã vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ideo in principio reparationis nostræ proponitur obedientia. Et possumus quatuor notare quæ sunt necessaria ad obedientiam. Primum est vt si ordinata

ordinata. Et dico ordinata : quia primo deferenda sunt vitia, & F
postea obediendum est ad operationem virtutum. Hiero. 4. No-
nate vobis nouale & nolite serere super spinas &c. & ideo hic
dicitur : quòd Ioseph [exurgens a somno]pigritiæ scilicet & du-
bietatis. De hoc somno dicitur. Ephes. 5. Surge qui dormis &
exurge a mortuis. Se
cundum vero est qp
debet esse festina. Et
hoc est quod dicitur.
Eccl. 5. Non differas
de die in diē &c. Et
ideo hic dicitur qp
statim [fecit sicut]&
glos. quisquis a deo
monetur soluat moras surgat a somno faciat quod iubetur. Ter-
tium vero quòd debet esse perfecta vt non solum quod iubetur:
sed eo modo quo iubetur fiat : & quo eis imperatur. Vnde hic G
dicitur [sicut præceperat]glos. perfecta obedientia. Col. 3. Filii obe
dite parentibus per omnia. Quartum, quòd debet esse discreta
vt obediatur cui obediendum est : &, in quo, vt non fiat aliquid
contra deum : vnde dicit qnòd [fecit sicut præcepit ei angelus]
non malus : sed dei. 1 Ioan. 4 Nolite omni spiritui credere sed
probate spiritus si ex deo sint ; quoniam multi pseudo prophetæ
exierunt in mundum &c [Et a cepit] hic ostenditur in quibus
obediuit. Et ponuntur tria. Primo, obedientia quam exhibuit
ad angelum. Secundo, reuerentia quam exhibuit ad matrē. Ter
tio, obsequium quod exhibuit Christo nato. Augelus præcepit
Ioseph. Noli timere &c. Et fecit Ioseph sicut præcepit &c. Vbi
patet quòd inuenit mulierem bonam. Sed numquid non habe-
bat eam in domo ? Quare ergo dicit. Exurgens &c. accepit
Respondet Chrysost. quia eam non reliquerat a domo : sed a cor-
de; vel quia primo ducebatur, sed postea celebrādæ sunt nuptiæ,
& tūc dicitur, & est coniux, & ne aliquis suspicaretur quòd co- H
pula carnalis interueniret subiungit. [Et non cognoscebat eam]
Vbi sciendum quòd hoc verbum cognoscere dupliciter accipitur
in sacra scriptura, quandoque pro ignitione. Ioan. 14 Et am-
modo cognoscetis eum & vidistis eum, aliquando pro carnali
copula : sicut Gen. 4. Adam vero cognouit vxore suā Euā &c.
scilicet carnaliter. Sed obiicitur : quia non dicitur simpliciter co
gnoscebat &c. sed [donec &c.] Ergo postea cognouit : vnde etiā
dixit Eluidius. Quāmuis virgo concepit Christum, tamen po-
stea habuit alios filios ex Ioseph, & ideo dicit Hieron. quòd do
nec : aliquando significat aliquid finitum, & determinatum, si-
cut si dicam : non veniam donec comedo : quia postea significo
me venturum : quandoque significat infinite & indeterminate,
verbi gratia. 1. Corin. 15. Oportet & illum regnare donec po-
nat omnes inimicos sub pedibus eius. Numquid postea non re-
gnabit ? immo : sed vtitur scriptura tali modo loquendi, quia in- I
tendit remouere illud quod potest esse dubium. Dubium enim
esse poterat vtrum regnaret quando non posuerat inimicos sub
pedibus. Item dubium esse poterat cum beata virgo peperisset,
an ante partum fuisset cognita a Ioseph. quia primum nulli de-
bebat venire in dubium scilicet quoniam angeli decantauerunt,
Gloria in excelsis deo &c. & *ideo* hoc intendit Euangelista : & ar
gumentatur optime Hieron. contra Eluidium : tu dicis Eluidi
quòd ante non cognouit Ioseph, quia fuit admonitus in somnis
ab angelo. Si ergo admonitio in somnis tantum valuit quòd nō
coniungeret se Mariæ quāto magis angelorum cognitio : pasto-
rum & magorum adoratio, Christi. autem accepit cognitionē
pro agnitione intellectuali non cognoscebat scilicet quantæ di-
gnitatis esset : sed postquam peperit cognouit. Alii dicunt quòd
accipitur pro agnitione sensibili : & sic est satis probabilis horum
opinio. Dicunt enim quòd Moyses ex locutione domini habuit K
tantam claritatem in facie, vt filii Israel non possent intendere
&c. 2. Corinth. 2. Ergo si ex consortio Dei hoc habuit Moyses
multo magis hæc beata virgo quæ portauit eum in vtero habuit
tantam claritatem in facie quòd Ioseph non cognoscebat eam ;
Sed prima ex positio est magis literalis. Item dicit Eluidius qp
litera dicit : donec peperit &c. Primum dicitur respectu poste-
rioris, ergo habuit alios. Respondet Hieron. quòd consuetū est
in sacra scriptura quòd primogeniti vocantur illi, quos alii nō
præcedunt. Exod. 13. dicitur quòd primogeniti Iudæorum offe-
rentur domino, quærit Hieron. Numquid oportebat ex pectare
quòd non offerrentur donec nascerentur secundi ? Ergo primoge-
niti dicuntur quos alii non præcedunt : & sic intelligitur hic. Se
quitur obsequium. Luc. 2. cap. Plenius exequitur hoc : sed Mat
th. breuiter tāgit. Ita enim vult Spiritus sanctus, quod quæ vn
dixit ralius taceat. [Vocanit nomen eius Iesum] Istud quidē no-
men nō parum celebre fuit apud antiquos & delideratum. Gen-
penul. Salutare tuum ex pectabo domine. Et Abach. 3 Ego autē
in domino gaudebo & exultabo in deo Iesu meo.

a CAP. II.

SVPRA egit Euangelista de Christi generatione : hic inten-
dit manifestare eius natiuitatem. Et primo, testimonio ma-
gorum. Secundo, testimonio innocentium, ibi. [Qui cum recess-

a CAP II.

Vm natus esset Iesus in
Bethleem Iudæ in diebus
Hærodis regis : ecce ma-

gi ab oriente venerunt Hierosoly-
mam dicentes. Vbi est qui natus
est rex Iudæorum ? vidimus enim
stellam eius in oriente & venimus
adorare eum.

b ¶ Audiens autem Hærodes rex
turbatus est, & omnis hierosoly-
macum illo. Et cōgregās omnes

fi] Circa primū, tria
ponuntur. Primo, an-
nuntiatur Christi
natiuitas. Secundo,
inquiritur locus. Ter-
tio, inquiritur perso-
na. Secundum, ibi.
[Audiēs autem Hæ-
redes] Tertium, ibi.
[Tunc Hæro.] Circa primum, tria facit. Primo enim proponi-
tur Christi natiuitas cui testimonium perhibetur. Secundo, in-
ducuntur testes. Tertio, ponitur testimonium. Secundum, ibi.
[Ecce magi ab] Tertium, ibi. [Vbi est qui natus] Circa primum
quatuor tanguntur. Natiuitas, nomen nati, locus, & tēpus. pri
mum, ibi. [Cum ergo natus] Et notandum quòd Lucas plenius
exequitur natiuitatem : sicut econuerso Matth. plenius exequi-
tur de adoratione magorum quàm Lucas. Nomen tangitur, ibi.
[Iesus] Locus, ibi. [In Bethleem Iudæ] non Iudææ, quia Iudæa
vocatur tota regio populi Israeliciti, sed Iuda, ista est tertia illa
quæ venerat in sortem Iudæ. Dicitur Bethleem Iudæ ad differē-
tiam alterius Bethleem : quæ est in tribu Zabulon de qua Iosue.
19. Et nota quòd ista tria verba. Cum natus esset &c. congrue
ponuntur. Bethleem enim significat ecclesiā in qua natus est Ie-
sus, qui est verus panis. De quo Io. 6. Ego sum panis viuus &c.
Nulli ergo prouenit salus nisi sit in domo domini. In his saluā-
tor natus est Christus. Esa. 60. Occupabit salus muros tuos &
portas tuas laudatio &c. Et addit [regis] ad differentiam alteri⁹
Hærodis. Hic enim fuit sub quo natus est Christus, ascalonita.
Alius autem qui Ioannem occidit fuit filius huius Hærodis, &
non fuit rex. Sed quæritur quare scriptura facit mentionem de
isto tempore. Et dicendum propter tres rationes. Primo, vt cō-
pletam ostendat esse propheciam Iacob. Gen. penul. Non ause-
retur sceptrum de Iuda & dux de femore eius donec veniat qui
mittendus est, & ipse erit expectatio gentiū &c Hærodes enim
fuit primus alienigena qui regnauit in Iudæa. Secunda, ratio est
qp maior morbus indiget maiori & melliori medico, populus aūt
Israel tunc erat in maxima afflictione sub gentili dnio, & ideo in
digebat maximo cōsolatore. In aliis enim afflictionibus suis mit
tebantur eis prophetæ, sed nunc propter magnitudinē afflictio-
nis mittebatur eis propheratum dominus. Psalm. 03. Secundū
multitudinem dolorum meorum in corde meo &c. Inde ponun-
tur testes, ibi. [Ecce magi] Et describuntur tripliciter, a profes-
sione, a regione, & a loco, vbi testimonium dederunt. De pri-
mo dicit. [Ecce magi] Qui secundum communem vsum loquen
di vocantur incantatores, sed lingua periti vocat magos philo
sophos & sapientes. Isti quidem venerunt ad Iesum. quia gloriā
sapientiæ quam possidebant recognouerunt a Christo. Et sunt
quidem primitiæ gentium, quia primo venerunt ad Christum.
Et impletur secundum August. in istorum aduentu illud Esa. 8.
Antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam au-
feretur fortitudo damasci & spolia Samariæ coram rege assirio-
rum &c. Ante enim quàm Christus loqueretur eripuit fortitudi
nem Damasci, & diuitias & spolia Samariæ idest idolatriā. Di-
miserunt enim illi idolatriam, & munera obtulerunt. Item, cō-
siderandum quòd ad Christum venerunt aliqui ex Iudæis scili-
cet pastores, aliqui ex gentibus scilicet magi. Ipse enim Christus
est lapis angularis qui facit vtraque vnum. Et quare magi & pa-
stores ? Quia pastores magis simplices, & illi magis peccatores
ad significandum quòd Christus vtrosque recepit. Quot autem
fuerint illi magi ; euangelista non dicit. Videtur autem secundū
munera quòd fuerunt tres reges, quāmuis plures. alii in eis re-
præsentabantur Esa. 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo. De
secundo scilicet de regione dicit [ab oriente]. Et notādum quòd
quidam ab oriente exponunt a finibus orientis, sed tunc quo-
modo in tam paucis diebus venissent, respondetur [vt quidam
dicunt] quòd miraculose venerunt, alii quòd dromedarios ha-
buerunt, Chrysostomus tamē dicit quòd stella apparuit eis per
duos annos ante natiuitatem, & quòd tunc se parauerunt, &
venerunt Hierosolymam in duobus annis, &. 12. diebus. Ali-
ter autem potest exponi vt dicatur ab oriente idest a quadam re-
gione quæ erat prope Hierusalem a parte orientali. Dicuntur n.
isti fuisse de secta Balaam : qui dixit numer. 23. Orietur stella
ex Iacob, qui Balaā habitabat iuxta terram promissionis, in par
te orientali. Sequitur de loco. [Hierosolymam venerunt] Sed
quare venerunt Hierusalem ? Duplex est ratio. Vna quia erat
ciuitas regia : vnde regem Iudæorum in regia ciuitate quærebat.
Item hoc factum fuit ex diuina dispensatione, vt primo testi-
monium

moniū ferretur de Christo in Hyerusalem : ut adimpleretur pro- A
phetia Esa. 2. De Syon exibit lex & uerbum domini de Hyerusa
lem &c. Consequenter ponitur testimonium. ibi [Vbi est qui na
tus.] In quo tria dicunt. Primo, denuntiant regis natiuitatem. Se
cundo, afferunt Natiuitatis signum. ibi. [Vidimus enim.] Tertio,
profitentur Piū propo
situ, ibi. [Et uenimus.]
Dicit ergo. [Vbi ē] Cō
siderādum autē quòd
isti magi sūt primitiæ
gentium : & præsigu-
rant in se statum nostrum. Isti enim aliquid supponunt scilicet
Christi Natiuitatem : & aliquid quærunt scilicet locum. Et qui-
dem nos fide tenemus Christum : sed aliquid quærimus scilicet
spe : Videbimus enim eum facie ad faciem. 2. Corin. 5. Per fidem
ambulamus, & non per speciem. Sed quæstio est. Cum ipsi au- B
dissent regem esse in Hyerusalem : quomodo ista dicebant ? Om-
nis enim qui alium regem profitetur in ciuitate Regis : se expo-
nit periculo. Sed certe hoc zelo fidei faciebant. Vnde in istis nū
tiabatur fides illa intrepida. Matth. 10. Nolite timere eos qui oc
cidunt corpus. Consequenter proponunt signum huius Natiui
tatis. [Vidimus.] Et nota quòd in istis uerbis fuit occasio duorū
errorum. Quidam sicut Priscillianistæ dixerunt omnes actus ho
minum fato agi & regi. Et confirmant per hoc. Vidimus, &c.
Ergo natus est sub aliqua stella. Alius error Manichæorum : qui
reprobant factum ; & *per consequens ipsum* Euangelium : quia di-
cebant quòd Matthæus introducit fatum ; sed excluditur error
utriusque. Sed antequam procedamus ad expositionem litteræ :
oportet primo uidere quid est fatum, & quomodo sunt hæc cre
denda ; & quomodo non. Nota ergo quòd uidemus multa in re-
bus humanis per accidens & casualiter accidere. Contingit au-
tem aliquid casuale & fortuitum esse relatum ad causam infe-
riorem : quod relatum ad causam superiorem non est fortuitum :
sicut si aliquis dominus mittat tres ad quærendum aliquem ; & C
& unus nesciat de aliis : si occurrant sibi inuicem est eis casuale :
sed si referantur ad intentionem domini non est casuale. Sed se-
cūdum hoc fuit duplex opinio de fato. Quidam dixerunt quòd
ista casualia non reducuntur in aliam causam superiorem ordi-
nantem : & *isti fatebantur fatum* ; & ultra hoc omnem prouiden
tiam diuinam. Et fuit secundum Augustinum hæc opinio Tul-
lii. Sed dicemus quòd ista casualia reducuntur in causam supe-
riorem ordinantem. Sed cū fatum dicatur a for faris ; quasi quod
dam pronuntiatum & prolocutum, a qua causa sit ista ordina-
tio : est differentia. Quidam enim dixerunt quod est ex virtute
corporum supercælestium. Vnde dicunt fatum nihil aliud esse
quàm dispositio syderum. Alii ista contingentia reducunt in pro
uidentiam diuinam. Sed primo modo negandum est esse fatū.
Actus enim humani non reguntur secundum dispositionē cor-
porū cælestiū : quod patet ad præsens : cum multæ sint ad hoc ra D
tiones efficaces. Primo, quia impossibile est quòd virtus corpora
lis agat supra virtutem incorpoream : quia nihil inferius in ordi-
ne naturæ agit in superiorem naturam. In anima autem sunt q̄-
dam potētiæ eleuatæ supra corpus : quædam potentiæ sunt orga
nis affixe scilicet potentiæ sensitiuæ & nutritiuæ : & corpora qui
dem cælestia quamuis directe agant supra corpora inferiora, &
mutent ea per se : per accidens tamen agunt in potentiis organis
affixis. In potentiis autem organis non affixis nullo modo agunt
necessitando : sed inclinando tantum. Dicimus enim istum homi
nem iracundum idest pronum ad iracundiam : & hoc ex causis
cælestibus : sed directe electio ut sic in uoluntate est. Vnde nun-
quam potest fieri tanta dispositio in corpore humano : quin super
abundet iudicium liberi arbitrii : unde quicunque poneret libe-
rum arbitrium sub corporibus cælestibus : de necessitate poneret
sensum ab intellectu non differre. Secundo, quia per hoc exclu-
ditur omnis cultus diuinus. Quia tunc omnia essent ex necessita
te : & sic tunc etiam regimen reipublicæ destrueretur : quia nec
oporteret consiliari neque aliquid prouidere & huiusmodi. Ter- E
tio quia nos attribueremus Deo malitias hominum quod esset
ipsum infamare qui creator est stellarum. patet ergo quòd hoc di
cere est contra fidem omnino. Et ideo dicit Gregorius. Absit a fi-
delium cordibus ut fatum aliquid esse dicatur. Si autem uis uo-
cari fatum diuinam prouidentiam : tunc aliquid est. Sed sicut di-
cit Augu. Quia nihil cōmune debemus habere cum infidelibus,
non hoc nomen ei imponere debemus. Vnde dicit, Linguam cor
rigas sententiam teneas. Non ergo potest dici : uidimus stellam,
idest a qua tota uira eius dependeat : quia secundum Augustin.
tunc stella non sequeretur generatum : quia tunc Christus ma-
gis diceretur fatum stellæ, quàm econuerso. Et notandum quòd
ista stella non fuit de primis causacis. Quod patet ex quatuor.
Primo ex motu : quia nulla stella mouetur de septentrione in me
ridiē. Regio autem persarum unde isti magi ueniebant est posita
ad septentrionem. Item aliæ nunquam quiescunt : ista autem nō
continue mouebatur. Tertio ex tempore : quia in die nulla lucer- A
ista autem de die præbebat lucem magis. Quarto ex situ : quia
non in firmamento : quod patet quia isti per eam determinate di-
stinxerunt domum. Ergo dicendum quòd ista specialiter creata
fuit ad seruitium Christi. Et ideo dicit. [Vidimus stellam eius]
idest ad obsequiū eius
factam. Quidam autē
dicunt quod ista stella
fuit spiritus sanctus.
Qui sicut super baptizatum apparuit in spe
cie columbæ : ita & nunc in specie stellæ. Alii dicunt quòd fuit
Angelus. Sed dicendum est quòd uera stella fuit, & uoluit osten
di sub indicio stellæ. Primo : quia conueniebat ei. Est enim rex cæ
lorum : & ideo per celeste indicium uoluit manifestari, Psalm. 18
Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat
firmamentum &c. Iudæis quidem per Angelos : Gentilibus per
stellam, quia per creaturas in cognitionem dei uenerunt. Ro. 1.
Inuisibilia Dei. Secundo quia congruebat his quibus demōstra-
batur scilicet gentilibus quorum uocatio promissa fuit Abrae in
similitudinem stellarum. Gen. 15. Suspice cælum, & numera stel
las si potes, &c. Vnde tam in Natiuitate quàm in passione factū
est signum in cælo quod omnibus gentibus Christum notum fe-
cit. Item congruebat omnibus, quia ipse est saluator omnium.
Sed dicit [in oriente] quod ex ponitur dupliciter : secundum Ra-
banum sic. Stella existens in Iudæa, apparuit illis gentibus in ori
ente. Vel nos uidimus stellam in oriente : Illud melius dicitur.
Vnde ecce stella, &c. Item patet ex hoc quòd ista secundum situ
erat propinqua terræ : quia aliter non distinxisset locum : ergo nō
potuisset uideri a tam remota regione. Consequēter ponitur piū
propositum. [Et uenimus, &c.] Hic est duplex quæstio. Dicit n.
Aug. Nunquid isti erant curiosi quòd quandocunque fieret ali-
quod inditium per aliquam stellam quærerent regem natum ?
Hoc enim stultum fuisset. Sed dicendum quòd non præstauerūt
obsequium regi terreno sed cælesti ? in quo uirtus diuina ostendi
tur assuisse : quia aliter si terrenum regem quæsissent ; totam deuo
tionem amisissent : quando ultibus pannis inuenerunt inuolutū.
Sed quærit iterum Augustinus. Quomodo ex stella potuerunt
scire quòd homo deus natus esset ? Et respōder quòd hoc fuit An
gelo reuelante. Qui enim ostendit eis stellam misit Angelum qui
hoc reuelaret. Leo Papa dicit : quòd sicut exterius oculi repleban
tur lumine istius stellæ : ita interius radius diuinum reuelabat.
Tertia ratio : quia isti erant de stirpe Balaam : qui dixit. Orietur
stella ex Iacob. Vnde habuerunt a prophetia eius. Et ideo uiden-
do tantam claritatem stellæ : suspicati sunt quòd rex cælestis na-
tus esset : & ideo quærebant. Et hoc est. Et uenimus &c. In hoc
impletum est illud Psalmi 71. Et adorabunt eum omnes reges
omnes gentes seruient ei.

principes sacerdotum & scribas
populi sciscitabatur ab eis ubi
Christus nasceretur. At illi dixe-

b ¶ Prænuntiata Christi Natiuitate per Magos : hic inquirit de
loco Natiuitatis. Et ponuntur tria. Primo ponitur motiuum ad
inquirendum. Secundo, imponitur Inquisitio. Tertio, inuentio
ueritatis. Secundum, ibi. [Et congregans.] Tertium ibi. [At illi
&c.] In Bethleem &c.] Motiuum fuit turbatio Hærodis. Vnde
[audiens.] Et signanter uocat Hærodem regem : ut ostendat esse
alium a rege : quem quærebant. Fuit autem triplex causa tur-
bationis. Prima processit ex ambitione quam habebat circa
custodiam regni sui : propterea quia alienigena erat. Sciebat n.
uel audiuerat illud Daniel. 2. In diebus regnorum Israel suscita
bit deus cæli regnum quod in æternum dissipabitur, & Regnum
eius alteri populo nō tradetur, &c. Sed in hoc decipiebatur : quia
regnum illud spirituale erat. Io. 17. Regnum meum non est de
hoc mundo &c. Vnde Hærodes turbabatur timens amissionem
regni sui, sed magis turbabatur Diabolus timens regni sui detra
ctionem totalem. Io. 12. Nunc princeps mundi huius eiicietur fo
ras : &c. Et nota quòd homines (sicut dicit Chrysosto.) in sublimi
bus constituti ex leui uerbo contra se prolato conturbantur. ps.
88. Exaltatus autem humiliatus & conturbatus. Humiles autem
nunquam timent. Secunda causa processit ex timore humani im
perii. Statutum enim erat a Romano Imperio quòd nullus deus
aut rex diceretur sine eorum consensu, unde timebat, sed iste ti-
mor mundanus erat, qui prohibetur, Esa. 51. Quis tu ut timeas
ab homine mortali & filio hominis qui quasi fænum ita arescet.
Tertia ex rubore uerecundiæ. Verecundabatur enim coram po-
pulo ut altus rex uocaretur, similis in hoc Sauli qui dixit Pecca
ui, *sed rogo honora me coram senioribus populi mei*, & coram
Israel &c. 1. Reg. 15. Sed mirum quod sequitur. [Et omnis Hye-
rosolyma, &c.] Videbatur enim quòd deberent gaudere. Sed sci-
endum quòd triplicem causam turbationis habuerunt. Prima
fuit ipsorum iniquitas. Iniqui enim erant, quibus semper dete-
stabilis est conuersatio iustorum. Prouerb. 13. Detestantur iusti
eos qui fugiunt mala &c. Secundo ut placerent Herodi. Ecc. 10
Secundum iudicem populi sic, & ministri eius, &c. Tertia, qui
timebant

timebant ne hærodes hoc audito amplius desæuiret in gentem Iudæorum. Mistice autem in hoc significatur quòd iste terrenus erat. Gregorius. Rex terræ turbatus est cæli rege nato: quia mirum terrena altitudo confunditur cum cælestis celsitudo aperitur. Esa. 24. Erubescet luna & confundetur sol cum regnauerit dominus ex ercituum in monte Sion & in Hierusalem. Et notandum quòd sicut dicit Augu. Quid autem erit tribunal iudicantis, quando superbos reges cuna terrebat infantis? pertimeãt reges ad dextram patris sedentem, qué rex impius timuit matris vbera lambentem. Et congregans] hic ponitur inquisitio [Et sicut dictum est hærodes] solicitus erat inquirere. Et propter regnum, & propter timorem Romanorum. Vnde inquisiuit veritatem. Sed ad sciendam certitudinem de aliquo tria requiruntur ab inquirentibus. Creditur enim multitudini, authoritati, & literatis. Vnde congregauit multos: & authoritatem habentes, & sapientes. Et hoc est quod dicit. [Congregans omnes] Quantum ad primum. Sap. 6. Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum. [Prin. sacer.] Quantum ad secundum. Malach. 2. Et labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius. [Et scribas.] Quantum ad tertium, non ad scribendum tantum dicitur: sed ad interpretandum legis scripturã, per istos qui dem volebat inuestigare veritatem. Eccl. 32. In medio magnatorum loqui non præsumas & vbi sunt senes non multum loqua ris. [Scisciatabatur ab eis vbi Christus &c.] Magi regem vocauerunt: sed ipsi Christum quærebant. Sciebant enim ex conuersatione cum Iudæis regem Iudæorum legitimum inũgi. Sed quæritur aut ipse credebat prophetiæ aut non, si credebat: sciebat quòd non poterat impediri quin ipse regnaret. quare ergo interfecit pueros? Si non credebat, quare ergo quærebat? Sed dicẽdum quòd non perfecte credebat quia ambitiosus erat: & ambitio hominem cęcum reddit. [At illi dixerunt in Bethleem &c.] Hic inuenitur veritas. Et primo, ponitur veritas. Secundo, confirmatur eius prophetia, ibi [Et tu Bethleem &c.] Et sciendum quòd Christus voluit nasci in Bethleem propter tria. Primo, ad vitandam gloriam, propter hoc enim elegit duo loca: vnum in quo nasci voluit scilicet Bethleem, alium in quo passus fuit scilicet Hierusalem. Et hoc est contra illos qui gloriam quærunt. Quivolunt nasci in sublimibus locis & nolunt pati in loco hono ris. Ioan. 8. Ego gloriam meam non quæro. Secundo, ad confirmationem suæ doctrinæ, & ostentationẽ suæ veritatis. Si enim natus fuisset in aliqua magna ciuitate virtus suæ doctrinæ potuisset ascribi humanæ virtuti. Matth. 9. Scitis gratiam domini nostri Iesu Christi. Tertio, ad ostendendum se esse de genere Dauid. Luc. 2. Ioseph & Maria ibant in Bethleem vt profiterentur &c. eo quòd essent de domo & familia Dauid. Competit etiam mysterio: quia Bethleem interpretatur domus panis. Et Christus est ille panis viuus, qui de cælo descendit &c. Ioan. 6. Consequenter confirmat veritas. Vnde [& tu Bethleem &c.] Ex ista prophetia duo possemus considerare. Magi enim aliquid annunciabant, & aliquid quærebant. Et ex ista prophetia ostenditur vtrumque. Quia quantum ad primum dicit. [Et tu Bethleẽ] Quantum ad secundum dicit. [Ex te enim exiet &c.] Et ita confirmatur natiuitas Christi duplici testimonio scilicet stellæ & prophetiæ: quia in ore duorum vel trium testium &c. Deut. 19. In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Et nota quòd quando erant omnes infideles data sunt signa corporaliũ, quando iam erant fideles data est prophetia. 1. Corin. 14. Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus sed infidelibus, prophetiæ autem non infidelibus: sed fidelibus &c. Et sciendum quòd Iudæi dupliciter defecerunt in prolatione propheticæ. Quia, ibi dicitur, Et tu Bethleem Effrata, & iterum quia non est, ibi: nequaquã minima es. Et potest assignari duplex ratio quare mutauerunt. Vno modo potest dici quòd hoc fecerunt ex ignorantia. Alio modo potest dici quòd isti vsi sunt scienter aliis verbis, & dicunt sententiam, quia cum Hærodes esset alienigena non intellexisset authoritatem propheræ, & ideo dixerunt illud quod notum erat Hærodi, vnde dicunt terra Iuda, & nequaquam minima es idest tu non es minima inter millia hominum Iuda, vel in principibus Iuda ideſt inter principales ciuitates Iuda. [Ex te enim exiet dux &c.] De isto duce habetur. Dan. 9. usque ad Christum ducem. Et psalm. 30. Dux mihi eris. Regit enim populum Israel, non solum carnaliter, sed etiam spiritualiter. Ro. 11. Nũquid deus repulit populum suum &c. psal. 79. Qui regis Israel intende qui deducis velut ouem Ioseph. Et nota quòd truncandum authoritatis scilicet & egressus eius sicut ab initio, a diebus æternitatis, per quod insinuatur quòd non debebat esse rex terrenus, sed cælestis: quod si scisuisset Hærodes non fuisset impius, vnde fuerũt causa necis illorum. Item ex illa etiam cauda patet esse falsam interpretationem Iudeorũ: qui exponunt de Zorobabel: qui non conuenit ei, & egressus eius ab initio a diebus æternitatis Mich. 5. cap. Ité non in Iudæa: sed in Babilone natus est. Cõsequenter inquiritur de persona nati cũ dicit. [Tũc Herodes &c.]

runt ei. In Bethleẽ Iudæ. Sic enim scriptum est per propheram. Et tu Bethleẽ terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. Tunc Hærodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quę apparuit eis: & mittẽs illos in Beth. G leem, dixit. Ite & interrogate diligenter de puero: & cum inueneritis renuntiate mihi: vt & ego veniens adorem eum, Qui cũ audissent regem, abierunt.

c ¶ Et ecce stella quam viderant in oriẽte antecedebat eos: vsque dum veniens staret supra vbi erat puer. Videntes autem stellã, gauisi sunt gaudio magno valde. Et intrantes domũ, inuenerunt pue

Et primo, ponitur inquisitio. Secundo, inuentio inquisiti, ibi; [Inuenerunt eum &c.] Tertio, veneratio inuenti, ibi. [Et procidentes &c.] Ad inquirendum personam ex duobus moti sunt. Ex persuasione Hærodis: & ex ductu stellę. Vnde circa primum ponitur exhortatio. Secundo, studium magorũ in mutatione stellę, ibi. [Qui cum audiuissent &c.] Circa primum, tria ponuntur. Primo enim inquirit tempus. Secundo, annunciat locũ, ibi [Et mittens &c.] Tertio, iniungit officium inquisitionis, ibi [Ite &c.] Dicit ergo. [Tunc hærodes] Vbi considerandum quòd Iudæi sciebant locum: sed non tempus. Vnde confutantur a domino. Luc. 19. Eo quòd non cognouisti tẽpus visitationis tuæ, & Esa. 1. Cognouit bos possessorem suum &c. Ergo inquiritur tempus, & dicit Chrysost. quòd per biennũ ante apparuit istis H stella. Alii autem quòd in ipsa die natiuitatis, Annuntiatur locũ, ibi. [Et mittens] Iungit officium inquisitionis, ibi. [Ite & interrogate &c.] Et admonet duo. Et ad hoc quòd impleant præmittit tertium. Quantum ad primum dicit. [Ité &c.] Et quærit inuidiose ad occidendum, sicut illi quibus dicitur Ioan. 7. Quæritis me & non inuenietis, quantum ad secundum dicit sic. [Cũ inueneritis &c.] Et hoc propter malum ẽt dicebat. Eccl. 13. Et multa loquela tẽtabit te. Quantũ ad tertiũ dicit. [Vt & ego veniens] Et quidem doloſe promittit dei cultum, Hierem. 9. Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta est, psalm. 27. Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum &c. Et nota quòd cum magi profiterentur regem, iste vocat puerum: quia ex abundantia cordis os loquitur. Nota etiã quòd petiit a Iudæis vbi Christus nasceretur volens experiri & I tentare vtrum gauderent. Consequenter ponitur studium magorum. Duo inuenerat quòd inquirerent: & reuerterentur. Sed vnum fecerunt magi. Vnde [qui cum audissent &c.] Aliud autem non fecerunt: tales quidem debent esse auditores, quòd bona addiscant, mala vero relinquant. infra. 23. Quæ dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere &c.

c ¶ Supra Euangelista posuit vnum motiuum magorum scilicet persuasionẽ Hærodis. Hic ponit aliud motiuum magorũ ad inquirendum Christum scilicet ducatũ stellæ, Et circa hoc, duo facit. Primo enim ponit ducatum stellæ. Secundo, effectum lætitiæ huius ducatus, ibi. [Videntes autem] Et nota quòd stella primũ exequitur suo motu: quia directe ducebat magos ad Christum. Item manifestat suo statu pueri locum, ibi. [Vsque dum veniens &c.] Vnde quãtum ad primum dicit. [Vsque dum veniens] Ex hoc autem quod dicit. [Ecce stella quã viderant &c.] Datur intelligi quòd quando magi declinauerunt in Hierusalẽ: K stella disparuit. Recedentibus autem ab Hærode, apparuit. Disparuit autem propter tria. Primo, propter confusionem Iudæorum, qui cum instructi essent in lege, vt Christum quærerent, & gentes non essent instructæ, tamen gentes quærunt, & Iudæi contemnunt. Vnde impletur illud, Esa. 55. Gentes quæ te non cognouerunt ad te current. Secundo, propter magorum instructionem, non enim solum per stellam dominus voluit se eis manifestare, sed etiam per legem, vt sic adiungeretur cognitioni creaturarum cognitio legis. In ore duorum vel trium testiũ stabit omne verbum &c. Deut. 19. Esa. 4. Nũquid ad legem? Tertio, propter instructionem nostram, & instruimur de duobus secundum glos. Primo, quòd qui humanum auxiliũ quærunt deseruntur a diuino. Illicitum est enim humanum auxilium quærere, non quærendo diuinum. Esa. 31. Væ qui descenditis in Aegyptum ad auxilium in equis sperantes habentes fiductã super quadrigis quia multæ sunt, & super æquitibus quia præualidi nerui, & non sunt confisi super sanctum Israel, & dominũ non requisierunt. Secundo, instruimur quantum ad hoc, quòd qui fideles sumus non debemus quærere signa, sicut isti qui videtes stel-

tes stellam gauisi sunt &c. Sed debemus esse contenti doctrinis A Prophetarum, quia signa data sunt infidelibus. Corin. 14. In hoc etiam est duplex mysterium. Stella enim significat Christum. Apoc. ultimo. Ego sum radix Dauid, stella splendida & matutina &c. Vnde per istam stellam intelligere possumus gratiã Dei: quam amittimus, cũ ad Hærodem ideſt Diabolum accedimus. Ephe. 5. Eratis aliquando tenebræ, &c. Item cũ ab hærode ideſt Diabolo recedimus, stellam ideſt Christi gratiã inuenimus. simile. Exo. 13. ubi dicitur quòd dominus præcedebat Israel quando exiuit de Aegypto in specie ignis, &c. hic autem præcedebat i specie stellæ. [Vsque dum veniens &c.] duo intelligimus hic. Vnum quòd ista stella non erat multum alta, quia aliter non discreuissent domum pueri. Aliud quòd stella completo officio suo redacta est in suam materiam. [Vbi erat puer] Frequenter puerum nocat, ut scias illum esse de quo dicitur Esa. 9. Puer natus est nobis. Consequenter ponitur effectus Ducatus huius, quantum ad magos, unde [Videntes autem stellam gauisi sunt, &c.] Gauisi sunt propter spem quam recuperauerunt, timebant enim (quia de longinquis partibus uenerunt) amittere quod sperabant, Ro. 12. Spe gaudentes. Ité addit gaudio. Aliqui enim gaudent, & non gaudent, quia lætitia humana non est perfectum gaudium, Prouer. 14. Extrema gaudii luctus occupat &c. Verum autem & perfectum gaudium de C Deo est, Esa. 61. Gaudens gaudebo in domino & exultabit anima mea in Deo meo. Tertio, addidit magno, quia ista magna iã cognoscebant de Deo, quia Deum incarnatũ, & multũ miretur dẽ. Esa. 12. Exulta & lauda habitatio Syon, quia magnus in medio tui sanctus Israel. Quarto, addit, Valde, quia intense gaudebãt. Recuperauerãt. n. qđ amiserant. Lu. 12. Gaudiũ erit Angelis Dei, &c. Cõsequenter agitur de inuentione pueri. Vnde [Et intrãtes &c.] Et tangit tria [Domũ] q̃ si q̃raſ qualis erat, ostẽditur. Lu. 2. Ité si q̃raſ qualis puer, in nullo ab aliis differebat, sicut dicunt sancti. Quantũ ad apparẽtia, nõ loquebatur, infirmus uidebatur & huiusmodi. Item si quæratur qualis Mater, Respondetur qualis est uxor Carpentarii. Et hoc ideo dico quia si isti quæsiuissent regem terrenum uidendo ista scandalizati fuissent, sed uidentes uilia, & considerantes altissima, moti sunt ad admirationem, & adorauerunt eum. Et hoc est, [Et procidentes &c.] Sed quare nõ fit mentio de Ioseph? Dicendum quòd diuina dispensatione D factum est quòd non adesset, ne istis qui primitiæ gentium erant, daretur suspitio pravæ opinionis. Consequenter tangitur reuerẽtia quam exhibuerunt ad puerum, ibi. [Et procidentes] Et fuit triplex. In adorando, offerendo, & obediendo. Dicit ergo [Et procidentes adorauerunt eum] tanquam Deum in homine latenté, Psalmus. 72. Coram illo procident æthyopes. Item offerendo, reuerentiam exhibuerunt. Vnde [Et apertis thesauris suis &c.] Cõsuetudo enim erat apud Persas, quod semper cum munere adorabant, & hoc est. [Et apertis &c.] Psalmus. 71. Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent &c. Esa. 60. Omnes de Saba uenient aurum, & tus deferentes, & laudem domino annuntiantes, &c. Mystice considerandum est quòd isti non in uia, sed tunc primo aperuerunt thesaurum, quãdo uenerunt ad Christum, Similiter nos bona nostra in via non debemus manifestare. Vnde repræhenditur hoc infra. 20. De Viginibus. & ca. 13, dicitur. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, &c. [Obtu- E lerunt ei munera, &c.] Aliqui assignant rationem istorum munerum litteralem. Et dicunt isti quòd tria inuenerunt, domum fordidam, puerum infirmum, & Matrem pauperem. Et ideo obtulerunt aurum ad sustentationem Matris, Myrrham ad sustentationem membrorum pueri, Thus ad tollẽdum fetorem. Sed dicendum, quòd aliquid mystice hic prętenditur, & potius ista tria, ad tria referuntur quæ offerre debemus scilicet fidem, actionem, & contemplationem. Quantum ad fidem dupliciter primo quantum ad ea quæ in Christo concurrunt scilicet regia dignitas, Hiere. 23. Regnabit rex & sapiens erit, &c. Et ideo in tributum obtulerunt. [Aurum]. Sacerdotii magnitudo. Et ideo [Thus] in sacrificium. Hominis mortalitas, & ideo [Myrrham] Item quantũ ad fidem Trinitatis, quia designantur in nobis personæ trinitatis. Secundo possunt referri ad actionem nostram. Per aurum enim potest signari sapientia. Prouer. 2. Si quasi thesauros effoderis illam &c: Per thus oratio deuota. Psalm. 140. Dirigatur domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, &c. Per myrrham mortificatio carnis. Coll. 3. Mortificate membra quæ sunt super terram. Can. 5. Manus meæ distillauerunt myrrham. Quantum autem ad contemplationem, per ista tria possunt significari uel tres sensus sacræ scripturæ scilicet litteralis sub quo comprehẽditur allegoricus, anagogicus, & moralis. Vel tres partes philosophiæ scilicet moralis, logica, & naturalis. Omnibus enim his debemus uti ad seruitium Dei. Consequenter ponitur quo modo reuerentiã exhibuerunt in obediẽdo. Vnde [Et responso accepto in somnis, &c.] Sed quo modo responsum acceperunt qui non interrogauerunt. Sed dicendum quòd dominus respondet aliquando interrogationi mentali, & isti intus quærebant quid placeret Deo de reuersione, Exod. Quid clamas ad me? Sed nunquid sunt reuelationes immediate a Deo? Dionysius probat quòd non, nisi mediantibus Angelis. Quare ergo non nominat Angelum? Sed dicendum, quòd quandocunque scriptura facit mentionem de Deo, & non de Angelo, hoc fit per quandam excellentiam illius manifestationis. Gal. 3. Lex ordinata per Angelum in manu mediatoris. Act. 7. Hic est Moyses qui dixit filiis Israel Prophetam suscitabit uobis Deus de fratribus uestris, tanquam meipsum audietis, &c. Vnde quod dicit glo. quòd hoc fuit immediate per Deum, referrur ad modum loquendi scripturæ, [Per aliam uiam, &c.] In hoc ostenditur quòd ad regioné nostram paradisum a qua per peccatum expulsi sumus, per obediẽtiam peruenimus, Prouerb. 4. Vias quæ a dextris sunt nouit dominus, peruersæ uero sunt quæ sunt a sinistris. Chrysostomus, hic dicit, quòd isti reuersi ægerunt sanctam uitam, & postea facti sunt coadiutores Sancti Thomæ Apostoli, tamen nihil de eis inuenitur scripeum in sacra scriptura post recessum eorum.

d ¶ Supra habitum est, quomodo nascenti Christo Magi testimonium perhibuerunt: Nunc autem agitur quomodo innocentes testimonium perhibent, non loquendo, sed moriendo. Et circa hoc, tria facit Euangelista: primo. n. ponitur occultatio Christi, secundo interfectio puerorum, ibi [Tunc Hærodes.] tertio ponitur reditus ipsius Christi, ibi. [Defuncto Hærode.] Circa primum tria facit. Primo enim ponitur admonitio Angeli, secundo ostenditur obedientia Ioseph: Tertio, impletio prophetiæ. Secundum, ibi [Vt adimpleretur.] Circa primum tria tanguntur, Primo ponitur tempus apparitionis, secundo describitur ipsa apparitio, & modus apparitionis, ibi [Ecce Angelus.] tertio ponitur ipsa admonitio facta per Angelum, ibi [Surge & accipe] Tempus describitur, ibi [Qui cum rece.] Et intelligendum quòd non statim post recessum Magorum facta est ista apparitio, quia totum quod dicitur, Luc. 2. debet interponi scilicet de purificatione. Postquam impleti sunt dies, &c. Non enim Hærodes statim cogitauit de interfectione puerorum. Vnde cum dicit, Qui cum recessi, debet interponi tota historia purificationis. Consequenter ponitur ipsa apparitio. Vnde [Ecce Angelus apparuit in somnis, &c] In somnis dicitur apparere, quia tunc homines ab actibus exterioribus cessant, & talibus fit reuelatio per Angelos, Psalmus 4. In pace in idipsum dormiam, & requiescam. Prouer. 3. Quiescens, & suauis erit somnus tuus. In ista admonitione tria ponuntur, Primo enim persuadet Angelus fugere: Secundo, determinat moram: tertio assignat caulam. Dicit ergo surge. Et nota q̃ sicut dicit Hilarius, Beata Virgo ante Natiuitatem ab Angelo nominatur coniunx: Supra Primo, sed post Natiuitatem non. Et hoc propter duo, primo ad commendationem Virginis, sicut enim uirgo concepit, ita uirgo peperit: Secundo, propter dignitatem eius. Erat enim mater Dei, qua dignitate nulla maior. Et de nominatio fit a digniori. Item quòd sicut dicit Chrysosto. puer non uenerat propter Matrem, sed potius econuerso. Et ideo dicit. Accipe puerum, & matrem eius, &c. Sed quare [fuge in Aegyptum?] Nonne dicit. Psalmus. 18. Dominus adiutor meus, & redemptor meus &c? Sed sciendum quòd propter tria fugit, primo ad manifestandam suam humanitatem, sicut enim diuinitas in stella apparuit, ita humanitas in fuga. Phil. 2. In similitudinẽ hominum factus. &c. Secundo propter exemplũ. illud enim exẽplo ostendit, quod uerbo docuit, infra. 10. Cum autem persequẽ-

tur uos in ciuitate ista, fugite in aliam. tertio propter mysteriū. Sicut enim uoluit mori ut nos a morte reuocaret, ita uoluit fugere, ut fugientes a facie sua propter peccatum reuocaret, Psalmus 138. Quo ibo a spiritu tuo? [Et eſto ibi.] Sed quare potius in Aegyptū, quàm alibi in aliam regionem? Dicendum propter duas rationes, prima eſt, quia propriū eſt Dei ut memor ſit miſericordiæ in ira, Abac. 3. Dominus. n. iratus fuit contra Aegyptios perſequētes filios Iſrael, quia filii Iſrael erant primogeniti dei. Et ideo datū eſt ei ut obſequeretur unigenito. Eſaia 19. Ecce dominus aſcendet ſuper nubē leuem, & ingredietur Aegyptum, &c. Eſa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis, Io. 1 Vidimus gloriā eius, gloriam quaſi unigeniti a patre plenum gratiæ, & ueritatis, &c. Secunda quia ipſe induxerat tenebras in Aegypto, ideo uoluit eam primo illuminare. Et ideo bene ibi fugit. Eſa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris uidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta eſt eis. Nota quando aliquis uult fugere peccatum, primo debet excutere pigritiam, Eph. 5. Surge qui dormis & exurge a mortuis & illuminabit te Chriſtus. Secundo debet accipere ſiduciam a matre & filio, ſcilicet Chriſto. Ecc. 24. In me omnis ſpes uitæ, & uirtutis. Tertio, debet fugere a peccato adiutus auxilio matris, & pueri, Pſalmus 54. Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. Subdit cauſam huius fugæ [Futurum eſt enim ut Herodes &c.] Deceptus fuit Herodes quia uoluit perdere qui uenerat regnum ſuum communicare, Luc. 22. Et ego diſpono uobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum. Secundo qui non gloriam mundanā quærebat, Heb. 12. qui propoſito ſibi [Qui conſurgens.] Hic ponitur executio mādati Angelici, & ponit eam quantum ad fugam, & quantum ad moram. Vnde [Qui conſurgens, &c.] Et fit mentio de tempore, unde dicit [nocte] propter timorem, & tribulationem, ſecundum illud Eſa. 26. Anima mea deſideraui te in nocte ideſt in tribulatione. In tribulationibus enim recurrendum eſt ad Deum. Oſeæ 6. In tribulatione ſua mane conſurgent ad me, &c. [Qui conſurgens.] Tunc adimpletum eſt illud, Eſa. 19. Ecce dominus aſcēdet ſuper nubem quod ad literam impletum eſt [Et erat ibi] dicitur quòd ſeptem annos fuit, ibi. Et habitauit in ciuitate Heliopolim Eſa. 19. Quantum autem ad myſterium per Ioſeph ſignantur p̄dicatores; hoc eſt Apoſtoli. q̄ ponūt ad expellēdas tenebras p doctrinam, qui recedentes a Iudæis conuerſi ſunt ad gentes, Act. 13. Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei, ſed quoniam repellitis illud & indignos uos iudicatis æternæ uitæ, ecce cōuertimur ad gētes [Et eſto ibi uſque, &c.] ideſt uſquequo finiatur in fidelibus Iudæorum, Ro. 10. Cęcitas ex parte contigit. Conſequēter adhibet teſtimonium Prophetiæ, unde dicit [ut adimpleatur &c.] Illud eſt ſecundum tranſlationem Hieronymi. Oſeæ. 11. In tranſlatione autem ſeptuaginta non eſt ita, Sed [ex egypto uocaui filium eius.] Videtur hic eſſe quæſtio, quia non uidetur hoc facere ad propoſitum, quia præmittitur ibi puer Iſrael &c. & ſic loquitur de uocatione Iſrael de Aegypto. Sed dicendum quòd in omnibus auctoritatibus quæ in euangeliis, uel in epiſtolis ponuntur de Chriſto quædam diſtinctio notanda eſt, quia q̄dam dicuntur ſpecialiter de Chriſto, ſicut illud Eſa. 53. Tamquā ouis ad occiſionem, quædam autem dicuntur de quibuſdam ſecūdum quod duxerunt figuram Chriſti, & ſic eſt ilta authoritas. Iſti enim non fuerunt filii Iſrael. niſi inquantum ſimilitudinem geſſerunt ueri filii unigeniti, & hoc eſt. Ex Aegypto uocaui filiū meum, ſcilicet ſpecialem. [Tunc Hærodes.] Hic agitur de interfectione puerorum. Et circa hoc duo facit, primo ponitur occaſio interfectionis. Secundo ponitur interfectio, ibi [Et mittens.] Tertio inducuntur Prophetiæ, ibi [Tunc impletum.] Occaſio fuit ira Hærodis. unde tunc Hærodes iratus] Iaco. 1. Ira uiri iuſtitiam dei non operatur. Et notandum quòd quando aliquis rex amiſſionem regni ſuſpicatur cito iraſcitur, & accēditur. [Videns quia illuſus, &c.] Et dicitur iratus ualde propter duo, quia quando aliquis iraſcitur, de modica occaſione fortiter accenditur. unde quia in ſuſpitione erat amiſſionis regni, & illuſus fuit a Magis [iratus eſt valde] Eccl. 11. Aſcintilla una augeſ ignis. [Et mittens.] Mira crudelitas, quantum ad tria, quantum ad locum, quātum ad multitudinem, & quantum ad tempus. quantum ad multitudinem ut unum quæreret, omnes occidit. Vnde dicitur [& mittens] Et nota quod dicit Aug. quòd iſte nunquam profuiſſet tantum obſequio: quantum profuit odio. Sed quæritur, cum non habuerint liberum arbitriū, quo modo dicti ſunt mori pro Chriſto. Sed ſicut dicitur, Io. 3. Non miſit deus filium ſuum in mundum, ut iudicet mūdum, ſed ut ſaluetur mundus per ipſum, &c. Nunquam enim deus permiſiſſet eos occidi, niſi fuiſſet eis utile: unde dicit Auguſti. quòd idem eſt dubitare utrum profuerit illis iſta occiſio, quod eſt dubitare utrum pueris profuit baptiſmus. Paſſi ſunt enim ut martyres; & Chriſtum motiendo confeſſi ſunt: quamuis non loquē do, Apoc. 6. Vidi ſubtus altare animas interfectorum propter uerbum dei. Secunda crudelitas eſt quia occidit in omnibus ſinibus. Timebat. n. ne fugeret ſcilicet ad aliquam ciuitatē. Et contigit ei ſicut beſtiæ uulneratæ quæ nō attendit quem uulnerare debeat, Prouer. 21. Leo rugiens & urſus eſuriens, Princeps impius ſuper populum pauperem. Tertia, quantum ad tempus. unde [a bimatu] ideſt duorum annorum. Et nota quòd Aug. dicit quòd illo anno quo Chriſtus Natus eſt, Innocentes ſunt occiſi. Sed quare dicit a bimatu, &c. Dicunt quidam quòd ſtella apparuit per duos annos ante, unde Hærodes dubitabat utrum a tempore ſtellæ natus fuiſſet, & ideo dicit ſecūdum tempus quod exquiſierat a magis. Alii autem dicunt quòd iſti non ſunt occiſi eodem anno, ſed poſt duos annos. Sed quare tantum diſtulit? triplex rō redditur a diuerſis. Vna eſt, quia a principio putabat quòd Magi fuiſſent decepti, & quòd nihil inueniſſent. Sed poſtquam audiuit multa uerba de Chriſto a Zacharia, & Simeone, & Anna, tunc motus fuit ad quærendum. Alii dicunt quòd hoc fecit ex cautela, timebat. n. ne puerum quem quærebat, parentes occultaſſent. Vnde primo uoluit eos aſſecurare. Alii quòd occupatione impeditus, quia miſit poſt Magos uſq; ad Tharſum ciliciæ, & fecit incendi naues eorū. Item fuit occupatus, quia citatus fuit Romæ accuſatus a filiis. Et ſic poſt reuerſionem incœpit ſæuire, & dicit [Et infra, &c.] quia cogitauit illū eſſe tantæ potēciæ quòd poſſet cōmutare taciem ſuam. Per iſtam occiſionem ſignificatur occiſio martyrum, quia pueri per humilitatē, & innocentiam, infra 19. Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me uenire. Itē infra 17. Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non itrabitis in Regnum cælorum. In Bethleem, & in omnibus, &c. quia per totum mundū occiduntur. Act. 1. Eritis mihi teſtes ſcilicet moriendo. Duo anni ſunt duplex charitas Dei, & proximi: quia fides ſine operibus mortua eſt. Iac. 2. Et nota quòd nato Chriſto, ſtatim perſecutio ſæuit, quia ſtatim quando quis conuertitur ad Chriſtum incipit tentari, Eccl. 2. Fili accedens ad ſeruitutem Dei ſta in iuſtitia, & in timore, & præpara animam tuam ad tentationē, &c. [Tunc impletum eſt, &c.] Poſita occiſione puerorum, hic mors ſuo Euangeliſta prophetiam annunciantem ponit, quæ eſt Hier. 31. Vox in rhama audita eſt lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios ſuos, &c. Et notandum quòd ſicut dicit Hiero. ubicunq; per Apoſtolos, & Euangeliſtas introducitur aliqua auctoritas ueteris teſtamenti, non oportet introducere uerbum ex uerbo ſemper, ſed ſicut dedit eis Spiritusſanctus, aliquando ſenſum ex ſenſu in uſu noſtro, ita habemus Hier. 31. [Vox in excelſis audita eſt lamentationis, luctus, & fletus: Rachel plorantis filios ſuos, & nolentis conſolari ſuper eis quia nō ſunt, &c. & ſenſus idem eſt. Et conſiderandum q̄ quantum ad hanc authoritatē pertinet, iſta eſt una de illis quæ intruduncuntur in Euangelio, quæ tñ ſenſum literalem habet, qui eſt figura eius quod fuit in nouo teſtamento. Vnde ad intellectū eius cōſideranda eſt quædā hiſtoria quæ legitur Iudicum. 21. ubi dicitur quòd propter peccatum commiſſum circa uxorem leuitæ fere tota tribus Beniamin extincta eſt, & dicitur quòd ibi fuit maximus planctus, ita quòd fuit auditus de gralua uſque in rhama longe a Bethleem per duodecim miliaria. Hoc dicitur Rachel plorare, quia mater fuit Beniamin, & eſt locutio figuratiua ſcilicet ad exprimendum magnitudinem doloris. Sed hæc eſt prophetia de præterito. Alio modo eſt de futuro dupliciter, quia uno modo poteſt referri ad captiuitatem Iſrael, qui quando in captiuitatem ducebantur, dicuntur in uia iuxta Bethleem ploraſſe. Et tunc dicitur Rachel ploraſſe, quia ſepulta erat ibi, Geneſ. 31. Et dicitur hoc eodem modo loquendi quo locus dicitur plorare mala quæ in

in Chriſto accidunt. Vult ergo dicere propheta quòd ſicut maximus dolor & luctus fuit, quando extincta eſt tribus Beniamin, ita futurus eſt maximus alius tempore captiuitatis. Tertio mō exponitur ſic. Euangeliſta aſſumit factū de occiſione innocentū, & exaggerat iſtum dolorem quadrupliciter. Ex diffuſione doloris, & multitudine doloris, ex materia, & inconſolabilitate. dicit ergo [vox in Rama] quædam ciuitas eſt in tribu Beniamin, Ioſue. 18. & poteſt accipi pro ciuitate Liæ. Hic autē accipitur pro excelſo, & poteſt dupliciter exponi, primo ſic Vox in excelſo pro lata [audita eſt] quia vox quæ in loco alto eſt: longe lateque diffunditur, Eſa. 40.

a CAP. III.

IN diebus autem illis uenit Ioannes Baptiſta prædicans iu deſerto Iudææ, & dicens. Pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnum cælorū. Hic eſt enim, de quo dictum eſt per Eſaiam prophetam dicentem. Vox clamantis in deſerto, parate uiam domini, rectas facite ſemitas eius. Ipſe autem Ioannes habebat ueſtimentum de pilis camelorū, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos. Eſca autem eius locuſtæ, & mel ſylueſtre. Tunc exibat ad eum Hieroſolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem. Et Baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata ſua. Videns autē multos phariſæorum, & ſaducæorum, uenientes ad baptiſmum ſuum, dixit eis. Progenies uiperarum, quis demōſtrabit uobis fugere a uētura ira, qui dixit, quòd diuinitas erat in Chriſto loco animæ. Ponitur executio huius mandati [Qui conſurgens.] Et circa hoc duo facit. primo oſtendit quomodo reuerſus eſt in terram Iſrael, ſecūdo quam partem uitauit, tertio qua parte declinauit. ibi [Et admonitus. Dicit ergo [Qui conſurgens] Notandum q̄ angelus non dixit, Vade in terram Iuda, uel in Hieruſalem, ſed uniuerſaliter in terram Iſrael, ſub qua etiam Galilæa poteſt comprehēdi. Vnde poteſt dici quòd Ioſeph intrauit fines terræ, quam habitabat Iudas. Conſequenter ponitur quam partem uitauit, ibi [Audiens &c.] Et notāda eſt hic hiſtoria Hærodis. Iſte Hærodes habuit ſex filios, & ante mortem ſuam occidit Alexandrū, & Ariſtobulum. In morte autem ſua mandauit ut occideretur Antipater, unde tres remanſerunt. Inter quos Archelaus primogenitus fuit, & uſurpauit ſibi regnum, ſed tandem accuſatus a Iudæis apud Cæſarem Auguſtum, ablatum fuit ei regnum, & diuiſum fuit in quatuor partes, & duas habuit Archelaus, duas alias alii diuiſerunt ſibi, ita quòd unam terrarchiā habuit Hærodes, aliā Philippus ſicut habetur, Luc. 4. Iſtæ Archelaus miſſus eſt in exilium poſt nouem annos regni ſui. [Et admonitus in ſomnis] Dixerat primo angelus, quòd iret ad terram Iſrael: ſed quia Ioſeph nondum intellexerat, ideo angelus qui prius indeterminate reuelauerat, nūc determinat, & hoc eſt [Et admonitus, fecerſſit in partes &c.] Sed cōtra. Sicut Archelaus in iudæa, ita Hærodes in Galilęa regnabat. ſed dicendum quòd hoc fuit ſtatim poſt mortem Hærodis, quando Archelaus tenebat totum, quia poſtmodum facta eſt diuiſio. Sed tunc etiam quæritur, quare non timuit Archelaum. Dicendum quòd in Hieruſalem erat ſedes regni, unde ibi quaſi ſemper morabatur. Sed quæritur quare Luc. 2. dicitur quòd ſingulis annis ducebant puerum in Hieruſalem, Et ſoluit Augu, quòd ſecure ducebant per turbam magnam, quæ tūc aſcēdebat, ſed periculum fuiſſet ſi ibi diu moratus fuiſſet. Item, quæritur, quare innuit Euangeliſta, quòd quaſi per accidens uenit Ioſeph in Nazareth, ſi ſit in Luc. 2. dicitur, quòd in Nazareth habuit proprium domicilium. ſed dicendum quòd angelus dixerat ei, quòd iret in terram Iſrael, quæ ſtricte accepta non continebat Galilæam, nec Nazaret, & ſic intellexit Ioſeph. Et ideo non proponebat ire in Nazareth. [Vt adimpleretur &c. Quoniam Nazareus] hoc non inuenitur ſcriptū, ſed poteſt dici q̄ ex multis locis colligitur. Nazarenus igit interpretatur ſanctus, & quia Chriſ dr ſctus, Dan. 9. Donec vngat ſanct⁹, iō ſignāter dicit [p ꝓphetas] uel p̄ dici q̄ p Nazarenū interpretatur floridus. Et hoc hr Eſa. 11. Egredietꝰ virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcēdet &c. & iō uenit cū eo q̄ dicitur, Cāti. 2. Ego flos cāpi &c.

CAP. III.

SVPRA egit Euāgeliſta de ingreſſu Chriſi in mūdū, nunc autē agit de eius proceſſu, qui quidē eſt attēdendus m̄ proceſſum ſuæ doctrinæ, ad hoc. n. venit. Io 18. Circa doctrinā aūt duo conſideratur, primo. n. ponit præparatio ad doctrinā, ſecūdo ponit ipſa doctrina, c. 5. Ad doctorem autē euāgelicæ doctrinæ duo requiruntur. Primo, ut ſit velatus ſacris myſteriis. Secundo, ut probatus ſit virtutibus. & ſic duo præmittuntur ante doctrinam. ſ. baptiſmus eius, & tentatio, c. 4. Circa primum duo facit. Primo, introducitur Ioannis baptiſmus, ibi [Exibant] Secundo inſtructio baptizatorum, ibi [Videns aūt &c.] Inuitātur aūt dupliciter a Ioāne. ſ. verbo, & exēplo. Secundo ibi [Ipſe aūt &c.] Circa doctrinā Ioānis tria facit, ſiue tāgūtur. Primo, perſona doctoris introducit, Secūdo, ponit doctrina. Tertio, cōfirmatio. Secūdū, ibi [Pœnitētiā &c.] tertium, ibi [Hoc eſt. n. &c.] Circa perſonam quinque ponuntur. ſ. tempus, perſona, officium, ſtudiū, & locus. primū ibi [In diebus illis &c.] Et notandum q̄ tempus prædi-

eationis Lucas describit per Principes reipublicæ,& Iudæorum. Illud ergo quod dicit Lucas, exprimitur hic, cum dicit. In diebus illis. Nec debet hoc referri ad dies de quibus facta est mentio, scilicet ad tempus infantiæ Christi, non enim est intelligendū hoc fuisse in diebus illis, in quibus Christus reuersus est de Aegypto

Sed hoc sic poniturquia Christus habitauit cōtinue in Nazareth, Luc. 2: Puer autem crescebat, & confortabatur plen? sapientia, & gratia Dei erat in illo I ecundo ponitur persona, ibi. [Venit Ioannes]uenit.i.apparuit, qui primo occultus erat. Hic est de quo Io.1. hic uenit in testimoniū, ut testimoniū perhiberet de lumine. Sed quare Christus uoluit eius testimoniū, cū haberet testimoniū operū. Dicendum quòd propter tria, primo propter nos qui ducimur in cognitionem spiritualiū per ea quæ sūt similia nobis, Io.1. Hic uenit ut testimonium perhiberet de lumine, & quare ut omnes crederent per illum: secundo propter malitiā Iudæorum, quia non solū Christus sibi testimoniū perhibet secundum quod ipsi dicebant, Io.3. Tu de teipso testimoniū perhibes, sed & alius, Io.5. Vos misistis ad Ioannē & testimoniū perhibuit veritati: tertio ad ostendendum æqualitatē Christi ad patrē, quia sicut pater prænuntios habuit. s. prophetas, ita Christus Luc.1. Tu puer propheta altissimi uocaberis, præhibis.n. ante faciem domini parare uias eius. Tertio ponitur officium Baptizandi, hoc fuit speciale eius officium, quia primus Baptizauit, & fuit eius Baptismus præparatorius ad Baptismū Christi, quia si Christus nouum ritum adiunxisset, statim potuissent homines scādalizari. Et ideo præuenit Ioānes ut præpararet homines ad Baptismū, Io.1. ut manifestetur Israel. Quarto, ponitur studiū, quia [uenit]ut diligenter prædicaret. Et hoc est [prædicans Baptismum] Christus quidē Baptizaturus ista adiūxit, Matth. ultimo. Ite docete omnes gentes Baptizantes, in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, &c. Ioannes autem in utroque præparauit uiam. Et non tandum quòd Ioannes in trigesimo anno hoc fecit, in qua ætate, Dauid ēt factus est rex, & Ioseph gubernacula Regni Aegypti suscepit, Gen. 41. per quod datur intelligi q̄ ad nullum officiū debet aliquis assumi, ante perfectam ætatē. Quarto ponitur locus [in deserto]prædicauit aūt in deserto propter quatuor, primo ut quietius audirent. In ciuitate.n. multi curiosi impedientes cōuenissent, sed in deserto nō nisi studiosi ibant, Ecc. 12. Verba sapiētium ueut stimuli, & quasi claui in altum defixi, quæ per Magistrorum consiliū data sunt a pastore uno: secundo quia congruebat suæ prædicationi, quia ipse pœnitentiam prædicabat. Talis aūt debet esse locus pœnitentiæ, uel corporaliter, uel mentaliter, Psalmus. 53. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine: tertio ad designandā conditionem ecclesiæ, quæ p deserti significatur. Datur.n. intelligi q̄ non est in synagoga prædicatio salutis, sed in ecclesia, Esa. 54. Lætare sterilis quæ non paris decanta laudem & himni quæ non pariebas, quoniā multi filii desertæ magis q̄ eius quæ habebat uirū dicit dns &c. quarto ad designandā conditionem Iudææ quæ iam derelinquebatur a Deo, infra. 23. Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Sequitur [Pœnitentiam agite, &c.] Ioannes annuntiat quandā nouam uitam, sicut dicit Aug. in libro de pœnitentia. Nullus qui suæ uolūtatis arbiter cōstituitur, pōt nouam uitam inchoare, nisi pœniteat ueteris uitæ, quære in gl. Et ideo primo monet ad pœnitentiā, secundo annuntiat salutē, ibi [Appropinquabit, &c.] Ité pœnitentiam agite, per quam est remissio peccatorum. Chryso. Nato filio Dei, deus misit præconem in mundum, &c. Et notandum quòd aliud est pœnitentiā agere, & pœnitere. Ille pœnitet qui peccata deflet, & flēda non committit. Et sciendum q̄ rotum refertur ad propositum mentis, ut. s. dicatur, & flenda non committit. i. proponit non cōmittere, hoc enim requirit pœnitentia, pœnitentiam aūt agere est satisfacere pro peccatis. Luc. 3. Facite fructus dignos pœnitentiæ. Et sit hic quæstio. Cum omnia peccata dimittantur in Baptismo quare Ioannes prænuntians Baptismum Christi, incæpit a pœnitentia. Et respōdetur in gl. q̄ triplex est pœnitentia. s. ante Baptismū, quia oportet ut doleat de peccatis quando accedit: secunda post Baptismū de mortalibus: tertia de uenialibus, hic agitur de pœnitentia quæ est post Baptismū: unde Petrus dixit, Act. 2. Pœnitentiā agite. s. ut sitis parati ad salutē consequendam. Appropinquabit.] Et nota quod nunquam in scriptura ueteris testamenti inuenit promissum Regnum cælorum. Sed primo Ioannes nuntiat, quod pertinet ad dignitatem eius. Regnum autem cælorum in scriptura quatuor modis accipitur. Quandoq; enim dicitur ipse Christus habitans in nobis per gratiā, Luc. 17. Regnum dei intra uos est &c. Et dicitur Regnum cælorum, quia per inhabitam gratiam inchoatur nobis uia cælestis regni, Secundo sacra scriptura, infra. 22. Auferetur a uobis Regnum Dei. i. sacra scriptura. Et dicitur Regnum, quia lex eius ducit ad Regnum. Tertio dicitur præsens ecclesia militans, infra. 13. Simile est Regnū cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti &c. Et dicitur Regnum cælorum quia ad modū cælestis ecclesiæ est institutum. Quarto dicitur Regnum cælorum cælestis cura, infra 8. Venient ab oriente & occidente, & recumbent cū Abrahā, & Isaac, & Iacob in Regno cælorū &c. Ante rēpus aūt. Ioannis nō fiebat mētio nisi de Regno Iebusæorum

ira. Facite ergo fructū dignū pœnitētiæ. Et ne uelitis dicere intra uos, patrē habemus Abrahā. Dico.n. uobis quoniā potēs ē Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahę. Iā securis adradicē arborū posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignē mittetur. Ego quidē baptizo uos ī

Exo. 3. sed modo promittitur Regnū cælorum suæ cæleste. Consequenter ponitur cōfirmatio huius prædicationis. [Hic est de quo &c.] Et sicut dicit Aug. Istud pōt dupliciter exponi, primo quòd hoc. s. hic est de quo scriptū est, sint uerba Euangelistæ, & tūc tenet. s est planior. Secundo illud introducitur a Matthæo uelut sint uerba Ioannis, pœnitentiam agentis. Vnde hic est. i. Ego sum, & loquitur de se sicut de alio, sicut Io.1. loquitur de alio sicut de se sed non est uis, cuius sint uerba, quia sensum eundem habēt. [Hic est ergo de quo scriptum est, Esa. 40. Vox clamantis, &c.] Tria ponuntur, per quæ confirmantur tria prædicta, primo prænuntiatur locus prædicationis Ioannis, quia uox clamantis [in deserto. secundo regni cælorum, unde [parate uiam.] Tertio pœnitentiam ibi [Rectas facite &c.] Dicit ergo. [Vox clamantis in deserto] Et dicit uox, propter tria, primo quia sicut dicit Grego. Vox uerbū præcedit. Et Ioan. Christum, Luc. 1. Ipse præcedet ante illum in spiritu, & uirtute Helyæ, &c. Secundo quia per uocem uerbū cognoscitur, Vox. n. uerbū deducit in cognitionē, ita Ioānes Christum, Io. 1. ut manifestetur in Israel, propterea ueni ego in aqua Baptizans. Tertio quia uox sine uerbo non facit animi certitudinem. 1. Corin. 14. Si incertam uocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Et reuelatio diuinorum mysteriorum non facta est per Ioannem, nisi inquantū annuntiauit Christū, sed p Christū uerbum, Io. 1. Vnigenitus qui est in sinu patris ipse enarrauit. Igit uox clamantis, & potest intelligi dupliciter. i. Christi clamantis, qui in Ioāne loquebatur, 2. ad Corin. 13. an eximētū quæritis eius qui in me loquitur Christus? ita ēt clamauit in oībus ppheta. Vnde semper dicitur, Factū est uerbū dñi ad Hier, uel Esa. &c. Et tamen nullus est dictus uox, qa nō immediate pcessit ūt Christū, Malach. 3. Ecce ego mitto Angelū meū, qui præparauit uiam ante faciem meā. Et statim ueniet ad templū sanctum suū dñator quem uos quæritis, &c. Vel uox clamantis. i. Ioannes clamans. Sciendū quòd clamor fit ad surdos, & tales erant Iudæi, Esa. 42. Surdi audite, & cæci intuemini ad uidendum. Quis cæcus, nisi seruus meus: & quis surdus, nisi ad quē nuntios meos misi. Quis cæcus, &c. secundo ex indignatione, Psalmus. 105. Iratus est furore dominus in populum suum, & abominatus est hæreditatem suam. Tertio ad distantes. Et isti elongati a Deo. [Parate uiā domini.] Et uidetur magis fuisse consonum quod dixisset, parate uiam uestram ad suscipiendū dominū. Et sciendū quòd nos adeo eramus infirmi, q̄ non poteramus accedere ad dominum, nisi ipse ueniret ad nos. Et ideo supra dixit Ioannes. Appropinquauit enim Regnum cælorum. Et hoc est. [Parate.] Sed quæ est ista uia? Fides quæ est per auditum, Ephe. 3 Habitare Christum per fidem in cordibus uestris. Gregor. Via fidei, deuotus auditus est, Amos. 4. Præpara te in occursum Dei tui Israel. [Rectas facite.] Fides est communis, est una, sed dirigit in diuersis operibus. Et ideo [rectas facite.] Tunc autem sunt rectæ illæ uiæ operum, quando non discordant a lege diuina, quæ est regula actuum humanorum, sicut secundum uolantatem figuli est regula bonitatis in uasis fictilibus, ut haberi potest, Hierem. 18. Vel hoc scilicet parate, pertinet ad charitatem, quę est de necessitate salutis, Elaia, 30. Hæc est uia, ambulate in ea, & non declinetis neque ad dextram, neque ad sinistram. Ergo uia intelligitur totum illud quod pertinet ad communem salutem. 1. Corin. 7. Adhuc excellentiorem uobis uiam demonstro. Semite uero obseruationes consiliorum, quæ semitæ dicuntur esse rectæ: quia non propter inanem gloriam debent fieri, infra. 6. Non faciatis iustitiam coram hominibus, ut uideamini ab eis. & Prouerb. 3. Viæ eius, uiæ pulchræ, & omnes semitæ eius pacificæ. Consequenter ostenditur, quo modo Ioannes testimonium perhibuit Christo in uita, ibi. [Ipse autem Ioannes.] Sed quis perhibuit testimonium de Ioanne, qui perhibebat testimonium Christo? Et dicendum quòd uita sua, quia sicut dicit Chrysosto. Nullus idoneus testis alterius est, nisi sit testis suus, & hoc bona uita, Eccles. 19. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo. Vnde hic describitur austeritas eius in uita, & cibo. Et hoc est. [Ipse autem erat indutus pi. &cætera.] Alii de lana, Ioannes de pilis, Repūtabat enim uestimentum de lana mollitiem, quæ non conuenit prædicatori. Item zona pellicea. Illud dupliciter exponitur. Hier. dicit, q̄ tūc tēporis Iudæi habebant cingulum de lana, sed

sed Ioannes reputans ad mollitiem, accipit de pellibus imitans Helyam, sicut dicitur, 4. Reg. 1. Rabanus exponit sic, & dicit quòd Ioannes accipiebat pelles crudas non paratas, & utebatur eis, ut refrænaret libidinem. & hoc est. [Et zona.] Sed siue sic, siue sic exponatur, in utroque tamen austeritas uitæ intelligitur.

[Cibus autem &c.]

Hic cibus non paratur, sed quem natura ministrabat, & sunt locustæ animalia quædam apta ad comedendum. [Et mel syluestre.] Hoc dupliciter potest intelligi. Proprie enim mel syluestre dicitur illud, quod non reconditur in alueis artificiose factis, sed inuenitur in syluis in aliquibus arboribus. Alii dicunt quòd est canna mellis, & quoddam quod inuenitur intus in cannis ualde dulce: tamen in omnibus his nihil aliud habetur, nisi quòd simplicibus erat contētus, primæ Timo. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Consequenter agitur de Baptismo, unde dicitur. Tunc exibant. Et tangit tria. primo quomodo uisitabatur a turbis, Secundo quomodo turbæ Baptizabantur, & tertio quo modo confitebantur peccata sua. Quantum ad primum sciendum, quòd tria sunt quæ inuitabant homines ad exeundum ad Ioannem, primo, noua prædicatio. Nunquam audiuerant fieri mentionem de Regno cælorum, & ideo mirabantur, Iob. 38. Nunquid nosti ordinem cæli? Et pones rationem eius in terra, &c. Io. 2. Primo docuit quòd ratio Regni cælorū nō esset ponēda in terra, secundo propter uitam, unde dicit. [Tunc] uidentes scilicet uitam ipsius, Iac. 2. Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam, &c. Tertio, quia Iudæa priuata erat institutione prophetarum, Psalmus. 73. Signa nostra non uidimus, iam non est propheta. Et ideo [Exibant] a Iudæa ad uidendum, & hoc est. Tunc exibant & baptizabantur ab eo in Iordane. Sed quare in iordane? quia in Iordane primo, fuit præfiguratus Baptismus, 4. Reg. 2. Vbi dicitur de Helisæo quando transiuit per Iordanem, & Helyas raptus est in cælum. Item ibi fuit mundatus Naaman leprosus, qui significat mundatum a peccatis in Baptismo. Item quia ipsa interpretatio conuenit Baptismo, interpretatur enim descensus, & significat humiliatem quam homo debet habere in Baptismo, primæ Pe. 2. quasi modo geniti infantes rationabiles, & sine dolo lac concupiscite. Tertium ponitur, ibi. [Confitentes peccata sua.] Causa quare cōfessio est inducta supra est ostensa, quia de necessitate salutis, Ia. 5. Confitemini alterutrum peccata uestra. Et dicit gl. quòd ideo inducta est, ut homo habeat erubescentiam. Sed sciendum quòd erubescentia est causa concomitans, sed principalis est propter uirtutem clauium. Nullus enim posset ligare, uel soluere, nisi sciret quid ligandum, uel soluendum esset, unde sicut nullus potest amouere necessitatem clauium, ita nullus posset amouere cōfessionem uocalem. Sed quæritur an accedens ad Baptismum confiteri teneatur, Videtur quòd non indigeat, uirtute clauium, cum omnia dimittantur peccata in Baptismo. Sed dicendum quòd tenetur saltem in generali, & hoc facit quando abrenunciat Satanæ, & omnibus pompis eius, In hoc enim profitetur se esse Satanæ obligatum. Videns autem multos.] Ostenso quòd multi a Ioanne Baptizabantur, hic agit de institutione eorum, & circa hoc duo facit, primo ponuntur qui sunt qui instruuntur; Secundo ponitur eorum institutio, ibi, [Quis demonstrauit &c.] Dicit ergo [Videns &c.] Sciendum quòd apud Iudæos sunt aliquæ sectæ inter quas istæ duæ erant præcipuæ. Pharisæi enim dicebantur quasi a communi uita diuisi, propter suas obseruantias. Isti in multis benedicebant, tū deficiebant, quia ut dicitur, omnia prouenire ex necessitate ponebant. Alii scilicet Saducæi dicebantur iusti propter quasdam speciales obseruantias legis, qui non recipiebant prophetas, nec dicebant animas post corruptionem corporis resuscitari, nec spiritum esse. Vtrique autem ex ipso nomine notabantur, quia Phares, diuisionem significat, quæ opponitur charitati. Et hi omnino erant diuisi ab aliis, quasi haberent superabundantem spiritum sanctum, hoc enim bonum esset. Alii etiam scilicet Saducæi sibi iustitiam usurpabant, contra quos, Ro. 10. Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam quærētes statuere iustitiæ Dei non sunt subiecti, &c. Et tamen quāuis magis iusti apparerent, tanquam ad magistrum ad Ioannem uenichant, Esa. 49. Reges uidebunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter dominum, quia fidelis est, & sanctum Israel qui elegit te. Isti ergo hic conuenienter instruuntur, unde [quis demonstrauit uobis fugere a uentura ira?] Et notandum quòd instructio debet uariari secundum conditiones auditorum. Simplicibus enim sufficit ea quæ ad salutem pertinent breuiter loqui, sed sapientibus debent singula explicari. Quod innuit Apostol. 1. Corinthiorum, tertio. Non potui uobis loqui tanquam spiritualibus, sed quasi carnalibus. ita fecit Ioannes breuiter turbas

nis ergo arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignē mittetur. Ego quidē baptizo uos ī aqua in pœnitētiā, qui aūt post me uēturus est, fortior me est, cuius nō sum dignus calciamenta portare.

admouit de pœnitentia, & annuntiauit Regnum cælorū. Ista duo hic explicat per singula Pharisæis, unde primo exhortatur ad pœnitentiam: secundo annuntiat de appropinquatione Regni cælorum, ibi. [Ego quidem, &c.] Circa primum duo facit, primo ponit inductiuum ad pœnitentiam: secundo remouet ea quæ possent a pœnitentia retrahere, ibi. [Et ne uelitis, &c.] Circa primum duo facit, primo ponit inductionem ad pœnitentiam: secundo ponit perfectæ pœnitentiæ modum, ibi. [Facite ergo, &c.] Duo autem sunt quæ inducunt ad pœnitentiam, Recognitio proprii peccati, Esa. 58. Annuntia populo meo scelera eorum, &c. Secundo timor diuini iudicii. Ista duo annuntiat Ioannes, unde dicit. [Progenies, &c.] Et notandum quòd in sacra scriptura dicitur filius alicuius ad imitationem, Ezech. 16. Pater uester amorræus, Io. 8. Vos ex patre diabolo estis, &c. Isti similes erant uiperis, & ideo dicit [Progenies, &c.] Et sunt similes in tribus, secundum Chrysost. Natura enim illius est quando mordet aliquem, recurrere ad aquam, & si inuenit non moritur, alias moritur. Vnde Ioannes perpendens intentionem eorum, quare uenirent ad aquam Baptismi dixit. [Progenies, &c.] Sed quo modo uenenati ueniebant ad Baptismum? quia Ioannes promittebat remissionem peccatorum, unde faciebat intrare aquam, deponentes prauam intentionem, ideo dicit. Agite pœnitentiam. Et Baptizabantur ab eo. secunda proprietas est quòd nascendo occidit parentes, unde dicitur, Quasi ui pariens, & isti similiter, infra 23. Quem prophetarum non occidistis? Tertia ratio est quia est pulchra exterius, interius habens uenenum. Isti etiā pulchri sunt exterius quadam simulata iustitia, interius habentes peccata, infra. 23. Vę uobis quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus uero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Et secundum hoc progenies uiperarum sonat in malum, Amb. exponit aliter, & dicit, quòd prudentia serpentibus ascribitur, infra. 10. Estote prudētes sicut serpentes, unde Ioannes commendans eos de prudentia, quia uenichant ad Baptismum, dicit, progenies &c. primum ergo quod inducit ad pœnitentiam est recognitio proprii peccati: secundum est timor diuini iudicii, prouer. 15. Per timorem domini declinat omnis a malo, Iob. 19. Scitote esse iudicium. Et hoc est quod dicit. [Quis demonstrauit, &c.] Et sciendum quòd Ambrosius, & Chrysost. exponunt de præteritis, Rabanus de futuris, unde dicit. [Quis demonstrabit,] & secundū Ambr. sic. Progenies, &c. quasi diceret, quis demonstrauit ut recederetis a malo quasi dicat. Nullus, nisi Deus. Psalmus, 84. Ostende nobis domine misericordiam tuā, & salutare tuū da nobis, secundum Chrysost, Progenies, &c. quia retinent uolūtatem peccati [Quis demo. uo. fu.] sicut uos uultis? Non quia dixit Esaias, Lauamini, & mundi estote, auferte malum cogitationum uestrarum ab oculis meis, Esa. 1 Non, quia dixit Dauid, Psalmus. 50. Amplius laua me domine ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me, &c. Et post, Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Rabanus de futuro sic, quasi diceret. Bonum est quòd agatis pœnitentiam, quia aliter, Quis demonstrabit, &c. Psalmus 138. Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam. Ira de Deo non accipitur pro affectu mentis, sed pro effectu, unde eius ira est ultio. Præmissis his duobus ducentibus ad pœnitentiam, Consequenter concludit euangelista. [Facite ergo.] In arbore fructus sunt post flores. Et si flores non sequantur fructus, arbor illa nihil ualet. Flos enim quidam pœnitentiæ apparet in contritione, sed fructus est in executione, Eccles. 24. Flores mei fructus honoris, & honestatis. Et notandum quòd aliquis est fructus iustitiæ, & alius pœnitentiæ: plus enim requiritur ad pœnitentem quàm ab eo qui non peccat. Est autem triplex fructus dignus pœnitentiæ. primus est ut puniat in se quod commisit, & hoc iudicio sacerdotis, Hierem. 31. Postquam conuertisti me, ægi pœnitentiam, & postquam ostendisti mihi percussi femur meum &c. i. carnem meam afflixi. Secundus est ut fugiat peccata, & occasiones peccati, unde dicitur, quòd satisfacere est cāpeccatorum excidere, Eccl. 21. Fili peccasti, ne adiicias iterum sed & de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur &c. Quasi a facie colubri fuge peccatum, Eccl. 21. Tertius est, ut tunc studeas ad bene agendum quantum studuit ad peccandum, Ro. 6. Hume num dico propter infirmitatem carnis nostræ, Sicut enim exhibuistis membra uestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Consequenter excludit impedimentum pœnitentiæ cum dicit [Et ne. ue.] Duplex impedimentum est pœnitētiæ Præsumptuositas de se, & desperatio de diuino iudicio. primo remouet primū, secundo secūdū, ibi. [Iā nunc] Circa primū duo facit. primo excludit impedimētū. Secūdo, assignat rōnē, ibi. [Dico.

enim]Dicit ergo[Et ne uelitis dicere, &c.] Isti secundum carnē erant de genere Abrahæ,unde poterant credere q̄ quantuncūq; peccarent,deus misereretur eis propter Abraham,Exod.32.Cur dñe irascitur furor tuus,&c.& post.Recordare Abraham,Isaac, & Iacob seruorū tuorū,&c.Et ideo excludit hoc Ioānes,. Et ne uelitis dicere. Et est mod? loquēdi, quasi diceret, non dicatis hoc,quia nō ualebit uobis,Ro.9. Nō qui filii sunt carnis hi filii Dei,sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine, &c. Isti enim multum gloriabantur de Abraham,sed dominus dicit Io.8.Si filii Abrahæ estis,opera abrahæ facite,&c. Contra tales dicit Chrysost. Quid prodest ei quem mores deturpant generatio clara, &c.Et est etiam hoc in spiritualibus.Consequenter assignat rationem[Dico enim uobis.] Magis est enim magnum imitari patrem,quam nasci ex eo. [Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, &c.]Legitur Iosue.4. quòd quando populus Israel transiuit Iordanem liccis pedibus in memoriam miraculi, mandauit Iosue quòd extraherentur duodecim lapides ex fundo fluminis, & ponerentur extra, & duodecim de lapidibus exterioribus ponerentur intus. Ioannes autem in illo loco Baptizans, eos ostendit, potest autem intelligi dupliciter,ad litteram primo. Hoc enim est primum fidei fundamentum,credere omnipotentiam Dei,Iob.42.Scio quia potes,& nulla te latet cogitatio: uel possumus intelligere per lapides, gentiles, qui dicuntur lapides propter duo, primum quia lapides adorant:Secundo,propter duritiem. & licet lapides sint duri, tamen diu conseruant impressionem, & licet etiam ædificium ex eis factum tarde fiat,tamen forte est,& durabile.Vnde gentiles quam uis fuerint duri ad recipiendum fidem Christi,tamen tenuerunt fortiter.hoc significatur,Exe.36. Auferam a uobis cor lapideum de carne uestra,& dabo uobis cor carneum,& spiritum meū ponam in medio uestri.Secundum autem Hiero. in uerbis istis uidetur reducere ad memoriam propheriam,Esa.51. Attendite ad Abraham patrem uestrum,& ad Saram quæ peperit uos, &c.Nominat enim petram Abraham propter impotentiam generandi, & Saram propter sterilitatem:quasi dicat Deus qui fecit potentē Abraham,& fœcundam Saram [potens est de lapidibus istis,&c. [Iam enim &c.] Possent enim dicere:nec credimus quòd aliqua ira superueniat nobis,& ideo hoc remouet dicens. [Iam enim.] Vnde primo ponit iudicium.Secundo ponit sententiam iudicii. Dicit ergo[Iam enim]Dupliciter enim aliqui pœnitere nolunt, ex desperatione iudicii,quia non credunt iudicium esse. Eccl.5. Ne dixeris est mihi sufficiens uita, Iob.13. Fugite a facie gladii quoniam ultor iniquitatum gladius est, & scitote esse iudicium. Aliqui autem ex mora.Secundæ.Pet.3.Non tardat Deus ,promissionem suam,sicut quidam æstimant, sed patienter agit propter nos nolens ali quos perire,sed omnes ad pœnitentiā reuerti. Sed utrunque Io.excludit,primo primam,cum dicit [Iam enim] Secundo secundam,cum dicit.[Iamq;]quasi dicat. Non tardabit. Et tripliciter intelligitur hoc.Chrysost.dicit quòd per securim intelligitur districtio diuini iudicii,quæ quandoq; per securim,quæ per arcum, & gladium designatur. Psal. 7. Nisi conuersi fueritis gladium suum uibrauit,arcum suum tetendit,& parauit illum &c.Hieron.Per securim prædicatio euangelii intelligitur, quia sicut per doctrinam euangelii aliqui ducti sunt ad uitam : ita contemptores ad mortem Hiere.23. Nonne uerba mea sicut ignis,& quasi malleus conterens petram,Luc.2. Ecce positus est hic in ruinam,& in resurrectionem multorum in Israel,& in signum cui contradicetur,&c.Iam enim,&c.quasi dicat in promptu est ut ueniat. Secundum Gregorium per securim Redēptor noster intelligitur,qui uelut ex manubrio,& ferro ex humanita te, & diuinitate constat, cuius humanitas quia patienter expectat,quasi tenetur:diuinitas, quasi ferrum incidit.securis ergo ad radicem ponitur,quia iudicium fit per Deum hominem. & dicit ad radicē propter duo,quia in radice fit præcisio uniuersalis,eius etiam quod est in ramis.Item quia quod a radice exciditur, non germinat:quasi diceret uniuersalis erit extirpatio malorum. Sequitur ergo,& ponit primo uniuersalitatē dicens[omnis arbor.] quasi dicat tam Iudæus quam gentilis.Ro.2.Non est acceptio p sonarum apud Deum.deinde culpam : quia non facit fructū,pro pter solā.n.omissionem sit punitio.Matth.25.Esuriui,& nō dedi tis mihi manducare.Tertio ponit pœnā duplicem pœnā.[temporalem[excidetur]&ex hac uita, Luc.13.Ecce tres anni sunt ex quo uenio quærens fructum in ficulnea hac,& non inuenio, succide ergo illam.Et post. Vt quid terram occupat.Et hoc est[Excidetur]eum prosperitate terrena. Item ponit pœnam æternam. Vnde dicitur[In ignem mittetur]Esa.ultimo. Vermis eorū non morietur,& ignis eorum non extinguetur.Et infra.25.Ite maledicti in ignem æternum, &c. [Ego quidem Baptizo.]Supra Ioannes exhortatus fuit ad pœnitentiam explendam, modo intendit facere quod frequenter dixerat,scilicet annuntiare regnum cælorum. Et circa hoc duo facit. primo ponitur præparatio ad Regnum.Secundo agitur de prænuntiatione Regni,ibi[Qui autem post, &c.]Regnum illud Christus est, de quo Luc. 17.Regnum Dei intra uos est. Præparatio quidem est Baptismus. Vnde. [Ego quidē] Quod mirabile est uobis. [Baptizo] in aqua sola scilicet quia sum purus homo. unde non poterat nisi corpus lauare,nec poterat dare Spiritum sanctum, cum nondum esset solutum pretium pro peccato, Hebr. 9. Non enim fit remissio sine sanguine.Item spiritussanctus nondum descenderat, nec Christus tactu suæ carnis aquam sanctificauerat. Quare ergo Baptizabat ? Propter tria. primo ut præueniret Christum Baptizando, Luc.primo.Præibis ante faciem domini parare uias eius. Secundo ut congregaris hominibus haberet opportunitatem prædicandi de Christo,Ioan.1. ut manifestaretur in Israel : propterea ueni ego in aqua baptizans.Tertio, ut ad baptismum Christi præpararet.Vnde consuetudo est in ecclesia,ut prius catechumini fiant qui baptizari debent scilicet ut fiat quædā præparatio, & accipiant quoddam signaculum, per quod idonei reputantur.Et hoc est quod dicit. Ego Baptizo, ut scilicet sciatis uos aptos esse, qui a Christo Baptizari intenditis. Nota quòd magister in quarto sententiarum dicit, quòd Baptizati a Ioanne non baptizabantur a Christo, nisi illi qui ponebant spem suam in Ioanne.Sed hoc falsum est,unde dicit. Ipse uos Baptizabit. Item nota quòd Augustinus mouet quæstionem. si post Baptismum Ioannis rebaptizabantur,quare non rebaptizabantur post Baptismum hæreticorum? Dicendum quòd Ioannes Baptizabat in persona suahæretici in persona Christi,unde Baptismus Christi iudicandus est.Consequenter agitur de Regno.Et primo ostē dit dignitatem ipsius.Secundo officium eius, ibi. [Ipse uos.] Dicit ergo[Qui post me uenit.]Nascendo,Baptizando, prædicando, moriendo, ad inferos descendendo. Sed hic de duobus tantum loquitur uidelicet de prædicatione, & baptismo. unde dicit. [Qui post me uenit] ad baptizandum, & docendum. Luc. 1.Ipse præcedet ante illum in spiritu & uirtute Eliæ. [Fortior me est] & fortior eius Baptismus. 1. Reg. 2. Non est sanctus ut est Deus, Iob. 9. Si fortitudo quæritur robustissimus est, & ne sic credatur quòd sit comparatio inter eos, Dicit [Cuius non sum, &c.] Quasi dicat incomparabiliter me dignior est, ut exponit Chrysostom. ita ut ei officium non debeam exhibere. Sed sciendum quòd in aliis tribus euangeliis non est sic, quia illic dicitur soluere, hic portare. Vnde dicit Augustinus quòd Ioan. uoluit tantum suam humilitatem & Christi excellentiam ostendere, & tunc idem significatur in omnibus. unde dicit, quòd hoc fuit per spiritussancti inspirationem quòd in talibus Euangelistæ dissonent in uerbis, ut documentum accipiamus quòd non mentimur, si eadem sensu cum aliis loquimur, quamuis non eadem uerba dicamus. Si uero mysticum aliquid significare uoluit, tunc differentia est in uerbis Matthæi, & aliorum, & possunt in corrigia calciamenti duo significari, quia per calciamentum humanitatem, Psalmus.59. In Idumæam extendam calciamentum meum. Corrigia est unio quia humanitas ligata est diuinitati : & quia non reputabat se sufficientem ad explicandum mysterium unionis, ideo dicit. [Cuius non sum, &cæt.] Vel mos erat apud Iudæos, Deuther. 21. quòd si quis nollet accipere uxorem fratris sui deberet soluere corrigiam ab illo,qui uxorem accipiebat. Sponsa Christi ecclesia est, tunc ergo Ioannes reputabat se indignum esse accipere sponsam Christi. Vel aliter secundum Hilarium, calciamentum portant quippe nuntiatores humanitatis Christi per mundum, quod fuit reseruatum Apostolis.Esa.52. Quàm pulchri super montes pedes annuntiantis, & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem.Ergo Ioannes dicit se non esse dignum portare calciamentum quod Apostolis erat reseruatum. Maius enim officium est euangelizare quàm Baptizare,1.Corin. 1. Non misit me Christus Baptizare,sed euangelizare. Nunquid ergo maiores Apostoli Ioanne? Non merito,sed officio noui testamenti. Et secundum hunc sensum dicitur,infra.11. Qui minor est in Regno cælorum maior est illo.&c.vel aliter secundum Chrys. pedes Christi sunt Apostoli,& alii eius famuli inter quos Ioannes erat. Calciamentum est infirmitas eorum, quia sicut decor pedum non cognoscitur quamdiu teguntur calciamento, ita decor Apostolorum, 2. Corinthiorum. 12. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me uirtus Christi[cuius non] quia nec ipse nec Apostoli se dignos reputant, ut sint ministri euangelii Christi, 2.Corinthiorum. 3. Fiduciam talem habemus

> Ipse uos baptizabit in spiritusancto.& igni.Cuius uentilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum,paleas autem comburet igni inextinguibili.

per Christum ad Deum, non quòd sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est &cæt. Si ergo diuersa significat secundum mysterium, quid horum dixit Ioannes? Dicendum secundū Augustinum, quòd si uerba Ioan. ad diuersa referuntur, sic utrunque dixit. Vel quòd Ioannes turbis prædicans quandoque dixit illud,quandoque aliud. Consequenter agit de officio Christi, & primo de officio Baptizandi : secundo de officio iudicandi, ibi [Cuius uentilabrum.]Dicit ergo.[Ipse uos, &c.]Multi libri habent, & ignis, Sed loquuntur more græcorum, qui carent ablatiuo, & dicit. [Spiri u lancto, &c.] In quo datur intelligi quòd Baptismus Christi habet amplius quàm Baptismus Ioannis, quia addit super illud, quia Christus in aqua, & spiritu Ioā.3.Nisi quis renatus fuerit ex aqua,& spiritussancto non potest introire in regnum Dei, &c. Sed nota quòd dicit. Baptizabit uos in spiritusancto,insinuat habendam esse affluentiam spiritussancti, quā habentes totaliter abluuntur, Act. 1. Vos autem Baptizabimini spiritusancto, &c. Insinuat etiam facilem immutationem.[Et igne] Istud multiplicitei exponitur. Hieronym.dicit, quòd idem designatur per spiritumsanctum, & ignem,Luca. 12. Ignem ueni mittere in terram, &.quid uolo nisi ut accendatur ideſt spiritumsanctum. Et ideo etiam in igne apparuit, Act. 2. Et apparuerunt illis dispartitælinguæ tanquam ignis secundum Chrysostom. per ignem significatur præsens tribulatio quæ purgat peccata. Eccl. 27. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Sed sciendum, quòd dicit istud baptismo esse necessarium, quia Baptismus spiritussancti continet mentem, ne uincatur a tentationibus, sed non totaliter tollit,germina carnis : & ideo necessaria est tribulatio,quia caro tunc attrita non germinabit concupiscentiam. Necessarius ergo est ignis qui rehciat carnem. uel per ignem intelligitur purgatio futura in purgatorio, primæ Corin.3. Quale sit opus ignis probabit. Hilarius autem exponit de igne inferni, & dicit quòd duo intendit in hoc quod dicit. Ipse uos, &c. salutem scilicet quam efficit in præsenti, & in futuro. In futuro purgabit per ignem inferni, inquantum attrahet malos, & hoc consonat ei quod sequitur. Paleas,.&c. Consequenter agitur de iudiciaria potestate. [Cuius uentilabrum, &c.] Et primo tangitur iudiciaria potestas : secundo iudicii effectus : Tertio iudicii modus. Dicit ergo : [Cuius uentilabrum] & utitur similitudine. Area dicitur ecclesia. Fruges, fideles, qui congregabuntur per Angelos, Luc. 10. Rogate dominum messis, ut mittat operarios in messem suam, Ioan. 4. Qui misit me ut perficiam opus eius. Ventilabrum, iudiciaria potestas Christi, quæ discernet triticum a paleis. Ioan. 5. Pater omne iudicium dedit filio, Act. 10. Ipse est qui constitutus est a Deo iudex uiuorum, & mortuorum. Permundabit ideſt perfecte mundabit : primo per tribulationes quæ sunt quasi quidam uentus, qui si non est, paleæ sunt cum tritico, ita etiam quamdiu sunt in ecclesia, non discernuntur boni a malis, & licut per minorem uentum paleæ tenues expelluntur, & per fortem grossæ : ita in ecclesia si crescat tribulatio etiam qui firmi uidentur, cadunt, Lucæ. 8. Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Secundo, per sententias Prælatorum, quando scilicet excommunicantur. Primæ, ad Corinth. 5. Auferte malum ex uobis ipsis. Tertio, in die iudicii quando segregabuntur boni a malis, infra, uigintiquinque. [Et congregauit in horreum suum]scilicet paradisi [triticum] ideſt electos, Psalmus,105. Saluos nos fac domine deus noster, & congrega nos de nationibus. [Paleas autem.] Et nota quòd differentia est inter paleas, & zizania. Aliud enim est semen palearum, & zizaniorum, quia palearum est idem semen cum tritico. Vnde per zizania possumus intelligere schismaticos, qui non communicant nobiscum in sacramentis, per paleas fideles licet malos. Sed utrique igni comburentur. [Igni inextinguibili.] Esa.ultimo. Ignis eorum non extinguetur, & dicit inextinguibili ad differentiam ignis purgatorii. De hoc igne, infra uigintiquinque. Ite maledicti in ignem æternum, &c.

> ¶ Tunc uenit Iesus a Galilæa in Iordanem ad Ioannē, ut Baptizaretur ab eo, Ioānes autē prohibebat eum dicens. Ego a te debeo Baptizari,& tu uenis ad me? Respondēs autē Iesus dixit ei. Sine modo. Sic enim decet nos implere omnē iustitiā. Tūc dimisit eū. Baptizat⁹ aūt Iesus, cōfestim ascēdit de aqua, & ecce aperti sunt ei cæli,& uidit spiritū Dei descēdētē sicut columbā, & uenientē super se. & ecce uox de cælis dicens.Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

b Supra introduxit Euangelista Ioannem Baptizantem, Nunc introducit Christum ad Baptismum Ioannis uenientem. Et circa hoc duo facit. Primo, ponit ea quæ præcesserunt Baptismum. Secundo consequentia ad Baptismum,ibi, [Baptizatus.]Circa primum ponuntur quatuor.Primo mira Christi humilitas. Secundo, humilitatis admiratio. Tertio, Christi satisfactio admirationi. Quarto. Ioannes satisfactioni consentit. Secundum, ibi.[Ioannes autem.]Tertium: ibi. [Respondens autem Iesus,] Quartum,ibi. [Tunc dimisit.&c.] Circa primum quatuor ponuntur,tempus,personæ,loca, & officium. Tempus cum dicit. [Tunc] scilicet Ioanne lumen suum habente. Sicut enim sol oritur adhuc apparente lucifero, ita Christus Ioāne prędicante, & baptizante, Iob.38 Nunquid producit lucifer um in tempore suo, & uesperum super fines terræ consurgere facis, Luc. primo. Vel tunc quando Christus fuit in trigesimo anno, Luc. 3. ut daret intelligi quòd officium prædicationis, & prælationis non debet aliquis sumere ante perfectam ætatem. Vel tunc quando secundum cursum aliorum multa peccata poterat perpetrasse. Vnde noluit statim Baptizari, sed multo tempore legem seruauit quasi constitutus sub lege, & ut Iudæi non haberent causam scandali, quia non uenit soluere legem, infra 5. Sed posset alicui uideri quòd ideo Christus terminasset legem, quia non potuisset legem implere, & ideo uoluit diu obseruare, & ideo non ita cito Baptizatus est. Ponuntur personæ cum dicitur. [Venit Iesus ad Ioannem] dominus ad seruum, creator ad creaturam, infra. xi. Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Loca [a Galilæa.] Ista mistice conueniunt Baptizatis, quia Galilæa significat transmigrationem : oportet enim Baptizatos transmigrare de uitiis ad uirtutes, 1. Petr.2.Deponentes omnem maliciam, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & omnes detractiones. Item in Iordanem. Iordanis interpretatur descensus, & significat humilitatem, quæ debet esse in Baptizando ad gratiam percipiendam, Iacob. 4. Humilibus autem dat gratiam. Ponitur officium. [Vt Baptizaretur.] Deus uoluit Baptizari a Ioan. quatuor rationibus, primo ut Baptismum Ioan. conseruaretur, quia illi aliqui detrahebant, infra. 21. Secundo, ut suo tactu totam consecraret aquā. Et ideo Baptismus dicitur fieri de fontibus Saluatoris, Esaia. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris, &c. Tertio, ut demonstraret in se ueram conditionem hominis, quia sicut fuit in similitudinem carnis peccati, Romanorum octauo, ita uoluit mundari quasi peccator. Quarto, ut aliis imponeret necessitatem Baptizandi. Prius enim uoluit seruare quæ imposuit, Act. primo. Cœpit Iesus facere, & docere, &c. Contra illos de quibus infra, 23. Alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum : digito autem suo nolunt ea tangere, &c. Consequenter ponitur admiratio. Et nota tria. Primo enim Ioannes recusat honorem sibi oblatum : Secundo, confitetur suam humilitatem. Tertio, suam infirmitatem. Secundum, ibi. [Ioannes autem.] Eccl.7. Noli quærere ab homine Ducatum, neque a rege cathedram honoris. Tertium, ibi. [Ego a te, &c.] Cognoscebat enim quòd interius Baptizaret, & ideo dicit. [Baptizari] ideſt ab originali peccato mundari. Ita dicit glossa. Sed contra, quia erat sanctificatus in utero. Sed dicendum quòd ante aduentum Christi aliqui quodam modo mundati sunt, quantum ad infectionem personæ per circumcisionem, & huiusmodi : sed quantum ad culpam, & infectionem totius naturæ nullus mundatus fuit ante passionem Christi. [Et tu uenis ad me?] Psalmus 138. Mirabilis facta est scientia tua ex me confortata est, & non potero ad eam &c. Consequenter ponitur Christi satisfactio. Nota quòd Ioan. unum fecerat, quia prohibebat, & duo dixerat. [Ego a te, &c. Et tu uenis, &c.] Et tamen Christus ad unum non respondit. Ad hoc scilicet [Ego a te.] Sed respondit ad hoc quòd prohibebat. Vnde. [Sine modo.] Et dicit. [modo.] quia secundum Chrysostom. Ioan. postmodum Baptizatus est a Christo, non solum Baptismo flaminis : sed etiam aquæ. Vel [sine modo.] Hoc dicit quia postmodum Baptizatus est Ioan. Baptismo spiritussancti. Vel [sine modo,] ut Baptizer Baptismo aquæ, quia alio Baptismo habeo Baptizari scilicet Baptismo passionis. Luc. 12. Baptismo habeo Baptizari, & quomodo coarctor usque dum perficiur. Et isto etiam Ioan. Baptizatus est a Christo, inquantum mortuus est pro iustitia, quod idem est quòd mori pro Christo. Vel sine modo, quando gero formam seruilem, implere me humilitatis officium, quia quando apparebo gloriosus, tunc Baptizabo te Baptismo gloriæ. Consequenter respondet Christus admirationi, & dicit. [Sic enim decet nos, &cæt.] Quod exponitur tripliciter

pliciter. Primo, sic decet nos implere omnem iustitiam scilicet per Baptismum. Futurum enim erat, quòd Christus impleret omnem iustitiam, & legis & naturæ; sed uoluit per istam uiam implere, quia sine Baptismo non impletur, Ioan. 3. Nisi quis natus fuerit denuo non potest uidere regnum Dei, &c. Remigius sic exponit. Sic enim decet, &c. Decet me dare exemplum huius sacramenti, in quo datur plenitudo omnis iustitiæ, quia datur plenitudo gratiæ, & aliarũ uirtutum, Psalmus.

CAP. IIII.

Vnc Iesus ductus est in desertum a spiritu ut tẽtaretur a Diabolo, &

61. Flumen Dei repletum est aquis, scilicet gratiarum. Vel sic. [Sic enim, &c.] idest decet me habere perfectam humilitatem. Primus gradus est non præferre se pari, & subiicere se maiori, quod quidem est necessitatis. Secundus cum subiicit se æquali: perfecta autem quando Prælatus se subiicit inferiori. Et hoc est, [Sic enim decet, &c.] id est perfectam humilitatem implere. Sed cum esset inter eos talis altercatio, Christus uicit. Vnde [Tunc dimisit eum, &c.] Hoc est permisit ut ab eo Baptizaretur. gloss. Vera est humilitas, quam non deserit obedientia, pertinaciter enim resistere, superbiæ est, 1. Reg. 15. Quasi sceleus idolatriæ nolle acquiescere. Sic enim laudatur Hierem. & Moyses qui finaliter consenserunt. Consequenter cum dicit. [Baptizatus, autem Iesus, &c.] Ponuntur quatuor consequentia ad Baptismum. Et sciendum quòd sicut Christus in suo Baptismo dedit exemplum Baptizandi aliis, ita in consequentibus Baptismum, dedit intelligere quæ nos consequamur. Sunt autem quatuor consequentia scilicet ascensus Christi, aperio cæli, apparitio spiritussancti, & protestatio patris, Primum, ibi, [Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua.] Et ad literam hoc dicit, quia fluuius habebat alueos altos. In hoc tamen significatur, quòd illi qui Baptizantur, ascendunt per bona opera, & dicit [statim.] Quia immediate Baptizati in Christo induunt Christum, Gal. 3. Quicunque enim in Christo Baptizati estis, Christum induistis. Item adipiscuntur hæreditatem cæleste, 1. Pe. 1. Regenerauit nos in spem uiuam per resurrectionem in hæreditatem incorruptibilem. Et hoc est, [& aperti sunt cæli.] Hoc non est intelligendum corporaliter, sed imaginaria uisione. [Et aperti sunt ei cæli.] Et significat hoc quòd humano generi clausum erat cælum per peccatum, Gen. 3. Et collocauit ante paradisum uoluptatis cherubin, & flãmeum gladium, atque uersatilem, ad custodiendam uiam ligni uitæ. dicitur quòd posuit seraphim, sed apertum est per Christum. Sed quæritur, quare aperti sunt ei cæli, cum semper fuerint ei aperti? Et dicendum secundũ Chrysostom. quòd euangelista loquitur secundum communem modum locutionis: quia merito Baptismi eius, aperti sunt nobis, sicut rex pro amico suo petenti pro alio gratiam, dicit, Concedo hoc uobis. Et sciendum quòd tria sunt hominum genera, q ſtati ad cælũ euolãt post mortẽ, Baptizati, ut hic. Martyres, unde Act. 7. Ecce uideo cælos apertos, & filium hominis stantem a dextris uirtutis Dei. Et qui peregerũt pœnitẽtiam, Act. x. dicitur, quòd Petro oranti apertum est cælum, &cæt. Consequenter ponitur apparitio spiritussancti, Vnde [& uidit spiritum dei descendentem, &c.] Hoc est quod competit Baptizatis, qui accipiunt spiritumsanctum in se, Ioan. 3. Quod natum est ex spiritu, spiritus est, idest spirituale est. [Et uidit.] non imaginaria uisione: alias ipse solus uidisset. [Spiritum Dei] idest columbam. Et sciendum, quòd nihil corporale dicitur de Deo: secundum substantiam suam, sed uel per imaginariam uisionem, Esa. 6. Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, &c. Vel per significationem, 1. Corin. 10. Petra autem erat Christus, &c. Vel per assumptionem in unitatem personæ, Ioan. 1. Verbum caro factum est. Nullo autem istorum modorum spiritussanctus dicitur columba, quòd non per imaginariam uisionem, pater, quia communiter ab omnibus uisa est. Non per significationem, quia non primo extiterat. Non per assumptionem in unitatem personæ. Et ideo est quartus modus, qui est quando de nouo formatur aliqua species ad repræsentationem diuinorum effectuum, sicut in Exo. 3. Apparuit dominus in igne, & rubo, & in legislatione, in fulgure, & tonitruo, Exo. 19. Vnde columba fuit ad repræsentandam influentiam spiritussancti. Et hoc est. [Et uidit, &c.] Apparuit autem in specie columbæ propter quatuor. Primo propter charitatem, Columba enim est animal amorosũ. Chrysost. Alia dona habet etiam seruus Diaboli in simulatione quæ habet seruus Dei in ueritate. solam charitatem sanctispiritus, non potest immundus spiritus imitari. Can. 5. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Secundo propter innocentiam, & simplicitatem, infra 10. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Tertio, quia habet gemitũ pro cantu, & homo sanctificatus per spiritumsanctũ debet gemere pro peccatis. Naum. 2. Et ancillæ eius minabantur, gementes ut columbæ. &c. Quarto, propter fœcunditatem. Vnde etiam præcipiebatur in lege, ut offerrent columbam: & cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit, & accedens tentator dixit ei. Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiãt, qui respõdens dixit. Scriptum est, Non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit eum Diabolus in Sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei. Si filius Dei es, mitte te deorsum: scriptum est enim, Quia Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Iesus rursum, Scriptum est, Non tentabis dominum Deũ tuum. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum ualde & ostẽdit ei omnia regna mũdi, & gloriam eorũ, & dixit ei, Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me. Tunc dicit ei Iesus, Vade retro Satanæ, scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Tunc reliquit eum diabolus, & ecce Angeli accesserunt & ministrabant ei.

hoc conuenit Baptizatis, quia sicut dicit, Io. 3. Quod natũ est ex spiritu, spiritus est. [Descendentem, &c.] Semper emanatio donorum diuinorum a Deo in quacunq; creatura ẽ per descensum, quia creatura non potest recipere nisi per descensum in illam, Iac. 1. Omne datum optimum, & omne donũ perfectum desursum est, descendens a patre luminum. [Et uenientem, &c.] Nota missio uisibilis semper est signum missionis inuisibilis, & significat aut gratiam de nouo acceptam, aut augumentum gratiæ, licut in Apostolis, quando in linguis apparuit spiritussanctus, significauit augumentum gratiæ. Item missio talis uel significat gratiã tunc factam, aut prius factam. In Christo autem non significauit nouum effectum, quia ab instanti conceptionis suæ fuit plenus gratia, & ueritate: sed gratia quæ fuit ante super se, fuit inquantum homo non inquantum Deus. Consequenter cum dicit. [Et ecce uox de cælo, &c.] Ponitur protestatio patris. [Hic ẽ filius meus] nota quòd baptismus non solum facit spirituales, sed etiam filios Dei, Io. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et sciendũ quòd ista uox quasi exprimit illud, quod columba significauit, [dilectus.] Non sicut aliæ creaturæ, Sap. 2. Sed tanquam filius natura lis, Ioan. 5. Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora his demonstrabit ei opera, ut uos miremini. Hoc etiam significat, Psalmus. 2. Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te &c. Sed quia sancti etiam diliguntur ab eo addit [filius] per quod distinguit filium secundum unum intellectum ab aliis. [In quo mihi complacui.] In quocunque enim relucet bonum alicuius, in illo aliquid complacet sibimet, sicut artifex sibi cõplacet i pulchro artificio suo, & sicut si homo uideat suam pulcheam imaginẽ in speculo. Bonitas diuina est in qualibet creatura particulari, sed nunquam tota perfecta nisi in filio, & spiritusancto, & ideo totum non complacet sibi nisi in filio, qui tantum habet de bonitate quantum pater. Et hoc est. [In quo] idest ego complaceo mihi in ipso, Ioan. 3. Pater diligit filiũ, & omnia dedit, &c. Sed nota quòd contrarietas quędam uidetur esse inter istum euangelistam, & alios, quia Marcus 1. ca. & Luc. 3. cap. dicunt [Tu es, &c.] Marcus uero est, &c. & in re. Sed eadem est sententia, quia quod dicitur. [Tu es.] Hoc directe uidebatur dici ad Christum, sed dicebat propter alios, quia Christus certus erat de dilectione patris. Et ideo Matth. expressit intentionem dicentis, & dicit. [Hic est &c.] Vnde demonstrat quasi aliis dictũ esse. Ita dixit Augu. Item quæritur, quare Matth. & Marcus dicunt. [In quo mihi,] Lucas uero, in te. Augu. dicit quòd pater in filio complacet sibi, & hominibus. Propter hoc ergo quòd dicitur. [In quo.] Significat quòd complaceat sibi in hominibus. Vnde complaceat aliis mihi idest ad honorem meum, quia aliquividentes filium, glorificauerunt patrem. Vel secundum utrunque sensum. In quo mihi complacui idest placitum meum fuit impletum salutem hominum: Et hoc est [In te] idest per te. Et nota quòd in isto baptismo non solum repræsentatur finis & fructus, sed ẽ forma baptismi, quæ est, In nomine patris, & filii, & spiritussancti, infra ultimo. Filius enim fuit in carne, pater in uoce, spiritussanctus in columbæ specie. Et nota quòd hoc quod seorsum fuit nõ, pertinet ad diuisionem operationis personæ de Trinitate, cũ sicut est communis essentia, ita operatio, sed hoc dicitur propter appropriationem quandam, quia tota Trinitas illud & columbã creauit, & carnẽ creauit, sed referuntur ista ad diuersas personas.

a CAP. IIII.

Svpra ostẽsum est, quòd Christus se præparauit ad doctrinã baptismũ accipiendo, nũc aũt tentationẽ superãdo. Circa hoc duo facit. Primo ponitur uictoria, quã de tẽtatione habuit. Secũdo, qũo discipulos ad doctrinã audiendã uocauit, ibi. [Ambulãs aũt &c.] Circa primũ tria facit. Primo p̃mittit q̃dã p̃ambula de tẽtatione. Sc̃o ponitur tẽtationis insultus, ibi, [Et accedẽs &c.] Tertio uictoria, ibi [Tũc relinq̃t &c.] Ponũtur aũt tria p̃abula. Sũcus, ieiunĩũ, & famis ex pietia. Quãtũ ad primũ, quatuor tãgũtur tps, & locus, ductor, & finis huius ducatus. Tẽpus. [Tũc.] q̃n. Sĩa declarabatur uoce p̃na q̃ esset filius dei. In quo dat intelligi, q̃a illis tẽtatio imminet. qui efficiũtur filii dei per Baptismũ. Eccl. 2. Fili accedens ad seruitutem dei sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem, &c. Istud desertum erat inter Ierusalem, & Iericho, ubi multi occidebantur. De quo Luc. 10. Homo quidam descendit ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, qui etiam despoliauerunt eum, & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. Et nota quinque rationes quare quis post acceptam spiritualem gratiam tentatur. Prima ut accipiat experimentum suæ iustitiæ, Ecclesi. 30. Qui non est tentatus qualia scit? Secundo ad reprimendam superbiam 2. Corin. 12. Ne magnitudo reuelationum extollat me, da lo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit eum Diabolus in Sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei. Si filius Dei es, mitte te deorsum: scriptum est enim, Quia Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Iesus rursum, Scriptum est, Non tentabis dominum Deũ tuum. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum ualde & ostẽdit ei omnia regna mũdi, & gloriam eorũ, & dixit ei, Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me. Tunc dicit ei Iesus, Vade retro Satanæ qui me colaphizet, &c. Tertio ad confundendum Diabolum. ut sciat quanta sit uirtus Christi, ut eũ superare nõ possit. Huius exẽplum habetur, Iob. primo. Nunquid considerasti seruum meum Iob &c. Quarto ut fortior reddatur: sicut milites fortes reddũtur per experientiam, Iud. 3. Quare uoluit dimittere hostes cum filiis Israel? Quinto, ut suam dignitatem cognoscat, quia quando diabolus aggreditur aliquem hoc cædit ad honorem, quia Diabolus sanctos aggreditur, Iob. 40. Cibus eius fœnum, &c. & habet fiduciam quòd influat Iordanis in os eius. Sequitur de loco. [Tũc ductus est Iesus in desertum.] Hoc conuenit præcedentibus, & subsequentibus, quia conueniens fuit, quòd post baptismum desertum intraret. Hoc significatur in populo Israelitico, qui post transitum Maris rubri, qui fuit figura baptismi, in terram promissionis uenit per desertum, & solitudinem, Ita Baptizati uitam solitariam, & quieram debent quærere, corpore mundum derelinquendo, uel mente, Osææ. 2. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, &c. Psalmus. 54. Ecce elongaui fugiens & mansi in solitudine. Conuentens enim erat ut exiret in desertum, quasi ad singulare certamen cum Diabolo. Chrysosto. Ille in desertum uadit, qui exit extra fines idest uoluntatẽ carnis & mundi, ubi non est locus tentationis. Quomodo enim de libidine tentatur, qui tota die est cum uxore? Sed qui non exeunt, a uoluntate carnis, & mundi, non sunt filii Dei sed filii Diaboli, qui etiam uxorem propriam habentes, appetunt alienam: sed filii Dei habentes Spiritumsanctũ, ducuntur in desertum, ut tententur cum Christo, de quo sequitur. Ductus est a Spiritu intelligesancto. Sed ille qui ducit, maior est eo qui ducitur. ergo spiritussanctus maior. Christo? Respondendum, si referatur ad Iesum secundum quòd est filius Dei, sic est æqualis spiritussancto, & aliquis potest alium ducere, uel Imperio, & sic est maior: uel exhortatione, & sic est par, Io. 1. Andreas duxit, &c. spũs & sic ductus est Iesus. Hilarius refert ad Christum, secundum quòd homo: Spiritussanctus hominem quem repleuerat, exponit tẽtationi. Homines enim tunc ducuntur a spiritussancto, quãdo charitate mouentur, sic quòd non motu proprio mouentur sed alieno, quia sequuntur impetum charitatis, 2. Cor. 5. Charitas dei urget nos, Et sic filii Dei aguntur a spiritussancto, ut tempus huius uitæ quæ plena est tentationibus, (Iob. 7. Tentatio est uita hominis super terram) transeant cum uictoria per Christi uirtutem. Ipse enim tentari uoluit, ut sicut morte sua uicit nostram, sic tentatione sua superet omnes tentationes nostras. Hebræ. 4. Non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Gregorius dicit, quòd est triplex tentationis gradus scilicet per sugestionem, delectationem, & consensum. Prima ab extrinseco est, & potest esse sine peccato, Secunda est ab intrinseco, in qua incipit esse peccatum, quæ quidem perficitur per consensum. Primus gradus potuit esse in Christo, non alii. Et nota quòd Diabolus non fuisset ausus accedere ad tentandum Christũ, nisi prius Christus accessisset ad eum. Consequenter ponitur, secundum præambulum scilicet ieiunium. [Et cum ieiunasset, &c.] Quod conuenit, & præteritis, & futuris. Præteritis quia conuenienter aliquis post baptismum ieiunat, cum post Baptismũ non est otio uacandum, sed exercendum in bonis operibus. Galer. 5. Vos autem fratres in libertate uocati estis. Libertas autem uera non est committenda carnali uitæ. Item futuris, competebat ut is ieiunaret quem Diabolus erat tentaturus, quia hoc genus Dæmoniorum non eiicitur nisi per orationem & ieiunium, Matth. 17. [Quadraginta diebus.] Ad literam hoc intelligendum est, Et addit &[noctibus] ne crederent aliqui q̃ comedere liceret in nocte, sicut sarraceni faciunt, Et sciendũ quòd hic numerus præfiguratur in ueteri testamento in Moyse & Helia, Exo. 24. & 3. Reg. 19. Et latet in hoc mysterium, se numerus huiusmodi cõsurgit ex denario ducto per quaternarium. Denarius significat legem, quia in decem præceptis tota lex continetur. Quaternarius significat compositionem carnis, quia caro composita est ex quatuor elementis. Quia igitur nos per suggestionem carnis transgredimur legem diuinam, iustum est ut carnem nostrami affligamus diebus quadraginta. Secundum autem Gregorium hic numerus est ad ieiunandum ab ecclesia institutus, quòd per hoc decimas soluimus totius anni. A prima. n. Dñica usq; ad Pascha, sunt triginta sex dies ieiunabiles qui sunt decima pars ipsius anni, sex diebus exceptis. Et ideo ab antiquo a quibusdam addita fuit dies media, quia iejunabant usque ad medium noctẽ sabbathi sancti. Tertium additur. Quia [postea esuriit.] Non legitur hoc de Moyse, & Helya, qui homines erant, sed Christus esurire uoluit ut suam humanitatem demõstraret: quia aliter Diabolus ausus non fuisset accedere ad tentandum eum, Phil. 2. In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, &c. Consequenter insultus tentationis ponitur, & est triplex. Primus de gula. Secundus de inani gloria. Tertius de ambitione. Secundum, ibi. [Tunc &c.] Tertium ibi. [Iterum assumpsit, &c.] Circa primum duo facit. Primo ponit insultũ Diaboli. Secundo, quomodo Christus respondit, ibi. Qui respondẽs. [& accedens tentator, &c.] Hoc enim poterat effici, ut ipse ad te, sum accederet in aliqua forma corporea. Et est triplex tentatio, quia Deus tentat ut instruat. Gen. 22. Tentauit Deus Abraham, &c. Quandoque homo ut addiscat sicut Regina sabba. 3. Reg. 10. Vbi de ea dicitur, sed & Regina sabba audita fama Salomonis uenit tentare eum in ænigmatibus. Diabolus tentat ut decipiat Thes. 2. Ne forte tentauerit uos is qui tentat. Quicunq; uult, tentare de scientia primo de communibus tentat. Communia autem totius generis humani uitia, sunt uitia carnis, & præcipue gula. Item qui uult obsidere castrum, incipit a debiliori parte, homo autem habet duas partes, carnalem & spiritualem. Diabolus ex parte debiliori semper tentat. Vnde primo de uitiis carnalibus tentat, sicut patet in primo parente. Quem primo tentauit de gula. Sed notanda est mira astutia in tentando. [si filius Dei, es.] Ita enim directe de uno tentauit, quòd ex obliquo de alrero. Vnde in primo homine suadebat quòd comederet ẽ ligno, quod ad peccatum carnale. Cgulæ directe pertinebat, sed latenter inducebat ad superbiam & auaritiam quæ sunt peccata spiritualia. Vnde dixit, & eritis sicut dii. Ita i Christo. Audierat enim quòd Christus uenturus esset in mundum, & hic uidebatur esse filius Dei, sed in dubitationem uenerat, utrũ hic esset ille de quo erat prophetatum, quia nihil inueniebat in eo, Ioan. 14. Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Vnde suggerebat quod homini esurienti delectabile est. Item induxit ad appetendum ea quæ sunt Dei. Et hoc est. [Si filius Dei, &c.] Ecc. 8. Sermo illius, potestate plenus est, & Psalmus. 32. Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Ergo potest eius uerbo lapis mutari. ergo uolebat inclinare ad hoc quod si faceret, sciret esse filium Dei. Si non: inducebat ad arrogantiam. Et notandum quòd multi homines sunt qui consentiũt peccatis carnalibus æstimantes, quòd non debeant amittere statũ spiritualem. Sed si in hoc quòd tentatur consentiens homo, non amitteret spiritualitatem, leuis esset tentatio. Ita persuadere uoluit mulieri Diabolus & Christo, promittens spiritualia. [Qui respondens &c.] In ista responsione dat tria documenta quæ facienda sunt tentato. Primum ut recurrat ad scripturæ medicinam, Psalmus. 118. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi, &c. Vnde dixit. [Scriptum est.] Secundum documẽtum ut homo nihil faciat ad arbitrium Diaboli. Vegetius, Nihil unquam sapiens dux debet facere ad arbitrium sui hostis, etiam si bonum uideatur. Et ideo dominus cum posset sine peccato lapides in panem commutare, noluit, quia ille suggerebat. Tertium est, quod non debet facere sine utilitate ad ostentationem suæ uirtutis, quia hoc est uanitas. [Qui respondens &c. Non in solo pane, &c.] Notandum, quòd Diabolus ad duo nitebatur. Primo ducere in affectum carnalium. Item præsumptionis. Christus autem contra utrunque primo uitat iactantiam, quasi dicat. Tu uocas filium Dei, ego nomino hominem. Vnde [non in solo pane, &c.] Item trahit Diabolus in affectum carnalium, Dic ut lapides, &c. Hic trahit se in affectum spiritualium. [Sed in omni uerbo.] Quasi dicat, Non tantum uita corporalis affectanda est, quantum uita spiritua-

lie, quæ conseruatur per cibum spiritualem.[Sed in omni uerbo] Ioan. 6. Domine ad quem ibimus, uerba uitæ æternæ habes, Psal mus. 118. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis uiuificasti me, &c. Et dicit.[in omni uerbo.] Quia tota spiri tualis Doctrina est a Deo, siue ab homine, siue a Deo dicatur, Et iterum de ore, Quia

prædicator os Dei, Hiere. 15. Si separaueris prætiosum a uili, quasi os meum eris.

nia tibi dabo, si cadens, adoraueris me. Tunc dixit ei Iesus. Vade Satana; Scriptum est, n. Dominū deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Tunc reliquit eū Diabolus, & ecce angeli accesserūt, & ministrabāt ei.

Vel aliter: Nō in solo ideſt non uiuit solum homo per panem, sed etiam uerbo ideſt Imperio Dei potest conseruari sine aliquo cibo. Tunc assumpsit eum, &c.] Posita prima tentatione, de qua Diabolus uictus fuit; nunc ponitur secunda scilicet de inani gloria. Et ordo congruus est, quòd postquam Diabolus se uictum uideret ut uitio carnali, tē taret de inani gloria, uel superbia, quia superbia bonis operibus iudiatur, ut pereant, Augustinus in regula. Circa istam ergo tentationem tria facit. Primo ponitur locus tentationis. Secundo, insultus, siue conatus tentationis, ibi. [Si filius, &c.] Tertio, resistentia Christi, ibi. [Ait ei Iesus.] Sed sciendum quòd Lucas posuit tertiam tentationem hic econuerso, sed non est uis secundum Augustin. Quia omnia quæ narrantur hic, & in Luca narrantur, nec ponitur in Luca uel hic quæ fuit prima, uel secunda. Rabanus uero dicit quòd Lucas attendit ad ordinem historiæ & ideo sic ordinauit, secundum quod factum est. Matthæus uero naturam tentationis secutus est, quia post tentationem de gula, & de inani gloria, *sequitur tentatio de ambitione*. Ita enim fuit tentatus Adam. Quia primo de gula. Vnde Genesis Secundo. In quacunque die comederis ex eo morte morieris. Secundo, de gloria, Eritis sicut dii. Tertio, de auaritia, siue ambitione. Scientes bonum, & malum. Sed quare dicit, [Tunc assumpsit?] Hoc enim nomen *assumptio, uim importat, & respondet* Hierony. quòd hoc dicit euangelista secundum opinionem Diaboli, quia quòd Christus substinuit ex uirtute, Diabolus accepit quasi faceret sua potentia. Dicit[Sanctam] uel quia ibi, agebantur sancta temporalia scilicet sacrificia, & huiusmodi; uel dicit propter Sanctitatem patrum eorum qui ibi fuerunt. Vnde ex antiqua consuetudine uocat Sanctam, licet cessauerit, Esaia, primo. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis plena iudicii? sed post dicit. *Vocaberis ciuitas iusti urbs fidelis, &c.* Sed sciendum quòd Marci primo dicitur quòd erat in deserto quadraginta diebus, &c. Ex quo uidetur qvòd omnes tentationes fuerint in deserto. ergo non uidetur uerum esse quod dicitur. [Tunc assumpsit, &c.] Et est hic duplex responsio. Quidam dicunt, quòd *omnes tentationes fuerunt in deserto*, & quòd fuerunt secundum imaginariam uisionem scilicet quòd Christus ita imaginabatur, ipso etiam permittente. Alii dicunt quòd fuerunt secundum uisionem corporalem, & quòd Diabolus apparuit ei in specie corporali, hoc uidetur innui, quia dicit quòd assumpsit eum in Sanctam ciuitatem. Quidam dicunt quòd hoc ideo ad desertum pertinet, quia Hierusalem deserta erat a Deo. Sed dicendum melius quòd illud, quod dicitur Marci, primo, non est intelligendum quòd omnes tentationes fuerint in deserto, nec etiam ipse hoc dicit, sed quòd tentabatur a Satana. Et ideo sciendum quòd prima tentatio fuit in deserto: aliæ duæ extra desertum. Sed quæritur quomodo assumpsit. Dicunt quòd deportauit eum supra se. Alii, & melius, quòd exhortando induxit ad hoc quòd iret, & *Christus ex dispositione* suæ sapientiæ.iuit in Hierusalem [Et statuit eum super pinnaculum templi, &c.] Sciendum quòd legitur. 3. Regu. 6. Quòd Salomon fecit tria tabulata in templo cum tecto plano, & quædam pinnacula iuxta templum per quæ poterant homines ascendere. Et de hoc dicitur hic. [Et statuit &c.] Vtrum autem accesserit in primum, uel secundum, uel tertium hic non dicitur, sed certum est quòd aliquod ascendit. Sed nunquid homines non uidebant quando Diabolus Christum portabat? Dicendum secundum illos qui dicunt quòd eum portabat, quòd Christus sua uirtute faciebat quòd uideri non posset, Vel dicendum quòd Diabolus in figura hominis erat, & consuetudo erat quòd homines sic ascenderent. [& dixit ei, si filius Dei &c.] Semper Diabolus duabus sagittis *percutit*, ex una parte enim inducit inanem gloriam, ex alia parte homicidium, & hoc est. [Si filius Dei es, &c.] Sed certe ista consequentia Christo non conuenit, quia ei competit ascendere, Ioan. 3. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo, &c. Et dicit. [Mitte.] Quia eius intentio est semper præcipitare, sicut ipse præcipitatus est, Apoca. duodecimò Cauda draconis trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eam in terram. Notat etiam Diabolus infirmitatem *suam*, quia nullus nisi uolens ab eo uincitur. Vnde dicit. [Mitte.] non præcipitat, Esaia. 51. Incuruare ut transeamus. Sed quare supra *pinnaculum*? gloss. *Quia* in illo loco docebant. Vnde significat quòd Diabolus Magnos de inani gloria tentat. Contra quod Apostolus. 1. Thessalo. 2. capitu. Nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a uobis, neque ab aliis. Et dicit. [Mitte te deorsum, &c.] *Quia homines* qui quærunt gloriam, oportet quòd in tantum persuadeant ut ostendant dei filiationem in multis *humilem*, & *ideo dicit Tullius* in libro de officio cauenda est gloriæ cupiditas, eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis uiris omnis debet esse contentio.

Consequenter inducit authoritatem. [Scriptum.] Et utitur ista non ut doceat, sed ut decipiat, & ex hoc sumitur argumentum, quòd sicut ipse transfiguratus se *in Angelum lucis*, ita & sui ministri, qui utuntur authoritate Sacræ scripturæ ad simplices decipiendum. 2. Petr. ultimo. Indocti, & instabiles depraua*nt scripturas ad suam ipsorum perditionem*, &c. Vnde hoc præfigurabat Diabolus in se sicut in capite. [& quia Angelis,] Nota quòd tribus modis depraua*t* quis authoritatem Sacræ scripturæ aliquando sicut cum dicitur de uno, & exponitur de alio: sicut si dicitur de uno iusto, & exponitur de Christo. Verbi gratia. *Qui potuit transgredi, & non est transgressus*, Eccles. 31. Item pater maior me est. Hoc dicitur de Christo, secundū quòd homo. Vnde si exponatur de eo secundum quòd filius Dei depra uatur authoritas. Ita Diabolus hic dicit Angelis, quia Psalmus 91. Dicit hoc de membro Christi, qui indiget custodia Angelorum, quod patet, quia subdit. [Ne forte offendas.] Hoc enim non potest dici de Christo, quia non poterat offendere occasione alicuius peccati. Secundo modo depraua*t* quando inducit quis authoritatem ad aliquid, ad quod non est authoritas. Sicut illud Proverb. 21. & Rom. 12. Si esurierit inimicus tuus ciba illum, &c. Si enim aliquid facit alicui ut ille puniatur a Deo, hoc facit contra sensum authoritatis. Ita Diabolus, quia scriptura intendit quòd homo iustus ita per Angelos custoditur, quòd in periculo non incidat. Psalmus. 9. Adiutor in opportunitatibus in tribulatione, &c. Diabolus autem exponit quòd homo periculo se ingerat, quod est Deum tentare. Tertio modo, quando illud quod est pro se de authoritate accipit, & aliud quando est contra se dimittit, quod est mos hæretici. Ita fecit hic Diabolus, quia dimisit illud quod subditur, quod erat contra eum scilicet. Super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem. Vnde factus est exemplar *omnium* scripturas depraua*ntium*. [Ait illi dominus.] Non uiolentia, sed sapientia se defendit. Sapient. septimo. Sapientiam non uincit malitia. Et ideo contra authoritatem ponit authoritatem quæ exponit præmissam, quasi dicat. Tu dicis ut proiiciam me, ut uideam an Deus eripiat me, sed hoc prohibetur in scriptura. Vnde [non tentabis, &c.] Deuteron. 6. Vel aliter, tu tentas & tentando contra authoritatem facis, non debet autem uti authoritate Sacræ scripturæ, qui contra authoritatem facit. Et scriptura dicit. [Non tentabis, &c.] Sed tu tentas dominum Deum tuum, qui sum ego, Ioan. 13. Vos uocatis me magister, & domine, & bene dicitis sum etenim, &c. Tamen prima est magis literalis. Consequenter ponitur tertia tentatio scilicet de ambitione, uel de auaritia. Vnde[tunc assumpsit, &c.] Et ponitur insultus. Secundo, resistentia Christi, ibi. [Tunc dicit ei, &c.] Tentat autem Diabolus dupliciter facto, & uerbo. Vnde [hæc omnia tibi dabo &c.] In facto duo consideranda sunt, quia primo assumpsit in montem. Secundo ostendit omnia regna mundi. Dicit ergo. [Tunc assumpsit.] De assumptione dictum est supra, sed hoc scilicet [in montem.] Potest dupliciter exponi. Rabanus dicit, quòd iste mons erat in deserto, quia secundum eum omnes tentationes in deserto fuerunt. Dicitur autem excelsus in comparatione ad aliquos qui in circuitu erant. Chrysost. autem dicit, quòd duxit eum ad maiorem montem de mundo, & hoc uidetur littera sonare, cum dicitur, excelsum ualde. In hoc autem significatur, quòd Diabolus semper ad superbiam erigit, sicut & ipse superbus est, Hierem. 13. Antequam offendant pedes uestri ad Montes caliginosos. Vnde etiam dicitur mens Hierem. primo. Ecce ego conuocabo omnes cognationes Regnorum Aquilonis ait dominus. [Et ostendit ei, &c.] Sciendum quòd Regnum mundi dupliciter accipitur. Primo spiritualiter, & sic Diabolus *dicitur regnare in eo*, Ioan. 12. Nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Secundo ad literam dicitur Regnum mūdi, secundum quod unus regnat super alium. Hoc autē quod hic dicitur, uidetur quibusdā quòd dicatur de regno diaboli. Vnde [ostendit omnia regna mundi.] scilicet super quæ regnabat. [Et gloriam

gloriam eorum &c.] Quia quando perfecte regnat super homines, facit eos etiam gloriari, Prouer. 2. Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peximis, psal. 51. Quid gloriaris in malitia? & hic est ultimus gradus peccati. Alii exponunt de regno carnali. Sed tunc quæritur, quomodo potuit ostendere omnia regna mundi. Remigi⁹ dicit, q⁹ *miraculose*, quia omnia regna in ictu oculi ostendit, *sicut* etiam de beato Benedicto legitur, q⁹ ostensus est ei totus mundus in uno intuitu. Sed sciendum q⁹ iste res non uidentur bonæ expositiones, quia non oporteret dicere, q⁹ assumpsit in montem excelsum &c. Quia totum hoc potuit *fieri* in *valle*. Vnde dicit Chrysostomus aliter: [Ostendit ei.] non quòd ostenderit ei singula regna, sed ad quam partem singulum regnum esset, & non solum *hoc*: sed ostendit gloriam &c. Hoc est expressit ei temporalem gloriam mundi, Oseæ. 4. Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Philip. 3. Gloria in cōfusione *ipsorum* qui terrena sapiunt. Et dixit ei. [hæc omnia] in istis verbis duo facit. Vnum promittit: & aliud expetit: & in promissione est mendax: in expetitione superbus. *Diabolus imprimis* exploravit si esset filius deimodo credens iam deprehendisse quòd non esset, dicit. Hæc omnia tibi dabo &c. Vbi mendax est: quia hæc non erant in potestate sua. Prouer. 8. Per me principes regnant, & potentes decernunt iustitiam &c. Dan. 4. Donec cognoscant viventes: quoniam dominatur excelsus in regno hominum: & cuicūque voluerit dabit illud, alias non dixisset. [Hæc omnia &c.] Nullus enim malus regnat nisi permissione diuina. Iob. 34. Qui regnare facit hominem hipocritam propter peccata populi. Expetit aliud. Vnde[si cadens adoraueris me.] Nota tria Primo quòd diabolus semper in id quod in principio appetiit p⁹ feuerat. Esa. 14 In cælum conscendam, super astra dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis ascendam super altitudinem nubium, *similis ero altissimo*. Et propterea indncit ad idolatriam homines volens vsurpare sibi quod dei est. Item nota quòd nullus adorat diabolum nisi cadat, sicut & ipse cecidit. Dan. 3. Cadentes adoraverunt statuam auream. Et ideo dicit, Si cadens &c. Tertio nota hic esse auaritiam. Vnde promittit regnum in quo intelligitur abundantia *diuitiarum*: & excellentia honorum. Et petit quòd cadat: quia ambitiosi semper humiliant se vltra debitum. Vnde Ambrosius. Habet ambitio domesticum periculum, curuatur obsequio: vt honori donetur. Et dum vult esse sublimis fit deiecta. Consequenter ponit deprehensus hostis, Vnde[túc dicit ei Iesus [Et circa hoc duo facit. Primo cohibet tentationem, Secundo inducit authoritatem ibi. [Scriptum est &c. Dicit ergo. [Tunc &c.] Nota quòd christus audierat multas iniurias: sed non curauit. Sed *hoc*. [*si cadēs &c.*] non substinuit: quia primæ cedebantur in iniuriā suis: sed hoc ad iniuriam dei. Vnde Chrysosto. Iniuria propria tolleranda est: iniuriam dei dissimulare nimis est impium. Et ideo dicit. [Vade retro &c.] 2. Reg. 19. Zelo zelatus sum pro domino deo exercituū: quia dereliquerunt pactum suum filii Israel. psal. 69. Zelus domus tuæ comedit me. Item quòd non est in potestate diaboli, vt tentet quantum vult: sed quantum deus permittit. Vnde dicit. [Vade:] quasi dicens. Nolo quòd amplius tentes. 1. Corin. 10. Fidelis deus qui nō patietur vos tentari supra id quod potestis sed faciet etiam cum tentatione prouētum, vt possitis sustinere. Iob. 38. Hucusque venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Et notandum quòd dominus quasi similia verba dixit Petro: infra. 16. Sed ibi dixit. [Retro.] Vnde alia est sententia hic & ibi: quia sathan interpretatur aduersarius. Voluit ergo dominus, quòd Petrus iret pōst eum: qui volebat impedire passionem: sed hic dicit. Vade rantum: quia diabolus eum sequi non potest: & ideo dicit. Vade scilicet ad infernum. Infra. 26. Ite maledicti in ignem æternum qui paratus est diabolo, & angelis eius. [Scriptum est.] Deut. 4. Et inducit frequenter tales authoritates ex Deut. vt significet doctrinā noui testamenti: per deut. significari. Quod insequitur[dominum deum.] Hoc dupliciter inferri potest, quasi dicat: Tu diabole dicis quòd cadens adorem te: sed lex dicit[dominum deum &c.] Vnde potest induci ad hoc quòd purus homo non debet adorari. Vel accipiendum est quòd loquatur de se tanquam de deo. [Dominum deum tuum adorabis &c.] Quasi dicat. Magis debes adorare me: quàm econuerso: quia[scriptum est &c.] Prima tamen est magis literalis. Et nota, quòd duo dicit scilicet adorabis: & seruies: & est inter ista differentia. Homo enim dupliciter se habere debet ad deum: quia debet ei subiectus esse: & debet se in eum erigere: sicut in vltimum finem. Quantum ad primum debemus ei omnem obedientiam. Act. 5. Obedire oportet deo magis quàm hominibus. Tunc enim sumus ei subiecti quando omnem eius voluntatem facimus. In deum autem erigimur dupliciter: quia aliquando trahimus nos

ad ipsum psal. 33. Accedite ad eum & illuminamini, & facies vestræ non confundentur &c. aliquando alios ad ipsum trahimus. 1. Corin. 3. Dei enim sumus coadiutores. Vtrumque istorum demonstramus sensibiliter: quia dum prostrationes facimus radm; nemus nos quòd debemus esse subiecti deo. Et ideo dicit[Dominū deum.]psal. 71. Omnes gentes seruient ei. Item in hoc quòd *offerim⁹* sacrificia & laudes: significamus hoc quòd mentē nostram debemus eleuare in ipsum: & ad hoc pertinet seruitus. Et hoc est. [Et illi soli seruies.] Et est duplex seruitus: quædam quæ debetur soli deo: & ista in græco dicitur latria. Et hæc est duplex Quædam enim est adoratio quæ soli deo debetur: quæ est vt ei præ omnibus seruiatur. Alia seruitus est vt in ipsum tendamus sicut in vltimum finem. Aliqua enim est adoratio vel seruitus quæ solum subiectorum est: sicut quando superioribus seruimus inferiores. Ro. 13. omnis anima potestatibus sublimioribus subiecta sit. sed non debet illi obedire super omnia: quia nunqnam contra deum. Similiter nulla creatura est quæ debeat haberi sicut finis vltimus. psal. 145. Nolite confidere &c. Hier. 17. Maledictus homo qui confidit in homine. Est etiam seruitus secunda quæ debetur prælatis. Quæ in græco vocatur dulia. Consequenter ponitur victoria Christi, & insinuatur i duobus. In recessu diaboli. [Tunc reliquit eum diabolus &c. Ia. 4. Resistite diabolo: & fugiet a vobis. Et sicut consuetudo erat apud antiquos quòd quando aliqui victoriam habebant venerabantur: ira hic celebratur triumphus Christi ab angelis. Vnde[& ecce angeli accesserunt ministrabāt ei.]Non dicit: defenderunt: quia semper cum eo erant: & si ad horam recesserunt de eius voluntate: ad hoc vt diabolus locum tentandi haberet. Ex hibebant enim ministerium *in exterioribus*: scilicet in miraculis, & aliis corporalibus quæ fiunt mediātibus angelis. In interioribus enim non indigebat. In hoc significatur quòd homines qui *vincunt* diabolum, merentur ministerium angelorum. Luc. 16. Factum est vt morereter mendicus & portaretur ab angelis in sinum Abraæ. Et sciendum quòd diabolus reliquit Christum vsque ad tempus: quia post, vsus est iudæis tanquam membris suis ad eum impugnandum &c.

b ¶ Supra euangelista ostendit quomodo Christus examinatus est & approbatus scilicet vincendo diabolum. Hic ostenditur quomodo Christus docere incœpit. Et circa hoc tria facit. Primo enim describitur locus: in quo prædicat, Secundo ostenditur quomodo ministros sue prædicationis elegit ibi. [Ambulans &c.] Tertio Quomodo turbam ad audiendum induxit ibi. [Et circuibat &c. [Circa primum describit tempus: locum: & modum prædicadi, Secundo ibi. [Secessit in galilæam &c. Tertium ibi.] Et exinde &c. Tempus istud publicæ prædicationis Christi fuit post incarcerationem Ioannis. Vnde dicit [Cum autem &c.] Traditus deo scilicet quia ipso permittente. Et notandum hoc pro intellectu euangeliorum q⁹ hic videtur quædam contrarietas esse inter Ioannem & alios tres. Quia illi dicunt q⁹ Christus descendit in Capharnaum: post incarcerationem Ioannis. Ioannes vero dicit quòd descendit in Capharnaum: ante incarcerationem Ioannis. Quæ tamen in galilæa erat. Respondetur quòd Ioannes qui vltimus fuit supplenit ea quæ ab aliis prætermissa sunt. Sed quare prætermiserunt? Dicendum quòd licet Christus aliqua fecerit primis duobus annis: pauca tamen fecerat respectu eorum quæ facta sunt vltimo anno. ergo dicendum quòd Ioannes loquitur de his quæ fecit, primo & secundo: & aliqua de tertio. Isti vero quæ facta sunt vltimo anno. Item quæritur quot annis Christus prædicauit. Quidam dicunt quòd duobus annis & dimidio vt dimidias computetur ab epiphania vsque ad pascha: licet non sit completus. Io. enim non fecit mentionem nisi de triplici pascha: quia post baptismum dicit quòd iuit in Hierusalem. Io. 2. Postea facit mentionem de pascha quando factum fuit miraculum de quinque panibus: & post vnus annus fuit vsque ad passionem sed ista opinio non videtur vera pro tanto: quia non concordat opinioni Ecclesiæ. Tenet enim ecclesia quòd tria miracula sint facta in die Epiphaniæ scilicet de adoratione Magorum. De baptismo. De conuersione aquæ in vinum Oportet ergo dicere quòd a baptismo vsque ad conuersionem aquæ in vinum fuerit annus vnus. Vnde videtur quòd Christ⁹ tribus annis prædicauit. Quia vsque ad miraculum de vino fuit vnus annus. Et inde ad paschа fuit medius alius: a purificatione alius vsque ad passionem. Ita enim sentit ecclesia. Et secundum hoc dicendum quòd Io. parum dicit de primo anno. De secundo vero dicit aliquid scilicet qvomodo descendit in Capharnaum: & de quæstione quæ fuit de publicatione inter ipsum Christum & iudæos. Sciendum etiam q⁹ Ioannes circa pascha occisus fuit: Quia legitur Io. 6. quòd quando factum fuit miraculum de quinque panibus quòd pascha proximum erat. & Matth. 4. Dicitur quòd Christus, audita morte, Ioannis

Ioānis secessit in Galilęā. Patet ergo q̄ Ioannes decollatus fuit circa pascha: & Christus publice prædicationem non tenuit: nisi per vnum annum. Deinde agitur de loco cum dicitur [Secessit &c.] Et primo agitur de loco prouinciæ. Secundo de ciuita te. Dicit ergo[Secessit.] Ista secessio non est prima de qua Ioann. dicit: sed post vnum vel duos annos hoc fuit, quia hanc tacēt euāgelistæ: secessit autē propter duo. Primo vt differret tempus passionis suæ. Io.7. Tempus meum nō dum aduenit. Secundo propter exemplum nostrum: vt scilicet persecutiones fugeremus. Io.15. Si me persecuti sunt, & vos persequentur: sed mistice declarat quòd prædicatio Christi transitura erat ad gentes: quia iudæi persequebant gratiam dei. Act.13. Vobis oportebat primum loqui verbum dei sed quoniam repulistis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce cōuertimur ad gentes. Veniens autem in Galilęam venit primo in Nazareth sicut dicit Lucas: & ibi intrauit in synagogam: & docuit: spiritus domini super &c. Et inde duxerunt eum Iudæi ad supercilium mōtis & voluerunt eum præcipitare & post Christus fugit & venit in Capharnaum: & ibi statim curauit demoniacum, de quo Marci primo. Sed hoc Matth. omittit. Nazareth autē interpretatur flos: per hoc intelliguntur doctores legis qui non veniunt ad maturitatem. Capharnaum enim interpretatur villa pulchertima: & significat ecclesiam. Can.6. Pulchra es amica mea &c. Capharnaum est maritima ad literam: quia iuxta lacum quendam dulcem. Iudæi enim omnem congregationem aquarum appellāt mare. & mistice quia ecclesia posita est iuxta tribulationes mūdi. [In finibus Zabulon & Neptalim.] Galilęa enim diuisa erat & vna pars erat in tribu Zabulon, & nepta. Indæ enim electi fuat principes ecclesiæ scilicet apostoli[vt adimpleretur &c.] Nota q̄ hic non dicitur sicut Esa.9. Sed ponitur sensus tantum Esaiæ. Sic primo tempore alleuiata est terra Zabulon: & terra Neptalim: & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem Galilææ gentium: populus qui ambulabat &c. Et exponitur tripliciter secundum Hiero. Primo sic. Primo tempore alleuiata est per prædicationem Christi a peccatis. & nouissime via quæ iuxta mare Galilææ aggrauata est onere peccatorum: quia post prædicationem Christi persecuti sunt apostolos. vel aliter. Primo tempore hystoriam: quia Rex assyriorum Teglatphalassar. Qui primo venit super terram Iudæorum. Primo duxit in captiuitatem illas tribus. Et hoc est primo tempore alleuiata &c: quia tunc peccatores fuerunt primo in captiuitatem ducti. Et nouissimo &c. Quia postea totus populus ductus fuit in captiuitatem: sed quid ad propositum. Dicendum quòd vbi primo incœpit persecutio ibi prius dominus voluit dare consolationem: vel aliter. Primo tempore ideſt, tempore prædicationis Christi, alleuiata &c. ideſt, onere peccatorum exonerata per prædicationem Christi: & nouissimo aggrauata est ideſt, condemnata Christi. prædicatio: multiplicata per Paulum. Qui ibi prædicauit. Euangelista enim non ponit nisi sensum in constructione[terra Zabulon & terra Neptalim: via maris trās Iordanem]: ideſt inxta mare. Et dicit[terra ideſt populus: ut omnes sint nominati. Et dicit[Galilæę gentium] Quia Galilæa diuiditur in duas partes: vna gentium · alia Iudæorum: & tunc diuisa erat secundum quod dicitur. 3. Reg. 9. Quia Salomō propter ligna quæ Rex tyri misit ad eum in ædificationem templi: dedit ei, 20. oppida. Qui cum essent gentiles ad habitādum, ideo dicitur Galilæa gentium: & erat in tribu Neptalim: Licet alia in tribu Iuda. Alia litera trans Iordanem Galilææ ideſt in comparatione ad Galilęam. Sed prima expositio melior est. [Populus qui ambulabat &c.] Duo dicit. [Qui ambu. & qui sede.] Qui enim est in tenebris a principio quæ non sunt multum condensæ, nec stupefit ab eis, vadit: maxime quando sperat inuenire lucem: & dum stupefactus est a tenebris: stat. Ista est differentia inter Iudæos & gentiles: quia Iudæi quāmuis essent in tenebris: non tamen totaliter oppressi erant ab eis: quia non omnes colebant idola: sed sperabant Christum venturum: & ideo ambulabant. Esa.50. Quis ambulauit in tenebris & non est lumen ei? Speret in nomine domini &c. Gentiles vero non expectabant: & ideo non erat spes de luce. Et iterum oppressi erant tenebris, quia idola colebant: quia ſm psal.66. Notus in Iudæa deus: & ideo stabant. Et hoc est quod dicitur [populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam.] Lux Iudæorum non magna. 2. Pe. primo. Habemus propheticum sermonem cui bene facitis attendentes sicut lucernæ lucenti in caliginoso loco: sed ista magna sicut solis lux. Mal.4. Vobis autem timentibus nomen domini orietur sol iustitiæ. [Et sedētibus] id est, gentibus[in regione vmbræ mortis.] Mors est damnatio in inferno psalm.48. Mors depascet eos, Vmbra mortis est similitudo futuræ damnationis quæ est peF catoribus. Magna autem pœna eorum qui in inferno sunt est separatio a deo, & quia peccatores iam separati sunt a deo: ideo similitudinem habent futuræ damnationis: sicut & iusti similitudinem habent futuræ beatitudinis. 2. Cor.3. Nos autem gloriam domini speculantes in eandem imaginem transformamur a clari

gnam: & sedentibus in regione vmbrę mortis lux orta est eis. Exin de cępit Iesus prædicare & dicere. Pœnitentiam agite. Appropinquabit enim regnum cælorum. Amra est in cōfinio Iudęorum: & gentium, vt ostenderet quòd vtroq̄ que vocauit. Esa.49. Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob &c. Et post. Dedi in te lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Exinde cępit Iesus &c.] Posito loco vbi Christus primo prædicare incœpit. Hic ponitur modus prædicandi. [Exinde] scilicet post superationem gulæ, inanis gloriæ: & ambitionis siue auaritiæ. [Cępit prædicare.] Tales enim conuenienter prædicare possunt. Et sic impletur illud. Act. primo Cępit Iesus facere, & docere. Vel [exinde] ideſt post incarcerationem Ioannis, Incœpit publice prædicare. Prius enim occulte & quibusdam. Ioann.1. scilicet Petro Andręæ] Philippo, & Natanael: sed hic publice. Noluit autem primo prædicare publice, vt daret locum prædicationi Ioannis: aliter nihil valuisset: sicut lumen stellarum offuscatur per lumen solis. Significatur autem per hoc quòd cessantibus figuris legis: incœpit prædicatio Christi. 1. Corint.13. Cum venerit q̄ od perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Per Ioannem enim significatur lex. infra.11. Lex & prophetæ vsque ad Ioannem. Pœnitentiam agite. Notādum quòd eadem verba dicit hic Christus, quæ Ioannes propter duo. Primo enim admonet nos de humilitate: vt scilicet nullus dedigneturverba ab aliis dicta prædicare. Cum ipse fons ecclesiasticæ scientiæ eadem prædicauerit. Secundo quia Ioannes est vox. Ipse verò verbum: idem autem significatur per verbum & vocem: nisi quia verbum est expressiua vocis. Circa hoc autem duo facit. Vnum admonet, aliud promittit. Primum ibi. [Pœnitentiam &c.] Secundum ibi. [Appropinquabit &c.] Sed quare non admonuit de iustitia in principio suæ prędicationis: sed ad pœnitentiam? Dicendum quòd causa fuit: quia prius admonuit de iustitia: & per legem naturæ & scripturæ: sed transgressi erant. Esa.24. Transgressi sunt leges mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum. In hoc enim dat intelligere q̄ omnes peccatores inuenit. 1. Ti.1. Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere &c. Ro.3. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei. Et hoc est pœnitentiam agite. Promittit autem aliud. Vnde [appropinquabit &c.] Ista promissio in duobus differt a promissione veteris testamenti. Quia ibi temporalia: hic cęlestia, & æterna. Esa.1. Si me audieritis bona terræ comedetis. Item ibi Regnum Cananæorum: & Iebusæorum: hic regnum cælorum. Vnde [appropinquabit] in vo. [regnum cælorū] Et ideo doctrina Christi dicitur nouum testamentum: quia facta est ibi noua pactio inter nos & Deum de regno cælorum. Hiere. 31. Feciam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum. Secundo quia vetus lex simul cum promissione habebat comminationem Esa.1. Si volueritis, & audieritis me bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis gladius deuorabit vos. Et Deut.28. Idem habetur: vbi multæ benedictiones promittuntur his qui legem seruauerunt: & multas comminatur. Moyses maledictiones trāsgressoribus legis. Et hoc ideo est: quia vetus erat lex timoris, nouа vero amoris. Augu. Breuis differentia: timor & amor. Hebræ.12. Non enim accessistis ad tractabile & accessibilem ignem, & turbinem, & caligninem & procellam & tubæ sonum & vocem verborum quam qui audierunt excusauerunt se ne eis fieret verbum. Et ideo dicit. Appropinquabit, quia ille qui dabat: ad beatitudo æterna. Et dicit appropinquabit, quia ille qui dabat: ad nos descendit, quia nos non poteramus ascendere ad deum. Ambulans autem &c.] Postquam incœpit prædicare voluit suæ prædicatiōis habere ministros: vnde hic aduocat ad se eos. Et circa hoc duo facit secundum quòd duo paria ministrorum aduocat. Quia primo Petrum, & Andręam. Secundo Iacobum, & Ioannem. Circa primum quatuor facit. Primo enim describitur locus vocationis. Secundo ponitur conditio vocatorum ibi. Erant enim &c. [Quarto ipsorum obedientia perfecta ibi. [At illi &c.] Dicit ergo [Ambulans iuxta mare Galilææ,] Locus congruus: quia sicut dicit glosſ. Piscatores vocaturus: ambulat iuxta mare. Quantum autem ad ministerium: sciendum quòd stare dei significat æterni tatem & immobilitatem. Ipsius ambulare, temporalem natiuitatem. Per hoc ergo quòd ambulans discipulos vocauit significatur quòd per mysterium suæ incarnationis nos ad se traxit. Psalm.7. Exurge domine in præcepto quod mandasti ideſt dispositi implendum:

plēndum, & synagoga populorum circundabit te. Et dicit[Galilææ] per quod intelligitur turbulentia huius mundi. Esa.57. Cor impii quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundāt fluctus eius in conculcationem, & lutum. Christus similitudinē habuit peccatoris. Ro.8. Misit deus filium suum in similitudinē carnis peccati, &c. Consequenter vocatorum describitur conditio. Et primo quantū ad numerum, Secundo quantum ad nomina. Tertio quātum ad actum. Quarto quantum ad officium. Dicit ergo [vidit duos] Non oculo corporis tantum, sed etiam mētis. Visus enim eius est respectus misericordiæ. vnde Exod.3. Videns vidi afflictionem populi mei qui est in egypto &c. Et nota quod iden significatur per duos, & [fratres.] Vtrumque enim ad charitatem pertinet quæ consistit in dilectione dei, & proximi: Et ideo binos elegit: & binos ad prædicandum misit, & voluit significari per hoc charitas spiritualis: quia charitas firmatur magis, quando in natura fundatur: Psal.132. Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum &c. [Symonem qui vocatur Petrus] nunc scilicet fed non tunc: quia Christus postea imposuit ei hoc nomen, sed primo promisit. Io. primo, Tu vocaberis cephas, sed imposuit. Matth.16. Tu es Petrus. [Et Andream.] Ista nomina debet habere quilibet prędicator. Symon enim interpretatur obediens. Petrus agnoscens. Andreas fortitudo. Et ptę dicator debet esse obediens, vt alios possit ad hoc inuitare. Prou. 21. Vir obediens loquetur victorias: agnoscens: vt alios sciat instruere. 1. Corin.14. Volo quinque verba sensu meo loqui vt alios instruam fortis: vt non terreatur comminationibus. Hiere. 1. Dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream & in murum æreum. Eze.3. Dedi faciem tuam valentiorem facie bus eorum & frontem tuam duriorem frontibus eorum vt adamantem, & vt silicem dedi faciem tuam. Sequitur [mittētes &c.] Quærit Chrysosto. quare dominus captauit istam horam? & dicit, vt daretur exemplum quòd nunquam debemus amittere seruitium dei propter occupationes. Vel ideo, quia per hunc actum præfigurabatur actus futurorum prædicatorum: quia per verba prædicantium quasi per retia trahuntur homines. Ponitur officium. [Erant enim &c.] Et sciendum quòd inter omnes homines, piscatores sunt simpliciores, & dominus de simplicissimo statu voluit habere homines, & illos eligere: vt non imputaretur sapientiæ humanæ id quod factum fuit per eos. 1. Corin.1. Videte vocationem nostram fratres: quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit deus &c. Et ideo non elegit Augustinum, aut Cyprianum oratorem: sed Petrum piscatorem. Et de piscatore lucratus est & imperatorem, & oratorē. [Et ait.] Hic ponitur vocatio. circa quam tria considerāda sunt. Primo enim inuitat, Secūdo ducatum promittit. Tertio præmium. Dicit ergo[venite.] Hoc ex sola liberalitate diuina est, vt ad se trahat. Eccle.24. Transite ad me omnes qui concupiscitis me & a generationib⁹ meis adimplemini. infra 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos &c. Post me quasi dicat. Ego vado & vos venite post me: quia ego ero dux vester. Prouer.7. Viam sapientię mostrabo tibi & ducā te per semitas æquitatis quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum. psal.138. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui deus, nimis confortatus est principatus eorum &c. [Faciam] quasi commutabo vestrum officium in matus. De istis dicitur. Hiere.16. Ecce ego mittam piscatores multos dicit dominus, & piscabuntur eos &c. Et dicit. [Faciam] quia frustra laborat prædicatio exterius, nisi adsit interius gratia redemptoris. Non enim virtute sua trahebant homines: sed operatione Christi. Et ideo dicit[Faciam.] Ista quidem est maxima dignitas. Vnde Dionysi. Nihil dignius in officio hominum quàm dei cooperatorem fieri. Dignitas enim sola in sua claritate consistit. Ad illam autem dignitatem magis appropinquant qui sic illuminantur quòd alia illuminent: quamquàm vero illuminent homines qui sequuntur Christum: & quantum ad iustitiam magna faciant: sed tamen aliquantum dignitatem Christi quantum ad vnum tantum: vita autē prædicatorum quantum ad duo. Dan 12. Qui ad iustitiam erudiunt multos quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ponitur eorū obedientia. [At illi relictis retibus, & naui &c.] Et ostendit obedientiam eorum quantum ad tria. Primo quantum ad promptitudinem: quia non distulerunt. Vnde [at illi.] Contra illos de quibus Eccl.5. Ne differas de die in diem. &c. Gal.1. Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per

A gratiam suam vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in gentibus, continuo non acquieui carni, & sanguini. Esa. 50. Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abii. Secundo quantum ad expeditionem, quia reliquerunt: quia non pensandus est sensus, sed affectus, quia omnia dimittit qui quicquid habere potest dimittit. sed quæ necessitas relinquendi omnia? Chrysost. Nullus potest possidere diuitias, & perfecte ad regnum cælorum venire. Sunt enim impedimentum virtutis Diminuunt enim solicitudinem æterrorum

bulans autem Iesus iuxta mare Galilęæ vidit duos fratres Symonem qui vocatur Petrus: & Andream fratrē eius mittentes rhete in mare. Erant enim piscatores. Et ait illis: venite post me: & faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis rhetibus secuti

B sunt eum. Et procedens inde vidit alios duos fratres. Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius in naui cum Zebedæo patre eorum reficientes retia sua: & vocauit eos. Illi autem statim relictis rhetibus, & patre secuti sunt eum.

propter quod non perfecte potest homo inhærere diuinis: & ideo dimittenda sunt 1. Corin.9. Omnis qui in agone contendit ab omnibus se abstinet &c. Tertio quātum ad executionem, quia secuti sunt eum. Non est enim nimis magnum dimittere omnia; sed perfectio consistit in sequela ipsius: quæ est per charitatem 1. Corin.13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero nihil mihi prodest &c. Non enim consistit per se in exterioribus perfectio scilicet paupertate, virginitate, & huiusmodi: nisi quia ista sunt instrumenta ad charitatem. Et ideo dicit. [Et secuti sunt eum.] Cōsequenter agitur de alia vocatione. [Et procedens inde vidit alios duos &c.] Et primo describuntur vocati, Secundo ponitur vocatio ibi. [Et vocauit &c.] Tertio obedientia vocatorum ibi. [Illi autem &c.] Vocati quadrupliciter describuntur. Quantum ad numerum, nomina, pietatem, & paupertatem. Dicit ergo. [Et procedens &c.] Nota quòd a principio vocauit fratres, & quāmuis multos alios vocauit: tamen de istis specialiter fit mentio, quia præcipui erant, & quia binos vocauit eos. Lex enim noua in charitate fundatur. Vnde & in veteri testamento duos fratres vocauit, Aaron, & Moyses, quia etiam ibi dabatur mandatum de charitate, & quia perfectior est noua, ideo in principio vocatur duplex numerus fratrum [Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius.] Per istos quatuor designatur doctrina quatuor euangeliorum, vel quatuor virtutes: quia per Petrum qui interpretatur agnoscens virtus prudentiæ, per Andreā qui interpretatur virilis, seu fortissimus virtus fortitudinis, per Iacobū qui interpretatur supplātator, virtus iustitiæ, per Ioānē pp virginitatē, virtus tēperantiæ. ponitur pietas quia erant cū Zebedæo patre. Chrysost. Admiranda est eorum pietas, quia pauperes arte piscatoria panem quærunt, & tamen senem patrem nō derelinquunt. Eccl.3. Qui timet deum honorat parentes. Pauperes tas designatur in hoc, qu a reficiebant rhetia sua. Nihilominus per istos qui mittebant rhetia, signantur illi qui in prima etate negociantur in mundo, per istos qui iam miserunt, & reficiebant, significantur illi qui diu negociati sunt in mundo: & sunt iam per peccatum ablorti, & vocantur ad Christum. Treñ.3. Bonum est, viro cum portauerit iugum domini ab adolescentia sua &c. [Et vocauit eos] interius & exterius. Ro.8. Quos prædestinauit hos & vocauit. Vocare interius nihil aliud est quàm præbere auxilium humanæ menti cum vult conuertere nos. Sequitur. de obedientia. [Illi autem &c.] Nota quòd duo superiores nauem tantum: isti autem reliquerunt rhetia, nauem, & patrem: in quo significatur quòd propter Christum debemus omittere omnes terrenas occupationes, quod designatur per rhete. Tim. 2. Nemo militans deo implicat se negociisſæcularibus: diuitias siue possessiones quæ designantur per nauem. infra.19. Si vis perfectus esse vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cęlo, & veni sequere me, &c. Affectum carnalem

B qui per patrem psal.44. Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Mistice vero per Zebedæum significatur mundus: qui interpretatur fluxus vehemēs. Sed hic est quæstio. videtur enim quòd isti peccauerunt: dimittendo patrem senem, & pauperem, quia filii tenentur subuenire parentibus. Et generaliter quæritur vtrum alicui licear dimittere parentes in vltima necessitate intrando religionem? Dicendum quòd consilium numquam prætudicat præceptoſed hoc scilicet honora patrem &c. Exo.20. Est præceptum, & ideo si pater nullo modo posset viuere nisi adiutus a filio, filius non debet intrare religionem. Sed hic casus non erat in Zebedæo, quia poterat se iuuare: & habebat necessaria. Item est quæstio literalis. Matthæus enim videtur hic contrarius Ioan. & Luc. Ioan. enim 1. cap. dicit eos vocatos iuxta Iordanem. hic dicit iuxta mare Galilææ. Item Luc.5. dicit quòd simul vocauit Petrū & Andream, Iacobum, & Ioannem, licet de aliis duobus non fiat mentio, quia creditur quòd ibi fuerint. Item ibi dicitur quòd omnes simul, hic quòd seorsum. Sed tenendum quòd trina fuit vo-

catio Apostolorum, primo enim vocati sunt ad Christi familiaritatem, & illud dicitur, Io. 1. Et hoc in primo anno prædicationis Christi. Nec obstat quod dicitur post, ascenderunt cum eo discipuli eius in cana Galilææ, quia secundum Aug. non tunc erãt discipuli, sed futuri erant, sicut si dicatur quòd Paulus apostolus natus fuerit in Tharso ciliciæ, cùm tunc non esset apostolus, vel dicendum quòd loquitur de aliis discipulis, qui vocantur omnes credentes in Christo. Secundo, vocati fuerunt ad discipulatũ, & de ista dicitur Luc. 5. Tertia vocatio fuit vt totaliter Christo adhærerent, & de ista hic dicitur, quod patet secundum Augustinũ, quia Luc. 5. de hoc habetur. [At illi &c.] Ergo habebant nauim, & curabãt de ea, quasi ad eam rediturí. Hic vero dicit [At illi relictis omnibus &c.] Et ideo dicendũ quòd de vltima sequela loquitur hic.

c ¶ Consuetudo est apud reges, quòd congregato exercitu procedunt ad bellum, ita Christus congregato exercitu Apostolorum procedit ad pugnandum contra diabolum per officium prædicationis ad expellendum eum de mundo. Vnde hic agitur de doctrina, & prædicatione Christi, & ponitur primo Christi prædicatio. Secundo effectus prædicationis. ibi [Abiit opinio eius &c.] Circa primum tria tangit, primo solicitudinem docentis, & modum docendi, & propositæ doctrinæ confirmationem: & solicitudo ostenditur in duobus, quia non quærebat propriam quietem. Vnde [circuibat] Ro. 12. Solicitudine non pigri. Secundo quia nõ erat acceptator personarum, terrarum, vel villarum. sed [circuibat totam Galilæam] ibique differentia. Marci primo. Eamus in proximas ciuitates vt & ibi prædicem. Psal. 102. In omni loco dominationis eius. Modus. ibi [In synagogis docens] Duo dicit, docens & prædicans, docens quæ agenda sunt in præsenti, prædicãs de futuris, vel docens ea quæ pertinent ad institutionem morũ. Esa. 58. Ego dominus docens te vtilia, prædicans futura. Esa. 52. Quàm pulchri super montem pedes annuntiantis, & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem: vel docens naturales iustitias. Quædam enim in theologia traduntur quæ naturalis ratio dictat, scilicet iustitia & huiusmodi. Et quantum ad hoc dicit. [Docens] Quædam vero quæ excedunt rationem sicut mysterium trinitatis & huiusmodi. Et quãtum ad hoc dicit. [Prædicans] Sed obiicitur de hoc q̃ dicit glo. q̃ docerer naturales iustitias, vt est castitas, & humilitas & hmõi. Naturales enim virtutes, non videntur posse dici virtutes: qa virtutes sunt per gratiam. Et dicendum quòd inclinatio, & inchoatio est naturalis: sed perfectio qua gratus homo redditur, est ex gratia, politica, & ex assuetudine. [In synagogas eorum.] Nota duo, primum quia quærebant multitudinem, vt prædicatio magis proficeret. psa. 34. Confitebor tibi in Ecclesia magna. Item quia solum Iudæis prædicabat. Actu. 13. Vobis primum oportuit prædicari verbum dei &c. [Et prædicans euangelium regni.] Non fabulas & curiosa, sed quæ ad dei regnum pertinebant: & ea quæ hominibus proficerent. Consequenter confirmatur prædicatio miraculis. Matth. vltimo. Illi autem profecti prædicauerunt vbique domino cooperante. & sermonem confirmante sequẽtibus signis. Vnde [sanãs.] Languor potest referri ad infirmitates corporales, infirmitas ad infirmitatem animæ. Non enim minores sunt infirmitates animæ quàm corporis. vel per languores graues infirmitates & diuturnas: per infirmitates, quancumque aliam. Psal. 102. Qui sanat omnes infirmitates tuas. Eccle. 10. Breuem languorem præcidit medicus. Datur intelligi etiam in hoc quòd prædicatores debent suam doctrinam confirmare per opera, & si non per miracula, per vitam virtuosam Ro. 15. Non audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium in verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum in virtute spiritussancti. Et abiit &c.] Hic ponitur effectus prædicationis. & est triplex scilicet fama circa exemplum, fiducia quam homines de eo habebant, & deuotio qua homines eum sequebantur. Dicit ergo [Abiit opinio eius in totam Syriam.] Syria est regio a Capharnaum vsque ad inare magnum. vnde & in terra gentilium diuulgatum est. Hoc etiam pertinet ad prædicatores, vt habeant testimonium bonum. Eccl. 22. Curam habe de bono nomine. 2. Timo. 2. Solicite autem cura teipsum probabilem exhibere deo operarium inconfusibilem recte tractantem verbum veritatis. Per Syriam autem potest intelligi superbia mundi: quia sic interpretatur. Et fama Christi per totum mundum diffusa est. Fiducia, ibi

[Et obtulerunt ei &c.] Sciebant enim quòd sanare poterat. Hier. 17. Sana me domine & sanabor, saluum me fac & saluus ero. Et dicit primo. [Abiit opinio &c.] Et post [Obtulerũt ei &c.] Quia quando aliquis habet famam de sanctitate, homines facilius detegunt ei conscientiæ vulnus. [Variis lãguoribus &c.] Per istas graues infirmitates designatur infirmitates spirituales. Per lãguores possunt intelligi diuturnæ infirmitates, & signat infirmitas diu perseuerans. Eccl. 10. Lãguor prolixior grauat medicũ. Et quia aliqui grauãtur infirmitate: aliqui vero acerbitate doloris, hoc significatur cũ dicit. [Et tormentis comprehensos]. Et significantur illi qui habent conscientiam grauatam remordente. psal. 17. Circũdederunt me dolores mortis, dolores inferni circũdederũt me [Et qui dæmonia] Et hoc est, q̃d dr Luc. 6. Et qui vexabantur a spiritibus immundis curabantur &c. Per hos intelliguntur illi qui colebant idola. psal. 95. Omnes dii gentium dæmonia 1. Corinth. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Lunatici proprie dicuntur qui patiuntur infirmitatem cuiusdam amẽtiæ in defectu lunæ Et tunc arripiuntur a dæmonibus, & diabolus tunc magis affligit propter duas rationes, vnã assignat Hier. & est, vt infamet creaturam dei, & hoc etiam fit in effectibus magicæ artis, qua inuocantur dæmones sub certis constellationibus & dæmones veniunt ad hoc vt extollant creaturam & inducant ad idolatriam. Secunda ratio est melior, quia diabolus nõ potest aliquid, nisi per virtutes corporis. Non est autem dubium, quòd corpora inferiora immutantur secũdũ diuersas immutationes corporum superiorum. Et ideo tunc diabolus inuocatus libenter venit, quando videt superiora corpora operari ad illum effectum pro quo inuocatur. In defectu autem lunæ sicut patet humiditates deficiunt, & ideo defectus lunæ facit ad talem infirmitatem, quando terra non abundat humoribus: & ideo diabolus tũc magis vexat. Et hoc est [Et lunaticos] Per istos possumus intelligere inconstantes. Eccl. 27. Homo sanctus in sapientia manet sicut sol. Qui habent propositum castæ viuendi, sed vincuntur passionibus secundum illud Ro. 7. Non enim quòd volo bonum hoc facio: sed quòd odio malum illud ago [& paralyticos] paralytici proprie dicuntur, qui habent membra resoluta ita quòd nõ possunt habere officium membrorum, per istos significantur ignorantes. Et isti omnes a Christo curantur. Vnde [Et curauit eos] scilicet perfecte. Consequenter ponitur tertius effectus scilicet deuotio sequentium. vnde [Et secutæ sunt eum &c.] psal. 7. Exurge domine in præcepto quod mandasti & synagoga populorum circundabit te &c. Sciendum autem quòd diuersimode aliqui sequebantur, quia quidam studio salutis scilicet spiritualis, scilicet Apostoli. Vnde supra. Relictis omnibus sequuti sunt eum. Et infra 19. Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te. Quidam studio salutis corporalis. Luc. 6. Turba copiosa plebis ab omni Iudæa & Hierusalem & maritima & tyri & sydonis qui venerãt, vt audirent eum. Quidam curiositate tantum videndi miracula. Ioan. 6. Et sequebantur cum multi, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur &c. Alii ad insidiandum, vt pharisæi & scribæ. Hier. 20. Audiui cõsumelias multorum & terrorem in circuitu. Et [De Galilæa &c.] Prouincia est vbi Christus præcipue prædicabat, & interpretatur transmigratio, per hoc significantur illi qui debent transmigrare de vitiis ad virtutes. [Et decapolis &c.] Regio est vbi sunt decẽ villæ, & significantur illi qui student ad obseruantiam decem mandatorum. [Et de Hierosolymis.] Hierosolyma interpretatur visio pacis, & significat illos qui desiderio pacis ad Christum veniunt. psal. 118. Pax multa diligentibus nomen tuum [Et de Iudæa.] Iudæa interpretatur confessio, & significat illos qui per peccatorum remissionẽ ad Christum veniunt, psal. 113. Facta est Iudæa sanctificatio eius. [Et de trans Iordanem] & significantur illi qui per baptismum ad Christũ veniunt. In Iordane. n. fuit signatus baptismus &c.

a CAP. V.

VIDENS &c. Hic dominus suam doctrinam proponit & diuiditur in partes tres. In prima ponitur doctrina Christi. In secunda ponitur virtus doctrinæ. In tertia finis ad quem perducit Secundum in cap. 13. Tertium in 17. Prima diuiditur in tres. In secunda instruuntur ministri doctrinæ. In tertia consumuntur aduersarii. secunda in cap. 10. tertia in cap. 11. Prima diuiditur

diuiditur in duas. In prima proponitur doctrina Christi. In secunda confirmatur per miracula, in cap. 8. Prima in duas. in prima præmittitur quasi quidam circulus ad doctrinam, in secunda explicatur ipsa doctrina. ibi [Beati pauperes &c.] Circa primum tria facit. primo describit locum vbi doctrina fuit proposita, secundo, auditores doctrinæ, tertio, ponit modum docendi. Secundum ibi. [Et cũ sedisset.] Tertiũ ibi. [Et aperiens os suum &c.] Dicit ergo ita dixi q̃ secuti sunt &c. [Videns autem &c.] Ista littera dupliciter intellectum habere potest. Primo, sic. Ascendit ad docendum turbas scilicet non fugiẽs. Vnde Chrysosto. dicit, quòd sicut artifex quando videt præparatam materiam, delectatur operatione: sacerdos delectatur prædicare quando populum videt congregatum. Et ideo [ascendit.] psal. 34. Confitebor tibi in Ecclesia magna. Vel aliter ascendit: fugiens scilicet turbas vt securius discipulos doceret. Eccle. 9. Verba sapientum audiuntur in silentio. Et notandum quòd legitur quòd Christus habebat tria refugia. Quandoque enim fugiebat ad mõtem: sicut dicitur hic. Et Io. 8. Iesus autem perrexit in montem oliueti. Aliquando ad nauem. Luc. 5. Quod cum turbe &c. Tertiũ in Desertũ. Matth. 6. Eamus seorsum in desertum. Et satis cõuenienter. In tribus enim homo potest habere refugium ad deũ. in protectione diuinæ altitudinis: quæ per montem significatur. psal. 124. Qui confidunt in domino sicut mons syon. In societate Ecclesiastica, quæ per nauem designatur. psal. 121. Hierusalem quæ ædificatur &c. In solitudine religionis quæ per desertũ accipitur, per contemptum temporalium. Osæ. 2. Ducam eam in solitudine & loquar ad cor eius. psal. 54. Ecce elongaui fugiẽs & mansi in solitudine. Ascendit autem [in mõtem] propter quinque rationes. Prima ad ostẽsionem suæ excellẽtiæ. Ipse enim est mons de quo psal. 67. Mons dei, mons pinguis. Secunda, ad ostendendum quòd doctor huius doctrinæ debet ad eminentiam vitæ conscendere. Esa. 40. Super montem excelsum ascende tu qui Euangelizas syon. Chrysosto. Nemo potest in valle consistere, & de cælo loqui &c. Tertia ratio, ad ostendendum altitudinem Ecclesiæ cui doctrina proponitur. Esa. 2. Erit mons domus in vertice montium, & eleuabitur super colles &c. Quarto, ad ostendẽdum perfectionem huius doctrinæ: quia perfectissima psalm. 35. Iustitia tua sicut montes dei &c. Quinto, vt congruenter ista veteri legislationi quæ data fuit in monte. Exo. 19. Er. 24. Consequẽter ponuntur auditores. [Et cum sedisset &c.] Duo possunt notari in sessione eius. Humiliatio. psal. 13. Tu cognouisti sessionem meam. Quando erat in altitudine diuinæ maiestatis non poterat capi eius doctrina, sed tunc cœperunt homines capere quãdo se humiliauit. Vel hoc pertinet ad dignitatem magisterii. infra. 23. Super cathedram Moysi sederunt, scribæ & pharisæi. Ad studium enim sapientiæ requiritur quies. [Accesserunt ad eum discipuli eius &c.] Non tantum corpore sed animo. psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini &c. Deut. 33. Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Et nota quòd quando dominus prædicauit turbis, stetit. Luc. 6. Descendens Iesus de monte stetit in loco campestri: sed hic quando discipulis: sedit. Ex hoc inoleuit consuetudo quòd turbis prædicatur stando, religiosis sedendo. Et aperiens os suum &c.] Hic ponitur modus doctrinæ in hoc quòd dicit [Aperiens] significatur quòd diu ante tacuerat. Et demonstrat quòd magnum, & longum erat facturus sermonem: sicut dicit Aug. vel quòd magna, & profunda disturus erat. Sic enim consueuerunt facere homines. Iob. 3. Post hoc Iob aperuit os suum & maledixit diei suo. Et dicit suum: prius enim aperuit ora prophetarum. Sap. 10. Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas. Ipse enim est sapientia patris. Sed hic est quæstio. hic enim sermo ponitur quantum ad multa: etiã Luc. 6. Sed videtur hic & ibi contrarietas: sicut patet in textu. Et ponit Augustinus duas solutiones vna est quòd iste est alius sermo ab illo. Ipse enim primo ascendit in montem: & fecit hunc sermonem discipulis. Et postea. Descendens inuenit turbam congregatam cui eadem prædicauit, & multa recapitulauit. Et de hoc dicitur. Luc. 6. Vel aliter dicendum, quòd vnus mons erat, & habebat planitiem in latere, illam planitiem eleuabat monticulus alius. vnde dominus ascendit in montem id est, in planitiem illius montis. Et primo ascendit superius, & conuocauit discipulos: & ibi elegit duodecim Apostolos sicut patet in Luca. Et postea descendens inuenit turbam congregatam, & venientibus discipulis sedit. Et habuit sermonem istum ad turbas & discipulos. Et hoc videtur verius: quia Matth. dicit in fine sermonis q̃ mirabãt &c. tamen quodcumque accipiatur non est contrarietas.

b ¶ Posuit supra Euangelista quasi breuem titulum doctrinæ Christi: nunc ponit ipsam doctrinam, & effectum eius scilicet admirationem turbarum. Considerandum autem quòd secundum Aug. in isto sermone domini tota perfectio vitæ nostræ continetur. Et probat per id quòd dominus subiungit finem ad quem ducit scilicet repromissionem aliquam. Id autem quod maxime homo desiderat, est beatitudo. Vnde dominus hic tria facit. primo præmittit præmium quod consequitur istos qui istam doctrinam accipiunt. Secundo ponit præcepta. ibi [Nolite pu. &c.] Tertio docet quo modo aliquis potest peruenire ad obtinendum ea. ibi [Petite &c.] Circa primum duo facit, quia huius doctrinæ aliqui sunt obseruatores tantum: alii qui ministri, primo ergo describit beatitudinem obseruantium. Secundo ministrantium. ibi [Beati estis cum maledixerint &c.] Notandum autem quòd hic ponuntur plura de beatitudinibus: sed numquã aliquis in verbis domini posset ita subtiliter loqui, quod pertingeret ad propositum domini. Sciendum tamen quòd in istis verbis includitur omnis plena beatitudo. Omnes enim homines appetunt beatitudinem: sed differunt in iudicando de beatitudine. Et ideo quidam istud, quidam illud appetunt. Inuenimus autem quadruplicem opinionem de beatitudine. Quidam enim credunt, quòd in exterioribus tantum consistat, scilicet in affluentia istorum temporalium. psal. 143. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Alii quòd perfecta beatitudo cõsistit in hoc quòd homo satisfaciat voluntati suæ. vnde dicimus. Beatus est qui viuit vt vult Eccl. Tertio. Et cognoui quòd non esset melius nisi lætari &c. Alii dicunt quòd perfecta beatitudo cõsistit in virtutibus actiuæ vitæ. Alii quòd in virtutibus contemplatiuæ vitæ scilicet diuinorum & intelligibilium, sicut Aristo. Omnes autem istæ opiniones falsæ sunt: quamuis non eodem modo, vnde dominus omnes reprobat. Opinionem illorum qui dixerunt quòd cõsistit in affluentia exteriorum reprobat. Vnde dicit [Beati pauperes.] scilicet quasi non beati affluentes. Opinionem vero eorum qui ponebant beatitudinem in satisfactione appetitus reprobat: cum dicit [Beati misericordes] Sed sciendum quòd triplex est appetitus in homine, irascibilis, qui appetit vindictã de inimicis. Et hoc reprobat, cum dicit [Beati mites] Concupiscibilis, cuius bonum est gaudere & delectari. Hoc reprobat cum dicit [Beati qui lugent] Voluntatis qui est duplex. secundum quòd duo quærit. primo quòd voluntas nulla superiori lege coarcetur: secundo quòd possit restringere alios vt subditos: vnde desiderat præesse & non subesse. Dominus autem contrarium ostendit quantũ ad vtrumque. Et quantum ad primum dicit [Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam] Quantum autem ad Secundum dicit [Beati misericordes] Ergo & illi qui ponunt beatitudinem in exteriori affluentia, & qui in satisfactione appetitus, errãt. Illi autem qui ponunt beatitudinem in actibus actiuæ vitæ scilicet moralibus, errant: sed minus, quia illud est via ad beatitudinem: vnde dominus non reprobat tanquam malum: sed ostendit ordinatum ad beatitudinem: quia vel ordinantur ad seipsum sicut temperantia & huiusmodi, & finis eorum est munditia cordis: quia faciunt vincere passiones: vel ordinantur ad alterum, & sic finis eorum est pax & huiusmodi. Opus enim iustitiæ est pax. Et ideo istæ virtutes sunt viæ in beatitudinem: & non ipsa beatitudo Et hoc est, [Beati mundo corde &c. Quoniam deum videbunt] Non dicit, vident, quia hoc esset ipsa beatitudo. Et iterum [Beati pacifici] Non quia pacifici: sed quia in aliud tendunt [Quoniam filii dei vocabuntur] Illorum autem opinio qui dicunt quòd beatitudo consistit in contemplatione diuinorum reprobat dominus, quantum ad tempus, quia alias vera est, quia vltima felicitas consistit in visione optimi intelligibilis: scilicet dei. Vnde dicit [Videbũt] Et notandum quòd secundum Philosophum ad hoc, quòd actus contemplatiui faciant beatum, duo requiruntur Vnum substantialiter scilicet quòd sit actus altissimi intelligibilis quod est deus. Aliud formaliter scilicet amor & delectatio. Delectatio enim perficit felicitatem, sicut pulchritudo iuuentutem. Et ideo dominus duo ponit. [Deum videbunt] & filii dei vocabuntur.] Hoc enim pertinet ad vnionem amoris. 1. Ioan. 3. Videte qualem charitatem dedit nobis pater, vt filii dei nominemur, & simus. Item notandum quòd in istis beatitudinibus, quædam ponuntur, vt merita, & quædam vt præmia. Et hoc in singulis [Beati pauperes] Ecce meritum [Quoniam ipsorum &c.] Ecce præmium, & sic in aliis. Et notandum est etiam aliquid circa meritum in communi: & aliquid circa præmium in communi. Circa meritum sciendum quòd Philosophus distinguit duplex genus virtutis: vnum communis quæ perficit hominem humano modo: aliud specialis quam vocat. hæroicam: quæ perficit supra humanum modum. Quando enim fortis timet vbi est timendum: istud est virtus: sed si non timeret esset vitium. Si autem in nullo timeret confisus dei auxilio: ista virtus esset supra humanum modum, & istæ virtutes vocantur diuinæ. Isti ergo actus sunt perfecti, & virtus etiam secundum Philosophum est operatio perfecta. Ergo ista merita vel sunt actus donorum, vel actus virtutum secundũ quòd

quod perficiuntur a donis. Item nota quòd actus virtutum sunt illi de quibus lex præcipit, merita autem beatitudinis sunt actus virtutum; & ideo omnia quæ præcipiuntur & infra continentur, referuntur ad istas beatitudines. vnde sicut Moyses primo propo suit præcepta; & post multa dixit quæ oía referebātur ad pcepta

Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. Beati

proposita, ita Christus in doctrina sua primo præmisit istas beatitudines adquas omnia alia reducuntur. Circa præmium autem notandum qp deus est præmium eorum qui ei seruiunt. Tren. 3. Pars mea dominus dixit anima mea, propterea expectabo eum psal. 15. Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Gen. 15. Ego dominus qui eduxi te de Vr Chaldæorum vt darem tibi terram istam, & possideres eam &c. Et sicut Augustin. dicit in Secundo confessio. Anima cum recedit a te bona quærit ex tra te. Homines autem diuersa quærunt: sed quicquid inuenirī potest in qualibet vita: totum dominus repromisit in deo. Aliqui enim ponunt summum bonum, affluentiam diuitiarum per quā possunt peruenire ad maximas dignitates: dominus promittit regnum quòd complectitur vtrumque: sed ad hoc regnum dicit peruenirī per viam paupertatis non diuitiarum. Vnde [Beati pauperes] Alii perueniunt ad istos honores per bella. Dominus autē dicit [Beati mites &c.] Alii consolationes quærunt per voluptates. Dominus dicit [Beati qui lugent] Aliqui nolunt subdi. Dominus autem dicit [Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam] Aliqui volunt vitare malum opprimendo subditos. Dominus dicit, [Beati misericordes &c.] Aliqui ponunt visionem dei in contemplatione veritatis in via. Dominus autem promittit in patria. Vnde [Beati mundo corde &c.] Et notandum quòd ista præmia quæ dominus hic tangit possunt dupliciter haberi, scilicet perfecte & consumate: & sic in patria tantum, & secundum inchoationem: & imperfecte, & sic in via. Vnde sancti habent quandam inchoationem illius beatitudinis: & quia in hac vita non possunt expleri illa sicut erunt in patria: ideo Augustinus exponit secundum quòd sunt in hac vita. Beati ergo pauperes spiritu: non spe tantum, sed etiam re. Luc. 17. Regnum dei intra vos est. Vnde istis præmissis accedamus ad literam. In istis beatitudinibus duo facit Euangelista, primo ponuntur ipsæ beatitudines. Secundo manifestatio beatitudinum. ibi [Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam &c.] Hoc enim est declaratiuum omnium beatitudinum. Virtus autem tria facit: quia removet a malo: operatur, & facit operari bonum: & disponit ad optimum. primo ergo determinat de primo. ibi [Beati pauperes.] de secundo. ibi [Beati qui esuriunt.] de tertio. ibi [Beati mundo corde] determinat. Removet autem virtus a tribus malis, cupiditatis, crudelitatis, siue inquietudinis, & voluptatis noxiæ. primum notatur. ibi [Beati pauperes.] Secundum. ibi [Beati misericordes] Tertium. ibi [Beati qui lugent.] Dicit ergo [Beati pauperes.] Dupliciter legitur. primo sic. [Beati pauperes] id est humiles, qui se æstimant pauperes. Illi enim sunt vere humiles, qui se pauperes æstimant, non solum in exterioribus sed etiam in interioribus. psal. 39. Ego autem mēdicus sum & pauper contra illud Apoc. 3. Dicis quia dives sum, & locupletatus, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper & cæcus, & nudus &c. Et tūc hoc quòd dicit. [Spiritu.] potest tripliciter legi. Spiritus enim aliquando dicitur superbia hominis. Esa. 2. Quiescite ab homine cuius spiritus in naribus est, quia excelsus reputatus est ipse. Esai. 25. Spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem. Et dicitur superbia spiritus: quia sicut per flatum inflantur vtres ita per superbiam homines. Coll. 2. Inflatus sensu carnis suæ. Ergo beati pauperes scilicet hi, qui parum habent de spiritu superbiæ, vel accipitur spiritus pro voluntate hominis. Quidam enim sunt necessitate humiles, & isti non sunt Beati: sed qui humilitatem affectant. Tertio accipitur pro Spiritu sancto. Vnde beati pauperes spiritu qui humiles sunt per spiritum sanctum. Et istæ duæ quasi ad idē redeunt. Et dicit pauperes spiritu: quia humilitas dat spiritum sanctum. Esa. 66. Ad quem respiciam nisi ad pauperculum & cōtritum spiritu & trementem sermones meos &c. Istis pauperibus repromittitur regnum in quo intelligitur summa excellentia. Et licet istud retribuatur cuilibet virtuti: spiritualiter tamen datur humilitati, quia omnis qui se humiliat exaltabitur. infra. 14. Et Prouer. 29. Humilem spiritum suscipiet gloria &c. Vel aliter secundum Hiero. Pauperes spiritu ad literam in abdicatione rerū temporalium. Et dicit spiritu: quia quidam pauperes necessitate sunt, sed non debetur illis beatitudo: sed illis qui voluntate. Et isti dicuntur dupliciter: quia & si aliqui diuitias habent; tamen non habent eas in corde. psal. 61. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Aliqui nec habent nec affectant, & istud securius est: quia mens trahitur a spiritualibus ex diuitiis. Et isti dicuntur propriē pauperes spiritu: quia actus donorum qui sunt supra humanum modum, sunt hominis beati, & quòd homo omnes diuitias abiiciat vt nec aliquo etiam modo appetat, hoc est supra humanum modum. Istis autem repromittitur regnum cælorum in quo notatur non solum altitudo honoris: sed affluentia diuitiarum. Iac. 2. Nonne deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide? Et nota quòd Moyses primo promisit diuitias. Deut. 28. Faciet te dominus deus tuus excelsiorem cunctis

qui exuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes: quoniam ipsi mi-

gentibus, quæ versantur in terra: & infra. Benedictus tu in ciuitate &c. & ideo vt distinguat dominus legem veterem a noua, primo ponit beatitudinem in contemptu diuitiarum temporalium. Item secundum August. nota quòd ista beatitudo pertinet ad donum timoris: quia timor, maxime filialis, facit habere reuerentiā ad deum. Et ex hoc contemnit hō diuitias. ponit Esaias beatitudines defcēdendo, Esa. 11. Egredietur virga de radice Iesse & flos de radice eius ascēdet: & requiescet sup eū Spiritus domini, Spiritus sapientiæ & intellectus: spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis: & replebit eum spiritus timoris domini. Christus econuerso, a dono timoris scilicet a pauertate, quia Esa. pronuntiauit aduentum Christi ad terram. Christus autem de terra sursum trahebat [Beati mites.] Hæc est secunda beatitudo: sed ne aliquis dicat quòd sufficit paupertas ad beatitudinem, ostendit qp non sufficit: immo requiritur māsuetudo quæ temperat circa iras sicut temperantia circa concupiscentias. Ille enim est mitis, qui nec irritatur. hoc autem poterit fieri per virtutem: vt scilicet non irascaris nisi causa iusta: sed si habeas ēt causam iustam, & non prouocaris, hoc est supra humanum modum. Et ideo dicit. [Beati mites.] Pugna enim est propter abundantiam exteriorum rerum: & ideo numquam esset turbatio si homo diuitias non affectaret: & ideo qui non sunt mites, non sunt pauperes spiritu. Et propterea statim subiungit. [Beati mites.] Et nota quòd hoc in duobus consistit: primo quòd homo non irascitur. Secundo quòd si irascatur, iram temperet. Ita dicit Ambrosius Prudentis est iræ motus temperare nec minor virtus dicitur temperare irasci, quàm omnino non irasci: est pluriműq; hoc leuius, illud fortius existimo &c. Chry. dicit. Inter multas promissiones æternas ponit vnam terrenam: vnde ad literam terram istam possident mites. Multi enim litigant, vt possessiones acquirant: sed frequenter vitam & omnia perdunt. Sed frequenter mansueti totum habent. psal. 36. Mansueti hæreditabunt terram. sed melius exponirur, vt referatur ad futurum. Et potest tūc exponi multipliciter. Hilarius sic, possidebunt terram id est corpus Christi glorificatum: quia erunt conformes in corpore suo lucidi claritati. Esa. 33. Videbunt regem in decore suo oculi eius cernent terram de longe. Phili. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ &c. Vel aliter ista terra modo est mortuorum: quia subiecta est corruptioni: sed liberabitur a corruptione secundum Apostolum. Ro. 6. Ergo ista terra quando est clarificata & liberata a seruitute corruptionis, vocabitur terra viuentium. Vel per terram intelligitur cælum empyreū in quo sunt beati: & uocantur terra, quia sicut se habet terra ad cælum ita cælum illud ad cælum sanctæ trinitatis. Vel possidebunt terram idest corpus suum glorificatum. Augu. exponit metaphorice. & dicit quòd per hoc intelligenda est quædam solidi tas sanctorum in cognitione primæ veritatis, psal. 26. Credo videre bona domini in terra viuentium. Ista secunda beatitudo adaptatur dono pietatis: quia illi proprie irascuntur, qui non sunt contenti diuina ordinatione. [Beati qui lugent &c.] Positæ sunt duę beatitudines per quas abstrahitur a malo cupiditatis, & crudelitatis. Hic ponitur tertia per quam abstrahimur a malo noxiæ voluptatis, vel iocunditatis. Et hoc est [Beati qui lugent] In veteri testamento terrena promittebat: & terrenam iocunditatem. Hiere. 31. Confluent ad bona domini super frumento vino & oleo &c. & post. Lætabit virgo in choro: iuuenes & senes simul. Sed per contrarium dominus ponit beatitudinem in luctu. Notandum autem quòd non quicumque ploratus luctus dici potest: sed ille quo quis mortuum plorat sibi dilectum. Dominus enim per excessum loquitur hic sicut supra [Beati pauperes.] Ita hic de maximo luctu mentionem facit: sicut illius nullam recipiunt cōsolationem hi qui mortuum plorant: ita dominus vult vitam nostram in luctu esse. Hiere. 6. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum &c. Et potest ille luctus tripliciter exponi. Primo pro peccatis non solum propriis: sed etiam alienis: quia si lugemus mortuos carnaliter, multo magis spiritualiter 1. Re. 16. Vsquequo tu luges Saul. &c. Hiere. 9. Quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Ponitur autem satis congrue ista beatitudo post præmissam: posset enim quis dicere. Sufficit non facere malum: & verum est a principio ante peccatum, sed post

post commissum peccatum, non sufficit nisi satisfacias. Secundo potest accipi de luctu pro incolatu præsentis miseriæ. psal. 119. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. Istud est irriguū superius & inferius de quo Iudic. 1. Pro peccatis plorate: & pro cęlestis patriæ incolatu. Tertio secundum Augu. pro luctu quem

Beati mundo corde: quoniam ipsi deū videbunt. Beati pacifici: quoniā

habent homines de gaudiis sæculi, quæ dimittunt veniendo ad Christum. Homines enim aliqui sæculo moriuntur, & sæculum moritur eis. Gal. vltimo. Per quem mihi mundus crucifixus est: & ego mundo. Nos autem sicut de mortuis lugemus: ita illi lugent: quia non potest esse quin in dimittendo, aliquem dolorem sentiant. Isti autem triplici luctui triplex consolatio respōdet, quia luctui pro peccatis datur remissio peccatorum, quam perebat Danid dicēs. Psal. 50. Redde mihi letitiam salutaris tui. Dilationi cælestis patriæ & incolatui præsentis miseriæ respōdet consolatio vitæ æternæ, de qua Hiere. 31. Conuertam luctum eius in gaudium, & consolabor eos, & letificabo a dolore suo. & Esa. vltimo. In Hierusalem consolabimini. Tertio luctui respōdet consolatio diuini amoris: quando enim aliquis dolet de amissione rei dilectę, consolationem recipit in illam rem magis dilectam acquirit. vnde homines consolantur quando pro temporalibus rebus recipiunt spirituales, & æternas, quod est spiritum Sanctum recipere, quare dicitur paracletus. Io. 15. Per Spiritum Sanctum enim qui est amor diuinus homines gaudebunt. Io. 24. Tristitia uestra conuertetur in gaudium. Et notandum quòd ista beatitudo appropriatur dono scientiæ, quia illi lugent qui miserias aliorum cognoscunt. Vnde de quibusdam talem scientiam non habentibus dicitur Sapien. 14. In magno viuentes in scientia bello, tot & tam magna mala pacem appellant, econuerso Eccl. 1. Qui addit scientiam addit & laborem. Et notandum qp ista præmia ita ordinantur qp semper Secundum addit super primum. Primo enim dixit. Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Postea. quoniam ipsi possidebunt terram, plus enim est possidere quàm habere tantum. Item postea, quoniam ipsi consolabuntur. plus enim est consolari quàm possidere. Aliqui enim possident ista, sed non declectantur in eis. Consequenter positis beatitudinibus quæ pertinent ad remotionem mali. Hic ponitur beatitudo quæ pertinet ad operationem boni. Est autem duplex bonum nostrum. iustitiæ scilicet & misericordiæ. Et ideo duo ponit, quantum ad primum, dic. [Beati qui esuriunt iustitiam.] Iustitia tripliciter sumitur secundum Chrysō & Philosophum. Quandoque enim pro omni virtute: & dicitur omnis virtus iustitia legalis quæ præcipit de actibus virtutum. vnde inquantum homo obedit legi, implet opus omnium virtutū. Alio modo secundum quòd est spiritualis virtus, de quatuor cardinalibus, quæ opponitur auaritiæ vel iniustitiæ, & est circa emptiones, venditiones, conductiones, quod ergo dicit hic qui esuriunt iustitiam potest intelligi generaliter vel spetialiter, si intelligatur de generali, hoc dicit propter duas rationes. Prima Hieronymi qui dicit quòd non sufficit quòd homo iustitiæ opus operetur, nisi cum desiderio operetur. Psal. 53. Voluntariæ sacrificabo tibi &c. Et alibi. Psal. 41. Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum &c. Amos. 8. Mittam famem in terram istam, non famem panis neque sitim aquę sed audiendi verbum dei. Ergo est esuries quando cum desiderio operatur quis, Alia ratio. Iustitia est duplex, perfecta & imperfecta, perfectam in mundo habere nō possumus: quia si dixerimus quia peccatum non habemus ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. 1. Io. 1. Et Esa. 64. Omnes iustitię nostræ quasi pannus menstruate. Sed hanc habemus in cælo. Esa. 60. Populus tuus omnes iusti in perpetuum hereditabūt terram. Sed desiderium iustitie possumus hic habere. & ideo dicit. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam &c. Et est simile ad illud quod Pithago. fecit. Tempore enim Pithagoræ illi qui studebant vocabantur sophi idest sapientes. Pithagoras autem noluit vocari sophos idest sapiens sed Philosophus, hoc est sapientiæ amator, ita vult dominus quòd sui sint & vocentur amatores iustitię. Si autem intelligatur de iustitia spirituali quæ est quòd homo reddat vnicuique quod suum est conuenienter dicitur. Beati qui esuriunt &c. Quia esuries & sitis, proprie auarorū est, quia numquam satiantur qui aliena iniuste possedere desiderant. Vnde ista esuries de qua dicit dominus, opponitur huic licet auarorum. Et vult dominus quòd ita anhelemus ad istam iustitiam quòd numquam quasi satiemur in vita ista, sicut auarus numquam satiatur. Beati ergo qui esuriunt & iustitiam: [quoniam ipsi saturabuntur. Conueniens præmium ponitur. Saturabuntur, & primum in æterna visione, videbunt enim deum per essentiam. Psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua Ibi. n. nihil restabit ad desiderādum. Psal. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum. Prouerb. 10. Desiderium suum iustis dabitur, Se-

filij dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiā: qm̄ ipsorū est regnū cęlorū.

cūdo in præsenti. Et hæc est duplex. Vna est in bonis spiritualib⁹, hoc est in impletione mandatorum dei. Ioann. 4. Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me vt perficiam opus eius. Et de isto exponit Augu. Alio modo accipitur de saturitate rerum temporaliū. homines iniusti numquam saturantur, sed homines qui habent terminum suum ipsam iustitiam, vt ita non procedunt. Prouer. 13. Iustus comedit, & replet animam suam. Ista beatitudo secundum Augu. reducitur ad donum fortitudinis, quia quod homo iuste operetur hoc pertinet ad fortitudinem. Item superaddit aliquid præmio supra posito, quia saturari est implere totaliter desiderium. Item nota quòd primo dicit. Beati qui lugent. Homo enim quando infirmus est non appetit comedere, sed tunc appetere incipit, quando iam incipit sanari. Et ita est in spiritualibus quòd quādo homines sunt in peccato, non sentiunt famem spiritualem: sed quando dimittunt peccata, tunc sentiunt. Et ideo statim subdit. Beati misericordes] quia iustitia sine misericordia crudelitas est, misericordia sine iustitia, mater est dissolutionis. Et ideo oportet quòd vtrūq; coniungatur, secundum illud Prouer. 3. Misericordia & veritas non te deserant &c. Psal. 84. Misericordia & veritas obuiauerūt sibi &c. Beati misericordes &c. Misericordem esse est habere miserum cor de miseria aliorum, tunc autem habemus misericordiam de miseria aliorum, quando illam reputamus quasi nostrā. De nostra autem dolemus, & studemus repellere Ergo tunc vere misericors es quando miseriam aliorum studes repellere. Est autem duplex miseria proximi, prima in istis rebus temporalibus, & ad istam debemus habere miserum cor. 1. Io. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi & viderit fratrem suum necesse habere & clauserit viscera sua ab eo, quo modo charitas dei manet in eo? Secunda qua homo per peccatum miser efficitur quia ficut beatitudo est in operibus virtutum, ita miseria propria in vitiis. Prouerb. 14. Miseros facit populos peccatum. Et ideo quando admonemus corruentes vt redeant, misericordes sumus. infra 9. Videns autem Iesus turbas misericordia motus est. Isti ergo misericordes beati. Et quare [Quoniam ipsi misericordiam consequētur. Et sciendum quòd semper dona dei excedunt merita nostra. Eccl. 35. Quoniam dominus retribuens est & septies tantum retribuet tibi, ergo multo maior est misericordia quàm dominus impendet nobis: quàm illa quam impendimus proximo. Ista misericordia incboatur in hac vita dupliciter: quia relaxantur peccata. Psal. 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. Secundo, quia remouet defectus temporales ita quod solē sūm facit oriri: perficietur tamen in futuro: quando omnis miseria & culpe & pene remouebuntur. Psal. 35. Domine in cælo misericordia. Et hoc est quoniam ipsi misericordiam consequentur. Ista beatitudo reducitur ad donum consilii, quia hoc est singulare consilium vt inter pericula huius mundi misericordiam consequamur. 1. Thim. 4. Pietas ad omnia vtilis est. Dan. 4. Consilium meum regi placeat. Sic ergo positi sunt actus virtutum & remouemur a malo & operamur bonum. Nunc ponuntur actus quib⁹ disponimur ad optimum. Vnde [Beati mundo corde &c. Ista beatitudo corde &c. Ista beatitudo in duobus consistit: in visione dei, & dilectione proximi. vnde p imo ponit beatitudinem quæ pertinet ad visionem dei, Secundo beatitudinem quæ pertinet ad dilectionem proximi. ibi [Beati pacifici &c.] Dicit ergo, Beati mundo corde &c. Hic primo est quæstio literalis. Habemus. n. quòd deus videri non potest. Io. 1. Deum nemo vidit vnquam. Et ne aliquis diceret quòd quāmuis nullus videat in præsenti, videbit in futuro. Remouet hoc Apostolus 1. Thim. vltimo. Lucē habitat inaccessibilem quem nullus hominum vidit sed nec videre potest. Sed sciendum quòd circa hoc sunt diuerse opiniones. Aliqui enim posuerunt quòd numquam deus per essentiam videatur: sed in aliqua refulgentia suæ claritatis: sed hoc reprobat glossa super illud. Exod. 23. Non videbit me homo & viuet, propter duo primo quia hoc repugnat authoritati sacre scripturæ. 1. Io. 3. Videbimus eum sicut est. Item 1. Corint. 13. Videmus nūc per speculū in enigmate tunc autem facie ad faciem. Item ratione, quia beatitudo hominis est vltimum bonum hominis, in quo quiescatur desiderium eius. Naturale autem desiderium est quòd homo videns effectus inquirat de causa. vnde etiam admiratio Philosophorum fuit origo Philosophie, quia videntes effectus admirabantur, & quærebant causam. Istud ergo desiderium non quietabitur donec perueniat ad primam causam quæ deus est scilicet ad ipsam diuinam essentiam. Videbitur ergo per essentiam. Alii plus etiam errauerunt ponentes contrarium: quia dixerunt quòd non solum videbimus oculo mentis: sed etiam corporis essentiam dei: & quòd Christus videt oculo corporali essentiam diuinam. Sed hoc non conuenit, quòd patet primo ex authorita-

te quæ

te quæ hic ponitur, quia non diceret. Beati mundo corde, sed beati qui habẽt mundos & puros oculos. ergo dat intelligere, quòd non videtur nisi corde ideſt intellectu, ſic enim accipitur hic cor, ſicut & Ephe. 1. Illuminatos oculos cordis veſtri Secundo quia ſenſus corporis non poteſt niſi in ſuum obiectum: ſi autem dicatur quòd tunc habebit maiorem potentiam, Dicendũ quòd tunc non eſſet viſio corporalis, quia oculus corporalis non videt niſi colores, eſſentiam autem per accidens ſecundum Aug. libro vltimo cap. 19. de ciuitate dei. Sicut cum video viuens, poſſumus dicere quòd video vitam, inquantum video quædam indicia quibus indicatur mihi vita ſua, ita erit in viſione diuina, quia tanta erit refulgentia in cælo nouo & terra noua, & corporibus glorificatis, q̃p per iſta dicemur videre deum quaſi oculis corporalibus. Ergo beati mundo corde &c. Soluitur vero illud, deum nemo vidit vnquam, tripliciter, primo quia non viſione cõpræhenſiua, Secundo, oculis corporalibus, Tertio, in hac vita, quia ſi alicui datum fuerit quòd videret in hac vita deum, hoc fuit quia totaliter alienatus eſt, & eleuatus ſupra ſenſus corporales. Et ideo dicitur. Beati mundo corde, quia ſicut oculus videns colorem oportet quòd ſit depuratus, ita mens videns deum. Sap. 1. In ſimplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenitur ab his qui non tentant illum. Apparet autem his qui fidem habent in illum, fide enim purificatur cor. Act. 15. Fide purificans corda eorum, & quia viſio ſuccedet fidei, ideo dicitur, quoniam ipſi deum videbunt. [Beati mundo corde] qui. ſ. habent munditiam generalem ab alienis cogitationibus, per quam cor eorum templum Dei ſanctum eſt, in quo Deum contemplandum vident. Templum enim a contemplando dici videtur. Specialiter vero. Beati mũdo corde ideſt qui habent munditiam carnis. Nihil enim ita impedit ſpiritualem cõtemplationem ſicut immunditia carnis. Pacẽ ſequimini & ſanctimoniã ſine qua nemo videbit deũ. Heb. 12. Et ideo quidam dicunt quòd virtutes morales proficiunt ad vitam contemplatiuã, & præcipue caſtitas. Et ſecundum hoc Beati mundo corde, poteſt intelligi de viſione viæ, ſancti enim qui habent cor repletum iuſtitia, vident excellentius quàm alii qui vident per effectus corporales. Quanto enim effectus ſunt propinquiores, tanto deus magis cognoſcitur per illos. Vnde ſancti qui habent iuſtitiã charitatem, & huiuſmodi effectus qui ſunt ſimillimi deo, cognoſcũt magis quàm alii. Pſal. 33. Guſtate, & videte quoniam ſuauis eſt dominus [Beati pacifici &c.] Hic ponitur ſeptima beatitudo, & ſicut dictum eſt virtutes ad optimum diſponentes diſponunt ad duo ſcilicet ad viſionem dei & dilectionem. Et ſicut munditia cordis diſponit ad viſionem dei, ita pax ad dilectionem dei diſponit, qua filii dei nominamur, & ſumus, & ſic diſponit ad dilectionem proximi, quia ſicut dicitur 1. Io. 4. Qui non diligit fratrem ſuum quem videt, deum quem non videt quomodo poteſt diligere? Et notandum quòd hic ponuntur duo præmia beatitudinis, videlicet Beati pacifici, & beati qui perſecutionẽ &c. & oĩa præcedẽtia reducuntur ad iſta duo, & ſunt effectus eiꝰ præcedentium. Quid enim agitur per paupertatem ſpiritus, per luctum, per manſuetudinem, niſi vt *mundum cor habeatur*? quid per iuſtitiam & miſericordiam, niſi vt pacem habeamus? Eſa. 32. Fructus iuſtitiæ pax & cultus iuſtitiæ pax, & cultus iuſtitiæ ſilentiũ & ſecuritas vſque in ſempiternum. Beati ergo pacifici. Sed videndum eſt quid ſit pax, & quomodo ad eam poſſimus peruenire. Pax eſt tranquillitas ordinis. Ordo autem eſt parium diſpariũque ſua loca cuique tribuens diſpoſitio. Ergo pax eſt in hoc quòd omnes teneant ſua loca. Vnde debet mens hominis primo deo ſubiecta eſſe. Secundo motus & vires inferiores quæ ſunt nobis & brutis communes ſubiecta eſſe homini, per rationem enim homo præeſt animalibus. Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram & præſit piſcibus maris & volatilibus cæli & beſtiis vniuerſæque terræ, omnique reptili quod mouetur in terra &c. Tertio vt homo pacem habeat ad alios, quia ſic totaliter erit ordinatus. Iſta autem ordinatio non poteſt eſſe niſi in hominibus ſanctis Pſal. 118. Pax multa diligentibus nomen tuum. Eſa. 67. Non eſt pax impiis, pacem enim interiorem habere non poſſunt, Sap. 14. In magno vluentes inſcientiæ bello tot & tam magna mala pacem appellant. pacem talem mundus dare non poteſt. Io. 14. Non quomodo mundus dat, ego do vobis. Item nõ ſufficit totum hoc, ſed debet inter diſcordes pacem facere. Proue. 12. Qui ineunt pacis conſilia ſequitur eos gaudium. Tamen ſcien dum quòd iſta pax hic inchoatur ſed non perficitur, quia nullus poteſt totaliter habere motus brutales rationi ſubiectos. Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quę eſt in mẽbris meis. Vnde vera erit in vita æterna. Pſal. 4. *In pace in idipſum dormiã*

c ¶ Beati eſtis cũ maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos mẽtientes ꝓp me. Gaudete & exultate: quoniã merces veſtra copioſa eſt in celis, Sic enim perſecuti ſunt prophetas, qui fuerunt ante vos.

& requieſcam. Phil. 4. Pax dei exuperat omnem ſenſum. [Quoniam filii dei vocabuntur.] Triplici ratione. Prima eſt, quia habẽt officium filii dei. Ad hoc enim filius dicitur veniſſe in mundum vt congregaret diſperſos. Ephe. 2. Ipſe enim eſt pax noſtra. Coll. 1. Pacificans in ſanguine crucis eius, ſiue q̃ in cælis ſunt &c. Secundo, quia per pacem cum charitate peruenitur ad regnũ æternum: in quo omnes filii dei vocabũtur. Sap. 5. Ecce quo modo cõputati ſunt inter filios Dei &cæt. Ephe. 4. Soliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Tertio, quia per hoc homo aſſimilatur deo, quia vbi eſt pax, non eſt aliqua reſiſtẽtia. Deo autem nullus reſiſtere poteſt. Iob. 9. Quis reſiſtit ei & pacem habuit? Et notandum quòd iſte beatitudines ſibiinuicem ſuperaddunt, plus enim eſt miſericordiam conſequi quàm ſaturari: quia ſaturari eſt impleri eo quod eſt ſibi proportionatũ, ſed miſericordia ſuperabundat. Item non omnes qui miſericordiam accipiunt admittuntur a rege ad videndum regem. Item plus eſt eſſe filium regis, quàm regem videre. Et tamen ſciendum quòd per omnia iſta vnum præmium deſignatur. Sed quare ita dominus per multa voluit ſignificare illud? Dicendum quòd omnia quæ in inferioribus diuiſa ſunt, in ſuperioribus congregantur, Et quia in rebus humanis iſta inueniuntur diſperſa, & nos manducimur per ſenſibilia, ideo dominus per multa ſignificauit illud præmium æternum. Iſta autem ſeptima beatitudo adaptatur dono ſapientiæ. Sapiẽtia enim facit eſſe filios dei. Item notandum quòd in ſeptima beatitudine ponitur pax ſicut in die ſeptima requies. Gen. 2. Conſequenter ponitur octaua beatitudo quæ deſignat perfectionem omnium præcedentium. Tunc enim homo in omnibus illis perfectus eſt, quando nullam deferit propter tribulationes. Eccl. 27 Vaſa figuli probat fornax & homines iuſtos tentatio tribulationis. [Beati ergo qui perſecutionem patiuntur &c.] Sed aliquis forte audiẽs. [Beati pacifici] dicet hos non eſſe beatos propter perſecutionẽ: quia perſecutio pacem turbat vel totaliter tollit. ſed certe non interiorem ſed exteriorem. pſal. 118 Pax multa diligentibus legem tuam &c. Iſta autem perſecutio non facit beatum: ſed eius cauſa. Vñ dicit [propter iuſtitiã.] 1. Pe. 3. Si quid patimini propter iuſtitiam, beati. Chryſo. Non dicit a paganis, & pro fide: ſed propter iuſtitiam.

d ¶ Vos eſtis ſal terræ. Quòd ſi ſal euanuerit, in quo ſalietur? Ad nihilum ualet ultra, niſi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Vos eſtis lux mundi.

c ¶ Beati eſtis cum maledixerint vobis homines &c. Supra ab illo loco. Beati pauperes &c. inſtruxit generaliter ea quæ erant perfectionis, hic ſermonem ad diſcipulos dirigit, vbi primo monet eos ad paſſionum tolerantiam, quod opus perfectum habet. Iaco. 1. Secundo ad executionem ſui officii diligentiam. ibi [Vos eſtis ſal &c.] Inſuper prima in tres, primo monet ad perſecutionum patientiam conſiderando cautam propter quam patiuntur, Secundo conſiderando præmium, quod ex paſſionibus conſequẽtur ibi [Gaudete &c.] Tertio exemplo prophetarum quos ſic patientes imitantur. ibi [Sic enim perſecuti &c.] Tria autem monet ſuſtinenda, duo in præſentia ſcilicet cõtumelias in verbis, & iniurias in factis. & vnum in abſentia ſcilicet detractiones ſiue morſiones ex odio cordis. Dicit ergo [Beati æſtis] ideſt cauſa aſſumdæ beatitudinis adeſt vobis [cum maledixerint vobis homines]. i. peccatores Glo. ex odio cordis in faciem contumelias dixerint. Hiero. Vbi Chriſtus in cauſa eſt optanda eſt maledictio 1. Pe. 4. Si exprobrabimini in nomine Chriſti, beati [Et perſecuti vos fuerint] vim inferendo vel iniuriando ſecundum gl. [Et dixerint omne malum aduerſum vos.] ſcilicet famam veſtram lędendo in abſentia per omnia genera verborum, malorum. Et ſic eſt triplex perſecutio ſcilicet cordis, operis, & oris [mẽtientes] hoc dicit quia non eſt gloria de quo vere mala dicuntur [propter me] ideſt in occaſione mei cui inhæretis. Chryſo. Qui mendaciter blaſphematur & propter deum, Beatus eſt, ſed ſi alterum deeſt non eſt merces beatitudinis. Gaudete &c. Ecce, ſecundum ſcilicet conſideratio præmii quod conſequuntur. vnde dicit. [Gaudete] gloſſ. mẽte [& exultate] corde [in illa die] ſcilicet quando ſuſtinueritis illa. Rabanus. Neſcio quis noſtrũ hoc poſſit implere, vt laceretur oppropriis fama noſtra, & exultemus in domino, hoc qui vanam ſectatur gloriam implere non poteſt. Eleganter enim in quodam volumine legimus quòd ſi non quæras gloriam, non dolebis cum inglorius fueris. Chryſo. Quantum quiſque de laude hominum lætatur, tantum de opprobrio triſtatur: & infra. Qui quærit tantum gloriam apud deum, non timet confundi in conſpectu hominum. Sed eſt hic quæſtio. Quare huiuſmodi additur perſuaſio dicens. [Gaudete, & exultate &c.] & in præcedentibus beatitudibus, non? Reſpõſio. Hæc beatitudo eſt circa tolerantiam paſſionũ quod eſt difficillimum in comparatione ad alia ſupra poſita. Propter quod indiget perſuaſione. vel hoc addit ne Apoſtolos quaſi nouitios cito terreat quos alloquitur cum dicit. Beati eſtis &c.

Quoniam

[Quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis] ſcilicet Deus in ſe. Gen. 15. Ego merces tua magna nimis. Item copioſa reſpectiue. Ad Rom 8. Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis 2. Corinth. 4. Id, quod in præſenti momentaneum eſt & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ põdus operatur in nobis [copioſa eſt] quia ſecundum numerum tribulationum, erit & numerus conſolationum. pſal. 36. Secundum multitudinem dolorum meorum conſolationes tuæ lętificauerunt animam meam. 2. Corinth. 1. abundant paſſiones Chriſti in vobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio veſtra. Lucas dicit. Multa eſt in cælo. Et dicit [in cælis] pluraliter propter multitudinem gaudiorum. Glo. In ſuperioribus partibus mundi. Contra, dicit Beda. Cælos non hic dici puto ſuperiores partes aeris. reſponſio. Mundus hic dicitur cælum empyreum cum tota machina mundiali, & non tantum id, quod includitur per primum mobile vt volebant Philoſophi. vnde ſuperiores partes mundi dicuntur, quia eſt ſupra mundum iſtum. [Sic enim perſecuti &c]. Hic ponitur tertium quòd ſcilicet debent ſuſtinere paſſiones exemplo prophetarum. vnde [ſic] ideſt per contumelias iniurias & verba maligna perſecuti ſunt prophetas. Iac. 5. Exemplum accipite fratres exitus mali & longanimitatis, laboris, & patientię prophetas qui locuti ſunt in nomine Domini. [Qui fuerunt ante nos] & ideo exempla eorum, vos inuitant. Greg. Si facta præcedentium recolamus, grauia non ſunt quæ ſuſtinemus. Hebr. penul. Itaque habentes tantam nubem teſtium deponentes omne pondus, circunſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen.

d ¶ Vos eſtis ſal terre &c.] Hæc eſt ſecunda pars vbi monet diligentiam habere in executione ſui officii. Et primo in forma exequendi, quæ ſub ratione exempli informãtis, eis oſtẽditur. Secundo, in modo docendi, qui eis præficibitur. ibi [Sic luceat &c.] Exemplum informans deſignatur in variętate ſimilitudinum, quarum duę ſunt per affirmationẽ, vbi oſtenditur ad quod debent eſſe, quia ad condiendum exemplo vitæ. ibi [Vos eſtis ſal &c.] Secundo ad lucendum vel illuminandum verbo doctrinæ. ibi [Vos eſtis lux &c.] Inter condimenta nihil ſale vtilius. Inter viſibilia nihil luce clarius. Duæ autem aliæ dicuntur per negationem in quibus oſtenditur ad quod debent non eſſe, quia nec in abſcõſione vitæ, vel perfumæ. Vnde dicit. [Nõ poteſt ciuitas &c.] Neque in occultatiõe doctrinæ uel gratiæ. vnde dicit. [Neque accendunt lucernã &c.] Inter præſidia nihil ciuitate manifeſtius. Inter vtenſilia nihil lucerna, conueniẽtius. Ergo debent eſſe ſal in vita & moribus, lux in doctrinis & prædicationibus, Ciuitas in præſidiis & defenſionibus. Lucerna in accenſionibus. Beda. Docet ut ſale condiant animas ad incorruptionis ſanitatem, ut illuminent ad ueritatis intelligentiam, ut acquiſitos, ab hoſtibus defendãt, defenſos ad amorẽ deitatis, accędant. Dicit ergo [uos eſtis] ideſt eſſe debetis ſal terræ. Glo. Sal optimum cõdiens terrenos exemplo uitæ. Hierony. Sal appellantur Apoſtoli, quia per ipſos uniuerſum hominum genus conditur. Notantur autem hic tria. Primo eorum & omniũ apoſtolicorũ uirorum officium, cum dicit [uos eſtis ſal terræ] Secundo eorum periculum, cum dicit [Quia ſi ſal euanuerit] Tertio eorum ſupplicium cum dicit [Ad nihilum ualet &c.] Comparantur autem ſali ratione uirtutis, ratione originis, & ratione conſuetudinis. Ratione uirtutis. Primo, quia habet uirtutem ſaporatiuam, quia cibos cõdit ſic. ſermo apoſtolicus mentes inſipidas condiebat. Col. 4. Omnis ſermo ueſter in gratia ſemper ſit ſale conditus. Secundo, habet uim arefactiuam. Vnde Auguſt. Sal ſterilem terram facit, ſic Apoſtoli deſtructo regno peccati, germen uitiorum conpeſcebant. Sapientiæ Tertio, felix ſterilis, & incoinquinata quæ neſciuit thorum in delicto, habebit fructum in reſpectione animarum ſanctarum. Tertio, habet uirtutem reſtrictiuam. unde Aug. Sal carnes deſiccat, ſic ipſi carnales concupiſcentias reſtringebant. 1. Pe. 2. Obſecro uos abſtinere a carnalibus deſideriis. Quarto, habet uirtutem mundificatiuam. unde Aug. Sal a uermibus & putredine ſeruat ſic prædicatio uerbi diuini arcet a putredine uitiorum. Rom. 6. Non regnet peccatũ in ueſtro mortali corpore, ut obediatis cõcupiſcẽtiis eius. Quinto, habet uirtutem ſanatiuã, ſicut habes Quarti Reg. 2. quòd Heliſæus ſale in uas nouum miſſo ſanauit aquas Hierico, ſic in fuſo ſale ſapientiæ cæleſtis in corde apoſtolorum. ſunatæ ſunt aquæ ideſt populi. pſal. 106. Miſit uerbũ ſuum & ſanauit eos. ſecundo cõparantur ſali ratione originis. Nam ſal ex aqua maris & calore ignis uel ſolis: cõficitur. & apoſtoli ex aqua tribulationis & calore dilectiõis facti ſunt. pſal. 65. Tranſiuimus per ignẽ & aquã. Tren. 1. De cælo miſit ignẽ in oſſibꝰ meis. Tertio rõne cõſuetudinis, quia uſus eius in oi ſacrificio erat. Leui. ſe cũdo. Ois uictima ſale ſalietur, ſic honeſta cõuerſatio erat, & in occulto & in aperto & corã Deo, & corã ꝓximo. Ro. 12. Prouidẽtes bona non tm̃ corã Deo: ſed & coram hoĩbus. [Quia ſi ſal &c.] Hic oñdit eorũ pericula. uñ dicit [q̃ ſi ſal]. i. prædicator uel prælatus uel doctor [euanuerit] euanęſcere dr̃ ſal tripliciter. ſ. liquefactione, q̃d ſit p humidũ & frigidũ 2. infatuatione 3. euaneſcit qñ oino deficit. Expone ergo tripl̃r ſic [euanuerit]. i. frigore ſiue timore aduerſitatis, uel humiditate proſperitatis ſe diſſoluerit [i quo ſaliet]. i in quo pp̃s bonis moribꝰ informabit̃. Vel ſi euanuerit]. i. infatuet deuãdo a ueritate [in quo]. i. *per quę* pp̃s erudiebat̃, ſm Bedã. Tren. 4. Paruuli petierũt panẽ, & nõ erat qui frãgeret eis. Vel [ſi euanuerit]. i. oino defecerit [in quo ſalietur]. i. per quẽ modũ pœnitentiæ cõdietur pp̃s? Hiere. 30 Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua. De oĩbus his Hiero. Euaneſcit ſal cupiditate effluens, timore ſuccũbẽs, errore ſubuertẽs, proſperis elatus, aduerſis depreſſus. [Ad nihilũ &c.] Hic notatur eorũ ſuppliciũ. ubi tria ponũtur. 1. ualoris annihilatio per ſubtractionẽ gr̃æ 1. Cor. 15. Gr̃a dei ſum id, quod ſum &c. Et quantũ ad hoc dicit [Ad nihilũ ualet ultra] quia ut dicit Beda. ſuo unctu germina re prohibet, & fecũdare nõ ſinit. uñ Luc. 14. Necꝭ in terra neque i ſterquilinio utile eſt 2. gloriæ amiſſio ex defectu negligẽtiæ. Vñ ſubditur [niſi ut mittatur foras]. i. extra eccl̃iam, uel extra paradiſum, uel ab officio *docẽdi remoueat*. Apoc. 22. Foris canes & uenefici, & impudici & homicidę, & idolis ſeruientes, & oĩs qui amat & facit mendaciũ. Io. 15. Mitterut foras ſicut palmes & arefcet &c. 3. dãnatio gehẽnæ ex cumulatione nequitiæ. uñ ſubditur [& cõculcetur ab hominibus]. i. a dæmonibus. Dæmõ. n. aliquã dr̃ hõ. ſicut in pſa. 117. Nõ timeba quid faciat mihi hõ. Glo. i. Diabolus. Vel [cõculcetur ab hoĩbus]. i. ſimul cũ aliis calcetur, uel ſubtus alios in profundũ infernι proiiciatur. Malach. ult. Calcabitis impios. Iob 20. Videt & ueniẽt ſuper eũ horribiles. uel [cõculcetur ab hoĩbus]. i. irrideat a carnalibus hoĩbus. Oſee 4. Sicut populus ſic & ſacerdos &c. Glo. I rideatur ab hoĩbus. ſed ille qui perſecutionẽ patitur irridetur ad hoĩbus. ergo calcatur. Cõtra Aug. & Rabanus. Nõ calcatur qui perſecutionẽ patitur. R̃ñſio, Calcari nõ dr̃ niſi q̃ inferior eſt, & ideo ille qui perſecutionẽ patitur, licet in terra multa ſuſtineat in corpore, & a malis irrideatur, tñ quia fixus eſt ī cęlo corde, nõ dr̃ calcari, & ſic loquitur. Aug. & Raban⁹. [Vos eſtis lux mũdi &c.] Hic oſtẽditur q̃ debent illuminare uerbo doctrinæ quo pñt notari tria, quæ debet habere prędicator uerbi diuini. Primũ eſt ſtabilitas ut nõ deuiet a ueritate. ſe cũdũ eſt claritas, ut nõ doceat cũ obſcuritate. Tertiũ eſt, utilitas ut quærat Dei laudẽ & nõ ſuã. Primũ notatur cũ dr̃ [uos] diſcretiue. ſ. qui eſtis deriuati a me qui ſum prima lux Ioã. 8. *Ego ſunt lux mũdi* [eſtis]. i. eſſe debetis. Ecce ſtabilitas quæ notatur in uerbo ſubſtãtiuo, in quo excludit lucis defectiũ, contra illos qui prædicãt fallitatẽ, & lucis fictiõ, cõtra illos qui ſe trãsfigurãt in angelũ lucis 2. Cor. 11. Et lucis diminutio, cõtra illos qui timore uel adulatione nõ reprehendũt uitia. Deinde notatur claritas cũ dr̃ [lux] Glo. per quos oẽs illuminãtur a tenebris ignorãtiæ. Cõparãtur aũt luci rõne eſſentiæ, rõne actꝰ, rõne uirtutis ſiue efficaciæ. Nã eius eſſentia eſt cæleſtis. Vnde Baſilius in exaꝰ. Lux eſt natura ſibi per oĩa ſimilis & ſimplex Eccle. 15. Ego feci in cælis orietur lumẽ indefectibile. Et ipſi conuerſatione debẽt eſſe cæleſtes. Phil. 3. Nr̃a conuerſatio in cælis eſt. Itẽ nõ inquinatur ab immũditiis. Sap. 7. Nihil inquinatũ in illã incurrit, & ipſi debẽt eſſe mundi. Eccl. 9. Oi tẽpore ueſtimẽta tua ſint cãdida. Itẽ oĩbus eſt cõicabilis. Iob. 25. *Super* quẽ nõ ſplẽdet lumẽ eius? Et prædicatores ſe debẽt oĩbus exponere. Luc. 6. Oi petẽti te tribue. Secũdo rõne actus qui ſm Baſiliũ eſt tenebras illuminare, uias dirigere, latibula manifeſtare, differentias rerũ oſtẽdere. Et ipſi prædicatores debẽt illumĩnare in credẽdis, dirigere in operãdis, uitãda manifeſtare, & mõ cõminãdo, mõ exortãdo hoĩbus prædicare. 3. rõne ſuæ efficaciæ, lux. n. ingerit delectationẽ. Eccl. 11. Dulce eſt lumẽ, & delectabile ẽ oculis uidere ſolẽ. Itẽ terræ fæcũditatẽ. Eccl. 43. Radios igneos exufflans &c. Itẽ uiuentibus cognitionẽ. Philo. homo generat hoĩem & ſol. Præter hæc ſecundum Baſilium, uenięnte luce diei, ægritudines alleuiantur, homines ſomno excitantur aues garriunt, beſtiæ ad latibula ſua fugiunt. Sic luce apoſtolorum mundus eſt ædificatus exemplis, inflãmatus doctrinis fæcundatus bonis operibus, alleuiatus peccatis, excitatus a negligentiis, animatus ad contemplationem

S. Tho. ſuper Matth. C cæleſtiũ,

cælestiũ,ereptus de potestate dæmonum. deinde notatur vtili tas,dum dicit[mundi] idest vniuersaliter. psal.18 in omnem terram exiuit sonus eorum &c. Quæritur autẽ hic,quare præmiserit sal luci. Responsio Chrisosto. quia prius vita, quàm doctrina. Vita enim ducit ad scie ciam veritatis.

e ¶ Non potest ciuitas &c.] Hæc est pars vbi ostenditur, quòd non debent esse in absconsione vitæ. Vnde dicit. [Non potest ciuitas] Glo. idest soliditas apostolicæ doctrinæ vel sancta vita ipsorum munita virtutibus. Hiere. 1. Dedi te in ciuitatem munitam [absconditi] idest celari [supra montem posita] idest sita super Christum vel ecclesiã. Quare non potest celari? Quia ipse mons manifestat eam secundum Glo. Chrisosto. Omni tuba documenta sunt operum clariora, vita quàm munda ipsa est luce fulgentior, nec obscurari poterit etiam si innumeri fuerint obloquentes. Et notandum quòd ex virtute verbi [supra montẽ] notantur tria, quia est secura quod indicat constantiam, quia est inexpugnabilis quod indicat patientiam, quia est in firmo & immobili loco sita, quod indicat perseuerantiam. Deinde ponit,quòd non debent esse in absconsione doctrinæ. Vnde dicit. [Neque accendunt] scilicet viri sancti [lucernam] idest doctrinam prædicationis vel feruorem doctrinę. Nam in lucerna est ignis & lumen. Sic & in prædicatione debet esse feruor spiritus interius, & lumen boni exempli exterius. Sicut dicitur, quòd Ioannes erat lucerna ardens & lucens. Ioan.5. [Sub modio] idest in absconditio. [Sed super candelabrum] idest in manifesto. Glos. Bedæ. idest super ecclesiam.q.d. Non ideo data est doctrina prædicationis vt celatur sub modio timoris,vel comodo vitæ præsentis. Modius enim secundum Isido.lib.Ethimolo.17. est vas in quo mensuratur,& id,quod mensuratur,secundum Bedam misticè,Christus lucernam incarnationis suæ non includit [sub modio] idest mensura legis vel in terminis vnius gentis. [Sed super candelabrum] idest ecclesiam [vt luceat omnibus qui in domo sunt]idest in ecclesia vel in mundo. Sed est hic quæstio cur Apostoli siue apostolica doctrina dicuntur ciuitas, cum potius sint fundamentum,& ecclesia sit ciuitas cuius sunt fundamentum. Responsio.Dicuntur ciuitas,quia sub Christo fuerunt initiatores ecclesiæ, vel nomine totius intelligitur pars, nomine ciuitatis fundamentum.Mons enim super quem ciuitas ponitur,Christus est. De quo. Esa.2. erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium. Et eleuabitur super colles.& fluent ad eum omnes gentes. Deinde dicit,sic luceat &c. Et est secundum ab illo loco. Vos estis sal &c. Vbi informat eos quo ad modum docendi, & hunc modum describit quo ad tria. Primo quo ad doctrinæ manifestationem. Vnde dicit[sic luceat lux vestra]idest doctrina [coram hominibus.Roma.10. Prouidentes bona non tantum coram Deo: sed etiam coram omnibus hominibus.Secundo,quo ad manifestatæ doctrinę per opera bona confirmationem. Vnde subdit.[vt videant opera vestra bona.]Glo.Opera requiro vt videantur, & sic doctrina confirmetur. Iaco.2. Sic loquimini & sic facite. Chrisosto. Nomen Dei per eos basphematur, qui non faciunt quod docent. Sed contra hoc videtur esse quod infra eodem dicitur. Cum facis eleemosynam nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua Item ora patrem tuum in abscondito,& pater tuus qui videt in absondito redder tibi. Responsio. Bona opera prohibet fieri in manifesto, quantum ad laudem hominum.Hic autem requirit fieri vt confirmetur doctrina, & Deus glorificetur secundum Glo. Si enim doctrina est bona & prædicator malus, tunc ipse est occasio blasphemiæ doctrinę Dei. Vnde Bernardus lingua magniloqua & manus otiosa, doctrina lucida & vita tenebrosa, est res monstruosa. Tertio, quo ad rectam intentionem. Vnde addit. [Et glorificent patrem vestrum.] Glo.in vobis & nõ vos,quia eius opus est.[qui in cęlis est.]Grego.Sic opus sit in publico,vt intentio maneat in occulto, vt de bono opere proximis præbeamus exemplum.& tamen pro intentione qua soli Deo placere quærimus semper optemus secretum.

f ¶[Nolite putare &c.] Hæc est tertia pars a principio huius capituli,vbi tacitæ quæstioni respondet.Vnde Beda,quia potebant æstimare,quòd vetera præcepta vellet abolere,ante interrogata prius occurrit dicens. [Nolite putare &c.] Vbi tria facit. Primo dicit.cit se non velle legem destruere,sed implere.Secũ do docet eam implẽdam fore.ibi [Amen dico vobis &c.]Tertio,ad eius implectionem incipit alios prouocare.ibi [Qui ergo soluerit &c.] Dicit ergo[Nolite putare]idest opinari [quia veni]idest quòd venerim.[Soluere legem aut Prophetas.]Per hæc duo comprehẽdit totam continentiam veteris legis, quia lex principaliter erat ad declinandum a malo: Prophetia ad faciendum bonum. Illa operandorum, & hæc credendorũ. Soluere autem est vno modo, secundum Bedam, non facere quod illa spiritualiter dicit. Vel *soluere est non intelligere qđ illa declarauit*, secundum Glo. Vnde Christus non venit soluere,quia spiritualiter impleuit. Propter quod dicit [non veni soluere legem:sed adimplere]idest perfecte implere. Impleuit autem primo moralia, charitatis dulcedine condiendo,quia plenitudo legis est dilectio.Rom.13.Ioan.15. Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem sicut dilexi vos.Secundo,cæremonialia,figurarum velamen detegendo.Infra,27. Velum templi scissum est. Apoc. 4. Dignus est agnus aperire librum & soluere signacula eius idest obseruationes figurarum in lege.Tertio,Prophetias in se completas ostendendo.Luc. vlt. Oportet impleri quæ scripta sunt in Prophetis de me. Quarto, promissiones confirmando ad Gal.3.Abrahæ dictæ sunt promissiones. Quinto iudicialia per misericordiam temperãdo·Ioan.8.De Adultera. Nec ego te cõdemnabo.Sexto Consilia addendo.infra.19.Vade & vende oĩa &c. Septimo promissiones oẽs eis factas de Spiritussancti missione & filii incarnatione &c, persoluendo. Ad Hebræ.8., Consumabo testamentum nouum.Ioan.19.Consumarum est. [Amẽ dico vobis &c.]Ecce ſcdm, vbi ostendit quòd ex parte sui implenda est.Vnde dicit. [Amen] assertiuum veritatis est. Vnde secundum Aug. Nomen Hebræum est,& interpretatur verum vel vere,secũdum Hierony. Vere vel fideliter vel fiat. [dico vobis donec] idest antequam [transeat cælum & terra.] Contra,Eccl.1.Terra autem in æternum stat.Responsio.Non dicuntur cælum & terra transire secundum substantiam: sed secundum formam.Vnde 2.Petri.3.Aduenient dies Domini sicut fur.in quo cæli cum magno impetu transient, & elemẽta calore soluentur. Vnde [donec transeat cælum & terra] idest elementa mutentur de hac mutabili forma ad immutabilitatẽ secundum Glo.[Iota vnum.]Iota vnum est decima litera græca,& est minima cæteris literis, vt dicit Augustin. Quia vno ductu fit. Apex est aliqua distinctio ipsius literæ idest quædam virgula in summitate.Hebræi autem diuersa elementa significant per eandem figuram:sed per quosdam punctos supra,vel infra positos diltinguunt. Vnde illi puncti vocantur apices,& secundum Rabanum Iota significat decalogum,secundũ Hierony. significat ea quæ *minima* putantur in lege, sicut forte erãt aliquæ figuræ. Apex significat minimam particulam præcepti vel minimum significatiuum legis, secundum Rabanũ. Vult ergo dicere qꝫ [Iota vnum]idest vnum de decem mãdatis.[aut vnus apex]idest minimum significatiuum in lege [nõ præteribit a lege donec omnia fiant]idest non remanebit quin impleantur & perficiantur. Glo.in capite vel in corpore. Esa. 28. Consumationem & abbreuiationem audiui a Domino. [Qui ergo soluerit &c.]Hic prouocat ad eius implectionem dicens.[Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis.]Cõtra,Ioan.10.Non potest solui scriptura. Responsio. Nõ soluitur simpliciter:sed in aliquibus.Vnde Rabanus. Mandata soluit in seipso,& non in ipsis. Soluuntur autem tripliciter.i.nõ agendo,non credendo,alios in errorem trahendo.Minima mãdata sunt moralia vel legalia aliqua,quia minus sunt significatione, vel minima quantum ad remunerationem,in comparatione ad illa quæ Christus dixit.Vnde Chriso. Mandata Moysi in actu facilia sunt,vt non occidas,& ideo in remuneratione modica,& in peccato magna:sed mandata Christi,vt non iracaris,in actu difficilia,& ideo in remuneratione magna,& in peccato minima [Minimus vocabit in regno cælorum.] Contra Cassiodorus,Qui maiora negligens docere præsumpserit, consequens est vt non iam minimus in cælo: sed in gehennæ supplicio maximus habeatur. Responsio. Non habebitur, vt dicit Cassiodorus: sed vocabitur,quia erit eo indignus, vt dicit Augustin. Vnde [minimus vocabitur in regno cælorum] idest nullus, quia non erit ibi. Vel *ipse* non existens in regno vocabit minimus idest despectissimus & vilissimus ab his qui sunt ĩ regno,vel ẽm Gl.[minimus].i.despectissimus ĩ ecclesia.

Contra

e ¶ Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam & ponunt eam sub modio:sed super cãdelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.

f ¶ Nolite putare quoniã veni soluere legem aut prophetas.Non veni soluere: sed adimplere. Amen quippe dico vobis:donec transeat cælum & terra iota vnũ aut unus apex non præteribit a lege:donec omnia fiant. Qui ergo soluerit vnum demandatis istis minimis & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum, qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.

g ¶Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & phariſæorum, nõ intrabitis in regnum cęlorum. Audistis quia dictum est antiquis, non occides,qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis quia omnis qui irascitur fratri suo,reus erit iudicio. Qui autẽ dixerit fratri suo Racha: reus erit concilio.Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennę ignis.Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris,quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuũ ante altare, &

Contra, Immo minimus est qui male facit & male docet.Responsio. Qui male facit & male docet non est in ecclesia quo ad hoc opus: & ideo non vocatur in regno cælorum nec magnus, nec paruus: sed qui male facit & bene docet est in ecclesia quo ad aliquod opus, sed minimus in illa.[Qui autem fecerit] idest seruauerit[& docuerit] sic esse faciendum [hic magnus vocabitur]scilicet merito in ecclesia militante, & magnus præmio. [in regno cælorum] idest in ecclesia triumphãte. Aug. Non dicit determinate qui fecerit minima:sed indeterminate, vt ostẽdat qꝫ maiora & minima oportet eũ facere,q ĩ regno cælorũ vult magnus esse.

g ¶ Dico autem vobis &c.]Hæc est secunda pars a principio huius capituli principalis, in qua ad implectionem nouæ legis monet.Et hæc pars diuiditur in duas.Primo monet ad implectionis executionem. Secundo, monet ad executionis rectam intentionem. 6. cap. Attendite &c. Circa primum duo facit. Primo monet ad implectionis perfectionem explanando præcepta. Secundo addendo consilia.ibi [Dictum est antiquis &c.] Oculum pro oculo &c. Circa primum duo. Primo monet ad abundantem iustitiam.Secundo,ostendit modum abundantis iustitiæ.ibi [Audistis quia &c.] Dicit ergo. [Dico autem vobis] idest hic prædico.vnde attendite diligenter,quia[nisi abũ dauerit iustitia vestra] Chrisosto. Iustitiam vocat vniuersalẽ virtutem. Augus.Non solum legis præcepta: sed etiam illa quæ addo. Contra.Act.15.Hoc est onus quod nec nos,nec patres nostri portare potuimus.Exo.17. erant manus Moysi graues.Quomodo ergo dicit abundauerit,Responsio quia specialiter hoc dicitur discipulis & per consequens omnibus & extẽdendum est non solum ad exteriorum operum exhibitionem: sed etiam ad animi cohibitionem. Leuior autem est, quia est lex amoris,& amor omnia facit leuia. Item videtur ex hoc, quòd Moderni teneantur ad maiorem iustitiam quàm antiqui. Contra celibatus Ioannis non præfertur coniugio Abraæ. Responsio. Ad iustitiam maiorem non tenentur: sed *abundare in iustitia* dicuntur, quia quod occulte dictum est antiquis, expressum est Modernis. Vnde ibi figura hic veritas. Item super illud plusquam scribarum. Chrisosto. Non iniquorum,quia non ei, quæ non erat comparasset illam iustitiam quæ erat, plus enim & minus eiusdem generis sunt. ergo scribę erant iusti?Responsio.Talis iustitia erat apparens. Vnde non ei quæ non erat idest quæ non esse videretur. [Plusquam scribarum & phariſæorum.]quia iustitia horum erat in præsumptione suæ actionis,& in iudicio alterius, sicut patet de illo Luc. 18. Ieiuno bis in sabbatho. Secundo, quia erat in ostentatione operis,nõ in rectitudine intentionis. Tertio,quia erat in lotione, & exteriori munditia, non in opere. Quarto, in afflictione corporis per ieiunia, & nõ in mandatorum observatione. Quinto,quia erat in minoribus obseruantiis, relictis grauioribus legis,quasi ergo dicat, non solum si minima quẽadmodum phariſæi faciunt impleueritis: sed etiam illa quæ addo ad perfectionem,non intrabitis in regnum cælorum idest in ecclesiam triumphantem.Prouer. 15. In abundanti iustitia virtus maxima est. [Audistis &c.]Hic ostendit modum abundantis iustitiæ. Abundans autem iustitia est ordinans omnem motum animæ.Propter quod diuiditur in tres.Primo docetur ordinari in suis motibus virtus irascibilis siue animatiua. Secundo concupiscibilis siue affectiua.ibi [Dictum est antiquis, nõ mœchaberis &c.]Tertio,rationalis siue intellectiua.ibi[Dictum est antiquis, non periurabis &c.] Item prima diuiditur in duas.Primo,ponit prohibitionem legis circa actum ex inde bita inordinatione irascibilis erga proximum. Secundo,ponit superadditionem ipsius prohibitionis secundum perfectionem euãgelicam.ibi[Dico autem vobis &c.] Circa primum iterum duo facit.Quia primo replicat prohibitionem. Secundo pœna legis.ibi[Qui autem occiderit.]Quæritur autem primo Chrisos. Quare non incipit a primo mandato.Responsio incipit a generalissimis passionibus,scilicet furore & concupiscentia,quę de struunt charitatem.Nam cõcupiscentia destruit amorem Dei, furor amorem proximi.Iuxta hoc quæritur,cum rationalis sit prior in modo quàm irascibilis, & concupiscibilis, quare non prius ordinatur quàm ipsæ. Responsio. Procedit ab inferiori ad superius, quia doctrina leuior, & vniuersalior, motus autem iræ & concupiscentiæ sunt motus virtutis animalis,quæ inferior est rationali.Item cum motus iræ sequatur ad motum concupiscentiæ,quare non prius ordinatur virtus concupiscibilis quàm irascibilis? Responsio. Prior est natura, & cõseruatio eius quàm multiplicatio: sed ira est contra conseruationem naturæ, & ideo primo admonet iram: deinde ordinat concupiscentiam quæ est ad multiplicationem naturæ. Dicit. ergo. [Audistis quia dictum est.] Non dicit dixi, vel pater meus: sed simpliciter dictum est, ne sermo eius repelleretur. [antiquis] quibus data est lex.Exo.2. Non occides. Ecce prohibitio actus qui est destructio naturæ,qui prouenit ex furore iræ. Chrisosto. Nihil ita malitiam & errorem inducit & radicat vt amoris destructio. [Qui autem occiderit,reus erit iudicio] idest punitione legis quæ est pœna talionis, de qua Exo.2. Quæ est occisio actualis. [Ego autem dico vobis] q. d. lex data punit actualiter: sed dico quòd iudicio legis cælestis, non solum qui occidit:sed etiam qui irascitur reus est. Vnde hæc est pars vbi ponitur superaditio, ex qua ordinatur irascibilis in suis motibus. Est *autem ira & ad proximum,& ad aduersarium quæ est discordia*, quam ibi prohibet.[Esto consentiens &c.]Insuper ira ad proximum est vel subita vel inueterata, quæ est idem quod odium, quam ibi remouet. Si offers munus tuum &c. Ira subita est duplex, vel intus latens vel exterius apparens. Et hæc est duplex, scilicet cum apparet exterius per signum confusum,quando quis prorumpit in vocem indignationis,quam remouet.ibi [Qui dixerit fatri suo. Racha &c.] Vel per signum determinatum, sicut quando prorumpit in sermonem exprimendo affectionem irascibilis cum certa malitia, quam remouet.ibi [Qui autem dixerit fatue &c.] Per hoc enim exprimitur discreta indignatio procedens a ratione. Quantum ad primum, scilicet prohibitionem iræ latentis quæ est *motus indignationis siue maleuolentiæ dicit.* [Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo] idest quicumque motum malum ad nocendum proximo habuerit & retinuerit secundum Rabanum[reus erit iudicio]idest dignus accusatione. Vnde secundum Augus. hoc iudicium habet condemnationem & pœnam incertam. Vnde qui habet voluntatem nocendi tantum in animo, debet iudicare se reum. Et hæc ira radix est homicidii, de quo supra. Vnde Chrisosto. Radix occisionis est ira. Qui radicem abscidit destruit ramos. Sed hic est quæstio. Si enim omnis qui irascitur &c. Cum sancti irascuntur malis, peccant, cum nullus excipiatur?Responsio. Duplex est ira, per cælum, & hæc non est peccatum, & talem habent sancti. Et est ira per consensum. Et de tali dicitur hic. Qui irascitur &c. Vnde glo.Ira est omnis malus motus animi ad nocendum.[Qui autem dixerit]Ecce prohibitio iræ per signum indignationis expressiuum[fratri suo]per naturæ communionem,vel per fidem,sicut sunt christiani,vel per possibilitatem ad fidei vnitatem,& sic sunt frattes iudæi vel gentiles. [Racha] idest qui motum in voce indignationis proruperit. Vnde Hieron. Racha hebræum est quod interpretatur eenos idest inanis,aut vacuus,quem nos possumus nuncupare absque cerebro,in quo notatur affectus indignantis. [Reus erit iudicio.] Glo. idest consensu in iudicium de danda sententia in eum q.d.dignum est vt sententia proferatur contra eum. Glo. dignus accusatione,quod supra dictum est de homicidio. Ergo semper telis peccat mortaliter?Responsio. Ira quæ est motus animi est duplex,vel subita, vel cum deliberatione. Si subita, veniale. Vnde Hierony. Subitus motus cui non consentitur propassio est. Si cum deliberatione, mortale. Vnde Hierony. Accedente consensu,passio mors in domo. [Qui autem dixerit]Ecce tertius gradus iræ scilicet quæ est per signum certum expressiuum malitiæ. Vnde dicit,[Qui autem dixerit fatue] idest qui vsque ad conuicium processerit,quod est ex certa malitia[reus erit gehenn ignis]idest punietur æterna pœna. Gehenna secundum Hiero. dicitur a Ge. quod est terna,& ennõ qui est locus iuxta Hierusalẽ,vbi Iudæi idolis imolabant. Sed

tempore captiuitatis repletus est locus ille cadaueribus mortuorum, cui comparat Christus infernum: vocando pænam æternam Gehennam. Sed est hic quæstio, quia Paulus ad Gal. 3. dicit. O insensati Galathæ. &c. Item Luc. vlt. O stulti & tardi corde ad credendum. Responsio secundum Chrisost. Cum dicit. Rachas & fatue: intelligendū est sine causa. Nā hoc dicere non est peccatum cū causa subest. Contra hoc Hierony. inquit: in quibusdā codicibus additur sine causa: in veris autem non est: & ira penitus tollitur. Vnde radendum est, sine causa, quia ira viri iustitiam dei non operatur. Responsio. Intelligit de ira quæ est inordinatus motus animi ad nocendum cum consensu. Item quæritur, quare ita grauat peccatum linguæ. Responsio secundum Chrysosto. Omnis sermo vanus qui dicitur: immundo spiritu dictante profertur. Vanum ergo dicentes, non tantum ideo peccamus, quia aliquem lædimus, sed quia locum damus in nobis immundis spiritibus agendi quod volunt. Notandum autem circa supradicta quòd iudicium, concilium, & gehenna exprimunt pœnam infernalem, sed plus & minus secundum qualitatem culpæ. Vnde Gregorius. Circuit gradus culpæ, circuit ordo sententiæ, quia in iudicio adhuc causa dicitur, in consilio iam sententia apta diffinitur. In gehenna vero ea quæ de concilio sententia egreditur, completur. Propter hoc dicitur Leui. 19. Non oderis fratrem tuum in corde tuo. Et ad Ephe. 4. Sol non occidat super iracundiam vestram. Qui ergo motum nocendi habet in animo: debet iudicare se reum. Si autem prodeat in contumeliam aduersus fratrem, eget reconciliatione. Si autem non iudicat se reum, nec fratri vult reconciliari ex contemptu perseuerans in odio, reus erit gehenna. [Si ergo offers] hic prohibet iram inueteratam ex qua odium nascitur, & concludit a maiori secundum Rabanum sic. Si non licet fratri tuo irasci, multo fortius non licet detinere irā vnde nascatur odium. ergo [si tu offers] ideſt offerre proponis [ad altare] hoc multipliciter exponitur, secundum q altare aliquando accipitur pro materiali templo. Sicut in psal. 15. Lauabo inter innocentes manus meas, & circundabo altare tuū domine. Aliquādo pro Christo. Tre. 2. Repulit dominus altare suum, ideſt Christum. s. in passione. Aliqñ pro cordis deuotione. Et hoc est tēplū interius secundū Aug. Quantum ad primum [Si offers munus tuum]. i. oblationé ad altare materiale, ad literā, vel munus boni operis secūdum gl [ad altare]. i. Christū. Vel secundū Aug. Munus tuū. i. orationes psalmos hymnos, & huiusmodi. [ad altare]. i. in corde quod est tēplum vbi oblaturus es, [& ibi]. s. in ecclesia, vel in corde [recordatus fueris q frater tuus habet aliquid aduersum te.] hoc potest intelligi dupliciter. s. de lædente & læso. de lædente, sic secūdū Aug. [Recordatus fueris]. i. si in mentem, & notitiā tibi venerit q frater tuus quē læsisti [habet aliquid aduersum te]. s. pro contumeliæ affectione, pro corporali læsione, pro temporalium subtractione, pro famæ denigratione. [Relinque ibi]. s. coram altare, siue corā deo munus tuū. [Et vade] si absens est. Non pedibus corporis, vt dicit Aug. Sed animo humili te prosternas in conspectu eius cui oblaturus es: si præsens est, reuocandus est ad amorem petendo veniā ab eo. Vel si [frater tuus] qui te læsit [habet aliquid aduersum te]. i. vnde aduersatur tibi [vade reconciliari fratri tuo.] dimittendo rancorem sibi. Ex hoc enim q dicens si frater tuus habet aliquid aduersum te, non apponit, iuste, dat intelligere q etiam ille cui iniuria facta est: debet quærere amicitiā. Vnde Chry. Si pro gloria salutis tuæ iubet te dominus amicitiā facere, multo magis debes rogare, ut duplicé gloriam consequaris, vnā quia innoxius es: alterā quia prior rogasti. [Et tunc veniens] quasi placens domino, qui prius non placebas. [offeres munus tuum.] Chryso. Si cogitatu offendisti, cogitatu reconciliare: si verbis, verbis, si factis, factis. Et iterū, nisi quē factis læsisti, factis placueris, sine causa oras ad dominū, sine causa eleemosynas facis de rebus quibus alios expoliasti. Quid enim prodest, si alius pro te orat ad dominū, & alius aduersum te interpellat ad dominum. Eccl. 34. Dona iniquorum non probat altissimus. Et nota hic quatuor quæ requiruntur ad dānationé siue oblationē. s. mentis hilaritas, vnde dicit. Si offers. Eccl. 35. In omni dato hilarē fac vultū tuum. Secundo rei proprietas. Vnde dicit [munus tuū.] Prouer. 3. Honora deū de tua substantia. Tertio loci opportunitas [ad altare.] Quarto proximorum charitas. Vnde dicit. [Et recordatus fueris.] 1. Cor. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatē autem non habuero, nihil mihi prodest. Stultus est qui copiā ciborem perdit pro denario salis. i. charitatis, quæ dat omnibus saporē, & decorem, ut aurum aliis metallis. [Esto consentiens &c.] Supra prohibuit habere iram siue discordiam cum fratribus, hic remouet habere discordiā cū aduersario dicens [Esto cōsentiens] vade prius reconciliari fratri tuo & tunc veniens offeres munus tuum. Esto consentiens aduersario tuo cito dum es cum eo in via: ne tradat te aduersarius iudici: & iudex tradat te ministro & in carcerem mittaris. Amen dico tibi: non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem.

h ¶ Audistis quia dictū ē antiquis de illo qui nobiscum est in via, sed diabolus non est in via, nec potest esse sed est in deuio æterno. Vnde [aduersario tuo] secundum Chrysosto. ideſt homini aduersanti, siue inimico ad literam. Rom. 12. Si fieri potest, cum omnibus hominibus pacem habentes [dum] ideſt donec [es cum eo in via] ideſt in statu merendi. Io. 9. Venit tempus quando non licet operari. Vel aduersarius noster est deus. De quo Exod. 23. Ego dominus qui aduersor impium, vel sermo diuinus qui aduersatur peccare volentibus. 2. Tim. vltimo. Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, vel conscientiam remordens de qua psalmus. Arguam te & statuam contra faciem tuam. Et sic iterum omnibus istis modis exponitur. Vnde esto consentiens aduersario tuo ideſt deo & diuino sermoni secundum Augustinum, & Bedam, quibus est consentiendum, in spe promissi, in timore supplicii, in opere præcepti, in declinatione prohibiti [cito] ideſt sine mora. Eccle. 5. Ne tardes conuerti ad dominum [dum es cum eo] ideſt cum quo recte graderis [in via.] scilicet Christi, siue pænitentiæ, siue mundi. psal. 118 Viam mandatorū tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. [Ne forte tradat te] secundum August. ne forte causa sit occasionaliter ut tradaris. Et dicit [forte] secundum Glo. ne auferatur pœnitentie locus. Si enim obiisset aduersarius antequam consentiret siue esset beniuolus, videretur q dānaretur, dicendo simpliciter. [ne tradat te aduersarius] ideſt sermo diuinus vel deus, vel conscientia remordens [iudici] Gl. in manus Christi. Io. 5. Omne iudicium dedit filio. [Et iudex] ideſt Christus. Hiere. 29. Ego sum iudex & testis, [tradat te ministro. [Glo. ideſt angelo, qui colligit zizania ad comburendum. infra. 13. psa. 102. Qui facit angelos suos spiritus, vel [ministro] ideſt exactori diabolo. Esa. 14. Quomodo cessauit exactor. [Et in carcerem mittaris] ideſt in abyssum inferni. Esa. 24. Claudentur in carcere. Apo. 20. Misit illum in abyssum &, clausit. [Amen dico tibi] ideſt certe scias [quia non exies inde donec.] Glo. ideſt nunquam. Vnde Augustinus. [donec] non significat hic finem pœnæ, sed continuationem miseriæ quasi dicat. Semper solues, & nūquā persolues. Sicut in psal. 109. Sede a dexteris meis donec ponam &c. ideſt semper sedebis [reddas nouissimum quadrantem] ideſt minutissima peccata, secūdum Bedam, & Rabanum: quia nihil remanebit impunitum. Est enim quadrans genus nummi habens duo minuta, Vel secundum Augustinum, & Hieronymum, per quadrantem voluit intelligere terrena peccata. Nam quadrans nouissimum est terra quæ quarta pars elementorum huius mundi est & ea nouissima ab igne, quasi dicat. Quia noluisti esse ignis per charitatem, aereus per boni operis strenuitatem, aqueus per baptismatis sanctificationem, sed fuisti terrenus inhærendo terrenis. [non exibis inde] quia numquàm persolues peccata quæ de terra contraxisti.

h ¶ Audistis: quia dictum est antiquis, non mœchaberis &c. Supra ordinauit irascibilem respectu suæ passionis, hic ordinat concupiscibilem respectu passionis quæ est in radice, scilicet in virtute generatiua. Ponuntur autem hic duo. Primo, ordinatio concupiscibilis circa suum motum. Secundo, confirmatio ipsius matrimonii dati in eius remedium, ibi dictum est quicumque &c. Insuper prima. Primo, monet concupiscentiæ inordinatum motum. Secundo, tollit occasionem siue prouocationem ad ipsum, ibi [Quia si oculus &c.] Prima duo continet, scilicet iustitiam legis veteris quæ consistebat tantum in opere exteriori, deinde explanationem nouæ: quæ consistit etiam in interiori, ibi [Ego autem dico, & cæt.] Dicit ergo. [Audistis, quia dictum est antiquis] ideſt Iudæis sub præceptis legis degentibus multo tempore iam elapso. Vnde Chrysostomus. Dicendo [antiquis] ostendit multum tempus ex quo mandatum hoc acceperunt] non mœchaberis] ideſt non illegitime commisceberis mulieri. Mœchia enim proprie est illicita commistio maris & fœminæ. Quærit hic Chrysosto. Quare non dicit de primo mandato? Responsio. Quia incipit a generalissimis passionibus, vt dictum est supra. [Ego autem dico vobis] ideſt ad hoc mandatum quod solum in actu putatis esse seruandum, addo & explano esse seruandum in voluntate, secundum Augustinum. [Quia omnis qui viderit mulierē] ideſt qui visum

inflexerit in mulierem. Est autē quæstio hic: quare præter alios sensus solum visus nominat. Respōsio: quia visus magis est in promptu: vel secūdum Bedam, in visu omnem morū animi ac delectationē intelligit. Ité hic quæritur, quare nō dicit, cōcupierit, sed oīs qui viderit? Respōsio. Quia cōcupiscere est aliquādo subito, & nō deliberate, & sic est veniale, & est propassio secundum Hieronymum. Sed videre ad concupiscendum est cum deliberatione, & ideo mortale: & est passio secundum Hieronymum. Iuxta hic quæritur, quare non dicit ad mœchandum, sed solum ad concupiscendum? Responsio. Vt det intelligere, quòd non solum operatio vel consensus ad operandum est damnabilis, sed etiam intentio vel consensus ad delectandum. [ad concupiscendum eam] secundum Augustinum, & Hieronym. ideſt vt eam eo fine videat vt concupiscat interius, ut faceret si facultas se offerret. [Iam mœchatus est eam in corde suo,] ideſt męchię rens est quia iam transiuit in affectum cordis, secundum Rabanum. Gregorius. Non licet intueri, quod non licet concupisci. Trenorū 3. Oculus meus deprædatus est animam meam, secundum August. Nomine mœchantium omnem carnalem delectationem intelligit: & cum dicit [videritˀ] visus pro omni motu qui est ad delectationem, non solum corporalis, sed etiam interior qui est concupiscentia ponitur, vt dicit Beda [Quia si oculus tuus &c.] Hic remonet prouocantia ad ipsum motum, quæ sunt duo principaliter, scilicet visus & tactus. primum remouet dum dicit. [Quia si oculus &c.] deinde Secundum ibi. [Et si dextera &c.] Dicit ergo. [Quia si &c.] quasi dicat, supra prohibui vobis mœchiam in actu & voluntate, sed & plus prohibeo, scilicet omnem occasionem prouocantem ad ipsum. Vnde dico. Quia si oculus tuus dexter &c.] hoc exponitur multipliciter a sanctis, secundum Hieronym, Bedam. & Hylarium. Oculum dicit visum & affectum mentis. Vnde Hieronym. Quia supra de concupiscentia mulieris dixerat, recte nunc cogitationem etiam sensum in diuersa voluentem, oculum nuncupauit. Et Hylarius. In oculo, & dextro, intelligitur affectus quorūlibet aorum. Secundum August. & Rabanum, & Chrysosto. Oculus dexter potest hic accipi pro amicis & consiliariis, qui quasi iter in agendis demonstrat. Vnde Chrysosto. dexter, apposuit vt discas, quoniam non de membris est sermo, sed de his qui familiariter ad nos se habuerint. Item secundum Aug. & Bedam, & Hyeronym. Pro parentibus, & propinquis potest accipi oculus dexter. Vel secundum vnam Gloss. pro vita contemplatiua. Intelligendum est ergo sic. [si oculus tuus.] ideſt sensus, & cogitatio [dexter] ideſt sub specie bonæ intentionis [scandalizat te.] illicita concupiscendo [erue eum.] scilicet malū vsum eius frangendo [& proiice abs te.] scilicet ipsum ex toro annihilando. vnde Chryso. Erat mulier religiosa, respexi & dixi: debeo visitare illam assidue vt instruam illam, & confirmē in bono: bonus est iste respectus & oculus dexter. Sed dum assidue viso, decidi in laqueum desiderii eius. Ecce respectus bonus, & dexter oculus factus est mihi in scandalum. Eiiciam ergo illū bonum respectum qui generaturus est malum: etiam concludit infra. Omne ergo bonum quod nos vel alios scandalizet præscindere debemus a nobis. Item [si oculus dexter] ideſt amicus & consiliarius in diuinis. [Scandalizet] trahendo in hæresim: talis est eruendus reprobando, proiiciendus, manifeste cōtradicendo. Item si parentes scandalizant vitæ sanctitatem impediendo, talis oculus eruendus est resistendo, proiiciendus a se, seperando. Item si vita contemplatiua scandalizat, in tædium vel arrogantiam vertendo, eruendus est, aliquando diminuendo, proiiciendus ad actiuam transeundo. [Expedit enim tibi] ideſt magis est necesse & vtile tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum ideſt sensus talis, vel consiliarius, vel propinquus, vel contemplatio. vnde Gloss. Ille quem habes vt membrum quàm totum corpus tuum eat in gehennam ideſt quàm tu totaliter in anima & corpore mittaris in infernum. Gloss. melius est illo præciso saluari quàm cum illo dānari. Contra, secundum Canones. Quicumque tali occasione absciderit sibi membrū irregularis est. Præt. alia glo. Chrysosto. & August.

A Nullum membrum ad literam erui præcipitur. Contra. In vitis patrum hoc legitur factum fuisse. Responsio ad primum, quòd nullum membrum intendit debere præcidi propter hoc, sed vocat præcidere vel eruere, vsum vel actū huiusmodi a se per studiū pii laboris amouere, vt supra dictū est. Ad secundū quod obiicitur de vitis patrum respondetur, quòd hoc excusatur per Spiritum sanctum quo inspirāte credtur fuisse factū sicut dicit Aug. de Sampson in libro de Ciui. dei, quod nō aliter excusat

B nisi quia Spūssanctus latenter hoc iusserit, qui per eū miracula faciebat. [Et si dextera manꝰ tua] i. operario vel tactus exterior cum bona intentione, vel amicus qui tibi ministrat in bonis, vel secundum Chryso. [dextera manus] voluntas animæ, sinistra, volūtas corporis. Hæc autem corporea, ut dicit idē organū est illius manus. Sed quæritur, quare non mentionem fecit de oculo sinistro, & manu sinistra, cum contingat & per illa pati scandalum? Responsio. Remonendo vnum quod videbatur minorem præstare occasionem, remouet & id quod maiorem dat occasionem. Vel secundum Chrysostomum vt intelligas quòd non de membris corporalibus loquitur, sed loquitur de familiaribus vel amicis, vt supra dictum est. [scandalizare te.] ideſt sit occasio ruinæ tuæ siue scandali [abscide eā] scilicet dimittendo vel fugiendo. vnde Chrysosto. Ad literam nullum membrum in homine abscidi præcipitur, sed per studium pii laboris si nocet est reuocandum & remouendum, & etiam longe a se faciendum, vt nec in memoria habeatur. Vnde addit & proiice abste scilicet ex toto relinquendo. [Expedit enim tibi &c Gloss. ideſt melius est tibi illo præciso saluari quàm cum illo damnari. [Dictum est &c.] Hic ponitur secundum, scilicet confirmatio matrimonii dati in remedium concupiscentiæ. Vnde cum supra remouerit illicitam commistionem contra matrimonii legem, hic remouet illicitam coniunctorum separationem. Et per hoc confirmatio matrimonii est contra hæreticos. Dicuntur autem hic duo. Primo legis Moysi permissio. Secundo legis nouæ iustitia, & prohibitio. ibi. [Dico autem &c.] Dicit ergo. [Dictum est] non dicit a quo, uel quibus, per hoc significans ipsos esse quasi alienos a deo, quibus hoc dicebatur. Deutoron. vigesimoquarto. Vbi scripsit Moyses quòd si uxor non placeret viro propter aliquam fœditatem dimittat eam. [Quicumque] dimiserit vxorem suam] ideſt dimittere voluerit, & hoc fuit permissum a Moyse non præceptum. vnde Marci. 10. Moyses permisit libellum repudii scribere & dimittere. [det ei libellum repudii] hoc fuit præceptum sub ista conditione si dimitteret. Et in libello repudii (vt dicunt) scripta erat causa diuortii, & dos quam dabat ei, & licentia quam habebat nubendi alii. Vnde secundum Chrysostom. Abdicabat a se, vt non esset in eius potestate ad eam reuerti. Quæritur autem hic quare, hoc permisit Moyses cum non esset ei indictum a domino? Respōsio secundum Ambrosium, & Chrysosto. Permisit ne odio vel alia causa habita in vxores contingeret maius malum scilicet occisio eius. Vnde Ambrosius. Melius est enim diuidi quàm odio sanguinem fundi. Sed notandum quòd est multiplex permissio. Primo concessionis licitæ, vt prior concedit te uisitare parentes. Secundo dispensationis, quando permittit quod tibi non licet comedere, ut comedere carnes. Tertio tollerantiæ, ut quando permittitur inter ter dua mala minus malum ne fiat maius. Et talis fuit permissio Moysi. Dicitur enim permisisse, quia tollerauit ne maius malum faceret scilicet homicidium, vt supra, dictum est. Et ideo dicit dominus, quòd hoc præcepit Moyses ad duritiam cordis eorum. infra. 19. Et talis permissio permittenti peccatum non est, quia hoc facit vt resistat maiori malo. Quarto indulgentiæ, quando permittitur aliquid cuius oppositum melius est. Sicut apostoli secundas nuptias, primæ Corinth. 7. permiserunt, cum tamen melior esset continentia vidualis. Quinto sustinentiæ, sicut deus permittit mala fieri vt eliciat bona. [Ego autem dico vobis &c.] ideſt id determinando, vxorem non dimittendam ex qualibet causa tolerat am a Moyse, ne maius malum fieret scilicet homicidium, sic astringo, & explano. [Quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis.] scilicet corporalis, uiri uel mulieris [facit eam mœchari] quia illa nubit alteri. Et hoc non est, conjugium sed adulterium. Vnde addit. [Et qui dimissam

C

D

E

duxerit

duxerit, adulterat] quia debet manere innupta, vel viro reconciliari vt dicit gloss. Quòd si ipsam dimittat ob causam fornicationis vt dicit Augustinus. Ipse non facit eam mœchari: sed ipsa cuius est reatus. Nec dimittens sic, potest illa viuente aliam ducere, vt tangitur. 1. Corinth. 7. Nota quòd qui dimittit siue repudiat, quatuor mala facit vt dicit Chrysostom. quia quantum ad deum existit homicida. Secundo dimittit non fornicantem. Tertio facit eam adulteram, & Quarto accipientem facit adulterari. Item adulterans quatuor peccata committit. Exhæredat filios, fidem violat, virum dimittit & ex adulterio fornicatur. Propter hoc dicitur. Esa. 50. Quis est hic liber repudii matris vestræ quo dimisi eam? Et ecclesiastici. 23. Omnis mulier relinquês virum suum peccabit. Item nota super illud [excepta causa fornicationis &c.] Glossa Augustini & Chrysostomi. Causa fornicationis est si vxor cogat ad idolatriam vel auariciam: vel ad alias illicitas concupiscentias. Non enim fornicatio est tantum stupri: sed generaliter quæ a lege dei aberrare facit. Ergo spiritualis fornicatio soluit matrimonium. Contra. Hieronym. Si mulier peccat in animam suam non est polluta viro quasi dicat. Propter hoc quòd peccat tantum in animam suam, non peccauit contra virum. Et sic per hoc non debet solui matrimonium. Responsio: Vinculum matrimonii consideratur tripliciter. Vel quantum ad reddendum debitum carnale. vel quantum ad cohabitationem mutui seruitii. Primum vinculum non soluit nisi mors alterius, vel vtriusque, quia consummato matrimonio, alter contrahere, altero viuente non potest. Secundum vinculum soluitur in carnali fornicatione, cum distinctione tamen, nam quædam spiritualis fornicatio corrumpit facientem tantum. Sicut superbia, ira, & similia. Alia quæ corrumpit cohabitantem sicut hæresis, vel furtum & similia. Quantum ergo ad primum modum, non debet solui vinculum cohabitationis. Quantum ad secundum debet solui manente illa fornicatione spirituali, vt si diceret se nolle habitare cum viro, nisi faceret furtum vel talia huiusmodi. Sunt autem sex casus: qui continentur his versibus. Simile, prostituens, vis, mors, & credita forma. Si conuertatur, post nouit, mittere nequit. In istis casibus non licet dimittere vxorem fornicantem. Primus est similitudo ideſt si ipse vir conuincitur fornicari. Secundus prostitutio. hoc est si ipse vir prostituat ipsum. Tertius est violentia hoc est quando ab altero opprimitur per violentiam. Et intelligitur de violentia absoluta, & non de illa quæ est per metum. Quartus est credita forma, hoc est quando ab alio cognita est sub specie viri sui, quem putabat virum suum. Quintus est mors hoc est cum credit probabiliter virum suum mortuum, & alteri nubit, & viro redeunte statim recedit a priori. Sextus est conuersio hoc est fidelis ab infideli: secundum ritum suæ sectæ dimittatur. Postea vtroque conuerso ad fidem cogitur per ecclesiam eam reciperе. Septimus est reconciliatio hoc est cum reconciliauit eam sibi post commissum adulterium: vel publice adulterantem retinuit. In istis casibus nequit vir mittere ideſt dimittere vxorē fornicantem. Et sic intelligitur glo. Aug. & Chryso. Quæritur autem hic vtrum similis causa sit in viris, si dimittantur ab vxoribus suis causa fornicationis. Responsio Hiero. Quicquid viris dicitur redundat in fœminas, neque enim adultera vxor dimittenda, & vir mechus retinendus. Aliæ sunt leges Cæsaris, aliæ Christi. Apud illas in viris fræna puditiæ laxãtur, apud Christum, quod non licet fœminis, æque non licet viris, quia eadem seruitus pari conditione censetur. Item super illud facit eam mechari quæritur quare non dicit, & mulier si nubat alteri, adulterat. Responsio. Mulier vt dicit Chryso. imbecillis est: propterea per minas quas in virum dimittentem eam facit vult emendare illius stultitiam. Sicut habens filium prodigũ, illum dimittentes increpat eos qui faciunt eum talem, & prohibet eos non conuenire, neque apparere sibi. [Iterum audistis &c.] Supra ordinauit irascibilem, & concupiscibilem ad suas passiones, hic ordinat rationalem respectu veritatis. Est autem duplex veritas creata & increata. Ordinat ergo virtutē rationalem ad veritatem increatam per debitam reuerentiam & honorificationem. Secundo ad veritatem creatam per rectã

tum corpus tuum eat in gehẽnam. Dictum est autem: quicumque dimiserit vxorem suam: det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis: quia omnis qui dimiserit vxorem suam: excepta fornicationis causa, facit eam mechari: & qui dimissam duxerit: adulterat. Iterum audistis quia dictum est antiquis:

G

rit autem Chrysosto. quare furtum præteriens, ad falsum testimonium trascendit. Responsio. Quoniam qui furatur, quãdoque peierat, & non econuerso. Quoniam qui non vult mentiri vel iurare, nunquam eliget furari. Et per hoc id auertit. Vel dicendum quòd furtum puniebatur in lege: mendacium autẽ non. Et ideo ne putetur hictum: hic prohibet [Reddes autem domino iuramenta tua] Hieron. ideſt si iurare contigerit per creatorem iurabis, non per creaturam. Vnde [domino] dicit: non idolo vel creaturæ: quia vt dicit Chrysosto. Qui domino non reddit iuramenta sua sed elementis: dupliciter peccat. Primo, quia non reddit deo ius suum. Secundo, quia deificat per quod iurat, & sic idolatriam committit. Gloss. Hierony. Sicut victimas deo immolare iussit ne eas idolis immolarẽt: sic paruulis concessum est iurare per deum. Ergo si paruulis, non licet hoc perfectis. Contra Apostolus iurauit. Rom. primo Testis est mihi deus &c. Et angelus Apoc. 10. Responsio. Paruulos dicit qui veritatem dicunt seu humiles deum timentes. Vel paruulis ideſt pro paruulis, hoc est pro istis temporalibus. [Ego autem dico uobis] ideſt occasione periurii etiam iuramenta prohibeo mandans uobis. [non iurare omnino.] ideſt ex qualibet causa, siue sine legittima causa, quia cum sine causa iuratur, attestatio primæ veritatis contemnitur, quia assumitur in uanum, quod prohibetur. Exod. 20. Non assumes nomen dei tui in uanum. Contra. Psalm. 110. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum. Ad Hebræ. sexto. Omnis controuersiæ finis ad confirmationem est iuramentum. Responsio. Prohibet iurare omnino ideſt assidue. Vel omnino: in sensu composito ideſt in omni casu. Debent autẽm in iuramento tria esse. Materia debita scilicet veritas, forma debita: scilicet iustitia. Et finis rectus. Vnde secundum Augustinum & Gregorium, & Origenem. Non penitus iurare prohibuit, sed occasione periurii, quod perfectius est docuit. secundum Alex. Hoc præcipitur solum Apostolis in primitiua Ecclesia: ne imperfecti haberentur. Vel cum dicit. [non iurare omnino] prohibetur affectus iurandi, non effectus. Sicut Iac. 5. Ante omnia fratres nolite iurare ideſt non appetatis. vn de Hierony. Christus omnino iurare prohibet, ne quis quasi bonum appetat iusiurandum, & assiduitate iurandi labatur in periurium. Item August. in libro de mendacio dicit. [Omnino non iurare] id est quantum in te est non ames, neque cum aliqua delectatione appetas. Item idem Augu. Iuratio non est bona, non tamen est mala cum est necessaria. Contra. Augustin. in sermone de periurio, falsa iuratio pernitiosa, uera periculosa, nulla secura. Si periculosa ergo mala. Responsio periculosa dicitur respectu iurantis, non quia mala: sed quia de facili potest omitti aliqua conditio iuramenti, quæ est triplex: iuxta illud Hiere. 4. Iurabis uiuit domin⁹ in ueritate in iudicio & iustitia. In ueritate iurat qui secundum ueritatem rei, & conscientiæ, in iustitia qui licite, in iudicio qui pro causa sufficiente. [Neque per cælum,] Chrysosto. Qui per cælum iurat, cælum deificat, & per cælum intelligit omnem creaturam superiorem naturalem. Glo. Non iuremus per creaturas. Contra Ioseph iurauit per salutem Pharaonis. Gen. 42. Responsio: Iurauit potestatem eius a deo atque salutem cognoscens. Ergo non fuit per creaturam iurare: sed per deum in cuius manu salus est omnium. [Quia thronus dei est.] Esa. ultimo. Cælum mihi sedes est. [neque per terram] per quam intelligitur omnis creatura naturalis inferior. [Quia scabellum pedum eius est.] Esa. vltimo. Terra scabellum pedum meorum. Et ut dicit Aug. In cælo dicitur deus sedere terramque calcare, non quòd membra sic locata habeat, sed quia in corpore mundi maxima species est cæli, minima terræ. Propter quod in cælo dicitur sedere, quia in magna sua potentia relucet. Deinde compre-

comprehendit creaturam artificialem dicens. [Neque per Hierosolymam] Consuetudo erat Iudæis iurare per Hierusalẽ, & tem plũ & hmõi. [Quia est ciuitas magni regis] psal. 76. [Quis deus magnus, sicut deus noster [neque per caput tuum iuraueris] Per hoc intelligitur omnis creatura quæ est idem quod nos. August. Cum quis per salutẽ meam iurat, salutem suã deo obligat. Cũ per filios meos, oppigneraret deo, ut hoc eueniat in caput eorum quod exit de ore eius. [Quoniam non potes unũ capillum albũ facere aut nigrum [scilicet naturaliter, quasi dicat non est opus tuum, sed dei. Vnde Augustin⁹ iurare per quas libet creaturas est creatorem earum testem adhibere. Per hæc omnia dicitur, Eccl. 23. Iurationi non assuescat os tuũ Chrysost. Nemo est qui frequenter iurat, qui aliquando non periuret. [Sit autem sermo &c. Hæc est secunda pars ubi ordinat rationalem ueritatem creatam per rectam interpretationem, scilicet quando veritas exprimitur verbo secundum quòd concipitur in animo. Vnde dicit. Ita prohibui non iurare etiam cum oportet loqui [sit autem] ideſt sed [sermo uidetur sit, est-est] in sermo uester habens existentiam rei [sit est] ideſt proferatur secundum ueritatem conscientiæ [non nõ] ideſt de re quæ non est, proferatur non esse. Vnde Rabanus [est est, non non.] bis dicit, ut quod ore dicis operibus comprobes, quod uerbis negas factis nõ confirmes. [Quod autem his abundantius est] ideſt illud quod asseruitur uel negatur supra simplicem ueritatem rei sicut per iuramentum [a malo est] non dicit quòd malum sit, vt dicit Augusti. Sed a malo scilicet non tuo, sed ex infirmitate compellentis te iurare, aut incredulitate. Vnde nota quòd iurare licet multis de causis. primo pro ueritate confirmãda incredulis. 2. Cor. 1. Fidelis deus, quia sermo qui fuit apud nos, non fuit in illo est & non. Secundo pro pace reformanda: ut Iacob iurauit Laban. Gen. 31. Tertio pro amicitia contrahenda. Gen. 26. Dixerunt uiri Gerare ad Isaac. Sit iuramentum inter nos. Quarto pro ueritate manifestanda. Deut. 19. In ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Quinto pro fidelitate seruanda. 2. Reg. 5. Venerunt seniores Israel ad Regem, & percussit cum eis fœdus. Sexto pro obedientiæ & subiectionis recognitione. Sic uiri Galaad Iepte. Septimo, pro consuetudine ecclesiæ seruanda ut canonici. Sicut iurauerunt filii Israel se domino seruituros, & hæ septem causæ sunt propter bonum introducendũ. Item aliæ duæ causæ sunt propter malum amouendum scilicet sicut iuratur in contestatione litis vt calumnia sopiatur. Ad Hebr. Sexto omnis controuersiæ finis ad confirmationem est iuramentum. Alia causa est ad infamiam purgandam. Deut. 21. Quando inuentum fuerit cadauer hominis occisi, & ignorabitur cædis reus, egredientur maiores natu, & iudices tui &c.

h ¶ Audistis, quia dictum est. [Oculum &c.] Hæc est Secunda pars ab illo loco. Dico aũt uobis &c. In qua monet ad ſpletionis perfectionem, addendo consilia. Et primo ponit consilia respectu iudicialium. Secundo respectu moralium ibi. [Audistis quia dictum est diliges &c.] Prima in duas. Primo ponit ueteris legis iustitiam. Secundo nouæ legis perfectionem quæ consistit in duobus scilicet in mali illati perpessione, & in beneficientiæ operatione, ibi qui petit a te &c. In patiendo autem malum illatum dupliciter, aut in corpore aut in re ibi. [Si quis uoluerit tecum &c.] Aut in operatione ibi. [Si quis te angariauerit &c.] Ad patientiã mali illati in corpore monet secundum duplicem gradum. Vno modo ad non appetendum uindictam: alio modo esse paratum ad plura sustinenda ibi. [Si quis te percusserit &c.] Dicit ergo. [Audistis quia dictum est.] Non dicit quibus, ut innuat illos esse duros corde. [Oculum pro oculo, dentem pro dente] in quo lex talionis erat iniuriæ illatæ statuta, ut August. dicit. Exo. 21. & Deut. 19. Sed quæritur quare legem talionis concessit Moyses. Responsio. Moyses uidit eos temerarios in iniuriis & uindictis faciendis, & ideo cum non posset aliter eos retrahere, pœnam uindictæ, uoluit temperare, ne supra modum illatas iniurias uendicarent, sed ad plura pro pari patẽ redderent talionẽ. Ité super illud Gloss. August. Lex modum ultionis constituit. Contra leui. 19. Non quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Responsio, Talionis erat lex iudici in præcepto, & hoc ut faceret zelo iustitiæ, & non zelo vindictæ ad malorum cohibitionem, & sic intelligit. Augu. Sed quia erat permissa iniuriato secundum

A paritatem, putabant Iudæi se posse ulcisci, & ideo inhibetur in Leuitico. Item ibidem Augustinus. Iniustorum iustitia est: non quia iniqua est ultio quam lex statuit. ergo ultio erat licita. Responsio, Vltio amore iustitiæ erat licita ipsi iudici: non amore uindictæ. Vnde sic intelligitur gloss. Vltio iusta iniustorum ideſt uindictam iniuste exigentium. [Ego autem] quasi dicat illis sic concessum est. [Ego autem dico vobis] ideſt dicendo, moneo uos [non resistere malo] ideſt non uelitis repellere iniuriam illa tam ulciscendo: uel animo ulciscẽdi. Vnde cum dicit, [malo] intelligit de malo temporali siue pœne, ut dicit Augustinus, & Hieronym.

tr ei & pallium, & quicumque te angariauerit mille passus, uade cum illo & alia duo. Qui autem petit te, da ei, & uolenti mutuare a te, ne auertaris. Audistis quia dictum est, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico uobis, diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumiantibus uos, vt sitis

B

Et non de malo culpæ, cui usque ad mortem resistendum est. Chrysosto. Præcepit istud, non ut nobis mutuo oculos eruamus, sed ut potius innocentes custodiamus, uel contineamus manus sicque comminatione tali, impetum frenauit iniuriæ. Item idem. Iracundia per iracundiam non conpescitur. Et intelligi debet de malo pœne: quod est tripliciter, ut Augustin. dicit, in cruciatu corporum, damno rerum, & angariis operum. Quæritur autem utrum non resistere malo, sit præceptum vel consilium. Responsio. Iniuria quam appellat hic malum, aut est particularis, & priuata, aut publica. Si publica, tunc repelli debet iussu principis. Roman. 12. Dei minister est, uindex in iram ei qui male agit. Item Augusti. fortitudo quæ a barbaris defendit patriam, uel domi defendit infirmos, uel a latronibus socios, plena iustitia est. Et sic præceptum est subditis, non solum principibus. Vel potest esse iniuria particularis, & tunc iniuria repelli potest tripliciter. Vel impediendo sicut Paulus qui per milites impediuit iniurias Iudæorum. Vel arguendo, sicut dominus fecit danti ei alapam. Io. 18. Et sic licet omnibus tam perfectis quàm imperfectis. Vel reppellitur cogente necessitate, sicut quando non potest uitari læsio, nec per fugam, nec per aliud impedimentum, & tunc aut reppellitur sine armis, & hoc modo permittitur clericis & laycis. Aut cum armis: & sic non licet clericis, & si laycis forte liceat flagrante maleficio cum moderamine inculpatæ tutelæ. Vt dicit lex. Et sic est in præcepto clericis, laycis autem in consilio. Aut repellitur animo ulciscendi, sicut uindictæ libidine, & sic omnibus est prohibitum, & præceptum. Et sic intellectum multipliciter, non resistere malo est in præcepto uel in consilio. [Si quis te percusserit in dexteram maxillam] ad literam [præbe ei, & alteram] ideſt paratus sis sustinere patienter. Rabanus. Non tantum non repercutias, sed si uult alteram ferire, patienter feras. Et hoc congruebat apostolis pro tempore illo. Nam quia fundaturi erant ecclesiam, uoluit eos debere sustinere primos impetus persecutorum, ut homines uidentes eorum patientiam, conuerterentur ad fidem. Vnde Chrysost. Si diligenter inspexeris quàm illi fuerunt legis auditores, & in qua conuersatione degentes, & quando hæc præcepta susceperint, facile intelliges, maxime miraberis legislatoris sapientiam Vel [præbe ei & aliam] Gloss. totum corpus ad affligendum. Hieronym. Aliam ideſt dexteram, quia iustus totus est dexter. Ambro. Quid tam mirum quàm percutienti maxillam præbere, non ne omnis impetus indignantis frangitur, ira sedatur, & per patientiam ille qui iniuriatur ad pœnitentiam renocatur? [Et ei qui uult tecum in iudicio] Gloss. altercationis [contendere] ideſt contentiose agere. [& tunicam tuam tollere.] ideſt uestes uiliores [dimitte ei & pallium] ideſt uestes pretiosores siue exteriores priusquam contentiose agas, & fraudulenter. Et secundum hoc inhibitum est omnibus causam mouere contra aliquem cum fraude, & contentione. Vnde de isto iudicio dicit Chry. Omne iudicium irritatio est cordis, si semel in iudicium ingressus fueris, iam non cogitas ut ueritas causæ appareat, sed ut quoquo modo victor existas. Vel potest esse monitio quo ad perfectos, quia quàmuis infirmis sit licitum mouere causam contra proximum sub iudice, dummodo sit sine fraude, tamen hoc non licet perfectis litem cum proximo habere. Vnde Chrysosto. Qui te uenerari debuerat propter dignitatem filii, iudicat te propter necessitatem causæ, & perdis dignitatem Christi propter negocium mundi. Vnde solent dici hi uersus. Expedit infirmis licet absque dolo sine lite, prælatisque licet non expedit anachoritæ. Non licet ut per eum sint res in iure petitæ. Triplex autem est causa qua possunt ablata repeti ab aliquibus uice perfectorum. Prima est

malorum refrænatio. Iob. 29. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam, Gregorius. Non solum cura debet esse ne nostra subtrahant, sed vt rapientes non sua, semetipsos non perdant; Secunda est pacis conseruatio. Esa. 33. Erit opus eius iustitiæ pax, Tertia est pauperum consolatio, quibus data sunt illa bona temporalia ad sustentationem. [Et quicunque] ecce tertium scilicet monitio in angaria operum. Angaria enim est exigentia indebiti seruitii, vel operis in propria persona. Vnde dicit [Et quicumque te angariauerit] idest seruire te coægerit corporaliter, verbi gratia. Vt vadas cum eo [mille passus, vade cum eo & alia duo] idest ad huc sis paratus vt amplius paciaris. August. Historialiter hoc nec in Iesu: nec in suis inuenimus impletum. Exponitur ergo [vade] secundum Augustinum, nō tam pedibus quàm parato affectu & animo; quasi dicat. Si quis cogit te seruire, & stadium impendere, paratus esto compassionis affectu multo plura impendere [Et qui petit &c.] *Hic ponitur perfectio in* beneficientiæ exhibitione quod sit dupliciter scilicet sine remunerationis spe, donando indigentibus. Et absque vsuris mutuum concedendo petentibus. Quantum ad primum dicit. [Qui petit a te] tem vel correctionem, da ei, Glossa quæ honeste & iuste possunt dari. Honeste dicit: quia res ita posset esse necessaria quòd honeste non posset dari. Iuste, quia aliena res non potest dari iuste. Augusti. Ita des vt nec tibi noceas, nec alii. Est autem triplex donum quod maxime debemus dare scilicet de corde cōpassionem. Esa. 58. Cum effuderis esurienti animam tuam &c. Gregorius. Plus est compati ex corde quàm dare, quia qui compatitur, de seipso dat. Qui de pecunia de alieno. secundo de ore, dulcis verbi consolationem. Eccle. 18. Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbis melius, quàm datum. Tertio de manu *temporalem substantiã*. Deut. 15. Præcipio vt aperias manum fratri tuo egeno. Quæritur autem hic, an ad hoc teneantur omnes & semper. Respondeo. Dicunt potest esse temporale, vel spirituale. Si temporale, vel est de obsequio in opere, & sic tenetur quilibet ad indigentem. Exod. 23. Si videris asinum odientis te iacentem sub onere, non pertransibis, sed sub leuabis cū eo. Vel est de rebus, & tūc vel est de superfluis, vel de necessariis. Ad superflua tenentur clerici. Vnde Ambrosius. Non maioris est criminis habenti tollere, quàm cum possis, indigentibus denegare. De necessariis autem vel superfluis, in casu tenetur quilibet, scilicet posito in extrema necessitate. Vnde Hieronym. super id. Rom. 12. Si esurierit inimicus tuus &c. Quisquis in quacumque necessitate morituro succurrere poterit: si non fecerit, occidit. Si autem non sit dives, cum nō possit dare temporalia, tenetur ad affectum. Vnde glos. si deest facultas, da affectum. Si autem est spirituale, tunc vel est compassionis de corde: vel dulcis verbi de ore, vel sapientiæ de mente: & obligat tam pauperes quàm diuites. Vnde Hieronymus. In plerisque pauperibus hoc stare non potest, sed etiam diuites si semper diuidunt: semper dare non poterunt. Præceptum ergo intelligitur de illa pecunia secundum Hieron. quæ dando non deficit idest de sapientia. Sed quanto plus data fuerit tanto amplius duplicatur. [Et volenti &c.] Ecce secundum genus præstandi secundum Chrysostomum scilicet cum reddituro commodamus. Vnde dicit [& volēti mutuare a te] idest volenti a te accipere mutuo, ne auertaris. Glossa idest ne alienes voluntatem. Chrysostomus. Similis est pecunia vsurarii morsui aspidis. Percussus enim ab aspide quasi delectatus vadit in somnum. Et per suauitatem soporis moritur, quia tunc venenum latenter per omnia membra decurrit. Sic qui sub vsura accipit, sub tempore quasi beneficium sentit. Sed vsura per omnes eius facultates decurrit, & totum conuertit in debitum. [Auditis: quia dictum est. Diliges proximum tuum &c.] Hic ponit cōfilia respectu moralium. Et quia moralia complentur in dilectione proximi. Rom. 13. Qui diligit proximū legem implenit: ideo monet ad dilectionem. cuiuslibet tibi proximi, & conformis in natura, sicut sunt & inimici. Dicuntur autem hic tria. Primo legis antiquæ reprobatio, Secundo. Iudæorum facta traditio ibi. [Et odio habebis &c.] Tertio legis euāgelicæ perfectio ibi. [Ego autem &c.] Vbi quatuor tangit scilicet *inimicorum dilectionem*, Secundo *monitionis* suæ rationem ibi. [Vt sitis &c.] Tertio suæ rationis approbationē ibi. [Si.n. &c.] Quarto perfectionis conclusionem ibi. [Estote ergo &c.] Dicit ergo. [Audistis quia dictum est.] Leui. 19 [Diliges proximum tuum] scilicet affectu & effectu. [Et odio habebis inimicum tuum.] Istud, nunquam inuenitur in lege: sed additio est ex parte Iudæorum, Putabant enim hoc forte addendum ex multis quæ in lege dicta sunt, Nam deus præcepit vt deterent Amalechitas, & Exo. 23. dicitur. Inimicus ero inimicis tuis, sic de aliis. Et ideo contra hoc ponitur Euangelica perfectio quæ consistit in tribus, in actu cordis, operis, & oris. Quantum ad actum cordis dicit [Ego autē dico vobis: diligite inimicos vestros. Iad literam: consulendo, auxiliando, beneficia largiendo. Augusti. de vera religione. quid ei nocebit qui bene vri etiā inimico potest? eius enim præsidio atque merito inimicitias non timescit, cuius præcepto & dono diligit inimicos. Quærit autem si omnes ad hoc tenentur. Respondeo: omnes tenentur ad hoc affectu, & etiam effectu in necessitate, vt dictum est supra. Perfecti vero extra necessitatem debent diligere inimicos perfecte, affectu, & effectu. Affectu autem possunt diligere inimicos generalis Ecclesiæ. [Benefacite] in effectu operis [his qui vos oderunt. Tum ex naturæ cōformitate. Esa. 58. Carnē tuā ne despexeris: tum ex dei & proximi charitate. Ro. 12. Si esurierit inimicus tuus ciba illum &c. Chrysost Si bene feceris inimico: tibi amplius beneficiti. [Et orate.] verbo oris [pro persequentibus vos] per apertam iniuriam [& calumniantibus] per apparentem iniustitiam. [Vel persequētibus] facto. [calumniantibus] id est falso criminantibus verbo. Hoc fecit Stephan⁹. Act. 7. Et Christus. Luce. 23. Pater ignoſce illis &c. [Vt sitis &c.] Hic ponitur monitionis ratio ex duplici exemplo scilicet. diuino, & humano, quantum ad exemplum diuinum dicit. Ita debetis diligere [vt sitis filii patris vestri] idest imitatione. Vnde Rabanus. Filii non degeneres, Carnales filii si similes sunt patribus, nullam laudem merentur. Si dissimiles: nullum vituperium: quia non est in potestate hominis quòd *accipiat corporis qualitatem*. Filii autē spirituales, si similes, laudandi, si dissimiles, vituperandi: quia in potestate cuiuslibet est mensuram iustitiæ faciendi [Qui in cælis est] *per operis sui maiorem relucentiam*. Vel [in cælis] secundum Glossā. idest in electis & sanctis per gratiam. [Qui solem suum,] ecce exemplum humanum. Et dicit signanter, [suum] id est quem ipsemet fecit contra hereticos [facit oriri super bonos & malos] Ad literam secundum Rabanum [Et pluit super iustos & iniustos] similiter ad literam. Vel per solem potest significari influētia diuinæ bonitatis, per pluuiam, manifestatio veritatis: quasi dicat: si es similis patri cælesti, benefacies bonis & malis. [Si.n. diligitis &c.] Hic probat rationem & admonitionem suam exemplo publicanorum quasi dicat. Non est perfectio tantum diligere amicos [quia si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?] quasi dicat nullam, infra 6. Recepistis mercedem vestram [Nonne & publicani hoc faciunt?] quasi dicat: qualis in vobis erit perfectio si in dilectione non superatis exemplum publicanorum qui imperfecti sunt. Secundum Rabanum dicuntur publicani, qui vectigalia publica, vel negocia sæcularia, vel lucra sectantur. Et vt idem dicit. Publicanus nomen traxit a Publio rege qui primus eos ordinauit [Et si salutaueritis fratres vestros] sup. tantum idest si tantum orueritis pro his, qui aliqua affinitate vel amicitia coniuncti sunt vobis. Nam salutatio, vt dicit glossa est quædam species orationis [Quid amplius facietis?] idest quid plura facietis quàm gentes siue gentiles, qui ex quodam humano affectu hoc faciunt? quasi dicat: in hoc non eritis gentilibus perfectiores. [Nā & ethnici] Rabanus idest gentiles siue gentilibus dicti: ethnos græce. gens latine [hoc faciunt] idest humano affectu suis compatiuntur & pro suis orant. Chryso. Si indignum est vt te qui in eodem es honore contemnar, quanto indignum est a te deum contemni? [Estote ergo] Hic ponitur conclusio, quasi dicat. Monui vos ad perfectionē Euangelicam [ergo estote perfecti] Gl. In charitate dei & proximi [sicut pater veiter cælestis perfectus est] Glo. [Sicut] imitationem notat, non æqualitatem quasi dicat: hoc quod dixi faciatis, vt mereamini esse filii patris cælestis per adoptionis gratiam. Et nota quòd duplex est. perfectio scilicet gloriæ & viæ. De prima ad Eph. 4. Donec occurramus omnes in virum perfectum &c. perfectio viæ, vel est naturæ de qua Genes. 1. Perfecti sunt cæli & terra &c. vel est gratiæ. Et hæc est duplex, vel status, vel meriti, *perfectio meriti est multiplex. prima* cordis. Esa. 38. Memento quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, Secunda oris. Iacobi. 3. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir, Tertia operis, & hæc est multiplex prima innocentiæ. Eccle. 31. Beatus vir qui inuentus est sine macula &c. Et sequitur, Qui probatus est in illo; & perfectus inuentus est. Secunda excellentiæ vitæ. Gen. 6. Noe vir iustus atq; perfectus fuit in generationibus suis. Ad hanc tenentur clerici super laycos. Tertia obedientiæ. Gen. 17. Ambula coram me & esto perfectus. Quarta patientiæ. Iaco. 5. Patientia opus perfectum habet. Quinta perseuerantiæ. 1. Pe. 1. Sobrii & perfecti. Glossa. Constanter perseuerando. Sexta est charitatis 1. Io. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem. Ad hanc tenentur omnes. Perfectio status est duplex Primo: ordinis. Deut. 33. dī Leuitis, Perfectio tua & doctrina tua &c. Secunda *prælationis*. Luce 6. Perfectus erit omnis si sit sicut magister eius. Tertia religionis. infra 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus &c.

ATTENDITE ne iustitiam vestram &c.] Hæc est pars secunda ab illo loco. Dico autē vobis &c. In qua postquā monuit ad executionem Euangelicæ perfectionis: monet ad executionis rectam intentionem. Et diuiditur in duas. primo monet ad simplicitatem sanctæ intentionis. Secundo ad puritatem sanctæ conuersationis. ibi [Attendite a falsis &c.] Simplicitas sanctæ intentionis debet esse affectu & effectu. contra duplicitatem effectus de qua Eccl. 2. Veh peccatori ingredienti terrā duabus viis, & contra duplicitatē affectus de qua Iac. 1. Vir duplex animo inconstans est in omnibus operibus suis, primam ergo remouet in hoc cap. Et duplicitatem affectus remouet. ibi [Nolite thesaurizare &c. [*Duplicitas effectus est cum quis quod est bonum ex gene*re facit ex mundano fauore. Remouet ergo primo appetitum mundanū fauoris ab omnibus operibus generaliter, Secundo specialiter. ibi [Cum ergo facis &c.] In super primo ponit mundani fauoris exclusionem. Secundo subiungit rationem. ibi [Alioquin &c.] Dicit ergo [Attendite] idest cauti & attenti estote [ne iustitiam vestram] Glossa. idest opera iustitiæ vestræ [Faciatis] Gl. eo fine [coram hominibus vt videamini ab eis] idest vt humanum fauorem appetatis. Augu. Non prohibet videri vt deus laudetur: sed videri vt ipsi laudentur. Chryso. Sicut lampas absconditi non potest, sic nec opus iustitiæ cælari [Alioquin] quasi dicat q si ita non feceritis [non habebitis] mercedem apud patrē vestrum qui in cælis est] Glossa. quia humanus fauor vobis deputatur pro *cuius mercedis amore* fit. Aggæi primo. Qui mercedes congregat, misit eas in sacculum pertusum. Hiero. Non virtus sed cauſa virtutis apud deum mercedem habet. [Cum ergo facis &c.] Hæc est secunda pars vbi remouet specialiter humani fauoris appetitum a bonis operibus. Vnde Augustin. in glossa. A toto descendit in partes. Sunt autem tria bona opera maxime scilicet eleemosyna, oratio & ieiunium. Eleemosynam contra oculorum concupiscentiam. Oratio contra superbiam vitæ. Ieiunium contra concupiscentiam carnis. prima ordinat ad proximum, secunda ad deum tertia ad seipsum. Excludit ergo appetitum fauoris humani. primo ab eleemosyna, *Secūdò* ab oratiōe ibi [*Et cum oratis &c.*] Tertio a ieiunio. ibi [Cum autem ieiunatis &c.] In prima dicuntur quatuor. primo ponit fauoris exclusionem. Secundo eius rationem. ibi [*Amen dico vobis &c.* [Tertio dandi modum & discretionem. ibi [Te autem faciente.] Quarto danti promissionem. ibi [Et pater tuus &c.] Dicit ergo. [Cum ergo facis eleemosynā] idest, opera misericordiæ [noli ante te tuba canere] ad literam secundum Ansel. Forte canebant tuba vt omnes venirent. q. ad spectaculū cum eleemosynas dabant. Vel tuba canere est pompam vanæ laudis appetere. vnde Rabanus. Ante se tuba canit qui ante alios vult laudari. Vel vt dicit Chrysosto. Tuba est omnis actus. vel sermo per quem ipsa operis iactantia designatur. Et sic aliquando ipsa etiam absconsio tuba est [sicut hypocritæ faciunt] *Hypocrita* vt dicit Augu. est qui simulat quod non est, vnde dicitur ab hypos quod est sub, vel supra. & crisis aurum quasi supra aureatus, intus luteus [in synagogis] vt videantur a sapientibus [& vicis] vt videantur a turbis. Et per hoc notatur vana eorū intentio [vt honorificentur ab hominibus] idest eo fine vt honorent eos homines. Ecce vanæ pompæ appetitus. Chryso, Nō est ingrata deo quæ ab hominibus visa est eleemosyna: sed quæ ad hoc est facta vt ab hominibus visa fit. [Amen dico &c.] Hic ponit exclusionis rationem [Amen dico vobis] idest certe sciatis [receperunt mercedem suam] Glossa. idest merces sua laus humana est. [Te autem faciente &c.] Hic Tertio ostenditur modus faciendi eleemosynam. vnde dicit [Te autem faciente eleemosynam] idest cum opus aliquod misericordiæ facis [nesciat sinistra tua] per sinistram intentio peruersa designatur vanæ laudis, per dexteram intentio sancta implendi præcepta dei vt dicit. Augu. vnde [nesciat sinistra tua] idest nō se immisceat peruersa intētio laudis vel ineptæ lætitiæ: vel elationis [quid faciat dextera tua:] idest cū præcepta

A dei implere contenditis, quasi dicat: quod agit virtus nesciat elatio vel vanagloria [vt sit eleemosyna tua in abscōdito] idest in secreto conscientiæ secundum Glossī. In cōscientia dicitur fieri eleemosyna quando propter deum fit: non quia abscondatur aliquādo ab hominibus. vnde Chryso. Qui propter deum facit elemosynam, neminem videt in corde suo nisi deum propter quem facit; & ideo si præsentibus aliquibus faciat, tamen animus eius non videt illos, & si videatur ab eis potest & econtrario fieri vt nemo sit præsens, tamē ille in corde suo gerit personas quibus vult ostentare. Eleemosyna in abscondito sit quæ nullis misceatur tenebris.

minibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciēte eleemosynam nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: vt sit elemosyna tua in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi.

B b. ¶ Et cum oratis non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus.

lux intus est: tenebræ extra. [Et pater tuus] Ecce Quartum scilicet facienti promissio. Vnde dicit [Et pater tuus qui videt in abscondito] idest qui est discretor intentionum. Ad Heb. 4. Et. 1. Reg. 16. Homo videt quæ foris parent: deus autem intuetur cor. [Redder tibi] scilicet mercedem. Eccl. 5. Alibi: mus est patiens *redditor*. Chryso. *Impossibile est vt bonum opus in abscondito* dimittat deus, quia gloria eius est. Si vis ergo directiones tuas videre, absconde eas. Si enim studueris, nunc latere: tunc deus famose prædicabit toto orbe terrarum præsente.

b ¶ Et cum oratis &c.] Hic Secundo remouet appetitum humani fauoris ab oratione. Et continet tria. Primo excludit humani fauoris appetitum, Secūdo docet orādi modum. ibi [Tu aūt &c.] Tertio orationis debitæ subiungit formam. ibi [Sic ergo orabitis &c.] Prima continet tria. Primo remouet ab oratione, hypocriticum ostentationem, Secundo ostentationis modum & finem ibi [Qui amant &c.] Tertio subdit eorum condemnationem. ibi [Amen dico &c.] Dicit ergo [Et cum oratis] scilicet ex affectu mentis. Sed hic est quæstio literalis, quare non dixit cum oras, *singulariter, sicut superius*, Et *cum facis &c.* *respondeo pluraliter* dicit cum oratis, quia omnium est orare: quia ad hoc non exigitur res temporalis, nisi cordis intentio: sed eleemosynam dare nō non est omnium. Vel dicendum quòd oratio dupliciter fit, in communi sicut in choro: & solitarie &c, [non eritis sicut hypocritæ] foris lucentes, intus ferentes. infra. 23. [qui amant] Sed quæritur quare non dicit, qui orant? respondeo Chrysosto. quia renera non orant sed amant videri, ac si orarent. Iuxta hoc quæritur quare non similiter dixit de eleemosyna. respondeo quia licet dent eleemosynam mala intentione: dant tamē ipsam rem [in synagogis] vbi conueniunt sapientes [orare vt videantur stantes] hoc dicit. quia mos Iudæorum est vt stando orent: quia stando legem acceperunt. Exo. 19. Steterunt ad radicem montis &c. [& in angulis platearum] supple amant orare. Chryso. Quærunt se ab scondere vt dupliciter laudentur. primo, quia orant. secūdo, quia latenter orant [vt videantur ab hominibus] Ecce vana intentio. Chryso. Non in intendunt exaudiri sed videri. Item idem. O insania vanitatis, esse nolunt quod desiderant apparere. Mendaciter orant, cum non orent. Et mendaciter laudantur cum non sint laudabiles. Speciem vacuam religionis vendunt, & verbum vacuum laudis emunt. finito verbo, finitur & bonum quod positum erat in verbo, vnde bene subiungit, [Amen dico vobis:] quasi dicat: pro certo sciatis [receperunt mercedem suam] Gloss. Laudem humanam, sed a me recipient æternam pænam. [Tu autem cum orueris &c.] Hæc est Secūda pars vbi dat orandi modum. Et primo ostendit debitum modum. Secundo excludit ab ipso modo ritum gentilium siue multiloquium. ibi [Orantes autem &c.] Prima in duas. primo dat orandi modum. Secundo subdit promissum ibi [Et pater tuus &c.] Modus autem orandi consistit in tribus. primo in secreto meditationis, secundo in exclusione pravæ affectionis. ibi [Et clauso &c.] Tertio rectitudinē intentionis ibi [ora patrem &c.] Dicit ergo [Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum] idest secretum mentis, & archanum, vt dicit Aug. & Raba. per actum secretæ meditationis. Chrysosto. Deus non voce clamosa pulsandus est, sed conscientia recta placandus: quia non est vocis sed cordis auditor. [Ve intra in cubiculum] ad literam. Et significanter dicit [cubiculum.] quia tunc anima debet ab exterioribus quiescere cum orat. Et tunc est tempus conuenientius, & locus secretior. Chrysosto. Per diem mille te circunderunt cauſæ, & non permiserunt te esse secretum oration. Sed quando ad lectum perueneris, dic animæ tuæ. Anima quomodo expendimus diem? quid boni vel mali fecimus? Roga deum prius, & sic animæ tuæ soporati permitte. Sic faciebat Iudith. 8.

dicb.8.ſic Petrus, Act.10.& Thobias.3.[Et clauſo oſtio]ideſt ex cluſa omni praua affectione & mundana,vel ſenſibus exterioribus clauſis,vt dicit gloſſ.Eſa.26.Vade populus meus in cubicula tua, & claude oſtia tua ſuper te[ora patrem]Gloſſ.qui oratur in ſpiritu & veritate.Io,4.Ora non de mundanis. Iſidorus. Longe eſt a deo animus qui in cogitationibus ſæculi fuerit occupat².

Amẽ dico vobis,receperunt mercedem ſuam. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum: & clauſo oſtio, ora patrem tuum in abſcondito: & pater tuus qui videt in abſcondito reddet tibi.

Hiero.Aliud eſt narrare neſcienti : aliud rogare ſciẽtem . Illic indicium, hic obſequium:[in abſcondito]ideſt cordis intimo.Chryſo. Orans nil noui faciat quod aſpiciant homines, nec voce clamet, nec manus expandat , nec impudenter oculos tollat ad cælum vt notabilis fiat.[Et pater &c.]Ecce promiſſum ſubdit dicens[Et pater tuus qui videt in abſcondito]ideſt qui intuetur cor.Heb.4.Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius[reddet tibi]Non dicit dabit]quia iam ſe debitorem conſtituit ideſt pro certo retribuet tibi mercedem.Chryſo.Intende dei philantropiã id eſt amorem quem habet ad homines:& miſericordiam dei cũ admiratione conſidera , cum pro his quoque quæ a nobis rogatur bonis:mercedem ſe pollicetur daturum.[Orantes aũt &c.] Hic excludit ab oratione multiloquium.Vbi primo ponit multi loquii prohibitionem Secundo prohibitionis rationem,ibi[Nolite &c.]Dicit ergo[Orantes autem nolite multum loqui]ideſt in verbis multis nolite confidere.Contra 1. The.vl.Sine intermiſſione orate. præterea,Dominus multum ſtetit in oratione. infra 26.& Luc.6.Reſponſio ſecundum Aug. damnat multiloquium de infidelitate', ſed non orationes quas in cordis puritate ſancti faciunt.vnde Anſel.Non eſt peccatum orare cum cordis deuotione per multiloquium[ſicut ethnici faciunt]gentiles enim multiplicant verba in orationibus, Primo vt indicarent intentionem ſuam dæmonibus quos adorabant:quia aliter non potuiſſent cognoſcere.vnde Augu Gentilibus erat neceſſaria verborum multiplicitas propter dæmones.Secundo vt dæmones abſentes, ad ſe reuocarent.Et huic cauſę alludit Helyas.3.Reg.18 dicens ſacerdotibus Baal cum diu oraſſent.Clamate voce maiore.Deus enim veſter eſt,& forſitam loquitur,aut in diuerſorio eſt,aut forte dormit vt excitetur.Tertio vt verborum perſuaſione inclinarẽt eos ad miſerẽdum. vnde ſubdidit[putant enim quòd in multiloquio exaudiantur]ideſt opinantur quòd in multitudine verborum per ſuaſibilium præces eorum effectui mancipentur. Et quia illi ita faciunt[ergo vos]mei fideles[nolite aſſimilari eis]ſcilicet in multiloquio vt credatis deum inclinari perſuaſibilibus verbis. Iſido. Non in multiloquio exaudiuntur homines:quaſi pluribus verbis conentur deum inflectere.Item vt putetis deum veſtrũ ignorare quod petitis[ſcit enim &c.]Ecce ratio prohibitionis quã ſi dicat.Non oportet vos multis verbis orare:ſed rebus , & cordis affectu ſimplici.dicit Rabanus[quia ſcit pater veſter quid opus] ideſt quid neceſſe[ſit vobis]antequam petatis.Quare ergo oportet orare ? Reſponſio non vt doceas ſed inflectas , vt familiaris efficiaris,vt humilieris,vt peccatorum tuorum rememoreris. Et ſignater dicit[Pater veſter]Chryſo. Dicendo, pater : & veniam peccatorum,& pœnarum interitum,& iuſtificationem,& ſanctificationem,& liberationem: & filiorum adoptionem: & hęreditatem dei,& fraternitatem cum vnigenito copulatam,& ſancti ſpiritus dona largiſſima,vno ſermone ſignificauit.Quærit hoc Hieron.& Rabanus.Si nouit deus antequam petamus,ad quid ſcienti petimus? Reſponſio . Multiplex eſt cauſa quare ſcienti loquimur & oramus.Prima vt nos profiteamur & ſciamus hſe nos ab eo quod petimus.vnde Rabanus.Non eſt opus narrare ſed obſecrare,Secunda vt exemplum præſtetur.vnde Rabanus.Vult deprecari:vt bonitas eius deriuetur ad populos.Tertia vt mens noſtra excitetur.Vnde Hiero.Nos tempore orandi excitamus.4.vt deuotio excitetur aſtantibus.Hiero.Loquimur,non vt noſtræ faciamus indicium voluntatis,ſed vt excitemus obſequium pia deuotionis.Quinta vt deſiderium accendatur.Sexta vt cor purgetur.De his duobus. Gloſſ interli.verbis cor accendirur, & præcibus ſerenatur.Septima vt animus occupatus circa ſancta verba retraharur.a ſuperfluis cogitationibus.

c ¶ Dominus dixit[Sic orabitis]non hoc orabitis . Non prohibet aliud ab hoc orare,ſed docet ſic orare.Vnde hæc oratio habetria.Eſt enim breuis,perfecta,& efficax.Breuis eſt vt omnes poſſent capere tam docti quàm indocti.Item vt daret fiduciam de facile impetrando.Vnde Eſa.10. Verbum abbreuiatum faciet dominus.Item perfecta eſt.Ipſe enim deꝰ tradidit hanc,& dei perfecta ſunt opera.Item efficax.vnde Apoſtoli dicebant.Doce nos orare.Ipſe autem ſic dixit.Sic orabitis.Pater noſter qui es in cælis &c.Et in hac oratione ſicut in oratione rhetorum , duo facit. Primo captat beneuolentiam.Secundo docet quid petendum.Captat beniuolentiam,ſed alio modo quàm capret homo homini beniuolẽtiam,vt ſcilicet flectat eum ad ſe.Captamus autem nos dei beniuolentiam vt eleuemur ad eum.Requiruntur duo ad dãtem,quod poſſit, & velit.Et vt velit, dicit [Pater] Si enim eſt pater,vult vtilitatem filiorum , quòd poſſit oſtendit ſubdẽs[Qui es in cælis] Si enim eſt in cælis, põt quod vult. Hoc autẽ quod dicit[Pater noſter]valet ad ſi dei inſtructionẽ . ſit remouet duos errores,qui deſtruebant orationem.Quidam enim dicebant deum nõ habere curam de humanis,vt habetur Ezech. Nono Dereliquit dominus terram dominus non videt. Quidam autem dixerunt quòd habet curam,& prouidet de omnibus , ſed prouidentia dat neceſſitatem rebus,& ſic non oportet orare,quia ſi prouidet deus,ita erit.Sed iſtas opiniones deſtruit cum dicit. [Pater.]Si enim eſt pater,prouidet filiis,vt habet Sap.12. Nõ eſt autem alius deus quàm tu:cui eſt cura de omnibus . Item pater dicitur ad filium,vt dominus ad ſeruum . In eo enim quòd ipſe pater eſt:dicimus nos liberos. Non enim dicitur pater aliarum rerum.Si ergo ſumus liberi,habemus libertatem , & arbitrii. ergo aliquid eſt a nobis.Per hoc vero ꝙ dicit [qui es in cælis]oſtendit omnia impetrabilia.quando ipſe, ibi immobilis eſt . Quia ſicut ipſe qui eſt in cælis,diſpoſuit effectus produci ex cauſis,ita prouidit talem petitionem per talem orationem nobis dari,Vnde, valet ad ſubleuandum ſpem Luc.11.ſi vos cum ſitis mali noſtis bona data dare filiis veſtris quanto magis pater veſter cæleſtis &c. Item Pater,valet ad excitandum charitatem,naturale eſt , quòd a patre diligatur filius Ephe. 6. filii obedite parentibus veſtris in Domino &c.Item inuitamur,ad imitãdũ,ſup.5.vt fitis filii patris veſtri&c.Itẽ ad humilitatem prouocamur , Malach.1. Filius honorat patrem &c.Si ego pater,vbi eſt honor meus? Item dicens pater noſter,affectus ordinatur ad proximum ,quia ſi vnus pater omnium , non debet contemnere quis proximum ratione generis. Item dicit . Pater noſter. Non dicit. Pater meus , quia Chriſtus voluit teruare quod ſibi proprium eſt , quia quadam ſingularitate eſt filius dei.vnde dicit.Ioã.20.Aſcendo ad patrem meum , & patrem veſtrum , quia aliter meum aliter veſtrum . Item docuit pro toto populo orare. Chryſoſto. Dulcior eſt apud deum oratio quam non tranſmittit neceſſitas :ſed fraternitas . Secundo ad captandum beneuolentiam dicitur . [Qui es in cælis] non pro corporali loco : quia cælum , & terram ego impleo dicit dominus. Hierem.23.ſed propter eminentiam.Vnde per hoc infimis prouidetur, vt conſiderent per id quod ſupremum eſt in corporibus , quòd deo debent obſequi : propter hoc verſus orientem oramus , quia ab oriente veritur cælum . Et ſicut cælum ſupra corpus.ita deus ſupra ſpiritum Vnde ſicut corpus conuertitur ad cælum,ita ſpiritus conuertitur ad deum . Vt ergo ſpiritus reuocetur a terrenis.dicit.Pater noſter,qui es in cælis.Aliter per cælos,ſancti intelliguntur.Eſa 1. Audite cæli , & auribus percipe terra. & pſal.21.Tu autẽ in ſancto habitas . Dat enim fiduciam impetrandi,quia non longe ſunt a nobis.[Sanctificetur nomen tuũ.]Hic captata beniuolentia accedit ad petitiones,ſed omnis petitio habet deſiderium . Vnde in hac oratione continetur omne quod homo deſiderare poteſt : & eo ordine quo petere debet.homo enim deſiderat conſequi bonum,& vitare malum.Quatuor autem petuntur deſideranda. Deſiderium enim tẽdit in finem.Vnde in vnoquoque quod primo deſiderandum eſt, eſt finis.Finis autem eſt deus.vnde honor dei primo eſt petendus & hoc tangitur.[Sanctificetur nomen tuum.]Item petenda ſunt quæ ad nos pertinent.Et primum eſt gloria dei. Et hæc tangitur [Adueniat regnum tuum]Item *virtutes*,& *merita* bona. Et hoc tangitur[Fiat voluntas tua &c.]Item ſubſidia mortalis vitæ, ſiue temporalia,ſiue ſpiritualia.Et hoc tangitur[Panem noſtrum quotidianum]ſiue intelligas panem temporalem , ſiue ſpirituale vel ſacramentalem.Item malum eſt vitandum,Cõtra bona ſunt quædam impedimenta,contra primum non eſt impedimentum, quia ſemper eſt honorandus deus,ſiue velis ſiue nolis habere beatitudinem impedit peccatum.Ideo peti [Dimitte nobis debita noſtra &c.]Virtutes etiam & operationes bonas impedit tentatio.Ideo dicitur[Et ne nos inducas in tentationem]Habere neceſſaria huius vite impedit malum.ideo dicitur[Sed libera nos a malo [Sanctificetur nomen tuum]Semper ſanctificatum eſt : quomodo ergo petimus?Exponitur ſic,Sanctificetur ideſt quod in ſe ſanctum eſt , manifeſtetur in nobis,non quòd accreſcat.ſibi ſed nobis accreſcit manifeſtatio gloriæ ſuæ.Aliter Chryſoſtomus. Sanctificetur &c.ideſt ſanctificetur ex operibus noſtris.ideſt det nobis talia opera facere ut ſanctificetur &c.Secundum Cyprianum.Sanctificetur ideſt ſanctifica nos *in nomine tuo*.Eſa. 8.Et erit uobis in ſanctificationem.Sed ſanctificari eſt,ut qui nõ ſunt ſancti ſanctificẽtur , & ut ſancti in ſanctitate perſeuerent , & ſi quidem ſanctificati non ſint,contrarium amoueatur.Sequitur[Adueniat regnũ tuũ] ideſt fac nos ad regnum tuum peruenire,ut dicitur.Venite benedicti,percipite regnum &c.Aliter.Auguſt.in ſermone domini in monte. Deus regnare incœpit cum mundum redemit.Adueniat ideſt veniat conſummatio regni tui.Luc.21.Prope eſt regnum dei. Vel ſic. Adueniat regnum tuum ideſt regnes in nobis,non peccatum. Vnde Ro. 8.Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore.Sed non poteſt uenire quis ad regnum cæleſte niſi fiat cæleſtis: ideo petimus ut fiamus cæleſtes.[Fiat uoluntas tua ſicut in cælo] ideſt fac nos cæleſtes.Vnde petimus ut uoluntas dei impleatur per nos,& hoc fruſtra.niſi a deo eſſet : ideo dicitur [Fiat voluntas tua]quia deus operatur in nobis.Sed quid?[Sicut in cælo & in terra]ideſt ſicut angeli faciunt uoluntatem in cælo,ſic nos terreni faciamus in terra . Vel aliter. Fiat uoluntas tua.ſicut in Chriſto ſic in eccleſia.Vnde. Fiat *uoluntas tua* ſicut in cælo ideſt in Chriſto,& in terra ideſt eccleſia.Vel aliter.Per cælum ſancti, per terram peccatores.Vnde[fiat &c.]ideſt conuerte peccatores ut ſeruiant tibi ut iuſti,vnde pſal. 17. Illuminas lucernam meam domine , illumina tenebras meas . Vel aliter: quia ſpiritus comparatus ad carnem , ita contrariatur . Vnde Apoſtolus.Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mẽtis meæ.Rom.7.Vnde[fiat &c.]ideſt Sicut ſpiritus cõcordat uoluntati tuæ,ſic & caro.Et nota quòd dicitur.Sanctificetur nomen tuum & non ſanctificemus . Et hoc eſt , quia ad ſalutem requiritur perſona dei,& liberum arbitrium.Sed ſi in prima perſona peteretur,iam uideretur quòd ſolum ad liberum arbitrium pertineret.[Panem noſtrum ſuperſubſtantialem da nobis hodie.] Poſtquam docuit petere gloriam, & beatitudinem , & operationes utrutrum : hic docet petere quæ ſunt neceſſaria ad præſentem uitam,cum dicit.[Panem noſtrũ &c.]Hoc autem exponitur quatuor modis ; primo exponitur de pane qui eſt Chriſtus,qui dicit de ſeipſo. Io.6. Panis quem ego dabo,caro mea eſt pro mundi vita.Sed dicit,noſtrum,quia non cuiuſcumque led fidelium ſolum . Eſa.9. Paruulus natus eſt nobis &c. Vnde ex quo quis baprizatus eſt , ius habet in iſto pane . Sed hoc quod dicit ſuperſubſtantialem,loco eius habetur in græco vſion,ideſt peculiarem,& quòd ſit ſuperſubſtantialis habetur ad Ephe.primo. Conſtituens ad dexteram ſuam in cæleſtibus ſupra omnem principatum,poteſtatem , & virtutem , & dominationem . Iſte panis eſt quotidianus qui quotidie debet ſumi non a quocumque,ſicut in libro de eccleſiaſticis dogmatibus dicit Auguſt.quòd quotidie recipere,nec laudo,nec vitupero,ſed in eccleſia quotidie debet ſumi a fidelibus,& percipiatur ſi non ſacramentaliter tamen ſpiritualiter.Sed orientales aliam conſuetudinem habent , quia in aliquorum eccleſiis non celebratur niſi ſemel in hebdomada . Et Aug.in ſermone domini in monte dicit,quòd illud ſuſtinetur. [Da nobis.]Sed qualiter dicitur,Da nobis, ſi noſtrũ eſt ? Cyprianus.Da nobis,ideſt da ita viuere quòd per peccatum non reddamur non idonei ad habendum iſtum panem. Non enim datur ei qui indigne recipit:ſed aſſumit in dãnum ſuum.Qui enim manducat,& bibit indigne,iudicium ſibi manducat , & bibit,vt habetur 1.ad Corinth.11.Sed quid eſt quòd dicit.hodie.Dicendum quòd hodie aliquando accipitur pro præſenti die,aliquando pro tota vita noſtra. Vnde[Da nobis hodie] ideſt vt in tota vita noſtra poſſimus percipere : quia in hac vita tantum eſt neceſſarius.In alia enim habita ueritate,non indigebimus. Vnde in hac vita,& nunc peculiaris eſt, tunc continuus. Alia expoſitio,vt per panem deus vel diuinitas intelligatur.In Luc.17.Beatus qui manducat panem in regno cælorum.pſal.68.Panem angelorum manducauit homo.Vnde, da nobis hodie,da vt in præſenti vita poſſimus ea frui. Item aliter poteſt exponi de pane ſapientiæ. Vnde, Venite comedite panem meum.Ille enim comedit panem ſapientiæ , qui inquirit documenta ſalutis qui facit diuina præcepta.Quarto exponitur de pane corporali.dixerat . Sanctificetur &c. Et fiat voluntas tua &c. Vnde docuerat nos cæleſtes eſſe , ſed memor fragilitatis noſtræ docet nos petere terrena ad vitam neceſſaria & non ſuperflua ſed neceſſaria . Vnde habentes alimenta, & quibus tegamur,his contenti ſumus. Idẽ petiit Patriarcha Iacob.Si dederis mihi panem quo veſcar, & veſtes quibus operiar &c.Sed dicit[noſtrum] quia de proprio , non de rapina.

Alia ratio quare dicit noſtrũ quia hoc datur ad neceſſitatem . Vnde debemus accipere vt communia : vt dicebat Iob. Si comedi bucellam panis ſolus.Sed quid eſt quòd dicit ſuperſubſtantialem.

Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et ne nos induc as intentationem: ſed libera nos a malo. Amen.

Hoc ideo dicit:quia vt dicit Aug.in lib.de oratõ deũ ad probam, id quod eſt præcipuum in vita hominis eſt panis. Eccle. 28.Initium vitæ hominis aqua & panis. Vnde per hunc omnia quæ ſunt ſubſtantialia ad vitam intelliguntur . Sed dicit [quotidianum]ideſt pro hac vita breui,ſi enim peteret ad longum tempus,contrariaretur petitioni ſuæ , quæ dixit. Adueniat regnum tuum.ideſt ad nos veniat,ſi ergo longa petitio eſſet contrariaretur orationi præcedenti . Item vt ſuperfluitatẽ tollat,quia quod neceſſarium,eſt ad diem : contra quoſdam qui plus expendunt vno prandio quàm neceſſe eſſet in multis diebus.Item dicit.[Da nobis,]Chryſoſto. Temporalia habent boni & mali,boni ad vtilitatem,mali ad damnum,boni igitur a deo,mali a diabolo.Alia ratio,ſicut ſi aliquis offerret panem ſacerdoti ad ſanctificãdum,poſtea peteret a ſacerdote iam ſanctificatum,ſic dicitur.[Da nobis.]ideſt ſanctifica nobis, & ſanctificatur per orationem.Et quia noluit vt peratur ad longum tempus,ideo dicit[Hodie]vel hodie ideſt in vita iſta Sed quæritur quare dominus prohibuit ſolicitudinem.Vnde dicit:[Nolite ſoliciti eſſe &c.]Hic autem docet petere. Sed homo licite poteſt deſiderare quæ neceſſaria ſunt ad vitam, & non ſolum quæ ad vitam,ſed quæ ad ſtatum , quia plura ſunt neceſſaria regi quàm comiti.Vnde licet hæc petere,ſed aliud eſt deſiderare,& aliud ſolicitum eſſe. Item videtur quòd non petendũ ſit niſi ad unum diem,quia dicit hodie.ſolutio . Non intendit quin cogites de futuro,ſic enim periret populus dei , quia ſic non eſſet congregãdum in æſtate quod comedendũ eſt in hyeme,ſed ſolicitudinem remouet de futuro. Sequitur. [Dimitte nobis debita noſtra &c.]Hic intendit ponere petitiones quæ fiunt ad remotionem mali , & primo magis principale quod magis impedit.Hoc autem eſt peccatum:idco dicit [Et dimitte nobis &c.] quia contra eum peccauimus,nos enim indigemus de bono dei.Hierony. Indignum eſt quòd agamus aliquid contra deum:quando tu peccas,tu vſurpas quod dei eſt: quia voluntas dei eſt regula omnium,ſi ergo dimittis voluntatem dei pro voluntate tua,vſurpas quod dei eſt.Ideo dimitte nobis peccata.Et hoc ille petebat pſal.38. Dimitte mihi vt refrigẽrer prius,quàm abeam,& amplius non ero . Et per hoc duos errores excludit.Error ſcilicet Pelagii, qui dicebat quòd ſine peccato poterat homo viuere,& hoc eſt falſum, quia eſſet aliquis qui non poſſet dicere hanc orationem:ſed hanc dominus dedit omnibus,omnes ergo peccatum habent.Et Ioannes in prima canonica , cap.1 . Si dixerimus quòd peccatum non habemus,nos ipſos ſeducimus &c.Itẽ alius error quòd ſi quis peccauit non poteſt agere pœnitentiam , ſed hoc non doceret dominus petere,niſi vellet remittere . Vnde Ioan.1. Dedit eis poteſtatem filios dei fieri,quod non fieret niſi remitterentur peccata[Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris] Debitores dicuntur duobus modis:vel quia peccant contra nos , vel quia aliquid nobis debent, ut pecuniam & huiuſmodi . Non ergo docet vt dimittam debita pecuniæ,ſed debitum quo peccauit contra me,vel etiam ſi offendit me pro ſoluenda pecunia,offenſam teneor dimittere nõ pecuniam.Indignum enim eſſet quòd peteret miſericordiam,ſi remittere non vellet. Vnde eccle.28.homo homini ſeruat iram, & a deo petit medelã . Sed ſunt multi qui nolunt dimittere,debent ne dicere. Pater noſter &c.Quidam enim ſubtrahebant verbum illud. Sicut & nos &c.ſed talis omittens peccat,quia formam eccleſiæ non ſeruat.Dicendum ergo quòd licet ſit in peccato,debet dicere, quia debet facere quicquid boni poteſt,quia licet non ſint meritoria ad vitam æternam,tamen ſunt proficua ad impetrandam gratiam.Item oratio dicitur in perſona eccleſię. vnde licet ipſe non remittat:tamen eccleſia remittit.Item quærit Auguſtinus ſi ſolum illis qui remittunt offenſas dominus remittit.Et vult Auguſtinus quòd eo tenore dimittamus quo dimittit dominus . Dominus enim rogantibus dimittit . qui ergo paratus eſt roganti dimittere,fructum recipit orationis [Et nemo

nos inducas in tentationem] Cyprianus exponit sic. Et ne nos, F
ideſt non ſtras nos perduci in tentationem. Tentatio enim vti
lis eſt, ſed ille inducitur in tentationem, qui tentationi ſuccũ
bit, multi volunt igne calefieri, ſed non igne comburi, Fidelis
deus qui non permittit vos tentari vltra quàm poſſitis. Et per
hoc amouetur er-
ror Pelagii, qui di
cebat quòd homo
poterat perſeuera
re per liberum ar-
bitrium, Et hoc
amouet cum do-
cet non conſentire
tentationi. Ad
Phil. 2. Deus ope-
ratur in nobis vel
le & perficere pro
bona voluntate.
Vltimum eſt [Sed
libera nos a ma-
lo] præſenti, vel fu
turo, pœnę, vel cul
pę. Vnde Auguſtinus in hoc verbo. Omnis homo lacrhymas
fundit, ita dicebat ille pſal. 58. Eripe me de inimicis meis deus
meus. Sequitur autem [Amen. Ideſt ita fiat. Hebræum eſt, da-
tur ſecuritas impetrandi, ſi tales fuerimus q̃ dimittamus &c.
In græco adduntur tria verba, quoniam tuum regnum, & ve-
ritas, & gloria. Et hæc tria tribus præmiſſis reſpondent: vel ſic.
tu potes quia tuum regnum, tua eſt virtus quæ poteſt dona-
re. Item totum ad gloriam dei. pſal. 117. Nõ nobis domine nõ
nobis, ſed nomini tuo da gloriam.

d ¶ [Cum autem ieiunatis &c.] Hæc eſt tertia pars ab illo H
loco Cum facis eleemoſynam &c. in qua excludit appetitum
humani fauoris a ieiunio. Vbi primo excludit a ieiunio modũ
indebitum. Secundo ſubiungit modum ieiunandi debitum, ibi
[Tu autem cum ieiunas &c.] In prima dicuntur tria. Primo
diſſuadet hypocritarum ſimulationem. Secũdo, ponit ſuę obtẽ
tionis peruerſam intentionem. ibi [exterminant &c.] Tertio
ſubiungit eorum condemnationem. ibi [Amen dico vobis &c.]
Dicit ergo [Cum ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ] per hoc
quòd dicit [nolite] prohibet non ſolum facere ſed velle, quia in
voluntate radix merendi, & demerendi eſt [triſtes] ſignanter di
cit fieri triſtes, & non eſſe, quia iſta triſtitia ſiue ſimulatio ſo-
lum in apparentia eſt Chryſo. Dum fingunt ſe ieiunare, non
ſunt triſtes, ſed fiunt [Exterminant] Ecce peruerſa intentio,
quia exterminant ideſt extra proprios terminos humanæ cõdi
tionis ponunt, ſecundum Augu. & Rabanum [facies ſuas] in I
quibus magis apparent boni. Auguſtinus. Sicut de nitore ve-
ſtium iactantia, ſic de nimio ſqualore, & macie [vt appareant
hominibus] qui vident ſolum exteriora 1. Reg. 16. [ſic unãtes]
ideſt abſtinentes. Iſidorus ſuper Amos. Qui cibis abſtinent &
mala agunt, dæmones imitantur, quibus culpa adeſt & cibus
abeſt. Chryſo. Siquis ieiunat & triſtem ſe facit, hypocrita eſt.
Quanto nequior eſt qui non ieiunat, ſed in facie ſua argumen
tis quibuſdam fingit venalem pallorem? [Amen &c.] Hic ſub-
iungitur eorum cõdemnatio. Vnde dicit [Amen] ideſt vere [di
co vobis. receperunt mercedem ſuam] non dei, ideſt laudẽ quã
intendebant. Grego. in homelia. In caſſum caro attritur, ſi a
ſuis voluptatibus animus non refrenatur. [Tu autem &c.] Hic
ſubdit debitum ieiunandi modum. Et primo hortatur ad ip-
ſum. Secundo ponit promiſſum. ibi [Et pater tuus &c.] Quan-
tum ad primum dicit. [Tu autem cũ ieiunas vnge caput tuũ]
quadrupliciter. primo caput ideſt mentem oleo nitoris conſciẽ
tiæ, ne diabolus per capillos ideſt cogitationes teneat. Heſter.
ſecundo. Virgines oleo mirtyno vngebantur. Secundo oleo
charitatis, hoc inunguntur pugiles ideſt actiui boni. Matt. 25. K
Prudentes virgines acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampa
dibus. Item oleo compaſſionis, & miſericordiæ, quo debent
inungi prælati. Eccl. 9. Oleum de capite tuo nõ deficiat. Chry-
ſoſto. Caput tuum Chryſtus eſt. Elurientem ciba, ſitientem po-
ta. & ſic caput tuum vnxiſti oleo miſericotdiæ, qui clamat in
euangelio. Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.
Item oleo ſpiritualis letitiæ, quo inſunguntur reges, ideſt contẽ-
platiui. Exod. 29. Sanctificabis vaſa tabernaculi oleo. vnde
Hiero. & Aug. Paleſtinis mos erat caput vngere. Ergo [caput
vnge] ideſt hilarem, & feſtiuum te exhibe [Et faciem tuam la-
ua.] Chryſoſtomus. Facies eſt conſcientia. laua ergo faciem tuã
quadruplici lotione. Primo per veram contritionem. Hiere. 4.
Laua a malitia cor tuum Hieruſalem, vt ſalua ſias. Secundo
per confeſſionem. Eſa. 1. Lauamini mundi eſtote &c. Tertio
per tribulationum perpeſſionem. Apoc. 7. Lauerũt ſtolas ſuas
& dealbauerunt eas in ſanguine agni. Quarto per deuotam

d ¶ Cum autem ieiunatis, nolite
fieri ſicut hypocritæ triſtes. Exter-
minant enim facies ſuas: vt appa-
reant hominibus ieiunantes. Amẽ
dico vobis, quia receperunt mer-
cedem ſuam. Tu autem cum ieiu-
nas, vnge caput tuum, & faciem
tuam laua, ne uideris hominibus
ieiunans, ſed patri tuo qui eſt in ab G
ſconſo, & pater tuus qui videt in
abſconſo reddet tibi.

e ¶ Nolite theſaurizare vobis the

ſauros in terra, vbi ærugo & tinea
demolitur, & vbi fures effodiunt
& furantur. Theſaurizate autem
vobis theſauros in cælo, vbi nec ę-
rugo nec tinea demolitur, & vbi
fures non effodiunt nec furantur.
Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt cor
tuum. Lucerna corporis tui, eſt o-
culus tuus. Si oculus tuus fuerit
ſimplex, totum corpus tuum luci-
dum erit. Si autẽ oculus tuus fue-
rit nequam, totum corpus tuũ te-

oratorem. Geneſis. 18. Afferam pauxillum aquæ vt lauentur
pedes veſtri. Vel [Laua faciem] ideſt intellectum a curioſitate,
& affectum ab illicito amore [ne videatis hominibus ieiunare]
Non prohibet ſimpliciter videri, ſed velle videri quaſi dicat:
ne velis fauorem vel laudem pro ieiunio ab hominibus capta-
re [ſed patri tuo] per creationem & recreationem, & cõſeruationẽ] qui
eſt in abſcondito] Gloſſa, ideſt in
corde per fidem. Eſa. 45. Vere tu es
deus abſconditus. Et pater tuus.] Ec
ce promiſſum [qui videt in abſcondi
to] ideſt in humili
& pura conſcien-
tia [reddet tibi.]
Sapien. 10. Red-
det deus laborem

ſanctorum ſuorum.

e ¶ Poſtquam docuit nos de ieiunio, docet nos de eleemoſy-
na, & dicit. [Nolite theſaurizare vobis theſauros in &c.] Sed
videtur quòd hoc non ſit verum. quia regibus conuenit theſau-
rizare. Sed dicendum, quòd per theſauros intelligit abun-
dantiam. Et hæc duplex: neceſſaria, & ſuperflua, quod non eſt
neceſſarium vni, eſt neceſſarium alteri. Et ideo cum rex multis
indigeat, multa poteſt congregare: vni ſimplici peccatum eſ-
ſet, quod non eſt regi, quia indiget defendere regnum. Item
prohibet his, qui videntur habere fiduciam in eis. Vnde primæ H
ad Thim. vltimo. Diuitibus huius ſæculi præcipe non ſublime
ſapere, nec ſperare in incerto diuitiarum ſuarum. Barach. 3.
Vbi ſunt principes gentium, qui argentum fabricant ſiue the-
ſaurizant, & aurum in quo confidunt homines? Item prohi-
bet propter inſtabilitatem, quia cito amittuntur. Et ponit tria
quæ in diuitiis habentur: metalla & hæc rubigine conſumun-
tur: veſtes, & hæc tineis: & quædam quæ neutro modo, vt lapi
des pretioſi. Alia litera habet, nec commeſtura. Vnde tripliciter
deſtruuntur. Aut ex principio intrinſeco, & ſic tinea quæ
innaſcitur veſtibus. Vnde [Vbi ærugo & tinea] aut ex luxuria
poſſidentis. ideo [commiſtura] quandoque ab extraneis. Vnde
dicit [vbi fures &c.] Si aliquis dicat quòd hæc non ſunt, Dicẽ
dum, & ſi non ſint, tamen ſæpe contigit & ſi non contingit,
poſſibile tamen eſt contingere · ideo arguit eas incertas eſſe.
Item exponitur miſtice. Aerugo apparet, tinea latet. Vnde per
ærugine peccata corporalia, per tineam ſpiritualia. Item quæ
dam ſunt peccata quæ per ſeipſos faciunt homines, quædam
quæ cum alio, & illa magis nocẽt. dicit. [Nec fures &c.] Vel di
cit propter theſauros ablcõditos. Item per ærugine ſuperbi.
Eccl. 12. Sicut æramentum æruginat nequitia eorum, tinea cor
rodit veſtimenta, & hæc ſignificat exteriora opera quæ per in-
uidiam corroduntur. Prouer. 25. Sicut tinea veſtimento & ver
mis ligno, ita triſtitia viri nocet cordi. Item fures per vanam
gloriam. fures ideſt demones, quia cum non poſſint decipere
homines per alia peccata, decipiunt per vanam gloriam. Item
ponit ſtabilitatem diuitiarum cælestium. Vbi dicit. [Theſau-
rizate vobis &c. Et hic Auguſt. Theſaurizate vobis [in cælo]
non in aliquo loco corporali, ſed in cælo. ideſt in ſpiritualt-
bus bonis ideſt abundantiam bonorum meritorum acquirite.
& dicit [vobis] non deo, quia nihil accreſcit ei. Iob. 35. Si iuſte
egeris quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? Docet
autem dominus, vnde hoc acquiritur. ſ. per eleemoſynam, di-
cens Lu. 19. Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ha-
bebis theſaurum in cælo. Ibi enim nulla eſt corruptio, quia
corruptibile hoc induet incorruptionẽ 1. Corint. 15. ſequitur.
Vbi eſt theſaurus tuus &c. Docet contrariam concluſionem
eſſe nociuam, [& hoc quia cordis diſtractionem habet, quia ſi
terrena diligis, ibi erit cor tuũ, ubi enim amor ibi oculus &c.
oculi ſtultorum in finibus terræ. Sed quia pauci ſunt qui con-
ſiderent iſtud, ideo oſtendit quantum ſit periculum, per exem
plum. [Lucerna corporis tui] Et hoc primo exponitur de ocu-
lo corporali, ſicut lucerna dirigit greſſus hominis, ſic oculus.
Vnde [ſi oculus tuus fuerit ſimplex &c.] ideſt fortis ad videndũ,
corpus totum erit lucidum ideſt dirigetur ad faciendum, ſi ne
quàm ideſt lippus & obſcurus, [totum corpus tuum tenebro-
ſum erit] ideſt omnia opera tua fient ad modum tenebrarum.
[Si ergo lumen quod in te eſt &c.] Lumẽ quod in te eſt, eſt cor
& mens. ſi ergo ad terram dirigatur, & omnes ſenſus hominis
ad terram dirigentur. Aliter exponitur de oculo ſpirituali. Lu
cem enim induxit ad probandum, ſicut hominis ratio. Prouer.

10. Lucerna domini ſpiraculum hominis. Vnde [ſi oculus tuus A
fuerit ſimplex] ſic quòd ratio tua dirigatur in deum [totum
corpus tuum] ideſt omnia membra tua a peccato ſeruabuntur,
ſi non, inuoluentur in operibus tenebrarum. Vel [lucidum] in
reſurrectione ſanctorum. infra. 13. Tunc iuſti fulgebunt ſicut
ſol. Item per oculũ ſignificatur in-
tentio. Vnde qui
vult operari, ali-
quid intẽdit: vnde
ſi intentio tua ſit
lucida. i. ad deum
directa, totum cor
pus ideſt operatio
nes tuę erunt luci
dæ. Et hoc intelligi-
tur in ſimpliciter bonis. Itẽ per
oculum intelligitur fides, vnde ſi
ſimplex eſt ita q̃ tendat in deum. i.
non vacillet &c.
ad Ro. 14. Quod
non eſt ex fide,
peccatum eſt. Itẽ
per oculum ſignifica
prælatus, qui
eſt oculus ſubdito
rum. vnde cũ præ-
lati boni dirigunt
plebes tota popu-

nebroſum erit. Si ergo lumen
quod in te eſt, tenebræ ſunt, ipſe
tenebræ quante erunt? Nemo
poteſt duobus Dominis ſeruire.
aut enim vnum odio habebit, &
alterum diliget, aut vnum ſuſti-
nebit & alterum contemnet. Non
poteſtis Deo ſeruire, & mammo-
næ. Ideo dico vobis. ne ſoliciti B
ſitis animæ veſtræ quid manduce-
tis, neque corpori veſtro quid
induamini. Nonne anima plus
eſt, quàm eſca, & corpus pluſ-
quam veſtimentum? Reſpicite
volatilia cæli, quæ non ſerunt ne-
que metunt, neque congregant
in horrea, & pater veſter cæleſtis
paſcit illa. Nonne vos magis plu-
ris eſtis illis? Quis autem veſtrum
cogitans poteſt adijcere ad ſtatu-

ram ſuam cubitum vnum? Et
de veſtimentis quid ſoliciti eſtis?
Conſiderate lilia agri, quomodo
creſcunt. Non laborant, neque
nent. Dico autem uobis, quoniam
nec Salomon in omni gloria ſua
coopertus eſt ſicut unum ex iſtis.
Si enim fœnũ agri quod hodie eſt
& cras in clibanum mittitur Deus
ſic ueſtit, quanto magis uos mo-
dice fidei? Nolite ergo ſoliciti eſ-
ſe dicentes, Quid manducabimus
aut quid bibemus, aut quo ope-
riemur? Hæc enim omnia gen-
tes inquirunt. Scit enim pater
veſter quia his omnibus indige-
tis. Quærite ergo primum re-
gnum Dei & iuſtitiam eius, & hęc
omnia adijcientur uobis. Noli-
te ergo ſoliciti eſſe in craſtinum.

li congregatio lucet virtutibus &c. Eccle. 10. Secundum iudi-
cem populi ſic & miniſtri eius. Sequitur. [Nemo poteſt duobus
dominis ſeruire &c.] Quia dixerat quòd theſaurizatio diſtra-
hit a deo, ideo fugienda dicitur, quia non ſolum diſtrahit, ſed
alienat a deo, quia nemo &c. ſeruus eſt qui ipſum quod eſt, al-
terius eſt, ſed impoſſibile eſt quòd animus feratur ad duos fi-
nes ſimul & ſemel (dico contrarios & diſſentientes.) Item no
ta quòd quidam dominantur vt ſubditi dirigantur. Quidam
autem vt timeantur. dominus & diuitiæ ſunt contrarii domi-
ni, ideo non poteſtis &c. Sed nota quòd aliud eſt habere diui-
tias vt dominus, aliud vt ſeruus. Habet enim vt dominus qui
bene vtitur illis, & inde facit fructum, ſed ille eſt ſeruus diui-
tiarum, qui fructum inde non accipit. Eccl. 5. Eſt aliud malum
quod vidi ſub ſole. Diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſui.
Omne autem in quo quis ponit finem ſuum, deus ſuus eſt. vn
de qui ponit finem ſuum in diuitiis, deus ſuus eſt, ſicut dicitur
de illis Quorum deus venter eſt. Phil. 3. [Non poteſtis deo ſer
uire & mammonæ] Per mammonam poteſt intelligi diabolus
qui præeſt diuitiis, & quaſi deus ſuus eſt, non quia poſſit dare,
ſed quia nititur diuitiis homines decipere: vnde ſicut eſt qui- D
dam ſpiritus fornicationis, ſic eſt ſpiritus diuitiarum. Aliter
exponit Augu. Nemo poteſt &c. ſcilicet contrariis, ſed deus
& diabolus cõtrarii ſunt, Quæ conuentio Chriſti ad Belial? 2.
ad Corin. 6. & in lib. 3. Reg. 18. Quid claudicatis in duas
partes? Et ſequitur. [aut vnum ſuſtinebit] ideſt diabolum, &
non dicit, diliget, quia diabolus naturaliter diligi non poteſt.
Deus naturaliter diligitur, diabolus vero ſuſtinetur, ſicut po-
nit exemplum Aug. Si aliquis cupit ancillam alicuius, ſeruit
ei amore ancillæ, non ipſius. Vnde ſuſtinet ſeruitium domini
propter ancillam, ſic aliquis ſuſtinet ſeruitium diaboli pro-
pter diuitias. Item poſſet aliquis dicere. Non pono finem in di
uitiis ſuperfluis, ſed neceſſariis. Et hoc prohibet dominus di-
cens. [Ideo dico ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ &c.] Non quia
anima manducet, ſed quia homini conuenit, anima exiſtente
in eo: vel animæ ideſt vitæ animæ. Et deſtruitur hic error Eu-
thicarum, qui dicebant quòd viri apoſtolici non debebant la-
borare. Sed hos reprehendit Paulus dicens. 2. Theſſal. 3. Qui
non vult laborare, non manducet. ſecundum ergo Apoſtolum
omnes tenentur. Sed quæro, aut eſt conſilium, aut præceptum:
Si præceptum, ergo omnes tenentur, ſi cõſilium, conſtat quòd
non omnes, quia ad conſilia non tenentur niſi homines perfe-
cti. Dico quòd eſt præceptũ propter ſe, aliquid propter aliud:
vt cum aliquis cępit crucem vt eat vltra mare, quòd eat vltra
mare tenetur, ſed non poteſt ire niſi quærat nauẽ. Vnde quære
re nauem eſt ei neceſſarium: ſic omnes tenentur ad conſeruan-
dum vitam, ideo tenentur ad omnia quæ faciunt ad iſtum fi-
nem. vnde tenetur quilibet qui non habet vnde conſeruet vi-
tam, laborare vt conſeruet. Quid ergo dicit, [Nolite ſoliciti eſ-
ſe &c.] Dicendum quòd ſolicitudo nominat prouidentiam cũ
ſtudio, ſtudium autem eſt vehemens applicatio animi. In iſta

& corpus. ergo qui dedit hæc, ſeruabit ea [Reſpicite vola-
tilia cæli &c.] Eſt hæc eſt alia ratio: qui prouidet minoribus,
prouidebit maioribus: ſed deus prouidet brutis. ergo &c.
Primo, deducit in cibo. Secundo, in veſtimento. Docet er- C
go vitare ſolicitudinem dicens. [Reſpicite] ideſt conſidera-
te [volatilia cæli] quia ex his eſt ſapientia, vnde Iob. 12.
Interroga iumenta & docebunt. Vnde cum non habeant ope-
rationem ad acquirendum panem, aptamen &c. Et tria dicit,
quo ad tria quæ requiruntur: ſcilicet ſerere, metere, & congre-
gare. Et quantum ad hoc tria dicit [Non ſerunt, neque metũt,
neque congregant in horrea · & tamen pater veſter cæle-
ſtis &c.] Et dicit [Veſter] Non illorum: quia proprie pater
eſt rationalis creaturæ [paſcit ea] de quo in, pſalm. 146. Qui
dat iumentis eſcam ipſorum &c. [Nõne vos magis pluris eſtis
illis?] ideſt maioris valoris? Homo enim omnibus pręponitur,
vt habetur Gen. 1. Faciamus hominem &c. Et ſequitur. Vt
præſit piſcibus maris & volatilibus cæli. Et non eſt intelligen
dum quin apoſtolici viri non congregent, ſed eſt intelligendũ
quòd deus in congregatione, a tribulatione liberat iuſtos, vt
Danielẽ liberauit de lacu leonum. Et tres pueros de fornace.
Et non dico, quòd exiſtentes in tribulatione non debeant face
re vt eruantur, quia præcepit dominus vt ex vna ciuitate fuge-
rent in aliam: ſed eſt intelligẽdum quòd ſi faciant iuſti quod
in ſe eſt, quòd liberabit eos dominus. Et iſta exempla inducũ-
tur ad ſciendum quòd dominus habeat prouidentiam de om-
nibus, & dat vnicuique ſecundum modũ ſuum. Auibus enim
dedit quomodo neceſſaria acquirerent: dedit enim eis natura
lem inſtinctum quo mouerentur ad inquirendum vnde vi-
uerent: ideo non debemus eſſe nos nimis ſoliciti. [Quis autem
autem veſtrum &c.] Hic probat experimento quòd ſicut prou-
uidet auibus: ita & nobis. quædam enim eſt pars animæ quæ
ſubiacet rationi, vt motiua, & ſenſitiua, quædam quæ non, vt
augmentatiua, & nutritiua, & in his conuenit homo cum bru
tis, & ſicut prouidet brutis in augmento & nutrimento, ſic
& hominibus. Vnde augmentũ non eſt nobis ex nobis, ſed
ex deo: vnde de prouidentia dei non debetis deſperare. [Conſi- E
derate lilia agri &c.] Inſtruxit nos de cibo, modo de veſtimẽ-
to, vnde habentes alimenta & quibus tegamur &c. Dicit ergo.
Conſiderate &c. Conſideratio creaturarum debet eſſe ad lau-
dem dei. pſal. 142. Meditabor in omnibus operibus tuis &c.
[Nec lilia non laborant neque nent.] Ad viſtimentum enim re
quiritur, & opus virorum & mulierum. Ideo ad amouendum
opus virorum dicit, non laborant. Ad excludendum opus
mulierum dicit [neque nent. Dico enim quòd neque Salomõ]
quia & ſi ars imitetur naturam, non tamen conſequitur. Vn-
de nunquam ars faceret colores ita puros, ſicut in natura fiũt
in floribus. Et dicit [in gloria] quia inter notos apud Iudæos Sa
lomon glorioſior fuit, & tamen veſtimentum non potuit ita
adaptari ei ſicut lilio. Item dicit Chryſo. quòd lilium habet
iſta ſine ſolicitudine. Salomon autem ſaltem oportuit præci-
pere.

pere. Hieron y. retorquet ad resurrectionem, quia per lilia angeli, & sicut angeli non indigent vestimento, sic in resurrectione, qui reformabit corpus, prouidebit de vestimento. [Si enim fœnum agri &c.] Hic commutat liliū in fœnum & argumentatur, quia si minoribus prouidet, prouidebit & nobis, qui potiores sumus quo ad dignitatē substantiæ, quia nos super ista sumus. Item quo ad durationē, quia nos æterni quo ad animam, *istud vero* [hodie est & cras in clibanū mittit &c. Psal. 40. Exciecatum est fœnum & cecidit flos. Itē quo ad finē, quia homo est propter beatitudinem: fœnum vero propter vsum hominis. Psal. 146. Qui producit in montibus fœnum & herbam seruituti hominum &c. Et ad vilem vsum, scilicet vt in clibanum mittatur, quo ad aliquas terras vbi sit ignis de stipulis. Et si hoc [*sic vestit*] ideſt *dat necessarium ornatum* [quanto magis &c.] Vel sic vt per fœnum intelligantur infideles. Si ergo infidelibus qui parati sunt ad clibanum ignis, multo magis de electis [Nolite ergo soliciti esse &c.] Hic concludit de vtraque, & debes exponere solicitudinem quatuor modis, vt supertius dictum est, vel sic: Si viuis in aliqua societate, non sis solicitus de cibo ampliori vel vestimentis ampliori- H bus, immo esto in eis quasi vnus ex eis [Hæc enim omnia gentes inquirunt, quia ibi imponunt finem, quia credunt in eis esse beatitudinem. Et si hoc non credant, ponunt ibi magnam solicitudinem, quia non credunt prouidentiam diuinam. Et quia in ordinatione ad finem duo requiruntur, scilicet scientia, & voluntas, dicit [Scit enim pater vester &c.] Vnde scit, quia Deus. Item quia pater, *vult*. Quid ergo facietis? Dicit tria, primum [Quærite regnum Dei] tamquām finem, quia regnum est beatitudo. Regnum dicitur a regendo, tunc enim homo regitur, quando voluntati regentis subditur. Hoc autem erit in cælo. Vnde Luc. 12 Beatus qui manducat panem in regno Dei. Item iustitia perducit ad regnum. Prouerb. 8. In viis iustitiæ ambulabo in medio semitarum iudicii vt ditem diligentes me & thesauros eorum repleam &c. Et ideo dicit [Et iustitiam eius] & dicit eius, & non hominis, quia per iustitiā I propriā nullus potest venire ad regnum. Tertio, dicit. [Et hæc omnia &c.] quasi vltra forum, hæc adicientur. Prouerb. 12. Non affliget Dominus fame animam iusti. Non ergo debemus hæc temporalia quærere, & hoc verum est tamquām finem, aut mercedem. Vnde non debemus euangelizare vt comedamus: sed potius econuerso. Sed contra hoc obiicit Augu. de Paulo, quia dicit. In fame: & siti & nuditate laborauit. Et respondet quòd sicut medicus aliquando abstrahit cibum & potum infirmo, vt curet eum, sic Dominus qui habet prouidere, permittit hominem pati vel vt curetur (si curanda sunt aliqua) vel vt alii exemplum recipiant [Nolite ergo soliciti esse in crastinum] Sed hoc non videtur quia nullus tenetur ad maiorem perfectionem, quām Christi & Apostoli. Sed Christus habuit loculos. Apostoli etiam congregabant. Aug. exponit sic. In crastinum ideſt futurum cogitando nimis de temporalibus, scilicet ibi finem ponendo, vel etiam superflua congregando, vel secundum Hieronymum. Nolite &c. Verum est de his quæ ad Deum pertinent faciendo quæ in nobis sunt. Non enim debemus dimittere laborare si timeamus de pluuia vel huiusmodi quæ ad Deum pertinēt. Vel sic. Nolite illam solicitudinem quam debetis in futuro habere, accipere in præsenti, sicut tempore messium accipere curam de vindemiis non est competens. Quare? [Sufficit enim diei malitia sua] ideſt tribulatio & angustia, quam habet homo in die sufficere debet ei: non autem accipere eam quam debet habere in futuro &c.

a CAP. VII.

IMPLEVIT legem quo ad præcepta, & quo ad promissa, nunc quo ad iudicia. Primo ergo ordinat vt non sit temerarium iudicium, & dicit. Nolite iudicare &c, ideſt ex amaritudine odii. Amos 6. Conuertisti iudicium in amaritudinem. Vel sic. Nolite quantum ad ea quæ nostro iudicio non sunt commissa. Domini est iudicium, nobis commisit iudicare de

Crastinus enim dies solicitus erit sibijpsi.

CAP VII.

NOLITE iudicare & non iudicabimini: nolite condemnare & non condemnabimini. In quo enim iudicio iu- G dicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui: & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo, frater sine eiiciā festucam de oculo tuo: & ecce trabes in oculo tuo? Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tūc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Nolite sanctum dare canibus: neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos. Petite & dabitur vobis quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. Aut quis est ex vobis homo quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris quanto magis pater vester, qui in cælis est dabit bona petentibus se? Omnia ergo quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex & Prophetæ. Intrate per angustam portam, quia lata porta & spaciosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quàm angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit. Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis quia nunquam noui vos: discedite a me qui operamini iniquitatem. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, similabo eum viro sapienti qui ædificauit domum suam supra petram. Et descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat super petram. Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro stulto qui ædificauit domum suam supra arenam. Et descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna. Et factum est cum consummasset Iesus verba hæc, mirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut scribæ eorum & pharisæi. Descendente autem illo de monte secutæ sunt eum turbæ multæ: & ecce leprosus veniens adorabat eum dicens, Domine si vis potes me mundare. Et extendens Iesus manum tetigit eum dicens, Volo mundare. Et continuo mundata est lepra eius. Et ait illi Iesus, Vide nemini dixeris: sed vade ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis. Cum autem introisset Capharnaum accessit ad eum centurio rogans eum & dicens, Domine puer meus iacet in domo paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Iesus, Ego veniam & curabo eum. Et respondens centurio ait, Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum: sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, Vade, & vadit: & alij, Venite, & venit: & seruo meo, Fac hoc, & facit. Audiens autem Iesus miratus est, & sequentibus se dixit, Amen dico vobis, apud nullum tantam fidem in Israel inueni. Dico autem vobis quòd multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum. Filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium. Et dixit Iesus centurioni, Vade, & sicut credidisti fiat tibi. Et sanata est puer in hora illa. Et cum venisset Iesus in domum Petri vidit socrum eius iacentem & febricitantem, & tetigit manum eius, & dimisit eam febris, & surrexit & ministrabat illi. Vespere autem facto obtulerunt ei dæmonium habentes multos: & eiiciebat spiritus verbo, & omnes male habentes curauit: vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit & ægritudines portauit. Videns autem Iesus turbas multas circa se iussit ire trans fretum. Et accessit vnus scriba & ait illi, Magister sequar te quocumque ieris. Et dixit illi Iesus, Vulpes foueas habent & volucres cæli tabernacula, filius autem hominis non habet vbi caput reclinet. Alius autem de discipulis eius ait illi, Domine permitte me primum ire & sepelire patrem meum. Iesus autem ait illi, Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Et ascendente illo nauim secuti sunt eum discipuli eius. Et ecce motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus: ipse vero dormiebat. Et accesserunt ad eum discipuli eius & suscitauerunt eum dicentes, Domine saluum nos fac perimus. Et dicit eis Iesus, Quid timidi estis modicæ fidei? Tunc surgens imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Homines autem mirati sunt dicentes, Qualis est hic quia & venti & mare obediunt ei? Et cum venisset trans fretum in regionem Gergesenorum occurrerunt ei duo habentes dæmonia de monumentis exeuntes, sæui nimis, ita vt nemo posset transire per viam illam. Et ecce clamauerunt dicentes, Quid nobis & tibi Iesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? Erat autem procul ab illis grex porcorum multorum pascens. Dæmones autem rogabant eum dicentes, Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis, Ite. Illi autem exeuntes abierunt in porcos: & ecce impetu abijt totus grex per præceps in mare, & mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt, & abeuntes in ciuitatem nunciauerunt omnia & illorum qui dæmonia habebant. Et ecce omnis ciuitas exijt obuiam Iesu: & videntes eum rogauerunt ne transiret fines eorum. Et ascendens nauim transfretauit & venit in ciuitatem suam. Et ecce offerebant ei hominem paralyticum iacentem in lecto. Et videns Iesus fidem illorum dixit paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se, Hic blasphemat. Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit, Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua: an dicere, Surge & ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico, Surge tolle lectum tuum & vade in domum tuam. Et surrexit & abijt in domum suam. Videntes autem turbæ timuerunt & glorificauerunt Deum qui dedit potestatem talem hominibus. Et cum transijsset Iesus inde vidit hominem sedentem in telonio Matthæum nomine, & ait illi, Sequere me. Et surrexit & secutus est eum. Et factum est cum recumberet in domo illius, ecce multi publicani & peccatores venientes discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Et videntes pharisæi dicebant discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? Iesus autem audiens ait, Non egent sani medico sed qui male habent. Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo & non sacrificium. Non enim veni vocare iustos sed peccatores. Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis dicentes, Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus, Numquid possunt filij sponsi lugere quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. Nemo autem committit figmentum rudis pannum super vestimentum vetus. Tollit enim plenitudinem eius a vestimento, & peior scissura fit. Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres, alioquin rumpuntur vtres & vinum effundetur, & vtres pereunt. Sed vinum nouum in vtres nouas mittunt, & vtraque seruantur. Hæc illo loquente ad illos ecce princeps vnus accessit & adorauit eum dicens, Filia mea modo defuncta est: sed veni impone manum tuam super eam & viuet. Et surgens Iesus sequebatur eum & discipuli eius. Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis accessit retro & tetigit fimbriam vestimenti eius. Dicebat enim intra se, Si tetigero tantum vestimentum eius saluabor. Et conuersus Iesus & videns eam dixit, Confide filia, fides tua te saluam fecit. Et saluata est mulier ex illa hora. Et cum venisset Iesus in domum principis & vidisset tibicines & turbam tumultuantem, dicebat, Recedite, non enim mortua est puella sed dormit. Et deridebant eum. Et cum ejecta esset turba introijt & tenuit manum eius, & surrexit puella. Et exijt fama hæc in vniuersam terram illam. Et transeunti inde Iesu secuti sunt duo cæci clamantes & dicentes, Miserere nostri fili Dauid. Cum autem venisset domum accesserunt ad eum cæci, & dicit eis Iesus, Creditis quia possum hoc facere vobis? Dicunt ei, Etiam Domine. Tunc tetigit oculos eorum dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum, & comminatus est illis Iesus dicens, Videte ne sciat quis. At illi exeuntes diffamauerunt eum in vniuersa terra illa. Illis autem exeuntibus ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem. Et ejecto dæmonio locutus est mutus. Et mirabantur turbæ dicentes, Numquam apparuit sic in Israel. Pharisæi autem dicebant, In principe dæmoniorum ejicit dæmonia. Et circuibat Iesus ciuitates omnes & castella docens in synagogis eorum & prædicans euangelium regni & curans omnem languorem & omnem infirmitatem. Videns autem turbas misertus est eis quia erant vexati & iacentes sicut oues non habentes pastorem. Tunc dicit discipulis suis, Messis quidem multa operarij autem pauci. Rogate ergo dominum messis vt mittat operarios in messem suam. Et conuocatis duodecim discipulis suis dedit illis potestatem spiritibus immundis vt ejicerent eos & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem. Nomina autem duodecim apostolorum sunt hæc. Primus Simon qui dicitur Petrus & Andreas frater eius, Iacobus Zebedæi & Ioannes frater eius, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus publicanus, Iacobus Alphæi & Thaddæus, Simon Chananæus & Iudas Iscariotes qui & traditor eius fuit. Hos duodecim misit Iesus præcipiens eis dicens, In viam gentium ne abieritis & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis. Sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Euntes autem prædicate dicentes quia appropinquabit regnum cælorum. Infirmos curate, mundate leprosos, mortuos suscitate, dæmonia ejicite. Gratis accepistis gratis date. Nolite possidere aurum neque argentum neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via neque duas tunicas neque calceamenta neque virgam. Dignus enim est operarius cibo suo. In quamcumque autem ciuitatem aut castellum intraueritis, requirite quis in ea dignus sit & ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum salutate eam dicentes, Pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa digna veniat pax vestra super eam. Si autem non fuerit digna pax vestra ad vos reuertatur. Et quicumque non receperit vos neque audierit sermones vestros, exeuntes foras domum vel ciuitatem illam excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorræ in die iudicij quam illi ciuitati. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes & simplices sicut columbæ. Cauete autem ab hominibus. Tradent enim vos in consilijs suis & in synagogis suis flagellabunt vos. Et ante præsides & reges ducemini propter me in testimonium illis & gentibus. Cum autem tradent vos nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Tradet autem frater fratrem in mortem & pater filium, & insurgent filij in parentes & morte afficient eos. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem perseuerauerit in finem hic saluus erit. Cum autem persecuti fuerint vos in ciuitate hac fugite in aliam. Amen enim dico vobis non consummabitis ciuitates Israel donec veniat filius hominis. Non est discipulus super magistrum nec seruus super dominum suum. Sufficit discipulo vt sit sicut magister eius & seruus sicut dominus eius. Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt quanto magis domesticos eius. Ergo ne timueritis eos. Nihil enim opertum quod non reuelabitur & occultum quod non scietur. Quod dico vobis in tenebris dicite in lumine & quod in aure auditis prædicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus animam autem non possunt occidere. Timete autem magis eum qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Nonne duo passeres asse veneunt & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Vestri autem capitis omnes capilli numerati sunt. Nolite ergo timere multis passeribus pluris estis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus confitebor & ego eum coram patre meo qui in cælis est. Qui autem negauerit me coram hominibus negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram non veni pacem mittere sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum & filiam aduersus matrem suam & nurum aduersus socrum suam. Et inimici hominis domestici eius. Qui amat patrem aut matrem plus quam me non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam plus quam me non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam & sequitur me non est me dignus. Qui inuenit animam suam perdet eam & qui perdiderit animam suam propter me inueniet eam. Qui recipit vos me recipit & qui me recipit recipit eum qui misit me. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iusti mercedem iusti accipiet. Et quicumque potauerit vnum ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli amen dico vobis non perdet mercedem suam. Et factum est cum consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis transijt inde vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum. Iohannes autem audiens in vinculis opera Christi misit duos de discipulis suis & ait illi, Tu es qui venturus es an alium exspectamus? Et respondens Iesus dixit eis, Euntes renunciate Iohanni quæ audistis & vidistis. Cæci vident & claudi ambulant leprosi mundantur & surdi audiunt mortui resurgunt & pauperes euangelizantur. Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Illis autem abeuntibus cœpit Iesus dicere ad turbas de Iohanne, Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui mollibus vestimentis vestiuntur in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis & plus quam prophetam. Hic est enim de quo scriptum est, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam qui præparabit viam tuam ante te. Amen dico vobis non surrexit inter natos mulierum maior Iohanne Baptista. Qui autem minor est in regno cælorum maior est illo. A diebus autem Iohannis Baptistæ vsque nunc regnum cælorum vim patitur & violenti rapiunt illud. Omnes enim prophetæ & lex vsque ad Iohannem prophetauerunt. Et si vultis recipere ipse est Helias qui venturus est. Qui habet aures audiendi audiat. Cui autem similem æstimabo generationem hanc? Similis est pueris sedentibus in foro quæ clamantibus coæqualibus suis dicunt, Cecinimus vobis tibia & non saltastis, lamentauimus & non planxistis. Venit enim Iohannes neque manducans neque bibens & dicunt, Dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens & dicunt, Ecce homo vorax & potator vini publicanorum & peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia a filijs suis. Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius quia non pœnitentiam egissent. Væ tibi Corozain væ tibi Bethsaida quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Verumtamen dico vobis Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicij quam vobis. Et tu Capharnaum nunquid vsque in cælum exaltaberis? Usque in infernum descendes. Quia si in Sodomis factæ essent virtutes quæ factæ sunt in te forsitan remansissent vsque in hodiernum diem. Verumtamen dico vobis quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij quam tibi. In illo tempore respondens Iesus dixit, Confiteor tibi pater domine cæli & terræ quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruulis. Etiam pater quoniam sic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Et nemo nouit filium nisi pater neque patrem quis nouit nisi filius & cui voluerit filius reuelare. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos & discite a me quia mitis sum & humilis corde & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est & onus meum leue. In illo tempore ambulauit Iesus sabbatis per sata. Discipuli autem eius esurierunt & cœperunt vellere spicas & manducare. Pharisæi autem videntes dixerunt ei, Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis. Ipse autem dixit illis, Nonne legistis quid fecerit David quando esuriit ipse & qui cum illo erant? Quomodo intrauit in domum Dei & panes propositionis manducauerunt quos non licebat ei manducare neque his qui cum illo erant sed solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant & sine crimine sunt? Dico autem vobis quia templo maior hic est. Si autem scissetis quid est, Misericordiam volo & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Dominus enim est filius hominis etiam sabbati. Et cum inde transijsset abijt in synagogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam & interrogauerunt eum dicentes, Si licet sabbatis curare? vt accusarent eum. Ipse autem dixit ad illos, Quis erit ex vobis homo qui habet ouem vnam & si hæc cadat sabbatis in foueam nonne tenebit & leuabit eam? Quanto magis melior est homo ouibus? Itaque licet sabbatis benefacere. Tunc ait homini, Extende manum tuam. Et extendit & restituta est sanitati sicut altera. Exeuntes autem pharisæi consilium fecerunt aduersus eum quemadmodum illum perderent. Iesus autem sciens secessit inde & secuti sunt eum multi & curauit eos omnes & præcepit eis ne manifestum eum facerent. Vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi dilectus meus in quo bene complacuit sibi anima mea. Ponam spiritum meum super eum & iudicium gentibus annunciabit. Non contendet neque clamabit neque audiet quisquam in plateis vocem eius. Arundinem quassatam non confringet & linum fumigans non extinguet donec eiiciat ad victoriam iudicium. Et in nomine eius gentes sperabunt. Tunc oblatus est ei dæmonium habens cæcus & mutus & curauit eum ita vt cæcus loqueretur & videret. Et stupebant omnes turbæ & dicebant, Numquid hic est filius David? Pharisæi autem audientes dixerunt, Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit eis, Omne regnum diuisum contra se desolabitur & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se non stabit. Et si Satanas Satanam eiicit contra se diuisus est quomodo ergo stabit regnum eius? Et si ego in Beelzebub eiicio filij vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. Si autem in spiritu Dei eiicio dæmonia profecto peruenit in vos regnum Dei. Aut quomodo potest quis intrare in domum fortis & vasa eius diripere nisi prius fortem alligauerit & tunc domum eius diripiet? Qui non est mecum contra me est & qui non colligit mecum spargit. Ideo dico vobis omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra filium hominis remittetur ei qui autem dixerit contra spiritum sanctum non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum aut facite arborem malam & fructum eius malum. De fructu enim arbor cognoscitur. Progenies viperarum quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro profert bona & malus homo de malo thesauro profert mala. Dico autem vobis quia omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines reddent rationem de eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iustificaberis & ex verbis tuis condemnaberis. Tunc quidam de scribis & pharisæis dixerunt ei, Magister volumus a te signum videre. Qui respondens ait illis, Generatio prauа & adultera signum quærit & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac & condemnabunt eam quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ & ecce plus quam Ionas hic. Regina austri surget in iudicio cum viris generationis huius & condemnabit eos quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis & ecce plus quam Salomon hic. Cum autem immundus spiritus exierit de homine ambulat per loca inaquosa quærens requiem & non inuenit. Tunc dicit, Reuertar in domum meam unde exiui. Et cum venerit inuenit eam vacantem scopis mundatam & ornatam. Tunc vadit & assumit septem alios spiritus secum nequiores se & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit & generationi huic nequam. Adhuc illo loquente ecce mater eius & fratres stabant foris quærentes loqui ei. Dixit autem quidam ei, Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te. At ille respondens dicenti sibi ait, Quæ est mater mea & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos dixit, Ecce mater mea & fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est ipse meus frater & soror & mater est. In illo die exiens Iesus de domo sedebat secus mare. Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ ita vt in nauim ascendens sederet & omnis turba stabat in littore. Et locutus est eis multa in parabolis dicens, Ecce exijt qui seminat seminare. Et dum seminat quædam cecidit secus viam & venerunt volucres & comederunt illud. Aliud autem cecidit in petrosa ubi non habebat terram multam & exortum est statim quia non habebat altitudinem terræ. Sole autem orto æstuauit & quia radicem non habebat aruit. Et aliud cecidit inter spinas & ascenderunt spinæ & suffocauerunt illud. Aliud autem cecidit in terram bonam & dabat fructum aliud centesimum aliud sexagesimum aliud tricesimum. Qui habet aures audiendi audiat. Et accedentes discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis? Ille autem respondens ait illis, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum illis autem non est datum. Qui enim habet dabitur ei & abundabit. Qui autem non habet & quod habet auferetur ab eo. Propterea in parabolis loquor eis quia videntes non videant & audientes non audiant neque intelligant. Et adimplebitur in eis prophetia Isaiæ dicentis, Auditu audietis & non intelligetis & videntes videbitis & non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius & auribus graue audierunt & oculos suos clauerunt nequando videant oculis & auribus audiant & corde intelligant & conuertantur & sanem eos. Vestri autem beati oculi quia vident & aures quia audiunt. Amen dico vobis quia multi prophetæ & iusti desiderauerunt videre quæ vos videtis & non viderunt & audire quæ audistis & non audierunt. Vos ergo audite parabolam seminantis. Omnis audiens verbum regni & non intelligens venit malus & rapit quod seminatum est in corde eius. Hic est qui in via seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est hic est qui verbum audit & statim cum gaudio accipit illud. Non habet autem radicem in se sed est temporalis. Facta autem tribulatione & persecutione propter verbum statim scandalizatur. Et qui in spinis seminatus est hic est qui audit verbum & sollicitudo huius seculi & fallacia diuitiarum suffocat verbum & sine fructu efficitur. Qui autem in terram bonam seminatus est hic est qui audit verbum & intelligit & fructum affert & facit alius centum alius sexaginta alius triginta. Aliam parabolam proposuit illis dicens, Simile factum est regnum cælorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines venit inimicus eius & superseminauit zizania in medio tritici & abijt. Cum autem creuisset herba & fructum fecisset tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem serui patrisfamilias dixerunt ei, Domine nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? Et ait illis, Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis imus & collegimus ea? Et ait, Non, ne forte colligentes zizania eradicetis simul cum eis triticum. Sinite utraque crescere usque ad messem & in tempore messis dicam messoribus, Colligite primum zizania & alligate ea in fasciculos ad comburendum triticum autem congregate in horreum meum. Aliam parabolam proposuit eis dicens, Simile est regnum cælorum grano sinapis quod accipiens homo seminauit in agro suo. Quod minimum quidem est omnibus seminibus cum autem creuerit maius est inter olera & fit arbor ita vt volucres cæli habitent in ramis eius. Aliam parabolam locutus est eis, Simile est regnum cælorum fermento quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus donec fermentatum est totum. Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas & sine parabola non loquebatur eis. Vt adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum eructabo abscondita a constitutione mundi. Tunc dimissis turbis venit in domum & accesserunt discipuli eius dicentes, Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait illis, Qui seminat bonum semen est filius hominis. Ager autem est mundus. Bonum autem semen hi sunt filij regni. Zizania autem sunt filij nequam. Inimicus autem qui seminauit ea est diabolus. Messis autem consummatio seculi est. Messores autem angeli sunt. Sicut ergo colligitur zizania & igni comburuntur sic erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis angelos suos & colligent de regno eius omnia scandala & eos qui facit iniquitatem & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Qui habet aures audiendi audiat. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro quem qui inuenit homo abscondit & præ gaudio illius vadit & vendit vniuersa quæ habet & emit agrum illum. Iterum simile est regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Inuenta autem vna pretiosa margarita abijt & vendidit omnia quæ habuit & emit eam. Iterum simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare & ex omni genere congreganti. Quam cum impleta esset educentes & secus littus sedentes elegerunt bona in vasa sua malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione seculi exibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis hæc omnia dicit eis Dominus? Ait illi, Etiam Domine. Ille autem dixit eis, Ideo omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias qui profert de thesauro suo noua & vetera. Et factum est cum consummasset Iesus parabolas has transijt inde & venit in patriam suam & docebat eos in synagogis eorum ita vt mirarentur & dicerent, Vnde huic sapientia hæc & virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria & fratres eius Iacobus & Ioseph & Simon & Iudas? Et sorores eius nonne omnes apud nos sunt? Vnde ergo huic hæc omnia? Et scandalizabantur in illo. Iesus autem dixit eis, Quia non est propheta sine honore nisi in patria sua & in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem eorum. In illo tempore audiit Herodes tetrarcha famam Iesu & ait pueris suis, Hic est Iohannes Baptista ipse surrexit a mortuis & propterea virtutes operantur in illo. Herodes enim tenuit Iohannem & alligauit eum & posuit in carcere propter Herodiadem uxorem fratris sui. Dicebat enim illi Iohannes, Non licet tibi habere eam. Et volens eum occidere timuit populum quia sicut prophetam eum habebant. Natalibus autem Herodis saltauit filia Herodiadis in medio & placuit Herodi unde cum iuramento confessus est ei dare quodcumque petisset. At illa ante instructa a matre sua ait, Da mihi hic in disco caput Iohannis Baptistæ. Et rex rogatus propter iusiurandum & eos qui recumbebant cum illo iussit dari & misit & decollauit Iohannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco & datum puellæ & attulit matri suæ. Et accesserunt discipuli eius & tulerunt corpus & sepelierunt illud & venientes nunciauerunt Iesu. Audiit autem Iesus secessit inde in nauicula in locum desertum seorsum & audientes turbæ secutæ sunt eum pedestres de ciuitatibus. Et exijt Iesus & vidit turbam multam & misertus est eis & curauit infirmos eorum. Cum autem sero factum esset accesserunt ad eum discipuli eius dicentes, Desertus est locus & hora iam præterijt dimitte turbas vt euntes in castella emant sibi escas. Iesus autem dixit illis, Non habent necesse ire date illis vos manducare. Respondentes autem dicunt ei, Non habemus hic nisi quinque panes & duos pisces. Qui ait illis, Afferte mihi illos hic. Et cum iussisset turbas discumbere super fœnum accepit quinque panes & duos pisces & respexit in cælum & benedixit & fregit & dedit discipulis panes discipuli autem turbis. Et manducauerunt omnes & saturati sunt & quod superauit de fragmentis tulerunt duodecim cophinos plenos. Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum exceptis mulieribus & paruulis. Et statim compulit Iesus discipulos suos ascendere nauim & præcedere eum trans fretum donec dimitteret turbas. Et dimissis turbis ascendit in montem seorsum orare. Vespere autem facto solus erat ibi. Nauis autem in medio mari iactabatur fluctibus erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans super mare. Et videntes eum discipuli ambulantem super mare turbati sunt dicentes quia phantasma est & præ timore clamauerunt. Et statim Iesus locutus est eis dicens, Confidite ego sum nolite timere. Respondens autem Petrus dixit, Domine si tu es iube me ad te venire super aquas. Qui ait, Veni. Et descendens Petrus de nauicula ambulauit super aquas vt veniret ad Iesum. Videns autem ventum validum timuit & cum cœpisset mergi clamauit dicens, Domine saluum me fac. Et continuo Iesus extendens manum apprehendit eum & dixit illi, Modicæ fidei quare dubitasti? Et ascendentibus eis in nauim cessauit ventus. Et venientes in terram Genesar transfretauerunt. Et cum cognouissent eum viri loci illius misserunt in vniuersam regionem illam & obtulerunt ei omnes male habentes & deprecabantur eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicumque tetigerunt saluati sunt. Tunc accesserunt ad Iesum a Hierosolymis pharisæi & scribæ dicentes, Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim lauant manus suas cum panem manducant. Ipse autem respondens ait illis, Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Deus enim dixit, Honora patrem & matrem & qui maledixerit patri aut matri morte moriatur. Vos autem dicitis, Quicumque dixerit patri aut matri, Munus quodcumque fit ex me tibi proderit, & non honorificabit patrem suum aut matrem. Et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. Hypocritæ bene prophetauit de vobis Isaias dicens, Populus hic labijs me honorat cor autem eorum longe est a me. Sine

Et describit duas portas, vnam latam, aliam strictam. Lata describitur, quia lata diabolus, lata præsumptio superbiæ. Infra. 16. Portæ inferi &c. Hæc porta lata est, quia latum est quod oēs recipit. Non enim est quod eā repleat. Item hæc porta dicitur iniquitas siue vitium. Et hæc est lata, quia multipliciter cōtingit. Dicitur enim virtus vno modo, vitium autem multifarie. Osææ. 4. Maledictum, & mendacium, & homicidiū, & furtū & adulteriū mūdauerūt, & sanguis sanguiné tetigit &c. Item est via lata: & hoc est opⁿ peccati. Hier. 2. Quid tibi vis in via ægypti. Item hæc via est spatiosa, quia in sui principio videtur esse lata, sed post angustatur, quia exitus eius est ad perditionē, quia stipendia peccati mors est. [Et multi sunt qui intrant per eam.] Hic tangit numerum, quia ad literam. Stultorum infinitus est numerus. [Angusta est porta, & arcta via quæ ducit ad vitam.] Hæc est contraria præcedenti, & hæc est arcta, quia arctata secundum regulam legis, & est via contra viam. Prouer. 4. Vias enim quæ a dextris sunt nouit dominus, peruersæ vero sunt quæ sunt a sinistris &c. Sed potest quæri, quare via charitatis est arcta. Quia videtur q̄ sit lata. Prouer. 4. Ducā te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris non arctabuntur gressus tui. Via autem peccatorum est via stricta. Vnde Sapiē. Ambulauimus vias difficiles. Dicendum q̄ est via carnis & rationis. Via charitatis in via carnis est stricta via, in via rationis econtra. Et est exemplum de Pedagogo. Quia quanto plus diligit puerum, magis arctat gressus suos. Vnde viæ charitatis in via carnis arctantur, in via rationis econtrario psal. 111. Et cōfige timore tuo carnes meas. [Et pauci sunt qui inueniunt eā] Hic facit mentionem de difficili & rara inuentione in via spiritus: & in via carnis non. Et est ratio. Quia via carnis est delectatio, & hæc est in promptu. Via vero spiritus est occulta. Vnde psalm. 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine quam abscondisti timentibus te. Quia enim est in occulto, ideo & pauci inueniunt eam. Sed & aliqui inueniunt, & non cognoscunt, de quibus dicitur. Lucc. 9. Nemo mittēs manū suam ad aratrum & aspiciens retro aptus est regno Dei.

b ¶ Docet cautelas, a quibus cauendum sit. Describuntur autem a professione. Quia prophetæ. Sed potest quæri, de quibus prophetis, quia lex & prophetæ vsque ad Ioannem. Vnde in tempore illo non erant prophetæ de Christo, quia in ipso finiuntur. Ideo dicendum quòd prophetæ sunt doctores in ecclesia & prælati. Sed quid est quod dicit: falsi? Falsi dicuntur qui non mittuntur. De talibus dicitur. Hier. 23. Non mittebam eos, & ipsi currebant. Item falsi dicuntur: qui mendacium dicunt. Vnde Hiere. 2. Prophetę eius prophetauerunt in Baal. Sic etiam multi fuerunt pseudoprophetæ in populo: sicut & in nobis erunt magistri mendaces. [Attendite] idest diligenter cauete. Quia occulti sunt. Et a laqueis occultis cauendum est. Vnde maligunitas eorum intrinsecus latet. Dicit ergo. [Qui veniunt ad vos in vestimentis ouium &c.] Oues sunt fideles. Nos autem populus eius & oues pascuæ eius. psal. 92. Vestimenta autem eorum sunt scientium, eleemosynæ, quibus se tegunt. 2. ad Tim. 3. Habentes speciem pietatis. Virtutem autem eius abnegantes. Sed sciendum, quòd si lupi se tegant pellibus ouium: non tamen propter hoc ouis perdit pellem suam, sic licet illi mali bonis operibus tegantur: tamen multum boni proficiūt [Intrinsecus autem sunt lupi rapaces] Hoc principaliter exponitur de hæreticis, ex consequenti de malis prælatis. Vnde habetur super illud. Ioan. 10. Ego sum pastor bonus, dicitur quòd quidam est pastor, qui gubernat & regit, quidam lupus, qui perniciem intendit, quidam mercenarius, qui commodum proprium quærit. Vnde pastor est amandus, lupus fugiendus, mercenarius tolerandus. Quod ergo dicitur, quòd intrinsecus &c. Intelligitur de his qui habent intentionem peruertēdi plebem, & lupi sunt dicēdi. Item mercenarii, scilicet mali christiani, qui dispergunt malo exemplo, qui vitam habent malam, quantum ad effectum, habent mo-

porta & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.

b ¶ Attendite a falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uuas, aut de tribulis ficus. Sic omnis arbor bona, bonos fructus facit, mala autem arbor, malos fructus facit. Non potest autem arbor mala bonos fructus facere, neque arbor bona malos fructus facere. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Ideo ex fructibus eorum cognoscetis eos. Non omnis qui dicit mihi domine domine intrabit in regnum cælorum: sed qui facit uoluntatem patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. Multi dicent mihi in illa die, domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo denomina eiecimus, & in nomine tuo uirtutes multas fecimus? & tunc confitebor illis, quia numquam noui uos. Discedite a me omnes qui operamini

dum lupi. Act. 20. Quoniam intrabunt post discessionem meā lupi rapaces in vos non parcentes gregi &c. Et dicit. Intrinsecus, quia malam habent intentionem occidendi plebem. [A fructibus eorum cognoscetis eos &c.] A fructibus, idest operationibus. Sed videtur contra. Quia habent vestes ouium, & vestes sunt opera. Ergo ab eis cognoscentur. Chrisost. Fructus est confessio fidei. Vnde si confitetur fidem, non est hæreticus. Ad Eph. 3. Fructus enim lucis est inomni bonitate, & iustitia, & veritate &c. Si autem exponatur de simulatoribus, tūc sic exponitur, q̄ per vestes, exteriora opera. Vnde ad Gal. 5. Fructus autē spiritus est charitas gaudium, & pax &c. Sed quæres, qualiter possunt cognosci? Dicēdū q̄ pōt vix aliquis hypocrita esse ita cōpositⁿ, q̄n appareat aliqd malitiæ vel verbo vel facto. Pro. 27. Quo in aquis resplēdēt vultus prospicientiū, sic corda hoium manifesta sunt prudentibus. Ij: Seneca. Nemo potest diu fictā ferre personam. In duobus autem maxime manifestantur. In his quæ subito agenda occurrunt, quia in his quæ cum delib. ratione quis facit, cauet sibi. Ité in tribulationibus. Ecc. 6. Est amicus secundum tempus suum & non permanebit in die tribulationis &c. Item manifestantur quando non possunt consequi quod volunt, vel cum iam consecuti sunt. Vnde principatus virum ostendit. [Numquid colligunt &c.] Per vuas ex quibus fit vinum intelligitur spiritualis lætitia. Quia vinum lætificat cor hominis. psal. 103. Per ficus dulcedo ecclesiasticæ pacis, quæ est charitas, hæc non possunt nasci de tribulis, idest peccatoribus, quia spinas & tribalos germinabit tibi. Gen. 3. Et hoc probat per exemplum. [Omnis arbor &c.] Ex hoc Manich æi assumpserunt duas naturas, scilicet bonam, & malam. Sed hoc non est verum: quia videmus de mala creatione, bonum fructum, & econuerso. Vnde ad hoc debes intelligere quòd arbor est principiū fructus. Sed principium est duplex. Principium naturæ, & principium moris. Principium naturæ est anima. Et quicquid inde procedit naturaliter, totum bonum est. Principium autem moris est voluntas, ideo si voluntas fuerit bona & opus bonum, cum habeat voluntatem bonam cum intentione bona, quia si vellet furari pro eleemosyna danda, & si voluntas bona est: non tamen intentio est recta. Sed quid fiet de arbore mala? Omnis arbor quæ fructum non facit, excidetur, quia si non facit, vel si omittit facere cum possit, excidetur. Vnde Ioan. 15. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent & ardet. Vnde Luc. 12. Dicitur de siculnea, quam, scilicet præcepit Dominus succidi & tolli. Tollatur impius ne uideat gloriam Dei. Concludit. [Ergo a fructibus eorum cognoscetis eos.] [Non omnes qui dicunt mihi domine domine &c.] Posita doctrina, ostendit quòd oporteat eam obseruare, quia nihil aliud sufficit ad salutem. Et circa mandata siue doctrinam Dei quatuor sunt necessaria siue laudabilia vt ore confiteamur, confirmetur miraculis, & audiatur verbū Dei, & exequatur opere. De primo. Ad Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam. Ore autem confessio fit ad salutem. De secundo. Marci vlt. Domino cooperante & sermonem confirmāte sequentibus signis. Item vt audiatur. Ioa. 8. Qui ex Dео est verba Dei audit. Item quarto requiritur quòd faciat. Iac. Estote factores verbi, & non auditores tantum. Vnde vult ostendere quòd tria sine quarto non proficiunt. Vnde dicit. [Non omnis qui dicit mihi domine domine &c.] Sed videtur hoc esse contrarium Apostolo dicenti. Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto: sed qui habet Spiritum sanctum intrat in regnum cælorum. Soluit August. quòd dicere dicitur multipliciter. Cōmuniter, stricte, & proprie. Et stricte non est aliud nisi manifestare affectum & voluntatem, & sic dicitur ab apostolo. 1. ad Corinth. 12. Nemo potest dicere Dominus Iesus nisi i Spiritu sancto &c. Et hoc nihil aliud est quàm credere Dominum & obedire. Item communiter, idest ore qualitercūque nuntiare. De quo habetur Hiere. Populus hic labiis

labiis me honorat: Cor autem eorum longe est, a me. Vel sic. Non omnis qui dicit mihi &c. Ingeminat verbum hic. [Domine domine, Ad significandum quòd duplex est confessio, scilicet vocis, & laudis, quarum neutra sufficit. Ideo Esaias 26. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.

Quis ergo intrabit?

Non qui dicit &c. [Sed qui fecerit voluntatem patris mei &c.] Ioan. 3. Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cœlo &c. Vnde nemo potest ascendere nisi descendat vt Christus. De quo dicitur. Ioan. 6. Descendi de cœlo non vt faciam voluntatem meam: sed voluntatem eius qui misit me. Vnde oportet facere voluntatem dei, primæ Thessa. 4. Hæc est enim voluntas dei sanctificatio vestra. Vnde dicebat Dauid psalm. 162. Doce me facere voluntatem tuam. Et etiam sicut dominus docuit orare. Fiat voluntas tua. Sed notandum, quòd per hoc quod dicit, [Regnum] tangitur remuneratio æterna. Vnde dicit. [Intrabit.] Illud enim regnum in bonis spiritualibus est, non in bonis exterioribus. Ideo dicit. [Intrabit.] Ideo Cant. 1. Introduxit me rex in cellaria sua. Item dicit. [Cę lorum.] Quia licet aliquis hic diuitias habeat, vel honores, hoc totum est propter illud. Vnde in sublimibus erit remuneratio. Sed posset aliquis dicere quòd facere miracula sufficit ad salutem. Istud excludit, quia multi dicent mihi &c. Et dicit. Multi, significans eos qui ab vnitate recedunt, quia sunt sub multitudine: quia stultorum infinitus est numerus. Ecclesiastes primo. Item introducit hoc ad notitiam eius quod dixerat quòd omnis arbor quæ fructum non facit, abscindetur. Et non dixerat a quo. Ideo dixit mihi, tamquam iudici constituto. Quia omne iudicium dedit pater filio Ioan. 5. Item dicit. [In illa die.] Dies terminum nominat, sed non secundum temporis qualitatem. Quia dies iudicii aliquando nox dicitur. Aliquando autem dies dicitur, aliquando nox: quia incertum est quando veniet. Vnde infra 25. Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obuiam ei. dies dicit apostolus primæ ad Corinth. 4. Et in psalm. Et educet quasi lumen iustitiam meam, & iudicium meum tamquam meridiem psalm. 36. [Domine domine.] Multiplicat ad significandum maiorem confusionem & timorem. Sapientiæ 5. Turbabuntur enim timore horribili. [Nonne in nomine tuo eiecimus dæmonia?] Hæc est potestas supernaturalis Iob. 41. Non enim est potestas super terram quæ huic scilicet potestati diaboli valeat comparari. Sed tunc quæritur, qualiter qui eiiciunt dæmonia fiunt reprobi? Respondet Chrisosto. Quod isti mentiuntur. Alia responsio est quòd aliquando fuerunt boni, & fecerunt miracula, post facti sunt mali. Sed hoc non potest stare, quia dicit dominus. Numquam noui vos. Alio modo dicendum, quòd dicunt in nomine tuo, non in nomine spiritus sancti. Quidam enim in virtute spiritus sancti, quidam non]. Vt enim habetur Hiere. 2. Quidam prophetauerunt in nomine Baal. Item quidam per artes magicas. Sed quæritur qualiter dæmones faciūt miracula. Dico q̄ nō possunt: sed faciunt aliqua quæ videntur miracula, non tamen sunt miracula. Illa dicuntur miracula quando effectus patent, causæ latent. Vnde potest esse aliquod mirum, apud quosdam minus scientes quod non est apud sapientes, vt patet de eclipsi. Vnde cum dæmones veriori modo cognoscant naturalia, possunt facere quæ nobis videntur miracula. Aliter secundum Hierony. Quia secundum quòd dicit. Inter dona spiritus sancti quædam sunt quæ gratis data sunt; sola charitas est, quæ distinguit inter filios dei & filios diaboli. 1. Corinth. 12. Vnicuique datur manifestatio ad vtilitatem, vel ad profectum bonitatis eius vel ecclesiæ. Vt fides quam prædicat manifestetur. Et sic etiam aliquando prælatus male viuens potest miracula facere. [Et tunc confitebor illis, quia non noui vos,] idest non approbaui. Nec etiam cum faciebatis miracula secundæ ad Timot. 2. Nouit dominus qui sunt eius. Dicit non noui vos, cum dicit. [Discedite a me.] Quia numquam approbati estis. [Omnis ergo qui audit &c. Ostendit quòd sine operibus nihil sufficit. Nec etiam auditus verbi dei. Quia auditus ordinatur ad fidem. Rom. 10. Fides autem ex auditu. Auditus enim non sufficit. Et hoc dupliciter manifestat, quia proponit euentum eius qui audit, & facit, & eius qui audit, & non facit: sub similitudine. Et primo facit tria. Primo ponit ædificationem, secundo impugnationem ibi. [Et descendit &c.] tertio immutabilitatem, ibi. [Et non cecidit &c.] Dicit ergo quòd non sufficit auditus. Auditus enim est necessarius. Ioannes. 8. Quia qui ex deo est, verba dei audit. Sed non sufficit Rom. 1. Non enim auditores verbi, sed factores iustificabuntur. Item benedicit, [verba mea hæc.] Quia quicquid ad salutem pertinet; ibi continetur. Vnde qui audit verba hæc, & facit [assimilabitur viro sapienti.] Et non dicit quòd sit sapiens: sed assimilabitur. Et potest hęc similitudo intelligi de corporali ędificatore. Et sic plana est litera, vel potest intelligi spiritualiter. Et sic iste vir est Christus. Ecclesiast. 6. Virum vnum de mille reperi. Domus Christi est ecclesia. Scit enim qualiter oporteat ædificare. Vnde de ipso Prouerb. 9. Sapientia ædificauit sibi domum. Et Prouerb. 14. Mulier sapiens ædificat domum suam [supra Petram] 1. Corinthios 10. Petra autem erat Christus. Vnde Christus super se ædificat. Ipse enim est fundamentum. Vnde primę ad Corinthios 3. Fundamentum aliud nemo ponere potest præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Hoc enim est fundamentum veritatis æternæ. Hoc autem est omnino immobile psalmus 124. Qui confidunt in domino sicut mons Syon. Sequitur impugnatio huius domus [Et descendit pluuia.] Pluuia doctrina intelligitur. Et est bona & mala pluuia. Ergo quæ irruit est mala doctrina. Gene. 19. Dominus pluuit super Sodomam sulfur & ignem. Item flumina suntbona, & non bona. Esaias 18. Diuiserunt flumina terram eius, & per hoc significantur sapientes qui reputant se sapientes esse. Ista flumina ex pluuiis generantur, per ventos dæmones. Vnde in canonica Iudæ. Nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur &c. [Et irruerunt in domum] idest in ecclesiam, & non cecidit. Non enim dirumpentur funiculi eius in æternum. Esaiæ 32. Et quare? fundata erat super Petram, idest Christum. [Consequenter ponit similitudinem ponens euentum illius qui audit, & non facit. Et circa hoc primo ponit ædificationem, secundo impugnationem ibi. [Et descendit &c.] Tertio ruinam, ibi [Et cecidit &c.] Dicit [Et omnis qui audit &c.] Similis erit viro stulto, qui cecidit a lumine sapientiæ. Vnde Eccl. 4. Melior est seruus sapiens quàm senex infatuatus. Item stultus est diabolus. Domus quam ędificat, est congregatio infidelium. Vnde psal. 73. Repletæ sunt terræ domibus iniquitatum. Et iste [super arenam] per arenam infideles qui infructuosi sunt. Item propter numerositatem, stultorum enim infinitus est numerus. Eccl. primo. Item arena non adhæret, sic isti semper in iurgio sunt. Fundat ergo super arenam, idest finē qui est quasi fundamentum, scilicet intentionem suā, firmat super bonum temporale. [Descendit pluuia] idest bona doctrina. [Venerūt flumina] idest sacri doctores. [Flauerunt venti] idest angeli ps. 103. Qui facit angelos suos spiritus.] Et irruerunt in domum illam, & cecidit] Apoc. 14. Cecidit cecidit Babylon scilicet per prædicationē.] [Et fuit magna eius ruina.] Si velimus adaptare similitudinem. Dicendum est sic, quòd homo debet ædificare sicut Christus. Et hoc docet apostolus primę Cor. 3. Vnusquisque videat quomodo superædificet. Aliquis enim ædificat habitaculum dei. Quidam econtrario, vt infra. Et vt habetur primæ Corinth. 3. Quidam super stipulam ædificant. Fundamentum enim est illud super qd̄ ponit aliquis intentionem suam, quidam enim audiunt vt sciant, & hi ędificant super intellectum. Et hęc est ædificatio super arenam. Vnde Iaco. 1. Qui audit, & non facit, similis est cōsideranti vultum natiuitatis suæ in speculo. Vnde super mutabile ædificant. Quidam autem audit vt faciat, & diligat, & hic ædificat super Petram. Quia super firmum & stabile. Prouerb. 22. Adolescens iuxta viam suam, & cum senuerit, non recedet ab illa. Istud enim fundamentum est super charitatem. Apostolus Roman. 8. Quis nos separabit a charitate Christi? Sed hic potest quæri: quare fundamentum quod est in intellectu, instabile, & non firmum est, sed quod in affectu? Ratio est, quia intellectus est vniuersalium. Non enim potest scire multa: nisi in vniuersali. Ideo vagando circa vniuersale non est stabilitas. Sed operationes, & affectus sunt circa particularia, & circa consuetudinem bonam. Ideo si tentatio veniat adhæret ei quod consuevit: scilicet operationi bonæ: ideo resistit. Sed nunc quæ-

citur quid intelligat per pluuiam. Ideo dicendum quod diabolus nunquam tentat primo in maioribus: sed primo in minoribus. Deinde procedit ad maiora. Vnde per pluuiam cogitatio praua. Tentat ergo in cogitatione praua, & si consentit, tentat postea in maiori, & sic postea augmentatur. Et ex istis fiunt flumina. Et post totis viribus irruit, & necessario cadit. Ecclesiast.19. Qui sperni t modica paulatim decidit. Vel sic. [Pluuia] tentatio carnis. [Flumina] tentatio mundi. [Venti] Tentatio diaboli. Vel secundum Augustinū. Pluuia superstitiosa doctrina, cui inhærens grauissime cadit, & hæc facta est ruina magna, sed non magna quando tubat, & non cadit: quia cum accidit tentatio, timet & dolet. Quidam vero totaliter psal. 36. Exinanite exinanite vsque ad fundamentum in ea: vel dicitur ruina magna quia impænitens est cor. Iob. 21. cap. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. [Et factum est cum consummasset Iesus verba hæc, mirabantur turbæ] ponitur effectus. Erat enim triplex modus hominum qui sequebantur dominum Iesum. Quidam enim mirabantur & scandalizabantur, vt pharisæi. De quibus infra 15. Quidam mirabantur, sed non scandalizabantur, vt turbæ. Quidam vero vt perfecti, non mirabantur. Sed quærēdum de hoc quod dicit. [Turbæ.] Quia non erant ibi turbæ. Et potest dici quod factus est sermo & turbæ, & discipulis, sed in mō te, sub cacumine montis erat quædam planicies. Discipuli ergo erant in cacumine cum Christo: sed turbæ in planitie. Vel potest dici quòd primo discipulis & post turbis. Vel potest dici secutę sunt eum turbæ discipulorum. Sed quæ erat ratio admirationis? Quia erat docens tanquam potestatem habens. Vnde in eo impleтur quod dicitur. Eccle.8. Sermo illius potestate plenus est. Vnde quasi potestatem habens, quia vt dominus loquebatur, vel sicut legislator, vel sicut potestatem habens, cum virtute penetrandi cor. Vnde dicitur psal. 68. Dabit voci suæ vocem virtutis. Vel cum potestate faciendi miracula. Quia quod dicebat miraculis confirmabat. Augustinus dicit. Quod omnia quæ dicuntur in hoc sermone debent reduci ad 7. dona, & ad beatitudines, quia quod primo dicitur, Non occides, Hoc pertinet ad donum timoris, & ad beatitudinem paupertatis. Istud autem quod sequitur esto consentiens aduersario: pertinet ad donum pietatis, per quod impletur mansuetudo. Illud autem non mœchaberis &c. Pertinet ad donum scientiæ, per quam impletur beatitudo luctus. Istud de sustinendo, ad donum fortitudinis, quo implentur, & ad beatitudinem. Beati qui esuriunt, & sitiūt iustitiam &c. Illud autem quod dicitur. Diligite inimicos &c. Ad donum consilii quo impletur beatitudo misericordiæ. Illud vero quod sequitur. In 6. cap. De non habendo solicitudinem vsque ad intrare per angustam portam. Intendit mundare cor. Vnde pertinet ad donum intelligentiæ, & ad beatitudinem quę est munditia cordis, vnde Beati mundo corde. Quoniam ipsi &c. Quicquid autem sequitur ad donum sapientiæ.

autem docens eos sicut potestatem habens: & non sicut scribæ eorum & pharisęi.

a CAP. VIII.

CVM autem descendisset Iesus de mōte secutæ sunt eum turbæ multę. Et ecce

2 CAP. VIII.

POsset videri quòd ex iactantia loqueretur dominus: ideo auctoritatem suam signis commendat. Primo ergo ponuntur signa, quibus liberantur homines, a corporalibus periculis, secundo a spiritualibus cap. 9. Circa primum duo facit. Primo ponit signa ex quibus homines liberantur a periculis prouenientibus ex intrinsecis causis, secundo ex extrinsecis, vt tempestate ibi. [Et ascendente &c.] Commendat auctoritatem quia statim, quia absens, quia perfecte, quia multos: Quia statim in leproso, quia absens in seruo Centurionis, quia perfecte, in socru Petri: quia multos in aliis multis. Circa primum tria. Primo testes miraculi introducuntur, secundo infirmus inducitur ibi [Et ecce] tertio auxilium præbetur, ibi. [Et extendens &c.] Dicit ergo. [Cum autem descendisset Iesus de monte &c. Mons iste est cælum psa. 62. Mons in quo beneplacitum est deo habitare in eo. Vnde postquam descendit de cælo [secutæ sunt eum turbę.] Phil. 2. Exinaniuit semetipsum formam serui accipiens & habitu inuentus, vt homo &c. Vel per montem altitudo doctrinæ. psal. 35. Iustitia tua sicut montes dei &c. Cum esset in montem ideſt cum altam duxit vitam secuti sunt eum discipuli sui. Et cum descendisset secutę sunt eum turbæ. primę ad Corinth. 3. Non potuit vobis loqui quasi spiritualibus, secundo persona infirmi introducitur. Et ponuntur duo. Primo infirmitas ostenditur, secundo solicitudo adhibetur. Infirmitas quia est leprosus. Et hoc significat spirituales infirmitates. Quædam enim infirmitates sunt intra latentes: vt febres. Quædam vero & si sunt ab intra eius tamen effectus paret exterius, vt lepra. Ille ergo leprosus est cuius mala voluntas manifestatur per malum actum. Esaiæ 53. Et nos putauimus eum quasi leprosum. Sed quæstio est quia in Lucam habetur, quòd cum veniret Capharnaum mundauit leprosum. Dicendum, quòd Matthæus sequitur historiam, quia cum iret in Capharnaum: in via apparuit ei leprosus. Sequitur solicitudo, quia primo venit, secundo adorauit. Vnde dicit. [Ecce leprosus] sic peccator per fidem venit, sed adorat per humilitatem. psalm. 33. Humiles spiritu saluabit deus. Item confitetur Christi potentiam cum dicit. [Domine si vis: potes me mundare.] Item vocat dominum: si dominus est, potest saluare in psalm. 99. Scitote quoniam dominus ipse est deus. Item confidit de dei misericordia, misericordem non oportet petere: sed solum indigentiam ei monstrare: sic iste. Domine &c. Vnde psalm. 37. Domine ante te omne desiderium meum: & gemitus meus a te non est absconditus. Item ostendit sapientiam Christi: quia non petit nisi voluntatem suam: quia melius scit, quid opus sit tibi quàm ipse. Ideo sapientiæ Christi dimisit. [Deinde tangit auxilium. Primo sanat, secundo instruit. Primo tangitur opus, secundo effectus. [Et confestim &c.] Christus tria facit curando. Extendit manum quando auxilium impedit psalm. 143. Emitte manum tuam de alto, & eripe me. Ali quando extendit manum: sed non tangit. Esaiæ 65. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum &c. Aliquando tangit. Et hoc est quando immutat, vt in psalm. 143. Tange montes, ideſt superbos, & fumigabunt per compunctionem: sed quare tetigit cum esset prohibitum in lege? Hoc fecit vt monstraret se esse supra legem: legitur de Eliseo quòd non tetigit Naaman: sed misit eum ad Iordanem. Vnde iste qui tetigit videtur soluere legem. Sed secundum veritatem non soluit: quia prohibitum fuit propter contágionem: quia igitur infici non potuit: tangere potuit. Item tetigit, vt humanitatem monstraret, quia non sufficit peccatori subdi deo quantum ad diuinitatem: sed & quantum ad humanitatem. [Volo, mundare.] Hieron. dicit, quòd quidam male exponunt. Volunt enim quòd ly mundare sit infiniti modi: sed hoc non est verum: immo quia dixerat, si vis. Respondit volo. Et ly mundare est imperatiui modi. Vnde imperauit qui dixit, & facta sunt. Item tetigit vt daret doctrinam de virtute quæ est in sacramentis: quia non solum requiritur tactus sed verba: quia cum accedit verbum ad elementum fit sacramentum: & per hoc excludit tres errores. Quando tetigit. Ostendit enim corpus verum contra Manichæos. Quia dicit volo: dicit contra apollinarem, per hoc quod est mundare ostendit deum verum contra Fotinum. Et sequitur effectus. [Et confestim mundata est lepra eius] & curatus est. Chrysosto. dicit. Quod citius quàm posset dici hoc verbum, mundare: quia istud in tempore dicitur: illud vero in instanti. [Et ait illi.] Hic instruit eum. Parum enim esset sanare nisi instrueret eum psalm. 31. Intellectum tibi dabo, & instruam te. Primo iniungit ei taciturnitatem. [Nemini dixeris.] Chrysosto. Quia sciebat quòd iudæi calumniabantur de factis suis: dixit. Nemini dixeris: vel aliter. Quia hoc dixit ad exemplum: quia enim supra docuerat abscondere opera bona: ideo dat exemplum: quòd nullus in bonis operibus gloriari debet. Sequitur [sed vade ostende te sacerdotibus.] Et quare hoc dicit? Quia tetigerat leprosum, ne penitus videretur fractor legum. Ad sacerdotes mittit vt habetur Leuiti. 14. [Et offer munus tuum &c.] Quare? Quia hoc erat præceptum legis, quòd sanatus a lepra offerret duos pullos turturum: Sed secundum hoc videtur, quòd cum dominus præceperit: adhuc sit tenendum. Dicendum quòd figuræ non debebant cessare donec penitus veritas

veritas manifestaretur: Hoc autem non fuit nisi post resurrectionem. [In testimonium illis: & Et hoc exponitur dupliciter. Quia Moyses præcepit in testimonium illis. Et per hoc docet quòd præcepta Moysi erant in testimonium Christi: sicut habetur Ioa. 5. Si crederiteris Moysi: crederetis forsitan, & mihi. Vel aliter. In testimoniū illis, ideſt contra illos: qui viderunt miracula: & nō crediderunt. Vel in testimonium illis scilicet curatiōis tuę. Quia cū receperint oblationem tuā non poterunt negare. Ité secundum misticum intellectū tria a Christo iniunguntur. Vt erubescāt de peccato: contra illos de quibus dicitur. Esa. 3 Peccatum suū quasi Sodoma prædicauerunt: nec absconderunt. Vnde ecclesiast. 4. Est confusio adducens peccatum &c. Item debet ostendere sacerdoti confitendo. Iac. 5. Confitemini alterutrum peccata vestra. Et hic videtur dominus iniungere confessionem. Et confestim sanatus est. Quia in ipsa contritione quando dolet: & proponit confiteri & abstinere, remittitur peccatum. Iuxta illud psalm. 31. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam, & tu remisisti iniquitatem peccati mei. Item iniungitur satisfactio. Cum dicit. [Offer munus tuum] Item docet obseruare mandata. Cum dicit. [Sicut præcepit Moyses.]

b ¶ Cum autem introisset Capharnaum. Hic ostenditur virtus Christi, ex absentia. Et primo designatur pietas, Centurionis cum fide. Secundo humilitas, ibi [Et respondens &c. Circa primum duo: quia designatur primo pietas Centurionis: secundo ostenditur Christi benignitas. Et circa primum tria. Primo locus ponitur, secundo oratio describitur ibi [Et ait illi &c.] Locus primo. Cum introisset Capharnaum: qui interpretatur villa pinguedinis, scilicet villa gentium, quæ pingue dine deuotionis defluxit psal. 62. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Deinde [accessit.] Sed hic potest quæri: quia Lucas potuit quòd misit sacerdotes. Augustin. dicit quòd non personaliter uenit: sed quod dicitur quòd venit, totum refertur ad intentionem: quia ille facit rem cuius auctoritate fit. Chrysosto. Aliter, quia dicit quòd iste constitutus erat super centum milites: & ideo erat præpositus. Vnde iudæi volentes adulari propter beniuolentiam habendam dixerunt ei. Domine nos ibimus & impetrabimus vobis, tunc vt satisfaceret eis: permisit eos abire: sed post ipse secutus est eos. Istud miraculum differt a primo in tribus, quia primum iudæo fuit factū, secundum Gentili, per quod datur intelligi, quòd non solum pro iudæis sed pro gentibus Christus venit. Item in primo iudæus per se accessit iste non. Et hoc quia miseretur dominus aliquorum per propriam deuotionem, quorūdam per aliorum intercessionem. Item iste Centurio potest intelligi aliquis angelus præsidens ibi ad salutem gentium, vel primitiæ gentium. Item ille fuit leprosus, in quo immunditia quiescit. Paralytici autem qui non possunt membra mouere. Leprosi sunt intemperati, & Paralytici sunt in continentes. Et sunt paralytici qui ex infirmitate peccant. Leprosi qui ex certa malitia. Per Centurionē potest intelligi mens. Ad Ephesi. 4. Renouamini spiritu mentis vestræ. Et iste dicit. [Domine puer meus] ideſt seruus meus. Et in hoc ostenditur benignitas Centurionis, quia ita pro seruo orat. Vnde facit illud quod dicitur in Eccl. 33. Si fuerit tibi seruus fidelis, sit tibi sicut anima tua. Et iste seruus dicitur inferior pars animæ. Dicit ergo quòd [iacet & male torquetur] & loquitur ex affectu, quia quando aliquis diligit aliquem reputat paruam ægritudinem valde magnam. Iacet ergo inferior pars animæ, quando non potest se erigere. Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum. Et torquetur. Homines lasciui gaudent. Lærantur enim cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis, sed isti torquentur, quia cum peccent ex infirmitate, cum ceciderint dolent. Et ita torquentur, ex dolore. [Et ait illi Iesus. Ego veniam &c.] ideſt. Non leqar. Vnde nota quòd nullus auderet tantum petere quantum dominus dare dicit. [Veniam & curabo eum.] Quia præsentia Christi est causa salutis. Sed notandum quòd ad filium reguli noluit ire & ad seruum iuit, quod esset contra multos qui nolunt visitare nisi magnos. Contra illud Eccle. 4. Congregationi pauperum affabilem te facito. Sequitur. [Et respondens Centurio.] Posita fuit cum fide benignitas Centurionis. Nunc tangitur humilitas cum fide. Primo ergo ponitur humilitas & fides, secundo benignitas Christi, ibi [Audiens autem &c.] Circa primum tria facit. Primo confitetur suam indignitatem, ibi. [Sed tantum &c.] secundo Christi potestatem. Deinde inducit similitudinem, ibi [Nam & ego &c.] Obtulerat se dominus benignum. Sed quia iste gentilis erat reputatus se indignum dicens. [Domine non sum dignus &c.] Sic etiam Petrus dixit. Luca. 5. Recede a me quia homo peccator sum. Et dicit Auguſt. Quod confitendo se indignum reddidit se dignum. Et sicut iste dicit, sic & nos debemus dicere. Non sum dignus vt intres in corpus meum. Deinde tangitur fides Centurionis confitentis potestatem Christi. Quia [dic tantum verbo, & sanabitur puer meus] vt habetur Sapientię. 16. Non herba non malagma sanauit eos, sed sermo tuus domine, & in psalm. 106. Misit verbum suum, & sanauit eos. Deinde inducit similitudinem, & probat a minori. Et describit ordinem primo, secundo potestatem, & dicit. [Nam & ego homo sum sub potestate constitutus &c.] Et tangitur ordo, quia quidam sunt superiores, ita quòd non habent superiorem se. Quidam sunt superiores ita quòd habent superiorem se, quidam vero inferiores qui non habent inferiores se, quidam ergo sunt medii, & de istis erat iste, quia erat sub tributo, sed habebat sub se milites. Habebat enim sub se quosdam quorum erat gubernator. Et isti erant milites. Vnde dicit. [Et dico vni vade & vadit. Et alio veni &c.] In quo commendatur nodis obedientia. Ad Hebr. 13. Obedite præpositis vestris & subiacete eis &c. Item alios habebat seruos quibus cibaria militabrat. Ecclesiast. 33. Cibaria & virga, & onus asino, panis, & disciplina, & opus seruo. [Et seruo meo &c.] Vnde vult arguere a minori, quia si ego qui sum in potestate constitutus hæc possum: quanto magis dominus dominantium potest &c. Sed videndum quòd rationales creaturæ sunt liberæ, & sunt sicut milites. Iob. 25. Nūquid est numerus militum eius? Et ideo dicitur dominus exercituum. Sed creatura irrationalis habet subiectionem seruilem, quia non habet liberi arbitrii facultatem. Vult ergo dicere, quia tibi natura obedit, dic naturæ, & obediet tibi: quia sermo tuus iudicio plenus est. Videndum est, quòd istud duplex dominium inuenitur in anima. Anima enim præsidet corpori: ratio vero irascibili & concupiscibili. Prima est dominatiua potestas, quia ad imperium animæ mouetur corpus, secunda præest aliis quadam imperatiua potestate, & dominatiua vel regali. Vnde habent aliquid de motu suo. Et hæc sunt quasi milites. Iac. 4. Vnde bella, & lites in vobis, nonne ex concupiscentiis, quæ militant in membris uestris primo Petr. 2. Hortamur vos abstinere a carnalibus desideriis quę militant aduersus animam. Debemus ergo dicere huic, vade ideſt malis moribus, & veni scilicet bonis moribus, & seruo huic fac hoc. Vnde corpus debemus operi applicare, vt sicut exhibuimus membra nostra seruire immunditię, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationē &c. Vt habetur. Rom. 6. [Audiens autem Iesus miratus est &c.] Hic tangitur Christi benignitas. Sed quid est quòd dicit admiratus est? Quia admiratio non cadit in deo: quia non fit nisi ex ignorantia causæ quæ non potest esse in deo. Item est apprehensio magnitudinis effectus qđ fit ex imaginatione & phantasia alicuius effectus magni, & sic admiratus est ideſt magnum admirandum reputauit, cum turbis sequentibus ostendit. Et commendat eum. Vnde sequentibus se dixit. [Non inueni tantam fidem in Israel.] Sed quid est: nonne in Abraham, Isaac, & Iacob fuit maior? Dicendum, quòd immo: sed quod hic dicitur intelligitur pro tempore illo. Sed tunc est quæstio de Apostolis, & Martha, & Maria. Et dicendum quòd iste maioris fidei erat, quia nullum præambulum viderat sicut isti qui miracula viderant. Item, Petrus venit ad vocem Andreæ, Andreas ad vocem Ioannis. Item in verbo Marthę fuit aliquid dubietatis, quia dixit. Domine si fuisses hic &c. Quasi non absens posset: sed in verbo istius nihil fuit dubietatis. Aliter exponit Chrisosto. Quia magnum, & parum aliquando dicuntur nō absolute, sed in comparatione, sicut dicuntur in domo multi in theatro pauci. Vnde non inueni tantam fidem in israel scilicet per comparationem illius gentilis. Deuter. 28. Aduena qui in

tum moratur in terra : ascendet super te : eritque sublimior. [Dico autem vobis.] Occasione huius agit de comparatione iudæorum, & gentilium. Et primo de vocatione gentilium. Secundo de reprobatione iudæorum. [Dico quòd multi &c.] Et dicitur istud in comparatione, quia multi sunt vocati pauci vero electi, infra 20. [Ab oriente & occidẽte.] Ita quòd per hoc totus mundus intelligatur. Vel ab oriẽte in tempore prosperitatis. Et ab occidente, s. in tẽpore aduersitatis: vel ab oriente in tempore iuuentutis, & occidente in tempore senectutis. [Et recumbent.] Iste recubitus, opulentia est rerum spiritualium scilicet in contemplatione. Lu. 22. Ego dispono vobis regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo. Et Isa. 65.

Ibi erit fletus & stridor dentium; Dixit Iesus Centurioni: vade & sicut credidisti fiat tibi. Et sanatus est puer ex illa hora.

c ¶ Et cum venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum eius iacẽtem, & febricitãtem, & tetigit manum eius & dimisit eam febris, & surrexit & ministrabat eis. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eijciebat spiritus verbo; & omnes male habentes curauit, vt adimpleretur qd dictum est per Esaiam prophetam dicentem. Ipse infirmitates nostras accepit: & ægrotatiões

F tangit curationem. Quærit Chrisosto. Quare curauit seruum Centurionis solo verbo, istam vero tactu. Et respondet? propter familiaritatem, & in hoc etiam magis ostendebat suam humiliatem: ideo in tactu auxilium dedit. psalm. 72. Tenuisti manum dexteram meam. Sequitur. [Et surrexit.] Consuetudo est febricitantium, quòd quando incipiunt sanari: debiliores sunt quam in infirmitate: sed talis non fuit curatio domini: immo plenam sanitatem reddidit; quia Dei perfecta sunt opera. Deuteron. 32. Aliter enim curat dominus, aliter natura. Ideo, sequitur: [& ministrabat.] Vespere autem facto.] Hic confirmatur dei potestas per multitudine curatorum. Primo ergo tangit Euãgelista multitudinẽ, secundo subiungit

G nostras portauit. Videns aũt Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos ire transfretum. Et accedens vnus scriba, ait illi. Magister sequar te quocumq; ieris. Et dicit Iesus: vulpes foueas habent, & volucre cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Alius autẽ de discipulis eius ait illi. Domine permitte me primum ire: & sepelire patrem meum. Iesus autem ait illi. Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Et ascendente eo in nauiculam; secuti sunt eum discipuli eius: & ecce

H motus magnus factus est in mari: ita vt nauicula operiretur fluctibus. Ipse vero dormiebat. Et accesserunt ad eum discipuli eius: & suscitauerunt eum, dicentes: Domine salua nos, perimus. Et dicit eis Iesus. Quid timidi estis modicę fidei? Tunc surgens imperauit ventis, & mari: & facta est tranquillitas magna. Porro homines

mirati sunt, dicentes. Qualis est hic, qa venti & mare obediunt ei? d ¶ Et cum venisset Iesus trans fretum in regionem gerasenorũ: occurrerunt ei duo habentes dæmonia de monumẽtis exeuntes sęui nimis, ita vt nemo posset transire per viã illã. Et ecce clamauerũt dicẽtes. Quid nobis, & tibi Iesu fili dei? Venisti huc ante tempus

I pus est, Ecclesiastes octauo.

c ¶ Et cum venisset Iesus in domum Symonis Petri &c.] Cõmendata est virtus Christi in curatione leprosi; commendata est etiam in curatione festina serui Centurionis. Hic commendatur in curatione perfecta. Primo ergo describit curationis locum, secundo infirmitatis modum, tertio declarat Christi auxilium, quarto curationis effectum. Dicit ergo [cum venisset &c.] Non tangit euangelista, quando hoc fuit factum. Sed & Lucas, & Marcus transeunt ad alia. Sed sciendum quòd vbi Euangelistæ ponunt statum, vel aliquid ad ordinem pertinens: signũ est quod ad continuationem historiæ pertinet. Vbi vero non, signum est quòd ad continuationem memoriæ. Vnde secũdum quòd recolebant, scribebant. [Venit in domum Petri.] Et tria possumus considerare, Honorem quem intulit discipulis suis; quia noluit ire ad domum Centurionis, iuit tamen ad domum

K pauperis piscatoris. Vnde psal. 138. Nimis honorati sunt amici tui deus. Item informauit in humilitate quia nihil plus placet domino. In mansuetudine percipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras &c. Iac. primo; tertio in hoc ostenditur reuerentia quam habuit dominus ad Petrum. Quia se obtulit: licet Petrus non rogaret. [Vidit socrum] vidit oculo scilicet mentis. Exod. 3. Vidi afflictionem populi mei in Aegypto. Socrum Petri. Per hoc potest intelligi synagoga. Qui operatus est Petro in Apostolatu circuncisionis scilicet iudæis operatus est mihi inter gentes. Hæc febricitabat scilicet synagoga, febre scilicet inuidiæ. Vel per istam socrum intelligitur anima æstuans igne concupiscentiæ. [Et tetigit manum eius.] Hic

[Vulpes foueas habent.] Hierony. Exponit ad literam quòd deus ad intentionem respondit: vt sæpe facit. Volebat sequi: sed intendebat lucrum. Et dominus contra hoc allegat paupertatem: ideo dicit. Vulpes foueas habent &c. [Filius autem hominis &c.] Vt habetur 2. Corinth. 8. Qui egenus factus est cum

A in omnibus, vt vbi volebat ostendere diuinitatem semper ostendebat aliquid humanitatis. Dormiebat, quia habitu inuentus est vt homo. Philip. 2. Secundum enim diuinitatem non dormiebat. Vnde ps. 120. Non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel. Item dormiebat, vt constituerentur inter timorem & spem. Item vt ostenderet singularẽ tatem, quia in tanta tempestate manebat securus. Prouer. 8. Librabat fontes aquarum, quando circũdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis. Sequitur interpellatio discipulorum. ¶ Accesserunt discipuli &c.] Tantus enim erat vẽtus quòd oportuit eum euigilare. Et totum istud dictum fuit in figura de Iona, quia Ionas in naui dormiebat. Et nautę euigilauerunt eum ad interpellationem: isti vero ad saluandum. Vnde dicunt [Domine salua nos &c.] Et primo confitentur potestatem eius, dum dicũt, [Dñe] psal. 88. Tu dominaris potestati maris, mo tum autem fluctuum eius tu mitigas. Item petũt auxilium quia sciebant ipsum esse saluatorem Esa. 35. Ipse veniet & saluabit nos. Item periculum terrenorum exprimunt. Et hic signatur mors Christi in dormitione, qui & excitatus est per resurrectionem. Vel dicitur dormire in tribulationibus & tentationibus sanctorum. Et tunc precibus sanctorum euigilat. Vnde dicitur ps. 44. Exurge quare obdormis domine. Item dor

B quillitas magna. Porro homines

C mit in pigris. Vnde excitandus est vt admonet Paulus ad Eph. 5. Exurge qui dormis & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus &c. Sequitur, quo modo subuenit. [Quid timidi estis &c.] Videtur quòd non essent modicæ fidei, quia dicebant, Salua nos, sed vere modicæ fidei fuerunt, quia non credebant quòd etiam dormiens posset saluare, vel modicæ fidei: quia si ipsi haberent magnam fidem, ipsi possent imperare mari. Tunc surrexit &c. [Imperauit ventis] Tempestas enim oritur ex ventis vt ex causa efficiente, ex aquis vt ex causa materiali. Et vtrobique imperauit. Vnde ps. 106. Dixit & stetit spiritus procellę. Et hoc est quod dicitur [Et facta est tranquillitas magna] Sed consuetudo est quòd quando fit tempestas quòd duobus diebus mare non sedatur toraliter. Ideo vt appareat perfectum miraculum statim facta est tranquillitas magna, quia Dei perfecta sunt opera. Deuter. 32. Porro homines mirati sunt &c.] hic ponit effectus, scilicet admiratio turbarum: quod dicit homines non intelligatis Apostolos, quia nunquam Apostoli sic appellantur: sed per homines intellige nautas. Vel secundum Hier. Si etiã intelligas hoes. i. Apostolos põt esse q̃ dubitare potuerũt vt hoies, dicentes [qualis est hic] Hic Chry. addit [hõ] quia enim ipsum viderant dormientem, hoiem vocabant, quia signum diuinitatis viderant, ideo dubitabant [Quia venti, & mare &c.] quia ois creatura suo creatori obedit ps. 148. Ignis grãdo, nix, glacies, spiritus, procellarum, quæ faciunt verbum eius &c.] Non quia animam rõnalem habeant, sed quia ad modum obedientis se habẽt, vt manus & membra aiæ obediunt: quia statim mouentur ad eius nutum: sic omnia deo obediunt. Sequitur.

D d ¶ Sed quia posita sunt miracula quibus dominus liberauit multos a periculis exterioribus. Hic ponuntur miracula quibus fit liberatio a periculis interioribus siue spiritualibus. Et primo ponitur miraculum: secundo effectus, ibi [At illi &c.] Et

E circa primum ostenditur malitia dæmonum, quantum ad sęuitiam quam in homines exercent: secundo quantum ad impatientiam, ibi [Et exclamauerunt &c.] tertio quantum ad nequitiam: quia animalibus brutis nocuerunt, ibi [Dæmones autem &c.] Circa primum, primo locus describitur: secundo sęuitia dæmonũ declaratur: erat quędam regio quę dicebatur regio Gerasenorũ, gerasa interpretatur colonum eiicientes: vel aduena appropinquans: quia prope gentiles [Occurrerunt ei duo habentes &c. Ostenditur sęuitia quia opprimebat eos: secundo quia homines decipere nitebantur. Sed quæritur quare alii euangelistæ non faciunt mentionem nisi de vno: iste de duobus. Dicendum quòd sine dubio duo fuerunt: sed vnus fuit magis famosus. Et erant sęui: quia nocebant non solum corporaliter, sed etiam spiritualiter. Vnde in monumentis habitabant, vt inducerent hominibus terrorem. Vnde error fuit quem quidam posuerunt quòd dæmones aliquam animam reducerent in corpus mortuum: vt legitur de Symone mago: sed hoc nihil erat: sed fingebant dæmones ad homines decipiendum. Vnde dicit Porphyrius, quòd genus dæmonum est fallax. Vnde isti magi maxime

F [Vulpes

vtuntur corporibus mortuorum; quare habitabant dæmones in sepulchris? Esa. 65. Qui habitant in sepulchris & in delubris idolorum dormiunt. Erant enim tam sæui vt nemo posset transire per viam illam; quia In via hac quam ambulabam absconderunt superbi laqueum mihi: superbi, idest dæmones, ps. 141. Sed ostenditur eorũ impatientia; quia Christi præsentiam non ferebant. Vnde dicitur [Clamauerunt] Et in hoc ostẽditur impatientia. Esa. 65. Clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis. Item fatentur dei potentiam dicentes [Quid nobis &c.] Vere nulla, quia nulla conuenientia Christi ad Belial. sed quare hoc dicebãt? quia grauiter

torquere nos. Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens: dæmones autem rogabant eum dicentes, Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis, Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos. Et ecce grex magno impetu abijt totus grex per præceps in mare: & mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt, & venientes in ciuitatem nuntiauerunt hæc omnia: & de his qui dæmonia habuerãt. Et ecce tota

puniebant homines: & audierant quia Christus deberet eis testatem amouere. Vnde voluit dicere. Et si alijs nocuimus] tibi non nocuimus: quare non debes nos grauare. Item confitentur filium dei. Et in hoc confunduntur Arriani: quia si non sanctis credunt, saltem dæmonibus credant. Sed contra, quia videtur quòd non cognouerunt eum: quia 1.ad Corinth.2. Si cognouissent nunquam regem gloriæ crucifixissent &c. Sed dicendum, quòd quando dominus volebat, humanitatem ostendebat: ita quòd se eis occultabat. ¶ Quare venisti ante tempus &c.] Sciũt dæmones quòd in die iudicii dæmones debẽt suscipere maius tormentorum cum dicetur, Ite maledicti in ignem æternum, Item credunt aliqui quòd dæmones vsque in diem iudicii non patiuntur pœnam damni, sed pœnam sensus. Et hoc pro isto verbo, quia venisti ante tempus. Sed contra hoc est, quod dicit Damascẽ. Hoc hominibus mors, quod angelis casus: sed homines cum moriuntur non statim recipiunt pœnam sensus, sicut angeli qui ceciderunt. Quidam dicunt quòd ignem suum semper secum portant: sed quo modo potest hoc fieri quia iste ignis corporeus est? Dicendum, quod licet hic ignis sit corporalis, habet tamen aliquid spirituale. Vnde cruciat per modum cuiusdam alligationis. Spiritus enim excedit naturam corporis: sed deus alligat spiritus corporibus: sicut cum alligatur anima corpori, dat corpori vt moueatur, secundum voluntatem animę; sicut si datur aliqua prælatura alicui in aliqua ecclesia, ipso non existente in eadem: sic & licet iste ignis sit corporeus, ratione spirituali tatis potest agere. [Torquere nos &c.] Magnum tormentum reputant quod non possint hominibus nocere: sed si essent in inferno non possent ita nocere: & ita tormentum eis magnum est intrare in infernum. [Erat autem non longe ab eis &c.] Hic tangitur malitia. Quia non solum hominibus nocent, sed et brutis: [grex, porcorũ]. Vnde patet quòd hoc non erat in iudea; quia iudæi non vtuntur porcis. [Si ejicis nos, mitte nos in porcos] Sed quare non petierunt quòd mitteret eos in homines? quia ipsi videbant eum solicitum circa curam hominum. Sed quare in gregem porcorum? quia erant magis vicini. Item quia est animal valde immundum. Vnde ad designandam immunditiam permisit intrare in porcos. Et hoc videtur significari Iob. 40 Numquid multiplicabit ad te porcos, aut loquetur tibi mollia? Sequitur Christi concessio. Et ait illis [Ite &c.] Sed videtur dominus audisse dæmones, Dicendum q̃ non audiuit: sed ex sua sapia sic fieri permisit & ordinauit vt ostendatur malitia dæmonum: quia nisi dñs cohiberet, ita ruerent in homines sicut ruerunt in porcos: sed quando dñs permittit aliquibus dæmonibus nõ totaliter permittit, sed imponit eis frenum, vt in Iob. Vñ ad hoc designandum permisit eos ruere in porcos. Item ad designandum q̃ nihil possunt nisi ex dei permissione. Item vt homo suam dignitatẽ cognosceret, vt ad salutẽ vnius hominis tot milia porcorũ permiserit interfici. ¶ Sequit̃ executio mandati [Et magno ĩpetu &c.] In quo denotat q̃ nullus a diabolo totaliter põt extingui nisi paratũ se exhibeat, idest totaliter immundum. Vñ hĩ Apoc. 18. Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna. 2. Pe. 2. Hi velut irrationabilia pecora peribũt: percipientes mercedẽ iniustitię &c. Sequitur pastorũ admiratio. Vñ [pastores fugerunt: & nuntiauerunt &c.] Vñ profecti nuntiauerunt triste & leprũ. Triste de porcis: sed leprũ de dæmõiaco curato; per istos pastores signãt̃ principes synagogę: qui q̃ temporalia quantuncunq; possunt contrahi sicut Chro. Consequenter sequitur totius populi admiratio. [Et ecce tota ciuitas &c.] [Et vilo eo, &c. Et quare? quia multa damna eis fecerat: timebãt q̃ si plus ibi moraretur q̃ plura eis faceret damna. Sic aliqui pp detrimentum temporale timent esse cum Christo: vt habetur Esa. 30. Declina re a me semitã; cesset a facie nostra sanct⁹ Israel. Vel aliter: quia non ex malitia sed ex deuotione, quia indignos se reputabant. Similе dixt Petrus. Recede a me: quia homo peccator sum.

ciuitas exijt obuiam Iesu: & viso eo rogabant eum, vt transiret a finibus eorum.

a CAP. IX.

a CAP. IX.

ET ascendens Iesus in naviculam transfretauit: & venit in ciuitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Videns aũt Iesus fidem illorum, dixit paralytico. Confide fili, Remittuntur tibi

[Hęc illo &c.] Circa primũ primo ponit remediũ cõtra peccatũ, remittẽdo. Scdo peccatores ad se trahendo, ibi [Et factũ est &c.] Et primo ponit quædã præambula, ad beneficiũ. Scõo ponit beneficiũ ipsum, ibi [vt aũt sciatis &c.] Et primo ponitur locꝰ: scdo deuotio offerẽtiũ, ibi [Et ecce &c. Dicit ergo] Ascẽdẽs Iesus &c.] continuatur hæc pars, quia rogabant eum vt ab eis discederet: ideo ascendit nauem. Vnde dat intelligere q̃ si dicant aliqui, Recede a nobis viam mandatorum tuorum nolumus, Iob 21. statim recedit. Vnde [ascendit in naviculam] Hęc navicula significat crucẽ, vel ecclesiam [Et venit in ciuitatem suam]. Sin ciuitatem gentiũ: quæ sibi datę sunt. Vnde in ps. 2. Postula a me & dabo tibi gentes &c. Sed est quæstio: quare Mat. & Lucas dicunt istud esse factum in Capharnaum? Hic vero habetur q̃ in Nazareth quæ erat ciuitas sua. Dicendũ q̃ quædam erat ciuitas Christi rõne nativitatis, Et hæc erat Bethleem: quædam rõne conuersationis & operationis miraculorum. Et sic Capharnaum: ideo bene dicitur in ciuitatem suam. Vnde dicitur Luc. 4. Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. August. aliter soluit: quia Capharnaum inter alias ciuitates Galilææ erat magis famosa: vnde erat quasi metropolis. Et sicut si aliquis esset de aliqua villa iuxta Parrisius, diceretur quod esset de Parrisius propter notitiam loci, sic dominus quia erat de finibus Capharnaum, dicebatur inde esse: vel aliter: quia prætermittunt aliquid eo uangelistę: vnde aliquid potest addi, quòd. videlicet, transiuit per Nazareth, & venit in Capharnaum. Et tunc obtulerunt ei [Ecce offerebant &c.] Hic tangitur deuotio offerentium, vt de in Marco tangitur, quòd quia non poterant transire, posuerunt per tegulas. Iste paralyticus, significat peccatorem in peccato iacentem, vnde sicut non potest paralyticus se mouere, sic nec iste. Illi autem qui portant eum, sunt illi qui suis monitionibus portant eum ad deum [Videns autem Iesus fidem illorum &c.] Ponit beneficium: vbi possumus tria videre. Primo, quid mouit Iesum secũdo, quid sit quod requiritur, tertiũ, disceptationẽ contra beneficium; curat aliquando dominus aliquẽ p̃ fidẽ suam, aliq̃ propter preces suas, & aliorum. [Videns ergo fidem illorum dixit] Vñ dicitur Mar. 11. Quicquid orantes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis. [Confide fili] quid ergo requiritur? fides. ps. 124. Qui cõfidunt in dño sicut mõs Sion, non cõmouebitur in ęternum qui habitat in Hierusalem. Et act. 15. Fide purificans corde eorum. [Remittuntur tibi peccata &c. Hic tangitur beneficiũ: sed quid est q̃ iste petebat sanitatẽ corporis, & dñs dat sanitatẽ animæ? Rõ est: quia peccatum erat causa ęgritudinis, sicut in ps. 15. Propter iniquitates eorum multiplicatę sunt infirmitates eorum. Vnde fecit deus sicut bonus medicus qui causam curat. Deinde ponit disceptationẽ contra beneficium, ibi [Et cum cognouisset &c.] Dicit ergo [Ecce quidam.] Et quare mirabantur? quia videbant hominem & nõ videbãt deũ; solius autẽ dei est dimittere peccata; ideo dicebant eum blasphemũ, iuxta illud Iob. 34. Qui dicit regi apostata, qui vocat duces impios &c. [Et cũ vidisset &c.] Hic cõfutat eos tripliciter: sua cognitione verbo, & facto ut cognitione, quia sicut soli deo pertinet dimittere peccata, sic cogneoscere secreta cordis psal. 25. Scrutãs corda, & renes deus [cũ vidisset] quia solus scit cogitationes hominũ. Et primo reprehendit eorũ nequitiam [Vt quid cogitatis &c.] quia blasphemum eum dicebant. Esa. 1. Auferte mala de cogitationibus vestris [Quid est facilius &c.] Hic ponit confutationem: sed videtur male arguere dominus: quia arguit a minori affirmando. Facilius enim videtur sanare corpus, q̃

pus, quam sanare animam. Sed exponit sic Hierony. Facilius est dicere quàm facere, verum quantum ad factum, fortius est animam quàm corpus sanare, sed quantum ad potestatem, eadem est potestas vtrobique. Sed si ad dictũ referatur, videmus quòd mendaces ciro mentiuntur, vbi non possunt deprehendi. In his enim quæ apparent, deprehendi possunt, sed non in his quæ latent. Vnde in his audacter loquuntur vbi deprehendi non possunt. Facilius est, ergo dicere, si non possetis cognoscere Ideo. [vt autem sciatis &c.] Ostendit facto, & primo ponitur finis operationis Secundo modus. Tertio efficientia. Vnde dicit. Et propter hoc [vt sciatis quia filius hominis habet potestatẽ &c.] per hoc manifestat se deum. supra primo. Ipse enim est qui saluum faciet populũ suũ a peccatis eorũ. Dicit [q̃ filius hominis] & dicit [in terra] & elidit duplicem errorem. s. Nestorii & Fotini. Dicebat Nestorius quòd filius hominis & filius dei erant duo supposita, nec poterat dici de vno quod dicitur de altero, vnde non poterat dici. Ite puer creauit stellas, ideo dicit hominis: quia dei est dimittere peccata. Item contra Fotinum: qui dicebat quòd Christus acceperat initiũ de virgine Maria. Et merito acquisiuit diuinitatem, & nitebatur super illud. infra. 28. Et data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: ideo dicit. In terra. vnde Baruch. 3. dicitur. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. [Habet potestatem.] Videtur quòd per hoc non ostendatur, quia etiam ipsi Apostoli habebant potestatem. Sed dicendum quòd ipsi habebãt per viam administrationis, nõ authoritatis, hoc autem quod dicitur [Vt autẽ sciatis &c.] Dupliciter potest legi, vel vt sint verba euãgelistæ, & ita fuit narratoria. vel sint verba Christi dicẽtis, vt scias &c. Et sic oratio est imperfecta, quia ipsi dubitabant: ideo vt sciatis quòd ego habeo &c. [Ait paralytico. Surge &c.] Vnde vere bo curauit quod proprium est dei, iuxta illud psal. 32. Dixit, & facta sunt. Tria habebat infirmus. Iacebat in lecto, portabatur ab aliis, tre non poterat, quia ergo iacebat, dixit [Surge] quia portabatur, præcepit vt portaret [Tolle lectum tuum] quia ire non poterat. dixit [Et ambula] Dei enim perfecta sunt opera. Deut. 32. Similiter peccatori in peccato iacẽti dicitur. Surge a peccato per contritionem. Tolle lectum per satisfactionẽ. Michęæ. 7. Irã domini portabo, quia peccaui ei. [Et vade in domum tuã] In domũ æternitatis, uel in conscientiã propriã. Sap. 8. Intrans in domum meã conquiescam in illa. Sequitur executio [Surrexit & abiit. Videntes aũt turbæ] non scribæ, quia isti dedignabantur [timuerũt] Abacuch. 3. Domine audiui auditũ tuum & timui. Sed quo timore? quia [glorificauerunt deũ] quia omnia in deũ retulerunt. psal. 113. Non nobis domine nõ nobis &c. [Qui dedit potestatẽ talẽ hominib⁹.] Vnde isti nõ cõrẽnũt, sicut scribæ sed quia dẽ hoĩb⁹, ideo Hilarius exponit. Qui dedit talẽ potestatem hominibus vt fiant filii dei, vt in Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios dei fieri.

b ¶ Hic ponitur primo conuersio peccatorum. Secundo, disceptatio pharisæorum. ibi [Et videntes &c.] Et primo dicit, qualiter quendam vocauit ad discipulatum. Secundo, quo modo multos ad familiaritatem. ibi [Et factum est &c.] Dicit ergo [Cum transiret &c.] Quare transiuit? quia insidiabantur ei, ideo nolebat turbari, ut dicitur Eccl. 8. Non incendas carbones peccatorum [Vidit hominem] Vere hominem quia peccatorem. psal. 81. Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. [Sedentem in theloneo] Theloneus vectigal. vnde erat locus ubi vectigalia recipiebantur. Vnde erat in quodam statu vbi vix homo viuere potest sine peccato: Matthæum nomine. Alii appellant eum Leui ad seruandum honorem eius: vt non noscatur ille esse peccator, sed ipse vocat se Matthæum, quia iustus in principio accusator est sui, dans intelligere quòd dominus non est acceptator personarum [Et dixit ei. Sequere me] Et hoc magnum est quòd mouẽat dominus ad sequelam [Et surgens &c.] Vnde potuit dicere illud Iob. 23. Vestigia eius secutus est pes meus, uiam eius custodiui & non declinaui ab ea. Sed obiicitur quòd hoc non potest esse quòd ad unum uerbum iste secutus est eum. Et dicendum quòd fama Iesu ita diuulgata erat, quòd iam beatum se reputabat qui sequebatur eũ, ideo ad unum uerbum iste secutus est eum. Vnde ostenditur obedientia, quia statim secutus est eum, sed quare non statim uocauit a principio? Dicendum quòd iste sapiens erat sapientia sæculi. Tardauit autem dominus uocare eum, donec miracula prouocarent. Vel dicendum quòd istud dictum est per reiterationem, quia iste fuit in prædicatione domini in monte. Sed quare ergo sic ponit? Matthæus? Dico, ratione humilitatis, quia enim miraculum reputauit uocationem eius

uade in domum tuam: & surrexit: & abijt in domum suam. Videntes autem turbę timuerunt & glorificauerunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.

b ¶ Et cum transiret inde Iesus: uidit hominem sedentem in theloneo Matthæum nomine. Et ait illi. Sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factum est discumbente eo domo: ecce multi publicani & peccatores uenientes discũbebãt cũ

ideo inter miracula, recitauit. Sed quare plus fit mentio de uocatione Petri & Andreæ, & Matthæi quàm aliorum? Dicendum quòd inter uiliores homines fuerunt piscatores. Item inter peccatores, illi maxime quì uectigal recipiebant, & ideo specialiter fit mentio ad cognoscẽdum quòd deus non est personarum acceptor. Sequitur. [Et factum est, eo discumbente in domo &c.] Hic tangitur quomodo multos uocauit ad familiaritatem. Vnde dicit. [Et factum est &c.] Alii dicunt quòd fecit ei conuiuium. Iste uero tacet. Et uerum est quòd fecit, unde inuitauit multos, ut ad deum traherentur, quia cortina cortinam trahit. Exo. 36. Vnde signum est quòd aliquis firmiter conuersus est ad dominum, quando alios trahit, quos magis diligit. Vnde dicit quòd [multi publicani discumbebant & peccatores cum Iesu.] Quia siquis aperuerit mihi, intrabo, & cænabo cum eo, & ipse mecum. Apocalip. 3. [Et uidentes pharisæi, &c.] Dictum est qualiter dominus peccatores inuitat ad sequelam, & ad conuiuium recipit. Hic ponitur disceptatio de societate. Secundo de conuiuio. ibi. [Tunc accesserunt &c.] Circa primum ponitur quæstio. Secũdo responsio. ibi. [Ait Iesus &c.] Dicit ergo. [Et uidentes &c.] Notandũ quòd isti pharisæi erant malitiosi, unde uolebant schisma ponere inter discipulos & Iesum, unde discipulis Iesum accusabant, & discipulos Iesu, unde uolentes erga discipulos accusare Iesum dicunt. [Quare cum publicanis, &c.] Isti sunt de numero illorum de quibus habetur. Prouerb. 6. Sex sunt quæ odit dominus, & septimum detestatur anima eius scilicet qui seminat inter fratres discordias. Sed quæritur quare Luc. dicit istud esse dictum de discipulis? Et respondet August. quòd eadem est sententia utrobique, licet uerba differant, quia totum imputabant doctrinæ magistri. Vnde Lucas refert ad uerba, sed Matthæus ad sententiam. Sed uidetur quòd isti recte arguebant quia sunt vitanda peccatorum consortia. Sed notandum quòd aliquando sunt vitanda peccatorum consortia propter superbiam & contemptum, vt isti sicut habetur Esa. 65. Non appropinques mihi quia immundus es. Alii uero uitant consortia propter peccatorum utilitatem, ut erubescant, & sic conuertantur, & sicut dicit Paulus 1. ad Corinth. 6. Ad uerecundiam uestram dico sic, non est inter uos sapiens quisquam. Item aliquis uitat propter cautelam sui, timens ne peruertatur. Eccl. 13. Qui tangit picem conquinabitur ab ea. & in Psalmo. 17. Cum peruerso peruerteris. Econtrario similiter aliqui cõmorãtur cũ peccatoribus ad sui probationẽ, unde tentatio est sui probatio, ut habetur 2. Petri. Secũdo, Aspectu. n. & auditu iust⁹ erat habitãs apud eos. Et Cãt. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Et ibi dicit glossa. Non fuit bonus, qui malos tolerare non potest. Item aliqui inter malos commorantur propter conuersionem, ut Paulus dicit primæ Corinthiorum. 9. Omnibus omnia factus sum ut omnes lucrifacerem. Sed differentia est, quia peccatoribus perseuerantibus, & pœnitere nolentibus non oportet communicare. De illis uero de quibus speratur, distinguẽdum est ex parte illius qui habitat, quia aut est firmus, aut infirmus. Si infirmus habitare cum eis non debet. si firmus competens est ut cum eis habitet, ut eos ad deum conuertat. Item Iesus medicus erat certus, ideo cum esset cum eis periculum non timebat. ideo &c. Sed sequitur Iesu responsio. Et ponit rationes tres. primo ex similitudine. Dicit. [At Iesus audiens dixit: Non est opus &c.] Et uocat se dominus medicum. Et bene. Psalmus 102. Qui sanat omnes infirmitates tuas, scilicet tam animæ quam corporis. ideo tangit infirmitates & animæ & corporis. Vnde dicit. [Non est opus ualentibus medicus &c.] Valentes dicuntur qui ex superbia reputant se ualere de quibus Apoc. 3. dicitur Dicis dives sum & locupletatus & nullius egeo, & nescis quia tu es miser & miserabilis pauper cæcus & nudus. Et talibus non est opus medicus, sed male habentibus idest peccatum recognoscentibus. sicut dicebat Dauid Psalmus 50. Iniquitatem meã ego cognosco &c. Secundo inducit authoritatem dicens. [Eunte

autem discite &c.]quasi dicat. Vos nō intelligitis scripturas, sed ite & discite, quid est, misericordiam volo & non sacrificiū.]Hoc scribitur Osee.6. Et dupliciter exponitur, primo ita quòd intelligatur vnū alii præferri, quia magis volo misericordiam quàm iudiciū. Vnde præfertur sacrificiū sacrificio. Sacrificium est agn⁹. Iterū misericordia, tali bus enim hostiis misereturdeus. Quid ergo istorum meli⁹? Prouerb. 21. Facere misericordiam & iudicium magis placet deo quàm victimæ. Vel ita q̄ vnū approbetur, reliquum vero reprobetur, misericordiam volo, sed nō sacrificium quod facitis. vnde Esa. 1. Holocausta noluit quia manus vestræ sanguine plenę sunt. vel aliter [misericordiā &c.] Illud enim dicitur aliquis velle, quod vult propter le & non propter aliud, sicut si medicus diceret volo sanitatem, & sic in operibus quæ offerimus deo: quædam offerimus propter se vt diligere deum & proximum: alia vero propter ista. Michæę. 6. Indicabo tibi homo quid sit bonum, & quid dominus requirat a te. Vtique facere iudicium: & diligere misericordiam. Tertio inducit dominus aliam rationem ex sui officio, vt si aliquis legatus missus esset & vereretur suo officio, si prohiberetur ab alio, diceret, stultus es quia prohibes quod ad me pertinet. Venerat dominus ad saluandum peccatores. vnde dictū est. Et vocabis nomen eius Iesum. Hic enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Et ideo dicit [Non veni vocare iustos sed peccatores.] Lucas addit ad pœnitentiam. Et iusta est hæc additio, quia non venit vocare peccatores vt remanerent in peccatis, sed vt amouearitur ab eis. Sed potest quæri de iustis, quia nullus iustus, nisi solus deus, quia oēs sumus peccatores. Ire videtur falsum quod dicit. quia Ioannes iustus fuit. Symeon iustus. Zacharias iustus. Et tamen eos vocauit. Dicendum q̄ distinguendū est de iustitia, quia iustus aliquis dicitur qui peccato non est obnoxius, & sic non est iustus quisquam, quia omnes vel mortali, vel venali, vel originali sunt obnoxii, saltem quantum ad reatum, & istud penitus deleuit, quia Ioan. 3. Ipse venit vt vitam habeant. Vnde non venit vocare iustos, inquantū iustos sed peccatores. Ire dicitur iustus qui non est obnoxius peccato mortali. vnde non venit vocare iustos ad pœnitentiam, sed ad maiorem iustitiam. vel sic. Non veni vocare iustos ideſt qui de sua iustitia confidunt, sed peccatores qui pœnitent ignorantes suam iustitiam.

c ¶ Hic ponitur quæstio de conuiuio. Et sequitur responsio. ibi [Et ait Iesus] Sed tunc est hic quæstio literalis, quare Mar. 2. Et Luc. 6. videtur q̄ ab aliis facta fuerit quæstio Vbi dicitur. Quare discipuli Ioannis &c. Ergo discipuli non dixerunt. Augu. soluit ita erat q̄ pharisæi insidiabantur Christo. vnde aliquando iecum hærodianos traxerunt: modo vero assumpserunt discipulos Ioannis. Vnde potuit & ab aliis & a discipulis peti. sed vnde hoc q̄ ieiunabant? Respondetur hic ex traditionibus suis, vel ex lege, sicut habetur, quòd in die propitiationis tenebantur ieiunare. Et Zach. 8. Ieiunium quarti & septimi &c. Item discipuli Ioannis ieiunabant exemplo magistri sui, qui magnæ fuit austeritatis. Discipuli vero Christi non ieiunabant. [Et ait illis Iesus] Hic respōdet Iesus & subtiliter, primo assignat causam a parte sua, deinde a parte discipulorum. Circa primum duo facit. Primo determinat tempus epulandi. Secundo ieiunandi. ibi [Venient autē &c.] Dicit ergo [Nunquid possunt filii sponsi lugere &c.] Vbi iste dicit lugere, alius dicit ieiunare. Licet enim ieiunium quandam habeat lætitiam spiritualem, tamen vt habetur Hebræorū. 12. Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur esse non gaudii sed meroris. vnde est ieiunū spiritualis lætitiæ, vt habetur Dan. 9. Posuit faciem meam ad dominum deum meum deprecari & rogare in ieiunio sacco & cinere. Item est luctuosum & afflictionis vt quando propter dolores. Respondet dominus de vtroque, sponsus Christus est, qui enim habet sponsam sponsus est. Ipse. n. est sponsus totalis ecclesiæ & primordium. Aliud habuit primordium lex vetus & aliud lex noua. Lex enim vetus primordiū habuit in timore. Lex noua in amore. vnde Ro. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei. Et Heb. 12. Accessistis ad montem syon & ciuitatem dei viuentis Hierusalem. quia igitur primordium nouę legis fuit in amore. Ideo discipulos suos nutrire debuit in amore quodam, ideo se sponsum nominat & discipulos filios, quia ista sunt nomina amoris. vnde bonum est quòd conseruemus eos, & ideo nolo aliquid graue eis imponere ne abhorreant, & sic retrocedant. Et ideo qui in religionibus sunt noui, non sunt gra uandi. Vnde Ambro. in libro de similitudinibus reprehendit eos qui nouitios grauiter onerant. Et hoc est quòd Christus dicit [Numquid possunt &c.] quasi dicat. Non oportet q̄ ieiunent, sed magis in quadam dulcedine viuere & amore: vt sic legem meam recipiant in amore, vt habetur ad Rom. 6. Quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Vnde a pascha vsque ad penthecosten non sunt ieiunia, quia tunc recolit ecclesia nouitatem legis. [Venient autem dies &c.] Et hoc ad literam venient dies quando scilicet vobis procurantibus [auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.] Et hoc prædixit eis dicens Io. 16. Vos plorabitis: mundus autem gaudebit. Illi enim qui ante Christum fuerunt desideraverunt Christi præsentiam, vt Abraham & Esaias & alii prophetæ. Item post mortem eius desiderata fuit ab Apostolis. Vnde Petrus quasi in continuo dolore erat propter absentiam Christi. & Paulus dicebat. Cupio dissolui, & esse cum Christo. vnde tunc erat tempus ieiunandi. Alia ratio quare in præsentia non tenetur ieiunare, quia ieiunium eligendum est inquantum castigat carnem, ne contra spiritum inualescat, sed cum erat præsens, custodiebat eos ab excessu. ideo non oportebat eos ieiunare. Vnde in Ioan. 17. Pater cum eram cum eis, conseruabam eos. Sed Ioannes baptista non habebat hanc virtutem, ideo ieiunare debebant eius discipuli, sed quando Christus ablatus fuit, eos oportuit ieiunare. Vnde Paulus dicit 1. Corinth. 9. Castigo corpus meum & in seruitutem redigo &c. [Nemo autem mittit &c.] Hic ponit aliam rationem a parte discipulorum, & ponit duo exempla. vnum secundum August. aliud secundum Hieron. Vnde secundum August. vult dicere, dictum est quòd in præsentia Christi non debebant ieiunare discipuli, nec etiam ex conditione sua: quia imperfectis grauia iniungi non debent. Igitur cum isti sint imperfecti, eis ieiunium iniungi non debet, ut istud ergo significet tangit sub metaphora panni & vini, quia iustitia consistit in operibus exterioribus, & in nouitate affectionis, ideo duo exempla ponit. Dicit ergo [Nemo mittit &c.] vt si vellet iungere nouum pannum, non ponet commissuram ideſt depectiaturam [panni rudis] ideſt noui [in vestimentum vetus] quia tolleret eius pulchritudinem: sic si aliquis imperfectus habet aliquam consuetudinem vitæ suæ, si vis imponere ei aliud iugum, recedit ab eo quod consueuerat [& efficitur peior scissura] vt habetur infra [Neque mittuntur &c.] Ponit hic aliud exemplum de vino, quasi dicat discipuli mei sunt quasi vires veteres. Vinum nouum est lex noua ratione nouitatis, vnde ſcum recepissent spiritumsanctum dixerunt eos musto madere. Act. 2. Vnde [Neque mittunt vinum nouum &c. Alioquin rumpuntur vtres] vnde si homini veteri qui aliquando habet aliquam cōsuetudinem, imponis nouum viuendi modum rumpitur cor per intollerantiam. Item [effunditur vinum] ideſt non custoditur [& vtres pereunt] quia conculcauerunt mandata dei, & ideo pereunt [Sed vinum nouum &c.] doctrinam spiritualem innouans per affectum, vt dicit Apostolus 1. Corin. secundo, spiritualibus spiritualia comparantes, & Prouerb. 2. Si introierit sapientia cor tuum & scientia animæ tuæ placuerit, custodiet te, & prudentia seruabit te, vt eruaris a via mala, & ab homine qui peruersa loquitur &c. Hierony. aliter exponit, quia institutum pharisæorum, vocat vestimentum vetus, nouum, doctrinam euangelicam, quasi dicat. Non est bonū vt seruent documenta vestra, quia sic facerent scissuras veteres: & sic nouam doctrinam recipere non possent, sicut videmus quòd facilius recipit doctrinam suam, qui non est imbutus doctrina quàm qui est imbutus. Et ideo non est bonum quòd vestra imbuantur doctrina.

d ¶ Posuit miracula quibus adhibentur remedia contra pericula peccati. Hic ponit illa quibus adhibentur remedia contra pericula mortis. Et diuiditur, quia primo narrat quomodo vitam restituit. Secundo, quòd opera vitæ. ibi [Et transeunte &c.] Circa primum

primum primo ponitur inuitatio ad miraculum peragendum. Secundo, inditium. ibi [Et ecce &c.] Tertio miraculi præparatio. ibi [Et cū ejecta &c.] Circa primum quatuor facit. primo describitur tempus inuitationis. Secundo, persona inuitās. Tertio, inuitatio. Quarto, admissio inuitationis. Dicit ergo [Hæc illo loquente] scilicet In domo Matthæi. Sed est obiectio: quia Mar. & Lu. alio ordine recitāt, scilicet quòd iste accessit ad Iesum postquā transfretauerat. Aug. soluit q̄ quādo ponitur in euangelistis aliquid ad tēpus pertinēs, si statim ponitur, repræsentatur tunc ordo historię, & ideo cum dicitur hic: Hęc eo loquēte signficatur ordo historię: sed in Mar. & Luc. refertur ad ordinē memorię suę. Vel pōt dici quòd fuit aliquis locus medius vbi istud accidit. Aliquādo enim non dicunt vtrum, statim, post, vel quando factum quid sit. Sequitur [Ecce princeps.] Hic ponitur persona inuitās, scilicet princeps synagogæ, & dicitur Iairus illuminans vel illuminatus. in Gen. 23. Princeps Dei est apud nos. Sequitur inuitatio. & duo facit. primo exhibuit reuerentiam, quia personaliter [accessit [Item [adorauit] Item potestatem confitetur quia dicit [Domine] Vlte princeps significat antiquos patres, quia isti accesserunt per desiderium, & credentes Christum venturum adoraverunt. psal. 131. Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Item confitebantur. Scitote quoniam dominus ipse est deus. psal. 99. Sequitur periculum [Filia mea &c.] Contrarium habet in Luca & in Marco: quia ibi dicitur filia mea in extremis est [Et cum esset in via occurrerunt ei famuli &c.] Soluit Aug quia quando iste Iairus recessit, iam erat in extremis, & credebat quòd eam non inueniret viuam: ideo magis petebat vt veniret & resuscitaret eam quàm vt curaret. Vnde dicit [Filia mea modo defuncta est &c.] q.d. Credo quòd iam mortua sit. Alii igitur dixerunt secundum quòd fuit. Sed Matth. ad intentionem retulit, ideo August. dat bonum documentum quòd non est necessarium quòd eadem verba referantur: sed sufficit quòd solum intentio dicatur. Sed quare dixerunt famuli. Noli vexare magistrum. Videtur hoc fuisse incredulitatis. Dicendum quòd hoc verum esset si hoc dicerent ex intentione Domini: sed ipsi nesciebant eius intentionem. Chrisosto. sic exponit. Consuetudo est aliquorum quando volunt mouere ad pietatem exaggerant malum, ideo vt magis moueret eum dixit. Defuncta est. Ista filia est synagoga quæ filia est principis, scilicet Moysi, quæ mortua est per infidelitatem. Luc. 19. Nunc autē abscondita est ab oculis tuis &c. Sed videtur esse in isto fides infidelitati coniuncta, quia quod credebat quod resuscitaret erat fidei: sed quod credebat quòd non absens posset, hoc erat infidelitatis. Vnde iste videtur similis Naaman, qui dixit. Putabam q̄ egrederetur ad me & stans inuocaret nomen Dñi Dei sui, & tangeret manu sua locum lepræ & curaret me &c. 4. Reg. 5. [Sed veni &c.] Mistice hic significatur appetitus patrū de venturo Christo, vnde dicebant, Veni impone manum tuam ideſt Christum, vt in psal. 143. Emitte manum tuam de alto. [Et surgens Iesus secutus est eum] Surgens scilicet a prandio. Hic habetur documentum misericordiæ Christi, quia ad petitionem illius, statim. iuit, vt habetur Esa. 30. Statim vt audierit, respōdebit tibi Dominus. Item dat exemplum prælatis de solicitudine quòd statim soliciti sint ad subueniendum peccatis. Item dat documētum obediendi, quia discipulos secum duxit, vt habetur Heb. vlti. Obedite præpositis vestris: sed nō duxit Matth. quia adhuc infirmus erat. [Et ecce mulier] Dat exemplum virtutis. Et tria facit. Primo describitur eius infirmitas. Secundo, commendatio mulieris. ibi [Dicebat enim &c.] Tertio, benignitas Christi sanantis. ibi [At Iesus &c.] Dicit ergo [Et ecce mulier] vt habetur Leui. 12. Mulier quæ patiebatur fluxum sanguinis immunda erat, & non habitabat cum hominibus, ideo non accessit in domo: sed in via, & hæc significat gentilitatem, quæ ingressa est in plenitudinem Iudæorum, vt habetur ad Roma. 11. Cęcitas ex parte contigit in israel, donec plenitudo gentium intraret, hæc scilicet synagoga habet fluxum sanguinis scilicet errorem immolaticii sanguinis. Vel potest retorqueri ad peccata carnalia, vnde caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. 1. ad Corinth. 15. Hæc mulier patiebatur duodecim annis, & filia principis erat duodecim annorum, vnde hæc incepit pati quando filia principis nata fuit. [Accessit retro &c.] Hic ponitur commendatio ipsius mulieris, ex ipsius humilitate & ex fide quæ maxima est ad impetrandum. [Accessit & tetigit fimbriam] a retro, quare a retro? quia immunda reputabatur, vnde quicquid tangebat immundum erat secundum legem, ideo timebat ne repudiaret eam. Item non est ausa tangere nisi fimbriam. Præcipiebatur in lege quòd in quatuor angulis vestis portarent fimbrias, & ibi habebāt tympana ad memoriam mandatorum dei, & vt sic ab aliis dignoscerentur, & hanc vestem Christus habebat. Mistice hoc significat gentilitatem, quæ accessit per fidem. Sed retro quia non ipso viuente. Item tetigit vestimentum scilicet humanitatem, & solum fimbriam, quia per Apostolos tantum. [Dicebat enim intra se.] Si tetigero &c. Hilarius dicit. Multa est virtus Christi, quia non solum in anima: sed ex anima in corpus & ex corpore in vestes redundat, & sic omnia quæ tetigerūt Christi corpus habere debemus in reuerentiam. psal. 132. Sicut vnguentum in capite quod descēdit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius &c. ideſt diuinitas in carne, quod descendit in barbam ideſt in Apostolos, & in orā vestimenti. [Salua ero] sic si fecerimus & ei adhęserimus, salui erimus. Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. [At Iesus conuersus & videns &c.] Hic ponitur Christi benignitas. Et primo ostenditur, facto, quia conuersus ad eam. Et quare? Ne diffideret, quia enim furtiue accesserat, non credebat, quia conuerteretur ad eam. Item vt traheretur ad exemplum fidei istius. Item vt se deum ostenderet. vnde conuersus est conuersione misericordię, & vidit eā oculo pietatis: Zach. 1. Conuertimini ad me & ego conuertar ad vos. Item ostenditur eius benignitas verbo, cum dicit [Confide] Quia timens accessit: ideo blande eā alloquitur. Esa. 30. Si reuertimini & quiescatis, salui eritis. Item vocat eam filiam, ne diffidat. Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Item dat spem [Fides tua &c.] vnde. Nostra salus ex fide est, vt habetur ad Rom. 3. Et sequitur effectus [Et salua facta est &c.] Et non ex hora qua Christus dixit: sed ex hora qua tetigit. [Et cum venisset & vidisset &c.] Hic ponitur resuscitatio. Et quatuor facit. Primo, mortis indicia describuntur. Secundo, datur spes. ibi [Recedite &c.] Tertio, ponitur resuscitatio. Quarto, ponitur effectus. Dicit ergo [Cum venisset & vidisset &c.] Et quare venerunt tibicines? Turba venit sicut solet fieri etiam de mortuis modo: sed tibicines quia fuit consuetudo quòd veniebant tibicines & cantabant lugubria, vt alios excirarent ad fletum, vt habetur Hiere. 9. Contemplamini & vocate lamentatrices & veniant ad eos. Hi tibicines sunt falsi doctores, lingua enim eorum adinuentiones eorum contra Dominum. Esa. 3. vt pronouacent oculos maiestatis eius. Turba autem populus Iudaicus. Exo. 23. Non sequeris turbam ad faciendum malum. Hanc suscitauit Dominus in domo. Tres enim mortuos suscitauit Dominus. Puellam in domo. Iuuenem in porta. Lazarum in sepulchro. Quidam enim peccato moriuntur: sed non extra feruntur, & hoc est per consensum in peccatum: sed non exeunt ad extra per opera. Quidam autem extra feruntur ad actum & hic significatur per eum quem suscitat in porta. Quidam vero ex consuetudine iacet in sepulchro qui significatur per Lazarum. Hæc igitur puella significat peccatorem qui est in peccato occulto scilicet in mente. Tibicines sunt qui fouent eum in peccato. psal. 9. Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, turba est cogitationes. Et hanc sanat Dominus. vnde dicit [Recedite, non est mortua.] Hic dat spem. Non est mortua scilicet sibi: sed dormit, quia est ita sibi facile resuscitare sicut alicui aliquem excitare a somno, simile habetur. Ioā. 11. Lazarus amicus noster dormit &c. Non est mortua. Et quare dixit hoc modo? quia deridebāt eum. sed quare uoluit deriderī? hoc fuit vt non possent contra miraculum dicere. Vnde primo aduersarios faciebat confiteri vt post contradicere non possent. [Et cum ejecta esset turba &c.] Et quare ejecta fuit turba? quia videre non fuit digna. Turba sunt Iudæi qui non conuertuntur. Et moraliter ad hoc, quòd anima suscitetur, Oportet q̄ turba cogitationū expellatur, & tunc intrat Dominus. [Intrauit & tenuit manum eius &c.] psal. 11. Dextera Domini fecit virtutē. Tenet manum peccatoris quando adiutorium ei præbet. [Et surrexit puella &c.] scilicet ad vitam sic nos per Dei adiutorium a peccato. Sequitur diuulgatio in omnem terram.

d ¶ Supra ostentum est qualiter vitam restituit. Hic tangitur quomodo

quomodo dedit officia vitæ. Et primo tangitur quomodo visum restituit. Secundo, quomodo loquelam. ibi [Egressis autem &c.] Et primo quatuor facit. Primo, ponitur petitio cęcorum. Secũdo, examinatio credentium. ibi [Et dicit eis &c.] Tertio exauditio. ibi [Tunc tetigit &c.] Quarto, instructio illuminatorum. ibi [Et cõminatus &c. Circa petitionem istorũ quinque notare possumus, quæ faciunt petitionem exaudibilem. Primo, qui congruum tẽpus elegerunt ad petẽdum, quia [transeunte eo] Et in hoc significatur tempus incarnationis quod est tempus miserendi. Vnde in psal. 101. Quia venit tempus miserẽdi eius. Et ideo melius exauditi fuerunt, vt habet Heb. 5. Exauditus est pro reuerentia sua. Item ad hoc vt impetrarent [secuti sunt eũm] Qui. n. deum nõ sequũtur obediendo, non impetrant [duo cæci] Isti duo cæci sunt duo populi, scilicet Iudæorum & gentilium. Cæci enim sunt qui fidem non habent, de talibus dicitur Esa. 59. Palpauimus sicut cæci parietẽ. Item requiritur feruor deuotionis, cum dicitur [Clamantes] vt habetur in psal. 119. Ad Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. Item humilitas petentium, cum dicitur dicentes [Fili Dauid miserere nostri] vt habetur Dan. 9. Exaudi Deus no iter orationem serui tui. Item tangitur fides eorum, quia filium Dauid nominant, & hæc est necessaria, vt habetur Iac. 1. Postulet in fide & nihil hæsitans, Deinde petentes examinat. Primo, facto differendo exaudicionem eorum. Tunc enim firma fides ostenditur quando statim non impetratur. Abacuch. 2. Si moram fecerit, expecta eum quia veniet. Vnde duxit eos vsque ad domum. [Cum autem venisset domum &c.] Per domum istam intelligitur ecclesia, quia ista est domus dei, vel cælum psal. 113. Cælum cæli Domino. Item examinauit eos verbo [Creditis &c.] Et hoc non petit quasi ignorans; sed vt meritum eorum augeatur. Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Item petit, vt ostendatur fides aliis, vt sciant quia iuste illuminauit. Item petit vt ad maiora promoueat, magnum enim professi erant, quia filium Dauid. Sed non sufficiebat, ideo magis ab eis petit. Creditis quia possum hoc facere? scilicet propria potestate, quod solius dei est, dicunt ei [vtique Domine.] Vnde modo Dominum vocant, quod est proprium solius dei. Sequitur exauditio. Et primo ponitur curatio. Secundo, curationis effectus. ibi [Et aperti &c.] Ponitur curatio, cum tetigit oculos eorum dicens [tetigit] & dixit. Vtrumque tamen per se sufficiebat, tamen vtrumque fecit, vt significaretur quòd cæcitas per verbum incarnatum illuminatur. Ioan. 1. Verbum caro factum est & habitauit in nobis & vidimus gloriam eius. Vnde dixit secundum fidem vestram fiat vobis, quia merito fidei illuminãtur qui sine fide sunt cæci. Sequitur effectus. [Et aperti sunt &c.] Primo, ergo dat lumen, & ita impleuit illud. Et vita erat lux hominum. Sequitur instructio. vnde dicit [Et comminatus est] Et quare hoc? Alibi enim dicitur. Vade ad tuos & annuntia regnum Dei Lucæ. 8. Christosto. In bonis nostris duo possumus considerare. Quod dei est, & quod nostri, quod nostri est debemus latere, quod Dei est debemus manifestare, vt Paulus. Philip. 2. Quærentes non quæ nostra sunt: sed quæ Iesu Christi. supra. 5. Vt videant opera vestra bona & glorificent patrem vestrum qui in cælis est vnde dicit [Videte ne quis sciat] vt doceat virare vanam gloriam. Illi autem non immemores beneficii accepti, exeuntes diffamauerũt eum, vt habetur Esa. 63. Miserationum Domini recordabor. Sed numquid peccauerunt isti, quia contra præceptum Domini fecerunt? Dico quòd non, quia bona fide fecerant. Et vt ostenderent quantum sanctitatis exhibeat Dominus [Egressis illis, Ecce obtulerunt ei hominem mutum] supra Dominus restituit visum cæco. Nunc muto restituit loquelam. Et sufficienter iunguntur ista, quia locutio est signũ visionis interioris. Esa. 35. Ipse veniet & saluabit nos, Et tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebũt. Et in hoc tria facit. Primo, describitur infirmus. Secundo, tangitur curatio. ibi [Et eiecto &c.] Tertio, curationis effectus. ibi [Et miratæ &c.] Dicit ergo. [Egressis autem illis &c.] Ab isto non quæritur fides, sicut a præcedentibus, quia iste erat obsessus a dæmonio, ideo nõ erat compos mentis, & ideo non quæsiuit de fide eius. Et iste significat gentilem populum, qui mutus est ad laudem. psal. 78. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt. Item habent dæmonium quia dæmonibus immolant. Psal. 95. Omnes dii gentium dæmonia. Primo ergo, vt bonus medicus curauit causam. Secundo, morbum, quia primo eiicit dæmonium, & sic [eiecto dæmonio locut⁹ est mutus] Sic gentilis cum liberatus est ab idolorum seruitute, locutus est mutus, scilicet laudem Dei, vt omnis lingua cõfitea|tur, quia Dominus Iesus Christus i gloria est Dei pfis &c. Phil. 2. Sequitur effectus [Et miratæ sunt turbæ] Vnde mirabantur super his quę videbant. Et quia mirabantur, ideo dicebant [Numquam apparuit sic in Israel] verũ est quòd Moyses fecit miracula & aliis: sed talis non fuerat, scilicet qui tot faceret. Item qui solo tactu. Item qui statim, ita quòd ei conueniat, quis similis tui in fortibus Domine quis similis tui, vt habetur Exo. 15. Et Ioan. 10. Opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me. Item curat per fidem quod lex non poterat facere. vt habetur ad Rom. 8. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis, quod impossibile est legi [Pharisæi autem dicebãt] Pharisæi ideſt diuisi, quia peruerse interpretabantur, vt Eccl. 11. Bona in malum vertent. Vnde dicebant. [In principe &c.] Hic dicit Aug. quòd est notandum quòd Christus idem miraculum bis fecit. Et hoc patet, quia diuersimode dicunt euangelistæ, vnde cũ inuenimus quasi cõtraria, possumus referre ad vnũ, vel ad aliud, dicendo aliud esse miraculum.

e ¶ Ostensum est qualiter subueneret occurrentibus, hic tangit quòd ad eos ibat. Et hic duo tangit. Primo, qualiter impẽdit quibusdã effectum. Secũdo, quomodo affectum. ibi [Videns aũt &c.] Et circa primum. Primo, ostendit vbi impendit auxilium. Secundo quod docuit. Tertio quod fecit. Dicit ergo [Et circuibat &c.] In quo datur prædicatoribus exemplum, quòd non sint contenti prædicare in vno loco tantum. Ioan. 15. Posui vos vt eatis & fructum afferatis &c. [Omnes ciuitates & castella] Et bene illud ordinatur cum præcedentibus, quia dixerant quòd in principe dæmoniorum eiiciebat dæmonia. Ideo manifestat se non habere dæmonium, vt ei conueniat. psal. 119. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus, dum loquebar illis impugnabant me gratis. Sequitur quid annuntiabat. duo enim faciebat, quia in synagogis erat docens, & prædicans. Docens quæ ad fidem, prædicans quæ ad mores. Item coram multis, quia in synagogis, in psal. 39. Annũtiaui iustitiam tuam in ecclesia magna, in quo etiam differt a doctrina hæreticorum quæ est in occulto. secus doctrina Christi. Ioan. 18. Nihil in occulto locutus sum vobis. Item tangit quæ docet, quia [Euangelium regni] Ioan. 18. In hoc natus sum & ad hoc veni in mundum vt testimonium perhibeam veritati &c. Vnde cælestia docebat. Esa. 48. Ego Dominus docens te vtilia, postea ostenditur facto quid fecit [curans omnem lãguorem & omnem infirmitatem [Lãguores] quo ad graues infirmitates. [Infirmitates quo ad leues, i psal. 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Et quare hoc? vt confirmaret miraculo quod dicebat verbo, vt in Mar. vlt. Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Itẽ vt ostenderet exemplum prædicatoribus vt facerent & docerent. Act. 1. Cæpit Iesus facere & docere. [Videns autem Iesus &c.] Hic ostendit qualiter Dominus quibuldam impẽdit affectum. Et hoc cõtra quoldam. Opinio enim fuit quòd nullus sufficiebat affectus: sed requirebatur effectus: sed hic dicit [Videns Iesus &c.] Et primo tangit quomodo miserebatur. Secundo, ponit exemplũ. Et primo ponit misericordiam Christi. Secundo, causam. Dicit ergo [Videns &c.] scilicet pia cõsideratione [misertus est eis] quia proprium est ei misereri. psal. 144. Miserationes eius super omnia opera eius. Illud visum desiderabat Dauid dicens. psal. 24. Respice in me & miserere mei, & quibus misertus est, quia [vexati] a dæmonibus. Item [Iacentes] scilicet prostrati ab infirmitatibus, vel vexati erroribus, iacentes peccatis [sicut oues non habentes pastorem] vnde prouerb. 11. Vbi non est gubernator populus corruet &c. Et Ezech. 34. Dispersæ sunt oues meæ eo quòd nõ esset eis pastor, & in eodem. Væ pastoribus Israel qui pascebant semet ipsos. Et Zach. 11. O pastor & idolum derelinquens gregem.

d ¶ Et trãseunte inde Iesu: secuti sunt eum duo cæci clamãtes & dicentes. Miserere nostri fili Dauid. Cũ aũt venisset domũ, accesserunt ad eũ cæci, & dicit eis Iesus. Creditis, quia hoc possum facere vobis? Dicũt ei. Vtiq; Dñe. Tũc tetigit oculos eorũ dicẽs. Secundũ fidẽ vestrã fiat vobis. Et apti sũt oculi eorũ. Et cõminatus ẽ illis Iesus, dicẽs. Videte ne qs sciat. Illi aũt exeũtes diffamauerũt eũ in tota terra illa. Egressis aũt illis, ecce obtulerunt ei hominẽ mutũ dęmoniũ habẽtem, & eiecto dęmonio, locutus est mutus & miratę sunt turbæ dicentes. Nũquam apparuit sic in Israel. Pharisæi autẽ dicebant. In principe dæmoniorum eijcit dæmones.

e ¶ Et circuibat Iesus omnes ciuitates & castella docens in synagogis eorum & prædicans euangeliũ regni & curans omnem lãguorem & omnem infirmitatem. Vidẽs autem turbas misertus est eis, quia erãt vexati & iacẽtes sicut oues nõ habẽtes pastorẽ. Tũc dicit discipulis suis. Messis quidẽ multa, operarij aũt pauci. Rogate ergo dñm messis vt mittat operios i messem suã.

Tunc dicit discipulis suis] Hic inducit aliquos ad misserendum primo assignat causam, secundo inducit ad effectum, ibi [Rogate &c.] Et ponit duas causas, primo multitudinem tendentium ad bonum, secundo paucitatem doctorum, ibi [Operarij &c.] Multi conuenerant. Ideo dicit [Messis quidem multa] Messis non dicitur quando frumentum floreſcit vel cum est in spica: sed tũc quando iam dispositum est vt colligant; sic homines iam dispositi erant ad credendum per effectum prædicatorum. Simile habetur Ioa. 4. Leuate oculos vestros & videte regiones quoniam albę sunt iam ad messem [Et operarij pauci] scilicet boni: vnde Apostolus Dei. n. adiutores sumus. 1. Cor. 3. Impendentes ergo qđ vestrũ est. Et quid? [Rogate dominum messis &c.] Quando habemus defectum: debemus recurrere ad deum: cum officium prædicationis non nisi præcibus impetretur: qui enim mittit operarios: est dominus: vnde dicitur. Ego misi vos: & rogat vt rogetur: vt nobis accumulet meritum dum pro salute aliorum oramus, Item talem ordinem posuit: vt sanctitas aliorum aliis prosit: vt 1. Pet. 4. Vnusquisque vt accepit gratiam in alterutrum illam administrantes: sicut boni dispensatores multiformis gratiæ dei &c. Vnde vult vt quicquid gratiæ & sanctitatis receperunt: aliis impendant, & ipse rogatus exaudit. Rogat enim vt ipse rogetur vt eos mittat. Ro. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur: acquiritur enim auctoritas. Item gratia: vnde charitas Christi vrget nos. Item [rogate dominum messis vt mittat operarios:] non quæstuarios qui corrumpunt malo exemplo in messem suam] scilicet in messem dei. Quæstuarii enim non mittuntur in messem dei: sed in messem suam: quia non quærunt gloriã dei: sed commodũ suum,

a CAP. X.

SVPRA proposuerat doctrinam suam: hic ministros instituit. Et describuntur numero, potestate, & nominum positione. Numero, vnde dicit [Conuocatis duodecim] Et quare dicit duodecim? vt ostenderetur conformitas noui & veteris testamenti: quia in veteri duodecim patriarchę. Et isti similiter duodecim. Secũda rõ vt ostẽderet virtus et effectus futurus per eos. Iste enim numerus ex partibus 4. & 3. in se ductis componitur vt quater ter, vel ter 4. Per trinarium trinitas designatur: per quaternarium mundus. Ideo signatur quòd in totum mundum debebat eorum prædicatio extendi, vnde dominus Mar. vlt. Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ &c. Item ad signandum perfectionem, quia 12. consistit ex duplicitate Senarii. Senarius. n. perfect⁹ est numerus: quia ex oibus partibus aliquotis. Cõsurgit. n. p unum duo, & tria: & istæ partes simul iunctæ sunt sex: vnde tot vocauit ad signãdũ, perfectionẽ, supra 5. Estote pfecti sicut & pater vester perfectus est. Sequiſ de pẽate eorũ: quia [dedit eis pẽtẽ &c.] i. vt ipsi faciãt, vel facere possint: sicut ipse fecit. Et non solum quæ fecit: sed maiora. Io. 14. Non est enim scriptum quòd ad vmbram Christi curarentur infirmi sicut scriptum est, quòd ad vmbram Petri, multi curabantur. Act. 5. [Immundorum spirituum vt eiicerent eos] Vnde noluit quòd ipsi eiicerent sicut ipse: sed ipse verbo proprio. Ipsi vero in nole Christi, vnde Mar. vlt. In nomine meo dæmonia eiicient &c. Et non solum vt dæmonia eiicerent: sed vt [omnem lãguorem curarent] vt habetur Mar. vlt. Super ægros manus imponent & bene habebunt. Sed si quæras, quare modo prædicatoribus non datur ista potestas, Respondet Aug. quia in promptu est maximum miraculum scilicet quòd totus mundus conuersus est, aut ergo facta sunt miracula, & sic habeo propositum, si non est, hoc ast maximum: quia per 12. vilissimos homines piscatores totus mundus conuersus est. Sequitur nominũ positio. Et quare? ne si veniret aliquis pseudopropheta qui diceret se esse Apostolum crederetur ei: & propter hoc reprobata est epistola fundamenti scilicet Manichæi. Et notandum quòd iste semper binos combinat. Et quare? quia numerus binarius est numerus charitatis. Item vbicumque ponit aliquem qui duobus nominibus vocatur ponit aliquid per quod notetur differentia. Item sciendum quòd non seruat ordinem dignitatis, tamen Petrus semper ponitur primus: qui etiam dicitur [Symon] ideſt obediens, vnde dicitur Proverb. 21. Vir obediens loquetur victoriam [Petrus] a petra dicitur propter eius firmitatẽ: & Cephas, qđ sirũ nomẽ est, nõ hebræũ [Andreas] virile, vnde dicitur ps. 26. Viriliter age & confortetur cor tuum. Item [Philippus] os lampadis: talis debet esse prædicator in ps. 118. Ignitum eloquium tuũ vehemẽter [Bartholomæus] filius suspendentis aquas. Et iste dicitur Christus de quo Iob. 26. Qui ligat aquas in nubibus suis. Item [Iacobus zebedæi] qui occisus est ab Herode qui supplantator dicitur. Et [Ioa.] Qui gratia dicit. 1. Cor. 15. gratia dei sum id quod sum. Iste non sequitur ordinem dignitatis sicut Marcus. Item [Thomas, & Matth.] Alii non ponunt Publicanus: sed iste posuit causa humilitatis. Item alii præponunt Matth. Thomæ. iste econtrario. Thomas abyssus dicitur: propter profunditatem fidei. Matth. Donatus: vt habetur: Ephes. 4. Donantes inuicem; sicut & Christus donauit nobis. [Iacobus alphæi: ad differentiam alterius. Iste frater domini dicitur: quia consobrinus [& Thadęus] frater Iacobi. Et dicitur Iudas qui scripsit epistolã & interpretatur cor. Prouerb. 4. Omni custodia serua cor tuum. Item [Symon cananęus] a cana villa, [Et Iudas Scariotis,] ad differentiam alterius iudę: & dicitur vel a villa: vel a stirpe de tribu Isachar: qui mors dicitur, [qui tradidit eum.] Et quare posuit? vt daret documentum: quod dignitas status non sanctificat hominem. Item est alia ratio: ad notandum quòd vix continguit quin in multa congregatione sit ali quis malus. Et ideo ita ponitur vt ostendatur quòd boni aliquando non sunt fine malis: sicut lilium inter spinas: sic amica mea inter filias. Cantic. 2. Et Aug. Non est domus mea melior quam domus domini &c. [Hos duodecim] elegit deus: & posuit diuulgatores sacræ scripturæ [præcipiens &c.] Hic ponit eorũ in structionẽ. Et primo instruit eos verbo: secũdo exẽplo, ibi [Et factũ est &c.] Verbo tripliciter primo de officio suo: secũdo de sumptibus tertio de periculis. Scdo ibi. [Nolite possidere &c.] tertio ibi. [Ecce ego mitto vos &c.] Circa offm quatuor mãdat primo quo vadãt: scdo qd dicãt, ibi [Euntes &c.] tertio quid faciãt, ibi [Infirmos &c.] quarto quo fine, ibi [Gratis &c.] Et primo dicit quo nõ vadãt: scdo quo vadãt, ibi [Sed potius ite.] Et circa primũ duo dicit: primo. [In via genitũ,] & in ciuitates Samaritanorũ &c. Isti erãt medii inter gẽtiles, & iudæos. De quibus habet 4. lib. Reg. c. 17. Et isti retinuerũt partim ritũ iudæorũ: partim gentiliũ: & isti multum erant contrarii iudæis. Vnde prohibet ne vadant ad similiter gentiles, nec ad mediocres istos. Sed contrarium videtur quod dixit. Ite docete omnes gentes. Et Esa. 40. Et videbit omnis caro pariter quòd os domini locutum est. Quid ergo dicit. [In viam gentium ne abieritis?] Dicendum quòd missi sunt ad vtrosq; s: sed ordo debebat obseruari. Quia primo iudæis. Et vna rõ est: quia primo fieri debet quod iustitia exigit: quàm qđ ex misericordia prouenit: sed iustitia erat qp primo iudæis prædicarẽt: quia illud ex promissione habebant: vt habetur, Rom. 15. Dico autem Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem ad confirmandas promissiones patrum. Gentibus autem renebatur ex misericordia; vt habetur. Ro. xi. Gentiles olea siluestri sunt ab oliua recepti, scilicet a fide antiquorum patrum. Vnde ibi dicitur. Tu autem cum oleaster esses insertus es in illis: & socius radicis, & pinguedinis oliuę factus es. Primo ergo oliua nutrienda erat vt aliquid acciperetur ab ea. postmodum oleaster inserendus. Ro. 11. Item volens fideles in fidem patrum introducere, primo voluit iudęis prædicari fidẽ. Secũda rõ fuit quia dominus infundit omnibus id ad quod sunt dispositi: sed multi in dæorũ erant iam dispositi per fidẽ. Et sicut ignis primo agit in ea quæ sunt prope: sic dñs ex charitate primo voluit in his, q ppe erãt. Vñ dr Esa. 57. Veniẽt vt annũciẽt pacẽ, his q ppe & pacem his glõge sunt. Ire ẽ si ad gẽtiles primo iuissent, iudęi qui multũ habebãt gẽtiles odio: reprobassent eũ ex indignatione. Iõ i Act. 13. Vobis primo oportuit pdicari regnũ dei. Vñ dicit. In via gẽtiũ: ideſt ne appropinquetis ad viã quæ ducit ad gẽtes: vt nõ loquantur de vobis. Sed non dicit in viam Samaritanorum. Et mistice qui sunt discipuli dei: non debent ire in viam gentium, nec hæreticorum. Vnde Hier. 2. Quid tibi vis in via Egypti, vt bibas aquam turbidam [sed potius. Ite ad oues &c.] Et quare oues? quia magis perierũt ex culpa Pharisæorum, quàm ex culpa ipsorum.

Vnde

Vnde psal.94. Nos autem populus eius: & oues pascuę eius. Et 1.Pet.2. Eratis sicut oues errantes: sed conuersi estis ad pastorem & episcopum &c. Sed quid facient discurrentes? [Euntes &c.] Io.15. Posui vos vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat &c. Et mittit eos sicut ipse missus est scilicet ad prædicandum. Vnde [prædicate dicentes &c.] Et sicut Iesus incepe rat, Agite pœnitentiam: sic præcepit eis. Inceperat: agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum. psa. 118, Longe enim a peccatoribus salus: sed modo sunt prope p passionẽ Christi. Heb. 9. Per proprium sanguinẽ introiuit semel in sancta æterna redẽptionẽ inuẽta &c. Vñ dicit [appropinquabit] .s.p passionẽ meã, vñ in eos fundatur per participationem gratię. Totum enim regnum dei intra vos est. Sed possent dicere. Quomodo confirmabimus quæ dicemus? Certe miraculis: sicut ipse fecit. Vnde dicit [infirmos curate &c.] Sed si quis diceret: quare non facit modo miracula ecclesia? Et dicendum quòd miracula facta sunt ad probationem fidei: sed iam fides approbata est. Et ideo sicut qui faceret vnam demonstrationem ad probandum aliquam conclusionem non esset alia probatio necessaria: sic ibi. Vnde maximum miraculum est conuersio totius mundi: ideo non oportet quòd fiant alia: & sicut facta fuerunt alia miracula corporalia: ita fiunt quotidie spiritualia: quia infirmi spiritualiter curantur. Infirmi enim sunt qui peccato agitantur: qui proni sunt ad peccatum. Rom.14. Infirmum autem in fide assumite. Et isti a domino sanantur. Qui autem consentiunt: mortui sunt, quia separantur a deo. Et isti resuscitantur a domino, vt Heb.5. Surge qui dormis & exurge a mortuis. Item leprosi mundantur. Leprosi enim dicuntur qui sunt infectiui aliorum. Quia lepra est morbus contagiosus: & isti aliquando curantur 4.Reg.5. Quod lepra Naam adhęsit Giezi. Item dæmones eiiciuntur. Dæmones enim sunt quorum peccatum iam transiit ad effectum. De quibus dicitur Prouerb.2. Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Et vt habetur de iuda. Io.13. Quod intrauit in eum sathanas &c. Et isti aliquando curantur. Et quia possent dicere apostoli: modo erimus diutes: si facimus miracula, habebimus multa, et hac de causa voluit Symon magus facere miracula, hanc causam excludit dominus dicens. [Gratis accepistis &c.] Magnum est facere miracula, sed maius est virtuose viuere. Vnde amouet ab eis superbiam: quia poterẽt superbia accidere duobus modis. Vel ex cupiditate: vel ex meritis. Vna.n. est maxima superbia, quando aliquis bonum quod habuit: sibi ascribit. Ideo excludit: quia [accepistis] primo ad Corinth.4. Quid habes quod non accepisti? Item non debet is superbire: quia non ex meritis: sed gratis. Qui enim ex meritis, non gratis recipit. Item cupiditatem excludit [gratis date] idest non propter aliquod temporale. Precium enim rei vel maius est vel æquale. Illud enim quod per precium tradis non est ita in corde tuo fixum: sicut prætium quod recipis. Nil. il autem est dono dei æquale vel maius. Sapiẽt.7. Non comparauit illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua. [Nolite possidere aurum &c.] Quia possent dicere. Vnde ergo viuemus? ideo de sumptibus instruit illos. Et primo prohibet ne sumptus deserant secundo docet a quibus accipiant, ibi [In quacunque &c.] Dicit ergo [Nolite possidere aurum.] Et notanda sunt verba quæ sequũtur: quia dicit iste: [nec calciamenta.] Marcus dicit, calciari sandaliis. Item iste dicit, nec virgam. Marcus dicit. Quod virgam: ideo hæc verba sunt dubia & difficilia. Quod enim dicit, [Nolite &c.] aut est præceptum aut est consilium. Sed istud certum est quod est præceptũ, quia ita dicitur. Iesus præcipiens eis &c. Sed apostoli, & fuerũt apostoli, & fuerunt fideles, aut ergo fuit eis præceptum inquantum fideles, aut inquantum apostoli. Si inquantum fideles: ergo adhoc tenentur omnes fideles. Et hæc fuit quædam hæresis: vt ait Augu. quæ dicebat quod nullus posset saluari nisi hi qui nihil possident, & hæc fuit hæresis apostolicorum. Item alia hæresis fuit, quòd nullus saluaretur nisi discalciatus pergẽs: & hęc fuerunt hæreses: non quia malum præciperent: sed quia non obseruantibus præcludebant viam salutis. Si autem præcipitur eis inquantũ apostoli, tunc omnes prælati qui sunt successores apostolorum ad hęc tenentur. Sed esto quod isti non male fecerũt, nonne Paulus male fecit qui portabat & accipiebat a quibusdam, vt aliis daret? Ideo difficultatem habent hæc verba. Et ideo dicendum, quòd fuit vna via secundum Hierony. Exponendo ad literam, quod præcepit aliquid propter officium apostolatus. Et non quòd sit de necessitate simpliciter, sed secundum illud tempus. Vnde

eijcite: gratis accepistis: gratis date. Nolite possidere aurum; neque argentum; neque pecuniã in zonis vestris. Non peram in via neque duas tunicas, neque calciamẽta, neque virgam. Dignus est.n. operarius cibo suo. In quãcunque autem ciuitatem aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit & ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum: salutate eam dicentes; pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa digna, ueniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna; pax vestra reuertetur ad vos. Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros; exeuntes foras de domo vel ciuitate excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tollerabilius erit terræ sodomorum & gomorrçorum in die iudicii, quam illi ciuitati.

ante passionem præcepit nihil ferre. In passione autem Lu.22. dicit. Quando misi vos sine baculo & pera: numquid aliquid defuit vobis? Et sequitur: sed nũc qui habet sacculum habet vendat tunicã, & emat gladium. Vnde ante passionẽ *missi* sũt ad *iudæos* apud autẽ iudæos erat consuetudo quòd suis debebant prouidere magistris. Ideo nihil ferre præcepit cum mitteret eos ad iudæos. Sed ista non erat consuetudo in gentibus. Ideo cum missi sunt ad gentes, data est eis licentia portandi sumptus. Portabant igitur quando prædicabant aliis quàm iudæis. Et quia quædam sunt ad necessitatem: alia quibus emuntur necessaria. Et hoc est quod dicitur, quòd quędam sunt diuitię artificiales, vt vestes & calciamenta. Ideo vtrumque prohibet. Dicit ergo. [Nolite &c.] Quia omnis pecunia vel est de auro, vel de argento vel ere. Ideo prohibet ne possideant aurum, nec argentum, vnde dicebat Petrus. Argentum & aurum non est mihi; quod autem habeo hoc tibi do. Act.3. Et quare hoc deus præcepit? Vna ratio est: quia dominus mittebat pauperes ad prædicandum: ideo posset aliquis credere quòd non prædicarent nisi propter quæstum. Vt igitur ista *suspitio amoueat ideo* præcepit nihil portare. Item ad tollendũ solicitudinem, quia si essent circa hoc nimis soliciti impedirentur verbum dei. Item prohibet diuitias, quia subueniunt in necessitate. Et quia possent dicere, Non feremus aurum non argentum sed peram possumus: vbi portabimus oua & panem quæ sunt necessaria ad victum, et istud prohibet. [Non peram in via.] Et quare hoc prohibuit? Dicit Chrysosto. vt ostenderet eis virtutem suam: quia sine his poterat eos mittere, vnde in Luc.22. Quando misi vos sine baculo & pera: numquid aliquid defuit vobis &c. Ergo fecit vt ostenderet virtutem suam. Item quãtum ad vestimentum. [Neque duas tunicas] Non quod non haberẽt nisi vnam tunicam: sed quod non haberent duo paria vestimentorum: ita quòd vnum reconderent & aliud induerentur. Vnde *nomine vnius tunicę* intelligit vnum vestimentum. Luc.3. Qui habet duas tunicas, det vnam non habenti. Neque calciamenta. Et quare prohibuit? Duplex est causa, eadem ratione qua aurum & argentum, dominus mittebat eos, vt apud omnes, pauperes reputarentur. Vnde apostolus.1. Corinth.1. Non multum potentes elegit deus: ideo voluit quòd abiecti essent, pauperes. n. in partibus orientis vadunt discalciati: vtuntur tñ quibusdã quæ sandalia dicuntur, & fiunt de paleis, ideo volebat vt irent, sicut pauperes illius patrię. Alia ratio: ideo quia sicut docuit Plato quòd homines non multum cooperirent nec pedes, nec caput, ideo vt firmaret eos vt magis robusti essent ad sustinẽdum, ideo præcepit eos ire discalciatos. Sed [neque virgam] & quæ est ratio? Aliqui enim equis vtuntur. Alii vero virga sustinentur: ideo illud minimum etiam prohibuit vt in ipso totaliter confiderent secundum illud ps.22. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Vnde quod dicit aliter, quòd virgam portent, non fuit præceptum, nisi pro loco & tempore obseruandũ. Aug. per aliam viam vadit dicens quòd hæc non sunt præcepta nec consilia; sed sunt permissiones, ita quòd abstinere magis est consilium quàm implere. Vnde sensus est. [Nolite &c.] idest nõ est negocium vt alia calciamenta possideatis præter hæc quibus estis calciati. [neque virgam] idest nihil sicut dicitur, neque festucam. Et quare? [Dignus est enim operarius mercede sua &c.] Quia vos habetis potestatem accipiendi ab aliis. Et ideo non est necessariũ vt portetis. Vnde quando aliquid est permissum, si non fiat, non est peccatum: quicquid autem plus fit supererogationis est. Vnde & Paulus quamuis posset ab aliis recipere nihil accipiebat, & istud erat supererogatio: vt dicit Augustꝰ. Quia permissis non vti est supererogationis. Vnde Paulus primo ad Corinth.9. Melius est mihi mori, quàm euacuare gloriã meam. Et quare? quia non vtebatur isto permisso. Dignus est enim mercennarius &c. Sed quid est quod ferant virgam. Dicit Augustꝰ. Quod non est inconueniens quòd quædam aliquando dicantur mistice: aliquando ad literam. Vnde quod hic dicit Matthæ. dicit ad literam quòd virgam non ferant, Quod vero Marcus dicit: mistice intelligitur quod scilicet non ferant temporalia: sed habeant potestatem accipiendi ab aliis. Vnde. [Dignus est enim &c. *Istud* enim non est ibi casuale. *Isti* operarii sunt de quibus dictum est supra. Rogate dominum messis vt mittat operarios &c. Tertia expositio est. Nolite &c. aurum idest fœlarem sapientiam, argentum, eloquentiam fœcularem. Non peram ideſt solicitudinem: nec duas tunicas ideſt duplicitatem, nec calciamenta ideſt terrenorum affectionem, fiunt enim calciamenta de pellibus animalium mortuorum. [In quãcunque ciuitatem aut castellum intraueritis &c.] Supra dominus ordinauit quòd apostoli victualia secum non deferrent. Et ratione probauit, quia dignus est operarius &c. Nunc determinat modum qualiter accipere debent. Et primo dat modum; quia debent a volentibus dare accipere: secundo quid fiat volentibus. Circa primum tria facit. Primo docet eligere hospitem, secundo prohibet mutare hospitium, mandat tertio quòd hospes saluetur. Dicit ergo dictum est quòd dignus est &c. Vt sciatis a quo debetis accipere ne credatis quòd domus cuiuslibet vobis sit concessa: ideo in quamcũq; ciuitatẽ &c. interrogate &c.] Et hoc ne pp infamiã hospitis vestra prædicatio contemnatur, vt habetur 1.ad *Timo.3*. Oportet autem illum testimonium habere bonũ ab his qui foris sunt. Secunda ratio, quia si bonus aliquis fuerit facilius vobis necessaria ministrabit, Et in hoc prouider eis. tertia est, vt excludatur suspitio quæstus: quia cum viderent homines tales pauperes non accipientes nisi a bonis signum erat eis, quòd propter quæstum non prædicabant. Istas duas expositiones vltimas ponit Chrysost. Primam Hierony. Et hoc dicit Apostolus. 2.Thess.2. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, neque in occasione auaritiæ. 1. Thess.2. Item dicit quis in ea sit dignus & hoc est quia magnum ei reputatur qui tales hospites recipit Vnde Abraę magnum reputatum est quòd hospites recepit, vt habetur ad Hebr. vltimo. Hospitalitatem nolite obliuiſci; per hanc enim quidam placuerunt, angelis hospitio receptis. [Et ibi manete.] Hic docet de stabilitate hospitii, ibi manere ideſt non transite de hospitio in hospitium. Et quare? ne sit tristitia hospiti, & si dignus sit recipiet vos libenter, & ita cum tristitia dimittet. Hiere, 18. Numquid redditur pro bono malum? Secunda ratio est: ne incurrãt notam leuitatis: quæ non conuenit prædicatori. In populo graui laudabo te psal. 34. Item vt euadant notam gulæ, quia si dimitterent malum hospitium pro bono imputaretur gulæ. Ideo dominus dicit, quòd antequam intrent, petent quis fuerit in ea dignus. [Inerantes autem domum &c.] Hic notatur salutatio hospitis. Et primo ponit salutationem, secundo effectum ibi [Et si quidem &c.] Oportebit enim quod eis qui temporalia ministrabant spiritualia ministrarent, & non solum spiritualia: sed quæ sunt necessaria ad salutẽ dicendo. [Pax huic domui &c.] Et iste erat modus salutandi congruus: quia mundus erat in guerra. In Christo autem mundus est reconciliatus. Isti enim legati erant domini, & ad quid? certe ad pacem: ideo congrua erat hæc salutatio. Sequitur effectus: quo ad bonos & quo ad malos. [Et siquidem fuerit domus illa digna &c.] Possumus dicere quòd domus illa habebit inde quãdam vim benedictionis. Vnde apostoli sue episcopi in prima versione ad populum dicunt, Pax vobis. Vnde dicitur, Numeri 6. Inuocabunt nomen meum super filios Israel; & ego benedicam eis &c. [Si autem non fuerit digna &c.] Sed quid est quod dicit? Nonne dixerat quòd primo interrogarent? Ideo ostendit quòd in talibus inquisitionibus falluntur homines. Homo enim videt quæ patent: dñs autem inuetur cor, vt habetur 1. Reg. 16. Non enim adhuc ita perfecti erant quòd possent cognoscere quis esset dignus. [Pax vestra reuertetur ad vos.] & hoc est quòd aliquis aliquando orat & laborat pro salute alterius: & tamen effectum non consequitur: & tamen quod facit non amittit: sed in ipsum redit. Vnde reuertetur ad vos ideſt fructus referetur ad vos. [Et quicunque non receperint vos.] Hic agitur de his qui non recipiunt, Et primo docet eos quid facere debeant, secundo quid a deo recipient. Dicit ergo. [Et quicunque &c.] Et ponit duas culpas. Vna quòd eos non receperant: Aliam quia missi erant ad prædicandum: quia verbum dei non audiebant. Ideo [exeuntes foras de domo vel ciuitate] quia aliquando recipiebantur in ciuitate, sed non in domo. Aliquando vero nec in ciuitate, sicut habetur in actibus apostolorum. Quid ergo faciendum? Excutite puluerem &c.] Et hoc leguntur Paulus & Barnabas feciſſe ad literam, vt habetur Act.14. Et quare hoc mandat dominus? Puluis enim adhęret pedibus. Vnde hoc præcepit ad ostendendum quod laborem itineris incassum fecerant. Et hoc erat eis in pœnam. q.d. ideſt estis damnabiles: tamen dicit Apostolus. Philip.2. Non in vacuũ laboraui. Item alia ratio est, quia minimũ quod potest haberi, est puluis, ideo voluit vt excuterent in signum, quod nihil haberent de eis. Tertia ratio est, quia per puluerem significantur temporalia, per pedes affectus, ad significandum quòd in affectibus eorum nihil debet remanere temporale. Quarta causa est mistica. Pedes sunt affectus eorum. quantũcunque. n. sunt sancti prædicatores, oportet quòd aliquo puluere affectus eorũ moueatur vel ex aliqua vanagloria &c. Vt habetur. Io.13. Vbi dicitur quòd dominus lauit pedes discipulorum & dixit. Qui mundus est, non indiget nisi vt pedes lauet & est mundus totus. Vnde indigebant lotione quo ad venialia. Et quare hoc præcepit dominus? Ad ostendendum quòd prædicator committit se periculo. Vnde si non credunt ei, hoc in damnationem eorum reuertitur. Sed quid est? nonne habebunt peius? immo [dico vobis tolerabilius fiet &c.] Quia sicut habetur Ioa. 16. Si non venissem & locutus non fuissem eis, peccatum non haberent. Magis enim peccant qui audiunt, & non implent, quàm qui numquam audierunt. Ideo forte quòd isti sodomitę non audierunt: ideo tolerabilius erit eis. Item isti licet immundi, hospitales tamẽ erant. Vnde quantum adhoc tolerabilius erit eis. Sed contrarium habetur Gen.19. Quòd peccatum sodomorum est grauissimum peccatum, vt patet ex pœna. Et dicẽdum quòd in genere peccatorum carnalium illud est grauissimum, Istud autem quod immediate est contra deum sicut idolatria, illo est grauius. Vel dicendum quòd non comparat peccatum ad peccatum: sed ad circunstantiam, quia peccabant isti quibus fuerat prædicatum, illis vero non. Item redarguit quosdam hæreticos qui dicebant quòd omnia peccata erant pœna & omnes pœnæ, & merita omnia, & omnia præmia. Ideo hoc excludit cum dicit. [Tolerabilius &c.] Quia quibusdam peccatoribus erit deterius.

b ¶ Supra instruxit dominus de officio suo: & de necessariis ad victum. Modo vero instruit de periculis imminentibus. Et circa hoc duo facit, primo ponitur instructio in figura, secundo exponit illam figuram, ibi [Cauete autem.] Circa primum, primo prænũciat pericula, secũdo quomodo in periculis se habere debent, ibi [Estote ergo &c.] Dicit ergo. [Ecce ego &c. Quia dixerat: in quãcunque ciuitatem &c. Et tunc quòd dignus est operarius &c. Possent credere quòd omnes deberent eos recipere. Ideo istud excludit. q.d. non sic erit. [Ecce ego mitto vos sicut oues &c.] Vnde mitto vos ad pericula. Et hoc dicit propter duo, ne imputaretur *eius ignorantiæ vel impotentiæ* quòd non posset eos tueri. Item dixit eis, ne putarent se decepros, & comparat eos ouibus, propter mansuetudinem, persecutores vero lupis propter rapacitatem. Ipse enim Christus ouis fuit. De quo Esaiæ.94. Quasi ouis ad occisionem ducetur. Et discipuli oues psal.28. Nos autem populus eius & oues pascuæ eius, Sed vt non credatis quòd hoc non sit ex mea voluntate, mitto vos [in medio luporum.] Io.20. Sicut misit me pater ego mitto vos. Et quare voluit sic deus mittere ad periculą? Hoc fuit ad manifestationem suæ virtutis, quia si misisset aliquos armatos, illud imputaretur violentiæ eius: non virtuti dei. Ideo pauperes misit. Magnum enim fuit quòd per pauperes & despectos & inermes tot fuerint conuersi ad dominum sicut Apostolus 1. Cor.1. Non *multum potentes elegit* & nobiles deus: sed quæ stulta sũt mundi elegit deus &c. [Estote ergo &c. Hic ostendit quomodo se debeant habere. Et quia duo mala poterant accidere, quia si apostoli consensissent eis, posset eis malum accidere, si contradixissent posset similiter, ideo ad duo monet eos, ad prudentiam, videlicet, & simplicitatem. Ad prudentiam vt deuitent mala illata, ad simplicitatem vt non inferant mala. Vnde quia mitto vos. [Estote prudentes] Vult eos habere prudentiam serpentis, Prudentia serpentis in hoc consistit quod semper vult defendere caput. Caput Christus est quem seruare iubet. Vnde. 2. ad Timo. vltimo. Bonum certamen certaui, cursum consumaui, fidem seruaui. Ité debent seruare caput 1. Cori. Quod est principium totius. Prouę. 4. Oi custodia serua cor tuum. Item alia prudẽ-

prudentia est serpentis : quia quando veterascit transit per foramen arctum, & expoliat vestem siue pellem, sic nos debemus facere in nostra conuersatione. Et dicit Apostolus ad Colo. 3. Expoliantes veterem hominem cum actibus suis &c. Item debemus habere prudentiam serpentis in prædicatione, quia sicut habetur Gene. 4. Propter astutiam serpētis dejectum est genus humanum, quia inuasit fragiliorem sexū. Item ostendit ei lignum, sic prædicatores debēt peccatores conuertere per magis aptos. Item debent suadere de ligno crucis, vt sicut ille profecit in ligno ad malum, ita isti proficiāt ad bonum. [Et simplices sicut columbę.] Comparauerat autem eos oui, quia non remurmurat, item non nocet, hic comparat columbę, quia non habet iram in corde. Item simplices contra dolositatem, quæ aliud gerit in corde, aliud in ore. Iuxta illud psalm. 27. Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus suis. Contra tormenta habete patientiam & simplicitatem. Prouerb. 11. Simplicitas iustorum, diriget eos. post exponit pericula dicens. [Cauete autem ab hominibus &c.] Et primo in generali, secundo in speciali, quia isti sunt simplices, possent credere quòd mittebat eos in medio luporum, ita quòd hoc diceret ad literam, ideo exponit cauete ab hominibus. Vnū quodque enim debet denominari ab eo, quod principalius inest ei. Vnde videndum quid principalius mouet in hoie, si rō hō est, si ira vrsus, vel Leo est. Si concupiscentia tunc non est homo, sed potius porcus vel canis. Vnde licet sint homines per naturam, tamen lupi sunt per affectionem. In psal. 48. Homo autem cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis &c. Et alibi psal. 31. Nolite fieri sicut equus & mulus in quibus non est intellectus. [Tradent enim vos &c. Primo enim tangit quibus tradentur, secundo a quibus tradentur ibi. [Tradet autem &c.] Et primo ostendit quod dictum est, secundo eos confortat, ibi. [Cum autem &c.] Et primo dicit quibus sunt tradendi, secundo quid sequatur ex ista traditione, ibi. [Et synagogis &c.] Circa primum, sic talis erat mos apud Iudæos, quod si aliquis primo diceret, vel faceret contra legem primo vocabatur ad concilium & reprehendebatur, sed si secundo, cum reprehensione flagellabatur, sed si tertio vel occidebatur cum esset eis potestas, vel occidendus tradebatur ei cui potestas inerat. Et illud factum est, sicut dicitur Act. 3. & 5. Ibi enim dicitur quòd loquentibus Apostolis ad populum, comminati sunt eis & post hoc cum adhuc loquerentur, cessis nuntiauerunt, quòd non loquerentur, & tertio lapidauerunt Stephanum, & Iaco. Herodi tradiderunt : ideo cauete quia [tradent vos in conciliis suis] psal. 25. Non sedi cum concilio vanitatis & cum iniqua gerentibus non introibo &c. [Et ad præsides & reges ducemini, vt ad Herodem & multos alios. Sed magnam debetis habere consolationem, quia [propter me] scilicet quem diligitis. Augustī. Omnia quasi inania & quasi nulla facit amor. Item beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam &c. Supra 5. Et quid inde sequetur. Hoc erit [in testimonium illis] ideſt contra illos, ideſt iudæos, & gentes. Quia enim tradent vos in conciliis, ideo hoc erit in testimonium contra illos. Item quia ante reges & præsides, hoc similiter erit contra illos. Vnde 23. Ecce ego mitto ad vos sapientes & scribas, &ex illis occidetis & flagellabitis in synagogis vestris &c. Vel sic in testimonium illis scilicet iudæis & gentibus, quia mitto vos ad eos, testes fidei meę ad iudæos & gentes. Vnde martyr idem est quòd testis, quia per passionem vestram eritis testes passionis mææ. Act. 1. Et eritis mihi testes in Hierusalem & in omni iudæa & samaria & vsque ad vltimum terræ &c. [Cum autem tradent vos &c.] Possent dicere apostoli, nos sumus piscatores insipientes, erimus stupefacti. Et nō est mirum, quia Moyses qui instructus in lege erat cum mandaret dominus quòd accederet ad Pharaonem dixit. Impeditioris linguæ sum. Exo. 3. Ideo vt hoc excludat dicit. [Cum autem &c.] Et tria facit. Primo excludit stuporem, secundo promittit sapientiæ donum ibi. [Dabitur &c.] tertio auctorem doni, ibi. [Non enim &c.] Nolite ergo cogitare &c. Et duo excludit. Et quantum ad id quod dicitur. Et quātum ad modum loquendi. Primum pertinet ad sapientiam, secundum ad eloquentiam. Sed videtur esse contra hoc quod apostolus Petrus dicit in canonica sua primę Pe. 3. Parati semper ad

F satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est fide & spe, Chrysost. soluit quòd quando aliquis habet necessitatem respondendi & habet tempus deliberandi, non debet expectare diuinum auxilium, similiter Apostoli cum erant in tribulatione non habebant tempus, quare debebant se committere filio dei : sic etiam est quodcum aliquis habet facultatem debet facere quod pōt, sed certe si non habet tempus, debet committere filio dei: sed non debet tentare deum si habeat tē pus cogitandi, ideo dominus non dixit solum nolite cogitare: sed dicit. [Cum tradent vos &c. Nolite cogitare &c. Et sequitur ex illa promissione. [Dabitur enim vobis in illa hora] quia in manu dei sunt omnes sermones nostri. Sapient. 7. & Exo. 4. Ego ero in ore tuo, doceboque quid loqueris. Et Luc. 10. Ego dabo vobis os & sapientiam. Et quis est auctor? Certe spiritus sanctus. [Non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus patris vestri : qui loquitur in vobis.] Simile est quod habetur. 2. Corin. 13. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Sed quid est quòd videbantur isti arreptitii? Notandum quòd omnis actio quæ ex duobus causatur quorum vnum est *principale agens*, secundum, vero instrumentale, debet denominari a principaliori. Isti fuerunt agentes instrumentaliter, spiritus sanctus principaliter: ideo tota actio debet denominari a spiritu sancto. Sed videndum quòd aliquando mouet spiritus perturbando rationem, aliquando mouet confortando. Vnde hæc differentia est inter motum diaboli & spiritus sancti. Homo enim non est dominus, nisi per rationem per quam est liber. Vnde quando homo secundum rationem non mouetur, tunc est motus arreptitius. Quando cum ratione, tunc dicitur motus a spiritu sancto. Motio enim diaboli perturbat rationem. Isti autem licet a spiritu sancto loquerentur : tamen temabat in eis ratio. Et ideo etiā a se loquebatur non sicut arreptiti. Vnde reducit eos ad veritatem propheticam, vt habetur. 2. Pe. 1 Et habemus firmiorem propheticum sermonem. Sed possent dicere Apostoli. Quis tradet nos? Non habemus inimicitias. Primo ergo ostendit a quibus tradentur, secundo consolationem adhiber, ibi. [Qui autem &c.] Aliquis potest male cauere a persecutione sibi prænuntiata in vniuersali tantum. Ideo prænunciat in singulari. Et duo dicit quo ad primum. [Tradet autem &c.] Istud secundum literam, aliquando accidit quòd pater tradidit filium & econuerso, [& frater fratrem] aut propter timorem aut pp odium, quia tanta est virtus fidei quòd inter tot homines qui non sunt eiusdem fidei, vix firma. sit amicitia. Et hoc est quod dicit. [Tradet enim &c.] Vnde dicitur & Hierem. 9. Vt vnusquisque in fratre suo non habeat fiduciam. Et ob hoc est necessarium quòd caucant, & propter læsionem quam homo patitur: & propter amissionem amicitiæ. In psa. 54. Si inimicus meus maledixisset mihi: sustinuissem vtique. Item plus, quia non ibitis ad familiares: sed ad extraneos. Et hoc non valebit, quia [eritis odio omnibus hominibus.] Vnde in Ioan. 16. Venit hora in qua omnis qui occiderit vos, reputabit se obsequium præstare deo. Sed nunquid fuit hoc verum? Nonne multi fuerunt qui recipiebant eos? Ideo dicebat de hominibus, qui humanitus viuebant. Alii vero qui dei erāt, eos recipiebant. Sed causa huius assignatur. Ioan. 15. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum eret diligeret, quia vero de mundo non estis : ideo odit vos mundus. Item promisit dominus consolationem : quia [propter nomen meum.] Hoc enim dulce vobis debet esse pro nomine meo pati, vt habetur primo Pet. 4. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis. Item alia ratione confortat eos, quia ad magnum fructum eorum debebat venire tribulatio. Quia enim præuidit multos cadere. Ideo monet ad perseuerantiam. Quia [qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.] Vnde 2. Tim. vltimo. Bonum certamen certaui, cursum consummaui fidē seruaui, in reliquo reposita est mihi corona &c. Vnde in Leuitico dicitur, quòd cauda offerebatur ideſt finis [Cum enim persequētur vos &c.] Supra docuit pericula, in quo exposuit quod dixerat. Ecce ego mitto vos &c. nunc autem docet quomodo se habere debent. Et diuiditur hæc pars : quia primo docet cauere mala, & periculum quo ad prudentiam, secundo docet habere equanimitatem in periculis ibi [Nolite &c.] Circa primum. Primo docet vitare periculum corporale, secundo spirituale ibi,

[Non

[Non est discipulus &c.] Circa primum duo facit. Primo innuit malum periculorum, secundo ad tacitam obiectionem respondet ibi [Amen dico vobis &c.] Dicit ergo, Ita dictum est, quòd qui perseuerauerit vsque in finem &c. Et non propter hoc tentationibus exponatis vos, immo [Cum persequentur vos &c.] & hoc infirmis expedit, ne incaute se exponentes deficiant. Prouerb. 14. Astutus considerat gressus suos, stultus transibit, & confidit. Itē docet etiam perfectos, & si non propter ipsos, tamē propter aliorum saluteē, vt habetur ad Phil. 1. Manere autē in carne necessarium est propter vos. Istud autē ostendit dominus quando propter Herodem fugit in Aegyptū, vt habetur supra 2. Item hoc fecerunt discipuli; sicut habetur Act. 8. Sed contra hoc obiicitur, quod habetur Ioan. 10. Quod mercennarius fugit & dimittit oues: ergo videtur quòd ad ipsos non pertineat sed ad mercennarios. Respondet Augustin. quòd persecutio aut imminet singulari personæ, & tunc declinare & dimittere aliquos debet per quos fiat fulus, si autem toti ecclesiæ, oporet quòd vel tota ecclesia fugiat ad loca tuciora vt iam factum est, vel quòd aliqui fugiant, & aliqui firmi remaneant, aut pastor cum grege remanеat. Sequitur. [Amen dico vobis &c.] Respondet tacitæ obiectioni : *posset dicere, Tu mittis nos ad lupos*: sī eiiciant, quo ibimus? Dico, dato quòd ab vna ciuitate expellant vos [fugite in aliam,] & non poteritis peragrare ciuitates Iudææ; [donec veniet filius hominis] ideſt donec resurgat a mortuis, & tunc mittet vos ad gentes, vt habetur, infra vltimo Ite docete omnes gentes. Hilarius aliter exponit. Dicit enim quòd loquitur de secunda missione scilicet cum dicit. Cum persequentur vos scilicet de Iudea, fugite ad gentes, sicut habetur Act. 13. Vobis oportebat primum prædicare regnum dei: sed quia repellitis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimus nos ad gentes. sed possent dicere. Quare vis quòd dimittamus nostros? Quia non poteritis consummare vsque in finem, tunc consummabuntur filii Israel. Mistice sic. Cum per *sequentur vos hæretici cum auctoritatibus suis, eos auctoritatibus* repellite, non enim consummabuntur donec manifestetur veritas. [Non est enim discipulus super magistrum.] Hic monet eos ne deficiant. Et primo exemplo, secundo beneficio ibi. [Ne ergo &c.] tertio ex diuino iudicio. ibi [Et nolite &c.] Primo hortatur ne deficiant exemplo. Et primo ponit similitudinem, secundo applicat ad propositum. Et primo inducit quòd est inconueniens, secundo quòd perfectum est. Dicit ergo. [Nō est discipulus &c.] Possent enim dicere. Tu dicis quòd erimus odio omnibus hominibus, quomodo poterimus tot odia sustinere? Dederat eis dominus magnam sapientiam & magnam potestatem. Vnde sapientiæ debetur honor, potestati reuerentia: ió dominus ponit se in exemplum quo ad vtrumque. [Non est discipulus &c. Inquantum *discipulus: vnde si honorem mihi non* exhibuerunt qui debetur magistro, nec vobis. Item [nec seruus est maior domino.] Et hoc inquantum ad dominium. Vnde Ioa. 13. Vos vocatis me magister, & domine & benedicitis, sum etenim &c. Debet autem esse gloriæ vnicuique si sit sicut dominus eius vel magister. Ideo subdit [sufficit discipulo vt sit sicut magister eius.] Sicut enim est in rebus quòd vnumquodq; perfectum est quando potest generare sibi simile: sic etiam tunc est perfectus discipulus cum est persimilis magistro, similiter, & de seruo. Ideo non debet vobis esse graue si sitis sicut & ego: vnde habetur infra Pet. 2. Christus passus est pro nobis vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Et Eccle. 2. Quis est qui possit sequi dominum suum? Deinde vocat eos domesticos. [Si *patremfamilias vocauerunt* Beelzebub quanto magis domesticos eius &c.] Et vocat eos domesticos ad maiorem familiaritatem. Vnde magnum est donum pati pro Christo vt habetur Iaco. 1. Magnum gaudium existimate fratres cum in tentationes varias incideritis, scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur &c. Ibant apostoli gaudentes a conspectu cōcilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati Act. 5. Vnde non est magnum domesticum pati pro amico. Ad Eph. 2. Vos estis ciues sanctorum & domestici dei. Vnde [si patrem familias vocant Beelzebub] non est mirum si vobis opprobria dicunt. Quid autem dicitur Beelzebub, sciendum quòd Ninus fuisse dicitur filius beli. Vnde imaginem patris fecit honorari & vocauit Bel. Deinde postmodum translatum est ad aliam linguam, & dictum est Belzebub, Zebub, ideſt musca. Sacrificabatur enim isti cum multo cruore, vbi congregantur mul

tæ muscæ. [Nec ergo timueritis eos &c.] Hic hortatur ne deficiant in tribulationibus ex beneficio. Et primo eos confortat, secundo *similitudinem* dat, tertio ad *propositum* applicat. Dicit ergo perseuerantur vos: sed ne timeatis: quia nō debetis timere nisi malum, sed magnum bonum est portare quòd dominus portauit. Vnde Paulus ad Galatas vltimo. Gloriabatur dicens. Stigmata domini mei in corpore meo porto. [Nihil est enim opertum &c.] Istud potest ad præceden tia referri vel ad sequentia. Ad præcedentia sic. Isti vocabunt vos Beelzebub : sed non est curandum, quia infine patebit malicia eorum. Ideo non timeatis, quia nihil opertum &c. Vt habetur primo Corinth. 4. Nolite itaque ante tempus iudicare, quousque veniat dominus qui reuelabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium. [Et occultū.] Differt opertum, & occultum: quia occultum dicit aliquid non manifestum, sicut est illud quod alius habet in corde secundum illud supra 9. Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris. Opertum autem est etiam aliquid quod & si sit manifestum, operitur tamen per aliquid aliud. Vel potest exponi sic. Non timeatis, quia si factum non pareat veritas vestra, tamen postea patebit. Deinde instruit eos dominus sicut instruitur aduocatus. Quia primo docetur qualiter debeat allegare antequam proferat ante alios, sic dominus discipulos elegerat ad seminandum verbum suum omni populo, ideo primo in occulto volebat eos docere discens. [Quod vobis dico in tenebris &c.] Duo sunt sensus discipulales. Auditus & visus. Quod in tenebris dicitur occultum est. Similiter quod in auribus auditur. [Quod dico vobis in tenebris dicite in lumine] quia in lumine omnia manifestantur. Item occultum est quod in aure auditur. Ideo dicit. Et quod in aure auditis &c.] Sed contra hoc videtur quod dicitur in Ioannes. 18. In occulto locutus sum nihil. Sed hoc intelligendum est sic, Nihil locutus sum in occulto quod non possit dici in manifesto. Vel sic [quod dico *vobis in tenebris*] ideſt inter *Iudæos qui tenebræ sunt*. Vnde Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ. Vel quod dico vobis qui estis tenebræ [dicite in lumine] 1. ad Corinth. 4. Qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. [Et quod in aure auditis, prædicate super tecta.] Quod in aure dictum est. Prouerb. 10. Sapientes abscondunt scientiam. Et Io. 5. Quod auditum est mente pertracta. [Super tecta] quia in aliquibus regionibus est quod tecta sunt plana: ita quòd & ibi potest fieri manifestatio omnibus. Mistice, super tecta prædicat: qui carnem sibi subiiciens, aliis prædicat. [Et nolite timere eos qui occidunt corpus. [Supra ostendit quòd non debebant discedere a confessione veritatis. Tum propter exemplum. Tum propter beneficium. Nunc ostendit, quod debent discedere ex diuino iudicio, quia facta sua *sunt iustitiæ diuinæ*. Vel potest aliter continuari. Docuit qualiter vitandę sunt persecutiones, nunc autem docet quòd propter aliquid non desistant ab executione officii. Tria autem poterant impedire, opprobria timor *mortis* affectus carnalis. Docuit ergo quòd non desistāt propter opprobria. Nunc autem quod non propter timorem mortis. Deinde quòd non propter affectum carnalem, ibi. [Nolite arbitrari &c.] Vnde secundum hoc. Primo docet quòd non timendi sunt qui occidunt corpus, ne prædicatio veritatis dimittatur, secundo non sunt timendi, quia parum possunt, ibi [Animam autem &c. Tertio ostendit qui sunt timendi, quia qui multum possunt. Primo ergo dicit. [Nolite timere &c.] Et quare? Quia corpus in se necessitatem habet moriendi, vnde non facit quod non sit aliquando futurum. Rom. 8. *Si in vobis est Christus corpus quidem* mortuum est propter peccatum. Item quia occisio corporis propter gloriam est optabilis. vnde Rom. 7 Quis me liberabit *de corpore mortis huius*? Item quia breuis est & *momentanea* 2. ad Corinth. 4. Semper enim nos qui viuimus in mortem tradimur. Et iō. [Nolite timere.] Esa. 51. Quis es tu qui timeas ab omni mortali & a filio hominis qui quasi fœnum arescit? [Animam autem non potest occidere. Vnde spiritus semper viuit. Eccl. 15. Ante hominem vita & mors bonum & malum, quod placuerit dabitur ei. Sicut enim corpus viuit per animam: ita anima per deum. Et ita deus est vita animæ. Non sunt ergo timēdi: quia parum possunt. [Nolite ergo eos timere. Sed potius &c.] Si dicitis quòd illi sunt timendi qui corpus &c. Potius ille timendus est &c. Et notandum quòd nomen gehennæ, vt dicit Hieron. Non habetur in scriptura, tamen assumitur a salua-

tore a

tore a Hiere. 19. Vbi dicitur. Ecce dies veniunt & non vocabitur locus iste amplius filiorum Ennon: sed vallis occisionis. Vnde Ennon vallis est a radice montis Hierusalem quæ erat vallis pinguissima, & vocabatur vallis Ennon. Contigit autem quòd locus ille esset consecratus idolo: & ideo quia ad voluptates conversi sunt, comminatus ē dominus quòd occiderent, & quod non vocaretur locus Ennon: sed coriandrum ideſt sepulcrū mortuorum, ideo vocat locum illum gehennæ. Vnde dicit, nō solum timete eos &c. [sed potius &c.] quia deo non est seruiendum propter timorem pœnæ: sed propter amorem iustitiæ, vt habetur Rom. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis in timore: sed accepisti is spiritum adoptionis filiorum dei. Et notandum quòd hic excludit duos errores. Quidam enim dicebāt quòd anima, mortuo corpore, perit. Et hoc destruit, cum dicit. Qui potest animam mittere in gehennā. Vnde patet q̄ post corpus remanet. Item erat positio quorundam quòd non esset resurrectio sicut habetur primę ad Corinr. 15. Et hoc excludit, quia si corpus & anima mittitur in gehennam, constat, quod erit resurrectio. Et hoc habetur. Apoc. 20. Mittentur in resurrectione in stagnum ignis & sulfuris [Nonne duo passeres &c. Ita dictū est, quòd isti non sunt timendi, quia non possunt &c. Item non sunt timendi, quia illud parum quod possunt, non possunt nisi ex diuina prouidentia. Et primo ponit diuinam prouidentiam circa aues, secundo circa homines ibi. [Vestri autem &c.] tertio in dicit eis securitatem. [Nolite ergo &c.] Dicit ergo. [Nonne duo passeres.] Per passeres dat intelligere omnes aues parvas, [asse veneunt] & in hoc notat vilitatem, quia duo habentur pro asse, quia sicut vnitas est minimum in numeris, ita as in ponderibus, sed nota secundum Augusst. quod aliquid dicitur valere dupliciter, aut secundum dignitatem naturę & sic vnus passer dignior est quàm denarius, vel secundum quod ad vsum nostrum refertur, & sic dignior est denarius. Sed obiicitur quòd Lucas ponit quinque passeres, & duas asses. Dicendum, quòd pauca est differentia, si duo habentur pro asse & quinque pro duobus, non est magna differentia. [Et vnus ex illis non cadet &c.] Sine prouidentia patris. Et quare dicit hoc? quia consonat verbum istud verbo legis. Leuit. 14. Quod cum aliquis curabatur a lepra offerebat duos passeres, & vnus immolabatur, alter vero cum ligno cædrino & Hysopo intingebatur in sanguine occisi, & aspergebatur mundādus, & sic viuus dimittebatur. Vult ergo quod duo accipiuntur, & vnus non occiditur, & hoc non fit sine prouidentia dei. Hilarius sic exponit. Per duos passeres intelligunturcorpus & anima & dantur pro asse ideſt pro modica delectatione. Esa. 50. Ecce in iniquitatibus venundati estis, & in sceleribus vestris dimisit matrem vestram. Et istorum vnus tolus cadit in terram scilicet corpus. Anima autem tendit ad iudicium. Sed obiicitur. Non est cura deo de Bobus: ergo nec de passeribus. Dicendum, quòd deo est cura de omnibus, vt habetur. Sap. 12. Non est alius deus quàm tu cui cura est de omnibus. Sed sciendum quòd prouider omnibus secundum modum suæ naturæ. Hæc autem est diuersitas in rebus creatis, quod quædā sunt naturaliter liberę, aliæ vero non. Illa dicitur creatura libera in cuius potestate est quod faciat, quod vult. Non libera, quæ hoc non habet. Vnde prouidet rationalibus tamquam liberis: sed q̄ uider aliis tamquam seruis, sicut paterfamilias aliter prouidet liberis aliter seruis, liberis prouidet propter seipsos, sed seruis secundum quod sunt in vsum dominorum, & etiam secundū quòd vnusquisque magis aptus est ad ser iendum, sic diuina misericordia rationalibus distribuit propter seipsos, quia totum fit propter bonum eorum, vel propter malum. Vnde eis omnia sunt præmia vel pœnæ meritorum. Quæ autem irrationabilibus fiūt, vel ad salutem hominum fiunt vel ad completionem vniuersi, vt habetur. 3. Reg. 13. Quod quidam propheta occisus est a Leone, & hoc propter culpam. Mus occiditur a Catto, ad seruandū bonum vniuersi. Hic est enim ordo vniuersi, vt vnum animal viuat de alio. Ideo consequenter ostendit aliam curam habere de hominibus & brutis, cum dicit. [Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt &c.] Ostendit quòd differentia est prouidentiæ dei, ex quo diuersimode prouidet. Dixerat enim quòd de passeribus non cadit vnus in terram sine patre. Hic vero dicit, quòd ne dum vos non cadetis, sed nec capilli vestri: & hic notat prouidentiam circa minimos actus, quia omnia quæ in ipsis sunt ordinantur ad eos, & de his prouidet dominus. Sed notandum quòd dicit, [Numerati sunt] sed ratio est, quia consuetū est, quod illud qđ vult aliquis sibi retinere, illud numerat, quod vult autem dispensare, alii tradit. Vnde hæc est differentia inter prouidentiam rationabilium & aliorum, quia immediate ordinantur ad deum, quia talis creatura capax dei est, alię uero non. Item quæ numeramus, nobis conseruare volumus, & ideo non

trati, quia venetim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere: sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum: & filiam aduersus matrem suam: & nurum aduersus socrum suam: & inimici hominis domestici eius. Qui amat patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus. Et qui amat filium, aut filiam super me non est me dignus. Et qui nō accipit crucem suam, & sequitur me: non est me dignus. Qui inuenit animam suam perdet illam: & qui perdiderit aīam suā p̄ pter me inueniet eam. Qui recipit

uos me recipit, & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iu

dixit superius quòd passeres nūerati sunt quia non in perpetuū durār: sed homines ita sunt ut in perpetuum durēt, quia anima perpetua est. Sed hic est quæstio. Si capilli numerati sunt, nonne totum in resurrectione reintegrabitur, quod de capillis abscinditur? Et si hoc, indecens erit longitudo. Dicunt aliqui quòd non perit materies, sed quod erit superfluum in vna parte cedet in aliam partem. sed dato quòd nihil fuerit diminutum, quid inde fiet? Ideo intelligendum est quod fuit hic triplex opinio. Quidam dixerunt quòd non resurget, nisi quod est de veritate humanæ naturę. Alii vero quòd non resurget nisi quod decisum est ab Adam, quod sic multiplicatum est in tantam magnitudinem. Alii vero quòd non solum quod ab Adam, sed etiā quod decisum est a proximo parente. Vnde quicquid additur qđ est de veritate humanæ naturæ resurget, sed quod pertinet ad quantitatem partium non resurget. Sed contra hoc videtur, quòd calor agens in humidum nutrimentale agit etiam in radicale, & ita homo non consumit vnum, quin consumat alterum, cum permisceantur admiuicem. Ideo aliter dicendum videtur, quod quicquid est de veritate remanebit solum quantum ad complementum pertinet. Appello autem illud, quod est de veritate humanę naturæ, carnem secundum speciem, aliud autem, carnem secundum materiam. Caro autem secundum speciem resurget, non secundum materiam. Sed quid est dictu carnem secundum speciē? Dicendum quòd partes hominis possunt considerari aut quantū ad formam aut quantum ad materiam. Quantum ad formam semper manent. Si autem consideremus materiam subtractam, aliquid fluit & refluit, vt patet in igne. Si autem ipsi addantur ligna, ignis secundum speciem manet idem: tamen fluit materia secundum subtractionem lignorum. Vnde resurget quod magis perfectum est. Vnde non dicit capilli vestri ponderati sunt: vnde non resurgent in pondere sed in forma. [Nolite ergo timere &c. Hic ostēdit securitatem ex quo non possunt, nisi parum, & illud quod possunt, non possunt sine dei prouidētia. [Nolite ergo &c.] [Multis passeribus meliores estis vos.] Omnia enim subiecisti sub pedibus eius &c. vt habetur in psal. 8. Et Gene. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram &c. Et sequitur. Et præsit volatilibus cæli, & piscibus maris & bestiis, vniuersęque terræ omnique reptili quod mouetur in terra &c. [Omnis ergo qui confitebitur me &c. Hic tangit vtilitatem quæ prouenit ex ipsius confessione, secundo damnum quod prouenit ex negatione ibi. [Qui autem negauerit me &c.] Dicit ergo. ita volo quod moriamini & patiamini. Et quare? Certe propter vtilitatem vestram. Quia [qui me confitebitur coram hominibus.] Et eludit errorem cuiusdā, qui dicebat non esse necessarium confiteri fidem nisi coram deo in corde, non autem ore coram hominibus, quod hic patet falsum, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Rom. 10. [Confitebor illum coram patre meo] scilicet cum habebo accessum ad patrem. Qñ dicetur Matth. 25. Venite benedicti patris mei &c. Sed possent dicere. Tu es in terra, hoc potest parum valere: ideo addit [qui est in cælis] & ille habet potestatem. [Qui autem negauerint verbo &c.] vt Petrus, vel facto, sicut illi de quibus dicitur, ad Titum primo. Quidam ore confitentur se nosse deum: factis autem negant. [Negabo & ego eos] quando dicet, sicut habetur supra 7. Numquam noui vos ideſt numquam approbaui vos. [Nolite arbitrari quòd venerim pacem mittere in terram &c.] Supra monuit discipulos, quòd non desisterent a prædicatione veritatis, nec propter opprobria, nec propter timorem mortis. Nunc autem monet, quod non desistant etiam propter affectum carnalem. Et primo ostendit quod eminet eis separatio ab affectu carnali, secundo, quomodo debent se habere ibi. [Qui amat &c.] tertio remedia adhibet ibi [. Qui recipit vos, me recipit &c.] Circa primum tria facit. Primo excludit intentionē opinatā, secundo suum proponit propositum, tertio exponit. secunda ibi. [Non veni &c.] tertia ibi [veni enim separare &c.] Dicit ergo. Possent ita opinari. Quid est domine quòd tot euenient nobis. In aduentu tuo credebamus habere pacem. Et ideo dicit. [Nolite arbitrari &c.] Sed quid est quod dicit? Nonne habetur Luc. 2, quòd nato domino cecinerunt angeli, Gloria in excelsis

excelsis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et ipse episcopus cum primo vertitur ad populum, dicit. Pax vobis, & supra nunciauit dñs pacē. Ideo dicendum q̄ duplex est pax, videlicet, bona & mala, nomine pacis cōcordia significatur. Est pax mala de qua habetur Sap. 14. Sed etiā magno viuentes insciētię bello, tot & tā magna mala pacem appellār. Ista pax est carnaliū affectuum. Ittā non veni ponere. Vnde Apoca. 6. Datū est ei vt sumeret pacem de terra.

Est & pax bona. De qua Ephe. 2. Ipse est pax nr̄a qui fecit vtraq; vnū, & ideo Angeli cecinerūt. Luc. 2. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Ideo [nō veni mittere pacem sed gladium.] De rōne gladii est dividere. Iste gladius est verbū dei. Heb. 4. Viuus est sermo dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti. Vnde etiā gladium spūs quod est verbū dei. Eph. vltimo. Iste gladius missus est in terram. Et quidā crediderūt, quidā nō. Et ideo fit bellū, vt habetur ad Gal. 4. Quo conuertimini iterū ad infirma & egena elementa quibus denuo seruire vultis &c. Vñ venit separare illā diuisionē. Venit ergo mittere gladium &c. s. verbū, sed partim, quia quidam crediderunt, & hoc ex eo fuit. Quidam vero nō & hoc malitia sua Hoc ūn caūsatur etiam ab eo, quia p̄ mittit sicut habetur ad Ro. 1. Propterea tradidit illos deus in passiones ignominię. Sed posset aliquis dicere. Veniēti separare, iter quos veniēti? Nōne inter diuersos & extraneos? Et ostēdit q̄ nō, sed inter coniunctissimos. [Veni. n. inquit separare hoīem aduersus patrē &c.] Duplex est. n. maxima coniunctio, quædā est cōiunctio naturalis. Quædam domestica vel iconomica: ideo cōtra vtrāque mittit gladū. Amicitia naturalis fundatur super actum naturalem, & hic est generatio vel coniunctio maris & fœminæ. Domestica vel iconomica super affinitatem. Contra primā ergo veni separare hominem aduersus patrem. Sed est qō. Dictū est supra. Non veni soluere legem sed adimplere. Sed lex pcipit. Honora patrem tuum &c. Solutio, dico q̄ debes ei obedire vbi non retrahit a dei amore, sed vbi retrahit, non teneris obedire. [Et filiā aduersus mrem suā.] Et hoc q̄tū ad generationē. [Et nurū &c.] Et in hoc cōicat noua lex veteri, vt hr̄. Exo. 32. vbi dr̄. Si quis est dñi, coniungat mihi. Congregatiq; sunt ad eū oēs filii Leui, q̄b̄ aut. Ponat vir gladiū sup femur suū. Et sequr̄, & occidat vnusq̄ que fratrē suū & amicū. Et illud reputatū est ad laudē leuitarū, vt hr̄. Deut. 33. Vbi dr̄, Leui quoq; ait. Perfectio tua & doctrina a viro sancto tuo. Et sequr̄, q̄ dixit pr̄i suo & matri suæ, nescio vos &c. Sed hic est qō, q̄a hic enumerat sex psonas. In Luca vero nō enumerant nisi tres. Et dicendū q̄ idē est vtrobiq;, quia eadē est mr̄, & fratres vxoris eius. Ité ponit q̄ ad familiaritatem prinēt, vbi dicit. Et inimici hois domestici eius &c. Et hr̄. Hiere. 20. Et audiui contumelias multorū & terroré in circuitu, persequimini, & persequemur eum ab omnibus viris qui erant pacifici mei. Et videte quia totum istud habetur Michææ. 7. Filius contumeliā facit pr̄i, & filia consurgit aduersus mrem suam. Nurus cōtra socrū suā, & inimici hois domestici eius. [Qui amat pr̄em aut matrē &c.] Hic ondit quòd in ista diuisione se debeāt habere. Si vis recipere gladium dñi, oportet q̄ diuidaris ab istis quos dixit. Sed diceret aliquis. Nolo diuidi a pr̄e & mōi, ideo dicit. [Qui amat &c.] Hortat dñs vt omni amore carnali pponat. Et primo ponit exhortationē: secundo, vtilitatē inde sequentē, ibi [Qui recipit &c.] Et ponit tres gradus. Naturale. n. est q̄ hō diligat pr̄em, sed magis naturale q̄ pater filiū diligat. Ité p. us naturale q̄ diligat seipsum. Quare ergo pr̄ plus diligit filiū, q̄ econuerso? A filiū ñāt quidā rōnē, q̄a pater habet plus scire de filio si sit filius, q̄ alius de pr̄e. Ité quanto aliquis diutius adhæret alicui tanto magis radicat in amore eius. Ité alia rō, q̄a vnusquisq; magis diligit se q̄ aliū, sed filius est q̄dā pars separata ab eo, pr̄ aut non est pars hūi; ideo &c. Ité naturale est q̄ vnusquodq; diligat factura suā. Sed diuersitas est ſm aliquos, q̄a quo ad aliq̄d filius magis diligit pr̄em. Naturaliter. n. fit descensus a pre in filiū, vñ naturaliter filius subditus est pr̄i, ideo pr̄ naturaliter diligit filiū, etiā pr̄ spiritualis, vt hr̄. Cor. 4. Nō vt cōfundā vos hoc scribo, sed vt filios charissimos moneo, sed filii naturaliter subiecti sunt pr̄i, ideo naturaliter honorāt pr̄em, & magis irascitur de iniuria patri illata q̄ sibi, & magis appetūt gliam patris q̄ sibi. Prou. 17. Gloria filiorū, patres eorū. Vnde [q. amat patrē aut matrē plusquā me, nō est me dignus.] q̄ appet est deus. Deus autē p̄ cuncta vtitur legē dñi. Iob 32. Non accipiā personā viri, & deū homini nō æquabo. Deus. n. ipse bonitas est, ideo magis amandus. Non est ergo me dignus. Quo annāt &c. [Et qui amat filium aut filiam &c.] Quia redēptor illius pcēn. Dicendū, q̄ quicqd habet filius habet a pr̄e. Habet. n. a patre tuitionem & doctrinā. Et hoc nō pōt filius dare patri, sed a filius redēptor a pr̄e, quia dat eis recipite a deo. Ipse

A .n. docet nos, vt habeē Iob. 35. Qui docet nos super iumēta terrę, & super volucres cæli erudiet nos &c. Ité pascit nos, vt dicit in Gen. de Iacob. Ité cōseruat nos in ptuitatē. Et hoc magis habet a deo hō q̄ filius a patre. Iō semp magis ē diligend⁹ dē⁹. Scio q̄ redēptor meus viuit & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circūdabor pelle mea & in carne mea videbo deū &c. Iob. 19. [Et qui nō accipit crucem suā.] Ita dictū ē q̄ qui amat patrē &c. immo dico plus, qui amat seipsum plusquā me non est me dignus. Quia nihil potest replere totū affectū nisi deus. Et ideo Deu. 6. Diliges dñm deum tuū, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex

B tota fortitudine tua. Vnde dicit. [Qui nō accipit crucē suā &c.] Intelligit q̄ q. nō, est paratus etiā morte pati pp veritatē, & illā maxime mortē. s. mortē pati pp veritatē, & illā maxime mortē. s. mortem crucis. [Nō est me dignus.] immo etiā debet gloriari de cruce, sicut habet ad Gal. vlt. Mihi aūt absit gl'ari nisi in cruce dñi. Et in hoc p̄nuntiat mortē suam & modū mortis. 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Ité aliter exponit. Quia ille crucē accipit, q̄ carnē affligit, vt hr̄ ad Gal. 5. Qui Chr̄i sunt carnē suā crucifixerūt cū vitiis & cōcupiscētiis suis &c. Ité crux ferē in corde, qñ contristāt p̄ peccatō, vt dicebat Aplūs. 2. Cor. 11. Quis scādalizat & ego nō vror? Ité nō sufficit istud, nisi sequat dñm. Vñ [& sequr̄ me.] Si ieiunas, si cōpateris pximo, nō pp me. [nō es me dignus.] Magnū est. n. sequi dñm, vt hr̄. Eccl. 23. Gl'a magna & seq dñm. Sed possent dicere, qd inde habebimus? Ideo ostēdit pœnā inobedientiū. Vñ dicit. [Qui inuenit animā suā, perdet eā.] Ani

C ma sumit pro vita, aliquis qñ est in periculo amittēdi denarios, consueuit dicere amisi denarios, & si liberetur a periculo dicit se inuenisse denarios, similiter si aliquis est in periculo corporis, & aliqua occasione liberatur, dicit inuenisse vitā suā. Qui ergo inuenit vitam suā & in periculo fuerit propter me, & neget me vt inueniat vitā, [nō est me dignus.] [Et qui perdiderit animā] .i. vitam .i. si exposuerit se morti, pter me. [inueniet eā.] Pron. 8. Qui me inuenerit, inueniet vitā, & hauriet salutē a dño. [Qui recipit vos, me recipit.] Hic ponit remediū. Tu dicis q̄ ita faciamus. Vnde poterimus viuere? da nobis indulgentiā. Sicut papa dat legatis potestatē indulgendi. Ita dat dñs mercedē recipientibus eos. Et ponit tria, quorum duo pertinent ad minores. Dicit ergo. [Qui recipit vos &c.] Quia deū habebunt, quia vos estis membra mea, quia membrū de membro. Vide [me recipit.] Sed possent dicere. Tu es pauper nō est magnū recipere pauperē, sustentare, immo [qui me recipit, recipit & eū qui me misit.] Quia sicut habetur Ioan. 5. Qui honorificat filium, honorificat & patrem meum. Magnum est deum habere hospitē, sicut Abrahæ reputatum est ad laudem, vt habetur Heb. 13. Item aliud consequetur, scilicet mercedē prophetæ. Vnde [Qui recipit prophetam &c.] Duo excellentia sunt in propheta. s. prophetia. Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnē carnē & prophetabūt filii vestri, & filiæ vestræ &c. Ité donū iustitiæ. 1. ad Corin. 1. Ex ipso aūt vos estis, qui factus est nobis sapientia, & iustitia. [Qui recipit prophetam in nomine meo &c.] Potest sic intelligi. Qui recipit &c. .i. eo q̄ propheta est. [mercedem prophetæ recipiet.] Vel aliter. Tu dicis q̄ recipiamus apostolos. Sed veniēt aliqui pseudo prophetæ, vel pseudo Apostoli; ideo dicit. Non facio vim de veritate, sed de nomine. Q̄ia qui in nomine prophetæ recipit mercedem habebit. Et quam eandem quā haberes si verum prophetam recideres. Vnde dicit. [mercedem prophetæ.] A quam habet pro propheta. Item non facit vim quis si ille, verum vnus vel alter. Qui. n. recipit propheta, recipit mercedem prophetæ, quia propheta inde pronior est ad exercendum opus suum, quia nō solum qui faciunt, mercedem recipiunt, sed etiam qui faciēnibus consentiunt, vt habetur. Ro. vltimo. Vnde si cooperaris ad bonum, de bono illo recipis mercedem. Si ministras substantia vitæ, accipis mercedē, quia aliter non posset offerri missa. Et ideo

D est quod sequitur. [Qui recipit iustum &c.] Sed posset dicere aliquis. Si venit et Petrus vel Helias, libenter reciperetis eum, ideo subdit. [Et quicunque potum dederit vni ex minimis istis fidelibus, vt habetur infra. 25. Amen dico vobis quod uni ex his fratribus meis minimis fecistis mihi fecistis. Recipiam dicat. Non enim rōnē magni vel pōtis fine. Posset aliquis dicere. Pauper sum. Non habeo quid dare ideo addit. [Calicē aquæ frigidæ.] Non dicit aquæ calidæ propter inopiam lignorum, ne posset sic excusare. Vnde vult dicere. Quicquid minimum fecerit, habebit mercedem tuam, & hoc confirmat dicens. [Amen dico vobis non perdet mercedem suam.] Et. s. vt. Ecce dominus veniet. Et sequitur. Et merces eius cum illo, & opus illius coram illo.

a CAP. XI.

His dictis, transiit dñs vt doceret & prædicaret, et hoc pp tria. Vna ratio est, vt quod verbo dixerat, mõstraret exẽplo, Act. 1. Cepit Iesus facere & docere, Ité, vt ostenderet q̃ etiã impiis est prædicandũ. Vnde, ad Ro. 1. Sapientibus & insipientibus debitor sum. Item, vt aliis daret locum prædicandi, vt habetur 1. Cor. 14. Quòd si aliquid fuerit reuelatum sedẽti, prior taceat. [Ioãnes aũt cum audisset &c.] Posita est doctrina Christi, & confirmata, & instructi sunt prædicatores. Hic confutantur rebelles. Et primo confutat discipulos Ioannis: secundo, scribas, ibi [Illis autem &c.] Circa primum tria facit. Primo dubitates confutat: secundo arguit turbas, ibi [Cui aũt similẽ &c.] Tertio, persoluit gras de side aplorum, ibi [In illo tpe &c.] Circa primũ. Primo ponitur qõ; secundo, quæstionis solutio, ibi [Et respondens &c.] Dicit ergo. [Cum audisset.] Ponitur occasio, quare misit istos. Idem habetur Luc. 7. tñ alio ordine, dicit. n. q̃ erat [in vinculis.] vt supra. 4. Tunc incepit Iesus miracula facere. Et hoc erat conueniens vt sol non appareret dum nubes esset, infra. 11. Lex & propheta vsque ad Ioannem [opera]. i. miracula. [Christi mittens duos &c.] Quidam volunt ex hoc condemnare Ioannẽ, quia dubitauit an esset Christus, & constat q̃ dubius in fide est infidelis. Ambrosi⁹ super Lucam dicit, q̃ hæc quæstio nonfuit infidelitatis, sed pietatis: non. n. loquitur de aduẽtu in mundũ, sed de aduentu ad passionẽ. Vnde miratur si venerat ad patiendũ, sicut dixit Petrus. Propitius esto tibi dñe, supra. 16. Sed contra dicit Chrysos. quia Ioannes a principio pscijuit, cum dixit. Ecce agnus dei, Ioã. 1. Constat ergo q̃ scijuit eum fore hostiã immolandam, vnde commendatur hic a dño, q̃ sit plusquam propheta, sed propheteæ nouerunt futura. Alia ratio est Gregorii, q̃ non est quæstio de aduentu in mundum, nec ad passionem, sed de descensu ad inferos, quia Ioannes propinquus erat de eundo ad inferos, ideo voluit certificari. Tu es qui venturus es &c. Sed contra hoc obicit Chrysos. Apud illos qui sunt apud inferos nõ est status pœnitentiæ, vnde videtur q̃ frustra diceret illud. Sed hoc non est contra Greg. quia voluit non vt nuntiaret captiuis conuersionem, sed iustis vt gauderent. Alia responsio. Legimus quòd dñs multoties interrogaret, non quia dubitaret, sed vt calumniam tolleret, vt in Ioan. 11. interrogauit de Lazaro, vbi posuistis eum? non quia ignorauerat, sed vt illi qui ostenderent sepulcrum, non possent negare, nec calumniari, ideo hic fuit de Ioanne, quia discipuli eius calumniabantur de Christo, ideo ipse misit, non quia ipse dubitaret, sed ne ipsi calumniarentur, sed confiterentur. Sed quare non ante miserat? quia ante semper erat cum eis, & ideo certificabat eos, sed cum voluit discedere ab eis, voluit quòd ipsi per Christum essent certi. Dicit ergo [Tu es &c.] Verum est quòd patres nostri expectauerunt te, vt habetur Exod. 4. [Et respondens ait illis &c.] Hic tangitur Christi responsio. Ioannes habuit multos discipulos, vt habetur Ioan. 4. Erat ergo inter eos contentio, quia videntes opera Christi preferebant Christum Ioanni. Item videntes absentiam Ioannis, præferebant Ioannem Christo. Vnde primo quæstionem ponit, secundo commendat Ioannem. Circa primũ responsionem secundum aduentum ad passionem. Veniet tẽpus quo deus passurus est, & multi scandalizabuntur, quia iudeis scandalum. 1. Cor. 1. Vnde respondet quando hoc erit? Secundũ Chrysos. ostendere vult quòd ille venit, quẽ propheteæ prædixerunt. Vnde per prophetas tria erant promissa. Aliquando promittebatur aduentus dei, in aliquibus aduentus noui doctoris, in aliquibus aduentus sanctificationis & redemptionis. Quomodo ergo cognoscemus q̃ iste veniet, & respondet eo modo quo responderunt Esa. 35. Ecce deus veniet, & saluabit nos &c. Vnde videbitis illa miracula [Nuntiate ergo Ioanni quæ audistis] in doctrinis [& vidistis] in miraculis. Item, promittebatur doctor iustitiæ. Filii Sion exultate. Et sequitur, quia dedit vobis doctorem iustitiæ. [Cæci vident &c.] Et hoc ad litteram. Item, Q̃ quando venit? Esa. 61. Spiritus dñi super me ad annunciandum mansuetis misit me, vel ad euangelizandum. et hoc significatur, cum dicit. [Pauperes euangelizantur. [Aliquid proprium voluit significare, sed venit ponere nouam doctrinam. [Pauperes euangelizantur] ideſt, euangelizatur paupertas, vnde supra. 5. Beati pauperes spiritu &c. et Luc. 4. Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me. Item, veniet aliquis sanctificatus sanctificans peccatores. Vnde. Esa. 8. Dominũ exercituum, ipsum sanctificate. Vnde aliquibus promittebatur sanctificatio, quibus sanctificatis alii scã dalizabuntur, vnde dicitur. [Et beatus qui non fuerit scandalizatus i me] Vñ. ad Hebr. vlti. Propter quod & Iesus vt sanctificaret per proprium sanguinẽ populum, extra portam passus est, ideo ostẽdit signa de aduentu. Et si moraliter loquamur, per hoc significatur totus processus sanctificationis hominis. Primo, n. peccatori accidit cæcitas, quando ratio obtenebratur, psal. 57. Supercecidit ignis, & nõ viderunt solem, & Esa. 43. Educ foras populum cæcum, & oculos habentẽ. Claudus dicitur, quando ad diuersa mens trahitur, vt dicitur. 3. Reg. 18. Vt quid claudicatis in duas partes. Item, fit vlcerosus in insidiis. et leprosus, quia tunc retrahi non potest, & alios inficit. Et post surdus efficitur, quia castigatio non auditur. Vltrius moritur, Ephe. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortuis: et omnes istos sanat dominus. Vltimo fit pauper spiritu, ita quòd nõ est in eo sanitas, psal. 37. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea &c. Et istos dominus sanat, & sanati in quandam soliditatem mentis conscendunt, vbi est vera pax, Pax multa diligentibus legem tuam; & non est illis scandalum psal. 118. [Illis autẽ abeuntibus &c.] Hic satisfacit dubitationi turbarum. Turbæ autem audierant testimonium Ioannis de Christo: sed modo videbantur dubitare. Tria enim poterant habere in corde, quia triplici ratione mutat aliquis verbum suum, vel propter animi leuitatem, vel propter aliquod commodum, vel quia ex humano spiritu quando nesciat veritatem, & post cognoscat illam, psal. 93. Scit enim deus quoniã cogitationes hominũ vanę sunt: ideo primo excludit ab eo leuitatem: secundo appetitum commodi: tertio ostendit eum propheticam habere veritatem. Dicit ergo [Illis abeuntibus &c.] Docet nos dominus magnam curialitatem, quia noluit Ioannem laudare discipulis suis præsentibus, sicut nec aliquem in sua præsentia, sicut habetur Prouer. 27. Laudet te alienus, & non os tuum. Extraneus & non labia tua: quia si bonus est qui laudatur, erubescit, si malus est, adulatur [Cœpit Iesus dicere ad turbas. Quid existis in desertum videre? Nunquid existis ad videndum [arundinem?] Non. Sed existis videre hominem firmum. Arundo autem de facili mouetur, vnde animus cito mutabilis ventus reputatur. Ad Ephe. 4. vt non simus iam paruuli fluctuantes, & circunferamur omni vento. Item, non est leuis pro aliquo commodo [Sed quid existis videre] Omnes enim diuitiæ ad aliquam vtilitatem pertinent corporis, et hoc vel in cibo, vel in vestitu. et constat quòd in nullo horum facit vim. Non est ergo credendum quòd pro aliquo cõmodo hoc dicat, vnde dicit [Quid existis videre [Hominem mollibus vestitum?] Et quare non facit mentionem de cibo, quia poterat esse dubium. Vestiebatur autem de pilis camelorum. Vnde qui mollibus vestiuntur, non sunt in deserto, sed in domibus regum. Aliter exponitur secundum Chry. Aliqui ex natura leues sunt, aliqui ex delitiis, vt Oleum, fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. Primũ amouet per prius dictum: secũdum per hoc quod dicit, mollibus vestitum, ideo nõ est inconstãs ex delitiis vitæ. Sed hic posset fieri quæstio de delitiis vestitus, utrum sit peccatum, quia si nõ est peccatũ, non imputaretur illi diuiti, qui quotidie induebatur purpura & bysso, Luc. 16. Respondet: Augustinus, quòd talia non sunt consideranda, sed affectus vtentis. Quilibet enim debet indui ad modum simul conuenientium, ideo magis enucleanda est consuetudo. Nam in aliquibus terris oẽs, aut plures induuntur serico. Vnde aliquis strictius induat, aliqui latius, & vtroque modo distinguitur. Restrictius, autem intentione bona, & hoc est bonũ aut propter vanam gloriã, & hoc malum. Si latius aut propter superbiam, & hoc malum, aut propter significationem, vt pontifex & sacerdos, & hoc bonum. Mystice per homines qui mollibus vestiuntur significantur adulatores, Ille. n. mollibus vestitur, qui verbis blandis molitur, vt in ore homines superbi quærant gloriam. Et Prouer. 29. Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministri habet

bet impios, sed diceret. Non est inconstans, sed humano spiritu loquitur, ideo hoc amouet. [Sed quid existis videre? prophetã &c.] Vnde testimonium perhibet q̃ non humano spiritu, sed propheticõ loquebat. vnde primo ostendit eum esse prophetam: secundo plusquã prophetã. Fuit. n. propheta, vt habetur. Luc. 1. Et tu puer propheta altissimi vocaberis &c. Item extollit eum super prophetas dicens. [Dico vobis. Etiã plusquam Prophetã] & hoc quantũ ad tria. Primo, quia prophetæ est futura prædicere. Iste aũt nõ solũ futura, sed etiam præsentia ostẽdit dicens. Ecce agnus dei &c. Item non dicitur solum propheta sed etiã Baptista, vt supra ter tio. Item præcursor, vt habetur Luc. 1. Præibis. n. ante facie dñi parare vias eius &c. Item quãtum ad modũ. miraculosius. n. egit q̃ propheta, quia iste ex vtero prophetauit, alii non, vt habetur Luc. 1. Ecce. n. vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit infans in gaudio in vtero meo &c. [Hic est. n. &c.] Hic probat dñs excellentiam Ioannis. Et primo per auctoritatem: secundo per specialia eius priuilegia, ibi [Amen dico vobis &c.] Dicit ergo, dixi q̃ est plusquã propheta de quo habeẽ Malach. 3. [Ecce ego mitto angelum meũ qui præparabit viam tuã ante te &c.] In hac auctoritate ponuntur excellentiæ Ioannis, quia primo vocat eum angelum. Angelus. n. est supra prophetã, quia sicut sacerdos est medius inter prophetam & populũ, sic prophetа inter angelos & sacerdotes. Angelus aũt inter deum & prophetas, vnde Zacharias dicit. Angelus qui loquebatur in me. Zacha. 1. Angelus est nomen officii, non naturæ, vnde Io. angelus dicitur ex officio. Differẽtia est. n. inter angelum & prophetam, quia angeli manifestẽ vident, vnde habetur infra 18. vbi dicitur. Dico. n. vobis quia angeli eorum semper vident facie patris mei qui in cælis est. Angeli semper vident faciem dei, propheta vero non. Vnde sicut angeli semper vident faciem patris, sic Ioannes specialiter Christũ vidit, & ideo q̃a specialiter: ideo dicit [meũ] Item dicit [ante faciem meam] quando rex vadit, pcedunt multi, sed magis familiares præcedunt faciem suam, sic Ioannes honorabilior dicitur, quia missus ante faciem eius, tanto. n. honorabilior, quanto propinquior. Item, iste præparabat viam quia baptizabat, vnde dicit. Qui præparabit viam ante te. [Amen dico vobis &c.] Supra commendauit dñs Ioannem per auctoritatem prophetæ, nunc intendit eum commendare propriis verbis, & auctoritatẽ prophetę exponit. Et tria facit. Primo cõmendat ipsum quantum ad differentiã omnis ordinis & status. Et primo sed̃m differentiam cælestium & terrestriũ: secundo, quantum ad differentiã legis & euangelii: tertio, quantum ad differentiã pñtis fæculi & futuri. Et primo ostendit eũ excellentem inter terrestres: sed̃o ostendit eũ minorẽ inter cælestes, ibi [Qui aũt minor &c.] Dicit ergo. dictũ est q̃ Ioannes est angelus, & vt in summa breuiter cõprehendam. [Dico vobis. Inter natos mulierũ &c.] Proprie loquutus est cum dixit [surrexit] Quia omnes nascuntur filii ire, vt habetur ad Eph. 2. Eramus natura filii iræ sicut & cæteri, quicũque ergo põt ad statum gratiæ peruenire, surgit. Vnde [Inter natos mulierum &c.] Et significanter loquitur, vt ab hac vniuersalitate excludatur Chs, quia mulier corruptionẽ sonat, sed fœmina sexum, vnde si alicubi inuenitur filius mulieris, vt in Ioanne. Mulier, Ecce filius tuus, sexum tunc nominat, nõ corruptionẽ. Sed quid est quod dicit [Inter natos mulierum &c.] Est ne propter hoc maior omnibus? Dicit Hiero. q̃ non sequitur si non surrexit maior. ergo est maior. Chrysos. ergo dicit, q̃ maior est omnibus. Secundũ. n. primã expositionem dico q̃ argumentũ illud in angelis vbi est ordo, valoré haberet, q̃ ille quo nõ est alius maior, est maximus, sed inter homines non habet veritatẽ, quia inter homines nõ est ordo sm naturã, sed solũ sed̃m gram. Ité si dicatur maior omnibus patribus veteris testamẽti, non est inconueniens. Ille. n. maior & excellentior est, qui ad maius officium est assumptus. Abraham. n. maior est inter patres, quo ad ꝓbationẽ fidei. Moyses vero quo ad officiũ ꝓphetiæ, vt hr Deut. vltimo, & nõ surrexit propheta vltra in Israel sicut Moyses, oẽs isti scursores dñi fuerunt. Nullus aũt fuit in tanta excellẽtia & fauore: ideo ad maius officiũ est assumptus. Luc. 1. Erit. n. magnꝰ corã dño [Qui aũt minor est &c.] Occasione istorum verborum quidã locum calumniãdi inuenerunt. Volũt. n. oẽs patres veteris testamẽti dãnare. Si. n. maior est aliis, sequitur q̃ alii nõ sunt de numero saluandorũ: quia per regnũ cælorũ præsens ecclesia designatur. Si ergo Ioannes nõ fuit de pñti ecclia, nõ fuit de numero electorũ. ergo minus alii. Et hæc opinio est erronea, quia constat q̃ id qd̃ dñs dicit, in laudẽ Ioannis introducitur. Potest aũt hæc locutio exponi tripliciter. Primo, vt per regnũ cælorũ ordo beatorũ intelligatur. Et qui inter illos est minor, maior est quolibet viatore. Et ideo pñtem statum appellat dñs pueritiam vnde ad Cor. 13. Cum aũt factus sum vir, euacuaui quæ erãt parvuli, vñ nominat viatores paruulos. Et hoc verũ est intelligendo de maioritate actuali. Actu. n. maior est qui cõprehensor est, secus de maioritate virtuali, sicut vna parua herba maior dr virtute, licet alia maior sit quantitate. Aliter potest exponi, ita q̃ p regnũ cælorũ pñs ecclesia designetur. Et hoc est q̃ minor nõ dicitur vniuersaliter sed minor tpe. supra 3. Et Ioã. 1. Qui post me venit ante me factꝰ ẽ. Vnde ille qui n. inor est, maior est illo. Vel aliter põt exponi, q̃ aliquis dr maior dupliciter. Vel quantũ ad meritũ, & sic multi pñar chę sunt maiores aliquibus noui testamẽti, sicut dicit Aug. q̃ cælibatus Ioannis nõ pfertur coniugio Abrahæ: aut cõparãdo statũ ad statũ, sicut virgines meliores cõiugatis, non tñ qlibet virgo melior quolibet coniugato, vñ Ioan. habet istã dignitatẽ, q̃ ẽ in quodã confinio, quia maior viatoribus, sed minor cõprehensoribus, vñ tenet locũ mediũ. [A diebus aũt Ioannis vsque nũc &c.] Hic cõmẽdatur quãtũ ad distinctionẽ noui & veteris testamẽti. Et notatur excellentia Ioannis, quia est principiũ noui testamẽti, & finis veteris. Ita dixi q̃ qui minor est in regno cælorũ &c. Et hoc pertinet ad hoc q̃ ipse est principium noui testamẽti, sed [a diebus Ioannis baptistæ]. i. a prædicatione Ioannis [regnũ cælorum vim patitur] Hoc tripliciter exponitur. Scitis q̃ in raptu q̃dã violẽtia est & q̃dã conatus, vnde oportet q̃ peccator ad hoc q̃ possit venire ad regnũ cælorũ, assurgat ad spiritualia & conemultũ. Aliter exponitur. Scitis q̃ rapina est proprie q̃n alienũ per voluntatẽ dãi rapit, pdicatio salutis missa est indęis & per Chẽm vbique. Ipse dicit infra 15. Non sum missus nisi ad oues q̃ perierunt domus Israel. Et cũ ad eos mitteretur, nõ receperũt, cũ illi quibꝰ nõ mittebatur pp humilitatẽ rapiebãt. Vñ supra. 8. Multi venient ab oriẽte & occidẽte & recumbent cũ Abraham Isaac & Iacob in regno cælorum, filii aũt regni eiicientur in tenebras exteriores &c. vt infra. 22. Auferẽt a vobis regnũ &c. Ideo isti violenter rapiunt. Et hæc est expositio Hylarii. Tertia expõ est, illud qd̃ rapit, cum festinatione rapitur, vñ Iob. 6. Torrens q̃ rapiũ trãsit in cõuallibus &c. Et hoc propter motus velocitatẽ, & quia pdicatio ita cõmouerat corda oĩum, videbat festinus currere, ideo dicit [Vim patit] quia p modũ cuiusdã festinationis tẽdunt ad regnũ, vñ ab ipso incæpit euãgeliũ. Et ipse est finis legis, vnde Christus dicit [Omnes enim prophetæ & lex vsque ad Ioannem &c.] quia omnes prophetæ propter Christum, & incæperunt impleri a prædicatione Ioannis. Vnde Luc. vlt. Oportet impleri quæ scripta sunt de me &c. & hoc [vsque ad Ioannem] Sed quid est? Nunquid post Ioannem non fuerunt prophetæ? nonne legimus infra 23. Ecce mitto ad vos prophetas sapientes & scribas &c. Dicendum quòd propheta ad duo mittitur. Ad confirmandam fidem, & corrigendos mores. Prouer. 29. Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus. Ad confirmandam fidem, vt habetur 1. Petr. 1. de qua salute exquisierunt atque scrutati sunt prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod vel in quale tempus significaret in eis spiritus Christi, vnde prophetia de istis duobus seruiebat, sed iam fides fundata est, quia iam promissa per Christum, sunt completa. Sed ad corrigendus mores numquam deficit, nec deficiet prophetia. Habet ergo excellentiam Ioannes, quia in medio veteris & nouę legis, vnde missus est ante faciem quasi simul cum Christo. [Et si vultis recipere &c.] Hic ponit excellentiam Ioannis quo ad distinctionem præsentis & futuri. Helias enim fuit præcursor domini sicut Ioannes, vnde Malach. 4. Ecce ego mittam vobis Heliam prophetam &c. [Et Ioan. est Helias.] Sed quid est quod dicit dominus, quia interrogatus Ioannes si esset Helias, dixit quod non. Per hoc autem amouetur quædam hæresis quæ posuit transmigrationem animæ, q̃ anima videlicet, exibat de vno corpore & intrabat aliud corpus, ideo aĩa Heliæ intrauerat Ioannem vt dicebat, sed hæc opinio falsa est, quia ipse negauit q̃ esset Helias. Christus autem dixit q̃ Ioan. erat Helias propter triplicem similitudinẽ. Primo, quia sicut angelus dicitur similis angelo, quia pares in officio, sic & Helias & Ioannes pares sunt officio, quia vterque præcursor. Luc. 1. Ipse præibit ante faciem domini parare vias eius &c. Item quantum ad conuersationem, quia vitam austeram duxit, vt habet. 3. Reg. 19. Item quantum ad persecutionẽ, quia sicut ille persecutus est a Iezabel, ita iste ab Herode, vnde si vultis accipere

secundum quod accipi debet, ipse est Helias. Et vt ipsi intelligãt ꝙ illud dictum est mistice, subdit [Qui habet aures audiendi audiat], i. qui habet aures spiritualiter audiat, & intelligat.

b ¶ Hic prosǫpit in increpatiõe turbarum. Et primo ponit q̃stionẽ: secundo quandã similitudinẽ: tertio eã exponit. procedit ergo sic. Ita cõparatur Ioannes Heliæ rõne officii, sed cui comparabo hãc generationẽ. Et quare dicit hoc hic? Hoc dicit sicut aliqs qñ alicui fecit quicq̃d boni potuit, & ipse est ingratus, nescit cui cõparare eũ, sic dñs omnia bona fecerat generationi huic: vnde Esa. 5. Quid vltra debui facere vineę meę & non feci ei &c. Cui ergo potero cõparare tantã malitiã? Notandũ ꝙ generatio aliquando in scripturis pro cõgregatione bonorum accipitur, aliquando malorũ, aliquando vtrũque. Pro cõgregatione bonorũ, vt in psal. 111. Generatio rectorũ benedicetur. Pro congregatione mala, infra 12. Vbi dr. Generatio mala & pꝛuersa. Pro vtrisque, vbi dr. Eccl. 1. Generatio pterit, generatio vẽtura est, terra aũt in æternũ stat. [Similis est pueris sedẽtibus in foro &c.] Hic ponit quãdam similitudinẽ, & potest exponi ſm planum literæ, vel ſm misticum sensum. Primo, ponit similitudiné de pueris: secundo adaptat eam, ibi [Venit Io. &c.] Notandũ. n. quod naturale ẽ hominibus q̃rere delectationes, & semper q̃rit illas, & nisi abstrahatur per solicitudines, statim ruit in malas delectationes, sed pueri nõ habent solicitudines, ideo vacant circa illa q̃ sibi cõpetunt, hoc est ludere. Item notandum ꝙ hõ naturaliter sociale est, & hoc quia naturaliter vnus alio indiget, vnde delectatur in conuictu, vnde Philoso. 1. politicorũ. Omnis hõ qui solitarius est, aut est melior homine, & est deus, aut peior homine, & est bestia, vnde dicitur sedẽtibus in foro, quia nullus per se vult ludere, sed in foro vbi sit congregatio multorũ. Item notandũ ꝙ naturale est homini quod delectatio eius sit i aliqua representatione, vnde si videamus aliquid bene ſtultũ quod bene repſentet quod debet, tunc delectamur, ideo pueri qui delectãtur in ludis semp ludos suos faciunt, cũ aliqua repſentatione vel belli vel hmõi. Itẽ notandũ ꝙ ad duas passiones terminãtur oẽs animi affectus. ſ. vel ad gaudiũ vel ad luctũ. [Qui clamãtes &c.] Hoc est ita videndũ. Ponamus ꝙ sint pueri ex vna parte, & alii ex alia, ita ꝙ quidã debeant cantare, alii saltare, vnũ isti facere, alii eis respondere. Si isti canerent, & illi eis nõ respondерẽt ſm formã suam iniuriarentur eisdem, vnde dicunt [Cecinimus vobis, & vos nõ saltastis] Item nihil ita immutat animũ, sicut cantus, vnde cõputat Boetius in musica sua de quodam qui coram Pythagora cum alio litigabat, & cantu alii loquebantur. Tunc Pythagoras fecit mutari cantũ, & ille quieuit, vnde oẽs exercebantur in musica. Ideo notandũ ꝙ quidã cantus est propter gaudium, sicut habetur. Eccl. 40. Vinum & musica letificãt cor: ideo dicunt [Cecinimus]. i. cantum gaudii diximus [& nõ saltastis] Itẽ consueuerudo est ꝙ sicut aliqui immutantur ad gaudium, ita quidã ad fletum, vnde Hiere. 9. Vocate lamẽtatrices, & assumãt super nos lamentũ &c. Ideo dicunt. [Lamentauimus]. i. cantus lugubres fecimus & vos non planxistis] Mistice per pueros significatur populus veteris legis inter quos quidam fuerunt prouocatores ad gaudium spirituale, vt Dauid psal. 32. Exultate iusti in domino. Quidam ad luctum, vt Iohel. 2. Conuertimini ad dominum in toto corde vestro in ieiunio, fletu & planctu &c. Vnde possunt dicere Matth. 11. Cecinimus. i. incitauimus vos ad spiritualẽ lætitiã, & non suscepistis. Lamentauimus. i. inuitauimus ad pœnitentiam, & vos nõ acquieuistis. [Venit Io. &c.] Hic adaptat similitudinẽ. Et primo adaptat: secundo rationes assignat. Dupliciter homines attrahuntur ad bonam vitam. quidã. n. per ſpeciem sanctitatis, quidam aũt per viã familiaritatis. Dominus & Io diuiserunt sibi duas vias. Io. immo dominus per Ioãnẽ, elegit viam austeritatis per se elegit viã lenitatis, & tamẽ per nullũ sunt conuersi, vnde dicit [Venit Ioannes nõ manducãs &c.] Et hoc ad literã, quia multũ abstinẽs fuit [& dicũt dæmoniũ habet] sicut hypocritæ, bonũ in malũ cõuertũt. [Venit filius hominis manducans & bibens]. i. differenter vtens cibis, & nõ valet ei, ꝙ non creditis, immo dicitis [Ecce homo vorax, potator vini, publicanorũ amicus] Contra illud Prouer. 23. Noli esse in conuiuiis potatorum &c. Hic notandum ꝙ q̃ obseruaret dicta hominum, nũquam aliquid benefaceret. Eccle. 11. Qui obseruat ventos nõ seminat & qui considerat nubes nũquam metet. [Sed hic est qõ, quare elegit dominus per se vitã leniorẽ, & per Ioannẽ asperiorẽ mõstrauit? Ista rõ est, quia dominus cõfirmabat actus suos miraculis Ioã. aũt nõ faciebat: ideo si nullã haberet excellentiã, nõ approbaretur eius testimonium, sicut videmus in sanctis, quia vnus habet excellentiã in vno, alius in alio, vt Aug. habuit excellentiã in doctrina. Martinus in miraculis. Itẽ alia rõ, quia Ioannes purẽ hõ erat, ideo abstinebat te a carnalibus desideriis, Christus aũt deus erat, ideo si austeritatem duceret, non ostenderetur esse homo, ideo humanam vitã magis assumpsit.

Itẽ Io. fuit finis veteris testamẽti cui grauia imponebantur. Sed Chr̃s fuit initiũ nouæ legis q̃ procedit per viam mãsuetudinis. [Et iustificata est sapientia] Istud potest dupliciter legi, Vnomodo retorquendo ad vtrũque quod dictũ est de Ioanne & Chr̃o, & tũc est sensus, quãdo hõ facit quod debet, & alius non corrigit, tũc saluat animã suã, & tũc iustificat in sermonibꝰ suis [Iustificata est sapientia] hoc est filius dei siue Chr̃s, i. iusta apparuit filiis suis, quia exhibuit iudæis quod debuit. Abstinẽtia per Ioan. Mansuetudinẽ per Chr̃m. Vel aliter potest dici. Ita dicant filii diaboli ꝙ vorax est &c. sed filii sapiẽtię intelligunt ꝙ nõ est vita in cibo & potu, sed in æqualitate animi vtendo cibo loco & tpe, & abstinendo similiter quando decet, ita ꝙ nõ excedant in multo, nec deficiãt in pauco, vt dicit Apostolus ad Phil. 4. Vbiq; & in omnibus instructus sum & satiari & esurire & abũdare & penuriã pati, ideo quia plenã iustitiã non videretur ostendere si totaliter abstineret, quia crederetur tota iustitia esse in abstinentia, sed in hoc nõ consistit, sed in animi æqualitate. Et nota ꝙ dicit sapientia, quia vtẽ cibis vel abstinere ſm moderationem sapientiæ est vt abstineat quando debeat, & vbi debet.

c ¶ Supra satistecit discipulis Ioãnis, nũc exprobrat nõ credẽtibꝰ. Et duo facit. Primo, deserꝟbit factũ dñi: ſcdo verba ipsius, ibi [Vę tibi &c.] Dicit ergo primo [tũc cepit exprobrare &c.] Exprobratio ẽ respectu beneficiorũ & respectu datorũ. Magnũ. n. bene ũciũ fecerat dñs, ꝙa sui pñtia eos illustraverat, vnde ingrati erãt, & ideo merito exprobrabiles, vnde Michęę. 6. Populus meus qd fecꝭ tibi, aut quid molestus fui tibi? q. d. nihil. Et nõ exprobrauit eos ꝙ peccata egissent, sed ꝙ pœnitẽtiã nõ fecissent, vnde eis cõueniebat qd dr Iob. 24. Dedit ei locũ pœnitẽtiæ, & ipse abutitur eo i superbiã. Et Ro. 2. An ignoras ꝙ benignitas dei, te ad pniam adducit? [Sed hic est qõ literalis, quia Lucas istud alio ordine ponit? Ponit. n. in missione discipulorũ. Iste hic. Respõdet Aug. videl ꝙ Lucas magis ordinẽ seruet historię, hic aũt seriẽ memorię. Sed tũc obiicit ꝙ hic dr, tũc ergo videt ꝙ hic magis series texatur historiæ. Respõdet Aug. qđ tunc tẽpus indebnitũ dicit. vel aliter potest dici quod bis dixit hæc verba, & ideo potuit esse & tunc ſm istũ, & tunc ſm Lucã. [Veh tibi Corozaim &c.] Hic ponuntur verba dñi. Et primo fit sermo de ciuitatibꝰ suffraganeis: ſcdo de metropoli, ibi [Et tu &c.] Et primo cõparat culpam ad culpã: ſecũdo pœnam, ibi [Verũtn &c.] Dicit ergo. Veh tibi &c. Iste aũt sunt ciuitates siue villę in Galilea, vbi multa signa dominus fecerat, & tamẽ nõ erãt conuersæ, Ideo dicit [Veh tibi &c.] Sed quid est qđ facit dominus? immo scriptũ est Ro. 12. Nolite maledicere &c. Dicendũ ꝙ est maledicere formaliter, & materialiter, formaliter nullus debet maledicere, sed materialiter potest. Vnde notandũ qđ quãdam coniuncta sunt ſm tactũ q̃ tamen possunt separari ſm intellectum, vt in pomo est odor & sapor q̃ nõ possunt separari ſm tactum, licet ſcdm intellectũ, similiter velle istũ nõ puniri, & velle ordinẽ iustitiæ, nõ possunt simul esse nisi ſcdm intellectũ. Vnde si maledico isti, quia delector i eius malo, malũ est. Si aũt nõ ꝙ malo eius, seu pro ordine iustitiæ, sic est bonũ, vnde verbum domini nõ erat verbũ delectãtis, sed opus iustitiæ nuntiãtis. [Veh tibi Corozaim. Corozaim interpretatur ministeriũ in eum, Bethsaida domus fructuum. Cui plus cõmittit, ab eo plus exigitur. Et quare plus ei exhibuit? quia ibi suum ministeriũ impleuit: ideo reuelata est ira dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam &c. Rom. 1. Bethsaida domus fructuum, si igitur multum fructũ fecit ibi dominus, & non faciunt pœnitentiam, quid erit eis? Esa. 5. Expectaui vt faceret vuas & fecit labruscas. Veh tibi [quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitẽtiã egissent] olim, idest a longinquis temporibus. Et notate modum pniæ, quia in cinere & cilicio, quia duo inducũt ad pniam. Vnũ recordatio

recordatio delictorum, & hoc significatur in cilicio; quod fit de pilis caprarum. Istud enim animal immolabatur pro peccato. Aliud est consideratio mortis, & conditio humanę fragilitatis, vnde dicitur. Puluis es & in puluerem reuerteris. Et Iob vlti. Ideo reprehendo me, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere. [Verumtamen dico vobis. Tyro & Sidoni &c.] *Hic* comparat culpã ad culpam: quia si inuenti sunt grauiores in culpa deterius erit eis: quia quod audierunt nõ fecerũt: ideo grauius erit, ſecũdum ꝙ dr Io. 15. pœnitentiam egissent. Veruntamen dico uobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicij q̃ vobis. Et tu Capharnaum: nunquid usque in cælum exaltaberis? Vsque in infernum descendes. Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te: forte mansissent vsque in hanc diem. Veruntamen dico vobis quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij q̃ tibi. In illo tempore respondens Iesus dixit. Confiteor tibi pater domine cęli & terræ: quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus &c.] Vnde hic considerare oportet qui sunt paruuli & qui sapientes & qui prudẽtes. Tripliciter aũt dicuntur aliqui paruuli. Ad ſam paruuli dicuntur abiecti. vnde in Abdia. Ecce paruulum dedi te contemptibilis tuis valde. Item dicitur paruulus humiliter: quia parua de se sentit. Vnde dñs infra 18. Nisi conuersi fueritis & efficiamini vt paruuli non intrabitis in regnum cælorum. Item simplicitate. Vnde Apost. 1. ad Corin. 14. Malitia paruuli estote. vnde potest illud intelligi: quia reuelasti ea paruulis & abiectis piscatoribus. Et quare? Apostolus reddit rationẽ dicens ꝙ despecta mundi elegit deus: vt fortia quæq; cõfundat. 1. Cor. 1. Aug. exponit paruulis. i. humilibus non de se præsumentibus. Vbi. n. humilitas, ibi sapientia. Hylarius exponit de simplicibus. In simplicitate q̃rite illum. Sapi. 1. Ecõtrario sapientes & prudẽtes: quia in carnali sapientia student. Hiere. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua, istis non reuelauit, sed rusticis non confidentibus de sapientia sua. Eccl. 17. Dixi sapiens efficiar, & ipsa longius recessit a me, multo magis q̃ erat. Quare Apostolus ad Ro. 10. Ignorãtes aũt dei iustitiã & suã quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Item per sapientes intelligit superbos iactantes se. Et talibus non reuelauit. Ad Ro. 1. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Item dicit sapientes ſm carnem viuentes, quæ carnis sunt quærentes, non quæ dei. Item sapientes sunt vt faciant mala & bene facere nescierunt [Et reuelasti] ad Eph. 4. Vt non ambuletis sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui. Vnde abscondisti a sapientibus, reuelando paruulis. Sapientiã abscondit a sapientibus, non apponendo ġram. vnde dicitur ad Ro. 1. Tradidit eos in reprobum sensum. Sed quid est ꝙ gratias reddit, quod abscõdit? Dico ꝙ hoc nõ facit vt gaudeat de cęcitate eorum, sed de iudicio dei q̃ ira sapienter ordinat. Et quare? Hic non est q̃renda causa. In talibus. n. dei voluntas ꝙ causa est. [Ita pater, quia sic placitum ẽ ante te] Artifex bene potest assignare cãm quare lapides quosdam in fundamẽto quosdam superius posuit. Sed ꝙ hũc posuerit hic, alium ibi, non est alia causa nisi volũtas sua. Sic ꝙ dñs aliquos saluet, hoc est ad suam misericordiam, ꝙ hos dãnet ad iustitiam. Sed quare circa illũ sic misericorditer agit, potius q̃ circa alium, hoc solũ pertinet ad suã voluntatẽ. vñ ad Ro. 9. Cuius vult miserei, & quẽ vult idurat. vñ sic facit ꝓ beneplacitũ, in psal. 118. Beneplacitũ fac dñe &c. [Omnia mihi tradita sunt a patre meo] Egerat ġras patri ꝙa secreta ꝑuulis reuelat: posset aliquis credere ꝙ non posset ipse reuelare. vñ hoc remouens primo tãgit magnitudinẽ suæ potestatis. Scdo, inuitat ad se q̃d. Ecce sum potẽs. Venite ergo ad me &c. Et primo duo facit. Primo, ponit æqualitatem filii ad ꝑem. Scdo, spiritualiter applicat ad id de quo agebaẽ, ibi [Et nemo &c.] Dicit ergo. Posset dicere aliquis. Nũquid oĩa potest? Respõdet [Omnia tradita sunt mihi] Et attende æqualitatẽ, sed tñ a ꝑe originẽ, quod est cõtra Sabellii. Sed q. d. est qđ dicit [oĩa] Tripliciter potest exponi. Oĩa, hoc est super oẽm creaturã, infra vltimo: Data est mihi oĩs potestas in cælo & in terra. Vel omnia. i. electi & ꝓdestinati q̃ specialiter sunt dati. Ioã. 17. Tui erãt & eos tradidisti mihi. Itẽ oĩa, cinerea. i. oẽm perfectionẽ diuinitatis. Io. 5. Sicut pater habet vitam in semetipso, sic filio dedit vitam habere in semetipso. Et nõ debemus intelligere carnaliter: quia si dedit sibi, etiam retinuit. Et hæc expositio est Aug. & Hylarii. sed posset aliquis dicere. quo dedit? Ideo addit modũ, cũ dicit. a ꝑe meo. Vñ per generationẽ hoc recepit. [Et nemo nouit filiũ nisi ꝑ] Modo specialiter ad ꝑ. positum adaptat, & nõ solũ q̃tum ad æqualitatem ad ꝑem, sed etiam q̃tũ ad consubstantialitatẽ. Substãtia. n. ꝑris superat oẽm

intelligentiam.cũ ipſa eſſentia ꝓprijs dicatur incognoſcibilis ſicut ſubſtãtia filij. Vñ hic notat æqualitas, & cõfunditur Arrius qui dicit ꝓprium inuiſibilẽ, filiũ aũt viſibilẽ. [Et nemo nouit filiũ &c.] Sed quid eſt? Nõne ſancti nouerũt? Dicendũ ꝙ attingendo, vel fide, ſed cõprehendendo nõ cognoſcunt, ſed quid eſt? Nonne ſpiritus ſanctus cognoſcit? immo. Sed notãdum ꝙ dictiones excluſiuę aliquã addunt nominib⁹ diuinis eſſentialibus, aliquãdo ꝓſonalibus. Et cũ adiunguntur ꝓſonalib⁹, nõ excludũt illud quod idẽ eſt i natura: unã addita patri nõ excludit filiũ. Vñ vbi dicit. Regi immortali inuiſibili ſoli deo honor & glia 1. Tim. 1. nõ excluditur alius in natura. Similiter cũ dicit hic, niſi filius, non excludit ſpiritus ſanctus ꝙ idẽ eſt in natura. Sed cũ dicit nemo &c. intelligit nullus hõ niſi filius. Et ita habet ꝙd nouit filiꝰ ꝓrem, ſed hoc eſt cõtra Origenẽ. Cognoſcit. n. ꝓ cõprehenſionẽ. Quia ergo ꝓfecte cognoſcit, & eſt cognoſcibilis, ideo habet pote ſtatẽ reuelãdi ſicut pater, ideo dicit. [Et cui voluerit filius reuelare. Manifeſtatio. n. fit ꝓ verbũ. Ioã. 17. Pr manifeſtaui nomẽ tuũ hoĩbus &c. Ioã. 1. Deũ nemo vidit vnq̃: ſed ipſe nouit. ergo manifeſtare potuit. Illud ergo quod dixerat de patre, ſibi attribuit. Dixerat. n. Abſcõdiſti hæc a ſapientibus, & reuelaſti ea paruulis, ſic etiã & filius poteſt, ex quo habet eandẽ poteſtatẽ. [Venite ad me oẽs &c.] Venite ad mea bñficia. Et primo ponit inuitatio: ſecundo, neceſſitas inuitationis: tertio, vtilitas. Dicit ergo [Venite ad me] Quod verbũ etiã ſapiẽtiæ eſt. Eccl. 24. Tranſite ad me oẽs q̃ cõcupiſcitis me, & a generationib⁹ meis adimplemini, vnde ap propinquate ad me idoĉi, q̃a vult ſe cõicare. Sed q̃ ẽ neceſſitas? quia abſq; me hoĩes laborãt nimis [Qui laboratis.] Specialiter hoc poteſt cõuenire iudæis, quia laborabãt in onerib⁹ legũ & mãdatorũ, vt hĩ Act. 15. Hoc eſt onus qd nec nos, nec pres nr̃i portare potuim⁹. Itẽ generaliter quantũ ad oẽs q̃ laborãt ꝓp humanitatis fragilitatẽ. ꝑſal. 87. Paup ſum ego, & in laborib⁹ a iuuẽtute mea [Et onerati eſtis] onere. ſ. pĉõrum ꝑſal. 37. Iniquitates meæ ſicut onus graue grauatę ſunt ſuper me. Et qd habebim⁹ ſi venia m⁹ ad te? [Ego reficiã vos] Ioã. 7. Si quis ſitit, veniat ad me & bibat. Conſequẽtur exponit inuitationẽ. Et primo exponit: ſcdo, rõnem aſſignat, ibi [Iugũ. n. &c.] Circa primũ ſic. Poſuerat inuitationẽ, & ad quid. Nunc vult oñdere q̃ ſit illa inuitatio dicens. [Tollite iugũ &c.] Sed quid ẽ? tu dicis ꝙ vis nos reficere, & a nobis auferre laborẽ, & ſtatim ꝑcipis ferre iugũ, & credebam⁹ eſſe ſine iugo. Dico ꝙ verũ eſt, ſine iugo peccati. Eſa. 9. Iugũ. n. oneris eius, & virgã humeri eius, & ſceptrũ exactoris eius ſuperaſti, nõ ꝙ ſitis ſine lege dei, ſed ſine iugo peccati ꝑſal. 2. Proiiciam⁹ a nobis iugũ ipſorũ. Oſee vlt. Cõuerte Iſrael ad dñm deũ tuum, q̃n corruiſti in iniquitate tua &c. Ad Ro. 6. Liberati a pĉõ, ſerui facti eſtis iuſtitiæ [Tollite ergo iugũ meũ]. ſ. documenta euangelica. Et dr̃ iugũ, ſicut. n. iugũ colla bouũ ad arandũ iungit & ligat, ſic doctrina euãgelica verũque populũ ligat ad iugũ ſuum. Et qd eſt illud? Diſcite a me &c. Tota. n. lex noua conſiſtit in duobus, in manſuetudine & humilitate. Per mãſuetudinẽ hõ ordinat⁹ ad proximũ. Vñ ꝑſal. 131. Memẽto dñe David, & oĩs mãſuetudinis eius: per humilitatẽ ordinat⁹ ad ſe & ad deũ. Eſa. 66. Super quem requieſcet ſpiritus meus niſi ſup quietũ & humilẽ? Vnde humilitas facit hominẽ capacẽ dei. Itẽ dixerat. Et ego reficiã vos. Quę eſt iſta refectio [Inuenietis requiẽ &c.] Corpus. n. nõ reficit, quãdiu afficit, & q̃n vlterius nõ afficit, tũc dr̃ refectũ. Et ſicut fames in corpore, ſic deſideriũ in mẽte, vnde impletio deſideriorum eſt refectio ꝑſal. 102. Qui repler in bonis deſiderium tuũ: & hæc requies ẽ requies animæ. Eccl. 51. Modicũ laboraui, & inueni multã requiẽ. Sicĩ mũdo mãſueti nõ quietant: vñ, ſuenietis requiẽ, ſempiternã. ſ. impletionẽ deſideriorũ. Sed nõ miremini ſi inuitovos ad iugũ, quia iugũ meum nõ eſt onus. Quare? [Iugũ. n. meũ ſuaue eſt] & delectabile ꝑſal. 118. Quàm dulcia faucib⁹ meis eloquia tua [Et on⁹ meũ leue] Et hæc ꝓ̃t retorqueri ad duo, Iugo tenẽtur boues, ſed onus portat: vñ iugũ retorqueẽ ad præcepta negatiua, onus ad affirmatiua. Sed vr̃ hoc eſſe falſum, quia onus legis nouæ vr̃ grauiſſimũ, ſicut ſupra cap. 5. dictũ eſt. Audiſtis ꝙ dictũ eſt antiq⁹, Nõ occides: ego aũt dico &c. & ſic vr̃ qd̃ grauius onus ſit. Itẽ dictũ eſt ſupra 7. Arcta eſt via q̃ ducit ad vitã. Item Apls 2. Cor. 11. In laboribus pluimis: vnde vr̃ iugum grauiſſimũ. Ideo duo ſunt conſideranda, effectus doctrinæ, & actus circunſtantia, & in omnibus eſt leuis in effectu doctrina Chriſti quia immutat cor, quia facit nos non amare temporalia, ſed magis ſpiritualia. Qui. n. amat tẽporalia, modicũ amittere eſt ei magis graue, q̃ ei qui amat ſpualia amittere multũ. Lex vetus non ꝓhibebat illa tẽporalia, ideo graue erat eis amittere: ſed modo, & ſi in principio aliquantulum graue, poſt tñ parum. Prouer. 4. Ducã te per ſemitas æquitatis, quas cum ingreſſus fueris, nõ coarctabunt greſſus tui. Itẽ q̃tũ ad actum lex onerabat actibus exterioribus. Lex aũt nr̃a eſt in volũtate ſolum, vnde ad Ro. 14. Regnũ dei non eſt eſca & potus. Item lex Chriſti iuſtitia, & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Item quantum ad circunſtantiã, quia multę ſunt aduerſitates: vnde qui pie in Chriſto Iheſu volunt viuere, perſecutionẽ patientur &c. 2. ad Thim. 3. Sed iſtæ non ſunt graues, quia conditur condimento amoris, quia q̃n aliquis amat aliquẽ, non grauat eũ quicquid patitur pro illo, vnde omnia grauia & impoſsibilia, leuia facit amor: vnde ſiquis bene amat Chriſtum, nihil eſt ei graue, & ideo lex noua non onerat.

a CAP. XII.

IN illo tempore abiit Ieſus per ſata ſabbatho, diſcipuli aũt eius eſurientes cęperũt velleſ ſpicas, & mãducare. Phariſei aũt videntes dixerunt ei. Ecce diſcipuli tui faciunt qd nõ licet eis facere ſabbathis. At ille dixit eis. Non legiſtis quid fecerit Dauid, q̃n eſuriit, & qui cum eo erant: quo modo intrauit in domũ Dei, & panes propoſitionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, niſi ſolis ſacerdotibus? Aut non legiſtis in lege quia ſabbathis ſacerdotes in templo ſabbathũ violãt, & ſine crimine ſunt? Dico autẽ vobis, quia tẽplo maior eſt hic. Si autem ſciretis quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſacrificium, nunquam condemnaſſetis innocentes. Dominus enim eſt filius hominis, & ſabbathi. Et cũ ide trãſiſſet, venit in ſynagogam eorũ. Et ecce homo manum habens aridam, & interrogabant eum dicentes. Si licet ſabbathis curare, vt accuſarẽt eũ. Ipſe aũt dixit illis. Quis erit ex vobis homo qui habeat ouẽ vnam, & ſi ceciderit hæc ſabbathis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Quanto magis melior eſt homo ouĩ? Itaq; licet bñfacere ſabbathis. Tũc ait homini. Extende manũ tuã. Et extẽdit, & reſtituta eſt ſanitati ſicut altera. Et hoc eſt, quia primo ſunt homines potentes ad malũ, vt habetur Eſa. 5. Væ qui potentes eſtis ad faciendũ malũ: ſed poſt ſanãtur per gratiã, & tũc ſunt pron⁹ ad bene agẽdum. Ro. 6. Sicut exhibuiſtis mẽbra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nũc exhibete ſeruire iuſtitię in ſanctificatione &c. [Exeuntes aũt phariſæi &c.] Hic oſtendit quomodo inſidiabantur ei. Et primo ponuntur inſidiæ. Secundo eius declinatio, ibi [Ieſus aũt &c.] Tertio, auctoritas. ibi [Vt impleretur &c.] Dicit ergo [Exeuntes]. ſ. a ſynagoga vt implerẽt quod habetur in ꝑſal. Synagoga potentiũ quærieruñ animã meã. Exierunt ergo vt male agerent, ſicut Iob. 1. Egreſſus eſt ſathan a facie dñi] Conſiliũ fecerunt. i. congregationẽ, q̃o illũ perderent & occideret, quia verbis eum vincere nõ poterant, ꝑſal. 1. Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum. [Ieſus aũt ſciens, receſſit inde] Hic ponitur q̃o inſidias declinauit, & primo tangitur declinatio. Secundo, fructus. Vnde receſſit, et quare? quia nondũ erat tempus patiendi. Itẽ receſſit vt ſuis occaſionẽ daret fugiendi, vt dictum eſt ſupra. 10. Item vt ſe hominem monſtraret. Item reliquit eos vt non incitaret eos. Illud enim boni prædicatoris eſt, cum videt homines motos & incitatos, quòd dimittat eos, vt videtur Eccl. 8. Non incendas carbones peccatorũ argues eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum. [Et ſecuti ſunt eum multi] vnde acceſſit ad eos qui eum diligebant, qui eum libenter audiebant. Vnde Ioan. 10. Oues meæ vocem meam audiunt. [Et curauit eos] Ponitur curatio. Sapien. 16. Non ergo herba neque malagma ſanauit eos, ſed ſermo tuus qui ſanat &c. Et in ꝑſal. 106. Miſit verbum ſuum & ſanauit eos. Et quomodo [ꝓcepit eis ne manifeſtum &c.] Et quare?

ſis &c. Iſte. n. Dauid erat ho mo bonus, de quo dicit dominus quòd inuenit hominem iuxta cor ſuum 1. Reg. 13. Sed diceret aliquis. Ipſe Dauid erat propheta, ideo potuit accipere. ideo ad dit [Et qui cum eo erant] Panes propoſitionis dicebantur qui in ſabbatho offerebãtur, quibus non licebat vti ſm præceptũ, vt habetur Leui. 24. Sed quid ad propoſitionẽ, quia quãdo hõ fecit ſabbathum erat. Et hoc pater, q̃a ibi dicit. Nõ habeo panes niſi quos abſtuli de menſa domini &c. & hoc nõ faciebat niſi in ſabbatho. Item in die calendarum fiebat feſtum neomeniæ. ideo ſi ſabbatho accideret, violabatur ex neceſſitate. Sed adhuc videt quòd non violauit, quia comedere in ſabbatho non eſt peccatũ. vnde videtur quòd non violauit. Sed Chryſo. dicit, ꝙ violauit magis ſabbatho, q̃a illos panes accepit quos nemini licebat eẽ propter neceſſitatem: ſabbathũ aũt inuenitur violatum a Machabeis ꝓp neceſſitatẽ. Itẽ notãdum ꝙ dicit Chryſ. ꝙ q̃dam ſunt præcepta quæ præcipiuntur ꝓp ſe, & hæc nulla neceſſitate frangi pñt: q̃dã vero nõ propter ſe, ſed ꝓpter figurã, ideo talia loco & tpe pñt, ſicut ieiunium poteſt modo dimitti in neceſſitate. Ille aũt panis alterius panis erat figura. ſ. panis altaris, qui nõ ſolum a ſacerdote ſed etiam ab alio populo percipitur: ideo Dauid figurat ibi populum. vnde Apoc. 1. Feciſti nos deo nr̃o regnũ & ſacerdotes. Itẽ ponit aliud exemplũ quod ponit ꝓpter ſanctitatẽ. Et hoc, ibi [Nonne legiſtis in lege &c.] In Leui. præceptũ erat quòd oblatio duplicaretur in ſabbatho q̃ ſolebat fieri in aliis diebus, & tñ in templo fiebat, & in ſabbatho, quia fiebant ad obſequium tẽpli & dei. vnde excuſabantur ſacerdotes. vnde iſtud exẽplũ applicat, quia Apls totaliter erant dediti maiori q̃ tẽplo. ſ. Chriſto. vñ dicit. [Nõne legiſtis quia ſacerdotes violabant ſabbathũ] niſi eſſet propter templum [Dico aũt vobis q̃n tẽplo maior eſt hoc.] Hic ponitur aduerbiũ loci, cuius obſequio ipſi faciunt, & ꝙ inſit aliquid maius tẽplo patet, quia corpus ſuum templum eſt. Item videndum ꝙ in primo exemplo non ponit ꝙ ſit ſine crimine. In ſecundo ponit ꝙ ſi aliquis frangit ſabbathũ ꝓp neceſſitatem, nõ tñ propter hoc omnino caret crimine, ſed ſi ꝓp deũ, penitus excuſatur a crimine. Deinde argumentatur ex exemplis. Et primo, quia miſericordiam agendum eſt cum diſcipulis meis [quia ſi ſcireris quid eſt miſericordiam &c.] Oſee. 6. Et quomodo intelligendum eſt, dictum eſt ſuperius. Prouer. 21. Miſericordiam facere & iudicium magis placet dño q̃ victimæ &c. Eſt etiam argumentum aliud quod eos facit innocentes. ſ. obedientia. vnde hæc poſſunt, quia præcipio eis [quia filius hominis (ita ſe conſueuit nominare) eſt dominus ſabbathi] & legislator nõ ſubiacet legi. Eſa. 33. Ipſe eſt legiſer noſter, ideo habet poteſtatẽ quia habet auctoritatem. [Et cum tranſiſſet inde venit ad ſynagogã eorum &c.] Supra poſitum eſt, q̃o dñs repulit phariſæos derogãtes diſcipulis: hic q̃o repulit ſe impugnantes. Aduerſabantur. n. primo inſidiando. Secundo, detrahendo. Tertio, tentando. Et ſecundum hoc repulit eos tripliciter. Secundo, ibi [Tunc obla tus eſt &c.] Tertio, ibi [Tũc reſpondet] Circa primum duo facit. Primo oſtendit q̃o inſidiabantur doctrinę Chriſti. Secundo, q̃o vitæ Chriſti, ibi [Exeuntes &c.] Circa primum duo facit. Primo, ponitur inſidioſa interrogatio. Secũdo, Chriſti rñſio, ibi [Ipſe aũt dixit &c.] Circa primum tria facit. Primo, locus deſcribitur. Secundo, occaſio. Tertio, interrogatio. Dicit ergo. [Et cum tranſiſſet &c.] Scdm ſam ita diſcipuli vellebant ſpicas, quos excuſauit Ieſus. Vnde cũ dicit [Et cũ tranſiſſet] videtur eodẽ die inde tranſiſſe. Sed hoc excluditur Lucę. 6. quia in alio ſabbatho, propter hoc non eſt eligendum ꝙ ſtatim. vnde dicit [Venit in ſynagogã, vt prædicaret ſalutẽ] vt in Ioã. 18. Ego ſemper docui in tẽplo & in ſynagoga quo oẽs iudęi cõueniunt, & in occulto locutus ſum nihil &c. & in ꝑſal. 39. Annũtiaui iuſtitiã tuã in eccliа magna. [Et ecce &c.] Seq̃tur occaſio interrogationis, quia [offerebant &c.] dicitur ꝙ iſte fuit cæmentarius, & habebat manum aridã. Per iſtũ ſignificat genus humanũ, cuius manus aruit ꝓ originale peccatũ, vel quilibet peccator, cuius manus & virtus operatiua aruit, & q̃nque dextera, quia impotẽtes ad agendũ bonũ, quis potẽtes ad malũ. Tũc ponitur interrogatio. Scdo, reſpõſio. Dicit ergo [Et interrogabant, ſi licet ſabbatho curare] Videbant hominẽ potentẽ, ideo petierũt ſi licebat ſabbatho curare. Et hoc petebãt tentãtes, vt hr̃ Eccl. 13. Ex multa loquela tẽtabit te, Nõ

n. animo diſcẽdi, ſed potius accuſandi petebãt, vt hr̃ in ꝑſal. 27. Loquebanẽ pacẽ cũ ꝓximo ſuo, mala aũt in cordibus eorũ. Sed hic eſt sõ, quia Mar. 3. hr̃ ꝙ dñs interrogauit, hic aũt dr̃ ꝙ illi interrogauerũt. Rñdet Aug. ꝙ vtrũq; factũ eſt, q̃a q̃n ille ſtetit in medio & petiit ſanari, ipſi interrogauerũt & dñs fecit eum ſurgere, & tũc interrogauit. Vel aliter, q̃a illi obſeruabãt eum, vñ parabãt ſe ad petitionẽ, & tunc petiit, q̃a ipſe ſciebat ꝙ petebãt vt accuſarent eum. [Ipſe aũt dixit eis.] Hic ponit rñſio, & primo reſpõdet verbo. Scdo facto. ibi [Tunc ait &c.] In primo tria facit. Primo, allegat cõſuetudinẽ. Scdo cõparationem, ibi [Quãto magis etc.] Tertio, inducit concluſionem. ibi [Itaq; &c.] Dicit ergo primo. [Quis veſtrũ &c.] cõſuetudo erat apud eos q̃ ſi ouis caderet in foueã, ꝙ eã die ſabbathi ſubleuabãt: intãtũ. n. erãt auaritię dediti ꝙ ꝓponebãt dãnum tpale damno ſpũali, vñ conueniebãt eis q̃d dr̃ Eccl. 10. Auaro nihil eſt ſceleſtius. Et ſequit poſt parũ. Animã. n. ſuã venalẽ habet, q̃a. ſ. ſe exponit periculo & dãno æterno ꝓ modico lucro tpali. Scdo ponit cõparatio [Quanto magis melior eſt hõ oue] incõparabiliter, quia oĩa ſunt ꝓp hominẽ: homini. n. eſt cõmiſſum dñium oĩum, vt habet Gen. 1. Faciam⁹ hoĩem &c. & ſequit. vr̃ ꝑſit piſcibus maris, & volatilib⁹ cęli, & beſtiis terræ: & ſic q̃d ẽ ad imaginẽ ꝓpẽcit, ſicut hõ oui. Ex his cõcludit [Itaq; licet bñfacere]. ſ. hominib⁹ ꝑdeſſe. Eſa. 1. Q̃ieſcite agere pueriſe, diſcite bñ facere, q̃a ſcriptũ eſt. Exo. 20. Opus ſeruile nõ facietis in eo, opus ſeruile eſt peccatũ, ideo licet bene facere. Sed tũc eſt q̃ſtio. Licet ne oĩa bona opa facere in ſabbatho? tunc. n. liceret arare. Ideo dicendũ ꝙ opus ſeruile põt intelligi ad lr̃am, & myſtice opus ſeruile ẽ peccatũ. Ioã. 8. Qui facit pcm̃, ſeruus ẽ pcm̃. Itẽ ſeruile opus eſt in quo magis exerceẽ corp⁹ q̃ aĩa. Anima. n. habet dñari corpori. Ideo cõſiliari nõ eſt op⁹ ſeruile. Vnde poſſumus videre q̃ excuſant a ſabbatho. Dñs. n. excuſat diſcipulos ratione neceſſitatis, vñ neceſſitas excuſat. Itẽ illa q̃ ad cultũ dei ordinant immediate, vt thurificare &c. Itẽ illa q̃ pertinẽt ad ſalutẽ corporis, vt facere medicinã, emplaſtra &c. Vnde iſti vituperant quia arctant ꝓceptũ legis, [Tũc ait homini. Extende manũ tuã.] In parte iſta rñdet facto, & hoc fuit eũ curare: nõ. n. curaret, niſi licitum eſſet. Sequitur curatio. [Et reſtituta eſt ſanitati &c.] Myſtice hõ qui habet manũ aridã. i. impotentẽ ad bene agendũ non põt melius curari q̃ extendendo manum ſuã in ſubleuationem pauperũ. vñ Dan. 4. Peccata tua eleemoſynis redime. & Eccl. 3. Ignẽ ardentem extinguit aqua, eleemoſyna reſiſtit peccatis. & Eccl. 4. Non ſit manus tua porrecta ad accipiendũ, & collecta ad dandũ. Et nota ꝙ primo habebat ſiniſtrã ſanam, & reſtituta eſt ſicut altera dextra. ſ. Et hoc eſt, quia primo ſunt homines potentes ad malũ, vt habetur Eſa. 5. Væ qui potentes eſtis ad faciendũ malũ: ſed poſt ſanãtur per gratiã, & tũc ſunt pron⁹ ad bene agẽdum. Ro. 6. Sicut exhibuiſtis mẽbra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nũc exhibete ſeruire iuſtitię in ſanctificatione &c. [Exeuntes aũt phariſæi &c.] Hic oſtendit quomodo inſidiabantur ei. Et primo ponuntur inſidiæ. Secundo eius declinatio, ibi [Ieſus aũt &c.] Tertio, auctoritas. ibi [Vt impleretur &c.] Dicit ergo [Exeuntes]. ſ. a ſynagoga vt implerẽt quod habetur in ꝑſal. Synagoga potentiũ quærieruñ animã meã. Exierunt ergo vt male agerent, ſicut Iob. 1. Egreſſus eſt ſathan a facie dñi] Conſiliũ fecerunt. i. congregationẽ, q̃o illũ perderent & occideret, quia verbis eum vincere nõ poterant, ꝑſal. 1. Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum. [Ieſus aũt ſciens, receſſit inde] Hic ponitur q̃o inſidias declinauit, & primo tangitur declinatio. Secundo, fructus. Vnde receſſit, et quare? quia nondũ erat tempus patiendi. Itẽ receſſit vt ſuis occaſionẽ daret fugiendi, vt dictum eſt ſupra. 10. Item vt ſe hominem monſtraret. Item reliquit eos vt non incitaret eos. Illud enim boni prædicatoris eſt, cum videt homines motos & incitatos, quòd dimittat eos, vt videtur Eccl. 8. Non incendas carbones peccatorũ argues eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum. [Et ſecuti ſunt eum multi] vnde acceſſit ad eos qui eum diligebant, qui eum libenter audiebant. Vnde Ioan. 10. Oues meæ vocem meam audiunt. [Et curauit eos] Ponitur curatio. Sapien. 16. Non ergo herba neque malagma ſanauit eos, ſed ſermo tuus qui ſanat &c. Et in ꝑſal. 106. Miſit verbum ſuum & ſanauit eos. Et quomodo [ꝓcepit eis ne manifeſtum &c.] Et quare?

Vt daret nobis exemplum vitandi humanam gloriam, ſicut hẽ ſupra 6. Item vt parceret Phariſæis qui de factis ſuis calumniabantur. [Vt adimpleretur &c.] Hic introducit authoritatem quæ habetur Eſa. 42. Et ſciendum quòd alii Apoſtoli dicunt autoritates ſecundum hebraicam veritatẽ, alii ſecundũ expõnem 70. alii ſenſum ſolum verbis exprimebant. Et tria facit. primo deſcribit naturam humanã, cũ dicit. [Ecce puer meus] qa puer fuit. Luc. 2. Puer autem Ieſus remanſit in tẽplo. Vocatur autem puer, vel a puritate: quia peccatum non fecit, nec inuẽtus eſt dolus ĩ ore eius &c. 1. Pe. 2. vel ſecundum quod puer, dicitur ſeruus. vnde [Ecce puer] ſeruus per ſeruilem formã. Phil. 2. Exinaniuit ſemetipſum, formã ſerui accipiens. [Electus quem elegi] Nota quòd in vnoquoque homine ſancto ſunt tria diuina, electio, dilectio, & effectus, qui eſt gratia: & hoc aliter in homine, aliter in deo. In homine præcedit gratia. Secundo, diligit. Tertio, eligit. In deo vero eſt ecõuerſo. Et hoc eſt quia voluntas in homine nõ eſt cauſatiua huius effectus, quæ eſt gratia: ſed amor & volũtas dei, eſt cauſa gratię, ideo primo elegit quem vult eſſe bonum. Secundo, diligit, dein de gratiam adiungit, vnde ſecundum hoc tria ponit. Primo, electionem &c. In originali non eſt ly [electus] Dicit ergo [Ecce puer meus quem elegi &c.] & hoc quãtum ad duplicem electionem, quę omnino Chriſto conueniunt ſecundum humanam naturam. Ad duo enim eſt electus, ſcilicet hoc quod ſit filius dei, vt habetur Ro. 1. Qui prædeſtinatus eſt filius dei &c. & pſal. 64. Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti. Item eſt electus ad opus redemptionis humanæ. vt Io. 3. Sic deus dilexit mundum vt filium ſuum vnigenitum daret &c. Item eligit vt diligat. vnde dicitur. [Dilectus meus] Si enim aliquos diligit, multo magis vnigenitum ſuum. vnde Ioan. 3. Non ad menſuram datus eſt ei ſpiritus, & ſi diligat aliquos, iſtum tamen ſpeciali dilectione. vnde dicit [in quo complacuit animæ meæ]. i. voluntati meæ: & hæc eſt ſpecialis dilectio, quia voluntas non quieſcit niſi vbi inuenit placitum. Nihil autem placet niſi per gratiam, & nihil gratum defuit Chriſto, vnde ſupra 3. Hic eſt filius meus dilect⁹, in quo mihi complacui. Deinde ponit gratiæ collationem. Ponam ſpiritum meum ſuper eum, vt habetur Ioel. 2. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem: ſed in Chriſto non ſolum de ſpiritu, ſed totum ſpiritum effundit, vt habetur Io. 3. Non ad menſuram datus eſt ei ſpiritus. & Eſa. 11. Requieſcet ſuper eum ſpiritus domini. Et hoc inquantum habet formã ſerui. Sed quid faciet⁹ quod officium habebit. [Iudicium gentibus nuntiabit]. i. docebit gentes iudicia dei. Antiquitus gloriabantur Iudæi ſe eſſe populum dei peculiarem, vnde dicebant. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. pſal. 147. Sed illud dictum eſt gentibus. Vnde [Nuntiabit gentibus] materialiter, quia poteſtatem iudicandi accepit ſuper gentes. Act. 10. Ipſe eſt qui conſtitutus eſt a deo iudex viuorum & mortuorum. Et Io. 5. Pater omne iudicium dedit filio. Item eſt ne idoneus, quia in iudicio duo ſunt neceſſaria, clemẽtia, & iuſtitia. & vtrũque oſtendit. Et primo op clementiam habeat, et quia clementia poteſt eſſe in verbis, ſecundo in factis: quia aliquã & ſi non poſſint aliquid, conqueruntur verbo, ideo hæc amouet ab eo. vnde dicit [Non contendet] 1. Pe. 2. cum maledicerentur, non maledicebat. Et bene cõgruit ei quod dicitur Prouer. 20. Honor eſt homini qui ſeparat ſe a contentionibus. Itẽ aliqui nõ contendũt, ſed murmurant, ſed hoc nõ facit iſte, quia [nõ clamabit.] Vnde Eſa. 53. Sicut ouis ad occiſionẽ ducetur, & quaſi agnus coram tõdente ſe obmuteſcet, & nõ aperiet os ſuum &c. Clamor ex affectione procedit. Et Apoſtolus ſcipit ad Eph. 4. Omnis indignatio & clamor auferatur a vobis. Aliqui nõ clamant, ſed conqueruntur. Et hoc amouetur. [Nec aliquis in plateis audiet vocem eius.] In plateis vocem emittunt, qui ambulant in viis peccatorũ. Tren. 4. Diſperſi ſunt lapides ſanctuarii. Prouer. 1. Sapientia dat vocẽ in plateis, tamen iſte inter eos nõ audietur. Vel aliter per plateas intelligimus gentiles, quoniã ſunt extra ſanctuariũ. Et licet Chriſtus ſuſtineat predicari gentibus, tamẽ in propria perſona nõ prædicauit eis. vnde in plateis audietur, ideſt, inter gentiles. Ita ergo erat patiens in verbo. Item in facto. [Arundinem &c.] Et hoc dupliciter. poteſt enim legi primo ſpecialiter quantum ad Iudæos. Secundo, generaliter quantum ad omnes. Quantum ad Iudæos duo erant in eis, ſcilicet regia poteſtas, & ſacerdotalis dignitas. Regia poteſtas ſignificatur per arundinem, quę iam quaſſata erat, quia Romanis erant ſubditi, ideo facile erat ei ita quaſſare arundinem. Et bene ſignatur per arundinem, quia arundo mobilis eſt. vt habetur ſupra. 11. Quid exiſtis in deſertum videre? a rundinem vento agitatam. [Et linum fumigãs non extinguit.] Per linum fumigans ſacerdotium ſignificatur. vnde ſacerdotes lineis veſtibus induebantur. Item fumigans, fumus enim extinguitur per ignem. Item fumus fit per debilem ignem, qui plus reſoluit quàm conſummat, & hinc generatur fœtor. Hi ergo erant ſicut linum fumigans, quia non totaliter fidem amiſerant: nec tamen tantum habebant quòd cohiberent ſe a malis. Vnde quamuis poſſet iuſte extinguere, tamen linum fumigans non extinguit. Item alio modo exponitur quo ad omnes, ita quòd per arundinem quaſſatam intelligantur peccatores. Per linum fumigans quod aliquantulum habet calorem, intelliguntur qui non in peccato ſunt, ſed tepidi ſunt ad opus bonum, & habent aliquid gratiæ. vnde vult dicere. Neque peccatoribus præcludit viam ſalutis. vnde ipſe dicit, Ezechielis. 18. Numquid voluntatis meæ eſt mors impii. Item ſi aliquis habet gratiam non extinguet eam. Vnde in hoc datur nobis exemplum quòd non debemus gratiam alicuius quam dominus dedit ei extinguere, ſed potius fouere. Item non faciet iudicium. [donec eiiciat ad victoriam iudicium.] Et hoc poteſt legi ſpecialiter de Iudæis, ſcilicet quando omnes vicerit, quia imponebant quòd in beelzebub dæmonia eiiciebat, & confutauit eos, tunc impoſuit iudicium ſuper eos. Et hoc impletum eſt per Titum & Veſpeſianum. Et non ſolum iſtud fiet, ſed ipſis deſtructis [in nomine eius gentes ſperabunt.] Vnde Gen. 49. Ipſe erit expectatio gentium: vel aliter. Ita ſuſtinet voluntatem, & neminem iudicat, ſed cum inimica mors deſtruetur, tunc omnes gentes adhærebunt ei, & hoc erit in die iudicii.

b Supra repulit dominus eos qui calũniabantur & ſuæ doctrinæ, & ſuæ uitæ. Hic vero repellit eos qui ſuis miraculis detrahunt. Et primo ponitur miraculum. Secundo, peruerſitas detrahentium. Tertio, cõfutatio eorũ. Secunda, ibi. [Et ſtupebant &c.] Tertia, ibi. [Ieſus aũt &c.] Circa miraculũ duo ponuntur. Primo ponitur multiplex infirmitas. Secundo perfecta curatio, ibi [Et curauit &c.] Dicit ergo. [Tunc oblatus eſt ei &c.] De hoc habetur Luc. 11. ſub aliis verbis. Sed non eſt incõueniens quod recitatur in uno ſubticetur in alio. Per iſtum ſignificatur gentilitas, vel peccator qui dæmonium habet inquãtum ſeruus, quia qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati. Io. 8. Iſte eſt cæcus priuatus lumine gratię. unde Eſa. 59. Palpauim⁹ ſicut cęci parietẽ, & quaſi abſque oculis attrectauimus &c. Item mutus a cõfeſſione fidei. In pſal. 38. Obmutui & filui a bonis &c. Et alibi, Quoniam tacui inueterauerunt oſſa mea &c. pſal. 31. Sequitur perfecta curatio. [Et curauit eum] expellendo mutitatem [ita ut loquere tur.] expellendo cæcitatem, ita ut [uideret.] Vnde datur perfectio ſanitatis. pſal. 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes infirmitates tuas. Vnde illum non dimiſit nec cæcum, nec mutum. Sequitur effectus miraculi. ſ. turbarum admiratio [Et ſtupebant omnes turbæ &c.] Item eorum confeſſio. Vnde [dicebãt]. i. confitebantur. [Nunquid iſte eſt filius Dauid.] Promiſſum erat in prophetis quòd Chriſtus de ſemine Dauid naſceretur. Hiere. 23. Suſcitabo Dauid germen iuſtum. Sed videtur impletum quod ſupra dictum eſt cap. 11. Quia abſconditi hæc a ſapiẽtibus & prudẽtibus, & reuelaſti ea parvulis &c. vnde turbæ confitebantur. [Phariſæi autem videntes dixerunt. Hic non eiicit dæmonia niſi in beelzebub.] qui eſt deus Acharon, ut habetur 4. Reg. 1. qui dicitur deus muſcarum propter turpiſſimũ ritum ſanguinis immolatitii, rõne cuius multæ muſcæ cõgregabantur. Ideo credebãt illũ dæmonẽ principem dæmoniorum

homo oue? Ita licet ſabbathis bene facere. Tunc ait homini. Extende manũ tuam, & extendit, & reſtituta eſt ſanitati ſicut altera. Exeuntes aũt Phariſæi conſilium faciebãt aduerſus eum quo modo perderent eum. Ieſus aũt ſciens receſſit inde, & ſecuti ſunt eũ multi, & curauit eos omnes. Et præcepit eis, ne manifeſtum eum facerent, vt adimple G retur quod dictum eſt per Eſaiam prophetam dicentem. Ecce puer meus quem elegi: dilectus meus in quo bene complacuit animę meæ. Ponam ſpiritum meum ſuper eũ, & iudicium gentibus nuntiabit. Non cõrendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocẽ eius. Harundinem quaſſatam non confringet, & linum fumigans nõ extinguet, donec eijciat ad victoriã iudicium, & in nomine eius gentes ſperabunt.

b Tunc oblatus eſt ei homo dęmonium habẽs cęcus & mutus, & curauit eum ita vt loqueretur & videret, & ſtupebant omnes turbæ, & dicebant. Nunquid hic eſt filius Dauid? Phariſæi autem audientes dixerunt. Hic non eijcit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum. Ieſus autem ſciens cogitationes eorum dixit eis. Omne regnum diuiſum contra ſe deſolabitur: & omnis ciuitas, uel domus diuiſa contra ſe non ſtabit. Et ſi Sathanas Sathanam eiicit, aduerſus ſe diuiſus eſt, quomodo ergo ſtabit regnum eius? Et ſi ego in Beelzebub eiicio dæmones, filii ueſtri in quo eiiciunt? Ideo ipſi iudices ueſtri erunt. Si autem ego in ſpiritu Dei eiicio dæmones, igitur peruenit in uos regnum Dei'. Aut quomodo poteſt quiſquam intrare in domum fortis, & uaſa

monſtorum, ideo credebant in poteſtate illius poſſe eiici dæmonia. Hiere. 5. Ibo ad optimates &c. Et paulopoſt, Et ecce magis hi ſimul confregerunt iugum, ruperunt uincula. Ieſus autem ſciens cogitationes eorum &c.] In parte iſta repellit dominus detrahentes. Et primo arguit contra dicta. Secundo contra dicentes. ibi [Itẽ dico uobis &c.] Dictum redarguit quadruplici argumento. Secundum ibi. [Sed ſi Sathanas &c.] Tertium autem, quomodo &c. Quartum, qui non eſt mecum &c. Primum expreſiſſime ponitur. [Omne regnum contra ſe diuiſum &c.] Primo ponit maiorem cum dicit. [Omne regnum &c.] Triplex eſt communitas. Domus, ſiue familiæ, ciuitatis, & regni. Domus eſt communitas conſiſtens ex his, per quos ſiunt communes actus: ideo conſiſtit ex triplici coniugatione ex patre, & filio: ex marito, & uxore: ex domino & ſeruo: communitas ciuitatis omnia continer quæ ad uitam hominis ſunt neceſſaria. Vnde eſt per ſecta cõmunitas quantum ad mere neceſſaria. Tertia communitas eſt regni, quæ eſt communitas conſumationis. Vbi enim eſſet timor hoſtium non poſſet per ſe una ciuitas ſubſiſtere, ideo propter timorem hoſtium neceſſaria eſt communitas ciuitatum plurium, quæ faciunt unum regnum. Vnde ſicut uita in quolibet homine, ita pax in regno, & ſicut ſanitas nihil eſt niſi temperantia humorũ, ſic pax eſt cum unumquodque retinet ordinem ſuum. [Et ſicut recedente ſanitate tendit homo ad interitum, ſic de pace, ſi a regno diſcedit, tendit ad interitum. Vnde ultimum quod attenditur eſt pax. Vnde Philoſophus ſicut medicus ad ſanitatem ſic defenſor rei publicæ ad pacem. Ideo dicit. Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur. Oſee, 10. Diuiſum eſt cor eorum nunc, interibunt. Eſa. 3. tumultuabitur puer contra ſenem, & ignobilis contra nobilem. [Et ſi Sathanas Sathanam, &c.] Eiectio importat actionem uiolentam, ideo oportet quòd ubi eſt contradictio quòd ſit diuiſio, quia inter ſuperbos ſemper ſunt iurgia. Prou. 13. Sed poſſet quis dicere. Non eſt eiectio, quia uoluntarie exit. Sed hoc non habet locum, quia talis exitus non eſt eiectio, ſed ſit ex obedientia alio imperante. Vnde hic eſſet uoluntarius exitus. Sed q inuoluntarie exeant apparet per hoc quod dictum eſt ſupra, quòd incœperunt gemere & clamare, Fili Dauid &c. Ergo eſt diuiſio. [Quomodo ergo ſtabit regnum eius.] Quod ad propoſitum Hieron. exponit ſic. Quomodo ſtabit &c. q. d. regnum diaboli ſtat in peccatoribus uſque ad diem iudicii, quia tunc euacuabitur omnis poteſtas. Vnde ſi hoc eſſet, iam eſſet finis mũdi. Rabanus ſic. Quomodo ſtabit &c. Quia ſi pugnatur contra eum. ergo eſt in ea ſu, ergo a regno ſuo debetis cauere. Hylarius, quomodo ſtabit. q. d. de poteſtate mea eſt quod ego faciam quòd unus expellat aliũ. ergo ego deſtruo regnum diaboli, & ex hoc debetis mihi adhære re [Si ego in beelzebub.] hic ponitur ſecunda ratio. Si ego eiicio, aut hoc facio uirture dæmonis, aut uirtute ſpirituſſanctı, quid autem horum ſit, non debetis mihi detrahere. Et primo proſequitur primam. Secundo, ſecundam ibi. [Si autem &c.] Dicit ergo. [Si ego &c. filii ueſtri in quo eiiciunt &c.] Hieron. exponit dupliciter. Vnomodo de exorciſtis, de quibus habetur, Act. 19. quòd qui dam exorciſtæ eiiciebant dæmonia in nomine Ieſu Chriſti. Vnde ſi ego in beelzebub &c. filii ueſtri &c. q. d. filii ueſtri eiiciunt. Si ergo de his non calumniamini, nec de me debetis calumniari. Ideo accipitis perſonam. Vnde [iudices ueſtri erunt.] Quod ego eiicio in uirtute dei, ideo ipſi iudicabunt, ſicut infra de regina austri quòd ipſa iudicabit. Vel poteſt exponi de Apoſtolis. Filii ueſtri, ideſt Apoſtoli, Appellat autem eos filios eorum, & non diſcipulos, ut magis moueantur ad eos. Item ut derogantes eis ſeipſos redarguant, quia ſi iſti qui filii ueſtri ſunt eiiciunt, ſimiliter uos faceretis, ſi præpararetis uos. Ideo quia iſti ſunt conſcii quòd hoc facio a poteſtate mihi tradita, non in Beelzebub. [ideo iudices ue ſtri erunt.] non ſolum comparatione, ſed authoritate, ſicut habetur infra. 19. Sedebitis & uos ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael &c. [Si autem ego in ſpiritu dei eiicio dæmones, igitur peruenit in uos regnum dei] q. d. ſtultus eſt qui repellit a ſe quæ in bonum ſuum cedunt. hoc autem ſcilicet expellere dæmones, redit in bonum ueſtrum. Ibi ergo poteſtis colligere quod in ſpirituſſancto, quia digitus dei eſt ſpirituſſanctus, ſic filius manus: nec tamen eſt ibi aliqua inuocatio, ſed ſolum fit iſtud ex authoritate. Vnde ſi in ſpiritu dei &c. Sed quare dicitur eiectio dæmonum fieri in ſpirituſſancto. Quia ei amor & bonitas appropriatur, ideo repellere diabolum nulli bene ita conuenit ſicut perſonæ ſpirituſſancti. [Peruenit in uos.] Luc. 17. Regnum dei in uobis eſt. Et quòd ſit a Chriſto, poteſtis cognoſcere, & hoc eſt ueſtra utilitas, ideo dicit [in uos.] Vel aliter regnum dei, ideſt, dominium dei in hominibus. infra ad Cor. 15. Oportet autem illũ regnare, donec ponat inimicos ſub pedibus eius. Si ergo dæmones iam ſupediterari incipiunt, iam peruenit in uos regnum & dominium dei. Aut quomodo poteſt quiſquam intrare in domum fortis &c. Hic ponitur tertia ratio, per quã dominus dicta Phariſeorum confutare intendit, & eſt argumẽtum ex his quæ accidunt erga homines, quia cum aliquis eſt potens in domo ſua, non poteſt inde eiici, nec uaſa eius diſtrumpi, niſi fortior ſuperueniat, ſed Chriſtus ſpoliat uaſa diaboli, expellendo eum ab hominibus in quibus eſt ut in uaſis propriis. ergo Chriſtus fortior eſt eo. Et hanc rationem ponit ſub his uerbis. [Fortis.] Iſte eſt diabolus qui fortis dicitur ex uirtute. Iob. 41. Non eſt poteſtas quæ huic ualeat comparari. Et fortior efficitur per conſenſum, quia qui eo uſentit dat uires ſupra ſe. Eſa. 19. Pugnabit uir contra fratrem, ciuitas contra ciuitatem, & tradam Aegyptum in manu dominorũ crudeliũ. Domus iſta eſt mundus, uel congregatio peccatorum, non quia mundum creauit, ſed quia conſentiendo obediuit. Vnde Io. 12. Dicitur Princeps huius mundi. Vaſa eius ſunt homines. Vas dupliciter accipitur. Vas aliquius quod plenum eſt illo, ut dicitur uas aquæ, quia plenum eſt aqua, uel uas olei quia plenum eſt oleo, ſic aliqua uaſa diaboli, quia pleni diabolo, & hoc ſecundum corpus, ut obſeſſi a diabolo. Secundum animam uero illi quorum corda ſunt in plenaria uoluntate diaboli, ut dicitur de Iuda. Aliquando uaſa dicuntur quælibet inſtrumenta ad quodcumque officium deputata, unde dicuntur uas diaboli qui occaſionem peccandi alii tribuit. Et quocumque modo ſumatur diripit Chriſtus uaſa diaboli. Ad Colo. 2. Expolians principatus & poteſtates, tranſduxit confidenter palam triumphans illos in ſeipſo &c. Hoc tamen non ſufficit, niſi alliget fortem. Vnde [niſi prius alligauerit fortem.] Quæ eſt hæc alligatio? quia poteſtas nocendi, quam habet a ſeipſo, cohibetur a deo. Vnde ex uirtute naturæ ſuæ poteſt multa facere, ſed ex uirtute dei cohibetur, ſicut homo ligatus cohibetur ne impleat quod uult. Vnde pſalm. 149. Ad alligandos reges eorum in compedibus. Et tunc domum eius diripiet, quia eo ligato homines ligati diſrumpentur. Eſa. 49 Captiuitas a forti tolletur, & quod ablatum fuerit a robuſto ſaluabitur. [Qui non eſt mecum, contra me eſt.] Hic ponitur quarta ratio, & hic dat firmitatem omnibus. Poſſet enim aliquis dicere. Si per uictoriam auferres, poſſet procedere ratio, ſed non facis per uiolentiam, ſed per paſſionem, ideo non eſt ſignum quòd aligaueris. Ideo ponit quartam rationem. Ratio talis eſt. Quæ cun ueniunt in uno aliquo, opus ſimile habent: unde qui opera ſimilia faciunt, non ſe adinuicem impediunt. Sed ego contraria opera facio eis. Ideo qui non eſt mecum &c. Primo ponit rationẽ in generali. Secundo exemplificat in ſpeciali. Dicit ergo. [Qui non eſt mecum &c.] Et diabolus apparet quòd non eſt mecum, quia contrarius eſt operibus meis. Primę ad Cor. 6. Quæ conuẽtio Chriſti ad Belial. Quòd autem ſit contra eum habetur, Ecc. 33. Contra uitã mors, & contra uirum iuſtum peccator, ſic contra hominem diabolus, qui eſt pater peccati. Sed in quo contrariatur ei? [Et qui non congregat mecum, ſpargit.] dominus enim congregat. Eſa. 40. In brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit eos, fœtas ipſe portabit. Diabolus autem diſpergit. Vnde Ioan. 10. Lupus rapit & diſpergit oues. Sed Luc. 9. Habetur qui non eſt aduerſus uos, pro uobis eſt &c. Hic autem dici uidetur contrarium. Chryſoſto. dicit quòd utrumque particulariter dictum eſt: unde non intelligitur uniuerſaliter, ſed in caſu & ſpecialiter quòd qui non habet pactum mecum, contra me eſt. Vnde ibi uocabat diſcipulos, hic diabolos. Vel aliter poſſumus dicere, quòd aliter eſt de deo & de homine. Conſtat quòd deus naturalis eſt finis in quem omnia tendunt, ideo qui non eſt cum deo, oportet quòd ſit ſeparatus ab eo. Vnde 3. Regũ. 18. Vt quid claudicatis in duas partes. Si dominus eſt deus, ſequimini eum. Sed de homine ad hominem non eſt ita, quia qui non eſt pro me, non propter hoc contra me eſt. [Ideo dico uobis, omne peccatum & blaſphemia &c.] Poſtquam confutauit dictum ipſorum, hic inuehitur contra eos. Primo ex grauitate peccati. Secundo ex mala intentione. Tertio ex futuro iudicio. Secunda, ibi [Aut facite &c.] Tertia, ibi. [Dico autem uobis &c.] Circa primum facit duo. Primo præmittit quaſdam ſententias generales. Secundo explicat, ibi. [Et quicunque &c.] Dicit ergo. Ita factum eſt ſicut dicitis. [Ideo dico &c.] Et ponit duas ſententias. Primo de remiſſione generaliter peccati. Dico [Omne peccatum] ſcilicet facti,] & blaſphemia] ſcilicet dicti [remittetur

[remittetur hominibus]scilicet si pœniteant. Vnde in Psal.102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Et alibi. Psal. 31. Beati quorum remissę sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Et in hoc destruitur opinio Nouatii, qui dicebat quòd non omnia peccata sint remissibilia. hic autem dicitur quòd omne peccatũ est remissibile. Secundo ponit speciale qđ non remittitur dicẽs [Spiritus autẽ blasphemiæ non remittetur] idest, uoluntas blasphemandi, scilicet, quando ex certa malitia blasphemat. Et hæc dicta sunt generaliter. Deinde accẽdit ad speciem, et exponit, & primo primũ dictum exponit. Ita dictum est, quòd omne peccatum &c. Et ꝙ hoc sit uerum, ostendo de isto, quia blasphemia quæ est contra filium, remissibilis est. Vnde [quicunque dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei]scilicet si pœniteat. [Qui autem dixerit contra spiritum sanctum uerbum, non remittetur ei neq; in hoc sęculo, neque in futuro.] Et ut dicit Augustinus. Hæc uerba ita sunt difficilia, quòd non sunt fortiora uerba in euangelio. Dicendum ergo, quòd triplex est modus exponendi. Quidam exponũt ad literam, quia ipsi uidebant ipsum miracula facientem, & opera spiritussancti, & dicebant eum habere spiritum immundum, ideo blasphemabant contra Spiritum sanctum. Et in hoc diuersa est expositio. Quidam dicunt quòd utrũque debet referri ad personam filii. Sed in filio duplex est natura diuina, & humana, & secundum diuinam, & spiritus est, & sanctus est. Vnde filius dicitur spiritussanctus non secundum quòd sumitur in rationevnius uocabuli, et sic exponit Hylarius. Et est sententia. Quicumq; dixerit uerbum contra filium, & contra humanam naturam motus ex infirmitate, habet excusationem, sed quicumque dixerit contra diuinam, hoc non habet rationem ueniæ. Alii exponunt de spiritussancto secundum quod est tertia in trinitate persona. Vnde quicumque dixerit contra filium hominis, ideſt humanam naturam, remittetur ei. Sed qui contra spiritussanctum operantem, hic non habet ueniam. Hæc uidetur plena expositio, & hanc uidetur dicere textus. Sed Augustin. obiicit sic. Constat quòd omnes Pagani blasphemant, quia non credunt spiritum sanctum esse in ecclesia. Item multi sunt hæretici, & tamen istis non præcluditur uia ueniæ. Item multi iudæi, &c. Sed posset aliquis dicere, intelligendum est post acceptam fidem. Sed ad hoc, si hoc sic est, est ne neganda ei pœnitentia, si pœniteat. Item non dicit, quicumque Christianus, sed generaliter, quicumque. Quomodo ergo solueritit. Augustinus. Soluit dupliciter. Vna est expositio in sermone domini in monte, & illam retractat. Aliam uero ponit in libro de uerbis domini. Vnde intelligere debetis, quòd peccatum in spiritum sanctum non dicitur blasphemia Spiritussancti, sed accipitur ex modo peccandi. Spiritui sancto attribuitur bonitas, charitas & amor, bonitati malitia respondet, charitati inuidia. Siquis ergo cognoscens ueritatem ex malitia deroget ueritati, peccat in spiritum sanctum. Item si aliquis uideat opera sanctitatis in aliquo, & ex inuidia deroget, inuidia enim sanctitatis non personæ peccatum irremissibile est, non quia impossibile sit quòd remittatur, sed quia tanta labes est peccati, quòd ex diuina iustitia sit quod non pœniteant. Vnde illi qui dicebant quòd in Beelzebub dæmonia eiiciebat, non peccabant in spiritum sanctum, ut ait Augustinus. quia ad profundam malitiam non ueniebant &c. Sed hoc incœpit dicere, non quia hoc facerent, sed ut ipsi qui incœperant, cauerent ne ad hunc statum uenirent, hunc sensum reprobat & retractat Aug. quia sic esset aliquis status, pro quo non esset orandum, quod non est uerum in uia. Ideo aliter exponit in libro de uerbis domini, & est talis. Notate quòd non dixit, quicumque dixit uerbum blasphemiæ, sed uerbum, infinite sed tale quod infinite ponitur, non uniuersaliter tenetur, sed aliquando particulariter, ut Io. 15. Si non uenissem, & locutus non fuissem eis, peccatum non haberent, non simpliciter siue uniuersaliter, sed non haberent peccatum infidelitatis. Ita similiter qui dixit uerbum non quodcumque uerbum, sed tale uerbum est, quod si dicatur, irremissibile est. Quod autem sit illud, dicit Augustinus. spiritussanctus charitas est, per quam mẽbra ecclesiæ capiti Christo uniuntur, & omne peccatum remittitur per spiritumsanctũ. Quod & si remittit tota trinitas, tamen spiritui sancto appropriatur propter amorem. Ille ergo qui habet cor impœnitens, loquitur contra spiritumsanctum. Vnde ipsa impœnitentia opponitur charitati spiritussancti. Vnde non quicumque quodcumque uerbũ dixerit, sed istud uerbum, scilicet uerbum impœnitentiæ, & istud

eius diripere, nisi prius alligauerit fortem? Et tunc domum illius diripiet. Qui non est mecum, contra me est, & qui non congregat mecum, spargit. Ideo dico uobis, omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: spiritus autem blasphemiæ non remittetur.

irremissibile est. Et dicit uerbum, non uerba, quia consuetudo est in scriptura, multa uerba, unum uerbum dicere. Vnde in Esa. Dominus sæpe dicit. Dices uerbum meum, licet & multa uerba ei diceret, unde non contradicit quod dictum est supra, ibi [Dico uobis, omne peccatum, & blasphemia &c.] Quia qui contra spiritumsanctum, dixerit uerbum, blasphemat. Vnde quidã magister interrogatus. Quid esset peccatum in spiritumsanctum dixit. Impœnitentia thesaurizat sibi irã. Sed quid est quòd nõ remittitur neque in hoc sæculo, neque in futuro? Numquid aliqua peccata remittentur in futuro? Aug. dicit quòd non. Ergo nõ dicitur quòd aliqua in præsenti, & alia in futuro remittantur: sed ideo quòd sic hic remittitur peccatum, ut ualeat in futuro, uel aliter. Quia quædam peccata scilicet mortalia in præsenti remittũtur, sed alia scilicet uenialia in futuro, sicut si aliquis moriẽ in aliquo ueniali, constat quòd remittatur. Vnde aliqua misericordia erit in futuro, quia tunc adhuc erit uiator. Chrysost. ualde plane exponit & dicit, quòd hic loquitur de duplici blasphemia contra filium hominis & spiritumsanctum. Isti blasphemabant filium hominis, quia dicebant quòd potator erat uini. Item alia eorum blasphemia erat contra spiritumsanctum, quia dicẽbant quòd in spiritu dæmoniaco eiiciebat dæmones. De prima habebant excusationem, quia non sciebant. Sed de hoc quòd contra spiritumsanctum dicebant, non habebant excusationem, quia sciebant per scripturas, et ideo non remittetur. Sed quidẽ quod dicit, neque in hoc sæculo, neq; in futuro. Dicitur hoc, quia aliqđ peccatũ punit in hoc sæculo, aliquod in alio, aliquod hic, & ibi. Quoddam in hoc sæculo tantum, ut patet in pœnitentibus. Quoddam in futuro tantum, ut illi de quibus dicitur Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt, quod uero hic & in futuro, est peccatum in spiritumsanctum. Vnde [nõ remittetur neque in hoc sęculo.] Nõ quia fiat remissio in futuro, sed quia pœna erit in futuro. Vnde sensus est quòd non remittetur quin pœnam patiatur in hoc sæculo, & in futuro. Sic loquuntur sancti de peccato isto. Notandum autem quòd magister in sententiis. dist. 43. lib. 2. Ponit distinctionem, & assignat sex species peccati in spiritumsanctum. Desperationem, præsumptionem, impœnitentiam, obstinationem, impugnationem ueritatis agnitæ, & inuidiam fraternæ gratię. Vnde dicuntur in spiritumsanctum peccare, qui contra appropriata spiritui sancto peccant. Patri appropriatur potentia, filio sapientia; spiritui sancto bonitas. Ille ergo in patrem dicitur peccare, qui ex infirmitate peccat. Ille in filium qui ex ignorantia. Ille in spiritumsanctum qui ex malitia. Sed sciendum quòd peccare ex malitia est quando uoluntarie peccat, quod est ex certa malitia. Et hoc dupliciter, uel quia habet inclinationem ad peccatum, uel quia non habet. Quando enim aliquis homo peccata committit multa, ex hoc relinquitur in eo habitus peccandi, & sic peccat ex electione. Item aliquis peccat, quia remouetur id per quod retrahebatur a peccato. Retrahitur autem a peccato per ipsam uitę ęternę. Vnde qui non sperat in uitam ęternam, peccat ex certa malitia. Ad Eph. 4. Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitię. Vnde qui peccat ex inclinatione, peccat in spiritumsanctum, scilicet ex hoc quod recedit ab eo quod retrahit a peccato. Hoc autem fit sex modis. In deo enim sunt misericordia, & iustitia. Ex contemptu misericordiæ, fit desperatio. Ex contemptu iustitię præsumptio. Item ex parte auersionis, quia conuertit se ad bonum fragile, sic fit obstinatio. Item a parte auersionis, quia non proponit ad deum reuerti fit impœnitẽtia. Item ex parte remedii scilicet spei & charitatis, fit impugnatio ueritatis agnitæ, & inuidentia fraternæ dilectionis. Hęc sunt peccata in spiritumsanctum. Si ergo fit impœnitentia actualis, sic non remittitur, non quia non remittatur omnino, sed quia non facile remittitur, quia nõ habet aliquam rationẽ remittendi, sed ex sola gratia dei, ut si aliquis habeat febrem, ut pote tertianam, habet unde sanari potest, sed si habet emitritem, non habet unde sanari possit de se, quia non sanatur nisi ex diuino adiutorio, sequitur. [Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut &c.] Supra dominus confutauit Phariseorum ritum, prout erant contra ipsius opera loquentes, ostendens grauitatem peccati, nunc contra ipsos dicens, prauam eius esse doctrinam. Et primo ponit similitudinem. Secundo adaptat. Tertio rationem assignat. Secunda, ibi. [Progenies &c.] Tertia, ibi. [Ex abundantia cordis &c.] Circa primum duo facit. Primo ponit similitudinem. Secundo inducit probationem. ibi [Ex fructibus eorum &c. Dicit ergo

malum. Siquidem ex fructu arbor agnoscitur. Progenies uiperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro profert bona, & malus homo de malo thesauro profert mala. Dico autem uobis, quoniam omne uerbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Ex uerbis enim tuis iustificaberis, & ex uerbis tuis condemnaberis.

c Tunc responderunt ei quidam de scribis, & pharisæis dicentes. Magister, uolumus a te signum uidere, qui respondens ait illis. Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei

qua peccata remittentur in futuro? Aug. dicit quòd non. Ergo nõ dicitur quòd aliqua in præsenti, & alia in futuro remittantur: sed ideo quòd sic hic remittitur peccatum, ut ualeat in futuro, uel aliter. Quia quædam peccata scilicet mortalia in præsenti remittũtur, sed alia scilicet uenialia in futuro, sicut si aliquis moriẽ in aliquo ueniali, constat quòd remittatur. Vnde aliqua misericordia erit in futuro, quia tunc adhuc erit uiator. Chrysost. ualde plane exponit & dicit, quòd hic loquitur de duplici blasphemia contra filium hominis & spiritumsanctum. Isti blasphemabant filium hominis, quia dicebant quòd potator erat uini. Item alia eorum blasphemia erat contra spiritumsanctum, quia dicẽbant quòd in spiritu dæmoniaco eiiciebat dæmones. De prima habebant excusationem, quia non sciebant. Sed de hoc quòd contra spiritumsanctum dicebant, non habebant excusationem, quia sciebant per scripturas, et ideo non remittetur. Sed quidẽ quod dicit, neque in hoc sæculo, neq; in futuro. Dicitur hoc, quia aliqđ peccatũ punit in hoc sæculo, aliquod in alio, aliquod hic, & ibi. Quoddam in hoc sæculo tantum, ut patet in pœnitentibus. Quoddam in futuro tantum, ut illi de quibus dicitur Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt, quod uero hic & in futuro, est peccatum in spiritumsanctum. Vnde [nõ remittetur neque in hoc sęculo.] Nõ quia fiat remissio in futuro, sed quia pœna erit in futuro. Vnde sensus est quòd non remittetur quin pœnam patiatur in hoc sæculo, & in futuro. Sic loquuntur sancti de peccato isto. Notandum autem quòd magister in sententiis. dist. 43. lib. 2. Ponit distinctionem, & assignat sex species peccati in spiritumsanctum. Desperationem, præsumptionem, impœnitentiam, obstinationem, impugnationem ueritatis agnitæ, & inuidiam fraternæ gratię. Vnde dicuntur in spiritumsanctum peccare, qui contra appropriata spiritui sancto peccant. Patri appropriatur potentia, filio sapientia; spiritui sancto bonitas. Ille ergo in patrem dicitur peccare, qui ex infirmitate peccat. Ille in filium qui ex ignorantia. Ille in spiritumsanctum qui ex malitia. Sed sciendum quòd peccare ex malitia est quando uoluntarie peccat, quod est ex certa malitia. Et hoc dupliciter, uel quia habet inclinationem ad peccatum, uel quia non habet. Quando enim aliquis homo peccata committit multa, ex hoc relinquitur in eo habitus peccandi, & sic peccat ex electione. Item aliquis peccat, quia remouetur id per quod retrahebatur a peccato. Retrahitur autem a peccato per ipsam uitę ęternę. Vnde qui non sperat in uitam ęternam, peccat ex certa malitia. Ad Eph. 4. Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitię. Vnde qui peccat ex inclinatione, peccat in spiritumsanctum, scilicet ex hoc quod recedit ab eo quod retrahit a peccato. Hoc autem fit sex modis. In deo enim sunt misericordia, & iustitia. Ex contemptu misericordiæ, fit desperatio. Ex contemptu iustitię præsumptio. Item ex parte auersionis, quia conuertit se ad bonum fragile, sic fit obstinatio. Item a parte auersionis, quia non proponit ad deum reuerti fit impœnitẽtia. Item ex parte remedii scilicet spei & charitatis, fit impugnatio ueritatis agnitæ, & inuidentia fraternæ dilectionis. Hęc sunt peccata in spiritumsanctum. Si ergo fit impœnitentia actualis, sic non remittitur, non quia non remittatur omnino, sed quia non facile remittitur, quia nõ habet aliquam rationẽ remittendi, sed ex sola gratia dei, ut si aliquis habeat febrem, ut pote tertianam, habet unde sanari potest, sed si habet emitritem, non habet unde sanari possit de se, quia non sanatur nisi ex diuino adiutorio, sequitur. [Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut &c.] Supra dominus confutauit Phariseorum ritum, prout erant contra ipsius opera loquentes, ostendens grauitatem peccati, nunc contra ipsos dicens, prauam eius esse doctrinam. Et primo ponit similitudinem. Secundo adaptat. Tertio rationem assignat. Secunda, ibi. [Progenies &c.] Tertia, ibi. [Ex abundantia cordis &c.] Circa primum duo facit. Primo ponit similitudinem. Secundo inducit probationem. ibi [Ex fructibus eorum &c. Dicit ergo

ergo. [Aut facite &c.] Istud dupliciter exponitur. Vna expositio secundum Chrysost. & Hierony. alia secundum Aug. Secundum Ioan. Chrysost sic exponitur. Vult ostendere uituperationem eorum esse rationabilem, unde comparat actus ad uitam. sicut fructus ad arborem. Si aliquis uidet fructum bonum iudicat arborẽ esse bonam, similiter econuerso si malum. Isti uidebant actus Christi puta expelle re dæmones, & hoc erat bónum, ideo ual de irrationabile est quod dicitis. Et opti me procedit ab effectu in causam, ut dicit Apostolus Ro. 1. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta cõspiciũtur &c. Vnde nullt dicere, Aut uos scilicet pharisæi facite ideſt concedatis, quia si fructus bonus est, quòd arbor bona est: aut facite ideſt dicite quòd fructus malus est, & ita arbor mala. Et hoc non potestis dicere. Augustinus autem refert ad intentionem. Isti dicebant quòd in Beelzebub dæmonia eiiciebat. Vult ergo ostendere ex qua radice hoc processerit, quia ex malitia cordis, ideo dicit. Aut facite. Hic ponuntur duo, unum meritorium ut fiat, facite, &c. Et date operam & studium ut sitis arbor bona, quod non potest homo sine præparatione. Vnde facite ut sitis arbor bona, & tunc erit fructus bonus, & uerba bona. Quod autem sequitur est ut caueant [scilicet, aut facite &c. Aut ităbitis malitiæ, & sic eritis arbor mala & fructus malus. Hiere. 2. Ego plantaui te uineam meam electam, quomodo conuersa es mihi in prauum uinea alienа &c. Secundum autem utramque lecturam conuenit probatio quæ sequitur. Si quidem ex fructu arbor cognoscitur &c. quia per fructum bonum bona, per fructum malum mala. [Progenies uiperarum &c.] Et hoc diuersimode subditur præmissis secundũ diuersas expositiones, secundum Aug. est quædam applicatio ad propositum sic, dictum est, Aut facite &c. Et uos facitis malum. Vos estis arbor mala, & quia arbor mala, mala facitis, quia nõ potestis bona loqui. Secundum expositionem aliorum ostendit ex quo procedat hæc malitia, et uocat pharisæos progenies uiperarum, quia qui a pueritia malitiam habent, firmius tenent, ideo malitia uiperę dicitur malitia eorum. Prouer. 22. Addolescens iuxta uiam suam cum senuerit non recedet ab ea. Ideo pluries qui parentes habent malos, promptiores sunt ad malum. Hier. 14. Cognouimus iniquitates patrum nostrorum. Vnde bonũ est quòd homo a consuetudine subdat se bono operi. Item natura serpentum est quòd cum lingua uenenum eiiciunt, sic mali faciũt. Iob. 20. Occidit eum lingua uiperę. Et in psal. 139. Acuerunt linguas suas sicut serpentes, ideo dicit. [Quomodo potestis bona loqui.] Non dicit bona facere, sed loqui, quia filii estis uiperæ quæ nocet lingua, ideo cum sitis imitatores patrum sceleris, quomodo potestis bona loqui. q. d. non potestis. Et assignat rationem. Et primo in generali. Secundo in speciali. ibi [Bonus homo &c.] Dicit ergo. Ita non potestis loqui. Vnde? [quia mali estis.] quare? [quia ex abundantia cordis os loquitur] quia uox est signum intellectus. Dicit ex abundantia cordis, quia secundum Chrysost. Cum aliquis ex malitia loquitur, signũ est quòd maior malitia sit in corde, quia de hoc quod intus retinet, nullum timet. Dum ergo aliquid ex malitia profert, signum est quòd magis sit intus, quod proferre non audet. ideo dicit. Ex abundantia cordis, &c. Et ex abundantia malitiæ interius os loquitur, et hoc est in bono, & in malo. Vnde Hie. 20. Factus est sermo domini in me quasi ignis &c. Item in malo similiter, quia aliqui ex malitia concipiunt ali quid quod non possunt retinere. Iob. 32. Coarctat me spiritus uteri mei &c. [Bonus homo de bono thesauro &c.] Quod dixerat ex abundantia cordis &c. exponit in particulari. Verbũ quod egreditur de cogitatione est sicut donũ quod egreditur de thesauro. Vnde si cogitatio est bona, uerbum est bonum, & econtrario. Bonus thesaurus est scientia ueritatis, & timor domini. Esa. 33. Diuitiæ salutis sapientia & scientia, timor domini ipse thesaurus est. Item, malus thesaurus est mala cogitatio, & de hoc non procedit nisi malum. Prouer. 10. Nil proderunt thesauri impietatis. Vide te] quod de uerbis ibi dicitur, istud etiam intelligitur de operibus. Sicut enim cogitatio est radix sermonis, ita intentio operationis, ideo si intentio est bona, opus est bonum. Vnde ibi Glo. Tantum facis, quantum intendis. In bono uidetur habere instantiam. Ponatur quòd aliquis uelit furari ut det eleemosynam, actus est malus, & intentio bona. ergo &c. Dico intentio, & uoluntas quãdoque distinguũntur, quando scilicet in uno & eodem aliud est uoluntas, & intentio. Voluntas est de obiecto uolito, intentio de fine: uoluntas est sicut si uolo ire ad fenestram ut uideam transeuntes, hæc est intentio quasi extra tentio, unde oportet quod uoluntas & intentio unum sint. Vnde possumus large considerare intentionem, & uoluntatem, et sic in isto. Si uoluntas est mala, actus est malus: sed si excludatur, & sumatur proprie, nõ est uerũ, sed posito quòd intẽtio & actus uoluntatis unum sint, quid inde? est dicendum, ꝙ principaliter actus meriti consistit circa charitatem, ex consequẽti circa meritum aliarum uirtutum. Meritũ enim respicit præmium essentiale pœnes quod consideratur charitas. Sic unũ quodque opus quod in maiori fit charitate, magis habet demeritoꝝ, sola charitas habet deum pro obiecto & fine. Vnde meritum charitatis respondet præmio substantiali, meritum aliarum uirtutum præmio accidentali. Quia igitur charitas informat intentionem, quanto aliquis ex maiori charitate aliquid intendit, tanto facit, sed quantum ad præmium accidentale non. [Dico autem uobis &c.] Dominus istos reprehendit propter grauitatem peccati, & propter malitiam eorum, nunc propter futurum iudicii quod fide tenemus. Dicitur enim Iob. 19. Fugite a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius est. Et scitote esse iudicium. Ecclesias. 12. Cuncta quæ fient adducet dominus in iudicium pro omni errato siue bonum, siue malum sit. Item 2. ad Corinthios. 5. Omnes enim nos oportet manifestari ante tribunal Christi, ut referat unusquisque &c. Vt de ibi erit examinatio, quia reddet unusquisque rationem de factis suis, ideo addit etiam de uerbis, dicẽs. [Dico autem uobis de omni uerbo &c. Et hoc dicitur Sapien. 1. Qui loquitur iniqua, non poterit latere. Et subditur quòd sermo obscurus in uacuum non ibit. Sed quid est quod dicit [de uerbo otioso.] Verbum otiosum dupliciter dicitur. Vno modo, omne uerbum malum dicitur otiosum, quia illud dicitur otiosum, quod non consequitur finẽ, sicut si aliquis quærit hominem, & non inuenit, dicitur otiose quæsiisse. Verbum autem datur ad instructionem. Quando ergo proficit; non est otiosum. Ad Eph. 4. Omnis sermo malus ex ore uestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus &c. Et secundum Chrysosto. Respicit ad propositum, quia dixerant quòd in Beelzebub &c. Istud uerbum erat pernicioſum, ideo dicitur otiosum, secundum Hieronymũ. Differt quidem pernicioſum & otiosum, quia pernicioſum est quod nocumentum infert, otiosum uero quod non affert utilitatem. Gregor. dicit quòd otiosum dicitur, quod caret pia ꝛitate, uel necessitate. Vnde quodlibet uerbum quod profertur leuiter, dicitur otiosum nisi habeat piam utilitatem, uel piam necessitatem. Sed constat quòd isti dixerunt uerbum pernicioſum. Quare ergo non facit mentionem nisi de otioso? quia uult arguere a minori, quia si de otioso oportet reddere rationem, multo magis de pernicioso. Deinde ostendit rationem. [Ex uerbis enim tuis iustificaberis &c.] In iudicio mundi aliquando innocentes puniuntur, & mali liberantur, quia iudicium sit secundũ dicta testium. In iudicio dei ex homine ipso seipsum accusante, scilicet ex sui confessione. Vnde ut non credas, quòd iudiceris per ea quæ alii dicent de te, sed per ea quæ tu dices de te, ideo dicit. [Ex uerbis enim tuis iustificaberis, & ex uerbis tuis condemnaberis &cæt.] Sicut infra 25. Ex ore tuo te iudico seruenequam.

c ¶ Supra dominus confutauit detrahentes suis miraculis, & doctrinæ, hic arguit tentantes. Et hic duo facit. Primo ponitur interrogatio tentatiua: secundo reprobatio, ibi [Respondens &c. Dicitur ergo. [Tunc responderunt] Hoc est postquam multa miracula uiderant, & postquam multa uerba sapientiæ audierant, ita quòd impletum est in eo quod dicitur Eccles. 22. Cum dormiente loquitur qui narrat stulto sapientiam. [Magister uolumus a te signum uidere.] Magister dicunt tentando. Psalm. 27. Loquuntur pacem in ore suo, mala autem in cordibus eorum, [Volumus &c.] Nonne multa signa uiderant? Ita, sed alius euangelista sic exponit dicens. Volumus signum de cælo uidere, sicut legitur lib. 1. Regum cap. 12. Quòd Samuel fecit tonitruum et Helias qui fecit ignem descendere. 4. Reg. 1. Proprium enim iudæorum est signum petere, ut habetur. 1. ad Corinthios. 1. Iudæi signum petunt. Sed cum signa dedisset terrena, non credebant, etiam si daret cælestia non crederent. Ioan. 3. Si terrena dixi uobis, & non creditis, quomodo si dixero cælestia credetis. [Qui respondens &c.] consequenter repellit eos, & duo facio

est. Primo petitionem negat, secundò indignitatem ostendit, ibi [Viri Ninuite.] Primo desiguat quod quærebant; secundo denegant. Dicitur ergo, [Qui respondens &c.] Generatio mala &c. Malos enim dicit quia insidiatores erant. Dicitur quis malus quia nocet proximo. Generatio ergo mala, & iniqui filii dicitur adultera generatio Esa. 57. Vos autem accedite huc filii augurarticis, semen adulteri, & fornicariæ. Ita ergo ista generatio iniquitati dubiecta. [Signum quærit, sed non dabitur ei nisi signum Ionæ Prophetæ.] Esa. 7. Pete tibi signum a domino deo tuo in profundum inferni sive in excelsum supra &c. Perebant ergo signum de cælestibus, sed non erant digni uidere. Hoc enim dedit Apostolis suis, qui uiderunt eum ascendentem, qui gloriani dei uiderunt in monte. Sed illis non dabitur nisi signum in inferno, quantum ad animam, & de terra, quantum ad corpus. Vnde non dabitur ei nisi signum Ionæ Prophetæ. Vnde signatur mors Christi, & ostenditur charitas dei, sicut dicit Apostolus, ad Rom. 5. Cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est &c. Item ostenditur potestas resuscitantis, ut habetur, 1. ad Corinthio. 15. Et hæc sunt signa eorum quæ in nobis esse debent. Per mortem Christi significatur nobis quod non mori debemus peccato, per resurrectionem uero quòd nos debemus a peccato resurgere. [Et sicut Ionas fuit in uentre ceti, &c.] scilicet ejectus ueritatem, [sic filius hominis erit in corde terræ.] Et in hoc confunditur error Manichæi dicentis quòd non in ueritate mortuus est. Et dicit in corde terræ, quia sicut cor hominis est in profundo, ita Christus in profundo terræ, uel in corde terræ ideest in corde terrenorum, & discipulorum qui desperabant de eo, ut habetur Luc. vltimo capit. Nos autem sperabamus, quòd ipse esset redempturus Israel, [tribus diebus, & tribus noctibus.] Sed hic est quæstio literalis. Videtur hoc esse falsum, quia hora nona expirauit, & sepultus est in uespere, resurrexit autem in mane tertiæ diei. Dicit Augustinus, quòd aliqui uolunt dicere quod computanda est hora qua positus fuit in cruce. Vnde primam noctem dicunt illam tenebrositatem quæ apparuit, secunda fuit nox diei ueneris, tertia, dici sabbathi. Sed secundū Augustinum, non ualet: posset tamen non supperere, si tota die Dominica fuisset in sepulchro. Ideo aliter dicendum, quòd dies naturalis pro die, & nocte, sumitur pro spatio 24. horarum. Sed sicut dicit Augustinus in scripeura aliquando sumitur pars pro toto. Sic ergo dicendum, quòd Christus per synecdochen fuit tribus diebus, & tribus noctibus in sepulchro, quia sexta feria pro tota die, & etiam pro præcedenti nocte sumitur. De die uero secunda non est dubium, tertia uero nox pro nocte, & die sequenti. Tamen si secundum ueritatem inspicimus fuit duabus noctibus, & uno die integro, ad signandum quòd suum simplum destruxit nostrum duplum. In nobis erat pœna & culpa, in eo pœna solum, ideo &c. [Viri Ninuitę &c.] Hic ponit indignitatem. Hic est quæstio literalis. Nonne multa miracula fecit? nonne Lazarum resuscitauit, & multa alia? Quid est ergo, non dabitur &c. Respondeo, non dabitur tale signum quale petebant, uel non dabitur signum ad utilitatem eorum. Sciebat enim quòd non reuerterentur, quia indurati erant. Sed signa fecit propter fideles, & electos, quales post multi fuerunt. Viri Niniuitæ, &c. Hæc est indignitas. Et primo præferuntur gentiles; secundo ponitur ratio, ibi [Cum autem immundus &c. Videte. Aliquis est bonus uel quia non peccat, uel quia pœnitet. Primo ergo præfert eos qui pœnituerunt scilicet gentiles; secundo qui peccarunt non fecerunt, ibi [Regina austri &c.] Comparauerat dominus resurrectionem suam Ionæ: ideo possent credere quòd istis accideret sicut Niniuitis qui liberati sunt, sed isti non solum non fuerunt liberati, sed fuerunt etiam dispersi. [Vnde uiri Niniuitæ surgent.] In uerbis istis excluditur unus error Iudæorum quòd resurrectio erit ante iudicium, & quòd in medio recedificabitur Hierusalem. Et adducunt pro se quod dicitur. Esa. 25. Faciet dominus in monte hoc conuiuium pinguium. Alii dixerunt quòd iusti & martyres resurgent ante alios per mille annos, & adducunt pro ipsis quod dicitur Apoc. 20. Vidi Angelum, &c. Et sequitur, & apprehendit draconem serpentem antiquum qui uocatur diabolus, & ligauit eum ut non amplius gentes decipiat, donec consumentur mille anni. Vtrumque excluditur cum dicit. [Surgent cum generatione ista.] Simul boni, & non boni, & condemnabunt, comparatione non authoritate, quia inter condemnando resurgent. Ezec. 5. Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras; contempsit iudicia mea ut plus esset impia quàm gentes, & præcepta mea ultra quàm terræ quæ in circuitu eius sunt. Et in quo condemnabunt? [Quia pœnitentiā egerunt.] isti uero noluerunt facere pœnitentiam. Dominus incœpit prædicationem suam a pœnitentia. Ioannes similiter, & non audierūt. Hier. 8. Nullus ē qui agat pœnitentiam super peccato suo. Item illi fecerunt pœnitentiam in una prædicatione Ionæ. Iesus autem multas prædicationes eis fecerat, & tamen non sunt conuersi. Ioan. 15. Si opera non fecissem quę nul lus alius fecit, peccatum non haberent. Item conuersi sunt in prædicatione unius Prophetæ, sed isti non solum habuerunt Propheram, sed filium dei. Vnde habetur Hebr. 1. Multifariæ multisque modis olim deus loquens patribus in Prophetis, nouissime diebus istis locutus est nobis in filio quem constituit hæredē uniuersorum per quem fecit, & secula &c. Nouissime autem locutus est nobis in filio, & sequitur. [Ecce plusquam Ionas hic. Jvt habetur ad Hebr. 3. Amplioris gloriæ enim iste præ Moyse dignus est. ergo Niniuitæ præferuntur quia pœnitentiam egerunt. [Regina austri &c. Et condemnabit eam] scilicet in sapientia quā isti noluerunt recipere. De ista habetur. 3. Reg. 10. quòd uenit audire sapientiam Salomonis. Per istam signatur ecclesia ex fidelibus. Psalm. 44. Astitit regina a dextris tuis inuestitu deaurato, circundata uarietate &c. Regina dicitur, quia regere se debet. Prouerb. 20. Rex qui sedet in solio iudicii dissipat omne malum intuitu suo &c. Et dicitur austri ratione spiritus sancti. Cant. 4. Surge aquilo, & ueni auster perfla hortum meum &c. Ista regina surget in iudicio cum generatione ista. Nota quòd non dicitur quòd non peccauerit, sed non fuit rebellis. quare? quia uenit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis sicut habetur 3. Regum. 10. Et non oportuit quod uos ueniretis a finibus terræ, quia hic est. Vnde [ecce plusquam Salomon hic.] quia ille Rex temporalis erat, & peccator, iste uero innocens, & æternus. Dan. 7. Potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & regnum æternum quod non corrumpetur. [Cum autem immundus spiritus exierit ab homine &c.] Ostendit supra gentiles esse potiores iudæis. Hic uult confirmare exemplo. Et primo ponit exemplum: secundo, adaptat, ibi [Sic erit &c.] Exemplum ponit de spiritu immundo. Notare debetis quòd aliquando ponitur exemplum ex re gesta, aliquando ex parabola. Et quando ponitur ex re gesta, oportet quòd unumquodque seorsum exponatur, ita quod utrumque indiget expositione sua, sicut hic positum est exemplum de Iona. Aliquando ponitur exemplum de parabola, ut dicitur, Simile est regnum cælorum, &c. Hic non oportet ponere quid sit in regno cælorum. Possumus ergo dicere secundum Hieronym. quòd sit similitudo, & parabola, & sic est unus sensus uel ex re gesta secundum August. Et sic est duplex sensus. Immundus spiritus exit ab homine dupliciter, quia hominem aliquando torquet corporaliter, aliquando spiritualiter: tertio quomodo pertineat ad propositum. Quatuor ergo dicūtur. Primo liberatio a spiritu immundo: secundo iterata uexatio: tertio grauitas: quarto secundæ uexationis occasio. Dicit ergo. [Si spiritus immundus.] Omnis res quæ commiscetur utilirei, immunda dicitur, quæ puriori, puriori, ut si argentum plumbo iungatur sit utilius, sic spiritus creatus, si adhæreat inferiori se, dicitus spiritus immundus. Et iste exit aliquando ab homine quē corporaliter uexat, aliquando quem spiritualiter, ut in baptismo. Consequenter ponitur iterata uexatio, & occasio. Et primo ex parte dæmonis. secundo ex parte eorum qui uexantur. Ex parte dæmonis; Primo quantum ad illos alios: secundo quantum ad istos: Hæc enim est consuetudo dæmonis quod non potest quiescere nisi noceat, quia ab initio peccatum dilexit. Vnde cum ab aliquo expellitur, quærit ubi uexet. Vnde dicit. [Ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit.] Vnde aliquando requiem non inuenit. In quibus autem inueniat dicit Iob. 40. Sub umbra dormit, in secreto calami, in locis humentibus. Loca humentia sunt corda uoluptatibus sidedita, loca arida sunt qui contemnunt uoluptates, qui a prosperitatibus declinant. Et de hac Ezech. Arruerunt ossa nostra & periit spes nostra. Dicit, ambulat, & explorat qui mumque hominem quē decipiat. Vnde pro hoc quod dicitur ambulat, solicitudinem ostendit. 1. Petr. 5. Sobrii estote, & uigilate quia aduersarius uester diabolus tamquàm leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Quærens requiem, & nō inuenit nisi in locis humentibus. Ita fuit de iudæis quòd exiens a iudæis, iuit ad gentiles qui aridi sunt ab humore gratiæ diuinæ, sed non inuenit requiem, quia expulsus est quia uerbum

Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, quia uenit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plusquam Salomon hic. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine: ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit. Reuertar in domum meam unde exi

ui. Et ueniens inuenit eam uacantem: scopis mundatam, & ornatam. Tunc uadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit generationi huic pessimæ.

ter eius, & fratres stabāt foris &c.] De matre nulla dubitatio quin sit illa de qua dictum est 1. capitu. De fratribus autem potest esse quæstio. Et quia fit mentio de fratribus, ideo est occasio hæretici quòd cum uirgo genuisset Iesum, Ioseph cognouit Mariam, & genuit inde filios, quod hæreticum est, quia post partum uirgo inuiolata permansit.

d ¶ Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius, & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam. Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te. At ipse respondens dicenti sibi, ait. Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos dicit. Ecce mater mea, & fratres mei. Quicumque enim fecerit uoluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.

Fuit etiam opinio: quòd isti essent filii Ioseph, de alia uxore. Sed hoc nihil est, quia credimus quòd sicut mater Iesu fuit uirgo, sic Ioseph, ita uirgini uirginem cōmendauit, & sicut in fine, tic etiam, & in principio. Qui sunt ergo isti fratres? Hierony. Dixit quod fratres dicuntur multis modis. Aliqui enim fratres natura sicut supra primo. Iacob genuit Iudam, & fratres eius. Aliquando fratres qui sunt unius gentis. Deut. 17. Non poteris constituere Regem qui non sit frater tuus. Aliquando religione ut omnes Christiani, ut infra. 23. Et in hoc inoleuit consuetudo quòd homines eiusdem religionis dicūtur fratres. Aliquando homines de una parentela, ut Iosue secundo, Deuisque mihi signum ut saluetis patrem meum, & matrem, & fratres. Aliquando omnes homines qui ab uno patre scilicet deo. Malach. 2. Numquid non est pater unus omnium? Nūquid non deus unus creauit nos? Quare ergo unusquisque despicit fratrem suum? Nullo istorum modorum dicuntur hic fratres domini, ideo uno modo dicuntur fratres, quia consanguinei. Vnde Gen. 13. dixit Abraham ad Loth, fratres enim sumus quàmuis Loth nepos esset Abraham. Sic isti fratres erant, quia consobrini erant. Consequenter ponitur denuntiatio pœnitentiæ eorum. [Dixit autem quidā. [Ecce mater tua &c.] Quare hoc dixerit, & qua necessitate exponitur in Luca, quia tanta erat multitudo quòd non poterant intrare. Mystice per matrem significatur synagoga, vnde Cant. 3. Egredimini, & uidete Regem Salomonem in diademate quo coronauit illum mater sua. Et fratres ideest iudæi qui foris stant derelinquentes Christum, Iob. 6. Fratres mei dereliquerunt me, quærunt sed non inueniunt, ut habetur Ro. 9. Ista el sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. [At ille respondens &c.] Ponitur responsio Christi. Et duo facit. Primo confutat interrogantem: secundo commendat discipulos ibi. [Et extendens &c.] Dicit aūt ipse &c. [Quæ est mater mea &c.] Ex isto loco quidam negauerunt Christum sumpsisse carnē uere, sed phantastice. Vnde exponebant non est hæc mater mea, neque hi fratres mei, quod est contra Apostolum ad Gal. 4. Misit deus filium suum factum ex muliere &c. Item ad Rom. 1. Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem. Item dominus eā recognouit in Cruce. Mulier ecce filius tuus, ut habetur. Ioan. 19 Chrysostio. Quare inquit dominus, quæ est mater mea, & qui sūt fratres mei &c. Et dicit duo, quorum unum est sanum, aliud nō. Dicit enim quòd mater, & fratres aliquid humanum passi sunt uidentes Christum prædicantem, & turbam sequentem elationem habuerunt, ideo uolebant quasi quandam gloriam habere, ideo dominus uolut ostendere quòd illud quod faciebat, non habebat ex eo quod assumpserat ex matre, sed ex patre. Hæc positio partim sana est. Nam quantum ad fratres sana est, quia hic habetur. Ioan. 7. Neque enim fratres eius credebant in eum, sed de matre domini non sana est, quia creditur quod numquàm peccauit nec mortaliter, nec uenialiter. De ea namque dicitur Cant. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Et Augustinus. Cum de peccato agitur nullam prorsus uolo de ea fieri mentionem. Soluit ergo aliter Hieronymus, quòd iste qui denuntiauit, insidiose denuntiauerat. Volebat enim explorare an ita intenderet spiritualibus quòd non curaret de temporalibus. Ideo affectui respondet. Vnde nec matrem plus dilexisset nisi plus spiritualitatis habuisset. Vnde dicit [quæ est mater mea?] Non eam matrem esse negat: sed intendit prohibere inordinatum affectum. Vnde supra 10. capit. Qui amat patrem aut matrem pluſquam me, non est me dignus, &c. Consequenter ponitur commendatio discipulorum. Et primo commendat discipulos secundo uniuersaliter omnes credentes. Dicit ergo. [Et extendēs manum in discipulos dicit. Ecce mater mea. q. d. plus diligo istos quàm affectus matris meæ uel fratres. Præponendus enim est affectus spiritussancti. Et non solum extendit ad istos, sed ad omnes. Vnde dicitur. [Quicumque fecerit uoluntatē patris mei &c.] Habebat enim generationem cælestem, & temporalem. Vnde præponit cælestem temporali. Illi enim qui faciunt uoluntatem patris mei, illi attinent ei secundum generationem cælestē. Vnde Ioan. 8. Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Ipse enim

enim uenit ut faceret uoluntatem eius, ut habetur Ioan.4.5.& 6. [Frater] dicit. Quantū ad firmiores. [Et soror] quantum ad debiliores. Sed quid est quod dicit. [& mater est?] Dicendum q̄ quilibet fidelis qui facit uoluntatem patris scilicet qui simpliciter obedit, ille frater est: quia similis est ei qui uoluntatem patris implevit. Qui autem non

dens manum in discipulos suos dixit. Ecce mater mea, & fratres mei. Quicumque enim fecerit uoluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater soror, & mater est.

solum facit, sed alios conuertit, generat Christum in aliis, & sic fit mater. Sicut econtra occidit Christū in aliis qui prouocat eos ad malum. Apostol. ad Gala.4. Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in uobis.

CAP. XIII.

SVPRA proposita est doctrina euangelica, & confutati sunt Sadueraii. Hic ostendit uirtutem euangelicę doctrinæ. Et primo uerbis: secundo, factis in 14.c. Et circa primum. Primo ponitur circunstantiæ doctrinæ: secundo, Christi doctrina, tertio, effectus. Secūda, ibi. [Ecce qui exit &c.] Tertia ibi. [Intellexistis &c.] Et primo ponit quatuor circunstantias. s. locum, tempus, dispōnē audientium, & dispositionē loquentis. Tempus tangit cum dicit. [In die illo.] Ex quo datur intelligi q̄ tangit ordinem rei gestæ. Aliter. n. non posset intelligi, nisi ly, die, sumatur pro tempore. Deinde tangitur circunstantia loci. [Sedebat secus mare &c.] Et hoc potest exponi secundum expositionem literalem, & misticā. Literalem tangit Chrys. Quia. n. supra dixerat quod loquente eo ad turbas, dixit quidam. Ecce mater tua &c. Ibi exposuerat Chryso. Quòd aliquid humanum senserant, ideo dominus uoluit exire, ut eorum. s. fratrum, nequitiam reprimeret. Et exiuit etiam ut matri honorē deferret. Vnde Exo.20. Honora patrē, & matrē tuam. Mystice per domum iudæa intelligitur, de qua exiens propter infidelitatē. Venit ad mare. s. ad gentes quæ turbatę erant per infidelitatem, infra 23. Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. sicut Hier.12. Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, dedi dilectam animam meam in manibus inimicorum eius. Mare dicitur mundus. Psalm.103. Hoc mare magnum, & spatiosum manibus illic reptilia quorum non est numerus, &c. Vel aliter p domum intelligitur interior mens. Sap.8. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. Vnde aliquando exit de secreto contemplationis ad publicum doctrinæ. [Et congregatæ sunt ad eum turbæ.] Hic ponit auditores. Cum enim mens exit ad publicum doctrinæ, tunc multi possunt audire, & proficere. Ecc. ultimo. Appropinquate ad me indocti, & congregate uos in domum disciplinæ. Deinde ponitur dispositio docentis, & audientium. Vnde dicitur [Ita ut in nauiculam ascendens sederet.] Et quare in nauiculam? I potest esse ratio literalis, quia multi auditores erant, ideo uoluit eos habere ante faciem, ut melius intelligerent. Omnia enim ante ipsum, Iob.13. Ecce omnia uidit oculus meus. Alia ratio mystica est, quia per nauem ecclesia ex gentibus collecta significatur. Vbi sedit per fidem, & docet eos qui stant in litore scilicet cathecuminos, qui parati sunt ad fidem, uel aliter, quòd Iesus in mari, auditores autem in litore stant. In hoc dat exemplū prædicatoribus, quòd scilicet non exponant subditos suos periculis. Et hoc significatur Exo.13. Quòd cum Moyses educeret populū suum, non eduxit eos per uiam terræ philistiim, reputans ne forte pœniterent, & reuerterētur in Aegyptū. Ideo Iesus in turbine sedit, alios autem extra dimisit, ideo dicitur. Et omnis turba stabat in litore. Sequitur modus doctrinæ. [Et locutus est eis multa in parabolis.] Ratio duplex est. Vna est, quia per huiusmodi parabolas absconduntur sacra ab infidelibus, ne blasphement. supra enim dictum est capit.7. Nolite sanctum dare canibus, ideo quia multi blasphemabant, ideo uoluit loqui in parabolis. Vnde infra eodem. Vobis datum esse nosse mysterium regni dei, ceteris autem in parabolis. Secunda ratio est, quia per huiusmodi parabolas homines rudes melius docentur. Vnde homines scilicet rudes quando diuina sub similitudinibus explicantur, melius capiunt, & retinent. Ideo dominus loqui uoluit in parabolis ut melius memoriæ commendarent, quia enim nouerat quòd digni doctrinam suam reciperent, uoluit eam sic tradere ut magis memoriter tenerent. In Psalm.77. Aperiam in parabolis os meum. Et quare multas proposuit parabolas? Ratio una est quia in multitudine hominum diuersi diuersimode sunt affecti: ideo diuersificare debuit ut congruat diuersis affectibus. Alia ratio est, quia spiritualia semper sunt occulta, ideo per temporalia non plene manifestari possunt, ideo per diuersa habent manifestari. Iob.xi. Vtinam loqueretur deus tecum, & aperiret labia sua ti

bi, ut ostenderet tibi secreta sapientiæ. [Exiit qui seminat semina re, &c.] Hic ponitur parabolica doctrina. Et intendit tria. Primo ponit impedimentum euangelicæ doctrinę: secundo, profectum: tertio, dignitatem, secundo ibi. [Simile est regnum cælorū, &c.] tertio ibi. [Simile est regnum cælorum homini quærenti bonas Margaritas &c.] Circa primū. Primo ponit impedimenta ab intra: secundo, quæ ab extra in sequenti parabola. Prima in tres, quia primo ponitur parabola: secūdo assignatur, tertio exponitur: secunda ibi. [Et accedentes discipuli &c.] tertia ibi. [Vos autem &c.] In primo tria facit. Primo describitur studium seminantis: secundo impedimentum seminis, tertio fructus. secunda ibi. [Et quum seminat &c.] tertia ibi. [Alia uero &c.] Dicit ergo. [Exiit &c.] Qui exit est Christus. Exit enim tripliciter ab occulto patris, non mutans locum. Item exiit a iudæa ad gentes. Item a profundo sapientiæ ad publicum doctrinæ. Exiit ergo. [Qui seminat] scilicet semen doctrinæ. Vnde Christus seminat sicut baptizat, ut habetur. Ioan.4. Semen enim est principium fructus. Vnde omnis bona operatio est a deo. Philip.1. Qui in cœpit in nobis opus bonū perficiet &c. Et in hoc remouetur error dicentium quod initium boni operis est a nobis, quod falsum est. Vnde Greg. In uanum laborat prædicator, nisi intus insit gratia saluatoris. vnde dicit. [Exiit qui seminat seminare &c.] Videtur ista inuoluere uerba, sed non inuoluit, quia seminator exiit aliquando ad seminandū, & aliquando ad merendum, sic Christus in principio exit ad seminandum. Prouer.xi. Seminanti iustitiam merces fidelis. [Exiit ergo qui seminat, seminare,] & quid? [Semen suum.] Quidam enim exeunt seminare iniquitatem. Iob.4. Vidi eos qui operātur iniquitatem, & seminant dolores, & metent eos, sed iste exiit seminare semen suum. Istud semen est uerbum dei, quod procedit essentialiter. Vnde est uerbum patris. Eccl.1. Fons sapientiæ uerbum dei. Sed quid facit? Simile ei a quo procedit, quia facit filios dei. Psalm.81. Ego dixi dij estis, & filii excelsi omnes. Si illos dixit deos, &c. Et Io.1. Dedit eis potestatē filios dei fieri, &c Exiit. ergo &c. Sed uideamus de impedimēto seminis. Tripliciter enim impeditur quia tria requiruntur. Requiritur enim quòd memoria cōseruetur. Vnde Prouerb.6. Liga eas in corde tuo iugiter. Describe ea tabulis cordis his. Secundum est, quòd radicetur per amorem. Psal.118. Ignitum eloquium tuum uehementer, & seruus tuus dilexit illud &c. Tertio requiritur solicitudo, 1. ad Ti. 6. Sectare iustitiam pietatem fidem charitatem patientiam mansuetudinem &c. Hæc tria, per tria tolluntur. Memoria per uanitatem, amor siue charitas per duritiam, solicitudo per germinationem uitiorum. Vnde dicit. [Et dum seminat quædam ceciderunt secus uiam.] Via patens est omni uiatori, sic cor quod cuilibet exponitur cogitationi. Ezec.16. Ad omne caput uiæ ędificasti signū prostitutionis tuæ, & abominabilem fecisti decorem tuum. Vnde quando in corde nano, & instabile cadit uerbum dei, cadit secus uiam, & fubiacet duplici periculo, sed Matth. non ponit nisi unū scilicet [uolucres cæli comederunt illud.] Lucas uero ponit duo. Videlicet, quia conculcatur. Item rapitur a uolucribus. Sic quando uani recipiunt uerbum dei, conculcatur per uanam cogitationem uel pruam societatem. Et quare multum gaudet diabolus, quando potest auferre, & conculcare semen istud? Abacuch.1. quare respicis contemptores, & taces impio conculcante iustiorē se? Secundum est cordis duritia. Iob. penult. Cor eius indurabitur quasi lapis, & stringetur quasi malleatoris intus, & hoc opponitur charitati, quia amoris est liquefacere. Cant.5. Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est &c. Durum enim est quod est in se constrictum, & propriis mætis arctatum. Amor facit transferre amantem in amatum. Vnde diffunditur. Dicit ergo. [Alia ceciderunt in petrosa loca &c.] Ezech.36. Auferam a uobis cor lapideum &c. Aliqui enim sunt qui ita habent cor priuatum omni amore, quòd omni carne carent. Aliqui uero habēt bonum affectum, sed parum habent. Vnde non habent profundum. Habere profundum, est quum finis, & affectus est profundus. Ille ergo habet profundum amorem, qui omnia diligit propter deum, & nihil præponit amori dei. Vnde aliqui bene delectantur in deo, sed magis in aliis rebus. Et isti sunt liquefacti. Et tales non habent terram multam. Et per terram significatur mollities. Vnde sumitur pro mente indurata. Sequitur. [Et continuo exorta sunt &c.] Quia illi qui profunde cogitant, diu cogitant, sed qui non profunde statim in opus prorumpunt. Vnde cito exeunt. Esa. 18. Ante messem enim totus effloruit, & immatura perfectio germinabit. Vnde cito audiunt, sed nō radi-

radicantur in illo, quia non habebant altitudinem terræ amoris, & charitatis, Ad Ephe. 3. In charitate radicati & fundati &c Tertium est destructio fructus, quia si magis amat diuitias cum tempus uenit tribulationis, accipit quod magis amat. Vnde [Sole orto æstuauerunt &c.] Scilicet per impotentiam, Apoca. 13. Qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi, hoc est patientia iustorū. [Et quia non habebant radicem, aruerunt.] quia deus nō erat radix. Aruit tāquam testa uirtus mea, Psalm.21. Aliquando in scriptura petra accipitur pro bono, aliquando pro malo. Similiter terra, & Sol. Vnde aliqui sunt qui afficiuntur bene, sed post negligenter se habent. Non autem sicut Paulus qui dicebat. Casti go corpus meum, & in seruitutem redigo &c. 1. Corinthior.9. [Alia autem ceciderunt in spinas.] Spinæ autem sunt solicitudines, iræ, rixæ, & huiusmodi, Hierem 4. Nolite serere super spinas, Prouerb. 24. Per agrum hominis pigri transiui, & sequitur. Et operuerunt superficiem eius spinæ [& creuerunt spinæ, & suffocauerunt ea.] Sed posset aliquis dicere. Stultitia fuit seminantis. Potest dici, quòd si fieret sermo in terra sensibili, uerum esset, sed fit mentio de spirituali, ideo non ualet, quia ad diuersas materias retorquetur. Ponitis impedimentis agitur de seminis fructu. [Alia ceciderunt in terram bonam, & dederunt fructum] Terra quæ non fecus uiam, quæ non petrosa, quæ non spinosa, est terra bona, scilicet cor bonum, et si ibi seminatur, fructum affert, Psalm. 84. Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Sed quem? [aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum.] Quidam retorquent istud ad præmiū quod est in cælo, quia quidam habent centesimum, &c. Sap. 3. Bonorum laborum gloriosus est fructus. Alii retorquent fructum trigesimum ad fidem trinitatis, sexagesimum ad fructum boni operis, centesimum ad contemplationem cæletium. Sed hoc non potest esse, quia auditor est qui facit fructum. Item præmium recipitur, unde oportet retorqueri ad perfectionem iustitiæ. Fructus igitur est proprie ultimum quod expectatur in arbore, sicut fructus iustitiæ qui habetur ex prædicatione. Et hæc est centesima, &c. quia triplex est perfectio, minor, maior, & media, ita quòd centesima martyrum. 60. uirginum. 30. est coniugatorum, & quare? quia &c.] Sed perfectio uirginum 60. quia tunc debebant uacare a malitia, ideo perfectio uirginum, & quiescentium, qui separati sunt a mundo. Per trigesimum perfectio militantium in hac uita, quia tales apti sunt ad bellum. Alii assignant per computationem in manu &c. ut in glossa habetur. Aliter potestis secundum numerum numerorum. Semen enim fructificat in perfectione. Videatis ergo quòd semen est mādatum dei; trigesimus numerus ex trinario & denario componitur: sexagesimus ex sex & decem: centesimus ex ductu denarii in seipsum: ternarius est numerus completus, & habet communem perfectionem: senarius similiter est numerus perfectus, quia nihil deest ei, habet enim perfectionem integritatis. Denarius est numerus perfectus, quia est primus limes numerorum, unde habet perfectionem finis. Sic triplex est perfectio, communis iustitia, & sic est perfectio trinarii, quæ habetur per tricenarium numerum, sed cum plus habet ultra communem, tunc dicitur facere sexagesimum fructum: sed quando perfectus est, & iam prægustat suauitatem, tunc peruenit ad centesimum fructum. Vel aliter secundum Augustinum, secundum quòd tripliciter homines se habent ad tentationes. Quidam enim grauiter tentantur, sed resistunt fortiter, & hi habent fructum trigesimū; alii qui parum tentantur, sed surgunt, & hi habent sexagesimū. Centesimum uero habent qui iam in quieta pace manēt. Et quia hoc parabolice dictum est, ideo subdit. [Qui habet aures audiēdi, audiat] scilicet cordis, interius audiat per intellectum. [Et accedentes discipuli, &cæt.] Supra posita est parabola, hic assignatur ratio. Et circa hoc ponuntur duo. hic. Primo ponitur interrogatio discipulorum: secundo responsio, ibi [Qui respondens &c.] Dicit ergo. Accedentes &c. Incidit quæstio literalis, quoniam ipse erat in nauicula, quo modo ergo accesserunt ad eum. Sciendum quòd ipsi erant in nauicula cum Christo. Accesserunt autem per solicitudinem mentis, uel etiam corporaliter, quia cum parum distarent ab eo uenerunt magis prope: uel cum essent extra, uenerunt ad eum, sic nos si uelimus

A accedere ad eum, illuminabimur, Psalm.33. Accedite ad eum, & illuminamini. Et duo attenduntur. Primo datur exemplum nō importune interrogandi, unde dum doceret turbas, non interrogauerunt eum, Eccles.3. Tempus tacendi, & tempus loquendi. [Quare in parabolis loquæris eis.] Et hic considerandū est, quòd

uiculam ascendens sederet, & omnis turba stabat in litore, & locutus est eis multa in parabolis dicens. Ecce, exiit qui seminat seminare, et dum seminat, quædam ceciderunt secus uiam, & uenerunt uolucres, & comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam, & continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ. Sole autem orto æstuauerunt, & quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in spinas, & creuerunt spinæ, & suffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum. Qui habet aures audiendi, audiat. Et accedentes discipuli dixerunt ei. Quare in parabolis loqueris eis? qui respondens ait illis. Quia uobis datum

B

deber semper heri quod de salute hominum est, unde sequitur responsio. [Qui respondens ait illis.] Et primo ponitur dei ordinatio: secundo quędā ratio assignatur. Dicit, ideo dico uobis in parabolis loquor, quia [uobis datum est &c.] in quibus uerbis tria ponūtur. Primo quòd quidam sunt intelligentes, quidam non. Et non est attribuendū alicui, sed deo ordinanti, ideo datum est uobis, aliis non. Et ideo est diuina ordinatio. Item, magnæ utilitatis est, quia est quædam notificatio beatitudinis: unde magna est utilitas inquantum dat uobis cognitionem de mysteriis diuinis, Hierem. 9. Qui est uir sapiens qui intelligat hoc? Sed & ad uerbum oris domini fiat, ut annuntiet illud. Item, est signum diuini amoris, Ioan.15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui a patre meo, nota feci uobis. Item, hoc fit ex dono, non ex merito, Philip.1. Quia uobis datum est pro Christo &c. Et hoc est [mysterium regni cælorum] dei, & hoc a deo 1. ad Corinthiorum.4. Quid autem habes, quid non accepisti? [Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit.] Aliquid enim est quod habet hō cui datur. Et quid est illud? Dicendum quòd quatuor sunt præparatoria ad hoc quòd detur aliquid. Primum est desiderium. Vnde si uis habere scientiam præoccupat desiderium, ut habetur Sap.6. Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum perpetuum, vt supra 7. capit. Petite, & accipietis: unde qui habet desiderium dabitur ei, & abundabit, quia ipse est qui dat abundanter omnibus, & non improperat, Iaco. 1. Qui autem non habet, & si aliquam uideatur habere aptitudinem ad sapientiam, uel iustitiam, & sit tepidus, id quod uidetur habere, & nō habet, auferretur ab eo. Vnde Chrysostom. Si uides tepidum, debes admonere quòd desistat, & si nō uult, dimitte eum, Apoca. 3. Vtinam calidus esses, aut frigidus: sed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus incipiam te euomere ex ore meo. Secundum quod requiritur est studium, & hæc est expositio Remigii. Vnde qui habet bonum ingenium, & non studet, non proficiet: unde qui habet studium, illi dabitur sapientia, & abundabit, Prouer. 2. Si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem domini, & scientiam dei inuenies. Qui autem non habet studium, quod uidetur habere, scilicet ingenium naturale, non proficiet, sed auferetur ab eo. Tertium est quod requiritur charitas, quia charitas omnium uirtutum radix est, & omnium bonorum operum. Apostol. ad Eph. 3. In charitate radicati, & fundati. Vnde si habes scilicet charitatem, prorumpes in omne opus bonum, Apost. 1. Corinthio. 13. Charitas patiens est, benigna est: unde si non habes, torum siccatur. Vnde quodcumque bonum habet homo sine charitate, nihil est, quia qui non diligit, manet in morte. 1. Ioan. 3. Quartum quod requiritur est fides, quia qui fidem non habent, alia bona parum ualent, Sap. 1. Apparet autem eis qui fidem habent in illum. Et Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autē confessio fit ad salutem. Et qui non habet iustitiam fidei, id quod uidetur habere sine naturalę, siue morale, aufertur ab eo. Apostol. ad Rom. 14. Omne quod non est ex fide, peccatum est. Dico ergo quòd datum est uobis, quia uos habetis fidem, illi autem non est, datum. Sed hic cauendum est de quodam errore, quia uidetur quòd ex studio, & bonis naturalibus possemus acquirere gloriam æternam. Sed Paulus dicit, quid habes quod non accepisti? Vnde & desiderium, & studium, & charitas, & fides, omnia hæc sunt a deo. [Ideo in parabolis loquor eis &c.] Hic adaptat ad propositum, & duo facit. Primo applicat quātum ad iudæos: secundo quo ad Apostolos, ibi [Vestri autem beati oculi &c.] Et primo duo facit. Primo adaptat ne ex odio uideretur dicere: secūdo inducit authoritatem, ibi. [Vt impleretur &c.] Notare quòd monens ad salutem, manifestat doctrinam suis actibus. Vnde Act. 1. Cœpit Iesus facere, & docere. Et in Ioan. 15. Si opera non fecissem quæ nullus alius fecit, peccatum non haberent. Item alibi. Si locutus non fuissem eis, peccatum non haberent. Vnde ante sine parabolis locutus est eis, sed modo post operationem miraculorum. In parabolis loquor eis, quia uidemes,

non

non uident]uident miracula,non uident affectum. Vel sic. Videntes scilicet exterius, non uident interius. Esa.43. Educ foras populum cæcum, & oculos habentem, surdum & aures ei sunt, &c. [Et audientes, non audiunt, nec intelligunt.] Audiunt uerba quibus excitari deberent ad bonum, tamen non audiunt ideſt, non habent effectum Ezech.2. Si forte audiant, & quiescant. Et capit.33. In canticum oris sui uertunt illos. Et quid est q̃ non uident? quia nõ intelligunt. Psalm. 81. Nescierunt neq; intellexerunt in tenebris ambulant. Consequenter inducitur authoritas Esaiæ p:o phetæ. [Et adimpletur. Auditu audietis, &c.] quod scribitur Esaiæ 6. quia ibi dicitur interrogatiuæ, hic prænuntiatiue, & nolite intelligere, & uidete uisionem, & nolite cognoscere. Et tanguntur tria. Primo iudæorum duritia: secundo causa, tertio illius causæ effectus. Secunda ibi.[Incrassatum est,&c.]Tertia,ibi [Ne aliquando uideant, &c.]Et quia duo dixerat scilicet de auditu, & de uisu, ideo duo dicit [Audietis] auditu scilicet exteriori audietis doctrinam Christi, [& non intelligetis] mysteria. Psalm. 35. Noluit intelligere ut bene ageret. Osee. 4. Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. [Et uidentes uidebitis, & non uidebitis.] Videbitis carnem Christi uisu exteriori, & non considerabitis uirtutem eius. Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absque oculis attrectauimus, &c. Esaiæ, 59. Sequitur ratio. [Et incrassatum est cor populi huius, &cæt.] Quia enim de auditu fecerat mentionem, & intelligere propriæ est mentis, ideo cor populi huius ideſt mens, incrassatum est,ideſt, excæcatum. Quare? quia sicut ad uisionem corporalem, puritas requiritur, sic ad spiritualem. Vnde intellectus dicitur uis superior, quoniam maxime spiritualis. Incrassatur intellectus, quando applicatur grossis, & terrenis, sed quãdo abstrahitur, subtiliatur, sicut fuit in Apostolis,2.ad Corinth. 4. Non contemplantibus nobis quæ uidentur, sed quæ non uidentur. Vnde isti non considerabant nisi terrena. Animalis homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Apost.1. ad Corinthios 2. Deut.32. Incrassatus impinguatus dilatatus,dereliquit deum factorem suum, & recessit a deo salutari suo &c. Item sciendum quòd quando homo audit quæ non placent, non potest de facili intelligere. ergo isti male intelligebant, quia eis non placebant uerba sua. Ideo dicitur. [Et auribus grauiter audierunt] Ioan.6. Durus est hic sermo, & quis potest hunc audire? [Et oculos suos clauserunt &c.]Contingit quòd aliquis habet oculos, & non uidet, quia claudit oculos Vnde ipse sibi facit impedimentum. Alia uero sunt ita occulta,ut nisi multum infigat intuitum nõ possit uidere, sed si res sit in medio sicut paries, non potest homo nõ uidere nisi claudat oculos. Ideo si dominus non fecisset miracula aperta,non esset mirum si non crederent, sed apertissime fecit, ideo ipsi cognoscerent, nisi clauderent oculos. Dan. 13. Declinauerunt oculos suos ut non uiderent cælum, &c. Vnde notandum quòd in illa obduratione causa per se est, homo, deus uero non indurat nisi in non impartiendo gratiam. Deus ergo indurat, quia non dat gratiam, sed homo quia imponit sibi impedimentum luminis, ideo istis imputatur quòd oculos clauserunt. [Ne quando uideant oculis, hic ponitur damnum quod consequuntur. Vnde potest intelligi dupliciter. Ita quòd lyne quando, refe
ratur ad totum sequens, ut sit sensus; ita clauserũt oculos,ne quãdo &c. & hoc modo intelligitur quòd sit ex eorum malicia, quidã enim peccãt ex infirmitate, quidam ex industria siue ex certa malitia, unde isti hoc attendentes clauserunt oculos ne intelligant, unde tacita est eorum malitia.[Ne conuertantur, & sanem eos] scilicet si conuertantur. Hierem. 3. Conuertimini filii reuertentes, &c. Et hæc expositio est Chrysostomi. Et ponuntur tria, ne uideant, ne audiant, ne corde intelligant, & respondent tribus supradictis. Aug. aliter exponit dicens. [Ne quando uideant]cũ modo non uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos, unde dicit August. quod possent hæc uerba habere duplicem sensum, quia aliquando ponitur, ne quando, pro eo quod est ut possit accidere, ut habetur 2. ad Timot. 2. Ne quando det illis deus pœnitentiam ad cognoscendam ueritatem. Aliquando uero ponitur pro eo quod est ne possit contingere, ideſt hoc contingeret nisi argueremus, &c. Et quid est ergo qd dicit incrassatum est? Soluit August. quod aliquando contingit quod homo superbus est, & uidetur ei quòd sit ualde bonus, & permittit dominus cadere in alia peccata, ut sanet eum a superbia sua. Tales sunt præsumptuosi de quibus Rom. 10. Ignorantes dei iustitiam & suam quærentes statuere iustitiæ dei non sunt subiecti. Quia igitur isti superbi erant, ideo permisit ut excæcarẽtur, ut uideant, & audiant, & sanem eos. Et hæc expositio habetur ex litera Marci. 4. Sed litera Ioan. 12. contradicit, quia ibi dicit. Propterea non poterant credere, quia Esa. dicit. Excæcauit oculos eorũ, & induravit cor eorum, ut non uideant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Non ergo sunt excæcati ut crederent sed ut non crederent. Sed secundum Aug. hic est quæstio grauis, quia si excæcati sunt, ut non credant, ergo non debet eis imputari. Soluit August. Possumus dicere quòd hoc quod excæcati sunt ex præcedentibus peccatis meruerunt. Rom. Obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes.n.se esse sapientes stulti facti sunt. Et sequitur post, propter quod deus tradidit eos, &c. Ideo propter peccata induranit. Et aures aggrauauit non indurando, sed non impartiendo propter peccata eorum. Et possumus aliter dicere secũdum Aug. Incrassatum, &c. ut non uideant, & conuertantur. Scitum, sed permanentes crucifigant Christum, & post uidentes miracula conuertantur. Et dicit August, quòd uiderint hæc sententia extorta, si non uidemus ita accidisse de facto. Aliqui enim non reducuntur ad humilitatem nisi in graue peccatum cadant, sic dominus istis fecit. [Vestri autem beati oculi qui uident, & aures uestræ quæ audiunt, &c.] Supra ostendit dominus miseriam iudæorum qui uidentes non uidebant, hic ostendit beatitudinem Apostolorum qui uidebant, & audiebant. Et primo ostendit beatitudinem, secundo signum ostendit, ibi [Amen &c.] Dicit ergo quòd uidentes non uident, sed [uestri oculi sunt beati.] Sed si illud referatur ad oculos exteriores, & aures, ita beatificantur oculi iudæorum sicut Apostolorum. Ideo dicit Hieron. quod oportet intelligere duplices oculos scilicet exteriores, quibus communiter omnes uiderunt, & de his non loquitur, uel interiores quibus Apostoli soli uiderunt. Ad Eph. 1. Det uobis spiritum sapientiæ, & reuelationis in agnitione eius illuminatos oculos cordis. unde similiter, & sunt aures quædam exteriores, quædam interiores, de quibus supra, qui habet aures audiendi audiat, Esa. 50. Dominus mihi aperuit aurem. ego autem non contradico, retrorsum non abii. Beatitudinem tribuit in uidendo, quia hæc beatitudo in uia non consistit nisi participatione beatitudinis æternæ quæ consistit in uisione. In uisione enim dei est gloria hominis. Hierem. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua, & sequitur, sed glorietur qui gloriatur scire, & nosse me. Deinde ponit signum. [Amẽ quippe dico uobis, &c.] Dicit Augustinus. Beatus est qui habet omnia quæ uult. Vnde beati quibus sunt data omnia quæ antiqui uoluerunt, scilicet prophetæ, & iusti. Quilibet enim iustus rex est, unde habetur Prouer. 20. Rex qui sedet in solio, dissipat omne malum. Et hoc est ideo quia [cupierunt uidere quæ uidetis.] Si ergo illi desiderauerunt, & non habuerunt, & nos habetis, ergo iam quandam participationem beatitudinis percipitis. Sed quid est quod dicit [& non uiderunt?] Nonne habetur Io. 8. Abraham desiderauit uidere diem meum, uidit & gauisus est? Item, Esaiæ. 6. Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum. Et idem de passione. Vnde capit. 53. Vidimus eum, & non erat aspectus. Vna solutio est quòd aliqui uiderunt, aliqui non. Sed ut dicit Hieronym. periculosum est hoc dicere. Vel aliter, quòd uiderunt, sed non ita manifeste. Ad Ephe. 3. Quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostolis. Vel aliter, quòd totum referatur ad uisionem, & auditum præsentiæ corporalis, quia uidere in carne desiderabile fuit iustis. Exemplum habetur in Symeone. Luc. 2. Vnde uestri oculi sunt beati qui uident, &c. Et nonne iudæi uiderunt? Dico quòd de ipsis dicitur quòd non uident, quia solum exterius uident. Sed contrarium habetur in Ioan. 20. ibi dicitur. Beati qui non uiderunt, & crediderunt. Dicendum, quòd est beatitudo rei quæ habetur per participationem, & beatitudo spei quæ habetur in merendo. Vnde beati qui non uiderunt beatitudine spei siue meriti, & beati qui uident, beatitudine rei siue participationis, unde de Abraham dicitur Ioan. 8. Exultauit ut uideret diem meum, uidit, & gauisus est. [Vos autem audite parabolam seminantis &c.] Hic ponitur expositio. Et primo concludit quòd ipsi erant digni: secundo exponit. Dicit ergo. Vos audire &c. quia facti estis digni uos audire, & non solum audire, sed per me audire, Prou. 1. Audiens sapiens sapientior erit. [Omnis qui audit uerbum regni &c.] Hic exponit, & qa fecerat mentionem de duplici terra, ideo primo exponit quod dixerat de terra mala: secundo de terra bona, ibi [Qui in terram bonam &c.] Item, in terra mala posuerat tres differentias, qa quædam secus uiã, quędam in petrosa, quędam in spinosa. Et hoc exponit. Et ad huius intellectũ debetis scire, q̃ audire uerbum dei debet habere effectũ unum, ut infigatur in corde: unde. Beatus qui in lege domini meditatur die ac nocte, psal. 1. Alibi 118. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Item, alius effectus est ut perducatur in opus. In quibusdam enim impeditur primus: in quibusdam secundus. De primo primo ponitur, & sciendum quòd littera habet interpositionem, & debet sic intelligi. [Omnis qui audit &c.] Et hic est qui est secus uiam. Et quare non intelligit? Quia uenit malus homo &c. unde [Omnis qui audit uerbum regni] .i. Christi prædicantis regnum cælorum, quia Christus solum regnum dei prædicauit: Moyses enim terrenum regnum prædicauit, unde Petrus, Ioan. 6. Domine ad quem ibimus? uerba uitæ æternæ habes. Aliqui sicut infideles non audiunt, Esa 65. Locutus sum, & non audiuistis &c. Aliqui sunt qui audiunt. Beati qui audiũt uerba dei, Luc. 11. [Sed non intelligit.] Glo. Quia audit nõ ex affectu, unde non recondit in corde, psal. 35. Noluit intelligere ut bene ageret. Et quid erit de isto? Capitur a furibus, quia deest mens a cogitationibus, & ita rapitur, & hoc est quod dicit. [Venit malus]. .i. diabolus, quia malus non natura, sed peruersitate, & rapit. s. occulte, seducendo, & inducendo uanam cogitationem [Et rapit quod seminatum est in corde eius]. s. semẽ [hoc est quod seminatus est secus uiam.] Seminatus, aliquãdo nominat quod seminatur, aliquando agrum qui seminatur. Vnde cum dicit, qđ seminatum est, intelligitur semẽ: cum uero dicitur, qui seminatus est, intelligitur ager. Homo enim dicitur ager, de quo agro habetur, Prouer. 24. Diligenter exerce agrum tuum &c. Et quomodo secus uiam? Quoniam non custoditur, cõtra illud, Prouer. 4. Omni custodia serua cor tuum, quoniam ex ipso uita procedit. Sic homo dicitur seminatus secus uiam, qui totum recipit, sed non custodit. Secundus effectus est produce re in opus, unde Iaco. 1. Estote factores uerbi, & non auditores tantum. Effectus autem iste impeditur per prospera & aduersa. De eo qui impeditur per aduersa dicit. [Qui autem super petrosa seminatus &c.] Primo ergo ponit principium boni: secundo, occasionem mali, ibi [Non habet &c.] tertio malum, ibi [Facta autem &c.] Petra est malum cor, in quod non potest penetrare uerbum, sicut in terra petrosa, & ubi est parũ de terra, sic aliqui non exponunt cor suum penetrabile. Tunc enim dicitur penetrabile, quando nihil præponit uerbo, ita quòd uerbũ habeat ut radicem principalem, unde Ezech 11. Auferam a uobis cor lapideum &c. [Hic uerbum audit, & continuo cum gaudio suscipit illud]. i. delectatur de iustitia, & pronus sit ad bonũ, Ad Gal. 3. Qui tribuit uobis spiritum sanctum, operatur in uobis uirtutes & sic delectatur: sed non potest figi, quia [radicem non habet] quia in lapide seminatur. Radix autem charitas est, Ad Eph. 3. In charitate radicati & fundati &c Sap. 1. [Sed temporalis est] & ad tempus gaudet, Eccle. 6. Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis, hæc est ergo occasio, quia non habet radicem. Et quomodo est quia male figitur. Vnde dicit, [Facta tribulatione & persecutione propter uerbum &c.] ut quando occurrunt aduersantes contra fidem, & tribulationes per interiores, uel exteriores aduersitates propter doctrinam uerbi, uel propter fidem [Continuo scandalizantur] quia a fide resiliunt, psal. 118. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum &c.] Ille qui perseuerat, est amicus. Et dicit, continuo: quia & si charitatem habeant, ex multa tribulatione possent scandalizari. Sed quando continuo ex parua tribulatione quæ auditis, & nõ audierunt. Vos ergo audite parabolam seminãtis. Omnis qui audit uerbum regni, & non intelligit, uenit malus & rapit quod seminatum est in corde eius: hic ẽ qui secus uiam seminatus est. Qui autẽ super petrosa seminatus est, hic est qui uerbum audit, & cõtinuo cum gaudio accipit illud: nõ habet autem in se radicem, sed est temporalis. Facta autem tribulatione & persecutione propter uerbum, continuo scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui uerbum Dei audit, & solicitudo sæculi istius, & fallacia diuitiarum suffocat uerbum, & sine fructu efficitur. Qui uero in terram bonam seminatus est, hic est qui audit uerbum & intelligit, & fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud uero tricesimum.

b ¶ Aliam parabolam proposuit illis dicens. Simile factum est regnũ cælorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. Cum autẽ dormirent homines, uenit inimicitudo huius sæculi &c.] siue fallacia tudo quo ad futura. [Fallacia diuitiarum] quo ad præsentia, unde cum abundant diuitiæ, fallaces sunt. 1. ad Thi. 6. Diuitibus huius sæculi præcipe, non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum. Item, cum desiderantur, fallunt quantum ad satietatem, quia non satiant. Item solicitãt. Ideo dominus Apostolis suis prohibet, Nolite solliciti esse quid manducetis, aut quid bibatis, supra. 6. [Suffocant uerbum] Superius dixit aruit, hic suffocat. Scitis enim quòd candela potest extingui uel propter defectum humoris, & tunc exarsit: aliquando propter superfluitatem, & tunc suffocatur, sic & uita naturalis quæ fundatur in calido & humido, potest deficere propter abundantiam humoris, uel propter defectum. Similiter tribulationes aliquando subtrahunt humores consolationis præsentis, & tũc redditur instabile & aresci. Aliquando accrescunt, & tunc suffocantur, ideo semen est sine fructu, unde dicit. [Et sine fructu efficitur] Ad Rom. 6. Quem ergo fructum habuistis in illis, in quibus nunc erubescitis? Et sequitur. Serui autem facti deo, habetis fructum uestrum in sanctificationẽ, Ad Eph. 5. Fructus enim lucis in omni bonitate & iustitia & ueritate [Qui uero in terram bonam seminatus est &c.] Exposita triplici differentia ad malum, subiungit ad bona, quã distinguit per tres effectus, qua primo [audit] Item plus [& intelligit] Item [fructum affert, & facit aliud qui dem centesimum &c.] Exponatur sicut supra. Sciendum tamen quod Aug. 2. lib. cap. 23. de ciui. dei ponit expositionem quorũdam qui uolebant sic interpretari, quia in die, cum dominus uenier ad iudicium, multi sancti orabunt pro multis, & secundum quod erunt meliores, plures eis dabuntur. Vnde quibusdam dabuntur triginta, quibusdam sexaginta, quibusdam centum. Sed hoc est contra fidem, quia peccata mortalia non dimittentur, quia sine charitate non possunt dimitti, unde mortalia contraria sunt charitati, uenialia non, ideo &c.

b ¶ Supra posuit parabolam, in qua ostendebatur impedimentum euangelicæ doctrinæ ab extrinseco. Hic ponitur alia parabola, in qua ponitur impedimentum de audienda doctrina, quod est ab intrinseco, quia in hac ad nos trahuntur ea, de quibus ingenia solent solicitari. Primo ergo docet de origine boni & mali: secundo de processu: tertio de fine. secundum ibi [Cum autem creuissent &c.] Tertium, ibi [Et in tempore messis &c.] Circa primum notantur duo. Primo, de origine boni; secundo, mali, ibi [Cum autem dormirent &c.] Dicit ergo [Aliam parabolam &c.] Et quibus, eis? Dico non Apostolis tantum, sed etiam turbis. Vnde cum primam in naui exposuisset Apostolis, conuertit se ad turbas [Aliam] non alteram, quia non solum proposuit duas parabolas, sed plures. Alterum uero unum de duobus dicitur. Plures autem posuit, ut pluribus dispositionibus subueniret. Quidam enim afficiuntur in uno, quidam in alio. [Simile factum est &c.] In regno continetur rex, & hi qui reguntur. Et isti sunt homines cælestes, qui facti sunt æquales angelis, psal. 90. Angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus uiis tuis &c. [Homini qui seminauit bonum semen] Tres parabolæ ponuntur consequenter de semine. Prima de semine seminato: secunda de semine inspirato: tertia de semine multiplicato. Secundum intentionem literæ, aliter quàm supra accipitur semen. Semi natur enim semen quod seminatur in homine, & hoc est uer-

bum dei, ſicut habetur Luc. 22. Hic autem accipitur ipſe homo, F in quo ſeminatur. Et hoc patet, quia infra dicit quòd ſemen iſtud ſunt filii regni, vnde nõ eſt alia faciẽda expoſitio ab ea quã dominus fecit. Et dicitur ſemen, quia ſicut ſemen eſt principium propagationis, ſic homines boni fundamentum totius fidei, vnde ex Apoſtolis tota eccleſia pullulauit, vnde Eſa. 1. Niſi dominꝰ reliquiſſet nobis ſemen quaſi ſodoma fuiſſemus. Et iſtud fuit bonum ſemen, de quo Eſa. 6. Semen ſanctum erit id, quod ſteterit in ea. Iſtud ſeminauit Chriſtus, et vbi? [In agro ſuo] ideſt, in mundo. Mundus enim dicitur ager, in quo ſunt boni ac mali, quem dominus per creationem edidit, vnde Ioan. 1. Mundus per ipſum factus eſt. Et in G pſal. 49. Pulchritudo agri mecũ eſt [Cum aũt dormirent &c.] Habito de origine boni, hic agit de origine mali. Et primo ponitur occaſio malitiæ illatæ: ſecundo ordo. Et primo ponitur occaſio duplex. Vna eſt ex parte cuſtodum: ſecunda ex parte ſeminantis. Ex parte cuſtodum dicit [Cum autem dormirent homines &c.] ideſt, præpoſiti humani generis, qui poſiti ſunt ad cuſtodiendum [dormirent] ſcilicet per dormitionem mortis. Sancti ſcilicet Apoſtoli qui nouerunt quòd hæretici in eccleſia miſcuerunt ſe tritico, vnde Paulus. Scio quòd poſt deceſſum meũ &c. Deinde ponitur alia occaſio, vnde dicit [Venit inimicus &c.] ideſt, diabolus, pſal. 73. Superbia eorum qui te oderunt, aſcendit ſemper, eorum qui te oderunt, ideſt dæmonum. Hæc autem inimicitia eſt ſecundum peruerſitatem voluntatis. Sed eſt quæſtio. Eſt ne hoc verum quòd aliqua res odiat deum? Dicendum, quòd amor non eſt niſi rei cognitæ. Dupliciter autem poteſt cognoſci deus, in ſe, vel in ſuis effectibus. In ſe impoſſibile eſt quin ametur. Quicquid enim amatur, amatur ſub ſpecie boni. Cum ergo ſit prima bonitas, odiri non poteſt. Sed in effectibus ſuis non eſt impoſſibile. Dæmones enim inquantum ſunt, eum amant a quo ſunt. Sed aliqui effectus diſplicent eis, quòd ſcilicet contra voluntatem ſuam puniantur, quòd non ad voluntatem ſuam puniant homines, & ſimilia. Sequitur de ordine. [Et ſuperſeminauit zizania.] Singula verba habent magnam ſignificationem. Videamus ergo quid eſt quod ſeminatur, & qualis eſt ordo. Quod ſeminatur eſt zizania, quæ ſimilis eſt tritico, & lolium vocatur. Quid ſignificatur per zizaniam? filii nequam, & omnes qui iniquitatem diligunt, ſpecialiter hæretici. Tria ſunt genera malorum, praui catholici, ſchiſmatici, & hæretici. Mali catholici per paleas ſignificantur, de quibus ſupra 3. capit. Paleas comburet igni. Schiſmatici per ariſtas. Hæretici per zizaniam. Seminantur ergo in agro, ideſt, in hoc mundo. Item, zizania habet ſimilitudinem cum tritico, ſic iſti prætendunt ſpeciem boni, vt habetur. 1. Thimo. 1. Volentes eſſe legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Et nota quòd dicitur, ſupra, ſeminauit, & hic non, quia prius fuerunt catholici quàm hæretici. Diabolus enim videns eccleſiam dilatari, inuidit & ſeminauit corruptiuum, & mouit corda hæreticorum vt magis noceret, vnde ex nobis erant, ſecũdum quod habetur in prima canonica Ioannis, capit. 2. Sed ex nobis non erant, quia ſi ex nobis fuiſſent, permanſiſſent vtique nobiſcum. Item dicit, in medio tritici. Non curat diabolus quòd aliqui ſint hæretici inter gentiles, quia omnes poſſidet, ſed in medio tritici & fidelis populi. Et hoc eſt quod dicitur Iob. 4. Et in angelis ſuis reperit prauitatem. Et Auguſti. dicit, quòd nulla ſocietas eſt ita bona, quin aliquis ſit prauus. Vnde in ſocietate Apoſtolorum vnus fuit malus, ſcilicet Iudas. Item, dicit. [Et abiit.] vbi ſignatur malitia dæmonis. [Abiit] ideſt, occultum ſe reddidit. Quando enim inſtigat, non ſemper cooperatur. Si enim ad votum omnia ſuccederent, de facili poſſet diſcerni. Ideo aliquando malitiæ k ſuæ cedit, pſal. 9. Inſidiatur in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua &c. Conſequenter agitur de proceſſu boni & mali. [Cum autem creuiſſet herba] Et vt intelligatis, tria conſiderantur. Primo ponitur manifeſtatio bonorum a malis: ſecundo zelus bonorum contra malos: tertio tolerantia. Dicit ergo [Cum creuiſſet herba, & fructum feciſſet, tunc apparuerunt & zizania &c.] A principio enim quando ſeminatur, non apparet, ſed cum creſcit herba. Et hoc poteſt ad vtrumque referri & ad triticum, & ad zizaniam. Auguſt. exponit de tritico, quia cum homo paruus eſt, non poteſt diſcernere. Sed quando creſcit, & facit fructum, & fit ſpiritualis, tunc cognoſcit. 1. ad Corinth. 2. Spiritualis diſcernit omnia. Chryſoſtomus exponit de zizania, quia primo non apparet, quia hæretici primo abſcondunt ſcientiam, quia primo aliqua bona dicunt & prædicant laicis, & poſt inſerunt aliqua mala de clericis quæ libenter audiunt, & ſic auertunt populum a dilectione clericorum, & ſic per conſequens eccleſiæ. Sed poſt cum ſuſcipiunt doctrinã, manifeſtant malitiam. Primo enim non dicunt niſi leuia, ſed poſt ſe manifeſtant & doctrinam ſuam, quę intelligitur per vinum, de quo vino dicitur, Ptouerbiorum 23. Ingreditur blande, retro autem mordebit vt coluber &c. [Accedentes autem ſerui patriſfamilias &c.] Hic ponitur de zelo bonorum contra malos. Et primo inquirunt de origine mali: ſecundo mouentur zelo ad extirpationem malorum, ibi [Serui autem &c.] dicit [Accedentes autem &c.] Primo videndum qui ſint iſti ſerui. Infra dicit de meſſoribus: ſed iſti non ſerui, ſed angeli. Iſti ſunt homines boni. Et hoc non eſt inconueniens, cum dominus dicatur & oſtium, & oſtiarius. Accedentes autem ſerui per fidem, pſalm. 33. Accedite ad eum, & illuminamini [dixerunt, domine nonne bonum ſemen ſeminaſti in agro tuo &c.] Nonne Apoſtoli bonam doctrinam ſeminauerunt? ita vtique. Vidit dominus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, Gen. 1. [Vnde ergo &c.] Quæſtio ſimilis habetur Hiere. 2. Ego plantaui vineam electam, quo modo conuerſa es mihi in prauum vinea alieni? Reſpondet dominus [& ait illis. Inimicus homo hoc fecit.] Et notate quòd hoc non ex prima origine, ſed de hoc quod in hominibus eſt a diabolo, Sapient. 2. Inuidia diaboli intrauit mors in orbem terrarum. Homo dicitur diabolus per detectum a deitate, pſal. 9. Exurge domine, non confortetur homo &c. Hic homo dicitur H inimicus propter conſummatam malitiam, Gen. 3. Inimicitias ponam inter te & ipſum. [Serui autem dixerunt.] Hic dicitur quòd ſerui mouentur zelo ad extirpationem malorum. [Vis imus, & colligimus ea?] dicuntur hic de ipſis duo laudabilia, quia mouentur ad deſtruendum malum, 1. ad Corinth. 5. Auferte malum ex vobiſipſis. Item aliud laudabile, quia hoc facere nolunt proprio motu, ſed iuſſu domini. Vnde Tob. 4 Omni tempore benedic deum, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant [Et ait illis] Nota, hoc eſt tertium, ſcilicet de ſuſtinentia malorum, de hoc Eccleſiaſt. 8. Etenim quia cito non profertur contra malos ſententia, filii hominum abſque timore perpetrant mala. Et primo oſtendit propoſitum: ſecundo rationem aſſignat: tertio ponit terminum ſuſtinentiæ, quia I ſemper non ſuſtinebit. Dicit ergo. [Non] ideſt, non volo quòd colligatis adhuc, ſecundæ Pet. vltimo. Non tardat dominus promiſſionem ſuam, ſed patienter expectat [Ne forte] Hic ponit rationem. Et prima fronte notare deberis, quòd bonum eſt magnum, & victorioſum ſupra malum, quia bonum poteſt eſſe ſine malo, malum autem non ſine bono: ideo ſuſtinet dominus multa mala vt veniant, vel etiam ne pereant multa bona. Ideo dicit. [Ne forte colligentes zizania] ideſt, malos, vel hæreticos &c. [eradicetis ſimul & triticum] Quatuor de cauſis contingit quare mali non debeant eradicari propter bonos. Vna cauſa, eſt quia per malos exercitantur boni, 1. Corinth. 11. Oportet hæreſes eſſe, vt qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis, Prouer. 11. Qui ſtultus eſt ſeruiet ſapienti. Si non fuiſſent hæretici, non claruiſſet ſcientia ſanctorum, Auguſtini, & aliorum. Vnde qui vellet malos eradicare, eradicaret & multa bona. Item contingit quòd qui modo malus eſt, poſtea bonus fit, vt Paulus. Vnde ſi occiſus fuiſſet Paulus, careremus doctrina tanti magiſtri, quod abſit. Ideo ſi vis eradicare, eradicabis ſimul & triticum, ſcilicet eum qui erit triticum, pſalm. 67. Dixit dominus, ex Baſan conuertam &c. Tertia ratio, quia aliqui videntur mali, & non ſunt, ideo ſi velles euellere malos, ſtatim multos bonos extirpares. Et hoc apparet, quia noluit deus quod colligerentur, donec ad perfectam maturitatem peruenirent, vnde 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare. Quarta ratio eſt, quia aliquis quandoque eſt magnæ poteſtatis, ideo ſi excludatur, trahit multos ſecum, & ſic cum illo malo multi pereunt. Ideo congregatio non excommunicatur, nec princeps populi, ne cum vno multi cadant. De tali intelligitur quod dicitur in Apocalypſi 12. Quòd draco traxit tertiam partem ſtellarum ſecum &c. Et Gene. 18. Abſit a te vt hanc rem facias, & occidas iuſtum cum impio. Sed nunquid ſemper parcetur eis? Non, ſed vſque ad tempus, Vnde dicit. [Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem &c.] Similis ſententia habetur

trisfamilias dixerunt ei. Domine, nonne bonum ſemen ſeminaſti in agro tuo. Vnde ergo habet zizania? Et ait illis. Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei.

cus eius, & ſuperſeminauit zizania in medio tritici, & abiit. Cum autem creuiſſet herba, & fructum feciſſet, tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem ſerui pa-

Apocalyp. vltimo. Qui nocet, noceat adhuc, & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. [Sinite &c.] Contra iſtam ſententiam obiicitur, quia dicitur Eſaiæ 1. Auferte malum cogitationum veſtrarum &c. Item, 1. Corinth. 5. Expurgate vetus fermentum ut ſitis noua conſperſio ſicut eſtis azimi &c. Quid ergo dicit ſinite &c. Chryſoſtomꝰ dicit, quòd loquitur de occaſione. Vnde hæretici non ſunt occidẽdi, quia inde multa mala ſequerentur. Auguſtinus in epiſtola quadam dicit, quòd fuit ſibi viſum aliquando quod non deberent occidi, ſed poſt experimento didicit quod multi conuertuntur per violentiam. Dominus enim quoſdam violenter trahit, ſicut traxit Paulum. Vnde iſte coacte conuerſus plus profecit quàm omnes alii qui voluntarie crediderunt. Et hanc opinionem tractauit Auguſtinus. Vnde ſecundum ſententiam Chryſoſtomi ſi non poſſet ſine periculo, non debet fieri, ſed vbi maius periculum timetur. Et hoc patet inducendo in omnibus, quia & ſi mali ſunt, profunt ad exercitationem. Quia tamen magis timendum eſt ne euangelica doctrina per eos in aliis pereat, ideo &c. Item, aliqui qui modo ſunt mali, fiunt poſt boni. Verum eſt quòd ſtatim non debent occidi, ſed ſicut habetur ad Titum 3. Hæreticum poſt primam & ſecundam monitionem deuita. Ad aliud quod tertio opponitur, quia ſcilicet multi, videntur mali qui ſunt boni, uerum eſt ſi fieret in diſcrete ſicut habetur 1. ad Tim. 4. Item, quod dictum eſt, q̃ princeps populi excommunicari non debet, ſi videas quod maius ſit ſcandalum ſi excommunicetur quàm in eo quod delinquit non debet excommunicari, ſed ſi aliquid egiſſet quod eſſet ad periculum fidei, ſine dubio excõmunicari debet, quodcumque inde accidat damnum. [Et in tẽpore meſſis dicam meſſoribus &c.] Supra dominus expoſuit parabolice originem boni & mali, & proceſſum vtriuſque, hic agitur de ſimilitudine utriuſque. Et primo, ponitur tempus finis: ſecundo, ponuntur miniſtri: tertio, modus & ordo quorum unumquodque ordinatur ad finem. Tempus tangitur, cum dicitur. In tempore Meſſis &c. Tempus Meſſis eſt tempus collectionis fructus qui expectatur ex ſeminibus. Duplex eſt autem collectio, una in eccleſia præſenti, alia in cęleſti. Et ideo duplex eſt meſſis, quędam congregationis fructuum in præſenti. De hac Ioan. 4. Leuate oculos veſtros & uidete regiones, quoniam albæ ſunt iam ad meſſem. Item, tempus meſſi in triumphanti eccleſia, unde infra eodem dicitur q̃ meſſis eſt conſummatio ſæculi, ergo uſque ad illud tempus differtur. Qui ſunt miniſtri meſſores? [Vnde dicam meſſoribus] Meſſors primæ meſſis fuerunt Apoſtoli. Ipſi enim collegerunt & conuerterunt totum mundum, de quibus Ioan. 4. Miſi vos metere quod non ſeminaſtis. In ſecunda meſſe, meſſores erãt angeli, Apocalyp. 14. dictum eſt, cuidam angelo. Mitte falcem tuam & mete: quia uenit hora ut metatur quoniam aruit meſſis terræ &c. Quæ enim mediante deo fiunt, credendum quod fiant miniſterio angelorum. Vnde dicitur de angelis, pſal. 102. Miniſtri eius qui facitis uoluntatem eius. Sed uideamus ordinem & quo modo aſſequantur finem & quem finem. Et primo, de malis: ſecundo, de bonis. De malis ſciendum, quòd primo colliguntur: ſecundo, alligantur: tertio, comburuntur. In primo eſt ſeparatio malorum a bonis. Quàmdiu durat tẽpus iſtud, mali cum bonis ſunt, zizania cum tritico, lilium inter ſpinas, ut habetur in Cantica 2. infra. Matth 25. Cum uenerit filius ho minis, ſeparabit bonos a malis, hędos ab agnis. Vnde dicit. [Colligite primum zizania &c.] Modo quaſi indiſcrete accidunt bona & mala, bonis & malis. Et hoc eſt quod dicitur Eccl. 9. Quòd hoc peſſimum eſt inter omnia quæ ſub cælo ſiunt, quia eadem cunctis euenium, ſed tunc bona redduntur bonis, & mala malis. Ne ergo inuoluantur, oportet quod ſeparentur. & alligentur. Vnde [& alligate ea.] In alligatione perpetuitas pœnæ ſignatur, pſal. 149. Ad alligandos reges eorum in compedibus &c. infra 22. Ligatis manibus & pedibus proiicite eum in tenebras exteriores, quod ſignat impœnitentiam & irreuocationem æternæ damnationis. [In faſciculos] Omnes erunt ſeparati a uiſione dei, pœna damni erit æqualis omnibus, ideo ponentur in faſciculos, ſicut habetur Leuit. 13. vbi docetur diſcernere inter ſanguinem & ſanguinem, inter lepram & leprã, & Iſa. 27. In menſura contra menſuram. Et ad quid? [Ad comburendum.] ideſt, igni æterno tradentur. De iſto dicitur Lucæ. 16. Quia crucior in hac flamma. Deinde cum dicitur [Triticum autem &c.] Ponitur finis bonorum. Et econtrario tria

A ponuntur, ſcilicet puritas, & vnitas, & tranquillitas. Puritas, cùm dicitur [triticum] Sed notate quòd zizania fuit colligata, ideo non fuit excuſſa, triticum vero fuit excuſſum. Et hoc ſignificat quòd mali cum ſuis inquinamentis in infernum mittẽtur, ſed boni penitus erunt purgati, Eſa. 25. Via ſancta uocabitur, non tranſibit per eam pollutus. Item, eſt inter eos unitas. Vnde [Congregate] Inter malos ſemp ſunt iurgia, ideo non habẽt unitatem, ſed boni cõgregant, pſal. 49. Cõgregate illi ſanctos eius, qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia &c. & infra 24. Vbi corpus ibi congregabuntur & aquilæ. Item, erit intes eos tranquillitas. Vnde dicit [In horreum meum.] Horreum ſit ad conſernationem meſſis, ſic illa patria erit horreum ſanctorũ ubi erunt cum laude & lętitia ſempiterna, ut habetur Eſa. 35.

comburendum, triticum autẽ congregate in horreum meum.

b ¶ Aliam parabolam propoſuit eis dicens. Simile eſt regnum cælorum grano ſynapis, quod accipiẽs homo ſeminauit in agro ſuo, quod minimũ quidem eſt omnibus ſe-

b ¶ Per duas oſtendit impedimentum euangelicæ doctrinæ. Sed quia poſſet aliquis dicere, ſi ita eſt, quòd ita impeditur, quòd quædam ſecus viam, quædam ſuper petram &cæt. & ita videtur, quòd non poſſet proficere, ideo ſubdit de proſectu parabolice, quòd ſcilicet profecerit propter duo. Primo, propter prauitatem apparentem: ſecundo, propter occultationem. Ideo duas parabolas ponit. ſecundo ibi [Aliam parabolam &cæt.] tertio, confirmat modum per auctoritatem prophetæ, ibi [Hæc omnia locutus &c.] Circa primum, primo agit de ſeminatione: ſecundo, de paruitate ſeminis: tertio, de magnitudine fructus, ſecundum ibi [Quod minimum &c.] tertium ibi [Quod cum creuerit &c.] Dicit ergo [Simile eſt C regnum cælorum grano ſynapis &c.] In regno eſt rex, princeps, ſubdit, & etiam incarcerati. Item, diuitiæ &c. Ideo ad hæc omnia poſſumus aſſimilare regnum. Quod ergo dicit quòd ſimile &c. poteſt exponi ſicut dicit Hieronymus, quòd per granum ſynapis, doctrina euangelica intelligitur. Et quare? quia granum iſtud feruidum eſt. Item, venena repellit. Et hoc ſignificatur quia doctrina euangelica per fidem facit ferueſcere, infra 17. Si habueritis fidem ſicut granum ſynapis dicetis monti huic tranſi hinc & tranſibit, & nihil impoſſibile erit uobis &cęt. Item, excludit errores, unde utilis eſt ad arguendum, ut habetur 2. ad Thimoth. 3. [Quod accipiens homo ſeminauit] Homo iſtæ eſt Chriſtus, qui ſeminauit iſtud ſemen. Vel hoc quilibet homo qui doctrinam euangelicam ſeminat [in agro ſuo] ideſt in corde ſuo quando ei præbet aſſenſum. Chriſtus ſeminauit, quia fidem dedit in qua ſalui ſuD mus, Ephe. 2. Quoniam enim ſaluati eſtis per fidem, & non ex uobis, dei enim donum eſt. Item, quilibet qui obedit ſeminat in agro, ideſt in corde, Prouerb. 24. Diligenter exerce agrum tuum. In iſto agro ſunt diuerſa ſemina, quæ ſunt diuerſa dogmata. Dogmata Hieronymi & Auguſtini magna uidentur, & confirmantur magnis argumentis. Similiter doctrina legis. Sed doctrina legis euangelicæ modica apparuit, quia prædicabat deum paſſum crucifixum, & huiuſmodi. Et quis poſſet hoc credere, 1. ad Corin. 1. Verbum crucis, & ideo dicit [Quod minimum quidem eſt omnibus ſeminibus] Vnde primo minima apparuit: pereuntibus quidem ſtultitia eſt, his autem qui ſalui ſiunt, ideſt nobis uirtus dei eſt. Sequitur magnitudo. Et primo, ponitur magnitudo: ſecundo, confirmatur, ibi [Cum autem creuerit] ideſt, pullulauerit [maius eſt omnibus oleribus] quia doctrina euangelica magis fructificauit, quàm doctrina legis, quia doctrina legis non fructificauit niſi inter Iudæos. Vnde dicebatur, pſal. 147. Non fecit taliter omni nationi &cæt. Non enim fuit aliquis Philoſophus, qui aliquam patriam potuerit totam conuertere ad ſuam doctrinam. Si enim aliquis Philoſophus ſicut Plato dixiſſet, quòd talis & talis ueniet, non crederetur ei: pſal. 118. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non ut lex tua. Maior eſt ergo in ſoliditate, in generalitate, & in utilitate. In ſoliditate [& fit arbor] quia aliæ doctrinę ſunt olera mollia, nihil firmum habentia, quia rationi humanæ ſubiectã. Sapientiæ 9. Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ, ſed hæc eſt arbor firma, pſalm. 118. In æternum domine, permanet uerbum tuum. Lucæ 21. Cęlum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt &cęt. Ideo ſicut hæc arbor ſe habet ad aliàs arbores, ita hæc doctrina ad alias [ita ut uolucres cęli ueniant & habitent in ramis eius] Item, præeſt in generalitate doctrinas, quia hæc ſcientia multos ramos habet, & exhibet homini quæ ſunt ne-

ceſſaria ad uitam. Vnde ſi ſunt coniugati, habent per iſtam qualiter ſe regere debent, ſic clerici quomodo uiuant, & ſic de aliis: ideo diuerſa dogmata ſunt diuerſi rami. Item, præſt utilitate, quia uolucres habitant &c. ideſt, omnes qui habent animũ in cælis, Ad Philip. 3. Noſtra conuerſatio eſt in cælis. Iſti ueniũt & meditãtur, & quieſcunt. Qui enim habitant in terra, non ſunt uolucres, 2. ad Cor. 4. Non contemplantibus nobis quæ uidẽtur, ſed quæ non uidentur. Quæ enim videtur temporalia ſunt, quæ autem nõ vident æterna ſunt. Chryſoſto. exponit de Apoſtolis, quos comparauit grano ſinapis, quia ecinit ſpiritui feruẽtes, & iſtud ſeminauit homo, ideſt, Chriſtus in agro, ideſt, in eccleſia, ex quo tota fructificatio accidit eccleſiæ, & fuerunt modici & abiecti. Nulla enim ſcientia diuulgata eſt per tam delectos homines, vnde Apoſt. 1. Corin. 1. Non multi ſapientes, ſiue potentes non multi nobiles, ſed quæ ſtulta ſunt mundi elegit deus ut confundat ſapiẽtes &c. Sed cum creuerit, maius eſt effectum omnibus, quia Apoſtoli maiorẽ fecerunt fructũ, Alexãder conuertit unam partem mundi ad ſe, Roma ſimiliter: ſed nunquam tantum ſicut iſti qui tantũ fecerunt, ut uolucres cæli, ideſt boni, requieſcant in ramis, ideſt, in doctrinis eorum, Zach. 8. Apprehendent fimbriam uiri Iudæi dicentes. Ibimus obſiſcum. Audiumus enim quoniam deus nobiſcum eſt. Hilarius exponit de Chriſto quòd fuit granum ſinapis propter feruorem, quia plenus ſpiritu ſancto, quod ſeminauit poſtea in morte. In agro, ideſt, in populo. quod minimum fuit propter contemptum infidelium, Eſa. 53. Vidimus eum, & non erat ei aſpectus, & deſiderauimus eum deſpectum & nouiſſimum uirorum, virum dolorum, & ſcientem infirmitatem. Et maius eſt omnibus oleribus, ideſt omnibus perfectis. Non adæquabitur &c. Et comparatur perfecti oleribus, quia olus datur infirmis. Qui infirmus eſt, olera manducet. Sed doctrina Chriſti perfectis datur. Et ſic fit arbor. Et hoc ſignificatur per arborem, de qua habetur Dan. 4. [Aliam parabolam locutus eſt eis.] Hic ponitur parabola de profectu, et oſtenditur mirabilis, quia de ſemine occulto, unde dicit. [Simile eſt regnum cælorũ fermento, quod acceptum &c. Notate quòd non eſt inconueniens idem aliquando in bonum, aliquando in malum interpretari, ſicut petra aliquando interpretatur Chriſtus, aliquando contrarium, ut duritia, Ezech. 36. Auferam a uobis cor lapideum de carne veſtra. Ita fermentum aliquando interpretatur in malo, inquantum habet corruptionem, 1. ad Corin. 5. Expurgate uetus fermentum &c. Item, non in fermento ueteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ &c. ibidem. Sed ſecundum quod habet feruorem & uirtutem dilatandi, ſic ponat in bonum. Quid ergo ſignificatur per illud? Significantur quatuor, Chryſoſt. dicit, quod iſtud fermẽtum ſunt Apoſtoli [multer] diuina ſapientia [Abſcondit] eos [in farinæ ſatis tribus] ideſt, in tribulationibus oppreſſit. Sed primo accepit, vnde Ioan. 6. & 15. Ego vos elegi de mundo ut eatis. Quos miſit inter fideles, poſuit in farinæ ſatis tribus. Satus eſt menſura, & valet modium & dimidium, ideſt, in tribus menſuris farinæ. Et quare in tribus? Ponitur finitum pro infinito, quia inter multas gentes. Vel propter tres partes mundi, quia ad omnes miſſi, uel propter gentes, quæ a tribus filiis Noe orti ſunt. [Donec fermentatum eſt totum] ideſt donec omnes conuertẽtur ad deum, pſal. 18. In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum &c. Vel aliter ſecundũ Auguſtinũ, per fermentum feruor charitatis ſignificatur, quia ſicut fermentum dilatat, ſic charitas, pſal. 118. Via mãdatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum. Mulier facio, uel anima, abſcondit in tribus, ideſt, in toto corde, in tota anima, in totis tribus. Vel per tria ſata, tres ſtatus, ſcilicet prælatorum, contemplatiuorum, & actiuorum, qui per Noe, Iob, & Daniel intelliguntur. Vel poſſunt referri ad fructum centeſimum, ſexageſimum, & triceſimum. Hieronymus exponit de doctrina euangelica, quam mulier, ideſt ſapientia abſcondit in tribus ſatis quæ ſunt, ſpiritus & anima, uel rationalis, uel concupiſcibilis, & rationalis. Vel aliter per mulierem intelligitur fides. Per tria ſata, tres perſonæ in diuinis. Hilarius exponit de Chriſto, qui eſt fermentum quod per prouidentiam patris in mundo abſconſum eſt in lege triplici, lege naturæ, lege moſayca, & lege euangelica. [Hæc omnia loquutus eſt Ieſus in parabolis &c.] Poſtis diuerſis parabolis ad turbas, hic confirmat, uel approbat per auctoritatem propheteæ. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur conſuetudo Chriſti circa parabolicam lectionem: ſecundo, adhibet auctoritas: tertio, ponitur præcedentium expoſitio. ſecunda ibi [Vt adimpleretur &c.] tertia ibi [Tunc dimiſſis &c.] Dicit ergo [Hæc omnia &c.] Quare ergo turbis loquereturin parabolis. ratio eſt duplex, quia in turba permiſti erãt aliqui fideles, & aliqui infideles: item, aliqui benigni, & aliqui maligni. Propter malignos & infideles loquebatur ſic vt non intelligerent, ut ſupra dictum eſt, vt uidentes non videant. Propter fideles, ut melius capiant, melius retineant. Et hoc habetur Marci, 4. Paulus 1. ad Corin. 3. Non potui uobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Et ſine parabolis non loquebatur eis &c.] Hoc uidetur falſum, quia in ſermone domini in monte, & in multis aliis nõ loquebatur in parabolis. Chryſoſtomus ſic ſoluit quòd verum eſt de iſta tota locutione, quia iſtam totam prædicationem ad turbas parabolice loquutus eſt. Auguſtinus ſic, quòd ideo non ſine parabolis, quia aliquam locutionem non eſt loquutus ad turbas, quin permiſceuerit aliquam parabolam. Vnde in ſermone domini in monte permiſceuit, ubi dixit. Neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Et dicit, quòd ſi aliquando inueniatur ſine parabola, dicendum quòd euangeliſtæ non ſecundum ordinem narrauerunt, vnde & ſi non ſit ſcripta parabola intelligi debet, quòd propter hoc quod ibi dicit, quòd ſine parabolis non loquebatur eis, & niſi commiſceret parabolas [ut adimpleretur quod dictum eſt per prophetam dicentem, pſal. 77. [Aperiam in parabolis os meum.] Dupliciter locutus eſt dominus humano generi. Primo, in prophetis: ſecundo, in ſeipſo, Eſa. 52. Ecce ego qui loquebar, ecce adſum. Vtrobique parabolice locutus eſt, in prophetis multipliciter, & perfectum ſimiliter. Quod. n. factũ eſt in prophetis, ſignũ fuit quod faciendum erat per Chriſtum, unde dicitur. Ego dominus qui aperui os prophetarum in parabolis, aperiam in meipſo. [Eructabo abſcondita a conſtitutione mundi.] In aperitione oris eſt manifeſtatio ſecretorum ut ſupra, Eructatio ex intimis eſt: tunc eructat, quando de profundo ſapientiæ emittit, pſal. 44. Eructauit cor meum uerbum bonum. Sapientia domini abſcondita eſt, Iob. 28. Abſcondita eſt ab oculis omnium uiuentium, Ioan. 1. Deum nemo vidit unquam: unigenitus filius, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit &c. Eructauit abſcondita, & quæ fuerunt occulta a mundi conſtitutione. Ad Ephe. 3. Quod aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicuti nunc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis eius & prophetis in ſpiritu. Vel aliter. Eructabo ea quæ ſunt a conſtitutione mundi, quæ ſunt abſcondita. Et quare? quia ipſe eſt a conſtitutione mundi, & ipſe nobis reuelauit ſeipſum per ea quæ fecit, Rom. 1. Inuiſibilia dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur &cæt. [Tunc dimiſſis turbis venit in domum.] Hic exponitur una de præmiſſis parabolis, & primo deſcribitur locus: ſecundo, diſcipulorum interrogatio: tertio, expoſitio. Dicit ergo [Tunc &c.] In quo datur nobis exemplum, ſi uelimus ſecreta inueſtigare, debemus in ſecretum intrare, Sapien. 8. Intrans in domũ meam, conquieſcam cum illa, Eccleſ. 32. Præcurre in domum tuam, & illic aduocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis & uerbo ſuperbo &c. Et acceſſerunt ad eum diſcipuli eius dicentes. [Ediſſere nobis parabolã zizaniorum agri &c. quia de iſta magis dubitabant. Aliquando præ reuerentia accedere non audebant, ut habetur, Ioan. 4. Quod nemo dixit eſt quare cum muliere loquebatur &c. Sed hic ſpecialem audaciam acceperunt quia audierant. Vobis datum eſt &c. Sic ſi aliquid myſticum uelimus acquirere, debemus ad eum accedere. Accedite ad eum, & illuminamini, pſal. 33. [Qui reſpondens ait.] Hic ponit expoſitio parabolæ zizaniæ. Et primo quo ad primã ſeminationẽ: ſecũdo, quo ad ſuperſeminationẽ tertio, quo ad utrũque. Et primo, exponit quid ſit ſeminator, quid ager, quid ſemen. [Qui ſeminat bonum ſemen eſt filius hominis.] Nominat ſe filium hominis, tum propter humiliratem, tum ut repellat hæreticos futuros: quidam enim deum eſſe negauerunt, quidam uero hominem. Vnde dicit ſe filium hominis, quod ad hominem pertinet, & ſeminare ſpirituale, ad deum pertinet, pſal. 4. Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui domine &c. [Ager eſt mundus] quem ipſe creauit. Vnde ſupra dixit, in agro ſuo, Ioan. 1. In ꝓpria uenit &c.

Item ibidem mundus per ipſum factꝰ eſt. [Bonũ uero ſemen hi ſunt filii regni] ex quo alii propagati ſunt qui fuerunt boni filii. Quòd ſi filii, & hæredes, Ad Rom. 8. Deinde exponit qđ ad [uperſeminationem pertinet, et dicit quid ût ſemen: zizania autẽ filii ſunt nequam, Eſaias 1. Væ populo grauiniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis &c. Deinde quis ſeminator, dicens [Inimicus autem qui ſeminauit ea eſt diabolus] qui induxit peccatum, Sapien. 2. Inuidia diaboli intrauit mors in orbem terrarum. Conſequenter agitur de diſtinctione, et tria facit. Primo, ponitur tempus: ſecundo, miniſtri: tertio, diſtinctio. tempus ponit [Meſſis uero, conſummatio ſæculi eſt] ſicut eſt dictum collectio prima facta per Apoſtolos, de qua Ioan. 4. Leuate oculos ueſtros &c. Alia uero in qua erit fructus collectio, de qua ad Gal. vltimo. Quæ ſeminauerit homo, hæc & meter. [Meſſores uero, angeli ſunt.] Sicut enim in præſenti eccleſia miniſtri boni ſunt homines, ſic tunc erunt angeli. Conſequenter ponit finem utriuſque, ibi [Sicut ergo colliguntur zizania &c.] Et primo quo ad malos: ſecundo quo ad bonos: tertio, excitat ad ſpiritualem ſenſum. Dicit ergo [ſicut zizania colliguntur, & igni comburuntur, ſic erit in conſummatione &c.] Mittet filius hominis angelos ſuos. Hæc verba oſtendunt eum eſſe hominem & deum [Et colligent de regno eius omnia ſcandala] retorquet ad peccata quæ fiunt in proximum. Quod autem ſequitur [Et eos qui faciunt iniquitatem] refert ad alia peccata. Quòd autem dicitur, regnum, intelligitur præſens eccleſia, quia in triumphanti non ſunt ſcandala, & homo ſciet per tribulationem prædeterminate finale iudicium. Auguſt. dicit ꝙ non legimus quòd mali ſunt ad remunerandum bonos, ſed boni inueniuntur aliquando punire malos. Quod ergo dicit, omnia, intelligendum eſt in præſenti eccleſia immittendo tribulationes, per quas etiam boni & mali puniẽtur. Chryſoſt. exponit per regnum cæleſtem patriam. Et ꝙ dicitur omnia ſcandala, non intelligitur quòd ibi ſint, ſed quòd non ſint, unde colligent, & ſeparabunt malos a bonis ne ſint cum eis [& mittent eos] in caminum ignis. Pœna damni eſt carentia diuinæ viſionis, ſed tangitur pœna ſenſus, cum dicitur [& mittent eos in caminum ignis.] Apocal. penul. Non intrabit in eo aliquod coinquinatum [Et mittet eos] ideſt, filius hominis poteſtate iudicatoria. [In caminum ignis.] Vnde dicetur, infra 25. Ite maledicti in ignem æternum. [Ibi erit fletus & ſtridor dentium.] Hoc expoſitum eſt, tamen poteſt ex hoc haberi quòd damnati, & in anima, & corpore punientur, unde ſupra 10. Eum timete qũi poteſt animam & corpus mittere in gehennam &c. Fletus enim pertinet ad oculos, ſtridor ad dentes, oculi autem & dentes ſunt membra corporalia, in quo ſignificatur ueritas reſurrectionis.

Item, per fletum qui ex fumo cito generatur, ſignificatur pœna ignis, per ſtridorem dentium frigus, ad nimium calorem tranſeat, ab aquis nimium, Iob 24. uel aliter, ꝙ fletus ex triſtitia, ſtridor ex ira, unde Act. 7. dicitur, ꝙ ſtridebant dentibus in eũ. Eſa. penultimo. Serui mei gaudebunt præ exultatione cordis, & nos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione cordis ululabitis, Luc. 6. Væ uobis qui ridetis, quia plorabitis. Item, in ſtridore ſignatur impatientia & rixa, Apocalyp. 16. Qui manducauerunt linguas ſuas propter impatientiam ſuſtinendi. [Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorũ.] Hic exponit quo ad bonos, et in eis erit duplex fulgor, ſcilicet in anima, per quẽ deum uidebunt, pſal. 35. In lumine tuo uidebimus lumen, ſcilicet increatum, Eſa. 5. Et implebit ſplendoribus animam tuam. Et deriuabitur ad corpus. Ad Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuę &c. Sapien. 3. Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintilę in arũdineto diſcurrẽt &c. Quod dicit ſicut ſol, non eſt intelligendum abſolute per omnimodam æqualitatem, maiorem enim habebunt ſplendorem, ſed quia in iſtis ſenſibilibus quod magis ſplendet eſt ſol. Conuenit autẽ cum ſole, quia ſicut ſol nõ mutatur, ſic nec iuſtus, Eccl. 27. Homo ſanctus in ſapientia manet ſicut ſol, ſtultus autem ut luna mutatur. Deinde excitat ad ſpiritualem ſenſum. [Qui habet aures &c.] ſcilicet interiores, audiat, ſcilicet intelligẽdo, Eſa. 50. Dominus aperuit mihi aurem &c.

b ¶ Supra dominus parabolice oſtendit doctrinę euangelicæ & impedimentũ, & profectum. Nũc autem oſtendit eius dignitatem per quaſdã parabolas, quas diſcipulis expoſuit. Dignitas oſtẽditur quantum ad tria. quantum ad copioſitatem, quãtum ad eius communitatẽ, ſecunda ibi [Iterum ſimile &c.] tertia, ibi [Iterum &c.] Dico ergo, quòd copia doctrinæ euãgelicæ eſt in ſimilitudine theſauri, quia ſicut theſaurus eſt copia diuitiarum, ſic in doctrina euangelica, Eſa. 33. Diuitię ſalutis ſapiẽtia, & ſcientia, timor domini ipſe theſaurus eius &c. Circa iſtud ſic procedit. Primo, ponitur theſaurus abſconditus: ſecundo, inuentio: tertio, acquiſitio &c. ſecunda ibi. [Quem qui inuenerit &c.] tertia, ibi. [Et præ gaudio &c.] Iſte theſaurus multipliciter poteſt exponi. Secundum Chryſoſt. eſt euãgelica doctrina, de qua 2. ad Corin. 4. Habemus hunc theſaurum in uaſis fictilibus, qui abſconditus eſt in agro huius mundi, ſcilicet ab oculis immundorum ſup. 11. Abſconditi hæc a ſapientibus & prudentibus. Secundũ Gregorium dicitur cæleſte deſiderium, Eſa. 33. Timor domini ipſe eſt theſaurus eius. Ille eſt abſconditus in agro diſciplinæ ſpiritualis, quia exterius uidetur contemptibilis, interius uero dulcedinem habet, Prouer. 24. Diligenter exerce agrum tuum. ſecundũ Hieronymum eſt uerbum dei, de quo ad Coloſ. 2. In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, quem abſcondit in agro ſui corporis, quia lãtebat in carne, Eſa. 2. Et non eſt finis theſaurorum eius. Ideo aliter intelligitur ſacra doctrina, quæ abſconditꝰ in agro eccleſię, Sap. 7. Infinitus enim theſaurus eſt hominibus. [Quem qui inuenit homo abſcondit.] Inuenitur in omnibus per fidem. Non enim poteſt in aliquibus eſſe niſi per fidem, Sapien. 1. Inuenitur ab his qui non tentant illum: apparet autẽ eis qui fidem habent in illum. Sed oportet quòd abſcondatur, ſecundum ꝙ dicitur, pſal. 118. In corde meo abſcondi eloquia tua. Quod autem abſconditur, non debet eſſe ex inuidia, ſed ex cautela. Quare autem abſcõdi debeat, multiplex eſt ratio. Vna qa magis fructificat & proficit, qa magis exardeſcit, ſicut ignis concluſus magis calefacit, ſicut uerbum quando eſt abſconditũ, Hiere. 20. Factum eſt uerbum domini quaſi ignis eſtuans clauſusque in oſſibus meis, & defect, ferre non ſuſtinẽs. & in pſal. 38. Concaluit cor meũ, & in meditatione mea exardeſcet ignis intra me. Item, eſt quòd abſconditur ob inanem gloriam: ſi enim fumigat exterius, ſubiacet periculo. Idco dominus ſupra cap. 5. Ora patrem tuum in abſcondito. Item, quia ſic tutius cuſtoditur, quando enim eſt in publico, tunc inuenit qui rapit, Eſa. 39. Qui oſtendit theſauros nuntiis regis babylonis. & ſubditur, Ecce uenient dies, & auferentur omnia, quæ in domo tua ſunt. Sed quid eſt quod dictum eſt ſupra 5. cap. Luceant opera ueſtra bona? Soluitur ob diſtinctionem temporum, quia quando primo inuenitur, bonum eſt quòd abſcondatur, ſed quando homo confirmatus eſt, tunc bonũ eſt quòd manifeſtetur, Eccle. 41. Theſaurus inuiſus, & ſapiẽtia abſcondita, quæ utilitas in utriſque &c? Gregorius dicit, quòd debet eſſe apertus in effectum, abſconditus in corde. Vnde dicit ſic. Opus ſit in publico, quamquàm intentio maneat in occulto. [Præ gaudio illius uadit, & uendit uniuerſa quæ habet.] Hoc eſt tertium de acquiſitione, quia gaudet, Iob 3. Quaſi effodientes theſaurum, gaudentque vehementer cum inuenerint ſepulcrum, quando per fidem inuenerit, præ gaudio [uadit] & incipit proficere, [& uendit omnia] ideſt, cõtemnit, ut ſpiritualia habeat [& emit agrũ &c.] Hoc eſt uel bonam ſocietatem ſibi exquirit, uel emit ſibi otium quod non habet, ſcilicet pacem ſpiritualem. Ad Philip. 3. Omnia arbitratus ſum ut ſtercora, ut Chriſtum lucifaciam. Cantic. 8. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione quaſi nihil deſpiciet eam &cæt. Item, ſimile eſt &c.] Hic oſtenditur pulchritudo, uel claritas. Simile eſt regnum. Iſta parabola exponitur multipliciter. Chryſoſtomus, & Hieronymus exponunt de euangelica doctrina. Multæ ſunt doctrinæ falſæ. Iſtæ non ſunt margaritæ. Homo ergo qui quærit diuerſas doctrinas, inuenit unam, ſcilicet euangelicam

licam doctrinam, quæ una est propter ueritatem. Virtutes enim multæ sunt, sed necessitas una. Vnde Dionysius dicit q̃ uirtus diuidit, sed veritas odorem dat, unde ad designandam ueritatem uocat unam. Item, dicitur una propter diuersam doctrinam prophetarum. [Abiit & uendidit] idest, omnes doctrinas & prophetarum, & philosophorũ pro ista dimisit, Prouer. 25. Inauris aura & margarita fulgés q̃ arguit sapientem & autem obedientem &cæt. Grego. Istam dicit esse cœlestem gloriã, quia bonum est naturaliter desiderabile, & homo semper vult commutare minus bonum pro maiori bono. Summũ bonum hominis est gloria cælestis, hãc cum inuenerit, debet omnia dimittere pro ista, psal. 26. Vnam petii a domino, hanc requiram ut inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ &c. Auguſt., Tripliciter exponit. Simile &c. idest, quærenti bonos homines a quibus informetur, quia unus pollet in una virtute, alius in alia. Et cum inuenerit eam, scilicet Christum, in quo omnes uirtutes sunt in summo, Abiit &c. Item aliter, per bonas margaritas signantur diuersa præcepta, & omnia ad uitam necessaria. Et dum inuenerit unã, idest, unum mandatum, scilicet charitatis, [Abiit &c.] Ioan. 13. Mandatum nouum do uobis ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos, ut & uos diligatis inuicem &c. Et Apoſt. Ro. 13. Plenitudo legis est dilectio. Item aliter, per margaritas intelliguntur diuersæ scientiæ, quas quærendo inuenimus principium omnium scientiarum, scilicet uerbum dei, de quo Eccl. 1. Fons sapientiæ uerbum dei. Vnde debes omnia uendere pro isto & terrena, & animam, & corpus, quia cum uendis ista, te ipsum habes, & es dominus tui Ad Phil. 3. Omnia arbitratus sum ut stercora, ut Christum lucrifaciam, unde omnia debes dare pro isto lucro, sicut dabat Paulus 2. Cor. 5. Vnus pro omnibus mortuus est, ut & qui uiuunt iam non sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. [Iterum simile est regnum cælorum &c. Hic ponitur alia parabola: secundo ponitur expositio non quãtum ad totũ, sed quo ad partem, ibi [Sic erit &c.] Et in ista duo fiunt. Primo, ponitur communitas huius doctrinæ: secundo distinctio, ibi [Cum impleta &c. Dicit ergo. [Simile &c.] Ista sagena est quoddam instrumentum quod circundat magnam partem maris. Vnde potest per eam significari uel doctrina, uel ecclesia, quia primi doctores fuerunt piscatores, supra 4. Erant .n. piscatores. Hæc ponitur in mari, idest, in mundo, psal. 103. Hoc mare magnum & spatiosum &c. [Et ex omni genere piscium congreganti.] Ecce communitas. Lex enim non erat data nisi uni genti, psal. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Lex euãgelica cõgregat omnes. Ad Ro. 1. Græcis & barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum. Et Marci ultimo. Ite, prædicate euangelium omni creaturæ. Sed numquid idem erit finis omnium? Modo omnes simul sunt in sagena, sed in fine omnes separabũtur. Vnde dicit. [Quam, cum impleta esset &c.] idest, quando tot electi intrauerint ut sit completus numerus electorũ, [educẽtes, & secus litus sedentes &c.] Per litus finis mundi significatur, quia non erit apud sanctos turbulẽtia, sed erunt in quiete bona. Et dicit, sedentes, quod pertinet ad iudiciariam potestatẽ, infra 19. Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim iudicãtes duodecim tribus Israel. [Elegerunt bonos in uasa sua.] Et in cælestia habitacula, Ioan. 14. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Et dicit uasa pluraliter propter diuersitatem retributionum, Luc. 16. Recipiãt uos in æterna tabernacula. [Malos autem foras miserunt] quia omnes immundi eiicientur. Sic erit in consummatione seculi.] Hic exponit parabolam. Et notandum quòd exponit solum quo ad malos. Sed tunc est quæstio, quare magis exponit de malis quàm de bonis? Dicendum, quòd fecerat mentionem de sagena, qua quando pisces capiuntur, mali eiiciuntur & uiuunt: boni autem occiduntur & comeduntur. Ideo posset aliquis dicere, quòd ita esset ex parte ista, ideo ut excludat illud, exponit dicẽs. [Exibunt angeli &c.] idest, ibunt ab intimis contemplationis, quia ubicumque sunt, contemplantur deum, sed quia progrediuntur ad exterius ministerium, Daniel. 9. dicitur de quodam angelo. Egressus sum ut docerem te. [Et separabunt malos de medio iustorum.] Modo mali sunt

sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium cõgreganti. Quam cum impleta esset, educentes & secus litus sedentes, elegerunt bonos in uasa sua: malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione seculi. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittẽt eos in caminũ ignis: ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei. Etiam. Ait illis. Ideo omnis scriba doctus

in regno cælorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & uetera. Et factum est cum consummasset Iesus parabolas istas, transijt inde. Et ueniens in patriam suam docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur & dicerent. Vnde huic sapientia hæc, & uirtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius, Iacobus, & Ioseph, & Simeon

inter bonos, zizania in medio tritici, lilium inter spinas, sed separabuntur ex communione bonorum, et ex hoc est mala excommunicatio: ista tamen signum illius, sed tamen alia, quia ecclesia sæpe decipitur, sed tunc non erit deceptio. Hæc est de qua dicit Apoſt. 1. Cor. 16. Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema. Vnde dicitur. Tollatur impius nẽ uideat gloriã dei. Sequitur de pœna sensus. [Et mittent eos in caminũ ignis.] Hoc exponitur ut supra. Sed est q̃stio, quare iteravit hoc dominus, quia uidetur idem esse quod parabola de zizania. Dicẽdum, quòd idem est quantum ad aliquid, quia hic per sagenam intelliguntur & boni, & mali: unde significat eos qui non sunt præcisi ab ecclesia. Sed per zizaniam significantur illi qui sunt præcisi per diuersitatem dogmarum, & hi non sunt de ecclesia. [Intellexistis hæc omnia? dicunt ei, Etiam.] Postquàm dominus compleuit parabolicam doctrinam, & quo ad discipulos, hic determinat de effectu. Et primo in discipulis: secundo in turbis, ibi [Et factum est &c.] Effectus in discipulis fuit intellectus. Vnde tria ponuntur. Primo, examinatio: secundo, professio: tertio, designatio eorum ad futurum officium. Notandum autem, quòd cum multa locutus esset ad turbas & discipulos, quia futuri erant magistri, ideo oportebat quòd intelligerent. Et nota, quòd de tribus examinabantur. Primo, de intellectu. [Intellexisti hęc omnia?] Item, de amore, Ioan. ult. Simon amas me plus his? Ité, de possibilitate ad passionẽ, infra. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Bene patientes erunt ut annuntient, psal. 91. Licet humilitatis sit quòd homo non se exrollat, ingratus tamen est si beneficium non recognoscat, Esa. 63. Miserationum domini recordabor. Ideo respondent & dicunt ei [Etiam.] Ibi ponitur professio eorum attribuẽs tium sermoni Christi, psal. 118. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. [Ideo omnis scriba doctus &c.] hic ostendit officium quod imminebat eis quasi iam examinatis. Et hæc conclusio dupliciter potest sequi ex præmissis. Primo retorquendo hoc quod dictum est de thesauro. Potest ergo esse sensus, ut dominus uelit istud exponere. Vos dicitis, quòd intelligitis. Si intelligitis, potestis scire quòd thesaurus est sacra doctrina. De isto thesauro poteritis proferre noua & uetera. Et notandum quòd isti dicuntur scribæ, quia possunt conferre in regno cælorum, & in doctrina sacra, ubi noua & uetera continentur. Et dicuntur scribæ per idoneitatem, quia scribæ, idest, docti, Daniel 12. Porro docti intelligent, infra 23. Ecce ego mitto ad uos sapientes & scribas. Item, dicuntur scribæ ex officio, quia sunt notarii Christi, quia scripserunt mãdata Christi in tabulis cordis sui, Prouerb. 6. Liga ea in corde tuo iugiter. Item, in cordibus aliorum. Vnde Apoſt. 2. ad Corin. 3. Epistola uestra scripta est i cordibus nostris [Similis est patrifamilias] scilicet Christo. Ipse enim est dominus, ut habetur supra 13. qui profert de thesauro noua & uetera officia nouæ legis. Noua enim lex nouus sensus addit super ueterem, & Christus hos exposuit, & ideo debet nobis sufficere ut sit similis Christo, sicut supra 10. habetur. Sufficit discipulo si sit sicut magister eius. Vel potest dici, Simile est cuicumque alii patri, qui profert de scientia diuinitus sibi data noua & uetera. Nõ sic Manichæi, quia non proferebant uetera, Cant. 7. Omnia noua & uetera seruaui tibi: ergo potest referri de expositione parabolæ. Secundum Auguſt. sic exponitur. [Ideo omnis &c.] Vos intellexistis qualiter locutus sum turbis parabolice, & exercitati estis ut q̃ parabolice dictum est, secundum sensum spiritualem intelligatis. Vade, deberis intelligere ut ea quæ in ueteri lege leguntur, sciatis exponere per nouam. Vnde quæ in ueteri dicuntur, sunt figuræ noui testamenti, unde Apoſt. 1. ad Corin. 10. Omnia in figura contingebant eis. Et hæc reuelata sunt in passione. Vnde infra 27. dicitur quòd patiente domino uelum templi scissum est. Vnde Christus ante passionem in parabolis locutus est, ut auditis his intelligant ea quæ in ueteri testamento dicuntur, esse dicta in figura aliarum rerum, licet essent res gestæ. [Omnis ergo scriba doctus &c. profert de thesauro suo noua & uetera. Vel secundum Gregorium,] quòd uetera referantur ad omnia ea quæ ad peccatum referãtur, noua quæ ad gratiam Christi, unde noua dicuntur præmia uitæ æternæ, uetera

pœna inferni. Ille ergo profert noua ut uetera qui non præmia, sed pœnam etiam inferni considerat. [Et factum est cum consummasset Iesus parabolas istas &c.] Hic ponitur effectus in turbis duplex, scilicet & admirationis, & scãdalizationis. Et primo locus describitur: secundo, admiratio: tertio, improbatio. Dicit ergo [factũ est &c.]

Notandum q̃ non uiderunt, q̃ statim transierũt. Vnde nõ seruat ordinẽ historiæ, sed transiuit, quia ad intelligendum non erant ido nei, ideo ad alia se transtulit, s̃millud Eccles. 33. Vbi auditus nõ est, nõ effundas sermonẽ. & 22. Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam. [Et ueniens in patriam suam.] Patria sua aliquãdo dr̃ Nazareth, ubi nutritus est, & ibi fecit pauca miracula: aliquãdo Bethleem, in qua natus est: aliquando Capharnaũ, quia miracula fecit ibi [Et docebat in synagogis eorum &c.] Sequitur admiratio, & primo, ponitur admiratio: secũdo, causatur effectus. Dicit [ita ut mirarentur.] non erat mirũ si mirabãtur, psal. 118. Mirabilia testimonia tua. Admirabanẽ unde illæ uirtutes essent: admiratio enim ex hoc causatur, quòd uiderut effectus, & nescitur causa. Isti effectum manifestum uidebant, sed causam nesciebant, unde dicebant. [Vnde huic sapientia & uirtutes?] Sed hæc stulta admiratio, quia 1. ad Corin. 2. habetur, quòd ipse est dei uirtus & sapientia: sed non cognoscebant, ideo admirabantur, & ponunt admirationem suam & cognitionem suam. Vnde dicebant. [Nonne hic est fabri filius?] Ipse enim putabat filius Ioseph, qui non erat faber ferrarius, sed lignarius: quàmuis etiam posset dici filius fabri, qui fabricatus est auroram & solem psalm. 73. Nonne mater eius dicitur Maria?] Omnia noscebant quæ erant humanitatis. De Maria habetur supra 1. Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph &c. [Et fratres eius Iacobus, & Ioseph, Simon & Iudas.] Eluidius intellexit istos esse filios Mariæ. Sed hoc falsum est, sed fuerunt consobrini eius. Vel dicuntur fratres, quia de cognatione Ioseph, qui putabatur esse pater Iesu. Gene. 13. Non sit contentio inter me & te: fratres enim sumus dixit Abraam ad Loth. Cum tamen Loth esset filius fratris, & eodem modo intelligendum est quod sequitur. [Et sorores eius nonne omnes apud nos sunt?] Ideo ex his quæ secundum carnem erant, in admiratione prodebant dicentes. [Vnde ergo huic omnia ista?] Sed notandum quòd admiratio quandoque habet debitum effectum, scilicet dei glorificationẽ, ut supra. 3. Aliquando uero scandalizationem. unde dicit. [Et sic scandalizabantur in eo.] Sed quæ est ratio, quòd admiratio aliquando pariat gloriam, aliquando scandalum, ratio est quia quidam ea quæ audiunt, interpretantur in peius, ideo tales necessario scandalizantur. In canonica Iudæ. Quæcumq; quidem ignorant, blasphemant. Sed aliqui qui sunt bene dispositi, semper in melius interpretantur. De primis erant isti, ideo eos reprehendit. Et primo uerbo: secundo facto, cum dicit. [Iesus autem &c. Non est propheta sine honore &c.] Dominus seipsum prophetam nominat. Nec mirum, quia Moyses etiam ipsum prophetam nominauerat. Deuter. 18. Prophetam suscitabit uobis de gente tua, & de fratribus tuis &c. Et potest dici, quòd propheta dicitur esse qui aliquid dicit quod est supra humanum intellectum per reuelationem: et sic Iesus dicitur propheta, quia mens eius illuminata est ab angelis & deo. Vel potest dici aliquis propheta a procul & phanos, quod est illuminatio, & sic Iesus non potest dici propheta: siquis fuerit inter uos, ppheta domini ĩ uisione apparebo ei &c. Sic habet textus. Sed si fuerit aliquis propheta, loquatur in ænigmatibus, sic non fuit Christus propheta, quia dixit quæ uere sciuit Ecclesiast. 34. Qui multa didicit, narrabit intellectum. In prophetis ueteris testamenti non inuenimus aliquem honoratum a suis, sed magis ab alienis, ut legitur in Hieremia, qui fuit captus a suis, sed ciuitate capta, ab extraneis liberatus. Sic etiam fuit de Christo, qui ab extraneis honorabatur, a suis despiciebatur. Et quæ est ratio, quare nullus in patria sua honoratur? Vna ratio est, quia quando est in patria sua, multi qui cognoscunt infirma sua, semper reducunt in memoriam infirma: hoc enim est a malitia hominum; ut magis infirma cogitent quàm perfecta. Alia ratio potest assignari, quia dicit Philosophus quòd populus multum paralogizatur, quia credunt quòd in aliquo pares, in omnibus pares sint: unde quando aliquis est in patria sua, cum uident eum parem sibi in aliquo uel in genere, uel aliis, credunt quòd non possit esse maior. Ideo bene dicit. [Non est propheta sine honore nisi in patria sua, & in domo sua &c. Vnde sequitur. [Et non fecit ibi multas uirtutes.] non quia non potuerit, quia omnipotens erat, sed non fecit, quia ad hoc faciebat ut sibi crederetur, sed ipsi eum despectui habebant, quia in malum interpretabantur, ideo non erant dispositi ad fidem: aliquas tamẽ fecit, ut inexcusabiles redderẽtur. et ideo dicit, nõ multas, quia aliquas. Et hoc [propter incredulitatem eorum.

CAPVT XIIII.

IN illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu, & ait pueris suis. Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit a mortuis, & ideo uirtutes operantur in eo. Herodes enim tetrarcha sine honore, & in domo sua &c. Vnde sequitur. [Et non fecit ibi multas uirtutes.] non quia non potuerit, quia omnipotens erat, sed non fecit, quia ad hoc faciebat ut sibi crederetur, sed ipsi eum despectui habebant, quia in malum interpretabantur, ideo non erant dispositi ad fidem: aliquas tamẽ fecit, ut inexcusabiles redderẽtur. et ideo dicit, nõ multas, quia aliquas. Et hoc [propter incredulitatem eorum.

CAP. XIIII.

SVPRA ostendit dominus uirtutem euangelicæ doctrinæ sub quibusdam parabolis, hic ostendit factis, et tria facit. Primo, ostendit ad quos effectus se extendat per similitudinem factorum: secundo, ostendit sufficientiam euangelicæ doctrinæ: tertio, qũo in puritate conseruanda sit ſm in 15 cap. tertium. in 16. Circa primum. Primo, ponitur falsa opinio: secundo, occasio: tertio, improbatur opinio, secunda, ibi. [Herodes &c.] tertia, ibi. [Quod cũ audisset &c.] Dicit ergo. [In illo tempore &c.] Et non est retorquenda ad illum diem, sed tempus in generali, quia Marcus, & Luc. non eodem ordine narrant, quia istud narrant post missionem discipulorum, ut habetur Marci. 6. Vnde incertum est qui seruent ordinem historiæ, tamen quod dicitur. [In illo tempore.] dicitur, ut denotetur negligentia Herodis: quia post miracula tunc primo audiuit famam de Iesu. Hæc enim desidia solet esse in diuitibus, quòd non curant de paruis rebus. 1. Thi. ultimo. Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum &c. [Audiuit Herodes tetrarcha] ad differentiam Herodis regis, sub quo natus est Christus, ut habetur supra cap. 2. Vnde illo defuncto reuersus est Christus de Aegypto. Iste Herodes fuit filius eius, & fuit tetrarcha. Pater eius constitutus est rex a Romanis, & habuit sex filios, quorum duos interfecit in uita sua, alium primogenitum interfecit in morte, cum iam faceret se proferri in regem, patre adhuc uiuente. Ipso mortuo Archelaus accepit sibi regnum, & sequens maliciam paternam, non potuit toleari a Iudæis. Tunc accesserunt ad Romanos, & diuisum est regnum in quatuor partes. Duæ partes traditæ sunt Archelao, alia Herodi, & alia pars Philippo. Vnde iste erat tetrarcha & princeps super quartam partem regni. [Audiuit famam Iesu. [Ex hoc reprehensibilis erat quòd tanto tempore iam uixerat, & miracula fecerat, & tamen tunc primo audiuit. Vnde impletur illud Iob 28. Perditio & mors dixerunt, Auribus nostris audiuimus famam eius &c.] Et ait pueris suis. [Hic est Ioannes &c.] Aliqui dixerunt quòd ipse tenuit dogma de transfusione animarum. Plato enim & Pythagoras posuerunt, quòd anima exeunte ab uno corpore subintrat aliud corpus. Hanc opinionem Herodes tenens, ut dicunt, credebat quòd anima Ioann. transisset in animam Christi. Sed hoc non potest esse, quia parum ante interfecerat eum. Iesus autem erat triginta annorum, unde hoc non credidit. Item iam miracula fecerat ante decollationem, & ante incarcerationem, ut habetur Ioann. 3. Herodes tamen laudandus est, quia resurrectionem credidit, de qua Iob. 14. Putas ne homo mortuus &c. Item aliam bonam conditionem habuit quod credidit, quòd fiat resurrectio in meliori statu, Ideo credidit quòd tunc operaretur miracula quæ ante resurrectionem non fecerat, ideo dicit, Et ideo uirtutes operantur in eo, quia ad altiorem statum aduenerit, unde resurgent homines in meliori statu. unde Apoſtolus 1. Cor. 15. Seminatur in infirmitate, resurget in uirtute. Sed hic est quæstio, quia dicit Lucas, quòd audiuit & dubitauit, unde dixit. Ioannẽ ego decollaui? hic autem dicit sine dubitatione, dum dicit, hic est Ioannes. Soluit Augustinus. Quòd non a se, sed audiuit ab aliis. Vnde cum primo audiuit, dubitauit, ut legitur in Hieremia, qui fuit captus a suis, sed ciuitate capta, ab extraneis liberatus. Sic etiam fuit de Christo, qui ab extraneis honorabatur, a suis despiciebatur. Et quæ est ratio, quare nullus in patria sua honoratur? Vna ratio est, quia quando est in patria sua, multi qui cognoscunt infirma sua, semper reducunt in memoriam infirma: hoc enim est a malitia hominum; ut magis infirma cogitent quàm perfecta. Alia ratio potest assignari, quia dicit Philosophus quòd populus multum paralogizatur, quia credunt quòd in aliquo pares, in omnibus pares sint: unde quando aliquis est in patria sua, cum uident eum parem sibi in aliquo uel in genere, uel aliis, credunt quòd non possit esse maior. Ideo bene dicit. [Non est propheta sine honore nisi in patria sua, & in domo sua &c. Vnde sequitur. [Et non fecit ibi multas uirtutes.] non quia non potuerit, quia omnipotens erat, sed non fecit, quia ad hoc faciebat ut sibi crederetur, sed ipsi eum despectui habebant, quia in malum interpretabantur, ideo non erant dispositi ad fidem: aliquas tamẽ fecit, ut inexcusabiles redderẽtur. et ideo dicit, nõ multas, quia aliquas. Et hoc [propter incredulitatem eorum.

CAP. XIIII.

SVPRA ostendit dominus uirtutem euangelicæ doctrinæ sub quibusdam parabolis, hic ostendit factis, et tria facit. Primo, ostendit ad quos effectus se extendat per similitudinem factorum: secundo, ostendit sufficientiam euangelicæ doctrinæ: tertio, qũo in puritate conseruanda sit ſm in 15 cap. tertium. in 16. Circa primum. Primo, ponitur falsa opinio: secundo, occasio: tertio, improbatur opinio, secunda, ibi. [Herodes &c.] tertia, ibi. [Quod cũ audisset &c.] Dicit ergo. [In illo tempore &c.] Et non est retorquenda ad illum diem, sed tempus in generali, quia Marcus, & Luc. non eodem ordine narrant, quia istud narrant post missionem discipulorum, ut habetur Marci. 6. Vnde incertum est qui seruent ordinem historiæ, tamen quod dicitur. [In illo tempore.] dicitur, ut denotetur negligentia Herodis: quia post miracula tunc primo audiuit famam de Iesu. Hæc enim desidia solet esse in diuitibus, quòd non curant de paruis rebus. 1. Thi. ultimo. Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum &c. [Audiuit Herodes tetrarcha] ad differentiam Herodis regis, sub quo natus est Christus, ut habetur supra cap. 2. Vnde illo defuncto reuersus est Christus de Aegypto. Iste Herodes fuit filius eius, & fuit tetrarcha. Pater eius constitutus est rex a Romanis, & habuit sex filios, quorum duos interfecit in uita sua, alium primogenitum interfecit in morte, cum iam faceret se proferri in regem, patre adhuc uiuente. Ipso mortuo Archelaus accepit sibi regnum, & sequens maliciam paternam, non potuit toleari a Iudæis. Tunc accesserunt ad Romanos, & diuisum est regnum in quatuor partes. Duæ partes traditæ sunt Archelao, alia Herodi, & alia pars Philippo. Vnde iste erat tetrarcha & princeps super quartam partem regni. [Audiuit famam Iesu. [Ex hoc reprehensibilis erat quòd tanto tempore iam uixerat, & miracula fecerat, & tamen tunc primo audiuit. Vnde impletur illud Iob 28. Perditio & mors dixerunt, Auribus nostris audiuimus famam eius &c.] Et ait pueris suis. [Hic est Ioannes &c.] Aliqui dixerunt quòd ipse tenuit dogma de transfusione animarum. Plato enim & Pythagoras posuerunt, quòd anima exeunte ab uno corpore subintrat aliud corpus. Hanc opinionem Herodes tenens, ut dicunt, credebat quòd anima Ioann. transisset in animam Christi. Sed hoc non potest esse, quia parum ante interfecerat eum. Iesus autem erat triginta annorum, unde hoc non credidit. Item iam miracula fecerat ante decollationem, & ante incarcerationem, ut habetur Ioann. 3. Herodes tamen laudandus est, quia resurrectionem credidit, de qua Iob. 14. Putas ne homo mortuus &c. Item aliam bonam conditionem habuit quod credidit, quòd fiat resurrectio in meliori statu, Ideo credidit quòd tunc operaretur miracula quæ ante resurrectionem non fecerat, ideo dicit, Et ideo uirtutes operantur in eo, quia ad altiorem statum aduenerit, unde resurgent homines in meliori statu. unde Apoſtolus 1. Cor. 15. Seminatur in infirmitate, resurget in uirtute. Sed hic est quæstio, quia dicit Lucas, quòd audiuit & dubitauit, unde dixit. Ioannẽ ego decollaui? hic autem dicit sine dubitatione, dum dicit, hic est Ioannes. Soluit Augustinus. Quòd non a se, sed audiuit ab aliis. Vnde cum primo audiuit, dubitauit, ut legitur in Hieremia, qui fuit captus a suis, sed ciuitate capta, ab extraneis liberatus. Sic etiam fuit de Christo, qui ab extraneis honorabatur, a suis despiciebatur. Et quæ est ratio, quare nullus in patria sua honoratur? Vna ratio est, quia quando est in patria sua, multi qui cognoscunt infirma sua, semper reducunt in memoriam infirma: hoc enim est a malitia hominum; ut magis infirma cogitent quàm perfecta. Alia ratio potest assignari, quia dicit Philosophus quòd populus multum paralogizatur, quia credunt quòd in aliquo pares, in omnibus pares sint: unde quando aliquis est in patria sua, cum uident eum parem sibi in aliquo uel in genere, uel aliis, credunt quòd non possit esse maior. Ideo bene dicit. [Non est pro-

ceratione: secundo causam: tertio decollationem. [Herodes enī tenuit Ioā. &c.] Tangit ordinē: quia primo comprehendit eū ligauit, & incarceratuit. Sic autem fuit de Christo. Causam tangit, cū dicit [propter Herodiadem uxorem fratris sui. Herodes & Philippus fuerunt fratres. Philpp. habuit filiam Arethæ regis Arabum.

Hic habuit inimicitias cum illo rege Arabum, & etiam cum fratre suo Herode, ita quòd rex Arabum in odium Philippi accepit filiam suam, & concessit eam Herodi. De isto Ioanne debetis intelligere q̄ homo fuit magnæ uirtutis: unde de ipso dicitur. Ipse uenit in uirtute Heliæ. Item notare debetis, q̄ etiam martyr dicitur, q̄a propter redargutionē fidei mortuus est, quia pro ueritate, & Christus ueritas est. Dicebat. n. Herodi, Nō licet tibi habere &c. Sciendum quòd Antipater pater Herodis regis alienigena fuit, sed proselitus fuit, unde filii sui iudæi fuerunt. Sed præceptum erat in lege quòd uiuente fratre, alter non haberet uxorem fratris. Ideo Ioan, quasi emulator legis dicebat. [Non licet tibi habere &c.] Et uolens eum occidere, timuit populum. [Aliquando accidit quòd cum quis non uult uitare peccatum, cadit in maius, Osee 4. Homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit: unde cum noluit uitare adulterium, incurrit homicidium. Et cum uoluit [timuit populum.] Commotio populi multum est timēda. Eccl. 26. A tribus timuit cor meum, zelaturam ciuitatis, & collectionem populi, & calumniam mendacem. Item timor domini aufert malam uoluntatem, sed timor hominis non, licet faciat differre. Ideo quia non potuit, propter timorem populi distulit. [Die autem natalis &c.] Hic de occisione tria facit, quia nō potuit propter timorem populi. Primo ponuntur præcedentia: secundo occisio: tertio subsequentia. Circa primum ponūtur præcedentia tria, quia saltatio, promissio, petitio. Dicit ergo. [Die autem &c.] Consuetudo apud antiquos erat, quòd celebrarent diem natalis, contra illud Eccl. 6. Melior est dies mortis, quàm dies natiuitatis. Nō legitur quòd aliqui celebrauerunt diē natalis nisi iste, & Pharao rex Aegypti, unde [die natalis filia Herodiadis &c.] Sic uocabatur [saltauit in medio] ideſt, in triclinio, & in hoc culpabilis redditur, quia in lasciuia oblitus est aulam regiam, in qua non debebant hæc fieri, [& placuit Herodi.] contra illud Eccl. 9. Cum saltatrice non sis assiduus Et sequitur [Vnde cum iuramento pollicitus est &c.] Ecce incauta promissio, & temerarium iuramentum. Eccl. 23. Iurationi non assuescas os tuum, multi enim casus in illa. [Et præmonita a matre &c, Da mihi in disco &c.] Hic ponitur petitio mulieris. Mulieres aliquando sunt piæ & mobilem affectum habent: unde quādo sunt piæ maxime sunt piæ, sed quando sunt crudeles, maxime sunt crudeles. Eccl. Non est caput nequius super caput colubri: non est ira super iram mulieris. Et ibidem dicitur. Breuis omnis malitia super malitia mulieris. Vix enim cogitaret homo, quæ cogitat peruersa mulier. Mater ergo petiit ut saturaret iram suā. Item timebat ne aliquando Herodes propter uerba Ioan. conuertereretur, & dimitteret eam. [Et contristatus est rex &c.] Hic determinatur quomodo occiditur. Chrysost. Hic datur exemplum quòd honestas etiam ab impiis honoratur, ut habetur Sap. 8. Hierony. dicit quòd modo est cōtristatus quasi ante uoluit interficere, sed timuit populum. Quare ergo dicit quòd est contristatus? Soluit. Consuetudo est hominum ut recitent quod uidetur hominibus: sicut dicebant Christum filium Ioseph, quia ita putabant, ut habetur Luc. 3. Vnde dicit contristatus, quia ita uidebatur hominibus. Sequitur executio. Et primo ponitur præceptum: secundo executio. [Propter iusiurandum, & propter simul &c.] In hoc stultus fuit, quia de re inhonesta non est timendum iuramentum, quia eo quòd iuro, fum periurus. Hiere. 48: Iurabitis in iudicio, scilicet cum discretione in iustitia & ueritate. Item si iurasset quòd in semet faceret, intelligi debebat in honestis. Vnde quod in se facere non debuit, alii nec præcipere debuit. Zach. 8. Iuramentum mendax ne diligatis. [Et propter simul discumbentes.] ut omnes faceret homicidii participes.

nuit Ioannem & alligauit eum, & posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui. Dicebat enim illi Ioānes. Non licet tibi habere eam. Et uolens illum occidere, timuit populum, quia sicut prophetam eum habebant. Die autem natalis Herodis, saltauit filia Herodiadis ī medio, & placuit Herodi: unde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcunque postulasset ab eo. At illa præmonita a matre sua, Da mihi, inquit, hic ī disco caput Ioannis Baptistæ: & contristatus est rex. Propter iuramentum

F Omnes enim rogabāt pro puella [iussit dari, misitque &c.] Hic ponitur executio, hic adimpletur quod dixerat illum oportere crescere, me autem minorari, quia Christus in cruce extensus, iste decollatus. Item decollatio Ioannis signum fuit, quòd auctoritate legis debebant amittere, scilicet Christum & legem. Cōsequēter ponitur subsequētia decollationis. Et primo ponit redditio promissi: secūdo sepultura. Dicit ergo. [Et allatū est caput eius in disco.] Et in hoc reprehensibilis fuit Herodes, quia crudelitatem exercuit inter uoluptates. vn de dicitur q̄ quidā baliu⁹ amabat quādam meretriculam, & cum esset in gremio, dixit illa quòd nunquàm uidit hominem interfici. Et cum esset in prādio fecit adduci quēdā

autem & eos qui pariter recumbebant, iussit dari, misitque, & decollauit Ioannem in carcere. Et allatū est caput eius in disco, & datum est puellæ, & illa attulit matri suæ. Et accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius, & sepelierūt illud, & uenientes nuntiauerunt Iesu. Quod cum audisset Iesus, secessit inde in nauiculam, in locum desertum seorsum. Et cū audissent turbæ secutæ sunt eū pedestres de ciuitatibus. Et exiens uidit turbam multam, & misertus est eis, & curauit languidos eorum.

G

morte dignum, & fecit coram illa decollari: quod sciuerunt Romani, & exul factus est a Roma. Sic iste etiam missus fuit in exiliū. [Et accedentes discipuli eius &c.] Hic agitur de sepultura Ioan. & computatur inter opera misericordiæ, & tamen uidetur q̄ misericordia ad mortuū non pertineat, quia si ad eū pertineat, uidetur quòd non sit uerum quod dicit dñs. Nolite timere eos qui occidunt corpus. Quare ergo cōputatur inter opera misericordiæ? Dicendum, quòd & si non seruiatur ei secundū affectum quem modo habet, seruitur tamē ei secundū affectum quē modo habet cum mortuo, unde [tulerunt corpus eius & sepelierunt.] Dicitur quòd apud Sebastem, cum sit ibi prope. Postea uidens Iulianus apostata multos uententes ad eius reliquias, fecit eum cōburi excepto capite. [Et uenientes nuntiauerunt Iesu.] Vnde discipuli Ioan. qui primo calumniabantur Iesum. Ioan. mortuo redierunt ad Iesum, & fuerunt ei familiares: sic aliqui in tempore tribulationis conuertuntur ad Christum. Osee. 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me. [Et cum audisset Iesus secessit in nauicula in locum desertum seorsum.] Supra posita est opinio Herodis de Christo, & occasione huius introducta est narratio de Ioanne: nunc autem ostenditur opinio Herodis esse falsa. Duo dixerat, quia Christus erat Ioannes quem occiderat: item q̄ resurgens uirtutes operabatur. Dicit ergo quòd cum audisset Iesus secessit inde in nauicula &c. Quare secessit? Assignat quatuor rationes Hieron. Prima, ut parceret inimicis suis, ne ex homicidio in homicidiū ruerent. Osee. 4. Sanguis sanguinem tetigit. Item, ut passionem differret, unde ipse dicit Ioan. 7. Tempus meum nondum aduenit. Item, ut nobis exemplum daret ne nos ingeramus passionibus. Non enim est uirtus se passionibus ingerere, sed præsumptionis. Vnde supra. x. Si persecuti fuerint uos in unam ciuitatem, fugite in aliam. Item, ut ostenderet quanta deuotione audiebant turbæ uerbum dei, quia etiam in periculo sequebantur eum. Deuter. 13. Tentat uos dominus deus uester, ut palam sciat utrum diligitis eum. Item notandum, quòd quatuor ponit quæ turbam debeant retrahere a sequela Christi. Primum est, quòd secessit in nauicula, item quòd in loco deserto, item quòd non erant ibi aliqua nemora, quia erat desertum, item non iuxta uiam, ad quam homines libenter se diuertunt, sed iste secessit seorsum. Hoc autem fecit ut magis deuotio turbæ sit approbanda. Item Chrysost. dicit quòd secessit ut hominem approbaret, ideo noluit secedere nisi nuntiata morte Ioannis, sequitur. [Et cum audissent turbæ &c. Hic agitur de mirabilibus. Et primo tangitur deuotio turbarū: secundo tangunt ur mirabilia. Dicit ergo. [Et cum audissent turbæ secutę sunt eū, & pedestres de ciuitatibus.] Vbi tangitur deuotio turbarum & pauperū hominum qui deuotionis causa dominū sequunt. Osee. 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me. Et exiens uidit turbam &c. Hic tangit mirabilia quę operatus est dominus exiēs de deserto, & recte, quia dū in celis erat, non quærebat eum turbæ. Ioa. 16. Exiui a patre, & ueni in mūdum. [Vidit turbam.] Vnde excitat ad misericordiā. Vnde sequitur. [Et misertus est eis.] Vnde statim fecit eis misericordiā, psal. 85. Et miserator & misericors dominus patiens, & multę misericordiæ & uerax &c. Sequitur effectus huius misericordiæ. Et cutauit languidos eorū, scilicet gratis, & non rogatus. psal. 106. Misit uerbum suum, & sanauit eos.

Post-

b ¶ Postquàm exclusit Herodis opinionem, hic tangit doctrinæ Christi uirtutem. Triplex enim est uirtus eius, reficit, liberat, & infirmos sanat. Prima igitur uirtus ostenditur, quia pascit turbas: secūda quia discipulos a periculis maris liberat: tertia quia multos sanat. secunda, ibi. [Et statim impulit &c.] tertia, ibi. [Et cū transfretasset &c. Circa primū tria, quia primo ponitur uoluntas reficiendi: secundo distributio cibi: tertio plenitudo refectionis. Secunda, ibi. [Et ius &c.] tertia, ibi. [Et manducauerūt &c.] Dicit ergo. [Vespere autem facto,] scilicet solis occubitu, per quod significat mors Christi, quia tunc tradidit corpus suum in cibū. vnde infra. 26. Hæc facite in meā commemorationē. Et 1. Corinthio. 11. Mortem domini annuntiabitis &c. Deinde inducit necessitatem ex loco [desertus est locus.] Hic uidetur illa eadem fieri quæstio quæ habetur in psalm. 77. Nam quomodo poterat dominus mensam parare in deserto? Item si iuxta uillam esset locus, potuisset credi quòd inde habuisset cibos, sed locus erat desertus. Item ponitur necessitas ex hora, quia dicit. [Et hora iam præteriit.] qua possint sibi aquirere cibos. [Dimitte turbas.] Ex hoc uidetur, quòd discipuli ita fuerunt intenti suauitati sermonis Christi, quòd magis delectabantur in audiendo Christū, quàm in procurando sibi uictum, unde parum curabant de corporis refectione. Habetur enim Luc. 21. Erat autem diebus docens in templo, noctibus autem morabatur in monte. Item alia occasio, quia iam uespere erat. De ista fame habetur Amos. 8. Mittam famem in terra, non famem panis, neque sitis, sed audiendi uerbū domini, et in hoc significatur deuotio turbarum. Item dilectio & reuerentia ad Christum, quia non recesserunt ab eo, quàmuis uespere esset. Sed hic est quæstio literalis, quia in Ioanne habetur, quòd Iesus interrogauit Philippum. Hic autem habet, quòd discipuli interrogauerunt Christum. Soluit Augu. Non est hoc inconueniens, quòd id quod unus dimisit, alter dicat. Vnde primo dixerunt illi Christo: secundo eleuans oculos Iesus interrogauit discipulos. [Iesus autem dixit eis] Hic ponit distributionem cibi, et circa hoc tria facit. Primo ponitur imperiū Christi: secundo quantitas ciborum: tertio modus & ordo distribuendi. Secunda, ibi. [Respondentes &c.] tertia, ibi. [Afferte mihi illos &c.] Duo dixerant. Primo ut dimitteret turbas: item quòd quærerent escas sibi. & ad hęc duo respondet Christus. Vos dimittite turbas, sed [non habēt necesse ire.] quia hic est qui dat escam omni carni. psal. 135. Item uos dicitis quòd quærant escas, sed non est necesse, quia uos potestis dare escas cælestes. Vnde dicit [Date illis uos manducare.] Vnde datur exemplum quòd spirituales escæ præponendæ sunt carnalibus. Sequitur quantitas ciborum. [Responderunt ei. Non habemus nisi quinque panes, & duos pisces.] Ex hoc possumus notare, quòd apostoli ita erant dediti sermoni dei, quòd non curabant etiam de cibis quærendis, ad Rom. 13. Et carnis curā ne feceritis. Mystice per quinque panes doctrina legis, psal. Pauit eos pane uitæ & intellectus. Per duos pisces doctrina psalmorum & prophetarū importatur. Vel secundum Hila. Per duos pisces doctrina prophetarum & Ioan. Baptistæ, ut duę personæ excellentes in lege, scilicet regalis & sacerdotalis. [Qui ait afferte mihi illos.] Hic ponitur modus distributionis. Et primo ponitur præsentatio: secundo dispositio turbarum: tertio oratio: quarto distributio. Vnde dicit [qui ait.] Ipse qui omnipotens erat, unde creare poterat panes nouos, sed uoluit ex factis panibus reficere. Sed quæ est causa? Ratio literalis secundum Chrysost. est, ut confunderet hæresim Manichæorū, qui has creaturas a diabolo dixit factas, cōtra illud quod scribitur 1. ad Thi. 4. Omnis creatura dei bona est. Vnde si a diabolo essent, in eis tanta miracula non fecisset. Item, ut ostenderet se dominum in terra & in mari, illæ qui in Gen. 1. dixit, Germinet terra herbam uirētem, & qui dixit, Producant aquæ &c. ille idem panes multiplicat. Item ad detignādum quòd legem ueterem non reprobauit, sed in nouam cōuertit: ideo dicit, Afferte mihi, quia quæ in uetere lege scripta sunt, ad nouam debent referri. Vnde ipse dixit. Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. [Et cum iussisset turbam discumbere super fœnum &c.] Hic ponitur dispositio hominum, quia fecit sedere super fœnum. Esa. 40. Omnis caro fœnum. Sedere ergo super fœnum non est nisi carnem mortificare. Ad Col. 3. Mortificate membra uestra quæ sunt super terram. Item per fœnum significatur lex, quia illi erant Iudæi, subleuabantur per legem, ideo noluit eos sedere in terra. [Acceptis quinque panibus & duobus piscibus &c.] Notandum, quòd dominus faciens miracula aliquādo orat, aliquando nō orat. Aliquando orat, ut hic, ut uerum homi nem se ostendat: aliquando etiam maiora facit, & nō orat, ut deum se ostēdat. [Aspiciens in cælū benedixit.] In cælum, scilicet ad patrē. Leuaui oculos meos &c. psal. 120. [Benedixit.] quia

A

b Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius dicentes. Desertus est locus, & hora iam præteriit, dimitte turbas ut euntes in castella emāt sibi escas. Iesus autem dixit eis. Non habēt necesse ire, datæ illis uos manducare. Respōderunt ei. Non habemus hic nisi quinq; panes, & duos pisces. Qui ait eis. Afferte mihi illos huc. Et cum iussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus & duobus piscibus, aspiciens in cælum benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli

B

autem turbis: et manducauerunt omnes, & saturati sunt, et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducātium autem fuit numerus quinque milia uirorum exceptis mulieribus et paruulis. Et statim compulit discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum transfretum, donec dimitteret turbas. Et dimissa turba ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi. Nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus, erat enim contrarius uentus. Quarta autem ui-

per sermonē dei omnia benedicūtur. Nota q̄ nostrū benedicere non est factiuū, sed significatiuū, dei aūt benedictio est factiuū, unde benedictio ad multiplicationē pertinet, unde Gen. 1. Benedixit & dixit. Crescite & multiplicamini, & replete terrā. Consequenter agit de distributione. [Fregit & dedit discipulis suis.] In quo significatur q̄ prima distributio facta est discipulis a capite Christo 1. ad Cor. 11. Omnis uiri caput Christus est: sed fregit, ut notaret suā distributionem. Esa. 58. Frange esurienti panē tuū. [Et dedit discipulis.] quasi mediatoribus. Infra. 26. Accipite & comedite. 1. ad Cor. 11. Et sic probet se homo ut de pane illo edat, & de calice bibat &c. [Discipuli autem dederunt turbis.] ut distributores. Sed quō multiplicati sunt? Dicendum, q̄ fragmenta multiplicata sunt. Et dicunt quidā hoc posse fieri naturaliter, sicut enim materia se habet ad quāliber formam, ita se habet ad quāliber quantitatem. Sed hoc stultum est, q̄ materia se habeat ad quamlibet quantitatem materialem. Hoc enim non potest fieri nisi per rarefactionem: hæc autem rarefactio determinata est in naturalibus. Quidam dicūt quòd multiplicat, sicut ex paucis granis multa grana, sed ibi per naturam, hic per operationem Christi. Vnde manus Christi fuerunt quasi terra, fragmenta quasi semina: unde sicut semina multiplicantur, sic fragmenta, sed non solum ista, sed per cōuersionem alterius materiæ in ipsa hoc miraculum factum est. [Sequitur de plenitudine refectionis. Et hoc quantum ad duo, quantum ad saturitatē, & quantum ad residuum. Vnde dicitur, Manducauerūt omnes, & saturati sunt, et tulerunt reliquias fragmētorum &c.] Hic tāgitur plenitudo refectionis sub multitudine reliquiarum. Sed quare uoluit dominus colligi reliquias? Literalis causa est quam ponit Chrysost. Voluit primo quòd colligerent discipuli, ne uiderentur phantasma, item ne ab eis daretur obliuioni. Et quod tulerunt. 12. cophinos, hoc fuit secundum numerum 12. apostolorum, ut quilibet tolleret suum, ita quòd essent in memoria omnium. Mystice per fragmenta intelligitur sensus spiritualis, qui a turbis non capitur, sed in cophinis, ideſt, in sapientibus, infra ad Cor. 1. Videte uocationem uestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit deus ut confundat sapientes &c. Deinde ponitur numerus manducantium. [Fuit autem numerus manducantium quinque milia uirorum.] ut de uno pane mille secundum Hila. Hoc etiam post ascensionem factum est, quando ad uocem apostolorum uno die quinque milia cōuersi sunt. [Exceptis mulieribus & paruulis.] Qui sunt ignorantes & computari non sunt digni. Simile habetur in lib. Machabæorum, q̄ paruuli & mulieres non computantur ad bellū. Item notate, q̄ istud miraculum statim factum est post occisionem Ioan. & erat prope pascha, & Christus iam prædicauerat per annū, & reuoluto anno passus est Christus. [Et statim impulit Iesus discipulos.] Hic figuratur uirtus doctrinæ Christi, quia liberatiua est a periculis, quia discipulos a periculis liberauit. Vnde tria facit. Primo ponitur occasio subeundi periculum: secundo periculū: tertio liberatio. secunda, ibi. [Et dimissa.] tertia, ibi. [Quarta uigilia noctis.] Occasio piculi fuit præceptum Christi: frequenter n. uolētes obtemperare uoluntati dei periculis exponunt, ut ait Apost. 2. ad Cor. 11. Periculis fluminū, periculis latronū, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in

C

D

E

ciuitatibus

ciuitatibus,pe iculis,in ſolitudine, periculis in mari, periculis in falſis fratribus, unde ſtatim impulit eos intrare nauiculam, Vnde ſtatim facto miraculo uoluit ſeparari a turbis, et hoc fecit triplici ratione. Primo, ut oſtenderet miraculi ueritatem, ne pp eius præſentiam illud accidiſſe diceret. Ipſe enim ueritas eſt, ut habet Ioã. 14.

Secundo, vt doceret nos inanem gloriã uitare, ideo poſt facta miracula recedit. Ioan. 8. Ego gloriam meã non quæro &c. Item ut diſcretionis uirtutem oſtendat. Diſcretionis enim eſt ſeparare ſe, & quieſcere.

Sapien. 8. Intrans in domum meam conquieſcam cum illa. Sed notãdum quòd uitur impulſione, quia durum erat eis ſeparari a Chriſto, ut dicit Petrus Ioann. 6. Domine ad quem ibimus? uerba uitæ æternæ habes. Item oſtendit affectum turbarum, ſcilicet cum quo ardore ſequebantur eũ. Cant. 1. Oleum effuſum nomen tuum, ideo adoleſcentulæ dilexerunt te. [Et dimiſſa &c.] Sequitur de periculo, & oſtenditur periculum ex tempore, ex loco, ex uento. Et primo ponitur abſentia Chriſti, quia cum eſſet cum diſcipulis [aſcendit in montem ſolus orare.] Ipſe uenerat plantare fidem noſtram, ideo operabatur aliquando humanum, aliquando diuinum. Quòd enim panes multiplicauit, hoc dei fuit: quòd orauit, humanum fuit, non quòd indigeret, ſed ut exemplum daret. Omnis enim Chriſti actio noſtra eſt inſtructio, & Ioa. 13. Exemplum dedi uobis, vt ſicut facio, ita & uos faciatis &c. Et dat nobis exẽplum quomodo ad orandum & ad orationem requiritur quies mentis, eleuatio, ſolitudo. Quies oſtenditur, quia dimiſſa turba &c. quæ deſignat cogitationes perturbantes, cum quibus non poteſt homo orare, ideo oſtium cordis claudere docet, ſupra 6. Cum autem oraueris, intra cubiculum &c. Item eleuatio. Tren. 3. Sedebit ſolitarius, & leuabit ſe ſupra ſe. Item ſolitudo. Oſee. 2. Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. Per montem intelligitur cælũ. Cælo enim nihil excelſius. Et dimiſſis turbis, ideſt, dimiſſis mortalibus, iuit in cælum, & ipſe ſolus aſcendit; & propria uirtute. Micheæ 2. Aſcendit ante eos pandens iter.

Item aſcendit orare. Ad Hebræos. Per ſemetipſum accedens. Sed hic uidetur eſſe quæſtio, quia Ioannes, uidetur dicere quòd pauit turbas in montem, ut habetur Ioan. 9. Hic autem dicitur quòd poſt refectionem turbarum aſcendit in montem. Sed reſpondetur, quòd in monte pauit, ſed poſt in aliorem locũ montis aſcendit. Item eſt alia quæſtio, quia habetur Ioan. 5. quòd ipſe fugit, quia uoluerunt eum facere regem: hic autem dicitur quòd aſcendit orare. Auguſt. dicit quòd eadem poteſt eſſe cauſa & fugiendi, & orandi. Poſt deſcribitur periculum ex tempore, quia nox erat, & in nocte maius eſt periculũ maris. Ideo dicit. [Veſpere autem facto.] Et ſignificatur eius paſſio, quia in paſſione ſolus aſcendit. Act. 1. Videntibus illis eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum &c. [Nauicula autem in medio maris iactabatur fluctibus.] Per nauiculam ſignificatur eccleſia, per mare, mũdus, pſal. 103. Hoc mare magnũ & ſpatioſum &c. Et hęc eccleſia Chriſto deſcendente remanſit in mari, & in periculis maris mundi. Quando enim aliquis magnus impugnat eccleſiam, tunc agitatur fluctibus, pſal. 87. Et omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me. Sed quia Chriſtus orat, non poteſt ſubmergi, quãuis fluctuet & eleuetur. Geneſ 7. Et eleuauerunt arcam in ſublime a terra. Item, agitatur a uento. Iſte uentus eſt impetus diabolicæ incitationis. Iob. 1. Quia uenit uentus a regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus Eſa. 25. Spiritus robuſtorum quaſi turbo impellens parietem. [Quarta autem uigilia noctis &c.] Poſito periculo, ponitur liberatio a periculo. Et circa hoc duo facit. Primo, ponitur auxilium: ſecundo effectus. ſecunda ibi. [Qui autem in nauicula &c.] Tria pericula poſuerat. Primo, obſcuritatem noctis, periculum maris, periculum uenti. Et contra primum, ponit uiſitationem ſuam, contra ſecundum certitudinem ſui, ibi [Statimq; Iesus locutus eſt &c.] Contra tertium porrigit manum. [Videns autem &c.] Item, tranquillitatem maris. Et cum aſcendiſſet &c. Circa primũ ponitur ſua viſitatio: ſecundo effectus ſuæ uiſitationis, ibi [Videntes autem &c.] Dicit ergo. [Quarta uigilia &c.] Hic tangitur & aduentus eius, & tempus, quia quarta uigilia. Hieron. dicit quòd antiqui diuidebant noctem in quatuor partes. In prima quidam uigilabant, in ſecunda alii, & in quarta alii, & illi qui

F uigilauerant quieſcebãt. Vnde dicit quòd in quarta uigilia &c. quia tota nocte fuerant in mari. [Venit ad eos &c.] Et quare? aſſignat Chryſoſt, rationem literalem dicens, quòd tantum tardauit, ut magis deſideraretur. Eſa. 26. Anima mea deſiderauit te in nocte. Item, vt diſcerent quòd ſi ſtatim non haberent auxiliũ, gilia noctis, uenit ad eos ambulãs ſupra mare. Et uidentes eum ſupra mare ambulantẽ, turbati ſunt dicẽtes, qa phantaſma eſt. Et præ timore clamauerũt, ſtatimq; Iesus locutus eſt eis dicẽs. Habete fiduciam, ego ſum, nolite timere. Reſpondẽs autem Petrus dixit. Domine ſi tu es, iube me ad te uenire ſup aquas. G At ipſe ait. Veni. Et deſcendens Petrus de nauicula ambulabat ſuper aquam ut ueniret ad Iesum. Videns uero uentum ualidum timuit. Et cum cœpiſſet mergi, clamauit dicens. Domine ſaluum me fac, & continuo Iesus extendens manum apprehendit eum, & ait illi. Modice fidei, quare dubitaſti? Et cum aſcendiſſet in nauiculam, ceſſauit uentus. Qui autẽ in nauicula erãt, uenerunt & adorauerunt eum dicentes. Vere filius dei es. Et cũ tranſfretaſſent, uenerunt in terram Geneſaret. Et cum cognouiſſet eum

qp non deſiſterent, quoniã oportet ſemper orare. Myſtice per quatuor horas ſignificant quatuor ſtatus. Primo ſtatus legis: ſecũdo ſtatus prophetarum: tertio tempus gratiæ: quarto aſcenſus in cælum, in quo ſtatu ceſſauit tempeſtas. Vnde in quarta uigilia uenit ſicut in fine noctis, unde Iacob. ultimo. Patientes eſtote & uos, & confirmate corda ueſtra, quoniam aduentus domini appropinquabit. Sed qualiter uenit? [Ambulans ſupra mare.] Et quare ſic uoluit uenire? Vt ſe oſtẽderet dominum maris. pſal. 88. Tu dominaris poteſtati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Itẽ, ut oſtẽderet illuſores poteſtatis huiꝰ ſæculi. pſal. 103. Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei. Sed iſtam poteſtatem dominus fregit, pſal. 73. Tu confregiſti capita draconis, & ſignificat quòd eccleſia non poteſt tribulationes ſuſtinere, niſi ſecundum quòd uoluit ipſe. Opinio fuit hic, quòd in hac uita domus accepit quatuor dotes, ſubtilitatis in natiuitate, impaſſibilitatis quando ſei unauit quadraginta diebus, vel tranſubſtãtiãdo ſacramentũ euchariſtiæ, agilitatis hic, claritatis in tranſiguratione. Sed hoc non credo. Credo enim quòd miraculoſe fecit. [Et uidentes eum.] Hic ponitur effectus præſentiæ Chriſti, ſcilicet turbatio diſcipulorum, unde ponitur turbatio, ponitur cauſa, ponitur ſignum, & dicit [Et uidentes eũ turbati ſunt &c.] Debetis ſcire, quòd quãdo auxilium diuinum eſt magis propinquum, permittit dominus magis affligi, ut tunc magis cum deuotione & gratiarũ actione recipiatur auxilium eius. Item, magis timor creuit, quia frequenter ex timore homines conueniuntur. Et quare? quia crediderunt phantaſma eſſe dicentes [quia phantaſma eſt.] non credentes eſſe uerum corpus de Virgine. Myſtice enim ſignificatur quòd antequã Chriſtus ueniat, multi multa phantaſtica dicent, ut habetur infra 23. Et præ timore clamauerunt. Clamor enim eſt ſignum timoris, ſicut etiã in omni tribulatione ad dominum debemus clamare. pſal. 119. I Ad dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me &c. [Statimque locutus eſt eis &c.] Hic ponitur auxilium, quia in obſcuritate erant, ideo certitudinem dat, et tria facit. Primo, certificat uerbis: ſecundo, petit ſignum Petrus factis: tertio, conceditur ei. Tria poſuerat, turbationem timoris, falſitatem opinionis, item deſperationem. Et contra iſta tria facit, quia ſtatim locutus eſt eis. Vnde quando quis clamat ad dominum, ſi opus eſt, ſtatim uenit. Eſa. Ad uocem meam. Item, quia erant deſperantes, dicit eis, Nolite timere. Idem habetur Ioannes. 16. In mundo præſuram habebitis, ſed cõfidite, quia ego uici mundum. in me autem quietem. Item, quia phantaſma credebant, ideo dicit eis. [Ego ſum.] Et quare dicit ſic; quia ex modo loquẽdi ſuo, peterant certificari. Ioan. 10. Oues meæ uocem meam audiunt. Item, vt ſe uerum deum oſtẽderet. ſimile habetur Exo. 3. Qui eſt, miſit me dixit Moyſes. Item contra hoc quod turbati erant, dixit, Nolite timere. Eſa. Quis es tu ut timeas ab homine mortali, & a filio hominis qui quaſi fœnum ita areſcit? Et Prouerb. 28. Iuſtus autem quaſi leo confidens abſque terrore erit. [Reſpondens Petrus dixit, Domine ſi tu es &c.] Quia auxilium contulerat uerbis, ideo Petrus petit ſignum factis. Petrus autem in perſona totius fiducialiter petiit, & dicit. Si tu es &c. Hic eſt magna fiducia Petri. Non dixit ora pro me, ſed dixit. [Iube me &c.] quia ipſe confeſſus eſt. Tu es Chriſtus filius dei uiui. Vnde ex fide quam iam conceperat, audacter confidit in eius poteſtate, Heſter 12. Domine in poteſtate tua cuncta ſunt poſita, & non eſt qui reſiſtere poſſit uoluntati tuæ &c. Et hoc dixit ex ſolo deſiderio, non ut tentaret, nec ex infidelitate. Ad Theſſ. 1. Memores fidei ueſtræ, & operis, & laboris &c. Deinde ponitur ſignum, unde dixit. Veni, & deſcendens Petrus de nauicula ambulabat ſuper aquam ut ueniret ad Iesum.] Et hoc contra Manichæos qui dixerunt, quòd Chriſtus non habebat uerum corpus, quia ſi Chriſtus nõ habebat, quia ambulabat ſuper aquas, ſic nec Petrus. Per hoc quod poſt quartam uigiliam adhuc imminebat periculum, ſignificatur quòd in quarto aduentu quod erit

erit purgandum, purgabitur in electis, pſal. 96. Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius &c. [Videns autem uentum ualidum &c.] Hic ponitur tertium auxilium, quia liberauit Petrum a ſubmerſione. Et primo ponitur cauſa: ſecundo petitio Petri: tertio auxilium Chriſti. [Videns autem uentum.] In mari uentus non habet cõtinuum impetũ, ſimiliter nec in terra, unde interpellabatur quãdo Petrus intrauit mare, ſed cum fuit, ſuper mare, flauit fortiter, & tunc [timuit.] Ex hoc eſt conſiderandum quod dicit, qp periculoſius erat ſupra mare quàm in naui, ideo dominus aliquando, fortes in periculo maris ſubmergi permittit, vñ Apo. 1, ad Cor. 10. Qui exiſtimat ſeſtare, uideat ne cadat.

a CAP. XV.

A VNC acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis Scribę & phariſæi, dicentes. Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditiones ſeniorum? Non enim lauant manus ſuas cum panem man

uiri loci illius, miſerunt in uniuerſam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habentes, & rogabant eum ut, uel fimbriã ueſtimenti eius tangerent. Et quicumque tetigerunt ſalui facti ſunt.

B

Sed quare permiſit in periculo? Primo præcepit ire, ut uirtus eius oſtendatur, quia uterque ambulabat, & hoc uiderunt diſcipuli. Sed quòd permiſerit mergi Petrum, hoc fecit ut experiretur quid poſſet de ſe. Vnde quòd fuit ſupra mare, hoc fuit uirtute Chriſti: quòd autem cœpit mergi, hoc fuit infirmitatis Petri, ſicut Paulus. 2. ad Cor. 12. Ne magnitudo reuelationum extollat, me datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ angelus ſatanæ qui me colaphizet &c. Permiſit etiam dominus Petrum mergi, C quia futurus erat paſtor. Voluit ergo & uirtutem oſtendere, & infirmitatem. Item hoc fecit ad compeſcendam emulationem diſcipulorum, quia enim uiderunt eius periculum, ceſſauit emulatio eorum. [Et cum cœpiſſet mergi, clamauit. Domine, ſaluum me fac.] Simile habetur in pſal. 68. Saluum me fac domine, quoniam intrauerunt aquæ uſque ad animam meam &c. [Et continuo Iesus extendens manum apprehendit eum.] Chriſtus duo facit, quia & auxilium impendit, & infidelitatem arguit. Auxilium impendit, quia manum porrigit, pſal. 143. Emitte manum tuam de alto, libera me, & eripe me de aquis multis. Et Iob. 14. Operi manuum tuarum porriges dexteram. Deinde de infidelitate eũ arguit, et ait illi. [Modicæ fidei quare dubitaſti.] In quo ſignificatur quòd ſi fidem certam habuiſſet, ſubmergi non potuiſſet, ideo ſtabiles eſſe debemus in fide. Idem habetur ſupra. 8. Quid timidi eſtis modicæ fidei [Et cum aſcendiſſet in nauiculam, ceſſauit uentus.] Hic ponitur quartum auxilium contra D uentum, pſal. 106. Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ: unde ſignum eſt quòd cum Chriſtus eſt cum ſuis, nil peruerſi habent. Vnde Apoc. 7. Non eſurient, neque ſitient ultra &c. Sequitur liberationis effectus. [Qui autem in nauicula erant, uenerunt & adorauerũt eum] ſcilicet diſcipuli, uel nautæ, ſupra. 8. Qualis eſt hic, quia uenti & mare obediunt ei? Vere filius dei es] Per hoc autem ſignificatur, quòd quando dominus cum fidelibus eſt, tunc ueraciter credunt. 1. Io. 2. Filioli manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam & non confundamur ab eo in aduentu eius. [Et cum tranſfretaſſent, uenerũt in terram Geneſaret.] Hic ponitur uirtus Chriſti. Et primo deſcribitur locus, deinde deuotio hominum, & poſt uirtus operatiua. Dicit ergo. [Et cũ tranſfretaſſent, uenerunt &c.] Qui locus eſt ex alia parte maris, & interpretatur Ortus, unde poſt periculum uenerunt ad refrigerium. Deinde ſequitur deuotio turbarum. [Et cum cognouiſſent eum uiri loci illius, miſerunt in uniuerſam regionem illam, & E obtulerunt ei omnes male habentes &c.] quia non ſolum ſuos infirmos obtulerunt, ſed miſerunt pro extraneis. Vnde [cum cognouiſſent] per famam, et per doctrinam, miſerunt pro infirmis & obtulerunt ei, unde omnes credebant in eum, tantæ erat uirtutis ſermo eius. Et hoc ſignificatur Eſa. ultimo. Mittam ex eis qui ſaluati fuerint ad gentem in mare &c. Item deuotio etiam demonſtratur, quia non ſolum petebant quod imponeret manus, ſed eum tantum [rogabant, ut uel fimbriam ueſtimenti eius tangerent.] Per fimbriam ſignificantur minima præcepta, uel caro Chriſti, uel ſacramentum baptiſmi. [Et quicunque tetigerunt.] ſcilicet per fidem, [ſalui facti ſunt.] Vnde, Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, Marci ultimo.

a CAPVT. XV.

SVPRA dominus ſub figuris uirtutem ſuæ doctrinæ oſtendit, nunc oſtendit ſufficientiam eius. Oſtenditur autem duplici

A pliciter. Primo, quòd non requirit obſeruantias legis: ſecundo quòd non ſolum uni genti iudæorum data ſit, ſed & gentilibus, ibi. [Egreſſus Iesus &c.] Circa primum tria facit. Primo tanguntur circunſtantiæ accuſationis: ſecundo accuſatio: tertio expoſitio. ſecunda, ibi. [Quare diſcipuli &c.] tertia, ibi. [Nõ enim lauãt &c.] Aggrauatur aũt malitia eorũ ex tribus. Primo ex tẽpore, quia tunc quando hæc ſigna faciebat & miracula, ipſi faciebant ſigna iniquitatis, unde malignabantur, ſupra. 11. Abſcondiſti hæc a ſapiẽtibus & prudentibus &c. Itẽ redditur aggrauatio ex loco, quia cũ iudæi eſſent diffuſi per iudæam, illi tamen qui erant in Hieruſalem, erant ſapientes, & tñ erãt deteriores, Eſa. 26. In terra ſanctorum iniqua geſſit, non uidebit gloriam dñi. Item aggrauatur ex conditione perſonarum, quia de magnis uenerunt ſcribæ qui erant magis literati, & phariſæi qui reputabant magis ſancti Hiere. 5. Ibo ad optimates, & loquar eis. Ipſi enim cognouerunt uiam domini. Deinde ponitur id in quo accuſabant eos. [Quare diſcipuli &c.] Præceptum erat, ut habetur Deut. 4. Nõ addetis ad uerbum quod uobis loquor, nec auferetis ex eo. Vnde addẽtes traditiones, contra legem faciebant, non quòd non liceret conſtituere aliquid, ſed quòd ita præcipiebant obſeruari ſicut legem domini. [Non enim lauant manus ſuas &c.] Hic exponitur quæ ſunt eorum traditiones. Hoc tamen exponitur magis Marci. 7. Ibi enim dicit, quòd cum uidiſſent quoſdam de diſcipulis &c. Et poteſt hoc eſſe ad literam, quia non lauabant manus. Quare? quia ita ſolliciti erant uerbo dei, quòd etiam tempus non habebant. Vnde ex ſolicitudine circa ſpiritualia non ſe lauabant eo modo ſicut Iudæi, ſicut habetur Marci 7. Quòd omnes iudæi niſi crebro lauent manus, non manducant, ideo diſcipuli non lauabant ſecundum ritum eorum. Vnde carnaliter intellige bant quod dicitur Eſa. 1. Lauamini, mundi eſtote. Vnde ipſi ad literam intelligebant, lauantes quod erat exterius, & non quod interius. [Ipſe autem reſpondens ait illis.] Dominus duo facit. quia non reſpondet excuſando diſcipulos, ſed oſtendit qp ipſi non ſunt digni, qui reprehenderent eos, ſupra, 7. Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo. Conſtat quòd transgredi mãdatum dei eſt grauius quàm traditiones hominum, & ideo qui transgrediebantur mãdata dei, in maioribus delinquebãt. Ideo primo oſtendit eos transgreſſores legis: ſecundo quod mandatũ tranſgrediuntur. Dicit ergo. [Quare uos tranſgredimini mandatum dei, & non obſeruatis, propter traditionem ueſtrã?] Ro. 10. Ignorantes dei iuſtitiam, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Eſa. 3. Lingua eorum, & adinuentiones eorum contra dominum, ut prouocarent oculos maieſtatis eius. Deinde cum dicit. [Nam deus &c.] ponit quod eſt iſtud mandatum quod eſt, ſcilicet de honoratione parentum. Et primo ponit mandatum: ſecundo pœnam. Vnde dicit. [Nam deus dixit.] Exodi. 20. [Honora patrem, & matrem tuam.] Et notandum, quòd honor non eſt niſi reuerentia exhibita in teſtimonium uirtutis. Ille enim exhibet reuerẽtiam, qui quæ neceſſaria ſunt adminiſtrat: unde non ſolum tenetur homo aſſurgere, ſed etiam neceſſaria miniſtrare, Eccl. 2. Qui timent dominum, cuſtodient mandata illius. Et quòd debeatur talis honor patet, quia Tobias mutuauit Gabelo, quod agere præceperat dominus in Exo. Statim addit pœnã. Vt ſis longæuus ſuper terrã. Item Leui. 20. Addit pœnam tranſgreſſoribus. [Qui maledixerit patri ſuo, & matri ſuæ, morte moriatur.] Et ſic in benedictione non ſolũ intelligitur quòd ore benedicas, ſed etiam quòd benedictionem impendas, Prouer. 20. Qui maledixit patri ſuo, & matri extinguetur lumen eius in mediis tenebris. Sed quia poſuit incitatiũ ex parte pœnæ, quare non poſuit præmium ex obedientia? quia homines magis terrentur a pœna, quàm deſiderent præmium. Nam & brutum a pœna terretur. Ex hoc enim habetur, quòd ſi qui detrahunt patri & matri, ſunt digni morte: ergo qui mouent alios eis detrahere, ſunt digni morte, quare non ſunt digni accuſatione. ergo uos non eſtis digni accuſare eos. [Vos autem dicitis &c.] Hic tangit quo modo tranſgrediũtur. Et primo hoc oſtendit: ſecundo auctoritatem ponit. Et circa primum oſtendit ritum

ritum suum: secundo quid sequebatur. Dicit. [Vos dicitis. Quicunque dixerit patri uel matri &c.] Multis modis hoc legitur. Vno modo, ut sit constructio perfecta, & tunc sic. Quicunque, ideſt, quimis dixerit, ideſt, dicere poterit. Alio modo, ut sit imperfecta sic.] Quicunque dixerit &c.] supple seruat mandatum, & est immunis a pœna; quid est hoc dictū? Tripliciter exponitur. Rabanus dicebat, quòd spirituale bonum præferendū est temporali, ideo dicebant his qui habebant patres pauperes ut dicerēt eis. Pater nō displiceat tibi si non do tibi necessaria, quia munus quod offero, proficit tibi spiritualiter. Sed hoc non erat uerum, secundum illud. Dona iniquorum non probat altissimus &c. Et Proner. 18. Qui subtrahit aliquid a patre suo, & a matre, & non dicit hoc esse peccatum, particeps homicidæ est. Ideo si aliquis habet patrem, uel matrem, & non possent uiuere sine eo, qui diceret ei uade ultra mare, uel intra religionem, in hanc sententiam incidit. Alia est expositio, Hiero. autē legit interrogatiue, ideſt. Nunquid proderit tibi? Habetur Leui. 21. quòd alienigena non poterat sumere quæ consecrata erat domino: ideo filios qui habebant patres pauperes, monebant quòd offerrent deo. Et si patres uellent sustentari ex eis, dicerent eis, Si aliquid accipias ex isto quod deo debeo offerre, nunquid proderit tibi? Non, immo magis erit tibi in damnationem. Aug. sic exponit. Dicebant iudæi, quòd pueri dum erant sub tutela patris, eis tenebantur. Vnde quando parui sunt filii, patres offerunt pro filiis, & ualet eis, sed quando liberi arbitrii sunt, tunc non ualet devotio aliena, unde dicebant quòd omnis qui ad hunc ſtatum potest peruenire & patri suo dicere. Munus quod ex me est &c. non tenebatur patri. Sed ex ista doctrina sequuntur duo inconuenientia. Vnum contra proximum, aliud contra dominum. Contra proximum, quia qui sic diceret, & qui sic instructus est, non honorificauit patrem suum, unde Rom. 1. Inuentores malorum, parentibus non obedientes. Et sequitur. Qui talia agunt, digni sunt morte. Item contra deum, unde dicit. Et irritum fecistis &c. q. d. Non solum fecistis contra proximum, immo etiam irritum fecistis mandatum dei propter traditionem uestram. [Hypocritæ] Proprie dicebantur hypocritæ qui intrabant theatrum, & habebant unam personam, & simulabant aliam cum larua. Isti ergo hypocritæ sunt qui exterius aliud prætendūt quàm habeant interius, unde interius intendebant lucra, exterius mouebant homines ad offerendum deo, Iob. 36. Simulatores & callidi prouocant ira dei, neque clamabunt cum uincti fuerint. [Bene prophetauit de nobis Esa.] Hoc habetur Esa. 29. Primo ponit duplicitatem eorum: secundo inutilitatem seruitii, ibi. [Sine causa &c.] Dicit ergo [Populus hic labiis me honorat &c.] Et hoc ad literam, quia honorabant labia, sed corde longe erant a deo, quia Christum in nomine dei uenientem non recipiebant. Vel sic. Populus &c. quod enim dicunt, quòd homo debet offerre deo, uidetur quòd honorent deum, cor autem eorum longe est, quia non tendebant ad honorem dei, sed ad cupiditatem, unde quanto cupiditas maior, tanto charitas minor. Hoc habetur Hiere. 12. Prope es tu ori eorum, & longe a renibus eorum. Sed numquid ista fictio ualet eis? Non, quia non placet domino. Vnde sequitur. [Sine causa &c.] Sed quid est hoc dictum? Ieiunare est doctrina hominum, & canones sunt traditiones hominum, nunquid qui hæc docent, sine causa coluunt deum? Intelligendum est in præiudicium mandatorum dei, Iob. 32. Deum homini non equabo, Act. 4. Obedire oportet magis deo quàm hominibus. Quare? quia deus decipi non potest, Esa. 1. Ne offeratis sacrificiū frustra. Ex hoc habemus quòd homo magis debeas sibi conscientiam facere de transgressione mandati, quàm de transgressione ecclesiasticæ constitutionis. [Et conuocatis ad se turbis dixit eis &c.] Supra ostendit dominus Pharisæos calumniantes esse indignos quòd reprehenderunt discipulos, quia maioribus erāt inuoluti peccatis: nunc autem prætermittens eos, instruit alios ut impleatur quod dictum est supra 11. Abscondisti hęc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et primo instruit turbas: secundo discipulos, ibi. [Tunc accedentes discipuli &c.] Et circa primum duo facit. Primo præparat ad audiendū, secundo dat doctrinam suam, secunda, ibi. [Non quod intrat in os &c.] Notandum quòd ad audiendum aliquem alium requiritur attētio, per quam homo ad interiora reuocetur, & in se congregetur. Et hoc facit, cum dicit. [Et conuocatis eis] quia oportet, quòd ad ipsum congregemur, Psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini: secundo necessaria est diligentia in audiēdo. Ideo dicit. [Audite.] Prouer. 1. Audiens sapiens, sapientior erit. Item requiritur intellectus. Vnde dicit [Et intelligite.] psal. 83. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Consequenter proponit altissimā doctrinam quæ est perfectio moralis uitę: unde notandum quòd aliqd immutatur ex exteriori, ut aqua calefit ab igne, aliquid ab interiori, ut homo mutatur per peccatum. Quantumcunq; enim moueatur exterius, non est peccatū nisi consentiat homo interius, Hiere. 37. Ab interioribus peruenit tempestas. Vnde primo ostendit quòd non ab exterioribus: secundo quòd ab interiori. Dicit ergo. [Non quod intrat &c.] Contra. Illud obiicitur quod habetur per ueterem legem. Habetur enim, Leui. 11. quòd multa cibaria prohibentur, unde homines fiebant immundi. Respondet Aug. contra Faustum dicens, quòd aliquid dicitur immundum dupliciter. Vno modo secundum naturam suam, & sic nulla sunt immunda, secundum illud 1. ad Thim. 4. Omnis creatura dei bona est &c. &, Nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur &c. Item, aliquid potest esse immundum secūdum signationem: et sic pōt aliqua res esse signū immunditiæ & mūditiæ, ut si accipiamus porcū, & agnum in sua natura, utrumque est bonum, tamen sua significatione porcus significat immunditiam, agnus innocentiā, ideo quantum ad significationem unum est mundum, aliud immundum. Et quia ante aduentum Christi erat tempus, in quo uiuebant sub figuris, quia non adhuc patebat ueritas, ideo illæ observantiæ erant seruandæ, & cadebant sub præcepto. Sed quia in aduētu Christi ueritas manifestabatur, cessābat figura, ideo &c. Sed iterum, restat alia quæstio, quia habetur, Act. 15. quòd Apostoli præceperunt, quòd conuersi abstinerent a suffocato, & sanguine, ergo uidetur, quòd ueritate manente debeant teneri illæ observantiæ. Antiqui dixerunt, quòd istud ad literam intelligendum est, quòd adhuc ab illis abstinendum est, quia immunda sunt. Sed hoc nihil est, quia contradicit auctoritati Apost. ad Titum. 1. Omnia munda mundis. Aliqui dixerunt, quòd istud partim ad literam intelligendum est, partim moraliter. Quod enim dicitur de fornicatione, illud ad literam prohibuerunt: quautem a sanguine, hoc intelligēdum est, quòd sanguis innoxius non effunderetur. Quod uero dicitur de suffocato sic intelligendum erat, ut nullus alii calumniam inferret. Sed nō debet sic intelligi, quāmuis sit expositio uera. Versabat enim quęstio, utrū gentiles conuersi tenerentur ad ista quæ prohibuerunt Apostoli. Ideo oportet intelligi secundum quòd Iudæis erat consuetū. Ideo aliter dicendum est, quòd Apostoli non considerabant, & prohibebant, uel quia secundum se illicitum, uel quia occasio scandali, unde fornicationem quasi illiceitam prohibuerūt. Sanguinem autem ne scandalum aliis facerent, ut, scilicet scādalum tolleretur. Et hoc sonāt uerba Apostoli, 1. ad Corinth. 8. Videte autem ne hæc licētia uestra offendiculum fiat infirmis. Item si obiicitur. Ponatur quòd aliquis in quadragesima comedat carnes, nonne coinquinatur? Dicendum quòd non ex cibo, sed ex uiolatione præcepti, Rom. 14. Regnum dei non est esca & potus. [Sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.] Hic uidetur tangere solum peccata quæ ex ore procedunt, & hæc coinquinant, Luc. 19. Ex ore tuo te iudico serue nequām. Et supra, Ex ore tuo iudicaberis. Sed dicendum, quòd proprium officium oris est dicere. Est autem duplex dicere, exterius ore corporali, & interius ore mentis, de quo psal. 13. Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Sic ergo per os potest intelligi os cordis, scilicet mens hominis, & sic omne peccatum est ex ore, quia nunquām est peccatum nisi ex propositio mentis. Sic ergo quod procedit ex ore, scilicet cordis, hoc coinquinat, quia peccatum adeo est uoluntarium, quòd si non sit uoluntarium, non est peccatum. [Tunc accedentes discipuli eius &c. Hic instruit de scandalo uitando & de principali quæstione, ibi. [Respondens autem Petrus.] Circa primum duo. primo ponitur quæstio discipulorum, secundo Christi responsio. Hic intelligendum quòd pharisæi & discipuli audierunt hoc uerbum, in quo intelligebant, quòd omnes

cælestis eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. Respondens autem Petrus, dixit ei. Edissere nobis parabolam istam. At ille dixit. Adhuc & uos sine intellectu estis? Nō intelligitis, quia omne quod in os intrat, in uētrem uadit, & in secessum emittitur? Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malę, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem: non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem.

eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me docentes doctrinas & mandata hominum, & conuocatis ad se turbis, dixit eis. Audite & intelligite. Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed qđ procedit ex ore hoc coinquinat hominem. Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei. Scis quia Pharisæi audito uerbo hoc scādalizati sunt? At ille respondens ait. Omnis plantatio quam nō plātauit pater meus

omnes suas traditiones subuerteret, non autem præcepta domini, ideo abominantes nihil dixerunt, sed turbationem habuerunt, ideo discipuli dixerunt. [Scis quia pharisæi &c.] Hoc uerbum, scandalum, frequenter inuenitur in scripturis, unde uidendum quid significet. Scandalum in græco idem est quod offendiculum, ut lapis in uia, unde offendiculū dicitur, ubi est occasio ruinæ: sed aliquando aliquis scandalizat actiue, aliquando passiue. Actiue scādalum dicitur quādo est aliquod factum, quod est non solum in se malum, sed etiam aliis offendiculum. Ideo scandalum dicitur dictum, uel factum minus rectum præbens occasionem ruinæ. Et non dicit cogitatum, quia oportet quòd sit patēs. Item, non dicit malum, sed minus rectum, quia oportet quòd habeat speciem mali, 1. Thessal. 5. Ab omni specie mali abstinete uos. Item, est scandalum passiuum, ut si aliquis bonum uerbum dicat, uel oret, alius scandalizetur, & accipiat sibi occasionē ruinæ. Vnde dominus non scandalizauit, sed ipsi ceperunt occasionem. Vnde dicunt discipuli sui, quòd pharisæi inde ceperunt scandalum, & hoc pronunciatum erat per Esa. 18. Et erit uobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & in petram scandali. [At ille respondens ait.] Hic ponitur responsio domini, et ostendit eorum scandalum contemnendum. Primo quia alieni a deo: secundo quia nociui hominibus, ibi. [Sinite eos &c.] Dicit ergo. [Et ille respondens ait. Omnis plantatio &c.] Ex uerbis istis illi qui posuerunt duas naturas, uoluerunt confirmare errorem suum, quia malam naturam a malo deo dixerunt, bonam a bono. Vnde dicunt, si aliquis de mala creatione sit, & si uideantur facere bona, non potest perseuerare. Sed non est sic. Nam ut dicit Hierony, contrarium habetur, Hiere. 2. Ego te plantaui uineam electam, omne semen uerum, quo modo ergo conuersa es in amaritudinem? hoc ergo patet, quòd nō est a deo. Sic ergo conuersa est per istam plantationem non natura, sed aliquid superueniens intelligitur, & hoc est peruersa uoluntas. Vnde natura semper remanet, sed uoluntas peruersa eradicatur, unde potest ista plantatio intelligi de traditione hominum, quæ est eradicanda si sit cōtra deum: sed traditio quæ est a deo, numquām est eradicanda. [Vnde omnis plantatio, ideſt traditio quæ nō est a deo patre meo, eradicabitur. Et hoc habetur Act. 5. de Gamaliele qui dixit. Si fuerit hoc a deo, non poteritis contra dicere. Hoc patet etiam in omnibus. Videbis aliquem qui bona opera facit fundata in charitate, ad Ephe. 3. In charitate radicati, & fundati: et hæc non possunt eradicari. Sed alia quæ non habent bonum fundamentum, ut dare elemosynam propter uanitatem, eradicantur. Vnde Eccl. 14. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui facit illud corruet in illo, unde sic intelligendum est, Sapien. 4. Adultering plantationes non dabunt radices altas. Contra hoc habetur, 1. ad Corin. 4. ubi dicit Paulus. Egō plantaui, Apollo rigauit, ergo Paulus eradicabitur. Dico quòd Paulus non plantauit ut principalis, sed ut minister. Sequitur. [Sinite illos, cæci sunt.] Hic ostendit scandalum eorum uitandum, quia nociui sunt hominibus. Et primo docet contemnendum: secundo præsumptionem eorum: tertio nocumentum. Circa primum, dicit: Si quòd ita scandalizentur. Sinite eos, & non curetis. Sed nunquid non est curandum de scandalo? Nonne do minus ut uitaret scandalum misit Petrum ad mare, ut solueret tributum? Dicēdum quòd scandalum aliquando oritur ex ueritate, unde illud. Vitandum est scandalum quod potest uitari sinæ præiudicio ueritatis uitæ, uel doctrinæ, uel iustitiæ; unde iudex non debet dimittere iudicium, si aliquis inde scandalizatur. Sed tamen distinguendum, quia aliqui scandalizātur ex infirmitate, aliqui ex certa malitia, scandalum pusillorum uitādum est, ueritate seruata, & tamen potest homo differre, uel remittere. Sed si ex malitia, non ret sic isti scandalizantur. Vnde si non ex malitia scandalizatentur, non dixisset dominus, Sinite illos, sed potius, instruite eos. Ad Titum 3. Hæreticum hominem post secūdam monitionem deuita, Hiere. 51. Curauimus babylonem, & non est curata. Et quare cæci sunt, spiritualiter cæci sunt ignorantes, Esa. 56. ibi: Speculatores eius omnes cæci. Et quia ex certa malitia non solum sunt cæci, sed etiam duces cæcorum, & magistri, Iob. 19. Si ignoraui, mecum erit ignorantia mea. Quod sint duces cæcorum, hoc est bonum: sed quòd cæci, hoc est malum. Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt, Iob. 40. Absconde eos in puluere, scilicet quantum ad corpus. [Respondens autem Petrus.] Instruit eos hic de principali quæstione, ubi tria facit, quia primo ponitur petitio Petri: secundo increpatio: tertio doctrina. secunda, ibi. [At ille.] tertia, ibi. [Nolite &c.] Dicit ergo. Respondens &c. [Edissere nobis parabolam hanc.] Petrus consuetus erat audire parabolas multas ab eo, ideo credebat quòd loqueretur parabolice, uel quia Petrus nutritus erat in obseruantiis legalibus, sicut dixit in actibus Apostolorum cap. 10. Absit a me domine, numquām coinquinatum intrauit in os meum, ideo credebat quòd ad literam non diceret, sed parabolice. Animaduerte parabolam, & interpretationem, & uerba sapientum, & ænigmata eorum, Prouerb. 1. [At ille dixit. Adhuc, & uos &c. Dominus enim omnibus in Petro respondit, qui pro omnibus loquebatur. Hic reprehendit eos. Sed quare? Vna ratio est, quam ponit Hieron. quia quod palam dictum est, parabolice dictum putant. Sicut enim reprehendendus est qui manifestat occulta, sic econuerso qui occultat manifesta, psal. 31. Nolite fieri sicut æquus & mulus, in quibus non est intellectus &c. Alia ratio est Chrysostomi, quia uidebatur zelare pro Iudæis, quia nutritus in legis doctrina, ideo uidebatur inde tristari. Consequenter exponit, et primo exponit quod dixerat, scilicet quod intrat in os. Secundo secundum quod dixerat, scilicet. Sed quod exit de ore &c. Tertio concludit intentionem. Dicit ergo. [Non intelligitis quòd omne quod in os intrat &c.] Et quare sic dicit dominus? Dicit Chrysostom, quòd loquitur eis quasi assuetis in obseruantiis legis. Erat autem intentio legis, quòd dum cibus erat in ore in digestus & immundus erat, sed cum digestus, mundus, unde semper dicitur in lege. Immundus erit usque ad uesperum. Ideo ponimus quòd seruari debeant istæ obseruantiæ, nō in reddunt hominem immundum nisi ad tempus, unde quod transit, non potest immundare eos. Vel aliter. Nihil potest immundare animam, quod non contingit eam: cibus autem non contingit animam, et hoc est signum, quia in uentrem uadit, & in secessum emittitur. Sed sicut dicit Hierony. contra hoc obiiciunt aliqui, dicentes dominum esse ignarum naturalis scientiæ, quia non totum in secessum transmittitur. Vnde quidam uolentes sic intelligere, quòd totum emittatur, uolunt quòd nihil conuertatur in humanam naturam, sed solum quod tractum est ab Adam multiplicatur, & hoc solum resurget, unde quod ex cibis est, secundum eos non resurget. Vnde & artifices plumbum ponunt cum auro, ut plumbum consumatur, aurum conseruetur, sic resistit cibi ne calor naturalis consumat illud quod est de uirtute naturæ. Sed hoc uidetur impossibile, quia non potest aliquid maius fieri nisi per rarefactionem, quia nihil aliud est rarefieri, nisi assumere maiorem quantitatem. Item, homo communiter se habet cum animalibus in sensitiua & in nutritiua, in uegetatiua cum plantis: sed sic est quòd ista augentur & nutriuntur ex nutrimento. ergo & homines eodem modo augentur, & nutriuntur. Quid est ergo quod dicit, quòd in secessum &c. Dicit Hierony. quòd non solum intelligitur superfluitas immunda, immo quocunque modo fiat siue per fumum, siue alio modo. Et hoc etiam secundum Philosophum, quia licet secundum speciē maneat, tamen secundum materiam fluit, ut si ignis in specie remaneat, tamen secundum materiam consumitur. Potest etiam sic dici. Omne quod intrat in os, in uentrem uadit aliquid, unde aliquando in scriptura totum pro parte sumitur. [Quæ autem procedunt de ore &c.] Quia dictum est quòd per os intelligitur mens. [De corde exeunt &c.] quia peccata cordis sunt cogitationes, & affectus, Esa. 1. Auferte malum cogitationum uestrarum ab oculis meis. Item, ponit peccata quæ sunt contra præcepta secundæ tabulæ [Homicidia, furta &c.] Item, peccata oris contra proximum [Falsa testimonia, blasphemiæ] contra præcepta primæ tabulæ, unde hæc sunt quæ coinquinant hominem, quia hæc a mente procedunt. [Non lotis autem manibus &c.] Hic concludit, & ponit hanc conclusionem, ut principali intentioni respondeat. Item, quia discipuli non erant intelligentes, ideo concludit quòd contra traditionem solum dicebatur.

¶ Supra ostensa est sufficientia eius doctrinæ, quia obseruantiā legis non requirit. Hic ostendit quòd non coarctatur ad unū populum, sed etiam ad salutem gentilium sufficit. Ostenditur autem triplex effectus in gentilibus. Primo, in liberatione a potestate dæmonis: secundo ab infirmitatibus peccatorum: tertio a spirituali refectione. secunda, ibi [Cum transisset &c.] tertia, ibi] Iesus autem conuocatis &c.] Ostenditur ergo liberatio

ratio a potestate dæmonum, quia mulierem obsessam a diabolo liberauit. Primo locus describitur: secundo instantia mulieris: tertio exauditio: secunda, ibi [Et ecce mulier &c.] tertia, ibi [Et respondẽs &c.] Dicit ergo [Et egressus uenit in partes &c.] Tyrus & Sidon sunt duæ ciuitates gẽtilium. Quia a Iudæis repellebatur, ideo ad gentes secessit, secundum illud Act. 13. Vobis oportebit primum loqui regnum dei &c. Et primo ostendit dominus eminere conuersionem obseruatorum legis, secũdo transitum ad gentes, quod significatũ fuit, Act. 10. ubi dicitur quod cũ Petrus esset apud Cornelium, uidit lintheum &c. & dictum est ei. Quod deus purificat, tu ne immundũ dixeris. &c. [Et ecce mulier [Hic ponitur instantia mulieris. Circa cuius petitionẽ tria significantur. Primo pietas: secundo fides: tertio humilitas, & hæc necessaria sunt ad impetrandum: secunda, ibi [At illa uenit &c.] tertia, ibi [At illa &c.] Primo ponitur interpellatio: secundo adiutorium discipulorum, ibi [Et accedentes &c.] Circa primum primo ponitur pietas mulieris: secundo taciturnitas Christi, ibi [Qui non respondit &c.] Dicit ergo [Et ecce &c.] Sex possumus notare. Primo conuersio petentis, Eccl. 18. Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat deum, præparat enim animam, quando a uitiis se mũdat. Esa. 1. Cum multiplicaueritis orationes non exaudiam uos, manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Et hoc designatur per hoc nomẽ, Chananea, quæ idem est quod mutata, psal. 76. Hæc est, mutatio dexteræ excelsi. Item qui conuertitur debet non solum mutare peccatum, sed etiam occasionem peccati, Eccl. 21. Quasi a facie colubri, fuge peccatum: secundo notãda est deuotio, quia clamabat, clamor magnum affectum designat, psal. 119. Ad dominum cum tribularer clamaui: tertio notatur pietas, quia alienam miseriam suam reputabat. Vnde dicit [Miserere mei] Et hoc est magna misericordia, Iob. 30. Flebam super eum qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Item tangitur humilitas, quia petiit ex confidentia misericordiæ dei, Dan. 9. Custodiens pactum, & misericordiam diligentibus te, & custodientibus man data tua: quarto tangitur fides quæ necessaria est ad petitionem, Iac. 1. Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Item confitetur diuinam naturam in eo, in hoc quod dicit. [Do, mine,] psal. 99. Scitote quoniam dominus ipse est deus &c. Itẽ humanam [fili Dauid] quia ex semine Dauid, Rom. 1. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Item expositio proprie necessitatis. [Filia mea male,] idest, grauiter [a dæmonio uexatur] Et potest esse typus totius ecclesiæ gentilium, uel cuiuslibet pro conscientia quæ a dæmonio uexatur, cum contra conscientiam operatur, Luc. 6. Et qui uexabantur a spiritibus immundis curabantur. Et dicit. Male in quo aggrauat peccatum: secundo Paral. ultimo. Peccaui domine peccaui, & iniquitatem meam agnosco, ne simul perdas me cum iniquitatibus meis. Consequenter ponitur taciturnitas Christi [Qui non respondit &c.] Sed hoc uidetur mirabile quod fons pietatis tacuit. Et assignatur triplex ratio. Prima ne uideretur ire contra illud quod supra dixerat. In uiam gentium ne abieritis. Ideo prompte noluit exaudire, nihilominus tamen quia multum institit, accepit quod petiuit. Ideo datur intelligi quòd propter instantiam petitionis impetratur quod supra legem est. Erat enim de lege quod soli iudæi saluarentur. Sed ista per instantiam suam imperrauit quod erat supra legem. Secunda ratio est, ut magis cresceret deuotio. Abacuch. 1. Vsquequo clamabo, & non exaudies, uociferabor ad te uim patiens, & non saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem, & dolorem uidere prædam, & iustitiam contra me &c. Tertia ratio, ut daret occasionem discipulis, ut & ipsi intercederent pro ea, quia quantumcunque sit aliquis bonus, indiget tamen orationibus aliorum. Statim sequitur intercessio discipulorum. Et primo ponitur eorum petitio: secundo Christi responsio. Dicit ergo [Et accedentes &c.] Et quare accesserunt? una ratio est, quia nesciebant quare tantum retardabat: secunda moti erant misericordia. Item non poterant pati mulieris importunitatem. Luc. 10. Si perseuauerit pulsans &c. Discipuli non dicunt sana eam, sed dimitte eam, idest dicas ei. Nihil faciam tibi, Et iste est modus loquendi, quoniam cum intendimus unum, dicitur contrarium. Sed obijcitur quia Marci 7. dicitur quòd ingressa est in domo, & ibi periit. Quid est ergo quòd hic dicitur, quia clamat post nos? Augu. dicit quòd sine dubio primo in domo fuit, & ibi dixit miserere mei, & tunc recessit Iesus. Et illa sequuta est eum. Tunc sequitur responsio Christi. [Ipse autem respondens &c.] Satis uidebatur mulier pietatem ostendisse, sed hæc uidebatur naturalis, ideo dñs exigebat professionem fidei. Ideo abiiciebat eam, & dixit. [Non sum miss⁹ &c.] Hebræorũ erat peculiaris. Vnde dicebant. Nos autem populus eius &c. psa. 94. Et ille oues perierant, quia abducti erant per diuersas obseruantias, unde supra. 9. Videns turbas misertus est eis, quia erant uexati, & iacentes sicut oues non habentes pastorem, psalmus 118. Erraui sicut ouis quæ perijt &c. Sed quid est quod dicit. [Non sum missus &c.] Nonne habetur, Esa. 49. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ? ergo non solum ad iudæos missus est, sed ad gentes. Dicendũ quod ad omnes missus est, ut omnes in vnum congregaret. Sed missus est primo ad iudæos, ut iudæos ad gentes transferret, Rom 15. Dico autem Christum &c. [At illa uenit, & adorauit] unde ingerit se. Et primo ponitur professio iustius: secundo responsio. Ponitur professio, quia deum recognouit, quia eum adorauit. Licet enim haberet repulsus Apostolorum, tamen ingessit se, & adorauit. In hoc deum recognoscit, Deuteron. 9. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies, psalmus 65. Omnis terra adoret te deus &c. [Adiuua me] Non dicit ora pro me, sed tu adiuua me, quia potes, psal. 120. Auxilium meum a domino, qui fecit cælum, & terram &c. [Qui respondens dixit. Non est bonum &c.] Hoc additur ad probandum humilitatem, quia iam constabat satis de fide, ostendens excellentiam iudæorum ad gẽtes. Tunc enim probatur humilitas, quãdo patitur quòd exprobretur gens sua. Vnde dicit. [Non est bonum &c.] Iudæi uocabantur filii. Vnde. Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me &c. Esa. 1. Quia ipsi instructi erant in mandatis dei. Ioan. 10. Panis est doctrina, Eccl. 15. Cibauit eos pane uitæ, & intellectus. Panis istæ potest dici miracula domini uel documenta legis, hunc ergo panem, qui fidelibus, scilicet iudæis debetur. Non est ergo bonum sumere panem filiorum, idest, iudæorum qui iandiu sunt filii [& mittere canibus] scilicet gentilibus, quia sicut canis est animal immundum, sic gentes. Vnde supra. 7. Nolite sanctum dare canibus, unde non adhuc totaliter repudiauerunt, sed sicut dicit Hierony. quòd conueniens est quòd Iudæi canes dicuntur ſm illud, psal. 21. Circũdederunt me canes multi. 2. Eph. 3. Nos autem filii sumus [At illa dixit. Etiam domine] Hic tangitur mira humilitas mulieris, & sapientia. Visus est contumeliam inferre genti suæ, sed humilitatis est, quòd concedit contumeliã dictam. Vnde dicit [Etiam domine] Item maior ostenditur humilitas, quia ipse dominus dixerat canes, sed ista dixit catellos, unde dicit [nam, & catelli] Item dominus uocauerat filios Iudæos, sed ista dominos, unde dicit [Quæ cadunt de mensa domi norum.] Et ita humiliter sciuit compellere dominum, q.d. non peto domine quòd tot beneficia conferas nobis quot Iudæis, sed de micis des nobis, Eccl. 25. Oratio humiliantis se penetrat cælos. Et psal. 101. Respexit in orationem humilium, ideo dominus exaudiuit. [Tunc respondens Iesus ait illi &c.] Et tria facit. Primo ponitur eius commendatio: secundo exauditio: tertio effectus. Quando se humiliat dicit. [Magna est fides tua,] Magna quia magna credit. Item propter rectitudinem. Iac. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Item magna, propter feruorem, unde si habueritis fidem sicut granum synapis &c. Ideo sequitur exauditio [Fiat tibi sicut uis.] psalmus. 144. Voluntatem timentium se faciet &c. Sequitur effectus. Et sanata est, filia eius, ex illa hora, unde principio Genesis, primo dixit. Fiat lux, & facta est lux. sic, & hic [fiat tibi,] Illud enim uerbum fuit uerbum æternum. Eccles. 8. Sermo eius, potestate plenus est.

c ¶ Supra confirmata doctrina euangelica per liberationem gentilium a potestate dæmonum per uirtutem Christi, nunc confirmat per liberationem ab infirmitatibus spiritualibus per hoc quòd multos curauit. Et tria facit. Primo ponitur locus: secundo oblatio: tertio liberatio: secunda ibi [Et accesserũt] tertia, ibi [Et curauit.] Describit primo locus in generali quia [cum transisset] scilicet de regione gẽtilium [uenit iuxta mare] quod erat

erat in Iudæa, quod aliquando uocatur Genesareth, aliquando mare Galilææ. Per hoc quòd reuertitur ad Iudæos, significatur quia reliquiæ Israel saluabuntur, Ad Ro. 11. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ dei saluę factæ sunt. Deinde describitur locus in speciali dicens. [Et ascendens in montem, se debat.] Per montem significatur altitudo uerbi, psal. 35. Iustitia tua sicut montes dei. Sed Iesus nõ stabat, sed sedebat, quia nisi descendisset, non cognouissemus, secundum illud psal. 143. Domine inclina cælos tuos, & descende. Item per montẽ altitudo gloriæ, ut habet Gen. 19. In mõte saluũ te fac &c. ad significandum quòd ibi est uera quies, non hic, Ad Heb. 13. Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, idest futuram expectamus. Sequitur oblatio. [Et accesserunt ad eum turbæ multæ &c.] Et primo ponitur quantum ad multitudinem turbarum: secundo quantum ad oblationem infirmorum: tertio quantum ad modum. Circa primum [Tunc accesserunt] psal. 85. Omnes gentes quascumque fecisti, venient, & adorabunt coram te domine. Et non accesserũt uacui, quia secum habentes &c. Et in hoc significatur quòd qui conuertuntur ad dominum, debent offerre alios domino. Et hoc est quod dicit, habentes mutos, cæcos, claudos, & debiles. Debilis latine significat defectum uirtutis, sed grece dicitur, qui habet manum debilem: sicut enim claudus dicitur qui in pedibus læsus est, sic debilis qui manum aridam habet. Per istos significantur diuersa genera morborum spiritualium. Per mutos significantur illi qui deum laudare non possunt, de quibus Esa. 56. Canes muti non ualentes latrare. Claudi dicũtur qui nunquàm firmiter ambulant ad bonum, sed cito ad malum conuertuntur, 3. Reg. 18. Quare claudicatis in duas partes? Si dominus est deus, sequimini eum. Per cæcos significantur infideles qui priuati sunt lumine fidei, Esa. 59. Palpauimus tenebras. Per debiles qui habent aridam manum, significantur illi qui habẽt debile cor, psal. 21. Aruit tanquã testa uirtus mea &c. Et alios multos. In hoc magnam fidem ostendebant, quia non solum suos, sed alios. Item, ostendunt deuotionem suam ex modo: aliquando enim rogauerunt ut manum apponeret, ut supra. 9. Aliquando aũt ut fimbriam tangeret, ut supra eodem, scilicet. 9. & 14. Sed modo sufficiebat ponere ad pedes eius. Et per hoc mystice datur intelligi nobis, quòd peccatores quos cõuertimus, non debemus nobis subiicere, secundum quòd habetur. 1. Corin. 4. Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei. Sequitur de curatione. Et primo ponitur curatio: secundo admiratio: tertio effectus. Dicit ergo. [Et curauit eos.] psal. 106. Misit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interritionibus eorum. Et alibi, psal. 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus nostris, qui sanat omnes infirmitates nostras. Et sequitur admiratio [Ita ut turbæ mirarentur, videntes mutos &c.] Hic ponitur effectus. Istud prædictum erat, Esa. 35. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt &c. Et in psal. 136. Mirabilia opera tua. Sed quæritur. Quare non facit mentionem de debilibus? quia non erat actus oppositus, cui posset respõdere. Sed videtur quòd aliqui uisis miraculis blasphemabant, ut habetur supra. 14. Sed isti collaudabant, unde [magnificabant deum Israel.] [Iesus autem conuocatis discipulis &c.] Hic ostenditur doctrina Christi laudabilis per refectionem bonorum. Et primo ponitur motiuum: secundo materia: tertio distributio: quarto refectio, secunda, ibi [Et dicunt &c.] tertia, ibi [Et præcepit &c.] quarta, ibi [Et comederunt omnes &c.] Notandum quòd motiuum istud ponitur post præmissa, quia infirmi non possunt cibari, quia omnem escam abominata est anima eorum, psal. 106. Ideo oportet quòd ante quàm cibentur, sanentur: sic etiam in spiritualibus. August. Palæro infirmo pœna est panis, qui sano est amabilis &c. Et ideo dominus post sanationem, cibat. Et notandum quòd primo conuocat discipulos ut reddat attentos, ut sint memores miraculi. Item, ut det exemplum nobis quòd quantumcumque sit homo magnus, debet se comportare minoribus, Eccl. 3. Quanto maior es, humilia te in omnibus. Vnde conuocatis discipulis suis dixit. [Misereor turbę &c.] Hoc fuit motiuum, unde ostendit humanitatem conuenientem diuinitati. Misericordia est passio, quia misericors est miserum cor habens, quia reputat alienam miseriam, suam. Sed misericordia maxime deo conuenit, psal. 102. Miserator & misericors dominus, longanimis & multum misericors &c. Et quam reputat ut suam, repellere debet ut suam. Vnde dominus inquantum repellit miseriã dicitur misericors. Sed ponitur motiuum misserendi triplex. Primo ponit perseuerantiam: secundo inopiam: tertio periculum imminẽs. Primo ponitur perseuerantia cum dicitur [quia triduo &c.] Ex quo potestis cognoscere qui cum Christo perseuerant, pane suo reficiũtur, quia qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Per triduum potestis intelligere confessionem sanctæ trinitatis, unde infra ultimo. Euntes in uniuersum mundum, baptizate in nomine patris, & filii, & spiritus sancti: uel triplicem actum, scilicet cordis, oris, & operis. Item, triplex tempus sæculi, scilicet tempus legis naturæ, legis mosaicæ, & legis gratiæ & gloriæ in fine, psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua: uel per triduum, triduum mortis Christi. Vnde illi triduo sustinent dominum, qui conformarunt se morti Christi, Osee. 6. Viuificabit nos post triduũ, & in die tertia suscitabit nos. Vnde per mortem Christi expectamus iustificationem, Ad Galat. vlti. Semper mortificationem Iesu in corpore nostro portantes. Secundum quod tangitur, est inopia, unde dicit [Non habent quid manducent] Sed quare per triduum expectauit? Ne possent calumniari, quia refecti essent cibo quem secum portauerant. Secundum mysterium, illorum miseretur qui suam miseriam cognoscunt, Apoc. 3. Nescis quia miser es, & miserabilis, & pauper, cæcus & nudus &c. Tertium est periculum.] Et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via] Deficiunt enim in uia qui uerbo dei non reficiuntur, Deut. 8. Non in solo pane uiuit homo, sed in omni verbo &c. Cibauit eum pane uitæ & intellectus. Et dicunt ei discipuli &c. [Hic ponitur materia. Et primo, quo modo dedit: secũdo, quãta materia aderat. Vnde dicit [Et dicunt, Vnde ergo in deserto panes tanti?] Hic tarditas & obliuio discipulorum reprehenditur, quia supra dominus satiauerat ex quinque panibus quinque millia. Vnde ex tarditate & obliuione reprehenduntur. Secundum mysterium. In hoc gratia dei & misericordia significatur, qui indignis mysteria sua reuelat, & per eos sacramenta ministrat, Hiere. 1. Nescio loqui domine, quia puer sum: cui dominus. Noli dicere quia puer ego sum. Exo. 4. Impediti oris sum linguæ, & tardioris &c. Esa. 3. Nam sum medicus, & in domo mea non est panis, nolite me constituere principem populi. Deinde ponitur quanta materia aderat, unde [Ait illis Iesus. Quot panes habetis] Et non petiit ut ignorans, sed ut miraculum ostenderetur. Vnde & paucos piscículos supra in alio miraculo commemorari fecit. Et dicitur quòd quinque panes habebant, & duos pisces, in quibus doctrina legis significabatur: et illi panes erant ordeacei, hic sunt septem, & non dicuntur ordeacei, in quibus significatur lex noua septiformis gratiæ dei informata. Item, in illa duo tantum fuerunt pisces, in hac autem multi pisciculi. Vos elegit deus pauperes in mundo, diuites in fide. Et in psal. 8. Volucres cæli & pisces maris qui perambulant semitas maris. i. huius mundi. [Et præcepit turbæ &c.] Hic ponitur dispositio. Et primo, disponit: secundo, materiam accipit: tertio, gratias agit, frangit, & distribuit. Dicit ergo [Et præcepit.] In alia refectione habetur quòd fecit super fœnum recumbere. Per fœnum temporalia significãtur: unde, Omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius quasi flos agri, Esaiæ 40. Vnde in ueteri lege erat fundamentum super temporalia, in noua solum super stabilitatem gloriæ, Ecclesiast. 1. Terra autem in æternum stat. Vel per fœnum significatur, quòd super temporalia debemus sedere. Vnde possessio non prohibetur, sed dilectio, siue affectio, 1. Ioann. 2. Nolite diligere ea quæ in mundo sunt &c. [Et accipiens septem panes] in quo significatur quòd quicquid de spiritualibus administratum est aliis, primo fuit in Christo, unde Act. 1. Cepit Iesus facere, & docere. Omnia spiritualia in eo fuerunt. Vnde Ioan. 3. Non dedit ei deus spiritum ad mensuram. [Et gratias agens &c.] Vnde dedit nobis exemplum ut gratias agamus. 1. ad Thessal. 5. In omnibus gratias agentes. Deinde

dè quia non omnibus omnia, ut habetur 1. ad Corinth. vlti. F
Item 1. ad Corin. 12. Diuisiones gratiarum sunt. Consequenter sequitur ordinata distributio, quia [Et dedit discipulis, & discipuli dederunt populo] primo discipulis qui erant mediatores, Deuteron. 3. Ego sequester & medius fui inter deum & uos in tempore illo, ut annunciarem uobis uerba eius &c. Et 1. ad Corin. 4. Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores &c. Consequenter ponitur quo ad plenitudinem refectionis ex abundantia reliquiarum, & ex numero manducantium. [Et comederunt omnes.] Posset aliquis dicere q̃ de pauco pane possunt multi accipere, ita quòd quilibet parum: sed non sic, immo saturati sunt, unde usque ad saturitatem manducauerunt, psal. 77. Manducauerunt, & saturati sunt omnes. Item, multæ fuerunt reliquiæ, quia [tulerunt septem sportas.] Sed quare, cũ pauciores panes fuissent, plures reliquiæ remanserunt, cum. f. saturauerit quinque millia de quinque panibus? Potest dici, q̃ idẽ sunt uel plus, septem sportæ quàm. 12. cophini. Chryso. dicit q̃ diuersa fecit miracula, & modo diuerso, ut discipuli magis memores essent. Primo primi miraculi, in quo tot reliquiæ quot Apostoli. Hic autem secundum numerum panum, in quo significatur quòd spirituales homines refici debent septiformi gratia dei. 1. ad Corin. 2. Animalis enim homo non percipit ea quæ dei sunt. Sequitur numerus comedentium. [Erant autem qui manducauerunt, quatuor millia hominum &c.] Supra fuerunt quinque millia quia uacabãt quinque sensibus, uel propter quinque libros Moysi. Hic autem quatuor propter quatuor uirtutes cardinales, uel propter quatuor euãgelistas, &c. [extra paruulos & mulieres] Sed quare excipiuntur isti? Quia imperfecti & infirmi a uera doctrina excluduntur, Ad Ephe. 4. Donec occurramus omnes in uirum perfectum &c.

quatuor millia hominũ, extra paruulos & mulieres. Et dimissa turba ascendit in nauiculam, & uenit in fines Magedan.

CAP. XVI.

ET accesserunt ad eum Pharisei & Sadducæi tẽtãtes, & rogauerunt eum vt signum de cælo ostenderet eis. At ille respondens ait illis. Facto vespere dicitis. Serenum erit, rubicundum est enim cælum. Et mane. Hodie tempestas, rutilat enim triste cælum. Faciem ergo cæli diiudicare nostis, signa autem temporum non potestis? Generatio mala & adultera signum quærit, & signũ non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ: et relictis illis abijt. Et cum venissent discipuli eius transferum, obliti sunt panes accipere, qui dixit illis. Intuemini & G
cauete a fermento pharisæorum, & saducæorum. At illi cogitabant inter se dicentes. Quia panes non accepimus. Sciens autem Iesus dixit. Quid cogitatis inter uos modice fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum, & B
quinque millium hominum, & quot cophinos sumpsistis? Neque

CAPVT XVI.

SVPRA dominus ostendit sufficientiam euangelicæ doctrinæ, quia nec obseruantiis legalibus indiget: item, quia non solum uni populo est necessaria, hic ostendit puritatem & excellentiam. Primo, ostendit eam puram seruandam ab omni traditione: secundo, per altitudinem fidei omnes opiniones humanas transuolare, ibi [Venit Iesus &c.] Circa primum primo describitur calumniosa tentatio: secundo confutat: tertio cauendum docet. secunda, ibi [At ille &c.] tertia, ibi [Et cum uenissent &c.] Circa primum primo commemorat locum: secundo ponitur tentatiua interrogatio. Notandum quòd sicut supra quando pauerat de quinque panibus turbas dimisit, & sic hic. In hoc primo datur exemplum prædicatoribus quando non se ingerant, sed reuertantur, Iob. 39. de onagro. Quis dimisit onagrum liberum? & uincula eius quis soluit &c. [Ascendit in nauiculam] ne sequeretur eum turba. Vnde ponitur impedimentum quare non possent eum sequi. Vnde ascendit in nauiculam, ideſt, in mentem quæ agitatur fluctibus huius mundi, Sap. 14. Quoniam dedisti in mari uiam, & inter fluctus semitã, ostendens quòd debet ibi intrare, ut ibi requiescat [Et uenit in fines magedan] Magedan, poma interpetratur, & per hunc locum sacra scriptura significatur ubi poma simul cum aliis fructibus crescunt, Cant. 6. Descendi ut uiderem poma conuallium. K
Sequitur tẽtatiua interrogatio. [Et accesserũt pharisæi & saddu cei rogauerunt eũ &c.] Eccl. 19. Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. [Vt signũ de cælo ostenderet eis.] Et petierunt signum de cælo, habetur Ioã. 6. Patres uestri mãdu cauerunt mãna in deserto, unde panem de cælo dedit eis. Et infra. 1. ad Cor. Iudæi signa petunt. Et in psal. 73. Signa nostra nõ uidimus &c. Tunc reprehendit eos, & primo de ignauia ad credendum diuina. Si enim aliquis defectum habet ex natura sensuum, excusationem habet, sed cum habet sapientiam in terrenis, & ignauiam in spiritualibus, reprehendendus est, Sap. 13. Vani sunt omnes filii hominum, in quibus non est scientia dei. Et primo ostendit solertiam in terrenis: secundo ignauiam in spiritualibus. Dicit ergo. [At ille respondens ait. Vespere facto &c.] Hoc habet sensum literalem & mysticum. Literalem, quia ex aliqua dispositione poterant cognoscere signum serenitatis [Dicitis, serenum erit: rubicundum est enim cælum.] Item tempestatis, quia dicitis [Hodie erit tempestas: rutilat enim triste cælum] quia tristitiam designat. Quando enim aer est turbidus, non sunt homines ita læti. Rubedo enim serotina est signum serenitatis. Ratio est secundum Philosophũ, ex diffusione radiorum solis super uapores. Quando enim uapores sunt multi, tunc radii non possunt penetrare, & tunc fit color niger in aere: quando uero subtiles, penetrant. Sed quando quod est igneũ dominatur, tunc appa ret color rubeus, ut apparet in flamma, quia cum magis ele uat, magis apparet rubedo in ea. Ideo significatur quòd uapores non sunt multi, & significatur serenitas. Sed cum mane aliquando resoluitur in rorem, uel in pluuiam, est signum tempestatis. Secundũ mysterium, per uespere significatur passio Christi: uespere sol occidit, sic Christus uespere mundi passus est, Malach. 3. Quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis stabit ad uidendum eum? Ipse enim quasi ignis, psal. 29. Ad uesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia, unde rutilans apparuit in uespere, & significauit tranquillitatem, Tobiæ. 3. Post tempestatem tranquillitatem facis, & post lacrymationem & fletum, H
exultationem infundis. In resurrectione, per quam mane significatur, apparuit rubedo in martyribus, & significat tempestatem in peccatoribus. Vel per mane significatur mane diei iudicii, quem præcedet rubor, psal. 96. Ignis ante ipsum præcedet &c. Vnde estis instructi in istis terrenis [Faciem cæli diiudicare nostis, signa autem temporum non potestis] scire. Duo sunt tempora, unum respondet aduentui primo, aliud aduentui secundo. Quædam signa præcesserunt primum aduentum, Esa. 45. Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum: aperiatur terra & germinet saluatorem &c. Et cap. 45. Vere tu es deus absconditus. Sed in fine deus manifeste ueniet, & non apparebunt signa de cælo. Sed non est tempus. Vel aliter. Faciem cæli &c. quasi dicat, uos quæritis signum aduentus. Superfluum est signum petere, ubi sunt multa signa, Supra. 11. [Cæci uident, claudi ambulant, leprosi mundantur &c. Hoc signum dederat Esa. 35. Ipse dominus ueniet, & saluabit nos, tunc aperientur I
oculi cæcorum &c. Quidam ex authoritate ista arguunt, quòd debemus satagere ad cognoscendum secundum aduẽtum. Aug. autem exponit de primo aduentu. Primus aduentus certissimus est, quia est ad salutem, salus per fidem, fides per cognitionem, ideo necessarium est ut agnoscatur. Sed secundus est ad remunerandum, ideo occultatur, ut homines magis sint soliciti. Deinde denegat signum petitum. Vnde dicitur. [Generatio mala &c.] Dicitur autem generatio mala, quia recedit a deo. Malum enim est per recessum a deo. Dereliquit deũ factorem suum, & recessit a deo salutari suo &c. ut habetur Deut. 32. Sed adultera, quia alii se copulauit, psal. Si derelinquam te in uita mea, Esa. 55. Derelinquat impius uiam suam, & uir iniquus cogitationes suas. [Signum petit] & non debet habere, quia [signum non dabitur ei nisi signum Ionæ] quia sicut Ionas in uentre ceti fuit tribus diebus & tribus noctibus, ita &c. ut supra. 12. habitum est. Sed quare magis ponit signum resurrectionis quàm aliud signum? Dicendum, quòd per resurrectionem nobis salus aduenit, Rom. 10. Si credideris in corde tuo quòd Christus resurrexit, saluus eris, quia resurgendo uitam reparauit, quia per resurrectionem Christi resurgemus. Ideo istud signum datum est fidelibus, & omnia alia retorquentur ad istud, quia scilicet resuscitauit Lazarum &c. Vnde istis non est datum aliud signum. Discipulis autem suis dedit signum de cælo, cum ostendit eis gloriam suam, ut habetur infra. 17. Sic ergo ostendit eorum ignauiami. Sequitur pars, in qua confutat facto discedendo ab eis [Et relictis illis, abiit] Non enim habitat cum malignis, Sapiẽ. 2. Separat se a peruersis. Postquàm confutauit, docet eos uitari. Et primo ponitur occasio: secundo, doctrina: tertio, malus intellectus discipulorũ: quarto, reprehensio: quinto, effectus. Dicit. [Et cũ uenissent discipuli eius transfretum &c.] In hoc admirari debemus mentes discipulorum, quia non solent homines obliuiſci nisi eorum, de quibus parum curant. Vnde cum obliti essent panes, parum curabant de eis, sed solũ de spiritualibus. [Qui dixit, intuemini & cauere &c.]

Hic ponitur doctrina. Per fermentum intelligit doctrinam corruptam, unde non intelligit doctrinam legis, sed traditiones pharisæorum, quæ uocantur fermentum, quia sicut ex modico fermento totum corrumpitur, sic ex modico errore tota uita corrumpitur, sicut de uia a qua parum homo recedit, postmodum elongatur, unde Philosophus in primo cæli dicit, q̃ paruus error in principio, magnus fit in fine. Spiritualis intellectus est panis, non fermentum. Vnde per panem uera doctrina intelligitur, Eccles. 15. Cibauit eum pane uitæ, & intellectus, unde dicitur. [Intuemini, & cauete, quia falsa doctrina est periculosa. Dum enim manet fides in homine, non est periculum, sed quando fundamentum ablatum est, non est spes psalm. 36. Exinanite exinanite usque ad fundamentum in ea, fundamentum est fides. Ad Titum ultimo. Hæreticum hominem post primam, uel secundam admonitionem deuita: quia falsa doctrina habet colorem, ideo dicit. Intuemini, ideſt, diligenter considerate, Prouerb. 4. Oculi tui recta uideant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Consequenter ponitur intellectus discipulorum. [At illi cogitabant, &cæt.] quia enim supra septem sportas fragmentorum acceperant, & non secum tulerant, credebant quòd diceret, non accepistis panes, sed nolo quòd a pharisæis accipiatis panes, quia animales erant, & animalis homo non percipit quæ dei sunt 1. Corinthio. 2. In isto intellectu in duobus poterant reprehendi. Primo quia non intelligebant. Item in eo quòd de uirtute dei diffidebant. De primo non reprehendit eos, sed de secundo. Dicit ergo. [Quid cogitatis inter uos modice fidei, &cæt.] quasi dicat. Intelligitis carnaliter quod spiritualiter debetis intelligere. [Non recordami ni quinque panum, & quinque millia hominum, &cæt.] Nonne ergo qui tot paui, possum uos pascere? [Quare non intelligitis? quia non de pane dixi uobis] scilicet materiali, sed potius spirituali, qui panis doctrina dicitur in Ioan. 6. Verba quæ locutus sum uobis, spiritus & uita sunt [Tunc intellexerunt, &c.] Hic ponitur correctio, unde correcti sunt ex sermone eius psalm. 118. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

A

b ¶ Supra dominus docuit doctrinam euangelicam conseruandam puram a fermento Iudæorum, hic autem docet eminentiam doctrinæ. Et primo quantum ad fidem utriusque naturæ, scilicet deitatis; & humanitatis: secundo quantum ad fidem passionis, ibi. [Exinde, &cæt.] tertio quantum ad fidem iudiciariæ potestatis, ibi. [Filius enim, &cæt.] Circa primum primo exquiritur opinio turbarum de Christo: secundo fides discipulorum, ibi. [Vos autem, &cæt.] Circa primum, primo ponitur locus: secundo interrogatio Christi, ibi. [Quem dicunt:] tertio responsio Petri, ibi. [At illi dixerunt,] Dicit ergo. [Venit Iesus in partes Cesareæ.] Et non solum hoc, sed addidit [Philippi] quia duæ Cesareæ fuerunt, scilicet Cæsarea Philippi, ubi missus est Petrus ad Cornelium. Alia hæc quæ dicitur aliter paneas. Prima ab Herode constituta est in honorem Cæsaris Augusti. Istam construxit Philippus in honorem Tyberii. Sed quare fecit hic istam quæstionem dominus? Dicendum, quòd hæc ciuitas in finibus Iudæorum erat sita, ideo antequàm de fide petere uellet a Iudæis, eos extraxit. Simile habetur quòd dominus educens Iudæos de Aegypto, non eduxit eos per fata Philistinorum, ut habetur Exod. 13. Consequenter ponitur interrogatio. [Et interrogabat, &cæt.] Sapiens quando interrogat, docet, ut dicit Hieronymus. Vnde in multis instruimur, ut simus solliciti quid de nobis dicatur, ut si malum, quòd corrigamus: si bonum ut conseruemus, & multiplicemus. Vnde curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi & magni, Eccles. 41. Vnde Christus interrogauit quid de ipso diceretur. Item qui diuinitatem cognoscunt, dicuntur dii. Ego dixi dii estis. Hi uero qui humanitatem, dicuntur homines, unde dicitur. [Quem dicunt homines esse filium hominis?] Sed ut dicit Hilar. Christus solum homo uidebatur, ideo uoluit quòd cognoscerent quòd esset aliud quàm simplex homo. Vnde ipse ex hoc dat intelligere aliud esse in eo. Item, ostenditur humilitas Christi, quia se hominis filium confitetur, secundum illud Matth. 11. Discite a me quia mitis sum, & humilis cor-

C

D

E

de, &cæt. Consequenter ponitur opinio turbarum. [At illi dixerunt. Alii Ioannem, &cæt.] Diuersi de Christo sentserunt diuersa. Pharisæi blasphemabant Christum, sed turbæ prophetam dicebant, unde Luc. 7. Propheta magnus surrexit in nobis, &cæt. Dicebant eum Ioannẽ ratione authoritatis, quia Ioannes pœnitẽtiam prædicabat, supra 13 Agite pœnitentiam, appropinquauit regnum cælorum. Ideo credebant ipsum esse Ioannẽ, quia similiter Christus incipiebat. Agite pœnitentiam, appropinquauit regnum cælorũ, ut supra in 4. capit. Item, habebant in reuerentiam Heliam prophetam, Malach. ultimo. Ecce ego mittam Heliam prophetam, antequàm ueniat dies domini magnus & horribilis, &cæt. Vnde credebant esse Heliam propter potestatem sermonis, & uirtutem prædicationis, Eccles. 48. Et surrexit Helias propheta quasi ignis, quia uerbum ipsius quasi facula ardebat. & de Christo dicitur supra, quòd erat docens tamquàm potestatem habens. Item, propter eminentiam uitæ credebant eum esse Hieremiam, de quo dominus ait. Antequàm te formarem in utero noui te, & antequàm exires de uentre sanctificaui te, Hierem. 1. Et Hierem. 40 habetur, quia honoratus erat gentibus, sic in reuerentia ab extraneis Christus habebatur, a Iudæis uero blasphemabatur, ideo Hieremiæ comparabant eum. Sed quo modo Heliam dicebant? quia habetur quarti Regum. 2. quòd raptus est, & quòd adhuc uiueret, & erat promissus Iudæis ad salutem, ut habetur Malach. ultimo. Quia quidam posuerunt transcorporationem, & ideo secundum hanc opinionem posset esse, quòd anima Heliæ intrasset aliud corpus. [Dixit eis Iesus, &cæt.] Hic exquiritur fides discipulorum, & primo ponitur interrogatio: secundo responsio: tertio approbatio. secunda, ibi. [Respondens Petrus] tertia, ibi. [Respondens Iesus, &cæt.] Dicit eis Iesus. [Vos autem, &cæt.] quasi dicat, ita dicunt turbæ, sed quia magis est uobis commissum, ideo magis a uobis exigitur. Vidistis miracula, ideo magis debetis opinari. Sed quare petiit? Nonne sciebat? immo sciebat, sed uolebat quòd mererentur ex confessione, Roman. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Vnde magis sunt meritoria, quanto magis sequestrata, & quasi turbis infima scientibus, maiora non respondeant, ideo, &cæt. [Respondens autem Petrus dixit. Tu es Christus filius dei uiui.] Ipse respondet pro se, & pro aliis, sed ipse frequentius respondet, & in hoc perfecta fides tangitur, quia tangitur fides humanitatis. [Tu es Christus,] ideſt, unctus. Et constat quòd unctus est oleo spiritussancti. Vnctio non conuenit ei secundum diuinitatem, quia ab ipsa procedit, sed secundum humanitatem. Hoc ergo dicit ut humanitatem Christi aliter æstiment, quàm turbæ. Quæritur autem quare prophetam eum dicebant. Vngebatur propheta ut habetur de Helisæo. Vngebantur reges, ut habetur de Saule, item sacerdotes, ut habetur in Leuitico. Et omnia hæc in nomine Christi importantur, quia & rex dicitur, ut Hierem. 23. Regnabit rex, & sapiens erit. Item sacerdos, psalm. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Item propheta. Prophetam suscitabit deus de gente uestra, & de fratribus tuis, &cæt. Deuteron. 18. Item, non solum confessus est humanitatem, sed testudine penetrata, usque ad diuinitatem transcendit, dicens. [Tu es filius dei.] Alii enim dicebant eum blasphemum. Vnde, Ioan. 10. Non de bono opere lapidamus te, sed de blasphemia, quia homo cum sis, facis teipsum deum. Sed iste filium dei recognoscit, & dicit [uiuum] ad excludendum errorem gentilium, qui quosdam homines mortuos dicebant deos, ut Iouem, &cæt. ut habetur Sapient. 13. Item quidam elementa, &c. mortua, ut terram, ignem, &c. tut habetur Sapien. 13. sed iste filium Dei uiuũ dicit. Sed, sciendum quòd cum dicitur deus uiuus, & homo uiuus, de homine dicitur per participationẽ uitæ, sed de deo dicitur, quia fons uitæ, psal. 35. A pud te est fons uitæ. Et in Io. 14. Ego sum uia, ueritas, & uita. [Respondens Iesus, &cæt.] Hic approbat confessionem eius: secundo mandat tacendam, ibi. [Tunc præcepit, &cæt.] Circa primum, primo approbat istam confessionem per commendationem confitentis: secundo per remunerationem, ibi. [Et ego dico tibi.

Vnde dicit [Respondit Iesus.[Beatus es Simon Bariona .] Bar F
idem est quod filius. Ionas, idem quod columba suo nomine; unde Bariona, idest, filius columbæ. Et uidetur respondere responsio Christi confessioni Petri, quia confessus erat eum filium dei. Iesus autem dicit eum filium columbæ, scilicet spiritussancti, quia hæc cõfessio nõ potuit fieri nisi a spiritu sancto. Sed creditur quòd primo dicebatur Bariona, idest, Ioannis filius, sed p corruptionẽ scripturæ ita dictum est. Sed quid est? Numquid alii non confessi sunt filium dei? immo legitur de Nathanaele, Ioan. 1. Item illi qui in naui supra 9. quare ergo hic beatificatur Petrus, & non alii? quia alii filium adoptiuum confessi sunt, hic autem filium naturalem, ideo hic præ cæteris beatificatur, quia primus confessus est diuinitatem. Origenes dicit. Videtur quòd ante non confessus fuerit. Sed quomodo misit eos prædicare? Respondet quòd a principio nõ prædicabant ipsum esse Christum, sed pœnitentiam prædicabant. Item, potest esse quòd prædicabant Christum, sed hic primo ipsum esse filium dei. ergo hic specialiter remunerat. [Beatus es Simon, &c.] quia beatitudo est in cognitione, Ioan. 17. hæc est uita æterna ut cognoscant te solum uerum deum. Sed duplex est cognitio, una quæ est per naturalẽ rationem, alia quæ supra rationem. Prima non facit beatitudinẽ quia dubia est: unde non satiat intellectum, sed beatitudo debet satisfacere appetitui naturali, & hoc habebitur in patria, H
Esa. 64. Oculus non uidit, nec auris audiuit quæ præparauit dominus diligentibus se. Ergo in hac uita quanto aliquis magis potest percipere de hac cognitione, magis est beatus, Prouerb. 3. Beatus qui inuenit sapientiã. Vnde dicit. Beatus es, quia incipis esse beatus. [Quia caro & sanguis, &c.] hoc potest exponi ita, quòd caro & sanguis sumantur pro amicis carnalibus. Ad Galat. 2. Continuo non acquieui carni & sanguini, unde caro & sanguis, idest, non habuisti ex traditione Iudæorum, sed ex reuelatione dei. Item, in Christo erat caro, & sanguis, & diuinitas, ideo quia Petrus non respexit ad carnem, & sanguinem, ei dr Beatus es, quia non iudicas secundum quòd caro, & sanguis reuelat, sed secundum quòd pater meus. Vel nõ habes ex naturali industria, sed ex parte meo. Nemo enim cognouit filium nisi pater, Luc. 10. Illius enim est manifestare, cuius est cognoscere. Vnde nemo nouit, nisi cui pater uoluerit reuelare, Dan. 2. Est deus in cælo reuelans mysteria. [Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, &cæt.] Hic dat confessionis remunerationem, confessus erat humanitatem, & diuinitatem, ideo dat dominus remunerationem. Primo dat nomen: secundo nominis rationem, ibi. [Et super hanc petram.] Et ad hoc uenit in hunc mundum ut ecclesiam fundaret, Esa. 28. Ecce ego ponam in fundamento sion lapidem probatum angularem pretiosum in fundamento fundatum: iste signatus est per lapidem quem suppossuit Iacob capiti, & unxit, ut habetur Genes. 28. Iste lapis est Christus, & ab ista unctione oẽs dicti sunt Christiani, unde nõ solum dicimur Christiani a Christo, sed a petra. Ideo specialiter imponit nomen. Tu es Petrus, a petra quæ est Christus. Licet secundum Augustinum uideretur quòd modo non fuerit impositum, sed a principio, Ioan. 1. Tu uocaberis Cephas: uel potest dici quòd tunc fuit promissum, hic datum. In huius signum rei, [Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.] Proprietas petræ est, quòd portatur in fundamento. Item, ut det firmitatem: supra. 7. Similis est homini qui ædificat domum suam super petrã: unde potest exponi de Christo. Et super hanc petram, idest, Chri K
stum, ut sit fundamentum, & ut fundata firmamentum recipiat. Augustinus in libro retractationum dicit, quòd multipliciter exposuit, & reliquit audientibus ut acciperent quam uellent. Vel ut demonstret, ly hanc petram, Christum, 1. ad Corinth. 10. Petra autem erat Christus. Et alibi. 1. ad Corinthio. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere nisi id quod positum est, quod est Christus Iesus, &cæt. Alia expositio. Super hanc petram, idest, super te petram, quia a me petra trahes tu quòd sis petra. Et sicut ego sum petra, ita super te petram ædificabo, &cæt. Sed quid est? Est ne Christus, & Petrus fundamentum? Dicendum quòd Christus secundum se, sed Petrus inquantum habet confessionem Christi, inquantum uicarius eius, ad Ephes. 2. Superædificati super fundamentum Apostolorum, & propheratum ipso summo angulari Christo Iesu, &cæt. Apocalyp. 21. Fundamenta ciuitatis duodecim, & in ipsis duodecim nomina Apostolorũ & Agni, &c. Ideo Christus secundum se est fundamentum, sed

Apostoli non secundum se, sed per concessionem Christi, & authoritatem dicm a Christo, psal. 88. Fundamenta eius in montibus sanctis. Sed specialiter Petri domus, quæ est fundata super petram, non diruerut, ut supra. 7. Sic ista impugnari potest, expugnari non potest. [Et portę inferi non præualebunt aduersus eam.] Hieron. 1. Bellabit aduersum te, & non præualebunt, &cæt. Et qui sunt portæ inferi? Hæretici, quia sicut per portam intratur in domum, sic per istos intratur in infernum. Item tyranni, dæmones, peccata. Et quàmuis aliq ecclesiæ uituperari possunt per hæreticos, ecclesia tamen Romana non fuit hæretica deprauata, quia supra petram erat fundata. Vnde in Constantinopoli fuerunt hæretici, & labor Apostolorum amissus erat, sola Petri ecclesia inuiolata permansit. Vnde Luc. 22. Ego rogaui pro te Petre, ut non deficiat fides tua. Et hoc non solum refertur ad ecclesiam Petri, sed ad fidem Petri, & ad totam occidentalem ecclesiam. Vnde credo quòd occidentales maiorem reuerentiam debent Petro, quàm aliis Apostolis. [Et tibi dabo claues, &cæt.] Hic ponitur secundum donum quod Petro dedit Christus secundum humanitatem. Fundauit enim ecclesiam in terris, & Petrum Vicarium suum instituit, ut introduceret in cælum, Ad Hebræos 10. Habentes fiduciam, &cæt. In introitu sanctorum in sanguine: unde Christus Vicarium suum Petrum instituit ut introduceret in cælum, unde illud ministerium dedit, unde claues dedit. Claues enim introducit, unde Petrus habet ministerium introducendi. Et duo facit. Primo claues committit: secundo usum docet. [Et quodcumque &c.] Sed uideamus quæ sunt claues. Domus quando est serata impedit introitum, clauis uero remouet impedimentum. Regnum cælorum habebat impedimentum, sed non ex parte sua, Apocalyp. 4. Vrdi, & ecce hostium apertum: sed impedimentum erat ex parte nostra, scilicet peccatum, quia nihil coinquinatum intrabit in illam. Ista impedimenta remouit Christus per suam passionem, quia lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo, Apocalyp. 1. Et hanc communicauit ut per ministerium peccata tollerentur, quod expletur per uirtutẽ sanguinis Christi: unde sacramenta uirtutem habent a uirtute passionis Christi. Vnde dabo tibi ministerium, &cęt. Esa. 3. Dabo super te claues Dauid. Sed dicit, Tibi dabo. Nondum enim erant fabricatę, res autem non potest dari antequam sit. Fabricandę autem, hę erant in passione: unde in passione fuit eorum efficacia. Vnde hic promisit, sed post passionem dedit, cum dixit. Pasce oues meas. Sed quare dicit claues? quia absoluere est remouere obstaculum. Duo enim sunt, quia duo requiruntur, potestas, & scientia. Sed quid est? Numquid non aliqui sacerdotes sunt, qui non habent scientiam? Intelligatis quòd habẽt scientiam, quia nullus clauem scientiæ habet nisi sacerdos. Non dicitur hic scientia habitus intellectus, &cęt. sed dicitur authoritas discernendi. Vnde est aliquis iudex qui non habet scientiã primo modo, & tamen habet scientiam secundo modo, quia habet authoritatem: aliquis autem habet scientiam primo modo, & non secundo modo, quia non habet authoritatem. Vnde scientia hic dicitur authoritas discernendi, & sacerdos quilibet hanc habet ut discernat in absoluendo. Consequenter ponit usum clauium. [Quodcumque ligaueris, &cęt.] Sed uideturquòd inconuenienter ponatur, quia usus clauis non est ligare, sed aperire. Dico quòd clauium conueniens iste usus est. Ipsum enim cę lum apertum est, Apocalyp. 4. Vid. ostium apertum. Vnde non est necessarium ut aperiatur, sed ligatus qui debet introire oportet quòd soluatur. Sed hic uitandi sunt aliqui errores. Primus tangitur in glosa, quia quidam usurpauerunt quòd possent omnes quos uellent absoluere, & introducere in regnum cęlorum. Sed hoc non potest stare, quia solius dei est immutare uoluntates. Alius error est quòd sacerdos non ligat, sed ostendit esse absolutum. Sed istud derogat uirtuti sacramenti, eo quòd sacramenta nouę legis efficiunt quod figurant, sacramenta uero ueteris legis non. Vnde si nihil efficeret, nõ esset sacramentũ nouę legis. Tertio aliqui dicunt quòd in peccato sunt tria, culpa, & reatus & pœna. Ab duobus absoluitur homo p sacerdotis potestatem, sed quando homo ab his absolutus est, remanet ligatus ad pœnam temporalem, quam per se tollere, & euitare homo non sufficit, ideo dantur claues quę minuunt aliquid de ista pœna, & ligant quantum ad pœnam aliquam. Tamen uidetur mihi quòd hoc non sit bene dictum, quia sacramentum ins

uæ legis dat gratiam, sed gratia non ordinatur contra pœnam, A
sed contra culpam. Vnde dico quòd sic est in sacramento istorum confessionis, sicut in sacramento baptismi, quòd habet uirtutem spiritualem instrumentalem, secundum quam mundat a culpa. Vnde Augusti. Quæ est uirtus aquæ ut carnem abluat, & culpam tollat? Sic dico quòd in sacerdote est quædam uis spiritualis instrumentalis, a qua dicitur minister, & sic ministeriliter operatur remissionem, sicut aqua baptismi. Sed hic facit difficultatem, quia modo solum pueri ueniunt ad baptismum. Et si accedat adultus, aut uenit fictus, aut nõ: fictus uenit quando sine innouatione mẽtis, & tunc non remittitur culpa: non fictus uenit quando cum proposito confessionis, unde requiritur gratia, siue propositum conuersionis, & istud est ex gratia. Gratia autem tollit culpam. Vnde in sacramento baptismi ueniens adultus, si præparat se, recipit remissionem culpæ: sic in sacramento pœnitentiæ, ad quod soli adulti accedunt, non est contritus nisi habeat in proposito se subiicere discretioni, & iudicio sacerdotis. Si non est contritus, non consequitur effectum, sicut nec in baptismo. Sed potest accidere, quòd aliquis accedit non totaliter contritus, qui uirtute gratiæ collatæ in sacramento perfecte efficitur contritus, ideo intelligendum est. [Quodcumque solueris, idest, si ministerium absolutionis adhibes. Et dicit. [Quodcumque,] quia non solam culpam, sed pœnam. [Solutum erit in cælis, idest habebitur tamquam absolutus in cælis, sicut est de baptismo: unde debet dicere sacerdos, ego te absoluo, sicut, ego te baptizo. Sed potest quis quærere qualiter ligat. Sciendum quòd sacerdos minister est dei, & actio ministri dependet ab actu domini: unde eo modo quo dominus ligat, & soluit, sic sacerdos ministerialiter. Soluit deus infundendo gratiam, ligat non infundendo, sic sacerdos soluit sacramento, ministrando sacramentum, ligat uero non adhibendo. Aliter dicitur, quòd per cę los[, præsens ecclesia designatur, unde quodcumque ligaueris excommunicatione, uel solueris, erit solutum uel ligatum quo ad administrationem sacramentorum ecclesiæ. Vnde uolunt, quòd ista administratio, hæc ligatio, & absolutio sit super terram, ita quòd non se extendat ad mortuos. Sed hoc reprobatur, quia non solum se extendit ad uiuos, sed etiam ad mortuos: unde si ad utrumque referatur sensus est. Quodcumque ligaueris super terram, tunc dico existens super terram, erit, &cæt. Sed est alia quæstio, quia alibi habetur, Ioan. 20. Quorum remiseritis peccata, remittentur &c. Hic uero solum hoc dicit Petro. Dicendum, quòd immediate dedit Petro, alii uero a Petro recipiunt, ideo ne credantur ista solum dici Petro dicit. Quorum remiseritis &c. Et hac ratione Papa qui est loco sancti Petri, habet plenariam potestatem, alii uero ab ipso.

c ¶ Supra posita est confessio Petri de diuinitate Christi. Hic mandat taciturnitatem ad tempus, ne scilicet dicerent quòd ipse esset Christus. Sed hic uidetur quæstio, quia supra dominus miserat discipulos ad prædicandum regnum dei, quomodo hic prohibet? Secundum superficiem literæ potest dici quòd nõ præcepit supra quòd annuntiarent Christum, sed regnum dei. Sed quia annuntiatio regni dei includit in se annuntiationem Christi, ideo quod præcepit supra, uidetur hic prohibere. Hieron. dicit quòd illud quod ante prædicauerat, non prohibet, quia ante præceperat prædicari Iesum, hic præcipit ne dicant eum Christum. Christus enim est nomen dignitatis, Iesus nomen Saluatoris. Vnde supra 1. Et uocabis eum Iesum. Origenes respondet quòd apostoli ante loquebantur de Christo, ut de magno uiro, sed de Christo uoluit subticeri, ut post eis magis appareret, sicut aliquando p̃ mittitur doctrina ut habeant tempus discernendi. Vel dicendum quòd illud, euntes, &cæt. non debet retorqueri ad tempus ante passionem, sed post. Vnde ibi tangitur quòd trahentur ante reges, & præsides, &c. Et non fuit hoc factum ante passionem. Sed quare dominus nunc mandauit istud tacendum? Futurum enim erat ut populi uiderent eum patientem, & quando aliqui perciperunt confusionem ab aliquo magno, ad scandalũ magis incitantur, ideo &cæt. Chrysost. dicit. Si quod plantatur euellatur, non potest ita cito plantari. Vnde si plantata fuisset fides, & euulsa fuisset in passione, post non fuisset tam cito plantata, unde multa

non sunt dicenda propter scandalum uitandum. Et quod hæc sit causa patet, quia statim suam passionem annuntiat, unde subditur. [Et exinde &c.] Et circa hæc tria facit. Primo prænuntiat passionem: secundo discipulum arguit, ibi. [Qui conuersus, &cæt.] tertio docet fidem, ibi. [Tunc Iesus, &cæt.] Et circa primum duo. Quia primo prænuntiat passionem: secundo resurrectionẽ, ibi. [Et tertia, &c.] & circa primum tangit locum, authores, ac cõsummationem. Dicit ergo. [Et exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis.] Locutus ẽ de passione hic, & 17. & 20. cap. Sed ante hoc tempus nõ prænuntiauerat, sed quare modo cœpit? quia apostolis manifestauit. Sed quare non ante? quia si antequàm fides esset cõ firmata in eis prænuntiasset passionem, forte dimisissent eum, sed nunc uerum deum credebant, ideo &c. Et dicit, [ostẽdere] non dicere, quia hæc dicuntur quæ manifestantur uisibiliter, ostenduntur quæ intelliguntur, ideo Iudæis dicebat, discipulis ostendebat, Lucæ ult. Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriã suam? Vnde quod dicit [oportet] tangit locum. Et quare hierosolymam? tangit rationem sed quod dicit [hierosolymam.] Prima ratio est, quia ibi erat templum dei, ubi fiebant sacrificia. Sacrificia autem ueteris legis fuerunt figura istius sacrificii, quod fuit in ara crucis, ideo uoluit quòd ubi erat figura, pateret ueritas, Eph. 5. Et tradidit semetipsum sacrificium, & oblationem, & hostiã deo in odorem suauitatis, &c. Alia ratio est, quia propheræ passi sunt in Hierusalem, ut infra 23. Hierusalem Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, &c. Voluit igitur ibi pati ad ostendendum, quòd mors eorum fuit signum passionis Christi. Item Hierusalem dicitur uisio pacis, sed ipsa passio pacis ca fuit, Ad Colo. 1. Pacificans quæ in cælis, & quæ in terris sunt. Item ut per istã uiam esset nobis uia ad Hierusalẽ supernam, Ad Gal. 4. Illa autem quæ sursum est Hierusalẽ mater nostra, libera est. Sed a quibus? [A senioribus.] Et hoc est quia eis procurantibus passus est. Ille facit rẽ, cuius authoritate fit, unde magis eũ interfecerũt quàm milites. Vnde per hoc malitia populi significatur, quia qui uidentur meliores, inueniũtur deteriores. Aliquis. n. retrahitur a peccato p̃ ætatẽ, aliquis propter scientiã, aliquis propter dignitatẽ, tñ ætas eos nõ retraxit, quia a senioribus nõ scientia, quia a scribis: nõ dignitas, quia a principibus sacerdotũ, Hie. 5. Ibo ad optimates, & loquar eis, ipsi. n cognouerũt uiam dñi, & iudiciũ dei sui. Et ecce magis hi cõfregerunt iugũ. Itẽ quædã abiectio, & humiliatio fuit, quia qñ aliquis patitur a plebeis, non est magnũ, sed quod a sapientibus, & ab his qui boni uidẽtur, magna est abiectio, unde Io. 18. Gens tua, & principes tui tradiderunt te mihi. Item passus est usq; ad mortẽ, ideo dicit, [& occidi.] Act. 10 Quẽ occiderunt suspendentes in ligno, Dan. 9. Occidetur Christus, & non erit eius populus qui eum negaturus est. Sed adiungitur gaudium resurrectionis. [Et tertia die resurgere.] Osee. 6. Tertia die resuscitabit nos. [Et assumens eum Petrus, &c.] Hic increpat discipulum obuiantem. Et primo ponitur obiuratio: secundo responsio Christi, ibi. [Qui conuersus &c.] Et assumens, uel in aspectu, uel ad se sumens ne uideretur præsumptuosus, quãdo minum ante alios reprehenderet. [dixit. Absit a te domine, &c.] Dominus collaudauerat eius confessionem, & dederat ei potestatem quia eum filium dei esse cognouerat, ideo putabat q̃ si occideretur q̃ fides sua frustraretur, & q̃ non esset deus, & ideo increpauit eũ. Habebat in corde q̃ filius dei erat, & non aduertebat q̃ deus non est increpandus, ut dicitur Iob. 15. Arguis eum qui non est tibi æqualis, & loqueris quod tibi non expedit. Sed seruabat adhuc aliquam fidẽ diuinitatis, quia in Marco habetur. Propitius sis tibi domine, & noli te tradere in mortem. [Qui conuersus dixit, uade retro post me, &c.] Hic ponitur responsio. Hunc locum sic exponit Hilarius. Diabolus uidens quòd ipse nuntiauerat passionem suam, & cognoscens testimonia prophetarum, incitauit Petrum ad hoc ut dissuaderet. Ideo uidens dominus q̃ non suo instinctu loquæretur, increpauit eum, ideo dixit Petro. Vade post me, ita quod sit ibi punctus. Et ad satanam dixit. Satana scandalum es mihi, Hierony. dixit. Quod non credit quòd instinctu diaboli locutus sit Petrus, sed pietatis affectu, unde ignoranter dixit. Vnde tria facit, quia primo ponitur admonitio: secundo, increpatio: tertio causæ assignatio. Admonitio, quia uade

Petre. Vnde est eadem sententia quæ dicta est supra diabolo, ua-
de retrò Sathana uel uade post me, & sequere me. Sathanas est
idem quod aduersarius. Vnde qui consilio diuino contradicit, sa-
thanas dicitur. [Scandalum mihi es] ideſt, uis impedire meū pro-
positum. Sed nonne diligentibus deum non est scandalum? Ori-
genes dicit, ꝙ perfe-
ctis non est scandalū.
Vnde non scandali-
zantur, sed potest ali
quis eis ponere scan-
dalum. Vnde Petrus
scandalum assumpsit
sed Christus nō. Vel
sic, quia reputat scan
dalum membrorum
esse suum. Vnde Pau
lus. Quis scandalıza
tur, & ego nō scādali
zor 2. 2. Cor. xi. Quia
ergo posset aliis scan
dalum esse dixit scā-
dalum mihi es, non
propter me, sed propter membra mea. Sed quid est? supra dixerat
Tu es Petrus, & super hanc petram, &c. Hic autem appellat eum
Sathanam. Hierony. dicit quòd quæ promiserat dominus, nondū
habebat. Sed quia in futurum hæc habebat, ideo potuit propter
hæc eum uocare Sathanam. Chryſost. dicit quòd uoluit ostende-
re quid homo potuit per se, & quid ex gratia dei, quia supra ex
gratia dei recognouit Christi diuinitatem, sed ubi retraxit deus
suam gratiam apparuit humanitas, & defectus, in tantum quòd
Sathanam appellaret eum, ita dominus uult aliquando uiros p-
fectos cadere ut suam humanitatem cognoscant. Et ꝙ ita debeat
intelligi satis concordat illud quod sequitur. Vnde dat causam,
[quia non sapis quæ dei sunt.] Prius enim dixerat, tu es filius dei,
ibi sapiebat secundum diuinitatem. Hic uero sapit quod hominis
est. Animalis. n, homo non percipit quæ dei sunt. Prou. 13. Qui fa
tuus est aperiet stultiam. Petrus refugit carnis mortem, sed spi
ritus dei, non: unde Io. 15. Maiorem charitatem nemo habet, ut
animam suam ponat quis per amicis suis, &c. [Tunc Iesus dixit
discipulis suis.] Hic exhortarur ad passionis imitationem. Et pri
mo ponit exhortationem: secundo rationem: tertio confirmat. Se
cunda, ibi [Qui uoluerit, &c.] tertia ibi. [Quid prodeſt, &c.] Ita
Petrus uolebat impedire passioné, sed ipse inuitat eos dicens. [Si
quis uult uenire post me, abneget, &c.] q. d. Oportet quòd sitis pa
rati ad passionem Christi imitandam. imitantur speciali mō mar-
tyres corporaliter, sed spiritualiter, spirituales homines, spirituali
ter pro Christo morientes. Vnde potest legi de Cruce corporali,
Chryſ. Sic ergo cum dixit Petre uade post me, intelligitis ꝙ soli
Petro dixerit. Cū uero dixit, Qui uult uenire, &c. Omnes homi-
nes uult uenire ad se. Et dicit uult, quia magis trahitur qui uolū
tarie trahitur, quàm qui uiolenter, psal. 53. Voluntarie sacrificabo
tibi. Ideo tria dicit, quòd abneget, ꝙ tollat crucē, quòd sequatur
me. Chryſ. dicit ꝙ loquitur per similitudiné. Si haberes filium, &
uideres eum male tractari, si non curares, tu abnegares, sic si uis
passionem domini sequi, oportet ꝙ abneges te, & pro nihilo te re
putes, psal. 37. Et factus sum sicut homo non audiens, & non ha-
bens in ore suo redargutiones. Et Prou. 23. Verberauerunt me, &
non dolui, traxerunt me, & non sensi. [Et tollat crucem suā, &c.]
Quod paratus sit pati crucem, siue mori morte acerbissima, & tur
pissima. Sap. 2. Morte turpissima condemnemus eum. Vnde ho-
mo debet esse paratus pati quàmcūq; mortem propter deū. Pati
propter sua scelera, est turpe, sed propter deum, non. Vnde: Pe-
tri. 4. Nemo patiatur ut fur, &c. Secundum Grego. intelligitur
de mortificatione spirituali. Est. n. abnegatio sui ipsius tripliciter.
Primo quando abnegat statum peccati præcedentis. Ro. 6 Existi-
mate uos mortuos peccato Item si non est in peccato, & transfer
ret se ad statum perfectū. Ad Phil. 11. Si quomodo occurrā ad re
surrectionem quæ est ex mortuis, non quod iam acceperim, aut iā
perfectus sim, sequor autem si quomodo comprehendā in quo, &
comprehensus sum a Christo Iesu. Item qui proprium affectum
abnegat ad Gal. 2. Ego autem per legē legi mortuus sum ut deo
uiuam. Christo confixus sum cruci. Et secundæ ad Cor. 5. Si unus
mortuus est, & omnes mortui sunt. [Tollat crucem.] Crux a cru
ciatu dicitur. Spiritualiter cruciatur, cuius mens cruciatur pro-
pter proximi compassionem, ut Apoſt. 2. Cor. 6. Flere cum flenti
bus. Cruciatur similiter quis per pœnitētiā. Ad Gal. 5. Qui Chri
sti sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitiis, & concupiscētiis.
[Et sequatur me.] Multi compatiuntur, sed deum non sequūtur.
Qui compatitur, & in peccato est, non sequitur; quia uenit Chri
stus peccata destruere. Item si affligis te propter uanam gloriam,
deum non sequeris, sup. 6. Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypo-
critæ tristes, exterminant. n. facies suas ut appareant hominibus
ieiunantes &c. [Qui. n uoluerit animam suam saluā facere &c.]
Hic redditur ratio suæ admonitionis, & est ratio a magnitudine
retributionis. Et hoc dupliciter potest legi. Est enim duplex salus.
Salus scilicet animæ, & hæc est iustorum. Salus corporis, & hæc
omnium etiam iumentorum, psal. 35. Homines, & iumenta sal-
uabis domine, unde
dicamus. [Qui uolue
rit animam suam sal
uam facere.] Vitam
corporalem non ab-
negando, non tollē-
do crucē [perdet eā.]
supra dixit, qui uult.
Hic si uoluerit. Vn-
de sicut illud duplici
ter interprætari pote
rat, similiter istud.
Qui uoluerit animā
suam quæ est princi-
pium uitæ corporalis
saluam facere. ſ. ꝙ nō
occidatur uel ꝙ non
compatiatur, perdet eam, psal. 72. Perdes omnes qui fornicantur
abs te. [Qui autem perdiderit] Vel tradendo in mortem, uel ab-
negando delectationes [propter me, inueniet eam.] Eccl, 51. Modi
cum laboraui, & inueni multam requiē. Vel sic. qui uoluerit ani-
mam suam saluam facere, & illam ad salutem æternam ducere,
Esa. 51. Salus mea in sempiternum erit, perdet eam, uel sustinēdo
mortem uel abnegando carnalia. [Qui autem perdiderit propter
me [scilicet qui carnalia desideria dimiserit, [inueniet eam] scili-
cet uitam, 1. ad Cor. 13. Nam & nos infirmi sumus in illo, sed ui
uemus cum eo [Quid enim prodeſt homini si uniuersum mundū
lucretur, animæ autem suæ &c.] Hic confirmat per rationē, Pos-
set aliquis dicere. Non curo, magis uolo uitam hanc præsentē q̄
aliam. Et hoc excludit. Primo per uitam illam inæstimabilem:
secundo per damnum animæ inrecōpensabilē. Dicit ergo. [Quid
prodeſt &c.] ideſt quid proficiunt tibi ista temporalia, si animam
perdis? Naturale est homini ꝙ magis diligit finē quàm ea quę sūt
ad finem, ut corpus quàm diuitias. Vnde naturale est ꝙ omnia ex
ponuntur pro salute corporis. Si contrarium fiat, peruersitas est
passionis. Sic, & naturale est plus animam diligere quàm corpus.
Vnde sapiens est qui magis uelleт corporaliter pati quàm sustine
re confusionem magnam. Si ergo ita est, magis debet optare salu-
tem animæ quàm corporis, etiam si totum mundum posset habe
re. Sed [quid prodeſt homini si uniuersum &c.] q. d. inæstimabile
damnum est animæ detrimentū. Itē posset dicere. Si habeo, & p-
do, potero recuperare, ideo excludit dominus. [Aut quā dabit ho
mo commutationé pro anima sua?] q. d. nullam. Prou. 6. Non ac-
cipiet pro redemptione dona plurima. Sed numquid non potest
redimi? Dan. 4. Peccata tua eleemosynis redime. Dicendum quòd
hic loquitur quantum ad pērfectam perditionem, quia nō posset
recuperare nisi primo inuenisset, sed quando est contritus, reinue
nit. Greg. Aliter, duplex est tps ecclesiæ, prosperitatis, & aduersita
tis. In aduersitate aduersa. In prosperitate prospera. [Filius autē
hominis &c.] Hic agit de iudiciaria potestate. Et primo ponit iu-
diciaria potestas: secūdo tacitę obiectioni rndet. Forte tu dices. Ad
quid sequar, & tollā crucē &c. Quia iudiciū filii hominis est, &
potestas. Io. 5. Potestatē dedit ei iudiciū facere, quia filius hois é.
Nō doleas ergo ꝙ patiar, quia [uēturus est in gria.] Nō doleas ꝙ
re ꝑbet a senioribus, quia [uēturus é in gloria patris sui,] nec ꝙ
ante multos, quia [cū angelis suis.] Phil. 2. Ois lingua cōfiteat, q̄a
dns Iesus Chs in gloria ē dei patris, &c. infra 25. Cū aūt uenerit
filius hois in maiestate sua & oēs angeli cū eo, tūc sedebit sup se-
dē maiestatis suæ, &c. Tūc reddet, & restituet unicuiq; ſm opera
sua. Deide rndet tacitæ obiectioni. [Amē dico uobis.] q. d. Dixi vo
bis, ꝙ uenturus est filius hominis &c. Sed nolite mirari. Quare?
Volo uobis ostēdere, quia [sunt quidā de hic stātibus, qui nō gusta
būt mortē.] Peccatores ab sorbētur morte, sed iusti gustāt mortē
Isti aūt erant Petrus, Ioannes, & Iacobus. [Donec uideāt filiū ho
minis uenientē in regno suo.] Hoc fuit signum gloriæ futuræ. Eos
autem non nominauit propter inuidiam aliorū. Potuissent autē
habere inuidiā, quia magis his quàm aliis. Itē propter importuni
tatē, quia importuni essent, si nihil eis ostenderet. Aliter pōt dici
ꝙ regnum dei est ecclesia, ideo est aliquis qui non gustabit mor-
tem, sicut Ioan. [donec &c.] ideſt donec dilatetur ecclesia, quia tā
tū uixit, quòd uidit ecclesiā dilatari, & multas ecclesias ædificari.

CAP. XVII.

In parte præcedenti ostendit uirtutem doctrinæ euan-
gelicæ, &cæt. Hic ostenditur finis, qui est gloria futura. Et circa

circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo demonstrata est in
transfiguratione: secundo quomodo peruenire possit ad eam in
18. cap. In illa hora &c. Circa primum duo. Primo demonstratur
futura gloria: secundo præcipit eę lationem: tertio ponit dubita-
tionem, secunda, ibi. Et descendentibus, &c.] tertia, ibi. [Et inter-
rogauerunt, &c.] Cir
ca primum tria. Pri-
mo ponuntur circun
stantiæ transfigura-
tionis: secundo transf
figuratio, tertio effe-
ctus: secunda ibi. [Et
trāsfiguratus ē &c.]
tertia ibi. [Et audien
tes &c.] Ponit autē
tres circunstātias sci-
licet tempus, discipu
los, locum. Tempus ponit cum dicit. [Post dies sex.] Sed hic est
quæstio literalis, quare ſtatim cum dixit Sunt quidā de hic ſtan-
tibus &c. Non ſtatim transfiguratus est. Soluit Chryſost. Primo
ut accenderet desiderium apostolorum: secundo ut mitigaret in-
uidiam eorum, quia forte post uerbum istud turbati fuerunt. Sed
quid est quod hic habetur, post sex dies. in Luca habetur,
post octo dies? Planum est quòd Lucas numerat diem quo dixit,
& diem transfigurationis. Matth. uero dies solum intermedios:
ideo remoto primo, & ultimo non remanent nisi sex dies. per sex
dies significantur sex ætates post quas speramus uenire ad gloriā
futuram. Item in sex diebus perfecit opera sua, ideoque post sex
dies uult dominus se ostendere, quia nisi eleuemur ad deum su-
per omnes creaturas quas dominus his sex diebus creauit, non
possumus peruenire ad regnum dei. Item [assumpsit Petrum, Ia-
cobū. & Ioā.] Quare non omnes? Ad designandū quod nō omnes
qui uocati sunt peruenient. Vnde infra 20. Multi sunt uocati, pau
ci uero electi. Et quare tres tantum? Ad designandum quod nulli
peruenient nisi in fide trinitatis Matth. ultimo, Qui crediderit &
baptizatus fuerit hic saluus erit. Sed quare plus istos quàm alios?
ratio est, quia Petrus magis feruidus erat. Ioan. quia specialiter
dilectus erat. Item Iacobus quia præcipuus debellator erat aduer
sariorum fidei. Vnde Herodes eum occidit. Primo quia magnū
aliquid credidit facere pro Iudæis ut in Act. 12. Occidit autem
Iacobum, &c. Sequitur. Cum uideret quia placeret Iudæis &cæt.
[Et duxit eos in montem excelsum seorsum &cæt.] Quare in
monte n? Ad designandum quòd non inducitur ad contemplan
dum nisi qui ascendit in montem, ut in Gen. 19. De Loth. In mō
te saluum te fac. Et dicit excelsum ualde, propter altitudinem
contemplationis, Esa. 2. Eleuabitur super colles, & fluent ad eū
omnes gentes, & ibunt populi, & dicent. Venite ascendamus ad
montem domini, quia super omnem altitudinem scientiæ, & uir-
tutis, erit illa altitudo gloriæ. Item seorsum, quia se separauerunt
a malis. infra. 25. Quia separabunt eos sicut agnos ab hædis. Se-
quitur transfiguratio [Et transfiguratus est ante eos.] Et primo
ponitur transfiguratio: secundo testimonium, ibi. ¶ Adhuc eo lo-
quente &c.] Circa primum ponitur transfiguratio: secundo mo-
dus: tertio Petri admiratio. Dicit ergo. [Et transfiguratus est] id-
est figuram mutauit [ante eos.] Transfigurari idem est quod a
propria figura mutari ut habetur 2. ad Corin. 11. quod Sathanas
transfigurat se in angelum lucis. Ideo non est mirum si iusti trans
figurentur in figuram gloriæ, ideo transfiguratus est, quia quod
suum est deposuit. Aliqui dixerunt quod aliud corpus assumpsit
quod falsum est, sed in figura quisquis immutetur de exteriori
aspectu dicitur transfiguratus, sicut cum aliquis est fanus, & rubi-
cundus, cum infirmus est fit pallidus, & sic dicitur transfiguratus.
Sic Christus, quia in alia forma quàm appareret apparuit, qa cor
pus eius non erat lucidum, sed tantum claritatem accepit, & ideo
dicitur transfiguratus, ideo sequitur. [Et resplenduit facies eius
sicut sol.] ibi tangitur modus. Et primo demonstratur quantum
ad claritatem facie: secundo quantum ad nitorem uestiū: tertio
testimonium. Dicit ergo. [Et resplenduit &c.] Hic futuram glo-
riam reuelauit ubi erunt corpora clara, & splendentia. Et hæc cla
ritas non erat ab essentia, sed ex claritate interioris animæ plenæ
charitate, Esa. 58. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum. Et se-
quitur. Et dicit gloria domini colliget te. Vnde erat quædam refulgen
tia in corpore. Anima enim Christi uidebat deum, & super omnē
claritatem, a principio suæ conceptionis, Ioā. 1. Vidimus gloriam
eius. Si ergo in beatis aliis deriuatur claritas ab anima ad corpus,
quare non in Christo qui deus erat, & homo? Dicendum ꝙ quia
deus erat, ordo humanæ naturæ erat in sua potestate. Hic autem
est ordo ꝙ partes sibi cōmunicent ut ieſo corpore cōpassio sit in
anima, & ex anima afficiatur corpus. Sed hic ordo subiectus erat
Christo. Vnde ita perfectū erat gaudium in parte superiori ꝙ nō
egrediebatur extra. Vnde & perfecte erat uiator, & pfecte cōpre-
hensor. Vnde qñ uolebat non fiebat refluxus, sed qñ uolebat re-
fluxus fuit. Et apparuit splendidus. Sed nonne dos fuit in Chri-
sto? Quidam dicunt quod sic, & quod omnes dotes accepit in
uia. Dotem subtilitatis in natiuitate, agilitatis, in undarum calca
tione, claritatis hic, impassibilitatis in administrando sacramen-
tum altaris. Ego autem hoc non credo, quia dos est quædam pro
prietas ipsius gloriæ.
Vnde quòd sup ma-
re ambulauit, ꝙ re-
splenduit, totum fuit
ex uirtute diuina, qa
dos gloriæ repugnat
uiatori, sed habuit
aliquam similitudi-
nem quia resplēduit
facies eius sicut sol.
Apoc. 1. Facies eius
sicut Sol refulgeт in
uirtute sua. Sed potest obiici quia iusti fulgebunt sicut sol. ergo
splendor Christi maior non erit aliis? Dico quòd sic, sed quia in
his sensibilibus non est clarius cui possit comparari, ideo soli cō-
paratur. [Vestimenta autē &c.] Hic de uestimentis. Hic apparet
quòd non fuit permutationem Christi, nec per dotem, quia uesti
menta non sunt perceptiua dotis. Per uestimenta significatur san
ctı, Esa. 49. Viuo ego dicit dominus, quia his omnibus sicut orna
mento uestieris. Et dicit facta sunt alba sicut nix. Nix habet can
dorem, & frigiditatem, sic sancti habent candorem gloriæ. Sapiē
tiæ. 3. Fulgebunt iusti, & tanquam scintillę in arundineto discur-
rent &c. Item habebunt refrigerium ab ardore concupiscentiæ,
in psal. 67. Niue dealbabuntur in Selmon. Vel per uestimenta in-
telligitur litera sacræ scripturæ. [Et ecce apparuērūt &c.] Et qua
re apparuerunt? Chryſost. assignat rationes. Prima ratio est ad
confirmandum fidem discipulorum. Quæsierat supra, Quem di-
cunt homines esse filium hominis &c. Et dixerunt. Alii Heliam,
&c. Vt uero ostenderet differentiam sui ad illos, ideo uoluit eos
adducere, psalmus 88. Non est similis tui in diis domine, &c. Se-
cunda ratio est ad confutandum Iudæos. Dicebant enim quòd
erat transgressor legis. Item dicebant quòd erat blasphemator, ut
habetur, Ioan. 10. De bono opere non lapidamus te, sed de blas-
phemia, ideo quia Helias omnibus ꝓphetis sanctior fuit, & Moy
ses legislator, coram Moyse, & Helia ostendit quia non erat deo
contrarius, nec transgressor legis. tertia ratio est, ut ostendat se iu
dicem uiuorum, & mortuorum, quia Helias uiuus erat, Moyses
mortuus. quarta ratio est ad certificationem Petri, quia Petrus
increpauerat dominum de morte, ideo ostendit quòd non sunt in-
crepandi qui exponunt se morti inuocando istos duos, quia He-
lias morti se exposuit corā Iezabel, similiter Moyses exposuit se
propter legem. quinta ratio est, quia duo erant in eo quæ uoluit
ostendere in his duobus, scilicet mansuetudo quam ostendit in
Moyse, exemplum zeli dei quem ostendit in Helia de quo dici-
tur quòd Surrexit Helias quasi ignis, & uerbum ipsius quasi facu
la ardebat. Eccles. cap. 44. sexta ratio assignatur in glo. quia om-
nis lex, & prophetæ testimonium dixerunt Christo. Vnde omnia
oportet impleri de me quæ sunt in lege, & prophetis. Sed tunc
est quæstio. De Helia non est mirum si ibi fuit, quia est uiuus, sed
de Moyse est quæstio quomodo ibi erat. Quidam dixerunt ꝙ an-
gelus fuit ibi loco ipsius. Sed hoc nihil est, quia Moyses fuit ibi in
anima solum. Sed qualiter uisus est? Dicendum quod sicut ange-
li uidentur. Sequitur affectus Petri. [Respondens autem Petrus
dixit &c.] Et possumus exponere torquendo ad carnalitatem, uel
ad deuotionem. Chryſostom. retorquet ad carnalitatem. supra
Christus dixerat se passurum, & Christus increpauerat eum, cū
reprehendit eū. Vnde apparuerunt Moyses, & Helias loquētes
de passione eius, ideo cum audiuit Petrus referre, non poterat au
dire. Vnde non uoluit se opponere: ideo cogitauit quòd si ibi ma
neret, euaderet mortem: ideo ne cito recederent, dixit faciа-
mus, &c. Et quare dixit. Moyſi unum, & Heliæ unum? quia uide
bat eum affectuosum ad mortem, uolebat quòd isti impedirent
mortem eius. De Helia legitur 4. Regum 1. quòd quando misit
Rex quinquagenarium, fecit descendere ignem de cælo. Item le-
gitur de Moyse, Numeri. 16. quòd quando iurgium occurrit in
tabernaculo, quòd descendit nubes. Ideo cogitauit quòd per Moy
sen poterat impetrari nubes, & per Heliam ignis. Alii uero redu
cunt ad deuotionem Petri. Et secundum hoc, duo facit. Quia pri-
mo rangit affectum: secundo consilium, ibi. [Si uis &c.] Dicit er-
go. [Domine bonum est nos hic esse] ex nimio feruore uidens glo
riam, ita affectus erat quòd numquàm uoluisset separari, si deus
uoluisset. Et quid erit de illis qui in gloria erunt perfecta? Vñ exi
stentes in illa beatitudine numquàm uolēt separari? psal. 72. Mihi
aūt adhærere deo bonum est &c. Secundo dat consilium. Et sicut
dicit, Luc. 9. Nesciens quid diceret. Vnde dicit. [Si uis &c.] quia
uoluntatem nostram debemus submittere uolūtati diuinæ, ut su
pra. 6. Fiat uoluntas tua &c. Vnde in isto bene dixit Petrus. In

alio uero male, quia credidit quòd gloria sine morte posset habe
ri, quod est cõtra illud. 2. Cor. 5. Scimus enim si terrestris domus
nostra huius habitationis dissoluatur quòd ædificatam habemus
domum non manu factam sed æternam in cælis. Item quia credi-
dit in hoc mundo esse gloriam sanctorũ, quæ non est hic, sed in
cælis supra. 5. Gaude
te, & exultate quo-
niam merces uestra
copiosa est in cælis.
Item quia credidit q̃
domibus indigerent,
sed non indigẽt hic,
sed habent in cælis.
Vt Apoc. 21. Ecce ta
bernaculũ dei cũ ho-
minibus. Item quia
tria tabernacula uo-
luit fieri. Vnum enim sufficit patri, & filio, & spiritui sancto. Ité
quia cõparant Christum aliis: non aũt sic debet fieri, Iob. 32. Deũ
homini non æquabo. Petre, omnes habent unum tabernaculum
quod est fides, sequitur testimonium. [Et adhuc eo loquẽte &c.]
Petrus insipienter loquebatur; ideo indignus fuit responsione. Vo-
lebat materiale testimonium: ideo noluit dominus ostendere q̃
sancti non indigent. Item per nubem ostendere se noluit, psal. 77.
Magnificentia eius in nubibus. Sed aliquando apparet nubes cla
ra, aliquando nubes tenebrosa. Exodi. 19. dicitur quod apparuit
nubes caliginis, sed hic apparet lucida, quia significat consolatio
nem gloriæ, quia tunc protegentur ab omni æstu. Apoc. 21. Ab-
sterget deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & mors ul
tra nõ erit neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit ultra quoniã
prima abierunt &c. Sequitur testimonium ex uoce patris. Vnde
[& uox de nube, &c.] Sed quare de nube? Ad significãdum quod
est uox patris. Dominus habitat in nube. [Hic est filius meus in
quo mihi &c.] Tangitur Christi dignitas ex proprietate filiatio-
nis, ex perfectio ne dilectionis, & ex conformitate operationis. Vn
de dicit [Hic est &c.] quasi singularis [filius.] Alii sunt filii per
adoptionem, psalm. 81. Ego dixi dii estis, & filii excelsi omnes.
Sed iste é uerus filius, scilicet singulariter, ut 1. Ioã. 5. Filius dei ve
nit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus uerum deum. Item
aliter, [dilectus.] Dilectio nostra ẽ ex bonitate creaturæ. Nõ enim
est res bona quia diligo eam, sed quia res bona est, diligo eam, sed
dilectio dei est causa bonitatis rerum. Et sicut deus perfudit boni
tatem in creaturis per creationem, in filio per generationem quia
totam filio communicat bonitatem, unde creaturæ benedicun-
tur per participationem, sed filio totum dedit, Io. 3. Pater diligit
filium, & omnia posuit in manibus eius. Vnde ipse amor procedit
a patre diligente filium, & filio diligente patrem. Sed contin-
git quod alicui datur aliquid, & non bene utitur datis: ideo non
datori complacet, sed deus dedit isti plenitudinem: & bene usus
est eis: ideo sibi complacuit. Vnde dicit [in quo mihi bene com-
placui.] Idem habetur Io. 8. In quo mihi complacui, & in quo re
quiescit animus meus. Quia ergo talis est [ipsum audite.] Vnde
insinuat eum datum doctorem omnium, Deut. 18. Prophetam su
scitabit dominus de gente uestra, ipsum sicut me audite. Vel ipsũ
audite, non Moysen, non Heliam, nisi secundum q̃ Christum do
ceat, uel doctrinam Christi. Notate quod Christus habuit testimo
nium de cælo a patre, de inferno a Moyse, & ab Helia de paradi-
so, a discipulis de terra, Vt in nomine Iesu omne genu flectatur cæ
lestium terrestrium, & infernorum. Philip. 2. Item notandũ quòd
duplex est regeneratio, una in baptismo, alia quando ab omni in-
quinamento spiritus mundabimur. Vnde in baptismo designatus
est Iesus per columbam quæ est anima simplex ad designandum
simplicitatem. Est ẽt animal fœcundum ad designandũ aliã rege-
nerationem. Apparuit in nube lucida, ad designandũ claritatẽ, &
extinctionem omnis concupiscentiæ. Esa. 4. Et ubi inuocatus est
nubem per diem, & fumũ, & splendorem ignis flamantis per no-
ctem &c. [Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suã, & ti-
muerunt.] Posita transfiguratione, hic ponitur effectus in disci-
pulis. Et primo ponitur timor: secundo confortatio Christi contra
timorem, tertio effectus, secũda ibi. [Et accessit &c.] tertia ibi.
[Leuantes &c.] Dicit ergo. [Et audientes.] Audierunt uocem pa-
tris de nube, sicut dicitur 1. Pet. 1. Hanc uocem audiuimus cũ es-
semus in monte. Et ponit signum timoris, quia [ceciderunt in fa-
ciem suam.] Sequitur timor [& timuerunt ualde.] Sed quare ti-
muerunt? Ponit Hierony. tres rationes. Prima quia cognouerunt
se errasse, sicut dicitur de Adam, Genes. 3. Domine audiui uocem
tuam, & timui, quia nudus &c. Item quia nube erant inuoluti
cognouerunt maiestatis diuinæ præsentiam. Exod. 13. Dñs autẽ
præcedebat eos ad ostendendem uiam per diẽ in columna nubis,
&c. Et naturale est q̃ unusquisq; ex eo quòd non consueuit, stu-
pescat. Item propter uocem de nube. Quis est ille homo qui au-
dit uocem &c. Et ex hoc fortitudo eorum defecit quia ceciderunt
in faciem suam. Sed notandum quod aliter cadunt impii, aliter
sancti. Impii cadunt retrorsum, ut habetur 1. Regum. 4. de Heli,
qui cum audisset rumores de arca domini cecidit de sella, &
fracta ceruice expiranit. Sed sancti in facies suas. Apocalyp. 7.
[Qui cæciderunt in facies suas.] Et ratio est, quia nõ uidemus q̃
retro est, Eccl. Sapien
tis oculi in capite ei⁹
[Consequenter poni
tur confortatio Chri
sti.] Et confortat eos
facto & uerbo. Facto
contra timorẽ, & ca-
sum: contra timorẽ,
per eius præsentiam,
quia [accessit Iesus.]
psalm. 22. Non time
bo mala, quoniam tu
mecum es. Et supra 13. Ego sum, nolite timere. Item cõfortat per
contactum, quia dat lasso uirtutem. Esa. 40. et in Daniele legitur
capit. 10. Manus eius tetigit me, & erexit. Vnde dicit. [Et tetigit
&c.] Item confortat contra casum. Vnde [dixitque eis. Surgite.]
Eph. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te
Christus &cæt. Item contra timorem. [Nolite timere.] Timor
ille erat pusillanimitas, & illi qui surgunt a peccato timorem
deponunt, quia Perfecta charitas foras mittit timorem. 1 Ioan. 4.
[Consequenter sequitur effectus confortationis. [Leuantes au-
tem oculos suos, &cæt.] Et iste est effectus confortationis diui-
næ quia a Christo confortati non uident nisi Iesum, nec in illo
gaudent uel confortantur nisi in ipso. Ad Philipp. 1. Mihi uive
re Christus est, & mori lucrum. Item [neminem uidetis nisi so
lum Iesum] quia recedente umbra legis, & doctrina propherarũ
quæ per Moysen, & Heliam designantur, sola doctrina Christi te
netur, uel secundum aliam literam solus remansit, ne uox uide-
retur esse prolata ad Moysen uel Heliam. Vnde ipsis non appa-
rentibus certum fuit quod ad eum uox prolata fuit. [Consequen
ter ponitur mandatum de differenda huius uisionis reuelatione.]
Vnde dicit. [Et descendentibus illis de monte &c.] Sed quæ est
ratio? Triplex est. Prima quia ut dicit Hieronym. futurum erat
quòd Christus pateretur, & quòd iudæi scandalizarentur. 1. ad
Corinth. 1. Iudæis quidem scandalum: ideo fi audissent istud, ma
gis scandalizati fuissent. Vnde reputassent nihil fuisse. Vnde ma-
gis essent tardi ad credendum resurrectionem. Remigius sic ex-
ponit, quia si nuntiasset, numquàm impleuisset quod desidera-
bat, & sic frustratus esset suo desiderio, quia habetur Luc. 22. De-
siderio desideraui, &c. Hilar. exponit sic, quia spiritualem gloriã
non decebat nuntiari nisi per uiros spirituales, sed ipsi nondum
erant spirituales. Ioan. 7. Nondum erat eis spiritus datus. [Et in-
terrogauerunt eum, &c.] In parte ista satisfacit peritioni discipu
lorum. Et primo ponitur petitio: secundo responsio: tertio effe-
ctus, secunda, ibi [At illi &c.] tertia, ibi [Tunc intellexerunt &c.]
Apostoli uidentes eum transformari, credebant quòd ex tunc in-
ciperet regnare. Intellexerant autem quòd Helias debebat prius
uenire, Malach. ultimo. Et quia eum uiderant, credebant quòd
iam uenisset, & appropinquaret regnum eius, ut habetur. Ecce re
gnum ueniet, &c. Malach. ultimo. Mittam uobis Heliam prophe
tem antequàm ueniat dies domini magnus, & horribilis. &cæt.
Sed istud nesciebant ex scriptura, quia simplices erant, sed scie-
bant ex dictis scribarum. Vnde dicunt. [Quid ergo scribæ dicunt quòd Heliam &cæt.] Scribæ qui ex lege nouerant, ita dice-
bant sed peruertebant scripturam. Est enim duplex aduentus
Christi scilicet, Gloriæ & de hoc aduentu intelligitur quòd He-
lias præcedet illum. Sed est alius aduentus in carne. Vnde ipsi
peruertentes exponebant de isto. Huic dubitationi dominus sa-
tisfacit. Et primo tangit aduentum futurum: secundo præteritũ.
Vnde dicit. [Et ille respondens ait illis.] Helias quidem uẽturus
est.] Vnde de duplici Helia loquitur, quia de Helia in propria p-
sona uenturo. Et hic uenturus est ad annuntiandum uiam iusti-
tiæ. [Et restituet omnia,] & conuertet corda hominum ad Chri-
stum, conuertet Iudæos ad fidem patriarcharum qui habuerunt
fidẽ de Christo, quia ut habetur Rom xi. Cæcitas ex parte cõtin
git in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Isra
el saluus fiet. Augustinus aliter exponit. Restituet omnia quia ue-
niente antichristo omnes seducentur, sed mortuo antichristo om
nes restituentur ad fidem per prædicationem Heliæ. Origenes sic,
Restituet, quia si aliquis debet quod non soluit, debet restituere.
Sed quilibet debitor est mortis, & quia Helias nondum est mor-
tuus, cum ueniet restituet omnia, & reddet debitum mortis [Ad
ditur de alio Helia, [Dico autem uobis quia Helias iam uenit.]
Quis est iste? Io. Bapti. non quòd ipse sit in persona, sicut habetur
Io. 1. cum petebatur ab eo. Helias es tu? Respondit, nõ. Sed in spiritu
& ueritate, quia sicut Helias secundi aduentus erit præcursor, ita
Ioannes primi aduentus. Ité sicut Helias contradicebat Iezabel,
sic Io. Herodiadi, & sicut Helias fuit heremi cultor, sic Ioan. Vn-
de de ipso dicitur Luc. 1. Ipse præcedet eum in spiritu, & uirtute
Heliæ. In spiritu, non quia transeat spiritus Heliæ in Io. ut ali-
qui posuerunt, sed eandem uirtutem habebit. [Et non cognouer-
unt eum] idest, non approbauerunt ut infra habetur 21. ubi quę
fuit dominus si ba-
ptismus Io. est de cæ
lo uel de terra, quia
si de cælo dixissent,
credere debuissent.
[Sed fecerũt ei quæ
cunq; uoluerũt,] q̃a
eum male tractauer-
ũt, non secundũ q̃
iustitia exigebat, sed
incarcerauerunt eũ.
Simile habeẽ de Hie
remia, Ecc. 69. nã ma
le tractauerunt eum,
qui a uentre matris
cõsecratus est prophe
ta, sic & filius homi-
nis passurus est ab eis. Ioan. præcursor fuit Christi quantum ad
natiuitatem, quia sicut, Io. ex muliere uetteri, & sterili super natu
ram, sic Christus ex uirgine supra naturam. Item in prædicatio-
ne, quia incæpit prædicare, agite pœnitentiam, sic & Christus. Ité
quantum ad baptismum, ideo requirebant q̃ esset præcursor: quã
tum ad passionem, quia sicut ipse propter iustitiam occisus est sic
& Christus. Vnde [sic filius hominis passurus est ab eis,] sed a q-
bus eis? Videtur quòd nõ ab eis a quibus. Io. quia Io. ab Herode,
Christus a scribis. Sed poterit dici quòd ab eisdem, quia Io. ab He
rode, & Iudæis consentientibus, sed Christus a scribis consentiẽ-
te Herode. Vnde in partibus illis erat, & oblatus fuit ei. psalm.
2. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum ad-
uersus dominum, & aduersus Christum eius. Vel sic passurus est
ab eis, ita quod ly eis, faciat simplicem relationem, quia omnes
sunt in una generatione a quibus passus est Ioan. & Christus.
Consequenter ponit effectus huius responsionis. [Tunc intelle-
xerunt, &c.] Tunc cum dominus locutus est eis. Declaratio ser-
monum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis, psal-
mus. 118.

b ¶ Hic prænuntiat, tranquillitatẽ gloriæ quæ impugnatur per
oppressionem dæmonum, & turbationem hominũ, & primo præ
nuntiat primam cessare per curationẽ lunatici: secundo secundã.
Et circa primũ, Primo ponitur curatio lunatici: secundo prænun-
tiat passionem, ibi [Conuersantibus, &c.] tertio de solutione tri-
buti, ibi [Et cũ uenissent &c.] Circa primũ, Primo fanat: secundo
satisfacit dubitationi, ibi [Dicit illis &c.] Circa primũ facit duo.
Primo ponitur petitio patris: secundo satisfactio, ibi [Afferte &c.]
Circa primum tria facit. Quia primo ponitur tempus: secũdo in-
dicatio infirmi, tertio petitio. Tempus ponitur, cum dicit. [Et cũ
uenissent ad turbam.] Petrus allectus dulcedine glorię, semper uel
let esse in monte, sed Christus ex charitate quam habuit ad tur-
bas, quia Charitas non quærit quæ sua sunt. 1. Corint. 13. uoluit
descendere de monte ut turbæ haberent accessum ad eum. Vnde
cum uenisset [accessit ad eum homo genibus prouolutus.] Si non
descendisset, non uenisset ad eum homo ille, & accessit humili-
ter quia genibus prouolutus, quia exaudit deus orationem hu-
milium, psalmus 101. Per istum genus humanum potest significari, Vt in nomine Iesu omne genu flectatur cęlestium terrestriũ
& infernorum, &c. Philipp. 2. Deinde ponitur petitio. Non pe-
tiit, sed infirmitatem exponit, Sufficit enim misericordi, misę-
riam exponere. Primo exponit infirmitatem: secundo accidentia:
tertio quòd remedium non inueniebat. Dicit ergo. [Domine mise
rere filio meo, quia lunaticus est &c.] Notandũ quòd multi pro
se rogant, ut supra de muliere habente fluxum sanguinis, aliquã
do aliquis pro alio rogat ut hic, aliquãdo uero aliquem curat nõ
rogatus, sicut in spirituali infirmitate, ut habetur de Publicano,
Luc. 18. Aliquando uero ad petitionem alterius aliquis curatur,
ut habetur Iacobi ultimo. Orate pro inuicem ut saluemini, ali-
quando sine oratione ut in conuersione Pauli. Act. 9. Sed quid est
quod dicitur quòd lunaticus est? Lunaticus propriẽ est qui secun
dum statum lunæ alienatur. Sed uidetur quòd iste non esset luna
ticus sed dæmoniacus, quia infra habetur, quòd exiuit dæmoniũ
ab eo. Potest dici quòd non est uerbum euangelistæ, sed patris de
cepti, qui credebat eum esse lunaticum, uel quia supra. 4. cap. ha-
betur quòd lunaticos curauit, & isti erant dæmoniaci. Aliqui di-
cunt ut aliqui medici quod non erant alienati a dæmone sed ex
mala complexione uel corporis dispositione, & hoc quia crescen
te luna crescit omne humidum. Sic cum cerebrum humidissimũ
sic luna patiente defectum, defectum patitur, & ipsum cerebrum,
& ita malos deficientes patiuntur luna deficiente, & hoc est con-
tra fidem, quia expresse scriptura dicit eos dæmoniacos. Et hoc
patet, quia ex spiritu loquuntur, quia multo ignorantes patiun-
tur sic, & tamen loquuntur de scripturis. Ideo dicendum quòd
spiritus maligni intendunt multipliciter infidiari hominibus, &
infamare uolunt eos: ideo aliqui dæmones inducunt infirmitates
& uexationes secun-
dum quòd uidẽt im-
pressionem stellarũ
ad hoc conuenien-
tem, ut inducant ho-
mines ad errorem ut
credant quòd solum
ex influentia stella-
rum accidat eis ut
male patiantur. [Et
male patitur.] Hic
ponuntur accidẽtia.
In qualibet infirmi-
tate sunt diuersi sta-
tus, quia quidam ha
bent febrem magis
grauem, alii magis
debilem, sic etiam iste multum grauabatur. [Quia sæpe cadit in
ignem &c.] Ideo in magno erat periculo. Vnde notandum quòd
dominus non retrahit manum suam in periculis. Vnde iam esset
mortuus nisi deus manum suam extendisset, ut de Iob legitur.
cap. 1. Quàmuis Sathan eum multum cruciaret, tamen præcepit
ei dominus ut in animam manum non mitteret. Per istum signi-
ficatur ratio instabilis, de quo in Eccl. 27. Stultus ut Luna muta-
tur. [Et cadit quãdoque in ignem, iræ.] Deut. 32. Ignis succensus
est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima &cæt.
[Crebro in aquam fcilicet cupiditatis. Effusus es sicut aqua, ne
cresças. Gen. 49. [Obtuli discipulis tuis, & non potuerunt &c.]
Hic tangitur nequitia istius, quia uoluit accusare discipulos.
Vnde Eccles. xi. Qui in electis ponit maculam. Vnde dominus
increpat. [Respondens Iesus ait. Generatio incredula, & per-
uersa.] Vnde ponitur responsio, & duo facit. Primo increpat uitium; secundo exhibet beneficium. Dicit ergo [Re-
spondens &cæt.] Istæ uolebat diffamare discipulos ad curbas, &
etiam Iesum quòd non haberent istam potestatem, & multi in
hoc consentiebant, ideo Christus inuehitur contra totam gen-
tem, & arguit eos de infidelitate dicens. [Generatio incredula]
quia hoc non erat propter impotentiam discipulorum, sed pro-
pter incredulitatem eorum. Item de peruersitate. [Et peruersa,]
quia culpam suam Apostolis imponebant. Deut. 33. Generatio
prauа atque peruersa, hæccine reddis domino populę stulte, &
insipiens &cæt. [Quo usque ero uobiscum? Et duo Christus pro-
ponit, Primo eorum pœnitentiam: secundo diuinam patientiã,
quia non est conueniens societas iustis ad iniustum. Eccl. 13. Si-
cut communicat lupus agno, sic peccator iusto. 2. Corinthior. 6.
Quæ conuentio Christi ad Belial? Vnde uult dicere. Mea so-
cietate potimini, & tamen mihi, & discipulis meis detrahere
non cessatis. Et sicut dicit Hieronym. Dominus hoc non dicit ut
iratus, sed loquitur ad modum medici qui uenit ad infirmum,
qui non uult seruare mandata sua, qui dicit. Quamdiu uisitabo
te qui non uis seruare mandata mea? Ideo dat exemplum præ-
latis, quòd licet eis contrarientur homines, tamen beneficia cõ-
ferant, sicut ipse qui istius filium curauit qui sibi, & discipulis
detrahebat. Vnde dicit. [Afferte hic illum ad me.] Et primo po
nitur curandi modus: secundo effectus. Primo ponitur actor sci
licet Christus. Vnde dicit. [Afferte eum ad me.] Homines
multipliciter peccant. Quidam ex ignorantia, quidam ex in-
firmitate, quidam ex malitia. Qui ex ignorantia, per hominem
instrui potest, qui ex infirmitate scilicet ille qui per incontinen-
tiam peccat qui de peccato dolet, & deducitur passionibus, iste
non per quemcumque potest sanari, sed necessarium est quòd ad-
ducatur ad Iesum qui sanat omnes infirmitates nostras. Et hæc
est uia, quia [increpauit eum,] quia per peccatum suum hoc ei
acciderat, Prouerb. 6. Illaqueatus es uerbis oris tui, & captus
propriis sermonibus. Vel increpauit eum scilicet dæmonem.
sequitur effectus. [Et exiuit ab eo dæmonium, & curatus est
puer ex illa hora,] quia ipse dixit & facta sunt, &cæt. [Tunc
accesserunt discipuli ad Iesum secreto, &cæt.] Supra dominus
curauit lunaticum. Hic satisfacit quæstioni discipulorum. Et
primo ponitur quæstio: secundo responsio, ibi [Dixit illis Iesus,
&c.] Ad hoc autem quòd petitionem intelligatis, scire debetis q̃
supra. x. Dominus dederat potestatem eis eiiciendi dæmonia, un
de dubitabant ne gratiam datam propter culpam amisissent, ideo
[accesserunt ad Iesum, &cæt.] Sed quare secreto? Non propter
uerecundiam, sed quia magnum audire debebant, & secreto om-
nibus dici non debebant. supra. 13. Vobis datum est nosce my-
sterium. &c. [Dixit eis Iesus.] Hic respondet. Et primo satisfa-

cit:secundo proponit generale documentum,ibi [Hoc autem genus,&c.]Circa primum.Primo quæstioni respondet : et secundo responsionem manifestat,ibi[Amen quippe &c.] Quæritur,quare non potuimus,&c. Dominus respondet [propter incredulitatẽ uestram.] Vbi considerandum est,quòd antequàm spiritumsanctum recepissent in tãta plenitudine,qua repleti sunt omnes spiritusancto, Act.2. aliqua infirma patiebantur. Vnde dominus eos redarguit, Luc.ultimo. O stulti & tardi corde ad credendum. Nec mirũ, quia dum dominus fuit in mõte, illi qui præcipui fuerant in fide,scilicet Petrus, Iacobus,& Ioan.absentes erant. Debilitas enim hdei est cau

Propter incredulitatem uestram. Amen quippe dico uobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis mõti huic, Transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit uobis. Hoc autem genus non eiicitur nisi per orationem, & ieiunium. Conuersantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Iesus. Filius hominis tradendus est in manus hominũm, & occident eum, & tertia die resurget, et contri-

sanõ faciendi miracula, quia miraculorũ operatio est ab omnipotentia,quia fides inititur omnipotentiæ. Vnde ubi est infirmitas fidei,est defectus miraculorum. Vnde habetur supra. 13. quòd in patria sua non fecit Christus nisi pauca miracula propter eorum incredulitatem. Aliquando fiunt miracula propter exigentiam petentis,ut supra 15. habetur de muliere Chananæa. Aliquando ad manifestandum sanctitatem alicuius sancti.Et hoc habetur, quarti Regum 13.ubi dicitur, quòd cum latrunculi Syriæ uenissent in terra Israel, eiecerunt corpus mortuum iuxta Heliæum,& reuixit,non quia meruisset mortuus, sed ad manifestationem sanctitatis Helisæi.[Amen quippe dico uobis,si habueritis fidem sicut granum sinapis, &c.]Hic manifestat suam responsionem.Et ponitur quædam conditionalis,cuius antecedens est. Si habueritis,&c. Consequens est[Dicetis mõti huic,&c.]Aliqui dicunt quòd fides comparata grano sinapis sit parua fides. q.d.si habueritis aliquam fidem,dicetis,&c. Sed hoc improbat Hieronymus. quia dicit Apostolus, Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam. Vnde perfecta fides requiritur ad translationem montium. Per hoc quod dicit,sicut granum sinapis,triplex perfectio designatur fidei. Inuenimus enim in grano feruorem, fœcũditatem, paruitatem. Granum antequàm conteratur, nullum feruorem habere uidetur, cum conteritur feruere incipit, sic homo fidelis,antequàm probetur,despectibilis uidetur,quando uero atteritur,tunc apparet eius sanctitas,infra Per.1. Modicum nunc si contristari oportet, ut probatio fidei uestræ multo pretiosior sit auro,quod per ignem probatur.Item, inuenimus in grano fœcũditatem supra 13. quod quàmuis sit paruum, crescit in fegetem magnam, ita quòd uolucres cæli habitant ibi, Ad Hebr. xi. ubi narrantur opera fidei.Et sequitur. Sancti per fidem uicerunt regna, &c.Item inuenimus paruitatem, & potest per hoc designari humilitas fidei. Tunc enim agnoscitur humilis in fide, quando acquiescit sermonibus dei.1.ad Thi.6.Si quis non acquiescit sermonibus dei, superbus est: sic econtrario,qui acquiescit sermonibus dei,humilis est.Vult ergo dicere. [Si habueritis fidem,] & si fidem feruentem indeficientem, in operibus fœcundam, si paruã & humilem [dicetis monti huic &c.] Hic est quæstio,quam mouent infideles. Non inuenitur quòd Apostoli unquàm hoc fecerint.Respondet Chrysostо.Et si non inuenitur de apostolis,inuenitur tamen de apostolicis uiris. Legitur enim in libro Dialog. beati Grego.quòd cum quidam uellet construere ecclesiam, non habens locum ad ædificandum, præcepit monti quòd cederet ei, & cessit.Vel forte fecerunt, sed non est scriptum. Vel potest dici quòd si non fecerunt,non fuit propter impossibilitatem, sed quia locus non se obtulit.Vnde facta sunt miracula ad necessitatẽ aliquando, aliquando ad utilitatem : & quia non fuit necesse, ideo non fecerunt. Vel ponitur mons pro diabolo.Trãsi hinc,idest,ab hoc corpore,& transibit. Vel secundum Augustin.intelligitur de spiritu superbiæ. [Et nihil impossibile erit uobis.] Et quid est? Erunt ne omnipotentes? Non, quia ille solum omnipotens uere est,qui ex propria uirtute omnia potest. Ipsi autem non ex propria uirtute,sed sicut aliter præcipit rex & seruus, quia rex proprio nomine,seruus nomine regis. [Hoc autem genus dæmoniorum.]Ly hoc,non demonstrat solum genus lunatici,sed omne genus dæmoniorum, quod non eiicitur nisi per orationem & ieiunium.Chrysо.dicit,quòd quanto anima est magis eleuata, tanto dæmonibus est magis terribilis. Ipse enim Christus dæmonibus est terribilis.Vnde qui coniuncti sunt, sunt terribiles ei.Eleuatio autem mentis impeditur per grauitatem carnis,impeditur per crapulam, & ebrietatem.Vnde in Luc.21. Videte ne grauetur cor uestrum in crapula, & ebrietate, &c.Vnde non potest habere mentem ad deum,qui aggrauatus est ebrietate, ideo ad eleuationem mentis requiritur ieiunium, unde in Tob.12. Bona est oratio cũ ieiunio &c.Item, Dan.9.Ego Daniel dedi cor meũ, ut orarem in ieiunio. ideo sicut dicit Orige. ad hoc quod expellatur spiritus,non est insistendum conuiuationibus,sed orationibus,& ieiu-

stati sunt uehementer. Et cum uenissent Capharnaum, accesserunt qui didrachmam accipiebant ad Petrum, & dixerunt ei,Magister uester non soluit didrachmam. Ait, Etiam. Et cum intrasset in domum, præuenit eum Iesus dicens. Quid tibi uidetur Simon? Reges terrę a quibus accipiunt tributum,uel censum, a filiis suis,an ab alienis? Et ille dixit. Ab alienis. Dixit illis Iesus. Ergo libe-

niis. Vel p lunaticũ instabilitas carnis de signatur, uel ille qui deducitur per diuersa desideria,qui sæpe cadit in ignem & aquam,talis non curatur nisi in ieiunio & oratione,Ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersum spiritum, & spiritus aduersus carnem. Oportet ergo ut debilites carnẽ & confortes spiritũ : sed spiritus confortatur per orationem, quia oratio est ascensus mentis in deum : caro uero debilitatur per ieiunium,uel quia non cessat spiritus aduersus carnem, ideo ut cessẽt talis pugna,requiruntur operationes bonæ,quę significãtur per orationem: & abstinentia mali,quæ significatur per ieiunium.[Conuersantibus autem illis in Galilæa, &c.] Supra figurata est tranquilitas gloriæ per liberationem a potestate dæmonum. Ista liberatio est peracta per mortem Christi ad Hebræ.2. Vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, idest, diabolum, et liberaret eos qui timore mortis per totam uitam obnoxii erant seruituti, ideo statim subiungit de prænuntiatione passionis. Et primo ponitur prænuntiatio : secundo effectus,ibi[Et contristati sunt &c.]Dominus noster ante 16. c. prænuntiauerat passionem suam,& modo eriam, & in sequentibus. Et quare toties? quia quæ prouidentur,minus commouent, ideo quia futurum erat quòd discipuli scandalizarentur in morte domini, ideo uoluit eis sæpe prænuntiare, ut minus scandalizarentur.Sed semper addit aliquid. Prius tetigit de occisione, sed non de traditione. Hic uero tangit de traditione dicens.[Filius hois tradetur.]& recte dicit,filius hois, quia & si ille qui traditur, sit dominus gloriæ, tñ secundum quòd filius hominis traditur. Vn de Augusti. Licet aliqua dicantur de filio dei,& filio hominis, tamẽ distinguitur,quia infirma de humana natura dicunt,quæ stabilia de natura diuina. Sed non dicit a quibus traditus est, quia tradidit se, Ad Gal. 2. Qui tradidit semetipsum pro me,traditus est a patre, qui proprio filio non pepercit,sed pro omnibus tradidit illum &c.Ro.8.Item traditus a Iuda,supra 10.Qui, & tradidit eum.Item a dæmonibus, Ioan. 13. Quod diabolus posuit in cor ut traderet eum Iudas. Et sapientiæ, Venite occidamus,&c. Et tertia die resurget, Osee.6. Viuificabit nos post duos dies,i die tertia suscitabit nos,& uiuemus in conspectu eius.Sequitur effectus.[Et contristati sunt.]Attendebant & mortem,& resurrectionem,sed non uidebant utilitatem,Ioan.16. Quia hæc locutus sũ uobis,tristitia impleuit cor uestrum.[Et cum uenissent capharnaum.] Completa tranquilitate gloriæ, ponit solutionem tributi, Esa.14.Quieuit tributum &c. Iob. 3. Seruus liber est a domino suo.Vnde tria facit.Primo ponit exactionem tributi : secundo libertatem filiorum:tertio solutionem tributi. Dicit [Et cum intrasset, &c.] Didrachma duplex drachma dr. Vnde quilibet iudæꝰ debebat quolibet anno duplex drachma.Sed unde erat illud tributum?Quidam dicunt quòd ex lege,Exo. 13. Quòd propter hoc quòd dominus occiderat primogenita Aegypti, ideo statuit quòd omnia primogenita essent sua, & quòd filii redimerentur. Post præcepit quòd ad seruitiũ leuitæ præpararentur. Et post mãdauit quòd numerarentur leuitæ.Et inuenti sunt plures primogeniti quàm leuitæ.Tunc præcepit quòd pro redemptione solueretur pretium.Hieronym.dicit quòd non ex lege dei, sed Imperatoris,iudęa nuper tributaria erat Romanorum,ut pro capite censum solueret.Et hoc uidetur uerius, quia infra dicitur, Reges terrę, &c. Ideo loquitur de tributo imperiali. Sed quare in capharnaum? Quia a quocumque recipiebatur in ciuitate sua, sed Capharnaum erat ciuitas principalis Galileę. Sed quia Christum in reuerentiam habebant, ideo non accedunt ad eum, sed ad Petrum, & non petierunt eum nisi cum mansuetudine. [Magister uester non soluit didrachma.] Deinde ponitur Petri responsio.[Et ait. Etiam]idest,uerum est quòd non soluit, Chrysosto. dicit quòd ne inquietaretur dixit, etiam soluit.Sequitur Christi, interrogatio, deinde Petri responsio In interrogatione duo sunt consideranda,scilicet quòd non expauit denuntiationem eius, quia cum esset in tali statu, ad quandam indignitatem tenebatur, & aliqui sunt ita dispositi, quòd cum uident aliquod infirmum in magno, statim scandalizantur. Ne ergo scandalizentur, ideo [præuenit] ideo cum infirmitate apposuit aliquod magnum,scilicet quòd absens sciret quod dictum erat Petro. Omni nuda,& aperta sunt oculis eius,ad Hebr. 4. Item notandum quòd Petro iudicium committit, quia frequentius ei loquebatur

ri sunt filii. Vt autem non scandalizemus eos, uade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies stpraterem, illum sumens, da eis pro me & te.

CAP. XVIII.

IN illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Quis putas maior

dicens.[Quid tibi uidetur Simon?] Iob. 12. Nõne aurisverba iudicant? Reges terræ, &c.] Differentia est inter tributum, & censum. Tributũ enim de agris, & uineis : census autẽ de capite datur. Vnde in signum huius subiectionis debet aliquid homo subiectus, & hoc census dicitur. Ex hoc uult argumenti quòd cum filii regum non soluant tributum, quòd ipse non tenetur. Ipse enim est rex regum &c. per quem omnes regnant. Item secundum carnem erat ex semine regio, Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem, Rom. 1. Chrysost.dicit quòd ex hoc possumus considerare, quòd sit filius naturalis, quia prius dicitur, qui naturalis est infra, Ioan.ultimo [At ille dixit. Ab alienis.] Deinde ponitur Christi responsio, quia reges filiis suis parcunt, Esa.3. Quare populum meum atteritis, & facies pauperum commolitis. Iustum enim uidetur. Qui enim præsidet, curam debet habere de subditis, ideo ei seruire debent subditi sicut membra corpori. Sicut enim membra corporis ex sibi proprio seruiunt toti corpori, sic quilibet subditus ex propriis bonis debet seruire communitati, ideo concludit dominus.[Ergo filii liberi.]Origenes. Vno modo sic. ergo filii regum terræ sunt liberi, sed filii dei sunt liberi apud deum. Sed quid facit hoc ad propositum? Aut loquitur secundum carnem de filiis, & sic ipse non erat filius secundum carnem. Si secundum spiritũ, tunc omnes hristiani erunt liberi. Sed hoc est contra Apostolum.Reddite omnibus debita,cui tributum,tributum,Ro.13. Dico quòd istud ueritatem habebat de illo qui per naturam erat filius. Ille enim uere erat liber, sed liberi secundum spiritum eo modo habent libertatem quo filiationem per conformitatem ad Christum,qui est primogenitus in multis fratribus, &c. Ro. 8.Inquantum conformes primogenito liberi sunt,ad Philip.3. Qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ [Vt autem non scandalizemus eos,&c.] Verum est quòd dominus liber est, sed quia formam serui accepit, ut habetur ad Philipp. 2. ideo non recusauit soluere, et in hoc dedit exemplum humilitatis. Et in hac solutione tria laudanda, & admiranda notantur. Primo eius mansuetudo, unde ipse est mitis, secundum quòd ipse testatur supra. 11. Discite a me quia mitis sum; & humilis corde, &c. Ille proprie dicitur mitis qui nullũ uult offendere. 1. ad Corinthios. 10. Sine offensione estote iudæis, & gentibus, & ecclesiæ dei. Sed contra hoc obiicitur supra 15.habetur quòd discipuli dixerunt. Domine scis quia iudæi scandalizantur in uerbo isto? Et dominus dixit. Sinite eos,ceci sunt, & duces cæcorum &c. Non curauit tunc de scandalo, hic uero curat. Vnde dicendum quòd scandalum aliquando oritur ex ueritate, & tunc non est curandum : aliquando ex infirmitate,uel ignorantia, & tale est curandum. Sed si ipse non soluisset, scandalum eorum ex ignorantia esset, quia ipsi deum non cognoscebant. Item, admiranda est paupertas Christi, quia ita pauper fuit quòd non habuit unde solueret.2. Corinthio.8. Quia cum diues esset, egenus factus est,ut illius inopia uos diuites essetis. Potest quis obiicere. Nonne loculos habebat? Verum est, sed omnia data erant in usus pauperum. Rapinam arbitrabatur quòd erat ad usus pauperum,in alios usus expendere. Chrysostom. dicit, quòd soluit, ut dum solueret tributum, ex una parte ostenderet eius potentiam, ex altera parte mysterium. [Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem,qui primus ascenderit tolle, & aperto ore eius inuenies stpraterem.] In statere illo erat imago Cæsaris, & significat diabolum qui nihil habebat in eo, Ioannes. 14. Venit princeps huius mundi, & in me non habet quicquam, ideo quia de suo nihil habebat, ideo de suo soluere noluit. Item,eius prouidentia, ideo dicit quòd mirari debemus,quomodo potuit scire quòd statim occurreret piscis qui haberet stpraterem in ore.Si autem non fuit, sed creauit de nouo, est mirandum, sed si duxit ad hamum magnæ prouidentiæ fuit.Per istum piscem qui primo uenit ad hamum, primus martyr intelligitur beatus Stephanus, qui habuit stpraterem in ore qui didrachma ualebat, & duplex, & significat ipsum Stephanum qui uidit ipsam diuinitatem, & humanitatem: uel potest intelligi Adam. Item nota,quòd si aliquis sæpe loquitur de diuitiis, & de moneta, stpraterem habet in ore, unde q ui conuertit talem, accipit piscem qui habet stpraterem in ore. Item, significatur humilitas, unde.[Illum sumens da illis pro me,& pro te.] Et in hoc quod tributum solutũ fuit pro Petro, & pro ipso significatur quòd per passionem Christi,& ipse sibi gloriam resurrectionis acquisiuit, Phili.2. Propter quod exaltauit eum deus,&c.Petrus,& alii redempti sunt a pœna, & culpa. Vel aliter quia passus est pro se,ut corpori suo acquireret gloriam resurrectionis pro populo, ut lauaret eum a peccatis. Ipse

est in regno cælorum? Et aduocans Iesus paruulum, statuit eum in medio eorum, & dixit. Amen dico uobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non in trabitis in regnum cælorum. Quicumque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cælorum. Et qui suscepit unũ paruulum talem in nomine meo, me suscepit. Qui autem scandalizauerat unum de pusillis istis qui

enim Apocaly.2. Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo.

CAP. XVIII.

SVPRA dominus monstrauit futuram gloriam in sua transfiguratione,hic de perfectione ad illam gloriam agit. Et diuiditur in duo,quia primo docet quomodo perueniendum est ad eã : secundo reprehenditur quidã inordinate petẽtes excellentiã in gloria, quæ incipit in 2.cap. Circa primum, primo docet quomodo perueniendum est ad illam gloriam per uiam communem : secundo quomodo per uiam perfectionis,quod incipit 19.cap. Primo quia p humilitatẽ peruenitur ad gloriam, ideo primo ostendit humilitatis modum:secundo prohibet inferre scandalum, ibi [Qui autem &c.]tertio docet quòd illatum est dimittendũ, ibi. [Si autem expectauerit &c.] Circa primum ponitur interrogatio discipulorum:secundo responsio Christi.Occasio interrogationis sumitur ex hoc quod dictum est Petro quòd iret ad mare, & stater em inuentum in pisce solueret pro ipso, & pro Petro, unde uidebatur eum aliis præcelluisse: & quia erant adhuc infirmi, ideo aliquem zelum,& inuidiæ motum passi sunt. Sed uidete q quando duxit tres solum in monte, non ita moti sunt, sicut hic cum solum præfert, Vnde quærebant, [Quis putas maior est in regno cælorum,] cum non per maioritatem perueniatur,sed per spiritũ humilitatis, Ad Phil.2. In humilitate superiores sibiinuicem arbitrantes &c. In ista petitione est hoc imitandum, quòd non erãt cupidi de terrestribus,sed de cælestibus.2.ad Corinth.4. Non contemplantibus nobis quæ uidentur, sed quæ non uidentur, &c. Sed quid est? nonne quærenda est excellentia in regno cælorum? Dicendum quòd habere eminentiam in regno cælorum est duplici citer. Aut ita quòd reputemus nos idoneos, & hoc est superbię, & contra Apostolum Phil.2. In humilitate superiores inuicẽ arbitrantes, &c.Sed appetere maiorem gratiam, ut maior nobis sit gloria,non est malũ,ut ad Ro.11. Aemulamini carismata meliora, Item, Apostoli sciebant quòd in gloria erant diuerlę mansiones,sicut stella differt a stella in claritate,ideo quærebant,quia credebant unum maiorem alio,contra hereticos aliquos qui contrarium posuerunt. Consequenter ponitur responsio Christi, & ponitur factum Christi,& dictum. Vnde dicit.[Et aduocans Iesus paruulum.]Quis sit iste paruulus exponitur tripliciter. Chrysost. exponit uere parnulum, qui a passionibus erat immunis, ut exemplum humilitatis prœberet,ut infra. Sinite paruulos uenire ad me,Matth. 19. Et dicitur quòd iste fuit beatus Marialis. Aliter exponitur, quòd Christus se paruulum reputans, statuit se in medio dicens. Nisi efficiamini,&c. ut infra.22. Ego sum in medio uestrum,sicut qui ministrat. Aliter quia per paruulum intelligitur spiritussanctus,quia tacit paruulos, quia est spiritus humilitatis,Ezech. 20. Ponam spiritum meum in medio uestri. Item notandum est uerbum domini. Et primo tangit necessitatem:secundo efficaciam. Dicit[Amen dico uobis, nisi conuerti fueritis]ab ista scilicet elatione immunes,Zach.1. Conuertimini ad me &c. [& efficiamini ut paruulus iste]non ætate, sed simplicitate. 1. ad Corin.14. Nolite paruuli effici sensibus, sed malitia paruuli este. Multæ sunt conditiones paruulorum. Non magna appetunt, Ro.12. Non alta sapientes, sunt immunes a concupiscentia, supra 5. Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo, &c. & talem concupiscentiam non habent pueri. Item, non recordantur inimicitię, unde [nisi efficiamini sicut paruulus iste] scilicet imitatores prorietatum paruulorum, [nõ intrabitis in regnum cælorum.] Nullus enim intrabit nisi humilis. Humiles spiritu suscipiet gloria, Prouer.29. vel, Nõ intrabi-

tis

is in regnum cælorum ideſt, in doctrina euangelii, ſicut infra 21. Auferetur a uobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius, &c. Introitus enim eſt per fidem, unde niſi efficiamini. Et ſi non crediderit is ſicut paruuli, non intrabitis, &c. quia Marci ult. mo. Qui non crediderit, condemnabitur, Prouerb. 29. Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. [Et qui ſuſceperit unum paruulum talem] ideſt, quicũq; eſt imitator puerilis innocentiæ, hic maior eſt, quia quanto humilior, tãto altior, quia Qui ſe humiliat exaltabitur. Luc. 18. Sed poteſt eſſe quæſtio. uidetur enim ꝙ hoc non ſit uerum quia perfectio eſt in charitate, ergo ubi maior charitas, ibi maior perfectio. Dicendum, quod charitatem neceſſario comitatur humilitas. Et poteſtis hoc uidere ſi cõſideretis quis ſit humilis. Sicut enim in ſuperbia ſunt duo, affectꝰ inordinatus, & æſtimatio inordinata de ſe, ita ecõtrario eſt in humilitate, quia propriam excellentiam non curat. Item non reputat ſe dignum. Iſtud de neceſſitate ſequitur ad charitatem. Omnis homo cupit excellentiam quam diligit, ergo quanto magis habet homo de humilitate, tanto magis diligit deum, & magis excellentiam ſui contemnit, & tanto minus ſibi attribuit, & ſic quanto homo plus habet de charitate, habet etiã magis de humilitate. [Et qui ſuſceperit unum paruulum talem me ſuſcipit.] Ex quo paruuli ſunt tam idonei, non ſunt ſcandalizandi. Vnde [Et qui ſcandalizauerit, &c.] Et primo oſtendit quòd non ſunt ſcandalizandi propter pœnam: ſecundo propter diuinam prouidentiam. Secunda. Videte &c. Primo dicit quòd non eſt inferendum ſcandalum puſillis: ſecundo quòd non eſt negligenter uitandum, ibi. [Si autem &c.] Et primo ponit pœnam in ſpeciali: ſecundo in generali, ibi. [Væ mundo, &c.] Videndum quòd duplex eſt pœna ſcilicet pœna dãni, & pœna ſenſus. Vtramque tangit. [Qui ſuſceperit unum talem] non propter ipſum, ſed propter me [me ſuſcipit.] Sequitur. *Qui autem ſcandalizauerit* &c.] Si ſic talis, conſtat quòd maior eſt, & quomodo qui maior eſt ſcandalizabitur? Perfecti enim nõ ſcandalizantur Chryſo. dicit, quòd ſcandalizari idem eſt quòd iniuriam inferre, & hæc poteſt perfecto, & imperfecto inferri. Origenes dicit quòd aliqui ſunt effecti paruuli, aliqui in fieri. Illi qui effecti ſunt paruuli, ſunt illi qui ad perfectionem peruenerunt, hi non poſſunt ſcandalizari. Illi qui ſunt in fieri, quia imperfecti ſunt poſſunt ſcandalizari, ſicut ſunt qui conuerſi ſunt de nouo. Hiero. dicit, quod licet non ſcandalizentur, aliquis tamen poteſt eos ſcandalizare, quia eſt ſcandalum actiuum, & paſſiuum. Dominus uidetur tangere omnes Apoſtolos, & ſpecialiter Iudam tã I git, ſicut infra. 26. Omnes uos ſcandalum patiemini, &c. Et quæ eſt hæc pœna? [Expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius.] Item ſicut dicit Hiero. Loquitur dominus ſecundum modum Paleſtinorum, qui non habebant molendina in aqua, ſed habebant molendina cum æquis. Vnde mola aſinaria dicitur quam æquus uel aſinus ducere poteſt [& demergatur in profundum maris.] Et hæc erat pœna quæ inferebatur ei qui furtum fecerat, quia mola huiuſmodi ſuſpendebatur in collo eius, & proficiebatur in mare, quod etiam in beato Clemente factum eſt, licet non quia fur eſſet &c. unde dignus eſt pœna æterna. Vnde melius eſt quàm cumque pœnam temporalem ſuſtinere in præſenti, quàm ſuſtinere pœnam æternam. Ad Hebr. 10. Horrendum eſt enim incidere in manus dei uiuentis. Et Dan. 13. Melius eſt mihi abſque opere incidere in manus hominum, quàm peccare in conſpectu domini &c. Aliter myſtice. Et hoc tripliciter. Vno modo per molam, cæcitas gentilium intelligitur, quia animalia quæ ponuntur ad ducendum hanc molam ſunt cæca. Iudic. 17. ſcribitur, quod exuerunt oculos Sanſonis, & fecerunt eum molare, unde expediret Iudæis, quòd numquàm uidiſſent Chriſtum, & eſſent proiecti in profundum maris ideſt, in profundũ infidelitatis. Vnde 2. Pet. 2. Melius enim erat illis non cognoſcere uiam inſtitiæ quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti. Aliter per molam aſinariam intelligitur uita actiua. Et contingit quòd aliquis ad uitam contemplatiuam tranſit, & eum eſt ibi, ſcandalizat contemplationem, quia non ſapit ſibi, ideo expedit ſibi, ut ſuſpendatur mola, &c. & proficiatur in profundum maris ideſt, in profundum cauſarum temporalium. Aug. dicit ſic. Expedit ideſt, congruit; Et eſt pœna congrua ei ut mola ideſt, cupiditas ſeculi, qua qui ſcandalizat, cupidus eſt, ſuſpendatur in collo ideſt, in affectu, & demergatur in profundum ſcilicet cupiditatum. [Væ mundo a ſcandalis.] Poſita in pœna in ſpeciali, ponitur in generali. Et tria facit. Primo prænuntiat in generali: ſecundo ſubiungit neceſſitatem: tertio tollit excuſationem, quia illis qui ſcandalizant expedit ut ſuſ-

F ſpendatur mola, &c. Et ideo. [Væ mundo a ſcandalis.] Per mundum intelliguntur mundi amatores, quia quantum aliquis coniungitur mundo, tanto magis ſcandalum patitur, unde dominus. In me pacẽ habebitis, in mundo præſſuram. Io. 16. Væ mundo & amatoribus mundi. [Neceſſe eſt enim ut ueniant ſcandala.] Quidam hæretici crediderunt quòd eſſet neceſſitas abſoluta quòd peccata cõtingerent, & ex præſcientia diuina, & ex natura ſtellarum inducereтur neceſſitas. Sed hoc eſt falſum, quia deo imputaretur, qui eſt author naturæ. Chryſoſt. dicit

G quòd neceſſe eſt quòd ita eueniat, ut neceſſitas diuinæ prouidentiæ, & neceſſitas conditionata, unde neceſſarium eſt quòd ſi præuidit iſtum peccandum, peccabit, ſed non ſequitur quòd neceſſario peccet. Origenes dicit, quòd neceſſitas præſupponit malitiam dæmonum, & infirmitatem hominum, unde [neceſſe quòd ueniãt ſcandala] quia neceſſe eſt quòd diabolus homines decipiat, & homo ei obediat, & ita ex ſuppoſitione malitiæ diaboli, & infirmitatis hominum, accidit hæc neceſſitas. Alii exponunt neceſſe eſt, ideſt utile, quia per ſcandala probantur homines 1. ad Corinth. 11. Nam oportet hæreſes eſſe, ut qui probati ſunt manifeſti fiant in nobis. Vel ſecundum Haymo. loquitur de ſcandalo crucis 1. ad Corinthio. 1. Nos prædicamus Chriſtum Crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem, &c. Sed obiicitur. ſi neceſſe eſt, ergo immunes ſunt a peccato, cum ira ſit neceſſe euenire.

H Non dico quòd hoc ſit neceſſe neceſſitate abſoluta, quia [uch homini illi per quem ſcandalum uenit.] Vnde licet dæmones inſtigent, tamen imputatur ei ad pœnam. Rom. 6. Neque exhibeatis membra ueſtra arma iniquitatis peccato &c. Specialiter dicitur de Iuda qui tradidit illum. Tu dicis quòd uch homini illi, &c. unde non eſt puſillis inferendum ſcandalum. Et quàmuis non debeat inferri, tamen non debent eſſe negligentes in uitando *ſcandalum, immo aliquis poteſt uitare per aliquod uile ad actionem* uel cognitionem uel ſupportationem. Vnde ponit ſub ſimilitudine membrorum corporis. [Si autem manus eua, uel pes tuus: &c. abſcide eum &c.] Non tamen intelligatis quòd debeant abſcindi membra corporis, ſed per membra intelliguntur amici, & proximi. Eſt enim homo homini neceſſarius ad operandum, ad ſupportandum, ad docendum. Quod corrigit in agendis, eſt manus. Quod ſupportat, eſt pes, unde Iob. 29. Oculus fui cæco, & pes claudo, unde ſi manus tua ideſt, ille qui dirigit operationem tuam, uel pes, ideſt, ille qui ſuſtentat te, ſcandalizat te, ideſt, occaſio peccati eſt tibi, abſcide eum, &c. Et reddit cauſam. [Bonũ eſt tibi,] quia melius eſt quodcumque malum temporale pati quàm mereri pœnam æternam. Item aliquis eſt tibi neceſſarius ad docendum, *unde eſt tibi oculus.* Vnde [& ſi oculus tuus &c.] Et reddit cauſam. [Melius eſt tibi &c.] Vel poteſt referri ad totam eccleſiam, quia oculi ſunt prælati. Manus diaconi. Pes homines ſimplices, unde magis eſt deponendus prælatus, uel diaconus abſcindendus, quàm eccleſia ſcandali zetur: uel per oculum accipitur contemplatio, per manum operatio, per pedem proceſſio, unde ſi uides quod hæc contemplatio, uel operatio, uel proceſſio ſit tibi occaſio peccati, abſcinde eam, & proiice a te.] Videte ne contemnatis unum ex puſillis iſtis.] Supra docuerat uitare ſcandala propter pœnam, hic autem docet uitare ex conſideratione diuinæ prouidentiæ. Et circa hoc duo facit. Primo proponit: ſecundo rationem aſſignat, ibi [Dico. n. uobis &c.] Ita dixi ꝙ qui ſcandalizauerit unum ex his puſillis, expedit ei ut ſuſpendatur, &c. [Videte

K ne contemnatis.] Parnitas. n. cito facit ad contemptum. Ecce paruulum in gentibus dedi re contemptibilem inter homines, Hier. 49. Sed quæritur de quibus puſillis hic loquitur. Dicendũ de puſillis qui puſilli ſunt reputatione hominum, ſed magni apud deũ. Iſti ſunt amici dei. Luc. 11. Qui uos ſpernit, me ſpernit. Sed contra hoc obiicitur, quia tales non ſcandalizantur, nec pereunt, & tamen habetur infra in hoc cap. quòd Venit filius hominis ſalua re quod perierat. Dicẽdum ſicut ſoluit Origẽ. quòd per paruulos intelliguntur humiles, qui perfecti ſunt, & tales nõ ſcandalizantur, & tamen interdum deficiunt. Vel quàmuis non ſcandalizentur omnes, tñ aliquis ſcandalizatur. Secundum Hiero. intelligitur de paruulis in Chriſto, ſicut de nouo conuerſis ad Chriſtum. Et tunc continuatur cũ parte precedenti. Ita dictum eſt ꝙ pars ſcandalizans abſcidenda eſt, & tunc puſilli, & infirmi, & peccatores cuius non ſcandalizandi, nõ tamen ſunt contemnendi. [Dico. n. uobis ꝙ angeli, &c.] Hic aſſignatur ratio ex diuina prouidentia. Primò quantum ad myſterium angelorum: ſecundo quantũ ad myſterium Chriſti, ibi [Venit. n. &c.] Ita dictum eſt ꝙ nõ cõtemnatis:

tis: quia illi de quibus dominus habet tantam curam, non A ſunt contemnendi. [Dico uobis quòd angeli eorum.] Quare eorum? quia deputati ſunt cuſtodiæ eorum, quia ſicut dicit Hieronymus, *Vnicuique homini deputatus eſt Angelus* ad ſui cuſtodiam, pſalmus 90. Angelis ſuis mandauit de te, ut cuſtodiant te in omnibus uiis tuis, &cæt. Hebræo. 1. Omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis. Iſti habent officium ꝙ diuina deferunt, & nuntiant nobis. Item orationes noſtras ad deum deportant, & præſentant, Apocaly. 8. Aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli coram deo. Vnde ſi dominus ita large eis prouidet, quòd uult eis ſeruiri per angelos, non

de [ſi peccauerit in te. Vade] pſalmus, 119. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. Et numquid primo remittes? non, ſed primo debes corripere, unde non iubet cuique dimittere ſed pœnitenti. Item dicit [corripe] non increpa uel exaſpera, & breuiter oſtende. Si cognouerit, tunc debes dimittere, unde Inſtruite eos in ſpiritu lenitatis. Ad Galat. 6. Sed num quid peccat qui hâc correctionem dimittit. Auguſtinus. Si non corripis, peior factus es tacendo, quàm ille peccando. Sed cum hoc ſit uerum quòd omnes corripere teneantur, diceret aliquis quòd ſolis prælatis conuenit ex officio, aliis uero ex charitate. Aliquando dominus permittit bonos cum malis puniri. Quare? quia non corripuerunt malos, Tamen dicit Auguſtinus, quòd aliquando debemus deſiſtere ſi times ne propter correctionem iſtam non emendentur ſed deteriores reddantur. Item ſi times ne inducat perſecutionem eccleſiæ, non peccas. Si uero deſiſtis ne lædaris in temporalibus ne moleſtia tibi accidat uel huiuſmodi, peccas, Prouerb. 9. Argue ſapientem, & diliget te, &cæt. [Corripe eum inter te, & ipſum ſolum.] Et quare? quia iſta correctio fit ex charitate, charitas autem eſt amor dei, & proximi. Si amas debes ſalutem eius diligere, ſed in hoc duo ſunt attendenda, ſcilicet conſcientia, & bona fama. Si uis ergo eum ſaluare, debes famam ſuam ſaluare, hoc autem facies corrigendo inter te, & ipſum, ſi ante omnes corripis, famam eius tollis, tamen conſcientia præponenda eſt famæ. tamen frequenter accidit quòd quando homo uidet publicari peccatum ſuum, ita fit effrons quòd omni peccato ſe exponit, Hierem. 2. Sub omni ligno frondoſo tu proſternaberis meretrix, Eccleſia. 4. Eſt confuſio peccatum adducens. Sed contra hoc obiicitur, quod habetur infra, ad Corinthios. 4. Peccantem coram omnibus argue. Et hoc eſt uerum ſi publice delinquatur. Eſt enim aliquis peccans publice, & tunc publice increpandus eſt, & aliquis ſecretus, & tunc ſecreto eſt increpandus, & hoc patet, quia dicit Auguſtinus, quòd ſi te ſolo ſciente peccauerit, corripe eum inter te, & ipſum, &cæt. [Quòd ſi te audierit, lucratus es fratrem tuum.] Ad quid hoc dicit? Propter tria, ut ſcias quo fine debeas corripere, quia ſi propter teipſum corripis, nihil facis, quia ubi priuata eſt emenda, non eſt correctio meritoria. Sed ſi propter deum, tunc ualet. Item hoc eſt ad quod debes intendere ſcilicet menti fratris inferere correptionem, & doctrinam. Item poſſet aliquis dicere quòd perdere fratrem ſuum non eſſet iuſtum. Sed ſi ita eſſet, non dixiſſet, lucratus es fratrem tuum. Item lucratus es quia ipſe eſt cõmembrum tuum, & ſicut membrum membro compatitur, ſic & tu fratri tuo. Item lucratus quia tibiipſi lucraris ſalutem, Iacobi 4. Qui iudicat fratrem iuum detrahit legi, & iudicat legem, unde Iacobi 5. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiæ ſuæ, liberat animam eius a morte, & operit multitudinem peccatorum. [Si autem te non audierit, adhibe tecum unum uel duos, &cæt.] Hic inducit teſtimonium. Adhibe unum uel duos, &cæt. Deutero. 19. In ore duorum uel trium teſtium ſtet omne uerbum. Sed hic eſt quæſtio. Quare ſtatim non inducit teſtes? Dicendum quòd ſic debet mundari conſcientia quòd non lædatur fama, unde ſi primo, & per ſe poteſt, bene quidem. Si non, tunc aduocet teſtes. Et Hieronymus dicit, quòd unum primo, & poſt duos, & quare? ut ſint teſtes correctionis factæ, quia ſi ulterius procedit, non eſt tibi imputandum. Hieronymus, dicit quòd etiam ad aliud, ut ſcilicet conuincat de peccato, quia aliqui ſunt ita pertinaces quòd non recognoſcunt, ideo debes teſtes adducere, ut conuincas eum de facto, uel forte iterabit iniuriam, uel ſecundum Auguſtinum, ad conuincendum eum. Sed contra hoc uidetur eſſe quòd Auguſtinus dicit, quòd antequàm duobus oſtendat debet oſtendere proposito, & hoc eſt oſtendere eccleſiæ. Ergo uidetur peruertere ordinem. Dico quòd poteſt oſtendi prælato uel ordine iudiciario, uel ut perſonæ priuate. Intendit ergo Auguſtinus, quòd debet oſtendi proposito primo, ut perſonæ priuatæ ut tamquàm perſona priuata det

omne uerbum. Quòd ſi non audierit eos, dic eccleſiæ. Si autem eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus, & publicanus. Amen dico uobis, quæcumque alligaueritis ſuper terram erunt ligata, & in cælo, & quæcumque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta, & in cælo. Iterum dico uobis, quia ſi duo ex uobis conſenſerint ſuper terram de omni re quamcumque petierint, fiet illis a patre meo qui in cælis eſt. Vbi enim ſunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vſque ſepties? Dicit illi Ieſus. Non dico tibi uſque ſepties, ſed uſque ſeptuagies ſepties.

c ¶ Ideo aſſimilatum eſt regnum cælorum homini regi, qui uoluit rationem ponere cum ſeruis ſuis. Et cum cepiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei unus, qui debebat ei decem millia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, iuſſit eum dominus eius uenundari, & uxorem eius, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. Prociens autem ſeruus ille, orabat eum dicens. Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Miſertus autem dominus ſerui illius dimiſit eum, & debitum dimiſit ei. Egreſſus autem ſeruus ille, inuenit unum de conſeruis ſuis, qui debebat ei centum denarios, & tenens ſuffocabat eum dicens. Redde quod debes. Et procidens conſeruus eius, rogabat eum dicens. Pãtientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit ſed abiit, & miſit eum in

non audierit patris ac matris imperium, & coercitus audire contempſerit, appræhendent eum, & ducent ad ſeniores ciuitatis illius, & ad portam iudicii, &cæt. Deinde additur pœna. [Si eccleſiam non audierit ſit tibi, &cæt.] Ethnici ſunt gentiles, & infideles: publicani, qui tributa recipiunt qui ſunt publici peccatores. Vnde quaſi ſeparati excommunicentur per ſententiam eccleſiæ, quia eccleſiam non audiuit, unde pro ſola contumacia poteſt homo excommunicari. [Amen dico uobis, &cæt.] Hic ponitur efficacia huius ſententiæ. quia poſſet aliquis dicere, quid curo ego ſi eccleſiæ dicatur, & ſim excommunicatus? Ideo oſtendit efficaciam iſtam. [Amen dico uobis, quæcumque alligaueritis ſuper terram erunt ligata & in cælo, & quæcumque ſolueritis, &cæt.] Supra dicta ſunt Petro hæc, hic autem dicitur toti eccleſiæ. Et dicitur alligare, uel quia non ſoluit, uel quia excommunicat. Origenes dicit quòd hic dicit in cælo, cum autem Petro loquutus eſt dixit in cælis, ad deſignandum quòd Petrus habet uniuerſalem poteſtatem, hic autem dicit in cælo, quia uniuerſalis non eſt eis poteſtas, ſed in aliquo loco, quia Petro uniuerſalem poteſtatem dedit. [Iterum dico uobis &cæt.] Hic ponit efficaciam orationis. Et primo hoc facit: ſecundo rationem dat, ibi. [Vbi enim &cæt.] Dicit. [Iterum dico uobis, &c.] Sed contra potes obiicere quia multa petimus quæ non obtinemus. Hoc contingit primo propter indigniratem petentium, unde dicit. Duo ex uobis ſcilicet qui ſecundum euangelium uiuitis. Iacobi 4. Petitis, & non accipitis, eo quòd male petatis. Item quia non conſentiunt, quia non habent uinculum pacis. Impoſſibile eſt enim preces multorum non exaudiri, ſi ex multis orationibus fiat quaſi una: ſecundæ Corinthiorum 1. Vt ex multarum perſonis facierum eius, quæ in nobis eſt donationis per multos gratiæ agantur pro nobis. Item quia quidam petunt quod non expedit eis ad ſalutem. Petitio enim debet eſſe de re utili. infra. 20. Neſcitis quid petatis. [Fiet illis a patre meo qui eſt in cælis,] ideſt, in altis, uel in cœlis, ideſt, in nobis. [Vbi enim ſunt duo uel tres congregati in nomine meo, &cæt.] Congregatione ſanctorum non terrenorum. pſalmus, 110. In conſilio iuſtorum, & congregatione, magna opera domini. [Vbi ergo duæ uel tres.] Charitas non eſt in uno, ſed in pluribus, unde 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo, ideo [ego ſum in medio eorum.] Tunc accedens Petrus dixit ad eum, domine.] Supra docuit quo ordine ſit dimittendum, quia poſt correctionem, & emmendam, hic agit de numero quoties ſit dimittendum. Primo ergo ponitur Petri interrogatio: ſecundo Chriſti reſponſio: tertio adhibetur ſimilitudo. Secunda, ibi. [Dicit illi Ieſus, &cæt.] Tertia ibi. [Aſſimilatum &cæt.] Dicit ergo. [Tunc accedens.] Tunc ſcilicet audito hoc uerbo, ſi peccauerit in te, frater tuus, &cæt. tunc motus fuit Petrus an ſemel, an pluries dimitteret, dixit. [Quoties peccauerit in me frater meus, &cæt. Nonne dimittam uſque ſepties,] quaſi dicat, uſque ſepties, infirmitatis eſt, ſed pius malitiæ. Ideo petiit ſi dimitteret uſque ſepties. Item ſciebat illud quod dictum eſt 4. Regum. 5. quòd Heliſæus præcepit Naaman quod ſepties lauaret ſe in Iordane: ideo cogitauit quòd ſepties dimittere deberet. [Dixit ei Ieſus. Non dico tibi ſepties ſed ſeptuagies ſepties.] Vno modo poteſt teneri hoquod dico ſepties aggregatiue ut ſit ſenſus non ſepties, ſed 70. uicibus, uel poteſt teneri multiplicatiue, ita quòd ſeptem uicibus 70. Et ſic exponit Hieronym.

ronymus, ſecundum primam expoſitionem quæ eſt Auguſtini, quòd totum debemus condonare ſicut Chriſtus omnia condonauit. Ad Coll. 3. Donantes uobiſmetipſis, ſiquis aduerſus aliquem habet quærelam, ſicut & dominus donauit nobis, ita & uos. Vel poteſt dici quòd ponitur numerus finitus pro infinito, ſicut in pſalmis. Verbum quod mãdauit in mille generationes, pſalmo, 104. ſecundum Hieronymus, eadem eſt cauſa: tamen additur ratio numeri. Per ſex enim perfectio ſignificatur, per centenarium qui multiplicatur per denarium decalogus ſignificatur. Primus numerus, qui a denario recedit, eſt. 11. Et quia per ſex uniuerſitas ſignificatur, ideo uniuerſitas peccatorum ſignificatur, quaſi dicat. Omnia quæcumque frater tuus peccauerit contra te, dimitte ei, unde ſecundum Hiero. uidetur quòd uelit dicere quòd plus remittere qoteſt quàm ipſe poſſit oſtendere.

c ¶ Hic ponitur ſimilitudo. Et tria facit. Primo innuitur diuina miſericordia: ſecundo tangitur ingratitudo, ibi. [Egreſſus, &cæt.] tertio ingratitudinis pœna, ibi. [Videntes, &cæt.] Circa primum primo ponitur examinatio debitorum: ſecundo magnitudo debiti, ibi. [Et cum cæpiſſet, &cæt.] tertio iuſtitia exigendi, ibi. [Cum autem, &cæt.] quarto debiti remiſſio, ibi. [Miſertus, &cæt.] Dicit ergo, quia ſemper debetis eſſe parati ad remittendum, ideo debetis hanc ſimilitudinem intelligere. [Regnum cælorum] eſt lex regni, ipſum uerbum dei eſt iuſtitia, & ueritas, primæ Corinthiorum, 1. Qui factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio, &cæt. Iſtud ergo aſſimilatum eſt homini regi, quando uerbum caro factum eſt. Vel per regnum, præſens eccleſia deſignatur ut ſupra. 13. Colligent de regno eius omnia ſcandala. Et bene dicitur regnum, ſi conſideremus omnia quæ ſunt in regno. In regno eſt rex, ſerui, & huiuſmodi, [homini regi.] Iſte rex eſt Deus, ſiue intelligitur de patre, ſiue de filio, ſiue de ſpiritu ſancto. [Qui uoluit ponere rationem cum ſeruis ſuis.] Per ſeruos domini intelliguntur prælati eccleſiæ quibus commiſſa eſt cura animarum, Luc. 12. Fidelis ſeruus, & prudens quem conſtituit dominus, &cæt. Quid eſt ergo rationem ponere de commiſſis, niſi ꝙ obligant ſe ut rationem reddant? Ad Hebræ. 13. Ipſi peruigilant quaſi rationem pro animabus ueſtris rediturí. Quia etiam unicuique anima ſua commiſſa eſt, ideo quilibet poteſt dici ſeruus, unde Iob. primo, Numquid conſideraſti ſeruum meum Iob, &cæt. Vnde poſitus eſt quilibet ut reddat rationem de omnibus, nam etiam de quolibet uerbo ocioſo oportet reddere rationem, ſupra 12 [Et cum cæpiſſet ponere rationem.] Finis huius rationis erit in die iudicii. Principium quando primo inducit aliquam tribulationem, primæ, Per. 4. Itaque, & hi patiuntur ſecundum uoluntatem dei, fideli creatori commendẽt animas ſuas Ezech. 9. A ſanctuario meo incipite. Item tangitur diligens examinatio meritorum. Item Tren. 3. Scrutemur uias noſtras, per quod intelligitur examinatio conſcientiarum. Et in iſta examinatione oblatus eſt ei ſeruus qui debebat decem millia talenta. Si ad prælatos referimus hæc talenta, peccata ſubditorum intelligimus, quia quoties peccat ſubditus, per negligentiam ſuam efficitur debitor talentorum. Vnde dicitur 3. Regum 20. Erit anima tua pro anima ſua. uel poteſt dici quòd millæ eſt numerus perfectus quia eſt cubicus. Item per 10. intelligitur numerus decalogi. Item per talentum grauitas peccati, Zacchar. 5. Et ecce talentum plumbi portabatur, &cæt. unde ſignificatur homo habens multitudinem maximorum criminum, unde quando deus uult ponere rationem, & examinare conſcientiam ſuam inuenit maſſam criminum 1. Paralypom. ulti. Peccauí ſuper arenam maris. Cum autem ſit hæc examinatio debiti, petuntur tria. Primo ſignificatur cauſa examinationis, uel cauſa pœnæ: ſecundo deſcribitur pœna, tertio fructus pœnæ. Aliquis punitur quando ex ſeipſo non habet unde ſatisfaciat, unde dicit. [Cum autem non haberet unde redderet, quia totum quod habet nõ ſufficit, unde Michææ. 6. Quid dignum offeram domino, &cæt. ideo cum non haberet, &cæt. [Iuſſit eum dominus eius uenundari, &cæt.] quia cum dominus facit rationem cum homine, & non habet homo unde ſoluat, & conſideret iuſtitiã dei quæ eſt pœna, iubet quòd uenundetur. Quando uenundatur, prætium peccati eſt pœna, quia prætium eſt quod aliquis accipit pro eo & ſic uenundatur quando pœna infligitur, Eſa. 50. In iniquitatibus ueſtris uenundati eſtis. [Et uxorem, & filios.] De uxore generat filios. Filii autem ſunt opera, uxor concupiſcentia uel radix peccari. [Et omnia quæ habebat] quæ ſunt dei dona, Oſee. 2. Dedi ei frumentum, & uinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum, &cæt. punitur ergo pro uxore, & filiis, & donis ſibi datis, Sapient. 14. Similiter autem odio ſunt deo impius, & impietas eius, pſalmus. 108 Fiant filii eius orphani, & uxor eius uidua. [Procidens autem ſeruus ille, rogabat eum dicens] hic ponitur miſericordia domini. Et primo ponitur prouocatiuum miſericordiæ. Quod enim multum prouocat miſericordiam eſt oratio, unde quando homo ſentit ſe in periculo, debet recurrere ad orationem, Eccleſi. 21. Fili peccaſti, non adiicias ultra, ſed & de priſtinis deprecare ut tibi dimittantur, & deprecanti tibi, &cæt. Commendatur autem huius humilitas. Item commendatur diſcretio. Item commendatur iuſtitia. Humilitas quia procidens, pſalmus, 101. Reſpexit dominus in orationem humilium, unde [rogabat eum.] Origenes ſcribit, orabat eum. Item tangitur diſcretio eius, quia non petiit totum ſibi dimitti debitum, ſed tantum petiit tempus, unde dicit [patientiam habe in me,] ideſt da mihi tempus ut poſſim ſatisfacere. Sic petebat, Iob. 10. Dimitte me paululum ut plangam dolorem meum, &cæt. Item tangitur iuſtitia. [Et omnia reddam tibi,] pſalmus. 50. Tunc imponent ſuper altare tuum uitulos. Item ponitur miſeratio domini relaxantis. [Miſertus eſt dominus, &cæt.] Vnde dolor pœnitentis non cauſat remiſſionem ſed miſericordia domini, unde ad Roman. 9. Non eſt currentis ſed miſerentis dei. [Miſertus autem dominus, &cæt.] Notate quòd dominus plura dat quàm homo audeat petere. in illa oratione dicitur. Qui merita ſupplicum excedis, & uota, unde [dimiſit eum.] ideſt, abſoluit [& debitum] peccati [dimiſit.] Poteſt enim eſſe tanta contritio quòd totum dimittat. Sequitur ingratitudo. [Egreſſus autem ſeruus ille, &cæt.] Et ponuntur quinque quæ aggrauant ingratitudinem eius. Primo enim aggrauatur ex tempore, quia ſi poſt 9. uel 10. annos accidiſſet, non eſſet mirum, ſed quia eodem die deliquit, ingratus efficitur, ſicut de peccatore, qui quando ſunt dimiſſa eius peccata in eodem die, ad peccata regreditur, unde dicitur. [Egreſſus] Iacobi 1. Conſiderauit enim ſe, & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit. Item ex ſimulatione, quoniam in conſideratione domini humilis fuit, ſed egreſſus ſtatim oſtendit qualis eſſet. tertii Regum 22. Egrediar, & ero in eis ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Item oſtenditur ex cognatione quoniam [inuenit unum de conſeruis ſuis,] Eccleſi. 28. Homo homini ſeruat iram, & a deo petit medelam, &cæt. Item ex paruitate debiti, quia [debebat centum denarios] unde in numero erat differentia, quia ipſe decem millia. In pondere, quia ille denarios, & ipſe talenta, unde peccata quæ in deum committuntur, ſunt plura, & grauia magis, quàm peccata quæ in hominem quæ leuia ſunt, quia ex infirmitate, unde differens ibi eſt grauitas, ſicut inter talenta, & denarios. Grauius enim eſſet regem peruertere quàm unum famulum. Item deſignatur crudelitas in exigendo quia [tenebat eum] quia trahebat in cauſam, & uexabat eum, [& ſuffocabat] eum, & reſpitare non dimittebat. Item ex cru-

crudelitate quia noluit remittere, unde primo ponitur supplicatio debitoris: secundo crudelitas ipsius, ibi. [Ille autem noluit, &cæt.] Notandum quòd omnia quæ ille seruus fecit domino, iste fecit ei, unde procidens rogabat: supra dicitur orabat, hic rogabat, quia supra reddebat honorem qui debetur deo: hic autem tangit honorem qui debetur homini, ideo dicit [rogabat.] Sed nihil uoluit ei, unde dicitur. [Ille autem noluit,] P. ouerb. 20. Viscera impiorum crudelia. [Et misit eum in carcerem,] ideſt, in tribulationem [donec redderet debitum,] ideſt, ad hoc ut redderet debitum, Prouerb. 6. Ira, & furor uiri non parcet in die uindictæ. [Videntes conserui eius.] Hic tanguntur quatuor. Primo ponitur reprobatio istius peccati: secundo obiurgatio peccati ex parte dei, ibi. [Tunc uocauit &cæt.] tertio pœna, ibi. [Et iratus, &cæt.] quarto applicatur similitudo, ibi. [Sic & pater &cæt.] Dicit ergo. [Videntes autem, &cæt.] Videmus enim quòd si patiatur unum membrum, compatiuntur alia, unde uidentes hominem affligi, compatiuntur ei naturaliter, psalmus 118. Vidi præuaricantes, & tabescebam, unde contristati sunt. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, ad Roman. 12. [Et uenerunt, & nuntiauerunt domino suo,] ideſt, diuinam iustitiam imploraueruntur. Et desiderium pauperum exaudiuit dominus, præparationes cordis eorum audiuit auris tua, psalmus, 9. [Consequenter ponitur obiurgatio. Tunc uocauit eum dominus suus, &cæt.] Vocat dominus per mortem, Iob. 19. Vocabis me, & ego respondebo tibi. [Et ait illi] primo exprobrat malitiam: secundo beneficium collatum: tertio commemorat quod debuit facere. Dicit ergo. [Serue nequàm.] Superius cum deberet ei, non dixit ei opprobrium, sed nunc cum facere debuit quod non fecit, dixit [serue nequàm] quia quòd homo peccet, hoc humanum est, sed si perseueret, hoc diabolicum est. [Omne debitum, &c.] Hic exprobrat beneficium illatum, quod supra non fecerat. [Numquid non oportuit, &cæt.] quasi dicat, Tu recepisti magna, & non uis impendere parua? [Et iratus dominus, &c.] Et primo agit de pœna, per quam fit separatio a deo, quando supra dominus iussit uenundari, non dixit quòd esset iratus, quia moniciones non sunt ex diuina iustitia, sed ex misericordia, sed obiurgatio est ex ira dei, Prouerbio. 19. Sicut fremitus leonis, ita & ira regis: secundo quia subiicitur dæmonibus, unde [tradidit eum tortoribus,] Eccles. 33. Reddet illis secundum iudicium suum. Item tangitur pœnæ perpetuitas. [Quoadusque redderet uniuersum debitum.] Et hoc erit in infinitum. Si enim pœna cessare non debet donec fiat satisfactio debiti, & nullus sine gratia potest satisfacere, qui decedit sine charitate non poterit satisfacere. [Sic & pater meus, &cæt.] Hic adaptat similitudinem. Pater est deus, sicut supra 6. Pater noster qui es in cælis [faciet uobis] ideſt, non remittet peccata uestra [nisi remiseritis, &cæt.] Hic uidetur innuere quòd peccata dimissa redeant, sicut uult Origenes quòd dimissa redeunt in aliquibus, sicut in apostasia. Item si doleret pœnituisset, sed hoc non uidetur, eo quòd remissio efficaciam habet a sacramentis, ideo peccata & manifesta, & occulta remittuntur. Dicuntur autem redire per ingratitudinem.

carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conserui eius quæ fiebant, contristati sunt ualde, & uenerunt, & narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc uocauit illum dominus suus, & ait illi. Serue nequàm, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Nonne ergo oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet uniuersum debitum. Sic & pater meus cælestis faciet uobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus uestris.

CAP. XIX.

[Et factum est cum consummasset Iesus sermones istos, migrauit a Galilæa, & uenit in fines Iudeæ trans Iordanem, & secutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi. Et accesserunt ad eum pharisæi tentantes eum, & dicentes. Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? Qui respondens ait eis. Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum, & feminam fecit eos? Et dixit. Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo deus coniunxit, homo non separet. Dicunt illi. Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudii, & dimittere? Ait illis. Quoniam Moyses ad duritiam cordis uestri permisit uobis dimittere uxores uestras, ab initio autem non fuit sic. Dico autem uobis, quia quicumque dimiserit uxorẽ suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur, & qui dimissam duxerit, mœchatur.] Et factum est cum consummasset Iesus sermones istos, migrauit a Galilæa, & uenit in fines Iudeæ trans Iordanem per Iudæam qui uolebat ire in Hierusalem, quæ erat in tribu Beniamin, in finibus Iudææ. Sed quare migrauit a Galilæa? propter tria. Vt daret prædicatoribus exemplum, quod non est solum in uno loco prædicandum, sed in multis. Vnde Matth. 4. Luc. 5. quia aliis ciuitatibus, &cæt. Item quia iam imminebat tempus passionis, ideo accedere uolebat ad locum ubi pati debebat, Ad Ephes. 5. Tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam deo in odorem suauitatis, &cæt. Vel uoluit redire ad Iudæos, ut significaret quod in fine conuertetur ad conuertendum Iudæos. [Et secutæ sunt eum turbæ.] Signum est deuotionis turbarum, quia secutæ sunt eum, sicut filii patrem peregrinantem, Ioan. 10. Oues meæ uocem meam audiunt. [Et curauit eos,] Osee. 6. Percutiet, & sanabit nos. Aliquando dominus curabat, aliquando signa faciebat. Signa ut confortaret. In Act. capit. 1. Cœpit Iesus facere, & docere. Posset aliquis credere, quia transiuit ad Iudæos, quòd derelinquerit gentes, ideo ad designandum quòd non dereliquit, ideo dicit [secutæ sunt eum turbæ,] ideſt, ad salutem, quia cum essent oleaster, inserti sunt, & facti sunt oliuæ, Romano. 11. Vel quòd sunt secutæ trans Iordanem, significatur quòd per baptismum peccata remittuntur. [Et accesserunt ad eum pharisæi tentantes.] Et in hoc reprehenduntur, quia cum turbæ sequærentur, pharisæi insidiabantur, Hierem. 5. Ibo ad optimates, & loquar eis: unde accesserunt dicentes. [Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa.] Apparet in istis primo malitiosa astutia, quia uenerunt ad Christum, ut Christo calumniam inferrent, quia aut diceret quòd esset dimittenda, aut non. Si diceret quòd sic, uideretur sibi contrarius, quia ipse erat prædicator castitatis. Si diceret quòd non, accusabimus eum, quia hoc est contra Moysen legislatorem. Sicut dicit Chrysostom. arguuntur de incontinentia, quia si aliquis libenter audiat loqui de separatione uxoris, incontinens est, unde quia isti de diuortio loquæbantur, ostendebant se incontinentes. Dominus dederat causam propter quã dimitteretur. s. propter turpitudinem. Sed isti non solum ex hac causa petebant, sed utrum ex quacumque causa, unde uolebant habere potestatem liberam dimittendi uxorem. Ideo sequitur responsio. [Qui respondens, &cæt.] Dominus dat optimum modum respondendi, quia quando quærit aliquis ut addiscat, statim dicenda est ueritas, sed ei qui quærit ut calumnietur, non statim dicenda est ueritas, sed primo dicenda sunt aliqua quę negari non possunt. Ideo primo dominus interrogat de lege, unde primo assumit uerba scripturæ: secundo dicit quomodo ad propositum facit: tertio principale propositum concludit. Et circa primum tria facit. Primo ostendit societatem maris, & feminæ quam deus instituit: secundo affectum quem indidit, tertio modum quo coniunxit. Intendit probare quòd coniunctio maris, & feminæ est a deo instituta. [Non legistis quòd qui fecit hominem ab initio, &cæt.] Hoc enim legitur, Genes. 1. Et creauit deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam. Non est hoc intelligendum ut aliqui intellexerunt, quòd primo fecerit hominem masculum & feminam, & post separauerit eos, sed primo fecit unum hominem, & in illo fecit unde fieret mulier. Sed quare uoluit dominus sic fieri, scilicet ex uiro & muliere multitudinem hominum? Respondeo, ut significaretur quòd forma matrimonii ex deo esse. Item, ut magis se diligerent. Sed tunc quærit Chrysostomus, quare non semper sic facit ut simul nascereturur & mulier. Respondet, quia si ita esset, uideretur necessitas uendi matrimonio. Et quia dominus uult esse licitum uti matrimonio, uel nõ uti, & non esse necessariũ, primo creauit masculum & feminam ad significandum quòd licitum erat matrimonium. Post uero ut sine muliere nasceretur masculus, & econuerso, ut liberam habeant facultatem & utendi matrimonio, & nõ utendi. Secundum hoc excluditur duplex error. Quidam enim dicebant matrimonium non esse a deo: et hoc excludit, quia si masculum & feminam fecit eos, & constat quòd nihil frustra fecit, ergo nec aliquid horum, & non nisi ad societatem matrimonii. Alii dixerunt quòd si non peccasset homo, deus feminam non fecisset, immo alio modo multiplicarentur homines: sed hoc nihil est, quia ante peccatum creati sunt, & singulariter dicit masculum & feminam, ut unus unam habeat. [Propter quod relinquet homo patrem & matrem.] Hic ponitur quem affectum indidit, & dixit. Quis dixit? Ille qui fecit. Sed hoc non uidetur, quia uidetur quòd Adam dixerit. Augustinus dicit quòd immisit dominus soporem in Adam, & tulit unam de costis eius. Sopor iste fuit extasis, unde ibi reuelauit multa bona, unde dominus ei reuelauit etiã quod hic dicitur, unde supra 10. dictum est. Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri, &cæt. Quia ergo Adam dixit deo imperante, ideo dicitur, quòd deus dixerit, unde Esdræ 2. capit. 4. Homo reliquit patrem qui nutriuit eum, & adhæret uxori. Quæ est ratio? frater & soror nascuntur ex uno, & diuidunt se, sed uir & uxor ex diuersis, & tamen non diuidunt se? Dicit Chrysostomus quòd hoc est ex ordinatione diuina. Item, naturaliter omnis causa habet reductionem ad effectum, ut succus a radice ad ramos, unde patres magis diligunt filios quàm econuerso, ideo uir & uxor & si sint ex diuersis, unisuntur tamen in effectum unum. [Et erunt duo in carne una.] Hieronymus, scilicet in carne prolis. Et hic est fructus matrimonii. Chrysostomus exponit in una carne, ideſt, in uno carnali affectu, sicut & in spirituali affectu fit unitas, ut in Act. 4. Erat autem credentium cor unum, & anima una. Vel erunt duo in carne una, ideſt, in uno carnali opere. Philosophus dicit quòd homo & mulier in opere illo sic semper se habent, quòd sicut uirtus actiua & passiua semper in effectum coniunguntur, sic in actu illo actio & passio coniunguntur. [Itaque iam non sunt, duo sed una caro.] Deinde principalem communionem concludit. [Quod ergo deus coniunxit, homo non separet] quia ex dei uoluntate actum est. Si est ex deo, non potest homo separare, quia si deus coniunxit, deus separet. Potest enim separatio fieri a deo, uel ab homine, & hoc uel propter uoluptatem, uel ut aliquam aliam habeat, & non ualet. Vel propter consensum mutuum, ut deo liberius seruiat, & sic est a deo. [Dicunt illi. Quid ergo Moyses, &cæt.] Hic ponitur obiectio eorum contra generalem legem. Aperiunt enim quod erat in mente. [Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudii, &cæt.] Non mandauit Moyses dimittere, sed indirecte prohibere uoluit, quia Moyses uoluit quòd non dimitteretur, nisi daretur libellus repudii, & hoc magis pertinebat ad prohibitionem, quia libellus non fiebat nisi per manum communem, unde remittebat ad sapientes ut uiderent si haberent causam, quare deberẽt dimittere eas. [Et ait illis.] Hic obiectioni respondet. Et primo ponit responsionem: secundo confirmationem, quia dominus probat non esse dimittendam ex authoritate dei quę maior est, ideo cõtra Dei authoritatẽ nõ est authoritas Moysi. Sed contra. Nonne dominus dedit legem per Moysen? Videtur sicut dicit Apostol. 1. ad Corinthios. 7. De uirginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do. Vnde aliquando dicebat quòd a domino acceperat, aliquando ex industria sibi inspirata, sic & Moyses. Istud autem permisit non quòd audisset a domino, sed ab inspiratione diuina, non tamen authoritate firmata. [Ad duritiam cordis, &cæt.] Ipsi dixerant quòd Moyses mandauit, sed non mandauit, sed permisit. De duritia eorum habetur, Act. 7. Dura ceruice, & incircumcisi cordibus, & auribus uos semper spiritui sancto restitistis, &cæt.] De ista solet esse quæstio, utrum isti peccent mortaliter qui uxores dimittunt. Quidam dixerunt quòd dimittentes peccabant mortaliter. Permissio enim quatuor modis accipitur. Dicitur permitti aliquid quando contrarium non præcipitur, ut minus bonum permittitur, quia maius bonum non præcipitur, ut Apostolus dicit 1. Corinthiorum. 7. Secundum indulgentiam dico uobis. Item, quandoque per priuationem prohibitionis, & sic peccata uenialia sunt permissa. Quandoque autem per priuationem impedimenti, & sic omnia mala quæ fiunt in præsenti, dicuntur aliquando etiam permissa, quia pœna non adhiberur. Ideo Iudæis quædam permissa fuerunt quæ erant mortalia peccata, quia pœna non fuit eis inflicta. Sed istud habet locum in mundanis rebus: sic enim uidemus ex secundum leges humanas non punitur fornicatio simplex, unde si lex uetus solum inspiciat ad uitam præsentem, sic solutio est bona. Sed quia quamuis secundum corticem ad uitam pertineat præsentem, tamen secundum medullam pertinet etiam ad uitam æternã, Exo. Dedi eis præcepta mea. Et dominus dixit iuueni, infra eodem. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata: ideo dicunt alii quòd male prouisum esset populo illi, si quod esset peccatum ignoraret, cum tamen scriptum sit. Nuntia populo peccata eorum, Malach. 2. Ideo dicit Chrysostomus, quòd a peccato abstulit peccati culpam. Et licet inordinatũ quid esset, noluit tamen quod eis imputaretur ad culpam, ut dominus Osee præcepit ut faceret filios fornicationis, unde permissio non fuit ex præcepto, sed ad uitandum maius malum. Ab initio autem non fuit sic, unde actuale fuit, non ab initio institutum, unde post multos annos nullus dimisit uxorem. [Dico autem uobis, &cæt.] Hic inducit legem. Primo pro uiro: secundo pro muliere. Dicit ergo. [Quicumque dimiserit, &cæt.] Sed excipitur fornicatio. Sed uidete quòd duplex est fornicatio, scilicet corporalis, & spiritualis, unde propter utranque potest dimittere, ut habetur 1. ad Corinthios. 7. Si unus infidelis, alter fidelis, potest dimittere fidelis infidelem. Notandum quòd per nullum impedimentum sequens potest dissolui uinculum matrimonii, quia significat unionem Christi & ecclesiæ, unde cum unio Christi & ecclesiæ dissolui non possit, nec unio matrimonii. Sed propter fornicationem potest a consortio separari, & non debet eam secum dimittere, ne uideatur esse conscius turpitudinis, sed pro aliis turpitudinibus non potest, ut pro ebrietate. Item, si uult hominem inducere ad infidelitatem, potest dimittere eam. Sed quare fit mentio magis de fornicatione corporali quàm de spirituali? Quia est contra fidem matrimonii: & fidem frangenti, fides non est seruanda. Alia ratio est quam ponit Origen. quia supra 5. cap dixit dominus. Qui dimiserit uxorem excepta causa fornicationis, facit eam mœchari, & ideo dat ei occasionem mœchandi: sed postquàm ipsa peccauit, non dat ei occasionem mœchandi, ideo post potest dimittere, non ante. [Et qui aliam duxerit, mœchatur.] Sed quare non, nisi aliam ducat? quia eadem res per ea quæ soluitur, ligatur: unde quando homo habet uxorem separatam, & non aliam, adhuc spes remanet quòd uniri possint uel perconsimile peccatum, uel per animorum consensum. Sed quando aliam duxit, tunc cor totaliter separauit, & assensum ab ea. Alia ratio, quia si præter fornicationem posset dimittere uxorem suam, aliquãdo accideret quòd homo imponeret uxori suæ crimen ut ab ea separaretur, & alii coniungeretur, ideo

CAPVT XIX.

ideo dominus uoluit quòd non haberet aliam, unde expresse prohibet, quòd non habeat homo diuersas uxores, quia una dimissa, & alia accepta mœchatur. [Et qui dimissam duxerit, mœchatur.] Hic ponit legem quantum ad mulierem, unde non nult quòd uxor dimissa habeat uirum. Sed quare prohibet uiro ne contrahat cum ea, & non mulieri? Respõdeo, quòd mulieres magis ad malum præcipites sunt. Item tertio, frõs mulieris meretricis facta est tibi, &c. Ideo per istam prohibitio nem præcipitaretur ad mala maiora. Ideo præcipit uiro quòd non contrahat, non autem prohibet mulieri. Sed quid? Nonne licebat ei quæ repudiata erat accipere alium? Dicunt quidam quòd non, quia adhuc manebat uinculum. Et inducunt illud quod habetur Deut. 24. quòd nõ poterit reuerti ad priorem, quia polluta est, sed nisi peccasset, redire posset. Alii dicunt quòd poterat alteri nubere, sed non isti, quia si posset ad eum redire, facilius repudiaret eã. Quid ergo dicis quòd polluta est? Dico quòd polluta est, quia ad eum redire non potest. Vel potest intelligi de immunditia legis, quia sacerdos non poterat eam habere. [Dixerunt ei discipuli, si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.] Postquàm dominus egit de insolutione matrimonii, hic tractat de perfectione continentiũ. Et circa hoc duo facit. Primo ponit sententiam discipulorum: secundo sententiam Christi, ibi, [Qui dixit illis, &cæt.] Dicit ergo. [Dixerunt discipuli. Si ita est causa, &cæt.] Moti sunt ad hoc dicendum, quia audierant quòd non poterat uxor dimitti nisi ob unam causam, cum tamen multæ aliæ causæ reddant matrimonium onerosum, ut aliqua immunditia, ut lepra, & huiusmodi, ita quòd impleatur illud quod in ecclesiastico dicitur. Commorari leoni, & ursо melius est quàm cũ muliere nequàm. Item multam affert solicitudinem. 1. ad Corinthio. 7. Si uirgo nubat, cogitat quæ sunt mundi, & cæt. Ideo ex hoc arguunt quòd expedit cuilibet homini non nubere. ideo dominus temperat, quia contingit esse aliquid melius dupliciter, uel simpliciter, uel secundum quid: sic continere aliquibus competit, aliquibus non, quia ut dicit Apost. 1. Corinth. 7. Melius est nubere, quàm uri. Approbat sententiam discipulorum. Et primo dictis: secundo factis, ibi. [Tunc oblati, &cæt.] Et primo approbat continentiam: secundo assignat differentias continentium, ibi. [Sunt enim, &cæt.] tertio difficultatem, ibi. [Qui potest &cæt.] Dicit ergo: Qui dicit illis. [Non omnes capiunt, istud uerbum.] Ita dicitis quòd non expedit nubere, uerum est aliquibus, sed non est uerum quo ad omnes, quia non omnes habent tantam uirtutem quòd abstineant, sed quibus datum est, quia aliquibus datum est non ex proprio facto, sed dono gratiæ, Sapient. 8. Sciui quòd aliter non posſum esse continens, nisi deus det. Quòd enim homo in carne uiuat præter carnem, non hominis est, sed dei. 1. ad Corinthio. 7. Volo omnes homines esse sicut meipsum, sed unusquisque proprium donum habet ex deo, alius quidem sic, alius uero sic. Et quia possent credere quòd omnes continere possent, ideo dicit [Sunt enim eunuchi, &cæt.] Vnde distinguit quòd est continentia in aliquibus ex natura, aliquando ex uiolentia, aliquando ex uoluntate. Ideo tria genera eunuchorum tangit, quia quidam per naturam [qui a matris utero sic nati sunt,] sicut aliqui monstruosè nascuntur propter defectum manus, sic & aliqui sine genitalibus: & hoc ex dei prouidentia, quia ũ omnia secundũ communem cursum naturæ accideren t, attribueretur totum naturæ, & non diuinæ prouidentiæ, unde Sapient. 8. Signa, & monstra scit antequàm fiant. Item quidam per uiolentiam, ut illi qui castrantur a tyrannis, uel barbaris. Vel qui castrantur propter custodiam mulierum, qui sunt facti ab hominibus, quos scilicet uel crudelitas hominum castrauit, uel conseruantia mulierum. Et hoc dicit Hieronymus quòd scit, quia pueri acciperentur, & castrarentur, & ponerentur in domo Nabuchdonosor. Quidam uero uoluntate, ut dicit. [Et sunt eunuchi qui castrauerunt seipsos propter regnum cælorum.] Quidam male intellexerunt uerbum istud, dicentes scindenda esse genitalia, & leguntur hoc quidam fecisse, de quibus dicitur fuisse Origen. sed istud reprobatum est, & separari debent a clero, nem, & aliam duxerit, mœchatur. Et qui dimissam duxerit, mœchatur. Dicunt ei discipuli eius. Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Qui dixit illis. Non omnes capiunt uerbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi qui de matris utero sic nati sunt, & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus, & sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Qui potest capere capiat. Tunc oblati sunt ei paruuli, ut manus eis imponeret, & oraret: discipuli autem increpabant eos. Iesus uero ait eis. *Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me uenire, talium est enim regnum cælorũ. Et cum imposuisset eis manus, abiit inde.*

Et ecce unus accedens ait illi. Magister bone, quid boni faciam ut habeam uitam æternam? Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus Deus. Si autem uis ad uitam ingredi, serua mandata. Dicit illi: Quæ? Iesus autem dixit. Non homicidium facies, Non adulterabis, Non facies furtum, Non falsum testimonium dices, Honora patrẽ tuum & matrem, Diliges proximũ tuũ sicut teipsum. Dicit illi adolescẽs. Omnia hæc custodiui a iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus. Si uis perfectus esse,

capit. ex parte, & capitul. Significauit, extra de corp. uit. Vnde quia datur occasio errori Manichæorum, qui creaturam corporalem dixerunt esse causam mali. Item, datur occasio errori gentilium, quia quidam in sacrificiis suis eunuchantur. Item, hoc factum non est in utilitate, quia tales, & si actum non habent, a conscientia tamen non sunt immunes. Vnde Eccles. 10. Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenculam. Ideo melius est, quòd homo sibi frenum imponat, quàm membrum abscindat ut malas cogitationes, & desideria refrenans, Esa. 1. Auferte malas cogitationes a cordibus uestris. Qui castrauerunt se ipsos, continuę castitati se dederunt, & hoc propter regnum cælorum. Aliquando enim membrum per actum intelligitur ut supra. Si oculus tuus scandalizat te, &cæt. Sic hic membra genitalia pro actu accipiuntur. Vnde ille se castrat, qui castitati se dedicat. Vel secundum Hieronymum. Quod continentiam seruantes sic nati sunt frigiditate scilicet naturæ, ita quòd non mouentur ad actum illum. Vnde dicuntur eunuchi propter actum eunuchorum, quem habent propter naturã quam ex utero habent, quia aliqui habent aliquam dispositionem ad aliquam uirtutem naturaliter, sicut Iob ad misericordiam, qui dicit capit. 31. Ab infantia mecum creuit miseratio. Quidam uero ex uoluntate, uel propter simulationem, uel doctus ab hæreticis est factus ab hominibus. 2. ad Timoth. 3. Habentes quidem speciem pietatis, uirtutem autem eius abnegantes. Quidam uero propter præmium uitæ æternę. Primi duo, scilicet qui uel naturaliter, uel uiolenter castrantur, nõ habent meritum uitæ æternę, sed solum tertii. Sed numquid est uerum de primis quòd non mereantur? Dico quòd mererentur quantum ad uoluntatem, licet non mereantur quantum ad actum, quia licet non possint facere, possunt tamen uelle posse facere. [Qui potest capere capiat.] Posita differentia continentiæ, hic ponitur exhortatio, ut dicit Hieronymus. Facit dominus sicut facit dux in exercitu, qui quando est capienda ciuitas dicit. Qui intrabit ciuitatem, dabitur ei hoc, uel illud, sicut dicit Dauid Ioab. Sic qui potest capere, & continere, capiat, & non retrahat se. Apostolus, 1. Corinthio. 12. Aemulamini charismata meliora. Sed quid est quod dicit? Nonne tenetur quisque ad uirginitatem seruandam? Videtur quòd sic, quia homo ad meliora tenetur. Dicendum, quòd non est præceptum, sed consilium, sicut dicit Apostolus. 1. ad Cor. 7. De uirginibus præceptũ domini non habeo, consilium autem do, &cæt. Sed quid est? Nonne tenetur homo ad meliora? Dico quòd distinguendum est, quòd melius est quantũ ad actum, uel quantum ad affectum. Non tenetur ad meliora quo ad actum, sed quo ad affectum, quia omnis regula, & omnis actus determinatur ad finitum & certum. Et si tenetur ad melius, tenetur ad incertum. Vnde quantum ad actus exteriores, quia non tenetur ad certum, non tenetur ad meliora, sed quantum ad affectum, tenetur ad meliora. Vnde qui non semper uellet esse melior, non posset sine contemptu uelle. Sed quid est quod dicit. [Qui potest capere, &cæt.] Aut enim potentia naturali, & sic nullus potest. Aut potentia gratiæ, & sic quilibet potest, quia dicitur Lucæ. xi. Petite, & accipietis, Item, gratia dei omnia potest. Dico quòd ly potest, includit potestatem uoluntatis. Est enim uoluntas firma, & infirma. Constat autem quòd homo cum habet uoluntatem firmam, non timet multos impulsus, sed quando non, ex facili impulsu labitur. Vnde qui potest per firmitatem uoluntatis capere, capiat, & non a natura, sed a deo. Vnde qui hoc a deo habet, consulimus quòd hoc capiat, & contineat. Vel qui potest secundum opportunitatem temporis, uel conditionis temporis, ut Abraham, unde cælibatus Ioannis non præfertur coniugio Abrahæ. Item, secundum conditionem, quia qui coniugatus est, non potest continere, unde excluduntur uel ratione temporis, uel conditionis. [Tunc oblati sunt ei paruuli.] Hic ostendit quod dixit facto. Et primo ponitur paruulorũ oblatio: secundo, zelus discipulorum: tertio, satisfactio Christi. secunda, ibi. [Discipuli, &c.] tertia ibi [Iesus autem, &cæt.] Dicit ergo. Tunc oblati

oblati sunt ei paruuli.] Dominus commendauerat castitatem, & quia in paruulis est castitas & puritas, ideo uidentes quòd puritas placeret ei, obtulerunt ei paruulos. [ut manus eis imponeret, & oraret.] Notandum quòd consuetudo erat q̃ pueri offerebantur antiquis, & benedicebant & orabant, in signũ quòd benedictio est a deo. Item, experti quod tactũ haberet salutarem, q̃a leprosum curauerat, & multos alios, ideo &c. Item, paruulos offerebant, q̃a credebant quòd qui tangeretur ab eo, de cætero a dæmonibus non infestaretur, ideo ecclesia accepit in consuetudinem, quòd paruulis exhibeantur sacramenta ecclesiæ ut magis confirmentur. [Discipuli autem increpabant eos.] Hic tangitur zelus discipulorum. Sed quare increpabant? quia credebant eum ut verum hominem fatigari ex frequentia hominum, ideo uolentes parcere labori eius &cæt. Alia ratio, quia magnam opinionem habebant de Christo: ideo uidebatur eis quòd inhonestum erat quòd paruuli accederent ad eum. Origenes. Quia per hoc significatur, quòd in ecclesia sunt quidam paruuli rudes: per discipulos perfecti significantur, unde tales dedignantur cum uident paruulos, scilicet istos rudes uenire ad Christum, ignorantes quòd omnes homines uult saluos fieri. Et Apostolus Rom. 1. Græcis & barbaris debitor sum, Consequenter utrisque satisfacit. Et primo, zelo iustitiæ: secundo, satisfacit deuotioni offerentium. Dicit ergo. [Sinite paruulos &c., ideſt, humiles, siue paucos, 1. ad Corin. 13. Nolite paruuli esse sensibus, sed malitia paruuli estote: & nolite prohibere, scilicet paucos propter innocentiam. Non enim sunt prohibendi imperfecti uenire ad perfectionem. [Talium est enim regnum cælorum.] Dicit talium; non horum, scilicet qui ita sunt puri per innocentiam, supra 18. Nisi efficiamini sicut paruulus iste &c. Iob. 22. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Consequenter deuotioni satisfacit. [Cum imposuisset eis manus.] Per quod uirtutes confortat, Esa. 40. Qui dat lasso uirtutem. [Abiit inde &c.] Aliquando Christus apponit manus, & non abiit inde, aliquando apponit & abiit, quia aliqui ita fortes sunt, quòd non retrocedunt: & uocauit Petrum, & Andræam, & mansit cum eis, Ioan. 1. Quia igitur isti adhuc imperfecti erant, nec habiles ad sequendum eum, ideo abiit inde. [Et ecce unus accedens &cæt.] Hic agit de perfectione paupertatis: & quia duplex est uia, uia communis, & specialis, ut est continentia, uia prima, est uia salutis, secunda perfectionis: ideo primo de prima: secundo de secunda. Et primo, ponitur interrogatio: secundo, Christi responsio: tertio, resp̃sionis expositio. Interrogatio ponitur [Et ecce unus accedens ait illi. Magister bone] de isto diuersa est opinio, quia Hierony. dicit, quòd erat peruersus corde. Et hoc patet, quia abiit tristis, unde si bono corde accessisset, non abisset tristis. Chrysost. dicit quòd a passione auaritię detinebatur, ideo ferre non potuit. Et hoc patet, quia non causa tentandi uenit, quia quãdo aliqui ueniebant ad Iesum causa tentandi, dominus semper respondebat eorum malitiæ, ut quid me tentatis? uel huiusmodi, sed nullum ponit hic: unde patet quòd non tentator erat, sed imperfectus qui ad deum accedebat ut perficeretur, psal. 33. Accedite ad eum & illuminamini. [Magister bone &cæt.] Vocat eum magistrum, quasi scientem. Talis enim debet esse magister qui sciat. Item, uocat bonum. De ratione boni est se communicare: unde Sapien. 7. Sine inuidia communico. Ipse enim uere bonus est, psal. 118. Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas &c. [Quid boni faciam ut habeam uitam æternam?] Audierat multa de uita æterna. Bene audierat, Declina a malo, & fac bonum, sed in lege non audierat promitti uitam æternam, sed temporalia tantum, Esaiæ 1. Bona terræ comedetis &cæt. [Qui dicit ei, quid me interrogas?] Hic ponit responsionem. Primo, respondet ut in Marco habetur, quid me dicis bonum? Hic autem. [Quid me interrogas?] Vtrumque potest intelligi, Sed quod Matth. dicit, quid me interrogas? non habet calumniam. Secundum uero id quod dicit Marcus, assumpserunt Arriani errorem dicentes, quòd parer est bonus per essentiam, filius per participationem, ideo ponebant filium inæqualem patri. Sed notandum q̃ dicit [unus est bonus deus.] Sed nomine dei pater, & filius, & spiritus sanctus intelligitur: unde ab hoc excluditur alia creatura, quia non per essentiam bona est. Sed quare respondet sic? Dicit Hieronym. quòd respondet ad mentem ipsius, qui illam bonitatem commẽdabat, quæ soler esse in homine, quia magis adhærebant traditionibus hominum quàm dei, sicut supra 17. dicitur. Irritum fecistis mandatum dei propter traditiones uestras, ideo reprehendit eum, quia petebat ab eo tanquàm ab homine bono, nõ autem tamquàm a deo. Sed quid est q̃d dicit. Quid me &c. Hoc dicit tanquàm cognoscens eius affectum, quia non habebat animum ad obediendũ bono, & omnẽ bonum temporale est imperfectũ, & umbra respectu boni diuini, Esa. 64. Omnes iustitiæ uestræ tamquàm pannus menstruate: unde omnia ista bona sunt a deo, ideo si uis habere ea, pete ab eo. Ipse enim solus est bonus, psal. 135. Confitemini domino quoniam bonus &c. Ideo recurre ad deum. [Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.] Quidam enim habent uitam imperfectam, quidam perfectam, & quidam totaliter extra uitam sunt, ut qui in peccato sunt, uel infideles, quia iustus ex fide uiuit. Quidam igitur habent uitam inchoatam & imperfectam, ut iusti in hoc mundo: illi uero perfectam, qui iam sunt in uita æterna: unde [Si uis ad uitam ingredi, serua mandata] quia introducitur homo per mandata, Ezech. 20. Dedi eis mandata mea, & iudicia mea ostendi eis &c. Sed numquid mandata sufficiebant ad salutem? Dico quòd non, nisi ex fide mediatoris, & charitate: unde Apostolus ad Gal. 2. Si ex lege est iustitia, ergo frustra mortuus est Christus. Item, Prouerb. 7. Serua mandata mea, & uiues. [Dicit illi &c. quę?] Sequitur responsionis expositio, in qua mandata replicat. Et primo ponit mandata: secundo, radicem, ibi [Diliges &c.] Dicit ergo. [Iesus autem dixit. Non homicidium facies &c.] & quare non facit mentionem de mandatis primæ tabulæ? quia pronum uidebat ad dilectionem dei, ideo non fuit necesse. Item, hæc sunt præuia ad dilectionem. Et primo ponit negatiuum: secundo, affirmatiuum. Primo, incipit a maiori. [Non homicidium facies.] quod est contra uitam in actu. [Non adulterabis,] quod est contra uitam in potentia. [Non furtum facies,] quod est contra bona personæ. [Non falsum testimonium dices,] quod est contra personam. Item, affirmatiuum ponit. [Honora patrem &c.] Deinde ponit radicem. [Diliges proximum tuum sicut teipsum.] Rom. 13. Qui diligit proximum, legem implenit. [Dicit ei adolescens. Omnia hæc custodiui a iuuentute mea.] Postquàm dominus tradidit doctrinam communis salutis, hic tradit doctrinam perfectionis. Et primo, tradit doctrinam: secundo, necessitatem huius doctrinæ: tertio, præmium obseruationis. secunda ibi. [Iesus autem &c.] tertia ibi. [Respondens Petrus &c.] Et primo, ponitur occasio doctrinæ dandæ: secundo, promulgatio: tertio, effectus. secunda ibi. [Dicit ei Iesus &c.] tertia ibi [Cum audisset adolescens &c.] Occasio promulgandi hanc doctrinam est petitio adolescentis. Et primo, confitetur se obseruatorem legalium: secundo, petit quæ sit perfectio, ad quam peruenire possit, ibi [Quid adhuc &c.] Dicit ergo, [Omnia hæc &c.] & dicit. Omnia, quia non sufficit unum facere tantum, nisi omnia seruentur, Iaco. 2. Qui offenderit in uno, factus est omnium reus. Item, dicit a iuuentute, Prouerb. 22. Adolescens iuxta uiam suam, & cum senuerit, non recedet ab ea: unde conueniebat ei quod dicitur Iob 23. A uia labiorum non recessi. Verum autem uerum dixerit, est quæstio. Hierony. dicit quòd mentitus est, quod patet, quia ante hoc immediate præcedit. Diliges proximum sicut teipsum. Si sic dilixisset, non abiisset tristis, cum dominus dixit. Vade, & uende omnia &c. Chrysost. dicit, quòd uerum dixit, quòd legalia seruauerat, et confirmatur per illud quod habet in Marco, quòd cum intuitus esset eum Iesus, dilexit eum, quod non fecisset, nisi bonus esset. Est enim duplex uia. Una sufficiens ad salutem, & hęc est dilectio dei & proximi cum sui beneficio, siue suo grauamine, secundum quod habetur, 1. ad Corin. 8. Qui diligit deum, cognitus est ab eo, & hanc seruauerat. Alia est perfectionis, ut diligere proximum cum sui detrimento, & hanc non seruauerat: ideo cum nuntiata fuit ei, abiit tristis. Prima non fuit contentus, ideo petiit, [Quid mihi deest adhuc.] Quilibet tenetur facere hanc quæstionem, secundum quod dicitur. Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorum

quis es, vt sciam quid desit mihi, psal. 38. Ipse enim solus scit quid desit nobis. Imperfectum meum viderunt oculi tui, psal. 13. Dicit ei Iesus. [Si vis perfectus esse, vade &cæt.] Primo, ponitur studium: secundo, via: tertio, quia difficilis, ponitur præmium: quarto, consummatio perfectionis. Dicitur ergo. [Si uis perfectus esse &c.] Debemus enim niti ad perfectionem, Hebr. 6. Intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectum feramur. Sed q̃rit Orig. Perfectio legis est dilectio, sed dixerat, diliges proximum tuum &c. Quare ergo dixit, Si vis perfectus esse, cum iam perfectus esset? Dicunt quidam, quòd in quibusdam libris non ponitur illud, diliges proximum tuũ &c. Et hoc patet, quia in Marco non ponitur. Aliter potest dici quòd illud dixit, sed non hoc ordine, quia in euangelio Nazarænorum ita est, Dominus dixit non homicidium facies &c. vsq; ad illud de dilectione. Et post sequitur, hęc omnia &c. Et deinde sequitur, diliges proximum &c. Tamen plana est solutio, quia duplex est dilectio proximi, scilicet dilectio secundum viam communem, & dilectio perfectionis. Vnde dicit, [Vade, & vende omnia &c.] Non pártem sicut fecerunt Ananias & Saphira, vt habetur in Act. cap. 5. Et da pauperibus, non diuitibus, 1. ad Corin. 13. Si distribuero facultates meas in cibos pauperum, psal. 111. Dispersit dedit pauperibus, et non vni, sed pluribus. Sed quid est. Nonne statim talis esset perfectus? Videtur quòd non, quia adhuc passiones sunt in eo, ergo non est perfectus in virtute. Orig. dicit, quòd statim perfectus est, sicut illi perfecti sunt, quibus bona sua distribuit, 1. ad Corinth. 8. Vestra abundantia inopiam illorum suppleat, & illorum abundantia, inopiæ vestræ sit supplementum, vnde perfectio illorum transit in illum, sicut qui recepit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet &c.] supra 10. vnde uia perfectionis non est, vade & vende &c. sed tantum hoc, quod sequitur, & da pauperibus. Alia responsio est. Si uis perfectus esse, non quòd statim sis perfectus, sed quoddam principium habebis perfectionis, quia exoneratus istis, poteris facilius contemplari cælestia. Augustin. dicit quòd vigiliæ & huiusmodi sunt instrumenta perfectionis, sed in hoc quod sequitur est perfectio. [Et sequere me.] vnde supra 4. Petrus, & Andreas relictis omnibus secuti sunt eum, & sic etiam Matth. supra 9. Sed cum dimittis hæc omnia, melior vsus est dare pauperibus, & in hoc considerandus est proximus: vnde si non est in illis perfectio, in quo consistit? Dicendum quòd in perfectione charitatis, Coloss. 3. Super omnia charitatem habentes, quę est vinculum perfectionis: vnde dilectio dei est perfectio, sed dimissio rerum est via ad perfectionem, & quomodo? August. in lib. 83. quæst. dicit, quòd augumentum charitatis est diminutio cupiditatis, perfectio charitatis, nulla cupiditas. Ille ergo perfectus est in charitate qui diligit deum usque ad contemptum sui & suorum. vnde difficile, & quasi impossibile est q̃ aliquis possideat diuitias, quin eis alliciatur, & hoc patet de Grego. de quo legitur, quòd cum cogitasset meliùs se famulaturum Christo sub specie sæculari, ceperunt contra eum tot succi escere, ut non iam specie tantum, sed etiam mente retineretur, ideo nihil est quod animum tàm liberum faciat sicut quod non occupetur circa diuitias. Et hæc est uia perfectionis: vnde aliud est esse perfectum, & habere statum perfectionis. Quicumque habet charitatem perfectam vsque ad contemptum sui & suorum, perfectionem habet. Status perfectionis duplex est, prælatorum & religiosorum, sed æquiuoce, quia status religiosorum est ad acquirendum perfectioné: vnde isti dictum est, Si vis esse perfectus, & si uis ad perfectionis statum venire. Status autem prælationis non est ad acquirendum sibi, sed ad ad habitam communicandam: vnde dominus, Ioã. ultimo dixit Petro. Petre si diligis me, pasce oues meas, & non dixit, si uis perfectus esse &c. vnde talis est differentia inter perfectionem religiosorum & prælatorum, qualis inter discipulum & magistrum: vnde discipulo dicitur, si uis addiscere, intra scholas ut addiscas, Magistro dicitur, lege & perfice: vnde securior est status religiosorum, quia ignorantia non imputatur eis, sicut prælato: vnde sicut ridiculum esset magistro quòd nihil sciret, sic &c. Sed dato quòd uterque faciat quantũ ad eum pertinet, & bene vtatur officio suo, dico quòd non est comparatio, nisi sicut inter discipulum & magistrum: vnde in statu perfectiori est prælatus, etiam si deficeret Heliam, vel quemcumque. Sed est quæstio si prælatus est perfectus, nonne teneretur omnia vendere? Dico, quòd istud sequeretur, si in hoc quod est, vade & vende &c. esset perfectio, sed non est, sed est uia & præambulum ad acquirendum perfectionem, ideo non oportet q̃ vendat ea quæ habet. Sed q̃a hoc raro cõtingit quòd quis perfectionem cum diuitiis habeat, ab eo q̃ veniet ad perfectionem, ei relinquenda sũt omnia, ideo dat dominus quod faciat.

vade, & vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & ueni sequere me. Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis. Erat enim habẽs multas possessiones. Iesus autem dixit discipulis suis.

Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cælorũ. Et iterum dico vobis. Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum. Auditis autem his, discipuli mirabãtur valde dicentes. Quis ergo poterit saluus esse? Aspiciens autem Iesus dixit illis. Apud homines hoc impossibile est: apud deum autem omnia possibilia sunt. Tunc respondens Petrus dixit ei. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis. Amen dico uobis, quòd vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hois in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos sup sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.

lius est: vnde si prælatus esset idoneus, & curam bene ministraret, dico quòd esset perfectior, sicut aliquis potest dicere. Volo intrare scholas vt addiscam. Sed præsumptuosum est dicere, cum nihil sciat, velle se esse magistrum: vnde August. de ciuitate dei. Status superior sine quo populus regi non potest, & si decedenter administretur, indecenter tamen appetitur. Item, est aliud esse prælatum, & in statu prælati. Numquid in statu perfectionis sunt sacerdotes plebei, vel curati? Dico quòd non sunt in statu, quia non faciunt statum. Omnis status cum sollemnitate datur, vt ordo episcopatus, religio. Cum autem datur plebania non datur cum sollemnitate: vnde statum non habent perfectionis, quod patet quia aliquibus cõmittitur cura & administratio, & si non sit promotus potest dimittere & vxorari, & aliquando factus est religiosus. Episcopus autem non dimitteret episcopatum nisi de licentia superioris, curatus põt intrando religionem. Si aũt esset in statu perfectiori, iam caderet a statu, & sic peccaret: vnde pfectionem potest habere f̃m actum, sed non statum, quia non datur status nisi cũ solemnitate. [Vade ergo & vende &c.] Quia per istud, magnũ habebis præmium, quia præmium respondet merito. [Et habebis thesaurum in cælo.] In thesauro duo sunt, stabilitas, & abundantia. Habebis thesaurũ & abundantiã spiritualiũ, psal. 111. Gloria & diuitiæ in domo eius. Esaiæ 33. Et erit fides in tẽporibus tuis. diuitiæ salutis, sapientia & scientia. [Et ueni sequere me.] Hic est finis perfectionis, vnde illi sunt pfecti, qui toto corde sequunt deũ: vnde Gen. 17. Ambula corã me, & esto perfectus. [Et sequere me] idest, imitare vitã Christi: vnde supra 16. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum. Imitatio enim est in solicitudine prædicandi, docendi, curam habendi: vnde Chrysost. Dictum est Petro, sequere me, scilicet in suscipiendo curam totius mundi Iob. 23. Vestigia eius custodiuit pes meus. [Cum autem audisset &c.] Ostenditur affectus, quia abiit tristis. Hoc accidit cum desideramus aliquid, & non possumus habere vt optamus: vnde iste desiderabat perfectionem, & auduit quid per hoc debebat habere, & quia cupidus erat, abiit tristis, & quare? [Erat enim habens multas possessiones.] August. Ille qui dimisit voluntatem habendi, est magni meriti, quia imputatur ei quod habere potuit, sed maioris meriti est dimittere quod iam acquisiuit, quia difficilius est quòd euellantur quæ iam sunt vnita, q̃ quæ non sunt unita, & hoc patet, quia iste qui habebat, separari non poterat. [Iesus autem &c.] Hic ponitur ratio prædictæ doctrinę. Et primo assignatur ratio: secundo, satisfacit admirationi discipulorum, ibi [Auditis.] Dicit ergo. [Iesus autem dixit discipulis suis &c.] Occasio dicendi verbum istud fuit, quia ille abiit tristis, quia dixerat, Vade &c. [Quia difficile &c.] Non dicit impossibile, & dicit. [dues] non qui habet diuitias, quia quidam habent, & non amant eas: quidam autẽ habent & amant, & confidunt in eis. Hi qui habent & nó amant, possunt ingredi in regnum cælorũ. Si n. hoc non esset, non diceret Paulus, Diuitibus huius sæculi, præcipe non sublime sapere &c. 1. ad Thi. 6. Sed qui habet & amat, difficile est &c. supra 13. Solicitudo sęculi huius & fallacia diuitiarum suffocant verbum, Prouerb. 28. Qui festinat ditari, non erit innocens, Eccles. 31. Beatus dives qui inuentus est sine macula, qui post aurum non abiit &c. Sed hoc est difficile, ideo sequitur. Quis est hic & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. Addit aliquid quod ad impossibilitatem videtur pertinere: vnde dicit. [Et iterum dico vobis, facilius est camelum per foramen acus transire &cæt.] Supra dominus dixerat, quòd diuitem erat difficile intrare in regnum cælorum, hic quòd impossibile, sicut impossibile est, quòd camelus per foramen acus transeat: vnde accipite diuitem, qui habet diuitias, & non amat, difficile est. Illum autem qui amat, & in eis confidit, impossibile est intrare

trare in regnum cælorum. Quòd enim camelus non possit intrare per foramen acus, hoc est ex natura: quòd autem dives qui amat diuitias non possit intrare in regnum cælorum, hoc est ex diuina iustitia, sed prius possent omnia subuerti, quàm diuina iustitia immutari. Alii, sicut Hieronymus. Non designatur impossibilitas, sed difficultas. In quadam glo. innenitur, cuius autor ignoratur, quòd Hierosolymis erat porta quæ vocabatur foramen acus, p quam non poterant cameli onerati transire, ita non põt dives intrare in regnũ cælorũ, nisi exoneret se ex affectu diuitiarum. Sed facilius est quòd camelus exoneretur, quàm dives hunc affectum deponat. Chrysostomus mystice exponit. Per camelum significantur gentes, qui peccato idolatriæ onerati sunt, per diuites Iudæi, acus autem Christus, foramen acus est passio. Vnde facilius fuit gentilem populum transire per passionem Christi, quàm Iudæos, quia non poterant venire nisi dimittendo cæremonias legis, & hoc ipsi non faciebant. Vnde quæritur est a dæmone, quod est grauius peccatũ, et dixit, habere de alieno, cui responsum est. Tu mentiris. Immo dicit, quia alios peccatores sæpe amitto, istos autẽ non amitto. Vel sic [Facilius est &c.] vt per diuitem intelligámus superbum, per camelum, Christum; per foramen acus, Christi passionem: ideo facilius fuit camelum transire per foramen acus, quàm superbum humiliari. [Auditis autem his, discipuli mirabãtur dicentes. Quis poterit ergo saluus esse &c.] Supra dominus assignauit rationem suę doctrinæ, hic satisfacit admirationi discipulorum. Et primo, ponitur admiratio: secundo, satisfactio, ibi [Aspiciens &c.] Dicit ergo. Auditis &c.] Quis poterit saluus esse. Sed hic est quæstio literalis. Cum plures sint pauperes quàm diuites, & diuites difficile sit saluari, quomodo dicunt, quis poterit saluus esse? Respondetur quòd intellexerunt, quòd intelligeret etiam de pauperibus qui sunt diuites voluntate, quia plures sunt pauperes, qui voluntate sunt diuites. Item ipsi iam erant effecti soliciti pro toto mundo; ideo ingrauebat eis illa solicitudo, quæ habetur 2. ad Corin. 11. Soliciti & rectores omnium creaturarum. [Aspiciens autem Iesus dixit eis. Apud homines &c.] Hic satisfacit admirationi dicẽs, apud homines. Sed quid est quod dicit? Videtur enim quòd pertit liberũ arbitriũ, si impossibile est apud homines. Verum est quòd non potest homo sine auxilio gratiæ dei, unde a se habet homo peccare: sed resurgere, opera salutis facere, hoc non a se sine gratia dei. Ipse enim deus est qui ista potest, Ad Roma. 9. Non est currentis, nec volentis, sed miserentis dei. vnde Iob 42. Scio quòd omnia potes, & apud te non est impossibile. Vnde secundum potentiam humanam impossibile est hominem saluum fieri, quia potentia humana non immutat voluntatem, sed solius dei est immutare eam, sicut habetur Philip. 2. Qui operatur in nobis velle & perficere. [Consequenter determinat de præmio perfectorum. Et primo ponitur interrogatio: secundo, responsio, ibi [Iesus autem &c.] Petrus audierat paupertatem laudari, & audierat; Vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Audierat etiam quòd difficile est diuites intrare in regnum cælorum, ideo reputabat Petrus magnum fecisse, quia omnia dimiserat, vnde dicit. [Tunc respondens Petrus dixit ei. Ecce nos &c.] Et quia non solum illud audierat, vade & vende, sed vlterius, & sequere me &c. ideo addit Petrus, [Et secuti sumus te &c.] Relinquere omnia non facit perfectionem, sed relinquere omnia, & sequi Christum, quia multi philosophi reliquerunt omnia. Sed reliquerat Petrus naviem, & rhete, sed Petrus magis de affectu suo laudatur quàm de eo quod reliquit, quia ita prona voluntate dimisit, quòd etiam totum dimisisset, si habuisset. Item, sciebat quòd Christus sciebat suam voluntatem, ideo dicit. [Ecce nos &cæt.] Per quod dedit exemplũ, quòd non reputetur pauca dimisisse, qui dimiserunt quod habebant, etiam si pauca haberent. Et dicit Hieronymus, quòd dimittere non facit perfectionem, sed sequi dominum. Et multipliciter aliquis sequitur deum, mente per contemplationem, Osee 6. Sciemus sequemurque, vt cognoscamus dominum &c. Vnde illi deum sequuntur, qui deum habent pre oculis, & deum cognoscunt per modum contemplationis. Item, etiam sequi dominum per obseruantiam mandatorum, Ioan. 10. Oues meæ vocẽ meam audiunt, & sequuntur me. Item, per imitationem operis, Iob. Vestigia eius secutus est pes meus. Item, per contemptum sui & suorum, supra 16. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum &c. Item, per puritatem mentis & corporis, Apocal. 14. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati. Virgines enim sunt, & sequitur agnum &c. Ad istam sequelam disponit voluntaria paupertas.

te, quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis. Amen dico uobis, quòd vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hois in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos sup sedes duodecim iudicantes duodecim tribus

[Iesus autem dixit illis, Amẽ &c.] Hic agit de præmio perfectionis. Et primo, ponit præmium perfectionis Apostolorum: secundo, perfectionis aliorum: tertio excludit quandã obiectionem. Secunda ibi. [Et omnis qui reliquerit &c. tertia ibi. [Multi aũt &c.] Dicit ergo. [Amen dico uobis &c.] Quia .n. uoluit esse certũ quod dixerat, ideo veritatẽ dixisse profitetur dicendo [Amen.] Et vt ostenderet, q̃ perfectio non est in hoc, vade & vende &c. sed in hoc, sequere me, ideo dicit [quòd vos qui secuti estis me, in regeneratione &c.] Regeneratio duplex est. Vna quæ est spiritus quæ sit per gratiam in baptismo, de qua, 1. Pet. 1. Regenerauit nos in spem viuam. Item, est regeneratio corporis: sicut enim spiritus per gratiam regenerat, sic & in resurrectione suscitabit corpora nostra, Ad Philip. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Quidã exponunt de prima regeneratione, & punctãt sic [Vos qui secuti estis me in regeneratione] idest, regenerati estis per gratiam, sedebitis &c. Chrysost. eodem modo, sed non punctat sic. Vnde dicit, quòd promisit eis præmium in præsenti sic. Vos qui secuti estis me &c. sedebitis. Præsens ecclesia est fides Christi. In ecclesia ista sunt diuersi status hominum, & quàmis omnes virtutes necessariæ sint ad salutem, tamen vnus laudabilior est in actu vnius virtutis, quàm alterius, alii in fide, alii in castitate, alii in charitate. Et sicut in diuersis fidelibus, sic & in Apostolis, quia Petrus feruentissimus zelator fidei fuit, sed Ioãnes in castitate polluit, fic qui feruent in fide sunt sedes Petri, in castitate Ioannis, & sic de aliis. Sed omnes sunt sedes Christi, quia omnes virtutes fuerunt in eo, ideo promisit eis, quòd ipsi essent futuri pastores ecclesiæ. Aliter secũdum August. accipitur de regeneratione, scilicet pro resurrectione. [Amen dico vobis in regeneratione] idest, in resurrectione, cum renouabuntur secundum corpus & animam, sedebitis, scilicet in sede maiestatis, idest, iudiciariam potestatem habebitis, iudicantes duodecim tribus Israel, quia sicut dedit deus filio iudicium, sic & datur his qui secuti sunt eum. Sed quid est quod dicit [super tribus Israel &c.] Nũquid alios iudicabunt? Quare ergo plus dicit [super duodecim tribus Israel.] Intelligitur tota plebs fidelium totius mundi, quia intrauit gentilitas in pinguedine oliuæ, & facta est consortis promissionis factę patribus. Illi autem qui sunt infideles non iudicabuntur. Nam dicit Gregorius, quòd quidam damnantur, & non iudicabuntur vt infideles: quidam autem damnantur & iudicantur, vt qui crediderunt, & peruersi fuerunt. Et ut ponit Hieron. aliter cõdemnantur hostes, aliter qui in fide permansit, quia hostes condemnantur absentes, alii vero præsentes, ideo iudicabitis &c. Quia Apostoli conuersati sunt cum Iudæis, ideo dicitur, quòd iudicabunt duodecim tribus. Et quomodo? Comparatione, quia eos monuerant. Possent dicere. Quomodo crederemus, quòd tu esses deus, qui eras moraliter viuens inter nos &c. Sed dicet dominus. Vos eratis sapientes in lege, & non credidistis, isti erant piscatores, & crediderunt. Chrysost. quærit, quid magnum datum sit Apostolis. Nonne hoc datum etiam est Niniuitis & reginæ Austri, supra 12. Dicit Chrysostom. Quòd ipse modus ostendit authoritatem iudicandi esse datam Apostolis, quia iudicantes authoritate iudicant sedendo, aduocati & accusatores condemnant stando, ideo ad designandum quòd Apostoli iudicabunt authoritate, ideo dicit. [Sedebitis &c.] De Niniuitis vero dicit. Viri Niniuitæ surgent &c. Sed hic est quæstio, quia aliqui damnabuntur, & non iudicabuntur, sic aliqui saluabuntur & non iudicabuntur vt Apostoli, & apostolici viri: alii vero saluandi indicabũtur, & merita eorum discutientur, & qualiter iudicabunt? Dicunt aliqui per comparationem: Sed hoc non sufficit, quia sic etiam regina Austri iudicabit. Quidam dicunt, quòd per iudicium Christi. Sed hoc non sufficit, quia sic omnes sancti approbabunt, psal. 57. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Item, dicunt quidam per quandam venerabilem iustitiam, quia eleuabuntur iusti in aera Christo obuiam, & erunt assessores Christi.

Sed hoc ēt non sufficit, quia dicit [sedebitis & vos iudicantes.] Dicunt quidam quòd iudicabunt sicut liber iudicat. Iudicat enim, quia ibi scriptæ sunt leges, quæ illum iudicant sicut corda Apostolorum, & iusti orum qui custodierunt mandata dei erunt liber eos condemnās. Mortui iudicati sunt libri aperti, Apocal. 20.

Sed plus est, quia aliud exercebunt. Vnde in psal. 148. Gladii ancipites ī manibus eorum. Quomō ergo iudicabunt? Videte. Erit iudiciū mentale, quia virtute diuina fiet, quòd singulis ad memoriam omnia peccata sua reducantur. Vnde deceptus fuit Lactantius qui ponit resurrectionem fieri ante iudicium per mille annos. Istud ergo erit mentale iudicium, quia per virtutem diuinam reducentur ad memoriam ea quę fecit vnusquisque. Sed non est inconueniens, quòd aliquis recipiet ab aliquo lumen aliquod, quia angelia deo recipiunt, & homines ab angelis, ideo non est mirum quòd homines illuminentur ab Apostolis qui pleni erunt, ideo non solum iudicabunt, sed etiam quoddam lumen ab eis alii iusti recipient. Sed differenter Christus & Apostoli, quia Christus authoritate, illi vero sicut promulgatores, sicut lex per angelos data est, sic & executio iudicii fiet per angelos, quia ecce angeli dicuntur, Iob 33. Pauperibus iudicium dabitur, qui iustitiam fecuti sunt, & omnia dimiserunt. Et quare iudicabunt? Vna ratio, quia peccata de mundo sunt, vnde illi qui debent iudicare, debent esse de extra mundum, & tales sunt Apostoli, & apostolici uiri. Vnde Ioannis 15. Elegi vos de mundo. Item, dicit Philosophus, quòd virtuosus est iudex omnium hominum, sicut gustus omnium gustabilium. Sicut ergo qui vult aliquid gustare, dat ad gustādum ei qui habet gustum sanum, sic cum uirtuosus habeat gustum sanum, ideo ipse regula est omnium actuum: ideo perfecti viri vt regula iudicabunt. Item, alia ratio, quia sunt alieni a mundo, ideo magis feruenter sequuntur Christum. Isti ergo debent magis iudicare, quia de rebus contemplandis incalescunt, psal. 38. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis: ideo etiam quia magis assueti, sunt magis feruentes. Item, quia erant pauperes & magis abiecti, sed meritum abiectionis est exaltatio, ideo exaltabuntur. Ideo dicit, sedebitis iudicantes &c. Sed numquid Iudas iudicabit? Non, quia istæ promissiones semper sunt sub conditione, ideo dominus dicit. Vos qui secuti estis me &c. Vnde qui secutus fuerit, & perseuerauerit, iudicabit &cæt. Sed si isti iudicant, quid faciet Paulus? Si iam sedes plenæ sunt, vbi ergo Paulus? Augustinus dicit, quòd per duodecim significatur vniuersitas, quæ per septem volutur. Numerus ergo duodenus fit ex multitudine septem, quia septenarius numerus cōsistit ex tribus & quatuor, & ter quatuor sunt duodecim, vel quater tria, ideo per istum numerum significatur vniuersitas electorum. [Et omnis qui reliquerit &cæt.] Posito præmio Apostolorum, hic ponitur aliorum. Et sunt hic quæstiones. Prima, quare Apostolis nihil temporale promisit, aliis vero aliquod temporale, quia centuplum accipiet &c. Et hoc patet, quia in Marco habetur quòd centuplum in præsenti. Secundum Chrysosto. Promissum fuit apostolis aliquod temporale, quia iudicium in ecclesia dei, vt prius dictum est. Vel aliter, quia allicitur vnusquisque, secundum illud ad quod afficitur. Vnde qui dimisit mundum, & ea quæ sunt in mundo, non alliciunt eum ea quæ sunt in mundo: sed alii quia alligati sunt rebus sæcularibus, alliciuntur per eas. Ideo Apostolis, quia totum dimiserant, nihil temporale promisit, sed aliis, quia habent affectum ad temporalia, ideo Apostolis iudicium promisit. Vel secundum Orige. Quod dictum est in regeneratione, hoc est præmium eorum qui omnia reliquerunt propter Christum. Sed posset aliquis dicere. Nolo omnia propter te dimittere, sed dimittam vnam domum, vel vnum agrum &c. Dico quòd si aliquid relinquis, aliquid habebis, sed si omnia, iudex eris. Sed est alia quæstio. Dixit domū, & de hoc non est dubium, sed dicit patrem, aut matrem &c. Qui iubet dimitti patrem aut matrem, iubet peccatum. Item, ipse præcepit q̄ non dimittatur vxor, quòd honorentur parentes. Dicendum q̄ in istis duo considerantur, naturalis affinitas, & hæc non est contemnenda, sed bene faciendum est eis si indigent. Aliquando vero retrahunt a seruitio dei: vnde tunc sunt sicut membrum scandalizans, & tunc abscindendum est illud membrum. Israel. Et oīs qui reliquerit domū, vel fratres, aut sorores, aut patrē, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Multi autē primi nouissimi, & nouissimi primi.

F & ideo præcepit hæc relinquere. Item, alia ratio, quia dominus præuidit tempus futuræ perfectionis, quòd insurgeret frater contra fratrem, ideo vult hominem separari ab eis. Alia quæstio est cum dicit, centuplum accipietis &c. quomodo intelligatur. Quidam dixerunt, quòd sancti resurgent ante iudiciū per mille annos, & tunc Christus habebit regnum completum. Et tunc qui dimisit domū, habebit centuplum. Hiero. improbat, quia non habebit centū patres &c. Itē, turpitudo significatur, quia non habebit centum vxores. Ideo dicit Augustinus, quòd intelligitur quo ad spiritualia. Vnde nos elegit dominus pauperes in hoc mundo, & heredes regni: vnde intelligitur gratia dei, quæ ponderat omni eo quod dimittes & in infinitū, ideo ponit finitum pro infinito. Vnde [centuplum accipies] idest, aliquid quod valet centuplum. Orig. Dicit quòd etiam ad literam est intelligendum. Tu dimittis agrum, ex prouidentia dei erit quòd inueniens multos ad seruitium tuum, vnde conueniet eis tamquàm nihil habentes, & omnia possidentes, 2. Corinth. 6. Item, fratres inuenies, idest, omnes uiros spirituales. Item, præter hanc [vitam æternam, Ioan. 10. Oues meæ uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis &c. Consequenter introducitur incidens. [Multi autem erunt primi nouissimi &c.] Illi qui relinquunt aliquid propter Christum, vel omnia, si negligenter uiuant, habebunt ne istud præmium? Dico quòd non, quia imperfecte assumperunt, & non erunt primi, sed nouissimi. Vel aliter, quia possent dicere. Vos qui reliquistis omnia &c. Iudicabimus sic. Qui per superbiam elati erant primi, sunt nouissimi. Orig. dicit quòd potest intelligi de his qui veniunt ad Christum, & tepide viuunt, post veniunt alii feruentes & feruore suo transcendunt alios. Vel primos vocat qui ex christianis nati sunt, qui nouissimi facti sunt respectu aliorum qui fuerunt ex gētibus, vel Iudęis. Vel potest referri ad homines, vel angelos, quia qui primi sunt in ordine angelorum, facti sunt nouissimi per culpam, & nouissimi, idest, homines fient primi & superiores.

a CAP. XX.

Similis est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conduceret operarios in vineam suam. Conuētione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam tertiā vidit alios stantes in foro otiosos, & dixit illis. Ite & vos in uineam meam, & quod iustum fuerit dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autē exiit circa horam sextam, & nonam, & fecit simiter. Circa vndecimā vero exiit, & inuenit alios stantes, & dicit illis. Quid hic statis tota die otiosi? Dicunt ei. Quia nemo nos conduxit. Dicit illis. Ite & vos in vineam meā. Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo. Voca operarios, & redde illis mercedem incipiens a nouissimis vsq; ad primos. Cū venissent ergo qui circa undecimam horam uenerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autem & primi arbitrati sunt quòd plus essent accepturi, acceperunt autem & ipsi singulos denarios. Et accipientes

CAPVT XX.

SVPRA dominus egit de peruentione ad regnum per viam communis salutis, & per viam perfectionis, & quia quidam credunt indebite peruenire, ideo repelluntur. Et primo illi qui intendunt uenire propter temporis antiquitatem: secundo, propter carnis originem. secunda ibi. [Et ascendēs Iesus &c.] Primum ergo proponitur sub parabola patrisfamilias & conductorum. Primo, ponit parabolam: secundo concludit id ad quod prodest parabola, ibi [Sic erunt &c.] Parabola duas habet partes. Primo agit de conductione: secundo, de remuneratione. secunda ibi. [Cum sero &c.] Circa primum ponūtur quatuor conditiones, quæ sunt inuitationes operariorum ad operandum, secunda ibi. Et egressus &cæt.] tertia ibi. [Iterum autem &c.] quarta ibi. [Circa horā undecimam &c.] Circa primum tria tangit. Primo tangitur conducens: secundo ponuntur conducti: tertio modus conducendi. secunda ibi. [Qui exiit &cæt.] tertia ibi. [Conuentione autem facta &c. Iste paterfamilias deus est, cuius familia est totus orbis, sed specialiter creatura rationalis. Et dicitur, paterfamilias ex similitudine gubernationis, Sapien. 12. Tu autem pater gubernas omnia sapientia. [Qui exiit &c.] Hic agit de conductis. Primo, quæritur quæ sit vinea, qui operarii, quare conducti. Quid sit vinea ista secundum Chrysostomum iustitia est, & quot virtutes producit, tot palmites emittit, Cant. 6. Vinea mea coram me est. Gregorius. Per uineam significatur sancta ecclesia, Esa. 5. Vinea domini exercituum domus Israel est, & diuersi palmites. Operarii vero sunt qui ab Adam descenderunt, unde omnes homines, Gene. 2. Quia posuit dominus Adam in paradiso vt operaretur, & custodiret illum. Debet enim vnusquisque operari iustitiam, & excolere eam, & habere curam de proximo, Eccl. 17. Deus mandauit unicuique de proximo suo. Spiritualiter prælati sunt operarii, Esa. 61. Et vocabuntur in ea fortes iustitiæ, plantario domini ad glorificandum. Dicuntur autem ēducti, qui prō merito operari debent, & quasi mercenarii, Iob 14. Militia est vita hois super terrā, & sicut mercenarii dies eius. Sicut

Sicut enim mercenarius non statim accipit mercedem, sed expectat, sic nos in vita ista: sed ad hoc quòd sit bonus mercenarius, oportet quòd laboret ad commodum domini sui, sic si laboremus in vinea ecclesiæ, totum referre ad deum debemus. Vnde 1. Corin. 10. Omnia ad gloriam domini facite. Item, primo excolit, & post comedit, & sic oportet q̄ primo excolamus & præparem⁹ aliorum saluté, post temporalia quæramus, supra 6. Primū quærite regnū dei, & omnia hæc adiicient vobis, Luc. 17. Ministra mihi &c. Et post comedes & bibes. Item, tertio requiritur q̄ tota die occupetur in labore, sic cultor vineæ domini modicū tempus expendat in his quæ ad ipsum pertinent, sed necessariū est quòd expendamus totum tempus in seruitio dei, 1. ad Cor. 6. Abundantes in opere domini semper. Item, verecundatur apparere coram domino nisi bene fecerit, sic etiam non debet hic apparere coram domino nisi cum opere bono, Exod. 23. & 34. Non apparebis coram me vacuus. Sed videamus quid sit mane. Totū tēpus huius sæculi est vnus dies, psal. 89. Mille anni tanq̄ dies externa, quæ præterit. Diuersæ horæ sunt diuersæ ętates. Prima ab Adam vsque ad Noe, & in illo tempore monuit dominus & per nuntios, & per apparitiones ire in vineam iustitiæ. Vel potest dici, quòd tota uita hominis est vnus dies. Mane huius diei est pueritia. Pueritia enim virēs est sicut herba, vnde aliqui vocant a pueritia. Ideo dicit. Qui exiit primo mane &c. Sicut uocati sunt a pueritia Hieremias, Daniel & Ioā. Baptista. Consequenter determinatur de modo conductionis. Vnde dicit [Conuētione autem facta cum operariis ex denario diurno.] Per denarium istum significatur vita æterna, quia denarius ille valebat decem denarios usuales. Item, habebat impressam similitudinem Regis. Vnde quòd significatur per istum denarium, consistit in obseruatione decalogi, supra 19. Si uis ad vitam ingredi, serua mandata. Item, habet similitudinem dei, 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus. [Consequēter agit de secunda conditione, [Et egressus circa horam tertiam &c.] Si accipiamus diem vnum, totum sæculum, sicut prima hora significat tempus ab Adam vsque ad Noe, sic secunda a Noe usque ad Abraham. Antequām promissiones factæ sunt de Christo, tunc per angelos monuit multos, & habuit multos etiam qui monebant alios. Sed si ad vitam vnius hominis hora tertia est adolescentia, quia sicut hora tertia diei sol incipit calescere, sic in adolescentia incipit irradiare sol intelligentiæ. Item, incipit tunc calere, Iaco. 1. Exortus est cum ardore. Et istos inuenit [in foro & otiosos.] Istud forum est vita præsens. Forum autem dicitur locus in quo litigatur, forum dicitur in quo venditur & emitur, & significat vitam præsentem, quæ litigiis plena est, emptione & venditione, 1. Ioan. 5. Mundus totus in maligno positus est. Et isti otiosi erant, quia iam partem vitæ suæ amiserant. Dicuntur enim otiosi nō solum qui male faciunt, sed etiam qui bonum non agunt. Et sicut otiosi non consequentur finem, sic nec isti. Finis hominis est vita æterna: qui ergo operatur eo modo quo debet, habebit eam. si otiosus non fuerit, Eccles. 33. Multa mala docuit otiositas. [Et dixit eis. Ite & vos &c.] Quia deus secundum iustitiam retribuit, 1. Reg. 20. Deus retribuet secundum iustitiam, Cum istis non conuenit cū denario. Quare cum primis, & non cum istis? Ratio est secundum quod refertur ad ætatem sæculi, quia Adam peccaturus erat, ideo posset excusari si non sciuisset suam remunerationem, sed sciuit, quia gustauit. Item ei, qui meliores habet sensus suos, magis innotescit veritas. Cum ergo sensus meliores Adam habuerit, uerius ei innotuit, Sed cum aliis non conuenit, quia semper plusquàm promittat soluit, Esa. 64. & 1. Corin. 2. Oculus non vidit absq; te, quæ præparasti diligentibus te. Item, primi conducti fuerunt ad totam diem, ergo totam mercedem debent habere, ideo promittitur eis denarius diurnus, qui erit plena merces. Sed aliter non dat totam deo, ideo non conuenit cum eo, quia poterat esse quòd feruentius operabitur, & sic magis retribuetur, vel ita negligenter, q̄ non merebitur, ideo dicit. [Et quod iustum fuerit, dabo vobis,] quia si recuperent tempus amissum, habebunt mercedem plenam. 1. ad Corin. 3. Vnusquisque opus manifestum erit, dies domini declarabit. Item, primos inuitauit ad eundū, sed isti spontanee ierunt, quia in pueris non est discretio, ideo si faciant aliquod bonū, plus videtur esse a spiritu sancto quàm a discretione. Sed in adolescentia homo mouetur proprio consilio. Item, de primis dicitur quòd misit eos. De istis q̄ spōtanee iuerunt. [Iterum circa horā sextam & nonam &c.] Secundum quod dies dicitur sæculum, sic hora sexta fuit ab Abraham vsq; ad Dauid, & nona a Dauid vsq; ad Christum. Sed quare conjungit duas horas? Quia tunc fuit populus distinctus, scilicet Iudaic⁹, & Gētilis. Vnde pōt dici q̄ hora sexta est iuuētus, quia sicut in medio die est sol in sui perfectione, sic homo in iuuētute: nona autē hora est senectus. Et cōiūgit istas duas, quia idē est modus viuendi in vtraque. [Circa vero vndecimā horam exiit.] Ponitur quarta conditio, et tria facit. Primo, reprehendit: secundo, excusat: tertio, inuitātur. secūda ibi. [Dicit eis.] tertia ibi. [Ite & vos &c.] Dicit ergo. [Circa vndecimā vero horā &c. Nona hora est tempus Christi. Vnde 1. Ioa. 2. dicitur, Filioli nouissima hora est. Et ad Hebr. 1. Olim loquens deus patribus in prophetis, nouissime diebus istis locutus est nobis in filio. Esa. 62. Ecce ego qui loquebar adsum. Vel potest dici senium, siue decrepita ætas, quia quidam in peccato perdurant vsque ad ætatē decrepitā, psal. 89. Vespere decidat, induret, & arescat. Et inuenit alios stantes. Alios inuenit in foro, istos non. Ratio est secūdum Philosophū, quia differentia est inter adolescentes & senes, quia adolescētes toti sunt in spe, senes non in spe, sed in memoriis. Vnde illi in foro inueniuntur primi quasi volentes acquirere. Isti autē inueniuntur stantes, quasi nō volentes acquirere, sed acquisitum obseruare. Item, vidit primos & non increpauit. Istos autem vidit & increpauit, quia primi adhuc infirmi sunt, & dominantur passiones in eis, ideo excusandi sunt, q̄ non expendunt tempus in seruitio dei, sed senes abundant sensibus, ideo ipsos increpat. [Quid hic statis tota die otiosi?] Prouer. 12. Qui sectatur otiū, stultissimus est. Et 28. Qui sectatur otium implebitur egestate. Sequitur eorū excusatio. [Dicunt ei, quia nemo nos conduxit.] Si referamus ad statū sęculi, sic isti significant gentilē populum, qui non seruiunt deo, sed idolis. Sed excusantur, quia prophetas nō habuerunt sicut Iudæi. Vnde Psal. 147. Nō fecit taliter omni nationi &c. Vel fm quòd refertur ad ætatem hominis, significat quòd quibusdam nō datur occasio reuertendi ad deum vsq; ad senium. Et rō est, quia oīa tempus habent. Vel pōt cōtingere ex dispensatione diuina, quia diligentibus deum oīa cooperantur in bonū. Vnde nouit dns quòd si ante vocasset eos, nō stetissent. Tunc ergo conducuntur, qñ cōsentiunt, & efficaciter magis resurgunt. Vnde dicit. [Ite & vos &c.] Vnde licet sint decrepiti, vult tamen omnes saluos fieri, 1. ad Tim. 2. Item, primis præmium promisit, istis non, quia illis debebatur, quia mane seruierunt ei: istis autem debetur ex sola misericordia, Sapien. 3. Consummatus in breui, cōpleuit tempora multa. [Cum sero factum esset &c.] Hic agit de remuneratione. Et ponitur primo remuneratio: secundo, murmuratio: tertio responsio. Circa primum duo facit. Primo, ponitur tempus: secundo, persona committens: tertio, persona cui committitur. Tempus ponitur. Cum sero &c.] Et potest intelligi vel de fine ætatis, vel de fine sæculi, psal. 29. Ad vesperū demorabitur fletus, quia deficit lux mundi. Et dicitur sero, quia in mundo isto fiet iudicium. [Dixit dominus vineæ procuratori suo.] Dominus est tota trinitas, dixit procuratori Christo. Et datur ei potestas resuscitandi, potestas iudicandi, & tangitur ordo iudicii. Tangitur potestas. [Voca operarios] idest, mortuos resuscita, Ioan. 5. Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii dei &c. Potestas iudicandi. [Redde illis &c.] idest, sis iudex, unde dat potestatem iudicandi, Ioann. 5. Dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Consequenter tangitur ordo. [Incipiens a nouissimis &cæt. Et hoc potest retorqueri ad ætatem sæculi, [incipiēs a nouissimis,] scilicet ab his qui sacramentis imbuti sunt. Vnde maior gratia eis data est, quàm primis, Ephe. 3. Aliis generationibus non est agnitum, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius &c. Vnde abundantius collata fuit eis, licet aliqua persona in veteri testamento habuerit quo ad aliquid maiorem gratiam, 1. Ioan. 7. Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus; non quia non datus fuerit spiritus sanctus, sed quia tunc abundantius. Vel potest retorqueri ad

ætatem hominis, quia qui in decrepita sunt ætate, citius moriuntur, & citius remunerantur. Vel potest esse quòd ex feruore reuperent rem prius amissam, ut legitur de latrone. Quantum ad vtrumq; dicit Chrysost. quòd illud hō facit liberalius quod facit ex misericordia, quàm quod alio modo, ideo designat quædam gratificatio &.

gaudium, Lucę 15. Gaudium est in cælo super vno peccatore pœnitentiā agente. Deinde sequitur executio. [Cum venissent qui circa vn decimā horam &c. Vel christiani, vel homines in decrepita ætate receperunt singulos denarios &c. Apost. 1. Corinth. 7. Quilibet propriā mercedem accipiet, secundum suum laborem. [Venientes autem & primi.] Non retorqueatis ad tempus sæculi, quia Iudæi. [arbitrati sunt quòd plus essent accepturi,] eo quòd plus habebāt in alio sæculo. Acceperunt autem & illi singulos denarios, quia singulas stolas habuerunt. Sed quid est? Nonne omnes æqualiter habebunt gloriam? Dico quòd quantum ad aliquid erit par retributio, quantum ad aliquid non, quia beatitudo potest considerari quantum ad obiectum, & sic est vna omnium beatitudo: vel quantum ad participationem obiecti, & sic non omnes æque participabunt, quia non ita clare videbunt, Ioan. 14. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Et est simile sicut si multi vadunt ad aquam, & vnus ferat maius vas quàm alter. Eluuius totum se exponit, non tamen omnes deferunt æqualiter. Sic qui animam habet charitate magis dilatatam, magis accipiet &c. Eccle. 11. Benedictio dei in mercedem iusti festinat, & in honore ueloci processus illius fructificat. [Et accipientes murmurabant aduersus patremfamilias dicentes. Hi nouissimi vna hora &c.] Supra posita est remuneratio, hic pœnitor quorundam murmuratio. Sed hic est quæstio duplex, quia dicit q̄ accipientes singulos denarios murmurabant. Per denarium intelligitur vita æterna. Est ne credendum, quòd accepta remunerationе aliquis murmuret? Non enim videtur, quia tunc esset ibi peccatum, vt habetur 1. ad Corin. 3. Neque murmuraueritis. Chrysost. dicit, quòd non est vis facienda in eo quod dicitur, sed propter quod dicitur. Vnde intelligendum est, quòd tanta erit remuneratio, quòd si possibile esset, murmurarent. Vel potest intelligi in mundo isto. Greg. dicit quòd ista murmuratio nihil aliud est quàm remunerationem differri, quia sancti quiltimo venerunt, statim receperūt præmium, sed primi diu expectauerunt. Vnde 2. ad Corin. 6. Eandem habentes remunerationem tanquàm filiis dico, dilatamini & vos &c. Vnde illi murmurant, quia statim non acceperunt, isti autem nō, quia statim, Hilarius & Hieron. dicunt sic. Aliquando scriptura loquitur de toto numero populi, aliquando ex persona bonorum, aliquādo malorum, vt dicitur Hiere. 27. quòd omnis populus insurrexit in eum, & omnis populus liberauit. Hic accipitur omnis populus pro parte populi. Sic in primo tempore aliqui fuerunt boni, & non omnes, ideo attribuitur aliquid ratione bonorū, aliquid ratione malorum, non quòd tunc, sed ante murmurabant, quia populus Iudæorum murmurauit contra gentilem, quòd æquaretur ei. Est & alia quæstio. Quid est quod dicit, qui portauim⁹ pondus diei & æstus? quia non portauerunt, nisi quantum vixerunt, & moderni similiter. Quid ergo est quod dicitur? Tripliciter respondetur. Prima responsio est, quòd spes quæ differt affligit animam. Aliqui in principio mundi fuerunt qui portauerunt pondus, quia sciuerunt suam retributionem differri, ideo dicuntur portasse pondus diei. Vel potest referri ad Iudæos qui portauerunt pondera legis, de quo pondere dicit Pet. Act. 15. Hoc est quod nec nos, nec patres nostri &c. Gentiles autem tale pondus non portauerunt, quia legi subiecti non fuerunt. Vel secundum Greg. quia primi homines lōgiori tempore vixerunt, vnde viuebant nongentis annis, ideo grauius pondus tulerunt. [At ille respondens vni illorū dixit.] Hic ponitur reprehensio. Et primo, ostendit suam iustitiam & suam misericordiam: secundo remunerationis æquitatem. Circa primum tria. Primo, negat iniustitiam: secundo, inducit pactum: tertio, inducit retributionem factam. Dicit ergo. [At ille respondens uni illorū.] Et adde, & omnibus, quia omnes vnam causam habebāt [Dixit. Amice.] Amicum vocat, quia ipsum ad se traxerat, Deut. 4. Elegit semen eorum post eos. [Non facio tibi iniuriam,] quia quod meum est do isti, non quod tuum est, ideo non facio tibi iniuriam, Iob 8. Numquid omnipotens subuertet iudicium. Deinde cōmemorat pactum. [Nonne ex denario conuenisti mecum?] Ideest, pro salute consequenda, Gen. 17. Ego dominus merces tua magna nimis. [Tolle quod tuum est] ideest, quod ex promissione mea habes, & vade, i gloriā, 2. ad Tim. 2. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illū diē &c. Quidam exponunt sic. [Tolle quod tuū est] ideest, damnationem pro murmure, & vade in ignē æternum. Sed hoc non potest esse, quia dicit quòd acceperūt singulos denarios. Consequēter ponit misericordiā impensam dicens. Volo autē &c. Et circa hoc duo facit. Primo, ponit misericordiam: secundo, facultatē miserendi. Volo aūt huic nouissimo], i. gentili, [dare sicut & tibi.] ad Ro. 3. Quid ergo ꝑcedimus? Nequaq̄: sed possent isti dicere. Tu non potes. Immo dicit. [Aut non licet mihi quod volo facere?] quia licet vnicuique facere voluntatem suam de suo. Si enim esset debitor alterius, non liceret ei facere, similiter si esset sub altero, sed ipse est dominus, ideo potest plus dare. Baliuus enim non potest dare aliquid nisi secundum merita. Rex autem potest sine meritis, sed deus qui est omnium dominus potest, psal. 34. Omnia quæcumq; voluit fecit, Ad Ro. 9. Voluntati eius quis resistit? Item, notandum quòd in eo quod ex misericordia datur, non est acceptio personarū, quia de eo quod pure meū est, possum dare cui volo absq; acceptione personæ. Vnde dicit, An oculus nequā est, quia ego bonus sum? Constat ꝙ murmur præcedens non fuit ex defectu dñi, sed ex misericordia alii impēta, ideo ex misericordia & bonitate: sed nequā est, ꝓprie, qui de bonitate dolet, ideo dicit. [An oculus tuus nequā est, quia ego bonus sum?] eo ꝙ circa te iustitiam ostendi, circa alterum misericordiam? Constat autem istud esse ex bonitate. Et supra 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totū corpus tuū lucidum erit &c. De bonitate domini i psal. 72. Quàm bonus Israel deus his qui recto sunt corde. [Sic erunt nouissimi primi &c.] Hic concludit id, pro quo tota parabola inducta est. Et primo, ponit conclusionem: secundo, remouet falsam opinionem. Dicit. Sic erunt nouissimi primi. Duplicitер potest legi secundum Chrysost. ideest, nouissimi primis æquabantur, ita ꝙ non erit differentia: & hoc respondet huic quod dictum est, ꝙ singuli receperūt singulos denarios, nec erit differentia ꝑm tempus. Vel aliter, i. illi qui sunt nouissimi, erunt primi, Deut. 38. Aduena erit super te, & erit in capur, tu in caudam. Vel aliqui qui erāt primi, propter negligentiam fient nouissimi. Et hoc præcedenti respondet, quia incæperunt a nouissimis. Sed pollet aliquis dicere, Nōne omnes primi saluabuntur? Dicit. [Multi vocati, pauci vero electi,] quia qui fide credunt, omnes uocati sunt, sed illi electi, qui bona opera faciunt, & isti sunt pauci, ut supra 7. Arcta est via, quę ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.

b ¶ In parte præcedenti repulit dñs intendentes venire ad gloriam propter temporis antiquitatem. Hic repellit eum qui intendit venire propter carnis originem. Primo ergo ponitur occasio petitionis: secundo, petitio: tertio, responsio. Occasio fuit denūtiatio passionis Christi. Et primo, denunciat locū: secundo, passionem: tertio, resurrectionē. Dicit. [Et ascendens &c.] Sup. 19. dictum est, ꝙ relicta Galilea venit in Iudæa, & non statim ascedit Hierosolymam, sed postmodum imminente passione. Vnde dicit. [Et ascendens] ideest, cum erat in promptu ascendendi. Hierosolyma erat locus altus. [Accepit duodecim discipulos secretō &c.] Et quare dicit secreto, propter duo. Primo, quia magna eis ostendere volebat, ideo omnibus non erant cōmunicanda, supra 13. Vobis datum est nosse mysterium regni cælorum. Item, propter vitandū scandalum, quia viri qui nondum perfecti erāt, auersi fuissent ab eo, si audissent mortem eius, mulieres prouocatæ fuissent ad lacrymas. Item, sciendum ꝙ Iudas nondū malum cōceperat, ideo dominus eum a societate nō repulit. [Et ait illis. Ecce ascēdimus Hierosolymam] &c.] hic notatur firmitas sui propositi, unde. Ecce, ideest sum in eodē proposito, & in eadē voluntate, quia non mutor, Eccl. 27. Stultus ut luna mutatur, sapiens autē in sapientia manet sicut sol. Item, propria voluntate, Esa. 53. Oblatus quia ipse voluit, tangit locum, quia [Hierosolymam] Lucæ 13. Non capit prophetam perire extra Hierusalem. Et quare? quia erat locus legalis & sacerdotalis, & vtrumq; conueniebat Christo, quia sicut sacerdos uerus debebat immolari pro

pro populo, sic & Christus hostiam obtulit pro mundo. Item, A per passionem regnum acquisiuit. Item, Hierosolyma interpretatur visio pacis, Ad Coloss. 2. Pacificans & c. Consequenter præ nuntiatur passio. Et frequenter commemorauit suam passionem vt eam reduceret ad memoriam. Et tangit tria ad passionē pertinētia, quia passus

est a discipulo traditionem. [Et filius hominis tradetur] scilicet a discipulo. De ista traditione *habetur infra 27.* & in psal. 40. Qui edebat panes meos, magnificauit super me supplātatione &c. Item, a principibus sacerdotum & scribis cōdemnationē. Vnde [& condemnabūt eum morte]

landum, & crucifigendum, & tertia die resurget. Tunc accessit ad eū mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei. Quid vis? Ait illi. Dic vt sedeāt hi duo filii mei unus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Iesus dixit. Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei. Possumus. Ait illis. Calicem quidem meum bibetis, sedere autē ad dexteram meam, vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo. Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus. Iesus autem vocauit eos ad se, & ait. Scitis quia principes gentium dominātur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent inter eos? Non ita B

quia uocaui vos ad dexterā, & vos petitis ꝙ un⁹ sit ad sinistrā? Vel diabolus sicut per mulierem ad sinistram traxerat hoīnē, volebat istos per mulieré reducere ad sinistrā, sed hoc non potuit, ex quo salus ꝑ mulierē facta est. Vel, nescitis, quia de pręmio cōtenditis sine merito præcedente? ideo cōsiderare debetis, quòd ad præmium non venitur nisi per *meritum*, ideo volo vos primo examinare si potestis pati &c. Vnde dicit. [Potestis bibere calicē quem ego bibiturus sum?] Hic examinat eos, & prouocat eos ad passionem leniter, quia passionem nominat calicē. De isto dicitur in psal. 115. Calicem salutaris accipiā. & sequitur. Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Et dicitur calix, quia inebriat. Item, dicit [Quem ego bibiturus sum.] 1. Pe. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum &c. [Dicunt ei. Possumus] Et quare sic respondēt? Propter tria. Primo, ex amore ad Christum, quia ita adhærebant Christo, quòd mors eos ab ipso separare non posset, sicut dixit Petrus, *infra 26.* Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Item, ex ignorantia, quia vires suas non considerabāt, quia *quibus aliquando ante factum videtur leue, in ipso actu* deficiunt. Item, dixerunt ex cupiditate assequendi quod petierant. Vnde credebant statim assequi quod petebant, ideo statim concedunt [possumus] hoc ex cupiditate. Consequēter repellit petitionem. Et primo, futuram passionē prænuntiat: secundo, respondet ad petitionē. Dicit ergo. [Calicem meum bibetis,] Sed quid est? Verum est ꝙ Iacobus bibit, vnde in Act. 12. Occidit aūt Iacobū fratrē Ioannes gladio: sed Ioannes est mortuus sine calice passionis. Sed dicēdum, ꝙ non bibit vsque ad mortē, sed flagellatus fuit, in oleo positus, & relegatus. Item, multas pœnas passus est, et sic nō fuit immunis a potu calicis. [Sedere aūt ad dexterā.] Hic respondit ad petitionem gloriæ. Si dixisset dñs. Dabo vobis, tristati essent alii. Si negasset, ipsi effecti essent tristes, ideo dixit [Sedere autem &c. Non est meū &c. sed quibus paratum est a patre meo.] Ex hoc loco argumentati sunt Ariani, quòd nō est æqualis dignitas patris & filii. Hieronymus, & alii exponunt, quòd ipse dat cum patre. Vnde vult dicere, non est meum &c. quasi dicat eminentia dignitatis non datur personæ, sed merito, & hoc secundum prædestinationem diuinam, 1. Corin. 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se, Ioan. 14. Si abiero, & parauero vobis locum &c. Vnde ex quo parat pater, & ipse: vel non est meum dare vobis sine meritis, sed personis ex merito acquirentibus, sed meum ex prædestinatione, quæ est mihi a patre meo. Et Augustinus sic. Salome erat soror matris Christi, & quia credebant impetrare per personam magis coniunctam, ideo credebant quòd deberet eis dare, quia coniuncti ei erant secundū carnem, sed in ipso in vna persona erant duę naturæ: Vnde dicit. Non est meum, scilicet secundum potestatem quam habeo a patre, ideo dabo secundum quòd dispositum fuit pater meus. [Audientes decem indignati sunt de duobus fratribus.] Supra dominus repressit indiscretam petitionem discipulorum, hic ponit indignationem aliorum. Et primo, ponitur indignatio: secundo, reprimitur verbo: tertio facto, secunda ibi. [Iesus aūtem &c.] tertia ibi. Considerandum quòd sicut ex quadam elatione duo fratres superiores esse volebant, sic ex quadam elatione *isti indignati* sunt, Proverb. 17. Inter superbos semper sunt iurgia. Sed quare de duobus fratribus? quia non ipsi petierunt, sed mater. Sed intellexerunt discipuli ex verbis domini, quòd mater petierat ad vocem eorum. Sed quare non sunt indignati? Dicit Chrysost. quòd reuerebantur magistrum, vnde expectabant sententiam domini. Sed quando audierunt magistrum reprehendentem, tunc indignati sunt. Consequenter reprehendit eos. Et primo, ponitur medium exemplum gentilium: secundo, docet exemplum non esse sequendū, ibi [Scitis &c.] tertio, ponit quod est imitādū, ibi [non ita &c.] Dicit ergo. [Iesus aūt vocauit eos] dans humilitatis exemplum, *supra 10.* Discite a me, quia mitis sum & humilis corde.

Et ait. Scitis &c. Apud Iudæos gentiles abominabiles erant, ut habetur supra 18. Sit tibi sicut ethnicus & publicanus, unde horrorem incutit. [Principes gentium &c.] ut notetur, quòd hoc exemplum non est imitandum. Sed notandum quòd duplex est præeminentia, scilicet dignitatis & potestatis, & utramque tangit, cum dicit. Principes &c. Illi sunt principes, qui ex officio præsunt. Sed quid est? Numquid dominari est malũ? Dominari aliquando dicitur pro præesse. Et sic non accipitur hic. Aliquando prout correlative se hẽt ad seruũ, vnde idem est quòd seruiliter sibi seruũ subiicere, & sic sumitur hic. Principes enim instituti sunt ad hoc, vt bonum procurent subditis. Si vero volunt eos in seruitutem redigere, tunc abuntur, quia vtuntur liberis vt seruis. Liber enim est qui est causa sui, seruus qui causa alterius. Et quia consuetum est apud gentiles, & adhuc est apud aliquos, ideo dicit. [Principes gentium dominãtur eorum] idest, in seruitutem redigunt subditos, Ezech. 22. Principes tui in medio eius quasi lupi rapaces. Item, aliqui habent eminentiam non in dignitate, sed in potestate, ut aliqui nobiles. Et consuetum est, quòd qui potestatem habent, non vtuntur ad beneficium, sed [potestatem exercent in eos] scilicet, ad opprimendum, non ad iustitiam. Sed dominus illam consuetudinem non vult in ecclesia sua, ideo dicit. [Non ita erit inter vos, idest, non debet aliquis esse inter uos quasi dominatiuus, 1. Pe. 5. Neq; vt dominantes in cleris &c. [Sed quicũque.] Contra hæc duo, dicit duo. [Sed quicumque voluerit inter uos maior fieri.] Et istud refertur ad secundũ dictũ, scilicet & qui maiores sunt &c, idest, sic desideret quis habere præsidentiam in ecclesia spiritussancti, vt sit sicut minister, 1. Pe. 4. Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores, ut quantum plus habebis, plus in vtilibus expẽdas, ideo qui voluerit maior fieri inter uos, idest in ecclesia, hat vt minister, idest ministret in necessitate aliorum. Quantum autem ad id quod dicitur. Principes &c. dicit. [Et quicumque voluerit inter vos primus esse, erit uester seruus] idest, si aliquis desiderat habere primatum in ecclesia, sciat quòd illud non est habere dominium, sed seruitutem. Serui enim est quòd totum se ad seruitium domini impendat, sicut prælati ecclesiæ totum quicquid habent, quicquid sunt, subditis debent, 1. ad Cor. 9. Cum essem liber ex omnibus, omnium me seruum feci, 2. ad Corin. 4. Nos autem seruos uestros per Iesum, vnde secundum Chrysost. miserum est. Ita ergo dictum est, quòd non est agendũ, secundum consuetudinem gentilium. Quia ergo possent dicere, quid sequemur? dicit. Sequimini me, & ostendit se ministrum dicens. [Sicut filius hominis non uenit &c.] Sed contra. Nonne habetur supra 4. quòd accesserunt angeli, & ministrabant ei. Vnde Io. 12. dicitur, q̃ Martha ministrabat. Dico quòd licet ministratum fuerit ei, non tamen ad hoc venit. Sed ad quid? vt ipse ministraret, idest, abundantiam gloriæ aliis impenderet, Apostol. Ro. 15. Dico autem Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis. Et in Luc. 22. Ego sum in medio uestrum sicut qui ministrat. Sed dices. Est ne seruus, cum sit princeps? Ita. Seruus enim dicitur qui accipitur in pretium, & ipse fecit se pretium, & dedit se redemptionem pro multis. Vnde [venit ministrare, & dare animam suam] idest, vitam corporalem [redemptionem pro multis] Non dicit pro omnibus, quia quantum ad sufficientiam, pro omnibus: quantum vero ad efficientiam, pro multis, scilicet pro electis, vnde Ioann. 15. Maiorem charitatem nemo habet vt animam suam ponat quis pro amicis suis, Hierem. 12. Dedi dilectam animam meam in manibus inimicorum eius. [Et egredientibus illis a hierico &cæt.] Repressa est indignatio discipulorum uerbo, hic reprimit facto ministerium in aliquos exercendo. Et primo, ponitur deuotio aliorum: secundo, Christi miseratio, ibi [Et fletit &c.] Circa primum, primo ponitur deuotio turbæ: secundo, cæcorum, ibi [Ecce duo cæci &c.] Dicit ergo. [Et egredientibus illis a hierico] secutę sunt eum turbæ multæ, quia multi sequebantur, ideo erat dominus solicitus, sicut multa leges est solicitudo colligentis. Sed secundum mysterium hierico defectus dicitur, & significat defectum mundi. Vnde nisi venisset dominus ad illos defectus, homines nõ uenissent ad eum. Vnde secutę sunt eum turbæ quasi oues eius, Ioan. 10. Oues mea vocem meam audiunt, & sequũtur me. Sequitur de-

notio cæcorum. Et ecce duo cæci &c. Et primo, ponitur deuotio: secundo, constantia, ibi [Turba autem &c.] Sed hic est quæstio 3, quia in Luc. 18. legitur, quòd unus cæcus fuit tantum qui occurrit ei, & hic dicitur quòd duo, qui domino exeunte de hierico occurrerunt ei in exitu. Sed Marcus conuenit cum Luca, quòd erat tantum unus, et ita Matth. discrepat ab utroq; Augustinus dicit, quòd iste cæcus, de quo Lucas scribit, fuit alius ab his, qa occurrit ei antequã itraret hierico. Sed Marcus & Matth. dicunt quòd egrediente de hierico, sed q̃ Marcus non dixerit duo sicut Matth. ratio est, quia unus erat magis notus & famosus, & propter famam miraculum erat magis famosum. Et hoc patet, quia nominat eum, quòd uocatur Barthimæus, & nõ nominantur in scriptura nisi homines multum nori. Per istos cæcos significantur duo populi, scilicet populus Iudæorum, & populus gentilium, qui sedebant secus uiam quæ est Christus. Hæc est via, ambulate per eam. Vel significantur conuersi ex utroque populo, qui sedent secus viam, idest, Christum, Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita. Audierunt per prædicationem, quòd transiret secũdum naturam humanam Iesus, vt mortem subiret, vt curaret infirmos, ideo [exclamauerunt dicentes, Domine miserere nostri fili Dauid] Causa exauditionis non fuit altitudo vocis, sed feruor deuotionis, psal. 119. Ad dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. Item, fatentur ipsum esse deum & hominem. Deum, quia dicunt. Domine psal. 109. Scitote quoniã dominus ipse est deus. Et petunt quod est proprium deo, scilicet [miserere nostri] psal. 144. Miserationes eius super omnia opera eius. Item, dicunt eum ex semine Dauid. Et in hoc confitentur humanitatem. Consequenter ponitur constantia eorum. Et primo, ponitur impedimentũ: secundo, constantia. Dicit ergo. [Turba autem increpabat eos ut tacerent] vt possibile erat, quia in ista turba aliqui erant qui uenerabantur Christum, & hi increpabant eos, quia vile reputabant q̃ viles personæ ad tantũ virum accederent. Illi vero qui Christo derogabant, increpabant, quia audiebant id quod audire nolebant. Dolebant enim q̃ vocabant eum filium Dauid, Hiere. 23. Suscitabo Dauid seruum meum. Mystice significatur, q̃ aliqui excæcati per peccatum, clamant ad dominum, Miserere nostri. Sed turba cogitationum carnalium & hominum carnalium increpant eos venire ad Christum, Iob 20. Ideo cogitationes variæ succedunt sibi, & mens in diuersa rapitur. Sed homo contra hoc debet esse constans & viriliter pugnare, & laborare sicut docet Apostolus 2. ad Tim. 2. Labora sicut bonus miles Christi Iesu. Sed verbum dei non alligatur verbis hominũ, et ideo sequitur. [At illi magis, ac magis clamabant. Et fletit Iesus.] Hic ponitur misericordia domini, & ostenditur quia fletit. Et quare fletit? quia via lapidosa est, & cauernosa, ideo stare voluit, quia si procederent, forte lædi possent. Secundum mysterium, quia veniendo in mundum commouit ad petendum, sed salutem dedit stando. Vnde per incarnationẽ homines promouentur, sed per eum docentem & perseuerantem, sanantur. Sequitur. [Vocauit eos] Sed quare vocauit? Vt aliter facerent eis viam, & significat illos quos dominus vocat p̃ prædestinationem, Ad Ro. 8. Quos præscivit & prædestinauit. Item, exquirit voluntatem. [Quid vultis faciam vobis?] Non petit ut ipse sciret, sed ut daret intelligere quòd pie petentibus satisfecit, psal. 144. Voluntatem timentium se faciet. [Dicunt illi, Domine ut aperiatur oculi nostri.] Et hoc est iustum, ut quilibet peccator hoc petat, psal. 118. Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia tua &c. Et alibi, psal. 12. Illumina oculos meos &c. Confitebantur deum, dicendo domine: & hominem, vocando filium Dauid, ideo misertus est eorum. Omnia enim ex sua misericordia facit, Tren. 3. Misericordia domini est, q̃ non sumus consumpti &c. [Tetigit oculos eorum, & confestim viderunt.] In hoc quòd tetigit oculos eorum, & confestim viderunt, tangitur humanitas & diuinitas Christi. Quòd enim tetigit opus fuit humanitatis: sed quòd statim illuminauit, fuit opus diuinitatis: Ipse dominus tangit per gratiam, sed illuminat per gloriam, psal. 143. Tange montes, & fumigabunt. Sequitur [Et secuti sunt eum] Vnde non fuerunt ingrati. Multi enim aut requam habeant beneficium, sequuntur dominum, sed accepto beneficio, diuertunt eum, contra illud Eccles. 23. Magna est gloria sequi dominum.

CAP.

a CAP. XXI.

SVPRA diuisum est euangelium Matthæi in tres partes. In prima ponit introitum Christi in mundum vsque ad tertium capit. secundo de processu in mundo, in tertia de egressu. Completis igitur duabus primis partibus, ibi e agitur de tertia. Et diuiditur, quia primo agitur de quibusdam præambulis: secundo de passione Christi, et hoc 26. capit. Et primo ponit prouocatio persecutorũ: secundo cõfortatio discipulorum, et hoc 24. Confortauerat discipulos prædicens futura. Inde prouocati fuerunt quidã per eius gloriam, cui inuidebãt. De hac agit in isto capitulo, aliqui per eius scientiam, & de hoc, 22. cap. Prima diuiditur in duas, quia primo agitur de gloria Christi: secundo de persecutorum indignatione, ibi [Videntes autem &c.] Circa primum tria Primo ponitur gloria Christi quæ fuit in via exhibita: secundo quæ in ciuitate: tertio de ea quam potestatiue accepit de templo, secunda ibi [Et cum intrasset &c] tertia ibi [Et intrauit Iesus &c.] In via a duobus ei gloria impensa fuit... per discipulos, & per ministerium turbarum, secunda ibi [Plurima autem turba &c. Et circa primum tria. Primo ponit mandatum de ministerio: secundo ponitur ratio: tertio mandati executio. secunda ibi [Hoc autem totum &c.] Tertia euntes autem discipuli &c.] Circa primum tria. Primo ponitur locus: secundo personæ quibus fit: tertio mandatum, locus ponitur cum dicit. [Et cum appropinquassent &c.] Paulatim euangelista narrauit accessum Christi ad hierusalem. Primo narrauit, quomodo a galilæa venerat, & quomodo per hierico, & quomodo ibi cæcos illuminat, quæ erat in confinibus. Post dicit [Cum appropinquassent &c. Ad montem oliueti.] Et dicitur sic, quia ibi mulæ sunt oliuæ. Et distat a hierusalẽ per vnum milliare. Bethphage erat vicus sacerdotalis, quia sacerdotes seruiebant templo per hebdomadas. In die autem sabbathi sacerdos recedens a templo veniebat vsque illuc, quia non debebat ire nisi per mille passus. Illi etiam qui ibant ad templum in die sabbathi, inde recedebant. Vel Bethphage idem est quòd domus maxillarum, quia hostiæ maxilla erat portio sacerdotis. Moraliter hierusalem interpretatur visio pacis, & significat societatem bonorum, psal. 121. Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas &c. Vnde volens appropinquare hierusalem, venit per Bethphage, & per domum confessionis, Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Bethphage sita est in monte oliueti, ubi est abundantia olei, Esa. 5. Vinea facta est in cornu olei. Per oleum significatur misericordia, quia habet proprietatem lęrificandi, psal. 103. Vt exhilaret faciem eius in oleo. Sic misericordia exhilarat. Hilarem enim datorem diligit deus, 2. Corint. 9. Item valet oleum ad lucernas accendendas. Dominus præcepit quòd oleum lucidissimum offerretur ei. Item vile est ad sanandum dolores, & significat gratiam spiritussancti quæ sanat. Vnde dicitur Luc. 10. quòd samaritanus infudit oleum & vinum. [Tunc misit duos discipulos suos dicens illis.] Et significauit missionẽ Apostolorum in hunc mundum, supra 10. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Sed duos, vt significaret charitatem quæ consistit saltem inter duos. Vnde alibi, Luc. 10. Misit eos binos & binos. Vel significat vitam actiuam & contemplatiuam. Vel duos ordines prædicantium, iudæorũ & gentilium, vnde Apostolus Galat. 2. Qui operatus est Petro in apostolatu, operatus est mihi inter gentes. Vel duos, qui mittendi erant ad gentes, Petrum & Philippum. Et facit tria. Primo mandat eis salutarem discursum: secundo dat inimicum de salute: tertio de contradicendo. Dicit ergo. [Ite in castellum quod contra vos est.] Ad literam quoddam erat castellum quod ex opposito erat. ad significandum mundum in quem misit eos dominus, Matth. Euntes in vniuersum mundum, & iste erat contra vos, Io. 15. Elegi vos de mundo, ideo vos mundus odit. Dicit ergo. [Ite &c.] Aliquid præcipit, & aliquid prænuntiat. Præcipit. Ite &c. prænunciat [& inuenietis asinam alligatam & pullum cum ea.] Alii non faciunt mentionem de asina. Vtramque in-

A uenerunt. Moraliter per asinam & pullum significantur homines brutaliter viuentes, quia quantum ad hoc similes sunt bestiis, psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus illis. Per asinam significatur iudæa, per pullum populus gentilis. Et quare per asinam significatur populꝰ iudaicus? quia triplex est proprietas asini. Primo quia est animal stultum, vnde dicitur asinus. i. insensatus. Sic homo insensatus est relinquens legem dñi, Deut. 32. Populo stulte & insipiens. Item, est oneribus deputatus, sic populus iudaicus onere ribꝰ legis est grauatus, vt dixit Petrus Act. 15. Hoc est onus quod nec nos, nec patres nostri ferre potuerunt. Item

B asinus est animal ignobile, sic illi ignobiles dicuntur, qui contemnunt mandata domini. Sed ligatam vinculis. [ignorantiæ, Sap. 17. Vna enim cathena tenebrarum omnes erant ligati. Item erant ligati vinculo peccati. Prouer. 5. Iniquitates suę capiunt impium. [Soluite, & adducite mihi] Hic inducit populi saluationem. Soluite a vinculis ignorantiæ per doctrinam, psal. 106. Eduxit eos de tenebris & vmbra mortis. Item soluite a vinculis peccatorum, vnde Petro dixit supra. 16. Quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis, & in psal. 31. Beati quorum remissę sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, vnde isti populum conuertentes adduxerunt ad Iesum. ..ad Corint. 1. Nunquid Paulus &c. Esa. 66. Annuntiabunt gloriam meam in gentibus. Sed sicut dicit Apost. ad Titum. 1. Oportet episcopum habere doctrinam, vt sit potens exhortari in doctrina sana, vnde quod dicit. Soluite, hoc ad doctrinam pertinet: quod vero sequitur [& siquis aliquid vobis dixerit &c.] ad potestatẽ pertinet, vnde siquis dixerit cõtradicendo, i. siquis voluerit contradicere [dicetis quia dominus his opus habet, & confestim dimittet &c.] In hoc ostenditur virtus Christi, quia non propter Apostolos diminuitur, nisi hoc fieret opere Christi inuisibiliter cor immutantis. Vnde dabat intelligere, quòd ipse erat deus, quia solius dei est immutare cor, vnde cor hominis in manu eius. Item, quia dicit confestim, dat intelligere quòd sicut illi statim dimittebant, ipsi etiam statim dimitterent. Vel ad literam, quia parum tenebit, & statim dimittet, quia solum indiget ad diem. Sed quæstio est secundum mysticam expositionem. Nonne dicitur, Bonorum nostrorum non indiget? Dico quòd non indiget nisi ad nostram necessitatem. & ad suam gloriam, Iohel. 2. Quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Omne quod inuocat nomen meum. [Hoc autem totum factum est &c.] Hic ponitur ratio mandati, ne crederet aliquis quòd hoc factum esset sine ratione, ideo rationem ostendit, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam &c. Istud dicitur per Zachariam, cap. 9. sed ly vt, non tenetur causaliter, sed consecutiue. Non enim facit quia prophetæ dixerat, sed potius eõ uerso. Finis enim propheriæ est Christꝰ. [Dicite filiæ Sion &c.] Annũtiate filiæ Sion, hæc dicitur plebs Hierusalem quæ subiecta erat monti Sion. Item, significatur tota ecclesia, quia Sion specula interpretatur. Annũtiate studia eius inter gẽtes. psal. 9. Prænuntiatur dignitas [Ecce rex tuus.] Isti Iudæi diu passi fuerant tyrannos, vnde expectabant regem, sicut dictum est Hiere. 40. Regnabit rex &c. Et ponit quatuor quæ dignitatem laudis regis commendant. Consequenter quatuor quæ in tyrannis inueniuntur. Primo affinitas, quia magis affectitur homo ad magis sibi coniunctos, Deut. 17. Non poteris super te facere regem, nisi &c. Vnde dicit [Ecce rex tuus &c.] idest, de gente tua. Sed quandoque reges degenerant in tyrannos, quia quæruntur vtilitatem suam, quod est contra morem regis [Ideo dicitur [venit tibi,] idest, ad vtilitatem tuam, Abac. 3. Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. [Mansuetus.] Mansuetudo pertinet ad regem, quia intelligere potuit, ferocitatis est, Prouer. 16. Misericordia & iustitia custodiũt regẽ. Ideo Dauid a populo dilectus fuit, quia mansuetus fuit. Item requiritur humilitas, quia dominus superbos respuit, ideo dicit [Sedens super asinã] supra 10. Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. [Euntes autem discipuli fecerunt &c.] Postquam

positũ

positum est mandatum, hic ponitur executio mandati. Et primo in generali, euntes discipuli. Ecce datur obedientiæ mandatum, Exo. 24. Omnia, quæ præcepit dominus faciemus. Deinde in speciali [& adduxerunt asinam & pullum.] Per hoc significatur quòd conuerterentur & Iudæos, & gentiles, vt habetur, ad Rom. 1. Græcis ac barbaris, sapientibus & insipientib⁹ debitor. tum. [Ecim posuerũt super eos vestimenta sua.] Vestimenta sunt virtutes eorũ, Ad Col. 3. Induite vos ergo sicut electi dei sancti & dilecti, viscera misericordiæ &c. Vestimenta imposuerunt, quia in exemplum aliis fuerunt, vt dicitur ad Phil. 3. Imitatores mei estote fratres, & obseruate eos qui ita ambulant, sicut habetis formã nostrã &c. [Et eũ desup sedere fecerunt.] Secundum literam dicitur, quòd super vtrũque, quia super corda iudeorum & gentilium. [Plurima autem &c.] Postquàm determinauit de ministerio discipulorum, determinat de gloria turbarum. Et primo de gloria quam exhibent ei in opere: secundo quam exhibent ei verbo, ibi [Turbę autem &c.] Et primo [Straũerunt vestimenta:] secundo ramos de arboribus. Et quare? Ad faciendum ei honorem, sicut magnis hominibus venientibus sternitur via. Item, quia via erat lapidosa, ideo ne lęderetur, sternebant. Secundum mysterium, discipuli straũerũt vestimenta super asinam, quæ significant virtutes, quas a deo acceperunt, & istas communicauerunt gentilibus & iudæis. Sed vestimenta turbæ sunt legalia quæ propter Christum sunt disperia, Ad Phil. 3. quæ fuerunt mihi lucra, hęc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Item, per vestimenta, corpora, Apoc. 3. Habes paucos in Sardis qui custodierunt vestimẽta sua. Illi ergo qui in via straũerunt vestimenta, fuerunt primi martyres, Ro. 12. Non defendentes vosmetipsos charissimi, sed date locum iræ. [Alii cedebant ramos de arboribus.] Isti sunt rami qui fructificare debebãt, per quos significãtur sancti patres. Ille ergo ramos abscidit, qui eos ad Christum conuertit, psal. 1. Et erit tanquàm lignum quod plantatum est &c. [Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ sequebãtur.] Hic ponitur honor exhibitus ei verbo. Sed a quibus? a præcedentibus & sequentibus, scilicet ab his qui ante aduentum fuerunt, & post, & vtrique petunt salutem & habent a Christo, 2. ad Corint. 6. Eandem habentes remunerationem &c, Turbæ autem salutem petebant, vnde [clamabant dicentes. Osanna filio Dauid &c.] Hæc salus incipitur in præsenti, & perficietur in futuro, supra, 1. Ipse enim saluum faciet populum suum &c. Vnde dicebant. Osanna &c. Multi dicunt quòd significat redemptionem. Sed idem est quod obsecro salue. Anna affectum dicit obsecrantis, psal. 11. Saluũ me fac &c. Et istam petunt a filio Dauid. Ita scriptum est Hiere. 23. Suscitabo Dauid germen iustum &c. Et sequitur. In diebus illis saluabitur Iuda. Et poterit hoc facere, qa filius Dauid? Non, sed quia [venit in nomine domini] Quare? quia venit cõfitens dominum, Ioan. 5. Ego veni in nomine patris mei, & non suscepistis me. Et ergo vna salus, liberatio a peccatis, Esa. 35. Ipse veniet & saluabit nos, item alia salus, per quam liberantur ab omni pœna, Esa. 60. Salus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea non deficiet. Et hoc in excelsis, idest, Des primo sa Iutem in terris, & postea in cælis. [Et cum intrasset Hierosolymam &c.] Hic agitur de gloria ei exhibita in ciuitate. Et primo ponitur admiratio turbarum. [Et commota est &c.] idest, admirata, Esa. 60. Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, psal. 59. Commouisti terram, & conturbasti eã [Dicentes, quis est hic?] Et non est mirum si isti mirantur, quia etiam angeli mirati sunt in sua ascensione dicentes. Quis est hic qui venit de Edon, tinctis vestibus de Bosra? Esa. 63. Ponitur responsio. Populi autem dicebant, hic est Iesus propheta a Nazareth Galilęe.] Propheta actũ denuntiationis significat. A Nazareth, quia ibi nutritus erat, & inde magis notus, & ideo dicebatur Nazarenus. [Et intrauit Iesus in templum dei, & eiecit omnes & vendentes.] Supra ostendit euangelista gloriam quæ Christo exhibita é in via, & quæ in ciuitate. Nunc autẽ de gloria quantum ad ea quæ facta sunt in templo. Et tria sunt gesta in templo quæ pertinent ad gloriam Christi, quia primo purgauit templum: secundo infirmos curauit: tertio ora infantium aperuit. De istis per ordinem determinat euangelista. Circa primum, primo ponitur visitatio templi: secundo purgatio: tertio reprehensio iudeorum. secunda, ibi [Et eiiciebat &c.] tertia, ibi [Dixit eis &c.] Dicit ergo. [Et intrauit Iesus in templum dei &c.] Sed quare intrans ciuitatem, statim venit ad templum? Vna ratio, quia venerat vt hostia immolanda, ideo primo venit ad locum immolatiõis, & iste erat dies statutus in quo agnus præsentari debebat, vt legitur Exo. 12. q̃ luna decima debebat agn⁹ præsentari, qui debebat occidi, 14. luna. Sed occisus & in die Iouis in sero. ergo oblatio fieri debuit in ramis palmarum. Secunda ratio, quia ostendit se esse filium reuerendi patris, vt reuerentiam patri exhiberet, venit ad domum patris sui, Malach 1. Si ego pater, vbi honor meus? Et in hoc datur nobis religionis exemplum, vt cum in ciuitatẽ aliquam venimus, quòd primo templum adeamus, psal. 5. Adorabo ad templum sanctum tuum. Item, egit vt bonus medicus, qui primo obuiat causæ morbi. Vnde ægritudo & causa corruptionis spiritualis a templo procedit, quia si sacerdos est corruptus, de facili corrumpetur populus, ideo primo adiuit templũ, vt curationem adhiberet primo circa templum, Ezech. 9. A sanctuario meo incipite &c. Ad intellectum istorum debetis intelligere, vt legitur Exo. 23. quòd omnes filii Israel semel in anno habẽt comparere coram domino, & non debebant apparere vacui, sed debebant offerre oblationes suas. Et ita erat quòd illi qui de prope habitabant, adducebant secum animalia sua vt sic lucrarentur. Item, quia aliqui non habebant pecuniam, ideo habebant nummularios qui accommodarent non habentibus, & sic non possent se excusare ab oblatione. Sed quia prohibitum erat quòd non accommodarent ad vsuram, ideo vsuram non recipiebant, sed munuscula quæ coliba dicuntur. [vuas passas, vel huiusmodi. Item, quia aliqui erant pauperes qui non poterant habere animalia grossa, nec eis. crederetur, ideo habebant ministros qui vendebant columbas & turtures, ne alicui deficeret oblatio. Vnde dominus non reprehendebat oblationes, sed cupiditatem eorum. Dicit ergo. [Et eiiciebat ementes & vendentes] ad literam. Vendentes erant ministri sacerdotum. Item, habebant nummularios, ideo [mensas nummulariorum euertit] & cathedras vendentium columbas. idest, sedilia, in quibus sedebant. Mystice in templo, idest, in ecclesia sunt qui lucris temporalibus inhiant, qui de ecclesia eiiciuntur, quia qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationẽ, & in laqueũ diaboli. Nummularii possunt dici diaconi, quibus datur administratio temporalium, vt habetur Act. 6. Vnde cum officium dispensationis retorquent ad quęstum, debent eiici de ecclesia. Per columbam intelligitur spiritus sanctus, vnde vendentes columbas sunt prælati vendentes dona spiritualia, ut ordinẽ, vel huiusmodi, Act. 7. Pecunia tua tecum sit in perditionẽ. Item, potest exponi quòd vnusquisque est templum dei, 1. ad Corin. 6. Nescitis quia templum dei estis vos &c. Vnde debet vnusquisque expellere a se vendentes & emptionem, ut non seruiat deo propter diuitias. Item, auaritiam quæ per nummularios. Item, simoniæ prauitatem, euellere etiam appetitum simoniæ a corde. qui. per cathedras significatur. Sed hic est quæstio literalis, quia habetur in Ioã. 2. quòd ante traditionẽ Ioã. factum fuit istud miraculũ, hic autem habetur quòd imminẽte passione. Dicit Augu. quòd bis factum est istud miraculum, ideo magis sunt culpabiles, cum alias reprehensi fuissent. Item, cum esset homo despectibilis & humilis, quomodo hoc potuit facere contra voluntatem sacerdotum & magnorum? Hiero. dicit, quòd hoc est vnum maximum miraculum quod dominus fecerit, & quòd virtus quædam radiabat a vultu suo, per quam terrebat homines quando volebat. [Et dixit eis &c.] Hic reprehendit eos. Et primo in hoc quod pertinet ad dignitatem templi: secundo per hoc quod pertinet ad vsum. Scriptum est, scilicet Esa. 56. [Domus mea domus orationis est.] Expositio huius habetur 3. Reg. 8. Vnde dicit, cum cæli cælorum capere te non possunt, quanto magis domus hæc quam ædificaui tibi? Vnde non dicitur domus domini, quia ibi corporaliter inhabitet, sed quia locus est deputatus ad orandum deum, sicut aliquis dominus habet locum ubi petitiones recipit & exaudit, sic templum est locus ubi dominus uota fidelium audit. Ecclesia uestra specialiter dicit dominus, quia ibi habitat corporaliter in sacramento Christus deus, psal. 147. Nõ fecit taliter omni nationi &c. Vnde dicebant. Osanna &c. Multi dicunt quòd significat redemptionem. Sed idem est quod obsecro salue. Anna affectum dicit obsecrantis, psal. 11. Saluũ me fac &c. Et istam petunt a filio Dauid. Ita scriptum est Hiere. 23. Suscitabo Dauid germen iustum &c. Et sequitur. In diebus illis saluabitur Iuda. Et poterit hoc facere, qa filius Dauid? Non, sed quia [venit in nomine domini] Quare? quia venit cõfitens dominum, Ioan. 5. Ego veni in nomine patris mei, & non suscepistis me. Et ergo vna salus, liberatio a peccatis, Esa. 35. Ipse veniet & saluabit nos, item alia salus, per quam liberantur ab omni pœna, Esa. 60. Salus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea non deficiet. Et hoc in excelsis, idest, Des primo salutem in terris, & postea in cælis. [Et cum intrasset Hierosolymam &c.] Hic agitur de gloria ei exhibita in ciuitate. Et primo ponitur admiratio turbarum. [Et commota est &c.] idest, admirata, Esa. 60. Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, psal. 59. Commouisti terram, & conturbasti eã [Dicentes, quis est hic?] Et non est mirum si isti mirantur, quia etiam angeli mirati sunt in sua ascensione dicentes. Quis est hic qui venit de Edon, tinctis vestibus de Bosra? Esa. 63. Ponitur responsio. Populi autem dicebant, hic est Iesus propheta a Nazareth Galilęe.] Propheta actũ denuntiationis significat. A Nazareth, quia ibi nutritus erat, & inde magis notus, & ideo dicebatur Nazarenus. [Et intrauit Iesus in templum dei, & eiecit omnes & vendentes.] Supra ostendit euangelista gloriam quæ Christo exhibita é in via, & quæ in ciuitate. Nunc autẽ de gloria quantum ad ea quæ facta sunt in templo. Et tria sunt gesta in templo quæ pertinent ad gloriam Christi, quia primo purgauit templum: secundo infirmos curauit: tertio ora infantium aperuit. De istis per ordinem determinat euangelista. Circa primum, primo ponitur visitatio templi: secundo purgatio: tertio reprehensio iudeorum. secunda, ibi [Et eiiciebat &c.] tertia, ibi [Dixit eis &c.] Dicit ergo. [Et intrauit Iesus in templum dei &c.] Sed quare intrans ciuitatem, statim venit ad templum? Vna ratio, quia venerat vt hostia immolanda, ideo primo venit ad locum immolatiõis, & iste erat dies statutus in quo agnus præsentari debebat, vt legitur Exo. 12. q̃ luna decima debebat agn⁹ præsentari, qui debebat occidi, 14. luna. Sed occisus & in die Iouis in sero. ergo oblatio fieri debuit in ramis palmarum. Secunda ratio, quia ostendit se esse filium reuerendi patris, vt reuerentiam patri exhiberet, venit ad domum patris sui, Malach 1. Si ego pater, vbi honor meus? Et in hoc datur nobis religionis exemplum, vt cum in ciuitatẽ aliquam venimus, quòd primo templum adeamus, psal. 5. Adorabo ad templum sanctum tuum. Item, egit vt bonus medicus, qui primo obuiat causæ morbi. Vnde ægritudo & causa corruptionis spiritualis a templo procedit, quia si sacerdos est corruptus, de facili corrumpetur populus, ideo primo adiuit templũ, vt curationem adhiberet primo circa templum, Ezech. 9. A sanctuario meo incipite &c. Ad intellectum istorum debetis intelligere, vt legitur Exo. 23. quòd omnes filii Israel semel in anno habẽt comparere coram domino, & non debebant apparere vacui, sed debebant offerre oblationes suas. Et ita erat quòd illi qui de prope habitabant, adducebant secum animalia sua vt sic lucrarentur. Item, quia aliqui non habebant pecuniam, ideo habebant nummularios qui accommodarent non habentibus, & sic non possent se excusare ab oblatione. Sed quia prohibitum erat quòd non accommodarent ad vsuram, ideo vsuram non recipiebant, sed munuscula quæ coliba dicuntur. [vuas passas, vel huiusmodi. Item, quia aliqui erant pauperes qui non poterant habere animalia grossa, nec eis. crederetur, ideo habebant ministros qui vendebant columbas & turtures, ne alicui deficeret oblatio. Vnde dominus non reprehendebat oblationes, sed cupiditatem eorum. Dicit ergo. [Et eiiciebat ementes & vendentes] ad literam. Vendentes erant ministri sacerdotum. Item, habebant nummularios, ideo [mensas nummulariorum euertit] & cathedras vendentium columbas. idest, sedilia, in quibus sedebant. Mystice in templo, idest, in ecclesia sunt qui lucris temporalibus inhiant, qui de ecclesia eiiciuntur, quia qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationẽ, & in laqueũ diaboli. Nummularii possunt dici diaconi, quibus datur administratio temporalium, vt habetur Act. 6. Vnde cum officium dispensationis retorquent ad quęstum, debent eiici de ecclesia. Per columbam intelligitur spiritus sanctus, vnde vendentes columbas sunt prælati vendentes dona spiritualia, ut ordinẽ, vel huiusmodi, Act. 7. Pecunia tua tecum sit in perditionẽ. Item, potest exponi quòd vnusquisque est templum dei, 1. ad Corin. 6. Nescitis quia templum dei estis vos &c. Vnde debet vnusquisque expellere a se vendentes & emptionem, ut non seruiat deo propter diuitias. Item, auaritiam quæ per nummularios. Item, simoniæ prauitatem, euellere etiam appetitum simoniæ a corde. qui. per cathedras significatur. Sed hic est quæstio literalis, quia habetur in Ioã. 2. quòd ante traditionẽ Ioã. factum fuit istud miraculũ, hic autem habetur quòd imminẽte passione. Dicit Augu. quòd bis factum est istud miraculum, ideo magis sunt culpabiles, cum alias reprehensi fuissent. Item, cum esset homo despectibilis & humilis, quomodo hoc potuit facere contra voluntatem sacerdotum & magnorum? Hiero. dicit, quòd hoc est vnum maximum miraculum quod dominus fecerit, & quòd virtus quædam radiabat a vultu suo, per quam terrebat homines quando volebat. [Et dixit eis &c.] Hic reprehendit eos. Et primo in hoc quod pertinet ad dignitatem templi: secundo per hoc quod pertinet ad vsum. Scriptum est, scilicet Esa. 56. [Domus mea domus orationis est.] Expositio huius habetur 3. Reg. 8. Vnde dicit, primo ponitur occãsio miraculi faciendi: secundo sterilitas arboris: tertio maledictio: quarto effectus. Dicit ergo. Mane reuertens &c. Per hoc significatur solicitudo quam habebat de salute iudæorum. Vnde mane venit sicut operatius solicitus de dicta sua, sicut supra. 20. quòd simile est regnum cælorum patri familias, qui exiit primo mane &c, [Esuriit] & corporaliter, & spirituali ter, quia semper desiderat facere uoluntatem patris, Ioan. 4. Meus cibus é ut faciam voluntatem eius qui misit me. Item corporaliter. Sed quo modo? Cum esset deus omnia in potestate sua habeat, unde quando uolebat, ieiunabat. Vnde supra. 4. Ieiunauit 40. diebus & 40. noctibus, sed quando uoluit, esuriit. [Et uidens sicì arborem] Sed quare magis in ficu hoc miraculum fecit? quia arbor humidissima est. Vnde quòd statim aruit, euidentissimum fuit miraculum. Et significat iudęam propter duo, cum quia ficus profert grossos, qui citius matureſcunt, & isti fuerunt Apostoli, qui maiores fuerunt. Item, fructus iste sub una cortice multa habet grana, sicut sub una lege fuerunt multi. Et ista erat [secus uiam]. 1. Christum, quia in expectatione fuit, & non uoluit ad uiam uenire. Ipse enim est uia, Ioã. 14. Ego sum uia, ueritas, & uita &c. & Esa. 40. Hæc uia, ambulate per eam &c. [Venit ad eam.] In Marco habetur quòd uenit ad uidendum si aliquid inueniret. Sed quid est, tunc non erat tempus ficuum? Dicendum, quòd aliquando scriptura aliquid ponit non quod ita sit, sed propter aliquem effectum: unde non uenit ut quæreret, sed uenit propter suspitionem discipulorum, unde uenit propter miraculum exercendum: uenit ad eã, quando uisitauit iudæam, Luc. 1. Visitauit nos oriens ex alto. Ista habet folia, scilicet obseruantias legales. Sed non fructum. Sic aliqui quandam speciem honestatis habẽt, licet interius mali & peruersi sint. Sequitur maledictio. [Et ait illi. Nunquàm ex te fructus nascatur.] Videtur quòd iniuste egerit, quia non erat tempus ficuum. Item, uidetur q̃ iutulerit iniuriã possessori. Vide q̃ sicut uerba domini sunt quædam figura, sic facta. Aliquando dominus uult manifestare suam doctrinam, & tunc manifestat eam in hominibus. Aliquãdo suam potentiã punitricem, & tunc manifestat eam in aliis. Vnde exercuit ibi potestatem, ut ostenderet quòd iudęa sterilis futura esset, sicut habetur Rom. 11. Sic aliquando contingit q̃ aliqui mali interius, exterius autem uirentes, siccantur a domino ne alios corrũpant. 2. ad Thi. 3. Homines corrupti mente, & reprobi circa fidem, sed ultra non proficient, Luc. 13. Ecce tres anni sunt ex quo uenio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio, Abscide eam, Sequitur effectus. [Et arefacta est &c.] psal. 21. Aruit tanquàm testa uirtus mea, quia in tẽpore discipulorum iudaismus aruit, et post legalia aruerunt crescente euangelio. Et ipsi facti sunt abominabiles, terra fructifera uerta est in amaritudinem a malitia inhabitantium in ea, psal 106. [Et uidentes discipuli] Hic ponitur admiratio: secundo admirationis satisfactio. Dicit. [Et uidẽtes, discipuli admirati sunt,] sicut mirantur homines quãdo uidetur animus bonus & cito areſcit, sic isti mirantur quomodo tam cito aruit. [Respondens autem Iesus &c. Hic satisfacit. Et primo ostendens uirtutem fidei. Vnde dicit. [Amẽ dico uobis.] Supra eandẽ sententiam posuit: sed hic exponit, unde dicit. [Si habueritis fidem &c.] & non hęsitaueritis, quare fides firma debet esse sine hęsitatione, Iac. 1. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Non solum de ficulnea facietis. Ipse enim per fidem inhabitat in homine, & operatur in homine: ideo sicut ipse facit & ille in quo habitat, [Si dixeritis monti huic &c.] Quidam dicunt q̃ numquã factum est. Dicit Hiero. q̃ multa fecerunt Apostoli quę non scripta sunt. Item, si non legitur ab eis factum, legitur ab aliis uiris apostolicis fuisse factum, ut de quodam Grego. narrat, ut dictum est supra. Item, dominus non dixit q̃ fieret, sed quòd posset si necessitas esset, sed necessitas non se obtulit. Spiritualiter per montem intelligimus diabolum. Vnde si diabolo dixeritis, Iacta te in mare, idest, in infernum, ita fiet. Vel [in mare] idest, in malos homines: uel per mare superbia, psalm. 89. Antequàm montes fierent, aut formaretur terra & orbis &c. Vnde si dixeritis superbo. Tolle a iustis [& iacta te in mare.] idest, in malos homines. Vel per montem Christus, unde si dixeritis monti huic, idest, Christo tolle te, scilicet a Iudæis, & iacta te in mare, idest in gentiles qui sunt in mare per turbulentiam, Act. 13. Quia indignos uos reputastis æternæ uitæ, ecce conuertimur ad gentes. Item, tangit fidei uirtutem quãtum ad orationem, quia quæcumque petieritis &c. supra. 7. Petite, & accipietis.

b ¶ Hic reprehendunt inquirendo. Et primo ponitur inquisitio: secundo confutatio, ibi [Respondens &c.] Circa primum duo. Et primo ponuntur interrogationes: secundo Christi responsiones. Et primo ponitur interrogatio iudæorum: secundo Christi ibi, Respondens autem Iesus, interrogabo vos &c. Dicit ergo [In qua potestate hæc facis.] Ipse eiecerat ementes & vendentes de templo. Item fecit miracula, ideo putant in qua potestate &c. Chryso. dicit, quòd in mundo erat duplex potestas, scilicet regia, & sacerdotalis, vnde quantum ad primum petunt, vnde profiteris hanc potestatē habere? Itē, quantum ad secundum. Quis dedit tibi hanc potestatē? Habes ne a sacerdote vel a Deo? Sic.n. erat quòd filii succedebāt sacerdotib⁹ in potestate, Quis dedit tibi? Non habes hoc a Cæsare, non a sacerdote, vnde Chrysostomus. Omnis homo, qualis est opinio de aliquo apud eum, talem eum existimat. Ideo quia ipsi non habebant opinionem bonam de Christo, ideo &c. Vel ad factum miraculorum potest retorqueri. Est potestas dei, & potestas diaboli, Iob. 41. Non est potestas in terris quæ huic valeat comparari. Vnde [in qua potestate hoc facis] an dei, an diaboli. Sed Orige. obiicit, quòd si in potestate diaboli faceret, non diceret. Ideo aliter exponit, quia dicit quòd potestas dei multiplex est, quędam in generali, multæ in speciali, vt quædam ad hoc, quædam ad illud. Vnde petunt in qua potestate, ideē, in quo gradu potestatis, vt de prophetis. Quidam enim habuerunt vnam potestatem, quidam aliam. Secundum Chryso. quando aliquis interrogat vt discat, tunc ei respondenda est veritas: sed quando vt tentet, tunc reprehendendus est & confutandus. Sic dominus quia sciebat q⁹ tentabant, dixit [Interrogabo uos & ego vnum sermonem. Baptismus Ioan. &c.] baptizauit Petrus, nec dicitur baptismus Petri, & baptizauit Ioānis & dicitur baptismus Ioā. quia in baptismo Ioan. totum factum erat hominis, sed in baptismo Petri remittebantur peccata, quod per hominem fieri nō poterat, Ioan. 1. Ille super quem videris spiritum descendentē, & manentem super eum, ille est qui baptizat in spiritu sancto: licet enim Ioan. baptizaret, non tamen a se, vnde Ioan. 1. Ipse qui me misit baptizare in aqua dixit mihi &c. Consequenter agitur de responsionibus. Et primo de responsione iudæorum: secundo Christi. Verum est quòd minores crediderunt, sed pharisæi indignati sunt, ideo si dicerent quòd ex hominibus, sequerētur eorum confusio. Item omnes habebant Ioannem sicut prophetam, supra. 11. Quid existis in desertum videre &c. [Et respondēntes dixerunt, nescimus.] Mentiuntur, psal. 26. Mentita est iniquitas sibi. Consequenter ponitur responsio Christi [Nec ego dico vobis.] In quo habetur exemplum, quòd qui non vult dicere quod scit, quòd dominus abscondit alia ab eo, vnde Sine fictione didici, & sine inuidia communico. [Quid autem uobis videtur? Homo quidam habebat duos filios &c.] Supra dominus inquisitionem repressit sua interrogatione, hic inquirentes redarguit. Et primo de inobedientia: secundo de malitia, & hoc secundum duas parabolas, quarum secunda aliam exponit & declarat. Circa primum duo. Primo ponit parabolam: secundo expositionem, ibi [Dicit illis Iesus &c.] Circa primum tria. Primo committit audientibus iudicium: secundo narrat factum: tertio requirit sententiam. Dicit [Quid uobis uidetur.] Magnum est testimonium pro eo quòd iudicium aduersariis committit, Iob. 6. Respondete obsecro absque contentione, & quod iustum est iudicate. Deinde proponit factum. [Homo quidam habebat duos filios.] Iste homo, deus est, Duo filii sunt duo populi, Eccl. 33. Intuere in omnia opera altissimi; duo contra duo, vnum contra vnum. Vel duo genera hominum, iusti & peccatores. Non dicuntur iusti quicumque, sed qui profitentur se iustos, & peccatores non quicunque, sed qui pœnitentiam agunt. Vel isti duo filii sunt clerici & laici. Agitur ergo de obedientia. Et primo ponitur mandatum: secundo recusatio: tertio impletio. [Et accedens ad primum.] Primus est populus gentilium qui incepit a Noe, sicut populus iudæorum ab Abraham. Item, primus dicitur gens laicorum, quia clerici sunt p⁹ laicos ad informandum eos. Vnde accessit ad primum, ideē, ad populum gentilem per internam inspirationem, vel per manifestationem angelorum. Dixit, fili vade operari hodie in vineam meā. Vinea dei iustitia ē. Operare ergo in vinea, ideē, opera facientia iustitiæ. Et dicit hodie quasi per totum tempus vitæ tuæ. Et quando dixit? Quando interius in spirauit dando lumen rationis, psal. 4. Multi dicunt, q⁹ ostēdit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui domine &c. Cō sequenter ponitur recusatio. [Ille autem respondens ait. Nolo] hoc nihil aliud est quàm contemnere mandata dei, Iob. 21. Sciam uiarum tuarum noluimus. Post sequitur adimpletio. [Postea autem pœnitētia motus, abiit] Hiere. 31. Postquàm conuertisti me, egi pœnitentiā. Sequitur inobedientia secundi. Et primo ponitur mandatum: secundo transgressio. Dicit [Accedens ad alterum] hoc est, iudæ cum populum, vel qui iustos se dicunt [dixit similiter. Et ille respondens ait. Eo domine.] Profitetur iustitiam se seruaturum. Vnde dicit populus iudaicus. Omnia quæcumque præceperit dominus, faciemus, Exo. 24. Sic etiam dicunt clerici & quicumque religiosi, vnde promisit ire. [Et non iuit. 1. Malach. 2. Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos, irritum feci stis pactum dicit dominus exercituum. Tunc expetit sententiam, quis ex duobus voluntatem fecit patris? Primus non promisit, sed fecit, secundus promisit, sed non fecit. Quis ex istis &c. Respondent & dicunt ei. Primus, quia melius est non vouere, quàm post votū promissa nō reddere, Eccl. 5. Et 2. Pe. 2. Melius est viam veritatis non agnoscere, quàm post agnitionem retrorsum abire. Et enim ibi duplex peccatum. Peccatum inobedientiæ, & transgressio voti. Consequenter adaptat parabolam. Et primo ponit præeminentiam gentilium ad iudæos, vel laicorum ad clericos: secundo rationem assignat. Dicit illis. [Amen dico uobis, quòd publicani &c.] Simile dictum est supra. 20. Et erunt nouissimi primi &c. Chryso. quærit, quare magis ponit publicanos & meretrices quàm alios. Respondet quòd per publicanos intelligit peccatores. Peccatum publicanorum est auaritia, quia cum tributa recipiunt, multa sibi acquirunt, & ultra quàm commissum sit sibi, rapiunt. Sed peccatum hominum est auaritia, peccatum mulierum est luxuria cum sint otiosæ, & multa mala docuit otiositas, Ezech. 16. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, abundantia panis & otium. [Præcedent vos in regno dei] ideē, magis appropinquant ad regnum, supra. 12. Viri Niniuitæ præcedent uos &c. Sequitur ratio. Et primo dicit, quòd Iudæi inobedientes fuerunt: secundo quòd publicani obedierunt: tertio quòd non secuti sunt eum. Dicit. [Venit Ioan. ad uos in uia iustitiæ] quia in iustitiæ uiā duxit. Vel in uiam iustitiæ, quia uiā iustitiæ obseruauit, scilicet viam pœnitentiæ [& non credidistis] Dicebant enim ei, Helias es tu, & cum dixisset non, dixerunt. Quid ergo baptizas, Ioan. 1. [Publicani autem & meretrices crediderunt ei] Et hæc habetur, supra. 3. q⁹ venerunt ad Ioan. ut baptizarentur. [Vos autem uidentes] alios, s. conuerti, & implere quod mandauerat [nec pœnitentiam habuistis, ut postea crederetis ei.] Ille enim est pessimus qui de facto suo non pœnitet, Hiere. 8. Nullus est qui agat pœnitentiā de peccato suo, dicēs: Quid feci &c. [Aliam] parabolam audite.] Dominus interrogauerat de baptismo, & noluerunt respondere. Modo autem occulte interrogat ut non percipiant, ideo differit parabolam, & facit duo. Primo ponit parabolam: secundo exquirit eorum sententiam, ibi [Cum ergo &c.] Circa primum duo. Primo ponitur beneficium exhibitum: secundo ponitur requisitio recompensationis, ibi [Cum autem &c.] tertio ponit ingratitudinē, ibi [Et agricolæ &c.] Circa primum tria. Primo ponitur plantatio uineæ: secundo eius ornatio: tertio eius locatio. Dicit ergo [Homo

b ¶ Et cum venisset in templum accesserunt ad eum principes Sacerdotum & Seniores populi dicentes. In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem? Respondens Iesus, dixit eis. Interrogabo vos & ego vnum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismum Ioannis vnde erat, e cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se dicentes. Si dixerimus e cælo, dicet nobis. Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus ex hominibus, timemus turbam. Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam, Et respondentes Iesu dixerunt. Nescimus. Ait illis & ipse. Nec ego dico uobis in qua potestate hæc facio. Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum dixit. Fili vade hodie operari in vineam meam. Ille autem respondens ait. Nolo. Postea autem pœnitentia motus abijt. Accedens autem ad alterum dixit similiter. At ille respondens ait. Eo domine, & non iuit. Quis ex duobus fecit voluntatē patris? Dicunt ei. Primus. Dicit illis Iesus. Amen dico uobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei. Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiæ, & non credidistis ei. Publicani autem & meretrices crediderūt ei, vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea vt crederetis ei. Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias qui plantauit vineam, & sepe circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre profectus est. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas vt acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, aliū vero lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissime autem misit ad eos filium suum dicens, verebuntur forte filium meū. Agricolæ autem videntes filium dixerunt intra se. Hic est hæres, venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi. Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Dicit illis Iesus. Numquàm legistis in scripturis. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput anguli? A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidē istū, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. Et cum autem misit ad eos &c.] quod fuit malitiæ consummatæ. Et tria facit. Primo ponitur misericordia domini: secundo malitia eorū: tertio executio praui proposici. Nouissime &c. ad Hebr. 1. Multifarie multisque modis olim deus loquens patribus &c. Misit ad eos filium suum dicens. [Forte &c.] Sed quid est quod dicit, forte? Nūquid ignorabat ipse? Hiero. dicit q⁹ iste modus loquendi dubij significat libertatē arbitrij, vt ostenderet quid futuri essent, quia qui non honorificat filium non honorificat patrem. Vel dicit sic, quia aliqui reuertiti sunt eum. [Consequenter ponitur ꝓpositum malitiæ. Et primo ponitur requisitio: secūdo ꝓpositum: tertio malitia. [Agricolę autem videntes filium dixerunt intra se, hic est hæres &c.] Ipse enim filius vere hęres est patris, quia quod perit obtinet, psal. 2. Postula a me & dabo tibi gentes.

[Homo erat pater familias qui plantauit vineam &c.] Similitudo Esa. 5. vbi dicitur. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei, hic autem dicit quòd pater familias plantat vineam. Dicunt aliqui quòd ibi inuehitur contra vineam, vnde dicit. Quid vltra debui facere vineæ meæ, hic autem contra agricolas. Ideo dupliciter exponitur secundum Hiero. & Chryso. Vinea dicitur populus iudaicus, Esa. 5. Vinea domini, domus Israel ē. Quòd cōtra agricolas, qa quantum ad præsens huius malitia non præcessit ex populo, sed ex principibus, Ioan. 7. Nūquid aliqui ex principibus crediderunt in eum, ideo non cōtra vineam. Hæc vinea non est dom⁹ Israel, sed iustitia dei quæ occulte tradita est in sacra scriptura, vnde dicit. [Homo erat pater familias qui plantauit vineā] ideē, populum iudaicum, psal. 79. Vineam de Egypto transtulisti, vel iustitiam posuit in doctrina legis. [Et sepe circundedit ei] ad procreationem vineæ, vnde quæ ponuntur ad custodiam, siue sint orationes sanctorum, vel custodia angelorum, dicuntur sepe, vnde Osee. 2. Sepiam viam tuam spinis. Si autem vinea dicatur iustitia, sepe dicit occulta verba scripturæ. Secundum enim mysticum intellectum occulta scripturæ non sunt pandenda cuilibet, quia non est sanctum dandum canibus, supra. 7. [Et fodit in ea torcular.] Torcular ponitur vt exprimatur vinum charitatis. Si intelligatur per vineam iudaicus populus, intelligitur per torcular altare holocaustorum. Item, intelliguntur martyres, qui pro fide sanguinem fuderunt, Esa. 63. Torcular calcaui solus. Vel potest etiam intelligi ordo prophetarum, in quibus vinum sapientiæ est expressum. Vel potest dici profunditas sacræ scripturæ. Item, totus fructus vineæ congregatur in torcolari, sic quicquid potest animus totum debet congregare ad laudem dei. [Et ædificauit turrim.] Per turrim templum intelligitur, Micheæ. 4. Et tu turris nebulosa gregis, vsque ad te veniet potestas prima, vel cognitio dei, Prouerb. 18. Turris fortissima nomen domini. Consequenter de locatione [& locauit eam agricolis] ideē, super certa mercede constituit. Agricolę sunt Moyses, & Aaron qui gubernaculum habuerunt, Iob. 31. Si afflixi animam agricolarum eius. Grego. Qui præponuntur populo &c. [Profectus est peregre dominus non mutādo locum, sed hominem in suo arbitrio relinquendo, Eccle. 15. Deus ab initio creauit hominem, & reliquit eum in manu consilii sui, ideē, suo arbitrio dimisit. Vnde dicitur pergere proficisci, quando non ad quamcumque culpam pœnam infligit. Vel non ita manifeste apparuit sicut prius, scilicet cum apparuit in rubo, Exo. 3. [Cum autem tempus fructuum appropinquasset.] Quicumque facit aliquem fructum, expectat beneficium. Et sic dominus expectat vt reddatur ei beneficium ad suam gloriam. Quantum ad vnum hominem, fructus non est in pueritia, sed in plena ætate: unde cum venit ad adolescentiam, tunc petit fructus, sic cum populus fuit plantatus, & lex data, petiit fructum, & non cognouerunt eum, Hiere. 8. Miluus in cælo cognouit tempus suum: populus autem meus non cognouit iudicium domini, [misit seruos suos] ideē, prophetas [ad agricolas.] ideē, ad iudęos [vt acciperent fructus eius] ideē, vt inducerent homines ad bene agendum, infra. 23. Misi ad vos prophetas sapientes & scribas, & ex illis occidetis &c. Post hoc agitur de malitia. Et primo quantum ad primos: secundo quantum ad secundos: tertio quantum ad tertios. [Et agricolę acceptis seruis &c.] Alium ceciderunt, vt Micheam. Alium occiderunt, vt Esaiam. Alium lapidauerunt, vt Naboth, Hebr. 11. Lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt. [Item, misit alios.] Item, singulariter misit prophetas, vt Moysen, & Aaron, & alios, sed post tempore Dauid misit multos cuneos prophetarum. Vult enim dominus pugnare misericordiam suam contra malitiam eorum. Vnde [& fecerunt eis similiter.] Deut. 30. Vos semper contentiose contra dominum egistis. Sequitur tertium. [Nouissime autem misit ad eos &c.] quod fuit malitiæ consummatæ. Et tria facit. Primo ponitur misericordia domini: secundo malitia eorū: tertio executio praui proposici. Nouissime &c. ad Hebr. 1. Multifarie multisque modis olim deus loquens patribus &c. Misit ad eos filium suum dicens. [Forte &c.] Sed quid est quod dicit, forte? Nūquid ignorabat ipse? Hiero. dicit q⁹ iste modus loquendi dubij significat libertatē arbitrij, vt ostenderet quid futuri essent, quia qui non honorificat filium non honorificat patrem. Vel dicit sic, quia aliqui reuertiti sunt eum. [Consequenter ponitur ꝓpositum malitiæ. Et primo ponitur requisitio: secūdo ꝓpositum: tertio malitia. [Agricolę autem videntes filium dixerunt intra se, hic est hæres &c.] Ipse enim filius vere hęres est patris, quia quod perit obtinet, psal. 2. Postula a me & dabo tibi gentes.

Item, est hæres, quare quæcumque habet pater, habet & ipse. Non enim dicitur hæres sicut aliquis alius qui decedente patre habet hæreditatem, sed quia semper quod est patris, ipsius etiā est. Sed contra. Si cognouissent, nunquàm dominum gloriæ crucifixissent. Verum est si cognouissent vere, sed cognouerunt per coniecturam. Sequitur propositum. [Venite occidamus eum.] Sap. 2. Morte turpissima condemnemus eum. Et quod est propositum? habebimus hæreditatem eius. Sciebant enim ex lege q⁹ debebat dominari super iudaicum populum. Vnde timebant ne imponeret super eos iugum legis, & traditiones eorum destrueret, ideo noluerunt pati iugum Christi: vnde passi sunt iugū Romanorum. Vnde Ioan. 11. Ne forte veniant Romani, & tollāt locum nostrum & gentem. Consequenter ponitur executio. [Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt,] quia extra portam ciuitatis crucifixerunt eum, & sic quasi alienum a vinea occiderunt, Esa. 53. Quasi ouis ad occisionem ductus est &c. Quòd eum extra vineam eiecerunt, habetur in Ioan. 4. quòd quicunque confiteretur nomen Christi, fieret extra synagogam. Consequenter requirit eorum sententiam. [Cum ergo venerit dominus uineæ quid faciet agricolis illis.] Ira subtiliter petiit dominus vt iudicent contra se, sicut Nathan fecit Dauid, quando peccauit cum Bersabe. Ponitur sententia. [Malos male perdet,] ideē, perditione præsenti, & in futuro. Et dicūt male, ideē, acerbe supra. 7. In ea mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis, Sap. 6. Potentes potenter tormenta patientur. [Malos male perdet, & vineam suam &c.] ideē, populū suum. [locabit aliis agricolis] ideē, Apostolis. [Qui reddant ei fructū temporibus suis,] psal. 1. Et erit tanquàm lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, Iob. 34. Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Et hic est quæstio, quare in Marco dominus respondit. Hic Iudæis Solutio. Dico quòd primo dixit dominus, postea ipsi dixerunt. Item, Luc. 20. habetur quòd cū dominus hoc diceret, ipsi dixerunt, absit. Responsio vera est, quia primo ipsi dixerunt, post intelligentes quòd cōtra eos esset, dixerunt, absit. Item, verum est q⁹ principes dixerunt. Et quamuis perciperent q⁹ contra eos esset, non contradicebant, sed populus dixit, absit [Dicit illis Iesus.] Hic ponitur confirmatio. Et primo ponitur auctoritas: secundo expositio. Dicit [Nunquàm legistis &c.] Istud legitur in psal. 117. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Et ponit quatuor. Primo ponit reprobationem: secundo dignitatem: tertio causam: quarto admirationem. Dicit, Lapidem &c. Lapis Christus est, qui dicitur lapis ex multis similitudinibus, Esa. 28. Ecce ego ponam in fundamentis Sion lapidem angularem &c. Ædificantes sunt Apostoli. Vnusquisque videat quomodo ædificet. Vnde ille lapis quem reprobauerunt, ideē, eiecerunt, hic factus est, ideē, constitutus in caput anguli, ideē, in caput Iudęorum & Gentilium. Vnde ipse factus est caput ecclesiæ. Sed possent dicere. Ipse fecit se caput, ideo dicit. [A domino factum

ctum est istud &c.] psal.117. Dextera domini fecit virtutē &c. Et qualis est ista exaltatio? [Et est mirabile in oculis nostris.] Abac.1. Aspicite in gentibus, & videte, & admiramini, & obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris quod nemo credet cum narrabitur &c. Tanta enim sunt dignitas, quòd non factum fuisset, nisi gratia dei hoc fecisset. Ad Eph.2. Gratia estis saluati a Christo. Consequenter exponit, & ponit duas cōclusiones. Primo quod dictum est de parabola: secundo sumitur de hoc qd dictum est in auctoritate. Dicit ergo. [Ideo dico vobis, q̄ auferetur a vobis regnum] idest, sacra scriptura, quia amittetis intellectum sacræ scripturæ, Ioā. 12. Excecauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Vel prælationem super ecclesiam fidelium, quia translata est gloria eorum. [Et dabitur genti facienti fructum eius,] Esa.55. Ecce testem populi dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem quam nesciebas vocabis, & gentes quæ te non cognouerunt, ad te current. Sed quomodo datus est eis, *supernus dictum est*, quòd locauit: hic autem quòd, datur, quia cum non facit fructum, dicitur conductus, siue mercennarius: sed cum dātur, tunc fructum facit. Ponit duplicem pœnā. [Et qui ceciderit super lapidem istum confringetur.] Exponitur secundum Hierony. lic. Ille cadit super lapidem Christum, quando fidem tenet de eo, idest, de Christo, sed cadit per peccatum quod contra eum facit. Ideo peccatores cadunt, quia non habent charitatem. [Super quem vero ceciderit, conteret eum.] Cadit autem Christus super infidelibus. Hæc est differentia, quia quando vas cadit super lapidem, non confringitur vas propter lapidem, sed propter modum casus secundum quòd magis cadit ab alto. Sed quando lapis cadit supra vas, confringit illud secundum magnitudinem lapidis. Sic homo cum cadit super lapidem Christum, tunc confringitur secundum magnitudinē peccati: quando vero fit infidelis, totaliter conteritur. Vel aliquis cadit super Lapidē, quando proprio arbitrio peccat, sed tūc, scilicet lapis super eum cadit, quando Christus punit eū, & tunc totus comminuitur, psal. 18. Comminuam eos sicut puluerem ante faciem venti. Sequitur tempus malitiæ. Et cum audissent, cognouerunt quòd de ipsis diceret.] Et sequitur malitia. [Et volentes eum tenere, timuerunt turbas, quia sicut prophetam eum habebant.] Et planum est.

a CAPVT XXII.

DICTVM est supra quòd Christi persecutores prouocati sunt ad occidendum eum tribus de causis, ex eius gloria, ex eius sapientia qua confutabat eos, ex eius iustitia qua arguebat eos. Qualiter autem prouocati sunt ex gloria Christi dictum est. Nunc autem dicendum qualiter ex sapientia. Et primo inquantum eorum damnationem præmonstrat: secundo inquantum disputando confutat, ibi [Tunc abeuntes pharisei &c.] In ista parabola, in quā determinatur de reprobatione iudæorum, & vocatione gentium, primo ponitur instructio nuptiarum: secundo de vocatione iudæorum, & recusatione: tertio de vocatione gentium. secunda ibi. [Et misit &c.] tertia ibi. [Tunc ait seruis suis &c.] Dicit ergo. [Et respondens Iesus &c.] Cui respondit? Non est dictum quòd alicui loqueretur. Sed eum tenere volebant, ideo non verbis, sed malitię eorum respondit, ideo [in parabolis dicit eis. Simile est regnum cælorum homini regi &c.] Hic ponitur parabola de nuptiis, & similis parabola ponitur Luc. 14. Et non videtur eadem secundum Gregorium, quia ibi ait mentio de cœna, hic de nuptiis. Item nullus excluditur ab illa cœna, hic autem est aliquis excluditur, unde alia est parabola. Per illam, conuiuium cæleste intelligitur, per istam conuiuium quod fit in terra. Et ideo illud dicitur cœna, quia ab eo nullus excluditur, ab isto aliquis excluditur. Potest dici secundum aliquos quòd eadem est parabola, quia antiquitus prandium & cœna idem appellabatur, quia non solebant commedere homines nisi vsque ad nonam. Vel potest dici quòd Lucas dixit quod Matth. tacuit. Sed credo quòd alia est. Circa istam videamus, quis est iste homo rex. Et dicitur quòd iste est deus, & intelligitur persona patris, quia dicit filio suo. Sed quare dicit homini regi? Ratio est, vt dicit Origenes, quia rex dicit a regendo. Nos autem non possumus, nec sumus capaces regni eius secundū quòd est, sed regit nos secūdum modum nostrum, Deut. 32. Sicut aquila prouocās pullos ad volandū. Et ideo dicitur homini regi, quia regit nos humano modo. Sed cum videbitur sicuti est, tunc erit rex, quia tunc secundum se reget. Vnde Apostolus. 1. Corin. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Dicit. [Simile est regnum &c.] Sicut enim i regno sunt multa, est enim rex, regnū, & qui seruiunt, sic in illo regno, ideo simile est homini regi [qui fecit nuptias filio suo,] Filius est Christus, de quo dicitur. 1. Ioan. vlti. Vt simus in vero filio eius. Hic est verus deus, & vita æterna. Quæ sint istæ nuptiæ, quadrupliciter potest exponi. Primo per vnitatem naturæ humanæ ad diuinam, vt humana natura sit sponsa. Thalamus fuit vterus virginis, psal. 18. Ipse enim tanquam sponsus de thalamo suo. Et hæc expositio habet aliquid dubietatis, quia posset credi quòd alia esset persona patris, alia filii. Vnde potest dici q̄ iste sponsus est verbum incarnatum, sponsa ecclesia, vnde Apostolus Eph.5. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & ecclesia. Item, ipsius verbi ad animam nostram. Fit enim anima particeps gloriæ dei per fidem, & sic fiunt nuptiæ nostræ, Osee. 2. Sponsabo te in fide. Item, nuptiæ erunt in communi resurrectione, huius autem resurrectionis Christus est via, Ioan. 14. Ego sum via. Tunc erunt nuptiæ, quando mortale nostrum absorbetur a vita, vt habetur 1. ad Corith. 15: Sed si loquamur secundum Gregorium, oportet exponere de præsentibus secundum quòd ecclesia Christo, & anima nostra deo per fidem despontatur. Sequitur de vocatione Iudæorum. Et primo ponitur duplex vocatio: secundo excusatio, ibi [Rex autem &c.] Circa primum duo facit secundum duas vocationes, unde dicit. [Et misit seruos suos &c.] Et secundum quòd dicit ibi Origenes, duplex est ibi litera, quia quædam litera habet, misit seruum suum, quædam, seruos suos. Si sit litera; seruum, sic tria sunt considerāda. Primo inuitatio: secundo vocatio. Et tertio alia inuitatio. fuerunt ergo Iudæi inuitati in patriarchis, unde dictum est Abrahæ. In semine tuo benedicentur omnes gētes, Gen. 12. Ad Galat. 3. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius &c. Primum fuit missus Moyses, Numeri. 12. Non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Et sequitur. Quare non timuistis cum? [Et nolebant venire.] Deut. 31. Adhuc viuente me & egrediente vobiscum, semper contentiose egistis erga dominum. Secunda vocatio est per prophetas, de quibus Amos. 3. Non faciet dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Vel potest esse litera, seruos, & tunc per primos significantur propheræ, quib⁹ semper Iudæi rebelles fuerunt, Act. 7. Vos semper spiritui sancto resistitis. Per secundos, Apostoli, quibus dictū est supra. 10. In viam gentium ne abieritis. Vel per primos prophetas, per mos Apostolos, per secundos, successores apostolorum. [Iterū misit alios seruos.] Hic ponitur alia inuitatio. Et ponitur augmentum benignitatis ex parte inuitantis, & augumentum malitiæ ex parte excusantis. In prima vocatione nihil promisit in ista vero promittit, quia dicit. [Dicite inuitatis. Ecce prandium meum &c.] Istud prandium est spiritualis refectio, Prou. 10. Sapientia immolauit victimas, miscuit uinum, & posuit mensam suam, misit ancillas ut vocarent ad arcem. [Tauri mei, & altilia mea &c.] Et hoc dictum potest exponi secundum Origenē, q̄ est dispositio sapientiæ dei. Tauri dicuntur rationes fortes, Esa. 8. In forti manu sua erudiuit me. Altilia dicūtur quasi alta bene. Altilia dicuntur proprie aues saginare, quæ nutriuntur & impinguantur, & significant subtiles sensus, & fiunt saginate quando sacris sensibus multiplicantur, quibus anima saginatur, psal. 62. Sicut ex adipe & pinguedine repletūr anima mea &c. Quicquid enim necessarium est, inuenitur in sacra scriptura. Ideo [omnia sunt parata,] psal. 18. Lex domini immaculata cōuertens animas &c. Hæc est inuitatio sapiētiæ, Prou. 9. Venite, comedite panem meum, & bibite vinū quod miscui vobis: uel significat refectionē spiritualē. Per tauros significantur exempla sanctorum, quæ dominus præparauit in exemplū, Ia. 5. Accipite exemplū exitus mali, & longanimitatis, & laboris, & patiētiæ, prophetas &c. Vnde tribulationes sanctorū ponit in exēplum. secundum Grego. per tauros significantur patres veteris testamenti, quia tauri fecit cornibus, & in tempore patrum semper quærebatur vindicta, præcipiebat oculum dari pro oculo. Per altilia, patres noui testamēti qui omnia dimiserunt pro Christo, & impinguantur sapientia dei, occisi propter deum, & vtrique occisi sunt. Omnia parata sunt, venite ad nuptias. Passus est Christus, aperuit cælos, misit Apostolos. Vel per tauros intelliguntur sacerdotes veteris testamenti, quia taurus est animal immolaticium: per altilia prophetæ qui impinguati sunt sapientia dei. [Sed illi.] Sindurati in malitia [neglexerunt] quidam dimittunt ex negligentia, quidā autem ex malitia, qui persequuntur prædicatores, unde dicit. [Illi autem neglexerunt.] Et quæ fuit causa? quia [abierunt vnus in villeam suam, alius ad negotiationem suam.] Videbantur habere iustam causam exterius, sed dominus non recipit, qa nulla temporalia debent detinere de veniendo ad Deum. Secundum Hila. per hoc quod dicit, in vineam suam, significat appetitum humanæ gloriæ, Ioan. 12. Dilexerunt magis gloriam hominum quàm gloriam dei, Hiere. 5. Ego autem dixi, forsitan pauperes sunt & stulti, ignorantes viam domini & iudicium dei sui: per hoc quod dicit. [Alius in negotiationem suam.] Signatur appetitus auaritiæ, Hiere. 6. A maiori vsque ad minorem omnes auaritiæ student. Secundum Chrysosto. quidam habent occupationem laborando propriis manibus, alii in negotiationem, idest, in proprium officium suum. Sequitur. [Reliqui vero tenuerunt seruos suos,] idest Apostolos. [Et contumeliis affectos occiderunt,] quia multos occiderunt ex veteri & nouo testamento, vnde infra. 23. Mitto ad vos sapientes & scribas, & ex illis occidetis &c. Et non facit hic mentionem de morte sua, sed solum discipulorum, quia satis superius fecerat mentionem, tunc sequitur punitio eorum. [Rex vero cum audisset iratus est &c.] Supra posuit pœnam spiritualem, hic autem ponit temporalem, vnde supra dicebatur homini regi, hic autem dicitur rex, quia nomen hominis ad pietatem pertinere videtur, rex vero ad punitionem, ideo hic solum dicitur rex, Sap. 14. Hos quos in palam homines honorate non poterant propter hoc q̄ longe essent, a longinquo figura eorum allata, euidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt &c. [Rex autem iratus.] Notandum quòd quando ira attribuitur deo, non commotionem significat, sed vindictam, quia irati punire solēt, vnde ira punitio vocabatur. Quod est notandum contra hæreticos, quia solent obiicere deum veteris testamenti non esse bonum, quia præcepit punitiones &c. Vnde [missis exercitibus suis perdidit homicidas illos.] Exercitus sunt spiritus angelici, vel ciues Romani qui sub Tito, & Vespasiano occiderunt multos, psal. 23. Domini est terra & plenitudo eius. [Et ciuitates illorum succendit,] quia combustæ sunt, Esa. 1. Ciuitates vestras ignis comburet. vel potest mystice intelligi, scilicet corpora eorum, vel congregationes hæreticorum. [Sequitur vocatio gentium, & ponitur examinatio. Et tria facit. Primo ponitur mandatum: secundo executio: tertio effectus. secūda ibi. [Et egressi &c.] tertia ibi. [Et impletę &c.] Circa primum duo facit. Primo assignat rationem præcepti: secundo ponit præceptum. Dicit ergo. [Tunc ait seruis suis. Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui inuitati &c.] Nuptiæ quidem paratæ sunt, idest, filius incarnatus est, secundum illud Esa. 5. Quid vltra potui facere tibi vineæ meæ? [Sed qui fuerant inuitati, indigni fuerunt,] idest, indignos sed reddiderunt. Et quomodo? Sicut dicit ad Ro. 10. Ignorantes dei iustitiam, & suam volentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Et Act. 13. Sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicastis vitæ æternæ, ideo conuertimur ad gentes, vnde per delictum iudeorū salus facta est gentibus, Apoc. 3. Tene quod habes, ne alter accipiat coronam tuam. Sequitur mādatum. [Ite ergo ad exitus viarum &c.] Per vias intelliguntur diuersa dogmata, quia ista sunt viæ quædam, quæ ducunt nos ad veritatem. Gentiles sunt in exitibus dogmatum. Vnde [ite ad exitus viarum,] idest, ad illos qui hærent erroneis dogmatibus. Vel aliter. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem, Esa. 9. Vnde per vias intelliguntur actiones bonæ, de quibus, Prouer. 4. Vias quæ a dextris sunt, nouit dominus. Per exitus, quæcunque possunt concurrere ad actiones. [Et quoscumque inueneritis vocate ad nuptias.] Vnde infra vlti. Ite, docete omnes gentes &c. Sequitur executio. [Et egressi serui eius in vias congregauerūt omnes.] Marci vltimo. Illi autem profecti prædicauerunt vbique, domino cooperante. Sed quid est quod dicit bonos & malos? potest dici quòd illos qui primo mali, & post boni: vel potest dici cum dicit, bonos & malos, quòd loquitur comparatiue quòd inter illos aliqui sunt boni secundum uirtutes ciuiles: vel bonos & malos, quia postquam congregati fuerint, commiscentur boni & mali. Et im pleтę sunt nuptiæ discumbentium,] idest, fidelibus, Supra 13. Simile ponitur, quam cum impleta esset, educentes, & secus litus sedentes elegerunt bonos in uasa sua, malos autem foras miserunt. [Intrauit autem Rex &c.] Hic ponitur examinatio congregatorū. Et primo ponitur examinans: secundo examinatio: tertio condemnatio. Examinans intrauit, intrat enim quando exercet iudicium super eos, Gen. 19. Intrabo & videbo &c. Et hoc in finali iudicio. Item, in morte. Item, quando imminent tribulationes ecclesiæ, sed quis est examinatus? [Vidit hominē non habentem vestem nuptialē.] Quæ est ista uestis? Christus: qui sumus Christi, Christum induamus. Apostolus Ro. 13. Induimini dominum Iesum Christum. Quidam enim induunt Christum per sacramentum, Gal. 3. Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Quidam sunt in Christo per charitatem, & amorem, Col. 3. Super omnia autem charitatem habete, quod est uinculum perfectionis. Et pax Christi exultet in cordibus uestris, in qua & vocati estis in uno corpore. Item, per mortis rememorationem. Item, per operum conformitatem ad Ro. 13. Induimini dominum Iesum Christum. Habere ergo uestem nuptialem est induere Christum per operationem bonam, per conuersionem sanctam, per charitatem ueram, & si unum deficiat, malum. Tunc sequitur examinatio. Deinde dicit qualiter defecit. Dicit ergo. [Amice.] Amicum vocat per fidem, uel quia ipse amauit eum: uel potest dici quòd ubicunque uocat aliquem amicum, improperando dicit, unde improperat amorem quo amauit eum. [Quomodo huc intrasti nō habens vestem nuptialem?] Sed posset dicere aliquis. Qua occasione puniuit illum, quia uocauit bonos & malos? Sed noluit quòd mali uenirent nisi pararent se, & disponerent se ut essent boni. Deinde sequitur qualiter defecit, unde sequitur. [At ille obmutuit,] quia non potest habere sufficientem rationem peccator, quare uestem nuptialem contempsit, Iob. 9. Si uoluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei. Et concluditur sententia parabolæ, ponitur pœna duplex, pœna damni, & pœna sensus. Nam in mundo tripliciter perficitur, per intellectum cogitando, per affectum tendendo in summum bonum, item per actum. Ideo tripliciter punitur. Vnde [dicit rex ministris. [Ligatis manibus & pedibus &c.] Per pedes intelliguntur affectus mali. In mundo isto pedes habent, sed non ligatos, quia possunt fieri boni, sed post ligabuntur, quia post redire non poterunt, Eccl. 9. Quodcunque potest facere manus tua instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia erunt apud inferos quo tu properas. Item, modo potest homo proficere in cogitando ueritates, sed tunc non, ideo dicitur. Mittite eum in tenebras exteriores. Modo enim aliqui peccatores non sunt renebrosi, quantum ad cognitionem exteriorem, licet quo ad cognitionem interiorem. Sed tunc habebunt tenebras exteriores. Vel ad literam, quia non solum quo ad animam, sed quo ad corpus, quia separabuntur a societate sanctorum. Tunc sequitur pœna sensus. [Ibi erit fletus & stridor dentium.] Fletus procedit ex tristitia, stridor ex ira. In Act. 7. capit. Stridebant dentibus in eum. Aliqui flent pro peccatis & humiliantur, & mundantur. Ibi erit tristitia, sed non ad humiliatem, sed uertetur in iram. Item, stridor propter impatientiam, quia superbia eorum qui te⁊ oderunt ascendit semper, psalm. 73. Vel potest dici in resurrectione, quia non solum in anima, sed etiam in corpore puniētur, uel quia caloribus & frigora patientur, Iob 24. Transiunt ab aquis niuium ad calorem nimium. [Deinde concludit. Multi sunt uocati, pauci uero electi.] quia quidam uolunt uenire, quidam non habent uestem nuptialem. Vnde supra. 7.

[Supra. 7. Arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.

b ¶ Supra dominus confutauit phariſæos per parabolam: ſecundo hic manifeſtat diſputando. Et primo reſpondendo: ſecundo obiiciendo, ibi [Congregatis autem phariſæis interrogauit &c.] Et reſpondet dominus triplici quæſtioni. Primo de ſolutione tributi: ſecundo de reſurrectione: tertio de lege. ſecũda ibi. [In die illa &c.] tertia ibi. [Phariſęis autem &c.] Circa primum tria facit. Primo ponitur interrogatio: ſecundo reſponſio: tertio effectus. ſecunda ibi. [Cognita aũt &c.] tertia ibi. [Et audiẽtes &c.] In iſta interrogatiõe tria sũt conſideranda. Primo interrogantium intentio: ſecundo miniſtri interrogantes: tertio interrogatio. Intentio interrogantiũ aperitur cum dicitur. [Abeuntes, inierunt,] ideſt, inter ſe [conſilium]. ſ. ſtultum fecerunt vt Ieſum caperent in ſermone. Et hoc erat ſtultum, quia ipſe erat verbum dei, & verbum dei non eſt comprehenſibile, Eccl. 43. Multa loquimur, & deficimus in verbis. Fuit autem conſilium impium, pſal. 1. Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit &c. Et Geu. penul. In conſilium eorum non veniat anima mea. Miniſtri deſcribuntur cum dicit. [Et mittunt diſcipulos ſuos cum herodianis.] Sed quare non iuerunt? Ratio eſt, quia doloſe interrogare voluerunt, vnde ſi iuiſſent, nõ haberet locum dolus, ſed ipſi etiam diſcipuli doloſi erant, Eccl. 10. Secundum iudicẽ populi, ſic & miniſtri eius. [Cum herodianis.] Qui ſunt iſti herodiani? Secundum quod in Luca tangitur, ſub Herode facta eſt iudæa tributaria Romanis. Iſte filius antipatris alienigenæ conſtitutus eſt rex a Romanis: ideo voluit compellere iudæos reddere cenſum Romanis. Vnde herodiani, ideſt, famuli deputati ſunt ad colligendũ inſtitutionẽ Herodis. Sed iſte iam mortuus erat, & dimiſit tres filios. Vnus fuit Herodes, & iſte erat tunc præſens, ſicut dicitur in Luc. 23. Quòd fuit etiam in morte domini: ideo facile fuit quòd famuli ſui irent cum aliis. Sed quare inerunt cum herodianis? vna ratio, quia herodiani zelabant pro imperatore. Ideo diſcipuli phariſæorum ſecum duxerunt eos, vt ſi diceret quòd eſſet ſoluendum tributum, accuſarent eum ad phariſæos. Si diceret quòd non, tunc herodiani caperent eum. Item, iſti non cognoſcebantur, ideo credebant quòd non perciperet, vnde faciebant contra illud, pſal. 25. Non ſedi in cõſilio vanitatis, & cum iniqua agentibus non introibo. Vel aliter, quia cum iudæa facta eſſet tributaria Romanis, diuiſi ſunt, quia quidam dicebant quòd plebs deo dedicata non debebat eſſe homini tributaria. Alii vero dicebant, quòd quia pro pace militabant omnium, quòd omnes debebant Cæſari dare tributum. Ideo illi qui dicebant ſolui tributa Cæſari, dicebantur herodiani. Poſtis miniſtris ponitur interrogatio. Et primo ponitur adulatio: ſecundo interrogatio, ibi [Dic quid tibi videtur &c.] Homines mali ab adulatione incipiunt. Loquuntur bona, mala autem in cordibus ſuis, pſal. 28. Et primo commendant perſonam: ſecundo doctrinam: tertio conſtantiam. Perſonam commendant ex auctoritate & virtute, ex auctoritate cum dicunt. [Magiſter.] Et licet mentirentur ſecundum cor ſuum, quia non eum magiſtrum putabant, ſed ſeductorem, vt habetur infra vltimo cap. Recordati ſumus quòd ſeductor ille dixit, quia die tertia reſurgam &c. tamen in veritate erat magiſter, vt infra in hoc eodem, Vnus eſt Magiſter veſter &c. Item [Scimus quia verax es.] Verax eſt qui veritatem loquitur, & hoc eſt proprium Dei, & eius qui deo coniunctus eſt, pſal. 115. Ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax, Rom. 3. Eſt autem deus verax, omnis autem homo mendax. Chriſtus autem eſt deo coniunctus per unionem, & ideo verax eſt. Et ſic commendatur ab auctoritate. Deinde a virtute. [Et viam dei in veritate doces.] Primo oportet quòd ſciat quæ doceat, Sap. 7. Quã ſine fictione didici, & ſine inuidia communico. Item, aliqui docent, ſed non utilia: ſed iſte docet utilia, ſcilicet viam dei, Eſa. 48. Ego ſum deus tuus docens te vtilia. Item, aliqui docent quæ dei ſunt, ſed non in veritate, ut hæretici, iſte autem docet in veritate. De iſtis in pſal. 24. Vias tuas domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua &c. Item commendant de conſtantia, vnde dicunt. [Non eſt tibi cura de aliquo,] non prætermittis timore alicuius quod debes dicere, vel facere, Eſa. 51. Quis tu ut timeas ab homine mortali? Et quare? Non. n. reſpicis perſonam hominum. ſ. contra deum. Ille. n. accipit perſonam, qui ratione hominis dimittit dicere veritatẽ quam debet dicere, Deut. 1. Nõ accipietis perſonã cuiuſq;. Et uidete qualiter malitioſi erãt. Qõ habebat duo mẽbra. ſ. q̃ non ſoluerent, ad honorem dei pertinebat: q̃ ſoluerẽt, ad fauorem hominum. Vnde uoluerunt quòd fauorem dei quærerent, & uiã dei docerẽt, & ſicſi diceret quòd non, qã magis uolebãt, ſtatim capererẽtur ab herodianis. Sequitur interrogatio.

[Dic ergo nobis. Licet ne cenſum dari Cæſari, aut non?] Cenſus erat tributum quod pro capite dabatur. [Sequitur reſponſio. [Cognita autem Ieſus malitia eorum &c.] Et primo reſpondet ad mentem eorum: ſecũdo ad uerba, ibi [Reddite &c.] Quia hominis eſt reſpondere ad uerba, dei autem reſpondere ad mentem: ideo quia Chriſtus erat deus & homo, ideo ad utrumque reſpondet. Scrutans corda & renes deus, pſal. 7. [Hypocritæ.] Et bene dicit hypocritas, quia hypocritæ ſunt proprie qui aliud in ore habent, aliud in corde. [Quid me tentatis?] Hoc enim erat prohibitum, Deut. 6. Non tentabis dominũ deum tuum. Item, iſti blande allocuti ſunt Chriſtum: Chriſtus autem aſpere reſpondit, quia reſpondet ad cor eorum, non ad uerba. Item, datur nobis exemplum, quòd non debemus adulatoribus credere, Prouerb. 29. Princeps qui libenter audit uerba mendacii, omnes miniſtros ſuos habet impios. Item, quando uult aliquid reſpondere, non poteſt melius confutare opponentem, quàm ſecundum uerba ſua. Vnde primo ponit quæſtionem: ſecundo ex reſponſione elicit ueritatem. Et primo quærit de numiſmate: ſecundo de forma. Senſibiliter enim uolebat oſtendere intentum, Prouer. 14. Doctrina prudentũ facilis. Dicit. [Oſtendite mihi numiſma cenſus.] i. denarium qui pro cenſu datur. Iſte denarius ualet 10. uſuales, & quilibet ſoluit unum denarium. Deinde quærit de forma. [Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio &c.] In quolibet enim denario publici forma ponitur inſcriptio, ſic erat in iſto. Dicunt [Cæſaris.] Intelligatis non Cæſaris Auguſti, ſed Tyberii Cęſaris. Et deberis intelligere, quod dominus interrogabat, non erat ex ignorantia, ſed potius ex diſpenſatione. Bene erat tantæ ætatis, & tantum inter homines conuerſatus fuerat, quòd bene nouerat formam denarii, ſed petiit ad ſignificationem. Conſequenter concludit ueritatem. [Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt dei deo] quaſi dicat. Vos eſtis Dei & Cæſaris, & habetis in uſu neſtro & quæ Dei ſunt, & quæ Cæſaris, & diuitias naturales a Deo, ſcilicet panem & uinum, & de his date Deo. Habetis iſta artificialia, ut denarios a Cæſare, & hæc Cæſari reddite. Myſtice. Sic nos habemus animam quæ eſt ad imaginem Dei, ideo eam deo reddere debemus, ſecundum ea quæ a mundo habemus, pacem cum mundo habere debemus, etiam ſancti uiri hic eleuati a mundo: quia tamen in mundo cum aliis conuerſantur, debent pacem requirere Babylonis, ut habetur, Baruch. 1. Et hoc eſt q̃ omnia quæ ſunt carnis, quę ſunt mundi, uel hominũ cum quibus conuerſantur, reddant Deo. Sequitur effectus. [Et audientes mirati ſunt, & relicto eo abierunt.] Mirum fuit, quia ſtatim ſapientia ſua uiſa debuiſſent eſſe conuerſi, ſed non potuerunt capere, & receſſerunt, pſal. 138. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt, & non potero ad eam.

c ℂ Hic ponitur ſecunda interrogatio. Et tria facit. Primo ponitur interrogatio: ſecundo reſponſio: tertio effectus. ſecunda ibi. [Reſpondens aũt Ieſus &c.] tertia ibi. [Et audientes &c.] Circa primum, primo ponitur diſpoſitio & conditio interrogantis: ſecundo interrogatio. Dicit ergo. [In die illo.] Et quare in die illo? Non ſine ratione, quia cum uiderunt illos confuſos, non ſine præſumptione quæſierunt eum: ſed ſecundũ Chryſoſto. Concordati erant adinuicem, quòd caperent eum in ſermone, & quilibet uolebat honorem uictoriæ: ideo illis confuſis, iſti accedere uoluerunt, Iob. 19. Venerunt latrones eius, & fecerunt ſibi uiam per me. Duæ enim erant ſectæ, Phariſæi, ideſt diuiſi, & Saducei, ideſt, iuſti. Et hi errabant in dogmatibus, quia non recipiebant prophetias, nec credebant reſurrectionem. Ité, credebant quòd mortuo corpore totus homo moreretur. Et hoc eſt quod dicit. [Qui dicunt non eſſe reſurrectionem.] Sequitur interrogatio. Et primo ponit legem: ſecundo caſum: tertio interrogationem. Dicunt ergo. [Et interrogauerunt eum dicentes. Magiſter, Moyſes dixit. Si qs mortuus fuerit non habens filium &c.] Deut. 25. Quæ fuit cauſa legis? Populꝰ carnalis fuit. Vnde nil niſi temporalia quærebat. lex ergo illa promiſit. Manifeſtum enim eſt, q̃ homo nõ poteſt durare in ſe, ideo conſolatio eſt ei, q̃ maneat in ſuo ſimili. ſ. in filio, & hoc naturа deſiderat, vt qđ non poteſt in ſe ſaluari, ſaluetur i ſuo ſimili. Vnde contingebat, q̃ aliquis ſine filio moreretur, ideo ſubuenit huic caſui Moyſes ſecundum hanc legem, vt frater ſuus haberet uxorem ſuam. Nec ponebatur extraneus qui nihil pertineret ad eum. Item, non haberet tantã curam de domo, & familia ſicut frater. Et hoc eſt quod dicit. [Vt ſuſciteret ſemen fratri ſuo]. i. generet filium qui habeat hæreditatẽ illius. Poſita lege, ponunt caſum. [Erant apud nos ſeptem fratres, & primus uxore ducta defunctus eſt, & non habens ſemen reliquit uxorem ſuam fratri ſuo &c.] Poteſt eſſe q̃ talis caſus accidit, uel quòd ipſi confinxerunt. Tamen ſecundum Augu. per ſeptem fratres homines mali ſignantur, qui in ſeptem ætatibus moriuntur ſine fructu. Apoſt. Ro. 6. Quem fructum habetis, vel habuiſtis in his, in quibus nunc erubeſcitis? Iſta mulier eſt mundana conuerſatio, pſal. 100. Ipſi peribunt, tu aũt permanebis, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent. Vnde quærũt. Oês mortui ſunt, & omnes eam habuerunt. ſ. Cuius uxor erit in reſurrectione,] quæ omnium eſſe non poterit? Iſta opinio non eſt bona, & eſt contra phariſęos, quia credebant q̃ reſurrectio debet eſſe quantum ad hanc uitam quòd quiſque rehabeat uxorẽ ſuã & poſſeſſionem ſuam &c. Vnde dicunt, cuius erit uxor? quia non poteſt eſſe uxor omnium. Iſta opinio reprobatur in Iob. 7. Non reuerteretur in domum ſuam. Vnde non reſurget ad eundem modum uiuendi. Sequitur reſponſio. Et primo oſtendit errorem & cauſam: ſecundo inſinuat ueritatem. Vnde dicit. [Reſpondens Ieſus ait.] Erratis]. i. erroneam opinionem habetis, Sap. 2. Cogitauerunt & errauerunt. Excęcauit enim eos malitia eorum. Et quę eſt cauſa erroris? [Neſcientes ſcripturas.] Vnde non meditaban tur in mandatis dei, pſal. 118. Super ſenes intellexi, quia mandata tua quæſiui. Vnde qui meditatur in mandatis dei, poteſt vitare errores. Vnde Ioan. 5. Scrutamini ſcripturas. Iſti autem non ſcrutabantur, ideo errabant, ſicut faciunt aliqui qui male intelligunt. Item, aliqui neſcientes virtutem dei, volentes virtutem dei metiri ſecundum inferiora, Rom. 1. Inuiſibilia dei &c. [In reſurrectione neque nubent, neque nubentur,] Manifeſtat propoſitum. Et quia duo dixerat, ſcilicet quòd neſciebãt ſcripturas, nec virtutem dei, ideo primo declarat quòd virtutem dei ignorabant: ſecundo quòd ſcripturas. Et cum primo dixerit de ſcripturis quare hoc ſecundo declaratur? Chryſo. reſpõdet, quia cum aliquis diſputat cum aliquo qui errat ex malitia, primo debet allegare authoritatẽ. Quando cum eo qui ex ignorantia, primo debet proponere rationem, & poſt authoritatem. Sic facit dominus. Primo rationem proponit, vnde dicit. In reſurrectione &c. Primo ſecundum literam verum eſt, [neque nubent &c.] quia tunc non erit neceſſarium ſicut nunc eſt. Hierony. Aliter accipitur nubere ſecundum latinum, aliter ſecundum græcum, quia proprie nubere ſecundum latinum mulierum eſt, vnde dicit eſſe neutrum paſſiuum, ſed ſecundum græcum viri nubẽt. i. ducũt vxores, mulieres nubent, non nubent, ideo dicit [nõ nubẽt] viri [nec nubentur] mulieres. Cum. n. nuptiæ ſint ad prolis procreationem vt conſeruetur homo in eſſe in ſuo ſimili qui nõ põt in ſeipſo conſeruari, ideo cum reſurrectio fiat ad immortalitatẽ, tunc nõ erunt neceſſariæ nuptiæ. Ideo iſti errabãt, & virtutẽ dei ignorabãt. [Sed ſunt ſicut angeli i cælo.] Ille ſtatus eſt ſtatꝰ pmii, & finis iſtius vitæ, Iob. 14. Putas ne homo mortuus rurſum viuat? Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea, et illa immutatio erat præmium. Vita illa erit reſulgentium intellectu. Sed quare erunt ſimiles angelis? quia erunt immunes a paſſionibus, quia nunc homo habet intellectũ annexum ſenſibus, & in hoc excedunt angeli, ſed tunc depurabitur, ideo ſimiles erunt angelis. 2. Reg. 14. dicit. n. angelus dñi, ſic eſt dñs meus Rex, vt nec benedictione, nec maledictione mouea tur. Vnde qui habent animum a paſſionibus eleuatum, ſimiles ſunt angelus. Paſſiones autem quæ magis faciunt homines beſtiales ſunt paſſiones venereorũ, quæ exercentur per cõiugiũ, ideo tunc nec nubent, nec nubentur. Item, quidam dixerunt q̃ nõ oẽs reſurgent, ſed ſoli homines, ſed hoc Augu. deſtruit dicens, q̃ ſexus reſurget, ſexus aũt non ſaluatur in homine ſolum. Hanc opinionẽ tollit, cum dicit. Nec nubent nec nubentur, qua datur intelligi quòd vterque ſexus, ſed nec nubent &c. [De reſurrectione mortuorum &c.] Poſtquam oſtendit q̃ ignorabant virtutem dei. Hic oſtendit q̃ ignorabant ſcripturas. Vnde [non legiſtis quod dictũ eſt a dño dicẽte vobis. Ego ſum deus Abrahã &c.] Hoc ſcribitur Exo. 3. Sed quærit Hieron. cum aliæ authoritates ſint magis expreſſæ de reſurrectione, vt habetur, Eſa. 6. & Ezec. 33. & Dan. 12. quare iſtam quæ ambigua eſt poſuit. Reſpondet q̃ nõ recipiebãt prophetas, ſed quinque libros Moyſi. Et qũo facit ad propoſitũ? Dicit ego ſum deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob. Deus dr aliquorum in colẽdo eum. Iſti ergo colunt eum: Sed colere deũ non eſt mortuorum ſed viuentiũ. ergo Abraham, Iſaac, & Iacob viuunt, ſed nõ ſecundũ corpus. ergo ſcdm aiam. ſed quid valet hoc ad reſurrectionẽ? Valet quia iſti dicebãt aiamã nõ eſſe. Ipſe aũt oſtẽdit aiam remanere, & ſi anima remanet. ergo & reſurrectio, quia naturaliter anima inclinat ad corpꝰ. Sed quid eſt quod dicit, q̃ nõ eſt deus mortuorum? Verum eſt ſcdm corpus. Eſt tn etiã deus mortuorum, quia viuunt ſcdm ſpiritum, Ro. 14. Siue viuimus, ſiue morimur, dñi ſumus. Ité eſt contra hæreticos qui dãnant pres veteris teſtamẽti, quia hic dicit q̃ viuũt ſcdm aiam. Ité, dicit ſingulariter, quia in aliis gentibꝰ quilibet deũ ſuũ habebat. Audi Iſrael, dñs deus tuus vnus eſt, Exo. 20. Se quiẽ effectus, q. a mirabantur. [Et audiẽtes turbæ mirabantur in doctrina eius.] pſal. 118. Mirabilia teſtimonia tua domine &c.

c ¶ Supra dñs reſpõdit ſtioni factæ de ſolutione tributi, nõ etiã de reſurrectione: hic aũt reſpõdit tõni de cõparatione mãdatorũ diuinorũ. Et duo facit, quia primo ponit interrogatio. ſecundo reſponſio, ibi [Ait illis Ieſus &c.] Circa primũ duo facit. Primo deſcribit nequitiam interrogantium: ſecundo interrogationẽ, ibi. [Magiſter quod eſt mandatum &c.] Nequitiã deſcribit q̃tũ ad tria. Primo q̃tum ad impudentiã: ſecũdo quantũ ad excogitatã malitiã: tertio q̃tum ad fraudulentiam. Quantũ ad impudentiam, cum dr [Audientes &c.] Iam confutauerat phariſęorũ diſcipulos & ſaduceos, vnde ex hoc ſatis poterant ei credere & erubeſcere. Vnde Chryſoſt. Liuor & ira impudentiam nutriunt & cauſant. Sed iſti non propter hoc dimiſerũt quin adhuc interrogarent eũ, Eſa. 56. Canes impudentiſſimi neſcierunt ſaturitatẽ. Et ſignificat q̃ q̃is hoc audirent, non tamen ſiluerũt. Aliquis ſeruat ſilentium ſponte, & hoc eſt prudẽtis. Item, aliqs ſeruat, quia imponitur ei ſilentiũ, & hoc eſt imprudẽtis, Eccl. 20. Eſt tacẽs, nõ habens ſenſum loquelæ. Eſt tacẽs, ſciens tẽpus aptũ tẽporis, Eccl. 3. Eſt tempus tacendi, eſt tempus loquendi. Item, tangitur excogitata malitia, quia vt melius cõuincant eũ, ſimul cõgregant, pſal. 2. Principes conuenerunt in vnũ aduerſus dñm. [Conuenerunt in vnum.] Poteſt dici q̃ phariſęi & ſaduceꝰ conuenerunt, quãuis in ſectis differrent, tn in vnum ad tentandum dominum. Vel phariſęi conuenerunt in vnum aduerſus dominum. Item, fraudulentia ſignificatur, quia cum in multitudine eſſent congregati, noluerunt quòd omnes interrogarẽt, ſed vnus, vt ſi ille vinceretur, alii non confutarentur: & ſi iſte vinceret, omnes in eo gloriarentur. [Et interrogauit eum vnus ex eis legiſdoctor tentans eum,] quia non animo addiſcendi, Iob. 16. Aperuerunt in me ora ſua, & exprobrantes percuſſerunt maxillam meam. Hic poteſt eſſe obiectio literalis quia Marcus dicit. quòd dominus intuitus eum dixit. Non lõge es a regno dei. Et quõ hic dicitur quòd tentat eum? Soluit Aug. quia proponit veniã cauſa tentandi, ſed cum Chꝰs ſatisfaceret ei, cõſenſit ei. Et iõ q̃

tentauit eum, debet referri ad principium, qđ non longe est a regno dei, debet retorqueri ad finē. Et sic non fuit mirū si verba domini animum eius mutauerunt. Sciendum aūt q̄ aliqui tentant eo quòd non sunt certi, quia secundum q̄ dicit sapiens, Eccl. 19. Qui cito credit, leuis est corde. Iste cum multa audisset de christo, voluit experiri si talis esset. Et hæc tentatio nō esset mala, vnde dicit: [Magister quod est mandatum magnū in lege &c?] Hæc tamen quæstio videbatur calumniosa & præsumptuosa. Calumniosa, quia omnia mādata dei sunt magna, Prouer. 6. Mandata lucerna, & lex lux. Item indeterminate quæsiuit, quia omnia sunt magna, vt si responderet de vno, obiiceret de alio. Itē, fuit p̄sumptuosa, quia nō deberet de magno quærere qui minimum non impleuit, Iob. 15. Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? Et poterat esse q̄ esset controuersia super hac quæstione inter eos, quia aliqui dicebant salutem esse in aliquibus exterioribus, vnde Esa. 29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sed respondet dominus, q̄ solū est in interioribꝰ. Vnde sequitur responsio. [Ait Iesus ei, Diliges dñm tuum &c.] Et nō solū respondet ad quæstionem propositam, sed veritatem docet. Et primo docet quòd sit primum: secundo quòd ei est simile: tertio rationem assignat. secunda ibi. [Secundum autem simile est huic &c.] tertia ibi. [In his duobus mandatis vniuersa lex &c.] Dicit ergo. [Diliges &c.] Istud scribitur, Deut. 6. Item, dñs per Moysen dicit Deut. 10. Nunquid dominus petit a te, nisi vt timeas & diligas eum? Ergo duo præcipit timorem. s. & dilectionem. Et quare non respondet dominus de timore sicut de dilectione? Dicendum q̄ quidā timēt deū, qui timent pati ab eo, vt qui timent pœnam gehennæ, vel qui timent amittere aliquid quod habet a deo, & hic est timor seruilis, quia illud diligit in quo timet puniri: alius est qui ipsum deū timet propter se, q timet eum offendere, & talis timor est ex amore, & ex hoc timet q̄ amat. Ergo principium est amor. 1. Ioā. 4. Deus charitas est, & qui manet in charitate in deo manet, & deus in eo. Et ideo dicit, Diliges dominum, nō timeas, quia deus diligendus est sicut primum diligibile, quia ipse finis primus est: sed quæcúque alia diliguntur propter finē. Qui ergo diligit deum vt finem, diligit in toto corde, Ioel. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro. Et quantumcúque nitamini, nō poteritis eū cōprehendere, quia deus maior est toto corde. Sed quid est quod dicit [ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & tota mente tua? Chrysosto. exponit sic. Quia in dilectione sunt duo. Vnū quod est principium: secundū quod est dilectionis effectus, & sequela dilectionis. Principium dilectionis est duplex. Dilectio enim potest fieri ex passione, & ex iudicio rationis. Ex passione, cum nescit homo viuere sine eo quod diligit. Ex rōne ſm q̄ diligit vt ratio dictat. Dicit ergo q̄ ille ex toto corde diligit, qui diligit carnaliter, ille ex aīa qui ex iudicio rationis. Et nos deum vtroque modo debemus diligere carnaliter, vt cor carnaliter afficiatur circa deum, vnde in psal. 83. Cor meum, & caro mea exultauerunt in deum viuū: tertium est sequela dilectionis, quia illud quod diligo, libenter video, libenter de eo cogito, libēter facio quod ei placet, Ioan. 14. Qui diligit me, sermones meos seruabit, & totū referet ī ipsum, psal. 83. Quàm dilecta tabernacula tua dñe virtutū, concupiscit & deficit anima mea in atria domini. Et possumus addere illud quod Lucas addit, & in omni fortitudine tua, quia qui deū diligit, totum se transfert in illum, & fortitudinem expendit in ipsum. Aug. sic distinguit inter cor, & animā, & mentem secundū tria quæ procedunt ex ipsis. De corde exeunt cogitationes, vt habetur supra 15. ex anima vita procedit, ex mente scientia & intelligentia. Vnde quod dicit [ex toto corde] intelligendum est, vt omnes cogitationes in ipsum referamus. Quod [ex tota anima] q̄ tota vita. Quod [ex tota mente.] vt tota scientia referatur in eum. i. vt scientiā captiues in obsequiū eius. 2. Cor. 10. In captiuitatē redigentes omnē intellectū in obsequium Chri. Magistralis quedam glo. exponit q̄ anima est imago dei ſm suas potentias, secūdū memoriā, intelligentiā, & voluntatē, ita q̄ illud quod dicitur ex corde, ad intelligentiam referatur: quod dicitur ex anima, ad voluntatem: quod ex mente, ad memoriam, ita vt perfecte deo viuatur. Origen. sic exponit. Diliges deum ex tota anima, ita vt sis paratus animā tuā ponere pro eo si necesse est, Ioā. 13. Aſam meam ponā pro te. Sed differentia est inter mentē & cor. Mens. n. dicitur a metiendo: cor sumitur pro simplicitate intellectus; mens vero quo ad prolationē, quia per sermonē

mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mēte tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Congregatis autem Pharisæis, interrogauit eos Iesus dicens. Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei. Dauid. Ait illis. Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eū dñm dicēs. Dixit dns dño meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellū pedū tuorum? Si ergo Dauid vocat eum dñm, qūo filius eiꝰ est? Et nemo poterat ei respondere verbum, neq; ausus fuit quisquā ex illa die eū amplius interrogare.

a CAP. XXIII.

VNC Iesus locutus est ad turbas, & ad discipulos suos dicēs. Sup cathedrā Moysi sederūt scribæ & pharisæi. Oīa ergo quæcumque dixerint vobis, servate & facite, secundum opera vero eorū nolite facere. Dicunt enim & non faciunt. Alligant aūt onera grauia & importibilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere. Omnia vero opera sua faciunt vt videantur ab hominibus. Dilatant enim phylacteria sua, & magnificāt fimbrias. Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hōinibus rabbi. Vos autem nolite vocari rabbi.

datis, vniuersa lex pendet & prophetæ. Congregatis autem Pharisæis, interrogauit eos Iesus dicens. Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei. Dauid. Ait illis. Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eū dñm dicēs. Dixit dns dño meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellū pedū tuorum? Si ergo Dauid vocat eum dñm, qūo filius eiꝰ est? Et nemo poterat ei respondere verbum, neq; ausus fuit quisquā ex illa die eū amplius interrogare.

a CAPVT XXIII.

SVPRA ostensum est & quomodo pharisæi, & scribę prouocati sunt ex gloria Christi, & etiam ex sapientia eius, qua collaudabat. Et duo facit. Primo, instruit aliquos: secundo, redarguit. secunda ibi. [Væ autem vobis &c.] Circa primū duo facit: Primo, ostendit eorum dignitatem: secundo, aperit eorum intentionem in vsu authoritatis, ibi [Omnia opera &c.] Circa primum tria facit. Primo, commendat eorum authoritatem: secundo, docet exhibere obedientiam cum cautela: tertio, assignat rationem. secunda ibi. [Omnia &c.] tertia ibi. [Dicunt &c.] Dicit ergo. [Tunc Iesus &c.] Ita continuandum est. Dominus in tantum eos cōfutauit, q̄ nec interrogare audebant, nec respōdere sciebant. Sed ſm quod dicit Chrisost. inutilis est sermo qui redarguit, & nō instruit: ideo cōuertit se ad turbas & ad discipulos suos vt eos instruat. Sciendū aūt, q̄ quidam audiunt eū vt discipuli, quidam vt turbæ. Vt discipuli, qui veritatē percipiunt mēte, Ioa. 8. Si manseritis ī sermone meo, vere discipuli mei eritis. Vt turbę, qui veritatē mente apprehędere non p̄nt, ideo quandoq; conuertit sua verba ad turbas, quandoque ad discipulos, quandoq; ad vtrosque, & diuersimode, quia ad discipulos alta dicendo, ut habet, Ioan. 15. Quæcumq; audiui a patre meo nota feci vobis. Quandoque vero ad turbas profert parabolas, sicut habet supra. Vtrisque autē loquitur de necessitate salutis, & talia sunt hæc verba. [Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi &c.] Cathedra proprie est magistrorum, & ideo illi super cathedram dicuntur sedere, qui sunt successores Moysi, Eccle. 24. Legem mandauit Moyses &c. vnde illi qui Moysis legem docebant, sedebant super cathedram Moysi. Et in lege continebantur quædam ad fidem pertinentia, & quædam ad bonos mores. Ad hdem pertinentia erant ea, in quibus præfigurabatur Christus, unde ipse dicit, Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. Item, continebantur præcepta moralia, Eccle. 24. Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum &c. sed notandum quòd supra cathedram sedent & scribę, & pharisæi, & discipuli Christi. Scribæ qui solam literam considerant, Pharisæi qui aliquantulum de sensu suo interiori, discipuli Christi qui totū perpendunt, & non dicuntur discipuli Moysi, sed Christi, Luc. vltimo. Incipiens a lege & prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Tunc monet eos ad obedientiam cum cautela, & facit duo. Primo, hortatur ad obediendum: secundo, ad cauendum [Omnia quæcumque dixerint vobis, seruate] scilicet in corde, [& facite] in opere, Deutero. 17. Venies ad sacerdotes leuitici generis, & ad iudicē &c. Et post. Et facies uæcumque dixerint. et sequitur, Sequerisque sententiam eorum. Et Apostolus. Obedite præpositis vestris, Hebr. vltimo. Et hoc est contra Manichæos qui dicebant legem vetere non esse bonam, & patet quòd sit bona, quia dominus præcepit eam seruari. Sed potest quis obiicere. Ergo debemus legalia obseruare, quod est contra doctrinā Apostolorū, Act. 15. Sciendum quòd semper authoritas seruanda est legislatoris secundum intentionem eius: sed legislator aliqua dicit vt semper seruanda, & talia semper debent seruari: aliqua uero dicit quæ sunt velut vmbra, vt habetur ad Collos. 2. Quæ sunt umbra futurorum. Moralia ergo sunt mandata secundum intentionem legislatoris, vt semper seruentur, sed legalia pro tempore tantum, scilicet prō tempore ante Christum, vnde ante tempus illud debent seruari, post non: quia qui seruaret, iniuriam Christo faceret. Et ponit Augustinus exemplum, si diceret aliquis, Ego comedam cras, hæc vox est signum huius rei. Et si postquàm comedisset, diceret illud idem, non bene diceret. Sic cum ista legalia essent signa Christi venturi, postquàm Christus uenit qui seruaret ea, nō bene seruaret, vnde omnia quæ dixerint uobis ſm intentionem legislatoris, facite. [Secundum vero opera eorum nolite facere.] Hic docet cautelam. Debetis scire q̄ prælatus præficitur vt doceat non solum doctrina, sed etiam vita. Et debemus nos ei concordare quantum ad ea quæ docet, quia secundum q̄ dicitur ad Gal. 1. Siquis euangelizat vobis præter id quod accepistis, anathema sit. Similiter etiam debemus ei conformari in vita. Debet enim esse vita eius nobis in exemplum, sicut vita Christi, vnde 1. Corinth. 4. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Isti uero non dissonant a doctrina, sed a uita, ideo doctrina eorum est attendenda, sed uita cauenda. [Dicunt enim & non faciunt.] Hic assignat rationem. Et primo ponit rationem: secundo, exponit, ibi [Alligant &c.] Tu dicis, Quæ dixerint uobis facite, quia dicunt. Vos debetis benefacere, sed

Non ergo filius dominus est patris, ergo vel Christus non est filius Dauid, vel in eo est aliquid maius Dauid, cum vocet eum dominum: sed forte dicerent quòd Dauid fuit deceptus: quod remouet, quia in spiritu hoc dicit, vnde spiritu sancto dei locuti sunt homines, 2. Pet. 1. Possumus aūt tria videre in authoritate ista psalmi. Primo, præeminentiam ad sanctos, æqualitatē ad patrē, & dñium super rebelles. Præeminētia ad sanctos cum dicit. Dixit dominus &c. Dñs, scilicet pater, dño scilicet filio: ipse. n. filiꝰ habet dominiū sup omnes sanctos. Nullus enim sanctꝰ illuminatur nisi a lumine vero. Ipse. n. est lumen verū, Ioa. 1. Vita erat lux hominum. Si ergo ipse ē, cuius participatiōe omnes sancti lumē recipiunt, p̄eminentiam habet ad oēs sanctos in eo quod dicit. Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum &c. vnde ipse originaliter est splendor omniū sanctorū. Itē, æqualitas patris tangitur cum dē. [Sede a dextris meis.] Non q̄ sint sedes locales, sed metaphorice, quia honorabilior locus est sedere a dextris. Dicere enim est emittere verbū. Quod ergo dixit dominus, Sede a dextris meis, quid est aliud nisi generando me verbum, dedit mihi potestatem, q̄ualitatem, & authoritatē. Potest etiam exponi de temporalibus, idest, in potioribus bonis, sed non est ad propositum. Dominus enim semper vī a dextris, vt in Marc. vlti. Viderunt iuuenem sedentem a dextris. Et Stephanus, Act. 7. vidit Iesum sedentem a dextris virtutis dei: & quid fiet de inimicis eius? Ei omnes subiicientur, vnde subdit. [Donec ponam inimicos &c.] Isti vel sunt penitus infideles, vel hi qui noluerunt obedire & subesse, vnde istos ponet [scabellum pedum tuorum.] Scabellū enim est quod ponitur sub pedibus. Illud autem quod est sub pedibus, totaliter ei subiicitur, non autem illud quod est in manu. Quidam ponuntur scabellū ad positionem, quidam ad salutem. Ad punitionem, qui nolūt facere eius voluntatem, ad salutem, qui faciunt eius voluntatem. Sed obiiciunt Arriani. Ergo non est æqualis patri. Dico quòd legit vtrunque, & quòd subiicitur patri, & q̄ est æqualis patri, 1. ad Corin. 15. Oportet aūt illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus. Item, Christus sibi omnia subiiciet, Phil. 3. Reformabit corpus humiditatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, vnde illud dicit ad demonstrandum vnitatem potestatis, vnde omnia quę potest pater, eadem pōt & filius: sed quid est quod dicit. Donec ponam inimicos tuos &c. Ergo vī quòd postq̄ supposuerit inimicos, quòd vltra non sedebit a dextris. Dicendum, quòd, donec, aliquādo importat tempus determinatū, aliquādo infinitum. Hic uero importat infinitū: sed diceret aliquis. Nōne multi rebellant Christo? Ita, uerum est quòd multi rebellant, & ideo poterat esse dubium de tempore quando multi rebellarent, ideo voluit Christus exprimere. [Si ergo Dauid vocat eum dominū, quomodo filius eius est?] Ergo dominus est & filius, quia filius est secundum carnem, quia ab ipso traxit originē, & dns secundum diuinitatem. [Et nemo poterat respondere ei verbum.] Hic ponitur effectus, & est duplex, quia Christus & fuit respondens, & opponens: quia opponens, nemo poterat respondere, Iob 9. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respon medam cras, hæc vox est signum huius rei. Et si postquàm comedisset, diceret illud idem, non bene diceret. Sic cum ista legalia essent signa Christi venturi, postquàm Christus uenit qui seruaret ea, nō bene seruaret, vnde omnia quæ dixerint uobis ſm intentionem legislatoris, facite. [Secundum vero opera eorum nolite facere.] Hic docet cautelam. Debetis scire q̄ prælatus præficitur vt doceat non solum doctrina, sed etiam vita. Et debemus nos ei concordare quantum ad ea quæ docet, quia secundum q̄ dicitur ad Gal. 1. Siquis euangelizat vobis præter id quod accepistis, anathema sit. Similiter etiam debemus ei conformari in vita. Debet enim esse vita eius nobis in exemplum, sicut vita Christi, vnde 1. Corinth. 4. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Isti uero non dissonant a doctrina, sed a uita, ideo doctrina eorum est attendenda, sed uita cauenda. [Dicunt enim & non faciunt.] Hic assignat rationem. Et primo ponit rationem: secundo, exponit, ibi [Alligant &c.] Tu dicis, Quæ dixerint uobis facite, quia dicunt. Vos debetis benefacere, sed

non faciunt, & ideo non debetis facere secundum opera eorum, quia qui doces non furandum, furaris, psal. 49. Pecc atori enim dixit deus, quare tu enarras &c. [Alligant enim onera grauia & importabilia &c.] Dominus enim vult exaggerare malitiam eorum, quia dicunt & non faciunt, si simpliciter dicerent & non facerẽt, adhuc istud tolerabile esset, sed nõ sufficit illis, quia adiiciunt præceptis dei grauissima onera, & ideo notatur præsumptio eorum, qa alligant alia onera super onera a deo imposita, qa faciunt nouas obseruãtias sicut habet in Marco cap. 7. quòd prohibebant comedere panem, nisi frequenter lauarent manus. Contra illud, Esa. 58. Dissolue colligationes impi etatis, solue fasciculos deprimentes. Item, notatur crudelitas eorum qui imponunt onera, contra illud, 1. Ioan. 5. Quia mandata dei leuia sunt. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue, supra 11. Item, notatur eorum indiscretio, quia si forti graue imponerent, non esset magnum, sed debilibus imponunt onera importabilia. Illud enim non potest portari, quod superat vires portantis. In Act. 13. Hoc est onus quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus. Item, notatur eorum nimia seueritas, quia si imponerent onus, & darent indulgentiam, adhuc sufficeret, sed ex quadam violentia præceperunt. [Imponunt in humeris hominum.] vnde excedunt in dicendo. Item, excedunt in non faciendo, quia sunt aliqui homines, qui non volunt perficere totum, tamen volunt aliquid perficere. Item, sunt aliqui & si nolunt facere aliquod difficile, volunt tamen aliquid leue. Item, aliqui sunt & si non faciunt, habent tamen voluntatem faciendi, sed qui nihil istorũ vult, in malitia superexcedit, vnde dicit. [Digito autem suo nolunt ea mouere, vnde non solum non faciebant, sed nolebant ea saltem digito suo mouere, idest, non inchoare. Item, nec etiam leuia facere, quæ per digitum significantur: ideo debetis facere quę docent, sed non sequendi sunt quo ad opera, quia nec minimum faciunt. Chrisosto. dicit. Tales sunt qui magna dicunt, & parua faciunt, & tales sunt similes exactoribus tributorum, qui aliis magna faciunt soluere plusquàm tributa exigant, ipsi autem sui nihil soluunt. Non te videam magna docentem sed parua facientem, vnde magis parcet tibi dominus, si declinas ad misericordiam, quàm ad seueritatem. [Omnia vero &c.] Hic intentionem proponit, & facit duo. Primo, aperit eorum intentionem: secundo, monet discipulos ad eorum vitationem. Et primo intentionem proponit: secundo, exponit, ibi [Dilatant &c.] Quæ est ratio quare dicunt & non faciunt, quia sunt incorrigibiles. Causa autem quare homo fit difficilis ad corrigendum, vel incorrigibilis, est quærere gloriam propriam, vnde Chrysosto. Tolle gloriam inanem de clero, & sine labore alia omnia vitia resecabis, vnde ab isto incipit dicens. Omnia vero opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus, Ioan. 12. Dilexerunt gloriam hominum magis quàm gloriam dei, vnde dicit. [Omnia vero opera sua faciunt,] quia non solum vnum, sed omnia [vt videantur ab hominibus] Contra illud quod dicitur supra 6. Nolite fieri sicut hypocritę &c. Nolite ergo assimilari eis. Sequitur expositio. [Dilatant enim &c.] Et facit duo. Primo, dicit quod faciunt: secundo, quid requirunt. Amant enim &c. quid faciunt? Onerosa non faciunt, sed aliqua quæ exterius patent benefaciunt, vnde Bernardus. Portant vestes sanctitatis, & hoc non est onerosum, quod ostendebãt in phylacteriis & in fimbriis. Dicitur enim Deuteron. 6. Ligabis ea in manu tua & ante oculos tuos. In manu, idest, in complexione operis, & ante oculos tuos, idest, in consideratione tua, ideo isti volentes gloriam, vt viderentur zelatores man K datorum dei, scribebant mandata in cedula, & ponebant ante oculos, & illud, phylacteria vocabantur, & dilatabãt magis ista, vt magis viderentur ab hominibus, vnde dicitur. Dilatant enim phylacteria sua. Item, de fimbriis legitur, Numerorum 15. Præcepit dominus vt facerent fimbrias, quia voluit vt discerneretur populus iudaicus ab aliis populis, & isti ut magis ostenderent se religiosos, magnificabant fimbrias, & alligabant spinas, vt viderentur se pungere, vt recordarentur se esse Iudæos. Non ergo exhibent nisi exteriora, supra 7. Veniunt ad vos in vestimentis ouium, & quid requirunt? Vt videantur ab hominibus. Hæc autem gloria in tribus ostenditur. In primatu, & reuerentia exhibita, in laude nominis; qui enim quærit gloriam, quærit vnum istorum, vel omnia. Isti autem quærebant primatum in loco sacro, & in loco communi, vnde in loco communi dicit [Amant autem primos recubitus in cœnis] Volebant enim sedere in capite mensarum, contra illud Lucæ 14. Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco, & dicit [amant] quia non reprehẽditur authoritas, sed inordinatę appetitus. Quidam .n. sunt in primo loco corporaliter, qui tamẽ in corde sedent in nouissimo: & ecõuerso, aliquis sedet in nouissimo loco, vt dicaẽ. Vide ille est humilis, & sic &c. sed in primo, corde, quia inde quærit gloriã.

Vnus est enim magister vester, omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram: vnus est enim pater vester qui in cælis est. Nec vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. Qui maior est vestrũ, erit minister vester. Qui autem se exaltauerit humiliabitur, & qui se humiliauerit exaltabitur. Væ autem vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim nõ intratis, nec introeuntes sinitis intrare. Væ vobis scribæ & pharisęi hypocritæ, qui comeditis domos

G

Item, quærunt primatum in loco sacro, quia in ecclesia, vnde dicit [Et primas cathedras in synagogis.] Contra illud, Ecclesiast. 7. Noli quærere ab homine ducatum, neque a rege cathedram honoris. Item, appetunt reuerentiam, vnde dicit. [Et salutationes in foro] idest, vt salutentur & honorentur ab hominibus, vt amoueatur capucium coram ipsis, & flectantur genua ante eos, & appetũt [vocari ab hominibus Rabbi] idest, quòd laudentur vt magistri. Origen. refert istud ad illos qui dignitates appetunt in ecclesiis, est enim quædam dignitas archidiaconorum, diaconorum, sacerdotum, episcoporum. Diaconi sunt vt præsint mensis, Act. 6. unde illi appetunt primos recubitus, qui appetunt locum diaconorum. Item, cathedra proprie sacerdotum est, ideo illi amant cathedras, qui amãt locum sacerdotum. Qui autem debent esse magistri sunt proprie episcopi, vnde illi volunt vocari Rabbi, qui amant esse episcopi. [Vos autẽ nolite vocari rabbi] In parte ista arcet ab imitatione gloriæ: secundo, inuitat ad humilitatem, ibi [Qui maior &c.] Notandum autem quòd qui primatum habet, habet instruere & gubernare, quorum primum est proprium magistri, secundum patrum, & ideo primo prohibet inanem gloriam quantum ad vtrumque. secundum ibi [Et patrem nolite vocare &c.] Circa primum, primo ponit documentum: secundo rationem assignat. Dicit ergo. [Vos autem nolite vocari Rabbi] Contra quod est illud, 1. Timo. 5. Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. potest dici [Nolite] idest, non ambiatis, & subiungit rationem. [Vnus est enim magister uester &c.] scilicet deus, psalm. 84. Audiam quid loquatur in me dominus deus. Sed quid vult dicere? Dicendum quòd ille proprie dicitur magister, qui doctrinam habet a se, non ille qui traditam ab alio aliis dispergit: & sic solum vnus est magister, scilicet deus, qui proprie doctrinam habet, sed ministerio multi sunt magistri. Si quæris authoritatem, quæris quæ dei sunt, sed si ministerium, quæris quod humilitatis est, unde subditur. [Qui maior est vestrum, erit minister vester.] idest, reputabit se ministrum. Chrysostomus dicit, quòd sicut unus est deus per naturã, multi per participationem, sic etiam vnus magister est naturaliter, multi ministerialiter: sed quo modo potest homo scire, quòd a se non habeat doctrinam? Patet, quia sic esset in eius voluntate dare doctrinam cui vellet, sed non potest, immo solius dei est, qui interius cor illuminat, & est exemplum manifestum in sanitate, quia medicus sanat, quia aliqua exterius ministrat, sed natura principaliter sanat: medicus vero quædam adiuuamenta ministrat, & sanat medicus sicut natura, reducendo scilicet ad medium. Sic est de scientia, quia principium est nobis a natura, scilicet intellectus: unus qui docet adhibet quædam auxilia doctrinæ, sicut medicus ad sanitatem, sed solus deus operatur in intellectu, vnde unus est magister vester, unde non debetis vocari magistri. Item, ostendit quòd non ament authoritatem patris. [Vos autem omnes fratres estis] & hoc ostendit ex æquali conditione. In magisterio non fecit differentiam in qualitatem conditionis, sed in paternitate conditionem apponit, unde dicit [Vos omnes fratres estis] quia a me patre, Malachiæ ultimo. Ecce ego mittam uobis Heliam prophetam. & post, Et conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Item, Estis filii mei per regenerationem, 1. Pet. 1. Qui regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi, vnde unus non habet authoritatem super alium, & sequitur. [Et patrem nolite vocare vobis super terram.] Quia enim estis filii patris superni, ideo non debetis habere patrem in terris. Ille proprie dicitur patrem habere in terris, qui hæreditatem quærit in terris, & ille habet patrem in cælis, qui hæreditatem quærit in cælis, 1. Pet. 1. Qui regenerauit nos in hæreditatem incorruptibi-

I

H

le &

jem, & incontaminatam, & immarcessibilem conseruatam in cælis &c. Quare ergo in monasteriis maiores dicuntur patres? Dicendum quòd est quantum ad authoritatem, Eph. 3. potestis intelligere prudentiam meam in ministerio Christi &c. [Vnus enim est pater vester] Matth. 6. Pater noster qui es in cælis. Ité, [nec vocemini magistri, quia magister vester vnꝰ est Christus.] vnde Christꝰ magisteriũ sibi attribuit, quia Christus verbum est, & ideo ipsius est docere, qa nullus docet nisi p verbũ. Item, est magister quantum ad naturam humanã, qa missus est vt doceret, Ioa. 1. Deum nemo vidit vnquã. Vnigenitus qui est in sinu patris ille nobis enarrauit. Item, Ioann. 13. Vos vocatis me magister & domine. [Qui maior &c.] Postquam retraxit a superbia, hortatur ad humilitatem. Et primo, ponit hortationem: secundo, assignat rationem. Et hoc potest sic continuari. Chrysost. Vos non debetis patres vocari, nec magistri, vnde hoc non debetis ambire, sed magis humilitatem, vnde [qui maior est vestrum erit minister vester,] idest debet se exhibere ministrum] vnde infra Corin. 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi. Vel aliter, ita dixerat. Nolite vocari rabbi, vnde dicerent ei. Vis quòd non sit prælatio in terra? Dicit dominus. Hoc non volo, sed volo quòd qui maior est &c. idest, non se existimet vt superiorem, sed vt ministrum, 2. Corin. 4. Nos autem seruos vestros per Iesum, & hoc est quòd dicitur Luc. 22. Quis maior est qui ministrat, an qui recũbit &c. Deinde assignat rationem. [Qui autem se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.] Vnde in cãtico Virginis, Luc. 2. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos. Vę vobis duces cæci, qui dicitis, Quicumq; iurauerit per tem B plum nihil est: qui autem iuraue-

b ¶ Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos. Vę vobis duces cæci, qui dicitis, Quicumq; iurauerit per templum nihil est: qui autem iuraueritin auro templi debitor est. Stulti & cæci, quid enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et quicumque iurauerit in altari, nihil est: quicumque autem iurauerit in dono quod est super illud, debet. Cæci, quid enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus quæ super illud sunt. Et

b ¶ Postquam instruxit discipulos & turbas de cautela quã habere debebant super doctrina Iudæorum, hic conuertit sermonem ad scribas increpando eos. Primo, increpat de simulatione religionis, cum irreligiosi essent: secundo, de simulatione puritatis, cum impuri essent: tertio, de simulatione pietatis, cum impii essent. secunda ibi [Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui mundatis &c.] tertia ibi [Væ vobis qui ædificatis &c.] In his quæ ad religionem spectant, quædam a sacerdotibus debentur populo, quædam econuerso. Primo ergo ponit malitiam eorum in his quæ a sacerdotibus: secundo, in his quæ a populo, ibi [Væ qui dicitis, Quicumq; iuranerit &c.] Sacerdos debet subdito iam conuerso aliquid, & aliquid non conuerso. Non conuerso, vt conetur ipsum: conuerso doctrinam, Malach. 2. Labia sacerdotis docent sapientiam. Item, debet ei suffragia, Ad Hebr. 5. Omnis namque pontifex ex hominibus D assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad deũ. Et isti mala agebant in vtroque, unde primo arguit eos de primo: secundo, de secundo ibi [Vę vobis qui comeditis &c.] In istis omnibus increpationibus designat se esse filium eius, qui ve rem legem dedit, Deuteron. 26. & 28. dantur maledictiones eis qui in lege non permanserint, & post dantur benedictiones. Sed quia venerat vt solueret maledicta legis, ideo primo dicit sunt superius benedictiones, vbi dictum est. Beati pauperes, Beati mites &c. Circa finem vero suæ doctrinæ dat maledictionem, ideo male reprehendunt, qui reprehendunt ueterem legem propter hoc, quòd ibi continebantur maledictiones, quia sicut in veteri lege, ita & in noua. Sicut enim in lege non maledicebantur, nisi qui legem præteribant, sic nec hic, Prouer. 3. Disciplinam domini non abiicias. Sed quid est quod dicit [qui clauditis regnum cælorum ante homines?] Regnum cælorum dicitur beatitudo vitæ æternæ, supra 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in B regnum cælorum. Item, sacra scriptura dicitur regnum, supra 21. Auferetur a uobis regnum dei, idest, intellectus sacræ scripturæ. Ad vtrumque regnum Christus ostium est, Ioan. 10. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Quid est ergo claudere regnum? nisi quòd isti claudebant per malam doctrinam, & malam vitam. Non claudit, nisi quod apertum est. Doctrina de Christo apertæ erant, sed isti claudebant, quia obscurã eam faciebant, habetur Esa. 35. Dominus ipse veniet, & saluabit nos, tunc aperientur oculi cęcorum, & aures surdorum patebunt. Quando dominus faciebat ista miracula, aperta erat hæc scriptura, sed ipsi claudebant dicentes, In belzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia, Luc. 11. &c. Item, ipsi claudebant per malam vitam, quando per malum exemplum inducebant ad peccandum, psal. 1. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Ille proprie in cathedra pestilentiæ sedet, qui officii docendi accipit, & per malam vitam populum corrumpit. Per iniustam ẽt sententiã index hominem perimit, tamen iniustam sententiam in vanum proiicit. Data est enim potestas ligãdi & soluendi ad ædificationem, non ad destructionem, vnde potest eis dici. Væ vobis qui clauditis &c. Item, quicumque impedit introitum ad regnum, non est dubium quin male agat, vnde sequitur. [Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.] idest, alios conuerti, vnde Malach. 2. Recessistis a via, & scandalizatis plurimos. [Væ vobis &c.] Hoc est secundum væ, in quo tangitur simulatio quantum ad orationem. Et primo arguit de veracitate, cum dicit. [Qui comeditis domos viduarum,] quia quicquid faciebant, totum ad gulam retorquebant, ita quòd eis conuenit illud, 2. Mach. 6. quòd totum templũ luxuriis & comessationibus erat plenum. Domus viduarum, idest, facultates viduarum: sed quare magis domos viduarum quàm aliorum? Ratio est, quia magis intendunt seducere mulieres, quia viri sapientiores sunt & discretiores, nec ita cito decipiuntur. Item, mulieres habent affectum magis procliuum ad largiendum, 1. ad Tim. 2. sed quod decet mulieres promittentes pietatem per bona opera. Item, domos viduarum, quia mulier quæ habet virum, habet eum vt caput, & vt consiliarium, ideo non ita decipitur. Item, coniugata non habet potestatem domus suę, sed vidua habet, ideo magis potest dare quàm coniugata, & ideo magis faciebant quęstum circa eas, quàm circa alias, cum magis esset eis dandum, vnde bene conuenit eis illud, psal. 93. Viduam & aduenã interfecerũt &c. Et hoc in orõne. [Orationes longas orantes] pp simulationem sanctitatis, & sic retorquebant orationem ad quæstũ, & quæstũ ad gloriam, unde reprehendi poterant, quia gulosi, quia deprædatores. Item, quia simulabant sanctitatem, & ideo sequitur. [Et propter hoc amplius accipietis iudicium] idest, amplius peccatis, Et quare? quia si aliquis rapit per arma diaboli, peccat: & si per arma dei, peccat dupliciter, quia peccat contra deum, & contra proximum. Vel amplius &c. quia accipitis ab eis, quibus debebatis dare: vel amplius, sicut habetur Luc. 12. Seruus sciens voluntatem domini, & non faciens, vapulabit plagis multis. [Væ vobis scribæ & pharisęi hypocritæ qui circuitis mare & aridam, ut faciatis vnum prosely tum.] Et hoc dupliciter exponitur, ut referatur ad tempꝰ post Christum, & ante Christũ. Si ad tẽpus post, sic loquitur futura & præsentia. Præuidit enim quòd per totum mundum Iudæi essent dispergendi, & quòd cõuerterẽt ad legem suam, & peruerterẽt a Christo quos possent. Et ideo dicitur [Circuitis mare & aridam &c.] Dicuntur proselyti qui conuertuntur a gentibus ad fidem eorum, uel a christianis, & ideo præuidebat istos aliquos ad fidem suam conuersuros de christianis, ideo hoc dicit: & dicit, unum, quia paucissimi conuersi sunt, ideo intrarunt illam maledictionem, quæ habetur Osee 9. Quasi xuas in deserto inueni Israel &c. [Et cum factus fuerit] scilicet, Iudæus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos: quia est primo gentilis, & post Iudæus, & tunc duplicia peccata, scilicet gentilitatis & Iudæorum, quia cum sint Iudæi, fiunt participes occisionis Christi. Si autem fuerit christianus, & post Iudæus, efficitur in duplo peior, quia maculat donum spiritussancti quod acceperat in sacramentis. Item, participes sit peccatorum Iudæorum, Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis. Potest etiam referri ad tempus ante Christum, quia ante Christum conuertebant aliquos ad fidem suam. Et hoc patet, quia quilibet diligit magis se quàm alium, ergo si conuerterent alios, propter salutem animæ, magis deberent de suipsius salute curare, sed non curabant: sed hoc faciebant totum propter quæstum, quia volebant quòd oblationes augmentarentur, unde subtilis erat doctrina eorum. [Et cum factus fuerit &c.] quia primo cõuertebatur ad iudaismum, & scandalizabat si post iteraro cõuertebatur, unde 2. Pet. 2. Melius est uiã iustitiæ non agnoscere, quàm post agnitam retrodire. Item, aliter. Antequàm esset Iudæus, abstinebat a malis, saltem propter lau-

dem hominum, sed post, non unde ad Ro. 2. Cum enim gentes, quę legem non habet naturaliter ea quę legis sunt faciunt, unde accipiebant exemplum a malis. [Væ vobis duces cæci] In hoc ostendit quomodo sunt simulatores sanctitatis, in his quæ prælatis debentur. Et primo, de oblationibus: secundo, de decimis: ibi [Væ vobis &c.] Videre primo ponit traditionem eorum: secundo, arguit tribus rationib⁹. Prima pars vbi ponitur traditio habet duas partes. secunda ibi [Et quicumque iurauerit in altari &c.] Illi totam religionē trahebant ad quæstū, vt trahe rent hoſes ad offerē dum, in tēplo erat multū aurū positū, vnde dicebant, si aliquis iuraret per templū, nihil debebat, sed qui iurabat per aurū, obligabat se ad tātū pro quo iurabat. Ité, secunda traditio erat, quòd erat ibi altare, & offrebantur multa super altare, vnde dicebant quòd qui iurabat per altare, nihil soluebat: qui autem per oblationem, obligabat se ad valorem oblationis. Et quare? vt lucrarentur ex pœnis, & ut eleuarent per sanctitatem oblationem, & vt incitarentur homines ad magis offerendum. Et primo, ponit primam partem: secundo, secundam. Circa primum duo facit. Primo, proponit traditionem: secundo, improbationem, ibi [Stulti & cæci &c.] Dicit ergo. [Væ vobis duces cæci &c.] *idem habetur supra 15.* Cæci sunt, & duces cæcorum, Esa. 56. Speculatores eius cæci omnes. [Qui dicitis, quicumque iurauerit per templum dei, nihil est] quia impossibile est, quòd iste aliud templum faciat. [Qui autem iurauerit in auro templi] idest, per aurum [debitor est] scilicet, illius auri. Consequenter ponit improbationem [Stulti & cæci. Quid enim maius est, aurum an templum quod sanctificat aurum?] Constat quòd illud quod est in templo, ratione templi sanctum est, vnde qui aliquid in templo furatur, sacrilegium committit: vnde maius est iurare per templum, quàm per aurum. Chrysosto. contra quosdam qui dicunt quòd iurare per deum, nihil est: vnde qui iurant per deū credunt nihil iurare, sed iurant per sancta dei euangelia, credunt *magnum esse*, vnde *potest eis dici*. Quid maius est, vel deus, uel euangelium? constat quòd deus, & hoc verum est simpliciter: secus cum aliqua circunstantia additur, quæ aggrauat peccatum, quia qui iurat per sancta euangelia dei, iurauit cum quadam deliberatione & solemnitate, & ideo grauius peccat. Deinde ponit secundam partem traditionis. [Et quicumque iurauerit in altari, nihil est: qui autem iurauerit in dono quod est super illud, debet.] Tunc ponit reprobationem. [Cæci quid maius est, donum an altare quod sanctificat donum?] Non enim sanctificatur donum nisi per altare. [Qui ergo iurauerit in altari &c.] Hic ponit aliam rationem. Templum continet aurum, & non econuerso. Similiter aurum continet donum, & non econuerso, vnde qui iurat per templum, iurat per aurum quod *est* in templo: & qui iurat in altari, idest, per altare, iurat per id quod est in eo. Item, sequitur alia ratio. [Et qui iurauerit in templo &c.] Isti dicebant qui iurat in templo, nihil iurat. Sed ipse vult ostendere, quòd qui iurat per templum, iurat per deum, quia non iurat per templum nisi sanctificatum, & non est sanctificatum nisi deo, ergo qui iurat per templum, iurat per deum. Deinde ponit tertia ratio. [Et qui iurat in cælo.] idest, per cælum, non iurat per eum, nisi quia thronus dei, & quia manifestatur ibi potentia dei, vnde [qui in cælo iurat, iurat in throno dei, & in eo qui sedet super eum.] psal. 10. Deus in tēplo sancto suo, dominus in cælo sedes eius, & istud inducitur ibi secundum similitudinem. Sed secundum ministerium. Orige. facit mentionem de templo, de auro, & de altari, *in* quibus significatur vita contemplatiua & gloriosa. Per aurum contēplatiua significatur, per quod significatur subtilis sensus excogitatus ipsius scripturæ, quia quantumcumq; videatur rationabilis, nihil est nisi sit in templo, idest nisi confirmetur in sacra scriptura. Per altare signatur cor, in quo debet esse ignis deuotionis, Leui. 6. Ignis in altari meo non deficiet. Per oblationes, seruitia & oblationes quæ nisi a corde sancto, uel ab altari sancto exeant, non possunt valere, supra 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Per thronū vita gloriosa signatur. Ibi deus est qui est excedens vniuersa. Vel per altare & templum intelligimus Christum:

quicunque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipso. Et qui iurat in cælo iurat in throno dei, & in eo qui sedet super eum. Væ vobis scribæ & pharisęi hypocritę, qui decimatis mētham, & anherum, & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium, & misericordiam, & fidem. Hæc oportuit facere & illa nō omittere. Duces cæci excolantes calicem, camelum autem glutientes. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis est calicis & parapsidis, intus autem pleni estis rapina & immunditia. Pharisæe cæce munda prius quod intus est calicis & parapsidis, vt fiat & id quod deforis est mundum. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus spetiosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum

dicit. [Vę vobis &c.] & superaddit [hypocritæ] quia principalis intentio erat simulatio [Qui decimatis anherum & cyminum.] Potest intelligi, vel decimas datis, uel qui decimas exigitis, unde plurimi erant sacerdotes & leuitæ, ad quos pertinebat decimas exigere quæ eis debebantur, ut habetur Nume. 18. & Deut. 14. ideo diligentissimi erant ad exigendum, ideo usque ad minima exigebant, ut de cymino & anheto. [Et reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium, misericordiam, & fidem.] Quædam enim debebantur sacerdotibus propter se, ut decimæ ex quibus debebant uiuere. Quędam uero tenebantur propter deum, ut facere iudicium & misericordiam, unde dominus ab eis ista requirebat, scilicet iudicium & misericordiam, psal. 100. Misericordiā & iudicium cantabo tibi domine. Item, uult fidem propter gloriam suam, unde illa ad quæ tenebantur propter deum, non curabāt, unde dicit. [Et reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicii & misericordiam & fidem.] Sed de decimis, ad quæ tenebantur propter se, bene curabant secundum illud, Phil. 2. Omnes quærunt quę sua sunt, non quæ dei. E contrario facit charitas, quæ non quærit quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, 1. Cor. 13. Item, pōt dici. Væ uobis qui decimas datis, quia datis de minimis de mentha & cymino & huiusmodi, & hoc ut appareatis religiosi, sed de interioribus non curatis, quia nec misericordiam, nec iudicium, nec fidem diligitis, supra 9. Si sciretis quid est, misericordiam, uolo & non sacrificium, numq̄ condemnassetis innocentes? Orige dicit quòd per mentha & cyminū &c. possunt quædam intelligi, quæ ad honestatem religionis pertinent, unde misericordia, iudiciū, & fides sunt sicut cibi, alia uero minima sunt sicut condimentum, unde sicut faciebant maiorem uim in condimento suo in parando cibum, quàm in cibo, sic & isti magis facitebant uim in hoc quod flecteretur genu coram eis, quàm in eis quæ ad deum pertinebant. [Hæc oportuit facere, & illa non omittere.] Quia dixerat. Væ uobis qui decimatis, posset aliquis dicere, quòd prohiberet dominus dare decimas, immo dicit, quòd immo cum *dicit* [Hæc oportuit facere &c.] quasi dicat non peccatis in istis, sed in omittendo ea ad quæ magis tenemini, ideo & hæc oportuit facere, idest, decimas exigere, & illa, scilicet iudicium, iustitiam, & fidem non omittere. Sed hic potest esse quæstio de decimis. Videtur dominus ponere necessitatem soluendi decimas, unde in toto nouo testamento non ita expresse fit mentio sicut hic. Sed numquid ex præcepto legis habetur? non: quia in lege quædam moralia continentur, quędam cæremonialia, quædam iudicialia. Moralia per omne tempus seruāda sunt, & ab omnibus. Cęremonialia a certis hominibus, & certis temporibus, ut circuncisio, & hæc erant solum in figura. Item, quædam iudicialia, ut siquis furaretur ouem reddat quadruplum, ideo quæritur de decimis, Vtrum decimæ sint præceptum morale. Et uidetur quòd non, quia moralia sunt de lege naturali. Illud autem solum est de lege naturali, quod ratio naturalis suadet: sed non plus suadet dare decimam, quàm nonam, uel undecimā &c. ergo nō est de iure naturali. Item, si decimæ sint cæremoniales, ergo peccant qui soluunt eas. Ad hoc dixerunt qui ante nos fuerunt, quòd quædam sunt pure moralia, quædam pure cæremonialia, quædam habent aliquid de morali, & aliquid de cæremoniali. Non occides pure morale est. Similiter, Dominum deum tuum adorabis &c. Si dicas, 14. luna ad vesperam offeres agnum, istud pure cæremoniale est. Sed si dicitur. Memento quòd diem sabbathi sanctifices, aliquid habet naturale, uel morale, & aliquid cæremoniale. Morale scilicet quod ratio naturalis suggerit, scilicet q̄ habeat aliquod tempus, ad quod uacet, uel in quo uacet ad vrādum deum. Sed quòd

q̄ die sabbathi, vel dominico &c. iudiciale est: vnde dicit quòd præceptum de decimis, partim cæremoniale est, partim morale. Sunt enim ad sustentationem pauperum, & eorum qui vacant seruitio dei, vel predicationi. Qui enim seruit communicati dei, conuenit de coitate viuere, & hoc est de iure naturali, sed q̄ decimā partē, hoc est cæremoniale. Sed nūquid tenetur mōs Dico q̄ determinatio ad quēlibet principē qui habet potestatē legē constituē. di pertinet, vnde in potestate ecclesię ē constituere vel decimam, vel nonā, uel hmōi: vnde tenentur, non quia sit de iure naturali, sed ex constitutione ecclesiæ. [Duces cæci excolantes culicem &c.] In parte ista ponit similitudinem: vnde dicit. Excolantes culicem qui excolat cum difficultate transglutit: vnde vult *dicere*, quòd magnam curā ponunt in minimis, & paruā in magnis. Vel per culicē peccata minima intelliguntur, per camelū grandia: vnde *faciunt* vim in paruis peccatis, & hoc est quod dicit. [Camelum aūt transglutientes] Væ vobis scribæ & pharisæi qui mundatis q̄ deforis est calicis & parapsidis.] Supra dās increpuit pharisæos de simulatione quam exterius prætendebant, quā non habebant in corde, sed ad quæstū referebant, hic de simulatione puritatis quam exterius ostendebant. Et hic primo quantum ad appetitum temporaliū bonorū, vel quantum ad pēccata carnalia: secundo, quantum ad spiritualia. Et primo, agit de primo secundo, de secundo, ibi. Væ uobis &c. Circa primū duo facit. Primo enim arguit eorum simulationem: secundo, proponit fa cram doctrinam, *ibi* [Phatisæe cæce &c.] *Dicit* ergo [Væ vobis &c.] Notare q̄ istud pōt intelligi dupliciter. Vno modo, q̄ sit locutio propria, & vult tangere morem pharisæorum, qui ponebant magnam curiositatem in mundando exteriora, ut habet Matth. 7. q̄ seruabant munditiam vrceorum & uasorum: vnde væ vobis qui magnam solicitudinem imponitis in mundanda vasa, sed non corda: vnde sequitur. [Intus autē,] idest, in corde [pleni estis &c.] Hieron. vult quòd sit figuratiua locutio: vnde vult q̄ intelligatur munditia omnis, quę foris ostenditur. In parapside cibus ministratur. In calice potus. Homo aūt parapsidis dicitur. Cibus autem in quo deus delectatur sunt bona opera quæ facit, Ioan. 4. Cibus meus est ut faciam uoluntatem patris mei. Constat q̄ vsus calicis & patapsidis nō est in superficie exteriori, sed *interiori*. Ille ergo mundat calicem exterius, qui parat corpus suum exterius, vos autem estis huiusmodi. [Intus autem pleni estis rapina & immunditia] Et duo ponit, rapinam & immunditiam, quia duo sunt genera peccatorum, carnalia quæ consumantur in delectatione carnis, ut gula & luxuria. Alia quæ in delectatione spiritus vt superbia & auaritia, quia auaritia quantum ad obiectum se tenet cum peccatō carnali, quātum ad completionem, quia completur in delectatione mentis, scilicet in cupiditate pecunię, se tenet cum spirituali: vnde reprehendit auariciam cum dicit [rapina] Rapina autem proprie est quando accipitur alienum, sic proprie auarus detinet alienum, vnde opponitur iustitiæ, Esa. 3. Rapina pauperum in domo uestra. Item, pleni immunditia quantum ad gulam & luxuriam. Anima redditur impura per passionem, nulla autem passio ita deprimit rationem, sicut gula & luxuria, Eph. 5. Fornicatio & immūditia, aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos &c. Tunc reducit ad sanam doctrinam. [Phariſæe cæce, munda prius &c.] Tota puritas exterior est a puritate interiori, vt habetur supra 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit &c. ideo docet q̄ mundet cor, & sic erit totum mundum: vnde dicit. [Phariſæe cæce,] Sapien. 2. Excæcauit eos malitia eorum. [Munda quod interius est] quia quodcumque fiat exterius, dummodo fiat ex bona voluntate, totum bonum est, Prouerb. 4. Omni diligentia serua cor tuum. Item, potest exponi de uerbo hominis: vnde illud quod interius est, potest ab intelligi intellectus sacræ scripturæ, Eccle. 15. Cibauit eū panem vitę & intellectus, *in* quo propinatur sapientia. Panis sapientiæ est verbū vitæ: vnde quidam uolūt ornare uerbum exterius, & de sententia non curant. Et isti mundant quod deforis est. [Væ uobis quia similes estis sepulcris &c.] Hic arguit eos quantum ad peccata spiritualia. Et primo, ponit similitudinem: secundo, exponit. Sepulcrum dicitur ubi mortuū corpus quiescit. Mortua corpora sanctorum templum dei sunt, in quibus deus habitat, 1. Corin. 6. Templū dei sanctum est quod estis uos &c. Corpus est habitaculum animæ, & anima est thronus dei, ita sicut corpus est habitaculum animæ, ita anima dei, psal. 10. Dominus in templo sancto suo &c. Corpus vero peccatoris est sepulcrum, quia mortuum continet, quia anima per peccatum moritur, ideo mali sepulcrum dicuntur, psal. 5. Sepulcrum; patens est guttur eorum &c. In sepulcro est corpus mortuum intus, tantum aliquando exterius est aliqua imago, quæ videtur in facie viuere, Apocal. 3. Nomē habes quod uiuas, & mortuꝰ es. Et iō dicit [quę foris apparent speciosa] propter decorē exterius appositum [intus autē plena sunt &c.], i. omni putredine, & omni immunditia. Post hoc exponit. [Sic & vos foris quidem apparetis hominibus iusti &c.] idest, homines vos iudicant *iustos*. [Intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate.] Comprehendit peccata carnalia auaritiam & gulam, sicut dictum est supra, sub qua uana gloria continetur, Ioa. 12. Dilexerunt magis gloriam suam quàm dei. Item, sub iniquitate, omnia peccata spiritualia, tunc cum dicit. [Væ uobis qui ędificatis &c.] arguit eos de simulatione pietatis, et duo facit. Primo, ponit simulationem eorum: secundo, crudelitatem, ibi [Itaq; &c.] Item, simulant dupliciter, factis & uerbis: vnde primo redarguit eos de factis: secūdo, de uerbis, secunda ibi [Et dicitis &c.] Dicit ergo. [Væ uobis qui ædificatis sepulcra prophetarum.] Sed quid est? Numquid ipsi male faciebant? Nonne nos hoc bene facimus, qui corpora sanctorum in capsis argenteis & aureis ponimus? Dicunt aliqui q̄ non reprehēduntur *opere*, sed de intentione, quia mala erat eorum intentio: faciebant enim vt memoria sceleris patrū suorū ad memoriam redigeretur hominum: vnde consuetudo erat, q̄ quando aliquod nouum accidebat, quòd fiebat alliquid ad memoriam illius: unde volebant quòd audacia parentum qui auſt fuerunt interficere prophetas, esset in memoriam omnium. Sed hæc expositio non consonat literæ, ideo aliter dicendum, quòd non vicuperantur propter hoc, sed quia nō faciebant hoc nisi ut exterius ostenderent signa pietatis, sicut supra dicitur, quòd decimabant mentham & cyminum. Item, ornatis sepulcra iustorum [Ornabant sepulcra, & tamen habebant animū ad interficiendum propter simulationē. Similiter dicit Chrysost. est temporibus nostris, quòd si aliquis faciat multa bona, ornet sepulcra, manum habeat largam, & hmōi, si in lapidibus ędificet, & intendat vanam gloriam, non ambulet in viis domini, non prodest ei. Item, ostendebāt verbo pietatem. [Et dicitis. Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum.] Commune est quòd in factis aliorum omnes sunt iudices ausferi: vnde si uidemus aliquem peccantem iudicamus grande peccatum, nostrum autem peccatum attenuamus, ideo isti filii malitiam patrum suorum cognoscebant, suam autem non, *supra 6.* Eiice primo trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eiicere festucā de oculo fratris tui. Tunc ponit crudelitatem eorum. Et primo in generali: secundo, in speciali: & ponit pœnam temporalem, ibi [Ecce ego mitto ad uos &c.] Circa primum. Primo, describit originem: secundo, imitationem mali: tertio minatur pœnam. Dicit. [Itaq; testimonio estis vobismetipsis &c.] *Sed* quid mali erat eis, quia non erat in potestate eorum? ideo videtur quòd non debebat eis imputari. Videre aliquando filius etiam imitatur peccata patris, aliquando imitatur malitiam paternam. Si non sequitur malitiam paternam, non ei imputatur. Aliquando accidit, quòd habet bonum patrem, & malam matrem, & econuerso, et sequitur bonitatem patris, vel matris. Sed si vterque malus, raro accidit quin imitetur malitiam eorum. Et ratio est, quia filii malorum assuēscūt mala a principio, & ei quod assuescunt in iuuentute, fortius adhærent, & ideo magis sunt proclives ad malum. Item, parentes mali cum vident filios aliquo malum agere, nō castigant eos, quare peccatum eorum aggrauatur, ita quòd peccata parentū redundant in filios, Exo. 22. Ego sum deus zelotes vindicans peccata patrum in filios, ideo dicit, Quia filii estis eorum, qui haberis malitiam eorum, Sapien. 3. Nequissimi filii eorum: vnde estis filii per imitationem, et hoc est quod sequitur. [Implete mēsuram patrum vestrorum.] Non est imperatiuum, sed nuntiatiuum. [Implete.] idest, implebitis quasi vt homo loqueretur, idest, interficietis me, Ioan. 13. quod facis, fac citius. Vel poterit esse permissiuum, idest, nō impediemini per me, idest aliquando voluistis, sed non permisi, de cætero non impediam, ideo implete &c. Sed quid est quod dicit. Implete? Videndum quòd omnia quæ eueniunt, ex certo dei iudicio eueniunt. Sed in illo dei iudicio nō statim soluitur pœna, donec totaliter exasperetur, & ueniat ad cumulum: vnde quantū ad iudicium dei nō adhuc erat impleta culpa eorum, vnde interfecerunt prophe-

ras, & non est adhuc impleta culpa, sed in me cõplebitur. Ideo implete &c. Esa. 27. In mensura contra mensuram &c. Vel [implete] Patres peccauerunt, sed vos implete. Tunc aliquis implet, quando peruenit ad tantum quantum patres sui. Ideo patres vestri occiderunt prophetas, & vos implete. Vel potest dici quòd illi peccauerunt ser

uos interficiendo: isti autem filium interficiendo, vnde impleuerunt nequitiam patrũ, sed dominus voluntarie se obtulit, & non se opposuit. Item, nõ improperat eis peccatum suum, sed totum suorum, quia boni pastoris est vt iniuriam suorũ reputet suam. Tunc subiungit de pœna.

tes genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennæ?

b ¶ Ideo dico uobis. Ecce ego mitto ad uos prophetas & sapientes & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, vt veniat sup uos oĩs sanguis iustus, qui effusus est sup terrã a sanguine Abel G iusti vsque ad sanguinem Zacha-

[Serpentes genimina viperarum &c.] Et videtur quòd satis cõgrue loquitur de culpa. Serpens animal venenosum est, & occidit veneno suo. Sic isti serpentes dicuntur, quia prophetas occiderunt. De vipera etiam dicitur quòd pariendo moritur, vnde fœtus corrodit viscera matris. Sic eum ipsi essent mali, viperabant patres. Vnde vos tales [quomodo effugietis iudicium gehennæ?] Secundum iudicium hominum euaditis, sed secundũ iudicium dei quomodo euaditis? vnde oportet habere cor mundum. Fugite a facie gladii, Iob. 19.

b ¶ In parte ista ponit crudelitatem eorum, & addit pœnam tẽporalem. Et primo, primum facit: secundo pœnam addit. Et primo ponit beneficium: secundo culpam: tertio magnitudiné pœnæ. Vnde dicit, Ecce ego &c. Et potest referri ad illud quod immediate sequitur, vel ad illud totum quod sequitur. Si ad totum, sic planior em habet sẽsum. Ita dico quòd estis impleturi, & quòd estis serpentes &c. [Vnde mitto ad vos, & ex illis occidetis] quia tales estis qui occidere consueuistis. Vel aliter, ita q̃ ad totum referatur. Dominus vult quòd iudicium nõ solum sit iustum, sed quòd appareat iustum, vt exempla alii accipiãt, vnde si aliquis habeat bonum propositum, dominus remunerat eum de bono proposito, & inde dat voluntatẽ exercendi opus bonum: sic econtrario cum aliquis habeat propositum malum, & plenus mala voluntate, tecundum quòd dicitur Osee secundo. Sepiam viam spinis, excitat iram dei, & ex ira dei est vt manifesterur malitia tua. Ideo [mitto ad vos &c. Et vos occidetis.] Et dicit [Ecce] quia in promptu est, quia misit apostolos, vnde Act. 1. Et eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudea, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Sed notate quòd in hoc quod dicit, mitto ad vos prophetas & sapientes & scribas, diuersa dona spiritussancti significat. Alii datur donum sapientiæ, alii genera linguarum &c. 1. Corin. 12. Omnia ista dona habuerunt Apostoli. Habuerunt donum prophetiæ in dicendo futura, Iohel. 3 Effundam de spiritu meo super omnes gentes, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ &c. Item, sapiẽtiæ, quia omnia cognoscebant, Luc. 21. Dabo vobis os & sapientiam, cui nõ poterunt resistere & contradicere omnes aduersarii vestri. Item, fuerunt scribæ, quia intellectum scripturæ habuerunt, Luc. vlt. Aperuit eis sensum vt intelligerent scripturas. Et quare hoc præ dicit? vt discipuli cogitantes quod audierunt, facilius sustineãt. Item, ad cõuincendam malitiam eorum, quia sicut patres eorum propheras occiderunt, sic isti Apostolos. Vnde [Ex illis occideris] vt habetur Act. 9. quia Herodes occidit Iacobum fratrem Ioannis gladio, videns quia placeret iudæis. Alii fuerunt crucifixi, vnde [Et crucifigetis.] Hæc enim erat mors vilissima, ideo hac morte occiderunt Christum, secundum illud Sapiẽ. 2. Morte turpissima condemnemus eum. [Et flagellabitis, Act. 5. dicitur, quòd cæsis denuntiauerunt ne omnino loquerentur in nomine Iesu. [Et persequemini.] Istud manifestum est quo modo Paulum persecuti sunt. Et supra 10. Si persecuti fuerint vos in vnam ciuitatem, fugite in aliam. Vlterius ponitur pœna, quæ quia videbatur grauis, ideo confirmat. [Amen dico uobis &c. Dicit ut ueniat super uos omnis sanguis iustus a sanguine Abel iusti &c. Quis sit iste Abel notum est, quia iste occisus est a Caim fratre suo. Sed de isto Zacharia quis fuerit, nõ habetur. Legitur quòd tres fuerint Zachariæ, Quidam filius Batachiæ, qui fuit undecimus inter propheras. Sed de isto nõ põt intelligi, quia nõ erat adhuc altare. Alius pater Ioannis, & cuius fuerit filius non inuenitur, sed dicit Chrysostomus, quòd fuit occisus propter Christum, quia in templo erat loeus virginum. Et dum sederet virgo Maria in loco virginum, ex pellere uoluerunt eam iudæi a loco, quod prohibuit Zacha-

rias eam defendens, & propter hoc occisus fuit. Alius dicitur filius Ioiade quem occidit Ioas in atrio templi, ideo inter templum & altare, unde concordat locus, sed nomen dissonat. Sed tamen dicit Hieronymus, quòd interpretatur benedictus dominꝰ, & designatur sanctitas patris eius Ioiade sacerdotis. Et dicit q̃ ipse uidit euangelium Nazarænorũ, & ibi continebatur filius Ioiade.

riæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. Amen dico vobis venient hæc omnia super generationem istam. Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis nõ me uidebitis amodo donec dicatis. Benedictus qui venit in nomine Domini.

Sed quare sub isto Zacharia incipit, potest esse quæstio literalis: quia & si præcedentia magis frequentia, ista tamen inueniebantur in scriptura. Vel aliter, q̃ Abel pastor, Ioiades sacerdos, ideo per istos duos significantur laici & clerici, vnde omnis pœna pro occisione hominum veniet super eos. Vel aliter, quia quidam actiui, quidam contemplatiui, vnde vtrique signantur per istos. Sed [Amen dico vobis, quòd omnia uenient super generationem istam.] Sed quo modo potest esse quòd omnia veniant super generationem istam? Punitur ne unus pro alio? Ezech. 18. Filius non portabit iniquitatem patris &c. Quomodo ergo super generationem istam? Hieronymus solvit quòd consuetum est in scriptura, quòd tota generatio bonorum pro vna generatione sumitur, de qua in psalm. 111. Generatio rectorum benedicetur. De generatione malorum, supra. 13. Generatio mala signum quærit. Chrysostomus dicit sic. Aliqui peccant, sed deus non statim vindicat, unde in psalm. 7. Nunquid irascitur per singulos dies? Aliqui vero nunquàm cum peccant corriguntur, sed in peius mutantur, 2. ad Thimot. 3. Mali autem homines & seductores in peius proficient, & tunc expectat dominus donec compleatur malitia eorum. Vnde isti, in quibus complebitur malitia, portant pondus totius quantum ad temporalem pœnam, tamen quantum ad æternam, quilibet suam, unde tanta erit quòd uidebitur quòd pro omnibus patiantur, unde Exo. 32. dicitur, quòd illud peccatum seruetur usque in diem ultionis. Sicut fuit plenitudo bonorum his qui credunt in Christum, sic plenitudo malorum his qui occiderunt Christum. Ideo dicit.] Venient omnia &c.] Sed quæ est ista pœna? Destructio ciuitatis Hierusalem. Et quoniam intendit loqui de excidio ciuitatis, ideo conuertit se ad ciuitatem dicens. [Hierusalem Hierusalem.] Et primo ponit delictum: secundo commemorat beneficia: tertio prænuntiat pœnam. secunda ibi [Quoties uolui &c.] tertia ibi [Ecce relinquetur uobis &c.] Dicit ergo [Hierusalem Hierusalem. Et designat ista geminatio affectum miserantis, unde dicitur, Luc. 19. quòd uidens ciuitatem fleuit super eam. Quæ occidis propheras, Act. 7. Quem prophetarum non sunt persecuti patres uestri? Et dicit [quæ occidis] non quæ occidisti, ideo adhuc in malitia perseuerabant. Hæc est illa Hierusalem, de qua habetur Ezech. 5. Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea. Possent se excusare. Non habuimus qui diceret nobis. Ideo dicit [Et lapidas eos qui ad te missi sunt,] unde. Misi prophetas & multa auxilia, & non cognouistis. [Quoties volui congregare filios tuos queamdmodum &c.] Designatur in hoc perpetuitas diuinitatis eius, secundum quòd ipse dicit, Ioan. 8. Antequàm Abraham fieret, ego sum. Vnde ipse Christus misit prophetas, patriarchas, & angelos, quandocunque misit, uoluit congregare &c. Illi congregantur, qui ad dominum conuertuntur, quia in eo uniuntur peccatores. Dispergũtur qui ab unitate separantur. Vnde, uolui congregare quemadmodum gallina congregat &c.] dicitur quòd non est animal aliquod ita compatiens pupillis, sicut gallina. Gallina defendit a miluo, & uitam exponit pro eis, & congregat [sub alas.] Sic Christus compatitur nobis. Vere langores nostros ipse tulit &c. Esa. 53. Item, miluo, idest, diabolo se exposuit, Deutero. 31. Adhuc uiuente me, & ingrediente uobiscum semper contentiose egistis contra dominum &c. Sed contra, Dominus uoluit, & isti noluerunt, ergo prævaluit mala uoluntas eorum uoluntati dei. Vnde dicendum, quoties uolui, feci: sed te inuito feci cum feci, unde tua uoluntas impediuit quod non facerem. Vel quòd misit prophetas signum fuit, quòd uoluit congregare [Et noluisti.] Tunc sequitur pœna. [Ecce relinquetur uobis domus

mus vestra deserta] Totus populus honorabatur propter Hierusalem, & Hierusalem propter templum, ideo dicitur [Relinquetur domus], idest templum, vel habitario, psalm. 68. Fiat habitatio eorum deserta, vel dicitur domus deserta quando caret proprio habitatore, psal. 10. Dominus in templo sancto suo: vnde dicitur relinquere p habitationem, ideo, [Non videbitis me ammodo &c.] quia sui uobiscũ per potẽtiam diuinitatis, & post sui corporaliter, sed recedam a vobis. Sed tam relinquetur &c. Et [non me videbitis ammodo] nec corporaliter, scilicet post passionem, nec spiritualiter. Sed numquid est hoc uerum, q̃ nulli Iudæorum viderunt eum, cum tamen multi conuersi fuerunt ad eum? ideo dicit. [Donec dicatis, benedictus qui venit in nomine domini,] quia quando confitebimini, tunc videbitis per fidem: vel aliter designat occulte secundum aduentum. Videbant ipsum corpore, sed istam visionem non habebant usque ad secundum aduentum, in quo poteritis dicere & recognoscetis, quòd ego sum benedictus qui venit in nomine domini.

a CAPVT XXIIII.

SVPRA posita est multiplex prouocatio Iudæorum, nunc ponitur præparatio per institutionem discipulorum Christi. Instruuntur autem de periculis. Et primo, ponitur interrogatio discipulorum: secundo, responsio Christi, ibi [Et respondens &c.] Circa primum duo. Primo, ponitur occasio interrogationis: secundo, interrogatio, ibi [Sedente autem eo &c.] Occasio fuit duplex. Prænuntiatio destructionis templi, quam quidem prænuntiationem fecit facto & verbo, quia egressus est de templo, sup. cap. proximo. Ecce relinquet vobis domus vestra deserta, & hoc ostendit, quia exiuit: vnde quia corporaliter exiuit, ideo ostendit quia spiritualiter, Ioan. 8. Iesus autem abscondit se & exiuit de templo. Cũ peccator nõ vult corrigi, exit dominus ab eo, Tren. 1. Egressus est a filia sion ois decor eius. Tunc ponitur interrogatio, ibi [Et accesserunt &c.] secundo, responsio, ibi [Ipse autem respondens &c.] Ita ibat. Sed tunc [accesserunt discipuli vt ostenderent ædificationes templi, vt videret quàm pulchra est domus, quàm decora: vnde in alio loco scilicet Mar. 13. hf. Vide quos lapides, & quales structuræ &c. Sed quærit Orig. Nonne aliàs ibi fuerat, & nonne bene scibat? Soluit, q̃ non petebant vt eum docerent, vel quasi nesciret, sed vt remedium inueniret destructionis. Ita christianus est templũ dei, vt habetur ad Philip. 2. Discipuli autem sunt interceſſores, ne destruatur templum hoc. Tunc respondet dominus. Videntur vobis ista magna, Esa. 33. Dominus exercituum cogitauit hoc vt detraheret superbiam omnis gloriæ &cæt. vnde subdit. [Amen dico vobis. Non reliquetur hic lapis super lapidem.] Est ne hoc verum? tempore Chrysost, non adhuc totum euenerat, sed sperabatur quòd veniret: vel potest dici, quòd nõ vult dicere nisi quòd destrueretur. Vel dicendum quòd secũdum dei prouisionem aliquado restauratum est templum: sic secundũ dei prouisionem incipiente confirmatione legis nouæ destructum est templum ne sacrificia fiant in templo: vnde si nõ fuisset destructum, multi facti christiani cęremonias facerent, & ad templum redirent: vnde dispensatione diuina factum est, vt destructum sit, & hoc habetur Luc. 21. vbi de templo dicitur. Venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. Sic etiam contingit, quòd aliquis ędificatus per bonas virtutes, si cadat per aliquod peccatum mortale, si negligens fuerit & non solicitus, totaliter cadit & destruitur, psal. 136. Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea: vnde vult dicere quòd non solum templum, sed etiam pertinentia, quæ erat vmbra, vt habetur ad Heb. 10. Vmbram habens lex futurorum bonorum. [Posita occasione, ponitur interrogatio. Et debemus notare, quòd exiuit, & iuit ad montẽ Oliueti, & significat ecclesiam in qua oliuæ vberes sunt plantatæ, psal. 51. Ego sicut oliua fructifera. Et inde instruit discipulos. Dixerat destruendum templum, ideo tria quærunt. Primum, de templo: secundum, de aduentu: tertium, de fine sæculi: vnde dicunt. [Dic nobis quando hæc erunt &c.] scilicet consummatio tuæ comminationis, & de aduentu tuo, [& quod signum aduentus tui.] Item, de fine sæculi [& consummationis sæculi.] In Luca solum tangitur de vna quæstione, scilicet de destructione Hierusalem, quia non credebant quòd deberet destrui nisi post aduentum secundum: vnde dicebant Act. 1. Si in tempore hoc restitues regnum Israel? In Marco cap. 13. dicitur quòd solum miserunt Pe. & Ioa. & Iac. & Andr. quia isti primo vocati sunt, & magis habebant fiduciam accedendi ad eum. In quo habem⁹ exẽpla, quòd illi, q̃ diutius deo adhærent in contemplatione, sunt deo magis familiares, Deut. 33. Et q̃ appropinquãt pedib⁹ eius, accipiẽt de doctrina eius. Isti discipuli quæsierũt de aduentu, & de fine

bis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. Sedente autem eo super montem Olueti, accesserunt ad eum discipuli secreto dicentes. Dic nobis, quando hæc erunt, & quod signũ aduentus tui, & consummationis sæculi? Et respondens Iesus dixit eis. Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicẽtes, Ego sum Christus, & multos⁹ seducent. Audituri enim estis duplex est, ultimus qui est ad iudicandum & iste erit in cõsummatione sæculi. De isto habetis Act. 1. Quemadmodum vidistis eum ascendentẽ in cælũ, ita veniet &c. Alius est aduentus confortans mentes hoium, ad quos venit spiritualiter, videbitis angelos venientes in nubibus, i. in prædicatoribus, quia per prædicatores venit deus in hominum mentes: vnde dubium est ad quid debet referri. Tamen dicit Aug, quòd totum debet referri ad aduentum spiritualem. Aliqui vero, quòd ad secundum aduentũ. Quidam autem exponunt de destructione Hierusalem, & de vltimo aduentu. Primo ergo respondet quantum ad destructionẽ: secundo, quantum ad secundum aduentum, ibi [Sicut enim fulgur &c.] Circa primum duo. Primo, prænuntiat quæ anteceden tia sunt ad destructionem: secundo, ipsam destructionem, ibi [Cum ergo videritis &c.] Ista præambula erant & exparte extraneorum & eorum qui in ecclesia continentur. Primo, ergo ex parte extraneorum: secundo, ex parte eorum, quæ in ecclesia, ibi [Et multi pseudo &c.] Circa primum duo. Primo, præeminentia pericula spiritualia: secundo, corporalia, ibi [Audituri estis &c.] Dicit ergo. Ita quæritis de consummatione, tamen ante debetis esse solliciti de vobis, quòd nõ decipiamini, ideo dicit. [Videte ne quis vos seducat &c.] Ad Eph. 5. Videte itaque fratres qũo caute ambuletis. [Multi venient in nomine meo dicẽtes. Ego sum Christus.] Aliquis uenit ut missus a Christo, sic venerunt discipuli. Alii veto dicũtur venire in noie Christi, qui dicunt se esse Christum, vsurpantes sibi nomen quod nõ datur alii, Philip. 2. Datũ est ei nomen quod est super omne nomen: vnde multi seductores venient, qui venient a seipsis. Christus autem non a seipso, sed a deo: vnde Ioan. 7. A meipso nõ veni. Licet aũt hoc de antichristo specialiter dictum sit, tamen potest dici de multis aliis: vnde quia veritati non adhæserunt dati sunt erroribus. Et hoc accidit in Simone mago, qui libros scripsit & appellauit se librum dei, deus magnus, omnia dei, & multos seduxit. Illorum enim est seduci qui diuisi sunt in errores, quia stultorum infinitus est numerus: vnde veritas congregat, error autem diuidit, & hoc est periculum. Potest etiam ad secundum aduentum referri. Ista enim accident circa diem iudicii [Audituri enim estis prælia &c.] Hic ponit pericula: secundo, confortat. Dicit ergo. Ita dictum est. Videte, ne quis vos seducat, quia audituri estis prælia &c. Et hoc statim post passionem. Statim enim missi fuerant in Iudæam ab Imperatore pessimi tyranni qui mirabiliter eos grauabant, ita quòd quasi ferre nõ possent: vnde audituri estis prælia & opiniones præliorum, quia in prælis multum valent opiniones: vnde frequenter contingit quòd pauci debellant multos, Hiere. 8. A Dan auditus est fremitus equorum eius, a voce hinnituum pugnatorum eius commota est omnis terra. Et [videte] Possent aliqui credere, quòd esset statim finis mundi: vnde dicitur, quòd tanta fuit tribulatio, quòd credebant finem mundi uenisse, ideo dicit. [Videte ne turbemini.] Oportet enim hoc fieri, sed nondum finis] quasi sit destructio Hierusalem, quia non fuit eius destructio post passionem, vsque ad quinquagesimum annum. Sed posset aliquis dicere. Tu dicis quòd audituri sumus prælia, semper fuerunt prælia. Respondet, numquàm vidistis talia. [Consurget enim gens in gentem] scilicet gens Romanorum contra gentem Iudæorum [& regnum] scilicet Romanorum [contra regnum] Iudæorum. [Et erunt pestilentiæ &c.] Posset dicere ista prælia a casu fiunt, & non est dei vindicta: sed quòd sint a dei vindicta hoc patet, quia non solum ista mala infligentur a populo, sed a deo, quia [erunt pestilentiæ] quæ ex corruptione aeris prouenient [Et fames, & terremotus per loca.] Et hæc omnia

acciderunt ante destructionem Hierusalem. Dicoret aliquis, oia ista fuerunt a casu, & non fuerunt iudicatiua doloris, immo, unde dicit. [Hæc autem omnia initia dolorum] Esa. 42. Quasi parturientes dolebant. Sic exponit Chrysost. Sed secundum q referetur ad consummationem sęculi, sic exponit Orig. Sic debemus considerare de mundo sicut de vno homine, quia cũ tendit ad mortẽ, incipiunt debilitari virtutes vitales. Sic in oblẽsione vniuersalis commutationis immittet dominus aliquam particularem immutationem, ita q non habebunt aliquam virtutem, & tunc erunt pestilentiæ, quia corrũpetur aer qui seruit vobis in

prælia, & opiniones pręliorum, videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed nõdum est finis. Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus per loca. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi & inuicem tra

dent, & odio habebunt inuicem: & multi pseudo prophetæ surgẽt, & seducẽt multos, & quoniã abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui aũt perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit, & prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio.

b ¶ Cum ergo videritis abominationẽ desolationis, quæ dicta est

dolis. Item, per alios authoritatem, quæ habetur ad Coloss. 1. Prædicatio euangelii fructificat. Et non est mirum, quia unus Apostolus, scilicet Paulus, tantum ampliauit, quòd peruenit Romam & Hispaniam: vnde expletum est quod habetur Esa. 57. Misisti legatos tuos procul. Et ideo dicit Chrysosto. quòd in hoc est admiranda virtus Christi, quòd infra spatium 40. annorum ita creuit doctrinam eius, quòd totum mundum impleuit: vnde bene dicit. Et prędicabitur &c. Sed numquid omnes credent? Non. sed quidam sic, quidam non. Et quòd quidam credent, hoc erit in testimoniũ contra eos qui non credent: Hieron. dicit. In testimonium omnibus gentibus, Ad Rom. 1. Accepimus gratiam & apostolatum ad obediendũ fidei in omnibus gẽtibus, ita ut sint inexcusabiles. [Et tunc] scilicet, quando omnes gentes credent, [veniet consummatio] idest, destructio Hierusalem, & de hoc potest intelligi quod dicitur Ezę. 7. Nunc finis super te, & immittam furorẽ meum in te. Fecit enim signa. Diuulgauit euangelium, nec credere voluerunt, ideo accidit eis quod dicitur Malach. 1. Munus non accipiam de manu uestra. Augustꝰ. vult quòd non debeat referri ad consummationem Hierusalem, sed mundi: vnde dicit. [Prædicabitur] scilicet ante finem mundi, scilicet [in testimonium omnibus gentibus,] quia non omnes credent. [Et tunc veniet consummatio] idest, finis mundi. Et hoc est unum signum, quòd donec sit diuulgata prędicatio euangelii per uniuersum orbem, nõ veniet finis. Non autem adhuc venerat, ut dicit Augustꝰ. ad quoddam barbaros in Africa. Et respondet ad illud in omnem terram &c. psal. 18. Quòd posuit præteritum pro futuro. Et ad illud quod scribitur ad Colossꝰ. dicit quòd adhuc non ad plenum fructificabat, sed iam incipiebat. Et potest sic distingui, quòd diffusio per euangelium potest dupliciter intelligi, vel quo ad famam tantum, & sic completa fuit ante excidium urbis. Licet enim aliqui non receperint, tamen nulla gens fuit ad quas non peruenisset fama. Si autem intelligatur diffusio cum effectu, tunc uerum est quod dicit Augustꝰ. quòd nondum uenit in omnes gentes.

b ¶ Iam destructionem posuit, in parte ista ponit quòd veniet consummatio, & ponit quædã præambula. Et primo, ponit prophetiã: secundo, admonitionẽ, ibi [Tunc qui in Iudęa &c.] tertio, rationẽ admonitionis, & erit tribulatio. Ita dixit veniet consummatio. [Cum ergo videritis &c.] Quid est quòd vocat abominationem? Potest dici quòd abominatio dicitur exercitus Romanorum, & dicuntur abominationes desolationis, quia fuerunt desolatores. Vel per abominationes, idola, & de duplici idolo

tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? Vnde ita erit in multis, sed nõ in omnibus, quia [qui perseuerauerit usque in finem] scilicet præsentis uitæ. [Hic saluus erit.] Item, habetur supra 10. [Et prædicabitur hoc euangelium regni in uniuerso mundo.] Supra dominus prædixit aduersa in ecclesia futura, nunc autem prædicit prospera, quia Apostoli qui ex Iudæis nati erant, æmulabãtur carnem suam, Ad Ro. 9. Tristitia mihi est magna & continuus dolor cordi meo, ideo ad eorum cõsolationem, quia multo plures erant uocandi ad fidem, ideo [prædicabitur hoc euangelii &c.] Ipse enim incipiens prædicationem dixit. Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cælorum &c. supra 4. Hoc autẽ prædicabitur [in vniuerso orbe.] Non enim lex noua determinata est uni populo, sicut lex uetus, Marci ult. Prædicate euangelium omni creaturæ, & dicit Chrysost. quòd hoc fuit impletum ante excidium urbis Hierusalem, & hoc probat per Apostolum ad Ro. 10. Vbi dicit apostolus. In omnem terram exiuit sonus eorum. Iam uidebatur diffusa doctrina euangelica per totum orbem. Item, per alium authoritatem, quæ habetur ad Colossꝰ. 1. Prædicatio euangelii fructificat. Et non est mirum, quia unus Apostolus, scilicet Paulus, tantum ampliauit, quòd peruenit Romam & Hispaniam: vnde expletum est quod habetur Esa. 57. Misisti legatos tuos procul. Et ideo dicit Chrysosto. quòd in hoc est admiranda virtus Christi, quòd infra spatium 40. annorum ita creuit doctrinam eius, quòd totum mundum impleuit: vnde bene dicit. Et prędicabitur &c. Sed numquid omnes credent? Non. sed quidam sic, quidam non. Et quòd quidam credent, hoc erit in testimoniũ contra eos qui non credent: Hieron. dicit. In testimonium omnibus gentibus, Ad Rom. 1. Accepimus gratiam & apostolatum ad obediendũ fidei in omnibus gẽtibus, ita ut sint inexcusabiles. [Et tunc] scilicet, quando omnes gentes credent, [veniet consummatio] idest, destructio Hierusalem, & de hoc potest intelligi quod dicitur Ezę. 7. Nunc finis super te, & immittam furorẽ meum in te. Fecit enim signa. Diuulgauit euangelium, nec credere voluerunt, ideo accidit eis quod dicitur Malach. 1. Munus non accipiam de manu uestra. Augustꝰ. vult quòd non debeat referri ad consummationem Hierusalem, sed mundi: vnde dicit. [Prædicabitur] scilicet ante finem mundi, scilicet [in testimonium omnibus gentibus,] quia non omnes credent. [Et tunc veniet consummatio] idest, finis mundi. Et hoc est unum signum, quòd donec sit diuulgata prędicatio euangelii per uniuersum orbem, nõ veniet finis. Non autem adhuc venerat, ut dicit Augustꝰ. ad quoddam barbaros in Africa. Et respondet ad illud in omnem terram &c. psal. 18. Quòd posuit præteritum pro futuro. Et ad illud quod scribitur ad Colossꝰ. dicit quòd adhuc non ad plenum fructificabat, sed iam incipiebat. Et potest sic distingui, quòd diffusio per euangelium potest dupliciter intelligi, vel quo ad famam tantum, & sic completa fuit ante excidium urbis. Licet enim aliqui non receperint, tamen nulla gens fuit ad quas non peruenisset fama. Si autem intelligatur diffusio cum effectu, tunc uerum est quod dicit Augustꝰ. quòd nondum uenit in omnes gentes.

b ¶ Iam destructionem posuit, in parte ista ponit quòd veniet consummatio, & ponit quædã præambula. Et primo, ponit prophetiã: secundo, admonitionẽ, ibi [Tunc qui in Iudęa &c.] tertio, rationẽ admonitionis, & erit tribulatio. Ita dixit veniet consummatio. [Cum ergo videritis &c.] Quid est quòd vocat abominationem? Potest dici quòd abominatio dicitur exercitus Romanorum, & dicuntur abominationes desolationis, quia fuerunt desolatores. Vel per abominationes, idola, & de duplici idolo

idolo potest dici. Legitur quòd Pilatus introduxit aquilam in templum, quod erat signum Romanorum, quod Iudæi abominationem dicebant: vnde tunc cum videritis idolum positum in loco sancto, tunc potestis cognoscere impletionẽ prophetiæ Danielis de destructione Hierusalem. Vel potest dici q Hierusalẽ destructa fuit dupliciter. Primo, a Tito & Vespesiano, & tunc combustũ fuit templum, & tunc adhuc dimissi fuerũt aliqui. Post modum adhuc aliqui rebellauerũt, & tũc Adrianus qui successit Traiano, destruxit penitus, &

a Daniele propheta stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes, qui in tecto non descendat tollere aliquid de domo sua, & qui in agro non reuertatur tollere tunicã suam. Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. Orate

dedit legẽ quòd nullus Iudæus ibi de cętero habitaret, & vocauit ciuitatem nomine suo. Item, potuit in sacro loco idolum: vnde illud idolum, quod posuit Adrianus potest dici abominatio, vnde cũ hoc videritis &c. De hac deiectione, satis habetur, Tren. 2. [Qui legit intelligat.] Et quare hoc dicit? Quia in illa prophetia Danielis multa dicuntur de passione Christi. Sunt enim hæc verba obseruanda, vnde ibi dicitur. Occidetur Christus, & erit in templo abominatio desolationis, & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio, Dan. 9. vnde qui videt, intelligat q talia acciderunt. [Tunc qui i Iudæa &c.] Ponit admonitionem utilem. Et primo ponit eam: secundo, excludit impedimenta fugæ. Quædam enim sunt impedimenta euitabilia, quædam ineuitabilia. Dicit [tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes.] Tunc scilicet in tempore Vespesiani. Tunc temporis quidam dictus Agrippa dominabatur in montibus, & iste obediebat Romanis, nec rebellabat eis, vnde cum aliæ gentes haberent guerram, iste & gens sua in pace erat: vnde ex dei prouidentia admoniti fuerunt fideles qui erant in Iudæa, quòd recederent, & irent ad regnum istius Agrippæ, & sic fecerunt, vnde [tunc qui in Iudæa,] scilicet fideles [fugiant in montes.] Zach. 2. Fugite a terra aquilonis &c. Tunc remouet impedimenta fugæ, & quia quædam impedimenta sunt euitabilia, quædam non, ideo primo ponit pericula euitabilia: secundo, ineuitabilia, ibi [Væ prægnantibus &c.] Quæ sunt vitabilia sunt negotia terrenorum: & istorum quædam accidunt in ciuitate, quædã extra, ideo vtrumque ponit. secundum ibi. [Et qui in agro.] Dicit ergo. [Et qui in tecto, non descendat tollere aliquid &c.] idest, quicumque habitat in ciuitate, etiam si in domo, nõ reuertatur tollere &c. Item, [& qui in agro non reuertatur] in domum [tollere tunicam suam] scilicet, quæcumque sint necessaria, quia cuncta, quæ habet homo dabit pro anima sua, & quare hoc dicit? quia imminente festo paschæ conuenerunt multi in Hierusalem. Quod sciens Titus obsedit ciuitatẽ, cum ita essent congregati, vnde vult dicere: ita cito accidet istud malũ, quod non poterit aliquis sibi cauere. Item, ponit impedimenta ineuitabilia, & quia erant quædam ineuitabilia virtute hominum & simpliciter, quędam licet ineuitabilia, tamen virtute dei vitabilia, ideo primo, de primo: secũdo, de secundo, ibi [Orate &c.] Illud quod cum est, nullo modo vitari potest, est onus filiorum, quàmuis enim posset alicui dici salua animam tuam, posset dicere, quomodo possum dimittere filiũ? Ideo hoc exponit. [Væ prægnantibus & nutrientibus] quia tales non poterant fugere, quia nec illis erat dicendum, quòd aborsum procurarẽt, nec nutrientibus vt filios occidant, & sic impletur qđ dicitur Luc. 22. Beata vbera, quæ non lactauerunt. Item, alia sunt impedimenta vbi non potest homo ponere remediũ nisi per deum. Aliquod enim tempus est ineptum, vel per naturam, vel per legem. Per naturam vt tempus hyemale, quia tunc impeditur homo fugere propter asperitatem temporis. Item, propter legem, vt si accidat in sabbatho, quia deus præcepit quòd non irent vltra vnum miliare. Et quia istud non est in potestate nostra, sed dei, ideo [orate ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbatho,] quia in talibus ad deum solum est recurrendum: vnde Osee 6. Venite, & reuertamur ad dominũ, quia ipse cępit & saluauit nos. [Orate quòd non fiat hyeme] quia impedit fugam naturaliter propter discrimen viæ: [nec sabbathũ] quia impedit secundum legem dei. Item, notate quòd dicit [sabbatho] in quo designat, quòd in die festo fuerunt debite interfecti: vnde necessitas fugiendi? ex magnitudine tribulationis, vnde primo ponit tribulationem & magnitudinem terributionis: secundo ponit causam, ibi [Et nisi breuiati &c.] Dicit ergo. [Erit.n. tunc tribulatio magna qualis &c.] Et hoc satis potest perpendi, qui legit historiam Iosephi, quòd multi fame mortui sunt. Item, erant seditiones in ciuitate, ita quòd ipsi seinuicem interficiebant: vnde cum Titus qui erat mitissimus, vellet eis parcere, ipsi nolebant. Item, erant

latrones inter eos qui interficiebant multos. Et quædam mulier comedit filium suum, vnde fuit talis tribulatio, qualis nunquã visa est. Et hoc dicit Lucas cap. 21. Erit tribulatio, & cadent in ore gladii, sed numquid erit mator in tempore antechristi? sic, sed non erit inter Iudæos. Et quærit Chrysost. propter quod peccatum accidit, quia nec pœna sodomorũ fuit tanta, unde nõ esset pœna grauior nisi peccatum grauius, & quia possent dicere, quòd ista acciderant eis propter peccata christianorũ, ideo dicit quòd non: vnde [Nisi breuiati fuissent dies illi &c.] Augustꝰ. dicit quòd quidam sic exposuerunt, quòd dies tũc facti sunt breuiores, sicut tempore Iosue longior. Sed cõtradicit, psal. 118. Ordinatione tua perseuerant dies, ideo dupliciter potest dici. Primo, quòd dies tribulationis sunt breuiati, primo, in numero, vnde si durasset tẽpus illud, omnes essent interfecti, quia nullus remansisset, & quare? quia Romani dominabantur per totum orbem, & iam Iudæi dispersi sunt per vniuersum mundum, ideo si durasset tempus illud, interfecti fuissent vbique terrarum. Vel dicuntur dies breuiati, quando mala breuiantur. Et quare breuiantur? [propter electos] Non quòd exciderit verbum dei. Multi enim conuersi erant de populo illo, & rogabant pro populo ut relinqueretur semen, Esa. 1. Nisi dominus reliquisset semen, quasi sodoma essemus &cæt. Tunc ponit Chrysost. duas considerationes quare hoc dicatur, quia ibi erant aliqui discipuli, item, Ioan. adhuc vltra vixit, ideo dicit quòd Ioan. non fecit mẽtionem de hoc in euangelio suo, quia scripsit post hoc factũ, vnde dixisset præterita, sed Matth. & Lucas qui ante scripserunt, fecerunt mentionem, quia tunc erat futurum, ideo dicit quòd manifestum fuit miraculum cum Romani impugnarent Iudæos, & quasi tota gens Indæorum pateretur excidium, quòd tàm pauci Iudæi porerãt irę per uniuersum orbem ad conuertendum quasi totum mundum, & hæc fuit mirabilis virtus Christi. Hilarius exponit, quòd referuntur hæc verba ad finem mundi. Cum videritis abominationem hãc, nominat antichristũ, 2. ad Thes. 2. Nec terreamini, nec p spiritũ, nec p sermonem, quasi instet dies domini, ne quis vos seducat ullo modo, & tunc qui in Iudæa, quia Iudæi deficient, vnde fugient terram Iudæorum, & conuertentur [ad montes] christianitatis. [Et qui in tecto &c.] Vult dicere quòd perfecti non moueantur a sua perfectione, vnde tangit contemplatiuam vitam, quæ signatur per tectum, vnde tales a sua contemplatione non debent recedere. Item, qui in agro, tangit vitam actiuam. Tales non reuertantur ad pristinam vitam, sed maneant in suo proposito. et quid per prægnantes? Homines graues peccatis. Homines nutrientes sunt homines imperfecti, vnde vult dicere, quòd vt hominibus oneratis peccatis, & non confirmatis. Secundum Augustꝰ. prægnantes sunt qui concipiunt male agere: nutrientes, qui iam opere complent. Et quod dicit hyeme, & sabbatho. Per hyemem signatur tristitia, per sabbathũ lætitia, vnde ne fiat in hyeme per tristitiam absorbentem, vel sabbatho per lætitiam animum eleuantem. Vel per sabbathum otium bonæ operationis, per hyemem refrigerationẽ charitatis. [Et nisi &c.] Quia parum durabit, & si duraret, non salua fieret omnis caro, idest, omnis carnalis. Item, possunt referri ad aduentum Christi per ecclesiam, & sic dicit Orig. quòd sicut verbum euangelii diuulgatum est aduenientе ipso, sic falsa doctrina diuulgabitur aduenientе antichristo, & sicut Christus habuit suos prophetas, sic & antichristus. Tunc qui in ciuitate fugiant ad montes perfectæ iustitiæ. Prægnantes dicuntur, qui adhuc percutrunt verbum salutis. Nutrientes qui aliquid iam fecerunt. Orate ergo vt non impediantur per desidiam & torporem. Erit tunc tribulatio magna, quia erit peruersio doctrinæ christianæ per falsam doctrinam, & nisi essent dies breuiati, scilicet documento doctrinæ per additamenta uere doctrinæ, [non fieret salua omnis caro] idest, omnes uertentur ad falsam doctrinam.

c ¶ Postquàm dominus respondit interrogationi discipulorum de destructione ciuitatis: hic incipit respondere his quæ ad secundum aduentum pertinent. Iste autem aduentus est aduentus ad iudicium, ideo diuiditur, quia primo proponit signa & modum ueniendi: secundo, tractat de iudicio, infra 25. Simile est regnum cęlorum &c. Circa primum duo facit. Primo, præmittit signa præcedentia Christi aduentum: secundo, agit de ipso, ibi [Et videbunt filium hominis &c.] Circa primũ duo, quia duo præcedentia erunt, & ex parte hominũ, & electorum: secundo, ex parte elementorum, ibi [Statim autem &c.] Circa primum

primum duo facit. Primo, præmittit quandam admonitionem : F secundo rationem huius admonitionis, ibi [Surgent autē &c.]. Dicit ergo. [Tunc si quis &c.] Supra dictum est, de destructione Hierusalem. [Tunc si quis &c.] Notandum quòd ly tunc, non dicit tempus determinatū, sed tempus confusum, quia hoc non statim factū est post destructionem Hierusalem, sed expectatur futurū in fine. Simile habemus supra 3. cap. quòd habitauit dominus in Nazareth, unde Nazarēnus dicitur, & sequitur. Tunc venit Ioan. &c. Non quòd tunc venerit, quia fuerunt forte xx. anni inter duo tempora, vnde tenetur pro tempore confuso. Sic hic. Futurum enim est quòd multi seductores venient, & dicēt antichristum esse deum. [Tunc si quis dixerit vobis. Hic est G Christus &c.] 2. ad Thes. 2. Non terreamini, neque per spiritū, neque per sermonē, neque per epistolam, quasi per nos missam quasi instet dies domini &c. [Nolite credere.] Deinde cum dicit. [Surgent enim &c.] Assignat rationem admonitionis. Et primo, ponit rationem ex necessitate : secundo, ex falsitate doctrinæ, ibi [Sicut enim fulgur &c.] Circa primum tria facit. Primo, introducit seductores : secundo, vehementiam seductionis : tertio, admonitionē. Dicit ergo, tu dicis quòd aliqui erunt qui dicent se Christum : sed numquid alii erunt ? Ita [Surgent enim pseudochristi] ideſt, qui dicent se christos, & hoc factum est ante destructionem Hierusalem, 1. Ioan. 4. Sed audistis q̄ venit antichristus, vnde antichristi facti sunt multi. [Et pseudoprophetæ.] Sicut enim Christus habuit veros prophetas, qui præ- nunciauerunt eum, sic antichristus falsos. Et hoc est quod dicit 1. Ioan. 4. Multi pseudoprophetæ exierunt in mundum : sed numquid faciēt isti miracula & effectus ? vnde dabunt signa, & prodigia, 2. ad Thes. 2. Cuius aduentus est secundum operationem satanæ, Apocaly p. 16. Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum ranarum. Sed est quæstio, numquid dæmones possunt facere miracula. Dicendum quòd non, si proprie sumatur miraculum : quia miraculum proprie non est quod fit præter ordinem alicuius causæ particularis, sed quando præter ordinem totius creaturæ, & hoc sic per solum virtutem diuinam : sed bene possibile est, q̄ creatura superior non contineatur in ordine creaturæ inferioris, vnde aliquid fit per virtutem superiorum, quod non fit per virtutem elementorum. Sic in hominibus aliquis facit per artificium aliquid, quod mirum videtur aliis. Sic de dæmonibus, quia subtilioris sunt intelligentiæ, ideo sicut artifices aliqui aliquid faciunt quod videtur mirum aliis, sic & dæmones aliqua faciunt naturaliter, quæ videtur nobis mira, sed quomodo fiet istud ? Opinio fuit Auic. quòd natura corporalis obedit ad nutum intelligentiis, vnde ad apprehētionem immutatur corpus. Sed August. istud amouet, quia non obedit ad nutum ali cuius creaturæ, sed solius dei : ideo dicendum quòd in rebus naturalibus sunt virtutes determinatæ ad procreandum aliqua vt ranas, & huiusmodi. Istas virtutes nouerunt melius dæmones quam alii. Et hoc probat August. quia ignis qui descēdit super oues Iob, fuit naturalis. Potest enim excitare corpora & congregare, vt faciant talia miracula. Illa vero miracula quæ non procedunt ex virtute alicuius rei naturalis, hęc non possunt facere, scilicet, vt mortuus suscitetur, vnde talia non faciunt nisi in prestigiis, vt Simon magus fecit, mouere caput, vnde ista quæ non fiunt ex virtute naturæ, non possunt, vnde [dabunt signa magna,] ideſt, quæ homines reputāt magna : sed quis erit effectus ? [Ita ut in errorem inducantur si fieri potest, etiam electi.] Et dicit Orige. quòd sermo dictus est per exaggerationem, quia quicumque homo est in hac vita, si secundum se considereretur, seduci K potest, tamen comparando ad electionem dei, vt sit sensus. Electum seduci, hoc est impossibile, ideo aggrauando dicit q̄ tanta erit uis, quòd nisi præseruarentur ex prædestinatione diuina, q̄ seducerentur : vel dicendum quòd non uere electi, sed electi secundum apparentiam, 1. ad Tim. 1. Quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt, Esa. 19. Dominus miscuit spiritum vertiginis in medio eius, & errare fecerunt Aegyptū. [Ecce prædixi,] quia secundum Greg., minus nocent iacula quæ præuidentur, Amos 3. Non faciet dominus uerbum, nisi reuelauerit secretum suum. [vnde si dixerint uobis &c.] Posita necessitate in generali, ponit magis in speciali, si dixerint vobis. [Ecce in deserto &c.] Notandum quòd vera doctrina sit in publico, supra 10. Quod dico vobis in occulto, dicite super tecta, sed falsa semper quæriti angulos, Prouerb. 1. Sapientia dat vocem in plateis, vnde veritas est lumē, & quæriti in lumine uideri; sed si fuerit peruersum dogma, quærit occulta, Prouer. 9. Sapientia sedet in foribus, & sequitur, Aquæ furtiuæ dulciores sunt, vnde desertus est locus occultus, quia caret hominibus, uel quia est interclusus, vnde [si dixerint &c.] Et quid vult dicere ? Isti infideles & hęretici dum sunt fideles in societate, vel congregatione, non possūt decipere, sed mittuntur q̄ a societate separantur, & tunc decipiunt, & hoc est quod vult dicere. Si dixerint. [Ecce in deserto est, nolite credere.] Nolite a bona societate & cōgregatione separari. Item, si in penetralibus, quia semper intendunt locum secretum, nec doctrinam in publico audent dicere, vnde Ioa 18. Ego palam locutus sum mundo. [Nolite credere,] quia qui cito credit, leuis est corde, Eccles. 19. Secundum Hieron. potest retroqueri ad tempus ante destructionē, sed melius est vt retorqueatur ad finem. Item, potest intelligi de seductione facta in ecclesia. Pseudochristi est documentum mendacii, & dicitur vnum documentum, quia omnia in uno vniuntur : et quodlibet mendacium habet suos prophetas, vnde dicunt. Hic est Christus, aut illic, Ezech. 13. Perseuerauerunt confirmare sermonem, & aliquando volunt confirmare per scripturas apocryphas, aliquando per occultos sensus scripturæ. Quando per apocryphas, dicunt quòd in deserto est : quando per occultos sensus, dicunt quòd in penetralibus. Vel secundum August. Vera doctrina duo habet, quia & idem in omni loco, & publice proferri debet, & ab istis deficit hæresis, vnde dicit. [Hic est Christus, ideſt, in hac terra, & non in alia. Item, quia doctrina sua nō est publica, ideo dicunt in penetralibus est, vnde, nolite credere. [Sicut enim fulgur exit ab oriente &c.] Hic aliam rationem assignat, quia falsum dicunt quòd Christus ueniet occultus, sed non est uerum, immo ueniet manifestus, & ponit duas rationes. Vnam ex manifestatione Christi, aliam ex congregatione sanctorum. Dicit, nolite credere, quòd non veniet manifestus. [Sicut enim fulgur exit ab oriente, & apparet vsque ad occidentē, ita erit aduentus filii hominis. Psal. 49. Deus manifeste veniet, sed numquid veniet, sicut fulgur qui modo videstur hic, & post uersus orientem ? ideo non intelligatis, q̄ sic solū manifestetur in vno oriente, sed in omnibus. Si uelimus referre ad mysterium, fulgur est aduentus veritatis. Nolite ergo quærere occultum dogma, quia veritas manifestatur per totum mundum. Vel oriens principiū, occidens finis, vnde veritas dogmatis semper habet concordantiam a principio vsque ad finem. Verum enim dogma totā scripturam recipit. quidam non recipiunt vetus testamētū : quidam I non recipiunt prophetas, & ita non possunt confirmari per alias scripturas, sed vera doctrina a principio nascentis ecclesiæ vsq; ad finem habebit confirmationem, vnde dicit Matth. viii. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi. [Vbicumque fuerit corpus, ibi &c.] Posset enim aliquis dicere, Isti dicunt, hic est Christus, aut illic, quomodo cognoscemus quando veniet ? Ostendit autem q̄ non indigebit quærere, quia manifestus fiet aduentus eius, quandoquidem & alii congregabuntur, & erit simile ei quod accidit, cum quidam petiit a domino suo multum celante consilium suum de mouendo castra, & dixit, Quando mouebitis castra ? Et ille, Nonne audies tubam, ad quid petis ? sic dicitur hic. Tu dicis quòd erit hic, uel illic, scio quòd vbi fuerit corpus &c. Notate quòd in Hebræo habetur. Anathe, quod idem est quòd cadauer, vnde voluit signare passionē Christi, quia tunc veniet Christus ostendens signa passionis, & loquitur per similitudinem, Iob 39. [vbi corpus &c.] 1. ad Thessa. 4. Occurremus in nubibus obuiam Christo &c. sed quidam sunt aquilæ, quidam vultures, & corui. Sed non dicit vultures, uel corui, sed aquilæ, per quas sancti signantur, Esa. 40. Assument pennas vt aquilæ, volabunt & non deficient. Sic ut dicit Hieron. Vbicumque fit memoria Christi passionis, viri sancti debent congregari per iugem memoriam passionis ejus, Ad Hebr. 10. Memoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum. [Et quia non solum erunt hæc manifesta per tribulationes, ideo ait [Statim autem post tribulationem &c.] Et agit de signis sumptis ab aliis rebus, quæ supra nos sunt. Et primo, ponit signa secundo effectus. secunda ibi. [Et tunc plangent &c.] In his autē quę supra nos ostendit, triplex est ordo, corpora cælestia, angeli, Christus, Ad Ephe. 1. Constituit eum super omnem potestatem & principatum &c. Quantum ergo ad primum dicit, [Statim autem post tribulationem dierum illorum, quando scilicet venient antichristus. [Statim] quia non diu post, quia multis esset in periculum, & hoc est contra illos qui fabulam ponunt

sunt de mille annis. [Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum] Et quid est ? Hoc dictum habet sensum literalem & mysticum. Secundum quòd ad vltimum aduentum refertur, habet sensum literalem : secundum quòd ad alium, mysticum, sed videtur obiici quod dicit, q̄ sol obscurabitur, quia dicitur Esa. 30. Et erit lux lunę sicut lux solis, & lux solis septempliciter &c. vnde ad hoc videndum deberis distiguere tria tempora. Tempus ante aduētum, tempus in aduentu, & post aduētum. Ante aduentū Christi hu iusmodi obseruationes fient, de quibus hic dicitur, & Iohel 2. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequàm veniat dies domini magnus & horribilis. In Christi aduentu non mutabuntur secundum substantiam, sed secundum comparationem, quia tanta erit claritas Christi & sanctorum, q̄ nec apparebit claritas eorum, Esa. 24. Erubescet luna, & confundetur sol : sed post diem iudicii augebitur claritas lunæ & stellarū. Et tunc erit verum, quod dicitur Esa. 30. scilicet quòd solis lumen erit septempliciter sicut lumē septem dierum. Sed videtur falsum quod dicitur, quòd stellæ cadent de cęlo, quia vna stella maior est tota terra. Rabanus soluit per literam, Marc. 13. quòd stellæ erunt decidentes iu lumine, ideſt, in lumine minoratæ, sed vnde ista minoratio poterit esse ? Ex duobus est quòd lumen alicuius luminaris minoratur, vel in seipso, vel propter interpositum aliquod, vt si nubes interponatur, vt cum eclipsatur luna, minuitur lumen eius, vnde dicit Orig. q̄ dupliciter potest intelligi. Primo, q̄ hoc in ceperit positum erit ignis, qui ante Christum præcedet, & consumet omnia vsque ad medium spatium aeris, quantum scilicet eleuatæ sunt aquæ diluuii, quem ignem seque tur multus fumus, ita quòd tenebrabuntur luminaria cęli. Vel potest dici, q̄ quidam tenebant ita corpora esse corruptibilia, & sicut elementa imutabuntur, ita & ista. De istis tribus habetur una authoritas, Apocal. 6. Sol factus est niger tanq̄ saccus cilicinus, & luna tota facta est, sicut sanguis, & stellæ de cælo ceciderunt &c. [Stellæ cadent de cælo.] Stellæ de cælo videntur cadere, quando suo lumine priuantur. Sic ergo erit immutatio in corporibus cælestibus. Item, in angelis, vnde dicit, [Et virtutes cælorum mouebuntur,] ideſt, virtutes quæ deo ministrant. Et dicit August. quòd omnia corpora administrantur per spiritum vitæ, vnde dicuntur moueri in effectu, quia in aduentu domini cessabit motus cæli, vnde illa dicuntur moueri, quando illa quæ ad suum officium pertinent, in alium statum mutantur : vel angeli mouebuntur non commotione timoris, sed admirationis, quia admirabuntur virtutem Christi. Vel cōmouebuntur commotione gaudii super glorificatione sanctorum. De hoc potest accipi, quod dicitur Iob 26. quòd columnæ cęli contremiscunt, & pauent ad motum eius. [Et tunc apparebit signum filii hominis in cælo.] Hic ponitur signū filii hominis super angelos existentis. Filii signum, ideſt, signum victorię Christi, quia quando totus mundus innouabitur, signabitur quòd obtinuit victoriam omnium per passionem suam, quod modo non apparet : vel apparebit signum crucis, ad ostendendum quòd tota ista gloria est per passionem ejus. Item, significabitur quòd omnem iudiciariam potestatem acquisiuit per passionem suam, Iob 36. Si voluerit nubes extendere quasi tentorium suum &c. Et sequitur. Per hæc enim iudicat populos. Item, apparebit ad confundendum malos qui Christum noluerunt sequi. Item, signum crucis erit clarius quàm sol : sed quis erit effectus ? [Tunc plangent omnes tribus terræ.] uidentes tantam Christi potestatem quā desperexerunt, & tantam sapientiam, cui non obedierunt, & tantam claritatem sanctorū, vnde dicent illud quod dicitur, Sap. 5. Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore, ecce nunc quo modo computati sunt inter filios dei, & inter sanctos sors illorum est. Item, tribus cæli, ideſt, illi qui portauerunt imaginem cęli, Esa. 40. Cui similem fecistis deum, aut quam imaginem ponetis ei &c ? Imputabunt sibiipsis quod talia sustinent, Apocaly p. 1. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerūt, & plangent se super eum omnes fines terræ. Et Zach. 12. Aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti. Hęc est literalis expositio : sed si referatur ad finem aduētū, tunc tantum exponitur mystice. Orig. Per solem diabolus signatur, per lunam antichristus. De his dicitur Iob 31. Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare, & lætatum est in abscondito A cor meum &c. Vidi, ideſt, approbaui solem, ideſt, ea quæ videntur habere claritatem & sanctitatem, & qui virtutem tunc apparebunt, 1. ad Corin. 4. Illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, vnde tota doctrina, tota claritas tunc apparebit, quia imago Christi apparebit in omnibus. Vel per solem eccle sia signat, vnde ecclesia propter tribulationes videbit nō lucere. Et quare dicit post tribulationes ? Respōdet Origenes, & post, & simul. Item, stellæ, ideſt, illi qui post vi debātur splendere. Virtutes cæli, ideſt, sancti mouebuntur. [Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli &c.] Supra dominus prænun- B tiauerat quæ futura erant ante secūdum aduentum. Hic autem prænuntiat ipsum aduentum. Et circa hoc tria facit. Primo, ponit suum aduentum : secundo, certitudinem aduentus : tertio, incertitudinem horæ, uel diei. secunda ibi. [Ab arbore ficī &c.] tertia ibi. [Dies autem & hora &c.] Circa primum duo facit. Primo, ponit aduentum, siue apparitionem filii hominis : secūdo, congregationem sanctorū ad ipsum, ibi [Et mittet angelos &c.] Et attendite q̄ vbi fecit mentionem de aduentu, duo posuit, v3. q̄ manifestus esset aduentus, & q̄ sancti congregarentur, vnde dixit, & sicut fulgur &c. & hoc ad manifestationem. Item, dixit. Vbi corpus &c. & hæc duo vult magis exponere. Et quomodo venit ? [Videbunt filiū hominis &c.] Et qui videbunt ? Omnes homines. Ipse enim ad iudicandum veniet. Habet enim naturā humanam & diuinam, secundum diuinam non videbitur nisi a mundo corde &c. Secundum q̄ dicitur supra 5. Beati mundo C corde, quoniam ipsi deum videbunt : sed secundum humanā naturam videbūt eum etiam & mali. Videbit omnis caro saluare dei nostri, ideo videbunt filium hominis, quia idem est filius hominis, & dei, sed non videbunt vt filium dei, sed vt filium hominis, Ioan. 3. Dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Sed potest esse quæstio, vtrum tàm boni, quàm mali sint eum visuri in specie gloriosa, & dicendum q̄ sic. Et ratio assignatur, Esa. 26. vbi disputans dominus cum propheta, dicit. Non videbit gloriam domini. Et respondet propheta. Domine exaltetur manus tua, vt non videant, cui respondit dominus. Videāt, & confundantur, vnde boni videbunt ad lætitiam, mali ad cruciatum & tristitiā, quando enim aliquis timet puniri, quanto magis potestas iudicis contra ipsum appareat maior, magis affligitur, sic quanto Christus apparebit gloriosior, tanto magis cruciabuntur mali. Et hoc signatur cum dicitur. [Venientem in nubibus cæli.] Et hoc respondet huic quod supra dixerat, q̄ sicut fulgur &c. In fulgure duo sunt splendor, & terror. Splendor aliquam iucunditatem repręsentat, sed terror fit ex sono, & nubes ad refrigerium fit, Esa. 28. Et erit sicut nubes rorida in die messis, quæ tunc iucunda est. Item, nubes habent obscuritatem, & quando spissa est, est terribilis propter fulgura & pluuias quæ ex nubibus oriuntur, & hoc conuenit terrori impiorum, psal. 96. Nubes & caligo in circuitu eius. Item, cōpetit q̄ in nubibus veniat ad designādū diuinitatē Christi, quia maiestas dei apparuit in nube, Exo. 16. vnde dicit 3. Reg. 8. Dicit dominus q̄ habitaret dominus in nebula, ideo in nubibus venier. Item, competit ad ostendendum humanitatem eius, quia sicut habetur Act. 1. Videntibus illis, eleuatus est, & nubes susceptt eum ab oculis eorum, & audierunt angelos dicentes. Quemadmodum uidistis eum euntem in cælum, sic veniet. Vt ergo ostendatur quòd sit ille idem qui in nube sublatus est, apparebit in nube. Competit etiam ad significādum glorificationem. Quando enim transfiguratus est, apparuit nubes lucida, et tunc fuit vna, sed tunc erunt plures, quia tunc solum tribus apparuit, sed tunc pluribus apparebit, Apocalyp. 1. Ecce veniet in nubibus, & videbit eū omnis oculus. Et quid erunt istæ nubes ? Non erūt nisi quędā claritates redundantes ex corpore Christi & aliorum sanctorū. Orig. dicit quòd erunt angeli assumentes non solum intelligibiliter, sed veraciter ministrantes. In primo enim aduentu venit humilis, Zach. 9. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus &c. sed post venier in nubibus cęli [cum virtute multa & maiestate.] In primo enim aduentu duo fuerunt. Habuit enim infirmitatē & ignominiam. Infirmitatem, quia dicit Apostolus, 2. Cor. 13. Crucifixus est ex infirmitate. Ignominiam secundum quod habetur, Esa. 52. Sic inglorius erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum. Consequenter ad hæc duo, duo dicit. Consequenter ad infirmitatem, ponit uirtutem, vnde de ista dicitur. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, & hęc data est ei per generationem, inquantum filius dei. Sed ipse promeruit

promeruit inquantum homo, & hoc manifestabitur quãdo omnes angeli, & omnia elementa ministrabunt ei. Itẽ, contra igniminiam dicit quòd veniet in maiestate, quasi iudex viuorum & mortuorum. Tunc veniet. [Et mittet angelos suos cum tuba & uoce magna.] Hic agit de congregatione sanctorum, & tria ponit. Primo, ponit ministros: secundo, congregatos: tertio, vnde cõgregantur. Ministri sunt angeli, vt habet psal. 102. Ministri eius qui facitis voluntatẽ eius &c. Sed dicit [cum voce magna, & tuba.] In resurrectione triplex virtus operabitur. Primo, virtus diuina: secundario, virtus humanitatis Christi, quia sua resurrectio est causa nostræ resurrectionis, vt dicit Apostolus 1. ad Corin. 15. Sicut in Adam omnes mortui sumus, ita in Christo omnes reuiuificabuntur. Item, operabitur ibi virtus angelica ad quædã præambula, scilicet ad colligendos pulueres: & hæc tria tangit. Virtutem angelicam, cum dicit. [Mittet angelos.] Virtutem dei cum dicit. [Cum tuba.] Virtutem humanitatis in hoc quod dicit. [Et in voce magna.] De ista habetur in Ioan. 5. Omnes qui audierint vocem filii dei, viuent: et oportebit quòd illa vox sit magna, quia dabit voci suæ vocem virtutis, psal. 67. Per tubã bene signatur diuinitas, quia maior est vox tubæ, quàm vox humana, Apocal. 11. Et audierunt vocem magnam de cælo dicentem eis, Ascendite huc. & paulo post. Et septimus angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces magnæ in cælo &c. Et notate q̃ tuba satis ei congruit, quia Num. 10. Mandauit dominus Moysi duas tubas fieri, & clangebant tubis ad concilium, ad festa, ad pugnã, & ad commotionem castrorum, & sic erit in iudicio, quia erit ibi consilium, idest, adunatio omnium sanctorum, quia non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in consilium iustorũ, psal. 1. Item, erit tunc solemnitas sempiterna. Item, erit ibi pugna contra malos, vt habetur Zach. vltimo, Sed & Iudas pugnabit aduersus Hierusalem. Item, erit ibi commotio castrorum, quia sancti transferentur ad viram sanctorum, Zach. 2. Et applicabuntur gentes multæ ad dominum in die illa. Item, quidam modo congregantur, sed non omnes, sed tunc omnes, infra c. 25. Congregabuntur ante eum omnes gentes &c. Hic congregantur solum electi, quia solum congregantur, vt regnent cum ipso, psal. 49. Congregate illi sanctos eius, vnde dicit. [Et congregabunt electos eius.] Sed vnde congregabuntur? [A quatuor ventis cæli.] A summis cælorum vsque ad terminos eorum. Venti cæli distinguuntur per quatuor partes mundi. Ab oriente prouenit subsolanus. Ab occidente fauonius. A septẽtrione boreas. A meridie auster, & sub his omnes alii cõtinentur, vnde [a quatuor ventis cæli.] idest, ab omnibus partibus mundi. Sequitur. [A summis cælorum &c.] Istud potest dupliciter exponi. Origenes dicit sic. [Congregabuntur] Posset aliquis dicere, quòd solum ista congregatio esset viuorum & nõ mortuorum, quod remouet ad ostendendum q̃ etiam mortui congregabuntur, ideo dicit [a summis cælorum &c.] Scitis quòd sancti ascendunt in cælos, & quidam sunt inferiores, quidam superiores: quia secundum modum meritorum erit modus præmii, vnde hoc est quod dicit Augustinus, quòd a quatuor ventis, hoc est propter corpora: quòd a summis cælorum, hoc dicit propter animas. Remigius dicit sic, & est in glo. Congregabo &c. Posset aliquis credere quòd solum esset congregatio ab extremis terræ, sed quid erit de meditullio terræ? vnde [vsque ad terminos eorum.] Et vult dicere, quòd non solum fiet congregatio ab extremis terræ, sed a cælo, idest, a meditullio mundi. [Ab arbore fici discite parabolam.] Hic docet de certitudine aduentus sui. Magna dixerat, & a quibusdam incredibilia: modo tripliciter certificat. Primo, similitudine: secundo, assertione: tertio, ratione. secunda ibi. [Amen dico vobis &c.] tertia ibi. [Cælum & terra &c.] Dicit ergo. [Ab arbore fici &c.] Dicit Chrysost. Quando vult deus ostendere aliquid, semper inducit similitudinem naturalem. Arbores in hyeme vitam habent, tamen occulte, vnde non producunt folia, neque fructus, sed in principio veris incipiunt pullulare, & tunc apparet vita, sic etiam sancti modo non apparent, vt habetur ad Colossen. 3. Mortui estis, & vita vestra absconditа est cum Christo in Deo: sed tunc vita sanctorum apparebit, eorum scilicet qui non seducentur tempore antichristi. Tunc veniat æstas, idest, æterna retributio, psal. 125. Euntes ibant & flebant mittentes semina sua, & sequitur. Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos, vñ dicit [Ab arbore fici &c.] Per ficum signatur synagoga, de qua habetur Luc. 13. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua. [Cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis &c.] Et hoc potest exponi sic.

F Ramus tener, antichristus est, cuius potestas parum durabit, & ficus folia multum adhærent ei, & tunc potestas eius manifestabitur. Vel potest exponi in bono. Per ramum virtus & fortitudo sanctorum, Quando ecclesia incipiet finiri, virtus Christi, & sanctorum apparebit qui sustinebunt eam, Cant. 3. Ficus protulit grossos suos. [Ita & vos cum videritis hæc omnia &c.] idest, cum videritis signa præcedentia euenire, [scitote q̃ prope est in ianuis.] Sicut dicit aliquid esse prope, quãdo est i ianuis, Iaco. 5. Ecce merces operariorum vestrorum quæ defraudata est a vobis clamat, & clamor eorum in aures domini sabaoth introiuit. Notate q̃ Augustinus facit vim in hoc quod dicit, omnia, cum dicit, Cũ videritis hęc omnia &c. Supra dixerat quòd dominus prope est: sed quid est? Semper enim dominus prope est, ideo dicit. Si velimus, dicamus quòd nihil pertinet ad finem mundi, sed ad aduentum Christi per ecclesiam, vnde quod dictum est. Videbunt &c. Venientem in nubibus, idest, in prædicatoribus. [Cum virtute magna,] quoniam dat dominus verbum euangelizantibus virtute multa, & tunc veniet cum maiestate, quoniã dant ei reuerentiam: tũ secundũ expositionem aliorum, referre ad finẽ mundi possumus, & aliter dicere secũdum quòd Augu. exponit dat intelligere aliquid quod prope est, idest aliqua esse signa quòd prope est, vnde qđ dictum est, Videbunt &c. refertur ad omnia supra dicta, scilicet ad signa, fulgura, & terræmotum. Manifestauit ergo per similitudinem, nunc manifestat per assertionem, scilicet cum iuramento dicens. [Amen &cæt.] idest, infallibiliter verum est, quia [non præteribit generatio hæc &c.] Dicit Origen. quasi in promptu esset quod audietis. Posset enim aliquis credere hæc esse dicta de destructione Hierusalẽ, & quia tunc completa sunt ad destructionem, quia multi superuixerũt vsque ad tempus illud, vnde [nõ præteribit generatio hæc] idest, homines nunc viuentes [donec omnia fiant,] sed magnum esset omnia dicta ad destructionem Hierusalem referre: ideo aliter dicẽdum, quòd omnes fideles sunt vna generatio, psal. 23. Hęc est generatio quærentium dominum, & præmiserat, q̃ domini est terra &c. vnde vult dicere [non præteribit &c.] idest, non cessabit fides ecclesiæ vsque ad finem mundi, contra aliquos qui dicebant quòd duraret vsque ad tempus aliquod, quod dominus redarguit dicens, infra vltimo. Ecce ego nobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi, & tunc ponit rationẽ. [Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibũt,] quasi dicens, facilius est cælum & terram transire, quàm uerba mea, Esa. 40. Verbum autẽ meum manet in æternũ. Et psal. 32. Verbo domini cæli firmati sunt, vnde verbum est causa cæli, & causa semper validior est suo effectu, ideo &c. Et non dicitur q̃ cælum & terra transeant, quia esse desinant, sed quia transibũt in alium statum, Apocal. 21. Vidi cælum nouum & terram nouam. Secundum Orige. Boni per cælum signantur, per terram mali, Esa. 1. Audite cæli, & auribus percipe terra. Vtrique transibunt, boni in vitam æternam, mali in ignem æternũ. Et quòd dicitur verbum dei non præteriri, non dicitur quòd nõ transeat secundum substantiam uerbi, sed secundum id cuius est, vnde hoc, ut dicit Orige. habet præter alia, quia non præteribit uerbum domini. Verba autem Moysi & aliorum prætereunt, unde uerba Moysi sunt signa præsentis ecclesiæ: sed uerba Christi prænuntiant statum uitæ æternę, unde uerba Moysi trãseunt, idest, quod promisit Moyses transit: quod Christus, non, quia promisit futurum gloriam quæ non transit. Item, uerbum Christi secundum quòd est de terrenis, & temporalibus transit. [De die autem & hora illa &c.] In parte autem ista determinat de incertitudine temporis, & circa hoc duo facit. Primo, ponit temporis incertitudinem: secundo, hortatur ad similitudinem: tertio, ostendit euentũ futurũ, secunda ibi. [Sicut in diebus Noe &c.] tertia ibi. [Tunc erunt &c.] Dicit quòd videbunt &c. Tu dicis indeterminate. Dicat nobis determinate si est uerum. [De die autem & hora nemo scit, neque angeli cælorum.] Quod dicit de angelis cælorum, manifestum est, & non habet magnam dubietatem, quia est cognitio naturalis in eis, & hoc non se extendit nisi ad ea quæ secundum cursum naturæ fiunt, iudicium autem non fiet nisi secundum uoluptatem dei. Item, est alia cognitio gloriæ, & sic tantum sciunt sicut quibus dominus uult reuelare, & istud sibi retinuit, Malach. 3. Ecce ueniet dominus, & quis poterit scire aduentum eius, 1. ad Thes. 2. Dies domini sicut fur in nocte, ita veniet. Sed est quæstio hic secundum Hiero. quia dicit Marcus cap. 13. Nec etiã filius hominis, ex quo uidetur Arrius suam hæresim confirmare, quia si pater scit quod nescit filius, ergo

ergo maior est eo. Ideo potest dici q̃ filius scit, & quòd dies iudicii secundum aliquam rationem determinatus est, & quicquid determinatur a deo, suo verbo æterno determinatur, ideo impossibile est quin verbum sciat. Sed quare dicitur nescire? Augu. & Hieron. dicunt, quòd consuetus modus loquendi est dicere nescire aliquid, qñ nõ facit illud scire, sicut dicit Gen. 22. Nũc cognouiquòd timeas deum, idest, cognoscere feci, iõ dicitur filiº nescire, quia nõ facit scire. Alio mõ dicit Origenes, quòd Christus & ecclesia sunt sicut caput & corpus, qa sicut caput & corpus sunt sicut vna psona, ita Christus & ecclesia. Sed Christus aliquando accipit formam ecclesiæ, vt in illo, psal. 21. Deus deus meus respice in me, vnde quòd dicitur quòd Christus non scit, intelligitur quòd ecclesia non scit, vnde dominus Act. 1. Non est uestrum scire tempora, vel momenta &c. Notate quòd dicit Augustinus quòd ipse volebat ostendere ex quibusdã signis q̃ aduentus iudicii non possit sciri determinate, quia non determinat quodcunq; tẽpus. Probatio dicit, q̃ non possit sciri, quia sicut est in ætatibus hõis, ita est in ætatibus mundi, vnde sicut vltima ætas hominis non habet terminũ certũ, sed aliqñ protenditur plusquàm aliq̃, sic & de vltima parte dici debet quòd non habet certum terminum, & poterit plus durare, quàm omnes aliæ partes. [Sicut autem fuit in temporibus Noe, ita erit & aduentus filii hominis &c. supra dominus posuit incertitudinem horæ sui aduentus, nunc autem adhibet similitudinem, & primo ponit eam: secundo, exponit, ibi [Sicut autem &c.] Proponit autem similitudinem conuenientem, quia dum loqueretur de fine mundi, quieuit in fine mundi. Proponit ergo de alia similitudine. Legitur enim duplex consummatio, vna per aquam. 2. Petr. 2. Et si originali mundo non pepercit, sed octauum Noe iustitiæ præconem custodiuit diluuium mundo impiorum inducens, vnde dicitur satis conuenienter, quia prima consummatio fuit ad amputanda peccata carnalia, vnde dicitur Gen. 6. Videntes filii dei filias hominũ quòd essent pulchræ, acceperũt sibi vxores ex omnibus quas elegerant &c. ideo contra ardorem huius concupiscentiæ, debuit esse consummatio per aquam. In fine autem mundi peccatum erit, quia refrigescet charitas, sicut supra dictum est, ideo ignis conuenienter erit in pœnam, vnde dicit. [Sicut in tempore Noe] scilicet quòd finis fuit incertus, sicut habetur Gene. 6. Finis vniuersæ carnis &c. vnde sicut illi qui adhæserunt Noe saluati fuerunt, [sic in aduentu filii hominis] qui adhærebunt filio Christo salui fient: secundo, exponit istam similitudinem quantum ad incertitudinem. [Sicut enim erant in diebus ante diluuium &c.] In verbis istis duo tangere videtur, vnum scilicet desperationem de futuro aduentu, & causam eius. Causa autem quòd homo non speret futurum aduentum est, quia versatur in curis carnis, quoniã ambulat secundum eius concupiscentias, Iaco. 5. Epulati estis super terram, & in luxuriis uestris enutristis corda uestra, ideo vacabunt lasciuię, quæ duas habet partes, scilicet in comessationibus, & ebrietatibus &c. Quantum ad primum dicit [comedentes & bibentes,] non quòd comedere & bibere sit peccatum, sed ponere ibi finem suum est peccatum. Quantum ad secundum dicit. [Nubentes, & nuptui tradentes &c.] Et sequitur. [Et nõ cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes] scilicet qui non adhæserunt Noe, qui erat figura Christi, ita erit aduentus filii hominis, sed habetur Luc. 17. Arescẽtibus hominibus præ timore, & supra eodem habetur quèd sol obscurabitur. Quomodo ergo securi erunt homines vt comedant & luxurientur? Duplex est responsio. Dicit Hieron, quòd uerũ est quòd circa tempora antichristi multæ erunt tribulationes, & hoc ad probationem electorum, & post restituentur tranquillitati, & in illa tranquillitate mali vacabunt lætitiæ, vnde Lucas loquitur secundũ statum tribulationis: Matth. autem secundum tempus quod immediate præcedet aduentum dei. Item aliter, quia quidam sunt boni, quidam mali. Et vniuersaliter ecclesia patietur tribulationem, & boni puniẽtur a malis, vnde dicitur supra 10. Odio eritis omnibus hominibus propter nomen meum, vnde illi qui patientur, erunt boni: qui vero exercebunt huiusmodi tribulationes erunt mali. Quod ergo dicitur hic, Comedentes &c. Intelligitur quo ad malos: quod autem in Luca dicitur quòd arescentibus &c. hoc intelligitur quo ad bonos. Vel sic, Cum frequenter accidat quòd boni emendantur per tribulationem, mali autẽ non, ideo mali arescent, boni autem non. [Tunc duo erunt in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur &c.] In parte ista ponit euentum huius incertitudinis. Et quis erit? Quia contingit quòd homines in vno officio assumpti quòd vnus assumetur, & alter relinquetur. Et potest hoc exponi secundum Chrysost. q̃ non velit aliud dicere, quàm q̃ in omni conditione hominum, & omni officio quidam erunt reprobi, quidam electi. Qui boni, assumẽtur: qui mali, relinquentur. Quomodo? Sicut dictũ est supra 13. quia veniẽt angeli & assument bonos, scilicet ad Christum.

Item, quidam sunt delitiose viuentes, quidam vero quædam officia exercentes. Itẽ, laborantium quædam sunt officia ad homines pertinentia, quædam ad mulieres, labor hominum est proprie in agris. [Tunc ergo erunt duo in agro vno.] Literaliter scilicet laborantes. [Vnus assumetur] tanquàm electus, [alter relinquetur] tanquàm reprobus. Item, [duæ erunt molentes in mola vna.] Vna assumetur, altera relinquetur. Hoc est officium mulierum. Solebat esse quòd mulieres molerent, et loquitur secundum consuetudinem terræ, vbi non est aqua, & tunc moletur cum æquis, vel cum hominibus, sed tũc erat officium mulierum, Esa. 47. Tolle molam, & mole farinam, vnde duę erunt molentes, idest, exercentes officium suum. Et tunc vna assumetur, exponit vt prius. Item, duo in lecto vno &c. Chrysost. dicit quòd diuites non laborant, sed quiescunt, ideo assignantur per illos qui in lecto iacẽt, et de istis unus assumetur, & alter relinquet. Potest ẽt exponi allegorice, et hæc est expositio Hilarii. Per agrum assignatur mundus, sicut supra dictum est. Per duos homines, populus fideliũ & infidelium. De istis vnus assumetur, scilicet populus fidelium, alter relinquetur, scilicet infidelium. Item, lex vetus per molam assignatur, quæ grauis & ponderosa est, Act. 15. Hoc est onus quod nec nos, nec patres nostri ferre potuimus, & eorum qui veterem legem recipiunt, aliqui recipiunt Christum, alii non. Omnes illi dicuntur in mola molere qui veterem legem recipiunt, & illi quidem assumuntur, qui veterem legem cum noua recipiunt: illi vero qui non, relinquuntur. Item, qui Christum recipiunt sunt sicut iacentes in lecto, quia per lectum signatur memoria passionis, & de talibus, quidam assumuntur, quidã relinquuntur. Quidam enim conformant se passioni per bona opera, quidam non. Potest aliter exponi, vt ad tres status fidelium referatur, quia sunt tria genera hominum, quidam contemplatiui, quidam prælati, quidam actiui. Nullus status securus est, quia aliqui damnentur in statu aliquo. Status contemplationis per lectum significatur. De hoc in canticis, Lectus noster floridus, & tamen aliqui in hoc statu damnantur. Status actiuorũ per molentes in mola signatur, quia ponderositatem habẽt, & sunt solliciti, Luc. 10. Martha Martha sollicita es &c. vnde inuoluũtur in sæcularibus, & tamen inter eos aliqui damnantur. Per agrum in quem homines exeunt ad laborandum, signantur prælati, Cant. 7. Veni dilecte mi, egrediamur in agrũ, & in talibus quidam assumuntur, & quidam relinquuntur.

b ¶ Postquàm dominus posuit incertitudinem horæ, monet ad vigilantiã, & primo monet omnes: secundo specialiter prælatos, ibi [Quis putas &c.] Circa primum tria facit. Primo, proponit admonitionem: secundo, similitudinem: tertio, concludit propositum. secunda ibi. [Illud autem scitote &c.] tertia ibi. [Et vos estote parati &c.] Dicit ergo. Ita dico quòd dies est incertus, & nullus potest confidere de suo statu, quia de quolibet vnus assumetur, & alter relinquetur, ideo debetis esse diligentes & solliciti. [Vigilate ergo.] Et vt dicit Hieron. Ideo voluit dominos incertum ponere terminum, vt homo semper expectaret. In tribus enim homo delinquit, quia vacant eius sensus. Item, quia vacat a motu. Item, iacet homo, ideo [vigilate] vt sensus vestri eleuentur per contemplationem, Cant. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat. Item, Vigilate ne in morte torpeatis. Ille enim vigilat, qui se exercet in operibus bonis, 1. Pet. vltimo. Sobrii estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus tanquàm leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Item, vigilate ne iaceatis per negligentiam, Prouerb. 6. Vsque quo piger dormis &c. Sed quid dicit? [quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit.] Hoc dicebat Apostolis, & nõ habetur alibi quòd ita expresse se vocet dominum, sicut hic, & in Ioa. 13. Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim, sed post

ſet aliquis dicere, quòd dominus loquebatur apoſtolis, Apoſtoli non erant victuri vſque ad finem mundi. Quo modo ergo dicit. Vigilate quia neſcitis &c. Dicit Auguſt. quòd iſtud neceſſarium eſt etiam apoſtolis, & eis qui ante nos erant, & nobis, quia dominus venit dupliciter. In fine mundi veniet ad omnes generaliter. Item, venit ad vnumquemque in fine ſuo, ſcilicet in morte, Io. 14. Nõ relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Ergo duplex eſt aduẽtus, in fine mundi, & etiam in morte. Et vtrunque voluit eſſe incertũ. Et iſti aduentus ſibi reſpondent, quia talis inuenitur quis in ſecundo qualis fuerit in primo. Auguſt. Imparatum inuenit illum mundi nouiſſimus dies, quem imparatum inueniet ſuus vltimus dies. Item, poteſt exponi de alio aduentu, ſcilicet inviſibili quando venit in mentem, Iob. 9. Si venerit ad me non percipiam, vnde ad multos venit & non percipiunt, vnde multum debetis vigilare, vt, ſi pulſauerit quòd aperiatis ei, vnde Apocal. 3. Ego ſto ante oſtiũ & pulſo, ſi quis aparuerit mihi, intrabo ad eum & cẽnabo cum illo. [Illud autem ſcitote, quòd ſi ſciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret illa hora: & non fineret perfodi domũ ſuam.] Sed quia neſcit qua hora oporteat quòd tota nocte vigiler. Quis eſt iſte paterfamilias domus ? Anima eſt. In iſta debet homo quieſcere, Sapien. 8. Intrans in domum meam, ideſt, in conſcientiam meam, conquieſcam cum illa. Paterfamilias ratio eſt. Prouerb. 22. Rex qui ſedet in ſolio diſſipat omne malum intuitu ſuo &c. Aliquando fur perfodit domum ſuam, fur eſt aliqua perſuatio falſę doctrinę, vel tentatio aliqua. Et dicitur fur ſicut habetur, Ioa. 10. Qui non intrat per oſtium in ouile ouiũ, ille fur eſt & latro. Oſtium proprie dicitur naturalis cognitio, ſeu ius naturale. Quiſquis ergo per rõnem intrat, per oſtium intrat: ſed qui intrat per oſtium concupiſcentiæ, vel iræ, vel huiuſmodi eſt fur. Fures conſueuerunt in nocte venire. In Abdia. Si fures introiſſent ad te, ſi latrones per noctem, quo modo conticuiſſes &c. vnde ſi de die veniant, non timentur. Sic quando homo eſt in contemplatione diuinorum, tunc non venit tentatio, ſed quando remiſſe ſe habet tũc venit, ideo bene dicit propheta, pſal. 70. Cum defecerit virtus mea ne derelinquas me, vnde debemus vigilare, quia neſcimus quando veniet dominus, ſcilicet ad iudicium, vel poſſumus referre ad diem mortis, 1. ad Theſſal. 5. Cum enim dixerint, Pax & ſecuritas, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus. [Et nos eſtote parati, quia qua hora nõ putatis filius hominis venturus eſt.] Dicit Chryſoſt. quòd homines ſolliciti circa temporalia, vigilant de nocte. Et ſi pro rebus temporalibus vigilant, multo magis vigilandum eſt pro ſpiritualibus, Apocaly. 3. Si non vigilaueris &c. [Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens &c.] Hic ſpecialiter admonet ad vigilandũ prælatos. Et primo, alliciendo premiis: ſecundo, terrendo ſuppliciis. Circa primum tria facit. Primo, ponit idoneitatem boni prælati: ſecundo, officium: tertio, præmium. Idoneitas eſt quòd ſit fidelis & prudens, in quolibet bono opere duo ſunt neceſſaria vt intentio conſtituatur in debito fine. Item, quòd accipiat vias congruas ad illum finem, ideo in officio prælationis hęc duo ſunt neceſſaria. Primo, quòd figat intentionem in debito fine, quem quidam conſtituunt in ſeipſis, de quibus dicitur Ezech. 34. Væ paſtoribus qui paſcunt ſe, quia illi qui in recto fine intentionem conſtituunt, non intendunt quòd ſibi vile ſit, ſed quòd multis ut ſalui fiãt. Et hoc totum propter gloriam dei recte operantur. Qui autem quærit quod ſuum eſt, non: vnde oportet quòd ſit fidelis, 2. Corin. 4. Iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur. Item, debet eſſe prudens, quia poteſt eſſe quòd aliquis quærat gloriam dei, ſed non ſecundum ſcientiã. Prælati .n. eſt corripere vitia. Poſſet ergo ita increpare q̃ poſſet inducere in peccatũ, ideo oportet q̃ ſit prudẽs, ſup. 10. Eſtote prudentes ſicut ſerpẽtes &c. Et notate q̃ nominat ſeruũ, quia differentia eſt inter liberũ & ſeruũ, quia omnis actio ſerui retorqueẽ in dominũ, non liberi: ſic omnis actio prælati referri debet in deũ. Sic Paulus vocabat ſe ſeruũ, cum dicit, 2. Cor. 4. Nos autem ſeruos veſtros per Ieſum. Sed quare dicit, Quis putas &c? quia pauci ſunt fideles, Phil. 2. Omnes enim quæ ſua ſunt quærunt, non quæ Ieſu Chriſti, Prouerb. 20. Virum autem fidelem quis inueniet? Et ſi pauci fideles, pauciores & prudentes, ideo ſic dicit dominus notans paucitatem. Deinde tangit eorum officium. [Quem conſtituit dominus &c.] Et tria agit. Primo, agit de ſui inſtitutione ſuper officium ſuum, cum dicit. [Quem conſtituit dominus] non quòd ipſe procuret vel

F muneribus, vel precibus, Ad Hebr. 4. Nullus aſſumat ſibi honorem, ſed qui vocatur a deo ſicut Aaron. Deinde tangit ſuper quem conſtitutus eſt, quia ſuper familiam ſuam, ſcilicet ſuper eccleſiam ſuam, non ſuper temporalia, ſecundum quod dicit Apoſtolus, 2. Tim. 2. Nemo militans deo implicat ſe negotiis ſæcularibus &cæt. Item, oportet eum eſſe prudentem ut vigilet circa eccleſiam, non circa alia quæ extra eccleſiã ſunt, 1. Corint. 5. Quid ad nos de his quæ foris ſunt? Ité, tangit officium prælati, vt det illis cibũ in tẽpore. Cibum, ſcilicet doctrinæ, boni exempli, & temporalis ſubſidii: ideo dominus dicit Petro ter, paſce, paſce, paſce oues meas, Ioa. vlt. Paſce verbo, paſce exemplo, paſce temporali ſubſidio habetur vltimo, ſed tamen [in tempore] Eccleſiaſt. 3. Item, Ioan. 16. Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo. Si enim vult dicere verba, quando non competit, perdit. Sequitur de præmio, & primo dicit qđ eſt iſtud: ſecundo, in quo ſit. Quod eſt præmium? beatitudo, vnde dicit [Beatus ſiue in morte, ſiue in fine mundi, quem inuenerit ſic facientem, ſcilicet adminiſtrãtem, vt dictum eſt, pſal. 115. Beati immaculati in via qui, ambulant in lege domini. Et quare ſunt beati? [Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.] Hoc tripliciter exponitur. Vno modo, ut oſtendatur in quo conſiſtat omnis beatitudo. Beatitudo ẽnim in aliquo bono conſiſtit: ſed omnia bona dei ſunt. Numquid ergo in aliquo iſtorum eſt beatitudo? Beatitudo eſt in illo bono quod eſt ſuper omnia bona. Non enim eſt aliquis beatus niſi in illo bono quod deus eſt, vnde ſuper omnia bona ſua conſtituet eum, ideſt, beatificabitur in illo, ſcilicet in deo qui eſt ſuper omnia, Eſa. 58. Secundo modo exponi poteſt quod hoc dicit, ad oſtendendum præeminentiam quam habebunt boni prælati, Luc. 12. habetur, quòd faciet eos diſcũbere: ſed hic habetur quòd ſuper omnia bona &c. quia inter omnia præmia, maximum eſt præmiũ boni prælati, ſupra 5. Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur. Qui docti fuerint, erunt ſicut ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiã erudiunt plurimos quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Et hæc eſt ſuper omnia bona ſua, ideſt, ſuper omnia præmia ſanctorum. Tertio modo, poteſt exponi per vnionẽ ad Chriſtum, quia ſicut in hoc mundo non peruenit ad ſtatum perfectionis, niſi qui ſequitur veſtigia Chriſti, ſic nec tunc, niſi coniuncti fuerint Chriſto, & habebunt dominium ſuper omnia, inquantum voluntas ſua ſit conformis voluntati diuinæ, Luc. 3. Et ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum &c. & Apocal. 2. Qui vicerit, dabo ei ſtellam matutinam. [Si autem dixerit malus ille ſeruus in corde ſuo &c.] Poſtquàm allexit vt ſint vigilantes per præmia, hic terret per ſupplicia. Et primo, ponit culpam: ſecundo, pœnã, ibi [Veniet dominus &c.] In culpa duo ſunt, ſcilicet cauſa culpæ, & ipſa culpa, & tamen vtrumque culpa eſt, cauſa culpæ eſt deſperatio de aduentu [Si dixerit. Moram facit dominus meus venire.] Auguſt. dicit quòd aliquis poſſet dicere hoc nimio deſiderio, et hoc demonſtrabat qui dicebat. Quando veniam & apparebo ante faciem dei mei? pſal. 41. Aliquando dicitur pp deſperationem de cito veniendo, Ezech. 12. Fili hominis, quod eſt prouerbium iſtud in terra Iſrael dicentium. In longum differentur dies, & peribit omnis viſio? Non enim diu tardabit, 2. Pet. 3. Non tardat dominus promiſſionem ſuam, vnde hæc eſt radix omnium. Sed quæ ſunt quæ conſequuntur inde? Vnum crudelitatis, aliud voluptatis. Quantum ad primum dicit. [Et cœperit percutere conſeruos ſuos] quia reputat ſibi ſubiectos vt ſeruos. Contra illud, 1. Pet. 5. ſed voluntarie neque dominantes in cleris. Et non ſolum ſufficit ei, ſed etiam percutit & affligit, Mich. 3. Qui ædificatis Sion in ſanguinibus. Vel percutiunt fratres quos ſeruos reputãt malo exemplo. Item, iſtud non ſufficit eis, ſed conuertunt ſe ad voluptates. [Manducet autem & bibat cum ebriosis] ideſt, habebit ſocietatem cum voluptuoſis ſi ipſe eſt voluptuoſus. Et quid erit inde? Ponit iudicium. Primo enim ponit iudiciumex inſperato: ſecundo, pœnam. Dicit. [Veniet dominus &c.] quia credit aliquando homo eſſe ſecurus de longa vita, & tamen ſubito deficit, 1. ad Theſſal. 5. Dies domini ſicut fur veniet, Eſa. 30. Subito dum non ſperatur veniet cõtritio eius. Et quid fiet inde? Sequitur triplex pœna. Et diuidet eum, non ut dicit Hieronymus vt diuidat gladio, ſed a ſocietate bonorum, infra 25. Et ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, & hæc eſt maxima pœna. Dicit Orig. ſic in homine tria ſunt, eſt anima, corpus,

corpus, ſpirituale donum. Et hæc in bonis prælatis non diuidun A tur, ſed in malis prælatis, ſpirituale donum diuidetur, quia accipiet ſpirituale donum quod eis dederat. Corpus autem, & anima mittentur in ignem. Item alia pœna eſt quòd annumerabitur iniquis. Vnde dicit. [Partemque eius ponet cum hypocritis.] Hypocritæ ſunt ſimulatores: qui vnum profitentur, & aliud agunt, vnde partẽ eius ponet cum talibus. Et ſic accipitur, pſalmo 10. Sulphur, & ſpiritus procellarum pars calicis eorum. Item, adhuc iſta non ſufficiunt, ſed erit alia pœna, quia [ibi erit fletus, & ſtridor dentium.] Iob. Tranſibunt enim a frigore niuium ad calorem nimium, vnde fletus ex fumo generatur, ſtridor dentium ex frigore. Dicit Origen. quòd poſſumus hinc conſiderare quòd male dicunt, qui dicunt quòd prælati mali non ſunt prælati. Item, notate quandam ſimilitudinem quam ponit Auguſtinus. Removeamus ab oculis illum ſeruum de quo fit ſermo, & ponamus tres ſeruos qui diligant aduẽtum domini. Vnus dicat dominus meus cito veniet, & ideo vigilabo. Alius dicat, Dominus tardabit ſed volo vigilare. Alter dicat, Neſcio quando veniet, & ideo uolo vigilare, quid iſtorum melius dicit. Reſpondet Auguſtinus, quòd primus male decipitur quia ſi putat quòd cito veniat, & poſtea tardat eſt in periculo, ne præ tędio dormiat. Secundus poteſt decipi, ſed non eſt in periculo. Sed tertius benefacit, qui ſub dubio ſemper expectat, ideo malum eſt determinare aliquod tẽpus. C

CAP. XXV.

SVPRA actum eſt de aduentu domini ad iudicium: hic agitur de ipſo iudicio, vnde diuiditur iſtud capitulum in duas partes. In prima parte loquitur de iudicio per quaſdam parabolas. In ſecunda manifeſte, & explicite formam iudicii demonſtrat, ibi. [Cum autem venerit, &cæt.] Circa primum duo facit. Primo ponitur quædam parabola in qua aliqui excluduntur a regno propter defectum interiorem. In ſecunda, quòd quidam excluduntur propter negligentiam exterioris operationis, ibi. [Sicut enim homo peregre proficiſcens, &cæt.] Prima eſt de virginibus quæ ſolent animos hominum exercere. Et in hac tria conſideranda ſunt. Primo ponitur præparatio D aliquorum ſe diſponentium ut regnent cum Chriſto: ſecundo ponitur excitatio ad iudicium: tertio aduentus iudicii. ſecunda, ibi. [Media autem nocte, &cæt.] tertia ibi. [Dum autem irent, &cæt.] Circa primum. Primo tangit ſtudium præparantiũ: ſecundo eorum ſomnum, ibi [Moram autem faciente, &c.] Circa primum duo facit. Primo ponit quod eſt commune omnibus ſe præparantibus: ſecundo diſtinctionem in his qui ſe præparant, ibi. [Quinque autem, &cæt.] Circa primum quatuor conſideran tur communia quantum ad omnes, numerus, ſtatus, officium, & finis intentus. Numerus tangitur quòd decem erant. [Simile eſt regnum cælorum decem virginibus.] Sed quare decem? Triplex ratio eſt. Vna quidem, quia decem eſt numerus vniuerſitatis, in numerando procedimus vſque ad decem, poſt incipimus ab vno, vnde per decem, per unum, & per centum vniuerſitas ſignificatur. Vel ſecundum Hilarium, omnes obſiſtunt decem præceptis obſeruandis uel obligantur ad eas uel per decem propter quinque ſenſus duplicatos. Sunt enim duplicati. Vno modo ſecundum Gregorium, quia quinque ſunt in viris, & quinq; in mulieribus. Et ſic decem. Secundum Hieronymum duplicantur ſecundum quòd ad diuerſos ſenſus referuntur. Sunt enim quidam ſenſus exteriores, & quidam interiores. De uiſu interiori dicitur, Ioã. Deum nemo uidit vnquàm, &c. De guſtu dicitur, pſal. 33. Guſtate, & uidete, &c. de olfatu dicitur, Cant. 1. In odorem unguentorum tuorum currimus, &c. Et ſic ſunt omnes decẽ qui ad iudicium ueniunt. Status tangitur cum dicitur [virginibus.] Sed quare dicuntur virgines? Triplex eſt ratio. Secundũ Chryſoſtomum, intelligit de his qui integritatẽ carnis ſeruant. Sed quare magis facit mentionem de uirginibus? Dicit quod ſupra 19. locutus eſt de uirginibus ubi dicit, quòd ſunt quidam eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cęlorum: qui poteſt capere capiat, &c. ideo cum uirginitas ſit tantum bonum

quòd non cadit ſub præcepto ſed ſub conſilio, ſecundum quòd habetur 1. Corinthio. 7 De uirginibus præceptum non habeo, conſilium autem do, ſi' iſti damnantur, multo magis, & alii. Vel uirgines dicuntur qui ab illecebris quinque ſenſuum abſtinent. Secundum Hieronymum, & Origen, uirgines dicuntur fideles qui non ſolum dmittunt corruptelam ſecundum quòd dicit Apoſtolus, 2. Corin. 11. Deſpõdi uos uni uiro, &c. Sequitur, videre ſtudiũ. [Quæ accipientes lampades ſuas.] Lampades ſunt uaſa luminis. Vnde ſecundum Hilarium ſignificatur intelligere animas illuminatas lumine fidei quod in baptiſmo receperunt, Eſa. 58. Tunc erumpet quaſi mane lumen tuum. Vel per lampades opera ſignantur. Secundum Auguſtinũ, Opera enim veſtra debent eſſe lucerna. Supra. 5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus ut uideant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt. Ergo accipere lampades, eſt præparare animam uel diſponere ad bona opera. Quartum quod ponitur eſt quòd [exierunt obuiam ſponſo, & ſponſę.] Quis eſt ſponſus, & quæ eſt ſponſa? Dupliciter exponitur ſecundum duplex matrimonium. Vnum diuinitatis ad carnem quòd celebratum eſt in utero uirginis: ipſe enim tamquàm ſponſus procedens de thalamo ſuo, pſalm. 18. Sponſus ipſe filius eſt, ſponſa humana natura, unde nihil aliud eſt exire obuiam ſponſo & ſponſæ, niſi ſeruire Chriſto. Item eſt matrimonium Chriſti, & eccleſiæ, Ioan. 3. Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. ergo præparantes lampades intendunt ut placeant ſponſo, ideſt, Chriſto, & ſponſæ, ideſt, matri eccleſiæ. Et ſic in iſtis conueniunt. Ponuntur etiam tria in quibus diſcrepant in interiori diſcretione, & exteriori ſolicitudine. Quantum ad primum dicit. [Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes.] Prouerb. 10. Sapientia eſt uiro prudentia. Ille prudens eſt qui quæ facit non vult pro nullo perdere. Ideo dictum eſt ſupra. 10. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. Vel ſic fatuæ ſunt qui diuertunt a deo, vel per malam intentionem, & non rectam, uel per falſam doctrinam, Prouerb. 9. Mulier ſtulta, & clamoſa, plenaque illecebris, & nihil omnino ſciens, ſedit in foribus domus ſuæ. Secundum Origen. Qui habet unam uirtutem habet omnes, vnde non poteſt eſſe vnus ſenſus ordinatus quin ſint alii ordinati. Item ſicut etiam dicitur, Iacobi. 2. Qui delinquit in vno factus eſt omnium reus. Item diſcrepant quantum ad exteriorem ſolicitudinem. Quia [quinque fatuæ acceptis lampadibus non ſumpſerunt oleum ſecum.] Omnes iſtę bene volebant habere lampades accenſas, quia ipſe qui lumen eſt, vult ſibi ſeruire cum lumine, lumen non poteſt nutriri ſine oleo. Stultus enim eſſet qui crederet ſeruare lumen in lampade, & non poneret oleum. Per oleum quatuor ſignificantur ſecundum Hieronymum. Per oleum ſignificantur bona opera. Et quare? Fides eſt lumen animarum quo accenduntur lampades. Per bona opera fides nutritur. 1. ad Timoth. 1. Hoc præceptum commendo tibi fili mi Timothee ſecundum præcedẽtes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam habens fidẽ, & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt. De iſto poteſt accipi quod dicitur, Prouerb. 21. Theſaurus deſiderabilis, & oleum in habitaculo iuſti, & imprudens homo diſſipabit illud. Alio modo per oleum miſericordia ſignatur. Et ſic dicit Chryſoſt. Vnde habetur Luc. 10. quòd Samaritanus infudit vinum, & oleum. Per vinum ſeueritas ſignatur, per oleum opus miſericordiæ. Vult ergo quòd qui intendit continentiam ſeruare, & non fecerit miſericordiam, ſtultus eſt, vnde dicit Iac. cap. vltimo. Iudicium ſine miſericordia ei, qui non fecerit miſericordiam. Item, per oleũ ſignatur interior lætitia, de quo in pſal. 103. Vt exhylaret faciem in oleo. Et alibi in pſal. 44. Vnxit te deus oleo letitiæ, &c. Multi ſunt qui exterius abſtinent, & quærunt intus gaudium ſcilicet conſcientiæ, & ibi habent ſecum oleum. Alii uero non quærunt gaudium conſcientiæ, ſed gloriam hominum, & iſti non habent oleum. Secundum Orig. per oleum ſancta doctrina ſignatur, Cant. 1. Oleum effuſum nomen tuum. Oleum iuſtitiæ rectam doctrinam ſignat, pſal. 118. In corde meo abſcondi eloquia tua. vnde virgines dicũtur qui cõtinẽtiã ſeruãt, qui faciũt miſericordiam, qui gaudium interius quærũt, qui rectã doctrinam aſſumunt. Sequitur de ſomno repentino. Ponitur cauſa ſomni, & ſomnus. Cauſa ſomni eſt mora. Quando enim aliqui

expectant aliquem, & maxime de nocte, cito dormiunt, vnde per hoc spatium signatur spatium inter aduentum Christi in carnem, & aduentum ad iudicium, vnde dicit. [Moram autem faciente sponso, dormitauerunt omnes, & dormierunt] secundum omnes expositores exponitur de morte. Sed quare dicitur mors somnus?

Hoc é propter spem resurrectionis. Sicut enī qui dormit intendit euigilare, sic qui dormit morte, intendit resurgere. 1. Thessal. 4. Nolumus uos ignorare de dormientibus ut non contristemini, sicut & cæteri qui spem non habent, &cæt. Sed quid est dormitio, & dormitatio? Exponit Gregorius. Dormitatio est proprie uia ad somnum, unde per dormitationem possumus intelligere longiorem uitam, per somnum mortem. Secundum Orige. intelligitur de somno pigritiæ, Prouerb 6. Vsquequo piger dormies, quando consurges de somno tuo? Vnde [Moram autem faciente sponso] uel ad iudicium, uel ad mortem [dormitauerunt omnes, & dormierunt,] uix enim sunt aliqui qui lōgo tempore uiuant quin torpescant. Vel qui totaliter negligunt, dormiunt, qui uero, aliquo modo aliqualiter desistunt a primo feruore, dormitant. [Tunc sequitur excitatio: secundo effectus: tertio petitio fatuarum uirginum: quarto responsio sapientum. Dicit ergo. [Media nocte clamor factus est, ecce sponsus uenit.] De ista dicit Origen. aliter quàm alii, & magis secundum literam. Alii omnes exponunt excitationem istam referendo ad finale iudicium. Et secundum hoc iste clamor erit tuba vel vox Christi. 1. Thessalonicen. 4. Quoniam ipse dominus in iussu, & in uoce archangeli, & in tuba dei descendet de cælo. 1. Corinth. 15. Canet tuba, & mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Et quare media nocte? dicit Hieronymus, quòd Hebræus dicit, quòd sicut angelus in media nocte descendit ad interficiendum primogenita Aegypti, sic uenturus est dominus in media nocte. Vnde solebat esse consuetudo apud eos, quòd non dimittebatur populus usque ad mediam noctem. Augustinus dicit, quòd non est propter rationem temporis, sed solum est propter occultationem. 1. ad Thessalonic. 5. Dies domini sicut fur de nocte. sed quid est quod dicit [Ecce sponsus uenit, & exite obuiam ei] quia tunc omnes resurgent ei obuiam, Ioan. 5. Venit hora in qua omnes in monumentis sunt audient uocem eius. Amos. 4. Præpara te Israel in occursum dei tui. Origen. refert ad præsentem uitam. Et hoc quando homo detinetur inani gloria, & fit clamor per prædicatorem uel per internam inspirationem. Tunc reuertitur ad Christum, Esa. 40. Exalta in fortitudine uocem tuam qui euangelizas Hierusalem. Tunc sequitur effectus. [Tunc surrexerunt omnes uirgines illæ, & ornauerunt lampades suas.] Ad literam, facto clamore per tubam vel per vocem Christi, omnes resurgent. Vnde Ioan. 5. Omnes enim qui in monumentis sunt uocem eius audient. Sed quid fecerunt? [Ornauerunt lampades suas.] Sed quid est hoc? Erit ne tempus? Dicendum, quòd ornare lampades nihil aliud est quàm dinumerare opera quæ fecerunt ut possint congruam rationem reddere. Vnde habebunt solicitudinem quando audient uocem filii dei, ut infra eodem. Quando uidimus te esurientem, & pauimus, sitientem & dedimus tibi potum, &cæt. Secundum Origen. est planior litera. Quia si ad præsentem uitam referantur, quando fit clamor per prædicatorem uel internam inspirationem, tunc surgunt a negligentia, & tunc incipiunt surgere ad corrigendum facta sua. Tunc sequitur petitio fatuarum. [Fatuæ autem sapientibus dixerunt. [Date nobis de oleo uestro, &c.] Iste erant fatuæ quo ad aliquid, & quo ad aliquid non, quia aliquid habebant de lumine fidei, unde dicunt [quia lampades nostræ extinguuntur.] Si enim nihil haberent fidei, dicerent, extincte sunt, unde cognoscunt quòd non possunt ignem sine oleo conseruare. Et quid est hoc dictum? siue intelligatur per oleum opus misericordię, siue iustitiæ, idem est sensus, quia isti resurgentes qui non habebunt hæc opera in abundantia, petunt suos defectus suppleri per eos qui habuerunt magis abundanter. Sed hoc non poterit fieri, quia vnicuique erunt sua necessaria. Ad Galat. vlti. Onus suum vnusquisque portabit. Et quia videbant q̄ non poterat ualere lumen fidei sine opere misericordiæ, petebant ab aliis qui fecerant opera misericordiæ. Augustinus sic exponit. Consuetum est quando aliquis præoccupatur in aliquo, solet recurrere ad illud in quo sperat, istæ habebant exterius fiduciam, quia laudem alioru quæ rebant. Vnde dicunt. [Date nobis de oleo uestro,] ideſt, de laude uestra, ideſt, laudetis nos de opere nostro. Sed istud nō ualebit eis secundum quòd habetur, ad Romano. 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, Iob. 16. Ecce enim in cælo est testis meus, & conscius meus in excelsis. Vnde confidunt in humano fauore qui prodesse non potest. Secundū Origen. contingit quòd aliqui in rebus uanis expenderunt uiā suam. Et cum recognoscunt, recurrunt ad alios, & petunt orationes, & beneficia eorum. Et in hoc non sunt fatui si incipiunt reuerti ad dominum. [Respondent prudentes dicentes. Ne forte non sufficiat nobis, & uobis, ite potius ad uendentes, & emite uobis. Dum autem irent emere, uenit sponsus, & quæ parate erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Nouissime uero ueniunt, & reliquæ uirgines dicentes. Domine domine aperi nobis. At ille respondens ait. Amen dico uobis, nescio uos. Vigilate ergo, quia nescitis diem, neque horam.

b ¶ Sicut enim homo peregre proficiscens uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua, et uni dedit quinque talenta, alii autē duo, alii uero unum, unicuiq, secundū propriam uirtutem, & profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque. Similiter qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui autem unum acceperat abiens fodit in terram, aperi nobis.] Vnde in hoc quòd dicunt eum dominum, dicunt aliquid per quod deberent impetrare. Per hoc autem quòd geminant, signatur quòd ex angustia petant, unde dicitur supra, 7. Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cælorum. Desiderium autem eorum tangitur cum dicitur. Aperi nobis.

Sequitur repulsio. [At ille respondens ait.] [Amen dico uobis, nescio uos &c.] ideſt, non approbo uos. Nonnit enim dominus qui sunt eius. 2. ad Timoth. 2. Sicut artifex nescit opus quod discordat ab arte sua. Consequenter concludit. [Vigilate ita que & orate, &cæt.]

b ¶ Supra posuit dominus parabolam de iudicio, in qua reprobatur aliquis propter hoc quòd bonum spirituale interius susceptum non conseruat. Hic uero ponit parabolam, in qua quis bona suscepta non multiplicat: unde diuiditur, quia primo de distributione donorum agit: secundo de usu eorum: tertio de iudicio utentium. secunda, ibi. [Abiit autem, & qui quinque talenta acceperat, &cæt. tertia, ibi. [Post multum uero temporis, &c.] Circa primū tria facit. Primo ponit necessitatē distribuēdi: secundo distributionem: tertio recessum distribuentis. Necessitatem ostendit in hoc quod dicit. [Sicut enim homo peregre, &c.] Vbi debetis notare quòd iste homo Christus est. Et possumus dicere quòd peregre proficiscebatur tripliciter, quia pergebat in locum, qui quāmuis sit sibi proprius per diuinitatē, scilicet in cælū, tamen peregrinus erat secundum carnem, quia nulla caro ibi ascēderat. Vnde Ioan. 3. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo filius hominis qui est in cælo. Item proficiscebatur in cælū, quia in mundo peregrinus existens in cælū proficiscebatur, Hierem. 1. Quare futurus es quasi colonus in terra, & quasi uiator declinans ad manendum? Item, potest intelligi spiritualiter. Nunc enim peregrinatur a nobis, quoniam nos peregrinamur ab eo 2. ad Corinthio. 5. Dum sumus in corpore, peregrinamur a domino. Quando autem uidebimus eum, tunc non erimus sicut peregrini, sed sicut ciues, & domestici dei. Et notandum sicut dicit Orige. ubi ponitur, sicut, debet iungi aliquid, nisi ponatur in similitudine, sicut habetur supra 24. Sicut enim fulgur exit ab oriente, ita & erit aduentus filii dei. Sed hic non ponitur in similitudine, & non ponitur postea aliud, propter hoc debet sic legi. Aliquis peregre proficiscens sicut homo, quia Christus & deus, & homo est. Vnde secundum quòd deus non peregrinatur, quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius ad Hebræos. 4. Peregre autem proficiscitur sicut homo, Ioan. 1. Vidimus eum tamquàm unigenitum a patre, ideſt, sicut unigenitum a patre. Et hoc fuit necesse ex quo peregre proficisceretur, quòd curam cō mitteret de suis, et hoc facit cum dicit. [Vocauit seruos suos, &cæt.] Et primo tangitur liberalitas dantis: secundo diuersitas donorum, item, discretio dandi. Dantis liberalitas in duobus tangitur, eo quòd præuenit eos quibus dedit. Item eo quòd abundanter dedit, eo quòd præuenit, quia qui expectat dare diminuit de liberalitate sua. Sic autem non dominus, in psalm. 20. Domine præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Vnde uocauit seruos suos, non illi ipsum, vnde Ioan. 15. Non uos me elegistis, sed ego elegi uos, Roman. 8. Quos præscisit, hos & prædestinauit. Item, tangitur liberalitas, quia de suo. [Dedit bona sua] non aliena. Aliqui bene sunt liberales de alieno, sed non de suo: iste autem de suo, vnde de isto potest intelligi quod dicitur in psalm. 67. Ascendisti in altum, &cæt. dedisti dona homini bus. Consequenter ponitur diuersitas donorum. [Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii uero unum.] Omnes istos diuidit per tres, in fructum trigesimum, sexagesimum, & centesimum, quia omnis multitudo diuiditur in summum, & infimum, & medium. Ista talenta sunt diuersa dona gratiarum. Sicut enim talentum pondus dicitur metalli, sic gratia pondus est quod inclinat ipsam animam, unde amor est pondus animæ. Apostolus. 1. Corinthio. 12. Diuisiones gratiarum sunt, vnde ista dona diuiduntur, ita q̄ nō æqualiter dantur omnibus, ad Eph. 4. Vnicuiq; nostrum data est gratia secundum mensurā donationis Christi. Et hoc est quod dicit. [Vni dedit quinq; talēta, &c.] Et q̄ est ratio huius numeri? Possumus dicere q̄ aliquis ita superabundat, q̄ habet mensuram dupli, aliquis uero ita q̄ ultra duplū, vnde qui accipit duo se habet ad illum qui duo, sicut proportio dupli: qui autem autem quinq;; se habet ultra proportionē dupli. Vnde vult dicere q̄ aliquis actipit quinq; qui accipit secundum mensurā incomparabilē. Possumus, n. dicere q̄ ista dona sunt ēlo quia dei uerba sapientiæ. Frequenter. n. sapientia diuitiis cōparatur, Ec. 23. Diuitię salutis sapientia. Quid est quod dicit, q̄ unidedit quinq;, &c. Orige. q̄ illi dedit quinq; talenta qui omnia quæ in scriptura dicuntur, ad spiritualem intellectū refert. Vnde dicit dictū est sup. Sicut sunt quinq; sensus corporales, sic sunt quinq; spirituales. Sic dns Apostolis dedit. Luc. ultimo dē, q̄ aperuit eis sensū ut intelligerēt scripturas. Et in Daniele c. 1. dē, q̄ dedit de pueris intelligentiā in oi scriptura. Qui autē sunt illi qui duo accipiunt? Secundū Orige. dualitas numerus est materiæ, vnde omnis numerus est ex binario; & unitate; unde binario attribuitur materia, unitati forma: Vnde illi dicuntur duo recipere, qui minus recipiunt, quia nesciunt se in oībus regere, sed aliquid hūt in quo sciūt, quia sunt boni ædificatores, uel huiusmodi, vnde secundū Orige. plus accipit qui recipit unū, quàm q̄ duo. Secundū Greg. & Hiero. est ecōuerso, quia p quinq; intelliguntur quinq; sensus, vnde ille recipit quinq; talēta, qui gratiā a deo recipit circa tēporalia, circa quæ operatio sensuum uersatur. Per duo aūt talēta intelligūt sensus & intellectus. Per unū uero affignatur intellectus solū, vnde ille unū recipit; q̄ gratiā intellectus recipit nō gratiā opandi. Secūdū Hila. ille recipit quinq;, qui Christū inuenit in quinq; libris Moysi. Ille autē duo, qui grām noui & uetēris testamēti uenerat, qui i Christo ueneratur naturā diuinā & humanā. Vnū autē recipit Iudæus, qui in solis legalibus gloriatur. Deīde sequitur rō. [Vnicuiq; uero secundū propriā uirtutē.] Si hoc referatur ad illud quòd talēta sint eloquia, plana est expositio, quia debent dari secundū maiorē capacitatem, Io. 16. Multa habeo uobis dicere, quæ non potestis portare modo. Et Apostolus 1. Cor. 3. Tamquàm paruulis in Christo lac potū dedi uobis, nō escam, ideo magis subtilibus, magis subtilia dedit. Si autē referamus ad bona gratiarū, quia quidā dixerunt, q̄ secundū bona naturalia daret bona gratuita, vnde secundum q̄ magis habet homo de bonis naturalibus, habet ēr de bonis gratuitis. Et hoc verum fuit in angelis, & in hominibus non. Et quæ est ratio? quia in angelis una est natura spiritualis, ideo ad quod mouentur, totaliter mouentur secundum totalitatē virtutis. Ideo quātum ualet conatus eorū, tm̄ capiunt, sed homo est ex duabus cōtrariis naturis, quarum una retrahitur ab alia a suo corpore: unde non tantū datur ei nisi quantū homo cū isto bono naturali habet de studio. Itē, alius error fuit qui dixit q̄ initium gratiæ fuit a nobis. Et contra hoc obiicit Aug. per uerbū Apostoli 2. Cotinth. 3. qui dicit, quòd non sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis. Sed quod est prius principiū quàm cogitatio? Et si cogitatio a nobis non est, ergo nec operatio. Vnde qui plus conatur, plus habet de gratia, sed quòd plus conetur, indiget altiori causa, Tren. 5. Conuerte nos ad te, & conuertemur. Si autem quæris quare vnus magis habet de gratia quàm alter? Dico quòd huius rei est causa proxima, & causa prima. Proxima est maior conatus illius quàm illius. Causa prima est electio diuina, Eccl 33. Quare dies diē superat, & lux lucem, & annus annū, sol solē? A domini scientia separati sunt. Et quæ est ratio huius? Videte quòd aliter est de agente uniuersali, & particulari. Agens particulare præsupponit sibi aliquid, & secūdum hoc diuersimode operatur, vt artifex aliam formam dat vni materię, & aliam aliæ. Sed si posset facere materiam, diceretur quòd talis fecit talem materiam vt induceret formam secundum uoluntatem suā. Sic dominus cum sit creator omnium, creauit istum, ut sic ei faceret, unde intelligit vt intelligatur capacitas naturæ cū conatu. Tūc ponitur recessus dantis, cum dicit [Et profectus est statim.] Et pō test intelligi quòd iste peregre proficiscebatur, quia cum Apostolis dixisset. Accipite spiritum sanctum, Io. vlt. &c. Et Petro dixisset, Pasce oues meas, statim profectus est, vnde dicebat, Io. 13. Filioli adhuc modicū uobiscū sum. Et statim ascēdit. Vel pōt dici q̄ profectus est non recedendo, sed quia relinquit eos sub arbitrio, quia nō cōpellit eos uti donis datis. [Abiit autem & qui quinq; talenta acceperat &c.] Hic ponitur de usu donorum, et hoc quātum ad tres seruos. Et primo quantum ad primum: secundo quo ad secundum: tertio quo ad tertiū, unde dicit. Abiit aūt. Designatur hic profectus virtutis, psalm. 83. Ibunt de uirtutem in uirtutem. Et hoc habetur Gen. 26. Ibat crescens, & proficiens. Virtus enim proficit per exercitum operationis. Nisi enim operetur, desicit, et ideo dicit. [Operatus est.] Vnde dicitur Prouer. 13. Animæ operantium impinguabitur. [Et lucratus est, &c.] Et quo modo

Dupliciter proficit aliquis: uno modo in seipso, alio modo in alio. In se, si habeat intelligentiam scripturarum ita ut proficiat. Si charitatem, ut proficiat aliis. Profectus est ut proficiat in alia, ut quod accepit, communicet. 1. Petri 4. Vnusquisque gratiam quam accepit. unde si quod accipis communicas, totidem lucraris. Vnde dicit quòd [superlucratus est alia quinque] quia uix est q aliquis conferat ad aliquem id quod nō habet 1. ad Corinthio. 12. Ego enim accepi a dño, quod & tradidi uobis. In eo autem quod habet, in eo proficit. Apostolus. Gratia eius in me uacua non fuit. Secundum Hilar. ille lucratur quinque, qui proficit in quinque libris Moysi, ut Christum lucretur. [Similiter qui duo acceperat] scilicet qui proficit intellectu, & operatione. [Lucratus est alia duo,] idest præmiationem quo ad utrumque. Vel duo, quia non solum proficit prędicando uiris, sed etiam mulieribus secundum Grego. Secundum Origen. quòd illud quod acceperat secundum rationē naturalium, ad intellectum refert. [Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, &cæt.] Quid autem est fodere in terram? Tripliciter exponitur secundum Gregor. Ille thesaurū abscondit qui donum acceptum abscondit in peccatis carnis uel tēporalibus, unde qui potest in temporalibus proficere, & conuertit se ad terrena abscondit pecuniam domini sui in terra. De talibus dicitur in psalm. 16. Oculos suos statuerunt declinare in terram. Secundum Orige. habet aliquis donum intellectus, & tamen uult religiose uiuere, & sibi solum uiuere, cum tamen multis potest proficere. Iste abscondit in terra, Tob. 12. Opera dei reuelare, & confitteri honorificum est. Talis enim pecunia est ad multiplicandum, non abscondendum. Hilar. Qui sunt qui recipiunt unum? Iudæi, qui puram literam recipiunt. Isti absconduntpecuniam in terra, idest, in carne Christi, qui propter carnem non possunt credere ipsum esse deum, unde Apostolus 1. Corinthio. 1. Nos autem prædicamus Christum Iesum, Iudæis quidem scandalum, &cæt. [Post multum uero temporis uenit dominus seruorum illorum.] Hic agitur de iudicio. Et primo ponitur ratio aduentus iudicis: secundo de iudicio, ibi. [Et potuit, &cæt.] Notandum quòd de operibus, & donis debemus deo reddere rationem. Supra 12. De omni uerbo, quod locuti fuerimus, oportebit reddere rationem. Et supra 18. Simile est regnum cælorum homini, qui uoluit ponere rationem cum seruis suis. Et primo ponitur in speciali. [Et posuit rationem cum eis] quia quilibet tenetur reddere rationem in sua morte: secundo in die iudicii quando oportebit nos astare ante tribunal Christi. Cum ergo dicit. [Post multum, &cæt.] Potest referri ad utrumque. Si enim ad diem iudicii, datur intelligi quòd magna est mora inter aduentum Christi, & diem iudicii. Contra illud quod crediderunt quidam tempore Apostoli, unde 1. ad Thessal. 2. Non terreamini quasi instet dies domini. Sed si ad diem mortis, dicit Orige. Considereris quod uix fuerit aliquis utilis in ecclesia, qui parum uixerit. Et hoc probat de Petro cui dixit dominus, Ioan. 21. Cum autem senueris, extendes manum tuam, &cæt. Item, de Paulo qui adolescens fuit in sui conuersione, & post factus est senex. Vnde ad Philemonem. Vt Paulus senex, &cæt. unde cum dicitur. Post multum, &cæt. datur intelligi quòd dat dominus longum spatium ad bene agendum. Et de hoc intelligitur quod dicitur, Prouerb. 8. Longitudinem dierum, & annos uitæ, & pacem apponet tibi. [Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque, &cæt.] Hic agitur de tribus seruis. Et primo de primo: secundo de secundo, tertio de tertio. In primo duo facit. Primo ponitur ratio reddita: secundo remuneratio debita ibi. [Ait ei, &cæt.] Ex parte istius. Primo ponit securitatem, fidelitatem, humilitatem, & strenuitatem siue solicitudinem. Securitatem tangit quia non expectauit, quòd dominus uocaret eū, sed ingessit se. Vnde dicit [accedens.] Hanc securitatem habebat Paulus per sanguinem Christi. Ad Hebræos 10. Habentes fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi. 2. Corinthio. 3. Habentes talem spem, multa fiducia utimur. Item notatur fidelitas, quia [ei obtulit alia quinque.] Infidelis quidem esset qui de bonis domini sui aliquid sibi attribueret. Vnde iste totum obtulit domino. Si ergo feceris aliquod bonum, si aliquem conuertisti, & tibi attribuis, non deo, non es fidelis. Primi Paralyp. 29 Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus dedimus tibi. Item, notatur humilitas confessionis doni, quia cognoscebat ab eo recepisse, 1. Corinthio. 4. Quid habes quod non accepisti? unde

F

& abscōdit pecuniam domini sui. Post multum uero temporis uenit dominus seruorum illorum, & posuit rationem cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens. Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quin

G

que superlucratus sum. Ait illi dominus eius. Euge serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Accessit autem, & qui duo talenta acceperat, & ait. Domine duo talenta tradidisti mihi, ecce alia

H

super sponsam, & gaudebit super te dominus tuus. Vnde exultandi animo recipit eum, cū dicit. [Euge,] Euge, uox est exaltationis. Sequitur commendatio. Et primo commendat de humilitate, cū dicit, [Serue] quia recognoscebat se esse seruum eius, Luc. 17. Cū omnia bene feceritis, dicite serui inutiles sumus. Item commendat eum de bonitate per hoc quod dicit. [Bone] quia proprie bonum est diffusiuum sui, unde bonus multiplicauit bonitatem. Item a fidelitate quia non sibi retinuit, sed domino obtulit. Vnde dicitur, [& fidelis] 1. Corinthio. 4. Iam quæritur inter dispēsatores, ut fidelis quis inueniatur. Et supra 24. Quis putas est fidelis seruus, & prudens, &cæt. Vnde approbat eum dicens. [fidelis.] Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem deus commendat. 2. Corinthio. 10. Deinde ponit æqualitatem, ut præstet æquitatem iudicii dicens. [Quia super pauca fuisti fidelis supra multa te constituam.] Ista pauca sunt omnia quæ sunt in uita ista, quia quasi nihil sunt in comparatione ad cælestia. Vnde uult dicere, quia fuisti fidelis ratione bonorum quæ sunt præsentis uitæ [super multa te constituam] idest, dabo tibi spiritualia, quæ sunt super omnia bona ista, Luc. 16. Qui fidelis est in minimo, & in maiore fidelis est. Sequitur magnitudo præmii. [Intra in gaudium domini tui.] Gaudium enim est præmium, Ioan. 16. Videbo uos, & gaudebit cor uestrum. Et posset dicere aliquis. Nonne uisio est præmium, uel aliquod aliud bonum? Dico quòd si aliares dicatur præmium, gaudium tamen est finale præmium. Sicut possem dicere, quòd est finis grauium locus inferior. Item quiescere in illo loco, & illud est magis principale. Sic gaudium nihil aliud est quàm quies animi in bono adepto, unde ratione finis dicitur gaudium præmium. Et quare dicit intra in gaudium, non accipe? Dicendum quòd duplex est gaudium, de bonis exterioribus, & de bonis interioribus. Qui gaudet de bonis exterioribus non intrat in gaudium, sed intrat in gaudium ipsum. Qui autem gaudet de spiritualibus, intrat in gaudium, Cant. 1. Introduxit me rex in cellaria sua. Vel aliter, Quod est in aliquo continetur ab illo, & continens maius est. Quando ergo gaudium est de aliquo, quod minus est quàm cor tuum, tunc gaudium intrat in cor tuum. Sed deus maior est corde, ideo qui gaudet de deo intrat in gaudium. Item intrat [in gaudium domini,] idest, de domino, quia dominus ueritas est. Vnde nihil aliud est beatitudo, quàm gaudium ueritatis. Vel sic [intra in gaudium domini tui,] idest, gaude eo quo gaudet, & de quo gaudet dominus tuus scilicet de fruitione suiipsius. Tunc ergo gaudet homo ut dominus, cum fruitur ut dominus, unde dicit dominus Apostolis. Statui uos ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo, idest, ut sitis beati in quo sum beatus. [Accessit autem, & qui duo talenta acceperat.] Supra actum est de iudicio quantum ad primum seruum,

I

K

qui quinque talenta acceperat. Hic agitur de iudicio quantum ad secundum seruum, qui duo talenta acceperat. Quantum ad literam, nihil differt a primo, nec est aliquid dicendum nisi quod dictum est de primo, & ideo non oportet iterare, quia, & iste eandem commendationem, & idem præmiū recipit, sicut qui quinq; talenta acceperat. In quo datur intelligi secundū Orige. ep qui paruum donum a deo recipit, & bene utitur secundū posse suum, tantum accipit, & meretur quantū qui magnum. Hoc enim solum requirit dominus ab omni homine, ep ei seruiat in toto corde suo, ut habetur Deut. 16. Sed hoc potest habere dubietatem. Ponatur quòd aliquis habeat magnam mēsuram bonorum, alter paruam. Si operatur iste secundum paucam charitatem quam accepit, tunc merebitur tantum quantū qui plus accepit, quod uidetur ep non possit esse, quia sic mereretur tantū uel plus, qui minus habet de charitate quàm qui plus. Et ideo distinguendum est, quia quædam sunt bona quæ perficiunt, & eliciunt actū uoluntatis, & inclinant, quædam autem quæ non. Donum quod in-

inclinat uoluntatem, & elicit actum est charitas. Non potest ergo esse qui plus habet de charitate, quin maiori nixu utatur, & melius. Sed sunt alia dona quibus potest aliquis uti secundum maiorem, & minorem charitatem ut scientia, & huiusmodi. In talibus qui maiori conatu utitur, quantum ad præmium magis meretur. Vnde dicitur Luc. 21. quòd paupercula mulier plus misit in Gazophilatium quàm illi qui plus apposuerūt quia usa est secundū totum posse suum. [Accedens autem, & qui unum talentum acceperat ait.] Hic determinatur de iudicio mali serui. Et primo ponitur ratio: secundo condemnatio quam suscepit, ibi. [Respondens autem dominus eius, dixit ei.] Mirabilem rationem proposuit. Primo enim blasphemiam proposuit, inde negligentiam assumpsit: tertio innocentiam concluſit. Et sic non poterat ualere syllogismus. Blasphemiam, cum dicit [Domine scio quòd homo durus es.] Negligentiam cum dicit. [Abii & abscondi talentum, &cæt.] Innocentiam cum dicit [Ecce habes, &c.] Et consideremus quòd dicit quòd accessit. Dictum est supra de illo qui quinque talenta acceperat quòd accessit, idest, fiduciam habuit. Sed iste non accessit cum fiducia, sed per uiolentiam. Vel aliter quia aliqui in his quæ male faciunt uidetur eis bene fecisse, Prouerb. 26. Sapientior sibi piger uidetur septem uiris loquentibus sententias, unde uisum fuit ei quòd bene fecisset. Secundum Orige. Videtur æstimatio de deo alicui sicut de homine duro a quo se abstrahit aliquis propter duritiam. Eccles. 9. Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi. Et ideo sicut qui cognoscit hominem durum non uult ei seruiret, sic cogitant aliqui de deo, quòd sit homo durus. Et secundum hoc iste seruus habebat tres malas opiniones de deo. Primo quòd deus non esset misericors: secundo quòd ei aliquid accresceret a bonis nostris: tertio quòd non omnia essent a deo, & omnes istæ opiniones procedebant ab una radice mala, quia cogitabat quòd deus esset quasi unus homo. Et hoc signatur cum dicit. [Scio quòd homo durus es,] idest, æstimo te esse hominem, quod non est uerum, ut habetur Numeri. 23. Non est deus ut homo, Esa. 55. Sicut exaltantur cæli a terra, sic exaltatæ sunt uiæ meæ a uiis uestris. Et dicit durus, quia homo durus non flectitur. Et dicitur de tali, Iob. 41. Cor eius indurabitur, ut malleatoris incus. Sed non sic est dominus, quia miserator, & misericors dominus, psalm. 110. Duritia solet accidere ex auaritia, Prouerb. 29. Rex iustus erigit terram, uir auarus destruet eam, ideo ita æstimat quòd sit durus, & ita auarus, & ideo attribuit ei quæ sunt auari. [Metis ubi non seminasti, & congregas ubi non sparsisti.] idest ita durus es quòd aliena rapere non cessas. Quod tamen falsum est, Iob. 35. Porro si iuste egeris quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? Et in psalmis. 15. Bonorum meorum non eges. Vnde in hoc imponebat ei, quòd indigeret bonis nostris. Tertium erat quòd esset aliquod bonum quod non esset a deo, ut sunt aliqui qui ea quæ habent de patrimonio uel de studio non dicuntur habere a deo. Et hoc est quod dicit. [Vbi non seminasti.] Contra illud, Iacobi. primo. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum. Item aliqui æstimantes ipsum esse durum, extrahunc se a seruitio suo. Vnde aliqui qui possunt multum proficere, dicunt. Si audio confessiones, & facio prædicationes, fortassis male accideret mihi. Tales deum durum reputant. Item, aliqui dicunt si intrarem religionem, fortassis peccarem, & esset deterius. Isti reputant deum durum, qui credunt si adhæserint deo quòd deficiat eis. Tales sunt similes his qui desperant de dei misericordia. Ista allegabat iste seruus. Et tamen ista uera sunt, & habent fulcimentum ab authoritate. Est enim durus cum peccatoribus, & benignus recurrentibus ad eum. Sapient. 11. Hos quidem tamquàm pater monens, probasti, illos autem tamquàm rex durus interrogans condemnasti. Tren. 3. Bonus est dominus animæ quærenti eum. 2. Paralyp. 30. Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui requirunt in toto corde dominum deum patrum suorum. Ergo durus est cum peccatoribus, & misericors bonis, & non est dubium quòd timeri debet ne contemnatur. Vnde ad Hebræo. 10. Horrendum est incidere in manus dei uiuentis. Sed inquantum est misericors, debemus sperare quòd si se dat aliquis seruitio suo, quòd non cadet, & si ceciderit, resurget. Item quod

A

B

C

D

E

dicit. [Metis ubi non seminasti.] Licet falsum sit, tamen ad aliquem sensum, uerum potest esse, quia non requirit propter se, sed propter nostram utilitatem, quia ipse metit gloriam suā, quam non seminauit. Item, [congregas ubi non sparsisti.] Qui enim metit, accipit in multitudine: ille autem qui congregat, ex multis recipit. Sic uult dominus quòd sua gloria ex diuersis hominibus crescat. Vnde Apostolus. 2. ad Corint. 1. Gloria uestra sumus, sicut uos nostra, in die domini nostri Iesu Christi. Similiter quòd dicit ubi non seminasti, quo ad aliquid ueritatē habet, quia homo seminat, & deus colligit, Ioan. 4. Alius est qui seminat, alius qui metit. Ego misi uos metere, ubi non laborastis, &cæt. Homo enim seminat opera sua, & deus metit ad gloriam suam. Ad Gal. ultimo. Quæ seminauerit homo, hæc & metet. Et dominus dicit Ioan. 14. Veniā & accipiam uos ad meipsum. Si enim facis eleemosynam, tu seminas, & dominus metit, quia sibi fortasse reputat. Vnde ipse dicit, infra in hoc capitulo. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Item sicut supra dictum est cap. 13. Semen est uerbum dei. Vnde aliquando colligit deus fructus boni operis, ubi non est seminata prædicatio, Romano. 2. Homines qui legem non habent, ipsi sibi sunt lex: tertio modo quòd quædam mala fiunt ab homine sicut mala carnis, ex quibus malum colligi debet. De quo ad Galat. ultimo. Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem. Attamen deus facit uenire ad bonum aliquid, ut bonum iustitiæ, humilitatis uel huiusmodi, unde iste seruus primo blasphemus fuit. Deinde tangitur negligentia sua. [Timens abii] psalmus. 13. Trepidauerunt timore ubi non erat timor. Verum est quòd timendus est deus, ut euitetur peccatum secundum quòd habetur Iob. 31. Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui deum. Vnde quòd non peccet homo, hoc debet facere ex amore, non timore. Ideo sequitur. [Abscondi talentum tuum in terra.] Quia ex timore. Quia timor seruilis multa mala facit. Tunc concludit, [Ecce enim habes quod tuum est.] Vnde conseruauit scientiam, & non multiplicauit. Et hoc non sufficit, quia oportet multiplicare, primæ ad Corinthio. 9. Si non euangelizauero, non est mihi gloria. [Respondens autem dominus eius dixit ei.] Hic ponitur condemnatio serui. Et sicut in aliis seruis, primo commendauit eos, deinde posuit æquitatem iudicii, & postea præmium: sic in isto, primo ultuperat eum: secundo ponit æquitatem iudicii: tertio pœnam. secunda ibi. [Sciebas, &cæt.] tertia. Tollite, &cæt. Dicit ergo. [Serue male, & piger.] Seruum uocat, quia propter timorem dimisit, & seruorum est timere seruiliter. Et ideo ad Roman. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Item, eum malum uocat, quia malum dixerat de domino suo, Supra. 12. Malus homo, de malo thesauro cordis sui profert mala. Item, uocat eum pigrum, quia operari nolut, Prouerb. 20. Propter frigus piger arare noluit. Propter frigus scilicet timoris. [Sciebas, &cæt.] Nunc arguit eum de culpa. Et primo proponit quod sciebat: secundo quid facere oportebat: tertio quid inde sequeretur. Dicit ergo. [Sciebas quòd mero, &cæt.] Et tamen non operabaris. Quāmuis habeatur, Luc. 12. Seruus sciens uoluntatem domini sui, & non faciens, plagis uapulabit multis. Item, dixerat quòd erat durus, & quòd colligebat ubi non seminabat. Dominus bene confitetur quòd ipse metit ubi non seminat, sed non confitetur quòd sit durus, quia quod requirit ab homine, hoc nō facit propter duritiam, sed propter misericordiam, ut bonum suū multiplicetur. [Oportuit ergo te pecuniam meam committere nummulariis.] Et sequitur. Sicut tu dicis quòd meto ubi non seminaui, & colligo ubi non sparsi. Sed quia hæc facio, multo magis uolo quòd pecunia mea multiplicetur. Et loquitur secundum similitudinem illorum, qui pecuniam tradunt ad multiplicationem. Pecunia ista sunt uerba dei. Vnde in Græco habetur argireon. Per argentum enim quod sonorum est, signatur uerbum dei, psāl. 11. Eloquia domini eloquia casta, argentū igne examinatum. Nummularii possunt dici dupliciter, propter duplex officium, quia officium habent ut probēt pecuniam utrū sit bona. Item, ut exhibita pecunia lucrentur. Secundū primū nummularii sunt auditores qui debent probare quod audiunt, Iob. 12. Nonne auris uerba diiudicat? Item, illi qui multiplicant ut Apostoli, qui aliis dederunt donum spiritussancti constituen-

do Episcopos, &cæt. ad Titum primo. Huius gratia dimisi te Cretæ, ut constituas per ciuitates presbyteros. &cæt. [Et ego ueniens, recepissem utique quod meum est.] Vnde istud bonum sequeretur. Et quod est illud bonum? Triples. Cum dominus dat tibi intellectum, & tu studes ad operandum, tunc multiplicas, Iaco. 1. Esto te factores uerbi, & non auditores tantum. Item, quando dat dominus uirtutem, & studes ad bene utendum, 1. Petr. 2. quasi modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac cõcupiscite, ut in ea crescatis in salutem. Item ut quod in te habes, aliis studeas impartiri. [Consequenter ponit pœnam. Et circa hoc duo facit. Primo ponit pœnam damni: secundo sensus.] Circa primum ponit pœnam damni: secundo generaliter sententiam, ibi. [Omni enim habenti, &cæt.] Dicit ergo. [Tollite itaque ab eo talentum, & da te ei qui habet decem talenta, &c.] Sicut dicit Grego. quòd ille qui quinque talenta acceperat, est ille qui scientiam habet de terrenis, quæ subiacent quinque sensibus. Qui autem unum, est qui habet intellectum sine opere. Accidit ergo quòd qui habet intellectum exercitat se in illo, psalmus. 118. A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem uiam iniquitatis. Aliquando eo ipso quòd uersus accidit quòd aliquis habet donum intellectus, & occupat se in terrenis, & totum amittit, Apocaly p. 3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Vel potest dici quòd ille qui quinque talenta recipit, magis accepit secundum quòd magis laborauit, magis accepit. Vnde unus accepit talentum alterius, quia sanctus homo non solum gaudebit de suis bonis, sed de omnibus quę facta sunt per quoscumque, & ita accipiet coronam istius, & sic talentum eius. Consequenter ponitur generalis sententia. [Omni enim habenti dabitur, & abundabit.] Istud potest exponi quadrupliciter. Primo sic secundum Gregorium. Ab eo qui non habet, non posset aliquid auferri, sed contingit quòd aliquis habet dona gratuita, & non habet charitatem, unde omnia auferentur ab eo, quia non habuit ad sui utilitatem. 1. ad Corinthior. 13. Si linguis hominum loquar, & angelorum charitatem autem non habeam factus sum uelut æs sonans aut cymbalum tinniens, &cæt. Vnde si habeat homo charitatem, dantur ei multa bona, quia accipiet bonum alterius, quia gaudebit de bono alterius sicut de suo. Chrysosto. exponit de doctrina. Qui habet gratiam docendi, & non exercitat se, amittit illam. Alter: qui non habet, & exercitat se acquirit eam, ita ut sit doctor. Hieronymus exponit sic. Aliquis habet ingenium, & dat se otio, efficitur rudis, & hæbes. Aliquis autem non habet ingenium, & exercitat se, & acquirit ingenium, & ita habenti studium datur scientia, & ingenium, & non habenti, etiam illud quod habet scilicet ingenium, auferetur ab eo. Item secundum Hieronymũ exponitur de fide, quia habenti fidem dabitur gratia. Ad Eph. 2. Gratia estis saluati per fidem. Vnde qui non haberet fidem, & si haberet alia sine fide, nihil ualerent. Hilarius autem exponit de populo Iudæorum, & gentilium, quia Iudæi uidebantur habere legem dei, & noluerunt obedire, unde facti sunt alieni. Populus autem gentilis recepit quod non habebat, & intrauit in benedictionem oliuæ. [Consequenter agit de pœna sensus. Duo autẽ sũt sensus. Visus scilicet, & tactus. Ideo ponit primo pœnam uisus: secundo tactus cum dicit, [& inutilem seruum mittite.] Et notate quòd non punitur propter malum quod fecerit, sed propter bonum quod omisit. Vnde supra. 7. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, &cæt. Et alibi, Ioan. 15. Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum. Et dicitur seruus inutilis, quia bonum quod habet non expendit in utilitatem aliorum. Vt si intellectum habuit, & non expendit in usum bonum alios docendo. Si pecuniam, & non exercuit opus misericordiæ [mitte te in tenebras exteriores.] Orige. dicit, quòd quidam ante eum dixerunt, quòd damnati a toto mundo eiicientur. Vnde dicunt infernum esse extra totum mundum. Et innitebantur illi quod dixit, Iob. capit. 18. De orbe transferet eos deus. Ipse autem sic exponit. In tenebras, quia ignorat, psalmus. 81. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant, &cæt. Et sequitur pœna tactus. [Illic erit fletus, & stridor dentium.] Hoc est expositum supra cap. 24

c ¶ Supra dominus præmisit diuersas parabolas pertinentes ad iudicium: hic autem manifeste de suo iudicio agit. Et tria facit. Primo agit de aduentu iudicis: secundo de congregatione iudicandorum: tertio de iudicio, Secunda, ibi. [Et congregabuntur, &cæt.] tertia ibi. [Et dicet rex, &cæt. [Circa primum quatuor sunt consideranda. Primo tangitur conditio iudicis uenientis: secundo dignitas: tertio ministri: quarto iudiciaria authoritas. In hoc quod dicitur. [Cum uenerit filius hominis.] non est dubium, quoniam idem sit filius dei. Sed quare potius nominat filium hominis quàm filium dei? Vna ratio est, quia in quantum filius hominis iudicabit, Ioã. 5. Potestatem dedit ei iudicium facere: quia filius hominis é. Et hoc ppter tria. Primo ut ab omnibus uideatur. In forma enim diuinitatis non poterit uideri, nisi a bonis. Vnde si ab omnibus uideri debeat, debet uideri in forma hominis, Apocalyp. 1. Videbit eum omnis oculus. Item propter meritum Christi. Hoc enim ipse meruit per suam passionem. Ad Philipp. 2. Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis. Propter quod & deus exaltauit illum, &cæt. Item ut appareat iudicaturus in forma in qua iudicatus fuit, Iob. 16. Vtinam sic iudicaretur uir cum deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo. Item, ex dei clementia ut homines ab homine iudicentur. Ad Hebræo. 4. Non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris. Iste ergo erit filius hominis. Et cuius erit dignitatis? Veniet [in maiestate sua.] Luc. 21. Videbunt filium hominis uenientem in nube cum potestate magna, & maiestate. Sed quid per maiestatem potest intelligi? Dicendum quòd diuinitas, quia licet appareat in forma hominis, tamen apparebit cum diuinitate. Vnde Apostolus, primæ Thessal. 4. Dominus in iussu, & in uoce Archangeli, & in tuba dei descendet de cælo, &cæt. Et de hoc dicitur etiam, Act. 9. Hoc est, &cæt. Vel in maiestate, idest, in gloria, quia suum corpus erit gloriosum. Et ueniet cum societate gloriosa. Vnde supra. 16. Filius hominis uenturus est cum gloria. Et ideo subdit. [Et omnes angeli.] Hic agit de ministris. Et potest intelligi de cælestibus spiritibus, psalmus. 103. Qui facit angelos suos spiritus. Et quare ueniet cum istis? quia custodes sunt hominum, psalmus. 90. Angelis suis deus mandauit de te. Ideo aderunt tamquam testes, quia boni, custodiam suam receperunt, mali autem non, sed repulerunt, Esa. 50. Curauimus Babylonem, & non est curata. Vel omnes angeli, idest prædicatores uel doctores ueritatis, Malach. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius. Istis competit iudiciaria potestas, ut dicit Augustinus, Esa. 3. Dominus ad iudicium uenit, & omnes sancti eius cum eo, Prouerb. ultimo, Nobilis in portis uir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Tunc sequitur iudiciaria potestas. [Tunc sedebit, &cæt.] Non debemus intelligere secundum sedem corporalem, sed sedes eius homines sancti sunt, & angeli. In eis sedebit quia per eos iudicium exercebit. De hominibus dicitur Supra. 19. Quòd sedebunt super sedes duodecim, &cæt. De angelis dicitur, Colos. 1. Sive throni, sive dominationes, &cæt. Et in psalmis. 79. Sedes super Cherubin. Et psalmus. 9. Sedes super thronum qui iudicas iustitiam. Consequenter ponitur congregatio: secundo diuisio. Dicit ergo. [Et congregabuntur omnes gentes.] Per gentes non solum gentes signantur, sed omnes homines qui nati sunt ab Adã usque ad finem mundi. 2. ad Corinthios. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisq; quod gessit in corpore, sive bonum, sive malum. Inter istos etiam paruuli nati, quia, & si nihil habeant proprio merito, habent tamen aliquid scilicet uel culpam ex peccato primi hominis, uel gratiam ex sacramento Christi. Vnde notandum quòd non omnes isti congregabuntur ad idem. Sed erit quadruplex genus eorum, qui comparebunt in iudicio. Quidam enim comparebunt, ut iudicentur per discussionem meritorum. Sed istorum quidam damnabuntur, quidam saluabuntur. Quidam uero ut sine discussione sententiam recipiant. Iudicati enim dupliciter dicitur, scilicet uel sententiam recipere, quia omnes uel præmiabuntur uel punientur. Vel dicitur iudicari, per discussionem meritorum reddere rationem. Et hæc discussio non erit necessaria omnibus, quia peccata, & merita illorum præcipue discutientur, qui fuerunt coniuncti cum Christo per fidem. Illi enim qui totaliter alieni sunt a Christo, non indigent discussione secundum quòd dicitur, Ioan. 3. Qui non credit, iam iudicatus est. Gregorius, ponit exemplum. Qui inimicum suum accipit in bello, non expectat iudicium, sed iam iudicatus est, sic

sic, &cæt. Item, aliqui sunt qui nihil habent commune cum mundo, quia omnia dimiserunt propter Christum, et isti apparebunt ut iudices. Vnde supra. 19. Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes. 12. iudicantes. 12. tribus Israel. Qui sunt ergo qui iudicabuntur? fideles qui implicati sunt sæcularibus, quorum quidam sunt eis bene utentes, ut habetur primæ ad Timoth. 6. Diuitibus præcipe bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, &c. Qui autem detinentur, & eis inuoluuntur, damnabuntur. Sed quæ est necessitas? Nonne omnes in morte recipiunt quod meruerunt? Ad quid ergo iudicabuntur? Notandum quòd præmium quod iusto dei iudicio datur hominibus, est duplex. Primum est stola animæ, et secundum, stola corporis. Quantum ad stolam animæ in morte recipitur, sed tunc gloriam corporis simul recipient. Vnde quantum ad animam, omnes simul recipiunt corpora, sed quantum ad pœnam, omnes simul damnabuntur. Vnde in Esa. 24. Congregabuntur congregatione unius fasciis, quia unum sunt in peccato. Istam congregationem possumus intelligere congregationem localem, quia omnes congregabuntur in uno loco, Ioel. 3. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in ualle Iosaphat: quia qui saluantur, per passionem Christi saluantur, & qui damnantur, per contemptum passionis eius damnantur: ideo ubi facta fuit passio Christi, ibi fiet iudicium. Et intelligendum est, quòd boni in aere occurrent ei obuiam: aliqui uero in terra manebunt secundum Orige. Ista congregatio non erit localis, sed dispersi erunt, & in locis singulis congregabuntur. Et hoc nullo illud quod est dictum supra. 24. capit. Quòd sicut fulgur exit ab oriente, & paret usque in occidentem, ita erit & aduentus filii hominis. quia ubicumque erant, erunt ibi præsentes. Vnde uult quòd erit congregatio spiritualis, quia modo quidam disperguntur ab eo, quidam se tenent cum eo, sed tunc omnes congregabuntur, Esa. 40. Videbit omnis caro salutare dei nostri. Tunc agit de separatione. [Et separabit eos abinuicem sicut pastor segregat oues ab hœdis.] Et primo ponitur secundum nomen: deinde secundum situm, ibi. [Et statuet, &cæt.] Dicit ergo. [Et separabit, &c.] Notate quòd quamdiu mundus durat, mali sunt bonis permisti. Vix autem est aliqua societas, quin aliqui sint mali, Cant. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Sed in illo iudicio mali erunt ad unam partem, boni ad aliam, Eccles. 34. Iudicabo inter oues, & hœdos. Sed quare bonos uocat oues? Hoc est propter quatuor. Inuenimus enim in ouibus innocentiam, 2. Regum. 24. Isti qui oues sunt, quid fecerunt? Item patientiam, Esa. 53. Tamquàm ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. Item, æstimati sumus sicut oues occisionis, psalmus. 43. Item, obedientiam, quia ad uocem pastoris congregantur, Ioan. x. Oues meæ uocem meam audiunt. Item, affluentiam fructuum. Sicut ex oue plures fructus percipimus, sic multi sunt fructus bonorum, Ezech. 34. Lac comedebatis, & lanis cooperiebamini. Item, per hœdos intelligit peccatores, quia est animal per præcipitia uadens. Item, ad coitum feruidum, & contrarias habet proprietates. Item, pro peccato offerebatur. Consequenter ponitur diuisio quo ad situm. [Et statuet oues quidem a dextris, hœdos autem a sinistris, &cæt.] Quid intelligitur per dexteram, & quid per sinistram? Potest dici, quòd ad literam ita fiet, quòd boni ad partem unam, & mali ad aliam constituentur. Vel quia dextera pars nobilior est, ideo qui sunt boni, situm habebunt nobiliorem, quia occurrent Christo in aere. Origenes retorquet istud ad finalem remunerationem, quia qui intentionem suam direxerunt ad deum, erunt a dextris, idest, in remuneratione æterna, Eccles. 10. Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra illius. Item, Prouerb. 4. Vias, quæ a dextris sunt; nouit dominus: peruersæ uero sunt quæ sunt a sinistris. [Tunc dicet rex his, &cæt.] Hic agitur de iudicio. Et primo promulgatur sententia quo ad bonos: secundo quo ad malos: tertio ponit complementum. Circa primum tria facit. Primo ponitur sententia: secundo admiratio saluandorum: tertio satisfactio. secunda ibi. [Tunc respondebunt, &cæt.] tertia, ibi. [Respondens] Circa primum duo facit. Primo inuitat ad præmium: secundo comparat ad meritum. Dicit ergo. [Tunc dicet rex.] Et uocat eum regem, quia legis est iudicare, Prouerb. 20. Rex qui sedet in solio, &cæt. Sed quæstio, numquid fiet per uocalem sententiam? Quidam dicunt quòd uerborenus, et ꝙ multum tempus tenebit iudicium: et hoc dixit Lactantius, ꝙ durabit mille annis. Sed hoc non est uerum, sed hoc ad interiorem locutionem referri deberet, & inducit in cognitionẽ hominum, quia boni digni gloria, mali pœna. Vnde quòd isti dicent, non erit uocale, sed secundum interiorem instinctũ, & hoc dicit Augustinus, quòd diuina uirtute erit, quòd unicuique occurret quod fecit. Et hoc patet per Apostolum, Ro. 2. Testimonium reddente illis conscientia eorum, & inter se constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere. Hospes eram, & collegistis me. Nudus, & operuistis me. Infirmus, & uisitastis me. In carcere eram, & uenistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes. Domine cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die cum iudicabit dominus occulta hominum, &cæt. Ideo ad interiorem locutionem debet referri. Et uidetur tria tangere, quia ponitur inuitatio, causa sententiæ, & ipsum præmium: inuitatio. Venite, &c. Sed quare dicit, benedicti patris mei? Quia non erit nobis secundum nostrum meritum, sed secundum quòd confirmamur merito Christi. Vnde Apoc. 3. Qui uicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego uici, & sedi cum patre meo in throno eius, Luc. 22. Ecce ego disponо uobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, &cæt. Ego inquantum homo, inquantum fruor uerbo. Item, quantum ad corpus, ad Philip. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. [Venite,] idest, conformamini. 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus. Sed numquid boni modo sunt coniuncti deo? Dico quòd sic per charitatem non plenam. Item, per fidem ænigmaticam. Sed tunc congregabuntur in charitate plena, in fide non ænigmatica. Quia nunc corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem, Sapient. 9. Causa huius præmii est duplex. Causa damnationis est ex homine: causa saluteis ex deo, Osee. 13. Ex te perditio tua Israel, ex me tantummodo auxilium tuum. Vnde causam salutis inuenimus temporalem, & æternam. Temporalis est appositio gloriæ, et hoc tangitur. [Venite benedicti patris mei.] Dicere suum, est facere. Vnde psal. 32. Ipse dixit, & facta sunt: unde eius benedicere, est gratiam infundere, unde dicit. [patris,] quia non est ex nobis, sed ex deo, Iacob. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est descendens a patre luminum. Item, alia causa est, dei prædestinatio. Et hoc notatur cum dicit. [Paratum uobis regnum.] Vnde Apostolus ad Romano. 8. Quos prædestinauit, hos & uocauit, Esa. 64. Oculus non uidit, nec auris audiuit, quæ præparauit deus diligentibus se. Et dicit, [a constitutione mundi.] Sed quomodo est hoc? Nonne ipse elegit eos ab æterno? Ipse elegit nos ante mundi constitutionẽ, Ad Eph 1. Et dicendum quòd elegit ab æterno, sed a constitutione mundi manifestauit. Sed quid est præmium illud quod tangit [possidete paratum uobis regnum?] Et quod est istud regnum? Istud regnum est regnum cælorum, psal. 144. Regnum tuum domine regnum omnium sæculorũ. Qui possidet deum, possidet regnum, Apo. 5. Et fecisti nos deo nostro regnum, & sacerdotes. Sed dicet et aliquis. Nolo regnare: sufficit mihi quòd non dãnet. Hoc non põt esse. Vel eris rex, & habebis regnum, uel eris damnatus. Et dicit [possidete] idest, intrate in possessionem. Intrare autem in possessionem proprie conuenit ei qui ius habuit: istud autem ius habuimus ex ordinatione diuina. Item, ex acquisitione Christi, qui nobis hoc acquisiuit. Item, ex gratia sua, 2. ad Corinthio. 1. Quod est pignus hæreditatis nostræ. Item, dicitur possessio quæ pacifice habetur, unde plenarium dominium signatur. Modo habemus deum, sed nõquiete, quia inquietatur homo multis modis, sed tunc quieta erit possessio. 1. Pe. 3. In hoc uocati estis ut benedictionem hereditate possideatis, supra. 19. Et uitam æternam possidebit. [Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &cæt. Supra posita est sententia de præmio, hic posita est de merito. Ex quo considerare debemus quòd duplex est causa beatitudinis. Vna ex parte dei, benedictio dei: alia ex parte nostra, idest, meritum quod est de libero arbitrio. Non enim debent homines esse desides, sed cooperari gratiæ dei, ut dicitur 1. ad Corin. 15. Gratia dei sum id quod sum, & gratia dei in me uacua non fuit. Sed cum sint multa bona merita, soluti sit mentio de operibus misericordiæ. Et ex hoc aliqui acceperunt occasionem errãdi, dicentes ꝙ solum per opera misericordiæ saluantur, uel damnantur, per omissionem eorum, ita quòd si commiserit aliquis multa peccata, & exerceat se in operibus misericordiæ, saluabitur iuxta illud Dan. 4. Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Contra illud quod hic. Ad Rom. 1. Qui talia agunt. s.

peccata, digni sunt morte. Et ad Gal. 5. Post enumerationem peccatorum carnalium, dicit. Qui talia agunt, regnum dei non possidebunt, ideo istud non est tenendum. Sed posset esse quòd aliquis abstinet, & pœnitet, & sic per eleemosynam poterit liberari. Eleemosyna nam enim debet homo incipere a se, Eccl. 30. Miserere animæ tuæ placens deo.

Et quare magis fit mentio de istis operib⁹ quàm de aliis? Dicendum secundum Gregor. quòd proponit ista tamquàm minora. Si enim ista quę dictat natura, non faciunt, nec alia multo magis. Et hoc consonat uerbis euangelii, quia isti dicunt. [Quando uidimus, &cæt.] q.d. Istud est modicum & cum magis parum reputant, dominus magis exaltat dicens.

[Quod feciſtis uni ex his &cæt.] Augu. dicit, quòd oés peccant in mundo, non tamen omnes damnantur. Sed qui non pœnitent, nec satisfaciunt. Sed qui pœnitet, & promittit satisfactionem per opera misericordiæ, saluatur. Origen. dicit, quòd sub operibus misericordiæ omnia bona sunt dicta, uel prætermissa propter prætermissionem huiusmodi operum. Et significatur quia eleemosyna non solum proximo fit, sed & sibiipsi. Si enim pascit esurientem, multo magis pascere debet se esurientem, et sic de aliis operibus. Item, non solum sunt eleemosynæ corporales, sed etiam spirituales, ideo quicquid facit homo uel ad suam utilitatem, uel proximi, totum sub opere misericordiæ continetur. Vnde omnia uel sub his continentur uel sub contrario. Septem sunt opera misericordiæ, sed sex solum tanguntur. Ista septem habentur per uersum. Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo. De sepultura uero hic non tangitur. Sed quare? Ad excludendum errorem quorumdam qui dixerunt quòd animæ non consequuntur requiem, donec corpus condatur. Sed hoc non est uerum, quia nihil recipit anima a corpore quando est separata. Ponit ergo sex quæ impenduntur contra defectū. Et quia est defectus quidam generalis, quidam specialis, primo agit de generali: secundo de speciali. & quia quidam generaliter ab exteriori, quidam ab interiori, primo tangit defectum a parte interiori: secundo ab exteriori. Dicit ergo. [Esuriui, & dediſtis mihi manducare.] Hoc habetur, Esa. 58. Frange esurienti panem tuum. [Sitiui, & dediſtis mihi bibere,] quia propter me dediſti proximo. Vnde supra 10. Qui dederit calicem aquæ frigidæ uni ex minimis meis, non perdet mercedem suam, &c. De istis duobus Prouerb. 25. Si esurierit inimicus tuus ciba illum: si sitierit da ei aquam bibere. Item sunt defectus ab exteriori, et hi sunt duo scilicet a tegumento coniuncto, & separato. Dicit ergo. [Hospes eram, & collegiſtis me, &cæt.] Ad Hebr. ultimo. Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim &cæt. Quantum ad tegumentum coniunctum dicit. [Nudus fui, &cæt. [Iob. 31. Si despexi prærereuntem eo quòd non haberet indumentum, et sequitur. Si non benedixerunt mihi latera eius, & de uelleribus ouium mearum calefactus est, Esa. 58. Cum uideris nudum, operi eum. Item quidam sunt particulares defectus, & horum quidam sunt naturales, quidam ab exteriori. Defectus naturalis, & ab extrinseco est infirmitas. unde dicit. [Infirmus, & uiſitaſtis me.] Quantum ad exteriorem defectum dicit. [In carcere eram, & uenistis ad me. Et potest per carcerem intelligi quælibet tribulatio, Ad Hebræ. 10. Nam & uinctis compassi estis. [Tūc respondebunt iusti dicentes.] Hic ponitur responsio mentalis. Bonarum mentium est quòd ea quæ propter deum faciunt, parua reputent, Luc. 17. Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis dicite, quia serui inutiles sumus. Et ad Roma. 8. Existimo quòd nō sunt condignę passiones huius temporis ad futuram gloriam quę reuelabitur in nobis, unde dicent quòd ignorantes fecerunt, & hæc dicent parua reputantes. Vnde [Quando uidimus, &c.] Vnde hoc dicent admirantes. [Et respondens dicit illis.] Huic admirationi satisfacit, quia quando homo humiliat se, & deus exaltat hunc: quando homo se uilificat, & deus collaudat. Vnde [quamdiu feciſtis uni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.] Supra. 10. Qui uos recipit, me recipit, quia caput & membra sunt unum corpus. Et dicit fratribus, quia fratres sunt qui dei faciunt uoluntatem, unde supra 12 dicitur, quòd extendens manus in discipulos dixit. Hi sunt fratres mei. In quo notatur quòd bonis dandum est. Eccles. 12. Da bono, & non recipias peccatorem. Et

mine, quando te uidimus esurientem & pauimus, sitientem & dedimus tibi potum? Quando autem te uidimus hospitem, & collegimus te: aut nudum, & cooperuimus te? Aut quando te uidimus infirmum, aut in carcere, & uenimus ad te? Et respondens rex dicet illis. Amen dico uobis, quamdiu feciſtis uni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Tunc dicet & his qui a sinistris erunt. Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis

numquid dandum est peccatori? Dandum est⁹, cum fuerit in extrema necessitate, sed magis & prius iustis: ideo dicit fratribus meis. Multi enim uenirunt, qui non fratres dei sunt. Vnde 1. Ioan. 4. Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex deo non est: unde cæteris paribus melius debemus facere bonis, tamen ad indigentiam, etiā malis dandum est in tempore necessitatis, non propter fomentum peccati, sed naturæ. Numquid omnes sunt fratres dei? Ita: sed quidam secundū naturam, quidam secundum gratiam. Secundum naturā omnes boni, & mali. 2. Corinth. xi. Periculū in falsis fratribus. Secundum gratiam aūt soli boni, Roma. 8. Ipse est primogenitus in multis fratribus. Et his principaliter est miserendū, & sub ueniendum. Vnde Apostolus ad Galat. 6. dicit. Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Sed quare dicit eos minimos? Hoc dicit quantum ad opinionem uulgi. Constat quòd homines qui propter deum parui sunt, minimi reputantur, Iaco. 3. Item minimi propter humilitatem, supra xi. Abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et loquitur a minori, quia possent dicere aliqui. Si feciſlem pari, uel aliquibus de magnis hoc, credo quòd redderetur. Ideo dominus dicit quòd non solum maioribus, sed imperfectis, ideo dicit, minimis. [Tunc dicet rex, &cæt.] Hic ponitur condemnatio malorum. Et primo ponitur condemnatio: secundo excusatio eorum: tertio confutatio. Et circa primum, primo ponit sententiam: secundo pœnam. Dicit ergo. [Discedite a me maledicti, &cæt.] Hæc sententia differt a prima, quia dixit in prima. Venite benedicti patris mei, &c. Hic autem non dicit maledicti patris mei, quia benedictio nostra a deo est, maledictio autem a nobis. Et ad Hebræ. 5. & Deute. 23. Vertit benedictionem in maledictionem. Item, differentia est, quia supra dixit. Possidete paratum uobis regnum, &c. Hic autē dicit. [Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo, & angelis eius.] Et quæ est ratio? Dicit Orig. quòd pœnas non fecit propter homines, sed homines fecit propter bonum: sed ipsi acquirunt sibi mortem manibus suis, Esa. 31. In die illa abiiciet uir idola auri, & argenti sui, quæ fecerunt uobis manus uestræ. Sed potest aliquis dicere. Nonne etiam fecit dominus diabolum bonū? Notate quòd loquitur dominus de præparatione secundū quod manifestatur ab origine mundi. Sed diabolus ab initio peccauit, unde angelo qui quantum ad naturam creatus est bonus, non parauit, sed peccato. [Esuriui,] Hic non est aliud dicendum nisi q⁹ diuersimode loquitur ad bonos, & ad malos, quia supra dixit explicite unumquodque per se, hic multa coniungit, unde infirmus & in carcere. Et quia coniungit ista duo dicendum, quòd ad modum boni iudicis procedit, qui inuite condemnat, & large remunerat: unde uerba remunerationis dilatat, uerba condemnationis abbreuiat. [Tunc respondebunt, &c.] Et notate quòd sicut boni abbreuiant bona, ita mali culpas, unde dicunt. [Domine quando uidimus te esurientem, aut sitientem, &c.] Totum simul dicūt in quo datur intelligi, quòd non libenter discutiunt conscientias suas, contra illud, Esa. Redite prævaricatores ad cor. Vnde cum oportet redire, redeunt ad ualde breue. Tunc sequitur confutatio [Amen dico uobis. Quamdiu non feciſtis, &c.] Simile habetur Luc. x. Qui uos spernit, me spernit, Zach. 2. Qui tetigerit uos, tāgit pupillam oculi mei. [Et ibunt hi, &c.] Posita sententia, ponitur effectus. [Et ibunt hi in supplicium æternum.] Supra dixerat quòd in ignem æternum, quia stare posset quòd esset ignis æternus, & tamen non æternæ cruciarer, ideo dicit in supplicium. [Iusti autem in uitam æternam, &c.] Ioan. 17. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Quòd autem sit supplicium æternum, habetur Dan. 12. Multi de his qui dormiunt in puluere, euigilabunt, alii in uitam æternam, alii in opprobrium, ut uideant semper, Apoc. 20. Missus est in stagnum ignis & sulfuris, ubi & bestia, & pseudoprophetæ cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum. Esa. ultimo. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Quę est causa huius supplicii? Quidam ut Origen. uoluerunt quòd nō esset æternum supplicium. Vnde ponunt quòd omne supplicium terminatur, unde dicit quod dictū est hic, dictum est propter exagera-

gerationē, sed Aug. arguit. Si hoc ita est, ergo quod dicitur, quòd iusti ibunt in uitā æternam similiter diceret secundum exagerationem. Sed hoc dicitur secundum diuturnitatem, ut etiam concedit Origē. Et hoc est detestabile, quòd in eadem scriptura sit talis diuersitas. Sed quòd hoc non possit esse, patet sic, quia hoc exigit iustitia ut culpæ pœna respondeat æqualis. In qua enim mensura mensi fueritis, remetietur uobis, supra. 7. Sed quomodo post mortem tantam dilationem habebit suppliciū æternum? Respondit Gregor. dicēs quòd deus iudex est uoluntatis, nnde qui nō retinuit uoluntatem a peccato usque ad mortem peccauit in suo æterno, ideo dignum est quòd deus puniat in suo æterno. Augustdicit sic. Videmus quòd pœna debet esse æqualis culpæ, & sic est etiam in iustitia humana, quòd si quis peccat contra societatem ciuitatis, iudex non intendit mortem, nisi ut separet a societate ciuitatis perpetuo. Sed qui contra deum, intendit excludere eum a societate cælestis curiæ. Secūdum Hilariū. Culpæ debetur pœna, sed culpa non deletur nisi per charitatem. ergo quamdiu homo nō habet charitatem, iustum est q⁹ semper sit in pœna. Ex quo ergo charitatem non habuit in hac uita, necesse est quòd semper maneat in pœna. Item, obiicitur quòd sancti orabunt, & ipsi exaudientur. ergo &cæt. Dicit Gregorius, quòd dum sunt in uia sancti pro eis exaudiuntur, sed non post. Item obiicitur, Deus non delectatur in pœna, quomodo ergo sine fine affliget? Dicendum quòd & si non delectatur, tamen hoc facit ad iustitiam suam conseruandam.

mihi feciſtis. Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in uitam æternam.

CAP. XXVI.

ET factum est cū consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis. Scitis quia post biduum pasca fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur. Tunc congregati sunt principes sacerdo

CAP. XXVI.

POSTQVAM posuit euangelista præparatoria passionis, hic accedit ad passionem Christi, et diuiditur in duas partes quia primo narratur passio quantum ad ea quæ facta sunt a iudæis: secundo quantum ad ea quæ a gentilibus. 27. ca. Mane autē facto. Circa primum duo facit. Primo ponitur prænuntiatio dominicæ passionis: secundo narratur passio, & ordo, ibi. [Tūc abiit &cæt.] Prænuntiatur passio tripliciter, uerbo Christi, consilio inimicorum, tertio facto, & obsequio, secunda.] Tunc congregati sunt, &c.] tertia. [Cum autem esset Iesus, &c.] Circa primum. Primo ponit ordinem prænuntiationis, & ipsam prænuntiationē, & ordinem. [Et factum est cum consummasset.] Et item, dicit sic, quia ipse solus est qui consummare potest. Nos enim incipere possumus, sed non consummare, iuxta illud, Eccles. 4. Multa dicimus, & deficimus. Item, dicit [sermones hos] scilicet quos a principio suæ prædicationis dixerat. Ex quo dixerat. Pœnitentia agite &c. Vel sermones quos dixerat de prænuntiatione glorię, quia passio fuit exaltatio gloriæ, Philipp. 2. Propter quod exaltauit illum deus, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Item, non dicit solum omnes, sed hos omnes, quia omnia ad utilitatem credentium, & fidei est locutus [Scitis quia post biduum pasca fiet.] In ista prænuntiatione non simpliciter prænuntiat, sed dicitur. Post biduum pasca fiet. Et hoc factū est ad designandum q⁹ non quæcumq; passio est passio Christi, sed quæ signatur p pascale sacrificiū. Et dicit, post biduū. Et ex hoc debetis considerare, q⁹ uerba hæc dicta fuerunt luna 13. i. feria tertia, quia luna. 15. celebrabatur pasca, sed habetur in Io. 12. quòd dominus uenit in Bethaniam, & hoc in die sabbati. Et alio die uenit in Hierusalem, & ibi eiecit uendentes, & ementes. Et in die lunæ rediit, & uidit ficum arentem cui maledixit, & secundū Marcum, in die martis rediit, & tunc in illo die constituit omnes parabolas illas. Et illo die cum consummasset sermones hos, dixit. [Scitis quia post biduum, &c.] Hoc nomen Pasca, secundum quòd dicit Hierony. a pascendo dicitur, sed proprie dicitur phase, quòd est transitus. Quadruplex autem est transitus, secundū quòd pasca quadrupliciter accipitur, secundum historiam celebrata est pasca, quando exterminator percussit primogenita Aegypti, tunc præcepit dominus quòd manducarent phase, Exo. 12. Item secundum allegoriam est transitus Christi per mortem. Et de isto, Ioan. 13. Sciens Iesus quòd iam hora esset ut transiret de hoc mundo ad patrem &c. Item est moralis, siue typicus, secundū quòd de carnali cōuersatione trāsitur ad spūalē, Eccl. 24. Tranfite ad me omnes qui concupiscitis me, &c. Item, transitus generalis est secundum quòd dicitur quòd cælum, & terra transibunt, &c. Vnde post duos dies, scilicet post doctrinam veteris, & nouę legis.

tum, & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Cayphas, & consilium fecerunt, ut Iesum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem, non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Cum autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes.

Secundum græcum dicitur a pascui, qđ est pasci, unde congrue sciens Christus quòd transiret a mūdo ad patrem dixit. [Et filiꝰ hominis tradetur ut crucifigatur.] Nō dicit a quo traderetur, quia traditus est a patre. Ro. 8 Qui proprio filio nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum Item, a seipso, ad Ephes. 5. Dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis &c. Ité, a Iuda hic.

Quid uultis mihi dare, & ego eum uobis tradam? Item, a Iudæis Pilato, Io. 18. Gens tua, & pontifices tui tradiderunt te mihi. Ité a Pilato gentibus, unde dicitur Ioan. 19. Tradidit eum ad crucifigendum. [Tunc congregati sunt principes sacerdotum, &c.] In parte ista ponitur peruersum consilium pharisæorum. Et primo ponitur consilium de Christi passione, secundo de dilatione, ibi. [Dicebant &c.] Circa primum notare possumus quòd peccatum Iudæorum aggrauatur ex tempore, quia tunc imminente paschali festiuitate, Esa. 58. Si auerteris a sabbatho pedem tuum, facere uoluntatem tuam in die sancto meo. Sed (ut credo) non ad diem immediatum refertur, sed circa illud tempus, quia Io. xi. habetur q⁹ collegerunt consilium, et ex illa die cogitauerunt ut interficerēt eum, &c. Et tunc dicitur quòd recessit Iesus in regionem iuxta desertum &c. Vnde non fuit hoc immediate factum. Vel potest dici quòd his fuit factum. Item aggrauatur ex multitudine, unde dicitur. [Congregati sunt principes, &c.] Esa. 1. Solemnitates uestras odiuit anima mea. Ecce enim manus uestrę sanguine plenę sunt. Item, ex conditione peccantium, quia erant de manibus. Vnde dicitur. Principes sacerdotum, Hier. 5. Ibo ad optimates, & loquar eis, & post: Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt uincula, & psal. 2. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduersus dominum, & aduersus Christum. eius. Item ex loco, quia [in atrio Principis sacerdotum.] Vnde isti debebant alios cohibere a malitia, ipsi autem faciebant, Dan. 13. A senioribus egressa est iniquitas. Sed numquid erāt multi principes? Præceperat enim dominus quòd esset unus solus summus sacerdos, sed non sufficiebat eis. Vnde propter cupiditatem, sacerdotium diuiserant. Item iam amiserant, & a Romanis sacerdotiū emebant. Vel uocat Principes illos qui ante eum fuerant principes, & illum qui illius anni fuerat princeps. Item, tangitur illud de quo consiliabantur. [Vt Iesum dolo tenerent.] Et hoc erat fatuum, cum credere dolo tenere, quia omnia screbat, Hier. 9. Sagitta uulnerans lingua eorum, dolum locuta est. [Dicebant autem, Non in die festo.] Hic agitur de dilatione, et ponitur cōsilium, & ratio. Dicebant, &c. Posset aliquis dicere quòd hoc dicerent ex deuotione, ideo hoc tollit dicens. [Ne forte tumultus fieret in populo, &c.] Sciebant enim quòd multi habebant eum, ut prophetam quidam uero ut Christum, ideo dissensio erat in populo, sicut habetur, Io. 7. & 9. Ideo timebant ne tollerent eum a manibus suis. Hoc isti cogitabant, sed aliud cogitabat Christus: unde illi duo cogitabant, scilicet quòd eum uolebant occidere, & quòd non in die festo crucifigeretur, ad significandū quòd ista immolatio succedebat imolationi agni paschalis. [Cum autem esset Iesus, &c.] Hic ponitur prænuntiatio per factum mulieris. Et primo ponitur factum: secundo reprehensio: tertio excusatio. secunda, ibi. [Videntes autem.] tertia, ibi. [Sciens autem Iesus.] Circa primum quatuor facit. Primo locus describitur: secundo personam: tertio facultas: quarto opus. Primo duplex locus ponitur, scilicet generalis, & specialis. Generalis, cum dicit. Cum esset Iesus in Bethania specialis cum dicit. [In domo Simonis leprosi.] Notate quòd tūc non erat leprosus; sed curatus fuerat a Christo. Si enim esset, non remansisset Christus cum eo, cum esset illud prohibitum in lege, et tamen utrumque ministerio attinet. Bethania domus obedientiæ dicitur. Vnde per hoc significatur eius obedientia, Philipp. 2. Factus est obediens usque ad mortem. Ideo competit ei quòd esset in domo leprosi, Esa. 53. Et nos reputauimus eum ut leprosum, et ob hoc potius ibi uenit. Alia ratio pōt eē literalis scilicet, ut illa haberet fiduciam ueniendi ad Christum, quia iste erat cognatus

tus Mariæ,& curatus erat ab eo lepra corporali, & ipsa ueniebat F ut curaretur a lepra spirituali. Et notandum quòd nullus alius dicitur uenire ad Christum pro salute spirituali excepta ista,ideo laude digna fuit.[Accessit ad eum mulier.] Ecce persona,Matth. & Mar.dicunt hoc accidisse in eodem loco,Ioan. & Luc.non.Lucas enim loquiturde ista,Luc.7.& Io.12. Est ergo quorumdã opinio,ut fuit Orig. quòd fuerunt mulieres plures. Loquamur de primis duabus. Expresse dicit Hierony. quòd illa de qua loquitur Lucas,nõ fuit soror Lazari, quia illa dicitur quòd pedes unxit, de ista dicitur ꝙ pedes,& caput.Ambro.super Luc. dicit quòd utrumq; potest dici,quòd sic eadem, uel diuersa.Si dicimus quòd eadem, possumus dicere,& hoc cadé, non tamen eiusdem meritised peccatrix non est causa caput tangere,sed post habita fiducia caput unxit.Et Augst.probat quòd sit eadem, quia Io. xi.[Antequàm accedat ad istud factum dicit. Erat autem Maria soror Lazari,quæ unxit dominum unguento, & extersit pedes eius capillis suis. Ideo uidetur quòd illa,de qua Luc.loquitur,sit eadem cum illa quæ est soror Lazari. Orige.dicit,quòd non est eadem illa de qua Lucas loquitur,& illa de qua Io.loquitur. Et potest probari ratione temporis,quia illud legitur factum antequàm ire. in Hierusalem. Hoc factum est cũ dicit.Scitis,quia post biduum pasca fiet. Item,ex loco,quia illa in H domo Matthæ,te qua in Io.Hæc autem in domo Simonis. Item, per hoc quòd ibi pedes,hic caput ungit.Quartum est quòd ibi Iudas dixit,Ut quid perditio hæc? Hic autem quòd omnes discipuli, Aug. dicit, quòd eadem mulier est, et respondet ad rationes. Orige. Ad primam dicit,quòd Matth.non seruat ordinem historiæ,sed recitat, quia ex hoc casu assumpsit Iudas occasionem peccandi,cum uidit unguentum effundi.Quod obiicit de loco, Aug. non soluit.Potest tamen sic solui, quia ille homo erat magnæ auctoritatis, & potestatem habens, & domus una eorum,quia cognatus eius erat. Aliter,quomodo uerum esset quod dicitur,quòd fecerunt ibi, & Lazarus erat unus de discumbentibus. [Accessit ergo mulier habens alabastrum unguenti.] Alabastrum est genus marmoris quod est transluce.,& fiunt inde fenestræ. Et de ista petra fiebant quædam uasa ubi conseruabantur unguenta, sicut modo fiunt de terra contrita, quia ex sui frigiditate erant conseruatiua,unde alabastrum,idest,uas de alabastro plenum unguento. Et dicitur hoc pretiosũ.[Alibi quòd nardi pistici. Pistis græce,fidelis latine. Vnde pistici,idest,non sophisticati. Consequenter effectus ponitur. [Et effudit super caput eius discumbentis] Sed hic quæstio duplex, quomodo Christus sustinuit, quia uidetur ad lasciviam pertinere? Ad hoc respondit Augustꝰ.de doctrina christiana. Aliter existimatur in persona communi,aliter in persona prophetica, quia in persona communi secundum factum, sed in prophetica secundum suam significationem.In persona cõmuni significaret lasciuiam. In persona prophetica,significationẽ. Expositio allegorica,quia significat sepulturam Christi, quia antiquitus corpora solebant inungi, Marci.14. Habetur quòd præuenit corpus inungere in sepulturam.Item,mystice,unguentum significat quodcunque opus bonum.Istud autem opus dupliciter potest fieri,quia quoddam est quod non fit propter deum, sed propter iustitiam naturalem,ut opus gentilis, et hoc est unguentum,sed non pretiosum.Si propter deum,sic est pretiosum, unde pedes ungit,quando bonum opus facit propter utilitatem proximi.Sed quando ad gloriam dei,tunc ungit caput.Sed quid est qđ dicit Io.quòd pedes,& Matth.quòd caput? Aug.dicit quòd utrũque.Sed quid est quod dicit Marcus,quòd fregit alabastrum? Dicit Augustꝰ. quòd sicut accidit aliquando quòd aliquis effundit sic,ut nihil remaneat,& post frangit, sic fecit ista,& effudit, & fregit Vel si nullt aliquis calumniari, potest dici quòd primo pedes,deinde caput unxit.Tunc sequitur increpatio mulieris. [Videntes autem discipuli indignati sunt.] Sed hic opponitur,quia Ioã. 12.dicitur quòd solus Iudas dixit,iste quòd omnes. Duplex est responsio secundum Hierony. quia illud quod dicitur hic ꝙ discipuli dixerunt,dicitur per synecdochem,discipuli,idest,discipulus,et hic modus cõsuetus est in scriptura,Heb. xi. Secti sunt, quia unus sectus,scilicet non nisi Esaias. Vel potest dici quòd omnes,quia secundum quòd dicit Augustꝰ. Iudas omnes excitauit. Item,quòd alii excitati propter inopiam pauperum,iste uero motus fuit propter auaritiam,unde dicunt. [Vt quid perditio hæc?] Sed quare hoc dicebant? Audierant dominum multum commendasse misericordiam,supra.19.Si uis perfectus esse,vade, & uende omnia quæ habes, & da pauperibus.[Sciens autem Iesus ait illis.]Hic ponitur excusatio mulieris.Et duo facit,primo excusat, & commendat:secundo præmium eius tangit. Amen dico uobis. Et primo excusat: secundo obiectioni discipulorum respondet: tertio exponit quod dixerat. Dicit ergo. Quid molesti estis huic mulieri? Dominus semper est aduocatus huius mulieris quia Luc.7.Pharisæꝰ accusabat eã de peccato, unde dicebat. Hic si esset prophera sciret utique quæ,& qualis est mulier ꝙ tangit eum &cet.Et dominus excusauit eã per dilectionem.

Vt quid perditio hæc? Potuit enim istud uenundari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Iesus, ait illis. Quid molestis estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me. Nam semper pauperes habebitis uobiscum,me autem non semper habebitis. Mittens enim hæc unguentum hoc in G corpus meum ad sepeliendum me fecit. Amen dico uobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc euangeliu m in toto mundo, dicetur & quòd hæc fecit in memoriam eius. Tunc abiit unus de duodecim,qui dicebatur Iudas Scarioth ad principes sacerdotum, & ait illis. Quid uultis mihi dare, & ego uobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argẽteos.

Item,Luc.10,etiam Martha accusabat eam de otio, et dominus excusabat eam per contemplationem. Hic discipuli de unguenti effusione,& dominus excusat eam ex deuotione dicens. [Quid molesti estis huic mulieri?]Iob.6.Super pupillum irruitis,& subuertere nitimini amicũ uestrũ. Opus bonum operata est in me, Prouerb. 3. Noli prohibere aliquem benefacere,si potes,tu ipse bene fac.Chrysost.Aliquando contingit quòd aliquis facit bonũ opus ex genere,& forte melius facere potuisset,unde aliter est agẽdum ante factum,& post factum.Vnde post factum,de facto commendandus est: sed si ueniret ante factum,cõsulendum esset ei ꝙ faceret quod melius est.Vnde credendum si a domino petiisset an te consilium,dixisset ei quòd dedisset pauperibus. [Nam pauperes semper habebitis uobiscum &cæt.] Hic ponitur responsio ad obiectionem eorum, quia illi dicebant quòd poterat dari pauperibus.[Me autem non semper,&c.]Verum est secundum præsentiam corporalem,sed semper erit secundum præsentiam spiritualem. Vnde dicit infra ultimo. Ego ecce uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.Et quid fecit? Mittens autem hoc unguentum in corpus meum,ad sepeliendum me fecit.Sed quid est? Numquid intendit sepelire Christum? Non.Sed sicut dicit Augustꝰ. spiritussanctus sicut monet ad loquendum,ita aliquando ad operandũ,unde scriptum est,Ro.8. Qui spiritu dei aguntur,non sunt sub lege:unde accidit quòd a spiritusancto instruatur aliquis ad aliquem sensum, quem non intẽdebat.Sic ista bonum opus intendebat,sed spiritussanctus illud ordinabat ad sepulturam.Dicit.[Bonum opus, &c.] Posset aliquis dicere quòd dare proximo esset bonum opus. Verum est, sed non tantum ꝙ prædicetur per uniuersum mundum,ideo subdit. [Amen dico uobis,ubicumque prædicatum fuerit,&c.dicetur in memoriã eius,] I idest,in commendationem eius.Hierony. dicit, quòd iste crucifigendus prænuntiat euangelium narrandum in uniuerso mundo, & tamen non erat adhuc diuulgatum cum Matth scripsit. Item notate,quòd multi uoluerunt diuulgari natiuitatem suam ꝑ uniuersum mundum, & deleta est memoria eorum, factum tamẽ huius non est deletum, Prouerb. Memoria iustorum cum laudibus. Et psal.102.In memoria æterna erunt iusti. [Tunc abiit unus de duodecim.] Supra posuit triplicem prænuntiationem dominicæ passionis,hic intendit ad narrationem.Et duo facit:Primo præmittit præparatoria:secundo agit de ipsa passione, ibi. [Adhuc eo loquente,&c.]Sunt autem tria præparatoria. Primo ponitur tractatus proditionis: secundo institutio communionis dominicæ:tertio de oratione Christi.secunda ibi.[Die autem azymorum,&c.]tertia ibi.[Tunc uenit Iesus,&c.] Circa primum tria. Primo describitur persona proditoris:secundo tractatus proditionis:tertio solicitudo. Dicit ergo.[Tunc.]Intelligatis quòd non refertur ad immediate precedens,quia de ista muliere per transpositionem dictum est, sed retorquetur ad illud quod dictum est, ꝙ congregati sunt principes sacerdotum ut Iesum,&c. [Tunc abiit K unus de duodecim,qui dicebatur Iudas Scarioth.] Et describitur persona eius ex tribus. Ex officio, quia unus erat de duodecim, non solum de discipulis,sed de duodecim specialiter uocatis.Io. 6.Nonne uos duodecim elegi,& unus ex uobis diabolus est? Sed quare futurum malum,& proditorem uoluit eligere. Prima ratio est ad significandum quòd nullum condemnat propter suam predestinationem,uel saluat,sed propter præsentem iustitiam,unde si damnaret propter suam prædestinationem, non imputaretur alicui.Item propter consolationem hominum. Sciebat enim esse futurum, quòd multi deciperentur in electionibus, sicut de Philippo accidit,qui elegit Simonem magum:ideo dominus permisit inter discipulos proditorem esse. Alia potest esse ratio, ut nullus uituperaretur si alliquis esset malus, cum in primo collegio unus fuerit malus.Item, describitur ex nomine personæ proditoris,

datoris, qui dicebatur Iudas.Inter discipulos uocati fuerũt hoc A nomine duo. Tamen uous fuit malus, per quod significatur, ꝙ quidam confitentes deum sunt boni, quidam mali. De bonis psalm. 113. Facta est Iudæa sanctificatio eius. De malis dicitur ad Titum 1.Confitentes se nosse deum:factis autem negant. Item describitur a patria Scarioth &c. Est villa quædam, & interpretatur memoria mortis, quia peccatum Iudæ in memoria habetur. Et potest ad illud referri quod dicitur, Hiere. 17. Peccatum Iuda scriptũ est stylo ferreo in ungue adamantino. [Ad principes sacerdotum] qui Christum habeant interficere, obliuiscens illius quod dictum est, psal. 1. Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum &c. B Et in Gen. dicit Iacob. cap. 49. In consilio eorum non descendat anima mea. [Et ait illis] Hic ponitur tractatus proditionis. Et primo,ponitur tractatus: secundo, consummatio. Et primo, consideranda est cupiditas eius: secundo præsumptio. Cupiditas,cum dicit. [Quid uultis mihi dare &c.] Propter pecuniam, omnem amicitiam contemplit, Ecclesia. 10. Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam. Hic enim animam suam uenalem habet.Iste enim quia non refrenauit cupiditatem,incidit in proditionem. Quia enim uidit,quòd fraudatus erat pretio unguenti, ideo uoluit recuperare in prodendo Christum. Item, tangitur præsumptio cum dicit. [Et ego eum uobis tradam] Magna præsumptio fuit eum tradere qui omnia sciebat. Item,loquitur iste, ut ualde male sentiens de deo, quia quando aliquis uult uendere rem quam diligit,imponit ei pretium. Sed quando habet rem de qua uult se expedire dicit, Date mihi quod placet. Sic dicit C iste. [Quid uultis mihi &c]idest, date quod uultis. Pro nihilo habuerunt terram desiderabilem,psal.105. Et isti constituerunt ei triginta argenteos. Dicit Orig. quòd simili modo faciunt, qui pro temporali commodo deum dimittunt. Habitat enim in nobis per fidem, sed tunc dimittimus,quando nimis temporalibus adhæremus, unde dixit.[At illi constituerunt ei triginta argenteos]Sed quare ita expressit?quia ita significatum erat per illud, Zach.11. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteis. Et non est dicendum, quòd Ioseph venditus fuit triginta denariis : sed scriptura uult quòd solum viginti argenteis, idest, denariis. Sed quid uult dicere, quòd triginta intelligendum est? Iste numerus componitur ex quinque & sex, unde quinquies sex,fiunt triginta. Per quinque significantur quinque libri Moysi, uel temporalia quæ subiecta sunt quinque sensibus, unde signatur, quod post legem Moysi in sexta ætate fieret salus [Et ex inde quærebat opportunitatem &c.]Hic ponitur solicitudo. D Et quare hoc faciebat? ut facilius & occultius facinus perperaret,licut est de peccãtibus,quia Qui male agit odit lucem,Io.3. & Iob cap.24. Oculus adulteri obseruat caligmem.

Et exinde quærebat opportunitatẽ ut eum traderet.

b ¶ Prima autem die azimorum accesserunt discipuli ad Iesum,dicentes. Vbi uis paremus tibi comedere pascha? At Iesus dixit. Ite in ciuitatem ad quendam & dicite ei. Magister dicit, Tempus meũ prope est,apud te facio pasca cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli, sicut constituit illis Iesus, & parauerunt pasca. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. Et edentibus

b ¶Tunc agit de constitutione sacramenti,& quia noua succedunt ueteribus, ut dicitur,Leuit.26.Nouis superueniẽtibus uetera proiicietis. Primo,ergo agit de ueteri: secundo,de nouo. Circa primum duo. Primo,ponitur præparatio paschæ:secũdo,ponitur prænuntiatio proditoris,ibi. [Edentibus illis &c.] Et circa primum,Primo,tempus designatur:secundo, præparatio conuiuii: tertio, institutio sacramenti. Dicit ergo. Prima die azimorum. Et hic potest esse obiectio, quia hic dies erat prima dies pasce. Et videtur contra hoc quod dicitur in Ioan. 13.cap. Ante diem festum paschæ &c. Dicũt Græci, Matth. Lucam, & Marcum errasse,& quod Ioan.correxit eos,quia fuit facta ante diem paschæ.Vnde dicũt quòd dominus passus est 14. Luna,& cœnã fecit 13. Vnde dicunt quòd dominus confecit non in azimo,sed in fermento. Et hoc nituntur confirmare plurimis argumentis. Primo,quia dicitur,Ioan.18. Quòd non introierunt,ut non contaminarẽtur,sed manducarent pascha.Et ita die passionis debebãt comedere pascha.Item,alia ratio eorum,quia mulieres præparauerunt aromata,ideo &c.Sed hoc non potest stare,quia dominus non fregit cæremonias.Non enim inuenitur,quòd præue niretur pascha, inuenitur tamẽ quòd prolongaretur. Et dato ꝙ præueniretur, hoc non est pro Græcis, quia scriptum est, quòd pascha debebat comedi cũ azimis,& lactucis agrestibus.Si ergo aliter feciſſet,contra legem feciſſet.Ideo secundum ꝙ tres euangelistæ dicunt, hoc fuit factum 14. luna, & tunc erat necesse comedere pascha. Quid ergo respõdendum ad id quod dicit, Ioã. Ante diem festum paschæ? Dicendum quòd consuetudo fuit, ꝙ incipiũt diem a uesperis, & sic dies paschalis a uesperis incipiebat.Et hoc habetur in Exodo.Quòd 14.luna ad uesperum celebrabitis pascha.Et ex tũc non inueniebatur fermentatum in domibus Iudæorum, usque ad 21.diem. Vnde si computamus a uesperæ 14.lunæ præparatio fuit facta ante diem paschæ, tamẽ erat 14.luna.Vocat ergo Ioan,diẽ illum azimorum, & diem paschæ 15.lunam. Quod tu dicis secundo, quòd non introierunt prætorium &c. Chrysost. Sic soluit, & dicit quòd dominus non prætermisit aliquid de legalibus observãtiis, unde pascha comedit 14. luna. Sed isti principes inhiarunt ad interfectionẽ Christi propter quod distulerunt,& tunc non celebrauerunt, & hoc contra legem suam. Vel per pascha intelligitur panes azimi.Quod dicũt de mulieribus. Dicit Augustꝰ. quòd habebant multas solennitates : sed sabbathum,solemnior erat solennitas,unde non licebat sabbato præparare cibaria, quod tamen licebat in aliis festis : sed in die sabbati,nõ. Ideo tunc ita accidit, quòd festiuitas paschæ accidit in die ueneris,& sequebatur sabbathũ:ideo tunc præparauerũt, & in die sabbati quieuerunt. Ideo pollumus dicere,quod 14.luna celebrauit pascha. Sequitur solicitudo discipulorum[Accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Vbi vis paremus tibi comedere pascha?] Et primo, ponitur inquisitio:secundo,mãdatum:tertio,impletio. Dicit accesserunt discipuli eius. Sed qui discipuli? Dicit Remigius, quòd ex obsequio Iudas, vt cæteret proditionem fuam. Tamen Leo Papa dicit,quòd etiam alii. Vbi vis paremus tibi &c. Per hoc designatur,quòd Christus non habebat ibi domũ,nec aliquis de societate : ideo signatur paupertas eius, vnde supra 8. Filius autem hominis non habet vbi reclinet capaut suum. [At ille dixit] Hic ponitur mandatum. Et primo, denuntiat hospitem : secundo,pastionem:tertio,expolcit locum ad conuiuandum.Dicit ergo. [Ite in ciuitatem ad quendam] Et notare debetis,quòd non erat hospitatus in ciuitatem, sed in Bethania.Sed quid est,quod dicit,quẽdam ? dicit Augustꝰ. Quòd dominus aliquem certũ nominauit,sed quia non erat necessariũ nominare, Matth.prætermisit nominare. Chrysosto,dicit,quòd dicit. Ite ad quendam,idest,ad quemcumque,quia voluit ostendere suam virtutem, vt non turbarentur de passione. Ita enim erat diuulgata fama eius, quòd iam sententiatum erat, quòd qui reciperet eum, fieret extra synagogam, vnde voluit dare intelligi, quòd non reciperet eũ aliquis nisi immutaret cor eius, Prouerb.22. Cor regis in manu domini,& quocumque voluerit inclinabit illud [Et dicite ei &c.] Prænuntiat passionem,vt non turbentur, vnde dicit [tempus] non quodcumque dicitur, sed determinatum a patre. Secundum istum modum dicitur,Ioã.7. Tempus meum nondum aduenit, tempus autem vestrum &c. [Apud te facio pasca] idest,celebrabo pascale conuiuium apud te.Et addit [cum discipulis meis]ad denotandum,quòd non occulte sed publice, secundum Chrysostꝰ. istud dixit, quia volebat, quòd præpararentur cibaria sufficientia, & sibi & discipulis.Sed quid est quod ipse celebrauit,& nos nõ debemus celebrare, quia Ioan. 13. dicitur, Exemplum dedi vobis,vt quemadmodum ego feci &c. Ad hoc respondet Augustꝰ. Quòd sicut Christus passus est, vt a morte nos redimeret, sic legem voluit obseruare, vt nos a lege absolueret.Tunc sequitur executio. [Et fecerunt discipuli,sicut prædixerat eis Iesus &c.] Similiter habetur Exod. 24. Omnia verba quæ præcepit dominus faciemus. Consequenter agitur de conuiuio[Vespere autem facto &c.]Et dicitur vespere, quia sicut præcipitur, Exod. 24. quòd 14. luna ad vesperam celebrabitis pascha.Vel vespere, quia tendit ad occasum,Zach.14.Et in tempore vesperi erit lux.Vel signatur verus transitus Christi, scilicet finis. Ad vesperum enim est finis diei. [Et edentibus illis &c.] Hic ponitur de prænuntiatione proditoris. Et primo,designat ex societate : secundo,ex authoritate : tertio , ex propria voce : secunda, ibi. [At ille respondens &c.] tertia,ibi. [Tu dixisti &c] Et circa primum . Primo, ponitur prænuntiatio : secundo,effectus.Et contristati sunt,vnde dicit. [Et edentibus illis dixit.Amen dico vobis, quòd vnus E vestrum,me traditurus est] Amen dico, affirmat,quia magnum dicebat , quòd vnus vestrum quos elegi esse columnas ecclesiæ. Ecclesiast.6.Est amicus socius mensę,& non permanet in die necessitatis. Et in Hiere. In omni fratre tuo non habeas fiduciam. Tunc sequitur effectus, & est duplex effectus tristitia & dubitatio . Quantum ad tristitiam, dicit. [Et contristati] Et quare? Contristabantur de morte Christi , quia amarum erat eis carere tali duce , tali patrono . Item , tristabantur de tali scelere quod erat futurum , Hier. 9. Quis dabit oculis meis fontem lachrymarum? Tunc ponitur dubitatio. [Cæperunt singuli dicere]Sed quare dubitabant ? Nonne vnusquisque erat certus de se? Responsio,

sponsio. Instructi erant discipuli, quia homines sunt cito proni ad pctm̃, vnde Apost. 1. Cor. 12. Qui stat, videat ne cadat. Item, dubitabant, quia magis ei credebant, quàm proprie conscientiæ. Simile est illud qđ dicit. 1. Cor. 4. Nihil mihi conscius sum: sed nõ tm̃ in hoc iustificatus sum. [At ille respondens ait. Qui intingit manum &c.] Hic ponitur prænuntiatio ex verbo prophetico. Et primo, ponit prænuntiationẽ ꝓphetica: secundo, necessitatem passionis: tertio, pœnam proditoris dicit ergo. [At ille &c.] De hoc potest intelligi illud, psalm. 46. Qui edebat panes meos &c. [Qui intingit manum in parapsi-
de] Marcus dicit in catino. Parapsis dicitur vas quadrangulare, & dicitur quasi latera paria habens. Catinus dicitur vas fictile ad recipiendum liquores, vnde in catino reponebantur liquores, in parapside sicca, vnde poterat ibi esse vtrumque. Vel dicebatur parapsis, sed ex officio catinum. Et quid est quod dicit, [Qui intingit &c.] Dicendum quòd consuetudo apud antiquos erat quòd multi comedebãt ex vna scutella, & forte vas accipiebant. Vnde omnes admirantes retraxerunt manum præter Iudam, vt magis excusaret se: & ideo erat verbum dubium, quia simul intingebat cum omnibus: ideo noluit eum tegere ne fieret magis peccator. Vel potest dici quòd duo, & duo sedebant, & istum secum posuerat, vt ipsum retraheret, sed multi per amicitiam non retrahuntur. [Filius quidem hominis &c.] Quid est quod dicis, quòd tu traderis? Dicit. Filius hominis vadit, scilicet propria voluntate. Oblatus est, quia ipse voluit, sicut H scriptum est, Esa. 53. Vnde prædicta fuit passio a prophetis, vt habetur, Luc. vltimo. Et incipiens a Moyse & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis quę de ipso erant, & ita filio hominis nihil nocet, quia fit quod ipse disposuit. Sed dicet aliquis. Si vadit ex propria voluntate, ergo non est imputandum Iudæ. Dicendum quòd immo, quia hoc mala voluntate faciebat, quod filius spontaneus agebat. Ideo sequitur pœna. [Veh autem homini per quem &c.] Sicut supra 17. Necesse est, vt veniant scandala. Veh autẽ homini illi per quem scandalum venit. Et tangitur magnitudo pœnæ. [Bonum erat illi &c.] Ex hoc sequitur occasio erroris. Dicunt enim quidam quòd non existenti, non infertur pœna: ideo dicunt quòd melius est simpliciter non fuisse, quod est contra Apostolum, ad Roma. 9. Vnde secundum Hieronym. dicendum quòd loquitur secundum communem modum loquendi, idest, minus nocumentum, idest, maius tormentum sentit quàm si natus non I fuisset. Et ad hoc videtur facere, quod dicitur, Eccles iast. 3. Laudaui magis mortuos quàm viuentes. Et hoc est contra August. in libro de libero arbitrio. Quod nihil est, nó potest eligi. Item, quod eligimus, est propinquius felicitati, sed quod non est, non est propinquum felicitati. Quid est ergo dicendum? Potest ne aliquis magis eligere non esse, quàm pœnale esse? ideo dicendum, quòd non esse, dupliciter potest accipi, vel secundum se, vel per comparationem ad aliud. Secundum se, dico quòd non est eligibile, vt dicit Augustinus. Sed per comparationem ad aliud, est eligibile, vt dicit Hieronymus. Quia hoc non est aliquid in natura, sed secundum apprehensionem animæ accipitur vt ali quid, vt non sedere. Sed electio accipitur ab eo, quod est apprehensum: ideo carere malo, accipit vt bonum. Quando ergo eligit, non propter se, sed inquantum exclusiuum mali sic eligit, vt dicit Philosophus. Per hoc patet responsio ad secundum. Dico ergo, quòd illud quod magis remouet a malo, K accipitur vt magis propinquum felicitati, vnde homini febrienti, carere febræ, videtur esse felicitatem, quia sub miseriis videtur non esse, vnde melius est non esse, quàm sub miseriis esse. [Respondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit. Numquid ego sum Rabbi] Notandum, quòd simulatorie hoc dixit, vnde quia tardauit quærere signauit, quòd erat tristis, sed simulauit. Item, alii vocant ipsum dominum, sed iste magistrum. Vtrumque tamen erat, Ioan. 13. Vos vocatis me magister, & domine, & bene dicitis, sum etenim [At illi, tu dixisti] Notate mansuetudinem domini, supra 10. Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Et hoc vt nobis exemplum mansuetudinis daret, vnde dicit. Tu dixisti, idest, confessus es. Vel tu dicis ista, non assero ego: sed tu dicis. Vnde non est verbum asserentis. Nolebat enim eum reuelare, quasi dicat, non assero, sed tu dicis.

c ¶Supra posuit Euangelista celebrationem veteris paschę, hic ponitur institutio sacramenti altaris. Et primo, instituitur sacramentum veteris legis habuerũt initium a Moyse & Aaron, sed A

illis, dixit. Amen dico vobis, quia vnus vestrum me traditurus est. Et contristati valde, cæperunt singuli dicere. Numquid ego sum domine? At ipse respondens, ait. Qui intingit mecum manum in parapside, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo. Veh autem homini illi, per quem filius hominis tradetur. Bonũ erat ei, si natus non fuisset homo ille. Respondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit. Numquid ego sum Rabbi? Ait illi. Tu dixisti.

c ¶Cænantibus autem eis accepit Iesus panẽ & benedixit: ac fregit, deditque discipulis suis, & ait. Accipite & comedite. Hoc est corpus meum.

G

cramentum: secundo, prænuntiatur futurum scandalum discipulorum, ibi. [Tunc dixit illis Iesus &c.] Circa primum, Primo duo facit. Primo, instituitur paschale sacramentum: secundo, hymnus gratiarum actionis, ibi. [Et hymno dicto &c.] Et circa primum duo facit. Primo, institutio sacramenti sub specie panis: secundo, sub specie vini, ibi. [Et accipiens calicem &c.] Circa primum, Primo, tangit facta Christi: secundo, verba, ibi. [Accipite &c.] In factis quinque sunt notanda, Primo, ponitur tempus: secundo, designatur materia: tertio, benedictio: quarto, fractio: quinto communicatio siue distributio. Tempus tangitur cum dicit. [Cænantibus autem &c.] idest, dum essent in cænando, idest, dum cænarent, Et quare hoc constituit in ipsa cæna, & non ante? Duplex est ratio, quia voluit dominus, quòd istud succederet veteri sacramento, sicut veritas figuræ: ideo post constitutionem veteris sacramenti, nouum constituit, Hierem. 26. Nouis superuenientibus vetera proiicietis. Item, propter aliud, quia voluit vt infigeretur memoriæ. Quæ enim vltimo audiuntur, altius infiguntur memoriæ. Treno. 3. Recordare paupertatis, & transgressionis meæ absinthii & fellis. Quare ergo constituit ecclesia, quòd homines ieiuni istud sacramentum reciperent? Dicendum quòd hoc est ad reuerentiam sacramenti. Conueniens enim est, quòd ante cibum sumatur. Et hoc intelligendum est eodem die. Cum enim dies a media nocte incipiat, non debet recipere quicquàm a media nocte, vsque ad perceptionem huius sacramenti. Sed quæsierunt aliqui, si quodcumque intrat in os soluat sumptionem sacramenti, vt si bibit aliquis aquam. Intelligendum est, quòd ieiunium, scilicet ieiunium ecclesiæ, & ieiunium naturæ. Ieiunium ecclesiæ non soluit potus aquæ, sed ieiunium naturæ soluit, quia & si aqua per se non nutriat, cum aliis nutrit. Et debetis intelligere, quòd aquam recipit & potum, si aliquis lauet os & transgliutiat vnam guttam casualiter. Non tamen propter hoc debet dimittere immo computatur cũ saliua. Similiter de cibo dico. cp siquis aniſum comedit in fero & remanserit aliquid de dentibus, si a casu transgliutiat, non propter hoc debet dimittere. Item, aliqui conscientiam faciunt, quòd si non dormiunt non recipiant. Hoc non habet locum, quia non fuit de constitutione ecclesiæ. Vnde non facit ad rem, vt dormiat vel non dormiat. [Accepit Iesus panem &c.] Hic tangitur materia. Notandum quòd istud sacramentum, quantum ad aliquid veteri sacramento attinet sicut veritas figuræ. Sacramentum illud sumebatur, vt cibus, quia mandatum erat quòd comederent agnum. Et istud quòd loco eius sumitur, debet sumi vt cibus. Et sicut ille erat vere cibus, ita & iste agnus Ioan. 6. Caro mea vere est cibus. Vnde falsa est ista opinio quæ ponebat, quòd solum erat ibi Christus sub signo, quia si ita esset, quid plus haberet istud signum quàm illud? Sed illud erat signum tantum. Hoc autem est figura & veritas. Sed numquid est irreuerentia quia aliquis comedat corpus domini? Dicendum quòd differt iste cibus ab aliis cibis, quia alii cibi conuertuntur in corpus nostrum. Vnde si Christus ita conuerteretur, irreuerentia esset. Sed non est sic immo econuerso, vt dicit Augustinus. Non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me, vnde illud sacramentum finis & perfectio omnium est sacramentorum: & ratio est, quia esse quod est per essentiam, est finis & perfectio eorum quæ per participationem. Alia enim sacramenta Christum continent per participationem, in isto autem est Christus secundum substantiam: ideo dicit Dionysius, quòd nullum est sacramentum, quod non perficiatur in eucharistia: vnde si adultus baptizetur, debet ei dari Eucharistia. Debet ergo sumi in cibo, vt veritas respondeat figuræ. Et quare non sub specie propria? Vna ratio est, ratione meriti fidei, quia fides non habet meritum, vbi humana ratio prebet experimentum. Item, vt parcatur sumentibus, quia non est consuetum quòd caro humana comedatur. Item, vt defendatur a derisionibus infidelium. Et quare sub tali specie? Quia voluit celebrari ab omnibus vbique terrarum: ideo voluit eis dare materiam quæ communis est omnibus. Communis autem cibus est panis, & communis potus hominum est vinum: vnde panis & vinum sunt cibus principalis, alia potius quasi ædulia. Item, in aliis sacramentis in vnctione non quodcumque oleum accipitur: sed commune, quod dicitur, oleum ex multis vuis. Sic vnitas ecclesiæ ex multitudine fidelium. Et sic patet quòd nostra sacramẽta magis sunt antiqua quàm sacramenta veteris legis. Quia sacramenta

sacramenta nouæ legis a Melchisedech: cui obtulit Abraham panem & vinum. Ideo dicitur Christus factus sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Psal. 109. Consequenter agitur de benedictione. Et hæc benedictio refertur ad tria. Ad materiam, quia benedixit fructũ terræ in quo significatur quòd maledictio Adæ reuocata est per Christum, quòdo dixit ei Gene 4. Maledicta terra in labore tuo, spinas &c. Item refertur quantum ad illud quod continebatur in illo, scilicet, Christum. Supra. 21. Benedictus qui uenit in nomine domini. Item, ad fructum sacramenti, quia per istum benedicuntur fideles, & transit a capite ad membra. Prouer. 10. Benedictio domini super caput iusti. Deinde tangitur fractio. Et fregit. Et tria significat. Primo significat mysterium futuræ passionis, quia in passione perforata sunt membra: secundum illud Psal. 21. Foderunt manus & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Et hoc factum est, quia ipse voluit. Esa. 53. Oblatus est quia ipse voluit. Item, significatur quòd frangatur ab unitate in multitudinem, unde significat incarnationem, quia cum ipsum dei uerbum simplex esset, uenit in istam multitudinem: non relinquendo simplicitatẽ. Item, signatur effectus quem in diuersos iatulit, quia secundum Apost. 2. Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. Item, ponitur distributio. Dedit discipulis suis, Eccl. 29. Ex his quæ in manu habes: cibaſingulos. Et dicit discipulis, quia nulli non baptizato debet dari huiusmodi sacramentũ. sicut non conficeret sacerdos nisi confectus, sic non debet alicui illud administrari nisi baptizato. Item, nõ est dandum nisi fidelibus: immo infideles non debent admitti ad uidendum istud sacramentũ. unde in primitiua ecclesia quando multi erant cathecumini reci piebantur in ecclesia usque ad euangelium, & tunc expellebantur. Item, cum dicat quòd discipulis suis. Quæritur utrum Iudas ibi fuerit. Omnes dicũt quòd simul dedit omnibus, & etiam Iudæ, & hoc ut eum sua benignitate a peccato reuocaret. Item, ut daret ecclesiæ documentum ut dum esset occultus peccator, quòd non prohiberetur a receptione huius sacramẽti. Homines enim non habent iudicare de occultis. Hylarius hic dicit, quòd non fuit Iudas, quia iam exierat. Et uult probare per illud quod dicitur in Ioan. 13. cum petierunt discipuli, quis est qui tradet te? Quibus dixit, cui tradidero buccellam intinctam &c. Ideo ostendit quòd iam exierat. Sed magis tenendum est quod alii dicunt. [Et ait. Accipite & comedite &c.] Hic ponuntur uerba. Et in istis verbis tria facit. Primo, hortatur ad recipiendum: secundo, ad comedendum: tertio, denuntiat ueritatem. Dicit Accipite &c. Et quod dicit accipite, ad spiritualem receptionem debet referri, quia non debet accipi nisi in fide & charitate. Ioã. 6, Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Item, inducit ad comestionem. Comedite, nõ solum spiritualiter, sed etiã sacramentaliter. Cãt. 5. Comedite &c. Item designat ueritatem. [Hoc est corpus meum.] Forma sacramenti continetur in his uerbis, quæ sunt uerba domini, quia in uerbis domini sacramentum conficitur. Vnde si uerbum Heliæ tantam uirtutem habuit quòd faceret ignem de cælo descendere, multo magis uerbum dei poterit transmutare unum corpus in aliud. Tunc quæritur utrum uirtus sit in uerbis. Et nõ est dubium quòd sic. Vnde dicitur. Psal. 67. Dedit uoci suæ uocem uirtutis. Eccl. 8. Quia sermo eius potestate plenus est. Vnde sacerdos peragit in persona Christi, & non utitur uerbis in persona propria, sed in persona Christi. Sed quæ est hæc uirtus? Quo modo tanta est uirtus? Ideo dicunt aliqui quòd nulla est ibi uirtus, sed potestas Christi solum, quæ ibi assistit. Et hoc non uidetur, quia sacramenta nouæ legis efficiunt quod figurant. Sed quam uirtutem habuit? Dicendum quòd est causa agens principalis, & hæc uirtutem habet in se manentem. Item causa instrumentalis, & hæc non operatur per uirtutem in se manẽtem, sed ab alio trãseuntem, unde sacramenta sunt causæ, non sicut causæ principales, sed instrumentales ab alio trãseuntes. Sed tũc quæritur quid est de facto. Vtrum istud, Accipite &c, sit de forma sacramenti. Et dicendum quod solum illud, Hoc est corpus meum: est de forma sacramenti. Vnde intelligendum quòd aliter est de sacramento hoc, & de aliis sacramentis, quia consecratio materiæ, aliquãdo est de necessitate sacramenti. Aliquando non ut in baptismo consecratio materiæ non est de necessitate baptismi. Sed in unctionibus, nulla fit unctio: nisi oleum benedicatur. In aliis etiam sacramentis non percipitur sacramentum in benedictione, sed in infusione, quia eidem & aqua cum sint inanimata: non continẽt gratiam. unde cum gratia sit finis sacramenti non potest inferri nisi per susceptionem sacramenti. Sed in isto sacramento continetur ille qui est plenitudo gratiæ. ideo non perficitur in nobis, sed in consecratione materiæ, unde dato quòd nullus acciperet, non minus esset sacramentum. Vnde usus est consequens, & nõ est de necessitate. Vnde in aliis illud est de forma quod pertinet ad usum: istud non pertinet ad usum, sed ad materiæ sanctitatẽ. unde istud quod dicitur, accipite & comedite, quod pertinet ad usum, non est de forma. Item, solet esse quæstio utrum dominus cõfecerit sub his uer bis. Et uidetur quòd non: quia dicitur ibi, Accepit panem & benedixit, ergo uidetur quòd in benedictione consecrauerit. ideo dixerunt aliqui quòd non consecrauit. Primo uerbis, sed spirituali uirtute. Et hoc potuit facere propter uirtutem excellentiæ, quia poterat ueritatem sacramenti sine sacramẽto tradere, quia uirtutem suã non alligauerat sacramentis, unde hoc potuit facere per uirtutẽ excellentiæ. Alii dicunt quòd primo in occulto dixit, & post in publico. Melius dicitur quòd semel dixit & non bis, & in his uer bis consecrauit. unde debet ita legi cp illud quod dicitur, ait &c. referatur ad præcedentia. Vnde sic dicendo dixit, Hoc est corpus meum. Hic quæritur, quid demonstrat hoc pronomen hoc. Dixerunt quidam quòd demonstrat non ad sensum sed ad intellectũ, quia non est nisi ad substantiam panis, & non est nisi ad significandum, unde sensus est, hoc est &c. i. signatum per hoc, est corpus meum. Et hoc non potest stare, quia sacramenta nouæ legis efficiunt quod signant, ideo nihil aliud facit nisi quod signat, & signat corpus Christi, & sic solum est corpus Christi sub signo. Alii dicunt quòd ly hoc, demonstrat ipsam substantiam corporis. Sed quomodo est hoc? Est ne statim corpus Christi cum dicit hoc? Constat quòd non, quia si moreretur sacerdos, non esset consecratum nisi expleret. Ideo dicunt alii quòd ly hoc, retardat suam significationem, & demonstrat illud quod erit post prolationem istius uerbi meum. Istud etiam non competit, quia sic idẽ videretur dicere, ae si diceret: corpus meum est corpus meum, & deo non competit. Alii dicunt quòd uerba proferuntur materialiter, non significative. Et hoc non potest stare, quia dicit Aug. accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum. Quid ergo? Dicendum quòd recitatiue dicuntur, & simul recitatiue & significatiue. Quare? Quia ipse loquitur in persona Christi & peragit ac si Christus esset præsens: aliter uerba non accederent ad propriam materiam. Quid ergo? Dicendum quòd alter est in uerbis sacramentalibus, & uerbis aliis humanis, quia uerbum humanum, est solum significatiuum, sed diuinum significatiuum & factiuum. Vnde uerba sacramentalia habent uirtutem a uirtute diuina. Vnde simul dicit, & ex uirtute diuina facit. Ideo non solũ est illud uerbum est signatiuum, sed etiam factiuum. Et primo facit, secundo significat. In factione enim materiali ita est quod præexistit aliquod commune in qualibet transmutatione, & illud commune est sub uno termino trãsmutationis, & in fine sub alio. Verbi gratia, ponatur quòd de nigro fiat albũ, in ista transmutatione erat corpus, sed in principio erat sub nigredine & post albedine. Vnde quo ad aliquid est simile quo ad hoc, scilicet, quòd est aliquid commune. Sed dissimile quia non eodem modo, quia in aliis transmutationibus materialibus commune est subiectum, & differens forma. Hic autem est contrarium, quia commune est accidens, differens est substantia. Vnde substantia transmutatur, commune accidens manet. Quid ergo demonstrat ly hoc? Dicẽdum quòd sensus est, hoc est &c. i. contentum sub accidente, est corpus meum: uel hoc fit, quòd cõtentum sub accidentibus sit corpus meum. Vnde in fine posuit nomen, sed in principio pronomen, quod substantiam indeterminatam significat, sed per nomẽ forma determinata. unde in principio nõ est forma, sed in fine. Sed quo modo est ibi corpus Christi? Vna fuit opinio quòd simul cum corpore Christi subsistãtia panis manebat. unde quod dicit, hoc est &c. refertur ad corpus solum. Alii dicunt quod transit substantia panis in præiacentem materiam, & aduenit ibi corpus Christi præter hoc quod substantia panis transeat in eorpus Christi. Improbatur autem hoc sic. Quia sic uidetur quod aliquid incipiat esse ubi non primo fuit, quod non potest esse nisi uel muterur secundum locum, uel quod aliquid conuertatur in ipsum. Sicut si dicatur, hic non est ignis. Quia ergo post sit ibi, hoc non potest esse, nisi quod ibi aliunde apporterur, uel quod aliquid quod ibi fit, in ignem mutetur. Sed secundum istam opinionem tollitur modus conuersionis. ergo non est nisi mutatio localis. Sed impossibile est idem corpus esse in diuersis locis. ideo &c. Ideo aliter dicendum, quod corpus incipit ibi esse, non per motum localem, sed per conuersionem alterius in ipsum. & in hoc manet forma, & transit subiectum. Vnde muratur subiectum in subiectum, quod est principium indiuiduationis, non propter hoc quod simul cum substantia panis sit corpus Christi, uel annihiletur substantia panis, sed per hoc quod trãsmutetur per conuersionem in ipsum. Sed qualiter poterit esse in tam paruo loco? Dicendum, quod aliquid est ibi de ui sacramenti,

menti, & istud ibi principaliter est: aliquid vero per concomitantiam. Illud est ibi de vi sacramenti, in quod terminatur conuersio. Et quia panis conuertitur in corpus Christi, illud quod significatur, est corpus Christi, & non est sine anima, nec sine diuinitate: nec tamen panis conuertitur in animam, vel diuinitatem, sed sunt ibi per concomitantiam. Vnde si aliquis in triduo celebrasset, cum anima esset separata a corpore, non esset ibi anima. In pane enim duo sunt, substantia, & accidentia. Accidentia manent, substantia transit. Illud ergo ibi est principaliter, in quod terminatur transmutatio, sed terminatur in substantiã. ergo substantia est principaliter, sed accidentia per concomitantiam: dimensiones autem sunt accidentia. Nec corpus Christi in sacramento comparatur ad locum per dimensiones proprias, sed per dimensiones panis præexistentes. Item fregit. Sed nunquid in qualibet parte est totum corpus? Dico quòd sic. Et debetis intelligere, quòd dicitur aliter esse in loco, quàm locatum in loco, quia locatum comparatur ad locum sub suis dimensionibus, sed non sic hic. Ideo notandum, quòd vbicunque est aliqua differentia quantitatis, non facit differentiam in substantia. Sed si sit aliquod sequens quantitatem, diuiditur secundum quantitatem. Sed anima non habet a quantitate suam totalitatem accipere, sed habet suam totalitatẽ in qualibet parte, vnde corpus Christi non comparatur ad corpus illud secundum quantitatem, sed solum secundum substantiam, ideo sicut anima est in qualibet parte corporis, sic Christus in qualibet parte hostiæ. Quid ergo erit de istis accidentibus? Dicendum quòd manent absque subiecto ex virtute diuina. Et quo modo potest hoc esse, cum accidentia dependeant a substãtia? Dicendum quòd deus est principium essendi, unde potest producere effectum separatum a subiecto, & sine principiis. ideo cum principium substantiæ sit conseruare accidentia in esse, potest deus absque suis principiis conseruare. Si quæris verum sit verum de omnibus accidentibus, dicendum quòd omnia accidentia referuntur ad substantiam mediantibus dimensionibus, unde quodammodo indiuiduantur, ideo dimensiones sunt fine subiecto, sed qualitas in dimensionibus est vt in subiecto. Vnde sensus est. Hoc, ideſt, contentum sub his accidentibus, quæ accidentia manent in dimensionibus, quia substantia, quæ primo suberat sub his accidentibus, mutatur in corpus Christi.

c ¶ Supra actum est de institutione noui sacramenti quantum ad sacramentum corporis domini: hic agitur de institutione eiusdem quantum ad sacramentum sanguinis. Et circa hoc duo facit, primo ponuntur facta Christi: secundo dicta, ibi [Bibite &c.] Circa primum tria facta ponuntur, primo quòd accepit calicem: secundo quòd gratias egit: tertio quòd discipulis dedit, unde dicit. Et accipiens calicem &c. Per quod signatum est, quòd non fuit institutum quòd agatur sub vna specie, sed sub duabus. Et quæ est ratio huius? vna ratio est, quia tria sunt in hoc sacramento. Vnum, quod est sacramentum tantum, aliud quod est res tantum, aliud quod est sacramentum & res. Sacramentum tantum, sunt species panis & vini. Res tantum, est effectus spiritualis. Res & sacramentum, est corpus contentum. Si ergo consideremus sacramentum tantum, sic bene competit vt corpus signetur sub specie panis, sanguis sub specie vini, quia signatur vt indicans refectionem spiritualem: sed refectio est proprie in cibo & potu, ideo &c. Item si sumatur vt res & sacramentum, ad hoc competit quòd illud sacramentum est rememoratiuum dominicæ passionis, & non potuit melius significare quàm sic, vt significetur vt sanguis effusus & separatus a corpore. Item quantum ad id quod sumitur vt res tantum, quia sanguis pertinet ad animam, non quia sanguis sit anima, sed in sanguine vita conseruatur: vnde signatur quòd cum illud sacramentum sit ad salutem fidelium, quòd panis offertur pro salute corporis, sed sanguis pro salute animæ, Sapien. 9. Venite, comedite panem meum, & bibite vinũ quod miscui vobis, quia refectio ista est in pane & vino. Item alia ratio, quia totus Christus continetur in corpore. Quæ est ergo necessitas quòd sanguis per se? Ideo est accipiendũ quod dictum est supra, quòd aliud est ibi ex vi sacramẽti directe, aliud ex naturali concomitantia. Sub panis specie continetur corpus Christi de vi sacramenti, sed sanguis per concomitantiam. In sanguine vero econuerso, quia sanguis est de vi sacramenti, sed corpus per concomitantiam. Vnde sanguine Christi effuso in terram, si fuisset celebratum, non fuisset sanguis nisi seorsum. Ideo, quia hæc non intellexerunt quidam, dixerunt quòd formæ istæ continuantur, vnde dicunt quòd cum consecratur corpus, non est ibi sanguis donec vinum fuerit consecratum. Sed hoc non est, ita, quia si moreretur sacerdos antequàm consecraret vinum, esset in hostia & corpus, & sanguis. Item dicit [Accipiens calicem], & non dicit accipiens vinum. Ideo quidam dixerunt, quòd debebat fieri in aqua. Et hoc excluditur, quia sequitur. Non bibam de genimine vitis &c. Secundo patet quòd fuit vinum & aqua mistum. Et huius ratio est ex parte sacramenti, quia celebrandum est vt dominus instituit. Sed in terra calida consuetudo est quòd non bibatur vinum sine aqua, ideo non est credendum quòd in puro vino consecrerit. Cõpetit & contento,

guis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico autem

quia illud sacramentum est rememoratiuum dominicæ passionis: sed a latere Christi exiuit sanguis & aqua, vt habetur Io. 19. Item ad significandum effectus, et hoc dupliciter, quia istud significat memoriam passionis Christi. ergo inducit in nos effectum passionis Christi. Effectus autem est duplex, abluere, & redimere. Redemit nos per sanguinem suum, Apocalip. 5. Redemisti nos deo in sanguine tuo. Item abluit sordes, Apocalyp. 1. Dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Et hæc erant necessaria vt ablueret & redimeret. Et ablutio signatur per aquam, redemptio per vinum. Item per aquam populus Apocalyp. 17. Aquæ multæ populus multus. Et per istud sacramentum populus vnitur Christo, ideo per istam admistionem signatur populus vniri Christo. Sed quid fit de illa aqua? Dicunt aliqui quòd manet. Alii dicunt quòd conuertitur in vinum, quia cum ponatur parum, species mutatur, & ita totum est conuersum, & ita pertinet ad mysterium, quia in hoc vnitas ecclesiastica continetur. Item in hoc quod dicit. Accipiens, signatur quòd voluntarie sustinuit passionem, vnde in psalm. 115. Calicem salutaris accipiam &c. Item gratias egit. Et de quo? De duobus, de signo, & signato. De signo, quia de effectu: de signato, quia de passione. In quo signatur quòd non solum de bonis gratias reddere debemus, sed etiam de malis & aduersis. 1. ad Thessalon. 5. In omnibus gratias agentes, Ad Roman. 8. Diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Item gratias egit de institutione huius sacramenti, quia virtute diuina hoc faciebat, unde in Ioanne. cap. 5. A meipso facio nihil. Ideo gratias agit deo patri, Ioan. 11. Gratias ago tibi, quoniam audisti me. In quo datur nobis exemplum, quòd si Christus gratias egit qui erat patri æqualis, quòd nos gratias agere debemus. Item gratias agit de effectu, quia effectus est salus totius mundi. Et hoc non poterat facere nisi ex diuinitate, Ioan. 6. Spiritus est qui vivificat, caro autem non prodest quicquam. Sequitur. [Et dedit.] ut sumerent in sacramento. Et per hoc significauit, quia fructus suæ passionis debebat per alios aliis munistrari: vnde Apostoli possunt comparari pullis aquilæ, de quibus dicitur Deuter. 32. Sicut aquila prouocans pullos suos advolandum, & super eos volitans. Tunc iniungit vium. Et primo ponit vium: secundo verba consecrationis sanguinis: tertio resurrectionem prænuntiat. Dicit ergo [Bibite &c.] Cant. primo. Bibite & inebriamini charissimi. vnde signatur quòd christiani possunt communicare loco & tempore. [Hic est enim sanguis &c.] Hæc sunt verba consecrationis. Et notate quòd in his verbis est differentia cum his quibus vtitur ecclesia. Ecclesia addit. Hic est calix. Item vbi dicit noui testamenti, ecclesia addit noui & æterni testamẽti. Item vbi dicit qui pro multis, ecclesia addit, qui pro vobis &c. Vnde ergo ecclesia habet istam formam? Dicendum quòd sicut dicit Dionys. non fuit intentio euangelistarum tradere formam sacramentorum, sed eas tanquàm secretas seruare, unde non intendebant nisi historiam narrare. Vnde ergo habet ecclesia? A constitutione Apostolorum. Vnde dixit Paulus 1. Corinth. 11. Cætera cum venero, disponam. Sed est quæstio, cur dicit. Hoc est corpus meũ, vel est sanguis, quare non dicit, hoc conuertitur in corpus, aut in sanguinem &c. Sed duplex est ratio, prima est, quia formæ sacramentorum debent signare quod efficiunt. Illud quod efficiunt est quod conuertatur in corpus Christi, sed vltimus effectus est quod fit corpus, ideo vltimus effectus signari debet, ideo debet signari quòd hoc sit corpus, non autem quòd conuertatur in corpus. In hac autem forma est aliquid simile cum vetteri, aliquid dissimile. Similiter in hoc, sicut habetur Exod. 24. quòd cum legisset Moyses legem, immolauit vitulos, & obtulit sanguinem & dixit. Hic est sanguis fœderis domini. Sic iste sanguis oblatus est pro salute populi, Ad Hebr. 9. dicitur, quòd semel in anno Pontifex solus introibat non sine sanguine quem offert pro sua & populi ignorantia. Ostenditur autem differentia quantum ad quatuor. Primo in hoc quòd sanguis ille est vitulorum, iste Christi: Ideo iste est efficax ad remittendum, ad Hebr. 9. Si enim sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ consparsus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi emundabit conscientiam nostram &c. Item, ille dicebatur sanguis testamenti: sed iste dicitur testamentum. Item, accipitur testamentum communiter, & proprie. Communiter

muniter pro quocumque facto, quia ita solebat esse quòd in omni facto adducebantur testes. Proprie dicitur testamentum quando aliquid legatur in morte, secundum quod dicit Apostolus, quòd testamentum in morte testatoris firmatur. Vtroque modo competit hic, quia pactio fuit ibi, & fiebat sanguine, quia in confœderatione pacis antiquitus oſtendebant sanguinem, ideo dicebatur sanguis fœderis. Item, secundum quòd ad mortuos dicitur, sic erat quoddam pactũ inter deum, & homines in ueteri, & in noua lege, sed differenter, quia primo de temporalibus scilicet ueteris legis, sicut patet quòd promisit eis terrã Amorrhęorum, ideo fuit vetus, quia non innouabant homines, sed magis inueterabantur. Istud autem testamentum est de cælestibus, & de supernis. Ideo supra 4. Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cælorum. Ideo dicitur [noui testamenti.] Ibi uero dicebatur, hic est sanguis fœderis quod pepigit dominus uobiscum super cunctis sermonibus his, &cæt. Hierem. 31. Feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum. [Vnde hic est, &cæt. ideſt, dedicatus ad nouum testamentum in quo debemus habere fiduciam. Ad Hebræos. 10. Habemus fiduciam per sanguinem Christi. Item pro morte competit. Et quia per mortem Christi confirmata est reprimissio. Item, alia differentia, quia ista addit, noui & æterni testamenti, quod potest referri uel ad hæreditatem æternam, uel ad Christum qui æternus est. Alia differentia est, quia in illa habetur, quod pepigi vobiscum, unde ad illos solum restrictum est illud testamentum, sed istud etiam ad gentes, Esa. 52. Ipse asperget scilicet sanguine suo gẽtes multas [pro multis,] & pro multis, & pro omnibus, quia si consideretur sufficientia, 1. Ioan. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & non pro nostris autem tantum, sed & pro totius mundi. Sed si consideremus effectum non habet effectum nisi in his qui saluantur, & hoc ex culpa hominum. Sed ecclesia addit pro uobis. i. Apostolis, quia ipsi ministri sunt huius sanguinis, & per istos deriuatur ad gentes. Item, ponitur. [In remissionem peccatorum] quia ille non poterat remittere peccata. [Dico autem uobis.] Hic ponitur consolatio secundum Chrysostomum, quia fecerat mentionem de effusione sanguinis per quem signatur passio, ideo consolatur eos, & prænunciat gloriam suam. Et potest quatuor modis exponi. Exponit sic Chrysostomus, quòd dominus prænuntiauerat passionem, ideo nulle eos lætificare. [Non bibam amodo de genimine uitis, ideſt, de uino usque, &cæt.] Hoc regnum appellat regnum resurrectionis, tunc accepit regnum nouum, ideſt, nouo modo. Quòd post biberit cum eis patet, Act. 10. Sed quare dicitur, nouo modo? Quia ante aliter comedit, & post, quia ante comedit ex necessitate, sed post resurrectionem non propter necessitatem, sed ut demonstraret resurrectionis ueritatem, Hieronymus dicit sic, quòd per uineã significatur populus Iudæorum, Esa. 5. Vinea domini exercituum domus Israel est, Hierem. 2. Ego plantaui te uineam electam omne semen uerum. [Dico autem uobis quòd amodo non bibam, &cæt.] ideſt, non gaudebit anima mea de populo isto. [Vsque in illum diem, &cæt. nouum in regno patris mei.] Regnum signat præsentem ecclesiam, nouum, ideſt, innouatum per fidem, quia tunc conuertentur, & tunc gaudebo cum eis. Multi enim sunt conuersi, & multi conuertentur. Remigius exponit sic. Et dicit quòd hoc referendum est ad cæremonias paschales, ideſt, nõ celebrabo decætero huiusmodi cæremonias usque ad statum ecclesiæ, cum gaudebo de innouatione ecclesiæ, Augustinus sic. In hoc quod dicit nouum opponitur uetteri. Vetustas autem duplex est, pœnæ, & culpæ, & hæc deriuata est ab Adam ut habetur ad Romano. 6. Christus autem uetustatem habuit pœnæ non culpæ. Vnde suum simplum soluit nostrum duplum. Dicit ergo, non bibam de uetustate pœnæ usque, &cæt. quia depositurus erat corpus istud, & assumpsit in resurrectione corpus glorificatum. Et promittit Apostolis quòd ipsi etiam assument. Et signat quòd non sunt diuersæ naturæ, quia corpus quod assumet erit eiusdem naturæ, sed alterius gloriæ.

e ¶ Posita institutione noui sacramenti, hic prænuntiatur futurum scandalum discipulorum. Et primo præmittitur locus: secundo prænuntiatio, ibi, [Et dixit illis.] Et hoc competit præmissis, & ei quod sequitur. Vnde cum utroque potest ordinari.

Dicit ergo. [Et hymno dicto.] Per hoc, exemplum duorum nobis dat, quia primo fuit cœna, & prandium materiale, post quod gratias debemus reddere, & deum laudare, psalm. 21. Edẽt pauperes, & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum. Item, post istud fuit cœna sacramentalis, postquàm etiam debemus gratias agere. Vnde post illud, hymnum dixit: unde illud quod post communionem dicitur in missa, repræsentat istũ hymnum, ideo fideles debent expectare usque ad finem missæ ut hymnum istum audiant. Et hoc est quòd Ioan. 17. dicitur. Pater clarifica

uobis, non bibam amodo de hoc genimine uitis usque in diem illũ, cum illud bibam uobiscum nouũ in regno patris mei.

e ¶ Et hymno dicto, exierunt in montem Oliueti. Tunc dicit illis Iesus. Omnes uos scandalum patiemini in me, ista nocte. Scriptum est enim. Percutiam pasto-

rem, & dispergentur oues gregis. Postquàm autem resurrexero, præcedam uos in Galilæam. Respondens autem Petrus, ait illi. Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. Ait illi Iesus. Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi Pe-

filium tuum, ut filius tuus clarificet te. Et hoc dicto [exierunt in montem Oliueti.] Mons enim Oliueti pinguedinem significat, quia oliuæ pingues sunt, unde spiritualem pinguedinem significat. In Genes. 49. Pinguis panis eius, &cæt. Vnde signat pinguedinem gratiæ, & gloriæ cælestis in quam prouehitur, psal. 67. Mons domini mons pinguis, oleum membra fessa quietat, dolorem mitigat, igni pabulum, & claritatem præstat. Sic erit in illa gloria quia ammouebitur omnis labor, omnis dolor, omnis aderit claritas. Item, quòd dicit in montem Oliueti conuenit prænuntiationi futuræ. Per oleum misericordia signatur. Sicut enim supernatat aliis liquoribus, sic misericordia, psalm. 144. Miserationes eius super omnia opera eius. Item, in monte scandalum ostenditur, ut misericordia signetur præuia. Cum ceciderit iustus non collidetur, quia dominus supponit manum suam, psalm. 36. [Tunc dicit, omnes uos, &cæt.] Hic ponitur scandalum. Et primo in generali: secundo in speciali, ibi. [Respondens &cæt.] Circa primum duo, facit. Primo prænuntiat: secundo ne uideatur fortuitum, authoritatem inducit, ibi. [Scriptum est &c.] Et in isto uerbo aggrauatur peccatum discipulorũ ex multis, primo ex uniuersitate. [Omnes uos.] Esa. 1. A planta pedis usq; ad uerticem capitis non est in eo sanitas, &cæt. Item materia tangitur. [Scandalum patiemini in me.] 1. ad Corinth. 1. Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scãdalum. Iudæi quia non quærebant nisi infirmitatem carnis, scandalum passi sunt. Itẽ aggrauatur peccatum appropinquatione temporis, quia post tantas monitiones, post sacramenti susceptionem. Vnde iam obliti erant quæ fecerat eis, unde bene comparati sunt, uiro consideranti ipsius naturalitatis suæ in speculo: cõsideraui t. n. se & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit, Iac. 1. Item quia in nocte, quia qui ebrii sunt, & qui dormiunt in nocte dormiunt. 1. ad Thess. 5. Sic etiam qui scandalizantur. Tunc subiungit authoritatem.] Scriptũ est enim. Percutiam pastorem, & dispergentur oues.] Et scribitur Zach. 13. Et dicitur ibi, Percute pastorem scilicet Christum, &c. Hic autem dicitur, percutiam. Et satis conuenienter, quia prophetа desiderabat qđ istud fieret, ideo dixit, percute, &c. Sed Christus in propria persona loquitur, & in isto die prænuntiat primo passionem Christi: secundo scandalum, cum dicit. [Percutiam pastorem.] Iste pastor est Christus, Io. 10. Ego sum pastor bonus. Et 1. Pe. 2. Conuersi estis ad pastorem, & episcopum animarum uestrarum. Et iste percussus est, quia deus tradidit eum, quia Proprio filio non pepercit. Ro. 8. Et hoc propter peccata nostra. Esa. 53. Propter scelus populi mei percussi eum. Item prænuntiat scandalum [Et dispergentur oues] Oues sunt fideles, Io. 10. Oues meæ uocẽ meam audiunt. Et sic deus passus est ut dispergerentur, ut post cõ gregaret, psal. 146. Dispersiones Israelis congregabit. Et Io. Alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere. Tunc prænuntiat gaudia resurrectionis. [Postquàm autẽ resurrexero, præcedam uos in Galilæam,] quia licet pater resuscitauerit eum, sicut alibi dicitur Act. 2. Quem deus suscitauit solutis doloribus inferni, tamen propria uirtute surrexit, quia uirtus patris est uirtus filii. 2. ad Corinth. ult. Sed si crucifixus est propter infirmitatem nostram, uiuit tamen ex uirtute dei. Item, contra illud quod dixerat quòd dispergentur oues, dicit. [Præcedam uos, &c.] Oues enim sequuntur pastorem, unde pastor congregat uocando eas nominatim. Ideo dicit præcedam. Vel potest referri ad illud quod dixit. Postquàm resurrexero, quia possent aliqui credere quòd multum esset tempus usque ad resurrectionem suam, ideo dixit quòd non multum, [præcedam uos, &c.] Consuetudo eius erat quòd parum moraretur in Iudæa, sed cito transibat in Galilæam. Vult ergo dicere, ante resurgam quàm possitis uenire in Galilæam, ut ostenderet se esse illum, qui apparebit eis: ideo

ideo satis potuerunt certificari. Item quod dicit quòd præcedet F rium videtur quod dicitur in Ioan. 18. quod egressus Iesus venit trans torre.em Cedron. Vnde notandum quod villa illa erat in pede montis Oliueti, unde idem erat locus, & ueniebat ibi post cænam quasi ad spatiandū. Tunc ꝙ rænuntiat propositū orādi. [Et dixit discipulis suis. Sedete hic, donec vadā illuc, & orē.] Simile habetur Gen. 22. Dixit Abrahā ad pueros suos. Expectate hic cū asino, & ego & puer illuc vsq; , &c. Sed hic mouet Dam. quæstionē. Oratio ē ascensus in deum. Intellectus autē Christi cōiūctus erat deo.

Quo modo ergo indigebat Deus qui faciebat? vnde dicatur ꝙ ipse orabat nō propter se sed pp nostrā vtilitatē. Et hæc duplex est, quia orauit vt daret nobis exēplū, vt in tribulatione recurram ad dominū, psal. 119. Ad dominū cū tribularer clamaui. Itē, vt ostēderet se esse ab alio, & quod ab alio habebat, vnde dicit. Nō pōt filius a seipso facere quicquām. Et Io. 8. Ego a meipso facio nihil. Itē, ad excludendū errorē, quia dicebāt aliqui ꝙ nō esset eadēvirtus patris, & filii, Io. 8. Ego honorifico patrē meū. Dat ergo exemplū orādi, & quo modo sit orādū. Prima, n. conditio orationis est, quia debet esse humilis oratio. Quod signatur, quia iuit in uallē, Iudith. 9. Humiliū, & mansuetorū semper tibi placuit deprecatio. Itē, debet esse deuota, vnde in Gethsemani. s.in villa pinguedinis, psal. 62. Sicut adipe, & pinguedine repleat anima mea. Itē, ꝙ sit solitaria. Sicut supra 6. Intra i cubiculū tuū, & clauso ostio ora patrē tuum, &c. [Et assumpto Petro, & duobus filius Zebedæi.] Hic prænuntiat necessitatē orationis. Et hæc erat tristitia. Et primo ponit testes tristitiæ: secundo ostendit tristitiā: tertio repellit. secunda ibi. [Cepit cōtristari, &c.] tertia ibi [Sustinete, &c.] Dicit ergo [Et assumpto Petro, &c.] Tres secū assumpsit. Et quare istos præ aliis? Vna ratio, quia isti firmiores erant, & quia omnes fœda lizabat infirmitas: ideo magis illis infirmitatem suā voluit monstrare quàm aliis. Itē ostēderat eis gloriā, ideo volebat quòd sicut viderunt gloriam, ita viderent infirmitatē, ut cognosceret quòd nec infirmitas gloriam, nec gloria abforberet infirmitatem. [Sequitur ostensio infirmitatis, & primo facto: secundo uerbo. Et secundum hoc tria facit. Quia primo dicit secundū quæ Christus tristatus est: secundo quare tristatus est: tertio quomodo tristatus sit. Quo ad primū [cæpit cōtristari, & mœstus esse.] Hic cauēdi sūt duo errores: quia quidā dixerant ꝙ tristatus est secundū diuinitatē. Et hoc non pōt esse, quia tristatus est, quia passibilis erat. Sed diuinitas nō erat passibilis. Item, opinio Arrianorū, alias Eunomi erat ꝙ ī Christo nō erat anima sed uerbū loco animę. Et quare hoc dicebat? Vt omnia quæ ad defectū pertinent ad uerbū referrentur, vt ostēdere minor patre. Et hoc falsum est. Ideo passus est secundū ꝙ pati potuit. i. secundū animā. [Tunc ait illis. Tristis est anima mea vsque ad mortē, &c.] Nō dicit ego sum tristis, qa ego, est ostensiuū personę, sed nō tristabatur inquantū uerbū sed secundū animā, ideo excluditur error, & Arrii, & Apollinaris. Itē Manichæi, qui ponit eum nō vere passum. Vnde patet secundum quod tristatus est. Sed quare tristatus est? Diuersa sunt uerba sanctorū, quia Hilar. & multi alii dixerunt quòd non tristatus est pp se, nec propter mortē suā, sed propter scādalum discipulorum. Et hoc uult probare per hoc quod assumpsit eos. Dam. dicit ꝙ tristabatur pro seipso. Et quare? Quia tristitia in est ex hoc quòd caremus eo, quod naturaliter amamus. Anima naturaliter vult vniri corpori, & istud fuit in aīa Christi, quia comedit, & bibit, & esurijt. Ergo separatio erat contra naturale desiderium. ergo separari erat ei triste. Tamen possumus intelligere quòd aliquid inest animę secundū se, & aliquid inest animæ cōparationē ad aliud: sicut amara potio secundū se considerata, dolorosa est, sed relata ad finē nostræ salutis, est causa gaudii. Sicut aliquid est rationis ut natura est, & aliquid rationis inquantū rō. Sic ista mors Christi erat materia tristitiæ secundū quòd cōsideratur secūdū se, & secundū ꝙ referebatur ad rōnē referēdo ad finē, sic gaudebat. Ido uerba Hila. & Hierony. intelliguntur referendo ad finē. Itē, quæritur quomodo tristitia caūit in Christo. Ideo notandū ꝙ quinque tristitia accidit secundum passionē, aliquādo secūdū principalē passionē. Secundum passionē, qñ aliquid patitur & immutatur. Sed qñ pātitur, & non immutatur, tunc habet propassionem. Sed qñdoque huiusmodi sunt in nobis, ita quòd rō immutatur, & tunc passiones sunt cōpletæ, Quando autem ratio nō immutatur, tūc est ꝙ passio. Sed in Christo nūq fuit rō immutata, ideo fuit propassio, & nō passio, vnde signanter dicit euangelista. Cæpit tristari. Item dicit Aug. quòd nos habemus tristitiam ut contractam, Christus autem ut assumptam. Illud enim contrahitur quòd nascēdo per ori-

trus. Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerūt. Tunc venit Iesus in villam quæ dicitur Gethsemani: & dixit discipulis suis. Sedete hic, donec vadā illuc & orē.

Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, cæpit cōtristari, & mœstus esse. Tūc ait illis. Tristis est aīa mea vsque ad mortem. Sustinete hic & vigilate mecū. Et progressus pusillū, procidit faciē suā orās, & dicēs.

Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro. Sic non potuistis vna hora vigilare mecum? Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Iterum secundo abiit, & orauit dicens.

Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat uoluntas tua. & uenit iterum, & inuenit eos dormientes (erant enim oculi eorum grauati) & relictis illis, iterum abiit, & orauit tertio eundem sermonem dicens. Tunc uenit ad discipulos suos, & dicit illis. Dormite iam & requiescite. Ecce appropinquabit hora, & filius hominis tradetur in manus

originem habetur. Sed Christus assumpsit naturam nostram A te dico, sed si possibile. Et quia posset aliquis credere quòd dubitaret an esset deo possibile, ideo ostendit ꝙ est possibile, quia omnia tibi possibilia sunt, Mar. 14. [Veruntamen non sicut ego uolo &c.] ideſt, si congruit iustitiæ tuæ, volo: ideo dicit, non sicut ego volo. vnde duas tangit voluntates, vnam quam habebat a patre in quantum deus, & in hoc confunditur error multorum: item, aliam voluntatem inquantum homo, & istam uoluntatem in omnibus submittebat patri, in hoc dans nobis exemplum, quòd voluntatem nostrā voluntati dei submittatus, Ioan. 6. Descendi de cælo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris. Secundum Hierony. non petebat simpliciter, sed vt iste calix transiret, videbat se passurum a iudæis. Volebat igitur quòd transiret, ideſt, quòd ita redimeret mundum, quòd non esset delictum iudæorum, Roma. 11. Delictum iudæorum salus est gentibus. Hilarius vero dicit sic. Non rogat dominus ve non moriatur, sed rogat ve calix in alios transeat. q. d. Accipiam calicem cum fiducia. Rogo vt discipuli mei sine diffidentia accipiant. Sed quare dicit, Si possibile est? quia hoc videtur contra naturam quòd mortem sine dolore accipiant, vnde vult dicere. Ego vellem alios non pati si possibile esset: sed fiat sicut vis, ideſt, secundum tuam ordinationem. [Et uenit ad discipulos suos.] Hic increpat discipulorum defectum. Et primo ponitur defectus: secundo increpatio: tertio admonitio: quarto causa admonitionis. Cum orasset [venit ad discipulos, & inuenit eos dormientes.] Et istud habet rationem secundum literam, quia iam pars noctis transierat, ideo somno erant grauati. Item causa erat, quia tristes erant, & tales facile subrepit somnus, Prouerb. 17. Spiritus tristis desiccat ossa. Item, signatur quòd Christo ascendente pro nobis ad passionem, multi dormiere, sicut dormitauerunt omnes & dormierunt, supra. 25. [Et dicit Petro. Sic non potuistis &c.] Sed quare magis dixit Petro? Ratio est, quia Petrus magis se iactauerat quòd assisteret ei in necessitatibus. Ideo iam erat futurum præsagium casus sui. Non potuistis &c. Et quæ est ratio quòd omnibus postea dixit? quia omnes promiserant cum Petro. vnde dictum est supra. Similiter autem & omnes dixerunt. [Vigilate & orate &c.] In ista parte subiungitur admonitio. Vos de vobis confiditis: sed vos debetis refugere ad suffragia orationis. Vnde [orate ne intretis in tentationem] vnde supra. 6. In oratione communi docet hoc petere. Et ne nos inducas in tentationem &c. Et præmittit vigilantiam ad præparationem, Eccl. 18. Ante orationem præpara animam tuam, ideſt, necessaria est prudentia, supra. 10. Estote prudentes sicut serpentes. Spiritus quidem promptus, caro autem infirma, quasi dicat. Quod promittis, ex promptitudine est spiritus. Sed tamen non est necessaria oratio propter spiritum, sed propter carnem quæ infirma est, ideo necessaria est vigilantia. Simile est quod Apostolus dicit, Rom. 8. Corpus quidem mortuum est propter peccatum, sed spiritus viuit propter iustificationem. Sed notandum quòd omnium caro est infirma, sed non omnium spiritus est promptus. In malis siquidem sicut caro est infirma, ita & spiritus. Econtrario in bonis, quia spiritum habent promptum, & ideo in resurrectione spiritus redit corpus promptum. Vel potest esse duplex infirmitas, vna mala quæ inclinat ad peccatum, secundum quòd dicit Apostolus ad Rom. 7. Non habitat in carne mea bonum. Alia infirmitas bona, secundum quòd carnalis deficit secundum promptitudinem, secundū quòd dicitur in canticis. Nuntiate dilecto, quia amore langueo. Et ex ista causa debet homo vigilare, sicut dicit Orige. Sicut qui habet magnum thesaurum, diligenter vigilat vt illud custodiat. [Iterum secundo abiit, & orauit] Hic secundo orat. Secundum Chryso. ad hoc secundo orat, vt firmius veritatem humanę naturæ ostendat. vnde in Gen. 41. Quod secundo vidistis, firmitatis indicium est. Quod autem dicit [si non potest transire &c.] potest tripliciter exponi, primo sic. Supra sub conditione petierat, hic autem quia fuit certificatus, quòd non poterat esse quin illū biberet, ideo petit vt fiat voluntas eius, quasi dicat, Si non potest esse quin transiturus sim ad gloriam immortalitatis, qa mortalitas non erat contracta, sed assumpta: ideo siue pateretur, siue nō,

erat transiturus ad gloriam immortalitatis, sed non poterat transire a se, & a membris, vnde si non biberet, non transiret a membris. Vult ergo dicere. Si non potest transire a me & a membris, [fiat voluntas tua] psal. 39. Vt faceremus voluntatem tuã deus meus : volui : secundo, exponit sic Hieron. Si non potest fieri, quòd veritas transeat ad gentes, nisi Iudæi excedãt, fiat voluntas tua. Eorum enim delicto, salus gentibus facta est. Hila. sic exponit. Si non potest fieri quòd alii sancti bibant calicem passionis nisi exemplo meo, fiat &c. quia alii sancti ex passione Christi exemplum cœperunt. Vult ergo dicere, Si non potest transire a me in discipulos, nisi ego bibam, vt fortiores efficiantur ad bibendum, fiat voluntas tua. Consequenter ponitur secunda dormitio discipulorum. [Et venit iterum, & inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati] somno, idest, propter somnum, & propter tristitiam, psal. 30. Turbatus est in ira oculus meus. [Et relictis illis &c.] Hic de tertia agit oratione. Et duo tacit. Primo, ponit ordinem : secundo, concessionem somni, ibi [Et venit &c.] Dicit. [Et relictis illis, iterum abiit & orauit tertio, eundem sermonem dicens.] Sed quid signat quòd ter orauit ? Ter orauit, ut nos a malis præsentibus, præteritis, & futuris liberaret. Item, vt orationem nostram doceret ad patrem, & filium, & spiritum sanctum dirigendam, vnde in orationibus ecclesiæ semper dicitur. Gloria patri, & filio, & spiritui sancto. Item, vt trina oratione trinam Petri negationem liberaret, Luc. 22. Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua. Item, ter orauit contra tres timores. Est enim timor contra concupiscentiam. Est enim triplex concupiscentia, curiositatis, superbiæ, & carnis, & ista triplex tangitur, 1. Ioan. 2. Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Isti triplici concupiscentiæ triplex timor respondet, scilicet concupiscentiæ carnis, timor doloris : concupiscentiæ oculorum, timor paupertatis : concupiscentiæ superbiæ, timor opprobrii & ignominiæ. Et hæc passus est Christus, non quia indigeret, sed pro nobis. [Tunc venit ad discipulos suos, & dixit illis.] Et primo indulgit somno : secundo, excitat, ibi [Surgite &c.] Primo, dat licentiam : secundo, causam assignat, ibi [Ecce appropinquabit hora &c.] Christus prima vice inuenit eos dormientes, & increpauit eos : secundo, inuenit eos dormientes, & tacuit : tertio, inuenit eos dormientes, & somnum concessit. Quæ est ratio ? Ratio literalis est, quia prælatis datur forma correctionis, quia quando venit ad aliquem, & inuenit dormientem, nescit si ex negligentia ei accidit, vel ex infirmitate. Et potest indulgere. Item, quia post resurrectionem inuenit dormientes, & eis exprobrauit, Luc. 24. O stulti & tardi corde ad credendum. Item, visitauit post acceptum spiritum sanctum, & tunc nihil dicit, quia adhuc erant infirmi : quia adhuc legalia obseruabant, ut dicitur de Petro ad Gal. 2. Sed vltimo in suo aduentu visitabit, & dimittet eos in quiete sancta, & pacifica, psal. 4. In pace in idipsum dormiam & requiescam. Secundum Augustinum concedit eis, & supra negauit : sed alius est hic somnus, & supra, quia est somnus aggrauationis, & de hoc loquitur supra, vnde dicitur. Erant oculi eorum grauati somno, & hoc est increpandum : hic autem somnus est somnus quietis, & iste permittitur. Item, est somnus propter turbationem, et hic prohibetur. De isto dicitur ad Eph. 5. Surge qui dormis, & exsurge a mortuis. Aliquando enim propter quietem corporis, sed tamen anima vigilat. Ego dormio, & cor meum vigilat, Cant. 5. Item, quia laboraturi erant, ideo oportebat quòd quiescerent. Tunc causam assignat. [Ecce appropinquauit hora.]. Non hoc habuit ex aliqua necessitate facere, sed ex ordinatione diuina, Ioan. 7. Quærebant eum, & non poterant manus iniicere in eum, quia nondum venerat hora eius. Sed hæc hora venerat, Ioan. 13. Sciens Iesus quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad patrem. Sed possent dicere. Si hora est ex ordinatione diuina, ergo non peccãt occidentes eum. Ideo cum hoc ponit peccatum. [Et filius hominis &c.] idest, non faciunt hoc sic ex ordinatione diuina, sed ex impletione voluntatis suæ, Hiere. 12. Dedi dilectam animam meam in manibus inimicorum eius &c. [Tunc ponit excitationem. Et primo ponit eam : secundo, necessitatem, ibi [Ecce &c.] In hoc autem quòd dicit [Surgite] promptitudinem suam ostendit, vnde Ioan. 18. dicitur, quòd occurrit eis. Et quare ? [Ecce appropinquat qui me tradet.] Prope erat, non quòd oculo corporali videret, sed ipso spiritus oculo scilicet diuinitatis ; sed quomodo dixit eis surgite, cum licentiasset eos dormire ? Solvit Augu. quia improperãdo dixerat, quasi dicat, Dormiatis quantum voluerit : ecce appropinquauit hora &c. Et dicit Augustin[a] quòd istud sufficeret, nisi melius occurreret, ideo dicit aliter quòd isti dormierunt aliquantulum, et cum dormissent, dixit [Surgite &c.]

a ¶ Adhuc eo loquente, ecce Iudas vnus de duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus missi a principibus sacerdotum, & senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum dicens. Quemcumq; osculatus fuero ipse est, tenete eũ. Et confestim accedens ad Iesum dixit. Aue rabbi, & osculatus est eum. Dixitque illi Iesus. Amice ad quid venisti ? Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum. Et ecce unus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum exemit gladium suum, & percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit auriculã eius. Tunc ait illi Iesus. Conuerte gladium tuũ in locum suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquã duodecim legiones angelorum ? Quomodo ergo implebũtur scripturæ ? Quia sic oportet fieri. In illa hora dixit Iesus turbis. Tanquàm ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me ? Quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis. Hoc autem totum factum est, vt adimplerentur scripturæ prophetarum. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt.

a ¶ Adhuc eo loquente ecce Iudas &c. Loquente scilicet verba hæc, quibus eis fiduciam adhibebat. [Ecce Iudas] qui dicitur confitens. Duo fuerunt Iudæ, quorum unus est malus, alter bonus, ad signandum quòd quidam confitentes in ecclesia futuri erant boni, Rom. 10. Ore autem confessio fit ad salutem. Quidam futuri mali, ad Tit. 1. Confitentur se nosse deum, factis autem negant. Consequenter describitur ex dignitate [vnus ex duodecim] quia licet in tanta esset dignitate constitutus, in tantum scelus cecidit. In quo datur exemplum ꝙ nullus de statu suo debet se confidere, Apostolus 1. Corin. 10. Qui stat, videat ne cadat, Ioan. 6. Nonne vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est ? Et quare elegit eum, cum sciret ipsum futurum malum ? Ratio vna est, vt daret exemplum prælatis vt non desolarentur. Item, describitur ex societate. [Et cum eo venit turba multa &c.] Sicut habuit crudelem animum, ita crudelem societatem, quia omne animal sibi simile appetit. Et hoc describitur, quia multa. In hoc notatur ꝙ erant stulti, stulti enim sunt in multitudine. Stultorum infinitus est numerus. Et ipsi bene stulti erant, quia sapientiæ contradicebant. Item, erant armati, quia cum gladiis & fustibus. Et quæ est ratio ? Orige. dicit, ꝙ multi credebant in eum, & ideo timebant ne eum turba ab eis raperet. Item, quia dicebant supra 12. quòd in Belzebub dæmonia eiiciebat, ideo vt nulla potestas tueretur eum, venerunt armati. Item, describitur ab authoritate, quia [missi erant a principibus sacerdotum & senioribus populi.] vnde instructi erant eorum authoritate, ita vt nullus eis contradiceret, vt impletum fit quod dicitur in psalm. 2. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Consequenter agitur de signo proditionis. [Qui autem tradidit eum, dedit eis signum dicens &c.] Sed hic est quæstio. Cum esset notus in Iudæa, quare petebant signum ? Ratio duplex potest esse. Vna, quia audierat Iudas quòd Christus transfiguratus erat in monte, & credebat hoc esse factum arte magica, ideo præuenire voluit per osculi signum, antequàm posset se transfigurare. Hanc expositionem ponit Hieron. Origenes autem dicit sic, quia sicut manna in deserto, vnicuique sapiebat id de quo opinabatur, sic Christus apparebat vnicuique, secundum quòd habebat opinionem de ipso, ideo fuit necessarium quòd signum daret. Dedit mirabile signum, quia [Quemcumque osculatus fuero &c.] signum amicitiæ fecit signum proditionis, Prouerb. 27. Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula inimici. [Et confestim, accedens ad Iesum dixit. Aue rabbi, & osculatus est eum.] Hic ponitur complemẽtum proditionis. Et primo signat demonstrauit : secundo cepit agere, & ostendit primo dicto, cum dicit. [Aue rabbi,] secundo facto [Et osculatus est eum] Simile habetur. 1. Reg. 20. quòd Ioab tenuit mentum Amasæ, & interfecit eum, sed quare non venit statim ad eum, sed primo salutauit ? Vna ratio est propter reuerentiam magistri. Item, primo salutauit eũ, quia timebat ne priusquã eum manifestaret, se primo posset transfigurare [Dixitque illi Iesus. Amice ad quid venisti ?] Et potest illico legi interrogatiue, vel remittitue. Si interrogatiue, tunc potest legi quòd per opprobrium dictum est, ac si dicat. Tu ostendis amicitiam per osculum, & venisti perdere me ? secundum illud, psal. 27. Loquuntur pacem in ore suo, mala autem in cordibus eorum, & dixit [Amice] Quoties amicum aliquem vocat, improperando loquitur. Vnde dictum est supra. 22. Amice quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem ? Et alibi. 20. Amice non facio tibi iniuriam &c. 1. Ioan. 4. Non enim prius dileximus eum, sed ipse prior dilexit nos, vel potest legi remissiue, & non est verbum increpatorium, sed permissiuum. [Amice ad quid venisti] secundum illud Ioan. Quod facis, fac citius. Et vocat eum amicum, quantum est de se, quia cum his qui oderunt pacem eram pacificus, psal. 119. Et licet sciret eum osculaturum esse, tamen occurrit ei. [At illi tenentes &c.] Nunc agitur de captione. Et primo ponitur seueritas captionis : secundo testimonium : tertio reprehensio discipuli. Circa primũ tria facit, quia primo dicit quomodo ministri eum capiunt : secundo quomodo quidam discipulus impedire volebat : tertio quòd Christus reprehendit eum. Dicit ergo. [At illi tenentes iniecerũt manus &c.] Esa. 1. Manus vestræ sanguine plenæ sunt. Ipse enim tradidit se, Hiere. 12. Dedi dilectam animam meam in manibus inimicorum eius. Tunc ponitur quomodo vnus discipulus inuasit inuadentes. [Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu extendens manum exemit gladium suum.] Quis fuit iste ? Dicendum quòd Petrus. Vnde. sicut supra. 16. vidit passionem Christi impedire, sic. & hic : vnde habuit occasionem, ex eo quod habetur Luc. 22. vbi dominus præcepit, quòd emant gladios, & hoc intelligentes crediderunt quòd gladii essent necessarii, vnde habebant cultellum ad incidendum agnum. Ideo Petrus habuit vnum. [Percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit ei auriculam.] Non credatis quòd habuit tempus deliberationis quòd auriculam amputaret, sed proiecit ictum, & cum vellet percutere eum ad mortem, accidit quòd auriculam amputauit. Nomen istius erat Malchus, qui interpretabatur rex. Et signat abscisionem regni a populo iudaico, & tamen factus est seruus principum sacerdotum, idest, romanorum : huic Petrus abscidit auriculam. Per auriculam, auditus signatur, & hic est duplex, scilicet dexter, per quem signatur vita æterna ; sinister, per quem temporalis. [Amputauit auriculam eius,] quia a populo iudæorum doctrinam spiritualium amputauit, & hoc factum fuit occasionaliter, quòd gentes receperint dexteram, quia Petrus primo prædicauit gentilibus, & ita amputauit dexteram trahendo gentiles ad fidem. [Tunc ait illi Iesus, Conuerte gladium &c.] Hic ponitur reprehensio. Et primo reprehendit Petrum : secundo ministros. In illa hora &c. Et primo ponit admonitionem : secundo rationem admonitionis assignat. [Omnes enim &c.] Dicitur. [Tunc ait illi Iesus, Conuerte gladium &c.] Venerat vt voluntarie pateretur, ideo nolebat defendi. Et in hoc dabat exemplum vt martyres patientes pro Christo non defenderent se. Deinde rationem assignat. Et primo ex pœna : secundo ex voluntate Christi : tertio ex authoritate, secunda ibi. [An putas &c.] Tertia ibi. [Quomodo ergo &c.] Primo mitigat ex terrore pœnæ dicens. [Omnes qui acceperunt gladium, gladio peribunt.] Sed mouet quæstionem Augustinus. quia non omnes qui gladio feriunt, gladio pereunt, sed aliquando febre : ideo potest exponi tripliciter, secundum quòd triplex est gladius, est gladius materialis, de quo in psal. 36. Gladium euaginauerunt peccatores. Item, diuinæ sententiæ, de quo Hiere. 19. Subuertam eos gladio. Item, diuini verbi, Eph. 6. Et gladium accipite quòd est verbum dei. Potest ergo intelligi de omnibus istis. De gladio materiali, quia qui gladio perimit, gladio peribit, idest, suo non alieno. Vnde psal. 36. Gladius eorum intret in corda ipsorum. Item, potest exponi de gladio condemnationis, de quo habetur Gene. 3. quòd dominus gladium versatilem posuit ante paradisum, vnde qui alios condemnant, diuina sententia condemnabuntur : vel aliqui propria authoritate accipiunt quod non habent ab alio, & tales gladio pereunt [An putas quòd non possum &c.] Hic assignat rationem ad mitigandum animum Petri, dans intelligere quòd voluntarie patiebatur] & quòd poterat effugere. Et quia videbat eum præsumentem, ideo dicit. [Nõ possum rogare patrem meum.] Et non dicit nõ possum vocare, vel adducere, sed rogare. Dicit enim verba hominis : quia orare hominis est. [Et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum ?] Et istud dictum est secundum infirmitatem animi Petri. Ita Petrus se habebat, quòd deberet eum defendere, & indigeret auxilio hominum, ideo vult dicere quòd si auxilio hominum posset defendi, multo magis angelorum ? sed non erat necesse, quia magis angeli sustentantur per ipsum. Sed quid est quod dicit. [duodecim legiones angelorum ?] Dicendum quòd societas apud græcos dicitur phalanga, apud romanos legio, & habebat sex millia hominum : unde duodecim legiones sunt. 70. millia, et tot sunt linguæ hominum, sicut habetur ex Gen. 11. Vnde vult dicere. Si omnes homines insurgerent contra me, potest dominus mittere contra quamlibet linguam mille angelos, & si vnus angelus destruxit tot millia, vt patet Esa. 37. multo magis mille poterunt occidere vnam linguam, Iob. 25. Nunquid est numerus militum eius. Et Dan. 7. Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Remigius dicit sic. Quicumque faciunt voluntatem dei, possunt dici angeli, idest, nuntii, Esa. 18. Ite angeli veloces ad gentem conuulsam & dilaceratam &cæt. Quicumque ,n, obsequuntur deo, angeli dicuntur, psal. 103. Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Potest ergo per legionem intelligi legio romanorum, vnde dominus posset adducere & pronocare legiones romanorum ad destruendos Iudæos, sicut post sub Tito & Vespasiano factum fuit. Et isto loco destruxerunt quidam opinionem illorum, qui dicebant quòd non poterat dominus facere nisi quod facit, quia si poterat legiones conuocare quas non conuocauit, constat quòd potest facere multa quæ non facit. [Quomodo ergo implebuntur scripturæ ?] Hic ponitur tertia ratio, quare non debeat impedire, quia ita scripturæ dixerunt, & ideo sic oportet fieri. Et non dicit quæ scripturæ, quia omnes prophetæ dixerunt vel occulte, vel manifeste. Vnde Luc. vltimo. Nonne oportuit Christum pati &cæt. [In illa hora dixit Iesus turbis.] In parte ista redarguit ministros. Et duo facit. Primo commemorat factum : secundo irrationabilitatem facti, cum dicit. [Quasi ad latronem &cæt.] Iob. 16. Infremuit contra me dentibus, quia exierunt ac si esset latro : sed ipsi magis veniebant vt latrones. Latro latet vt non capiatur, sed Christus offert se in manifesto. Et latrones si nocere volunt, non nocent in publico, sed Christus se offerebat. Vnde dicit. Quotidie apud vos eram docens in templo &cæt.] ideo venistis vt latrones. Vt enim daret oportunitatem exiuit ciuitatem. Quotidie apud vos &cæt. Simile habetur Ioan. 18. In occulto locutus sum nihil &cæt. Et dicit. [docens in templo.] Hæc erat consuetudo sua semper vt doceret in templo. [Et non me tenuistis.] Vnde patet quòd sicut latrones venistis. Consequenter ponitur testimonium. Hoc autem totum factum est, vt implerentur scripturæ prophetarum. Et non dicit quorum, quia quasi in omnibus habetur, psal. 21. Foderunt manus meas, & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa mea. Et Esa. 53. Reputauimus eum nouissimum virorum virum dolorum &c. Et dicit vt implerẽtur, ly vt, potest teneri causatiue, & sic non tenetur hic : vel consecutiue, & sic accipitur hic. Quia enim prophetæ dixerunt, non accidit, sed ideo prædixerunt, quia accidere debebat, vnde sensus, vt adimpleretur, idest, hoc facto adimpletum est quod per prophetas prædictum erat. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt, ita quòd compleretur quod dicitur in psal. 37. Dereliquerũt me amici mei, & proximi mei. Sed quare non a principio dereliquerunt ? Respondet Hieron. quia scriptum est, Ioan. 7. quòd quærebant eum, & nemo misit in eum manum, quia nondum venerat hora eius, vnde a principio credebant quòd se liberare posset, & se defenderet. Sed cum viderunt quòd captus esset, & quòd non vellet se defendere, fugerunt, & dereliquerunt eum.

ductus. Et describitur locus, & societas conuenientium ad locum. Dicit ergo, [At illi,] scilicet qui tenuerunt eum duxerunt eum ad Caipham, Iste Caiphas erat pontifex anni illius secundum Hieron. secundum quòd habetur Ioan. 11. Cum autem esset pontifex anni illius &c. Iam enim sacerdotium non secundum legis præceptum agebatur. Mandauerat dominus quòd Aaron & filii eius essent sacerdotes iure hæreditario, ita quòd mortuo vno remaneret alter sacerdos. Sed post ambitione crescente, non potuerunt pati, sed iubiecta iudæa romanis, iste Caiphas emerat sacerdotium a Iudæis, emerat a Pilato, ideo iniquus erat princeps. Et non mirum, si iniquus iudex, siue princeps, iniquum facit iudicium, & hoc conuenit mysterio, quia sicut passio Christi erat oblatio veri sacrificii, sic & locus congruere debebat, vt Christus, qui est sacerdos in æternũ, in domo pontificis offerretur. Caiphas inuestigator interpretatur, & potest referri ad malitiam, qua Christum condemnauit: sed hic est quæstio, quia Ioan. 18. dicitur quòd primo ductus est ad Annam, & hoc intelligendum est esse verum. Conuenerãt enim ad domum Annæ, & ibi congregati erant, & in hoc apparet malitia eorum, quia cum intenti esse deberent solemnitati, erant intenti malitiæ, ita quòd bene conueniebat eis quod dicitur Esa. 1. Solemnitates vestras odiuit anima mea, vnde completum est quod dictum est, psal. 2. Conuenerunt aduersus deũ, & aduersus Christum eius. [Petrus autem sequebatur eum a longe. Actum est de loco, hic agitur de Petro perueniente. Primo ducitur, deinde Petrus peruenit. Et tria facit, quia primo tangit modum: secundo quomodo sequens peruenerit. Quòd peruenerit, hoc erat feruoris: quòd a longe, hoc erat timoris, vnde significabatur quòd in fide Petri fundata ecclesia secutura erat Christum, tamen a longe, quia Christus passus est pro ecclesia non pro se. Petrus autem & ecclesia passa est pro se. Item, tangitur locus, quia [vsque in atrium principis sacerdotum.] Non enim ausus est intrare domum, ne videretur esse de discipulis Iesu. Quomodo autem intrauit tacet Matth. sed narrat Ioã. 18 Quia discipulus quidam notus erat pontifici, & introduxit Petrum. sequitur sequela. [Et ingressus intro sedebat cum ministris, vt videret finem.] Et hoc faciebat, vel ex curiositate, vel ex pietate. Et hæc tria iam erant quædam dispositiua ad casum Petri: quòd a longe sequebatur, hoc disponebat, quia significabat quòd non erat firmus: qui enim firmus est, debet appropinquare. Vnde dicitur Iacob. 4. Appropinquate deo, & appropinquabit vobis. In domo enim est sedes dei & agni, vt habetur Apocalyp. vltimo. In domo enim erat perfecta charitas. Vnde Petrus non appropinquauit ad charitatem Christi. Item, non peruenerat ad malitiam Iudæorum, ideo tepidus erat, ideo accidit ei id quod dicitur in Apocalyp. 3. Quia tepidus es, eiiciam te de ore meo. Item, quia famuli mali, Ecclesiast. 10. Secundum iudicem populi, sic & minister eius, & ideo non fuit mirum si cecidit, quia in mala societate mansit: quare psal. 17. Cum sancto sanctus eris &c. Tunc sequitur examinatio Christi. Et primo per testes: secundo per propriam confessionem, ibi [Et surgens &c.] Circa primum tria facit. Primo designatur peruersum studium principum: secundo defectum: tertio falsum testimonium. Dicit ergo. [Principes autem sacerdotum quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent &cæt.] Sed est quæstio, quare non sine testimonio eum morti tradebant? Vna causa est, quia hypocritæ quærunt quod videtur esse bonum, sed veritatem non quærunt, sic isti quærebant vt viderentur non a se facere, vnde contra legem faciebant, Exod. 20. Non loquaris contra proximum tuum falsum testimonium. Si non licet loqui, nec quærere. Alia ratio erat, quia non habebant authoritatem occidendi, & ideo quærebant vt ipsum tradere possent principi. [Et non inuenerunt, cum tamen multi falsi testes &cæt.] Ecce defectus, in quo designatur innocentia Christi, vt posset dicere, psalm. 25. Ego in innocentia mea ingressus sum. Semper enim insidiati sunt Christo, sed non inuenerunt aliquid mali. Vnde impleuit illud quod habetur 1. Pet. 2. *Benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam.* Tunc sequitur falsum testimonium. [Nouissime autem venerunt duo falsi testes, & dixerunt.] Sed hic est quæstio, quare dicuntur falsi testes? quia manifestum é Christum dixisse, Ioan. 2. Secundum Hieronymum. Nõ solum falsus dicitur qui dicit quod nescit, sed qui dictum ad falsum refert. *intellectum.* [Hic dixit. Possum destruere templum hoc &c.] Sed non intelligebat de templo materiali, sed de templo corporis sui. Item, non solum est falsum testimonium quo ad sensum, sed quo ad vocem, quia dixerat. Soluite templum hoc, & non dixit. Possum soluere templum dei, quasi dicat, Vos Iudæi soluite templum, ideſt, Christum, & post triduum resuscitabo illud. Non dixit, & post triduum reædificabo, quia reædificare magis ad materiale templum pertinet, sed excitare magis ad corpus, vnde falsi testes erant tam ratione vocis, quàm ratione significationis. Item, est quæstio, quare non accusant eum de violatione sabbathi? Respondet Chrysostomus, quòd quia sæpe accusauerunt eum de hoc, & semper excusauerat se, & excusationem confirmauerat miraculis, ideo cogitabant quòd non valeret eis. Item, iudex non erat iudens, ideo sciebant quòd non reciperet hanc accusationem. Tunc sequitur examinatio per propriam confessionem. Et primo ponitur interrogatio quantum ad testificationem: secundo quo ad principale, secunda ibi. [Et princeps.] Dicit ergo. [Surgens princeps sacerdotum ait illi, Nihil respondes &c.] Quòd surrexit, fuit ex impatientia & furore, audiens quòd Christus non conuincebatur, & quòd dicit, Nihil respondes &c. non dicit vt excusaret eum, sed vt caperet eum in sermone, Esa. 32. Stultus fatua loquetur, & cor eius faciet iniquitatem. [Iesus autem tacebat.] Sed quare tacebat? Propter tria. Vt doceret nos cautelam. Sciebat enim vt quicquid ille diceret, totum ad calumniam referrent, & in tali casu coram insidiatoribus est tacendum, psalm. 38. Posui ori custodiam, cum consisteret peccator adnersum me. Alia ratio erat, quia tunc non erat tempus docendi, sed patientiam habendi. Et ita completum est quod dicitur, Esa. 53. Quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperuit os suum. Tertia ratio, est vt doceret nos constantiam, quando aliquis de aliquo accusatur iniuste, *Esa. 51. Opprobrium hominum ne metuatis.* Tunc sequitur quæstio de principali. [Princeps autem sacerdotum ait illi. Adiuro te &c.] Et primo ponitur inquisitio: secundo domini responsio. Videns princeps quòd non posset capere, adiurauit eum. Et hoc vt in sermone caperet. Et hoc habetur Ioan. 10. Vsquequo animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. Apud enim Iudæos pro magno habebatur adiurare. Adiurare enim est ad iuramentum cogere. Sicut enim Christiani non debent iurare nisi ex necessitate, sic nec debent vti ad iuratione, sed loco adiurationis debent vti oratione. Tunc sequitur responsio. [Dixit illi Iesus. Tu dixisti.] Notate quòd cum aliquid fuit contra eum, tacuit, sed statim cum adiurata fuit potestas patris, respondit. Vnde gloriam patris semper quæsiuit, Ioan. 8. Ego gloriam meam non quæro &cæt. Et circa hoc primo ponit responsionem: secundo manifestationem. Dicit ergo. Dixit ei Iesus &cæt. Potest exponi vt Christus non asserat, sed reliquit in dubio, supra. 7. Nolite sanctum dare canibus &cæt. Vel potest assertiue legi. Tu dixisti, ideſt, verum est, & patet, quia dicitur in Marco decimoquarto. Ego sum. Tunc euidentiam ostendit. [Verumtamen dico vobis, Amodo videbitis &cæt.] Et vult euidenter ostendere quòd ipse sit filius dei, secundum duas authoritates. Vna est in psalm. 109. Dixit dominus domino meo &cæt. Et per hanc ostenderat, supra. 22. quòd Christus erat filius dei. Alia est Daniel. 7. Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat &cæt. Ita dico dicit, scilicet [Tu dixisti.

c ¶ At illi tenentes Iesum, duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, vbi Scribæ & Seniores conuenerant. Petrus autem sequebatur eum a longe vsque in atrium principis sacerdotum: et ingressus intro sedebat cum ministris, vt videret finem. *Principes autem* sacerdotum, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent, & non inuenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Nouissime autem venerunt duo falsi testes, & dixerunt. Hic dixit, Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi. Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur? Iesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi. Adiuro te per Deum viuum, vt tu dicas nobis, si tu es Christus filius Dei. Dicit illis Iesus. Tu dixisti. Veruntamen dico vobis. Amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris uirtutis Dei, & uenientem

xisti.] Sed non nosti veritatem. Attende quia veritas manifestabatur, quia [videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis dei,] quia dixit sedentem in dextris, exponit Chrysostomus, quòd sessio a dextris signat dignitatem regiam, Esa. 9. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit. Vel sedere a dextris est esse in plena beatitudine virtutis, vel in bonis potioribus. Dextera enim nobilior pars est, ideo maiorem dignitatem significat, non quia maiorem habeat potestatem, sed æqualem, infra vltimo. Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Item de eius potestate dicit. [Venientem in nubibus cæli.] Sed quid est quod dicit. Amodo videbitis &cæt. Notandum quòd id quod dicit in nubibus, potest referri ad aduentum vltimum, vel quotidianum. Aduentus vltimus erit in nube, Act. 1. Quemadmodum vidistis eum &c. & supra. 24. dicitur quòd veniet in nubibus. Alio modo potest exponi de aduentu quotidiano, de quo Iob. 9. Si venerit &c. Et iste aduentus est in nubibus, ideſt, in Apostolis & sacris doctoribus. De istis dicitur Esa. 60. Qui sunt isti qui vt nubes volant? Isti dicuntur nubes, quia in altum ascendunt. Item, nubes fecundæ sunt. Primum pertinet ad altitudinem vitæ: secundum ad fecunditatem doctrinæ. Et sunt nubes cæli, ideſt, cælestes, quia portauerunt imaginem cælestem. Sed quid est. Amodo videbitis, ideſt, statim post passionem aliquos conuertit ad fidem, alios per operum euidentiam. Vnde aliqui conuersi sunt propter eorum fidem, quidam propter bonam operationem. Item si referatur ad vltimum aduentum, dicit Orige. Totum tempus mundi comparatum ad æternitatem nihil est, sicut vnum momentum, psal. 29. Mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesterna quæ præterijt. Ideo dicit. Amodo, quia nihil est tempus vsque ad iudicium respectu æternitatis. Verumtamen post quam a me receditis, non restat nisi quòd manifeste me cognoscetis, quia veniam in nubibus cæli. Et tunc cognoscetis me esse filium hominis. Similis modus loquendi habetur supra 23. Non me videbitis Amodo, donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini. [Tunc princeps sacerdotum scidit &c.] Hic ponitur condemnatio. Et primo ponitur quomodo condemnatur: secundo quomodo a discipulo negatur. Et primo agit de condemnatione: secundo de delusione. Circa primum duo facit, quia primo *princeps* eum condemnat: secundo exquirit sententiam. [Condemnans autem] ostendit culpam & facto, & verbo. Facto, quia scidit vestimenta sua, eodem furore scidit vestimenta sua, quo paulo ante surrexit de sede sua. Consuetum enim erat quòd qui audiebant blasphemiam, scindebant vestimenta sua in signum quòd non poterant audire. Verum quòd hæc duo fecit, aliquid significabatur: quòd surrexit de solio, ostendebatur quòd amitteret sacerdotium: et quòd scidit vestimenta sua, significabat quòd transferri debebat, ad Hebr. Translato sacerdotio, necesse est quòd translatio legis fiat. Vestis Christi non fuit scissa, Ioan. 19. Non diuidamus eã, sed sortiamur de illa cuius sit. Vnde significabat abolitionem. Et hoc signatur. 1. Reg. 15. Scidit dominus regnum Israel a te hodie. Sic *scissum est a iudæis, & datum est membris Christi.* Tunc imponit culpam, [Blasphemauit.] Quia hoc dixerat, reputabat eum blasphemum. Vnde Ioan. 10. De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia homo cum sis, filium dei te facis, et tali debebatur mors. Tunc manifestat culpam, [quid adhuc indigemus testibus?] Tunc exquirit sententiam. Quid vobis videtur? [At illi respondentes dixerunt. Reus est mortis] secundum iudicium legis. Et hoc esset verum si esset blasphemus, sed non erat, ideo male iudicant, quia authorem vitæ morti condemnant. 1. Cor. 15. Sicut enim mors per Adam in omnes homines, sic & vita per Iesum. [Tunc expuerunt in faciem eius &c.] Post condemnationem Christi agitur de illusione. Et satis conuenienter, quia Christus peccata nostra tulit, vt *Esa. 52.* Homo autem per peccatum in mortem est traditus, quando dictum est ei, Gen. 2. Quacumque hora comederitis, morte moriemini. Item proprium honorem amisit, quia homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus &c. psal. 48. Et ideo Christus redemptor mortem & opprobria primo facto sustinuit: secundo verbo, ibi [Prophetiza &c.] In prima consequitur, colaphis ceditur. In secundo in facie percutitur. Quantum ad primum dicitur. Tunc expuerunt &c. Secundum quod habetur ex verbis, istud fiebat in signum mandati dei contẽpti. Vnde habetur Deut. 25. Si aliquis nolebat accipere vxorem fratris, quòd consputebant in faciem suã. Item propter contemptum mandati paterni. Sic de Maria sorore Moysi. Vnde spuebant in faciem eius, quia blasphemum reputabant, Esa. 50. Faciem meam non auerti ab increpantibus, & consputentibus in me. Item, [colaphis cedebãt] ad modũ ebrii, vel stulti, Esa. 53. Vidimus eũ nouissimũ virorũ. i. ita despectus videbatur ac si esset nouissimus omnium virorum. [Alii autem palmas in faciem dederunt.] in irreuerationem, Tren. 3. Dabit percutienti se maxillam. Mystice secundum August. Adhuc hoc aliqui faciunt, quia spuere in faciem, nihil aliud est quàm contemnere præsentiam gratiæ Christi, Ad Heb. 10. Quanto magis putatis maiora mereri supplicia qui filium dei conculcauerit, & sanguinem testamenti polutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Sed proprie colaphizat qui caput manui supponit, et tales sunt qui magis dignitatem suam inquirunt, quàm Christi honorem. De talibus dicitur quòd dilexerũt magis &c. Illi autem qui faciem percutiunt, sunt illi qui quodammodo præsentiam eius demoliri contendunt, vt sunt iudæi. De his Esa. 30. Cesset a facie nostra sanctus Israel. Tunc improperia ingerunt verbo. [Prophetiza nobis &c.] Et hoc dicebant illudendo, quia nullus eorum pro propheta eum habebat, & non erat necessarium. Infamia enim eorum manifesta erat. Vnde hoc noluit dicere, Iob. 16. Et exprobrantes percusserunt maxillam meam. [Petrus autem sedebat foris.] Hic agitur de negatione Petri. Lucas autem alio ordine refert, quia primo ponit negationem Petri, quàm illusionem Christi. Matth. autem econtrario. Et non est contrarietas, quia dum illuderetur, simul factum est, ideo non refert si ante, vel post ponatur. Et notandum quòd cum ducebatur, non negat, sed quando illuditur negat, ad significandum quòd quidam magis timent opprobria quàm verbera, contra illud Esa. 51. Nolite timere opprobria hominum, & blasphemias eorum nolite metuere. Et circa hoc primo ponitur negatio: secundo pœnitentia Petri, & continuo &c. Prima diuiditur in tres secundum tres negationes, secunda ibi. [Exeunte &c.] tertia ibi. Et post pusillum &c.] Et primo ponitur locus: secundo occasio: tertio negatio. Dicit ergo. [Petrus autem sedebat foras,] scilicet extra locum vbi Christus patiebatur. Illi enim qui a Christo se elongant, cito confunduntur, Hiere. 17. Domine omnes qui te derelinquunt, confundentur. Econtrario in psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. Qui enim est extra passionem Christi, de facili labitur. Tunc ponitur excitatiuum ad denegandum. [Et accessit ad eum vna ancilla dicens. Et tu cum Iesu galileo eras] Et conuenit casus Petri casui primi hominis, Eccl. 25. A muliere initium peccati. Sic Petrus ad vocem mulieris Christum negauit, in quo dominus præsumptionem eius humiliare voluit, quia non ad vocem viri, sed mulieris. Et tu cũ Iesu nazareno eras &c. Hoc fuit ei de gloriosum, sed modo est ei terribile, et ideo negauit. [At ille negauit coram omnibus dicens &c.] Si volumus aggrauare culpã Petri, possumus aggrauare ex tribus. Aggrauatur, quia statim ad modicũ terroremnegauit, Leui. 26. Terrebit eos sonitus folii volantis. Item, quia nõ erubuit coram omnibus. Item ex mendacio, quia dixit, nescio quid dicis, & non noui hominem. Contra illud, Eccle. 4. Ne confundaris dicere verum [Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla &c. Et iterum negauit &c.] Hic ponitur secunda negatio, et primo tangitur locus: secundo incitatiuum: tertio negatio, quantum ad historiam secundũ Marcum, cap. 14. Post primã negationẽ gallus cantauit, & tunc exiuit ianuã, & vidit eum ancilla, & negauit. Sed videtur contrariũ aliis, quia videtur alii dicere, q̃ sedentes dixerunt, et Lucas dicit q̃ vnus de sedentibus. Quo ergo hic dicitur q̃ ancilla? Notandum ẽm Aug. quòd quãdo negauerat, exiuit. Et dum esset in exeũdo, dixit ei ancilla &c.

la &c. Et tunc negauit, quod audiens Petrus reuersus est intus. Tunc illi qui audierant ab ancilla, petierunt idem. Et potest esse quòd vnus qui cognoscebat eum, magis vrgebat eum, et iterum cum iuramento negauit, quia non noui hominem. Contra illud, Eccle. 24. Iurationi ne assuescat os tuum. Tunc sequitur tertia negatio. Et primo describitur tempus: secundo incitatiuum: tertio negatio. Dicit ergo. Et post pusillum. Lucas dicit, quòd facto interuallo quasi vnius horæ: et hoc procurabat diabolus vt respirationem non haberet. Vnde dicunt ei. [Et tu ex illis es? et hoc probat. [Nam & loquela tua &c.] Sed cōstat quòd omnes iudæi erant. Quomodo ergo dicit. Nam & loquela tua &c? Soluit Hieronym⁹. quòd in eadem lingua sæpe diuersa locutio fit, sicut patet in Francia, & Picardia, & Burgundia, et tamen vna loquela est. Sic galilæi aliquam differentiam habebant a hierosolymitanis. Sic & cuilibet potest dici. Nam & loquela tua &c. quia vt dicitur Luc. 6. Ex abundantia cordis os loquitur, quia cum homo est carnalis, cito prorumpit in verba carnalia, cum spiritualis in verba spiritualia. [Tunc cepit detestari, & iurare &cæt.] Aliqui sunt qui volunt excusare Petrum, quòd non peccauit. Vnde cum dixit. Non noui hominem, verum est hominem, sed hominem & deum. Et hoc non est bonum, quia imponit mendacium Christo: quia dixerat Christus. Tu me negabis. Ideo melius est dicere quòd Petrus potius mentitus est, quàm Christus. Item notandum quòd non solum negauit Christum, sed negauit se esse christianum. Vnde in vna negatione dixit, Non noui eum, scilicet non sum christianus. Item notandum quòd qui cito non se retrahit a malo, de malo cito in peius vadit, Eccl. 19. Qui spernit modica, paulatim defluit, vnde negationi periurium addidit, periurio blasphemiam. Vnde Greg. Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Item, notandum quòd signatur triplex tentatio qua tentatur homo. Tētatur a concupiscentia carnis, Iacob. 1. Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua &c. Item tentatur a cupiditate terrenorum, Sapien. 4. Illud enim cupiditas acquirendi excogitauit. Item, a dæmonibus, et hoc signatur per illam negationem in qua dicitur. Post pusillum &c. Ad Ephesios 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. De istis tribus habetur. primæ Ioan. 2. Omne quòd est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Vel aliter secundum Augustinum, dicendum est, quòd per istas tres negationes omnium hæreticorum error signatur. Quidam enim Christi diuinitatem negabant, vt Fotinus. Quidam autem humanitatem, vt Eunomius. Quidam vtrunque vt Arrius, qui inæqualem patri dicebat filium. Item secundum Origen. signatur persecutio quam habitura erat ecclesia. Prima fuit a iudeis, in qua multi mortui sunt: secundo a gentibus, in qua multi martyres facti sunt: tertia ab hæreticis, quæ multos se duxit, & aliqui etiam mortui sunt. Item notandum quòd inueniuntur quædam scripta, quæ videntur excusare Petrum, quòd non peccauit mortaliter, quia dicit Bernardus. Sopita fuit in eo charitas, non extincta. Dicendum quòd mortaliter peccauit, non tamen fuit ex malitia, sed timore mortis. Et hoc voluit dicere Bernardus, quòd sopira fuit &c. [Et continuo Gallus cantauit. Hic agitur de pœnitentia Petri. Et primo ponitur motiuum, siue excitatiuum: secundo pœnitentia eius, ibi. [Et egressus foras &c.] Tanguntur duo, quibus fit excitatio. Primo cantus galli. Vnde & continuo gallus &c. Per gallum prædicator signatur, qui homines peccatores excitat ad pœnitentiam. Vnde Apostolus 1. Corinth. 15. Euigilate iusti, & nolite peccare. Et ad Ephes. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Secundum est memoria Petri. [Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat &c.] psalm. 21. Reminiscentur, & conuertentur ad dominum omnes fines terræ. Et hæc duo frequenter accidunt ad vocem prædicatoris, quia qui oblitus est deum per peccata, ad vocem prædicatoris reuertitur. De illo gallo dicitur in Iob. 38. Quis dedit gallo intelligentiam? Item Lucas ponit tertium, quia dominus respexit Petrum, Luc. 22. Apostolus ad Roma. 3. Iustificari gratis per gratiam ipsius, Tren. 3. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. Post agitur de pœnitētia Petri [Et egressus foras fleuit amare.] Et est pœnitētia cōmendabilis ex tribus, & primo quia cito, quia statim egressus, Eccl. 5. Ne tardes conuerti ad dominum. Item prudens, quia declinauit a consortio eorum qui induxerant eum ad negandum, sic & pœnitentes de bent occasionem vitare peccandi, secundæ ad Corinth. 6. Exite de medio eorum, & separamini dicit dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos. Item, quia efficax & vera, Hiere. 6. Luctum vnigeniti fac tibi, planctum amarum, Esa. 38. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ &c.

ex illis es: nam & loquela tua te manifestum facit. Tunc cœpit detestari & iurare, quia non nouisset hominem: et continuo gallus cantauit. Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat, priusquā gallus cantet ter me negabis, et egressus foras fleuit amare.

a CAP. XXVII.

MAne autem facto cōcilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent, & vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quòd damnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus dicens. Peccaui, tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt. Quid ad nos? Tu videris. Et proiectis argenteis in templo recessit, & abiens laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt. Non licet eos mittere in corbonā, quia pretium sanguinis est. Concilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum, propter hoc vocatus est ager ille Haceldama, hoc est, ager sanguinis, vsque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictū est per Hieremiam prophetam dicentem. Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiauerunt a filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præses dicens. Tu es rex Iudæorū? Dicit illi Iesus. Tu dicis. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit ei Pilatus. Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad vllum verbum, ita vt mirabile videretur præsidi nimis. Consuetudo autem erat præsidi per diem festum dimittere vnum ex vinculis quem voluissent turbæ. Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis dixit Pilatus. Quem vultis dimittam vobis? Barabbam, an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quia per inuidiam tradidissent eum. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius dicens. Nihil sit tibi & iusto illi. Multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Principes autem persuaserunt turbis vt petirent Barabbam, Iesum autem perderent. Respondens autem præses ait illis. Quem volentes dimittam vobis? At illi dixerunt. Barabbam. Dicit illis Pilatus. Quid faciam de Iesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes. Crucifigatur. Ait illis præses. Quid enim malum fecit? At illi magis clamabant dicentes. Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo dicens. Innocens ego sum a sanguine iusti huius. Vos videritis. Et respondens vniuersus populus dixit. Sanguis eius super nos & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbam, Iesum autem flagellatum tradidit illis vt crucifigerent. Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorio congregauerunt ad eum vniuersam cohortem. Et exuentes eum clamydem coccineam circumdederunt ei. Et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius, et arundinem in dextera eius. Et genu flexo ante eum illudebant ei dicentes. Aue rex Iudæorum. Et exspuentes in eum acceperunt arundinem & percutiebant caput eius. Et postquam illusissent ei exuerunt eum clamyde, et induerunt eum vestimentis eius, et duxerunt eum vt crucifigerent. Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem, hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius. Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus. Et dabant ei vinum bibere cum felle mixtum. Et cum gustasset noluit bibere. Postquam autem crucifixerunt eum diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes. Et sedebant seruantes eum. Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam. Hic est Iesus rex Iudæorum. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, vnus a dextris et vnus a sinistris. Prætereuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua et dicentes. Vah qui destruis templum dei et in triduo illud reædificas, saluum fac temetipsum. Si filius dei es descende de cruce. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum scribis et senioribus dicebant. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex Israel est descendat nunc de cruce et credimus ei. Confidit in deo liberet nunc si vult eum. Dixit enim. Quia filius dei sum. Idipsum autem et latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei. Sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram vsque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna dicens. Heli heli lema sabacthani. Hoc est deus meus deus meus vt quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes et audientes dicebant. Heliam vocat iste. Et continuo currens vnus ex eis acceptam spongiam implens aceto et imposuit arundini et dabat ei bibere. Ceteri autem dicebant. Sine videamus an veniat Helias liberans eum. Iesus autem iterum clamans voce magna emisit spiritum. Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo vsque deorsum. Et terra mota est et petræ scissæ sunt. Et monumenta aperta sunt et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem et apparuerunt multis. Centurio autem et qui cum eo erant custodientes Iesum viso terræmotu et his quæ fiebant timuerunt valde dicentes. Vere filius dei erat iste. Erant autem ibi mulieres multæ a longe aspicientes quæ secutæ fuerant Iesum a Galilæa ministrantes ei. Inter quas erat Maria Magdalene et Maria mater Iacobi et Ioseph et mater filiorum Zebedæi. Cum sero autem factum esset venit quidam homo diues ab Arimathæa nomine Ioseph qui et ipse discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum et petiit corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Et accipiens corpus Ioseph inuoluit illud sindone munda et posuit illud in monumento nouo suo quod excidit in petra et ostium magnum saxo obuoluto ad ostium monumenti abiit. Erant autem ibi Maria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulchrum. Altera autem die quæ est post parasceuen conuenerunt principes sacerdotum et pharisæi ad Pilatum dicentes. Domine recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc viuens. Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in diem tertium ne forte veniant discipuli eius et furentur eum et dicant plebi. Surrexit a mortuis et erit nouissima error peior priore. Ait illis Pilatus. Habetis custodiam ite custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum signantes lapidem cum custodibus.

CAP. XXVII.

SVpra Euangelista narrauit quòd passus est christus a Iudeis. Hic narrat quòd passus est a gentilibus. Et quatuor facit. Primo tangit quomodo traditus est gentibus: secundo quomodo examinatur: tertio quomodo condemnatur: quarto quomodo patitur. secunda ibi. [Iesus autem stetit &c.] tertia ibi. [Per diem solemnem &c.] quarta ibi. [Tunc milites &c.] Circa primum duo, Primo narrat de assignatione, quo traditus est in manibus gentilium: secundo de morte & peccato traditoris, ibi. [Tunc videns Iudas &c.] Circa primum tria. Primo motiuum assignat: secundo modum: tertio factum. Causa fuit consilium habitum de morte, & secundum hoc tria tangit, ex quibus aggrauatur eorum peccatum. Primo ex solicitudine, et hoc tangit cum dicit. [Mane autem facto &c.] Quia cum tota nocte soliciti essent in illusione, tamen mane conuenerunt. Vnde bene soliciti erant, Iob. 24. Mane primo consurgit homicida. Item aggrauatur ex communitate, quia [omnes principes.] Si enim vnus, vel duo, excusabile esset: sed omnes conuenerunt, Esa. 1. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas, ideo dicit, [omnes principes.] Ezech. 11. Fili hominis hi sunt viri, qui cogitant iniquitatem, & tractant consilium pessimum. Item ex crudelitate, quia multa alia cogitare poterant, sed cogitabant [quomodo eum morti traderent. [Prouerbio. 1. Pedes eorum ad malum currunt & festinant vt effundant sanguinem. Sed quomodo? [Vinctum adduxerunt.] Hæc erat consuetudo, quòd tales vincti adducerentur, & signarentur morti condemnati. Et signauit quòd sicut mortem nostram morte destruxit, sic vincula peccatorum vinculis suis destruxit. [Et tradiderunt Pontio Pilato.] Et quare? Triplex est ratio. Vna literalis erat, quia vicarius erat Imperatoris, & iudæi non habebant iudicium sanguinis. Propter quod dicunt in Ioan. 19. Nobis non licet interficere quenquam. Item, ex intentione ipsorum. Ipsi enim nolebant occulte interficere, sed manifeste, vt fama diuulgaretur, secundum quòd habetur Sapien. 2. Morte turpissima condemnemus eum. Tertia causa est, quia pro omnibus voluit mori, ideo voluit vt omnes congregarentur tam iudæi quàm gentiles, ita quòd impletum est illud, psalm. 2. Astiterunt reges terræ &c. [Tunc videns Iudas qui eum tradidit quòd damnatus esset &cæt.] Hic agitur de pœnitentia & morte Iudæ. Et circa hoc duo facit. Primo narrat de proditione: secundo quid factum sit de pretio, ibi [Principes autem &cæt. [Circa primum. Primo agitur de pœnitentia: secundo de desperatione, ibi [Et proiectis &cæt.] Circa primum tria facit. Primo ponitur motiuum: secundo pœnitentia: tertio effectus. Motiuum. [Tunc videns quòd damnatus esset &c.] Potuit esse quòd credidit Iudas quando vendidit eum, quòd non occideretur, sed quòd flagellaretur: ideo videns quòd damnatus esset, pœnituit. Sed est quæstio quando traditus fuit præsidi, quo modo videre potuit quòd esset damnatus? Hieron⁹. dicit, quòd hoc vidit oculo mentis, quia ex quo vidit quòd a iudæis damnatus erat, & traditus Pilato, cogitauit quòd Pilatus iudicaret ad voluntatem eorū, scilicet iudeorum. Origen. dixit quòd qui dam dixerunt. Videns Iudas quòd esset damnatus, scilicet ipse Iudas, ex isto motus fuit ad pœnitētiam. [Vnde pœnitentia ductus retulit &c.] Et hæc pœnitentia non fuit vera pœnitentia. Habuit tamen aliquid pœnitentiæ, quia pœnitentia debet esse media inter spem & timorem. Iudas autem timorem & dolorem quidem habuit, quia de peccato præterito doluit: sed spem non habuit. Et talis est pœnitentia impiorum, Sapien. 5. Pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. & quare ductus pœnitentia? Notandum quòd dicit Origē. quòd aliquando accidit quòd diabolus impellit hominem ad peccandum, aliquando homo, sed aliter & aliter, quia homo vt libidinem compleat, diabolus vt perdat. Et si diabolus immisit, non habuit ex creatione, & ideo pœnitere potuit. Et hoc est contra Manichæos, qui dicunt quòd duplex est creatio bona, & mala, & qui sunt de creatione mala, non possunt bene agere, & econuerso. Et secundum eos Iudas fuit de creatione mala. Quomodo ergo potuit pœnitere? Dicit ergo quòd hoc quòd desperauit, non fuit nisi quia negligens fuit. Sequitur effectus. Effectus pœnitentiæ est vt peccator studeat emendare. Peccauerat, quia vendiderat Christum, fecerat enim quòd in se erat, ideo [triginta denarios retulit.] Et primo ponitur retractatio: secundo pœnitentia, ibi [Peccaui &c. Retulit ergo &c.] Et in hoc retractauit dicens. [Peccaui] idest, vere deliqui. In hoc autē quod dicit [tradens sanguinem iustum,] & si bene dicit, non complete tamen, quia potest retorqueri ad hominem iustum. Vnde Hier. 26. Si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos: vnde dicit Hierony. quòd si rectam fidem habuisset, non desperasset. Debuit enim dicere, tradens deum. In hoc ergo quod dixit. [Tradens sanguinem iustum] minorauit eius potestatem, & ostendit se non habere rectam fidem. Tunc ponitur iudæorum obstinatio. [At illi dixerunt. Quid ad nos?] Iste iustum confitebatur, & tamen dicunt. [Quid ad nos] Hier. 8. Populus meus non cognouit iudicium domini. [Tu videris,] idest, non sequimur conscientiam tuam. Remigius. Quid ad nos? Tu primo vendidisti, & post iustum confiteris. Quis videris apud nos qui ita mutas sententiam? Mutare enim de malo in bonum, bonum est: de malo autem in malum, malum, Eccle. 27. Iustus in æternum stat, stultus autem vt luna mutatur. [Tunc ponitur desperatio. Desperatus enim, de bonis temporalibus nihil curat. Et sic facit iste, quia [proiectis argenteis &c.] Non habuit curam de pecunia, & [abiens laqueo se suspendit.] Vnde habetur Act. 1. quòd suspendit se, & crepuit per medium. Et quare? Dicit Origē. quòd accidit quòd diabolus præcipitat aliquem in peccatum, & licet det spatium, tamen vult præcipitare in aliud. Et hoc caueri voluit Apostolus dicens. 2. Corin. 2. Ne forte abundantiore tristitia absorbeatur qui eiusmodi est. Sic Iudas ad tantam absortionem venit, quòd abiens &c. psal. 68. Neque absorbeat me profundum &c. Origē. narrat opinionem quorundam dicentium, quòd quia Iudas audierat loqui de resurrectione. Ideo credebat Christo occurrere, & ideo laqueo se suspendit. Quærit Augustⁿ. quando hoc fuit? Quia si velimus considerare, vix inueniemus tempus ante passionem quo istud acciderit, quia principes occupati fuerunt tota die circa mortem Christi. Item in sequenti die sabbathum fuit, & non recepissent ipso. die pecuniam: ideo videtur Augustⁿ. velle quòd istud fuit post resurrectionem. Tamen potest dici, quòd & si aliqui ad Pilatum accesserant, & morti vacabant Christi, tamen aliqui in templo remanserunt, & his tradidit Iudas triginta denarios. [Principes autem &c. Ostendit quid fuerit de pecunia Iudæ factum. Et primo dicitur quomodo excluditur a corbona: secundo in quid expensa fuit, dicitur. Dicit ergo. [Principes autem sacerdotum acceptis argenteis &c. Non licet &c.] Notandum quòd in corbonam ponebatur oblatio gratificationis, vel donum gratiæ. Vnde quædam erant voluntaria quæ offerebantur, alia ex debito. Voluntaria in corbonam mittebantur, alia vero alibi, Eccle. 34. Dona iniquorum non probat altissimus. Non licet ergo ponere in corbonam, quia pretium sanguinis est. Et in hoc verificatur verbum domini supra. 23. Transglutientes camelum, & excolentes calicem. Nolebant hanc pecuniam mittere in corbonam, sed de morte filii dei bene tractabant. Tunc narrat quid inde factum est. Et dicit primo factum: secundo quid inde sit factum. Dicit [consilio autem inito.] Quare hoc fecerūt? Dicendum, q⁹ deus sic procurauit vt istud factum in memoria haberetur. Vnde [emerunt agrum figuli in sepulturam peregrinorum,] non eorum qui erant de patria, sed alienorum. Secundum mysterium congruit, quia per sanguinem Christi accelerabatur non solum iustificatio, sed quies mortis, Apoc. 14. Amodo iam dicit spiritus, vt requiescāt a laboribus suis. Vel potest esse quòd peregrini sunt qui non habent ibi mansionem propriam, psal. 119. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Isti autem consepeliuntur Christo, Apostolus Ro. 6. Consepulti estis Christo. Ager iste, sancta ecclesia est. Vnde supra. 13. Simile est regnum cælorum thesauro absconditō in agro &c. Iste figulus est Christus. Vnde dicitur Hiere. 18. Sicut lutum in manu figuli, sic & vos domus Israel in manu mea &c. Tunc ponitur confirmatio facti. Et primo ex nomine. [Propter hoc vocatus est ager ille Haceldama, hoc est ager sanguinis vsque &c.] scilicet vsque ad illud tempus, in quo scriptum est istud euangelium. Tunc confirmat ex authoritate. Tunc adimpletum est &c. Sed est quæstio, quare dicit, [per Hieremiam prophetam dicentem,] quia verba secundum quòd ibi iacent non sunt scripta in tota sacra scriptura. Tamen simile habetur Zach. 11. Appenderunt 30. argenteis &c. Est ergo quæstio, quare ponitur per Hiere. cum dictum sit per Zacha. Augustⁿ. dicit, quòd alicubi inuenitur scriptum per prophetam, & non per Hiere. tamen videtur quòd ille sit Hiere. sicut habetur in litera. Hierony. Tangit solutionem quòd prophetæ scripserunt aliquos libros qui canonizati sunt apud iudæos. Vnde aliqui sunt libri prophetarum qui non sunt in canone bibliæ, sicut Iudas nominat quædam in canonica sua, & etiam apostoli omnes istos receperunt. Vnde dicit q⁹ quidam attulit ei librum Hiere. vbi ista verba scripta erant verbo ad verbum, & euangelista scripsit secundum quòd in apocripho inuenit. Augustⁿ. soluit Contingere aliquando quòd volens exprimere nomen vnius authoris, occurrit nomen alterius, ideo potest esse quòd cum vellet scribere Zach. scriberet Hieremiam. Sed multi erant tunc iudæi qui legem nouerant. Quare non correxerunt? Quia cogitauerunt quòd diuinitus esset dictum, quia a spiritu sancto omnes prophetæ locuti sunt, & non habent efficaciam verba prophetæ nisi a spiritu sancto, ideo vt insinuarent hoc mysterium, non correxerunt. Alia solutio quam innuit est, q⁹ licet non sint verba Hieremiæ, tamen est ibi quoddam factum simile, vt habetur Hiere. 32. quòd recepit mandatum quòd emeret agrum. Vel spiritus sanctus sic mouit Matthæum ad idem factum, sicut mouit Hieremiam. Sed si volumus accipere verba Hierony. in libro de optimo genere interpretationis, qui dicit quòd Christi pedisequus non incurrit aliquam notam falsitatis. Officium est enim boni interpretis non considerare verba; sed sensum. Ideo iste posuit sensum quorundam scriptorum in Hieremia, quorumdam in Zacha. sicut habetur in Marco, quòd ponit authoritatem Esaiæ. Cuius vna pars est Malach. alia Esaiæ, sic & Matth. coniunxit duas sententias, quarum vna a Zacharia altera a Hiere. ponitur cap. 32. Quod enim est in Zacha. scilicet quòd appenderunt, idest, acceperunt triginta argenteos, in Hiere. non inuenitur, sed quòd agrum emit, quod signabat factum toti populo. [Sicut constituit mihi dominus.] Hoc expresse habetur ex eo quod præcepit Hierem. Vbi supra quòd agrum emeret. Ideo secundum primam partem, in Zach. habetur, secundum secundam in Hieremiam. [Iesus autem stetit ante præsidem.] Et interrogauit eum &c. Supra enarrauit euangelista quomodo dominus assignatus est in manu gentium. Hic autem agit de examinatione. Et circa hoc tria facit. Primo narrat quomodo ante terrenum iudicem sistitur: secundo quomodo examinatur: tertio quomodo accusatur. Dicit ergo. Ita dictum est de Iuda cum tradidisset præsidi Iesum. [Iesus ergo stetit ante præsidem] idest, tanquam reus & accusandus, Hiere. 36. Causa autem tua &c. Per hoc enim meruit vt fieret iudex viuorum & mortuorum. [Tunc sequitur examinatio. Et primo ponitur interrogatio: secundo re-

spõsio, ibi [Et interrogauit eũ &c.] Pontifices in multis accusabant eũ, scilicet de subuersione legis, & quia regem se dicebat. Vnde Pilatus non curauit quærere de transgressione legis, sed potius de eo quòd videbatur tangere læsionem maiestatis, scilicet [tu es rex iudæorum,] quia Ioan. 19. habetur. Omnis qui se regem facit, cõtra dicit Cæsari. Tunc sequitur responsio. [Dicit ei Iesus. Tu dicis.] dicit Hiero. quòd Christus sic moderatur sermonẽ suum, quòd non affirmat, nec negat, sed dicit. Tu dicis, Prouerb. 17. Qui moderatur sermones suos, prudens est. Item, secundum Hylarium, quòd supra. 26 Interrogatus a principe iudæorum. Si tu es Christus &c. dixit. Tu dixisti. Et respondit per præteritum. Cum autem respondit gentili, respondet per præsens. Et in hoc significatur quòd confessio Christi a iudæa est de præterito, quia facta est per prophetas, Hiere. 23. Regnabit rex, & sapiens erit &c. Sed loquens ad gentilem, dicit. [Tu dicis,] quia gentilitas confitebatur. Consequenter agitur de accusatione. Et primo ponitur accusatio: secundo inductio ad respondendum, ibi [Dixit autem Pilatus.] Dicit ergo. [Et cum accusaretur a principibus sacerdotum, nihil respondit.] Super quibus accusaretur tacet Matth. sed Luc. hoc dicit cap. 23. Hæc est consuetudo euangelistarum, quia quod vnus omittit, alter narrat. Vnde ibi dicitur quòd seduceret turbas &c. Et quòd prohibebat dari censum Cæsari. Item, regem se diceret. Et hoc est falsum secundum intentionem suam, quia intendebant de regno temporali: sed ipse dicit Ioan. 18. Regnum meum non est de hoc mundo, sed Christus nihil respondit. Tunc impletum est quod dictum est per Esa. 53. Quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. Et capit. 43. Non audietur foris vox eius. [Tunc dicit ei Pilatus.] Ex tunc conabatur Pilatus eum liberare, ideo conabatur vt responderet, unde dicebat. [Non audis quanta aduersum te &c.] Et primo ponitur incitatio. [Non audis &c.] Hoc autem dicebat, quia volebat dimittere eum. Ipsi enim qui erant accusatores, erant testes, & ideo noluit respondere. Quare autem non respondit? potest esse ratio ex parte Christi, quia noluit excusare passionem suam. Poterat enim eam excusare loquendo, ideo noluit loqui. Obla tus enim est, quia voluit, Esa. 53. Item, vt daret nobis exemplum, quia cum malediceretur, non maledicebat. Item, quia tot signa iudæi viderant, quòd conuerti poterant, & ideo reputauit eos indignos, Eccl. 32. Vbi non est auditus, non effundas sermonem. Et notandum quòd in multis loquitur, & in multis silet, quia si semper loqueretur, excusaret se. Item, si semper taceret, pertinax videretur. Pilato autem quandoque respondet, quandoque non: sed iudæis nunquàm respondet, quia Pilatus ignorabat, ideo veritatem aliquando dicebat: sed iudæi obstinati erant. Tunc ponitur admiratio Pilati. [Ita vt præses miraretur.] Et quare miratur? quia audiebat eum facundissimum, & hoc est quod dicit Dauid, psalm. 37. Ego autem tamquàm surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum, ideſt, ac si essem ignorans. Et notate quòd dicit. [vehementer.] Quòd enim aliquis sapiens nihil respondeat, mirum est: sed quòd in tali causa vbi adiudicatur morti, non respondeat, hoc vehementer est admirandum. Item, quia non videbat eum perterritum: in tali enim casu solent homines etiam perterreri. Tunc agitur de damnatione. Et primo ponitur diuersum studium volentium excusare ipsum: secundo studium volentium condemnare, ibi [Principes autem &c.] tertio condemnatio, ibi [Tunc dimisit &c.] Circa primum. K Primo ponitur studium Pilati ad liberandum: secundo studium principum ad condemnandum. Circa primum. Primo ponit quasdam opportunitates: secundo tractat de eius liberatione: tertio dat causam, secunda ibi. [Congregatis &c.] tertia ibi. [Sciebat &c.] In prima ponit duas opportunitates. Dicit ergo. [Per diem autem solemnem &c.] Ista consuetudo non erat ex lege Imperatoris, sed ex voluntate eius, vt redderet populum sibi magis deuotum, quia in solemnitate debebant magis esse iocundi, nolebat quòd illa die esset causa tristitiæ. Sic & Romæ in illo die quo imperator intrabat, nullus adiudicabatur morti. Item, de nouo acquisierat præfecturam, ideo volebat sibi eos esse deuotos. Aliquid tamen simile legitur in veteri testamento, scilicet quòd Saul liberauit Ionatham qui adiudicatus erat morti, 1. Reg. 14. Deinde ponit opportunitatem ex quodam latrone, qui dicebatur Barrabas, qui interpretatur filius patris, scilicet diaboli, Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis. [Congregatis autem illis, dicit Pilatus. Quem vultis &c.] Hic facit Pilatus contra consuetudinem iudæorum, quia non solebat eos rogare, sed ipsi rogabant eum, sed hoc faciebat quærebat eum dimittere, & videtur inducere, quia videbatur ei quòd debet fieri præeligere Christum quàm Barrabam, quia iste erat reus læsæ maiestatis & multis nocuerat. Item, ex eo quòd Christũ nominat, Christus enim dicitur vnctus. Vnde Regem appellabat eum, ideo credebat quòd Christum deberent accipere, Eccles. 15. Ante hominem vita & mors, sic Pilatus ante eos posuit bonum & malum, & ipsi acceperunt malum, ideo eos semper sequitur malum. Deinde ponit causam. [Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eum.] Ex quo sciebat? Audierat enim multa bona de eo, & videbat eum constantem, unde sciebat quòd per inuidiam &c. Sicut enim inuidia diaboli fuit inimica primo homini, sic debuit esse inuidia istorum inimica Christo. Sic enim Ioseph ex inuidia traditus est a fratribus, Gen. 32. [Sedente autem eo pro tribunali, misit ad eum &c.] Supra posuit euangelista vnam causam, quare Pilatus nitebatur dimittere eum. Hic autem ponit aliam causam, scilicet, admonitio vxoris. Et primo ponitur admonitio: secundo causa admonitionis, ibi [Multa enim &c. Sedente autem eo &c.] Sicut dicit quædam glo. Tribunal est sedes iudicum, Prouerb. 20. Rex qui sedet in solio iudicii dissipat omne malum intuitu suo. Cathedra proprie doctorum, supra. 23. Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi &c. Et dicitur a tribunis, quia primo tribuni electi sunt a Romanis ad facienda iudicia, et dicit [pro tribunali.] Et est iste modus loquendi græcus. Aliquando enim, pro, accipitur pro ante, sicut exercitus est pro castris, ideſt, ante castra. Aliquando pro in, vnde pro tribunali, ideſt, in tribunali. [Misit ad eum vxor eius dicens.] Erat ista mulier gentilis, & signat ecclesiam gentilium, quæ suscepit Christum, vt infra ad Corinth. 1. [Nihil tibi & iusto illi,] ideſt, non pertinet ad te iudicare, immo ipse debet esse iudex tuus, Actuum. 10. Qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum. [Multa enim &c.] Hic ponitur causa. Et est modus loquendi talis, quando enim abstrahitur quis a sensibus, aliqua secundum imaginationem apparent, & consuetum est, quòd visio referatur ad id quod apparet, cum sit alienatio a sensibus. Hoc autem fit aliquando in vigilia, aliquando in somno. Quando in vigilia, visio dicitur, vnde Nume. 12. dicitur. Si quis fuerit inter vos propheta domini in visione apparebo ei, vel per somnum loquar ad illum. Hic autem ponitur propheta pro vtroque. Notandum quòd huius causa quandoque corporalis intrinseca est, vt quando superabundat sanguis, fit apparitio corporum rubeorum, & sic de aliis. Aliquando ex causa extrinseca, vt ex frigore somniat aliquis quòd sit in niue. Aliquando autem fit a causa spirituali, & hoc vel a deo per bonum angelum, & de hoc Iob. 33. Per somnium in visione nocturna aperit aures virorum. Et hæc vera sunt, & veritatem habentia, non tamen multum debet confidere, Ecclesiast. 34. Ne dederis in illis cor tuum, multos enim errare fecerunt somnia. Aliquando fiunt a dæmonibus qui possunt imprimere in phantasiam, quia est virtus corporalis: vnde diuinationes, & huiusmodi prohibentur in lege, Deuteron. 28. Non inueniatur in te qui somnia obseruet, vel auguria &c. De hac visione possumus dicere quòd facta est a deo per bonos angelos. Vel a diabolo, quia erat ad impediendum passionem, quia in passione erat peccatum occisionis, & sic fiebat per angelos bonos: sed ex passione sequitur fructus, ideo diabolus iam percipiens eum esse deum, & timens per passionem potestatem amittere sicut in mente Iudæ posuerat vt eum traderet, sic & modo voluit impedire, non quia vellet impedire peccatum, sed potius passionis fructum. [Tunc ponit studium iudeorum volentium occidere Christum. [Principes autem sacerdotum & seniores populi &c.] In vtroque enim se ostendunt abominabiles, quia principes qui alios corrigere deberent, Prouerb. 17. Qui iustificat impium, abominabilis est. Similiter eo quòd seniores, Dan. 13. Egressa est iniquitas a senioribus populi. [Respondens autem præses ait illis.] Hic ponit conatum quo conabatur Pilatus dimittere eum. Et primo ostendit quibus verbis egerit ad liberationem: secundo quibus factis, ibi [Videns autem.] Tribus modis est conatus liberare eum. Primo ex comparatione: secundo ex dignitate: tertio ex innocentia. Ex comparatione, quia cõparauit eum malo actori, respondens. Speticioni populi, vel istis principibus qui instigabant eum. [Quem vultis vobis dimitti &c. [At illi dixerunt, Barrabam.] Quod & populo imperat Petrus, Act. 3. dicens de Christo. Quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati iudicante illo dimitti. Vos autem sanctum & iustum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis &c. Dicit ergo Pilatus. Quid ergo faciam de Iesu qui dicitur Christus? Hic allegat dignitatem. Quid faciam &c. quasi dicat, Iniuriosum erit vobis si illum occidatis, qui dicitur Christus. Sed isti vereri non potuerunt, immo [dicunt omnes. Crucifigatur.] Hæc enim erat mors turpissima. Ideo com plerue quod dicitur, Sap. 2. Morte turpissima condemnemus eum, Esa. 3. Lingua eorum. & adinuentiones, eorum contra dominum. [Ait illi præses. Quid enim mali fecit?] Hic allegat innocentiam eius, intendens eum liberare, quasi vtens illo quod dicitur, Hiere. 2. Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis? Et Ioan. 8. Quis ex vobis arguet me de peccato? [At illi magis clamabant. Crucifigatur.] Vnde electi non poterant, secundum Hiere. 8. Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti: unde pertinaces erant in malitia. [Videns autem Pilatus quòd nihil proficeret.] Hic intendit liberationem eius per factum. Et primo ponitur factum: secundo populi obligatio ad pœnam, dicit. Videns &c. Per hoc dat intelligere quòd multa alia dixerat, & quòd nihil proficiebat. [Acceptа autem aqua lauit manus suas.] Hæc erat consuetudo, quòd quando volebat se ostendere innocentem, lauabat manus, sic & iste. Vnde dixit. Ego innocens sum a sanguine iusti huius &c.] Secundum hunc modum habetur in psal. 25. Lauabo inter innocentes manus meas &c. Et vere ipse fuisset innocens, si in sua sententia permansisset, unde vocat eum iustum. [Vos videritis,] ideſt, quid vobis accidere debeat. Vnde Ioan. 19. dicitur. Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Tunc sequitur obligatio ad pœnam. [Sanguis eius super nos, & super filios nostros.] Et ita fiet quòd sanguis Christi expetitur ab eis vsque hodie, & bene conuenit illis quod dictum est Gen. 4. Sanguis fratris tui Abel clamat ad me de terra: sed sanguis Christi efficacior est quàm sanguis Abel. Apostolus. Ad Hebr. 12. Habemus sanguinem melius clamantem quàm sanguis Abel, Hiere. 26. Verumtamen si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos. [Tunc dimisit Barrabam.] Dimisit, ideſt, absoluit a sententia mortis [Iesum vero flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur.] Et quare flagellatum? Hieronymus dicit, quia consuetudo erat Romanorum quòd adiudicatus morti primo flagellabatur. Et sicut dicitur Ioan. 19. Ipse flagellauit: unde completur in eo quod habetur in psal. 37. Ego autem in flagella paratus sum. Quidam dicunt quòd flagellauit vt mouerentur ad pietatem, & sic flagellatum dimitterent.

b ¶ Postquàm habitum est de condemnatione, hic agitur de passione & morte: secundo de sepultura, ibi [Cum sero autem factum esset &c.] Circa primum duo facit, quia primo narrat quæ indigne pertulit: secundo quæ magnifice fecit, ibi [A sexta hora &c.] Prima pars in tres. In prima agit de illusione militum: secundo de crucifixione: tertio de Crucifixi derisione per iudeos facta: secunda ibi [Et postquàm,] tertia ibi [Prætereuntes autem &c.] Circa primum, primo describuntur illusores: secundo illusio. Dicit ergo. [Milites congregauerunt vniuersam cohortem] Cohors societas militum dicitur, & quilibet qui habebat iudiciariam potestatem, habebat cohortem militum ad exercendum iudicium. Prætorium dicitur esse locus, vbi exercebantur iudicia. Vnde congregati sunt ad eum & genti-

A les, & iudæi, vt nulli essent immunes, quia omnes debebat redimere. Ideo competit quod habetur, Roma. 11. Conclusit deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Et in psal. 117. Circuierunt me sicut apes &c. [Et exuentes eum, chlamydem coccineam circundederunt ei] hic describitur illusio. Et primo quo ad habitum; secundo quantũ ad honorẽ: tertio quantum ad opprobrium: secunda ibi [Et genu flexo &c.] tertia ibi [Exuentes &c.] Notãdum quòd licet accusassent eũ de multis, tamen non propter aliud patiebatur, nisi quia regem se dicebat, sicut habetur Ioan. 19. Si eum dimittis, non es amicus Cæsaris. Vnde ex hac causa magis timuit. Ideo volentes illuderẽ imponũt ei signa Regis.

Consuetudo enim est quòd Reges purpuram induantur, & isti loco huius, vestem coccineam eum induerunt. Item, solent habere coronam, & loco huius fecerunt coronam spineam. Itẽ, solent habere sceptrum, & loco huius dederunt ei baculum harundineum. Dicit ergo. Et chlamydem coccineam circundederunt ei, ideſt, rubeam. Sed quid est quòd Marcus dicit cap. 15. quòd eum purpura induerunt? Augustinus soluit, quòd hoc dixit propter similitudinem coloris. Vel potest dici quòd quamuis esset coccinea, tamen habebat aliquid de purpura. Per hoc quòd propriis vestibus exuitur, & alienis induitur, reprehenduntur hæretici qui dixerunt eum non esse verum hominem. Ista chlamys potest signare carnem Christi sanguine proprio cruentatam. Ipse enim vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, Esa. 53. Vel signat sanguinem martyrum, qui lauerunt stolas suas in sanguine agni: uel peccatum gentilium. [Et plectentes coronam &c.] Vnde pro corona gloriæ imposuerunt ei coronam contumeliæ, Esa. 23. Corona te eum corona tribulationis. Per istas spinas signantur aculei peccatorum, quibus conscientia vulneratur. Et istas Christus accepit pro nobis, quia pro peccatis nostris mortuus est. Vel potest referri ad maledictum Adæ, vbi dictum est. Spinas & tribulos germinabit tibi, Gene. 3. unde signatum est quòd solueretur ista maledictio. Et loco sceptri [harundinem in dextera eius] Et signatur potestas dæmonum secundum Origenem, quam Christus de manibus eorum eripuit. 4. Reg. 18. Non confidas in baculo harundineo. Potest enim signari inanitas gentilium, quam sibi tamen Christus assumpsit, psal. 2. Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Et bene comparantur harundini, quia sicut harundo fertur in omnem ventum, sic gentilitas in omnem errorem. Item, harundine vtebatur ad scribendum: item ad venenosa occidendum. Sic Christus fideles ad se trahit & ascribit, sed persecutores ad mortem. Tunc agitur de illusorio honore; & istum exhibebant facto, unde dicitur [Et genu flexo &c.] Et licet hoc fecerunt illudendo, tamen signabat quòd omne genu ante eum flecti debebat, Philip. 2. In nomine Iesu omne genu flectatur &c. Vnde illudebant verbo, dicentes ei. [Aue rex iudæorum] Et signantur per istos illi qui voce confitentur se nosse deum, factis autem negant, ad Titum primo: item, varias contumelias intulerunt, quia inspuerunt in faciem eius, Esa. 50. Faciem meam non auerti a confundentibus in me. Item [percutiebant caput eius] tanquàm stultus esset. Et qui sunt illi qui caput Christi percutiunt? Caput Christi est deus, vt habetur. 1. Corint. 11. Illi ergo caput Christi percutiunt, qui diuinitatem Christi blasphemant. Per harundinem sacra scriptura signatur. Tales errorem suum per sacram scripturam confirmant. [Exeuntes autem inuenerunt hominem &c.] Post illusionem agitur de crucifixione. Et circa hoc duo facit. Primo determinat de loco crucifixionis: secundo de habitu, & de his q̃ in eo loco sunt acta. Et primo narrat quo modo Christus ductus est ad locum: secundo quo modo crux est delata: tertio quo modo peruenerunt ad passionem. [Et postquàm illuserunt exuentes &c.] scilicet chlamydem, quam ei induerãt. Notate q̃ illuditur in veste aliena, sed ducitur in propria, per quod signatur, q̃ nõ erat ei proprium illudi, sed occidi, quia vt habet

ad Phil.2.Humiliauit semetipsum factus obediẽs vsque ad mortem &c.Ibi.n.apparuit eius virtus, psal. 117. Dextera dñi fecit virtutem, Esa. 53. Quasi ouis ad occisionem ducetur &c.

[Exeuntes autem inuenerunt &c.] Hic agitur de delatione crucis. Et per hoc signatur quòd noluit pati in ciuitate, sed extra. Et ratio assignatur ad Heb. vltimo, vbi dicitur. Propter qđ vt Iesus sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portã passus est. Competit etiam figuræ, quia sicut habetur Leuit. 16. Quòd hircus qui pro peccato debuit immolari, extra castra interebatur, sic & Christꝰ qui erat hostia populi. Itẽ, ad nostram ædificationem, vt det nobis intelligere quòd exire debemus ad eum extra conuersationem nostram,

hortem, & exuentes eum, chlamydem coccineam circundederunt ei. Et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius, & harundinem in dextra eius, & genuflexo ante eum illudebant ei dicentes. Aue rex Iudæorum. Et expuentes in eum acceperunt harundinem, & percutiebant caput eius. Et postquàm illuserunt ei, exuerũt G eum chlamydẽ, & induerunt eum vestimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent. Exeuntes autem inuenerunt hominem cyrenæum, nomine Simonem, hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius.

Ad Hebr. vltimo. Exeamus ergo ad eum extra castra improperium eius portantes &c. Item passus extra portã, vt virtus passionis non includeretur ad vnam gentem, Ioan.11. Morituus est vt omnes gentes congregaret in vnum. [Hunc angariauerunt vt tolleret crucem.] Hic videtur discordia, quia Ioan.19 habetur quòd exiuit baiulans sibi crucem. Hic est quædam solutio H secundum Hierony. quòd primo portauit, sed post incedentes obuiauerunt Simoni, & angariauerunt &c, Orige. dicit, quòd econuerso fuit quòd Simon primo portauit, & post Christus. Et ratio est mystica, quare primo tulit crucem. Vnde supra. 16. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me &c. Et notandum quòd iste Simon extraneus erat. Et signat gentilem populum qui crucem domini tulit. 1. Corinth. 1. Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia, his autem qui salui fiunt, idest nobis, virtus dei est. Et Simon dicitur obediens, & gentilis populus obediuit, psal. 17. Populus quem non cognoui seruiuit mihi in auditu auris obediuit mihi. Et veniebat de villa. Villa latine, pagos dicitur grece. Vnde ille de villa venit, qui de paganismo venit. Conuenit & quod dicit cyrenæum, quod interpretatur hæreditas pretii, psal. 2. Postula a me, & dabo tibi gẽtes hæreditatem tuam. Et quod dicit ꝙ coegerunt eum, signat illos qui exterius crucẽ fe- I runt. Interius autem coacte ferunt, quia nõ propter deum, sed propter mundum, Ad Gal. 5. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Consequenter ponitur locus. [Et venerunt in locum qui dicitur golgotha, quod est caluariæ locus.] Caluaria, dicitur apud homines denudatum sicut patet in cæmiteriis. Vnde dicitur in græco κρανίος Et dicunt aliqui quòd in illo loco sepultus fuit Adam. Hierony. istud improbat, quia sepultus fuit in Ebron, vt habetur in Iosue. 14. Et quare ibi passus est? Notandũ ꝙ in qualiber ciuitate est aliquis locus vbi solent dãnati cruciari. Vnde ibi erat locus damnatorũ. Tunc narratur quid actũ est in sua crucifixione. Et ponitur potatio eius: secũdo crucifixio: tertio alia q̃ facta sunt. Et circa primum, primo ponitur quid sit oblatũ: secundo quo mõ se habuit ad oblatũ. Dicit ergo. [Et dederunt ei vinũ bibere cum felle mistum.] Voluerunt ꝙ omnes sensus eius paterentur. Visus passus est per sputa & vigilias. Auditus per blasphemias & verba irrisoria. Tactus quia flagellatus, ideo voluerunt quòd & gustus pateretur. Et completũ est quòd in psal. 68. dicitur. Et K dederunt in escam meã felin & siti mea potauerunt me aceto, & Hieremiæ secundo. Quo modo cõuersa est in prauum vinea aliena? Sed est quæstio, quia in Mar. cap. 15. habetur quòd dederunt ei vinum myrrhatum. Dicendum ꝙ myrrha amarissima est, & vinum felle mistum amarum. Sed consuetudo est omne amarũ nominari sub specie fellis. Vnde secũdum veritatem vinum erat myrrhatum, sed tamen ad similitudinem fellis dicitur. Et per hoc significabatur quòd amaritudinem peccatorum nostrorum tulit. Postea ponitur quo modo se habuit, quia [cum gustasset, noluit bibere.] Sed quid est quod dicit Mar. quòd accepit, hic autem dicit ꝙ gustauit? Potest dici quòd non accepit nisi ad gustandum, & hoc signat, quia gustauit mortem, quia enim cito surrexit, vix visus ẽ mortuus, quia fuit inter mortuos liber, psal. 87. [Postquàm autem crucifixerunt eum &c.] Sed potest quæri

F quare magis ista morte voluit mori. Vna ratio est ex parte crucifigentium, quia volebant ꝙ per hoc infamaretur secundum illud Sap. 2. Morte turpissima condemnemus eum &c. Et hæc est crucis. Item, ex parte ordinationis dei, quia Christus voluit esse noster magister, vt daret nobis exemplum patiẽdi mortem, vnde

Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est caluariæ locus, & dederunt ei vinum bibere cum felle mistum, & cum gustasset, noluit bibere. Postquàm autem crucifixerunt eum, diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes, vt impleretur quod dictum est per prophetam dicentem. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestẽ meam miserunt sortem, & sedentes seruabant eum. Et imposuerũt super caput eius causam ipsius scriptam. Hic est Iesus rex Iudæorum. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones vnus a dextris, & vnus a si-

passus est mortem, vt per mortem liberaret nos, vt habetur ad Hebr. 2. Sed multi sunt qui bene volunt pati mortẽ, sed mortem abiectã refugiunt, ideo dominus dedit exemplum ne quodlibet genus mortis refugerent. Item, competebat redemptioni, quia ad satisfactionem pro peccato primi hominis: sed primus homo peccauit in ligno, ideo dominus in ligno pati voluit, Sapien. 14. Benedictũ lignum, per quod

fit iustitia. Item, Christus exaltandus erat per passionem, ideo exaltari voluit per passionem in cruce. Item, volebat corda nostra trahere ad se, Ioan. 12. Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Item, vt corda nostra eleuarentur. [Diuiserũt sibi vestimenta sua.] Hic ponuntur quæ facta sunt in contumeliam crucifixi. Et primo ponitur diuisio vestimenti: secundo superpositio tituli: tertio associatio. Circa primum. Primo ponit factum: secundo prophetiam. Dicit ergo. [Diuiserunt.] Chrysost. dicit, ꝙ hoc factũ fuit in magnum vituperiũ, consuetudo erat ꝙ cõdemnatus non denudabatur nisi vilissimus homo, ideo vt magnã contumeliã inferrent ei, denudauerũt ipsum, vt instruamur ꝙ nos ab omni affectu actuum carnalium debemus nos denudare. Quo hoc factum sit, Matth. tranſit, sed Ioã. narrat. 19. ꝙ quilibet miles accepit partẽ suã de alia veste: sed super tunica incõsutili miserũt sortẽ. Tunc ponit prophetia. [Vt adimpleret &c.] ly vt, nõ ponitur causatiue, sed cõsecutiue, quia Chro patiente accidit impleri istud qđ dictũ erat. [Et sedẽtes seruabãt eũ &c.] vt. nõ sepeliretur, Iob. 19. Ipsi vero cõsiderauerũt &c. Tũc sequitur titulus. [Et imposuerunt super caput eius cãm ipsius scriptã &c.] Et attendendũ ꝙ illud ad ignominiam fecerunt, ex ordinatione cessit ad honorẽ eius. Vnde imposuerunt cãm ipsius, idest, causam pro qua patiebatur. Apoc. 18. Habetur scriptum. Rex regum, & dominus dominantium. Quod ergo dicit [Rex iudæorum] hoc pertinet ad honorem, quia futurus erat Rex super omnes gentes, psal. 2. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius &c. Tunc ponitur societas. [Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones.] Hæc fuit societas, quia in medio duorum latronum vt malefactor. Vnde Esa. 53. Et cum iniquis deputatus est. Sed [vnus a dextris, alter a sinistris] crucem accepit vt iudex. Sicut. n. in iudicio quidã a dextris, quidam a sinistris, sic hic. Vnde per hoc signatur iudex viuorum & mortuorum, Ad Phil. 2. Propter quod exaltauit illum deus, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum &c. Iob. 36. Causa tua quasi impii iudicata est, causam iudiciumque recipies. Item, per hoc ꝙ vnus a dextris, alius a sinistris, signatur quod pro omnibus Christus passus est, sed tamẽ aliqui credũt, aliqui nõ. 1. ad Corin. 1. Nos aũt pdicamus Chm crucifixũ, iudæis quidẽ scãdalũ, gentibus aũt stultitiã. Vel potest dici ꝙ quidã crucẽ patiunt propter deũ, & hi a dextris, quidam aũt non pp deũ, sed pp mundũ, & hi a sinistris. Tunc agit de illusione crucifixi [Prætereuntes aũt &c.] Et primo agit de ea q̃ a populo: scdo de ea q̃ a principibus: tertio de illa quæ a latronibus. Circa primũ, primo describit blasphemos: scdo blasphemias. Primo ergo describit quia [prætereuntes,] idest, præter viam eũtes. De talibus dicitur Esa. 30. Declinate a me semitam, cesset a facie vestra sanctus Israel. Item, describuntur, quia [mouebant capita.] Et hoc faciebãt ad delusionẽm. Per caput significatur ratio, per pedes affectus, vnde primo mouerũt affectus ad malum, post mouent capita, quia infatuantur in peccatis. In tribus irridentem. Primo in verbis: secundo de operibus quæ fecit: tertio de dignitate quam sibi appropriauit. De primo dicit. [Vah qui destruis templum dei &c.] Vah, est interiectio derisionis. Iam enim erat diuulgatũ, & nõ volebant credere, vñ de his dicitur Hie. 8.

Appre-

Apprehenderunt mendaciũ, & noluerunt reuerti, quasi diceret. Si vis reædificare templum, reædifica te. Sed non poterat reædificare, nisi primo solueretur, ideo primo voluit quòd solueretur, quia de templo corporis sui hoc dixerat. Deinde ex opere. [Salua teipsum.] quasi diceret. Saluasti alios, salua te. Sed non vere saluasti alios, nec poteris te saluare. Item, ex dignitate, quia [si filius dei es, descẽde nũc de cruce.] Hæc conditionalis non est bona, immo potius, si filius dei est, debet eẽ obediens patri. Ipse enim factus est obediens vsq; ad mortem, Phil. 2. Item, potius deberent dicere, si filius dei es, ascende, & non descende, Ioan. 3 Nemo ascendit ad cælum, nisi qui descendit de cælo filius hominis qui est in cælo. Vtuntur eodem verbo quo diabolus vsus est tentans eum. Si filius dei es, mitte te deorsum. Non est. n. filii dei descẽdere, vnde persuasione diaboli loquebantur volentes impedire passionem eius. Tunc sequitur de illusione principum. [Similiter & principes &c.] Vnde nõ solum populus, sed principes illudebant ei. Aliquis non facit vim si a minimis contemnatur, sed derisionem maiorum tolerare non potest. Naturaliter enim homo appetit honorari. Honor autẽ fit in testimonium virtutis, vnde delusio fit propter opprobrium. Et describuntur isti ex authoritate, quia principes. Item, ex doctrina qa scribæ. Item, ex vita, quia pharisæi, qui præminebant in vita, C Hiere. 5. Ibo ad optimates, & loquar eis. Ipsi enim cognouerunt viam dñi, & iudicium dei sui. Et ecce magis hi simul cõfregerũt iugum, ruperũt vincula &c. Et tria dicũt. Primo improperãt miracula quæ fecit: secundo Regiam dignitatẽ: tertio ꝙ filiũ dei se fecit. Quantũ adprimum dicunt. [Alios saluos fecit &c.] Volebant dicere, Si alios saluos fecit, se poterit saluare: sed se non potest. ergo nec alios saluos fecit. Sed nos econtrario debemus arguere, Alios saluos fecit. ergo se saluare põt: sed se potuit saluare resurgendo. ergo & nos poterit saluare, Ad Hebr. 5. Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, vnde isti non intendebant nisi salutem temporalem. Christus autem voluit ostendere quòd salus æterna præponenda est, vnde dicunt. [Si rex Israel est &c.] Hic improperant regiam dignitatẽ, & faciunt fallam promissionem, & faciunt malã consequentiam, quia si rex Israel est, non debet descendere, quia per crucem debet ascendere, psal. 95. Dominus regnauit a ligno, & in Esaia 9. Factus est principatus, idest, crux super humerum D eius. Itẽ, facit quod maius est, quia surrexit de sepulcro, & tñ non crediderunt, vnde mendaces erãt, Hiere. 23. Nolite audire verba prophetarũ, qui prophetant vobis, & decipiunt uos, & sequitur. Visionem enim cordis sui loquuntur uobis. Item, improperant quòd dixit se filium dei. [Confidit in deo, liberet eum si vult.] psal. 21. Speravit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Poterat liberare si vellet, sed nolebat: quia uolebat eum ad tempus morti exponere, vt nobis salutem procuraret, & sibi honorem, vnde impletum fuit quod dicitur in Hiere. cap. 15. Omnes maledicunt mihi. [Idipsum autem & latrones &c.] Sed quid est quod dicitur hic quòd ambo improperant ei? In Luc. autem 23. quòd unus solus? Soluit August. quòd aliquando consuetudo est in scriptura, quòd plurale ponitur pro singulari, vt in Dan. Obturauerunt ora leonum, idest, obturauit scilicet Dan. et est loquendi modus, sicut dicitur, isti rustici mihi sunt infesti etiam si vnus solus sic infestat eum. Sic Matth. loquitur. Vel aliter secundũ E Hierony. quòd a principio ambo improperauerunt ei, sed unus uidẽs miracula quæ faciebat, pœnituit. Et hoc vt dicit Chrysost, diuina dispensatione factum est, vnde significantur illi qui post multa scelera ad Christum reuertuntur. [A sexta autem hora tenebræ factæ sunt &c.] Supra narrauit euangelista quomodo dominus passus est in cruce, hic quomodo operatus est magnifica. Et primo ponit quæ operatus est ante mortem: secundo, quæ post mortem, ibi [Iesus autem &c.] Circa primum duo facit. Primo, narrat obtenebrationem accidentem: secundo, clamorem, ibi [Et circa horam &c.] Dicit ergo [A sexta horã &c.] Sicut narrat Orig. gentiles audientes euangelistam hoc

A narrantem pro miraculo, deridebant eum, & dicebant hoc factum fuisse naturaliter, ideo credebant quòd ut ignorans diceret, cum sol naturaliter pateretur. Sed nõ fuit hæc eclypsis naturalis, sed miraculosa. Sed si vultis videre, audite ꝙ Dion. dicit, qui erat 25. annorum, & studebat in astris in ciuitate Helyopolis. Et dũ videret, admirati sunt ipse & Appollonius, & videbatur eis quòd non erat naturalis, & considerauerunt quatuor miracula. Primum, ex tempore, quia cum esset dies qua pascha debebat fieri, luna erat 15. vbi luna est in oppositione ad solem, sed naturalis eclypsis fit ex coniunctione lunæ ad solem. Secundum miraculũ fuit quòd quando sol in occidente est, luna de-

sum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. A texta autem hora tenebræ factæ sunt per vniuersam terram usque ad horam nonam, & circa horam nonam clamauit Iesus voce magna dicens. Heli, heli, lamazabathani. Hoc est deus meus, deꝰ B meus, vt quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes, & audientes dicebant. Heliam uocat iste. Et cõtinuo currens vnus ex eis acceptam spongiam impleuit aceto, & imposuit harundini, & dabat

bet esse in oriente, sed hic mutatus est cursus lunæ. Item, tertium signum est quòd semper obscuratio incipit a parte occidentis, quia omnes planetæ habẽt duplicem motum, proprium & communem. Luna quo ad proprium motum velocior est, & cum venit ad corpus solis, venit ab occidente: sed sic non fuit hic, quia ab oriente venit. Quartum miraculum fuit, quòd ab eadem parte incipit obscuratio, & redit illuminatio, sed hoc tunc non fuit, quia illam partem quam primo occupauit, vltimo dimisit, quia luna ab oriente venit vsque ad corpus solis, & tunc retrocessit, vnde illa pars primo fuit illuminata, et ideo ista considerans, in aduentu Pauli se conuertit, & post conuertit socium suum. Quintum miraculum quod est maius, vt dicit, est quòd quando naturalis eclypsis est, parum durat. Non enim sol patitur, sed fit obscuratio per interpositionem lunæ, sed corpus lunæ non est maius quàm solis, ideo moram non habet, sed istud durauit tribus horis, ideo magnum fuit miraculum. Sed quærit Orige. si istud fuit ita magnum miraculum, quare aliquis astrologorum non descripsit. Respondit, & dixit quòd ista obscuratio non fuit vniuersalis, sed circa terrã Iudææ. Vel quòd dicitur quòd super vniuersam terram, scilicet Iudææ, similis modus loquendi est, cum dicitur. Non est gens, aut regnum &c. Intelligendum enim de illa gente, sic & hic. Chrys. vero dicit, quòd intelligitur super uniuersam terram. i. super totum mundum, quia moriebatur pro vniuerso mundo, ideo uoluit per signum passionis omnibus innotescere. Sed Diony. dicit, ꝙ erat in Aegypto, & ipse uidit, & sic poterat intelligere quòd durabat usq; in Aliã, unde magis est ei credẽdum. Narrat quidam Astronomus de quadam eclypsi quæ facta fuit tempore Tyberii, sed non dicit quando, uel quantum durauit, vel quo modo, tamen potest dici, quòd quia cum nõ erat tẽpus eclypsis, non perpenderunt modum: vnde aliqui dixerunt quòd nubes multæ interpositæ fuerunt inter nos & solem. Aliqui autem dixerunt quòd sol retraxit radios suos, unde Amos 8. Occidit eis sol in meridie. Sed est quæstio, quia hic dicitur quòd crucifixus est hora sexta, Marcus uero dicit hora tertia, Marc. 15. Dicendum quòd Matth. historiam narrat, quòd crucifixus est hora sexta, & mortuus est hora nona. Et hoc mysterio competit, quia sol in meridie est in medio cæli, ideo competit filio dei qui est uerus sol, Malach. 4. Vobis timentibus nomen dei orietur sol iustitiæ. Item, competit transgressioni primi hominis, quia Adam post meridiem peccauit, Gene. 3. ideo Christus satisfacere uoluit illa hora. Quare ergo dicit Marcus quòd hora tertia. Dicendum quòd crucifixus fuit hora tertia lingua Iudæorum, sed hora sexta manibus militum. Item, tribus horis fuerunt tenebræ, et fuit figuratũ per id quod scribitur, Exo. 12. quòd Moyses tribus horis extendit manus suas in cælum, & factæ sunt tenebræ tribus diebus &c. Sic Christus in cruce expandit manus suas, & factæ sunt tenebræ tribus horis ad signandum quòd priuati erant lumine trinitatis. [Et circa horam nonam &c.] Hic ponit clamorem Christi. Et primo ponitur clamor, secundo, effectus, ibi [Quidam autem de illic stantibus &c.] Dicit ergo] Et circa horam nonam &c,] Secundum Orige. Christus voce magna clamat & signat multitudinẽ mysteriorum, Esa. 6. quòd seraphin clamabant alter ad alterũ &c. vnde qui vult hoc intelligere quòd tedio mortis clamauit, non intellexit mysterium, ideo non sic intelligendum est, sed quia

voluit

voluit dare intelligere se æqualem patri lingua hebræa dixit [heli heli &c.] Item, quia voluit signare q̃ pronunciata est a prophetis, ideo dixit illũ psal. 21. Deus meus, deus meus respice in me &c. vnde dicit Hierony. quòd impii sunt qui aliter psalmum illum exponere volunt, quàm de passione Christi. Notate quòd quidam male intellexerunt: vnde deberis scire, quòd fuerunt duæ hæreses. Vna quæ in Christo non posuit verbum vnitũ, sed verbum fuit loco animæ, & hoc posuit Arriꝰ. Alii vero q̃ uerbũ non fuit vnitũ naturaliter, sed per gratiam, sicut in aliquo iusto, vt in prophetis, & sic Nestorius, unde exponebant. Deus deus &cæt. Dicunt quòd hoc dicebat verbum dei, & vocat eum deum, quia creatura sua est, & conqueritur, quòd hoc verbum fecit sibi vniri, & post dereliquit eum. Sed hæc est expositio impia, quia semper cum eo est, vnde diuinitas non dimisit carnem, nec animam, vnde in Ioan. Qui me misit, mecum est. Quid ergo? Dicendum quòd ex ipso modo loquendi manifestum est quòd de Christo debebat intelligi. Dicitur enim de eo Ioan. vltimo. Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, deum meum, & deum vestrum. Patrem nominat eo quòd deus est, deum nominat eo quòd homo est, ideo cum dicit. [Deus deus, deus meus &c.] manifestum est quòd secundũ quòd est homo loquitur, ideo ingeminat vt magnitudinem affectus humani designet. Et quod dicitur [dereliquisti me] dicitur per similitudinem, quia quod habemus, a deo habemus, vnde sicut cum aliquis alicui malo exponitur, dicitur derelictus, sic quando dominus dereliquit hominem cadere in malum pœnæ, vel culpæ, dicitur derelictus; ideo Christus derelictus non quantum ad vnionem, non quantum ad gratiam, sed quantum ad passionem, Esa. 54. Ad punctum dereliqui te. Et dicit [vt quid] non quasi ex tædio, sed potest designare cõpassionem ad Iudæos, vnde non dixit nisi postquàm tenebræ essent, vnde vult dicere, Quare noluisti ut passioni traderer, & isti obtenebrarentur? Item, signat admirationem, vnde admirabilis est dei charitas. Commendat deus charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est, ad Ro. 5. Tunc sequitur effectus. Quidam autem illic stantes &c.] Et primo ponitur effectus communis in omnibus: secundo, in vno eorum, ibi [Et continuo &c.] Dicit ergo [Quidam autem &c.] [Heliam vocat iste &c.] Qui fuerunt isti? Credit Hieron. quòd isti fuerunt milites qui nescierunt linguam hebræã, & pp hoc credebant q̃ Heliam vocaret, quia Helias multum erat famosus, quia raptus fuit in cælum, vt habetur 4. Reg. 3. Vel potest dici quòd illi fuerunt Iudæi, & volunt per hoc ostendere quòd Christus est homo, & non deus, qui auxilium alterius petit. Tunc ostenditur effectus in uno. Et primo dicitur quid ipse fecerit: secundo, quid alii. Dicit ergo. [Vnus autem &c.] Quare hoc fecerit, non dicitur hic, sed in Ioan. 19. quia Christus videns omnia consummata dixit, Sitio, ideo iste uolens ei satisfacere, dedit ei potum damnatorum, vnde impletum est quòd in psal. 58. dicitur. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Notandum q̃ erat vinum myrrhatum, sed dictum est fel & acetum, quia habebat amaritudinem. Mystice per vinum myrrhatum significantur illi qui nihil habent de fide. Vel per acetum quod fit per corruptionem uini, signatur corruptio humanæ naturæ. Istam autem amaritudinẽ Christus portauit: Vel per acetũ, malitia Iudæorum signatur. Et ponitur in sponsia quæ cauernosa est, & signat cautelas & versutias Iudæorũ. Sed imponunt calamo. Per calamum, sacra scriptura signatur: vnde suam malitiam per scripturam confirmare volunt. Et potest esse quòd iste ex compassione mouebatur, vnde volebat iste facere ei auxilium, alii autem nolebant, ideo dicebant. Sine, videamus &c. [Iesus autem iterum &c.] Hic agitur de his quæ post mortem acta sunt. Et primo ponitur mors Christi: secundo, quæ acta sunt: tertio, effectus, secunda ibi [Et ecce velum.] tertia ibi [Centurio autem &c.] Circa primum tangitur mors, & modus mortis. Causa mortis triplex assignatur, ei bibere. Cæteri vero dicebant. Sine, videamus an venit Helias liberans eum. Iesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum, & terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatẽ, & apparuerunt multis. Centurio autem, & qui cũ eo erant, custodientes Iesũ, viso terræmotu & his quæ fiebant, timuerunt valde dicentes. Vere filius dei erat iste. Erant autem ibi mulieres multæ a lõge, quæ secutæ erant Iesum a Galilæa ministrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi. Cum autem sero factum esset, venit quidã homo diues ab Arimathia nomine Ioseph, & qui ipse discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu.

Vna causa fuit ut ostenderet q̃ amauit nos amauit, Augustinus. Nulla maior est ratio amoris, quam præuenire amando, Rom. 5. Commendat deus charitatem suam in nobis, quoniam cum peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Item, vt doceret nos contemnere mortem. Per mortem destruxit omnia peccata. Item, ut pœnã peccati Adę tolleret, vt s. liberaret a peccato Adæ. Dictum enim fuit ei, Gen. 2. Quacumq; hora comederitis, moriemini. Ab hac morte nos liberauit. Item, quia diabolus qui est actor mortis, inuaserat eũ qui non meruerat, ideo potestatem in aliis amisit, iõ asam suam morti tradidit vt nostras liberaret. Item, designatur cõditio mortis. [Et clamans uoce magna emisit spiritum.] Quidã dixerũt q̃ diuinitas mortua fuerat: sed hoc est falsum, quia uita non põt mori, sed deus non solum est viuens, sed ét vita. Aliqui dixerunt animã mori cum corpore, quod esse non põt, quia nõ posset apprehẽdere immortalitatẽ. Item, notandum quòd omnes moriuntur ex necessitate: Christus autem propria voluntate, vnde non dicit, est mortuus, sed emisit, quia ex voluntate, & hoc signat potestatem, sicut alibi dicitur Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Et uoluit mori cum magna voce, ad signandum quòd ex potestate, & non necessitate moriebatur: vnde animam suam posuit cum voluit, & acccepit cum voluit, vnde facilius fuit Christo ponere animam & recipere, quàm alicui dormire & excitari. Sed quare imputatum est eis? quia fecerunt quod in eis fuit. [Et ecce velum tẽpli scissum est &c.] In parte ista agitur de effectu. Primo, agitur de his quę circa templum facta sunt: secundo, de his quæ in elementis: tertio, de his quæ in hominibus. Et uidendum q̃ Matth. alio ordine narrat q̃ Lucas. Dicit August. q̃ Matth. narrat ordinẽ historiæ. Et hoc patet quia dicit. Et ecce velum templi &c. In Luca autem nihil tale habetur. Et notandum q̃ in templo duplex velũ erat sicut in tabernaculo, quia erat velum intra sancta sanctorum, & erat velum aliud quod non erat in sanctis. Et ista duo duplicem velationem signabant, quia velum interius significabat velationem mysteriorum cælestium quę nobis reuelabantur. Tunc enim similes ei erimus, cum apparuerit gloria sua. Aliud quòd exterius erat, significabat velationem mysteriorum quę ad ecclesiam pertinent, vnde istud exterius fuit scissum, alterum non, ad signandum quòd mysteria manifestabantur per mortem Christi, quę ad ecclesiam pertinent. Sed aliud non fuit diuisum, quia secreta cælestia adhuc remanent velata, vnde Apostolus 2. Corin. 3. Cum autẽ Israel conuersus fuerit ad deum, amouebitur velamen: vnde per passionem, omnia mysteria quæ in lege & prophetis scripta sunt, aperta fuerunt, vt habetur Luc. vltimo. Incipiens a Moyse & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Vel significabant dispersionem populi Iudæorum: & quia gloria eorum erat in velo, quod in passione domini scissum est, significabatur quòd tota gloria diuidebatur abeis. [Et terra mota est, & petræ scissæ sunt &c.] Supra positum est miraculum quod factum est circa sacra templi, hic ponit miraculum quod factum est circa elementa, & ista conuenientia inuenitur primo quantũ ad virtutem passionis: secundo, quantum ad effectum salutis: tertio, quantum ad iudiciariam potestatem quam Christus patiendo meruit. Conuenit quòd terra mota est &c. quia non potest præsentiam tantæ maiestatis sine tremore sustinere, vnde in psal. 103. Qui respicit terram, & facit eam tremere. [Et petræ scissæ sunt] per quod signatum est quòd nulla virtus potest ei resistere, 3. Reg. 19. Transit dominus subuertens montes, & conterens petras. [Et monumenta aperta sunt.] Monumenta sunt clausura corporum mortuorum, vnde signatur quòd vincula mortis diruptit, Osee 13. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne &c. Item, 1. ad Corinth. 15. Absorpta est mors in victoria. Item, conuenit quantum ad effectum. Cõmouisti terram, & conturbasti eam, sana contritiones eius, quia commota est, psal. 59. Item, petræ scinduntur, quando durities cordium ad compassionem mouẽtur,

tur, Hiere. 23. Verba mea, scilicet passionis, quasi ignis, & quasi malleus conterens petras. Item, quòd monumenta aperta sunt, signat quòd mortui in peccatis debent resurgere, Eph. 5. Surge qui dormis, & exurge ex mortuis. Item, conuenit venienti ad iudiciũ, quia ipso veniente, terra mouebitur, Aggæi 2. Adhuc vnum modicum est, & ego mouebo cælum & terram. Item, petræ scindũtur, quia omnis altitudo virorum deprimetur. Item, monumenta aperientur, quia mortui venient ad iudicium, Ioan. 5. Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audiẽt vocem filii dei &c.

Tunc Pilatus iussit reddi corpus, & accepto corpore Ioseph inuoluit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo nouo, quod exciderat in petra, & aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit. Erat autem ibi Maria magdalene, & altera Maria, sedentes contra sepulcrum. Altera autem die, quæ est post parasceuen, conuenerunt principes sacerdotũ & pharisæi ad Pilatum dicentes. Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuens, post tres dies resurgam. Iube ergo custoditi sepulcrum vsque in diem tertium, ne forte veniant discipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi, surrexit a mortuis, & erit nouissimus piebant necessaria a bonis, quos docebant. Sed Paulus quia gentibus prædicabat, inter quos non erat hæc consuetudo, ne videretur quòd pro pecunia prædicaret, recipere nolebat. [Interea quas erat Maria Magdalena, & Maria Iacobi &c.] Ex isto verbo Eluidius assumpsit occasionem erroris, qui dixit Iesum esse natum ex semine Ioseph. Ad hoc dicit Hieron. q̃ duo fuerunt Iacobi. Maior qui dicitur frater Ioãnis, & minor q̃ fuit filius Alphæi, cuius mater erat mater etiã Ioseph. Vnde illa quæ fuit mater Iacobi maioris, non fuit mater Iacobi minoris, qa statim additur. [Et mater filiorum Zebedæi.] Sed quid est quod dicitur, Maria Cleophe, & Maria Alphęi? Soluit Hierony. quòd potuit esse, q̃ illa Maria habuit virum, qui fuit binomius, vnde vocabatur Cleophas & Alphæus. Vel potest dici, quòd primo Cleophę nupsit, & mortuo illo nupsit Alphæo. Vel potest dici, q̃ Cleophas fuit pater, & mater fuit vocata Salome, quia Mar. dicit. & Salome: vnde Salome est nomen mulieris. Vnde patet error Magistri in glo. super secundo capitu. ad Gal. quòd fuit nomen viri. Et Magistri in historia, quia in Græco habetur Solome, quæ est terminatio fœminea, quæ nullo modo inuenitur in masculino. [Cum sero autem factum esset &c.] In parte ista agitur de sepultura: secundo, de veneratione: tertio, de custodia. secunda ibi [Accepto corpore inuoluit &c.] tertia ibi [Altera autem die &c.] Circa primum primo conditio ponitur sæpelientis: secundo, eius petitio. Conditiones ponuntur quatuor, vnde [Cum sero factum esset,] quia oportebat, q̃ remoueretur, vt nõ in sabbatho remaneret. [Venit quidam homo &c.] & describitur ex facultate, quia diues, Eccle. 31. Beatus diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecuniæ thesauris. Sed quare dicit eum diuitem? Dicendum, q̃ hoc non dicit propter eius laudem, vel iactantiã, sed ad hoc quòd potuit impetrare a Pilato, quod non potuisset vnus pauper. Item describitur a patria, quia ab Arimathia, quod idem est quod Ramatha quæ fuit Samuelis. Et signat excelsum, et iste excelsus fuit. Item ex nomine, quia Ioseph, qui accrescens signatur. Item ex religione, quia [& ipse discipulus erat Iesu:] quia ex fide non exciderat, Ioan. 8. Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis. Tunc agitur de impetratione. Et primo ponitur petitio: secundo impetratio. [Et accessit &c.] Et commendatur quia accessit. Sequitur impetratio [Tunc Pilatus &c.] Sequitur de sepultura [Et accepto corpore Ioseph inuoluit &c.] Et agitur de cultu, & sepultura. De cultu fuit simplex cultus, quia simplici sindone. Et ideo secundum Hierony. vituperatur cultus nimius sepulturæ. Per istam sindonem secũdum mysterium tria signantur. Primo, signatur caro Christi munda. Fit enim de lino, quod per multam pressuram dealbatur: sic caro Christi per multam pressuram ad candorem resurrectionis peruenit, Luc. vltimo. Sic oportuit Christum pati &c. Vel signat Ecclesiam non habentem maculam neque rugam. Et hoc signatur per istud lintheum, quod ex diuersis filis est contextum. Item signatur munda conscientia, vbi Christus quiescit. [Et posuit eum &c.] Et quatuor dicit de isto monumento. Primo quòd erat suum. Et satis conueniebat, quòd qui pro peccatis aliorum mortuus erat, quòd in monumento aliorum sepeliretur. Iteꝫ dicit, nouo: quia si alia corpora posita fuissent, nesciretur quis surrexisset. Item dicit q̃ in petra, non in monumento ex diuersis lapidibus constructo, vt omnis calumnia amoueretur. Sed quare non sub terra? Ratio fuit ne crederetur, quòd discipuli per cauernas terræ extraxissent eum. Item dicit quòd aduoluit saxum magnum. Et ideo quia magnum, non poterat a paucis reuolui, & maxime cum essent ibi custodes. Tunc sequitur deuotio mulierum. Vnde mulieres quæ ardentius amabant secutæ sunt eum vsque ad sepulcrum. Vnde dicitur [erat ibi Maria Magdalena, & altera Maria] & non nominatur Maria Zebedæi, quę non erat ibi, quia non ita ardenter amabat. [Altera autem die &c.] Hic agitur de custodia sepulcri. Et tria facit. Primo, ponitur petitio: secundo concessio: tertio executio. Circa primum ponitur tempus, & causa, & petitio, & periculum imminens. Tempus [Altera autem die &c.] Parasceue præparatio dicitur, vnde Iudęi quia in sabbatho nihil agebant, præparabant in præcedenti die,

die, & ideo Paraſceues, vnde quàmuis aliquid ſolemnitatis haberet, tamen maioris obſeruationis erat ſabbathum, vnde nihil in ſabbatho præparabát ex præcepto, Exo.16.vbi præcepit Dominus, quòd die ueneris colligerent de manna ad duos dies. [Tunc conuenerunt principes ſacerdotum] vnde multum intenti erant ipſum perſequi, quia non ſufficit perſequi vſque ad mortem, ſed etiam poſt mortem, vnde voluerunt impedire reſurrectionem. Sed quare conuenerunt? Sequitur cauſa [Domine recordati ſumus, quòd ſeductor ille] Seductorem vocant illum, vnde Ioan. 7. dicitur, quòd quidam ex eis dicebant, quia bonus eſt: alii autem non, ſed ſeducit turbas. Poſt tres dies reſurgam. Iſtud habebant ex hoc quòd dixerat ſupra cap. 12. quòd ſicut Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Et ponitur pars pro toto, ſicut ſupra expoſitum eſt. Item, ponitur petitio. [Iube ergo cuſtodiri ſepulcrum.] Ipſum ſtudium Iudæorum prodeſt nobis ad certitudinem, vnde quanto magis nocere intendebant, tanto magis proficiebant ad ſalutem credentium, Iob.6. Apprehendit ſapientes in aſtutia eorum, quia quod intendunt, dominus in aliud conuertit. Deinde ponitur intentio petitionis: [ne forte diſcipuli eius veniant, & furentur eum, & dicant plebi, Reſurrexit a mortuis.] Et in hoc prophetauerunt: ideo magis peccauerunt, quia mirabilia viderunt, & tamen non crediderunt poſſe reſurgere. Sequitur conceſſio.] Ait illis Pilatus. Habetis cuſtodiam.] ideſt habeatis cuſtodiam, quaſi dicens. In vobis eſt vt cuſtodiatis eum. Sequitur executio. [Illi autem abeuntes munierunt ſepulcrum, ſignantes lapidem &c.] Vnde non ſufficit quòd cuſtodes ponerent, ſed etiam ſigillauerunt. Nec ſufficit eis quòd milites hoc facerent, ſed etiam ipſimet ſigillauerunt. pſalm.21. Conſilium malignantium obſedit me.

error prior priore. Ait Pilatus. Habetis cuſtodiam, ite, cuſtodite ſicut ſcitis. Illi autem abeuntes, munierunt ſepulcrum ſignantes lapidem cum cuſtodibus.

a CAP. XXVIII.

ESPERE autē ſabbathi, quæ luceſcit in prima ſabbathi, venit Maria magdalene, et altera Maria videre ſepulcrum, & ecce terræmotus factus eſt magnus. Angelus enim domini deſcendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem, & ſedebat ſuper eum. Erat autem aſpectus eius ſicut fulgur, & veſtimentum eius ſicut nix. Præ timore autem eius exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui. Reſpondens autem angelus dixit mulieribus. Nolite timere vos. Scio enim quòd Ieſum, qui crucifixus eſt, quæritis. Non eſt hic, ſurrexit enim ſicut dixit. Venite, & videte locum, vbi poſitus erat Dominus. Et cito euntes dicite diſcipulis eius, quia ſurrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam. Ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis. Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nuntiare diſcipulis eius. Et ecce Ieſus occurrit illis dicens. Auete. Illæ autem acceſſerunt, & tenuerũt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Ieſus. Nolite timere. Ite, nuntiate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me uidebunt. Quæ cum abiiſſent, ecce quidam de cuſtodibus venerunt in ciuitatem, & quia veſpere tenebreſcit. Sciendum quòd Iudæis dies incipit eſſe a veſpere. Et ratio eſt, quia a luna obſeruabant dies. Luna autem incipit lucere a ſero, ideo illa dies incipit a veſpere, ſed luceſcit in prima ſabbathi. Similis modus loquendi, Lucæ vltimo. Erat autem paraſceues &c. Et iſte modus loquendi myſterio competit, primo ad ſolemnitatem dominicæ reſurrectionis, quia nox illa fuit lucida. pſalm. 138. Et nox ſicut dies illuminabitur. Item, competit humanæ reſtaurationi, quæ facta eſt per Chriſtum. In primo enim homine fuit proceſſus a die in noctem, ſcilicet peccati, & mutatus eſt ſtatus, ſcilicet a nocte in diem, Ad Ephe.5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Item, ſignatur quòd quicquid erat tenebroſum in lege & prophetis, totum per reſurrectionem Chriſti luceſcit. Tenebroſa aqua in nubibus aeris. Pſalmus 17. Hoc autem in reſurrectione illuminatur, vt habetur Lucæ vltimo. Incipiens a Moyſe & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant. Conſequenter agit de perſonis. [Venit Maria Magdalena, & altera Maria.] Et intelligitur mater Iacobi, Marcus addet tertiam, & Salome, vnde Salome eſt nomen mulieris. Sed non fuit ſine myſterio, quòd duæ eiuſdem nominis venerunt, vnde mulieri primo voluit apparere, quia in hoc quodammodo reparatur ſexus mulieris: quia ſicut mulier primo in loco vitæ prius auxit mortem, ſic in loco mortis per ordinationem diuinam primo vidit vitam, Eccle.25. A muliere initium peccati factum eſt. Item, eiuſdem nominis, quia per has vnitas ſignatur eccleſiæ. Primo enim vna fuit ex gentibus, vna ex Iudæis: ſed modo omnes ſunt vna Eccleſia, Cant.6. Vna eſt columba mea. Item, vocantur Maria. Sicut enim de vtero clauſo Maria ſuſcepit puerum, ſic iſte exeuntem de tumulo clauſo meruerunt videre eum, vnde iſtæ venerunt videre ſepulcrum, & in hoc ſignatur deuotio earum, quia non poterant ſatiari, ideo cum non poſſent eum videre, volebant ſaltem videre ſepulcrum. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuum eſt, ſupra 6. [Et ecce terræmotus &c.] Hic agitur de angelo reuelante. Et primo tãgitur aduentus angeli: ſecundo, opus eius: tertio, diſpoſitio: quarto, effectus. ſecunda ibi. [Et accedens &c. [tertia ibi. [Et ſedebat &c.] quarta ibi. [Præ timore autem &c.] Et circa primum. Primo, præſignatur aduentus: ſecundo, tangitur aduentus cauſa, ibi [Angelus autem &c. Dicit ergo. [Et ecce terræmotus &c.] Hoc congruebat, & habet cauſam literalem. Vna ratio ſecũdum Chryſoſt. quia iſtæ de nocte venerant, & ideo eſſe potuit, quòd dormierunt, ideo vt excitarentur, factus eſt terræmotus ad excitandum illas. Hierony. dicit. quòd aliquid tactum erat de humanitate, ideo debebat aliquid tangi de diuinitate, ideo cum agitur de ſepulcro quòd erat humanitatis, fit terræmotus, vt ſignaretur quòd talis mortuus non poterat teneri ſub terra. Fuit enim inter mortuos liber, pſal. 87. Myſtice bis factus eſt terræmotus, vt per vnum ſignificetur motus cordium, quia per mortem eius liberati ſumus a peccato; per alium translatio ad gloriam, Rom.4. Traditus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram; & in pſal.59. Commouiſti terram, & conturbaſti eam. Item, huius reſurrectio eſt quædam præfiguratio reſurrectionis futuræ. In futura autem erit tremor terræ, pſal.75. Terra tremuit & quieuit cũ exurgeret in iudicio deus. Et quare? Subiungitur. [Angelus domini deſcendit de cælo.] Si terra non potuit angelum ſuſtinere, multo minus poterit aduentum Chriſti ad iudicium, & dicit deſcendit. Licet enim angelus non circumſcribatur loco, tamen diffinitur loco, ſecundum ſuam operationem, ideo aliquis motus

a CAPVT XXVIII.

POſtquàm compleuit ſacramenta dominicæ paſſionis, agit euangeliſta de triumpho dominicæ reſurrectionis. Et diuiditur, quia primo oſtenditur, quomodo diſcipuli cognouerunt Chriſti reſurrectionem per auditum: ſecundo, quomodo per viſum, vt per auditum & viſum fiat teſtificatio certa. Circa primum. Primo, ponitur quomodo per auditum a mulieribus: ſecundo, quomodo a cuſtodibus. ſecunda ibi. [Quæ cum audiſſent &c.] Circa primum duo facit. Primo, dicit quomodo mulieres cognouerunt per angelum: ſecundo, per Chriſti viſionem, ibi [Et exierunt &c.] Circa primum tria. Primo, ponuntur perſonæ, quibus facta fuit reuelatio: ſecundo, angelus reuelans: tertio, reuelatio. ſecunda ibi. [Et ecce terræmotus &c.] tertia ibi. [Reſpondens autem &c.] Circa primum tria facit. Primo, deſignat tempus: ſecundo, perſonas: tertio, ſtudium, tempus. [Veſpere autem Sabbathi.] Et circa hoc duplex eſt dubitatio. Prima, de hoc quòd dicit, veſpere: ſecunda, de hoc quòd dicit [luceſcit.] Circa primum eſt dubitatio, quia videtur contrariari Matth. & Ioan. quia Ioa. dicit, quòd adhuc tenebræ erant. Quid ergo dicit hic? Veſpere autem &c. Hic eſt triplex ſolutio. Prima Hierony. quòd venerunt veſpere & mane. Et quòd hic dicit, veſpere, ille quidem mane, non eſt diſſonantia, ſed ſedulitas ſanctarum mulierum. Beda ſolut ſic, quòd incœperunt venire in veſpere, ſed peruenerunt in mane. Sed numquid erat tantum ſpatium? dicit quòd non: ſed tunc dicitur aliquis facere, quando præparat ſe ad faciendum. Et hoc habetur in Luca, quòd videntes monumentum &c. In paraſceue emerunt aromata, & in ſabbatho quieuerunt, & in veſpere parauerunt ſe ad eundem. Tertia ſolutio eſt Auguſtini, qui dicit, quòd modus conſuetus in ſacra ſcriptura eſt, quòd ſumitur pars pro toto. Vnde intelligitur veſpere pro tota nocte ſabbathi: vnde, Veſpere autē ſabbathi, ideſt quæ eſt poſt ſabbathum, vnde veſpere quę eſt initium primæ ſabbathi. Simile habetur Gen.1. in commemoratione operum Dei. Et factum eſt veſpere & mane &c. vnde venerunt veſpere, quæ eſt initium primæ ſabbathi. Simile habetur Gen.1. in commemoratione operum Dei. Et factum eſt veſpere & mane &c. vnde venerunt veſpere, quia in vltima parte noctis. Et hæc eſt quæ luceſcit &c. Veſpere non luceſcit, quia veſpere tenebreſcit. Vnde venerunt quando luceſcit, ideſt, in prima hora diei. Notate quòd Iudæi omnes ferias incipiunt a ſabbatho, vnde prima ſabbathi dicit dies dominica. Et ſi quæras ab Auguſti. quare Marcus vtitur tali modo loquendi? Dicet quòd veſpere parauerunt aromata, & mane venerunt, vnde reddit in idem quod Beda dicit. Sed ſecundum Hierony. quomodo intelligendum, quod dicit, quæ luceſcit? quia veſpere tenebreſcit. Sciendum quòd Iudæis dies incipit eſſe a veſpere. Et ratio eſt, quia a luna obſeruabant dies. Luna autem incipit lucere a ſero, ideo illa dies incipit a veſpere, ſed luceſcit in prima ſabbathi. Similis modus loquendi, Lucæ vltimo. Erat autem paraſceues &c. Et iſte modus loquendi myſterio competit, primo ad ſolemnitatem dominicæ reſurrectionis, quia nox illa fuit lucida. pſalm. 138. Et nox ſicut dies illuminabitur. Item, competit humanæ reſtaurationi, quæ facta eſt per Chriſtum. In primo enim homine fuit proceſſus a die in noctem, ſcilicet peccati, & mutatus eſt ſtatus, ſcilicet a nocte in diem, Ad Ephe.5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Item, ſignatur quòd quicquid erat tenebroſum in lege & prophetis, totum per reſurrectionem Chriſti luceſcit. Tenebroſa aqua in nubibus aeris. Pſalmus 17. Hoc autem in reſurrectione illuminatur, vt habetur Lucæ vltimo. Incipiens a Moyſe & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant. Conſequenter agit de perſonis. [Venit Maria Magdalena, & altera Maria.] Et intelligitur mater Iacobi, Marcus addet tertiam, & Salome, vnde Salome eſt nomen mulieris. Sed non fuit ſine myſterio, quòd duæ eiuſdem nominis venerunt, vnde mulieri primo voluit apparere, quia in hoc quodammodo reparatur ſexus mulieris: quia ſicut mulier primo in loco vitæ prius auxit mortem, ſic in loco mortis per ordinationem diuinam primo vidit vitam, Eccle.25. A muliere initium peccati factum eſt. Item, eiuſdem nominis, quia per has vnitas ſignatur eccleſiæ. Primo enim vna fuit ex gentibus, vna ex Iudæis: ſed modo omnes ſunt vna Eccleſia, Cant.6. Vna eſt columba mea. Item, vocantur Maria. Sicut enim de vtero clauſo Maria ſuſcepit puerum, ſic iſte exeuntem de tumulo clauſo meruerunt videre eum, vnde iſtæ venerunt videre ſepulcrum, & in hoc ſignatur deuotio earum, quia non poterant ſatiari, ideo cum non poſſent eum videre, volebant ſaltem videre ſepulcrum. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuum eſt, ſupra 6. [Et ecce terræmotus &c.] Hic agitur de angelo reuelante. Et primo tãgitur aduentus angeli: ſecundo, opus eius: tertio, diſpoſitio: quarto, effectus. ſecunda ibi. [Et accedens &c. [tertia ibi. [Et ſedebat &c.] quarta ibi. [Præ timore autem &c.] Et circa primum. Primo, præſignatur aduentus: ſecundo, tangitur aduentus cauſa, ibi [Angelus autem &c. Dicit ergo. [Et ecce terræmotus &c.] Hoc congruebat, & habet cauſam literalem. Vna ratio ſecũdum Chryſoſt. quia iſtæ de nocte venerant, & ideo eſſe potuit, quòd dormierunt, ideo vt excitarentur, factus eſt terræmotus ad excitandum illas. Hierony. dicit. quòd aliquid tactum erat de humanitate, ideo debebat aliquid tangi de diuinitate, ideo cum agitur de ſepulcro quòd erat humanitatis, fit terræmotus, vt ſignaretur quòd talis mortuus non poterat teneri ſub terra. Fuit enim inter mortuos liber, pſal. 87. Myſtice bis factus eſt terræmotus, vt per vnum ſignificetur motus cordium, quia per mortem eius liberati ſumus a peccato; per alium translatio ad gloriam, Rom.4. Traditus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram; & in pſal.59. Commouiſti terram, & conturbaſti eam. Item, huius reſurrectio eſt quædam præfiguratio reſurrectionis futuræ. In futura autem erit tremor terræ, pſal.75. Terra tremuit & quieuit cũ exurgeret in iudicio deus. Et quare? Subiungitur. [Angelus domini deſcendit de cælo.] Si terra non potuit angelum ſuſtinere, multo minus poterit aduentum Chriſti ad iudicium, & dicit deſcendit. Licet enim angelus non circumſcribatur loco, tamen diffinitur loco, ſecundum ſuam operationem, ideo aliquis motus

motus ei conuenit. Item, conuenit quòd per angelum denuntietur reſurrectio tum propter gloriam illius, per quem fit, vt dicit Paulus, Actuum 13. Deus ſuſcitauit eum a mortuis. Eius autem miniſtri ſunt Angeli. Item ad denotandum dignitatem reſurgentis. De iſto dicitur ſupra 4. quòd acceſſerunt angeli, & miniſtrabant ei. Item, competit quia per reſurrectionem cæleſtia terreſtribus coniungebantur. [Conſequenter ponit opus angeli. [Et accedens reuoluit lapidem &c.] Et hoc ſecundum literam, vt panderet iter mulieribus, quia ſecundum veritatem iam ſurrexerat Chriſtus. Sicut enim de vtero clauſo exiuit, ita de ſignato ſepulcro, vnde hoc factum eſt ad manifeſtandum mulieribus, vnde reuoluit, ideſt, iterato voluit, ad ſignandum gloriam reſurgentis, & hæc reuolutio ſignificabat manifeſtationem legis, quæ ſcripta erat in tabulis lapideis. Conſequenter ponitur diſpoſitio. Et primo, quo ad ſitum: ſecundo, quantum ad aſpectum: tertio, quo ad habitum. Quantum ad ſitum, quia [ſedebat] non ut ſeſſus, ad ſignandum quòd doctor eſſet diuinæ reſurrectionis. Item, ſedere eſt quiſcentium: et per hoc ſignatur quies, quam ex reſurrectione habuit in gloria, Rom.6. Chriſtus reſurrexit ex mortuis, iam non moritur &c. Item, ſedere eſt dominantis, pſal.109. Dixit dominus domino meo, ſede a dextris meis. Et iſte ſedet [ſuper lapidem] ſcilicet diabolum, ad ſignandum quòd iam dominabatur & mortis, & diaboli. [Erat autem aſpectus eius &c.] Hic deſcribitur ex aſpectu, et in hoc patet quòd apparuit in corpore aſſumpto. Sed quare [ſicut fulgur?] quia ſicut fulgur claritatem habet, ſic & angeli cognitionẽ, Dan.10. Et oculi eius quaſi lampas, ſed Chriſtus eſt qui omnem venientem in hunc mundum illuminat, Ioan.1. Item, fulgur habet terrorem, ſic aſpectus angeli, unde Lucæ 1. dicitur q territus fuit Zach. ad vocem angeli. Item, deſcribitur ex habitu. [Veſtimenta eius ſicut nix,] per quod candor iuſtorum. Myſtice autem ſignatur gloria reſurrectionis, Apocalyp.3. Qui vicerit, veſtietur veſtimentis albis. Item, claritas vitæ, Eccleſ.9. Omni tempore veſtimenta tua ſint candida. Item, nota quòd dicit quòd aſpectus eius erat ſicut fulgur, & veſtimenta eius ſicut nix, quia in iudicio erit terribilis malis, & demulcebit bonos, Ioan.16. Videbo vos, & gaudebit cor veſtrum. Præ timore autem &c.] Hic ponitur effectus apparitionis, quia in eorum cordibus extitit timor, & merito, quia ex mala ſconſcientia ſeruabant eum, & ſemper timida eſt nequitia, Sapien.17. Et facti ſunt quaſi mortui,] qui Chriſtum in morte quantum in ipſis fuit voluerunt detinere, Eſa.33. A voce angeli fugerunt populi. [Reſpondens autem &c.] Hic ſequitur denuntiatio reſurrectionis. Et primo, mulieres confortat: ſecundo, ſtudium commendat: tertio, gaudium indicat: quarto, officium iniungit denuntiandi. Dicit ergo. Reſpondens autem angelus &c. ſed ad quid reſpondet? intentioni mulierum. Non legitur eas aliquid fuiſſe locutas præ timore. Semper enim ita eſt quòd homo ſemper turbatur in apparitione angeli, ſiue bonus, ſiue malus appareat angelus, quia natura humana fragilis eſt, ſed ſicut dicit. B. Antonius, ſi bonus eſt angelus, ſemper dimittit conſolatum, vt patet in apparitione Zachariæ, & Virginis Mariæ: vtrique dictum eſt, Ne timeas &c. Luc.1. ſic & iſtas confortat. Et ſi dimittat deſolatum hoſtem, conſtat quòd non fuit bonus angelus, ideo dixit [Nolite timere vos] quaſi dicens. Veſtrum non eſt timere, quia amatis Chriſtum. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timore, Rom.8. Non enim confortauit cuſtodes, quia non digni erant. Tunc commendat ſtudium. [Scio enim quòd Ieſum, qui crucifixus eſt, quæritis &c.] Sed numquid angeli cognoſcunt cogitationes? Videtur q non, Hiere.12. Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? Ego dominus ſcrutans corda, & probans renes. Dicendum eſt quòd non, niſi per reuelationem diuinam, vel per ſignum, quia frequenter per geſtus corporis habet indicia voluntatis. [Ieſum quæritis.] Nominat eum vt ſignificet eundem eſſe. Item, crucifixum. Et in hoc innuit paruam fidem earum, quia quærebant eum in loco mortis, & credebant eum morte poſſe teneri. Tunc annuntiat reſurrectionem. Surrexit ſcilicet, propria virtute, pſal.3. Ego dormiui, & ſomnum cepi, & exurrexi quia dominus ſuſcepit me, & probat hoc per recordationem verbi dei, quia ipſe elegit, quia ſupra cap.20. dixerat. Et tertia die reſurget. Verbum enim domini non poteſt deficere. Item, indicat ex viſu. [Venite, & videte &c.] vnde viderunt lapidem reuolutum, & non viderunt Chriſtum, quia ſurrexit clauſo tumulo. [Tunc indicit eis officiũ denuntiationis, et cito euntes dicite diſcipulis eius, quia ſurrexit.] Et tria indicit. Primo, qa denuntient reſurrectionem: ſecundo, quia locum: tertio, quia viſionem eis promittat. Et ſicut prima mulier primo locuta eſt diabolo, ſic cum bono angelo prima locuta eſt, vt omnia reſtaurarentur: ſecundo, innuitur locus. [Et præcedet vos in Galilæam.] Et quare primo in Galilæam? Non enim prius viſus eſt in Galilæam, ſed in Hieruſalem. Sed quare magis nominat Galilæam? ad ſignandum quòd ipſe idem eſt qui ſolebat conuerſari in Galilæam. Item, vt a timore liberarentur, quia ſecurius habitabant in Galilæam, quàm in Iudæa. Vel myſtice dicitur Galilæa tranſmigratio, & poteſt ſignare tranſitum ad gentes, vnde videbitis in Galilæam, ideſt, nuntiabitis nomen meum gentibus: hoc autem non facerent, niſi præcederet eos. [Ibi eum videbitis, ſicut prædixit vobis.] vnde verbum domini tantæ poteſtatis eſt, quòd non poterit aliter eſſe. Sed hic eſt quæſtio literalis, quia hic dicitur quòd viderunt eum ſedentem ſuper lapidem, in alio euangeliſta q introeuntes in monumentum &c. Soluit Auguſt. quòd bis viderunt viſionem angelorum, vnde poſſibile fuit quòd vnum viderunt extra, alium intra. Vel poteſt dici, quòd ſepulcrum non ſolum dicitur lapis exciſus, ſed erat ibi aliqua materies, ubi includebatur monumentum, vnde Marcus dicit, quòd introeuntes in monumentum, non eſt intelligendum de lapide illo, ſed de ſpatio in quo includebatur, & hoc patet, quia dicitur hic quòd [exierunt cito de monumento cum timore & gaudio &c.] [Supra nuntiata eſt reſurrectio mulieribus, hic certificantur de ipſa per chriſtum. Et tria facit Euangeliſta. Primo deſcribuntur mulieres: ſecundo Chriſti occurſus: tertio iniungitur denuntiationis officium. ſecunda ibi. [Et ecce Ieſus &c.] tertia ibi. [Nolite timere &c.] In prima tria notabilia eſt conſiderare. Primo mulierum ſtatum: ſecundo affectum: tertio propoſitum. Status tangitur cum dicitur. [Exierunt cito.] Quantum ad literam. Monumentum non dicitur lapis exciſus, ſed illud ſpatium quòd aliquo munimine erat firmum. Secundum myſterium monumentum eſt locus mortuorum, & per hoc ſignatur ſtatus peccati, pſal 87. Sicut vulnerati dormientes in ſepulcris &c. vnde exire de monumento eſt exire de peccato, 2. ad Corin.2. propter hoc exite de medio eorum &c. Et notate quòd dicit, [cito,] quia de peccato eſt cito exeundum, Eccleſiaſt. cap.5. Non tardes conuerti ad dominum, & ne differas de die in diem. Item, tangitur affectus duplex, ſcilicet timoris, & gaudii. Timor de angeli viſione, gaudium de reſurrectione. Timor ex fragilitate humana, gaudium a viſione diuina, pſal.29. Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Sic peccator debet timere, Eccleſiaſt. 5. De propitiato peccato noli eſſe ſine metu. Sed gaudere debet de ſpe reſurrectionis, pſal.2. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Tunc tangit propoſitum. [Currentes nuntiare diſcipulis &c.] Et iſtud pertinentibus competit, quia currere debent, & feſtinare vt proficiant in bonis, 1. ad Corin.9. Sic currite vt cõprehendatis. Et ad Heb.4. Feſtinemus ingredi &c. Item, tangit bonum propoſitum, quia voluit vt quod acceperant, aliis communicarent, 1. Pet.4. Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum adminiſtrantes. [Et ecce Ieſus.] Hic ponitur occurſus Chriſti. Et primo ponitur occurſus: ſecundo, ſalutatio. tertio, mulierum reuerentia. Dicit ergo. [Et ecce Ieſus occurrit illis.] Et recte dicit quòd occurrit, quia ex inſperato occurrit dando gratiam, Sapien.6. Præoccupat qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat, Eſa.64. Occurriſti lætanti & facienti iuſtitiam. Item, ſalutauit eas dicens. [Auete.] Auete in græco, gaudium ſignat, vnde dictum eſt ſupra, quòd cum gaudio ibant. Vnde ſpirituale gaudium ſemper augetur in iuſtis, & hoc per ſpiritualem loquelam, pſal.84. Audiam quid loquatur in me deus, & hæc erant verba conſolatoria, quia ſicut prima mulier

lier audiuit maledictionem, sic istæ mulieres audierunt benedictionem, & maledictioni benedictio respondet. [Et tunc illæ accesserunt &c.] vnde accedunt, tenent pedes, adorant. Sic anima peccatoris non debet gratiam dei recipere in vanum. Et hoc signatur, quia accesserunt, psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini.

Item, debent firmiter adhærere, & hoc significatur in hoc q̃ [tenuerunt pedes eius.] Qui appropinquant pedibus eius, accipiẽt de doctrina. Item, tangit reuerẽtiam in hoc quod dicit. [Et adorauerunt eum &c.] Quia ipsum deum recognouerunt, psal. 131. Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Sed potest esse quæstio, quia Ioan. vltimo dicitur ei. Noli me tangere. Hic autem dicitur quòd tenuerũt pedes eius, ideo intelligendum quòd bis viderunt, et semel viderunt vnũ angelum, & dicit Augustinus, alia vice duos, sed etiam bis Christum. Primo, vidit Maria magdalena plorans, vt habetur Ioan. 20. Sed post aliis superuenientibus occurrit eis, & tunc tenuerunt pedes eius, sed Maria Magdalena primo non potuit tenere cũm, et hoc secundum Augustinum quia primo dubitauit, & ideo digna non fuit, sed iam certificata, digna est effecta tangere Christum, ut tactus exterior concordaret interiori. [Consequenter iniungit officium denuntiandi. Et ubi hoc facit, primo excutit timorem: secundo, officiũ iniungit, ibi [Ite, &c.]

Dicit ergo. [Tunc ait Iesus eis. Nolite timere &c.] Et hoc factum est conuenienter, quia qui ad officium prædicationis ponuntur, non debent timere, vnde dominus mittens discipulos suos dixit. Nolite timere. Timor autem est duplex, scilicet seruilis, & initialis, & hic est bonus, psal. 118. Confige timore tuo carnes meas, vnde dixit. [Auete.] vt augeret charitatem in eis. Sed quia perfecta charitas foras mittit timorem, 1. Ioan. 4. ideo dicit. [Nolite timere.] Et primo dat annuntiandi officium: secundo, perfectam charitatem ad suos ostendit. Iniungitur autem annunciandi officium mulieribus, vt sicut mulier tulit verba mortis ad virum, sic econtrario congruebat mulieri vt esset nuncia salutis. Et primo, tangitur denuntiatio: secundo, locus apparitionis. Dicit ergo. [Ite, nuntiate fratribus meis &c.] Et quare dicit meis? Ad comprobandum veritatem naturæ. Quia enim exierat de sepulcro, & apparebat gloriosus, posset aliquis credere, quòd veram carnem non cœpisset, ideo dicit, fratribus meis. Item, propter similitudinem gratiæ, quia frater noster fieri voluit propter iustificationem nostram, Ad Rom. 8. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Item fratres, idest, cohæredes. Hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi, Rom. 8. vnde iam acquisita hæreditate vocat fratres. [Vt eant in Galilæam.] Hæc verba videntur sonare quòd primo apparuit in Galilæam. Iste non facit mentionem de aliis apparitionibus, sed Beda dicit, quòd decem vicibus apparuit. Quinquies ipso die resurrectionis. Primo, Mariæ magdalenæ, vt Ioan. 20. Secundo, his duabus de quibus tangit hic Matth. Tertio apparuit Petro: qualiter tamẽ & quando, non dicitur, sed quòd sit factum, non tacetur in Luca. Quarto duobus discipulis euntibus in Emaus. Quinto q̃n omnib⁹ discipulis apparuit excepto Thoma. Verũ post istas leguntur quinque aliæ. Primo, post alias fuit, quando die octaua omnibus discipulis apparuit, & Thomę. Secũdo q̃n apparuit in piscatione, quando Petrus dixit, vado piscari, Ioan. vltimo. Alia, quæ hic dicitur. Alia, quando exprobrauit incredulitatẽ. Vltima, quando in monte Oliueti, cum ascendit in cælum, Marci vltimo. Tamen aliæ fuerunt, sicut dicit Paulus, 1. Corin. 15. Sed quid est quòd dicunt, & angelus, & Christus, quòd præcedet vos in Galilæam? Chrysosto. dicit quòd hoc propter hoc dicit, quia solebant ibi conuersari. Item, vt securi essent ibi, & secure eum expectarent: tamen Augustinus. secundum mysterium dicit quòd Galilæa transmigratio dicitur, vnde significat transmigrationem ad gentes. Vel huius mundi in gloriam. Apostolus 2. Corin. 5. Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a domino. [Quæ cum abiissent &c.] Hic agitur de denuntiatione quæ facta est per custodes. Et primo, ponit denuntiationem: secundo, impedimentum, ibi [Et congregatis &c.] Dicit ergo. [Et cum abiissent &c.] Et quare tantum expectauerunt? Dicendum quòd dictum est, quòd præ timore exterriti sunt custodes. Et forte hoc fecit dominus, ne molestiam mulieribus inferrent. [Ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nuntiauerunt principibus sacerdotum.] Et quare principibus? quia habebant familiaritatem. Item, quia ab eis acceperant pretium. Nihilominus nuntiauerunt Pilato, vnde in quadam epistola quam misit Pilatus ad Tiberium scriptum est, quomodo custodes nuntiauerunt Pilato &c. [Et nuntiauerunt.] Iam signabatur quòd per ora gentilium erat manifestanda Christi resurrectio. Tunc ponitur malitia impedientium. Et primo tangitur malitia principum: secundo corruptio custodum: tertio, plebis. Circa primum tria facit. Primo, describitur locus visionis: secundo, visio: tertio, officiũ. Dicit ergo. [Vndecim autem discipuli &c.] quia obedientes Christo abierunt in Galilæã. Quòd dicit, vndecim, intelligendum quòd Iudas abierat, Ioa. 6. Duodecim elegi vos, & vnus ex vobis diabolus est. Sed duo sunt notanda, quòd Christus videtur in Galilæa, & quòd in monte, Galilæa interpretatur transmigratio. Per hoc signatur quòd nullus potest videre deum, nisi ex duplici transmigratione trãsferatur, scilicet a vitio ad virtutem, supra 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Item, a mortalitate ad immortalitatem, vnde dicit Apostolus, Phil. 1. Coarctor autem e duobus desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Item, vitus est in monte ad signandum quòd qui vult uidere deum, oportet quòd tendat ad celsitudinem iustitiæ, psal. 83. Ibunt de uirtute in uirtutem. Item, quòd in monte, significat excellentiam illam, ad quam exaltatus est per resurrectionem: quia dum fuit in mundo, fuit in valle mortalitatis, & ascendit in montem immortalitatis per resurrectionem, Esa. 2. Eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et notate quòd apparet eis. [in loco ubi constituerat,] in quo signatur obedientia, quia soli obedientes ueniunt ad uisionem diuinam, in Ioa. 15. *Si diligitis me, mandata mea seruate, & sequitur.* Et ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum, psal. 118. A mandatis tuis intellexi, idest, ab obseruatione mandatorum, vnde in ueteri lege nemo poterat ascendere in montem. Nouus lex supplet, & necessarium fuit quòd eis apparuerit, quia testes

debebant ad tantum opus dari, sed ipse dedit testes non solum de auditu, sed etiam de visu, 1. Ioan. 1. Quod vidimus, & audiuimus, hoc testamur: sed quæstio est, quando fuit facta hæc apparitio, et secundum quòd Augustinus dicit. In prima die resurrectionis non, quia in sero fuit visio, vbi Thomas non erat. Item, nec infra octauam, aut in octaua die, quia in Hierusalem fuerunt octo diebus. Nec possumus dicere, q̃ statim post octo dies, quia cõtradiceremus Ioanni, qui dicit, quòd quando manifestauit se ad mare Tyberiadis, iam tertio manifestatus est Iesus, & hoc hic non est tertio, sed post hanc tertiã facta est. [Et videntes.] Notandum quòd considerantium dei magnalia duo sunt genera, quia quidam habent illa in reuerentia, vnde Abraham dixit, Gen. 18. Loquar ad dominum meum cum sim puluis & cinis, & Iob 9. Quantus sum ego vt respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo &c. & sequitur, ideo me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Item, hæc reuerentia reperitur in angelis, Apocalyp. 7. quòd omnes angeli ceciderunt in cõspectu throni in facies suas, & adorauerunt deum, & hoc est, quia quanto magis aliquis eum cognoscit, eo magis reueretur eum, sed aliqui in infidelitatem verterunt. Volunt enim omnia adæquare suo intellectui, vnde quæcumque non intelligunt, blasphemant, sic fuit de discipulis, quia [Et videntes eũ adorauerunt &c.] psal. 131. Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. [Quidam autem dubitauerunt.] ideo dominus tradidit se palpandum, vt dicitur Lucæ 24. [Et accedens Iesus.] Hic ponitur instructio facta a Christo. Et tria sunt consideranda. Primo, potestatem denuntiat: secundo, officium iniungit: tertio, auxilium futurum promittit. secunda ibi. [Euntes &c.] tertia ibi. [Ecce ego &c.] Dicit ergo. [Et accedens &c.] Discipuli dispartiti erant, quia quidam eum in reuerentiam habebant, quidam autem dubitabant, ideo indigebant vtroque, scilicet, quòd manifestaret se, & quòd confortaret eos. Sic accessit ad totum populum, Esa. 9. Populus gentium qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. Item, nuntiauit potestatem. [Data est mihi omnis potestas &c.] Et sicut dicit Hieronymus. Data est potestas ei qui a populo ante crucifixus est. Potentia dei nihil aliud est quàm omnipotentia, & hæc data non est Christo, quia non conuenit Christo secundum humanitatem. Conuenit autem ei aliquid & secundum quòd homo, & secundum quòd deus, vnde in Christo secundum quòd homo est scientia, voluntas, & liberum arbitrium, & similiter secundum quòd deus. Duplex ergo in Christo est voluntas, scilicet creata, & increata, Potest ergo argui, quòd duplex est potentia, & duplex scientia &c. Est ergo quæstio, quare sicut communicatur ei omnis scientia, quare non omnipotentia? Ratio est ista. Scientia & cognitio est secundum assimilationem cognoscentis ad cognitum, quia sufficit quòd species cognitorum sit in cognoscente aliquo modo, vel quòd ita per essentiam cognoscat, vel quòd sint inditæ, uel ita quòd accipiantur a rebus: qualitercumque sint, sufficit ad cognitionem, ideo non oportet quòd essentia sit omnium, sed quòd sit capax omnium. Hoc autem est esse receptionis infinitæ, sicut materia prima: sed potentia actiua sequitur actum, quia quantum est actu, tantum habet agere, ideo qui habet omnipotentiam actiuam, habet potentiã ad actum omnium. Hoc autem nõ est, nisi quia habeat potentiam infinitam, quod non conuenit Christo inquantum homo, sed solum inquantum deus, quid ergo dicit quòd [mihi est data omnis potestas &cæt?] Notandum secundum Hilarium, quòd datio potest intelligi siue quantum ad diuinitatem, quia pater ab æterno suam essentiam communicauit filio, & quia sua essentia est sua potentia, ideo ab eterno dedit suam potentiam: vel potest etiam referri ad Christum secundum humanitatem. Sed intelligendum quòd humanitas Christi aliquid accepit gratia vnionis, & hæc sunt omnia quæ sunt deo propria. Aliquid autem a cepit consequens vnionem, vt plenitudinem gratiæ, & huiusmodi, & est quasi effectus unionis, Ioan. 1. *Vidimus eum quasi vnigenitum a patre plenum gratiæ & veritatis.* In omnibus ergo his quæ insunt Christo gratia vnionis, non oportet quòd omnia dicantur secundum duplicitatem, sed in aliis quæ consequuntur: vnde dico quòd potentia est data, non quia alia potentia sit data, sed data est secundum quod est vnita verbo, vt filio dei per naturam, sed Christo per gratiam vnionis. Sed quare magis dicit post resurrectionẽ, Data est mihi omnis potestas, quàm ante resurrectionem? Dicendum quòd in scriptura dicitur aliquid fieri, quando primo innotescit, sic ergo ante resurrectionem non fuit ita manifestata omnipotentia, licet eam habuit, sed tunc fuit maxime manifestata, quando potuit totum mundum conuertere. Possumus & aliter dicere, quòd potestas significat quendam honorem præsidentiæ, sicut dicimus homines in potentatibus, & sic accipitur hic potestas. Constat autem quòd Christus q̃ ab æterno regnum mundi, vt dei filius, executionem accepit ex resurrectione, quasi dicat,

verbum istud apud Iudæos vsque in hodiernum diem. Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam in montem, vbi constituerat illis Iesus. Et videntes eũ adorauerunt: quidam aũt dubitauerunt. Et accessit

Iam sum in possessione. De ista habetur, Daniel 7. Iudicium sedebit, vt auferatur potentia, & conteratur, & dispereat vsq; in finem, Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni detur populo sanctorum altissimi, cuius regnum, regnum sempiternum est, & omnes reges seruient ei, & obedient, vnde intelligitur quædam præsidentia actualis: sicut si exaltaretur filius ad exercitium potestatis quam naturaliter habebat, Apocalyp. 5. Dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem & diuinitatem &c. [Euntes autem &cæt.] Hic iniungit officium, et triplex iniungit officium. Primo, docendi: secundo, baptizandi: tertio, officium informandi quantum ad mores. Dicit ergo. [Euntes &c.] Et hoc sic sequitur, quasi dicat. Data est mihi omnis potestas a deo, quòd non solum Iudæi, sed etiam gentes conuertantur ad me, ideo quia tempus est. [Euntes &c.] Ioan. 20. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Et Luc. 22. Ego disponо vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum &c. Et dicit. [Euntes ergo docete.] Quia hoc est primum, in quo debemus instrui, scilicet in fide, quia sine hde impossibile est placere deo, Ad Hebr. 11. Et ex hoc inoleuit in ecclesia, quòd primo catechizat baptizandos, idest, instruit in fide, & potestate accepta mittit ad omnes gentes. Et hoc est quod dicit. [Docete omnes gentes.] Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ, Esaiæ 49. Et postquàm docti sunt de fide, dat officium baptizandi. [Baptizantes eos &c. quasi diceret. Qui ad dignitatem promouetur, oportet quòd primo notificetur ei dignitas, vt ei post reuerentia habeatur, Ad Gala. 3. Quicumq; in Christo baptizati estis, Christum induistis. Sed quæ est forma baptismi? [In nomine patris, & filii, & spiritus sancti.] In Christo duo sunt, humanitas, & diuinitas. Humanitas est via, non finis, Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita: veritas, tanquàm finis contemplatiuæ: vita, tanquàm finis actiuæ. Non volo quòd in via, scilicet in humanitate maneatis, sed vlterius transeatis ad diuinitatem, ideo oportet, quòd duo signarentur, & humanitas, & diuinitas. Per baptismum humanitas, Ad Rom. 6. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem &c. et per formam verborum, diuinitas, ita quòd sanctificatio est per diuinitatem. Et ideo dicit. In nomine patris, & filii &c. Et ratio est, quia per baptismum fit regeneratio, & in regeneratione tria requiruntur. Primo, cui fiat: secundo, per quem: tertio, quo. Cui scilicet deo patri, vt dicit Apostolus, Roman. 8. *Quos præscivit*, hos & prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui. Et Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. Per quem, quia per filium. Gal. 3. Misit deus filium suum, vt adoptionem filiorum reciperemus, quia per adoptionem ad naturalem filium sumus filii. Item, quo, quia accepimus donum spiritus sancti, Ad Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, ideo oportuit fieri mentionem de patre, filio, & spiritu sancto. Et ista in baptismo Christi fuerunt, quia fuit filius per quem, pater a quo, & spiritus sanctus in columba. Et dicitur in nomine, idest, in inuocatione nominis. Vel in virtute nominis, quia virtutem habet, Hiere. 14. Tu autem in nobis es domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos. Item dicit, in nomine, non in nominibus, & confunduntur hæreses, quæ non ponunt distinctionem, in hoc quod *dicit*. In nomine patris, & filii, sed confunditur Arrius per hoc, quòd in singulari dicit. In nomine. Notandum quòd in primitiua ecclesia baptizabatur in nomine Christi, & hoc vt redderetur nomen venerabile, sed numquid modo sufficeret? Credo quòd non, quia expressa requiritur inuocatio trinitatis. In Christo continetur implicite trinitas, sic ergo inducit vt eos instrueret ad baptismum. Sed contra Apostolus dicit, quòd non misit eum deus baptizare, sed euangelizare, sed baptizare per alios, sicut Christus non baptizabat, sed discipuli eius. [Docentes eos &c.] Sed numquid sufficit ad salutem credere & baptizari? Non. Immo etiam requiritur instructio morum, ideo dicit, Docentes seruare omnia quæcumque &c. psalm. 118. Tu mandasti mandata tua custo-

diri

diri nimis, & dicit quæ mandaui, non quæ consului. Vnde in Matth. Quæ vobis dico, omnibus dico. Tunc ponit tertium. [Et ecce ego vobiscum sum &cæt.] Hic promittit auxilium: quare respondet dicentibus. Tu mandas quòd doceamus omnes, non sumus sufficientes. Non timeatis, quia ego vobiscum sum. Et nota te quòd sicut mãdatum ponitur trãsire in omnes, sic & auxiliũ, quia promittit Apostolis, & aliis simile exequẽtibus, vnde ipse ad patrem orans dicit,

A

dens Iesus, locutus est eis dicens. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Euntes ergo docete oẽs gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritussancti, docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.

Non pro eis autem rogo tantum, scilicet discipulis, sed & pro his qui credituri sunt per uerbum eorum in me, Ioann. 17. vnde omnibus communiter promittit, Ioan. 14. Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet. Item, per omne tempus, vnde dicit. [Omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.] Non sic dicit, ve quasi post non sit nobiscum, nisi vsque ad consummationem sæculi, sed quia tunc erimus per consummationem in gloria, Apocalyp. 21. Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipsi populus eius erunt, & ipse deus cum eis erit eorum deus, vnde etiam Esaiæ 7. dicitur, quòd vocatur nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscũ deus, [vsque ad consummationem sæculi.] quasi dicat, generario fidelium fortior est quàm mundus. Non enim peribit mundus, donec omnia fiant, idest, ecclesia fidelium consummetur, & compleatur numerus electorum a deo in vitam æternam, cui est honor & potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

FINIS.

Series Chartarum.

A B C D E F G H I K L.

Omnes sunt Quaterniones, præter L qui est Quinternio.

ROMAE,
ud Iulium Accoltum. M. D. LXX.

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI IN EVANGELIVM BEATI IOANNIS EVANGELISTAE EXPOSITIO.

Prologus S. Thomæ.

Erba proposita sunt contemplantis, & si capiantur quasi ex ore Ioannis euãgelistæ prolata, satis pertinẽt ad declarationẽ huius euangelij. Vt enim dicit Aug. in libro de Consensu euangelistarũ. Cæteri euangelistæ informant nos in eorũ euangelijs, quantum ad vitam actiuam: sed Ioannes in suo Euangelio informat nos, ẽt quantum ad vitã contemplatiuã. In verbis autẽ propositis describit contẽplatio Ioannis tripliciter; secundum q̃ dñm Iesum est tripliciter contẽplat⁹. Describitur autẽ alta, ampla, & pfecta. Alta quidẽ: quia [Vidi dñm super solium excelsum & eleuatũ.] Ampla quidẽ: quia [plena est omnis terra a maiestate eius.] Perfecta: quia [ea quæ sub ipso, &c.] Circa primum sciendũ, q̃ altitudo, & sublimitas contemplationis consistit maxime in contẽplatione, & cognitione Dei. Isa. 40. Leuate in excelso oculos vestros, & videte quis fecit hæc. Tũc ergo homo oculos cõtemplationis in excelso eleuat, qñ videt, & contemplatur ipsum rerum omnium creatorẽ. Quia ergo Ioannes trãscendit quicquid creatum est, [ipsos montes, ipsos cœlos, ipsos angelos: & peruenit ad ipsum creatorẽ omnium: vt dicit Augu. manifestũ est, q̃ contẽplatio sua altissima fuit. Et ideo dicit. [Vidi dñm.] Et quia sicut ipse Ioãnes dicit. Ioan. 12. Hæc dixit Isaias, qñ vidit gloriam eius, scilicet Christi: & locutus est de eo, Ideo dñs sedens super solium excelsum & eleuatum, Christus est. In hac autem contemplatione Ioannis circa verbum incarnatum, quadruplex altitudo designatur. Auctoritatis: vnde dicit. [Vidi dñm.] Aeternitatis, cum dicit [sedentem.] Dignitatis, seu nobilitatis naturæ: vnde dicit [super solium excelsum,] & Incomprehensibilis veritatis, cum dicit [& eleuatum.] Istis enim quatuor modis, antiqui Philosophi ad dei cognitionem peruenerunt. Quidam enim per auctoritatẽ Dei, in ipsius cognitionẽ peruenerunt, & hæc est via efficacissima. Videmus enim ea, quę sunt in rebus naturalibus propter finem, & agere, & consequi vtiles & certos fines, & cũ intellectu careant, seipsa dirigere non possunt, nisi ab aliquo dirigente per intellectum dirigantur, & moueantur. Et hinc est, q̃ ipse motus rerũ naturalium in finẽ certũ, indicat esse aliquid altius, quo naturales res diriguntur in finẽ, & gubernantur. Et ideo, cũ totus cursus naturæ, ordinate in finẽ procedat & dirigatur, de necessitate oportet nos ponere aliquid altius, qđ dirigat ista: & sicut dñs gubernat, & hic est Deus, & hæc gubernandi auctoritas in verbo Dei demonstratur, cum dicit [dñm] vnde in Psal. 88. dicitur. Tu dñaris potestati maris: motum autẽ fluctuum eius, tu mitigas, &c. q. d. Tu es dñs & vniuersa gubernas. Hanc cognitionẽ manifestat Ioannes se habere de verbo, cum dicit. [In propria venit] .i. in mundũ. quia totus mundus est suus proprius. Alij vero venerunt in cognitionẽ Dei ex eius æternitate. viderunt enim, q̃ quicquid est in rebus, est mutabile, & quãto aliquid est nobilius in gradibus rerum, tanto minus habet de mutabilitate, puta, inferiora corpora sunt ẽm substantiam, & ẽm locum. mutabilia, cõrpora vero cœlestia, quæ nobiliora sunt, secundum substantiam immutabilia sunt: secundum autẽ locum tantum mouentur: Secundum hoc ergo euidenter colligi potest, quòd primũ principiũ omnium rerum, & supremum & nobilius, sit immobile, & æternum. Et hanc æternitatẽ verbi Propheta insinuat, cum dicit [sedentem] .i. absque omni mutabilitate, & æternitate præsidentẽ. Psal. 44. Sedes tua deus in sęculum sęculi. Heb. vlt. Iesus Christus heri, & hodie, ipse & in sęcula. Hanc æternitatẽ Ioannes ostendit, dicens. [In principio erat verbum.] Quidam autẽ venerunt in cognitionẽ Dei, ex dignitate ipsius dei, (& isti fuerunt Platonici.) Considerauerunt enim, quòd omne illud, quod est secundum participationẽ, reducitur ad aliquid, quod sit illud per suam essentiam, sicut ad primum & ad summum, sicut omnia ignita, per participationem reducuntur ad ignẽ, qui est per essentiam suam talis. Cum ergo omnia quæ sunt, participent esse, & sint per participationẽ entia, necesse est esse aliqd in cacumine omniũ rerum, quod sit ipsum esse per suã essentiã, idest, q̃ sua essentia sit suum esse. Et hic est Deus qui est sufficientissima, & dignissima & perfectissima causa totius esse, a quo omnia quæ sunt, participant esse. et huius dignitas ostẽditur, cum dicitur [super solũ excelsum,] quod secundũ Dionysiũ, ad diuinam naturã refertur. Psal. 121. Excelsus super omnes gẽtes Dñs. hanc dignitatem ostendit nobis Ioannes, cũ dicit [& Deus erat verbũ.] quasi verbum erat Deus: vt li. [verbũ] ponatur ex parte suppositi. & [Deus] ex parte appositi.

PROLOGVS.

Idi dominũ sedentẽ sup̃ soliũ excelsum, & eleuatũ: & plena erat omnis terra a maiestate eius, & ea quæ sub ipso erãt, replebant templum. Isa. 6.

Quidã autẽ venerũt in cognitionem Dei, ex incõprehensibilitate veritatis. Omnis enim veritas quam intellectus noster capere potest, finita est, quia secundum Aug. Omne quod scitur, scientis cõprehensione finitur, & si finitur, est determinatum & particularizatum, & ideo necesse est primam & summam veritatem, quæ superat omnẽ intellectum, incõprehensibilẽ, & infinitã esse, & hoc est Deus: vnde in Ptal. 8 dicitur. Eleuata est magnificentia tua super cœlos. i super omnem intellectum creatum, angelicum, & humanum. Et hoc ideo, quia vt dicit Apostolus. Lucem habitat inaccessibilem 1. Tim. vlt. huius autẽ incõprehensibilitas veritatis ostẽdit nobis, cũ dicit [& eleuatũ] .s. sup̃ omnẽ cognitionẽ intellectus creati, & hac incõprehensibilitatem insinuat nobis Ioãnes, cũ dicit in 1. Can. ca 4. Deũ nemo vidit vnquã. Sic ergo contẽplatio Ioannis alta fuit, & quantum ad veritatem, & quãntum ad ætern. tatem, & quantum ad dignitatem, & quantum ad verbi incomprehensibilitatẽ, quã nobis in suo Euãgelio tradidit Ioannes. Fuit etiã ampla: tunc enim contẽplatio ampla est, qñ in causã potest aliquis considerare omnes effectus ipsius causæ. quando. s. nõ solum essentiã causæ, sed etiam virtutem eius secũdum quam se ad multa diffundit, cognoscit. De qua diffusione dicitur Eccl. 24. Qui implet quasi Phison sapientiã, & quasi Tigris in diebus nouorum. Psal 64. Flumen dei repletum est aquis: quia diuina sapientia altitudinẽ habet quãtum ad cognitionẽ omnium rerum. Sap 9. Ab initio est tecum sapientia, quæ nouit opera tua. Quia ergo Ioannes euãgelista eleuatus in contemplatione naturæ diuini verbi & essentiæ est, cum dicit. [In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum.] statim virtutem ipsius verbi, ẽm quòd diffundit se ad omnia nobis insinuat, cum dicit [Omnia per ipsum facta sunt] Ideo contẽplatio sua ampla fuit. & ideo in auctoritate præmissa, postquam dixerat Propheta [Vidi dñm sedentẽ.] subiũgit de virtute ei⁹. [& plena erat omnis terra a maiestate eius.] .i. tota plenitudo rerũ & vniuersi est a maiestate ei⁹, & virtute Dei, per quẽ omnia facta sunt, & cuius lumine omnes homines venientes in hunc mundum, illuminantur. Psal. 23. Dñi est terra, & plenitudo eius. Fuit etiam contemplatio eius perfecta: tunc enim contemplatio perfecta est, quando contemplans perducitur, & eleuatur ad altitudinem rei contemplatæ. Si enim remaneret in infimis, quantumcumq; alta ipse contemplaretur, non esset contẽplatio perfecta. Ad hoc ergo quòd sit perfecta, oportet quòd ascendat, & consequatur ipsum finẽ rei contemplatæ, inhærẽdo & assentiendo per affectum, & intellectum veritati contemplatæ Iob. 37. Nunquid nosti semitas nubium, idest contemplationes prędicantium, quòd perfectę sint? inquantum firmiter p affectum, & intellectum, inhærent summę veritati contemplatæ. Quia ergo Ioannes non solum docuit quomodo Christus Iesus, verbũ Dei, est deus sup̃ omnia eleuatus: & quomodo omnia p ipsum facta sunt: sed etiã quòd per ipsum sanctificamur, & ei per gratiã quã nobis infundit, inhæremus, dicit. De plenitudine eius omnes accepimus, gratiã pro gratia: Ideo apparet, quòd sua contemplatio perfecta fuit: & hæc perfectio ostenditur, cum subdit. [Et ea quæ sub ipso erãt replebant tẽplum.] nã sicut dicitur 1. Cor. 11. Caput Christi deus. Quæ ergo sub Christo sunt, sacramẽta sunt humanitatis, p quæ fideles replentur plenitudine gratiæ. Sic ergo ea quæ sub ipso erant, replebant tẽplum. i. fideles qui sunt tẽplũ Dei sanctũ, sicut dr. 1. Cor 3. inquantum per ipsius sacramẽta humanitatis, fideles Christi, oẽs de plenitudine

tudine gratię ipsius accipiũt. Fuit ergo Ioānis cõtemplatio ampla, alta, & perfecta. Sed notandũ, q̃ diuersimode diuersæ scientiæ istos tres modos contẽplationis sortiuntur. Perfectionẽ namq; contẽplationis habet sciẽtia moralis, quæ est de vltimo fine. Plenitudinem autẽ sciẽtia naturalis, quę res a Deo procedẽres cõsiderat. Altitudinẽ vero contemplationis inter sciẽtias Physicas, hẽt Metaphysica. Sed euãgeliũ Ioannis, quæ diuisim sciẽtiæ prędictæ habẽt, totũ simul cõtinet, & ideo est perfectissimũ. Sic ergo ex præmissis colligitur materia huius Euãgelii, q̃a cũ Euãgelistæ alij tractẽt principaliter mysteria humanitatis Christi, Ioānes specialiter, & præcipue diuinitatẽ Christi in Euãgelio suo insinuat: vt supra dictũ est, nec tamẽ prętermittit mysteria humanitatis. quod ideo factũ est, q̃a postquã alij Euãgelistę sua euãgelia scripserũt: insurrexerũt hęreses circa diuinitatẽ Christi quę erãt, q̃ Christus erat purus homo, sicut Ebyon, & Cherinthus falsò opinabãtur. Et ideo Ioānes euãgelista, q̃ veritatẽ diuinitatis verbi ab ipso fonte diuini pectoris hauserat ad preces fidelium Euãgeliũ istud scripsit: in quo doctrinã de Christi diuinitate nobis tradidit, & oẽs hęreses confutauit. Patet ergo ordo istius Euãgelii ex verbis præmissis. Primo. n. insinuat nobis [Dũm fẽdentẽ super solũ excelsũ, & eleuatũ] In prima parte, cũ dicit [In principio erat verbũ.] In secũda vero parte insinuat, quo [omnis terra plena est maiestate eius.] cũ dicit [oia per ipsum facta sunt] In tertia parte manifestat, quo [ea quæ sub ipso erãt replebãt templũ.] cũ ipse dicit [Verbũ caro factũ est.] Patet etiã finis huius euãgelii qui est. vt fideles templũ Dei efficiãtur, & repleãtur a maiestate Dei. Vñ & ipse Ioan. 20. Hæc aũt scripta sunt, vt credatis, &c. Patet et materia huius Euãgelii, quæ ẽ cognitio diuinitatis verbi, patet ordo, patet & finis. Sequitur cõditio Authoris, quæ quidẽ de scribit in præmissis, quantũ ad quatuor, quãtum ad nomen, quantũ ad virtutẽ, quantũ ad figurã, & quantũ ad priuilegiũ. Quantũ ad nomẽ, q̃a Ioānes q̃ huius euãgelii auctor fuit. Ioānes aũt interpretatur, in quo est gratia: q̃a secreta diuinitatis videre nõ possunt nisi qui gratiã Dei in se habẽt. 1. Cor. 11. dicitur. Quę sunt Dei nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Ioānes ergo vidit dominũ sedentẽ. Quantũ ad virtutẽ, q̃a fuit virgo. talibus. n. cõpetit videre dominũ. Matth. 5. Beati mũdo corde. Quantũ ad figurã, q̃a Ioānes figuratur p aquilã, Et hoc, q̃a cũ alii tres Euãgelistę circa ea quæ Christus in carne est operatus, occupati, delingẽtur per animalia, quę gradiuntur in terra. s. per hominẽ, vitulũ & leonẽ. Ioānes vero supra nebulã infirmitatis humanę sicut aquila volãs, lucẽ incõmutabilis veritatis, altissimis atq; firmissimis oculis cordis intuetur, atque ipsam Deitatẽ domini nostri Iesu Christi, qua patri equalis est, intendens, eã in suo Euãgelio, quãtum inter oẽs sufficere credidit, studuit præcipue cõmendare, & de hoc volatu Ioānis, dicitur Iob. 39. Nunquid ad pręceptũ tuũ elevabitur aquila. 1. Ioannes. & infra: Oculi eius de lõge prospiciũt q̃a. ipsum verbũ Dei in sinu patris, oculo mẽtis intuetur. Quantũ ad priuileg. ũ: q̃a inter cæteros discipulos domini. Ioānes magis fuit dilectus a Christo. Itę est. n. discipulus ille quẽ diligebat Iesus, sicut ipsemet nõ exprimẽs nomẽ suũ Ioan. vltimo dixit. et ideo, q̃a amicis reuelãtur secreta, vt dicit Ioan. 15. Vos aũt dixi amicos, q̃a oĩa quæcumq; audiui, &c. secreta sua huic discipulo specialiter dilecto, specialiter cõmendauit. Vnde Iob. 36. dicit. Immanibus. i. superbis absc̃ondit lucẽ, Christus. s. diuinitatis suæ veritatẽ: & annũciat de ea amico suo. s. Ioãni, q̃ possessio eius sit, &c. q̃a ipse est, qui lucẽ verbi incarnati excellentius videns, ipsam nobis insinuat, dicens [Erat lux vera, &c. Patet ergo materia, ordo, finis, & author huius Euangelij beati Ioannis, quod præmanibus habemus.

DIVI THOMAE AQVINATIS
IN PROLOGVM BEATI HIERONYMI
EXPOSITIO.

IN quo intẽdit Hieronymus ex primere. s. auctorem euãgelij & ostendere, q̃ ei scribere hoc euangeliũ competebat. Diuiditur ergo in duas partes. Primo ergo describit Ioannẽ, quantum ad vitã. Secundo, quantum ad mortẽ; ibi. [Hic est Ioannes.] Circa primũ, duo facit. Primo describit auctorem operis, quantum ad dona in vita sibi collata. Secundo, ex illis ostẽdit idoneitatẽ ad Euangelium cõscribendum, ibi [denique manifestãs.] Circa primũ duo facit. Primo ostendit præconia auctoris. Secũdo probat, ibi. [Cui virginitatis] Describit. n. auctorẽ, quantum ad nomẽ. d. [Hic est Ioānes.] In quo gratia. 1. Cor. 15. Gratia Dei sum, id qđ sum. Secundo, quantũ ad officium, cum dicit [Euãgelista] Isa. 41. Primus ad Syon dicet: ecce adsum, & hierusalem Euangelistã dabo. Tertio, quantũ ad dignitatem, cum dicit [ex discipulis domini] Isa. 54. Ponã vniuersos filios tuos doctos a domino. Quarto, quantũ ad castitatis virtutẽ, cũ dicit. [Qui virgo.] Quinto ab electione, [est electus a domino.] infra 15. Nõ vos me elegistis. Sexto a modo vocationis cũ dicit, q̃ [de nuptiis vocauit] ab illis. s. nuptiis ad quas est inuitatus Iesus cũ discipulis suis, vbi mutauit aquã in vinũ. Sed cõtra est, qđ dicitur. Mat 4. Quòd vocatus est cũ Iacobo fratre suo de naui, nõ aũt de nuptiis. Ad qđ dicendũ est, q̃ diuersæ fuerunt vocationes Apostolorũ. Primo. n. vocati fuerũt ad familiaritatẽ Christi: sed vltimo vocati ad discipulatũ, qñ. s. relictis omnibus, secuti sunt Iesũ. quod ergo Hieronymus dicit, intelligendũ est de prima vocatione, qua Ioānes ad familiaritatẽ Christi de nuptiis est vocatus, quod vero Matthæus dicit, intelligendũ est de vltima vocatione, qua de naui vocauit cũ Iacobo fratre suo qñ. s. relictis omnibus, secutus est Christum. Consequenter cum dicit:

b PRobat præconiũ virginitatis Ioānis, duplici signo. Primo, signo maioris dilectionis, & quantũ ad hoc dicit [Cui. s. Ioãni. [In hoc] .s. Euãgelio [duplex testimoniũ virginitatis datur in euangelio,] .i. ex verbis euãgelii, siue quæ continentur in euãgelio [& præ cæteris discipulis a Deo dilectus dicitur.] infra 21. Hic est discipulus ille, &c. Causa aũt huius specialis dilectionis fuit munditia, quæ ad dilectionẽ prouocat, vt dicitur Prouerb. 22. Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorũ, habebit amicũ regem. Secundo, probat idem signo cõmendationis matris, cum dicit [Et hanc] scilicet Ioãni [Domin⁹ .s. in cruce pendẽs, matrẽ cõmendauit. vt dicit Ioan. 19.] vt virgo. s. Ioānes [virginẽ matrẽ] cõgrue [seruaret] Deinde cũ dicit.

c OStendit, q̃ Ioani cõpetebat euãgeliũ scribere, & hoc quãtũ ad quatuor. Primo, quantũ ad principiũ euangelii, quod incipit a verbo incorruptibili, de quo non nisi incorruptũ tractare oportuit, & quantũ ad hoc dicit [Deniq; manifestans] .i. Ioannes [in euangelio, quòd ipse erat virgo incorruptibilis] fuisse testatur. Secundo, quantũ ad miraculorũ exordium. Incipit enim miraculorum ordinẽ texere, a miraculo quod Deus in nuptiis ostendit, quando scilicet aquam mutauit in vinum, vt patet Ioan. 2. in quibus vinum nuptiarum defecit: vino nouo scilicet virginitatis restituto. Et quantum ad hoc dicit [primũ signum.] idest miraculũ, [quod in nuptiis fecit dominus] ponens scilicet in principio aliorum miraculorum [ostendẽs quòd ipse erat.] scilicet virgo [vt legentibus, &c. deficere vinum nup.] idest cõiugii delectatio debeat [& veteribus immutatis.] idest antiqua aqua in in nouum vinum [nouã omnia, &c.] quia, scilicet, homines conuersi ad Christum, debent exuere veterem, & induere nouũ hominem: vt dicit. Coll. 3. & Apoc. 21. Dicit qui sedebat in throno: Ecce nouã facio omnia. Sed cõtra: videtur per hoc, quod dicit, q̃ vbi dominus inuitatus est, debeat deficere vinum nuptiarum, q̃ quicumq; Deũ amat, & diligit, debet cessare a coniugio: nõ ergo licet

A cet vxorẽ ducere. Respondeo dicendum, q̃ homo inuitat⁹ a Deo dupliciter quãtum ad communẽ gratiam, & sic non est necesse deficere vinũ nuptiarũ, & quantum ad speciale contemplationis stadium, & sic oportet deficere vinum nuptiarũ. Cuius rationẽ Apostolus assignat. 1. Cor. 7. Quia mulier, quæ nupta est, cogitat quo placeat viro: & ideo oportet, q̃ ab actu cõtẽplationis impediat, quæ autem nupta non est, cogitat quomodo placeat Christo. Vel dicendum, q̃ diligentibus Deum, & habentibus ipsum p gratiã, deficere debet vinum nuptiarũ ab effectu vini, vt. s. non inebriatur delectatione carnali, quæ tãta posset esse, & cum tãta libidine exerceri, q̃ etiam in coniugatis eẽt peccatũ mortale. Tertio quantũ ad ordinem descriptionis libri. Nã post omnes alios libros sacræ scripturę hoc euãgeliũ est scriptum.] Cũ enim canonica scriptura in cipiat a libro. Geñ. & terminet in Apocalypsim. Euangeliũ istud cõscriptum fuit, [postquam] Ioannes reuocatus est [a Pathmos insula Asiæ,] vbi ad præces Episcoporum Asiæ hoc scripsit euangelium. Nõ tamen ordinat⁹ vltimo, licet vltimo scripserit. Ex quo congruentia scribendi Euangelium ostendit [Vt cui in principio quę nomis] ideſt sacræ scripturæ vbi dr. In principio creauit Deus cœlũ & terrã [incorruptibile principium prænotatur, ei etiam incorruptibilis, &c. in Apocal. &c.] quantum ad ordinem librorum nõ quantum ad ordinem scripturę. Deinde cum dicit.

d DEscribit auctorẽ, & circa hoc duo facit. Primo ponit præconia suæ laudis, quantum ad mortẽ. Secundo, concludit ex his congruentiã ordinis huius euangelii ibi. [Tamen post omnes.] Priuilegium aũt mortis admirabile, & speciale est, quia nullum dolorẽ sensit in morte, & hoc Deo facientẽ [vt quia corruptione carnis exiret penitus alienus: esset a dolore mortis extraneus. Congruentiam auctoris ad fidẽ ostendit, dicens.

e IN libris sacrę scripturę duplex ordo cõsideratur, scilicet temporis quo scripti fuerunt, & alius dispositionis quo in Biblia ordinantur.

B in Pathmos insula Apocalypsim scripserat: vt cui in principio Canonis incorruptibile principium prænotatur in Genesi, ei etiam incorruptibilis finis per virginem in Apocalypsi redderetur, dicẽte Christo. Ego sum alpha, et ω.

d Et hic est Ioānes, q̃ sciens supuenisse diẽ recessus sui: conuocatis discipulis suis in Epheso, per multa signorum experimenta promens Christum, descẽdens in defossum sepulturæ suæ locum: facta oratione posit⁹ est ad patres suos: tam extraneus à dolore mortis, quàm à corruptione carnis inuenitur alienus.

e Tamen, post omnes euangeliũ scripsit: & hoc virgini debebatur. Quorum tamen, vel scriptorum temporis dispositio, vel librorũ ordinatio: ideo à nobis per singula non exponitur: vt sciendi de siderio collato, & quærentibus fructus laboris: & Deo Magisterij doctrina seruet.

SANCTVM IESV CHRISTI
EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM,
Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.
LECTIO PRIMA.

C VAngelista Ioannes (sicut dictum est) intendit principaliter ostendere diuinitatem verbi incarnati. Et ideo diuiditur istud euangelium in partes duas. Primo enim insinuat Christi diuinitatem. Secundo, manifestat ea, per ea quæ Christus in carne fecit, & hoc. 2. cap. [Et die tertia.] Circa primum duo facit. Primo proponit Christi diuinitatem. Secundo, ponit modũ, quo Christi diuinitas nobis innotuit ibi. [Et vidimus gloriã ei⁹ &c.] Circa primum, duo facit. Primo, agit de diuinitate Christi. Secundo, de verbi Dei incarnatione. ibi. [Fuit homo missus a Deo.] Quia vero in vnaquaque re sunt cõsiderãda duo, scilicet esse, & operatio, siue virtus ipsius: ideo primo agit de esse verbi, quantũ ad naturam diuinam. Secundo, de virtute seu operatione ipsius, ibi. [Omnia per ipsum facta sunt.] Circa primũ quatuor facit: primo ostendit, quando erat verbũ, quia [in principio erat verbũ.] secundo, vbi erat, quia [apud Deũ.] Vnde dicit. [Et verbũ erat apud Deũ] Tertio quid erat: quia Deus. Vnde subiũgit [& Deus erat verbũ.] Quarto quomodo erat q̃a [hoc erat in principio apud Deũ. [Prima duo pertinent ad quæstionẽ, an est: secũda vero duo pertinent ad quæstionẽ quid est. Circa primũ autẽ videndum est, quid sit hoc, qđ dicitur. [In principio erat verbũ. Vbi tria diligenter inquirenda } concurrũt, secundũ tres dictiones huius orationis. Et primo, quid sit hoc quod dicitur [Verbum.] Secũdo quod sit hoc, qđ dicit [In principio.] Tertio quod sit hoc quod dicit. [Verbum erat in principio.] Adintellectũ autem huius nominis [verbũ.] sciendum est, q̃ secundũ Philosophum: ea quæ sunt in voce, sunt signa earũ, quæ sunt in aĩa passionũ. Consuetũ est aũt in scriptura, q̃ significata nominant nominibus signorũ: sicut illud 1. Cor. 9. Petra autẽ erat Christus. De necessitate autẽ oportet, q̃ illud intrinsecum aĩæ nostræ, qđ significat exteriori verbo nostro, verbũ vocetur. Vtrũ aũt q̃ prius conueniat nomẽ verbi, rei exteriori voce prolatæ, vel ipsi cõceptioni mentis: nihil refert ad præsens. Planũ est tñ, q̃ illud, quod voce significat, interius existens in anima, prius est q̃ ipsum verbũ exteriori voce prolatũ: vtpote causa eius existens. Si ergo volumus scire qđ est interius verbũ mẽtis, videamus quid significat, quod exteriori voce profertur. In intellectu aũt nostro sunt tria. s. ipsa potẽtia intellectus, speçies rei intellectæ, quæ est forma eius se habẽs ad ipsum intellm, sicut species coloris ad pupillam, et tertio ipsa operatio intellẽs, quæ est intelligere. Nullũ aute iſtorũ significatur verbo, exteriori voce prolato. Nam hoc nomẽ lapis, nõ significat subst antiã intellẽs: quia hoc non in ea dit dicere nominãs. Nec significat speciẽ, quæ est, quo intellẽs intelligit, cũ etiam hoc nõ sit intentio nominantis. Non significat etiã ipsum intelligere, cũ intelligere nõ sit actio exterius progrediens ab intelligere, sed in ipso manens. Illud ergo proprie dicit verbũ

CAPVT PRIMVM
LECTIO PRIMA.

IN principio erat verbum.

D interius, quod intelligens intelligẽdo format. Intellectus autẽ duo format, secundum duas eius operationes. nã secundum operationẽ suam, quę dicit indiuisibilium intelligentia, format diffinitionẽ. Secundũ vero operationẽ suam qua cõponit, & diuidit, format enunciationẽ, vel aliquid huiusmodi: & ideo illud sic formatũ, & expressum per operationẽ intellectus, vel diffinientis, vel enunciãtis, exteriori voce significatur. vnde dicit Philosophus, q̃ ratio, quã significat, nomẽ, est diffinitio. Istud ergo sic expressum. s. formatũ in anima, dicit verbũ interi⁹ & ideo cõparatur ad intellectũ nõ sicut quo intellectus intelligit: sed sicut in quo intelligit, q̃a in ipso expressio, & formato, videt naturã rei intellectæ. Sic ergo habemus significationẽ huius nominis [verbũ.] Secundo, ex his quæ dicta sunt cõcipere possumus, q̃ verbum semp est aliud pẽdẽs ab intellectu in actu existẽte. Tertiũ, q̃ verbũ semp est ratio; & similitudo rei intellectæ. Et si quidẽ eadẽ res sit intelligẽs, & intellecta, tũc verbum est rõ, & similitudo intellectus, a quo procedit. Si autẽ sit aliud intelligens & intellectũ, tunc verbum nõ est similitudo, & ratio intelligentis: sed rei intellectæ: sicut conceptio quã aliquis habet de lapide, est similitudo lapidis tantum. Sed quãdo intellectus intelligit se, tunc huiusmodi verbũ est similitudo, & ratio intellectus. Et ideo Augu. ponit similitudinem Trinitatis in anima, secundũ q̃ mẽs intelligit seipsã non autem secundum q̃ intelligit alia. Patet ergo, q̃ in qualibet natura intellectuali necesse est ponere verbum. Quia de ratione intelligendi est, quòd intellectus intelligendo aliquid formet. Huius autem formatio, dicitur verbum, & ideo in omni intelligente oportet ponere verbũ. Natura aũt intellectualis ẽ triplex. s. humana, angelica, & diuina: & ideo triplex est verbũ. s. humanũ de quo in Ps. 15 Dixit ipse in cor de, &c. Est & angelicũ de quo Zach. 1. & in multis

a Per. lec. 2

De Tri. li. 9. ca. 5.

els locis sacræ scripturæ dicitur. Dixit Angelus, &c. Tertiũ est verbum diuinum, de quo Genes. 1. Dixit Deus, Fiat lux, &c. Cum ergo Euangelista dicit. [In principio erat verbum] non intelligi potest de humano, vel angelico verbo: quia vtrumque istorum verborum est factum: cum homo, & angelus habeant sui esse, & operationis principium, & causam; verbum aũt hominis, vel angeli, non potest præexistere eis. de quo autem verbo intellexerit Euangelista, declarat per hoc, quòd dicit, hoc verbum non esse factum. Cum omnia sint facta per ipsum, hoc autem est verbum Dei, de quo Ioannes hic loquitur, Sciendum est autem, quòd hoc verbum differt a nostro verbo in tribus. Prima differentia est, secundum Aug. quia verbum nostrum prius est formabile, quàm formatum. nam cum volo cõcipere rationem lapidis, oportet quòd ad ipsam ratiocinando perueniam: & sic est in omnibus alijs, quæ a nobis intelliguntur. Nisi forte in primis principijs, quæ cum sint simpliciter nota, absque discursu rationis statim sciuntur: quandiu ergo, sic ratiocinando, intellectus iactatur hãc, atque illãc: nec dum formatio perfecta est, nisi quando ipsam rationẽ rei perfecte conceperit: & tunc primo habet rationem rei perfecte, & tunc primo habet rationem verbi. Et inde est, quòd in anima nostra est cogitatio, per quam significatur ipse discursus inquisitionis, & verbum, quod est iam formatum secundum perfectam contemplationem veritatis. Sic ergo verbum nostrum primo est in potentia, quàm in actu: sed verbum Dei semper est in actu: & ideo nomen cogitationis verbo Dei proprie non conuenit. Dicit enim Augustinus. 15. de Trin. ita dicitur verbum Dei: vt cogitatio non dicatur, ne quid quasi volubile credatur in Deo. Id autem quod Anselm. dicit, scilicet. Dicere summo spiritui nihil aliud est, quàm cogitando intueri, improprie dictum est. Secunda vero differentia verbi nostri, ad verbum diuinum est: quia verbum nostrum est imperfectum: sed verbum diuinum est perfectissimum: quia enim nos non possumus omnes nostras conceptiones vno verbo exprimere: ideo oportet, quòd plura verba imperfecta formemus, per quæ diuisim exprimamus omnia quæ in scientia nostra sunt. In Deo autem non est sic. Cum. n. intelligat, & seipsum etiam, & quicquid intelligit per essentiam suam vno actu: vnicum verbum diuinum est expressiuum totius quod in Deo est: non solum personarum, sed etiam creaturarum: aliàs esset imperfectum. vnde dicit Aug. si aliquid minus esset in verbo, quàm in dicentis scientia continetur: verbum imperfectum esset, sed constat q̃ est perfectissimum: ergo est tanquam vnum. Iob. 33. Semel loquitur Deus, &c. Tertia differẽtia est, q̃ verbum nostrum nõ est eiusdem naturæ nobiscum; sed verbum diuinum est eiusdem naturę cum Deo; & ideo est aliquid subsistẽs in natura diuina. Nam ratio intellecta, quã intellectus videtur de aliqua re formare, habet esse intelligibile tãtum in anima nostra. Intelligere autem in anima nostra, nõ est idem quod est naturale animæ: quia anima non est sua operatio. Et ideo verbum quod formatur intellectus nostri, nõ est de essentia animæ, sed est accidens ei. In Deo autem idem est intelligere & esse; & ideo verbum intellectus diuini, non est aliquid accidens, sed pertinẽs ad naturam eius. Vnde oportet, q̃ sit subsistens, quia quicquid est in natura Dei, est Deus. Vnde dicit Damas. q̃ Deus verbum substantiale est, & in hypostasi ens. Reliqua vero verba nostra. s. virtutes sunt animæ. Ex præmissis etiam patet: q̃ verbum proprie loquendo, semper per soũaliter accipitur in diuinis, cũ non importet, nisi quid expressum ab intelligẽte. Item, q̃ verbum in diuinis sit similitudo eius, à quo procedit: & q̃ sit coæternum ei, a quo procedit: cum non prius fuerit formabile quàm formatum: sed semper in actu: & q̃ sit æquale patri, cum sit perfectum, & totius esse patris expressiuum: & q̃ sit coessentiale, & consubstantiale patri, cum sit substantia eius. Patet ẽt, q̃ cum in qualibet natura, illud quod procedit habens similitudinẽ naturę eius, a quo procedit, vocetur filius, & hoc verbum procedit in similitudine, & identitate naturæ eius, a quo procedit: cõuenienter & proprie dicitur filius. & productio eius dicitur generatio. Sic ergo patet primũ. s. quid sit hoc, qđ dicitur [verbũ.] Circa hoc aũt quatuor quæstiones occurrunt: duæ sunt Chrisõ. Prima est, cur Ioannes Euangelista patrem dimittens, cõfestim incepit a filio, dicẽs. [In principio erat verbum.] Ad hoc autem est duplex rãsio. Vna est, quia pater omnibus innotuerat in veteri testõ, quàm uis non in ratione patris, sed vt Deus: filius aũt ignorabatur, & ideo in nouo testamento, in quo agitur de cognitione verbi, incipit a verbo, siue filio. Alia est, quia per filiũ ducimur in notitiã patris. Io. 17. Pater manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi, &c. volẽs ergo fideles in notitiam patris ducere Euangelista, decenter incepit a filio, statim subiungens de patre, cum dicit [Et verbum erat apud Deũ.] Secunda quæstio est ẽt Chrisõ. cum. n. sicut dictum est, verbum procedat vt filius, quare dixit verbum, & non filius? Ad hoc ẽt dupliciter respondetur. Primo, quia filius dicit aliquid genitum, & cum audimus generationẽ filij, posset quis cogitare generationẽ illam talem esse, qualem comprehendere posset. s. materialem, & passibilem, ideo ergo non dixit filius, sed verbum, quod importat intelligibilem processum, vt non intelligat materialem, & passibilem generationem illam fuisse, Ostendens igitur filium ex Deo impassibiliter nasci, destruit vitiosam suspitionem per verbi nuncupationem. Aliter, potest dici sic. Euangelista tractaturus erat de verbo, inquantum venerat ad manifestandum patrem. Vnde, cũ ratio manifestatiõis magis importetur in noẽ verbi, q̃ in noẽ filij, ideo magis est vsus nomine verbi. Tertia quæstio est Aug. in lib 83. q. quæ talis est. In Græco: vbi nos habemus verbum, habetur logos. Cum ergo logos significet in Latino rationem & verbum, quare translatores transtulerunt verbum, & non rationem, cum ratio sit quid intrinsecum, quemadmodum etiam verbum? Respondeo, dicẽdum, q̃ ratio proprie nominat conceptum mentis, secundum q̃ in mente est, & si nihil per illam exterius fiat, per verbum vero significatur respectus ad exteriora, & ideo, quia Euãgelista per hoc, qđ dixit logos, nõ solum intendebat significare respectum ad exitẽtia filij in patre, sed etiam operatiuam potentiam filij, qua per ipsum facta sunt omnia, magis antiqui trãtulerunt verbum, quod importat respectum ad exteriora, q̃ ratio, quæ tm conceptum mentis insinuat. Quarta quæstio est Orige. quæ talis est. Scriptura in pluribus locis, loquens de verbo Dei, nominat ipsum, non absolute verbum, sed cum additione, s. Dei, cum dicit verbum Dei: vel Domini. Ecclesiast. 1. Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. Et Apocalip. 19. Et nomen eius verbum Dei; quare ergo Euangelista, cum loquere tur hic de verbo Dei: non dixit. [In principio erat verbum Dei,] sed dixit tantummodo verbum? Rñdeo, dicendum, q̃ licet sint multæ veritates participatæ, est tamẽ vna veritas absoluta, quæ per suã essentiam est veritas. s. ipsum esse diuinum. Qua veritate, omnia verba sunt verba. Eodẽ modo est vna sapientia absoluta, supra omnia eleuata. s. sapientia diuina, per cuius participationem omnes sapientes, sunt sapiẽtes. Et etiam est vnum verbum absolutum, cuius participatione omnes habentes verbum, dicũtur dicentes, Hoc autem est verbum diuinum, qđ per seipsum est verbum super omnia verba eleuatum: Vt ergo Euangelista hanc supereminentiam diuini verbi significaret, ipsum verbum absque illa additione nobis absolute proposuit. & quia Græci, quando volunt significare aliquid segregatum, & eleuatum ab omnibus alijs, consueuerunt apponere articulum nomini, per quod illud significatur, sicut Platonici, volentes significare substantias separatas, puta bonum separatum, vel hominem separatũ, vocabant illud ly per se bonũ: vel ly per se hominem; ideo Euangelista volens significare segregationẽ, & eleuationem istius verbi super omnia, apposuit articulũ ad hoc nomen logos: vt sic dicatur in Latino, ly verbũ. Secundo considerandum est, quid significet hoc quod dicit. [In principio.] Sciendum est autem, quòd principium, secundum Orige. multis modis dicitur. Cum enim principium importet ordinem quendam ad alia, necesse est inuenire principium in omnibus, in quibus est ordo. Inuenitur autem ordo in quantitatibus, & secundum hoc dicitur principium in numeris, & longitudine, puta lineæ. Inuenitur etiam ordo in tempore, & secundum hoc dicitur principium temporis, vel durationis. Inuenitur ordo in disciplinis, & hic est duplex, secundum naturam, & quò ad nos, & vtroque modo dicitur principium. Heb. 5. Debereris esse magistri per tempus, &c. Et hoc modo secundum naturam quidem in disciplina Christiana, initiũ & principiũ sapientiæ nostræ est Christus, inquantũ est sapiẽtia, & verbũ Dei. i. secundũ diuinitatẽ. Quo ad nos uero, principiũ est ipse Christus, inquãtũ verbũ caro factũ est. i. ſm eius incarnationẽ. Inuenitur ẽt ordo in productiõe rei, & ſm hoc, principiũ dr ex parte generati. s. ipsa prima pars gnati seu factiſicut fundamẽtũ dr principiũ domus. Vel ex parte facientis: & sic est triplex principium. s. intentionis, quod est finis, quod mouet agentem. rationis, quod est ipsa forma in mente artifcis, & executionis, quod est potẽtia operans. His igitur modis de principio inquirendũ est, quo sumatur hic principium, cũ dicit. [In principio erat verbum.] Dicendũ est igitur, q̃ potest sumi tripliciter. Vno modo, ſm q̃ principiũ supponit pro persona filij, quod principium est creaturarũ ſm rationem virtutis actiuæ, & per modum sapientiæ quæ est ratio eorũ quæ fiunt. Vnde dicitur. 1. Cor. 1. Christũ Dei virtutem, & dei sapientiã. Vnde & Dns de se dicit. Io. 8. Ego principiũ, qui & loquor vobis. Sic ergo accipiendo principium intelligendum est, quod dr. [In principio erat verbum] ac si diceret. In filio erat verbũ: vt sit sensus, ipsum verbũ est principiũ ex mõ loquendi, quo dicitur vita esse in Deo, quę tn non est aliud, q̃ ipse Deus. & hæc est expositio Origẽ. Dicit ergo hic Euãgelista [In principio] vt sta. ſm in principio diuinitatẽ verbi ostenderet, vt Chrys. dicit, dũ asserit ipsum esse principiũ, quia ſm determinationẽ omniũ, principiũ est honoratissimũ. Secũdo modo, põt accipi principiũ, prout supponit pro persona patris, quod est principiũ, non solũ creaturarũ, sed omnis diuini processus. Et sic accipitur in Psal. 109. Tecũ principiũ, &c. Secundum hoc ergo dicit [In principio erat verbũ.] ac si diceretur: In patre erat filius, & hæc est expositio Aug. & ẽt Orig. dicitur autem filius esse in patre, quia eiusdem essentiæ est cum patre. Cum enim filius sit sui essentia, in quocumque est essentia filij, est filius, quia ergo in patre est essentia filij per cõsubstantialitatẽ, cõuenies est,

est, quòd filius sit in patre: vnde. Ioan. 14. dicitur. Ego in patre, &c. A
Tertio modo potest accipi principium, pro principio durationis; vt sit sensus [In principio erat verbum.] id est, verbum erat ante omnia, vt Augustinus exponit, & designatur per hoc, verbi æternitas, secundum Basilium, & Hilarium: per hæc enim quod dicitur [In principio erat verbũ] ostenditur, q̃ quodcũque principium durationis accipiatur, siue rerum temporalium, quod est tempus: siue æuiternarum, quod est æuum: siue totius mundi: siue quodcumque imaginatum extensum per multa sęcula, in illo principio, iam erat verbum. Vnde Hilarius dicit 7. de Trinitate. transeuntur tẽpora: transcenditur sęcula, tolluntur ætates, pone aliquid, quod voles eũæ opinionis principiũ verbũ iam erat: vnde tractatur, & hoc est, quod dr Proverb. 8. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret a principio. Quod autem est ante durationis principium, est æternum. Sic igitur secundum primam expositionem, asseritur verbi causalitas. Secundum autem secundam, verbi consubstantialitas ad patrem, qui verbum loquitur. Secundum vero tertiam, verbi coæternitas. Considerandum est etiam hic, quod dicitur [Verbum erat] quod est temporis præteriti imperfecti: maxime videtur competere ad designandum æternã, si attendamus naturam temporis, & eorum quæ sunt in tempore. Quod futurum est, nondum est actu, præsens autem actu est, & per hoc quod est actu præsens, non designatur fuisse: præteritum autem perfectum designat aliquid extitisse & esse iam determinatum, & iam defuisse. Sed præteritum imperfectum significat aliquid fuisse, & non esse adhuc determinatum, nec defuisse, sed adhuc remanere: ideo, signanter Ioannes vbicumque ponit aliquid æternum, dicit [erat.] Vbi vero dicit aliquid temporale, dicit [fuit] vt infra patebit. Sed quantum ad rationem præsentis comperit maxime ad designandum æternitatem presens tempus, quod signat aliquid esse in actu, quod semper conuenit æternis: & ideo dicitur Exod. 3. Ego sum qui sum, & Augustinus dicit, quòd ille solus vere est, cuius esse non nouit præteritum, & futurum. Est etiam considerãdum, quòd hoc verbum [Erat] secundum glo. non sumitur hic inquantum significat temporales motus, more aliorum verborum, sed secundũ, quòd signat rei existentiam, vnde & verbum substantiuum dicitur. Sed potest aliquis quærere, Cum verbũ sit genitum a patre, quomodo possit esse patri coæternũ, homo enim filius a patre homine genitus, est eo posterior. Ad quod dicendum est, quòd principium originis inuenitur esse prius duratione, eo quod est ex principio, propter tria. Primo quidem, quia principium originis alicuius rei, precedit tempore actionem, quia producit rem, cuius est principium, si cut non statim quando homo est, incipit scribere; & ideo tempore precedit scripturam. Secundo per hoc, quòd actio successionem habet, & ideo etiam si simul cũ agente incipiat, tamen terminus actionis est post agentem, sicut cum simul generatus est ignis in istis inferioribus, incipit sursum tendere: prius tamen est ignis, quàm sit sursuin, quia motus, quo sursum tendit, quodam tempore mensuratur. Tertio modo, eo quòd ex voluntate principij determinatur initium durationis eius, quod est in principio, sicut ex voluntate Dei, determinatur initium durationis creaturæ: vnde prius fuit Deus, quàm creatura. Nihil autem horum trium in generatione diuini verbi inuenitur: non enim Deus primo fuit, quam inceperat generare verbum. Cum enim generatio verbi nihil aliud sit, quàm intelligibilis conceptio: sequeretur, quòd Deus esset prius intelligens in potẽtia, quàm in actu, quod est impossibile. Similiter non potest esse, quòd ipsa verbi generatio sit successiua, sic enim diuinum verbum prius esset informe, quam formatum, sicut accidit in nobis, qui cogitando verba formamus, quod est falsum, vt iam dictũ est. Similiter nõ potest dici, quòd pater sua voluntate initium durationis filio suo præstituerit: quia Deus pater, non generat filium voluntate; vt Arriani dixerunt, sed naturaliter. Deus enim pater seipsum intelligendo, verbum concipit, & ideo non ante fuit Deus pater, quàm filius. Huius aliqualis similitudo apparet in igne, & in splendore. procedẽte ab igne: procedit enim splendor naturaliter, & sine successione. Item, si ignis esset æternus, splẽdor eius coæternus esset, propter qđ filius dicitur splendor patris. Hebr. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, sed in hac similitudine deficit connaturalitas, & iõ nominamus eũ filium, cum tamen in humana filiatione deficiat coæternitas: oportet enim ex multis similitudinibus sensibiliũ in diuinam cognitionẽ peruenire, quia vna non sufficit, & hoc est, quod dicitur in lib. Ephesini concilii, consistere, semper patri filium: splendor enim denunciat impassibilitatem, natiuitas ostendit verbum, consubstantialitatem vero, filii nomen insinuet. Nomi namus ergo filium diuersis, nominibus, ad exprimendum perfectionem eius, quæ vno nomine non potest exprimi: vt enim ostẽdatur connaturalis patri, dicitur filius: vt ostendatur in nullo dissimilis, dicitur imago: vt ostendatur coæternus patri, dicitur splẽdor: vt ostendatur immaterialiter genitus, dicitur verbum. Deinde cum dicit.

b Et verbum erat apud Deum.

HIc ponitur secunda clausula, quam Euãgelista ponit in sua narratione: ubi prius consideranda est significatio duorum verborum, quæ in prima clausula posita non fuerunt, scilicet [Deũ & apud.] Quid enim sit verbum, & quid principium, iam expositũ est. Hæc ergo quæ in hac secunda clausula ponuntur de nouo, fuit cet [Deum, & apud.] inuestigantes, diligentius prosequamur. Et vt melius expositionẽ huius secundæ clausulæ intelligamus, dicendum est aliquid de significatione vtriusque, quantum pertinet ad propositum. Sciendum est ergo in primis: quòd hoc nomen Deus, significat diuinitatem: sed in supposito, & concrete. Hoc vero nomen deitas, significat deitatem in abstracto, & absolute: & inde est, quòd non potest supponere pro persona, ex naturali virtute, & ex modo significandi: sed supponit solummodo pro natura. Hoc vero nomen [Deus] habet naturaliter ex modo significandi quòd supponat pro aliqua personarum: sicut hoc nomen homo, supponit pro suppposito humanitatis: & ideo quandocũque veritas locutionis, vel ipsum prædicatum exigit, vt hoc nomen Deus supponat pro persona, tũc supponit pro persona, vt cum dicimus, Deus generat Deum: & ita cũ hic dicitur [apud Deum] necesse est, quòd Deus pro persona patris supponat, quia hæc præpositio, apud, distinctionem significat verbi, quod esse dicitur apud Deũ, & licet significet distinctionem in persona, non tamen in natura, cum eadem sit natura patris & filii. Euangelista igitur significare voluit patris personam, per hoc, qđ dixit [Deum.] Sciendum est autem circa hoc, quòd hæc præpositio, apud, quandam coniunctionem rei significatæ per rectum, ad rem significatam per obliquum importat, sicut hæc præpositio, in: sed differenter, quia hęc præpositio, in, significat quandam coniunctionem intrinsecam, hæc vero præpositio, apud, quodammodo extrinsecam coniunctionem importat, & verumque dicimus in diuinis, scilicet filium esse in patre, & esse apud patrem, & intrinsecum quidem ad consubstantialitatem pertinet, extrinsecum vero (vt sic loqui liceat) cum improprie in diuinis dicatur extrinsecum, non nisi ad distinctionem personalem refertur, cum filius a patre solum per originis distinguatur: & ideo per verumque istorum, & consubstantialitas in natura designatur, & distinctio in personis. Consubstantialitas quidem inquantum coniunctionem quandam importat, distinctio vero inquantum distinctionem quãdam significat, vt superius dictum est. Et quia hæc prepositio in, vt dictum est, principaliter consubstantialitatem designat, inquantum importat coniunctionem intrinsecam, & ex consequenti distinctionem personarum, inquantum omnis præpositio est transitiua, hæc autem præpositio, apud, distinctionem personalem significat principaliter, consubstantialitatem vero inquantum, quandam coniunctionem significat, quasi extrinsecam, ideo Euangelista in hoc loco specialiter ista præpositione apud, vsus est; vt distinctionem personę filii a patre insinuaret, cum dixit [Et verbum erat apud Deum.] Id est, filius apud patrem: vt alia persona apud aliam. Sciendum est autem, quòd per hanc præpositionem, apud, quatuor significantur, per quę obiectiones quatuor contarię excluduntur. Significat enim hęc prepositio, apud, pr. mo, subsistentiam in recto, quia ea quę subsistentiam per se non habent, nõ dicuntur proprie esse apud aliquid: sicut non dicimus albedinem esse apud corpus, & similiter de aliis, quæ per se non subsistunt. Ea autem quę per se subsistunt, dicuntur proprie esse vnum apud aliud, sicut dicimus hominem esse apud hominem: & lapidem apud lapidem. Secundo, significat auctoritatem in obliquo: non enim proprie dicitur Rex esse apud militem, sed proprie dicitur miles apud regem. Tertio, dicit distinctionem, non enim proprie dicitur aliquis esse apud seipsum: sed vnus homo est apud alium. Quarto, significat coniunctionem, & societatem quandam. Cum enim dicitur aliquis esse apud alium, insinuatur nobis inter eos quędam socialis coniunctio. Secundum autem istas condiciones importatas in significatione huius prępositionis, apud, conuenienter Euangelista hanc clausulam, scilicet [verbum erat apud Deum.] subiungit primæ clausulæ, scilicet [In principio erat verbum.] Prætermissa namque vna illarum trium expositionum huius quod est [In principio erat verbum.] illa scilicet, secundum quam principium ponitur pro filio, ad quamlibet aliarum expositionum. s. ad illam quæ principium dicit idem quod ante oia, & ad illam, secundum quam principium sumitur pro patre, duplex obiectio fit ab Hereticis, & sic sunt quatuor obiectiones, quas per quatuor conditiones huius præpositionis, apud, supra positas excludere possumus. Quarum prima talis est. Tu dicis, quòd, verbum erat in principio, id est, ante omnia, sed ante omnia nihil erat: vbi ergo erat verbũ, si ante oia nihil erat? Hæc autẽ obiectio procedit secundum imaginationem eorum, qui putant, omne, quod est, esse alicubi & in loco. Quę quidem excluditur a Ioanne, cũ dicit [apud Deum] & designat coniunctionẽ secundum vltimum dictarum conditionum. vt sit sensus, secundum Basilium,

Trin. lib. 15. cap. 14.

vbi ergo erat verbum? Respondet [apud Deum.] non in aliquo lo F
co, cum incircunscriptibile sit sed apud patrem, qui nullo comprehenditur loco. Secunda quæstio ad idem, est talis. Tu dicis, quòd verbum erat in principio, idest, ante omnia; sed ea quæ sunt ante omnia, a nullo videntur procedere: cum illud a quo procedit aliquid, prius esse videatur eo, quod procedit ab ipso. ergo verbum non est procedens, ab

c Et Deus erat verbum.

alio. Hæc autem obiectio excluditur, cũ dicit [verbum erat apud Deum. [vt li apud] accipiatur secundum, secundam conditionem secundum quam importat auctoritatem in causali, & sic tenius secundum Hilarium. A quo est verbum si est ante omnia? Euãgelista respondet [verbum erat apud Deum.] quasi dicat, licet verbum careat initio durationis, non tamen caret principio vel auctore. Erat enim apud eum, vt apud auctorẽ. Tertia quæstio est, ad aliam expositionem, secundum quam principium, supponit pro patre, quæ de Trin. li. 2 talis est. Tu dicis [in principio erat verbũ.] idest, filius erat in patre: sed illud quod est in aliquo, non videtur esse subsistens, vt hypostasis: sicut albedo quæ est in corpore, non subsistit. Sed hæc obiectio soluitur per hoc, quod dicit [verbum erat apud Deum.] vt li [apud] sumat̃ ex primam conditionem, per quam importat subsistentiam in recto, & sic secundum Chrisostomum est sensus: verbum erat in principio [non vt accidens: sed [erat apud Deum] vt subsistens, & hypostasis diuina. Quarta quæstio ad idem, est talis. Tu dicis, quòd verbum erat in principio: idest, in parte, quod autẽ est in aliquo non est distinctum ab eo: ergo filius non est distinctus a patre. Sed hæc obiectio excluditur [& verbũ erat apud Deum.] vt li [apud] sumatur secundum tertiam conditionem, secundum quam significat distinctionem: vt sit sensus secundum Alcuinum, & Bedam [verbum erat apud Deum.] & sic erat in patre per consubstantialitatem patre, quod tamen est apud ipsum per distinctionem personæ. Sic ergo per hãc clausulam [& verbum erat apud Deum.] ostenditur coniunctio verbi ad patrem in natura, secun- H
Homil. 1. in ioan. dum Basilium. Distinctio autem in persona, secundum Alcuinum
Homil. 2. in ioan. & Bedam. Substantia verbi in natura diuina, secundum Chrisostomum. Auctoritas partis ad verbum, secundum Hilarium. Notandum autem secundum Originem, quòd per hoc quod dicit [verbũ erat apud Deum.] ostendit filium semper fuisse apud patrem. In veteri enim testamento dicitur, factum esse verbum domini: ad Hieremiam: vel quemcumque alium, vt pateat in multis Scripturæ locis: non autem dicitur verbum domini erat apud Hieremiam, vel apud alium: quia ad illos fit verbum, qui incipiunt habere verbum, postquam non habuerunt: vnde Euangelista non dixit, verbum factum esse apud patrem, sed [erat apud patrem.] qa ex quo pater erat, verbum apud eum erat. Deinde cum dicit.

c HAec est tertia clausula narrationis Ioannis, quæ quidem secundum ordinẽ doctrinæ, cõgruentissime sequitur. Quia enim Ioannes dixerat de verbo, quando erat, & vbi erat: restabat quærere, quid erat verbum, idest, verbum erat [Deus, vt li [verbum] ponatur ex parte subiecti, & li [Deus] ex parte prædicati. Sed cum prius quærendum sit de re quid est, quam vbi, & quando sit, videtur quòd Ioannes hunc ordinem peruertat, insinuans primo de verbo, vbi, & quando sit. Ad hanc autem quæstionem respondet Origines dicens, quòd aliter dicitur esse verbum Dei apud hominem: & aliter apud Deum. Nam apud hominem est vt perficies ipsum: quia per illud homo efficit̃ sapiens & bonus. Sap. 7. Amicos Dei & Prophetas cõstituit. Apud Deũ vero, non ita dr esse verbũ, quasi pater perficiatur p verbũ, & illustretur ab ipso: sed sic est apud Deum, q̃ accipit naturalem diuinitatem ab ipso, qui verbum loquitur, a quo habet, vt sit idem Deus cum eo. Ex eo, q̃ est per originẽ apud Deum, necesse fuit primũ ostẽdere, quòd verbũ erat in patre, & apud patrẽ, quàm quòd verbũ erat Deus. Sciendum est autem, quòd per hanc clausulam, [Deus erat verbum.] Responderi potest duabus obiectionibus, quæ ex præcedentibus insurgunt. Quarum vna insurgit ex nomine verbi, & est talis. Tu dicis, quòd [verbum K
erat in principio, & apud Deum.] Constat autem, quòd verbum secundum communem vsum loquendi significat vocem aliquam, & enunciationem necessariorum, manifestationem cogitationum: sed ista transeunt, & non subsistunt, posset ergo credi, quòd de tali verbo Euangelista loqueretur. Sed ista quæstio satis per prædicta excluditur, secundum Hila. & Augu. Homel. prima super Ioan, qui dicit, manifestum esse verbum, in hoc loco non posse per locutionem accipi: quia cum locutio sit in motu, & transeat, non posset dici, quòd. [In principio erat verbum] si verbum esset, quid transiens, & in motu. Item, cum dicit [& verbum erat apud Deũ.] datur idẽ intelligi, satis enim patet q̃ aliud inesse, & aliud est adesse. Verbum enim nostrum, cum non subsistat, non adest, sed inest, verbum autem Dei est subsistens, & ideo adest: & idcirco Euangelista signanter dixit [verbum erat apud Deum.] Sed tamen, vt obiectionis causa tollatur totaliter, naturam & esse verbi subdit, dicens. [& verbum erat Deus.] Alia quæstio insurgit ex hoc, quòd dixerat [apud Deum] Cum enim li [apud] dicat distinctionem, posset credi, quòd verbum erat apud Deum.] scilicet patrem: ab ipso in natura distinctum. Et ideo, ad hoc excludendum statim subdit consubstantialitatem verbi ad patrem. d. [Et verbum erat Deus.] quasi dicat, non separatus a patre per diuersitatem naturæ, quia ipsum verbũ est Deus.

d Hoc erat in principio apud Deũ. Nota etiam specialẽ modum significãdi, qa dicit verbũ erat Deũ, absolute ponendo [Deum.] vt ostendat non eo modo Deum esse, quo nomen deitatis attribuitur dicere, in sacra scriptura, quia cum additione aliqua, aliquando hoc nomen creatura participat: sicut illud Exod 7. Ego constitui te Deum Pharaonis, ad designandum quòd non erat Deus simpliciter, nec per naturam, quia constituebatur Deus alicuius determinate. Et illud Psal. 81. Ego dixi dij estis, quasi dicat, per meam reputationẽ, non secundum rei veritatẽ. Dij estis. Aliud enim est Deum reputari, & aliud esse Deũ. Vnde verbum absolute dicitur Deus, quia est secundum essentiam suam G
Deus, & non participatiue: sicut homines & angeli. Sciendum est etiam, quòd circa hanc clausulam Origines incurrit errorẽ ex modo loquendi, qui in græco habetur, sumens occasionem sui erroris. Consuetudo enim est apud græcos, quòd cuilibet nomini apponunt articulum, ad designandum discretionẽ quãdam, quia ergo in Euãgelio Ioannis in græco, huic nomini quod est verbum, cum dicitur [In principio erat verbũ.] & similiter, huic nomini quod est [Deus] cum dicitur [& verbum erat apud Deum.] apponitur articulus, vt dicatur hi [verbum.] & li Deus.] ad designãdum eminentiam, & discretionem verbi ad alia verba, & principalitatem patris in diuinitate, & ideo cum in hoc qđ dicitur [verbum erat Deus.] non apponatur articulus huic nomini Deus, quod supponit pro persona filii: blasphemauit Origenes, quòd verbum nõ esset Deus per essentiam: licet sit essentialiter verbum, sed dicitur per participationẽ H
Deus, solus vero pater est Deus per suam essentiam, & sic ponebat filiũ patre minorem. Quod autem nõ sit verum, probat Chrisostomus per hoc, quòd si articulus positus huic nomini [Deus] importaret maioritatem in patre respectu filii, nũquã apponeretur huic nomini Deus, cũ de alio prędicatur, sed solum quando prædicatur de patre, & semper cum dicitur de patre, apponeretur articulus. In eumus autem cõtrarium per duas auctoritates Apostoli, qui notat Christum Deum, cum appositione articuli, dicẽs in epistola ad Titum. 2. Expectãtes beatã spem, & aduentum gloriæ magni Dei. Ibi enim Deus, supponit pro filio, & apponitur et articulus, in græco ergo Christus est Deus magnus. Item, idem Apostolus. Rom. 9. dicit. Ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in I
sæcula: ibi similiter ad li [Deus] ponitur Græco articulus. Præterea, 1. Ioan. vltimo dicitur. Vt simus in vero filio eius Christo Iesu, hic est verus Deus, & vita æterna. Chrs ergo non est p participationẽ, sed verus. Patet igitur, esse falsum quod Origenes finxit. Ratio autem, quare Euangelista non posuit articulum huic nomini [Deus.] assignatur a Chrisо. [quia iam bis nominauerat Deũ cum appositione articuli, & ideo nõ oportebat reiterare tertio, sed subintelligitur. Vel dicendũ est, & melius, quòd Deus ponitur hic in prędicato, & tenetur formaliter: consuetum erat autẽ, quòd nõ minus in prædicato positis, non ponitur articulus, cum discretio nẽ importet, si vero Deus poneretur hic ex parte subiecti, pro qua cumq; persona supponeret, siue pro filio, siue pro spiritussancto, nõ est dubiũ, quòd in græco ibi apponeretur articulus. Deinde cũ dicit.

d HIc ponitur quarta clausula, quæ introducitur propter clausulam præcedentem. Ex hoc enim, quòd Euangelista dixerat, quòd [verbum erat Deus] duplex falsus intellectus accipi poterat a non rectè sentientibus. Vnus a Gentilibus, qui ponunt pluralitatem, & diuersitatem Deorum, & eorum contrarias dicunt esse voluntates, sicut illi, qui fabulantur Iouem pugnasse cum Saturno, & sicut Manichæi, qui ponunt duo contraria principia naturę. Contra hunc errorem Dominus dixit. Exo. 30. Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Quia ergo Euangelista dixerat, [Verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum] possunt isti in K
sui commentum sui erroris, istud adducere, intelligentes alium esse Deum, apud quem est verbum, & alium ipsum verbũ, & cum hoc alterius, siue contrariæ voluntatis, quod est contra legem Euangelii. Ad hoc ergo excludendum, dicit [hoc erat in principio apud Deum,] quasi dicat secundum Hylarium, ita dico, quòd verbum est Deus, quod tamen non est habens diuisam diuinitatem, sed est apud Deum, scilicet in vna natura, & eadem, in qua ipse est. Item per hoc, quod dicit [verbum erat Deus,] ne intelligeretur, quòd haberet contrariam voluntatem, addit hoc, quòd scilicet [verbum erat in principio apud Deum,] scilicet, patrem non diuisum ab ipso, nõ contrariũ, sed habens cum eo identitatem naturæ & concordiam voluntatis, quæ quidem vnio fit per communionem diuinæ naturæ in tribus personis, & p nexum naturalis amoris patris & filii. Alius error poterat ex præmissis verbis elici ab Arrianis, qui ponunt filium minorem esse, quàm pater; propter hoc, quod

quod dicitur, Pater maior me est. Ioan. 14. Dicunt enim patrẽ ma A
iorem filio, & quantum ad æternitatem, & quantum ad naturæ diuinitatem: vt ergo Euangelista excluderet, addit [hoc erat in principio apud Deum.] Si rius enim primam clausulam, scilicet. [In principio erat verbum,] admittit. Non tamen vult, quòd ibi principii accipiatur pro patre, principio creaturarum, dicit quòd [verbum erat in principio] creaturarum, & ideo nequaquam patri est cœternus: sed hoc excluditur secundum Chrisost. per illam clausulam [hoc erat in principio,] nõ quidem creaturarũ, sed [in principio apud Deum,] idest, ex quo Deus fuit, numquam enim pater solitarius fuit a filio, siue verbo, sed semper hoc, scilicet verbum apud Deum erat. Item Arrius confitetur, quòd verbum erat Deus, sed tamen minor patre. Sed hoc excluditur per ea quæ sequuntur. Duo enim sunt propria magni Dei quę B
Arrius Deo patri singulariter attribuebat, scilicet æternitas, & omnipotentia. In quocunq; ergo ista duo inueniuntur, ille est magnus Deus, quo nullus est maior, sed hæc duo Euangelista verbo attribuit, ergo verbum est magnus Deus, & non minor. Aeternitatem quidem dicit esse in verbo, per hoc quod dicit. [Hoc erat in principio apud Deum,] idest, verbum ab æterno, non solum in principio creaturarum (vt Arrius intellexit) erat, sed apud Deum, accipiẽs esse, & diuinitatem ab eo. Omnipotentiam vero attribuit verbo per hoc quod subdit [omnia per ipsum facta sunt.] Origenes vero hanc eandem clausulam satis pulchre exponens, dicit ipsam non esse aliam a tribus primis: sed ipsam esse quendam epilogum præmissorum. Euangelista enim postquam insinuauerat veritatem esse filii: transiturus ad eius insinuandam virtutem recolligit, quasi in summa epilogando in quarta clausula, quod in primis tribus prę dixerat. Primo enim per hoc quod dicit [hoc.] intelligit tertiam C
clausulam. Per hoc vero, quod dicit [erat in principio.] recolligit primam. Per hoc vero quod subdit [erat apud Deum.] recolligit secundam: vt sic non intelligas aliud verbum quod erat in principio, & quod erat Deus [Sed hoc verbum quod erat Deus: erat in principio apud Deum.] Si quis ergo recte consideret has quatuor propositiones, inueniet euidenter per eas destrui omnes Hæreticorũ & Philosophorum errores. Quidam enim hæretici sicut Hebion, & Cherintus, dixerũt, Christum nõ præexistisse beatæ virgini: sed ab ea sumpsisse essendi, & durationis principium: ponẽtes eum fuisse hominem purum, sed meruisse diuinitatẽ per bona merita. Quod etiam Forinus, & Paulus Samosatenus eos secuti dixerunt. Horum errorem Euangelista excludit, dicẽs, [In principio erat verbum.] idest, ante oia, & in patre ab æterno, ergo non sumpsit initium ex virgine. Sabellius vero, licet fateretur quòd Deus qui carnem susce pit ex virgine non sumpsit initium, sed fuit ab æterno: tamen dicebat quòd nõ erat alia persona patris, qui fuit ab æterno: & filii, qui carnem assumpsit ex virgine, sed idẽ erat pater & filius psonaliter, D
trinitatem personarum in diuinis confundẽs. Contra hũc errorem dicit Euãgelista [& verbum erat apud Deum.] scilicet filius apud patrem, vt alius apud alium. Eunomius vero, posuit filium omnino dissimilem esse patri: & hoc cõsequenter Euangelista excludit dicens. [& Deus erat verbum.] Arrius vero dicebat filium patre minorem: sed hoc excludit Euangelista cum dicit [hoc erat in principio apud Deum.] quod supra fuit expositum: Per hoc etiam excludũtur errores Philosophorum. Quidam enim Philosophorũ, antiqui, scilicet naturales, ponebant mundum non ex aliquo intellectu, neq; per aliquam rationẽ, sed a casu fuisse: & ideo a principio rationem non posuerunt, seu intellectum aliquam causam rerum, E
sed solam materiam fluitantem, vtpote athomos: sicut Democritus posuit, & alia huiusmodi principia materialia, vt alii posuerũt. Contra hos est quod Euangelista dicit [In principio erat verbũ.] a quo, res scilicet principium sumpserunt: & nõ a casu. Plato autem posuit rationes omniũ rerum factarum subsistentes separatas in propriis naturis: per quarũ participationẽ res materiales essent: dum crearet: vt dicatur omnia sic per verbũ facta, quasi ex verbo processerit, quòd pater mundũ creauit, & hoc videtur ducere in positionẽ illorũ, qui dicebant Deũ mundũ fecisse, propter aliqua exteriorem causam, quod est contra illud Prouerb. 16. Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. Sed hoc est falsum, qa sicut Origc. dicit, si verbũ fuisset causa creatori præstãs ei materiã ad faciendũ, non dixisset omnia per ipsum facta sunt, sed econuerso, omnia facta sunt p creatorem a verbo. Secũdo vitandus est error Origc. qui dicit spiritumsanctum inter omnia factum esse per verbũ, ex quo sequitur ipsum esse creaturam: & hoc posuit Origc. Hoc autem est hæreticum, & blasphemum: cum spiritussanctus eusdem sit gloriæ & substantiæ & deitatis cum patre & filio, iuxta illud Mat. vlti. Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritussancti: & iuxta illud 1. Ioan. 5. Tres sunt qui testimoniũ dant in cælo, pater, verbum, & spiritussanctus: & hi tres, vnũ sunt. Cũ ergo dicit Euangelista [Omnia per ipsum fa-

LECTIO II.

Mnia per ipsum facta sunt.

Alii vero ipsum hominem Matthæi. 9. Glorificabant Deum, qui potestatem talem hominibus dedit. Ioannes vero dicit ipsum esse Deum. [& verbum] inquit, [erat Deus.] Alii dixerunt eum fuisse cum hominibus conuersatum Mat. 17. Conuersantibus autem illis, &c. Sed Ioan. dicit. eum apud patrem semper fuisse. [hoc] inquit, [erat in principio apud Deum,] Nota etiam, quòd Euangelista signanter recitat hoc verbum [erat.] vt ostendat verbum Dei omnia tempora, scilicet præsens, præteritum, & futurum excedere, quasi dicat, erat vltra tempus præsens, præteritum, & futurũ, secundum quòd tangitur in glosa.

LECTIO II.

ROstquam Euangelista esse, & naturam diuini verbi quantum dici potest ab homine, insinuauerat: consequenter manifestat eius virtutem. Et primo, ostendit eius virtutem quantum ad omnia, quæ in esse procedunt. Secundo, specialiter quantum ad homines ibi [Erat vita lux hominum. Circa primum ponit tres clausulas, quas non distinguimus ad præsens: quia secundum diuersas expositiones sanctorum, sunt diuersimode distinguendæ. Prima ergo clausula est [Omnia per ipsum facta sunt.] quæ inducitur ad ostendendum tria de verbo. Et primo secundum Chrisо. ad ostendendum aqua Hom. 4. litatem verbi ad patrem; sicut enim dictum est supra, Euangelista excluserat errorem Arrii; ostendens coæternitatem filii ad patrem per hoc quod dixerat [hoc erat in principio apud Deum.] hic vero eundem errorem excludit, ostendendo omnipotentiam filii, dicens [Omnia per ipsum facta sunt.] Esse enim principium omnium factorum, proprium est Dei magni omnipotentis: iuxta illud Psalm. 134. Omnia quæcunque dominus voluit fecit in cælo, & in terra. Verbum ergo per quod facta sunt omnia, est Deus magnus, & coæqualis patri. Secundo ad ostendendum coæternitatẽ verbi ad patrem. secundum Hilarium. Quia enim per 2. de Trin. circa med. hoc quod dixerat [In principio erat verbum.] posset aliquis intelligere, hoc dictum fuisse de principio creaturarum, idest fuisse aliquod tempus ante omnem creaturã: in quo verbum non erat, ideo hoc excludens Euangelista, dixit [Omnia per ipsum facta sunt.] Si enim omnia sunt facta per verbum, ergo & ipsum tempus: Ex quo sic argumentatur. Si omne tempus ab ipso factum est: ergo nullum tẽpus fuit ante ipsum, nec cum ipso: quia ante omnia erat, ergo sunt ab æterno cœterni. Tertio, secundum Aug. ad ostenden- 1. de Trin. dam consubstantialitatẽ verbi ad patrẽ. Si enim facta oia sunt per cap. 6. verbum, ergo ipsum verbum non potest dici factum, quia si est factum, est factum per aliquod verbum, quia omnia per verbum facta sunt. Oportet ergo esse aliud verbum, per quod verbum, de quo hic loquitur Euangelista, sit factũ, & illud verbum dicimus vnigenitum Dei, per quem facta sunt oia, quia nec factũ est, nec creatura est, & si non est creatura, necesse est dicere ipsum esse eiusdem substantiæ cum patre, cum omnis substantia præter essentiam diuinam facta sit. Substantia autẽ quę creatura non est Deus est. Verbũ ergo per quod oia facta sunt, consubstantiale est patri, cum nec factum, nec creatura sit. Sic ergo habes verbi æqualitatatẽ ad patrẽ, secundum Chrisostо. coæternitatẽ, secundũ Hilarium: & consubstantialitatem, secundũ Augustи. per hoc quod dicit [Omnia per ipsum facta sunt.] Cauendi sunt aũt hic tres errores. Et primo error Valentini. Ipse. n. intellexit per hoc quod dicitur [Omnia per ipsum facta sunt] q̃ verbũ dederit causam creatori, quòd mũ

cta sunt.] Non est intelligendum simpliciter facta omnia, sed in genere creaturarum, & rerum factarum, quasi dicat. Omnia quæ facta sunt, per ipsum facta sunt: alias si simpliciter intelligatur, sequeretur patrem & spiritumsanctum factos per ipsum: quod est blasphemum: igitur nec pater, aliquid subitantiale patri, per uerbū factum est. Tertio uitandus est alius error ipsi⁹ Orige. Ipse enim sic omnia facta esse p uerbum dixit, sicut aliquid fit a maiori per minorem, quasi minor sit filius, & ut organum patris. Sed quòd per hanc prepositionē per, non significetur minoritas in obliquo, scilicet filio seu uerbo, patet ex pluribus scripturæ locis. Dicit enim Apostolus 1. Corinth. 1. loquens de patre. Fidelis Deus, per quem uocati estis in societatem filii eius: si ille per quem fit aliquid habet superiorem. ergo & pater superiorem habebit, hoc autem est falsum, ergo per propositionem per, non significatur minoritas in filio, cum dicitur omnia facta per ipsum. Ad maiorem autem euidentiam huius sciendum est, quòd quando dicitur aliquid per aliquem fieri, hæc prepositio per, denotat causalitatem in obliquo respectu operationis aliquo modo, sed diuersimode. Cum enim operatio secundum modum significandi, consideretur media inter operantem, & operatum: potest considerari ipsa operatio dupliciter. Vno modo secūdum quod exit ab operante, qui est causa ipsius actionis. Alio modo secundum q terminatur ad operatum. Quandoque ergo præpositio per, significat causam operationis, secundum quod exit ab operante: quandoque autē secundum quod terminatur ad operatū. Causam autē operationis secundum quòd exit ab operante, significat quando illud quod significatur per obliquum, est causa operanti, quòd operetur, uel efficiens uel formalis. Formalis quidem, sicut ignis calefacit per calorem: est enim calor causa formalis, calefactionis ignis. Causa uero mouens, seu efficiens, ut secunda agentia operantur per prima, ut si dicam, quòd baculus operatur per Regem, quia Rex est causa efficiens baculo quòd operetur: & hoc modo intellexit Valentinus, omnia facta esse per uerbum. ac si uerbum esset causa conditoris ut omnia faceret. Causalitatem uero operationis, secundū quòd terminatur ad operatum, importat hæc prepositio per, quando illud, quod significatur per ipsam causalitatē, non est causa ipsa quòd operetur, sed est causa operationis, secundum quòd terminatur ad operatum. Sicut cum dico, carpentarius facit scamnum per securim quæ non est causa carpentario, quòd operetur, sed ponimus esse causam, q scamnum fiat ab operante. Sic ergo cum dicitur. [Omnia per ipsum facta sunt,] si li per, denotet efficientem causam seu mouentem patrem ad operandum, Dicendum est, quòd pater nihil operatur per filium, sed per se ipsum omnia operatur (ut dictum est.) Si uero li per, denotat causam formalem, sic cum pater operetur per sapientiam suam, quę est sua essentia, operatur per suam sapientiam, sicut operatur per suam essentiam, & quia sapiētia & uirtus patris attribuitur filio. 1. Cor. 1. Dicimus Christum Dei uirtutem, & Dei sapientiam, ideo appropriate dicimus, quòd pater omnia operatur per filiū, idest per sapiētiam suā. Et ideo dicit Aug. quòd hoc, quod dicitur Ex quo omnia, appropriatur patri: per quē omnia filio: in quo omnia, spiritui sancto. Si uero li per, denotat causalitatem ex parte operati, tunc hoc quod dicimus pater oia operari per filium, non est appropriatum uerbo, sed proprium eius: quia hoc, quod est causa creaturarum, habet ab alio. s. a patre a quo habet esse, nec tamen propter hoc sequitur ipsum esse instrumētum patris, licet omne quod mouetur ab alio ad aliquid operandum, gratione instrumenti habeat. Cum autem dico aliquem operari per uirtutem receptam ab alio, potest dupliciter intelligi. Vno modo, quòd eadem numero sit uirtus, & dantis, & accipientis, & hoc modo qui operatur per uirtutem accepram ab alio, non est minor, sed æqualis ei a quo accipit. Quia ergo pater eandem uirtutem, quam habet, dat filio, per quam filius operatur, cum dicitur pater operari per filium, propter hoc, filius non est dicendus minor patre, neq; instrumentum eius. Sed hoc sequitur in illis qui non eandem uirtutem accipiunt ab aliquo, sed aliam & creatā. Sic ergo patet quòd spiritussanctus, nec filius, est causa patri, quòd operetur, neque patris minister seu instrumentum, vt delirauit. Orig. Si autem recte consideretur uerba prædicta. [Omnia per ipsum facta sunt] euidenter apparet Euāgelistam propriissime fuisse locutum. Quicumque enim aliquid facit, oportet quòd illud præconcipiat in sua sapientia, quæ est forma, & ratio rei factæ, sicut forma in mente artificis præconcepta, est ratio archæ faciendæ. Sic ergo Deus nihil facit nisi per conceptum sui intellectus, qui est sapientia ab æterno concepta. s. Dei verbum & Dei filius, & ideo impossibile est, quòd aliquid faciat nisi per filium. Vnde Aug. de Trini. dicit, quòd verbū est ars plena omnium rationū viuentium, & sic pater, quòd omnia quæ pater facit, facit p ipsum. Notandū autē secundum Chrisost. quòd omnia quę Moyses per multa enumerat in productione rerum a Deo dicēs, Dixit Dominus, fiat lux, & fiat firmamentū, &c. hæc omnia Euangelista excedēs: vno verbo comprehēdit. d. [Omnia per ipsum facta sunt.] Cuius ratio est, quia Moyses tradere volebat emanationem creaturarum a Deo, & ideo sigillatim enumerat. Ioannes vero ad altiorem festinans materiam, in hoc libro intendit nos inducere specialiter in cognitionem ipsius creatoris. Deinde dicit.

b Et sine ipso factum est nihil.

[b] Hæc est secunda clausula, quam quidā peruerse intellexerūt vt dicit Aug. in lib. de natu. boni. Nā ex hoc modo loquendi, quo Ioan. hic vtit, ponens hoc quod dicitur [nihil] in fine orationis, crediderunt ipsum [nihil] teneri affirmatiue, quasi [nihil] sit aliquid, quod sine verbo factum sit: vnde voluerunt, quòd hæc clausula posita sit ab Euangelista, ad excludendum aliquid, quod a verbo nō sit factum. Vnde dicunt, quòd postquam Euangelista dixerat [omnia per ipsum facta sunt,] consequenter adiunxit [sine ipso factum est nihil] q.d. nihil eorum quæ sunt siue visibile, siue inuisibile, est factū sine verbo. Et hoc modo loquitē. Apost. Col. 1. dicens. Omnia cōdita esse in Christo, siue visibilia, siue inuisibilia. Vbi Apostol. specialiter mentionē facit de inuisibilibus: quia de eis Moyses aperte mentionem non fecerat propter ruditatē illius populi, qui supra sensibilia eleuari nō poterat. Introducitur etiam secundū Chrisosto. alio modo sic: Posset enim aliquis legēs Euangelium, multa signa, & miracula facta per Christum, sicut illud. Matth. 11. Cæci vident, &c. credere per hoc, quod dicit Ioannes. [Omnia per ipsum facta sunt,] debere intelligi omnia illa tantū, quæ in illis Euangelis continentur, & nihil aliud factū per ipsum, & ideo ne hoc suspicetur quis, consequenter Euangelista inducit, [Et sine ipso factum est nihil.] q.d. non solum ea quæ in Euangelis continentur sunt facta per ipsum: sed nihil eorum quę facta sunt, est factum sine ipso: & sic secundum Chrisostom. hæc particula introducitur ad ostendendum totalem causalitatem, & est quasi completiua præmissæ. Secundum Hilar. vero introducitur hęc particula, ad ostendendum, q̄ uerbum habet virtutem operatiuam ab alio, quia enim Euangelista dixerat [Omnia per ipsum facta sunt,] posset intelligi patrem excludi ab omni causalitate: ideo cōsequenter addit. [Et sine ipso factū est nihil.] q.d. sic per eum facta sunt omnia, vt tamen pater cum eo omnia fecerit. Nam tantum valet [sine eo,] ac si dicatur non solus: vt sit sensus, non ipse solus est per quem facta sunt omnia, sed ipse est alius, sine

sine quo factum est nihil, quasi dicat [sine ipso,] cum alio operante scilicet patre [factum est nihil.] iuxta illud. Prouerbior. 8. Cum eo eram cuncta componens. In quadam autem Homel. quæ incipit. Vox spiritualis aquilæ, & attribuitur. Origē. inuenitur alia ex positio satis pulchra. Dicitur enim ibi, quòd in Græco est [chorìs] vbi in Latino habemus [sine,] chorìs autem idem est, quod foris: vel extra: quasi dicat, ita. [Omnia per ipsum facta sunt,] quòd extra ipsum factum est nihil: & ideo hoc dicit, vt ostendat per verbū, & in verbo omnia conseruari iuxta illud. Hebræ. 1. Portans omnia verbo virtutis suę. Quædam enim sunt quæ non indigent operante, nisi quantum ad fieri, cum possint subsistere, postquam fuerunt facta absque agētis influxu, sicut domus indiget quidem artifice, quantum ad suum fieri, sed tamen persistit in suo esse absque artificis influentia. Ne ergo credat aliquis omnia per verbum sic facta esse, quòd sit causa eorum quantum ad fieri solum, & non quantum ad conseruationem in esse, ideo consequēter Euangelista subiunxit. [Et sine ipso factum est nihil,] hoc est, nihil factum est extra ipsum: quia ipse ambit omnia cōseruans ea. Exponitur autem hæc particula secundum August. & Orige. & plures alios sic, vt per nihil intelligatur peccatum: quia ergo cum dicit. [Omnia per ipsum facta sunt,] posset intelligi malum, & peccatum per ipsum fieri, ideo consequenter adiunxit & [nihil,] id est, peccatum [est factum sine ipso.] Nam sicut ars non est principium, seu causa alicuius defectus in artificiatis, sed per se est causa perfectionis ipsorum & formæ, ita & verbum, quod est ars patris plena rationum viuentium, non est causa alicuius malitiæ inordinationis in rebus, & præcipue mali culpę, quod habet perfectam rationem mali. Sed huius mali causa per se est voluntas creaturæ, siue hominis, siue Angeli, libere declinans a fine, ad quem naturaliter ordinatur. Operans secundum artem voluntarie errans, est causa defectuum incidentium in artificiatis, non per artem, sed per voluntatem. Vnde in talibus, ars non est principium, seu causa defectuum, sed voluntas: & ideo malum est defectus voluntatis, & non artis alicuius, & ideo inquantum tale, nihil est. Si ergo ista particula addatur ad ostendendum ipsius verbi vniuersalem causalitatem, secundum Chrisostom. societatem ad patrem secundum Hilariū, & virtutem verbi in conseruando secundum Originem. Item puri tatem causalitatis: quia sic est causa bonorum, quòd non est causa peccati ſm Augustinū & Origen. & plures alios. Deinde cū dicit.

c Quod factum est in ipso vita erat.

[c] Ponitur tertia particula, vbi cauendus est falsus intellectus omnia, Manichęi, qui ex hoc verbo motus est ad dicendum, q̄ quæ sunt, viuunt, puta lapis, lignum, & homo, & quicquid aliud est in mūdo: & punctabat sic [Quod factū est in ipso] dūtinguet erat vita.] sed non erat vita nisi viueret, ergo quicquid factum est in ipso viuit: vult etiam quòd [in ipso] idem sit, ac si dicatur per ipsum cum communiter scriptura in ipso, vel per ipsum accipiatur: sicut illud Collossen. 1. In ipso, & per ipsum cōdita sunt omnia. Sed hūc intellectum ista expositio ostendit esse falsum. Potest tamen sine errore multipliciter exponi. Nam in illa Homelia. Vox spiritualis, exponitur sic [quod factū est in ipso.] idest, per ipsum hæc vita erat non in seipso, sed in sua causa. In omnibus enim causatis hoc commune est, quòd effectus siue per naturam, siue per voluntatem producti, sunt in suis causis non secundum proprium esse, sed secundum virtutem propriæ suæ causæ, sicut effectus inferiores sunt in sole, vt in causa, non secundum eorum esse, sed secundum virtutē solis. quia ergo causa omnium effectuum productorum a Deo, est vita quædam, & ars plena rationum viuentium, ideo omne quod factū est in ipso, idest, per ipsum, vita erat in sua causa. s. in ipso Deo. Aug. aliter legit sic punctando. [Quod factum est.] distingue [in ipso vita erat.] Res enim dupliciter considerari possunt, secundum scilicet quòd sunt in seipsis, & secundum quod sunt in verbo. Si consideren tur secundum quòd sunt in seipsis, sic non omnes res sunt vita, nec etiam viuentes: sed aliquæ carent vita, aliquæ viuunt, sicut facta est terra, facta sunt etiam & metalla, quæ nec vita sunt, nec viunt, facta sunt animalia, facti sunt homines, quæ secundum quòd sunt in seipsis, non sunt vita, sed viuunt solum. Si vero consideren tur secundum quòd sunt in verbo, non solum sunt viuentes: sed etiā vita: nam rationes in sapientia Dei spiritualiter existentes, quibus res factæ sunt ab ipso verbo, sunt vita: sicut archa facta per artificē, in se quidem nec uiuit, nec uita est: Ratio uero archæ quę præcessit in mente artificis, uiuit quodammodo, inquantum habet esse intelligibile in mente artificis, non tamen est uita, quia per ipsum intelligere artificis, non est in sua essentia, neque suum esse. In Deo autem suum intelligere est sua uita, & sua essentia. & ideo quicquid est in Deo, non solum uiuit, sed est ipsa uita, quia quicquid est in Deo, est sua essentia. Vnde creatura in Deo est creatrix essentia. Si ergo considerentur res secundum quòd in uerbo sunt, vita sunt. Hanc expositionem habes alibi. Origen. vero super Ioannem legit hoc aliter, punctando sic. [Quod factum est in ipso] distingue

In expōne.

In expōne.

In expōne.

[vita erat] Vbi notandum est, quòd de filio Dei dicitur aliquid, & secundum se sicut dicitur Deus omnipotens, & huiusmodi. Aliquid vero dicitur de eo per comparationem ad nos, sicut saluator & redemptor. Aliquid vero vtroque modo: sicut sapientia & iustitia. In omnibus autem quæ absolute & secundum se de filio dicūtur: non dicitur quòd sit facta, sicut nō dicitur filius factus Deus: neque omnipotens. Sed in illis quæ dicūtur in comparatione ad nos, seu vtroque modo, potest addi adiunctio facti, vt dicatur secundum illud Corinth 1. Qui factus est nobis a Deo sapientia, &c. Et sic licet semper fuerit in se ipso sapientia & iustitia, tamen potest dici quòd de nouo factus est nobis iustitia, & sapientia. Secundum hoc ergo, Origenes exponens, dicit, quòd quamuis in seipso sit vita: tamen nobis factus est vita per hoc, quòd nos viuificauit: iuxta illud Romanorum 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in ipso omnes viuificabūtur. Et ideo dicit quòd [uerbum quod factum est] nobis vita [in ipso vita erat] vt quandoque nobis fieret vita, & statim ideo subdit [Et vita erat lux hominum.] Hilarius enim sic punctat [Et sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso.] & postea dicatur [vita erat.] quia ipse dicit in 11. de Trinita. cum dicit Euangelista [& sine ipso factū est nihil.] posset esse ambiguum, an quædam alia adhuc quæ per ipsum facta sunt, fuerunt facta non per ipsum, non tamen sine ipso: sed in eis associauit faciendum, & hanc clausulam esse addita ad correptionem præcedentis. Ne ergo hoc intelligeretur: ideo Euangelista cum dixisset. [Omnia per ipsum facta sunt.] subiungit [& sine ipso factū est nihil.] quod tamen factum est [in ipso] idest, per ipsum: & ratio huius est, quia [vita erat.] Manifestum est enim quòd hoc modo omnia dicuntur per verbum facta: inquantum verbum ex patre procedens est Deus. Ponamus autem quòd aliquis pater filium habeat, qui non sit perfecte habens operationes hominis: sed paulatim ad hoc perueniat, manifestum est, quòd multa faciet, non per ipsum filium, licet non sine eo. Quia ergo filius Dei eandem vitā habuit ab æterno, quam & pater secundum illud Ioannis 6. Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso: ideo non potest dici quòd Deus pater etsi nihil fecerit sine filio, tamen fecit aliqua non per ipsum, quia vita erat. In unde tibus enim quæ vita participant, potest contingere quòd vita imperfecta præcedat vitam perfectam: sed in per se vita, quæ non participant vitam, sed est absolute simpliciter vita, nullo modo potest imperfectio aliqua esse. Quia ergo verbū est per se vitā nunquam fuit in eo vita imperfecta: sed semper perfecta: & ideo ita [nihil factum est sine] eo quā ramen nō sit factū in [ipso] idest, per ipsum. Chrisostomus autem alium modum legendi habet: & punctat sic [Et sine ipso factum est nihil quod factum est.] & ratio huius est: quia aliquis posset credere, quòd spiritussanctus esset factus per verbum, & ideo Euangelista hoc volens excludere dicit [Quod factū est.] quia spiritussanctus non est quid factum: & postea sequitur [in ipso vita erat.] quod introducitur propter duo. Vnum est, vt post productionem omnium rerum ostendatur indeficiēta causalitatis ad res, non solum producetas, sed etiam producendas, quasi dicatur in ipso vita erat, qua. s. non solum omnia producere potuit, sed etiam quę habet indeficientem fluxum, & causalitatem ablique mutationis dispendio, ad res continue producendas: vepote fons viuus qui non minoratur ex fluxu continuo. Aqua vero collecta, & non viua, cū defluit, minoratur & deficit: vnde dicit in Psal. 35. Apud te est fons vitę. Secundum est vt ostendatur gubernatio rerum esse p verbū, quia enim [in ipso vita erat.] ostenditur quòd non produxit res per necessitatem naturæ: sed per voluntatem: & intellectum & quod res productas gubernat, Hebræor. 4. Viuus est sermo Dei, &c. Et quia apud Græcos Chrisost. est tantę auctoritatis in suis expositionibus, quòd vbi ipse aliquid exposuit in sacra scriptura, nullam aliā expositionem admittant: ideo in omnibus libris Græcis inuenitur hę punctatum, sicut punctat Chrisostō. scilicet hoc modo [Sine ipso factum est nihil quod factum est.]

LECTIO III.

T vita erat lux hoīum. Euangelista supra insinuauit virtutem verbi, secundum quam omnia produxit in esse, hic vero insinuat eius virtutem, secundum quod se habet ad homines, dicens hoc verbum esse lumen hominum, vbi primo introducit nobis lucem quandam cum dicit [Et vita erat lux hominum.] Secūdo lucis irradiationem, cum dicit [Et lux in tenebris lucet.] Tertio lucis participationem, cum dicit [Et tenebræ eam non comprehenderunt.] Potest autem totum dupliciter exponi. Vno modo secundū influxum cognitionis naturalis. Alio modo, secundum communicationem gratiæ. Dicit ergo quātum ad primum [quòd vita erat lux hominum.] Vbi primo considerandum est, quòd secundum Augustinum, & plures alios, nomen lucis magis proprie dicitur in spiritualibus, quam in sensibilibus. Ambrosius tamen vult,

vult, quòd splendor metaphorice dicatur de Deo, sed in hoc non est magna vis facienda. Nam de quocumque nomen lucis dicatur, ad manifestationē refertur: siue illa manifestatio sit in intelligibilibus, siue in sensibilibus. Si ergo comparentur manifestatio intelligibilis, & sensibilis, secundum naturā prius inuenitur lux in spiritualibus, sed quo ad nos qui nominā rebus imponim⁹, ex earum proprietatibus nobis notis, prius inuenitur in sensibilibus, quia prius impositum est a nobis hoc nomen ad significandum lucem sensibilem, quam intelligibilem: quāmuis secundum virtutem prius, & verius conueniat spiritualibus quām sensibilibus. Ad euidentiam autem eius quod dicitur [Et vita erat lux hominum.] Sciendum est, quòd multipliciter est gradus vitæ. Quædam namque viuunt, sed absque luce: quia nullam cognitionem habent: licut sunt plantæ: vnde vita earum non est lux. Quædam vero viuunt, & cognoscunt, sed tamē eorum cognitio cum sit sensus tantum, non est nisi particularium & materialium, sicut est in brutis: & ideo hæc vitam habent, & lucem quandam, sed non lucem hominū, qui viuant, & cognoscāt non solum ipsā veram, sed ipsius veritatis rationem, sicut sunt creaturæ rationales, quibus non solum manifestatur hoc vel illud, sed ipsa veritas, quæ manifestabilis est, & manifestatiua omnīū. Et ideo Euangelista loquēs de verbo dicit, non solum esse vitam, sed etiam esse lucem, ne intelligas vitam sine agnitione: hominum autem ne tantum cognitionem sensibilem suspiceris, qualis est in brutis. Sed quare dixit hominum, cum etiam sit lux angelorum? Ad hoc est duplex responsio. Chrisostomus enim dicit, quòd Euangelista intenderat in isto euangelio tradere nobis cognitionem de verbo, secundum quòd ad salutem hominum ordinatur, & ideo magis refert secundum suam intentionem ad homines, quàm ad angelos. Origenes vero dicit, quòd participatio huius lucis pertinet ad homines, inquantum sunt rationalis naturę. Et ideo Euangelista dicens [Erat lux hominum.] voluit intelligi omnis rationalis naturæ. In hoc etiam ostenditur perfectio, & dignitas huius virę, quia est intellectualis, seu rationalis. Cum. n. illa dicuntur viuentia, quę se aliquo modo mouent, illa dicuntur vitā habere perfectam, quæ perfecte seipsa mouent: mouere autem seipsum perfecte, & proprie in inferioribus creaturis soli homini conuenit. Nam & si alia ex se ipsis ab aliquo principio intrinseco moueātur, nō tamen illud principium sē habet ad oppositа, & ideo ex necessitate mouentur, & nō libere. Mota igitur a tali principio magis aguntur quām agunt. Homo vero cum sit dominus sui actus, libere se mouet ad omnia quæ vult, & ideo homo habet vitam perfectā, & similiter quęlibet intellectualis natura. Vita ergo verbi, quæ est lux hominū, est vita perfecta. Attenditur etiam in præmissis verbis congruus ordo, nam in naturali rerum ordine, primo inuenitur esse, & hoc primo Euāgelista intimauit, dicens. [In principio erat verbum.] Secundo viuere, & hoc est, quod sequitur. [In ipso vita erat.] Tertio intelligere, & hoc consequenter adiunxit [vita erat lux hominum.] Vnde secundum Origē. conuenienter vitæ attribuit lucē: quia lux non nisi viuenti attribui potest. Est tamen notandum, quòd lux ad viuentem dupliciter comparari potest, vel vt obiectum, vel vt participata, vt patet in visu exteriori. Oculus enim lucem exteriorem cognoscit tamquam obiectum, sed oportet ad hoc quòd eam videat, quòd participet aliquam lucem interiorem, per quam aptetur, & disponatur oculus ad lucem exteriorem videndam. Sic ergo, quod hic dicit. [Et vita erat lux hominum,] dupliciter potest intelligi, vt dicatur lux hominum per modum obiecti quasi a solis hominibus conspicabilis, quia ipsam sola rationalis creatura conspicere potest, cū ipsa sola diuinæ visionis sit capax. Iob. 35. Docet nos super iumenta terrę, & super volucres cæli erudit nos, quia licet alia animalia cognoscant aliqua quę vera sunt, solus tamen homo ipsam rationem veritatis cognoscit. Potest etiam dici lux hominum participata. Nunquam enim ipsum verbum, & ipsam lucem conspicere possemus, nisi per participationem eius, quæ in ipso homine est, quæ est superior pars animæ nostræ, scilicet lux intellectiua, de qua dicitur in Psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui, ideſt filii tui, qui est facies tua, qua manifestaris.

b IN troduxit supra, Euangelista lucem quandam: nunc vero agit de ipsius lucis irradiatione, cum dicit. [Lux in tenebris lucet.] Quod quidem dupliciter potest exponi, secundum duplicem acceptionem tenebrarum. Primo vero accipiamus tenebras, naturalē defectum, ac creatæ mentis, nam ita se habet mens ad lucem istam de qua hic loquitur Euāgelista, sicut se habet aer ad lucē solis: quia licet aer capax sit lucis solis, tamen in se consideratus tenebra est, & secundum hoc sensus est [Lux,] ideſt, vita illa, quæ est lux hominum [in tenebris lucet,] scilicet in animabus, & mentibus creatis irradiando semper omnes. Iob. 3. Viro cui abscondita est lux, [sed tenebrę eam non comprehenderunt,] ideſt, inducere nō potuerūt. Illud enim dicitur comprehendi, cuius fines concluduntur, & conspiciuntur. Quia sicut dicit August. attingere Deum mente, magna beatitudo est, comprehendere vero, impossibile est. Tenebræ ergo eam non comprehenderunt. Iob. 32. Ecce Deus magnus vincēs scientiam nostram. Hier. 32. Magnus consilio, & incomprehensibilis cogitu. Et hęc expositio habetur in illa. Hom. quę incipit. Vox ipi. aquilæ. Alio modo potest exponi accipiendo tenebras secundum Aug. pro natura li inspientia hominum, quæ tenebra dicitur. Eccles. 2. Vidi quia tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux a tenebris. Ex eo ergo aliquis inspiens est, quòd priuatur lumine sapientiæ diuinę: sicut ergo mentes sapientium participatione istius diuinæ lucis, & sapientię lucidæ sunt, ita eius priuatione tenebrę sunt. Quòd ergo quidam tenebrosi sint, nō est ex defectu istius lucis: quia inquantum est de se, in tenebris lucet, & omnes irradiat, sed ideo inspientes priuati sunt ea luce, quia [tenebræ eam non comprehenderunt,] ideſt, non apprehenderunt, ad ipsius participationem, eorum inspientia pertingere non valentes, vt post elati non durantes. Iob. 36. Immanibus, ideſt, superbis abscondit lucem, ideſt, lumen sapientiæ, & annuntiat de eo amico suo, quòd possessio eius sit, & ad eam possit ascendere. Baruch. 3. Viam autem nescierunt, neque commemorati sunt semitas eius. Licet autem aliquæ mentes sint tenebrosę, ideſt, sapida & lucida sapientia priuatæ, nulla tamen adeo tenebrosa est, quin aliquid lucis diuinæ participet, quia quicquid veritatis a quocumque cognoscitur, totum est participatione istius lucis, quę in tenebris lucet, quia omne verum a quocumque dicatur, a spiritu sancto est, & tamen tenebrę, ideſt, homines tenebrosi [eam non comprehenderunt] secundum veritatem. Sic ergo exponitur ista clausula secundum naturalem influxum, secundum Origē. & secundum Augu. Alio modo ab illo loco. [Et vita erat lux hominum,] exponitur secundum fluxum gratiæ, quia irradiamur per Christū, & cōtinuatur sic ad præcedentia. Supra egit Euangelista de creatione rerum per verbum, hic vero tractat de restauratione rationalis creaturæ facta per Christum. d. [Et vita verbi erat lux hominum] communiter, & non Iudeorū tantum, quia filius Dei carnem assumere venit in mundum: vt illuminaret gratia, & veritate omnes homines. Ioan. 18. In hoc natus sum, & ad hoc veni, vt testimonium perhibeam veritati. Item infra 9. Quāmdiu in mundo sum, lux sum mundi, & ideo nō dicit lux Iudæorum, quia licet olim tantū in Iudæa notus esset, tamen postea toti mundo innotuit. Isa. 49. Dedi te in lucem gentibus: vt sis salus mundo vsque ad extremum terrę. Congrue etiam coniungit lucem, & vitam. d. [vita erat lux hominum,] vt ostendat ista duo, lucem, scilicet & vitam nobis prouenisse per Christum. Vitā quidem per participationē gratiæ Infra, Gratia, & veritas, per Iesum Christum facta est. Lucem vero per cognitionem veritatis, & sapientiæ. Hoc autem quod dicit [lux in tenebris lucet] potest secundum hanc expositionem exponi tripliciter, secundum quod tripliciter possumus accipere tenebras. Vno modo pro pœna, nam quęlibet tristitia, & afflictio cordis, tenebra quædam dici potest, sicut quodliber gaudium lux. Mich. vlt. Cum sedero in tenebris, & in afflictionibus, domus lux mea est, ideſt, gaudium & consolatio. Dicit ergo Orige. secundum hoc lux in tenebris lucet, ideſt, Christus in mundum veniens, & corpus passibile, & absque peccato habēs in similitudine carnis s̄m quod dr. Ro. 8. lux incarne, quæ. scaro Christi s̄m quod in se habet similitudinē carnis peccati, tenebra dicitur. q. d. lux. i. verbum Dei circumuelatū tenebris carnis, luxit in mundū, s̄m illud Eccles. 32. Solē nube tegā. Secundo accipiendo p tenebras dæmones iuxta illud. Ephes. vlti. Non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinem tm̄, sed aduersus principes, & potestates aduersus mūdi rectores tenebrarū harum: & secundū hoc dicit. [lux] ideſt filius Dei. [in tenebris] lucet, ideſt in mundum descendit, vbi tenebræ, ideſt dæmones dominabantur infra 12. Princeps huius mundi eiicietur foras [& tenebræ.] ideſt dæmones [eā] non comprehenderunt. Ideſt eum obscurare non potuerunt tentando, vt patet Matth 4. Tertio accipiendo tenebras errores siue ignorantias, quibus totus mundus ante aduentum Christi plenus erat, secundum quod dicit Apostolus. Eratis aliquando tenebræ. Dicit ergo, quòd [lux] ideſt verbum Dei incarnatum [in tenebris lucet] ideſt hominibus mundi, erroris & ignorantiæ tenebris obscuratis. Luc. 1. Illuminare his qui in tenebris. Et Isa. 9. Populus qui sedebat in tenebris: vidit lucem magnam. [Et tenebræ eum non comprehenderunt.] Ideſt non vicerunt, quia quantumcūque homines peccatis obscurati, inuidia excæcati, superbia tenebrosi, contra Christum pugnauerunt, vt patet ex Euangelio, exprobrando sollicet iniurias, & contumelias inferendo, & tandē occidendo, non tamen [eum comprehenderunt.] Ideſt non vicerunt eum obscurādo, quin eius claritas per totum mundum fulgeret. Sapi. 8. Luci comparata inuenitur prior, illi enim succedit nox, sapiēciam autem non vincit malitia. Iudeorum scilicet & Hæreticorum, quia vt dicitur. Sap. 10. Certamen forte dedit illi vt vinceret, & sciret, quòd omnium potentior est sapientia.

De Verb. dñi Ser. 38.

Eodē cap.

Lectio

LECTIO IIII.

VPrа Euangelista egit de verbi diuinitate, in parte vero ista incipit agere de verbi incarnatione. Et circa hoc duo facit, Primo agit de teste verbi incarnāti huo præcursore: secundo de aduentu veri ibi [erat lux vera.] Circa primum duo facit. Primo describit præcursorem in testimonium venientem. Secundo ostenditur eū ad saluandum insufficientem ibi [non erat ille lux.] Præcursorē autem describit quadrupliciter. Primo a naturæ conditione, cum dicit [fuit homo.] Secundo ab auctoritate, cum dicit, [missus a Deo.] Tertio ab officii idoneitate, cum dicit. [Cui nomen erat Ioannes.] Quarto ab officii dignitate ibi. [Hic venit,] Confideran dum autem est circa primum, quòd statim cum Euangelista incepit de aliquo temporali, mutat modum loquendi. Cum enim supra loqueretur de æternis, vrebatur hoc verbo [erat,] quod est præteriti imperfecti, ostendens per hoc, æterna interminata esse. Nunc vero, cum loquitur de temporalibus, vtitur hoc verbo [fuit] ad ostendum, quòd temporalia sic præterierunt, quòd tamen terminantur. Dicit ergo. [Fuit homo,] per quod in principio excludit peruersam opinionem hæreticorum, contra conditionem, seu naturā Ioannis, qui propter id quod Dominus. Matthęi. 11. dicit de Ioanne. Hic est, de quo scriptum est. Ecce mitto Angelum meum ante faciem meam, & etiam Marc. 1. dicitur de ipso, opinari sunt, quòd Ioannes fuisset natura, Angelus. Quod excludens Euangelista dicit [fuit homo] natura, non Angelus. Ecclesiastici. 6. Scitur quòd sit homo, & quòd non possit contra fortiorē se, in iudicio contendere. Conueniebat autem homo ad homines mittitur, per quem homines magis alliciuntur, vtpote, per sibi similē. Vnde dicitur. Hæbræorum. 7. Lex enim homines constituit sacerdotes, infirmitatē habentes. Poterat enim Deus homines gubernare per Angelos, sed maluit per homines, vt ipsorum, exemplo magis instruerentur. Et ideo Ioannes [homo] fuit, & non Angelus. Ex auctoritate qui dem describitur, cum dicit [missus a Deo,] equidem, licet Ioannes natura non fuerit Angelus, fuit tamen officio, quia [missus a Deo.] Proprium enim angelorum officium est, quòd a Deo mittātur, & sint nuncii Dei. Hebr. 1. Omnes sunt. administratorij spiritus in ministerium missi: vnde Angelus, nuncius interpretatur. Possunt ergo homines qui a Deo ad aliquid annunciandum mittuntur, angeli dici, iuxta illud Aggei. 1. Dixit Aggeus, nūcius domini ex nunciis domini. Requiritur autem ad hoc quòd aliquis testimoniū de Deo perhibeat, quòd sit a Deo missus: iuxta illud Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Et quia cum a Deo mittātur, non sua quęrūt: sed quæ Iesu Christi. 2. Corinth. 4. Non enim prædicamus nosmetipsos, sed Iesum Christum, qui vero mittitur a seipso, non a Deo, sua quærit, vel quæ sunt hominis: non autem quę Christi. Ideo ergo hic dicitur [Fuit homo missus a Deo.] Vt intelligas, quia non annūtiauit nisi dominum, non humanum. Nota autem quòd tripliciter inuenimus aliquos missos a Deo, scilicet per internam inspirationem, sicut Isa. 28. Et nunc misit me dominus, & spiritus eius, quasi dicat, per interiorem spiritus inspirationem sum a Deo missus. Item per expressam & apertam iussionem siue corporalem, siue imaginariam. Et sic iterum missus est Isaias. vnde dicit Isaiæ. 6. Audiui vocem domini dicens. Quem mittam, & quis ibit nobis? & dixi, Ecce ego, mitte me. Ité per prælati injunctionem, qui gerit in hoc personam Dei. 2. Corinthio. 2. Nam & ego, si qd donaui propter vos in persona Christi. Et inde est, quòd qui mittuntur a prælato, mittuntur a Deo, sicut missi fuerunt ab Apostolo Barnabas, & Timotheus. Cum autem dicitur hic [Fuit homo missus a Deo] Intelligendum est per interiorem inspirationem, vel etiam forte per exteriorē iussionem a Deo eum missum fuisse. Infra eodem. Qui misit me, ipse dixit: super quem videris spiritum Dei, &c. Per hoc ét quod dixit [fuit homo missus a Deo] nō est intelligendum sicut quidam hæretici ponebant, credentes animas hominum ante corpus fuisse cum angelis ab initio creatas, & mitti animam cuiuscunque quando nascitur ad corpus. Et quòd Ioannes sit missus ad vitam ideſt, eius animam ad corpus, sed quòd fuit missus a Deo ad officium baptizandi & prædicandi. Ex idoneitate vero commendatur, cum dicit [Cui nomen erat Ioannes.] [Ad officium namque testimonii requiritur idoneitas. Nam nisi testis sit idoneus qualitercumque mittatur ab alio, non est sufficiens testimonium eius. Homo enim efficitur idoneus ex gratia Dei. 1. Corinthio. 15. Gratia Dei sum id quod sum. 2. Corinth. 3. Qui idoneos nos fecit ministros noui testamenti. Satis ergo congrue Euāgelista idoneitatem præcursoris insinuat ex eius nomine, dicens. [Cui nomen erat Ioānes.] Quod interpretatur, in quo est gratia: quod quidem nomen non fuit frustra sibi impositum, sed ex diuina præordinatione, & antequam nasceretur, vt patet Lucæ, 1. Et vocabis nomē eius Ioannem, dixit angelus ad Zachariam. Vnde potest dicere illud Isaiæ. 49. Dominꝰ ab vtero vocauit me & Ecclesiast 6. Qui futurus est, iam vocatum est nomen eius, quod etiam ostendit Euangelista ex modo loquendi, cum dicit. [Erat] quantum ad Dei præordinationem. Ex officii etiam dignitate describitur, cum dicit [Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine: vt omnes crederent per illum.]

LECTIO IIII.

VIr homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes, hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine. Ioannes. 1.

testimonium perhiberet de lumine: vt omnes crederent per illum. Vnde dicit, [Hic venit in testimonium.] Vbi notandum est, quòd Deus, & homines, & omnia quæ facit, propter se operatur. Prouer. 16. Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. Non quidem vt aliquid ei accrescat, quia bonorum nostrorum non egens, sed vt eius bonitas manifestaretur in omnibus a se factis, inquantum per ea quę facta sunt, intellecta conspiciuntur, scilicet eterna eius virtus, & diuinitas. Romano. 1. Fit ergo quælibet creatura in testimonium Dei, inquantum quælibet creatura est testimonium quoddā diuinæ bonitatis. Et quidem, magnitudo creaturæ testimonium quoddam est diuinæ virtutis & omnipotentiæ, pulchritudo vero diuinæ sapientiæ. Specialis vero modo ordinātur a Deo quidam homines, & non solum naturaliter inquantum sunt, sed etiam spiritualiter per sua bona opera Deo testimonium ferunt. Vnde omnes sancti viri, testes sunt Dei, inquantum propter eorum bona opera, Deus gloriosus apud homines efficitur. Matthæi. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c. Sed tamen illi qui participāt non solum dona Dei in seipsis per gratiam Dei bene operando, sed etiam diffundunt ad alios dicendo, mouendo, & exhortando: specialius sunt testes Dei. Isaiæ. 43. Omnem, qui inuocat nomen meū in laudem meam creaui illum. Ioannes ergo venit in testimonium ad hoc, vt in alios diffunderet dona Dei, & annunciaret laudem. Hoc autem officium Ioannis sic licet, testificādi est valde magnum, quia nullus potest de aliquo testificari nisi eo modo quo illud participat, infra. 3. Quod scimus loquimur: & quod vidimꝰ testamur. Vnde testimonium perhibere diuinę veritati, indicium est cognitionis ipsius veritatis. Et inde est, quòd ét Christus hoc officiū habuit, infra 18. Ad hoc veni, & in mundum, vt testimonū. &c. Sed aliter Christus: & aliter Ioannes. Christus enim: vt ipsum lumen comprehendens, imo ipsum lumen existens. Ioannes vero, vt ipsum lumen participans tantum. Et ideo Christus perfecte testimonium perhibet: & perfecte manifestat veritatē, Ioannes vero & alii sancti, inquantum ipsam veritatem diuinam participant. Est ergo magnum officium Ioannis, & ex participatione diuinę luminis, & ex similitudine ad Christum, qui hoc officio vsus fuit. Isaię. 55. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ratio autem huius officii ponitur, cum dicit. [Vt testimonium perhiberet de lumine.] Vbi sciendum est, quòd alicui rei testimonium perhibetur, duplici de causa. Vna causa potest esse ex parte rei cui testimonium adhibetur, puta, si est dubia vel incerta. Alia causa est ex parte audientium, si fuit duri & tardi corde ad credendum. Ioannes vero in testimonium quidem venit, non propter ipsam rem, cui testimoniū perhibebat, quia lumen erat, vnde dicit [Vt testimonium perhiberet de lumine] non de obscura: sed de re manifesta: venit ergo in testimonium propter ipsos, quibus testificabatur [vt omnes crederent per eum.] Scilicet Ioannem. Nam sicut lumen non solum in seipso, & per se visibile est, sed cuia omnia alia per ipsum videri possunt, ita verbum Dei, non solum in se lumen est: sed etiam est omnia manifestans, quæ manifestantur. Cum enim vnumquodque manifestetur per suam formam, & cognoscatur: omnes autem formæ sunt per verbum, quod est ars plena rationum viuentium. Est ergo lumen, non solum in se, sed omnia manifestans. Ephe. 5. Omne quod manifestatur, lumen est. Congrue autem Euangelista filium dicit lumen. Quia venit lumen ad reuelationem gentium. Lucę. 2. Supra autem dixit filium Dei verbum, quo pater dicit se & omnē creaturam. Vnde cum proprie sit lux hominum, & hic Euangelista de eo agat secūdum quod venit ad salutem hominum procurandam, congrue intermittit, hoc nomen verbum, cum loquitur de filio, & dicit illud lumen. Sed si istud lumen sufficiens est per se omnia manifestare, non solum seipsum, quid ergo indigebat vt testificaretur? non ergo necessaria sunt testimonia Ioannis & Prophetarum de Christo, Respondeo, dicendum, quòd hæc obiectio est Manicheorum, qui volūt destruere verus Testamentū. Vnde a sanctis contra hos multiplex ratio assignatur: qua Christus testimonium Prophetarum voluit habere, Orige. quidem assignat tres rationes ad hoc. Primo quidem, quòd Deus vult aliquos testes habere, non vt ipse eorū testimonio indigeat, sed vt eos nobiliter, quos constituit testes, sicut videmus etiam in ordine vniuersi, quòd Deus producit aliquos effectus per causas medias, non quia ipse impotens sit ad eos immediate producendos: sed

sed quia ad nobilitadas ipsas causas medias eis causalitatis dignitatem communicare dignatur. Sic ergo, & si Deus potuerit oēs homines illuminare per se, & in cognitionem suam adducere: vt tamen debitus ordo seruaretur in rebus, & vt aliquos homines nobilitaret, voluit diuinam cognitionem ad homines per aliquos homines deuenire. Isaiæ. 43. Vos estis testes mei, dicit dominus. Secunda ratio est, quia Christus illuxit mūdo per miracula: quæ quidē, quia in ipa facta erant, temporaliter transierunt, neq; peruenerūt ad oēs. Verba vero Prophetarum cōmendata scripturæ, poterant non solū ad præsentes: sed etiā ad posteros peruenire. Voluit ergo dīs homines ad cognitionem verbi venire per testimonia Prophetarum, vt non solum præsentes: sed etiam futuri de ipso illuminarentur, & ideo signanter dicit [vt omnes crederent per illum.] nō solum presentes: sed etiam futuri. Tertia ratio est, quia homines sunt diuersæ conditionis, & diuersimode ad veritatis cognitionem perducti, & dispositi. [Quidam namque, ad veritatis cognitionem magis perducitur per signa & miracula. Quidam vero magis per sapientiam. Vnde primæ Corint. 1. Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. vt ergo dominus omnibus ostenderet viam salutis: veramque viam pandere voluit, scilicet, signorum, & sapientiæ, vt qui non perducerentur ad viam salutis per miracula in veteri & nouo testamento facta, saltem per viam sapientiæ, vt in Prophetis: & aliis sacræ Scripturæ libris, ad veritatis cognitionem perueniant. Quarta ratio est Chrisostomi, quia. [. homines infirmi in tellectus veritatem, & cognitionem Dei seipsa capere non possunt, voluit Deus eis condescendere, & illuminare quosdam homines de diuinis præ aliis, vt ab eis humano modo cognitionem de diuinis acciperent, quorum cognitionem in seipsis attingere nō valebant: & ideo dicit [vt omnes crederent per illum.] quasi dicat, [venit in testimonium.] non propter ipsum lumen: sed propter ipsos homines, vt scilicet [crederent per illum.] Sic ergo patet idonea esse, & congruentia testimonia Propheratum, & ideo recipienda: vtpote, nobis necessaria ad veritatis cognitionem. Dicit autem [crederent.] quia est duplex participatio diuini luminis. Vna, scilicet perfecta, quæ est in gloria. Psalm. 35. In lumine tuo videbimus lumen. Alia est imperfecta, quæ scilicet, habetur per fidem [quia venit, &c.] De istis duobus, modis dicitur. 1. Corinth. 13. Videmus nunc per speculum, &c. & ibidē dicitur. Nūc cognosco ex parte &c. istorum autem modorum prior est modus participationis per fidem: quia per ipsam peruenitur ad speciem. Vnde Isaiæ. 7. secundum aliam literam. Nisi credideritis, non intelligetis, vbi nostra haber, Si non crediderit is non permanebitis. 2. Corint. 3. Nos autem omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem, scilicet, quam perdidimus, transformamur a claritate in claritatē. Glosa, a claritate fidei, in claritatem spēi, dicit ergo [Vt omnes crederent per illum] non vt omnes viderent illum per facie statim, sed vt primo per fidē credendo, & postea per speciem in patria perfruendo. Dicit autem [per eum] vt ostendat differentiam eius ad Christum. Christus enim venit, vt omnes crederent in eum. Ioan. 7. Qui credit in me, &c. Ioan. vero vt omnes crederent, non quidem in eum, sed in Christum per eum. Sed contra: non omnes crediderunt per illum, si ergo venit vt omnes crederēt per illum, frustra venit. Respondeo, Dicendum, quantum est ex parte Dei mittentis, & ex parte Ioan. venientis, sufficiens modus adhibitus est omnibus perueniendi ad fidem, sed ex parte eorū qui oculos suos statuerunt declinare in terrā, & noluerūt videre ipsum lumen, defectus fuit, quia non oēs crediderunt. Licet autē Ioan. de quo tot dicta sunt, & quod missus a Deo magnus sit, nihilominus tñ eius aduentus non est sufficiens hoibus ad salutē: quia salus hoīs in hoc cōsistit, q̄ participet ipsā lucē: vñ, & si Ioānes lux fuisset, sufficisset hoībus ad salutē eius aduentus, sed ipse nō erat lux. Vñ dicit

Psal. 16.

b Non erat ille, lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine.

b Et ideo necessaria erat lux, quæ sufficiret hominibus ad salutem. Vel aliter, Ioānes venit vt testimoniū perhiberet de lumine. Cōsuetum est autem, testificanté esse maioris auctoritatis, quàm ille cui perhibet testimonium, ne ergo credatur Ioannes esse maioris auctoritatis, quàm Christus, dicit Euangelista. [Non erat ille, lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine.] Testatur enim, non quia maior, sed qua notior, etiam si sit minor. Sed quæritur de hoc, quod dicit, [Nō erat ille, lux.] cōtra dicitur. Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino & Matt. 5. Vos estis lux mundi, &c. Sunt ergo Ioannes, & Apostoli, & omnes boni, lux. Respondeo: quidam dicunt, quòd Ioannes non erat lux cū articulo: quia hoc est solius Dei proprium. Sed si lux ponatur sine articulo, erant Ioannes, & omnes sancti, facti lux, quod est dictu. Filius Dei est lux per essentiā, Ioannes vero, & oēs sancti per participationē. Et ideo, quia Ioannes participabat vetū lumen, cōgruebat testimoniū perhibebat de lumine. Ignis n. cōuenientius manifestatur per aliquod ignitū, q̄ per aliquid aliud, & color per coloratum.

LECTIO V.

Vperius egit Euangelista de præcursore, & teste verbi incarnati. In parte vero ista, agit de ipso verbo incarnato. Et circa hoc tria facit. Primo, ostendit aduentus verbi necessitatem. Secundo, ex aduentu verbi collatam nobis veritatem, ibi [in propria venit.] Tertio, veniendi modum, ibi. [Et verbum caro factum est, &c.] Necessitas autem aduentus verbi videtur esse defectus diuinæ cognitionis, quæ in mundo erat. Vnde hanc necessitatem sui aduentus assignat, dicens. Ioannis. 18. In hoc natus sum, & ad hoc veni. Ad intelligendum ergo nunc diuinæ cognitionis defectum, duo facit Euangelista. Primo ostendit, quòd iste defectus non est ex parte Dei, neque ex defectu verbi. Secundo ostendit, quòd est ex parte hominum, ibi. [Et mundus eum non cognouit.] Quòd autem non fuerit defectus ex parte Dei & verbi, qui homines Deum cognoscerent, & illuminarentur a verbo, ostendit ex tribus. Primo, ex ipsius diuinæ lucis efficacia [quia erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.] Secundo, ex ipsius diuinæ lucis præsentia: quia [in mundo erat.] Tertio ex eius euidentia: quia [mundus per ipsum factus est.] Non fuit ergo defectus diuinæ cognitionis in mundo, ex parte verbi: quia efficax est. Vnde primo ostendit rationem huius efficaciæ. Quia [Erat lux vera.] Secundo ipsam eius efficaciam. Quia [illuminat omnem hominē venientem in hunc mundum.] Est enim efficax diuinum verbum ad illuminandum: quia. [Erat lux vera] Quomodo autem verbum sit lux, & quomodo sit lux hominum, quia supra satis explanatum est, superfluum est ad præsens reiterare. Istud tamen ad præsens est dicendum, quomodo sit [lux vera.] Notandum est ergo, ad huiusmodi euidentiam, quòd verum in scriptura, tribus opponitur. Aliquando enim diuiditur contra falsum, sicut illud. Ephes. 4. Deponentes mendacium, loquimini veritatem. Aliquando autem diuiditur contra figurale, sicut illud Ioan 1. Lex per Moysen data, &c. quia veritas figurarum legis, facta est per Christum. Aliquando vero diuiditur contra participans, sicut illud 1. Ioan. vlti. Vt simus in vero filio eius, qui scilicet, non est filius per participationem. Fuit autem ante aduentum verbi in mundo quædam lux, quam scilicet, Philosophi se habere iactabant. Sed hęc quidem falsa fuit: quia (vt dicitur. Roma. 1.) Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorū, dicentes enim se esse sapientes, &c. Hierem. 10. Stultus factus est omnis homo, a scientia sua. Fuit etiam quædam alia lux, quam gloriabantur se habere Iudei ex doctrina legis. Sed hæc quidem lux, erat lux figuralis. Heb. 10. Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Erat etiam in Angelis, & in sanctis hominibus lux quędam, inquantum specialiori modo per gratiam Deum cognoscebant. Sed hæc lux participata erat. Iob. 35. Super quem non resplendet lumen illius? quasi dicat. Quicunque lucidi sunt, intantum lucent, inquantum participant lumen illius, idest Dei. Sed verbum Dei, non erat lux falsa, non figuralis, non participata, sed [lux vera,] idest, per essentiam suam. Et ideo dicit [erat lux vera.] In quo quidem verbo excluditur duplex error, scilicet Fotini, qui Christum opinatus est, ex virgine initium sumpsisse, & ideo ne aliquis hoc suspicari posset, Euangelista loquens de incarnatione verbi, dicit. [Erat lux vera,] scilicet ab æterno, non solum ante virginem, sed ante omnem creaturam. Excluditur etiam error Arrij, & Origen. dicentium Christum non fuisse verum Deum, sed per participationem tantum. Quod si verum esset, non esset lux vera [vt Euangelista dicit.] Sicut enim dicitur. 1. Ioan. 1. Deus lux est, non per participationem, sed lux vera. Si ergo verbum erat lux vera, manifestum est, illud esse Deum verum. Patet ergo ratio efficaciæ diuini verbi, ad diuinam cognitionem causandam. Efficacia autem ipsius verbi est, quia [illuminat omnem hominem venientem.] Omne enim, quod est per participationem, deriuatur ab eo, quod est per essentiam suam tale. Vt omne ignitum est hoc per participationem ignis, qui est ignis per suam naturam. Quia ergo verbum est lux vera per suam naturam, oportet, quòd omne lucens luceat per ipsum, inquantum ipsum participat. Ipse ergo [illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.] Sciendum est autem ad horum intellectum, quòd mundus in Scriptura accipitur multis modis. Aliquando enim ratione fuę creationis, sicut hic in fine ait Euang. [Mundus per ipsum factus est.] Aliquādo autem ratione suæ perfectionis ad quā per Christū pertingit, sicut illud 2. Corinth. 5. Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Aliquando ratione suæ peruersitatis, sicut illud. 1. Ioan. 2. Totus mundus in maligno ipositus est. Illuminatio seu illuminari per verbum, intelligitur dupliciter, scilicet de lumine naturalis cognitionis, de quo dicitur in Psal. 4. Signatum est super nos, &c. Item, de lumine gratiæ, de quo dicitur Isai. 60. Illuminare Hierusalem.

Hic

His duabus distinctionibus suppositis, facile soluitur dubitatio, quę ex istis orit. Cum enim dicit Euangelista. [Illuminat omnē hominem.] Jvī subesse falsum, cum adhuc multi sint in mundo tenebrosi. Si ergo nos, memores distarum distinctionū, accipiamus mundū, secundum quòd ponitur ratione suæ creationis, & illuminare: secundum quòd accipitur pro lumine naturalis rationis: verbum Euangelistæ nullam habet calumniā: quia homines venientes in hunc mundum sensibilem, illuminantur lumine naturalis cognitionis, ex participatione huius veræ lucis, a qua deriuatur quicquid de lumine naturalis cognitionis participatur ab homin b is. Vtitur autem Euangelista hoc modo loquendi (vt dicat venientem in hunc mundum,) nō quòd homines vixissent aliquo temporis spatio extra mundum, & postea venirent in mundum c im hoc sit contra sententia Apo. B. sto. Ro. 9. Cum enim non dum nati essent, aut aliquid egissent bo ni, aut mali: vt secundum electionem, &c. Vnde, cum non egissent aliquid antequam nati essent, manifestum est, quòd anima non est antequam corpori coniugatur. Dicit ergo [venientem in hūc mūdum.] vt ostendat, quòd homines illuminantur a Deo, secundum hoc, scilicet, quòd veniunt in mundum ideſt, secūdum intellectum qui est ab extrinseco, homo enim ex duplici natura cōstitutitur corporali scilicet, & intellectuali; & secūdum corporalem quidem naturam, seu sensibilem, illuminatur homo lumine corporeo & sensibili, secundum animam vero & intellectualem naturam, illumina tur lumine intellectuali, & spirituali. Cum ergo homo secundum naturam corporalem, non veniat in hunc mundum, sed sit ex mūdo, sed secundum intellectualem naturam, quæ est ab exinterinseco (vt dictum est.) sit a Deo per creationem. vnde dicitur. Eccle. 12. Donec omnis caro in suā reuertatur originem, & spiritus dirigatur ad Deum qui fecit illum: ostendit Euangelista, quòd hæc illuminatio, est secundum illud quod est ab interinseco, scilicet secun dum intellectum, cum dicit [Venientem in hunc mūdum.] Si vero accipiatur illuminari pro lumine gratiæ, sic hoc quod dicitur. Illuminat omnem hominem,] potest tripliciter exponi. Vno modo, secundum Origē. in illa. Homel. Aquila grādis, exponitur hoc modo, vt accipiamus mundum ratione suæ perfectionis, ad quam perducitur homo reconciliatus per Christum, & tunc dicitur. [Illuminat omnem hominem venientem] per fidem, [in hunc mundum] spiritualem scilicet ecclesiam illuminatam lumine gratiæ. Alio modo, secundum Chrisō. exponitur, accipiendo mundum ratione suæ creationis, & talis est sensus [illuminat] scilicet verbum quantum de se est: quia ex parte sua nulli deest, imo vult omnes fieri; & ad agnitionem veritatis venire, vt dicitur. 1. Thim. 2. [Omnem hominem venientem.] ideſt qui nascitur in hunc mundum sensibilem: quòd si aliquis non illuminatur, ex parte hominis est, auertentis se a lumine illuminante. Tertio modo, secundum Augustinum exponitur, vt li [omnem] sit distributio accommoda: vt sit sensus [illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.] non simpliciter, [sed omnem hominem] qui illuminatur, scilicet, quia nullus illuminatur nisi a verbo. Dicit ergo secundum Augustinum [venientem] vt assignet rationem, quare homo indiget illuminari. Accipiendo tamen mundum ratione suæ peruersitatis & defectus, quasi dicat, ideo indiget illuminari: quia [uenit in hunc mūdum] peruersitate & defectibus tenebrosum, & ignorantia plenum. De mundo spirituali primi hominis Lucæ. 2. Illuminare his, qui in tenebris. Destruitur autem per verba prædicta error Manichei ponentis homines, & mundum a principio contrario, ideſt, diabolo in mundo creatos fuisse: quia si homo fuisset creatura diaboli veniens in mundū, non illuminaretur a Deo siue a verbo, quia Christus venit in mundum, vt dissoluat opa diaboli. 1. Ioannis. 3. Sic ergo patet efficacia diuini verbi, quòd defectus cognitionis in hominibus, non est ex parte ipsius verbi: quia ad omnes illuminandos efficax est, cum sit [lux vera quæ illuminat omnem hominem, &c.] Sed ne credas de fectum ipsum esse ex remotione, seu absentia veræ lucis, hoc excludens Euangelista, subdit [In mundo erat.] Simile huic habetur. Actuū 17. Non longe est ab vnoquoque nostrum, scilicet De⁹, in ipso enim viuimus, &c. quasi dicat Euangelista, verbum diuinū efficax est: & præsens est ad illuminandum. Notandum vero, quòd in mūdo dicitur aliquid esse tripliciter. Vno modo p continentiā, sicut locatum in loco. Ioannis 17. Hi in mundo sunt. Alio modo, sicut pars in toto: nam pars mundi dicitur esse in mundo, etiam si nō sit locata sicut substantiæ supernaturales, licet localiter non sint in mundo: tamen sunt vt partes. Psalm. 145. Qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Neutro autem istorum modorum lux vera in mundo erat, quia nec localis est: nec pars vniuersi, immo quodāmodo (vt ita liceat loqui) totum vniuersum est pars, bonitatem eius partialiter participans. Erat ergo in mundo, tertio modo, sicut causa efficiens, & conseruans. Hieremiæ 23. Cælum &

terram ego impleo. Sed tamen aliter est de verbo agente, & causante omnia, & aliter de aliis agentibus. Nam alia agentia operant (vt extrinsecus existentia.) Cum enim nō agant nisi mouendo, & alterādo aliquo modo, quantū ad ea quæ sunt extrinseca rei, ut extrinseca operant. Deus vero operat in oībus, vt interius agēs: quia agit creando. Creare autem, est dare esse rei creatæ, cum ergo esse sit intimū cuilibet rei. Deus qui operādo dat esse, operatur in rebus, vt intimus agens. In mundo ergo erat (vt dans esse mundo.) Consuetum est autem dici, Deum esse in omnibus per essentiam, præsentiam, & potentiam. Ad cuius intellectū sciendum est, quòd per potentiam dicitur esse aliquis in omnibus, quæ subduntur potentiæ eius: sicut Rex dicitur esse in toto regno sibi subiecto, per suam potentiam. Non tamen ibi est per presentiā neque per essentiam. Per præsentiam dicitur esse in omnibus, quæ sunt in conspectu eius, sicut Rex dicitur esse per præsentiam in domo sua. Per essentiam vero dicitur esse in illis rebus, in quibus est sua substātia: sicut est Rex in vno loco determinato. Dicimus enim Deum esse vbique per potentiam, quia omnia eius potestati subduntur. 138. Si ascendero in cœlum, tu illic es. Si sumpsero pennas meas diluculo, &c. tenebit me dextera tua. Per præsentiam vero, quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, quę sunt in mundo, vt habetur Hebræo. 4. Per essentiam autem, quia essentia sua intima est omnibus rebꝰ: oportet enim de necessitate omne agens, inquantum agens, immediate coniungi suo effectui. Cum mouens & motum oporteat simul esse. Deus autem actor est, & conseruator omnium, secundum esse vniuscuiuscunque rei. Vnde, cum esse rei sit intimum in qualiber re: manifestum est, quòd Deus per essentiam, suam, per quam omnia creat, sit in omnibus rebus. Notandum autem, quòd Euangelista signanter vtitur hoc verbo [erat] cum dicit [In mundo erat.] ostendens ab initio creaturæ semper ipsum fuisse in mundo, causans & conseruans omnia: quia si ad momentū subtraheret Deus virtutem suam a rebus conditis, omnia in nihilum redigerentur, & esse definerent. Vnde Origenes satis ad hoc, congruo exemplo vtitur dicens, quòd sicut se habet vox humana ad verbum humanum in mente conceptum, sic se habet creatura ad verbum diuinum: nam sicut vox nostra, est effectus verbi concepti in mente nostra, ita & creatura est effectus verbi in diuina mente concepti. Dixit enim, & facta sunt. Vnde sicut videmus, quòd statim deficiente verbo nostro, vox sensibilis deficit, ita si virtus verbi diuini subtraheretur a rebus, statim res oēs in ipso momento deficerent, & hoc, quia est portās omnia verbo virtutis suæ Hebræ. 1. Sic ergo patet, quòd defectus diuinę cognitionis non est in hominibus, ex verbi absentia: quia [in mundo erat.] Non est etiam ex verbi inuisibilitate seu occultatione: quia fecit opus, in quo fit illitudo euidenter relucet, scilicet mundum. Sap. 13. A magnitudine speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit eorum creator videri: & Rom. 1. Inuisibilia Dei p ea, &c. & ideo statim Euangelista subiungit. [Et mundus per ipsum factus est.] vt scilicet, in ipso lux ipsa manifestatur: sicut in artificio manifestat ars artificis: ita totus mundus nihil aliud est, q̄ quædam representatio diuinæ sapiētię in mente patris cōceptę. Sap. . Sparsit illam super omnia opera sua. Sic ergo patet, q̄ defectus diuinę cognitionis, non est ex parte verbi, quia efficax est cum sit [lux vera.] Præsens est, quia [in mundo erat.] Euidens est, quia [mundus per ipsum factus est.] vnde autem sit huius defectus, ostēdit Euāgelista consequenter cū dicit.

D pecc. mor. ca. 25.

b Et mūdus p ipsū factꝰ est, & mūdus eū non cognouit.

b Quasi dicat, non est ex parte ipsius: sed ex parte mundi, qui [eum non cognouit.] Dicit autem eum in singulari, quia supra, verbum dixerat, non solum lucem hominum, sed Deum, vnde cum dicit [eum] intelligit Deum. Ponitur autē hic mūdus, pro homine. Angeli nāq; cognouerūt eum intelligendo. Elementa cognouerunt eum obediendo: sed mundus, ideſt homo habitator mūdi, eum non cognouit. Et possumus hunc defectum cognitionis diuinæ referre, vel ad naturam hominis, vel ad culpam. Ad naturam quidem: quia licet omnia hæc prædicta auxilia data sint homini, vt ducatur in cognitionem Dei: tamen ratio humana in se deficies est ab hac cognitione. Iob. 36. Vnusquisque intuetur eū procul. Et iterū ibi. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram, Sed & alii qui eū cognouerunt. hoc fuit non inquantum fuerunt in mundo, sed inquantū fuerunt supra mundū, & tales quibus dignus non erat mundus, q̄a [mundus eū non cognouit.] Et est quasi ratio: quare ab hominibus Deus non cognoscitur, & sic mundus accipitur pro inordinato mundi amore, quasi dicat [mundus eum non cognouit] vnde si aliquid æternum in mente perceperūt, hoc fuit inquātum non erant de hoc mundo. Si vero referatur ad culpam hominis, tunc hoc quod dixit [Mundus eum non cognouit.] est quasi ratio, quare ab hominibus Deus non cognoscitur, & sic accipitur mundus pro inordinato mundi amatore, quasi dicat [mundus eū non cognouit] quia sunt mundi amatores. Amor enim mundi (vt dicit Augustinus) maxime retrahit a Dei cognitione, quia amor

mundi

mundi inimicum Dei constituit, Iacobi. 4 Qui autem non diligit Deum, non potest eum cognoscere. 1. Corin. 2. Animalis homo nō percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. Notandum autem, quòd ex hoc solutur quæstio Gentium, qui vane querunt, si a paucis temporibus filius Dei pro salute humana mundo innotuit, videtur quòd ante tempus illud naturam humanam despiceret. Quibus dicendum est, quòd non de spexit, sed semper fuit in mundo: & quantū in se est, cognoscibilis

LECTIO VI.

N propria venit.

b Et sui eū nō receperunt.

èst ab hominibus: sed quòd aliqui eum non cognouerunt, fuit eorū culpa, quia mundi amatores erant. Notandum etiam, quòd Euangelista loquitur de incarnatione verbi, vt ostendat idem esse verbū incarnatum, & quod [erat in principio apud Deum, & Deus, &c. Resumit quæ de ipso supra dixerat, ibi enim dixerat, quòd [verbum erat lux hominum] hic vero dicit quòd [erat lux vera.] ibi [omnia per ipsum facta sunt.] hic vero [& mundus per ipsum factus est.] supra vero dixit, quod [sine ipso factum est nihil.] idest, secūdum vnam expositionem, omnia conseruās, hic vero dicit [In mundo erat.] mundum & omnia creans, & conseruans. Ibi dixit. [Et tenebræ eam non comprehenderunt.] hic vero [Et mundus eum non cognouit.] & ideo totum hoc quod sequitur ab illo loco [Erat lux vera.] videtur quædam explicatio superiorū. Possumus etiam ex prædictis accipere triplicem rationē, quare Deus voluit incarnari, Vna est peruersitas humanæ naturæ, quæ ex sui malitia iam obtenebrata erat vitiorum, & ignorantiæ obscuritate. Vnde supra dixerat, quòd [tenebræ eam non comprehenderunt.] Venit ergo in carnem Deus, vt tenebræ possent apprehendere lucē, idest, cognitionem eius pertingere. Isaiæ 9. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Secunda, propter insufficientiam Prophetici testimonii. Venerunt enim Prophetæ, venerat Ioannes, sed sufficienter illuminare nō poterant, quia [nō erat ille lux] Vnde necessarium erat vt post Prophetarum vaticinia, post Ioannis aduentum, lux ipsa veniret, & sui cognitionem mūdo traderet: & hoc est, quod Apostolus dicit, Hebræ. 1. Multipharie, multisque modis, & 2. Per. 1. Habetis Propheticum sermonē, cui benefacitis attendentes, donec dies illucescat. Tertia, propter creaturarum defectum. Nam creaturę insufficientes erant ad ducendum in cognitionem creatoris, vnde [mundus per ipsum factus est] & [ipsum non cognouit] Vnde necessarium erat, vt ipse creator per carnem in mundum veniret, & per seipsum cognosceretur; & hoc est quod Apostolus dicit. 1. Corinth. 1. Nam quia in Dei sapientia, mundus non cognouit per sapientiam Deum, placuit Deo, per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes.

LECTIO VI.

Signata necessitate incarnationis verbi, consequenter Euangelista manifestat vtilitatem, ex ipsa incarnatione ab hominibus consecutam. Et primo insinuat lucis aduentum, quia [in propria venit] Secundo, hominū occursum ibi [Et sui eum non receperunt.] Tertio, fructum ex aduentu lucis allatum, ibi. [Dedit eis potestatem.] Ostendit ergo, quòd lux quæ erat præsens in mundo, & euidens seu manifesta per effectum, non tamen cognoscebatur a mūdo. Et ideo [venit in propria [vt cognosceretur. Sed ne, cum dicit [venit] intelligeres motum localem in hoc modo, vt scilicet venerit quasi desinens esse vbi prius erat, & denuo incipiens esse vbi prius non erat, dicit Euangelista [in propria,] idest, in ea quę erant sua, quę ipse fecerit, & venit ipse vbi erat: infra 16. Exiui a patre, & veni in mūdum. Venit (inquā) in propria, idest, in Iudęam secundum quosdam, quę quidem speciali modo sua erat. Psal. 75. Notus in Iudæa Deus, Isa. 5. Vinea Domini exercituum, domus Israel est. Sed melius est, vt dicatur. [propria,] idest, in mundum ab eo creatum. Psal. 22. Domini est terra. Sed si prius erat in mundo, quomodo venit in mūdum? Respondeo. Dicendum, quòd venire in aliquem locum, dicitur dupliciter, scilicet vel quòd aliquis veniat, vbi nullo modo prius fuerat; vel quòd vbi aliquo modo prius fuerat, incipiebat esse quodāmodo, sicut Rex, qui prius erat in ciuitate aliqua sui regni per potentiam, ad illam postmodum veniens personaliter, dicitur venire, vbi prius erat. Venit enim per suam subsistantiam, vbi prius erat solum per suam potentiam. Sic ergo filius Dei venit in mundum, & tamen in mundo erat. Erat quidem per essentiam, potentiam, & præsentiam, sed venit per carnis assumptionem, erat inuisibilis, venit vt esset visibilis. Deinde cum dicit.

b Sequitur hominum occursus, qui differenter se habuerunt ad venientem, quia quidam eum receperunt, non sui. Vnde. d. [Et sui eum non receperunt.] Sui, sunt homines, quia ab eo formati. Genes. 1. Formauit Deus hominem. Psal. 99. Scitote, quoniam Dominus ipse fecit nos, quia ad eius imaginem facti. Gene. 1. Faciamus hominem. Sed melius est vt dicamus [sui,] idest, Iudæi eum non receperunt per fidem credendo, & honorando. infra. 5. Ego veni in nomine patris mei, & nō recepistis me: & infra 8. Ego honorifico patrem meum, &c. Sunt quidem Iudęi sui, quia ab ipso in populum peculiarem electi. Deut. 26. Elegit te Dominus in populum peculiarem. [sui] secundum carnem, coniuncti. Rom 9.

quotquot aūt receperūt eū.

c Dedit eis potestatem filios Dei fieri.

Ex quibus Christus, secundum carnē. Itē [sui.] ab eo beneficiis promoti. Isai. 1. Filios enutriui & exaltaui. Sed licet, [sui,] Iudæi eum non receperunt, non defecerunt tamen, qui eum receperunt. Vnde subdit. [Quotquot autem receperunt.] Vetur Euangelista hoc modo loquendi. d. [Quotquot] vt ostendat ampliorē esse factā solutionē, quā fuerit promissio, quæ facta fuit solū filiis, scilicet Iudæis. Isa. 33. Dominus legifer noster, &c. sed solutio non solum fuit facta suis, sed [quotquot receperunt eum,] i. omnibus in eum credentibus. Roma. 15. Dico autem, Christum ministrum fuisse circumcisionis, &c. promissiones patrum. idest patribus factas, &c. Gentes autē super misericordia, qa misericorditer sunt recepti dicit [Quotquot] vt ostendat, quòd gratia Dei indifferenter datur omnibus recipientibus Christum. Act. 11. Ergo in nationes gratia spiritus sancti, &c. Et non solū liberis, sed ēt seruis, non solum masculis, sed etiā & fœminis. Col. 3. In Christo Iesu, non est masculus, nec fœmina, Gētilis, vel Iudæus, circūcisio & præputiū, &c Deinde cū dicit.

c Sequitur fructus eius aduentus. Vbi primo ponit fructus magnificentiam: quia [dedit eis potestatem.] Secundo, ostendit quibus datur, quia [his qui credunt.] Tertio infinuat modum dandi: quia [non ex sanguinibus.] Est ergo fructus aduentus filii Dei magnus, quia homines fiunt per hoc filii Dei. Gal. 4. Misit Deus filiū suum factum ex muliere, vt adoptionem filiorum reciperemus. Et hoc congruè, vt qui sumus filii Dei, per hoc, quòd assimilamur filio, reformamur per filium. Dicit ergo [dedit eis potestatem. Adcuius euidentiam sciendum est, quòd homines fiunt filii Dei per assimilationem ad Deum, & ideo secundum triplicem assimilationē hominum ad Deum, homines sunt filii Dei. Primo enim, per gratiæ infusionem. vnde quicumque habet gratiam gratum facientē, efficitur filius Dei. Rom. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis, &c. Gal. 4. Quoniam estis filii Dei, misit deus spiritum filii. Secundo assimilamur Deo per operum perfectionem, quia qui facit opera iustitiæ, est filius. Mat. 5. Diligite inimicos vestros. Tertio assimilamur Deo, per gloriæ adoptionem, & quantum ad animam per lumen gloriæ. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus. Et quantum ad corpus. Phil. 3. R. formabit corpus humilitatis nostrę. Vnde de istis duobus dicitur. Rom. 8. Adoptionem filiorum Dei, expectantes. Si ergo accipiamus potestatem filios Dei fieri, quantum ad operum perfectionem, & glorię adeptionem, nullam difficultatem habebit sermo, quia cum dicit [dedit eis potestatem] intelligit de potestate gratiæ, qua habita, potest homo facere opera perfectionis, & adipisci gloriam, quia vt dicitur. Rom. 6. Gratia Dei, vita æterna. Et secundum hunc modum dicitur [eis] qui eum receperunt [potestatem,] idest, infusionē gratiæ filios Dei fieri, bene operando, & gloriam acquirendo. Si vero intelligatur de gratiæ infusione, tunc dubitationē habet hoc, quod dicitur [dedit eis potestatem.] Quia nō est in potestate nostra fieri filios Dei, cum non sit in potestate nostra gratiam habere. Hoc ergo quod dicit [dedit eis potestatem] aut intelligitur de potestate naturæ, & hoc non videtur esse verum, quia infusio gratiæ est supra naturam nostram. Aut intelligitur de potestate gratię, & tunc hoc ipsum est gratiam habere, quod habere [potestatem filios Dei fieri] & fic non dedit potestatem filios fieri Dei, sed filios Dei esse. Ad quòd dicendum, quòd in datione gratię, requiritur in homine aduto ad iustificationem suam consensus, per motum liberi arbitrii: vnde quia in potestate hominis est, vt consentiat, & non consentiat [dedit eis potestatem.] Dedit autem hanc potestatem suscipiendi gratiam dupliciter. Præparando & hominibus proponendo. Sicut enim qui facit librum, & proponit homini ad legendum, dicitur dare potestatem legendi. Ita Christus, per quem gratia facta est, vt dicitur infra. et qui operatus est salutem in medio terræ. Vt dicitur in Psal. 73. Dedit nobis [potestatē filios Dei fieri], p gratiæ susceptionem. Secundo, quia hoc non sufficit, cum etiam liberum arbitrium indigeat ad hoc, quòd moueatur ad gratiæ susceptionē, auxilio gratię diuinæ, non quidem habitualis, sed mouentis: ideo dat potestatem mouendo liberum arbitrium hominis, vt consentiat ad susceptionem gratię: iuxta illud. Tren. vlt. Conuerte nos Domine ad te, mouendo voluntatem nostram ad amorem tuum, & conuertemur, &c. Et hoc modo vocatur interior vocatio, de qua dicitur. Roma. 8. Quos vocauit, interius voluntatem instigando ad consentiendum gratię, hos iustificauit, gratia infundēdo. Quia vero per hanc gratiam habet homo hanc potestatem conseruandi se in diuina filiatione, potest & aliter dici [dedit eis,] idest, eum recipientibus

dipientibus [potestatem filios Dei fieri,] idest gratiam, per quam potentes sunt in diuina filiatione cōseruari. 1. Ioan. vlt. Omnis q natus est ex Deo, non peccat, sed gratia Dei (per quam regeneramur in filios Dei) conseruat eum. Sic ergo [dedit eis potestatem si lios Dei fieri,] per gratiam gratum facientem, per operum perfectionem, per gloriæ adeptionē, & hæc ppa rando, mouendo, & cō seruando gratiam. Deinde cum dicit.

d His qui credunt in nomine eius.

e Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed

d Ostenditur, quibus conferatur fructus eius aduentus. Et hoc quidem potest accipi dupliciter, vel vt sit expositiuum superiorum, vel determinatiuum. Expositiuum quidē, quia Euangelista dixerat. [Quotquot autem receperunt eum.] vt ergo ostendat quid est recipere eum, quasi exponendo, consequenter subiungit [his qui credunt in nomine eius] quasi dicat: hoc est recipere eum, in eū credere, qui a per fidem, Christus habitat in cordib⁹ nostris, iuxta illud Ephe. 3. Habitare Christum per fidem, &c. Illi ergo [receperunt eum, qui credunt in nomine eius.] Vt determinatiuū vero, ponitur ab Origene. in Homel. quę incipit. Vox spiritualis. hoc modo multi recipiunt Christum, dicentes se esse Christianos, qui tamen non sunt filii Dei, quia non vere credunt [in nomine eius,] falsa dogmata de Christo suggerendo, subtrahendo scilicet, aliquid sibi de diuinitate, vel de humanitate, iuxta illud. 1. Ioānis. 4. Omnis spiritus qui soluit Christum ex Deo non est. et ideo Euangelista quasi determinando, dicit [dedit eis,] scilicet, recipientibus eum per fidem [potestatem filios Dei fieri,] illis tantū [qui credūt in nōie eius,] idest, qui nomen Christi integrum seruant, vt nihil de diuinitate, vel humanitate Christi diminuant. Potest etiam hoc referri ad formationē fidei, vt dicatur [his,] scilicet [dedit potestatem filios Dei fieri, qui credunt in nomine eius] idest, per fidem charitate formatam, opera salutis faciunt. illi enim qui habent solum fidem informem, non credunt in nomine eius, quia non operantur ad salutem. sed prima expositio, quæ accipitur, vt expositiuum præmissorum melior est. Deinde cum dicit.

e Ostenditur, qualiter conferatur hominibus tam magnificus fructus. quia enim dixerat, quòd fructus aduenientis lucis, est potestas fieri filios Dei hominibus data. Filius autem dicitur aliqs ex eo, quòd nascit. ne æstimes eos materiali generatione nasci, dicit [nō ex sanguinibus.] et licet hoc nomen sanguis, in Latino non habeat plurale, quia tamen in Græco habet, ideo translator regulam grammaticæ seruare non curauit; vt veritatem perfecte doceret. Vnde non dicit ex sanguine, secundum Latinos, sed [ex sanguinibus] per quod intelligitur quicquid ex sanguine generatur, concurrens vt materia ad carnalem generat ōnem. semen autem, secundum Philosophum: est vltimi superfluitas cibi sanguinei. unde siue semen viri, siue menstruū mulieris, intelligitur per sanguinem. Causa vero motiua ad actum carnalem, est voluntas se commiscentium, scilicet maris & fœminæ: quia licet actus virtutis generatiuæ secundum quòd huiusmodi, non sit subiectus voluntati: præambula tamen ad ipsum voluntati subiiciuntur. Et ideo dicit [neque ex voluntate carnis.] pro persona mulieris [neque ex voluntate viri] vt ex causa efficiēte. [sed ex Deo nati sunt.] quasi dicat, non carnaliter, sed spiritualiter filii Dei sunt: accipitur autem hic caro secundū Aug. pro muliere, quia sicut caro obedit spiritui sic mulier debet obedire viro. Gen. 2. Dixit Adā de muliere. Hoc nunc os ex ossibus meis, &c. Et attendendum sm Aug. quòd sicut dissipatur possessio domus, in qua principatur mulier & subiicitur vir, ita dissipatur homo, cū caro dominatur spiritui. Propter quod dicit Apostolus Roma. 8. Debitores sumus non carni, vt secūdum carnem viuamus. de modo autem dictæ generationis carnalis, dicitur. Sap. 7. In ventre matris figuratus sum caro. Vel possumus dicere, quòd motiuum ad carnalem generationem, est duplex Vnū scilicet ex parte appetitus intelligitur, quæ est voluntas: aliud a parte sensitiui, quod est concupiscentia; ad designandum ergo materialem causam, dixit [non ex sanguinibus.] Sed ad designandū causam efficientem quantum ad concupiscentiam, dicit [neque ex voluntate carnis,] Quamuis improprie voluntas dicatur concupiscentia carnis, quo tñ modo dicitur Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. Ad designandū vero appetitū intellectiuum, dicit [Non ex voluntate viri.] sic ergo generatio filiorum Dei, nō est carnalis, sed est spiritualis, quia [ex Deo nati sunt.] Ioan. vltimo. Omne quod natum est ex Deo: &c. Nota autem, quòd hæc præpositio, de, semper denotat materialem causam, & efficientem, & etiā consubstātialem. Dicimus enim, quòd faber facit cultellum de ferro, & pater generat filium suum de seipso, quia aliquid sui concurrit aliquo modo ad generationem. Hæc vero præpositio, a, semper denotat causam mouentem. Hæc vero præpositio, ex, accipitur vt cō munis, quia importat causam materialem & efficientem, non tamen consubstantialem. Vnde quia solus filius Dei, qui est verbum est de substantia patris, imo cum patre est vna substantia. alii vero sancti, qui sunt adoptiui, non sunt de eius substantia: ideo Euangelista vitur hac præpositione, ex, dicens de aliis [ex Deo nati sunt] De filio vero naturali, quòd de patre est natus. Notandum est etiā quòd secundum vltimam expositionē carnalis generationis possumus accipere differentiam carnalis generationis ad spiritualem. Quia enim illa est ex sanguinibus, ideo carnalis; ista vero, quia nō est ex sanguinibus, ideo spiritualis. Ioan. 3. Quod natū est ex carne, caro est, & quod natū est ex spiritu, spūs est. Item quia materialis generatio est ex voluntate carnis, idest, ex concupiscentia, ideo est immunda, & generat filios peccatores. Ephe. 2. Eramus natura filii iræ. Ité, quia illa est [ex voluntate viri,] idest, hominis facte filios hominum, hæc vero quia est ex Deo, facit filios Dei. si vero hoc quod dicit [dedit eis potestatem] voluit referre ad baptismum propter quod in filios Dei regeneramur, possumus videre in hoc ordinem baptismi. vt scilicet, primo requiratur fides, quod fit in catechumino, qui debent primo instrui de fide, vt scilicet credant in nomine eius & deinde regener entur per baptismum: non quidem ex sanguinibus carnaliter, sed ex Deo spiritualiter.

ex Deo nati sunt.

LECTIO VII.

T verbum caro factum est.

LECTIO VII.

Posita necessitate aduentus verbi in carnem, & etiam vtilitate, consequenter Euangelista modum venendi manifestat dicens. [Et verbum caro factum est.] Et secūdum hoc continuatur ad hoc, quod dixerat. [In propria venit.] quasi dicat: verbum Dei in propria venit. sed ne credas ipsum venisse, locum mutando, ostendit modum quo venit, scilicet per incarnationem, eo enim modo venit, quo missus est a patre a quo missus est, inquantum factus est caro. Galath. 4. Misit Deus filium suum, factū ex muliere, &c. vbi dicit Aug. Eo missum quo factum. Secundum Chrisо. autem continuatur ad illud, [dedit eis potestatem, &c.] quasi dicat. Si quæris, vnde potuit dare hanc potestatem hominibus vt filii Dei fierent. Respōdet Euāgelista. quia [verbum caro factum est.] dedit nobis, quòd possemus filii dei fieri. Gal. 4. Misit Deus filium suum, vt adoptionem filiorum Dei reciperemus. Secundum vero Aug. continuatur sic, ad hoc quod dixerat [sed ex Deo nati sunt] quasi enim dure videbatur, vt homines ex Deo nascerentur. ideo quasi in argumentum huius dictitur scilicet, verbum esse credatur, subdit Euangelista illud, de quo minus videtur, scilicet quòd [verbum caro factum est.] quasi dicat: me mireris si homines ex Deo sunt nati: quia [verbum caro factū est.] i. Deus factus est homo.] Notandum, quòd hoc quod dicitur [verbū caro factū est.] qu dam male intelligentes sumpserunt occasionem erroris. Quidam namque posuerunt verbum ita carnem factum esse ac si ipsum, vel aliquid eius sit in carne conuersum, sicut cum farina fit panis, & aer ignis. et hic fuit Eutices, qui posuit commixtionem naturarum in Christo, dicens, in eo eandem fuisse Dei, & hominis naturam. Sed huius opinionis falsitas manifeste apparet: quia sicut est dictum supra [verbum erat Deus.] deus autem immutabilis est, vt dicitur. Mal. 3. Ego Deus, & non mutor. vnde, nullo modo potest esse, quòd in aliam naturam conuertatur. Est ergo dicendum contra Euticem. [Verbum caro factum est] verbū carnem assumpsit, nō q ipsum verbum sit ipsa caro, sicut si dicamus, homo factus est albus: non quòd ipse sit ipsa albedo, sed quòd albedinem assumpsit. Fuerunt etiam alii, qui licet crederent verbum non in carnem mutatum, sed quòd eam assumpsit, tamen dixerunt ipsum assumpsisse carnem sine anima. nam si carnem animatam assumpsisset, dixisset Euangelista [verbum caro] cum anima [factum est.] Et hic fuit error Arrii, qui dixit, quòd in Christo non erat aīa, sed uerbū Dei erat ibi loco animæ. Et huius positionis talis fuit ap, arret, tum, quia repugnat sacræ scripturæ, quæ in pluribus locis mentionem facit de anima Christi; sicut illud Matthæi. 27. Tristis est anima mea vsque ad mortem, &c. Tum etiam, quia quædam passiones animæ recitantur de Christo, quæ in verbo Dei nullo modo esse possunt, nec etiā in carne sola, sicut illud. Matth. 14. Cæpit Iesus tedere, & mœstus esse. Tum etiam, quia Deus non posset esse forma alicuius corporis: nec etiam angelus corpori vniri potest per modum formæ, cum secundum naturam a corpore sit separatus: anima autem vnitur corpori sicut forma. Non igitur verbum Dei corporis forma esse potest. Præterea constat, quòd caro non fortitur speciem carnis, nisi per animam, quod patet, quia recedente anima a corpore hominis seu bouis, caro hominis vel bouis, non dicitur caro nisi æquiuoce. Si ergo verbum non assumpsit carnem animatam, manifestum est, quòd non assumpsit carnem [verbum caro factum est] ergo carnem animatam assumpsit.

Fuerunt

Degen. ani mal. ca. 18.

Fuerunt autem alii, qui ex hoc moti, dixerunt: verbum carnē quidem animatam assumpsisse; sed anima sensitiua tantum, non intellectiua, loco cuius, in corpore Christi dixerunt verbum esse. Et hic fuit error Apolinaris, qui quandoque Arrium secutus est, tandem propter auctoritates prædictas, coactus fuit ponere aliquam animā in Christo, quæ posset

b Et habituit

harum passionum esse subiectam: ita tamē quòd ratione, & intellectu careret. Sed loco horum, verbum esset in homine Christo. Sed hoc manifeste apparet esse falsum, quia repugnat auctoritati sacræ scripturę, in qua quædam dicunt de Christo, quę nec in diuinitate, nec in anima sensitiua, nec in carne inueniri possunt. Sicut illud, quòd admiratus est, vt dicitur Matt 8. admiratio autem, est passio animæ rationalis, & intellectiuæ, cum sit desiderium cognoscendi causam occultam effectus visi. Sic igitur, sicut tristitia cogit in Christo ponere partem animæ sensitiuam, contra Arrium: ita admiratio cogit ponere in ipso partem animæ intellectiuam, contra Appollinarem. idem etiam apparet per rationem. Sicut enim non est caro sine anima: ita non est vera caro humana sine anima humana, quæ est anima intellectiua. si ergo verbum assumpsit carnem animatam, anima sensitiua tantum, & non rationalis: non assumpsit carnem humanam. et ita non poterit dici: Deus factus est homo. Præterea. ad hoc verbum humanam naturam assumpsit, vt eam repararet: ergo id reparauit quod assumpsit. Si ergo non assumpsit animam rationalem, non reparasse eam: & sic nullus fructus proueniret nobis ex verbi incarnatione, quod falsum est. [Verbum ergo, [caro factum est.] idest, carnem animatam anima rationali assumpsit. Sed forte dicis. si verbum carnem sic animatam assumpsit: quare Euangelista de anima rationali mentionem non fecit: sed de carne solum, dicens. [Verbum caro factum est.]? Respondeo: dicē tum, q̄ propter quatuor rationes Euangelista hoc fecit. Primo, ad ostendendum veritatem incarnationis, contra Manichæos, qui dicebant verbum non assumpsisse veram carnem, sed fantasticam tantum, cum non esset conueniens, vt boni Dei verbū assumeret carnem, quam ipsi dicebant diaboli creaturam. Et ideo Euāgelista, vt hoc excluderet, fecit de carne specialiter mentionē, sicut & Christus Luc. vlti. Existimantibus discipulis eum esse fantasma, veritatem resurrectionis ostendit, dicens. Spiritus carnem, & ossa non habet, &c. Secundo, ad demonstrandam Dei erga nos magnitudinem benignitatis. constat enim, quòd anima rationalis magis conformis est Deo, quàm caro, & quidem magnum pietatis sacramentum fuisset, si verbum assumpsisset animam humanam, vtpote, sibi conformem. Sed assumere etiam carnem elongatam a simplicitate suę naturæ, fuit multo amplioris, imo inęstimabilis pietatis indicium, secūdum quòd Apostolus dicit. 1. ad Thi. 3. Et manifeste magnū est pietatis sacramentum, quod manifestatū, est in carne, &c. Et ideo, vt hoc ostenderet Euāgelista, solum de carne mentionem fecit. Tertio, ad demonstrandam veritatem, & singularitatem vnionis in Christo. Alias enim hominibus sanctis vnitur quidem Deus, quantum ad animam solum. Vnde dicitur Sapien. 7. Per nationes in animas sanctas se transfert: amicos Dei & Propheras constituens. Sed, quòd verbum Dei vniretur carni, hoc est singulare in Christo, secundum illud in Psal. 140. Singulariter sum ego, &c. Iob 28. Non adæquabitur ei aurum, &c. hanc ergo singularitatem vnionis in Christo ostendere volens Euangelista, de carne solum mentionem fecit, dicens. [Verbum caro factū est.] Quarto, ad insinuandam cōgruitatem humanæ reparationis. homo enim per carnem infirmabatur, & ideo Euangelista volens insinuare adnentum verbi congruum esse nostræ reparationi, mentionem de carne specialiter fecit, vt ostenderet quòd caro infirma, per carnē verbi reparata fuit. et hoc est, quod Apostolus dicit. Roma. 8. nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinē carnis peccati, &c. Sed quæritur, quare Euangelista non dixit, verbum carnem assumpsit, sed potius [verbum caro factum est.] Respondeo, dicendum, quòd hoc ideo fecit, vt excluderet errorem Nestorij, qui dixit in Christo fuisse duas personas, & duos filios, & alium esse filium virginis: vnde non concedebat, quòd beata virgo esset mater Dei. Sed secundum hoc deus non esset factus homo: quia impossibile est q̄ duorum singularium, quæ diuersa sunt secundum suppositum, vnū prędicetur de alio. Vnde, si alia est persona verbi seu suppositum, & alia persona hominis seu suppositum in Christo, tunc non erit verum, quod dicit Euangelista [Verbum caro factum est.] Ad hoc enim fit aliquid, vt sit. Si ergo verbum non esset homo, non posset dici, quòd verbū sit factū homo. Et ideo siguanter Euangelista dixit [factum est.] & non dixit assumpsit, vt ostendat quòd vnio verbi ad carnem non est talis, qualis est assumptio Prophetarum, qui non assumebantur in vnitatem suppositi, sed ad actum Prophetiam: sed est talis quòd Deum vere faceret hominem, & hominem deum, idest, quòd deus esset homo. Fuerunt & alii, qui non intelligentes modum incarnationis, posuerunt quidem assumptionem prædictam esse terminatam ad veritatem personę, cōsitētes, in Deo vnam personam Dei & hominis, sed tamen dicunt in ipso fuisse duas hypostases, siue duo suppositā: vnum naturæ humanæ creatū, & temporale, aliud diuinę increatū & eternum. Et talis est prima opinio quæ ponitur 3. Sen. dist. 6. Sed secundum hanc opinionem

in nobis.

non habet veritatem ista propositio, Deus factus est homo, & homo factus est Deus. Et ideo hæc opinio damnata est tamquam hæretica in quinto Concilio, vbi dicitur. Si quis in domino Iesu Christo vnam personam, & duas hypostases dixerit, anathema sit: & ideo Euangelista, vt omnem assumptionem excluderet, quæ non terminatur ad vnitatem personę, veritur hoc verbo [factum est.] Si vero quæris, quomodo verbum est homo? Dicendum, quod eo modo est homo, quo quicumque alius est homo, scilicet habens humanam naturam, non quòd verbum sit ipsa humana natura, sed est diuinum suppositum vnitum humanæ naturæ. Hoc autem quod dicitur [verbum caro factum est.] non aliquam mutationem in verbo, sed solum in natura assumpta de nouo in vnitatē personæ diuinæ dicit [& verbum caro factum est.] per vnionem ad carnem. Vnio autem relatio quędam est. Relationes autem de nouo dictæ de Deo in respectu ad creaturas, non important mutationem ex parte Dei: sed ex parte creaturæ nouo modo se habentis ad Deum. Sequitur.

Q Vod quidem dupliciter distinguitur a præmissis. Primo, vt dicatur quòd supra Euangelista egit de verbi incarnatione, dicens [verbum caro factum est,] hic vero modum incarnationis insinuat, dicens [& habituit in nobis.] Secundum enim Chrisō. & Hylarium per hoc, quod Euangelista dicit [verbum caro factum est.] Posset aliquis intelligere, quòd sit conuersum in carne & non sint in Christo duę naturæ distinctæ, sed vna tantum natura, ex humana & diuina commixta. Ideo Euangelista hoc excludens, subiunxit [& habitauit in nobis.] idest, in nostra natura vt tamen in sua maneret distinctum. Illud enim quod in aliquid conuertitur, non manet ab eo in quod conuertitur secundum naturam distinctum. Quod autem ab aliquo non distinguitur, non inhabitat illud, quia habitare, distinctionem inhabitantis, & in quo habitat importat. Sed verbum habitauit in nostra natura, ergo naturaliter est ab ipsa distinctū, & ideo inquantū humana natura a natura verbi fuit in Christo distincta, dicitur habitaculū diuinitatis, & templum, iuxta illud Ioan. 3. Hoc autē dicebat de templo corporis sui. Et quidem quāmuis a prædictis sanctis hoc sane dicatur, cauenda est tamen calumnia quam aliqui ex hoc incurrunt. Nam antiqui doctores, & sancti, emergentes errores circa fidē persequebantur: vt interdum videi entur errores labi contrarios. sicut Augustinus contra Manichęos qui destruebant libertatem arbitrij, taliter disputat, quòd videt in hęresim Pelagij incidisse. Hoc igitur modo Euangelista Ioannes, ne per hoc, quod dixerat. [Verbum caro factum est.] intelligeretur in Christo confusio vel transmutatio naturarum, subiunxit & [habituit in nobis.] ex quo verbo Nestorius occasionem sumens erroris, dixit filium Dei sic esse vnitum homini, vt tā Dei & hominis non esset vna persona. Voluit enim, quòd verbum per solam inhabitationem, per gratiā fuerit humanę naturę vnitum. Ex hoc autem sequitur, q̄ filius Dei non sit homo. Ad quorum euidentiam sciendum est, quòd in Christo duo considerare possumus, scilicet naturam & personam. Secundum naturam autem attenditur in Christo distinctio, non secundum personam quæ vna & eadem est in duabus naturis, quia humana natura in Christo fuit assumpta in vnitatem personæ. Inhabitatio ergo, quam ponunt sancti, referenda est ad naturam: vt dicatur, quòd [habitauit in nobis.] idest, natura verbi inhabitauit naturam nostram, non secundum hypostasim seu personam, quæ est eadem veriusque naturę in Christo. Quod autem blasphemat Nestorius auctoritate sacræ scripturæ, euidenter refellitur. Apostolus enim Phil. 2. vnionem Dei & hominis exinanitionem vocat, dicens de filio. Qui cum in forma Dei esset, &c. vsque, formam serui accipiens. non autē dicitur Deus exinaniri ex eo, quòd creaturā rationalem per gratiā inhabitet: quia sic pater & spiritus sanctus exinanirentur, cum & ipsi inhabitare hominem dicuntur per gratiam. Dicit enim Christus de se, & de patre loquens, Ioan. 14. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum facientes. de spiritu autē sancto dicit Apostolus. 1. Cor. 3. Spiritus Dei habitat in nobis. Preterea, si Christus personaliter Deus non esset, præsumptuosissime dixisset. Ego & pater, vnum sumus, &, antequam Abraham fieret, ego sum. Ego autem, personam loquentis demonstrat, homo autē erat, qui loquebatur, vnum cum patre præexistebat Abrahę. Potest etiam aliter continuari: vt dicatur, quòd supra egit de verbi incarnatione. Nunc autem agit de verbi incarnati conuersatione, dicens [Et habitauit in nobis,] idest, inter nos Apostolos conuersatus est familiariter. Secundum quòd dicit Petrus. Actuum 1. In omni tempore quo intrauit, & exuit inter nos dominus Iesus. Baruch. 4. Post hæc in terris visus est, &c. Hoc autem Euangelista addidit propter duo. Primo, vt ostendat mirabilem conformitatē verbi ad homines, inter quos sic conuersatus est, vt videret quasi vnus ex eis. Non solū enim in natura voluit assimilari hominibus, sed etiam in conuictu, & familiari conuersatione absq; peccato, cū eis voluit esse simul: vt sic homines suæ conuersationis dulcedine allectū, traheret ad seipsū.

Secundo, vt ostendat sui testimonij veritatem. Euāgelista enim supra de verbo magna quædam dixerat, & ad huc multa de eo mirabilia dicturus erat, & ideo vt eius testimonium credibilius fieret, accepit quasi in veritatis argumentum, se cum Christo conuersatū fuisse, dicens. [Et habitauit in nobis:] q.d. bene possum test. monij perhibere de ipso: quia cum ipso conuersatus sum. 1. Ioan. 1. Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus, &c. & Act. 10. Dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus prǫordinatis à Deo, idest nobis, &c.

LECTIO VIII.

Et vidimus gloriam eius.

POsita verbi incarnatione. Hic consequenter Euangelista insinuat verbi incarnati euidentiam. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit modum manifestationis verbi incarnati. Secūdo, vtrumque modū exponit, ibi [de plenitudine.] Innotuit autē Apostolis verbum incarnatum dupliciter. Primo quidē, per visum acceperunt de eo notitiam. Secundo, per auditum ex testimonio Ioannis Baptistæ. Primo ergo quidē, per auditum ex testimonio Ioannis Baptistæ. Primo ergo manifestat quid de verbo viderint. Secundo, quid à Ioanne audierunt, ibi. [Ioannes testimonium, &c.] Dicit autem tria de verbo. Primo, eius gloriæ manifestationē: vnde dicit. [Et vidimus gloria eius.] Secundo, eius gloriæ singularitatē, cum subdit [quasi vnigeniti.] Tertio, huius gloriæ determinationem quia [plenum gratiæ & veritatis.] hoc autē quod dicit [vidimus gloriā eius,] potest continuari ad præcedentia tripliciter. Primo, vt sit argumentum eius, quod dixerat. [Verbū caro factum est:] q.d. ex hoc habeo, & scio, quòd verbum Dei est incarnatum, quia ego, & alij Apostoli vidimus gloriā eius. Ioan. 3. Quod scimus loquimur: & quod vidimus testamur. Et 1 Ioan. 1. Quod fuit ab initio, &c. Secundo, continuatē m Chrysost. vt sit expressiuum multiplicis beneficij: q.d. Non solum hoc beneficium collatum est nobis per incarnationē verbi, sed quod efficiamur filij Dei, sed etiā, quòd videamus gloriam. Oculi enim debiles, & infirmi lucē Solis non possunt videre. Sed tunc eā videre possunt, cum in nube, vel in aliquo corpore opaco resplēdet. Ante incarnationē enim verbi, mentes humanæ erant inuisibiles ad videndum in seipsa lucē diuinam, quæ illuminat omnē rationalem naturā, & ideo vt a nobis facilius cerni contemplariq; posset, nube nostræ carnis se texit. iuxta illud. Exo. 16. Respexerunt ad solitudinem, & viderunt gloriam Dñi in nube. 1. verbum Dei in carne. Secundum Augustinum autem continuatur sic, quòd referatur ad bene ficium gratiæ. Spirituales enim oculi hominum, non solum naturaliter deficiebant a contēplatione diuinę lucis, sed etia ex defectu peccati. Ps̄m illud. Psal. 57. Supercecidit ignis. [. concupiscentiæ. & non viderunt Solem. [. iustitiæ. Vt ergo ipsa diuina lux posset à nobis videri, sanauit oculos hominum, faciens de carne ĩua salutare collirium, vt sic oculos ex concupiscentia carnis corruptos: verbum collirio suæ carnis curarer. Et inde est, quòd statim cum verbum factum est caro, dixerunt. [Et vidimus gloriā eius.] Ad hoc significandum fecit dñs lutum ex sputo, & liniuit oculos cęci nati. Ioā. 6 Lutum quidem de terra est. sputum quidem à capite deriuatur. Ita in persona Christi, natura quidem humana assumpta de terra est: verbū vero incarnatū à capite est, s. à Deo patre. hoc ergo lutum statim cum appositum fuit oculis hominum. [Vidimus gloriam eius, &c.] Hanc autem verbi gloriā Moyses videre optauit, dicens. Ostende mihi gloriam tuam, &c. Exo. 33. sed eam videre non meruit: immo dictum est ei à dño. Posteriora mea videbis, idest, umbras & figuras. Apostoli vero ipsam claritatem viderunt. 2. Cor. 3. Nos autem reuelata facie gloriam Dei speculantes, &c. Moyses enim, & alij Prophetæ verbi gloriam manifestandam mundo in fine temporum speculabantur, enigmatibus, & figuris. Vnde dicit Apostolus. 1. Cor. 12. Hęc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius. Apostoli autem ipsam verbi claritatem per præsentiam corporalem viderunt. 2. Corin. 3. Nos autem reuelata facie, &c. & Luc. 10. Beati oculi qui vident, &c. Multi enim reges & Prophetę, &c. Consequenter cum dicit.

b Gloriam quasi vnigeniti à patre.

c Plenū gratiæ, & vertatis.

b OStendit gloriæ eius singularitatē. Cum enim de quibusdam hominibus inueniatur, q̄ fuerunt glorioſi, sicut & Moyses. legitur Exo. 34. Et facies eius facta est splendida: vel cornuta, ſm aliam literam, posset aliquis dicere, quòd ex hoc, quòd viderunt eum gloriosum, non debet dici quòd verbum Dei sit factum caro. Sed hoc euangelista excludit, dicens. [Gloriam quasi vnigeniti à patre. Iq.d. gloria eiꝰ, nō est sicut gloria angeli, vel Moysi & Eliæ, vel Eliśi, vel cuiusque alterius: sed [quasi vnigeniti.] quia vt dicitur Hebr. 3. Ampliori gloria, &c. Psal. 88. Quis similis Deo in filiis Dei. Hoc autem quod dicit [quasi] est expressiuum veritatis ſm Grego. et est modus (vt Chrysostomus dicit.) licut si aliquis vidisset regem multiplici gloria incedentem; & interrogatus ab aliquo, qualiter regē vidisset: volens se expedire, illam multiplicem gloriam vno verbo ex primeret dicens, q̄ ipse icedebat sicut Rex, idest, sicut regem decebat. Ita hic Euāgelista, quasi interrogaretur ab aliquo, qualis esset gloria verbi quam videra: non valens eam plene exprimere. dicit eam esse [quasi vnigeniti à patre,]. i. talem qualem decebat vnigenitum Dei; attendituar autē singularitas gloriæ verbi quantum ad quatuor. Primo, quantum ad patris testimonium, quod filio reddi d: quia Ioannes fuit unus de tribus qui uiderant Christū transfiguratum in monte, & audierunt vocem patris dicentis. Hic est filius meus dilectus, &c. Et de ista gloria dicitur. 2. Petri. 1. Accepit a Deo patre honorem & gloriam, voce delapsa, &c. Secundo, quantum ad angelorum ministerium. nā ante incarnationem Christi homines erant angelis subiecti, postmodum vero, Christo subiecti ministrauerunt. Matth. 4. Tunc accesserunt angeli, &c. Tertio vero, quantum ad naturę obsequium. Tota enim natura Christo obediens ei obsequabatur ad nutū, vtpote, ab ipso instituta: quia omnia per ipsum facta sunt. Quod quidem, nec angelis, nec alteri alij creaturæ concessum est, nisi soli verbo incarnato, & hoc est, quod dicitur Matth. 9. Qualis est itte, quia mare & venti obediunt ei? Quarto, quantum ad docendi, seu operandi modum. Moyses enim & alij Prophetæ non propria auctoritate præcepta dabant, & homines instruebant, sed Dei. Vnde dicebant, Hæc dicit dominus, &c. Et locutus est dominus ad Moysen, &c. Christus vero loquitur tanquam dominus, & potestatem habens, idest propria virtute. Vnde dicebat. Matth. 5. Ego dico vobis, &c. propter quod in fine sermonis eius in monte dicitur. Quòd erat docens quasi potestatem habens, &c. Item, alij sancti operabantur miracula virtute, non sua: Christus vero virtute propria. Vnde dicitur. Matthæi 1. Quęnam est hæc noua doctrina, quia spiritibus, &c. Sic ergo singularis est gloria verbi. Nota autem, quòd aliquando dicimus in scriptura Christum vnigenitum, sicut hic, & infra. Vnigenitus, qui est in sinu patris, &c. Aliquando vero dicimus ipsum primogenitum. Hebræ. 1. Et cum iterum introducit primogenitum, &c. quod ideo est, quòd sicut totius sanctæ Trinitatis proprium est esse Deū, ita verbo dei proprium est, quòd sit Deus genitus. Et quandoque quidem nominamus Deum, secundum quòd est in se, & sic ipse solus singulariter est Deus per essentiam suam. Vnde hoc modo dicimus, quòd est tantum vnus Deus: secundum illud Exodi 1. Audi Israel, dominus Deus tuus, vnus est. Quandoque nomen deitatis deriuamus etiam ad alios, secundum quòd aliqua similitudo diuinatis ad homines deriuatur, & sic dicimus multos Deos secundum illud 1. Corinth 8. Siquidem sunt dij multi, & domini multi. Eodem modo ergo, si consideremus proprietatem filii, qua genitus est, quantum ad modum, quo sibi ista filiatio attribuitur, s. per naturam, dicimus ipsum vnigenitum Dei: quia cum ipse solus sit naturaliter genitus a patre, vnus tantum est genitus Dei. Si vero consideremus ipsum filium, secundum quod per similitudinem ad ipsum, filiatio deriuatur ad alios: sic sunt multi filii Dei per participationem. Et quia per eius similitudinem dicuntur filij Dei: ideo ipse dicitur primogenitus omnium: Romano. 8. Quos præscit et conformes fieri, &c. Sic ergo Christus dicitur Vnigenitus Dei per naturam, primogenitus vero inquantum ab eius naturali filiatione per quandam similitudinem & participationem, filiatio ad multos deriuatur. Consequenter cum dicit.

c IPsam gloriam verbi determinat, quasi dicat, talis est eius gloria quod plenus est gratia & diuinitate. Possunt autem hæc verba exponi de Christo tripliciter. Primo, secundum vnionem. Ad hoc enim alicui datur gratia, vt per ipsam vniatur Deo. Ille ergo gratia plenus est, qui perfectissime Deo vnitur. Et alij quidem coniunguntur Deo p participationē similitudinis naturalis. Genes. 1. Faciamus hominem, &c. Alij per fidem. Ephes. 6. Habitare per fidem Christum. &c. Alij per charitatem: quia, Qui manet in charitate, in Deo manet, vt dicitur 1. Ioannis 4. Sed omnes isti modi particulares sunt: quia neque per participationem naturalis similitudinis perfecte aliquis Deo coniungitur, neque videtur Deus per fidem sicuti est, neque per charitatē diligitur, quantū diligibilis est: quia enim ipse est infinitum bonū, ideo sua amabilitas est infinita, ad quam infinite amandam, nō potest pertingere alicuius creaturę amor; & ideo non potest esse plena coniunctio. In Christo autē in quo humana natura est vnita diuinitati in vnitate suppositi, est inuenire plenam, & perfectam coniunctionem ad Deum, quia talis fuit illa vnio, vt omnes actus, tam diuinæ quàm

humanæ naturæ essent actus suppositi. Fuit ergo plenus gratia, in-
quantum non accepit a Deo aliquod donum gratuitum speciale,
sed quòd esset ipse Deus. Philip. 2. Dedit illi nomen, scilicet Deus
pater filio, quod est super omne nomen. Roman. 1. Qui prædesti-
natus est filius Dei in virtute. Fuit etiam plenus veritatis, quia hu
mana natura in Chri
sto peruenit ad ipsam
veritatẽ diuinam, sci-
licet, quòd ille homo
esset ipsa diuina veri-
tas. in aliis enim ho-
minib⁹ sunt multæ ve
ritates participatæ. te
cundum quod ipsa veritas prima per multas similitudines in men-
tibus eorum relucet; sed Christus est ipsa veritas, vnde dicitur.
Colloss. 2. quòd in ipso sunt absconditi omnes thesauri sapientiæ.
Secundo, possunt exponi secundum animæ perfectionem, secun-
dum quam dicitur plenus gratiæ, & veritatis, secundum quod in
anima eius fuit plenitudo omnium gratiarum ab hoque mensura ali
qua. Ioannis. 3. Non enim datus est spiritus ad mensuram, qui ta-
men mensurate datus est omnibus creaturis rationalibus tam an-
gelis, quàm hominibus. nam secundum Augustinum, sicut in sin-
gulis membris corporis est vnus sensus communis, scilicet sensus
tactus, sic in capite vero sunt sensus omnes. ita in Christo, qui est ca-
put omnis rationalis naturæ, & specialiter sanctorum, qui ei vnian
tur per fidem & charitatem, superabundanter omnes virtutes, &
gratiæ & dona inueniuntur. In aliis vero sanctis participationes
sunt donorum & gratiarum, quamuis commune dicamus omnium
sanctorum sit charitas. de plenitudine gratiæ Christi dicit. Isa. 11.
Egredietur virga de radice Iesse, &c. vique spiritus timoris domini.
Fuit etiam Christus veritate plenus: quia eius preciosa, & beata
anima omnem veritatem tam diuinam, quàm humanam ab in-
stanti conceptionis cognouit. Vnde dicit ei Petrus, Ioan. vlti. Tu
omnia scis. & in Psal. 88. Veritas mea, idest, cognitio omnis veri-
tatis & misericordia mea, idest, omnium gratiarum plenitudo cum
ipso. Tertio modo, possunt exponi secundum capitis dignitatem,
scilicet, inquantum Christus est caput ecclesiæ, & sic sibi competit
gratiam communicare aliis, tam in membribus hominum operan-
do virtutem per gratiæ infusionem, quàm merendo per doctrinã,
& opera, & passiones mortis supera bundantem gratiam infinita
mundo, si esset. inquantum igitur nobis largitus est perfectam iu
stitiam, quam non poteramus habere per legem, quæ infirmabatur,
quæ nullum iustificare posset: neque ad perfectum adducere,
intantum gratia plenus est, vt dicitur Roma. 8. Quod impossibile
erat legi, &c. Item fuit veritate plenus; inquantum figuras veteris
legis, & promissiones factas patribus adimpleuit. Roma. 15. Dico
Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis ad confirman-
das, &c. 2. Corinth. 1. Quotquot promissiones Dei sunt, &c. Item,
dicitur plenus gratia: quia eius doctrina & conuersatio gratiosis-
sima fuit. Psal. 44 Diffusa est gratia, &c. Vnde dicit. Luc. 21. quòd
omnes mane ibant, idest, mane ire studebant, sed plenus veritate:
quia non docebat in enigmatibus & figuris, nec palpabat vitia ho-
minum, sed veritatẽ omnibus aperte, sine vlla fraude prædicabat.
Ioan. 16. Ecce palam loqueris, &c.

LECTIO IX.

POsita euidentia verbi, qua ipsis Apostolis innotuit per
visum: consequenter Euangelista ponit eius euiden-
tiam, secundum quòd aliis quàm Apostolis innotuit
per auditum, per testimonium ipsius Ioannis, &c. Et
circa hoc tria facit. Primo enim, testis introducitur. Secundo, te-
stificandi modus innuitur, ibi [Et clamat.] Tertio, testimonium
ponitur, ibi. [Hic erat quem dixi, &c.] Dicit ergo: Nos quidem
gloriam eius vidimus, sicut vnigeniti a patre, sed hoc nobis non cre
ditur, quia forte: habemur suspecti: accedat illius testis, scilicet
Ioannes Baptista, qui testimonium Christo perhibuit. Est enim
testis fidelis, qui non mentietur, Prouerb. 14. Testis fidelis nõ men
tietur, &c. Ioannis 5. Vos misistis ad Ioannem, &c. Hic enim Ioan
nes testimonium perhibet, quasi dicat, perseuerantersuum officiũ
implet. et quia ipse venit in testimonium. Prouerb. 10. Labium
veritatis, &c. Deinde cum dicit.

bPOnitur modus testificãdi, qui fit cum clamore: & ideo dicit
[clamat,] inquãtum libere sine timore. Isaiæ. 40. Exalta in
fortitudine, &c. Ecce Deus noster, &c. ardenter & ex magno fer-
uore; quia vt dicitur Ecclesiast 48. Verbum eius vt facula arde-
bat. Isaiæ 6. Seraphim clamabant alter ad alterum. per quod intí-
mior ardor mentis exprimitur. Per manifestationem etiam cla-
mori, ostenditur, quòd non sub figuris, neque occulte ad paucos
sermo testificantis dirigitur: sed aperte & ostensiue declaratur, &
denuntiatur veritas iam non paucis, sed multis. Isaiç 48. Clama,
ne cesses. Deinde cum dicit.

cQVid sit testificatus, subiungit. Vbi duo facit. Primo enim
describit continuitatem sui testimonij. Secundo, describit
eum, cui testimonium perhibet ibi [Qui post me.] Fuit ergo testi
monium Baptistæ continuum: quia non semel tantum: sed multo-
ties: & etiam antequàm Christus ad ipsum veniret, Ioannes testi-
monium ei perhibuit.
et ideo dixit. [Hic
erat quem dixi.] idest,
antequàm videretur esset
corporaliter, testimo-
niũ ei perhibui. Luc. 1.
Tu puer propheta, &c.
Et hoc ideo, quia præ-
sentem & futurum ostendit. Est etiam eius testimonium certum,
quia non solum futurum esse prædixit, sed præsentem digito demõ
strauit, dicens [Ecce agnus Dei.] ex quo insinuatur, quòd Christus
corporaliter præsens erat Ioanni, nam solitus erat sæpe ad Ioannem
venire, antequàm baptizatus fuisset. Describitur autem consequen-
ter eum, cui testimonium perhibet, dicens.

dVBi notandum est, quòd Ioannes non statim prædicat discí-
pulis Christum esse filium Dei, sed paulatim eos ad altiora
prouehit. Primo, præferens eum sibi, qui tamen tantę famæ & au-
ctoritatis erat: vt crederet esse Christus, vel aliquis de magnis Pro
phetis Comparat autem Christum sibi. Primo, quantum ad ordi
nem prædicationis. Secundo, quantum ad ordinem dignitatis. Ter
tio, quantum ad ordinem durationis. Quantum ad ordinem prædi
cationis Ioannes præcessit Christum, sicut famulus dominum, & si
cut miles regem, & sicut lucifer solem. Mala 3. Ecce ego mitto an-
gelũ meũ, &c. [Qui igitur post me venit.] scilicet in notitiã homi
num prędicãdo. Et notandum, quòd ly [venit] est tẽporis præsen-
tis, quia in Græco ponitur participiũ præsentis temporis. Præces-
sit autẽ Ioannes Christum, duplici ratione. Primo, secundũ Chry-
so. quia Ioannes erat consanguineus Christi secundũ carnẽ. Luc. 1.
Et ecce Helisabeth cognata tua, &c. Si ergo testimonium perhi-
buisset Christo postquã eum cognouerat, potuisset suum testimo-
nium suspectũ habere, & ideo Ioannes venit ad prædicandum, non
dum habens familiaritatem cum Christo, vt eius testimonium ef-
ficacius esset. Vnde dicebat. Ioann. 1. Ego nesciebam eum, sed vt
manifestetur in Israel, propterea veni ego, &c Secundo, quia in his
quæ de potentia procedunt ad actum, imperfectum naturaliter pre
cedit perfectum. vnde dicitur. 1. Cor. 15. Non prius, quod spiritua
le est, sed quod animale, &c. Et ideo perfectam Christi doctrinam
debuit precedere imperfectior doctrina Ioannis, quæ quodam mo
do fuit media inter doctrinam legis, & prophetarum, quę annun-
ciabat de longinquo Christum futurum, & doctrinam Christi, quę
manifesta erat, & Christum manifeste annunciabat. Comparat si-
bi quantum ad ordinem dignitatis: cũ dicit. [Ante me factus est.]
vnde sciendum est, quòd ex hoc Arriani sumpserunt occasionem
erroris. Dicebant enim quòd hoc, quod dixit [post me venit] in-
telligitur de Christo ſm carnem assumptam, sed hoc quod addit.
[Ante me factus est,] non potest intelligi nisi de verbo Dei quod
carni præexistebat, & ppea Christum inquantũ est verbũ, factum
esse, & non esse patri cœternum. Sed secundum Chrysost. hæc ex-
positio stulta est, quia si hoc esset verum, non dixisset Baptista. [An
te me factus est: quia prior me erat.] cum nullus ignoret, quòd
si prior eo erat, ante eum factus est, sed potius econuerso dixisset.
[prior me erat,] quia factus est ante me. Et ideo secundum Chry-
sosto. intelligendum est de prioritate dignitatis, idest, mihi præla-
tus est, & antepositus: quasi dicat, quàmuis Iesus poit me ad prædi-
candum venerit, tamen factus est ante me, idest, dignior & superior
auctoritate, & hominum reputatione. Iob. 38. Non adęquabitur ei
aurum, &c. Vel [ante me factus est,] idest, coram me, vt habetur
in Glos. & littera in Græco hoc sonat, quasi dicat [coram me] idest
in conspectu meo, quia mihi apparuit & innotuit Item, compa-
rat eum sibi, quantum ad ordinem durationis, dicens [quia prior
me erat.] quasi dicat. Ipse est ab ęterno Deus, ego ex tempore ho-
mo fragilis. et ideo, licet eum prædicando præcesserim, tamen ra-
tionabiliter prelatus est mihi in fama, & opinione hominum, qui
sua æternitate præcedit omnia. Heb. vltimo. Iesus Christus heri
& hodie, &c. infra 8. Antequam Abraham fieret, ego sum. Potest
etiam exponi, quod dictum est. [Ante me factus est] vt referatur
ad ordinem temporis secundum carnem. Christus enim in instan-
ti suę conceptionis fuit perfectus Deus & perfectus homo, habens
rationalem animam perfectam virtutibus, & corpus omnibus li-
neamentis distinctum. non tamen secundum quantitatem perfe-
ctam. Hiere. 31. Mulier circundabit virum scilicet perfectum. Con
stat autem, quòd Christus ante fuit conceptus, quàm Ioannes es-
set natus & perfectus homo, & ideo dicit. [Ante me factus est,]
quia ipse prius fuit homo perfectus, quàm natus fuisset ex vtero.
Sequitur.

Lectio

LECTIO X.

VErba ista vsque ad locum illum. [Et hoc est testimo-
nium, &c.] dupliciter inseruntur. Nã secũdum Orig.
sunt verba prolata a Ioanne Baptista, & subduntur ab
eo quasi in argumentum præmissorum: quasi dicat.
[Vere prior me erat:]
quia [de plenitudine
eius,] scilicet gratia-
rum, non solum ego,
sed etiam omnes pro-
phetæ & patres accepimus; quia omnes
gratiam quam habue
runt, habuerunt per fi
dem incarnati verbi.
Et secundum hoc, ab
illo loco. [Ioannes testimonium perhiber, &c.] incepit texere exor
dium suæ incarnationis. Secundum Augu. aũt & Chrysо. sunt ver
ba Ioan. Euangelistæ ab hoc, quod dicitur. [Ioannes testimonium
perhibet,] & tunc continuatur ad hoc quod dixerat [plenum gra-
tiæ, & veritatis.] Vt dicatur sic. Supra Euangelista ostendit euiden
tiam verbi quę innotuit, & per visum, & per auditũ, hic vero verũ-
que explicat. Et primo, quomodo Apostolis innotuit visu, quasi à
Christo accipientibus. secundo, quomodo Ioan. testificatus est de
eo, ibi. [Et hoc testimonium.] Circa primũ, duo facit. Primo ostẽ
dit gratiam esse fontalem originẽ omnis spiritualis gratię. Secun-
do, ostendit deriuatam in nos gratiam per ipsum, & ab ipso, ibi. [Et
gratiam pro gratia.] Dicit ergo primo, experimento patet, q̃ vidi-
mus eum plenum gratiæ & veritatis; quia de plenitud. ne eius nos
omnes accepimus.] Est aũt plenitudo iufficientiæ, qua aliquis est
sufficiens ad actus meritorios & excellentes faciendos, sicut in Ste-
phano. Ité est plenitudo redundãtiæ, qua beata Virgo excellit om
nibus sanctis, propter eminentiam, & abundantiam meritorum.
Est etiam plenitudo efficẽtiæ & effluentiæ, quæ soli homini Chri
sto cõpetit, quasi auctori gratiæ. Sic enim beata Virgo redundauit
gratiam in nos: vt tñ auctrix gratiæ nequaq̃ esset, sed ab anima eiº
gratia redundauit in carnẽ. Nam per spiritus sancti gratiã, non so-
lum mens Virginis fuit Deo per amorẽ perfecte vnita, sed eius vte
rus spiritu sancto est supernaturaliter impregnatus. Et ideo statim
cum dixisset Gabriel, Aue gratia plena, subiunxit de plenitudine
ventris dicens Dñs tecum Vt ergo Euangelista hanc singularẽ ple
nitudinẽ redundantiæ & efficientiæ de Christo ostenderet, dicit de
plenitudine eius oes accepimus,] oẽs Apostoli, & Patriarchæ, &
Prophetæ, & iusti, qui fuerunt, sunt, & erunt, & etiam oẽs Angeli.

Nota, quòd hæc præpositio, de, aliqñ quidem denotat efficien-
tiam, seu originalem causam, sicut cum dicitur; radius est, vel proce
dit de Sole, & hoc modo denotat in Christo efficientiã gratiæ, seu
auctoritatẽ: quia plenitudo gratię quæ est in Christo, est causa om
nium gratiarum, quæ sunt in omnibus intellectualibus creaturis.
Eccl. 24 Venite ad me oẽs qui concupiscitis me, & à generationibº
meis, quæ. s. de me procedũt adimplemini, participatione sufficien
tis plenitudinis. Aliqñ autem hæc prepositio, de, denotat consub-
stantialitatẽ: vt cum dicitur, filius est de patre: & ſm hoc plenitudo
Christi est spiritus sanctus, qui procedit ab eo cõsubstantialis ei in
natura, in virtute, & maiestate. Quàmuis enim dona habitualia
alia sint in anima Christi, q̃ ea quę sunt in nobis, tñ spiritus sanctº,
qui est in ipso vnus & idẽ, replet oẽs sanctificandos. 1. Cor. 12. Hęc
omnia operatur vnus atq; idem spiritus. Ioel. 2. Effundam de spi-
ritu meo, &c. Ro. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est
eius. Nam vnitas spiritus sancti, facit in ecclesia vnitatẽ. Sap. 1. Spi
ritus dñi repleuit, &c. Tertio modo hæc præpositio, de, denotat par
tialitatẽ. Sicut cum dicimus, accipe de hoc pane, vel vino, i. partẽ
accipe, & non totum. Et hoc modo accipiendo, notat in accipien-
tibus partẽ de plenitudine deriuati. Ipse enim accepit omnia dona
spiritus sancti sine mensura, ſm plenitudinem perfectam. sed nos
de plenitudine eius partem aliquam participamus per ipsum. Et
hoc ſm mensuram, quam vnicuique Deus diuisit. Ephe. 4. Vni-
cuique autem nostrum data est gratia, &c. Deinde cum dicit.

bOStendit deriuationem gratiarum in nos per Christum. vbi
duo facit. Primo ostẽdit, quòd accepimus gratiã à Christo,
eo auctore. Secundo accepimus ab eo sapientiã, ibi [Deum nemo
vidit vnquã.] Circa primum duo facit. Primo ostẽdit, quòd de ple
nitudine eius accepimus. Secundo necessitatem accipiendi osten-
dit, ibi. [Quia lex p Moysen.] Dicit aũt primo, quòd accepimus
de plenitudine Christi hoc, quod dico. [Et gratiã pro gratia.] Sed
per hoc quod ponit, cogimur intelligere, quòd de plenitudine eius
accepimus gratiam: & pro illa gratia accepimus aliã: & ideo viden
dum est, quæ sit prima gratia, pro qua secundã accepimus, & quæ
ipsa secunda. Secundum Chrysostũ aũt prima gratia, quã totum ge
nus humanũ accepit, fuit gratia veteris Testamẽti accepta in lege,
quæ quidem magna fuit; iuxta illud. Prouerb. 4. Donum bonũ tri
buã vobis; &c. Magnum enim fuit; quòd hominibus idolatris data
sunt præcepta à Deo, & vnius veri Dei, vera cognitio. Ro. 3. Quid
amplius Iudęorum quæ vtilitas circũcisioni? multum quidem per
omnẽ modum: primum quidem quia credita sunt eis eloquia Dei.
Pro gratia ergo ista quæ prima fuit, secundã longe meliorẽ accepi
mus. Zac. 8. Exęquabit gratiã gratiæ. Sed nunquid non sufficiebat
ta est: gratia & veritas per Ie
sum Christum facta est.

LECTIO XI.

VBi Euangelista præfert Christum legislatori Moysi, quem
Baptista sibi præculerat. Moyses autem reputabatur inaxi
mus prophetarũ. Deuter. vltimo. Nõ surrexit vltra Propheta, &c.
Præfert aũt eum Moysi, quantum ad excellentiam & dignitatẽ ope
rũ, quia per Moysen lex data est, & horum duorũ, tantũ vnum ex-
cellit alium, quantum figuratum excellit figuram, & veritas ipsam
umbrã. Vmbram enim habuit lex futurorum bonorũ, &c. Heb. 10
Item, excellit quantũ ad modum operandi, quia lex data est per
Moysen sicut per proponentem, nõ per facientem, qui a solus domi
nus est legifer notter. Isa. 35. [Gratia autem, & veritas facta est
per Christum.] sicut per dominum & auctorem veritatis, & gra-
tiæ, vt supra expositum est. Secundum Aug. vero, prima est iustifi-
cans & præueniens quę non datur nobis ex operibus Rom. 2. Si aũt
gratia, iam non ex operibus. Pro ista ergo gratia, scilicet imperfe-
cta, accepimus aliam gratiam cõsummatam, scilicet æternę vitę, &
quamis æterna vita aliquo modo meritis acquiratur, tamen qa prin
cipium merendi in omnibus est gratia præueniens, ideo vita æterna
dicitur gratia. Rom. 6 Gratia Dei vita æterna. Et vt breuiter con
cludãt, quicquid præuenienti gratię de gratia additur, totum gra-
tia pro gratia dicitur. Necessitas aũt secundæ gratiæ est, ex iniusti
cientia legis, quæ ostendebat, quid faciendum, & quid cauendum
erat, sed ad implendum ea quæ præcipiebat, non præbebat auxiliũ,
immo per occasionem operabatur mortem, quę tamen videbatur
fuisse ad vitam. Rom. 7. & Apostolus. 2. Corin. 3. dicit, legẽ mini-
strã fuisse mortis. Nam si minustratio damnationis in gloria est, &c.
Item, promittebat auxiliũ gratiæ, sed non soluebat: quia neminem
ad perfectum adduxit lex, vt dicitur Heb. 7. Item, per sacrificia, &
cærimonias veritatem nouæ gratię figurabat, ipso suo ritu clamas
eam figuram, & ideo necesse fuit, quòd Christus veniret, qui per-
mortẽ propriam, alienas mortes perimeret & conferret auxiliũ no
uæ gratiæ, vt faciliter & delectabiliter adimpleremus præcepta, &
moreremur transgressioni, & conuersationi antiquæ. Rom 6. Ve-
tus homo noster simul crucifixus est, &c. Ité vt manifestaretur ve-
ritas figurarũ contentarum in lege, & vt promissiones factæ patri-
bus solueretur. 2. Corin. 1. Vel aliter [veritas per Christum facta
est] quantũ ad sapientiã & veritatem occultam a sęculis, quam ve-
nien in mũ do aperte docuit. infra 19. In hoc natus sum, & ad hoc
veni, &c. Sed si ipse Christº est veritas vt infra 14. dicit, quomodo p
ipsum facta est veritas, cũ nihil possit fieri a seipso? Respõdeo: dicen
dum est, p ipse est per suã essentiã veritas increata, quæ æterna est,
& non facta, sed a patre est genita: sed per ipsum factæ sunt omnes
veritates creatę, quæ sunt quædam participationes, & refulgentiæ
primę veritatis, quę in animabus sanctis relucent.

LECTIO XI.

SVpra Euangelista ostendit, quomodo gratiam Apo-
stoli acceperunt a Christo, eo faciente. hic ostendit,
quomodo acceperunt ab ipso eam docente. Et circa
hoc tria facit. Primo, ostendit huius doctrinæ necessi-
tatem, dicens. [Deum nemo vidit vnquam.] Secundo doctoris
ad docendum eam facultatẽ. ibi [Vnigenitus qui est in sinu.] Ter-
tio, ipsam doctrinam declarat, ibi. [Enarrauit.] Necessitas autem
huius doctrinæ erat defectus sapientię in hominibus, quem quidẽ
defectum Euãgelista insinuabat per ignorantiam Dei, quæ in ho-
minibus abundabat, dicens. [Deum nemo, &c. Et hoc facit con-
grue. nam sapientia proprie in cognitione Dei, & diuinorũ consi-
stit. Vnde Augustinus dicit, quòd sapientia est diuinarũ rerum co-
gnitio: sicut & scientia humanarum. Quod autem hic dicit Euange
lista [Deum nemo vidit vnquam.] contrariari videt pluribus au-
ctoritatibus diuinę Scripturæ. Dicitur enim. Isai. 6. Vidi dominũ
sedentem, &c. 2. Reg. fere idem habetur. cap. 6. Nomen domini se-
dentis super cherubim, &c. Matth. 5. dicit dominus. Beati mundo
corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Sed si aliquis responderet ad
hoc vltimum, dicens, verum esse, quòd in præterito nullus vidit: sed
in futuro videbit; sicut dominus promittit, Apostolus hoc excludit
dicens. 1. Thim. vltimo. Lucem habitat in accessibilẽ quam nullus

hominum vidit, sed nec videre potest. Sed quia Apostolus dicit, nullus hominum vidit, posset aliquis dicere, quòd si nõ ab hominibus videri possit, saltem videtur ab angelis: præterim cum deus dicat. Matth. 18. Angeli eorũ in cœlis semper vident, &c. Sed nec isto modo dici potest: quia (vt dicitur Matth. 22.) Filij resurrectionis erũt sicut angeli Dei in cœlo. Si ergo angeli vident Deũ in cœlo: manifestum est etiam, q

& filij resurrectionis cum vident. j. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. Quomodo ergo intelligendum est hoc, quod dicit Euangelista [Deum nemo vidit vnquam?] Ad hunc ergo intellectum sciendum est, quòd Deus dicitur videri tripliciter. Vno quidem modo, per subiectam creaturam, visui corporali propositam: sicut creditur Abraham vidisse Deum, quando tres vidit, & vnum adorauit. Genes. 18. vnum quidem adorauit, quia tres, quos prius homines ruputauerat, & postmodum angelos credidit, recognouit mysterium trinitatis. Alio modo, per representatam imaginationem. Et sic Isa. vidit dominum sedentem super solium excelsum, &c. Plures visiones huic similes in scripturis reperiuntur. Alio vero modo, videtur per aliquam speciem intelligibilem à sensibilibus abstractam ab his, qui per considerationem magnitudinis creaturarum, in intellectu intuentur magnitudinem creatoris (vt dicitur. Sapien. 13.) A magnitudine speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit, &c. & Roma. 1. Inuisibilia Dei, &c. Alio modo, per aliquod spirituale lumen à Deo infusum spiritualibus mentibus in contemplatione. & hoc modo vidit Iacob Deum facie ad faciem. Gen. 32. quæ visio secundum Gregorium est per altam contemplationem. Sed per nullam istarum visionum, ad visionem diuinæ essentię peruenitur. Nulla enim species tacta, siue qua informatur sensus exterior, siue qua informatur imaginatio, siue qua informatur intellectus, est representatiua diuinæ essentiæ sicut est. Illud autem homo per essentiam cognoscit, quod speciem quam habet in intellectu representat vt est: per nullam ergo speciem ad visionẽ diuinæ essentiæ peruenitur. Quòd autem nulla creata species diuinam essentiam representet, pater: quia nullum finitum potest representare infinitum, vt est: omnis autem species creata est finita. ergo, &c. Præterea, Deus est suum esse: & ideo eius sapientia, & bonitas, & quæcunque alia, idem sunt. per vnum autem creatum non possent omnia ista representari: ergo cognitio, qua Deus per creaturas videtur, non est ipsius essentia, sed enigmatica & specularis, & a remotis. Iob. 36. Omnes homines vident eum aliquo dictorum modorum, sed vnusquisque neutrum procul: quia per omnes illas cognitiones non scitur de Deo qd est, sed quid non est, vel an est: vnde dicit Dionysius lib. mysticæ Theologiæ. quòd perfectus modus, quo Deus in vita præsenti cognoscitur, est per priuationem omnium creaturarum, & intellectarum à nobis. Fuerunt autem aliqui dicentes, quòd diuina essentia nunquam videbitur ab aliquo intellectu creato: & quòd nec ab angelis, vel beatis videtur. Sed hæc positio ostenditur esse falsa, & hęretica tripliciter. Primo quidem, quia contrariatur auctoritati diuinę scripturæ. j. Ioã. 3. Videbimus eum sicuti est. & Ioan. 16. Hæc est vita æterna, &c. Secundo, quia clãritas Dei non est aliud quàm eius substantia. non enim est lucens per aliquam participationem luminis, sed per seipsam. Tertio, quia impossibile est aliquis perfectam beatitudinem consequatur, nisi in visione diuinæ essentiæ: quia naturale desiderium intellectus est scire, & cognoscere causas omnium effectuum cognitorum ab eo, quod non potest impleri nisi scita & cognita prima vniuersali omnium causa, quæ non est composita ex effectu & causa, sicut causæ secundæ, & ideo auferre possibilitatem visionis diuinæ essentiæ ab hominibus, est auferre ipsam beatitudinem. Necesse est ergo, ad beatitudinem intellectus creati, vt diuina essentia videatur. Matthęi 5. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. Quo ad visionem autem diuinæ essentiæ, oportet tria attendere. Primo, quia numquam videbitur oculo corporali, vel aliquo sensu vel imaginatione, cum per sensus non percipiantur nisi sensata corporea, *Deus autem incorporeus est.* Infra 4. Deus spiritus est, &c. Secundo, quia intellectus humanus quamdiu corpori est coniunctus, Deum videre non potest, ga aggrauatur a corruptibili corpore, ne possit ad summum contemplationis pertingere. Et inde est, quòd anima quanto magis est à passionibus libera, & purgata ab affectibus terrenorum, tanto amplius in contemplationem veritatis ascendit, & gustat quàm suauis est dominus. Summus gradus autem contemplationis est videre Deum per essentiam. & ideo quamdiu homo in corpore subiecto ex necessitate passionibus multis, vitiis, Deum non potest per essentiam videre. Exod. 33. Non videbit me homo, &c. Ad hoc ergo, quòd intellectus humanus diuinam essentiam videat: necesse est vt totaliter deserat corpus vel per mortem, sicut Apostolus dicit 2. Corinth. 5. Audemus & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad dominum: vel quòd totaliter abstrahatur per raptum à corporis sensibus, sicut de Paulo

b Vnigenitus filius, qui est in sinu patris.

legitur 2. Corinth. 9. Tertio modo, quòd nullus intellectus creatus quantumcumque abstractus: siue per mortem, vel à corpore se paratus videns diuinam essentiam, ipsam nullo modo comprehendere potest. Et ideo communiter dicitur, quòd licet diuina essentia tota videatur à beatis, cum sit simplicissima, & partibus carens; tamen non videtur totaliter, quod hoc esset eam comprehendere. Hoc enim quod dico totaliter, dicit modum quendam: quilibet autem modus Dei est diuina essentia: vnde, qui non videt eum totaliter, non comprehendit eam. Comprehendere autem proprie dicitur aliquis aliquam rem cognoscendo qui cognoscit rem illam quantum in se cognoscibilis est: aliàs quamuis cognoscat eam, non tamen comprehendit. Sicut qui cognoscit hanc propositionem, Triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, syllogismo dialectico, non cognoscit eam quantum cognoscibilis est, & ideo non cognoscit totaliter, sed qui cognoscit eam syllogismo demonstratiuo, totaliter scit eam. Vnumquodque enim tantum cognoscibile est, quantum habet de ente & veritate: sed ipse cognoscens, tantum cognoscit, quantum habet de virtute cognoscitiua. omnis autem substantia intellectualis creata est finita; ergo finite cognoscit. Cum ergo Deus sit infinitæ virtutis & entitatis, & per consequens infinite cognoscibilis, a nullo intellectu creato cognosci potest quantum est cognoscibilis: & ideo omni intellectui creato remanet incomprehensibilis. Iob. 36. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. Solus autem ipse comprehendendo contemplatur seipsum, quia tanta est eius virtus in cognoscendo, quanta est eius entitas in essendo. Hieremię 32. Fortissimæ magnæ potens dominus exercitiuum nomen tibi, magnus consilio, incomprehensibilis cogitatu. Sic ergo secundum præmissa intelligitur. [Deum nemo vidit vnquam.] primo sic [Nemo.] ideſt, nullus hominum, [vidit Deum.] ideſt, essentiam diuinam oculo corporali & imaginario. Secundo, [nemo] in hac mortali vita viuens, vidit diuinam essentiam in seipsa. Tertio [nemo] homo vel angelus [vidit Deum] visione comprehentionis. Quod autem de aliquibus dicitur, quòd Deum viderunt oculo, seu viuentes in corpore, intelligitur non per essentiam, sed per subiectam creaturam, vt dictum est. Sic ergo necessarium erat, quòd reciperemus sapientiam, quia [Deum nemo vidit vnquam.]

b [Vius aũt sapientiæ sufficiẽ doctor nobis proponit ab Euangelista, cum subdit. Vnigenitus filius qui est in sinu patris.] In quo ostendit nobis doctoris ipsius facultatem per tria, scilicet per naturalem similitudinem, & per singularem excellentiam, & perfectissimam consubstantialitatem. Per naturalem similitudinem: quia filius naturaliter similitudinem patris habet. Et inde est etiam, quòd interdum aliquis dicitur filius Dei, inquantũ similitudinem filii naturalis participat: & interdum cognoscit, inquantum de similitudine eius habet. quia cognitio fit per assimilationẽ. 1. Ioan. 3. Nunc filii Dei sumus. et sequitur. Cũ apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. Et ideo in hoc, quod Euangelista dicit. [Filius, importat similitudo, & aptitudo, ad cognoscendum Deum. Sed quia iste doctor, specialius quàm alii filii Deũ cognoscit, ideo Euangelista hic insinuat per excellentiã singularem, cum dicit. [Vnigenitus.] quasi dicat, iste cognoscit Deum præ aliis filiis, ideo dicitur [Vnigenitus] quia est filius naturalis, eandẽ habẽs cum patre naturam & cognitionem. Psal. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Quamuis autem singulariter cognoscit: posset tamen sibi deesse facultas docendi, si non cognosceret totaliter, & ideo addit tertium, scilicet consubstantialitatem eius ad patrem cum dicit. [In sinu patris] vt non accipiatur sinus, prout in hominibus veste præcinctis dici consueuit, sed pro patris occulto. Illud enim in occulto gerimus, quod in sinu portamus. Occultum autem patris est: quia superexcedit omnem virtutem & cognitionem cum diuina essentia sit infinita. In illo ergo [sinu,] ideſt, in occultissimo paternæ naturæ & essentię, quæ excedit omnem virtutem creaturę, est vnigenitus filius, & ideo consubstantialis est patri. et quod Euangelista hic significauit per sinum, hoc Dauid expressit per vterum, dicens. Psal. 109. Ex vtero ante luciferum, i. ex intimo & occulto meę essentię incõprehensibili omni intellectui creato genui te, & consubstantialem mihi & eiusdem naturæ, & virtutis, & potestatis, & cognitionis. 1. Corinth. 2. Quę sunt hominis nemo nouit, &c. & quæ sunt Dei, nemo nouit, nisi spiritus Dei: comprehendit ergo diuinam essentiã, quę sua est. Anima autẽ Christi, Deũ cognoscendo non comprehendit, quia hoc non dicitur, nisi de vnigenito, qui est in sinu patris. Vnde & dominus dicit Matthæi 11. Nemo nouit patrem, nisi filius: & cui voluerit filius reuelare, vt vtrumque intelligatur de notitia comprehentionis; de qua hic videtur loqui Euangelista. Nullus enim diuinam comprehendit essentiam: nisi solus Deus pater, & filius, & spiritus sanctus, sic ergo pater facultas Doctoris ad docendum. Notandum etiam, quòd per hoc quod dicit. [Qui est in sinu patris,] excluditur

excluditur error quorũdam dicentiũ, patrem inuisibilem esse, filiũ vero visibilẽ, & non visum fuisse in veteri Testamento. Nã ex hoc, quòd est in abscondito patris, manifestũ est, quòd naturaliter inuisibilis est: sicut pater. & propter hoc dicebat de ipso. Isa. 45. *Tu es vere Deus absconditus.* & ideo in scriptura diuina fit mentio de cõprehensibilitate filij.

c Ipse enarrauit.

LECTIO XII.

THoc est testimoniũ Ioannis, quando miserunt Iudęi ab Hierosolymis sacerdotes, & leuitas ad eum, vt interrogarent eum. Tu quis es? & cõfessus est, & non negauit, & confessus est: qa non sum ego Christus. Et interrogauerunt eũ. quid ergo? Elias es tu? Et dixit. nõ sum. Propheta es tu? Et respondit. non.

Matt. 11. Nemo nouit filiũ nisi pater, neque, &c. & Prouer. 30. Quod nomẽ filij eius, si nosti? Consequenter Euangelista modũ tradendi ipsam doctrinã insinuat, cum dicit.

c [Ogenit⁹ filius manifestauit Dei cognitionem per Prophetas, qui eam intantum annuntiauerunt, inquantum æterni verbi fuerunt participes. Vnde dicebãt. Factum est verbum Domini, &c. Sed nunc ipse vnigenitus filius [enarrauit.] fidelibus. Isaiæ. 52. Ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Hebræo. 1. Multipharie, &c. Et hęc doctrina ideo omnibus aliis doctrinis supereminet dignitate, auctoritate, & vtilitate: quia ab vnigenito filio, qui est prima sapientia, immediate est tradita. Hebr. 2. Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, &c. Sed quid narrauit, nisi vnum Deum? hoc ipsum & Moyses enarrauit. Exodi. 3. Audi *Israel, Dominus Deus tuus*, &c. Quid ergo amplius Moyse? Multum per omnem modum, quia mysterium Trinitatis, & multa alia, quæ nec Moyses, nec aliquis Prophetarum narrauit.

LECTIO XII.

OVpra ostendit Euãgelista quomodo Christus innouit testimonio Ioannis ipsis Apostolis, hic plenius explicat ipsum testimonium, & primo ponit testimonium Ioannis ad turbas. Secundo vero, testimonium, quod peribuit de Christo discipulis suis, ibi. [Altera die iterũ stabat.] Si autem bene considerentur quæ dicta sunt, duplex testimonium Ioannis ad Christum inuenitur. Vnũ, quod tulit Christo in eius præsentia; aliud, in eius absentia. nisi enim in eius præsentia testimonium Ioannes tulisset, non dixisset [hic erat.] Et nisi in eius absentia non diceret [quem dixi vobis.] Primo ergo, Euangelista explicat testimonium Ioannis, quod tulit de Christo in eius absentia. Secundo, quod tulit in eius præsentia, ibi. [Altera die vidit.] Differunt autem hęc duo testimonia, quia primum tulit interrogatus: alterum spontaneus, & ideo in primo testimonio, non solum ponitur testimonium quod tulit, sed etiam ipsa interrogatio. Primo autem fuit interrogatus de persona: secundo, de officio, ibi. [Et qui missi fuerant.] Ostenditur ergo primo, quomodo Ioan. confessus est se non esse, quod non erat. Secundo, quomodo non negauit se esse, quod erat, ibi. [Dixerunt ergo ei, &c.] Circa primum ponuntur tres interrogationes, & tres responsiones, sicut patet in litera. In prima autem interrogatione est magna Iudęorum reuerentia ad Ioannem, qui mittunt ad eum, eius testimonium inquirentes, vbi magnitudo reuerentię ex quatuor colligitur. Primo, ex mittentium dignitate. non enim Galilęi miserunt, sed illi qui præcipui fuerunt in populo Israel scilicet, Iudęi qui sunt de tribu Iuda, habitãtes iuxta Hierusalem. Paral. 5. De iuda elegit dominus, &c. infra. 4. Salus ex Iudæis est. Secundo, ex loci præeminentia, quia ab Hierusalem, quæ est ciuitas sacerdotalis: & diuino cultui mancipata, infra. 4. Vos dicitis, &c. Isaiæ 73. Ante altare host. &c. Tertio ex nunciorum auctoritate, qui solennes erant, & sanctiores in populo, quia sacerdotes & leuitæ. Isaię 41. Vos sacerdotes domini, &c. Quarto, ex hoc quod miserunt, vt Ioannes de se testimonium perhiberet, quasi tantam fidem habentes dictis suis, vt crederent Ioanni de ipso etiam testimonium perhibenti. Vnde dicitur. [Vt interrogarent eum, tu quis es?] quod Christo non faciebant, immo dicebant ei. Ioan. 8. Tu testimonium perhibes de te ipso, &c. Consequenter, cum dicit [& confessus est, &c.] Ponitur Ioannis responsio. Ideo autem euangelista ingeminat hoc quod dicit [& confessus est.] vt ostendat humiliatem Ioannis; quia licet esset tantæ auctoritatis apud Iudęos, vt eum crederent Christum, non tamen honorem sibi non debitum vsurpabat; immo [confessus est, quia non sum ego Christus.] Sed quid est hoc, quod dicit [confessus est & non negauit?] Videtur autem, quòd negauit, quia dicit se non esse Christum.]Sed dicendum est, quód ideo non negauit veritatem, quia dicit se non esse Christum. aliàs negasset veritatem. Iob. 31. Vidi Solem cum fulgeret, & Lunã incedentem clarè: & negatio contra Deum altissimum, &c. Non negauit ergo veritatem, quia quantumcumque haberetur magnus, non est elatus in superbiam, vsurpans sibi honorem alienum [Et confessus est, quia *non* sum ego Christus, Iquia vere nõ erat, supra eodem. Non erat ille lux, &c. Sed cum hi qui missi erant, non quęrerent, an esset Christus, sed quis esset; quare Ioannes respondit, non sum ego Christus? Sed dicendum, quòd magis respondet ad mentem quærentium, quàm ad quęstionem, & hoc potest accipi dupliciter. Secundum Origenem enim intelligendum est, quòd sacerdotes, & leuitę *bona intentione venerant ad ipsum*. Cognouerant enim ex scripturis, & præcipue ex Prophetia Danielis, quia iam venerat tempus aduẽtus Christi. Vnde videntes sanctitatem Ioannis, suspicabantur eum esse Christum. Vnde miserunt ad Ioannem, quasi scire volentes p hoc, quod dicunt esse tu qs es? an ipse se Christũ fateretur. Et ideo eorum responditmenti [Nõ sum ego Christus.] Chrisostomus vero dicit, quòd isti fraudulenter interrogabant. nam Ioannes cognatus erat sacerdotum, vepote principis sacerdotum filius; erat etiam sanctus, & tamen testimonium perhibebat Christo, cuius genus humile videbatur. Vnde, & dicebant. Nonne iste est fabri filius? & ignotus erat eis, & ideo cupientes magis habere magistrum Ioannem, quàm Christum, mittunt ad eum volentes eum per blandicias allicere; & inducere, vt sibi honorem hunc attribuens, confiteatur se esse Christum. Quam quidem malitiam videns Ioannes, dicit. [Non sum ego Christus.] Secunda interrogatio ponitur consequenter, cum dicitur [Et interrogauerunt eum, &c.] Sciendum est autem, quòd a populo Iudæorum sicut expectabatur dominus venturus, ita expectabatur Elias Christum præcessurus. Mal. vltimo. Mittã vobis Eliam &c. Et ideo videntes qui missi erant, quòd Ioannes non confitebatur se esse Christum, instant quòd saltem confiteatur h est Elias. Et hoc est, quod dicunt. [Quid ergo? Elias es tu?] Quidam autem Hęretici dicunt, quòd anima de corpore transmittitur in corpus, & hoc dogma tunc temporis erat in auctoritate apud Iudæos, vnde credebant, quòd propter similitudinem operum Ioannis ad Eliam: anima Eliæ esset in corpore Ioannis, & dicunt, quòd quærebant illi a Ioanne, an esset Elias, ideſt, an anima Eliæ esset in Ioanne. & adducunt pro eis, quod dicit dominus. Matth. 11. de Ioanne. Si vultis scire ipse est Elias. Sed tamen contrariatur eis responsio Ioannis, dicentis [non sum Elias.] Ad quod ipse respondent quòd Ioannes ex ignorantia respondit, nesciens, an anima sua esset anima Eliæ. Sed contra hoc dicit Origenes, quòd valde irrationabile videtur, quòd Ioannes tanquam Prophęta a spiritu illuminatus, & de Deo vnigenito tanta narrans, ignoraret de seipso, an numquam eius anima fuerit in Elia. Non hæc ergo intentione quærebant [*Elias es tu*] *sed quia habentes ex scripturis.* 4 Regum 2. quòd Elias non fuit mortuus, sed viuus raptus est per turbinem in cœlum. vnde credebant eum subito inter eos apparuisse. Sed contra hoc est, quòd Ioannes ex notis parentibus natus erat, & natiuitas eius omnibus nota erat. Vnde dicitur. Luc. 1. quòd mirati sunt vniuersi, & ponebant in corde suo, dicẽtes. Quis putas puer iste erit? Ad quod potest dici, quòd non est incredibile, quòd ita extimarent de Ioanne, sicut dictum est. quia & simile habetur. Mat. 14. 9 Hærodes credebat de Christo, quòd esset Ioannes, quem ipse decollauerat & tamen diu antequam Ioannes decollatus esset, Christus prædicauerat, & notus fuerat, & ideo ex simili amentia & crassitudine, Iudæi quærebant a Ioanne, an ipse esset Elias. Sed quid est hoc, quod dicit Ioannes [Non sum,] scilicet Elias cum Christus dixerit. Matthęi 11. Ipse est Elias. hanc autem quæstionem soluit angelus. Lucæ 1. Ipse præcedet ante eum in spiritu & virtute Eliæ: in suis, scilicet operibus. Non fuit ergo Elias in persona, sed in spiritu & virtute: quia scilicet, similitudinem Elię in suis operibus ostendebat. Potest autem attendi similitudo quantum ad tria. Primo, quantum ad officium: quia sicut Elias secundum domini aduentum præueniet, ita ille præcessit primum, &c. Vnde & angelus dixit. *Ipse præcedet ante ipsum*, &c. Secundo, quantum ad viuendi modum, quia Elias in desertis morabatur: parco vtebatur cibo, & duris vestibus operiebatur, vt dicitur 3. Reg. 19. et 4. Reg. 1. Et Ioannes in desertis erat, cibus eius locustæ, & mel siluestre: & zona eius de pilis Camelorum. Tertio, quantum ad zelum, quia Elias maximi zeli fuit: vnde dicebat 3. Regum 19. Zelo zælatus, &c. sic & Ioannes zęlo veritatis mortuus est: vt patet Matthæi 14. Consequenter, cum dicit [Propheta es tu?] ponitur tertia quæstio. Vbi primo quæritur, cum dicatur. [Lucæ primo. Tu puer Propheta altissimi vocaberis &c. quid est, quòd Ioannes interrogatus si esset Propheta, respondit se non esse Prophetam?] Ad quod tripliciter respondetur. Vno modo, quòd Ioannes non est Propheta simpliciter, sed plusquam Propheta. alii namque Prophetæ solum futura prædicebant a remotis. Abac. 2. Si moram fecerit, &c. Ioannes vero Christum præsentem annunciauit, quasi digito ostendens,

Ioan eodem,Ecce agnus Dei,ecce qui tollit peccata mundi,& ideo Matthæi 11. Dominus dicit eum esse plus quàm Propheram. Itẽ alio modo, secundum Origenem: quia Iudæi ex malo intellectu tres excellentes personas futuras credebant circa aduentum Christi, scilicet ipsum Christum,Eliam,& quendam alium maximum Prophetam: de quo Deuteron. 18. Prophetam suscitabit uobis dominus,&c. Et licet hic maximus Propheta, secundum veritatem non sit alius, q̃ Christus:tamen secũdum Iudæos alius est a Christo, & ideo nõ quærunt simpliciter, verum sit Propheta, sed an sit ille Propheta maximꝰ: quod quidem ex ordine quæstionis apparet. nam primo quærunt,an sit Christus. Secundo, an sit Elias. Tertio,an sit Propheta ille. Et ideo in Græco ponitur hic articulus. vt dicatur ly, Propheta, quasi anthonomastice dictũ. Tertio modo,quia Pharisæi mouebantur contra Ioannem, q̃ sibi baptizandi officium præter ordinem legis,& traditionẽ eorũ assumpsisset. De tribus autem habetur in veteri Testamento quibus competere poterat baptizare,scilicet,de Christo. Ezechielis 36.ex persona Christi dicitur. Effundam super vos aquam mundam, &c. Item de Elia,de quo dicitur 4.Regum 2. Quòd diuisit aquas Iordanis,transiens raptus est. Item de Eliseo,qui Naaman syrum lauari fecit septies in Iordane. vt lauaretur a lepra: vt dicitur 4.Regum 4. Videntes ergo Iudæi Ioannem baptizare, credebant eum aliquem istorum esse, scilicet, Christũ, vel Eliam vel Eliseum,& ideo eum dicunt hic [Propheta es tu?] Interrogant, an sit Eliseus. Et dicitur singulariter [Propheta.] propter multa miracula quæ fecerat,vnde & ipse dicit 4.Regum 4. Vt autem sciat Propheram esse in Israel. & secundum hoc respondet [Non sum] scilicet Eliseus. Consequenter,cum dicit.

b OStendit,quomodo confessus est se esse,quod erat. Et primo, ponitur interrogatio nunciorum. Secundo, responsio, ibi. [Ego vox clamantis in deserto.] Dixerunt ergo [Quis es? vt reponsum demus,&c.] quasi dicat, ad hoc missi sumus, vt sciamus quis es;ideo dicas nobis,[quid dicis de teipso?] Sed attende Ioãnis deuotionem, iam impleuit quod Apostolus dicit Gala. 2. Viuo ego iam non ego,&c.& ideo non respondet: Ego sum filius Zachariæ: vel talis & talis, sed solum illud, in quo Christum sequebatur. Vnde dicit.

c DIcit autẽ se vocem esse;quia vox origine posterior est verbo; sed notitia prior. Nam verbum in corde conceptum, per vocem prolatam cognoscimus;cum sit signum eius. Deus autẽ pater præcursorem misit Ioannem in tempore factum;vt verbum suum ab æterno conceptum annunciaretur; & ideo congrue dicit] Ego vox] quod autem addit [clamantis.] potest intelligi dupliciter: vt scilicet,sit,vel Ioãnis in deserto clamantis,& prædicantis,vel Christi clamantis in ipso,secundum illud 2.Cor. vlt. An experimentum eius quæritis,qui in me loquitur Christus? Clamat autem propter quatuor. Primo namque, clamor manifestationem importat, & ideo vt ostendat,q̃ Christus in Ioanne,& in se manifeste loquebatur,clamat. Ioan.7. In nouissimo magno festiuitatis,&c. In prophetis autẽ non clamauit, quia prophetiæ in enigmate & figuris datæ sunt. vnde in Psal.17. dicitur. Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Secundo,quia clamor fit ad distantes. Iudæi autẽ elongati erant a Deo,ideo necesse erat,q̃ clamaret. Psal.87. Elongasti a me amicũ & proximũ. Tertio clamat,quia surdi erant. Isa.42. Quis surdus, nisi seruus meus? Quarto clamat, quia cũ indignatione loquitur, quasi irã Dei meruerũt. Psal.2. Loquetur ad eos in ira sua,&c. Sed attende,q̃ clamat [in deserto.] quia Luc.3. Factũ est verbum dñi super Ioannẽ,&c. Et potest esse huiusmodi ratio,& literalis: & mystica, Literalis quidẽ,vt in deserto manens, immunis esset a) omni peccato,vt sic dignior esset Christo testimoniũ ferre: & ex vita sua testimonium suum credibilius esset hominibus. Mystica autem causa duplex est. nam per desertum,gentilitas designatur; iuxta illud Isaiæ 54. Multi filij desertæ,&c. vt ergo ostenderet,q̃ doctrina Dei de cętero non deber esse in Hierusalem tm̃,sed in gentibus: Clamauit in deserto. Matth. 21. Auferetur à vobis regnum Dei,&c. Item, per desertum intelligitur Iudæa,quæ iam deserta erat. Matth.23. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta, Clamauit ergo [in deserto.] idest in Iudæa: vt per hoc daretur intelligi,q̃ populus,cui prædicabat,iã desertus erat a Deo. Psal.62. In terra deserta,&c. Sed quid clamat? [Dirigite viam dñi.] quia ad hoc missus fuit. Luc.1. Tu puer propheta altissimi vocaberis,&c. parare vias eius,&c. Via autem ad recipiendum Deũ parata & recta, est via iustitiæ;secundum illud Isaiæ 26. Semita iusti recta est,&c. Tunc enim semita iusti est recta,qñ homo totus subiicitur Deo, vt scilicet, intellectus per fidem: voluntas per amorem: operatio per obedientiam, Deo subdantur: & hoc [sicut dicit Isaias Propheta.] idest, sicut prædixit, quasi dicat, ego sum ille in quo ista complentur.

b Dixerũt ergo ei. Quis es? vt respõsum demus his, qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? ait.

c Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viã domini: sicut dixit Isaias Propheta.

LECTIO. XIII.

ET qui missi fuerant, erant ex Pharisęis: & interrogauerunt eũ, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus: neq; Elias: neq; Propheta? Respondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua.

LECTIO XIII.

SVpra Ioannes interrogatꝰ, perhibuit testimoniũ Christo de seipso, quantũ ad personã hic vero, quantũ ad officiũ. Et circa hoc ponũtur quatuor. Primo, interrogantes. Secundo, interrogatio, ibi [Et interrogauerunt eum.] Tertio, responsio in qua testimonium perhibuit, ibi [Respondit eis Ioannes,&c.] Quarto,locus vbi hęc facta sunt, ibi [Hęc in Bethania facta sunt,&c.] Interrogantes autem sunt Pharisęi: vnde dicit [& qui missi fuerant, erant ex Pharisęis.] Et quidem secundum Origenem,quod dicitur ex hoc loco,ad aliud testimonium pertinet [& isti qui missi sunt ex Pharisęis] non sunt idẽ cum sacerdotibus & leuitis, qui missi sunt à Iudęorum vniuersitate: sed alij [specialiter missi à Pharisęis, & secundum hoc dicitur [& qui missi sunt.] non à Iudęis,scilicet,sicut fuerunt sacerdotes & leuitę: sed alij erant ex Pharisęis: & ideo dicit, quòd quia sacerdotes, & Leuitę disciplinati erant, & reuerentes, humiliter, & cum reuerentia Ioannem interrogant de eius dignitate: verum scilicet, Christus esset, an Elias, an Propheta. Isti vero, qui ex pharisæis erant, secundum nomen suum diuisi & importuni, contumeliosas voces prætendũt baptistæ: vnde [dixerũt ei. Quid ergo baptizas, si tu nõ es, &c.] Secundum alios vero, Gregorium, ſ. Chrisо. & Augustinum: isti qui ex Pharisæis, sunt illi idẽ, qui missi fuerant a Iudęis sacerdotes & leuitæ. Quæ dã.n. secta erat inter Iudæos: qui propter exteriorem cultum diuisi erãt ab aliis: vnde & Pharisęi, idest, diuisi vocabantur in qua quidem erãt aliqui de sacerdotibus & leuitis & aliqui de populo. Vt ergo nuncii maioris auctoritatis essent, miserunt sacerdotes & leuitas, qui erãt ex Pharisæis, vt eis nec sacerdotalis ordinis dignitas, nec religionis deesset auctoritas. Ideo autẽ euangelista addit hoc, quod dr̃ [& qui missi fuerant erãt ex Pharisęis.] vt primo quidem rationem quæstionis baptismi Ioannis: pro qua missi non fuerunt assignet: quasi dicat, missi fuerũt; vt interrogarẽt a Ioanne quis esset; sed quod quærunt. [Quid ergo baptizas.] fecerunt, quia erãt ex Pharisæis, quibus eorũ religio ausum præbebat. Secundo, vt dicit Gregorius: vt ostẽdat qua intentione quęsierunt a Ioãne [Tu quis es?] Pharisæi enim inter omnes alios insidiose, & calũniose se habebãt ad Christum. Vnde ipsi dixerũt ei. Matt.12. In Belzebub principe demoniorum, &c. Ipsi etiã inierunt cũ Hærodianis consilium, vt caperent Iesum in sermone. Matth.22. Et ideo per hoc, quod dicit [qui missi fuerãt, erant ex Pharisęis.] ostendit, quòd calumniose se habebant, & ex inuidia eum interrogauerunt. Interrogatio autem est de officio baptizandi: vnde dicitur [Et interrogauerũt eum, & dixerunt ei. Quid ergo baptizas, &c.] Vade notandum est, quòd non quærunt, vt sciant; sed vt impediant. quia enim videbant multitudinem populi ad Ioannem currere, propter nouum ritum baptizandi, & extraneum a ritu Pharisæorum & legis: inuidebant Ioanni, & conabantur pro posse, impedire baptismum eius. et ideo se continere non valentes, suam manifestant inuidiam, & dicunt. [Quid ergo baptizas, si tu non es, &c.] quasi dicat, non debes baptizare, ex quo negas te esse aliquem illorum trium, in quibus prefiguratus est baptismus (vt dictum est supra.) scilicet. [Si tu non es Christus.] qui habiturus est fontem in ablutionem peccati: & si non es Elias, siue Propheta? idest, Eliseus: qui sicco vestigio Iordanem transiuerunt(vt dicitur 4. Regum 2.) Quomodo audes baptizare? Similes istis sunt inuidi, animarum profectum impedientes; qui dicunt *videntibus, nolite videre*, &c. Isa.30. Responsio autem est vera, vnde dicit. [Respondit eis Ioannes, dicens. Ego baptizo in aqua.] quasi dicat. Non debetis mirari, si ego qui non sum Christus, nec Elias, nec Propheta baptizo: quia baptismus meus non est completius, sed imperfectus. Nam ad perfectionem baptismi exigitur lotio corporis & animæ, & corpus quidem secundum naturam lauatur aqua: anima vero non nisi spiritu vnde [Ego baptizo in aqua.] idest, corpore lauo corpus. Veniet autem alius, qui perfecte baptizabit, scilicet, in aqua & spiritu sancto, Deus & homo, qui & corpus aqua, & spiritum spiritu lauabit: ita quòd sanctificatio spiritus deriuabitur ad corpus. Act.1. Ioannes quidem baptizauit aqua, &c. Testimonium autem perhibet de Christo, cum dicit.

b ET primo, per comparationẽ ad Iudæos. Secundo, per comparationẽ ad seipsum, ibi. [Ipse est qui post me,&c.] Ad Iudæos autem comparat eum, dicens. [Medius autem vestrum,&c.] quasi dicat, ego imperfectũ opus feci, sed est alius, qui perficiet opus meũ. [Qui veterit medius vestrum,&c.] quod quidem exponitur multipliciter: vno siquidẽ modo, secundũ Greg. Chrisо. & Augustꝰ. vt referatur ad communem Christi conuersationẽ inter homines: quia secundum naturam humanam altis hominibus similis apparuit. Phil. 2. Qui cum in forma Dei esset,&c. habitu inuẽtus vt homo: & secũdum hoc, dicit. [Medius vestrũ stetit, &c.] idest, mulrotiens conuersatus est, quasi vnus ex vobis. Luc.22. Ego in medio vestrum sum,&c. [Quẽ vos nescitis,] idest hoc, q̃ Deus factus est homo, capere non potestis. Itẽ nescitis, q̃ magnus sit ẽm naturam diuinã, quæ in eo latebat. Iob.36. Ecce Dñs magnus vincens scientia vestram,&c Et ideo, vt Augustꝰ. dicit. Accẽsa est lucerna. ſ. Ioannes: vt inueniatur Christus. & Psal.130. Parauil lucernã Christo meo. Alio modo exponitur, ẽm Origẽ. & hoc dupliciter. Primo, vt referatur ad Christi diuinitatẽ, & ẽm hoc [medius vestrũ,] idest, in medio omnium rerum [stetit,] ſ. Christus: quia ipse ẽm quòd, verbum à principio creaturæ impleuit vniuersam creaturã. Hierc.22. Cœlum & terram ego impleo [quem tm̃ vos nescitis:] quia (vt dicitur, supra eodẽ.) [in mundo erat, & mundus eum nõ cognouit.] Alio modo, vt referatur ad causalitatẽ humanæ sapientiæ, & dicatur, [medius vestrum stetit,] i. in intellectu omniũ relucet: quia quicquid lucis & sapientiæ est in hominibus, prouenit eis ex participatione verbi, & dicit [in medio] quia in medio hominis corporaliter est cor, cui attribuitur quædã sapientia & intellectus: vnde licet intellectus non habeat organum corporale, tñ quia cor est principale organũ, consueuit accipi pro intellectu; vnde in medio stare dicitur ẽm hanc similitudinẽ, inquantum illuminat omnẽ hominem venientẽ in hunc mũdum [quem tm̃ vos nescitis:] quia (vt dicitur supra) Lux in tenebris lucet, & tenebræ eã non cõprehenderũt.] Quarto modo exponitur, vt referatur ad Prophetica Christi prænuntiationẽ: vt sic respondeatur principaliter Pharisęis qui cõtinue scripturas veteris Testamenti, in quibus prænuntiabatur Christus, inquirebãt, & tñ eum non cognoscebant, & ẽm hoc dicitur. [Medius vestrum stetit,] i. in sacra scriptura quã vos semp reuoluitis. Infra 5. Scrutamini scripturas, &c. [Quem tamẽ vos nescitis:] quia cor vestrum induratum est. pp infidelitatem: & oculi vestri excęcati sunt: vt non agnoscatis prænũtẽ, quem creditis futurum. Comparat autẽ Christum ad se Ioannes, cum dicit.

c VBi primo, ponit excellentiã Christi ad seipsum. Secundo uero, excellentiæ immẽsitatẽ ostẽdit, ibi. [Cuius nõ sum, &c.] Excellentiã autẽ Christi ad seipsum ostendit, & quantũ ad ordinẽ prædicationis, & quantum ad ordinẽ dignitatis. Quantum quidẽ ad ordinẽ prædicationis, Ioãnes primo innotuit, & ideo dicit. [Ipse est, qui post me venit,] ad prædicandum, baptizandum, & moriendum; quia, ut dicitur. Luc.1. Præibis ante faciem Dñi, parare vias eius. Sed Ioannes quidẽ præcessit Christum, sicut imperfectũ perfectum, & sicut dispositꝰ formã. sicut dicitur. j Cor.15. Non prius quod spirituale, &c. nã tota uita Ioannis fuit quoddã præparatorium ad Christũ. unde dixit supra. Ego uox clamantis in deserto. sed Christus præcessit Ioannẽ, & nos oẽs, sicut perfectum imperfectum; & *sicut exẽplar exemplatum*. Matth.16. Si quis uult uenire post me, abneget semetipsum, &c. j. Pet.2. Christꝰ passus est pro nobis; uobis relinquens exẽplum. Quantũ uero ad ordinẽ dignitatis, cũ dicit [Qui ante me factus est.] i. mihi prælatus est; & dignitate præpositus: quia (ut dicit infra 3.) Me oportet minui, illum autem crescere. Immensitatem autem excellentiæ assignat, cum dicit.

d QVasi dicat, Non intelligatis ipsum mihi in dignitate præpositum: sicut unus homo præfertur alteri. sed tã excellenter, q̃ nihil sum in cõparatione ad ipsum. Et hoc patet [Quia non sum dignus ut soluã corrigiã calciamenti eius] quod est minimũ obsequium, quod hominibus fieri potest. Ex quo patet, q̃ Ioannes multũ accesserat ad Dei cognitionẽ, inquantũ ex considerationẽ infinitę magnitudinis Dei se totaliter uilipendebat, & nihil se esse dicebat. Sicut Abrahã, cũ Deũ cognouisset dicebat Gen.18. Loquar, ad dñm meum, cum non sim puluis & cinis. Sic Iob.41. Cum dñm, uidissem, dixit. Nunc oculus meus uidet te, idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiã in fauilla & cinere. Sic Isa.40. postq̃ uidit gloriã Dei dixit. Omnes gentes quasi non sint, &c. [Et hæc quidẽ expositio est literalis. Exponitur aũt & mystice, Vno modo ẽm Greg.

A ut per calciamentum quod fit de pellibus mortuorum animalium, intelligatur humana natura mortalis, quam Christus assumpsit. Psalm.59. In Idumea extendam calciamentum meum, &c. Corrigia autem calciamenti eius, est ipsa vnio diuinitatis & humanitatis: quam nec Ioannes, nec aliquis potest soluere: nec potuit plenè

trans Iordanẽ, vbi erat Ioannes baptizans.

inuestigare: cum talis esset, quòd hominem faceret Deum; & Deũ hominem: & ideo dicit [cuius non sum dignus, ut soluam corrigiam calciamenti.] Id est, ut explicem mysteriũ incarnationis, &c. Intelligendum est plene & perfecte. nam quoquo modo & Ioannes, & alii prædicatores licet imperfecte, soluunt corrigiam calciamenti. Alio modo exponitur, quia in uetteri lege præceptum erat, Deuter.25. q̃ quãdo aliqs moriebat sine liberis: frater defuncti, uxorẽ defuncti recipere tenebat, & ex ea semen fratri suo suscitare, q̃ si nollet eã in uxorẽ recipere tũc aliqs propinquus defuncti eã recipere uolẽs, debebat eũ discalciare in signum huius cessionis, & illam in uxorem recipere, & domus eius debebat uocari domus discalciati. Secundum hoc ergo dicit [Cuius non sum dignus corrigiã calciamenti soluere.] i. non sum dignus habere sponsam quæ sibi debetur, ecclesiam: quasi dicat: non sum dignus, vt uocer sponsus ecclesiæ, quæ consecratur Christo in baptismo spiritus. Ego autẽ baptizo in aqua tantum Ioan.3. Qui habet sponsam, sponsus est, &c. Locus autem vbi prædicta facta sunt, subditur consequenter, cũ dicit.

B e SEd circa hoc primo cõsurgit quæstio Cũ Bethania sit in mõte Oliueti quod est iuxta Hierusalẽ (sicut dicitur Ioãnis, & Matt.16) quomodo dicit, q̃ facta sunt trãs Iordanẽ, qui multũ distabat ab Hierusalẽ? Sed dicendũ, ẽm Origenem, & Chrisо. q̃ nõ debet dici Bethania, sed Bethabara, quæ est quędã villa ultra Iordanẽ. et hoc qđ dicit Bethaniæ corruptũ est vitio scriptorũ. Sed q̃, tam libri Græci q̃ Latini habẽt Bethania. ideo dicendum est aliter q̃ est duplex Bethania: vna quæ est prope Hierusalẽ in latere montis Oliueti, alia trãs Iordanẽ, vbi erat Ioãnes baptizans. quòd aũt mentionem facit de loco, habet rationẽ literalẽ & mysticã. Literalem quidẽ ẽm Chrisoſt. quia Ioãnes scribebat euangelium illud uiuentibus forte aliquibus, qui &, tempus quo ista facta sunt, & locum uiderant, & ideo quasi ad maiorem certitudinem illos testes facit illorum quæ uiderant. Mysticam uero, quia hæc loca conueniunt baptismo. nam si dicatur Bethania, quæ domus obedientiæ interpretatur, significat q̃ per baptismum præparatur homo ad uitã æternam. Nec uacat mysterio quòd trãs Iordanẽ sit. Iordanis. n. interpetratur descensus eorum, & secundum Originem significat Christum, qui descendit de cœlis (ut dicit ipse.) Descendi de cælo, ut faCerem uoluntatẽ patris mei. Vnde dicitur Ecclesiast.24. Ego quasi fluuius Dorix. per ipsum autem omnes ingredientes in hunc mundum, mundari conuenit, secundum illud Apocalyp.1. Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Conuenienter etiam Iordanis baptismũ significat: ipse enim confinium est inter illos qui acceperunt sortes hæreditatis a Moyse ex vna parte Iordanis, & illos qui acceperunt a Iosue ex alia, & ita baptismus, quasi quoddã confinium est inter Iudæos & Gẽtiles, qui proficiscũtur illuc, vt se lauẽt ad Christũ veniẽtes, vt opprobrium peccati deponãt: sicut etiã filios Israel terram promissionis intrãtes oportuit transire Iordanem, ita & per baptismũ oportet patriam cœlestem intrare. Dicit aũt [trans Iordanẽ.] vt insinuet, quòd etiã transgressoribus, & peccatoribꝰ baptismũ pœnitentiæ prædicabat Ioannes vnde & dominus Matthęi 9. Non veni uocare iustos, sed peccatores, &c.

C LECTIO XIIII.

SVpra Ioannes perhibuit testimonium Christo interrogatus. hic vero perhibet aliud testimonium Christo spontaneus. Et primo quidem fert ipsum testimonium. Secundo, testimonium latum confirmat, ibi [Et testimonium perhibuit Ioannes,&c.] Circa primum autem, primo quidem describuntur circunstantiæ testimonii. Secundo, ponitur ipsum testimonium, ibi [Ecce agnus Dei.] Tertio, excluditur suspitio testis, ibi [Et ego nesciebam eum, &c.] Describuntur autem circunstantiæ, vna quidem ex parte temporis, unde dicit [Altera die.] in quo quidem commendatur Ioannis constantia: quia non uno die: non semel tantum: sed pluribus diebus & multoties Christo testimonii perhibebat. Psal.144. Per singulos dies

benedicam tibi. Commendatur etiam eius profectus: quia non debet nobis succedere vna dies sicut alia: sed quæ succedit uebet esse altera, deiit, melior: iuxta illud Psalm. 83. Ibunt de virtute in virtutem. Alia circũstantia ponitur ex parte modi testificadi. [Quia vidit Ioannes Iesum.] In quo insinuatur cert. tudo. nam testimonium de visu certissimum est. Alia vero circumstantia ponitur ex parte eius, cui testimonium perhibetur: vnde dicit [Iesum ad se venientem] scilicet

b Hic est de quo dixi. Post me venit uir, qui ante me factus est: quia prior me erat.

de Galilæa, vt dicitur Mat. 3. Venit Iesus a Galilea, &c. Nec tamẽ intelligendum est de aduentu quo venit ad baptismum, de quo ibi loquitur Matthæus, sed de alio aduentu quo iam baptizatus, & circa Iordanem aliquandiu commoratus, venit ad Ioannem: aliàs nõ dixisset. Super quem videris spiritum descendentem, &c. Et ego vidi, &c. Iam ergo videras eum, & spiritum super eum descendentem quasi columbam, &c. vt infra dicit. Huius autem Christi ad Ioannem aduentus post baptismum vna causa fuit, vt testimonium Ioannis certificaretur dixerat enim Ioannes de Christo. Ipse est qui post me venturus est. nam aliquis posset errare in cognitione venturi cum adesset: venit ad Ioannem, ab eo digito ostendendus, dicente Ioanne [Ecce agnus Dei, &c.] Alia ratio, vt excluderet errorẽ. Posset enim aliquis credere, q̃ Christus prima vice: cum venit ad baptismum, venerit ad Ioannem sicut a peccatis purgandus. Ioannes ergo vt hoc excluderet venit etiam ad eum post baptismum, vnde signanter dicit Ioannes [Ecce qui tollit.] Peccatum nullũ fecit, sed venit peccatum tollere. venit etiam vt præberet humilitatis exemplum, quia (vt dicitur Ecclesiastic. 4.) Quanto maior es, humilia te in omnibus. Et aduertendum, q̃ licut Christo iam concepto quando virgo mater ascendit in montana cum festinatione Helisabeth matrem Ioannis visere: Ioannes in vtero matris exiliẽs nec loqui valens, reuerentiam Christo & tripudium faciens, exultauit in vtero: ita & nunc Christo ex humilitate ad eum venienti testimonium & reuerentiam præbet, & in vocem prorumpit, dicẽs [Ecce agnus Dei, &c.] Vbi testimonium Ioannis ponitur in quo quidem ostendit virtutem Christi, & dignitatem eius, ibi [Hic est de quo dixi.] Virtutem quidem ostendit dupliciter. Primo, proponendo figuram. Secundo, exponendo eam, ibi [Ecce qui tollit peccata mundi.] Circa primum sciendum est, q̃ licut dicit Origen. In vetere lege contigerunt quinque animalia offerri in templo: tria de cerresitribus scilicet. Vitulus, Capra, & Ouis, sed ouium qui dem aries, ouis, & agnus. De volatilib⁹ vero duo, Turtur scilicet & Columba. quæ quidem omnia præfigurativa fuerunt veri sacrificii: quod est Christus, qui semetipsum obtulit oblationem Deo (vt dicitur Ephes. 5.) Quare ergo Baptista Christo testimoniũ perhibens, agnum specialiter nominauit? huius ratio est: quia sicut dicitur Numeri 24. Licet alia fierent sacrificia in templo cæteris temporibus, vnum tamẽ erat quotidianum, in quo iugiter vnus agnus mane, & alius vespere offerebatur. nec hoc mutabatur vnquam, sed tanquã principale obtinebatur. Alia vero ex aduncto, & ideo per agnum, qui erat principale sacrificium significatur Christus, qui est principale sacrificiũ. nam licet omnes sancti, qui pro fide Christi passi sunt profint ad salutem fidelium, hoc tamen non habent nisi inquantum super oblationem agni quasi oblatio adiuncta principali sacrificio, immolantur. Offertur quidem mane & vespere, quia per Christum patet aditus ad intelligibilia diuinorum contemplãda, & fruenda, quod pertinet ad cognitionem matutinam, & illuminatur, quomodo vtamur terrenis absque inquinamento, quod pertinet ad vespertinam, & ideo dicit [Ecce agnus Dei, &c.] idest, per agnũ significatus. dicit aũt [Dei] quia in Christo sunt duæ naturæ humana. & diuina. Et q̃ hoc sacrificiũ esset virtuosum ad purgandum & sanctificandum a peccatis: habet ex virtute diuinitatis inquantum scilicet Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. 2. Cor. 5. vel dicitur. [Agnus Dei.] quasi oblatus a Deo, (scilicet ab ipso Christo qui est deus, sicut dicitur oblatio hominis, quã homo offert. Vel dicitur. [Agnus Dei.] scilicet patris. quia ipse prouidit homini oblationem ad offerendum pro peccatis sufficientem, quam homo per se habere non potest. vnde Gen. 22. Cum Isaac quæreret ab Abraham. Vbi est victima holocausti, &c. Respondit, Deus prouidebit sibi victimam holocausti, &c. Rom. 8. Proprio filio suo non pepercit Deus, &c. Dicitur autem Christus [Agnus] primo, propter puritatẽ. Exo. 12. Erit agnus anniculus. &c. 1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro vel argento, &c. Secundo, propter mansuetudinem. Isa. 53. Quasi agnus, &c. Tertio, propter fructum. Prouer. 28. Agni sunt tibi, &c. Et hoc quantum ad indumentum, iuxta illud. Rom. 13. Indumini Dominum Iesum Christũ. Et quantũ ad cibum: infra 6. Caro mea, &c. Et ideo dicebat Isa. 16. Emitte agnum dñe, &c. Consequenter propositam figuram exponit, cum dicit. [Qui tollit peccata mundi.] idest aufert, quod in lege nec per agnum, nec per alia sacrificia auferri poterat: quia (vt dicitur Heb. 19.) impossibile est per sanguinem, &c. Sanguis iste tollit: idest aufert peccata mundi. Ose. vlti. Omnem aufert iniquitatem: vel tollit. i. in se accipit peccata totius mundi: quia (vt dicit 1. Pet. 2. Qui peccata nostra peculit, &c. Isa. 53. Dolores nostros ipse tulit & languores nostros ipse portauit. Dicit aũt secũdum Glo.

c Et ego nesciebã eũ. Sed vt manifestet̃ in Israel, ,,pterea veni ego in aqua baptizans.

Peccatũ, & non peccata, vt ostendat in vniuersali, quòd abstulit totum genus peccati. 1. Ioã. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: vel quia pro vno peccato, scilicet originali mortuus. Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit, &c.

b SVpra perhibuit Baptista testimoniũ Christo, quantũ ad eius virtutẽ. hic vero perhibet. testimoniũ, quantũ ad eius dignitatẽ, comparans eũ sibi tripliciter. Et primo quantũ ad officium, & ordinẽ prædicationis: vnde dicit [Hic]. s. Agnus, digito eũ demonstrãs, [est] ille [de quo dixi]. s. in eius absentia. [post me venit uir] ad prædicandũ & baptizandũ [qui post me venit] nascendo. Dicit aũt vir Christus, ratione pfectæ ætatis: quia q̃ incepit docere post baptisinũ, iã erat in ætate perfecta. Luc. 3. Iesus erat incipiens quasi annorum triginta. Itẽ ratione perfectionis omnium virtutum quę in eo fuerunt. Isa. 4. Apprehendent septẽ mulieres. i. virtutes virũ vnum. s. Christum perfectum. Zach 7. Ecce vir, oriens nomen eius: quia ipse est origo omniũ virtutum in aliis. Itẽ, ratione desponsationis: quia ipse iponsus est Ecclesiæ. Ose. 2. Vocabis me virum, &c. 2. Cor. 2. Despondi vos vni viro, &c. Secundo, quantũ ad ordinẽ dignitatis, cũ dicit [quia ante me factus est.] q. d. licet post me venerit ad prædicandum. tñ ante me. i. prælatus mihi factus est dignitate. Cant. 2. Ecce iste venit saliens in mõtibus, trãsiliens colles. Collis vnus fuit Ioãnes Baptista quẽ Christus transiliuit: quia (vt dicitur infra 3. Me oportet minui, illum aũt crescere. Tertio, quantum ad ordinẽ durationis, cũ dicit [quia prior me erat.] q. d. non mirum, si præfertur mihi dignitate: quia & si posterior sit tpe, est tñ prior in æternitate: [q̃ prior me erat.] Ex hoc aũt duplex error destruit: Error Arrij: quia nõ dicit [prior me factus est.] vt sit creatura, sed [prior me erat.] ab æterno ante omnẽ creaturam. Prouer. 8. Ante oẽs colles generauit me Dñs. Item, error Pauli Samosateni: quia dixit [prior me erat:] vt ostendat, q̃ non ex Maria sumpserat exordium: nã, si essendi principiũ sumpsisset ex virgine, non extitisset vtiq; prior præcursore, qui Christum in sex mẽsibus, secundum generationem præcedebat humanam. Consequenter cum dicit.

c EXcludit falsam suspitionẽ a suo testimonio. Posset enim aliquis dicere, Ioannẽ testimoniũ perhibuisse Christo pp affectionẽ specialis familiaritatis, quã ad ipsum habebat. Et ideo hoc excludens Ioannes, dicit. [Ego nesciebam eum.] nã Ioannes in deserto a puericia sua conuersatus est. licet aũté miracula multa facta sint in natiuitate christi, puta de Magis, & de stella, & huiusmodi, tñ non erant nota Ioanni. Tum, quia infans erat ſm ætatem. Tum, quia ad desertum secedens, Christi familiaritatẽ non habuit. medio vero tpis a natiuitate vsque ad baptismũ nullum miraculum Christus operatus est, sed conformis conuersatione aliis erat, & sua virtus ignota omnibus existebat. Quòd aũté medio tpe non fuerit miracula operatus vsque ad triginta annos, patet per hoc, qđ dicitur, infra 2. Hoc fecit initium signorum Iesus, &c. Ex quo apparet falsitas libri de infantia Saluatoris. Ideo autem non fecit miracula medio tpe, vt non putaretur mysterium circũcisionis & incarnationis fantasma esse, si non se habuisset ætate sicut alij infantes. Et ideo demonstrationẽ scientiæ & virtutis suæ in aliud distulit tẽpus, in quo alij homines sciẽtia & virtute vigere cõsueuerũt. iuxta quod dicitur. Luc. 2. Puer autẽ proficiebat gratia, & sapientia, &c. Non, q̃ ipse virtutẽ, & sapientiã ante nõ habitã susciperet, cũ in eis fuerit ab instãti suæ cõceptionis perfectus, sed quia virtus eius & sapientia magis innotescebat hominibus. Isa. 45. Vere tu es Deus abscõditus, &c. ideo ergo Ioãnes nesciebat eũ, quia nulla signa adhuc de eo viderat, neq; aliis p̃ signa innotuerat: vnde subdit [sed vt manifestet̃ in Israel, propterea ego veni in aqua baptizans.] q. d. totũ ministerium meũ est ad manifestationem, supra eodem capitulo. Non erat ille lux, sed vt testimonium, &c. Dicit aũt [veni in aqua baptizans,] ad ditiam baptismi Christi: quia Christus nõ in aqua solũ baptizauit, sed in spiritu, cõferens gratiã: vnde & baptismus Ioannis fuit significatiuum tñ, non effectiuum. Manifestauit aũt baptismus Ioannis Christũ tripliciter. Primo, s. per Ioannis prædicationẽ. Licet enim Ioannes etiã sine baptismo potuisset prædicando parare viam Dño, & inducere turbas ad Christum, tñ propter nõnitatẽ officij plures ad eũ concurrebãt, q̃ si sine baptismo prædicatio facta esset. Secũdo, profuit baptismus Ioannis pp Christi humilitatẽ, quã demõstrauit, baptizari volens a Ioãne. Matth. 3. Venit Christus ad Ioannẽ, &c. In quo quidẽ exẽplũ humilitatis prębuit: vt. s. nullus quantũcũq; magnus, dedigneẽ a quocũq; ad hoc ordinato, sacramẽta susciꝑe. Tertio, q̃ a Christo baptizato a Ioãne, assumit virtus

virtus patris in voce, & spiritussanctus in columba, per quam virtus Christi & dignitas magis manifestata fuit. Luc. 3. Et vox patris intonuit. Hic est filius meus, &c. Consequenter cum dicit.

d IPse magna, quæ testatus est de Christo, quòd totius orbis terrarum solus peccata tolleret, confirmat auctoritate Dei. Et circa hoc tria facit.

Primo, proponit visionem. Secundo, præbet de intellectu visionis instructionem, ibi [& ego nesciebã eũ.] Tertio, suam ex ipsa visione conceptionem ostendit, ibi [& ego vidi & testimoniũ, &c.] Visionem quidẽ proponit, cum dicit. [Vidi spiritum descendentem, &c.] Quod quidem quando factum fuerit, Ioannes Euangelista non refert. Sed Matth. & Luc. dicunt hoc factũ fuisse quando Christus baptizatus est a Ioanne. Et quidem congruebat, quòd spiritussanctus adesset baptizato & baptismo. Baptizato namque conuenit: quia sicut filius exiãs a patre, manifestat patrẽ. infra 17. Pater, manifestaui nomen tuum, &c. ita & spiritussanctus a filio existens, filium manifestat. infra 16. Ille me clarificabit, q̃a de meo accipiet &c. Baptismo autem congruit: quia baptisma Christi est inchoatiuum & cõsecratiuum nostri baptismatis. Nostrum autem baptisma consecratur per inuocationem sanctæ Trinit. Marc. vlti. Baptizãtes eos, in nomine patris & filii, & spiritussancti, &c. Quod ergo nos inuocamus in baptismo nostro, assimilat baptismo Christi, scilicet, Pater in voce, Spiritussanctus in columba, Filius in humana natura. Dicit autem [descendentem:] quia cum descensus duos terminos habeat, scilicet principium sursum, & terminum deorsum, quantum ad vtrunque conuenit baptismo. Est enim duplex spiritus: vnus mundi, & alius Dei, & spiritus quidẽ mundi est amor mundi, qui non est desursum: sed ab inferiori ascendit in homine, & eum descendere facit. Spiritus autem Dei, scilicet dei amor desursum descendit ad hominem, & eum ascendere facit. 1. Corinthio. 2. Nos aũt, non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritũ Dei, &c. Quia ergo ille spiritus de superius est, ideo dicit [descendentem.] similiter etiam, quia impossibile est creaturam recipere Dei bonitatem in tanta plenitudine, secundum quòd conuenit Deo, ideo bonitatis ipsius ad nos deriuatio, est quasi quidã descẽsus. Iacob. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens, &c. Sed quia spiritussanctus in sua natura videri nõ potest (vt dicitur infra 3.) Spiritus vbi vult spirat, &c. Spiritus etiam non est descendere, sed ascendere. Ezechiel. 8. Eleuauit me spiritus, &c. Ideo consequenter Euangelista modum visionis & descensus exponit, dicens, hic non fuisse in spiritu, idest natura, sed in specie columbæ in qua apparuit: vnde dicit [quasi columbam,] & hoc quidem congrue, vt scilicet filius Dei per carnem mundo visibilis factus, manifestaretur per spiritumsanctum visibili specie columbæ, quæ quidem columba non est assumpta a spiritusancto in vnitatem personæ, sicut humana natura assumpta est a filio Dei. Cuius ratio est, quia filius apparuit, non solum vt manifestator, sed vt saluator. Et ideo, secundum quòd dicit Leo Papa, oportuit quòd esset Deus & homo. Deus quidem, vt afferret remedium, homo vero vt præberet exemplum. Spiritus vero sanctus apparuit solum ad manifestandum, ad quod sufficiebat speciem corporalem assumere solum ad significationem quandam. Vtrum autem columba illa fuerit verum animal, & vtrum præexistẽs apparitioni. Sciendum, quòd rationabiliter dicitur illa fuisse vera columba. venit enim spiritussanctus ad manifestandum Christum, qui cum sit veritas, non nisi per veritatem manifestandus erat. Quantum vero ad secundum dicendum, quòd non præexistit apparitioni: sed tunc virtute diuina absque cõmixtione maris & fœminę formata fuit. sicut, & corpus Christi virtute spiritussancti conceptum non ex virili semine, & tamen fuit vera columba, quia (vt Augustinus dicit in lib. de Agone Christiano.) Omnipotenti Deo, qui vniuersam creaturam ex nihilo fabricauit, non erat difficile verum corpus columbæ, siue aliarum columbarum ministerio figurare, sicut non fuit difficile verum corpus in vtero beatę Virginis sine naturali semine fabricare. Cyprianus in libro de Vnitate ecclesiæ. Idcirco, & in columba dicitur spiritussanctus, quia columba simplex animal & innocens est, non felle amarũ, non morsibus ferum, non vnguium laceratione violentum: hospitia humana diligere, vnius domus consortium nosse, cum generat simul filios edere: cum conueniat volantibus inuicem cohærere: communi conuersatione viam suam degere, oris osculo concordiam pacis agnoscere, legem circa omnia vnanimitatis implere. Quare autem potius in columba, quàm in alia specie apparuit: multipliciter ratio assignatur. Primo quidem, propter columbæ simplicitatem. nam columba simplex est. Matth. 10. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ, &c. Spiritus autem sanctus, quia facit respicere vnũ, scilicet deum, simplices facit, & ideo in specie columbę apparuit, & quidem secundum Augusti. apparuit etiam super discipulos congregatos per ignem, quia quidam sunt simplices, sed tep distquidam autem feruentes, sed malitiosi: vt ergo spiritu sanctificati dolo careant, spiritus in colũbæ specie demonstratur, & ne simplicitas frigiditate tepescat, demõstratur in igne. Secundo, propter charitatis vnitatem. nam columba amore multũ fertur. Cãt. 6. Vna est columba mea, &c.

d Et testimoniũ perhibuit Ioannes, dicens. Quia vidi spiritum descẽdentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum.

e Et ego nesciebã eum: sed qui misit me baptizare in aqua: ille mihi dixit. Super quem videris spiritũ descendentem, & manentem super eum: hic est qui baptizat in spiritusancto: & ego vidi, & testimonium perhibui: quia hic est filius Dei.

Vt ergo ostendat Ecclesiæ vnitatem, in specie columbæ spiritussanctus apparuit. Nec te moueat quòd discipulis dispartitæ linguæ apparuerunt, quando sedit supra singulos eorum spiritussanctus, qui & dispartitus apparet, secũdum diuersa donorum officia, & tamen vnit per charitatem, & sic propter primum apparuit in dispartitis linguis (vt dicitur 1. Corinth. 12.) Diuisiones gratiarũ sunt. in columbę specie, propter secundum. Tertio propter gemitũ, Columba enim habet gemitum pro cantu, sic spiritussanctus postulat pro nobis gemitibus menarrabilibus, &c. (vt dicitur Ro. 8. & Nau. 2 Ancilię eius mirabãtur. Quarto, propter fœcunditatẽ, hęc enim columba animal fœcundissimum est, idcirco ad designandum fœcundi tatem gratiæ spiritualis in Ecclesia in specie columbæ spiritussanctus apparuit. Hinc est, quòd Leuitici. 15. Dominus pullos columbarum offerre præcepit. Quinto, propter columbę cautelam. sedet enim super riuos aquarum, in quibus respiciens, Falconem volitantem conspicit, & sibi ab eo cauet. Cãtic. 6. Oculi tui hęc columbæ, &c. Vnde quia in baptismo est nostra tutela & deiectio congrue in specie columbæ spiritussanctus apparuit. Respõdet igitur figuræ veteris Testamenti, sicut enim columba deferens ramum virentis oliuę, ostendit signum clementiæ Dei his qui reliqui fuerant ex aquis diluuii: ita & in baptismo veniens spiritussanctus in columbæ specie, ostendit signum diuinæ clementiæ, quę baptizatis & peccata remittit, & gratiam confert. dicit autem [Manentem super eum.] quia in mansione quies designatur. Et quòd spiritussanctus in aliquo non quiescat, duplici de causa contingit. Vna est ex peccato. Omnes enim alii homines præter Christum, vel faciunctur vulnere peccati mortalis, per quod effugatur spiritussanctus, vel obfuscantur macula veniali per quam aliqua operatio spiritussancti impeditur. In Christo autem neque mortale, nec veniale, nec originale peccatum fuit: vnde nec in eo fuit spiritussanctus inquietatus: sed super eum mansit, idest quieuit. Alia causa qa quantum ad gratias gratis datas, non semper adest aliis sanctis potestas operandi. Sicut non semper adest sanctis potestas operandi miracula: nec Prophetis spiritus propheticę. Christus vero semper habuit potestatem ad omnem operationem virtutum & gratiarũ. Et ideo ad hoc designandum [super eum mansit.] Vnde hoc propiũ signum fuit agnoscendi Christum (vt dicitur in Glo. Isa. 12.) Requieuit super eum spiritus domini. Quod intelligendum est de Christo, inquantum est homo, secundum quòd est minor patre, & spiritusancto. Consequenter cum dicit.

e INstruit de intellectu visionis prædictæ. Quidam enim hæretici, scilicet Ebyonitę: dicebant Christum a principio nativitatis suæ, neque Christum fuisse, nec filium Dei: sed ex tunc filius Dei & Christus esse incæpit, quando in baptismo oleo spiritussancti vnctus fuit. Sed hoc est falsum, quia in ipsa hora natiuitatis, angelus dixit pastoribus. Lucæ 2. Natus est vobis hodie saluator, qui est Christus dominus in ciuitate Dauid. Ne ergo aliquis crederet spiritumsanctum in baptismo supra Christum descendisse, quasi de nouo Christus indigeret spiritu ad sui sanctificationem. ideo causam sui descensus Baptista ostendit dicens, quòd non descendit propter sui necessitatẽ: sed propter nos, vt scilicet gratia eius nobis manifestarẽtur, & ideo dicit [Ego nesciebam eum, sed, vt manifestaretur, &c.] Sed hic oritur quæstio. dicit enim. [qui misit me baptizare, &c.] Si dicatur, quòd pater misit eum, verum est. Similiter si dicatur, quòd filius, manifestius cum dicatur, quòd & pater, & filius misit eum, quia Ioannes non est de illis de quibus dicitur Hieremię 23. Non mittebam eos, & ipsi currebant. Quomodo ergo dicit [ego nesciebam eum.] si filius misit eum? Si dicatur, quòd licet cognosceret eum secundum diuinitatem, non tamen cognoscebat eum secundum humanitatem, nisi postquam vidit spiritum descendentem super eum. Contra, spiritus enim sanctus descendit super Christum quando baptizatus est. Ioannes autem cognouit Christum antequam baptizaretur: aliàs non dixisset [ego debeo a te baptizari, & tu venis ad me?] Est ergo dicendum, quòd tripliciter potuit

potest ad hanc quæstionem responderi. Vno modo, secundũ Chri F
sostomum, vt referatur ad cognitionem familiaritatis. Vt sit sen-
sus [ego nesciebam eum.] scilicet familiariter. Et si obiiciatur, q
dicit Ioannes [Ego a te debeo baptizari, &c.] Dicitur q ista duo
sunt ad diuersa tempora referenda, vt in hoc quod dicit [ego ne-
sciebam eum.] refera
tur ad tempus diu an-
te baptismum, in quo
nondum Christo fa-
miliaris erat. Hoc ve-
ro quod dicit [ego a
te debeo baptizari] re
feratur ad tempus il-
lud, in quo baptizatus
est Christus, quando iam propter frequentem visitationem eius,
Christus familiaris erat. Alio modo, secundum Hiero. dicendum,
quòd erat Christus filius Dei, & saluator mundi, & hoc quidem G
sciebat Ioannes: sed nesciebat eum per baptismum mundi saluato-
rem, & ideo hoc quod nesciuit addidit scilicet quòd [hic est qui ba
ptizat in spiritusancto.] Sed melius dicendum est secundum Aug.
quòd aliquid sciuit, & aliquid nesciuit, & hoc quod ne sciuit addidit
scilicet quòd potestatem baptizandi quam potuit fidelibus satis cõ
municare, sibi soli retinuit. Et hoc est quod dicit [qui misit me ba
ptizare in aqua, &c. hic est singulariter scilicet & solus qui bapti-
zat in spiritusancto & nullus alius: quia hanc potestatem sibi soli
retinuit. Notandum autem, quòd triplex potestas Christi attendi
tur in baptismo. Vna est efficientiæ, qua mundat interius animam
a macula peccati, quam quidem potestatem habet Christus inquã
tum est Deus, non autem inquantum homo, & hæc potestas nulli
alii potest communicari. Alia potestas est ministerii, quam quidẽ
communicauit fidelibus Mat. vlti. Baptizantes eos in nomine pa-
tris, & filii, & spiritusancti, &c. et ideo sacerdotes, vt ministri pote
statem habent baptizandi. Christus autem, inquantum homo mi H
nister dicitur (vt Apostolus dicit.) sed tamen caput est omnũ mi
nistrorum ecclesiæ, & quantum ad hoc habet singulariter potestã-
tem excellentiæ in sacramentis: quę quidem excellentia apparet
in quatuor. Primo, in sacramentorũ institutione, q nullus homo
purus, nec ẽt tota ecclesia posset sacramẽta instituere, vel sacramen
ta mutare, aut a sacramentis absolueret, nam sacramenta inuisibi-
lem gratiam conferunt ex eorum institutione. Conferre autẽ gra-
tiam solius Dei est. et ideo solus qui est verus Deus potest sacramẽ
ta instituere. Secundum est, quantum ad merciti Christi efficaciã.
nam ex merito passionis Christi sacramenta virtutem habent.
Ro. 6 Quicunque baptizati, &c. Tertium est, quia Christus potest
conferre effectum baptismi sine sacramento: quòd solius Christi
est. Quarto, quia aliquo tempore baptismus conterabatur ad inuo
cationẽ nominis Christi; sed modo non ita fit. Quæ quidem qua-
tuor nulli hominum communicauit: licet aliquid eorum communi
care potuisset, puta q in nomine Petri, vel alicuius alterius con-
ferretur baptismus, & forte aliquem aliorum. Sed hoc non ideo fuit I
factum, ne hieret schisma in Ecclesia: si baptizati spem sua ponerent
in illis, in quorum nominationem baptizarentur. hoc ideo didicit
Ioan. per hoc q spiritusanctus descendit super eũ, q Christus so-
lus interius est, qui sua virtute baptizat. Et forte posset dici, q cum
dicit. [Ego a te debeo baptizari, &c.] cognoscebat eum per internã
reuelationem: sed cũ vidit spiritum sanctum descendentẽ super eũ
cognouit eum, per exteriorẽ signi manifestationem, & ideo vtrun-
que modum cognitionis tangit. Primum, cum dicit [Qui me mi-
sit baptizare, ille mihi dixit.] idest interius reuelauit. Secundum,
quando addidit [super quem videris, &c.] Consequenter ostendit
quid Baptista ex hac visione intellexit, scilicet q Christus esset fi-
lius Dei, & hoc est quod dicit [& ego vidi.] scilicet spiritum descen
dentem super eum. [& testimonium perhibui, quia hic.] scilicet
Christus [est filius Dei.] scilicet verus & naturalis. Filij. n. adop-
tiui patris fuerũt ad similitudinẽ filii Dei naturalis. Ro. 8. Quos
præscivit conformes fieri, &c. ille ergo debet filios Dei facere, qui
baptizat in spiritusancto per quem filii adoptantur. Roma. 8. Non K
enim accepistis spiritum seruitutis, &c. sed spiritũ adoptionis, &c.
Quia ergo iste, scilicet Christus est qui baptizat in spiritusancto,
ideo recte concludit Baptista, quòd est filius Dei verus & purus
j. Ioãnis vltimo Vt simus in vero filio eius, &c. Sed si alii viderunt
spiritum sanctum descendentem super eum, quare non crediderũt?
Respondeo, quia non erant dispositi ad hoc, vel forte, quia soli Ba-
ptistę visio illa demonstrata est.

LECTIO XV.

Vpra Euangelistã posuit testimonia Baptistæ ad turbas.
hic consequenter ponit eius testimonia ad discipulos
Ioannis. Et primo ponitur testimonium. Secundo osté
ditur testimonii fructus, ibi [& audierunt eum, &c.]
Circa primum tria facit. Primo describitur testis. Secũdo assignat
modus testificandi. Tertio ponitur eius testimoniũ. Sed testis de-

scribitur, cum dicit [Altera die, iterum stabat Ioan. &c.] In hoc au
tem, quod dicit [stabat] tria notantur circa Ioannem scilicet, de
strictę ipsius modus, qui differens fuit a modo doctrinæ Christi, &
discipulorum eius. Christus enim circũeundo docebat: vnde dici-
tur. Matt. 3. quòd circuibat Iesus totam Galilęam, &c. Similiter &
Apostoli discurrendo
per mundum, docebant. Matt. vlt. Euntes
in mundum vniuer-
sum, &c. Sed Ioannes
stando docebat, vnde
dicitur [stabat Ioan-
nes.] Scilicet in vno lo
co trans Iordanem, &
instruebat de Christo omnes ad eum venientes. Ratio autem, qua
re Christus, & eius discipuli discurrendo docebant, est, quia prędi-
catio Christi facta erat credibilis per miracula, & ideo circuibant
diuersa loca vt miracula & virtutes Christi innotescerent. Prędi-
catio vero Ioannis non est confirmata miraculis: vnde dicitur in-
fra 4. Ioannes signum fecit nullum, sed merito, & sanctitate vitæ,
& ideo [stabat] in loco vno vt diuersi ad eum cõfluerent, & per eiꝰ
sanctitatem discerentur ad Christum. Similiter etiam, si Ioannes
sine miraculis discurrisset ad prænunciandum Christum, eius testi
monium incredibilius redderetur, cũ videretur importune, & qua-
si ingerendo se hoc facere. Secundo notatur loã. constantia in veri
tate, quia Ioannes non fuit a rundo vento agitata, sed firmus fide se
cundum illud 1 Cor. 10. Qui se existimat stare, &c. Abac. 2. Super
custodiam meam stabo. Tertio allegorice notat, q stare, allegorice
idem est, quod deficere. 4. Reg. 6. Stetitque oleum. i. defecit: stabat
ergo Ioannes veniente Christo, quia cum venit veritas, defecit fi-
gura. Ioannes stat, quia lex et. antiq. modus autem testificandi ipo-
nitur cum dicit, quia cum aspectu. vnde dicit [& respiciens Iesum am
bulantẽ.] vbi tria dicendum est, q Prophetę perhibuerunt testimoniũ
Christo. Act. 10. Huic omnes Prophetæ, &c. Similiter & Apostoli
per mũdum discurrentes. Act. 1. Eritis mihi testes in Hierusalem, &
in omni Iudæa, &c. Sed tamen non per visum, neque de præsente,
sed de absente, i prophetæ quidem, vt de futuro, Apostoli vero, vt de
præterito: sed Ioannes Christo tibi præsente, & a se viso testimo-
nium perhibuit: et ideo dicit. [Et respiciens,] oculis corporis &
mentis, iuxta illud. Psal. 65. Respice in faciem Christi tui. Isa. 5.
Oculo ad oculum videbunt, sed dicit [ambulantem,] vt designet
incarnationis mysterium, per quod Dei verbum mutabilem na-
turam assumpsit, infra 16 Exiui a patre, & veni in mundum.
Consequenter ponitur testimonium, cum dicit [Ecce Agnus
Dei,] quod non solum est demonstrativum, sed admirativum vir-
tutis ipsius. Isa. 9. Vocabitur nomen eius admirabilis. Et vere ad-
mirabilis virtutis est ille Agnus, qui occisus, Leonem interfecit. il
lum (inquam) Leonem de quo dicitur. 1. Pet. vlt. Aduersarius ve
ster diabolus, tanquam Leo rugiens, & ideo ipse Agnus Leo voca
ri meruit victor, & gloriosus. Apoca. 5. Ecce vicit &c. Breuiter autẽ
testimonium profert, dicens [Ecce Agnus Dei, &c.] Tum quia di
scipuli quibus hoc testimonium perhibebat ex his quæ audierant
a Ioanne iam satis instructi erant de Christo, Tum etiam, quia per
hoc satis intelligitur tota intentio Ioannis, quę ad hoc solum erat
vt eos ad Christum duceret. nec dicit, ite ad eum, ne videantur di
scipuli gratiam præstare Christo, si eum sequerentur, sed commen
dat Christi gratiam, vt quasi in beneficium sibi cõputent, si Chri-
stum sequuntur, & ideo dicit. [Ecce Agnus Dei.] Necce in quo est
gratia & virtus purgatiua peccatorũ. Agnus. n. offerebatur pro pec
catis (vt dictũ est.) Cõsequeter ponit fructꝰ testimonii cũ dicit.

b ET primo ponitur fructus prouenientis ex testimonio Ioan-
nis, & d. discipulorum eius. Secundo vero, ponitur fructus pro
uenientis ex prædicatione Christi ibi. [In crastinũ autẽ voluit, &c.]
Circa primum, primo ponitur fructus prouenientis ex testimonio
Ioannis. Secundo fructus prouenientis ex prædicatione vnius disci-
pulorum eius, ibi. [Erat autem Andreas, &c.] Circa primum duo
facit. Primo ponitur inchoatio huius fructus ex testimonio Ioan.
facta. Secundo ponitur consummatio facta per Christum, ibi. [Con
uersus autem Iesus, &c.] Dicit ergo primo. [Et audierunt eũ.] Sci
licet Ioan. duo discipuli qui erant cum eo, loquentẽ. [Ecce Agnus
Dei,] & secuti sunt Iesum, ad literam, euntes cũ eo. Vbi quatuor, se
cundum Christo. considerari possunt. Primo, quia hoc quod Ioan.
loquitur, & Christus tacet, & verbo Ioã. discipuli congregãtur ad
Christum, competit ministerio. Christus enim est sponsus ecclesiæ
Ioan. vero, amicus & paranimphus sponsi. Officium autem para-
nimphi est, sponsam tradere sponso, & loquẽdo, pacta tradere: spõ
si autem est quasi præ verecundia tacere, & de sponsa iam habita
pro velle disponere. Sic ergo discipuli traduntur a Ioanne Christo
quasi desponsati per fidem. Ioannes loquitur, Christus tacet, sed tñ
susceptos diligenter instruxit. Secundo vero, quòd cũ Ioãnes digni
tatẽ Christi commendans dixit. [Ante me factus est, & qm̃ non
sum dignus soluere corrigiam calciamẽti eius. Inullus cõuersus est,

Sed

Sed quando humilia de Christo, & incarnationis misterio locu- A
tus est, tunc secuti sunt eum discipuli: quia humilia, & quæ pro no
bis passus est Christus magis mouent nos, & ideo dicitur Cant. 1.
Oleum effusum nomen tuum idest misericordia, qua salutem om
nium procurasti, & ideo statim sequitur, adolescentulæ dilexerunt
te nimis. Tertio, quia
verbum prædicatio-
nis est sicut semen ca-
dens in diuersas ter-
ras. In vna quidẽ fru-
ctificat, in alia nõ. ita
& Ioannes cum præ-
dicat, non omnes di-
scipulos conuertit ad
Christum, sed duos tã
tum, scilicet qui bene
dispositi erant, alii ve-
ro econtrario, inuidia
mouentur ad Christum, vnde & quæstionem ei mouent (vt dici-
tur Mat. 9.) Quartum est, quòd discipuli Ioannis audito eius testi
monio de Christo, non statim ingesserunt se ad loquendum cum
eo ex arrupto, sed quasi studiosi cum quadam verecundia singulari
ter loqui cum eo, & in secreto loco studuerunt. Ecclesiast. 8. Omni
negotio tempus est, & oportunitas. Consequenter ponitur con-
summatio fructus, cum dicit.

c QVod enim Ioannes inchoauit, consumatur p Christũ, quia
neminem ad perfectum adduxit lex (vt habetur Heb. 7.)
Et circa hoc Christus duo fecit. Primo enim examinauit discipu-
los sequẽtes. Secũdo, eos instruxit, ibi [dicit eis Venite, & videte.]
Circa primum, primo ponitur Christi examinantis interrogatio.
Secundo, discipulorum examinatorum responsio, ibi. [Qui dixe-
runt ei. Rabbi, &c. Dicit ergo. [Conuersus autem Iesus, & videns
eos, &c.] Et quidem per literalem sensum intelligendũ est, q Chri C
stus eos præibat, & hi duo discipuli eum sequentes, faciem eius mi-
nime videbant, & ideo Christus vt daret eis fiduciam, conuertit se
ad eos. In quo datur nobis intelligi, q omnibus qui Christum se-
qui incipiunt puro corde, dat fiduciam vel spem misericordiæ.
Sap. 6. Præoccupat eos qui se concupiscunt. Conuertit autem se Ie
sus ad nos: vt videatur a nobis, hoc erit in illa beata visione, quando
ostendet nobis faciem suam vt dicitur in Psalm. 79. Ostende no-
bis faciem tuam, & salui erimus. Quamdiu enim in mundo isto su
mus, videmus posteriora eius, quia per effectus in eius cognitionẽ
venimus: vnde dicitur Exod. 33. Posteriora mea videbis. Item con
uertit se, vt opem suæ misericordiæ nobis impendat. Hoc petebat.
Psal. 89. Conuertere domine aliquantulũ, &c. Quãdiu enim Chri
stus opẽ suæ miserationis non impẽdit, videtur a nobis auersus. Cõ
uersus est ergo Iesus ad discipulos Ioannis eum sequentes, vt faci
at fiduciam eis ostenderet, & gratiam eis infunderet. Examinat autẽ eos
specialiter de intentione. sequentium namque Christum non ea-
dem intentio est. Quidam enim eum sequuntur propter bona tem D
poralia: alij vero propter bona spiritualia. et ideo, quid isti intendant, Dominus quærit, dicens. [Quid quæritis?] Non quidem vt
discat, sed vt rectam intentionem aperientes, magis familiares fa
ciat, & ostendat eos auditione dignos. Notandum autem, q hoc est
primum verbum, quod Christus in isto Euãgelio loquitur, & con-
grue, quia primũ, quod quærit Deus ab hoie, est recta intentio. Et
secundũ Orig. post sex verba quæ Ioã. dixerat, Christus septimum
locutus est. Primum namque Ioan. Baptis. locutus est, quando testi
moniũ perhibens de Christo clamabat, dicens, Hic erat de quo, di
xi, &c. Aliud, quando dixit. [Nõ sum dignus soluere corrigiã, &c.]
Tertium, quando dixit. [Ego autem baptizo in aqua, medius autẽ
vestrum, &c.] Quartum. [Ecce agnus Dei.] Quintum. [Vidi spi
ritum descendentem quasi columbã, &c.] Sextum, cum hic dicit.
[Ecce Agnus Dei, &c.] Et Christus septimum loquitur, vt intelli
gas mystice, q quies quæ designatur per 7. dies, nobis est futura per
Christum, & q in ipso est plenitudo septiformis gratiæ spiritusan-
cti. consequenter respondent discipuli.

d ET quidem interrogati de vno, duo respõdent. Primo quidẽ,
quare Christum sequuntur, scilicet vt addiscãt, vnde & Ma
gistrum eum vocant. [Rabbi,] quod dicitur interpretatum magi-
ster; quasi dicerent, quærimus: vt nos doceas. Iam enim pręcogno-
scebant, quod dicitur Mat. 23. Vnus est magister vester Christus.
Secundo vero, quòd sequendo quærunt. [Vbi habitas?] quod qui
dem literaliter dici potest, quòd in veritate domum Christi quæ-
rebant, propter enim mira & magna, quæ a Ioãne de eo audierant
nolebant eum perfunctorie interrogare, nec semel tantum, sed fre-
quenter & seriose, & ideo domum eius scire volebant, vt frequẽter
ad eum accederent, iuxta consilium sapientis. Eccl. 6. Si videris sen
satum, euigila ad illum, &c. et Pro. 8. Beatus qui audit me, & vigi-
lat ad fores meas quotidie. Allegorice autem, in cœlis est habitacu
lum Dei, secundum illud. Psal. 122. Ad te leuaui oculos meos, qui
habitas in cœlis. quærunt ergo vbi Christus habitet, quia ad hoc

deberemus Christum sequi, vt per eum ducamur ad cœlos, idest, ad
gloriam cælestem. Moraliter autem interrogant, vbi habitas, quasi
vellent scire, quales debẽt esse homines, qui digni sunt: quòd Chri
stus habitet in eis, de quo habitaculo dicitur Ephe. 2. Edificamini
in habitaculum Dei, & Cantic. 1. Indica mihi, quem diligit ani-
ma mea, vbi pascas
&c. Consequenter cũ
dicit.

e PONitur instruc-
tio discipulorum a Christo & primo describitur ipsa in
structio discipulorum
a Christo. Secundo,
commendatur discipu
lorum obedientia [ve
nerunt, & viderunt.]
Tertio, determinatur
tempus: quia [hora erat quasi decima.] Dicit ergo primo [ve-
nite & videte.] scilicet vbi habitem. Sed hic est quæstio, cum domi
nus dicat. Mat. 8. Filius hominis non habet vbi caput suum recli-
net, quare dicit, venite & videte vbi habito? Respondeo, dicendum
secundum Christ. quòd per hoc quod dixit dominus, filius homi-
nis non habet vbi caput suum reclinet, demonstrauit quòd nõ ha-
buit proprium habitaculum, non q in domo alicuius alterius non
maneret. Et ad hanc videndum istos inuitabat, dicens [venite &
videte.] Mystice autẽ dicit [venite, & videte.] quia habitatio Dei
siue glorię, siue gratię, agnosci non potest, nisi per experientiã. nã
verbis explicari non potest. A poc. 2. In calculo nomen nouum, &c.
& ideo dicit [venite & videte.] venite credendo, & operando. [&
videte] experiendo & intelligendo. Notandum autem, q quatuor
modis peruenitur ad hanc cognitionem. Primo per bonorum ope
rum actionem vnde dicit [venite.] Psalm. 41. Quando veniam, &
apparebo ante faciem domini. Secundo, per mentis quietem seu
vacationem. Psal. 45. Vacate & videte. Tertio, per diuinæ dulcedi
nis gustationẽ. Psal. 33. Gustate & videte, quoniã suauis est domi-
nus. Quarto, per operationem deuotionis. Treñ 6. Leuemus cor-
da nostra, cũ manibus orãdo, &c. & ideo dicit dominus Lucæ. 24.
Palpate & videte, &c. Cõsequenter ponitur discipulorum obedien
tia, quia statim sequitur [venerunt, & viderunt.] quia veniendo
viderunt, & videntes non deseruerũt: vnde dicit [Et manserunt
ibi de illo.] quia (vt dicitur infra 6.) Omnis qui audita patre, &c.
Qui enim recedunt a Christo non viderunt eum adhuc, licut vi-
dere oportet. Isti autem qui perfecte credendo, eum viderunt, mã-
serunt ibi die illo audientes & videntes, beatum diem, beatam no
ctem duxerunt. 3. Reg. 10. Beati viri tui, & beati serui tui, &c. hi
qui stant coram te semper, &c. Et ideo (vt dicit Augu.) Edifice- De tempo.
mus & nosmetipsi in corde nostro, & faciamus domũ quo veniat fer. 255. to.
ille, & doceat nos. Et dicit [die illo] quia nox esse non potest, vbi 10.
est lumen Christi: vbi est sol iustitiæ. Tempus autem determina-
tur consequenter, cum dicit. [Hora autem erat, &c.] quod quidẽ
Euangelista determinat, vt secundum literam insinuet commen-
dationem Christi & discipulorum. hora enim decima est in occa
su diei: ex quo & Christus commendatur, qui tam studiosus erat
ad docendum, q nec propter temporis tarditatem eos docere di-
stulit, sed in hora decima docuit eos. Eccles. 10. Mane semina semẽ
tuum, &c. Similiter etiam commendatur & discipulorum tempe-
rantia: quia etiam hora decima qua consueuerunt homines come
disse, & esse minus sobrii, ad perceptionẽ sapientiæ ipsi & sobrii, &
apti erant ad sapientiam audiendam, nec pp cibum, aut vinũ imple
diebantur. Nec mirum, quia discipuli eius fuerant (scilicet Ioãnis,
cuius potus erat aqua, esca autem locusta & mel syluestre. Secundũ
autem Augustinum. per horam decimam lex signatur, quæ in decem
præceptis data est. Erat ergo hora decima quando isti venerunt,
& manserunt cum Christo, & ab eo eruditi sunt, vt implerentur
lex per Christum quæ a Iudæis impleri non poterat. Et ideo enim
in ipsa hora vocatus est [Rabbi.] i. magister. Cõsequẽter cũ dicit.

f PONitur fructus, quem fecit discipulus Ioannis, conuertus ad
Christum. Et super hoc primo describitur discipulus. Secũ-
do fructus ab ipso inchoatus ibi [Inuenit hic primum, &c.] Ter-
tio, ponitur consummatio fructꝰ facta per Christum, ibi [Intuitus
autem eum Iesus:] Describitur autem discipulus. Primo a nomi-
ne cum dicit [erat autem Andreas.] idest virilis. Psal. 30. Viriliter
agite & confortetur cor vestrum. Exprimit autem nomen. vt ostẽ
datur eius priuilegium: tum, quia prior conuersus est ad fidẽ Chri
sti perfectẽ: tum etiam, quia Christum prædicauit. vnde sicut Ste-
phanus fuit primus martyr post Christum, ita & Andreas fuit pri
mus Christianus. Secundo describitur a cognitione, quia [frã-
ter Simonis Petri.] quia iunior erat, & hoc quidẽ est ad commen-
dationem suam, vt qui ætate posteriori fide efficiatur primus. Ter-
tio a disciplina. quia [vnus ex duobus qui audierant a Ioanne.]
& huius quidẽ nomen describit ad ostendendũ Andreæ priuilegiũ,

quòd

quòd insignis fuerit. Alterius enim nomẽ taceturaut qa ille alius fuit Ioannes Euangelista, cuius consuetudo est in suo euangelio cũ de eo agitur, nomen suum non exprimere propter humilitatẽ. aut secundum Chrysost. non fuit aliquis insignis, nec fecit aliquid magnum vnde non fuisset vtilitas nomen eius ponere. sic enim & Lucas. Luc. 10. nomina septuaginta duorũ discipulorum, quos dominus binos misit ante faciem suam, non posuit; quia non erant solennes personæ, & insignes: sicut Apostoli fuerunt. aut secundũ Alcuinum. ille discipulus fuit Philippus. et hoc patet: quia statim postquam Euangelista prosecutus ẽ de Andrea, prosequitur de Philippo, dicens [In crastinum autem voluit exire in Galileã: & inuenit Philippum, &c.] Quarto, commendatur a deuotionis studio. vnde dicitur [Et secuti fuerant eum. Ja. Iesum. Iob 33. Vestigia eius secutus est pes meus. Fructus autem inchoatus per Andream ponitur, cum dicit [Inuenit hic primum Simonem fratrẽ suum.] Et primo insinuat, apud quem fructum fecit, scilicet apud fratrem suum, vt commendet suæ conuersionis perfectionem, sicut enim Petrus dicit in Itinerario Clementis. Euidens signum perfectæ conuersionis alicuius est, cum conuersus, quanto aliquis sibi est magis coniunctus, tanto magis satagit eum conuertere ad Christũ; & ideo andreas perfectæ conuersus non destituit apud seipsum inuentũ thesaurum: sed festinat & currit cito ad fratrem, traditurus ei bona quę susceperit. Et ideo dicit.

g Inuenit hic primum fratrẽ suum Simonem, & dicit ei Inuenimus Messiam: quod est interpretatum Christus: & adduxit eum ad Iesum.

h Intuitus autẽ eum Iesus dixit: Tu es Simon filius Ioãna: tu vocaberis Cephas, qđ G interpretatur Petrus.

g Cilicet Andreas. [primum.] idest Primo aduerbialiter [Fratrem suum Simonem] quem quęrebat vt sicut erat sanguine, ita faceret eum germanum fide. Prouerb. 18. Frater qui adiuuatur a fratre, &c. Apoca. vlti. Qui audit, dicat veni. Secundo ponit verba quæ dicit Andreas [Inuenimus Messiam quod interpretatur Christus] vbi secundum Chrisо. tacite respondet cuidam quæstioni, scilicet si quis eum interrogaret, de quo instructi fuissent a Christo, in promptu est responsio scilicet quòd per testimonia scripturæ, instruxit eum interim tantum, quòd cognosceret eum esse Christum. et ideo dicit [Inuenimus.] per quod etiam innuit quòd diu cum desiderio eum quęsierat: Proue. 3. Qui inuenit sapientiã &c. [Messiam] Hebraice, quod Græce] interpretatum est] Christus, idest vnctus Latine, quia specialiter vnctus est oleo inuisibili, idest spiritu sancti. Ideo signanter nomine isto manifestat eum; vnde in Psal. 44. dicitur. Vnxit te Deus tuus oleo leticię præ consortibus tuis. Et præ omnibus sanctis. nam omnes sancti isto oleo vnguntur: sed iste singulariter vnctus est, & singulariter sanctus, ideo secundũ Christo non dicit [Messiam] simpliciter, sed cum adiectione articuli. Tertio ponit fructum quem fecit: quia [Adduxit eum ad Iesum.] scilicet Petrum. in quo Petri obedientia commendatur. Cõfestim enim occurrit, in hoc non tardans. & Andreæ deuotionem considera: quia duxit eum ad Iesum, non ad se. (sciebat enim se in firmam.) & ideo eum ad Christum adducit: vt ipse eum instruat instruens simul per hoc, q hic debet esse prędicatorũ conatus & studium: vt fructus prædicationis & studium non sibi vendicent seu ad vt litatem, & honorem proprium conuertant: sed vt adducant ad Iesum, i. est ad eius gloriam & honorem referant. 2. Corinth 4. Non enim prædicamus nosmetipsos, &c. sed Iesum Christum, &c. Consummatio autem huius fructus ponitur cum dicit.

h Vbi Christus ad fidem diuinitatis eum eleuare volens incipit quæ diuinitatis sunt opera facere, occulta prædicans. Et primo quidem quantum ad occultæ præsentiæ: vnde [Intuitus eũ.] i. est statim cum vidit eum virtute diuinitatis considerauit, & dixit ei nomen suum. Vnde dicit [Tu es. Simon.] nec mirum, quia (vt dicitur 1. Reg. 16.) homines vident ea quæ parent. Deus autẽ intuetur cor. Congruit autem hoc nomen mysterio. nam Simon interpretatur obediens; vt insinuet quòd obedientia necessaria est ei, qui conuersus est ad Christum per fidem. Act. 5. Dat spiritum sanctum obedientibus, &c. Secundo vero, quantum ad occultæ præsentiæ: vnde dicit [filius Ioanna] quia hoc nomine vocatus est pater suus, uel secundum Mat. filius Iona, cum dicit Simon Bariona, & vtrumque congruit mysterio. Ioanna enim interpretatur gratia: vt insinuet, quòd hominem per gratiam veniunt ad fidem Christi, Ephes. 2. Gratia saluati estis, &c. Iona vero interpretatur columba, vt insinuet quòd per spiritum sanctum, qui datus est nobis, firmamur in amore Dei. vt dicitur Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus, &c. Tertio vero, quantum ad occulta futura, vnde dicit [Tu vocaberis Cephas, quod interpretat Petrus.] & in Græco caput. & congruit mysterio, vt ille qui debet esse aliorum caput & Christi vicarius, firmitati inhęreret Mat. 16. Tu es Petrus & super hanc Petram, &c. Sed hic est quæstio litteralis. Et primo; quare Christus imposuit ei in principio suæ conuersionis nomen, & nõ voluit quòd a principio natiuitatis suę hoc nomine vocaretur: ad hoc respondetur dupliciter, ſm Chrisо. primo, quidem quia nomina diuinitus imposita aliquam eminentiam gratię spiritualis designant. Quãdo autem Deus confert specialem gratiam alicui ab ipsa natiuitate nomen gratiam illam significans imponitur, sicut patet de Ioanne Baptista, q ante a Deo est nominatus quam natus, quia fuit sanctificatus in vtero matris. Aliquando autẽ aliter confertur eminentia gratiæ specialis tempore procedenti, & talia nomina diuinitus imponuntur, non a principio natiuitatis, sed in ipso processu temporis: sicut patet de Abraham & Sara, quibus nomina mutata sunt, quando promissionem multiplicandi germinis acceperunt; eodem modo, & Petrus nominatur diuinitus, qđ a fide Christi, & gratiam Apostolatus vocatur & specialiter, quia constitutus est princeps Apostolorum totius ecclesiæ, quod in aliis Apostolis non est factum. Secundum Augu. autem, quia si a principio fuisset nominatus Cephas, non apparuisset mysterium. Et ideo voluit dominus, quòd tunc nomen haberet, vt mutatione nominis, ecclesiæ mysterium appareret, quæ in confessione fidei eius fundata erat. Petrus enim a petra dicitur, Petra autem erat Christus. In Petri ergo nomine figurata est ecclesia, quę supra firmã petram immobilem, idest Christum ædificata est. Secunda quæstio est: vtrum hic fuerit impositum hoc nomen Simoni an in Matth. cum dicitur. Tu es Petrus. Et ad hoc respondet Augu. dicens, quòd illud nomen, hoc loco fuit Simoni impositum, sed quòd dicit ei Dominus in Matth. Tu es Petrus, &c. non est nominis impositio, sed impositi nominis commemoratio, vt quasi vtatur illo nomine, tanquã iam imposito. Alii autem dicunt, q hoc nomen fuit impositũ Simoni, quando Dominus dixit ei. Tu es Petrus & super hanc petram ędificabo ecclesiam meam, &c. Hic vero non imponit ei hoc nomen, sed præsignat, quòd sit ei postmodum imponendum. Tertia quæstio est de vocatione Pet. & And. quia hic dicitur, quòd fuerunt vocati iuxta Iordanę qui fuerunt discipuli Ioannis. & Mat. 4. dicitur, quòd Christus vocauit eos iuxta mare Galilææ. Et ad hoc dicendum, quòd triplex fuit vocatio Apostolorum. Prima fuit ad cognitionem, seu familiaritatem, & fidem, & de hac dicitur hic. Secunda fuit in effectu prædignatione de qua habetur. Luc. 5. Ex hoc eius homines capiẽs. Tertia fuit ad apostolatũ de qua dicit. Matt. 4. quæ fuit perfecta. quia postea non redierunt ad propria, &c.

LECTIO XVI.

In crastinum voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippũ & dicit ei Iesus. Sequere me. erat autem Philippus a Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri.

Osito fructu, qui prouenit ex prædicatione Ioan. & eius discipuli. Consequenter Euangelista manifestat fructũ qui prouenit ex prædicatione Christi. Et primo agit de conuersione vnius discipul. ad prędicationem Christi; secundo de conuersione aliorum ad prędicationem discipuli ad Christum conuersi, ibi. [Inuenit Philippus Nathanaelem, &c.] Circa primum tria facit. Primo ponitur discipuli vocandi occasio: secundo subditur ipsius discipuli vocatio. tertio describitur vocati discipuli conditio, ibi. [Erat autem Philippus a Bethsaida.] occasio quidẽ vocationis, fuit exitus Iesus a Iudæa. [et ideo dicit [In crastinum autem voluit exire.] scilicet Iesus a Iudæa in Galilæa [& inuenit Philippum.] Ratio autem exitus Iesu in Galilæam assignatur triplex, duæ videlicet litterales. quarum vna est: quia post quàm baptizatus fuerat a Ioanne, volens honorem deferre Baptistæ, exiuit in Galilæam a Iudæa recedens, ne sua præsentia offuscaret & minueret Ioannis magisterium, dum adhuc tratum habet: docens nos honore inuicem præuenire (vt dicitur Rom. 12.) Secunda ratio est, quia in Galilæa nõ sunt insignes personæ. infra. 7. A Galilæa propheta non surgit, &c. et ideo voluit exire illuc Iesus: & eligere inde principes orbis terrę, qui sunt Prophetis maiores vt per hoc, suam virtutem ostendat. Psal. 106. Posuit desertum in stagna aquarum. Tertia ratio est mystica. quia Galilæa interpretatur transmigratio. Voluit ergo exire a Iudæa in Galilæam vt insinuet quòd in crastinum idest in die gratię scilicet Euangelii exiret a Iudæa in Galilæam, idest ad Gentes saluandas. infr. 8. Nunquid hic iturus est in dispersionem gentium? &c. Vocatio ergo discipuli est ad sequendum. et ideo dicit. [Inuenit Philippum, & dicit ei, sequere me.] et nota, quòd aliquando homo inuenit Deũ: sed quasi ignotum. Proue. 8. Qui inuenit me, inueniet vitã, & hauriet salutem a domino. Aliquando Deus inuenit hominem, sed vt eum manifestet & magnificet. Psalm 88. Inueni Dauid seruũ meum, &c. et sic Christus inuenit Philippum, vt eum ad fidem, & gratiam vocet. et ideo statim dixit. [Sequere me.] Quæritio est, quare Iesus a principio nõ vocauit discipulos. Ad quod respondet Chrisost. quòd noluit a principio aliquẽ vocare, antequam aliqs spõtanee ei adhęreret per prædicationẽ Ioannis. quia homines magis exemplo trahũtur, q̃ verbis. Exo. 25. Cortina trahit cortinam. quæritur etiã, quare Philippus statim ad vnum verbum secutus est Christum, cum Andreas eum secutus fuerit, audiens a Ioãne de Christo. Petrus autẽ ab Andrea. Ad hoc est triplex responsio. vna quia Philippus iam instructus erat a Ioanne. quia secundum vnam expositionem supra positam. Alie alius, qui cum Andrea secutus est Christum erat Philippus. Alia ratio est, quia vox Christi virtutem quandam habebat, vt non solum exterius sed etiã interius cor moueret. Hieremię 22. Verba mea sunt quasi ignis, &c. non enim vox Christi solum exterioribus dicebatur, sed fidelium interiora ad eius instar mabat amorem. Tertio, quia forte Philippus iam de Christo fuerat instructus ab Andrea, & Petro: quia ex eadem villa erant, quod Euangelista videtur innuere per hoc, quod subdit. [Erat autem Philippus a Bethsaida ciuitate Andreæ, & Petri.] In quo discipuli vocati cõditio exprimit. quia erat Bethsaida. Et sic congruit mysterio. Bethsaida enim domus venatorum interpretatur: vt ostendat, quales tunc animo erant Philippus, Petrus, & Andreas, & quòd de domo venatorum, congruę venatores vt ad capiendas animas ad vitam vocaret, Hieremiæ 25. Mittam meos venatores, &c.

b Onsequenter ponitur fructus discipuli ad Christum conuersi. Et primo, ponitur inchoatio fructus facta a discipulo. Secundo, consummatio facta per Christum, ibi [vidit Iesus Nathanaelem, &c.] Circa primum tria facit. Primo ponitur annunciatio Philippi. Secundo responsio Nathanaelis, ibi. [Et dixit Nathanael.] Tertio consequens admonitio Philippi, ibi [Dicit ei Philippus.] Circa primum attende, quòd sicut Andreas perfectę conuersus, studuit adducere fratrem suum ad Christum, ita & Philippus fratrem suum Nathanaelem. et ideo dicit.] Inuenit Philippus Nathanaelem.] quem forte quęrebat sicut Andreas Petrum quærierat, quod fuit signum perfectę conuertionis. [Et dixit, &c.] Nathanael interpretatur donum Dei, & quòd aliquis ad Christum conuertatur, ex dono Dei est. Annunciat autem ei omnes Prophetias, & legem complementum habere, & desideria sanctorum patrum nõ esse frustrata, sed esse verificata, & quod eorum desideriis erat promissum a Deo, iam adimpletum esse. [Quẽ scripsit Moyses in lege, &c.] Per quod datur intelligi, q Nathanael erat satis peritus in lege, & quòd etiam Philippus iam instructus de Christo, voluit Nathanaelẽ ex sibi notis. i. ex lege & Prophetis inducere ad Christum. et ideo dicit. [Quem scripsit Moyses, &c.] Moyses. m. de Christo scripsit. infra. 5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan, & mihi. de me enim ille scripsit, &c. Similiter Prophetæ de Christo scripserunt. Act. 10. Huic omnes Prophetę testimonium perhibent. Etiam attende, quòd tria dicit de Christo Philippus, legi, & Prophetis consona. Primo quidem nomen. vnde dixit. [Inuenim Iesum.] et hoc cõsonat Prophetis. Isa. 29. Mittam eis saluatorem, &c. Abac. vlt. Exultabo in Deo Iesu meo. Secundo vero genus, vnde duxit originem humanam, cum dicit [filium Ioseph.] scilicet qui erat de domo Dauid & familia. Et quamuis ex eo Christus originem non duxerit, tamen ex Virgine duxit, quæ erat de eadem progenie cũ Ioseph: vocat autem filium Ioseph. quia eius filius extimabatur esse, cui scilicet desponsata erat mater eius. Vnde dicit. Luc. 3. Vt putabat filius Ioseph. nec mirum, si Philippus vocabat eum filium Ioseph, cum & mater eius diuinę incarnationis conscia, ipsum eius filium diceret Luc. 2. Pater tuus, & ego dolentes, quærebamus te. et si quidem aliquis filius alterius vocatur, quia nutritur ab ipso, Ioseph multo amplius pater Iesu dici poterat, licet secundum carnem pater non esset, quia & eum nutriuerat, & sponsus matris virginis erat. Dicitur autem hic a Philippo, non tanquam de commixtione Ioseph, & virginis natus esset, sed quia sciebat Christum de generatione Dauid nasciturum, de cuius domo & familia erat Ioseph, cui desponsata erat Maria. Et hoc etiam consonat Prophetis. Isa. 33. Suscitabo Dauid

germen iustum, &c. Tertio commemorat patriam dicens [a Nazareth,] non quia in ea natus esset, imo in Bethleem, sed quia in ea erat nutritus. quia enim natiuitas eius multis erat incognita, locus autẽ vbi nutritus erat, cognitus erat multis, ideo Philippus Bethleem tacuit, & posuit Nazareth, & hoc quidem consonat dictis Prophetarũ. nam Isai. 11. Egredietur virgade radice Iesse, & flos, siue Nazareus (secundum aliam literã) de radice eius ascendet. Consequenter cum dicit.

c Onitur responsio Nathanaelis quod quidẽ potest legi & assertiue, & interrogatiue, & vtroque modo huiusmodi responsio congruit verbis Philippi. Si enim secundum quòd Augustinus, legatur assertiue est sensus [a Nazareth potest aliquid boni esse.] Ideo tra ciuitate tanti nominis potest esse, quòd aliquid summæ gratiæ nobis oriatur, seu aliquis Doctor eximius, qui florem virtutum, munditiam sanctitatis nobis prædicet. Nazareth enim flos interpretatur. Ex quo datur intelligi, quòd Nathanael doctissimus in lege, scrutatus scripturas prænoscebat, quòd de Nazareth expectandus esset saluator, quòd non facile alii Scribæ & Pharisæi nouerant, & ideo, cum Philippus diceret. [Inuenimus Iesum a Nazareth] erectus in spẽ, respondit: vere a Nazareth potest esse, &c. Si vero legatur secundũ Chrisostom. interrogatiue, tunc est sensus: [A Nazareth potest aliquid boni esse?] Quasi dicat, omnia alia quæ dicis credibilia videntur esse, quia & nomen, & genus Propheris cõsonat, sed hoc quod dicis. [A Nazareth] non videtur possibile: Nathanael enim habuerat per scripturas, quòd a Bethleem oportet Christum venire, secundum illud Mich. 2. Et tu Bethleem terra Iuda, &c. & ideo non inueniens conuenire enunciationem Philippi cum Prophetica prædicatione, prudenter & mansuete de veritate dicti interrogat. [A Nazareth potest aliquid boni esse?] Consequenter ponitur admonitio Philippi dixit ei Philippus. [Veni & vide,] quæ quidem admonitio vtrique responsioni Nathanaelis conuenit. Assertiue quidem: vt dicatur, tu dicis, quòd a Nazareth potest aliquid boni esse. sed ego dico, quod illud bonum, quod tibi annuncio, tantum, & tam magnificum est, quòd ego exprimere non valeo: & ideo. [Veni & vide.] Interrogatiue autem legitur sic. Tu admirando dicis, a Nazareth potest aliquid boni esse?] reputans hoc esse impossibile secundum scripturas. sed si experiri volueris quę ego expertus sum, intelliges vera esse, quę dico, & ideo [Veni & vide.] Trahit quidem Philippus Nathanaelem ad Christum eius interrogationibus non fractus, qui scit de reliquo eum non contradicturum, si verba & doctrinã Christi gustauerit: & in hoc Philippus Christum secutus est, qui superius interrogantibus eum de habitaculo. respondit, Venite & videte. Psalm. 33. Accedite ad eũ & illuminamini Consequenter cum dicit.

d Onitur consummatio fructus per Christum. Sciendum autem, quòd aliqui dupliciter conuertuntur ad Christum. quidam per miracula visa, & experta in se, siue in aliis. quidam vero per spirationes internas, & per Prophetiam, & prænoscentiam occultorum futurorum. Sed efficacior est modus per prophetias, & prænoscentiam futurorum cõuerti, quàm per miracula. Ipsi enim dęmones & aliqui homines eorum auxilio, aliqua mira prætendere possunt: sed futura prædicere solius diuinæ virtutis opus est. Isaiæ 49. Ventura quoque annunciate, & dicemus, quod Dii estis 1. Corin. 14. Prophetię datæ sunt fidelibus. Et inde est quod dominus non per miracula, sed per prænunciationem occultorũ Nathanaelem ad fidẽ trahit, & ideo dicit de eo [Ecce vere Israelita, &c.] Vbi tria occulta ei insinuat, scilicet occulta præsentia, quę sunt in corde, preterita facta, & futura cœlestia. quę quidem tria scire, diuinum est, non humanum opus. Occulta quidem præsentia insinuat ei, cum dicit [Ecce vere Israelita in quo, &c.] Vbi quidem primo ponitur Christi prænunciatio. Secundo vero Nathanaelis inquisitio, ibi. [Vnde me nosti?] Dicit ergo circa primum [Vidit Iesus Nathanaelem. &c.] q. d. anteaquam ad ipsum peruenirem dixit de eo [Ecce vere Israelita, &c.] Dixit autem hoc de eo antequàm ad ipsum peruenit, quia si dixisset hoc postquàm ad Iesum peruenisset, potuisset credere Nathanael, q̃ hoc Iesus audiuisset a Philippo. Dixit autem [Ecce vere Israelita in quo dolus nõ est.] Israel autem duas interpretationes habet. Vno enim modo interpretatur rectissimus. Isa. 44. Noli timere serue meus rectissime, quem elegi. vbi dicit Glosa, q̃ Israel interpretatur rectissimus.

Alio

Alio modo Israel interpretatur vir videns Deũ,& secundũ vtrumque, Nathanael est vere Israelita. Quia enim ille dicitur rectus in quo non est dolus ideo dr [Vere Israelita in quo dolus non est.] q.d. vere representas genus tuũ: quia tu es rectus & sine dolo. Quia vero per mundiciam & simplicitatem homo Deum videt, ideo dixit [Vere Israeiita.] ideſt tu es vir vere videns Deum, quia tu es simplex, & sine dolo. Dixit autem [In quo dolus non est.] ne credatur quòd malitiosè dixerit. a Nazareth poterat aliquid boni esse, quasi interrogans. Augu. autem aliter exponit. *Manifestum* est enim quòd omnes sub peccato nascuntur. Illi ergo dicuntur dolosi, qui peccatum habentes in corde, exterius fingunt se iustos: qui vero peccator est, & se peccatorem confitetur non est dolosus. Dixit ergo [Ecce vere Israelita in quo dolus non est.] non quòd peccatum non haberet, non quòd illi medicus necessarius non esset, quia nemo sic natus est, vt nullo medico indigeat: sed in eo confessionem peccati laudauit. Consequenter cum dixit. [Vnde me nostiſ] ponitur Nathanaelis inquisitio. Admirãs enim Nathanael virtutem Dei in occultorum manifestatione: quia hoc solius Dei est, Hier. 17. Prauum est cor hominis & inscrutabile: & quis cognoscet illud? Ego dominus, &c. & 1. Reg. 16. Homines vident ea quę parent, Deus autem intuetur cor, & ideo quærit [Vnde me nostiſ] In quo commendatur Nathanaelis humilitas: quia licet laudaretur, non est elatus: sed laudem propriam suspectam habuit. Contra quod dicitur Isa. 3. Populi meus qui beatum te dicũt ipsi te decipiunt. Præterita vero absentia insinuat, cũ dicit [priusquam te Philippus vocaret, &c.] Vbi primo ponitur denunciatio Christi. secundo confessio Nathanaelis: ibi [respondit ei Nathanael & ait. Rabbi tu es filius Dei.] Circa primum sciendum est, q Nathanael posset habere duplicem suspitionem de Christo. Vna quòd dixisset Christus præmissa, volens ei blandiri, & ad amicitiã suã trahere. aliam, quòd ea quæ dixit supra ab alio cognouisset. Vt ergo suspitionem auferat, & ad altiora erigat, illa occulta manifestat quæ nullus nisi diuinitus scire potuisse: ita videlicet quę statim circa ipsum Nathanaelẽ contigerant. Et hoc est quòd dicit [priusquam te Philippus vocaret: cum esses sub ficu vidi te.] Ad literam enim, sub arbore fici fuerat Nathanael: cum a Philippo vocaretur, quòd Christus virtute diuinitatis conieccrat, quia (vt dicitur 2 ecclc. 33. Oculi domini multo lucidiores super solem, &c. Mystice autem per ficum designatur peccatum, tum, quia inuenimus arborem fici maledictam folia, sola habentem, & non fructum. Mat. 21. qđ factum est in figuram peccati: tum, quia Adam & Eua cum peccassent, de foliis ficus perizomata fecerunt. Dicit ergo [cum esses sub ficu.] i. sub vmbra peccati anteq̃ ad gratiam vocatus esses. Ego vidi te.] oculo misericordiæ. nã ipsa Dei prædestinatio, oculo pietatis respicit prædestinatos sub peccatis viuentes. Ephes. 1. Elegit nos, ante mũdi constitutionẽ, &c. Et de isto oculo loquit hic. [Vidi te] prædestinando scilicet ab ęterno. Vel ſm Greg. [Cum esses sub ficu] ideſt sub vmbra legis. [vidi te] Heb. 10. Vmbrã habẽs lex, &c. Statim autem Nathanael ad hoc cõuersus: & virtutem diuinitatis in Chro cognoscẽs, in vocem cõfessionis & laudẽ prorumpit dicẽs. [Rabbi tu es filius Dei.] Vbi tria considerat de Christo. s. plenitudinẽ sciẽtiæ cũdicit [Rabbi] quod interpretatur magister: ac si dicat pfectus es in sciẽa. Ia præsentiebat quod dr Mat. 23. Magister vester vnus est Christus. secundo excellentiam singularis gratiæ, cum dicit [Tu es filius Dei.] Nam q homo sit filius Dei per adoptionẽ, non est nisi gratiæ, & etiã esse filiũ Dei per vnionem: quod est proprium homini Christo, per gratiã est, quia non ex aliquibus præcedentibus meritis, sed per gratiã vnionis homo ille est filius Dei. Tertio vero immensitatẽ potẽtiæ, cũ dicit [Tu es Rex Israel.] ideſt expectatus ab Israel in Regem, & defensorem. Dan. 7. Potestas eius, potestas æterna, &c. Sed circa hoc insurgit quæstio, secundum Chryso. Cum Petrus, qui post multa miracula: post magnã doctrinã confessus fuit quod hic confitetur Nathanael de Christo [tu es filius Dei] meruit beatificari, dicẽte domino: Beatus es Simon Bariona, &c. cur & Nathanael, qui simile dixerat ante visa miracula, & perceptam doctrinã beatificatus nõ fuit? Et ad hoc respõdet Chryso. q huius causa est, quia licet eadem verba Nathanael & Petrus protulerint, non tamen fuit eadem intentio vtriusque. Petrus quidem confessus Christum esse filium Dei verum per naturam vt scilicet sic esset homo q tamẽ esset verus Deus. hic autem confessus est esse filium Dei per adoptionẽ ſm illud. Psal. 81. Ego dixi Dii estis, &c. Et hoc patet per verba sequentia. Si enim intellexisset eum esse filium Dei per naturam, nõ dixisset, tu es Rex Israel solum, sed totius mundi. Hoc etiam patet, quia ad fidem Petri Christus nihil addidit, quasi perfectã existentem, sed ecclesiam dixit se fabricaturum esse in confessione illius. Sed Nathanaelem, quasi maiori parte fidei confessionis deficiente, efficuit ad maiora: ac licet ad cognitionem diuinitatis fuæ. Vnde dixit [Maius his videbis.] Vbi notatur tertium. s. infinitatio futurorum: quasi dicat, quia dixi tibi præterita: credis me esse filium Dei per adoptionem, & Regem Israel tantũ: sed ducam te ad maiorẽ cognitionem: vt. s. ere dasme filium Dei naturalem, & Regẽ omnium sæculorum. Et ideo sequitur [Amen amen dico vobis, videbitis cœlum apertum &c.] vbi ſm Chryso. vult probare dominꝰ, quòd sit verus dei filius, & deus. Angelorum enim est proprium ministrare & subiici. Psal. 102. Benedicite domino omnes angeli eius ministri eius, qui facitis voluntatem eius. Cum ergo videbitis, quòd angeli administrabunt mihi, certum erit vobis, quòd sum verus filius Dei. Heb. 1. Cum introducit primogenitũ in orbẽ terræ dicit, & adorent, &c. Sed quando viderunt hoc apostoli? Viderunt (inquam) in passione quando angelus affuit illi, confortans eum Luc. 22. Item, in resurrectione, quando Apostoli inuenerunt duos angelos stantes supra sepulchrum. Similiter in ascensione. quando dixerunt Apostolis. Act. 1. Viri galilęi, quid admiramini aspicentes in cælum? hic Iesus qui assumptus est a uobis in cœlum, &c. Et quia de præteritis ei vera iam dixerat, magis ei credibile fuit, quod prænunciat de futuro, cum dicit [Videbitis] Euidens enim argumentum est vera dicere de futuris, qui de occultis præteritis manifestauerat veritatem. Dicit autem super filium hominis angeles ascendentes & descendentes, quia ſm carnem mortalem paulo minoratus est ab angelis: & intantum angeli ascendunt & descendunt super eum, sed ſm quòd est filius, ipse super angelos est (vt dictum est.) Secundum Aug. autem pulchre in verbis prædictis suam diuinitatem manifestat. Legitur enim Gen. 28. quòd Iacob vidit scalã & angelos ascendentes & descendentes. Et Iacob intelligens quid vidit, surgens vnxit lapidem oleo, & deinde dixit. Vere dominus est in loco isto. lapis iste Christus est, quem reprobauerunt ædificates: & est vnctus oleo inuisibili spiritu sancti, sed erigitur in titulum, quia futurus erat ecclesiæ fundamentũ (vt dicitur 1. ad Corin. 3.) Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, &c. Angeli autem ascendũt & descendũt, inquantum ei adsunt obsequendo, & ministrãdo. Dixit ergo [Amẽ amẽ dico vobis, &c.] quasi dicat, quia vere Israelita es, attende ad id quod Israel vidit, vt scilicet credas me illum esse, qui est significatus per vnctum lapidem a Iacob. nam tu etiam videbis super ipsum angelos ascendentes & descendentes. Vel angeli sunt prędicatores, ſm Aug. prædicantes Christum. Isa. 18. Ite veloces angeli, &c. qui quidem ascendunt per contemplationem, sicut Paulus ascenderat vsque ad tertium cœlum, vt dicitur 2. Corinth. 12. & descendunt per proximorum eruditionem super filium hominis, ideſt ad honorẽ Christi, quia vt dicitur 2. Cor. 4. Non enim prædicamus nosipsos, &c. sed vt ascendant & descendant aperti est cœlũ, quia oportet q gratia cœlestis detur prędicatoribus vt ascẽdant & descẽdant. Psal. 67. Cœli distillauerũt, &c. Apoc. 4. Postea vidi cœlũ apertũ, &c. Ratio autem quare Nathanael non eligitur in Apostolum post tantam fidei confessionem, ista est, quia Christus noluit, quod mundi conuersio ad fidem, ascriberetur humanæ sapientiæ, sed solum potentię Dei. Et ideo non voluit Nathanaelem in lege peritissimum, in Apostolum eligere, sed simplices, & indoctos elegit, vt dicitur 1. Cor. 1. Non multi sapientes, &c.

maius his videbis. Et dixit ei. Amen amen dico vobis, videbitis cœlum apertum: & angelos Dei ascendentes & descendẽtes super filium hominis.

CAPVT SECVNDVM.

LECTIO PRIMA.

IN die tertia, nuptiæ factæ sunt in cana Galilęæ.

VPra Euangelista ostendit dignitatem verbi incarnati, & euidentiam eius multipliciter, hic consequenter incipit determinare de effectibus & operibus, quibus manifestata est mundo diuinitas verbi incarnati. Et primo narrat ea quæ Christus fecit in mundo viuendo, ad manifestationem sue diuinitatis: secundo, quomodo Christus suam diuinitatem monstrauit moriendo, & hoc a 12. Cap. & vltra. Circa primum duo facit. Primo enim ostendit Christi diuinitatem quantum ad dominium, quod habuit supra naturam: secundo quantum ad effectus gratiæ, & hoc in 3. capi. ibi [Erat homo ex Pharisæis Nicodemus nomine, &c.] Dominium autẽ Christi super naturam proponitur nobis per hoc, quòd naturam mutauit, quæ quidem mutatio facta est a Christo in signum. Primo discipulis, ad confirmandum. secundo vero turbis ad credendum, ibi [Post hoc descendit Capharnaum:] Mutatio autem naturæ ad confirmandos discipulos in nuptiis facta est, in quibus conuertit aquam in vinum. Et hoc est quod dicit. [Nuptiæ factæ sunt, &c.] Vbi primo describuntur nuptię, secundo illi qui nuptiis interfuerunt, ibi, Erat

[Erat autem mater Iesu ibi.] Tertio describitur ipsum miraculum patratum, ibi [& deficiente vino, &c.] Describit autem nuptias. Primo quidem quantum ad tempus. vnde dicit. [Et die tertio nnptiæ factæ sunt] scilicet post quam prędicta de vocatione discipulorum fecerat. Postquam enim manifestatus fuerat testimonio Ioan. voluit etiã seipsum manifestare. Secundo vero, quantũ ad locum: vnde dicit. [In cana Galilęæ.] Galilæa namque provincia é, Cana vicuſ quidã in ipsa quincia Quantũ aũt ad literã pertinet, sciendum est, q circa tempus prędicationis Christi est duplex opinio. Quidã nãq; dicunt, q a baptismate Christi vsq; ad passionẽ eius, fuerint duo anni & dimidius. Et ſm hos hoc qđ hic legitur de nuptiis, eodẽ anno factũ est, quo Christus baptizatus est. Sed his contrariatur sẽtẽtia, & cõmunitus ecclesiæ. nã in festo Epiphaniæ trium miraculorum cõmemoratio fit scilicet adoration s magorum, quæ fuit primo anno nat uitatis dom. micæ & babtismi Christi, quo baptizatus est eodem die, reuolutis trigintа annis, & de nuptiis quæ sunt factæ eodem die reuoluto anno, ex quo sequitur, quòd ad minus vnus annus elapsus fuit a baptismo vsque ad nuptias. In quo quidem anno nil aliud legitur Dominus fecisse nisi quod dicitur. Matt 4. De ieiunio in deserto & de tentatione a diabolo, & ea quæ hic Ioan. refert de testimonio Baptistæ, & conuersione discipulorum. A nuptiis autem cœpit publice prædicare, & miracula facere vsque ad passionem, ita quòd duobus annis cum dimidio publice prædicauit. Mystice autem, per nuptias intelligitur coniunctio Christi & ecclesiæ quia (vt dicit Apostolus Ephe. 5.) Sacramentum hoc magnum est. Dico autem in Christo & ecclesia. Et illud quidem, matrimonium initiatum fuit in vtero virginali, quando Deus pater filio humanam naturã vniuit in vnitate personæ, vnde huius coniunctionis thalamus fuit vterus virginalis. Psal. 18. In sole posuit tabernaculum suum. De illis nuptijs dicitur. Mat. 22. Simile est regnum cælorum homini regi qui fecit nuptias filio suo. Tunc scilicet qñ Deus pater humanam naturam verbo suo copulauit in vtero virginali. Publicatum autem fuit, qñ ecclesia sibi per fidem coniuncta est. Ose. 2. Sponsabo te mihi in fide, &c. De istis nuptiis dicitur. Apo. 19. Beati qui ad cœnam nuptiarum agni, &c. Venerunt nuptiæ agni, &c. Consummatum autem erit, quando sponsa, ideſt ecclesia introducetur in thalamum sponsi in cœlestem scilicet gloriam. Nec vacat a mysterio, quòd de tertio nuptiæ factæ sunt. Primus nãque dies est tempus legis naturę. Secundus tempus legis scriptæ. Tertius vero dies tempus gratiæ: in quo Dominus incarnatus nuptias celebrauit. Ose. 6. Viuificabit nos post duos dies, &c. Locus autem congruit mysterio. Cana enim interpretatur zelus. Galilæa vero transmigratio. In zelo ergo transmigrationis hæ nuptiæ celebrantur, vt denũciet eos maxime Christi coniunctione dignos existere, qui zelo pię deuotionis feruentes transmigrant de statu culpę ad gratiam ecclesiæ. Eccle. 24. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, &c. Et de morte ad vitã, ideſt de statu mortalitatis & miserię, ad statum immortalitatis & gloriæ. Apoc. 21. Ecce noua facio omnia. Consequenter cum dicit.

b Et erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem Iesus, & discipuli eius ad nuptias.

c Et deficiente vino, dixit mr Iesu ad eũ. Vinũ nõ hñt.

d Dixit ei Iesus: quid mihi & tibi est mulier? Nondum venit hora mea.

b DEscribũtur personæ inuitatę vbi agitur de tribus, scilicet de matre, de Iesu, & de discipu. De matre quidem cũ dicit. [Et erat mater Iesu ibi.] Quæ quidem præmittitur, vt ostendatur, q Iesus adhuc ignotus erat, & non vocatus ad nuptias, sicut insignis persona, sed ex quadam familiaritate, tanquam notus & vnus aliorum, sicut enim vocauerunt matrem, ita & filium. Vel forte prius inuitatur mater, quia ambigebant de Iesu, an inuitatus venturus esset ad nuptias propter summam religiositatem, quam videbant in eo, & quia nõ viderunt eum se immiscuisse conuiuiis. & ideo puto, quòd primo consuluerunt matrem, an Iesus esset vocandus. Et ideo signanter dixit Euangel. primo matrem adesse iam in nuptus & Iesum postmodum fuisse vocatum. et hoc est, quod sequit. [Vocatus est Iesus] Voluit autem Christus nuptiis interesse. Primo quidem, vt daret nobis humilitatis exemplum. neque enim ad dignitatem suam respiciebat. sed quomodo dignatus est formam serui accipere, ita non dedignatus est ad nuptias venire seruorũ (vt dicit Chryso.) & ideo Aug. Erubescat homo esse superbus, quoniam factus est humilis Deus. nam inter cætera humana quę fecit filius virginis venit ad nuptias, qui eas, cum esset apud patrem instituit in paradiso. & de hoc exemplo dicitur Matt. 11. Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Secũdo vero, vt errorem quorũdam excluderet, qui nuptias damnãt, quia (vt dicit Beda.) Si thorum immaculato, & nuptias debita castitate celebratis, culpa inesset, nequaquam Dominus ad has venire voluisset. Quia ergo ad nuptias venit, infinuat, q̃ sit damnabilis eorũ perfidia, qui nuptias detrahũt. 1. Cor. 7. Non peccat mulier, si nubat. De discipulis vero agitur, cũ dicit [& discipuli eius.] Mystice autem in nuptiis spiritualibus est mater Iesu, virgo scilicet Beata, sicut nuptiarum consiliatrix, quia per eius intercessionem coniungitur Christo per gratiam. Ecc. 24. In me omnis spes vitæ, & virtutis. Christus autem, licut verus animę sponsus (vt dicitur infr. 3.) Qui habet sponsam, sponsus est. discipuli vero, vt paranimphi quasi continguentes ecclesiam Christo. De quo vno dicebatur. 2. Corinth. 11. Despondi vos vni viro, &c. Et qa in istis nuptiis materialibꝰ aliquid de miraculo pertinet ad matrem, aliquid ad Christum, & aliquid ad discipulos. ideo consequenter cũ dicit.

OStendit, quid pertineat ad matrem, quid ad Christum, & qd ad discipulos. Ad matrem quidem pertinet miraculi procuratio. ad Christum autem miraculi cõsummatio & hoc ibi. [Erat ibi lapideę Idriꝰ sex, &] ad discipulos vero miraculi contestatio, ibi. [Hoc fecit initium, &c.] Gestit ergo quantum ad primum, niater Christi mediatricis personam, & ideo duo facit. Primo enim interpellat ad filium. Secundo erudit ministros, ibi [& dicit mater eius, &c] Circa primum quidem duo ponuntur, primo matris interpellatio: secũdo filii respõsio, ibi [dixit ei Iesus quid mihi, &c.] In matre autem interpellãte, primo quidem nota pietatę & misericordiam, ad misericordiam enim pertinet, vt quis defectum alterius reputet quasi suum: misericors enim dicitur, quasi miserum habens cor, super miseria alterius. 2. Cor. 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quia ergo virgo Beata misericordia plena erat, defectus aliorum sibi uare volebat, & ideo dicit [Deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum.] Secundo, reuerentiam eius ad Christum, ex reuerentia enim quam ad Deum habemus, sufficit nobis ei tantum defectus nostro exponere ſm illud. Psal. 37. Domine ante te omne desiderium meum, qualiter autem nobis Deus subueniat, non est nostrum inquirere quia sicut dicitur. Rom. 8. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, & ideo mater eius defectum aliorum simpliciter exposuit dicens. [Vinum non habent.] Tertio virginis sollicitudinem & diligentiam: qu a vsque ad extremam necessitatẽ non distulit, sed deficiente vino, ideſt dum esset in deficiendo iuxta illud, quòd dicitur in Psal. 9. de eo. Adiutor in opportunitatibus in tribulatione. Sed quærit Chryso. quare ante non incitauit Christũ ad miracula? nam de virtute eius erat inſtructa per Angelum, & confirmata per multa, quę viderat circa ipsum fieri, quę omnia cõseruabat, conferens in cor. de tuo, vt dicitur. Luc. 2. Cuius ratio est, quia antea vt vnus aliorum conuersabat: vnde quia non viderat tempus oportunum, hoc facere distulit. Nunc vero post Ioan. contestationem, & post discipulorum cum conuersionem confidenter Christum ad miracula facienda prouocat, gerens in hoc figuram synagogæ, quæ est mater Christi, nam familiare est Iudęis miracula requirere. 1. Corint. 1. Iudæi signa petunt. Dicit ergo ei. [Vinum non habent.] Vbi sciendum est, quòd ante incarnationem Christi, triplex vinum deficiebat fidei: inuitiæ, sapientiæ, & charitatis, seu gratię. Vinum enim mordeat, & quantum ad hoc iustitia dicitur vinum. Luc. 10. Samaritanus vinum & oleum a, posuit vulnerious sauciati, ideſt cum dulcedine misericordiæ seueritatem iustitiæ. Psal. 59. Potasti nos vino compunctionis. Vinũ etiam letificat cor, iuxta illud. Psal. 103. Vinum lętificat cor hominis, & quantum ad hoc dicitur vinum cuius meditatio maxime letificat. Sap. 8. Non habet amaritudinẽ conuictus illius. Vinum similiter inebriat. Cãt. 5. Bibite amici, & inebriamini charissimi; & ſm hoc charitas dicitur vinum. Cãt. 5. Bibi vinum meum cum lacte meo, & dicitur charitas etiam vinum, ratione feruoris. Zacha. 8. Vinum germinans virgines. Et quidem iustitię vinum deficiebat in veteri lege in qua iustitia imperfecta erat. sed Christus eam perfecit. Mat. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum, &c. Deficiebat etiam vinum sapientię, quæ erat occulta, & figuralis, quia (vt dicitur. 1. Cor. 10.) Omnia in figura contingebant illis sed Christus eam manifestauit. Mat. 8. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, &c. sed & vinum charitatis deficiebat ibi: quia acceperant spiritum seruitutis tantum in timore, sed Christus aquam timoris conuertit in vinum charitatis, quando dedit spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater, vt dicitur. Rom. 8. Et quando charitas Dei diffusa est in cordibus nostris ita dicitur. Roma. 5. Consequenter cum dicit.

d PONitur responsio Christi, ex qua quidem responsione tripliciis hæresis occasio sumpta est Manichæi nãque dicunt Christum non habuisse verum corpus, sed fantasticum, & Valentinus asserens. Christum attulisse corpus cæleste dicens, quòd quantum ad corpus, christus nihil pertinet ad virginem. Et huius erroris fulcimentum sumit per hoc, quod dicit ei Iesus. [Quid mihi & tibi est mulier.] quasi dicat. Nihil a te suscepi. Sed hoc est contra auctoritatem sacrę scripturæ: dicit enim Apostolo. Gal. 4. Misit Deus filiũ suum, factum ex muliere, non enim posset dici ex ea factus: nisi ex ea aliquid sumpsisset. Arguit præterea contra eos Aug. dicẽs. Quo

modo

modo scitis, q̃ dñs dixit. Quid mihi, & tibi Respondes quia Ioānes Euangelista hoc narrat. Sed ipse etiam euangelista dicit de virgine quòd erat mater eius. Si ergo credis Euāgelistę in eo, quòd narrat, Iesum dixisse matri, quid mihi & tibi est mulier, credas etiā in hoc ei, quod dicit. [Et erat mater Iesu ibi.] Ebion autem dicens ex viri semine Christū concepū, & Eluidius qui dicit, quòd virgo potū partum non permansit virgo: sumpserunt erroris fulcimentum ex hoc, quod dicit [mulier.] quod videt corruptionē importare; sed hoc est falsū, quia mulier in sacra scriptura quandoque importat solum sexum fœmineum, secundum illud Gal. 4. Factum ex muliere, &c. Et hoc patet etiam per hoc, q̃ Adam ad Deum loquens de Eua, dixit. Mulier quam dedisti mihi, &c. Genes. 3. Constat enim tunc Euam adhuc virginem fuisse, cum adhuc esset in paradiso, vbi non cognouerat eam. Vnde hoc quod hic dicitur [mulier] non importat corruptionem: sed determinat sexum. Sumpserunt etiā Priscillianistæ erroris occasionē, ex hoc, quod dixit [nondum venit hora mea] dicentes, omnia ex fato accidere, & facta hominum certis horis esse subiecta, & etiā Christi, vnde propter hoc, dixit. [Nondum venit hora mea.] Sed hoc est falsum de quolibet homine. cum enim homo liberam electionem habeat: libera autē electio competat ei ex hoc, quòd rationem & voluntatem habet, quæ quidem sunt immaterialia, manifestum est, quòd homo quantum ad electionem nulli corpori subijcitur: sed potius dominatur. Immaterialia enim nobiliora sunt materialibus, & ideo dicit Philosophus, quòd sapiens dominatur astris. Præterea, hoc multo minus locum habet in Christo, qui est dominus & cōditor ſyderum, vnde per hoc quod dixit [. Nondum venit hora mea] intelligitur hora passionis, sibi, non ex necessitate, sed secundum diuinam prouidentiam determinata. Contra eos etiam est, quod dicitur. Eccles. 33. Quare dies diem separat, &c. Respondet, a domini scientia separata sunt, idest diuina prouidentia distincta sunt admixtē non a casu. His ergo exclusis inuestigemus huius dominicæ responsionis causam. [Quid mihi & tibi est mulier?] Et quidem secundū Augustinū in ipso sunt duæ naturæ, diuina scilicet & humana, & quauis idem Christus sit in vtraque natura; ea tamen quæ conueniunt ei ſm humanam naturam, distincta sunt ab his quæ cōueniunt ei ſm diuinam. Miracula autem facere competit ei ſm diuinam naturam, quam accepit a patre: pati vero secundum humanam, quā accepit a matre; & ideo matri exigēti miraculum respondit dicēs. [Quid mihi & tibi est mulier?] Ac si diceret. Illud quod in me facit miracula nō accepi a te, sed illud vnde patior idest secundum quòd comperit mihi pati, scilicet humanam naturam a te accepi & ideo tunc te cognoscam, cum ipsa infirmitas pēdebit in cruce & ideo subdit. [Nondum venit hora mea.] quasi dicat, cum venerit hora passionis ibi te matrem recognoscam. Vnde & in cruce pendens matrem discipulo commendauit. Secundum Chrysō. vero aliter exponitur. Dicitur enim, q̃ beata virgo feruens zelo honoris filii, volūt quod statim antequam oportunum esset. Christus miracula faceret, & ideo Christus matre haud dubiū sapientior ea reprehlit. Nolunt enim prius fcere miraculum, quam susceretur defectus, quia ex hoc fuisset minus notū & minus credibile & ideo dicit. [Quid mihi & tibi est mulier.] q.d. Quid me molestias? [Nondum venit hora mea.] idest nondum cognitus sum his qui adiunt. Sed neque defectum vini sentiunt, sine ergo, primo hoc sentire: quia cum necessitatem cognouerint, maius reputabunt beneficium, quod recipiēt. Quāmuis autem mater repulsa sit, tamen de filii misericordia nō diffidit. Ideo cōsequenter monet ministros, dicens.

e Quodcumque dixerit vobis facite.

f Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secūdum purificationem Iudęorū, capientes singulæ metretas binas, vel ternas.

g Dixit eis Iesus: Implete hydrias aqua: & impleuerūt eas vsque ad summum.

h Et dixit eis Iesus: Haurite nunc: & ferte Architriclino, & tulerunt.

e IN quo quidem consistit totius iustitiæ perfectio. Perfecta nanque iustitia est Christo in omnibus obedire. Exo. 24. Omnia quę præcepit nobis dominus faciemus. Hoc autem verbum [omnia quæcumque dixerit vobis, &c.] non conuenit dici, nisi de solo Deo, homo enim aliquādo potest errare. Vnde in talibus quæ sunt contra Deū hominibus obedire nō tenemur. Act. 4. Oportet obedire Deo magis quàm hominibus. Deo autem qui non errat: nec falli potest, in omnibus obedire debemus, Consequenter cum dicit.

f POnitur contummatio miraculi per Christum. Circa quod primo describuntur vasa in quibus miraculum patratum est. Secundo, designatur materia miraculi, ibi [Dixit eis Iesus, implete hydrias aqua.] Tertio insinuatur miraculi demonstratio & approbatio ibi [dixit eis Iesus. Haurite, &c.] Vasa autem in quibus miraculum patratum est, ponuntur sex: & hoc est, quod dicit. [Erant autem ibi, &c.] Vbi sciendum est, quòd sicut Mar. 7. dicitur. Iudæi obseruabant multas ablutiones corporales, & baptismata calicum & vasorum; vnde, quia erat in Palestina in qua est defectus aquarum: habebant vasa in quibus seruabatur aqua purissima, qua se, & vasa crebro lauarent, & ideo dicit, [quod erant ibi sex lapideæ hydriæ] idest vasa ad continendum aquā, ab hydros, quod est aqua. [positæ secundum purificationem Iudæorum.] idest ad vsum purificationis. [capientes singulę metretas.] idest mensuras binas, vel ternas. Metros. n. græce, mensura latine dicit & vt dicit Chryso. Vasa ista deferū. ut ad tollendam miraculi suspitionem, tū propter eorum puritatē, ne posset aliquis suspicari, quòd aqua sapore vini sumpsisset ex fecibus vini prius in eis repositi. (nam vasa illa erant secundum purificationem.) & ideo purissima oportebat ea esse: tum etiam, propter vasorum quantitatem, vt cuidenter pateat, q̃ aqua tot vasorum, in vinum mutari non potuisset, nisi virtute diuina. Mystice vero, per sex hydrias significātur sex ætates veteris testamenti, in quibus erant corda hominum recepticia scripturarum Dei parata, & proposita in exemplo viuendi (vt dicit glo.) Hoc vero, quod dicit metretas, ſm Aug. refertur ad Trinitatem personarū. Et dicuntur binæ, vel trinę, quia quandoque in sacra scriptura tres personæ distinctim ponuntur, ſm illud. Mat. vlt. Baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritussancti. Quandoque vero duo tācum, scilicet pater & filius, in quibus intelligitur persona spiritussancti, qui est cōnexio amborum ſm illud infr. 14. Si quis sermonem meum seruauerit: pater meus diliget eum, &c. Vel binas propter duas conditiones hominum Iudæorū scilicet & Gentilium, ex quibus propagata est Ecclesia. Vel ternas, propter tres filios Noe, ex quibus propagatum est humanum genus post diluuiū. Consequenter cum dicit.

g AGitur de miraculi materia. Sed circa hoc insurgit quæstio, quare non ex nihilo, sed ex materia præiacenti hoc miraculum factum est. ad quod triplex ratio assignat. vna est ſm Chryso. & litteralis, quia ex nihilo aliquid facere, maius est & mirabilius, quàm facere aliquid ex subiecta materia, fed non est ita euidēs & credibile multis. Et ideo volens magis credibile esse quod fiebat, ex aqua fecit vinum: capacitati hominum condescendens. Alia ratio est: ad confutandum perueršā dogmata. Quidam namque sunt (vt Marcionittę & Manichæi) qui dixerunt alium esse conditorē mundi, quàm Deum, & omnia visibilia ab illo, idest diabolo condita esse. et ideo dominus plura miracula, & ex subſtantiis creatis, & visibilibus fecit, vt ostēdat ipsas subſtātias bonas esse, & a Deo creatas. Tertia ratio est mystica, ideo enim noluit ex nihilo vinum facere, sed ex aqua vinum fecit, vt ostenderet se non omnino nouam doctrinam condere, & vereretur reprobare, sed adimplere: vt dicitur Mat. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. dum quod figurabat vetus lex, & promittebat, Christus exhibuit, & aperuit. Luc. vl. Aperuit illis sensum vt intelligerent. &c. Voluit autem per ministros hydrias impleri aqua: vt eos, eius quod fiebat, testes haberet. vnde infra dicitur [ministri autem sciebant. &c.] Consequenter cum dicit.

h POnitur miraculi publicatio: statim enim, q̃ hydriæ impletæ sunt, aqua in vinum conuersa est, & ideo statim dominus miraculum publicat, dicens. [haurite nūc, & ferte, &c.] vbi primo ponitur mandatum Christi examinatorem eligentis. Secundo sentetiam Architriclini degustantis, ibi [vt autem gustauit, &c.] dixit ergo eis scilicet ministris. [haurite nunc] scilicet vinum de hydriis [& ferte Architriclino.] Vbi sciendum est, q̃ triclinium est locus vbi sunt tres ordines mensarum & dicitur triclinium a tripliciordine lectorum; clinem enim in græco, lectum significat. Nan anci qui in lectis accumbentes consueuerāt comedere (vt maximus Valerius narrat.) Et ideo dicunt in scripturis accumbere & recūbere. Architriclinus ergo dicitur primus, & princeps inter cōuiuas. Vel aliter ſm Chryso. Architriclinus erat, qui erat ordinator, & dispēsator totius conuiuii. Quia vero sollicitus nondum aliquid gustauerat: voluit dominus quòd ipse iudicaret de eo, quod factum erat, & non conuiuæ, ne aliquis posset miraculo detrahere, dicens. eos ebrios esse, & eorum sensus per comestionem corruptos: ita q̃ non possent discernere, an vinum esset vel aqua. Sed ſm Aug. Architriclinus erat maior inter discumbentes (vt dictum est) & ideo, vt eius sententia accepetabilior fieret: voluit in eo quod factum erat habere sententiam præsidentis. Mystice autem, qui hauriunt aquā sunt prædicatores. Isa. 12. Haurietis aquas, &c. Architiclinus autē est aliquis legisperitus puta Nichodemus. Gamaliel, & Paulus. Dum ergo talibus verbum euangelij committitur: quod latebat in litera legis, quasi vinum de aqua factum Architriclino propinatur: qui hoc degustans approbat fidem Christi. Consequenter cum dicit.

Ponitur

h POnitur examinantis iudicium. Vbi primo inquirit veritatē facti. secundo profert sententiam, dicens. [Omnis homo, &c.] Dicit ergo. [Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinum factam: & non sciebat vnde esset.] quia ignorabat aquam vinum factam miraculo per Christum. [Ministri autem sciebant.] Cuius ratio est: quia hauserant aquam. [Vocat sponsum Architriclinus.] vt veritatem inquirat: [& de vino sententiā proferat. vnde subdit. [Omnis homo primum bonum vinum, &c.] Vbi secundum Chrysost. hoc cō fiderandum est in miraculis Christi, quòd omnia pfectissima fuerūt; vnde & socrui Petri perfectissimam sanitatem restituit: ita vt statim surgens ministraret (vt dicitur Mar. 1. & Mat. 9.) Paraliticum etiam ita perfecte sanitati restituit quòd statim surgens & sublato lecto ire in domum suam (vt dicitur Ioan. 5. Hoc etiam in isto miraculo apparet: quia non qualecumque vinum de aqua fecit; sed optimum quod poterat esse. Et ideo dicit architriclinus [Omnis homo primū bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est.] quia minus bibunt. Et quia vinum bonum in quantitate sumptum, cum quantitate cibi magis grauat. q.d. Vnde est tale vinum [quod tu seruasti vsque adhuc?] contra consuetudinem, scilicet faciens. Comperit autem mysterio. nam aliquis dicitur mystice primo bonum vinū ponere, qui alios decipere intendens, errorem quem intendit non proponit primo: sed quæ alliciant auditores, vt postquam inebriati & allecti fuerint ad consensum suæ intentionis perfidiam manifestet. & de isto vino dicitur Prouerb. 23. Ingreditur blande: & in nouissimo, &c. Dicitur autem aliquis primo bonum vinum ponere, qui à principio suæ conuersionis sancte & spiritualiter viuere incipiens, tandem in vitam carnalem degenerat. Gal. 3. Sic stulti facti estis, vt cum spiritu cœperitis, &c. Christus vero non primo vinum bonum ponit; quia à principio amara & dura proponit. Matth. 7. Arcta est via, quæ ducit ad vitam. Sed quanto plus homo in eius fide & doctrina procedit, tanto plus dulcoratur & maiorem suauitatem sentit. Prouerb. 4. Ducam te per semitam æquitatis, quam cū ingressus fueris, &c. Item in mundo isto amaritudines & tribulationes patiuntur omnes; qui pie volunt viuere in Christo, infra 16. Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, &c. Sed in futuro delectationes [& gaudia suscipient. Vnde & sequitur. Tristitia vestra vertetur in gaudium. Roman. 8. Existimo, quòd non sunt condignę passiones huius temporis ad futuram, &c. Consequenter cum dicit.

i POnitur miraculi contestatio per discipulos facta. Ex quo habetur, quòd falsa est historia de infantia saluatoris, in qua recitantur multa miracula facta à Christo adhuc puero existente. Si enim hoc verum esset, non vtique Euangelista diceret [Hoc fecit initium signorum Iesus.] Et ratio, quare non in pueritia miracula fecit, assignata est supra, ne ea scilicet homines fantastica reputarent. ergo hac de causa hoc miraculum, scilicet de aqua vinum fecit in Cana Galilęæ Iesus; quod est initium signorum, quæ fecit Iesus postea [& manifestauit gloriam suam,] idest potentiam qua gloriosus est. Psal. 23. Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. [Et crediderunt in eum discipuli eius.] Sed quomodo crediderunt? Iam enim discipuli erant, & ante crediderant. Sed dicendum est, quòd aliquid dicitur esse aliquando non secundum quod nunc est, sed secundum quòd futurum est: sicut dicitur, quòd Paulus Apostolus natus est Tharso Ciliciæ; non quòd ibi sit natus Apostolus: sed quòd futurus Apostolus, ibi natus fuit. ita dicitur hic [Et crediderunt in eum discipuli eius, scilicet qui erant discipuli eius. Vel dicendum, quòd ante crediderūt ei sicut bono viro, iusta & recta prædicanti, sed modo crediderunt in eum tanquam in Deum, &c.

i Hoc fecit initium signorū Iesus in Cana Galileę: & manifestauit gloriā suam: & crediderūt in eū discipuli eius.

LECTIO II.

POst hoc descēdit Capharnaū ipse, & mater eius, & fratres eius: & discipuli eius: & ibi manserunt non multis diebus.

Primo describit locum. Secundo narrat factum, quòd fuit occasio miraculi proponendi. ibi. [Et inuenit in templo.] Locus autem in quo hoc fuit, est hierosolyma. Et ideo Euangelista gradatim ostendit quo ordine hierusalem dominus venerit. Primo ergo ostendit, quomodo in Capharnaum descendit. Secundo vero, quomodo hierosolymam ascendit, ibi. [Et prope erat Pascha.] Circa primum tria facit. primo, assignat locum quo descēdit. secundo, describit societatem quam habuit. tertio, innuit moram quam protraxit. Locus quidem quo descēdit est Capharnaū, & ideo dicit. [Post hoc.] scilicet miraculum de vino [descendit in capharnaum.] Videtur quantum ad historiā pertinet, huic dicto cōtrariari, quod dicitur Mat. 4. scilicet quòd dominus descenderit capharnaum post incarcerationem Ioannis. hoc autem quod hic refert Euangelista totum factum est ante incarcerationem Ioannis. Respondeo, dicendum, quòd ad huius quæstionis intelligentiā sciendum est, q̃ secut ex ecclesiastica historia habetur, reliqui Euāgelistæ scilicet. Mat. Marc. & Luc. narrationem euangelicam inceperunt ab eo tempore quo Ioannes fuit inclusus in carcerem. Vnde Matth. Mat. 4. post baptismum, & ieiunium, & tentationem eius, texere incępit suam narrationem ante incarcerationem Ioannis, dicens. Cum audiuisset Iesus quòd traditus esset Ioan. &c. & similiter Marc. Vnde dicit primo. Postquam autem traditus est Ioannes, venit Iesus in galilæam, &c. Ioannes vero euangelista qui superuixit alijs, cum trium Euangelistarum ad ipsum notitia peruenisset: dictorum fidem, & veritatem probauit, tamen quia vidit aliqua deesse, illa scilicet quę primo prædicationis suæ tempore ante Ioannis incarcerationem, dominus gesserat: ideo ad preces fidelium ipse euangelium suum altius inchoans, ea quæ præterierant, priora ante traditionem Ioannis domini gesta conscripsit, scilicet a primo anno quo baptizatus est: (vt in eius euangelij serie apparet.) Secundum hoc ergo euangelistæ non dissonant, sed quia dominus bis Capharnaum descēdit, semel ante incarcerationē Ioannis, de quo agitur hic, & semel post incarcerationē eius de quo agitur Mat. 4. & Luc. 4. Capharnaū aūt interpretatur villa pulcherrima, & significat mundū istū, qui habet decorem ex ordine, & dispositione diuinæ sapientiæ. Psal. 4. Pulchri tudo agri mecū est. Descendit ergo dominus in capharnaū. i. mundū istum cū matre, & fratribus, & discipulis. Nā in cælis dominus patrem habet sine matre, in terris matrem sine patre. & ideo signāter matrē solū nominat. In cœlis & fratres non habet: sed est ipse vnigenitus, qui est in sinu patris. Supra primo. In terris vero est primogenitus in multis fratribus: vt dicitur. Rom. 8. In terris habet discipulos quos doceat mysteria diuinitatis, quæ ante hominibus non nota fuerant. quia, vt dicitur, Hebr. 1. Nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, &c. Vel capharnaum interpretat ager consolationis: per quod signatur omnis homo qui fructū bonū facit. Genes. 27. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Et talis homo dicit ager consolationis: quia dñs consolat & gaudet de profectu eius. Isa. 62. Gaudebit dominꝰ super te, &c. quia de eius bono angeli gaudent. Luc. 15. Gaudium est angelis Dei super vno peccatore, & c. dicit [ipse & mater,] Societas eius fuit primo matris. vnde dicit [& mater eius.] Quia enim ad nuptias venerat & fuerat miraculi procuratrix, reducebat eam Dominus Nazareth, quæ erat villa in Galilæa, in qua capharnaum Metropolis erat. Secundo fuit frātrum, vnde dicit [& fratres eius, &c.] Vbi cauendi sunt duo errores. [Eluidij dicentis, q̃ beata Virgo post Christū alios filios habuit, & hos dicit fratres Domini, quòd est hæreticum: quia fides nostra tenet, q̃ mater Christi sicut fuit virgo ante partū, ita & in partu, & post partum virgo permāsit. Item, error quorūdam dicentiū, Ioseph ex alia coniuge filios genuisse, & hos vocari fratres Domini, qđ ecclesia nō tenet. Et ideo Hierony. eos improbat. nā dominus in cruce pendens Virginem matrem virgini discipulo custodiendam dimisit. Cū ergo Ioseph fuerit specialis custos virginis, & etiā saluatoris in pueritia, credibile est eum virginem fuisse, & ideo sane intelligentes, fratres domini dicimus cōsanguineos virginis matris, in quocunq; gradu; vel & Ioseph qui putabatur pater, & hoc quidem secundum cōsuetudinem scripturæ, quæ cōmuniter consanguineos fratres appellat. Vnde Genes. 13. Ne quæso sit iurgium inter me & te, fratres enim sumus, dixit Abraham ad Loth, cum tamen esset nepos eius: & attende, quòd separatim nominat fratres & discipulos: quia non omnes cōsanguinei Christi, eius discipuli erāt. Vnde infr. 7. dicitur

Nondum credebant in eum fratres eius. Tertio locij eius fuerũt di
cipuli sui. vnde dicit. [Et discipuli eius.] Sed ex hoc insurgit quę- F
stio, qui fuerint eius discipuli. Videtur enim ſm Matth. quòd primi
qui conuersi sunt ad Christum, fuerint Pet. & And. Ioan. & Iacob,
sed hi vocati sunt à Christo post incarcerationẽ Ioannis: (vt patet
Matth. 4.) non videt
ergo, quòd descenderint cũ Christo in Ca
pharnaum (vt hic ha
betur,) cum hoc fuerit
ante Ioan. incarcera-
tionem. Sed ad hoc du
plex est respõsio. Vna
ſm August. de consensu Euãgelistarum. q Mat. non seruat ordiné
hystoriæ, sed illud quod prætermiserat recapitulans, ea narrat post
Ioan. incarcerationẽ, quæ ante facta fuerant. Vnde sine vlla tpis cõ
sequentis dicta dixit, Ambulãs Iesus iuxta mare Galilęæ, vidit duos
fratres, &c. non addens: Post hoc: vel In diebus illis. Alia est ſm
eundem, q discipuli dñi, in Euangelio dicunt, non solum illi duode
cim quos elegit dñs & Apostolos nominauit, vt habetur Mat. 10.
sed etiam oẽs, qui in eum credentes, eius magisterio ad regnũ cœ-
lo. ũ erudiebantur. Potuit ergo esse, q quàmuis illi duodecim non-
dum eum secuti fuissent, nihilominus tñ aliqui alij qui sibi adhæse
runt, huc eius discipuli nominantur. Sed prima respõsio melior est.
Moram aũt contraxit ibi paruã. Vnde dicit. [Et ibi mãserunt non
multis diebus.] huius rõ est: quia ciues capharnaũ non se exhibue
runt deuotos ad suscipiendũ doctrinã Christi: quia erant valde cor
rupti. vnde & Mat. 11. Dñs eos obiurgat, q nec ad virtutes in eis fa
ctas, nec ad doctrinã Christi pœnitentiã egerunt, dicens. Et tu Ca
pharnaum, numquid ad cœlũ exaltaberis? &c. quia si in Sodomis
factæ fuissent virtutes, &c. Et tñ quãquã mali essent, descẽdit illuc:
vt deduceret matrẽ, ad cuius consolationẽ & honorẽ ibidẽ aliquam
diu moratur. Mystice aũt signatur p hoc, q aliq̃ multis sermonibus
Christi immorari non pñt, sed pauca ad eorũ illuminationẽ de mul-
tis sufficiunt, pp intellẽs eorum imbecillitatẽ. Vnde apud tales Chri
stus paucis documentis immoratur (vt Origenes dixit ſm illud.
infr. 16.) Multa habeo vobis dicere, &c. Consequenter cum dicit.

b Manifestat locum, quo ascendit. et circa hoc duo facit. Pri-
mo, innuit occasionem ascensus. Secundo, ponit ascensũm
ibi. [Et ascendit.] Occasio autem ascensus fuit Pascha Iudęorũ.
Exo. 23. Præcipitur, q ter in anno omne masculinũ præsentetur co
ram dño: & inter illos terminos vnus erat pascha Iudæorũ. Quia
ergo dñs venit vt doceret oẽs humilitatis & perfectionis exemplũ:
voluit legẽ, quamdiu statũ habuit, obseruare. non enim venit legẽ
soluere: sed adimplere, (vt ipse dicit Mat. 5.) Ex quo, quia pascha
Iudæorum imminebat, hierusalẽ ascendit. Nos ergo ad eius exem
plum deberem⁹ sollicite diuina præcepta seruare. Si enim ipse Dei
filius decreta legis à se datæ implebat, celebrans solennitates: quãto
studio bonorũ operũ deberemus nos eas & pręuenire, & celebrare?
Notandũ est, quòd in euangelio Ioannis in tribus locis sit mẽtio de
pascha. s. hic, & infra 6. vbi fecit miraculũ de panibus. vbi dicitur.
Erat aũt proximum pascha dies festus Iudæorũ. & infra 13. vbi dr.
Ante diẽ festum paschæ, &c. Vnde ſm hoc euangelũ habemus, q
post miraculũ de vino Christus prædicauit duobus annis: & quan-
tum est à diebus baptismi, vsq; ad pascha. nam hoc, quod fecit hic
fuit prope pascha (vt hic dr) et postea reuoluto anno, prope aliud
pascha fecit miraculũ de panibus, & tunc Ioannes fuit decollatus.
Vnde Ioannes circa pascha decollatus fuit. quia (vt dr.) Mat. 14.
statim post decollationẽ Ioannis, Christus recessit in desertum: &
ibi fecit miraculum de panibus, quod quidẽ miraculum fuit factũ
prope pascha (vt dicit infra 6.) sed tñ festum huius decollationis
celebratur eo die, quo caput eius inuentum est. Postea in alio pa-
schate passus est Christus. Secundũ opinionem ergo illorum, qui di
cunt, quòd miraculum factũ in nuptiis, & ea quæ hic dicũtur: eodẽ
anno gesta sunt, quo baptizatus est Christus, a baptismo Christi,
vsq; ad eius passionẽ fuerunt duo anni & dimidius, & ideo ſm eos
Euangelista dicit. [Prope erat pascha Iudęorum.] Vt ostendat qm
ante paucos dies fuerat baptizatus. sed ecclesia tenet contrarium.
Credimus enim, quòd eodem die, quo dñs baptizatus est, reuoluto.
anno, factũ fuerit miraculum de vino, & postea reuoluto anno, pro
pe pascha, Ioannes fuerit decollatus: & quòd ab isto pascha circa
qd Ioãnes fuit decollatus; fuit vnus annus vsque ad Pascha in quo
Chs passus est. vnde oportet aliud pascha à baptismo Christi, vsq;
ad miraculũ de vino intermediũ esse: de quo nullus Euangelista fa
cit mentionẽ; & sic ſm quòd ecclesia tenet; Christus tribus annis
& dimidio prædicauit. Ait aũt [Iudęorum.] non quòd alterius na
tionis homines Pascha celebrarent; sed duplici de causa. Vna, quia
qñ aliqui festũ aliquod sancte, & pure celebrant, dicitur illud dño
celebrare. Cum vero nec pure, nec sancte celebrant; non domino,
sed sibi solẽnizant. Isa. 1. Kalẽdas vestras, & festiuitates vestras odi
uit anima mea, q.d. quia vobis, & non mihi celebratis, nõ placent
mihi. Zacha. 7. Cum ieiunaretis, numquid ieiunium ieiunastis
mihi? &c. q.d. non, sed vobis. Quia ergo isti Iudæi deprauati erã, F
& eorum pascha indebite celebrabant. ideo Euangelista non dicit.
[Prope erat pascha domini.] sed [Iudęorum.] Vel hoc dicit ad dif
ferentiam nostri paschæ. nam pascha Iudæorum erat figurale: vt-
pote immolationẽ agni figuralis celebratum. Sed nostrum pascha
verum est, in quo recolimus veram passio-
nẽ agni immaculati. j. Corinth. 5. Pascha
nostrũ immolatus est
Christus. Ascensus
fuit in Hierusalem. Et
ideo dicit.

b Et prope erat Pascha Iudęorum.
c Et ascendit Iesus Hierosolymam.

c VBi nota, ſm ordinem historiæ, Iesum bis circa festum Pa-
schæ Hierosolymam ascendisse, & expulisse de templo, emẽ
tes, & vendentes. Semel quidem ante incarcerationem Ioannis: qđ
hic Euangelista commemorat. Alia vice, imminente Paschate, & G
tempore passionis, quod narrat Matthæus. nam frequenter domi-
nus similia facta operatus est sicut patet de duplici illuminatione
cæcorum, vna Matth. 9. et alia Mat. 10. Et similiter bis eiecit emẽ
tes & vendentes de templo. Mystice autem. [ascendit Hierosoly-
mam] quę interpretatur visio pacis: & significat æternam beatitu
dinem: in qua ascendit, & suos transduxit. Sed non vacat a myste-
rio, q in capharnaum de'cendit, & postmodum Hierosolymã ascen
dit. Nisi. n. descendisset primum, non cõpetisset ei ascendere. quia
(vt dicitur. Ephe. 4.) Qui descendit, ipse est & qui ascendit. Non
facit autem mentionem de discipulis in ascensu ad Hierosolymam
quia discipulorum ascensus est ex ascensu Christi. infra 3. Nemo
ascendit in cœlum, &c. Consequenter cum dicit.

d Et inuenit in templo vendentes oues, & boues, & columbas: & nummularios sedentes.

d NArrat Euangelista factum, quod mouit Christum ad signũ
resurrectionis proponendum. et circa hoc duo facit. Primo
manifestat Iudæorum vitium. Secundo innuit Christi remedium,
ibi. [Et cum feciſſet quasi flagellum, &c.] Tertio subdit prophetię H
oraculum. ibi. [Recordati vero sunt discipuli, &c.] Circa primum
sciendum, quòd diabolus insidiatur his, quę Dei sunt, & ea nititur
corrumpere. Inter cætera autem quibus sancta corrumpit, præ-
cipuum est vitium auaritiæ. vnde dicitur. Isa. 56. Pastores eius ne-
scierunt intelligentiam, &c. ad auaritiam, &c. Quod quidẽ ab anti
quis tẽporibus diabolus fecit. nam sacerdotes veteris testamẽti, qui
instituti erant vt diuinis vacarent, auaritiæ studebant. Præceptũ au
tẽ erat a Deo in lege, q in certis solẽnitatibus domino immolarent
aliqua animalia, ad quod quidẽ præceptũ implendum de prope ve-
niẽtes ad templũ, secũ animalia ducebãt. Illi aũt qui a remotis venie-
bãt, nõ valebant animalia ducere de domibus suis. Quia ergo obla
tiones huiusmodi cedebant in vtilitatẽ sacerdotũ, ne deessent anima
lia de remotis venientibus ad offerendũ, prouiderũt ipsi sacerdotes
vt animalia in templo venderentur, & ideo faciebant ea in templo. i.
in atrio templi exponi ad vendendum. Et hoc est, quod dicit. [Et in
uenit dominus in templo vendentes oues, & boues, & colũbas, &c.]
Vbi primo facit mẽtionem de duobus animalibus terrestribus: quæ I
ſm legem domino offerri poterãt, scilicet de boue: & oue. Tertium
vero animal terrestre, quod offerebatur, capra scilicet, annumera
tur cum oue. Similiter etiam turtur annumeratur cum columba.
Et quia contingebat aliquando aliquos ad templum venire, qui nec
animalia secum ducebant, nec pecuniam, vnde emere non valebãt,
ideo sacerdotes aliam auaritiæ artem adinuenerant: vt scilicet in tẽ
plo constituerunt nũmularios & cãpsores, qui prædictis non ha-
bentibus pecuniam mutuarent. Et licet vsuram inde nõ reciperẽt,
quia hoc erat in lege prohibitum, loco tamẽ eius quædam collibia,
idest parua munuscula & vilia recipiebant. Et hæc ipsa in vtilitatẽ
sacerdotum cedebant: & hoc est, quod dicit. [Et nummularios seden
tes.] scilicet in templo paratos ad pecuniã mutuandã. Sed hoc qui-
dem mystice tripliciter intelligi potest. Primo enim per vendẽtes &
emẽtes significantur illi, qui ecclesiasticas res vendunt, vel emunt.
nam bona ecclesiastica spiritualia, & eis annexa significantur per
oues, & boues, & colũbas. Ipsa conſecrata quidem & cõfirmata sunt
ex doctrinis Apostolorũ, & doctorum; quæ significantur per boues.
Prouer. 14. Vbi plurimę sunt segetes, ibi manifesta fortitudo bouis.
Item, ex sanguine martyrũ, qui significãtur per oues. Vnde in perso
na eorũ dicit in Psa. 43. & Ro. 8. Aestimati sumus vt oues occisio-
nis, Itẽ dona spiritussancti quę significant per colũbas: quia (vt dictũ
supra Primo.) Spiritussanct⁹ in specie colũbę apparuit: omnia ergo
hæc vendunt. s. doctrinã Apostolorũ sanguinẽ Martyrum: & dona
spiritussancti, quicũq; bona ecclesiastica spiritualia, & eis annexa vẽ
dere præsumit. Secundo cõtingit aliquos prælatos, q seu ecclesiarum
prępositos: ersi nõ manifeste per symoniã, occulte tamẽ per negli-
gentiam boues, & oues, & columbas vendere etiãt: si quando iterum
inhiant temporalibus lucris & occupantur in eis: & negligunt spiri
tualẽ salutẽ subditorũ. nam per hoc vendunt oues, & boues, & colũ
bas idest tria genera hominum eis subditorum, quia prædicatores, &
operatores qui significantur per boues. Isa. 32. Beati qui seminatis
super omnes aquas, immittentes pedem bouis & asini, quia prælati
debent ordinare boues. i. doctores, & sapientes cum asinis. i. rudibus A
& simplicibus. vendunt etiam actiuos & ministeriis vacantes, qui si
gnificantur per oues, infra 10. Oues meæ vocem meã audiunt, &c.
2. Reg. vlt. Isti qui oues sunt, quid fecerunt? Vendunt & contẽplan
tes, qui significantur per columbas. Psal. 54. Quis dabit mihi pẽnas
sicut columbæ & vola
bo, &c. Tertio, quia tẽ
plum Dei potest intel
ligi spiritualis anima
(vt dicitur. j. Cor. 3.)
Templum Dei sanctũ
est, quod estis vos, Tũc
ergo homo vendit in
tẽplo oues, & boues, &
columbas: qñ in ani-
ma bestiales motus re
tinet, pro quib⁹ homo
vendit se diabolo. Nã.
per boues, qui agricul
turæ deseruiunt, signi
ficantur terrenæ desi-
deria: per ouẽ quæ est
animal stultum significat hominis stoliditas. Per columbas vero
hominis instabilitas. Quæ quidem Deus de cordibus hominum
expellit. Et ideo statim ponitur domini remedium, cum dicit.

e Et cum feciſſet quasi flagellum de funiculis: omnes eiecit de templo: oues quoq; & boues, & nummulariorũ effudit ęs, & mẽsas subuertit.
f Et his qui columbas vẽdebant, dicit: Auferte ista hinc.
g Et nolite facere domũ patris mei, domũ negotiatiõis.
h Recordati sunt vero discipuli eius, quia scriptũ est: Zelus domus tuæ comedit me.

e VBi Dns appositis remediis, & operis, & verbi. vt doceret eos
qui curã habẽt ecclesiæ, subditos, facto & verbo debere corri
gere. Et ideo circa hoc duo facit. Primo, ponit remedia, quod adhi-
buit facto. Secũdo remedia quod adhibuit verbo, ibi. [Et his qui vẽ
debãt colũbas, &c.] Circa primũ tria facit. Primo, eiecit homines.
Secũdo, oues & boues. Tertio, effudit pecuniã. Eiecit quidem hoies
flagello. & hoc est quod dicit. [Et cũ feciſſet quasi flagellũ de funi-
culis.] Quod quidẽ non potuit fieri nisi virtute diuina. Nã & Ori C
genes dicit, q diuina potestas Iesu poterat cũ volebat accẽsam ira-
cundiã hominũ suffocare: sicut sedare mentium turbines. Psal. 32.
& 93. Dns dissipat cogitationes hominũ. Facit aũt flagellũ de funi-
culis, quia (vt dicit August.) de peccatis nostris sumit materiam:
vnde nos puniat. Ipsa enim protelatio peccatorũ ſm q peccata pec
catis addunt, funiculi dicunt. Prouer. 5. Funibus peccatorum, &c.
Isa. 5. Vę qui trahitis iniquitatẽ in funiculis, &c. Sicut ergo eiecit
de tẽplo negociatores, ita nũmulariorũ ęs effudit: & mẽsas subuer-
tit. Attẽde, q si ista quæ videbanẽ aliquo modo licita, quasi ad cultũ
Dei ordinata; de tẽplo eiecit, quãto magis si inuenisset aliqua illi-
cita? Ideo aũt eos eiecit: quia sacerdotes in hoc nõ intẽdebant hono
rem Dei: sed vtilitatẽ propriã. Vnde dr. Ezech. 44. Polluẽli cultoꝝ
des, &c. Ostendit aũt dns zelum ad ea quæ sunt legis, vt ex hoc ipso
cõfutaret pontifices & sacerdotes, qui erãt ei de lege calumniã illa-
turi. Per hoc etiã, q hmõi eiecit de tẽplo, dedit intelligere q appro
pinquabat tẽpus, quo sacrificia legis cessare debebãt; & verus Dei D
cultus ad gentes transferri. Mat. 21. Auferetur à vobis regnũ, &c.
Similiter etiã, vt ostenderet eorum damnationem, qui spiritualia
vendunt. Act. 8. Pecunia tua tecũ sit, &c. Consequenter cum dicit.

f POnit remediũ quod adhibuit verbo. Vbi notandũ est, q simo
niaci primo quidẽ fugandi sunt de ecclesia. Sed quia adhuc dũ
viuunt, per liberum arbitrium possunt se cõuertere: & adiuti à Deo
ad statum gratię redire, non sunt desperandi. Si vero nõ conuertun
tur, tunc quidem non fugãtur, sed ligantur ab illis, quibus dicitur.
Mat. 22. Ligatis manibus & pedibus, &c. Et ideo dns hoc attẽdens,
Primo quidẽ admonet. Secundo rationẽ admonitionis inducit, ibi
[Et nolite facere, &c.] Monet quidem venditores columbarũ eos
increpando: quia per eos signantur illi qui vendunt dona spiritus-
sancti. s. simoniaci. Rationem huius inducit, cum dicit.

g ISaiæ Primo cap. Auferte malũ, &c. Attẽde autem, q Matt. 21.
dicit, Nolite facere domũ meã speluncã latronũ. hic vero dicit
[domũ negotiationis.] quod dns ideo fecit: vt sicut bonus medicus
primo à leuioribus incipiẽs, postea dura proponeret. Hoc enim qđ E
hic factũ dicit primo factum fuit, vnde in ipso principio, nõ latro-
nes, sed negociatores eos vocat. Sed quia ex eorum duritia adhuc à
tali negotiatione nõ cessabãt: ideo dns alia vice eos expellens. (De
quo agit in Marco) durius eos increpat, vocãs latrociniũ, quod pri-
mo vocauerat negociationẽ. Dicit autẽ [domũ patris mei.] ad ex-
cludendũ errorẽ Manichęi qui dicebat: q Deus veteris testamenti
nõ fuerat pater Christi; sed Deus noui. Sed si hoc verũ esset cũ tem
plum fuisset domus veteris testamenti; non vtiq; Christus dixisset
templũ domũ patris sui. Sed quare nõ sunt turbati Iudæi de hoc, q
hic vocat Deũ patrẽ suum; sicut dr infra 5. quòd pp hoc eum perse
querentur? Ad quod dicendũ est, quòd Deus est pater aliquorum per
adoptionẽ, puta iustorũ; & hoc nõ erat nouũ apud Iudæos Hier. 9.
Patrẽ vocabis me, & post me, &c. Sed per naturã solius Christi est.
Psal. 2. Dns dixit ad me; filius meus es tu. s. verus & naturalis. & hoc
inauditum erat apud eos. Et ideo, quia Christus se verũ dei filium
dicebat, Iudæi persequebantur ipsum. infr. 5. Propter hoc persequę-

bantur Iudęi Christũ; non quia solũ soluebat sabbatũ; sed patrem
suum dicebat deũ, æqualẽ se deo faciens. Cum aũt hic deum vocat
patrẽ; dicebant de eo quòd esset p adoptionẽ. Quòd aũt domus dei
non debeat fieri domus negociationis, habetur Zacha. vlt. Nõ erit
vltra mercator, &c. Et in Psal. 70. ſm aliam literã. Quoniam non
cognoui negotiationẽ,
introibo in potentias
domini. Consequen-
ter cum dicit.

puli eius, quia scriptũ est: Zelus domus tuæ comedit me.

LECTIO III.

RESponderũt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?
b Respondit Iesus, & dixit eis. Soluite templum hoc: & in trib⁹ dieb⁹ excitabo illud.

h PONit Prophetię oraculum, quod quidẽ scriptum est in Psal. 68. Zelus domus tuę. Vbi sciendũ, quòd zelus, p rie dicit quandam intensionẽ amoris, qua intẽsè diligẽs, nihil sustinet qđ amori suo repugnet. Et in de est, quòd viri diligẽtes intense vxores, nec in eis sustinentes alio
rum consortium: vtpote amori eorum contrarium, zelotipi dicunt.
Ille igitur proprie zelum Dei habet, qui nihil patienter sustinere
potest contra honorem Dei, quem maxime diligit. 2. Reg. 19. zelo
zelatus sum pro domino exercituũ, &c. Nos aũt debemus dil gere
domũ domini, ſm illud Psal. 25. Domine dilexi decorẽ domus tuæ.
Et intantum debemus diligere, q zelus eius nos comedat: dum si qd
contrarium fieri videbimus, studeamus etiã quantumcunque cha-
ri nostri sint, qui hoc faciant, remouere, nec timeamus propter hoc
aliqua mala perperi. vnde dicit in Glo. Bonus zelus est feruor ani-
mi, quo quis mortis abiecto timore, pro defensione veritatis accen-
ditur. Eo comedit ur, qui quẽlibet praua, quę videri t, corrigere sa-
tagit: & si nequit, tolerat, & gemit.

LECTIO III.

ROsita occasione signi exhibendi, hic consequenter Euan
gelista manifestat signum exhibendum. Et primo po-
nit signum, quod exhibetur: secundo ponit fructum fa
ctorum signorum, qui sequitur, ibi. [Cum autem esset
Hierosolymis, &c.] Circa primum tria facit. Primo ponitur signi
postulatio: secundo signi exhibitio, ibi. [Respõdit Iesus, & dixit eis,
soluite, &c.] tertio signi exhibiti intellectus seu cõceptio ibi. [Di-
xerũt ergo ei. Quadraginta & sex annis, &c.] Signũ aũt postulat a
Iudęis, & hoc est qđ dixit. [Respõderũt ergo Iudæi & dixerũt ei.
Quod signum, &c.] Vbi sciẽdum est, q in eiectione negociatorũ de
tẽplo per Iesum, duo videbant poterãt in Christo rectitudo & ze
lus, quæ pertinẽt ad virtutẽ, & potestas seu auctoritas. Sed de virtute
& zelo Christi quib⁹ prędicta fecerat: nõ oportebat peti signum a
Christo, cum vnicuiq; liceat operari ſm virtutem. De auctoritate
tamen eius, qua eos de templo expellit, signum ab eo quæri poterat
cum hoc non cuilibet liceret facere sed auctoritatem habenti. Præ
termisso igitur Iudæi zelo, & virtute, signum petunt de eius auctori
tate: & ideo dicunt. [Quod signum ostendis nobis; quia hæc facis?]
idest quare cũ tãta potestate, & auctoritate nos expellis? non vi hoc
esse tui officii. Simile dicũt. Matt. 21. In qua potestate hęc facis, &c.
Signũ autẽ quærunt: quia familiare erat Iudæis signum quærere: vt
pote per ea ad legem vocati. Deut. vlt. Nõ surrexit vltra Propheta.
Et. 1. Cor. 1. Iudæi signa quęrunt. Ideo Dauid in persona Iudæorũ
conqueritur dicẽs. Psal. 73. Signa nostra non vidimus. Quærebant
autẽ signum, non vt crederent: sed quasi desperãtes, q signũ ostende
re non posset, & sic cum reprimerent & impedirent. Quia ergo pra
ue quærebant, non dedit eis signum apertum, sed occultum in figu
ra scilicet signum de resurrectione. Vnde dicit.

b IN quo ponitur signi postulati exhibitio. Ideo aũt dat eis signũ
resurrectionis futurũ, q a in hoc maxime virtus diuinitatis eius
ostẽditur. Non. n. puri hominis est, vt se excitaret a mortuis, sed solũ
Christus qui fuit inter mortuos liber, hoc virtute suæ diuinitatis fe-
cit. Simile etiã signũ ostẽdit eis. Mat. 15. Generatio mala & adultera si
gnũ qrit: sed signũ nõ dabit ei, &c. Et licet verobiq; dederit signũ oc
cultũ & figurale, illud tñ manifestius, illud vero obscurius fuit. Notã
dũ aũt, q ante incarnationẽ dedit Deus signũ futuræ incarnatiõis.
Isa. 7. Ipse dns dabit vobis signum. Ecce virgo cõcipiet, & pariet fi-
lium, &c. Sic & ante resurrectionẽ dedit signũ de resurrectione fu-
tura. quia istis duobus maxime virtus diuinitatis commendatur in
Christo. Nihil enim mirabilius fieri potuit, q̃ quòd Deus factus est
homo, & quòd humanitas in Christo, post eius resurrectionẽ im-
mortalitatis diuinæ particeps effecta est. Rom. 6. Christus resurgẽs
ex mortuis, iam non moritur, &c. quod enim viuit, viuit Deo, idest
ad similitudinem Dei. Sed attendenda sunt verba signi dati, nam
Christus corpus suum templum dicit. Cuius ratio est, quia templũ
dicitur, in quo Deus ip habitat, &c. secundum illud. Psal. 10. Dns in

templo sancto suo. Et inde est, q anima sancta quã deus inhabitat, dicitur templum dei. j.Cor.3. Templum dei sanctum,&c. Quia ergo in corpore Christi diuinitas inhabitat,ideo corpus Christi est templum dei,non solum ℈m animã,sed ét ſecundũ corpus. Coll.2. In quo inhabitat,&c.corporaliter,&c. In nobis quidẽ habitat Deꝰ ℈m gratiam.ſ. ſecundum actũ intellectus & voluntatis,qui non eſt actus corporis ſed animę tm̃,ſed in Chriſto habitat ℈m vnionem in perſona: quæ quidẽ vnio non ſolum ipſum animam, ſed & corpꝰ includit, & ideo ipſum corpus Chriſti eſt templum dei. Ex hoc aũt Neſtorius ſui erroris occaſionẽ ſumẽs dicit Verbũ dei vnitum humanæ naturæ ſecundũ inhabitationem tantum. Ex quo ſequitur, q alia ſit perſona dei, alia hoĩs in Chriſto. Et ideo dicendũ eſt,q inhabitatio Dei in Chriſto refertur ad naturam:quia alia eſt diuina natura,alia humana in Chriſto, ſed nõ ad perſonã quæ eſt eadem in Chriſto dei, & hominis.ſ. perſona verbi (vt dictũ eſt ſupra) Hoc igitur ſuppoſito,circa hoc ſignum dñs duo facit. Primo quidẽ prænunciat ſuã mortem futurã. Secundo vero reſurrectionẽ,Mortem quidẽ prænunciat, cũ dicit. [Soluite templum hoc.] Chriſtus enim mortuus fuit,& ab aliis occiſus. Mat.15 Et occident eũ, eo tñ volente,quia (vt dicitur Iſa.53.) Oblatus eſt quia ipſe voluit. Et nõ dicit,[Soluite templũ hoc.].i. corpus meũ,ſed non dicit ſoluetur,ne intelligas eum ſeipſum occidiſſe;ſed dicit [ſoluite,] quod non eſt imperantis,ſed prænũciãtis,& permittẽtis, prænũciantis quidem,vt ſit ſenſus,[Soluite tẽplũ hoc.].i. ſoluetis. Permittentis vero,vt ſit ſenſus.[Soluitẽ tẽplum hoc.].i. facite de corpore meo,quod vultis, illud vobis expono, ſicut dicit Iudæ.inf.13, Quod facis,fac citius. non quidẽ imperãs ei,ſed eũ eius arbitrio de relinquẽs, dicit aũt [Soluite.] qa mors Chriſti eſt ſolutio corporis eius, aliter tñ quàm aliorũ hominũ. nã corpora aliorũ hominũ ſoluuntur p mortẽ vſq; ad incinerationẽ carnis & puluerizationem. Qualis q dem ſolutio nõ fuit in Chriſto: qa, verũ in Pſal.15. Non dabis ſanctum tuũ videre corruptionẽ. Fuit ibi tñ ſolutio p mortẽ,qa aia ſeparata eſt a corpore,vt forma a materia & qa ſanguis ſeparatus eſt a corpore, & quia corpꝰ eius pforatũ eſt clauis & lãcea. Reſurrectionẽ aũt prænunciat cũ dicit. [Et in tribus diebus excitabo illud.].ſ. corpus ideſt a mortuis ſuſcitabo. Non aũt dicit excitabit, nec excitabit illud pater; ſed [ego excitabo:] vt oſtẽdat ſe propria virtute a mortuis reſurgere. Nec tñ negamꝰ quin pr eũ a mortuis ſuſcitauerit,quia (vt dr Ioan.8. Qui ſuſcitauit Ieſum a mortuis & in Pſal.40. Tu aũt Dñe miſerere mei, & reſuſcita me. Sic ergo Deꝰ pr Chriſtũ ſuſcitauit a mortuis, & Chriſtus propria virtute reſurrexit. Pſal.3. Ego dormiui & ſoporatus ſum,& exurrexi,&c. Neceſſe eſt in hoc cõparietas,quia eadẽ eſt virtus vtriuſq;. vnde quæcunq; pater facit,hoc ſimiliter & filius facit. Ioã.5. Nã ſi pr eũ ſuſcitauit, & filius.2.C or.vlt. Nã ſi crucifixus ẽ ex infirmitate,ſed viuit ex virtute dei:dicit aũt. [Et in trib⁹ dieb⁹,] & nõ poſt tres dies, quia nõ die bus tribus completis in m onumento permanſit, ſed ſicut Auguſt. dicit,eſt ſynecdochica locutio,in qua ponit pars pro toto. Origenes autem huius locutionis myſticã rationẽ aſſignat, dicens. Corpus Chriſti verũ eſt tẽplũ Dei;quod quidẽ corpus,figurat corpus myſticũ.i ecclеſiã.1.Cor.7, Vos eſtis corpus Chriſti,& membra de mẽbro. Et ſicut in corpore Chriſti habitat diuinitas per gratiam vnionis,ita & in eccleſia per gratiã adoptionis. Et quamuis corpꝰ iſtud myſtice diſſolui videatur aduerſitatibus tribulationũ quibus affligitur,tamen ſuſcitatur in tribus diebus.ſ.in die legis naturæ, & in die legis ſcriptæ, & in die legis gratię:quia,& ſi in his diebus, quantum ad aliquos corpus diſſoluatur: quantum ad aliquos tamen viuit. Et ideo dicit. [In tribus diebus.] quia huius reſurrectio ſpiritualis in tribus diebus perficitur, ſed poſt tres dies perfecte reſuſcitabimur:non ſolum quantum ad primam reſurrectionem, ſed etiã quantum ad ſecundam. Apoc.20. Beatus qui habet partem in reſurrectione ſecunda. Conſequenter cum dicit.

P Onitur ſigni exhibiti intellectus. Et primo quidem, ponitur intellectus falſus,conceptus a Iudæis. Secundo vero intellectꝰ verus, conceptus ab Apoſtolis, ibi. [Ille autem dicebat,&c.] Falſus autem intellectus Iudęorum erat: quia credebant q Chriſtus diceret hoc de templo materiali:in quo tunc erant. Et ideo ℈m hũc intellectum,reſpondent de tẽplo materiali, et dicũt Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt tẽplum hoc.].ſ. materiale;in quo tumus [& in tribus diebus,&c.] Sed cõtra hæc eſt obiectio literalis. Nã tẽplũ in Hieruſalẽ p Salomonẽ fuit ædificatũ;& vt habetur. 1.Reg. 7.a Salomone fuit conſummatum 7.annis. Quideſt ergo,quod hic dicit. [Quadraginta & ſex annis ædificatũ eſt tẽplũ hoc] Reſpõdeo, dicendum ſecundum quoſdam,quòd hoc non eſt intelligendum de prima ædificatione templi;quæ completa eſt a Salomone ſeptẽ annis, Nã templum quod Salomon ędificauerat, deſtructũ fuit a Nabuchodonoſor. ſed intelligendum eſt de reædificatione facta ſub Zorobabel,poſtquã fuerũt in captiuitate:ſicut legit in libro Eſdræ. Quæ quidẽ multis impugnantibus vndiq; inimicis intãtũ impedita,& dilata fuit:q non potuit cõſumari templũ vſque ad 40.& 6.annos. Vel dicẽdum ℈m Origenem,q intelligitur de tẽplo Salomonis: quod dicitur ędificatum.40.& 6. annorũ tẽpore,vt numeretur tempus ab eo die, quo Dauid mentionẽ fecit de ędificatione tẽpli, conſulens ſup hoc Nathan prophetam: (vt habetur.2.Reg.7.) vſque ad conſummationem, perfectã per Salomonem. nam ex illo die Dauid incepit præparare materiã & neceſſaria ad ædificationẽ tẽpli,Et ſi diligenter dictũ ipſ cõſideretur, aſcendit ad numerum 46.annorũ. quamuis aũt Iudæi intentionẽ ſuam referrent ad templũ materiale,tamen ℈m Aug poteſt referri ad templum corporis Chriſti.quia ſicut ipſe dicit in libr.83.q.Cõceptio & formatio humani corporis perficitur 45. diebus hoc modo. Primis enim 6.diebus corporis humani conceptio, quaſi lactis habet ſimilitudinem.9.vero diebus ſequentibus conuertitur in ſanguinem 12.inde diebus ſolidatur in carnem,ſed 18.reliquis diebus formatur vſque ad perfecta lineamenta omnũ membrorũ. Iſto ergo numero.ſ.6.9.12.& 18. in vnum coacto,exurgit numerus. 45. cui addito vno pp ſacramentum vnitatis,ſunt.46.Sed ex hoc inſurgit quæſtio: quia huius proceſſus formationis nõ videt habere locũ in corpore Chriſti. quia in ipſo inſtanti cõceptionis formatũ fuit, & animatum. Sed dicendum,q licet in corporis Chriſti formatione ſit aliquid ſingulare,qa in ipſo inſtanti corpus Chriſti fuit perfectũ quantum ad oĩa lineamẽta membrorũ : non tñ quantum ad debitã corporis quantitatẽ,& ideo in vtero virginis tanditu permãſit, quouſque ad quantitatẽ debitã peruenireț. Accipiamus aũt dictũ numerũ ſupra poſitũ.ſ.denarium qui primus erat.& 46.qui erat vltimus. & ducamus vnũ in alterũ,ex eis ſurgunt 276.diuidẽdo ergo tot dies in menſes,dando cuilibet mẽſi. 30. dies, ſunt nouẽ meſes,& ſex dies. Recte ergo.46.annis templũ dicitur ędificatum eſſe quod ſignificabat corpus Chriſti:vt inſinuet, q tot anni fuerunt in fabricatione templi,quot fuerunt dies in perfectione corporis Chriſti. nã ab.8. Kal. Aprilis in quo Chriſtus fuit cõceptus,& (vt creditur) paſſus, vſq; ad 8.Kal.Ianuarij ſunt tot dies,ſcilicet 276.qui numerus ſurgit ex ſenario ducto in 46. Ex hoc ét numero Augu. (vt patet per glo.) aliud intelligit myſtice. Dicit enim, quòd ex literis nominis Adam multiplicatis ſm numerũ,quem more græcorum ipſæ literæ important ſurgit numerus.46. Nam A.in græco ſecundũ numerũ importat vnum, cum ſit prima litera in alphabeto. D vero ſecundum ordinẽ importat quatuor:additio ergo vno quod importat A. & 40.quod importat. M. habemus 46.In quo ſignificat, q corpus Chriſti aſſumptum eſt de corpore Adam. Ité ſm græcos ex primis literis acceptis ex nominibus quatuor partium mundi componitur hoc nomen Adã,ſcilicet Anathole,quod eſt oriens: Diſis qđ eſt occidens. Arctos,qđ eſt ſeptẽtrio;Mẽſembria qđ eſt meridies,in quo ſignificatur,q Chriſtus ex Adã carnem aſſumpſit, vt cõgreget electos ſuos a quatuor partibus mundi. Matth.24. Congregabit electos ſuos,&c. Conſequenter cum dicit.

d Ponitur intellectus ſigni verus,conceptus a diſcipulis Et primo ponitur ipſorum intellectus. Secundo vero,vnde Apoſtoli hoc conceperũt, ibi. [Cum ergo ſurrexiſſet.] dicit ergo: Iudęi hoc dixerunt ignorantes,ſed Chriſtus non ſic intelligebat: imo;intelligebat de templo corporis ſui. Et hoc eſt quod dicit. [Ille autem dicebat,&c.] qua autem ratione corpus Chriſti dicatur templum,dictum eſt ſupra,Et ex hoc Apollinaris occaſionẽ erroris ſumens dixit,q caro Chriſti eſſet materia inanimata: quia templũ eſt res inanimata.ſed in hoc decipit:quia cũ dicitur,q corpus Chriſti eſt templũ, eſt metaphorica locutio:in qua quidẽ locutione nõ attẽditur ſi multitudo quantũ ad oĩa:ſed quantũ ad aliquid.ſ.quantũ ad inhabitationẽ quæ quidẽ refertur ad naturã (vt dictũ eſt ſupra.) Præterea hoc manifeſte apparet per auctoritatẽ ſacræ ſcripturę cũ dicit ipſe Chriſtꝰ, Poteſtatẽ habeo ponẽdi animã meã inf.10. vnde aũt Apoſtoli hũc verũ intellectũ cõceperunt, oſtendit cõſequẽter Euangeliſta cũ ſubdit.[Cũ ergo ſurrexiſſet a mortuis,&c. Jnã ante reſurrectionẽ difficile erat hoc intelligere:primo,quia p hoc oſtẽdebat, q in corpore Chriſti erat vera diuinitas, aliàs nõ potuiſſet dici tẽplũ, & hoc cũ temporis ſit relligere,humanã capacitatem excẽdebat. Secundo,quia in hoc facit mentionem de paſſione,& reſurrectione cũ dicit [Excitabo illud.] quem nullus diſcipulorum adhuc audierat. vnde, quando Chriſtus reſurrectionem & paſſionem ſuam expreſſit apoſtolis,Petrus hoc audiens, ſcandidizatus eſt, dicens: Abſit a te domine, Matth.16. Sed poſt reſurrectionem, quando iam plene cognouerant cognouerunt Chriſtum eſſe deum,p ea quæ circa paſſionem, & re A surrectionẽ oſtenderat. & qñ ſacramentum reſurrectionis ipſius dicerant. [Tunc recordati ſunt diſcipuli eius, qa hoc dicebat de corpore ſuo : & tunc crediderunt ſcripturæ] .ſ. prophetarum, Oſeæ.6. Viuificabit nos poſt duos dies, & tertia die ſuſcitabit nos. Ionæ 2. Erat Ionas in ventre Cęti,&c. Et inde eſt,q in ipſa die reſurrectionis aperuit illis ſenſũ, vt intelligerẽt ſcripturas. [Et ſermoni eius, quẽ dixit Ieſus.] huic .ſ. [Soluite templum hoc, &c.] Anagogice aũt per hoc datur nobis intelligi, ℈m Origenem,q in vltima re ſurrectiõe naturæ, erimus Chriſti diſcipuli, qñ in magna reſurrectione totum corpus Ieſu.i. eccleſia eius certificabitur de his, quæ nunc per fidem enigmatice cognoſcimus,& tunc recipiemus fidei complemẽtum,videndo per ſpeciem:quod nunc per ſpeculum intuemur. Conſequenter cum dicit.

e Onit fructum cõſecutum ex ſignis.ſ. conuerſionem aliquorũ credentium. Et circa hoc tria facit. Primo proponit ipſos credentes,pp miracula. Secundo oſtendit, qũo Chriſtus ſe habuit ad eos,ibi. [Ipſe enim Ieſus,&c.] Tertio rationẽ aſſignat ad hoc, ibi. [Eo q ipſe noſſet,&c.] Fructus aũt qui prouenit ex ſignis Ieſu, magnus eſt . quia multi crediderunt,& conuerſi ſunt ad eũ. & hoc eſt, quod dicit. [Cum aũt eſſet Hieroſolymis in Paſca,in die feſto,multi crediderunt in nomine eius].i.in eum, [videntes ſigna,quæ faciebat.] Nota aũt,q dupliciter aliqui credidẽrũt . Quidam namque, propter miracula viſa. Quidam vero, pp occultorum reuelationẽ & prophetiam:ſed commendabiliores ſunt,qui propter doctrinam credunt,quia ſunt magis ſpirituales, q. qui propter ſigna, qui ſunt groſſiores & magis ſenſibiles. Iſti aũt qui conuerſi ſunt, ſenſibiles oſtendunturpr, per hoc q non propter doctrinam, ſicut diſcipuli : ſed videntes ſigna quæ faciebat,crediderunt in nomine eius.j.Cor.14. Prophetiæ datæ ſunt fidelibus,&c. Sed quæritur hic . quænã ſigna viderunt facta à Ieſu:cum nullum legamus eum tunc ſignũ feciſſe in hieruſalem. Ad hoc poteſt dupliciter reſponderi,ſm Origenem. Vno modo,q multa ſigna facta ſint à Ieſu ibi, tunc temporis, quæ hic non habentur. Nam euangeliſtæ ſcienter multa prætermiſerũt de miraculis Chriſti. (eũ tot fecerit,q non poſſent de facili ſcribi.) infra vlt. Multa quidem ſigna fecit Ieſus,&c. Et hoc ſignãter euangeliſta oſtendit,cum dicit. [Videntes ſigna,&c] Quæ iam prætermiſſa ſunt,quia non fuit intentio euãgeliſtarum omnia ſigna Ieſu conſcribere,ſed tot,quot neceſſaria erant ad eccleſiam fidelium inſtruendam. Alio modo,quia inter alia miracula, poteſt maximum ſignum reputare;quòd cum flagello facto ex funibus,hominũ multitudinem Ieſus de templo ſolus eiecerit . Qualiter autem ad credentes ſe habuit:oſtendit dicens.

f Scilicet,qui crediderant in eũ. Sed quid eſt hoc,q homines credunt deo,& ipſe Ieſus non credebat ſe eis? Nunquid potuiſſent eum occidere,ipſo nolente? Sed dicet aliquis , q ideo non credebat ſe eis , quia ſciebat eos ficte credere. Sed ſi hoc verũ eſſet,non vtiq; diceret euangeliſta. q multi crediderant in nomine eius . & tamen non credebat ſe eis. Et ratio eſt , ſm Chryſoſt. q iſti crediderunt in eum,ſed imperfecte , quia nondum poterant attingere ad perfecta myſteria Chriſti. Et ideo non credebat ſe eis,i. ſecreta ſua myſteria eis nondum reuelabat. nam & ipſis Apoſtolis multa non reuelauit. Infra 17. Multa habeo vobis dicere:ſed nõ poteſtis portare modo. j.Cor.3. Non potui vobis loqui,&c. Et ideo notanter euangeliſta: vt oſtendat eos imperfecte credere. non dicit , q credebant in eum, quia nondum credebant eius diuinitatẽ:ſed dicit [in nomine eius.] illud quod de eo nomine tenus dicebatur.ſ. quòd iuſtus , uel huiuſmodi. vel ſm Auguſt. Iſti gerunt in eccleſia typum cathecuminorum,qui & ſi credant in nomine Chriſti;Ieſus tamẽ nõ credit ſe illis. quia eccleſia nõ dat eis corpus Chriſti: quod quidem corpus;ſicut nullus ſacerdos conficere poteſt, niſi in ſacerdotem cõſecratus; ita nullus ſumere debet, niſi baptizatus. Ratio autem huius,q nõ credebat ſe eis,oſtẽditur ex pfecta Chriſti cognitione . Vnde dicit.

g Licet autem homo ignorans,debeat de quoliber præſumere bonum:tamen poſtquàm veritas innoteſcit de aliquibus; debet ſe homo habere ad eos ſecundum eorum conditionẽ. Et quia Chriſtum nihil latebat eorum, quæ ſunt in homine (cum ſciret eos imperfecte credere)non credebat ſe eis. Deſcribitur autem cognitio Chriſti vniuerſalis,quia non ſolum familiares: ſed etiam alios extraneos cognoſcebat. Et ideo dicit [eo quòd ipſe noſſet omnes] & hoc per potentiam diuinitatis. Eccleſiaſt.23. Oculi domini multo lucidiores ſunt ſuper Solem,&c. Nam homo,etſi cognoſcat alios, non tamen certam cognitionem de eis poteſt habere. quia non videt niſi ea quę apparent : & ideo opus eſt ei teſtimonio aliorum. Chriſtus autem certiſſime cognoſcit ; quia intuetur cor . & ideo non erat ei opus, vt qs teſtimonium perhiberet de homine . immo ipſe teſtis eſt . Iob 16. Ecce in cœlo eſt teſtis meus . Perfecta , quia non ſolum quantũ ad exteriora , ſed etiam quantum ad interiora ſua cognitio ſe extendit,& ideo dicit [Ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine.] ideſt occulta cordis . Proverbio. 15. Infernus, & perditio corã dño.

CAPVT TERTIVM.

LECTIO PRIMA.

ERat autem homo ex Phariſeis, Nicodemꝰ nomine,princeps Iudęorum . hic venit ad Ieſum nocte,& dixit ei. Rabbi, ſcimus quia à Deo veniſti Magiſter:nemo enim poteſt hęc ſigna facere quę tu facis:niſi fuerit Deus cum eo.

LECTIO PRIMA.

SVpra oſtẽdit euãgeliſta virtutẽ Chriſti , quantũ ad mutationẽ naturæ. Hic vero oſtendit eã,quantũ ad reformationẽ gratiæ:de qua principaliter intẽdit. Reformatio aũt gratię ſit p ſpiritualem generationẽ,& p beneficiorũ regeneratis collationẽ. Primo ergo tractat de ſpirituali generatione. Secũdo de beneficiorũ ſpiritualiũ regeneratis diuinitus collatione. Et hoc in 5 cap. ibi [Poſt hoc erat dies feſtus Iudæorũ,&c.] Circa primũ duo facit. Primo agit de ſpũali regeneratione,quantũ ad Iudęos. Secũdo de ꝓpagatione fructuũ huius regenerationis, ẽt quantũ ad externas nationes . Et hoc in 4.cap.ibi. [Vt ergo cognouit Ieſus,qa audierũt Phariſęi,&c.] Circa primũ duo facit. Primo manifeſtat ſpirituałẽ regenerationẽ verbi . Secũo, implet eã factis, ibi [Poſt hoc venit Ieſus & diſcipuli eius in Iudęã terrã,&c.] Circa primũ tria facit. Primo oſtẽdit ſpũalis regenerationis neceſſitatẽ. Secũdo,ei⁹ qualitatẽ,ibi [Dicit ad eũ Nicodemus: qũo poteſt,&c.] Tertio,eius modũ & rationẽ,ibi [Rñdit ad eũ Nicodemus, & dixit ei;qũo poſſunt hæc fieri?&c.] Circa primũ duo facit . Primo oſtendit,demõſtrandæ neceſſitatis occaſionẽ. Secundo,neceſſitatẽ huius regenerationis,ibi.[Rñdit Ieſus & dixit ei. Amẽ amẽ dico tibi,&c.] Occaſio aũt huius neceſſitatis inducit ex Nicodemo . Et ideo dicit. [Erat aũt homo ex phariſeis, Nicodemus noie:&c.] Quę deſcribit ex perſona:ex tpe,& ex cõfeſſione ipſius . Ex pſona quidẽ deſcribit quantũ ad tria.ſ.quantum ad religionẽ: quia Phariſeus,vnde dicit. [Erat homo ex Phariſęis.] Duplex nãq; ſecta erat apud Iudęos.ſ. Phariſeorũ,& Saducæorũ . Sed Phariſei magis conueniebant nobiſcũ in opinionibus. Quia credebãt reſurrectionẽ, & dicebant eſſe creaturas aliquas ſpirituales. Saducęi vero magis diſcordabãt. quia nec reſurrectionẽ futurã,nec ſpiritũ eſſe credebãt. & dicebantur iſti Phariſęi:quaſi ab aliis diuiſi. Et qa opinio eorũ probabilior erat:& magis propinqua veritati, ideo Nicodemus facilius cõuerſus eſt ad Chriſtũ. Act.26. Secundũ certiſſimam ſectã religionis noſtræ, &c. Itẽ,quantũ ad nomen. cũ dicit [Nicodemus noie.] qđ interpretat victor,ſeu victoria populi. p quã ſignificantur illi,qui ex Iudæis ad Chriſm cõuerſi,fide vicerũt mundũ. j. Ioã. vlt. Hæc eſt victoria, quæ vincit mũdũ,&c. Itẽ tertio,quãtũ ad dignitatẽ. vnde dicit. [Princeps Iudæorũ.] A principio nãq; licet dñs nõ elegerit ſapiẽtes, potẽtes, aut nobiles,ne virtus fidei ſapiẽtiæ & potẽtiæ humanæ attribuereț (vt dr .j. Cor.1. Nõ multi ſapiẽtes,&c.) voluit tñ aliquos ſapiẽtes, & potẽtes à principio ad ſe cõuertere:ne ſi doctrina ſua ſolũ ab ignobilibus,& inſipiẽtibus reciperet,haberet contẽptui. Et ne credentiũ multitudo potius attribuereț ruſticitati;& inſipiẽtiæ cõuerſorum, q̃ virtuti fidei . Nihilominus tñ voluit iſtos nobiles, & potẽtes non multos eſſe ad eũ cõuerſos:ne (vt dictũ eſt) humanæ potẽtiæ aut ſapientiæ aſcriberetur. Et ideo dr. Ioã.12.q aliqui ex principibus crediderunt in eũ. Inter quos fuit iſte Nicodemus. Pſal.46. Principes populorũ congregati ſunt. Ex tpe vero deſcribit eum,cũ dicit. [Hic venit ad Ieſum nocte,&c.] Circa qđ ſciendũ eſt, q qualitas tpis cõ ſueuit in ſcriptura deſcribi circa aliquos; ad inſinuandã cognitionẽ mentis,ſeu conditionẽ actionis eorũ . Deſcribitur aũt hic , tempus iſtud obſcurũ. vnde dicit. [Venit nocte.] Nox enim obſcura eſt, & cõperebat qualitati affectus Nicodemi,qui nõ;cũ ſecuritate & libera propalatione: ſed cũ timore ad Ieſum veniebat . nã erat de illis principibus,de quibus dr. Ioan.12.q crediderunt in eũ;ſed pp Phariſæos nõ cõfitebanț,vt de ſynagoga nõ eiicerenț. Nõ enim pfecte diligebant. vnde ſubditur, Dilexerunt enim magis gloriam hominum,&c. Competit ẽt nox eius ignorantiæ,& imperfectæ cognitioni,quã iſte habebat de Chriſto. Rom.13. Nox præceſſit,&c. Pſal.81.

Nescierunt neq; intellexerunt, in tenebris ambu.&c. Ex cõfessione vero describitur, cũ subdit. [Et dixit ei. Rabbi scimus,&c.] Vbi confitetur Christi officium in docendo, cum dicit. [Rabbi,&c.] et eius potestatem in agendo, ibi. [Nemo enim potest,&c.] Et quidẽ in vtroque verum dicit, licet parum confessus est. Verum enim est, quòd vocat eum.

[Rabbi.] idest, magister, quia (vt dicit infra. 13. Vos vocatis me magister,& dñe,& bene dicitis,&c.) Legrae enim Nicodemus, qđ scriptũ est Ioel.2. Filij syõ exultate,&c. Sed parum dicit, quia dicit eum à Deo venisse magistrum: sed tacet eum deũ esse. nam venire a deo magister, cõe est omnib⁹ bonis prælatis. Hier.3. Et dabo vobis pastores,&c. Vnde hoc non est singulare Christo, quamquam aliter doceant homines, aliter Christus. Alij enim magistri docẽt tantum exterius, sed Christus etiã interius: quia (vt dicitur supra primo.) Erat lux vera,&c. et ideo ipse solus dat sapientiam. Luc.10. Ego dabo vobis os,& sapientiam.& hoc nullus purus homo dicere potest. Potestatem vero confitetur ex signis visis; q.d. Credo, quòd à Deo venisti magister. [Quia nemo potest hæc signa facere.] et verum dicit: quia signa quæ Christus fecit, non possunt fieri nisi diuinitus,& qa deus cum eo erat. infra 8. Qui me misit, mecum est. Sed parum dixit: quia credebat, q Christus non propria potestate signa faceret, sed quasi indigens extranea virtute, ac si Deus non esset cum eo p vnitatẽ essentiæ, sed per infusionẽ gratiæ solum. Quod quidem falsum est: quia nõ extranea virtute, sed propria, signa faciebat. nam eadem est potestas Dei & Christi. simile est, qđ dicit mulier Eliæ. 3.Reg.17. In hoc facto cognoui,&c. Consequenter cum dicit.

b Respondit Iesus & dixit ei. Amen amẽ dico tibi, nisi quis natus fuerit denuo, nõ potest videre regnum Dei.

b POnit necessitatem spiritualis regenerationis proueniente ex ignorantia Nicodemi. Et ideo dicit. [Amen amen.] Vbi notandũ est, quòd hæc dictio, Amen, est hebrea: qua frequenter Christus vsus est, vnde ob eius reuerentiam nullus trãslator tam Græcorum, q̃ Latinorum transferre voluit. Et q̃nq; quidem significat idem, quod verum, aut idem, quod vere. Quandoq; vero idem, qđ fiat. Vnde in Psal.71.88.& 106.vbi nos habemus, Fiat. in Heb. est. Amen amen. Sed hanc dictionẽ solus Ioannes Euangelista ingemi nat inter Euangelistas. Cuius ratio est: qa alij Euangelistæ ea principaliter tradunt, quæ ad humanitatẽ Christi pertinent, ad quæ cũ facilius credibilia sint, minor assertio necessaria erat. Ioannes vero ea quæ ad diuinitatem Christi pertinent, principaliter tractat, quę cum occulta sint, & à cognitione hominum remota, maiori assertione indigebant. Deinde attendendum est, q hæc responsio Christi videtur omnino inconsona propositis à Nicodemo, his diligenter consideretur. Quomodo namque conuenire videtur, quod dixit Nicodemus. [Rabbi, scimus quia à Deo venisti.] cũ hoc, quod respondit dominus, [nisi quis renatus fuerit denuo?&c.] Sed notandum, sicut iam dictum est, quòd Nicodemus imperfectam opinionem habens de Christo, confitebatur eum magistrũ, & hæc signa facere, tamquam hominem purũ: vult ergo ei Dominus ostẽdere, quomodo ad altiorem cognitionẽ de ipso posset peruenire, & quidem poterat de hoc Dñs disputare, sed quia hoc fuisset versum in contentionem, cuius contrarium de eo scripcum est. Isa.42. Non contender, ideo cum mansuetudine voluit eum ad verã cognitionem perducere: quasi dicerer. Non mirum si me purum hominem credis: quia illa secreta diuinitatis non potest aliquis scire, nisi adeptus fuerit spiritualem regenerationẽ. Et hoc est, quod dicit. [Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.] Vbi sciendum, quòd cum visio sit actus vitæ, ẽm diuersas vitas, diuersæ sunt visiones. Nam est quædam vita carnalis, qua cõiter omnia alia viuunt, & hæc habet carnalem visionem seu cognitionem. Est & vita spiritualis, qua homo cõformatur Deo, & spiritibus sanctis, & hæc habet spiritualem visionem. Secundum carnalem quidem spiritualia videri non possunt. j. Cor.2. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, sed percipiũtur visione spirituali, vnde ibidem subditur. Quæ dei sunt, nemo nouit,&c. Spiritus autẽ est qui regenerat. vnde Apostolus. Rom.8. Non accepistis spiritum,&c. Et hunc quidem spiritum per regenerationem spiritualem accipimus. ad Tit.3. Per lauacrũ regenerationis spiritussancti,&c. Si ergo visio spiritualis non est nisi per spiritumsanctum,& spiritussanctus infunditur nobis p lauacrum regenerationis spiritualis: ergo nõ possumus videre regnum Dei: nisi p lauacrum regenerationis. Et ideo dicit [nisi quis renatus fuerit,&c.] q.d. Non est mirũ si non vides regnũ Dei: quia nullus illud videre potest nisi accipiat spiritumsanctũ, per quem renascitur in filiũ Dei. Ad regnum autẽ non solũ pertinet regale solium: sed etiã quæ sunt ad regni gubernationem. [regia dignitas: beneficia gratiarũ,& via iustitiæ: qua solidat regnum. Et ideo dicit. [Non potest videre regnũ Dei.] i. gloriã &

c Dicit ad eũ Nicodemus. quomodo potest homo nasci cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suę iterato introire,& renasci?

c PRoprie posuit Nicodemus rationem ad instruendam spiritualem generationem. hic ponit exemplum. Datur autem intelligi, quòd Nicodemus audito [quod natum est ex spiritu, spiritus est.] turbationem quandam dubietatis incurrit. Et ideo dominus dicit ei, [Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo.] Vbi sciendum est: quòd triplex est admiratio. Vna deuotionis, secundum quòd aliquis magnalia Dei consideras, cognoscit ea sibi incomprehensibilia esse: vnde relinquitur admirationi locus, ẽm illud Psalm.91. Mirabilis in altis dominus & alibi 118. Mirabilia testimonia tua,&c. Et ad hanc homines sunt inducendi, non prohibendi. Alia est infidelitatis, dum quis ea quę dicuntur, non credens, miratur. Vnde dicitur Matth.13. q mirabantur in doctrina Christi,& sequitur, quòd scandalizabatur in eo. & ab hac admiratione dominus Nicodemum remouet, inducens exemplum, cum dicit. [Spiritus vbi vult spirat.] Quod qui dem eadem seruata sententia, dupliciter quantum ad litteram exponi potest. Vno enim modo, ẽm Chrysost. accipitur spiritus pro vẽto, sicut in Psalm.148. Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. et ẽm hoc quatuor dicit de vento. Primo, venti potestatem, cum dicit, [Spiritus vbi vult spirat,] idest, ventus quo vult; Bat. Et si dicas, quòd ventus non habet voluntatem. Dicendum, quòd voluntas sumitur pro appetitu naturali, qui nihil est aliud q naturalis inclinatio, de qua dicitur. Iob.28. Qui creauit vẽtis pondus. Secundo ponitur venti iudicium, cum dicit. [Et vocem eius audis.] et sumit vox pro sono, quem facit ventus ex percussione ad aliquod corpus. De quo dicitur in Psal.76. Vox tonitrui tui in rota. Tertio ponit venti originem, quæ occulta est. Vnde dicit. [Et nescis vnde veniat.] idest, vbi oriat. Psal.134. Qui producit vẽtos de thesauris suis. Quarto ponit vẽti finẽ, qui similiter occultus est. Vñ dicit [aut quo vadat,] supple nescis, idest, vbi perfistat. & hanc quidem similitudinem inducit ad propositũ, cum dicit. [Sic est omnis, qui natus est ex spiritu.] quasi dicat. Si ventus, qui est corporeus, haber occultam originem, nec potest sciri eius processus, quomodo miraris, si tu non potes scire processum regenerationis spiritualis? Sed contra hanc expositionem obijcit Augustinus dicens, quòd dominus non intellexit de vento, cum dicit. [Spiritus vbi vult spirat,&c.] nam de quolibet vento scimus, vnde veniat, aut quo vadat. nam Auster venit a meridie, & vadit ad Aquilonem. Boreas vero eõuerso ab Aquilone ad Meridiẽ vadit. Quomodo ergo de spiritu corporeo dicit dominus. [Nescis vnde veniat&c.] Sed ad hoc respõderi põt, q

d Respondit Iesus: Amen amẽ dico tibi: nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

d POnitur responsio Christi. et circa hoc tria facit. Primo soluit rationes Nicodemi, ostendendo qualitatẽ regenerationis. Secõ manifestat solutionẽ p rõnẽ ibi. [Quod natũ est ex carne,&.]

Tertio,

Tertio, per exemplum, ibi. [Non mireris,&c.] Soluit ergo obiectiones, ostendens q regeneratio de qua loquitur, est spiritualis, & non carnalis. Et hoc est quod dicit. [Amen amen dico tibi. Nisi quis renatus fuerit,&c.] q.d. tu intelligis de generatione carnali, sed egó loquor de spirituali. Sed attende, quòd supra dixerat. [Non potest videre regnum Dei.] hic vero dicit. [Non potest introire in regnũ Dei.] quod idẽ est. nam quæ regni Dei sunt, nullus videt, nisi regnum Dei intret, & tantum videt, quantũ intrat. Apoc.2. In calculo nomen nouũ scriptum,&c. Quòd autẽ spiritualis regeneratio ex spiritu fiat, rationẽ habet. nam oportet generatum, generari ad similitudinẽ generantis. nos autẽ regeneramur in filios Dei, ad similitudinẽ veri filij: oportet ergo, q regeneratio spiritualis fiat p id p quod assimilamur vero filio, quod quidẽ est p hoc, q spiritum eius habemus. Rom.8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. j. Ioan.4. In hoc cognoscimus quia in eo manemus, & ipse in nobis, qa de spiritu suo dedit nobis,&c. Oportet ergo q spiritualis regeneratio p spiritum sanctum fiat. Rom.8. Non accepistis spiritũ seruituris iterũ in timore,&c. infra 7. Spiritus est q viuificat,&c. Est etiã huic regenerationi necessaria aqua; pp tria. Primo quidem, pp humanæ naturæ conditionem. (homo enim ex anima & corpore constat.) & si in eius regeneratione esset spiritus tm̃, solum quod spirituale est hominis, ostenderetur regenerari. Vt ergo regeneretur et caro, oportet, q sicut est ibi spiritus, p quem regeneretur anima: ita sit ibi aliquod corporale, p quod regeneretur corpus, & hæc est aqua. Secũdum, pp humanã cognitionẽ, nã sicut Dionys. dicit, Diuina sapientia, ita oĩa ordinat, vt vnicuiq; proprideat ẽm modum suæ conditionis. (homo autẽ est naturaliter cognoscitiuus) oportet ergo, eo modo donã spiritualia hominib⁹ conferri, vt ea cognoscant. j. Cor.2. vt sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis. Naturalis autẽ modus huius cognitionis est, vt spiritualia p sensibilia cognoscat, cum oĩs nostra cognitio à sensu incipiat. Oportuit ergo ad hoc, q intelligam⁹ id, quod spirituale est in hac regeneratione, quod esset in aliqd sensibile & materiale. scilicet aqua? p quod inteligimus, q sicut aqua lauat, & purgat corporalr exterius, ita & p baptismũ homo lauatur, & purgat interius spiritualr. Tertio, pp causæ congruitatẽ. Nam causa nostræ regenerationis est verbũ incarnatũ, supra.1. Dedit eis potestatẽ filios Dei fieri. congruit ergo, q in sacramentis quæ efficaciã habent ex virtute verbi incarnati, sit aliquid correspondens verbo, & aliquid correspõdens carni seu corpori. Et hoc est specialiter aqua in sacro baptismo: vt si per eã configuremur morti Christi; dũ submergimur in ea: qñ baptizamur, sicut Chr̃s tribus diebus fuit in ventre terræ. Ro.6. Consepulti enim sumus cũ illo p baptismum,&c. Hoc ẽt mysterium in prima rerũ productione signatũ est. Gen.1. qñ spiritus dñi ferebat sup aquas, sed p tactũ mundissimæ carnis Christi maior virtus collata est aquis: quia in principio producebãt aquæ reptile ãiæ viuentis; sed ex quo Chr̃s baptizatus est in Iordane, ãias spirituales aqua reddit. Per hoc autẽ qđ hic dicit. [Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto] manifeste apparet spiritũsanctũ esse deũ. Supra enim primo cap. dicit. Nõ ex sanguinibus, neq; ex volũtate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Ex quo sic format rõ: Ille ex quo spiritualiter renascuntur hoĩes est Deus: sed hoĩes renascuntr per spiritũsanctũ (vt hic dr) ergo spũsceũs est Deus.

Sed hic est duplex quæstio. Prima est: Si nullus intrat regnũ Dei; nisi renascat aqua: antiqui autẽ patres nõ sunt renati aqua, qa non baptizabant: ergo nõ intrauerũt regnũ Dei. Alia est; quia cũ sit triplex baptismus, [flaminis, flaminis, & sanguinis: et multi fuerint baptizati vltimis duobus: quos dicimus intrasse regnũ Dei statim (cum tm̃ non fuerũt renati aqua) non vr esse verum, qđ hic dicitur. [Nisi qs renatus fuerit,&c.] Rnsio, dicẽdum est quantũ ad primũ, quia regeneratio ex aqua & spiritu sancto sit dupliciter. Cin veritate & figura. Antiqui autẽ patres; licet non fuerint regenerati regeneratione vera, fuerũt tm̃ regenerati regnatione figurali; qa semp habuerunt aliquod signũ sensibile; in quo vera regeneratio præfigurabatur: & ẽm hoc renati intrauerũt regnũ Dei, soluto precio.

Quantũ ad ẽm dicendum, q illi qui renascunt baptismo sanguinis, & flaminis, licet nõ habeant regenerationẽ in actu, habent tm̃ in voto: alias enim neq; baptismus sanguinis aliquid valeret: nec esse posset baptismus spiritus. Sic ergo, ad hoc q homo intret regnũ Dei, oportet q adsit baptismus aquæ in re [sicut est in oĩbus baptizatis,] vel in voto, [sicut est in martyribus & cathecumenis, q mortem præueniuntur antẽq votũ impleant: vel in figura, sicut in antiquis patribus. Ex hoc, qđ dr. [Nisi qs renatus fuerit,&c.] Pelagiani errantes dixerũt, q pueri baptizant, nõn quidẽ vt mundentur a peccatis quæ nondũ habent; sed ut possint intrare regnum Dei. Sed hoc

e Quod natũ est ex carne, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est.

e PRobat per rationem, q oportet nasci ex aqua, & spiritusancto. et est ratio sua talis. Nullus potest peruenire ad regnum; nisi spiritualis efficiatur: sed aliquis non efficitur spiritualis nisi per spiritũsanctum. ergo nullus põt intrare regnum Dei nisi renatus ex spiritusancto. Dicit ergo [quod natũ est ex carne, caro est.] idest, natiuitas secundum carnem, facit nasci in vitam carnalem. 1. Cor.15. Primus homo de terra terrenus,&c. [& quod natũ est ex spiritu.] idest, ex virtute spiritusancti [spiritus est.] idest, spiritualis. Nota autẽ, q hæc præpositio ex, quandoq; designat causam materialẽ, sicut cũ dico, cultellus est ex ferro: qñque causam efficientem, sicut domus est ex ædificatore. Et ẽm hoc quod dicitur [quod natum est ex carne] potest intelligi dupliciter, effective, & materialiter. Effective quidem, quia virtus quæ est in carne, est effectiua generationis. Materialiter vero, quia aliquod carnale in animalibus est materia generati. Sed ex spiritu, nõ dicitur aliquid nasci materialiter, cum spiritus immutabilis sit: materia vero sit subiectum trasmutationis: sed dicitur effective. Secundum hoc ergo, possumus accipere triplicem generationem. Vnam, quæ est ex carne materialiter, & effective: quę est communis omnibus qui carnalem statum habent. Alia est ẽm spiritum effective, secundum quam regeneramur in filios Dei per gratiam spiritusancti, & efficimur spirituales. Tertia est media, scilicet quæ est ex carne materialiter solum, & ex spiritusancto effective. Et hæc est singularis, & propria Christi: quia materialiter est habens carnem ex carne matris natus, & effective est ex spiritusancto. Mat.1. Quod enim in ea natum est, de spiritusancto est. Et ideo natus est sanctus. Luc.1. Spiritusancti⁹ superueniet in te, & virtus altissimi obumbrauit tibi. Ideoque quod nascetur ex te sanctum,&c.

LECTIO II.

Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat, & vocẽ eius audis: sed nescis vnde veniat aut quo vadat, sic est omnis qui natus est ex spiritu.

Vprã posuit Dominus rationem ad instruendam spiritualem generationem. hic ponit exemplum. Datur autem intelligi, quòd Nicodemus audito [quod natum est ex spiritu, spiritus est.] turbationem quandam dubietatis incurrit. Et ideo dominus dicit ei, [Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo.] Vbi sciendum est: quòd triplex est admiratio. Vna deuotionis, secundum quòd aliquis magnalia Dei consideras, cognoscit ea sibi incomprehensibilia esse: vnde relinquitur admirationi locus, ẽm illud Psalm.91. Mirabilis in altis dominus & alibi 118. Mirabilia testimonia tua,&c. Et ad hanc homines sunt inducendi, non prohibendi. Alia est infidelitatis, dum quis ea quę dicuntur, non credens, miratur. Vnde dicitur Matth.13. q mirabantur in doctrina Christi,& sequitur, quòd scandalizabatur in eo. & ab hac admiratione dominus Nicodemum remouet, inducens exemplum, cum dicit. [Spiritus vbi vult spirat.] Quod qui dem eadem seruata sententia, dupliciter quantum ad litteram exponi potest. Vno enim modo, ẽm Chrysost. accipitur spiritus pro vẽto, sicut in Psalm.148. Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. et ẽm hoc quatuor dicit de vento. Primo, venti potestatem, cum dicit, [Spiritus vbi vult spirat,] idest, ventus quo vult; Bat. Et si dicas, quòd ventus non habet voluntatem. Dicendum, quòd voluntas sumitur pro appetitu naturali, qui nihil est aliud q naturalis inclinatio, de qua dicitur. Iob.28. Qui creauit vẽtis pondus. Secundo ponitur venti iudicium, cum dicit. [Et vocem eius audis.] et sumit vox pro sono, quem facit ventus ex percussione ad aliquod corpus. De quo dicitur in Psal.76. Vox tonitrui tui in rota. Tertio ponit venti originem, quæ occulta est. Vnde dicit. [Et nescis vnde veniat.] idest, vbi oriat. Psal.134. Qui producit vẽtos de thesauris suis. Quarto ponit vẽti finẽ, qui similiter occultus est. Vñ dicit [aut quo vadat,] supple nescis, idest, vbi perfistat. & hanc quidem similitudinem inducit ad propositũ, cum dicit. [Sic est omnis, qui natus est ex spiritu.] quasi dicat. Si ventus, qui est corporeus, haber occultam originem, nec potest sciri eius processus, quomodo miraris, si tu non potes scire processum regenerationis spiritualis? Sed contra hanc expositionem obijcit Augustinus dicens, quòd dominus non intellexit de vento, cum dicit. [Spiritus vbi vult spirat,&c.] nam de quolibet vento scimus, vnde veniat, aut quo vadat. nam Auster venit a meridie, & vadit ad Aquilonem. Boreas vero eõuerso ab Aquilone ad Meridiẽ vadit. Quomodo ergo de spiritu corporeo dicit dominus. [Nescis vnde veniat&c.] Sed ad hoc respõderi põt, q

principium venti potest sciri dupliciter. Vno modo in generali, & hoc modo scitur vnde veniat, ideſt, à qua parte mundi, sicut scitur, quòd Auſter venit à meridie, & quo vadat: quia ad Aquilonem. Alio modo in ſpeciali, & hoc modo neſcit vnde veniat, ideſt in qua plaga determinatè incipiat: aut quo vadat, ideſt vbi determinatè ceſſet. Et cũ Chryſo. ad hanc expoſitionem conueniũt omnes ferè Græci doctores. Alio modo exponit de ſpiritu ſancto: & ſecundũ hoc, quatuor ponit de ſpiritu ſancto. Primo quidẽ eius poteſtatẽ, cũ dicit [Spiritus vbi vult ſpirat] quia pro libero poteſtatis arbitrio inſpirat vbi vult, & qñ vult, corda illuſtrando j. Corint. 12.

F [Tu es magiſter.] Quia ſi aliquis ſimplex non poteſt profunda cognoſcere: tolerabile eſt. ſed hoc in magiſtro ualde eſſet reprehenſibile. & ideo dicit ei [Tu es magiſter.] i. literæ, quæ occidit. 1. Cor. 3. [in Iſrael: & hæc.] ſcilicet ſpiritualia [ignoras.] Hebr. 6. Etenim cum deberes eſſe magiſtri, &c. Si dicas, quòd dominus iuſte arguebat Nicodemum, ſi dixiſſet ei aliquid de ueteri lege, & ipſe non intellexiſſet; ſed dixit ei de noua lege. Dicendum, quòd ea quæ dñs dicit de ſpirituali generatione, cõtinentur in lege ueteri; ſed ſub figura, ſecundum quòd habetur 1. Corint. 10. Omnes in Moyſe baptizati, &c. & prophetæ etiam hoc dixerunt Ezech 36. Effundam

Hæc omnia operatur vnus atq; idẽ ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. Ex quo conſtatur error Macedonij, ponentis ſpiritum ſanctum eſſe miniſtrũ patris, & filij. Non enim ſpiraret vbi ipſe vellet, ſed vbi ei mandaretur. ſecundo vero ponit ſpiritus ſancti indicium, cum dicit [Et vocem eius audis.] Pſal. 94. Hodie ſi vocẽ eius audieritis, &c. Sed contra hoc obiicit Chryſoſt. dicens, quòd nõ poteſt intelligi de ſpiritu ſancto. Dñs enim loquebatur cum Nicodemo: qui adhuc infidelis erat, cui non competebat audire vocem ſpiritus ſancti. Sed dicendum ſecundum Auguſt. quòd ſpiritus ſancti eſt duplex vox. Vna, qua loquitur intus in corde hominis: & hanc audiunt ſolum fideles, & ſancti: de qua dicitur in Pſal. 84. Audiam quid loquatur in me dñs Deus. Alia eſt, qua ſpiritus ſanctus loquitur in ſcripturis: vel p prædicatores, ſecundũ quòd dicitur Mat. 12. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus ſanctus, &c. Et hanc audiunt etiam infideles & peccatores. Tertio ponit ſpiritus ſancti originem, quæ occulta eſt. vnde dicit [Et neſcis vnde veniat.] licet vocem eius audias. Et hoc ideo: quia venit à patre & filio, infra 15. Cum autem venerit paraclitus, quem ego mittã vobis a patre ſpiritum veritatis, qui à patre procedit. Pater autem & filius lucem habitant inacceſſibilem, quam nemo hominum vidit, &c. vt dicitur j. Thimo. vlt. Quarto ponit ſpiritus ſancti finem, qui quidem occultus eſt. & ideo dicit [aut quo vadat.] ſupple neſcis: quia perducit ad occultum finem, ſcilicet ad beatitudinem æternam. Vnde dicitur pignus hereditatis. Ephe. 1. & j. Corinth. 2. Oculus non vidit, &c. Vel [neſcis vnde veniat.] ideſt, quomodo hominẽ introeat. [aut quò vadat.] ideſt, ad quam perfectionẽ illum adducat. Iob. 9. Si venerit ad me, non videbo eum. [Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu.] ideſt ſicut ſpiritus ſanctus. nec mirum. nam ſicut ſupra dixerat. [Quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt.] quia in viro ſpirituali ſunt proprietates ſpiritus ſancti: ſicut in carbone ſuccenſo ſunt proprietates ignis. Sunt autem in eo, qui natus eſt ex ſpiritu ſancto prædictæ quatuor proprietates ſpiritus. Primo namq; habet libertatem. j. Cor. 3. Vbi ſpiritus domini, ibi libertas: quia ſpiritus dñi ducit ad id quod rectum eſt Pſal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me, &c. & liberat à ſeruitute peccati & legis. Rom. 8. Lex ſpiritus vitæ in Chriſto liberauit me, &c. Secundo vero, eius iudicij ſumis per vocem verborum ſuorum: quam dum audis, cognoſcis eius ſpiritualitatem. Mat. 12. Ex abundantia cordis os loquitur. Tertio vero, habet originem occultam, & finem; quia nullus poteſt ſpiritualem iudicare. j. Corint. 2. Spiritualis omnia iudicat, & ipſe. &c. Vel [neſcis vnde veniat.] Principium ſpiritualis natiuitatis eius; quod eſt gratia baptiſmalis. [aut quo vadat.] ideſt, quo dignus efficitur, ideſt vita æterna, quæ tibi adhuc occulta eſt.

b Hic ponitur cauſa, & ratio ſpiritualis regenerationis. Et primo, ponitur interrogatio Nicodemi. Secundo, reſponſio dñi, [Reſpondit Ieſus & dixit, &c.] Apparet autem ex primo, quòd Nicodemus adhuc rudis, & adhuc luaqus ſenſibilis exiſtens, myſteria Chriſti, & per exempla, & per rationes propoſita intelligere nõ poterat. & ideo dicit. [Quomodo poſſunt hæc fieri.] Dupliciter nãq; aliqui inquirunt. Quidam namq; ex diffidentia; ſicut Zacharias. Luc. 1. Vnde hoc ſciã, &c. & ideo punitus fuit. Iſa. 40. Qui dat ſeruatores eius, &c. Aliqui vero ex ſtudio addiſcẽdi: ſicut Virgo beata, cũ dixit angelo. Luc. 2. Quomodo fiet iſtud, &c. Et tales inſtruunt. Quia ergo iſte quæſuit ex ſtudio addiſcendi; ideo meruit inſtrui; & hoc eſt quod ſequitur.

c Vbi primo dñs arguit eius tarditatem. Secundo reſpondet ad quæſtionem ipſius, ibi. [Et nemo aſcendit in cœlum, &c.] Tarditatẽ eius arguit ex tribus. Primo, ex conditione perſonæ eius cui loquitur, cum dicit [Tu es magiſter.] Vbi non reprehendit eũ dominus ut inſultaret ei; ſed quia confidebat adhuc de magiſterio ſuo, præſumens de ſua ſcientia: uoluit eum humiliando efficere habitaculum ſpiritus ſancti. Iſaiæ ult. Ad quem reſpiciã, &c. Et dicit

quimur, & quod vidimus teſtamur: & teſtimonium noſtrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo ſi dixero vobis cœleſtia, credetis?

d Et nemo aſcẽdit in cœlũ niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis, q̃ eſt in cœlo.

ret Nicodemum, ſi diſſet ei aliquid de ueteri lege, & ipſe non intellexiſſet; ſed dixit ei de noua lege. Dicendum, quòd ea quæ dñs dicit de ſpirituali generatione, cõtinentur in lege ueteri; ſed ſub figura, ſecundum quòd habetur 1. Corint. 10. Omnes in Moyſe baptizati, &c. & prophetæ etiam hoc dixerunt Ezech 36. Effundam

ſuper vos aquam mundam, &c. Secundo vero arguit eius tarditatem ex conditione dicentis. Quòd enim non acquieſcatur dictis alicuius hominis rudis, tolerari poteſt, ſed repugnare dictis hominis ſapientis, & magnæ auctoritatis: reprehenſib. le eſt, & ideo dicit. [Amen amen dico tibi: quia quod ſcimus loquimur, &c.] Requiritur enim ad idoneitatem teſtis, vt perhibeat teſtimonium de auditu, vel viſu. 1. Ioan. 1. Quod vidimus & audiuimus, & ideo dominus verumque dicit [Quod ſcimus, loquimur: & quod vidimus teſtamur.] Scit autem dominus ſecundum quòd homo omnia, infra vltimo. Domine tu omnia noſti 2. Macab. 6. Domine qui habes ſanctam ſcientiam, &c. Sed & videt omnia cognitione diuinitatis, infra 8. Ego quæ vidi apud patrem meum hoc facio. Dicitur autem pluraliter [ſcimus, & vidimus.] vt inſinuet myſterium Trinitatis. Ideo pater in me manens, ipſe facit opera. Vel [quod ſcimus.] ego & alij ſpirituales effecti, quia vt dicitur. Matthæ. 10. Nemo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare [& tamen teſtimonium.] ita probatum: ita firmum [non accipitis.] infra eodem. Et teſtimonium eius nemo accipit. Tertio, arguit eius tarditatem, ex conditione eorum quæ dicuntur. Quòd enim aliqua difficilia non capiantur ab aliquo, non eſt mirum: ſed quòd facilia quis non capit, reprehenſibilis eſt. Et ideo dicit [Si terrena dixi vobis, &c.] quaſi dicat, Si hæc quę ſunt iquia non capis, quomodo capere poteris proceſſum ſpiritus ſanctiã Sapien. 9. Quę in terris ſunt, difficile inuenimus, & quæ in cælis ſunt, quis inueſtigabit? Sed contra: non inuenitur ex præmiſſis q̃ dominus dixerit Nicodemo aliqua terrena. Et dicendum, ſecundũ Chryſoſt. hic, qd dicit dominus [Si terrena dixi vobis, &c.] intelligitur de exemplo venti. Ventus enim cũ ſit generabilis & corruptibilis, numeratur inter res terrenas. Vel poteſt dici ſecundũ eundẽ, q̃ ſpiritualis generatio, quæ eſt in baptiſmo, cæleſtis quidem eſt, quantum ad principium, quod ſanctificat, & regenerat: ſed terrena, quantum ad ſubiectum, quod regeneratur, ſcilicet homo terrenus eſt.] Vel dicendum ſecundum Auguſt. q̃ intelligendum eſt de eo, quod ſupra dixerat. Soluite templum hoc, &c. quod ideo terrenum eſt: quia hoc dixit de templo corporis ſui, quod de terra acceperat. [Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo ſi dixero vobis cæleſtia, credetis?] quaſi dicat, ſi non creditis generationem ſpiritualem temporalem, quomodo credetis æternam filij generationem? Vel, ſi non creditis quæ dico de poteſtate corporis mei: quomodo credetis de poteſtate diuinitatis meę, & de poteſtate ſpiritus ſancti?

d Hic reſpondet quæſtioni. Et primo ponit cauſas ſpiritualis regenerationis. Secundo manifeſtat quod dicit, ibi [Sic enim Deus dilexit, &c.] Cauſa autẽ ſpiritualis regenerationis é duplex. ſ. myſterium incarnationis Chriſti, & paſſionis eius. & ideo primo, agit de incarnatione, ſecundo de paſſione, ibi [Et ſicut Moyſes.] Eſt autem conſiderandum primo, quomodo iſta reſponſio Chriſti quæſtioni Nicodemi ſatisfaciat. Dixerat enim ſupra dominus, de ſpiritu loquens q̃ [neſcis vnde veniat, aut quo vadat.] Per quod dabatur intelligi, q̃ ſpiritualis regeneratio haberet occultũ principium, & occultum finem. Occulta autem nobis ſunt, quæ in cælis ſunt, ſecundum illud. Sapien. 9. Quæ in cælis ſunt, quis inueſtigabit? Queſtio ergo Nicodemi [quomodo poſſunt hæc fieri?] ſic debet intelligi. Quomodo poſſit aliquid de occulto cælorum venire, aut ad occultum cælorum ire. Vnde antequam quæſtioni ſatisfaceret, hunc intellectum quæſtionis explicauit, dicẽs [Quomodo ſi dixero vobis cœleſtia credetis?] Et ſtatim incipit oſtẽdere, cuius ſit in cœlũ aſcendere propriũ, quia omnis qui de cælo deſcendit, ſm illud Ephe. 4. Qui deſcendit ipſe eſt, & qui aſcendit. Hoc enim & in rebus naturalibus inuenitur, q̃ vnumquodque corpus tendit in locum, ſecundum ſuã originem vel naturam. Vnde hoc modo poteſt fieri, vt aliquis per ſpiritum vadat ad locum, quem carnales neſciunt, aſcendendo in cælum, ſi hoc fiat per virtutem eius, qui deſcendit de cœlo quia

quia ad hoc deſcendit, vt aſcendens, nobis viam aperiret. Miche. 2. Aſcendit pandens iter ante eos. Sed quia dicit [Qui deſcẽdit de cœlo filius hominis.] quidam errandi ſumpſerunt occaſionem. Cũ enim filius nominis deſignet humanam naturam quę componitur ex anima, & corpore, per hoc quod dicit, q̃ filius deſcendit de cœlo: Valentinus accipere vo-

e Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam.

luit, q̃ etiam corpus de cœlo detuliſſet, & tranſiſſet per virginẽ; nihil ex ea accipiens, ſicut aqua per fiſtulã, ergo non de terrena ſubſtantia, nec ſumptum de virgine: quod eſt contra Apoſtolum Romanor. 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Origenes vero dixit, q̃ deſcendit de cœlo ſecundum animam, quam dicit ab initio fuiſſe creatam cum angelis, & verbo vnitam, & poſtmodum de cœlo deſcendiſſe aſſumendo carnem de virgine. Sed & hoc repugnat Catholicæ fidei, quæ animas dicit ante corpora non extitiſſe. Non ergo intelligendum eſt, q̃ filius hominis ſecundum humanam naturam de cœlo deſcenderit, ſed ſecundum diuinam. Cum enim in Chriſto ſit vnum ſuppoſitum vel hypoſtaſis; vel perſona: duarum naturarum, diuinę ſcilicet & humanæ, ex quacumque earum hoc ſuppoſitum nominetur poſſunt ei attribui, & diuina, & humana. Poſſumus enim dicere, quòd filius hominis creauit ſtellas, & q̃ filius Dei crucifixus eſt. Sed filius Dei crucifixus eſt, non ſecundum diuinam naturam, ſed ſecundum humanam: filius autem hominis creauit ſtellas ſecundum diuinam naturã, ita vt in his quæ de Chriſto dicuntur, non eſt attendenda diſtinctio, quantum ad id de quo dicuntur, quia indifferenter & diuina, & humana dicuntur de Deo, & homine. Sed eſt attendenda diſtinctio quantum ad id, ſecundum quod dicuntur, quia diuina dicuntur de Chriſto ſecundum diuinam naturam, humana vero, ſecundum humanam. Deſcendere ergo de cœlis dicitur de filio hominis, non ſecundum humanam naturam, ſed ſecundum diuinam, ſecundum quam conuenit ei ante incarnationem de cœlo fuiſſe: ſecundum illud Pſal. 113. Cœlũ cœli domino. Dicitur autem deſcendiſſe, non motu locali, quia ſic non remaneret in cœlo (nihil enim localiter motum manet, vnde deſcendit,) Et ideo ad excludendum motum localem, ſubdit [Qui eſt in cœlo.] quaſi dicat, ſic deſcendit de cœlo, q̃ tamen eſt in cœlo. Deſcendit enim de cœlo, non quidem deſinens eſſe ſurſum, ſed aſſumens naturam quæ eſt deorſum, quæ, quia non includitur, vel comprehenditur, corpore eius exiſtente in terra: ipſe ſecundum diuinitatem erat in cœlis & vbique: & ideo adeligandum, q̃ hoc modo dicitur deſcendiſſe, quia aſſumpſit naturam, dixit [quòd deſcendit filius hominis] ideſt, inquantum factus eſt filius hominis. Vel poteſt dici etiam, q̃ quantum ad corpus deſcendit de cœlo (vt Hyla-

d (cit.) non quòd materia corporis Chriſti deſcenderit de cælo: ſed q̃ virtus formatiua eius de cælo fuit. Sed quid eſt quod dicit [Nemo aſcendit in cœlum: niſi filius hominis, &c.] nonne Paulus, & Petrus, & alij ſancti aſcenderunt, ſecundum illud 2. Corinth. 5. Domum habemus, non manufactam in cælis &c. Reſpondeo, dicendũ quòd nemo aſcendit in cœlum niſi Chriſtus, & membra ſua, ideſt, iuſti fideles: propterea filius Dei de cælis deſcendit: vt nos faciendo mẽbra ſua ad aſcenſum cælorũ præpararet. nũc quidẽ in ſpe, tandẽ vero in re. Epheſ. 2. Qui reſuſcitauit nos & cõſedere nos fecit, &c.

e Hic ponit myſterium paſſionis, cuius virtute baptiſmum efficaciam habet. Roman. 6. Quicumque baptizati ſunt, &c. Et circa hoc tria facit. Primo namque proponit paſſionis figuram. Secundo paſſionis modum. Tertio paſſionis fructum. Figuram quidem aſſumit de veteri lege, vt reducat ad intellectũ Nicodemum, vnde dicit [Sicut Moyſes exaltauit ſerpentẽ in deſerto, &c. Quod quidem habetur Numeri 21. quando dominus populo Iudæorum dicenti, Naufeat anima noſtra ſuper hoc cibo leuiſſimo: in vltionẽ, miſit ſerpentes, & poſtea cõcurrente populo ad Moyſen, & ipſo clamante ad dominum, mandauit dominus in remedium fieri ſerpentem æneum, qui quidem fuit, & in remedium contra illos ſerpẽtes, & in figuram paſſionis dominicæ. Vnde & dicit, ibi. In ſignum, &c. Proprium autem ſerpentis eſt habere venenum: ſed ſerpens æneus venenum non habuit, ſed figura fuit ſerpẽtis venenoſi. Sic & Chriſtus non habuit peccatum, quod eſt venenum, quia cum conſummatum fuerit, generat mortem (vt dicitur Iacobi 4.) ſed habuit ſimilitudinem peccati. Romano. 8. Miſit Deus filiũ ſuum, &c. Ideo Chriſtus habuit effectum ſerpentis contra motum concupiſcentiæ tum ignitarum. Modum autem paſſionis oſtendit, cum dixit [ſic exaltari oportet, &c.] Quod intelligitur de exaltatione crucis. Vnde infra 12. cum diceret [oportet exaltari filium hominis, &c.] Sequitur [Hoc dicebat ſignificãs, qua morte clarificaturus eſſet Deũ.] Voluit autem mori exaltatus. Primo, vt purgaret cœleſtia. Iam. per ſanctitatem ſuæ cõuerſationis purgauerat terram, reſtabat per

A mortem purgare aerea. Colloſſen. 1. Pacificans per ſanguinem ſuũ quę in cælis, & quæ in terris. Secundo, vt triumpharet de dæmonibus, qui in aere bellum præparant. Epheſ. 2. Secundum principem poteſtatis aeris, &c. Tertio, vt corda noſtra ad ſe traheret. infra. 12. Ego ſi exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me, &c. Quarto, quia in morte crucis fuit exaltatus, inquantũ ibi de inimicis triũphauit. Vnde mors non vocatur, ſed exaltatio. Pſalm. 109. De torrente, &c. Quinto, quia crux fuit cauſa exaltationis eiꝰ. Phil. 2. Factus eſt obediens patri vſque ad mortẽ,

B mortem autem crucis, propter quod, &c. Fructus autem paſſionis Chriſti eſt vita æterna. Vnde dicit. [Vt omnis qui credit ipſum.] bene operando [non poteret.] ſed habeat vitam æternam.] Et reſpondet hic fructus fructui figuralis ſerpentis. Quicumque enim reſpiciebant ſerpentem æneum, liberabantur a veneno, & preſeruabantur vitæ. Ille autem reſpicit filium hominis exaltatum, qui credit Chriſto crucifixo, & ſic liberatur a veneno, & a peccato. inf. 11. Qui credit in me nõ morietur. &c. Et præſeruatur ad vitã æternã. infr. 20. Hæc ſcripta ſunt vt credatis, & vt credẽtes vitã habeatis, &c.

LECTIO III.

Sic enim Deus dilexit mũdum, vt filiũ ſuũ vnigenitũ daret: vt omnis q̃ credit in eũ, nõ pereat, ſed habeat vitã æternã.

Vpra Dominus aſſignauit cauſam ſpiritualis regenerationis quantum ad deſcenſum filij, & exaltationem filij hominis & poſuit fructum ſcilicet vitam æternam. Qui quidem fructus incredibilis videbatur hominiꝫ C habentibus neceſſitatem moriendi, & ideo Dominus hoc manifeſtat. Et primo probat magnitudinem fructus ex magnitudine diuini amoris. Secundo excludit quandam reſponſionem. ibi. [Non. miſit Deus filium ſuum.] Notandum eſt autem, quòd omnium bonorum noſtrorum cauſa eſt Dominus, & diuinus amor. Amare. n. proprie eſt velle alicui bonum. cum ergo voluntas Dei ſit cauſa rerum, ex hoc prouenit nobis bonum: quia Deus amat nos. Et quidem amor Dei eſt cauſa boni naturæ. Sap. 11. Diligis omnia quæ ſunt, &c. Item, eſt cauſa boni gratię. Hiere. 31. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te, &c. ſcilicet per gratiam. Sed quod ſit etiam dator boni glorię, procedit ex magna charitate, & ideo oſtendit hic, hanc Dei charitatem eſſe maximam ex quatuor. Primo nãque, ex perſona amantis, quia Deus eſt qui diligit, & immenſet. & ideo dicit. [Sic Deus dilexit.] Deutero. 33. Dilexit populos, omnes ſanctos, &c. Secundo, ex conditione amati, quia homo eſt qui diligitur, mundanus ſcilicet, corporeus, ideſt in peccatis exiſtẽs. Ro. 5. Commendat Deus ſuã charitatem in nobis, quoniam cum adhuc inimici eſſemus, &c. Et ideo dicit. [Mundum.] Tertio, ex magnitudine munerum. nam dilectio oſtenditur per donum, quia (vt dicit Grego) Probatio dilectionis, exhibitio operis eſt. Deus autem maximum donum nobis dedit, quia filium ſuum vnigenitum. ideo dicit. [Vt filium ſuum vnigenitum daret.] Rom. 8. Proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus, &c. Et dicit [ſuum.] ideſt filium naturalem, ſibi conſubſtantialem, non ad optimum de quibus in Pſal. 81. Ego dixi dij eſtis, & per hoc patet falſitas Arrij, qui ſi filius Dei eſſet creatura (vt ipſe dicebat) non poſſet, in eo oſtendi immenſitas diuini amoris, per ſuſceptionem infinitæ bonitatis, quã nulla creatura recipere poteſt. Dicit ẽt [vnigenitum] vt oſtendat Deum non diuiſum amorem habere ad plures filios, ſed totũ in filio quem dedit ad comprobandum immenſitatem ſui amoris. infr. 5. Pater diligit filium, & omnia demonſtrat ei. Quarto, ex fructus magnitudine, quia per eum habemus vitam æternam. Vnde dicit. [Vt omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitã æternam.] quam acquiſiuit nobis per mortem crucis. Sed nunquid ad hoc dedit eũ, vt morereretur in cruce? Dedit quidem eum ad mortẽ crucis, inquantum dedit voluntatem patiendi in ea. & hoc dupliciter. Primo, quia inquantum filius Dei, ab æterno habuit voluntatẽ aſſumendi carnem, & patiendi pro nobis, & hanc voluntatem habuit a patre. Secundo vero, quia animę Chriſti inſpirata eſt a Deo voluntas patiendi. Nota autem, quòd Dominus ſupra, loquens de deſcenſu qui competit Chriſto ſecundum diuinitatem, nominauit eum filium Dei. & hoc eſt ratione vnius ſuppoſiti in duabus naturis, ſicut ſupra dictum eſt. Et ideo, diuina poſſunt prædicari de ſuppoſito humanæ naturę, & humana de ſuppoſito diuinæ, non tamen ſecundum eandem naturam: ſed diuina, ſecundum diuinã naturam, & humana, ſecundum humanã. Specialis autem cauſa, quare hic nominauit eum filiũ Dei eſt, quia ipſe propoſuit donũ iſtud in ſignum diuini amoris, per quẽ prouenit nobis fructus vitæ æternæ: tali ergo nomine nominãdus erat, cui competeret iudicare virtutem factiuam vitæ æternæ, quæ non eſt in Chriſto, inquantum filius hominis, ſed inquantum filius Dei. Ioan. vltim. Hic eſt verus

Hom. Pent.

Deus,

Deus, & vita æterna, supra cap. 1. In ipso vita erat. Sed nota, q̃ dicit [non pereat.] Perire namque dicitur aliquid, quod impeditur, ne perueniat ad finem ad quem ordinatur. Homo autem ordinatur ad finem, qui est vita æterna. & quãdiu peccat, auertit se ab ipso fine. Et licet dum viuit, omnino non pereat, ita quòd non possit restaurari, tamen quãdo mo

b Non enim misit Deus filium suum in mũdum: vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.

c Qui credit in eum, non iudicatur.

d Qui autem non credit, iã iudicatus est: quia nõ credit in noſe Vnigeniti filij Dei.

ritur in peccato, tunc perit omnino. Psal. 1. Iter impiorum peribit. In hoc autem, qd dicit. [Habeat vitam æternam.] Indicatur diuini amoris immensitas. nam dando vitam æternam, dat seipsum. Nam vita æterna nihil aliud est, q̃ frui deo. Dare autem seipsum magni amoris ẽ indiciũ. Ephes. 2. Deus autem, qui dives est in misericordia conuiuificauit nos in Christo, &c. idest, fecit nos habere vitam æternam.

b HIc excludit Dominus obiectionem quæ posset fieri. In vetrienim lege promittebatur: q̃ dominus esset venturus ad iudicandum. Isai. 3. Dominus ad iudicium veniet, &c. Vnde posset aliquis dicere, quòd non venerat filius dei, vt det vitam æternam, sed vt iudicet mundum. Et ideo hoc excludens dominus, primo, ostendit se non venisse ad iudicandum; secundo probat, ibi. [Qui credit in eum, &c.] Dicit ergo. Non enim venit filius dei ad iudicandum: quia [non misit Deus filium suum.] scilicet quantum ad primum aduentum [vt iudicet mundum, sed vt saluetur.] Simile habetur. Ioan. 12. Non enim veni vt iudicem mundum, &c. Salus autem hominis est, vt perueniat ad deum. Psal. 61. In Deo saluto H tare meum. Peruenire autem ad deum, est consequi vitam æternam, vnde idem est saluari, quod habere vitam æternam. Nec debent homines esse pigri, & abutentes Dei misericordia propter hoc quod dicit. Non veni vt iudicem, &c. licentiam sibi indulgere peccandi: quia etsi in primo aduentu non venierit ad iudicandum, sed ad dimittendum, in secundo tamen veniet ad iudicandum, sed non ad dimittendum vt Chryso. dicit. Psal. 74. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo, &c. Contra est, quod dicitur infr. 9. In iudicium ego veni. Sed dicendum est, quòd duplex est iudicium. Vnum est discretionis, & ad hoc venit filius dei in primo aduentu: quia eo veniente homines discreti sunt, quidam per excitatem, quidam per lumẽ gratię. Aliud est cõdẽnationis, & in hoc quãtũ de se nõ venit.

c HIc probat quæ dixerat, quasi per locum a diuisione, hoc modo. Quicunque iudicabitur, aut erit fidelis, aut infidelis, fed non veni ad iudicandum infideles, quia iam iudicati sunt, ergo a principio non misit Deus filium suum, vt iudicet mundum. Primo I ergo ostendit, quòd fideles non iudicantur; secundo quòd nec infideles, ibi. [Qui autem non credit.] Dicit ergo. [Non veni vt iudicẽ mundum.] quia non venit ad iudicandum fideles: quia qui credit in eũ, non iudicatur scilicet iudicio cõdemnationis, quo nullus credens in eum fide formata iudicatur. infr. 5. In iudicium non venit, sed transiet, &c. sed iudicabitur iudicio præmiationis, & approbationis. De quo dicit Apostolus. 1. Corint. 4. Qui autem iudicat me Dominus est. Sed nunquid multi fideles peccatores non damnabũtur? Respondeo, dicendum, quod quidam Hæretici dixerunt, quòd nullus fidelis, quantumcunq; peccator damnabitur, sed saluabitur merito fundamenti, scilicet fidei, licet aliquam pœnam patiatur. Et erroris sui fundamentum sumũt ex hoc, quòd dicit Apo. 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, & infr. Si cuiusquã opus arserit, ipse tamen saluus erit, quasi per ignem. Sed hoc manifeste est cõtra Apostolo ad Gala. 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, &c. Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Dicendum est ergo: quòd fundamentum non est fides informis, sed formata, quæ per charitatem operatur. Et ideo signanter nõ dicit do minus qui credit ei: sed [qui credit in eum,] idest, qui credendo, in eum per charitatem tendit, non iudicatur, & hoc, quia non peccat mortaliter per quod tollitur fundamentum. Vel secundum Chrysosto. Omnis qui male agit, non credit. ad Tit. 1. Confitẽtur se noſse Deum, factis autem negant, sed qui bene agit. Iacob. 2. Ostende mihi ex operibus fidem tuam. & talis non iudicatur, & nõ condemnatur propter infidelitatem.

d HIc ostendit, quòd infideles non iudicantur. Et primo ponit suam sententiam. Secundo manifestat eam, ibi. [Hoc autẽ est iudicium, &c.] Sciendum est autem circa primum, ſm Augusti. quòd non dicit Christus. [Qui non credit,] iudicatur, sed dicit [nõ iudicatur.] quod potest tripliciter exponi. Secundum Augusti. enim.] Qui non credit, non iudicatur, quia iam iudicatus est, nõ in re, sed in Dei præscientia, idest, iam præcognitus est apud Deum condemnandus. 2. Thim. 2. Nouit dominus qui sunt eius. Alio mo-

do, secundum Chrysosto. [Qui non credit, iã iudicatus, Idest, hoc ipsum, quod non credit est sibi ad condemnationem. (non credere enim est non adhærere lumini, quod est esse in tenebris.) Et hæc est magna condemnatio. Sapientiæ 17. Vna catena tenebrarũ, &c. Thob 3. Quale gaudium mihi erit, &c. Tertio modo, secundum

e Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mũdum, & dilexerũt homines magis tenebras, quam lucem: Erant enim eorum mala opera.

f Omnis enim q̃ male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt nõ arguantur opera eius.

eundem. [Qui nõ credit,] non iudicatur, idest, iam condemnatus est, idest, iam manifestam causam condemnationis habet. Et simile est, ac si dicerẽtur de aliquo, qui manifestã causã mortis habet, ante etiam quàm feratur sententia mortis cõtra eum, quia iam mortuus est. Vnde Greg. dicit, q̃ iudicio duplex est or-

do. Quidam etenim iudicabũtur iudicio discussionis. Illi videlicet, qui habent aliquid cõdemnationi repugnãs, scilicet bonum fidei, scilicet fideles peccatores. Sed infideles, quorum damnatio est manifesta, absque discussione damnantur. et de istis dicitur [Qui nõ credit iam iudicatus est.] Psal. 1. Non resurgunt impij in iudicio, scilicet discussionis. Sciendum est autem, q̃ iudicari idem est quod condemnari. condemnari autem est a salute excidere, ad quã vna, fola via peruenitur. scilicet per nomen filij Dei. Act. 4. Non est aliud nomen datum sub cœlo: & in. Psal. 53. Deus in nomine tuo saluũ me fac. Qui ergo non credunt in filium Dei, excidunt a salute, & manifesta est in eis causa damnationis.

e HIc manifestat dominus suam sententiam, scilicet, q̃ causa cõdemnationis manifesta est in infidelibus. Et primo ponit manifestans signum. Secundo ostendit signi conuenientiam ibi [Omnis enim qui male agit, &c.] In signo autẽ proposito tria facit. Primo enim proponit dei beneficium. Secundo peruersitatem mentis infidelium. Tertio peruersitatis causam: dicit ergo. Manifeste apparet, q̃ qui non credit, iam iudicatus est, quod apparet ex Dei beneficio: quia [lux venit in mundum.] Homines enim erant in tenebris ignorantię: quas quidem tenebras deus destruxit, mittens lucẽ in mundum: vt homines cognoscerẽt veritatem. Infr. 8. Ego sum lux mundi, qui sequitur me, &c. Luc. 1. Visitauit nos, oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris, &c. Sed ista venit in mundũ, scilicet lux, quia homo ad eam accedere non poterat. nam lucem habitat inaccessibilem, quam nemo hominum, &c. Apparet etiam ex peruersitate mentis infidelium. [Qui dilexerunt magis tenebras quàm lucem. Idest magis voluerunt esse in tenebris ignorantię quam instrui per Christum. Iob. 22. Ipsi fuerunt rebelles lumini. Isa. 5. Væ qui ponũt lucem tenebras, &c. cuius quidem peruersitatis causa est: quia [erant. n. eorum mala opera.] quæ a luce dissonant & tenebras quærunt. Ro. 13. Abijcianius opera tenebrarum. i. peccata quæ tenebras quærunt. 1. Thessal. vlti. Qui dormiunt, nocte dormiunt. Iob 24. Oculus adulteri obseruat caliginem. Ex hoc autem aliquis non credit luci, quod ei repugnat discredendo. Sed nunquid omnes infideles habent mala opera? Videtur quod non. Nam multi gentiles secundum virtutem operati sunt: puta Cato & alij plures. Sed dicendum, sciendum Chrysostom. quod aliud est bene operari ex virtute, aliud ex aptitudine, & dispositione naturali. Nã ali qui ex dispositione naturali bene operantur: quia ex eorum dispositione non inclinantur ad contrarium. Et hoc modo etiam infideles potuerunt bene operari: sicut quòd aliquis caste vixit: quia non impugnabatur a concupiscentia: & sic de alijs. Illi autem ex virtute bene operantur: quia etsi inclinentur ad vitium contrarium tamen ex rectitudine rationis, & bonitate voluntatis a virtute non declinant, & hoc est proprium fidelium. Vel dicendum, quòd licet infideles bona facerent; non tamen faciebant propter amorem virtutis: sed propter inanem gloriã. Nec etiã oĩa bene operabant, quia Deo cultum debitum non reddebant. Consequenter cum dicit.

f OStendit propositi signi conuenientiam. Et primo quidem, quantum ad malos. secundo quantum ad bonos, ibi [Qui autem facit veritatem, &c.] Dicit ergo [Ideo non dilexerunt lucem, quia erant eorum mala opera.] Et hoc patet, quia [omnis qui male agit odit lucem.] Non autem dicit ẽgit, sed [agit.] quia si qs male egit, tamen pœnitens, & videns se male fecisse, dolet, non odit lucem; sed ad lucem venit. [Sed omnis qui male agit.] idest, in malo perseuerat, non dolet nec ad lucem venit, sed eam odit: non inquantum veritatis quidem est manifestatiua, sed inquantũ per eam peccatum hominis manifestatur. Diligit enim malus homo cognoscere lucem & veritatem, sed odit per eam manifestari. Iob 24. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis, &c. Et ideo [non venit ad lucem.] Et hoc [vt non arguantur opera eius.] Nullus enim homo qui nõ vult malum deserere, vult reprehendi, sed

sed fugit, & odit. Amos 5. Odio habuerunt corripientem in porta. Prouerb. 15. Non amat pestilens eum, qui se corripit.

g HIc ostendit idem quantum ad bonos facientes veritatem. i. bona opera. Veritas enim non solum in cogitatione & dictis consistit, sed & in factis [venit ad lucem.] Sed numquid aliquis

g Qui autem facit veritatẽ, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.

LECTIO IIII.

ante Christum, fecit ita? videtur quòd nõ. Ille enim facit veritatem, qui nõ peccat: sed ante Christũ omnes peccauerunt vt dicitur Rom. 3. Respondeo, dicendum, secundum Augu. quòd ille facit veritatem in seipso, cui displicet malũ quod fecit: & relictis tenebris, obseruat se a peccatis: & de præteritis pœnitẽs [venit ad lucem] ad hoc, vt specialiter [manifestentur opera eius.] Sed cõtra est, q̃ nullus debet publicare bona quę facit: vnde Pharisæi de hoc a domino reprehenduntur. Dicendum est, quòd licitum est vel le manifestare opera sua coram Deo: vt approbentur: secundum qd dicitur 2. Corinth. 10. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus, &c. & Iob 16. Ecce in cœlo est testis, &c. Velle etiam manifestari in sua conscientia, vt gaudeat: secundum q̃ dicitur 2. Corinth. 1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ, &c. Velle autem manifestari hominibus ad laudem, vel gloriã propriam, reprehensibile est. Nihilominus tamen, sancti viri bona quæ faciunt, manifestari desiderant hominibus propter honorem Dei: & propter vtilitatem fidei. Mat. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c. sed [veniunt ad lucem, vt manifestentur opera eorum, quoniam in Deo sunt facta. Idest, secundum mandatum Dei, vel per gratiam dei. Quicquid enim boni facimus, siue vitando peccatum, seu pœnitendo de commissis, siue bona operando, totum est a deo, iuxta illud Isa. 26. Oĩa opera nostra operat' es in nobis, &c.

LECTIO IIII.

VPra, dominus tradidit doctrinam de spirituali regeneratione per verba. h ic vero doctrinam illam implet per opera baptizando. Et primo inducitur duplex baptismus; secundo, mouetur quęstio de comparatione eorum: ibi [Facta est ergo quęstio, &c.] Circa primum duo facit. Primo inducitur baptismus Christi; secundo baptismus Ioannis, ibi [Erat autem Ioannes, &c.] Dicit ergo primo [Post hæc.] scilicet quæ de doctrina spiritualis regenerationis pręmissa sunt [Venit Iesus, & discipuli in Iudæam terram.] Sed hic est quæstio litteralis. Nam supra dixerat Euangelista, q̃ dominus de Galilæa venerat in Hierusalem quę est Iudæa terra: vbi instruxerat Nicodemũ. Quo modo ergo post instructionem Nicodemi, venit in Iudæam, cũ iam esset ibi? Ad quod est duplex responsio. nam secundum Bedã, Christus post verba Nicodemi, iuit in Galilæam, & ibi aliquãdiu moratus redit in Iudęam. et ideo [cum dicitur [Post hæc venit Iesus.] non est intelligendum, q̃ immediate venerit in Iudęam post verba Nicodemi. Alio modo, secundum Chrysost. intelligendum est quòd post hæc immediate venerit in terram Iudæam. Christus. n. volebat prædicare vbi multitudo conueniebat: vt multi conuerterentur. Psal. 39. Annunciaui iustitiam tuam in ecclesia magna. Et infra 18. Ego palam locutus sum, &c. Duo autem loca erant in Iudæa, ad quæ confluebat multitudo Iudæorum scilicet Hierusalẽ: ad quam ibant ad festa. & Iordanis, ad quem concurrębant propter prædicationem, & baptismum Ioannis. Et ideo dominus ista duo loca frequentans, statim cõpletis diebus festis in Hierusalem, quæ est in vna parte Iudęæ, venit in aliam partem Iudęæ, vbi Ioannes baptizabat scilicet in Iordanẽ. Moraliter autem Iudęa interpretatur confessio, ad quam venit Iesus: quia Christus confitentes sua peccata, vel diuinam laudem, visitat. Psal. 113. Facta est Iudæa sanctificatio eius, & illic moratur quia tales non transitorie visitat, infra 14. Ad eum veniemus, & mãsionem apud eum faciemus. Et illic baptizat, idest, purgat a peccatis, quia nisi quis peccata sua confiteatur: remissionem non consequitur. Prouerbio. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. Deinde cum dicit.

b INtroducit Euangelista baptisma Ioannis. Et circa hoc quatuor facit. Primo enim ponit personam baptizantis: secundo locum baptismi: tertio fructum. quarto tempus. Persona baptizans est Ioannes, & ideo dicit [Erat autem Ioãnes baptizans.] Sed hic est quæstio, quia cum baptisma Ioannis ordinaretur ad baptismum Christi, videtur, quòd veniente baptismate Christi, Ioãnes cessare debuerit a baptizando, sicut veniente veritate, cessat figura. Ad hoc

A est triplex responsio. Vna, quantum ad personam Christi. Nam Ioannes baptizauit vt Christus baptizaretur, ab eo. nec oportebat, quòd solus Christus ab eo bapt. zaretur, ne baptismus Ioannis ex huius singularitate, melior Christi baptismate videretur. & ideo expediens fuit: vt alij ante Christum baptizarentur a Ioanne,

b Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic: & veniebant, & baptizabantur. Nondũ enim missus fuerat Ioannes in carcerem.

c Facta est autẽ quæstio ex discipulis Ioannis cũ Iudęis de purificatione.

d Et venerunt ad Ioãnem, & dixerũt ei. Rabbi, qui erat

quia antequam Christi doctrina publicata esset: necessarium erat homines perparari ad Christum; baptismo Ioannis. Vnde secundum hoc, ita se habet baptismus Ioannis ad baptismum Christi, sicut catheciſmus (in quo baptizandi instruuntur de fide, & præparãtur ad baptismũ) se habet ad verum baptisma. Necessarium etiam fuit, vt postquã Christus baptizatus fuerat a Ioanne, alij

B baptizarentur ab eo, ne Ioannis baptisma reprobãdum videretur, sicut etiam non ſtatim veniente veritate cessauit vsus legalium, sed ſm Aug. licuit Iudæis determinato tempore legalia seruare. Alio modo, quantum ad personam Ioannis. nam si Ioannes statim cum Christus baptizare cœpit destitisset a baptismo, potuisset credi, q̃ hoc feciſſet ex inuidia: vel ira. et quia vt dicitur. Rom. 12. Prouidere debemus bona, non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, ideo Ioãnes non ſtatim cessauit. Alio modo, quãtum ad discipulos Ioannis qui iam incipiebant se zelotipos habere ad Christum, & ad discipulos eius, quia baptizabant. Vnde si ſtatim

C Ioã. totaliter baptizare cessasſet, dimisſisset discipulos suos in maiori zelo, & controuerſia contra Christum, & discipulos eius. Iam. n. etiam Ioan. baptizante ipsi ægre ferebant baptismum Christi, qd patet ex sequentibus, & ideo non ſtatim cessauit. 1. Cor. 8. Videte, ne forte hæc licentia vestra, offendiculũ fiat infirmis. Locus aũt baptiſmi erat [in Aennon iuxta Salim: qa aquæ multę, &c.] Salim. nomine dicitur Salem quę est villa, vnde Melchiſedech Rex fuit. Et dicitur hic [Salim] quia apud Iudæos, lector pro voluntate vti potest vocalibus litteris in medio dictionum. Vnde, siue dicatur salim, siue salem, non refert apud Iudæos. Hoc autem, quod addit [quia aquę multæ erant, &c.] ponit ad exponendum hoc nomen loci scilicet Aennon.] quod idẽ est, quod aqua. Fructus aũt baptiſmi est remiſſio peccatorum. & ideo dicit. [Et veniebant & baptizabantur.] idest mundabantur. quia hoc dicit Matth. 3. Luc. 3. Multitudo magna ibat ad Ioannẽ. Tempus ponitur, ibi. [Nõdum enim missus fuerat Ioannes in carcerem.] Quod ideo dicit, vt det intelligere, quòd ipse incœpit narrationem de factis Christi ante alios euangelistas. Alij nanque incœperunt narrare opera Christi, solũ a tempore incarcerationis Ioãnis. Vnde dicitur Mat. 4. Cum audiſſet Iesus, quia Ioannes traditus esſet, &c. Et ideo, quia omnia facta Christi ante Ioan incarcerationẽ præterierant. Ioãnes qui vltimo euangelium, ſcripſit, defectũ hunc ſuppleuit & hoc inſinuat, cum dicit. [Nondum enim, &c.] Sed nota, q̃ diſpensatione diuina factum est, vt Ioannes Christo baptizante, non diu baptizaret & prædicaret, ne ex hoc fieret ſcisma in populo, quanquam hoc ei aliquo tempore permiſſum fuerit, ne reprobandus videretur (vt ſupra dictum est.) Sic etiam diſpensatione factum est, vt post prædicationem fidei, & conuerſionẽ fideliũ, templũ totaliter destrueret, vt videlicet, tota deuotio, & ſpes fidelium traheret ad Christũ. Deinde cũ dicit.

c INducitur quæſtio baptiſmatũ. Et primo proponitur ipſa qõs; ſecũdo relatio qõnis ad Ioan. ibi. [Et venerunt ad Ioan. &c.] c tertio ponit quæſtionis determinatio, ibi. [Respondit Ioan. & dixi eis, &c.] Quia ergo duo baptizabant (vt dictũ est.) ſcilicet Chriſtus & Ioan. diſcipuli ipſius Ioan. pro magiſtro ſuo zelãtes, occaſionem diſſidij ſumpſerunt. Et hoc est, quod dicit. [Facta est quæſtio,] idest cõtrouerſia. [ex diſcipulis Ioan.] ipſis ſcilicet primo mouentibus hanc quæſtionem [cũ Iudæis.] quos reprehendebant diſcipuli Ioan. eo q̃ ad Chriſtum magis currerẽt propter miracula quę faciebat quàm ad Ioan. qui miraculum nullum faciebat. Et quęſtio iſta facta est [de purificatione.] idest de baptiſmo. Cauſam autem vnde inuidebant diſcipuli Ioan. & controuerſiam mouebant, ſumpſerunt ex eo quòd Ioan. illos quos baptizabat mittebat ad Chriſtum. Chriſtus vero, quos baptizabat non mittebat ad Ioan. Ex quo videbatur, & forte Iudæi dicebant Chriſtũ maiorem eſſe Ioan: & ideo iſti nondum ſpirituales, de baptiſmo contendunt cũ Iudæis. 1. Cor. 2. Cũ enim ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis? Sed motam quæſtionem referunt ad Ioannem, & ideo dicit.

d ET ſi attenditur diligenter, conati ſunt commouere Ioan. contra Chriſtum. Similes iſti ſunt bilinguibus, & ſuſurronibus.

Ecclc.28. Susurro, & bilinguis maledictus, &c. Proponunt autem quatuor, quæ commotionem in animo Ioan. contra Christum cau sarent. Primo enim commemorant humilitatē status Christi præ terici. secundo beneficium a Ioan. impensum. tertio officium assum ptum a Christo. quarto decrementū, quod prouenit Ioā. ex Chri sti officio. Humilitatē autem sta tus commemorant, cum dicunt. [Qui erat tecum] qua si vnus de discipulis. non autem tu cum il lo, sicut cū magistro. nam si alicui maiori honor exhibeatur, nō est tāta causa inuidiæ. Sed tunc quis inuider, quando minori se ma gis honor exhibetur. Eccle. 10. Vidi seruos in equis sedentes, & principes, &c. Iob 19. Seruum meum voca ui, &c. quia plus tur batur dns aliquis de rebellione serui & subditi, quàm alicuius alte rius. secundo commemorantes beneficium impensum a Ioan. non dicunt [quem tu baptizasti] quia in hoc confessi fuissent magnificentiam Christi, quæ in baptismo demonstrata est, & descensum spiritussancti super eum in specie columbæ, & vocem patris sibi fa ctam, sed dicunt. [Cui tu testimonium perhibuisti.] idest quem tu clarum, & circūspectum fecisti, talia tibi rependere audet, quod mul tum cōcitat exacerbationem. Psal. 40. Qui edebat panes meos, &c. Sed quia quærentes propriam gloriam, & intendentes lucrum pro prium in suo officio, dolent si alius officium illud assumat. Ideo ter tio itti addunt etiam, q̄ Christus Ioan. officium sibi assumpsit, cum dicunt. [Ecce hic baptizat.] idest officium tuum exercet, quod mul tum concitat ad turbationem. Nam communiter videmus hic, ho mines eiusdem artis inuidiose, & inuide se habere adinuicem. Figu lus figulo inuider, non autem fabro. Sic etiam doct. proprium hono rem quærentes, dolent si alius veritatem docet. contra quos dicit. Greg. Mens pij pastoris optat, vt veritatem, quam solus docere non sufficit, alij docēāt. sic & Moyses. Num. 11. Quis det, vt omnis hic populus propheter? Sed non solum sufficiebat istis concitare Ioan. sed quod magis mouet, referunt scilicet detrimentum, quod Ioan. ex assumpto officio a Christo prouenire videbatur. Quod quarto exponunt, cum dicunt [& omnes veniunt ad eum.] qui scilicet ad te venire solebant quòd te dimisso, & contępto, omnes ad baptismū eius currunt. Quòd aūt ante consueuerant ire ad Ioan. patet ex testimonio. Matth. 11. Quid existis in desertum videre? &c. Tali inui dia mouebātur Pharisæi contra Christum. Vnde dicebant. inf. 11. Ecce totus mundus post eum vadit. Sed ex his Ioan. non fuit motus contra Christum. non enim erat arundo vento agitata: vt dicitur Mat. 11. Et hoc patet ex responsione Ioannis, quę sequitur in determinatione quęstionis sibi delatæ.

LECTIO V.

Hic ponitur responsio Ioan. super quæstione sibi delata a discipulis, quæ quidem quæstio duo continebat scilicet, querimoniam de officio assumpto: vnde dicebant. [Ecce hic baptizat.] Et de Christi profectu in fama, & opinione hominum: vnde & dicebant. [Et omnes veniunt ad eum] & ideo Ioannes dirigit responsionem suam ad hæc duo. Et primo, respondet ad quærimoniam de officio assumpto. Secundo vero, ad quærimoniam de profectu Christi, ibi. [Illū oporter crescere, &c.] Circa primum tria facit. Primo ostendit officiorum Christi, & sui originem. Secundo ipsorum distinctionem, ibi. [Ipsi vos mihi testimonium.] Tertio ostendit habitudinem Christi, & suam ad dicta officia, ibi. [Qui habet sponsam, &c.] Circa primum autem nota, q̄ discipuli Ioan. licet malitiose Ioanni quęstionem proponant, & ex hoc sint reprehensione digni. Ioan. tamen non eos vehementer increpat. Et hoc propter imperfectionem. Timebat enim ne commoti ex reprehensione, recederent ab eo & iungētes se Phariseis, Christo publice insidiarentur, implens in hoc, quod de domino dicitur. Isai. 42. Calamum quassatum non confringet, &c. Similiter aduertendum, q̄ a principio suæ responsionis, non ardua, & præclara de Christo asserit, sed humilia & plana propter ipsorum inuidiam. Cū enim excellentia sit alterius inuidiæ prouocatiua, si Ioannes statim Christi excellentiam eis proposuisset, illorum inuidiæ fomentum præstitisset, & ideo humilia proponens, dicit. [Non potest homo a se accipere quicquam] Intendens in hoc eis terrorem incutere. q. d. hoc, q̄ omnes ad eum currunt, non est nisi a Deo: quia. [nō potest homo accipere quicq̄.] & perfectionis & boni, nisi fuerit ei datū de cœlo, & ideo si vos cōtradicitis, cōtradicitis Deo. Act. 5.

tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

LECTIO V.

Respondit Ioannes, & dixit. Non potest homo accipere quicq̄, nisi fuerit ei datum de cœlo.

b Ipsi vos mihi testimoniū perhibetis, quòd dixerim, Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum.

c Qui habet sponsam, sponsus est.

d Amicus autem spōsi, qui stat & audit eū, gaudio gaudet propter vocem sponsi.

e In hoc ergo gaudiū meū impletum est.

f Si ex hominibus est consilium hoc, aut opus istud, dissoluetur. & sic exponit Chryso. referens hoc ad Christum. August. autem refert ad ipsum Ioan. & melius. [Nō potest homo accipere, &c.] q.d. Vos zelatis pro me, & vultis q̄ ego maior sim quàm Christus, sed hoc non est mihi datum, nec ego volo mihi vsurpare. secundum illud. Heb 5. Nemo assumit sibi honorē, &c. Sic ergo patet officiorum origo. Sequitur officiorum distinctio, cum dicit.

b Quasi dicat: ex testimonio meo, quod sibi perhibui, potestis scire officium mihi cōmissum a Christo. Nam [ipsi vos testimonium perhibetis.] idest perhibere potestis. [q̄ dixerim. Non sum ego, Christus.] Supra ca. 1. Confessus est, & non negauit [sed hoc dixi, Iquia *missus sum ante illum*,] sicut prœco an te iudicem. Sic ergo ex testimonio meo scire potestis officium meū, quod est præcedere Christum, & præparare sibi viam. supra cap. 1. Fuit homo missus a Deo, &c. Sed officium Christi est iudicare, & præesse, & si bene attenditur, Ioannes more prouidi respōdentis, pro ponentes ex verbis eorum arguit, *ēm illud.* Matth. 25. Ex ore tuo te iudico. qualiter autem Ioannes se habet ad officium suum, ostē dit cum subdit.

c Et primo ponit quandam similitudinem. Secundo adaptat eā ad propositum, ibi. [In hoc autem gaudium meum, &c. Circa primum duo facit. Primo ponit similitudinem quātum ad id, qđ pertinet ad Christum. Secundo quantum ad id, quod pertinet ad sē ipsum, ibi. [Amicus autem sponsi, &c.] Circa primum notandum est, q̄ in rebus humanis disponere, & dominari, & habere sibi sponsam, pertinet ad sponsum tantum, & ideo dicit. [Qui habet sponsam.] idest ad quem pertinet habere sponsam [sponsus est.] Ite au tem sponsus est christus. Psal. 18. Tanquam sponsus procedens, &c. Sponsa sua est ecclesia, quæ cōiungitur ei per fidē. Osē. 2. Sponsabo te mihi in fide, &c. Et in huius figuram dixit Sephora ad Moysen. Exo. 4. Sponsus sanguinū tu mihi es. et de istis nuptiis dr Apo. 19. Venerūt nuptiæ agni. Sic ergo, quia Christus sponsus est, etiam ad eum pertinet habere sponsam, scilicet ecclesiam: sed ad me non pertinet nisi gaudere, quòd sponsus sponsam habet. Vnde dicit.

d Et licet supra dixerit, q̄ non erat dignus soluere corrigiam calciamentorū Iesu, hic tamen vocat se eius amicum: vt insinuet charitatis suę fidelitatē ad Christū. Nam seruus ad ea quæ dominī sui sunt, nō mouetur affectu charitatis, sed spiritu seruitutis. Amicus vero ex amore, quæ amici sunt procurat, & fideliter. Vnde seruus fidelis, est sicut amicus dñi sui. Eccl. 33. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi aīa tua: & ex hoc patet fidelitas serui, qui gaudet de bonis dñi, & qñ nō sibi, sed domino suo bona procurat. Sic ergo, q̄a Ioannes sponsam sibi creditā nō sibi, sed sponso reseruauit, seruus fidelis fuit, & amicus spōsi. Et ideo ad hoc insinuandū se amicū spōsi dicit. Simile debēt facere homines amici veritatis, vt sponsā eis ad custodiendū cōmissam nō ad propriam vtilitatē & gloriā conuertāt, sed ad honorē & gloriā spōsi honorifice præseruēt; aliàs non essent amici sponsi, sed potius adulteri. Vnde Greg. dicit, q̄ adulterinæ cogitationis puer reus est, si placere oculis spōsæ desiderat, per quē spōsus dona transmittit: qđ non faciebat Apostolus 2. Cor. 11. Despondi. n. vos vni viro, &c. Simile & Ioānes faciebat, quia sponsam, s. populū fidelem non sibi retinuit, sed ad sponsum, s. Christū duxit. Sic ergo insinuat charitatis suæ fidelitatē p hoc, qđ dicit [Amicus sponsi.] Ité pmanentiā, cū dicit [stat] firmus in amicitia & fidelitate, nō eleuās se supra se. Abac. 2. Super custodiā meā stabo. 1. Cor. 15. Estote stabiles & immobiles. Eccles. 6. Amicus si pmaneat, &c. Ité attentionē, cū dicit [Et audit eū.] idest, attēte cōsiderat modū quo sponsus sponsę coniungitur. In quo, s̄m Chryso. explicat modum istorū sponsaliū. Nam per fidē celebrātur. Fides aūt est ex auditu, Ro. 10. [Vel audit.] i. reuerēter obedit, disponēdo de sponsa s̄m imperiū sponsi. Isa. 50. Audiā eū quasi magistrū. quod est cōtra malos prælatos: qui non s̄m Christi mandatū dispōnūt ecclesiam. Item in sinuat spiritualem iocunditatem, cum dicit [Et gaudio gaudet pp vocē sponsi.] s. cum sponsus sponsam suam alloquitur, & dicit [Gaudio gaudet.] ut ostendat veritatē, & perfectionē sui gaudij. Qui. n. non gaudet de bono, non vero gaudio gaudet. Et ideo, si ego dolerē ex hoc, quòd Christus, qui est verus sponsus, idest ecclesiæ, prædicat: non essem amicus sponsi; sed ego non doleo. Immo.

e Scilicet, q̄ video quod diu desideraui: sponsum videlicet sponsam alloquentem vel [In hoc gaudium meū impletū est. Idest ad

ad perfectā, & debiteam mensurā peruenit: qñ sponsa iam coniungit A sponso, quia iā habeo gratiā meā, & officiū meū perfeci. Abac. 3. Ego autem in domino gaudebo. Consequenter cum dicit.

Soluit quęstionem, quantum ad quęrimoniam de profectu gratię Christi. Et primo, ponit huius profectus conuenientiam. Secundo rationem assignat, ibi [Qui de sursum est, &c.] dicit ergo. Vos dicitis, q̄ omnes currunt ad eum. i. ad Christū, & sic proficit *in honore*, & fama populi: sed ego dico, q̄ hoc non est inconueniens, [quia illum oportet crescere] non in se, sed quantum ad alios: inquantū eius virtus magis ac magis innotescit: sed [me oportet minui] in reuerentia & fama quoad populum. nā honor & reuerentia non debetur mihi sicut principaliter Christo. & ideo ipso veniente, cessat exhibitio reuerentiæ quantum ad me: sed crescit quantum ad Christum: sicut veniente principe, cessat officium legati. 1. Corinth. 13. Cū venerit quod perfectum est, euacuabitur, qđ, &c. Et sicut in cœlo luciferi præcedit Solem ad illuminandum, quo veniente, cessat eius luxuria Ioannes præcessit Christum. vnde luc fero comparatur, Iob 30. Nūquid produces luciferum, &c. Significatur hoc etiam in natiuitate Ioannis, & in morte eius. In natiuitate quidem, quia natus est Ioannes eo tempore, quo dies decrescere incipiunt, Christus vero, quando dies crescere incipiunt, scilicet 8 Kalendas Ianuarij. Quantum ad mortem vero, quia Ioānes mortuus minoratus, per capitis abscisionem. Christus vero sublimatus, per crucis exaltationem. Moraliter autem hoc debet esse in vnoquoque nostrum. [Oportet illum] i. Christum in te crescere, vt scilicet in B cognitione, & amore eius proficias: quia inquantum magis eum potes cognoscendo & amando percipere, tanto magis Christus crescit in te, sicut qui magis proficit in videndo vnam & eandem lucem, reputat *lucem magis crescere*: & ex hoc oportet homines sic proficientes, minui in sua reputatione, quia quanto plus cognoscit quis de altitudine diuina, tanto minorem reputat paruitatem humanam, vn de Prou. 30. dicitur. Visio quā locutus est vir, cum quo est Deus, &c. Et sequitur, stultissimus sum virorum, &c. Et Iob vlti. Auditu auris audiui te: nunc autē oculus meus videt te: idcirco ipse me repre hendo, &c. Consequenter cum dicit.

g Assignat rationem dictorum. Et hoc dupliciter. Primo ex origine. Secundo ex doctrina, ibi [Qui de terra est, &c.] Circa primum sciendum est, q̄ in rebus vnumquodq; ad hoc q̄ sit perfectum oportet venire ad *terminum* sibi debitum ex sua origine, sicut si aliquis ex Rege oritur, oportet eum tandiu crescere, quousq; fiat Rex. Christus autem habet originem excellentissimam & æternam. Et ideo oportet illum crescere per manifestationem suæ virtu D tis, quantum ad alios, quousque innotescat eum super omnes esse: & ideo *dicit* [Qui desursum est.] scilicet Christus secundum diuinitatem. supra eodem. Nemo ascendit in cœlum: nisi qui descendit de cœlo. infra 8. Vos de deorsum estis, ego autem desuperius sum. Vel desursum venit s̄m humanā naturam, idest de altitudine humanæ naturæ, assumendo eam in altitudine sua secundum quod fuit in primo statu. Consideretur enim s̄m triplicem statum. Primus. n. status humanę naturæ est ante peccatum & de hoc assumpsit puritatē assumendo carnē, nō inquinatā contagio culpę originalis. Exo. 12. Erit agnus anniculus absque macula. Secundus status est post peccatum. & de hoc assumpsit passibilitatem & mortē, assumendo similitudinem carnis peccati, quantum ad pœnam: non ipsum peccatum quantum ad culpam, s̄m illud Rom. 8. Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati. Tertius est status resurrectionis & gloriæ, & de hoc assumpsit impossibilitatem peccandi, & fruitionē animę. Sed cauendus est hic error quorundam, dicentium in Adam remansisse aliquod materialiter, non inquinatū macula originali, & E traductū in posteros, pura vsq; ad beatā Virginem. & de hoc corpus Christi fuisse formatū, quod quidem hæreticū est: quia quicquid in Adam materialiter fuit, macula originalis peccati inquinatum est. Materia vero, de qua formatū est corpus Christi, depurata fuit virtute spiritussancti, beatam Virginē sanctificantis. Iste inquam, [qui desursum venit] secundū diuinitatē, & secundū humanā naturam [super oēs est.] & per eminentiam gradus, s̄m illud Psal. 112. Excelsus super omnes gētes dominus: & per auctoritatē, & potestatem. Ephes. 2. Ipsum dedit caput super omnem, &c.

h Hic ostendit rationem, quantum ad doctrinam. & primo ostēdit modum doctrinæ Christi & eius altitudinem. Secundo, diuersitatem recipientium, vel non recipientium ipsam doctrinam, ibi [Et testimonium eius nemo accipit, &c. Circa primum duo facit. Primo proponit conditionem doctrinæ Ioannis. Secundo conditionē doctrinæ Christi, ibi [Qui de cœlo venit, &c] Circa primum est, q̄ homo per loquelam suam maxime cognoscitur. Mat. 22. Loquela tua manifestum te facit & Mat. 12 Ex abundantia cordis os loquit. Et inde est, quòd conditio doctrinæ attendi *tur secundum conditionem suæ originis*. sic ergo ad cognoscendum conditionem doctrinæ Ioannis, consideremus primo conditionem suæ originis. vnde dicit [Qui est de terra. scilicet Ioānes, non solum materialiter, sed etiam actiue: quia corpus eius virtute creata formatum fuit. Iob. 4. Qui habitant domos luteas, & terrenum habent fundamentū. Secundo cōsideremus eī conditionem, quę terrena est. vnde dicit [de terra est,] idest, terrenus, & ideo tertio doctrina eī describitur. Vnde dicit [De terra loquitur.]. i. de terrenis. Isai. 29. De terra loqueris & de humo, &c. Sed quomodo de terra loquitur qui fuit spiritussancto repletus, adhuc ex vtero matris suæ? Respondeo secundum Chryso. dicendum, q̄ Ioannes de terra se loqui dicit in comparatione ad Christi doctrinā: quasi dicat, ea quæ loquitur, parua & humilia sunt, qualia decens est suscipere terrestrē naturam in comparatione ad illum in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi, vt dicitur Colossen. 2. Isa. 55. Sicut exaltantur cœli a terra: ita exaltatæ sunt viæ meæ, &c. Vel dicendum secundum Augustī. & melius, q̄ cōsiderandum est in quo libet homine, quid habeat ex se & quid ex alio. Ioannes autem & quilibet homo purus ex se habet, q̄ sit de terra. Et ideo quātum ad ipsum pertinet, non habet q̄ loquatur nisi de terra & si aliqua diuina loquitur, hoc habet ex diuina illuminatione. Ecclesiath. 34. Cor tuum quasi tantasias patitur, nisi ab omnipotente fuerit cuiusla visitatio. vnde & Apostolus dicit. 1. Corinth. 15. Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Matthęi 10. Non enim vos estis qui loquimini sed spiritus, &c. Sic ergo quantum ad Ioānem pertinet, de terra est, & de terra loquitur. Si quidem autem diuinum in eo fuit, non recipientis. sed illuminantis est.

i Hic proponit conditionem doctrinæ Christi. & circa hoc tria facit. Primo enim ostendit conditionem originis, quæ cœlestis est. vnde dicit [Qui de cœlo venit, &c.] Licet. n. corpus Christi materialiter de terra fuerit, actiue tamen de cœlo venit, inquantum virtute diuina corpus eius formatum fuit. Venit etiam de cœlo, q̄a persona æterna & increata filij de cœlo venit, per carnis assumptionem. Supra eodem. Nemo ascendit in cœlum, &c. Secundo ostendit dignitatem suæ conditionis: quæ altissima est. Vnde dicit] Super omnes est.] Et hoc expositum est supra. Tertio concludit dignitatē doctrinæ suæ, quæ certissima est. [Quia, quod vidit & audiuit, hoc testatur.] Christus enim inquantum est deus, est ipsa veritas, sed in quantum homo, est testis veritatis. infr. 19. In hoc natus sum, & ad hoc veni, vt testimonio perhibeam veritati. Ideo testimonium perhibet de seipso. inf. 4. Testimonium perhibet de seipso. Sed testatur certa, quia quæ audiuit apud patrem infr. 8. Ego quæ audiui a patre meo, &c. 1. Ioan. 1. Quod vidimus, & audiumꝰ. Sed nota, quòd aliter habetur cognitio rei per visum, & aliter per auditum. tam p visum habetur cognitio rei, per ipsam rem visam, sed per auditum non cōgnoscitur res per ipsam vocem auditam, sed per intellectum loquentis. quia ergo Dominus habet scientiam acceptam, a patre: ideo dicitur. [Quod vidit] inquantum procedit de essentia patris. [& audiuit] inquantum procedit vt verbū intellectus paterni: sed quia in rebus intelligentibus, aliud est eorum esse, & aliud eorū intelligere, ideo aliter accipit ab eis cognitio per visum, & aliter per auditum. Sed in Deo patre idem est esse, & intelligere, ideo in filio idem est videre, & audire. Similiter etiam, quia in vidente non est ipsa essentia rei in se, sed similitudo eius, similiter & in audiente nō est ipsa conceptio loquentis, sed signum ipsius, ideo videns non est ipsa essentia rei in se, nec audiens est ipsum verbum. In filio autem est ipsa essentia patris accepta per generationem, & est ipsum verbum. et ideo in ipso idem est videre, & audire. Et hoc sic concludit Ioānes, q̄ ex quo doctrina Christi altior & certior est, quàm mea, ideo magis audiendus est Christus, quàm ego.

LECTIO VI.

Vpra, Ioan. Bapt. commendauit Christi doctrinā; hic vero agit de diuersitate recipientium. Vnde tractat de fide adhibēda ipsi doctrinæ. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit raritatem credentium. Secundo credendi debitum, ibi. [Qui autem acceperit.] Tertio fidei prēmium, ibi. [Qui credit in filium, &c. Dicit ergo, dico quòd Christus etiā scientiam habet, & vera loquitur, tñ licet pauci testimonium eius accipiant, non propter hoc doctrinę ipsius derogatur. quia hoc non est ex parte eius, sed ex parte eorum, qui non recipiunt, scilicet discipulorum

sulorum Ioan. qui nondum credebant, & Phariſæorum, qui ipſius doctrinæ derrahebant. et ideo dicit. [Et teſtimonium eius nemo accipit.] hoc autē quod dicit. [Nemo,] poteſt dupliciter exponi. Vno modo. [Nemo.] ideſt pauci, etſi aliqui accipiant, & quod aliqui accipiant oſtendit ſubdens.

b HOc modo loquendi vſus eſt euangeliſta cum dicit ſupra 1. In propria venit & ſui eum, &c. quia pauci eum receperūt. Alio modo, quia accipere ei⁹ teſtimonium eſt credere in Deum: ſed nullus poteſt credere ex ſeipſo, ſed ex deo. Ephe. 2. Gratia ſaluati eſtis, &c. & ideo dicit. [Nemo accipit.] ſcilicet ex ſe, niſi donetur ſibi a Deo. Vel aliter conſuetum eſt in ſcriptura diuina populo loqui de duobus. Quia quādiu ſumus in hoc mundo, mali ſunt permixti bonis. & ideo ſcriptura aliquando loquitur de populo, referendo intentionem ſuam ad malos. Aliquādo ad bonos. & hic modus loquendi habetur. Hie. 26. Nam primo dicit omnis populus, & ſacerdotes quærebant occidere Hieremiam, referēs intentionem ſuam ad malos, & poſtea ſtatim dicit, q⁹ omnis populus quærebat eū liberare, loquens de bonis. Eodem modo & Ioan. Bapt. habens oculos ſuos ad ſiniſtram. 1. ad malos, dicit. [Et teſtimonium eius nemo accipit.] et ex alia referens ad dexterā ideſt ad bonos, dicit. [Qui autem acceperit eius teſtimonium, &c.] vbi oſtendit debitū fidei, quod eſt ſupponere ſe veritati diuinę. Et circa hoc quatuor facit. Primo proponit diuinam veritatem. Secundo ſubdit, diuinæ veritatis denunciationē ibi. [Quem enim miſit Deus, &c.] Tertio inſinuat denunciandi faculratem ibi. [Non enim ad menſuram, &c.] Quarto aſſignat facultatis rationem, ibi. [Pater diligit filium, &c.] Debitum aūt fidei eſt, vt homo veritati diuinæ ſe ſupponat, et ideo dicit, q⁹ ſi pauci teſtimonium eius accipiūt, tamen aliqui accipiunt. vnde dicit. [Qui autem acceperit eius teſtimonium.] ideſt quicunque ſit ille [ſignauit.] ideſt ſignum quoddam in corde ſuo ponere debet, ſeu poſuit, q⁹ ipſe Chriſtus eſt deus. [Et eſt verax.] quia ipſe dicebat ſe eſſe Deum, quod ſi non eſſet, non eſſet verax, cum tamen ſcriptū ſit. Rom. 3. Eſt autē Deus verax, &c. De iſto ſignaculo dicitur Cantico. 7. Pone me vt ſignaculum, &c. et 1. Thim. 2. Firmum fundamentū Dei ſtat, habens ſignaculū, &c. uel ſm Chryſoſto. [ſignauit,] ideſt monſtrauit. [Quia Deus,] Ici licet pater [verax eſt.] quia ſcilicet, miſit filium ſuum, quem promiſit mittendum. quod ideo dicit euangeliſta vt oſtendat eos, qui non credunt Chriſto, veritatem patris negare. Et ideo ſtatim ſubdit diuinæ veritatis commendationem dicens.

c QVaſi dicat, hoc ſignauit, quòd Chriſtus cuius teſtimonium accipit [quem Deus miſit: verba dei loquitur.] Et ideo qui credit ei, credit patri. infr. 8. Ego quę audiui a patre, &c. Vnde non loquebatur niſi patrem, & verba patris, quia miſſus erat a patre, & quia ipſe eſt verbum patris. vnde etiam ſe loqui patrem dicit. Vel ſi hoc quod dicit, [quod Deus verax eſt] referatur ad Chriſtum, datur intelligi diſtinctio perſonarum, cum enim pater ſit Deus verax, & Chriſtus eſt verax Deus, ſequitur, q⁹ verus Deus miſit Deum verum, diſtinctum ab eo in perſona, non in natura. Denunciandi autem facultas ſubeſt Chriſto maxima: quia non ad mēſuram recipit ſpiritum. Et ideo dicit.

b Qui autem acceperit eius teſtimonium, ſignauit: quia Deus verax eſt.

c Quem enim miſit Deus: verba dei loquitur.

d Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum.

d POſſes enim dicere, quòd licet miſerit eum Deus, tamen non omnia a Deo loquitur, ſed aliqua. nam & Prophetę aliquando quidem locuti ſunt ex ſpiritu ſuo, aliquādo vero ex ſpiritu Dei. Sicut. 2. Reg. 7. legitur de Nathan Propheta, q⁹ ex ſpiritu ſuo loquens, conſuluit Dauid, quòd ędificaret templum, quod quidē poſtmodum ex ſpiritu, & nutu diuino, retractauit. ſed hoc oſtendit Baptiſta locum non habere in Chriſto, quia Prophetæ quidem accipiunt ſpiritum Dei menſurate, ſcilicet quantum ad aliquid, nō quātum ad omnia. & ideo non quantum ad omnia verba Dei loquuntur. Chriſtus autem qui abſque menſura, & quantum ad omnia ſpiritum recepit, ideo quantum ad omnia verba dei loquitur. Sed quomodo ſpirituſſanctus datur ad menſuram cum ſit immenſus ſecundum Athanaſium in ſuo ſymbolo? Immēſus pater, immenſus filius immenſus ſpirituſſanctus. Reſponſio, dicendum, quòd ſpirituſſanctus datur ad menſuram, non quantum ad eſſentiam ſuam, & virtutem eius, ſecundum q⁹ eſt infinitus, ſed quantum ad dona, quæ dantur menſurate. Ephe. 4. Vnicuique noſtrum data eſt gratia ſecundū menſuram. Notandū aūt quòd hoc quod dicitur hic de Chriſto, q⁹ non ad menſuram dedit ei Deus pater ſpiritum, poteſt dupliciter, intelligi. Vno modo intelligitur de Chriſto, ſm quòd Deus. Alio modo, ſm quòd homo. Ad hoc enim datur alicui aliquid, vt habeat illud; habere aūt ſpirituſanctum, conuenit Chriſto, & inquantum Deus, & inquantum homo, & ſic ſm vtrunque habet ſpirituſanctum. ſed inquantum homo, habet ſpiritum ſanctum, vt ſanctificantem. Iſa. 61. Spirit⁹ Domini ſuper me, eo quòd vnxerit me, ſcilicet hominem. Inquantum vero Deus habet ſpiritum ſanctum, vt manifeſtantem tantū, ſecūdum quòd ab eo procedit. Ioan. 12. Ille me clarificabit ideſt manifeſtabit: quia de meo accipiet. Sic ergo vtroque modo ſcilicet inquantum Deus, & inquantum homo Chriſtus habet ſpiritum ſanctum non ad menſuram, nam Chriſto inquantū Deus, dicitur Deus pater dare ſpiritum ſanctum, nō ad menſuram, quia dat ei virtutem, & poteſtatem ſpirandi ſpiritum ſanctum, qui cū ſit infinitus, in infinitum dat ei pater: quem quidem pater, dat ei, ſicut ipſe habet vt ſcilicet ſicut ab eo procedit, ita & a filio, et hoc dedit per ætернam generationem. Similiter & Chriſtus inquantum homo, non ad menſurā habuit ſpiritum. nam hominibus datur ſpirituſſanctus ad menſurā, quia gratia eius ad menſuram eis datur, ſed Chriſtus inquantum homo nō ad menſuram recepit gratiam. et ideo non ad mēſuram recepit ſpiritum ſanctum. Sed notandum, q⁹ in Chriſto eſt triplex gratia, ſcilicet vnionis, ſingularis perſonæ, quæ eſt habitualis, & capitis quæ eſt influentiæ. et quālibet iſtarum recepit Chriſtus non ad menſurā. Nam gratia vnionis, quæ non eſt habitualis, ſed quoddam gratuitū donum datūr Chriſto, vt ſcilicet in humana natura ſit deus filius dei non per participationem, ſed per naturam, inquantum ſcilicet humana natura Chriſti vnita filio Dei in perſona ſit, quæ quidem vnio gratia dicitur, quia nullis præcedentibus meritis hoc habuit. Naturalis autem diuinitas infinita eſt: vnde ex ipſa vnione accepit donum infinitum. Sic ergo non ad menſuram recepit ſpiritum ſanctum. i. donum & gratiam vnionis quæ ſpirituſancto attribuitur inquantum gratuita. Gratia autem habitualis dicitur, ſecundum q⁹ anima Chriſti plena fuit gratia & ſapientia, ſecundum q⁹ dicitur ſupr. 1. Vidimus eum quaſi vnigenitum a patre, plenum gratię, &c. De qua quidem gratia, dubiū eſſe poteſt, an receperit eam non ad menſuram. Cum enim huiuſmodi gratia ſit donū creatū, confiteri oporteт, q⁹ habeat eſſentiam finitā, quod quidem quantum ad eſſentiam ſm quòd quid creatum eſt, ipſa gratia habitualis finita fuit. Sed tamen Chriſtus dicitur eam recepiſſe non ad menſuram tripli ci ratione. Primo quidem ex parte recipientis. Manifeſtum eſt. n. vniuſcuiusque naturæ capacitatem eſſe finitam: quia ceſſi infinitum bonum recipere poſſit cognoſcendo, & amando, & fruendo tamē ipſum recipit fruendo finite. Eſt autem cuiuslibet creaturæ ſm ſuam ſpeciem & naturam, determinata capacitatis menſura, quæ tamen diuinæ poteſtati non præiudicat, quin poſſet aliam creaturam facere maioris capacitatis, ſed iam non eſſet eiuſdem naturæ ſecundum ſpeciem: ſicut ſi ternario addatur vnitas, erit alia ſpecies numeri. Quando igitur alicui naturæ non datur de bonitate diuina, quanta eſt capacitas naturalis ſpeciei ſuæ, videtur ei ſecundum aliquam menſuram donatū. Quando vero rota naturalis capacitas non impleturr, non videtur ei ſecundum menſuram donatum. quia etſi ſic menſura ex parte recipientis, nō eſt tamen menſura ex parte dantis, qui totum paratus eſt dare, ſicut ſi aliquis vas ad fluuium deferens, abſque menſura inueniri ibi aquam paratam, quāuis ipſe cū menſura accipiat, propter vaſis determinatam quantitatē. Sic igitur gratia Chriſti habitualis, finita quidem eſt ſm eſſentiam, ſed infinite, & non ſecundum menſuram dicitur dari; quia tantum ei datur, quātum natura creata capere poteſt. Secūdo vero ex parte doni recepti. nam omnis forma ſeu actus ſm rationem ſuam conſideratus, non eſt finitus eo modo, quo finitur per ſubiectum, in quo recipitur: ſed nihil prohibet illum ſecundum ſuam eſſentiam finitum eſſe, inquātum eſſe ſuum eſt in aliquo receptum. Illud enim ſecundum eſſentiam ſuam infinitum eſt: quod habet totam plenitudinem eſſendi; quod quidem ſoli Deo conuenit, qui eſt ſuum eſſe. Si autem ponatur aliqua forma ſpiritualis eſſe, non in ſubiecto exiſtens, puta albedo vel color, non quidem haberet eſſentiam infinitam, quia eſſentia eius eſſet determinata ad genus vel ſpeciem. Nihilominus tamē totam plenitudinem illius ſpeciei poſſideret: vnde ſecundum rationem ſpeciei abſque termino vel menſura eſſet habens quicquid ad illam ſpeciem pertinere poteſt. Si autem in aliquo ſubiecto recipiatur albedo, vel color, non habet ſemper totum quicquid pertinet ad rationem formæ huius de neceſſitate, & ſemper: ſed ſolum quando ſic habetur, ſicut perfecte haberi poteſt, ſita ſcilicet q⁹ modus habendi adęquat rei habitæ poteſtatem. Sic igitur gratia Chriſti habitualis, finita quidem fuit ſecundum eſſentiam, ſed tamen dicitur abſq; termino & menſura fuiſſe: quia quicquid ad rationem gratiæ poterat pertinere, totum Chriſtus accepit. Alij autem non totum accipiunt: ſed vnus ſic, & alius ſic. Diuiſiones enim gratiarum ſunt. 1. Corinthio. 12. Tertio autem ex parte cauſę. In cauſa enim quodammodo habetur effectus. Cuicūque ergo adeſt cauſa infinitę virtutis ad influendum, dicitur habere illud quod influitur abſque mēſura, & aliquo modo infinite, puta ſi qs haberet fontē, qui aquā infinitā poſſet effluere. & infinite diceret abſq; menſura aquā habere. Sic aīa Chriſti, infinitā & abſq; menſura gratiam habet: ex hoc ipſo quòd

e Pater diligit filium: & omnia dedit in manu eius.

f Qui credit in filium, habet vitam ętернam.

g Qui autē incredulus eſt filio, non videbit vitam: ſed ira Dei manet ſuper eum.

quòd habet verbum ſibi vnitum: quod eſt totius emanationis creaturarum infinitum, & indefitiens principium. Patet autem ex his quæ dicta ſunt, q⁹ gratia ipſius Chriſti, quæ dicitur capitis, ſecundū quòd Chriſtus eſt caput eccleſiæ, eſt infinita quantum ad influentiam. Ex hoc enim q⁹ habet vnde quia effunderet abſq; mēſura Spiritus dona, accepit virtutē effundendi ipſa abſque mēſura vt. ſ. gratia Chriſti nō ſolū ſufficiat ad ſaluē hominū aliquorū: ſed hominū totius mūdi, ſecundum illud 1. Ioan. 2. Ipſe ē propitiatio pro peccatis noſtris, & nō pro noſtris tantū: ſed etiā totius mundi, ac etiam plurium mundorum ſi eſſent. Habet etiam Chriſtus denuntiandi veritatem diuinam opportunam facultatem, ſquia omnia ſunt in poteſtate eius. Vnde dicit.

e QVod quidem poteſt referri ad Chriſtū ſecundū q⁹ homo, & ſecundum quod Deus: ſed aliter & aliter. Si. n. referatur ad Chriſtū ſecundum naturam diuinā, tunc [diligit] non deſignat principium, ſed ſignum. Non enim poſſumus dicere q⁹ pater omnia filio dat quia diligit eum, propter duo. Primo, quia diligere eſt act⁹ voluntatis: dare autem naturam filio, eſt generare ipſum. Si ergo pater daret voluntate naturam filio, voluntas patris eſſet principium generationis filij, & ſic ſequeretur, quòd pater generaret filium voluntate, & non natura, quod eſt hæreſis Arriana. Secundo autem, quia dilectio patris ad filium, eſt ſpirituſanctus. Si ergo dilectio patris ad filiū eſſet ratio quare dedit oīa pater in manu filij, ſequeretur, quòd ſpirituſanctus eſſet principium generationis filij, quod eſt inconueniens. Dicendum eſt ergo, quod ly [diligit] importat ſignum tantum; vt dicatur, quòd dilectio perfecta, qua [pater diligit filium] eſt ſignum, q⁹ pater dedit omnia in manu eius: quæ. ſ. pater habet. Matth. 11. Oīa mihi tradita ſunt, &c. infra 13. Sciens quòd omnia dedit ei pater in manus. Si referatur autem ad Chriſtum ſecundum quod homo, ſic, ly [diligit] dicit rationem principij, vt dicatur, Pater omnia in manu filij tradidiſſe. ſ. quę in cœlis, & quæ in terris ſunt, ſecundum illud Mat. vltim. Data eſt mihi omnis poteſtas, &c. Hebr. 1. Quem conſtituit hæredem vniuerſorum. et huius traditionis ratio eſt: quia diligit eum. vnde dicit [Pater diligit filium.] Dilectio enim patris ratio eſt creandi quamlibet creaturam. Sapien. 11. Diligis omnia quæ ſunt, & nihil odiſti, &c. De dilectione aūt filij habetur Matt. 3. & Luc. 3. Hic eſt filius meus, &c. & Philippen. 1. Trāſtulit nos in regnum dilectionis ſuę, ideſt, filij ſui dilecti, &c. Conſequenter cum dicit.

f OStendit fructum fidei. Et primo ponit fidei præmium. Secūdo infidelitatis ſuppliciū, ibi [Qui aūt incredulus eſt, &c.] Sed præmium fidei eſt inæſtimabile, quia vita æterna, & ideo dicit [Qui credit in filiū habet vitā æternam.] Et hoc ex premiſſis oſtenditur. Si parer omnia dedit filio. ſ. quæ hēt, & ipſe habet vitam æternam: ergo & filio dedit, vt ſit vita æterna, infra 5. Sicut pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio, &c. quod quidem cōpetit Chriſto inquantum eſt verus, & naturalis Dei filius. 1. Ioan. vlti. Vt ſitis in vero filio eius Ieſu Chriſto, hic eſt ver⁹ De⁹, & vita æterna [Qui credit in eum] habet illud in quod tendit, ſcilicet ipſum filium in quem credit: ſed ipſe eſt vita æterna. ergo qui credit in eum habet vitam æternam. Infra 10. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam, &c. Supplicium autem infidelitatis eſt intolerabile, & quantum ad pœnam damni, & quantum ad pœnam, ſenſus. Quantum quidem ad pœnam damni, quia priuatur vita. Vnde dicit.

g NOn aūt dicit non habebit [ſed non videbit] quia vita æterna in viſione veræ vitę cōſiſtit infra. 17. Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te ſolū Deū, &c. Q⁹ quidē viſionē, & cognitionē increduli non habebunt. Iob 20. Nō videat riuulos lactis, &c. ideſt dulcedinem vitæ æternæ, dicit autem [non videbit.] quia videre vitam ipſam, eſt proprium præmiū fidei formatę. Quantum vero ad pœnam ſenſus, quia grauiter punitur. vnde dicit [Sed ira dei manet ſuper eū.] Ira. n. in ſcripturis pro afflictione, qua deus malos punit accipitur. Vnde cum dicit, [Ira dei patris manet ſuper eū.] Idē eſt, ac ſi dicat. Sentiet pœnam a Deo patre: et licet pater omne iudicium dederit filio, vt dicitur infra 5. tamē Baptiſta refert hoc ad patrem, intendens per hoc Iudæos reducere ad credendum filio. et de iſto iudicio dicitur Hebr. 10. Horrendū eſt incidere in manus dei viuentis. dicit autem [Manet ſuper eum.] quia iſta pœna nunquā ab incredulis deſiſtet: & quia omnes qui naſcuntur in iſta vita, mortali habent ſecum iram Dei, quam accepit primus Adam Eph. 2. Eramus natura ideſt per natiuitatem filij iræ: ab hac autem ira non liberamur, niſi per fidem Chriſti, & ideo qui non credunt in Chriſtum filium Dei, manet in eis ira dei.

LECTIO PRIMA.

POſita doctrina Chriſti de ſpirituali regeneratione, & quòd Chriſtus gratiam ſpiritualis regenerationis indęis communicauerat, hic conſequenter oſtendit, quomodo ipſa gratia etiam ad gētes derivata eſt per Chriſtum. Salutaris autem gratia Chriſti derivata eſt dupliciter in gētibus: per doctrinam, & per miracula. Mat. vlti. Illi autem profecti prædicauerunt vbique, ecce doctrina, Domino cooperante, ſequentibus ſignis. ecce miracula. Primo ergo oſtendit futuram gentium conuerſionem per doctrinam. Secundo futuram gentium conuerſionem per miracula ibi [Poſt duos autem dies, &c. Circa primum duo facit. Primo premittit quædam præambula ad doctrinā. Secundo proponit doctrinam, & eius effectum, ibi [Reſpondit Ieſus, & dixit ei. Si ſcires donum Dei.] Quantū ad primum tria præambula præmittit. Primū ex parte ipſius docentis. Secundū ex parte eius de quo doctrina erat, ibi [Erat autem ibi fons Iacob.] Tertiū ex parte perſonæ audiētis, ibi [Venit mulier de Samaria, &c.] Ex parte autem docentis præambulum eſt eius acceſſus ad locum doctrinæ. et ideo dicit [Vt ergo cognouit Ieſus, &c.] Vbi tria facit. Primo innuit terminum a quo recedit: quia a Iudæa. Secundo terminum ad quem accedit, in Galilęā. Tertio, inſinuat medium per quod tranſit, quia per Samariam. Quantum ad primum ponit primo cauſam receſſus de loco in quo erat. Secundo exponit quędam dicta in cauſa aſſignata, ibi [Quanquām Ieſus non baptizare, &c.] Tertio deſcribit receſſum Chri a Iudæa, ibi [Reliquit Iudeā, &c. Dicit ergo [Vt cognouit Ieſus; quòd audierunt Phariſæi, &c.] Volens oſtendere Euangeliſta, quòd poſtquām Baptiſta repreſſit diſcipulorum ſuorum inuidiam, Chriſtus declinauit Phariſæorum maliciam. Sed cum dicatur Eccl. 23. Domino deo noſtro nota ſunt omnia antequam fiant, et Hebr. 4. Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, quærendum videtur, quomodo Ieſus dicitur aliquid de nouo cognoſcere. Ad quod dicendum eſt: quòd Ieſus virtute diuinitatis ſuæ ab æterno cognouit omnia præterita, preſentia, & futura, vt prædictę auctoritates oſtendunt: ſed inquantum homo aliqua de nouo cognouit, ſcientia experimentali, & de hac dicitur hic [Vt cognouit Ieſus.] Poſtquam fuit ei nunciatum [quia audierunt Phariſæi, &c.] et hanc cognitionem Chriſtus de nouo accipere voluit diſpenſatiue, ad oſtendendum veritatem humanæ naturæ: ſicut & multa alia humanæ naturæ propria voluit facere, & pati. Sed quid eſt hoc quod dicit [Quia audierunt Phariſæi, quòd Chriſtus plures diſcipulos, &c. Cum ad eos non pertineat? Nam ipſi Ioannem perſecuti ſunt, nec ei credebant. vt dicitur Matth. 21. Cum dominus quæreret baptiſmum Ioannis vnde eſſet. dicebant intra ſe. Si dixerimus de cœlo, dicet nobis: Quare ergo non credidiſtis, &c. non ergo crediderunt Ioanni. Sed ad hoc eſt duplex Reſponſio. Vna, quòd ipſi diſcipuli Ioannis qui ſupra, quæſtionem concitauerant contra Chriſtum, erant Phariſæi, vel Phariſæis contęderati. vnde Matth. 9 dicitur, quòd Phariſæi ſimul cum diſcipulis Ioannis propoſuerunt quæſtiones contra diſcipulos Chriſti. et ſecundum hoc concludit Euangeliſta [Vt ergo cognouit Ieſus, quia audierunt, &c.] ideſt, poſtquam intellexit quæſtionem & commotionem diſcipulorum Ioannis, qui erant Phariſei, vel Phariſęi confœderati ſuper baptiſmo ſuo, & diſcipulorū eius. [Reliquit, &c.] Vel dicendum, quòd Phariſæi propter inuidiam turbari ſunt de prædicatione Ioannis. Vnde ſuaſerunt Herodi, vt caperet eum. et hoc patet Matth. 17. vbi cum Chriſtus loqueretur de Ioanne dicit, Elias iam venit, & fecerunt in eum quæcumque voluerunt. Et poſtea ſubdit. Sic & filius hominis paſſurus eſt ab eis. vbi Gloſa dicit, quòd Phariſæi incitauerunt Herodem ad incarcerationē Ioannis & mortem. Videtur ergo probabile, quòd ſimiliter moueretur contra Chriſtum, ex hoc quòd prædicabat. Et hoc eſt, quod dicitur [audierunt.] ſcilicet ad perſequendum Phariſæi inuidi, & perſecutores Chriſti: quia Ieſus, &c.] De iſto auditu dicitur Iob 28. Perditio, & mors dixerunt, auribus noſtris audiuimus facta eius. Sed boni audiunt ad obediendum Pſalm. 131. Ecce audiuimus eum in effrata, & poſtea ſequitur, Adorabimus in loco, &c. Audierunt, inquam, duo ſcilicet, quòd plures diſcipulos faceret, quàm Ioan. quod quidem iuſtum erat & rationabile: quia vt dicitur ſupr. 3. Chriſtum oportet creſcere, & Ioan. minuri: aliud quòd ſbaptizabat. Et hoc merito, quia ipſe mundat. Pſalm. 50. Lauā mē Domine ab iniuſtitia mea. & aſibi. Pſalm. 7. Exurge Domine, ſcilicet baptizando, in præcepto quod mandaſti, ſcilicet de baptiſmo: & ſynagoga, per baptiſmum congregatorum, circundabit te. Conſequenter cum dicit.

CAPVT QVARTVM.

LECTIO PRIMA.

VT ergo cognouit Ieſus, quia audierunt Phariſæi, quòd Ieſus plures diſcipulos facit, & baptizat quàm Ioannes.

b EXponit,quod supra dixerat de baptismo Christi, quòd audierunt Pharisæi,&c. Sed Aug. dicit hic apparere inconueniens. Nam supra dixerat,& baptizat,hic vero quasi corrigens id, vepote fallum,dicit [quãquam Iesus non baptizaret.] & ad hoc est duplex responsio. Vna Chrysost. q hoc,quod euangelista dicit: verum est, q Christus non baptizauit aliquem. Illud autem, quod supra dictũ est, scilicet baptizat, intelligendum est secundum famam currentem ad Pharisæos, quòd Christus baptizaret, q aliqui venientes ad ipsos Pharisæos dicerent. Vos intidebatis Ioan. quod discipulos habebat, & baptizabat: sed ecce, quod hic scilicet [Iesus.] plures discipulos facit quàm Ioan. & baptizat. Quare ergo sustinetis eum? ideo non dicit euangelista ex se, quòd baptizat, sed quod audierunt Pharisæi, & ideo falsum rumorem populi euangelista corrigere volens, dicit. Verum est, quòd audierũt Pharisæi, quòd Christus baptizat, sed est falsum. vnde subdit, [quãquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius.] Ideo autem, ſm Chrysost. Christus non baptizauit: quia in omni baptismate, quo Ioan. & discipuli baptizauerunt per totum tempus ante Christi passionem, non dabatur spiritus sanctus, sed ad hoc erat, vt assuescerent homines ad baptismũ Christi, & congregarentur ad prædicationem: vt ipse dicit. Inconueniens esset, quòd Christus baptizaret, si non daretur in illo baptismo spiritus sanctus, qui non dabatur ante Christi passionem: q̃a vt dicitur. infr. 7. Nondum erat spiritus datus, quia nondum Iesus erat, &c. Sed secundum Aug. dicendum est, & verius, quod discipuli baptizabant baptismo Christi aqua scilicet & spiritu, qui in ipso baptismo dabatur, ſ& etiam ipse Christus baptizabat, & non baptizabat, Baptizabat quidem quia ipse mundabat interius, sed non baptizabat, quia ipse non tingebat aqua exteriùs. nam discipuli præbebant ministeriũ per ablutionem corporis, Christus vero præbebat spiritum interius mundantẽ. Vnde ipse proprie baptizabat supr. 1. cap. Super quem videris spiritum descendentem, &c. Hic est qui baptizat, &c. A d hoc ergo, quod Chryso. dicit, quod nondum erat spiritus datus, &c. Dicendum, quòd non erat datus visibilibus signis, sicut post resurrectionem Christi, datus est discipulis, sed tamen datus est, & dabatur per internam sanctificationem, credentibus. Per hoc autem, quod Christus non semper baptizauit, dat nobis exemplum, quod maiores ecclesiarũ Prælati in his quę per alios fieri possunt, non occupentur, sed ea minoribus faciẽda relinquãt 1. Cor. 1. Non enim me misit Christus baptizare, &c. Si aũt quæritur, an discipuli Christi baptizati fuerint. Dicendum secundum Augustẽ. ad Stelentium, quod baptizati fuerint baptismo Ioan. quia aliqui ex discipulis Christi, fuerant discipuli Ioan. siue (quod magis credibile est) baptismo Christi, neque enim ministerio baptizandi defuisse creditur vt haberet baptizatos seruos, per quos cæteros baptizaret. Et hoc intelligendum est per hoc, quod dicitur Ioan. 17. Qui lotus est nó indiget, &c. & postea sequit. Et ideo vos mũdi estis, &c. Consequenter Christi recessum ponit, dicens.

c ET hoc triplici de causa. Vna, vt subtraheret se inuidiæ Pharisæorum, qui ex his quæ audierant de Christo turbabantur & persecutionem parabant, dans nobis exemplum, vt per mansuetudinem malis cedamus ad tẽpus. Eccle. 7. Nec strues signa in ignẽ illius. Alia de causa, vt ostenderet non esse peccatum persecutores fugere. Matth. 10. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate; fugite in aliam. Tertia causa est, quia nondum venerat tempus suę passionis. infr. 7. Tempus meum nondum aduenit, &c. Est autem & alia causa, propter mysterium, nam per huiusmodi recessum significauit, quòd discipuli propter persecutionem relicturi erant Iudæos, & ituri ad Gentes. Consequenter cum dicit.

d OStendit locum ad quem accessit. Dicit autem [iterum] quasupra 2. fecerat mẽtionem de quodam alio descensu Christi in Galilęam, quo post miraculum nuptiarum descẽdit Capharnaum. Quia ergo alij tres euangelistæ non faciunt mentionem de illo descensu primo; ideo euangelista vt det intelligere, quòd alij euangelistæ omnia quæ dixerant vsque ad istud capitulum dimiserunt, & ex hoc loco ipse historiam eis contemporaneam texere incœpit, dicit [iterum.] Per Galilæam enim secundum vnam interpretationem intelligitur Gentilitas, ad quã Christus a Iudæis vadit, interpretatur enim Galilęa transmigratio secundum aliam interpretationem, per Galilæam intelligitur cœlestis gloria. nã Galilęa reuelatio interpretatur. Consequenter cum dicit.

e DEscribit medium per quod transit, & primo in generali. Secundo in speciali, ibi. [Venit ergo in ciuitatem, &c.] Medium autem quod transit abiens in Galilęam est Samaria, et ideo dicit. ſ. Oportebat eum transire per Samariam.] dicit autem [oportebat] ne videat contrarius suæ doctrinæ. nam Mat. 10. præcepit discipulis, dicens. In viam Gentium ne abieritis. Quia ergo Samaria terra gentium erat, ideo ostendit, quòd non ex proposito, sed ex necessitate illuc iuit. dicit [oportebat.] Et ratio huius necessitatis erat, quia Samaria erat sita media inter Iudæam, & Galilęam.

b Quãquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius.
c Reliquit Iudæam.
d Et abiit iterũ in Galilęã.
e Oportebat autẽ eum transire per Samariam.
f Venit ergo in ciuitatẽ Samariæ, quæ dicit Sichar, iuxta prædium, quod dedit Iacob filio suo Ioseph.
g Erat autẽ ibi fons Iacob.
h Iesus aũt fatigat⁹ ex itinere, sedebat sic, supra fontẽ.
i Hora aũt erat quasi sexta.

De ista Samaria scindum est q Amyr Rex Israel, montem a quodã Somer emit: vt habetur 2. Reg. 16. Cuius tatemque quã in montis vertice constru-rat, a uendentis nomine Samariam nuncupauit: hac deinde Reges Israelitarum pro Regia vsi sunt, & tota regio ab hac ciuitate Samaria vocabatur. unde hoc, quod dicit hic [oportebat eum transire per Samariam] non est intelligendum, per ciuitatem illam transitum esse factum, sed per regionem. Et ideo speciale medium describens, subdit.

f IDest, regionis Samarię quæ dicitur [Sichar.] Sichar enim, idest, quod Sichem, secundum aliud nomen, de qua ciuitate habetur Gen. 34. quòd Iacob iuxta eam tetendit tentoria sua, & propter raptum Dinæ filię suæ a filio Regis Sichem: duo filij Iacob indignati, occiderunt homines ciuitatis illius, & sic cessit in possessionem Iacob, & habitauit ibi fodiens in ea puteos. Postmodum vero circa mortem suam, dedit eam Ioseph filio suo, secundum quòd legitur. Gen. 48. tibi partem vnam extra fratres tuos, &c. et hoc est, quod dicit. [Iuxta prædium.] idest agrum. [quod dedit Iacob filio suo.] Ideo aũt, hęc omnia diligenter euangelista narrauit: ostendat, quòd omnia quæ contigerũt circa Patriarchas, fuerũt ducẽtia ad Christum, & quòd Christus signatus est per eos, & ab eis secundum carnem descendit. Consequenter cum dicit.

g POnit præambulum doctrinæ ex parte rei, de qua doctrina tradenda erat, & hoc congruenter. Nam doctrina futura erat de aqua & fonte spirituali, & ideo sic hic mentio de fonte materiali, ex quo sumitur occasio disputandi de fonte spirituali qui est Christus. Psal. 35. Apud te est fons vitæ, scilicet spiritus sanctus qui est spiritus vitę. Isę fons est baptismus de quo dicitur Zach. 10. Erit fons patens domui Iacob. in ablutionem, &c. Circa hoc tria facit. Primo describit ipsum fontem. Secundo sessionem Christi super eum. & tertio sessionis tẽpus designat. Fontẽ quidem describit cũ dicit. [Erat autem ibi fons Iacob.] Sed contra: inferius dicitur, Puteus altus est, non ergo erat fons. Sed dicendum ſm Aug. quòd fons erat, & puteus, omnis enim puteus fons est: sed non convertitur. nã vbi aqua de terra scaturit, fons est. si quidem aqua in superficie terræ scaturit, fons tantum dicitur. Si vero in alto, & in profundo scaturit, ita puteus vocatur vt nomẽ fontis non amittat. Dicitur autem fons Iacob, quia ipse puteum illum foderat in terra alla pp defectũ aquæ, vt dicitur. Gen. 34. Sessio autem Christi innuitur, cum subdit.

h OStendit infirmitatem, quanquam esset virtutis immensæ, non propter defectum virtutis, sed vt ostenderet veritatem naturę assumptæ. Nam secũdum Aug. Iesus fortis est, quia In principio erat verbum, sed infirmus est, quia Verbum caro factum est. Christus ergo volens ostẽdere veritatem humanæ naturæ, permittebat eam agere & pati, quæ sunt propria hominis, volens etiã ostendere in se veritatem diuinę naturę, faciebat & operabatur propria Dei. unde quando retrahebat in fluxũ virtutis diuinę a corpore; ęsuriebat, fatigabatur, quando vero ipsam virtutem diuinam corpori exhibebat, sine cibo non esuriebat, & in laboribus nõ fatigabatur. Mat. 4. quòd ieiunauit 40. diebus, & 40. noctibus, &c. ex hoc autem, quòd Iesus fatigatus est ex itinere, datur nobis exemplum non refugiendi laborem propter salutem aliorum. Psal. 87. Pauper sum ego, & in laboribus a iuuẽtute mea. Similiter etiam datur exemplum paupertatis, quia sedebat sic, idest super nudam terram. Mystice aũt sessio humilitatẽ passionis Christi significat. Psal. 138. Tu cognouisti sessionem meam, idest passionem, & resurrectionem meam. Item significat auctoritatem docendi; quia loquitur tanquã potestatem habens: vnde dicitur. Matt. 7. quòd sedens docebat eos. Tempus autem determinatur, cum subdit.

i ET ratio huius determinationis assignat literalis, & mystica. Literalis quidem, vt ostendat causam fatigationis, nam in ardore, & sexta hora diei, homines magis fatiganter exi labore. Item vt ostendat causam sessionis, libenter enim homines in cestu, & ardore diei, iuxta aquas quiescunt. Mystica autem causa assignatur triplex. Vna, quia Christus in sexta ętate ęculi in mundum venit, carnem assumens. Alia, quia sexto die homo factus est, & in sexto mense conceptus est Christus. Tertia, quia in sexta hora sol inialto existit, & non restat nisi vt declinet. Sol autem quantumad hoc per sinet, temporalem prosperitatem significat, ſm illud Iob. 31. Si vidi Solem cum fulgeret, &c. Tunc ergo Christus venit quando prosperitas

sperit as mundi in alto erat, idest in cordibus hominum per amorẽ florebat: sed per eum amor a cordibus hominũ declinare debebat. Consequenter cum dicit.

k POnitur præambulum ex parte audientis. & circa hoc tria facit. Primo ponitur persona, cui exhibetur doctrina. Secundo innuit præparatio ei⁹ ad doctrinam, ibi. [Dixit ergo ei mulier illa Samaritana.] Persona autem cui exhibet doctrina, ẽ mulier Samaritana. vnde dicit [Venit mulier de Samaria haurire aquã.] Mulier ista significat ecclesiã gentium nondum iustificatam: quæ idolatria detinebatur: sed tamen per Christum iustificandã. [Venit autem ab alienigenis. ſ. à Samaritanis; qui alienigenæ fuerãt, licet vicinas terras incolerent, quia ecclesia de gentibus, aliena à genere Iudęorum, ventura erat ad Christum. Mat. 8. Multi venient ab Oriente & Occidente, & recumbent, &c. Hæc aũt mulier præparatur ad doctrinam per Christum, cum dicit.

k Venit mulier de Samaria haurire aquã. Dixit ei Iesus.
l Da mihi bibere.
m Discipuli enim eius abierunt in ciuitatem, vt cibos emerent.
n Dixit ergo ei mulier illa Samaritana. Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere à me possis: quæ sum mulier Samaritana?
o Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.

LECTIO II.

REspondit Iesus, & dixit ei. Si scires donũ Dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam.

IEt primo dat ei occasionẽ quærendi. Secundo Euangelista interponit quærendi oportunitatẽ, ibi. [Discipuli aũt eius, &c.] Occasio aũt, & præparatio mulieris fuit petitio Christi, vnde dicit. [Da mihi bibere.] Petit namque potum: & quia sitiebat aquam propter æstum diei, & sitiebat salutẽ hominis propter amorẽ eius vnde in cruce pendens dixit. Sitio. Opportunitatem aũt quærendi à muliere habuit Christus, quia non erant ibi discipuli eius, à quibus quæreret aquam. & ideo dicit Euangelista.

m VBi tria de Christo nota: scilicet eius humiliratẽ, in eo quòd solus relinquebatur. dabat enim in hoc exemplum discipulis suis omnẽ superbiam conculcare. Sed quæreret fortasse aliquis, quæ necessitas fuerat assuescere discipulos ad humilitatem, quia piscatores & humiles extiterant, & tabernaculorum factores. Sed ad uerrere debent, qui talia dicunt, q repente piscatores huiusmodi facti sunt reuerentiores omnibus regibus, facundiores Philosophis & Rhetoribus, & familiares domini orbis terrarũ: & tales sic repente promoti consueuerunt superbire: vepote inexpertes ad tantũ honorem. Secundo, nota Christi parsimoniam: nam ita parum curabat de cibis, q nihil comestibile secum ferebat. Tertio ẽt nota, q di miserunt eum solum in cruce. Isa. 63. Torcular calcaui solus, &c.

n PRæparauit dñs mulierem ad recipiendum spiritualem doctrinam, dando ei occasionẽ quærendi. Hic consequẽter ponitur quæstio; secundo assignatur rõ quæstionis, ibi. [Non enim coutuntur, &c.] Sciendum est aũt, quòd dñs petierat à muliere potũ, intendens magis de spirituali, q̃ de corporali potu. Mulier vero, potũ spiritualem nondum capiens, intendebat solum de corporali; & ideo respondet. [Quomodo tu Iudæus cum sis: bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? &c.] Christus Iudęus erat: quia & de Iuda promissus. Gen. penul. Non auferetur sceptrũ de Iuda. & de Iuda natus. Heb. 7. Manifestũ est, q ex Iuda ortus sit dñs noster. Cognoscebat aũt mulier Christum esse Iudęum ex habitu. nam sicut dicitur, Num. 15. Dñs præcepit, quòd Iudæi portarẽt fimbrias iacintinas in quatuor angulis vestium suarũ, vt per eas discernerentur ab aliis populis. Consequenter assignatur ratio quæstionis: siue ab Euangelista ſm Glo. siue à muliere, ſm Chrysost. cum dicit.

o SCiendum est aũt circa hoc, q sicut dicitur 4. Reg. 18. Propter peccata populi Israel. ſ. decem tribuum, qui colebant idola, dati sunt in captiuitatem à Rege Assyriorũ in Babylonem: & ne Samaria absq; habitatoribus remaneret, fecit ibi gentes ex diuersis locis ductas habitare, & cum ibi essent, volens dñs ostendere, quòd non pp imbecillitatem fuæ virtutis: sed propter Iudęorum malitiã tradidit eos, immisit ipsis gentibus leones, & ęuas bestias, quę eos lędebant; quæ vbi nunciata sunt Regi Assyriorum, habito ex consilio, quòd hoc ideo eis contingeret, quia non seruabant legitima Dei terræ, misit ad eos sacerdotem quendam ex Iudęis, traditurũ eis Dei legem, ſm legem Moysi. vnde & isti licet non essent ex populo Iudæorum, seruabant tñ legem Moysi: sed cũ Deo vero, colebant idola, nec Prophetis attendebant, & vocabãt se Samaritanos, à ciuitate Samariæ, quę erat sita in mõte Somer. 3. Reg. 16. Reuertentibus ergo Iudæis ex captiuitate in Hierusalem semp infesti fuerunt & contrarij, & sicut dicitur in Esdra, impediebãt eos ædificare templum & ciuitatẽ: & licet Iudæi vitarent oẽs alias nationes, specialiter tñ vitabant istos, nec in aliquo coutebaneur eis, & hoc est, quod dicit. [Non enim coutunt Iudæi Samaritanis.] Non dicit, quòd Samaritani non coutantur Iudæis, quia libenter voluissent adiungi, & couti Iudæis: sed Iudęi eos repellebant, secundum illud. Deut. 7. Non inibis cum eis fœdus, &c. Sed si non erat fas Iudęis couti Samaritanis, quare Deus; ciebat à Samaritana potum? Ad quod, secundum quòd dicit Chrysost posset aliquis respondere, q dñs, sciebat eam non sibi traditura potum, & ideo petiuit. Sed hoc non sufficit, quia petens quod non licet, à peccato nõ est immunis, quantum in se est, quin scandalizet, etsi non detur ei quod ipse petit: & ideo dicendum est, quòd sicut dicitur. Mat. 12. Filius hominis est dominus etiam sabbati, vnde tamquam dominus legis poterat vti, & non vti lege, & obseruantiis, & legalibus secundum quòd sibi expediens videbatur. & q̃a imminebat tẽpus quo gentes vocarentur ad fidem, ipsis gentibus coutebatur. Consequenter cum dicit.

LECTIO II.

ARrat euangelista ipsam doctrinam spiritualem. Et primo ponitur ipsa doctrina: secũdo effectus doctrinæ, ibi [Et continuo venerunt discipuli eius.] Circa primum duo facit. Primo ponit summarie totam doctrinam: secundo explicat eam per partes: ibi. [Dixit ei mulier. Domine, neque in quo haurias, &c.] Dixit ergo, Tu miraris, quòd ego Iudæus potum petij a te Samaritana: sed non debes mirari: quia ad hoc veni vt etiam gentibus potum darem, & ideo dixit. [Si scires donum Dei; & quis est qui dicit tibi, &c.] et vt incipiamus ab vltimo, requirendum est, quid intelligitur per aquam. Et dicẽdum, quòd per aquam intelligitur gratia spiritus sancti, quæ quidem quãdoque dicitur ignis, quandoque aqua, vt ostendat, quòd nec hoc, nec illud dicit secundum substantiæ proprietatem. sed secundum similitudinẽ actionis. nã ignis dicitur, quia eleuat cor per feruorem & calorem. Rom. 12. Spiritu feruentes, &c. & quia consumit peccata. Canti. 8. Lampades eius, lampades ignis, &c. Aqua vero dicitur propter purgationẽ. Eze. 36. Effundã super vos aquã mundã, & mundamini, &c. & propter refrigerationẽ ab æstibus tẽtationum. Eccl. 3. Ignem ardentem extinguit aqua. et propter satietatem cõtra sitim terrenorũ & quorumcunque temporaliũ. Isa. 55. Omnes sitientes, venite ad aquas, &c. Est aũt duplex aqua. ſ. viua & nõ viua. Nõ viua quidẽ est quæ nõ continuat̃ suo principio vnde scaturit: sed collecta de pluuia seu aliunde, in lacunas & cisternas a suo principio separata seruat̃. Viua autem aqua est, quæ suo principio cõtinuatur & effluit. Secundum hoc ergo, gratia spiritus sancti recte dicitur aqua viua, quia ita ipsa gratia spiritus sancti datur homini, quòd tñ ipse fons gratiæ datur. ſ. spiritus sanctus; imo per ipsum datur gratia. Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctũ, &c. nam ipse spiritus sanctus est fons indeficiens, à quo oia dona gratiarũ effluũt. 1. Corint. 13. Hęc omnia operat̃ vnus atque idẽ spiritus, &c. et inde est, q si aliquis donũ spiritus sancti habeat, & non spiritũ, aqua non continuat̃ suo principio, & ideo est mortua & non viua. Iac. 2. Fides sine operibus mortua est. Sic ergo patet, quid per aquam intelligat. Sed consequẽter ostenditur, q ad habendum aquã viuã, idest gratiã in adultis per desiderium peruenitur idest per petitionẽ. Psal. 9. Desiderium pauperum exaudiuit dominus: quia absque petitione & desiderio non datur alicui gratia. Vnde dicimus, q in iustificatione impij requiritur liberum arbitrium ad detestandum peccata, & ad desiderandum gratiam; secundum illud Mat. 7. Petite, & accipietis. In tantum enim requiritur desiderium, quòd etiam ipse filius ad petendum inducitur. Psalm. 2. Postula a me, & dabo tibi. Vnde nec alicui quis contradicens gratiæ eam recipit, nisi prius reducatur ad desiderium gratiæ, sicut patet in Paulo, qui antequam gratiam reciperet, reductus est ad desiderium gratiæ. dicens. [Domine, quid me vis facere? Act. 9. Et inde est, quòd signanter dicitur. [Tu forsitan petisses ab eo.] et dicit [forsitan] propter liberum arbitrium, quo homo aliquando desiderat, & petit gratiam, aliquando non. Sed ad petendum gratiam incitatur desiderium hominis ex duobus, scilicet ex cognitione desiderandi boni, & ex cognitione datoris. et ideo duo cognoscenda proponit. Primo, scilicet ipsum donũ. vnde dicit. [Si scires donum Dei.] quòd est omne bonum desiderabile, quòd est à spiritu sancto. Sapien. 8. Scio, quòd non possum esse continens, &c. Et hoc donum Dei est, &c. Secundo, proponit ipsum datorem. Vnde dicit [& quis est qui dicit tibi, &c.] scilicet si scires eum qui dare potest, qui sum ego. Infra 15. Cũ venerit paraclytus

quem ego mittam,&c. Psal.67. Dedit dona hominibus. Sic ergo hæc doctrina est de tribus,scilicet de dono aquæ viuę: de petitione ipsius doni,& de datore eius. Et ideo cum dicit.

b DE ipsa doctrina tractat explicite quantū ad hæc tria. Et primo, quantum ad donū. Secundo,quantum ad petitionē, ibi [Dicit ei mulier. Dñe vt video Propheta es tu.] Tertio, quantum ad datorem,ibi [Dicit ei mulier, scio ꝙ Messias venit,&c.] Circa primum duo facit. Primo explicat donum, ostendendo eius virtutem. Secundo agit de pfectione ipsius doni, ibi [Dicit ei mulier. Domine da mihi hāc aquam,&c.] Circa primum duo facit. Primo ponitur inquisitio mulieris. Secundo responsio Christi,ibi [Respōdit Iesus, & dixit ei. Omnis qui biberit,&c.] Circa primum sciēdum est, ꝙ mulier ista Samaritana, verba quæ dñs spiritualiter intelligebat,carnaliter accipiebat;quia erat animalis. 1. Cor.2. Animalis homo non percipit. Et ideo verba quæ dñs dicebat quasi inconuenientia, & impossibilia,argumento quodam vtens, infringere conabatur, hoc modo: Tu promittis mihi aquā viuam:aut ergo de isto puteo, aut de alio, sed non de isto ꝙ [Nec in quo haurias habes: & puteus altus est.] De alio aūt non videtur credibile,ꝙ dare possis, quia [nō maior es patre nostro Iacob qui dedit,&c.] Primo ergo prosequēres primū, videamus hoc,quod dicit [Domine neq; in quo haurias habes].i. hauritorio cares,quo aquam de puteo extrahere possis. [& puteus altus est].s.vt absque hauritorio manu non possis attingere. Per altitudinem,seu profunditatē putei:intelligitur sacræ scripturæ profunditas,& sapientiæ diuinæ. Eccle.7. Alta profunditas, & quis &c. Hauritorium autem quo aqua sapientiæ salutaris hauritur,est oratio.Iac.1. Si quis indiget sapientia,postulet a Deo. Secundum ostē dit cum dicit [Nunquid tu es maior patre nostro,&c] q.d. Nunquid meliorem aquam habes ad dandum nobis,quàm Iacob? Dicit autem patrem suum Iacob,non quòd Samaritani de genere sint Iacob,vt ex supradictis apparet, sed quia legem Moysi habebant, & quia intrauerunt terram semini Iacob repromissam. Commendat autem mulier ista,puteum istum ex tribus. Primo,ex auctoritate danris. vnde dicit[patre nostro Iacob,qui dedit,&c.] Secundo ex suauitate aquæ,& dicit,quòd ipse Iacob ex eo bibit, & filij eius: nisi enim fuisset suauis non ipi bibissent, sed pecoribus eam tradidissent. Tertio ex vbertate,cū dicit [& pecora eius.]quia enim erat suauis,nisi fuisset vberrima,non dedissent eam pecoribus. Sic & sacra scriptura magna est auctoritate, quia à spiritusancto est data. delectabilis est suauitate. Psal.118. Quàm dulcia sunt faucibus meis eloquia tua. Iterū fœcūda est vbertate, quia non solū sapientibus,sed ēt insipientibus cōcatur. Consequenter cum dicit.

c PONitur responsio domini, vbi explicat virtutē suæ doctrinæ, & primo,quantum ad hoc,quòd dixerat eam esse aquam. Secundo quantum ad hoc,quòd dixerat eam esse aquam viuam, ibi. [Sed aqua quam ego dabo ei,&c.] Ostendit autem, ꝙ doctrina sua sit optima aqua, ex hoc quòd habet aquæ effectum .s. ꝙ auferat sitim multo amplius q̄ aqua ista corporalis, ostendens se in hoc esse maiorem,q̄ Iacob. & ideo dicit [Respondit Iesus,& dixit ei.] q.d. Tu dicis,quòd Iacob dedit vobis puteum:sed ego dabo aquam meliorem,quia [omnis qui biberit ex hac aqua].s.corporalis,vel carnalis cupiditatis & concupiscentiæ, licet ad horam sedetur appetitus,tamen sitiet iterum. quia insatiabilis est delectationis appetitus. Prouer.23. Quando eructabo,& rursus vina reperiā. Sed qui biberit ex hac aqua[.s.spirituali.]quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.]Isa.penul. Serui mei bibent, & vos sitietis. Sed contra. Eccle.24. dicitur, qui bibunt me adhuc sitient. Quomodo ergo nō sitiet in æternum:qui biberit ex hac aqua.[.s.diuina sapientia, cum ipsa sapientia dicat, Qui bibunt me adhuc sitient? Sed dicendum, quòd vtrūque verum est; quia qui bibit ex aqua quam Christus dat,& sitit adhuc, & non sitit, sed qui bibit ex aqua corporali sitiet iterum,& hoc propter duo. Primo,quia aqua materialis & carnalis non est perpetua,nec causam perpetuam habet, sed deficiēdo, Vnde & effectus oportet quòd cesset. Sap.5. Transierunt hæc omnia quasi vmbra,&c. Aqua vero spiritualis causam perpetuam habet.[.s.spiritum sanctum,qui est fons vitæ, nunquā deficiens, & ideo qui ex ea bibit,non sitiet in æternum, sicut qui haberet in ventre fontem aquæ viuæ,non sitiret vnquam. Alia ratio est,quia differentia est inter rem spiritualem, & temporalem, licet enim vterque

b Dixit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est. Vnde ergo habes aquā viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob: q dedit nobis puteum : & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius?

c Respōdit Iesus,& dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum : Qui autē biberit ex aqua quā ego dabo ei: non sitiet in æternum.

d Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquę salientis in vitam ęternam.

e Dixit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam: vt non sitiam, neque veniam huc haurire.

f Dixit ei Iesus. Vade voca virum tuum: & veni huc.

g Respōdit mulier, & dixit: Non habeo virum.

generet sitim, tamen aliter, & aliter, quia res temporalis habita, causat quidem sitim non sumptus, sed alterius rei. Spiritualis vero tollit sitim alterius rei, & causat sumptus sitim. Cujus ratio est, qa res temporalis antequā habeatur, eximatur magni pretij, & sufficiens: sed postquā habetur, quia nec tanta, nec sufficiens ad quietandum desideriū inuenitur, ideo non satiat desiderium, quin ad aliud habendū moueatur. Res vero spiritualis nō cognoscitur, nisi cū habetur. Apocal.3. Nemo nouit nisi qui accipit. Et ideo non habita, non mouet desiderium, sed cū habetur & cognoscit, tunc delectat affectū, & mouet desiderium, non quidem ad aliud habēdum, sed quia imperfecte percipitur pp recipientis imperfectionē, mouet vt ipsa perfecte habeatur. Et de hac siti dicitur in Psal.41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Sed hoc sitis in mundo isto vsquequaque non tollitur, quia bona spiritualia in vita ista percipere non possumus, & ideo qui biberit ex hac aqua, adhuc quidem sitiet eius perfectionem,sed non sitiet in æternum, quasi ipsa aqua deficiat, quia vt dicitur in Psal.35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. In vita autem glorię vbi beati perfecte bibunt aquam diuinæ gratię, nō sitient in æternum. Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam scilicet in mundo isto, quia saturabuntur in vita gloriæ. Consequenter cum dicit.

d OStendit doctrinam suam esse aquam viuam ex motu ipsius aquæ. Vnde dicit,quòd est fons decurrens. Psal.45. Fluminis impetus lætificat ciuitatē Dei. Sed alius est cursus aquæ materialis.s.deorsum,alius istius spiritualis, quia ducit sursum,& ideo dicit,dico, ꝙ talis est aqua materialis. ꝙ non tollit sitim ,, sed aqua quam ego do,] non solum sitim aufert,sed est viua:qa est coniuncta fonti. Vnde dicit,ꝙ fiet [in eo fons.] Fons inquā perducens per bona opera ad vitā æternam. Ideo dicit [aquæ salientis.].i.salire faciētis [in vitā ęternā.] vbi nō est sitis. infr.7. Qui credit in me,flumina de ventre eius.i.bonorū desideriorū de ventre eius fluēt aquę viuę. Psal.35. Apud te est fons vitæ. Consequenter cum subdit.

e AGitur de petitione doni. Et primo ponit modus percipiendi ipsum donum. [Secundo conuincit mulier,ibi. [Dixit ei Iesus: bene dixisti,&c.] Modus percipiēdi vt dictum est, est per orationem & petitionem. et ideo primo ponitur petitio mulieris. Secundo responsio Christi,ibi. [Dixit ei Iesus: vade,&c.] Quantum ad primum notandum, quòd mulier ista in exordio collationis mutuæ, Christum non vocauit dominum,sed simpliciter Iudæū dicēs. Quomodo tu Iudæus cum sis,&c. hic vero statim cū audit cū fore sibi vtilē,& aquam dare posse,dñm eum vocat. vnde [Dixit ad eum mulier. Domine da mihi hanc aquā.] Quia enim hoc carnaliter intelligebat, & duplici corporali necessitate tenebatur. .s. sitis & laboris veniendo ad puteum & portando, ideo aquā petens, hæc duo allegat: dicens quo ad primum. [Vt nō sitiam.] & quo ad secundū. [Neq; veniam huc haurire.] Naturaliter enim homo laborem refugit. Psalm.72. In labore hominum non sunt.

f HIc ponitur responsio domini. Sed sciendum est, ꝙ dominus respondebat spiritualiter:sed mulier intellexit carnaliter: & ideo potest hoc dupliciter exponi. Vno modo, secundum Chrysostomum qui dicit, quòd dominus nolebat dare aquam spiritualis doctrinæ non sibi soli; sed specialiter,viro suo,quia vt dicitur.1.Cor.11. Caput mulieris vir.et ideo voluit,vt præcepta Dei ad mulieres per virum deuenirent.1.Cor.14.dicit:ꝙ si mulier aliquid addiscere vult, domi virum interroget.et ideo dicit.[Vade voca virum tuum,& veni huc.] & tunc cum eo,& per eū dabo tibi. Alio modo,ſm Augustinum exponitur mystice. Nam sicut de aqua dñs figuratiue loquebatur, ita de viro. Vir autem ille, ſm Aug. est intellectus. nā voluntas parit,& concipit a vi apprehensiua mouente eam. vnde voluntas est,sicut mulier. Ratio vero mouens volūtatē est vir eius. Quia ergo mulier.i. voluntas prompta erat ad recipiendum : sed non mouebat ab intellectu & rōne,vt specialiter hoc intelligeret,sed adhuc sub sensu detinebatur;ideo dominus dixit ei. [Vade.] Tu sensualis. [voca virum tuum.] ideſt rationabilem intellectum aduoca, quo spiritualiter & intelligibiliter intelligas, quod modo carnaliter sapis.[& veni huc.] Intelligendo ducta ratione.

g HIc conuincitur a Christo mulier. Et primo ponitur eius responsio;secundo contestatio qua conuincitur a Christo: ibi. [Bene dixisti.] Circa primū sciendū est, ꝙ mulier turpitudinē suā occultare

occultare volens, & Christū sicut purum hominē credens. licet verum responderit Christo, tñ ficte, & occulte dedecus suū tacebat: quia hoc illud quod dicit in Prouer. Mulier fornicaria quasi stercus,&c. Et ideo [Rādit & dixit:virū non habeo.] & verū erat: quia licet ante plures habuerit.[quinq;, nunc vero non legitimū habebat virū,sed cuidā adhęserat: & ideo cōiun cit a dño. Vnde dicit.

h SCilicet legitimū [quinq; enim viros habuisti] ante ipsum.[& nunc quē habes] i hoc modo, vteris.vt viro.[nō est tuus vir : hoc vere dixisti:] quia virū non habes. Ideo autē dixit ei dñs ea quæ ab ea nō didicerat:& occulta sibi videbanē,vt mulierē ad spiritualē intelligentiam reduceat, & credat in Christo aliquid diuinū esse. Mystice aūt quinq; viri sunt q̄nq; libri Moysi,quia Samaritani,vt dictū est, eos recipiebant ; & ideo dicit [q̄nq; enim viros habuisti,& hunc quē habes] i.quē audis.[.Christum nō est tuus vir,quia nō credis. Sed vt dicit Augu. hæc expositio nō est bona,quia mulier ista dimissis q̄nq; viris, venit ad hunc quē habebat:sed ísti qui veniūt ad Chm, nō dimiserūt quinq; libros Moysi,& ideo aliter dicendū,ꝙ [quinq; viros habuisti].i.q̄nq; sensus,quibus vsq; modo vtebaris: sed hunc quē habes.[rationem errantē qua spiritualiter dicta adhuc carnaliter intelligis.[non est tuus vir.]legitimus,sed adulter : & ideo tolle istū adulterū errorē, qui te corrumpit,& [voca virū tuum].i.intellm, vt intelligas me.

i HIc agit de petitione qua donū acquirit,quæ est oratio. Et primo ponit quęstio mulieris de oratione. Secūdo, rñsio Chri, ibi.[Dixit ei Iesus:mulier crede mihi.] Circa primū duo facit mu lier. Primo,confitetē idoneitatē Christi ad respōdendū q̄ni. Secundo quæstionē proponit,ibi. [Patres nostri,&c.] Mulier aūt ista audita quæ Chris de occultis ei manifestauerat : quē vsq; modo purū hominē credidit,nūc Prophetā confitet, idoneū ad satisfaciendum de dubiis. hoc est proprium Prophetarū,vt absentia & incognita annuncient. 1. Reg.9. Qui olim dicebat videns,nunc dicit propheta. & ideo dicit. [Dñe vt video Propheta es tu.] q.d. in hoc ꝙ occulta mihi dicis,ostenderis Propheta. In quo ſm Aug. pater,ꝙ cœpit ad eam venire vir;sed non plene venit : quia dñm Prophetā putabat. licet enim Propheta esset. Mat.13. Non est Prophēta sine honore,&c.tñ erat plus q̄ propheta,quia prophetas ipse cōstituit. Sap.1. In animas sanctas per nationes se transfert,&c. Consequenter ponit quæstionē de oratione dicens. [Patres nostri,&c.] In quo admiranda est mulieris diligentia,quia multeres,vtpote curiosæ & infructuosæ,& nō solū infructuosæ,sed & ociosæ. 1. Thim. 5. Nō de mundanis,non de futuris eū interrogabat, sed de his, quæ Dei sunt ſm illud Mat.7. Primum quærite regnum Dei.& mouet primo quōē de his quæ in terra illa homines mouere consueuerant.s. de loco orationis,de quo quæstio vertebatur inter Iudęos & Samaritanos. & hoc est,quod dicit. [Patres nostri in monte hoc adorauerunt,& vos dicitis,&c.] Circa quod sciendum est, ꝙ Samaritani(ſm legis mandata) Deum colentes,fecerunt templum, in quo eum adorarent,non euntes in Hierusalem pp Iudęos eis infestos ; quod quidē templum fecerunt in monte Garizim, Iudęi vero in monte Syon. Vnde quæstio vertebatur inter eos,quis istorū montium esset cōuenientior locus orationi,& vtriq; adducebant rōnes pro parte sua. Samaritani quidē dicebant magis in monte Garizim esse adorandum,qa antiqui patres adorauerunt ibi dñm,& ideo dicit. [Patres nostri in monte hoc adorauerunt.] sed qūo dicit mulier. [Patres nostri.]cum Samaritani non essent ex semine Israel? Ad hoc est responsio ſm Chrysost. ꝙ aliqui dicunt Abrahā in monte illo filium obtulisse : alij aūt in monte Syon,vt habetur. Gen.22. Vel potest dici, ꝙ patres nostri intelligantur Iacob & filij eius, qui vt habetē Gen.33.& dictum est supra,habitauit in Sichem,quæ est sita iuxta montem Garizim,& forte ibi adorauerunt in monte dñm. Vel potest dici,ꝙ filij Israel adorauerunt in monte hoc,qñ Moyses præcepit,vt ascenderent in montem Garizim,ad benedicēdum seruantibus mandata dñi,vt dicit. Deut 6.[Et vocat istos patres suos , vel pp legem datam filiis Israel,quam seruabant Samaritani, vel pp terram eorū quam inhabitabant,vt dictū est supra. Iudęi autem dicunt orandum esse in Hierusalem auctoritate dñi, qui præcepit. Deut.12. Caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris,sed in loco quem elegerit dñs Deus tuus, qui quidem orationis locus primo fuit in Sylo,postea vero auctoritate Salomonis & Nathan prophetæ, archa Dei portata est de Sylo in Hierusalem, & ibi factum est templum,ſm illud Psal.77. Repulit tabernaculum

A Sylo. & postea sequitur:sed elegit tribum Iuda in montē Syon quē dilexit. Sic ergo Samaritani adducebant pro se auctoritatē patrū, Iudæi vero auctoritatem prophetarum, quos Samaritani non recipiebant. Hanc ergo quæstionem mulier proponit:nec est mirandū à quo docta fuerit,quia cōiter contingit, vt in terris, in quibus diuersa sunt dogmata, etiam simplices in eis sint instructi. Vnde quia Samaritani fuerant in continuo iurgio cum Iudęis : ideo mulieres & simplices in materia ista edocti erant. Consequenter cum dicit.

K PONitur responsio Christi: & primo distinguit trinam orationē. Secundo cōparat eas adinuicem, ibi. [Vos adoratis, qđ nescitis.] Circa primū

vbi adorare oportet.

k Dixit ei Iesus: Mulier, crede mihi : quia venit hora, quando neq; in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem.

B l Vos adoratis quod nescitis : nos adoramus quod scimus : qa salus ex Iudęis est.

reddit primo mulierem attentam,vtpote grandia locuturus dicens. [Crede mihi] & fidem adhibe, quia vbique opus est fide. Heb. 11. Accedentē ad Deum oportet credere. Isa.7. Nisi credideritis,nō intelligetis. Secūdo proponit trinam adorationem,quarum duæ iam erant,alia vero expectabant futura. Duarum autem quę erant, vna erat Samaritanorum , qua orabant in monte Garizim,& hanc exprimit dicens. [Venit hora: qñ neque in monte hoc.] scilicet Garizim [adorabitis.] Alia est Iudæorum qua orabant in monte Syon scilicet in Hierusalē,& hanc exprimit dicens. [Neque in Hierusalem.] Tertia est futura,quæ expectatur,quæ est alia ab istis, & hāc insinuat excipiendo vtrāque adorationē, nā si veniat hora qñ adorabunt,non tñ in monte garizim , neque in Hierusalē manifestum est , ꝙ erit tertia adoratio Christi,euacuans vtrorūque adorationē. nam si aliquis veliet duos populos in vnū coniungere,oporteret in vtroque remouere illud,in quo ab inuicem dissiderent,& aliquid eis commune in quo conueniant concedere. Christus ergo volēs coniungere Iudæos & gētiles, remouit a Iudæis cęrimonias,& agentibus idolatriā,quę duo erat sicut paries vnus , in quo vterque adinuicem dissidebant,& fecit ex vtroq; populo vnum populum, ſm illud Ephe.2. Ipse est pax nostra,&c. Sic ergo cessauit cerimonialis cultus & idolatria gentiū:& sic introductū est verus Dei cultus a Christo. Mystice aūt ſm Origen. ꝙ tres adorationes intelliguntē diuinę sapientiæ tres participationes. Quidā nāque participāt eā obnubilatam ante nebris erroris,& isti adorāt in monte,quia ois error ex superbia causatur. Hie.7. Ecce ego ad te mons pestifer. Quidā vero participant ipsam diuinā sapientiā sine errore, sed imperfecte,quia in speculo & enigmate:& isti adorāt in Hierusalē, quæ significat præsentē ecclesiam. Psal.146. Edificans Hierusalē dominus,&c. Beati vero & sancti participāt illā sine errore perfecte, quia vident Deū sicuti est, vt dicit.1.Ioan.3. Et ideo dicit.[Venit hora.] i.expectabitur quando neque in erroribus, neque per speculum & in enigmate participabitis diuinam sapientiam:sed sicuti est. Consequenter cum dicit.

l COmparat prædictas adorationes adinuicem. Et primo cōparat secundam ad primam. Secundo tertiam ad primam,& secundam,ibi.[Sed venit hora.] Circa primū tria facit. Primo ostendit defectum primæ adorationis. Secundo veritatem secundæ. Tertio rationem vtriusque assignat. Quantum ad primum dicit.[Vos adoratis,quod nescitis.] Sed videret aliquis, ꝙ dominus explicare debuisset veritatem quęstionis,& rationē mulieris exsoluere : sed dominus de hoc nō curat,quia vtraq; adoratio cessare debebat. Quantum autem ad hoc,quòd dicit.[Vos adoratis.] sciendū est, ꝙ Philosophus dicit;aliter est cognitio in rebus cōpositis,& aliter in simplicibus. nam cōposita quidem possunt quantū ad aliquid cognosci ita vt quantū ad aliquid in eis remaneāt incognita, vnde pōt de his haberi falsa cognitio, sicut si aliquis habens veram cognitionē de animali quantū ad eius substantiam:tñ potest errare circa cognitionem accidentis:vtrum.[.sit album vel nigrum,& differentiæ vtrum scilicet sit alatū vel quadrupes. In simplicibus aūt nullo modo potest esse falsa cognitio, quia aut perfecte cognoscunt, inquantum scitur eorū quidditas;aut nullo modo cognoscuntur, si non possit ad ea attingi. Cum ergo Deus sit omnino simplex,non pōt de eo haberi falsa cognitio per hoc,ꝙ aliquid de eo sciatur,& aliquid nesciatur , sed per hoc,quòd non attingitur. . Vnde quicumque credit Deum esse aliquid quod non est,pura corpus vel aliquid huiusmodi, non adorat Deum, quia nescit eum,sed aliquid aliud. Samaritani autem falsam opinionem habebant de Deo dupliciter. Primo,quia extimabant eum esse corporeum ; vnde & credebant ipsum in vno loco corporeo tantum determinate ibidem adorari oportere . Deinde quia non credebant eum esse super omnia , sed æqualem aliquibus creaturis : vnde simul cum eo , & idola adorabant quasi sibi æqualia:

& ideo nesciebant eum: quia non attingebant ad veram cognitionē eius. & ideo dicit dominus. [Vos adoratis, quod nescitis].i. non adoratis Deum, quia nescitis ipsum: sed fantasiam vestrā, qua aliquid apprehenditis ut Deū. Ephe. 4. Sicut & gētes ambulant in vanitate sensus sui, &c. Quantum vero ad secundum. s. quantum ad diuersitatem adorationis Iudęorū dicit. [Nos adoramus, quod scimus.] & connumerat se Iudæis. quia & Iudæus erat secundum gentē: & etiam mulier opinabatur eum & Prophetam & Iudæum esse: [Nos adoramus, quod scimus.] quia Iudæi per legem & prophetas veram cognitionem seu æstimationem de Deo habebāt: in hoc quòd non credebant ipsum esse corporeum, nec in vno loco determinato esse: quasi eius maiestas à loco capi possit. 3. Reg. 4. Si enim cœli cœlorum te capere nō possunt, &c. nec etiā dolā colebant, & ideo in Psal. 75. dicit Norus in Iudæa Deus. Rationem autem huius assignat cū dicit. [Quia salus ex Iudæis est.] q.d. ideo vera notitia, de Deo habebatur solum à Iudæis: quia futurum erat, quòd salus ex Iudæis proueniret, & sicut principium sanitatis debet esse sanum, ita principium salutis, quę habetur per Dei veram cognitionem & verum cultum, oportet veram cognitionem de Deo habere, & ideo quia ex eis principium salutis & causa, scilicet Christus prouenire debebat. Im illud Gen. 22. In semine tuo benedicentur omnes gentes, oportet Deum notum esse in Iudæa. Prouenit autem ex Iudęis salus tripliciter. Primo, quantum ad doctrinam veritatis, quia omnes gentes erant in erroribus: Iudæi autem in veritate permanebant. Rom. 3. Quid amplius est Iudæo, quia tradita sunt eis eloquia Dei? Secundo, quantum ad spiritualia dicta. nam prophetica, & alia dona spiritus sancti, prius eis data fuerunt, & ex eis deuenerant ad alios. Rom. 11. Tu scilicet gentilis cū esses oleaster, insertus es in illis, scilicet Iudæis: Rom. 15. Nam si spiritualium eorum, scilicet Iudæorum participes facti sunt gentiles. Tertio, quantum ad ipsum salutis actorem, quia ex eis processit secundum carnem. Ro. 9. Ex quibus Christus, est secūdum carnem. Consequenter cum dicit.

m COmparat aliam adorationem duabus primis. & primo ponit eminentiam eius ad alias. Secundo præeminentię cōuenientiam, ibi [nam & pater tales quærit.] Sed attendendum est circa primum: Im Orige. q̄ supra loquens de tertia adoratione cū dixit [Venit hora, quando non in monte, &c.] non addidit dominus [& nunc est] hic vero de ipsa loquens dicit [venit hora & nūc est.] quia tunc locutus est de adoratione in patria, secundum quam perfectam Dei cognitionem participabimus, quæ nondum viuentibus in hac carne mortali venit: hic vero loquitur de ea, quæ est in vita ista, quæ iam venit per Christum. & ideo dicit [venit hora, & nunc est quando veri adoratores.] quod poterit legi, primo quidem Im Chrysost. vt per hoc totum ostendatur eminentia istius adorationis ad adorationem Iudęorum, vt sit sensus: sicut adoratio Iudæorum præeminet adorationi Samaritanorum, ita adoratio Christianorum præeminet ei, quæ est Iudæorum, & hoc in duobus. Primo, quia illa est secundū carnales cęremonias. Hebr. 9. In iustitiis carnis vsque ad tempus correctionis impositis; hæc vero est secundum spiritum. Secundo vero, quia illa est secundum figuras. nam Deo illæ victimæ secundum quòd sunt res quædam non placebāt. vnde in Psal. 49. dicitur. Numquid māducabo carnes taurorum? &c. Et alibi. ps. 50. Sacrificium dedissem vtiq; holocaustis non delectaberis. inquantum, s. sunt res quędā, sed delectabatur in eis inquantum erant figura veræ victimę & veri sacrificij. Hebr. 10. Vmbrā habet lex futurorum bonorum, non rerum ipsām imaginem, &c. Hæc autem adoratio est in veritate, quia ipsa secundum se Deo placet. supra 1. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et ideo quantum ad primum dicit, quòd [veri adoratores adorabunt in spiritu.] non in cęrimoniis carnalibus. Quantum ad secundum dicit. [in veritate.] non in figura. Secundo potest legi, quòd dns per hæc duo, quæ dicit. s. [In spiritu, & veritate.] vult ostendere differentiā huius adorationis, non tantum ad illam Iudęorum, verum etiā ad eam, quæ erat Samaritanorum. Ad illam quidem Iudęorum, per hoc quod dicitur. [& veritate.] nam illa, vt dictum est, cum errore erat, quia adorabant quod nesciebant; ista vero est cum vera Dei cognitione. Tertio modo legitur, vt per hoc quod dicit. [In spiritu & veritate.] ostendatur condicio veræ adorationis. Ad hoc enim q̄ adoratio vera sit, duo requiruntur. Vnū, q̄ sit spiritualis. vnde dicit. in spiritu] i. in feruore spiritus. 1. Cor. 14. Orabo spiritu, orabo & mente. Ephe. 5. Psallentes in cordibus vestris Deo. Aliud quòd sit in veritate. Primo quidem fidei, quia nullus fervor spiritualis desiderij est ad merendum idoneus, nisi adsit veritas fidei. Iac. 1. Postulet autem in fide nihil hæsitans. secundo vero [in veritate] i. sine fictione & simulatione. contra quod dicitur. Mat. 6. Mant in angulis orare: vt videantur ab hominibus. Sic ergo ad ipsam orationem requiritur feruor charitatis, quantum ad primum, & veritas fidei, quantum ad secundū, & rectitudo intentionis, quantū ad tertiū. Sed dicit patrem, quia adoratio legis nō erat patris, sed Domini. Nos adoramus, vt filij per amorem, illi vero adorabāt vt serui per timorē. Sic ergo hoc quod dicit [veri,] opponitur contra tria secundum dictas expositiones. Primo contra falsum adorationis ritum Samaritanorū Ephe. 4. Deponētes mendacium, loquimini veritatem. Secundo, contra vanū & transitoriū qd erat in cærimonijs carnalib⁹. Psal. 4. Vt quid diligitis vanitatē, & quæritis mendacium? Tertio contra figuras. supr. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Consequenter cum dicit.

n OStendit conuenientiam tertiæ adorationis ex duobus. Primo ex voluntate & acceptione eius qui adoratē, secundo ex ipsius natura, ibi [spiritus est Deus.] Circa primū sciendū est, quòd ad hoc, q̄ homo mereatur, quod petit accipere, ea debet petere quæ non sint contra voluntatem dantis, & eo modo quo accepti est dantis. et ideo cum oramus deum, esse debemus quales deus quęrit. deus autem tales quærit qui scilicet eū adorēt in spiritu & veritate, & in feruore charitatis, & veritate fidei. Deu. 10. Et nunc Israel, quid dominus Deus tuus petit a te, nisi vt timeas dominū Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum ac seruias domino Deo tuo in toto corde tuo, vt bene sit tibi? &c. Mich. 6. Indicabo tibi o homo qd sit bonum, & quid Deus requirat a te: vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo: hoc autem ostendit & ex natura ipsius dicens.

o NAm sicut dicitur. Eccl. 13. Omne animal diligit sibi simile. ergo Deus intantum diligit nos, inquātum et assimilamur, sed non assimilamur ei secundum carnalia: quia est incorporeus, sed secundum spiritualia: quia [Deus spiritus est.] Ephe. 4. Renouamini spiritu mētis vestræ. Hoc autē quod dicit [spiritus est deus.] denotat in Deo incorporeitatem. Luc. vlt. Spiritus carnem & ossa non habet. Item vivificationem, quia tota vita nostra est a Deo: vt a principio effectiuo. Est etiam deus veritas. infra. Ego sum veritas & vita. et ideo in spiritu & veritate oportet adorare eum. Consequenter cum dicit.

p AGit hic de datore doni, q̄ respondet ei, quod dominus dixerat. [Si scires donum dei, & quis est qui dicit tibi. Da mihi bibere.] et primo ponitur cōfessio mulieris: secūdo doctrina Christi, ibi. [Ego sum qui loquor tecū.] Circa primum duo facit. Primo enim profitetur mulier fidē Christi vēturi. Secundo profectionē doctrinę eius, ibi. [Cū ergo venerit, ille annunciabit nobis oia.] Sciendum est ergo, q̄ mulier eorum quæ dicta sunt altitudine fatigata, obstupuit, ea capere non valens. Dicit. [Scio q̄a Messias venit, qui dicitur Christus.] q.d. ista verba non capio, sed veniet tempus qñ veniet Messias, & tunc sciemus oia ista. Messias. n. hebraice, vnctus latinæ, græce Christus est. Sciebat autē mulier ista Messiā venturū, edocta per libros Moysi: vbi Christi aduētus prænūciatus est. Gen. pen. Non auferetur sceptrū de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittit̄, &c. Sicut autē Aug. dicit, hæc est prima locutio mulieris in quo nominat Christum: vt deo intelligere, quòd post quinque sensus corporeos, iam inciperet redire ad virum legitimum. Hic autem Messias cum venerit, perfectam doctrinam proponet cum dicit.

q ET hoc prædixerat Moyses, Deut. 18. Propheta suscitabo eis de medio fratrum suorum similem eis, & ponā verba mea in ore eius, loquetur que ad eos omnia quę præcepero illi. Et quia iam aduocauerat mulier ista virum suum, intellectum. scilicet & rationem, ideo dominus aquam doctrinę spiritualis ei propinat optime manifestando se ei. Et ideo dicitur.

r SCilicet Christus. Sap. 6. Præoccupat eos qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. infra. 14. Ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Non autem Deus manifestauit se mulieri a principio; quia forte credidisset, & visum fuisset sibi ex vanitate loqui. Nunc autem paulatim in cognitione Christi eam reducens: oportune reuelauit se ipsum. Prouerbio. 25. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. et quidem interrogatur a Pharisæis, vtrum esset Christus, infra 10. Si tu es Christus, dic nobis palam, & tamen eis non se manifeste reuelauit, q̄ uia non ad discendum quærebant: sed ad tentandum. Hæc vero simplici mente loquebatur.

Lectio

LECTIO III.

ROsita doctrina de aqua spirituali, hic agit de effectu ipsius doctrinæ. & primo proponit ipsum effectum. Secundo ipsum effectum manifestat. ibi. [Interea rogabant eum discipuli eius.] Effectus aūt huius doctrinæ est fructus prouenies ex parte fidelium. & ideo primo ponitur fructus prouenięs ex parte discipulorum admirantium. Secundo fructus prouenies ex parte mulieris virtutem Christi annūciātis. ibi. [Reliquit ergo hydriā suam mulier.] Tria aūt ponuntur quantum ad discipulos. s. eorū reditus ad Christum. vnde dicit. [Et continuo venerunt discipuli eius.] & vt dicit Chrysost. satis opportune, postq̄ se Christus mulieri manifestauit: discipuli occurrerunt: vt ostēdatur omnia tempora, diuina prouidentia dispensari. Sap. 6. Vnumquodq; fecit Deus, quia pusillum & magnum, & æqualiter est ei cura de omnibus, & in omni prouidentia occurret illis. Eccl. 8. Omni negocio tempus est, & opportunitas. Secūdo ponitur eorum admiratio de Christo. vnde dicit. [& mirabātur, quia cum muliere loquebatur.] Mirabantur quidē bonum: sed non suspicabantur malū, vt Augu. dicit. Mirabantur aūt duo. Primo quidem superabundantem Christi mansuetudinem & humilitatem, quia dns orbis terrarum, dignatus est cum inope muliere loqui, & diu, dans in hoc nobis exemplum humilitatis. Eccl. 4. Congregationi pauperum affabilem te facito. Secūdo, quia cum Samaritana & alienigena loquebatur, nescientes mysterium, q̄ mulier typum ecclesiæ gentiū gereret, quam quærebat, qui venit quærere, & salvū facere, quod perierat. Luc. 19. Tertio ponitur eorum reuerentia ad Christum, quę ostenditur ex taciturnitate eorū. In hoc enim ostēdimus reuerentiam ad Deum qñ facta eius discutere nō audemus. Prou. 25. Gloria Dei est celare verbū, & gloria Regum inuestigare sermonē. & ideo dicit, q̄ licet mirarentur. [Nemo tū dixit, quid queris, aut quid loqueris cum ea?] Eccl. 2. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Sed tū sic eruditi erant discipuli ordinem seruare, ex reuerentia & timore filiali ad Christum, vt aliquando quidem confidenter eū interrogent de his quæ ad eos pertinebant. s. quando Christus aliqua proponebat ad eos pertinētia, quę eorum capacitatē transcendebant. Eccle. 3. Adolescens vix loquere in causa tua. aliqñ, vero eum non interrogent in his. s. quæ ad eos non pertinebāt, sicut hic. Consequēter cum dicit. [Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abiit in ciuitatem.] Ponitur fructus prouenięns ex parte mulieris, officium Apostolorum annunciādo assumentis, & ponuntur tria, quę colligi possunt ex dictis & factis eius. s. deuotionis affectus, Secundo prædicationis modus, ibi. [Dicit illis hominibus. Venite & videte hominem, qui dixit mihi omnia quęcumque feci.] Tertio prædicationis effectus, ibi. [Et exierūt de ciuitate, & veniebāt ad eum.] Affectus autem mulieris apparet ex duobus. Primo ex hoc, quòd præ magnitudine deuotionis, illud pro quo specialiter venerat ad fontem, quasi oblita dereliquit aquā, & hydriam, vnde dicit, q̄ [reliquit mulier hydriam suam,] & abiit in ciuitatem annunciare, &c.] s. magnalia de Christo, nō curans de corporeo commodo pp vtilitatem aliorum. In quo sequit Apostolorum exemplum, qui vt dicitur. Matth. 14. Relictis retibus, secuti sunt dñm. Per hydriam autem intelligitur cupiditas sęculi, per quam de profundo tenebrarum, cuius imaginē puteus gerit. i. de terrena conuersatione homines hauriunt voluptates. qui ergo cupiditates sęculi propter Deum derelinquunt, hydriam derelinquunt. 2. Thim. 2. Nemo militans Deo, implicat se negociis secularibus. Secundo vero apparet ex multitudine eorū quibus annunciat, quia non vni tantum: nec duobus vel tribus, sed toti ciuitati. vnde [abiit in ciuitatem.] In quo significatur Apostolorum officium, quibus committit dominus. Matth. vlt. Ītes docete omnes gentes. infra 15. Posui vos vt eatis, & fructum afferatis. Prædicationis autem modus innuitur, cum dicit.

b VEnite & videte hominē. [Audierat enim mulier ista à Christo, q̄ ego sum Christus: sed non statim dixit, quòd venirent ad Christum seu crederent, ne daret occasionem blasphemandi; & ideo à principio dixit ea de Christo, quæ credibilia erant, & in propatulo. s. q̄ esset homo. Phil. 2. Et in similitudinem hominum factus. nec dixit credite: sed [Venite & videte,] quia manifeste nouerat, quòd si gustarent de illo fonte, eū videndo, eadē paterentur, quæ & ipsa. Psal. 65. Venite & narrabo, quanta fecit animæ meæ. Nihilominus tamen

& veritate oportet adorare.
p Dixit ei mulier. Scio, quia Messias venit, qui dicitur Christus.
q Cum ergo venerit, ille annuntiabit nobis omnia.
r Dixit ei Iesus: Ego sum qui loquor tecum.

m Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate.
n Nam & pater tales quærit, qui adorent eum.
o Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu

LECTIO III.

ET continuo venerūt discipuli eius: & mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamē dixit: quid quæris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abiit in ciuitatem.
b Et dicit illis hominibus.

Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumq; feci. Nūquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad eū.
c Interea rogabant eū discipuli, dicentes, Rabi: māduca.
d Ille autem dixit eis. Ego cibū habeo manducare, quē vos nescitis.

vnde Orige. dicit, quòd ille qui est altioris doctrinæ, & aliis in spiritualibus præest: potest hoc verbum dicere infirmis & debilioris intellectus existentibus. & sic Apostolus loquitur. 1. Cor. 1. Tanquã paruulis in Christo, lac vobis potum dedi non escam. & hoc multo amplius veridicus Iesus dicere potest [cibum habeo manducare.] infra 16. Multa habeo vobis dicere, q̃ non potestis portare mõ, &c. Tarditas autem intellectus discipulorũ innitur ex hoc, quòd ea, quæ dixit dominus de cibo spirituali; intelligebant de corporali. Adhuc enim, & ipsi sine itellectu erãt, secũdũ illud Matt. 16. Et ideo.

e Dicebãt ergo discipuli ad inuicem. Numquid aliquis attulit ei manducare?

LECTIO IIII.

DIcit eis Iesus. Meus cibus est, vt faciã voluntatẽ eius qui misit me: vt perficiã opus eius.

b Nonne vos dicitis, quòd adhuc quatuor mẽses sunt: & messis venit? Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem.

NOn est ergo mirũ, si mulier illa Samaritana spirituale aquã non intelligebat. Ecce enim, quòd discipuli Iudei, spirituale non intelligunt etcam. In hoc aũt, quod dicunt, adinuicem. [Numquid aliquis attulit ei.] consuetudinẽ Christi debemus attendere; quia cibos ab aliis oblatos solebat accipere: non p̃ bonis nostris indigere: quia bonorum nostrorũ non indiget: vt dicitur in Psal. 15. nec esca hominum, quia dat escam omni carni. Sed quare quærebat, & ab aliis accipiebat? Propter duo. Primo, vt dantes & afferentes, meritũ consequerentur. Secundo, vt daret Christus exemplũ, p̃ vacantes spiritualibus non erubescant paupertatẽ; nec graue putent ab aliis nutriri. Propriũ est enim doctoribus alios habere procuratores ciborum: vt ipsi de nullo curantes verbi ministrationem sollicite procurẽt, vt dicit Chrysost. & hoc idem habetur in glosa. 1. Thim. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina, &c.

LECTIO IIII.

DOsita tarditate intellectus discipulorum circa figuratã locutionem. Hic consequenter dñs explanat eam. & primo ponit explanationem figuratæ locutionis. Secundo adhibet similitudinem: ibi. [Nonne vos dicitis: quia adhuc quatuor menses sunt: & messis venit?] Circa primum sciendum est, quòd sicut Christus supra explanauit mulieri: quod figuraliter ei proposuit de aqua, sic & Apostolis explanat, quod figuraliter eis de cibo proposuit. sed aliter & aliter. nam Apostolis tanq̃ capacioribus absq; verborum inuolutione expositionem statim proponit. mulierem autem (vtpote minus capacem) per multa verba ad veritatis cognitionem perducit. Hoc autem quod dicit. [Meus cibus est: vt faciam voluntatem eius qui misit me: vt perficiã eius opus.] satis rationabilem habet causam. Cum enim cibus corporalis sustentet hominem & perficiat ipsum, ille est spiritualis cibus animę & creaturæ rationalis, quo suſtẽcatur & perficitur. Hoc autem est, vt coniungatur suo fini: & vt sequatur regulam superiorem: quod Dauid intelligens dicebat. Psal. 72. Mihi autẽ adherere Deo bonum est. Et ideo Christus ſm quòd homo, conuenienter suum cibũ esse dicit: vt Dei faciat voluntatem, & vt perficiat opus eius. Et hæc quidẽ duo possunt intelligi vt vnũ: ita tñ, quòd ſcdm sit expositio primi. Vel possunt intelligi vt aliud & aliud. Si autem intelligatur vt vnum, tunc est sensus. [Meus cibus est].i. in hoc est firmitas & sustentatio mea [Vt faciam voluntatem eius, qui misit me.] secundum illud Psal. 39. Facere voluntatem tuam Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. Infra 6. Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatẽ meam: sed voluntatẽ eius qui misit me. Sed quia facere voluntatem alicuius intelligitur dupliciter, vno modo vt faciat eũ velle. alio modo vt opere compleat illud quod scit eum velle; ideo dñs exponens quid sit facere voluntatẽ eius, qui misit eum. dicit hoc. s. esse [vt perficiam opus eius]. i. vt compleam opera, quæ scio eum velle. infra 9. Me oportet operari opera eius qui misit me donec dies est. Si autem intelligatur: vt aliud & aliud. Sic sciendum est, q̃ Christus duo fecit in mundo isto. Primo docuit veritatem inuitando, & vocando ad fidem. Et in hoc cõpleuit voluntatem patris, infra 6. Hæc est voluntas patris qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Secundo consummauit ipsam veritatem, aperiendo per passionem suã in nobis ianuam vitæ, dando potestatẽ perueniendi ad consummatam veritatẽ. Infra 17. Opus consummaui quod dedisti vt faciam. Si ergo dicit [Meus cibus est vt faciam voluntatẽ eius qui misit me.] vocando homines ad fidẽ. [vt perficiam opus eius,] perducendo eos ad perfectum, vel ſm Origenẽ. Omnis homo qui bene operatur, ad duo debet dirigere suam intentionem. s. ad honorem Dei, & ad vtilitatẽ proximi, quia sicut dicitur 1. Thim. 1. Finis præcepti est charitas, quæ continet amorem Dei & proximi. Et sic qñ aliquid facimus pp Deum, finis præcepti est Deus. Quando vero propter vtilitatẽ proximi, finis præcepti est proximus. Secundum hoc ergo dicit Christus. [Meus cibus est vt faciam voluntatẽ Dei.] idest vt intentionem meam dirigam, & regulẽ in his, quæ sunt ad honorẽ Dei [vt perficiam opus eius]. i. ea faciam, quæ sunt ad veritatem & perfectionẽ hominis. Sed cõtra. Dei perfecta sunt opera, non ergo conuenienter dicitur opera perfici Dei. Respondeo dicendum, q̃ inter cæteras creaturas ſiferiores, homo est speciale opus Dei, quia ad imaginẽ & similitudinẽ sua fecit illũ. Gen. 1. Et hoc opus in principio quidem perfectũ fuit, qa Deus fecit hominẽ rectũ, vt dicitur Eccl. 7. Postmodum vero per peccatum hanc perfectionem amisit, & à rectitudine recessit. Et ideo vt hoc opus domini perfectum esset: reparari indigebat, quod quidem perfectum est per Christum: quia dicitur Rom. 5. Sicut enim per vnius hominis inobedientiã peccatores constituti sunt multi, ita per vnius, &c. Sic Christus dicit [Vt perficiam opus eius.] idest, vt hominem ad perfectum deducam. Consequenter cum dicit.

b POnit similitudinem. Sed attende quòd Christus a muliere potum petiuit dicens. Da mihi bibere. Et ideo occasione huius petitionis introduxit similitudinem de aqua. Hic vero discipuli inducunt dominum ad manducandum. Vnde & occasione huius introducit dominus similitudinem de cibo spirituali, quia idem intelligitur per cibum & potum. Sic ergo sunt quidam a quibus Deus petit potum: sicut a muliere. Quidam vero Deo offerunt potum. Sed cibum nullus Deo offert nisi prius petierit ab eo Deus. Tunc enim Deo cibum spiritualẽ offerimus, qñ ab eo poscimus salutem nostrã, cum. s. petimus, fiat volũtas tua, sicut in cœlo & in terra. Salutem ex nobis ipsis cõsequi nõ possumus nisi prævẽti a gratia præueniente, secundum illud Treno vlt. Conuerte nos Dñe ad te & conuertemur. Ipse ergo prius petit qui per prævenientẽ gratiam nos pertere facit. In hac autẽ similitudine. Primo agit de messe. Secũdo de messoribus. ibi. [Et qui metit mercedem accipit.] Circa primum duo facit. Primo ponit similitudinẽ de messe corporali. Secundo de messe spirituali: ibi. [Ecce dico vobis, leuate, &c.] Per hoc autem, qđ dicit. [Nonne vos dicitis, q̃ adhuc quatuor, &c.] Datur intelligi, q̃ Christus ſtatim post captionem Ioan. de Iudæa recessit. Sicut dicitur. Mat. 4. & transiuit per Samariam. Et quòd hoc fuit in hyeme, & Ioannes similiter captus. Vnde quia ibi tempestiuius messes perficiuntur, quatuor menses erant ab illo tẽpore vsq; ad messem. Dicit ergo. [Nõne vos dicitis] loquendo de messe corporali, [quòd adhuc quatuor menses sunt.] Qui extant futuri, [& messis venit] idest, tempus collectionis messium. Sed [ecce dico vobis] de spirituali messe loquens. [Leuate oculos vestros, &c.] Vbi sciendum est, quòd tempus messium, dicitur tempus collectionis fructuum. Et ideo omnis collectio fructuum comparatur tempori messium. Tempus autem collectionis fructuum duplex est. Nihil enim prohibet in temporalibus, & in spiritualibus, quin illud, quod est fructus respectu præcedentium, sit etiam semen respectu sequentium. Nam bona opera sunt fructus spiritualis doctrinæ, sicut fides & huiusmodi, quæ tamen sunt semina vitæ æternæ, quia per ea ad vitam æternam peruenitur. Eccles. 24. dicit sapientia. Flores mei respectu fructus sequentis, sunt fructus honoris, & honestatis respectu præcedentium: secundum hoc ergo vna est collectio messis spiritualis respectu fructuũ æternorum, scilicet cõgregatio fidelium in vitã æternam, de qua dicitur. Mat. 13. Messis est cõsumatio ſculi. Et de ista non agitur hic. Alia est in præsenti, Et hoc pôt intelligi dupliciter. Vno modo collectio fructuum ſc licet fidelium in ecclesia congregandorum conuersio. Alio modo ipsa cognitio veritatis, qua aliqs fructum veritatis in anima sua congregat. Et de veraque secũdum diuersas expositiones hic agitur. De prima ſm Aug. & Chrysostom hoc modo. [Vos dicitis.] quoniam adhuc non est tẽpus corporalis messis, sed non sic est de messe spirituali, ímo. [Ecce dico vobis, leuate oculos vestros.] scilicet mentis per considerationẽ: vel oculos etiã corporis] & videte regiones quoniã albæ sunt iam ad messem. quia. s. tota regio plena erat Samaritanis ad Christum exeuntibus. Hoc autẽ quod dicit. [Albæ sunt] metaphoricum est. Cum. n. segetes dealbatæ sunt, signum est, quòd sunt præparatæ ad messẽm. Nihil aliud per hoc significare voluit, q̃ q̃ homines ad salutem, & susceptionem verbi parati erant ei. Vnde dicit: Videte regiones, quia non solum Iudei, sed etiã Gentiles parati sunt ad fidẽ. Mat. 9. Messis quidem multa, operarii aũt pauci. Et sicut messes dealbãtur pp præsentiam Solis estiui: tpe magis feruentis, ita & homines per aduentum Solis iustitiæ scil. ce Christi & prædicationem atque virtutem suam, præparabantur ad salutem. Et de isto Sole dicit. Mal. 3 Vobis timẽtibus nomen meũ orietur Sol iustitiæ. Et inde est, quòd tempus

tempus aduentus eius dicit tempus plenitudinis. Gal. 4. Cum ergo venit plenitudo tpis, misit Deus filium suum. De secunda aũt collectione messis. i. veritaris in animam, exponit Origenes qui dicit. quòd tot fructus veritatis colligit in messe, quot q̃s veritates cognoscit. Et vult, q̃ totum hoc quod dñ. [Nonne vos dicitis qm̃ adhuc quatuor menses, &c. Et ecce dico vobis leuate, &c.] Intelligatur parabolice dictũ. Et ſm hoc duo facit dñs in verbis istis. primo ponit falsam opinionem quorũdam: secundo excludit eã, ibi. [Ego dico vobis.] Opinio namq; quorumdam erat, q̃ nulla veritas alicuius rei haberi posset ab homine. Et ex hoc de iuata est hæresis Achademicorum dicentiũ, Nihil pro certo sciri posse in vita ista. Iuxta quod dicitur. Eccl. 7. Cuncta tentaui in sapientia, dixi sapiens efficiar. Illa aũt recessit à me multo magis quam fuerat. Hanc ergo opinionem tangit dñs dicens. [Nonne vos dicitis qm̃ adhuc quatuor mẽses sunt: & messis venit?] idest tota vita præsens, in qua homo quatuor elementis deseruit finiri oportet, vt post eã collectio veritatis habeatur in alia vita. Sed hanc opinionẽ consequenter excludit cum dicit. non est ita. [Sed ecce dico vobis, leuate oculos vestros.] Hoc enim in sacra scriptura dici consueuit; quandocũq; aliquod subtile & altum considerandũ præcipitur. Isa. 40. Leuate in excelsum oculos vestros, &c. nam oculi qñ non sunt eleuati à terrenis, vel à concupiscentia carnali, non sunt idonei ad cognitionẽ spiritualis fructus. nam qñq; deprimuntur ad terrena retracti à cõsideratione diuinorũ, ſm illud Psal. 16 Oculos suos ſtatuerunt declinare in terram. Quandoq; excæcanẽ per concupiscentiam. Dan. 13. Et declinauerunt oculos suos: vt nõ viderent cœlum: neque recordarentur iudiciorũ Dei. Dicit ergo. ¶ Leuate oculos vestros, & videte regiones; quoniã albæ sunt ad messem]. i. ita dispositæ; quòd ex eis veritas sciri potest. nam per regiones specialiter intelliguntur omnia; ex quibus veritas accipi potest. Et hæ specialiter duæ sunt scripturæ, infra. 5. Scrutamini scripturas: quia ipsę testimoniũ perhibent de me. Et hæ regiones erant quidem in veteri testamento: sed non erant albę ad messem, quia homines non poterat ex eis spiritualem fructum accipere quousq; Christus venit; qui eas dealbauit aperiendo eorum intellectum. Luc vlt. Aperuit illis sensum: vt intelligerent scripturas. Item creaturæ sunt messes: ex quibus colligitur fructus veritatis. Roma. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, &c. Sed tamen gentiles qui earũ cognitioni insistebant, erroris potius, quàm veritatis fructus ex eis colligebant: quia, vt ibidem dicitur. Seruierunt creaturæ potius, q̃ creatori. Et ideò nondum albæ erant, sed Christo veniente, albæ factæ sunt ad messem. Consequenter cum dicit.

c AGit de messoribus. Et circa hoc primo proponit messorum præmium: secundo inducit prouerbium: ibi. [In hoc enim est verbũ verũ.] tertio exponit. i. adaptat ipsum: ibi. [Ego misi vos metere. Quantũ ad primum notandum est, q̃ dñs exponens supra quod de aqua dixerat spirituali, proposuit conditionẽ, per quã aqua spiritualis differt à corporali; quia. s. qui biberit ex aqua corporali sitiet iterũ, qui vero biberit ex aqua spirituali, non sitiet in ætternũ. Eodem modo etiã hic exponens, quod dicit de messe, proponit qđ dissimile est inter messem corporalem & spiritualem. Vnde & tria proponit. Vnũ quidem ſm q̃ attenditur similitudo vtriusq; messis. s. q̃ qui metit tam in corporali messe, q̃ in spirituali, mercedem accipit. Ille aũt metit spiritualiter, qui cõgregat fideles in ecclesia; vel qui colligit fructus veritatis in anima sua. Et vterq; mercedem accipit ſm illud. 1. Cor. 3. Vnusquisq; propriã mercedem accipiet ſm suum laborẽ. Duo alia proponit ſm quæ attenditur dissimilitudo. Primo quidẽ quia fructus messoris: qui metit messem corporalem, pertinet ad vitã corporalem. sed fructus eius qui metit messem ſpiritualem, pertinet ad vitã æternam. Et ideo dicit [Et cõgregat.] Ille. s. qui metit spiritualiter [fructum in vitã æternam]. s. fideles qui ad vitã æternam peruenerint. Rom. 6. Habetis fructũ vestrum in ſanctificationẽ. finem vero vitã æternã; vel ipsam cognitionẽ & expositionem veritatis, per quã homo acquirit vitã æternam. Eccl. 24. Qui elucidant me, vitã æternam habebunt. Secũdo vero attenditur dissimilitudo; quia in messe corporali ad miseriam reputatur, q̃ vnus seminet & alius metat. Vnde qui semĩnat tristatur de hoc, q̃ alius metit. sed in semine spirituali aliter est; quia [qui seminat simul gaudet, & qui metit.] Et quidem ſm Chryso. & Aug. seminantes semen spirituale sunt patres veteris testamenti & Prophetæ. nam vt dicitur Luc. 8. Semen est verbum Dei: quod Moyses & prophetæ seminauerunt in Iudæa; sed Apostoli messuerunt, quia ipsi quod intendebant. [homines adducere ad Christũ, efficere non potuerunt; quod tñ Apostoli fecerunt. Et ideo vtriq; simul gaudent. s. Apostoli & Prophetæ, in vna mansione gloriæ, de conuersione fideliũ. Isa. 51. Gaudium & lętitiã obtinebũt in ea, gratiarum actio & vox laudis. Et p hoc confutat hæresis Manichæorũ damnantiũ patres veteris testamenti; cum tñ, vt hic dñs dicit, simul gaudebunt cum Apostolis. Secundum Orige. vero seminantes in qualiber facultate dicuntur illi, qui quęlibet illius facultatis principia tradunt. Metentes vero qui ex illis ꝓcedũt vlterius. Et hoc multo magis ī ista, quæ est omnium scientiarum scientia. Prophetæ seminãtes sunt, quia multa de diuinis tradiderũt. Messores vero sunt Apostoli: qui ea quæ nõ manifestauerunt Prophetæ hominibus prędicando, & docẽdo reuelauerũt. Eph. 3. Quod alijs generationibus nõ est agnitum, sicut nũc, reuelatum est sanctis Apostolis eius. Consequenter cum d cit.

d INductum Prouerbium, quasi dicat, q̃ [in hoc.] idest in isto facto [verum est verbum.] idest impletur vulgare prouerbiũ, quod erat apud Iudæos. s. Vnus seminat, & alius metit. Quod prouerbiũ deriuari videt ex eo quod dicit Leuit. 26. Seretis frustra segetẽ, quę ab hostibus deuorabit. Ex quo cõsueuerunt Iudæi: qñ aliquis in re aliqua laborabat, & alius inde gaudebat, hmõi prouerbium proferre. Hoc est ergo qđ dominus dicit, In hoc, q̃ prophetæ seminauerunt & laborauerunt, & vos metitis & gauderis, impletur prouerbiũ. Vel aliter. [In hoc verbũ verum est.] scilicet qđ ego dico [q̃ alius est qui seminat, alius qui metit.] quia vos meteris fructus ex laboribus Prophetarũ. Sed prophetæ quidẽ & Apostoli alii sunt nõ in fide, quia & illi, & isti fidem habuerũt. Rom. 3. Nunc aũt sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata a lege & Propheris. Sunt tamẽ alij in conuersatione: quia Prophetæ viuebãt sub cęrimonijs legalibus, a quibus Christiani & Apostoli liberi sunt. Gal. 4. Et cũ essemus paruuli, sub elemẽtis huius mũdi eramus seruientes, &c. Et licet disparis temporis labores habuerint Apostoli & Prophetæ: tamen gaudio pariter perfruentur, & mercedem accipient in vitam æternam. Vt sic simul gaudeat qui seminat, & qui metit. Et hoc pr̃e figuratum fuit in transfiguratione Christi. vbi oẽs gloriam suam habuerunt, & patres veteris testamenti scilicet Moyses & Helias, & patres noui testamenti scilicet Petrus, Ioannes, & Iacobus, dans per hoc intelligere, quòd in illa futura gloria simul gaudent noui, & veteris testamenti iusti. Consequenter cum dicit.

e ADaptat prouerbiũ ad propositũ, & primo dicit Apostolos esse messores. Secũdo ostẽdit alios esse laboratores: ibi [Alij laborauerũt: & vos in labores eorũ introistis. Quãtũ ad primũ dicit. Dico q̃ alius est q̃ metit, q̃ a vos estis messores. Alius est qui seminat, q̃a [Ego misi vos metere quod nõ laborastis.] Non aũt dicit mittã, sed misi, quia bis misit eos. Semel ante passionẽ sũã ad Iudæos cũ dixit eis. In viã gentiũ ne abieritis: sed ite potius ad oues quæ perierũt domus Israel (vt dicitur Mat. 10.) Et quantũ ad hanc missionem, missi fuerũt metere, qđ nõ laborauerũt. s. ipsos Iudæos conuertere, in quibus Propheꝛe laborauerũt. Misit aũt eos post resurrectionem ad gentes dicẽs eis. Mat. vlt. Euntes in mundũ vniuersum prædicate euangeliũ, &c. In hac missione missi sunt de nouo seminare. Vnde Apostolus. Ro. 15. Sic aũt prædicaui euangeliũ: vbi nõ nominatus est Christus, ne super alienũ fundamentũ ędificarẽ, &c. Et ideo dicit [misi] habẽs respectũ ad primam missionẽ. Sic ergo Apostoli sunt messores; sed alij scilicet Propheꝛe sunt seminatores. Vnde dicit.

f SEminãdo primordia doctrinę Christi. [Et vos in labores eorũ introistis. ad colligendũ fructus Ecc. 13. Bonorũ laborũ gloriosus est fructus: laborauerũt inquã Prophetæ, vt adducerẽt hoies ad Christũ. infra 5. Si crederetis Moysi crederetis forsitan & mihi. De me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quo modo verbis meis credetis? Sed non ipsi fructum messuerunt. Vnde secundum hoc dicebat. Isa. 49. In vacuum laboraui, & sine causa: vanę fortitudinem meam consumpsi, &c.

f Alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.

LECTIO V.

IN ciuitate autem illa multi crediderũt in eum Samaritanorũ, propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quęcumq;

diderunt in eum,&c.] Fructus autē ex prædicatione mulieris proueniens ostenditur quantum ad tria. Primo quantum ad fidem; qa in Christum crediderunt. vnde dicit. [Ex ciuitate autem illa] ad quam. sabierat mulier [multi homines crediderunt in eum Samaritanorum. Et hoc [propter verbū mulieris] à qua Christus aquā perierat [testimoniū perhibentis] hoc, scilicet [Quia dixit mihi omnia quæcūq; feci.] quod quidem testimonium satis inducēs erat ad credendū Christo. Cum enim quæ Christus dixerat pertinerēt ad defectuum suorum manifestationem, nisi ipsa commota fuisset ad credendū, talia non referret. Et ideo statim ad auditū verborum suorum crediderunt. In quo significatur, quòd fides est ex auditu. Secundo ostenditꝰ fructus quantū ad eorum accessum ad Christum. nam ex fide sequitur desiderium rei creditæ. Et ideo postquam crediderūt accedunt ad Christum: vt perficiantur per eum. vnde dicit. [Cum venissent ad illum Samaritani.] Pſal.33. Accedite ad eum & illuminamini. Mat.11. Venite ad me omnes qui laboratis,&c. Tertio quantum ad desiderium. nam credenti non solum est necessarium venire ad Christum, sed quòd habeat eum secum. Vnde dicit, quòd [Rogauerunt eum vt ibi maneret. Et mansit ibi duos dies.] Manet autem dīs no biscum per charitatem. Infra 14. Si quis diligit me: sermonē meū seruabit, & paulo post. Et mansionē apud eū faciemus. Sed manet duos dies: qa duo sunt præcepta charitatis. s. dilectionis Dei & proximi: in quibus lex pendet & prophetæ, vt dī Mat.22. Tertia autē dies, est dies gloriæ. Oseæ 6. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Et in hac die non mansit ibi, quia Samaritani non erant adhuc capaces gloriæ. Consequenter cum dicit.

feci. Cum venissent ergo ad illū Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret. Et mansit ibi duos dies.

b Et multo plures crediderunt propter sermonē eius: & mulieri dicebant: quia nō propter tuam loquelam credimus. Ipsi enim audiuimus, & scimꝰ quia hic est vere saluator mundi.

b PONit Euangelista, quòd fructus proueniens ex prædicatione mulieris augmentatus est ex præsentia Christi. Et hoc tripliciter. Primo, ex multitudine credentium. Secundo, ex modo credendi. Tertio ex veritate fidei. Ex multitudine credentium augmētatus est: quia propter mulierem multi crediderunt in eum. [Sed multo plures crediderunt propter sermonem eius.] scilicet Christi, in quo signatur, quòd licet multi crediderunt per Prophetas; tamen multo plures conuersi sunt ad fidem veniente Christo: secundum illud Pſal.7. Exurge dñe in præcepto, quod mandasti, & synagoga populorum circundabit te. Secundo, augmentatus est fructus ex modo credendi. vnde dicunt mulieri. [Quia iam non propter tuam loquelam credimus.] Sed notandum, quòd tria sunt necessaria ad perfectionem fidei: quæ hic per ordinem ponuntur. Primo, vt sit recta; secundo, vt sit prompta: tertio, vt sit certa. Recta quidem est fides, cum veritati nō propter aliquod aliud, sed ei propter seipsam obeditur. Et quantum ad hoc dicit, quòd [mulieri dicebāt, quòd iam credimus veritati; non propter tuam loquelam] sed propter ipsam veritatem. Inducunt autem nos ad fidem Christi tria. Primo quidem ratio naturalis. Roma.1. Inuisibilia Dei à creatura mundi,&c. Secundo testimonia legis & Propheratum. Ro.3. Nunc autem iustitia Dei sine lege manifestata est, testificata à lege & Propheris. Tertio prædicatio Apostolorum & aliorū. Ro.10. Quomodo credent sine prædicante? sed quando per hoc homo manuductus credit, tunc poterit dicere: quòd propter nullum istorum credit, nec propter rationem naturalem, nec propter testimonia legis, nec propter prædicationem aliorum: sed propter ipsam veritatem tantum. Gen.16. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Prompta quidē est fides si cito credit: & hoc erat in istis. quia ad solum auditum conuersi erant ad Deum. Vnde dicunt. [Ipsi enim audiuimus, & tñ credimus ei. Et scimus: quia hic est vere saluator mundi. Ipsi enim audiuimus & credimus ei] absq; hoc, q̄ miracula videremus, sicut Iudæi viderunt. Et licet credere cito hominibus pertineat ad leuitatem ſm illud Eccle.19. Qui facile credit leuis est corde: tñ credere cito Deo, magis laus est, ſm illud Pſal.17. In auditu auris obediuit mihi. Deber fides esse certa, quia qui dubitat in fide infidelis est. Iac.1. Postulet autē in fide nihil hæsitans. Et ideo istorū fides certa erat, vnde dicunt [& scimus.] Aliquā enim ipsum credere dicitur scire: sicut hic patet, quia scientia & fides conueniunt in certitudine; nam sicut scientia est certa: ita & fides, immō multo magis, quia certitudo scientię innititur rationi humanæ: quę falli potest. Certitudo vero fidei innititur rationi diuinæ: cui contrariari non potest. Differunt tñ in modo, quia fides habet certitudinem ex lumine infuso diuinitus. Scientia vero ex lumine naturali. Nam sicut certitudo scientiæ habetur p̄ prima principia naturaliter cognita, ita & principia fidei cognoscuntur ex lumine infuso diuinitus. Ephe.2. Gratia saluati estis per fidē; & hoc non ex vobis, Dei enim donum est. Tertio augmentatus est fructus ex veritate credēdi. Et ideo dicit [Quia hic é vere saluator mūdi.] Vbi confitentur Christum saluatorem singularem, verum, & vniuersalem. Singularem quidem cum discretū eum ab aliis dicunt [Hic est] qui, scilicet singulariter saluareve nit. Isaiæ 45. Vere tu es Deus absconditus: Deus Israel saluator. Act.4. Non est aliud nomen sub cœlo datū hoībus, in quo oporteat saluos fieri. Verū autem cū dicit [vere.] nam cum secundum Dionysium salus sit liberatio à malis, & conseruatio in bonis, est duplex salus; quędam vera, quædam non vera. Vera quidem salus cum liberamur à veris malis, & conseruamur in veris bonis. In veteri autem testamento licet missi fuerint aliqui saluatores, non tamen vere saluabant; quia liberabant a malis temporalibus, quæ nō sunt vera mala, nec vera bona, quia sunt transitoria. Sed Christus est vere saluator, qui liberat a veris malis, scilicet peccatis. Mat.1. Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Et præseruat in veris bonis, idest, spiritualibus. Vniuersalem vero: quia nō particularem, scilicet Iudęorum tantum, sed [mundi] supra tertio. Non enim misit Deus filium suum in mundum; vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum, &c.

uator mundi.

LECTIO VI.

POst duos autem dies exiit inde: & abiit in Galileam.

b Ipse enim Iesus testimoniū perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem nō habet.

LECTIO VII.

POsita conuersione gentium per viam doctrinæ. hic ponitur ipsorum conuersio per viam miraculi. Vnde & quoddam miraculum a Christo perpetratum Euangelista inducit. Circa quod primo ponitur locus. Secundo describitur miraculum, ibi [Et erat quidam regulus, &c.] Tertio ponitur miraculi effectus: ibi [Cognouit ergo pater, &c.] Circa primum duo facit. Primo designat generalem locum miraculi, scilicet patriam. Secundo specialem, ibi [Venit ergo iterum in Cana Galilęæ.] Circa primum duo facit. Primo designat generalem locum miraculi. Secundo insinuat quomodo Christus fuit ibi receptus: ibi [Cum ergo venisset in Galilæam.] Circa primum duo facit. Primo designat locum generalem. Secundo rationem assignat. ibi [Ipse enim Iesus testimonium perhibuit.] Dicit ergo primo. Dico quòd mansit Iesus apud Samaritanos per duos dies. [Et post duos dies exiit inde.] idest, de Samaria. [& abijt in Galilæam] vbi nutritus fuerat, per quod significatur quòd in fine sæculi confirmatis gentibus in fide, & veritate, reuertetur ad Iudęos conuertendos secundum illud Roma.10. Donec omnis plenitudo gentium, &c. Et rationem assignat dicens.

b HIc oritur dubitatio. Vna quidem de sententia literę. Alia vero ex eius continuatione. De sententia quidem literę dubitatur, quia non videtur verum esse, qđ hic dicitur, scilicet quòd Propheta in patria sua honorē non habet. nā aliqui Prophetæ honorati leguntur in terra sua. Sed secundum Chrysostō. respondet ad hoc, quia Dominus hic loquitur prout in pluribus accidit. Vnde licet in aliquo singulari habeat instantiam, non tamē propter hoc debet reputari falsum. nam in naturalibus, & in moralibus, regula eorum quę vt in pluribus verificatur, est vera, & si in aliquo particulari aliter sit, non reputatur falsa. Istud autem quod Dominus dicit, in pluribus Prophetarū verum erat, quia in veteri testamento vix inuenitur aliquis Propheta rum, qui a suis contribulibꝰ persecutionem passus non fuerit, secundum illud. Act.7. Quē Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et Mat.23. Hierusalē Hierusalem quæ occidis prophetas, &c. Hoc etiam verbū Domini verificatur non solum in Prophetis apud Iudæos; sed etiā vt Origenes dicit in pluribus apud Gentiles, qui a suis cuibus sunt habiti cōtemptui, & ad mortem deducti. nam consueta conuersatio cum hominibus, & nimia familiaritas reuerentiā minuit, & contēptū parit. Et ideo quos familiares magis habemus, minus reuereti consueuimus, & quos familiares habere non possumus, magis reputamus. Cuius contrariū cōtingit de Deo, nā quanto aliquis Deo per amorem & contēplationem familiarior efficitur, tanto eū excellentiorē reputans, magis reuereretur, & seipsum minorem reputat. Iob.42. Auditu auris audiui te, nūc autē oculus meus videt te. Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Et huius ratio est, quia in homine, cum sit infirmæ & fragilis naturæ, quādo cū alio diu conuersatur, cognoscit in eo aliqua infirma, & ex hoc diminuitur

minuitur reuerentia eius ad eum. Sed cum Deus sit immensę perfectus, quanto plus homo in cognitione eius proficit, tanto magis perfectionis eius excellentiam admiratur, & ex hoc eum magis reuereretur. Sed nunquid Christus Propheta fuit? Videtur quòd non, quia Prophetia importat ænigmaticam cognitionem. Numeri 12. Si quis fuerit inter vos Propheta domini, in visione apparebo ei. Christus autem non habuit ænigmaticam cognitionem. Quòd autē Propheta fuerit, patet per illud quod dicit. Deuter.18. Prophetam suscitabit Dominus de fratribus tuis, &c. qđ exponit de Christo. Respondeo dicendum, quòd Propheta duplex habet officium, scilicet visionis 1.Reg.9. Qui nunc vocatur Propheta, olim dicebatur videns. Item annunciationis, & quantum ad hoc Christus Propheta fuit: quia veritatem de Deo annunciauit. infra cap.17. Ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum; vt testimonium perhibeam veritati. Sed quantum ad primum, sciendum est, quòd Christus fuit simul viator & comprehensor. Viator quidem, quantum ad humanæ naturæ passibilitatem, & ad omnia quæ ad eam pertinent. Comprehensor vero, quantum ad vnionem diuinitatis secundum quam Deo perfectissime fruebatur. Sed in visione Prophetiæ duo sunt, scilicet lumen intellectuale mentis. Et quantum ad hoc non habuit rationem Prophetiæ: quia non habuit lumen defectuum, sed comprehensoris. Ité est ibi visio imaginaria, & quantum ad hoc habuit similitudinem cum Propheris, secundum quod viator fuit & poterat diuersa formare imaginatione sua. De continuatione dubitatur. Non enim videtur Euangelista recte continuare hoc, quod dicit. [Post duos autem dies abiit Iesus in Galilęam.] cum hoc, quod dicitur. [Ipse enim testimonium, &c.] Videtur. nquòd potius debuisset dicere, quòd non abijt in Galilæam: quia ipse Iesus testimonium perhibuit.] Si enim sine honore erat, ibi videtur ratio esse, quod nō iret illuc. Ad hoc, vno modo respondet Aug. dicens, hoc Euangelistam dixisse respondendo quæstioni quę posset fieri. Quare ibat illuc, cum in Galilęa diu moratus fuisset, & non fuerunt ad eum conuersi Galilæi, & Samaritani in duobus die bus conuersi sunt, quasi dicat. Licet cōuersi nō fuerint: nihilominus tñ ipse illuc abijt. [Quia ipse testimonium perhibuit, quòd Propheta, &c.] Alio modo respōdet Chrysostomus sic. [Post duos dies exijt inde, & abijt.] Non in Capharnaum: quæ erat patria sua propter continuam commorationem. Bethleem autem propter originem. Nazareth vero propter educationem. Non ergo abijt in Capharnaum. vnde Matth.10. hoc exprobat eis dicens. Et tu Capharnaū, &c. sed in Cana Galileæ. Et rationem assignat hic, quia male se habebant ad eum. et hoc est, quod dicit. [Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quod Propheta, &c. Sed nunquid Christus quærebat gloriam ab hominibus? Videtur quòd non, quia infr.8. dicit Ego non quęro gloriam meam. Respondeo dicendum, quòd solus Deus est qui sine vitio gloriam suam quærit. Homo autem ab hominibus quærere nō debet gloriam suam: sed gloriam Dei. Christꝰ autem quærebat inquantum Deus conuenienter gloriā suā, & inquantum homo gloriam Dei in seipso. Consequenter cum dicit.

c Cum ergo venisset in Galilęam, exceperunt eum Galilęi, cū omnia vidissent, quæ fecerat Hierosolymis in die festo. Et ipsi enim venerant ad diem festum.

d Venit ergo iterum in Cana Galilęę, vbi fecit aquam vinum.

c OStendit, quòd honorifice fuerit Christus a Galilæis receptꝰ magis quàm ante, cum dicit. [Cum ergo venisset in Galilæam Iesus, exceperunt eum Galilæi honorifice] & huius ratio est [quia viderunt omnia quæ fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi venerant ad diem festum.] Secundum quod mandabatur in lege. Sed contra hoc est. quia supra, non legimus Christum aliquod miraculum hierosolymis fecisse. Respōdeo dicendum ſm Origenē, q Iudęi maximum miraculum reputauerunt hoc, quòd Christus cū tanta auctoritate expulit ementes, & vendentes de templo. Vel dicendum, quòd forte fecit ibi plura miracula quæ non scripta sunt: secundum illud, infra vltimo. Multa quidem & alia signa fecit Iesus, quæ non sunt scripta in libro hoc. Mystice autem per hoc datur nobis exemplum: quòd si volumus in nobis recipere Christum Iesum, oportet nos ascendere in Hierusalem in die festo, idest captare quietem mentis, & videre singula quæ peragit ibi Iesus. Isa.33. Respice Syon ciuitatem solennitatis nostræ. Pſal.142. Meditatus sum in omnibus operibus tuis. Attende autem, quòd secundum quòd homines inferiores erāt in ordine dignitatis meliores erant quo ad Deum. Iudæi autem digniores erant quàm Galilæi. Ioan.16. Scrutamini scripturas: quia propheta a Galilæa non surrexit. Galilæi vero digniores erant quàm Samaritani, supra eodem. Non contumeliatur Iudæi Samaritanis, sed econuerso Samaritani meliores erant, quàm Galilęi, quia plures ex eis crediderunt in Christum in duobus diebus, & sine miraculo, quàm de Galilæis in multis diebus:

LECTIO VII.

ERat quidam regulus, cuius filius infirmabat Capharnaū.

POsito loco miraculi, consequenter agitur de ipso miraculo. Et ponuntur tria, scilicet Persona infirmans. Persona interpellans. et persona sanans. Persona infirmans est filius reguli. persona interpellans est pater eius. sed persona sanans est Christus. Circa personam infirmam primo ponitur eius conditio [quia filius reguli] Secundo locus infirmitatis. [quia Capharnaum.] Tertio conditio morbi [quia febris.] Quantum ad primum dicit [Erat quidam regulus: cuius filius infirmabatur.] Dicitur autem regulus multipliciter. Vno modo qui præest paruo regno. et hoc modo non accipitur hic. Quare tunc temporis nullus erat Rex in Iudęa. infra 18. Non habemus Regem nisi Cæsarē, alio modo secundum Chrysostō. aliquis de stirpe regia. nec hoc modo accipitur. Sed tertio modo regulus dicitur aliquis officialis Regis. Et isto modo accipitur hic regulus. Vnde secundum quòd Chrysostō. dicit. quidam eundem ipsum existimant Centurionem. de quo habetur Matth.8. Sed hoc non est verum. nam quantum ad quatuor differunt. Primo quidem quantum ad genus infirmitatis. nam ille Centurionis erat paraliticus. Vnde dicebat, Puer meus iacet paraliticus in domo. Filius autē reguli erat febricitans. Vnde dicit. Heri hora septima reliquit eum febris. Secundo, quantum ad personam infirmatam quia ille erat seruus. vnde dicit. Puer meus. iste vero erat filius. vnde dicit [Cuius filius.] Tertio, quantum ad petitionem: nam centurio Christum volentem ad domū suam ire, rogabat remanere dicens. Domine non sum dignus, &c. Regulus vero eum rogabat descendere in domum suam dicens. Domine descende prius quàm moriatur. Quarto quantum ad locum, quia illud fuit in Capharnaum: istud vero in cana Galilęæ. Ergo iste regulus non est idem quòd Centurio: sed erat quidā de familia Herodis Tetrarchæ, siue nuncius, siue officialis Imperatoris. Allegorice autem regulus iste, Abraham vel aliquis ex patribus veteris testamenti dicitur, ex eo quòd adheret magno Regi per fidem scilicet Christo: de quo dicitur in Pſal.2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo. huic autem Abraham adhæsit, secundum illud infra 8. Abraham pater vester exultauit vt videret diem meū. Filius eius est populus Iudęorum, infra 8. Semē Abrahæ sumꝰ, &c. Qui infirmatur prauis voluptatibus, & dogmatibus: sed in Capharnaum, idest, in abundantia quæ fuit Iudæis causa recedendi a Deo: secundum illud Deuter.31. Incrassatus est dilectus, & recalcitranit. et sequitur. Deseliquit Deum, &c. Moraliter vero in regno animæ. Rex est ipsa ratio, secundum illud Prouerb.20. Rex qui sedet in solio suo. Quare dicitur Rex? quia totum corpus hominis per eā regitur, & affectus hominis ab ea dirigitur & informatur, nec non & aliæ vires animæ eam sequuntur. Sed quandoque dicitur regulus, quādo scilicet diminuitur in cognitione, & obscurata, sequitur inordinatas passiones, & non resistit eis secundum illud Ephes.4. Ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum. Et ideo filius eius, idest affectus infirmatur, idest, deuiat a bono.

a bono,& declinat ad malum. Si enim ratio fuisset Rex, ideſt, fortis. Filius eius non infirmaretur, ſed quia regulus eſt: ideo filius eius infirmatur. [Et hoc Capharnaum.] quia abundantia temporalium eſt cauſa ſpiritualis infirmitatis. Eccleſi. 16. Hæc fuit iniquitas ſororis tuæ Sodomæ, abundantia, &c. Conſequenter cum dicit.

b PONitur perſona interpellans. Et primo ponitur motiuum ad interpellandum. Secundo ipſa interpellatio. Et tertio neceſſitas interpellandi. Motiuum ad interpellandum fuit aduentus Chriſti. Vnde dicit [Hic.] ſcilicet regulus. [cum audiuiſſet q Ieſus aduenire, &c.] Nam quamdiu aduentus Chriſti differebatur, ſpes hominum in ualidior erat de ſanatione a peccatis, ſed cū auditur aduẽtus Chriſti appropinquare, ſpes ſanitatis confortatur in nobis. Et tunc imus ad eum. nã ad hoc ipſe venit in mundũ, vt peccatores ſaluos faceret. Luc. 19. Venit filius hominis quærere, &c. Sed ſicut dicit Eccl. 18. Ante orationem animam parare debemus, quod fit occurrendo Deo per deſiderium. et hoc fecit iſte. Vnde dicitur quòd [abijt ad eum] Amos 4. Præparare in occurſum Dei tui Iſrael. Petitio autẽ fit de ſanatione filij ſui. Vnde dicit [Rogabat eum vt deſcenderet.] ſcilicet per miſericordiam. i ſaiæ 46. Vtinam dirumperes cœlos, & deſcenderes [Et ſanaret filium eius.] Sic & nos debemus rogare vt ſanemur a peccatis: ſecundum illud Pſal. 40. Sana animam meam, quia peccaui tibi. nam nullus per ſe poteſt ad ſtatum iuſtitiæ redire niſi a Deo ſanetur, ſecundum illud Iob 6. Non eſt auxilium mihi ex me. Sic & patres veteris teſtamẽti rogabãt pro populo Iſrael. Vnde de vno eorum dicitur 2. Machab. vlti. Hic eſt fratrum amator, qui multum orat pro ſancta ciuitate, & pro populo Iſrael, Hieremias propheta Dei. Sed neceſſitas interpellandi eſt vrgens [Incipiebat enim mori] Quando enim homo tentatur incipit infirmari, ſed quando tentatio prẽualet: ira vt inclinet ad conſenſum, eſt prope mortem, ſed quando iam conſentit incipit mori. Cum ergo conſumat peccatum moritur. quia (vt dicitur Iacob. 1.) peccatum cum cõſummatum fuerit, generat mortem. De qua dicitur in Pſalm. 33. Mors peccatorum peſſima. Quia hic incipit, & in futuro abſque fine terminatur. Conſequenter cum dicit.

c AGitur de petitione ſanitatis quæ fit per Chriſtum. Et primo ponitur reprehenſio domini. Secũdo petitio reguli. Tertio imperatio petitionis. Reprehendit autem eum dominus de infidelitate. Vnde dicit ad eum [Niſi ſigna & prodigia videritis, non creditis.] Sed hoc habet queſtionem. Primo quidem videtur inconuenienter dictũ de Regulo. [Niſi ſigna & prodigia videritis nõ creditis.] Niſi enim eũ ſaluatorẽ credidiſſet nõ petiuiſſe ab eo ſanitatẽ. Ad quod dicendum eſt, q regulus iſte adhuc non credebat perfecte. Erat enim in eo duplex defectus fidei. Vnus qa licet crederet Chriſtum eſſe verum hominem, non tamen credebat eum habere virtutem diuinam, aliàs credidiſſet eum abſentem poſſe ſanare, cum Deus vbique ſit præſens, ſecundum illud Hiere. 23. Cœlum & terram ego impleo. Et ſic non rogaſſet eum quòd deſcenderet in domum ſuam, ſed quòd mandaret tantum. Secundus defectus fuit qa ſecundum Chryſoſt. dubitabat vtrum Chriſtus ſanare poſſet filiũ ſuum. Nam ſi pro certo hoc credidiſſet; non expectaſſet aduentum Chriſti ad terram ſuam: ſed ipſe potius iuiſſet in Iudæam. Sed modo quaſi deſperatus de ſalute filij nolens negligere quicquid circa hoc facere poſſet: abijt ad eum more parentum, qui deſperantes de ſalute filiorum, etiam imperitos medicos conſulunt. Secundo vero quia non videtur reprehendendus de hoc quòd ſigna quærebat. Nã fides per ſigna probatur. Et ad hoc dicendum eſt quòd aliter trahũtur ad fidem Chriſti infideles, & aliter fideles. Infideles non poſſunt trahi nec adduci auctoritate ſacræ ſcripturæ: quia ei non credunt. Nec per rationem naturalem: quia fides eſt ſupra rationem, & ideo ducendi ſunt per miracula. 1. Corint. 14. Signa data ſunt infidelibus, &c. Fideles autem ducendi ſunt & dirigendi in fidem auctoritate ſcripturæ, cui acquieſcere tenentur. In hoc ergo Regulus redarguitur: quia cum eſſet nutritus inter Iudæos, & de lege inſtructus, non per ſcripturæ auctoritatẽ; ſed per ſigna credere volebat, & ideo dominus enm reprehendens dicit [Niſi ſigna & prodigia.] ideſt miracula quæ ſunt aliquando ſigna, inquantum ſunt demonſtratiua dominicæ veritatis, Prodigia vero; vel quia certiſſime indicent; vt ſic dicatur prodigium, quaſi porrodicium vel quia aliquid futurum protendit vt ſic dicatur: prodigium quaſi procul oſtẽdens aliquem effectum futurum. Cõſequenter ponit inſtãtia Reguli. Nõ enim ad reprehenſionẽ dñi conſiſtit: ſed cũ inſtantia dicit ad eum.

d LVce 18. Oportet ſemper orare, &c. Oſtenditur in hoc profectus fidei eius quantum ad aliquid, quia ſcilicet vocat eum dominum, licet non toraliter in fide profecerit. Adhuc enim corporalem preſentiã Chriſti ad ſalutem filij ſui neceſſariam credens, rogabat eum vt deſcẽderet. Sed quia oratio perſeuerans impetrat, ideo quod petit, conceditur ei a domino. Vnde [Dicit ei Ieſus. Vade: filius tuus viuit.] Vbi primo ponit anñciatio ſanitatis per Chriſtũ, qui eã fecit. Secundo ponunt perſonæ, quę eam factam viderunt ibi. [Iam autẽ eo deſcẽdente, &c.] Circa primũ duo ponuntur. Mandatũ dominj, & obedientia reguli. ibi. [Credidit homo, &c.] Circa primũ, Dominus duo facit. Primo quidem præcipit, ſecundo vero annunciat. Præcipit autem vt vadat; vnde dicit. [Vade.] ideſt diſpone te præparando ad gratiam per motum liberi arbitrij in Deũ. Iſa. 45. Conuertimini ad me, & ſalui eritis. Et per motum liberi arbitrij in peccatum. Nam in iuſtificatione impij quatuor exiguntur, ſpecialiter in adultis, ſcilicet infuſio gratiæ, & remiſſio culpæ, motus liberi arbitrij in Deum, qui eſt fides, & in peccatum, qui eſt contritio. Annũciat autem ei ſalutem filij, quam petierat dicens. [Filius tuus viuit.] Sed quæritur, cur Chriſtus rogatus a regulo vt deſcenderet in domum ſuam corporaliter ire recuſat, ad ſeruum vero Centurionis corporaliter ire pollicet? Huius aũt duplex ratio aſſignatur. Vna ſm Gregor. vt in hoc ſuperbiam noſtram retundat, qui magnis hominibus nos ad ſeruiendum offerimus. Paruis autem ſeruire recuſamus, cum ipſe, qui eſt Dominus omnium, ad ſeruum Centurionis ſe iturum obtulit, ire vero ad filium reguli recuſauit. Eccle. 4. Congregationi pauperum affabilem te facito. Alia ratio ſecundum Chryſoſto. quia Centurio iam confirmatus erat in fide Chriſti, credens, quòd etiam abſens ſaluare poſſet, & ideo ad fidem & deuotionem eius oſtendendam Dominus ire promiſit. Iſte vero adhuc imperfectus erat, nondum nouerat manifeſte, quòd abſens curare poterat. Et ideo non accedit vt eum imperfectionem ſuam cognoſcere faciat. Obedientia reguli ponitur quantum ad duo. Primo quia annuncianti credidit. Vnde dicit.

e SCilicet [filius tuus viuit.] Secundo vero, quia mandato obediuit. vnde dicit. [Et ibat.] proficiendo in fide. Iicet adhuc neque integre, neque ſane (vt Origc. dicit.) In quo ſignatur, quòd ex fide iuſtificari oportet. Rom. 5. Iuſtificati ex fide, &c. Oportet nos proficiendo ire: quia qui ſtat, exponit ſe periculo vt vitam gratiæ conſeruare non poſſit. In via enim Dei non proficere, deficere eſt. Annunciatio autem ſanitatis facta per ſeruos ponitur Conſequenter cum dicit.

f ET primo ponitur denunciatio ſalutis. Secundo ſit inquiſitio de tempore ſanationis, ibi. Interrogabat autẽ, &c.] Dicit ergo. [Iam autẽ eo deſcendente,] a Cana Galilęæ in domum ſuam, [ſerui occurrerunt ei.] Ex quo patet, quòd regulus iſte, dies erat habens multos ſeruos. [Et annunciauerunt ei dicentes. Quia filius tuus viuit.] Hoc ideo quia credebant Chriſtum perſonaliter accedere, cuius præſentia iam curato filio ſuperflua videbatur. Myſtice autem ſerui reguli ſcilicet rationis ſunt opera hominis quia homo eſt dominus ſuorum actuum, & affectus ſenſitiuæ partis: quia obediunt rationi imperanti & dirigenti. Iſti autem ſerui annunciant, quidem quòd filius reguli ſcilicet rationis, viuit quando relucent in hoſe bona opera, & vires inferiores magis obediunt rationi, ſm illud Eccl. 19. Amictus corporis, & riſus dentium, & ingreſſus hominis annunciant de illo. Sed quia regulus neque integre, neque ſane adhuc credebat, adhuc volebat ſcire, vtrum caſu, an præcepto Chriſti filius curatus eſſet. Et ideo tempus curationis inquirit. Et hoc eſt, quod dicitur [Interrogabat ergo horam ab eis.] ſcilicet ſeruis. [in qua melius habuerat.]ſ. filius ſuus, & inuenit, quòd illa hora curatus fuit ſtatim, quando Dominus dixit ei. [Vade, filius tuus viuit.] Nec mirum, quia ipſe Chriſtus eſt verbum, quo factum eſt cœlum & terra ſecundum Pſalm. 148. Ipſe dixit & facta ſunt, &c. Eccle. 10. Facile eſt in conſpectu Domini, &c. Et ideo [dixerũt ei.] ſcilicet ſerui. [quòd heri hora ſeptima reliquit eum febris.] Myſtice autem per horam ſeptimam, in qua puer a febre dimittitur, ſignificantur ſeptem dona ſpiritus ſancti, per quem fit remiſſio peccatorum; ſecundum illud Ioã. 20. Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata remittuntur eis. Per quem etiam ſpiritualis cauſatur in anima. infr. 6. Spiritus eſt qui viuificat. Etiam per horam ſeptimam ſignatur tempus quieti conueniens, nam dominus ſeptimo die requieuit ab omni opere, quod patrarat, in quo ſignificatur, quòd vita ſpiritualis hominis in quiete ſpirituali conſiſtit ſecundum illud Iſa. 30. Si quieueritis ſalui eritis. de malis dicit. Eſa. 57. Cor impij quaſi mare feruens, qđ quiescere, nõ põt. Cõſequẽter cum dicit.

g PONitur effectus miraculi. Et primo ponitur miraculi fructus. Secũdo ipſum miraculum altero miraculo cõtinuatur: ibi [Hoc iterũ ſignũ, &c.] Dixit ergo [cognouit ergo pater,] comparans horam nunciantium ſeruorum, horæ Chriſti prænuncians [quia illa hora erat in qua dixit ei Ieſus.] Vade, tuus viuit.] Ex hoc conuerſus eſt ad Chriſtum, cognoſcens miraculum eius virtute factum. [Credidit ipſe, & domus eius tota.] ſcilicet ſerui & miniſtri; quia ſecũdum conditionem dominorum ſue bonam, ſiue malam, ſerui diponuntur. Secundum illud Prouerb. 10. Secundum iudicem populi ſic & miniſtri eius. Gen. 18. Scio enim, quòd præceperus ſicut filijs ſuis: Pater autem ex hoc, q fides iſtius ſemper profecit. nam a principio quando interpellauit pro filio infirmo debilis erat, poſtea plus firmitatis habere cœpit, quando vocauit eum Dominum. Deinde qñ credidit homo ſermoni & ibat, magis perfecta erat, tamen non integre, quia adhuc dubitauit, hic cognita manifeſte Dei virtute in Chriſto, perficitur in eius fide, quia, vt dicitur Prouerb. 4. Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſque ad perfectum diem. Continuatur autem miraculum iſtud præcedenti miraculo cum dicitur.

h QVod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quod in iſto eodem aduentu de Iudæa in Galilæam fecerit Dominus duo miracula, quorum primo non ſcripto, iſtud ponitur ſecundum. Alio modo: quòd Ieſus duo ſigna fecit in Galilæa diuerſis temporibus. Vnum ſcilicet de vino. et iſtud ſecundum quod fecit circa filium reguli, veniens iterum a Iudæa in Galilæam. Oſtenditur autem per hoc, quòd Galilæi peiores erant Samaritanis, qui nullum ſignum a Domino expectantes, verbo tantum eius credideruñt multi ex eis, ſed ad iſtud miraculum non credidit Chriſto, niſi regulus, & domus eius tota. nam Iudei propter eorum duritiam paulatim conuertebantur ad fidem, ſecundum illud Mich. 7. Factus ſum ſicut qui colligit racemos in autumno, &c.

A ſolymam] iterato. nam ſicut legitur Exod. 23. Mandatum erat a Domino vt omne maſculinum generis Iudæorum tribus vicibus in anno, ſcilicet in die feſto Paſchæ, Pentheceſtes, Scenophegiæ, in templo præſentarentur: Et in iſtis feſtis dominus in Hieruſalem aſcendit propter duo, ſcilicet ne videretur legi fore contrarius. ſicut ipſe dixerat Matth. 5. Non veni legem ſoluere, ſed adimplere. Et vt multitudinem populi illuc concurrentis in diebus feſtis ad Deum per ſigna & doctrinam trahat, ſecundum illud Pſalm. 21. In medio multorum laudabo, & alibi. Annunciabo iuſtitiã tuam in eccleſia magna. Vnde & ipſe dicit, infra 18. Ego palam locutus ſum mundo. Locus autem ſpecialis miraculi fuit probatica piſcina. Et ideo dicit. [Eſt Hieroſolymis probatica piſcina, &c.] Quæ quidem deſcribitur ex quatuor, ſcilicet ex nomine, ex diſpoſitione, ex inhabitatione, & ex virtute. Ex nomine quidem cum dicit [probatica piſcina.] Probaton enim Græce ouis dicitur. Probatica ergo piſcina, quaſi ouiaria vel pecuaria dicitur: ex eo quòd facerdotes cadauera beſtiarum, & præcipue ouium: quę vt plurimum in ſacrificijs offerebantur, ibi abluebant. Et ideo Hebraice cognominabatur [Berhſaida.] ideſt, domus ouium. Erat enim prope templum ex aquis pluuialibus collecta. Myſtice autem ſecundum Chryſoſt. hæc piſcina baptiſmũ prefigurabat. nam dominus volens gratiam baptiſmalem in diuerſis præfigurare, Primo quidem dedit aquam expurgantem corporis ſordes: quæ erant ex tactu immundorum ſecundum legem, de qua habetur. Numeri 19. Secundo dedit virtutem huic piſcinæ quæ repreſentat expreſſius quàm aqua illa, virtutem baptiſmi; non ſolum ab immunditijs carnis ſanando; ſed etiam ab infirmitatibus corporis ſaluando. nam quanto figuræ fuerunt propinquiores veritati, tãto expreſſiores erant. Signabat ergo virtutem baptiſmi, quia ſicut aqua illa per hoc quòd lauabat corpora, habebat virtutem ex angelo non natura propria, infirmitatem ſanandi, ita aqua baptiſmi habet virtutem ſanandi, & abluendi animam a peccatis. Apocalypſis primo. Dilexit nos & lauit nos a peccatis noſtris. Et inde eſt, quòd paſſio Chriſti per ſacrificia veteris legis prefigurata in baptiſmo repreſentatur. Rom. 6. Quicumq; baptizati eſtis in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati eſtis, &c. Secundum Auguſt. vero aqua illius piſcinæ ſignificabat ſtatum populi Iudæorum; ſecundum illud Apocal. 17. Aquæ multæ, populi multi. nam populus gentium non erat ineluſus ſub limite diuinę legis: ſed vnuſquiſque ambulabat ſecundum vanitatem cordis ſui; ſecundum illud Epheſ. 4. Populus vero Iudęorum concluſus erat ſub cultu vnius Dei: ſecundum illud Galat. 3. Concluſi in eam fidem quę reuelanda erat. Et ideo iſte populus ſignificabatur per aquam in piſcina concluſam. Et dicitur [probatica.] quia ipſi erant ſpeciales oues Dei: ſecundum illud Pſal. 94. Nos autem populus eius, & oues paſcuæ eius. Ex diſpoſitione autem deſcribitur, quia erat [quinque porticus habens.] ſcilicet per circuitum, vt multi ſacerdotes abſque impedimento commode ſtarent ad lauandũ cadauera beſtiarum. Per hos quinque porticus myſtice ſignificantur ſecundum Chryſoſto. quinque vulnera corporis Chriſti de quibus dicitur infra 20. Mitte manum tuam in latus meũ, &c. Secundum Aug. vero quinque libri Moyſi. Ex inhabitatione autẽ deſcribitur, quia in his ſcilicet porticibus [iacebat multitudo magna, &c.] Cuius literalis ratio eſt propter concurſum omnium infirmorum ad virtutem aquæ; quæ quia continue non ſanabat: nec multos ſimul, oportebat, quòd multi illic expectantes morarentur. Per hoc autem myſtice ſignificatur, ſecundum Auguſt. quòd lex non poterat peccata ſanare ſecundum illud Hebr. 10. Impoſſibile eſt per ſanguinem hircorum aut taurorum peccata purgari: ſed oſtendebat ea tantum, ſecundum illud Rom. 7. Per legem enim cognitio peccati. Et ideo iacebant in ea infirmi diuerſis infirmitatibus, curari non valentes. Quę quidem deſcribuntur quantũ ad quatuor. Primo quidem quantum ad ſitum, quia iacebant proſtrati, ſcilicet per peccata inhærendo terrenis. Qui enim iacet, ex toto inhæret terræ. Mat. 9. Miſertus eſt eorum; quia erant vexati, & iacentes, quaſi oues non habentes paſtorem. Iuſti aũt non iacent, ſed recti ad cœleſtia ſtant. Pſal. 19. Ipſi ſcilicet peccatores, obligati ſunt & ceciderunt: nos autem ſcilicet iuſti, ſurreximus & erecti ſumus. Secũdo quantum

CAPVT QVINTVM.

LECTIO PRIMA.

POſt hęc erat dies feſt⁹ Iudęorũ, & aſcendit Ieſus Hieroſolymã. Eſt aũt Hieroſolymis proba

tica piſcina, quę cognominat Hębraice Bethſaida quinq; porticus habens. In his iacebat multitudo magna langüentium, ceęcorum, claudorum, aridorum, expectantiũ aquæ motum. Angelus autẽ Domini deſcendebat ſecundum tempus in piſcinam, & mouebat aqua, & qui prior deſcẽdiſſet in piſcinam poſt motionem aquæ, ſanus fiebat à quacumq; detinebatur infirmitate.

LECTIO I.

VPra Dominus egit de regeneratione ſpirituali, hic agit conſequenter de beneficijs quæ regeneratis ſpiritualiter conferuntur a Deo. Sed his qui carnaliter generantur tria conferuntur a parentibus carnalibus ſcilicet vita, nutrimẽtum, & doctrina ſiue diſciplina. Et hæc tria a Chriſto etiã regenerati ſpiritualiter percipiunt. Primo quidem, ſpiritualem vitam. Secundo vero ſpirituale nutrimentũ. Tertio ſpiritualem doctrinam. Secundũ hoc ergo de trib⁹ hic agitur. Primo de collatione ſpiritualis vitæ. Secundo de collatiõe ſpiritualis cibi. Et hoc infr. 6 ibi. [Poſt hęc abijt Ieſus, &c.] Tertio de ſpirituali doctrina infr. 7. cap. [Poſt hæc ambulabat Ieſus.] Circa primum tria facit. Primo ponit ſignum viſibile, in quo manifeſtatur virtus Chriſti factiua, & reparatiua vitæ ſecundum conſuetudinem huius Euangelij; in quo ſemper doctrinæ Chriſti adiungitur aliquod viſibile factum, pertinens ad illud de quo eſt doctrina. vt ſic ex viſibilibus inuiſibilia innoteſcant. Secundo ponitur occaſio doctrinę proponendæ, ibi [Erat autem ſabbathum, &c.] Tertio ponitur ipſa doctrina ibi. [Reſpõdit itaq; Ieſus.] Amen amen dico. &c. Circa primũ tria facit. Primo deſcribitur locus miraculi perpetrati. Secundo inſi mitas: ibi. [Erat autem ibi homo, &c.] Tertio reſtitutio ſanitatis, ibi. [Dixit ei Ieſus. Surge tolle, &c.] Locus autem miraculi deſcribitur dupliciter, ſcilicet generalis & ſpecialis. Generalis locus eſt Hieroſolima. Et ideo dicit. [Poſt hæc,] ideſt, poſt miraculum in Galilæa factum. [Erat dies feſtus Iudæorum,] ſcilicet Pentheceſtes ſecundum Chryſoſto. nam ſupra fit mentio de feſto Paſchæ, quando ierat in Hieruſalem, nunc ergo in ſequenti feſto, Pentheceſtes. [Aſcendit Ieſus Hieroſolymam] iterato. nam ſicut legitur Exod. 23. Mandatum erat a Domino vt omne maſculinum generis Iudæorum tribus vicibus in anno, ſcilicet in die feſto Paſchæ, Pentheceſtes, Scenophegiæ, in templo præſentarentur: Et in iſtis feſtis Dominus in Hieruſalem aſcendit propter duo, ſcilicet ne videretur legi fore contrarius. ſicut ipſe dixerat Matth. 5. Non veni legem ſoluere, ſed adimplere. Et vt multitudinem populi illuc concurrentis in diebus feſtis ad Deum per ſigna & doctrinam trahat, ſecundum illud Pſalm. 21. In medio multorum laudabo, & alibi. Annunciabo iuſtitiã tuam in eccleſia magna. Vnde & ipſe dicit, infra 18. Ego palam locutus ſum mundo. Locus autem ſpecialis miraculi fuit probatica piſcina. Et ideo dicit. [Eſt Hieroſolymis probatica piſcina, &c.] Quæ quidem deſcribitur ex quatuor, ſcilicet ex nomine, ex diſpoſitione, ex inhabitatione, & ex virtute. Ex nomine quidem cum dicit [probatica piſcina.] Probaton enim Græce ouis dicitur. Probatica ergo piſcina, quaſi ouiaria vel pecuaria dicitur: ex eo quòd facerdotes cadauera beſtiarum, & præcipue ouium: quę vt plurimum in ſacrificijs offerebantur, ibi abluebant. Et ideo Hebraice cognominabatur [Berhſaida.] ideſt, domus ouium. Erat enim prope templum ex aquis pluuialibus collecta. Myſtice autem ſecundum Chryſoſt. hæc piſcina baptiſmũ prefigurabat. nam dominus volens gratiam baptiſmalem in diuerſis præfigurare, Primo quidem dedit aquam expurgantem corporis ſordes: quæ erant ex tactu immundorum ſecundum legem, de qua habetur. Numeri 19. Secundo dedit virtutem huic piſcinæ quæ repreſentat expreſſius quàm aqua illa, virtutem baptiſmi; non ſolum ab immunditijs carnis ſanando; ſed etiam ab infirmitatibus corporis ſaluando. nam quanto figuræ fuerunt propinquiores veritati, tãto expreſſiores erant. Signabat ergo virtutem baptiſmi, quia ſicut aqua illa per hoc quòd lauabat corpora, habebat virtutem ex angelo non natura propria, infirmitatem ſanandi, ita aqua baptiſmi habet virtutem ſanandi, & abluendi animam a peccatis. Apocalypſis primo. Dilexit nos & lauit nos a peccatis noſtris. Et inde eſt, quòd paſſio Chriſti per ſacrificia veteris legis prefigurata in baptiſmo repreſentatur. Rom. 6. Quicumq; baptizati eſtis in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati eſtis, &c. Secundum Auguſt. vero aqua illius piſcinæ ſignificabat ſtatum populi Iudæorum; ſecundum illud Apocal. 17. Aquæ multæ, populi multi. nam populus gentium non erat ineluſus ſub limite diuinę legis: ſed vnuſquiſque ambulabat ſecundum vanitatem cordis ſui; ſecundum illud Epheſ. 4. Populus vero Iudęorum concluſus erat ſub cultu vnius Dei: ſecundum illud Galat. 3. Concluſi in eam fidem quę reuelanda erat. Et ideo iſte populus ſignificabatur per aquam in piſcina concluſam. Et dicitur [probatica.] quia ipſi erant ſpeciales oues Dei: ſecundum illud Pſal. 94. Nos autem populus eius, & oues paſcuæ eius. Ex diſpoſitione autem deſcribitur, quia erat [quinque porticus habens.] ſcilicet per circuitum, vt multi ſacerdotes abſque impedimento commode ſtarent ad lauandũ cadauera beſtiarum. Per hos quinque porticus myſtice ſignificantur ſecundum Chryſoſto. quinque vulnera corporis Chriſti de quibus dicitur infra 20. Mitte manum tuam in latus meũ, &c. Secundum Aug. vero quinque libri Moyſi. Ex inhabitatione autẽ deſcribitur, quia in his ſcilicet porticibus [iacebat multitudo magna, &c.] Cuius literalis ratio eſt propter concurſum omnium infirmorum ad virtutem aquæ; quæ quia continue non ſanabat: nec multos ſimul, oportebat, quòd multi illic expectantes morarentur. Per hoc autem myſtice ſignificatur, ſecundum Auguſt. quòd lex non poterat peccata ſanare ſecundum illud Hebr. 10. Impoſſibile eſt per ſanguinem hircorum aut taurorum peccata purgari: ſed oſtendebat ea tantum, ſecundum illud Rom. 7. Per legem enim cognitio peccati. Et ideo iacebant in ea infirmi diuerſis infirmitatibus, curari non valentes. Quę quidem deſcribuntur quantũ ad quatuor. Primo quidem quantum ad ſitum, quia iacebant proſtrati, ſcilicet per peccata inhærendo terrenis. Qui enim iacet, ex toto inhæret terræ. Mat. 9. Miſertus eſt eorum; quia erant vexati, & iacentes, quaſi oues non habentes paſtorem. Iuſti aũt non iacent, ſed recti ad cœleſtia ſtant. Pſal. 19. Ipſi ſcilicet peccatores, obligati ſunt & ceciderunt: nos autem ſcilicet iuſti, ſurreximus & erecti ſumus. Secũdo quantum

quantum ad numerum: quia multi. Vnde dicit [multitudo magna.] Eccles. 1. Peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus. Et Mat. 7. Lata est via quę ducit ad perditionem, & multi incedunt per eam. Tertio, quantum ad dispositionem seu habitum infirmorum. Et ponit quatuor quæ homo per peccatum incurrit. Primo enim homo ex hoc, quòd subijcitur passionibus peccatorū et prædominantibus efficit languidus, & quātum ad hoc dicit [languentium.] Vnde & a Tullio passiones animæ; puta ira, & concupiscētiæ, & huiusmodi, quædam ægritudines animæ dicunt. Vnde Psal. 6. dicebat. Miserere mei domine quoniam infirmus sum. Secundo vero ex dominio passionum: & victoria in homine excæcatur ratio per consensum. Et quantum ad hoc dicit [cæcorum.] scilicet per peccata: secūdum illud Sapien. 2. Excæcauit eos malitia eorū. Psal. 52. Supercecidit ignis scilicet iræ, & concupiscentiæ, & non viderunt solem. Tertio homo languens & cæcus efficitur instabilis in suis operibus, & est quasi claudus: vnde dicitur Prouerbio. 10. Impius facit opus instabile. Et quantum ad hoc dicit [claudorum.] 3. Reg. 19. Vsquequo claudicatis in duas partes? Quarto, homo sic lāguidus, cæcus intellectu, claudus in effectu, efficitur aridus in affectu inquantū exsiccatur in eo omnis pinguedo deuotionis, quam petebat Psal. 62. dicens. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Et quantum ad hoc dicit [aridorū.] Psal. 21. Aruit tanquam testa virtus mea. Sed sunt aliqui sic affecti languore peccati, qui non expectant aquæ motum in peccatis suis requiescentes: secundū illud Sapien. 14. In magno viuentes inscientiæ bello, tot & tanta mala pacem appellant, de quibus dicitur Prouerb. 2. Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Cuius ratio est, quia non abhorrent peccata; nec peccant ex ignorantia, seu infirmitate, sed ex certa malitia. Isti autem (vtpote non ex malitia peccantes) non quiescebant in peccatis: sed per desiderium expectabant aquæ motū. Vnde dicit [expectantiū.] Iob 17. Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea. Sic & illi qui erant in veteri testamento expectabāt Christum, secundum illud Gen. vlti. Salutare tuum expectabo domine. Ex virtute vero, describitur piscina, quia sanat ab omni infirmitate corporali, virtute angeli descendentis. Et ideo dicit [Angelus autem domini secundum tempus, &c.] Et quidem virtus piscinę in ali quo concordat cum baptismo, & in aliquo differt. Concordat quidem in duobus. Primo quidem in occultatione virtutis. Nam virtus aquæ huius piscinę non erat ex natura sua, aliās semper sanasset, sed ex aliqua virtute occulta, scilicet ex angelo. Vnde dicitur quòd [Angelus domini secundum tempus, &c.] Et similiter aqua baptismi ex eo quòd aqua, non habet virtutem purgatiuam animarum: sed ex occulta virtute spiritussancti: secundū illud supra 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnū Dei. Secundo concordat in effectu, quia sicut aqua baptismi sanat: ita & ista piscina sanabat. Et ideo dicit, quòd [qui prior descēdisset, sanus fiebat.] Ideo autem virtutem sanandi corpora aquæ istius piscinæ Deus contulit: vt homines abluendo, per salutem corporalem assuescerent quærere spirituale. Differt autem quantum ad tria. Primo quantum ad id cuius virtute hoc fiebat, quia aqua piscinæ conferebat sanitatem virtute angeli. Aqua vero baptismi virtute in creata: non solum spiritussancti: sed etiam trinitatis. Vnde etiam Matth. 3. Super dominum baptizatum tota trinitas affuit. Pater in voce, Filius in persona, Spiritussanctus in columbæ specie. Et inde est, quòd in nostro baptismo fit inuocatio trinitatis. Secundo differt quantum ad efficaciam, quia aqua piscinæ non habuit virtutem sanatiuam continue, sed [secūdum tempus.] ideſt, determinato tempore. Aqua vero baptismi continuam abluendi virtutem habet, secundum illud Zacharię 13. Erit fons patens domui Iacob, & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris & menstruatę. Tertio quantum ad multitudinem sanandorum, quia ad motum aquæ illius piscinæ, sanabatur tantum vnus, sed ad motum aquæ baptismi sanantur omnes; nec mirum, quia virtus illius aquæ cū sit creata, finita est, & finitum habet effectum. In hac vero aqua virtus est infinita ad infinitas animas, si essent, abluendas. Eccl. 36. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Secundum vero Aug. per angelum istum intelligitur Christus, secundum illud Isaię 9. Secundum aliam literam. Vocabitur magni consilii angelus. Sicut ille angelus secundum tempus descendebat in piscinā, ita & Christus secundum determinatum tempus a patre descendit in mundum. Isaiæ 14. Prope est vt veniat tempus eius, &c. Galat. 4. At vbi venit plenitudo temporis, misit

b Erat autē quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua.

c Hunc cū vidisset Iesus iacentem, & cognouisset quia iam multū tempus haberet, dixit ei. Vis sanus fieri?

d Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo: vt cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dum venio enim ego: alius ante me descendit.

e Dixit ei Iesus. Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.

Deus filium suum, &c. Itē sicut ille angelus nō videbatur nisi motu aquę, ita etiam Christus secundum diuinitatem non cognoscebatur, quia si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. 1. Corinth. 2. Nam Isa. 4. dicitur. Vere tu es Deus absconditus. Et ideo videbatur aqua turbata, sed a quo turbaretur non videbatur, quia infirmitatem Christi videntes, diuinitatē eius non cognoscebant. Et sicut ille qui descendebat in piscinam sanus fiebat: ita & qui humiliter credit in Deū, et a passione sanat. Ro. 3. Iustificati per fidem per redemptionē quæ est in Christo; quem proposuit Deus propiciatorem per fidem in sanguine ipsius. Sanabatur autem vnus tantum, quia nullus sanari potest nisi in ecclesiastica vnitate. Ephes. 4. Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma. Væ ergo illis qui oderunt vnitatem, & partes sibi faciunt in hominibus. Consequenter cum dicit.

b PONit infirmitatem. Et primo ponitur diuturna infirmitas. Secundo ostenditur causa diuturnæ infirmitatis: ibi [Hunc cum vidisset ergo Iesus, &c.] infirmitas diuturna erat [Quia homo erat habens triginta octo annos in infirmitate sua.] Quod satis pulchre introducitur. Homo qui curari non poterat a piscina: curandus tamen a Christo: quia quos lex sanare non poterat, Christus perfecte sanat, secundum illud Romano. 8. Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, mittens Deus filiū suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Eccles. 36. Innoua signa, &c. Congruit autem iste numerus infirmitati ad languorem pertinens magis quàm ad sanitatem. Nam secundum Augustinum, quadragenarius numerus consecratur ad designandam perfectionem iustitiæ: quæ in obseruatione legis consistit. Lex autem in decem præceptis data est, & prædicanda erat in quatuor partibus mundi vel implenda per quatuor Euangelia; secundum illud Roma. 10. Finis legis Christus. Quia ergo denarius per quatuor multiplicatus peruenit ad quadragenarium, recte perfecta iustitia designatur; subtractis ergo duobus a quadragenario numero efficiūtur 38. Hęc autem duo, sunt duo præcepta charitatis quibus impletur omnis perfecta iustitia. Et ideo homo iste languebat: qa de quadraginta, duo minus habebat, ideſt, imperfectam iusticiam. quia vt dicitur Mat. 22. In his duobus pēdet lex & Prophetæ. Consequenter cum dicit.

c EXquiritur causa diuturnæ infirmitatis. Et primo ponitur interrogatio Domini, secundo responsio languidi. ibi [Respondit ei languidus.] Dixit ergo [hunc.] scilicet hominem cum vidisset Iesus iacentem, non solum oculo corporis, sed etiam miserationis, qualiter videri petebat Dauid dicens. Respice in me Domine, & miserere mei, [& cognouisset quia multum tempus haberet,] in infirmitate, quod est contra cor Christi & infirmi, secundum illud Eccle. 10. Languor prolixior grauat medicum. Dixit et. Vis sanus fieri, non quasi ignorans, nam satis cōstare poterat, quòd sanus fieri volebat, sed vt excitet desiderium infirmi, & vt ostendat patientiam qui tot annis expectauit eripi ab ægritudine non desistens, & de hoc cognoscatur dignior ad sanandum. Psalm. 30. Viriliter age, & cōfortetur cor uestrū, omnes qui speratis in Deo. Excitat autem desiderium, quia stabilius tenetur, quod cum desiderio percipitur, & facilius acquiritur nobis Mat. 7. Pulsate per desiderium, & aperietur vobis. Sed notandum, quòd Dominus a cęteris fidem requirit, Matth 9. Creditis, quòd possum hoc facere vobis? Sed in isto nihil tale facit, quia illi quidem audierant aliqua de miraculis Iesu, iste autem nondum. Et ideo fidem ab eo non requirit, nisi post factū miraculum. Responsio languidi ponitur cum dicit.

d ET duo insinuat, quę tamen erant diuturnæ infirmitatis, scilicet paupertatem, & debilitatem. Quia enim pauper erat, nō poterat habere hominem qui mitteret eum in piscinam. Vnde dicit. [Dñe hominem non habeo, &c.] Et forte secundum Chrysopinabatur sibi Christum velle fore ad mittendum eū in aquam. Quia vero debilis erat, & festinanter ire non poterat, prævenichebatur ab alio. Vnde dicit. [Dum venio enim ego, alius ante me descendit.] Et sic poterat dicere cum Iob 6. Ecce non est auxilium mihi in me. Per hoc significatur, quòd non erat aliquis homo purus, qui humanum genus saluare posset, quia omnes peccauerunt & egerunt gratia Dei, quousque veniret Christus Deus & homo, per quem sanaretur. Consequenter cum dicit.

e PONitur restitutio sanitatis seu perpetratio miraculi. Et primo ponitur mandatum Domini, secundo obedientia hominis ibi. [Et statim sanus factus est homo, &c.] Precipit autem Dominus

minus naturę, & voluntati hominis. Hæc enim duo sub potestate eius sunt. naturæ præcipit cum dicit. [Surge.] Nō enim hoc voluntati præcipitur, quia hoc non erat in eius potestate, sed naturæ, quā Dominus præcipiendo immutauit dando ei virtutem qua surgere posset. Voluntati vero duo præcepit, scilicet [Tolle grabatum tuum & ambula.] Et quidē quantum ad literam hæc duo præcepit: vt ostendat perfectam sanitatem homini restituturam. In omnibus. n. miraculis: secundum optimum illius naturæ Dominus perfectū opus fecit. Deut. 32. dicitur, Dei perfecta sunt opera. Iste autem in duobus defecerat, scilicet in viribus proprijs se sustinere nō valens. Vnde Dominus eum iacentem inuenit, & in subsidio aliorum. Vnde dicebat. [Hominē non habeo.] Vt ergo perfecta sanitas innotesceret ei qui se sustinere non valebat, præcepit vt lectum suum tollat, et ei qui ambulare non poterat, præcepit vt ambulet. Nihilominus tamen hæc tria in iustificatione Dominus præcipit. Primo, quòd surgat recedendo a peccato. Ephe. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortuis. Secūdo præcipitur. [Tolle grabatum,] satisfaciendo de commissis. Per grabatum enim in quo homo requiescit, significatur peccatum. Tollit ergo homo grabatum suum, quando fert onus pœnitentię sibi pro peccato impositum. Mich. 7. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei. Tertio vt ambulet proficiendo in bono secundum illud Psal. 83. Ibunt de virtute in virtutem. Secundum Aug. duo deficiebant isti languido, scilicet præcepta geminæ charitatis. Et ideo volūtati, quę charitate perficitur duo mandat, scilicet tollere grabatum & ambulare. Primum pertinet ad dilectionem proximi quæ prior est ordine faciendi. Secundum ad dilectionem Dei quę prior est ordine præcipiendi. Dicit ergo quantum ad primum. [Tolle grabatum tuū.] quasi dicat, qñ infirmus es proximus tuus sustinet te, & patienter fouet vt grabatus infirmū. Ro. 14. Debemus nos firmiores, &c. Quando ergo sanus factus es, [Tolle grabatum tuū.] ideſt sustine, & supporta proximum tuum, qui te infirmum portabat. Gal. 6. Alter alterius onera portate. Quantum vero ad secundum dicit [ambula,] appropinquando ad Deum. Vnde in Psal. 83. dicitur. Ibunt de virtute in virtutē. Et sequitur. Videbit Deus Deorum in Sion. infr. 12. Ambulate dum lucem habetis. Consequenter cum dicit.

f PONitur obedientia. Et primo vere: quia [statim factus est homo sanus.] Nec mirum, quia ipse est verbum per quod cœlū, & terra facta sunt. Psal. 148. dixit & facta sunt. Et alibi. Verbo Domini cœli firmati sunt. Secundo voluntas. Et primo, quia [sustulit grabatū suum,] secundo quia [ambulabat.] Exod. 24. Omnia quæ cumque præcepit Dominus faciemus, & erimus obedientes, &c.

f Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat.

LECTIO II.

ERat autem sabbathū in die illo.

b Dicebant ergo Iudæi illi, qui sanatus fuerat. Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.

c Respondit eis. Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: tolle grabatū tuum, & ambula.

d Interrogauerunt ergo eū. Quis est ille homo, qui dixit tibi: tolle grabatum tuum & ambula? Is autem, qui sanatus fuerat, nesciebat quis esset. Iesus enim declinauit a turba constituta in loco.

POsito miraculo visibili, per quod ostenditur virtus Christi ad reparandam vitam spiritualem, hic ponitur occasio doctrinæ Christi, quæ quidem occasio sumitur, ex persecutione Iudæorum contra Christum mota. Cuius quidem persecutionis duplex causa fuit, ex parte Iudæorum inuidentium Christo. Prima quidem operatio pietatis. Secundo vero doctrina veritatis, ibi. [Iesus autem respondit eis. Pater meus vsque modo operatur, &c.] Circa primum tria facit. Primo præmittitur occasio persecutionis. Secundo ponitur calumnia illata contra curatum: ibi. [Dicebant ergo Iudæi illi qui sanus, &c.] Tertio ponitur calumnia illata contra Christum: ibi. [Interrogauerunt eū. Quis est ille, &c.] Occasio autem persecutionis inducitur contra Christum, sumitur ex eo quòd in sabbato curauit, & ideo dicit Euangelista. [Erat autem sabbatum in die illa] quando miraculum fecit Iesus, quando grabatum tollere iussit. Assignatur autem triplex ratio quare Dominus in sabbato operari incœpit. Vna ab Ambr. super Luc. Christus enim ad hoc venit, vt opus creationis scilicet hominem deformatum repararet. Inde autē incipere debebat: vbi actor in creatione opus cōsummatum creauerat, hoc autem fuit in die sabbati vt dicitur Gene. 1. Et ideo vt Christus ostenderet se reparatorē totius creaturæ, incœpit a sabbato. Alia ratio est, quia dies sabbati celebratur a Iudęis in memoriam primæ creationis. Christus autem venit, vt quasi nouam creaturam faceret, secundum illud Gal. vlt. c. In Christo Iesu, neque circuncisio, neque præputium aliquid valet, sed noua creatura, & noua creatio per gratiam, quę fit per spiritum sanctum, secundū illud Psal. 103. Emittes spiritū tuū, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Volens ergo Christus ostendere per eum recreationem fieri, in sabbato operatur. Iac. 1. Vt simus initium aliquod creaturæ. Tertia ratio est, vt ostenderet se facturum, quòd lex facere non poterat. Rom. 8. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, misit Deus filium suum, &c. & infr. Vt iustificatio legis impleretur in nobis. Iudæi autē nihil operabantur in sabbato, in figura, quòd quędam quæ erāt sabbati, consummanda erant, quæ per legem fieri non poterant. Et hoc patet in quatuor quæ Deus ergā diem sabbati ordinauit. Nam diem sabbati sanctificauit, diem sabbati benedixit, in eo opa sua consummauit, & in eo requieuit. Quæ quidem lex facere nō potuit, nam sanctificare non poterat. Vnde Psalm. 111. dicebat. Saluum me fac Domine, quoniam defecit tanctus. Neque etiam benedicere, quinimo qui sunt ex operibus legis, sub maledicto sunt, vt dicitur Gal. 3. Neque consumare & perficere, quia nemi nem ad perfectum adduxit lex. Heb. 7. Nec etiam per sectam quierem præstare, quia vt dicitur Heb. 4. Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nūquam de alia loqueretur. Hæc ergo quę lex facere non potuit, Christus fecit. Ipsum enim populum sanctificauit per passionem. Heb. 20. Iesus vt per suum sanguinem sanctificaret populum, &c. Ipse benedixit per gratiæ infusionem. Ephes. 1. Benedictus Deus pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus, &c. Ipse consummauit p perfectę iustitię institutionem. Mat. 5. Estote perfecti, sicut & pater cœlestis perfectus est. Ipse introduxit in veram requię. Heb. 4. Nos qui credimus, ingrediemur in requiem, &c. Ipsi ergo competit in die sabbati operari, qui quæ ad sabbatum pertinent, p ficere potest, a quibus lex impotens quiescebat. Consequenter ponit calumniam illatam contra curatum cum dicit.

b ET primo ponitur calumniæ contra curatum illatio. Secundo subditur curati excusatio: ibi [Respondit eis. Qui me sanum fecit, &c.] Calumniam autem inferunt contra illum de hoc, quòd in sabbato grabatum portat, sed non de curatione. Vnde dicūt [Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.] Cuius ratio multiplex potest assignari. Vna, quia Iudęi frequenter Christo de curatione in die sabbati calumniam inferentes, confutati erāt a Christo p hoc, quòd ipsi etiam sumēta de puteo in die sabbati eruebāt, & lauabant: vt habetur Luc. 14. Et ideo de curatione tapquam de re vtili & necessaria tacent, de portatione vero lecti, quæ non necessaria videbatur, calumniantur. q. d. Si sanitas non erat differenda, quid erat necessarium lectum portare, seu portari præcipere? Alia ratio est, quia Dominus dixerat contra eos concludens, quod licet sabbato benefacere. Et ideo quia curari non est benefacere, sed bene pati, curatum potius quàm curantem calumniantur. Tertia ratio est, qa hoc in lege videtur prohibitum esse Iudæis, ne aliquid in die sabbati operentur, specialiter tñ portatio onerum in die sabbati prohibetur. Hieremiæ septimo. Ne porteris onera in die sabbati. Et ideo specialiter calumniati sunt portationem in die sabbati vtpote dicto Prophetæ contrariam. Sed hoc tamen mandatum Prophetæ mysticum est. Nam per onera non portanda intendebat eos inducere: vt in die sabbati requiescerent ab oneribus peccatorum, de quibus dicitur in Psal. 37. Iniquitates meæ sicut onus graue, grauatæ sunt sup me. Vnde quia iam erat tempus soluendi figuras occultas, mandat Christus isti grabatum tollere, ideſt, proximum in infirmitate sustentare, secundum illud Galat. 6. Alter altertus onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Consequenter ponitur excusatio curati cum subditur.

c ET quidem prudenter se excusat. Nunquam enim adeo bene probatur doctrina esse diuinitus, sicut per ostensionem miraculorum: quæ nonnisi diuinitus fieri possūt. Matth. vlt. Illi autē profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. Et ideo iste auctorem sanitatis suæ calumniantibus obijciebat. dicens. [Qui me sanum fecit, &c.] quasi dicat, Vos dicitis prohibitum esse ne onus portetur in sabbato, & hoc auctoritate diuina. Sed mihi eadem auctoritate est impositum, vt tollam grabatum. Nam [ille qui me saluum fecit.] & per sanitatem restitutam se diuinam virtutem habere ostendit, [mihi dixit. Tolle grabatum tuum, &c.] Et ideo mandatis eius qui tantę est virtutis, & qui mihi tale beneficium contulit, merito teneor obedire. Psal. 118. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsis viuificasti me. Consequenter cum dicit.

d QVia curatum hominem calumniari non poterant Christi curationem calūniari nituntur. per hunc enim se excusserat homo ille. Et quia eum determinate quis esset non iudicare

rat,

rat, maligne interrogabant ab eo quis esset. Et ideo circa hoc primò agitur de Christi inquisitione: secundo de eius inuentione: ibi [Postea inuenit eũ Iesus.] Tertio de eius ꝓsecutione ibi [propterea persequebãtur Iudæi Iesum.] Circa primum tria ponuntur, scilicet Iudæorum inquisitio: curati ignorantia, & ignorantiæ causa. Quantum ad primum dicitur [interrogabant ergo eum Iudæi.] scilicet non bona intentione, vt proficiãt: sed maligno animo, vt persequantur: & perdant, infra 8. Quæretis me, &[peccato vestro morientini. Et hanc eorũ malitiam eorum verba manifestant. Cum enim dominus & sanari languidum, & grabatum tolli iusserit: primum diuinæ virtutis ostensiuum, & irrefragabile signum subticét. Aliud quod contra legem videtur replicant dicentes. [Quis est ille homo qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula?] Eccles. act. 11. Bona in mala peruertens insidiatur & in electis imponit, scilicet imponere nititur maculam. Quantum ad secundum dicit [Qui autem sanus factus fuerat nesciebat, &c.] Sanus iste significat fideles per gratiam Christi sanatos. Ephes. 2. Gratia saluati estis, qui quidem nesciunt Christum quis est, sed effectũ tantum eius cognoscunt. 2. Corinth. 5. Quamdiu sumus in corpore peregrinamur a domino, per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Sed tunc cognoscemus Christum quis est, quando videbimus eum sicuti est. 1. Ioan. 3. Huius autem ignorantiæ causam assignat quantum ad tria cum dicit [Iesus autem declinauit a turba constituta in loco.] Quod quidem causam habet literalem, & mysticam. Literalem quidem, quantum ad duo. Primo, vt daret nobis exemplum occultandi opera nostra bona, & non quærendi in eis hominum fauorem, secundum illud Mat. 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus. Secundo, vt declinemus, & fugiamus oculos inuidorum, ab omnibus operibus nostris: ne ex hoc eorum inuidia crescat. Eccle. 8. Ne contra faciem stes contumelioſi: ne sedeat quasi insidiator ori tuo. Mysticam vero quantum ad duo. Primo vt det intelligere quòd Christus non de facili inuenitur in hominum multitudine, & in turbine curarum temporalium, sed in spirituali secreto. Oseæ. 2. Ducam eam in solitudinem, & ibi loquar ad cor eius. Nam verba sapientium audiuntur in silentio (vt dicitur Eccl. 9.) Secundo vt intimet quòd Christus debebat declinare a Iudæis ad gentes. Isa. 8. Abscondit faciem suam parumper a Iacob. i. subtraxit veritatis suæ notitiam a populo Iudæorum. Consequẽter agitur de inuentione Christi cum dicit.

E T primo dicit quòd inuenitur. Secundo, insinuat quód inuentus docet. Tertio, quòd post doctrinam manifestatur. Quantum ad inuentionem duo ponit, scilicet modum inueniendi, & locũ. Modus quidem est mirabilis, quia non inuenitur nisi inueniat. Vnde dicit [Postea.] scilicet quæ dicta sunt, inuenit eum Iesus: nã homo sua virtute Christum inuenire nõ potest, nisi ei se Christus præsentet. Vnde etiam Psalm. 118. dicebat. Require seruum tuum. Sapien. 6. Præoccupat eos qui se concupiscunt. Locus autem in quo inuenitur Christus est venerabilis, quia in templo secundum illud. Psal. 10. Dominus in templo sancto suo. nam & mater eius in templo eum inuenit. Luc. 2. (Et hoc quia in his quæ patris sui sunt oportebat eum esse) In quo datur nobis intelligi, quòd curatus iste non ad vanitatem, sed ad religionis studium conuersus templum frequẽtans, in ipso Christum cognoscit, quia si ad conditoris cognitionẽ venire volumus, fugienda est turba prauorum affectuum, & declinanda sunt malorum conuenticula, & fugiendum est ad templum cordis nostri, quod Deus inuisere & habitare dignatur. Consequenter inuentus docet. Vnde [& dixit illi. Ecce sanus, &c.] Vbi primo commemorat impensum beneficium. Secundo proponit sanum consilium. Tertio, ostendit imminens periculum. Sed beneficium est admirabile, quia subita restitutio sanitatis. Vnde dicitur [Ecce iam sanus factus, &c.] Et ideo semper oportet in memoria teneri, secundum illud Isa. 63. Miserationum domini recordabor. Consilium vero vtile, quia iam amplius noli peccare. Eccles. 21. Fili peccasti, ne adijcias iterum. Quare dominus isti paralitico, & alijs quibusdam ab eo curatis mentionem facit de peccatis, & non alijs? Ideo scilicet vt ostẽdat per hoc infirmitates aliquibus, ex peccatis prioribus prouenire, secũdum illud 1. Corinth. 11. Ideo multi imbecilles, & infirmi, & dormiunt multi. Per quod etiam se esse Deum ostendit, peccata & occulta cordium manifestans. Prouerb. 15. Infernus & perditio coram illo, quanto magis corda filiorum hominum? Isti ergo solis mentionem de peccatis facit, & non alijs ab eo curatis, quia nõ omnes infirmitates propter peccata priora proueniunt: sed quædã ex naturali dispositione, quædam propter probationem, sicut in Iob. vel de istis tantum mentionẽ fecit, quia magis præparati erant ad correctionem. Prouerb. 9. Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, & diliget te. vel in istis, omnibus alijs hoc mandauit. Periculum autem imminens erat terribile. vnde dicit [Ne deterius tibi aliquid cõtingat.] Quod quidẽ dupl'r intelligi põt. secundum duo quæ in isto præcesserunt. Primo enim punitus fuit per prolixum morbũ. Secundo consecutus fuit magnũ beneficiũ. Et ideo ad verumque referri potest quod dr. Ad primũ quidẽ, quia cum aliquis pro peccato punitur, & ex ipsa pœna a peccato non retrahitur: iustum est vt grauius puniatur. Et ideo dicit [Noli amplius peccare.] quia si peccaueris [deterius tibi continget.] Hier. 2. Frustra percussi filios nostros, disciplinam non receperunt. Ad secundum vero, quia qui post beneficia recepta ad peccata prolabitur, grauior supplicij reus efficitur propter ingratitudinem secundum illud 2. Petr. 2. Melius erat eis viam veritatis non agnoscere: quàm post agnitionem retrorsum conuerti: Similiter etiam, quia postquam homo ad peccatum semel redierit, facilius peccat; secundum illud Mat. 12. Fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Hiere. 2. A sæculo fregisti iugum, rupisti vinculum, dixisti, non seruiam. Consequenter ponitur inuenti manifestatio, cum subditur [Abijt ille homo, & nunciauit, &c.] Et secundũ quod dam posset intelligi (vt Chrys. dicit.) quòd ex malitia manifestasse eum: sed hoc non videtur probabile, scilicet quod post tantum beneficiũ ita ingratus esset. [Nunciauit ergo Iudæis, quia Iesus esset qui fecit eum sanum.] vt manifestaret Christi virturem ad sanandum. Psal. 65. Venite & narrabo quanta fecit dominus animæ meæ. Et hoc patet: quia illi interrogauerunt eum: quis iusserit grabatum tollere. Ille autem annunciauit eis quod [Iesus fecit eum sanum.] Consequenter cum dicit.

P Onitur persecutio contra Christum, quæ est propter quoddã opus pietatis in sabbato exhibitum. vnde dicit [Propterea persequebantur Iudæi Iesum, &c.] Psal. 118. Principes persecuti sunt me gratis. Consequenter cum dicit.

P Onitur secunda causa persecutionis; quæ sumitur ex doctrina. Et primo ponitur doctrina veritatis: secundo persecutio Iudaicæ prauitatis ibi [Propterea ergo magis quære, &c. Doctrinam autem veritatis proponit dominus, excusando se de solutione sabbati. Sed notãdum est, quòd dominus de huius solutione aliquando quidem excusauit se: aliquando discipulos suos. Et discipulos quidem, quia homines puri erant, excusauit per similitudinẽ hominũ, scilicet per exemplum sacerdotum, qui operabantur in templo, in die sabbati & sabbatum non soluebant. Et Dauid qui sub Achimelech sacerdote in die sabbati a facie Saulis fugiens, panes propositionis accepit, vt habẽt 1. Reg. 21. Se vero quia homo erat, & Deus, ali quando per similitudinem hominum excusauit a solutione sabbati. Luc. 14. Quis vestrum, si ceciderit bos, aut asinus suus in puteum, nõ continuo extrahet eũ in die sabbati? Aliquãdo vero, & præcipue in hoc loco excusat se per similitudinem Dei, dicens.] Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.]. q. d. nolite putare quòd in sabbato ita requieuerit pater meus, vt ex illo non operetur. Sed sicut ipse & nunc sine labore operatur, ita & ego operor. In quo excludit falsum intellectum Iudæorum, qui volentes conformari Deo, nihil in die sabbati operantur, ac si Deus ipso die omnino destiterit operari. Et quidem licet in sabbato requieuerit a nouis creaturis cõdendis, nihilominus tamen semper & continue vsque modo operatur, creaturas inesse conseruando. Vnde & signanter verbo requietionis Moyses est vsus post opera Dei, a quibus condendis requieuit, vt signaret spiritualem requiem, quam Deus exemplo quietis suæ fidelibus postea qui bona fecerint opa, arcana significatione pollicebatur. Vnde dici potest, illud mandatum in vmbra futuri fuisse præceptum. Signanter autem dicit [vsque nunc operatur.] non autẽ operatus est, vt designet continuationem diuini operis. nã possent imaginari Deum esse causam mũdi, sicut artifex est causa domus, quantum ad fieri tantum, vt sicut domus manet, etiam cessante operatione artificis, ita & mundus subsistere posset influxu diuino cessante. Sed secundum Aug. Deus ita est causa omnium creaturarum, quòd sic etiam causa subsistendi, quia si eius potentia ad momentum cessaret, simul & illarũ cessarent species oẽs, quas natura continet. Sicut si diceremus, quòd aer tamdiu illuminatur, quamdiu lumen solis manet in ipso. Cuius quidẽ ratio est, quia ea quæ causam habẽt quantum ad fieri solum, cessante causa subsistere possunt. Ea vero quę nõ solum fieri, sed etiam subsistentię causam habent, continua conservatione causæ indigent. Excludit etiam per hoc, quod dicit. [Pater meus

& nunciauit Iudeis: quia Iesus esset, qui fecit eum sanũ.

f Propterea persequebãtur Iudæi Iesum: quia hæc faciebat in sabbatho.

g Iesus autem respõdit eis: Pater meus vsq; modo operatur, & ego operor.

h Propterea ergo magis q̃rebant eũ Iudei interficere: quia nõ solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.

meus vsque modo operatur.] opinionem quorũdam dicentium, ꝙ Deus mediantibus secundis causis res producit, quod est contra illud Isa. 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. [Sicut ergo pater meus,] in principio inthquendo naturã [vsque modo operatur,] eadẽ operatione ipsam cõmendo, & conseruãdo [& ego operor.] quia sum patris verbum, per quod oĩa operatur. Gen. 1. Dixit Deus, fiat lux. Vnde sicut primam institutionem rerũ per verbum operatus est, ita & ipsarum conseruationem, & sic si ipse [vsque modo operat, & ego operor]qa sum verbum patris, per qđ omnia siunt & conseruantur. Consequenter cum dicit.

h POnitur persecutio ex doctrina proueniens, quia propter ipsam doctrinam [Iudei magis.] idest auidiori animo, feruentiori zelo [quærebant eum interficere.] Duo enim crimina in lege morte punita fuerunt scilicet crimen solutionis sabbati. Vnde ille qui collegit ligna in sabbato lapidatus est. Nume. 13. Et crimen blasphemię. Vnde dicitur Leuit. 23. Educ blasphemum extra castra & lapidet eum omnis multitudo filiorum Israel. Blasphemiam autem isti reputabant, quòd homo diceret se esse Deum. infr. 10. De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia homo cum sis, &c. & hæc duo crimina imponebant Christo. Vnum scilicet qa soluebat sabbatum; aliud quia dicebat se æqualem Deo. Vnde dicit, quòd ideo [quærebant eum occidere, quia non solum soluebat sabbatum, sed etiam patrem suum dicebat Deum.] Sed quia etiam alij iusti Deum patrem suum dicunt. Hiere. 3. Patrem vocabis me. ideo non solum dicunt patrem suum dicebat Deum, sed addunt, ꝙ pertinet ad blasphemiã [æqualem se faciens Deo.] Quod ex hoc colligunt, quod dixit, pater meus operatur, & ego operor. Deum patrem suum dicit, vt det intelligere, quòd pater eius est per naturam, aliorum autem per adoptionem. secũdum quem modum loquitur infra. Vado ad patrem meum, scilicet per naturam, & patrem vestrum, scilicet per gratiam. Item ad similitudinem eius se operari dicit soluens per hoc calumniam Iudæorum, de solutione sabbati. quæ non esset conueniens excusatio, nisi æqualis auctoritatis esset in operando cum Deo. Et ideo dicunt, quòd fecit se æqualem Deo. Et quidem magna est Arrianorum excitas, qui in verbis Domini non possunt intelligere quæ Iudei intell-gunt, dicentes Christum Deo patre minorem esse. Sed Arriani dicunt, ꝙ Christus non fecit se æqualem Deo, sed Iudæi hoc suspicabantur. Sed per ea quæ dicta sunt in ipso textu, aliter etiam manifestum est. nam Euangelista dicit, quòd Iudæi persequebantur Christum, quia soluebat sabbatum & quia dicebat patrem suum Deũ, & quia faciebat se æquale Deo. Aut ergo Christus est mendax, aut est æqualis Deo. Sed si est æqualis Deo, ergo Christus Deus est per naturam. Dicit autem Euangelista [se æqualem faciens Deo.] non quod ipse æqualẽ se Deo fecerit, quia per æternam generationem æqualis erat Deo, sed secundũ intentionem Iudęorum loquens, qui non credentes Christum esse filium Dei per naturam, intellexerunt ex verbis eius, quòd se diceret Dei filium, quasi volens se æqualem Deo facere, cum tamen hoc eum esse non crederent. infr.] Tu homo cum sis, facis teipsum Deum ideſt, dicis te esse Deum, quod interpretatur ac si tu ipse facias teipsum Deum.

LECTIO III.

IEsus tradit doctrinam de potestate viuificatiua. Et primo ponitur ipsa doctrina. Secundo confirmatio eius ibi. [Si ego testimonium, &c.] Circa primum duo facit. Primo proponit doctrinam eius de potestate viuificatiua in cõmuni. Secundo in speciali. ibi. [Et maiora his demonstrabit.] Circa primum tria facit. Primo insinuat potestatis suæ originem. Secundo ipsius potestatis magnitudinem ibi. [Quæcumque enim ille fecerit, &c.] Tertio assignat vtriusque rationem, ibi. [Pater enim diligit filium.] Considerandum autem circa primum, quòd Arriani ex his verbis quæ hic Dominus dicit. [Non potest filius a se facere quicquam, &c.] errorem sum confirmare nitũtur, scilicet, quòd filius minor sit patre. Quia enim, secundum quòd Euangelista dixit, Iudæi persequebantur Christũ, quia faciebat se æquale Deo. Quod videns Dominus Iudęos ex hoc moueri, volẽs hoc excludere, vt Arriani dicunt, talia verba subiunxit: vt se æqualem patri nõ esse monstraret dicens. [Amen amen dico vobis. non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.] quasi dicat, nõ intelligaris me per hoc, quod dixi, Pater meus operatur, & ego operor, sic operari, quasi ego sum ei æqualis, quia nihil possum facere a meipso. [Quia ergo filius nõ potest facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.] vtique minor est patre (vt ipsi dicunt.)

A Sed hic intellectus falsus est, & erroneus, quia si filius non esset æqualis patri, tunc non esset filius idem cũ patre, quod est contra illud. infr. 10. Ego & pater vnum sumus. [Nam æqualitas attenditur secundum magnitudinẽ quę in diuinis est ipsa essentia.] Vnde si esset patri inæqualis, differt ab eo secundum essentiam. Ad verum autem huius intellectum sciendum est, ꝙ in his, quæ in filio mirationem importare videntur, possit dici ab aliquibus hæc de Christo dicta esse secundum naturam assumptam, sicut dicitur infr. 14. Pater maior me est. Vnde secundũ hoc vellent dicere, ꝙ

B hoc, quòd Dominus dicit. [Non potest filius a se facere quicquam,] intelligendum est de filio secundum naturam assumptam. Quod quidem stare non potest: quia secundum hoc oporteret dicere, quòd omnia quæ filius Dei fecit in natura assumpta, pater ante eum fecisset, puta quòd siccis pedibus super mare ambulasset, sicut Christus ambulauit, alias non diceretur. [Nisi quòd viderit patrem facientem.] Sed hi dicatur, quòd quęcumque Christus in carne fecit, etiam & Deus pater fecit, inquantum in eo pater operatur secundũ illud infr. 14 Pater autem in me manens ipse facit opera: vt sit sensus. [Non potest filius a se facere quicquam, nisi quòd viderit patrẽ facientem] in scipso. filio. Sed nec hoc stare potest, quia secundum hoc ea quę sequuntur, non possent ei adaptari scilicet quęcumque ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Nunquam enim secundum naturam assumptam filius creauit mundum, sicut & pater creauit. Non ergo ad naturam assumptam referendum est, quod dicitur. Secundum Aug. autem alius modus est intelligendi ea quę videntur

C in filio minorationem importare, licet non importent, vt scilicet referantur ad originem filij a patre, quia licet filius sit æqualis patri, omnia tamen hoc ipsum habet a patre per æternam generationem sed pater a nullo habet, cum sit ingenitus: vnde secundum hoc continuatur sic. Quid scandalizati estis? quia patrem meum dixi Deũ, & quia æqualem me feci Deo? [Amen amen dico vobis, nõ potest filius a seipso facere quicquam.] quasi dicat. Ita sum æqualis patri, vt ab illo sim, non ille a me. Et quicquid ego habeo vt faciam, est mihi a patre. Secundum hunc ergo modũ in his verbis fit mentio de potestate filij, per hoc verbum potest, et de eius operatione per hoc verbum facere. Et ideo verumque potest hic intelligi. vt. s. ostendatur, primo deriuatio potestatis filij a patre; Secundo vero vt ostendatur conformitas operationis filij, ad operationem patris. Quantum ad primum, exponit Hylar. hoc modo. Supra Dominus dixit se esse æqualem patri: sed aliqui hęretici propter auctoritates scripturæ, qua dicunt vnitatem, & æqualitatem filij ad patrem attribuunt filio, quòd sit ingenitus. sicut Sabelliani, dicentes filium esse idem cum patre in persona. Ne ergo hoc intelligas dicit. [Non potest filius a se facere quicquam.] Nam potentia filij idem est, ꝙ natura eius: ab eo ergo filius habet posse, a quo habet esse. Esse autẽ habet a patre. infr. 16. Exiui a patre, & veni in mundum, a quo etiã habet naturam, quia Deus est de Deo, ergo ab eo habet posse. Sic ergo hoc, quod dicit. [Non potest filius facere quicquã, nisi qđ patrem viderit facientem] tantum valet, ac si dicatur. Filius sicut non habet esse nisi a patre, ita nec posse facere aliquid nisi a patre. In naturalibus enim ab eodem aliquid accipit posse operari, a quo recipit

D esse, sicut ignis ab eo recipit, quòd possit ascendere sursum, a quo recipit formam & esse. Nec tamen per hoc, quod dicit. [Non potest filius, &c.] importatur inæqualitas. quia hoc non pertinet ad relationem. Quæritur autem æqualitatis & inæqualitatis pertinet ad quantitatem. Per hoc autem quod dicit. [Nisi quod viderit patrẽ facientem,] posset aliqui falsus intellectus subinferre: vt credetur filium hoc modo facere, quia vidit patrem facientem, scilicet quòd pater primo fecit, hoc viso filius postea incœperit facere, ad modũ duorum fabrorum, magistri scilicet, & discipuli, qui archam facit secundum modum quem viderit magistrum facere. Quod quidem non est verum de verbo, (nam supra primo dicitur.) Omnia per ipsum facta sunt. Ergo pater nõ fecit aliquid, ante quòd filius videret fieri & addisceret. Sed hoc dictum est, vt designetur communicatio potestatis filio per generationem, quæ conuenienter designatur hoc verbo viderit, quia per visum & auditũ in nos ab alio scientia transfunditur, nam per visum quidem scientiam a rebus accepimus. Per auditum vero a sermonibus. Filius autem non est aliud quàm sapientia; secundum illud Eccles. 24. Ego ex ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam. Et sic deriuatio filij a patre, nihil aliud est quàm deriuatio diuinę sapientiæ. Quia ergo visio designat deriuationem cognitionis & sapientię ab alio, recte per visionem generatio filij a patre designatur, vt sic nihil aliud sit filium videre patrem facientem, quàm procedere intelligibili processione a

E patre

patre operante. Potest autē & de huiusmodi secundum Hylarium alia ratio assignari, scilicet vt per hoc quod dicit [viderit.] excludatur omnis imperfectio a generatione filij vel verbi. nam in generatione materiali illud quod generatur, paulatim per incrementa temporum ab imperfecto ad perfectum perducitur. Non enim iam perfectum est aliquid, quando generari incipit, sed hoc in generatione æterna locū non habet, cum sit generatio perfecti a perfecto. Et ideo dicit. [Nisi qd viderit filius patrem facientem.] Cum enim videre sit actus perfecti, manifestum est: quòd filius statim perfectus genitus est: tāquàm statim videns, & non per incrementa temporum ad perfectum perducitur. Quantum vero ad secundum exponit Chryso. scilicet ad ostendendum conformitatem patris ad filium, quantum ad operationem, hoc modo. Dico quòd licet mihi operari in sabbato, quia & pater meus continue operatur, cui non possum operari cōtrarium, & hoc [quia non potest filius a se facere quicquā, &c.] Tunc enim quis aliquid a se facit, cum in faciendo non se conformat alteri. Qui cumque autem est ab alio, si discordat ab eo, peccat, infr. 7. Qui a semetipso loquitur: gloriam propriam quærit. Quicunque ergo existens ab alio, a semetipso operatur, peccat. Filius autem est a patre: ergo si operatur a semetipso peccat, quod est impossibile. Per hoc ergo quod dicit dominus [Filius nō potest a se facere quicquā, &c.] nihil aliud insinuat, quàm quòd filius non potest peccare, quasi dicat. Inuitle persequimini me de solutione sabbati, quia non possum peccare, quia non operor contraria patri meo. Vtramque autem expositionem scilicet Hylarij & Chryso. facit Augustinus, licet in diuersis locis. Consequenter cum dicit.

b PONitur magnitudo potestatis Christi, & excludit in his tria c. ea potestatem suam, scilicet particularitatem, diuersitatē, & imperfectionem. Particularitatem, quia cum sint diuersa agentia in mundo, & agens primum vniuersale virtutem habeat super omnia agentia. alia vero agentia quæ sunt ab ipso tanto particularis virtutis sunt, quanto sunt, inferiora in ordine causalitatis, posset autem ex hoc aliquis credere, quòd cum filius non sit a se, habeat potestatem particularem respectu aliquorum existentium, & non vniuersalem respectu omnium sicut habet pater. Et ideo hoc excludēs dicit [Quæcumque enim ille.] scilicet pater [fecerit.] deest omnia ad quæ se extendit potestas patris, extendit se etiam potestas filij: supra 1. Omnia per ipsum facta sunt. Diuersitatē vero, quia aliquando vnum ab alio existens, potest quidem facere quæcumque ille a quo est facit. Nihilominus tamen illa quæ facit, non sunt eadem cū illis, quæ ille a quo est facit, sicut si vnus ignis existens ab alio, potest facere quæcumque alius facit, puta comburere, sed tñ alia comburit iste, alia ille, licet eadem sit combustio virtusque secundum speciem. Ne ergo intelligas sic operationem filij diuersam esse ab operatione patris, dicit hæc, idest non diuersa sed eadem. Imperfectionem vero, quia quandoque contingit aliquod vnum & idem ex duobus agentibus fieri, sed ab vno quidem sicut a principali & perfecto, ab alio vero sicut ab instrumento & imperfecto: sed non similiter, qa aliter agit principale agens, & aliter instrumētum. quia instrumentum imperfecte agit, vtpote in virtute alterius. Ne ergo sic intelligas filium facere quæcumque facit pater, addit similiter, idest, potestate qua pater facit, facit & filius, quia eadem virtus & eadem perfectio est in patre & filio. Prouerbio. 8. Cum eo eram cuncta componens. Consequenter cum dicit.

c ASsignat rationem veritatis, scilicet originis & magnitudinis potestatis filij, quæ quidem ratio assignatur ex dilectione patris, qui diligit filium. Vnde dicit [Pater enim diligit filium.] Sed ad sciendum quomodo dilectio patris ad filium sit ratio originis, seu communicationis potestatis filij, attendendum est, quòd dupliciter aliquid diligitur. Cum enim bonum solum sit amabile, aliquod bonum potest se dupliciter ad amorem habere. s. vel vt cā amoris, vel vt ab amore causatum. In nobis aūt bonum causat amorē. nam causa amoris nostri ad aliquem est bonitas eius. Non enim ideo bonus est quia nos eum diligimus: sed ideo diligimus eum, quia bonus est. Vnde in nobis amor causatur a bono. Sed in Deo aliter est, quia ipse amor Dei est causa bonitatis in rebus dilectis, quia enim Deus diligit nos, ideo boni sumus. (nam amare nihil est aliud quam vel le bonum alicui.) Cum ergo voluntas Dei sit causa rerum, quia omnia quæcumque voluit dominus fecit. vt dicit Psal. Manifestum est quòd amor Dei causa est bonitatis in rebus. Vnde Dionysius dicit 4. c. de di. no. quòd diuinus amor nō permisit eum sine germine esse. Ergo si consideremus originem filij, videamus verū amor quo pater diligit filiū sic principium originis, vel procedat ab ea. Amor autem diuinus dupliciter accipitur, scilicet essentialiter, secūdum q pater diligit, & filius & spiritusanctus. et notionaliter, seu personaliter secundum quòd spiritusanctus procedit, vt amor. Sed neutro horum modorum amor dictus, potest esse principium originis filij. nam secundum quòd accipitur essentialiter, sic importat actum voluntatis. Si ergo esset principium originis filij, sequeretur quòd pater genuisset filium voluntate, non natura, quod est erroneum. Similiter etiā nec amor notionaliter sumptus, quia pertinet ad spiritumsanctum, quia tunc sequeretur quòd spiritussanctus esset principium filij, quod est erroneum. Imo nullus hæreticus hoc dixit: Licet enim amor notionaliter sumptus sit principium omnium donorum, quæ nobis donantur a Deo: non tamen est principium filij: sed potius ipse a patre filioque procedit, sic ergo dicendum, quòd ratio ista non sumitur ex dilectione, vt ex principio: sed vt ex signo. Cum enim similitudo sit causa dilectionis. (Omne enim animal diligit simile sibi.) vbi inuenitur perfecta similitudo Dei, ibi inuenitur etiam perfecta dilectio Dei. Perfecta autem similitudo patris in filio est, secundum illud Colloss. 1. Qui est imago inuisibilis Dei. Heb. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Perfecte ergo filius a patre diligitur. et ideo quia perfecte diligit eum, signum est, quòd pater omnia ostenderit ei, & communicauerit ei suam potestatem & naturam, & de huius dilectione dicitur supra 3. Pater diligit filiū, & omnia dedit in manu ei⁹. Et Mat. 3. Hic est filius meus dilectus. Circa hoc autem quod sequitur [Et omnia demonstrat ei quæ ipse facit.] Sciendum est, quòd dupliciter potest aliquis alicui sua opera demonstrare. Vel quantum ad visum, sicut artifex ea quę facit demonstrat discipulo. vel quantum ad auditum, sicut quando verbo instruit eum. Quocumque ergo istorum modorum accipiatur [Demonstrat] sequi potest duplex inconueniens, quod tamen non est in ista demonstratione, qua pater demonstrat filio. Si enim pater dicatur demonstrare filio quantum ad visum. Primo quidem sequitur in istis inferioribus, quòd prius operetur aliquid, quod alteri demonstret: deinde quòd seorsum ab eo cui demonstrat. Sed pater non demonstrat filio ea quæ prius facit, quia ipse filius dicit Prouerb. 8. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequàm quicquam faceret. Neque etiam ea quæ seorsum a filio facit: quia pater omnia operatur per filium. supra 1. Omnia per ipsum facta sunt. Si autem accipiatur demonstratio quātum ad auditum, duo videntur sequi. nam qui verbo docet, primo demonstrat ignoranti: deinde verbum est inter demonstrantem, & cui fit demōstratio. Sed neutro modo pater demonstrat filio. non enim sicut ignoranti, cum filius sit sapientia patris. 1. Corin. 1. Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. nec aliquo alio verbo medio, quia ipse filius est verbum patris: supra 1. Verbum erat apud Deum. Dicit ergo pater omnia quæ facit demonstrare filio, inquantum communicat ei notitiam omnium suorum operum. Sic enim magister dicitur demonstrare discipulo, inquantum dat ei notitiam eorum quæ facit. Vnde secundum Aug. demonstrare patrem filio, nihil aliud est quàm patrem generare filium. Et filium videre quæ pater facit, nihil aliud est quàm filium esse, & naturam a patre recipere. Potest tamen dici demonstratio illa similis visuali, inquantum ipse filius est splendor visionis paternæ, vt dicitur Heb. 1. nam pater videns se, & intelligens, concipit filium, qui est conceptus huius visionis. Potest etiā esse similis ei quæ fit per auditum, inquātum filius procedit a patre vt verbum. Vt si dicatur quòd [pater omnia demonstrat filio] inquantum producit ipsum vt splendorem, & conceptum suæ sapientiæ, & verbum. Hoc ergo quod dicit [demonstrat] refertur ad illud quod supra dixit. [Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Hoc vero quod dicit [Omnia.] refertur ad illud quod dixit [Quæcumque enim ille fecerit, hoc similiter & filius facit.]

LECTIO IIII.

STensa potestate filii in communi, hic consequenter ostēdit eam in speciali. Et primo dominus manifestat suam potestatem viuificatiuam. Secundo manifestat quædā prædicta, quæ videbantur obscura, ibi [Sic enim pater habet vitā in semetipso.] Circa primū duo facit. Primo ostendit filium habere potestatem viuificatiuam. Secundo, docet modum percipiendi vitam a filio, ibi [Amen amen dico vobis, quia qui verbū meum audit.] Circa primum tria facit. Primo proponit potestatē viuificatiuam filii. Secundo, dicti rationem assignat ibi [Neque enim pater iudicat quenquam.] Tertio, ostendit effectum exinde prouenientem, ibi [Vt omnes honorificent filium, &c.] Circa primum duo facit. Primo, proponit potestatem viuificatiuam in communi. Secundo exprimit eam ibi. [Sicut enim pater, &c.] Quantum ad primum dicit. [Maiora his demōstrabit.] q. d. mirammi, & turbamini

turbamini de potestate filij in sanatione languidi. Sed adhuc pater [maiora his demonstrabit opera.] s. in suscitatione mortuorum: [vt & vos miremini.] Sed ex his verbis insurgit dubitatio quātum ad duo: primo quidem quantum ad hoc, quod dicit. [demōstrabit.] nam hoc quod supra dictum est, quòd pater omnia demonstrat filio, refertur ad æternam generationem. quomodo ergo hic dicit [demonstrabit] cū filius sit ei coæternus, & in æternitate non sit accipere futurum? Secundo vero quantum ad hoc quod dicit [vt vos miremini.] Si enim ideo demonstraturus est vt Iudæi mirentur, tunc filio demonstratus est simul & istis, aliàs non mirarentur, nisi viderent, cum tamen filius ab æterno omnia viderit apud patrem. & ideo dicendum est, quòd hoc exponitur tripliciter. vno modo secundum Augu. vt referatur hæc demonstratio sienda discipulis. Consuetus enim modus loquendi est Christi, vt aliquando attribuat sibi fieri, quod fit membris suis. secundum illud Matth. 25. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, & tunc est sensus. vos vidistis filium magna facientem in curatione languidi, & miramini. sed adhuc [maiora his pater demonstrabit ei.] in membris, scilicet discipulis. Matth. 4. Et maiora horum facient. Dicit ergo [vt vos miremini,] quia ex miraculis discipulorum Iudei intantum mirati sunt, quòd maxima multitudo eorum conuersa est ad fidem, sicut habetur Act. 1. Alio modo secundum August. sic, vt scilicet referatur ad Christum secundum naturam assumptam. In Christo enim est & natura diuina & natura humana, & secundum vtramque habet a patre potestatem viuificatiuam, sed aliter & aliter, quia secundum diuinitatem habet potestatem viuificandi, animas, sed secundum naturam assumptam viuificat corpora. vnde Augustinus verbum viuificat animas, sed verbū caro factum viuificat corpora, nam resurrectio Christi, & mysteria quæ Christus impleuit in carne, sunt causa futuræ resurrectionis corporum. Ephe. 2. Conuiuificauit nos in Christo. j. Corinth. 15. Si Christus resurrexit, &c. sed primum habet ab æterno, & hoc ostendit, cum supra dixit. Et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, quæ quidem omnia demōstrat carni, sed alia ex tempore, & quantum ad hoc dicit. [& maiora his demonstrabit ei,] idest demonstratur potestas eius in hoc, quòd maiora faciet, suscitando mortuos. quosdam quidem hic, sicut Lazarum, puellam, & vnicum matris. omnes tandem, in die iudicij. Tertio modo vt referatur ad Christum secundum naturam diuinam, secundum illū modum, quo in scriptura dici cōsuetum est tunc aliquid fieri, quando innotescit. sicut illud Marth. vlt. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. cum enim Christus ab æterno habuerit potestatem plenissimam, quia quæcumque pater facit, & similiter filius facit, dicit tamen post resurrectionem Domini potestatem datam esse, non quia tunc tantum eam recepit, sed quia per resurrectionis gloriam, tunc maxime innotuit. Secundum hoc ergo dicit, sibi potestatem dari, secundum quòd eam exequitur in opere, vt dicatur, [& maiora demonstrabit ei opera.] idest, sibi data per executionē ostender, & hoc vobis mirantibus, quando scilicet, qui vobis videt vt homo tantum, apparebit virtutis diuinæ & Deus; est autem verbum demonstrationis accipiendum, vt verbum visionis, secundum quod supra expositum est. Consequenter cum dicit.

b EXplicat in speciali potestatem viuificatiuam filij, ostendens quæ sunt illa maiora, quę pater filio demonstrabit. vbi sciendum est, quòd diuina virtus in veteri testamento ex hoc præcipue commendatur, quòd Deus est auctor vitæ. j. Reg. 2. Dominus mortificat & viuificat. Et Deut. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam. quamquidem virtutem sicut habet pater, sic habet & filius. & ideo dicit. [sicut pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius, &c. quasi dicat: hæc sunt maiora, quæ pater filio demonstrabit, scilicet vt mortuos viuificet. plane maiora sunt ista valde, quia plus est vt resurgat mortuus, quàm vt cōualescat ægrotus: sic ergo filius, quos vult viuificat, & primam vitam viuentibus dando, & mortuos suscitando. nec tamen putemus alios a patre suscitari, & alios a filio, sed eosdem quos pater suscitat & viuificat, filius suscitat & viuificat, quia pater sicut omnia operatur per filium, qui est virtus eius, ita & omnes viuificat per filium, qui est vita, vt dicit infra. 14. Ego sum via, veritas, & vita. non tamen per filium suscitat & viuificat mortuos sicut per instrumentum, quia secundum hoc, filius non esset constitutus in suæ potestatis arbitrio, & ideo vt hoc excludat dicit. [filius quos vult viuificat, idest, in suæ potestatis arbitrio est, viuificare quos vult. nam non aliud vult filius, quàm pater. sicut enim est illis vna substantia, sic est illis vna voluntas, vnde Matth. 20. dicit. An non licet mihi quod volo facere? Consequenter cum dicit.

c ASsignat rationem dicti manifestans suam potestatem. sed attendendum est, quòd ex hoc loco vsque ad finem sunt duę expositiones, vna est Augusti. alia Hylar. & Chryso. Secundum Augusti. quidem exponitur sic. Dixerat Dominus supra, quòd sicut pater suscitat mortuos, ita & filius. Sed ne intelligeres illam mortuorum resuscitationem tantum, qua aliquos ad hanc vitam resuscitauit ad miraculi ostensionem, & non illam qua resuscitat ad vitam æternā, ideo ducit eos altiorem considerationē alterius scilicet resurrectionis quę erit in futuro iudicio. Vnde & specialiter de iudicio mentionem facit dicens. [Neq; enim pater iudicat, &c.] Potest & aliter secūdum eundem sub eodem sensu continuari, vt secundum hoc quod dixit. [Sicut pater resuscitat mortuos, sic & filius, &c.] referatur ad resurrectionem animarum, quam facit filius inquātum est verbum. Hoc vero quod dicit. [Neque enim pater iudicat, &c.] referatur ad resurrectionem corporum, quam facit inquantum verbum caro factum est. Resurrectio enim animarum fit per personam patris, & filij. Vnde & simul nominat patrem, & filium dicens. [Sicut pater suscitat, sic & filius.] Resurrectio vero corporum per dispensationem humanitatis patri non coeternam. Et ideo soli filio iudicium attribuit. Sed attende mirabilem varietatem verborum. Nam primo proponitur nobis pater operans, & filius vacans, scilicet cum dicitur. Non potest filius a se facere quicquam, nisi quòd viderit patrem facientem. hic vero econuerso proponitur filius operans, & pater vacans. [Neque enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, &c.] In quo datur intelligi, quòd alio modo loquitur hic, & alio modo ibi. nam ibi loquitur de operatione quæ est patris & filij, vnde dicit, quòd a se non facit quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. hic vero loquitur de operatione, qua filius secundum quòd homo iudicat, & non pater. Vnde dicit, [quòd omne iudicium dedit filio.] nam pater in iudicio non apparebit; quia secundum iustitiam Deus propria natura iudicandis omnibus apparere non potest: quia cum visio diuina sit beatitudo nostra, si mali Deum in propria natura viderent, iam essent beati. Apparebit ergo solus filius, qui solus habet naturam assumptam. Ipse ergo solus iudicat, qui solus omnibus apparebit, sed tamen auctoritate patris. Act. 10. Hic est qui constituus est a Deo iudex viuorum & mortuorum. Et in Psal. 71. Deus iudicium tuum Regi da. Consequenter cum dicit.

d PONit effectum qui prouenit ex potestate filij. Et primo ponit fructum consequentiæ. Secundo excludit cōtradictionem ibi. [Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, &c.] Dicit ergo. Ideo pater omne iudicium dedit filio, secundum humanam naturā, quia in incarnatione se filius exinaniuit, formam serui accipiens, in qua in honoratus est ab hominibus, secundum illud infra 8. Ego honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me. Ideo ergo in ipsa natura assumpta datum est ei iudicium, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Tunc enim videbunt filium hominis venientē cum potestate magna & maiestate. Luc. 21. Et Apoc. 15. Cecciderunt in facies suas, & adorauerunt dicentes. Benedictio & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, virtus, & fortitudo Deo nostro. Sed posset aliquis dicere, volo honorificare patrem, & non curare de filio. sed hoc non potest esse, quia qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Aliud enim est honorare Deum ratione qua Deus est, aliud honorare patrem. Nam bene potest aliquis honorare Deum inquantum creatorem, omnipotens, & incommutabilis, absque hoc, quòd honoret & filium. Sed honorare Deum vt patrem, nullus potest quin honorificet filium. (nam pater dici non potest, si filium non habet.) Sed si inhonoras filium diuidendo eius virtutem, inhonoras & patrem. ibi enim tollis virtutem patri, ubi minorem das filio. Vel aliter secundum eundem, Christo debetur duplex honor, scilicet secundum dī uinitatem, secundum quam debetur ei honor æqualis patri, & quantum ad hoc dicit. [Vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem.] Alius debetur ei secundum humanitatem, sed non æqualis patri. et de isto dicit. [Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum.] Vnde ibi signanter dicitur sicut Luc. 10. Qui vos spernit, me spernit; hic autem non dicit sicut, sed simpliciter dicit filium esse honorandum. Secundum autem Hylar. & Chryso. exponitur magis ad literam, quamuis parum muretur hoc modo. Dominus supra dicit. Filius quos vult viuificat. Quicunque aliquid faciet pro libero uoluntatis arbitrio, agit ex proprio iudicio. Supra uero dictum est, quòd omnia quæcunque facit pater, hæc & filius similiter facit. Ergo filius de omnibus habet liberum uoluntatis arbitrium, quia ex proprio iudicio procedit. Et ideo statim facit mentionem de iudicio dicens. [Neque pater iudicat quemquam] seorsum scilicet a filio. Et hoc modo loquendi usus est Dominus infra duodecimo. Ego non iudico uos, scilicet solum, sed sermo quem locutus sum, ille iudicabit uos in no-

uissimo. [Sed omne iudicium dedit filio.] sicut & dedit ei omnia. sicut enim dedit ei vitam, & genuit eum viuentem, ita dedit ei omne iudicium, ideſt, genuit eum iudicem. infra eodem. Sicut audio iudico, ideſt, sicut habeo eſſe à patre, ita & iudicium. Ratio huius eſt. quia filius nihil aliud eſt, vt dictum eſt ſupra, quàm conceptus paternæ ſapientiæ. vnuſquiſque autem per cõceptum ſuæ ſapientiæ iudicat; vnde ſicut pater omnia per filium facit, ita & omnia per ipſum iudicat. & fructus huius eſt. [vt omnes honorificent filiũ, ſicut honorificant patrem.] ideſt, exhibeant ei cultum latriæ ſicut patri. Cætera vero non mutantur. ſed attendenda eſt ſecundum Hylarium mirabilis connexio verborum, vt errores contra æternam generationem cõfutentur. Duæ namque hæreſes contra ipſam generationem æternam exortę ſuerunt. vna Arrij dicentis filium minorem patre, quod eſt contra æqualitatem & vnitatem. alia Sabellij dicentis nõ eſſe diſtinctionem perſonarum in diuinis, quod eſt contra originẽ. & ideo vbicumque facit mentionem de vnitate & æqualitate, ſtatim addit & diſtinctionem perſonarum ſecundum originem, & ecõuerſo. vnde quia innuit originem perſonarum dicens, Non poteſt filius à ſeipſo facere quicquam niſi quod viderit patrem facientem, ne crederes inæqualitatem ſtatim ſubiungit. Quæcunque enim ille fecerit, hoc & filius ſimiliter facit. & econuerſo cum innuit æqualitatem dicens, ſicut pater ſuſcitat mortuos, & viuificat; ità & filius quos vult viuificat, ne diſcredas originem & filium gemutum, ſubiungit. [neque enim pater iudicat quemquam; ſed omne iudicium dedit filio.] eodem modo cum inſinuat æqualitatem perſonarum dicens. [vt omnes honorificent filium ſicut honorificant patrem, ſtatim ſubiungit de miſſione, in qua demonſtratur origo dicens. [qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui miſit illum.] non per ſeparationem à ſeipſo. miſſionem audi. infra 8. Qui me miſit, mecum eſt, &c.

e SVpra oſtendit dominus ſe habere virtutem viuificatiuam, hic oſtendit modum quo aliquis ab ipſo vitam participare poteſt. Et primo ponit modum: quomodo aliquis per ipſum vitam participet. Secundo huiuſmodi adimpletionem prænunciat ibi. [Amen amen dico vobis, quia venit hora.] Circa primum conſiderandum eſt, quòd ſunt quatuor gradus vitæ. Vnus quidem inuenitur in plantis, quæ nutriuntur, augentur, & generantur, & generant. alius in animalibus, quæ tantum ſentiunt. alius vero in his quæ mouentur, quæ ſunt animalia perfecta. vlterius vero eſt aliud genus vitæ in his, quæ intelligunt. tot ergo exiſtentibus gradibus vitæ, impoſſibile eſt, vel vitam, quæ eſt in plantis, vel eam quę eſt in ſenſu, aut eam quæ eſt ex motu, eſſe primam vitam. nam prima vita debet eſſe per ſe vita, non participata. nulla autem vita poteſt eſſe talis, niſi ſola vita intellectualis. aliæ autem tres, communes ſunt corporali & ſpirituali creaturæ. corpus autem quod viuit, non eſt ipſa vita; ſed vitam participans. & ideo vita intellectualis eſt prima vita, quę eſt vita ſpiritus, quæ immediate percipitur à primo vitæ principio. vnde dicitur vita ſapientiæ. Et propter hoc in ſcripturis vita attribuitur ſapientiæ. Prouerb. 8. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à domino. ſic ergo vitam à Chriſto, qui eſt Dei ſapientia participamus, in quantum anima noſtra ab ipſo ſapientiam percipit. hęc autem vita intellectualis perficitur in vera cognitione diuinæ ſapientiæ, quæ eſt vita æterna. infra 17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Sed ad nullam ſapientiam poteſt homo peruenire niſi per fidem. vnde in ſcientiis, nullus ad ſapientiam peruenit, niſi prius fidẽ adhibeat dictis à magiſtro. ſi ergo nos volumus ad illam vitam ſapientiæ peruenire, oportet nos per fidem credere ea, quę ab illa nobis proponuntur. Hebr. 11. Oportet accedentem credere, &c. Iſa. 28. ſecundum aliam literam. Niſi crediderit is, non intelligeris: & ideo dominus congrue modum perueniendi ad vitam oſtendit eſſe per fidem, dicens. [qui verbum meum audit & credit, &c.] Et primo ponit meritum fidei: ſecundo ſubdit præmium eius, ibi. [habet vitam æternam.] Circa meritum fidei, primo ponit illud quod per fidem introducitur. Secundo illud cui fides innititur. Introducitur quidem fides per verbum hominis. Roma. 10. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. innititur autem fides non verbo hominis: ſed ipſi Deo. Geneſ. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Eccle. 2. Qui timetis Deum, credite illi. Sic nos introducit per verbũ hominis ad credendum, non ipſi homini, qui loquitur: ſed Deo, cuius verba loquitur. 1. Theſſ. 2. Cum acceppiſſetis à nobis verbum auditus Dei, acceppiſtis illud non ſicut verbum hominum: ſed ſicut vere eſt verbum Dei. & hęc duo dominus ponit. Primo illud p quod fides introducitur. vnde dicit. [qui verbum meum audit] quod introducit ad fidem.

e Amen amen dico vobis: quia qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam ęterñ. Et in iudicium non venit, ſed trãſiet à morte in vitam.

Secundo illud cui innititur cum dicit. [& credit ei qui miſit me] non mihi ſed illi, in cuius virtute loquor. quæ quidem verba poſſunt competere Chriſto ſecundum quod homo, inquantũ per verbum eius humanum homines conuerſi ſunt ad fidem, & ſecundum quòd Deus, inquãtum Chriſtus eſt verbum Dei. Cum enim Chriſtus ſit verbum Dei, manifeſtum eſt, quòd audientes Chriſtũ audiebant verbum Dei. & per conſequens credẽbãt Deo. & hoc eſt quod dicit. [qui audit verbum meum, ideſt, me verbum Dei.] [& credit ei, ideſt, patri cuius ſum verbum. Præmium autem fidei ponit cum ſubdit. [Habet vitam ęternam.] & ponit tria quæ nos habebimus in gloria; ſed ordine retrogrado. Primo enim conſequemur reſurrectionem ex mortuis: ſecundo liberationem à futuro iudicio: tertio vitam æternam: quia vt dicitur Matth. 15. Poſt iudicium ibunt iuſti in vitam æternam. Et hęc tria ponit ad fidei præmium pertinere. Et primo tertiũ tamquam magis deſideratum. vnde dicit. [Qui credit. ſcilicet per fidem. [habet vitam æternam] quæ conſiſtit in plena Dei viſione. Et dignum eſt, vt qui credit propter Deum, his quæ non videt, perducatur ad plenam eorum viſionẽ. infra 20. Hæc ſcripta ſunt vt credatis, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius. Secundo ponit ſecundum, cum dicit. [Et in iudicium non veniet.] Sed contra hoc eſt, quod Apoſtolus dicit. 2. Cor. 5. Omnes nos aſtare oportet ante tribunal Chriſti: etiam ipſius Apoſtolos. ergo qui credit, in iudicũ venit. Sed dicendum, q̃ duplex eſt iudicium, ſcilicet condẽnationis, & in iſto non venient qui fide formata in Deũ credunt, de quo dicebat. Pſal. 142. Non intres in iudiciũ cũ ſeruo tuo, &c. ſupra 4. Qui credit non iudicatur. Eſt etiam iudiciũ diſcretionis vel diſcuſſionis. Et ad iſtud oportet nos omnes ante tribunal Chriſti exhibere, vt dicit Apoſtolus. & de iſto dicitur in Pſal. 42. Iudica me Deus, & diſcer ne cauſam meam. Tertio ponit præmium cum dicit. [Sed tranſit à morte in vitam.] vel trãſiet ſecundum aliam literã. Quod quidẽ poteſt exponi dupliciter. Primo, vt referatur ad reſurrectionẽ animæ. & ſic planus eſt ſenſus. q. d. nõ ſolum per fidem adipiſcitur vitã æternam, & liberatur à iudicio, ſed etiam remiſſionẽ peccatorũ conſequitur. Vnde dicit. [Sed tranſit] de infidelitate ad fidẽ, de iniuſtitia ad iuſtitiam. 1. Ioannis 4. Nos ſcimus quoniam translati ſumus de morte ad vitam. Secũdo, vt referatur ad reſurrectionem corporũ, & tunc eſt expoſitium huius quod dicit. [Habet vitam æternam.] Poſſet enim ex hoc aliquis credere, quòd qui credit in Deum, nunquam moreretur, ſed viueret in ęternum, quod eſſe non poteſt, quia omnes homines ſoluere oportet debitum primę pręuaricationis ſecundum illud Pſal. 88. Quis eſt homo qui viuet & nõ videbit mortem? Et ideo non eſt intelligendum, eum qui credit ſic habere vitam æternam quaſi nunquam moriturus: ſed quia de hac vita tranſiret per mortem in vitam, ideſt per mortem corporis, reparabitur in vitam æternam. Vel [tranſiet] quantum ad cauſam, quia quando homo credit, iam habet meritum glorioſæ reſurrectionis. 1 Ia. 26. Viuent mortui tui, interfecti tui reſurgẽt. Et tunc ſoluti à morte veteris hominis ſuſcipiemus vitã noui hominis, ſcilicet Chriſti. [Amen amen dico vobis, &c.] Quia poſſent aliqui dubitare, vtrum aliqui de morte ad vitam tranſirent, ideo dominus pronunciat huiuſmodi adimpletionem dicens. Dico quòd [tranſiet] de morte in vitam, & hoc tam ante impletur. Et hoc eſt, quod dicit.

f NOn fatali neceſſitate ſubiecta; ſed à Deo prædordinata 1. Ioannis 4. Nouiſſima hora eſt. Et ne credaẽ diſtare ſubiungit [Et nunc eſt.] Ro. 13. Hora eſt iam nos de ſomno ſurgere, hoc. ſ. nunc eſt [quãdo mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuẽt.] Quod poteſt dupliciter exponi. Vno modo vt referatur ad reſurrectionem corporis. et dicatur [Venit hora & nunc eſt, &c. l. q. d. Verum eſt, q̃ omnes finaliter reſurgent; ſed etiam nunc eſt hora, q̃ſi aliqui; quos reſuſcitaturus erat dominus. [Audiẽt vocem eius.] ſic audiuit Lazarus q̃ſi dictum eſt ei. Veni foras, vt dicitur infra 11. ſic audiuit filia Archiſynagogi, vt dicitur Matth. 9. & filius viduæ, vt habetur Lucæ 17. Et ideo dicit ſignanter [& nunc eſt.] quia per me iã incipiunt mortui reſuſcitari. Alio modo ſecundum Auguſtinum. ut hoc quod dicit [nunc eſt.] referatur ad reſurrectionem animæ. nam ſicut dictum eſt ſupra: duplex eſt reſurrectio, ſcilicet corporũ, quæ erit. Et hoc nondum eſt, ſed erit in iudicio futuro. Alia eſt animarum, de morte infidelitatis ad vitam fidei, & iniuſtitiæ ad iuſtitiam, & hoc [iam nunc eſt.] Et ideo dicit [Venit hora & nunc eſt, q̃ mortui. ſcilicet infideles & peccatores [audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. ſecundum veram fidem. Sed duo mirabilia in his verbis implicari videntur. Vnum cum dicit, mortuos audire, aliud cum ſubdit, eos per auditum reuiuiſcere, quaſi prior ſit auditus quàm vita, cum tamen auditus ſit quidam actus vitæ. Sed ſi hoc referamus ad reſurrectionẽ, verum eſt, q̃ mortui audient, ideſt, obedient

dient voci filij Dei. Vox enim expreſſiua eſt interioris conceptus. Tota autem natura ad nutum obedit voluntati diuinæ. Rom. 4. vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. ſecundum hoc ergo ligna, lapides, & omnia, non ſolum oſſa arida, & cineres corporum mortuorum audient vocem filij Dei, inquantum ad nutum ei obe dient, & hoc non conuenit Chriſto inquantum eſt filius hominis: ſed inquantum eſt filius Dei. quia verbo Dei omnia obediunt. & ideo ſignanter dicit [filij Dei.] Matth. 9. Qualis eſt hic, q̃a mare & vẽti obediunt ei? Si vero referatur ad reſurrectionem animarum, rationem habet quod dicitur. nam vox filij Dei, qua interius per inſpirationem, vel exterius per prædicationem ſuam, & aliorum corda fidelium mouet, habet vim viuificatiuã. infra 6. Verba quæ locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt. & ſic viuificat mortuos, dum iuſtificat impios. & quia auditus eſt via ad vitam, vel naturæ per obedientiam, ad reparationem ſcilicet naturæ, vel auditus fidei ad reparationem vitę & iuſtitiæ. ideo dicit. [& qui audierint] per obedientiam quantum ad reſurrectionẽ corporum, vel per fidem quantum ad reſurrectionem animarum [viuent] in corpore in ęterna vita, & in iuſtitia vita gratiæ, &c.

LECTIO V.

SIcut enim pater habet vitã in ſemetipſo: ſic dedit & filio habere vitam in ſemetipſo.

dit] deſtruitur error Sabellij negantis diſtinctionem perſonarum. Si enim pater vitam dedit filio, manifeſtum eſt, quod alius eſt pater qui dedit, & alius filius, qui accepit. Conſequenter cum dicit.

b MAniſeſtat ſe habere iudiciariam poteſtatem. Et primo manifeſtat ſuam poteſtatem iudiciariam. Secundo rationem dictorum aſſignat. ibi, [non poſſum ego à me facere quicquã.] Circa primum duo facit. Primo ponit poteſtatis iudiciariæ originẽ. Secundo oſtendit iudicij æquitatem, ibi [& procedent qui bona fecerunt, &c. Circa primum notandum eſt, quòd hoc quod dicit. [poteſtatem dedit ei] poteſt legi dupliciter. Vno modo ſecundum Chryſoſtomũ; alio modo ſecundum Auguſtinũ. Si autem legatur ſecundum Chryſoſtomum, tunc hæc pars diuiditur in duas, primo proponit iudiciariæ poteſtatis deriuationem. Secundo excludit dubitationem, ibi [quia filius hominis eſt. Sciendum eſt autem, quòd hæc litera ſic punctuatur ſecundum Chryſoſtomũ. [poteſtatem dedit ei iudicium facere.] poſtea reſumitur [quia filius hominis eſt, nolite mirari hoc.] & huius punctationis ratio eſt, quia Paulus Samoſatenus, quidam antiquus hęreticus, qui ſicut & Fotinus dicebat Chriſtum purum hominem eſſe, & initium ſumpſiſſe ex Virgine, punctabat ſic. [poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt.] & poſtea reſumitur [Nolite mirari hoc, quia venit, &c.] quaſi intelligens per hoc quod ideo necceſſe fuit dari poteſtatem iudiciariam Chriſto, qa filius hominis eſt, ideſt, purus homo, cui ex ſe non conuenit iudicare homines. Et ideo oportet quod ſi iudicat aliud, ſibi detur poteſtas iudicandi. Sed hoc ſecundum Chryſoſto. non poteſt ſtare, quia nullam conuenientiam habet quod dicitur. Si enim ideo ſuſcepit poteſtatem iudiciariam, quia homo eſt, tunc pari ratione cum cuilibet homini conueniat iudiciaria poteſtas per humanam naturam, non plus competet Chriſto, quam aliis hominibus. Non ergo ſic legendum eſt, ſed dicendum, quòd quia eſt ineffabilis Dei filius, propterea & iudex eſt. Et hoc eſt quod dicit. Non ſolum dedit ei pater quòd viuificat; ſed etiam [poteſtatem dedit ei] per æternam generationem [iudicium facere] ſicut per eam dedit ei vitam habere in ſemetipſo. Act. 10. Hic eſt qui conſtitutus eſt à Deo iudex viuorum, & mortuorum. Dubitationem excludit cum dicit [nolite mirari, &c.] & primo mouet eam. Secundo excludit ibi [quia venit hora, &c.] Dubitatio autem oritebatur in cordibus Iudæorum, quia æſtimantes Chriſtum nihil plus eſſe, quàm purum hominem, ea vero quæ dicebantur de eo, erant ſupra hominem, & etiam ſupra Angelum, mirabantur cum audirent. Et ideo dicit. [Nolite mirari hoc.] ſcilicet quod dixi, quod filius viuificat mortuos, & habet iudiciariam poteſtatem, propter hoc [quia filius hominis eſt.] Et de hoc mirabantur, quia purum hominem ſtimantes videbant in eo facta diuina. Mat. 9. Mirabantur omnes dicentes, qualis eſt hic, quia venti & mare obediunt ei. Et ſubdit cauſam quare non mirentur, quia ſcilicet ipſe idem qui eſt filius hominis, eſt filius Dei. Et licet ſecundum Chryſo. non exprimatur iſta propoſitio, ſcilicet quòd idem eſt filius hominis, qui eſt filius Dei: ponit tamen dominus illud: ex quo propoſitio illa de neceſſitate ſequitur. Sicut videmus, quòd ſyllogizantes in doctrinis, frequenter non proponunt intentum principaliter, ſed illud ex quo de neceſſitate ſequitur. Et ideo dominus non dicit quòd ipſe eſt filius Dei: ſed quòd filius hominis talis eſt, quòd ad vocem eius ſuſcitãtur omnes mortui. Ex quo neceſſario ſequitur quòd ſit filius Dei (nam ſuſcitare mortuos eſt opus proprium Dei.) et ideo dicit [Nolite mirari, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt audient, &c. Sed nõ dicit. Et nunc eſt, vt ſupra dixit. neque quia iſta hora nunc non eſt. Similiter hic dicit. [Omnes] quod non dixerat ſupra, quia in prima reſurrectione aliquos tãtum reſuſcitauit, ſcilicet Lazarum, filiũ viduæ, & puellam. Sed tunc in futura reſurrectione quæ erit tempore iudicij [Omnes audient vocẽ filij Dei,] & reſurgẽt. Eccle. 37. Aperiam tumulos veſtros, &c. Secundũ aũt Aug. loquitur ſic punctuando. [Poteſtatẽ dedit ei iudiciũ facere, quia filius hominis eſt. Et; poſtea ſubditur. [Nolite mirari hoc,] & ſm hoc diuidit in duas partes. In prima enim tãgitur collatio iudiciariæ poteſtatis facta filio hominis: ſecundo manifeſtatur per maioris poteſtatis collationẽ ibi. [Nolite mirari hoc.] Circa primũ ſciendum eſt ſecundũ Aug. quód ſupra locutus eſt de reſurrectione animarum, quæ fit per filiũ Dei, hic vero loquitur de reſurrectione corporum, quæ fit per filiũ hominis. Et quia vniuerſalis reſurrectio corporum futura eſt tempore iudicij, ideo hic præmittit de iudicio dicens. [Poteſtatẽ dedit ei] ſcilicet Chriſto [iudiciũ facere.] Et hoc quia [filius hominis eſt,] ideſt, ſm humanã naturam. Vnde & poſt reſurrectionẽ dicit Matt. vltimo. Data eſt mihi oĩs poteſtas in cœlo & in terra. Eſt aũt data

iudiciaria potestas Christo secundum quòd homo, propter tria. Primo, vt ab omnibus videretur, necesse est enim iudicē à iudicandis videri. Iudicabuntur autem boni & mali: et boni quidem Christum videbunt secundum diuinitatem & humanitatem. mali autem eum secundum diuinitatem videre non poterunt, quia hæc visio est beatitudo sanctorū, nec videtur nisi à mundis corde, vt dicitur Matth. 5. Beati mundo corde: quoniā ipsi Deum videbunt. & ideo vt videatur in iudicio nō solum à bonis: sed etiam à malis, iudicabit in forma humana. Apoc. 1. Videbit eum omnis oculus: & qui eum pupugerunt. Secundo, quia per humilitatem passionis promerut gloriam exaltationis. vnde sicut ille qui mortuus est resurrexit, ita forma illa iudicabit, quæ iudicata est, & sedebit iudex in iudicio hominum, qui stetit sub iudice homine damnabit vere reos, qui factus est falso reus, vt dicit Augustinus libro de Verbis domini. Iob. 10. Causa tua quasi impij iudicata est: sed iudicium causamq; recipies. Tertio, ad insinuandam iudicis clementiam. quòd homo iudicetur à Deo, videtur valde terribile. horrendū est. n. incidere in manu Dei viuentis, vt dicitur Heb. 11. sed quòd homo iudicem habeat hominem, confidentiam præbet. & ideo vt iudicis experiatis clementiam, hominem habebis iudicem. Hebreo 4. Non habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris. sic ergo [dedit potestatem.] Christo [iudicium facere, quia filius hominis est.] sed hoc quidem [nolite mirari.] quia maiorem potestatem contulit ei, scilicet resuscitandi mortuos. vnde dicit. [qa venit hora,] scilicet nouissima, quæ erit in fine mundi. Ezech. 7. Venit tempus prope est, &c. [In qua omnes.] supra autem non dixit [omnes.] quia ibi loquebatur de resurrectione spirituali, secundum quam non omnes in primo aduentu resurrexerunt, quia 2. Thess. 4. dicitur. Non enim omnium est fides. hic vero loquitur de resurrectione corporum, secundum quam omnes resurgemus. 1. Corin. 15. Sed addit. [qui in monumentis sunt.] quod supra non dixerat, quia animæ non sunt in monumentis, sed corpora, quorum tunc resurrectio erit. [omnes ergo qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei.] Vox ista erit sensibile signum filij Dei, ad quam omnes suscitabuntur. 1. Thessal. 4. Dominus veniet in iussu archangeli, & in tuba Dei. & simile habetur. 1. Corinth. 15. Matth. 25. Media nocte clamor factus est. quæ quidem vox habebit virtutem ex diuinitate Christi. Psal. 67. Dabit voci suę vocem virtutis. quia vero Augustinus dicit, quòd resurrectio corporum sit per verbum caro factum, resurrectio animarum per verbum, vt dictum est supra, ideo quærendum est quomodo hoc intelligatur, aut enim subintelligit de causa prima, aut de causa meritoria. si quidem de causa prima, cōstat quòd diuinitas Christi est causa corporalis, & spiritualis resurrectionis, ideſt corporum & animarum. secundum illud Deu. 33. Ego occidam, & ego viuere faciam. si vero de causa meritoria, tunc humanitas Christi est causa vtriusque resurrectionis, quia per mysteria, quæ in carne Christi completa sunt reparamur, non solum quantum ad corpora ad vitam incorruptibilem: sed etiam quantum ad animas ad vitam spiritualem. Rom. 5. Traditus est propter nostras iniquitates, & resurrexit propter iustificationem nostram; non ergo videtur verum, quod dicit Augustinus. Sed dicendum, quòd Augustinus loquitur de causa exemplari, & de causa qua illud quod viuificatur conformatur viuificatori. nam omne illud quod per aliud viuit, conformatur ei per quod viuit. Resurrectio autem animarum non est per hoc, quòd animæ conformantur humanitati Christi; sed verbo, quia vita animæ est per solum verbum. & ideo dicit animarum resurrectionem fieri per verbum. Resurrectio vero corporū erit per hoc, quòd corpora nostra conformabuntur corpori Christi, per vitam gloriæ, videlicet per claritatem corporum. secundum illud Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. & secundum hoc dicit resurrectionem corporum fieri per verbum carnem factum. Consequenter cum dicit.

c Ostendit æqualitatem iudicij, quia boni præmiabūtur. vnde dicit. [procedent qui bona fecerant in resurrectionē vitæ.] ideſt ad hoc, quòd viuant in æterna gloria, mali autem damnabuntur. vnde dicit. [qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicij.] ideſt resurgent in condemnationem. Matth. 25. Ibunt hi in supplicium æternum, scilicet mali, iusti autem in vitam æternam. Dan. 12. Multi ex his qui in terræ puluere dormierant, resurgent. quidam quidem ad vitam, alij autem ad opprobrium sempiternū, vt videant semper. & nota, quòd supra loquens de resurrectione animarum dicit: qui audierint viuent, hic vero dicit, quòd [procedent.] & hoc propter malos, qui vadunt in condemnationem. nam vita eorum non est dicenda vita; sed potius mors æterna. similiter

c Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

d Non possum ego à meipso facere quicquam, sed sicut audio, iudico.

e Et iudicium meum iustū est: quia non quæro voluntatem meam, sed volūtatem eius qui misit me.

etiam supra fecit mentionem de fide tantum dicens. qui verbum meum audit & credit ei, qui misit me, &c. Hic ne credas solam fidem sine operibus ad salutem sufficere, facit mentionem de omnibus operibus dicens. [qui bona fecerunt, &c.] quasi dicat, non qui credit tantum, sed qui cum fide bona operatur [procedit in resurrectionem vitæ.] Iaco. 2. Fides sine operibus mortua est. Consequenter cum dicit.

d Assignat rationē præmissorum. duo autē præmiserat, scilicet originem potestatis, & æquitatem iudicij. & ideo veriusque causam assignat.

Primo de primo, secundo, de secundo ibi. [Et iudicium meum, &c.] Sciendum est autem circa primum, quòd hoc quod dicit. [Non possum ego, &c.] Potest dupliciter legi, etiam secundum Aug. Primo, vt referatur ad filium hominis hoc modo. Tu dicis, quòd habes potestatem resuscitandi mortuos, quia filius hominis es. Sed nunquid hoc est tibi inquantum tu es filius hominis? Non, quia non possum ego à meipso facere quicquam; sed sicut audio iudico. non dicit sicut video, secundum quòd supra dixerat, Filius non potest à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem, sed dicit. [Sicut audio.] nam audire idem est in hoc loco, quod obedire. Obedire autem pertinet ad illum cui fit imperium. imperare autem pertinet ad superiorem. Et ideo, quia Christus inquantum homo minor est patre, dicit: sicut audio. [] ideſt, secundum quòd inspirator à Deo in anima mea. De isto auditu dicit Psal. 84. Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Supra autem quia loquebatur de se secundum quòd est verbū Dei, dixit [Videte.] Cōsequenter cū dicit.

e Manifestat æquitatem iudicij, dixerat enim. Et procedent qui bona fecerunt, &c. Sed posset aliquis dicere. Numquid faciet gratiam aliquibus minus puniendo, & plus remunerando? ideo respondet quòd non, dicens. Quia [iudicium meum verum est.] Cuius ratio est. [Quia non quæro voluntatem meam, &c.] In domino enim Iesu Christo sunt duę voluntates. Vna diuina quā habet eandem cum patre, alia humana, quæ est sibi propria, sicut est proprium eius esse hominem. Voluntas humana tertur in bonum proprium, sed in Christo per rectitudinem rationis regebatur & regulabatur, vt semper in omnibus voluntati diuinæ conformaretur, & ideo dicit. Non quęro implere [voluntatem meam] propriam, quę quantum in se est, inclinatur ad bonum proprium. Sed [voluntatem eius qui misit me patris.] Psal. 39. Vt faceré voluntatem tuam Deus meus volui. Matth. 26. Non quod ego volo: sed quod tu vis. Et si quidem diligenter attenditur, dominus veram rationem assignat iusti iudicij dicens [quia non quæro volūtatem meam. Inon enim iudicium alicuius est iniustum; quando procedit ab eo secundum regulam legis. Voluntas autem diuina regula est, & lex voluntatis creatæ. Et ideo voluntas creata, & ratio quæ regulatur secundum regulam diuinę volūtatis iusta est, & iudicium eius iustum. Secundo vero exponitur, vt referatur ad filium Dei, & manet eadem diuisio quę prius posita est. Dixit ergo Christus inquantum verbum manifestans originem suæ potestatis. Nō possum ego à me facere quicquam eo modo sicut supra dixit. Non potest filius à se facere quicquam (nam suum facere, & suum posse, est suum esse.) Esse autem est ei ab alio scilicet à patre, & ideo sicut non est à se, ita à se non potest facere quicquam, infra 8. A meipso facio nihil. hoc autem quod dicit. [Sed sicut audio iudico.] eodem modo exponendum est, sicut illud supra. [Nisi quod viderit patrem facientem.] nos enim scientiā seu cognitionem aliquam accipimus per visum, & per auditū. (Isti. n. duo sensus maxime seruiunt disciplinę) sed quia in nobis alius est visus, alius auditus, ideo aliter accipimus scientiam per visum, quia inueniendo, aliter per auditum, quia addiscendo. In filio vero Dei, idem est auditus & visus, & ideo siue dicatur [audit] siue [vidit] idem significat secundum acceptionem scientiæ. Et quia iudicium in qualibet natura intellectuali ex scientia procedit, signanter dicit. Sicut audio iudico, ideſt sicut cognitionem simul cum esse à patre accepi, sic iudico infra 15. Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Manifestans vero iudicij æquitatem dicit. [Et iudicium meum verum est.] Cuius ratio est [quia non quęro voluntatem meam.] Sed numquid non est eadem voluntas patris & filij? Sed dicendum, quòd eadem quidem voluntas est vtriusque: sed tamen pater non habet voluntatem ab alio, filius vero habet ab alio, scilicet a patre. Sic ergo filius impler voluntatem suam vt alterius, ideſt ab alio habens. Pater vero vt suam, ideſt non habens ab alio, & ideo dicit. [Non quæro voluntatem meam] quæ sit mihi originaliter à me ipso; sed quæ est mihi ab alio, scilicet a patre.

Lectio

LECTIO VI.

Posita doctrina circa potestatem filij viuificatiuam, hic consequenter confirmat eam. Et primo cōfirmat, quæ de excellentia potestatis suæ dixerat, per multiplex testimonium, secundo redarguit eorū tarditatem ad credendum, ibi. [Claritatem ab hominibus nō accipio, &c.] Circa primum duo facit. primo ponit necessitatem inducendi testimonium, se cundo inducit ipsa testimonia, ibi. [Alius é qui testimonium.] ne cessitas testimonij inducendi erat ex parte Iudęorum, qui ei non credebant, & propter hoc dicit. [Si ego testimonium perhibeo de meipso: testimonium meū non est verum.] Sed admirationis præbet materiam quod dicitur. nā sicut dominus de se. infra 10. dicit. Ipse est veritas. quomodo ergo testimonium eius non est verum? Si veritas est, vel cui credetur, si veritati non creditur? & ideo dicendum secundum Chrysost. quòd dominus hic de se loquitur secundum aliorum opinionem, vt sit sensus. [Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.] quantum ad vestram reputationem, qui non accipitis illud quod de me dico, nisi p aliud testimonium confirmetur. infra 8. Tu de teipso testimonium dicis, testimonium tuum non est verum. Consequenter cum dicit.

b Inducit testimonia. & primo testimonium humanum; secundo testimonium diuinum, ibi. [Ego autem habeo testimoniū maius, &c.] Circa primum duo facit. primo inducit testimonium Ioannis: secundo rationem testimonij assignat, ibi [ego autem non ab homine testimonium, &c.] Circa primum duo facit. primo inducit testimonium, secundo commendat eius testimonium, ibi. [Scio quia verum est testimonium eius.] Testem inducit dicens. [Alius est qui testimonium perhibet de me.] Iste alius secundum Chrysost. est Ioannes Baptista, de quo dicitur supra 1. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioānes. hic venit in testimoniū, &c. Testificationem enim commendat cum dicit.

c Et hoc a duobus. Primo à veritate. Secundo ab auctoritate: qa fuit ab eis requisitum: ibi [Vos misistis, &c.] A veritate quidem commendat eius testimonium dicens [Et scio. ideſt pro certo experior, quòd [verum est testimonium eius,] scilicet Ioānis, quod perhibet de me. Sic enim pater eius Zacharias prophetauit de eo. Luc. 1. Præibis enim ante faciem domini parare vias eius. Ad dandam scientiam salutis, &c. Constat autem quòd testimonium mendax non est salutiferum sed mortiferum, quia mendacium est causa mortis. Os quod mentitur occidit animam. Si ergo testimoninm Ioannis est ad dandam scientiam salutis, &c. verum est testimonium eius. Sed secundum Glo. aliter, [Si testimonium, &c.] Supra Christus locutus est de se secundum quòd Deus, hic vero loquitur secundum quòd homo. & est sensus. Si ego homo scilicet testimonium de me perhibeo, scilicet absque Deo, ideſt, quòd Deus pater non perhibeat, tunc sequitur quòd testimonium meum non est verum. nam verbum humanum nisi à Deo fulciatur, nihil veritatis habet, secundum illud Rom. 3. Est autem Deus verax, omnis autē homo mēdax. vnde si intelligamus Christum, vt hominem à deitate separatum, & ei non conformem, & in essentia eius mendaciū inuenitur, & in verbis. infra 8. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum. infra. quia solus non sum, &c. & ideo quia non erat solus, sed cum patre, verum est testimonium eius. vnde vt ostendat testimonium eius veritatem non habere ex eius humanitate secundum se: sed inquantum est coniuncta diuinitati, & verbo Dei, dicit [Sed alius est qui testimonium perhibet de me. Inon Ioannes, sed pater secundum istam expositionē, quia si testimonium Christi hominis de se non est verum & efficax, multo minus esset efficax testimonium Ioannis, non ergo certificatur testimonio Ioannis: sed testimonio patris. vnde iste alius qui testimonium perhibet, intelligitur pater. (Et scio quia verum est testimonium eius.] nam ipse veritas est. 1. Ioan. 1. Deus lux est. 1. veritas, & tenebræ mendacij in eo non sunt vllæ. sed prima expositio, quæ Chrysostomi est, magis est literalis. Commendat etiam testimoniū Ioannis ab auctoritate, quia fuit requisitū, à Iudęis cū dicit.

d Quasi diceret, scio quia verum est testimoniū eius. nec vos debetis illud repudiare, quia propter magnam auctoritatem quia erat apud vos Ioan. requisi uistis ab eo testimoniū de me, quod non feciſſetis, si eum dignum fide non opinaremini. supra, 1. Miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & leuitas ad Ioannē. Et Ioannes tunc [testimonium perhibuit] non sibi, sed [veritati.] ideſt mihi, sicut amicus veritatis veritati Christo testimonium perhibuit. supra. 1. Confessus est, & non negauit, confessus est, quia non sum ego Christus. Consequenter cum dicit.

e Assignat rationem testimonij Ioannis inducti. Et primo excludit rationem opinatam. Secundo asserit veram, ibi. [Sed hoc dico, vt vos salui, &c.] Ratio autem inducti testimonij posset ab aliquo credi eē certificatio de Chro, propter eius insufficiētiā, & ideo hanc excludit dicens. [Ego autē non ab homine. [vbi scien dum est, quòd in scientiis aliquando probaē aliquid per minus notum secundum se, sed magis notum quo ad nos. Aliquādo per aliquid magis notum secundum se, & simpliciter. Sicut in hoc loco debebat quidem probari, quòd Christus esset Deus. Et licet veritas Christi esset magis nota secūdum se, & simpliciter, nihilominus tamen probatur testimonio Ioannis, quod quantum ad Iudæos magis notum erat. Et ideo Christus secundum se testimonio Ioannis non indigebat, & hoc est, quod dicit. [Testimonium ab homine non accipio. [Sed contra hoc videtur, quia Isa. 42. Vos testes mei dicit dominus. Act. 1. Eritis mihi testes in omni Iudæa, &c. Quomodo ergo dicit hic, testimonium ab homine non accipio? Sed dicendum, quòd hoc dupliciter potest intelligi. Vno modo vt sit sensus. [Non accipio ab homine testimonium] quasi sim illo tantum cō tentus, sed habeo maius testimonium scilicet diuinum. 1. Cor. 4. Mihi autem pro minimo est vt à vobis iudicer. Hie. 17. Diem hominis, ideſt claritatem humanam, non desideraui, tuscis. Alio modo [testimonium ab homine non accipio.] inquantum scilicet testificans est homo; sed inquantū est illustratus à Deo ad testificandum. supra 1. Fuit homo missus à Deo, &c. 1. Thes. 2. Non quæren tes ab hominibus gloriam. infr. 8. Ego gloriam meam non quæro. Sic ergo accipio testimonium Ioannis, non inquantum fuit homo: sed inquantum missus & illustratus à Deo ad testificandum: Tertio modo & melius. [Ego testimonium non accipio ab homine.] ideſt testimonio humano quantum ex me est, auctoritatem non accipio ab aliquo, sed à Deo qui demonstrat me clarum. Consequenter cum dicit.

f Asserit rationē verā quæ erat ipsorum salus. Et primo ponit rōnē. Secūdo, exponit eā. Ratio vero inducti testimonij erat: vt Iudæi credentes Christo, testimonio Ioannis saluarēntur. Et ideo dicit. Non accipio testimonium Ioannis propter me [sed hoc dico, vt salui fitis] 1. Thi. 2. Vult omnes homines saluos fieri. Et 1. Thi. 1. Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Et exponit quod dicit [salui fitis.] quia. 1. induco testimonium à vobis acceptatum. Et ideo dicit [Ille erat lucerna, &c.] Ponit Ioannis acceptationem. Et primo ponit, quòd Ioannes fuit testis secundum se acceptus. Secundo, quomodo fuit acceptatus apud eos: ibi. [Vos autem voluistis, &c.] Quòd autem Ioannes fuerit secundum se acceptus testis, ostēdit per tria quæ eum perficiebant. Primum pertinet ad conditionem naturæ. et hoc cum dicit. [Ille erat lucerna.] Secundum pertinet ad perfectionem affectus, quia [ardens,] Tertium ad perfectionem intellectus, quia [lucens.] Erat ergo in natura perfectus, quia lucerna.] ideſt, illustratus gratia, & illustratus luce verbi Dei. Differt enim lucerna à luce. nam lux est quæ per se ipsam lucet, lucerna vero quę non per se lucet, sed per participationem lucet. Lux autem vera Christus est, vt dicitur supra 1. Erat lux vera, &c. Ioannes autem lux non erat, vt ibidem dicitur, sed lucerna, quia illustratus erat, vt testimonium perhiberet de lumine, dicendo ad Christum. de qua lucerna dicit in Psal. 121. Paraui lucernam Christo meo. Sed erat in affectu ardens & feruens; vnde dicitur. [Ardens.] nam aliqui sunt lucernę solum quantum ad officium, sed quantum ad affectum sunt extinctę. nam sicut lucerna lucere non potest nisi igne accendatur, ita lucerna spiritualis non lucet nisi prius ardeat & inflametur igne charitatis. Et ideo ardor prę mittitur illustrationi, quia per ardorem charitatis, datur cognitio veritatis. infr. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, &c. Et ad eum veniemus, &c. infra 15. Vos autē dixi amicos, qa omnia quæ audiui, &c. Eccl. 2. Qui timetis Deum diligite illū, & illumina buntur corda vestra. nam ignis duo habet, scilicet, q ardet & splendet. Ardor autem ignis significat dilectionem, propter tria. Primo quidem quia ignis inter omnia corpora est magis actiuus, sic & ardor charitatis, intantum, quòd nihil eius impetū ferre potest, secundum illud. 2. Cor. 5. Charitas Christi vrget nos. Secundo quia sicut ignis per hoc quòd est maxime sensitiuus, facit multum æstuare, sic & charitas æstum causat quousque homo consequatur intentum. Canti. vlti. Lampades eius lampades ignis, &c. Tertio sicut ignis est

surſum ductilius, ſea & charitas, intantũ, quòd coniungit nos Deo. 1.Ioan.4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Erat etiam intellectu lucẽs. Primo quidem per veritatis cognitionem interius. Iſa.58. Implebit ſplendoribus.i.ſplendere faciet. Secundo per prædicationem exterius. Phil.2. Inter quos lucetis tanq̃ luminaria in mundo verbum vitę continentes. Tercio per bonorũ operum manifeſtationem. Matth.5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opa veſtra bona. quia ergo ſic Ioannes acceptabilis erat ſecũdum ſe, quia erat lucerna nõ extincta, ſed ardẽs, nõ tenebra, ſed lucẽs, dignꝰ eſt, quòd & apud vos acceptaretur, qđ quidem ita fuit, quia [vos voluiſtis exultare ad horã in luce eius.] & congrue exultationem luci adiungit: qa in illo homo exultat, in quo maxime delectatur. nihil autem eſt in rebus corporalibus delectabilius luce, ſecundum illud Eccle.10. Delectabile eſt oculis videre Solem. Dicit autem [voluiſtis exultare] quieſcendo & ponendo in eo finem, credendo eum Chriſtum, ſed tamen ad horam, quia in hoc fuiſtis inſtabiles. nam videntes Ioannem homines ad alium, non ad ſe ducere, auerſi eſtis ab eo. vnde dicitur Mat.21. quòd Iudæi non crediderunt in Ioanne. Sunt enim de illis, de quibus dicitur Matth.13. Quia ad tempus credunt. Conſequenter cum dicit.

g PONit teſtimonium diuinum. Et primo inducit eius magnitudinem: ſecundo proſequitur de ipſo. ibi. Opera quæ dedit mihi pater, &c.] dicit ergo primo. Dico, quòd ego quantum eſt ex me, non accipio ab homine teſtimonium, ſed propter vos. nam [ego habeo teſtimonium maius Ioanne,] ſcilicet Dei, quod eſt maius teſtimonium, quàm Ioannis. 1.Ioan.vlt. Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei maius eſt. Maius inquam, propter maiorem auctoritatem, maiorem cognitionẽ, & infallibiliorem veritatem. nam Deus mentiri non poteſt. non eſt Deus vt homo, vt mentiatur. Num.23. Teſtimonium autem proſequitur cum dicit.

h TRipliciter autem teſtificatus eſt Deus de Chriſto, ſcilicet per opera, per ſeipſum, & per ſcripturas, & ideo primo ponit modum teſtificandi quantum ad opera miraculorum. Secũdo modum teſtificandi per ſeipſum. ibi. [Et qui miſit me pater, &c.] Tertio per ſcripturas. ibi. [Scrutamini ſcripturas, &c.] Dixit ergo primo. Habeo aliud teſtimonium maius Ioanne. & hoc quantum ad opera, quia opera miraculorum, [quæ dedit mihi pater, &c.] Scien dum eſt enim, quòd naturale eſt homini virtutem & naturas rerum ex earum actionibus cognoſcere. & ideo conuenienter dominus per opera quæ ipſe facit, dicit ſe poſſe cognoſci qualis ſit. Cum ergo ipſe propria virtute diuina faceret: credendum erat in eo eſſe virtutem diuinam. infra 15. Si opera non feciſſem in eis quę nemo alius fecit: peccatum non haberent, ſcilicet infidelitatis. & ideo ad ſui cognitionem per opera ſua ducit dicens. [opera quæ dedit mihi.] in verbo [pater] per æternam generationem dando mihi virtutem ſibi æqualem. vel dedit mihi homini in conceptione dando, vt ſim vna perſona Dei, & hominis [vt perficiam ea.] ideſt vt propria virtute faciam. quòd dicit ad differentiam aliorum, qui miracula faciunt non propria virtute; ſed imperrando à Deo. vnde Petrus dicebat. Act.3. In nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge. & ideo ipſi non perficiunt, ſed Deus: Chriſtus vero propria virtute ea perficiebat, infra 11. Lazare veni foras. & ideo opera quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me, infra 10. Si mihi non creditis, ſaltem operibus credite. quod autem opera miraculorũ ſint teſtimonia Dei, dicitur Mar.vlt. Domino cooperante, & ſermonem cõfirmante ſequentibus ſignis. Conſequenter cum dicit.

i PONit ſecundum modum teſtificandi per ipſum Deum. Et primo ponit ipſum modum. Secundo, oſtendit eos huiuſmodi non eſſe capaces, ibi. [Neque vocem eius vnquam audiſtis, &c.] Dixit ergo non ſolum opera quę dedit mihi pater: teſtimonium perhibent de me ſed [ipſe qui miſit me pater, teſtimonium perhibet de me.] In Iordane, quando fuit baptizatꝰ, vt habetur Mat.4. Et in monte quando transfiguratus eſt, vt dicitur Matthei 17. vtrobiq; enim vox patris audita eſt. Hic eſt filius meus, &c. et ideo credendum eſt ei, ſicut vero & naturali filio Dei. j.Ioan.vlt. Hoc teſtimonium Dei, quod maius eſt, quia teſtificatus eſt de filio ſuo, et ſic qui non credit eum eſſe filium Dei, non credit Dei teſtimonio. Sed poſſet aliquis dicere, quòd Deus etiam aliis teſtimonium perhibuit per ſeipſum, ſicut Moyſi in monte, cum quo locutus eſt, F cunctis audientibus. Teſtimonium vero nunquam audiuimus. & ideo dicit dominus, quòd [Neque vocem eius vnquã audiſtis, &c.] Sed contra Deut.4. dicitur. Si factum eſt aliquando res huiuſcemodi, vt audiret populus vocem domini Dei loquentis de medio ignis, ſicut tu audiſti & vidiſti. Quid eſt ergo quod nũc dicit Chriſtus [Neque vocẽ eius vnquam audiſtis?] Reſpõdeo ſecundũ Chryſoſtomũ, quòd dominus eos in Philoſophi cam conſiderationem conſtituens, vult oſtendere, quòd Deus teſtificatur alicui dupliciter, ſcilicet ſenſibiliter & intelligibiliter. Senſibiliter quidem, ſicut per vocem ſenſibilem tantum. et hoc modo teſtificatus fuit Moyſi in monte Synai. Deuteron.4. Vocem eius auditis, & formam penitus nõ vidiſtis. Item per ſenſibilem ſpeciem, ſicut apparuit Abrahæ. Gene.26. & Iſa.6. Vidi dominum ſedentem ſuper, &c. Sed tamen in iſtis viſionibus, nec vox corporalis, nec figura Dei eſt, ſicut cuiuſdam animalis, ſed effectiue, inquantum à Deo formatur, nam cum deus ſit ſpiritus, neque vocem ſenſibilem de ſe emittit, nec figurari poteſt. Intelligibiliter autem teſtificatur inſpirando in cordibus aliquorũ, quòd credere debeant, & tenere. Pſal. Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Oſee.2. Ducam eam in ſolitudinẽ: & ibi loquar ad cor eius. Primo ergo teſtificationis capaces fuiſtis, nec mirum, quia non fuerunt Dei niſi effectiue, vt dictum eſt, voces illæ & ſpecies. Sed intelligibilis illius vocis [neque vocem eius vnquam audiſtis, &c.] ideſt participes eius nõ fuiſtis. infra 6. Omnis qui audit a patre, & didicit, venit ad me: ſed vos nõ venitis ad me. Ergo [non audiſtis vocem eius nec vidiſtis ſpeciẽ eius.] ideſt non habuiſtis iſtud teſtimonium intelligibile, & ideo ſubdit. [Et verbum eius non habetis, &c.] ideſt non habetis verbum interius inſpiratũ. Et hæc ratio eſt [quia quem miſit ille.] ideſt pater [huic vos non creditis.] Verbum enim Dei ducit ad Chriſtum. nam ipſe Chriſtus eſt naturale Dei verbum. Omne autem verbum à Deo inſpiratum eſt quædam participata ſimilitudo illius. Cum ergo omnis ſimilitudo participata ducat in ſuum principium, manifeſtũ eſt quòd omne verbum inſpiratum à Deo ducit ad Chriſtum. Et ideo quia vos non ducimini ad me [non habetis verbum] Dei, inſpiratũ [in vobis manens.] Ioan.vlt. Qui non credit in filium Dei non habet vitam in ſe manentem. Et dicit [Manens.] quia cũ nullus ſit quin aliquam veritatem habeat a Deo, illi tantum habent veritatem & verbum in ipſis manens: quibus intantum cognitio proficit, vt perducantur ad veri & naturalis verbi cognitionem. Vel per hoc, quod dicit [neque vocẽ eius, &c.] oſtenditur triplex modus, quo à Deo aliquid reuelatur alicui, quia vel per vocem ſenſibilem, & ſic teſtificatus eſt Chriſtus in Iordane & in monte, vt dictum eſt. 2.Per.1. Speculatores facti illius magnitudinis voce lapſa de cœlo à magnifica gloria. Et hanc Iudæi non audierunt, vel per viſionem ſuæ eſſentiæ. Et hanc reuelat beatis, & hanc ſpeciem ipſi non viderunt, quia 2.Cor.5. Quamdiu ſumus in corpore, peregrinamur à domino, &c. vel per interius verbum inſpirando. Et hoc etiam ipſi non habebãt. Conſequenter cum dicit.

K PONit tertium modũ quo Deus teſtificatus eſt Chriſto per ſcripturas. Et primo inducit ſcripturarum teſtimonium, ſecundo oſtendit eos fructu huius teſtimonij non eſſe capaces, ibi. [Et nõ vultis venire ad me, &c.] Dicit ergo: Scrutamini ſcripturas. q.d. vos non habetis verbum Dei in cordibus veſtris, ſed in ſcripturis. Et ideo oportet vos illud alibi quærere. Et ideo [ſcrutamini ſcripturas,] ſcilicet vetereis teſtamenti. nam fides Chriſti in vetereis teſtamento continebatur: ſed non in ſuperficie: quia in profundo obumbrata figura latebat. 2.Cor.11. Vſq; in hodiernum diem ipſum velamen habentes. Et ideo ſignanter dicit. [Scrutamini.] quaſi in profundum queratis. Prouer.2. Si quæſieris eam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros eſtoderis illam, &c. Pſal.118. Da mihi intellectum, & ſcrutabor mandata tua. Ratio autem ſcrutinij ex veſtra opinione ſumitur. [Quia putatis in eis.] ſcilicet ſcripturis [vitam æternã habere.] Ex hoc, quod dicit. Ezec.18. Qui fecerit iudicia mea vita viuet, &c. Sed eſtis deceptiq; a licet præcepta vetereis legis vitalia ſint, non tamen vitam habent in ſeipſis. Sed intantum dicuntur vitalia, inquantum ducunt ad me Chriſtum, cum tamen vos vtamini eis tamquam in ſe vitam habentibus, quod decipit vos. nã [ille.] ſi ſcripturæ ſunt quę teſtimonium perhibent de me.] ideſt intantũ vitalia ſunt, inquantũ ad meã cognitionẽ ducũt, vt vel apertis pphetijs, ſicut Iſa.7. Ecce virgo concipiet. Et iterũ Deut.18. Prophetã ſuſcitabit

ſcitabit vobis dñs Deus, &c. vnde dicitur Act.10. Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent. vel operationibus propheratũ myſticis. vnde dicitur. Oſee 11. In manibus propherarum aſſimilatus ſum, vel in ſacramentis & figuris: ſicut eſt immolatio agni, & alia ſiguralia ſacramenta legis. Heb.10. Vmbram habens lex futurorũ bonorum, &c. Et ideo,

LECTIO VII.

QVia ſcripturæ veteris teſtamenti multipliciter teſtimonium perhibent de Chriſto. dicit Apoſtolus. Ro.3. Quod ante promiſerat per Propheras, in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, &c. Sed fructũ quem in ſcripturis putatis habere. ſ. vitam æternam, conſequi nõ poteritis, quia teſtimoniis ſcripturæ de me non credentes [non vultis venire ad me.] i. nõ vultis credere mihi: in quem eſt fructus illarum ſcripturarum; & in quem, vt in me [vitam habeatis] quam ego do credentibus in me. infra 10. Ego vitã æternam do eis. Eccle.3. Sapientia filiis ſuis vitã inſpirat. Prou.8. Qui me inuenerit, inuenier vitam, &c.

LECTIO VIII.

QVoſtquam Deus excellentiam ſuæ poteſtatis confirmauit teſtimoniis hominum, Dei, & ſcripturarũ. hic conſequenter eorum tarditatem ad credendum redarguit. Duplici autem occaſione Iudęi perſequebantur Chriſtum: propter ſolutionem ſabbati, in quo videbatur cõtrarius legi. et quia dicebat ſe Dei filium, in quo videbatur contrarius Deo. vnde pp reuerentiam quam habebant ad Deũ, & pp zelum quem habebant ad legem Moyſi pſequebãtur. Et ideo dñs intendit oſtendere, quòd non propter hoc eum perſequebantur: ſed propter contrarium. Vnde primo oſtendit irreuerentiam ipſorum ad Deũ, eſſe cauſam incredulitatis ipſorum: ſecundo, quòd irreuerentiam, quã habebant ad Moyſen, fuit cauſa incredulitatis ipſorum, ibi. [Nolite putare; q ego, &c.] Circa primum duo facit. Primò ponit irreuerentiam ipſorum ad Deum: ſecundo oſtendit, q hoc ſit cauſa incredulitatis ipſorum, ibi. [Quomodo poteſtis credere, &c.] Circa primum duo facit. Primo proponit eorum indeuotionem ad Deum. ſecũdo manifeſtat eã per ſignũ, ibi. Ego veni in nomine patris, &c. Circa primum duo facit. Primo excluditintẽtionem opinatã, quæ ex verbis præmiſsis accipi poſſet. Secundo aſſerit veram, ibi. [Sed cognoui vos, &c.] Intentio opinata eſt: quòd quia dñs ſupra commemorauerat tot teſtimonia de ſeipſo. ſ. Ioannis, Dei, & operum ſuorum, & ſcripturarũ, poſſet opinari à Iudæis, q hoc fecerit quaſi quærens humanam gloriam. Contra hoc dicit [Claritatem ab hominibus non accipio] i. laudem humanam non quæro. Non enim veni vt exemplum darem quærendi gloriam hominum. j.Theſ.2. Neq; quærentes ab hominibus gloriam. Deus teſtis, &c. vel [claritatem ab hominibus non accipio] i. claritate humana nõ indigeo. quia ab æterno claritatem habeo apud patrem, infra 17. Clarifica me pater claritate quam habui antequã mundus fieret. non enim veni clarificari ab hominibus: ſed potius eos clarificare, cum à me omnis claritas procedat. Sap.7. habebo per hanc ſapientiam [claritatẽ, &c.] Dicitur autem Deus clarificari & glorificari ab hominibus, ſm illud Eccle.43. Glorificantes Deum quantumcumq; poteſtis præualebit adhuc. non vt ipſe propter hoc glorioſior fiat, ſed inquantum glorioſius apparet in nobis, non eſt ergo hæc cauſa propoſitorum teſtimoniorum: ſed alia eſt. [quia cognoui] i. cognoſcere feci. [quia non haberis dilectionem Dei in vobis, quam habere vos fingitis.] vnde non propter Dei amorem me perſequimini. nam tunc propter Deum me perſequeremini: ſi Deus & ſcriptura non mihi teſtimoniũ perhiberent: ſed ipſe Deus mihi teſtatur: & opera, & per ſcripturas, & per ſeipſum, vt dictum eſt. Et ideo ſi Deũ amaretis, oporteret vt ſicut me abiicitis, ita ad me venireris. non ergo diligitis deum. Vel aliter [ſed cognoui vos.] q.d. non induxi huiuſmodi teſtimonia, indigens veſtra clarificatione: ſed ſcio & cõ doleo vobis errantibus, qui non diligitis Deum, & volo vos reducere ad viam veritatis. infra 15. Nunc autem & viderunt, & oderũt & me, & patrem. Pſal.73. Superbia eorum qui te oderunt, aſcendit ſemper. Sed ſciendum, quòd Deus in ſeipſo à nullo poteſt haberi odio: nec ſecundum omnes effectus ſuos, cum omne bonum quod eſt in rebus, ſit à Deo, & impoſſibile ſit, quòd aliquis habeat odium omnis boni, quin ad minus eſſe, & viuere diligat. Sed tamen aliquem effectum Dei odio aliquis habet, inquantum ſuo appetitui contrariatur, vt pœnam, vel aliquid huiuſmodi. Et ſecundum hoc dicitur habere Deum odio. Signum autem, quòd dilectionem Dei non habent, ponit cum dicit.

b ET primo ponit vnum ſignum de præſenti. Secũdo aliud de futuro. ibi [Si alius, &c.] Signũ de præſenti ſumitur ex eius aduentu. & ideo dicit [ego veni, &c.] quaſi diceret, Manifeſte apparet quod dico. nam ſi aliquis diligit dominum ſuum: manifeſtum eſt quòd honorat, & recipit eum, qui venit ex parte ſua, & honorẽ eius quærit. [Sed ego veni in nomine patris mei.] manifeſtando nomen eius mundo. infra 17. Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mihi [& vos nõ accepiſtis me.] ergo non diligitis eũ. Dicitur autẽ filius manifeſtare patrem ſuũ hominibus, quia licet pater inquantũ Deus, notus eſſet ſecundum illud Pſal.75. Notus in Iudæa Deus, tamen inquantum eſt naturalis pater filij, non erat notus ante aduentum Chriſti. Et ideo Salomon quærebat. Proverb.30. Quod nomen eius, & quod nomen filij eius noſti?

c SIgnum de futuro ſumitur ex aduentu Antichriſti. Poſſent au tem Iudæi dicere. Licet tu venias in nomine eius: ideo tamen non te recepimus, quia nullum volumus recipere niſi ipſum Deum patrem. Sed contra hoc dicit dominus, quòd hoc non poteſt eſſe, qa vos recipietis alium, qui non veniet in nomine patris, ſed in nomine ſuiipſius. et quod plus eſt [Veniet in nomine] non patris, ſed [ſuo.] quia nõ quæret gloriam patris: ſed ſuam propriam, nec patri attribuet quæ facies: ſed ſibi. 2.Theſſalo.2. Qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur: aut quod colitur Deus. & [illum accipietis] vnde ibidem ſubditur. Mittet Deus illis operationem erroris, vt credant mendacio. Et hoc ideo, quia doctrinam veritatis non receperunt, vt ſalui fierent, vnde dicit Glo. Quia Iudæi noluerunt accipere Chriſtum, pœna peccati huius congrue erit, vt recipiant Antichriſtum; vt qui noluerunt credere veritati credant mendacio. Sed ſecundum Auguſti. poteſt hoc intelligi de hæreticis, & falſis doctoribus, qui doctrinam ex corde ſuo proferunt, & non ex ore Dei, qui nomen ſuum laudant, & nomen Dei contemnunt, de quibus dicitur 1.Ioan.4. Auditis quia Antichriſtus venit: & nunc Antichriſti multi facti ſunt. Manifeſtum eſt ergo, quòd perſecutio, qua me perſequimini, non eſt ex dilectione Dei, ſed ex odio & liuore ad eum procedit. Et ex hoc eorum incredulitas cauſabatur, & ideo concludit.

d IDeſt, gloriam humanam, [& eam quę à ſolo Deo eſt, non quæritis] quæ eſt vera gloria. Ideo adit credere nõ poterãt in Chriſtum, quia cum ſuperba mẽs eorũ gloriam & laudẽ appareret, ſe ſiper alios efferri reputabant in gloriã, & dedecus in Chriſtũ credere qui abiectus videbatur & pauper, & ideo ei credere nõ poterãt. Sed ille in eum credere poteſt, qui cor habẽs humile, ſolius Dei gloriam quærit, & ei placere appetit. Et iõ ſicut infra 12. dicit, Multi ex principibus crediderũt in eum: ſed pp Phariſæos non cõfitebãtur vt de ſynagoga non eiicerentur. Ex quo apparet, q multũ periculoſa eſt inanis gloria. Vñ dicit Tullius. Cauenda eſt homini gloria, quæ auferat omnem libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet eſſe contẽtio. Et ideo dicit Glo. Magnum vitium eſt iactantia, & humanę laudis ambitio, quæ de ſe vult ęſtimari, quę de ſe non habet. Conſequenter cum dicit.

e OStendit, quòd non habet zelũ ad Moyſen, & primo oſtendit quomodo Moyſes erat eis contrarius, ſecundo rationem cõtrarietatis aſſignat: ibi. [Si enim crediderit is Moyſi.] Circa primũ duo facit. Primo remouet opinatũ zelum, ſecũdo aſſerit verum: ibi. [Eſt qui accuſat vos, &c.] Quantum ad primũ dicit. [Nolite putare, &c.] Cuius quidem dicti eſt triplex ratio. Vna q filius Dei nõ venit in mundum, vt condemnet mundũ; ſed vt ſaluet. Et ideo dicit. [Nolite putare] q venerim ad condemnandum, ſed ad liberandũ. ſupra 3. Non enim miſit Deus filiũ ſuum in mundũ, vt iudicet mundum. i. vt condẽnet mundũ: ſed vt ſaluetur mũdus per ipſum: & ideo ſanguis Chriſti nõ clamat accuſationẽ; ſed remiſſionẽ. Heb 11. Habemus ſanguinẽ Chriſti melius clamantẽ, quàm Abel, qui clamat accuſando. Rom.8. Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Chriſtus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condẽnet? Secũdo modo. [Nolite putare, q ego accuſaturus ſum vos, &c. Iquia nõ ero accuſator, ſed iudex: ſupra 3 odẽ. Pater omne iudiciũ dedit filio. Tertio modo. [Nolite putare q ego] tantum. ſ. [accuſaturus ſum vos apud patrẽ. de hoc qđ facitis mihi; ſed etiam Moyſes accuſabit vos de hoc, q nõ creditis ei in his quæ de me dixit. Et ideo ſubdit. [Eſt qui accuſat vos Moyſes in quo ſperatis.] quia creditis p præcepta eius ſaluari. Accuſat autem eos Moyſes dupliciter. materialiter, quia ex hoc quòd prætergreſſi ſunt mandata eius, ſunt accuſandi. Rom.4. Quicũque in lege peccauerunt, per legẽ iudicabuntur. Item accuſat eos, quia Moyſes

& alij sanctí potestatem habebũt in iudicio. Psal.149. Gladij ancipites in manibus eorũ,&c. Rationem contrarietatis ponit dicens,

VT patet Deut.18. Prophetam suscitabit Deus,&c. Et in omnibus sacrificiis,quę erant figura Christi. Et dicit[forsitan.] ad designandum voluntatem liberi arbitrij, non quòd in Deo sit aliquod dubium. Consequenter cum dicit.

POnit signum huius cõtrarietatis sumptum à maiori,negando per comparationẽ ad duo. Primo personæ ad personam. Licet enim Christus simpliciter maior esset Moyse, tamen in reputatione Iudæorum Moyses erat maior. Et ideo dicit. [Si non creditis Moysi,nec mihi credetis.] Secundo per comparationem ad modũ tradendi:quia Moyses præcepta dedit in scripti-, quæ possunt diutius meditari,nec tradi obliuioni de facili. Et ideo magis obligãt ad credendum. Christus vero tradidit verbis. Et quantum ad hoc dicit.[Si non creditis literis illius,] quarum libros apud vos habetis, [quomodo credetis verbis meis?]

f Si enim crederetis Moysi: crederetis forsitan & mihi, De me enim ille scripsit.

g Si autem illius literis non creditis : quomodo verbis meis credetis?

CAPVT SEXTVM.

LECTIO PRIMA.

POst hæc abiit Iesus trans mare Galilęę, quod est Tyberiadis. Et sequebatur eum multitudo magna: quia videbãt

LECTIO PRIMA.

ROsita doctrina de vita spirituali qua Christus regeneratos viuificat,consequenter Euangelista agit de spirituali nutrimento , quo Christus viuificatos sustentat. Et primo ponit visibile miraculum , quod fecit Christus exhibendo nutrimentum corporale. Secũdo agit de nutrimento spirituali. ibi. [Respondit eis Iesus,& dixit. Amen amen dico vobis,quæritis me,non quia,&c.] Circa primũ duo facit. Primo ponit miraculum visibile de nutrimento corporali. Secundo ostendit effectum miraculi. ibi.] Illi ergo homines cum vidissent,&c.] Circa miraculum duo ponit.Scilicet circunstantias,& eius patrationem. ibi [Et cum subleuasset oculos Iesus.] Circa primum tria facit. Primo describit multitudinem quam pauit. Secundo determinat locũ vbi pauit.ibi. [Subiit ergo in montem Iesus.] Tertio tempus qñ pauit. ibi. [Erat autem proximum Pascha,&c.] Circa primum tria facit. Primo determinat locum quo multitudo eum sequitur. Secundo turbam sequẽtem. Tertio causam sequelæ assignat. Quo autem turba Dñm sequeretur, insinuat Euangelista cum dicit. [Post hæc abiit Iesus trans mare Galilęæ] .i. post mystica verba, quæ Dñs de sua potestate dixerat. Mare autem istud Galilęæ frequenter in scriptura,& in diuersis locis nominat. Quia enim istud mare non est salsum,sed est quædam congregatio aquarum ex influxu Iordanis,ideo à Luca dicitur stagnũ , vt habetur Luc.5. quia vero secundum propriam eratem Hębraici idiomatis omnes congregationes aquarum vocantur maria. secundum illud Gen.1. Congregationesq; aquarum appellauit maria , ideo dicitur mare. Sed Genezareth cognominatur à natura loci. nam multum fluctuat ex reuerberatione ventorum, qui ex ipsis aquæ resolutionibus generantur. vnde Genezareth in Græco,idem est,quòd auram generans. Denominatur etiam Galilęæ à Galilęa prouincia in qua est. Tyberiadis vero à ciuitate sic dicta,quę erat ex vna parte ipsius maris,ex opposito habens ciuitatem Capharnaum,ex alia parte, quæ prius vocabatur Zenereth,sed postea ab Herode tetrarcha instaurata in honorem Tyberij Cęsaris, Tyberias appellata fuit. Ratio autem literalis quare Iesus abiit trans mare, assignatur à Chrysostomo. vt Christus cederet furori & turbationi Iudæorũ,quã conceperant contra Christum,pp ea quæ de se supra dixerat. vnde vt ipse dicit. Sicut iacula cum in durum aliquod incidunt,grauius feriunt, quæ autem non habuerint aliquod obuians dissoluuntur cito immissa, & quiescunt. ita & si cum audacibus hominibus impetuose & resistendo incesserimus,ęuiunt magis. Si autem eis cesserimus, facile mollimus eorum insaniam. Propterea Christus furorem Iudęorũ ex præmissis sermonibus natum , secedendo transmare, mitigauit. dans nobis in hoc exemplum simile faciendi. Eccle.8. Ne stes contra faciem contumelioſi. Mystice autem per mare præsens seculum turbidum designatur. Psal.103. Hoc mare magnũ,&c. Hoc mare transiit dñs,quando mare mortalitatis & pœnalitatis assumpsit ascendo,calcauit moriendo,& transiens resurgẽdo in gloriam resurrectionis peruenit. De isto transitu dicitur infra 13. Sciens Iesus quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad patrẽ. Eum transeuntem secutæ sunt,credendo & imitando turbę multę,ex vtroq; populo collectæ, Isa.60. Tunc mirabitur & dilatabitur cor tuum, qñ conuersa fuerit ad te multitudo maris. Psal.7. Exurge dñe in præcepto,quod mandasti,& synagoga. Describitur ergo turba sequens copiosa,quia esse quebatur eũ multitudo magna.]Causa aũt propter quam sequebatur, est operatio miraculorũ. vnde dicit, [quia videbãt signa,q̃ faciebat super his, qui infirmabantur.]Sciendum est,q̃ quidam tequebantur eum pp doctrinam eius,quã.me lius erãt dispositi. alij vero imperfectiores sequebantur eum pp ad mirationẽ signoru yti liũ, grosꝰ oris mentis existentes. Signa.n. vt dicitur. 1.Cor.14. non sunt data fidelibꝰ, sed infidelibus. aliqui etiam pp deuotionem & fidem eũ sequebantur.s. illi quos corpore

signa, quę faciebat super his qui infirmabantur.

b Subiit ergo in montem Iesus: & ibi sedebat cum discipulis suis.

c Erat autem proximũ Pascha , dies festus Iudæorum.

d Cũ subleuasset ergo oculos Iesus:& vidisset,q̃a multitudo maxima venit ad eũ, dixit ad Philippum : Vnde ememus panes : vt mãducẽt hi ? Hoc autem dicebat tentans eum. Ipse enim sciebat, quid esset facturus.

sanauerat. Sic enim à domino sanabantur in corpore, vt etiam per fecte sanarẽtur in anima. Deut.30. Dei perfecta sunt opera. et hoc patet:quia paraliticо supra 5.signanter dixit. Vade,& amplius noli peccare,& Mat.9. Fili remittuntur tibi peccata, quæ magis ad sanitatem animæ pertinent, quàm corporis. Notandũ autẽ quòd cum Euangelista non fecerit mentionem nisi de tribus miraculis.s.de nato priis,de filio reguli,& paralitico,hoc tamen indeterminate dicit [signa quæ faciebat.] Vt det intelligere,quia Christus multa alia signa fecit vt dicit infra vlti. de quibus in hoc libro mentionẽ non facit. Intendebat.n.specialiter ad manifestandũ Christi doctrinam. Consequenter determinat locũ miraculi qui est mons. Vnde dicit,

b SVbijt ergo in montẽ, idest latenter ascendit [Iesus, & ibi sedebat,&c.] Et quidẽ mons satis est cõgruus locus refectioni. Per montem enim signatur perfectꝰ.o iustitiæ,ꝙm illud Psal.35. Iustitia tua sicut mõtes dei . Quia ergo hęc terrena nõ satiant;imo qui biberit ex aqua sitiet iterũ,vt dicit supra 4.spiritualia vero satiãt,ideo dominus ad altiora cum discipulis ascendit, vt ostendat in spiritualibus satietatem & perfectionem iustitiæ inueniri:de quo monte dicit in Psal.67.Mons dei,mons pinguis. Vnde & ibi doctoris exercebat officiũ sedens cum discipulis suis . Ipse.n. est qui docet omnem hominem scientiam. Consequenter describitur tempus cum dicit.

c QVod quidem tempus congruit refectioni. Pascha enim interpretatur transitus. Exod.13. Est enim Phase.i. transitus domini;vt det intelligere,q̃ quisquis pane diuini verbi, & corpore,& sanguine domini desiderat refici, debet transire de vitijs ad virtutes.1.Cor.5. Pascha nostrum immolatus est Christus,itaque epulemur,&c. Eccle.24 dicit diuina sapientia. Transite ad me omnes qui concupiscitis me. hoc autem est secundum Pascha, de quo Euangelista mentionem facit. Ad quod quidem iuxta legis præceptum,quod habetur. Exod.23. Dominus non ascendit in Hierusalem,cuius ratio est,quia Christus Deus erat & homo. et inquãtum homo suberat quidem legi , inquantum Deus supra legem erat. Vt ergo se hominem ostenderet, seruabat aliquando legem , vt vero Deum,legem soluebat. Vnde & per hoc,quod non iuit,dedit intelligere,quòd paulatim,& in breui legalia cessarent . Consequenter agit de patratione miraculi cum dicit.

d ET primo ostenditur necessitas patrandi miraculi: secũdo subditur ipsa patratio ibi.[Dicit ergo Iesus:facite homines discũbere,&c.] Necessitas autem miraculi fiendi sumitur ex interrogatione domini,& responsione discipulorum . Et ideo primo ponitur domini interrogatio ; secundo discipulorum responsio,ibi.Respondit ei Philippus,&c.Circa primum tria facit. Primo ponit interrogandi occasio, secũdo subditur Christi interrogatio . et tertio aperitur interrogantis intentio . Occasio aũt interrogandi fuit visio multitudinis ad Christum venientis, & ideo dicit.[Cum subleuasset oculos Iesus,&c.] existens in mõte cum discipulis quasi perfectioribus [& vidisset,&c.] In quo duo circa dominũ sunt consideranda. Vnum,vt discamus Christi maturitatem oculos non erigentis huc atque illuc,sed pudice sedentis,& attentè cum discipulis suis. contra quod dicitur , Prouerb.30. Generatio cuius sublimes sunt oculi,& Eccl.19.Ex visu cognoscitur vir:secundũ vt discamus quòd neque otiosè sedebat cum discipulis suis:sed attente eos docẽs, & ad seipsum corda eorũ conuertens,discipulos quos docebat intuebatur.

Luc.6.

Luc.6.et ipse eleuatis oculis in discipulos,&c. Et ideo dicitur. Cum subleuasset oculos Iesus, &c.] Mystice autem oculi domini sunt dona spiritualia , quæ cum electis suis misericorditer concedit;tunc in eos oculos suos subleuat. ideſt respectum pietatis impendit. Hoc poterat Psal.dicens. Respice in me domine,& miserere mei; interrogatio vero est de refectione multitudinis : vnde [dixit ad Philippum,vnde ememus panes,&c.]vnum supponit &aliud quærit. Supponit quidẽ penuriã, quia non habebãt vnde tantæ multitudini cibum prębęrẽt. Quærit autem modum inueniẽdi,cum dicit [vnde ememus,&c.] Vbi notandum, quòd omnis doctor necesse habet spiritualiter pascere turbã ad se venientem . Et quia nullus homo habet ex se vnde pascat eam,ideo oportet,quòd aliunde emat labore ,studio , affluitate orationũ. Isa.55. Qui non habetis argentum,properate & emite absque vlla cõmutatione vinum & lac ; & iterum . Quare appenditis argentum vestrum, ideſt eloquentiam,& non in panibus,ideſt non in veram sapientiam quæ reficit. Eccl.16. Cibauit illum pane vitę & intellectꝰ: & laborem vestrum non in saturitate,addiscẽdo ea quæ non satiant sed magis euacuãt ? Intentio autem interrogantis aperitur cum dicit [hoc autem dicebat tentans eum,&c.] Vbi Euangelista vnam dubitationem excludens,ducit in aliam . Potuisset enim dubitari, quòd dominus Philippum quasi ignorans interrogasset, sed hoc excludit dicens. [Ipse enim sciebat quid esset facturus] sed cum tentare videatur etiam ignorantis esse,cum idem sit , quod experimentum sumere, videtur quòd Euangelista in aliam dubitationem inducat cum dicit [tentans eum.] Sed dicendum , quòd diuersimode aliquis tentat aliquem,vt experimentum de eo sumat. Aliter enim tentat homo, quia vt addiscat: aliter diabolus ; quia vt decipiat. 1. Petr.vlt. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Deus vero & Christus tentat quidem non vt addiscat,quia ipse est qui scrutatur corda & renes . Non vt decipiat , quia ipse neminem tentat,vt dicitur Iac.1. Sed tentat vt alijs experimentum de tentato tribuat. Sic tentauit Deus Abraham Genes.22. Tentauit Deus Abraham,&c. Et sequitur . Nunc cognoui, quòd timeas dominum,ideſt cognoscere feci,quòd timeas dominũ. Ita ex hoc Philippum tentat, vt insinuaret aliis suam resp onsionẽ, inducens per hoc eos in certissimam futuri signi cognitionem. Consequenter ponitur responsio discipulorum cum dicit.

e ET primo responsio Philippi. Secundo responsio Andręæ,ibi. [Dicit ei vnus ex discipulis eius,&c.] Sciẽdum est autem circa primum , quòd Philippus inter alios magis tardus & rudis erat , & ideo inter alios frequẽtius dominum interrogabat infr.13. Dñe ostende nobis patrem,&c. Sed in interrogatione istorum duorum quãtum ad literam pertinet, Andręas melius dispositus erat quàm Philippus , quia nullam intentionem & dispositionem habere videtur ad miraculum fiendum . Et ideo illum modum inducit , quo omnes homines illos pascere possent, scilicet per pecuniam dicens . [Ducentorum denariorum panes,&c.] Quos nos non habemus , & ideo non possumus eis dare ad manducandum . In quo Christi pauperтas insinuatur,qui nec ducentos denarios habebat . Andręas vero videtur habere respectum ad miraculum fiendum . Fortassis enim in memoria habebat signum,quod Helisæus de panibus hordeaceis fecerat,quando pauit de viginti panibus centum viros vt legitur.4.Reg.4.& ideo dicit . [Est puer vnus hic,&c.] Sed tamẽ opinarius est,quòd Christus nõ esset facturus maius miraculum, quàm Helisęus. Estimabat enim , quòd de paucioribus panibus pauciora, & de pluribus plura miracuioſe fierent . Quamuis ei qui subiecta materia nõ indiget similiter facile sit de pluribus & de paucioribus pascere turbas. Et ideo subdit. [Sed hæc quid inter tantos?] quasi dicat:si etiam multiplicentur sicut Helisæus multiplicauit,non sufficit . Mystice refectio spiritualis per sapientiam significatur,vna autem sapientia est quam docuit Christus , qui est vera sapientia. 1. Cor.1. Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Sed ante aduentum Christi duplex doctrina erat , Vna humana quam habebant Philosophi: alia legis scriptæ. De prima ergo mentionem facit Philippus,& ideo vtitur nomine emptionis dicens. [Ducentorum denariorum,&c.] Nam sapientia humana per acquisitionem habetur. Centenarius numerus perfectionem importat . Vnde ducenti duplicem perfectionem insinuant, necessariam huic sapientię. nam ad eius perfectionem duplici via peruenitur, scilicet per experimentum,& per contemplationem. Dicit ergo [Ducentorum denarium,&c.] quia quicquid humana ratio potest experiri & cogitare de veritate, non sufficit ad perfectam sanctorum sapientię. Habere.9. Non glorietur sapiens in sapiętia sua,&c.sed in hoc glorietur, qui gloriatur scire & nosse me . Nam nullus Philosophi tota suæ sapientia, vt per eam homines ab errore reuocari possent,quin potius multos ad errorẽ inducunt. De secunda vero mentionem facit Andreas . et ideo noluit , quòd alij panes emerent, sed de habitis turba reficeretur , scilicet de his quæ lex continebat . Vnde melius dispositus erat q̃ Philippus. Et ideo dicit [Est puer vnus hic &c.] Puer iste potest dici Moyses propter imperfectionem statꝰ legis. Hebręorum 10. Nemmem ad perfectum adduxit lex. Vel populus Iudęorũ qui sub elementis mundi seruiebat, vt dicitur Gala.4. Puer ergo iste quinque panes habet , ideſt , doctrinam legis. Vel quia in quinque libris Moysi contenta est,supra 1. Lex per Moysen data est. vel quia data est hominibus vacantibus sensibilibus,quæ per quinque sensus eximuntur,qui sunt hordeacei. quia lex ipsũ data erat, vt in ea vitale alimentum corporalibus sacramentis obtegeretur. Hordei enim medulla,tenacissima palea tegitur. vel quia populus Iudæorum nondum expoliatus erat carnali desiderio:sed tanquàm palea cordi eius inhærebat . nam in veteri testamento . exterius duritiam exerlebantur,propter ceremoniales obseruantias. Act.15. Hoc est onus quod nec nos nec patres nostri portare potuerunt. Et ipsi Iudęi corporalibus dediti , ipsi ritualem sensum legis non capiebant 2.Corinth.3. Velamen positum est supra corda ipsorum . Per pisces autem duos qui saporẽ suauem pani dabant intelligitur doctrina Psalmorum & Prophetarũ, & sic verus lex non tolũ habebat panes,scilicet libros quinque Moysi,sed etiam duos pisces,scilicet Prophetas & Psalmos . Vnde & scriptura vetereis testamenti per hæc tria diuiditur . Luc.vltimo . Quæ scripta sunt in lege,& Prophetis,& Psalmis de me. vel per duos pisces secundum Augusti. duæ personæ significantur , scilicet Regia , & Sacerdotalis,quibus populus ille regebatur, quæ tamen duæ personæ Christum præfigurabant,qui fuit verus Rex & Sacerdos.[Sed hęc quid sunt inter tantos?&c.] quia per ea non potuit humanum genus ad cognitionem veritatis perfectę duci:licet enim Deus in tribus notus esset,gentes tñ eum ignorabãt. Consequenter cum dicit.

f AGitur de patratione miraculi. Et primo ponitur hominum dispositio. Secundo eorum refectio : ibi [Accepit ergo Iesus,&c.] Tertio fragmentorum collectio : ibi [Vt autem impleti sunt,&c.] Circa primum duo facit . Primo ponitur mandatum de dispositione turbarum. Secundo opportunitas dispositionis . et tertio numerus dispositorum. Mandatum autem fuit domini ad discipulos,vt disponerent turbam ad comedendum. vnde dicit Iesus[Facite homines discumbere.] ideſt, sedere ad comedendum . nam sicut dictum est supra 2. antiquitus homines lectis accumbentes prandebant . Vnde inoleuit consuetudo, vt qui sedent ad manducandum,dicantur discumbere. Per quod mystice significat quies, quæ necessaria est ad perfectionem sapientiæ . Eccl.38. Qui minoratur actu perficiet sapientiam,&c. quæ dispositio fit per discipulos, quia per eos ad nos cognitio veritatis derivata est . Psal.71. Suscipiant montes pacem populo. Opportunitas autem dispositionis capratur ex loco.[Erat autem fœnum multum in loco] Quod ad literam commodum est discumbentibus. Mystice autem per fœnum caro significatur Isa.40. Omnis caro fœnum . et secundum hoc potest ad duo referri. Competit doctrinę veteris testamenti,quæ dabatur quiescenti in carnalibus, & populo carnaliter sapienti. Isa.1.

E Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Deut.33. Oculus Iacob in terra frumenti vini & olei. Vel competit perspicuè vera sapientiam, ad quam veniri non potest nisi calcatis carnalibꝰ. Rom.12. Nolite conformari huic sæculo . numerus autem erat magnus,vnde dicit . [Discubuerunt ergo viri,&c] Virorũm tantum Euangelista enumerat;legalem consuetudinem sequens , in qua Moyses a viginti annis & supra, populum numerauit, nulla mentione de mulieribꝰ facta, vt dicit. Num.1. Quod ideo Euãgelista fecit, quia isti soli sunt capaces doctrinæ perfectæ.1. Corinth.2. Sapientiam loquimur inter perfectos . Hebræo.6. Perfectorum est solidus cibus. Consequenter cum dicit.

g AGit de refectione. Et primo insinuat reficientis affectus. Secundo materia refectionis. Et tertio perfecta latietas. In affectu aũt Iesu reficiẽtis. Primo quidẽ attenditur humilitas. Secũdo vero gratiarũ actio. Humilitas qdẽ ; qa accepit panes & distribuit.

Et

Et quidem Christus facturus miraculũ poterat panibus ex nihilo creatis pascere turbas. Sed dispensatione panes præexistentes multiplicauit ad refectionem turbarum. Primo quidem, vt ostenderet sensibilia à diabolo non esse, sicut Manichæi errãtes dicunt. nam si hoc verum esset, dominus nõ vteretur rebus sensibilibus ad opus diuinæ laudis, & præcipue cum ipse venerit vt dissoluat opera diaboli, vt dicitur. 1. Ioan. 4. Secundo, vt ostendat falsum esse, quod ipsi dicunt, scilicet, doctrinam veteris testamenti non esse à Deo, sed à diabolo. Vt ergo ostenderet nõ esse doctrinã aliam noui testamenti, quàm quæ præfigurabatur, & continebatur in doctrina veteris testamẽti, præexistentes panes multiplicauit, innuens quòd ipse est qui legem perfecit & impleuit. Matth. 5. Nõ veni solnere legem. Gratiarum autem actio, quia [gratias egit.] vt ostendat se ab alio habere, scilicet à patre quicquid habet, in quo ostendit nobis exemplum simile faciendi. Specialiter tamen gratias egit: vt det nobis exemplum, cum comestionem incipimus, gratias debere agere Deo. 1. Thimo. 4. Nihil reiciendum quod cum gratiarũ actione percipitur. Psal. 21. Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum, &c. Item vt ostendat, quòd non propter se orabat; sed propter turbã quæ præsens erat, & oportebat eũ suaderi, q à Deo veneratH. Et ideo cum coram multis miraculum facit, orat, vt ostendat se Deo non esse contrarium: sed secundum voluntatẽ eius operari. Dicitur tamen in Marco, quòd Christus per Apostolos distribuit panes turbis. Sed hic dicit, quòd ipse distribuit, quia ipse videtur fecisse, quod per alios fecit. Sed verumque secundum mysterium verum est, quia ipse solus interius reficit, & alij exterius, & vt ministri reficiunt. Materia autem refectionis fuit panis & piscis, de quibus satis dictũ est supra. Satietas vero refectionis perfecta fuit quia [quantum volebant.] Solus enim Christus est qui facit animam manere, & animam esurientem replere bonis. Psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Alij vero, quasi ex mensura habentes gratiã, miracula faciunt. Christus vero absoluta virtute, cum multa superabundãtia omnia operabatur. Vnde dicitur, quòd [impleti sunt.] Consequenter cum dicit.

h AGitur de fragmentorum collectione. Et primo ponit mandatum Domini. Secundo executio discipulorum. ibi. [Collegerunt, &c.] Dicit ergo. [Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis. [Colligite, &c.] Quod quidem Dominus non ad superfluam ostentationem fecit, sed vt ostenderet factum miraculum non esse fantasticũ, per hoc quòd collectæ reliquiæ diu seruatæ sunt, & alijs in cibum fuerunt. Voluit etiam per hoc miraculum illud firmius discipulorum cordibus inhærere, quibus & fragmenta portanda præcepit, quoniam eos maxime erudire volebat, qui orbis terrarum debebant esse magistri. Sed discipuli fideliter exequunt. Vñ sequitur.

i VBi notandum est, quòd non quantẽcumque reliquiæ supersunt neque ad casum, sed secundum certitudinem, quia neq; plus neque minus, sed quantum voluit fecit superfluum esse. Cuius signum est, quòd cophinus cuiuslibet Apostoli plenus fuit. Cophinus autem vas est rusticano officio deputatum. Duodecim ergo cophini significant duodecim Apostolos, & eorum imitatores, qui licet in præsenti sint contemptibiles, spiritualium tamen sacramentorum diuitiis sunt interius refecti: qui duodecim esse dicuntur, quia fides sanctæ Trinitatis per eos prædicanda erat, in quatuor partibus mundi.

h Vt autem impleti sunt: dixit discipulis suis. Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant.

i Collegerũt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum, ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus, quæ superfuerunt his, qui manducauerant.

LECTIO II.

IOsito signo visibili de nutrimento corporali. hic ponitur effectus signi in turbis triplex. Primo quantum ad fidei confessionem. Secundo quantum ad intentam honoris exhibitionẽ ibi. [Iesus ergo cũ cognouisset, &c.] Tertio quantum ad diligentem inquisitionem: ibi. [Vt autem sero factum est, &c.] Sciendum est circa primum, quòd quasi ex ore iudæorum dictum est in Psal. 73. Signa nostra non vidimus, iam non est Prophetа, Erat autem oltm consuetudo: vt Propheтæ multa signa facerent. vnde deficientibus signis videbatur Propheta cessasse. Cum vero signa vident, redditam sibi Prophetiam confitentur. Vnde iam tantum de viso miraculo profecerant, quòd dominum Propheтam dicebant, dicitur ergo. [Illi homines,] qui satiati fuerant, ex quinque panibus [cum vidissent, quod fecerat signum, dicebant, &c.] Sed tamen nondum ad perfectam fidem peruenerant: quia eum propheтam credebant, qui etiam est Dominus propheтarum. Nec tamen ex toto falluntur: quia etiã ipse dominus se propheтam nominat. Scien tum est autem, quòd Propheta dicitur videns. 1. Reg. 9. Qui nunc dicitur Propheta, olim vocabatur vidẽs. Visio autem ad vim cognoscitiuam pertinet.

LECTIO II.

ILli ergo homines, cũ vidissent quod Iesus fecerat signũ. dicebãt. quia hic est vere Propheta, q̃ vẽturus ẽ in mũdũ.

b Iesus ergo cum cognouisset quia venturi essent, vt raperent eum & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus.

In Christo autem fuit triplex cognitio, scilicet sensitiua, & secundum hanc habuit aliquam similitudinẽ cũ Propheтis, inquantum in imaginatione Christi formari poterant aliquę ſpecies sensibiles, quibus futura vel occulta præsentarentur, præcipue propter passibilitatẽ quæ sibi conueniebat propter statum viatoris. Item cognitio intellectiua, & quantum ad hanc non habet similitudinem cum Propheтis: sed etiã est supra angelos; quia erat comprehensor excellentius quàm aliqua creatura. Item cognitio diuina. et quantũ ad hãc fuit propheтarum & angelorum inspirator, cum omnis cognitio cauẽtur per participationem verbi diuini: videntur tamen in Christo excellentiam propheтiæ cognoscere in hoc, quod dicunt [vere Propheta.] Licet enim multi Propheтæ inter Iudæos fuerint, vnus tamen expectabatur in eis præcipuus, secũdum illud Deut. 18. Propherã suscitabit vobis dominus. et de hoc loquuntur. Vnde signanter dicit [qui venturus est in mundum.] Deinde cum dicit.

b POnitur secundus effectus quantum ad intentatam honoris exhibitionem, quam tamen Christus refugit. Et ideo primo ponitur conatus plebis. secundo fuga Christi. Conatus quidem cũ dicit [vt raperent eum, & facerent eum Regem.] Illud enim rapi dicitur, quod præter voluntatem & opportunitatem accipitur. Verum autem erat, quòd dispositio Dei patris ab æterno fuerat de regno Christi manifestando, sed manifestatio hæc nondum opportuna erat secundũ tempus. nam venerat tunc, sed non regnare, quomodo regnans est in eo quod dicimus. Adueniat regnum tuũ. Vbi regnabit etiam secundum illud quòd homo factus est. Et ideo huic manifestationi aliud tempus est ordinatum, quãdo scilicet erit aperta claritas sanctorum eius, post iudicium ab eo factum. De ista manifestatione quærebant discipuli Act. 1. Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel? Credentes ergo turbæ eum regnaturum venisse, volebant eum facere Regem. Cuius ratio est, quia homines frequenter talem in dominum volunt, qui eos in temporalibus pascat. Vnde quia Christus pauerat eos, eum Regem facere voluerunt. Isa. 3. Vestimentum tibi est, esto princeps noster. Vnde Chryſo. dicit. Vide quanta est gulæ virtus, non eis vlera curæ est sabbati transgressionis, nec vlera zelant pro Deo, sed omnia remota sunt, ventre repleto: sed & propheta iam erat apud eos, & Regem eum inthronizare nolebant. Fuga autem Christi ponitur, cum dicit [Fugit iterum in montem, &c.] Vbi datur intelligi, quòd dominus videns turbas de monte descenderat, & circa inferiora loca pauerat turbas. Nisi enim de monte descendisset, non diceretur iterum fugere in montem. Sed cum ipse sit vere Rex quare fugit? Ad quod triplex ratio assignatur. Vna quia derogasset dignitati eius, si regnum ab homine recepisset, qui lic Rex erat, vt eius participatione. Reges omnes essent. Prouerb. 8. Per me Reges regnant. Alia ratio, quia præiudicasset suæ doctrinæ, si claritatem aut robur ab hominibus accepisset. Sic enim operabatur & docebat, vt totum virtuti diuinæ ascriberetur, & non fauori humano. supra 5. Claritatẽ ab hominibus non accipio. Tertia ratio est, vt erudiret nos mundanas dignitates contemnere. infra 13. Exemplum enim dedi vobis, &c. Eccle. 7. Noli quærere ab homine ducatum. Sic ergo gloriam mundi recusauit vt tamen pœnam sponte subiret: secundum illud Hebr. 12. Proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta. Sed hunc videtur contrarium quod dicitur Matth. 3. scilicet quòd ascendit solus in montem orare. Sed secundum Aug. hæc non sunt contraria; quia causa fugiendi coniuncta est causæ orandi. nunc enim docet nos dominus magnã causãm esse orãdi, cum imminet causa fugiendi. Mystice autem tunc ascendit in montem: quando turbæ refectæ paratę erant ei subiici. quia tunc ascendit in cęlum, quando populi parati erant se veritati fidei subijcere: secundum illud Psal. 7. Synagoga populorũ circundabit te: & propter hanc in altum regredere, ideſt, vt circundet te synagoga populorum, regredere in altum. Sed dictum est [fugit.] vt signaret quòd non potuit intelligi altitudo eius, Quod enim non intelligimus, dicimus à nobis fugere.

Hic

c HIc agitur de tertio effectu, scilicet de diligẽti inquisitione. Et primo quantum ad discipulos. Secũdo vero quantum ad turbas: ibi [altera autem die, &c.] Circa primum duo facit. Primo ponit studium discipulorum. Secundo explicat: ibi. [Et tenebræ iam factæ erant, &c.] Circa primum duo facit. Primo describit descensum discipulorum ad mare. Secundo transitum maris ibi.] Et cũ ascẽdisset nauim, &c.] Sciendũ ergo circa primum, quòd Christus ascendit montem nescientibus discipulis. Vnde expectauerunt vsque ad vesperam, eũ venturum esse putantes ad se. Facta autem vespera non vltra fustinuerunt eum nõ inquirere (tantus eos detinebat amor.) Et ideo dicit [Vt autem sero factum est, descenderũt discipuli eius ad mare requirẽtes eum. [Mystice autem per sero, dominica passio, seu ascensio designatur. quãdiu enim Christus præsentia corporali cũ discipulis fuit: nulla eos deprimebat turbatio, amaritudo nulla vexabat. Matth. 9. Non possunt filij sponsi lugere, quamdiu sponsus est cum illis. sed Christo recedente ab eis, descendunt ad mare, ideſt ad turbationes sæculi. Psal. 103. Hoc mare magnũ. Sed quia amor quo igniti erant non sinebat eos diutius domini præsentia carere, ideo subdit eorum transitum cum dicit [Et cum ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum.] Consequenter cum dicit.

d EXplicat quod summatim posuerat. Et primo de peruentione ad mare. Secundo de transitu: ibi [Mare autem vento, &c.] Quantum ad primum dicit [Tenebræ iam factæ erant, & non venit ad eos Iesus.] quod non sine causa Euãgelista exprimit, vt per hoc feruentem eorum ostendat amorem (non enim vespera nec nox eos detinuit.) Mystice autem, tenebræ charitaris defectum designant. Lux enim charitas est, secundum illud 1. Ioan. 2. Qui diligit fratrem suum, in lumine est. Tenebræ ergo in nobis sunt, quando non venit ad nos Iesus lux vera vt dicitur supra 1. In cuius præsentia omnes tenebræ propulsantur. Subtraxit autem Christus se tam diu discipulis. Primo quidem vt sentirent quid esset eius absentia, quod quidem experti sunt in tempestate maris. Hiere. 2. Scito & vide quia malum & amarum est dereliquisse te dominum. Secundo vt diligentius quærerent. Cantic. 6. Quo abijt dilectus tuus o pulcherrima mulierum, & quæremus eum tecum? Quantum ad transitum dicit.

e ET primo ponitur maris tempestas. Secundo Christi apparitio, & tempus apparitionis: ibi [Et cum remigassent, &c.] Tertio apparitionis effectus: ibi [Et timuerunt, &c.] Tempestas autem in mari causabatur a flatu exorti venti. Et ideo dicit [Mare autem vento magno flante exurgebat.] in altum. Per ventum illum figuratur tentatio, & persecutio quæ tutura est ecclesię, propter defectum charitatis. nam sicut Augu. dicit. Vnde charitas refrigescit, inde fluctus augentur & turbatur nauis, nec tamen venti illi, & tẽpestas, & fluctus, & tenebræ id agebant, vt vel nauis non promoueretur, vel soluta frangeretur, quia qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Matth. 7. Flauerunt venti & irruerunt flumina, & non cecidit domus. Apparitio autem Christi non fuit statim à principio tempestatis, sed post aliquod spatium. Et ideo dicit.

f ET hoc ideo, vt daretur intelligi, quòd dominus patitur nos ad tempus tribulari vt virtus nostra probetur, finaliter tamen in necessitate non deserit, sed nobis proximus sit. 1. Corinth. 10. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Secundum Augu 25. stadia quæ remigant, sunt quinque libri Moysi. nã huiusmodi numerus est quadratus. De hoc numero 5. consurgens in multiplicatione sui in seipsum, quinquies em quinque sunt 25. numerus autem multiplicatus retinet significationem suæ radicis. Vnde sicut per quinque signatur vetus lex, ita per 25. signatur perfectio noui testamenti. Per 30. autem signatur perfectio noui testamenti quæ deerat legi. nam si ipsa quinque multiplicentur per sex qui est numerus perfectus, consurgit numerus tercennarius. Ad eos ergo qui remigant 25. aut 30. stadia, ideſt qui implẽt legem vel perfectionem Euangelicam, venit Iesus calcans omnes rumores mundi, altitudines sæculi presentis. Psal. 88. Tu dominaris potestati maris, &c. Et tunc videbimus Christum proximum naui, quia diuinũ auxiliũ approximat. Psal. 144. Prope est dominus omnibus timentibus eum. Apparet ergo quòd qui recte Christum quærunt, cum habent præsentem. Isti autem feruentissime Christũ desiderabant. Quod patet ex rẽporis tenebrositate, ex maris tẽpestate, & ex diſtatia portus: quibus non obstantibus ad eum ire conabantur. Et ideo Christus adfuit eis. Effectus autem apparitionis ponitur cũ dicit.

c Cum autem sero factũ esset, descẽderũt discipuli eius ad mare. Et cum ascẽdissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum.

d Et tenebræ iã factæ erant, & non venerat ad eos Iesus.

e Mare autem, vẽto magno flante, exurgebat.

f Cũ remigassẽt ergo quasi stadia vigintiquinq;, aut triginta, vidẽt Iesum ambulantem supra mare: & proximũ naui fieri.

g Et timuerunt. Ille autem dixit eis. Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eũ in nauim. Et statim nauis fuit ad terram in quã ibant.

LECTIO III.

g ET primo ponitur effectus interior. Secundo exterior, ibi [Et stati, &c.] Effectus autem interior fuit timor, & ideo ponitur discipulorum timor conceptus ex subita Christi apparitione cum dicit [& timuerunt.] bono timore, qui causatur ex humilitate. Roman. 11. Noli alta sapere, sed time. Vel malo timore, quia vt dicitur. Matth. 12. Extimabant eum fantasma esse. Psal. 13. Trepidauerunt timore vbi non erat timor: quoniam timor præcipue carnalibus competit, qui spiritualia expauescunt. Secundo ponitur Christi confortatio contra duplex periculum, scilicet cõtra periculum fidei in intellectu. Et quantum ad hoc dicit. [Ego sum,] quasi dicat: tationem omnem repellens. Luc. vlt. Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum. Secundo contra periculum timoris in affectu. Et quantum ad hoc dicit. [Nolite timere.] Hiere. 1. Ne timeas à facie eorum. Psal. 26. Dominus illuminatio mea & salus mea, quẽ timebo? Tertio ponitur discipulorum affectio, quia [voluerunt eũ accipere in nauim.] Quod significat quòd qñ timor seruilis excluditur à cordibus nostris tunc recipimus Christũ amando & cõtemplando. Apoc. 3. Ego sto ad ostium & pulso, si quis aperuerit mihi intrabo. Effectus autem exterior fuit quantum ad duo. Primo quia sedata tempestate. Secundo quia statim fuit ad terram, cum multũ ab ea distaret. non. n. fallacem, sed tranquillam præbuit eis nauigationem. et volens maius miraculum operari, nauem non ascendit. Sic ergo triplex hic cõcurrit miraculum. s. ambulatio supra mare, subita tempestatis cessatio, & distãtis nauis ad portum deductio. Vt discamus, q̃ fideles in quibus est Christus, timorem mundi præmunt, fluctus tribulationum calcant, & velociter ad terram viuentium transeunt, secundum illud. Psal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram, &c. Sed hic est multiplex quæstio. Vna est circa literam, in qua videtur. Mat. contrarium dicere. nã Mat. 14 dicitur, q̃ discipuli venerunt ad mare de mandato Domini, hic autẽ, quòd descenderunt quærentes eum. Alia quæstio est, quòd Mat. ibidem dicit, quòd discipuli mare transfretantes venerunt in terram Genezareth, hic autem dicitur, q̃ venerunt Capharnaum. Tertia quæstio est, q̃ Mar. dicit quòd Christus intrauit nauẽ, hic autem, quòd non. Sed de his tribus breuiter expediens se Chryſo. dicit, illud non fuisse idem miraculum cum illo. Mat. nam (vt ipse dicit) Christus frequenter huiusmodi miraculum fecit ambulãs supra mare, nõ tamen coram turbis, sed coram discipulis suis, ne turbę credẽrent eũ non verum corpus habere. Secũdum Aug. autem dicitur & verius, idem miraculum fuisse quod hic Ioan. narrat. & ibi Mat. Et ideo ad primam quæstionem respondens dicit, quòd non refert quod dicit Mat. eos ex præcepto Christi ad mare descendisse. Potuit enim esse quòd Dominus hoc ei mandasset, & ipsi descẽderunt credẽtes Christum cũ eis naui gaturum, vnde expectarent eum vsque ad nocte̅m. Et quia Christus non venit, tunc ipsi transierunt mare. Ad secunda quæstionem est duplex responsio. Vna est, quia Capharnaum & Genezareth ex eodem littore sunt, & vicinæ. Et forte discipuli perueneruntB trans mare in confinio vtriusque, & ideo Mat. nominat vnã & Ioan. aliam. Vel potest dici, quòd Mat. non dicit, quòd statim venerunt in Genezareth, & ideo forte primo venerunt Capharnaũ, & postea in Genezareth, &c.

LECTIO III.

QVæstiam Euangelista posuit quomodo discipuli inquisierunt Christum, hic consequenter agit de turbis eũ quærentibus. Et primo ponitur motiuum ad inquirendum. Secundo inquirendi opportunitas ibi. Alię vero naues, &c.] Tertio ponitur ipsa inquisitio ibi. [Cum ergo vidisset, &c. Mouit autem ad inquirendum Christum turbas miraculũ præcedens, scilicet quòd absque vehiculo mare transierit. Quod qui dem innotuit eis, eo quòd de sero non erat in littore, quod erat iuxta locum vbi fecerat miraculũ de panibus, vbi vna nauis tantum erat,

erat, quæ quidem nauis eum discipulis ad aliam partem transtretauit absque Christo. Vnde cum demane non inuenissent Christum ex eadem parte, ex qua fuerat præcedenti die, sed iam erat ex alia parte, nec habuisset aliquam aliam nauem in qua transiret, suspicati sunt, quòd supra mare ambulans transiuisset. Et hoc est quod dicit. [Altera die, ab ea qua fecerat miraculũ de panibus [turba quæ stabat trãs mare] vbi miraculum fecerat [vidit, quòd nauicula nõ erat ibi nisi vna] quia in præcedenti d.e non fuerat nisi illa tantũ & vidit [quia nõ introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, &c.] Per hanc vnam nauẽ significat Ecclesia quæ est vna, vnitate fidei & sacramentorum. Ephesio. 4. Vna fides: vnũ baptisma. Per hoc autem quòd Iesus non est cum discipulis, significatur corporalis separatio christi ab eis in Ascensione. Matth. vlt. Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum. Opportunitas autem inquirendi datur ex aduentu aliarum nauium ab alia parte maris, cum quibus poterant transire ad quærendum Christum. Et ideo dicit.

b ALiæ vero naues superuenerunt [ex alia parte scilicet à Tyberiade iuxta locum vbi manducauerant panes, &c.] Per istas aliasnaues quæ superuenerunt, significantur conuenticula hæreticorum, et eorũ qui quæ sua sunt quærunt, & non quæ Iesu Christi. inf. eo. Quæritis me, quia manducastis ex panibus meis. Et quæ sunt separatæ vel fide quantum ad Hæreticos, vel charitate charentes quantum ad carnales, qui non sunt proprie in Ecclesia, sed tamẽ sunt iuxta eam inquantum simulatam fidem prætendunt, & specie sanctitatis habent, secundum illud 1. Thi. 4. Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et 2. Corint. 11. Non est mirum si ministri Sathanæ transformant se. Sed inquisitio fuit studiosa. Vnde dicit.

c ET primo ostendit quomodo inquirit turba Christum. Secundo quomodo inuentum interrogat. Dicit ergo primo, quòd [cum vidisset turba, quòd Iesus non erat ibi, nec discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, quæ venerant a Tyberiade quærentes eũ, &c.] quod est laudabile. Isa. 55. Quærite Dominum dum inueniri potest. & Psal. 68. Quærite Dominum, & viuet anima vestra. Sed in uentum interrogant: vnde dixit. Et cum turbæ [inuenissent eum.] scilicet Christum [trans marc, dixerunt ei. Rabbi, quando huc venisti?] Sed hęc quæstio dupliciter potest intelligi. Vno modo vt quærant tantum de tempore. Et tunc secundum Chryso. exprobanda est eorum ruditas, qui post tantum miraculum non quęrunt de modo transeundi, qualiter scilicet sine naui transisset, sed tantum de tẽpore transitus. Vel potest dici, per hoc quòd dicunt quando, non solum quęrunt de tempore, sed etiam de aliis circunstantijs quę concurrerunt ad transitum miraculosum. Sed attende, quòd supra post refectionem volebant eum facere Regem, nunc vero eum præsentem habent, nec eum Regem facere volunt. Cuius ratio est, quia ipsi volebant eum facere Regem concitati a passione lętitiæ causãtæ à refectione. Passiones autem huiusmodi cito transeunt. Et ideo ea quæ secundum ipsas passiones disponuntur, transitoria sunt, quæ vero ratione disponuntur, magis permanent. Ecclesia. 7. Homo sapiens in sapientia sua permanet sicut sol, Stultus autem vt luna mutatur. Prouer. 11. Impius facit opus instabile. Cõsequenter cũ dicit.

d AGit Dominus de cibo spirituali. Et primo proponit veritatem de spirituali. Secundo contradictionẽ excludit, ibi. Murmurabant ergo Iudæi, &c. Circa primum tria facit. Primo proponit veritatem spiritualis cibi. Secundo insinuat eius originem ibi. [Dixerunt ergo ei. Quod ergo tu facis signum, &c.] Tertio docet modum capiendi ipsum cibum. ibi. [Dixerunt ergo ad eum, Domine semper da nobis, &c.] Circa primum duo facit. Primo ostendit cibum spiritualem, & eius virtutem. Secundo manifestat eum quis sit, ibi. [Dixerunt ergo ad eum, quid faciemus, &c.] Circa primum duo facit. Primo arguit peruersam eorum cupiditatem. Secũdo hortatur ad veritatem, ibi. [Operamini, &c.] Dicit ergo. [Amen amẽ dico vobis,]licet ostendatis vos quasi deuotos, tamen [quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis, &c.] q.d. propter carnem me quæritis, non propter spiritum, quia scilicet vt iterum pascamini. Et sicut Aug. dicit. Locum istorum tenent qui quærunt le sum, non propter seipsum, sed vt aliqua commoda sęcularia consequantur, sicut sunt illi, qui negotia habentes, ad prælatos & clericos accedunt, non propter Christum, sed vt eorum intercessione promoueantur apud magnates: sicut sunt illi qui ad ecclesias confingiunt, non propter Iesum, sed quia à potentioribus præmuntur, sicut etiam sunt illi qui ad sacros ordines ad Dominum appropinquantes, non eisdem merita virtutum, sed subditia vitæ presentis in quirunt, scilicet diuitias & honores, vt Greg. dicit. 23. Mora. Et hoc patet. Nam facere signa virtutis diuinę est, sed manducare panem multiplicatum, est tẽporale. Qui ergo non veniunt ad Christum propter virtutem quã in eo vident, sed propter hoc, quod ex panibus manducant, nõ Christo seruiunt, sed suo ventri, vt dicitur. Phil. 3. & Psal. 48. Cõfitebitur tibi cum benefeceris ei. Ad veritatem eos reducit proponendo eis spirituale cibum dicens.

e ET primo proponit eius virtutem. Secundo eius auctoritatem [ibi [Quem filius hominis, &c.] Virtus illius cibi considerat in hoc, quòd nõn perit. Vnde sciendum est circa hoc, quòd corporalia sunt quędam similitudines spiritualium; vtpote ab eis causata & deriuata; & ideo imitantur ipsa spiritualia aliquo modo sicut corpus sustentatur cibo, ita illud quo sustentatur spiritus, dicitur eius cibus, quicquid sit illud. Illud autem quo sustentatur corpus cum transeat in corporis naturam, corruptibile est, sed cibus quo sustentatur spiritus, est incorruptibilis, quia non mutatur in ipsum spiritum, sed potius econuerso spiritus in cibum. Vnde dictum est, Aug. Cibus sum grandium, cresce & mãducabis me, nec tu me mutabis in te vt cibũ carnis tuæ, sed tu mutaberis in me, vt dicitur lib. Confes. Et ideo dicit Dominus [operamini.] idest operando quærite, seu operibus mereamini. [non cibum qui perit,]scilicet corporalem. 1. Cor. 6. Esca ventri, & venter escis, Deus autem & hunc, & hanc destruet, quia non semper erit vsus ciborum, sed illum cibum [operamini.] scilicet spiritualem [qui manet in vitam æternam.] Quicquidem cibus ipse Deus, inquantum est veritas contemplanda, & bonitas amanda, quibus reficitur spiritus. Prouerb 9. Comedite panem meum. Ecclesiast 15. Cibauit illum pane vitæ & intellectus. Item ipsa obedięntia diuinorum mandatorum: supra 4. Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me. Item ipse etiam Christus. infra eodem. Ego sum panis vitę. Item, caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Et hoc inquantum est coniuncta verbo Dei, quod est cibus quo angeli viuunt. Similem autem differentiam assignauit supra 4. de potu corporali, & potu spirituali, cũ dixit. Qui biberit ex aqua, &c. quam hic assignat inter cibum corporalem & spiritualem, cuius ratio est, quia corporalia sunt corruptibilia, spiritualia vero, & maxime Deus, sunt æterna. Sed sciendũ est secundum Aug. in lib. de operibus Monachorum, quòd ex hoc verbo, scilicet [operamini non cibum, qui perit.]quidam monachi erroris causam sumpserunt, dicentes, spirituales viros nõ debere ali quid corporaliter operari: sed hic intellectus est falsus, quia Paulus qui maxime spiritualis fuit, proprijs manibus laborauit, vt habetur Thes. 3. Ipse dicit, qui furabatur iam non furetur: magis aũt laboret manibus suis, &c. Ergo est verus intellectus, vt opus nostrum, idest, principale studium, & intentionem nostram dirigamus ad quærendum cibum, qui ducit ad vitam æternam, scilicet bona spiritualia. Ad temporalia autem non debemus principaliter attendere, sed ac cessorie, idest solum ea procurare ratione corporis corruptibilis, qđ sustentari oportet, quamdiu in hac vita viuimus, vnde contra hoc signanter dicit Apostolus. Qui non laborat non manducet, quasi diceret. Qui dicunt quòd nihil corporale est operandum, quia comestio est quid corporale, tales non debent comedere. Consequenter cum dicit.

f POnit spiritualis cibi datorem. Et primo ponit actorem huius cibi. Secundo manifestat vnde habeat auctoritatem cibandi. Actor aũt & dator cibi spiritualis est Christus. Et ideo dicit. [Quẽ] scilicet cibum qui non perit. [filius hominis dabit vobis.] Si dixisset filius Dei, non fuisset visum mirum: sed hoc quod filius hominis dat eum, magis eleuat ad attentionem. Spiritualiter tamen ideo filius hominis dat, quia natura humana infirma per peccatum fatiscebat spiritualem cibum: nec poterat ipsum in sua spiritualitate sumere, vnde oportuit quòd filius Dei carnem sumeret, & per eã nos reficeret. Psal. 22. Parasti in conspectu meo mensam. Vnde autem habeat auctoritatem dandi, subdit cũ dicit [Hunc enim pater, &c.] q.d. filius hominis dabit cum hoc non habeat, nisi inquantum singularitate & eminentia plenitudinis gratię præcellit omnes filios hominum.

hominum: vnde dicit [Hunc.] scilicet filium hominis [pater signauit.] idest signancer distinxit à cæteris. Psal. 44. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. vel secundum Hylarium [signauit.] idest sigillauit. Quando autem sigillum in cera imprimitur, cera retinet totam figuram sigilli, sicut & filius totam figuram patris accepit. Est autẽ duplex receptio quã filius recipit à patre, vna æterna, & de hac non intelligitur quod hic dicitur [signauit] qa in sigillatione aliud est natura recipiens & aliud imprimens. Sed hoc intelligit de mysterio incarnationis, quia in natura humana Deus pater impressit verbum, qui est splendor & figura substantiæ eius, vt dicitur Hebr. 1. Vel secũdum Chryso. [signauit.] idest ad hoc specialiter eum Deus pater instituit, vt daret vitã æternam mundo, infra 8. Ego veni, vt vitam habeãt, &c. sic enim quando aliquis eligitur ad aliquod magnum officium peragendum, dicitur signari ad illud officium. Luc. 10. Post hęc designauit Dominus & alios septuaginta discipulos, &c. Vel [signauit.] idest manifestauit per vocem in baptismo, & per opera, vt dictum est supra 5. Consequenter cum dicit.

g MAnifestat quid sit cibus spiritualis. Et primo ponitur quæstio Iudæorum. Secundo subditur responsio Iesu Christi, ibi [Respondit Iesus, &c.] Circa primum sciendum est, quòd Iudęi instructi ex lege, credebant nihil æternum esse nisi Deum. Vnde cũ dixisset, quòd cibus spiritualis permanet in vitam æternam, intellexerunt cibum illum esse aliquid diuinum. Et ideo quærentes non de cibo, sed de opere Dei mentionem faciunt, cum dicunt [Quid faciemus vt operemur opera Dei?] In quo non longe erãt à veritate, cũ nihil aliud sit cibus spiritualis quàm operari opera dei. Mat. 18. Quid faciendo vitam æternam possidebo? Responsio domini ponitur, cum dicit [Hoc est opus Dei, vt credatis in illum, &c.] Vbi cõsiderandum est, quòd Apostolus Rom. 4. distinguit fidem ab operibus, dicens, quòd Abraham non est iustificatus ex operibus: sed ex fide. quid est ergo quod hic dominus dicit, ipsam fidem seu credere, esse opus Dei? Sed ad hoc est duplex responsio. Vna, quòd Apostolus non distinguit fidem ab operibus simpliciter, sed ab exterioribus. Sunt enim quædam opera exteriora, quæ exercentur corporalibus membris, quæ quia magis nota sunt, secũdum cõem vsum opera dicuntur. Alia vero sunt interiora, quæ exercentur in ipsa anima, quę non sunt nota nisi sapientibus, & quæ conuertuntur ad cor. Alio modo dicitur, quòd ipsum credere, potest computari inter opera exteriora, non quòd fides sit ipsa opera; sed eorum principium, vnde & signanter dicit. [vt credatis in illum.] Differt enim dicere credere Deum, sic enim de signo obiectum, & credere Deo, quia sic de signo testem, & credere in Deum, quia sic designo finem, vt sic Deus possit haberi vt obiectũ fidei, vt testis, & vt finis, sed aliter & aliter, quia obiectum fidei potest esse creatura. Credo enim cœlum esse creatũ. Similiter & creatura potest esse testis fidei. Credo enim Paulo seu cuicumque sanctorum, sed fidei finis nõ potest esse nisi Deus. nam mens nostra solum in Deum fertur sicut in finem. Finis autem cũ habeat rationem boni, est obiectum amoris, & ideo credere in Deũ vt in finem, est proprium fidei formatę per charitatem, quæ quidẽ fides sic formata, est principium omnium bonorum operum. et intantum ipsum credere dicitur opus Dei. Sed si fides est opus Dei, quomodo homines faciunt opera Dei? Sed hoc soluitur per Isa. 26. cum dicit. Omnia opera nostra operatus es in nobis. nam hoc idẽ quod credimus, & quicquid operamur boni, est in nobis à Deo. Philip. 1. Ipse est qui operatur in nobis, & velle, & perficere: & ideo signanter dicit, credere esse opus Dei, vt ostendat fidem esse donũ Dei, vt dicitur Ephes. 2. Consequenter cum dicit.

c AGitur de origine cibi. Et primo ponitur quæstio Iudęorũ. Secundo responsio ibi. [Amen amen dico vobis, non Moyses, &c.] Circa primum tria faciunt. Primo petunt signũ. Secundo determinant ipsum. Tertio inducunt scripturę testimonium. Signũ autem petunt proponendo quæstionem. Vnde dixerunt illi [Quod tu facis signum vt videamus, &c.] Hęc autem quæstio aliter inducitur ab Augu. et aliter a Chryso. Chrisostomus enim dicit, quòd dominus inuitauerat eos ad fidem. Argumenta autem ad fidem inducentia sunt miracula. 1. Corinth. 14. Signa data sunt infidelibus. Et ideo ad hoc quærunt signum quo credant. Mos enim est Iudęis signa petere. 1. Corinth. 1. Quoniam Iudæi signa quærunt. Vnde dicit [Quod ergo signũ tu facis?] Sed hoc ridiculosum videtur, quòd propter hoc quęrũt aliqua miracula, qa statim fecerat aliqua multiplicando panes, & ambulando supra mare, quæ in præsentia experiebantur, quibus credere possent. Sed hoc ideo dicunt, vt prouocent dominum, & inducant vt semper eos pasceret: quod patet, quia nullam mentionem faciunt de alio signo, nisi de eo quod factum est, in eorum parentibus per Moysen. 40. annis. vt quasi per hoc petant, quòd semper eos pascat. Vnde dicunt [Patres nostri mãducauerũt mãna in deserto.] nec dicũt, Deus pauit presnostros mãna, ne videantur velle æquare eum Deo. Similiter non dicunt Moyses pauit eos, ne videantur Moysen pferre Christo, quasi in hoc eum allicere volentes, vt continue eos pascat. De cibo illo dicitur. Exod. 16. & in Psal. 77. Panem angelorũ manducauit homo. Aug. autem dicit quòd dominus dixit se daturum eis cibum, qui permanet in vitam æternam, vnde quasi videtur se Moysi præferre. Iudæi autem Moysen reputabant maiorem Christo. vnde dicebant infra 9. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus vnde sit. vnde requirebant quòd Christus faceret aliqua maiora quàm Moyses fecerit: et ideo reducunt in memoriam ea quæ Moyses fecit, dicentes. [Patres nostri mandducauerunt, &c.] quasi dicerent: hoc quod dicis de te, maius est quàm illud quod fecit Moyses: quia promittit cibum qui nõ perit: sed manna quod dabat Moyses, si seruabatur in alium diem, vermibus scaturiebat. Si ergo vis vt credamus tibi, faciasaliquid maius Moyse. nam quod fecisti nõ est maius, quia fatiasti quinque milia hominũ, quinque panibus hordeaceis, & semel tantum. Ille vero totum populum fatiauit manna de cœlo annis 40. Et hoc in deserto, sicut scriptũ est in Psal. 77. Panem de cælo dedit eis mandducare.

LECTIO IIII.

IEsus ergo eis Iesus. Amen amẽ dico vobis: non Moyses dedit vobis panẽ de cœlo: sed pater meus dat vobis panem de cœlo verum.

b Panis enim verus est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.

Exod. 16. & in Psal. 77. Panem angelorũ manducauit homo. Aug. autem dicit quòd dominus dixit se daturum eis cibum, qui permanet in vitam æternam, vnde quasi videtur se Moysi præferre. Iudæi autem Moysen reputabant maiorem Christo. vnde dicebant infra 9. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus vnde sit. vnde requirebant quòd Christus faceret aliqua maiora quàm Moyses fecerit: et ideo reducunt in memoriam ea quæ Moyses fecit, dicentes. [Patres nostri mandducauerunt, &c.] quasi diCerent: hoc quod dicis de te, maius est quàm illud quod fecit Moyses: quia promittit cibum qui nõ perit: sed manna quod dabat Moyses, si seruabatur in alium diem, vermibus scaturiebat. Si ergo vis vt credamus tibi, faciasaliquid maius Moyse. nam quod fecisti nõ est maius, quia fatiasti quinque milia hominũ, quinque panibus hordeaceis, & semel tantum. Ille vero totum populum fatiauit manna de cœlo annis 40. Et hoc in deserto, sicut scriptũ est in Psal. 77. Panem de cælo dedit eis mandducare.

LECTIO IIII.

POsita Iudæorum interrogatione. hic ponitur responsio Christi. Et primo ostendit originem cibi spiritualis. Secundo probat eam ibi. [Panis enim verus, &c.] Circa primum sciendum est, quód Iudæi duo proposuerant Christo circa originem cibi corporalis, quem patres eorũ habuerunt, scilicet datorem, qui fuit Moyses, & locum, quia de cœlo, & ideo dominus circa originem cibi spiritualis hæc duo removens, ponit alium esse datorem cibi spiritualis, & alium locum. Vnde dicit remouendo prædicta [Amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem, &c.] Alius est qui dat, quia pater meus non panem corporalem: sed panem verum de cœlo. Sed contra, nunquid non vere panis fuit, quem habuerant patres in deserto? Respondeo, si accipiatur verum secundum quòd diuiditur contra falsum, sic panis ille verus fuit. non enim falsum erat miraculum de manna. Si autem accipiatur verum, prout veritas diuiditur contra figuram sic panis ille non fuit verus: sed figura panis spiritualis, scilicet domini nostri Iesu Christi, quem ipsum manna significabat, vt dicit Apostolus. 1. Cor. 11. Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt. Item contra hoc quod dicit. Non dedit nobis panem de cœlo, est, quod dicitur in Psal. 77. Panem cœli dedit eis. Respondeo, cœlum accipitur tripliciter. Quandoque pro aere. Mat. 12. Volucres cœli comederunt illud. Et in Psal. 17. Intonuit de cœlo Dominus. Quandoque pro cœlo sydereo, scilicet illud Psal. 113. Cœlum cœli Domino. Et Mat. 24. Stellæ cadent de cœlo. Quãdoque vero pro ipsis spiritualibus bonis. Mat. 5. Gaudete & exultate, quia merces vestra multa est in cœlo. Mãna ergo de cœlo fuit nõ sydereo, seu spirituali, sed aereo. Vel dicit de cœlo inquantũ erat figura veri panis cœlestis Domini nostri Iesu Christi. Cõsequenter cũ dicit.

b PRobat, quòd sit de cœlo, & per effectum eius. verũ enim cœlum, est spiritualis natura, cui per se conuenit vita, & ideo per se viuificat, infr. eod. Spiritus est qui viuificat, ipse autem Deus est actor vitæ. Ex hoc ergo cognoscit, quòd panis iste spiritualis est de cœlo, cum faciat proprium effectum si dat vitam, nã panis ille corporalis vitam non dabat, quia omnes qui manna manducauerunt, mortui sunt. Iste autem dat vitam, & ideo dicit, panis verus est, & non figuralis [qui de cœlo descendit.] Et hoc patet: quia [dat vitam mundo,]nam Christus qui est verus panis, quos vult viuificat. infr. 10. Ego veni vt vitam habeant, &c. Ipse etiam de cœlo descendit. supr. 3. nemo ascendit in cęlum nisi qui descendit de cęlo, filius hominis qui est in cęlo. Sic ergo Christus verus panis, vitam dat mundo, ratione suæ diuinitatis, & descẽdit de cælo, ratione humanę naturæ.

naturæ. Nam vt supr. 3. dictum est descendisse de cœlo dicitur assumendo humanam naturam. Philip. 2. Exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens.

c HIc agitur de adeptione cibi spiritualis. Et primo ponitur petitio ipsius cibi. Secũdo ponitur expositio ibi [dicit autem eis Iesus, ego sum, &c.] vbi ostendit modum adeptionis. Sciendum est autẽ circa primũ, quòd Iudæi verba Domini carnaliter intelligebant, & ideo quia in desiderio carnaliũ erãt, cibum carnalem petunt à Christo, vnde dixerunt ad eum. Domine semper da nobis hunc panem,] qui reficiat hoc modo. Et Samaritana verbũ de aqua spirituali carnaliter intelligebat, & indigentia carere volens dixit, Domine da mihi hanc aquam. Et licet isti verba Domini carnaliter de cibo intelligant, & carnaliter petant, tamen eorum petitio spiritualiter intellecta, nobis competit. Matth. 6. Panem nostrum quotidianum, &c. quia non possumus sine hoc pane viuere. Consequenter cum dicit.

d OStendit modum adeptionis, ostendens primo quid sit iste panis. Secundo quomodo acquiratur, ibi [omne, quòd dat mihi pater, &c.] Circa primum tria facit. Primo ponit expositionem panis prædicti. Secundo expositionis rationem assignat ibi [qui venit ad me, &c.] Tertio exponendi necessitatem manifestat; ibi [sed dixi vobis, &c.] Dixit ergo eis Iesus. Ego sum panis vitæ, nam sicut suprà dictum est, verbum sapientiæ est specialis cibus mentis, quia eo mens sustentatur. Eccle. 15. Cibauit illam pane vitæ & intellectus: dicitur autem panis sapientiæ esse panis vitę ad differentiam panis corporalis, qui est panis mortis, qui non competit nisi ad restaurandum defectum mortalitatis, vnde & solum in hac vita mortali necessarius est, sed panis sapientiæ diuinæ est per se viuificatiuus, nec habet mortem contrarium. Item panis corporalis non dat vitã, sed tantum præexistentem sustentat ad tempus, sed panis spiritualis ita viuificat, quòd dat vitam, nam anima incipit viuere per hoc, quòd adhæret verbo Dei. Psal. 35. Apud te est fons vitæ. Quia ergo omne verbum sapientię derivatur à verbo Dei vnigenito. Ecclesia. 1. Fons sapientiæ vnigenitus Dei, residens in excelso, ideo ipsum Dei verbum principaliter dicit panis vitæ, & ideo Christus dicit. [Ego sum panis vitæ.] Et quia caro Christi ipsi verbo Dei vnita est, habet etiam, quòd sit viuificatiua, vnde & corpus sacramentaliter sumptum viuificatium est: nam per mysteria quę Christus in carne sua compleuit, dat vitam mundo, & sic caro Christi, propter Domini verbum, panis est, non consuetæ vitæ, sed illius quę morte nõ reseratur. Et ideo caro Christi dicitur panis. Gene. pen. Aster pinguis panis eius. Significatur etiam per manna. 1. Cor. 11. Mãna interpretatur, Quid est hoc? quia Iudęi illuc videntes admirabantur, dicentes vnus ad alium, quid est hoc? Sed nihil est admirabilius quàm filius Dei homo factus, ita vt cuiliber contingat quærere, q̃d est hoc, idest quomodo filius Dei, filius hominis est, quomodo ex duabus naturis sit vna persona Christi. Isa. 9. Vocabitur nomen eius admirabilis, &c. est etiam mirabile, quomodo Christus sit sub sacramento. Consequenter cum dicit.

e ASsignat rationẽ expositionis, & hoc ex effectu istius panis. Panis enim corporalis comestus non in perpetuum famem aufert, cum corrumpatur & deficiat, & ideo exigitur ad nutrimentũ, panis autem spiritualis dans per se vitam, nunquam corrumpitur. Et ideo homo semel comedens nunquam esurit, & ideo dicit. [Qui venit ad me nõ esuriet, & qui credit, &c.] Hoc autem quod dicit, [scilicet [Qui venit, & qui credit non esuriet nec sitiet,]non differunt secundum Aug. quia idem est venire ad eum, & credere in eũ, quia ad Deum venimus non passibus corporis, sed mentis, quorum primus est fides: idem est etiam comedere & bibere, vtroque enim significatur æterna satietas, vbi nulla est ægestas. Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur, vt sit idem cibus sustentans, & potus refrigerans. Causa autem quare temporalia non auferunt sitim in perpetuum, vna quidem est, quia non simul sumuntur, sed paulatim, & quasi cum motu, & ideo semper restat aliquid sumendũ, & propter hoc sicut consurgit delectatio & satietas ex iam sumpto, ita & desiderium restat ex sumẽdo. Alia vero est, quia corrumpuntur, vnde remaner memoria ex corrupto, & generatur iterato desiderium eorum. Spiritualia vero & simul sumuntur, & non corrumpuntur, nec deficiunt, & ideo eorum satietas manet in perpetuũ. Apoc. 7. Non esurient neque sitient. Psal. 15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua, idest, in spiritualibus bonis vsque in finem. Consequenter cum dicit.

f POnitur exponendi necessitas, posset enim aliquis dicere: nos quæsiuimus panem, sed tu non respondes. Dabo vobis illum, vel non dabo, sed potius dicis. Ego sum, &c. & ideo non videtur bona responsio tua, sed quod bona sit ostendit Dñs dicens. [Dixi vobis, &c.] quod idem est ac si aliquis haberet panẽ coram se, ignorãs illum, & dicatur ei. Ecce panis coram te est. Et ideo dicit.] Dixi vobis] ego sum panis viuus, [& vidistis me, & non credidistis.] idest, desideratis panem, & habetis illum coram vobis, & tamen nõ sumitis, quia non creditis. In quo eorum incredulitatem improperat eis. infr. 15. Sed viderũt & oderũt, &c. Consequẽter cũ dicit.

g OStendit quomodo acquiratur. Et primo ponit modum acquirendi. Secundo finem peruentionis ibi [& eum qui venit, &c.] Tertio manifestat, quod dicit, ibi [quia descẽdi, &c.] Sciendum est circa primum, quòd ipsum credere nostrum est nobis ex dono Dei. Eph. 2. Gratia saluati estis, & non ex vobis, Dei donum est. Philip. 1. Vobis datum est vt non solum in illum credatis, &c. Dicitur autem quandoque Deus pater dare filio homines credentes, sicut hic [omne quod dat mihi pater, &c.] Quandoque filius dat patri sicut illud. 1. Corinth. 15. Cum tradiderit regnum Deo & patri. Ex quo intelligimus, quòd sicut pater dans non adimit sibi regnum, ita nec filius. Pater autem filio dat inquantum facit hominem verbo suo adhærere. 1. Cor. 1. Per quem scilicet patrem vocati estis in societatem filij eius. Filius vero tradit patri, inquantum verbum est manifestatiuum ipsius patris. infr. 17. Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Sic ergo dicit. [Omne quod dat mihi pater ad me veniet.] idest qui in me credunt, quos pater mihi facit adhærere ex dono suo. Sed diceret forte aliquis, quòd non necessarium est, quòd aliquis dono Dei vtatur. Multi enim respiciunt dono Dei, qui non vtuntur eo. Quomodo ergo dicit. [Omne, quod dat mihi pater, &c.] Ad quod dicendũ est, q̃ in datione ista non solum intelligitur habitus, qui est fides & huiusmodi, sed etiam interior instinctus ad credendum. Quicquid autem facit ad salutem, totum est ex dono Dei. Sed restat quæstio, quia si omne quod dat pater Christo ad eum vadit, vt ipse dicit, illi soli ad Deum vadũt quos pater dat ei. non ergo debet imputari illis qui non vadunt, cum nõ denẽ ei. Ad quod dicendũ, quod nõ imputat eis, si absq; auxilio Dei ad fidẽ venire nõ possunt, sed hoc ei imputat̃ q̃ nõ venit, quia impedimentũ præstat, q̃ non veniat, auertẽs se à salute, cuius via, quantũ in se est, omnibus est aperta. Finis aũt peruentionis ponit cũ dicit.

h POsset enim aliquis dicere. Venemus ad te, sed tu non respicis nos, & ideo dicit hoc excludens. [Eum qui venit ad me] passibus fidei, & bonis operationibus [non eijciam foras.] In quo dat intelligere, esse se intus. Illud est enim intus vnde exit foras. Attendamus ergo quid sit istud intrinsecum, & quomodo inde eijciantur. Sciendum quidem igitur est, quòd omnia visibilia cum dicantur esse quasi quædam exteriora respectu spiritualium, quanto aliquid est magis spirituale, tanto magis est intrinsecum. Ergo duplex est intrinsecum. Vnum est profundissimum, scilicet gaudium vitæ æternę, quod secundum Aug. est magis penetrale & dulce secretum sine tędio, sine amaritudine malarum cogitationum, sine interpellatione tentationum, & dolorum. De quo dicitur. Matth. 25. Intra in gaudium Domini. & Psal. 30. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, idest, in plena visione tuæ essentiæ. Et ab hoc intrinseco nullus eijcietur. Apocal. 3. Qui vicerit faciam illum columnam, &c. & foras non egredietur, quia, vt dicitur Mat. 25. Ibunt isti in vitam æternam. Aliud intrinsecum, est rectitudo conscientiæ, quæ est spirituale gaudium, & de hoc dicitur Sapientiæ octauo. Intrans in domum meam conquiescam. Et Cantícorum primo. In troduxit me Rex incellaria sua. Et de isto aliqui eijciũtur. Et ideo, quod Dominus dicit [non eijciam foras,] potest dupliciter intelligi. Vno modo vt illi dicantur ad ipsum venire, qui sunt dati ei à patre per æternam prædestinationem. Et de illis dicit. [Eum qui venit ad me] prædestinatus à patre. [nõ eijciam foras.] Ro. 11. Nõ repulit Deus plebẽ suã quã elegit. Alio modo, quia illi qui egrediuntur non tamquã à Christo eiecti egrediãtur. Sed causa eiectionis sit ex parte ipsorũ, qui per infidelitatẽ & peccata, à secreto rectæ cõsciẽtiæ recedunt. Et sic dicitur [non eijciam ego foras.] sed ipsi se eijciunt. Hier. 23. Vos estis onus, proijciam vos dicit dominus. Et hoc modo eiectus est foras, qui ad nuptias intrauerat, nõ habẽs vestẽ nuptialẽ vt dicit Mat. 27. Rationẽ aũt præmissorũ assignat, cum dicit.

i ET primo ponit propositum de implenda voluntate patris. Secundo manifestat quæ sit volũtas patris, ibi [hæc est volũtas.]

Tertio

Tertio ostendit finalem voluntatis impletionem i'bi, & ego resuscitabo, &c. Circa primum sciendum est, quòd litera ista potest legi dupliciter. Vno modo secundum Aug. alio modo secundum Chrysostomum. Secundum Aug. quidem sic. Eum qui venit ad me non eijciam foras, & hoc ideo, quia ille venit ad me qui meam humilitatem imitatur. Mat. 9. Cum diceret dominus. Venite ad me omnes qui laboratis. Cõsequenter subdit, discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Vera autem filij Dei mititas in hoc est, quia voluntatem suam supposuit voluntati patris. Et ideo dicit, non eijciam [quia descendi de cœlo, &c.] Propter animã à Deo exijt: quæ superba erat, & ideo necesse est humilitate regredi veniendo ad Christum per imitationem suæ humilitatis, quę in hoc est, quod nõ facit voluntatem suam solum, sed Dei patris. Sciendum est autem, quòd in Christo fuit duplex voluntas. Vna secundum humanam naturam, quę est sibi propria, & naturalis, & voluntate patris. Alia secundum naturam diuinam, quæ est eadem cum voluntate patris. Voluntatem ergo suam scilicet humanam, ordinauit sub voluntate diuina, quia obedientiam suã sub effectu paternæ voluntatis ostendit ipse, volens voluntatem patris explere. Psal. 39. vt faciam voluntatem tuam Deus meus volui. Hanc voluntatem fieri in nobis petimus cum dicimus. Matth. 6. Fiat voluntas tua. Illi ergo nõ eiciunt foras, qui non faciunt voluntatem suam: sed voluntatem Dei. Nam diabolus volens facere voluntatem suam, quod est superbiæ, eiectus est de cœlo, et primus homo de paradiso. Secundum Chryso. vero sic: ideo non eiicio foras eum qui venit ad me, quia ad hoc veni vt impleam voluntatem patris de salute hominũ. Si ergo pro salute hominum incarnatus sum, quomodo debeo eos eiicere? Et hoc est quod dicit. Ideo non eiicio, quia [descendi de cœlo: non vt faciam volũtatem meam, scilicet humanam vt proprium mihi acquiram: sed voluntatem eius qui misit me patris.] qui vult omnes homines saluos fieri, vt dicitur 1. Thim. 2. Et ideo quantum est ex me, nullum eiicio. Rom. 5. Si. n. cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii eius, multo magis reconciliati salui erimus vita ipsius. Quæ autem sit voluntas patris, exponit primo cum dicit.

k SEcundo rationem assignat ibi [Hæc est enim voluntas, &c.] Dixit ergo. non eiciam foras eos qui ad me veniunt, quia carnem assumpsi vt faciam voluntatem patris. Voluntas autem eius qui misit me patris hæc est, scilicet vt non eijciam foras, & ideo non eijciam. 1. Thim. 4. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra. Et iõ dicit [vt omne quod dedit mihi pater.] idest, [vt nihil perdam.] quousque perueniat ad resurrectionem futuram, in qua aliqui perdentur, non tamen de illis qui dati sunt ei per æternam prædestinationem: sed impii. Psal. 1. Iter impiorum peribit. Illi vero qui usq; tunc conseruantur, non perdentur. Per hoc autem quòd dicit [Non perdam.] non est intelligendum, quòd indigeat eorum, aut quód de trimentum sit ei si pereunt. Sed dicit hoc propter affectum suum ad salutem illorum, & bonum illorum quod reputat suum. Sed contra est quod dicitur infra 17. Nemo ex eis, scilicet quos dedisti mihi periit, nisi filius perditionis. Ergo aliqui eorũ qui dati sunt ei per æternam prędestinationem perduntur. Non est ergo verum hoc quod dicit [non perdam ex eo.] Sed dicendum est, quod ex illis qui dati sunt ei p̃ præsentẽ iustitiam perduntur, non autem de illis qui dati sunt per æternam prædestinationem. Rationem autem diuinæ voluntatis ponit cum dicit.

l RAtio quare pater vult, quòd non perdam, ex eo quòd dedit mihi est, quia voluntas patris est vinificare spiritualiter homines: quia ipse est fons vitæ, & quia æternus est, quantum est de se voluntatis eius est, vt omnis qui venit ad me, habeat vitam æternam. Et hoc est quod dicit [Hęc est voluntas patris qui misit me: vt omnis qui videt filium, & credit in eum, &c.] Sed attendendũ est quod supra dixit. Qui videt filium & credit ei, &c. hic vero dicit Qui credit in eum.] vt det intelligere eandem diuinitatem patris, & filii: cuius visio per essentiam est vltimus finis noster & obiectum fidei. Quod vero dicit [videt.] non intelligitur de visione per essentiam quam præcedit fides, sed de visione corporali Christi, quæ inducit ad fidem. Et ideo signanter dicit [Qui videt filium & credit in eum.] Supra 3. Qui credit in eum non iudicatur, sed transiet à morte in vitam. infra 20. Hęc autem scripta sunt, vt credatis quoniam Iesus Christus est filius Dei, vt credentes vitam habeatis in

A nomine eius. Hæc autem patris voluntas finaliter implebitur, & ideo subdit. Et qua ita vult.

m VT non solum in anima: sed etiam in corpore habeat vitam æternam. Daniel. 12. De his qui in puluere dormiunt euigilabunt alii in vitam æternam, alii vero in opprobrium sempiternum: sicut & Christus resurrexit. Roman. 6. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, &c.

LECTIO V.

MVrmurabãt ergo Iudæi de illo, quia dixisset: ego sum panis viuus: qui de cœlo descẽdi, & dicebant:

b Nõne hic est filius Ioseph: cuius nos nouimus patrẽ & matrẽ? quomodo ergo dicit hic, quia de cœlo descendi?

c Respondit ergo Iesus, & dixit eis: Nolite murmurare

B

Circa primum duo facit. Primo exprimit murmur turbarũ de origine spiritualis cibi. Secundo mitigat eorum litigium de eibi spiritualis manducatione ibi. [Litigabãt ergo, &c.] Circa primum duo facit. primo ponitur murmur turbarum: secundo repressio murmuris ibi [Respõdit ergo Iesus, & dixit eis.] Circa primum duo facit. Primo ponitur occasio murmuris. Secundo ponuntur murmurationum verba, ib [Nonne iste est, &c.] Cõcludit ergo ex præmissis verbis Christi, quòd quidam de quodam dictorum verborum murmurabãt, quia scilicet dixerat, ego sum panis viuus qui de cœlo descendi, quę quidem spiritualem panem non capiebant, nec desiderabãt, & ideo murmurabant, quia in spiritualibus mentem fundatam nõ habebant, & huius rei antiquam consuetudinem habebant secundum illud Psal. 105. Murmurauerũt in tabernaculis. Et. 1. Cor. 10. Neque murmuratores itis: sicut quidam eorum murmurauerũt. Ideo autem vt Chryso. dicit, vsque huc non murmurabant; quia semper sperabant se consecuturos corporalem escam, qua ipse subtracta, ibi tim murmurare incipiunt: licet aliam causam prætendant, non autem manifestę contradicunt propter reuerentiam, quam adhuc habebant ad ipsum, ex memoria præcedentis miraculi. Verba autem murmurantium ponit cum dicit.

b QVia enim carnales erant, carnalem Christi generationẽ solam considerabant, ex qua impedebantur ne cognoscerent spiritualem, & æternam, & ideo de sola carnali loquuntur, secundum illud supra 3. Qui de terra est, de terra loquitur, & spiritualem non capiunt vnde subdunt. [Quomodo ergo dicit, &c.] Vocant autem eum filium Ioseph propter reputationem: quia nutricius eius erat, secundum illud Luc. 3. Vt putabatur filius Ioseph. Murmurationis autem repressio ponitur cum dicit.

c ET primo reprimit ipsorum murmur. Secundo satisfacit dubitationi, ibi [Amen amen dico vobis, qui credit, &c.] Circa primum duo facit. Primo cohibet eorum murmur. Secundo assignat causam murmuris eorum ibi. [Nemo potest, &c.] Cognoscẽs ergo Iesus eorum murmur, respondit, & comprimens ipsum murmur eorum, dixit eis [Nolite murmurare, &c.] Hoc namque est salubre documentum. Qui enim murmurat, ostendit mentem suam in Deo non esse firmatam, & ideo dicitur Sapien. 1. Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest. Causa autem murmuris est infidelitas eorum, & ideo hanc ostendit dicens. [Nemo potest, &c Ivbi primo ostendit necessariam esse patris attractionem ad hoc, vt veniatur ad Christum. secundo ostendit modum attrahendi ibi [Est scriptum in Prophetis, &c.] Circa primum tria facit. Primo ponit humanæ facultatis defectum: secundo diuini auxilij subiudium. tertio auxilij finem seu fructum. Est ergo humana facultas deficiẽs ad veniendum ad Christum per fidem, & ideo dicit [nemo potest venire ad me] Secundo diuinum auxilium est efficax ad subueniendũ, vnde subdit [nisi pater, &c.] Sed finis seu fructus est optimus, vnde sequitur [& ego resuscitabo eum, &c.] Dicit ergo primo. Non est mirum si murmuratis, quia nondum estis tracti à patre ad me. Nã [nemo potest ad me venire] in me credẽdo. [nisi pater, &c] Sed hic est triplex quæstio. Prima est de hoc quod dicit [nisi pater traxerit eũ] Cum enim ad Christum veniamus credendo, sicut supra eodem dictum est, uenire ad Christũ est credere in eum: credere autem nullus potest nisi volens. Cum ergo tractio importet violentiam quandam, ergo qui tractus venit ad Christum, cogitur. Respondeo dicendum, quòd hoc quod hic dicitur de hac tractione patris, non importat coactionem, cum non omne trahens faciat violentiam. sic enim ergo multipliciter pater trahit ad filium, secundum multiplicem modum trahendi, absque violentia in hominibus. Nam aliquis homo

trahit

trahit aliquẽ persuadendo rõne, & hoc modo pater trahit homines ad filiũ, demonstrando eum esse filium suum, & hoc dupliciter, vel per internam reuelationem. Matth. 16. Beatus es Symon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi scilicet Christum esse filium Dei viui, sed pater meus. Vel per miraculorum operationem, quam habet à patre. supr. 5.

Opera quæ dedit mihi pater, ipsa testimonium perhibẽt de me.

Item aliquis trahit alium alliciendo. Prouerb. 7. Blanditijs labiorum suorum protraxit eum, & hoc modo illi qui attendunt ad Iesum propter auctoritatem paternę maiestatis, trahuntur à patre. Quicumque. n. credit in Christum, propter hoc, quòd credit eum filium Dei, hunc pater trahit ad filium, idest paterna maiestas. Hoc modo non trahit Arrius, qui Christum non verum Dei filium, nec de substantia patris genitum credebat. Non sic tractus est Fotinus, Christum purũ hominem dogmatizans. Sic ergo trahuntur à patre, sua maiestate allecti. sed trahuntur etiam à filio admirabili delectatione, & amore veritatis, quæ est ipse filius Dei. Si enim, vt dicit Aug. trahit quẽ que sua voluptas, quanto fortius debet homo trahi ad Christum, si delectatur veritate, beatitudine, iustitia, sempiterna vita, quod totum est Christus. Ab isto ergo si trahendi sumus, trahamur per dilectionem veritatis: secundum illud. Psal 36. *Delectare in Domino*, &c. hinc sponsa dicebat Cantic. 1. Trahe me post te, &c. Sed qa non solum reuelatio exterior, uel obiectũ, virtutem attrahendi habet, sed etiam interior instinctus impellens, & mouens ad credendum, ideo trahit multos pater ad filium per instinctum diuinæ operationis mouentis interius cor hominis ac credendum. Phil. 2. Deus est qui operatur in nobis velle & perficere. Ose. 11. In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis. Prouer. 11. Cor Regis in manu Domini, quocumque voluerit inclinabit illud. Secunda quæstio est. Quia cum dicatur, quòd filius trahit ad patrem. Matth. 11. Nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. infra 17. Pater manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi, quomodo hic dicitur, quòd pater trahit ad filium? Sed dicendum, quòd ad hoc potest dupliciter respondẽri. nam de Christo possumus loqui, aut secundum quòd est homo, aut secundum quòd est Deus. Secundum autem quod homo, Christus est via. infr. 14. Ego sum via, & secundum quòd est Christus ducit ad patrem, sicut via ad terminum seu finem. Pater vero trahit ad Christum hominem inquantum dat nobis suam virtutem, vt credamus in Christum. Ephe. 2. Gratia saluati estis, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est. Inquantum est Christus est verbum Dei, & manifestatiuum patris. Sic filius trahit ad patrem. Pater autem trahit ad filium inquantum manifestat ipsum. Tertia quæstio est de hoc, quod dicit, quòd nemo venire potest nisi tractus à patre, quia secundum hoc, si nullus veniat ad Christum, non imputatur ei, sed ei qui non trahit eos. Respondeo dicendum, quòd vere nullus venire potest, nisi tractus à patre. nam sicut graue per naturam non potest per se sursum ferri nisi trahatur ab alio, ita cor humanum ex se ad inferiora tendens, nõ potest sursum eleuari, nisi tractus. Si vero non eleuatur, non est defectus ex parte trahentis, qui quantum in se est, nulli deficit, sed est propter impedimentum eius qui non trahitur. Aliter autem quantum ad hoc pertinet, possumus loqui de hominibus in statu naturæ integræ, & aliter in statu naturæ corruptæ. nam in natura integra non erat aliquod impedimentũ prohibẽs ab hac tractione. Vñ tunc omnes homines huius tractionis poterant esse participes. Sed in natura corrupta, omnes per impedimentum peccati æqualiter prohibentur ab hac tractione, & ideo omnes indigent trahi. Deus autem omnibus ad trahendum manum porrigit quantum in se est, & qđ plus est, non solum attrahit manum recipientis, sed etiam auersos à se conuertit: secundum illud Tren. vlt. Conuerte nos domine, & conuertemur, & in Psal. 84. secundum aliam literam. Deus tu conuertens viuificabis nos. Ex quo ergo Deus paratus est dare omnibus gratiam, & ad se trahere, non imputatur ei si aliquis non accipiat, sed ei qui non accipit. Quare autem non omnes auersos trahit, sed aliquos, licet sint omnes æqualiter auersi. Ratio quidem in generali potest assignari, vt scilicet in illis qui non trahuntur, appareat & refulgeat ordo diuinæ iustitiæ, in illis autem qui trahuntur, immensitas diuinæ misericordiæ. Quare autem in speciali trahat hunc, & illum non trahat, nõ est ratio aliqua, nisi beneplacitum voluntatis diuinæ. Vnde dicit Augustinus. Quem trahat, & quem nõ trahat; quare illum trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Semel accipe & intellige, nondum traheris, ora vt traharis: hoc etiam ostendi potest per exemplum. nã assignari potest ratio quare artifex ponit aliquos lapides inferius, & aliquos superius, & aliquos ex lateribus, ex dispositione domus, cuius complementum hoc exigit. Sed quare hos lapides hic ponat, & hos ibi, dependet à sua simplici voluntate. Et inde est, quòd prima ratio dispositionis refertur ad voluntatem artificis. Sic ergo Deus ad complemẽtum vniuersi quosdam quidem trahit, vt in eis appareat sua misericordia, quosdam vero non trahit, vt ostendatur in eis sua iustitia, Sed hos trahit, illos non trahit secundũ suum beneplacitũ, voluntatis. Similiter etiã quare in ecclesia aliquos fecit Apostolos, alios Cõfessores, alios Martyres: ratio est propter Ecclesię decorem, & complementũ. Sed quare Petrum fecit Apostolum, Stephanum Martyrem, & Nicolaum Confessorem, non est alia ratio, nisi voluntas. Sic ergo pater humanę facultatis defectus, & auxilij diuini subsidium. Sequitur auxilij finis, & fructus cum dicit.

in inuicem: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum.

d Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

e Est scriptũ in Prophetis, erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me. Non quia patrem vidit quisquã, nisi is qui est à Deo, hic vidit patrem.

d ETiam inquantum homo. nam per ea quę Christus in carne sua gessit, consequimur resurrectionis fructum. Rom. 5. Sicut per hominem mors, ita & per hominem resurrectio mortuorum, [ergo,] ergo secundum quòd homo [resuscitabo eum,] non solum ad vitam naturæ, sed etiam ad vitam gloriæ. Et hoc [in nouissimo die.] Tenet enim fides catholica, quòd status mundi innouabitur. Apocal. 21. Vidi cœlum nouum, & terram nouã. Et inter alia quæ ad hanc innouationem concurrent, credimus cœli motum cessare, & per consequens tempus. Apoc. 10. Et Angelus quem vidi stantem, &c. Et infr. quia tempus non erit amplius. Quia ergo cessante tempore in resurrectione, cessabit etiam nox & dies, secundum illud Zachar. 14. Erit dies vna quę nota est Domino, non dies, neque nox, ideo dicit, [resuscitabo eum in nouissimo die.] Quare autem usque tunc cœli motus duret & tẽpus, non minus vel amplius, scien dum est, quòd illud quod est propter aliud diuersimode disponitur secundum diuersam dispositionem eius propter quod est. Omnia autem corporalia propter hominem facta sunt, & ideo secundum diuersam dispositionem hominis diuersimode ea disponi oportet. Quia ergo in hominibus quando resurgent inchoabitur status incorruptionis: secundum illud. 1. Cor. 15. Mortale hoc induet incorruptionem, ideo cessabit tunc etiam corruptio in rebus. Vnde cessabit motus cœli, qui est causa generationis, & corruptionis in rebus corporalibus. Rom. 8. Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem filiorum Dei. Sic ergo patet, quòd ad fidẽ necessaria est nobis attractio patris. Consequenter cum dicit.

e DEterminat modum attrahendi. Et primo ponit attrahendi modum. Secundo attractionis efficaciam ibi. [Omnis qui audiuit à patre.] Tertio excludit opinatum modum attractionis ibi. [Non quia patrem, &c.] modus autẽ attrahendi est congruus, quia trahit reuelando & docendo, & hoc est quod dicit. [Scriptum est, in Prophetis, erunt omnes docibiles Dei, &c.] Beda dicit hoc esse scriptum in Iohel: sed non videtur expresse ibi esse, licet aliquid cõsonum dicitur, & Iohel. 2. Filij Syon exultate in Domino Deo vestro, quia dabit vobis doctorem iustitię. ideo autem secundum Bedam dicit in Prophetis, vt det intelligere, quòd sensus iste potest colligi ex diuersis dictis Prophetarum Sed expressius uidetur hoc dici. Isa. 54. Ponam filios tuos vniuersos doctos à Domino. Dicitur etiam Hiere. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum, qui pascent vos scientia, & doctrina: hoc autem est quod dicit [Erunt omnes,] potest tripliciter intelligi. Vno modo: vt li [omnes] supponat pro omnibus hominibus mundi. Alio modo vt supponat pro omnibus qui sunt in ecclesia Christi. Tertio modo pro omnibus qui erunt in regno cœlorum. Si autem dicatur primo modo, videtur non esse verum. nam statim subdit. [Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me.] Si ergo omnes de mũdo erunt docibiles, ergo omnes venient ad Christum; sed hoc est falsum, quia non omnium est fides. Sed ad hoc tripliciter respondetur. Nam secundum Chrysostomum primo modo dicendum, hoc dictum esse de pluribus. [Erunt,] inquit [omnes.] idest plurimi; secundum quem modum dicitur. Matth. 8. Multi venient ab Oriente & Occidente, &c. Secundo, quòd [omnes] quantum est ex Deo [erunt docibiles,] sed quòd aliqui non doceantur est ex parte eorum. Sol enim quãtum est de se, omnes illuminat, potest autem ab aliquibus non videri, si claudant oculos, vel si sint cœci. Et hoc modo dicit Apostolus 2. Thim. vlt. Vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis uenire. Tertio modo secundum Augustinum, quòd hęc est accommoda distributio ut dicat. [Omnes erunt docibiles Dei.] idest, omnes qui docentur à Deo docentur sicut loquimur de aliquo literarum magistro. Dicimus enim si est in ciuitate, solus iste docet omnes pueros de ciuitate, quia nullus docetur in ea nisi ab illo. Et hoc modo dicit supr. 1. Erat lux vera, &c. quæ illuminat, &c. Si autem exponatur de illis qui sunt in Ecclesia congregati, dicitur. [Erunt omnes,] scilicet qui sunt in Ecclesia [docibiles

cibiles deo.] Nam Isa. 54. dicitur. Ponã vniuersos filios doctos à Domino. In quo quidem ostenditur sublimitas fidei Christianæ, quæ non inhæret doctrinæ humanæ, sed doctrinæ Dei. Doctrina enim veteris testamenti data fuit per Prophetas, sed doctrina noui testamenti est per ipsum filium Dei. Heb. 1. Multipharie multisq; modis, idest, in veteri testamento Deus loquens, &c. nouissime diebus istis, &c. & eo dem secũdo. Quæ cũ initium accepisset,

LECTIO VI.

AMen amen dico vobis: qui credit in me habet vitam æternam.

b Ego sum panis vitæ.

c Patres vestri manducauerũt mãna in deserto, & mortui sũt.

enarrari per Dominum, &c. Sic ergo, omnes qui sunt in Ecclesia, sunt docti nõ ab Apostolis, nõ a Prophetis, sed ab ipso Deo, & sm Augustinum, hoc ipsum quòd ab homine docemur, est ex Deo, qui docet interius. Matt. 29. Vnus est magister vester Christus, nam intelligentia, quæ necessaria est præcipue ad doctrinam, est nobis à Deo. Si autem exponatur de his qui sunt in regno cœlorũ, &c. tunc [omnes erunt docibiles Deo] quia eius essentiam immediate videbunt. 1. Ioan. 3. Videbimus eum sicuti est. Attractio autem patris efficacissima est, quia [omnis qui audiuit a patre, & didicit, &c.] vbi duo ponit, vnum. s. quod pertinet ad donum Dei cum dicit [audiuit]. s. Deo reuelante. Aliud quod pertinet ad liberum arbitrium cum dicit [& didicit]. s. per assensum, & ista duo necessaria sunt in omni doctrina fidei. [Omnis qui audiuit a patre.] docente & manifestante. [& didicit.] præbendo assensum. [Venit ad me.] venit inquam tripliciter, per cognitionem veritatis, per amoris affectum, & per operis imitationem. Et in quolibet oportet quẽ audiat & discat. nam qui venit per cognitionem veritatis, oportet eum audire Deo inspirante, sm illud Psal. 84. Audiam quid loquatur in me dñs Deus & addiscere per affectum, vt dictũ est, qui vero venit per amorem & desiderium, vt dicitur infra 7. Si quis sitit, veniat ad me & bibat. & hunc oportet audire verbum patris, & capere illud ad hoc vt adiscatur & afficiatur. Ille enim discit verbũ, qui capit illud sm rationem dicentis. verbum autem Dei patris est spirans amorem: qui ergo capit illud cũ feruore amoris: discit. Sap. 7. In animas sanctas se transfert, Prophetas, & amicos Dei constituit. Per operis autem imitationẽ utitur ad Christum: sm illud Mat. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Et hoc etiã modo, quicumq; discit, venit ad Christum. nam sicut conclusio se habet in scibilibus, ita & operatio in operabilibus. In scientiis autem quicumq; perfecte discit, venit ad conclusionem. ergo in operabilibus, qui perfecte verba discit, venit ad rectam operationem. Isa. 50. Dns aperuit mihi aurẽ: ego autẽ non cõtradico. Sed quia aliqui potuerũt opinari q̃ omnes homines visibiliter a patre audirent, & addisceret, ideo vt hoc dñs excludat, subdit. [Non quia patrem vidit quisquã]. i. aliquis homo viuens in hac vita, non vidit patrem in sua essentia, sm illud Exo. 23. Non videbit me homo, & viuet. [nisi is]. s. filius [qui est a Deo, hic vidit patrem] suum per essentiam. vel [quisquam] non vidit patrem visione comprehensionis, qua visione nec homo, nec angelus eum vidit vnquã, nec videre potest [nisi is qui est ex Deo]. i. filius. Matt. 11. Nemo nouit patrem, nisi filius. Cuius quidem ratio est, quia cum omnis visio, siue cognitio fiat per aliquam similitudinem, sm modum similitudinis, quam habent creaturæ ad Deum, secundum hoc habent cognitionem ipsius. vnde & Philosophi dicunt, q̃ intelligentiæ cognoscunt primam causam, secundum hanc quam habent similitudinem eius. Omnis autem creatura participat quidem aliquam similitudinem Dei, sed in infinitum distante a similitudine suæ naturæ. & ideo nulla creatura potest ipsum cognoscere perfecte & totaliter, prout est in sua natura. Filius autem, quia perfecte totam naturam patris accepit per æternam generationem, ideo totaliter videt, & cõprehendit. Sed attendendum congruum ordinem loquendi. nã supra cum loqueretur de cognitione aliorum, vsus est verbo audi tus. hic vero cum loquitur de cognitione filij, vtitur verbo visionis. nam cognitio quæ est per visum, est immediata & aperta. ea vero quæ est per auditũ, fit mediãte eo qui vidit. sic & nos cognitionem qua habemus de patre accipimus a filio, qui vidit, vt sic nullus patrẽ cognoscat nisi per Christum, qui eũ manifestat, & nullus ad filium veniat, nisi a patre manifestante audierit.

LECTIO VII.

REpresso Iudæorum murmure, consequenter dominus satisfacit dubitationi, quæ orta erat in cordibus Iudęorum de verbo quod dixerat. s. Ego sum panis qui de cœlo descendi. Vbi intendit probare hoc verum esse de se. Et argumentatur sic. Ille panis descendit de cœlo, qui dat vitam mundo: sed ego sum panis dans vitam mundo, ergo ego sum panis qui de cœlo descendi, &c. Circa hoc tria facit. Primo ponit quasi minorẽ suæ rationis. s. Ego sum panis vitę.

A Secundo ponit maiorem scilicet quòd panis qui de cœlo descendit debet dare vitam: ibi [Patres vestri, &c.] Tertio ponit conclusionem, ibi [Ego sum panis viuus.] Circa primum duo facit. Primo manifestat suum propositum. Secundo intentum quasi probatum inducit: ibi [Ego sum, &c.] Propositum suum est ostẽdere q̃ sit panis vitę. Panis aũt viuificat inquantũ sumitur. Cõstat aũt, q̃ qui credit in Christũ, sumit eũ intra seipsum: sm illud Ephes. 3. Habitare Christum per fidem cordibus nostris. Si ergo ille qui credit in Christum habet vitam, manifestum est, q̃ manducando hunc panem viuificatur: ergo iste panis est panis vitæ. Et hoc est quod dicit [Amen amen dico vobis, qui credit.] fides. f. formata, quæ

B non solum perficit intellectum: sed etiam affectum. Non. n. tendit in rem creditã, nisi ametur. Christus aũt est in nobis duplici ter, scilicet in intellectu per fidem, inquãtum fides est, et affectu per charitatem, quæ informat fidẽ. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Qui ergo credit sic in Christum, vt in eũ tendat hẽc ipsum in affectu & intellectu. & si adda mus, q̃ Christus est vita æterna (vt dicitur 1. Ioan. vlt. Vt simus in vero filio eius Iesu Christo: hic est verus Deus, & vita æterna. Et supra 1. In ipso vita erat.) possumus inferre, quòd quicum que credit in Christum, habet vitam æternam. Habet inquam in causa, & in spe: quandoque habiturus in re. Manifestato proposito inducit intentum cum dicit.

b IDest, dans vitam: vt euidenter sequitur ex præmissis. De isto pane Genes. penult. Asser pinguis panis eius præbebit delitias, scilicet vitę æternę, Regibus. Consequenter cum dicit.

c POnit maiorem, scilicet quòd dare vitam, sit effectus panis de cœlo descendentis. Et primo præmittit manifestationẽ propositi. Secundo ponit intentum ibi [Hic est panis.] Propositum autem suum manifestat per contrarium. Dictum est enim supra, q̃ Moyses nõ dedit Iudæis panem de cœlo nisi æreo: omnis autem panis qui non est de vero cœlo, non potest vitam sufficientem dare: ergo hoc est proprium panis cœlestis, q̃ det vitã. & ideo panis Moysi vnde vos superbitis: non dat vitã. & hoc probat cum dicit [Patres vestri manducauerunt, &c.] Vbi primo exprobrat eorũ vitium cũ dicit [Patres vestri, &c.] quorũ. f. estis si lij: non solum secundum carnis originẽ: sed etiam sm operũ imitationẽ, q̃a estis murmuratores, sicut & ipsi murmurauerũt in tabernaculis suis, vt dicit in Psal. 105. & ideo dicebat eis. Mat. 23. Implete mensurã patrum vestrorum. Vnde sicut Aug. dicit. De nulla re magis Deũ offendisse populus dictus est, q̃ contra Deum murmurando. Secũdo insinuat breue tẽporis spatiũ cũ dicit [in deserto.] Non. n. longum tempus fuit, q̃ manna eis datum fuit, neque simul cũ eis venit in terrã promissionis; sed tantũ in deserto, vt dicit Iosue 5. iste aũt panis in perpetuũ cõseruat & reficit. Tertio manifestat cibi defectũ: quia non conseruabat vitã indeficientẽ. Vnde dicit [& mortui sunt.] Nã sicut habet Iosue 5 Omnes q̃ murmurauerũt prẽter Iosue & Caleph, mortui sunt in deserto. Vnde & hæc fuit causa secũdæ circũcisionis. s. q̃ omnis populus qui egressus est ex Aegypto mortui sunt in deserto: vt ibi dem dicitur. Sed quæritur de qua morte Deus hic loquitur. Nã si loquitur de morte corporali, nulla differẽtia erit inter panem illum qui fuit in deserto, & panem nostrum qui de cœlo descendit. quia etiam Christiani qui sumunt istum, corpora iter moriuntur. Si vero loquitur de morte spirituali, manifestum est q̃ hic & ibi quidam spiritualiter moriuntur, & quidam non. Nam Moyses & multi qui Deo placuerunt, mortui non sunt, licet alij mortui sint. Similiter & qui istum panem indigne sumunt, moriuntur spiritualiter. 1. Cor. 11. Qui enim manducat & bibit. Ad quod dicendum est, q̃ cibus ille cum cibo nostro spirituali

E conuenit. Conueniunt quidẽ quantum ad hoc, q̃ vterque idem significat. Nam & ille & iste Christũ signat: propter quod dicit idem cibus. 1. Cor. 11. Omnes eandem escã manducauerũt. Eandem dicit: quia vterque est figura spiritualis esce. Sed differunt, quia ille figurabat tantum, sed panis iste continet quod figurat, scilicet ipsum Christum. Dicendum ergo q̃ vterque ciborũ istorũ potest dupliciter sumi. Vel quantum ad signum tantum, idest, q̃ sumatur vt cibus tantum, non intellecto significato, & per hoc non tollitur mors spiritualis, seu corporalis. Vel quòd sumatur quantum ad vtraque, idest, q̃ ita sumatur cibus visibilis, vt intel ligatur cibus spiritualis, & spiritualiter gustetur: vt spiritualiter faciet. Et hoc modo illi qui spiritualiter manducauerunt mana, mortui non sunt spiritualiter. Sed & qui eucharistiam spiritualiter manducãt, & absque peccato spiritualiter viuunt nunc corporaliter & viuent in æternum. Habet ergo plus cibus noster cibo illorum: quia in se continet quod figurat. Manifestato ergo proposito, inducit intentum. Vnde dicit.

d ET fm glo. {Hic} dicit demonstrando seipsum: sed hic non est intellectus dñi: quia cum statim subdat {Ego sum panis viuus, &c.} esset verborum inculcatio. Dicēdum est ergo, q̄ dñs hoc intendit, vt. d. dicat illum panē de cœlo descendere, qui hoc potest facere. d. dare vitam: sed ego sum talis. Ergo ego sum panis de cœlo descendens.

ideo autem panis de cœlo descendens dat vitam indeficientem, quia omnis cibus nutrit secundū proprietatē suæ naturæ. Cœlestia autem incorruptibilia sunt, & ideo quia cibus ille cœlestis est, non corrumpitur, quod quamdiu manet viuificat. qui ergo māducauerit ex ipso, non morietur, sicut si aliquis cibus corporalis numq̄ corrumperetur dans nutrimentum, semper viuificaret. & ideo panis iste significatus est per lignum vitæ, quod erat in medio paradisi, quodam modo dans vitam in perpetuum, secūdum illud Gen. 3. Nunc ergo ne forte mittat manum suā, & sumat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. si ergo iste sit effectus huius panis, vt scilicet qui manducat ex eo non moriatur, et ego sum talis: ergo.

d Hic est panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur.
e Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi.
f Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.
g Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

e CIrca hoc ergo duo facit. Primo loquitur de seipso communiter. Secundo specialiter, ibi {Et panis, &c.} Circa primū duo facit. Primo concludit originem suiipsius. Secundo ostēdit eius virtutem ibi. {Si quis manducauerit, &c.} Dixit ergo. {Ego sum panis viuus} & ideo possum vitā dare. Panis enim corporalis non in perpetuum viuificat, quia non habet in se vitam, sed viuificat alteratus & conuersus in nutrimentū virtute viuentis. {Qui de cœlo descendi,} hoc expositum est supra. 3. Quomodo scilicet descenderit. Et propter hoc excludūtur hæreses, dicentium Christū purum hominem, quia fm hoc non descendisset de cœlo. Virtus aūt eius est dare vitam æternam. Et ideo dicit.

f SI quis manducauerit ex hoc pane} spiritualiter, scilicet {viuet} non tantum in præsenti per fidem & iustitiam, sed in æternum. {infra. 10. Omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternū. Consequenter loquitur de corpore cum dicit.

g DIxerat enim, q̄ erat panis viuus, & ne intelligatur, quòd hoc ei esset inquantum est verbum, vel fm animam tantum, ideo ostendit, q̄ etiam caro sua viuificativa est. Est enim organum diuinitatis suæ. vnde cum instrumentum agat virtute agentis, sicut diuinitas Christi viuificativa est, ita (vt Damascenus dicit.) et caro virtute verbi adiuncti viuificat. vnde Christus tactu suo sanabat infirmos. sic ergo, quod dixit supra. Ego sum panis viuus, pertinet ad virtutem verbi. hic vero quod subdit, pertinet ad communionem sui corporis, scilicet ad Eucharistiæ sacramentum. Vbi possumus quatuor considerare circa ipsum sacramentum. s. speciem, instituentis auctoritatem, sacramenti veritatē, & eius vtilitatem. Species quidem sacramenti. {Hic est panis.} Prouer. 9. Venite & comedite panē, &c. Cuius ratio est, quia hoc est sacramentū corporis Christi. Corpus aūt Christi est ecclesia, quæ consurgit in vnitate corporis ex multis fidelibus. vnde istud est sacramentū vnitatis Ecclesiæ. Rom. 12. Oēs vnum corpus, &c. Quia ergo panis ex diuersis granis conficitur, ideo est conueniens spēs sacramenti huius, ideo dicit. {Et panis, &c.} Auctor huius sacramenti Christus est. nam licet sacerdos consecret, tñ ipse Christus dat virtutem sacramento, qa etiā ipse sacerdos consecrat in persona Christi. vnde in aliis sacramentis veitur sacerdos verbis suis seu ecclesiæ, sed in isto, vtitur verbis Christi. quia sicut Christus corpus suum propria voluntate dedit in mortē, ita sua virtute dat se in cibū. Matth. 26. Accipiens panē, &c. & ideo dicit {quem ego dabo,} & dicit {dabo:} quia nondum instituerat hoc sacramentum. veritas aūt huius sacramenti insinuatur cum dicit {caro mea est.} non dicit aūt, carnem meam significat, sed {caro mea est,} quia fm rei veritatē hoc quod sumitur, vere est corpus Christi. Iob. 21. Si nō dixerunt viri tabernaculi mei, quis det carnibus eius, vt saturemur? Sed cum in isto sacramento contineatur totus Christus, quare dixit tantū {caro mea est?} Ad quod sciendū est, q̄ in illo mystico sacramento totus Christus continetur fm veritatē, sed corpus est ibi ex vi conuersionis. Diuinitas vero & anima per naturalem concomitantiā. Dato enim per impossibile, q̄ diuinitas separaret a corpore Christi, ita non esset in sacramento, di uinitas. Similiter etia si in triduo mortis suæ aliquis consecrasset, non fuisset ibi anima Chri, sed tale corpus quale erat in cruce seu in sepulchro. ideo aūt potius dicit {caro} quia cū hoc sacramentum sit Dñice passionis rememoratiuū. fm illud 1. Cor. 10. Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicē bibetis, mortem Dñi annunciabitis. Passio aūt Christi fuit ex infirmitate: fm illud Cor, vlt. Mortuus est ex infirmitate, &c. Vt ergo insinuetur infirmitas ex qua mortuus est, potius dicit {caro mea est.} Nā hoc nomen infirmitatē significat. Vtilitas aūt huius sacramēti magna est & vniuersalis. Magna quidē, qa efficit in nobis nsic vitā spiritualē, tandē æternā: vt dictū est. Nā vt ex supradictis apparet, cū hoc sacramentum sit Dñicæ passionis, continet in se Christum passum: vnde quicqd est effectº Dñicæ passionis, totū etiā est effectus huius sacramenti. Nihil. n. aliud est hoc sacramentū, q̄ applicatio Dñicæ passionis ad nos. Non enim dicebat Christū secundum prætentiā suam semper esse nobiscū. & ideo voluit hoc supplere per hoc sacramentum. Vnde manifestum est, q̄ destructio mortis, quam Christus moriendo destruxit, & reparatio vitæ, quam resurgendo effecit, est effectus huius sacramenti. Vniuersalis aūt, quia vita quam confert, non solum est vita vnius hominis, sed quantum in se est, totius mundi: ad quam sufficiens est mors Christi. 1 Ioan. 1. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & non pro nostris tantum, sed etiam totius mundi. Notandum autem est, quòd aliter est in isto sacramento & aliter in alijs. Nam alia sacramenta habent singulares effectº, sicut in baptismo solus baptizatus suscipit gratiam, sed in immolatione huius sacramenti est vniuersalis effectus: quia non solū sacerdos effectum consequitur, sed etiam illi pro quibus orat, & ecclesia tota, tam viuorum, quàm mortuorum. Cuius ratio est, quia continetur in ipso ipsa causa vniuersalis omnium sacramentorum, scilicet Christus. Nec tamē si laicus sumat hoc sacramentum, prodest alijs quantum est ex opere operato, inquantum consideratur vt perceptio, quamuis ex intentione operantis, & percipientis, possit communicari omnibus ad quos dirigit suam intentionem. Ex quo patet, quòd laici sumentes Eucharistiam, pro his qui sunt in purgatorio, errant.

LECTIO VII.

SVprā repressit Dominus murmur Iudeorum, quod ortum habuit de origine cibi spiritualis, hic reprimit eorum litigium, quod erat inter eos de sumptione huius cibi. Et primo ponitur eorum litigium. Secundo Dominus cōprimit illud ibi. {Dixit ergo eis Iesus, &c.} Tertio, Euangelista designat locum ibi. {Hæc dixit, &c.} Circa primum sciendum est, quòd Euangelista Iudæorum litigium inducit per modum conclusionis, cum dicit. {Litigabāt ergo, &c.} Et quidem satis congrue. nam secundum Aug. Dñs locutus fuerat eis de cibo vnitatis, quo qui reficiuntur, efficiuntur vnanimes, fm illud Psal. 67. Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & lętentur in lætitia. Et sequitur fm aliam literam. Qui habitare facit vnanimes in domo. Quia igitur Iudei cibum concordiæ non sumpserant, ideo adinuicem litigabant. Isa. 58. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis. Ex hoc aūt quòd litigabant cū alijs, se esse carnales ostendebant. 1. Cor. 3. Cū sit inter vos zelus & cōtentio, nonne carnales estis? Et ideo hæc verba Domini carnaliter intelligebant. s. quòd caro Christi māducaretur, sicut cibus carnalis. Vñ dicūt. {Quō potest hic carnem, &c.} q. d. hoc est impossibile, sicut & patres eorum locuti sunt cōtra Dominū. Nume. 21. Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo, sed hoc eorum litigium comprimitur a Domino. Vnde.

b VBi primo ponit virtutem sumptionis huius cibi. Secundo manifestat eam ibi. {Qui manducat meam carnē, &c.} Circa primum tria facit. Primo ponit carnis manducandę necessitatē. Secūdo eius vtilitatē: ibi. {Qui manducat carnē meā, &c.} Tertio subdit eius veritatē: ibi {caro enim mea.} Dixit ergo Iesus. {Amen amē dico vobis, nisi māducaueritis. } q. d. vos reputatis impossibile & incongruū, q̄ carnē meā manducetis, non solū non est impossibile, sed etiam est valde necessarium, in tantū, q̄ {nisi māducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinē, non habebitis. } i. nō poteritis habere {in nobis vitā. } s. spiritualem. Nā sicut cibus corporalis ita est necessarius ad vitā corporalem, q̄ sine eo esse nō possit. (Tren. 1. Dederunt pretiosa quæq; pro cibo, & in Psal. 103. Panis cor hominis cōfirmet,) ita cibus spiritualis necessarius est ad vitam spiritualem adeo quòd sine ipso vita spiritualis sustentari non possit. Deute. 8. Non in solo pane viuit homo, &c. Notādum aūt, quòd hæc sententia potest referri vel ad spiritualem manducationem, vel ad sacramen

A talem. Sed si referatur ad spiritualem, nullam dubitationem hēt sententia. Ille enim spiritualiter carnem Christi manducat, & sanguinem bibit, qui particeps fit ecclesiasticæ vnitatis, quæ fit per charitatem. 1. Cor. 10. Omnes vnū corpus estis in Christo. Qui ergo nō sic māducat est extra ecclesiam, & per cōsequēs extra charitatē. ideo non habet vitā in semetipso. 1. Ioan. 3. Qui non diligit manet in morte. Si vero

c Qui manducat meam carnē, & bibit meum sanguinem: habet vitam æternam.
d Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

referatur ad sacramētale, dubium habet quod dicitur, nā sup. 3. dicitur. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nō potest introire in regnū cœlorum, est sicut proposita fuit illa sententia. ita & ista. {nisi manducaueritis, &c.} Cum ergo baptismus sit sacramentū necessitatis, videtur etiā q̄ Eucharistia. Sed hoc quidam Græci concedunt. vnde & pueris baptizatis dant Eucharistiam. & in hoc habent pro eis ritū Dionys. qui dicit, q̄ perceptio cuiuslibet sacramenti debet consumari in cōione Eucharistiæ, quæ est consumatio omnium sacramentorū, sed hoc verū est in adultis, non aūt in pueris, cū in sumente Eucharistiam, exigatur actualis reuerentia & deuotio, quā illi qui non habent vsum liberi arbitrij, sicut sunt pueri & amentes, habere non possunt, & ideo nullo modo eis est danda. Dicendum ergo, q̄ sacramentum baptismatis est necessariū quantum ad oēs, vt realiter accipiat, quia sine eo nullus regeneratur ad vitam. & ideo oportet, q̄ ipsum habeatur in re, vel in voto, quantū ad præoccupatos. nam si contemptus in aliquo baptismum aquæ excludat, neq; baptismus flaminis, nec sanguinis prodest ei ad vitā æternā. Sacramentum vero Eucharistiæ est necessitatis quantū ad adultos tantū, ita q̄ recipiatur re vel voto fm Ecclesiæ institutā. Sed secundū hoc etiā dubitatur, quia per hæc verba Dñi, non solum manducatio corporis, sed etiā sumptio sanguinis est de necessitate salutis, præsertim cū perfecta refectio cibi non sit sine potu. Cum ergo consuetudo aliquarū ecclesiarum sit, q̄ solus sacerdos cōicet de sanguine, alij vero communicant corpori tantum, videt huic sententiæ contrariari. Respondeo dicendum, q̄ fm antiquæ Ecclesiæ consuetudinem, oēs sicut communicabant corpori, ita cō municabant & sanguini, quod etiā adhuc in quibusdam Ecclesiis seruatur: vbi etiā ministri altaris continue & corpori & sanguini cōicant. Sed propter periculum effusionis in aliquibus; ecclesiis seruatur, vt solus sacerdos cōicet sanguini, reliqui vero corpori, nec tñ est contra sententiam dñi, quia qui communicat corpori, communicat etiam sanguini, cum sub vtraq; specie totus Christus contineatur, etiā quantum ad corpus & sanguinē. Sed sub speciebus panis continetur corpus Christi ex vi cōuersionis, sanguis vero ex naturali concomitantia. Sub speciebus vero vini, continetur sanguis Christi ex vi conuersionis, corpus vero ex concomitātia naturali. Sic ergo apparet necessitas sumēdi hunc cibum spiritualem. Vtilitas eius ostenditur cum dicit.

c ET primo quantum ad spiritū seu animam: secundo quantū ad corpº, ibi. {Et ego resuscitabo, &c.} Est ergo vtilitas huius manducationis magna, quia dat vitam æternam. vnde dicit. {Qui manducat meam carnem, &c.} Nam cibus iste spiritualis est similis quidem corporali in hoc, q̄ sine ipso vita spiritualis esse non potest, sicut nec sine corporali cibo vita corporalis, vt dictū est supra. Sed amplius habet ab eo, quia causat indeficientem vitam in sumente, quā cibus corporalis non efficit. non. n. qui eum sumpserit viuet. Potest enim fieri, vt Augu. dicit, vt senio vel morbo, & aliquo casu plurimi qui eum sumpserint moriantur. qui vero hunc cibum & potū corporis & sanguinis dñi sumpserit {habet vitā æternam.} & ideo comparatur ligno vitæ. Prouerb. 3. Lignum vitę est his qui apprehenderunt, &c. vnde dicitur panis vitæ. Eccl. 15. Cibauit illum pane vitæ, &c. & ideo dicit {vitā æternam.} & hoc quia qui manducat hunc panē hēt in se Christum, qui est verus Deus, & vita æterna, vt dicitur. 1. Ioan. vlt. Sed ille habet vitā æternam, qui manducat & bibit, vt dē non solum sacramentaliter: sed etiā spiritualiter. Ille vero sacramentaliter manducat & bibit, qui sumit ipsum sacrm. Spiritualiter vero qui pertingit ad rem sacramenti, quę est duplex, vna contenta & signata, quæ est Christus integer, qui cōtinetur sub speciebus panis & vini. alia res est signata & non contenta, & hoc est corpus Chri. sti mysticū, quod est in prædestinatis, vocatis, & iustificatis. Sic ergo spiritualiter māducat carnē, & bibit sanguinē per comparationem ad Christū contentum & signatum, qui coniungitur ei p fidem & charitatē, ita q̄ transformat in ipsum: & efficitur eius membrū. non enim cibus iste cōuertit in eū qui sumit: sed manducantē cōuertit ad se, fm Augu. Cū dixit. Cibus sum grādiū, cresce & māducabis me, nec tu me muta bis in te: sed tu mutaberis in me, & ideo est cibº hominē diuinū facere valens, & diuinitate inebrians. Item per comparationem

e Caro enim mea vere est cibº: & sanguis meus vere est potus.
f Qui māducat meam carnem, & bibit meū sanguinem: in me manet, & ego in illo.

ad corpus corpº, ibi. {Et ego resuscitabo, &c.} Est ergo vtilitas huius manducationis magna, quia dat vitam æternam. vnde dicit. {Qui manducat meam carnem, &c.} Nam cibus iste spiritualis est similis quidem corporali in hoc, q̄ sine ipso vita spiritualis esse non potest, sicut nec sine corporali cibo vita corporalis, vt dictū est supra. Sed amplius habet ab eo, quia causat indeficientem vitam in sumente, quā cibus corporalis non efficit. non. n. qui eum sumpserit viuet. Potest enim fieri, vt Augu. dicit, vt senio vel morbo, & aliquo casu plurimi qui eum sumpserint moriantur. qui vero hunc cibum & potū corporis & sanguinis dñi sumpserit {habet vitā æternam.} & ideo comparatur ligno vitæ. Prouerb. 3. Lignum vitę est his qui apprehenderunt, &c. vnde dicitur panis vitæ. Eccl. 15. Cibauit illum pane vitæ, &c. & ideo dicit {vitā æternam.} & hoc quia qui manducat hunc panē hēt in se Christum, qui est verus Deus, & vita æterna, vt dicitur. 1. Ioan. vlt. Sed ille habet vitā æternam, qui manducat & bibit, vt dē non solum sacramentaliter: sed etiā spiritualiter. Ille vero sacramentaliter manducat & bibit, qui sumit ipsum sacrm. Spiritualiter vero qui pertingit ad rem sacramenti, quę est duplex, vna contenta & signata, quæ est Christus integer, qui cōtinetur sub speciebus panis & vini. alia res est signata & non contenta, & hoc est corpus Chri. sti mysticū, quod est in prædestinatis, vocatis, & iustificatis. Sic ergo spiritualiter māducat carnē, & bibit sanguinē per comparationem ad Christū contentum & signatum, qui coniungitur ei p fidem & charitatē, ita q̄ transformat in ipsum: & efficitur eius membrū. non enim cibus iste cōuertit in eū qui sumit: sed manducantē cōuertit ad se, fm Augu. Cū dixit. Cibus sum grādiū, cresce & māducabis me, nec tu me muta bis in te: sed tu mutaberis in me, & ideo est cibº hominē diuinū facere valens, & diuinitate inebrians. Item per comparationem corpus mysticum signatum tantum si fiat particeps vnitatis ecclesiasticæ. Qui ergo sic manducat {habet vitam æternam.} & de primo per comparationem ad Christum satis iam patet. Similiter per cōparationem ad corpus mysticū, de necessitate habet vitam æternam: si perseueret. Nā vnitas ecclesię fit per spiritum sanctū. Eph. 2. Vnus spiritus & vnū corpus, qui est pignº hæreditatis æternæ: vt dicitur Eph. 1. Est ergo magna vtilitas huius cibi, quia dat vitā æternam animę. Sed etiā magna est, quia dat vitā ętrnā etiā corpori. & ideo subdit.

d SIcut enim dictum est, quòd ille qui spiritualiter manducat & bibit, fit particeps spiritussancti, per quem vnimur Christo vnione fidei & charitatis, & per quem efficimur membra ecclesiæ. Resurrectionē aūt facit mereri spiritussanctus. Ro. 7. Qui suscitauit Iesum Christum dominū nostrum a mortuis: reuiscī tabit & mortalia corpora nostra propter inhabitantē spiritum eius in nobis. & ideo dicit dñs, q̄ eum qui manducat & bibit, resuscitabit ad gloriam, nō ad condēnationē: quia hæc resuscitatio nō prodesset, & quidem satis cōgrue hmōi effectus sacramento eucharistię attribuit: quia vt dicit Aug. & dictū est supra, verbū resuscitat animas. Sed verbū caro factū viuificat corpora. In hoc aūt sacramento nō solum est verbū secundum suā diuinitatē: sed etiam fm veritatē carnis. & ideo nō est tolū causa resurrectionis animarū sed etiam corporū. 1. Cor. 15. Per hominē mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Patet ergo vtilitas huius mā ducationis. Veritas autem eius ostenditur cum dicit.

e POsset enim aliquis credere, quòd ea quę de carne dicta sunt & sanguine, enigma & parabola esset. & ideo hoc dominus excludens dicit. {Caro mea vere est cibus}. q. d. non intelligatis, quod figuraliter loquar: sed secundum veritatem caro mea cō tinetur in cibo fidelium. {Et sanguis meus vere continetur in sacramento altaris. Mat. 26. Hoc est corpus meum, &c. & hic est sanguis, &c. Vel aliter secundum Chrysost, quia cibus, & potus sumitur ad refectionē hominis. In homine aūt sunt duę partes, principalis quæ est anima, et secundaria quæ est corpus. Illud autem quod est homo, est per animam non per corpus, illud ergo est vere cibus hominis, qui est cibus animæ. & hoc est quod dominus dicit. {Caro enim mea, &c.} Quia non solū est cibus corporis: sed etiā animę. Similiter & sanguis. Psal. 22. Super aquā refectionis educauit me, animā meā cōuertit. quasi diceret. Hæc refectionis specialiter ad animam ordinatur. Vel aliter fm Aug. Illud vere dicitur esse aliquid, quod facit effectum eius. Effectus aūt cibi est, vt fatiet. Quod ergo vere facit fatietatem, vere est cibus & potus, hoc autem facit caro & sanguis Christi, qui ducit ad statū gloriæ vbi non est esuries neque sitis. Apoc. 7. Non esurient nec sitient amplius. & ideo dicit. {Caro mea, &c.}

f HIc probat dominus cibi spiritualis virtutem supra positā, scilicet quòd det vitam æternam, & vtitur tali argumēto. Quicumque manducat meam carnem, & bibit meum sanguinē coniungitur mihi. Sed qui coniungitur mihi habet vitam æternam: ergo qui manducat meam carnem, & bibit meū sanguinem habet vitā æternā. Secundū hoc ergo tria facit. Primo ponit maiorē. Secundo minorē, & probat eā ibi. {Sicut misit me, &c.} Tertio infert conclusionem ibi. {hic est panis, &c.} Sciendū est ergo quantū ad primū, q̄ si hoc quod dicit. {Qui manducat carnem meā, &c.} referat ad carnē & sanguinem mystice: nulla dubitatio est in verbo. Nā sicut dictum est, ille manducat spiritualiter per comparationem ad rem signatam tantum, qui corpori mystico incorporatur per vnionem fidei, & charitatis. Charitas aūt facit Deum esse in homine, & econuerso. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. & hoc est quod facit spiritussanctus. Vnde ibidem. In hoc cognoscim⁹ quoniā in Deo manemus, & Deus in nobis, quia de spiritu, &c. Si vero referatur ad sumptionem sacramentalē: tunc non quicūque māducat carnē & bibit sanguinē, manet in Deo: qa sicut dicit Aug. est qdā modus manducandi illam carnē & bibēdi illum sanguinē: quo qui manducat & bibit, in Christo manet, & Christº in eo. Sed hic est ille qui non sacramentaliter tantū, sed reuera corpus Christi manducat: & sanguinē bibit. Est & alius modus: quo qui manducant non manet in Christo: nec Christus in eis: hoc est qui in corde ficto ad illud accedunt. nullum. n. effectum habet sacramentum in ficto. Fictus enim est, cum nō respondet interius, qđ signat exterius. In sacramento autem eucharistiæ exterius quidē signat, q̄ Christus incorporet in eo: qui percipit illud, & ipse in Christo. Qui ergo non habet in corde desiderium huius vnionis, nec conatur ad remouēdum omne impedimentum ad hoc, est fictus Et ideo Christus in eo non manet: nec ipse in Christo.

g Hic ponit minorem, scilicet quòd qui cõiungitur Christo, habet vitam. Et inducit hoc in manifestatione cuiusdam similitudinis, quæ talis est. Bilius propter vnitatem quam habet ad patrem, recipit vitam à patre: ergo qui vnitur Christo, recipit vitam a Christo. & hoc est quod dicit. {Sicut misit me, &c.}

quæ quidé verba possunt dupliciter exponi de Christo, scilicet secundum humanam naturam, & secundum diuinam. Si enim exponatur de Christo filio Dei: tunc {sicut} importat similitudinem Christi ad creaturã quantum ad aliquid: sed non quantum ad omnia: sed quantum ad hoc, quod est esse ab alio. nam hoc est cõmune Christo filio Dei & creaturæ, q̃ sunt ab alio: sed quantum ad aliud est dissimile, quia filius habet aliquid proprium, quia scilicet sic est a patre, q̃ tamen recipit totam plenitudinem diuinæ naturæ, intantum, q̃ quicquid est naturale patri, sit etiam naturale filio. Creatura vero accipit aliquam perfectionem & naturam particularem. supra 5. Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. & hoc ostendit, quia nõ ait. Sicut manduco patrem, & ego viuo propter patrem, cum loquatur de processione sua a patre, sicut dixit. {qui manducat me, & ipse viuet propter me.} cum loquitur de participatione corporis & sanguinis eius, qua nos efficimur meliores. nam manducatio quãdam participationé dicit. Sed Christus dicit se viuere propter patrẽ: non quidem manducatum, sed generantem, sine æqualitatis detrimento. si vero exponatur de Christo homine, sic quantum ad aliquid {sicut} importat similitudinẽ in li Christum hominem, & nos in hoc. li. q̃ sicut Christus homo accipit spiritualem vitã per vnionem ad Deum, ita & nos accipimus spiritualem vitam in communione sacramenti Sed tamen est dissimile, quia Christus homo accepit vitam per vnionem verbi cui in persona vnitur: sed nos vnimur Christo per sacramentum fidei. & ideo duo dicit {misit me.} & {pater.} Si ergo referatur ad filium Dei, tũc dicit {viuo ego propter patrem.} quia ipse pater viuens est. si vero referatur ad filium hominis, tunc dicit {viuo ego propter patrẽ.} quia {misit me}. i. fecit me incarnari. Missio enim filij Dei est *eius incarnatio. Gal. 4. Misit Deus filium suum*, &c. Per hoc ergo ℔m Hylarium excluditur error Arrij. nam si nos propter Christum viuimus, quia aliquid de natura sua habemus, vt ipse dicit. Qui manducat meam carnem, &c. Ergo & Christus viuit propter patrẽ, quia habet in se naturam patris, non autem partem, quia simplex est & indiuisibilis: ergo habet totam naturam patris. Propter patrem ergo viuit filius, dum natiuitas non alienam ei in tulit diuersam q̃ naturam. Consequenter cum dicit.

h PONit duas conclusiones. nam de duobus litigabant. s. de origine spiritualis cibi, & de eius virtute. Prima ergo cõclusio est de origine. Secunda est de virtute, & hanc principaliter intendit, ibi {qui manducat hunc panem.} Sciendum est circa primum, q̃ Iudæi turbati fuerãt quia dixerat. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. & *ideo contra eos hic iterum concludit* ex hoc quod dicit: {viuo propter patrẽ} cum dicit {Hic est panis.} nam descendere de cœlo, est de cœlo originem habere: sed filius habet originem de cœlo, quia viuit propter patrem: ergo Christus est qui de cœlo descendit. & ideo dicit {Hic est panis qui de cœlo.} id est, de vita paterna descendit, & hoc quantum ad diuinitatem. vel descendit etiam quantum ad corpus, inquantum, scilicet virtus formatiua eius, quę finit spiritus sanctus, de cœlo fuit, vt virtus cœlestis. Vnde qui manducant hunc panem non moriuntur: quomodo mortui sunt patres nostri qui manducauerunt manna, non de cœlo: nec erat panis viuus vt dictum est supra. Quomodo autem mortui sunt qui manna manducauerunt, ex præmissis manifestum est. Secunda conclusio de virtute panis ponitur cum dicit.

i QVæ sequitur ex hoc. Qui manducat carnem meã. Qui enim manducat hunc panem manet in me, & ego in illo: sed ego sum vita æterna. {Ergo qui manducat hunc panem} vt debet {viuet in æternum.}

k LOcus autem vbi hoc dixit Iesus fuit {in synagoga.} in qua Christus docebat in Capharnaum. Volens enim multitudinem attrahere, in templo & in synagoga docebat, & vt ex multis saltem proficiant aliqui. Psalm. 29. Annunciaui iustitiam tuã in ecclesia magna.

LECTIO VIII.

QVam compressit litigium Iudæorum, & murmur. Consequenter dominus sedat scandalum discipulorum. Et primo agitur de *scandalo discipulorum recedentium*. Secundo examinatur deuotio remanentium ibi. {Dixit ergo Iesus ad duodecim, &c.} Circa primũ tria facit. Primo ponitur scandalum discipulorum. Secundo benignitas Christi ad reprimendum ipsum ibi. {Sciens autẽ Iesus, &c.} Tertio ponitur pertinacia & incredulitas recedentium: ibi. {Ex hoc multi discipulorum eius, &c.} Sciendum est ergo circa primum, quòd multi erant in populo Iudæorum qui adhærebant Christo credentes ei, & sequebantur eum, non tamen relictis omnibus sicut duodecim, qui omnes dicebantur discipuli. Et de istis dicit, quòd {multi.} scilicet in populo qui ei credebant {audientes} quæ supra dixit {dixerunt, &c.} *De istis dicitur Matth. 13.* Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Dicitur autem. {Multi.} quia vt dicitur Eccles. 1. Stultorum infinitus est numerus. Et Matth. 20. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Isti ergo dixerunt. {Durus est hic sermo.} Durum dicitur, quod non facile diuiditur, & resistentiam habet. Est ergo aliquis sermo durus: aut quia resistit intellectui, aut quia resistit voluntati, cũ illum intellectu capere nõ possumus: aut voluntati non placet, & vtroque modo erat istis durus sermo. Durum quidem intellectui: quia super excedebat imbecillitatẽ intellectus eorum. Cum. n. carnales essent, non poterant capere q̃d dicebat, se carnem suam datarum eis ad manducandum. Voluntati autem, quia multa dixit de potentia suæ diuinitatis, & licet isti crederent ei: sicut Prophetæ: non tamen credebant eum Deum. & ideo videbatur eis, quòd loqueretur maiora seipso. 2. Corinth. 10. Epistolæ graues sunt. Eccle. siast. 6. aspera est nimium indoctis hominibus sapientia. & ideo sequitur. {Quis potest eum audire?} Hæc dicunt ad excusationem suam. nam ex quo dederant se ei, debebant eum audire: sed quia non docebat eos placentia, vellent ali quam occasionem quærere recedendi. Prouerb. 18. Non recipit stultus verba prudentiæ: nisi ea dixeris quæ versantur in corde suo. Consequenter cum dicit.

b PONitur benignitas Christi ad sedandum scandalum. Et primo *denunciat*, & *manifestat* scandalum. Secundo remouet causam scandali ibi. {Si ergo videritis, &c.} Tertio innuit ipsam causam: ibi. {Sed sunt quidam.} Scandalum autem denunciat, q̃ dixerant occulte. {Durus est hic sermo.} vt ab illo non audirentur. Sed ille qui virtute suæ diuinitatis nouerat quid dicebãt: hoc manifestat. Et hoc est quod dicit. {Sciens autẽ Iesus apud semetipsum.} quod ipsi in semetipsis dicebant scilicet {quia murmurauerunt de hoc discipuli eius.} supra 5. Non erat ei opus, vt quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine Psal. 5. Scrutans corda & renes Deus. {dixit eis, hoc vos scandalizat?} q. d. de hoc non debetis scandalizari. Vel potest legi remissiue, q. d. Scio quòd de hoc scandalizamini. Isa. 8. Erit nobis. s. in Christo credentibus quidem in sanctificationẽ. In lapidem autem *offensionis duabus domibus Israel. i. discipulis* murmurantibus, & turbis. Sed cum doctores debeant vitare scandalum audientium: quare eis dominus talia dogmata proponit vnde scandalizarentur & recederent? Respondeo: dicendũ quòd necessitas doctrinæ exigebat, vt dominus eis talia proponeret. Instituerant enim apud eum pro cibo corporali, qui venerat vt duceret in appetitum cibi spiritualis, & ideo necesse erat vt eis proponeret doctrinam de cibo spirituali, nec tamen scandalum eorum causabatur ex vitio doctrinæ Christi, sed ex eorũ infidelitate. Si. n. verba domini non intelligebant propter eorũ carnalitatem, poterant dominũ interrogare, sicut Apostoli aliàs fecerunt. Hoc autem secundum Aug. dominus dispensatiue permisit, vt bene docentibus causam patientiæ & consolationis cõtra malignantes eorum dicta præberet, cum discipuli etiam verbis Christi detrahere præsumerent. Consequenter cum dicit.

c TOllit occasionẽ scãdali, quę quidẽ erat, & de persona dicẽtis, & de verbis dictis, vt dicit Chry. & ió primo remouet occasionẽ scãdali quantũ ad psonã dicentis. Secundo quantũ ad verba dicta ibi. {Spiritus est, &c.} Occasio aũt istorum fuit, quia audierant dominũ loqui de se diuina. Vnde quia ipsi credebant

cum

eum esse filiũ Ioseph, scandalizabantur ex hoc, quod de se dicit. & ideo hanc occasionem remouens ostendit eis, Deus apertius suam diuinitatem. vnde dicit. Vos turbamini de his, quæ de me dixi. {Si ergo videritis filiũ hominis ascendentẽ vbi erat prius.} *supple quid dicetis? quasi dicat. numquam poteritis negare quin de cœlo descẽderim:*

quin sim dator vel doctor vitæ æternæ. Simile fecit in Natha nael. cum enim dicerent. tu es Rex Israel: voluit eum ad perfectiorem cognitionẽ elleuare. vnde dixit ei, supra primo. Maiora his videbis. & ideo istis aliquid maius futurum de se manifestat dicens. {Si ergo videritis filium, &c.} Ascendit autẽ in cœlum videntibus discipulis, vt dicitur Act. 1. Si ergo ascendit vbi prius fuit, ergo prius fuit in cœlo. supra 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit. sed attende, quòd etsi sit eadem persona filij Dei, & filij hominis in Christo, quia tamen natura est alia, ideo aliquid conuenit ratione humanitatis, scilicet ascendere, quod non conuenit ei ratione diuinitatis, secundum quam non habet quo ascendat, cum æternaliter sit in summo rerum vertice, scilicet in patre, sed secundum eam conuenit ei ascendere, vbi erat prius, scilicet in cœlo, *vbi non fuit secundum humanam naturam*, quod est contra errorem Valentini, dicentis Christum attulisse corpus cœleste. sic ergo vbi prius fuit secundm diuinitatem ascendit videntibus Apostolis, & propria virtute secundum humanitatem. infra 16. Exiui à patre & veni, & c. Sed secundum Augustinum, aliter hęc verba introducuntur. Dicit enim, quòd isti scandalizati sunt de hoc, quod Dominus dixit, quòd daret eis carnem suam ad manducandum, quod intelligentes carnaliter, ac si eam ad literam deberent comedere, vt carnes animalium, scandalizati sunt. & hunc intellectum remouens, dicit. {Si ergo videritis filium hominis ascendentem, integro corpore} {vbi erat prius,} supple, numquid dicetis, q̃ sic daturus eram vobis carnem meã ad manducandum vt carnes animalium? Consequenter cum dicit.

d REmouet occasionem scandali ex parte verborum prolatorum. & secundum Chrysostomũ primo distinguit duplicem intellectum ipsorum verborum. Secundo ostendit quis eorum congruat ipsis verbis ibi. {verba quæ ego loquor, &c.} Sciendum est ergo quantum ad primum, quòd verba Christi ita cundum duplicem sensum intelligi possunt, scilicet secundum spiritualem & secundum corporalem. & ideo dicit. {Spiritus est qui viuificat,} id est, *ea verba quæ dixi, intelligatis secundum spiritum*, id est, secundum spiritualem sensum viuificabunt, {caro non prodest quicquam,} id est, si secundum carnalem sensum ea intelligatis, *nihil vobis prosunt*, imo nocent. quia, vt dicitur Rom 8. Si secundum carnem vixeritis, morieminí, tunc autem verba Domini de carne sua manducanda, carnaliter intelliguntur, quando accipiuntur secundum quòd verba exterius sonant, & vt natura carnis habet. & hoc modo ipsi intelligebant, vt dictum est, sed Dominus dicebat daturum se eis sicut spiritualem cibum, non quin sit in sacramanco altaris vera caro Christi, sed quia quodam spirituali & diuino modo manducatur. sic ergo dictorum verborum congruus sensus est non carnalis, sed spiritualis. Vnde subdit.

e SCilicet de carne mea manducanda {spiritus & vita sunt,} id est spiritualem sensum habent, & sic intellecta vitã dant. nec mirum si habent spiritualem sensum, quia sunt a spiritu sancto. j. Cor. 14. *Spiritus est qui loquitur mysteria*, & ideo mysteria Christi viuificant. Psal. 118 In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. Secundum Augu. vero aliter exponitur. nam hoc quod dixit. {Caro non prodest quicquam.} intelligitur de carne Christi. manifestũ est enim, quòd caro Christi vt coniuncta verbo & spiritui, multum prodest per omnem modum, aliquin frustra verbum caro factum esset, frustra ipsum pater manifestasset in carne, vt dicit. j. Thi. 4 & ideo dicendum est, quòd caro Christi in se considerata, non prodest quicquam, & non habet effectum proficuum, nisi sicut alia caro. Si enim per intellectum separetur à diuinitate & spiritu sancto, non habet aliam virtutem, quàm alia caro: sed si adueniat spiritus & diuinitas, multis prodest, quia facit sumentes manere in Christo. est enim spiritus charitatis per quem homo in Deo manet. j. Ioan. 4. In hoc cognoscimus, quia in Deo manemus, &c. & ideo dicit dominus hunc effectũ, scilicet vitæ æternæ quem ego promitto vobis, non debetis attribuere carni in se consideratæ, quia {caro} sic {non prodest quicquam.} sed si spiritui attribuatis, & diuinitati coniunctæ carni, sic præstat vitã

A æternã. Gal. 6. Si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. & ideo subdit. {Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt} id est referenda sunt ad spiritum carni coniunctum, & sic intellecta, vita sunt, scilicet animæ nam sicut corpus viuit vita corporali per spiritum corporalem, ita & anima viuit vita spirituali per spiritum sanctum. Psal. 103. Emittes spiritum tuum, & creabuntur. Consequenter cum dicit.

cebat. Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo.

g Ex hoc, multi discipulorum eius abierunt retro.

h Et iã non cũ illo ambulabãt.

i Dixit ergo Iesus ad duodecim: Nũquid & vos vultis abire.

B

DEmonstrat causam scandali, quæ erat infidelitas eorum, quasi dicat, causa scandali vestra nõ est duritia sermonis, qué ego locutus sum vobis, sed infidelitas vestra. & ideo primo ostendit eorum infidelitatem. Secundo excludit falsam opinionem. Tertio manifestat causam infidelitatis eorum. infidelitatem quidem eorum ostendit dominus cum dicit. {sunt quidam ex vobis, qui non credunt.} non autem dixit qui non {intelligunt}: sed quod plus est, causam quare non intelligunt insinuat. ex hoc enim non intelligebant, quia non credebant Isa. 7. secundum aliam literam. nisi crediderit is non intelligeris. & dixit {quidam.} vt excipiat discipulos. 2. Thim. 3. Non omnium est fides. Rom. 3. Non omnes obediunt euangelio. Psal. 115. Non crediderunt verbis eius. falsam suspitionem excludit Euangelista cum subdit. {Sciebat enim,} quasi dicat, non ideo dixit Iesus {sunt quidam ex vobis, &c.} quasi de nouo hoc ei innotuisset, {sciebat ab initio mundi.} scilicet {qui essent credentes, & quis esset traditurus eum.} Hebr. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Et Sap. 8. Domino Deo nostro nota sunt omnia antequàm fiant. causam autem infidelitatis eorum assignat dñs consequenter, quæ est ex remotione gratiæ attrahentis. vnde dicebat {propterea ego dixi vobis.} q. d. ideo necessarium fuit vt vobis prædicta dicerem, {quia nemo potest venire ad me.} scilicet per fidem, {nisi fuerit ei datum à patre meo.} ex quo sequitur secundum Aug. q̃ etiam ipsum credere datur nobis a Deo. Cur autem non omnibus detur, ostensum est supra eodem, vbi quasi eadem verba dominus dixit. Repetit tamẽ ea hic propter duo. vt ostendat, q̃ hoc quod recepit eos ad fidem, magis erat eis, ad beneficium & vtilitatem, quàm Christo. 1. Phil. 1. Vobis datũ est, vt in ipsum credatis, q. d. bonum vestrum est, quod credatis, & ideo dicit Aug. magnum quidem est credere. *quia de quia credidisti. Secundo, vt ostendat se non esse filium Ioseph, vt ipsi putabant, sed Dei. nam Deus pater est, qui attrahit homines ad filium, sicut ex præmissis apparet.* Consequenter cum dicit.

C

D

g PONitur ipsorum discipulorum pertinacia: nam licet dominus reprehendere eos, & causam scandali quantum est ex parte sua remouerit, nihilominus tamen perseuerant in infidelitate. & ideo dicit, q̃ {multi discipuli, &c.} non dixit recesserũt, sed {abierunt retro.} à fide, quam secundum virtutem habebãt, & precisi a corpore Christi vitam perdiderũt, quia forte nec in corpore fuerunt, vt dicit Aug. Sunt enim aliqui, qui simpliciter vadunt retro, illi scilicet qui sequuntur diabolum, cui dictũ est, Matt. 4. Vade retro Sathana. & de quibusdam fœminis dicit. j. Thim. 5. *Quędam conuersæ sunt retro post Sathanam.* nõ sic vadit retro Petrus, sed post Christum. Matth. 13. Vade retro me, &c. Isti autem abierunt post Sathanam. Vnde sequitur.

h SCilicet, quamuis a nobis requiratur, vt cũ Iesu ambulemus. Michæ 6. Ind cabo tibi homo quid sit bonum. & sequitur. Solicite ambulare cum Deo tuo. Consequenter cum subditur.

i EXaminat dominus discipulos remanentes. Et primo ponitur examinatio discipulorum ex interrogatione Christi. Secundo subditur deuotio remanentium ex responsione Petri, ibi. {Respondit ergo Symon Petrus.} Tertio corrigitur Petri responsio ibi. {Respondit eis Iesus.} Examinat autem dominus duodecim qui remanserãtian velint persistere. & ideo dixit ad duodecim scilicet Apostolos. {Numquid & vos vultis abire?} & hoc propter duo. Primo ne, hoc, quòd isti alijs recedentibus remanserant propriæ iustitiæ ascribentes, superbirent, extimantes se gratiam fecisse Christo, eum non relinquendo & ideo ostendens se non indigere eorum sequela, magis eos detinet & confirmat. Iob. 35. Porro si iuste egeris, &c. Secundo, quia contingit q̃ aliquando aliquis habet voluntatem recedendi ab aliquo, & tamen verecundia retinetur. & ideo *nolés eos verecundia coarctari apud eum remanere, quia idem est inuite seruire, quod penitus non seruire: aufert etiam verecundiam & necessitatem remanendi, ponens in eorũ arbitrio, an vellent remanere, an abire, quia hilarem dat corem diligit Deus. vt dicitur. 2. Cor. 9.* Sequitur deuotio remanentium ex responsione Petri.

NAm ipse fratrum amator,& amici conseruator,& specialē affectum gerens ad Christum,respōdet pro toto collegio dicens.{Domine,&c.}vbi tria facit. Primo extollit Christi excellentiam,secundo cōmendat eius doctrinam,& tertio profitet fidem.Excellentiam quidem extollit cum dicit. {Dñe ad quem ibimus.}q.d. reprelis nos a te,da nobis alium,meliorē te, ad quē eamus. Sed certe nullus similis tui in fortibus domine. Exo.15.& in Ps.238. Quis similis Deo. & ideo nō dimittemus te. Ps.138. Quo ibo a spiritu tuo ? Et secundum Chryso. verbum Petri mystum amicitię est ostēsiuū. Iam enim Christus eis erat honorabilior q̄ patres,& matres. Doctrinam vero commendat cum dicit{verba vitæ æternæ habes.}Moyses autem habuit verba Dei; similiter & Prophetæ:sed raro verba vitæ æternæ, tu vero promittis vitam æternam.quid ergo aliud maius quærimus? supra eodem. Qui credit in me,habet vitam æternam.& supra 3. Qui credit in filium Dei,&c. Fidem autem confitetur cum subdit. {& nos credimus,& cognouimus,&c.}In fide enim nostra duo principaliter credenda sunt.s.mysterium Trinitatis & incarnationis, quæ duo hic Petrus confitetur.Mysterium quidem trinitatis cū dicit.{tu es filius Dei.}In hoc enim q̄ dicit,eum filium Dei,fa cit mentionem de persona patris & filij, simul etiam & spiritus sancti,qui est amor patris & filij, & nexus vtriusq;. mysterium vero incarnationis,cum dicit.{tu es Christus.}Christus enim grece,latine vnctus dicitur,oleo,s. inuisibili. spiritussancti: sed non s̄m diuinam naturam, quia qui vngitur spiritusancto,ipsa vnctione melior efficitur: sed secundum q̄ Deus, Christus non efficitur melior.ergo est vnctus secundum q̄ homo. Dicit autē {credimus & cognouimus,quia prius est credere,quàm cognoscere:& ideo si prius cognoscere quàm credere vellemus,non cognosceremus, nec credere valeremus,vt dicit Aug. Ita.7.secundū aliam literam. Nisi credideritis non intelligetis.responsionē autem Petri dominus corrigit cum dicit.

PRimo ponitur responsio dñi,secundo expositio Euangelistæ,ibi.{dicebat autem.}quia Petrus largus fuit in responsione sua omnes includendo, sic dicens.{& nos credimus,&c.{ Per quod videbatur,q̄ omnes peruenturi essent ad vitā æternā, ideo dñs de collegio credentium excepit Iudam. Sed hęc quidē in Petro commendabilis erat confidentia,quæ nullum de sociis malum suspicabatur:sed in dño admiranda est sapientia, qui hoc culta videbat:& ideo dicit. {Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est?}non per naturam,sed per imitationem diabolicæ malitiæ.Sap.1. Inuidia diaboli,&c.Ioan.13. Post buccellam introiuit in eum Sathanas,quia.s. factus est conformis malitiæ eius. sed si Christus elegit Iudam, & ipse factus est malus,videtur,q̄ errauerit in electione. Ad quod respondetur primo s̄m Chryso. quia hoc non dicitur de electione prædestinationis,sed ad aliquod officium,& ad statū præsentis iustitiæ, ad quem aliquā aliquis eligitur, non secundum futurum, sed secundum q̄ nunc est in re,quia per hanc electionem non aufert arbitrij libertatem,nec aufert passibilitatem peccandi. vnde dicitur.2.Cor. Qui se existimat stare,&c. Sic ergo dñs elegit Iudam,non tamquā malum tunc,nec tñ per electionem ablata est ei possibilitas peccandi. Secundo respondetur s̄m Augu. q̄ dñs elegit Iudam malum,& quia bonus est, vt malo vratur in bonū, licet sciret eum malum,malo eius bene est vsus Deus,dum tradi se pertulit,vt nos redimeret.vel dicendum q̄ electio duodecim Apostolorum non refertur hic ad personas, sed ad numerum, q.d.ego elegi in vobis duodenarium numerum, hic enim numerus congrue consecratur eis, qui fidem sanctæ Trinitatis p quatuor mundi cardines prædicaturi erāt, qui quidem numerus nō periit,quia in locū perditis proditoris,surrogatus est Matthias. vel s̄m Ambro.Ideo elegit Iudam malum, vt consolaretur infirmitatem nostram.si aliqñ contingerit nos ab amicis prodi cum legimus à discipulo proditum dñm & magistrum. sed quæritur hic:quare cum dicit dñs{ vnus ex vobis diabolus est.}nihil dicit discipuli,& postea cū dicit, infra 13. Vnus ex vobis me tradet. dixerunt.numquid ego sum dñe? Respondeo dicēdum,q̄ huius ratio est,quia hic dñs generaliter locutus est dicēs, vnum ex eis esse diabolum,quod potest referri ad quamcumq; malitiam, & ideo non sunt commoti. ibi vero tantum sacinus audientes,proditionem.s. magistri,se continere non valent. vel dicendum ad hoc,q̄ cum dñs hæc verba dixit, quilibet eorum de sua virtute confidebat,& ideo non timebant de se,sed qñ Petrus audiuit,vade post me Sathanas,territi fuit & infirmiora de se sentiunt. & ideo vacillantes dicebant.numquid ego sum dñe ? hanc autē responsionē,quam dñs occulte fecerat Euangelista exponit dicēs.

m VT rei probauit euētus,vt patet infra cap.13.

CAPVT SEPTIMVM.

LECTIO PRIMA.

ROst hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eū Iudæi interficere. Erat autē in proximo dies festus Iudæorum scenophegia.

POstquam dñs egit d̄ vita spirituali & nutrimento. hic consequenter agit de institutione seu doctrina,quæ est necessaria spiritualiter regeneratis, vt dictū est sup.

Et primo ostēdit originem suæ doctrinæ. Secundo manifestat eius vtilitatem ab octauo capitulo, & deinceps. Circa primum tria facit. Primo ponitur locus vbi originem suæ doctrinæ manifestauit. Secundo ponuntur occasiones eam manifestandi ibi. {Iudæi ergo quærebant eum,&c.} Tertio,ponitur ipsa manifestatio.ibi. {Respondit eis Iesus,& dixit.Mea doctrina,&c.} Circa primum tria facit. Primo ponitur incitatio Christi ad eundū ad locum,vbi publicant originem suæ doctrinæ. Secundo ponitur recusatio dominibi.{Dicit ergo eis Iesus,&c.} Tertio subditur quomodo Christus ad locum illum pervenit ibi.{ Hoc cū dixisset.} Circa primum duo facit.Primo ponit occasiones quare Christum incitabant ad eundū.Secundo subdit ipsam incitationem ibi. {Dixerunt autem,&c.} Ex tribus autem movebantur vt incitarent: Christum ad eundum in Iudęam; primo quidem ex mora eius. secundo ex proposito.tertio ex congruitate temporis. Ex mora quidem eius in Galilæa, in qua ostendebat Christus se velle morari. Et ideo dicit {Post hæc.} verba scilicet quæ dicta sunt in Capharnaum, ambulabat Iesus in Galilæa scilicet acceperat iter de Capharnaum,quæ erat metropolis Galilææ:vt discurreret per Galilæam. Ideo autem dominus in Galilæa frequentius moratur, vt ostendat nobis transmigrandum esse de vitijs ad virtutes. Ezech.12. Tu ergo fili hominis,fac tibi vasa transmigrationis, & transmigrabis per diem coram eis. Ex proposito autem Christi,qui forte eis verba innocuit.& ideo dicit. {Non enim volebat in Iudæa ambulare.} Cuius ratio est {quia quærebant eum Iudæi interficere.} supra. 5. Quærebant eum Iudæi interficere:quia non solum soluebat sabbatum,sed & patrem,&c.Sed numquid non poterat illuc ire, & ambulare inter Iudæos, & ab eis non occidi sicut fecit infr. 8.Respondeo dicendum, quòd ad hoc triplex ratio assignatur. Prima ab Aug.qa futurum erat vt aliquis fidelis Christi, abscederet se ne à persecutoribus inueniretur. Ne ergo illi fuga obijceretur pro crimine:voluit dominus ad consolationem nostram hoc in se præcessisse ostendere : quod etiam & verbo docuit. Matth.10.Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Alia quidem ratio est,quia scilicet Christus Deus erat & homo. & ideo virtute diuinitatis poterat non lædi à persecutoribus: sed hoc noluit continue facere:quia sic fuisset declarata eius diuinitas,quòd tamen humanitas eius venisset in dubium. Et ideo fugiens quandoque persecutores, vt homo,asserit suam humanitatem,vt confundat omnes eum non verum hominem fuisse dicentes. Quandoque autem transiens illæsus per eos, ostendit suam diuinitatem,confundens omnes eum hominem purum esse dicentes.& ideo Chrysostomus habet aliam literam,scilicet.{ Non enim habebat potestatem.si vellet in Iudęam ambulare. } Quod dicitur secundum modum humanum,sicut si dicatur. Aliquis non potest aliquò ire si vellet p̄p insidias. Tertia ratio est,quia nondum passionis aderat tps:futurum enim erat vt pateretur in Pascha,qñ immolabat agnus,vt sic victima succederet victimæ,inf.18.Scies. Iesus quia venit hora eius,&c. Ex congruitate vero temporis, quia erat tempus congruum ad eundum in Hierusalē. & hoc est quod dicit.{ Erat aūt in proximo dies festus Iudeorū scenophegia.} Scenophegia aūt græcum est,compositū ex scenos, quod est vmbra,& phagim quod est comedere,q.d. erat tps in quo comedebant in tabernaculis. Dñs enim mandauit filijs Israel.Leui.23. q̄ mense septimo p̄ septē dies habitarent in tabernaculis,in vre moriani.q̄ quadraginta annis habitauerūt in tabernaculis in deserto. Et hoc festum tunc celebrabant Iudæi, Commemoratiōe aūt hoc Euangelista, vt ostendat,quòd multum tempus prætermisit,ab eo tempore quo præmissa de cibo spirituali dicta fuerunt, usque ad istud tempus. Nam quando fecit miraculū de panibus, erat

erat prope dies Paschæ. hoc autē festum scenophegiæ, est multo post Paschа.et sic nihil eorum, quæ in quinq; mensibus intermediis per dominum facta sunt,recitat hic Euangelista.vt detur intelligi,quòd licet indefinīter signa faceret, vt patet infra vlt. illa præcipue studuerunt Euāgelistæ dicere, pro quibus aut quæ rela aut contradictio à Iudæis subsequebatur. Consequenter cum dicit.

b DIxerunt aūt ad eum fratres eius: Trāsi hinc,& vade in Iudæa.

c Vt & discipuli tui videāt opera tua,quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit : & quærit ipse in palam esse. Si hæc facis, manifesta teipsum mundo.

d Neque enim fratres eius, credebant in eum.

e Dixit ergo eis Iesus. Tempus meū nondum aduenit: tempus autē vestrum semper est paratū.

f Non potest mūdus odisse vos, me autem odit : quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt.

g Vos ascendite ad diem festū hunc. Ego enim non ascendam ad diem festum istum,quia meū tempus nondum impletum est.

LECTIO II.

B. RAec cum dixisset : ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderūt fratres eius, tūc & ipse ascendit ad diem festum,non manifeste, sed quasi in occulto.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

K.

b Ponitur incitatio fratrum dñi. Et primo ponitur eorum admonitio. Secundo assignatur admonitiōis ratio ibi. {vt discipuli tui,&c.} Tertio ab Euāgelista assignatur causa talis rationis,ibi. {Neque enim frēs,&c.} Circa primū, primo ponuntur incitātes.vnde dicit. {Dixerunt autē ad eum fratres eius,} nō carnales & veterini, vt Eluidius blasphemauit, quod abhorret fides catholica,q̄ sanctissimus ille virgineus vterus, qui Deum protulit & hominem,protulisset postmodum alium hominem mortalem. Fratres ergo eius erant cognatione,quia ante consanguinei beatæ Mariæ virginis.hæc enim est consuetudo scripturæ, consanguineos appellare fratres. secundum illud Gen.13.Non sit quæso iurgium inter me & te,fratres enim sumus, cum tamen Loth nepos esset Abrahæ,& vt Augu.dicit. sicut in sepulchro vbi positū fuerat corpus Dñi, nec ante,nec postea iacuit corpus,sic vterus Mariæ nec ante,nec postea quicquam mortale cōcepit. Sed quia aliqui de consanguineis beatæ virginis erant Apostoli,sicut filij Zebedęi,& Iacobi Alphei,& alij,ideo non est intelligendum quòd fuerunt de illis, qui incitauerunt Christum, sed illi fuerunt alij propinqui eius,qui Christum nō diligebant.Secundo ponitur monitio eorum cum dicunt. {Transi hinc,} scilicet de Galilęa.{& vade in Iudęam:}vbi est Hierusalē locus solemnis, doctoribus conueniens.Amos 7.Qui vides,gradere in terram Iuda,& ibi comedes panem tuum, & prophetabis ibi. Rationem autem subdunt dicentes.

c VBi ostendunt se primo inanis gloriæ cupidos: Secundo superbos,de quibus dicitur.infr.eo. Dilexerūt magis gloriam hominum,q̄ Dei.Suspitiosos autem ostendunt se, et primo de formidine Christum notant,vnde dicunt ei. {Nemo quippe in occulto aliquid facit.}q.d.tu dicis te facere miracula,sed facis in occulto.& hoc ex timore,alioquin ires in Hierusalem,& faceres ea ibi coram multitudine.sed tamen Dñs dicit Matth.27. In occulto locutus sum nihil. Secundo notant eum de amore gloriæ, vnde dicunt.{& quærit ipse in palam esse,}q.d.tu quæris gloriā. de his,quæ facis,& tamen propter timore abscondis te. hoc est proprium malorum,vt credant alios similes eis animi passiones habere.{ vide quàm irreuerenter prudentia carnis verbum caro factū arguebat.contra quos dicit Iob.15. Arguis cū qui non est similis,&c.Incredulos ostendunt se esse cum dicunt.{Si hæc facis,manifesta teipsum mundo,}quasi sub dubio ponunt,an ipse miracula faciat.Isa.21.Qui incredulus est,infideliter agit. Cui fam autem quare sic loquebantur,subdit Euāgelista cum dicit.

d COntingit enim,quòd carnales consanguinei,maxime adueršantur suis,& inuident de bonis spiritualibus, & contemnunt eum,vnde dicit Aug.Christum consanguineum habere potuerunt,credere autem in eum in ipsa propinquitate fastidierunt.Mich.6.Inimici hominis domestici eius. Iob.19. Fratres meos longe fecit à me , & noti mei quasi alieni dereliquerunt me proximi mei,&c. Consequenter cum dicit.

e POnitur Christi responsio,& primo,designat temporis ad ascendendū indispositionem: secundo assignat dictorū rationem,ibi {non potest mundus.} tertio ponit ascendendi recusationem,ibi.{Vos ascendite.Sciendum est aūt, q̄ tota sequens litera aliter exponitur s̄m Augu.& aliter s̄m Chryso. Nam secundum Augu.fratres domini inuitabant eum ad humanā gloriam. Est autem tempus:quo sancti perueniunt ad gloriam, scilicet tempus futurū,ad quā perueniūt per passiones & tribulationes.Sap.3. Tamquam aurum in fornace probauit, &c. Et in tempore erit respectus illorum: Aliud vero est tempus quo mundani gloriam suam acquirunt.s.tempus præsens. Sap.2.Non pręreat nos flos temporis,&c. Voluit ergo dominus ostendere, quòd non quærebat gloriam huius temporis: sed ad celsitudinem gloriæ cœlestis passionem & humilitatem suam volebat peruenire: Luc.vlt. Oportuit Christum pati,& intrare in gloriā suā, & ideo dicit eis.f.fratribus.{ Tempus meum.} i.tempus gloriæ meæ{ nondū venit.} quia oportet q̄ tristitia conuertat aē in gaudium. Rom.8. nō sunt cōdignæ passiones,&c.} Sed tempus vestrum.} i.mundi gloria { semper est paratum.} Rationem huius diuersitatis ipse assignat cum dicit.

f IDeo enim mundabi habent tempus gloriæ paratum:quia eadem amant quæ mundus amat,& mundo consentiunt. Sancti vero qui quærunt gloriam spiritualē,non habēt hoc tēpus paratum, quia quærunt quę mundo displicent.s.pauperiē,luctū, esurium,& huiusmodi. Viruperant etiam quæ mūdus amat , imo ipsum mundum contemnunt. Gal.vlti.Mihi mundus crucifixus est,& ego mundo,& ideo dicit.{ Nō potest mundus odisse vos.} quasi diceret.Ideo paratum est tēpus glorię vestræ:quia mundus non odit vos,qui conuenitis cū eo.Et omne animal diligit sibi similе.{ Sed me odit.} & ideo tēpus meū non semp est paratū & ratio odij est { qa ego testimoniū perhibeo de illo.} s. mūdo. {qa opera eius mala sunt.} i.non prætermitto mundanos homines redarguere, licet sciam ex hoc odiū incurrere, & mortē intētari. Amos.5. Odio habuerunt corripientē in porta illi.s.qui amant malitiā.Et pro.9.Noli arguere derisorē.Sed numquid no mundani aliqui odio habētur à mundo.i.ab alio mūdano? Respōdeo. Dicendū,q̄ in particulari mūdanus quidē vnus habet odio ab alio, inquantū habet ea quę ipse vellet habere , vel impedit eū in his quę sunt de gloria mūdi, sed inquātū mūdanus,nullus odit a mūdo.Sancti vero vniuersaliter odiunt a mundo,qa contrariant ei. & si aliqs de mūdo eos diligat, hoc nōn inquātū est de mūdo,sed inquātū est in eo aliqd spūale. Recusat aūt dñs ascēdere cū dicit.

g SIcut enim sunt duæ gloriæ,ita duo diuersa festa. Mūdani habent festa temporalia scilicet gaudere,& epulari:& huiusmodi exteriores delitias . Isa.22. Vocauit dñs ad lamentum,&c. Et ecce gaudium.Isa.2.Solemnitates vestras,&c.Sancti vero habent festa spiritualia : quæ in delectationibus spiritus cōsistunt. Isa.32.Respice Syon ciuitatē solemnitatis vestræ,&c.& ideo dicit. Vos qui gloriā mūdi quæritis { ascendite ad diē festū hūc.} ideſt ad festa lætitiæ tēporalis.{Ego aūt non ascendā ad diē festū istum.} sed ad diē festū solēnitatis ęternę Et hoc,{ quia meū tēpus.}.s.gloriæ verę,qđ erit permanēs in æternū,gaudiū sine fine, æternitas sine labore, claritas sine nube.{ nondū impletum est.} Secundum Chryso.seruata eadē diuisione exponitur sic, scilicet quòd fratres domini conspirauerāt in mortem Christi cum Iudæis.Vnde inducebant eum ad eundum,volentes eum prodere, & tradere Iudæis.& ideo dicit.{ Tempus meum.} scilicet crucis & mortis. { nondum aduenit.} vt vadam in Iudæam & occidar. { Tempus autem vestrum semper est paratum.} quia sine periculo conuersari poteritis cum eis.Et huius ratio est {quia non possunt odire vos.} zelantes eadem, & amantes cum eis. Me autem odit,&c.Per quòd patet, q̄ Iudæi non p̄p solutionem sabbati, sed propter publicā redargutionem me oduntt.{ Vos ergo ascendite ad diem festum hunc .} scilicet ad principiū festi. nam septē diebus celebrabatur:vt dictū est.Ego autem non ascendā, &c. } scilicet vobiscum.s.ad principium festi.{ Quia nondum tēpus meū est impletum.} in quo pacta r. nam in futuro Pascha crucifigendus erat. Ideo aūt non ascendit cū eis, vt posset magis latere,&c.

LECTIO II.

POstquam egit Euāgelista de incitatione qua cognati dñi inducebant Christum vt ascenderet in Iudæam, et posuit Christi responsionē,hic consequenter agit de ascensu eius.Et primo ponit dilatio ascēsus Christi, secundo : ordo eius : tertio ascensionis modus. Dilatio quidem

ponitur eum dicit. {hæc cum dixisset,}:scilicet, quæ respondit. F
{mansit ipse in Galilæa.} non ascendens cum cognatis ad diem
festum, vt verificaretur verbum suũ, quod dixerat. Ego nõ ascen
dam, &c. Num. 23. Non est Deus vt homo, vt mentiatur, neque
vt filius hominis vt mutetur. Ordo vero eius ponitur cum dicit
{vt autẽ ascenderunt
fratres eius}.i. cogna
ti. {tunc ipse ascen-
dit, &c.} Sed hoc vide
tur cõtrariillud, quod
supra dixit. {Ego aũc
non ascẽdam. } cum
Apostolus dicat. 2.
Cor. 1. Christus Ie-
sus, qui in vobis præ-
dicatus est p nos, nõ
fuit in illo, est & nõ,
sed est in illo est. Respõdeo dicendum primo, q festũ scenophe
giæ septem diebus agebatur, vt dictum est, Dñs aũt dixit supra.
Ego autem non ascẽdam ad diem festum. i. ad principium festi.
Hoc autem quod hic dicitur ad diem festum, intelligendum est
quãtum ad incer medios dies: vnde & sequitur. Iam autem die
festo mediante. Et sic patet, q factum Christi non contrariatur
eius dicto. Secundo vero, vt Aug. dicit. Illi volebant, q Christus
ascenderet in Iudæam, vt quæsituras gloriã temporalem. Et sic
dixit eis. Non ascendam ad diem festum hunc, hoc modo sicut
vos vultis: sed, ipse ascendit ad diem festũ, quasi doctурus turbas:
& instructurus de gloria sempiterna. Tertio secundum Chryso.
quia supra dixit. Non ascendam ad diem festum hunc passurus,
& moriturus, vt ipsi volebant, & tñ ipse ascendit ad diem festum
non vt pateretur: sed vt alios erudiret. modus ascẽsus ostenditur.
{non in manifesto: sed quasi in occulto.} & huius ratio triplex
est. vna ſm Chryſoſt. ne magis suam diuinitatem denudans, in- H
carnatio eius minus certa esset, vt dictum est supra. Et vt auferat
verecundiam latendi iustis hominibus, qñ non possunt persecu
tores suos publice detinere. & ideo dicit {quasi in occulto.} vt
ostendat hoc esse dispensatione factum. Isa. 45. Vere tu es Deus
absconditus, alia ſm Augu. vt ſ. daretur intelligi, q Christus oc
cultus est in figuris veteris testamenti. Isa. 9. Expectauit dñm,
qui abscondit faciem, i. manifestam notitiam suam à domo Ia-
cob. vnde & vsq; in hodiernũ diem velamen habent positũ, &c.
vt dicitur. 2. Cor. 3. Ideo omnia quæ dicta sunt antiquo populo
illi, vmbræ fuerunt futurorum bonorum, vt dicitur. Heb. 10. Vt
ergo ostendat, q etiam ipsum festum esset figura. ideo ascendit
in occulto. Scenophegia, vt dictum est, erat festum tabernacu-
lorum. Ille ergo hoc festum celebrat, qui se in mundo isto intel-
ligit peregrinum, alia ratio est, vt doceat nos bona, quæ facimus
occultare debere, non quærentes fauorem hominum, nec pom-
pas stipantium turbarum desiderantes, secundum illud Mat. 6. I
Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt vi-
deamini ab eis. Consequenter cum dicit.

b Ponit occasionẽ manifestandi originẽ doctrinæ spiritualis.
& ponit duas occasiones. vnã causam ex dissensione tur-
barum. aliã ex admiratione earum, ibi. {Iam aũt die festo, &c.}
Dissensio turbarũ erat circa opinionem de Christo. vnde circa
hoc tria facit. Primo proponit id in quo omnes conueniebant.
Secundo illud in quo differebant ibi. {Et murmur multus, &c.}
Tertio quorũ opinio inter eos præualebat ibi {nemo tamẽ, &c.}
Conueniebant autem oẽs in hoc, q {quærebant eũ in die festo,
& dicebant. Vbi est ille?} Patet q ex multo odio, & inimicitia,
neq; eum nominare volebant. Gen. 37. Oderant eum, nec pote
rant, &c. Differebant autẽ, quia quidam quærebant desiderio ad
discendi, ſm illud Psal. 88. Quærite eum, & viuet anima vestra.
alij quærebant eum desiderio malignandi ſm illud Psalm. 139.
Quærunt animã meam vt auferant eam. & ideo {murmur erat
multus in turba.} de contentione, quæ erat {de eo} in turba. & K
licet murmur sit generis neutri, tamẽ Hieronymus ponit in ma
sculino, quia hoc habebat antiqua grãmatica, vel vt ostendat di
uinã scripturã non subiacere regulis Prisciani. {Erat dissensio.}
quia quidam de turba illi. ſ. qui habebant rectum cor {dicebant}
de Christo {quia bonus est.} Psal. 72. Quàm bonus Israel Deus
his qui recto sunt corde. Tren. 3. Bonus est dñs sperãtibus in eũ
animæ quærenti illum. {Alij}. ſ. qui erant male dispositi {dice-
bant non}. ſ. non est bonus. Datur autẽ per hoc intelligi, q mul
titudo opinabatur eum bonum; sed principes sacerdotum opi-
nabantur eũ malum, & ideo dicũt {sed seducit turbas.} Luc. 22.
Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram. Matt. 23. Re-
cordati sumus, q seductor ille dixit, &c. Sciẽdum est aũt, q sedu
cere est seorsum ducere. potest aũt homo duci seorsum, vel à ve-
ritate vel, à falsitate. & vtroq; modo potest dici aliqs seductor,
vel inquantum seorsum ducit à veritate, & hoc modo non cõ-
petit Christo, quia ipse est veritas, &c. infra. 8. Vel à falsitate, &

b Iudæi ergo quærebãt eum in
die festo, & dicebant, vbi est il-
le? Et murmur multus erat intur
ba de eo. quidam enim dicebãt:
quia bonus est, alij autem dice-
bant, non, sed seducit turbas.
Nemo tamẽ palam loquebatur
de illo, propter metũ Iudæorũ. G

c Iam autem die festo median-
te, ascẽdit Iesus in templum, &
docebat. Et mirabantur Iudæi
dicentes. Quomodo hic literas
sci t, cum non didicerit?

d Respo ndit autem Iesus & di-
xit. Mea doctrina, non est mea,
sed eius qui misit me.

hoc modo Christus seductor dicitur. Hie. 20. Seduxisti me domi
ne & seductus sum, &c. Et vtinã sic omnes seductores vocemur
& simus, vt dicit Aug. Magis autem seductor dicitur qui a verita
te seducit & decipit, quia ille dicitur seorsum duci: qui trahi-
tur à via communi. Veritas autem communis via est. hæresis ve
ro & via malorum, di
uerticula quæda sunt.
Præualet autem opi-
nio malorum, scili-
cet principum sacer-
dotum. Vñ sequitur.
{Nemo tamen palã
loquebatur.} Et hoc,
quia turbæ compri-
mebãtur propter me
tum principũ sacer-
dotum. quia vt dici
tur infra 8. Si quis confiteretur ipsum esse Christũ, extra synagogã
fiebat. Ex quo patet, eorũ qui principabant malitia, qua Christo
insidiabantur, et eorum qui subijciantur. ſ. plebis, quia non ha-
bebant libertatẽ dicendi quod sentiunt. Consequenter cũ dicit.

c Ponitur secunda occasio manifestandi doctrinam, quæ se-
mitur ex admiratione turbarum, & primo ponitur admira
tionis materia. Secundo ipsa admiratio. Et tertio admirationis
ratio. Materia quidem admirationis est doctrina Christi, vnde &
circa hanc ponitur & tempus, & locus. Tempus cum dicit. {Iam
autem die festo mediante.} ideſt cũ illius festi tot dies remanſis-
sent, quot effluxerãt. Vnde cum septem diebus ageretur festum;
dicitur hoc fuisse quarto die, & quidem in hoc, q se occultauit
humanitatis Christi est indicium, & nostrę virtutis documentũ
vt dictum est. Hoc autem q se propalauit, nec eum tenere potue
runt: diuinitatis est ostensiuum. Ideo autem in medio festiuita-
tis tempore ascendit: quia in principio festi omnes magis attenti
sunt his quæ festi sunt. Boni quidẽ ad cultũ Dei, alii vero ad va
nitates, & ad lucra. Sed circa medium tẽporis his quæ festi sunt
expeditis, magis parati sunt ad doctrinam. Vt ergo eos attentio-
res, & parationes ad doctrinam inueniret, non in primis diebus
ascendit. Similiter etiam quia hoc cõgruit ordini doctrinæ Chri
sti, quia nõ in fine mundi nec in principio, sed in medio tempo-
re venit instruere homines de regno Dei: secundum Abacuc 3.
In medio annorum notum facies. Locus autem doctrinæ osten-
ditur cum dicit {in templũ.} vbi docebat propter duo. ſ. vt osten
deret se docere veritatem quam calumniari nõ poterant, & quæ
erat omnibus necessaria infra 18. Ego in occulto locutus sum ni
hil. Secundo vero quia templum cum sit locus sacer conueniens
est doctrinæ Christi sanctissimæ. Isa. 2. {Venite ascendamus ad
montem domini, & ad domũ Dei Iacob, & docebit, &c. Quid au
tem docuerit Christus: prætermittit Euangelista, quia vt dictum
est, non omnia facta, & verba dñi exprimunt Euangelistæ: sed ea
quæ commotionem, & contradictionem in populo faciebant. Et
ideo hic mentionem facit de commotione populi ex ipsa doctri
na quia scilicet qui ante dixerãt, seducit turbas, postea ex ipsa do
ctrina admiratione mouentur. Et ideo consequenter cum dicit
{& mirabantur Iudæi.} ponitur ipsorum admiratio. nec mirũ,
quia hoc dicit in Psal. 118. Mirabilia testimonia tua. Verba. n.
Christi, verba sunt sapientiæ diuinæ. Ratio aũt admirationis sub
ditur cum dicit. {Quomodo hic literas scit, cum nõ didicerit?}
Sciebant enim Iesum filium esse pauperis mulieris, & putabatur
filius fabri, qui de labore suo viuens, non insisteret studio litera-
rum, sed potius operi manuali: secundum illud Psal. 87. Pauper
sum ego, & in laboribus a iuuentute mea. Et ideo cum audiunt
eum docere, & disputare mirantur dicentes. {Quomodo hic li-
teras scit, &c.} Simile habetur Matth. 13. Vnde huic sapientia &
virtutes, nonne hic est filius fabri? &c.

d Posito loco, & occasionibus manifestandi doctrinæ spiri-
tualis originem. hic consequenter ipsius doctrinæ originẽ
manifestat. Et primo ostendit originem spiritualis doctrinæ esse
a Deo. Secundo inuitat ad susceptionem eius ibi. {In nouissimo
magnæ festiuitatis die, &c.} Circa primum duo facit. Primo
ostendit originem doctrinæ: secundo originem docẽtis. ibi. {Di
cebant ergo quidam, &c.} Circa primum duo facit. Primo osten
dit originem doctrinę. Secundo excludit obiectionem ibi. {Non
ne Moyses, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit origi
nem doctrinæ. Secundo probat ibi. {Si quis voluerit, &c.} Dicit
ergo. {Respondit eis Iesus & dixit.} q. d. Vos admiramini vnde
habeam scientiam: sed ego dico, quòd mea doctrina nõ est mea.
Si diuisset doctrina, quam ego dico non est mea, nulla esset quæ-
stio. sed quod dicit {mea non est mea} videtur contradictionẽ
implicare, sed hoc soluitur, quia hoc dicit esse huius multiplici-
ter. Vnde sua doctrina aliquo modo potest dici sua, & aliquo mo
do non sua. Si enim intelligatur de Christo filio Dei, sic cum do-
ctrina vniuscuiusque nihil aliud sit quàm verbum. Filius autem
Dei

Dei sit verbum eius, sequitur ergo, quòd doctrina patris sit ipse A
filius. Idem autem verbum est sui ipsius per identitatem subsțan
tiæ. Quid enim tuum est nisi tu ipse? Est autem non suum per
originem. Quid enim nõ tuum, quam tu si alicuius es, quod es,
vt Augu. dicit. Hoc ergo breuiter videtur dixisse {mea doctrina
non est mea} ac si di
ceret. Ego non sum
à meipso. in quo hę-
resis Sabelliana con-
funditur, qui dicere
ausi sunt ipsum esse fi
lium, qui est pater.
Vel {mea doctrina,}
quam ego pronun-
cio verbo creato, nõ
est mea {sed eius qui
misit me patris.} ideſt
non est mihi a meip
so: sed a patre, quia
ęt cognitionẽ filius
per ęternam generationem habet à patre. Matth. 11. Omnia tra
dita sunt mihi à patre meo. Si vero intelligatur de Christo filio
hominis, tunc dicit {mea doctrina,} quam ego habeo secundum
animam creatã, & profero corporis ore {non est mea.} ideſt nõ
est mihi a meipso, sed à Deo, quia omne verum a quocumque di
catur, à spiritu sancto est. Sic ergo secũdum Aug. 1. de Tri. secun
dum aliquid suam dixit doctrinam, & secũdum aliquid non {suã:
secundum formam Dei suam, secundum formam serui nõ suam.
Ex quo habemus exemplum, quòd omnem cognitionem no-
stram cum gratiarum actione recognoscamus à Deo. 1. Cor. 4.
Quid habes}, quod non accepisti? si autem accepisti, &c. Conse-
quenter cum dicit.

e Si quis voluerit voluntatem
eius facere, cognoscet de do-
ctrina vtrum ex Deo sit, an ego
à meipso loquar.

f Qui a semetipso loquitur glo
riam propriam quærit. Qui aũt
quærit gloriã eius q misit eũ, hic
verax ẽ: & iniustitia i illo nõ est.

g Nõne Moyses dedit vobis le-
gẽ? Et nemo ex vobis facit legẽ.

e Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina vtrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar.

f Qui a semetipso loquitur gloriam propriam quærit. Qui aũt quærit gloriã eius q misit eũ, hic verax ẽ: & iniustitia i illo nõ est.

g Nõne Moyses dedit vobis legẽ? Et nemo ex vobis facit legẽ.

Quid me quæritis interficere?

h Respondit turba & dixit, Dæ
monium habes. Quis te quærit
interficere?

i Respondit Iesus, & dixit eis.
Vnũ opus feci, & oẽs miramini.

k Propterea Moyses dedit vobis
circũcisionem: nõ quia ex Moy-
se est: sed ex patribus. Et in sab-
bato circumciditis hominem. Si

Quid me quæritis interficere? h Respondit turba & dixit, Dæmonium habes. Quis te quærit interficere? i Respondit Iesus, & dixit eis. Vnũ opus feci, & oẽs miramini. k Propterea Moyses dedit vobis circũcisionem: nõ quia ex Moyse est: sed ex patribus. Et in sabbato circumciditis hominem. Si

per ęternam generationem habet à patre. Matth. 11. Omnia tra
dita sunt mihi à patre meo. Si vero intelligatur de Christo filio
hominis, tunc dicit {mea doctrina,} quam ego habeo secundum
animam creatã, & profero corporis ore {non est mea.} ideſt nõ
est mihi a meipso, sed à Deo, quia omne verum a quocumque di
catur, à spiritu sancto est. Sic ergo secũdum Aug. 1. de Tri. secun
dum aliquid suam dixit doctrinam, & secũdum aliquid non {suã:
secundum formam Dei suam, secundum formam serui nõ suam.
Ex quo habemus exemplum, quòd omnem cognitionem no-
stram cum gratiarum actione recognoscamus à Deo. 1. Cor. 4.
Quid habes}, quod non accepisti? si autem accepisti, &c. Conse-
quenter cum dicit.

e Probat idem ex sua intentione. Et primo duplicem intentio
nem per quam intelligitur duplex origo doctrinæ. Dictum
est autem aliquos loqui a se, aliquos vero loqui non a se. Loqui-
tur autem nõ a se, quicumque studet loqui veritatem. omnis ve
ritatis cognitio ab alio est. vel per modum quidem disciplinæ:
vt a magistro. vel per modum reuelationis, vt a Deo. vel per in-
uentionem, vt ab ipsis rebus. Quia vt dicitur. Rom. 1. Inuisibilia
Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Sic ergo quo
cumque istorum modorum cognitio aliqua habeatur, non est
homini a se. A se autem loquitur: qui ea quæ dicit nec a rebus,
nec ex doctrina humana accepit sed de corde suo. Hierem. 23.
Visionem cordis sui loquuntur. Ezechie. 13. Ve Prophe-
tis insipientibus qui vaticinantur de corde suo. Sic ergo con-
fingere aliquid a se ipso, est propter humanam gloriam, quia si-
cut Chryso. dicit. Qui aliquam propriam vult instruere doctri-
nam, propter nihil aliud hoc vult, quàm vt gloriam acquirat. Et

hoc est, quod dominus dicit probans doctrinam suam a Deo es-
se. {Qui a semetipso loquitur.} de certa cognitione veritatis
quę est ab alio, iste {quærit gloriam propriam.} propter quam
& propter superbiam hæreses, & falsę opiniones introducũtur.
Et hoc competit Antichristo. 2. Thes. 2. Qui aduersatur, & ex-
tollitur super omne
quod dicitur Deus:
aut quod colitur. Sed
{qui quærit gloriam
eius qui misit illum}
sicut ego quæro, in- ā
fra 8. Ego gloriã me
non quæro. {hic ve
rax est, &c.} verax
sum: quia doctrina
mea continet veritā
tem, iniustitia in me
non est, quia alterius
gloriam non vsurpo.
Et vt dicit. Aug. Ma-
gnum nobis præbuit humilitatis exẽplũ, dum habitu inuẽtus
vt homo, quærit gloriam patris non suam. quod tu homo face-
re debes: quando aliquid boni facis, gloriam tuam quæris; quan
do aliquid mali facis, Deo calumniam meditaris. Paret autem, q
gloriam suam non quærebat: quia si non fuisset aduersatus prin-
cipibus sacerdotum, non fuissent eum persecuti. Sic ergo Chri-
stus & quicumque gloriam Dei quærit, habet quidem in intel-
lectu cognitionem Matth. 22. Magister scimus quia verax es. Et
ideo dicit {hic verax est.} In affectu autem rectam intẽtionem
vnde dicit. {Et iniustitia enim in illo non est.} Iniustitia enim est, q
homo vsurpet sibi alienũ. Gloria autem est propria solius Dei.
qui ergo sibi quærit gloriam iniustus est. Consequẽter cũ dicit.

g Excludit obiectionem. Posset enim aliquis dicere Christo:
quòd ideo doctrina sua non esset a Deo, quia sabbatum sol
uit secundum illud infra 9. Non est hic homo à Deo qui sabba
tum non custodit. Et ideo hoc intendit excludere. Vñ circa hoc
tria facit. Primo excusat se, arguendo ex parte accusantium se-
cundo ostenditur eorum iniqua responsio ibi. {Respondit tur-
ba, &c.} tertio excusat se per rationem ibi. {Respondit Iesus, &
dixit eis. vnum, &c.} Dicit ergo. Dato vt vos dicitis, quòd doctri
na mea non sit à Deo: quia legem non seruo, sabbatum soluens,
tamen vos non habetis causam accusandi, cum scitis in simili de-
licto. Vnde dicit. {Nonne Moyses dedit vobis,} ideſt populo ve
stro {legem,} & tamen {nemo ex vobis facit.} ideſt seruat le-
gem. Act. 7. Accepistis legem in dispositione angelorum & non
custoditis. Vnde & Petrus. Act. 15. Hoc est onus, quod neque
nos, &c. Si ergo non seruatis legem, quare propter transgres-
sionem eius vultis me interficere? Non enim propter hoc faci-
tis: sed propter odium, alioquin si propter zelum legis faceretis,
ipsi vos seruaretis eam. Sap. 2. Circumueniamus iustum, quo-
niã inutilis est nobis, &c. Et sequitur, morte turpissima, &c. Vel
dicendum, quòd non seruatis legem quam Moyses dedit vobis,
& hoc patet in eo quòd me vultis interficere, quod est contra le-
gem. Exod. 20. Non occides. Vel aliter secundum Aug. Non fa-
citis legem, quia in lege ipse contineor. infra. Si crederetis Moy-
si, credere tis forsitan & mihi. de me enim ille scripsit. Sed vos
vultis me interficere. Consequenter ponitur iniqua responsio
turbæ cum dicit.

h Vere turbata turba respõdet non pertinentia ad ordinem:
sed ad perturbationem vt dicit Aug. Eum enim dicũt dæ
monium habere, qui dæmones expellit. Matth. 12. Et ideo con-
sequenter cum dicit.

i Dominus in sua veritate tranquillus, confutat eos, ex-
cusans se per rationem. Et primo commemorat eis fa-
ctum propter quod turbantur. Secundo ostendit eos non de-
bere turbari, ibi. {Propterea Moyses, &c.} Tertio inducit eos ad
iustum iudicium ibi. {Nolite iudicare secundum faciem, &c. Re
spondit ergo Iesus, & dixit eis. Vnum, &c.} Non reddit conuitio
conuitium, nec repulit. quia 2. Pet. 2. Cum malediceretur, non
maledicebat: sed eis opus commemorat de curatione paraliti-
ci, de quo omnes admirabãtur: non admiratione deuotionis se-
cundum illud. Isa 60. Videbis, & afflues, & mirabitur & dilata-
bitur cor tuum, sed admiratione turbationis, secundum illud Sa
pien. 5. Videntes turbabũtur timore horribili, & mirabunẽ, &c.
Si ergo propter vnum opus miramini, ideſt cum turbatione tur
bamini: quid faceritis si omnia opera mea videretis? nam vt di-
cit Aug. ipsius opera erant quæ in mundo videbãt omnes etiam
infirmi per eum sanãtur. Psal. 106. Misit verbum suum, & sanauit
eos. Sa. 16. Nec herba nec malagma, &c. Ideo ergo turbamini, qa
vnum tantũ opus videtis, & non omnia. Cõsequenter cũ dicit.

k Conuincit eos de iniusta turbatione. Et primo ponit man
datum eis datum a Moyse. Secundo opus eorum. Et tertio
arguit

arguit ex vtroque. Mandatum autem Moysi est de circuncisione, & ideo dicit. { Propterea .} idest ad significandum mea opera. { Moyses dedit vobis circuncisionem. } Nam circuncisio in signum data est, vt habetur Gen. 17. Erit vobis in signum fœderis inter me & vos. Significabat enim Christum, & ideo signanter data est in membro generationis: qa ex Abraham secundum carnem descensurus erat Christus, qui spiritualem circumcisionem, idest mentis & corporis facit. Vel ideo i ipso mẽbro fiebat, quia data est contra peccatum originale. Quòd autẽ Moyses dederit circumcisionem, expresse non habet, nisi Exod. 12. Omnis seruus empticius circuncidetur. Et licet Moyses dederit circuncisionem, non tamen quasi eã instituens: quia non ipse primus accepit circumcisionis mandatum: sed Abraham vt habetur. Gen. 17. Factum autem Iudeorum est, quia in sabbato circumcidebant. Et hoc est quod dicit. { & in sabbato circumciditis, &c. } Et hoc ideo: quia Abrahæ mandatum est, vt octauo die circumcideretur puer. Gen. 21. Circumcidit eum die octauo, sicut præceperat ei Deus. A Moyse autem præceptum erat eis, quòd nihil operis facerent in die sabbati. { Contingebat autem aliquando, quòd octauus dies necessitatis veniret in die sabbati, & sic circumcidẽtes puerum ipso die, mandatum Moysi soluebant: propter mandatum patrum. Et ideo ex his arguit dominus cum dicit. { Si circumcisionem, &c. } Vbi notandum est, quòd hoc argumentum efficaciam habet ex tribus consideratione bus, quarum duæ sunt expressæ, sed tertia subintelligitur. Videmus enim primo, quòd quamuis mandatum Abrahæ prius fuerit, tamen mandatũ Moysi de obseruatione sabbati non præiudicabat priori, scilicet mandato de circumcisione. Gal. 3. Dico autem testamentum confirmatũ a Deo, quæ post quadringintos & triginta annos facta est lex, non irritum facit. Et ideo ex hoc arguit. Quia licet in humanis legibus posteriora præiudicent prioribus: tamen in diuinis priora sunt maioris auctoritatis. Et ideo præcepto facto Abrahę de circumcisione, non præiudicat præceptum Moysi de obseruatione sabbati. Multo ergo minus præiudicat mihi, qui facio qđ dispositum est a Deo ante mundi constitutionem de salute hominum in sabbato figurata. Alia cõsideratio est, quia Iudei mãdatum habebant, vt non operarentur in sabbato, & tamen Iudęi operabantur ea quæ ad salutem particularem erant. Dicit ergo. Si vos quibus mandatum est, vt nihil operemini in sabbato, circumcisionem accipitis ipso die quæ est quædam particularis salus. Vnde & in membro particulari fiebat, & hoc facitis: vt non soluatur lex Moysi. Ex quo patet, ea quæ ad salutem pertinẽt in sabbato prætermittẽda non esse. Ergo multo magis debet homo facere ipso die ea quæ sunt ad vniuersalem salutem. Non ergo debetis mihi indignari, quia totum hominem sanum feci in sabbato. Tertia consideratio est, quia vtrumque mandatum fuit figura: nam omnia in figura contingebant illis. Si ergo figura scilicet mandatum de obseruatione sabbati non præiudicat figuræ, scilicet mandato circumcisionis, multo minus præiudicat veritati. Nam circumcisio ipsum dominũ figurabat, vt dicit Aug. Ideo autem dicit { totum hominem. } quia cum Dei perfecta sint opera, curatus est vt sanus esset in corpore, & credidit vt sanus esset in anima. Consequenter cum dicit.

l Reducit eos ad iustum examẽ sui, vt scilicet non secundũ faciem iudicent: sed iustum iudicium. Dicitur autẽ quis iudicare secundum faciem dupliciter. Nam iudex iudicat secundum allegata. 1. Reg. 16. Homines vident ea quæ apparẽt. Sed in hoc potest esse deceptio, & ideo dicit. { Nolite iudicare secundũ faciem. } idest secundum illud quod statim apparet, sed diligẽter inquirite. Iob. 29. Causam quam nesciebam diligenter inuestigabam. Isa. 11. Non secundum visionem oculorum iudicabit. Vel aliter. { Nolite iudicare secundum faciem. } idest nolite accipere personam in iudicio. Hoc enim est prohibitum omnibus iudicantibus. Leuit. 19. Non accipies personam pauperis in iudicio. Mal. 2. Faciem accipitis in iudicio. Accipere autem personam in iudicio, est prætermittere iustum iudicium propter amorem seu reuerentiam, seu timorem, aut conditionem personæ, quæ non faciunt ad causam. Dicit ergo. { Nolite iudicare. } quasi dicat, non quia Moyses apud vos habet maiorem gloriã, quàm ego ex personarum dignitate feratis sententiam: sed a rerum natura, quia ea quæ ego facio, maiora sunt, quàm ea quæ fecit Moyses. Sed notandum secundum Augustinum, quod ille nõ iudicat partialiter, qui æqualiter diligit. Non enim cum homines diuerso modo pro suis gradibus honoramus, timendum est ne personam accipiamus.

LECTIO III.

Iocebant ergo quidã ex hierosolymis, nonne hic est quẽ quærunt interficere? b Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. c Numquid vere cognouerunt principes: quia hic est Christus? d Sed hũc scimus vnde est: Christus autem cum venerit, nemo scit vnde sit. e Clamabat ergo Iesus in templo docens, & dicens: Et me scitis: & vnde sim scitis.

Ostquam egit de origine doctrinæ, cõsequenter agit de origine docentis. Et primo Christus ostendit suum principium a quo procedit: secundo suũ finem ad quẽ vadit: ibi. { Adhuc modicum, &c. } Circa primũ tria facit. Primo, proponitur dubitatio turbarum de origine: secundo ponitur doctrina ipsius originis ibi. { Clamabat ergo, &c. } Tertio, ponitur effectus doctrinæ: ibi. { Quærebant ergo eum, &c. } Circa primum tria facit. Primo, ponitur admiratio turbæ: secundo eorum suspitio: ibi. { Nunquid. } tertio inducitur eorum obiectio contra ea quæ suspicantur ibi. { Sed scimus, &c. } Admiratio autem turbarum consurgit ex duobus. Primo, ex iniquo proposito principum. Secundo ex publica doctrina Christi: ibi. { Ecce palam, &c. } Dictum est autem supra, quòd Christus vt ostenderet infirmitatem humanæ naturæ, latenter ascendit ad diem festum: sed vt ostenderet suæ diuinitatis per sonam, publice docet in templo, & a persequẽtibus teneri nõ potest. Et hic, vt ait Aug, apparet potestas quę purabatur timiditas. Et ideo dicebant, qui dam ex Hierosolymis quasi admirantes, nam ipsi sciebant qua sęuitia quærebatur a principibus vt pote eius familiares, & Hierosolymis existentes. Vnde Chryso. dicit. Omnibus miserabiliores erant, qui diuinitatis signum videntes maximum, omnia iudicio corruptorum principum permittentes, Christum minus reuerebantur, secundum illud Ecclesiast. 7. Qualis rector ciuitatis, talis, &c. Sed tamen mirabantur qua potentia non tenebatur. vnde & dicebant. { Nonne hic est quem Iudæi quærunt } idest principes, secundum illud supra 5. Propterea persequebatur eum Iudæi, idest, principes, &c. Daniel. 13. Egressa est iniquitas a senioribus populi, &c. Apparet autem per hoc veritas sermonum Christi, & falsitas principum. Supra enim cum dominũ dicerent eis. Quid me quæritis interficere? negauerunt dicentes. Dæmonium habes, quis te quærit interficere? Sed ecce qđ principes negabant, isti confitentur cum dicunt { Quem indæi quærunt interficere, } Sic ergo admiratur ex iniquo proposito principum. Similiter etiam ex publica doctrina Christi. Vnde dicũt.

b Docens scilicet Christus, quòd est iudicium securæ veritatis. Infra 18. Ego palam locutus sum. Et tamen { nihil ei dicunt } quasi repressi virtute diuina. Hæc est enim propria Dei virtus, quòd malorum corda ab impetu suæ malitiæ reprimit. Prouer. 16. Cum placuerint domino viæ hominis, inimicos eis quoque conuertet ad pacem. Et alibi. Cor Regum in manu Dei, &c. Suspicio eorum ponitur cum dicit.

c Quasi dicat: Ante quærebant eum interficere, modo inuenerunt, & tamen nihil ei dicunt: non tamen mutati a propria sententia, quia vt dicitur 1. Cor. 3. Si enim cognouissent, &c. Sed repressi a virtute diuina. Obiectio autem eorum contra suspitionem subditur.

d Quasi hoc modo arguentes. Christus debet habere occultam originem: sed iste habet originem manifestam. ergo non est Christus. In quo apparet eorum amentia, quia supposito quòd quidam etiam principes crederent Christo: non tamen eorum sententiam sequuntur: sed aliam corruptam proferunt. Ezech. Ista est Hierusalem in medio. Sciebant enim Christum esse ex Maria secundum originem: sed tamen eius modum ignorabant. Mat. 13. Nonne pater eius est Ioseph, &c. Sed cum dicatur Mich. 6. Ex te exiet dux, &c. quare dicunt { Christus cum venerit nemo scit vnde sit. } Respondeo, dicendum, quòd hoc habent ex verbo Isa. 53. Generationem eius quis enarrabit? Sic ergo & ex Prophetis habent vt sciant vnde sit, secundum humanam originem. Et ex eis habent, quòd nesciant, secundum diuinam generationem. Consequenter cum dicit.

e Manifestat suam originem. Et primo ostendit secundum quid sua origo sit nota, & secundum quid sit ignota. Secundo docet quomodo ad eius notitiã possumus peruenire ibi. { Ego scio eum, &c. } Circa primum duo facit. Primo ostendit quid de origine eius sciebant. Secundo quid circa ipsum ignorabant: ibi. { Et a meipso, &c. } Nouerant autem de Iesu originem suam.

suam. et ideo dicit { clamabat Iesus. } Clamor autem ex magnitudine affectus procedit, & ideo quandoque importat turbulentiam animi, intertus cõcitari. Et hoc mõ non cõperit Christo, de quo scriptum est Isa. 42. Non clamabit, nec accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Eccles. 9. Verba sapientium audiuntur, &c. Quandoque importat magnitudinem deuotionis, secundũ illud Psal. 19. Ad Dominum cum tribularer clamaui. Quandoque vero cũ hoc magnitudinem dicendorum, secundum illud Isa. 6. Seraphim clamabant alter ad alterum, &c. Prouer. 8. Numquid non sapientia foris clamitat, &c. Et sic prędicatores clamare monentur Isa. 58. Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Et sic clamabat hic Dominus { docens in templo, & dicens. } hoc scilicet { mediocris. } secundum faciem noscitis. { Et vnde sim scitis. } scilicet corporaliter. Bar. 3. Post hæc in terris visus est: sciebat enim: quòd ex Maria natus erat in Bethleem, & nutritus in Nazareth, sed nesciebant virginis partum. & quòd per spiritum sanctum cõceptus esset, vt dicit Aug. Excepto virginis partu, totum nouerant in Iesu, quod ad hominem pertinet. Nesciebant autem de ipso originem occultam, vnde dicit.

f Et a meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis.

g Ego scio eũ, & si dixero, quia nescio eu, ero similis vobis, mendax. Sed scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit.

h Quærebãt ergo eũ apprehendere, & nemo misit in illum manus; qa nondũ venerat hora eius.

f Et primo instruit suam originem. Secundo ostendit eam eis esse occultam. Origo autem ista est a patre ab æterno: vnde dicit. { A meipso non veni. } q. d. Ante fui secundum diuinitatẽ, quàm in mundo venirem per humanitatem. infr. 8. Antequam Abraham fieret, ego sum. aliàs non conueniret et venire, nisi an ee fuisset, & tamen hoc ipsum quod veni, non veni a meipso: qa filius non est a se, sed a patre. infr. 16. Exiui a patre, & veni in mũdum. Prænunciata autem fuit eius origo a patre, qui eũ promisit mittere. Exod. 4. Obsecro Domine mitte quem missurus es. Isa. 19 Mittam eis saluatorẽ, &c. & ideo dicit. { Sed est verus qui misit me. } q. d, non aliunde veni, sed ab eo qui promisit, & promissum adimpleuit, quia { verus est. } Roma. 3. Est autem Deus verax, & ideo docet me veritatẽ loqui, quia a vero missus sum: est autem eis occulta, quia nesciunt eum qui misit me. Vnde dicit. { Quem vos nescitis. } Sed cum omnis homo liceat in carne natus, sit a Deo, videtur, quòd possit dicere. Ego sum a Deo, & p consequens. Me scitis vnde sim. Respondeo. Dicendum secundũ Hylar. quòd filius aliter est a Deo, quàm alij homines: quia sic est a Deo, quòd etiam est Deus. vnde Deus est principium eius consubstantiale. alia vero sic sunt a Deo, quòd tamen non sunt ex illo. Sic ergo filius vnde sit ignoratur: quia natura ex qua est, nescitur, sed homines vnde sint non ignoratur: quia si vnde, ignorari non potest, quicquid subsistit ex aliquo. Consequenter cum dicit.

g Docet quomodo peruenirí possit ad notitiam eius a quo est. Ab illo enim oportet nos addiscere aliquid, qui scit illud, solus autem filius nouit patrem, & ideo dicit. Si vultis notitiam eius qui misit me habere, oportet, quòd habeatis a me: quia ego solus { scio eum. } & ideo primo ostendit suam scientiam: secundo scientiæ suæ perfectionem, tertio scientiæ suæ rationem. Suam scientiam ostendit cum dicit. { Ego scio eum, &c. } Verum est autem, quòd omnes homines vident eum, vt dicitur Iob. 36. sed tamẽ diuersimode, quia homines in vita ista vident eum p creaturas. Ro. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, &c. ideo dicitur. 1. Cor. 10. Videmus nunc per speculum in enigmate. Angeli vero & beati in patria, vident eum immediate p essentiam. Mat. 18. Angeli eorum in cœlis semper vident, facie, &c. 1. Ioan. 3. Videbimus eũ sicuti est. sed filius Dei videt eum excellentius omnibus scilicet visione comprehensionis. supra. 1. Deũ nemo vidit vmquam scilicet comprehendẽdo. Vnigenitus, &c. Mat. 11. Neque patrem quis nouit nisi filius, & de hac visione loquitur hic dicens. { Ego scio eum. } scilicet notitia cõprehensionis. Perfectionem vero scientiæ suæ ostendit, dicens. { Si dixero quia nescio eum, ero similis, &c. } Quod quidem introducit propter duo. nam creaturæ intellectuales sciunt eum: sed longe & imperfecte, quia vnusquisq; intuetur eũ procul vt dicit Iob. 36. Veritas enim diuina excedit omnem cognitionem nostram. 1. Ioan. 3. Deus maior est corde nostro. quicumque ergo Deum cognoscit, potest absque mendacio dicere. nescio eum: quia non cognoscit eum quantum cognoscibilis est: filius autem Deũ patrem perfectissime cognoscit: sicut perfectissime ipse se nouit. Vnde non potest dicere. { Nescio eum. } Item quia cognitio Dei: & maxime quæ est per gratiã, potest perdi: secundũ illud Psal. 105. Obliti sunt Deum qui redemit eos: vnde possunt dicere. { nescio eum } quamdiu est in vita ista; quia nemo scit vtrum odio vel amore dignus sit. Filius autem inamissibilem notitiam habet de patre, vnde non potest dicere. { Nescio eum. } In hoc autem qđ dicit { ero similis vobis, &c. } debet accipi similitudo per contrarium. Non enim essent mendaces, si dicerent se nescire Deũ: sed potius si dicerent se Deum cognoscere, cum eum ignorent. Si autem Christus diceret se eum non nosse, cum nosceret, esset mendax. Est ergo sensus verbi. { Si dixero quia nescio eum } cũ sciam eum { ero similis vobis mendax } qui dicitis vos cognoscere eum, cum tamen ipsum ignoretis. Sed numquid non poterat Christus dicere ne scio eum? Videtur q sic, quia poterat mouere labia, & proferre verba huiusmodi: ergo potest esse mendax. Sed dicẽdum, quòd Christus hujusmodi verba protulit, & tamen non fuit mendax: quòd intelligendum est si dixero nescio eum. } cum assertione, ita scilicet, quod corde credam, quod profero ore. Asserere autem falsum pro vero, ex duplici defectu contingit, scilicet ex defectu cognitionis intellectus. Et hic defectus non poterat esse in Christo, cum sit Dei sapientia, vt dicitur. 1. Cor. 1. Item ex defectu rectæ voluntatis in affectu, qui similiter in Christo esse nõ poterat: cum sit Dei virtus, vt ibidem dicitur. Vnde non poterat dicere asserendo { Nescio eum, } nec tamen conditionalis est falsa: quamuis antecedens sit impossibile & consequens. Ratio autem singularis & perfectę scientiæ Christi ponitur cum dicit. { Sed ego scio eum, quia, &c. } Omnis enim cognitio est per aliquam similitudinẽ, cum nihil cognoscatur, nisi prout similitudo cogniti est in cognoscente: omne autem quod procedit ab aliquo, habet eius similitudinem a quo procedit. Vnde omnes vêre cognoscentes, secundum diuersum gradum processionis eorum a Deo, habent diuersimode eius cognitionem. Anima autem rationalis, Dei cognitionem habet secundum quod similitudinem participat imperfectiori quodam modo ab aliis creaturis intellectualibus. Angelus quia expressiorem Dei similitudinem habet, cum sit signaculum similitudinis, manifestius Deum cognoscit. Filius autem perfectissimam patris similitudinem habet, cum sit eiusdem essentiæ, & virtutis cum ipso. Et ideo perfectissime cognoscit, vt dictum est. Et ideo dicit { Sed ego scio eum } scilicet quantum cognoscibilis est. Et huius ratio est { quia ab ipso sum } quasi habens eandem naturæ essentiam cũ ipso per cõsubstantialitatẽ: vnde sicut ipse perfecte se nouit per essentiam suam, ita & per eandem essentiam { ego scio eum } perfecte. Sed ne hoc referatur ad missionem qua venit in mundum, continuo subiecit, et ipse me misit. } Vt sic quod dicit. { Ab ipso sum, } referatur ad æternam generationem, per quam consubstantialis est patri. Ex quo habetur proprietas cognitionis, de proprietate generationis. Per hoc vero quod dicit { Ipse me misit } insinuat patrem actorem incarnationis. Galat. 4. Misit Deus filium, &c. Sicut autem per hoc, q filius est a patre, perfectam patris cognitionem habet: ita etiam per hoc, quòd anima Christi singulariter est vnita verbo: habet singularem & excellentiorem præ aliis creaturis cognitionem Dei: licet eum non comprehendat. Consequenter cum dicit. et ideo potest Christus secundum diuinam dicere scio eum excellentius præ omnibus creaturis, non tamen comprehendendo.

h Agitur de effectu doctrinæ. Et primo quantum ad turbas. Secundo quantum ad Pharisæos, ibi { Audierunt Pharisæi, &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit effectum doctrinæ in turbis maleuolis. Secundo in turbis deuotis ibi { De turba autem. } Circa primum tria facit. Primo, innuit turbarum iniquũ propositum. Secundo propositi implendi impedimẽtum. Et. tertio impedimenti rationem. Iniquitas autem propositi manifestatur cum dicit { quærebant ergo eum apprehendere } quia. nondixerat dominus quem vos nescitis, iraci sunt Iudæi quasi simularent eum scire, & ideo iniqua proponebant scilicet eum apprehendere, ad crucifigendum & occidendum. sm illud Psalm. 70. Persequimini, & comprehendite eum. Sunt tamen aliqui qui Christum in se habentes, quærunt tamen pie apprehendere. Cãtic. 8. Ascendam in palmã, & apprehendam fructus eius. Vnde & Apostolus dicebat. Philipp. 3. Sequor si quomodo apprehendam, &c. Impedimentũ propositi ponit cũ dicit { Nemo misit in illum manus. } Inuisibiliter enim eorũ furor refrenatus est & repressus, per quod patet, quòd voluntas nocendi est vnicuique a se: sed nocendi potestas a Deo. quod patet Iob. 1. & 2. Vbi Sathan non potuit Iob affligere nisi quantum permissum est sibi a Deo. Ratio impedimenti assignatur { Quia nondum venerat hora eius. } Vnde sciendum est, quòd secundum illud Ecclesiastic. 8. Omni negotio tempus est & opportunitas. Tempus autẽ vnicuique rei ex sua causa determinatur. Quia ergo corporalis effectus causa sunt corpora cœlestia, ideo in his quę corporaliter aguntur, hora determinatur ex corporibus cœlestibus. Anima vero cum secundum intellectũ & rationẽ, nullis corporibus

cœlestibus

cœlestibus subiaceat: eum quantũ ad hoc temporales causas transcendat, non habet horas determinatas ex corporibus cœlestibus: sed ex causa eius scilicet Deo: qui dispensat quid, quo tempore sit faciendum. Ecclesiast. 33. Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum a Sole? A domini scientia sæ parati sunt, &c. Multo ergo min⁹ in Christo determinatur hora ab ipsis corporib⁹. Sic ergo intelligenda est hora eius, non ex necessitate fatali, sed a tota Trinitate præfinita. nam vt dicit Aug. hoc nec de te credendũ est, quanto magis de illo per quem factus es? *Si tua hora voluntas illius est* scilicet Dei, hora illius quæ est nisi voluntas sua? Non ergo horam dixit qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi. supra 2. Nondum venit hora mea. infra 13. Scies Iesus ga venit hora eius vt transeat, &c. Consequenter cum dicit.

i Ponit effectum doctrinæ *in turbis* deuotis. Et primo ponitur eorum fides. {quia multi de turba crediderunt in eum.} Non dicit de principibus. qa quanto maiores erant tãto magis erãt elongati. et ideo in eis sapientia locũ non habebat. quia vt dr Prouer. 11. Vbi humilitas, ibi sapientia. Turba aũt quia suam ægritudinem cito vidit, domini medicinam sine dilatione cognouit. Mat. 11. Abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, &c. Et propter hoc in principio humiles, & pauperes conuersi sunt ad Christum. 1. Cor. 1. Ignobilia & contemptibilia mundi elegit Deus, &c. Secundo ponit motiuum ad fidem cum dicit. {Christus cum venerit, nũquid, &c.} Prophetarũ enim erat, q̃ Christ⁹ in aduentu suo miracula multa esset facturus. Isa. 35. Deus ipse veniet, & saluabit nos: tunc aperiẽtur oculi cæcorũ, & aures, &c. & ideo videntes miracula quæ Christus faciebat, inducebantur ad fidem eius: sed tamen fides eorum⁹ infirma erat, quia non à doctrina, sed a signis mouentur ad credendum eiscum tamen ipsi qui fideles iam erãt, & per legem instructi, magis a doctrina moueri debuissent. nam vt dicitur 1. Cor. 14. Signa data sunt infidelibus, &c. Secundo quia adhuc videntur alium Christum expectare. Vnde dicunt. {Christus cum venerit: numquid, &c.} Vnde patet, quòd non credebant in Christum, sicut in Deum: sed sicut in aliquem iustum virum seu Prophetam. Vel secundũ Aug. syllogizant. {Christus cum venerit, &c. q. d. Christus promittit venturus: sed ipse non plura signa faciet q̃ hic facit. Ergo vel ipse est Christus, vel erunt plures Christi. Consequenter cum dicit.

k Ponitur effectus in Pharisæis. Et vt Chrysostõ. dicit, Christus multa dixit, & tamen non sunt moti contra eũ. Quando autem videnturbam ei acquiescere, statim conctantur contra eum, & insanientes, eum occidere cupiebant. Ex quo patet, quòd sabbati solutio nõ erat vera causa odij eorum: sed hoc eos maxime mordebat, q̃ turbæ Christum glorificabant. Et hoc patet infra 12. Videtis, q̃ nihil proficimus. Ecce totus mundus post eum vadit. Quia vero ipsi Christũ capere non audebant timentes *periculum, ministros mittunt*, tanquam periculis expositos.

LECTIO IIII.

Postquam posuit dominus originis suæ principiũ, hic consequenter insinuat suum terminum quo scilicet iturus est per mortem. Et primo insinuatur terminꝰ viæ Christi. Secundo ponitur admiratio turbarum de sermonibus eius. ibi{ Dixerũt ergo Iudæi ad semetipsos, &c.} Circa primum tria facit. Primo insinuat suę viæ terminum. Secundo prænuntiat futurum turbarum desiderium ibi. {Quæretis me, &c.} Tertio subdit eorũ defectũ ibi{ Et vbi sum ego, &c.} Circa primum duo facit. Primo prænuntiat mortis suæ dilationem. Secũdo innuit quo iturus est per mortem ibi{ Et vado ad patrem, &c. }. & sic in primo ostendit suam potestatem. In secundo patiendi voluntatem. Potestatem quidem suam ostendit in dilatione mortis, quia licet Iudæi quærerent eum apprehendere: non tamen hoc possunt: nisi Christus velit. infra 10. Nemo tollit animam meam, sed ego pono eã. Et ideo { dixit eis Iesus. Adhuc modicum tempus, &c.} q. d. *Vultis me interficere*: sed hoc nõ est positũ in voluntate vestra: sed in voluntate mea, & ego determino quòd{ adhuc modicum tempus vobiscum sum.} & ideo parum expectate tempus. Hoc quod vultis modo facere facturi estis { Adhuc enim modicum tempus vobiscum sum } In quo quidem dominus satisfacit. Primo quidem turbæ, quæ eum reuerebatur, faciens eam magis auidam ad audiendum quasi parũo tẽpore derelicto, in quo possent hac doctrina potiri vt Chrysõ. dicit. Ioan. 19. Dum lucem habetis credite in lucem, Secundo vero tu, hoc quę eum persequebatur, quasi dicat. Non diu differt desiderium vestrũ de morte mea: vnde patiẽces sustinete{ Quia adhuc modicum. } Implere enim debeo dispensationem meam, prædicando scilicet & miracula faciendo, & sic peruenire ad passionem. Luc. 13. Ite & dicite vulpi illi, quia hodie, &c. *operor*, & tertia die consumor Est autẽ triplex causa, quare Christ⁹ nõ dico tempore voluit prædicare. Prima ad demonstrandum suã virtutem, quòd in tã modico tempore totum mundũ immutaret. Psal. 83. Melior est dies vna in atrijs tuis super milia. Secunda est ad excitandum desiderium discipulorũ vt scilicet magis eum desiderarent, quem modico tempore corporali præsentia habituri erant. Luc. 16. Venient dies in quibus desideràbitis vnam diem filij hominis. Tertia est ad augmentandum discipulorum spiritualem profectum. Cum enim Christi humanitas sit nobis via tendendi in Deum vt dicitur Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita, non debemus in ea quiescere vt in termino: sed per eam debemus in Deum tendere. Ne ergo corda discipulorum ad Christum carnaliter affecta, in eo vt in homine quiescerẽt: ideo Christus corporalem sui præsentiam ab eis cito subtraxit. Vnde dicebat Ioan. 16. Expedit vobis, vt ego vadam. 2. Corinth. 6. Et si Christum secundum carnem nouimus: tunc scilicet quando corporaliter nobiscum erat: sed nunc iam non nouimus. Volumtatem autem suę passionis ostendit, cum dicit.

b Quasi spontaneus scilicet per passionem. Isa. 52. Oblatus est quia ipse voluit. Ephes. 5. Obtulit semetipsum hostiam Deo in odorem suauitatis. {Vado } inquam ad patrem { qui misit me. } Et hoc conuenienter. Nam quęlibet res naturaliter redit ad suum principium. Ecclesiasti. 1. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur. Ioan. 12. Sciens quia à Deo exiuit: & ad Deum vadit. Et iterum 16. Vado ad eum qui misit me. Cõsequenter cum dicit.

c Prænuntiat Iudæorum desiderium, quasi dicat. Modicum est, quod potestis mea doctrina frui, sed hoc modicum, q̃ modo reiputis, quandoque quæretis & non inuenietis. Isa. 55. Quærite Dominum dum inueniri potest. Et in Psalm. 68. Quærite Dominum scilicet in præsenti, & viuet anima vestra. Hoc autem, quod dicit. {Quæretis me, &c.} potest intelligi vel de inquisitione corporali Christi: vel de spirituali. Si vero intelligatur de corporali, sic secundum Chrysostõ. quæsierunt eum quando filiæ Hierusalem, scilicet mulieres plangebant super eum: vt dicitur. Luc. 23. et credibile est hoc tũc multos alios passos esse. Hoc est etiam a veritate remotum: quia imminente tribulatione Iudæis, & præcipue cum ciuitas caperetur, memores Christi & miraculorum eius, desiderarent eius præsentiam, qua liberarentur. & secũdum hoc dicendum est. {Quæretis mẽ } idest meã præsentiam corporalem, & {non inuenietis.} Si vero intelligatur de spirituali, dicendum est secundum Augusti. quòd eum quem *noluerunt* cognoscere præsentem, tunc postea quæsierunt eum videntes multitudinem credentem, compuncti de scelere mortis Christi. dixerunt Petro. Act. 2. Quid faciemus? &c. Sic ergo quæsierunt Christum, quando crediderunt in eum, suis sceleribus ignoscentem, quem viderũt ipsorum scelere morientem. Consequenter cum dicit.

d Ostendit eorum defectum. nec dicit. Quo vado, quod esset magis consequens ad præmissa, scilicet vado ad patrem qui me misit: sed dicit. { Vbi ego sum, } vt ostendat se Deum & hominem. Hominem quidem inquãtum vadit. infr. 16. Vado ad eum qui me misit, sed inquantum semper ibi erat Christus, quo fuerat rediturus, ostendit se Deum, supr. 3. Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo. Sic ergo secundũ Aug. sicut Christus redijt vt nos non relinqueret, sic ad nos per assumptionem visibilis carnis descendit, vt secundum inuisibilem maiestatem etiam esset in cœlo. Non autem dicit non inuenietis: quia aliquã aturi erant. Sed dicit. {Non potestis venire, } quamdiu scilicet sic dispositi estis. Nullus enim ad hęreditatem cœlestem peruenire potest, nisi sit hæres Dei. Hæres autem Dei aliquis efficitur per fidem Christi. supra 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Iudæi autem nondum in eum credebant. & ideo dicit { non potestis venire. } In Psalm. 23. requirit. Quis ascendet in montem Domini. Et respondetur, Innocens manibus, & mundo corde. Iudæi autem non erant mundo corde, nec innocentes manibus: quia volebant Christum interficere: ideo dicit. Non potestis ascendere in montem Domini. Consequenter cum dicit.

Ponit

e Ponitur Iudæorũ admiratio, qui licet carnaliter de Christo saperent, tamen ex parte credebant. Et tria faciunt. Primo admirantur. Secundo suspicantur: et tertio contra suspitionem argumentantur. Admirantur quidẽ cum dicunt ad semetipsos. { Quò iturus est hic: quia non inueniemus eum? } Vt enim dictum est, hoc carnaliter intelligebant. 1. Cor. 2. *Animalis homo* nõ percipit, &c. &ideo quòd esset iturus, non quidem per mortẽ, sed corporaliter ad aliquem locũ quo eis non liceret ascendere suspicãtur super hoc dicentes. {Numquid in dispersionem *gentium* iturus est, & docturus: gentes? } Nam gentes alienatæ erant a conuersatione Iudæorũ. Eph. 2. Hospites testamẽtorum, &c. & ideo quasi eis exprobrantes dicunt { in dispersionem gentiũ. } quæ scilicet indistinctæ erant, & imperfecte adinuicem permixtę Gene. 10. Hæ sunt familiæ Noe, &c. & ab his diuisæ sunt, &c. Sed populus Iudæorum collectus erat loco, & cultu vnius Dei, & obseruatione legis. Psal. 146. Aedificans Hierusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit. Nec dicunt, quòd iturus sit ad gentes quasi gentilis futurus, sed tamquam eas reducturus. Vnde subdunt {& docturus gẽtes. } Quod forte sumpserunt ex Isa. 49. Parum est mihi, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob & feces Israel conuertendas: dedi te in lucem gentium, &c. Quamuis autem isti non intelligerent ea quæ dicunt, sicut nec Cayphas intellexit cum dixit, Expedit vobis vt vnus homo moriatur, &c. tamẽ verum dicunt, & salutem gentium prædixerunt vt Aug. dicit. quòd iturus esset ad gentes, non præsentia corporis, sed pedib⁹ *suis*, scilicet Apostolis. *Misit enim ad nos membra sua*, & fecit nos sua membra. infr. 10. Alias oues habeo quę non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnũ ouile, &c. & ideo Isa. 2. dicitur in persona gentium, docebit nos vias suas. Obiciunt autem contra ea quæ suspicantur dicentes. { Quis est hic *sermo* quem dixit? Quæretis me, &c. } quasi dicat. Si dixisset. { Quæretis me, & non inuenietis, &c. } Poterat quidem intelligi, quòd iturus esset ad gentes: sed per hoc quod addidit. { Vbi ego sum non potestis venire, } videtur excludere hunc intellectum. Non enim impossibile est nobis ad gentes ire, &c.

LECTIO V.

Postquam Dominus egit de origine suæ doctrinæ, & docentis, nec non de termino eius. hic consequenter inuitat ad ipsam doctrinam. Et primo ponitur Christi inuitatio. Secundo turbarum dissensio ibi. { Ex illa autem turba. } Circa primum tria facit. Primo ponitur inuitandi modus. Secundo ipsa inuitatio ibi. {Si quis sitit. } Tertio subditur expositio ibi. { Hoc autem dixit, &c. } Modus aũt inuitandi attenditur quantum ad tria, scilicet quantum ad tempus inuitationis, quantum ad situm inuitantis, quantum ad conatum vocantis. Quantum ad tempus, quia { In nouissimo die magnę festiuitatis. } Nam vt dictum est, festum illud celebratur septem diebus, & primus & vltimus dies solenniores erant, sicut & apud nos primus dies festi, & octauus solennis est magis. Hoc ergo quod hic Dominus fecit, non fecit primo die, quia nondũ ascẽderat Hierusalem, nec intermediis diebus, sed in nouissimo: et hoc ideo: quia pauci sunt qui festa spiritualiter celebrant. & ideo non eos a principio ad doctrinam inuitat, ne per vanitates sequentium dierum abolereturde cordibus eorum, quia vt dicitur Luc. 8. Verbũ Domini suffocatura spinis, sed in vltimo die eos inuitat, vt tenacius eorum cordibus imprimatur: quantum ad situm autem quia { stabat Iesus. } Vbi sciendũ est, quòd Christus docuit sedens, & stans. Sedens quidem docuit discipulos. Matth. 5. Stans autem turbas, sicut hic. & ideo ex hoc inoleuit consuetudo in Ecclesia: vt turbis prædicetur stando, religiosis vero & clericis sedendo. Cuius ratio est, quia cum prædicatio ad turbas fit quasi ad eas conuertendas, fit per modum exhortationis: sed cum prædicatio ad clerum fit quasi iam ad excitãtes in domo Dei, est vt quædam commemoratio. Quantũ ad conatum vero vocantis: quia { clamabat, } vt scilicet ostenderet suã securitatẽ. *Isa. 40. Exalta in fortitudine vocem tuam, exalta noli timere.* Et vt ab omnibus audiret. Isa. 58. Clama ne cesses, quasi tuba, &c. Et vt ostendat magnitudinẽ dicendorum. Pro. 8. Audite me, qa de rebus magnis locutura sum. Cõsequẽter cũ dicit.

b Ponitur inuitatio. Et primo ostenditur qui inuitentur. Secundo quis sit fructus inuitationis. *Inuitantur* quidẽ sitien tes: vnde dicit. { Si quis sitit veniat ad me, & bibat. } Isa. 51. Omnes sitientes venite ad aquas. Ideo enim sitientes vocat, quia tales sunt qui desiderant Deo seruire. Deus autem coacta seruitia non acceptat. 2. Corinth. 9. Hylarem datorem diligit Deus. Et propter hoc dicebat. Psalm. 53. Voluntarie sacrificabo. De istis

LECTIO V.

Nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat. dicens. b Si quis sitit: veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. c Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes: nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Mat. 5. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. quos quidem Dominus non particulariter vocat, sed omnes. Vnde dicit. { Si quis sitit. } q. d. quicumque *est* ille. Ecclesiasti. 24. Transite ad me omnes qui cõcupiscitis me, &c. 1. Thimot. 2. Vult omnes homines saluos fieri. Inuitat autem ad potandum. Vnde dicit { & bibat. } Potus enim iste est spiritualis refectio in cognitione diuinæ sapientiæ, & veritatis, etiam in impletione desideriorum. Isa. 45. Serui mei bibent, & vos sitietis. Prouer. 9. Venite & comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis. Ecclesiast. 16. Aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Fructus autem huius inuitationis est redundantia bonorum in alios: vnde dicit. { qui credit in me, &c. } Quod quidem secundum Chrysostõ. legendum est sic. { Qui credit in me, *sicut dicit scriptura*. } Hic subdistingue punctuando, & postea subsequitur. { Flumina, &c. } Nam si dicis, qui credit in me & postea subsequatur, sicut dicit scriptura, flumina &c. nõ videtconueniens, quia hoc, quod *dicitur* { *flumina de ventre*, &c. } nõ inuenit in aliquo lib. Veteris Testamenti: hoc ergo modo dicat. { Qui credit in me sicut dicit scriptura, } idest, secundum scripturę documenta. supra 5. Scrutamini scripturas, ipsæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et tunc flumina de ventre eius fluent aquæ viuę. } Et dicit. { Qui credit in me, } cum supra dixerit. Qui venit ad me, quia idem est credere & venire. Psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. Secundum Hieronymum vero aliter punctuatur sic. { Qui credit in me. } & postea subdicit { sicut dicit scriptura, flumina, &c. } Quod vt ipse dicit de Prouerb. *sumptum est*. Prouerb. 5. Bibe aquam de cisterna tua, & fluentia putei tui, deriuentur fontes tui foras. Sciendum est autem secundum Augustinum, quòd flumina procedunt de fontibus sicut a principio, qui autem bibit potum corporalem, non habet in se nec fontem nec flumen, quia particulam aquæ gustat. Sed qui bibit credendo in Christum, *haurit fontem* aquæ, quo hausto, uiuescit conscientia quæ est venter interioris hominis, & etiam ipsa fons erit. Vnde dicitur *supra* 3. Qui biberit ex hac aqua, fiet in eo fons aquę salientis. Hic aũt fons qui hauritur, est spiritussanctus, De quo dicitur in Psal. 35 Apud te est fons vitę. Qui ergo bibit ita, quòd soli sibi proficit, dona gratiarũ quæ p flumina lignantur, non fluent aquæ viuæ de ventre eius. sed qui proximo festinat consulere, & diuersa dona gratiarum recepta a Deo aliis communicare: de ventre eius fluent aquę viuæ. Propter quod dicit Petrus 1. Petri 4. Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illã administrantes. Dicit aũtẽ { flumina. } ad significandum spiritualium donorum abundantiam fidelib⁹ repromissam. Psal. 64. Flumen Dei repletum est aquis. Item eorum impetum. Isa. 26. Qui ingredientur impetu à Iacob, &c. Et in Psal. 44. Fluminis impetus, &c. Vnde quia ex instinctu & feruore spiritussancti mouebãt Apostolus, dicebat, *Charitas Christi* vrget nos. & 2. Corint. 5. & Ro. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Item donorum spiritussancti diuisionem, quia vt dicitur 1. Corinth. 10. Alii genera linguarum, alii genera sanitatum, &c. Huiusmodi autem flumina sunt aquę viuæ: quia sunt continuatæ suo principio, scilicet spiritui sancto inhabitanti. Consequenter cum dicit.

c Exponit quæ dixit. Et primo ponitur expositio. Secũdo assignatur rõ expõnis ibi { Nondum enim, &c. } Dicit ergo. Dixi quòd flumina de ventre eius, &c. Sed hoc intelligendum est se Euangelista dicit. { de spiritu quem accepturi erant credentes in eum. } quia ipse est fons vitę & fluuius. Fons de quo dicit in Psal. 35. Apud te est fons vitæ, &c. Fluuius vero quia à patre & *filio procedit. Apoca. vlti.* Ostendit mihi Angelus fluuiũ aquæ viuę splendidum tamquam christallum, procedentem de sede Dei & agni. Isa. 1. Dedit spiritum, scilicet obedientibus sibi. Huius expositionis rationem assignat dicens { Nondum enim erat &c. } & dicit duo scilicet quòd nondum erat spiritus datus, } & quòd Christus { nondum erat glorificatus. } Circa *primum* est duplex opinio. Chrysostõ. enim dicit, quòd spiritussanctus non fuit datus Apostolis, quantum ad dona Prophetica, & miraculorum, ante resurrectionem Christi. Vnde gratia huius quæ data

batur Prophetis, a terra defecerat vsque ad aduentum Christi, nec postmodum alicui data est vsque ad prædictum tempus. & si dicitur quòd Apostoli eijciebant dæmonia ante resurrectionē, intelligendum est, quòd hæc non spiritu eijciebantur: sed ea quæ a Christo erat, potestate, quando enim mittebat eos: non dicit, Dedit eis spiritum sanctū: sed dedit eis potestatem. Sed hoc videtur contra illud quod dominus dicit Lucæ. 11. Si ego in Beelzebub eijcio dæmonia: filij vestri in quo eijciunt? Sed cō stat quòd ipse in spiritu sancto eijciebat dæmonia, & filij, id est Apostoli: vnde manifestum est eos accepisse, spiritum sanctum. & ideo dicendum est, secundum Aug. quòd ante resurrectionem, Apostoli habuerūt spiritum sanctum, etiam quantum ad dona prophetica, & miraculorum. Et hoc quod hic dicitur. { Nondum erat spiritus datus, } intelligendum est de abundanti datione, & visibilib⁹ signis: sicut datus fuit eis post resurrectionem, & ascēsionem in linguis igneis. Sed cum spiritus sanctus sanctificet ecclesiam & etiam modo accipiatur a fidelibus, quare nemo loquitur linguis omnium gentium sicut tunc? Dicendum ad hoc, quòd non est necessarium vt Augustinus dicit. Quia iam vniuersalis ecclesia linguis gentium loquitur, quia per spiritum sanctum datur charitas. Roma. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, & hęc faciens omnia cōmunia, facit quemlibet cuilibet loqui. Vnde dicit. Si amas vnitatem, etiā tibi habet quisquis in illa, id est, ecclesia aliquid habet: tolle inuidiā & tuum est quod habeo, liuor separat, charitas tungit: ipsam habeto, & cūcta habebis. In principio autē antequam ecclesia per mundum dilataretur: quia pauci erant, oportebat, q̄ linguis omnium loquerentur: vt sic ecclesiam in omnibus fundarent. Circa secundū, sciendum est secundum Augu. quòd hoc quod dicit { Iesus nondum fuerat glorificatus } intelligendum est de gloria resurrectionis. q.d. Nondū a mortuis resurrexerat, nondum ad cœlos ascenderat. De qua dicitur. Ioan. 17. Clarifica me pater. Et causa quare sic voluit prius glorificari quàm daret spiritum sanctum, assignatur, quia spiritus sanctus ad hoc datur nobis: vt erigat corda nostra ab amore sęculi in resurrectionem spiritualem: & totaliter currant in Deum. Quia ergo vitā æternam promisit spiritus sancti charitate feruētibus, vbi non morietur: vbi nihil timebimus. Ideo ipsum spiritum sanctum noluit dare nisi dum esset glorificatus, vt in suo corpore ostenderet vitam: quam in resurrectione speramus. Secundum Chrysosto. vero, hoc non intelligitur de gloria resurrectionis: sed glorificatione passionis. De qua imminente passionis hora dominus dicit in fra 13. Nunc glorificatus est filius hominis. Et secundum hoc spiritus sanctus tunc primum datus est, quando post passionem dixit Apostolis. Accipite spiritum sanctum, &c. Ideo autem nō ante passionem datus est spiritus sanctus, quia cum sit donum, non debuit dari inimicis, sed amicis. Nos autē inimici eramus. Oportebat ergo prius offerri hostiam in ara crucis, & inimicitiam in carne solui: vt sic per mortem filij eius reconciliaremur Deo, & tunc facti amici, donum spiritus sancti reciperemus, &c.

d POstea ergo Christi ad spiritualē potū inuitatione. Hic consequenter agit Euangelista de turbarum dissensione. Et primo ponitur dissensio turbarum adinuicem. Secundo dissensio in principibus ibi { Venerunt ergo ministri. } Circa primum duo facit. Primo ponuntur diuersa dissidentium verba. Secundo ponitur ipsa dissensio ibi { Dissensio itaque facta est, &c. } Diuersitas autem verborum turbarum ex diuersitate opinionum turbarum de Christo proueniebat. & ideo ponit tres opiniones turbarum. Duas quidem iam accedentium ad spiritualem potū. Tertiam vero silentium. Prima autē opinio erat, quòd dicebāt Christum Prophetam esse. & ideo dicit. { Ex illa ergo hora. } quando scilicet, in magno festiuitatis die talia dixerat { turba cum audissent hos sermones eius, } dicebāt, } illi scilicet qui iam illam aquā spiritualiter haurire cœperant { Hic est vere Propheta } Nō solum Prophetam eum dicunt, sed etiam verum, id est, quasi antho nomatice intelligentes hunc esse, de quo Moyses prædixit. Deuteronom. 18. Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, ipsum tamquam me audietis. Alia opinio erat, quia quidā dicebant { Hic est Christus. } Isti enim magis ad potum accedebant, & sitim infidelitatis magis deposuerant. Et hoc etiam Petrus confessus est. Matth. 16. Tu es Christus filius Dei viui. Tertia opinio est referentium contraria prædictis. Et primo obiciunt contra opinionem dicentium eum esse Christum. Secundo obiectionem auctoritate confirmant. Dicit ergo { Quidam autem. } in suæ infidelitatis ariditate permanentes { dicebat. Numquid a Galilæa venit Christus? } Noverant enim Prophetas, Christum à Galilæa venturum non prædixisse. & iō credentes in Nazareth eum natū fuisse (ignorabant enim suæ nativitatis locum esse Bethleē) hoc dicunt. Manifestū enim erat eum in Nazareth nutritum: sed paucis notus erat nativitatis locus: quāuis tamen scriptura non dicat Christum in Galilæa nasciturum: prædixit tamen illuc eum primo declinaturum, Isaiæ 9. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, &c. Populus gentium qui ambulabat in tenebris, &c. Præ dixit etiam quòd Nazareth processurus esset. Isa. 11. Flos de radice eius ascender. Vbi in Hebræo habetur. Nazareus de radice est, &c. Confirmant obiectionem auctoritate scripturæ, cum dicunt { Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, &c. } Quòd autem de semine Dauid venturus esset Iesus, dicitur Hiere. 23. Suscitabo Dauid germen iustum. Et secundi Regum 23. dicitur de Dauid. Dixit vir cui constitutum est de Christo Dei. Quòd vero de Bethleem, dicitur Mich. 5. Et tu Bethleē terra Iuda, &c. Consequenter cum dicit.

e PRimo ponitur ipsa dissensio. Secundo conatus quorundam ex eis contra Christum. Tertio conatus repressio. Dissensio autem facta est propter eum, scilicet Christum in turba. Frequēter enim contingit, quòd in cordibus malorum ex manifestatione veritatis caulatur dissensio & turbatio. Vnde & hoc in persona Christi dicitur Hiere. 15. Væ mihi mater mea, vt quid me genuisti virum, &c. Propter hoc dicebat dominus Mat. 10. Non. n. veni mittere pacem, sed gladium. Conatus autem, scilicet aliquorum erat ad eum apprehendendum. Vnde dicit { Quidam autem ex eis. } scilicet qui dixerant. Numquid a Galilæa, &c. { Voluerunt apprehendere eum, } sci. icet ex inimicitia ad occidendū. Psal. 49 Persequimini & cōprehendite. Exo. 15. Dixit inimicus, persequar & comprehendam: sed tamen boni & fideles volunt Christum apprehendere: vt eo fruantur. Cant. 7. Ascendā in palmam, & apprehendam fructus eius. Repressio autem conatus est ex potestate Christi. & ideo dicit { Sed nemo misit super illum manus. } Quia scilicet Christ⁹ nolebat. In potestate sua erat hoc. Ioannis 10. Nemo tollit a me animam meam: sed ego, &c. Vnde & quando voluit pati non eos expectauit: sed ipse se eis obtulit. Ioannis 18. Processit & dixit ad eos, Quem quæritis? Consequenter cum dicit.

f POnitur dissensio principum. Et primo ponitur dissensio eorum ad ministros. Secundo dissensio eorum adinuicem; ibi. { Dixit Nichodemus. } Circa primum tria facit. Primo ponitur redargutio principum ad ministros. Secundo testimoniū latū de Christo à ministris. Tertio reprehēsionis conatus principum ad ministros. In primo attende principum iniquitatē, cum dicunt, scilicet Pontifices & Pharisæi ministris. { Quare nō adduxistis eum? } Adeo enim mali erant, quòd eis non poterant satisfacere ministri, nisi Christo nocumentum inferrent. Pro. 4. Rapitur somnus ab oculis, &c. Sed hic incipit quæstio literalis: quia cum supra dictum sit, quòd ministri missi fuerunt ad capiē dum Iesum die festo mediante, id est, 4. die. Et hic ponatur reditus eorum post septimum diem quando dixit. In nouissimo autem die, &c. Videtur, quòd intermedijs diebus vacauerunt. Ad quod est duplex responsio. Vna, quòd Euangelista anticipauit murmur turbarum. Vel dicendum, quòd forte tunc redierūt, sed hoc nunc commemorat: vt manifestet causam dissensionis inter principes. In secundo attende ministrorum bonitatem in commendabili testimonio, quod perhibuerunt de Christo, dicentes { Numquam sic locutus est homo, &c. } Vbi reddūtur commendabiles ex tribus. Primo ex admirationis causa: quia non propter miracula, sed propter doctrinam Christum mirabantur, ex quo propinquiores efficiuntur veritati, & recedunt a consuetudine Iudeorum qui signa quærunt vt dicitur 1. Corinth. 1. Secundo ex conuersionis facilitate, quia ad pauca verba Christi capti sunt, & allecti ad eius amorem. Tertio ex animi securitate quia ipsis Pharisæis, qui Christo aduersabantur talia dicunt de Christo. { Nunquam sic locutus est homo. } Et hoc rationabiliter: quia non solum homo erat, sed etiam Dei verbum. & ideo verba sua erant virtuosa ad commouendum. Hier. 24. Numquid non verba mea quasi ignis? &c. & iō dicitur. Mat. 7. quòd erat docens sicut potestatē habens. Erant etiam sapida ad dulcorandum. Canti. 2. Sonet vox tua, &c. Psal. 118. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Erant vtilia ad retinendum, quia promittebant bona æterna. supra. 6. Domine ad quem ibimus? verba vitæ habes. Isa. 58. Ego Dominus docēs te vtilia. In tertio attēde detestari Iudeorum perfidiam, qua conantur ministros à Christo retrahere. Vnde { Responderunt eis. } scilicet ministri. { Numquid & vos, &c. } Vbi tria faciunt. Primo arguūt extimatū ministrorum errorem. Secundo proponunt exemplum principum. Tertio excludunt exemplum turbarum. Arguunt autem eos, cum dicunt. { Numquid & vos seducti estis? } q.d. Videmus vos delectatos esse in sermone illius. Et reuera laudabiliter seducti erant: quia dimisso malo infidelitatis ad veritatem fidei sunt adducti. De qua dicitur Hie. 20. Seduxisti me Domine, &c. Exemplum autem principum proponunt, vt magis eos auertant. Vnde dicit. { Numquid ex principibus. } Ex duobus enim aliqui fide digni redduntur, scilicet ex auctoritate, & ex religione. Vñ hæc duo contra Christum adducunt. q.d. Si Christus esset acceptandus, vt quæ acceptassent eum principes, in quibus est auctoritas, & Pharisæi in quibus apparebat religio. Sed nullus istorum credidit in eum, ergo nec vos debetis in eū credere. In his ergo impletur, quod dicitur in Psal. 117. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, scilicet Principes & Pharisæi, hic factus est in caput anguli, id est in cordibus populorum. Sed a Domino factum est istud: quia bonitas eius præponderat malitiæ hominum. Testimonium autem turbæ excludunt, quia eorum malitiam confutat. & ideo dicunt. { Sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti sunt. } & ideo non est standum cum eis. Hoc autem scriptū est Deut. 32. Maledictus qui nō permanserit in lege, &c. Sed hoc male intelligebant, quia etiam illi qui non habent scientiam legis, & opera legis faciunt, magis permanent in lege, quàm habentes legis scientiam, & non seruantes eam. De quibus dicit Matth. 15. Populus hic labijs me honorat, &c. Iac. 5. Estote factores verbi, &c. Consequenter cum dicit.

g POnitur dissensio principum adinuicem. Et primo ponitur Nichodemi exhortatio. Secundo principum condicio, ibi. { Responderunt & dixerunt. } Tertio dissensionis terminatio. Circa primum duo facit. Primo præmittit quædam de Nichodemo. Secundo ponit eius exhortationem. Præmittit autē tria de eo, quorum duo ostendunt intentionem dicendi, & tertium nequitiam principum. Primum ergo pertinet ad fidem Nichodemi. Vnde dicit. { Dixit ille qui venerat ad eum, } id est, crediderat. Idem enim est venire ad Christum, & credere in eum. Secundo pertinet ad fidei suæ imperfectionem, quia { nocte venit. } Si. n. perfecte credidisset, non pertimuisset. infr. 10. Multi ex principibus crediderunt in eum, &c. De quibus vnus erat Nichodemus. Tertio pertinet ad principum fallitatem. Dixerunt enim, quòd nullus ex principibus & Pharisæis in Christum credidit. & ideo dicit { qui erat vnus ex ipsis. } q.d. Si Nichodemus qui est vnus ex principibus credidit in eum, manifestum est falsum esse qđ principes & Pharisæi dicunt, scilicet, quòd nullus ex principib⁹ credidit in eum. Hie. 37. Vere mendacium locutus est, &c. Exhortatio autem Nichodemi ponitur cum dicit. { Numquid lex nostra, &c. } Nam secundum leges ciuiles debet præcedere diligens inquisitio sententiam. Cum dicit. Act. 25. Non est Romanis consuetudo damnare aliquem, &c. Vnde Iob 10. Causam quā ignorabam diligenter inuestigabam. Propter hoc in lege Moysi. Exod. 23. dicitur. Innocentem & iustum non condemnabis, &c. Hæc autem verba ideo dicit: quia cum fidelis esset, volebat eos ad Christum conuertere. Quia tamen timidus erat, occulte hoc faciebat. Credebat enim, quia si tantummodo Christum vellent audire, quòd verbum Christi esset tantæ efficaciæ, quòd forte similes fierent illis qui missi fuerant ad Iesum, & ad verba ei⁹ conuersi sunt in facto eo, ad quod missi fuerant. Cōtradictio principum ponitur, cum dicit.

h VBi primo comprehendunt eum quasi seductum. Secundo quasi legis ignarum. Quantum ad primum dicunt { Numquid & tu Galilæus es? } id est a Galilæo seductus. Arbitrātur. n. Christum Galilæum ex cōuersatione in Galilea. & ideo omnes qui Christum confitebantur, quasi in opprobrium Galilæos vocant. Mat. 26. Respōdit Ancilla Petro. & tu Galilęus. infra. 9. Numquid & vos vultis discipuli ei⁹ fieri? Quantum ad secundum dicunt. { Scrutare scripturas, & vide, &c. } Cum tamen esset legis Doctor, nec de nouo scrutari indigebat. q.d. Licet tu sis Doctor, tamen hoc ignoras sicut supra dictum est. 3. ca.

i QVasi infecto negotio { in domum suam, } id est, in propria vacui fide, & fraudati à malo desiderio suo. Iob. 2. Consilium prauorum dissipat. Psal. 32. Dñs reprobat cōsilia principū, &c. Vel { in domū suam, } id est, in malitiā infidelitatis & impietatis suæ. Apo. 3. Scio vbi habitas, vbi sedes est Sathanæ, &c.

LECTIO PRIMA.

POstquam egit Euangelista de origine doctrinæ Christi. Hic consequenter agit de eius virtute. Habet autem doctrina Christi virtutem illuminatiuam, & vitificatiuam: quia verba eius spiritus & vita sunt. Primo ergo agit de virtute doctrinæ Christi illuminatiua. Secundo de virtute viuificatiua. infr. 10. c. Amen amen dico vobis qui nō intrat, &c. Ostēdit autem illuminatiuam virtutē doctrinę Christi. Primo verbo. Secundo miraculo ibi. 9. c. { Et prætereins Iesus vidit, &c. } Circa primum duo facit. Primo introducit Christum docentem. Secundo ponit doctrinæ Christi virtutem. ibi. { Iterum ergo locutus est eis, &c. } Ad officium autem Doctoris duo pertinent. Primo vt deuotos instruat. Secundo vt aduersarios repellat. Primo ergo Christus instruit populum deuotum. Secundo repellit aduersarium ibi. { Adducunt autem scribæ, &c. } Circa primum tria facit. Primo describitur locus doctrinæ. Secundo auditor. Tertio doctor. Locus autem doctrinæ est templum. Vnde primo ponit recessum ab eo. Secundo reditum. Recessum quidem cum dicit. { Iesus autem perrexit in montem Olueti. } nā Dominus hanc sibi consuetudinem fecerat, vt per diem quando erat Hierosolymis in diebus festis prædicaret in templo, signa & miracula faceret, & in sero reuertebat in Bethaniā, & apud sorores Lazari, Mariam & Martham hospitabatur, quę erat in monte Olueti. Secundum igitur hunc morem dicit, quòd cum in nouissimo magnæ festiuitatis die Iesus steti sset in templo, & prædicasset, de sero { perrexit in montem Olueti, } vbi erat Bethania. et hoc conuenit mysterio, nam vt dicit Augustin. Vbi decebat Christum docere, & suam misericordiam manifestare nisi in monte Olueti? in monte vnctionis & crismatis? Oliua autem misericordiam signat. Vnde & in græco oleos idem est quod misericordia. Luc. 10. dicitur de Samaritano quòd infudit oleum & vinum, secundum misericordiam & seueritatem iudicij. Item oleum sanatiuum est. Isa. 1. Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non est circumligata medicamine: neque fota oleo. Signatur etiam medicina spiritualis gratiæ, quę ad nos deriuata est Psal. 44. Vnxit te Deus Deus, &c. Et alibi. Sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam. Reditus autem ad locum ponitur tempestiuus. Vnde dicit { Et iterum diluculo venit in templum. { Per quod signatur quòd cognitionem, & manifestationem gratiæ suæ in templo suo. s. fidelibus suis manifestaturus erat. Psal. 47. Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui. Quòd autem diluculo redijt, exortum lumen nouæ gratiæ designat. Osę 6. Quasi diluculum præparatus est egressus eius. Auditor autem doctrinæ est populus deuotus. & ideo dicit { Et omnis populus venit ad eum. } Psal. 7. Synagoga populorum circundabit te. Doctor autem introducitur sedens. Vnde dicit. & sedens. } id est, condescēdens vt eius doctrina facilius caperetur. Sessio enim humilitatem incarnationis significat. Psal. 138. Tu cognouisti sessionem meam, &c. Quia per susceptam humanitatem visibilis apparēs, cœperūt de diuinis facilius edoceri. & ideo dicit,

dicit,quòd { sedens docebat eos. } ideſt, ſimplices,& ſermonem eius admirãtes. Pſal.24. Docebit mites vias ſuas,&c. Iſa.2. Docebit nos vias ſuas. Conſequenter cum dicit.

b REpellit aduerſarios. Et primo ponitur calumniæ tentatio. Secundo calumniantium repulſio:ibi{ Ieſus autem inclinans ſe,&c. } Circa primũ tria facit. Primo ponitur tentatio nis occaſio. Secundo deſcribitur ipſa tentatio,ibi.{ Dixerunt ei:Magiſter,&c.} Tertio tentatorum intentio,ibi{ Hæc autẽ dicebant,&c.} Occaſio autem tentatiõis ponitur adulteriũ a muliere perpetratũ, & ideo primo aggrauant culpam. Secundo præſentant perſonam peccantem. Dicit ergo quantum ad primum. { Adducunt autem Scribæ & Phariſæi mulierem in adulterio deprehẽſam. } Vt enim Aug.dicit:tria in Chriſto præeminebãt, ſcilicet veritas manſuetudo,& iuſtitia. De ipſo quippe fuerat prædictum. Procede,& regna,propter veritatem, & manſuetudinem,& iuſtitiã. Nam veritatem attulit vt doctor, & hanc perceperant Phariſæi & Scribę dum doceret. Infr.eodem. Si veritatem dico vobis,quare non creditis mihi? Nullum enim falſum in verbis,& doctrina eius deprehendere poterant, & ideo calumniari de hoc ceſſauerant. Manſuetudinem vero attulit vt liberator. Et hanc cognouerunt dum aduerſus inimicos & perſecutores non commoueretur. 1. Petri 2. Cum malediceretur,non maledicebat. Vnde dicebat. Mat.5. Diſcite a me quia mitis ſum,&c.& ideo de hoc etiã non calumniabantur. Iuſtitiam autem attulit vt cognitor,& hoc quia nondum nota erat Iudæis maxime in iudicijs : ideo in ea ſcandalum poſuerunt,volentes ſcire vtrum à iuſtitia propter miſericordiam recederet. & ideo proponunt ei crimen notum, & confuſione dignum, ſcilicet adulterium. Eccleſiaſt.9. Omnis mulier fornicaria quaſi ſtercus,&c. Conſequenter perſonam peccantem repreſentant vt magis commoueant. Vnde { & ſtatuerunt eam in medio. } Eccleſ. 29. Hic in medio adducetur, & inter filios Dei,&c. Conſequenter cum dicit.

c PRoſequuntur ipſam tentationem: Et primo manifeſtãt eul pam. Secundo allegant legis iuſtitiã. Tertio exquirunt ſententiam. Culpam quidem manifeſtant cum dicunt { Hęc mulier modo depræhenſa eſt in adulterio. } Quam quidem culpam exaggerant ex tribus,quæ Chriſtum commouere deberẽt a ſua manſuetudine. & primoex culpæ nouitate. Vnde dicunt {modo.}Nam quando eſt antiqua,non rãtum mouet,quia forte præceſſit correctio. Secundo ex eius euidentia. Vnde dicunt {deprehenſa eſt,}ita quod non poſſit ſe excuſare, quod eſt conſuetudinis mulierum ſecundum illud Prouer. Tergit os ſuum dicẽs , nõ ſum operata malum. Tertio ex culpę enormitate. Vnde dicunt {in adulterio } quod eſt graue facinus & malorum multorũ cauſa. Eccleſiaſt. 8. Omnis mulier quæ adulteratur peccabit. Primo quidem in lege Dei ſui. Legis iuſtitiam allegant cum dicunt { In lege autem. } ſcilicet Leuitic.& Deuteron.23. Moyſes mandauit huiuſmodi lapidare. Sententiam autem exquirunt cum ſubdũt { Tu ergo quid dicis?} Calumnioſa eſt interrogatio: quaſi dicãt. Si eam dimitti cenſuerit,iuſtitiam nõ tenebit. Sed abſit vt qui venerat quærere,& ſaluum facere quod perierat : eam condemnaret. ſupr. 3. Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum,vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus,&c. Lex etiam quod iniuſtum erat iubere non poterat. & ideo non dicit abſoluatur: ne contra legem facere videretur. & ideo conſequenter ſubditur puerſa tentantium intentio cum dicit { Hæc autem dicebãt, &c.} Credebant enim, q Chriſtus ne manſuetudinem perderet,eam dimitti debere dicturus eſſet, & ſic accuſarent eum tamquam legis prævaricatorem. 1. Cor. 10. Neque tentaueritis Chriſtum;ſicut illi tentauerunt. Conſequenter cum dicit.

d REpellit aduerſarios ſua ſapientia. Nam Phariſæi de duob⁹ eum tentabant,ſcilicet de iuſtitia & de miſericordia. Et vtrumque in reſpondendo ſeruauit. & ideo primo oſtendit quo ſeruauit. Secundo, q̃ non receſſit à miſericordia ibi{ Erigens autem ſe Ieſus. } Circa primum duo facit. Primo proponit ſententiam iuſtitiæ. Secundo ſubditur effectus ſententię:ibi { Audientes autem,&c.} Circa primum tria facit. Primo deſcribit ſententiam. Secundo pronunciat eam. Tertio perſeuerat iterum in ſcribendo ſententiam: Sententiam autem deſcribit in terra digito. Vnde dicit. { Ieſus autem inclinans,ſe,&c.} Scribebat autẽ ſecundum quoſdam illud quod dicitur. Hie.22. Terra,terra audi, ſcribe iuſtum virum ſterilẽm:ſecundum alios vero, & melius dicitur, q̃ ſcripſit eadem quæ protulit ſcilicet { Qui ſine peccato eſt veſtrum,&c.} Neutrum tamen certum eſt. Sed in terra quidẽ ſcribebat triplici ratione. Vna quidem ſecundum Aug. vt oſtendat eos qui eum tentabant in terra deſcribendos eſſe. Hiere.27. Domine recedẽtes à te in terra ſcribũtur. Iuſti autem & diſcipuli qui eum ſequuntur,in cœlo ſcribuntur. Mat.5. Gaudete & exultate: quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlo. Itẽ vt oſtendat ſe, q̃ ſigna faceret in terra : qui enim ſcribit ſigna facit. Scribere ergo in terra, eſt ſigna facere & ideo dicit,q̃ {incli nauit ſe.} ſcilicet per incarnationis myſterium : ex quo in carne aſſumpta miracula fecit. Tertio,quia lex vetus in tabulis lapideis ſcripta erat, vt habetur Exo.22. & 2. Corinth.3. Per quod ſignatur eius duritia, qui irritam quis faciẽs legem Moyſi abſque vlla miſeratione occidebatur,vt dicitur Hebr.10. Terra autem mollis eſt. Vt ergo ſignaret dulcedinem & mollitiem nouæ legis per eum traditæ,{in terra ſcribebat. Ex quo tria in ſentẽtijs debemus attendere. Primo benignitatem in condeſcendendo puniendis. Vnde dicit {inclinans.} Iacobi ſecũdo. Iudicium ſine miſericordia ei, &c. Gal. vlti. Si pręoccupatus fuerit aliquis in aliquo delicto,&c. Secundo diſcretionem in diſcernendo. Vnde dicit{ digito ſcribebat. } qui propter flexibilitatem diſcretionem ſignificant. Dan.5. Apparuerunt digiti quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum. Tertio certitudinem in pronunciando. Vnde dicit{ ſcribebat.} Sententiam autem profert ad eorum inſtantiam. Vnde dicit.} Cum autem perſeuerarẽt interrogantes eum,&c. } dixit { Qui ſine peccato eſt veſtrum,&c.} Phariſæi enim trãſgreſſores legis erant: tamen nitebantur Chriſtum de tranſgreſſione legis accuſare,& mulierem condemnare, & ideo Chriſtus ſententiam proponit iuſtitię dicens{ Qui ſine peccato eſt veſtrum.}.q.d. puniatur peccatrix: ſed non à peccatoribus,Impleatur lex,ſed non à prævaricatoribus legis, quia vt dicitur Ro.2. In quo enim aliũ iudicas,teipſum condemnas. Aut ergo iſtam dimittite : aut cum illa pœnam legis excipite. Hic incidit quæſtio : vtrum Iudex in peccato exiſtens, peccet ferendo contra alium ſententiam, qui in eodem peccato exiſtit,& licet manifeſtum ſit,quòd iudex ſi publice in peccato exiſtens ſententiam ferat,peccat ſcandalizando, nihilominus tamen hoc idem videtur ſi ſit in peccato occulto. Nam Ro.2. In quo alium iudicas,teipſum condemnas. Conſtat autem,q̃ nullus condemnat ſe niſi peccando. Ergo videtur quòd iudicando alium peccet. Reſpondeo, dicendum,quòd in hoc vtì oportet duplici diſtinctione: Aut enim iudex perſeuerat in propoſito peccandi, aut pœnitet ſe peccaſſe. Item aut punit vt legis miniſter,aut motu proprio. Et ſiquidem pœnitet ſe peccaſſe,tũ peccatum non eſt in eo, & ſic abſque peccato ſententiam poſſet ferre. Si autem eſt in propoſito peccandi:aut proferet ſententiam vt legis miniſter. & ſic non peccat ex hoc quòd ſententiam profert, quamuis peccet ex hoc, quòd talia facit, quibus dignus eſt contra ſe ſimilem ſententiam recipere. Si autem proprio motu: dico, quòd proferendo ſententiam peccat cum non moueatur ad hęc amore iuſtitię, ſed ex aliqua mala radice,aliàs primo in ſe puniret quod animaduertit in alios : quia hoc dicit in Prouer. Iuſtus prior accuſator eſt ſui. Perſeuerat autem in ſcribendo: qa { iterum ſe inclinans ſcribebat.} Primo quidem,vt oſtendat ſuæ ſententię firmitatem. Nume.23. Non eſt Deus vt homo,vt mentiatur, & vt filius hominis,vt mutetur. Secundo,vt oſtendat eos ſua viſione indignos. Vnde cum eos zelo iuſtitię percuſſiſſet,nõ dignatus eſt eos attendere, ſed auertit ab eis obtutum. Tertio vt eorum verecundię conſulens,daret eis exeundi liberam facultatem. Effectus autem iuſtitiæ eſt eorum confuſio. Vnde dicit.

e TVm quia grauioribus peccatis erant impliciti, & magis eos conſcientia remordebat Dan.13. Egreſſa eſt iniquitas a ſenioribus,&c. tum etiam quia melius cognoſcebant æquitatem prolatæ ſententiæ. Hie.5. Ivo ergo ad optimates.{ Et remanſit ſolus Ieſus & mulier ſtans.} ſcilicet miſericordia, & miſeria. Ideo autem ſolus remanſit,quia ipſe ſolus remanſit,quia ipſe ſolus ſine peccato erat Nam vt dicitur in Pſal.13. Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum, ſcilicet Chriſtum. & ideo forte mulier territa eſt,& ab illo ſe puniendam credebat. Sed ſi remanſit ſolus,quomodo dicit,{in medio ſtans.}& dicendum,q̃ mulier ſtabat in medio diſcipulorum, & ſicli { ſolus } excludit extraneos,

b Adducunt autem Scribæ & Phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam : & ſtatuerũt eam in medio.

c Et dixerunt ei.Magiſter, hæc mulier modo deprehenſa eſt in adulterio. In lege autẽ Moyſes mandauit nobis huiuſmodi lapidare.Tu ergo quid dicis? Hæc autem dicebãt, tentantes eum, vt poſſent accuſare eum.

d Ieſus autem inclinãs ſe deorſum : digito ſcribebat in terra. Cum ergo perſeuerarent interrogantes : erexit ſe : & dixit eis. Qui ſine peccato eſt veſtrũ, primus in illã lapidẽ mittat. Et iterũ ſe inclinãs ſcribebat in terra.

e Audientes autem hæc, vnus poſt vnum exibant incipientes à ſenioribus, & remanſit ſolus Ieſus & mulier in medio ſtans.

f Erigens autẽ ſe Ieſus,dixit ei. Mulier : vbi ſunt qui te accuſabant ? nemo te condemnauit? Quæ dixit . nemo domine. Dixit autem Ieſus : nec ego te condemnabo. Vade,& iam amplius noli peccare.

LECTIO II.

Terũ ergo locutus eſt eis Ieſus, dicens . Ego ſum lux mundi.

extraneos non diſcipulos . vel {in medio}.i.in dubio:vtrum abſoluenda eſſet vel condemnanda. Sic ergo patet, quòd Dominus in reſpondendo iuſtitiam ſeruauit . Conſequenter cum dicit.

f OStendit,q̃ a miſericordia nõ receſſit,dando ſententiã miſericordiæ. Et primo examinat. Secundo abſoluit. Tertio admonet. Examinat autẽ eam de accuſatoribus . vnde dicit, {q̃ erigens ſe Ieſus} ſ.faciem ſuam a terra in qua ſcribebat ad mulierem conuertẽs {dixit ei : Mulier vbi ſunt qui te accuſabant?} Itẽ de cõdemnatiõe. vnde quæritˀ. {Nemo te condẽnauit?} Et illa reſpõdit. {Nemo Dñe.} Abſoluit autẽ eam.vnde dicit. { Dixit ei Ieſus, nec ego te cõdemnabo,} a quo te forte damnari timuiſti, quia in me peccatũ nõ inueniſti. nec mirum,quia non miſit Deus filium ſuum in mundũ, vt iudicet mundũ, ſed vt ſaluetur,&c. ſup.3. Ezech.18. Nolo mortem peccatoris. Abſoluit autẽ eam a culpa, non imponẽdo ei aliquã pœnam,quia cum abſoluendo exterius iuſtificaret interius, bene potuit eã adeo immutare interius per ſufficientem contritionẽ de peccatis, vt ab omni pœna immunis efficeretur. nec tñ trahendum eſt in conſuetudinẽ, vt aliquis exemplo Dñi abſque confeſſione & pœnæ inflictione quemquã abſoluat, quia Chriſtus excellentiam habuit in ſacramento,& potuit conferre effectum ſine ſacramento,quod nullus purus homo poteſt. Admonet vero eã cum dicit.{ Vade,& iam noli peccare } Duo enim erant in mulliere iſta. ſ.natura & culpa. Et vtrũq; poterat Dñs condemnare puta naturã. ſi iuſſiſſet eã lapidare,& culpã, ſi non abſoluiſſet. Poterat etiam vtrumq; abſoluere, puta ſi dediſſet licentiã peccandi dicẽs. {Vade} viue vt vis, eſto de mea liberatione ſecura. Ego quantumcũq; peccaueris,etiam à gehenna,& ab inferni tortoribus liberabo. Sed Dñs culpam non amans, peccatis non fauens,ipſam damnauit culpam, non naturam, dicens. { Amplius noli peccare} vt ſic appareat,quàm dulcis eſt Dñs per manſuetudinem,& rectus per veritatem,&c.

LECTIO II.

OStquam Euangeliſta introduxit Chriſtum docentem, hic conſequenter, Primo oſtendit doctrinæ ipſius illuminatiuam virtutẽ Secundo manifeſtat quæ de ea dicit, ibi. { Dixerunt ergo ei Phariſęi . Tu de te,&c.} Circa primũ tria facit. Primo ponit ſpiritualis lucis privilegium. Secundo eius effectum,ibi.{ Qui ſequitur me.} Tertio eius fructũ,ibi.{ Sed habebit lumen,&c.} Priuilegium autẽ ſpiritualis lucis ponitur quantũ ad Chriſtum qui eſt lux. Et quantum ad hoc dicit.{ Iterũ locutus eſt eis. Ego ſum,&c.} Quod poteſt vno modo continuari ad immediate dictũ, quia enim dixit. Nec ego condẽnabo te,&c. abſoluens eam a crimine. ideo ne alii qui dubitarent,vtrũ ipſe abſoluere poſſet, & peccata dimittere, dignatur apertius diuinitatis ſuæ potentiã demonſtrare, dicens ſe eſſe lucem,qui peccati tenebras pellit. Alio modo poteſt cõtinuari ad illud,quod ſup.7.dixit. Scrutare ſcripturas , & vide qa Prophęta a Galilęa,&c. Quia enim eũ æſtimabant Galilæum, & quaſi ex loco determinato dependentẽ, doctrinam eius repudiabant. ideo Dñs oſtendit ſe totius mundi eſſe lucem vlem, dicens. {Ego ſum lux mundi,} non Galilęę, neq; Paleſtinæ, neq; Iudææ. Manichæi autem, vt Auguſt.dicit.hoc falſo intelligebãt quia enim imaginatio eorũ erat ſolũ de ſenſibilib⁹, ideo nõ valebãt ſe ad intellectualia, & ſpiritualia extendere,credebant.n.ſupra corporalia nihil eſſe in rerũ natura. vnde dicebant Deũ eſſe corpus & lucem quandam infinitã,& Solem iſtũ oculis carnis viſibilem, Chriſtũ Dñm eſſe putauerunt. Et pp hoc ipſum dixiſſe. {Ego ſum lux mundi.} Sed hoc ſtare nõ poteſt, & Eccleſia catholica improbat tale figmentum. Sol enim iſte corporalis eſt lux, quã ſenſus attingere poteſt, & ideo nõ eſt ſuprema lux , quã intellectus ſolus attingit,quæ eſt lux intelligibilis propria rõnalis creaturæ. hic de ea dicit Chriſtus. {Ego ſum lux mũdi,&c. } De iſta dicitur,ſup.1. Erat lux vera quæ illuminat,&c. Lux autẽ iſta ſenſibilis,imago quædã eſt illius lucis intelligibilis . nam omne ſenſibile eſt quaſi quoddã particulare. Intellectualia autem ſunt quaſi totalia quædã. Sic autem lux iſta particularis habet effectũ in re viſa,inquantũ colores facit actu viſibiles, & etiã in vidente,quia per eã oculus confortatur ad videndum,ſic lux illa intelligibilis intellectũ facit cognoſcentem , quia quicquid luminis eſt in rationali creatura,totum deriuatur ab ipſa ſuprema luce, ſupr.1. Illuminat omnem hominem,&c. Item facit res oẽs actu intelligibiles,inquantum ab ipſa deriuantur omnes formæ, per quas res habent, quòd cognoſcantur, ſicut omnes formæ artificiatorum deriuantur ab arte,& ratione artificis. Pſal.13. Quãm magnificata ſunt opa tua Domine,omnia in ſapientia feciſti, & iõ recte dicit. { Ego ſum lux mundi. } nõ ſol factus,ſed per quẽ ſol factus eſt. Tamen, vt Auguſt. dicit,lumen, quod ſolem fecit,ſub ſole factum eſt,& carnis nube tegitur,non vt obſcuretur, ſed vt temperetur. Excluditur etiam per hoc hæreſis Neſtorij dicentis, quòd filius Dei erat vnitus homini per inhabitationem tantum. Conſtat enim, quòd q hæc verba proferebat.ſ.Ego ſum lux mundi. homo erat, niſi ergo ipſe qui loquebatur,& videbat homo,perſonaliter eſſet filius Dei,non dixiſſet.{ Ego ſum lux mundi, } ſed in me habitat lux mũdi. Effectus aũt huius lucis eſt,expellere tenebras. Vñ dicit.

b Et quia lux iſta eſt vniuerſalis , ideo vniuerſaliter tenebras omnes expellit. Sunt autem triplices tenebræ,ſcilicet ignorantiæ. Pſal.81. Neſcierunt neque intellexerunt in tenebris ambulant. Et hæ ſunt rationis ſecundũ ſeipſam , inquantum p ſeipſam obnubilatur . Item culpæ . Epheſ.5 Eratis aliquando tenebræ,&c. Et iſtę ſunt rationis humanæ non ex appetitu , inquantum male diſpoſitus per paſſiones vel habitum , appetit aliquid vt bonum, quod tamen non eſt vere bonum . Item tenebræ damnationis æternæ . Mat.25. Inutilem ſeruum eijcite in tenebras exteriores. Sed duæ primæ ſunt in vita iſta. Tertiæ vero ſũt in termino viæ. { Qui ergo ſequitur me, non ambulat in tenebris } ignorantiæ . quia ego ſum veritas . nec culpæ , quia ego ſum via,&c. neque damnationis æternę, quia ego ſum vita. Et ideo conſequenter ſubdit fructum doctrinę, ſcilicet.

c NAm qui hoc lumẽ habet, eſt extra tenebras damnationis. Dicit autẽ.{ Qui ſequitur} quia ſicut quicumq; non vult errare in tenebris , oportet vt ſequatur eum qui lumen portat , ita quicumq; vult ſaluari, q̃ ſequatur Chriſtum, qui eſt lux credendo,& amando,& ſic Apoſtoli ſecuti ſunt eum. Mat.4. Quia vero lux corporalis deficere poteſt per occaſum , contingit , q̃ qui ſequitur eam tenebras incurrit. Lux vero iſta quę neſcit occaſum numquã deficit,& ideo qui ſequitur eã, habet lumen indeficiens. ſ.vitæ. Lumen.n.viſibile non dat vitam,ſed coadiuuat exterius operationes vitæ corporalis. Lumen vero iſtud vitã dat, qui viuimus inquantum intellectum habemus, quia eſt quædã participatio illius lucis. Quando autem lux illa perfecte irradiabit,tunc habebimus vitam perfectã. Pſal.35. Apud te eſt fons vitæ,& in lumine tuo videbimus lumen.q.d. Tunc ipſam vitã perfecte habebimus,qñ ipſum lumen per ſpeciem videbimus. Vnde dicitur. Ioan.17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum,&c. Sed attendendum,quod hoc,quod dicit. Qui ſequitur me , pertinet ad meritum . quod vero dicit.{ Habebit lumen vitæ,} ad præmium. Conſequenter cum dicit.

d MAniſeſtat hęc tria,quæ de ſe dicit. Et primo primum . Secundo ſecundum ibi,{ Dicit ergo iterum eis Ieſus.} Tertio tertium ibi. { Amen amen dico vobis, Si quis ſermonem meũ ſeruauerit,&c { Primũ autem,quod dixit eſt. Ego ſum lux mundi,quod Iudæos turbabat,& ideo, Primo ponit Iudæorum contradictionem. Secundo eorum confutationem, manifeſtãdo veritatem ſui dicti.,ibi.{ Reſpondit Ieſus,& dixit eis,&c.} Manifeſtum eſt autem circa primum , quod illa quæ dixit in templo, dixit in conſpectu turbarum , hic autem coram Phariſæis , & ideo dixerunt ei ipſi Phariſæi . { Tu de teipſo teſtimonium perhibes, teſtimonium tuum non eſt verum,} quaſi dicat.Ex hoc ipſo,quòd tu de teipſo teſtificaris,teſtimonium tuum non eſt verum.In hominibus enim nec acceptum nec congruum eſt,quod homo ſe laudet. Pro.27. Laudet te alienus, & non os tuum: quia non ex hoc commendabilis redditur, ſed ſi à Deo commendatur. 2. Cor.10. Non enim qui ſeipſum commendat ille probatus eſt,ſed quem Deus commendat . quia ſolus Deus perfecte eum cognoſcit. Deum autem nullus poteſt ſufficienter commendare, niſi ipſe ſeipſum. & ideo oportet,quòd ipſe de ſeipſo teſtificetur, & ẽt de hominibus. Iob.16. Ecce in cœlo teſtis meus.& ideo Iudæi decipiebantur. Conſequenter cum dicit.

e DOminus repellit eorum contradictionem. Et primo auctoritate patris. Secõ remouet contradictionẽ exortã de pa-

tre, ibi. ¶ Dicebant ergo ei. Vbi est pater tuus? ¶ Contradictio autem Iudeorũ erat per quãdam consequentiã. Et ió primo ostẽdit eorũ consequentiam non tenere. Secundo probat suum testimonium verũ esse, ibi. ¶ Ego non iudico quemquã, &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo ostendit consequentiæ fallitatẽ. Secũdo subdit deceptiõis ipsorum causam, ibi. ¶ Vos autẽ nescitis, &c. ¶ Consequentia autẽ istorum erat, q ex hoc ipso q Christus de se testimoniũ perhibebat, testimonium eius non erat verum: sed dñs dicit contrarium. s. q ex hoc ipso verum est. vnde ¶ respondit, & dixit eis. Ego testimoniũ perhibeo de meipso, testimoniũ meum verũ est. ¶ & hoc ideo ¶ quia ego scio, &c. ¶ q.d. ẽm Chrysostomum, quia ex Deo sum: & Deus, & Dei filius. Est autem Deus verax: Rom. 4. Dicit autem ¶ Scio vnde veni ¶. i. cognosco meum principium: Et quo vado, s. ad patrem, quem nullus perfecte scire potest, nisi filius Dei. Mat. 11. Nec patrẽ quis nouit, nisi filius, &c. Non autem quòd quicumque scit affectu & intellectu, vnde veniat & quo vadat, non potest nisi verum dicere. nam a Deo venit, & ad Deum vadit. Deus autem veritas est: quãto ergo magis filius Dei, qui perfecte scit, vnde venit & quo vadit, verum dicit? Consequenter cum dicit.

f Vos autem nescitis vnde venio: aut quo vado. Vos secundũ carnem iudicatis.

g Ego non iudico quemquam. Et si iudico ego, iudicium meũ verum est, quia solus non sum: sed ego, & qui misit me, pater.

h Et in lege vestra scriptũ est: quia duorum hominũ testimonium verum est. Ego sum, qui testimoniũ perhibeo de meipso, & testimoniũ perhibet de me, qui misit me pater.

i Dicebant ergo ei. Vbi est pater tuus? Respondit Iesus. Neq; me scitis, neque patrem meum, si me sciretis, forsitan & patrẽ meum sciretis. Hæc verba locutus est Iesus in Gazophilatio, docẽs in templo: & nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius.

f Ostendit causam erroris, quæ est ignorantia diuinitatis Christi. quia enim ipsam ignorabant: iudicabant de eo secundum humanitatẽ. Sic ergo duplex causa erroris erat in eis. Vna, quia eius diuinitatẽ ignorabant, alia, quia de eo ẽm humanitatem tantum iudicabant. et ideo quantum ad primum dicit ¶ Vos nescitis vnde venio ¶. i. æternum meum processum a patre ¶ aut quo vado. ¶ supra. 7. Est verax, qui misit me, &c. Iob. 28. Vnde ergo venit sapientia? Isa. 53. Generationẽ eius, quis enarrabit? Quantum ad secundum dicit ¶ Vos secundum carnem iudicatis ¶. s. de meme solum carnem esse putantes, non aũt Deũ. vel ¶ secundum carnem ¶. i. male & iniuste. Sicut enim secundum carnem viuere, est male viuere, ita & secundum carnem iudicare, est male iudicare. Consequenter cum dicit.

g Ostendit testimonium suum esse verum: & falsum esse, q ipse solus de se testimonium perhibeat. Et quia de iudicio mentio facta est, ostendit primo, se non esse solum in iudicãdo. Secũdo, se nõ esse solũ in reũficando, ibi ¶ Et in lege vestra, &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo ponit iudicij dilationem. Secundo iudicij veritatem. Et tertio veritatis rationem. Dilationem quidem iudicij ponit, cum dicit ¶ Ego non iudico, &c. ¶ q.d. vos iudicatis male ¶ sed ¶ ego non iudico quemquam. ¶ supra 3. ¶ Non enim misit Deus filium suum in mundum, &c. ¶ vel ¶ non iudico quemquam ¶. s. secundum carnem, sicut vos iudicatis. Isa. 11. Non secundum visionem oculorum iudicabit, &c. sed tamen quandoq; iudicabo, quia pater omne iudicium dedit filio. sup. 5. Et tunc ¶ iudicium meum verum est. ¶ idest, iustum. Psal. 95. Iudicabit orbem terræ in æquitate. Rom. 2. Scimus, quia iudicium Dei est secundum veritatem, &c. In quo ostenditur iudicij veritas. Rationem veritatis ostendit, cum dicit ¶ quia non sum solus. ¶ quod autem dicit, supra 5. Pater non iudicat quemquam: intelligendum est seorsum a filio, vel quia non visibiliter pater apparebit omnibus in iudicio, & ideo dicit ¶ non sum solus. ¶ quia non derelictus ab ipso: sed simul cum ipso. infra 14. Ego in patre, & pater in me est. hoc autem verbum excludit errorẽ Sabellij, dicentis vnam esse personã patris & filij: nec differre nisi secundum nomina. Si enim hoc esset, non dixisset ¶ non sum solus: sed ego, & qui misit me. ¶ Sed dixisset, ego sum pater, & ego ipse sum filius. Distingue ergo personas, & cognosce filium esse alium a patre. Consequenter cum dicit.

h Ostendit, q non est solus in testificando nec tñ differt testimonium sicut iudicium. vnde non dicit testimoniũ non perhibeo. Primo ergo introducit legem. Secundo cõcludit propositum, ibi ¶ Ego sum. ¶ Dicit ergo in lege vestra, & vobis data. Eccl. 24. Legem mandauit Moyses, vt scriptum est. Deuter. 19. Quia duorum hominum testimonium verum est, sic enim est ibi. In ore duorum aut trium stabit omne verbũ. Sed ẽm Augustinum habet magnam quæstionem, quod dicit duorum hominum testimonium verum est. Fieri enim potest, quòd duo mentiantur. Nam Susanna casta duobus falsis testibus vrgebatur, vt habetur Daniel. 13. Vniuersus etiam populus mentitus est contra Christum. Responsio, hoc quod dicit ¶ duorum hominum testimonium verum est. ¶ intelligendum est, q pro vero in iudicio est habendum. Cuius ratio est, qa in actibus humanis, vera certitudo haberi non põt. & ideo accipitur inde id quod certius haberi potest, quod est per multiplicitatẽ testium, magis. n. est probabile, q vnus mentiatur, quàm quòd multi. Eccles. 4. Funiculus triplex, difficile soluitur. Nihilominus tñ per hoc q dicit. In ore duorũ aut trium testiũ, &c. Reducit nos ẽm Aug. in considerationem trinitatis, in qua est perpetua stabilitas veritatis, à qua omnes veritates deriuantur. Dicit autem ¶ duorũ vel triũ ¶ quia in scriptura sacra, quandoque nominantur tres: quandoq; duæ personæ, cum quibus etiam intelligitur spiritus sanctus qui est nexus duorum. Si ergo duorum hominum testimonium verũ est vel triũ, testimonium meum verum est. Quia & ¶ ego testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me pater. ¶ supra 5. Ego testimonium habeo maius Ioane. Sed hoc nõ videtur ad propositum pertinere. Primo quidem, quia pater filij Dei non est homo. Et cum ipse dicat ¶ duorum hominũ, &c. ¶ Secundo vero, quia tunc sunt duo testes alicuius, quando testificantur de aliquo tertio, sed si vnus testificatur de vno, non sũt duo testes: Cum ergo Christus testificetur de se, & similiter pater de Christo, videtur quòd non sunt duo testes. Sed dicendũ, quòd Christus hic arguit per locum a minori. Manifestum est enim, quòd veritas Dei maior est quàm veritas hominis. Si ergo credunt testimoniõ hominum, multo magis credendum est testimonio Dei. 1. Ioan. 5. Si testimonium hominum accipitis, testimonium Dei maius est. Item hoc dicit, vt ostendat se consubstantialem patri, & non indigentem alieno testimonio, vt dicit Chrysostomus. Consequenter cum dicit.

i Remouet exortam quæstionem de patre. Et primo ponit quæstionẽ Iudæorum. Secũdo ponit responsionem Christi. Tertio innuit securitatẽ respondentis. Quæstio aũt Iudæorum proposita Christo, est de patre, vbi esset. Vnde dicebant ei. ¶ Vbi est pater tuus? ¶ Intelligebant. n. Christum habere patrem hominem sicut ipsi habent. & ideo quia audierunt eum dicere. Solus non sum, sed ego & qui misit me pater, & hic viderant eũ solum, dicunt. ¶ Vbi est pater tuus? ¶ Vel dicendum, q loquuntur hic cum quadam ironia & contumelia. q.d. Quid frequenter patrem tuum nobis inducis, numquid est tanta virtutis, vt eius testimonio credatur? Ignotus enim est, & ignobilis. Intelligebant, hoc de Ioseph: nihilominus tamen patrem ignorabãt. Psal. 113. Ne quando dicant gentes, vbi est Deus eorum. Responsio autem Christi est occulta, ibi ¶ Rndit Iesus. Neque me scitis. ¶ Quia. n. non studio addiscendi: sed malignandi quærebant, ideo Christus non aperit eis veritatem: sed ostendit primo quidẽ ipsorum ignorantiam. Secundo, quo potẽnt ad veritatis cognitionem peruenire. Ignorantiã quidem ipsorum ostendit, cũ dicit. ¶ Neque me scitis, &c. ¶. q.d. Non quæratis de patre, quia me nescitis. Quia enim me hominem putatis, ideo patrem meum hominem quæritis: sed quia me non noscitis, neque patrem cognoscere potestis. Sed contra sup. 7. dixit. Et me scitis, & vnde sim scitis. Et dicendum, q sciebant eũ secundũ humanitatem, sed non secundũ diuinitatem. Sciendum autem secundum Origenem, quòd ex hoc verbo aliqui sumentes occasionem erroris, dixerunt patrẽ Christi non fuisse Deum veteris testamenti. nam ipsum Iudæi cognoscebant, ẽm illud Psal. 75. Notus in Iudæa Deus. Sed ad hoc est quadruplex responsio. Prima, quia ideo dicit dominus Iudæos patrem ignorare, quia ad modũ ignorantiam se habent, in quantum mandatum eius non seruant. Et hæc responsio pertinet ad actum. Secundo, dicuntur Deũ ignorare, quia non adhærent ei spiritualiter per amorẽ. Qui enim aliquid cognoscit, ei adhæret. Tertio, quia etsi cognoscerent eũ per fidem, non tamen habebant de eo plenam scientiam. supra 1. Deũ nemo vidit vnquam. Vnigenitus, &c. Quarto, quia in veteri testamento innotuit pater sub ratione Dei omnipotẽtis. Exo. 4. Ego apparui eis in Deo omnipotẽte, &c. non aũt sub ratione patris. Vñ licet scirent eum vt Deũ, non tñ vt patrem filij consubstantialis. Via autem perueniẽdi ad cognitionẽ patris dicit se esse, vnde dicit ¶ Si me sciretis. ¶ quasi dicat, quia patrẽ meũ loquor odientibus ꝰ prius est vt me noueritis, & tunc patrem meum forsitan sciretis. Nam filius est via cognitionis paternæ iuxta illud. Si cognouisseris me, &c. nam secũdum Aug. quid est ¶ Si me sciretis: ¶ nisi ego & pater,

& pater vnum sumus. Quotidiana locutio est, qñ vides aliquem alicuius similem, vt dicas ¶ hunc vidisti, illum vidisti. non tamẽ q pater sit filius, sed quia sic patri similis. Dicit autem ¶ forsitan ¶ non dubitative: sed increpative. velut si indigneris seruo tuo, & dicas. Contemnis me, considera, q forsitan dominus tuus sum.

Securitatem autem Christi respõdentis ostendit Euãgelista, cum dicit. ¶ Hæc verba locutus est Iesus, &c. ¶ Et primo quidẽ ex loco vbi docebat, quia in Gazophilatio, & in templo. Gaza enim, persica lingua, dicũtur diuitiæ, philaxe vero seruare. vnde gazophilatium ponitur in scriptura pro arca vbi diuitiæ conseruãtur. & hoc modo accipitur. 4. Reg. 12. q tulit Ioiada sacerdos gazophilatium, &c. Aliquando autẽ pro domo vbi diuitiæ conseruantur, & hoc modo accipitur hic. Secundo ex hoc, q illi qui missi fuerant ad eum apprehẽdendum, hoc facere non potuerunt, quia ipse nolebat. vnde dicit. ¶ Et nemo apprehendit eum, quia nondum venit hora eius, ¶ in qua pateretur, non fatalis, sed sua voluntare ab æterno prædestinata. vnde dicit Aug. ¶ Nondum venerat hora eius, ¶ non qua cogerentur mori, sed qua dignaretur occidi. Sed nota, secundum Origẽ. q quando cumq; designatur locus in quo Dominus aliquid fecit, hoc fit propter mysterium. In gazophilatio ergo qui est locus diuitiarum Christus docuit, vt daret intelligi, q numisma. i. verba suæ doctrinæ, imaginem Regis magni impressam habent. Nota etiã, quòd quando docebat ¶ nemo apprehendit eũ ¶ quia sermones eius fortiores erant his, qui eum capere volebãt. quando vero voluit crucifigi, tacuit.

LECTIO III.

Dicit ergo iterum eis Iesus. Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini.

b Quo ego vado, vos non potestis venire.

c Dicebant ergo Iudæi. Numquid interficiet semetipsum, qa dicit, quo ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis.

d Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mũdo hoc estis, ego nõ sum de hoc mũdo.

A infirmitatem peccatorum esse ad mortem. Defectum qui consistit in eorum exclusione à gloria ostendit cum dicit.

b Vo vadit Dñs, vadunt & isti per mortem, sed Dominus sine peccato, isti vero cũ peccatis, qa in peccato suo moriuntur, & ideo non perueniunt ad gloriam paternæ visionis. & ideo dicit. ¶ Quo ego vado, ¶ scilicet spõte per passionem meã, scilicet ad patrem, & ad suam gloriã ¶ vos non potestis venire ¶ quia non vultis. Si enim voluissent, & non prohibuissent, non rationabiliter dicere tur eis ¶ in peccato

B vestro moriemini. ¶ Sed notandum, quòd aliqui impediuntur ne possint ire quo Christus vadit, dupliciter. Vno modo rationẽ cõtrarietatis, & sic impediuntur peccatores, & de hoc loquitur hic. & ideo simpliciter perseuerantibus in peccato dicit ¶ quo ego vado, vos non potestis venire. ¶ Psalm. 100. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam. Isa. 35. Via sancta vocabitur, & pollutus non transibit, &c. Psal. 14. Quis habitabit in tabernaculo tuo. Innocens manibus, &c. Alio modo ratione imperfectionis seu indispositionis. Et hoc modo impediunt iusti, quàmdiu sunt in corpore. 2. Corinth. 5. Quàmdiu sumus in corpore peregrinamur à Domino. Et talibus non dicit Dominꝰ simpliciter. ¶ Quo ego vado, non potestis venire, ¶ sed addidit de terminationem temporis. infr. 13. Quo ego vado, non potes me modo sequi. Consequenter cum dicit.

C Agit de remedio per quod a tenebris liberent. Et primo proponit remediũ tenebras euadendi. Secũdo inducit rationes ad hoc remediũ imperrandũ, ibi ¶ Dicebant ergo ei, tu qui es? Tertio prænunciat modũ ad hoc perueniẽdi, ibi ¶ dixit ergo eis: cum exaltaueritis, &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo ponitur verborũ Chri occasio. Secundo ponuntur ea quibus causatur remedij insinuatio ibi. ¶ Vos de deorsum estis. ¶ Occasio aũt verborũ Chri sumit ex persona vel intellectu Iudeorũ. Cum. n. carnales essẽt, verba Domini: quæ dixerat. ¶ Quo ego vado, &c. ¶ carnaliter intelligebãt. 1. Cor. 2. Animalis hõ non percipit, &c. Vñ dicunt Iudæi. ¶ Numquid interficiet, &c. ¶ Quæ quidem secũdum Aug. stulta opinio est. Numquid. n. nõ poterãt venire, quo Christus perrexit, si interficeret semetipsum? poterant quidẽ & ipsi seipsos interficere. Sic ergo mors nõ erat terminus quo iturꝰ erat Chrs, sed via qua ibat ad patrẽ. Vnde nõ dixit, q nonpossent ire ad mortem, sed q per mortẽ nõ poterant ire ad locum, quo per eã Christus exaltabatur ad dexteram. s. Dei: ẽm Origẽ. autem forte non sine causa Iudæi hoc dicũt. Habebant. n. ex traditionibus, q Christus voluntarie esset moriturus, sicut ipse dixit Ioan. 10. Nemo tollit animam meam, &c. Quod specialiter videntur habuisse ex Isa. 53. Pro eo q tradidit animam suã in mortem. &c. Quia ergo aliqualem suspitionem habebant de Iesu, quòd esset Christus. Ideo cum dixit. ¶ Ego vado, &c. Introduxerunt hanc opinionem, quòd ipse semetipsum voluntarie mortẽ traderet, sed contumeliose hoc proferunt dicentes. ¶ Numquid interficiet se? ¶ aliàs dixissent. Numquid anima eius cum ipsi placuerit egredietur relicto corpore? quod nos non possumus facere. Et propter hoc ait. ¶ Quo ego vado, vos non potestis venire. ¶ Consequenter cum dicit.

d Roponit remediũ tenebras euadendi. Et primo præmittit suam & illorũ originẽ. Secundo ex hoc cõcludit propositũ, ibi. ¶ Dixi ergo vobis, &c. ¶ Circa primum aũt diuersificat originẽ suam ab illorũ origine dupliciter. Primo, quia ipse est de

D superius, & isti deorsum. Secũdo qa isti sunt de hoc mũdo, de quo non est Chrs. Sed sicut Orige. dicit. Aliud est esse de deorsum, & aliud de hoc mundo. Nam sursum & deorsum sunt differentię situs. Ne ergo per hoc, quod dixit se esse de superius, intelligant eum esse de superiori parte mundi huius, ideo hoc excludens dicit se non esse de hoc mundo. q.d. ita de superius sum, q tamen totaliter sum supra totũ mundum istum. Et quidem eos esse de hoc mũdo, & de deorsum manifestũ est, sed Christũ esse de superius, & non de hoc mũdo, sano indiger intellectu. nã quidã ponentes omnia visibilia creata esse a diabolo, sicut Manichæi dixerunt Christum eriam quantum ad corpus non esse de hoc mundo visibili, sed de mundo alterius creationis, scilicet inuisibili. Valentinus etiã hoc male suscipiens dixit, Christũ attulisse corpus cœleste. Quòd aũt hic non sit verus intellectus apparet, quia ipsis Apostolis Dominꝰ dicit, infr. 14. Vos nõ istis de hoc mũdo. Dicendũ est ergo, quòd potest intelligi de Christo filio Dei, & de Christo homine. Nam Christus secundum quod filiꝰ Dei, est de superiꝰ. infr. 15. Exiui a patre, & veni in mũdũ. & similiter nõ est de hoc mũdo sensibili, scilicet qui consistit in rebus

sensibilibus,sed de mundo intelligibili, qui est in mente Dei, quia est ipsum verbum Dei prout est summa sapientia. Omnia enim in sapientia facta sunt. vnde de eo dicitur supra primo: Mundus per ipsum factus est. Secundum autem q̃ homo Christus est de supernis,quia non habuit affectũ ad mundana & ĩfima, sed ad superiora, in quibus anima Christi conuersabat, ſm illud Phil.4. Nostra cõuersatio in celis. Matth.6. Vbi est thesaurus tuus, ibi é & cor tuum. & econuerso. Illi qui deorsum sunt,originẽ ĩfimam habent, & de hoc mundo, quia habent affectum circa terrena. 1.Cor.15. Primus homo de terra terrenus. Consequenter cum dicit.

e Dixi ergo vobis: quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non credideritis,quia ego sum: moriemini in peccato vestro.

f Dicebant ergo ei. Tu quis es? Dixit eis Iesus. Principium,qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui, & iudicare, sed

G

qui me misit verax est: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.

g Et non cognouerũt,quia patrem eis dicebat Deum.

h Dixit ergo eis Iesus. Cũ exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis.

e ¶ Oncludit propositum. Et primo manifestat ea,quæ dixit de eorũ defectu. Secundo ostendit eis remediũ,ibi. {Si enĩ non credideritis,&c.} Sciendum autẽ circa primum, q̃ vnumquodq; in suo progressu sequitur conditionẽ suæ originis. vnde ea quæ habent originem ĩfimã, si sibi relinquãtur naturaliter deorsum tendunt. Et nihil naturaliter tendit sursum, nisi quod superiorẽ originem habet. supra.3. Nemo ascendit in cœlũ, nisi qui de cœlo descendit. Dixit ergo dñs. Hæc est causa quare non potestis venire quò ego vado, quia cum sitis deorsum quantũ in vobis est, nõ potestis nisi cadere: & ideo qđ dixi{ga moriemini in peccatis vestris.} verũ est, nisi mihi adhęreatis. & ideo vt nõ totaliter excludat ipsem salutis, ponit remediũ dicens. {Si enim non credideritis,&c.} q.d. nati estis in originali peccato, a quo non potestis absolui, nisi per fidem meam, quia {si non credideritis quia ego sum, moriemini,&c.} & dicit {Ego sum.} non autem quid sim, vt rememoret quod dictũ est Moysi. Exo.3. Ego sum qui sum. nam ipsum esse est propriũ Dei. In qualibet enim alia natura a diuina differt esse, & quod est, cum quælibet natura creata participet suũ esse, ab eo quod est ens per essentiam. s. ipso Deo qui est ipsum suum esse, ita q̃ suum esse sit sua essentia. vnde ipse solus denominatur ab eo. & ideo dicit. {Nisi credideritis quia ego sum,} ideſt quia sum vere Deus, qui habet esse per essentiam{moriemini in peccato vestro.} Dicit enim{quia ego sum.} vt ostendat suam æternitatem. In omnibus enim quæ incipiunt,est mutabilitas quædã, & aliqua potentia ad nõ esse. vnde est inuenire in eis quoddam præteritũ & futurum. & ideo non est ibi verum esse per se: sed in Deo nulla est potẽtia ad nõ esse, nec esse incępit. & ideo est ipsum esse, quod proprie per tẽpus præsens designatur. Consequenter cum dicit.

f ¶ Onit rationes inducentes ad fidem. Et primo ponitur Iudęorum interrogatio. Secundo Christi responsio, ibi. {Dixit eis Iesus, principiũ, &c.} Tertio intellectus eorum exęcatio. ibi. {Et non cognouerunt, &c.} quia enim dñs{dixerat, nisi credideritis quia ego sum, restabat adhuc quærere qs esset. & ideo dicebãt ei. {Tu quis es?} q.d. Vnde es, vt tibi credere debeamus? & ideo consequenter cum dicit. {Principium, &c.} Respondit inducens eos ad credendum. Et primo ex suæ naturæ sublimitate. Secũdo ex iudiciaria sua potestate, ibi. {Multa habeo, &c.} Tertio ex paterna veritate, ibi {Sed qui misit me, &c.} Inducit quidem eos ad credendũ Christo, naturæ eius sublimitas, quia ipse est principium. vnde {dixit eis Iesus, principium qui & loquor vobis.} Principium in latino est neutri generis. vnde dubium est, vtrum sic hic nominatiui vel accusatiui casus. In græco autem est fœminini generis, & in hoc loco est accusatiui casus. Vnde ſm Aug. non est legendum. Ego sum principium: sed principium me credite, ne moriamini in peccatis vestris. Dicit etiam & pater principium. & vno quidem modo nomen principij commune est patri & filio, inquantum. s. sunt vnum principium spiritus sancti, per cõem spirationem. Et tres personæ simul sunt principium creaturæ per creationem. Alio modo est proprium patris, inquantum, s. pater est principiũ filij, per æternam generationem. non tamen plura dicimus principia, sicut nec plures Deos. Psalm.109. Tecum principium in die virtutis tuę, &c. Hic autem dicit dominus se principium, respectu totius creaturæ. nam quod est per essentiã tale, est principium & causa eorum, quæ sunt per participationem: ipse per essentiam, vt dictum est, est esse suum. Sed quia Christus non solum habet in se diuinam naturam, sed etiam humanam, ideo subdit. {qui & loquor vobis.} nam vocem Dei immediate homo ferre non potest, quia ſm Aug. Infirma corda, intelligibile verbum sine voce sensibili audire non possunt. Exo.20. Quid est homo, vt audiat vocem dñi Dei sui? Ad hoc ergo q̃ immediate ipsum diuinum verbum audiremus carnem assumpsit, cuius organo locutus est nobis. Vñ dicit {Qui & loquor vobis.} ideſt humilis pp vos factus, ad ista verba descendi. Hebr.1. Multipharie multisq; modis olim Deus loquẽs patribus in Prophetis, nouissime locutus est, &c. supr.1. Vnigenit⁹ qui est in sinu patris ipse enarrabit vobis. Vel aliter ſm Chryso. Vt per hoc quod dicit{principiũ, &c.} reprehendit tarditatẽ intellectus Iudæorum. Nam post multa signa quæ ab eo viderant fieri adhuc indurati, quærũt à domino. {Tu quis es? &c.} & ideo Iesus respondit. {Ego sum principium: }. r. qui locutus sum vobis à principio. q.d. nõ habetis opus adhuc quærere quis ego sum, cũ iam deberet esse manifestum. Hebr.6 Cum deberetis esse magistri propter tempus, rursum indigetis, &c. Secundo inducit eos ad credendum Christo iudiciaria eius auctoritas. & ideo subdit. { Multa habeo de vobis loqui, & iudicare, }. q.d. Habeo auctoritatem vos iudicandi. Sed sciendum, q̃ aliud est loqui nobis, & aliud loqui de nobis. Nobis. n. loquitur Christus ad nostram vtilitatem, scilicet vt ad se trahat. Et sic loquitur nobis dum viuimus prædicãdo, inspirando, & huiusmodi faciendo. Loquitur autem de nobis non ad nostram vtilitatem, sed ad suam iustitiam ostendendam. Et hoc modo loquetur de nobis in iudicio futuro. Sed contra supr.3: Non. n. misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundũ, &c. Responsio: dicẽdum, q̃ aliud est iudicare, & aliud habere iudicare. Iudicare dicit actum iudicij. & hoc non pertinet ad primum aduentũ Domini, vt supra dixit. Ego non iudico quemquam. sad præsens. Sed habere iudicare dicit iudicij potestatem. & hanc habet Christus, supra 5. Pater omne iudiciũ dedit filio. Act. 10. Ipse est qui cõstitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum, &c. & ideo signanter dicit. { Multa habeo de vobis loqui & iudicare. }sed in futuro iudicio. Inducit etiam ad credendũ Christo veritas paterna. Et quantum ad hoc dicit. { Sed qui misit me verax est } .q.d. Pater ẽ verus. ego aũt loquor cõsona ei: ergo loquor vera, ergo debetis mihi credere. Dicit ergo. { Qui misit me. }scilicet pater{verax est.} Nõ participatiue, sed ipsa essentia veritatis, & pater veritatis, alias cum filius sit ipsa veritas, esset maior patre. Rom.3. Est autem Deus verax. { Et ego quæ audiui ab eo, } nõ auditu humano: sed per generationẽ æternam accepi, hæc loquor. Isa.22. Quæ audiui a domino exercituum, &c. supr.5. Non potest filius a se facere quicquam. Hoc autem quod dixit. { Qui misit me, &c. } Dupliciter continuatur ad præcedentia. Vno modo, sic dico quòd { habeo de vobis iudicare. }sed iudicium meum verum erit, quia { qui misit me verax est. } Rom.2. Iudicium Dei est secundum veritatem. Alio modo secũdum Chryso. dico, quòd { habeo de vobis iudicare. } sed hoc differo: non ex impotentia: sed vt obediam voluntati paternæ. nam qui misit me verax est. } Vnde cum promiserit saluatorem, & propugnatorem, misit me nũc ad saluandum. & ego quia non loquor, nisi quæ audiui ab eo, ideo loquor vobis salutaria. Consequenter cum dicit.

g ¶ Eprehendit tarditatem intellectus ipsorum. Nondum. n. oculos cordis apertos habebãt, quibus patris & filij æqualitatem intelligerẽt. & hoc quia carnales erant. 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit, &c.

h ¶ Hic primo prænunciat Christus per quod peruenire debeãt ad fidem, quod est remedium contra mortem. Et circa hoc duo facit. Primo, ostendit per quid venturi sunt ad fidem. Secundo, docet quid sit de seipso credendum ibi. { Quia ego sum. } Dicit ergo primo, quòd ad fidem peruenire debebant per passionẽ eius. Vnde { Dixit eis Iesus, cum exaltaueritis, &c. }. q.d. modo non cognoscitis patrem meum esse Deum; sed { cum exaltaueritis filium hominis. } ideſt cum me ligno crucis affixeritis { tũc cognoscetis. }scilicet aliqui ex vobis per fidẽ. infr.12. Ego si exaltatus fuero à terra, &c. Ideo autem secundum Aug. crucis commemorat passionem, vt det spem peccatoribus, vt scilicet nullus desperet a quocumque scelere, & male sibi conscius quando ipsi crucifigentes, Christum per sanguinem Christi liberantur a peccatis. Nullus est enim adeo peccator, qui per sanguinem Christi liberari non possit. Vel secundum Chrysosto. { cum exaltaueritis filium hominis, }scilicet in cruce { tunc cognoscetis, } ideſt cognoscere poteritis, qualis sim, non solum per gloriam resurrectionis meę, sed etiam per pœnam captiuitatis & destructionis vestræ. Quantum autem ad secundum tria docet de se credenda. Primo, diuinitatis maiestatem. Secundo, suam originem à patre. Tertio, sui à patre inseparabilitatem. Maiestatem quidem diuinitatis cum dicit.

Ideſt

i IDeſt, habeo in me naturam Dei, & sum ille qui locutus est A Moysi dicens. Ego sum qui sum. sed quia ad ipsum esse pertinet tota trinitas, ideo ne excludatur personarum distinctio, cõsequenter docet credere originẽ a patre cum dicit. {Et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me, &c.} Sed quia cœpit Iesus facere & docere: ideo duobus originẽ suã a patre designat. s. in his quæ facit. vnde dicit.

i Quia ego sum, & a meipso facio nihil: sed sicut docuit me pater, hęc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solũ, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper.

k Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

LECTIO IIII.

Icebat ergo Iesus ad eos, qui crediderũt ei

B

filio gignendo vt esset, sic gignendo dedit ei vt nosset. supra 7. Mea doctrina non est mea. Et ne intelligatur, q̃ sit missus à patre quasi ab eo distinctus. ideo tertio docet credere eius a patre inseparabilitatẽ, cum dicit { & qui misit me }. s. pater{mecũ est.} per essentiæ vnitatem. infra 14. Ego in patre, & pater in me est. Item per amoris coniunctionẽ. supra 5. Pater diligit filium, &c. Et sic ita pater misit filium, q̃ non recessit ab eo. vnde sequitur { Et non reliquit me solum. }quia affectus eius est circa me. Sed cum ambo simul sint, vnus tñ est missus, & alter misit. quia missio incarnatio est. quæ quidem filii tantũ est, & non patris. quòd autem non reliquit me, patet ex signo { quia quæ placita sunt ei, facio semper. }quod quidem non ponitur pro causa meritoria: sed pro signo, q.d. hoc ipsum quod ego facio semper, sine initio: sine fine{ quæ placita sunt ei. }est signum q̃ semper mecum est, & non reliquit me. Prouerb. 8. Cum eo eram cuncta cõponens. vel aliter{ non reliquit me. }scilicet hominem protegẽdo { quia quæ placita sunt ei, &c. } Et secundum hoc dicit causam meriti am. Consequenter cum dicit.

k ¶ Onitur effectus doctrinæ, qui est conuersio multorum ad fidem ex auditu doctrinæ Christi. Roma. 10. Fides ex auditu, auditus autem, &c.

LECTIO IIII.

¶ Osito remedio euadendi tenebras, hic consequenter ostendit ipsius remedij efficaciam. Et primo ponitur remedii efficacia. Secundo introducitur remedij indigentia, ibi{ Responderunt ei Iudęi. } Circa primũ duo facit. Primo ostẽdit quid exigitur ab eis, quibus remedium confertur, quod pertinet ad meritum. Secundo quid eis pro eo redditur, quod pertinet ad præmium, ibi{ vere discipuli, &c. } Dicit ergo primo. Dictum est, q̃ multi crediderunt in eum. & ideo dicit eis. s. qui crediderunt in eum iudęis quid ab eis requiratur, hoc. s. q̃ maneant in sermone eius. vnde dicit { Si vos manseritis in sermone meo, vere, &c. q.d. Nõ propter hoc q̃ creditis super ſicietenus, eritis discipuli mei{ sed si mãseritis i sermone meo. } Exiguntur autem a nobis tria circa verbum Dei. s. solicitudo ad audiendum. Iac.1. Sit autẽ omnis homo velox ad audiendũ, &c. Fides ad credendum. Rom.10. Fides ex auditu. Constantia ad permanendum. Eccle.6. Quàm aspera est nimium indoctis hominibus sapientia, & non permanebit in illa ex cors. & ideo dicit{ Si manseritis }. s. per fidei stabilitatem, per continuam meditationẽ. Psal.1. In lege eius meditabitur die ac nocte. Et feruentem affectionem. In lege domini fuit voluntas eius. vnde dicit Augustinus. q̃ illi in verbis domini permanent, qui nullis tentationibus cedunt. Primum autem quod perſistentibus redditur, ostẽditur cum dicit{ vere, &c. } Et hoc quantum ad tria. s. quantum ad discipulatus Christi sublimationem, quantum ad veritatis cognitionem, & quantum ad libertatis adeptionem. Si quidem magnæ dignitatis est priuilegiũ, esse discipulum Christi. Ioel 2. Filij Syon exultate, &c. Et quãtum ad hoc dicit. { vere discipuli mei eritis. }quanto enim magister est maior, tanto discipuli eius sublimiores sunt. Christus autem excellentissimus, & summus magister est. Discipuli ergo eius excellentissimi sunt. Tria autẽ requiruntur ex parte discipulorum. Primum est intellectus ad capiendum verba magistri, Matth.15. Adhuc & vos sine intellectu estis? Solus autem Christus potest aperire aurem intelligentię. Luc.vlt. Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. & ideo dicebat. Isa.50. Dominus aperuit mihi aurem. Secũdum est assensus ad credendum sententiæ magistri. nam vt dicitur. Infra.13. Non est discipulus super magistrum. & ideo nõ debet ei contradicere. Vnde dicitur Ecclesiast.4. Non contradicas veritatis, &c. & ideo subdit. Isa.eod. Ego autem nõ contradico. Tertio stabilitas ad permanendum. supra. 6. Dicitur, quòd multi discipuli abierunt retro, &c. & ideo subdit Isa. eod. Retrorsum non abij. Sed maius est veritatem cognoscere, cum sit finis discipuli. Et hoc etiam Dominus credentibus reddit. Vnde dicit. { Cognoscetis veritatem, }. s. doctrinæ, quam ego doceo. inf.18. In hoc natus sum, & ad hoc veni: vt testimonium &c. Item gratiæ, quã ego facio. supr.1. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et dicitur gratia veritatis per comparationem ad figuras veteris legis. Ité æternitatis in qua permaneo. Psal.118. In æternũ Domine permanet verbum tuum, in generatione & generationem veritas tua. Sed maximum est libertatis adeptio, quam efficit cognitio veritatis in credentibus. Vnde dicit. { Et veritas liberabit vos. } Liberare autem in hoc loco non importat exceptionem a quacumque angustia, prout in Latino sonat, sed proprie dicit liberum facere. Et hoc a tribus, quia veritas doctrinæ liberabit ab errore falsitatis. Prouerb. 8. Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea detestãtur impium. Veritas gratię liberabit a seruitute peccati. Roma. 8 Lex autem spiritus vitæ in Christo Iesu, liberabit me, &c. Sed veritas æternitatis in Christo Iesu, liberabit nos a corruptione. Roma. 8. Ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis. Consequenter cum dicit.

b ¶ Ostendit remedij necessitatem Iudæis inesse. Et primo ex aggeratur Iudæorum præsumptio se tali remedio indigere negantium. Secundo ostenditur quomodo remedio indigent, ibi. { Respondit eis Iesus. Amen amen dico vobis. } Præsumptio autem Iudæorum ostenditur in quadam præsumptuosa interrogatione. Vnde{ Responderunt ei Iudæi. Semẽ Abrahæ, &c. Quomodo tu dicis. }. In qua quidem primo aliquid affirmant. Secũdo aliquid negãt. Et tertio interrogãt. Affirmant quidẽ se esse semẽ Abrahę. Vñ dicunt. { Semen Abrahę sumus. } In quo ostenditur eorũ inanis gloria, quia de sola carnis origine gloriantur. Mat.3. Ne cœperitis dicere. Patrẽ habemus Abrahã. Simile faciunt qui de carnali nobilitate extolli quærũt. Ose.9. Omnis gloria eorũ a partu, ab vtero, & conceptu. Negant aũt seruitutẽ. Vnde dicunt { Nemini seruiuimus vnquam. } In quo se hębetes ostendũt, & mendaces,. Hębetes quidem, quia quod Dominus de spirituali libertate loquitur, ipsi intelligunt de corporali. 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: Mendaces autẽ, quia si hoc qđ dicunt. { Nemini seruiuimus vnquam. } Intelligũt de seruitute carnali, aut loquuntur vniuersaliter quantũ ad totũ genus Iudęorũ, aut specialiter quantũ ad seipsos. Si quidẽ vniuersaliter, manifestę mẽtiuntur. nã Ioseph venũdatus est. Et patres eorũ seruierunt in Aegypto, vt patet Gen.40. & Ezo.1. Vñ de Aug. dicit O ingrati, quid est, q̃ assidue vobis imputat Deus q̃ vos de domo seruitutis liberauit, si nemini seruiuistis? Dicitur enim Deu. 12. Eduxi vos de Aegypto de domo seruitutis, &c. Si autem de seipsis loquũtur, nõ possunt etiam a mendacio excusari. nam & ipsi tunc tẽporis Romanis tributa soluebant. Vñ dicebant. Mat.22. Si licet tributũ dari Cæsari, an non? Interrogant aũt libertatis modum, vñ dicunt. { Quo tu dicis liberi eritis? } Dominus eis duo promiserat. s. libertatem & veritatis cognitionem cũ dixit. Cognoscetis veritatem, &c. Per quod Iudæi intelligebant se seruos & ignaros a domino reputari. Et licet magis in iurio sum sit defigere a cognitione, quàm a libertate, quia tamen carnales erant, neglecta veritate modum libertatis inquirunt. Psalm.16. Oculos suos statuerunt declinare in terram.

c ¶ Hic dominꝰ eorũ præsumptionẽ excludẽs, eos remedio prędicto indigere cõuincit. & primo agit de eorũ seruitute: secundo de eorũ liberatione, ibi { seruus aũt non manet, &c. } tertio de eorũ origine, ibi{ scio quia filius, &c. } Conuincit autẽ eos de seruitute, nõ carnali, qualem illi intelligebãt, sed spirituali, sci licet peccati ad quã exaggerandam duo præmittit, scilicet ingemi natum iuramentum. Vñ dicit{ Amen amen dico vobis. } Amen est nomẽ Hebræũ, quod, iaterprætatur vere, vel fiat. Quod secundum Aug. nec græcus interpres, nec latinus ausus interpretari, vt honorem habere velamento secreti nõ vt esset ligatũ, sed ne violẽceret nudatum. & specialiter propter reuerẽtiam domini, qui frequẽter ipso vsus est. Ponit ergo hic dominꝰ quasi quoddã iu-

ramentum,quod ideo geminatur, vt suâ sententiâ magis firmâ ostendat. Heb.6. Interposuit iusiurandum, vt p duas res immobiles, &c. Secundo vlem locutionem cũ dicit. {Omnis. }sive Iudęus, sive græcus, dives, aut pauper, imperator, vel mendicus. Rom.3. Non est distinctio Iudęi & græci. Omnes enim peccaue runt, &c. Seruitutem etiã proponit dicẽs. {qui facit peccatum seruus est peccati. } Sed contra: seruus nõ mouetur proprio arbitrio suo, sed dñi. qui aũt facit peccatũ mouetur proprio arbitrio suo. ergo non est seruus. Resp̃sio. Dicendum, q̃ vnum quodq; est illud quod conuenit ei ſm suam naturam. qñ ergo mouetur ab aliquo extraneo. non operatur ſm se, sed ab impressione alterius, quod est seruile. homo autem ſm suam naturã est rationalis. Quando ergo mouetur ſm rationem, proprio motu mouetur, & ſm se operatur, quod est libertatis. Quãdo vero peccat, operatur præter rationẽ. & tunc mouet quasi ab alio, retẽtus terminis alienis. & ideo {qui facit peccatũ, &c. } 2. Pet. 2. A quo quis superatus est, eius seruus addictus est; sed quãto quis mouet ab extraneo, tanto magis in seruitutẽ redigitur. Et tanto magis vincit a peccato: quanto minus hẽt de proprio motu, rationis, & magis efficitur seruus. vnde quãto aliqui liberius peragũt pęrsua quæ volunt, & minori difficultate, tanto peccati seruitio obnoxius obligãtur, vt Grego. dicit, quæ quidẽ seruitus grauissima est, quia vitari non potest. na quocũq; homo vadat, peccatum intra se habet, licet actus & delectatio eius transeat. Isa. 13. Cũ requiẽdederit tibi Deus a seruitute tua dura. s. peccati, &c. Seruitus aũt corporalis saltem fugiendo, euadi potest. vnde dicit Aug. O miserabilis seruitus. s. peccati. Seruus hominũ, aliqui sui dñi duris imperiis fatigatus, fugiendo requiẽsc.it, seruus peccati secum trahit peccatum quocũq; fugerit, peccatum enim qđ fecit, intus est. voluptas transiit, peccatum. i. actus transiit, præterijt qđ delectabat, remansit quod pungat. Cõsequenter cũ dicit.

d {Git de liberatione a seruitute. quia enim oẽs peccauerunt, omnes erant serui peccati. Sed imminet vobis liberationis spes ab eo qui liber est a peccato. & hic est filius. vnde circa hoc tria facit. Primo præmittit serui cõditionẽ, vt distinguatur liber a seruo. Secundo ostendit conditionem filij a seruo diuersam. Tertio concludit potestatẽ filij in liberando. est ergo conditio serui transitoria & instabilis. vnde dicit. {Seruus non manet in domo in æternũ } Domus ista est ecclesia. 1. Thim. 4. Vt scias qũo oporteat te conuersari in domo Dei, &c. in qua quidem domo aliqui spiritualiter serui ad horã tantum permanent, sicut [1] in domo patrisfamilias corporaliter serui manent ad tẽpus, nõ tñ in æternum, quia licet modo mali non sint separati numero a fidelibus, sed merito tantũ, in futuro tñ separabuntur vtroq; modo Gal. 4. Etice ancillã & filiũ eius. non enim erit hæres, &c. Conditio vero filij est ætẽrna & stabilis. vnde dicit. {Filius autem. i. Christus permanet in ætẽrnum }. s. in ecclesia tamẽ in domo sua. Heb. 3. dicitur q̃ Christ⁹ tamẽ filius in domo sua, &c. Et quidem ipse per seipsum in domo manet in ætẽrnũ, quia ipse immunis est a peccato: nos autem sicut per ipsum a peccato liberamur, ita & per ipsum in domo manemus. Liberationis autem potestatem habet filius. vnde subdit. {Si igitur filius vos liberauerit, &c. } Gal. 4. Non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus, &c. Nam vt Apost. dicit. Ipse precium dedit non argentum, sed sanguinem suum. Venit enim in similitudinem carnis peccati, nullum omnino habens peccatũ, & ideo factum est verum sacrificiũ pro peccato. vnde per eum liberamur non a barbaris: sed a diabolo. & nota, q̃ est multiplex libertas. s. peruersa. Quando quis abutitur ea ad peccandum. & hæc est libertas a iustitia, quam nullus cogitur seruare. 1. Pet. 2. Quasi liberi, & non quasi velamen habẽtes, &c. Vana, quæ est temporalis seu carnalis. Iob. 3. Seruus & liber ad dñm suum. Vera, & spiritualis, quæ est libertas gratiæ, quæ est. s. carere criminibus, quæ est imperfecta. quia caro concupiscit aduersus spiritum, vt non ea, quæ volumus faciamus. Roma. 7. Gloriæ & perfecta atq; plena, quæ erit in patria. Rom. 8. Ipsa creatura liberabitur a seruitute. & hoc erit, quia nihil erit ibi inclinans ad malum, nihil opprimens, quia ibi erit libertas a culpa & a pœna. Chrysostomus autem hoc aliter introducit. quia enim dixerat. Qui facit peccatũ seruus est peccati, ne præcurrant Iudęi, & dicãt. Licet simus serui peccati, tamen possumus liberari per sacrificia, & cerimonias legis. Propterea dominus ostendit, q̃ per ea liberari non possumus: sed solum per filium. vnde dicit. {seruus } idest Moyses, & pontifices veteris testamẽti. {Non manet in domo in ætẽrnũ. }

F Hebr. 3 Moyses sicut famulus in omni domo sua, & cerimoniæ etiam æternæ non sunt, & ideo non possunt conferre libertatẽ æternam. Consequenter, cum dicit.

f {Git de eorum origine. Et primo confitetur eorum originẽ carnis. Secũdo inquirit originẽ spiritus ibi: {Sed quæritis me interficere, &c. Originem aũt carnis ipsorũ dicit esse. Abrahã. { scio } inquit { quia filij Abrahæ estis } origine carnis tantũ nõ similitudine fidei. Isa. 51. Attẽdite ad Abrahã patrẽ vestrũ, & ad Saram, &c. Spirituale originem inquirit dicens.

f {Et primo ostendit eos originem spiritualem habere. Secundo excludit originem præsumptã ibi. {Responderunt & dixerũt ei: pater noster. } Tertio, ostendit originem eorum veram: ibi. {Vos ex patre diabolo, &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit eorũ culpam. Secundo concludit eorum spiritualem originem ibi. {Vos quæ vidistis apud patrem vestrum. } Circa primũ, tria facit. Primo imponit eis culpã homicidij. Secũdo crimẽ infidelitatis. Tertio aufert eis excusationis viã. Ostẽdit ergo eos dominus spiritualiter ex mala radice procedere. & ideo signanter argvit eos de peccato, & dimissis omnibus alijs, quibus Iudæi multipliciter irretiti erant: hoc illud tantum commemorat, qđ iugiter in mente habebant scilicet peccatum homicidij. Quia vt dictum est supra, volebant eum occidere. & ideo dicit. {Sed quæritis me interficere. } Quod est contra legem vestram. Exod. 20. Non occides. infra 11. Ab illo ergo die cogitabant interficere eũ. H Sed possent dicere. Quia occidere aliquem ex culpa non est peccatum: & ideo dominus dicit causam homicidij esse: non quidẽ culpa Christi: nec eorum iustitia. s. peccati. Seruus hominũ, aliqui sui dñi duris imperiis fatigatus, fugiendo requiẽsc.it, seruus peccati secum trahit peccatum quocũq; fugerit, peccatum enim qđ fecit, intus est. voluptas transiit, peccatum. i. actus transiit, præterijt qđ delectabat, remansit quod pungat. Cõsequenter cũ dicit.

d {Git de liberatione a seruitute. quia enim oẽs peccauerunt, omnes erant serui peccati. Sed imminet vobis liberationis spes ab eo qui liber est a peccato. & hic est filius. vnde circa hoc tria facit. Primo præmittit serui cõditionẽ, vt distinguatur liber a seruo. Secundo ostendit conditionem filij a seruo diuersam. Tertio concludit potestatẽ filij in liberando. est ergo conditio serui transitoria & instabilis. vnde dicit. {Seruus non manet in domo in ætẽrnũ } Domus ista est ecclesia. 1. Thim. 4. Vt scias qũo oporteat te conuersari in domo Dei, &c. in qua quidem domo aliqui spiritualiter serui ad horã tantum permanent, sicut [1] in domo patrisfamilias corporaliter serui manent ad tẽpus, nõ tñ in ætẽrnum, quia licet modo mali non sint separati numero a fidelibus, sed merito tantũ, in futuro tñ separabuntur vtroq; modo Gal. 4. Etice ancillã & filiũ eius. non enim erit hæres, &c. Conditio vero filij est ætẽrna & stabilis. vnde dicit. {Filius autem. i. Christus permanet in ætẽrnum }. s. in ecclesia tamẽ in domo sua. Heb. 3. dicitur q̃ Christ⁹ tamẽ filius in domo sua, &c. Et quidem ipse per seipsum in domo manet in ætẽrnũ, quia ipse immunis est a peccato: nos autem sicut per ipsum a peccato liberamur, ita & per ipsum in domo manemus. Liberationis autem potestatem habet filius. vnde subdit. {Si igitur filius vos liberauerit, &c. } Gal. 4. Non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus, &c. Nam vt Apost. dicit. Ipse precium dedit non argentum, sed sanguinem suum. Venit enim in similitudinem carnis peccati, nullum omnino habens peccatũ, & ideo factum est verum sacrificiũ pro peccato. vnde per eum liberamur non a barbaris: sed a diabolo. & nota, q̃ est multiplex libertas. s. peruersa. Quando quis abutitur ea ad peccandum. & hæc est libertas a iustitia, quam nullus cogitur seruare. 1. Pet. 2. Quasi liberi, & non quasi velamen habẽtes, &c. Vana, quæ est temporalis seu carnalis. Iob. 3. Seruus & liber ad dñm suum. Vera, & spiritualis, quæ est libertas gratiæ, quæ est. s. carere criminibus, quæ est imperfecta. quia caro concupiscit aduersus spiritum, vt non ea, quæ volumus faciamus. Roma. 7. Gloriæ & perfecta atq; plena, quæ erit in patria. Rom. 8. Ipsa creatura liberabitur a seruitute. & hoc erit, quia nihil erit ibi inclinans ad malum, nihil opprimens, quia ibi erit libertas a culpa & a pœna. Chrysostomus autem hoc aliter introducit. quia enim dixerat. Qui facit peccatũ seruus est peccati, ne præcurrant Iudęi, & dicãt. Licet simus serui peccati, tamen possumus liberari per sacrificia, & cerimonias legis. Propterea dominus ostendit, q̃ per ea liberari non possumus: sed solum per filium. vnde dicit. {seruus } idest Moyses, & pontifices veteris testamẽti. {Non manet in domo in ætẽrnũ. }

trem, loquor.

g Et vos quę vidistis apud patrem vestrum, facitis.

LECTIO V.

Responderunt, & dixerunt ei. Pater noster Abraham est. Dixit eis Iesus.

f {Et primo ostendit eos originem spiritualem habere. Secundo excludit originem præsumptã ibi. {Responderunt & dixerũt ei: pater noster. } Tertio, ostendit originem eorum veram: ibi. {Vos ex patre diabolo, &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit eorũ culpam. Secundo concludit eorum spiritualem originem ibi. {Vos quæ vidistis apud patrem vestrum. } Circa primũ, tria facit. Primo imponit eis culpã homicidij. Secũdo crimẽ infidelitatis. Tertio aufert eis excusationis viã. Ostẽdit ergo eos dominus spiritualiter ex mala radice procedere. & ideo signanter argvit eos de peccato, & dimissis omnibus alijs, quibus Iudæi multipliciter irretiti erant: hoc illud tantum commemorat, qđ iugiter in mente habebant scilicet peccatum homicidij. Quia vt dictum est supra, volebant eum occidere. & ideo dicit. {Sed quæritis me interficere. } Quod est contra legem vestram. Exod. 20. Non occides. infra 11. Ab illo ergo die cogitabant interficere eũ. H Sed possent dicere. Quia occidere aliquem ex culpa non est peccatum: & ideo dominus dicit causam homicidij esse: non quidẽ culpa Christi: nec eorum iustitia: sed ipsorum infidelitas. q. d. Quæritis me interficere, non propter iustitiam, sed propter vestram infidelitatem. { Quia sermo meus non capit in vobis. } Matth. 14. Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datũ est, &c. Vtitur autem dominus hoc modo loquendi. Primo quidem ad ostendendum sui sermonis excellentiam, quasi dicat. Sermo meus superexcedit capacitatem vestram. Nam ipse de spiritualibus est, vos autem intellectum carnalem habetis, & ideo ipsum non capitis. 1. Cor. 2. Animalis homo nõ percipit, &c. Secundo vero p̃p similitudinem quandã. Nam vt Aug. dicit. sic est sermo Dei infidelibus, tanquam piscibus hamus, qui non capit nisi capiatur. & ideo dicit { sermo meus non capit in vobis. } idest in cor vestrum, quia non recipitur in vobis eo modo quo Petr⁹ capeus erat supra 7. Dominẽ quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Nec tñ fit iniuria eis qui capiuntur. ad salutem quippe, non ad pernitiem capit. Nam dicitur Deut. 18 quòd Propheta qui loquit quasi ex ore domini ea quæ dominus non dixit, debet interfici. { Vñ ne Iudæi dicerent eum interficiendũ fore, eo q̃ à seipso, & non ex ore domini loquebatur, inducit subdẽs. { Ego quæ vidi apud patrem meum loquor. }. q. d. Non potest imponi mihi, q̃ loquor quæ non audiui: quia nõ solũ audiui, sed qđ plus est, visa loquor. Alij enim Prophetæ locuti sunt ea quæ audierunt: sed ego quę vidi hæc loquor. supra. 3. Deum nemo vidit vnquam, &c. 1. Ioan. 1. Quod vidimus, & audiuimus, &c. Est autem hoc intelligendum de visione certissimæ cognitionis, quia filius patrem cognoscit, sicut ipse seipsum nouit. De quo dicitur Matth. 11. Nemo nouit patrem nisi filius. Spiritualem autem eorum originem concludit dicens.

g {Vasi dicat. Ego ea loquor quæ meæ origini conueniũt, Vos autem alium facitis quę sunt apud patrem vestrum scilicet diabolum, cuius filij erant secundum Aug. nõ inquantũ homines, sed inquantum mali erant. Ea inquam, quę vidistis, diabolo suggerent. Sap. 3. Iniuidia diaboli. Secũdum Chrysо. est alia litera. { Vos quæ vidistis apud patrem vestrum facitis } quasi dicat. Sicut ego verbis in veritate patrem meum ostendo, ita vos ostendite operibus patrem vestrum origine scilicet Abraham: vnde dicit, facite quæ apud patrem vestrum vidistis, docti per legem & Prophetas.

LECTIO VI.

Postquam dominus ostendit Iudęos aliquam spiritualem originem habere, hic, excludit ab eis origines, quas sibi præsumptuose attribuebant. Et primo excludit originem quã se traxisse dicebant ab Abrahã. Secundo originem quam se putabant habere a Deo ibi. { Dixerunt itaque ei, nos ex fornicatione, &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit opinionem Iudęorum de eorum origine. Secũdo excludit eam ibi. { Si filij Abrahæ estis, &c. } Sciendum est autem circa primũ, quia dominus dixerat eis, Quę vidistis apud patrem

patrem vestrum facitis: ideo gloriantes se de carnali generatione, transferunt se ad Abraham. Vnde dicunt. {Pater noster Abraham est. }. q. d. Si spiritualem originem habemus, boni sumus, qa Abraham pater noster bonus est. Psal. 104. Semen Abrahã serui eius. Et vt dicit Aug. nitebantur eũ prouocare, vt aliquid male diceret de Abrahã: & esset eis occasio facere, qđ cogitabãt scilicet occidendi Christum. Sed dominus. Consequenter cum dicit.

b {Xcludit hanc ipsorum opinionem tamquam falsò prolatam. Et proponit primo signum debitum filiationis Abrahæ. Secundo ostendit hoc signum in Iudæis non esse ibi. {Nunc autẽ quæritis, &c. } Tertio, concludit propositũ ibi. {Vos facitis opera patris vestri. } Signum quidem filiationis alicuius est, quòd assimiletur ei cuius filius est, sicut enim filij carnales vt plurimum parentibus carnalibus assimilantur. ita & filij spirituales (si sint vere filij) debent spirituales parentes imitari. Ephe. 5. Estote imitatores Dei sicut filii charissimi. Et quantum ad hoc dicit. { Si filii Abrahæ estis: opera Abrahæ facite. }. q. d. Hoc signum esset, qđ effectis filii Abrahæ, si eum imitaremini. Isa. 51. Attendite ad Abrahã patrẽ nostrũ, & ad Sarram, &c. Sed dubitatur hic, quod videt quidem eos negare esse filios Abrahæ dubitatiue loquens. { Si filii Abrahæ estis, quod tamẽ affirmauit superius dicens, Scio quòd filii Abrahæ, estis. Ad qđ dupliciter respõdetur. Vno modo ſm Aug. quòd supra affirmauit eos esse filios Abrahæ secundum carnem, hic autem negat eos filios secundum imitationem operũ & præcipue fidei. Caro ergo illorũ ex ipso erat, sed vita nõ erat. Galat. 3. Qui ex fide sunt, hi reputantur in semine. Alio modo secundum Origenem, quòd verum quæ referatur ad spiritualẽ originem: sed vbi nos habemus, Scio quod filii Abrahę, &c. In Græco habetur. Scio quòd semen Abrahæ, &c. hic vero dicit. { Si filii Abrahæ, &c. }. quia Iudæi quidem spiritualiter loquendo, semen Abrahę erant: sed non eius filii. Differentia est inter semen & filium. nam semen est quid informe, & tamen habet in seipso rationes eius cuius est semen. Filius enim transmutato semine per virtutem informatiuam ab agente in appositam sibi materiam a muliere, super inducto nutrimento, similitudinem generantis habet. Eodem modo & Iudæi, semen quidem Abrahę erant inquantum in eis aliqua ratio eorum quæ Deus in Abraham infuderat apparebat: sed quia non ad perfectionẽ Abrahę peruenerant, ideo filii eius non erant. & propter hoc dicit eis. { Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. } idest ad perfectam imitationem operum eius satagite. Ex hoc autem quod dicit. Opera Abrahę facite, videtur quod quæcumque ipse fecit, & nos facere debemus. Ergo debemus plures vxores accipere, & ad ancillam accedere, sicut Abraham fecit. Respondeo, dicendũ quòd præcipuum opus Abrahæ est fides, per quam iustificatus est apud Deum. Gene. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatũ est illi ad iustitiam. & ideo intelligendum est opera Abrahę facite, idest, ad similitudinem Abrahæ credite. Sed contra hoc est, quia fides non videtur posse dici opus, cum contra opera distinguatur. Iacob. 1. Fides sine operibus mortua est. Respondeo dicendum, quòd fides opus dici potest, secundũ illud supra 6. Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, &c. Verum opus interius non est manifestum hominibus, sed soli Deo, ſm illud 1. Regũ. 16. Homines vident ea quæ apparent, Deus autem intuetur cor. In de est, quòd communius ea quę exterius fiunt, consueuimus opera nominare. Fides ergo distinguitur non ab omnibus operibus, sed ab exterioribus tantum. Sed numquid omnia opera Abrahæ debemus facere? Ad hoc dicendum, quod opus potest considerari dupliciter, vel secundum speciem operis eius, & sic omnia opera eius non sunt imitanda: vel secundum radicem eorum, & sic opera Abrahæ imitanda sunt: quia quicquid fecit, ex charitate fecit. Vnde dicit Augustinus, quòd cœlibatus Ioannis non præfertur coniugio Abrahę, cùm eadem fuerit radix vtriusque. Vel dicendum quòd omnia opera Abrahę imitanda sunt quantum ad signationem: quia omnia in figura contingebant illis, vt dicitur 1. Corinth. 10. Consequenter cum dicit.

c {Ostendit prædictũ filiationis signũ in eis nõ esse. Et primo ponuntur Iudæorũ opera. Secũdo ostendit ea esse Abrahæ operibus dissimilia ibi { Hoc Abrahã non fecit. } Ostenduntur autem Iudęorũ praua opera esse & peruersa: quia homicidæ erant. Vnde dicit { Nunc aũt quæritis me interficere. Isa. 1. Quomodo facta est meretrix: ciuitas fidelis, plena iudicij? iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. sed hoc homicidium inæstimabile peccatum erat contra personam filii Dei. Vnde quia vt dicitur 1. Corinth. 2. Si cognouissent nunquam dominum gloriæ crucifixissent, ideo dominus non dicit eos filium Dei quærere interficere, sed hominem, quia & si filius Dei dicatur passus, & mortuus propter vnitatem suppositi: hoc non est inquantum filius Dei, sed propter infirmitatem humanam, quia vt dicit 2. Corinth. vlt. Si crucifixus est ex infirmitate nostra, sed viuit ex virtute Dei. Et vt magis eorum homicidium exaggeret, ostendit eos nullam mortis causam aduersus eum habere. Vnde subdit. { Qui veritatem locutus sum

e Vos facitis opa patris vestri.

f Dixerunt itaq; ei. Nos ex fornicatione non sumus nati. Vnũ patrem habemus Deum.

g Dixit ergo eis Iesus. Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me.

A

B vobis, quam audiui a Deo. } Ista veritas est, quòd dicebat se æqualem Deo. supr. 5. Quærebant eũ Iudæi interficere, quia non solũ sabbatum soluebat, sed patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Hanc veritatem audiuit à Deo inquãtum ab æterno, per generationem æternam, accepit à patre eandem naturam, quam ipse habet. supr. 5. Sicut pater habet vitam in semetipso. Excludit autem duas causas propter quas Prophetæ mandabantur occidi in lege. { Primo quidem propter mendacium: Deute. 13. vbi præcipitur, quòd si aliquis Propheta surrexerit loquens mendacium, aut fictor somniorum, interficiatur. & hoc à se Dominus excludit dicens. { Qui veritatem locutus sum vobis } Prouerb. 8. Veritatem meditabitur guttur meum, &c. Secũdo vero si aliquis Propheta locutus fuerit ex nomine falsorum Deorum: vel ex nomine Dei, quod ipse non præcepit, occidi debebat, vt habetur Deut. 13. Et hoc Dominus excludit a se cũ dicit. { Quam audiui a Deo. } Consequenter cum dicit.

C {Ostendit eorũ opera dissimilia esse operibus Abrahæ. q. d. In hoc probatis vos nõ esse filios Abrahæ, qa facitis opera contraria operibus eius. nam de eo legitur Ecclesia. 44. quòd seruauit legem altissimi, & fuit in testimonio cum in illo. Sed alij qui superflue obijciunt, quòd Christus ante Abraham nondum erat, & ideo Abraham hoc non fecit. non. n. occidi potuisset, qui non erat. Sed dicendum, quod Abraham non commendatur ex hoc, quòd non fecit in Christo, sed ex eo quod non fecit in simili persona, idest, in his qui tunc veritatem dicebant. Vel dicendũ quòd si Christus non venerat tempore Abraham in carnẽ: venerat tamen in mentem, ſm illud Sapien. 13. In animas sanctas per nationes se transfert, &c. quem tamen Abraham non interfecit mortaliter peccando. De quo dicitur Heb. 6. Rursus crucifigentes filium Dei, &c. Consequenter cum dicit.

D {Oncludit propositum. q. d. Ex quo non facitis opera Abraham. ergo habetis aliquem alium patrem, cuius opera facitis. Simile habetur Matth. 13. Vos implete mensuram patrum vestrorum. Consequenter cum dicit.

E {Ostendit eos non habere originem à Deo. quia enim iam ex verbis Domini cognoscebant eum non de carnali generatione loqui, ideo ad spiritualem generationem se transferunt dicẽtes. { Nos ex fornicatione nõ sumus nati, &c. } Vbi primo eorum opinionẽ proponunt. Secundo eã Dominus excludit ibi. { Dixit ergo eis Iesus, si Deus, &c. } In eorũ aũt opinione Iudæi vnum negant, & aliud asserunt. Negãt se ex fornicatione natos. quod quidem ſm Origen. quasi improperando Christo proponunt, latenter designantes ipsum ex adulterio productũ fore. q. d. { Nos ex fornicatione non sumus nati } sicut tu. Sed melius põt dici, quòd spõsus animę spiritualiter Deus est. Osee. 3. Sponsabo te mihi. Sicut autem fornicatur sponsa: cum præter sponsum suum carnalem alium virum admittit: ita in scripturis Iudæa fornicari dicebatur: quando Deum verum deserens, idolis adhęrebat. Osee 2. Fornicans fornicabitur terra a domino. Dicunt ergo Iudęi. Nos ex fornicatione non sumus nati. } quasi dicat, si aliquando mater nostra synagoga a Deo recedens fornicata est cum idolis, nos tamen non recessimus: nec cum idolis fornicati sumus. Psalm. 43. Nec obliti sumus te, & inique nõ egimus in testamẽto tuo, & nõ recessit retro cor nostrũ. Isa. 57. ascendite huc filii fornicatricis, &c. Affirmant aũté se esse filios Dei: quod videbatur sequi, ex quo non credebant se natos ex fornicatione. Vnde dicunt. { Vnum patrem habemus Deum. } Mal. 2. Nonne vnus est pater omnium nostrum? Hier. 3. Patrem vocabis me. Consequenter cum dicit.

g {Onfutat eorũ opinio a domino. Et primo ponit diuinæ filiationis signum. Secũdo assignat rationẽ signi ibi. { Ego enim a Deo veni, &c. } Tertio ostẽdit eos a prædicto signo deficere ibi. { Quare loquelam meam non cognoscitis? } Sciendũ est autem circa primum, quòd supra signũ carnalis filiationis dixit esse opera exteriora, quæ homines exterius operantur. hic autẽ signũ filiationis diuinæ ponit interiorem affectionem. Nã filij

Dei efficimur per communicationem spiritus sancti. Ro. 8. Non accepistis spiritū seruitutis iterum in timore: sed spiritum adoptionis. Spiritus autē sanctus causa est amoris Dei, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctū, qui datus est nobis. Rom. 5. Signum ergo speciale diuinæ filiationis est dilectio. Ephe. 5. Estote imitatores Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione. & ideo dicit. {Si Deꝰ pater vester esset, diligeretis vtiq; me.} Psal. 24. Innocentes & recti, qui sunt filij Dei, adhęserūt mihi. Rationem autem signi assignat dicens.

h Ego enim ex Deo processi, & veni.
i Neq; enim a meipso veni: sed ille me misit.
k Quare loquelam meam non cognoscitis? quia non potestis audire sermonem meum.

G

h ET primo ponit veritatem. Secundo, excludit errorem, ibi. {Neq; enim a meipso veni.} Veritas autem quam proponit est, q̄ a Deo processit, & venit. Sed sciendū est, q̄ omnis amicitia in coniunctione fundatur. vnde & fratres se diligunt inquantum ex eisdem parentibus principium sumūt. Dicit ergo dominus. Vos dicitis, q̄ filij Dei estis: sed si hoc esset, diligeretis me, quia a Deo processi & veni. qui ergo non me diligit, nō est filius Dei. {Processi} inquam a Deo, vt vnigenitus ab æterno, de substantia patris. Psal. 109. Ante luciferum genui te. Supra. 1. In principio erat verbum {Veni} autem, vt verbum caro factū, & missus a Deo per incarnationem. Infra 13. Exiui a patre vt verbum ab æterno, & veni in mundum, vt caro factum in tpe. Errorem autem excludit cum dicit.

i ET primo excludit errorem Sabelli, qui Christum non ab alio originem habuisse dicit: sed idem esse patrem & filium in persona finxit: Et quantum ad hoc dixit. {Neq; enim a meipso veni.} i. secundum Hylarium. {Ego veni non a meipso} existens, sed quasi ab alio missus, scilicet a patre. vnde subdit. {Sed ille me misit.} Gal. 4. Misit Deus filium suum natum ex muliere, &c. Secundo vero errorem Iudæorum, qui dicebant Christū non esse missum a Deo: sed falsum prophetam. De quibus dicit. Non mittebam eos, & ipsi currebant. Et quantum ad hoc dicit ſm Origene. {Neq; enim a meipso veni: sed ille me misit. hunc petebat Moyses. Obsecro domine mitte quē missurus es. Ostendit autem eos ab hoc signo deficere, cum dicit.

k NAm sicut dictum est supra. Dilectio Christi est signū filiationis diuinæ. Isti autē Christum non diligebāt. vnde manifestum est eos ab hoc signo deficere. quòd autē eum non diligunt manifestat per effectum. nam effectus dilectionis alicuius est, q̄ diligens libenter audit verba dilecti. Vnde Cant. 2. Sonet vox tua in auribus meis. vox enim tua dulcis. & Cant. vlt. Fac me audire. vocē tuam, amici auscultant te. quia ergo isti Christum non diligebant, durum videbatur eis etiam vocem eius audire. Supra 6. Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Sapien. 5. Grauis est nobis etiam ad videndum. Contingit autem, q̄ aliquis non libenter audit verba alicuius, quia ea examinare non potest, nec per consequens cognoscere. et ideo eis contradicit. Iob. 6. Respondet obsecro absque contentione, & nō inuenietis, &c. & ideo dicit. {Quare loquelam meam non cognoscitis?} dicentes & interrogantes. quid est hoc, quod dixit. Quo ego vado vos non potestis venire. & hoc ideo inquā, non cognoscitis. {Quia non potestis audire sermonem meum}. i. ita durum cor habetis ad me, q̄ nec sermonem meum audire vultis.

LECTIO VI.

POstquam Dominus Iudæos ostendit originem aliquam spiritualem habere, & exclusit ab eis originē præsumptam, hic astruit veram, ascribens eis paternitatem diaboli. Et primo proponit intentū. Secundo rationem eis assignat, ibi. {Et desideria patris vestri.} Tertio ponitam rationē manifestat, ibi. {Ille homicida erat, &c. {Dicit ergo. Vos facitis opa diaboli. ergo {Vos ex patre diabolo estis,} scilicet per imitationem. Ezech. 16. Pater tuus amoreus, & mater, &c. Cauenda est hic, hæresis Manichęorum, qui dicunt esse quandam naturam mali, & gentem quandam tenebrarum cū principibus suis: a qua corruptibilia omnia originem trahunt, & secundum hoc omnes homines secundum carnē ex diabolo processisse. Ponebant autem quasdam animas ad bonam creationem pertinere, & quasdam ad malam. vnde dicebant hoc dictum a domino. {Vos ex patre diabolo estis,} quia ab eo secundum carnem processistis, & animæ vestræ sunt de mala creatione, sed vt Origenes dicit, q̄ introducere duas naturas propter differentiam boni & mali, simile videtur ei, qui diceret alteram esse oculi videntis substantiam, alteram caligantis, vel se auertentis: quemadmodum enim oculi sani & lippi, non differunt substantia: sed quædam contingit causa deficiens, scilicet, quæ facit eum caligare, ita eadem est substantia & natura rei, siue sit bona seu habeat in se defectum, quod est peccatum voluntatis. non ergo Iudæi vt mali, dicuntur filij diaboli natura, sed imitatione. Consequenter cum dicit.

F

LECTIO VI.

VOs ex patre diabolo estis.
b Et desideria patris vestri vultis facere.
c Ille homicida erat ab initio
d Et in veritate non stetit.

b RAtionem assignatam exponit: q. d. non estis filij diaboli tanquam ab eo creati, & in eē producti. Sed quia eum imitantes, {desideria patris vestri vultis facere,} quæ quidē mala sunt. nam sicut ille inuidit homini & occidit. Sap. 1. Inuidia diaboli mors introiuit, ita & vos mihi inuidentes, quæritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis. Consequenter cum dicit.

c POnitam rationem manifestat. Et primo ponit diaboli quā imitantur conditionē. Secundo ostendit eos esse imitatores conditionis illius, ibi. {Ego autē si veritatem, &c.} Sciendū est circa primum, q̄ in diabolo duplex peccatum maxime pollet, s. peccatū superbiæ ad Deum, & inuidiæ ad hominem, quem occidit. Sed ex peccato inuidiæ ad hominem quo infert nocumenta hominibus, cognoscit a nobis peccatū superbiæ. & ideo primo ponit peccatū dæmonis contra hominem. Secundo peccatum eius contra Deū, ibi. {Et in veritate nos stetit.} Peccatū autem inuidiæ contra hominem est, q̄ occidit eum. vnde dicit. {Ille}. s. diabolus {homicida erat ab initio.} Vbi sciendum est, q̄ nō ferro accinctus diabolus occidit hominem, sed mala persuasione. Sap. 1. Inuidia diaboli mors introiuit in orbē terrarū. Et primo quidem introiuit mors peccati. Psal. 33. Mors peccatorum pessima. Deinde vero mors corporalis. Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit, & per peccatum mors. Et vt dicit Auguſt. Noli putare te non esse homicidam, q̄ſi fratri tuo mala persuades. Attendendum est autem ſm Origenem, q̄ ille homicida dicitur non propter aliquem singulariter tantum: sed propter totum genus, quod peremit, in Adam inquam cuncti moriuntur, vt dicitur Roma. 5. Vnde anthonomatice homicida dicitur. & hoc {ab initio} ex quo. (fuit homo, qui occidi poterat, ex quo potuit fieri homicidiū. non enim posset occidi homo, nisi prius homo fieret. Consequenter eum dicit.

d POnit peccatum dæmonis contra Deum, quod consistit in hoc, q̄ auertit se a veritate, quæ Deus est. Et primo ostēdit eum a veritate auersum. Secundo ostendit eum veritati contrarium, ibi. {Dum loquitur mendacium, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit eum a veritate auersum. Secundo manifestat quod dixit, ibi. {Quia veritas in eo non est.} Dicit ergo. {Et in veritate non stetit.} Vnde sciendum est, q̄ duplex est veritas, s. vocis, & operis. Veritas quidē vocis est, qua quis profert ore, quod gerit corde, & est in rerum natura. Ephe. 4. Deponentes mendaciū, loquimini veritatem vnusquisq; cū proximo, &c. Psal. 14. Qui loquitur veritatem cum proximo, &c. Veritas iustitiæ, quando. s. quis agit quod conuenit sibi secundum ordinē suæ naturæ. De qua supra tertio dicit. Qui fecerit veritatem, venit ad lucem, &c. De hac ergo veritate dominus loquens dicit. {Et in veritate}. s. iustitiæ {non stetit:} quia deseruit ordinē suæ naturæ, qui erat vt Deo subiiceretur, & per eundem, beatitudinem suam, & naturalis desiderij complementum, consequeretur. Vnde dum hoc per se consequi voluit, a veritate cecidit. hoc autem, quod dicit {in veritate non stetit.} potest dupliciter intelligi, vel q̄ nunquam in veritate steterit, vel q̄ aliq̄n steterit, sed in ea non permanſit: sed hoc, q̄ nunquam fuerit in veritate iustitiæ, potest habere duplicem sensum. Vnum quidem ſm Manichæos, qui dicunt diabolum naturaliter malum esse. Ex quo sequitur, q̄ semper malus fuerit. nā quod inest naturaliter, semper inest. sed hoc est hæreticū, quia in Psal. 145. dicitur, q̄ Deus fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Ergo omne ens est a Deo. Omne autē, quod est a Deo, inquātum est, bonum est. & ideo alij dixerūt, q̄ dęmon ex sui natura, bonus est a Deo creatus: sed in primo instanti factus est malus, per liberū arbitrium. & differunt isti a Manichæis, quia illi dicunt dæmones semper fuisse malos, & naturaliter, isti vero semper malos, sed per liberum arbitrium. Sed posset alicui videri, q̄ quia angelus non est malus per naturam, sed per peccatum propriæ voluntatis: peccatū autē est actus quidā, potuit fieri, vt angelus in principio actus fuerit bonus, sed in termino actus mali, fuerit malus effectus. Manifestū est autē, q̄ actus peccati in dæmone est creatione posterior: terminus autē creationis est ipsum esse angeli. Terminus vero operationis peccati est, q̄ sint mali. & sic ex hac ratione

I

K

tione volunt, quòd impossibile sit in primo instanti, quo angelus esse cœpit, fuerit malus. Sed hæc ratio non videtur sufficiens, habet enim locum in motibus temporalibus tantum: qui successiue aguntur. Non autem in motibus instantaneis. Nam in motibus successiuis, aliud est instans in quo incipit actio, & aliud in quo terminatur. Sicut si motus localis sequitur ad alterationem, nō potest in eodem instanti terminari motus localis, & alteratio: sed in mutationibus instantaneis: simul & in eodē instanti pōt esse terminus primæ & secundæ mutationis, sicut in eodem instanti quo illuminatur luna a Sole illuminatur aer a Luna. Manifestū est autē, quòd creatio est instantanea, & similiter motus liberi arbitrij in angelis, cum non indigerent collatione, & discursu rationis. Vnde nihil prohibet simul & in eodem instanti, esse terminum creationis & in quo fuit bonus, & iterum terminum liber. arbitrij, in quo fuit malus. Et hoc aliqui concedunt, sed dicunt hoc non fuisse licet potuerit. & hoc propter auctoritatem scripturæ. Dicitur. n. sub figura Regis balyonis de diabolo. Isa. 14. Quomodo cecidisti lucifer, qui mane oriebaris? Ezechiel. 28. dicitur sub persona regis Tyri. In deliţijs paradiſi Dei fuisti, & ideo dicunt, quòd nō fuit in principio suæ creationis malus, sed quandoq; bonus fuit, & per liberum arbitrium cecidit. Sed dicendum est: quòd in primo instanti suæ creationis nō potuit esse malus. Cuius ratio est, quia nullus actus habet rationē peccati, nisi inquantum est præter rationem naturæ agentis voluntarij. In quolibet autem ordine actuū: prius est actus naturalis: sicut in intelligendo, primo intelligunter prima principia, & per ipsa intelliguntur alia, & in volendo similiter, primo volumus vltimam perfectionem, & vltimum finem, cuius appetitus naturaliter nobis inest, & propter ipsum appetimus alia. Quod autem secundum naturam sit non est peccatum. Impossibile est ergo, quòd primus actus diaboli fuerit malus, fuit ergo diabolus in aliquo instanti bonus. {Sed in veritate non stetit.} i. dixit, non permansit. Ad illud autem quod dicitur. 1. Ioan. 3. Diabolus ab initio peccauit. Dicendū, q̄ ab initio quidem peccauit, quia ex quo incœpit, peccare numquam desijt. Consequenter cum dicit.

A

B

C

D

e MAnifestat quod dixit. Quæ quidem manifestatio intelligitur dupliciter. Vno quidem modo secundum Origenē vt sit manifestatio communis per specialem, sicut si vellem manifestare, quòd Sortes est animal per hoc, quod est homo. q. d. In veritate non stetit: sed cecidit. Et hoc {quia veritas nō est in eo.} Est autem duplex gradus non stantium in veritate. Aliqui enim in veritate non stant: quia nō firmanē in ea, sed dubitat. Psal. 72. Mei autem penè moti sunt pedes, &c. Aliqui autem quia totaliter à veritate resiliunt. Et sic diabolus in veritate non stetit, sed ab ea recessit per auersionem. Sed numquid nulla veritas est in eo, & quidem si nulla veritas sit, neque seipsum intelliget, neque aliquid: cum intellectus non sit, nisi verorum. Quod est inconueniens. Dicēdum est ergo in dęmonibus esse aliquam veritatem, sicut aliquod verum. Nullum enim malum totaliter corrumpit bonum, cum ad minus, subiectum in quo malum est, sit bonum. Ideo Dionysius dicit, quòd in dæmonibus manent integra naturalia bona. Sic igitur aliqua veritas est in eis, sed non completiua, a qua auersi sunt scilicet à Deo, qui est veritas & sapientia completiua. Secundo vero modo manifestatio ista est p signum, vt Aug. dicit. quia videtur, quòd potius debuisset contrarium dici. Ideo scili. ex {veritas non est in eo.} quia in veritate non stetit, sed sicut causa aliquando manifestatur per effectum: ita dominus voluit ostendere, quòd in veritate non stetit per hoc, quòd veritas non est in eo: esset enim in eo si in veritate steterisset. similis modus loquendi habetur in Psal. 16. Ego clamaui quoniam exaudisti. quasi ex hoc apparet, quòd clamauit, qa fuit exauditus. Consequenter cum dicit.

f OStendit, quòd diabolus est contrarius veritati. Et primo ponit intentum. Secundo manifestat propositum ibi. {Quia mendax est, &c.} Veritati autem contrarium est falsum & mendacium. Diabolus autem est veritati contrarius quia loquitur mēdacium. & ideo dicit. {Dum loquitur, mendacium loquitur.} Vbi sciendum est, quod quicumque præter Deum loquitur ex propriis, mendacium loquitur, quamuis quicumque mendacium ex proprijs loquatur. Solus autem Deus loquendo ex proprijs, loquitur veritatē. Veritas enim est illuminatio intellectus. Deꝰ autem est ipsum lumen, & ab ipso omnes illuminantur. supra 1. Erat lux vera, quæ illuminat, &c. Vnde & est ipsa veritas. Et alij non loquuntur veritatem, nisi inquantum ab ipso illuminātur.

E

Vnde sicut Ambrosius dicit. Omne verum à quocumque dicatur, à spiritu sancto est. Sic ergo diabolus cum loquitur ex proprijs, loquitur mendacium. Homo etiam cum ex proprijs loquitur, mendacium loquitur, sed cum à Deo loquitur, tunc loquitur veritatem. Rom. 3. Est autem Deus verax, omnis autem homo mēdax, quantum est in se, sed non omnis homo qui loquitur mendacium loquitur ex proprijs, qui quando que hoc ab alio accipit, non quidē a Deo qui est verax, sed ab eo qui in veritate nō steterit, & primo mendacium adinuenit. & ideo ipse singulariter cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur. 3. Reg. vlti. Egrediar, & ero spiritus mendax in ore, &c. Isa. 19. Dominus immiscuit, idest, miscere permisit in medio eius spiritum erroris. Propositum autem manifestat cum dicit.

LECTIO VII.

EGo autem si veritatem co, non creditis mihi.
b Quis ex vobis arguet me de peccato?
c Si veritatem dico: quare non creditis mihi?

g QVod quidem Manichæi male intelligentes, ponebāt duo monum generationes, putantes diabolum patrē habere. Vnde arcebant, quòd diabolus {mendax est & pater eius.} idest, diabolus. Quod quidem non sic est intelligendum. Nam dominus dixit, quòd diabolus est mendax, & pater eius. idest mendacij. non enim omnis qui mentitur, p ter est sui mendacij. Nam vt Aug. dicit. Si ab alio mendacium accepisti, & dixisti: tu quidē mentitus es, sed pater mendacij non es. Diabolus vero, quia non aliunde accepit mendacium, quo tamquam veneno hominē occideret, pater mendacij est, sicut Deus Pater est veritatis. Diabolus enim primo mendaciū inuenit, cū scilicet mulieri menti tus est. Nequaquam moriemini. Gen. 3. Quod qualiter verum fuerit, rei euentus postmodum comprobauit. Sciendum est autem, quòd hæc verba ab illo loco, Vos ex patre diabolo estis, in libro de queſtionibus nouī & veteris testamenti exponūtur de Cain. Hoc modo, secundum quòd ille dicitur diabolus, qui facit opera diaboli, & vos eum imitamini. Cain homicida erat ab initio, ex quo scilicet Abel fratrem suum occidit, & in veritate non stetit: quia veritas nō est in eo. Et hoc apparet, quia cum dominus quæreret ab eo, Vbi est Abel frater tuus? Respondit dicens. Nescio domine. Numquid custos, &c. Vnde ipse mendax est, & pater eiꝰ. scilicet diabolus, qui est pater eius impressione. Prima tamen expositio melior est.

LECTIO VII.

POstquam posuit diabolicam conditionem, hic consequenter ostendit Iudæos esse diabolicę conditionis imitatores. Duas autem malitię conditiones dominus diabolo ascripsit, homicidium scilicet & mēdacium, sed de homicidio quidem in quo isti diabolum imitabantur reprehendit eos. Supra eodem. Nunc autem quæritis me interficere, &c. & ideo hoc prętermisso, redarguit eos de auersione eorum à veritate. Et primo ostendit eos esse auersos à veritate. Secundo causam quam allegare poterant, excludit ibi. {Quis ex vobis arguet me, &c.} Tertio veram causam auersionis concludit ibi. {Si veritatem dico, &c.} Dicit ergo primo: dictum est, q̄ diabolus mendax est & pater eius, quē quidem vos imitamini, quia veritati non vultis adhærere. Vnde dicit. {Ego autem si veritatem dico vobis non creditis mihi.} Lucæ 22. Si autem dixero, non credetis mihi: supra. 3. Quomodo si dixero vobis cœlestia credetis? Vnde & Isa. 53. conqueritur dicens. Domine quis credit auditui nostro? Causa autem suæ infidelitatis quam poterant Iudęi allegare, est peccatum in Christo. nam peccatori etiā in veritate non de facili credit. Vnde Psal. 49. Peccatori autem dixit Deus. Quarę tu enarras, &c. Poterant ergo dicere. Non credimus, quia peccator es. & ideo hanc causam excludit dicens.

b QVasi dicat. Non habetis iustam causam quare mihi veritatem dicenti non creditis, cum in me nullum peccatū inuenire possit. 1. Petri. 2. Qui peccatum non fecit, &c. secūdum Gregor. pensanda est Dei mansuetudo, qui non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute diuinitatis poterat peccatores iustificare. Iob 22. Si contempsi subire iudicium meum cum seruo meo, &c. Admiranda est etiā Christi singularis puritatis excellentia. quia vt Chrysost. dicit. Hoc nullus hominum fiducialiter potuit dicere. {Quis ex vobis arguet me, &c.} nisi solus Deus noster, qui peccatum non fecit. Prou. 20. Quis poterit dicere mundum est cor meum, purus sum à peccato? quasi dicat. nullus nisi solus Deus. Et in Psalm. 13. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum, idest, Christum. Veram autem causam auersionis concludit dicens.

c ET primo ponit eam. Secundo Iudęorum contradictionem excludit ibi. {Respōderunt ergo Iudæi, &c.} Circa primū tria

tria facit. Primo ponit quæstionem. Secundò assumit rationabilem propositionem. Tertio infert intentam conclusionem. Dicit ergo primo. Ex quo ergo non poteritis dicere, quòd ideo nō creditis mihi, quia peccator sum, nunc restat quærere, quare. { Si veritatem dico non creditis mihi, } ex quo non sum peccator. q. d. Si me quem exosum habetis, non potestis arguere de peccato, manifestum est quoniam propter veritatē me odio habetis, quoniam dico me filium Dei. Proue. 18. Non recipit stultus verba prudentię, &c. Rationabile autem propositionem, & veram assumit dicens.

d Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

e Responderunt ergo Iudæi & dixerunt. Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu: & dæmonium habes?

V Tenim dicitur Eccles. 18. 14. Omne animal diligit sibi simile. Quicumque ergo est ex Deo, inquantum huiusmodi, eius similitudinem habet horum quæ sunt Dei, & eis inhæret. Vnde qui ex Deo est, verba Dei libenter audit. infra. 19. Omnis qui est ex veritate, audit meam vocem, præcipue autem verbum Dei libēter audiri debet ab his qui ex Deo sunt, cum ipsum sit semen per quod in filios Dei generamur. supra 8. Illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est. & ideo ex hoc intentam cōclusionem infert dicens. { Propterea vos nō auditis, quia ex Deo non estis. } quasi dicat. Non ergo peccatum meum est causa incredulitatis vestræ, sed malitia vestra. Eccles. 4. 4. Quam aspera est nimium indoctis hominibus sapientia. Et vt dicit Aug. cum dicit. Ex Deo quidem sunt secundum naturam, sed ex Deo non sunt, vitio & prauæ affectione, nam eis hoc verbum dictū est qui non solum peccato vitiosi erant. Hoc enim commune omnibus erat, sed etiam præcogniti quòd non fuerant creditui ea fide, qua possent à peccatorum obligatione liberari. Notādum est autem, quòd triplex est gradus male affectorum vt dicit Ggreg. Nā quidam sunt qui prœcepta Dei, nec aure corporis, id est, exteriori auditu dignantur audire. De quibus dicit in Psal. 7. Sicut aspidis surdæ & obturātis, &c. Quidam vero sunt qui hæc quidē corporis aure percipiunt, sed nullo ea mentis desiderio complectuntur, non habentes voluntatem implendi. Eze. 23. Audiunt sermones, &c. Quidam autem sunt qui libenter verba Dei suscipiunt: sed vt etiam in fletibus compungantur, sed post lachrymarum tempus, vel tribulationibus oppressi, aut allecti delitijs, ad iniquitatem redeunt. Cuius exemplum habetur. Matth. 13. Et Luc. 8. De verbo à sollicitudinibus suffocato. Eze. 3. Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Est ergo signū, quòd homo sit à Deo, qui. s. libenter audit verba Dei, sed qui recusant audire affectu vel effectu, ex Deo non sunt.

H Ic excludit Iudaicam contradictionem. Et primo ponit Euangelista Iudęorum contradictionem, secundo domini exclusionem ibi. { Respondit Iesus. Ego dæmonium, &c. } Duo autem imponunt Iudæi Christo in eorum contradictione. Primo quidem, quòd sit Samaritanus cum dicunt { Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es? } secundo vero quòd dæmoniū habeat. Vnde subdunt { & dæmonium habes. } In hoc autem q̄ dicunt. { Nōne bene dicimus nos. } datur intelligi, quòd hoc verbum frequenter domino improperabant. Et quidem de secundo q̄ sit demoniacus, legimus. Matth. 9. & 12. cum dicebant. In beelzebub principe dęmoniorum, &c. Sed quòd dixerunt eū Samaritanum, nusquam nisi hic in euangelio inuenitur, licet forte hoc multoties dixerunt. Multa enim dicta & facta sunt erga Iesum, & à Iesu, quæ non sunt scripta in euangelijs, vt dicitur infra 20. Duplex autem causa assignari potest, quare Iudæi hoc Christo dicebant. Vna quidē, quia Samaritani gens odiosa erat pro populo Israelitico, eo quod decem tribus in captiuitatem ductis, terram eorum possidebant, supra 4. Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Quia ergo Christus Iudæos arguens credebatur à Iudæis, quòd hoc ex odio faceret, ideo eum Samaritanū & quasi aduersarium reputabant, &c. Alia ratio, quia Samaritani patrim quidem seruabant ritus Iudaicos, partim vero non. Videntes ergo Iudæi Christum in aliquo legem seruantem, & in aliquo dissoluentem vtpote sabbatum, vocabant eum Samaritanum. Similiter autē duplici de causa dicebant eum dæmoniū habere. Vna quidem quia miracula quæ faciebat, & cogitationes eorum quas reuelabat, non attribuebant virtuti diuinæ in Christo, sed arte dęmonum ipsum ea facere suspicabantur. Vnde dicebant. In beelzebub principe dæmoniorum, &c. Alia vero ratio est propter eius sermones, transcendentes capacitatem humanam dicens, Deum patrem suum esse, & descendisse de cœlo. &c. consuetudo autem rudium est, quòd cum talia audiūt, diabolica reputant. Et sic isti credebant, quòd Christus quasi dæmonio plenus loqueretur infra 10. Alij dicebant, dæmonium habet, &c. Dicunt autem hæc verba: vt arguant de peccato, contra illud quod dixerat. Quis ex vobis arguet me, &c. Consequenter cum dicit.

f R Espellit dominus Iudæorum contradictionem. Duo autē imposuerant Christo, scilicet quòd Samaritanus esset, & quòd dæmoniū haberet. Et de primo quidem dominus nō se excusat. & hoc duplici de causa. Vna quidem secundum Origenē, quia Iudęi semper volebant se à gentilibus separare. Là autem venerat tempus, quòd remouēda erat distinctio gentilium & Iudæorum, & omnes ad viam salutis reuocandi. & ideo dominus vt ostendat se veniſſe pro salute omniū, vt magis quàm Paulus omnia factus, omnes nanciscatur. 1. Cor. 9. Ideo non negauit se esse Samaritanum. Alia ratio est: Quia Samaritanus interpretatur custos. et quia ipse præcipue custos noster est, secundum illud. Psal. 120. Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel, ideo se Samaritanum esse non negauit. negat autem se dęmonium habere dicens. { Ego dęmonium non habeo. } Et primo quidem repellit illatam iniuriam. Secundo arguit iniuriantium pertinaciam, ibi. { Et vos inhonorastis me. } Circa primum duo facit. Primo, repellit illatam iniuriam: secundo manifestat hoc per oppositum ibi. { Sed honorifico, &c. } Notandum est autem circa primum, quòd dominus Iudęos corrigendo, frequenter eis dure locutus est. Væ vobis scribę & Pharisæi hypocritæ: & multa quæ leguntur in euangelijs, sed non inuenitur, quòd dominus Iudęis sibi dura verba vel facta inferentibus, iniurioſe vel dure locutus fuerit: sed vt dicit. Greg. Iniuriam suscipiēs Deus, non contumelioſa verba respondit, sed simpliciter dicit. { Ego dæmonium non habeo } Ex quare, quid nobis innuitur, nisi vt eo tēpore quo à proximis ex falsitate contumelias accipimus, etiam eorū verba mala taceamus, ne mysteriū iustæ correctionis in arma vertatur furoris? Et q̄ quę ad Deum pertinent vindicare debemus: quæ vero ad nos despicere. Hoc autem verbum scilicet { Ego dæmonium non habeo. } solus Christus dicere potest, vt Origenes dicit. Nam ille nihil quod dæmonis est, leue videlicet aut graue in se habet. Vnde infra 16. Venit princeps huius mundi, & in me non habet quicquam. 2. Corint. 6. Quę conuentio Christi ad belial? Manifestat autem hoc, quod dixit per oppositum dicens.

g D Iabolus enim honori Dei resistit. qui ergo quærit Dei honorem, alicuius est à diabolo. Christus ergo qui honorificat patrem suum scilicet Deum, dęmonium non habet. Est autem proprium Christo, & singulare, quòd honorificet patrem suum, vt dicitur Malach. 1. Filius honorificat patrem. Christus autem singulariter est Dei filius. Consequenter cum dicit.

h A Rguit iniuriantium pertinaciā. Et primo arguit iniuriantes. Secundo excludit causam inopinatam arguitionis. Tertio prædicit eis debitam damnationem. Dicit ergo primo. Ego honorifico patrem meum { & vos inhonorastis me. } q. d. Ego facio, quod debeo, vos facitis, quod non debetis, imo in hoc quòd inhonorastis me, inhonoratis patrem meum. supra. 5. Qui nō honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Sed q̄ possent dicere, nimis durus es, nimis de gloria tua curas, sic nos arguens, ideo hoc excludens subdit loquens inquantum est homo. { Ego gloriam meam non quæro. } Solus enim Deus est qui potest gloriam suam absque culpa quærere. Alij autem non nisi in Deo. 2. Cor. 9. Qui gloriatur, in domino glorietur. supra 6. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Sed numquid Christus inquantum homo non habet gloriam? imo magnam per omnem modum, quia licet ipse eam non quærat { est tamen q̄ quærat, } scilicet pater: nam dicitur in Psal. 8. Gloria & honore coronasti eum: scilicet Christum hominem. Et alibi. 20. Gloriā & magnum decorem imposuisti super eum. Et non solum gloriā meā quęret in operantibus vias veritatis causas, sed & puniet, & cōdemnabit contradicentes gloriæ meæ. Vnde subdit. Et iudicet. } Sed contra supra 5. dicitur. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Respondeo. Pater non iudicat quēquam: seorsum à filio: quia etiam hoc iudicium, quod facit de eo, quod iniuriamini mihi, per filium facit. Vel dicendum, quòd iudiciū quandoque pro condemnatione accipitur. Et hoc iudicium pater dedit filio: quia ipse solus apparebit in forma visibili, in iudicio, vt dictū est supra. Q̄q; accipitur pro discretione. & de hoc loquit hic. Vnde dicit in Psal. 42. Iudica me Deus, & discerne cām meam. q. d. Est pr̄ qui gloriam meā a vestra discernet. Vos. n. pro sæculo gloriari discernit, & gloriā filii sui quē vnxit præ participibus suis: & qui sine peccato est, vos vero homines cū peccato.

LECTIO VIII.

V Pra dominus duo promiserat eum sequentibus, scilicet liberationem à tenebris, & adeptionem vitę dicens. Qui sequitur me, nō ambulat in tenebris, &c. Et de primo quidem dictum est supra. Nunc autem agitur de secūdo, scilicet de adeptione vitæ q̄ Christum. & primo proponit veritatem. Secundo repellit Iudæorum cōtradictionē ibi. { Dixerūt ergo Iudæi. { Nūc cognouimus, &c. } Sciendum est autem, quòd quamuis Christus lacessitus esset in iurijs & opprobrijs, non tamen destitit à doctrina: sed post quam habere dęmonium dictus est, prædicationis suæ beneficia largius impendit dicens. { Amen amen dico vobis, &c. } In quo datur nobis exemplum, quòd cum malorum peruersitas crescit, & per oppobria hominum conculcantur qui conuertuntur, non solum prædicatio frangi non debet: sed etiam augeri. Eze. 3. Tu ergo fili hominis ne timeas, &c. 1. Thi. 3. Laboro vsque ad vincula quasi male operans, sed verbum Dei, &c. Duo autem facit dns in his verbis. Vnum quidem est, quod requirit, aliud quod promittit. Requirit quidē sermonis sui obseruationem. Vnde dicit. { Si quis sermonem meum seruauerit, &c. } Nam sermo Christi veritas est. Ideo debemus ipsum seruare. Primo quidem per fidem, & iugem meditationem. Prouerb. 4. Serua eam, & seruabit te. Secūdo vero p operis impletionē, infr. 14. Qui habet mandata mea, & seruat ea, &c. Promittit autem mortis liberationem. Vnde dicit. { Mortem non videbit in æternum. } id est non experietur. Eccles. 24. Qui operantur in me, scilicet in diuina sapientia, non peccabunt, & qui elucidant me, vitam æternam, &c. Et cōgrue tali merito debetur tale præmium. Nam vita æterna præcipue in diuina visione consistit. infr. 17. Hæc est vita æterna vt cognoscant te solum verum Deum, &c. Huius autem visionis, quoddam seminarium, & principiū in nobis fit per verbū Christi. Mar. 13. Semen est verbum Dei. Sicut ergo ille qui seruat semen alicuius plantę vel arboris ne corrumpatur, peruenit ad p̄ceptionem fructus, ita qui seruat verbum Dei, peruenit ad vitam æternam. Leui. 18. Quæ fecerit homo, viuet in eis. Consequenter cum dicit.

b P Onitur contradictionis Iudæorum confutatio. Contradicunt autem Christo tripliciter. Primo quidem falsitatis arguendo. Secundo irridendo ibi { Dixerunt ergo Iudæi ad eum. Quinquaginta, &c. } Tertio persequendo ibi. { Tulerunt ergo lapides, &c. } Circa primum duo facit. Primo conantur eum redarguere præsumptionis. Secundo ad quædam eorū quæ dicta sunt Christus respōdet ibi. { Si ego glorifico meipsum, &c. } Circa primum tria faciunt. Primo irrogant improperium. Secundo prōponunt factum ibi. { Abraham mortuus est, &c. } Tertio interrogant ibi. { Numquid tu maior es, &c. } Irrogauerunt autem improperium *mendacij, cum dicunt.* { Nunc cognouimus quia dęmonium habes. } & hoc ideo dixerunt: quia notum est apud Iudæos quòd adinuētor peccatorum est diabolus, & præcipue mēdacij, secundum illud 3. Reg. vlti. Egrediar, & ero spiritus mendax, &c. Quia autem videbatur eis hoc quod dominus dixit, scilicet. Si quis sermonem meum, &c. apertum mendacium esse. nā ipsi tanquam carnales intelligebant de morte corporali: quod de spirituali & æterna morte dixerat, & præcipue quia contrariaē auctoritati sacræ scripturæ. Psal. 88. Quis est homo q̄ viuit, &c. Ideo dicunt ei. { Dæmonium habes. } q. d. ex instinctu dæmonis mendacium loqueris. Et vt conuincāt eum de mendacio, duo faciunt. Primo quidem proponunt mortem antiquorum. Secundo vero repetunt verba Christi ibi. { Et tu dicis, &c. } Dicunt ergo, vere falsum est quod loqueris. Si quis sermonem tuum, &c. Nam { Abraham } homo { mortuus } est vt patet Genes. 25. Similiter & { Prophetæ } mortui sunt. 2. Reg. 14. Omnes morimur, &c. & quidem licet mortui sint corporaliter, non tamen mortui sunt spiritualiter. Matt. 23. dicit dominus. Ego sum Deus Abrahā, &c. Postea sequitur. Non est Deus mortuorū, sed viuorum. Mortui ergo sunt corpore: sed viuunt spiritu, quia sermonem Dei seruāuerunt. & vixerunt ex fide. Et de ea morte dominus intelligebat non de corporali. Verbum autem Christi repetunt cum subdūt. { & tu dicis, &c. } Velut incauti, & maligni auditores, dominicū sermonem confundentes, non repetunt eadem verba. Nam domi nus dixit. Mortem non videbit, ipsi vero protulerunt. { Morte non gustabit } sed quantum ad eorum intentionē idem est, quia per verumque ipsi intelligunt, q̄ mortem scilicet corporalem, nō experietur in æternum. Sed quantum ad verum intellectum differt (vt Origenes dicit.) Inter mortem gustare & videre. nam videre mortem, est eam perfectę experiri. Gustare autem est aliquē mortis gustum seu participationē habere. Sicut autem est pius ad pœnā videre mortem: quàm gustare, ita plus est ad gloriā non gustare mortē, quàm videre. Illi. n. non gustant, qui in alto sunt cum Christo, scilicet in intellectuali loco, statū obseruant. De quib⁹ dicitur Matt. 14. Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, &c. Aliqui tamē sunt, qui si non videant mortem morraliter peccando, tamen aliquid gustant per aliquam leuem terrenorum affectionem. & ideo dominus vt habetur in Græco. & Origenes iam exponit, dixit, mortem non videbit in æternum, quia qui sermonem Christi acceperit, & custodierit, & si gustet aliquid, non tamen videbit mortem. Interrogant autem cum dicunt. { Numquid tu maior es patre, &c. } & primo quidem quærunt de comparatione ipsius ad antiquos patres. { Numquid inquiunt, tu maior es, &c. } Poterant vt Chrysostomus dicit, secundum carnalem eorum intellectū altius quærere. Numquid scilicet tu maior es Deo? nam Abraham, & Prophetę mandata Dei seruauerunt, & tamen corporaliter mortui sunt. Sic ergo, si quis sermonem tuum seruauerit non morietur, videtur q̄ sis maior Deo. Sed contenti sunt hac redargutione, quia putabant eum minorem, quàm Abraham, cum tamen sit scriptum in Psal. 85. Non est similis tui in dijs Domine. Et Exo. 15, Quis similis tui in fortibus Domine. q. d. nullus. Secundo quærunt de sua extimatione, quem scilicet seipsum facit. q. d. Si tu es maior istis scilicet Abraham & Prophetis, videtur per hoc intelligi, q̄ sis altioris naturæ, pura Angelus: vel Deus. Sed hoc non extimamus de te, & ideo non dicunt. Tu qui es? { sed quem te ipsum facis? } quia quicquid dicitur supra istis, nos recognoscemus de te, reputabimus quòd tu illud fingas. Similiter dicebāt. infr. 10. De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Consequenter cum dicit.

c P Onitur responsio Domini. Et primo respondet secūdæ quæstioni. Secundo vero primæ ibi. { Abraham pater, &c. } Circa primum tria facit Dominus. Primo excludit falsitatem, quam intendebant. Secūdo docet veritatem, quam ignorabant ibi { est pater meus, &c. } Tertio manifestat vtrumque quod proponebāt ibi. { Et non cognouistis eum. } Dicit ergo, quæritis me dicentes. Quem teipsum facis, ac si gloriam, quam non habeo, mihi vsurpem, sed superuacua fuit hęc prolatio, quoniam nō me facio id quod sum, sed ex patre recepi. nā { si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Quod secundum hunc modum posset intelligi de Christo, secundum quòd est filius Dei. vt dicatur cum præcisione. { si ego. } scilicet solus { glorifico meipsum. } id est attribuā mihi gloriam, quam pater mihi non attribuat { gloria mea nihil est. } Nam gloria Christi secundum quòd est Deus, est gloria vera bi & filij Dei. Filius autem nihil habet nisi natus, id est quod nascendo ab aliquo recepit. Si ergo detur per impossibile, q̄ gloria sua non esset ab patre, non esset gloria filii. Melius tamen videtur, quòd dicatur de Christo secundum quòd homo. nam quicūque attribuit sibi gloriam, quam non habet à Deo, gloria illa est falsa. nam quicquid veritatis est, a Deo est. Quod autem est veritati contrarium, falsum est, & per consequens, nihil. Gloria ergo quæ à Deo non est, nihil est. Heb. 5. Dicitur de Chro, q̄ nō seipsum clarificauit: vt Pontifex fieret. 2. Cor 10. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, &c. Sic ergo patet Iudęorū falsitas. Veritatem autem, quam intendit docere ponit dicens.

d Q Vasi dicat. Nō ego meipsum glorifico, sicut vos fingitis, sed alius est qui me glorificat scilicet { pater meus. } Quę quidem describit ex proprietate, & ex natura. Ex proprietate quidem paternitatis. Vnde dicit. { Est pater meus, } & non ego. Ex quo quidem verbo vt Aug. dicit. calumniantur Arriani fidei nostrę, dicentes maiorem esse patrem filio. nam maior est qui glorificat, eo qui glorificatur ab ipso. Si ergo pater glorificat filiū, pater maior est filio. Sed dicendum, quòd apparentiam quidem haberet argumentum, nisi inueniretur ecōuerso, q̄ filius glorificet patrem. Dicit enim filius. infr. 17. Pater venit hora, clarifica filiū tuum, vt filius tuus clarificet te. Et in eodē. Ego te clarificaui super terram. In græco autem idem est glorifica, & clarifica. & secūdum Ambrosium, gloria est clara cum laude notitia. Hoc autem quod

quod dicit. {Est pater, &c.} Potest referri ad Christum, & secundum quòd est filius Dei. & secundum quòd est filius hominis. Secundum quidem quòd est filius Dei, pater glorificat eum, gloria diuinitatis, ab æterno eum sibi æqualem generando. Heb. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, &c. Phil. 2. Omnis lingua confiteatur: quia dominus Iesus Christus in gloria, &c. Secundũ vero quòd homo, habuit gloriã per redundantiã diuinitatis in ipsum, & gratię & glorię singularis. supr. 1. Vidimus gloriã eius quasi vnigeniti, &c. Ex natura vero diuinitatis describit eum cum dicit. {Quem vos dicitis, quia Deus, &c.} Ne autem alium patrem putes, quàm Deũ. dicit se glorificari à Deo. infr. 13. Nunc clarificatus est filius hominis, &c. Et Deus clarificabit eum, &c. Sed secundum Aug. hoc verbum est contra Manichæos: qui dicunt annunciatum nõ esse in veteri testamento patrem Christi, sed esse aliquem ex principibus malorum angelorum. Constat autem, quòd Iudæi non dicunt alium Deũ suum esse, quàm Deum veteris testamẽti. Ergo Deus veteris testamẽti est pr̃ Christi glorificãs eũ. Manifestat aũt verumque. s. Iudæorum falsitatem, & suam veritatem cũ dicit.

e Et non cognouistis eum.
f Ego autem noui eum. Et si dixero quia nõ scio eum: ero similis vobis mendax.
g Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauisus est.
h Dixerunt ergo Iudæi ad eũ. Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?
i Dixit eis Iesus. Amen amen dico vobis, antequàm Abrahã fieret, ego sum.
k Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.

e MAnifestat autem dupliciter. Primo quidem, ostendendo Iudæorum ignorantiam, secundo suam notitiã, ibi. {Ego autem cognoui, &c.} Circa primum sciendũ, q̃ possent Iudęi dicere. Tu dicis, q̃ glorificaris a Deo, sed nobis nota sunt iudicia eius, ſm illud. Psal. 141. Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis. Ergo si verum est quod dicis, non vtiq; sciremus hoc, cum ergo nos lateat. constat, q̃ non est verum. & ió concludens dicit. {Et non cognouistis.} q. d. Non mirũ est si non cognoscitis gloriam, qua me glorificat pater meus: quem dicitis Deum vestrum: quia nec ipsum Deum cognoscitis. Sed contra. Psal. 75. Notus in Iudæa. Respondeo: vt Deus: sed non vt pater, notus est ab eis. Vnde supra dixit. Est pater meus, &c. Vel dicendum, q̃ non cognouistis eum affectu: quia carnaliter coliris, qui spiritualiter colendus est, supr. 4. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eũ in spiritu & veritate, &c. Ité effectu, quia mãdata eius ad implere contempsistis. ad Thi. 1. Confitentur se nosse Deum. factis autem negant. Sed quia possent dicere. Esto quòd nos nõ cognoscamus gloriam tuam, quomodo cognoscis tu gloriam te à Deo patre habere? & ideo subiungit notitiam suam dicens.

f ET primo ponit suam notitiam. Secundo ostendit necessitatem huius notitiæ proferẽdæ ibi. {Et si dixero, q̃ nõ, &c.} Tertio exponit quod dicit ibi {sed scio eum.} Dicit ergo. Ideo scio me habere gloriam à Deo patre: quia ego {noui eum} ea scilicet notitia, qua ipse nouit seipsũ, & nullus alius filius. Matth. 11. Nemo nouit filium nisi pater, nec patrem quis nouit nisi filius, scilicet cognitione perfecta comprehensionis. & quia omne imperfectum a perfecto initium sumit, inde est, quòd omnis nostra cognitio à verbo deriuatur. Vnde sequitur. Et cui voluerit filius reuelare. Sed quia secundum carnem iudicantibus ſposset Christo ad arrogantiam ascribi dicenti se nosse Deum, ideo subdit necessitatem dicti sui, cum subiungit. {Et si dixero quia non, &c.} Nam secundum Aug. non est sic arrogantia vitanda, vt relinquatur veritas, & incurratur mendacium. Ideo dicit. {Si dixero} quasi diceret, sicut vos dicentes, scire eum, mentimini: ita ego {si dixero} me nescire, cum sciam eum, {ero similis vobis mendax.} Vnde hęc similitudo sequitur a contrario, vt sit similitudo in mendacio, quia sicut isti mentiuntur dicentes se scire eum quem nesciunt: ita Christus esset mẽdax, si diceret se nescire quem nouit. Sed diffimilitudo est in cognitione, quia isti non cognoscunt. Christus vero scit eum. Sed quid potuisset Christus hoc dicere? Potuisset quidem verba proferre materialiter, sed non intendere exprimere falsitatem: quia hoc non potuisset fieri, nisi per inclinationem voluntatis Christi ad falsum qđ erat impossibile, sicut impossibile erat eũ peccare, nihilominus tamen conditionalis est vera, licet antecedens & consequẽs sit impossibile. Quòd autem patrem cognoscat, manifestat subdens {Sed scio eum, &c.} Et cognitione speculatiua cum dicit. {scio} intellectualiter per dictam cognitionẽ {eum.} scilicet patrem. Ité cognitione affectiua. s. per cõsensum volũtatis ad ipsũ. Vnde dicit {Et sermonẽ eius seruo.} supr. 6. Descendi de cælo, nõ vt faciam voluntatem meam, &c. Consequenter cum dicit.

g REspondet primæ quæstioni, quam fecerant ei Iudæi, dicentes: Numquid tu maior es, &c. Ostendens se maiorem, tali ratione. Quicũque enim expectat bonum ab aliquo, & perfectionem suam, est minor eo à quo expectat: sed Abraham totã spem suæ perfectionis, & sui boni habuit in me: ergo est me minor. Et quantum ad hoc dicit {Abraham pater vester.} de quo scilicet gloriamini. {Exultauit vt videret, &c.} Vbi ponit duplicem vitionem, & duplex gaudium: sed alio & alio ordine. Nã primo præmittit gaudium exultationis dicens {exultauit.} & subdit visionem dicens {vt videret.} Deinde præmittit visionem, dicens {vidit} & subdit gaudium dicens {& gauisus est.} Et sic gaudium consistit inter duas visiones, procedens ab vna, & tendens in aliam. q. d. {Vidit, & gauisus est, vt videret diẽ meũ.} Primo ergo videndũ, quis sit iste dies quem vidit, & exultauit vt videret. Est autem duplex dies Christi, scilicet æternitatis, de quo in Psal. 2. Ego hodie genui te. Item dies incarnationis, & humanitatis. De quo infr. 9. Me oportet operari, donec dies est. Rom. 13. Nox præcessit, dies autem, &c. Vtroque ergo modo dicimus quòd Abraham vidit primo diem Christi, scilicet æternitatis & incarnationis p fidem. Genes. 15. Credidit Abraham Deo, &c. & quòd vidit diẽ æternitatis, manifestum est. Aliàs enim non fuisset iustificatus à Deo, quia vt dicitur Heb. 10. Accedentẽ ad Deum oportet credere, quia est, &c. quòd autem viderit diem incarnationis manifestatur ex tribus, scilicet ex iuramento quod exegit a seruo. nã Genes. 24. ait seruo suo quem mittebat. Pone manum subter fœmore meo, & iura mihi per Deum cœli, ex quo vt dicit Aug. signabatur, quòd de fœmore eius processurus esset Deus cœli. Secundo vt Greg. dicit. Cum in figura summæ trinitatis tres angelos hospitio suscepit. Tertio quando cognouit præfiguratam passionem Christi in oblatione arietis, & Isaac. Gen. 22. Sic ergo ex hac visione gauisus est, sed non quieuit in ea, immo ex hac exsul *tauit in aliam visionem, scilicet apertam* & per speciem, quasi totum gaudium suum in ea ponens. Vnde dicit {Exultauit vt videret} aperta visione {diem meum.} scilicet diuinitatis & humanitatis meæ. Luc. 10. Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre, &c. Consequenter cum dicit.

h OStendit, quomodo Iudæi irridenter verba Christi. Et primo ponitur irrisio verborum Christi a Iudæis ad cõfutandũ. Secundo subditur manifestatio ipsorum verborum á Christo, ad irrisionem vitandam, ibi {Dixit ergo Iesus. Amen amen dico vobis, &c.} Quia ergo Christus dixerat, quòd Abraham exultauit vt videret, &c. Iudæi carnalem mentem habentes, & in eo solam carnis ætatem pensantes, irridenter dictum, & dicunt {Quinquaginta annos nondum habes.} Vere quinquaginta annos non habebat. nec etiam *quadraginta, sed circa tricesimum* erat. Luc. 3. Erat Iesus incipiens quasi annorum triginta. Quod autem dicunt {Quinquaginta annos, &c.} ideo forte est, quia apud Iudæos annus iubilæus in maxima reuerẽcia habebatur, quasi per eum omnia cõputantes, in quo & captiuos manu mittebant, {& emptitijs cædebant possessionibus. q. d. Tu nondum excessisti spatium vnius Iubilæi {& Abrahã vidisti?} quãuis dñs non dixerit, q̃ viderit Abraham, sed q̃ Abrahã diẽ eius vidit. & ideo dñs vt irrisionem vitet, respondens Iudæis, verba sua exponit, dicẽs.

i INquibus verbis dominus de se notabilia, & efficacia contra Arrianos dicit. Vnum est, quia vt dicit Grego. coniungit simul verbum præsentis temporis, & præteriti. Ante enim, significat præteritum. sum, temporis præsentis est. Vt ergo ostenderet se esse æternum, & esse suum, esse æternitatis insinuet, nõ ait ante Abraham ego fui, sed ante Abraham ego sum. Nam esse æternum, nouit tempus præteritum & futurum, sed in vno indiuisibili includit omne tempus. Vnde dici potest illud Exod. 2. Qui est misit me ad vos, & ego sum qui sum. Ante ergo, vel post Abraham habuit esse, qui & accedere potuit per exhibitionem præsentis, & recedere per cursum vitæ. Aliud est, secundum Aug. qa cum loqueretur de Abraham, qui creatura est, non dixit antequam Abrahã esset, sed {antequam fieret.} Sed loquens de se, vt ostendat quòd non est factus vt creatura, sed ab æterno de essentia patris genitus, *non dicit ego fio* {sed ego sum} qui in principio erat verbum supra 1. Prouerb. 8. Ante omnes colles generauit me dominus. Consequenter cum dicit.

k POnitur intentio Iudæorum contra Christum. Et primo ponitur Iudæorum persecutio. Secũdo Christi euasio. Sed persecutio Iudęorum procedit ex infidelitate. nam mentes infidelium æternitatis verba sustinere non valentes, nec intelligere ea, reputabant blasphemiam. & ideo secundum legis mandatum, eum tanquam blasphemum lapidare volentes. {Tulerunt lapides, vt iacerent in eum, &c.} & vt dicit Aug. tanta duritia lapidum

pidum, quòd curreret nisi ad lapides? infr. 10. De bono opere non lapidamus te. Simile faciunt qui ex duritia cordis non intelligẽtes veritatem aperte prolatam, blasphemant proferentem. Vnde dicitur in Canonica Iudæ. Quæcumque non norunt, &c. Euasio autem Christi est ex eius potestate. vnde sequitur. {Iesus autem abscondit se.} qui scilicet, si diuinitatis suę potentiam exercere voluisset in suis actibus eos ligaret, aut in pœnas subitæ mortis obrueret. {Abscondit autẽ se.} specialiter propter duo. Primo, vt daret fidelibus suis exemplum declinandi persecutores suos. Mat. 10. Si vos persecuti fuerint in vnam ciuitatem, &c. Secundo, quia nõ elegerat hoc genus mortis, sed potius in ara crucis voluit immolari. & quia nondum impletum erat tempus, adhuc fugit. Sic ergo tanquam homo a lapidibus fugit, non autem abscondit se sub lapide, vel *in angulo, sed potestate* suæ diuinitatis, inuisibilem se eis exhibens, exiuit & recessit de templo. Simile fecit. Luc. 4. Quãdo voluerunt eum præcipitare de supercilio montis. Per quod, vt Gregorius dicit, datur intelligi, quòd illis ipsa veritas abscondatur, qui eius verba sequi contemnunt. Eam quippe quam non inuenit humilem veritas fugit mentem. Isa. 18. Qui abscondit facie suam à domo Iacob. Et similiter etiam quia debebat eos, correctionem & veritatem non suscipientes, relinquere, & ire ad gentes. Mat. 21. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

CAPVT NONVM.

LECTIO PRIMA.

IT præteriẽs Iesus, vidit hominem cęcum a natiuitate.
b Et interrogauerunt eum discipuli eius. Rabbi, Quis peccauit? hic, aut parentes eius, vt cęcus nasceretur?
c Respondit Iesus. Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei in illo.

LECTIO PRIMA.

OStquam dominus doctrinæ suæ illuminatiuam virtutem ostendit verbo, hic consequenter confirmat, eam facto, cæcum corporaliter illuminando. Et circa hanc illuminationem tria ponuntur. Primo infirmitas. Secũdo infirmitatis sanatio, ibi {hoc cũ dixisset, expuit, &c.} Tertio de sanatione, Iudæorum disceptatio, ibi, {itaque vicini.} Circa primum duo facit. Primo ponitur infirmitas. Secundo ibi {quiritur causa eius, ibi} {Interrogauerunt eum discipuli.} Sciendum est circa primum, quòd Iesus abscondens se, & de templo recedens, dum præteriret vidit hunc cæcum. Et hoc est quod dicit {Et præteriens Iesus, vidit hominem cęcum a natiuitate.} Vbi tria considerantur. Primo quidem præteriit, vt declinaret Iudæorum *furorem*. Ecclesiast. 8. Ne accendas carbones peccatorum, &c. Secundo, vt emolliret Iudæorum duritiam, ex miraculo facto, & fiendo. infr. 12. Si opera non fecissem in eis, &c. Tertio, vt per operationem signi verba sua firmaret, nam facta domini, eorum quę dicta sunt à se faciunt fidem. Mar. vlt. Sermonẽ confirmante, sequentibus signis. Mystice autem ſm Augusti. Genus humanum est iste cæcus. Nam spiritualiter cæcitas peccatum est. Sapien. 3. Excæcauit eos malitia eorum. Qui à natiuitate cæcus est: quia ex sua origine trahit peccatum. Hæc enim cæcitas contingit per peccatum in homine primo, de quo omnes originem traduximus. Ephes. 2. Eramus natura, idest, naturali origine filij iræ. Consequenter cum dicit.

b AGitur de causa ipsius infirmitatis. Et primo inquiritur causa ipsius a discipulis. Secundo manifestatur a Christo ibi. {Neq; hic peccauit.} Circa primum tria quærenda occurrũt. Primum est causa inquisitionis discipulorum á Christo, quæ est vt Chryso. dicit: quia Iesus egrediens de templo, & videns hunc cæcũ valde studiose respexit, quasi videns in eo misericordiã operãdæ virtutis, ita vt discipuli hoc videntes, {eum studiose videntẽ, moti fuerunt ad interrogandum. Secundo discipulorum diligentia: quia dicunt. {Rabbi.} vocantes eum magistrum, vt innuant se sic quærere quasi discere desiderantes. Tertio, quare quærentes causam peccati, dixerunt {quis peccauit?} Dicendum secũdum Chryso. quòd quia Dñs sup. 3. scilicet quando paralicum sanauit dixerat ei. Ecce iam sanus factus es, Vade & amplius noli peccare, cogitauerunt discipuli, quòd propter peccatum ei illa infirmitas accidisset, æstimantes vlterius, quòd omnis humana infirmitas proueniret ex peccato. secundum quòd Eliphas dicit. Iob 4. Quis vnquam innocens periit? Et ideo quærebant, vtrum ex peccato suo, vel parẽtum cæcus natus fuisset. Sed quòd ex peccato suo esset, non videtur: quia nullus peccat antequam nascatur. Cum animæ ante corpora non fuerunt, nec peccauerunt, vt quidam falso opinati sunt, secundum illud Ro. 9. Cum nondum nati fuissent, &c. Quòd autem hoc ex peccato parentum passus fuerit, non videtur: quia Deut. 24. dicitur. Non occidentur patres pro filijs, nec filij pro parentibus. Sed sciendum, quòd est duplex pœna qua homines puniuntur. Vna est spiritualis quantum ad animam. Alia est corporalis quantum ad corpus. Et pœna quidẽ spirituali nunquam filius pro patre punitur. Cuius ratio assignatur. Ezechiel. 18. Quia anima filij non est ex parte, sed à Deo. Omnes inquit, animæ meę sunt scilicet per creationẽ, sicut anima patris, ita anima filij. &c. Hoc etiam dicit Aug. in quadã ẽpistol. Sed pœna corporali filius pro patre punitur, cum quantum ad *corpus* sit quædã res patris. Et expresse hoc habetur Genes. 19. Vbi filij Sodomorũ occisi sunt pro peccato parentũ in subuersione Sodomæ. Multotiens etiã Dominus commina tur Iudæis occisionẽ puerorũ, propter peccata parentum. Quare autem vno peccato alius puniatur, scien dum, quòd pœna duo habet, læsionem, & remedium. nã aliquando abscinditur membrum vt totum corpus cõseruetur. Et sic pœna huius, læsionem infert, inquantum abscinditur, sed remedium habet, inquantum conseruat corpus. Numquam tamen medicus nobilius mẽbrum abscindit propter conseruationem minus nobilis, sed econuerso. In rebus autem humanis, anima nobilior est corpore, & corpus nobilius exterioribus rebus. & ideo nunquam fit, vt aliquis propter corpus in anima puniatur, sed potius in corpore propter remedium animæ. Quandoque ergo Deus irrogat pœnas corporibus, vel rebus exterioribus, p̃p remedium bonum animæ. Et tunc huiusmodi pœnæ non inferuntur, vt lesiuæ tantum, *sed vt purgatiuæ in remedium*. Vnde & ipsa puerorum Sodomitarum occisio, fuit ad bonum animarum, non quidem ad meritum, sed ne paternę malitiæ imitatores, viuendo peccata cumulantes, atrocius punirentur, sic etiam pro peccatis parentum, pluries aliqui puniuntur. Consequenter cum dicit.

c MAnifestat dominus causam infirmitatis. Et primo excludit causam opinatam. Secundo subdit verã. Et tertio manifestat ipsam. Causam quidem opinatam excludit, cum respondit dicens. {Neque hic peccauit, &c.} Hanc enim esse causam infirmitatis opinati sunt discipuli vt dictum est. Sed contra. Ro. 3. Omnes enim peccauerunt, & egent, &c. Et quinto dicitur, quòd peccatum ab Adam in omnes pertranſiit. Respondeo dicendum, quòd tam cęcus, quàm parentes eius originali peccato tenebantur, & etiam alia actualia viuendo superadderant: quia si dixerimus, quòd peccatum non habemus, &c. 1. Ioan. 3. Quod autem Dominus dicit. {Neque hic peccauit,} intelligendum est eos non peccasse, ad hoc quòd cęcus nasceretur, quasi diceret, quòd eius cæcitas non est consecuta ex eorum peccato. Causam autem veram subdit dicens. {Sed vt manifestentur.} Nam per opera Dei in eius cognitionem ducimur. Rom. 1. Inuisibilia Dei, per ea quę facta sunt, &c. supr. 5. Opera quæ dedit mihi pater, hæc sunt, &c. Cognitio autem Dei est summum bonum hominis, cum in ea consistat hominis beatitudo. infr. 17. Hęc est vita æterna, vt cognoscant te, &c. Et Hie. 9. In hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me. Si ergo infirmitas cõtingit vt manifestẽtur opera Dei, & per ipsorum manifestationem Deus innotescit. manifestũ est, quod huiusmodi corporales infirmitates contingunt propter bonum. Posset autem alicui videri, quòd manifestatio operum Dei non sit sufficiens causa infirmitatis huiusmodi præsertim cum neque hic, neque parentes eius peccauerunt. & ideo volunt dicere, quòd ly vt, teneretur non causaliter, sed consequenter. q. d. Eo existente cęco, opera Dei manifestantur ipsum curantis. Sed hoc non videtur sane dictum. & ideo melius dicendum, quòd teneat causaliter. Est enim duplex malum, scilicet culpę & pœnæ. Sed malum quidem culpę Deus non facit, sed permittit fieri, quod non permitteret nisi intenderet inde bonum aliquod. Vnde dicit Aug. in Ench. Deus adeo bonus est, q̃ nunquam permitteret aliquod malum fieri, nisi esset adeo potens; quòd de quolibet malo eliciat bonum. Sic ergo permittit aliqua peccata fieri ex intentione boni; quod intendit. Sicut permisit sęuire tyrannos, vt coronaret Martyres. Multo ergo magis debet dici, quòd malum pœnæ, quod ipse facit, vt dicitur Amos 3. Non est malum, &c. Nunquam inducit nisi ex intentione boni. et inter alia bona optimũ est, quod opera Dei manifestentur, & ex eis innotescat Deus. nõ est ergo inconueniens si aliqua flagella immittit, vel peccata aliqua fieri permittit, vt bonum inde proueniat. Et sciendum, quòd vt Greg. dicit. 1. Moral. quinque modis Deus hominibus immittit flagella. Quandoque quidem ad initium damnationis, secundum illud Hie. 17. Duplici contritione contere eos. Et hoc flagello percutit peccator in hac vita sic, vt sine retractatione & sine puniatur in alia. Sicut Herodes qui occidit Iacobum, punitus est in hac vita; & in inferno, similiter. Act. 11. Quandoque autem ad correctionem & de hac dicitur in Psal. 17. Disciplina tua ipsa me docebit. Quandoque autem flagellatur aliquis non pro-

pter

ster præteritorum correctionem, sed ad futurorum præseruationem, sicut de Paulo legitur. 2. Cor. 12. Ne magnitudo reuelationum, &c. Quandoque autem ad promotionem virtutis, vt scilicet cũ in aliquo nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur, dum inopinata salus persecutionem sequitur, saluantis virtute cognita, ardentius amatur. 2. Cor. 12. Virtus in infirmitate perficit. Iacob. 1. Patiẽtia opus perfectũ habet. Quãdoq; vero ad manifestationẽ diuinæ gloriæ. Vnde & hic dicitur. { Vt manifestẽtur opera Dei in illo. } Consequenter cum dicit.

d Me oportet operari opa eius qui misit me, donec dies est.
e Venit nox, quando nemo potest operari.
f Quamdiu sum in mundo: lux sum mundi.

d MAnifestat causam veram, quam posuit. Et quia mentionẽ G fecerat de operibus Dei, ideo primo ponit opportunitatem opera Dei manifestandi. Secundo assignat opportunitatis, seu necessitatis rationem ibi. } Venit nox. } Tertio eam exponit ibi. { Quamdiu in mũdo sum. } Dicit ergo: ideo scilicet cæcus natus est, vt manifestentur opera Dei in illo, quæ quidem manifestari oportebat. Nam { me oportet, &c. } Quod quidem potest referri ad Christum secundum quòd homo. Et sic est sensus. { Me oportet operari opera eius qui misit me, idest, opera commissa mihi a patre. supra. 6. Opera quæ dedit mihi pater, vt faciam, infr. 17. dicit. Pater opus cõsummani, quod dedisti mihi, &c. Vel ad Christum secundum quòd Deus. et sic dicit æqualitatem suę potẽtię ad patrem. vt sit sensus. { Me oportet operari, &c. } idest opera quæ habeo à patre. Omnia enim quæ filius facit, etiam secundum diuinam naturam, à patre habet. supr. 5. Non potest filius à se facere quicquam, &c. Oportet inquam { donec dies est. } Dies quidem materialis ex præsentia solis super terrã causatur. Sol autem iustitiæ est Christus Deus noster. Malach. 3. Vobis timentibus nomen meum, orietur, &c. Quamdiu ergo sol iste nobis præsens est, opera Dei fieri possunt in nobis, erga nos, & a nobis. Præsens autem fuit nobis aliquando quidem corporali præsentia. et tunc dies erat. Psal. 108. Hęc dies quam fecit Dominus, &c. & ideo oportet operari opera Dei. Est etiam nobis præsens per gratiam. et tunc est dies gratiæ, in quo. s. oportet operari opera Dei, donec dies est. Rom. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquabit, abijciamus ergo opera, &c. 1. Thes. 5. Qui dormiunt, nocte dormiunt, &c. Vos autem non estis, &c. Sed sciendum, q̃ si præsentia solis facit diem, & absentia noctem, cum Sol sibi præsens sit semper, ipsi soli semper dies est, & sic soli semper est tempus operandi & lucendi. Sed quantum ad nos, quibus aliquando est presens, aliquando absens, non semper operatur, & lucet. Eodem modo apud Christum solem iustitiæ, semp est dies & tempus operandi. non autem apud nos: quia non semper sumus capaces suę gratiæ, propter impedimentum ex parte nostra. Rationem autem opportunitatis prędictæ subdit, dicens.

e SIcut est duplex dies, ita est duplex nox. Vna est p̃ absẽssum corporalem Solis iustitiæ, sicut Apostoli incurrerunt, quando Christo eis corporaliter sublato, tempore passionis perturbati sunt. Matth. 26 Omnes vos scandalum patiemini, &c. Et tunc non fuit tempus operandi, sed patiendi. Sed melius est vt dicamus, quòd etiam Christo absente corporaliter per ascensionem dies Apostolis erat, in quantum illucebat eis sol iustitiæ, & tẽpus operandi. & ideo intelligendum est de nocte, quæ est per spiritualem separationem solis iustitiæ, scilicet per subtractionem gratiæ. Quæ quidem nox duplex est. Vna per subtractionem actualis gratię quam inducit peccatum mortale. 1. Thesa. 5. Qui dormiunt, nocte dormiunt. Et quãdo hęc nox venit, nemo põt operari opa meritoria vitæ æternæ. Alia nox est consumata, quando non solum priuatur actuali gratia quis per peccatum mortale: sed etiam facultate adipiscendi per æternam damnationem in inferno. Vbi profunda nox est, quę erit illis quibus dicetur. Ite maledicti in ignem æternum. Matth. 25. Et tunc nemo potest operari, quia non est tempus merendi: sed secundum merita recipiendi. Dum ergo viuis, fac sicut facturus es. Vnde Ecclesiast. 11. Quæcumque põt manus tua instanter operare: quia neque ratio, &c. Rationem autem dictorum exponit dicens.

f QVasi diceret. Si vultis scire qs sit dies, & quæ nox de quibus loquor. Ego inquam sum lux mundi. Nam præsentia mea diẽ facit, & absentia noctem, supr. 8. Ego sum lux mundi { quamdiu ego sum in mundo. } corporaliter per meã præsentiam. Ioan. 16. Exiui à patre, & veni in mundum, iterũ relinquo mundum, &c. { Lux sum mũdi. } Vnde dies iste duravit vsque ad ascensionẽ Chri. Item { quamdiu sum in mũdo } spiritualiter per gratiã. Mat. vlt. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi, &c. { Lux sum mundi. } Vnde dies iste vsque ad consummationem sæculi extenderetur. Consequenter cum dicit.

g. AGitur de sanatione cæci, ad quam quinque per ordinẽ concurrunt facta per Christum. Primo quidem spuitio. vñ dicit { spuit in terram. } Secundo luti factio. vnde dicit { lutum fecit ex sputo. } Tertio oculorum linitio. vnde dicit { Et liniuit super oculos cæci. } Quarto mandatum, quòd lauaretur. vnde dicit { Vade } ingt { & laua i natoria syloe. } Quinto, visionis perceptio. vnde subdit { & venit videns. } quæ quidem omnia causam habent, & literalem, & mysticam. Literalem quidem secundum Chrysostomo. hoc modo. Sputo illuminat, vt ostendat quòd virtute a se egrediente hoc faciebat, & nulli alteri rei miraculum ascribatur. Lucæ 6. Virtus exibat de illo. Licet enim omnia miracula dominus solo verbo facere potuisset, quia ipse dixit & facta sunt, frequẽtertamen corpore suo eis vtitur, vt ostendat ipsum inquantum est diuinitatis organum, virtutem quandam salutarem esse sortitum. Lutum autem fecit ex sputo, vt ostendat se membra hominidefi cientia posse formare, qui formauerat totum primum hominem. Vnde sicut primum hominem de luto formauit, ita lutũ fecit, vt formaret oculos cæci nati. Liniuit autem lutum sup oculos cęci nati, vt ostenderet se conditorem corporum, per id quod potissimum est in corporibus. Homo enim inter creaturas corporales præcellentior est: inter membra vero hominis præcellit caput; inter membra autem capitis, oculus excellentior inuenitur. Vnde. Mat. 6. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Formando ergo oculum cæteris corporalibus excellentiorem, ostendit se creatorem esse totius hominis & naturę corporeæ. Dixit autẽ ei { Vade, & laua te, &c. } Ne videret terra super oculos linita virtutem sanatiuam oculi habere. Vnde quamdiu lutum in oculis habuit, non vidit, sed postquam lauit. Missit autem eum longe ad lauandum scilicet ad natatoria syloe. Primo quidem ad confutãdam Iudæorum duritiam. Nam oportebat eum transire ciuitatẽ vt sic omnes viderent eundem cęcum euntem, lutum super oculos habentem, & redeuntem visu sibi restituto. Secundo vero, vt commenderetur cæci obedientia, & fides. Frequenter enim forte lutum in faciem receperat, frequenter in natatoria syloe se lauerat, & tamen non viderat. Vnde potuisset dicere: lutum solet magis excęcare, & multoties me ibidem laui, & in nullo sum adiutus, sicut de Naamam legitur 4. Reg. 5. sed non contradixit, imo simpliciter obediuit. Vnde sequitur { Abiit, & lauit. } Ideo autẽ ad natatoria syloe eum misit: quia per illam aquam signatus est populus Iudæorum. Isa. 8. Populus iste adiecit aquas syloe, quæ currunt cum silentio. Vt ergo ostendat, quòd non est alienus ab amore populi Iudaici ad Syloe mittit eum. Effectus autem sequitur, quia venit videns. } hoc prædictum fuit. Isa. 53. Tunc aperientur oculi cęcorum. Causam vero mysticam, & allegoricam assignat Augustinus qui dicit, quòd per sputum, quod est saliua de capite descendens, signatur verbum Dei, quod à Deo patre capite omnium rerum procedit. Ecclesiast. 24. Ego ex ore altissimi prodij &c Tunc ergo dominus de sputo, & terra lutum fecit, quando verbum caro factum est. { Liniuit autem oculos cæci. } idest, humani generis oculos, scilicet cordis per fidem incarnationis Christi: sed nondum videbat, quia qñ forte inunxit, cathecuminum fecit, qui fidem habet, sed nondum est baptizatus. Et ideo mittit eum ad piscinam, quæ vocatur syloe, vt lauetur, & illuminetur, idest, baptizetur, & in baptismo plenam illuminationem recipiat. Vnde secundum Dionysium baptismus dicitur illuminatio. Ecclesiastic. 36. Effundam super vos aquam mundam, &c. Et ideo signanter hoc Euangelium legitur illo die in quadragesima, quo incipit fieri scrutinium baptizandorum in sabbato sancto. Nec sine causa Euangelista subdit interpretationem piscinæ dicens. { Quod interpretatur missus. } quia quicumque baptizantur, oportet baptizari in Christo, qui est missus à patre. Galat. 3. Quotquot baptizati estis, &c. Nisi enim ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus. Secundum Gregorium autem, per saliuam sapor intimę contemplationis accipitur, quæ ad os de capite desluit, quia de charitate conditoris adhuc in hac vita nos positos, gustu reuelationis tangit. Vnde dominus saliuam luto miscuit, & cæci nati oculos reparauit: quia superna gratia, carnalem cogitationem nostram permixtionem suæ contemplationis irradiat, & ab originali cæcitate homines ad intellectum reformat, &c.

LECTIO II.

POsita miraculosa illuminatione cæci. Hic consequenter ponitur miraculi examinatio. Et primo quidem miraculum examinatur à populo. Secundo a Phariseis & principibus, ibi { Adducunt eum ad Pharisæos. } Tertio cæcus propter suam confessionem instruitur à Christo, & commendatur, ibi { Audiuit Iesus, quia eiecerũt, &c. } Circa primum tria facit. Quia primo inquirit de persona illuminati. Secundo de ipsa illuminatione, ibi { Dicebãt ergo, &c. } Tertio de persona illuminãtis, ibi { Et dixerunt ei. Vbi est ille? } Circa primũ tria facit. Primo ponitur quæstio de persona illuminati. Secundo assumitur diuersę opinionesad quæstionem. Tertio determinatur quæstio. Ponitur quidem quæstio à populo, vnde dicit { Itaque vicini, & qui viderant eum prius, &c. } Vbi duo consideranda occurrunt. Vnum est, quòd ex miraculi magnitudine ipsum incredibile reddebatur, vnde dicebant, infra. A sęculo non est auditum, quòd aperuit quis oculos cęci nati. Vnde implet in eis, quod dicitur Abac. 1. Opus factũ est in diebus nostris, &c. Aliud est, mirabilis Dei clementia, quia non solum circa potentes: sed etiã circa ignobiles, dominus miracula operatur. dum eos qui mendicant, cum multa pietate curabat. In quo ostenditur, quòd propter paupertatem nullum repellit, qui propter salutem hominum venit. Iaco. secundo. Nonne dominus elegit pauperes, diuites in fide, &c. Vnde & isti signanter dicunt. { Nonne hic est qui sedebat & mẽdicabat? } q. d. Ignobilis, & curatione indignus. Contra, dicitur. Baruc. 3. Ibi gigantes nominati. Opiniones autem ponuntur à plebe. Vnde dicit { Alij dicebant, quia hic est. } scilicet qui mendicabat. & hoc ideo, quia pluries eum viderant mendicantem, & similiter discurrentem per ciuitatem, quando cum luto ad natatoria ibat, inspexerant. Vnde non vltra potuerant dicere, non est hic. Sed aliorum opinio erat contraria. vnde dicebant { Nequaquam. } scilicet hic est { sed similis eius est. } Cuius ratio est, quia vt Augu. dicit. oculi restituri mutauerant vultum eius. Nihil enim ita cognoscibile sicut visus. Ecclesiast. 19. Ex visu cognoscitur sensatus. Quæstio determinatur per cęcum. Quia { ille dicebat. } scilicet cæcus { ego sum. } scilicet qui mendicabam. Vox grata est ista, ne damnetur ingrata. Quia enim nõ poterat esse ingratus tanto beneficio, nec aliud signum gratitudinis ostẽdere poterat, quàm quòd constanter confiteretur se a Christo curatum, dicit { Ego sum. } qui scilicet cæcus eram, & mendicabam, & modo video. Tob 12. Benedicite Deũ cœli, & coram omnibus viuentibus, confitemini, &c. Consequenter cum dicit.

b AGitur de inquisitione facti, scilicet de ipsa illuminatione. Et primo ponitur quæstio Iudęorum. Secundo, responsio cæci, ibi { Respõdit. Ille homo qui dicitur, &c. } Dicit ergo, si tu es ille, qui cæcus mẽdicabas, dic ergo nobis { Quomodo aperti sunt tibi oculi? } Sed ista quæstio ex curiositate procedit: quia hũc modũ, nec ipse q curatus est, nec nos nouimus. Eccl. 3. In plurib⁹ opẽribꝰ eiꝰ, ne fueris curiosus. Respõsio cæci fuit mirabilis. Vñ dicit.

c IN qua primo quidem demonstrat personam illuminatam, dicens. { Ille homo qui dicitur Iesus. } Recte nominat eũ hominem, quem hominem nouerat, & verus homo erat. Phil. 2. In similitudinem hominum factus: licet autem eum non vidisset: quia cęcus ab eo recessit, ad Syloe vadens, cognouit eum ex auditu, & collocutione hominum de ipso. Secundo recitat factum, dicens. { Lutum fecit, & vnxit oculos meos. } Vbi se veracem ostẽdit, nõ asserens incerta. Dominus enim lutum fecerat ex sputo, qđ quidem iste nesciuit, sed lutum factum, & oculis superpositum, per sensum tactus didicit, & ideo non dixit, lutum fecit ex sputo, sed simpliciter { lutum fecit, & vnxit oculos, &c. } 1. Ioan. 1. Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, & perspeximus, &c. Tertio refert mandatum, dicens. { Et dixit mihi, } scilicet Iesus. { Vade ad natatoria Syloe, & laua. } Hoc etiam nobis necessariũ est, nam si volumus mundari à cæcitate cordis, oportet quòd spiritualiter lauemur. Isa. 1. Lauamini, mundi estote. Quarto commendat fiam obedientiam, dicens. { Et abij, & laui. } quasi dicerem: Ex quo mandatum audiui, desiderio visionis ductus, executus sum mandatum, neque mirum, quia dicitur. Prouer. 6. Mandatum, scilicet impletum, lucerna est, & lex lux. Quinto consitetur beneficij effectum, dicens. { Et vidi. } Et recte post obedientiã illuminatur, quia vt dicitur. Act 5. Dabit spiritum sanctum obedientibus sibi. Vide cæci constantiam. nam vt Augu. dicit. Ecce annunciator factus est gratiæ, ecce Euangelizat, & confitetur Iudęis. Cæcus ille confitebatur, & cor impiorũ stringebatur, quia non habebant lumẽ, scilicet in corde, qđ ille habebat in facie. Consequenter cum dicit.

d Et dixerunt ei. Vbi est ille? ait. Nescio.
e Adducunt eum ad Pharisęos, qui cęcus fuerat. Erat autem sabbatum quando lutũ fecit Iesus, & aperuit oculos eius. Iterũ ergo interrogabãt eum Pharisæi, quomodo vidisset. Ille autẽ dixit eis. Lutum mihi posuit super oculos, & laui, & video.
f Dicebant ergo ex Pharisæis quidã. Nõ est hic homo a Deo, quia sabbatum non custodit. Alij autem dicebant. Quomodo potest homo peccator hęc signa facere? Et scissa erat inter eos.

d POnitur inquisitio de persona illuminantis. Et primo ponitur Iudęorũ quæstio, cum dicunt. { Vbi est ille? } Malitiose interrogant, occasionem meditantes. Iã n. aduersus Christum conspirauerãt. supr. 8. Nunc autem quæritis me interficere. Secũdo ponitur cæci responsio, cũ ait, { Nescio. } Vt Aug. dicit, ex verbis apparet, quòd sicut corporaliter in ipso gestũ fuit, ita spiritualiter diuersis temporibus representatur. Nam adhuc primo linitur cæcus, & post lotus vidit, & inunctio quidẽ inchoationem sanitatis corporalis representat. Lotio autem perfectam consequitur sanitatem. Specialiter autem inunctio efficit cathecuminũ, lotio, scilicet baptismus, perficit & illuminat. Sic ergo, diuersa diuersis temporibus representatur, nam per hoc quod dicit { nescio } representat fides imperfecta in cathecuminis. supr. 5. Vos adoratis, quod nescitis. Potest etiam per hoc significari fides nostra. 1. Corinth. 13. Ex parte enim cognoscimus, &c. Consequenter cum subditur.

e AGitur de inquisitione. Et primo inquirunt a cęco. Secundo a parentibus ibi. { Non crediderunt ergo Iudæi. } Circa primum tria facit. Primo præsentatur inquirendus. Secundo ponitur inquirentium intentio. Tertio ponitur ipsa inquisitio. Inquirendus autem, scilicet cęcus, præsentat à populo Phariseis. Vnde { Adducunt, } scilicet turbæ { eum qui cęcus fuerat ad Phariseos. } Et hoc ideo: quia quæsierant ab eo vbi esset Iesus, vt si eũ inuenirent, ducerent eum ad Phariseos, damnandum propter solutionem sabbati. Quia vero Christum non habuerant, ducũt cæcum, vt eum vehementius interrogantes, cogant importunitate, vel timore, aliquid falsitatis contra Christum cõfingere Hiere. 5. Ibo ergo ad optimates, ipsi enim, &c. & ecce hi magis confregerunt iugum. &c. Intentionem autem eorum, Euangelista per uersam esse ostendit dicens. { Erat autem sabbatum quando lutum fecit. } Hoc dicit, vt eorum malam mentem demonstret, & causam propter quam eum quærebant, vt scilicet occasionẽ contra eum inuenirent, & detraherent miraculo per æstimatam legis preuaricationem, cum tamen Matth. 29. dicatur, quòd Dominus est filius hominis etiam sabbati. Examinatio autem fit à Phariseis, cum dicitur. { Iterum ergo interrogabant eum Phariseꝰi, &c. } Et primo interrogant de facto. Secundo de persona facientis, ibi. { Dicebant ergo. } Circa primum duo facit. Primo ponitur eorum interrogatio. Secundo cæci responsio. Interrogant autem eum de materia consecutæ visionis. Vnde { Iterum interrogabant eum Phariseꝰi, &c. } Non vt scirent, sed vt calumniam inferrent, & falsitatem imponerent. Respõdit autem cęcus, non dictis contraria, nec dissona, veritati. Vnde { ille, } scilicet cæcus. { Dixit eis. Lutum posuit mihi. } Vbi primo admiranda est cęci constantia. nam & si coram turbis a quibus sine periculo interrogabatur, veritatem dixerat, non magnum videbatur. Sed hoc mirę est constantiæ, quòd ampliori periculo cõstitutus, scilicet coram Phariseis: neque negat, neque cõtraria dicit prioribus, secundum illud. Psal. 118. Loquebar de testimonijs tuis in conspectu Regum, &c. Secundo admiranda est eius industria. Nam mores recitantium seruat, qui primo diffuse, & circũstantijs omnibus referunt, & si secundo referri oporteat, succinctius loquuntur. Vñ neque nomen dicentis expressit, neque quo niam dixit mihi, vade, & laua. Sed confestim sola substantia facti tangens dicit. { Lutum fecit. } Consequenter cum subditur.

f FIt inquisitio de persona illuminantis. Et primo ponuntur diuersæ sententiæ Phariseorum de Christo. Secundo exqui ritur sententia cæci, ibi, { Dicunt ergo cæco iterum. } Circa primum tria facit. Primo ponit opinionem Christum blasphemantium. Secundo opinionem eum commendantium. Et tertio concludit, quòd inter eos erat schisma & dissidium. Circa primum sciendum:

sciendum est, quòd illi qui malitiosè contra aliquem agunt, taceant si quid boni in facto eius vident, & mala, si qua vident, manifestant, etiam bonum in malum conuertentes: secundum illud. Eccles. 11. Bona in mala conuertens in sidiatur, &c. Quod & isti faciunt. nam id quod videbatur bonum, scilicet cæci illuminationem subticétes, quod contra Christum esse poterat manifestant, scilicet solutionē sabbati. Vnde {dicebant quidam ex Phariseis, }. scilicet malitiosi & praui. {Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit?} Cum tamen Christus sabbatum seruaret. Dominus enim prohibens operari in sabbato, intendit de opere seruili, qđ est peccatum. supr. 8. Qui facit peccatum, seruꝰ est peccati. Ergo qui facit opera peccati in sabbato, soluit sabbatum. Christus ergo q̄ sine peccato erat, potius sabbatum, q̄ ipsi custodiebat. Cōmendantium autem opinio ponitur, cum subdit. {Quomodo potest homo peccator, &c.} Isti enim aliquam fidem ex signis cōceperant, & imperfectè, & imbecilliter erant dispositi: quia ex timore Phariſæorum, & principum, quasi sub dubio proponunt dicentes. {Quomodo potest, &c.} infr. 12. dicitur, quòd multi ex principibus crediderunt in eum, sed propter Phariſæos, &c. Qui tamen potius debuissent ostendere qualiter sabbatum non solueret, & conuenienter respondere pro Iesu. Dissidium autē concludit inter eos dicens. {Et schisma erat inter eos.} Quod scilicet fuerat etiam inter populos, & hoc erat signum interitus illorum. Ose. 10. Diuisum est cor eorum nunc interibunt. Matth. 13. Omne regnum in seipsum diuisum, &c. Consequenter inquirunt sententiam à cæco, & dicunt.

qui sabbatum nō custodit. Alij autem dicebant. Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? & schisma erat inter eos.

g Dicunt ergo cęco iterum. Tu quid dicis de illo q̄ aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, quia Propheta est.

h Non crediderunt ergo Iudęi de illo, quia cęcus fuisset, & vidisset, donec vocauerunt parentes eius, qui viderat, & interrogauerunt eos dicentes. Hic est filius vester, quem vos dicitis, quia cęcus natus est? Quomodo ergo nunc videt?

i Respondērūt eis parētes eius, & dixerunt: Scimus, quia hic est filius noster, & quia cæcus natꝰ est, quomodo aūt nunc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus. ipsum interrogate. ætatem habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim cōspirauerāt Iudæi, vt si quis eū confiteretur esse Christum, extra synagogā fieret. Propterea parētes eis dixerunt, quia ætatē habet, ipsum interrogate.

LECTIO III.

Vocauerūt ergo rursum hominē, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei. Da gloriam Deo, nos scimus, quia hic homo peccator est.

i De tribus autē interrogauerāt Phariſæi, sed de duobus constāter respondent, & de tertio remittunt ad filiū. Primo quidem confitentur primum, scilicet quòd filius eorum sit. Vnde dicunt {Scimꝰ, quia hic est filius noster.} Item confitentē secūdū cum subdunt {Et quia cæcus natꝰ est.} In quo patet, q̄ veritas semper vincit mēdacium. Vnde in Apocriphis Esdræ dicitur, quòd veritas sup omnia vincit. Tertium autem, scilicet qualiter vidit, dicunt {Quomodo autem nūc videat, nescimꝰ.} Secundo de persona illuminante. Cum subdunt {Aut quis aperuit oculos, &c.} Hoc ideo dicunt, quia inquisitio fiebat contra personam illuminantem. & ideo remittūt ad filium dicentes {Ipsum interrogate, ætatem habet, &c.} quasi dicant. Et si genuimus eum cæcum, non tamen mutum. Vnde loqui potest pro se in causa. Quod quidem dispensatiue factū est, vt dum parentes confitentur quod sciunt, & cæcus cōfirmat quia est curatus, veritas miraculi magis appareret. Ratio autē responsionis ponitur, cum subdit {hoc dixerunt parentes eius, &c.} Adhuc enim imperfecti erant, nec adimplere ausi: quod dicit dominus. Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus. Causa autem timoris fuit, quia {iam cōspirauerant Iudæi, vt si quis cō fitereturꝫ &c.} infr. 16. Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini, absque synagogis facient vos. Et vt dicit Aug. Iam nō erat malum fieri extra synagogam. Nam quos illi repellebant, Christus recipiebat.

LECTIO III.

Rosita supra inquisitione negotij, scilicet a cęco & parentibus, hic persuadent negare veritatem, & asserere falsitatem. Et primo persuadent veritatis negationem. Secundo irrogant maledictionem. Tertio inferunt condemnationem secundo, ibi. {Maledixerunt, &c.} Tertiū ibi {Responderunt ei. In peccatis, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo persuadent ei veritatem negare. Secundo quomodo iterato interrogant, vt calumniam possint inferre, ibi {Dixerunt ergo illi, &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit eorum malitiam. Secundo cæci {constantiam ibi {Dixit ergo ille.} Malitia Phariſeorum ostenditur in veritatis negandæ persuasione. Constantia cęci apparet in firma veritatis confessione. Dicit ergo quantum ad primum {Vocauerunt eę go. } scilicet Phariſæi {rursum hominem, qui fuerat cæcus.} Nā parentes interrogati, remiserant eos ad cæcum {Et dixerunt ei. Da gloriam Deo.} Vnum dicunt: sed aliud intendunt. Intendūt quidem vt cogant eum dicere, se non fuisse illuminatum a Christo. Vel si hoc non possunt, saltem confiteatur se ab eo aliquo maleficio curatum. Hoc tamen non aperte dicunt: sed tacite, & sub prætextu religionis, ad hoc enim inducere volunt dicentes. {Da gloriā Deo.} quasi dicant. Illuminatus es, sed hoc non est nisi à Deo. Ergo hoc nulli alij attribuas nisi Deo, & non isti scilicet Christo. quia si hoc facis: ostendis te non accepisse à Deo curationis beneficium. quia Deus per peccatores nō operatur miracula. Vnde subdūt {Nos scimus, quia hic homo peccator est.} quasi dicerent. Confitere, quoniam hic nihil operatus est, nega quod accepisti. Sed (vt Augustinus dicit.) si hoc feciſſet, non dediſſet gloriam Deo, sed potius ingratus exiſtens, blasphemaſſent: sed vere mendacium locutus est stilus Phariſæorum, dicentium {Nos scimus, quoniam hic homo, &c.} Nam supra 8. Eundem de peccato arguere non potuerunt, cum dixit. Quis ex vobis arguet, &c. Nec mirum: quia hoc dicitur 1. Petri 2. Peccatum non fecit, &c.

Hic

b Hic ponitur cęci constantia. nam stomachatus contra Phariſeorum duritiam, & impatiens ad verba eorum, cum veritatis assertione dicit {Si peccator est.} Sed cum supra dixit, quia Propheta est. Numquid hoc propter timorē quasi dubitās dicit. Si peccator est nescio: absit. Sed quasi indignatus phariſęos irridens. q.d. Vos asseritis eū peccatorē, sed hoc ego nescio q̄ sit peccator, & miror q̄ hoc asseritis, qa opus fecit, quod non videtur esse peccatoris. {quia cęcus cum essem, modo video.} eius beneficio. Secundum Augustinū hoc dicit, vt neque pareretur calumniā, neq; veritatem subcelaret. Fortaſſis enim si dixisset scio eum iustū: quod verum erat, calumniati fuissent eum. Sed secundum Chrysostomum. ideo hoc dixit, vt daret eis maius testimonium, scilicet ipsius miraculosæ operationis, & suam responsionem faceret fide dignam ab accepto beneficio.

b Dixit ergo eis ille. Si peccator est, nescio: vnū scio, quia cęcus cum essem, modo video.

c Dixerunt ergo {illi: quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos?

d Respondit eis: Dixi vobis iā, & audiuistis: quid iterum vultis audire? Numquid & vos vultis discipuli eius fieri?

e Maledixerunt ergo ei, & dixerunt. Tu discipulus eius sis. } quæ quidem maledictio est, si prauum cor eorum discutias, non si verba perpendas, immo est summa benedictio. Et tale maledictum sit super nos, & super filios nostros. Supra 8. Vere discipuli mei eritis, &c. Ideo tamen Euangelista dixit {Maledixerunt. } quia ex malo eorum corde procedebat. Prouer. 26. Quomodo si ornare velis vas fictile argento sordido, sic labia tumentia cum pessimo corde sociata: Et de hac maledictione dicitur in Psal. 108. Maledicent illi, & tu benedices. Et Matth. 5. Beati eritis cum maledixerint vobis, &c. Causam maledictionis subiungit, consequenter cum dicit.

c {Hic irrogatur cęco a Phariſęis maledictio. Et primo ponitur Phariſæorum ad cęcum maledictio. Secūdo cæci ad Phariſæos redargutio, ibi. {Respondit ille.} Circa primum duo facit. Primo ponitur Phariſæorum maledictio. Secundo maledictionis occasio ibi. {Nos autem Moysi, &c.} Dicit ergo quantū ad primum {Maledixerunt ei}. C Phariſæi cæco {& dixerunt. Tu

f Nos autem Moysi discipuli sumus. nos scimus, quia Moysi locutus est Deus. hunc autem nescimus vnde sit.

g Respondit ille homo, & dixit eis. In hoc mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aputi meos oculos.

h Scimus autem, quia peccatores, Deus non audit.

{Nos scimus qa Moysi locutus, &c. In quo verum dicunt. Quia vt dicit. Exo. 33. Loquebatur Dominus Moysi facie ad faciē, sicut loqui solet homo, &c. Et Num. 12. dicit Dominus. Si fuerit inter vos Prophetа Dñi, &c. At nō talis seruus meus Moyses, &c. Ore. n. ad os loquor ei. Vñ excellentiori modo loquebatur cum eo, quàm cum alijs Prophetis. Et de hac locutione hic ipsi loquuntur. Constat autem, quòd cum ad Moysem Deus loqueretur verbū suum, quòd dignitas Moysi est ex verbo Dei. Et sic verbum maioris dignitatis est, quàm Moyses. Heb. 3 Amplioris gloriæ iste, scilicet Christus præ Moyse, dignus habitus est, quanto amplior em, &c. Tertio occulte insinuant Christi dignitatem, cum dicunt. {Hunc autē} scilicet Christum {nescimus vnde sit.} Quod quidem verum est, non tamen secundum eorum intentionem. Nesciebant enim patrem, vnde Christus erat. supr. 8. Neque me scitis, neque patrem meum. Sed falsum est quantum ad eorū intentionem. Dixerunt enim. {Hunc autem nescimus, &c.} q.d. Nullus auctoritatis est, & quasi apochriphum, ita vt non confiter de eo, an a Deo venerit. Per quod videbātur ei imponere illud Hiere. 23. Non mittebam eos, & ipsi currebant.

d Hic ponitur responsio. quia enim cęcus quasi iam videbat, ideo non remisse: sed audacter de reliquo eis loquitur. Vnde primo irridet Phariſęorum iteratam interrogationem, dicēs {Dixi vobis iam & audistis, quid iterum, &c.} q.d. Ex quo semel dixi vobis, quid iterum vultis audire? hoc enim insipientis est. Videtur enim q̄ non attenditis ad ea quæ dicuntur. vnde nō est vltra respondendum vobis, inaniter interrogantibus, & cauillari potius quàm discere volentibus. Eccle. 22. Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam, & in fine narrationis, &c. Secundo derider præsumptuosam Phariſęorum intentionem {di cens} Numquid & vos vultis, &c.} Quādo enim aliquis diligenter inquirit, aut hoc facit bona intentione, vt scilicet ei adhęreat, aut mala, vt eum condemnet. quia ergo isti diligēter quærebāt, & cęcus non ausus est eis imponere, q̄ mala intentione quærerent, declinat ad aliā partem dicēs. {Nūquid & vos vultis, &c.} q.d. Si non quæritis malitiosè: ergo vultis adhęrere ei. Hier. 23. Si mutare potest ęthiops pellem suam, &c. Et vt Augu. dicit. Illuminatus libenter volebat istos illuminare. vnde signanter dicit {Et vos.} quasi se innuens discipulum, quasi dicat. {Numquid & vos vultis? vt & ego sum {discipuli eius fieri? Ego tam video, vestræ illuminationi non inuideo. Et vt Chrysostomus dicit, Ex ista cęci constantia apparet quàm forte quid, sit veritas, quæ si despectos assumpserit, claros & fortes eos facit. Et quàm imbecille quid, sit mendacium, quod etiā cum fortibus fuerit, imbecilles eos monstrat, & reddit.

e {Hic irrogatur cęco a Phariſęis maledictio. Et primo ponitur Phariſæorum ad cęcum maledictio. Secūdo cæci ad Phariſæos redargutio, ibi. {Respondit ille.} Circa primum duo facit. Primo ponitur Phariſæorum maledictio. Secundo maledictionis occasio ibi. {Nos autem Moysi, &c.} Dicit ergo quantū E ad primum {Maledixerunt ei}. C Phariſæi cæco {& dixerunt. Tu discipulus eius sis. } quæ quidem maledictio est, si prauum cor eorum discutias, non si verba perpendas, immo est summa benedictio. Et tale maledictum sit super nos, & super filios nostros. Supra 8. Vere discipuli mei eritis, &c. Ideo tamen Euangelista dixit {Maledixerunt. } quia ex malo eorum corde procedebat. Prouer. 26. Quomodo si ornare velis vas fictile argento sordido, sic labia tumentia cum pessimo corde sociata: Et de hac maledictione dicitur in Psal. 108. Maledicent illi, & tu benedices. Et Matth. 5. Beati eritis cum maledixerint vobis, &c. Causam maledictionis subiungit, consequenter cum dicit.

Reputabant enim maledictionem, quòd cæcus dixerat eis, q̄ fierent discipuli Christi, cum ipsi gloriarentur se esse di scipulos Moysi, quem maiorem reputabant. & ideo primo proponunt suam conditionē dicentes. {Nos autē Moysi discipuli sumus. } Eccl. 24. Legē mādauit Moyses in primitijs iustitiarū, &c. Sed falsa est eorum gloria: quia nec eum sequebantur, nec præcepta eius implebant. supr. 5. Si crederetis Moysi, crederetis & forsitan mihi. q.d. Nec sequimini seruum, & dorsum ponitis cōtra Dominum. Secundo extollunt Moysi dignitatem cū dicunt.

h Vitur tali ratione. Quęcumque Deus audit, est à Deo, sed Deus exaudiuit Christum, ergo est à Deo. Primo ergo ponit primam. Secundo assumit minorem, ibi. {A sæculo nō est auditū, &c.} Et tertio infert cōclusionem, ibi. {Si nō esset hic à Deo &c.} Circa primum duo facit. Primo insinuat, quos Deus non audiat. Sed o ostendit, quos Deus audiat, ibi. {Sed si quis Dei cultor est &c.} non audit autem Deus peccatores. Et quantū ad hoc dicit. {Scimus quia peccatores Deus, &c.} q.d. In ista opinione ego & vos consentimus, q̄ non exaudiant peccatores à Deo. Vñ in Psal 7. Clamauerunt ad Dominū, & nō exauduit eos. Pro. 1. Tunc inuocabunt me, & nō audiam. Sed contra. 2. Paral. 6. Si autem peccauerunt tibi, neque. n. est homo qui nō peccet, &c. Aperiantur queso oculi tui, & aures tuæ, &c. Luc. 19. De publicano dicitur, q̄ descēdit iustificatus in domum suam. Et propter hoc dicit Aug. quòd cęcus iste adhuc loquitur vt inui ctus, nondum perfectè sciens. nam & peccatores exaudit Deus, alias frustra Publicanus diceret. Domine Deus propritius esto mihi peccatori. Si aūt verbum cæci saluare volumus, dicendum est, q̄ Deus non exauduit peccatores in peccatis persistentes. Exauduit tū peccatores de peccatis pœnitentes, qui magis sunt, computandi in numero pœnitentium, q̄ peccatorū. Sed insurgit dubitatio. Cōstat enim, quòd miracula non fiunt ab hominibus propria virtute: sed per orationem. Peccatores aūt frequenter miracula faciunt: secundum illud. Matt. 8. Nonne in nomine tuo Prophetauimus, & virtutes multas fecimus, & tū Deus non nouit eos? Non videt ergo verum, quod cæcus dicit. Scimus quia peccatores, &c. } Ad hoc est duplex responsio. Vna cōmunis. Oratio. q. duo habet: quia. s. impetrat, & meretur. quandoque ergo impetrat, & non meretur. quandoq; autem meretur, & nō impetrat. Et sic nihil prohibet orationē peccatoris impetrare quod petit, absque hoc q̄ mereatur. Sic ergo Deus audit peccatores, nō per

modum meriti, sed inquantum ex diuina virtute, quam prædicant, impetrant quod petunt. Alia est specialis, in casu, isto quo loquebatur, scilicet, quando miraculum factum notificabat personam Christi. Sciendum est autem, quòd omne miraculum factum restimonium quoddam est. Quandoq; ergo miraculum fit in testimonium veritatis prædicatæ, quandoq; autem in testimonio personæ faciens. Est autem attendendum, quòd nullũ verũ miraculum fit nisi virtute diuina. Et quòd Deus nunquam est testis mendacij. Dico ergo, q; quandocunq; miraculum fit in testimonium doctrinæ prædicatæ, necessarium est doctrinam illam esse veram, cũ persona prædicans non sit bona. Quando etiam fit in testimoniũ personæ, necesse est similiter, quòd persona illa sit bona. Constat autem, quòd miracula Christi fiebant in testimonium personæ eius. supra 5. Opera quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, testimonium perhibet de me, hoc ergo modo loquendo cęcus dixit, quòd {nunquam Deus peccatores exaudit,} scilicet quòd faciant miracula attestantia sanctitati peccatorum. Consequenter cum dicit.

i Ostendit, quòd iusti exaudiuntur à Deo, & per modum meriti. Vbi sciendum est, quòd operatio miraculorum attribuitur fidei. Mat. 21. Si dixeritis huic monti, &c. Cujus ratio est, quia miracula fiunt per omnipotẽtiam Dei, cui fides innititur, qui ergo vult impetrare à Deo aliquid, oportet, quòd habeat fidem, Iac. 1. Postulet autem in fide. Si autem vult merendo impetrare, oportet quòd faciat Dei voluntatem. Et ista duo hic ponuntur. Quantum ad primũ dicit. {Sed si quis Dei cultor est,} per sacrificia & hostias. Isa. 19. Colent eum in hostiis, &c. In his enim consistit cultus latriæ, quæ fidei attestatur. Quantum ad secundum dicit. {Et voluntatem eius facit.} Implendo eius mandatum. {Hunc} supple {exaudit Deus.}

k Hic assumit minorem suæ rationis. q. d. Ex ipso opere eius, quod adhuc nullus hominum fecit manifestum est, quòd per operationem Dei hoc fecit, & quòd exauditus est a Deo. infra 16. Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius, &c.

l Hic infert conclusionem. q. d. Ex quo talia opera operatur, manifestum est, quòd est a Deo. Nam nisi esset hic a Deo, non poterat facere quicquam, scilicet libere, constanter, & veraciter. quia vt dicitur infra. 15. Sine me, nihil potestis facere.

m Hic Pharisęi cęcum condemnant. In qua quidem condemnatione triplicem defectum siue peccatum incurrunt, scilicet mendacij, superbiæ, & iniustitiæ. Mendacij quidem, cęcitatem improperando. vnde dicunt. {In peccatis natus es totus.} vbi sciendum est, Iudęos huius opinionis fuisse, quòd omnes infirmitates, & aduersitates temporales prouenirent hominibus, propter eorum præcedentia peccata, quam quidem opinionem asserit Eliphaz dicens. Iob. 4. Recordare obsecro, quis vnquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt? quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, &c. Cuius quidem opinionis ratio, est, quia in veteri lege, & pro bonis præmia tẽporalia, & pro malis pœnæ temporales promittebantur. Isa. 1. Si volueritis & audieritis me, &c. Videntes ergo, quòd iste homo cęcus natus fuerat, credebant, quòd hoc cõtigisset ei propter sua peccata. & ideo dicunt. {In peccatis natus, &c.} Sed falsum dicunt, quia supra eodem Dominus. Neque hic peccauit, neq; parentes eius. Eccl. 20. Est correctio mendax, &c. Addunt autem {totus,} vt ostendant, quòd non solum est peccatis inquinatus quantum ad animam sed cundum quòd omnes nascuntur peccatores, sed etiam, quòd peccatorum vestigia appareant in corpore per cęcitatem. vel secundum Chrysost. {totus,} ideſt toto tempore vitæ tuæ, & a primæua ætate in peccatis es. Superbiæ vero defectum incurrunt, contemnendo cæci doctrinam, cum dicunt {tu doces nos?} quasi diceret. Non es dignus. In quo apparet eorum superbia. Nullus enim homo quantumcumque sapiens, debet a quocumq; paruo doctrinam repellere. vnde Apostolus docet. 1. Cor. 14. quòd si minori aliquid reuelatum fuerit, quòd tunc maiores debent tacere, & eum audire: Daniel. 13. dicitur quòd totus populus, & seniores audierunt iudicium pueri iuniores, scilicet Danielis: cuius spiritum dominus suscitauit. Iniustitiæ autem defectum incurrunt, iniuste eum eiiciendo. vnde dicitur quòd {eiecerant eũ foras,} scilicet propter veritatis confessionem. In cæco autem impletur quod dominus dixerat, Luc. 6. Beati eritis cũ vos oderint homines, & separauerint vos, & eiecerint, &c.

i Sed si quis Dei cultor est, & voluntatẽ eius facit, hunc exaudit.

k A sęculo non est auditum, q; quis aperuerit oculos cæci nati.

l Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam.

m Responderunt, & dixerũt ei. In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerũt eũ foras.

LECTIO IIII

Postquam Euangelista ostendit, quomodo Iudæi cęcum in veritatẽ persistentem eiecerunt, hic ostendit, quomodo Iesus eũ receperit & instruxit. Et primo ponitur Christi instructio. Secundo cæci deuotio, ibi. {At ille ait, Credo domine.} Ibi tertio deuotionis eius commendatio, ibi. Dixit ei Iesus. In iudicium, &c. } Circa primũ tria facit. Primo proponit ẽ studiũ Christi ad instruẽdum. Secundo desiderium cæci ad credendum, ibi {Respondit ille} & dixit. Quis est dominę? } Tertio fidei documentum ad perficiendum, ibi. Dixit ei Iesus. Et vidisti, &c. Studium autem Christi ad instruendum describitur ex tribus. Primo, ex diligenti consideratione eorum: quæ circa cęcum agebantur. Sicut enim princeps diligenter considerat ea quæ suus athleta patitur propter eum, ita & Christus ea quæ cæcus patiebatur propter veritatem, & sui confessionem, diligenter attendit. Et ideo dicit. quòd {audiunt Iesus.} ideſt, diligenter attendit { quia Pharisæi eiecerunt eum foras.} scilicet ex templo. Hiere. 18 Attende domine ad me: & ad voces aduersariorum, &c. Secundo ex diligenti inquisitione. Vnde subdit {Et cum inuenisset eum, &c.} Illud enim inuenire dicitur, quod diligenter quæritur. Lucæ 14. Quærit diligenter, donec inueniat. Ex quo videtur, quòd Christus solum eum quærat: quia in illo solo plus inuenit de fide, quam in omnibus aliis. Vnde colligitur, quòd plus diligitur vnus iustus à Deo, quam decẽ milia peccatorũ. Hieremiæ 13. Pręciosior erat vir auro, &c. Et Genes. 17. Dominus pro decem iustis voluit seruare Sodomam. Tertio ex seriosa interrogatione. Vnde { dixit ei. Tu credis, &c.} Ille cæcus typum baptizandorum gerebat. Vnde etiam consuetudo inoleuit in ecclesia, vt baptizandi interrogentur de fide: primæ Petri 2. Nos saluos facit baptisma. &c. & bonæ cõscientiæ interrogatio in Deum. Interrogans autem de fide non dicit { credis } in Christum: sed { in filium Dei. } Quia vt Hylarius dicit. Futurum erat, vt aliqui Christum conteremtur, quem tamen filium Dei, & Deum negarent, quod postmodum Arrius finxit. Vnde per hoc error eius manifeste excluditur. Nam si Christus non esset Deus, non esset in eum credendum, cum solus Deus sit obiectum fidei: quæ in prima veritate quiescit. Vnde & signanter dicit { in filium. } Nam bene possum credere alicui creaturæ: puta Petro, & Paulo: non tamen in Petrum: sed in Deum solum sicut in obiectũ, vnde patet quòd filius Dei non est creatura. Ioan. 14. Creditis in Deum, & in me credite.

b Hic ponitur desiderium cæci ad credendum. Sciendum est autem circa hoc, quòd cæcus iste adhuc non viderat Christum corporaliter. nam quando Christus lniuit oculos suos, & misit eũ ad natatoria syloe, nondum viderat eum, & antequã ad eum reuerteretur, postquã lauit & vidit detentus fuit à Pharisęis & Iudęis. Licet autem corporaliter eum non vidisset: credebat tamen eum qui aperuit oculos suos, esse filium Dei. Et ideo in verba desiderantis, & valde inquirentis animæ: prorumpit dicens. {Quis est domine? } scilicet filius Dei, qui aperuit mihi oculos. {vt credam in eum?} Ex quo hic apparet, quòd eum ex parte cognoscebat, & ex parte ignorabat, nisi enim eum cognouisset, non tam constanter pro eo disputasset, & si non ignorasset, non vtique dixisset. {Quis est domine?} Isaiæ 26. Anima mea desiderauit te in nocte scilicet ignorantiæ. Sed quia vt dicitur Sapientiæ. 3. Præoccupat eos qui se concupiscunt, scilicet sapientia. Ideo cæco se concupiscenti demonstrat, cum dicit.

c In quo ponitur documentum fidei, quo Christus eum instruit. Et primo commemorat ei susceptum beneficium, dicens. {Et vidisti eum. } scilicet corporaliter qui prius nullum videbas, quasi dicat. Ab ipso virtutem videndi accepisti. Luc. 12. Beati oculi qui vident, quæ vos videtis. Et Lucæ secundo. Nunc dimittis seruum tuum domine: quia viderunt oculi, &c. Secundo ponitur documentum cum dicit. { Et qui loquitur tecum, &c. } Hebræorum primo. Nouissime locutus est nobis in filio, &c. Ex his ergo verbis confutatur error Nestorij, qui dixit aliud suppositum in Christo filij Dei, aliud filij hominis. Nam qui loquebatur ex Maria natus est, & hominis filius, & ipse idem qui loquitur est filius Dei, (vt Dominus dicit.) Non est ergo alius & alius, quamuis natura non sit eadẽ vtriusque. Consequenter cum dicit.

Ponitur

d Ponitur deuotio fidei in cęco. Et primo fidem quam credit corde, confitetur ore dicens. {Credo domine.} Roma. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore, &c. Secundo protestatur eam opere. vnde {procidens adorauit eum.} Per quod ostendit se credere eius diuinam naturam, {quia mundata conscientia cognoscit illum, nõ solum filiũ hominis: quod exterius videbat: sed filium Dei qui carnẽ susceperat. nam adoratio debet soli Deo. Deut. 18. Dominum Deum tuum adorabis. Consequenter cum dicit.

d At ille ait. Credo domine. Et procidens adorauit eum.

e Et dixit ei Iesus. In iudicium ego in hunc mundũ veni, vt qui non vident, videant, & qui vident, cęci fiant.

f Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erant: & dixerunt ei. Numquid & nos cęci sumus?

g Dixit eis Iesus, Si cęci essetis, non haberetis peccatum. Nunc vero dicitis, quia videmus, peccatum vestrum manet.

e Hic cõmendatur cęci deuotio. Et primo ponitur deuotionis cęci cõmendatio. Secũdo Iudęorũ murmuratio. ibi. {Audierunt quidam, &c.} Tertio murmurantiũ confutatio, ibi. {Dixit eis Iesus. Si cęci essetis, &c.} Commendatur autem cęcus ex fidei illuminatione. vnde dicit. {In iudicii ego in hunc mundum, &c.} Contra, supra. 3. dicitur. Non enim misit Deus filium suum in mundum vt iudicet mundum, &c. Respõdeo, loquitur de iudicio condẽnationis, de quo dicitur supra 5. Qui mala egerunt, ibunt in resurrectionem iudicij. i. cõdemnationis, ad quod non misit Deus filium suum in primo aduentu: sed potius ad saluandum. hic vero loquitur de iudicio discretionis, de quo dicit in Psal. 42. Iudica me Deus, & discerne causam meam, &c. Nã ad hoc venit, vt discerneret bonos a malis, & hoc ostendunt verba sequentia. {Vt qui non vident, videant, & qui vident, &c.} Nã sm August. illi non vident, qui reputant se videre: Illi autẽ qui reputant se non videre, videnť, Dicuntur autem homines cęci spiritualiter, inquantum habent peccata. supra 2. Excęcauit eos malitia eorum, &c. Ille ergo reputat se vidẽtem, qui peccata sua non recognoscit. non videre autem se reputat, qui recognoscit se peccatorem. Primum est proprium superborum. Secundũ est humilium. Est ergo sensus {In iudicium veni, vt videntes, &c.} vt discernam humiles a superbis. Dies enim erat inter lucem & tenebras discernens, vt. s. humiles qui non vident. i. reputant se peccatores {videant illuminati per fidem. & qui vident}. i. superbi, cęci fiant, ideſt remaneant in tenebris. Secundum Chrysost. exponit deiudicio cõdemnationis, ita tamen q; hoc quod dicit. {In iudicii ego, &c.} non accipiatur causaliter sed consecutiue, quasi dicat. Me veniente in mundum consecutum est in quibusdam iudicium condemnationis, inquantũ in aliquibus condemnationis causa magis creuit. Simile dicitur Lucæ 2. Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum. Non q; ipse sit causa ruinæ: sed quia ex aduentu suo hoc consequitur. Et subditur, {vt qui non videnť. } scilicet gentiles carentes lumine diuinæ notitiæ {videant, } ideſt, admittantur ad cognitionem Dei. Isaiæ. 9 Populus qui ambulabat in tenebris vidit, &c. {& qui videnť. } scilicet Iudæi habentes Dei cognitionem. Psal. 75. Notus in Iudæa Deus {cęci fiant. } ideſt, ab ipsa Dei cognitione excidant. {& hoc expresse tangit Apostolus Rom. 9. Gentes quæ non sectabantur iustitiam, &c.

f Hic ponitur murmur Iudęorum. quia enim verba domini carnaliter intellexerunt, videntes cęcum corporaliter illuminatum, & intelligentes q; dominus commendaret in ipso solum lumen faciei, & non mentis, crediderunt similiter quòd cõmineretur eis corporalem cęcitatem, & exprobraret, cum dixit {cęci fiant} & ideo dicit quòd {audierunt quidam ex Pharisęis, qui cum ipso erant, } verba prædicta. ideo autem dicit {qui cum ipso erant, } vt ostendat eorum instabilitatem. quia quandoque eum ipso sunt propter aliqua miracula quæ vident: sed tamen ab eo recedunt, cum aperitur eis veritas. Matth. 13. Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. { Et dixerunt ei. Numquid & nos cęci sumus? } scilicet corporaliter, quamuis spiritualiter cęci essent. Matthæi 6. Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum.

g Hic ponitur Iudæorum confutatio. vbi secundum expositionem Augustini manifestatur intentio præcedentium, vt scilicet ostendatur de qua cęcitate loquitur dominus, quia de spirituali. Dicit ergo {Si cæci essetis. } ideſt vos cæcos reputaretis, recognoscentes per humilitatem peccatum vestrum {non haberetis peccatum. } quia currentes ad remedium. Peccatum enim remittitur per gratiam, quę non datur nisi humilibus. Iac. 4. Humilibus autem dat gratiam. {Nunc vero dicitis quia videmus. } ideſt, superbe vos videre putantes, non recognoscitis vos peccatores, {peccatum vestrũ manet, } ideſt non remittitur.

Iac. 4. Deus superbis resistit. Secundum Chrysost. exponitur de cæcitate corporali. Vt sit sensus. {Si cæci essetis } corporaliter non haberetis peccatum, de hoc, quòd cæci essetis. Quia cum sit corporalis defectus, non habet rationem peccati. {Nunc vero qa dicitis, &c. } Peccatum vestrum magis arguitur, quia videtes oculis corporalibus miracula quæ ego facio, non creditis mihi. Isa. 6. Excæca cor populi huius: vel aliter. { Si cæci essetis, }. i. ignorantes Iudiciorũ Dei, & sacramentorũ legis { non haberetis peccatum } supple tãtum. q. d. Si ex ignorãtia peccaretis, peccatum vestrum non esset adeo graue. { nũc vero quia dicitis videmus, } ideſt, arrogatis vobis scientiam legis, & cognitionem Dei, & tamen peccatis. Deo { peccatum vestrum manet, } ideſt, aggranatur. Luc. 12. Seruus, qui scit voluntatem Domini sui, &c.

CAPVT DECIMVM.

LECTIO PRIMA.

Amen amen dico vobis, qui nõ intrat per ostiũ in ouile ouiũ, sed ascẽdit aliunde, ille fur est & latro.

Postquam Dominus ostendit, quòd eius doctrina habet illuminatiuam virtutem. Hic cõsequenter ostendit, quòd habet virtutem viuificatiuam. Et primo ostendit hoc, verbo. Secundo, miraculo. 11. capit, ibi. {Erat autem quidam languens. &c. } Circa primum tria facit. Primo ostendit se habere virtutem viuificatiuam. Secundo ostendit viuificandi modum, ibi. { Ego sum pastor bonus, &c. } Tertio ostendit viuificandi potestatem, ibi. { Dissensio itaque facta est, &c. } Prima pars diuiditur in tres. Primo enim Dominus proponit quandam Parabolam. Secundo Euangelista insinuat necessitatem expositionis ipsius. { Hoc prouerbium dixit eis, &c. } Tertio Dominus exhibet Parabolæ expositionem, ibi. {Dixit eis iterum Iesus, &c. } Parabolam autem proponit eis dicens. {Amen dico vobis. } Quæ quidem ex duobus est, scilicet de fure, & pastore ouium. Vnde circa eam tria facit. Primo proponit conditionem furis & latronis. Secundo pastoris ibi. { Qui autem intrat per ostium, &c. } Tertio effectum vtriusque ibi { & oues illum sequuntur, &c. } Ad intellectum autem huius primo considerandum est, quæ sint oues. quę quidem sunt fideles Christi, & qui sunt in gratia Dei. Psal. 94. Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. Ezech. 33. Vos autem oues pascuæ meę homines estis. Ouile ergo ouium est congregatio fidelis populi Mich. 2. Congregabo Iacob totum, &c. Ostium autem ouilis aliter accipitur secundum Chrysostũ. & aliter secundum August. Nam secũdum Chryso. ostium vocat Christus scripturas sacras, secundum illud Col. 4. Orantes simul pro nobis, vt Deus aperiat ostium sermonis. Dicitur autem sacra scriptura ostium, vt Chryso. dicit. Primo, quia per ipsam accessum habemus ad Dei cognitionem. Rom. 1. Quod autem promiserat Prophetas suos in scripturis sanctis, de filio suo, &c. Secundo, quia sicut ostium oues custodit, ita sacra scriptura conseruat vitã fidelium supr. 5. Scrutamini scripturas: qa vos putatis vitã habere in ipis. Tertio quia ostium lupos superuenire non permittit, sic sacra scriptura arcet Hęreticos à nocumento fidelũ. 2. Thim. 3. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est, &c. Ille ergo non intrat per ostium, qui ad docendum populum non ingreditur per sacram scripturam. Vnde Dominus de talibus dicit Isa. 2. Sine causa colunt me, docentes, &c. Mat. 3. Irritum feciſtis mandatũ Dei. Hæc ergo furis conditio, vt non intret per ostium, sed aliunde. Addit autem {ascendit, } quod & Parabolæ congruit, dum fures non intrantes per ostiũ, conscendunt parietes, & præcipitant se in ouili. Congruit etiam veritati: quia causa quare aliqui doceant aliter, q; sapiat sacra scriptura, præcipue ex superbia prouenit. 1. Thim. 6. Si quis aliter docet, & non acquiescit sacris sermonib⁹, superbus est, nihil sciens. Et quantum ad hoc dicit { ascendit, } scilicet per superbiã. Qui inquam sic { aliunde ascendit, ille fur est } rapiendo quod non est suum, { & latro, } occidendo quod rapit. Abdiæ. 1. Si fures intrassent ad te, &c. Et secundum hanc expositionem continuatur ad præcedentia hoc modo. quia. n. Dominus dixerat. Si cæci essetis, &c. possent respõdere Iudæi, & dicere: nõ est ex nostra cęcitate, quòd tibi non credimus, sed ex tuo errore, propter quem à te auertimur. & ideo Dominus hoc excludens, vult ostendere, q; non est erroneus, quia intrat per ostium ideſt, per sacram scripturam, ideſt, docet ea quæ sacra scriptura continet. Sed contra hoc est, quod Dominus infra eodem exponens, dicit. Ego sum ostium, &c. Ex quo videtur, quòd per ostium

debet intelligi Christus. Ad quod Chrysosto. dicit, quòd in hac Parabola Dñs dicit se esse & ostium, & pastorem, vnde secundũ q̃ ipse diuersimode se vocat, diuersimode dicitur ostium, quia ſm q̃ dicit se pastorem, oportet q̃ aliud sit ostium, q̃ ipse, quia non est idem pastor & ostium. Nihil autem aliud a Christo conuenientius potest dici ostium, q̃ sacra scriptura, propter rationes prædictas. Conuenienter ergo sacra scriptura ostium dicitur. Secũdum Augustinũ hic per ostium intelligitur Chris. Et hoc quia per ipsum intrat.

b Qui autem intrat per ostium pastor est ouium.

c Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiũt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas, & cũ proprias oues emiserit, ante eas vadit.

d Et oues illũ sequuntur, quia sciunt vocem eius.

e Alienum autẽ nõ sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum.

Apoc. 4. Post hoc vidi ostium magnum, &c. Quicumq; ergo intrat in ouile, oportet q̃ per ostium, scilicet Christum intret, & non aliunde. Sed attendendum est, q̃ intrare in ouile competit pastori & ouium qui quidem vt ibi conseruetur; pastori aũt vt oues conseruet. Si ergo velis intrare sicut ouis, vt ibi conseruetis, vel sicut pastor, vt oues conserues, oportet te per Christum intrare in ouile, non aliunde, quàm per Christum. Sicut Philosophi qui tractauerunt de principalibus virtutibus, & Pharisæi, qui cerimoniales traditiones statuerunt. Sed illi non sunt pastores neque oues, quia vt dñs dicit ſ qui non intrat per ostium in ouile ouium ſ. per Christum ſ sed aliunde, fur est & latro. ſ quia se & alios occidit. nam Christus est ostium ouilis, idest, congregationis fidelium, & non alius. Rom. 5. Pacẽ habemus per Christum ad Deum, per quem. &c. Act. 4. Non est aliud nomen sub cœlo datum, &c. Et secundum hanc expositionem continuatur ad præcedẽtia hoc modo. quia enim dicebãt se videre sine Christo, secundum q̃ dixit. Nunc quia dicitis, videmus peccatũ, &c. Ideo Dominus ostendit hoc esse falsum, quia non intrãt p ostiũ, dicẽs. ſ Amen amen dico vobis. ſ Sciendum autem, quòd vt qui sicut ours per ostium non intrat, non potest conseruari, ita nec qui vt pastor intrat conseruare potest; nisi per ostium intret, scilicet per Christum, per quod quidem ostium intrauerunt veri pastores. de quibus. Heb. 4. Nemo sibi assumit honorẽ, &c. Mali vero pastores non intrant per ostium, sed per ambitionẽ, & potentiam secularem, & simoniam, & isti sunt fures & latrones. Osee. 8. Ipsi regnauerunt, & non ex me. principes extiterunt, & non cognoui. i. non approbaui. & dicit ſ sed ascendit aliunde ſ q̃ ostium illud, scilicet Christus cum sit paruum per humilitatẽ. Matt. 11. Discite a me, &c. nõ possunt intrare nisi q̃ Christi humilitatem imitantur. qui ergo non intrant per ostiũ, aliunde ascendunt. i. superbi sunt, & non imitantur illum, qui cum Deus esset, factus est homo, & humilitatem suam non recognouit.

b Hic agit de pastore. Et primo ponit pastoris conditionem. Secundo ostendit p signa, q̃ ipse sit pastor, ibi. ſ Huic ostiarius, &c. ſ Conditio autem veri pastoris est intrare per ostium, idest, testimonia sacræ scripturæ. vnde dicebat. Luc. vlt. Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, &c. Pastor verus, &c. Hiere. 17. Ego non sum turbatus te pastorem sequens. Eccl. 34. Sicut pastor, &c. Sed si Christus intelligatur per ostiũ, vt Aug. exponit, sic intrans per ostiũ, intrat per seipsum. Et hoc est proprium Christi. nam nullus potest intrare ostium, scilicet ad beatitudinem, nisi per veritatẽ quia nihil aliud est beatitudo, quàm gaudium de veritate. Christus autem inquantum Deus veritas est. & ideo inquantum homo intrat per seipsum, scilicet per veritatem; quæ est ipse inquantum Deus. Nos autem non sumus ipsa veritas, sed sumus filij lucis, per participationem lucis veræ & increatæ. & ideo oportet nos per veritatem, quæ est Christus intrare. infra. 17. Sãctifica eos in veritate. infra eod. Per me si quis introierit saluabitur. Sed si quis etiã intrare vult vt pastor, oportet quòd intret per ostium, idest, Christum, scilicet secundũ eius veritatem, voluntatem & ordinationem. vnde dicitur Ezec. 30. Dabo eis pastorem, &c. quasi diceret. Per me dari debent, & non per alios, seu per seipsos.

c Hic ponit signa boni pastoris, quæ sunt tria. Primum sumitur ex parte ostiarij, scilicet, quòd ab eo introducatur. Et quantum ad hoc dicit. ſ Ostiarius aperit. ſ qui scilicet ostiarius ſm Chrysost. ille est, qui viam aperit ad cognitionem sacræ scripturæ. Qui primus fuit Moyses, qui sacras scripturas primus accepit, & instituit, & hic aperit Christo. quia vt dicitur supra 5. Si crederetis Moysi, crederetis forte & mihi. De me enim ille scripsit. vel secundum Augustinum ostiarius est ipsemet Christus, quia ipsemet introducit homines ad seipsum. Dicit ipse aperit, qui seipsum exponit, vt non nisi per eius gratiam intremus. Ephes. 2. Gratia saluati estis, nec refert si Christus qui est ostium, ipse idem sit ostiarius. nam quædam in spiritualibus congruunt, quæ in corporalibus esse non possunt: Magis autem differre videtur pastor & ostium, quàm ostium & ostiarius. Cum ergo Christus dicatur pastor & ostium, vt dictum est, multo magis potest dici ostium, & ostiarius. Sed si aliam personam ostiarij quæris, quàm Moysem & Christum, vide ostiarium spiritum sanctum vt Augu. dicit. Ad officium enim ostiarij pertinet vt ostium aperiat, & de spiritu sancto dicitur infr. 4. Docebit vos omnem veritatem. Christus enim est ostium, inquantum est veritas. Secundũ signum sumitur ex parte ouium, scilicet, quòd ei obediant. Et hoc est, quod dicit ſ & oues vocem eius audiunt. ſ quod quidẽ ſi ex similitudine naturalis pastoris attenditur, rationabiliter dicitur, quia sicut oues ex consueta imaginatione recognoscunt vocem pastoris, sic & fideles iusti vocem Christi audiunt. Psal. 94. Hodie si vocem eius audieritis. Sed cõtra. Multi sunt oues Christi, qui tamen vocem eius non audierunt, sicut Paulus. Item aliqui audierunt, & non fuerunt oues, sicut Iudas. Ad quod dici posset, quòd Iudas pro tempore illo ouis Christi erat, quantum ad præsentem iustitiam. Paulus autem quando vocem Christi non audiebat, non erat ouis; sed lupus. sed vox Christi aduenientis mutauit lupum in ouem. Hæc autem responsio sustineri posse, si non contrarietur ei quod dicit. Ezec. 33. Quod contractum fuerat non alligatis, & quod erroneum, &c. Ex quo videtur q̃ adhuc q̃ſ contractæ & erroneæ erant, oues erãt. & ideo dicendũ quòd loquitur hic dominus de ouibus suis, non solum secundũ præsentem iustitiam; sed etiam secundum æternam prædestinationem. Est enim quædam vox Christi, quam nullus nisi prædestinatus audire potest scilicet, qui perseuerauerit vsq; in finem. Mat. 10. Ideo etiam dicit ſ & oues vocem eius audiunt. ſ quia possent se excusare de eorum infidelitate dicentes, quòd non solũ ipsi. sed etiam nullus ex principibus credit in eum. Vnde ad hoc respondens dicit. ſ Et oues vocem eius. ſ quasi dicat. Ideo ipsi nõ credunt; quia non sunt de ouibus meis. Tertium signum innitur ex actibus ipsius pastoris. Et quãtum ad hoc dicit. ſ proprias oues vocat nominatim. ſ Vbi ponit quatuor actus boni pastoris. Primo quidem, quòd oues cognoscit. Vnde dicit, quòd ſ proprias oues vocat nominatim. ſ In quo ostendit cognitionem & familiaritatem suam ad oues. Illos enim ex nomine vocamus, quos familiariter cognoscimus. Exod. 34. Ego noui te ex nomine, & quidẽ ad officium boni pastoris pertinet, secundum illud. Prouerb. 27. Diligenter considera vultum pecoris tui. Et hoc quidem conuenit Christo secundum præsentem cognitionem, vel magis secũdum æternam prædestinationẽ, quas ab æterno nouit ne tenus nouit. Psal. 146. Qui numerat multitudinẽ stellarum, & omnibus eis nomina vocat. 2. Thi. 2. Nouit dominus qui sũt ejus. Secundo vero, q̃ eas educit, idest segregat, à societate impiorũ. Psal. 106. Eduxit eos de tenebris, & vmbra mortis. Tertio, q̃ iam eductas ab impijs, & inductas in ouile, iterum ſ educit eas. ſ ex ouili. Primo quidem in salutẽ aliorũ. Isa. vlt. Mittam ex eis q̃ saluati fuerint in Iydiã. Mat. 10. Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum, vt scilicet, de lupis faciatis oues. Secundo vero in directionem & viam salutis æternæ. Luc. 1. Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. Quarto vero eas præcedit exẽplo bonæ cõuersationis. Vñ dicit. ſ Et ante eas vadit. ſ quod quidem in pastore corporali nõ est ita; q̃ n pori⁹ sequit̃ ẽ illud Psal. 77. De post ferantes accepit eum. Bonus autem pastor ante eas vadit per exemplum 1. Petr. vlt. Neque vt dominantes in clero; sed forma facti, &c. Christus aũt vtraque missione ante eas vadit. quia primus per doctrinam veritatis mortem subiit. Matth. 16. Si quis vult post me venire, abneget, &c. Et præcessit oẽs in vitam æternam. Mich. 1. Ascendit pandens iter, &c.

d Hic agit de effectu vtriusque furis, ſ & pastoris in ouibus, & primo ponit effectum boni pastoris. Secundo effectum lupi & furis ibi. ſ Alienum autem. ſ Dicit ergo, quòd dictum est de conditionibus vtriusq;, sed oues sequuntur illũ, qui scilicet ante eas vadit, &, hoc quidem in prompto est; quia subditi sequũtur vestigia Prælatorum, vt dicitur 1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, &c. Iob. 23. Vestigia eius secutus est pes meus. & hoc ideo ſ quia sciunt vocẽ eius. ſ idest cognoscunt, & delectantur in ea. Can. 2. Sonet vox tua in auribus meis, &c. Effectus autem furis est, vt oues eum non diu sequantur, sed ad tempus. Vnde dicit

e Desi, doctorem mendacẽ, & hæreticũ non sequũtur. Psal. 17. Filij alieni mentiti sunt mihi, &c. Sic & Paulus doctores mẽdaces non diu secutus est, ſ sed fugiunt ab eo. ſ Et hoc ideo, quia vt dicitur. 1. Cor. 14. Corrumpunt bonos mores, &c. Ideo autẽ fugiunt ſ quia non nouerunt. ſ idest non approbant ſ vocẽ alienorum. ſ idest doctrinam eorum quæ serpit vt cancer.

LECTIO II.

Hic ponit Euangelista necessitatem exponendi supra-positam similitudinem, quæ quidem necessitas causatur ex audientium ignorantia. Primo vero tangit ignorantiæ causam. Secundo ipsam ignorantiam manifestat. Causa autẽ ignorantiæ fuit proverbialis Christi locutio. Et hoc est, qđ dicit. ſ Hoc prouerbiũ dixit eis Iesus. ſ Prouerbium autẽ dicitur propriè, quãdo loco alterius ponitur aliud. cum. ſ. vnũ verbum ex similitudine alterius dãt intelligi.

LECTIO II.

Hoc prouerbiũ dixit eis Iesus. Illi autem nõ cognouerũt quid loqueretur eis.

b Dixit ergo eis iterum Iesus Amen amẽ dico vobis: quia ego sum ostium ouium.

quod etiam parabola dicitur. Loquebatur autem in prouerbiis dominus. Primo quidem propter malos, vt mysteria regni cœlestis eis occultaret. Luc. 9. Vobis datũ est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem, &c. Secundo vero propter bonos, vt ex prouerbiis exerceentur ad inquirendum. vnde postquam dominus turbis, puerbia seu parabolas proposuit, discipuli seorsum Christum interrogabãt, vt habetur Matt. 13. & Mar. 14. vnde & Aug. dicit. Pascit dominus manifestis. ſ. fideles. Turbas exercet obscuris, scilicet discipulos. Ignorantiam manifestat, cũ dicit. ſ Illi autem non intellexerunt quid loqueretur. ſ Ignorantia autẽ quæ proueniebat ex prouerbiis a Christo propositis, vtilis quidem erat & damnosa. Sed vtilis bonis & iustis ad exercitium, in Dei laudem. nam dum ea non intelligunt, credunt, glorificant dominum, & eius sapientiam supra se existentem. Prouer. 25. Gloria Dei est celare verbum. Damnosa autem malis, quia non intelligentes, blasphemant, secundum illud in Cano. Iudæ. Quæcũq; ignorant blasphemant. nam vt Augustinus dicit, cum verba euangelij audiunt pius & impius, & ambo non intelligunt, pius dicit, verum est, & bonum est, quod dicit; sed nos non intelligimus. Et hic quidem iam pulsat, cui dignum est aperiri. sed si persistat, impius dicit. Nihil dixit, malum est, quod ait.

b Hic dominus exponit similitudinem. Si autem rectè consideretur prædicta similitudo, duas principales clausulas cõtinebat, ad quas aliæ consequuntur. Quarum prima est. Qui nõ intrat per ostium in ouile, &c. Secunda vero est. Qui intrat per ostium, pastor. & ideo ista pars diuiditur in duas. Primo enim exponit primam clausulam. Secundo secundam, ibi. ſ Ego sum pastor bonus. ſ Circa primum duo facit. Primo exponit quæ prima clausula continebat. Secũdo probat ea, ibi. ſ Ego sum ostiũ. ſ Fit autem mentio in prima clausula de ostio, fure, & latrone. Primo exponit primum. Secundo secundũ, ibi. ſ Omnes quotquot venerunt fures sunt, &c. ſ Quantum ad primum dicit. ſ Dixit ergo eis iterum Iesus. ſ vt scilicet, eos attentiores reddat, & intelligerent similitudinem. Prouerb. 1. Animaduertet parabolam, & interpretationẽ, &c. ſ Amen amen dico vobis ſ. i. vere. ſ Ego sum ostium. ſ Officium enim ostij est, vt per ipsum quis ad domus interiora ingrediatur. & hoc Christo conuenit. nam per eũ oportet quẽlibet ad Dei secreta intrare. Psal. 117. Hæc porta domini; scilicet Christus, & iusti intrabunt in eam. Dicit autem ſ ouium ſ quia non solum pastores per Christũ introducuntur in præsentem ecclesiam, vel in æternam beatitudinẽ per Christum ingrediuntur: sed etiã oues. vnde infra eodẽ. Oues meę, vocem meam audiunt, &c. Et ego vitã æternam do eis. Consequenter cũ dicit.

c Exponit, quod dixit de fure & latrone. Et primo ostendit quis sit fur & latro. Secundo ponit signũ huius. Circa primum autem cauendus est error Manichæorũ qui damnantes vetus testamentum ex hoc, quod dicitur, ſ Omnes quotquot, &c. ſ Dicunt patres veteris testamenti, qui fuerunt ante Christũ malos fuisse, & damnatos. Sed hoc esse falsum apparet ex tribus. Primo quidem ex his, quæ in parabola dicta sunt. quod hic dicitur. ſ Omnes quotquot venerunt. ſ ponitur vt exponentium. præcedentium ibi autem dicitur, q̃ intrauerunt, &c. ſ Illi ergo omnes quotquot venerunt. ſ. non per me, i. non intrantes per ostium ſ fures sunt, & latrones. ſ Constat autem, q̃ Patriarchæ & Prophetæ omnes per ostium. i. Christum, intrauerunt, quos Christus venturus præcones mittebat. Licet enim ex tempore carnem acceperit, & factus fuerit homo, Ab æterno nõ erat verbũ Dei. Hebr. 11. Iesus Christus heri & hodie, &c. Prophetæ autẽ missi sunt, per verbum Dei, & sapientiam. Sap. 7. Per nationes in animas sanctas se transfert. ſ. Dei sapientia, Prophetas, & amicos Dei constituit. & ideo signanter in Prophetis legimus, Verbum domini factum esse ad hunc vel ad illum Prophetam, qui per participationem verbi Dei Prophetauerunt. Secundo ex hoc, qđ dñs dicit. ſ venerunt ſ q. d. propria auctoritate, & non a Deo missi, seipsos ingerentes. De quibus Hier. 23. Non mittebã eos, &c. Illi quidẽ non venerunt a verbo Dei. Ezechiel. 33. Væ Prophetis insipientibus, &c. Tales non fuerunt patres veteris testamenti, vt dictũ est. Tertio, ex ipso facto, quod ostendit verborum consequentia. nam hic dicitur. ſ Non audierunt eos oues, &c. ſ Illi ergo quos audierunt oues, non fuerunt fures & latrones. Populus autem Israel Prophetas audiuit. Propterea illi qui non audierunt, in sacra scriptura vituperantur. Act. 7. Quem Prophetarũ, non sunt persecuti patres vestri? Matt. 23. Hierusalem hierusalem, quæ occidis Prophetas & lapidas eos &c. Sic ergo errore

c Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones: sed non audierunt eos oues. Ego sum ostium.

d Per me si quis introierit, saluabitur.

e Et ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.

excluso dicendum est. ſ Omnes quotquot venerunt, ſ scilicet præter me, & præter diuinam inspirationem, & auctoritatem, & nõ cum intentione diuinæ gloriæ quærendæ: sed propriæ vsurpandæ ſ fures sunt, inquantum, quod non suum est scilicet docendi auctoritatem sibi vsurpant. Isa. 1. Principes tui infideles, socii furum ſ & latrones. ſ quia per prauã doctrinam occidunt. Mat. 21. Vos aũt fecistis illam speluncam latronum. Osee 6 Parcieps latronũ interficientiũ in via pergentes. Sed eos, ſ scilicet fures & latrones ſ oues. ſ prædestinatæ ſ non audierunt. ſ scilicet, perseueranter, aliàs non fuissent de ouibus Christi, quia alienum nõ sequuntur: sed fugiunt ab eo, vt dicitur supr. eodem. hoc etiam præcipitur Deut. 12. Non audias verba illius Prophetæ, aut somniatores. ſ Ego sum ostium. ſ Hic manifestat expositionẽ. Et primo expositionem ostij. Secundo furis, ibi ſ Fur non venit. ſ Circa primum duo facit. Primo resumit quod intendit exponere. Secundo exponit. Resumit autem quod dixit. ſ Ego sum ostium. ſ Cantic. vlt. Si est ostium compingamus, &c. idest, attribuamus ei virtutem imputrescibilem. Exponit autem cum dicit.

d Vbi primo ostendit, quòd competit ei vsus ostij, qui est saluare oues. Secundo insinuat saluationis modum, ibi. ſ Ingredietur. ſ Saluat autem ostium arcendo interiores, ne progrediantur. & defendendo ab exterioribus, ne inuadantur. Et hoc competit Christo. Nam per ipsum saluamur & protegimur. Et hoc est, quod dicit ſ per me. ſ scilicet ostium ſ si quis ſnon fictus ſintroierit ſ ad societatem ecclesiæ & fidelium ſ saluabitur. ſ Iuppole, si perseuerauerit. Act. 4. Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, &c. Rom. 5. Multo magis salui erimus, &c. Modus autem salutis ponitur, cum dicit.

e Q Vę quidẽ verba quadrupliciter exponi possunt. Primo quidem ſm Chry. nihil aliud debet intelligi quàm securitas & libertas adherentium Christo. nam qui aliunde ascendit quàm per ostium, non habet liberum introitum, & exitum. q. vero per ostium intrat, habet liberum exitum; quia libere potest exire: cum ergo dicit. ſ Ingredietur, & egredietur ſ est sensus secũdum hanc similitudinẽ, q̃ Apostoli adhærentes Christo, cum securitate ingrediuntur, cõuersando cum fidelibus, qui intra ecclesiam sunt, & cũ infidelibus qui sunt extra, qũ totius orbis terrarũ factis vt domini, & nullus eos eiicere voluit. Deut. 28. Prouideat dominus Deus spiritum vniuersæ carnis hominẽ super populũ istum, qui possit ingredi & egredi, &c. ſ Et pascua inuenient. ſ. i. delectationem in conuersione, & gaudium etiam in persecutionibus infidelium pro Christi nomine habebant: secũdum illud. Act. 3. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu, &c. Secundo põt exponi, ſm Aug. super Ioannem, &c. ſ Et pascua inuenient. ſ in ecclesia militante: scilicet doctrinæ & gratiæ. Psal. 22. In loco pascuæ ibi me collocauit, & in ecclesia triumphante, scilicet gloriæ. Ezech. 34. In pascuis vberrimis pascam eas. Quarto exponitur in libro de Spiritu & anima qui Aug. attribuitur, cuius ista non est.

Vbi dicitur, quòd {ingredientur,} scilicet sancti ad contemplan F
dam diuinitatem Christi{& egredientur}ad eius humanitatem con sideradam. Et in vtroque {pascua inuenient,}quia in vtroq; gaudia contemplationis guttabunt. Isa. 33. Regem in decore suo videbunt.

f HIc agitur de fure. Et primo ponit furis proprietatē. Secūdo asserit sibi cōtrariam proprietatē inesse, ibi. {Ego veni vt vi, &c.} Dicit ergo quòd illi qui non intrant per ostiū, idest, qui venerunt præter me, ipsi fures sunt & latrones, quorum conditio mala est. Nam primo quidem. {Fur G
non venit nisi vt furetur,} idest, vt viurpet quod non est suum, cum scilicet, seditiosi, & hæretici eos qui Christi sunt sibi adiungunt. Psal. 9. Insidiatur vt rapiat pauperem. Secundo fur venit {vt macter,}idest occidat inducendo peruersam doctrinam, & prauos mores. Osee. 6. Participes latronum interficientium, &c. Tertio vt perdat immittendo in perditionē æternam. Hier. 50. Grex perditus factus populus meus. quæ quidem cōditiones nō sunt in me. nam,

g QVasi dicat. Isti non per me venerunt, quia similia agerēt his quæ ego ago: sed ipsi contrarium agunt. quia furantur, occidunt, & perdunt{sed ego veni vt vitam habeant,} scilicet iustitiæ ingredientes ecclesiam militantē per fidem. Abac. 2. Et Rom. 2. Iustus autē ex fide viuit. De ista vita dicitur. 1. Ioā. 3. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. {Et abundantius habeant.} scilicet vitā æternam egredientes de corpore. De qua vita æterna dicitur H
infra 17. Vt cognoscant te solum verum Deum.

LECTIO III.

HIc exponit secundam clausulam præmissę parabolæ, scilicet. Qui intrat per ostium, pastor est ouium. Et primo ponit expositionem. Secundo manifestat eā, ibi. {Ego sum pastor bonus, &c.} Exponit autem illam partieulam dicens se esse pastorem bonum. Secundo subdit boni pastoris officium, ibi. {Bonus pastor, &c.} Tertio ostendit de malo pastore contrarium, ibi{mercenarius autem.} Dicit ergo quantum ad primum: {Ego sum pastor bonus,} quod autem Christus sit pastor, manifeste ei competit. nam sicut per pastūrē grex gubernatur & pascitur, ita fideles per Christum spirituali cibo & etiam corpore & sanguine suo reficiuntur. 1. Pet. 4. Eratis aliquando sicut oues non habentes pastorem, &c. Isaiæ 40. Sicut pastor gregem suum pascet, &c. Sed ad differentiam mali I
pastoris & furis addit. {Bonus.} Bonus inquam, quia implet pastoris officium, sicut bonus miles dicitur, qui implet militis officium. Sed cum Christus dixerit supra, pastorē intrare per ostiū. Et iterum se esse ostium, hic autem dicat se esse pastorem, oportet, quòd ipse per semetipsum intret. Et quidem per seipsum intrat, quia seipsum manifestat, & per seipsum nouit patrem. Nos autem per illum intramus, quia per ipsum beatificamur. Sed attende, quòd nullus alius est ostium, nisi ipse, quia nullus alius est lux vera, sed per participationem, supra. 1. Non erat ille lux, scilicet Ioan. Baptista. sed vt testimonium, &c. Sed de Christo dicitur. Erat lux vera, &c. Et ideo esse ostium nemo sedicit, hoc sibi ipse Christus proprie reseruit, esse autem pastorem in aliis communicauit, & membris suis dedit. nā & Petrus pastor, & cæteri Apostoli pastores fuerunt, & omnes boni Episcopi. Hier. 3. Dabo vobis pastores secundum cor meum, &c. Licet autem præpositi Ecclesiæ, qui filij sunt, omnes pastores sint, vt Augustin. dicit. Ideo tamen singulariter dicit. {Ego sum pastor bonus,} vt innuat virtutem charitatis. Nullus enim est pastor bonus, nisi per charitatem efficiatur vnum cum Christo, & sit membrū veri pastoris. K
Officium boni pastoris est charitas. vnde dicit.

{Sciendum est enim, quòd differentia est inter bonum pastorem & malum. nam bonus pastor intendit commodum gregis. Malus autem commodum proprium, & hæc differentia tangitur. Ezec. 34. Væ pastoribus qui pascunt semetipsos. Nōne greges pascuntur a pastoribus? quigitur vtitur grege, vt semetipsum tantum pascat, non est pastor bonus. Ex quo sequitur, quòd pastor nullus etiam corporalis, nullum detrimentum vult sustinere pro grege cum non intendat eorum commodum, sed proprium. Bonus vero pastor, etiam corporalis, sustinet multa pro grege cuius bonum intendit. vnde Iacob dixit Genes. 31. Nocte æstu gelu fugiebat sopor meus. Sed in corporalibus pastoribus non exigitur a bonis pastore, vt exponat se morti propter salutem gregis. sed quia spiritualis gregis salus præponderat corporali

vitæ pastoris, ideo cum periculum imminet de gregis salute, debet quilibet spiritualis pastor, corporalis vitæ sustinere dispendiū, pro gregis salute. Et hoc est quod Dominus dicit. {Bonus pastor animam suam,} idest, vitam corporalem{ponit pro ouibus suis,}idest, auctoritate & charitate. Vtrūque enim exigitur, & q̄ ad eum pertineat, & quòd eas amet. Nam primum sine secundo non sufficit. Huius autē doctrinæ Christus nobis exemplū præbuit primæ Ioannis 3. Si Christus posuit animam suam pro nobis, & nos debemus, &c.

c HIc agit de malo pastore, ostendens ei contrarias conditiones inesse, a conditionibus boni pastoris. Et primo ponit mali pastoris conditiones. Secundo ostendit, quomodo ipsæ conditiones se inuicem consequuntur ibi. {Mercenarius autem fugit, &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit conditiones mali pastoris. Secundo insinuat periculum imminens gregi: ex malo pastore, ibi. {Et lupus rapit, &c. Notandū autem, q̄ ex his quæ dicta sunt de bono pastore, & his quæ dicuntur de malo, triplex differentia conditionū ipsorum. sunt & mali pastoris accipi potest. Prima quidem distinctio accipitur quantum ad intentionē. Secunda quantum ad affectum. Tertia quantum ad solicitudinē. Differūt ergo primo in intētione, & hoc ex nomine vtriusq; nam primus dicitur pastor, ex quo datur intelligi: quòd intēdit pascere gregem. Ezechiel. 34. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Iste autem, scilicet malus, dicitur mercenarius, quasi mercedem quærens. Vt sic differant in hoc, quòd bonus pastor quærit vtilitatem gregis, Mercenarius autem, principalius commodum proprium. Hæc etiam differentia est inter Regem & Tyrānum, vt Philosophus dicit, quia Rex in suo regimine intendit vtilitatem subditorum, Tyrannus vero vtilitatem propriam. Vnde est sicut mercenarius. Zach. 11. Si bonum est in oculis vestris, afferte mihi mercedem. Sed numquid possunt quærere etiā boni pastores mercedem? Videtur quòd sic. Ecc. 37. Da mercedē domine substinētibꝰ te, &c. Isa. 40. Ecce merces eius cū eo: Et Luc. 15. Quanti mercenarij in domo patris, &c. Respondeo: dicendū, q̄ merces potest accipi dupliciter, scilicet communiter, & proprie. Communiter quidem, omne quod meritis redditur dicitur merces, & quia vita æterna quæ est Deus. Ioannis. vltimo. Hic est verus Deus, & vita æterna, meritis redditur: ideo ipsa vita æterna merces dicitur. Et hanc mercedem potest, & debet quærere quilibet bonus pastor. Proprie autem dicitur merces, aliquid segregatum ab hæreditate. et ad hanc non debet habere respectū ille qui est verus filius, ad quem spectat hæreditas: sed ad eam respectum habet seruii, & mercenarii. Vnde cum vita æterna sit hæreditas nostra, qui operatur habens ad eam respectum, operatur vt filius. Qui vero intendit aliquid teorsum ab ea: puta terrenis commodis inhiat, honore prælationis gaudet, mercenarius est. Secundo distinguuntur quantum ad solicitudinem. quia de bono pastore dicitur, quòd oues sunt suæ, non soluū commissione sed etiam amore & sollicitudine. Philip. 1. Eo quòd habeam vos in corde, &c. Sed de mercenario dicitur. {Cuius non sunt oues propriæ,}idest, earum sollicitudinem non habet. Ezech. 34. Neque quæsierunt pastores gregem meum: sed pascebant, &c. Tertio differunt quantum ad affectum. nam bonus pastor qui diligit gregem, animam suam dat pro eo, idest, exponit se periculo vitæ corporalis. Malus autem, quia nullum affectū habet ad gregem, fugit cum videt lupum. Vnde dicit. {Videt lupum venientem, & dimittit oues.} lupus iste triplicitēr accipitur. Primo quidem diabolus tentans. Ezech. 13. Sed et communicabit aliquando lupus cum agno. Secundo vero hæreticus magnus. Matth. 7. Attendite a falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium. Act. 20. Ego scio quoniam intrabūt post discessionem meā lupi rapaces, &c. Tertio, tyrannus sæuiens. Ezechiel. 22. Principes eius in medio eius quasi lupi, &c. Debet ergo bonus pastor contra hunc lupum triplicem, subditum gregem tueri, dum scilicet videns lupum, idest, tentationem diabolicam, deceptionem hæreticam, & sæuitiam tyrannicam, opponit se. Quod contra dicitur Ezech. 34. Non ascendistis ex aduerso, &c. Sic ideo dicitur de malo pastore, quòd fugit, & dimittit oues. Zachar. 11. O pastor, & idolum derelinquens gregem. quasi dicat. Non est pastoralis similitudinem, & idolum gerit pastoris. Hier. 37. Mercenarij eius in medio eius, quasi vitulis saginati, &c. Sed contra id, est, quod dicitur. Matth. 10. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Ergo videtur, quòd licet pastori fugere. Respondeo: dicendum, quòd ad hoc est duplex solutio. Vna est secundum Augustinum. Alia est secundum duplex significatum

animi

animi & corporis. quod autem hic dicitur {dimittit oues, & fu- A
git} intelligitur de fuga animi. nā dum malus pastor a lupo sibi periculum metuit, reuīstere eius iniustitiæ non præsumit: sed fugit non mutando locum: sed subtrahendo solatium, refugiens, scilicet gregis solicitudinē. Sed hæc expositio necessaria est quantum ad primum lupum. nam contra dia bolum non oportet corporaliter fugere. Sed quia cōtingit ēt aliquem pastorem sugere corporaliter propter aliquos lupos, scilicet hæreticū habentem potestatē & Tyrannum: ideo adhibenda est alia responsio, quam Aug.

d Et lupus rapit, & dispergit oues.

e Mercenarius autē fugit: quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus.

LECTIO IIII.

Go sum pastor bonus.

b Et cognosco oues meas, & co B

ponit in Epistola ad Honoratū. nam vt ipse dicit, videtur, quòd liceat etiam corporaliter fugere lupos: non solum ex auctoritate domini supra posita, sed etiam exemplo sanctorum aliquorum: puta Athanasij, & aliorum persecutores fugientium. Non enim quia fugit: sed quia dimittit oues vituperatur. vnde si posset fugere non dimittendo oues, non esset vituperabile. Contingit enim aliquando, quòd quæritur persona Prælati: aliquando totus grex. Manifestum est autem, quòd si quæratur sola persona Prælati, possunt alij loco sui ad gregis custodiam deputari, qui vice sui consolentur, & gubernent gregem. vnde si sic fugiat, non dicitur dimittere oues. & hoc modo, in casu, fugere licet. Si autem quæratur totus grex, aut oportet, quòd pastores omnes simul sint cum ouibus, aut oportet, quòd aliqui ex eis remaneant, & aliqui recedant. Si autem totaliter deserāt gregem, C
tunc eis competit, quod hic dicitur. {Videt lupum venientem, & dimittit oues, &c.

d HIc ponitur periculum imminēs, quod est duplex. Vnum est ouiū rapina. vnde dicit {lupus rapit} eū, scilicet quod alienum est, sibi vsurpat. Fideles enim Christi sunt eius oues. Tunc igitur aliquis hæresiarcha & lupus, rapit oues, quando fideles Christi ad doctrinam suam falsam attrahit. Ezech. 34. Factus est grex meus in direptionē, &c. Aliud periculum est, ouiū dispersio. vnde dicit {Et dispergit oues.} inquantum aliqui seducunē, & aliqui persistunt. Ezech. 34. Dispersi sunt greges mei, & non erat, &c. D

e HIc ostendit quomodo prædictæ conditiones se inuicem consequuntur. nam ex primis duabus sequitur tertia. Ex hoc enim, quòd quærit vtilitatem suam, & non afficitur ad gregem per amorem & solicitudinem, sequitur quòd non velit pro eo incommodum sustinere. & ideo dicit{Mercenarius autem fugit.}ideo scilicet{quia mercenarius est,} idest, quærit commodum proprium quantum ad primam conditionem{& non pertinet ad eum de ouibus,} idest, non eas diligit, neque pro eis solicitatur quantum ad secundam cōditionem eius. vnde Iob. 39. dicitur de malo pastore. Indurātur ad filios quasi non fuerint sui, econuerso autem est de bono pastore. nam gregis commodum quærit, non proprium. Philippen. 4. Non quæro datum: sed quæro fructum, &c. Et pertinet ad eum de ouibus, idest eas diligit, & de eis solicitatur. Philip. 1. Eo quòd habeam vos in corde, & in vinculis meis, &c.

LECTIO IIII.

HIc dominus probat suam expositionem. Et primo resumit, quod probare intendit. Secundo probationē inducit, ibi. {Et cognosco oues, &c.} Tertio eam manifestat, ibi. {Propterea me pater diligit.} Dicit ergo primo. {Ego sum pastor bonus, &c.} hoc expositum est supra. Ezech. 34. Requiram oues meas in die illa: sicut visitat pastor. Consequenter cum dicit. E

b PRobat quod dicit. Duo autem dicit de se, scilicet quòd est pastor, & quòd est bonus. Primo ergo probat, q̄ sit pastor. Secundo q̄ pastor bonus. Pastorem autem se esse probat p duo signa posita superius de pastore. quorum primum est, quòd oues proprias vocat nominatim. & quantum ad hoc dicit. {Et cognosco oues meas.} 2. Thi. 2. Nouit dominus qui sunt eius. {cognosco}inquam notitia non solum simplici, sed etiam probationis & dilectionis. Apo. 1. Dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris. Secundum signum est, q̄ oues vocem eius audiunt, & sciunt eū. & quantum ad hoc dicit. {Et cognoscunt me meæ,} meæ inquā prædestinatione, vocatione, & gratia: quasi dicat. Ipse me diligentes obsequuntur. vnde hoc intelligitur de notitia dilectionis: de qua dicitur Hier. 31. Omnes cognoscent me, a minimo vsque ad maiorem, &c. Bonum autem pastorē se ostendit: ostendens se habere officiū boni pastoris, quod est, vt animam suam

ponat pro ouibus suis. Et primo ponit causam huius. Secundo ip A
sum signū inducit. Tertio subdit fructū signi. Causam aūt huius signi, scilicet q̄ animam suā ponit pro ouib⁹ suis est notitia quā habet de patre. Et quantū ad hoc dicit. {Sicut nouit me pr̄, &c.} Et hoc quidem verbum dupliciter pōt exponi. Vno modo, vt li {sicut} significet similitudinem. & hoc modo notitia huius pōt cōmunicari creaturę alicui. 1. Cor. 13. Cognoscam sicut & cognitus sum, idest, sicut cognitus sum sine velamine: ita sine velamine cognoscā. Alio modo, vt li {sicut} importet æqualitatē. & tunc cognoscere patrem sicut cognitus est ab eo, est proprium solius filij. Quia solus filius cognoscit patrem comprehendendo, sicut pater comprehendendo cognoscit filium. Mat. 11. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius? notitia scilicet comprehensionis. Ideo autē dominus hoc dicit, quia in hoc ipso, quòd cognoscit patrem, cognoscit eius voluntatem, in qua erat, vt filius pro salute humani generis moreretur, in quo etiā dicit se mediatorem Dei, & hominis. Nam sicut ad oues se habet vt cognitus, & cognoscens: ita & ad patrem: quia sicut pater eum nouit, ita ipse patrem cognoscit. Consequenter cum dicit. {Et animā meam, &c.} Ponit ipsum signum. 1. Ioan. 3. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, &c. Sed cum in Christo sint tres substantiæ, {scilicet substantia verbi, animæ, & corporis, quæritur quis loquatur, cum dicit. {Animam meam pono.} Si dicas, q̄ verbum hic loquitur, non est verū. Nam verbum nunquam animam ponit, cum nunquam fuerit ab anima separatum. Si autem dicas, q̄ anima loquitur. Hoc etiam impossibile videtur: quia nihil separatur a seipso. Si vero dicas, quòd quantum ad corpus Christus hoc dicit. Nec hoc videtur, quia corpus non habet potestatem iterum sumendi eam. Dicendum ergo ad hoc, quòd in morte Christi, anima fuit separata a carne: aliàs nō fuisset vere mortuus: sed diuinitas nunquam separata fuit in Christo ab ipsa anima & carne, sed vnita fuit animæ, descendenti ad inferos, & corpori existenti in sepulchro. & ideo corpus virtute diuinitatis animam posuit, & iterum resumpsit eam. Consequenter cum dicit.

c POnit fructum mortis Christi, qui est salus non solum Iudæorum: sed etiam gentium, quia enim dixerat: animā meā pono pro ouibus meis. Indęi reputantes se oues Dei, secundum illud Psal. 1. Nos autem populus eius, & oues pascuę eius, possent dicere, q̄ pro eis tantum animā poneret. Sed dominus addit dicens, quòd non tantum pro eis: sed etiam pro alijs. Ioā. 11. Hoc à semetipso non dixit: sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit: quia Christus moriturus erat pro gente, & nō tantum pro gēte, sed vt, &c. In isto autem fructu dominus tria facit. Primo ponit gentium prædestinationem. Secundo earum per gratiam vocationem. Tertio ipsarum iustificationē. Quantum ad primum dicit. {Alias oues habeo,} scilicet gentes {quæ non sunt ex hoc ouili,}scilicet de genere carnis Israel, qd erat quasi ouile. Mich. 2. Congregabo Iacob, &c. Nam sicut oues in ouili concluduntur: sic isti in præceptis legalibus concluſi custodiebantur, ut habetur. Galat. 3. Istas inquam, oues scilicet, gentiles habeo à patre, per ęternam prædestinationem. Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes, &c. Isa. 49. Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertendas, dedi te in lucem gentium, vt sis salus, &c. Quantum ad secundum dicit. {Et illas oportet me adducere,} idest, opportunum est secundū ordinem diuinæ prædestinationis ad gratiam vocare. Sed contra. Mat. 15. dicit Dominus. non sum missus nisi ad oues quę perierunt domus Israel. Responsio: dicendum, quòd ad oues domus Israel tantum missus est Iesus, vt eis corporaliter prædicaret: secundum illud. Rom. 15. Dico autem Christum Iesum minis trum fuisse circumcisionis, &c. Gentes autem adduxit per Apostolos suos. Isaiæ vltimo. Mittam ex eis qui reliqui fuerunt, &c. Quantum ad tertium dicit{& vocem meam audient.} Vbi tria ponuntur necessaria ad iustitiam Christianæ religionis. Primum est, obedientia mandatorum Dei. Et quantum ad hoc dicit. {& vocem meam audient, &c.} idest, seruabunt mandata mea. Matth. vltimo. Docentes eos seruare omnia quæ, &c. Psalm. 14. Populus quem non cognoui, idest, quem non approbaui, auditu auris obediuit mihi. Secundum est, vnitas charitatis. Et quantum ad hoc dicit{ Et fiet vnum ouile.} idest, ex duabus gentibus, Iudaico, & gentili populo, vna ecclesia fidelium, Ephes. 4. Vna fides. Et Philippensiū. 2. Ipse est pax nostra, &c.

Tertium est vnitas fidei. Et quantum ad hoc dicit, {Et vnus pastor.} Ezech. 37. Et pastor vnus erit ouium eorum, scilicet Iudæorum, & Gentilium.

d HIc Dominus manifestat suam probationem. Et primo manifestat suam causam signi. Secundo signum seu effectum, ibi. { Nemo tollit eã a me.} Tertio ostendit eam esse conuenientẽ, ibi {hoc mandatum, &c.} Causam autẽ mortis dicit Dominus esse notitiam, quam habet de patre dicẽs. Sicut nouit me pater, &c. vnde hoc exponens dicit. {Propterea pater me diligit.} Ex quo patet, q̃ pater nouit eum notitia approbationis {propterea} inquam {quia ego pono animã meam, vt iterum sumam eam.} Sed numquid mors est causa paternæ dilectionis? Videtur quod non, quia tẽporale non est causa æterni. Mors autem Christi est tẽporalis. Dilectio vero Dei ad Christum est æterna, &c. Respondeo, dicendum, quòd Christus hic loquitur de dilectione patris ad eum, sed inquãtum est homo. & sic hæc littera dupliciter potest legi. Vno modo vt li {quia} teneatur causaliter. Alio modo vt designet terminum, vel signum dilectionis. Siquidem teneatur causaliter, tunc est sensus. { Quia ego pono animam meam,} idest, sustineo mortẽ. {Propterea pater diligit me,} idest, effectum dilectionis mihi dat, scilicet claritatem, & exaltationem corporis. Philip. 1. Factus est obediens vsque ad mortem, &c. Propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Sed contra hoc videtur esse, quia bona opera non possunt esse meritoria diuinæ dilectionis, cum enim opera nostra intantum meritoria sint, inquantum charitate informantur. ẽm quod dicitur 1. Cor. 13. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest, &c. Et Deus præueniat etiam nos in amando. 1. Ioan. 4. In hoc est charitas, non quasi dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Manifestum est, quòd sua dilectio præcedit omne meritum nostrum. Sed ad hoc dicendum, quòd ipsam Dei dilectionem nullus mereri potest. Sed effectũ, diuinæ dilectionis, qui est augmentum gratiæ, & collatio boni gloriæ, quem ex dilectione sua nobis Deus confert, mereri possumus p̃ bona opera nostra. vnde possumus dicere, quòd Deus propterea hunc vel illum hominem diligit, idest, ei effectum suæ dilectionis impendit, quia impleo eius mandata: & sic possumus dicere de Christo homine, quòd propterea pater diligit eum, idest, exaltauit & dedit illi claritatem gloriæ. quia posuit animam suam ad mortem. Si vero li {quia} importet terminum dilectionis. tunc est sensus. { Propterea me pater diligit,} idest, ad hoc me pater dilexit, vt {animam meam, &c.} quasi dicat. Pater sua dilectione, quam habet ad me, ordinauit, vt per passionem meam redimerem genus humanum. Rom. 8. Proprio filio suo non pepercit, *sed* pro nobis omnibus tradidit illum. Si autem li {quia} designet signum dilectionis. tunc est sensus. {Propterea pater me diligit, &c.} quasi dicat. Hoc signum est, quòd pater me diligat {quia pono animam meam, &c.} idest, faciens mandata eius, & voluntatem suam, sustineo mortem. Hui dens enim signum dilectionis est, quod homo ex charitate faciat Dei mandata.

e HIc exponit effectum signi, quod quidem signum erat, vbi dixit. Animam meam pono pro ouibus meis, exponens quomodo eam ponit. Et primo excludit violentiam. Secundo subiungit eius potestatem. Violentiã quidem excludit, quæ alicui posset fieri in auferendo vitam, quæ Christo non fuit facta. & quantum ad hoc dicit. {Nemo tollet eam.} scilicet animam meam per violentiam {sed ego pono eam} propria virtute, {a meipso.} Isa. 49. Nũquid tolletur a forti præda, &c. Sed numquid Iudæi non intulerunt Christo violentiã? Intulerunt quidem quantum in eis fuit, sed in Christo non fuit illa violentia, quia quando voluit, eam sponte posuit. vnde supra. 8. dicitur, q̃ Iudæi volentes eum apprehendere, non potuerunt, quia nondum venerat hora eius, voluntaria, scilicet, non qua cogeretur mori, *sed* qua dignaretur occidi, vt dicit Augustinus. Potestatẽ autem eius subiũgit, cum dicit. {Potestatem habeo, &c.} Circa quod sciendum est, quòd cum vnio animæ & corporis sit naturalis; *separatio* eorum est naturalis: & licet causa huius separationis & mortis possit esse voluntaria, tamen mors in hominibus semper est naturalis. In nullo autem puro homine natura subditur voluntari, cum sicut voluntas, ita & natura sit a Deo. & ideo mors cuiuslibet puri hominis oportet q̃ sit naturalis.

d Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam.

e Nemo tollit eã à me, sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eã.

f Hoc mandatum accepi a patre meo.

F In Christo autem natura sua, & tota alia natura subditur voluntari eius, sicut artificiata voluntati artificis. & ideo secundum voluntatis suæ placitum, potuit animam ponere cum voluit, & iterum eam sumere, quod nullus purus homo facere potest, licet voluntarie causam mortis sibi possit inferre. Et inde est, quòd

LECTIO V.

ISsensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autẽ multi ex ipsis. Dæmonium habet, & insanit, quid eũ auditis? Alij dicebant. Hæc verba non sunt dæmoniũ habẽtis. G Numquid dæmonium potest cęcorum oculos aperire?

Centurio videns eũ non naturali necessitate mori: sed sua (dum clamans voce magna emisit spiritum.) recognouit in eo virtutem diuinã, dicẽs. Vere filius Dei erat iste. Vñ & Apostolus. 1. Cor. 1. Verbum crucis pereuntibus stultitia est, his autem qui salui fiũt, &c. idest in ipsa mor te Christi, manifestata est virtus potestatis eius.

f HIc ostendit causam prędictam conuenientem esse. nã impletio mandati demonstrat dilectionem ad mandantem. & ideo dicit {hoc mandatum accepi à patre meo.} scilicet animam ponendi, & & sumendi eam, infra 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, &c.

LECTIO V.

POstquam Dominus ostendit se habere virtutem vificiatiuam, & insinuauit viuificandi modum. Hic ostendit secũdum quid sibi viuificatiua potestas conueniat. Et primo Euangelista ponit dissensionem ex ortam super hoc inter turbas ad se inuicem. Secundo ponit dissceptationem principum Iudæorum ad Christũ ibi. { Facta sunt encœnia, &c.} Circa primum tria facit. Primo ponit ipsam turbarum dissentionem. Secundo subdit vnius partis dissentientiã opinionem. Tertio infert sanam alterius partis assertionem. Dissensio autem orta est inter turbas, quæ Christum audierant ex sermonibus eius. Et hoc est, quod dicit. { Dissensio itaq; facta est inter Iudæos propter sermones hos.} Dum enim quidã ex eis sermones ipsos recte intelligebant, quidam non recte, dissentiebant adinuicem. Match. 10. Non veni pacem mittere: sed gladiũ scilicet euangelicæ doctrinæ, cui alij credunt, alij contradicũt. Psal. 106. Effusa est contentio super principes. Opinio autem alterius partis dissentientium est falsa. Et quantum ad hoc dicit. {Dicebant tamen multi ex ipsis.} dicit autem {multi} quia vt dicitur. Eccles. 1. Stultorum infinitus est numerus. {Dicebant.} in quam {Dæmonium habet, &c.} Consuevit namque stultorũ est, vt dubia semper interpretentur in malum, cum tamen contrarium debet fieri. Vnde contingit, quòd quæcumque ignorat, blasphemant, vt dicitur in Canonica Iudæ. Quia ergo verba domini intelligere non valebant, quia lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cõprehenderũt. Ideo blasphemant dicẽtes. {Dæmonium habet, & insanit.} Et nituntur alios ab eo auertere dicentes. { Quid eum auditis?} Blasphemantes autem, duo Christo imponũt. Primo quòd dæmonium habet, q.d. non ex spiritu sancto: sed ex spiritu maligno loquitur. Simile dicitur. Act. 17. de Paulo. Nouorum dæmoniorum annunciator est. Contingit aliquem autem habere dæmonium priuatum & familiarem. Et talis licet semper insaniat spiritualiter, non tamen semper insanit corporaliter. Aliquem vero arreptũ a dæmone esse iste semper insanit etiam corporaliter. Vnde Mat. 6. dicebant. Quoniã in furorem versus est. Secũdo vt ostendat, quòd Christus sic habeat dæmonium dicunt. { Et insanit.} Act. 27. Multæ literæ ad insaniam te adducunt. Nec mirum si blasphemant, quia animales sunt, vt dicitur. 1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit, &c. Sententia autem, & assertio alterius partis improbat præmissam opinionem dupliciter. Primo ex pondere verborum. Vnde dicit. { Alij} qui scilicet recte sapiebant. { Dicebant hæc verba non sunt dæmonium habentis.} quasi dicat. Ex eis videtur quòd non insanit, cum sint ordinata & ponderosa *supr. 6.* Domine ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Vnde Paulus dicit Act. 26. Non insanio optime Feste, sed verba, &c. Secundo ex magnitudine miraculi. Vnde dicit. { Numquid dæmoniũ potest oculos cæcorum aperire?} quasi dicat. Non erat enim hoc miraculum maximum? Et ideo recte credebant, quod non nisi Dei virtute fieri posset. *supr. 9.* Si non esset hic à Deo, &c. Sciendum est autem, quòd quædam miracula sunt, quæ possunt fieri virtute dæmonum, & angelorum. Quædam vero sunt, quę nullo modo eorum virtute fieri possunt. Ea enim quæ sunt supra ordinem naturæ, nulla creatura quęcumque sit, *sua* virtute potest facere, cũ etiam ipsa subiaceat legibus naturæ. Deus aũt solus, qui est supra naturã, operari potest supra naturæ ordinem.

Quicquid

Quicquid ergo aliqua creatura operatur, oportet quòd sistat in A na aquam suam, {ita frigidam, &c. De hac hyeme dicitur Cant. 2. Iam enim hiems transit, &c. Locum autem describit cum dicit. {Et ambulabat Iesus, &c.} Et primo quidem in generali, cum dicit. { In templo.} Psal. 10. Dominus in templo sancto suo, &c. Secundo vero in speciali dicens. { In porticu Salomonis.}

d Respondit eis Iesus: Loquor vobis, & nõ creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Sed vos non creditis: quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur

Sciendum est enim, quòd templum non dicitur solum corpus ipsius, sed etiam porticus circumstantes, in quibus populus stabat ad orandum. Nam in templo soli sacerdotes orabant. Dicitur aũt porticus Salomonis locus ille, in quo Salamon ste-

B rit, quando peracta dedicatione templi orauit. 2. Reg. 8. Stetit ergo Salomon in conspectu, &c. Sed contra, tẽplum quod Salamon edificauerat destructum fuit, & similiter porticus illa. Non ergo debet dici porticus Salomonis. Respondeo, dicendum, quòd templum reparatum fuit ad similitudinem prioris. & ideo sicut antea porticus illa dicebatur Salamonis, ita & postea ob eius reuerentiam. Personas autem interrogantes describit, quantum ad eorum malitiam. Vnde dicit. { Circumdederunt ergo eũ Iudęi} Frigidi à charitate diligendi: sed ardentes auiditate nocendi, vt accederent animo circũueniendi, & circumdarent comprimentes, animo persequendi. Psal. 21. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Osee. 9. Circumdederunt me effraim. Consequenter cum dicit.

c POnitur Iudæorum interrogatio. Et primo ponit fictã causam interrogationis cum dicit. { Vsquequo animam nostrã tollis?} Adulatorie loquuntur volentes per hoc ostendere se desiderare scire veritatem de ipso, q.d. Anima nostra est in suspenso desiderij, quamdiu mœstos nos derelinquis. Prouerb. 14. Spes quę differtur affligit animam. & ideo secundo subiungunt interrogationem, dicentes. { Si tu es Christus, dic nobis, &c.} Vbi primo attende illorum peruersitatem. Nam quia indiguantur contra Christum, quòd se diceret filium Dei, *sup.* 5 Non interrogãt eum, an sit filius Dei. Sed dicũt. { Si tu es Christus, dic nobis, &c.} Vt per hoc possent habere materiam accusandi eum ad Pilatum, sicut seditiosum, & appetentem regnum. Quod erat contra Cæsarem, & odiosum romanis. Vnde & Pilatus quando Iudæi accusabant Christum, quòd filium Dei se faceret parum curauit. Dum vero dixerunt omnis qui se regem facit contradicit Cæsari, magis cœpit contra eum solicitari. & ideo dicunt. { Si tu es Christus} vel Rex, vel vnctus, &c. Secũdo confidera illorũ nequitiam, quia dicunt {palam. q.d. Vsque modo non docuit publice:

D sed quasi in occulto, cum tamen ipse palã omnia diceret, in festiuitatibus semper assistens,} & nihil occulte loquebatur *infra* 18. Ego palam locutus sum mundo, in occulto locutus sum nihil.

d HIc ponitur responsio Christi. Vbi ostendit eorum infidelitatem, ostendens falsum esse quod dixerant, se desiderare scire veritatem, dicẽtes. Vsquequo animam nostram tollis, &c. Et hoc quantum ad duo. Primo, quia non credebant verbis ei⁹. Et quantum ad hoc dicit { Loquor vobis & non creditis.} q.d. dicitis mihi. Si tu es Rex Christus, dic nobis { sed loquor ego,} idest, dico vobis veritatem: { Et vos non creditis.} Luc. 22. Si dixero, non credetis, &c. Secundo, quòd non credunt operibus ei⁹. Et quantum ad hoc dicit { Opera quæ ego facio, &c.} Vbi primo ostendit incredulitatem eorum ad ipsa opera. Secundo, incredulitatis rationem, ibi. { Quia vos non estis ex ouibus, &c} Quantum ad primum dicit { Opera quæ ego facio,} q.d. Nec a loquor bo fuaderi potestis, vt vos fileatis: sed nec etiam à tot operib⁹ quę ego facio { in nomine patris mei.} idest, ad gloriam eius { hęc testimoniũ perhibent de me} quia scilicet non possunt nisi a Deo

E fieri. Vnde ex eis manifeste apparet, quòd a Deo veni. Matth. 7. Vnaquæque arbor ex fructu eius cognoscitur. *Supr.* 5. { Opera quæ ego facio, &c.} Sed vos non creditis. *infr.* 12. Cum ergo tanta signa feciſſet, non crediderunt, &c. & ideo sunt excusabiles. in fra. 15. Si opera nõ feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatũ non haberent. Nunc autem, & viderunt, &c. Ratio autem incredulitatis eorũ, est separatio eorum ab ouibus Christi. Vnde dicit. { Ideo non creditis, quia nõ estis ex ouibus, &c. Circa hoc tria facit. Primo, ponit eorum exclusionem a consortio ouium Christi. Secũdo, ostendit ouium dignitatem ibi { Oues meæ, &c.} Tertio, probat quoddam quod dixerat, scilicet quòd nõ rapiet quisquã oues suas de manu sua, ibi { Pater meus qđ dedit mihi, &c.} Separationem eorum ab ouibus suis ponit dicens. { Vos nõ estis ex ouibus meis} f. prædestinati ad credendum. Sed præsciti ad æternum interitum. Hoc enim ipsum quod credimus, est nobis a Deo. Phil. 1. Vobis datum est, nõ solũ vt in ipsum credatis, &c.

Ephe. 2.

Ephes. 2. Gratia saluati estis, & non ex vobis, Dei donum est, &c. Quod quidem nulli datur nisi cui præparatum est ab æterno. & ideo illi soli credent in ipsum, qui ad hoc ordinati sunt à Deo p æternam prædestinationē. Act. 13. Crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam æternam. Et eiusdem 15. Per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari. Sed numquid debet dici alicui, p non sit prædestinatus? Videtur, quòd non. Cum enim nullus possit saluari, nisi prædestinatus, si alicui dicatur, quòd nō est prædestinatus: videtur cogi ad desperationem. Ergo Dominus dicēs Iudæis. {Nō creditis, quia non estis ex ouibus meis.} Cogebat eos desperare. Respondeo: dicendum, quòd in illa turba erat aliquid commune omnibus, scilicet quòd non erant præordinati à Deo ad tūc credendum aliquid speciale, quod aliqui ex eis præordinati erāt ad credendum in posterum. Vnde & postea crediderunt, vt habetur Act. 2. Quòd crediderunt ex eis vna die tria milia. aliqui autē p non erant ad hoc prordinati. Non ergo repugnabat spei, dicere in turba in qua aliqui erant præordinati ad credendum in posterum, quòd non essent ex ouibus: quia nullus de se determinate hoc poterat suspicari. Repugnasset autem spei si hoc alicui personæ determinate dixisset. Dignitatem autem ouium suarū ponit dicens. {Oues meæ, &c.} Vbi quatuor ponit. Duo ex parte nostra, quæ nos facimus quātum ad Christum. Et duo ex parte Christi, quæ ipse facit in nobis, vicissim sibi correspondentia. Primum ergo, quod nos facimus est obedientia ad Christum. Et quantum ad hoc dicit. {Oues meæ.} scilicet per prædestinationē {vocem meam audiunt,} credendo, & præcepris meis obediendo. Psalm. 94. Hodie si vocem eius audieritis, &c. Secundum, qđ facit Christus primo correspondens, est eius dilectio, & approbatio. Et quantum ad hoc dicit. {Et ego cognosco eas. {idest diligo, & approbo. 1. Thimo. 2. Nouit Dominus qui sunt eius. q. d. Hoc ipsum, quòd me audiunt est per hoc, quòd ego {eas cognosco} ab æterno eligendo. Sed si aliter non potest credere quis, nisi det ei à Deo, videtur, qp infidelitas non sit alicui imputanda. Ad qđ dicendum est, qp ideo eis imputatur: quia in eis est causa quare eis non datur. Sicut ego non possum videre lumen, nisi illuminarer à sole, si autem clauderem oculos non viderem lumen, quod nō esset ex parte solis, sed ex parte mea, qui claudendo oculos, præbeo causam vt non illuminer. Peccatum autem est causa quare nō illuminamur à Deo per fidem, puta originale, vel in aliquib⁹ actuale, quæ quidem causa in omnibus est. Vnde omnes illi qui deseruntur, iusto Dei iudicio deseruntur, & illi qui eliguntur, ex Dei miseratione assumuntur. Tertiū quod est ex parte nostra est imitatio ad Christum. Et quantum ad hoc dicit. {Et sequuntur me.} Iob 26. Vestigia eius secutus est pes meus. 1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Quartum correspondens ex parte Christi est prēmij retributio. Et quantum ad hoc dicit. {Et ego vitam æternam do eis.} q. d. ipsi me sequuntur, hic manſuetudinis, & innocentiæ viam incedendo, & ego faciā, qp postea me sequent, ad gaudia vitę æternæ intrando. Hoc autem præmium ostendit Dominus esse indeficiens, tripliciter. Nam aliquid potest deficere tripliciter. Primo quidem ex natura ipsius, puta si sit corruptibile. Sed præmium istud quantū ad naturam suam incorruptibile est. Vnde dicit. {Vitā æternam do eis,} quæ est fruitio incorruptibilis, & immortalis Dei. infra 17. Hęc est vita æterna, vt cognoscant te solum verū Deū, &c. Et vt dicit Aug. Ista sunt pascua de qbus supra dixerat. Et pascua bona vita ęterna dicitur: quia ibi nulla herba arescit, totū viret. Secundo potest deficere ex defectu recipientis, dum recipiēs deficit, & dum male custodit, sed hoc non continget in illō præmio. Vnde dicit. {Et non peribunt in æternum,} scilicet oues. Quod est contra Origen. qui dixit, quòd quandoque sancti qui sunt in gloria, peccare poterunt. Sed Dominus dixit. {Non peribunt.} quia in æternum conseruabuntur. Apoc. 3. Qui vicerit faciam eum columnam, &c. Et foras non egredietur, &c. Tertio potest deficere ex violentia rapientis, forte enim neque Adam exclusus fuisset, nisi affuisset seductor. In vita autem æterna hoc non erit. Vnde dicit. {Et non rapiet eas.} scilicet oues {quisquā de manu mea.} idest, protectione, & potestate mea. Sapient. 3. Iustorum animæ in manu Dei sunt. Vt enim dicit Aug. Ibi neque lupus rapit, neque fur tollit, neque latro interficit.

e HIc probat, quod supra de dignitate ouium dixerat, scilicet quòd non rapiet eas quisquam de manu mea, tali ratione. Illud quod est in manu patris mei nullus potest rapere. Sed eadem est manus patris, & mea. Ergo illud quod est in manu mea, etiam nullus potest rapere. Circa hoc tria facit. Primo ponit minorem manifestando communicationem diuinitatis a patre sibi traditæ, cum dicit. { Pater quod dedit mihi.} scilicet per æternā generationem {maius omnibus est.} nam supr. 5. Sicut pater habet vitam in semetipso, sic &c. Item {maius est} potestate, supra 5. Potestatem dedit ei iudicium facere, &c. Item {maius est.} reuerentia & honore. Phil. 2. Dedit illi nomen, quod est super omne nomen, vt ī nomine Iesu, &c. {Maiꝰ est.} ergo {omnibus, quod dedit: mihi pater.} vt scilicet, sim verbum eius, sim vnigenitus eius, sim splendor lucis eiꝰ. Secundo ponit excellentiam potestatis paternæ. quod pertinet ad maiorem, cum dicit. { Et nemo potest rapere.} idest, per violentiam auferre, vel per ignorantiam surripere {de manu.} idest de potestate {patris mei.} vel a me, qui sum virtus paterna, quam uis melius dicatur de potestate patris, quàm à me, vt Aug. dicit. Ideo autem. {Nemo potest rapere de manu patris.} quia ipse fortissimus est, cui non potest fieri violentia. Et sapientissimus in quem non cadit ignorantia. Iob. 9. Sapiens corde est, & fortis robore, & cætera. Tertio ponit vnitatem sui ad patrem ex qua sequitur conclusio. Vnde dicit. {Ego & pater vnum sumus.} q. d. Ideo non rapiet eas quisquam de manu mea. Quia {ego & pater vnum sumus,} scilicet vnitate essentiæ. Nam eadem est natura patris & filij. Per hoc autem excluditur duplex error, scilicet Arrij qui diuidebat essentiam, & Sabellij, qui confundebat personas, vt sic & a Charibdi, & a Scilla liberemur. Nam per hoc quod dicit {vnum.} liberat te ab Arrio, nam si vnum, nō ergo diuersum. Per hoc autem quod dicit {sumus} liberat a Sabellio, si enim sumus. ergo pater & filius est alius & alius. Sed hoc Arriani, impietatis suę mendacio negare contendunt dicentes, quòd creatura aliquo modo est vnum cum Deo. Vnde & hoc modo filius potest esse vnum cum patre. Sed hoc patet esse falsum ex tribus. Primo ex ipso modo loquendi. Manifestum est enim, quòd vnum dicitur sicut ens. Vnde sicut aliquid non dicitur ens simpliciter, nisi secundum substantiam, ita nec vnum nisi secundum substantiam, vel naturam. Simpliciter autem dicitur aliquid quod nullo addito dicitur. Quia ergo hoc simpliciter dicitur. {Ego & pater vnum sumus} nullo alio addito, manifestum est, quòd sunt vnum secundum substantiam, & naturam. Nunquam autem inuenitur, quòd Deus & creatura sint vnum sine aliquo addito, sicut illud 1. Corinth. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. Ergo patet, quòd filius Dei non est vnum cum patre, vt creatura. Secundo ex his quæ supra dixerat, scilicet quod dedit mihi pater maius omnibus est. Et postea concludit. { Ego & pater vnum sumus.} quasi dicat: intantum vnum sumus, inquantum dedit mihi id quod maius est omnibus. Tert o patet ex sua intentione. Nam dominus probat, quòd non rapiet eas quisquam de manu sua, per hoc, quòd nemo potest rapere de manu patris eius, quod non sequeretur si potestas eius esset minor, quàm potestas patris vnum ergo sunt pater, & filius, natura, honore, & virtute.

LECTIO VI.

VStulerūt ergo lapides Iudæi, vt lapidarēt eū. Respondit eis Iesus. Multa bona opera ostēdi vobis ex patre meo. Propter quod eorum opus me lapidatis?

Hic

b HIc dominus excusat se de blasphemia. Et primo ponitur blasphemiæ impositio à Iudæis. Secundo eius excusatio à Christo ibi. {Respondit Iesus. Nonne scriptum est, &c.} Dicit ergo quantum ad primum. {De bono opere non te lapidam⁹, &c.} Vbi quinque cōsideranda occurrunt. Primum quidem videtur pertinere ad motiuū lapidationis, quod est blasphemia. Præcipitur enim. Leuit. 24. quòd blasphemi lapidentur. Educ inquit blasphemū extra castra, &c. Et quantum ad hoc dicūt. { De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia.} Secundū, quòd specificāt ipsam blasphemiam. nā blasphemia est, non solum attribuere Deo, quod sibi non conuenit: sed etiam attribuere alteri, quod solius Dei est, licut blasphemia est non solum dicere Deum esse corpus, sed etiam dicere aliquam creaturam creare posse. Mat. 9. dicebant. Hic blasphemat. Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus? Dicebant ergo Iudæi dominum blasphemum esse, non primo modo, sed vturpando sibi quæ diuinitatis propria erant, vnde dicebant. { quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum.} Tertium est, quòd Iudæi melius q̄ Arriani, intellexerunt verbum Christi, quod dixerat. ego & pater vnum sumus, non posse dici, nisi vbi est æqualitas patris & filij. Et hoc est quod dicunt. { Facis teipsum Deum.} Ostendendo verbis suis, quòd Deus sis quod non est verum {cum sis homo} Quartum est, quòd tāta est distantia Dei & hominis, quòd incredibile eis erat, quòd idem qui est homo, esset Deus. Vnde ū gnanter dicunt. { Quia homo cum sis, &c.} Quamuis ab ista incredulitate remoueri possent per hoc, quod dicitur in Psalm. 8. Quid est homo, quòd memor es eius, &c. Abac. 1. Opus ego facio in diebus vestris, &c. idest opus incarnationis excedens omnem mentem. Quintum est, quòd in suis verbis sibi ipsis contrariantur. nam ex vna parte confitentur Christum bona opera facere, dicentes. { De bono opere nō te lapidamus. Ex alia imponunt ei blasphemiam: scilicet, quòd sibi falso vsurpet honorem Dei, quæ quidem contraria sunt. Non enim ex Deo miracula posset facere, si Deum blasphemaret, quia vt dicitur. Matth. 7. Non potest arbor bona fructus malos facere, &c. Quod maxime locum habet in Christo.

c HIc excludit à se impositam blasphemiam. Et primo ponit suam excusationem. Secundo ostendit veritatem ibi. Si nō facio opera, &c. Excusat autem se, per auctoritatem. Vnde primo ponit auctoritatem scripturæ. Secundo aperit eis intellectū. Tertio ex hoc concludit propositum. Dicit ergo. { Respondit eis Iesus, nonne scriptum est in lege vestra.} scilicet in. Psalm. 81. Ego dixi dij estis, &c. Vbi sciendum est, quòd lex tripliciter accipitur in scriptura. Quandoque quidem vniuersaliter pro toto veteri testamento, secundum quod continet quinque libros Moysi, Prophetas, & Agiographa. Et hoc modo accipitur hic in lege vestra, idest, in veteri testamēto. Cum scriptum sit in Psal. quòd ideo dicitur lex: quia totum vetus testamentum habetur pro auctoritate legis. Aliquando accipitur lex prout diuiditur cōtra Prophetas, Psalmos, & Agiographa. Et sic accipit. Luc. vlt. Oportet impleri omnia quę scripta sunt in lege, & Psal. de me. Aliquando autem accipitur prout lex diuiditur contra Prophetas. Et sic Psal. & alij libri veteris testamenti, præter Pēthateucū includuntur sub Prophetis, eo quòd spiritu Prophetico edita sit scriptura veteris testamenti. Et hoc modo accipitur. Mat. 22. In his duobus mandatis tota lex pender & Prophetę. Sic ergo scriptum est. {Ego dixi Dij estis.} Vnde sciendum est, quòd hoc nomen Deus, tripliciter accipitur. Aliquando enim significat ipsam diuinam naturam, et sic dicitur singulariter solum. Exo. 20. Audi Israel, dñs Deus tuus vnus est. Quandoque autem dicitur Deus nuncupative & hoc modo dicuntur idola dij. Psal. 91. Omnes dij gentium dæmonia. Quandoque autem dicitur aliquis Deus participatione alicuius diuinitatis: seu excellentioris virtutis, diuinitus influsæ. Et hoc modo & iudices dicuntur Dij in scriptura. Exod. 22. Applicabis eos ad Deos, idest, ad iudices. Et Exod. 22. Dijs non detrahes idest prælatis. Et hoc modo accipitur hic, hoc nomen Deus cum dicit. { Ego dixi Dij estis.} videst, participantes aliquam virtutem diuinam supra humanam. Consequenter cum dicit

d APerit sensum auctoritatis prædictę, quasi dicat. Ideo vocauit eos Deos, inquantum participant aliquid diuinitatis secundum participationem sermonis Dei ad eos facti. Nam ex sermone Dei homo aliquam participationem diuinæ virtu-

A tis & puritatis consequitur. Infra 15. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus, &c. Et Exod. 34. dicitur, qp splendida facta est facies Moysi, &c. Ex his autem quæ prædicta sunt, posset sic argumentari. Manifestum est autem, quòd aliquis ex participatione verbi Dei sit Deus participative: sed non fit aliquid participative hoc, nisi ex participatione eius, quod est per essentiam suam tale: puta non fit participative ignis: nisi participatione ignis per essentiam. Ergo non fit aliquid participative Deus, nisi ex participatione eius, qui est Deus per essentiam. ergo verbū Dei, scilicet ipse filius, cuius participatione aliquis efficitur Deus, est Deus per essentiam. Sed dominus voluit humanius magis quā sic profunde cōtra Iudæos arguere. Dicit autem. { & non potest solui scriptura} vt ostendat irrefragibilem scripturę veritatem. Psalm. 118. In æternum domine permanet verbum tuum. Consequenter cum dicit. { Quem pater sanctificauit, &c.} Concludit propositum. Quod quidē si secundum Hylarium referamus ad Christum secundum quòd est homo, tunc est sensus, homines aliqui dicuntur Dij sola participatione sermonis Dei. Quomodo ergo dicitis { quia blasphemas} idest reputatis blasphemiam, quòd ille homo dicatur Deus, qui est vnitus verbo Dei in persona? & ideo dicit. { Quem pater sanctificauit, } Licet enim omnes qui sanctificantur, Deus sanctificer. infr. 17. Sanctifica eos in veritate, Christum tamen specialiter sanctificauit, nam alios sanctificat, vt sint filij adoptiui. Rom. 8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum, Christum autem sanctificauit, vt esset filius Dei per naturam, vnitus in persona verbo Dei. quod hęc verba ostendunt dupliciter. Primo per hoc, quod dicit. { Quem pater sanctificauit. } Si enim vt pater sanctificat, manifestum est, quòd sanctificat & filium. Rom. 1. Qui prædestinatus est filius Dei virtute secundum spiritum sanctificationis. Secundo per hoc, quod dixit. { Et misit in mundum. } Mitti enim in aliquem locum, non conuenit alicui rei nisi ante fuerit, quàm ibi esset. ergo ille quem pater misit in mundum, scilicet visibiliter, est filius Dei: qui præexistit visibili visioni. quia vt dicitur supr. 1. In mundo erat & mundus per ipsum, &c. supr. 3. Non enim misit Deus, &c. Hunc ergo { quem Deus misit in mundum vos dicitis quia blasphemias: qa dixi filius Dei sum. } quasi dicat. *Multo magis possum hoc dicere*, qui sum vnitus verbo in persona, quàm illi { ad quos sermo Dei factus est. } Sed vnde Iudæi habuerunt, quod Christus esset filius Dei? Non enim hoc dominus expresse dixit. Ad quod dicendum est, quòd licet dominus hoc expresse non dixerit: mihi ominus tamen ex verbis quæ dixit, sic. Ego & pater vnum sumus. Et quod dedit mihi pater maius omnibus est, intellexerunt eum accepisse naturam a patre, & esse vnum in natura cum eo. Hoc autem scilicet accipere eandem naturam ab aliquo, & esse, habet rationem filiationis. Si autem hoc quod dicit { Pater sanctificauit, &c. } referamus secundum Augustinum ad Christum inquantum est Deus, tunc est sensus { quem pater sanctificauit. } videst, sanctum ab æterno genuit. Sed alia quæ sequuntur eodem modo exponenda sunt: secundum quòd Hylarius exponit: tamē mihi lius exponitur si referatur ad Christum inquantum homo: Cōsequenter cum dicit.

e PRobat veritatem dictorum, quasi diceret. Licet sim homo tantum secundum reputationem vestram, tamen nō blasphemo dicens me vere Deum: quia verissime sum. Vnde circa hoc duo facit. Primo proponit argumentum operum. Secundo infert conclusionem intentam ibi. { Vt cognoscatis, &c. } Circa primum duo facit. Primo dicit, quòd sine operibus essent excusabiles. Et dicit { Si non facio opera patris mei. } eadem scilicet quæ ipse facit, & eadem virtute & potestate { Nolite credere mihi. } supra 5. Quæcumque pater facit, hæc & filius similiter facit. Secundo, quòd ex ipsis operibus conuincuntur, dicens. { Si autem facio. } scilicet eadē opera, quę pater facit { si mihi qui filius nominis appareo } non vultis credere, operibus credite. idest, ipsa opera demonstrant, quòd ego sum filius Dei. infr. 16. Si opera non fecissem quæ nemo alius, &c. Consequenter infert conclusionem intentam dicens { Vt cognoscatis, &c. } Nullum enim tam euidens iudicium de natura alicuius rei esse potest, quam illud quod accipitur ex operibus eius. Quidam ergo cognoscipit esse de Christo, & credi quòd sit Deus per hoc, quod facit opera Dei. & ideo dicit. Ex ipsis operibus conuincamini { vt cognoscatis & credatis, } quod oculis vestris videre non potestis, scilicet { quia

pater

pater in me est, & ego in patre. } infr. 14. Ego in patre, & pater in me est. Quod intelligendum est per vnitatem essentiæ, & quasi idem est {pater in me est, & ego in patre.} Et ego & pater vnũ sumus. Hylarius autem hoc bene exponit dicens, quòd differentia est inter Deum, & hominem. Nam homo cum sit compositus, non est sua natura. Deus autem cum sit simplicissimus est suum esse, & sua natura. In quocũque ergo est natura Dei, ibi est Deus. Cum ergo pater est Deus, & filius est Deus, vbicũque é natura patris, ibi est pater, & vbicumque est natura filij, ibi est filius. Cum ergo natura patris sit in filio, & econuerso. Ergo pater est in filio, & econuerso. Sed vt dicit Augu. Licet Deus sit in homine, & homo in Deo, vt dicitur 1. Ioã. 4. Qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Non est intelligendum per essentiæ vnitatem: sed homo in Deo est, ideſt sub diuina cura & protectione, & Deus in homine per similitudinem suę gratiæ. Vnigenitus autem filius est in patre, & pater in illo tanquam æqualis.

f Quærebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manib' eorum. Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primum: & mansit illic, & multi venerũt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quæcumq; dixit G Ioannes de hoc, vera erãt: & multi crediderunt in eum.

f Hic dominus declinat Iudęorum pertinaciam. Et primo ostendit *ipsorum pertinaciam*. Secundo declinat eam. Tertio ostendit effectum declinationis. Pertinaciam autem ostendit per hoc, quòd post tot veritatis documenta, post tot miracula- H rum & mirabilium operum argumenta, adhuc in malitia perseuerant. Vnde {quærebant eum apprehendere.} Non ad credendũ & intelligendum: sed ad sæuiendum, & ad nocendum. nam quia æqualitatem sui ad patrẽ euidentius expresserat, magis cõcitati fuerũt. Hie. 8. Apprehenderunt mendacium, &c. Declinat autẽ eorum sæuitiã dominus exiens ab eis. Vnde dicit. {Exiuit, &c.} Vbi primo ostendit quõ eos dimisit: scilicet exeũdo de manibus eorum. Ec hoc propter duo. Primo, vt ostenderet se non posse detineri, nisi quando volebat. Luc. 4. Iesus transiens per medium illorum ibat. Supra eod. Nemo tollit à me animam meam: sed ego ponam à meipso. Secundo, vt daret nobis exemplum declinandi malorum sæuitiam, quando sine periculo fidei fieri potest. Eccl. 8. Ne stes cõtra faciẽ contumelioſi. Secundo ostenditur quo exiẽs ierit. Vnde dicit. {Et abiit iterum trans Iordanẽ, &c.} Cuius quidem mystica causa est, quòd aliquando iturus esset p Apostolos suos ad gentes conuertendas. Causa vero literalis est I duplex. Vna, quia locus erat vicinus Hierusalem, & iam imminebat tempus passionis. Vnde nolebat se elongare. Secunda, vt reducat ad memoriam testimonium, quod illic perhibuit Ioannes dicens. Ecce agnus Dei, &c. Et testimoniũ patris, & filij Christo perhibitum in baptismo. *Effectus autem declinationis fuit* conuersio turbarum ad fidem, quæ quidem conuersio describitur quantum ad tria. Quantum ad operationis imitationẽ. vnde dicit. {Et multi venerunt ad eum} scilicet per imitationem operum. Mat. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, &c. Secundo quantum ad oris confessionem, vnde & dicebant. {Quia & Ioannes, &c.} Vbi primo confitentur eminentiã Christi ad Ioannem. vnde dicebant. {Quia Ioannes fecit nullum signum.} Cuius quidem ratio fuit: quia Ioannes missus fuit vt testis Christi. vnde oportebat, quòd fieret fide dignus, & testimonium eius ostenderetur verum, quod quidem sic conueniẽter per sanctitatem vitę: Christus autem venit vt Deus. & ideo oportebat, q̃ ostenderet in se signa potestatis diuinę. & ideo Io- K annes vitæ sanctitate pollebat. Christus autem cum hoc, exercebat etiam opera potestatem diuinam manifestantia. Hic etiam mos seruabatur apud antiquas potestates, q̃ in præsentia potestatis majoris, minor potestas non vtebatur suæ potestatis insigniis. Vnde in præsentia dictatoris cõsules insignia deponebãt. Non ergo decens fuit, vt Ioã. qui minoris potestatis erat, vtpote præcursor & testis, in Christi præsentia, diuinæ potestatis insignijs vteretur: sed solum Christus. Secũdo confitetur veritatem testimonij Ioannis de Christo. vñ dicebant. {Omnia, n. quæ dixit Ioannes de hoc,} {scilicet de Christo {erant vera,} quasi diceret, & si nullũ signum fecerit Ioannes, tamẽ de Christo omnia veraciter dixit. Tertio manifestat cordis fidem. Vnde dixit. {Et multi crediderunt in eum} vt Augustinus dicit. Christum apprehenderunt permanentem, quem Iudæi volebant apprehendere descendentem, quia per lucernam ad diem venerant. Ioannes enim lucerna erat, & diei testimonium perhibebat.

LECTIO PRIMA.

Vpra, Dominus virtutem suam vniuificatiuam ostendit verbo. Hic confirmat eam miraculo, quendam mortuum, scilicet Lazarum, suscitando. Et primo ponitur Lazari infirmitas. Secundo ipsius iam mortui suscitatio, ibi. {vt audiuit.} Tertio subiungitur suscitationis effectus, ibi. {Multi ergo ex Iudæis, &c.} Circa primum tria facit. Primo ponitur Lazari ægrotatio. Secundo languoris denunciatio, ibi. {Miserũt ergo sorores, &c.} Tertio assignat præmissarum ratio, ibi. {Audiens autem Iesus, &c.} Circa primum tria facit. Primo describit personam ægrotam. Secũdo languentis locum. Tertio personã cõiunctam. Persona ægrota est Lazarus. vnde dicit. {Erat quidam languens Lazarus.} Per hunc fidelis signatur, qui in Deo sperat, & tamen patitur infirmitatem peccati, de qua dicitur in Psalm. 6. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum. Lazarus enim interpretatur auxiliatus à Domino. vnde eum signat qui spem habet diuini auxilij. Psal. 120. Auxilium meum à Domino, &c. Locus infirmi erat *Bethania*. vnde dicit {à Bethania de castello.} Quæ quidẽ Bethania villa quædam erat prope Hierusalem, vbi Dominus consueuerat frequenter hospitari, vt frequenter supra dictum est. & interpretatur domus obedientiæ. Per quod datur intelligi, quòd si infirmus sit Deo obediens, poterit ab eo de facili curari, sicut infirmus obediens medico, facilius ab eo beneficium consequitur sanitatis. 4. Reg. 5. Dixerunt serui Naamani ad eum. Pater, & si rem grandem dixisset tibi Propheta, facere debuisses. Ista Bethania castellũ erat Mariæ & Marthę sororum Lazari. Per quas duplex vita signatur, activa, scilicet & contemplativa. vt sic per hoc detur intelligi, quòd per obedientiam homo perfectus redditur in vita activa & contemplativa. Persona coniuncta erat Maria. vnde dicit. {Maria autem erat, &c.} Quia enim mentionem fecerat de Maria, & plures mulieres huius nominis erant. Ideo ne erremus ex nomine, notificat eam ex notissima actione dicens. {Quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit, &c.} De hac autem Maria diuersitas quædam est inter sanctos. Quidam enim dicunt, vt Hieronymus & Origenes, quòd hæc Maria soror Lazari non est eadem cum illa quæ peccatrix erat. De qua dicitur. Luc. 7. quòd attulit alabastrum vnguenti, & stans retro secus pedes, &c. Vnde sicut dicit Chrysostomus. hæc non fuit illa meretrix, quę in Luca legitur. hæc enim honesta fuit, & studiosa circa susceptionem Christi. Nam peccatricis illius nomen tacetur. Potuit autem Maria ista erga Christum tẽpore suæ passionis ex deuotione, & speciali dilectione simile opus fecisse, qđ fecit ei peccatrix illa diligens & compuncta, quod quidem factũ hic ab Euangelista propter Mariæ nominis magnitudinem per anticipationem recitatur. Quidam alij, sicut Augustinus & Gregorius dicunt, quòd hæc eadem Maria, de qua hic agitur, est illa peccatrix, de qua agitur Luc. 7. Et argumentũ huius ex hoc verbo Aug. assumit. nam hic Euangelista dicit antequam Maria vngeret dominum vnguento: quia illud fuit imminente passione. infr. 12. Vbi dicitur: Maria ergo sumpsit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu. vnde dicit q̃ hoc quod hic dicit Euangelista de ea factum, recitatur. Luc. 7. Ambrosius autem vtramque partem tenet: secundum ergo opinionem Augu. manifestum est, quòd peccatrix illa, de qua dicitur in Luca, est Maria ista. {Cuius frater Lazarus infirmabatur.} i. miserandũ corpus eius fornaceis febribus alendũ edax incendiũ assumebat.

b Hic ponitur infirmitatis denunciatio à sororibus, Lazari, quę languentis aderant, & casũ dolentes inuenis ægrotantis {Miserunt ad eũ.} scilicet Iesum {dicentes, Domine, ecce quẽ amas, &c.} In qua quidem denunciatione tria consideranda occurrunt. Vnum est, quòd non est signum quòd aliquis non sit amicus Dei, si aliquando corporaliter affligatur: sicut Eliphaz contra Iob falso arguit, Iob 4. Recordare obsecro, quis vnquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt? & ideo dicunt. {Domine, ecce quem amas infirmatur.} Prouerb. 3. Quem diligit dominus corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. Secundum est, quòd non dicunt, Domine veni sana eum: sed tantum infirmitatem exponentes, dicunt {Infirmatur.} In quo signatur, q̃ sufficit amico tantum necessitatem exponere, aliquo, alicuius petitionis

petitionis additamento. nam amicus cum velit bonum amici, sicut bonum suum, sicut sollicitus est ad repellendum malum suũ, ita & ad repellendum malum amici sui. Et hoc maxime verum est de eo qui verissime diligit. Psal. 114. Custodit dominus diligentes se. Tertium est, quòd istæ duę sorores desiderantes curationem fratris languidi, non venerunt personaliter ad Christum: sicut paralitici. Luc. 5. Et Centurio Mat. 8. Et hoc propter confidentiam, quam habebant ad Christum ex speciali dilectione, & familiaritate quam Christus erga eas ostendebat, & forte a luctu detinebanť vt Chryso. dicit. Ecclesiast. 6. Amicus si permanserit fixus, erit tibi cœqualis, & {domesticis tuis fiducialiter agetur.

c Audiens autẽ Iesus dixit eis. Infirmitas hęc non est ad mortem: sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam.

d Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum.

LECTIO II.

Vt ego audiuit quia infirmatur, tũc quidem mansit in eodem loco B

e Siquis ambulauerit in die, nõ offendit, quia lucem huius mundi videt.

duobus diebus.

b Deinde post hæc dicit discipulis suis. Eamus in Iudęã iterũ.

c Dicũt ei discipuli. Rabbi, nũc quærebant te Iudei lapidare, & iterum vadis illuc?

d Respondit Iesus: Nonne duo decim horæ sunt diei?

e Siquis ambulauerit in die, nõ offendit, quia lucem huius mundi videt.

Ic ponitur præmissorum ratio. Et primo ratio ipsius infirmitatis. Secundo quare sorores eius nõ venerunt ad Christum secundum Augustinum ibi {Diligebat autem Iesus, &c.} Ratio autem infirmitatis est glorificatio filij Dei. vnde dicit. {Dixit eis Iesus, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei.} Vbi sciendum est, quòd infirmitatum corporalium quędam sunt ad mortem; quædam autẽ non. Illę autem sunt ad mortem, quæ ad aliquid aliud non ordinantur. Nam omnia mala pœnæ ex diuina prouidentia infliguntur. Amos. 3. Si est malum in ciuitate quod dominus non faciat. Mali vero culpæ Deus vltor est, non tamen auctor. Omnia autem quæ à Deo sunt, ordinata sunt. & ideo omnia mala pœnæ ad aliquid ordinantur: quædam ad mortem, quædam ad aliquid aliud. Hæc autem infirmitas nõ est ordinata ad mortem, sed ad gloriam Dei. Sed numquid non fuit mortuus Lazarus ex hac infirmitate? Videť quod sic. Alias non fœteret quatriduanus in monumento, nec resuscitatio fuisset miraculosa. Respondeo; dicendum quòd infirmitas hæc non fuit ordinata ad mortem, vt ad finem vltimum: sed propter aliud vt dictum est, vt scilicet ipse qui resuscitatus fuit, quali castigatus, iuste viueret ad Dei gloriam, & populus Iudæus videns miraculum conuerteretur ad fidem. Psal. 117. Castigans castigauit me dominus, &c. Vnde sequitur {Sed pro gloria Dei vt glorificetur, &c.} Vbi secundum Chryso. ly pro, & ly vt, non tenet causaliter: sed consecutiue. Non enim ideo infirmatus est, vt ex hoc Deus glorificaretur: sed aliunde quidem infirmitas hæc venit, & ex ea consecutum est hoc, vt glorificaretur filius Dei; inquantũ eum resuscitãdo, vsus est ea ad gloriam Dei. hoc autem vno quidem modo veritatem habet, sed alio modo non. Potest. n. infirmitatis Lazari duplex causa considerari. Vna naturalis, & secundum hanc verificatur dictum Chryso. Quia infirmitas Lazari, secundum causam naturalem non ordinabatur ad resuscitationẽ. Alia causa potest considerari diuina prouidentia. Et nunc non habet veritatem dictum Chryso. nam ex diuina prouidentia huiusmodi infirmitas ordinabat ad gloriã Dei. Et secundũ hoc ly pro & ly vt, tenetur causaliter, quasi dicat. {Sed pro gloria Dei} quia licet ad hoc non ordinaretur ex intentione causæ naturalis; ordinabatur tamen ex intentione diuinæ prouidentiæ ad gloriam Dei, inquantum facto miraculo, crederẽt homines in Christum, & vitarent veram mortem. Vnde dicit {vt glorificetur filius Dei per eam.} Hic manifestę dominus filium Dei se nominat. nam ipse glorificandus erat in resuscitatione Lazari; & ipse est verus Deus. 1. Ioã. vlt. Vt simus in vero filio eius. supra 9. Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manifestentur opera Dei in illo,

Hic secundum Augu. Euangelista assignat rationem quare d duę sorores non venerunt ad Christum. Quæ scilicet sumitur ex confidentia specialis dilectionis. vnde dicit. Diligebat autẽ Iesus Martham & Mariam, &c. } Quippe qui tristiũ consolator erat, sorores tristes diligebat. Et qui languentium saluator erat, languidum & mortuum Lazarum diligebat. Deut. 29. Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt.

LECTIO II.

Ic agitur de mortui resuscitatione. Et primo ponitur resuscitandi propositum. Secundo subditur suscitationis ordo ibi {Venit itaque Iesus, &c.} Circa primum tria facit. Primo dat dominus locum morti. Secundo prenunciat propositum de accedendo ad locum vbi mortuus erat ibi {Deinde post hæc dicit, &c.} Tertio prenunciat propositum suscitandi ibi {Hæc ait, & post dicit illis, &c.} Dat autẽ A locum morti moram trahendo dominus trans Iordanem. Et iõ dicit {vt audiuit, quia infirmabatur, mansit in eodem loco duobus diebus.} Ex quo notatur, quòd eodem die quo Christus recepit nuncium sororum Lazari, mortuus fuit Lazarus. Nam quando Christus venit ad locum vbi mortuus fuit, iam quatriduanus erat, Christus autem duobus diebus postquam recepit nuncium remansit in eodem loco, & sequenti die ab illis duobus iuit in Iudæam. Dedit autẽ locum morti per tot dies propter duo. Primo quidẽ ne ex præsentia eius mors Lazari impedita fuisset. Nam vbi vita præsens est, mors locum non habet. Secundo, vt miraculum credibilius redderetur, & nullus posset dicere quòniam nondum defunctum eum suscitauit; sed potius stupefactum. Consequenter cum dicit.

b Dominus manifestat propositum accessus sui ad locum. Et primo prænunciat propositum. Secũdo subditur timor discipulorum ibi {Dicunt ei discipuli, &c.} Tertio, cessimorem propellit ibi {Respondit Iesus: nonne, &c.} Dicit ergo quantum ad primum {Deinde post hęc.} {scilicet moram contractam {dixit.} {scilicet Iesus discipulis suis. {Eamus in Iudęam iterum.} Hic quęritur, quare hoc solum prędixit Apostolis iterum iturũ in Iudæam, cum hoc alias non fecerit. Sed huius quidem ratio est, quia Iudæi nuper in Iudęa persecuti fuerant Christum: ita vt penè eum lapidassent. Vnde & propterea inde decesserat: propter quod credendum erat, quòd Christo iterato illuc ire volenti discipulorum cordi timor inuaderet. & quia prædicta iaculaminus feriunt, & mala quæ prędicentur facilius tolerantur vt Gregor. dicit, ideo dominus vt eis timorem auferret, eis itineris sui propositum manifestat. Per hoc autem quòd iterum reuerti- C tur in Iudęam, mystice datur intelligi dominum in fine mundi iterum reuersurum ad Iudęos: qui conuertentur ad Christum. Rom. 11. Cæcitas ex parte contingit in Israel, &c. Timor discipulorum ponitur cum dicunt.

c Quasi dicat, videtur, quòd spontaneus vadas ad mortem. Sed timor iste irrationabilis est, quia secum habebant discipuli Deum protectorem, cum quo qui est, timere non debet. Isa. 50. Stemus simul: quis est aduersarius meus? Psal. 1. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Hunc timorem expellit dominus confortans eos. Vnde dicit.

d Vbi primo ponit conditionem temporis. Secundo ostendit quod tempus sit aptum ambulationi. Tertio quod nõ sit aptum. Secundum ibi {Si quis ambulauerit, &c.} Tertio ibi. {Si autem ambulauerit in nocte, &c. Ad intelligeriam aut huius literæ sciendum est, q̃ tripliciter exponitur. Vno modo à Chryso. sic. {nonne 12. horę sunt dies?} i. q. d. Vos dubitatis ascendere in Iudæam; quia nuper Iudæi voluerunt me lapidare. Sed dies habet 12. horas, & quod contingit in vna, non contingit in alia. Vnde licet tũc voluissent me lapidare, in alia hora hoc nollent, Eccles. 3. Omnia tempus habent, &c. Et eiusdem. 8. Omni negotio tempus est, & opportunitas. Sed hic incidit quæstio literalis. Quia aut loquitur de die naturali, aut de die artificiali. Si quidẽ loquatur de die naturali, tunc falsum est, quod dicit. Cum non habeat duodecim; sed 24. horas. Similiter si loquitur de die artificiali, falsum est, qd dicit. quia hoc non est verum, nisi in æquinoctiale, quia non omnes dies artificiales habent 12. Sed ad hoc dicendum, quòd intelligendum est de die artificiali: quia omnes dies artificiales habent 12. horas. Nam horę huiusmodi dierum distinguuntur dupliciter. Quędam enim sunt æquales. Et quædam sunt inæquales. Æquales autem distinguuntur ſm circulũ æquinoctialis. Et ſm hoc non omnes dies habent 12. horas: sed aliqui plures, aliqui pauciores, nisi tantum in æquinoctio. Inæquales autem distinguuntur ſm ascensiones Zodiaci propter eius obliquitatem: quia non æqualiter ascendit Zodiacus in omnibus partibus suis. Æquinoctialis aut æqualiter, & de istis horis inæqualibus quilibet dies artificialis habet 12. horas q̃ a quolibet ascendũt 6. signa de die & 6. de nocte, sed illa quæ ascendũt in æstate sunt tardioris motus, quàm illa quę ascendunt in hyeme. Ascensus autem cuiusliber signi facit duas horas.

e Ideſt, honestę & absque conscientia alicuius mali. Rom. 13. Sicut in die honestę ambulemus. } Non offendit, ideſt, non inuenit quid ei noceat. Et hoc ideo {quia lucem huius mundi videt, ideſt, lux iustitiæ in eo est. Psal. 96. Lux orta est iusto, & rectis

rectis corde lætitia, quasi dicat, Dominus. Nos, F
securè possumus ire, cum in die ambulemus.

f SCilicet, iniquitatum de facili multa pericula inueniet. De qua nocte. 1. Thess. 4. Qui dormiunt, nocte dormiunt: & talis {offendit, } id est, impingit {quia lux, } scilicet iustitiæ {nō est in eo. } Alio modo exponit quidā Græcus, scilicet Theophilactꝰ ab illo loco. {Si quis ambulauerit in die. } Dicens, quòd dies est ꝓsentia Christi in mundo, nox vero est tempus post passionem eius. Vt sic sensus. Non est timendum de Iudæis: quia quādiu ego sum in mundo, vobis non imminet periculum:

f Si autē ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.

LECTIO III.

Haec ait, & post hæc dicit eis. Lazarus amicꝰ noster dormit, sed vado, vt a somno excitem eum.

b Dixerunt ergo discipuli eius. Domine, si dormit, saluus erit. G

c Dixerat autem Iesus de morte eius, illi aūt putauerunt quia de dormitione somni diceret.

d Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste. Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum.

e Dixit ergo Thomas, qui dicit Didymus, ad condiscipulos: Eamus & nos, & moriamur cū eo.

sed mihi. Vnde quando Iudæi eum capere voluerunt. infr. 18. Dixit Dominus turbis: Si ergo me quæritis, sinite hos abire, vt impleretur, &c. Sed {in nocte} ideſt, in tempore post passionem, tunc timendum est vobis ire in Iudæam: quia patiemini à Iudæis persecutionem. Zacha. 13. Percute pastorem, & dispergentur oues, &c. Alio modo exponit Augustꝰ. sic. vtper diem intelligatur Christus. supr. 9. Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. Et quāmdiu sum in mundo, lux sum mundi: huius ergo diei. 12. horæ sunt 12. Apostoli. supr. 7. Nōne ego vos 12. elegi. Sed timendum est valde, quod sequitur. Et vnus ex vobis diabolus est. Iudas ergo non erat hora huius diei: quia nō lucebat. Sed dicendum, quòd Dominus hoc dixit, non habito respectu ad Iudam, sed ad successorem eius Matthiam. Est ergo H
sensus. {Nonne. 12. horæ, &c. } quasi diceret, vos estis horæ, ego sum dies. Sicut ergo horæ consequuntur diem, ita & vos me debetis sequi. Vnde si ego volo ire in Iudæam, vos non debetis me precedere, nec mutare voluntatem meam, sed debetis me sequi. Simile dicit Petro. Mat. 16. Vade retro post me Sathanas, ideſt, non præcedas me, sed me sequere, voluntatem meam imitando. {Si quis ambulauerit in die, } quasi diceret. Non deberis timere periculum: quia vos itis mecū, qui sum dies. Vnde sicut q̄ in die vadit non impingit, ideſt, non offendit, ita nec vos qui mecum itis. Rom. 8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Et hoc ideo: quia lucem huius mundi videtis in me. {Si autem ambulauerit in nocte, } ideſt, in tenebris ignorantiæ & peccati. {Tunc offendit. } & hoc ideo {quia lux } scilicet spiritualis {non est in eo. } non quidē ex defectu lucis, sed eorum rebellione. Iob. 22. Ipsi fuerunt rebelles lumini, &c.

LECTIO III.

I

Svpra prænunciauit Dominus propositum de accedendo ad locum defuncti, hic manifestat propositū de defuncti suscitatione. Et primo prænunciat ipsum propositum. Secundo discipulorū affectum, ibi. {Dicit ei Thomas, &c. } Propositum autem prænunciat primo, quasi implicite & obscure. Secundo Euangelista ostendit tarditatem intellectus discipulorum, ibi. { Dixerunt ergo discipuli. } Tertio Dominus ipsum propositum denunciat manifeste, ibi. { Tunc ergo dixit eis Iesus. } Dixit ergo {hæc ait. Et post hæc dicit illis, } quasi diceret his quæ supra posita sunt dictis. Postmodum dicit discipulis suis. {Lazarus amicus, &c. } Quod quidem secundum Chryso. videtur facere ad secundam rationem excludentem timorem discipulorum. nam prima procedebat ex discipulorum innocentia: quia qui ambulat in die non offendit. Ista sumitur ex necessitate imminente, quasi necessarium sit ire. Vnde circa hoc tria facit. Primo commemorat pristinam amicitiam defuncti dicens. { Lazarus amicus noster. } Amicus, scilicet propter multa beneficia, & obsequia quę nobis exhibuit. & ideo non debemus in necessitate deficere. Pro. 12. Qui negligit damnū propter amicum fidelem. Secundo ponit necessitatis instantiā. Vnde dicit { dormit. } Vnde oportet, quòd ei subueniatur. Pro. 17. Frater in angustijs cōprobatur. {Dormit} inquam, vt dicit Aug. Domino, sed mortuus erat hominibus, qui eum suscitare non poterant. Sciendum est enim, quòd somnus accipitur multis modis. Quandoque pro somno naturæ. 1. Reg. 3. Dormiuit Samuel vsque mane. Et Iob. 11. Securus dormias, &c. Quandoque pro somno mortis. 1. Thess. 4. Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt nō cōtristemini, &c. Quādoq; pro negligentia. Psal. 120. Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel. Quandoque vero pro somno culpę. Eph. 5. Exurge qui dormis, & exurge à mortuis. Quandoque pro quiete contemplationis. Can. 2. Ego dormio, & cor meum vigilat, &c. Quandoque pro quiete futuræ gloriæ. Psal. 4. In pace in idipsum, dormiam & requiescā, Mors autē dicitur somnus propter spem resurrectionis. & ideo mors consueuit appellari dormitio, ab eo tempore quo Christꝰ mortuus est, & resurrexit. Psal. 3. Ego dormiui, &c. Tertio ostendit suam ad resuscitandum efficaciam, cum dicit. { Sed vado vt à somno excitem eū. } In quo dat intelligere, quòd tanta facilitate excitabat de sepulchro, quanta excitas dormientem in lecto. Nec mirum: qa ipse est, qui suscitat mortuos, & viuificat. supr. 5. Vñ dicit ibidem. Venit hora, in qua oēs qui in monumentis sunt, &c. Tarditatem autem, intellectus discipulorum ponit Euangelista cum dicit.

b ET primo ponit signum tarditatis eorum, scilicet, quòd non respondent secundum intentionem Domini. Secundo, ostenditur eorū tarditas manifeste, ibi. { Dixerat autē Iesus, &c. } Circa primum sciendum est, quòd id, quod dixerat Dominus de somno mortis, isti intellexerunt de somno naturæ. & quia solet somnus egrotantium salutis esse indicium, ideo {discipuli dixerunt, si dormit saluus erit. }. q. d. hoc manifeste salutis est signum, vt per hoc vlterius concludant. Domine. si dormit, non videtur vtile esse, vt tu vadas ad excitandum eum. Tarditatem autem ipsorum subdit dicens.

c QVia rudes erant. Vnde Dominus dicit eis. Mat. 15. Adhuc & vos sine intellectu estis? De sapiente vero dicitur Prouerb. 1. Animaduertet parabolam, & interpretationem verba scilicet, &c. Manifestat autem Dominus explicite suscitandi propositum, cum subdit.

d ET primo annunciat eis Lazari mortem, {quod pertinet ad eius scientiam. Secundo insinuat suum affectum} circa eius mortem {quod pertinet ad eius prouidentiam. Tertio innuit propositum de eundo ad locum vbi mortuus erat, quod pertinet ad eius clementiam. Mortem quidem prænunciat dicens manifeste. {Lazarus mortuus est, } ideſt, subijt legem communem mortis, quam nullus hominum subterfugere potest. Psal. 88. Quis est homo qui viuit. & non videbit mortem? Affectum aūt suum ostendit circa eius mortem dicens. { Et gaudeo propter vos, vt credatis, &c. } Quod potest dupliciter exponi. Vno modo sic: nos audiuimus infirmitatem Lazari, sed ego absens annuncio mortē eius. {Et gaudeo propter vos, } ideſt, propter vestram vtilitatem, vt ex hoc sumentes experimentum diuinitatis meæ: quia in absentia video. Hebr. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Nec mirum, quia ipse est omnibus præsens. Hier. 13. Cœlum & terram ego impleo. {Vt credatis, } non vt de nouo inciperent credere, sed vt firmius robustiusque crederent, secundum illud Luc. 10. Credo Domine, adiuua meam incredulitatem. Alio modo sic {Gaudeo. } scilicet quòd mortuus est. Et hoc {ꝓpter vos. } ideſt, propter vtilitatem, scilicet {vt credatis. } Ideo inquam {gaudeo: quia non eram ibi. } nam si ibi fuissem, non fuisset mortuus: sed quia defunctus est, maius apparebit miraculū, cum resuscitabo defunctum putrescentem. Et ex hoc vos magis corroborabimini in fide. Maius est enim defunctū suscitare, quàm viuentem à morte præseruare. Ex quo datur intelligi, quòd aliquando mala sunt ratio gaudij: in quantum ordinātur ad bonum. Roma. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Propositum autem eundi innuit dicens. { Sed eamus ad eum, &c. } In quo ostenditur Dei clementia, in quantum homines in peccatis existentes, & quasi mortuos per se ad eum accedere nō valentes, misericorditer præueniendo attrahit: secundum illud. Hiere. 31. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te, &c.

e HIc ponitur discipulorum affectus. Quod potest quidē dupliciter exponi. Vno modo, vt importet affectum dubitantis. Alio modo, vt importet affectum diligentis. Et primo modo exponitur à Chryso. Nam vt supra dictum est, omnes discipuli timebant Iudæos, & super alios Thomas. Nam ante passionem infirmior erat alijs & infidelior, qui tamen postea fortior factus est & irrepręhensibilis; qui solus orbem terrarū percurrit. Vnde ex hac dubietate { dicit ad condiscipulos. Eamus & nos, & moriamur cum illo. } quasi dicat. Iste non timet mortem, penitus vult ire, se, & nos volens tradere morti. Secūdo modo exponit Augustinus. Thomas enim & alij discipuli ita Christum amabant, vt vel cum eo præsente viuere, vel cum eo mori vellent, ne post mortem deserti iterum inconsolati remanerēt. Vñ ex hoc affectu {Tho. dicit ad cōdiscipulos. Eam⁹ & nos, &c. } quāst

quasi dicat, ire vult, periculum mortis ei imminet: numquid & nos remanebimus vt viuamus? Absit. Sed { Eamus & moriamur cum illo. 2. Thimoth. 2 Si compatimur, & conregnabimus. secundæ. Corinthiorum. quinto. Si vnus pro omnibus mortuus est, &c.

LECTIO IIII.

A

POstquam prænunciauit de functi suscitationem, hic describit Euāgelista resuscitationis ordinē. Et primo prætmittit quædam prę̄ambula pertinentia ad alios. Secundo, proponit quædam quæ pertinent ad affectum Christi, ibi {Iesus autem vt vidit eam ploratem, &c. Tertio subdit suscitationis effectum, ibi { Iesus ergo turbatus fremens. } Prę̄ambula autem ad alios pertinentia primo prę̄mittit quantum ad defuncti conditionem. Secundo quantum ad Iudęorum erga sorores consolationem, ibi { Erat autem Bethania, &c. } Tertio quantum ad sororū deuotionem, ibi { Martha autem vt audiuit, &c. Defuncti autem conditio describitur quantum ad tęmpus mortis: quia quatriduanus. Vnde dicit {Venit itaque Iesus, & inuenit eum quatuor dies habentē. {Et quantum ad locum, quia in monumento. Ex quo apparet secundum literam, vt dictum est supra, quòd primus dies mortis fuit quando nunciata fuit ei infirmitas. Per hos autem quatuor dies, secundum Augustinum signantur quatuor dies quadruplicis mortis. Vnus dies est peccati originalis; quod homo trahit de mortis propagine. Rom. 5. Per vnū hominē peccatum intrauit, &c. Alij tres dies referuntur ad mortem peccati actualis. nam quodlibet peccatum mortale quædam mors dicitur. Psal. 33. Mors peccatorum pessima. Et diuiduntur secundum transgressionem triplicis legis. Primo quidem legis naturæ, quam homines transgrediuntur. Et sic est secundus dies mortis. Isa. 24. Trangressi sunt legem, & pactum sempiternum, &c. ideſt legem naturę. Secundo legis scriptę, quam etiam homines transgrediuntur, & sic est tertius dies, supra 7. Nōne Moyses dedit vobis legem, & nemo, &c. Tertio legis Euangelij & gratiæ, quam homines transgrediuntur, & sic est quartus dies, & grauior cæteris. Hebr. 10. Irritā quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, &c. quanto magis putatis deteriora, &c. Vel aliter, primus dies est peccatum cordis. Isa. 1. Auferte malū cogitationum vestrarum, &c. Secundus dies est peccatum oris. Ephes. 4. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat. Tertius dies est peccatum operis. De quo Isa. 1. Quiescite agere peruerse. Quartus dies est peccatum peruersę consuetudinis. De quo Hiere. 13. Siç & vos poteritis benefacere cum didiceritis male. Qualitercumque tamen exponatur, dominus quandoque sanat mortuos quatuor dies habentes, ideſt, legem Euāgelij trāsgredientes, & in consuetudine peccati detentos. Visitantium autem conditio describitur & quantum ad visitandi opportunitatem, & quantum ad eorum quantitatem. Quantum ad opportunitatem quidem: quia locus defuncti erat prope Hierosolymam. Vnde dicit,

B

b QVòd erat ferè miliaria duo. Nam miliare habet 8. stadia. Et sic facilis multis Iudęorum à Hierosolimys patebat illuc accessus. Mystice autem per Bethaniam quæ interpretatur domus obedientiæ, & Hierusalem visio pacis. datur intelligi, qꝰ qui sunt in statu obedientię, sunt propinqui ad pacem vitæ æternæ. supr. 10. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do eis. Et dicit {quindecim stadijs. } quia qui vult de Bethania ideſt, de statu obedientię ire in Hierusalem cœlestem, oportet quòd transeat stadia quindecim, Primo quidem septem, quæ pertinent ad obseruantiam veteris legis. Nam septenarius numerus pertinet ad legem veterem; quę diem septimum sanctificat. Deinde vero octo, ideſt, implet̄ionem noui testamenti, ad quem pertinet numerus octonarius propter octauam resurrectionis. Quantum vero ad quantitatem describitur, quia multi. Vnde dicit {Multi autem ex Iudęis venerant ad Mariam & Martham, vt consolarentur eas. } Quod quidem pietatis erat. Ro. 12. Gaudere cum gaudentibus oportet. Ecclesiast. 7. Non desis plorantibus in consolationem.

C

c SOrores autem describit Euangelista. Primo quidem quantū ad Martham. Secundo vero quantum ad Mariam ibi { hæc cum dixisset, abijt, &c. } Martham autem describit quantum ad tria. Primo quantum ad eius occursum, quo Christo obuiauit. Secundo quantum ad deuotionis affectum, quem Christo exhibuit. Et tertio quantum ad instructionis profectum ad quē Christus eam erexit. Occursus autem Marthæ describitur festinus; quia {Martha vt audiuit quia Iesus venit, occurrit illi. } absque morę dilatione. {Venit} autē prætentis temporis est, forte enim Christo prope castrum existente, aliqui præcessit, & nunciauit

D

c Martha autē vt audiuit quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum. Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Sed & nunc scio: quia quæcumque popoſceris a Deo, dabit tibi Deus.

E

d Dicit illi Iesus. Resurget frater tuus.

Marthæ aduentum. Christi, quo audito statim cucurrit. Ratio autem, quare Martha primo audiuit, & sola occurrit, est, qa Martha sollicita erat: vnde dominus dicit. Luc. 10. Martha Martha solicita es, &c. & ideo occupata circa dispositionem negotiorū discurrebat per domum, & nuncianti facilius occurrit.

Maria autem sedebat domi, cum illis qui venerant de Hierosolymis. & ideo non ita cito potuit sibi iudicari sicut Marthæ. Ratio, autem quare Martha non statim indicauit Mariæ, assignatur à Chryso. Quia Maria sedebat cum Iudæis, & Martha sciebat quòd Iudæi persequebantur Christum, & iam conspirauerant in eius mortē. & ideo timens ne si nunciaret ei, & illa iuisset in occursum Christi: iuissent cum ea. Propter hoc ergo sibi nunciare noluit. Sed si Iudæi conspirauerant contra Christum, quomodo vtiebantur Lazarum & sorores suas, qui Christi familiares erant, & quasi discipuli? Ad quod respondet Chryso. quòd hoc faciebant propter necessitatis calamitatem, & propter nobilitatem harum mulierum, quas spreto principum mandato consolabantur. Vel quia hi qui aderant non mali erant: sed bene se habebant ad Christum. (Multi enim ex populo credebant.) Mystice autem signantur per hæc, vita actiua quæ signatur per Martham quę occurrit Christo ad exibendum obsequij beneficium membris eius. Vita contemplatiua quæ per Mariam signat: quę domi sedet quieti contemplationis, & puritati conscientiæ vacans. Prouerbr. 8. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. Affectus autem deuotionis in Martha ostenditur præcipuus. Vnde dicit {Dixit Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. } Vbi duo Christo deuote proponit. Vnum quod respicit ad præteritum. Et aliud quod respicit ad futurum. Ad præteritum quidem respicit, quod dicit {Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. } Credebat. nq̄d præsence Christo mors locum non haberet, cum vidisset mulierem ad solum tactum fimbriæ Iesu sanatam. Matth. 14. Et quidem rationabiliter mouebatur. Nam vita contrariatur morti. Christus autem vita est, & lignum vitæ. Pro. 3. Lignum vitæ est his, &c. Si ergo lignum vitę poterat præseruare à morte, multo magis Christus. Nihilominus tamen imperfectam habebat fidem, extimans Christum minus posse absentem quàm presentem. Vnde dicebat {Domine, si fuisses hic, &c. } Quod quidem de virtute limitata & creata dici potest, sed de virtute infinita & increata quæ Deus est, non est dicendum, quia æqualiter se habet ad præsentia & absentia, imo sibi omnia sunt præsentia. Hie. 23. Putas ne Deus è vicino ego sum, &c. Ad futurum respicit hoc, quod subdit. {Sed & nunc scio, omnia quæcumque popoſceris a Deo, &c. } In quo quidem licet aliquo modo verum dixerit, nam Christo secundum quòd homo pertinebat à Deo petere. Vnde & frequenter orasse legitur. Et supra 9. dicitur. Si qs Dei cultor est, &c. Tamen minus dixit. Nam per hæc verba arbitrari videtur Christum sicut vnum sanctum hominem, qui præteritam mortem orando posset excludere, sicut Eliseus orando mortuum suscitauit. Profectus autem ponitur cum addit,

d QVia enim adhuc imperfectę cognoscebat, ideo Dominus ad altiora eam instruendo prouehit. Et primo prænunciat fratris resurrectionem. Secundo ostendit resuscitationis potestatem, ibi. {Ego sum resurrectio & vita, &c. } Circa primum duo facit. Primo prænunciat futurum miraculum, Secūdo ponitur intellectus Marthę de resuscitatione, ibi. {Dixit ei Martha, &c. } Miraculum autem, quod futurum Dominus prænunciat est resuscitatio Lazari. Vnde dixit. { Resurget frater tuus. } Isa. 26. Viuent & mortui tui resurgent. Sciendum est autē, Christum tres mortuos suscitasse. Puellam archisynagogi, vt habetur Matth. 9 Filium viduæ qui efferebatur extra portam, vt habetur Luc. 10. Et Lazarum quatuor dies habentem in mouumēto. Sed puellam quidem in domo. Iuuenem extra portam. Lazarum in monumento. Irem puellam paucis arbitris, secum habens, patrē videlicet & matrem puellæ, & tres ex discipulis suis, Petrum scilicet, Iacobum, & Ioannem. Iuuenem vero magna turba presente. Sed Lazarum assistente multitudine, & cum gemitu. Nam per

ho

hos tres suscitatos, tria genera peccatorum intelliguntur. Quidam enim peccant per consensum peccati mortalis in corde. Et isti signantur per puellã mortuam in domo, Alij vero sunt qui per exteriora signa & actus, peccant. Et signantur per mortuum qui effertur extra portam, sed quando per consuetudinẽ in peccato firmantur, tunc clauditur in monumento. Et tamen Dominus omnes resuscitat. Sed illi qui per consensum solũ peccant, & mortaliter peccando moriũtur, facilius suscitantur. Et quia secretum est, ideo secreta emendatione curãt. Quãdo autem peccatum præcedit extra, tunc publico indiget remedio. Intellectus autem Marthæ de resuscitatione promissa ponitur cum dicit,

e Dixit ei Martha. Scio, quia resurget in resurrectione in nouissimo die.

f Dixit ei Iesus: Ego sum resurrectio & vita.

g Qui credit in me, etiã si mortuus fuerit, viuet, & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum.

h Credis hoc? ait illi: vtique

e NOn enim audiuit ab æculo, quòd quis quatriduanum fœtentem in monumento resuscitauerit. & ideo non poterat cadere in corde Marthæ, quòd statim eum suscitaret a mortuis, sed credebat hoc in communi resurrectione futurum. Vnde dicit. {Scio,} id est, certissime teneo, {quòd resurget in nouissimo die, &c.} supra. 5. Ego resuscitabo eum in nouissimo die. Consequenter cum dicit.

f DOminus Martham ad altiora eleuans. Primo ostendit virtutem & potestatem suam. Secundo subdit potestatis suæ effectum ibi. {Qui credit in me, &c.} Tertio exposcit fidem ibi. {Credis hoc?} Potestas autem sua est vitificatiua. Vnde dicit. {Ego sum resurrectio & vita,} quasi diceret Marthæ, credis, q̃ frater tuus resurgat in nouissimo die? Totum autem hoc, quod homines resurgent erit mea virtute. & ideo ego cuius virtute nunc omnes resurgent, possum etiam fratrem tuum suscitare in præsentia. Dicit autem duo, scilicet, quòd est {resurrectio,} & q̃ est {vita.} Sciendum est enim, quòd effectum vitæ aliqui participare indigent. Quidam quidem: quia vitam amiserunt. Quidam vero, non quia ipsam amiserunt, sed vt ibi habita conseruetur, Sic ergo quantum ad primum dicit. {Ego sum resurrectio,} quæ qui vitam per mortem amiserunt, reparantur. Quantum ad secundum dicit {& vita,} quia scilicet viuentes conseruantur. Sciendum est autem, quòd hoc, quod dicit. {Ego sum resurrectio,} est locutio causalis: quasi dicat. Ego sum resurrectionis causa. Hic autem locutionis modus in illis tantum fieri consueuit qui sunt causa alicuius rei. Christus autem est tota causa resurrectionis nostræ, tam animarum, quàm corporum. & ideo hoc quod dicit. {Ego sum resurrectio,} est causalis locutio, quasi dicat. Totum hoc, quòd resurgent in animabus, & in corporibus per me erit. 1. Cor. 15. Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Hoc inquam, q̃d {sum resurrectio,} est mihi per hoc, quod sum {vita.} Nam vitæ est, q̃ aliqui reparentur ad vitam, sicut ignis est, quod aliqui extinctũ requiratur. supr. 1. In Christo vita erat, & vita erat lux hominũ. Affectus autem potestati respondet. vnde dicit.

g PRimo ergo agit de effectu qui respondet primæ potestati. Secundo de effectu qui respondet secundæ. Primum autem quod de potestate sua dixerat est, quòd ipse sit resurrectio. & huic respondet effectus, quòd ipse mortuos viuificat. Et quantum ad hoc dicit, {qui credit in me etiam si mortuus fuerit viuet.} Cuius quidem causa est. Quia ego sum resurrectionis causa, cuius causæ effectum aliquis consequitur credendo in me. Vnde dicit. {Qui credit in me viuet, etiã si mortuus fuerit, &c.} Nã per hoc quod credit, habet me in se. Ephes. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Qui autem habet me, habet resurrectionis causam. Ergo {qui credit in me viuet.} Quòd autem per fidẽ aliqui resurgant habetur supr. 5. Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent, vita scilicet spirituali, resurgentes de morte culpæ, & etiam vita naturali, resurgentes de morte pœnæ. Secundum autem, quod de potestate sua dixerat est, quòd ipse sit vita. Et huic respondet effectus præseruationis in vita. Vnde dicit. {Et omnis qui viuit, &c.} vita iustitiæ. De qua Abac. 2. Iustus meus ex fide viuit. Non morietur in æternum, {id est, morte æterna, sed habebit vitam æternam. supr. 6. Hæc est voluntas patris mei, vt omnis qui viuit, &c.} Et hoc non est intelligendum quin moriatur ad tempus morte carnis, sed quòd aliquando sic moriatur, vt tamen resuscitatus viuat in æternum in anima, donec resurgat caro nunquam postea moritura. Vnde subdit ibidem supra sexto. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Exposcit autem fidem,

vt eam perficiat. Vnde dicit.

h ET primo ponitur quæstio Domini dicentis. {Credis hoc?} Non interrogat Dominus quasi ignorans, sed sciens fidem eius, quippe qui ipsam fidem sibi infuderat. Credere enim a Deo est. Quærit autem vt fidem, quam habeat in corde, confiteatur, ore. Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam ore autem confessio fit ad salutem. Secundo ponitur responsio mulieris cum dicit. {Ait illi: vtique Domine ego credidi, &c.} Quæ quidẽ responsio impertinẽs videt ad ea quę Dominus dixerat. Dixit enim. Ego sum resurrectio & vita, & postea quæsiuit vtrum hoc crederet. Mulier autem non respondit. Credo, quòd tu es resurrectio, & vita. Sed {ego credidi, quia tu es Christus, &c.} Quod quidem dupliciter exponitur. Chrysost. enim dicit, quòd hęc mulier non intelligens alta verba Domini quasi stupefacta, respondit dicens. Domine ego non intelligo hoc quod dicis, scilicet, quòd tu es resurrectio & vita, sed hoc {credidi: quia tu es Christus filius Dei viui.} Aug. vero dicit, quòd mulier respondit hoc ideo, quia hoc quod dicit est ratio omnium præmissorũ à Domino, quasi diceret. Quicquid dicis de potestate tua. & effectu salutis, totum credo. Quia ego credo, quod plus est, & radix omnium, scilicet {quia tu es Christus filius Dei viui,} hæc autem confessio Marthæ perfecta est. Confitetur enim Christi dignitatem, naturam. & dispensationem, scilicet incarnationis. Dignitatem quidem & regiam & sacerdotalem. Et hoc cum dicit. {Tu es Christus.} Christus enim Grece, Latine dicitur vnctus. Inunguntur autem Reges, & Sacerdotes. Est ergo Christus Rex & Sacerdos. Vnde Angelus Luc. 2. Natus est vobis hodie saluator, qui est Christus Dominus, &c. Et vere ipse est singulariter Christus {quia alij vnguntur oleo visibili, ille vero oleo inuisibili, scil. spiritu sancto,} & cæteris alijs abundantius. Psalm. 44. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ cõsortibus tuis. Ideo præ consortibus, quia vt dicitur supr. 3. Non ad mensuram dat ei Deus spiritum. Naturam autem in Christo confitetur diuinã patri æqualem. vnde dicit {filius Dei viui, &c.} nam ex hoc q̃ singulariter vocat eum filium Dei viui, veritatem filiationis annunciat. non autem est verus Dei filius, nisi sit patri connaturalis. vnde de Christo dicitur 1. Ioan. vlti. Vt simus in vero filio eius Christo. hic est verus Deus, &c. Dispensationis autem mysterium confitetur cum dicit. {Qui in hunc mundum venisti,} scilicet carnem assumens. Simile confitetur Petrus. Matth. 16. Tu es Christus filius Dei viui. infra. 16. Exiui a patre, & veni in mundum.

LECTIO V.

POstquam Euangelista præmisit conditiones sororũ quantum ad Martham. Hic describit eas quantum ad Mariam. Et primo describit vocationem Mariæ. Secundo occursum eius ad Christum ibi. {Illa vt audiuit.} Tertio eius deuotionẽ, quam exhibuit Christo ibi. {Maria ergo cum venisset, &c.} Vocatur autem Maria per Martham, quæ consolata & instructa per Christum nolens sororem suam esse tantę consolationis expertam. {Cum dixisset,} verba prædicta cum domino {abijt} statim. {& vocauit Mariam, &c.} Vbi q̃dem duo dubitanda occurrunt, primo de hoc quod dicit {silentio.} nam silentium nihil aliud est quàm priuatio locutionis vel soni. Non ergo eam silentio vocare potuisset. Responsio: dicendum cũ Aug. quòd silentium suppressam vocem nuncupauit: quasi dicat, vocauit eam submisse. cũ illud Eccles. 9. Verba sapiẽtum audiuntur in silentio. Ideo autem eam silenter vocat: quia multitudo Iudęorum erat cum ea vt dictum est, & forte erant inter eos aliqui qui non diligerent Christum, qui vel recederẽt, vel hoc audito Mariã non sequerentur. Mystice autem per hoc datur intelligi, quòd ad Christum quis vocat exteriori voce tãtum, sed efficacius silenter. vnde dicitur Isa. 30. In silentio & spe erit fortitudo vestra. Secundo dubitatur de hoc quod dicit. {Magister adest, & vocat te.} Videtur falsum dixisse. Non. n. dixit dominus Marthæ, q̃ vocaret Mariam. {Responsio dicit Aug. quòd Euangelista causa breuitatis dat intelligere quod in sua narratione interm̃serat. Nam forte dominus dixit Marthę, q̃ eam vocaret. Alij autem dicunt quòd Martha ipsam præsentiam, vocationem reputauit, quasi diceret. Inexcusabile est, vt eo præsente tu non excas obuiam ipsi. Consequenter cum dicit.

Ponitur

b POnitur occursus Mariæ. Et circa hoc duo facit. Primo ponitur promptitudo Mariæ ad occurrendum. Secũdo locus in quo ei occurrit, ibi {Nondum enim.} Tertio comitiua, quæ eam sequitur, ibi {Iudæi ergo qui erant, &c.} Promptitudo autẽ Mariæ ad occurrendum describitur, quia nõ distulit propter luctũ:

b Illa vt audiuit, surrexit cito, & venit ad eum.

c Nondum enim venerat Iesus in castellũ: sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha.

d Iudæi ergo qui erãt cum ea in domo, & consolabãtur eam: cum vidissent Mariam, quia cito surrexit, & exiit: secuti sunt eam, dicẽtes. Quia vadit ad monumentum vt ploret ibi.

nõ tardauit propter astantes: sed statim {vt audiuit, surrexit cito.} de domo i qua erat. {& venit ad eũ.} scilicet Iesũ. Ex quo patet, quòd non illã præuenisset Martha, si ea a principio notus fuisset aduentus Iesu. Datur etiã per hoc nobis exemplũ non tardandi, cũ vocamur ad Christum. Eccle. 5. Ne tardes cõuerti ad dominũ, &c.

Isaiæ 50. Audiam eum quasi magistrum. Locus autem vbi Maria Christo occurrit, est idem illi, vbi Martha cum Christo locuta fuerat. Vnde dicit.

c QVod ideo ponit Euangelista, ne credatur superfluus occursus Mariæ, cũ Christus potuerit adeo cito in castellum venire: sicut & Martha. Ideo autem Christus in illo loco remansit, vt non videatur seipsum ingerere miraculo: sed dum rogatus & inductus miraculum operatur, confiteatur ipsum mortuum esse, & miraculum nullam calumniam patiatur. Datur etiã per hoc intelligi, q̃ cum volumus Christo frui, eum venientem anticipemus, non expectantes, quòd ipse nobis condescendat: sed vt ipsi potius condescendamus ad eum. Hiere. 15. Ipsi cõuerentur ad te, & tu non conuerteris ad eos. Comitiua autẽ quæ sequitur Mariam, describitur cum dicit.

d CAusam autem quare eam sequebantur ponit dicens {Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi.} Credebant enim q̃ ex impetu doloris hoc faceret. Non enim audierãt verba, quæ Martha dixerat Mariæ. In quo quidem Iudęi commendandi sunt, quia vt dicitur Eccl. 7. Non desis plorantibus in consolationem. Nihilominus diuina prouidentia factum est, vt eã sequerentur, vt eum plures essent ibi, cũ Lazarus suscitatus est: tam grande miraculum quatriduani resurgẽtis testes plurimos inueniret, vt dicit Augustinus. Consequenter cum dicit.

e COmmendatur deuotio Mariæ ad Iesum. Et primo deuotio quam exhibuit facto. Secundo deuotio, quam exhibuit verbo, ibi {Domine, si fuisses hic.} Circa primum nota in Maria securitatem & humilitatem. Securitatem quidem, quia contra mandatum principum quòd nullus confiteretur Christum, non verecundatur turbam, nec suspitionem Iudęorum de Christo vereturcum aliqui inimicorum Christi interessent, ad Christũ curr. c. Prouerb. 28. Iustus quasi leo confidens, &c. Humiliratem autem, quia {cecidit ad pedes eius} quod nõ de Martha legitur. 1. Petri. 5. Humiliamini sub potenti manu Dei, &c. Psalm. 131. Adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. Verbo autem deuotionem exhibuit, cum dixit ei.

e Maria ergo cum venisset vbi erat Iesus, videns eum, cecidit ad pedes eius.

f Et dixit ei: Dñe si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.

g Iesus ergo, vt vidit eam plorantem, & Iudęos qui venerant cum ea plorantes: infremuit spiritu, & turbauit seipsum.

h Et dixit: Vbi posuistis eum? Dicũt ei. Domine: veni, & vide.

f CRedebat enim esse vitam, & vbi ipse esset, mors locum nõ haberet. 1. Cor. 6. Non est cõuentio lucis ad tenebras. q. d. Dum nobiscum præsens fuisti, vt Augustinus dicit, non morbus, non infirmitas aliqua apparere ausa est, apud quas vita noluerat hospitari. O infidelis conuentio, te adhuc posito in sęculo Lazarus amicus tuus mortuus est. Si amicus moritur, inimicus quid patietur? Consequenter cum dicit.

g POnuntur ea, quæ pertinent ad affectum Christi. Christus enim non respondet eadem Mariæ, quæ respõdit Marthæ: sed propter astantem turbam nihil loquitur, factis demonstrans suam virtutem. Primo ergo ponitur affectus Christi ostensus Mariæ. Secundo subditur disceptatio de Christi affectu, ibi {Dixerunt ergo Iudæi. Ecce.} Circa primum tria facit. Primo ponitur affectus Christi quem corde habuit. Secundo, quomodo eũ verbis expressit, ibi {Et dixit, vbi, &c.} Tertio, quomodo eum lachrymis demõstrauit, ibi. {Et lachrymatus est.} Dicit ergo quantum ad primũ {Iesus ergo vt vidit eam plorantem.} Vbi notandum est, Christum verum Deum esse, & verũ hominem. & ideo vbique ferè in factis suis mixta leguntur humana diuinis, & diuina humanis, & si quandoq; ponitur aliquid humanũ de Christo, statim additur aliquid diuinum. Nihil enim infirmius de Christo legimus, q̃ eius passionem, & tñ eo in cruce pendente, diuina facta patent, q̃ Sol obscuratur, petræ scinduntur, corpora sanctorũ, qui dormierant resurgunt. In natiuitate etiã & eo iacẽte in præsepio, sydus de cœlo fulget, angelus laudes cecinit, Magi & Reges munera offerunt. Simile autem habemus in hoc

locoinam Christus ſm humanitatis affectum aliquid infirmi patitur, turbationem quandam de morte Lazari concipiens. vn de dicit {Infremuit spiritu, & turbauit semetipsum.} Circa quã quidem turbationem, primo quidem attende pietatem. Secũdo, discretionem. Tertio, potestatem. Pietatem quidem ex causa, quæ est iusta. Tunc enim iuste turbatur, si ex aliorũ tristitia & malo turbetur. Et quantum ad hoc dicit {Vt vidit eam plorantem.} Roma. 12. Gaudere cũ gaudentibus, & flere cũ flentibus. Discretionem autem, quia secundũ iudiciũ rationis turbatur. vnde dicit {Fremuit spiritu.} quasi iudiciũ rationis seruans. In turbatione enim spiritus dicitur mens vel ratio: ſm illud Ephe. 4. Renouamini spiritu mentis vestræ. Quandoq; autem contingit q̃ huius modi passiones sensitiuæ partis, nec fiunt spiritu, nec seruant modum rationis, quin potius magis ipsam perturbant, quod quidem in ipso non fuit: quia {infremuit spiritu.} Sed quid significat fremitus Christi? Vndetur quòd significet iram. Prouer. 19. Sicut fremitus leonis, ita & ira Regis. Item videtur, quòd significet indignationem: secundum illud Psal. 111. Dentibus suis fremet & tabescet. Responsio, dicendũ quòd hic fremitus in Christo, iram quandam & indignationem cordis significat, omnis autem ira & indignatio ex aliquo dolore, & tristitia causatur. Duo autem hic fuberant. Vnum de quo Christus turbatur, quod erat mors homini inflicta propter peccatum. Aliud autem de quo indignabatur, erat fœuitia mortis & diaboli. Vnde, sicut quando aliquis vult repellere hostem, dolet de malis illatis ab ipso, & indignatur ad animaduertendum in eum, ita & Christus doluit & indignatus est. Potestatem autem: quia ipse suo imperio turbauit semetipsum. Nam huiusmodi quidem passiones aliquando iniurgent ex causa indebita, sicut cum aliquis de malis gaudet, & de bonis tristatur. Pro. 1. Qui lætantur cũ malefecerint, &c. Et hoc non fuit in Christo. Vnde dicit {Vt vidit eam plorantem, &c.} Aliquando in urgunt ex aliqua causa bona, non tamen rationem moderantur. Et propter hoc dicit {infremuit spiritu.} Aliquãdo autem & si moderentur ab aliquo, prueniunt tñ iudicium rationis: cuiusmodi sunt subiti motus. Quod quidẽ in Christo nõ fuit. quia omnis motus appetitus sensitiui fuit in eo ſm modũ, & imperium rationis. & ideo dicit {turbauit semetipsum.} q. d. iudicio rationis hanc sibi tristitiam assumpsit. Sed contra est q̃d dicitur Isa. 42. Non erit tristis, neque turbulentus. Responsio: dicendum, quòd hoc intelligitur de tristitia præueniente & immoderata. Voluit etiam Christus se turbare & tristari ex triplici causa. Primo quidem ad probandum conditionem & veritatem humanę naturæ. Secundo, vt dum tristatur & cohibet seipsum, doceat modum teruandum esse in tristitiis. Stoici enim dixerunt quòd nullus sapiens tristatur. Sed valde inhumanum esse videtur, quòd aliquis de morte alicuius non tristetur. Aliqui autem sunt, qui in tristitiis de malo amicorum, nimis excedũt. Sed dominus tristari voluit, vt significet tibi, quòd aliquando debeas contristari, quod est contra Stoicos. Et modum in tristitia tenuit, quod est contra secundos. Vnde Apostolus primæ Thessalo. 4. Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt non contristemini, sicut cæteri qui spem non habent. Ecclesiast. 32. Super mortuum plora, quia defecit lux eius. Et postea subdit. Modicum plora, &c. Tertia ratio est, vt insinuet quòd nos pro mortuis corporaliter tristari & plorare debemus: secundum illud Psal. 37. Affli ctus sum, & humiliatus sum nimis. Consequenter Dominus affectum sui cordis verbis demonstrat. Vnde dicit.

h SEd contra. Numquid Dominus locum vbi positus erat ignorabat? Videtur quòd non. Nam sicut virtute diuinitatis absens sciuit mortem eius, ita sciuit etiam locum sepulchri. Quare ergo quærit, ex quo sciuit? Respõsio, dicendum, quòd non vt ignorans interrogat, sed dum à populo sibi sepulchrum ostenditur, vult eos confiteri Lazarum mortuum & sepultum. Et sic miraculum ab omnium suspitione eripiat. Sunt ad hoc etiã duæ rationes mysticæ. Vna est: quia qui interrogat, videtur nescire ea de quibus interrogat. Per Lazarum autem in monumento, signantur mortui in peccatis. Ostendit ergo Dominus se ignorare locum Lazari, dans per hoc intelligere, quòd quasi nescias peccatores: secundum illud. Mat. 7. Nõ noui vos. & Gen. 3. Adã vbi es? Alia ratio est, quia q̃ aliqui a peccato resurgant ad statum iustitiæ diuinæ, est ex profundo prædestinationis diuinæ, q̃d qui-

dem profundū homines ignorant. Rom. 11. Quis cognouit sen
sum dñi, aut quis consiliarius eius fuit? Et Hiere. 23. Quis enim
assuit in consilio Domini, & vidit, &c. & ideo Dominus hoc in-
nuens, ad modum nescientis se habuit, cum & ipsi hoc nescirent.
Sic ergo ponitur Domini interrogatio. *Et sequitur populi re-*
sponsio. Vnde dicit.

{Dicunt ei, Domine veni & vide.} {Veni} miserando, {vide} cōsiderādo. Psal. 24. Vide humilitatem meam, & laborem meum, &c. Consequēter Domin⁹ affectū suū lachrymis demonstrat. Vñ subdit,

QVæ quidē lachrymæ non erant ex necessitate: sed ex pietate & causa. Fons enim pietatis erat. & ideo flebat, vt ostendat non esse reprehensibile si aliquis ploret ex pietate. Ecclesiast. 8. Fili, super mortuum produc lachrymas. Fleuit ex causa, vt doceret hominē propter peccatum fletibus indigere, secundum illud. Psal. 6. Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meū.

k PONit ergo Euangelista disceptationem de affectu Christi. Et Primo inducit quosdam admirantes Christi affectum. Secundo quosdam in dubium reuocantes miraculum prius factum, ibi. {Quidam autem ex ipsis, &c. Admirantes autem miraculum Christi inducit Euangelista per modum conclusionis, cum dicit. {Dixerunt ergo Iudæi,} ostensis, scilicet signis affectus Christi, tam verbis, quam lachrymis. {Ecce quomodo amabat eum} Nam amor maxime in tristitijs, hominum manifestatur. Eccl. 4. In tristitia amicus cognitus est. Mystice autem p hoc datur intelligi, quòd Deus homines etiam in peccatis amat: nisi enim eos amasset, non vtique diceret. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Mat. 6. vnde Hierem. 31. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans.

l VErtentes autem in dubium miraculum factum, erant ex inuidis Iesu. Vnde dicit. {Quidam autem ex ipsis,} scilicet Iudæis {dixerunt. Non potuit hic, &c.} q. d. *Si sic amabat eū,* vt etiam pro eius morte lachrymaretur, videtur quòd voluisset eum non mori. Nam tristitia est de his quæ nobis non volentibus acciderunt. Si ergo eo nolente mortuus est, videtur quòd non potuit mortem impedire, multo magis videtur, quòd non potuerit aperire oculos cæci nati. Vel dicendum, quòd hoc dixerunt admirando, eo modo loquendi, quo Elisæus dixit. 4. Regum 2. vbi est Deus Eliæ etiam nunc. Et Dauid in Psal. 88. Vbi sunt misericordiæ tuę antiquæ Domine.

LECTIO VI.

POst quàm autem Euangelista posuit quędam præambula ad suscitationem. hic consequenter agit de ipsa suscitatione. Circa quam quatuor agit. Primo de Christi ad monumentum peruentione. Secundo de lapidis sublatione, ibi. {Erat autē spelunca, &c.} Tertio de Christi oratione, ibi. {Iesus autem eleuatis, &c. Quarto de mortui resuscitatione, ibi. {Hęc cum dixisset, voce magna, &c.} Dixit ergo quantum ad primum. {Iesus ergo, rursum fremens in semetipso venit ad monumentum.} Studiosè autem Euangelista frequēter dicit, quòd lachrymatus est, & quòd infremuit vt Chrysostomus dicit, quia in futuro ostensurus erat suæ diuinitatis potestatem. Ne ergo dubites de veritate suæ humanitatis, infirmiora & humiliora nostrę naturæ de Christo asserit. Et sicut Ioannes cæteris Euangelistis expressius diuinam naturam & potestatem ostendit, ita etiam quędam infirmiora de eo loquitur, sicut quòd lachrymatus est, quòd infremuit, & huiusmodi, quę maxime affectum in Christo demonstrant humanæ naturæ. Mystice aūt infremuit, vt detur intelligere eos qui à peccatis resurgunt, in cōtinuo debere persistere luctu: *ẽm illud*. Psal. 37. Tota die contristatus ingrediebar. Vel dicendum, q̃ supra infremuit spiritu, propter mortem Lazari. Hic autē rursum in semetipso, propter infidelitatem Iudæorum. Vñ Euangelista præmiserat dubietatem miraculi, dicentium. {Non potuit hic qui aperuit oculos, &c.} Qui quidem fremitus fuit ex compassione & miseratione ad Iudæos, *Matth. 14. Videns Iesus turbas, misertus est, &c.*

b HIc agitur de lapidis sublatione. Vbi quatuor facit. Primo describit lapidem. Secundo subdit mandatum Christi de lapide submouendo. Tertio addit disceptationē de lapidis amotione. Quarto insinuat mandati impletionem. Lapis autem describitur superpositus monumento. vnde dicit. {Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei.} Sciendum est enim, quòd in partibus illis cauernas quasdam in modum spelunc̃æ habent ad hominum sepulturas, vbi possunt plura mortuorū corpora ponere diuersis temporibus, & ideo habent foramen quoddā, quod *de lapide claudunt & aperiunt, quando est necesse. et ideo dicitur hic*, q̃ lapis erat superpositus ei, scilicet ostio spelunc̃æ. Simile habes Gen. 23. vbi Abraham emit agrum & speluncam ad sepeliendum Sarā vxorem suam. Mystice autem per speluncam intelligitur profunditas peccatorū. De quo habetur in Psal. 68. *Infixus sum in limo profundi*, &c. Per lapidem superpositum intelligitur lex, quæ in lapide scripta est, & peccatum nō tollebat, sed tenebat eos in peccato, quia ex hoc grauius peccabant, quòd contra legem faciebant. vnde dicitur Rom. 11. Conclusit scriptura omnia sub peccato. Mandatum Christi de lapide submouendo ponit, dicens. {Ait Iesus. Tollite lapidem.} Sed quęritur, cum maius sit suscitare mortuum, quàm remouere lapidē, quare nō etiam simul cū hac sua virtute lapidem sustulit? Ad quod respondet Chrysost. quòd hoc factum est ad maiorē certitudinem miraculi: vt scilicet eos testes faciat miraculi, & vt nō dicat quod in cæco dixerunt. Non est hic, qui mortuus fuit. Mystice *ẽm* Aug. remotio lapidis signat amotionem ponderis legalium obseruantiarum a fidelibus Christi, ex gentibus ad Ecclesiam venientibus, quòd eis aliqui imponere volebant. Vnde dicit beatus Iacobus in Act. 15. Visum est spiritui sancto & nobis, &c. Et Petrus dicit eodē. Cur tentatis imponere iugū super ceruices, &c. De hoc ergo dicit Dñs. {Tollite lapidem,} id est, legis pondus & gratiam prædicate. Vel per lapidem significat eos qui in Ecclesia corrupte viuunt, & offensioni sunt, credere volentibus dū eos a cōuersione retrahūt, de quo lapide in Psal. 90. Ne forte offendas ad lapidē pedem tuū. Quę quidem Dñs præcipit vt remoueat. *Isa. 51.* Auferte offendicula, &c. Disceptatio aūt ponitur ex parte Marthę. Et primo ponuntur verba Marthæ disceptātis. Secūdo verba Christi respondentis. Verba quidē Marthæ ponit dicēs. {Dixit ei Martha, soror eius qui mortuus fuerat: Dñe iam fœtet, &c. Quod quidē ad literā factum est ad ostensionē veritatis miraculi, quasi iā per putrefactionē inciperent membra resolui. Mystice autem de illo qui peccata consuevit iam fœtet, } scilicet per pessimam famā, cuius odor deterrimus per peccatū consurgit. Nam sicut ex bonis operibus fragrat odor bonus, secundum quod dicit Apostolus primę Corinthio. 11. Christi bonus odor sumus, &c Ita ex malis operibus fœtor, & malus odor euaporat, qui etiam rectę quatriduanus dicitur: quasi pressus pōdere terrenorum peccatorū, & cupiditatū carnalium. Terra. n. est vltimum de quatuor elementis. Ioel. 2. Ascēdet fœtor ei, &c. Illi aūt Christus respondit dicens. {Nonne dixi tibi, &c.} Vbi Dñs videtur Martham arguere, quòd non memor erat eius, qđ Christus ei dixerat. Qui credit in me, etiā si mortuus fuerit, viuet. nā Martha diffidebat an Christus posset resuscitare mortuum quatriduanum. Licet enim aliquos recenter mortuos suscitasset, impossibile tamen hoc de fratre credebat, ob diei mora diuturnitatē. & ideo Dominus dixit ei. {Nonne dixi tibi. Si credideris, videbis gloriam Dei,} id est, *suscitationē fratris tui p quā Deus glorificabitur*. Sed cum supra Dominus hoc miraculū Apostolis dixerit *futurum ad gloriam suam, inquiens. Vt glorificetur filius Dei* per eam, scilicet per mortē, hic tamen dicit Marthę hoc miraculū futurū ad gloriā Dei, & hoc ideo, quia eadē est gloria patris & filij, & spiritus sancti. ideo autem non expressit hic gloriam, filij: ne turbaret astantes Iudęos, ad contradictionem promptos. Innuitur autem in his domini verbis duplex fructus fidei nostræ. Primum est miraculorū operatio, quæ debetur fidei. Matthæi 17. Si habueritis *fidem* sicut granum sinapis, &c. Vnde & Apostolus 1. Corinth. 13. Si habuero fidem, ita vt montes transferam. Et Matthęi vlti, dicitur. Illi autem prædicauerunt vbiq; domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. quæ quidem miraculorum operatio est ad gloriam Dei. & ideo dicit {Si credideris, videbis gloriam Dei.} Secundus fructus est, *visio æternæ gloriæ, quæ debetur fidei pro præmio.* vnde dicit {Videbis gloriam Dei.} Isaiæ 28. Secundum aliam literam. Si non credideritis, non intelligetis 1. Corinth. 13. Videmus nunc per speculum, & in enigmate per fidem, tunc autem facie ad faciem. Impletionem mandati ponit inferens. {Tulerunt ergo lapidem:} Vbi considerādum est, secundū Origenem, quòd

i Et lachrymatus est Iesus.

k Dixerunt ergo Iudæi. Ecce quomodo amabat eum.

l Quidam autem ex ipsis dixerunt. Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere vt hic non moreretur?

LECTIO VI.

IEsus ergo rursum fremens in semetipso venit ad monumentum.

b Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait Iesus. Tollite lapidem: dicit ei Martha, soror eius qui mortuus fuerat. Domine iam fœtet, quatriduanus enim est. Dixit ei Iesus. Nonne dixi tibi: quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem.

quòd mora tollendi lapidem ad iacentem, ex sorore defuncti causata est, & ideo tamdiu resuscitatio fratris dilata est, quamdiu Christum per verba detinuit: sed statim cum Christi mandatū obediendo exequitur, frater resuscitatur. vt per hoc discamus nihil interponere inter iussa Iesu, & ipsorū executionem, si cupimus quòd statim ipsa iustis sequatur effectū. Psal. 17. In auditu auris obediuit mihi.

c HIc agit de Christi oratione in qua gratias agit. Circa quam Euangelista quatuor ponit. Primo ponit orandi modum. Secūdo orationis efficaciam, Tertio excludit orandi necessitatem. Quarto subiungit orationis vtilitatem. Modum autem orandi ponit congruentem. quia {eleuatis sursum oculis}. i. intelligentiam suam erexit, adducens illam per orationem ad excelsum patrem. Nobis aūt, si ad exemplum orationis Christi orare volumus, necesse est leuare oculos mentis nostræ ad eum, remouendo illos a præsentibus rebus, memoria, cogitationibus & intentionibus. Leuamus etiam oculos ad Deum, qñ non confidentes de meritis *nostris*, de sola Dei misericordia speramus: secundum illud Psal. 122. Ad te leuaui oculos meos, q habitas in cœlis. Et sicut oculi ancillæ, &c. Thren. 3. *Leuemus corda nostra*, &c. Oris autem efficaciam ponit, cum dicit {Pater gratias ago tibi, qñ audisti me.} In quo argumentum habemus, q̃ Deus facilis est ad largiendum, *ẽm* illud Psal. 9. *Desiderium pauperum exaudiuit dñs.* Vt sit desiderium etiam ante quàm proferat verba exaudiat. Isa. 13. Ad vocē clamoris tui, &c. Et 60. Adhuc illis loquētibus: dicam, ecce adsum. Multo ergo magis expedit arbitrari de domino saluatore, q̃ Deus pater præueniens eius orationem, eum exaudierit. nā lachrymæ, quas Christus pro morte Lazari fuderat, vicem orationis habuerunt. Per hoc autem quòd in principio orationis gratias agit, datur nobis exemplum, q̃ cū orare volumus antequàm *futura* petamus, pro perceptis beneficiis Deo gratias referamus. 1. Thimo. vlti. In omnibus gratias agite. quod autem dicit {Quoniam audisti me.} si exponatur de Christo secundum q̃ homo, non habet difficultatem: sic enim Christus minor patre erat, & secundum hoc cōpetit sibi orare patrē, & exaudiri ab eo: si vero, vt Chrysostomus vult, exponatur de Christo: secundum q̃ Deus, tunc verbū difficultatem habet. nam secundum hoc ei orare nō conuenit nec exaudiri: sed potius aliorum orationes exaudire. Et ideo dicendum, q̃ tuncalicquis auditur, quando voluntas eius impletur. Voluntas aūt patris semper impletur. quia vt dicitur in Psal. 112. Omnia quæcumq; voluit dominus fecit. Cum ergo eadē sit voluntas patris & filij, quandocumq; pater implet voluntatē suā, implet voluntatem *filij*. Dicit ergo *filius secundum quod verbum* {Quoniā audisti me.} id est, fecisti quæ erant in verbo tuo, vt fierent. Dixit enim, & perfecta sunt. Necessitatem autem orandi excludit dicens. {Ego autem sciebam, quoniam semper me audis, &c.} Vbi quasi obumbrate dñs suam diuinitatem ostendit, quasi diceret. Ad hoc vt fiat voluntas mea, non indigeo oratione, quia ab æterno voluntas mea impleta est. Hebr. 5. In omnibus exauditus est pro sua re. nam {ego sciebam.} scilicet certitudinaliter {quoniam semper me} verbum {audis.} quia quicquid facis, in me est, vt fiat. Item {me hominem semper audis.} quia voluntas mea semper est conformis voluntati tuæ. {Sed propter populum qui circumstat, vt credant, &c.} In quo datur intelligi, q̃ multa fecit & dixit propter vtilitatem aliorum, infra. 13. *Exemplum dedi vobis*, &c. Nam omnis Christi actio, nostra est instructio. Voluit autem Christus specialiter per istam orationem demonstrare, se non esse alienum a patre: sed recognoscebat eum, vt suum principium. et ideo subdit {Vt credant, quia tu me misisti.} infra 16. Hæc est vita æterna, &c. Galar. 4. Misit Deus filium suum. &c. Et in hoc ponitur orationis vtilitas.

d HIc agitur de suscitatione Lazari. Et circa hoc tria facit. Primo ponitur vox excitantis. Secundo vocis effectus, ibi. {Et statim prodiit, &c.} Tertio mādatum de solutione excitati, ibi {Dicit eis Iesus. Soluite, &c.} Vox autem excitantis ponitur *magna. vnde dicit {Hæc cum dixisset.}* scilicet Iesus {Voce magna clamauit.} Et hoc ad literam, vt destrueret errorem Gentilium: & quorumdam Iudęorum, dicentium animas mortuorum commorari in tumulis cum corporibus. & ideo {clamat} quasi animam ex longinquo euocans in tumulo non existentem. vel dicendum, & melius quòd vox Christi magna dicitur, propter virtutis eius magnitudinem. nam tāta virtus eius fuit, quòd suscitauit Lazarum quatriduanum a morte, quomodo ex citaretur dormiens a somno. Psal. 67. Dedit voci suæ, vocem vir

c Iesus autem, eleuatis sursum oculis, dixit. Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebā, quia semper me audis: sed propter populū qui circumstat dixi, vt credant quia tu me misisti.

d Hæc cum dixisset, voce magna clamauit: Lazare veni foras.

e Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes institis, & facies eius sudario erat ligata.

f Dixit eis Iesus: Soluite eum, & sinite abire.

tutis. Vox etiam ista magna, repræsentatiua est illius magnæ vocis: quę erit in communi resurrectione, per quam omnes de monumentis resuscitabuntur. Marth. 25. Media nocte clamor factus est, &c. Clamat inquam, dicens {Lazare veni foras.} Quem ideo ex proprio nomine vocat: quia tanta erat virtus vocis eius, quòd pariter omnes mortui cogerētur exire, nisi per expressionē nominis virtutē suā ad vnum determinasset, vt Augu. dicit de *Verbo domini*. Datur etiam per hoc intelligi, quòd Christus vocat peccatores foras exire de conuersatione peccati. Apocalypsis. 18. Exite de illa populus meus. Item, de occultatione eius, per confessionem ipsum peccatum manifestando. Iob 31. Si abscondi quasi homo peccatum meum. Consequenter cum dicit.

e PONitur vocis effectus. Et primo ponitur mortui resurrectio. Secūdo, resurgentis mortui dispositio. Resurrectio quidem mortui fuit festina ad domini imperium, vnde dicit. {& statim prodiit qui fuerat mortuus.} Tanta enim erat virtus vocis Christi, vt absque tēporis dilatione vitam conferret. Sicut erit in resurrectione cōmuni: quando in ictu oculi, mortui audiēces tubam canentem. Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. vt dicitur. 1. Cor. 15. Iam enim anticipatur officium Christi, qđ dicitur supr. 5. Venit hora, & nunc est, quando mortui qui in monumentis sunt, audient vocem filii, & qui audierint viuent, &c. Sic ergo impletum est, quod dixerat dominus. Vado, vt excitem eum. Quantum autem ad dispositionem resurgentis, dicit {ligatus.} id est, habens ligatas {manus & pedes institis.} id est, fasciis: quibus antiqui mortuos inuoluebant {& facies eius sudario erat ligata.} Ne scilicet horrorem faceret. Ideo autem ligatū: & coopertum resurgere iussit, vt miraculum magis approbaretur. Consequenter cum dicit.

f MAndat vt soluatur. Cuius quidē ratio est, vt ipsimet qui soluerēt fidentiores restes essent miraculi, & eius quod fit tenaciorem memoriam haberent. Similiter etiam dum eum tangunt, & sibi appropinquant, videant quòd vere est ille. Ideo autem addit {& sinite abire} vt ostendat miraculum non esse fantasticum. Aliqui enim Magi visi sunt aliquando mortuos suscitasse: nō tamē ad hoc eos perducere potuerunt, vt pristina officia exequerentur, & hoc quidem erat, quia eorum resuscitatio fantastica tantum erat, & non vera. Sciendum est autem, quòd hoc rotum quod *dicitur* {& statim prodiit.} *mystice* exponitur ab Augustino, & hoc dupliciter, secūdum duplicem modum prodeundi. Prodit namque peccator, quando exit pœnitendo a consuetudine peccati ad statum iustitiæ. 2. Corinth. 6. Exite de medio, &c. qui tamen habet manus ligatas institis, id est carnalibus concupiscentijs, quia adhuc in corpore constituti: alieni à molestijs esse non possunt, etiam à peccatis surgentes. vnde Apostolus dicit. Rom. 7. Ego ipse mēte seruio legi Dei, &c. Quòd autem facies eius sudario tecta erat, hoc est, quòd in hac vita plenam cognitionem Dei habere non possumus. 1. Corinth. 14. Videmus nunc per speculum in enigmate, &c. & ideo soluere eum iubet, & abire: quia post hanc vitam auferentur à peccato surgentibus omnia velamina, vt Deum facie ad faciem contemplentur (*vt dicitur*. 1. Corinth. 15. Tunc enim soluetur corruptibilitas corporis, quæ est quasi quoddam vinculum ligans & aggrauans animam ab omni huiusmodi, plena & clara contemplatione. Isa. 52. Solue vincula colli tui, &c. Sic ergo apparet vnus modus spiritualiter prodeundi, qui ponitur ab Augustino libr. 83. Quæst. Alius modus prodeundi est per confessionem: de quo dicitur. Prouerbior. 18. Qui abscondit scelera sua, &c. Sic enim prodire, est ab occultis exeundo, per confessionem manifestari, sed vt confiteris, Deus facit vocē, id est, gratia magna vocando. Mortuus autem procedēs adhuc ligatus, est confitens adhuc reus. Vt autem soluentur peccata *eius*, ministris mandatur, vt soluant eum, & sinant abire. Nam quem Christus per seipsum interi⁹ viuificat, discipuli soluūt, quia ministerio sacerdotum viuificati absoluūtur. Mat. 16. Quæcūque solueris super terram, &c. Dicunt aūt quidam hoc ministerium prosequentes, q̃ sicut Christus Lazarum per seipsum viuificauit, viuificatū à discipulis absoluendum mandauit, ita Deus interius viuificat animam per gratiam, remittendo culpam, & absoluendo a reatu pœnę æternæ. Sed sacerdotes virtute clauiū absoluunt a parte pœnæ temporalis. Sed hæc positio nimis parum attribuit Ecclesiæ clauibus. Hoc est. n. proprium sacramentorum nouæ legis, quòd in eis gratia conferat. Sacramenta autem in dispensatione minis-

ſtrorum conſiſtunt. vnde in ſacramento pœnitentię contritio, & confeſſio ſe tenent materialiter, ex parte ſuſcipientis ſacramentum. Vis autem cauſatiua ſacramenti eſt in abſolutione ſacerdotis, ex virtute clauium, per quas effectum Dominicæ paſſionis quodammodo applicat ad eum quem abſoluit, vt remiſſionem conſequatur. Si ergo ſacerdos non abſolueret niſi ſolũ a pœna, ſacramentũ pœnitentię nõ eſſet gratiæ collatiuum, per quã culpa remittitur, & per conſequens non eſſet ſacramẽtum nouæ legis. Eſt ergo dicendũ, quòd ſicut in ſacramẽto baptiſmi ſacerdos verba proferens, & exterius abluẽs, miniſteriũ baptiſmi exhibet, Chriſto interius baptizante, ita ſacerdos exterius virtute clauium miniſterium abſolutionis impẽdit, Chriſto per gratiã culpam remittente. Sed hoc dubium facere videtur, quòd ad baptiſmum plerumque accedunt pueri, non ante baptiſmum iuſtificati, qui in baptiſmo remiſſionis gratiam conſequuntur. Sed ad abſolutionem conſequendam accedunt adulti plerumque ante ea per contritionem, peccatorum remiſſionem conſecuti, vt ſic ſequẽs abſolutio nihil facere videatur ad peccatorum remiſſionem. Sed ſiquis diligenter conſideret ex vtraque parte adultos accipiens, inuenietur omnimoda ſimilitudo. Cõtingit enim aliquos adultos, antequam actu ſacramentum baptiſmi conſequantur, habentes illud in voto, remiſſionem peccatorum conſequi baptiſmo flaminis baptizati, & tamen baptiſmus ſequens, quantum eſt de ſe, remiſſionem peccatorum operatur, licet in iſto cui iam ſunt remiſſa, hoc locum non habeat, ſed ſolum augmentum gratiæ conſequatur. Si quis autem adultus ante baptiſmum non perfecte fuiſſet diſpoſitus ad conſequendum remiſſionem peccatorum, in ipſo actu dum baptizatur, remiſſionem cõſequitur virtute baptiſmi, niſi ponat per fictionem obſtaculum ſpiritui ſancto. Et ſimiliter eſt dicendum in pœnitentia. Si quis enim ante abſolutionem ſacerdotis plene contritus fuerit, conſequitur remiſſionem peccatorum, eo quòd habet in voto, vt ſubiiciat ſe Eccleſiæ clauibus, ſine quo vera contritio non eſſet. Si autem antea non plena fuiſſet contritio ſufficiens ad remiſſionem. In ipſa abſolutione remiſſionem culpæ conſequitur, niſi ponat obſtaculum ſpiritui ſancto. Et ſimiliter eſt in Euchariſtia & extrema vnctione, & in aliis ſacramentis, &c.

LECTIO VII.

Mvlti ergo ex Iudæis, qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant, quæ fecit Ieſus, crediderũt in eum. Quidam autem ex ipſis abierunt ad Phariſæos, & dixerunt eis, quæ fecit Ieſus.

b Collegerunt ergo Pontifices & Phariſæi concilium, & dicebãt.

c Quid facimus? Quia hic homo multa ſigna facit.

d Si dimittimus eũ ſic, omnes credent in eum. Et venient Romani, & tollent noſtrum locum, & gentem.

e Vnus autem ex ipſis Cayphas nomine: cum eſſet Pontifex anni illius, dixit eis.

Oſtenditur autem circa primum Pontificum nequicia ex tribus. Primo ex perſonarum conditione; quia non plebei, ſed Pontifices & Phariſæi. Pontifices autem, quia erant principes ſacrorum. Phariſæi vero, qui ſpeciem religionis habebant. Vt ſic impleat, quod dicitur Geneſ. penulcimo, Symeon & Leui vaſa bellantia, &c. Nam de Symeone fuerunt adinuentores ſectę Phariſæorum. Pontifices autẽ manifeſtum eſt de tribu Leui fuiſſe 1. Eſ. 3. Manus principum: prima erat in tranſgreſſione hac. Secundo ex malitiæ deliberatione. Vnde dicit. {Collegerunt conſilium,} quod eſt factũ ad conſiliandũ. Gene. penultimo. In conſilium eorum non veniat anima mea. Pſal. 1. Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum, &c. Sed vt dicitur. Prouer. 1. Non eſt conſilium contra Dominum. Tertio ex prana intentione: quia aduerſus Ieſum, ideſt, ſaluatorem. Pſalm. 40. Aduerſum me loquebantur inimici mei, aduerſum me cogitabãt mala mihi. Hie. 1. Venite cogitemus contra, &c. Conſequenter cum dicit.

c Ponit ipſorum dubitationem. Et primo ponit dubitationis motiuum. Secundo dubitationis materiam, ibi. {Si dimittimus eum, &c.} Mouebant autem eos ad dubitandum miracula Chriſti. Vnde dicebant. {Quid facimus? quia hic homo multa ſigna facit.} Cæci ſunt, adhuc eum hominem vocantes, cuius tãtam ſuſceperunt diuinitatis demonſtrationem. Nam vt ipſe dicit. ſupr. 5. Opera quę dedit mihi pater, vt faciam, ipſa teſtimonium perhibent de me. Sunt etiã non minus inſipientes, quàm cæci: quia dubitant quid eos facere oporteat, cum nihil aliud eis faciendum erat, quàm credere. ſupr. 6. Quod ſignum facis, vt ere damus tibi? Sed ecce, quòd multa ſigna fecit, & adhuc dicunt {quia hic homo, &c.} Excæcauit enim eos malitia eorũ. Sapien. 2. Materia autem dubitationis fuit: quia timebant damna eos ſecutura. Et ponit duo quantum ad hoc. Primo amiſſionem principatus ſpiritualis. Et quantum ad hoc dicit.

d Quod quidem ſecundum rei veritatem optabile erat omnibus. Nam hdes quę eſt ad Chriſtum, ſaluat & ad vitã æternam perducit. Infr. 20. Hęc ſcripta ſunt vt credatis, & vt credentes, vitã, &c. Sed quantum ad eorum prauam intentionẽ eis horrendum videbatur, cum crederent, nullum eorum qui crederet in Chriſtum, eis obedire. Vnde ex eorum ambitione ſeipſos & alios retrahunt a ſalute. Vnde dicitur in 3. Canon. Ioan. Is qui amat primatum gerere in eis dyotrepes, non recipit nos. Secundo ponit ambitionem poſſeſſionis temporalis, cum dicit. {& venient Romani, & tollent noſtrum locum, & gentem.} Quod videt ex hoc ſequi, ſm Aug. quia ſi omnes in Chriſtũ crederẽt, nemo remaneret, qui aduerſus Romanos tẽplũ Dei defenderet. quia deſereret ſanctũ templũ, & ſuas paternas leges, cõtra quas doctrinam Chriſti eſſe ſentiebant: ſed hoc non videtur multum ad propoſitũ pertinere, cum adhuc ſeruirent Romanis, nec exogitaſſent contra eos mouere bellum. & ideo melius videtur dicendum, ſecundum Chryſoſtomum, quòd ideo hoc dicebãt, qa videbant Chriſtum honorari a populo, tamquam Rex, & quia mandatum Romanorum erat, vt nullus niſi per eos Rex nominaretur, ideo timebãt, quòd ſi hoc audirent Romani, quòd Chriſtum haberent tanquam Regem, reputarent ipſos Iudæos rebelles, & venientes contra eos, deſtruerent ciuitatẽ, & gentẽ. inf. 19. Omnis qui ſe Regem facit, contradicit Cæſari. Sed attende eorum miſeriam: quia nihil timent perdere, niſi temporalia, de vita æterna non cogitantes. Deuter. 23. Oculus Iacob ad terram, &c. Sed vt dicitur. Pro. 16. Quod timet impius, veniet ſuper eũ. Ideo Romani poſt paſſionem domini, & glorificationem, tulerunteis & locum & gentem, expugnando & transferendo. Determinationem autem dubitationis ponit, cum dicit.

e Et primo ponitur determinatio. Secundo determinationis expoſitio, ibi. {Hoc a ſemetipſo, &c.} Tertio ſententiæ a cõgregatione acceptatio, ibi. {Ab illo ergo die, &c.} Circa primum duo facit. Primo deſcribit perſonam ſententiantis. Secundo, ponit verba ſententiæ, ibi. {Vos neſcitis quicquam, &c.} Perſona ſententians deſcribitur ex nomine, & ex dignitate. Ex nomine quidem, quia Cayphas, quod quidem nomen conuenit ſuæ malitiæ. Interpretatur enim primo inueſtigãs, quod atteſtatur ſuæ preſumptioni. Prouer. 25. Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur a gloria. Præſumpſit enim, cum dixit. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis ſi tu es Chſs. Secundo, interpretat ſagax, quod atteſtat eius aſtutiæ, quia nititur mortẽ Chſi procurare.

Tertio,

Tertio interpretatur ore vomẽs, quod atteſtatur eius ſtultitiæ. Prouer. 10. Sicut canis qui reuertitur ad vomitum. Ex dignitate autem deſcribitur, quia Pontifex anni illius. Circa quod ſciendum eſt, quòd vt habetur Leuit. 8. Dominus conſtituit vnum ſummum ſacerdotem, cui mortuo vnus ſuccederet, qui per totã vitam Pontificij officium exerceret. Poſt modum autem creſcente ambitione, & contẽtione inter Iudæos, cõſtitutum eſt vt plures eſſent Pontifices, & ad omnes viciſſim huiuſmodi dignitas proueniret: & p annos ſingulos vicibus miniſtrarẽt. Et quãdoq; etiã hoc ſibi pecunia procurabant, vt Ioſephus de iſto narrat. Et ad hoc oſtendendum dicit {anni illius.} Conſequenter cum dicit.

f Vos neſcitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat.

g Hoc autem a ſemetipſo non dixit: ſed cum eſſet Pontifex anni illius, Prophetauit: quia Ieſus moriturus erat pro gente.

h Et non tantum pro gente: ſed vt filios Dei qui erant diſperſi, congregaret in vnum.

i Ab illo ergo die cogitauerũt, vt interficerent eum.

LECTIO VIII.

Ieſus ergo iam non in palam ambulat apud Iudæos: ſed abiit in regionem iuxta deſertum in ciuitatẽ, quę dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum diſcipulis ſuis.

f Ponit verba determinantis, qui quidem primo exprobrat aliis ignauiam, dicens. {Vos neſcitis quicquam, nec cogitatis}. q. d. vos eſtis ignaui, & adhuc ſegnius rem attenditis. & ideo ſecundo ponit ſuam malitiam dicẽs. {Expedit vobis vt vnus moriatur homo, &c.} Quæ quidem verba alium intellectum habẽt ſecundum intentionem Cayphæ, & alium ſecundum expoſitionem Euangeliſtæ. Vt ergo primo exponatur ſecundum eius prauam intentionem, ſciendum eſt, q vt dicitur Deut. 13. Mandatum eſt dñi, ſi fuerit in medio tui propheta, aut qui ſomnium vidiſſe ſe dicat: & voluerit te a domino retrahere, Propheta ille, vt fictor ſomniorum interficiatur. Secundum hanc ergo legem credebat iſte, q Chriſtus auerteret populum a cultu Dei. Luc. 24. Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram. & ideo dicebat iſte. {Vos neſcitis.} {ſcilicet legem} {nec cogitatis, quia expedit vobis, &c.} {ſcilicet} {vt vnus.} {ideſt, iſte homo} {moriatur, ne totus populus ſeducatur, q. d. Vnius hominis ſalutem pro cõmuni Republica oportet contemnere. vnde ſequitur Deut. 13. Et auferes malũ de medio populi tui. 1. Cor. 5. Auferte malũ ex vobis, &c. Sed aliter Euangeliſta exponit dicens.

g Vbi tria ponit. Primo horum verborum actorem. Secundo ipſorum rectum ſenſum, ibi {quia Ieſus moriturus, &c.} Tertio addit Euangeliſta ad verba Cayphæ, ibi. {Et non tantum pro gente, &c.} Circa primum ſciendum eſt, quia poſſet aliquis credere Cayphã inſtinctu proprio verba dicta protuliſſe. Euangeliſta hoc excludens dicit. {Hoc autem a ſemetipſo non dicit.} In quo datur intelligi, quòd aliquis aliquando a ſemetipſo loquitur, homo enim eſt illud, quod principale eſt in ipſo. Hoc autem eſt intellectus & rõ. vnde homo id quod eſt, per rationẽ eſt. quando ergo homo loquitur ex propria ratione, tunc loquitur a ſemetipſo: ſed quando loquitur ab aliquo ſuperiori & exteriori inſtinctu, non loquitur a ſemetipſo. Dupliciter tamen hoc cõtingit. quandoq; vt motus a ſpiritu diuino: ſecundum illud Mat. 10. Nõ enim vos eſtis qui loquimini, &c. Quandoq; autẽ vt motus a ſpiritu maligno ſicut arreptitij. Et vtique aliquando dicuntur prophetare. quòd quidem moti a ſpiritu diuino Prophetent. dicit 2. Pet. 2. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando Prophetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati, &c. Quòd autem moti a ſpiritu maligno prophetent, &c. Habetur Hiere. 29. Dedit te dominus ſacerdotem pro Ioiada ſacerdote, vt ſis dux in domo domini ſuper omnem virum arreptitium, & prophetantem. Sciendum eſt etiam, quòd aliquãdo loquitur aliquis inſtinctu ſpiritus ſancti, vel ſpiritus maligni, q tamẽ amittit vſum rationis & arripitur. Aliquando autem manet ei liber vſus rationis: nec arripitur. nam quando ſuperabundant vires ſenſitiuæ ex ſuperiori impreſſione ligatur ratio, & mouetur & arreptus eſt. quia vero dęmon habet poteſtatem imprimendi in fantaſiam, cum ſit potentia affixa organo, poteſt in eam aliquando ſic imprimere, quòd ex impreſſionis abundantia ratio efficiatur quaſi ligata, non tamen quòd cogatur ad conſenſum, & tunc homo arripitur a ſpiritu maligno. Reſtat ergo quæſtio, An Cayphas verba iſta inſtinctu ſpiritus ſancti dixerit, vel maligni, & videtur, quòd non dixerit inſtinctu ſpiritus ſancti. nam ſpiritus ſanctus eſt ſpiritus veritatis, vt dicitur Hier. 15. Spiritus autem mendacij. 3. Reg. vlt. Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Conſtat autem, q Cayphas locutus fuerit mendacium, dicens. {Expedit vobis vt vnus moriatur.} Non ergo locutus eſt inſtinctu ſpiritus ſancti. vt videtur: ſed Prophetauit inſtinctu ſpiritus maligni arreptitij. hoc autem non videtur conſonare dictis euangelij. nam ſi ita eſſet, Ioannes non addidiſſet. {Cum eſſet Pontifex anni illius.} ideo ergo Cayphæ dignitatẽ addidit, vt inſinuaret eũ inſtinctu ſpiritus ſancti tuiſſe locutũ. Ex quo datur nobis intelligi, q etiã malos in dignitate conſtitutos ſpiritus ſanctus mouet ad loquendã aliqua vera, & futura pro vtilitate dumtaxat ſubditorum. Ad illud ergo quod in cõtrarium dicitur, ſcilicet falſum eſſe, qđ dixi. {Expedit vobis, vt vnus moriatur, &c.} Dupliciter reſpõderi pót. Vno modo, q mors Chriſti quantũ eſt de ſe, expediẽs fuit omnib⁹, etiã his qui eũ occiderunt. 1. Thi. 4. Qui eſt ſalvator omnium hominũ, &c. Heb. 2. Vt gratia Dei pro omnib⁹, &c. Alio mõ, vt dicatur. {Expedit vobis} ideſt, populo. Vnde Euãgeliſta vbi Cayphas dixit {vt moriatur pro vobis} ponit {pro gente.} Sed videtur ex verbis Euangeliſtæ, quòd fuit Propheta cum dicit {Prophetauit.} Si enim propheta quis, ſequitur eum eſſe Prophetam. Sed ſecundum Orig. non ſequitur, quòd quicumque prophetat ſit Propheta: ſed ſi Propheta eſt: vtique prophetat. nam alicui quandoque conceditur actus alicuius rei: cuius tñ conditio ei non conceditur, ſicut non quicũque facit aliquid iuſtũ, eſt iuſtus: ſed qui iuſtus eſt, iuſta facit. Notandũ eſt autem, q duplex actus concurrit ad hoc, quòd aliquis propheter, ſcilicet videre. 1. Reg. 9. Qui nunc dicitur Propheta, olim vocabatur videns. Itẽ annunciare. 1. Cor. 14. Propheta, omnibus loquitur ad ędificationem. Contingit autem quandoque q vtrũque aliquis habet, non tamen proprie dicitur Propheta. nã quandoque aliquis habet Propheticam viſionem, ſicut Nabuchodonoſor & Pharao. Et ſimiliter ipſam viſionem alijs annunciauerunt; non tamen Prophetæ dici poſſunt, quia defuit eis aliquid, ſcilicet intelligentia viſionis: qua opus eſt in viſione, vt dicitur Daniel. 10. Cayphas autem licet viſionem Propheticam nõ habuerit, habuit tamen denunciationem rei propheticæ, inquãtũ ſcilicet, denunciauit vtilitatem mortis Chriſti. Quandoq; namque ſpiritus ſanctus mouet ad totum quod pertinet ad Prophetiam, quandoque autem ad aliquid tantum. {Cayphæ autem nec mentem illuminauit, nec imaginationem. & ideo eius mens, & imaginatio ad malum intenta manſit, nouit tamen linguã eius, vt proferret modum quo ſalus populi impleretur. Vnde non dicitur Propheta: niſi inquantum habuit propheticum actum in denunciatione imaginatione. & ratione eius ad contrarium exiſtente. Ex quo patet, quòd nõ magis poteſt dici Propheta quàm aſina Balaam. Conſequenter cum dicit.

h Addit Euangeliſta ad verba Pontificis dicens, quòd Ieſus non tantum moriturus erat pro gente populi, ſcilicet Iudæorum, vt Cayphas dixit Hebr. vlt. Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, &c. Sed addit etiam pro toto mũdo. Vnde ſubdit {vt filios Dei qui diſperſi erant, &c.} Vbi cauenda eſt hæreſis Manichæorum dicentium animas aliquas eſſe de ſubſtantia diuina, & vocari filios Dei: & ad has cõgregandas in vnũ dicunt Deum veniſſe: ſed hoc eſt erroneũ: quia vt dicit Eze. 29. Omnes animæ meæ ſunt, ſcilicet creatione. & ideo qđ dicit. {vt filios Dei, &c.} non eſt intelligendũ, quòd tunc iam accepiſſet adoptionis ſpiritũ: quia vt Greg. dicit Nec omes eius: neque filij Dei adhuc erant per adoptionem: ſed eſt intelligendum ſecundum prædeſtinationem. Vt dicatur. {vt filios Dei.} {ab eterno prędeſtinatos. Rom. 8. Quos præſciuit conformes fieri imagini filii eius, &c. qui erant diſperſi} per diuerſos ritus & gentes {congregaret in vnum.} {in vnitatem fidei. ſup. 10. Alias oues habeo, quę non ſunt ex hoc ouili, &c. Pſal. 146. Edificans Hieruſalem dominus diſperſiones, &c. Conſequenter cum dicit.

i Ponit Euangeliſta conſenſum Iudæorum in mortem Chriſti. Sed numquid non ante cogitauerunt eum occidere? Videtur, quòd ſic. Quia ſupra in pluribus locis dicitur, quòd Iudæi quærebant eum interficere. Reſponſio, dicendum, quòd ante habuerunt quidem inſtinctum ad eum occidendum: ſed {ab illo die} concitati ad iram ex verbis Cayphæ tractauerunt firmo propoſito eũ occidere. Prouerbiorũ. 1. Pedes eorum ad malum currunt.

LECTIO VIII.

Ic Euangeliſta ponit, quomodo Chriſtus eorũ malitiam declinauit. Et primo ponit modum declinationis ex parte Chriſti. Secundo effectum admirationis ex parte populi, ibi. {Proximũ autem erat, &c.} Modus autẽ declinationis fuit per occultationẽ, & receſſum Chriſti

a Iudeis. nam post cōsilium cautius se obseruans {non in palā F
ambulabat apud Iudęos.} sed nec ad aliquā ciuitatem abiit populatam{ sed in regionem} remotam {iuxta desertum in ciuitatem, quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.} Sed nunquid defecerat potentia eius, in qua si vellet, inter Iudęos palam conuersaretur, & nihil ei faceret? Absit. Sed hoc fecit non propter defectum potentiæ, sed vt exemplum discipulis demonstraret. In quo apparet non esse peccatum, si fideles eius oculis persequentium se subtraherent, & furorē sceleratorum latēdo potius euitarent, quām se ostēdendo eis, magis accēderent: secundum illud Matth. 10. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite, &c. Origenes autem dicit, quòd nullus debet se periculis ingerere, tamen valde laudabile est, quòd quando iam pericula imminent: nec Iesu vitare confessionē, nec recusare subire mortem, gratia veritatis. Et hoc ꝓp duas rationes. Primo, quia valde præsumptuosum est periculis se ingerere propter inexperientiā propriæ virtutis, quæ quandoq; fragilis inuenitur, & propter fiduciā euentus incertitudinem. 1. Cor. 10. Qui se existimat stare, videat ne cadat. Secundo, ne nos ingerentes persecutoribus, occasionem præstemus eis, vt magis impij & noxij fiant. 2. Cor. 10. Sine offensione estote, &c.

b POnitur effectus admirationis in populo. Et primo ponitur H
admirandi occasio. Secundo ponitur ipsa admiratio. Tertio admirationis ratio. Occasio autem quærendi & admirandi ponitur duplex. Prima quidem ex conditione temporis, quia {Proximum erat Pascha Iudęorum.} In quo recolitur memoria transitus Hebręorum de Aegypto. Exo. 12. Est enim phase. &c. Additur autem {Iudęorum,} quia ipsum Pascha Iudęi male, & indebite celebrabant. nam quando deuote pascha celebramus: tunc dicitur Pascha Dei. Isaiæ. 1. Solemnitates vestras non feram. Secunda vero ex concursu populi, quia {ascenderunt multi Hierosolymam de regione.} nam vt legitur Exo. 30. Tribus temporibus in anno, seu festiuitatibus, filij Israel se debebant Domino præsentare. Inter quæ primū erat Pascha. & ideo magna multitudo ascendebat Hierosolymam, vbi erat templum: sed quia nondum erat tēpus paschæ quo debebant ascendere, ideo Euangelista consequenter causam ascensus assignat, subdens. {Vt sanctificarent seipsos.} nullus enim audebat comedere agnum, nisi mundus. & ideo præueniebant tempus paschæ, vt interim purificantes seipsos, possent in pascha agnum rite comedere. In quo datur nobis exemplum, vt tempore quadragesimali ieiunijs, & bonis operibus nos purificemus, vt in pascha rite sumamus corpus domini nostri.

c ADmiratio autem ponitur ex causa absentiæ domini. Et I
hoc est, quod dicit. {Quærebant ergo Iesum.} non quidē ad honorandum: sed ad occidendum {& colloquebantur adinuicem in templo stantes. Quid putatis, &c.} Sed notandum, ꝙ quando dies festus agitur sanctę, semper dominus est in die festo. Matth. 8. 1. Vbicunque fuerint duo vel tres, &c. Et ideo nos congregati in domo Dei, quæramus Iesum, mutuo nos consolando, & exorando, vt veniat ad diem festum nostrum. Quando vero non sancte agitur festum, tunc non venit Iesus. Isa. 1. Kalendas vestras, &c.

d DAtio autem admirationis, & absentiæ Iesu, subditur quia K
{dederunt pontifices, & phariſei mandatum, vt si quis cognouerit vbi sit,} scilicet Iesus {indicet, vt apprehendant eum} scilicet ad occidendum. supra 8. Quæritis me, & in peccato vestro, &c. Sed vt Augustinus dicit. Nos qui scimus vbi Christus est, quia ad dexteram patris, indicemus eis, vt sic vtinam apprehendant eum per fidem.

LECTIO PRIMA.

IN præcedentibus Euangelista ostendit diuinitatis Christi virtutem per ea quæ in vita fecit, & docuit. Hic autem incipit ostendere virtutem diuinitatis ipsius quantum ad passionem, & mortē eius. Et primo agit de passione & morte eius. Secundo de resurrectione ipsius. 20. capitulo, ibi. {Vna autem sabbati, &c.} Prima pars diuiditur in tres. In prima ostendit causas siue occasiones passionis, & mortis eius. In secunda ponitur præparatio discipulorum a quibus per mortem erat corporaliter recessurus 13 capitulo, ibi. {Ante diem festum paschæ, &c. In tertia agitur de ipsa passione & morte eius. 18. capitulo, ibi} hæc cum dixisset Iesus egressus est, &c.} Causa autem siue occasio passionis Christi fuit duplex, scilicet gloria ipsius Christi, quæ inuidiam excitauit, & infidelitas Iudæorum, quæ ipsos excæcauit. Primo, agit de gloria Christi. Secundo de infidelitate Iudæorum, ibi. {Cum autem tanta signa, &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit quo modo Christus glorificatus est ab hominibus. Secundo quomodo glorificatus est a Deo, ibi. {Nūc anima mea turbata est, &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit quomodo glorificatus est a familiaribus & domesticis. Secundo quomodo glorificatus est a turbis Iudæorum, ibi. {Cognouit ergo turba multa, &c.} Tertio quomodo glorificatus est à Gentilibus, ibi. {Erant autem Gentiles, &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit gloriam Christi in ministerio sibi à familiaribus exhibito. Secundo zelum proditoris ex hoc concitatum, ibi. {Dixit ergo vnus ex discipulis, &c.} Circa primum tria facit. Primo describit tempus. Secundo locum, ibi. {Venit Iesus Bethaniam, &c.} Tertio obsequium Christo exhibitum, ibi. {Fecerunt autem ei cœnam, &c.} Dicit ergo primo. Dictum est, quòd Christus ante festum Paschæ abijt in regionem iuxta desertum, & quòd imminente solemnitate Paschali quęrebatur à Iudæis. Ergo imminente Paschali tēpore quo agnus typicus immolabatur, ipse tanquā verus agnus ad locum passionis accessit, pro salute mundi voluntarie immolādus: secundum illud. Isa. 53. Oblatus est, quia ipse voluit. Dicit autē. {Ante sex dies Paschæ.} Vt intelligas diem Paschę non quidem quartumdecimum diem primi mensis, in qua ad vesperam immolabatur Paschalis agnus, vt habetur Exod. 12. Sed potius hic dicitur Pascha. 15. dies, quę tota erat festiua. Et illo anno occurrit se in sexta, in qua passus est Dominus. Ita quòd sextus dies ante Paschā, fuit prima feria, idest, dies Dominicus in qua Dominus ramis palmarum Hierosolymam intrauerit. Et in die præcedenti, scilicet sabbato, Christus venit in Bethaniam. Et hoc est, quod dicitur. {Ante tex dies Paschæ.} Conuenit aūt hic numerus mysteriis. Primo quidem quantum ad numerum, numerus enim senarius perfectus est. Vnde & Deus opera creationis precit sex diebus, vt dicitur Genes. 1. Et propter hoc decuit, quòd sex diebus quodammodo compleretur opus passionis, quo omnia sunt restaurata: secundum illud. Col. 1. Pacificans per sanguinē suū, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt, &c. Et 2. Cor. 5. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Secundo congruit mysterio quantum ad figuram. Mandatur enim. Exod. 12. quòd decima die mensis primi tollat vnusquisque per familias suas agnum Paschalem immolandum. Vnde & Dominus decimo die primi mensis, hoc est sexta die ante decimūquintū diē Hierusalem intrare voluit, quasi ad locum immolationis accedens, vt patet per id, quod dicitur infra eodem. In crastino autem turba multa, &c. Deinde describitur locus.

b BEthania autem erat vicus prope Hierusalem. Et interpretatur domus obedientiæ. Vnde congruit mysterio. Primo quidem quantum ad causam passionis: secundum illud Philip. 2. Factus est obediens patri vsque ad mortem. Secundo, quantum ad fructum passionis, quem consequūtur soli illi qui ei obediunt: secundum illud Hebr. 6 Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, &c. Signanter aūt addit. {Vbi fuerat Lazarus mortuus quē suscitauit Iesus.} Quia in domo obedientiæ illi qui sunt spiritualiter mortui in peccatis, resuscitantur, reducti ad viam iustitię. Roma. 5. Per vnius hominis obedientiam, iusti constituentur multi. Sed secundum literam hoc dicitur, ad ostendendum, quòd Christus in Bethaniam venit vt memoriam resurrectionis Lazari renouaret. Ptalm. 110. Memoriam fecit mirabilium suorum, &c. Deinde dicit.

c POnit obsequium Christo exhibitum a suis familiaribus. Et primo in cōmuni quantum ad omnes. Secūdo in specialı quantum ad singulos, ibi. {Et Martha ministrabat.} Conuenit autem mysterio, quod ibi idest in Bethania fecerunt ei cœnam, quia dominus in domo obedientiæ spiritualiter reficitur, delectatus in obedientia nostra: secundum illud Apoc. 3. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, introibo & cœnabo cum illo, &c.

Deinde

d DEinde ponuntur tres personæ ei assistentes, vel ministran A
tes, scilicet Martha, Lazarus, & Maria. Per Martham significantur prælati, qui ad ministerium in ecclesiis instituuntur. secundum illud 1. Corint 4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, &c. vnde dicit. {Et Martha ministrabat.} Luc. 10. Martha autem satagebat circa frequens ministerium. Per Iazarū autem resuscitatū significātur subditi ministerio prælatorum, a peccatis ad statum iustitiæ reducti, qui cum aliis iustis spiritualiter cum domino epulantur. vnde dicitur. {Lazarus autem vnus erat ex discumbētibus cū eo.}

d {Et Martha ministrabat: Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi. et vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore vnguenti.} B
e Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Schariothis, qui erat eum traditurus.
f Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denariis: & datum est egenis?
g Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eū: sed quia fur erat, & loculos habens ea quæ mittebantur portabat.

Psal. 67. Iusti epulentur & exultent in cōspectu Dei, &c. Per Mariam significantur contemplatiui. Dicitur enim Luc. 10. quòd Maria sedens secus pedes domini, audiebat verba illius. Circa cuius ministerium tria tanguntur, quātum ad literam pertinet. Primo enim tangitur vnguentum in quo obsecuta est. Secundo obsequium, quod exhibuit, ibi. {Et vnxit pedes, &c.} Tertio effectum obsequij, ibi. {Et domus impleta.} Circa primum tria tangit. Primo quantitatem vnguenti, quia multum fuit. vnde dicit {libram vnguenti.} Tob. 3. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue. Secundo materiam, quia fuit ex nardo confectū. vnde dicit. {Nardi.} Cant. 1. Dum esset rex in accubitu suo, nardus, &c. Est autē nardus herba brevis, & spicosa, & nigra, ex qua fit vnguentum, quod vim confortandi habet ex sua aromaticitate. Tertio compositionis formam in eo quod dicit {pistici} a loco, in quo nardus oriebatur. Sed melius est, quod exponatur {pistici,} idest, fidelis: hoc est, non sophisticati per aliquā admixtionem. nam pistis in græco, idem est, quod fides. Addit autem {pretiosi} quia confectum erat ex spica nardi, ex qua pretiosum vnguētum fit, & forte admixtis aliis pretiosis rebus. In quo docemur, ꝙ ea quæ pretiosiſima sunt apud nos, Deo debemus offerre. secundū illud Psal. 65 Holocausta medullata offeram tibi, &c. Et Mal. 1. Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens, offert dño debile. Circa obsequium eius primo nota humilitatem in hoc, quod dicitur. {Vnxit pedes Iesu} ad pedes protidens, secundum illud Psal. 131. Adorabimus in loco, vbi steterūt pedes eius. Secundo deuotionē, quia {extersit capillis suis} vt de seipsa quodammodo obsequium offerret. Roma. 6. Exhibete membra vestra arma iustitiæ Deo. Effectus autem obsequij tangitur consequenter, cum dicit. {Et domus impleta est ex odore vnguenti.} D
Per quod insinuatur vnguenti bonitas, cuius odor totam domū impleuit. Cant. 1. Curremus in odorem vnguentorum tuorum. Dubitatur autem, vtrū hæc eadem mulier fuerit, de qua dicitur hic, ꝙ vnxit dñm, & de qua dicitur Luc. 7. & Mat. 26. & Mar. 13. Multis quidem videtur ꝑm Hiero. & Chrysost. ꝙ mulier peccatrix de qua Lucas narrat, non sit Maria soror Lazari, quæ dñm dicitur vnxisse. Origenes autem addit, ꝙ non sit eadem etiam de qua Matth. & Marc. narrant: sed illa sit quædam alia tertia, & hoc vult probare ex tribus. Primo quidem ex tempore. nam hæc vnxit dñm ante sex dies Paschæ. Illa vero de qua Matt. & Mar. narrant, infra biduum ante Pascha. Præmittit enim Matth. dñm dixisse. Scitis, quia post biduum Pascha fiet. Marcus autem, Erat Pascha & azima post biduum. Secundo ex loco. nam illa mulier legitur dñm vnxisse in domo Simonis leprosi, hoc autem colligitur esse factum in domo Marthæ, ex hoc quod dicitur, ꝙ Martha ministrabat, vt etiam Augustinus dicit. Tertio ex ipso facto. nam illa mulier legitur vnxisse caput, hæc autem pedes. Augustinus vero & Grego. dicunt, ꝙ vna & eadem mulier fuit, quam quatuor Euangelistæ narrant dñm vnxisse: sed bis hoc fecit. Primo quidem in principio suæ conuersionis, intermedio tpe prædicationis Christi. quod Luc. narrat. Secundo vero imminente Christi passione hoc fecit. quod tres alij Euangelistæ narrant. vnde idem factū est, quod hic narratur, & quod habetur Mat. 26. & Marc. 14. Ad primum ergo, quod dicitur dē dissonantia temporis, dicendum est ꝑm Augustinum, quòd Ioannes ipse seruat ordinem historiæ. Matth. & Marc. per recordationem interponunt, quod prius fuerat factum immediate ante proditionem Iudæ, quæ ex hoc facto creditur occasionem habuisse. Ad secundum, quod obiicitur de dissonātia loci, potest intelligi quòd eadem sit domus Simonis leprosi, & etiam Mariæ, & Marthæ, ita ꝙ Simon fuerit paterfamilias domus. Dicitur autem leprosus, quia primo leprosus fuerat, & a Christo curatus. Ad tertium, quod obiicitur de dissonantia facti, dicēdum est ꝑm Augustinū, quòd mulier vnxit & pedes & caput. Et si quis obijciat, ꝙ Marcus dicit, quòd fracto alabastro effudit super caput ipsius recumbentis, potest dupliciter respōderi. Vno modo, quòd non fuit ita fractū quin aliquid remanserit. Vnde pedes possunt inungi. Alio modo potest dici, ꝙ prius inunxit pedes, postea fracto alabastro totū supra caput effudit. Secundū mysterium aūt, per libra quā Maria accepit, designatur opus iustitiæ. nam ad iusti tiam pertinet singula librare, & pōderare. Ezech. 45. Iuxta mensuram chori, erit libratio eorum. Op⁹ autem iustitiæ debet quadruplici virtute adiūcta, esse perfectū.

Primo quidē pietate. vnde dicit. {Vnguēti} quod qa lenitiuum est: misericordiā significat. Iac. 2. Iudiciū sine misericordia, &c. Secundo humilitate. Vnde dicit. {Nardi} quę cum sit herba brevis, significat humilitatem. Ecclesiastī. 3. Quanto magnus es, humilia te in omnibus. Tertio fide. Vnde dicit {pistici.} idest, fidelis, Abac, 2. Iustus autem meus ex fide viuit. Quarto charitate. Vnde dicit {pretiosi.} Sola enim charitas precium præstat vitæ æternę. 1. Corinth. 13. Si distribuero pauperibus omnes facultates meas, &c. Opere autem iustitię vnguntur pedes Iesu, & caput suum. Per pedes intelligimus mysterium humanitatis. Per caput vero diuinitatem, secundum illud 1. Cor. 11. Caput Christi, Deus. Vt ergo intelligatur caput & pedes Christi vngere qui diuinitatem & humanitatem eius veneratur. Vel per caput possumus intelligere ipsam Christi personam, secundū illud Eph. 1. Ipsum dedit caput super omnem ecclesiam. Per pedes autem Christi fideles. De quibus Matth. 25, Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Isa. 52. Quam pulchri pedes supra montē &c. Vnde caput Christi, inūgit qui ipsum Christū veneratur. Pedes autem, qui eius fidelibus obsequitur. Quia vero capilli ex super fluitate generantur: pedes domini capillis terguntur, quando alij quę, ex ipsis quę sibi superfluunt, defectui subuenit proximorum. Luc. 11. Veruntamen quod superest, date elemosynam. Vnde Augustinus dicit. Si habes superflua da paupgribus, & domini pedes tersisti. Per hoc autem, quod dicitur. {Et domus impleta est ex odore vnguenti.} significatur, quòd propter opera iustitiæ, bona fama totam replet ecclesiam. 2. Corinth. 2. Odorem suę notitiæ manifestat per nos in omni loco: quia Christi bonus odor sumus. Deinde cum dicit.

e POnitur zelus proditoris ex prædicto ministerio concitatus. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit proditoris zelū. Secūdo ponit zeli repressio, ibi. {Dixit ergo ei Iesus, &c.} Circa primum tria facit, Primo describitur persona proditoris. Secundo ponuntur verba eius, ibi. {Quare hoc vnguentum, &c.} Tertio manifestatur eius malitiosa intentio, ibi. {Dixit aūt hoc, nō quia de egenis, &c.} Persona aūt eius manifestatur ex tribꝰ. Primo quidē ex dignitate, cum dicitur. {Dixit ergo vnus ex discipulis, &c.} vt ostendatur, ꝙ nullus in quacūque excellentia constitutus de se præsumere debet. quia vt dicitur. Iob. 4. In angelis suis reperit prauitatem. Secto ex nomine, cum dicit. {Iudas scariothis nomine.} Interpretatur autem Iudas confitens, vt significetur, ꝙ præter confessionem virtuosam de qua Ro. 10. dē Cō fessio fit ad salutem, est quædam confessio vituperabilis & mercenaria, de qua dicitur in Psalm. 48. Confitebitur tibi cum benefeceris ei. Tertio describitur ex crimine, cum dicitur. {Qui erat eum traditurus.} Psalm. 40. Qui edebat panes meos, &c.

f DEinde ponuntur verba ipsius, ex quibus ostenditur, quòd de bono odore vnguenti spiritualiter mortuus erat: secundum illud 2. Cor. 2. Christi bonus odor sumus: alijs odor mortis in mortem, &c. Displicebat enim ei quòd vnguentum non erat venditū, sed effusum in obsequiū Christi, vnde dicit. {Quare hoc vnguentum non venit, idest, venditum est trecentis denariis:} Sed sicut dicitur. 2. Cor. 11. Ministri sathanæ transfigurantur velut ministri iustitiæ. Vnde iniquitatem suam sub specie pietatis occultauit, dicens. {Et datū est egenis.} Isa. 32. Cor eius faciet iniquitatem, vt perficiat simulationem, loquatur ad dominum fraudulenter. Vnde Euangelista eius fraudulentam aperit intentionem, subdens.

g NOn enim curabat, ꝙ eis subueniret, quia Prou. 22. dicit. Viscera impiorum crudelia {sed quia fur erat} consuetudinem furandi habens, dolebat sibi occasionem furandi sublatam per effusionem vnguenti, & ex hac auaritia ductus est ad proditionem. Dicitur enim Ecclesiastī. 10. Auaro nihil est scelestius. Et supra 10. Fur non venit nisi vt furetur, & mactet, & perdat.

Vnde autem furari consueuerit, exponit subdens. {Et loculos habens, }idest, custos loculorum domini constitutus, ea quæ mittebantur, scilicet in loculis donata a fidelibus ad vsum Christi, & pauperum, portabat mysterio; sed asportabat furto. Vbi dno notantur. Primo quòd Christus tanquam pauper de eleemosynis viuebat. Psal. 39. Ego autem mendicus sum & pauper. Secundo quòd non derogat præceptorum & eleemosynæ in loculis reseruentur, vnde quod dicitur Mat. 6. Nolite solliciti esse in crastinum, non intelligitur, quòd nihil in crastinum debeat reseruari, cum dominꝰ hoc fecerit, qui fuit summum exemplar perfectionis: Sed quæritur, quare dominus Iudæ quem furem sciebat, custodiam loculorum commisit? Ad quod respondendum est tripliciter. Primo quidem secundũ Augustinum hoc fecit Christus, vt eius ecclesia cum fures paterur toleraret. non enim est bonus, qui malos tolerare non potest. vnde dicitur Cant. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Secundo ei loculos dominus commisit, vt perditionis occasionem auferret, cum haberet ex loculis concupiscentiæ mitigationem, sed sicut dicitur Ecclesia. 5. Auarus non implebitur pecunia. Tertio secundum alios, vt doceret, quòd spiritualia sunt maioribus commitenda, temporalia vero minus dignis. vnde dicitur Actuum 6. ab Apostolis. Non est æquum relinquere nos verbum Dei, & ministrare mensis, sed vni de diaconibus hoc ministerium commisérũt. Quæritur etiam, quomodo hic dicatur, quòd solus Iudas de hoc vnguento effuso dixerit, cum Matthæus narret discipulos hoc dixisse. Sed dicendum est, quòd Matthæus ponit numerũ pluralem pro numero singulari, sicut Matthæi dicitur 2. cap. Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri. vel potest dici, quòd Iudas primo murmurauit, & ab eo sunt postmodum alij prouocati, vt similia verba proferrent, licet non ex eadem intentione.

LECTIO II.

POsito zelo proditoris propter obsequium mulieris, hic consequenter ponitur ipsius zeli repressio. Et primo dominus repellit calumniam, quam mulieri Iudas iniecerat. Secundo excludit piam causam quã prætenderat, ibi. {Pauperes enim, &c. }Dicit ergo {finite illam, } idest, ne prohibeatis eam. Sciẽdum enim, quòd multa bona opera sunt: de quibus si peteretur consilium antequam fiant, non consuleremus, quòd fierent, quia forte possent fieri meliora, post quam tamen incipiunt fieri, dummodo iam bona sint, non sunt prohibenda. Et vt Chrysostomus dicit, forte Iesus antequam mulier effudisset vnguentum potius illud dari pauperibus elegisset. nunc vero quia iam factum erat, prohibentes comprimit, dicens {Sinite illam. }Prouerb. 3. Nolite prohibere eum qui bene facit, &c. Et subdit. {Vt in diem sepulturæ meæ seruet illud. } Vbi primo prænunciat suam mortem imminere, & obsequium huius mulieris, quod parata fuit ei impendere in sepultura nisi præuenta fuisset celeri Christi resurrectione. nam vt in Marco legitur. Maria Magdalena cum aliis emit aromata, vt venientes vngerent Iesum. ideo ergo dicit. {Vt in diem sepulturæ meæ seruet illud, }scilicet non idem, quod effusum fuit: sed simile in specie, vel in genere, vel etiam opere, quasi dicat: non prohibeatis eam facere mihi iam viuo, quod non poterit facere mortuo. nam vt dictum est, fuit celeri Christi resurrectione præuenta. Et hoc magis ex primitur Matth. 14. Præuenit enim vngere corpus meum in sepulturam. Sed numquid præsciuit mortem Christi? Dicendum, quòd non. non enim intelligebat, quod fecit: sed quodam instinctu interiori mota est ad hoc faciendum. Frequenter enim aliqui mouentur ad faciendum, quod non intelligunt, sicut Cayphas, supra, 11. Cum esset pontifex, &c. Et hujusmodi vocantur præsagia, inquantũ primo ante facta aguntur. Consequenter cum dicit.

b EXcludit piam causam quã Iudas prætendebat, dicens. Quare hoc vnguentum non venditur, &c. Vnde dominus subdit. {Pauperes enim semper habebitis vobiscum. } vbi sciendum est, quòd quandoq; faciendum est illud, quod minus est necessarium, si remaneat locus implendi, quod est magis necessarium. et ideo dominus licet magis necessariũ esset, quòd hoc vnguentum daretur pauperibus, quam quòd vngerentur pedes eius ex eo, quia tamen adhuc poterit fieri, cum pauperes semper habeamus nobiscum. Ideo dominus permisit fieri illud, quod est minus necessarium. In hoc autẽ quod dicit. {Pauperes semper habebitis vobiscum. } Datur intelligi familiaritas quam diuites debent habere ad pauperes, &c. Eccles. 4. Congregationi pauperũ assabilem te facito. {Me autem non semper habebitis. } Sed contra Mat. vlt. Ego vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi, &c. Responsio secundum Augustinum. Dominus dicens. {Me autẽ non semper habebitis, } loquebatur de præsentia corporis sui, prout in sua specie apparet: secundum quam iturus erat ad cœlum. infr. 6. Iterũ relinquo mundum. Sed quantum ad præsentiam diuinitatis sem per est nobiscum. Et etiam sacramentaliter in ecclesia. Vel aliter dicendum, quòd dominus hoc dicens, intelligit de præsentia diuinitatis suę. Quidam enim videntur habere Christum spiritualiter, vel in sacramento. vel in confessione fidei, qui tamen non sunt semper eum habituri, cum sint tãtum de ecclesia quantum ad numerum: non quantum ad meritũ. Et huiusmodi sunt serui. Filij autem semper sunt eum habituri: quia vt dicit sup. 8. Filius manet in domo in æternũ. Dicit ergo Iudæ {Me autem nõ semper habebitis } quia indignũ te fecisti ad hoc. Vt autẽ Chrysost. dicit. In hoc dominus obiurgat Iudam. Nam per hoc, quòd molestè tulit obsequium Christo impensum, videtur grauari de præsentia Christi. & ideo Christus dicit. {Me autem non semper habebitis, &c. }quasi diceret, grauis sum tibi & onerosus, sed expecta parum, & abibo. Consequenter cum dicit.

c OStendit, quomodo Iesus glorificatus est à turbis Iudæorũ. Et primo quomodo à turbis Christum visitantibus. Secundo, quomodo à turbis ei obuiantibus, ibi. {In crastinum autem, &c. }Circa primum duo facit. Primo ponitur deuotio turbarum visitantium. Secundo exagitatur concitatus zelus Pharisæorum inuidentium, ibi. {Cogitauerunt autem principes sacerdotum. }Prima pars diuiditur in duas. In prima ponitur turbarum visitatio. In secunda subditur visitationis occasio. Quantum ad primum dicit. {Cognouit ergo turba multa ex Iudæis: quia Iesus illic esset } in Bethania {& venerunt. } Ad quod Dominus inuitat. Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. Et ideo vbi scimus esse eum, debemus festinanter accedere. Causa autem visitationis ponitur duplex. Vna, vt fruerentur visione & doctrina Christi. Alia, vt viderent Lazarum. Et hoc propter duo. Primo quia illud, quod factum erat circa ipsum inquãtum quatriduanus in monumento suscitatus fuit: valde mirabile erat. Et hoc homines videre desiderant. Psalm. 138. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis, idest, laborabit ad cognoscendum. Secundo, quia sperabant Lazaro referente, aliqd de alia vita perpendere & audire, cuius cognitionis desiderium innatum est hominibus. Hoc autem est contra illud, quod stulti dicunt, Sapient. 2. Exiguum & cum tædio est tempus vitæ nostræ. &c. Et non est qui agnitus sit reuersus ab inferis. Ecce enim Lazarus, quem suscitauit a mortuis, ab inferis rediit. Concitatum autem zelum Pharisæorum inuidentium ponit, dicens. d IN quo videbantur obuiare Deo, ipse enim vinificabat Lazarum, & isti volebant occidere. Iob 15. Cucurrit aduersus Deum erecto collo & pingui &c. Ratio autem zeli ponitur. {Quia multi propter illum abibant, &c. } Sed contra, Christus multos sanauerat, puta paraliticum. supr. quinto. Cæcum natum, supra nono. Quare Lazarum tantum volebant occidere, &c. Ad quod Chrysostomus quatuor rationes assignat. Vnam, quia istud miraculum erat euidentius coram multis: factum, & inopinabile. Videre mortuum quatriduanum, ambulantem, & loquentem. Alia ratio erat: quia Lazarus persona insignis erat. Cæcus autem persona ignobilis. Vnde & eiecerunt eum de templo. Tertia ratio est: quia miraculum istud factum est imminente festiuitate, quando totus populus Iudæorum, ad diem festum conueniens admirabantur. & dimittentes festiuitates, Bethaniam veniebant. Quarta ratio, quia in alijs, Christi miraculis nitebantur criminari violationem sabbati, & per hoc ab eo turbas adducere, sed hic nihil tale facere poterant. Vnde quia in nullo habebant conqueri contra Iesum, aduersus Lazarum faciunt conatum: tanquam hoc esset potissima via ad miraculum occultandum. Prouerb. 1. Pedes eorum ad malum currunt, & festinant, &c.

Lectio

LECTIO III.

IN crastinum autem turba multa quæ venerat ad diem festum: cum audissent quia venit Iesus Hierosolymam, acceperũt ramos palmarum: & processerũt obuiam ei, & clamabant. Osanna, benedictus qui venit in nomine domini Rex Israel.

LECTIO III.

IC ponitur deuotio turbæ obuiantis Christo. Et primo ponitur obuiãtio turbarum. Secundo zelus Pharisęorum, ibi. {Pharisæi autem dicebant, &c. } Circa primum tria facit. Primo ponitur turbæ obuiatio: Secundo aduentus domini, ibi. {Et inuenit Iesus, asellum, &c. } Tertio obuiationis causa, ibi. {Testimonium ergo, &c. } Obuiatio autem describitur: quo ad quatuor. Primo quantum ad tempus. Quia {in crastinum. } scilicet ab illo die de quo dixerat. Ante sex dies Paschę, qui est decimus dies mensis Et congruit figuræ. Exod. 12. vbi dicitur, quòd agnꝰ Paschalis qui immolandus erat quartodecimo die ad vesperam debebat accipi decimo die mensis. Secundo describitur quantũ ad personas obuiantes: quia {turba } multa quę conuenerat ad diem festum. }Per quod significatur populorum multitudo, qui conuertendi erant ad Christum. Psalm. 7. Synagoga populorum circundabit me. Dicit autem {ad diem festum. } Quia ad hoc fideles conuertuntur ad Christum, vt ad diem festũ cœlestis Hierusalem perueniãt. Mat. 8. Multi venient ab Oriente & Occidente: & recumbent, &c. Tertio describitur quantum ad motiuum obuiandi, quod est auditus de aduentu Iesu. Vnde dicit. {Cum audissent quia venit Iesus Hierosolymam. }Ad Christum enim omnes fideles conuertuntur propter auditum fidei. Rom. 10. Fides ex auditu: auditus autem, &c. Exod. 5. Audierunt filij Israel, quòd visitasset, &c. Quarto describitur quantum ad modum obuiandi. Et primo quantum ad ea quæ fecerunt: quia {receperunt ramos palmarum. } Palma enim: quia viriditatem tuam conseruat, significat victoriam. Vnde & apud antiquos triumphantibꝰ in signum victorię dabatur. Et de martyribus triumphantibus legitur Apocal. 7. quòd palmæ erant in manibus eorum. Rami ergo palmarum secundum Augustinum laudes sunt, significantes victoriam, quia dominus erat mortem moriẽdo superaturus. In tropheo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. {Et processerunt obuiam ei. } Amos. 4. Præparare in occursum Dei tui, &c. Secundo quantum ad ea quæ dixerunt. {Quia clamabant Osanna, &c. }Vbi ponit petitionem, & laudem. Petitionem quidem cum dicunt. {Osanna, idest, salua obsecro, quasi dicat. Oſy, quod est salua, & anna, quod est obsecro: Quod secundum Aug. non est verbum, sed interiectio deprecantis. Recte a Domino Iesu salutem petunt: quia dicitur Isa. 33. {Dominus ipse veniet, & saluabit nos. Psal. 79. Excita potentiã tuam, & veni Laudant autem quantum ad duo, scilicet quantum ad eius aduentũ, & quantum ad potentiam regni eius. Aduentum quidem eius laudant, dicentes {Benedictus qui venit in nomine domini, &c. } Vnde sciendum est, quòd benedicere, est bonum dicere. Aliter autem Deus benedicit nobis. Aliter nos Deo. Deus enim benedicendo nobis, facit nos bonos. nam dicere suum, est eius facere: dixit enim, & facta sunt. Nos autem benedicendo Deo, confitemur eius bonitatem. Psal. 117. Benediximus vobis de domo domini. Genes. 26. Qui benedixerit tibi, sit ille benedictus, &c. {Benedictus } ergo {qui venit in nomine domini. } Christus enim operabatur in nomine Dei: quia omnia opera quę faciebat, ad gloriam Dei ordinabat. Quia vero & pater dominus est, & filiꝰ dominus est, ideo hoc quod dicitur. {In nomine domini. } potest intelligi dupliciter. Vno modo. {Benedictus qui venit in nomine domini, } idest, in nomine sui ipsius, tanquam dominus. Isa. 30. Dominus legifer noster. Moyses ergo hoc modo, non venit in nomine domini, quia venit sicut seruus. Heb. 6. Moyses in omni domo sua tanquam famulus, &c. Sed secundum Aug. melius dicitur {in nomine domini, } scilicet patris. Nam verba eiꝰ, ad hoc nostrum dirigunt intellectum. supr. 6. Ego veni in nomine patris mei, &c. Dupliciter autem dicitur venire in nomine patris. Primo quidem inquantum venit vt filius. Per quod datur intelligi pater. Secundo inquantum venit vt manifestans patrẽ infr. 14. Manifestaui nomen tuum, &c. Potentiam vero regni eiꝰ laudant cum dicunt. {Rex Israel. } Ad literam enim credebant Iudæi quòd venisset regnaturus temporaliter super eos, & recepturus eos à seruitute Romanorum, & ideo applaudebant ei tanquam regi. Hiere. 33. Regnabit Rex, & sapiens erit. Isa. 32. Ecce in iustitia regnabit Rex, &c. Sed sciendũ, quòd omnia verba prędicta poterant haberi ex Psalmis. Nam cum Psal. 117. dicerer. Lapidem quem reprobauerunt ędificantes. Subdit. O domine saluum me fac. Benedictus, &c. Vbi Hieronymus secundũ Hebræam veritatẽ transtulit Osanna, Benedictus, &c. Sed hoc, quod subdunt. {Rex Israel. } non est in Psalm. Sed est ibi. Deus dominus, & illuxit nobis. In quo ex eorum cæcitate minuunt eius laudem: quia Psalmus laudat eum tanquam Deum, ipsi vero tamquam regem temporalem. Consequenter cum dicit.

b Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum.

c Sicut scriptum est Noli timere filia Syon: Ecce Rex tuus venit, sedens super pullum asinæ.

d Hęc non cognouerunt discipuli eius primũ: sed quando glorificatus est Iesus, tũc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & hęc fecerunt ei.

b PRonit Domini aduentũ. Et primo ponit modũ veniendi. Secundo inducit Prophetiam. Tertio ostẽdit dispositionem discipulorũ circa hoc factũ. Notandum est circa primum, quòd Ioannes euangelista, euangelium suum post omnes alios Euangelistas conscripsit. Vnde omnia Euangelia diligenter perlegerat. Et quæ per alios diffuse dicta erant ipse compendio tradidit. Quę vero omiserant, ipse suppleuit. Quia vero diffuse in alijs Euangelistis habetur quomodo dominus misit duos de discipulis suis ve asinam adducerent. Ideo hoc Ioannes breuiter pertransiit, dicens. {Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum, &c. }Sciendum autem, quòd facta Christi sunt quasi media inter facta veteris testamenti, & noui. & ideo tam turba quæ præcedebat, quam quę sequebatur eum laudabat, inquantũ facta Christi sunt regula, & exemplar eorum quæ fiunt in nouo testamento, & præfigurata à patribus veteris testamenti. Asellus autem, quod est animal rude, significat populum gentium, super quem sedit, vt significaret, quòd ipse redempturus esset gentes. Isa. 42. Dedi te in lucẽ gentium, vt sis salus mea, &c. Isa. 32. Beati qui seminatis super omnes aquas, mittentes pedem bouis & asinæ, idest, coniungentes in vnitatem fidei populum Iudęorum & gentium. Quia autem Matthęus Euangelium suum scripsit Iudæis, mentionem facit de asina, per quam signatur synagoga Iudæorum quæ fuit quasi mater gentium in spiritualibus: quia de Syon exhibit lex, & verbum, &c. Alij vero Euangelistæ, quia gentibus euangelia scripsere, faciunt etiam mentionem de pullo, &c. Consequenter cum dicit.

c INducit Prophetiam quę scripta est Zachar. 9. In qua primo dat securitatem. Secundo promittit regiam maiestatẽ. Tertio subdit vtilitatem regis. Securitatem dat cum dicit. {Noli timere filia Syon } Syon arx erat in Hierusalem, vbi erat habitatio regis. Filia ergo Syon est plebs Hierosolymorum, & Iudæorum qui subditi erant regi Hierusalem. Iudæis ergo dicitur. {Noli timere } quia dominus defensor tuus. Isa. 51. Quis tu vt timeas ab homine mortali? Psalm. 20. Dominus defensor vitæ meæ, &c. In quo excludit Euangelista timorem mundanum & seruilem. Regiam autem maiestatem promittit, dicens. {Ecce Rex tuus venit, &c. } Isa. 9. Paruulus datus est nobis. Et infr. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit. Dicit autem {tuus, } idest, ex te carnem sumens. Quia nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. Hebr. 2. Iterum {tuus. }, idest, ad vtilitatem tuam. Vnde subdit {venit tibi. } Luc. 19. Et nunc quæ ad pacẽ tibi, &c. Sed tamen ipsi resistendo, eorum vtilitatem impedierunt. {Venit } inquam {tibi } non ad terrorem: sed ad liberationem. Vnde subdit. {Sedens super pullum asinę. } In quo signatur regis clementia, quæ valde est accepta subditis. Prouerb. 20. Clementia robora, &c. E contra dicitur. Prouerbio. 9. Sicut fremitus leonis, &c. quasi dicat. Non veniet in faustu regio, propter quod posset esse odiosus: sed venit in mansuetudine. Eccleſiastæ. 10. Rectorem te posuerunt, &c. Noli ergo timere regni oppressionem. Verus autem lex in timore data est, quia lex seruitutem, generabat. Item signatur in hoc regis potentia; inquantum in humilitate & infirmitate veniens, totum mundum attraxit. 1. Cor. 1. Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Consequenter cum dicit.

d PRonit dispositionem discipulorum ad Propheriam inductam, in quo Euangelista confitet ignorantiam sui & discipulorum. Quia vt dicitur Prouer. 18. Iustus in principio accusator est sui. Vnde dicit, quòd {hæc } quæ prædicta sunt cognouerũt discipuli eius primum, idest, ante passionem {sed quando glorificatus est Iesus, }idest, quando virtutem suę resurrectionis ostẽdit {tunc recordati sunt, &c. } Ideo autem quando glorificatus est cognouerunt, Quia tunc receperunt virtutem spiritus sancti, ex qua effecti sunt omnibus sapientibus sapientiores. Iob. 21. Inspirario omnipotentis dat intelligentiam. Hoc autem ideo introducit Euangelista, vt ostendat non fuisse quod factum est casu, à discipulis procuratum, Consequenter cum dicit.

Ponit

Ponit causam obuiationis quæ fuit exhibitio testimonij, {quod perhibebat turba quę cum eo erat de resurrectióe Lazari{quando scilicet vocauit Lazarum de monumento. Propterea & obuiam,&c.} 1.Cor.1.Iudęi signa quærũt. Illud enim euidentius signum erat, & mirabilius. &ideo vltimo ipsum reseruauit,vt magis immineretur eorũ memoriæ. Consequenter cum dicit.

Ponit Pharisęorum zelum: qui concitabatur ex frustratione conatus eorum. Vnde dicebant {Videtis,quia nihil proficim⁹,&c. Quod quidem est verbum Pharisęorum inuidentium,vt dicant. {Nihil proficimus.} scilicet in regitiano stra, non valentes cũ impedire. Hoc modo accipitur profice re.2.Thimo.3. Mali autem homines,& seductores proficient in peius &c. Sed quid inuidet cæca turba: qa post eum abijt mũdus, per quę factus est mundus: sed tamen signatur p hoc, quod totus mundus eũ secuturus erat. Oseæ.6. Viuemus in conspectu eius,&c. Chrysost.autem vult quòd hæc sint verba Pharisęorum credentium,occulte tamen propter mę rum Iudæorum, & dicunt hoc,vt retraherent eos a persecutione Christi,ac si dicerent. Quantumcunque insidiamini, tanto hic augetur, & gloria eius intenditur. Quid ergo non desistitis a tantis insidijs? quod quidem quasi idem est cum consilio Gamalielis.De quo habetur. Act. 5.

LECTIO IIII.

Posita gloria,quam Christus habuit ex ministerio domesticorum,& ex deuotione turbarum. Hic Euangelista ponit gloriam,quam Christus habuit ex deuotione gentilium. Et primo ponitur gentilium deuotio.Secundo deuotionis ipsorum denũciatio,ibi.{Venit Philippus,&c.}Tertio passionis Christi prænunciatio , ibi. {Iesus autem respondit.Venit hora,&c.}Deuotio autem gẽtilium ponitur quantum ad duo. Primo ponitur quantum ad sacramenta veteris testamenti.Secundo quantum ad Christum,ibi.{Hi ergo accesserunt.} Deuotio autem gentilium ad sacramenta veteris testamenti ostenditur per hoc quòd templum visitabant. Vnde dicit{Erant autem gentiles quidam,qui ascenderant}supple in Hierusalem.{vt adorarent in die festo.}quasi dicat. Non solum turba Iudæorum: sed etiam ipsi gentiles honorabant Christum. Ratio autem,quare ascendebant secundum interlinearem quandam , assignatur:quia erant proseliti , & conuersi ad ritum Iudęorum,ad prædicationem Iudęorum:quia per mundum habitabant,& conabantur multos ad se conuertere. Matt. 26. Circuitis mare & arridam: vt faciatis vnum proselitum . & ideo secundum ritum Iudæorum ascendebant cum alijs . Sed melius dicendum est secundum Chrysо. quòd sicut habetur. 2. Mach. 3. Templum Dei,quod erat in Hierusalẽ in veneratione habebatur cunctis populis , & regibus vniuersæ terræ: ita vt ipsum templũ maximis muneribus illustrarent . & ideo contingebat , quòd in diebus festiuis multi etiam gentiles ascenderent Hierusalem. Similе habetur Act. 8. de eunucho candacis Reginæ Ethiopũ : qui venerat adorare in Hierusalẽ. Vnde & Isa. 6. dicitur. Dom⁹ mea domus orationis vocabitur cunctis gẽtibus,ait dominus. Isti autem gentiles ex deuotione quam habebant, ad templum ascenderant . In quo præfigurabatur conuersio gentilium ad fidem.

Deuotio autem gentilium ad ,Christum ostenditur p hoc, quòd desiderabant eum videre,vnde dicit{ hi ergo } scilicet gentiles{accesserunt ad Philippum,&c.} Sciendum autem,q Christus Iudæis tantum personaliter prædicãt. Rom. 15. Dico Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis,propter veritatem Dei,&c. Gentilibus autem prædicauit per Apostolos. Isa, vlti. Mittam ex eis qui saluati fuerint ad gentes,&c. & annuncia bunt gloriam meam gentibus. Mat. vlt. Euntes,docete omnes gẽtes,&c. Hoc ergo hic iam præsagiebantur, inquantum gentiles Christum videre volentes , non venerunt immediate ad eum: sed ad vnum ex discipulis eius,scilicet ad Philippum. Et hoc cõgruenter,quia ipse primus prædicauit his qui erant extra ritum Iudęorum:scilicet Samaritanis,vt habetur Act. 9. Philippus autem descendit in ciuitatem Samariæ,& prædicabat illis Christũ. Et hoc conuenit ei secundum nominis interpretationem. Philippus enim interpretatur os lampadis. Prædicatores autẽ sunt os Christi. Hie, 25. Si seperaueris preciosum à vili, quasi os meũ eris, Christus autẽ lampas est. Isa. 42. Dedi te in lucẽ gẽtium, &c. Conuenit etiam ei quantum ad locum{ qui erat à Bethsaida, } quę interpretatur venatio; quia prædicatores venãtur eos, quos ad Christum conuertunt. Hier, 16. Mittã eis piscatores , & piscabuntur eos. Item {Galilææ} quæ interpretatur transmigratio, & gentiles ad prædicationes Apostolorum transmigrati sunt de statu gentilitatis,ad statum fidei. Ezech. 12. Fili hominis, fac tibi vasa transmigrationis, &c. Accedentes autẽ ad Philippum exprimunt eorum desiderium,dicentes {quia volumus Iesum videre.} In quo signatur, quòd gentiles q Christum corporaliter non viderant, ministerio Apostolorum ad fidem conuersi,desiderant eum videre glorificatum in patria. 3. Reg. 10. Omnis terra desiderabat videre faciem Salomonis.

Hic ponitur denunciatio deuotionis gentilium ad Christũ. In qua quidem ordo attenditur: quia vt dicitur. Ro. 13. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Est autem hic diuinus ordo, vt inferiora reducantur in Deum per superiora: Andręas autẽ superior fuit in Apostolatu Philippo: quia prius eo cõuersus fuit, & ideo Philippus non per seipsum tantum , sed per Andræam istos Gentiles voluit ad Christum adducere , memor forte eius, quod Dominus dixerat. In viam gentium ne abieritis. Et hoc est quod dicit,quòd { Philippus dicit Andrææ,rursum:&c. } In quo datur nobis exemplum omnia de consilio maiorum facien da. Sic & Paulus ascendit Hierosolimam , & contulit Apostolis Euangelium , quod in Gentibus Prædicabat,vt habetur ad Galath. 2. Possumus autem in nominibus istorum duorum , intelligere duo necessaria prædicatoribus,vt homines ad Christum ad ducant. Primum est discretitudo ordinatæ locutionis,quæ notatur in nomine Philippi , quod interpretatur os lampadis . Secundum est virtus bonæ operationis , quod notatur in nomine Andrææ, quod interpretatur virilis.{Psalm. 32. Verbo Domini cæli infirmati sunt, & spiritu oris eius,&c.

Hic prænunciat passio Christi. Et Primo prænunciat Christus imminere suæ passionis tempus. Secũdo insinuat passionis necessitatem,ibi.{Amen amen dico vobis. Nisi granũ,&c.} Tertio inducit necessitatem passionis aliorum,ibi. { Qui amat animam suam,&c. Dicit ergo{venit hora,&c.} Vbi notandũ est, quòd Dominus videns Gentiles istos properare ad fidem, & intelligens in eis quodammodo cõuersionem Gentium inchoari, prænunciauit suę passionis tempus imminere,à simili , sicut qui videt segetem dealbatam dicit . Venit hora,vt falx mittatur in messem. supr. 4. Videte regiones,quia albæ sunt iam ad messem. Sic ergo hic Dominus loquitur., ex quo inquit gentes quærunt me videre.{ Venit hora,vt glorificetur filius hominis.} Qui qui dem glorificatus est tripliciter. Primo in sua passione . Hebr. 5. Non semetipsum glorificauit vt Pontifex fieret, scilicet in ara crucis, sed qui locutus est ad eum,&c. Et secundum hoc dicit. {Venit hora,vt clarificetur filius hominis,} idest,patiatur: quia ante eius passionem gentes non conuertentur ad eum , in qua quidẽ passione clarificatus fuit,& quantũ ad signa visibilia,sicut in obscuritate Solis,in scissione veli, & alijs huiusmodi. & quantum ad signa inuisibilia,sicut in triumpho quo palam in semet ipso de tartareis principibus triumphauit,vt dr Colloss. 2. Ideo autem supra dixit. Nondum venit hora mea : quia nondum parata erat deuotio gentium sicut modo . Secundo clarificatus fuit in Resurrectione , & Ascensione . Prius enim oportuit Christũ resurgere,& in cœlum ascendere, & sic clarificatus mittere spiritum sanctum in Apostolos, per quos gentes conuertendę erant. supr. 7. Nondum erat spiritus datus: quia Iesus nondum erat glorificatus. Psalm. 67. Ascendens Christus in altum,&c. Tertio glorificatus est per conuersionem gentium. Philip. 2. Omnis lingua confiteatur:quia Dominus Iesus Christus in gloria,&c. Consequenter cum dicit.

Insinuat necessitatem suæ passionis. Et primo ponit eam. Secundo eius vtilitatem,ibi.{Si autem mortuum fuerit. } Necessitas autem suæ passionis causatur ex conuersione gentium, quæ

quę esse non potest nisi filio hominis per passionem , & resurrectionem glorificato, & hoc est quod dicit. {Amen amen dico vobis.}idest,in veritate. { Nisi granum frumenti,&c. } Circa quod quantum ad literam sciendum est, quòd grano frumẽti vtimur ad duo:scilicet ad panem,& ad semen. Hoc aũt, quod dicitur hic intelligitur de frumẽto secundum quòd est semen,non prout est materia panis. Quia secũdum hoc nunquam pullulat, vt faciat fructum. Dicit autem{mortuum fuerit. } non quòd amittat virtutem seminatiuam: sed quia mutatur in aliam speciem. 1.Corint.15.Tu quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur . Sicut autem verbum Dei est semen in anima hominis:secundum quòd est voce sensibili indutum , ad fructum bonę operationis producendum. Mat. 13 Semen est verbum Dei, ita verbum Dei carne indutum, est semen missum in mundum, ex quo maxima seges pullulare debebat . Vnde & grano sinapis comparatur. Matth. 13. Dicit ergo. Ego veni vt semen ad fructificandum. & ideo vere dico vobis { Nisi granum frumenti cadẽs in terram,&c } idest,nisi ego moriar, fructus conuersionis gentium non sequetur . Ideo autem grano frumenti se comparat , quia ad hoc venit, vt reficeret , & sustentaret mentes humanas: hoc autem præcipue efficit panis frumenti . Psal 103. Panis cor hominis confirmat. supr. 6. Panis, quem ego dabo vobis.&c. Sed numquid non erat conuertenda multitudo gentium nisi p mortem Christi? Erat quidem secundum Dei virtutem : sed non secundum Dei determinationem ordinatam ab ipso,vt per hunc modum fieret,vtpote qui congruentior erat. Hebr. 10. Sine sanguinis effusione,&c. infr. 16 Si enim non abiero, paraclitus non veniet,&c. Vtilitas autem passionis ponitur cum dicit.

Vasi diceret . Nisi cadens in terram per passionis humiliatem. Philip. 2. Humiliauit semetipsum,&c. Nulla vtilitas sequitur,quia ipsum solum manet . { Sed si mortuum fuerit,}idest,mortificatus, & occisus à Iudæis{multum fructum affert.}Et primo quidẽ fructum remissionis peccati . Ita. 26. Hic est omnis fructus vt tollatur peccatũ. Quem quidem fructum attulit passio Christi secũdum illud 1. Petr. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis,&c. Secundo vero fructum conuersionis gentium ad Deum . Infr. 15. Posui vos vt eatis & fructum afferatis,&c. Quem fructum attulit passio Christi. infr. eodem. Ego si exaltatus fuero à terra,&c. Tertio fructum gloriæ. Sapien. 3. Bonorum laborum gloriosus est fructus. supr. 4. Qui metit mercedem accipit,& congregat fructum in vitam æternam . Et hunc fructum etiam attulit passio Christi. Heb. 10. Habemus fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi: qui initiauit vobis, viam nouam & viuentem,&c.

Hic ponit necessitatem mortis aliorum , qui amore Christi passionibus se exponunt. Et primo ponit mortis huius necessitatem. Secundo ad mortem ipsam hortatur,ibi { Si quis mihi ministrat,&c.} Circa primum duo facit. Primo præmittit se eundam necessitatem mortis propter Christum . Secundo subdit mortis huius vtilitatem,ibi . { Et qui odit animam,&c.}Dicit ergo quantum ad primum . { Qui amat animam suam. } Et quidem omnis homo animam suam amat . Sed quidam simpliciter,& quidam secundum quid. Amare enim aliquem est velle ei bonum. Ille ergo animã suam amat: qui vult ei bonum . Qui ergo vult animæ suæ id,quod est bonum simpliciter,simpliciter amat eam. Qui autem vult ei aliquod particulare bonum,amat eam secundum quid . Bona autem animę simpliciter sunt illa, quibus anima fit bona:scilicet summum bonum,quod est Deus. Qui ergo vult animæ suæ bonum diuinum & spirituale, simpliciter amat eam. Qui autem vult ei bona terrena , puta diuitias , & honores,voluptates, & huiusmodi,amat eam secundum quid. Psal. 10. Qui diligit iniquitatem , odit animam suam. Eccl. 27. Si præstes animę tuę concupiscentias tuas,&c. Potest ergo hæc litera dupliciter intelligi. Vno modo sic. { Qui animã suã amat. } supple simpliciter ad bona ęterna {perdet eam, } idest,exponet se,morti propter Christum : sed hic non est sensus verus . Et ideo dicitur,{ Qui amat animam suam. } secundum quid,scilicet ad bona temporalia{perdet eam.}simpliciter,scilicet. Matth. 12. Quid enim proficit homini si totum mundum lucretur , animæ autem suæ,&c. Et veritas huius sensus patet ex hoc , quod sequitur.{ Qui odit animam suam in hoc mundo . } Igitur qui amat animam suam in hoc mundo.} idest ad bona mundana { perdet eam.}quantum ad bona ęterna . Luc. 6 Vę vobis qui ridetis:quia flebitis. Luc. 6. Recordare quia recepisti bona in vita tua,&c. Vel litas autem huius mortis subditur cum dicit.

Dest,qui denegat bona præsentia animæ suæ,& sustinet propter Deum quę videntur mala in hoc mundo.{ In vitã æternam custodit eam. } Matth. 5. Beati qui persecutionem patiũtur propter iustitiam,&c. Luc. 13. Si quis venit ad me, & non odit patrem , & matrem , adhuc autem & animam suam,&c. Attẽdendum autem, q̃ illud qđ supra de grano frumenti dictum est, cõpetit huic sententiæ.nã sicut Christus missus in mundum quasi quoddam semen ad fructificandũ, ita quicquid nobis temporaliter datur à Deo, non confertur nobis vt fructus : sed per illud ad fructum æternæ remunerationis perueniamus . Vita autem nostra est quoddam temporale donum à Deo nobis collatum. Qui ergo eam propter Christum exponit, fructũ multum affert. Hic ergo est qui odit animam suam,idest,qui vitam suam exponit , & seminat propter Christum in vitam æternam. &c. Psal. 125. Euntes ibant, & flebãt,mittentes semina sua. Venientes autem venient cum exultatione. Et similiter qui diuitias suas, & alia bona quæ habet exponit propter Christum , & communicat alijs , in vitam ęternam. 2. Cor. 9. Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Sed quia durum videtur , quòd homo habeat animam suam odio : ideo dominus ad hoc consequenter horcatur dicens .

Et primo ponitur exhortatio. Secundo exhortationis ratio ibi.{Si quis mihi ministrauerit,&c.} Circa primum tria facit. Primo describit suorum fidelium conditionem . Secundo inducit ad sui imitationem . Tertio subdit imitantium remunerationem. Et quidem attende,quãtum ad primum, fidelium Christi dignitatem:quia ministri Christi. 2. Cor. 11. Ministri Christi sunt, & ego: Illi ergo Christo ministrant, qui ea quæ sunt Christi quærunt : qui commoda propria quærunt , non sunt ministri Christi:sed suipsorum. Philip. 2 Omnes quæ sua sunt quærũt. Prælati autem sunt ministri, inquantum eius sacramenta fidelibus dispensant. 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi,&c. Item quilibet fidelis qui mandata Christi seruat. 2. Corinth. 6. In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros,&c. Quantum ad secundũ attende fidelium Christi gloriam & nobilitatem. Vnde dicit,{me sequatur.} quasi dicat,homines sequuntur dominos suos quibus ministrant.{ Qui } ergo {mihi ministrat,me sequatur.} vt scilicet sicut ego mortem subeo,vt multum fructum afferam : ita & ipse. Sequi autem Christum est magna gloria,&c. Eccl 4. Magna gloria est sequi dominum. supr. 10. Oues meæ vocẽ meã audiunt,&c. Quantũ ad tertium attende fidelium beatitudinem. Quia{vbi ego sum. } non solum in loco:sed etiam in ipsa participatione gloriæ. Matt. 24. Vbi fuerit corpus,illuc congregabuntur aquilæ. Apoc. 3. Qui vicerit, faciam illum sedere,&c. Ratio autem exhortationis subditur cum dicit.

Vi enim ministrat Christo honorat eũ pater. Sed sup. 5. dicitur. Vt omnes honorificent filium , sicut honorificant patrem. Idem est ergo honorificare filium , & honorificare patrem. Pater autem dicit. 1. Reg. 2. Qui glorificauerit me, glorificabo eum,&c. Qui ergo ministrat Iesu non sua quærens: sed quæ Iesu Christi,honorificabit eum pater Iesu. Non autem dixit,ego honorificabo eum , sed pater meus , quia nondum opinionem de eo habebant , quod scilicet esset æqualis patri. Vel dicendum,quòd hæc dicit in signum maioris familiaritatis,inquantum ab eodem honorificabuntur à quo , & filius . Nam honorem quem habet filius per naturam , ipsi habebunt per gratiam. Vnde Augustinus dicit. Maiorem honorem non potest recipere adoptatus,quã vt sic vbi est vnicus. Rom. 8. Quos prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui,&c.

LECTIO V.

Supra actum est de gloria Christo exhibita a diuersis hominib⁹: hic agit de gloria Christo exhibita à Deo, & primo ponitur huius gloriæ petitio. Secundo subditur gloriæ promissio,ibi. { Venit ergo vox de cœlo,&c. } Circa primum duo facit . Primo præmittit animæ suæ affectionem. Secundo proponit petitionem , ibi . { Et quid dicam?&c.}Sed attende circa primum quod est mirabile quod dicit.{ Nunc anima mea turbata est. } supr. enim fideles suos exhortatus est animam suam in hoc mundo odio habere . Et nunc imminente morte audiamus ipsum dominum dicentem.

{Nunc

{Nunc anima mea turbata est.} Propter quod Augustinus dicit. Domine sequi iubes animam meam, turbari video animam tuã- quale fundamentum quæram, si petra succumbit? Et ideo vidẽdum est primum, quid sit hæc turbatio in Christo. Secundo, qua re voluit eam subire. Sciendum est autem quantum ad primum, quòd proprie dicit turbari aliquid quãdo commouetur. Vnde & mare commotum, dicimus esse turbatum. Quãdocumque aliquid excedit modum suæ quietis & tranquillatis, tunc illud dicitur turbari.

b Et quid dicã? Pater saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. Pater, clarifica nomen tuum.

c Venit ergo vox de cœlo, dicens. Et clarificaui, & iterum clarificabo.

d Turba ergo quæ ſtabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij autem dicebant Angelus ei locutus est.

In anima autem humana est pars sensitiua, & pars rationalis. In sensitiua quidem parte animæ accidit turbatio: quando aliquibus motibus commouetur, puta cum timore cõtrahitur, ipse elenatur, gaudio dilatatur, seu aliqua alia passione efficitur. Sed hęc quidem turbatio quandoque quidem sub ratione sistit: quandoque vero limitem rationis excedit, cum scilicet ipsa ratio perturbatur. Quod quidem pluries in nobis contingit. Sed in Christo hoc locum non habet, cum sit ipsa sapientia patris: nec etiam in aliquo sapiente. Vnde sententia Stoicorum est, quòd sapiens non turbatur, scilicet quantum ad rationem. Secundum hoc ergo est sensus. {Nunc anima mea turbata est.} ideſt, affecta est passionibus timoris & tristiciæ, quantum ad sensitiuam, quibus tamen ratio non turbatur nec suum ordinem deserebat. Mat. 14. Cœpit Iesus pauere & redere. Huiusmodi autem passiones aliter sunt in nobis, & aliter fuerũt in Christo. In nobis enim sunt ex necessitate, inquantum quasi ab extrinseco commouemur, & afficimur. In Christo autem non sunt ex necessitate: sed ex imperio rõnis, cum in eo nulla passio fuerit: nisi quã ipse cõcitauit. Nam incantum inferiores vires erant subditæ rationi in Christo, quòd nihil agere & pati poterant, nisi quod eis ratio ordinabat. & ideo dicitur, supr. 11. quòd Iesus ſnfremuit spiritu, & turbauit semetipsum. Psalm. 59. Commouisti terram, ideſt, humanam naturam, & turbasti eam. Sic ergo turbata est anima Christi, quòd nec contra rationem; sed secundum rationis ordinem turbatio in eo fuit. Quantum ad secundum autem sciendũ est, quòd dominus turbari voluit propter duo. Primo quidem propter fidei documenta, vt scilicet veritatem humanæ naturæ approbaret. Et ideo iam ad passionem appropinquans omnia humanitus agit. Secundo propter exemplum. Nam si omnia constanter egisset, & nullam passionem sensisset in anima, nõ fuisset sufficiens exemplum ad mortem sustinendam hominibus. & ideo turbari voluit, vt cum turbamur, non recusemus mortem sustinere, nec deficiamus. Hebr. 4. Non habemus Pontificem, qui non possit compari infirmitatibus nostris tentatũ per oĩa, &c. Vnde ex hoc apparet continuatio cum præcedentibus: quia. n. dixerat. Qui odit animam suam in hoc mundo, &c. In quo ad passionem discipulos exhortatus fuerat, ne dicant aliqui. O dominе, securus potes disputare. philosophari de morte, qui extra dolores humanos existens, propter mortem non turbaris. & iõ vt hoc excluderet, turbari voluit. Hæc autem Christi turbatio naturalis fuit. nam sicut anima naturaliter amat corporis vnionem, ita & naturaliter refugit eius separationem, præsertim cum ratio Christi permiserit agere animę & viribꝰ inferioribus quæ eis propria erant. Propter hoc etiam, quod dicit. {Nunc anima mea turbata est, &c.} Destruitur error Arrij & Apollinaris dicentium in Christo non esse animam: sed verbum loco eius. Consequenter ponit dominus petitionem gloriæ dicens.

b VBi dominus transfert ad se affectum hominis turbati. Ad cuius modum quatuor circa suam petitionem facit. Primo enim ponit quæstionem deliberantis. Secundo proponit petitionem, quę ex vno motu procedit. Tertio per rationem illum motum excludit. Quarto ponit aliam petitionem ex alio motu causatam. Quæstionem autem dubitantis proponit, quòd naturale est hominibus in angustijs constitutis, quod deliberent. Vnde Philosophus in Rhetoricis dicit: quòd timor facit cõsiliatiuos. Ideo Christus post manifestationem suæ turbationis, statim subdit. {Et quid dicam?} quasi diceret. Quid faciendum est post turbationem? Simile habetur in Psalm. 54. Timor & tremor venerunt super me. Et statim sequitur. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, &c. Nam & angustiati, & passione turbati gnauãtur, & auxilium quærunt quo liberẽtur. Petitionẽ ex vno motu causatã ponit: quia cum quis est in ambiguo quid agere debeat, debet recurrere ad Deũ. 2. Paralipo. 20. Cũ ignoremus quid agere debeamus, hoc solũ habemus refugij, vt oculos, &c. Psal. 120. Leuaui oculos meos in montes: vnde veniet auxilium mihi. Et ideo ad patrem recurrens, dicit. {Pater saluifica me.} ideſt, libera me à tribulatione, quæ imminet in hora passionis. Psal. 68. Saltum me fac domine, quoniam intraverunt aquę vsque ad animam meam. Et vt Aug. dicit, Idem est, quod hic dominus dicit. Nunc anima mea turbata est. &{Pater saluifica me.} cum eo, qđ dicit. Matth. 26. Tristis est anima mea, &c. Sed notandum, quòd hęc petitio non proponitur ex proprio motu rationis, sed ipsa ratio quasi aduocata loquitur in persona naturalis affectionis, quæ desiderabat non mori. & ideo ratio designat motum affectionis naturalis in hac petitiõe. Ex quo soluitur quæstio, quę fieri consueuit. quia vt dicitur ad Hebr. 5. In omnibus exauditus est pro sua reuerentia. Et tamen in hoc quod petijt, non fuit exauditus. Ad quod dicendum, quod in illis est exauditus quæ ipsa ratio ex parte sua petebat, & vt exaudienda. Hoc autem, quod hic petit, non proponit ex parte sua, nec vt exaudienda: sed vt exprimens naturalem affectum. & ideo secundum Chryso. legitur interrogatiue. {Et quid dicam?} Numquid hoc{ pater saluifica me ex hac hora?} quasi diceret. Nõ dicam hoc. Petitionem autem hanc ex motu naturalis appetitus propositam repellit, dicens. {Propterea veni in horam hãc} quasi diceret. non est iustum vt liberer ex hac hora passionis, quia ideo veni vt paterer, non fatali necessitate ductus, nõ humana violẽtia coactus: sed sponte oblatus. Isa. 55. Oblatus est: quia ipse voluit. sup. 5. Nemo tollet eam, scilicet animam meam à me: sed ego pono. Petitionem autem suam proponit ratio, cum dicit. {Pater clarifica nomen tuum.} Vbi per nomen tuũ, possumus duo intelligere. Ipsum filium. Nomẽ enim à notitia dicitur, quasi notamen. Vnde nomẽ est quo manifestatur res, filius aũt manifestat patrẽ. Infr. 16. Pater manifestaui nomen tuũ, &c. Et de hoc noſe dicitur. Isa. 30. Ecce nomen Dñi venit de longinquo. Est ergo sensus. {Pater clarifica nomen tuum,} ideſt, filium tuum. infr. 13. Clarifica me pater claritate, &c. Vel nomẽ Domini est notitia patris. Et tunc est sensus. Fac hoc. {Pater clarifica nomen tuum,} ideſt, fac illud, quod gloria est tui nominis, & in idem redit: quia clarificato filio, clarificatum est nomen patris. Ideo autem hoc dicit: quia passione filius glorificãdus erat. Philip. 2. Factus est obediens patri vsq; ad mortẽ mortẽ aũt crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, q.d. Affectus naturalis petit, vt saluer, sed ratio petit, vt clarificetur nomen tuum, ideſt, vt filius patiatur: quia scilicet passione Christi notitia Dei clarificanda erat. Nã ante passionẽ Deus notus erat in Iudęa tãtum, & in Israel magnũ nomen eius. Sed post passionẽ suã nomẽ eius clarificatum est in Gentibus. Consequenter cum dicit.

c POnitur gloriæ promissio. Et primo inducitur vox gloriam promittentis. Secundo ponitur opinio turbæ deuotæ dubitantis, ibi. {Turba autem quæ ſtabat, &c.} Tertio ponitur expositio prolatæ vocis, ibi. {Respondit Iesus, & dixit. Non propter me, &c.} Dicit ergo quantum ad primum. {Venit ergo vox de cœlo.} Vox ista, vox est Dei patris, sicut illa quę supra Christum baptizatum. Mat. 3. Hic est filius meus dilectus. Et similiter quę venit super eum transfiguratum. Mat. 17. Licet autem omnis talis vox formata sit virtute totius Trinitatis, specialiter tamẽ formatur ad representandum personam patris. Vnde & vox patris dicitur, sicut columba formata est à tota Trinitate, ad significandum personam spiritusſancti, & similiter corpus Christi à tota Trinitate formatũ est, sed specialiter à persona verbi assumptũ, quia ad hoc formatum est, vt ei vniretur. Vox ergo ista duo facit. Primo manifestat præteritum dicens { & clarificaui,} ideſt, clarum genui ab æterno: quia filius non est nisi quædam claritas & splendor patris. Sapien. 1. Cãdor est lucis æternę, &c. Heb. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, &c. Vel {clarificaui,} in Natiuitate, quando Angeli cecinerunt. Gloria in excelsis Deo. Luc. 2. & in miraculis per eum factis. Secundo præmunciat futurum. {Et iterum clarificabo} in passione, in qua triumphauit de diabolo, & in resurrectione, & ascensione, & in totius mundi conuersione. Act. 3. Deus patrum nostrorum clarificauit &c. Opinio turbæ dubitantis de voce ponitur, cum dicit.

d IN qua quidem turba, & in omni turba quidam erant grossioris, & tardioris intellectus, quidam vero acutioris, quamuis omnes imperfecte se haberent ad ipsius vocis cognitionem. Nam desidiosi & carnales, non perceperunt vocem ipsam nisi quantum ad sonum. Et ideo dicebant{ tonitruum factum esse,} sed non vsquequaque decipiebãtur. {Vox enim domini tonitruũ erat, tum quia mirabilem significationem habebat, tum quia maxima continebat. Iob. 26. Cum vix paruam scintillam sermonũ eius, &c. Psal. 76. Vox tonitrui tui in rota. Acutiores vero perceperunt de ipsa voce quod esset sonus vocis articulatæ & significatiuæ, vnde dixerunt eam esse locutionem. Sed credẽtes Christum

esse purum hominem defecerunt, locutionem illam angelo tribuentes. Vnde dicebant{ Angelus ei locutus est.} qui quidem similia patiebantur diabolo, qui credebat Christum angelorum adminiculo indigere. Vnde dicebat. Matt. 4. Angelis suis mandauit de te, &c. Non enim angelorum custodia indiget & adiutorio: sed ipse angelos glorificat, & custodit. Expositio vocis subditur, cũ dicit.

e Respondit Iesus, & dixit. Non propter me hæc vox venit: sed propter vos.

f Nunc iudicium est mundi.

g Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.

h Et ego si exaltatus fuero a terra: omnia traham ad meipsum: hoc autem dicebat significans, qua morte esset moriturus.

ET primo exponit vocem prolatam. Secundo ponit contradictionẽ, ibi{ Respondit ei turba.} Tertio subdit domini responsionem, ibi{ Dicit ergo eis Iesus.} Circa primum duo facit. Primo ponit causam vocis. Secundo subdit eius significationẽ, ibi. {Nunc iudicũ est mundi, &c.} Sciendum est circa primum, quòd quia dixerant. Angelus locuutus est ei. Angelus aũt loquitur alicui reuelãdo ad vtilitatẽ eius cui loquit, sicut patet Apocalypsis primo, & Ezech. 1. ideo dominus ostendens se non indigere alicuius vocis: seu angelicæ reuelationis adminiculo, dicit{ Nõ propter me.} scilicet instruẽdum venit hæc vox: {sed propter vos.} Nihil enim significauit quod ipse ante nesciret: quia in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientię Dei abscondĩti: ita vt nouerit omnia quæ pater nouit. {sed propter vos venit} scilicet instruendos. In quo datur intelligi, quòd multa dispensatiue circa Christum propter nos facta sunt, non quòd eis Christus indigeret. Rom. 15. Quę cumque scripta sunt ad nostram doctrinam, &c. Consequenter cum dicit.

f POnit vocis significationem. Et primo ponit iudicium quo erat glorificandus. Secũdo subdit iudicii effectum, ibi. {nũc princeps mundi huius, &c.} Et tertio clarificationis modum, ibi{ & si ego exaltatus, &c.} Dicit ergo{ Nunc iudicium est mundi.} Sed si hoc est, quid ergo expectamus, quòd dominus veniat iterum iudicaturus? Ad quod dicendum, quòd iam venit ad iudicandum iudicio discretionis, quo discerneret suos a non suis. supr. 9 In iudicium ego in hunc mundum veni, & de hoc dicit {Nunc iudicium est mundi.} Sed venturus est ad iudicandum, iudicio condemnationis, ad quod primo non venit. supr. 3. non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet. &c. Vel dicendum quòd duplex est iudicium. Vnũ quo condemnatur mũdus, & de hoc non dicitur hic. Aliud est iudicium mundi quo iudicatur pro mundo, inquantum mundus a seruitute diaboli liberatur. Hoc modo intelligitur illud Psal. 34. Iudica domine nocentes, &c. & hæc duo in idem redeunt, quia hoc ipso quod iudicatur pro mundo excluso diabolo, discernuntur boni a malis. Effectus iudicii est exclusio diaboli. Vnde dicit.

g PEr virtutem passionis Christi. Vnde sua passio est eius clarificatio, vt quasi per hoc exponat quod dicit. Et clarificabo inquantum scilicet{ princeps huius mundi eiicietur foras.} quasi per passionem victoriam de diabolo habeat. 1. Ioan. 3. In hoc apparuit filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. Sed circa hoc dubitatur de tribus. Primo de hoc quod dicit diabolum principem huius mundi. Ex quo Manichęi dicunt eum creatorem, & dominum omnium visibilium. Ad hoc dicendum, quòd diabolus dicitur princeps mũdi huius, nõ naturali dominio, sed vsurpatione inquantum homines mundani contempto vero domino, se sibi subdiderunt. 2. Corinth. 4. Deus huius sæculi excæcauit, &c. Est ergo princeps mundi huius, inquantum in mundanis hominibus principatur vt Augu. dicit. qui toto orbe terrarũ diffusi sunt. Nam nomen mundi quandoque accipitur in malã partem, pro hominibus mundum amantibus. supr. 1. Mundus eum non cognouit. Quandoque autem in bonam pro bonis hominibus sic in mundo viuentibus, vt tamen eorum conuersatio sit in cælis. 2. Corinth. 2. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Secundo dubitatur de hoc quod dicit { eiicietur foras.} Nam si eiectus esset foras, non ita tentaret nunc sicut ante tentabat, cum tamen tentare non desierit. non ergo eiectus est. Ad quod dicendum est secundum Aug. quod licet diabolus tẽtet homines qui desierunt esse de mundo, non tamen eo modo tentat quo prius, quia tunc tentabat & regnabat ab interiori, sed postmodum ab exteriori tantum. Nam quamdiu homines sunt in peccato, tunc regnat ab interiori & tentat. Rom. 6. Non regnet peccatum in vestro, &c. Sic ergo eiectus est foras, quia effectus peccati in homine non est ab interiori: sed ab exteriori. Tertio quæritur de hoc quod dicit. {Nunc princeps mundi eiicietur, &c.} Ex quo videtur sequi, quòd ante passionem Christi nõ erat eiectus foras, & per consequens cum tunc eiiciatur foras, qñ homines liberantur a peccatis, quòd Abraham, Isaac & alii veteris testamenti non fuerunt liberati à peccato. Ad quod dicendũ est secũdum Augustinum, quòd ante passionem Christi eiectus erat a singularibus personis: sed non a mundo sicut post. Nam illud quod tunc in paucissimis hominibus factum est, nũc in multis magnisque populis Iudęorum & gentium ad Christum conuersis, virtute passionis Christi factum esse dignoscitur. Vel dicendum, quòd diabolus eijcitur per hoc quòd homines liberantur à peccato, sed ante passionem Christi, omnes iusti liberati erant à peccato: sed non totaliter, quia adhuc detinebantur ne introducerentur in regnum. Et quantum ad hoc in eis aliquid iuris habebat, quod tamen per passionem Christi totaliter sublatum est, quando flammeus gladius amotus est, quando dictum est homini, Hodie mecum eris in paradiso. Modus autem passionis est per exaltationem. vnde dicit.

h CIrca quod sciendum, quòd Chrysost. vtitur tali exemplo. Quòd si aliquis tyrannus qui consueuisset aliquos subditos opprimere, ferire, & vincula mittere, deinde ex eadem demẽtia etiam eum qui in nullo sibi subditur eodem modo afficiat vt in eundem carcerem ducat, merito hoc etiam aliorum qui sibi subijciebantur dominio priuari debet: ita & Christus contra diabolum fecit. Diabolus enim propter peccatum primi parentis, aliquod ius habebat in hominibus, vnde poterat aliquo modo iuste in eos sæuire. quia vero etiam in Christo in quo nullum ius habebat similia tentare ausus est, dum eum tentator inuasit in quem non habebat quicquam, vt dicitur infr. 13. ideo signũ fuit vt etiam dominio priuaretur per mortem Christi. Et hoc est qđ dicit. {Si exaltatus fuero à terra omnia trahã ad me, &c.} Vbi primo præmittit modum mortis. Secundo Euangelista exponit quod dicit, ibi {Hoc autẽ dicebat, &c.} Modus autem mortis est per exaltationem in ligno crucis. Expositio autem est, qp in hoc signauit { qua morte esset moriturus.} Sciendum est autẽ quòd duplici de causa dominus voluit mori morte crucis. Vna quidem propter mortis turpitudinem. Sapien. 2. Morte turpissima condemnemus. Vnde & Augu. dicit. Ideo hoc modo dñs mori voluit, vt hominem neque ipsa mortis turpitudo à perfectione iustitiæ repellat. Secundo, quia sic mors est per modum exaltationis. Vnde & dominus dicit{ Si exaltatus fuero.} Quod qui dem genus mortis cõueniebat fructui, causæ, & figuræ passionis. Fructui quidem, quia per passionem erat exaltandus. Philip. 2. Factus est obediens vsque ad mortem, &c. propter quod Deus exaltauit illum, &c. Et ideo Psalm. 20. dicebat Exaltare domine in virtute tua. Causæ vero passionis conueniebat dupliciter: quia & ex parte dæmonis, & ex parte hominum. Ex parte quidem hominum, quia{ pro ipsorum salute moriebatur, ipsi autem perierant, quia delecti & demersi erant ad terrena. Psalm. 16. Statuerunt oculos suos declinare in terram. Voluit ergo mori exaltatus, vt corda nostra ad cœlestia eleuaret. Sic enim ipse est via nostra in cœlum. Ex parte vero dęmonum, vt scilicet eos qui in aere principatum & potestatem exercebant, ipse eleuatus in aera conculcat. Figuræ vero conueniebat, quia dominus fieri præcepit serpentem eneum in deserto, vt habetur Numeri 21. supr. 3. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, &c. Sic ergo exaltatus { omnia traham} per charitatem. { ad meipsum.} Hiere. 31. In charitate perpetua dilexi te. &c. In hoc etiam maxime apparet charitas Dei ad hominem, inquantum pro ipsis mori dignatus est. Rom. 5. Commendat Deus suam charitatem in nobis, &c. In hoc compleuit quod sponsa petit Canticorum primo. Trahe me post te, &c. Notandum est autem quòd trahit pater, trahit & filius. supra sexto. Nemo potest venire ad me, nisi pater, &c. Ideo autem dicit hic {omnia traham.} vt ostẽdat quòd eadem est operatio vtriusq;. Dicit autem {omnia,} non omnes, quia non omnes trahuntur ad filium{ omnia} inquam{ traham.} ideſt, animam & corpus. Vel omnia genera hominum, scilicet gentiles & Iudæos, seruos & liberos, mares & fœminas. Vel omnia prædestinata ad salutem. Et notandum, quòd hoc ipsum quod dicit omnia trahere ad seipsum, est principem huius mundi foras eijcere. Non enim est consentio Christi, ad Belial, nec lucis ad tenebras.

LECTIO VI.

POsita promissione de glorificatione Domini, & expositione vocis. Hic consequenter ponitur dubitatio turbæ. Vbi primo introducit auctoritatem legis. Secundo ex ea dubitationem mouet, ibi. {Et quomodo tu dicis.} Dicit ergo quantum ad primũ.

{ Respondit ei turba, } scilicet Domino de sua morte loquenti. { Nos audiuimus ex lege. } Lex hic accipitur cõmuniter pro tota scriptura Veteris Testamenti, } quòd Christus in æternum manet. } Et hoc potest ex multis locis Veteris Testamenti haberi, & precipue.

LECTIO VI.

REspondit ei turba: Nos audiuimus ex lege, qa Christus manet in æternũ. Et quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis?

b Dixit ergo eis Iesus. Adhuc modicum lumen in vobis est.

c Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant.

d Et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.

e Dum lucem habetis, credite in lucẽ, vt filii lucis sitis.

f Hæc locutus est Iesus, & abiit, & abscondit se ab eis.

LECTIO VII.

VM autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum.

Isa. 9. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Daniel. 7. Potestas eius, potestas æterna, &c. Et ex hac auctoritate duas dubitationes formant. Vnã de facto, alia de persona. De facto, cum dicunt. { Quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis? } Sed cum Christus non dixerit oportet exaltari filiũ hominis. Sed ego si exaltatus fuero, &c. Quo Iudæi dicunt { oportet exaltari filium hominis? Sed dicendum, quòd Iudæi tam affuerant in verbis Domini. Vnde memoriter tenuerunt, quòd dicebat se esse filium hominis. Ideo cum dixit. Ego si exaltatus fuero à terra, &c. Pro eodem intellexerunt, ac si dixisset. Si filius hominis esset exaltatus, vt Aug. dicit. Vel dicendũ, qꝫ licet hic non fecerit mentionẽ de filio hominis, tamẽ sup. 3 hoc dixit. { Oportet, inquam exaltari filium hominis. } Sed videtur hoc, quod ipsi dicunt. { Oportet exaltari, &c. } In nullo contrariatur ei, quod dixerant, { quòd Christus manet in æternum. } Sed dicendum ad hoc, quòd quia Dominus consueuerat eis parabolice loqui: ideo multa eorum quæ dicebantur intelligebant. Vnde & hoc, quod Dominus dixit, exaltationem in mortem crucis suspicati sunt. supr. 8. Cum exaltaueritis filium hominis tũc, &c. Vel dicendũ, quòd hoc ideo intellexerunt: quia iam id facere cogitabant. Vnde eis verborum istorum intellectum non aperuit acumen scientiæ, sed stimulata conscientia malitiæ. Sed attende eorum malitiam: quia non dicunt. { Nos audiuimus ex lege, } quòd Christus nihil patitur. Nam in multis locis de passione & resurrectione eius agitur. sicut illud. Isa. 53. Tanquam ouis ad occisionẽ, &c. Et illud Psal. 3. Ego dormiui, & soporatus sum, &c. Sed dicunt, { quoniam Christus manet in æternum. } Cuius ratio est: quia in hoc nulla fuisset contrarietas, cum immortalitati Christi ex passione eius nullum factum fuisset impedimentum. Volebãt enim ostendere eum ideo non esse Christum { quoniam Christus manet in æternum, } vt Chrysost. dicit. De persona autem quæstionem mouent, cum dicunt. { Quis est iste filius hominis? } Hoc ideo quærunt: quia Danielis 7. dicitur. Vidi, & ecce quasi filius hominis, &c. quia per illum filium hominis intellipebant Christum. quasi dicerent. Dicis, quòd oportet exaltari filium hominis. Et filius hominis quem, intelligimus Christũ, manet in æternum, { Quis est ergo iste filius hominis? } Si non manet in æternum, nec est Christus. In hoc autem reprehendenda est eorum tarditas: quia adhuc dubitant post tot visa, tot audita, an ipse esset Christus. Eccl. 22. Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam. Consequenter cum dicit.

b SAtisfacit Dominus eorum dubitationi aliqualiter. Et primo commendat bonum, quod habebant. Secundo hortatur eos ad profectum, ibi { ambulate, &c. } Tertio admonitionem exponit dicens { Dum lucem, &c. } Dixit ergo eis Iesus. } Adhuc modicum lumẽ, &c. } Quod quidem potest dupliciter legi. Vno modo, secundum Aug. vt scilicet { modicum } sit adiectiuum determinans hoc quod dicit { lumen: } quasi dicat, quoddam lumen in vobis est, inquantũ recognoscitis quòd Christus manet in æternum. Hæc enim veritas quædam est. Omnis autem manifestatio veritatis est quoddam lumen infusum à Deo. Sed tamen lumen illud, quod est in vobis { modicũ est, } quia licet cognoscatis Christi æternitatem, eius tñ mortem & resurrectionem non creditis. In quo patet, quòd non habetis fidem perfectam. Istis ergo conuenit, quod dictum est Petro. Mat. 14. Modicæ fidei: quare dubitasti? Secũdum Chrysostomum vero dicitur. { Adhuc modicum, scilicet tempus extat, quòd { lumen in vobis est, } idest, ego qui sum lumen: quasi diceret. Paruo tempore ego lux, vobiscũ sum. infr. 16. Modicum & iam non videbitis me.

c ET ideo consequenter exhortatur eos ad complementum, & profectum boni. Et primo ponit suam exhortationẽ. Secundo ostendit periculum imminens, nisi proficiant, ibi. { Qui ambulat in tenebris, &c. } Dicit ergo, dico qꝫ modicũ lumẽ habetis in dum illud habetis { ambulate, } idest, accedite & proficite, vt simul cum æternitate, intelligatis mortuum Christum, & resurrecturum. Et hoc secundum primam expositionem. vel { Ambulate, &c. } idest, dum vobiscum sum, ꝓficite, & satagite sic me habere, vt nunquã perdatis. Psal. 88. Domine in lumine vultꝰ tui ambulabũt. & hoc { ne tenebræ, } infidelitatis, ignorantiæ, & perpetuæ damnationis { vos comprehendant, } & sic vlteriꝰ procedere nõ possitis. Tunc enim homo comprehenditur tenebris, quando totaliter in infidelitate demergitur, quod esset, si eo modo credideritis Christi æternitatem, vt negetis in eo mortis humilitatem. Iob 3. Viro cui abscondita est via. Eccl. 36. Oẽs inuoluimur quippe tenebris. Periculũ imminẽs nisi proficiat, subdit dicens.

d NAm lumen siue exterius, siue interius dirigit hominẽ. Exterius quidem dirigit quantum ad exteriores actus corporales. Sed interius dirigit ipsam voluntatem, qui ergo non ambulat in luce, non perfecte credendo in Christum, sed { ambulat in tenebris, nescit quo vadit, } idest, ad quem terminum dirigatur. Psal. 81. Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Quod quidem & ipsis Iudæis contingit: quia nescit quid agant: sed vt in tenebris ambulantes, putant quidem rectam incedere viam, & vnde Deo placere credunt, magis displicent. Similiter & hæretici errates, vnde mereri credunt lumen veritatis & gratiæ, priuari potius demerentur. Prouerb. 14. Est via quæ videtur homini recta, &c. Consequenter cum dicit.

e EXponit, quod dixit, scilicet quid sit ambulare. Et hoc dupliciter, secundum duas præmissas expositiones. Primo secundum primam. { Dum lucem habetis. } idest, dum aliquid habetis de notitia & lumine veritatis, { credite in lumen: } idest, in veritatem perfectam { vt filij lucis sitis, } idest, vt renatzamini veritati. 1. Thessal. 5. Non sumus noctis. neque tenebrarum, &c. Vel secundum aliam expositionem. { Dum lucem habetis, } idest, me qui sum lux. supr. 1. Erat lux vera, &c. { credite in lucẽ. } i. in me, hoc est proficite in cognitione mea. vt filij lucis sitis: } quia ex hoc quòd creditis in me, eritis filij Dei, supr. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

f HIc Euãgelista narrat factum, quod fecit Iesus, scilicet, quòd abscõdit se. Sed cum supr. 8. legerimus, Christum hoc idem fecisse. In promptu est ratio, quia tulerunt lapides vt iacerent in eum. Sed hic quę abconsionis nulla ratio assignatur, vt cum nec lapides leuarent, nec eum blasphemarent, quare ergo abscondit se? Ad quod dicendum, quòd Dominus seruans eorum corda, cognouit furorem & malitiam eorum, quam iam conceperant de eo occidendo. Vnde volens eos præuenire, non expectauit vt in opus exirent, sed abscondendo se, eorum inuidiam & iracundiam mitigauit. In quo nobis dedit exẽplum, vt cum de aliquorum malitia nobis constat iam antequam patrare opere tentent, fugere debemus, nihilominus tamen Dominus ostendit facto, qd dixit verbo. Dixerat enim. { Ambulate dum lucẽ habetis, vt nõ tenebræ, &c. } Has tenebras cuiusmodi; sint insinuauit per suam abscõsionem. Isa. 8. Expectabo eum qui abscondit se, &c.

LECTIO VII.

VPra, Euangelista tractauit multipliciter de gloria Christi, ex qua Iudæi ex inuidia commoti sunt ad occidendum eum. Hic agit de alia occasione passionis eius, scilicet de infidelitate Iudæorum. Et primo tangitur eorum infidelitas. Secundo ipsa reprehenditur a Domino, ibi. { Iesus autem clamauit, &c. } Circa primum duo facit. Primo reprehendit infidelitatẽ omnino non credentium. Secundo infidelitatem eorum qui credebant, tamen in occulto, ibi. { Verumtamen ex principibus, &c. } Circa primum duo facit. Primo proponit eorum mirabilem infidelitatis duritiam. Secundo ne credatur irrationabiliter vel fortuitu factum, inducit Prophetiã ibi, { Vt sermo Isaię Propheræ, &c. } Dicit ergo Euangelista, quasi admirans. Dictum est, quòd Dominus multa signa fecit, puta quòd aquam mutauit in vinum. supr. 2. quòd paraliticum curauit. supr. 5. quòd illuminauit cæcum. supr. 9. quòd resuscitauit mortuum. supr. 11. Et tamen cum { tãta signa fecisset coram eis, non credebãt in eũ. } Conuenerũt ergo dicere. Quod signum ostendis nobis, vt credamus tibi? Sed ecce, qꝫ Euãgelista dicit { cũ tãta signa fecisset, &c. } infr. 15. Si opera nõ fecissem in eis, &c. Vñ non poterant dicere illud Psalm. 63. Signa nostra non vidimus. Consequenter cum dicit.

b INtroducuntur ad hoc testimonia Prophetarum. Et primo introducitur Prophetiæ. Secũdo ostenditur quòd de Christo loquuntur, ibi. { Hęc dixit Isa. &c. } Circa primum duo facit. Primo inducit Prophetiam prædicentem eorum infidelitatem. Secundo subdit Prophetiam prædicentẽ infidelitatis causam, ibi { Propterea non poterant, &c. } dicit ergo. Dico quòd non credebãt in eum { Vt sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, &c. } Vbi sciendum est, quòd ly { vt } in sacra scriptura quandoque accipitur causaliter, sicut illud supra 10. Ego veni vt vitam habeant. Quandoque autem tenetur consecutiue, & significat euentum futurum. Et sic accipitur hic. Non enim ideo non credebant, quia prædixerat, sed quia non erant credituri, ideo prędixit. Vnde ex non credentibus sermo Isaiæ impletur. Luc. vlti. Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt. Matth. 5. Iota vnum, aut vnus apex, &c. Sed si necesse erat vt impleretur sermo Isaię, videtur quòd Iudęi sint excusabiles, de eo quòd non crediderunt. Non enim poterant facere contra prophetiam. Respondeo, dicẽdum, quòd hic propheta tum erat, vt eorum arbitrio vterentur. Deus enim futurorum præscius eorum infidelitatem ꝓ prophetia prędixit, non fecit. Non enim propterea Deus quemquam ad peccandum cogit: quia futura hominũ peccata iam nouit. Illud ergo peccatum quod Iudæi fecerunt, dominus quem nihil latet factoros eos prædixit. Quid autem Propheta dicat, subiungit dicẽs { Domine, quis credidit auditui, &c. } Vbi sciendum est, quòd duplex est modus credendi. Aliquando quidem per institutionem alterius. Et hic est communis modus credendi Rom. 10. Fides ex auditu, &c. Aliquando autem per revelationem diuinam. Et hic est singularis modus. De quo Apostolus dicit. Neque ab homine didici illud, &c. Isa. 53. Ergo prædixit quidem credentium raritatem. dicens { Domine, quis credidit, &c. } Et primo quantum ad modum communem, qui est ꝓ institutionem cum dicit. { Quis credidit auditui nostro? } Quod quidem habetur Isa. 53. Et potest dupliciter intelligi. Vno modo vt sit sensus. { Quis credidit auditui nostro? } quod, scilicet nos audiuimus à te. Abbac. 1. Auditum audiuimus à domino exercituum, &c. Psal. 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. q. d. Nos audiuimus à te: sed dñe quis credet nobis: quæ de natiuitate & passione tua te loquente audiuimus? Vnde & totũ illud capitulum Isaiæ loquitur de his. Dicit autem propheras audire: vt insinuet modum illuminationis Prophetarum. Nam per visum accipit homo cognitionem immediate de re visa, sed ꝓ auditum non habetur immediate cognitio à re visa: sed ab aliquo signo illius rei. Quia ergo Propheræ non immediate videbant essentiam diuinam, sed quædam signa diuinorum, ideo dicit eos audire. Nume. 12. Si quis fuerit inter vos Prophera domini, &c. Loquitur ad illum, &c. quasi per quędam signa. Filius autẽ æternaliter videt ipsam diuinam essentiam. supr. 1. Deum nemo vidit. vnigenitus, &c. Quis ergo credidit auditui nostro? } idest, qs credidit his quæ audiuimus & narrauimus? Isa. 51. Quæ audiui à domino exercituum, &c. Alio modo { quis credidit auditui nostro? } idest, his quæ à nobis audiunt. Ezech. 33. Audiũt sermones meos ex ore tuo, & non faciunt eos, &c. Quantum autem ad modum { singularem qui est per reuelationem. dicit { & brachiũ domini cui reuelatum est. } Brachium dicitur filius, per quem pater omnia operatur, sicut brachium hominis dicitur per quod homo operat. Et si homo solo verbo interiori, vel exteriori operaretur: tunc verbum eius posset dici brachium suum: sic ergo dicitur brachium Dei, non quòd Deus pater figura determinetur carnis humanæ. Et brachium habeat corporale: sed quia per ipsum omnia facta sunt. supr. 1. & Iob. 40. Si habes brachiũ sicut Deus, &c. Luc. 1. Fecit potentiam in brachio suo, &c. Notandum ergo, quòd ex hoc verbo occasionem sumpsit erroris sui Sabellius, dicens, eandem personam esse patris & filij. Et Arrius dicens filium esse patre minorem. Non enim duę personæ, sed vna est homo & brachium eius, nec brachium homini æquale dici potest. Ad quod dicendum est, quòd in talibus non est sufficiens similitudo. Nam ea quę in creaturis sunt non perfecte representant ea quæ sunt in Deo. Vnde Dionysius dicit, quòd symbolica theologia non est argumentatiua. Non ergo dicitur brachium filius quasi eiusdem personæ cum patre sit vel minor eo: sed quia per eum oia operatur. Dicit ergo. { Et brachium domini cui reuelatum est, } quasi dicat paucis, scilicet ipsis Apostolis. 1. Corin. 2. Nobis autem reuelauit, &c. Consequenter cum dicit.

c POnit prophetiam prędicentem infidelitatis causam. Et si intendamus hæc verba Euãgelistæ æ, videtur quidem tecũdum superficiẽ literæ habere obscurum intellectũ. Et primo, qa si dicatur quòd propterea non poterant credere. } quia hoc dixit Isaias, videntur Iudæi excusabiles esse. Quòd enim peccatũ est hominis facientis quod non potest facere, & quod grauius: est in Deum culpare torquetur, qui excæcauit oculos eorum. Tolerabile autem esset, si hoc de diabolo diceretur: quia vt dicitur 2. Cor. 4. Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium, sed hic dicitur de domino nostro. Nã Isa. 6. dicit. Vidi dominum sedentem super solium, &c. Et sequitur Excæca cor populi huius, &c. Sed ad euidentiã huius primo exponimus hoc quod dicit { propterea non poterant, &c. } Vbi sciendum, quod aliquid dicitur impossibile vel necessariũ dupliciter. Absolute. f. & ex suppositione. Absolute quidem sicut impossibile est hominem esse asinum. Ex suppositione vero, sicut impossibile est me esse extra domum, dum intus in ea fedeo. Secundũ hoc ergo dicendũ, qꝫ homo excusatur si non facit ea quæ absolute: tunc tibi, ꝓsibilia sed si nõ facit ea siqua sunt sibi impossibilia ex suppositione, non excusatur, sicut si detur quòd aliquis habeat malam voluntatem omnino furandi, & dicat impossibile sibi non esse peccare quãdiu voluntatem obstinatam illam habeat, non excusatur, quia huiusmodi impossibilitas non est simpliciter, sed ex suppositione. Potest enim volũtatem malã disponere. Dicit ergo { propterea nõ poterant credere } quia scilicet habent voluntatem obscurarã in sua malitia. Hie. 17. Quo, s. potest Aethiops mutare pellem suam, &c. Matt. 7. Quomodo potestis bona facere cũ sitis mali? Et simile est, sicut si diceremus de aliquo, ego nullo modo possum eum diligere: sed habeo eum odio. Quantum ad secundum sciendum quòd excęcatio & indurationi Dei non intelligitur quasi Deus immittat malitiam, vel ad peccandum impellat: sed per hoc quòd non infundat gratiam: quã quidẽ gratia infundit ex sua misericordia: sed causa huius quòd non infundit, est ex parte nostra: inquantum scilicet, in nobis est aliquid gratiæ diuinę repugnans. Nam ipse quantum in se est, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, sup. 1. Thimot. 2. Vult omnes homines saluos fieri, sed quia nos a Deo recedimus. ideo gratiam suam nobis subtrahit. Osee. 5. Quia tu scientiam repulisti. Osee 12. Perditio tua Israel, &c. Et est humile, sicut si aliquis clausisset fenestram domus, & diceretur ei, tu non potes videre, quia priuaris lumine Solis: sed hoc non esset ex defectu Solis, sed quia ipse sibi lumen solare intercluisset. Et similiter hic dicitur quòd { non poterant credere } quia Deus excæcauit eos: quia scilicet ipsi causam præstiterant, vt excæcarẽtur secundum illud Sapien. 2. excæcauit illos malitia eorum.

d Quia iterum dixit Isaias: Excæcauit oculos eorum: indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.

e HIs ergo visis, considerãda sunt verba prophetę huius, quę quidem habentur. Isa. 6. Non secundum eadem verba: sed secundum eandem sententiam. In his ergo verbis tria continentur. Primo Iudæorum induratio & excæcatio. Secundo veritatis effectus, ibi { vt non videant. } Tertio, hnis, ibi { & conuertantur, & sanem eos. } Circa primum considerandum est, quòd dominus inducebat ad fidem dupliciter, scilicet miraculis & doctrina. Vnde vtrumque eis improperat, dicens Si opera non fecissem in eis quæ nullus alius fecit, &c. Et iterum. Si nõ venissem, & nõ loquutus fuissem eis, &c. Vtrumque enim contempserunt. In quantum ergo Christi miracula non attendebant diligentia debita, dicit { excæcauit oculos eorum. } scilicet cordis. De quibus habetur. Ephes. 1. Illuminatos oculos cordis vestri, si per intellectum considerarent quòd talia miracula fieri non poterant, nisi in virtute diuina. Isa. 42. Qui vides multa nonne considerãs? Et iterum. Isa. 42. Quis cęcus, nisi seruus meus? &c. Qui quantum ad doctrinam Christi non mouebantur. Subdit { & indurauit cor eorum. } Videtur enim durissimum quod forti calore non resoluitur, & diuina percussione non conteritur. Verba autem Christi sunt quasi ignis, } & sicut malleus conterens petras, vt dicitur Hie. 23. Ignis quidem, quia inflammant per charitatem. } Malleus autem quia terrent per comminationem, & confringunt ꝓ manifestissimam veritatem. Et tamen verbum Christi cor Iudæorum non attendebat. Vnde patet, qꝫ fuit induratum. Iob. 20. Cor eius indurabitur quasi malleatoris incus. Roman. 9. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Effectus autem excæcationis ponitur, cum dicit { Vt non videant oculis. } scilicet spiritualibus, intelligendo Christi diuinitatem. Psal. 113. Oculos habẽt, & non videbunt. Econtra dicitur Luc. 10. Beati oculi qui vidẽt, quæ vos videtis. Effectus indurationis ponitur, cũ dicit contra { Nec intelligant corde. } vt subintelligatur. { vt non intelligant corde. } Iob. 4. Et qa nullus intelligit in æternũ peribit. Psal. 35.

Nolui[t]

Noluit intelligere, vt bene ageret. Est autem hic aduerrendum, quòd ly {vt} non ponitur hic causaliter, sed consecutiue. Finis autem excæcationis & indurationis ponitur consequenter cum dicit. {Et conuertantur, & sanem eos. } Et potest intelligi dupliciter vt Aug. dicit in lib. de quæstionibus Euangel. Vno modo, vt repetatur hæc dictio {non} vt sit sensus {& non conuertantur, & nõ sanem eos. } Via enim saluationis a peccato est conuersio ad Deum. Tren. 4. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Est statim subditur. Innoua dies nostros, &c. Illis autem qui indignos se præstiterunt quibus remitterentur pecca-

e Hæc dixit Isaias, qñ vidit gloriam eius, & locutus est de eo.

LECTIO VIII.

Erumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum.

b Sed propter Phariſeos nõ cõfitebantur, vt de synagoga non eiicerentur.

ta non præstat Deus beneficia, quibus conuertantur, & sanẽtur, sicut patet de omnibus non approbatis. Alio modo potest intelligi: vt non reiteretur hęc dictio {non} vt sit sensus. Ideo excæcati sunt, & indurati, vt ad tempus nec viderent, nec intelligerent, & sic non videntes, & non intelligentes, idest, non credentes in Christum, eum occiderent, & postmodum compunctis cõuerterentur, & sanarentur. } Permittit enim aliquos quandoque cadere in peccatum, vt humiliati ad iustitiam firmius resurgãt. Ba vtraque expositio locum habet in diuersis Iudæis. Prima quidem in illis; qui in sua incredulitate finaliter permanserunt. Secunda vero in illis, qui post Christi passionẽ sunt ad Christũ cõuersi, qui. scõpuncti corde ex verbis Petri dixerunt Apostolis. Quid faciemus viri fratres, vt dicitur Act. 2. Deinde cum dicit. {Hæc dixit Isa. quando vidit gloriam Dei. } Simul enim vidit gloriam Dei, & excæcationem Iudæorum, vt patet. Isa. 6. Vbi primo dicitur. Vidi Dominum sedentem, & postea subditur. Excęca cor populi huius, &c. Et quia quod videtur cõueniẽs erat vt testaretur, vt dicitur. 1. Ioan. 1. ideo sequitur. {Et locutus est de eo. } scilicet de Christo cuius gloriam vidit: secundum illud Act. 1. Huic omnes Propheræ testimonium perhibent. Ro. 1. Quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo. Circa prima duo quæ hic tanguntur, cauendus est error Arrianorum, qui dicunt solũ patrem inuisibilem omni creaturæ. filium autem visum fuisse in visionibus veteris testamenti. Sed cum dicatur infr. 14. Qui videt me videt & patrem meũ, manifestum, est quòd vno & eodem modo est filius visibilis vt pater. Videns ergo Isaias gloriam filij, vidit & gloriam patris, imo totius Trinitatis, quę est vnus Deus sedens super solium ex I celsum, cui Seraphim proclamant Sanctus, Sanctus, Sanctus. Nõ autem ita, quod Isa. essentiam Trinitatis vidit, sed imaginaria visione, cum intelligentia, quędam signa maiestatis expressit, secũdum illud Num. 12. Si quis fuerit inter vos Prophęta Domini, per somnium autem in visione loquar ad eum. Per illud vero, qđ secundo dicitur. { Et locutus est de eo } excluditur error Manichæorum, qui dixerunt nullas Prophetias in vetere Testamento præcessisse de Christo vt Augu. narrat in lib. contra Faustum, & Theodorum Mopsuestenum, qui dixit omnes Prophetias veteris Testamenti esse de aliquo negotio dictas, per quandam tamen appropriationem esse adductas ab Apostolis Euangelistis: ad ministerium Christi, sicut ea quæ dicunt in vno facto possunt adaptari ad aliud factum. Omnia autem excludũtur per hoc qđ dicitur. {Et locutus est de eo, } de me. sicut de Moyse. supr. 5. dixit Christus. De me enim ille scripsit, &c.

LECTIO VIII.

K

Vpra Euangelista exposuit defectum omnino non credentium. hic exponit defectum credentium in occulto, qui pusillanimes erant. Et Primo proponit eorum dignitatem. Secundo ostendit eorum defectũ, ibi. {Sed propter Phariseos, &c. } Tertio, insinuat defectus radicem, ibi. { Dilexerunt enim magis, &c. } Dignitas autem eorum, qui in occulto {credebant magna est, quia principes. Et quantũ ad hoc dicit. { Verũtamen, &c. }. q.d. Dixi, quòd cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eũ, quod quidẽ verum est pro maiori parte, non tamen quin aliqui in eum crederent. quia {ex principibus, } scilicet populi {multi crediderunt in eum, } quorũ vnus fuit Nichodemus, qui venit ad Iesum nocte vt dicit supr. 3. Sic impletur. qp in Psal. 46 dicitur. Principes populorũ congregati sunt, &c. Sic etiã falsum ostendit, quod Pharisæi dixerunt. supr. 7. Nũquid ex principibus aliquis credit in eũ &c. Defectus horum principum est pusillanimitas. Vnde dicit.

b VT enim supr. 9. dictum est. Phariſæi conspiraverant, vt si quis eum confiteretur Christum, extra synagogam fieret. Licet crederent corde, non tamen confitebantur ore. Sed eorum fides insufficiens erat: quia vt dicitur Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore cõfessio fit ad salutem. Luc. 9. Quierubuerit me, & meos sermones, &c. Radix autem defectus istorũ est inanis gloria. Vnde sequitur.

c Dilexerunt enim gloriã hominum magis quàm gloriã Dei.

c EX hoc enim q̃ publice confitebantur, amittebant gloriam hominum. Sed ex hoc consequebantur gloriam Dei. Isti autem magis elegerũt priuari gloria Dei volentes publice cõfiteri, quàm gloria hominum cupientes in mundanis gloriari. supr. 5. Quomodo potestis credere qui gloriam ab inuicem accipitis, &c. Galat. 1. Si adhuc hominibus placerem, seruus Christi, &c.

d Iesus autẽ clamauit & dixit. Qui credit in me, nõ credit in me, sed in eum qui misit me.

d HIc ostendit quomodo Christus Iudæorum infidelitatẽ redarguit. Et primo ostendit credendi debitum. Secũdo subdit fidei fructum, ibi. {Ego lux in mundum veni, &c. } Tertio cõminatur infidelium supplicium, ibi. { Et si quis audierit, &c. } qa autem fidei succedit visio, ideo circa primum, Primo agit de hide. Secundo de visione, ibi. { Qui videt me, &c. } Quãtum ad primum dicit. { Iesus autem clamauit. } Et propter magnitudinem dicendorum, & propter libertatem animi ad redarguendum peccata. Isa. 40. Clama ne cesses, exalta, annuncia populo meo, &c. { Et dixit, qui credit in me, &c. } quod quidem videtur contradictionem implicare. Dicit enim. { Qui credit in me, non credit in me. } Ad cuius intellectum sciendum est primo secundũ Aug. hoc esse dictum à Domino ad distinguendum in se naturam diuinam, & naturam humanam. Cum enim proprium obiectum fidei sit Deus, possumus quidem credere creaturam esse, sed nõ debemus credere in creaturam, sed in Deum solum. In Christo autem est natura creata, & natura increata. Requiritur ergo ad fidei veritatem, vt fides nostra tendat in Christum, quantum ad naturam increatam, & secundum hoc dicit. { Qui credit in me: } scilicet in personam { non credit in me } secundum quod homo {sed in eum qui me misit, } idest, in me secundum quod sum missus a patre. supr. 7. Mea doctrina non est mea, sed eius, &c. Secundum Chryso. vero norandum est, quòd Dominus dicit hoc ad insinuandam eius originem tantum. & est similis modus loquendi, sicut si aliquid hauriens de aqua fluminis dicat. Ista aqua nõ est fluminis, sed est fontis, nõ est quidẽ fluminis originalis, &c. Sic ergo Domin⁹ dicit. { Qui credit in me, nõ credit in me, &c. } quasi dicat. Non sum principium meiipsius, sed diuinitas est mihi ab alio, idest, a patre: vnde {qui credit in me, nõ in tantum credit in me } nisi in quantũ sum a patre. Consequenter cum dicit.

e Agit devisione. Circa quod sciendum est, qp sicut pater misit filium ad conuertendum Iudæos, ita & Christus misit discipulos suos. infr. 20. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Nullus autem discipulorum ausus fuit dicere nec debuit, quòd crederet in eum, quamuis dicere potuisset quod crederet ei. quia hoc non potuisset esse sine hoc, quòd derogaret mittenti: quia si crederet in discipulum, desineret credere in magistrum. Possent ergo Iudæi dicere, quòd eodem modo, cum sis missus a patre, qui credit in te, desinit credere in patrem. & ideo Dominus contra hoc ostendit, quod qui non credit in eum, non credit in patrem. Et hoc est quod dicit. { Qui videt me, videt eum qui misit me. } Visio hic dicitur non corporalis intuitus, sed veri considerationis, quæ est per intellectum. Ideo autem qui videt filium, videt & patrem: quia est in eo per essentiæ vnitatem. Dicitur enim aliquid videri in aliquo, vel quia sunt idem, vel omnino cõformes. Pater autem & filius sunt idem in natura, & omnino cõformes, quia filius est imago patris in nullo dissimilis. Colos. 1. Qui est imago inuisibilis Dei. Hebr. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantię, &c. & ideo sicut credit in patre, ita & in me. in fr. 14. Philippe, qui videt me, videt & patrem. Non credis quia ego in patre, & pater, &c. quasi dicat. Ista est ratio, quare qui videt me, videt & patrem: quia pater in me est, & ego in eo. Sic ergo apparet fidei debitũ, vt. s. fides tendat in Christum inquantũ Deus, sicut in patrem. Fructum autẽ fidei consequenter ostendit.

f Ego lux in mundum veni: vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.

E T Primo ostendit suam dignitatem & virtutem cum dicit. {Ego lux in mundum veni. } Quomodo Christus sit lux expositum est supr. 1. { Erat lux vera, &c. Et octauo. } Ego sum lux mundi, &c. In hoc etiam ostendit se habere diuinam naturam. Esse enim lucem est proprium Dei. Alia vero sunt lucentia, idest, participantia

participantia lucem: sed Deus lux est per essentiam. 1. Ioan. 1. Deus lux est, & tenebræ non sunt in eo vllæ. Sed quia primæ ad Timotheũ 1. dicitur, quòd lucem habitat inaccessibilem, quam nemo hominum videt, non poteramus accedere ad eum. Et ideo oportuit quòd ipse ad nos veniret. Et hoc est quod subdit {in mũdum veni. } scilicet ego sum lux inaccessibilis, qui ab errore eripio, & intellectuales tenebras soluo. infra 14. Exiui a patre, & veni in mundum. supra primo. In propria venit, &c. Licet Apostoli dicant lux. Matthæi 5. Vos estis lux mundi, non tamen ea ratione qua Christus. Ipsi enim

g Et siqs audierit verba mea, & non custodierit, ego non iudico eum. Non enim veni vt iudicem mundum: sed vt saluificem mundum.

h Qui spernit me, & non accipit verba mea: habet qui iudicet eum.

i Sermo, quẽ loquutus sum: ille iudcabit eum in nouissimo die.

k Quia ego ex meipso non sum loquutus.

l Sed qui misit me pater: ipse mihi mandatum dedit, quid dicam & quid loquar. Et scio, qa mandatum eius vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.

sunt lux illuminata, quàmuis aliquo modo, scilicet ministerio illuminantes essent. Nec alicui Apostolorum conuenit dicere {Ego lux in mundum veni. } Quia quando in mundum venerunt adhuc tenebræ erant, & nõ lux. quia vt dicitur Iob 37. Omnes inuoluimur tenebris. Secundo subdit dicens { vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. } Illuminatio ergo est effectus fidei. supra 8. Vt omnis qui credit in me, &c. {in tenebris nõ maneat. } scilicet ignorantiæ infidelitatis, & damnationis perpetuę, per quod patet, quòd omnes nascuntur in tenebris culpæ. Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem, &c. Item, in tenebris ignorantiæ. Iob 3. Viro cui abscondita est, &c. Et tandem nisi conuertantur ad Christum deducentur ad tenebras damnationis perpetuæ. Qui ergo non credit in me, &c. sup 3. Qui incredulus est filio, &c. Supplicium autem infidelium insinuat dicens.

g QVod incurrent per iudicij condemnationem. Et primo proponit dilationem iudicij. Secundo pronũciat ipsum iudicium futurum esse, ibi { Qui spernit me, & non accipit, &c. } Tertio ostendit dilationis causam, ibi { Sermo, quem locutus sum, &c. } Circa primum duo facit. Primo proponit iudicij dilationem. Secundo assignat dilationis rationem. Dicit ergo quantum ad primum { Et si quis audierit verba mea, &c. } Notandum ergo, quòd illi beatificantur, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud, credendo interius in corde, & exequendo exterius in opere. Qui vero audiunt illud, & custodire non satagunt, magis rei ex hoc efficiuntur. Roma. 2. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur, & Iac. 1. Estote factores, & non auditores tantum. & ideo {si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non iudico eum. } Sed hoc videtur contrarium ei quod dicitur supra 5. Pater omne iudicium dedit filio. & ideo intelligendum est { Non iudico eum. } scilicet modo. Potuisset enim sibi ad infirmitatem putari, si eum quos ipsi contemnunt, illos dimittit, & ideo dicit, quòd huiusmodi iudicabuntur: sed non modo. nam vt dicitur Eccles. 10. Omnia quæ fecit Deus, adducet in iudicium. Et Iob 19. Fugite a facie iniquitatis, quoniam vltor iniquitatis est gladius, & scitote esse iudicium. Causam vero dubitationis dilationis subdit dicens { Non veni vt iudicem mundum, &c. } Duplex enim est aduentus filij Dei. Vnus, quo venit vt saluator. Alius, quo venit vt iudex. Sed cum omnes essent in peccatis, si primo venisset vt iudex, nullũ saluasset, quia omnes eramus filij iræ: & ideo oportuit vt veniret primo ad saluandum credentes, & postmodum ad iudicandum, & fideles & peccatores. Et hoc est, quod dicit. ideo, scilicet non iudico eum modo {quia non veni. } scilicet in primo aduentu {vt iudicẽ mundum: sed vt saluificem mundũ. } supra 3. Non enim misit Deus filium suum in mundum, &c. Consequenter cum dicit.

h PRænunciat iudicium futurum, quasi dicat. Licet qui verba mea non custodiunt non, iudicentur modo, tamen nõ euadent impunes, quicumque sint illi. quia {qui spernit me, & non accipit verba mea } credendo, & opere implendo {habet qui iudicet eum. } Cuius ratio est, quia si non accipit verba eius, contemnit dictum Dei, cuius ipse est verbum, sicut qui non obedit mandato domini sui. Iob 19. Fugite a facie iniquitatis, &c. Eccle fiast. 10. Cuncta quæ fecit Dens, &c. Isaiæ 30. Væ qui spernis, nonne, &c. 1. Reg 3. Qui autem contemnunt me. Consequenter cum dicit.

i ASsignat causam dilationis iudicij. Et primo ponitur causa dilationis iudicij. Secundo assignatur sufficientia ipsius causæ, ibi. Quia ego ex me, &c. } Dicit ergo. Dico quòd qui est huiusmodi, habet qui iudicet eum, quis autem hic erit {Sermo inquit {quem loquutus sum, ille iudicabit eum, &c. } Quod tantum valet, vt dicit Augustinus, ac si dixisset. Ego iudicabo eum

A

B

C

D

E

in nouissimo die. Seipsum quippe Christus expressit in suo sermone, seipsum annunciauit. Ipse ergo est sermo quem locutus est, quia de se locutus est, supra. 8. Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meũ, &c. quasi dicat. Hoc ipsum quod loquutus sum eis, & tamen contempserunt, iudicabit eos. Act. 10. Hic est qui cõstituitus est a Deo iudex viuorũ & mortuorum, &c. Sufficientiam autem causę ostendit, dicẽs.

k ET primo, ostendit eam ex origine sermonis. Secundo ex dignitate ipsius, ibi { Et scio, quia mandatum ei⁹, &c. } Circa primum duo facit. Primo excludit falsitatem. Secundo astruit veritatem. Falsitas quidem est, quòd filius aliquid operetur, vel loquatur, vel sic a seipso tantum, & non ab alio. Hoc enim esset ponere, quòd filius non sit a patre, & hoc est quod dicit. Ideo dico, quòd verbum quod ego loquutus sum, iudicabit eos {quia ego ex meipso nõ sum loquutus. } supr. 5. Non potest filius a se facere quicquam. Et octauo. A meipso non loquor. Idẽ aut est ex meipso nõ sum loquutus, qđ ego nõ ex me sum natus: sed ex patre. q.d. Iudicabo eum in nouissimo die, in forma serui apparens. supr 5. Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Sed tamen non iudicabo ex potestate humana: quia scilicet, filius sum hominis: sed ex potestate diuina, qa sum filius Dei. non ego iudicabo ex meipso: sed ex patre, ex quo virtutẽ iudicandi habeo. Veritatem astruit dicens.

l EX quibus quidem verbis: nisi pie intelligatur, patet locus duplici errori. Primo quidem, quia man daus maior est eo cui mandat Filio ergo maior est pater. Deinde quia illud quod datur alicui non habebatur ab eo antequam sibi daretur. Et per consequens nesciebat illud. Si ergo pater dat mandatum filio, sequitur quòd filius quandoque illud non habuerit, & per consequens ignorauerit, ergo est ei aliquid additum. Non igitur filius eius est verus Deus. Ad quod sciendum est, quòd omnia mãdata diuina sunt in mente patris, cum ipsa mandata nihil aliud sint quàm rationes agendorum. Sicut ergo in mente patris sunt rationes omnium creaturarum, quæ a Deo producuntur, quas ideas vocamus, ita & in ea sunt rationes omnium per nos agendorum. Sicut ergo à patre deriuantur in filium, qui est sapientia patris, rationes omnium rerum, ita & rationes omnium agendorum. Sic ergo dicit filius. { Sed qui misit me pater, ipse mihi dedit } inquam Deus { mandatum. } idest, per æternam generationem communicauit, quid dicam interius, & quid loquar exterius. Et sicut etiam nostrum verbum (si vera fateri volumus) ea profert, quæ suggerit mens. Chrysostomus autem hæc omnia, scilicet siquis audierit, &c. aliter exponit & planius. Vt dicatur { Audierit verba mea, & non custodierit, non iudico, &c. } Dupliciter enim potest dici aliquis aliquem condemnare, vel sicut iudex, vel sicut causa condemnationis. Homicidam enim condemnat ad suspendium, & iudex qui profert sententiam, & ipsum homicidium perpetratum, quod est causa suæ condemnationis. Dicit ergo {Ego non iudico eum. } idest, non sum causa suæ condemnationis, sed ipse. Oseæ. 13. Perditio tua Israel ex te, scilicet est, &c. Et hoc ideo { quia non veni vt iudicem mundum. } idest, non sum missus ad condemnandum, sed ad saluandum. Sed numquid talis non iudicabit? immo { Quia qui spernit me, &c. } Quis autem sit ille qui iudicat, ostendit dicens. { Sermo quem locutus sum, &c. } Auditus a nobis qui stabit in ordine accusatoris, ille iudicabit eum, &c. infra tertiodecimo. Si non venissem, & eis loquutus non fuissem, &c. Quis enim sermo quem loquutus est, iudicabit eos, ostendit dicens. { Quia ego ex meipso non sum loquutus. } Quod quidem non ponitur causaliter: sed quasi materialiter. Vt sit sensus. Dicis, quòd sermo tuus iudicabit eum: sed quis est iste sermo? Ille, scilicet quem dixi { quia ego ex meipso non sum loquutus. } idest, quem ego loquutus sum à patre, & ea quæ mihi dedit, vt dicerem, & loquerer, alias si fuissem loquutus contrarium patri, vel quæ ab eo non habuerim, & non credidissent mihi, excusationem haberent, sed quia sic loquutus sum, certum est quòd non solum me: sed etiam patrem meum contempserunt. Et secundum hanc expositionem. Hoc quod dixit { Qui misit me pater, ipse mihi mandatum, &c. } Ostendit sufficientiam causæ ex parte dignitatis ipsius sermonis. Et primo ponitur eius dignitas. Secundo concluditur ipsius sermonis executio. Dignitas quidem, cum dicit. {Et scio, quia mandatum eius, &c. } est inquã {vita æterna } 1. Ioã vlt. Hic est verus Deus, & vita æter-

na,&c. Ipse enim filius est mandatum patris, vel est vita æterna,} F
ideſt, ducens in vitam æternam. Matth 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quia ergo pater dedit mihi mandatum, quod quidem mandatum est vita æterna. Ego autem ad hoc veni, vt homines ducam in vitam æternam. Ideo mandatum patris per omnia exequor. Et hoc est, quod dicit. {Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi &c.} Quod secundū Chrysostomum planū est. Vt sit sensus. {Quæ ego loquor} exterius prædicando {sicut dixit mihi pater sic loquor,} ideſt, in quantum accepi notitiam ab eo, vt intelligantur de Christo secundum quòd homo. Sed si intelligantur secundum Augustinū de Christo, secundum quòd filius Dei. Quomodo dicit ei pater, cum ipse sit verbum? Ad quod dicendum, quòd non ita dixit ei, quasi per verba locutus sit vnico verbo suo, sed sic dixit pater filio, sicut generauit eum pater, & sicut dedit ei vitam habere in semetipso. Psal. 2. Dominus dixit ad me. Filius meus es tu.

LECTIO PRIMA.

Vpra, Euangelista posuit quasdam occasiones passionis & mortis Christi. In parte ista ostendit, quomodo Christus discipulos suos præparat ante suam passionem. Et primo ostendit, quomodo informauit eos exemplo. Secundo, quomodo confortauit verbo. Et hoc infra 14. capit. Non turbetur cor vestrum. Tertio, quomodo præmunuit eos orationum suffragio, infra 17. Hæc locutus est Iesus, & subleuaris oculis. Circa primum duo facit. Primo ponit exemplum, quod Christus præbuit suis discipulis imitandum. Secundo discipulorum defectum, qui nondum erant idonei ad sequendum, H ibi. {Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est.} Circa primum tria facit. Primo ponit exemplum. Secundo subdit exempli vtilitatē, ibi. {Venit ergo ad Simonem, &c.} Tertio ad imitandum inducit, ibi. {Postquam ergo lauit, &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit Christi exemplum, dantis affectum. Secundo innuit factum in quo dedit exemplum, ibi. {Et cœna facta, &c.} Circa primum tria tanguntur. Primo quidem festum præsens: Secundo mors Christi imminens. Tertio Christi dilectio seruens. Festum præsens, Pascha erat. Et hoc est, quod dicit. {Ante diem autem festum Paschæ, &c.} Hic notandum est, quòd hoc nomen *Pascha* quidam dicunt esse Græcum, ita quòd dicatur a passione, quasi inde festum istud vocetur Pascha, quia tunc celebratur passio Dominica. et quidem cōcordat cum Græco. Nam Pascha in Græco, idem est quod pati. Prima autem origo huius vocabuli ex Hebræo habetur. Pascha enim dicitur quasi phase, ideſt, transitus Domini, vt dicitur Exodi 12. Interpretatur autem hic isto modo euangelista propter duplicem transitum. Vnum qui præcessit, scilicet Angeli percutientis primogenita Aegypti, & saluantis primogenita Hebræorum. Alium qui sequitur filiorum Israel transeuntium mare rubrum. Et ideo bene factum est, vt vocetur Pascha festum istud, & sic possumus dicere, quòd Pascha nostrum habet significationem vtriusque linguæ, Hebreæ scilicet, & Græcę, quia in ipsa passione Domini fuit transitus Christi ex hoc mundo ad patrem. Act. 10. Pertransiit benefaciendo & sanando. Item trāsitus omnium nostrum, sequendo Christum, vel per pœnitentiam & martyrium. secundum illud Psal. 65. Transiuimus per ignē & aquam, &c. Vel mentis desiderio ad cœlestia anhelando. secundum illud Eccle. 24. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, &c. Hoc autē quod dicit. {Diem festum.} Authonomastice dicitur. Nam vt legitur Exo. 13. tres dies anni solemnes erant, in quibus Iudæi conuenire debebant in locum quem elegerat Dominus, scilicet Pascha, quando immolabatur Pascha, & Penthecosten, & festum Taber K naculorum, scilicet Scenophegiæ. Sed dies Paschæ inter alios celeberrimus erat. Sed dubium hic incidit de hoc quod dicit. {Ante diem festum Paschæ.} Nam dies festus paschæ, dicitur ille dies in quo immolabatur Agnus, quod erat Luna quartadecima. Cū ergo dicat, quòd hoc fuit ante diem festū paschæ: videtur quòd hoc fuerit factum Luna tertiadecima, quę præcedebat quartamdecimam Lunam, quod quidem Græci sequentes, dicunt quòd Dominus passus est Luna quartadecima quādo Iudęi suum Pascha celebrare debebant. & ideo Dominus sciens sibi imminere passionem prænuncit celebrationem paschæ, & in præcedenti die celebrauit pascha suum, ante festum paschæ Iudæorum. Sed quia Exodi 14. præcipitur a decima quarta die ad vesperam, vsque ad vigesimam primam diem mensis non inueniretur frumentum apud Hebræos. Dicunt vlterius, quòd Dominus confecit non in azimis, sed in fermentato. {Nam ante diem festū paschæ,} ideſt, tertiadecima Luna inueniebatur fermentatum apud Hebræos.

CAPVT XIII.

LECTIO PRIMA.

ANte diem festū Paschæ, sciens Iesus quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

Huic autem sententiæ tres alij Euangelistæ contrariantur. nam *ipsi dicunt, scilicet* Matth. 26. Marci 14. & Lucæ 22. quòd hoc fuit prima die azimorum quando debebat immolari pascha. Ex quo sequitur, quòd cœna Domini eo die facta fuit, quo immolabatur pascha Iudęorum. Ad quod quidem Græci respondent dicentes, alios Euangelistas non vere narrasse hoc factū. Et ideo Ioannes qui vltimum Euangelium scripsit, eos correxit. Sed Hereticum est dicere, quòd aliquid falsum, non solum in Euangeliis, sed etiā in quacumque Canonica scriptura inueniatur. & ideo necessarium est dicere, quòd omnes Euangelistæ dicunt idem, & in nullo discordant. Ad huius igitur euidentiam sciendum est, quòd sicut habetur Leuiti. 23. solemnitates Iudęorum incipiebant a vespera præcedentis diei. Cuius ratio est: quia numerabant dies secundum Lunam, quæ *de tero primo* apparet. Vnde & diem computabant de vno sero in alium, & sic apud eos solemnitas Paschę incipiebat à vespera precedentis diei, & terminabatur in vespere diei Paschæ, sicut & apud nos festa celebrantur. Sic ergo aliquid factum apud nos in vigilia Natalis Domini, potest dici factum esse in festo. Natalis. Quem quidem modum seruantes alii Euangelistæ, dixerunt cœnam esse factam primo die azimorum: quia facta fuit die præcedenti ad vesperam, quia iam pertinebat ad primum diem azimorum. Ioannes autem Euangelista hic diem festum Paschæ accipit pro illo die qui totus celebris erat, non autem pro illo, cuius vespere solum erat celebre, qui erat dies præcedēs Pascha & ideo dicit. {Ante diem festum Paschę.} Patet ergo, quòd cœna Domini facta est Luna quartadecima ad vesperam. H Mors autem Christi imminens, erat transitus eius ex hoc mundo per passionem. & quantum ad hoc dicit. {Sciens Iesus, quia venit hora eius.} Nam illa solemnitas Iudæorum figura erat passionis Christi. Omnia enim in figura contingebant illis. 1. Corinth. 10. & ideo statim ponit veritatem, scilicet passionem Christi, & quasi exponens, quòd Pascha dicatur a phase, ideſt, transitu, mentionem facit de trāsitu {vt transeat} inquit {ex hoc mundo ad patrem.} Vbi tria ponit circa passionem Christi. Primo, quòd fuit præuisa. Secundo quòd fuit congrua. Tertio quòd fuit promotiua & exaltatiua. Pręuisa quidem fuit, non casualis. Et quantum ad hoc dicit {Sciens Iesus,} quasi dicat. Non inuitus, non inscius, sed {sciens} & voluntarius passus est, &c. Infra 18. Sciens Iesus omnia quę uentura erant. Econuerso dicitur de nobis. Ecclesiastici 8. Multa hominis afflictio, nescit præterita, & quæ uentura sunt nullo modo scire potest, &c. Congrua autem fuit quantum ad tempus, & quantum ad hoc dicit. {quia venit hora eius,} ideſt, ipse dies Paschæ, quo transiret per crucem. Ecclesiastico 8. Omni negocio tempus est, & opportunitas. Hæc est hora illa, de qua dicitur. supra secundo. Nondum uenit hora mea. Nec est intelligenda hora ista fatalis, quasi subiecta cursui & dispositioni stellarum, sed determinata dispositione, & prouidentia diuina. Ideo inquam, determinata in Pascha Iudæorum: quia congruebat solemnitati Iudæorum, vt veritas sequatur figuram, dum quando Agnus qui figurabat Christum immolaretur Christus, qui est vere Agnus Dei. supra Primo Petri 1. Non corruptibilibus auro vel argento, &c. sed pretioso sanguine Agni immaculati, &c. Congruebat etiam negotiis. Iam enim Christus clarificatus erat, infra eodem. Nūc clarificatus est filius hominis, &c. Iam patrem manifestauerat mundo. infra 17. Pater manifestaui nomen tuum, &c. Restabat ergo vt consummaret opus passionis, & humanæ redemptionis. De quo dicitur infr. 19. Consummatum est. Et sequitur. Inclinato capite, emisit spiritum. Promotiua fuit passio Christi, & exaltatiua & non oppressiua. quia {vt transeat ex hoc mundo ad patrem,} ideſt, faciendo humanam naturam participem paternæ gloriæ. infra 14. Ascendo ad patrem meum, &c. Non autem intelligendum est, quòd transeat de loco ad locum, cum Deus pater non comprehendatur loco. Hieremiæ 23. Cœlum & cerram ego impleo, sed sicut Christus dicitur venisse a patre non eum deserendo, sed assumendo naturam inferiorem similem nobis, ita & intantum dicitur ad eum redisse, inquantum eriam secundum humanitatem factus est consors paternæ gloriæ. Romanorum sexto. Quod autem viuit, viuit Deo. Philip. 2. Omnis lingua confiteatur; quia dominus Iesus Christus, &c. Consequenter cum dicit {Cum dilexisset suos,} &c. Commendatur feruens Christi dilectio. Et hoc quantum ad quatuor. Primo quantum ad hoc quòd fuit præueniens. secundum illud 1. Ioan. 4. Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Et quantū ad hoc dicit {Cum dilexisset, &c.} quasi antea, Dilexit inquam, antequam. Sap. 11. Diligis omnia quæ sunt, &c. Dilexit antequam vocaret. Hiere. 31. A In charitate perpetua dilexi te, &c. Dilexit antequam redimeret. infra eodem. Maiorem charitatem nemo habet, &c. Secundo commendatur eius dilectio quantum ad hoc, quòd fuit cōgrua. quia {dilexit suos.} Vbi sciendum est, quòd secundum quod aliqui diuersimode sūt

b Et cœna facta.

c Cum diabolus iā misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes.

d Sciens, quia omnia dedit ei pater in manus, & quia a Deo exiuit, & ad Deum vadit.

LECTIO II.

SVrgit a cœna: & ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteū, præcinxit se.

fui, secundum hoc a Deo diuersimode diligūtur. Sunt autem aliqui sui tripliciter. Primo rōne. Et hos diligit conseruando eis bona naturæ. supra. 1. In propria venit, & sui per creationem; eum non, &c. Aliqui vero sunt sui dedicatione, qui scilicet dati sunt a Deo patre per fidem. infra 17. Tui erant, & mihi eos B dedisti, &c. Et hos diligit conseruando in bonis gratiæ. Aliqui vero sunt sui speciali deuotione. 1. Paralip. 11. Tui sumus o Dauid, &c. Hos diligit specialiter cōsolando. Tertio commendatur dilectio Christi quantum ad hoc quòd fuit necessaria. quia {dilexit suos, qui erāt in mundo,} Nam aliqui sunt sui: qui iā erant in gloria patris. quia etiam antiqui patres sui erant, inquantum sperauerunt liberari per eum. Deuter. 33. Omnes sancti in manu illius sunt, &c. Sed isti non tantum indigent huiusmodi dilectione, quantum hi qui erant in mundo. & ideo dicit. {Qui erant in mundo,} corpore scilicet: sed non mente. Quarto commendatur quantum ad hoc, quòd fuit perfecta. Vnde dicit. {In finem dilexit eos.} Finis autem dicitur dupliciter. Quia finis intentionis, & finis executionis. Illud quidem est finis intentionis ad quod nostra ordinatur intentio. Et huiusmodi finis debet esse vita æterna, secundum illud. Roma 6. Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. C Iterum, *finis* huiusmodi, Christus debet esse. Roma. 10. Finis legis Christus, &c. Et hæc duo sunt vnus finis: quia nihil est aliud vita æterna quàm fruitio Christi: secundum diuinitatem. infra 17. Hęc est vita æterna, &c. Secundum hoc ergo dicit {In finem dilexit eos.} ideſt, vt perduceret in se finem, vel in vitam æternam, quæ nihil aliud est. Hiere. 31. In charitate dilexi te, propterea, &c. Illud autem est finis executionis quod est terminus rei, & sic mors potest dici finis. Vt dicatur {In finem dilexit eos.} ideſt, in mortem, qđ potest habere triplicem sensum. Vno modo secundum Augustinum, vt quodam humano modo dicatur, Christus dilexit suos vsque ad mortem tantum, & non vltra: sed hic sensus est falsus. Absit enim, vt dilectionem mortę finierit, qui non est in morte finitus. Alio modo potest intelligi vt ly {in} indicat causam, & sic est sensus {in finem dilexit eos,} ideſt, vsque ad mortem illum dilectio ipsorum perduxit. Ephes. 5. Dilexit nos, & tradidit, &c. Tertio modo potest intelD ligi, vt sit sensus {in finem.} ideſt, cum multa signa dilectionis ostenderit eis ante. {In finem,} ideſt, circa mortem, maioris eis signa dilectionis ostendit. infra 16. Hæc ab initio vobis, non dixi, &c. quasi diceret. Non tunc necessarium fuit vobis, vt ostenderem quantum vos diligerem, nisi in recessu, vt sic amor, & memoria mei in cordibus vestris profundius imprimeretur. Consequenter cum dicit.

b INnuit factum, *in quo dabat exemplū*. Et primo describit horā facti. Secundo subdit dignitatem facientis, ibi. {Sciēs itaq; Iesus, quòd omnia dedit ei pater, &c.} Tertio prosequit de factū humiliter, ibi. {Surgit à cœna.} Tempus autem describit ex duobus. Ex vno quod pertinebat ad eius charitatem, & ex alio quod exaggerabat Iudæ iniquitatem, ibi {Cum diabolus iā misisset in cor, &c.} Dicit ergo quantum ad primum {Et cœna facta.} Vbi sciendum est, quòd aliter dicitur esse factum in permanētibus, & aliter in successiuis. In permanentibus autē dicitur aliqd esse factum, quādo peruenit ad perfectionē propriæ speciei, & formæ, E sicut domus dicit esse facta, quando habet propriam formam. In successiuis vero dicitur aliquid esse factū, quando iam est consummatum, sicut mundus factus esse dicitur, quando cōpletus. Hoc etiam modo aliquid factum esse dicitur, quando accipit propriā speciem. Cum ergo dicit. {Et cœna facta.} non intelligendū est, quòd cœna fuerit cōpleta & peracta: quia postquā lauit pedes discipulorum, recubuit, & buccellam tradidit Iudæ. Est ergo intelligendum {Cœna facta.} ideſt, parata & ad propriam speciem iam perducta. Iam enim cœnare incœperant, & postea surrexit. Vnde intercenandū lauit pedes discipulorū. De ista cœna habetur. Lucæ 14. Homo quidam fecit cœnam magnam. Differt autem prandium a cœna. Prandium enim dicitur, quod fit in prima parte diei. Cœna vero, quę fit in vltima. Sic ergo spiritualis refectio dicitur prandium, secundum quòd congruit incipientibus. Cœna vero, secundum quòd congruit perfectis. Consequenter cum dicit.

c DEscribit tempus, ex eo quòd exaggerat iniquitatem proditoris: quod quidem describit Euangelista propter duo. Primo quidem, vt ostendat magis iniquitas Iudæ: qui inter tot charitatis indicia, & tot humilitatis officia, tantā iniquitatē cōmittere cogitabat. Psal. 40. Qui manducabat panes meos, &c. Secundo vero, vt reddatur magis admirabilis: charitas Christi, qui licet hoc sciret, tamen ei charitatis & humilitatis præbēs officia, ei^pedes lauit. ps. 119 Cum his qui oderūt pacem. Sed nunquid diabolus aliquid mittere potest in cor hominis? Videtur quod sic. In Psal. 77. enim dicitur Immissiones per angelos malos. Sed ad hoc dicendum, qđ id dicitur esse in corde hominis: quod est in cogitatione & voluntate eius. Vnde quod hic dicitur. {Cum iam misisset in cor, &c.} Intelligendum est, ideſt, in voluntate eius. Sed sic mittere in cor, potest esse dupliciter. Directe: & sic solus ille potest aliquid mittere in cor hominis, qui habet potestatem mouendi interiꝰ voluntatem eius. Et hoc potest solus Deus. & ideo solus ipse potest directe in voluntatem hominis imprimere. Prouer. 27. Cor Regum in manu, ideſt, in potestate domini, &c. Quia vero voluntas mouetur ab exteriori obiecto sicut a bono apprehenso. Inde est, quòd qui suggerit aliquid esse bonum, dicitur illud mittere in cor hominis, indirecte faciendo ipsum apprehendere aliquid vt bonum, ex quo voluntas mouetur. Sed hoc contingit dupliciter. quia aut suggerendo exterius, & hoc modo etiam homo potest in cor aliquid mittere. Aut suggerendo interius, & hoc modo immittit diabolus. Nam vis imaginatiua cum sit corporalis, quando Deus permittit, subiecta est potestati dæmonis. Vnde siue vigilando, siue dormiendo, formas in ea aliquas species, ex quibus apprehensis, mouetur voluntas hominis ad aliquid appetendum. Sic ergo immittit diabolus in cor hominis, non directe per modum mouentis; sed indirecte per modum suggerentis. Consequenter cum dicit.

d AGit de dignitate facientis: quia Eccles. 3. dicitur. Quanto maior es, humilia te. Ideo Euāgelista dicturus de Christi humilitate præmittit eius maximam dignitatem. Et hoc quātum ad quatuor. Primo quantum ad scientiam. Et quantum ad hoc dicit {Sciens, quia omnia, &c.} talia enim sunt spiritualia dona, quòd data non ignorantur. 1. Corinth. 2. Nos spiritum non huius mundi accepimus: sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus, &c. & ideo Christus sciebat ea quæ sibi data erant à Deo. Hoc autem ideo dicit, vt humilitas magis sit commendabilis. Quandoque enim contingit, quòd aliquis magnæ dignitatis est, & tamen propter simplicitatem suam, dignitatem suā non recognoscit, talis ergo si faceret aliquid humile non reputaretur sibi ad magnam laudem, secundum illud Cantico. 1. Si ignoras te pulcherrima, &c. Sed si aliquis cognoscit suæ dignitatis statum, & tamen affectus eius ad humilia inclinatur, eius humilitas est commendanda. Et ideo dicit Euangelista. {Sciens, quia omnia,} tamen non omisit quę humilia sunt facere. Secundo quantum ad potestatem {quia omnia dedit ei pater in manus,} ideſt, in potestate eius dedit Deus Christo homini ex tempore: quæ tamen fuerant in potestate filij ab æterno. Matthæi vltimo. Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra, &c. Dicit autem. {Omnia dedit ei pater in manus,} propter duo, vt ostendat quòd Christus non inuitus patiebatur. Nam si *omnia erant in manu eius*, ideſt, in potestate, manifestum est, quòd eius aduersarij inde nihil ei contra eius voluntatem facere poterant. Secundo, quia quando aliquis parui momenti exaltatur, de facili superbit, nec aliquid humile facit, ne videatur derogare suæ dignitati: sed qui in magno statu existens exaltatur, non negligit humilia. & ideo de dignitate Christi mentionem facit. Tertio quantum ad nobilitatem eius. Et quantum ad hoc dicit. {Quia a Deo exiuit, &c.} Sapientia 3. Contubernium habens. Quarto quantum ad sanctitatem {quia ad Deum vadit.} In hoc est sanctitas hominis, quòd ad Deum vadat. Et hoc ideo ponit infra, quia ex quo ipse ad Deum vadit, proprium est sibi alios ad Deum reducere, quod quidem specialiter fit per humilitatem & charitatem, & ideo humilitatis & charitatis eis exemplum præbuit.

LECTIO II.

POstquam Euangelista commendauit Christi maiestatem. Hic commendat eius humilitatē, quam ostēdit in pedum ablutione. Et primo præmittitur præparatio Christi ad humilitatis obsequium. Secundo describitur ipsum obsequium, ibi. {Deinde misit aquā, &c.}

Circa primum sciendum est, quòd Christus in humilitatis obsequio se ministrum exhibet. secundum illud Mat. 20. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, &c. Ad bonum autē ministrum tria requiruntur. Primo, q̄ sit circūspectus ad omnia videnda, quæ deesse possunt ministrāti, & hoc maxime impediretur, si sederet vel iaceret. vnde ministrorum est stare. & ideo dixit. {Surgit a cœna.} Lucæ 22. Quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Secundo, quòd sit expeditus. vt possit omnia congrue peragere, quæ necessaria sunt ministerio, & ad hoc multum impedit vestium multitudo. & ideo Dominus {ponit vestimenta sua.} Quod quidem significatum est Gen. 18. quod Abrahā elegit expeditos vernaculos. Tertio, q̄ sit promptus ad seruiendum, vt scilicet omnia habeat, quæ ad ministerium necessaria sunt. Lucæ 10. dicitur de Martha, quòd satagebat circa frequens *ministerium*. Et inde est, q̄ Dominus cum accepisset linteum præcinxit se, vt sic paratus esset, non solum ad lauandum pedes, sed etiam ad tergendum, ex quo vniuersum conculcatu tu morem, dum is qui ad Deum vadit, &c. a Deo exiuit, pedes lauit. Mystice autem potest hoc factum ad duo referri, scil. ad incarnationem Christi, & ad passionem eius. Siquidem referatur ad incarnationem, sic tria hic accipiuntur de Christo. Primo quidem voluntas subueniendi humano generi, in hoc, q̄ {surgit a cœna.} Nam Deus quamdiu patitur nos tribulari residere videtur, sed cum nos a tribulatione eripit, videtur exurgere. Psal. 43. Exurge Domine adiuua nos. Secundo *exinanitio eius*, non quidem q̄ suæ dignitatis maiestatem deponeret, sed eam occultaret, paruitatem assumendo. Isaiæ 45. Vere tu es Deus absconditus. Et hoc *signatur in hoc*, quòd ponit vestimenta sua. {Philip. 2. Exinanit semetipsum, &c. Tertio assūptio nostræ mortalitatis in hoc, quòd {præcinxit se linteo.} Philippen. 2. Formam serui accipiens, &c. Si vero referatur ad passionem Christi, tunc ad literam vestimenta deposuit, quando milites exuerunt eum, & super vestem suam miserunt sortem. infra 19. Tunc etiam linteo præcinctus est in sepulchro. In passione etiam deposuit vestimenta nostræ mortalitatis, & assūmpsit linteum, idest, candorem immortalitatis. Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis, &c. Consequenter cum dicit.

b Deinde misit aquam in pelvim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.

c Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dixit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes?

d Respondit Iesus, & dixit ei. Quod ego facio tu nescis modo, scies autem postea.

b POnit *Christi obsequium*. In quo commendatur eius humilitas quantum ad tria. Primo quidem quātum ad obsequij genus, quod fuit valde humile, vt Domin⁹ maiestatis se ad lauandum pedes seruorum inclinaret. Secundo quantum ad obsequij multitudinem, quia misit aquam in pelvim, lauit pedes, & tersit, &c. Tertio quantum ad faciendi modum, quia non per alios, nec aliorum fusidio: sed per seipsum. Eccle. 13. Quanto maior es humilia te, &c. Mystice autem per hæc, tria possunt intelligi. Nā primo per hoc, quòd aquam misit in pelvim, signatur effusio sanguinis eius in terram. Sanguis enim Iesu aqua dici potest, quia habet vim abluendi. Apoc. 1. Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Et inde est, quòd simul exiuit aqua & sanguis de latere eius: vt diceretur intelligi, quòd sanguis ille peccatorum ablutiuus esset. vel per aquam potest intelligi passio Christi. nā in scriptura aqua tribulationes significat. Psal. 68. Saluum me fac Deus, quoniam introierunt aquæ vsque ad animam meam, idest, tribulationes. {Misit} ergo {aquam in pelvim,} idest, memoriam passionis fidelium animabus impressit, per idem & deuotionem. Tren. 3. Recordare pauperta tis meæ, &c. Secundo per hoc, quod dixit. {Et cœpit lauare.} Insinuatur humana imperfectio. Nam Apostoli post Christum perfectiores erant, & tamen lorione indigebant, aliquas habentes immunditias. Vt sic detur intelligi, quòd quantumcumque homo sit perfectus, nihilominus tamen magis perfici indiget, & aliquas immunditias contrahit, secundum illud Prouerb. 20. Quis potest dicere mundum est cor meum? &c. Sed tamen huiusmodi immunditias habent *in pedibus tantum*. Quidam autem non solum in pedibus, sed etiam totaliter sunt infecti. Illi enim totaliter terrenis immunditiis sordidantur, qui supra eas iacent. Vnde qui totaliter & secundum affectum, & secundum sensum amori terrenorum inhærent, totaliter immundi sunt. Sed illi qui stant, idest, mente & desiderio tendunt ad cœlestia, immunditiam contrahunt solum in pedibus. Sicut enim hominem stantem oportet admodum pedibus terram contingere, ita quāmdiu viuimus in hac vita mortali, quæ rebus terrenis ad sustentationem corporis indiget, ad minus ex parte sensualitatis aliquid cōtrahimus. Et ideo Dominus præcepit discipulis. Lucæ 9. Quòd excuterent pulverem de pedibus eorum. Dixit autem. {Cœpit lauare.} quia ablutio affectuum terrenorum hic incipit, & in futuro consummatur. Tunc enim implebitur, quod dicitur Isa. 35. Via sancta vocabitur. Sed attendendum secundum Origenem, quòd discipulorum pedes imminente passione cœpit lauare, quia si diu ante lauisset eos, fuissent iterū sordidati. Vnde tunc incœpit, quando post modicum abluturus erat eos aqua spiritus sancti, s. post passionem. Actū 1. Vos autem baptizabimini spiritu sancto, non post multos hos dies. Sic ergo apparet sanguinis ei⁹ effusio per hoc, quòd misit aquam in pelvim, & peccatorum nostrorum ablutio, per hoc, quòd cœpit lauare pedes discipulorum. Apparet tertio pœnarum nostrarum in seipso susceptio: non enim solum maculas nostras lauit, sed pœnas pro eis debitas in seipso assumpsit. Non enim pœnæ & pœnitentiæ nostræ sufficerent, nisi fundarentur in merito & virtute passionis Christi. Quod quidem apparet in hoc, q̄ exterfit pedes discipulorū linteo, scilicet corporis sui. 1. Pet. 2. Consequenter cum dicit.

c POnit exempli vtilitatem per quandam concertationem discipuli & magistri. In qua quidem concertatione Dñs ostendit de isto exemplo. Primo quid sit mysticum, & quid sit necessarium, ibi. {Dixit ei Petrus. Non lauabis, &c.} Secundo quid sit cōgruum, ibi. {Dixit ei Simon Petrus. Dñe non tantum &c.} Circa primum duo facit. Primo ponitur occasio verborum Christi. Secundo ipsa verba Christi subduntur, ibi. {Respondit Iesus: & dixit ei, &c. Occasio quidem verborum Christi fuit recusatio Petri, recusantis suscipere humilitatis exemplum. Et hoc est quod dicit. {Venit ergo ad Simonē Petrum, &c.} Quod quidem triplíciter exponitur. Primo quidem sm Origenem, q̄ Dominus cœpit lauare ab vltimis, & hoc ideo, quia sicut Medicus plurimorū grorum intentus curę, ab his qui magis indigent propriā curā incipit; sic & Christus, qui pedes abluit discipulorū fœdos, exordiatur ab his qui erant magis fœdi, & sic venit ad Petrū quasi minus aliis indigentem. Matt. 20. Incipiēs a nouissimis, &c. Et hoc quidem sonare videntur verba Euangelij. Cœpit lauare pedes discipulorū. Et postmodū sequitur. {Venit ergo ad Simonē, &c.} Ex quo videtur, q̄ prius lauit pedes aliorum. Si vero quæratur, quare Petrus hoc præaliis recusauit, respondit Origenes, quia hoc fecit propter nimium feruorem amoris quem habebat ad Christum. Alij vero discipuli cum timore quodam reuerebantur Christum. & ideo absque discussione omne factum sustinebant. Petrus vero eis feruentior, secundum illud Ioan. vlt. Simon Iona diligis me plus his, &c. ex amore fiduciam assumens, ferre recusat factum, & causam inquirit. Eccles. 6. Amicus si permanserit fixus, erit tibi quasi eo æqualis, &c. Et ideo Petrus inuenitur in scriptura frequenter inquirere, & prompte proferre, quæ sibi meliora videntur. Secundo exponitur secundum Chrysostomū. Vt scilicet Christus incœperit prius lauare pedes a primis Apostolorum. Sed quia proditor ille stultus erat, & superbus, scilicet Iudas, prior ad pedum ablutionē recubuit ante Petrum. Nullus enim aliorum ausus fuisset Petrum præuenire. Vnde de Iuda loquitur Euangelista, dicens. Cœpit lauare pedes discipulorum. Iudæ, qui quidē vtpote superbus & stultus in nullo remissus est, nec recusauit ferre, quòd Dñs faciebat. Sed postquam venit ad Petrum, qui reuerebatur, & diligebat magistrum; cum timore recusat, & causam facti inquirit, & simile fecisset quilibet aliorum. Tertio vero exponitur sm Augustinum, q̄ ex verbis Euangelistæ non debemus intelligere, quòd Dominus lauerit prius pedes aliis discipulis, & postmodum venerit ad Petrum, sed quòd Euangelista secundum consuetudinem suam primo ponit factū, & postmodum narrat ordinem facti, sicut & supra sexto facit. Vnde primo insinuat totum factum, scilicet, q̄ lauit pedes discipulorum, & postmodum inquirat quomodo factum fuit, dicit, q̄ primo venit ad Simonem Petrum. Et ideo primo ipse recusat ut dicens. {Domine tu mihi lauas pedes?} Quæ quidem verba magnum pondus habent. {Domine inquit tu} qui es filius Dei viui, {mihi lauas pedes?} qui sum Simon Barjona, i. Simon Iona, Matth. 16. Item {Domine tu,} qui es Agnus incōtaminatus, spotium sine macula, & candor lucis æternæ {mihi lauas pedes;} qui homo peccator sum. secundum illud Lucæ. 5. Exi a me, quia homo peccator sum. {Domine tu} qui es creator, {mihi lauas pedes,} qui sum creatura & modicæ fidei? Hæc dicebat Petrus territus ex cōsideratione maiestatis Christi. secundū illud Abac. 1. Conspexi opera tua, & expaui. Consequenter cum dicit.

d POnuntur verba Christi, ex quibus ostendit factū illud esse mysticū. vnde dixit ei. {Quod ego facio, &c.} Quod quidē factū, exemplum est, & mysteriū. Exemplum quidē humanitatis exhibendæ. Infra eodem, Exemplum enim dedi vobis, &c. Mysterium autem interioris mundationis. Infra eo. Qui lotus est non indiget

e Dixit ei Petrus. Non lauabis mihi pedes in æternum.

f Respondit ei Iesus. Si non lauero te: nō habebis partē mecū.

g Dixit ei Simon Petrus. Domine, non tantum pedes meos: sed & manus & caput.

h Dixit ei Iesus. Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet: sed est mundus totus.

e OStendit factum illud esse mysticum. Et primo ponit verba Petri præstantia occasionem verbis Christi. Secundo subiungit Christi verba. Dicit ergo primo Petrus. {Non lauabis mihi pedes in æternum,} idest, nunquam quasi diceret. Absit a me vt hoc sustineā a Magistro: domino, & Deo meo, & licet Petrus hoc ex zelo faceret, eius tamen zelus indiscretus & inordinatus erat. Roma. 10. Zelum Dei habent, sed non secundū scientiam, qui quidem zelus inordinatus erat propter tria. quia recusat quod vtile erat & necessarium. nam sicut dicitur Roma. 8. Quid oremus sicut oportet nescimus. & ideo indiscrete recusamus recipere, quod Deus nobis largitur, etiam si contrarium videatur. Sic etiam & Paulus petebat remotionem stimuli. 2. Corinth. 11. Qui tamen ei vtilis erat. Item, quia videtur quandam irreuerentiam ad Christum importare: in hoc, quòd eius ordinationem infringere vult. Item, quia videtur vergere in derogationem sociorum, dum quod alij, secundum Origenē, a Christo absque contradictione susceperant, ipse recipere recusabat, dicens. {Non lauabis mihi pedes,} & ideo redarguit eum dominus dicens.

f QVod quidem ad duo referri potest, videlicet ad factum, quod Christus faciebat. Et ad signatum eius. Sed siquidem referatur ad signatum, tunc planum est, quod dicitur. Nullus enim æternæ hæreditatis particeps fieri potest & Christi coheres, nisi spiritualiter sit mundatus, quia hoc dicitur Sapien. 8. Nihil coinquinatum intrabit. in Psal. 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo. Et respondens subdit. Innocens manibus, &c. quasi ergo dicat. {Si non lauero te,} nō eris mundus, & si non es mundus {non habebis partem mecum.} Sed si referatur ad factum, tunc dubium est, vtrum hæc ablutio sit ne necessitate salutis. Ad quod dicendum est, quòd sicut quædam sunt prohibita, quia mala. Et quædā mala, quia prohibita, ita quædā sunt præcepta, quia necessaria, & quædam necessaria, quia præcepta. Hoc ergo ablutionis factum de quo dominus dicit. {Si non lauero te, &c.} in se consideratum non est necessarium ad salutē. Sed suppositio, q̄ mandetur a Christo, iam factum est necessarium. 1. Reg. 5. Melior est obedientia, q̄ victimæ, & ita quasi scelus, &c.

g HIc ostendit factum illud esse congruum. Et ponuntur primo verba Petri. Secundo subditur responsio Christi. Sed in verbis Petri insinuatur feruentissimus amor eius ad Christū. Nam supra, quando dominus dixit ei. Quod ego facio, tu nescis modo, dederat ei intelligere hoc factum vtile fore, tamen hac vti litare neglecta induci non poterat ad pedum ablutionem recipiendam. Sed quando dominus cōminatus est separationem suā ab ipso, dicēs. Non habebis partem mecum. Non solum ad illa: sed ad vlteriora recipienda se obtulit dicens. {Domine, non tantum pedes, &c.} In hac enim responsione territus totum se offert ad abluendum amore turbatus & timore. Vt enim legitur in itinerario Clementis. Petrus adeo afficiebatur ad Christi corporalem præsentiam quam feruentissime dilexerat, quòd post Christi ascensionē cum dulcissimæ præsentiæ, & sanctissimæ cōuersationis memor erat, totus resolubatur in lachrymas, ita vt genæ eius viderentur adustæ. Sciendum est autem, quòd in homine tria sunt. Caput, quod est summū. Pedes, qui sunt infimi. Manus, quæ sunt mediæ. Et similiter in interiori homine, scilicet in anima est caput. Ratio scilicet superior, qua anima inhæret Deo. 1. Cor. 11. Caput mulieris vir, idest, superior ratio. Manus autem, idest, inferior ratio, quæ vacat operibus actiuę. Pedes autem sunt sensualitas. Sed dus sciebat discipulos suos mundos quantum ad caput, quia Deo coniuncti erant per fidem & charitatem. Et quantum ad manus, quia eorū sancta opera: sed quantum ad pedes, aliquos effectus terrenorum ex sensualitate habebant. Petrus autem timens Christi comminationem, consentit

indiget nisi vt pedes lauet, &c. Dupliciter ergo potest intelligi hoc quod dicit. {Quod ego facio.} vno modo. {Quod ego facio.} idest, quomodo ego facio in exemplū. {Tu nescis modo.} idest non intelligis. {Scies autem postea.} tunc scilicet, quando exposuit eis dicens. Scitis quid ego fecerim vobis? Infra eodem. Alio modo. {Quod ego facio, &c.} idest, hoc mysteriū est, & secretum est, & significat interiorē mundationem, quæ non potest fieri nisi per me, quod non intelligis modo. {Scies autem postea} scilicet recipiens spiritū sanctum. Infra 16. Multa habeo vobis dicere, &c. Consequēter cum dicit.

h POnitur responsio domini. Et primo dat quoddam generale documentū. Secūdo adaptat illud ad propositū, ibi. {& vos mundi estis, &c.} Tertio euangelista exponit verba Christi, ibi. {Sciebat enim, &c.} Dicit ergo primo. {Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet: sed est mūdus totus.} Supple præter pedes, quibus terram tangit. Per quod datur intelligi, quòd Apostoli iam baptizati erant Dicit enim. {Qui lotus est, &c.} & postea subdit. {Vos mundi estis, &c.} Quia scilicet, baptizati erāt. Sed quidam dicunt, q̄ baptizati erant solum baptismate Ioannis. Quod non videtur verum: quia sic non erant loti, nā baptisma Ioānis non mundabat interius a culpa. & ideo dicendum, q̄ baptizati erant baptismo Christi: sm Aug. & si obiicis, quòd nō baptizabat: sed discipuli eius, vt dicitur supr. 4. Dico, quòd non baptizabat turbas: sed discipulos suos sibi familiares & domesticos baptizauit. Sed cum baptismus abstergat etiam sordes pedū, videtur q̄ qui lotus est, idest, baptizatus, non indiget nisi vt pedes lauet. Sed ad hoc dicendum, quòd si statim post baptismum transirent de mundo, non vtique indigerent hac ablutione. Quia cum sint mundi toti statim euolarent. Sed qui post baptismum viuunt in hac vita mortali non possunt ad tantum culmen perfectionis ascendere: quin etiam inordinati motus sensualitatis de affectibus terrenis insurgant. & ideo oportet, quòd pedes lauent. vel per martyrium, quod est baptismus sanguinis, vel per pœnitentiam quæ est baptismus flaminis, vt euolare possint. Consequenter cum dicit.

i ADpiat dominus ad propositum generale documentum. Sed si mundi erant, quare iterum dominus eos abluebat? Ad quod Augustinus dicit, quòd mundi erant quantum ad manus & caput: sed indigebant quantum ad pedes. Chrysostomus vero dicit, quòd mundi erant non quidem simpliciter, quia nondum mundi erant ab immunditia originali: cum nondum Christus passus esset, nondum solutum esset precium nostræ redemptionis. Sed quantum ad quid, mundi erant, scilicet ab erroribus Iudæorum. Origenes vero dicit, quòd mundi erant, sed adhuc maiori mundatione opus erat: quia semper ratio emulari debet charismata meliora, semper debet virtutum alta conscendere, iustitiæ candore nitescere, Apocalypsis vltimo. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. {Sed non omnes} quia vnus eorum, & caput & manus immundas habebat. & ideo consequenter Euangelista ponit verba domini, dicens.

k QVasi dicat. Ideo dixit. {Non omnes} quia sciebat immunditiam Iudæ proditoris. Duo enim hominem vniuersaliter emundant, scilicet eleemosyna & misericordia in pauperes. Luc. 11. Date eleemosynam, &c. {Et amor Dei. Lucæ 7. Dimissa sunt ei peccata multa, &c. Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas. Hæc enim duo deficiebant Iudæ Misericordia quidē: quia fur erat & loculos habens, & defraudabat eleemosynas pauperum. Item, amor ad Christum: quia iam diabolus miserat ad cor eius, vt traderet eum principibus sacerdotum ad crucifigendum, &c.

i Et vos mūdi estis: sed non oēs.

k Sciebat enim quisnam esset, qui traderet eum. Propterea dixit: non estis mundi omnes.

LECTIO III.

ROstquam ergo lauit pedes eorum: accepit vestimenta sua, & cū recubuisset iterum, dixit eis.

a QVod quidem ad duo referri potest, videlicet ad factum, quod Christus faciebat. Et ad signatum eius. Sed siquidem referatur ad signatum, tunc planum est, quod dicitur. Nullus enim æternæ hæreditatis particeps fieri potest & Christi coheres, nisi spiritualiter sit mundatus, quia hoc dicitur Sapien. 8. Nihil coinquinatum intrabit. in Psal. 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo. Et respondens subdit. Innocens manibus, &c. quasi ergo dicat. {Si non lauero te,} nō eris mundus, & si non es mundus {non habebis partem mecum.} Sed si referatur ad factum, tunc dubium est, vtrum hæc ablutio sit ne necessitate salutis. Ad quod dicendum est, quòd sicut quædam sunt prohibita, quia mala. Et quædā mala, quia prohibita, ita quædā sunt præcepta, quia necessaria, & quædam necessaria, quia præcepta. Hoc ergo ablutionis factum de quo dominus dicit. {Si non lauero te, &c.} in se consideratum non est necessarium ad salutē. Sed suppositio, q̄ mandetur a Christo, iam factum est necessarium. 1. Reg. 5. Melior est obedientia, q̄ victimæ, & ita quasi scelus, &c.

b HIc ostendit factum illud esse congruum. Et ponuntur primo verba Petri. Secundo subditur responsio Christi. Sed in verbis Petri insinuatur feruentissimus amor eius ad Christū. Nam supra, quando dominus dixit ei. Quod ego facio, tu nescis modo, dederat ei intelligere hoc factum vtile fore, tamen hac vti litare neglecta induci non poterat ad pedum ablutionem recipiendam. Sed quando dominus cōminatus est separationem suā ab ipso, dicēs. Non habebis partem mecum. Non solum ad illa: sed ad vlteriora recipienda se obtulit dicens. {Domine, non tantum pedes, &c.} In hac enim responsione territus totum se offert ad abluendum amore turbatus & timore. Vt enim legitur in itinerario Clementis. Petrus adeo afficiebatur ad Christi corporalem præsentiam quam feruentissime dilexerat, quòd post Christi ascensionē cum dulcissimæ præsentiæ, & sanctissimæ cōuersationis memor erat, totus resolubatur in lachrymas, ita vt genæ eius viderentur adustæ. Sciendum est autem, quòd in homine tria sunt. Caput, quod est summū. Pedes, qui sunt infimi. Manus, quæ sunt mediæ. Et similiter in interiori homine, scilicet in anima est caput. Ratio scilicet superior, qua anima inhæret Deo. 1. Cor. 11. Caput mulieris vir, idest, superior ratio. Manus autem, idest, inferior ratio, quæ vacat operibus actiuę. Pedes autem sunt sensualitas. Sed dus sciebat discipulos suos mundos quantum ad caput, quia Deo coniuncti erant per fidem & charitatem. Et quantum ad manus, quia eorū sancta opera: sed quantum ad pedes, aliquos effectus terrenorum ex sensualitate habebant. Petrus autem timens Christi comminationem, consentit

sus habitus, diuersis personis conuenit, secundum proprium actuum diuersitatem. Eccle. 19. Amicus hominis annunciat de illo, &c. Alius ergo habitus competit ministro: alius doctori. Ministro autem, quia debet esse expeditus ad obsequium, competit vt vestium impedimenta deponat. & ideo Christus cū ministrare voluit, surgit a cœna, & ponit vestimenta sua. Doctor autem, qui debet esse grauis, & auctoritate præeminēs, competit vestium decens ornatus. & ideo dominus docere volens accepit vestimenta sua. Quantum ad situm vero, quia minus strare volens surrexit. vnde dicit: surrexit a cœna. Nunc autē volens docere, recumbit. vnde dicit. {Et cum recubuisset iterum, dicit eis} & hoc ideo, quia doctrina debet esse in tranquillitate. Sedendo enim & quiescendo anima fit sapiēs & prudens. Possunt hæc tria habere mysterium. Cum enim Christus perfectam doctrinam discipulis præbuerit, quando spiritumsanctū eis misit. Infra 14. Paraclitus autem spiritussanctus quem mittet pater in nomine meo, ipse vos docebit omnia, &c. Tria præcesserunt ipsam missionem, s. peccatorum ablutio per passionem. Apoc. 1. Lauit nos a peccatis nostris. &c. Et quantum ad hoc dicit {Postquam ergo lauit pedes eorū.} idest, impleta purgatione, per sanguinem. Item resurrectio, Christus enim ante passionem suam mortale corpus habuit: quæ quidem mortalitas nō competebat ei ex parte personæ filij Dei, sed ex parte humanæ naturæ assum pta: sed postquam resurrexit ex virtute diuinitatis, accepit corporis immortalitatem. Et quantum ad hoc dicit {Accepit vestimenta sua.} idest, surgens factus est immortalis. & dicit {sua} qa sua virtute accepit. Rom. 6. Quod autem viuit, viuit Deo. idest, virtute Dei. De istis vestimentis dicitur Apoc. 3. Qui vicerit vestietur vestimentis albis, &c. Item præcessit sepultio. Et hoc in ascensione. Infra 19. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos, &c. Et quantum ad hoc dicit {Cum recubuisset iterum, &c.} scilicet ad dexteram patris residens & sedens. Mat. vlt. Et dominus quidem Iesus postquam loquutus est, assumptus est in cœlis, & sedet a dextris Dei. & dicit {iterum.} non quòd inquantum filius Dei vnquàm sedere desierit, quinimmo ab æterno est in sinu patris, sed quia inquantum homo exaltatus est ad portiora bona patris. Philippen. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, &c. Sic ergo antequàm spiritumsanctum perfecte docentem infunderet, lauit sanguine suo. Accepit vestimenta, resurgendo, recubuit, in gloria ascendendo. Consequenter cum dicit.

b Scitis qd fecerim vobis? Vos vocatis me Magister & Domine: & bene dicitis. Sum etenim.

b PRoponit ipsam admonitionē. Et primo interrogat. Secundo assumit. Tertio concludit. Quarto conclusionem confirmat. Interrogat quidem, cum dicit. {Scitis quid fecerim vobis?} q.d. Facta quidem vidistis, sed tamen quare hoc fecerim non intelligitis. & ideo sic quærit vt ostendat facti magnitudinem, & ad considerandum inducat. Opera enim Dei cōsideranda sunt, quia profunda. Psal. 91. Quam magnificata sunt opera tua Domine, nimis profunde facta, &c. Vix enim sufficienter opera Dei scire possumus: s̄m illud Eccle. 8. Intellexi, qd rationem operum Dei, &c. Sunt etiam delectabilia ad considerandum. Psal. 91. Delectasti me domine in factura tua, &c. Sunt etiam & vtilia, quia ducunt in cognitionem actoris. Sapien. 13. Si operibus intendissent, &c Supra 5. Opera enim quæ dedit mihi pater vt faciam, ipsa sunt, &c. Potest etiam s̄m Origē. hoc quod dicitur. {Scitis qd fecerim} accipi imperatiue. q.d. Sciatis quid fecerim, &c. Et tunc hoc dicit dominus, vt eorum erigat intellectum. Assumit eorum confessionem dicens. {Vos vocatis me magister & domine.} Et primo proponit eorum confessionem. Secundo commendat eā. ibi. {Et bene dicitis.} Circa primum sciendum est, quòd Apostolus. 1. Cor. 1. duo dicit de Christo, scilicet quòd sit Dei virtus, & Dei sapientia. Inquantum est virtus Dei, omnibus dominat. Vt enim dicit Ambrosius. Dominus nomen est potestatis: inquantum est Dei sapientia omnes instruit, & ideo discipuli vocabant eum Dominum. supra 6. Domine ad quē ibimus? Et magistrum. supra. 4. Rabi manduca. Et merito. Ipse enim dominus est solus creans & recreans. Psal. 99. Scitote quoniam ipse est dominus, &c. ipse solus est magister, &c. interius docens. Matth. 23. Magister vester vnus Christus, &c. Consequenter cum dicit. {Et bene dicitis.} commendat eorum confessionē. Circa quod sciendum est, quòd aliquid redditur commendabile dupliciter. Vno modo, si id quod dicitur, conueniat rei de qua dicitur, quod fit per veritatem, quia si sit falsum, non conuenit ei. vnde bene dicitur Ephes. 4. Deponentes mendacium loquimini veritatem. Adeo enim vitanda sunt mendacia, vt etiam si credere videatur, ad laudem Dei non sunt dicenda, quantum ad hoc ergo dicit bene dicitis. } Et hoc ideo, quia verum est, quod dicitis: quia cōpetit mihi. {Sum etenim} scilicet magister & Dominus. Magister inquam propter sapientiam quam doceo verbis. Dominus propter potentiam, quam ostendo miraculis. Alio modo redditur commendabile, si quod dicitur conueniat personæ dicentis. Alii enim sunt qui vocāt Christum magistrum & dominū, quibus non competit, cum nō subiiciāt se disciplinæ & mandato Dei; & isti non bene dicunt. Vnde Matth. 22. illis qui dicunt Domine aperi nobis, Respondetur. Amen amen dico vobis: nescio vos, quia hoc non corde dicunt: sed ore tantum. Isti Apostoli benedicebant, quia hoc eis competebat. Vnde dicit eis. {Et bene dicitis.} idest, verum. {Sum etenim} scilicet verbis magister & Dominus. Nam me auditis vt magistrum. supra 6. Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes: sequimini vt Dominum, Matth. 10. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Sed contra hoc est, quod dicitur Prouerb. 26. Laudet te alienus, & non ostium, &c. Videtur ergo quòd dominus non bene fecerit laudando se. Sed ad hoc respōdet Aug. dupliciter. Vno modo, quia vituperabile est, quòd quis se commendet, propter periculum superbiendi. Nam periculosum est sibi placere, cui cauendum est superbire. Vbi ergo non imminet periculum superbiendi, non est vituperium propria commendatio. In Christo autē hoc periculum non timebatur: ille enim qui superoia est, quantumcūque se laudet, non se extollit excellius. Alio modo: qa aliquando laudabile est, quòd homo se commendet, qñ scilicet cedit ad vtilitatē fideliū. Et sic Apostolus cōmendat se. 2. Cor. 11. Sed valde nobis vtile est, & per omnem modum necessarium, vt Deum cognoscamus, cum in hoc cōsistat tota perfectio nostra. Vñ expedit nobis, vt reuelet nobis magnitudinem suā, alioquin nullo modo eam scire possemus, si non iudicet se ipse qui nouit. & ideo oportet, quòd ipse se nobis laudet: quia vt dicit Augu. si non se laudando quasi arroganciam vitare voluerit, nobis sapientiam denegabit. Eccles. iiij. 34. Sapientia laudabit animam suam. Concludit vero cum dicit. {Si ergo laui, &c. } Vbi arguit, ab eo quod minus videtur, ad id quod magis. Minus enim videtur, qd maior debeat facere aliquod humile, quam minor. & secundum hoc concludit. {Si ergo ego} qui sum maior, quia magister & Dominus {laui pedes vestros. } Et vos multo magis qui estis minores, qui estis discipuli & serui {debetis alter alterius lauare pedes.} Matth. 20. Qui maior est vestrum, &c. Nam filius hominis, &c. Sed cōtra videtur, qp hoc quod dicitur {vos debetis, &c.} Habeat rationem præcepti. Sed qui negligit præceptum peccat mortaliter: ergo, &c. Respōsio, dicendum s̄m Aug. qp omnis homo debet lauare pedes alterius, vel corporaliter, vel spiritualiter, & multo melius est & sine controuersia: verius, vt aliquis faciat opere ne dignetur, quod fecit Christus, facere Christianus. Cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si iam inerat confirmatur humilitatis affectus, quod si non fiat opere, saltem hoc corde facere debemus. In lotione enim pedum datur intelligi lotio maculaꝝ. Tunc ergo spiritualiter lauas pedes fratris tui, cum quantum in te est, abluis maculas eius. Et hoc fit tripliciter, remittendo scilicet ei offensam: secundum illud Collossensium 3. Donantes inuicem, &c. Item orando pro peccatis eius, secundum illud Iacobi, vltimo. Orate pro inuicem vt saluemini. Et iste duplex lauandi modus, communis est omnibus fidelibus. Tertius modus pertinet ad prælatos, qui lauare debent remittendo peccata auctoritate clauium, secundum illud. infra. 20. Accipite spiritumsanctum, quorum remiseritis peccata, &c. Possumus etiam dicere, quòd hoc in facto Dñs ostēdit omnia opera misericordiæ. Nam qui dat panem esurienti, pedes eius lauat, similiter qui eum hospitio recipit, & qui operit nudum, & sic de aliis. Roman. 12. Necessitatibus sanctorum communicantes. Confirmat autem conclusionem cum dicit.

c Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.

c ET hoc quidem ex quatuor. Primo quidem ex sua intentione. Secundo vero ex auctoritate, ibi. {Amen amen dico vobis.} Tertio ex præmio, quod ipsi operi debetur, ibi. {Si hæc scitis beati eritis, &c.} Quarto ex dignitate eorum quibus pedes lauat, ibi. {Amen amen dico vobis, qui accipit, &c. } Dixit ergo, quòd hoc ideo feci, vt direm vobis exemplum. & ideo debetis alter alterius lauare pedes: quia hoc in facto illo intendebam. Nam in actibus hominum, plus mouent exempla quàm verba. Id enim homo agit, & eligit, quod videtur ei bonum, vnde magis ostendit esse bonum, quod ipsemet eligit, quàm qđ docet esse eligendum. Et inde est, quòd quando aliquis dicit aliquid, & tamē aliud facit, magis suadet aliis quod facit, quàm illud, quod docet &

docet: & ideo maxime necessarium est ex ipso facto exemplum dare. Sed exemplum quidē puri hominis humano generi non erat sufficiens ad imitādum. tum quia ratio humana ab omni cōsideratione deficit: tum quia in ipsa rerum consideratione deficitur. & ideo datur nobis exemplum filij Dei, qp est infallibile, & ad omnia sufficiēs.

vnde dicit Augst. Quæ superbia nō sanatur, si humilitate diuina non sanatur? similiter, quæ auaritia. Et sic de aliis. Sed attēde, quòd satis cōuenienter filius Dei *est nobis in exēplū* virtutum. Ipse enim est ars patris, vt sicut fuit exēplar creationis, esset etiam exemplar iustificationis. 1. Petri. 2 Christus passus est pro nobis vobis relinquens exemplum, &c. Iob. 26. Vestigia eius secutus est pes meus, &c. Consequenter cum dicit.

d Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque Apostolus maior est eo, qui misit illum.

d COnfirmat conclusionem ex auctoritate. Et primo tangit discipulorum conditionem. Secundo ipsorum officiū. Cōditio autem discipulorum est, quòd sunt serui. Luc. 17. Cum omnia benefeceritis, dicite quia serui. Officium autem eorum est, qp sint Apostoli. Matth. 11. Elegit duodecim, quos Apostolos nominauit. Sic ergo dicit. Dico, quòd debetis alter alterius lauare pedes, sicut & ego laui. {Quia non est seruus maior domino suo.} quantum ad primum {neque Apostolus.} idest, missus {maior eo qui misit illum.} licet autem ipse filius Dei, qui est Apostolus cōfessionis nostræ, vt dicitur ad Heb. sit æqualis illi qui misit eum, scilicet patri, de omnibus tamen aliis verum est, quod hic dicit {neque Apostolus, &c.} Sed contra infr. 15. enim dominus dicit discipulis suis. Iam non dicam vos seruos, &c. Respondeo, dicendum, quòd duplex est seruitus. Vna quæ procedit ex timore filiali, quæ facit bonum serum: secundum illud Mat. 25. Euge serue bone & fidelis. Et hoc modo dominus vocat eos seruos. Alia est seruitus quam facit timor seruilis: de qua dicitur. Matth. 18. Serue nequā, omne debitum, &c. Et de hac dicit dominus. Iam non dicam vos seruos, &c. Consequenter cum dicit.

e Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea.

e COnfirmat conclusionem ex præmio. Et primo proponit præmium. Secundo excepit aliquem ab eo, ibi. {Nō de omnibus, &c.} Dicit ergo. {Si hæc scitis q.d. Tu hæc dicis nobis, quę quidem non ignoramus. Quare ergo dicis nobis? Ideo inquam, quia &} {si hæc scitis} quod quidem est omnium tamen {beati eritis si feceritis ea.} quod est paucorum. & dicit {si scitis & feceritis.} scilicet, quia vt dicitur. Luc. 11. Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. & Psal. 110. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Econtra dicitur. Iacob 4. Scienti bonum, & nō facienti, &c. Excipit autem quædam, cum dicit.

f Non de omnibus vobis dico: Ego scio quos elegerim.

f ET primo proponit exceptionem. Secundo assignat exceptionis rationē, ibi. {Sed vt impleatur, &c.} Tertio assignat rationem, quare ponit exceptionē, ibi. {Amodo dico vobis prī, &c.} Circa primū duo facit. Primo ponit exceptionē. Secūdo respondet tacitæ quæstioni. Exceptionē ponit cū dicit. {Non de omnibus vobis dico, &c.} q.d. Beati eritis: tamen non omnes, {quia non dico de omnibus vobis.} quòd ad beatitudinem perueniatis. 1. Cor. 9. Omnes quidē currūt, sed vnus accipit brauiū, &c. Est enim aliquis inter vos, idest, Iudas qui non erit beatus, neq; faciet ea. Sed secundum Orig. dominus non dicit, beati eritis absolute: sed apposuit conditionem dicens. {Si feceritis ea.} quod quidem verum est in omnibus, etiam & in Iuda. Si. n. Iudas fecisset ea, beatus fuisset. Vñ vult, qp magis excipiat hoc, quod dicit. Non est seruus maior, &c. } quasi diceret. Dico qp estis serui, & Apostoli. {non tamen de omnibus hoc dico. } Iudas enim dum esset seruus peccāti, non erat seruus diuini verbi, neque Apostolus, diabolo ingresso in cor eius. Sed quia posset aliquis dicere. Ex quo non dicit de omnibus vt sint beati: vel eius Apostoli, ergo ex improuiso aliquis est de eius collegio periturus. & ideo dominus ad hæc respōdens, dicit. {Ego scio, quos elegerim. } qua si diceret. Electi non peribunt: sed non omnes sunt electi. Ille ergo peribit qui electus non est, scilicet Iudas. infr. 14. Non me elegistis, sed ego elegi vos, &c. Sed contra est, quod dicitur. supr. 6. Non ego vos elegi duodecim? Cū ergo Iudas esset vnus ex duodecim, videtur, quòd fuerit electus. Sed dicendum, quòd duplex est electio. Vna est ad præsentem iustitiam, & ad hanc electi fuit Iudas. Alia electio est ad finalem gloriam. Et secundum hanc Iudas non fuit electus. Ratio autem huius exceptionis est.

g Sed vt adimpleat scriptura

g QVæ hic prædixit, nō qp cogat: sed quia hoc quod futurū erat, nō tacuit. Luc. vlt. Oportet impleri omnia quæ scripta sunt, &c. Matth. 5. Iota vnum, &c. Quæ quidem scriptura dicit, {Qui manducat panem meum, &c.} Hoc est secundum aliam translationē. Vbi nos habemus. Etenim homo pacis meæ, qui edebat panes meos magnificauit super me supplantationē, vbi ostenditur Iudæ ad Christū familiaritas, cum dicit. {Qui manducat panē mecum.} Iudas. n. panem cum aliis discipulis cū Christo comedit, etiā consecratum. Ité, ostēditur eius malignus conatus contra Christum, cum dicit. {Leuabit cōtra me calcaneum suum. } idest, conabitur ad meam cōculcationē. Calcaneo enim comprimimus hostes. Gen. 3. Ipsa conteret caput tuum, & *tu insidiaberis* calcaneo eius. Tūc ergo dicitur aliquis leuare calcaneum sui contra aliquem, quando conatur cum opprimere: sed hoc Iudas non poterit: quia vnde ipse credit me opprimere, inde exaltabor. supra 12. Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. In quo habemus exemplum, vt si quando á famulis, aut ab aliquibus vilioribus patiamur aliquod malum, non scandalizemur, respicientes Iudæ exemplū, qui infinitis potius bonis, *in contrarium remunerauit benefactorem*. Ideo autem dominus Iudam, quem futurum nouerat esse malum, elegit, vt daret intelligere, quòd nulla societas hominum sine alicuius mali admixtione futura erat. Cantt. 1. Sicut lilium inter spinas, &c. Vnde Augustinus dicit in quadam Epistola. Non audeo mihi arrogare: quòd domus mea sit melior cœtu Apostolorum. Item, vt si contingat quòd aliquis ab aliquo prælato in societatem ecclesiæ assumptus, malus efficiatur, non sit in cōdem

h Nationem ipsius prælati. Ecce enim quòd Iudas electus a Christo proditor efficitur. Sic etiam Act. 8. Philippus assumpsit Simonem magum. Hiere. 17. Numquid redditur pro bono malum, &c Matth. 11. Inimici hominis, domestici eius. Consequenter cum dicit.

h ASsignat causam, quare exceptionem posuit, quasi dicat. diu tacui eius malitiam: sed quia tempus est vt prodeat in publicum, ideo {dico vobis,} idest manifesto {ante quā fiat, vt credatis quia ego sum} qui futura prædico, & occulta cordis manifesto, quod est proprium Dei. Hier. 17. Prauum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? &c. Ifaiæ 41. Secutura quoque annunciate nobis, &c. Vel ego sum, qui sum. Exod. 3. Consequenter cum dicit.

i Qui manducat mecū panē, leuabit contra me calcaneū suū.

i COnfirmat cōclusionem inductam ex dignitate eorū quibus pedes lauit, quorum tāta est dignitas, vt obsequia eis impensa, quodammodo videantur redundare in Deū: sed tamen secundum quendam gradum, quia quæ fiunt fidelibus per Christum, redundant in Deum patrem. Ostēdit ergo primo quomodo ea quæ fiunt discipulis Christi redundant in Christum. Et quantum ad hoc dicit. {Amen amen dico vobis.} quasi diceret. Vere debetis lauare pedes, quia {qui recipit si quem misero, me accipit} i. obsequium quod exhibetur his quos ego mitto, mihi attribuo factum. Matth. 10. Qui vos recipit, me recipit. Secundo ostendit quomodo obsequium Christo exhibitum, redundat in patrem, dicens. {Qui autem me accipit, &c.} supra. 5. Vt omnes honorificent filium, &c. Secundum autem Orig. potest intelligi dupliciter. Vno modo connexim, & sic est sensus. {Qui accipit si quē misero, &c.} idest, qui recipit missos a me recipit & patrē. Qui ergo recipit si quē misero, recipit patrē. Alio modo distinctim. & sic est sensus. {Qui recipit si quē misero, me accipit.} verum est corporaliter: sed {qui recipit me} s̄pirituaiiter ad animas venientem: s̄m illud Ephe. 3. Habitare Christū per fidē, &c. {accipit eum qui me misit, &c.} scilicet patrem: non tantum ego in eo maneo: sed & pater. infra. 14. Ad eum veniemus, & mansionem, &c. Sed ex hoc Arrius errorē suum confirmare nititur, hoc modo. Dñs dicit. Qui recipit ipsum, recipit patrē. Ergo eadem est comparatio patris mittentis ad filium, quæ est filij mittentis ad discipulos. Sed Christus mittens, est maior discipulis missis. Ergo pater est maior filio. Sed ad hoc dicendum s̄m Augustinum qp in Christo fuerunt duæ naturæ, humana. s. & diuina. Et secundum hoc loquitur ex vna parte s̄m humanam naturam, dicens. {Qui accipit si quem misero, me hominē accipit} qui communico cum eis in vna natura. Et ex alia parte loquitur secundum diuinitatem. {Qui autem me Deum accipit: accipit eum qui me misit} qui cū eo sum vnius naturæ. vel {qui accipit eum quem ego mitto, accipit me, } cuius authoritas est in eis, & qui me accipit, accipit patrem cuius auctoritas est in me, vt sic in verbis istis importetur, quasi mediatio Christi inter Deum & hominem: secundum illud 1. Thimoth. 2. Mediator Dei, & hominum, &c.

LECTIO IIII.

VPra ostendit exemplū Euangelista, quod Christus præbuit suis discipulis ad imitandum: hic ostendit defectum discipulorum quem prænunciat eis Iesus, qui nondum erant idonei ad sequendum. ¶Et primo ponit defectū discipuli, qui eum negauit, ibi. {Dixit ei Simon Petrus. Domine, quo vadis, &c.} Circa primum duo facit. Primo denunciat discipuli proditionem. Secūdo eius separationem, ibi. {Cū ergo exisset dixit, &c.} Circa primum duo facit. Primo ponitur prænunciatio futuræ proditionis. Secundo ipsius proditionis executio ad veritatem prænunciantis comprobanda, ibi. {Quod facis, fac citius.} Circa primū duo facit. Primo prænunciat Iudas proditionis. Secundo personam proditoris, ibi {aspiciebāt ergo discipuli, &c.} Circa primū primo præmittit prænunciantis affectum. Secundo ponit prænunciatum effectum. Prænuncians ergo Christus est, qui afficit ad turbationem. Et quantum ad hoc dicit {cum hoc dixisset Iesus} reinuitus eos ad charitatem, qua privatum videbat proditorem discipulum {turbatus est spiritu.} Circa quod sciendum est, qp turbatio designat commotionem quandam. Et hoc apparet per hoc, quod habetur supra 5. Angelus domini descendebat secundum tempus in piscina, & mouebatur aqua. Et postea sequitur Domine, hominem non habeo, vt cum turbata fuerit aqua, &c. Quod pro eodem accipit aquam turbari, & moueri. secundum huiocetiam modum dictimus mare turbatum, quando est commotum. Turbatio ergo animi eius commotionem designat. Sed sunt quidam actus animæ sine cōmotione corporis. s. actus intellectuæ partis. Actus autem appetitus sensitivi sunt cum corporis commotione. vnde affectiones appetitus sensitivi, passiones dicuntur. Inter omnes autem affectiones seu passiones appetitus sensitivi, tristitia magis vim commotionis habet. Delectatio enim cum dicat quietem in bono præsenti, magis rationem quietis habet, q̄ commotionis. Timor etiam cum sit de malo futuro minus mouet, q̄ tristitia, quæ est de malo præsenti. Et inde est, qp turbatio animi præcipue dicatur tristitia. Turbatus est ergo Iesus. i. tristatus. Sed attendendum, qp quidam Philosophi fuerunt. s. Stoici, dicentes qp huiusmodi turbatio, & hmōi passiones in sapientem non cadunt, quāuis enim sapiens secundum eos timeat, gaudeat & desideret, nullo modo tamen tristatur. Sed horum falsitas manifeste apparet ex hoc, qp Iesus qui est summa sapientia turbatur. Sciendum tamen, qp duplex est turbatio. Quædam procedit ex carne, quādo. s. quis turbatur post iudicium rationis ex apprehensione sensuali, quæ quidem turbatio quandoque quidem constitit intra limites rationis, in nullo eam obnubilans, quæ non perfecta passio: sed propassio dicitur a Hiero. Et hæc in sapientem cadit. Quandoque autem rationis limitem excedit & eam turbat, & est non solum passio, sed etiam turbatio. Et hæc in sapientem non cadit. Alia est turbatio, quæ procedit ex ratione, quando. s. ex rationis iudicio, & deliberatione turbatur quis in appetitu sensitivo. Et hæc turbatio fuit in Christo. Vnde signanter dicit Euangelista, qp turbatus est spiritu. i. turbatio quæ fuit in appetitu sensitivo, in Christo fuit ex iudicio rationis. vnde supra 11. dicit, quòd turbauit semetipsum. In Christo enim omnia ex deliberatione rationis ordinata erant, etiam in inferiori appetitu sensitivo prouenientia: vnde nec subiti motus sensualitatis in Christo fuerunt. Voluit autem hic Iesus turbari propter duo. Primo quidem, propter fidei nostræ instructionem. Nam imminebat ei passio & mors, quā naturaliter refugit natura humana, & cum eam sibi sentit imminere tristatur tamquam de malo & nociuo sibi præsente. Vt ergo ostenderet se veram naturā humanam habere, voluit turbationis affectum ex iudicio rationis etiam quantum ad ipsam animam pati. Per quod excluditur error Apollinaris dicentis in Christo non fuisse animam: sed verbum loco animæ. Secundo propter nostrā ædificationem. Videbat enim ēm Augūst. quòd proditor ille exiturus erat, vt Iudæos qui eum caperēt, adduceret, ex quo separabatur a collegio sanctorū, & sententia mortis contra. se accipiebat, & ideo ex quodam pietatis affectu ad eū tristabatur. Dans p hoc exemplum prælatis, qp si duram sententiam q̄ſigs contra subditos proferre contingat, cum dolore cordis proferant. Ēm illud, Psal. 140. Corripiet me iustus in misericordia, nam ipse proditionem Iudæ aliis manifestare volēs {turbatus est spiritu, & protestatus est} ne, s. quasi ignorans proderetur {& dixit. Amen amē dico vobis, quia vnus ex vobis me tradet} Signanter autē dicit {vnus ex vobis electis, s. ad sanctum collegium, vt det intelligere, qp nullum futurum foret adeo sanctum collegium, quin aliquis peccator & malus in ipsis inueniatur Iob. 1. Cū venissent filij Dei ve assisterent coram dño, affuit inter eos etiam Sathan. Dicit autē {vnus} non duo vel plures, ne collegium detestari videatur: sed proditorē ex collegio. nam propter vnum malū ex collegio, collegium malum reputari non debet. Ideo autem si plures mali essent, collegium posset malū reputari. {vnus.} inquit {ex vobis} numero, non merito, & spiritus viculo. 1. Ioā. 2. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, &c.} me tradet.} Ecce enunciatio {me} inquam magistrum, me dominum, me salvatorem. Consequenter cum dicit.

LECTIO IIII.

Vm hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestat" est, & dixit. Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me.

b Aspiciebāt ergo ad inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret.

c Erat ergo recumbēs vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quē diligebat Iesus.

d Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei. Quis est, de quo dicit?

Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, &c.} me tradet.} Ecce enunciatio {me} inquam magistrum, me dominum, me salvatorem. Consequenter cum dicit.

b OCculte designat personā proditoris. Et primo ponit designationis occasio, secūdo personæ designatio, ibi. Respōdit Iesus ille, &c. ¶ Tertio designatiōis effectus, ibi. Et post bucellam, &c.} Est autem designationis duplex occasio. Vna discipulorum cōmunis hæsitatio. Alia fuit prædilecti interrogatio. Primo ergo ponit primam. S. dō, secundam, ibi. {Erat ergo recūbens.} Sciendum est circa primū, qp boni discipuli habebāt ad Christū maximā charitatē, & maximam fidei firmitatē. Ex charitate quidem præsumebat quilibet ex se, qp nullus eum erat negaturus, sed ex fidei firmitate, certissime tenebant qp verbum Christi falsum esse non poterat. & ideo licet nulli sibiipsis conscii essent mali, tamen prænunciationem Christi propriis cogitationibus veriorē & credibilem esse putabant. Vnde se homines esse memores, & alterabilem esse affectum, etiam ad hoc prouectorum, ita vt contrarium velit ei, quod prius voluit magis de se dubitabāt, quām de Christi veritate. Et ideo {Aspiciebant adinuicem hæsitantes de quo diceret. ¶. 1. Corinth 9. Qui se existimat stare, videat ne cadat. Iob. 8. Si lotus fuero, quasi aquis niuis. &c. Consequenter cum dicit.

c POnit inquisitio discipuli. Et Primo describitur ei" ad Christum familiaritas. Secundo excitatio eius ad interrogandū, ibi. Innuit ergo huic Simon Petrus.} Tertio subditur eius interrogatio, ibi. {Itaque cum recūberet, &c.} Familiaritas autem discipuli ad Christum ostenditur in hoc, quòd super eum recūbit. Vnde dicit. {Erat ergo recumbens vnus ex discipulis, &c.} Discipulus iste Ioānes Euangelista fuit, qui hoc Euangelium scripsit, & de se in persona alterius loquitur, volens vitare iactantiam, secutus morem aliorum, qui sacras scripturas conscripserunt. Sic. n. Moyses in libris suis de se, sicut de quodam altero loquitur, dicēs Locutus est Dominus ad Moysen dicens, &c. Sic & Mat. Vidit hominem sedentē in theloneo Mat. nomine, &c. Mat. 9. Et Paul. 2. Cor. 13. Scio hominem in Christo, &c. Tria autem hic Ioannes de se tangit. Primo quidem amorem quo quiescebat in Christo dicens, qp erat recumbens,} idest, quiescens. Iob 22. Tunc super omnipotentē delitiis afflues, &c. Psal. 22. Super aquas refectionis. &c Secundo secretorū notitiā, quę ei Christus reuelabat, & specialiter in conscriptione huius Euangelii: vnde dicit, qp recubuit {in sinu Iesu.} Per sinum enim secretū significatur. supr. 1. Vnigenitus qui est in sinu patris, &c. Tertio specialis dilectio qua eū Christus diligebat, vnde dicit. {Quem diligebat Iesus} non quidem singulariter, sed quasi quodammodo excellentius præ aliis dilexit. Quo autem eū excellentius præ aliis dilexerit, magis in fine huius libri dicetur. Quātum ad præsens autem sciendum, qp Ioannes fuit magis dilectus a Christo propter tria. Primo quidē, propter mundiciam puritatis: quia virgo est electus à Domino, & virgo in eum permansit. & Prouerb. 22. Qui diligit cordis munditiam propter gratiam, &c. Secundo propter sublimitatem suæ sapientiæ, quia cæteris alrius arcana diuinitatis intuitus est. Vnde & aquilæ comparatur, Prouerb. 14. Acceptus est Regi minister intelligens. Tertio propter vehementem feruorem affectus sui ad Christum. Prouerbiorum. 8. Ego diligentes me diligo. Consequenter cum dicit.

d POnitur excitatio ad interrogandum. Sed cum innuere sit absque verbo insinuare, ad quid est hoc, quod dicit. Innuit ergo & dicit. ¶ Ad hoc dicendum, qp nos dicimus aliquid innuere, quando aliquid interius cogitamus, secundum illud Psal. 40. Dixit insipiēs in corde, &c. Multo ergo magis dicimur aliqd dicere innuendo ia exterius quibuscūque vel qualibuscūqs signis, q̄ fuerat corde conceptum. Et sic est sensus. {Innuit & dicit. idest, innuendo dicit. Vel potest dici, qp primo innuit signo, & postea dicit verbo, hoc scilicet, quod sequitur {quis est de quo dicit?} quòd scilicet eum tradet? Sed cum Petrus vbique in euangelijs semper audax, & primus ad respondendum propter amoris feruorem inueniatur. Quid est, quòd hic tacet? quid est quòd alteri interrogationem committit? Cuius quidem ratio potest esse triplex secundum Chrys. Vna, quia cum supra est reprehensus à domino de hoc, quòd lauari sibi pedes non patiebatur a domino, & amisisset. Si non lauero te, &c. dubitabat nunc de hoc dominum molestare. Alia ratio, quia Petrus nolebat quòd dominus hoc publice, ita quod alii possent audire, manifestaret. Vñ quia ipse remotus erat a Chro, nec ipse tantum audiuisset Ioannem, qui proximus erat Christo, ad interrogandum ex

e Itaque cum recubuisset ille supra pectus Iesu, dicit ei. Domine quis est?

f Respondit Iesus. Ille est cui ego intinctum panem porrexero. Et, cum intinxisset panem, dedit Iudæ simonis scariotæ.

g Et post bucellam, introiuit in eum sathanas.

citat. Habet etiam rationem mysticam. Per Ioannem enim contemplatiua per Petrū actiua vita signatur. Petrus vero mediante Ioanne instruitur a Christo: quia vita actiua de diuinis instruit mediante contemplatiua. Maria enim sedens secus pedes domini audiebat verba illius. sed Martha satagebat circa frequens ministerium. Luc. 10. Consequenter cum dicit.

e POnitur interrogatio. Sed notandum, quòd cum Petrus innuit vt interrogaret, recumbebat Ioannes in sinu Iesu. Nāc vero eum interrogat Ioannes, qui supra pectus eius recūbit. Pectus enim vicinius est ori, quàm sinus. Ioannes ergo secretius audire volens responsum, & magis silenter de sinu conscendit ad pectus, Mystice autem per hoc datur intelligi, quòd quanto magis homo vult diuinæ sapientiæ secreta capere, tanto magis conari debet: vt propinquior fiat Iesu. secundum illud Psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini, &c. Nam diuinæ sapientiæ secreta illis præcipue reuelantur, qui Deo iuncti sunt per amorē. Iob. 10. Annunciat de ea amico suo, quòd possessio eius sit. Pro. 18. Venit amicus eius, & inuestigauit. &c. Consequenter cum dicit.

f DEsignat personam proditoris. Et primo verbo. Secundo, facto. Verbo quidē, cum dicit. {Ille est cui intinctum panem porrexero.} Quod potest duo significare, secundum quod potest dupliciter accipi. Quia si accipiatur hic in malum, significat Iudæ simulationem. nam sicut panis intinctus infectus est ex eo qp intingitur & mutat colorem, ita & simulator dum aliud gerit in corde & aliud prætendit ore: & sic erat Iudas, qui exterius prætendebat se magistrum diligere, in corde proditionem tractabat. Psal. 27. Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem, &c. Si vero accipiatur in bonum, sic ponit ad exaggerādam eius malignitatem. Panis enim intinctus magis sapidus est. Vt ergo ostēdat, qp licet multa bona a Christo receperit Iudas: eorum tamen immemor, prodit eum panem sibi intinctum porrigit. Psal. 54. Iuvero homo vnanimis: &c. qui dulces, &c. Facto autem ostendit, cum dicit. {Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ, &c.} Hinc aliqui dicunt hunc panem fuisse corpus Christi consecratum. Sed hoc secundum Aug. non est verum. Nam sicut ex aliis euangeliis habetur. Dominus cum cœnaret, discipulis corpus suum dedit. & ideo patet, quòd Iudas cum aliis discipulis simul corpus Christi accepit in cœna. Christus autem postquam aliquantulū in cœna processerat, surrexit a cœna, & lauit pedes discipulorum quibus lotis resedit, & postmodum panem tinctum Iudæ tradidit. Vnde patet, quòd non erat corpus Christi. Sequitur designationis effectus, cum dicit.

g SEd quæritur hic, quomodo Sathanas in hominē intrat? Ad quod dicendum, quòd sathanam intrare in hominē potest intelligi dupliciter. Quia intrare potest in corpus hominis, sicut patet in his qui corporaliter a Dæmonio vexantur. Et sic potest diabolus essentialiter in hominem intrare. Vel potest intelligi intrare in mentem, ita quòd menti dæmon essentialiter illabatur. Et sic nullus potest intrare in hominem nisi solus Deus. Anima enim rationalis non habet dimensiones quantitatis, vt aliquid in ea esse dicatur, quasi infra eius dimensionem contentum sit. Nihil potest in ea esse, nisi quod est ibi per virtutem suam. Vbi autem est virtus Dei; ibi est & essentia Dei. In Deo enim idem est essentia & virtus. Manifestum est ergo, quòd Deus essentialiter est in anima. Dicitur tamen diabolus illabi menti humanæ, per effectum, & affectum malitiæ, inquantum scilicet homo ab eo seductus, sequitur eum ad perpetrandū malum. Sed cum supra dixerit Cum diabolus iam misisset in cor vtra. &c. Hic autē dicit. {Introiuit in eū sathanas.} Videtur aliud esse mittere, & intrare. Sed ad hoc dicendum, quòd hoc non est dictum ad significandum differentiam, sed ad insinuandum augmentum malitiæ. Tunc enim, dicitur diabolus immittere alicui malum in cor hominis: cum homo præbet ei assensum ad malum, tamen cum quadam trepidatione, an hoc facere debeat: sed tunc intrat in cor, quando homo totaliter dat se ad sequendum eius instinctum & in nullo ei resistit. ¶ Intrauit ergo in eū sathanas} vt plenius possideret, & ad perpetrādum malitiam, duceret in quem prius miserat, vt deciperet.

Quæritur, quare Luc. 22. dicitur, quòd intrauit sathanas in eum, quod quidē fuit antequam bucellam acciperet. Et hoc est contra illud quod Ioannes hic dicit, scilicet quòd post bucellam introiuit sathanas in eum, &c. Respōsio, dicendum, quòd tunc introiuit ad proditionem faciendam: sed nunc introiuit ad eam exequēdam, & complendam. Sed nunquid bucellam dare Iudę postquā introiuit in eum Sathanas, fuit malum? Respōsio, dicendum, qp non. Sed ipse Iudas cum esset malus, bono vsus est male. Sic cum quis indigne accipit Eucharistiam, quod bonum est & optimū, male accipit, & vertitur sibi in malum, quia iudicium sibi manducat & bibit. 1. Cor. 12.

LECTIO V.

DIcit ei Iesus. Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbentiū ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant: quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus: eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis, vt aliquid daret.

LECTIO V.

OSita prænunciatione futuræ proditionis. hic ponitur consumatio ipsius rei prænunciatæ, scilicet perpetratio proditionis. ¶Et primo permittit Iudæ adimpleri, quod dixerat. Secundo, ostendit quomodo adimpletur, ibi. {Cum ergo accepisset ille.} Circa primum tria facit. Primo ponit verba domini permittentis. Secundo, manifestat ipsorum verborum obscuritatem. Tertio, subdit quomodo illa verba fuerunt ab Apostolis intellecta. Verba autem domini sunt ista. {Quod facis, fac citius.} Quæ quidem verba non sunt præcipientis, seu consulentis, cum peccatum cadere non possit sub præcepto & consilio diuino, quia dicitur in Psal. 18. Præceptum domini lucidum illuminans oculos. sed sunt verba permittētis. Nam vt dictum est, diabolus miserat in cor Iudæ vt traderet eum, scilicet Iesum, quod iam tractauerat cum principib": sed implere non poterat, nisi ipse Christus permitteret, quia ipse pra 6. Nemo tollet a me animam meam, &c. Et Isa. 53. Oblatus est, quia ipse voluit, &c. Sunt etiam verba crimen proditionis excusantis, vt ostenderet, quòd dum ille cōferret beneficia, iste in tentaret mortem. Psal. 49. Arguam te & statuam contra, &c. Sunt etiam verba ad opus nostræ redemptionis anhelantis, vt Aug. dicit, non tamen præcepit facinus: sed prædixit, non tam in pernitiem perfidi fœuiendo, quàm ad salutem fidelium festinando. Luc 12. Baptisma habeo baptizari, & quomodo coarctor, &c. Verba autem dñi obscura erāt quantum ad discipulos. & ideo dicit. {Hoc autem nemo sciuit discumbentium ad quid dixerit, &c.} In quo datur intelligi, quòd verba Christi adeo profunda sunt, & humanum intellectum excedentia, quòd non plus inde capere possumus, nisi quantum ipse reuelat. Prouer. 25. Gloria domini est celare verbum. Sed hic oritur quæstio. Cum enim Ioanni dominus personam proditoris designasset, dicens. Ille cui intinctum panem porrexero, & dedisset panem intinctum Iudę, nimium videntur rudes fuisse discipuli, quòd verbum domini non intellexerunt. Ad quod dicendum est, quòd dominus verba illa occulte dixerat Ioanni tantum, vt non fieret proditor manifestus. Cuius ratio est, qa Petrus ita feruidus erat in amore Christi, quòd si pro certo sciuisset Iudam fuisse Christum traditurū, statim occidisset eum. Sed cum Ioannes vnus esset ex discumbētibus, adhuc incidit alia quæstio. Cur dixerit, quòd {Nemo sciuit discumbentium.} Ad quod dicendum est, quòd consuetudo boni animi & innocentis est, vt etiam alios procul ab iniquitate esse credat, a qua seipsos nouerunt immunes. Quia igitur Ioānes innocētissimus erat, & a proditionis iniquitate semotus, nequaquam suspicabatur, quòd discipulus intantum iniquitatis prodiret. Quòd autem discipuli veram causam verborum ignorantes de ipsis verbis extimarent, subdit euangelista, dicens. {Quidam autem ex ipsis.} scilicet discipulis {putabant, quia loculos habebat Iudas, &c.} Vbi sciendū est, quòd dominus Deus cœli, qui dat escam omni carni loculos habuit, non quòd possideret aliqd terrenum, sed a fidelibus oblata conseruans, suis necessitatibus, & aliis indigentibus subueniret, quos quidem loculos Iudas cōferebat. In quo datur exemplum vt Augustinus dicit, quòd ecclesia potest habere pecuniam, & reseruare pro necessitatibus immi-

nentibus. In quo etiam instruimur, quòd ecclesiastica pecunia sic exten-

expandenda solum in duobus. Primo quidem in his quæ pertinent ad cultum diuinum. Vnde dicit. {Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum.} idest, quibus Deum colere possumus in die festo. Malac. 3. Inferte omnem decimam in horreum meum, & sit cibus in domo, &c. Deinde vero in his, quæ pertinent ad patrum sustentationē vt subdit {Aut egentis aliquid daret.} Sed si obiicias contra id quod dicit dñs. Mat. 6. Nolite cogitare in crastinum. Ad hoc respondet Augu. & dicit, quod hoc non fuit præceptum à domino ad hoc, vt nihil pœcuniæ seu aliarū rerum vnius diei à sanctis seruetur in crastinum, sed ideo dominus dixit. Nolite, &c. ne scilicet prædicatem', & alia Dei seruitia faceremus vt prouideretur nobis in posterum, vel ne desistamus ab his quæ virtutis sunt, propter dici crastini solicitudinem. Ex quo patet, quod dominus dicens. Nolite sollicite esse de crastino, duo prohibet. Vnum, vt non faciamus bona propter crastinum. Aliud, vt non retrahamur a bonis propter timorem crastinæ inopiæ, &c. Chrysost. autem planius exponit dicens. Nolite cogitare de crastino, idest, curam quæ incumbit diei crastino, nolite anticipare in diē hodiernū: sufficit enim diei malitia sua. Dubitatur etiam hic, quod Dominus præcepit discipulis suis. Matth. 10. Nolite portare in via, &c. Quomodo ergo ipse loculos habebat? Sed secundum Chrysost. dominus loculos ferebat ad inopum ministerium, vt hinc discas, quod quantumcunque pauperem & mundo crucifixum, oporteat de pauperibus curam habere: secundum illud Psal. 111. Dispersit dedit pauperibus, &c. Vel dicendum quòd hoc quod dicit. Nihil tuleritis in via, &c. referendum est ad singulares prædicatores & Apostolos: qui nihil portare debent, quando ad prædicandum vadunt. Non autem referendum est ad totum collegium, quòd oporter aliquid habere, & pro seipsis, & pro egenis. Consequenter cum dicit.

b PONitur adimpletio rei prænunciatæ. Et primo ponitur executio. Secundo temporis determinatio. Executio quidē festina: quia {cum bucellam accepisset, exiuit continuo.} Vbi attende, secundum Origenem, quòd non dicit Euangelista, cum comedisset bucellam: sed {accepisset.} Quod potest dupliciter intelligi. Vno modo, quòd proditor in hoc tantum sollicitus obedire magistro, accepto pane non comederit eum. Sed forte in mensa dimisso, nullam traxit moram, vadens ad proditionē perpetrandam. Cuius quidem ratio esse potest, quòd diabolus qui iam intrauerat in cor Iudæ, timens ne si panem comederet, eum cederet oportet, non valentem in eadem loco cum Iesu esse, non permisit Iudam panem comedere. 2. Cor. 6. Quæ conuentio Christi ad Belial? 1. Cor. 10. Nō potestis simul esse participes, &c. Alio modo potest intelligi, quòd panem acceptum comedit. Et sic est sensus. {Cum ergo accepisset ille bucellam.} non solum in manu, sed etiam comedendo: sic {exiuit continuo} male vtens bono. Sicut & qui indigne manducat panem dñi, aut bibit eius calicem: in prætudicium sibi manducat atque bibit, & magis aggrauatur peccatis. Sic panis à Iesu datus Iudæ, fuit in damnum, vt post panem, intraret in eum Sathanas. Tempus autē, seu hora determinatur tenebrosa. Vnde dicit. {Erat autem nox.} Quod quidem determinat propter duo. Primo ad eius malitiam aggrauandam, quæ intantum inualuerat in cor eius, vt nec propter temporis inopportunitatem vsque mane perstitisset. Iob. 24. Mane primo cōsurgit homicida, & de nocte efficitur fur. Secundo ad designādam mentis qualitatem {erat enim nox.} Quia mens Iudæ proditoris, obscura erat a luce diuina. supr. 11. Qui ambulat in die, non offendit, &c.

b Cum ergo accepisset ille bucellam, exiuit continuo. Erat autem nox.

LECTIO VI.

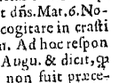

Vm ergo exisset, dixit Iesus. Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso: & continuo clarificabit eum.

LECTIO VI.

ROst egressum Iudę ad mortem domini procurādam' agit dominus de recessu suo ad gloriam. Et primo annunciat eis gloriam ad quam vadit, vt inde consolentur. Secundo, prænunciat eis suum recessum, ibi. {Filioli, adhuc modicum vobiscum sum, &c.} Gloria autem ad quā vadit est glorificatio & exaltatio Christi inquātum est filius hominis. Et hoc est, quod dicit. {Cum ergo exisset.} scilicet Iudas. {Dicit Iesus discipulis suis. Nunc clarificatus est filius hominis, &c. Vbi sciendum est, quòd clarificari, idem est quod glorificari, Gloria enim dicitur quasi claria. Vnde secundum Ambrosium, Gloria est clara cum laude notitia. Vnde expositores vbi in Græco est clarificare, transferunt glorificare, & econuerso. Et sic idem est, quod hic dicitur. {Nunc clarificatus, &c.} quod glorificatus. Potest ergo exponi quadrupliciter, scilicet referendo ad quadruplicem gloriam Christi. Primo quidem ad gloriā crucis: Secundo ad gloriam iudiciariæ potestatis. Tertio ad gloriam resurrectionis. Quarto ad gloriam cognitionis Christi in fide populorum. Hanc enim quadruplicem gloriam scriptura attribuit Christo. Primo ergo Christus clarificatus fuit in crucis exaltatione, vnde etiam Paulus in ipsa cruce gloriam suam dicit esse, Gala. vlt. Mihi absit gloriari, &c. Et de hac gloria exponit Chrysostomus. Vnde circa hoc dominus quatuor tāgit de gloria crucis. Primo ipsam gloriam. Secūdo gloriæ fructum. Tertio, gloriæ auctorē. Quarto, gloriæ tempus. Quantum ad primum dicit. {Nunc clarificatus est filius hominis, &c.} Sciendum est enim, quòd quando aliquid incipit fieri, videtur quasi esse factum. Iuda autem exeunte ad ducendum milites, videtur negocium passionis Christi per quam glorificandus erat inchoatū esse. & ideo dicit. {Nunc glorificatus est filius hominis, &c.} idest incipit passio in qua glorificabitur. Clarificatus est enim Christus per passionem crucis: quia per eam de inimicis, scilicet morte & diabolo triumphauit. Hebræ. 12. Per mortem destrueret eū, qui habebat mortis imperium. Item, quia per eam coniunxit terrena cœlestibus. Colo. 1. Pacificans per sanguinem crucis. Item, quia per eam omnia regna obtinuit. Psal. 95. secundum aliam literam, Dicite in gentibus quia dominus regnauit a ligno. Item, quia in ea multa miracula ostendit. Nam velum templi scissum est, Mota est terra, Petræ sunt scissæ, & Sol obscuratus est, & multa corpora sanctorum surrexerunt, vt dicitur Matth. 27. Propter hoc ergo imminente passione, dicit. {Nunc clarificatus est filius hominis:} quasi nunc incipit passio mea, quę est mea glorificatio. Fructus autem huius gloriæ est, quòd inde Deus glorificet. & ideo dicit. {Et Deus clarificatus est in eo,} idest, in filio hominis glorificato. Quia gloria passionis ad hoc tendit: vt Deus inde glorificetur. Si enim Deus glorificat de morte Petri. infr. vlt. Hoc dicit, significans qua morte clarificaturus esset Deum, multo magis clarificatus est per mortem Christi. Actor autem huius gloriæ non est Angelus, neque homo, sed ipsemet Deus. Et ideo dicit. {Si Deus glorificatus est in eo,} idest, h tanta est gloria quòd Deus inde glorificetur, non debuit per alium clarificari, sed {ipse Deus clarificauit ipsum in semetipso,} idest, per semetipsum. infr. 17. Clarifica me pater claritate, quam habui, &c. Tempus autem huius glorię est festinum: quia {continuo,} idest, {tantum clarificabit eum,} idest, dabit ei clarificationē crucis. Crux enim, licet gentibus & his qui pereunt sit stultitia, nobis tamen credentibus est maxima Dei sapientia, & Dei virtus. 1. Cor. 1. Secunda autem gloria Christi, est gloria iudiciariæ potestatis. Mat. 13. Tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus, cum, &c. & de hac gloria exponit Aug. vt in Gloss. tangitur. Vnde secundum hoc quatuor hic facit. Primo ponit gloriam iudiciariæ potestatis, Secundo ostendit meritum quo ad hanc peruenitur. Tertio hoc exponit. Quarto demonstrat huius gloriæ *principium*. Dicit ergo quantum ad primum. {Nunc clarificatus est filius hominis.} Vbi sciendum est, quòd in sacra scriptura res significatæ appellantur nomine rerum significantium, significatione non expressa, secundum illud. 1. Cor. 10. Petra autem erat Christus. Vbi non dicit petra significat Christum. In hoc autē facto, quòd Iudas exiuit ab Apostolis representat figura futuri iudicii, vbi mali separabuntur a bonis, cū statuet ques a dextris, hedos autem a sinistris, vt habetur Matt. 25. In hoc ergo, quòd Iudas exiuit: quia futurum iudicium figurabatur. Ideo Dominus post exitum Iudæ agit de gloria iudiciariæ potestatis, qua iudicaturus est, dicens. {Nunc clarificatus est filius hominis,} idest, per eius exitum representata est gloria filii hominis, quam habebit in iudicio, vbi malorum nullus erit, vbi bonorum nullus perit. Non autem dicitur. Nunc significata est glorificatio filii hominis, sed {nūc glorificatus est, &c.} more scripturæ sacrę prædicto. Meritum autem huius glorificationis est, vt Deus glorificetur in eo. In illis enim clarificatur Deus qui querunt facere voluntatem eius, non suam, talis autem erat Christus. sup. 6. Nō veni facere voluntatem meā: sed eius qui misit me, & ideo {Deus clarificatus est in eo.} Exponit autem hoc cum dicit. {Si Deus clarificatus est in eo,} idest, si voluntatem Dei faciens, Deum clarificat, merito {Deus clarificabit eum in semetipso,} vt scilicet natura humana, quæ a verbo æterno suscepta est, etiam immortali *æternitati deberur*. & ideo {in semetipso,} idest, in gloria sua. Philip. 2. Propter quod exaltauit illum, &c. Ipsa ergo glorificatio qua Deus glorificatus est in Christo, est meritū in quo Christus secundum quòd homo glorificatus est in semetipso, idest, in gloria Dei. Et hoc fuit quando humana natura deposita infirmitate *per mortem crucis, accepit* gloriam immortalitatis in resurrectione. Inde ipsa resurrectio fuit principium, quo inchoata est ista gloria. Ideo dicit {& continuo clarificabit eum} in resurrectione, quæ scilicet, statim erit: secundum illud Psal. 107. Exurgam diluculo. Et alibi. Psal. 15. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Tertia Christi gloria, est gloria resurrectionis, de qua dicitur Roma 6. Quomodo surrexit Christus per gloriam patris, ita & nos, &c.

Et de hac gloria exponit hoc Hilarius, & etiam partim Augustinus. Et secundum hoc primo præ nunciat Christ? hāc suam gloriam dicens. {Nunc clarificatus est.} & loquitur de futuro per modum præteriti: quia quæ statim fieri? redimus, quasi facta habemus. Gloria autem resurrectionis in proximo imminebat. & ideo dicit. {Nunc clarificatus est.} quasi corpus naturæ diuinæ consociatione, gloriam quodammodo diuinitatis, adeptus est. Secundo subiungit causam huius glorificationis. & valde subtiliter. Nam vt ipse dicit: humanitas Christi in resurrectione glorificata est ex coniunctione diuinæ naturæ eam assumentis in persona verbi, quia hoc dicitur in Psal. 15. Non derelinques animam meam in inferno. nec dabis sanctum tuum, qui est sanctus sanctorum, videre corruptionem. Debetur etiā Christo homini talis gloria inquantum est Deus. Nos etiam intantum gloriam resurrectionis habebimus, inquantum participes sumus diuinitatis. Rom. 8. Qui suscitauit Iesum Christū a mortuis: reuiscitabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem &c. & ideo dicit, quod filius hominis, &c. {scilicet Christus, secundum humanam naturam} clarificatus est per resurrectionē. Et quis clarificatit eū? {Deus} inquit {clarificabit eum in semetipso} vt scilicet Christus homo, qui regnat in gloria quæ ex Dei gloria, et ipse exinde in Dei gloriam transeat, scilicet manfurus totus in Deo: quasi deificatus ex ea qua homo est dispensatione. Sicut si dicerem, Lampas clara est, quia ignis clarescit in ea. Illud ergo, quod emittit radios claritatis ad humanitatem Christi, est Deus. Et sic humanitas Christi clarificatur a gloria diuinitatis eius, & humanitas Christi inducitur in gloriam diuinitatis, non per transmutationem naturæ: sed per participationem gloriæ, inquantum ipse Christus homo, adoratur tanquam Deꝰ. Phi ip. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine, &c. & ideo dicit. {Et Deus clarificatus est in eo,} idest, si ita est, quòd gloria diuinitatis ad gloriam humanitatis redundet {Deus clarificauit eum}. i. fecit eū participem suæ gloriæ, eum ad suam gloriam assumendo. Philip. 2. Omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus, &c. Et sic duplex est gloria Christi. Vna quæ est in humanitate eius a diuinitate deriuata. Alia est diuinitatis ad quam quodammodo assumitur humanitas, vt dictum est: sed aliter & aliter. Nam prima gloria habuit principium temporis. & ideo de ipso loquitur *in præterito dicens*. {*Deus clarificauit eum in semet ipso*} quod fuit in die resurrectionis. Secūda gloria est perpetua, quia ab æterno verbum Dei est Deus, ad quam humanitas Christi assumpta in perpetuum glorificabitur. Vnde de ista loquitur in futuro dicens. {Et continuo clarificabit eum,} idest, *semper faciet eum in illa gloria* in perpetuum esse. *Quarta* gloria Christi est gloria cognitionis in fide populorum. & de hac exponit Origc. Vbi notandum est, quòd gloria secundum eum aliter accipitur in communi vsu hominum, & aliter in scriptura. Nam secundum communem vsum, gloria nihil aliud est quām a pluribus collata prædonia', vel clara cum laude notitia, vt Ambrosius dicit. In sacra scriptura gloria importat aliquod diuinum iudicium super homines. Vnde Exodi. Gloria domini apparuit, super tabernaculum, idest, aliquod diuinum iudicium requieuit super ipsum. Et similiter illud quod dicitur de facie Moysi, quòd glorificata esset. Et sicut gloria corporaliter dicit aliquod diuinum iudicium super homines', ita etiam & spiritualiter intellectus hominis dicitur glorificari, quando ita deificatus ac transcendēs *omnia materialia, eleuatur ad Dei cognitionem*. Perhoc enim efficitur particeps gloriæ ipsius. 2. Cor. 3. Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes, &c. Si ergo quicūque cognoscit Deum glorificatur, & particeps gloriæ effectus est. Manifestum est, quòd Christus qui perfectissime Deum cognouit, vtpote totius diuinæ gloriæ *splendor* existens. Heb. 1. Et totius gloriæ diuinæ fulgorem capere valens. Matth. 11. Si inquam ita est, Christus perfectissime est glorificatus & etiam omnes qui Deum cognoscunt, hoc à Christo habent. Sed Christum sic glorificatum esse i perfectissima cognitione, & participatione diuinitatis non dum homines cognoscebat. Et ideo, licet in se glorificatus esset, non tamen glorificatus erat in notitia hominum. Sed hanc gloriā incepit habere in resurrectione & in passione, in quibus homines cognoscere cœperunt suam virtutem, & suam diuinitatem. De hac ergo sua glorificatione dominus hic loquens, dicit.

{Nunc clarificatus est filius hominis.} scilicet secundum humanitatem, in sua passione quæ imminebat, clarus effectus est in notitia hominum {& Deus} scilicet pater glorificatus est in eo. } *Filius enim non solum reuelat se: sed etiam pater.* infr. 17. Pater manifestaui nomen tuum. & ideo non solum clarificatus est filius: sed etiam pater. Mat. 11. Patrē nemo nouit nisi filius, &c. Et dicit. {In eo} qa qui videt filium, videt & patrem, infra 14. Maioris autē est, vt aliquid maius rependat. & ideo subdit. {Et si Deus clarificatus est in eo,} idest, si ex claritate filii hominis quodammodo crescit gloria Deo patri, inquantum magis ab omnibus cognoscitur. {Et Deus} clarificauit eum in semetipso, {idest, notificauit quòd Christus Iesus est in sua gloria. Et hoc non differtur: quia} {continuo clarificabit eum.} {idest, statim, &c.

b Quæretis me, & sicut dixi Iudæis. Quo ego vado, vos non potestis venire. Et vobis dico modo.

LECTIO VII.

Ilioli, adhuc modicum vobiscum sum.

LECTIO VII.

Vpra posuit dominus claritatem quā adepturus erat per suum recessum. Hic ipsum suum recessum prænunciat eis. Et primo prænunciat eis suum recessum: secundo ostendit q? nondum discipuli idonei erant ad eum sequendum, ibi. {Quæretis me.} } tertio docet quomodo idonei fiant, ibi. {Mandatum nouum, &c.} } Recessum autem futurum *in breui* prænunciat eis dicēs. {Filioli *adhuc modicū*, &c.} } Et vtitur verbo filiationis ad maiorem inflammationem. Nam quando amici abinuicem discedunt, tunc maxime affectu amoris inardescunt. supr. eodem. Cum dilexissent suos qui erant in mundo, &c. Sed dicit. { Filioli mei } in diminutiuo, vt ostendat eorum imperfectionem. nondum enim erant perfecte filii: quia nondum perfecte diligebant. Nondum erant in charitate perfecti. Galat. 4 Filioli mei, quos iterum parturio, &c. nihilominus tamen, satis creuerant in perfectione: quia ex seruis, facti sunt filioli, vt hic habetur, & fratres. infr. vlti. Vade ad fratres meos, & dic, &c. Notandum tamen, q? hoc qđ dicitur. {Adhuc modicū.} } tripliciter exponi potest, secūdum quòd Christus est tripliciter cum suis discipulis. Christus enim cum suis discipulis erat corporaliter. Corpus autem eius potest considerari dupliciter. Primo secundum similitudinem conditionis naturæ humanæ. nam Christus secundum corpus mortalis erat, sicut & cæteri homines. & sic ly { modicum} accipitur pro tempore quod erat inter verba sermonis huiusmodi, & mortem suam. Vt sit sensus. {Ad huc modicum vobiscum sum.} } idest, modicum temporis exrat, quòd capiar & moriar, & tunc resurgam, deinceps immortalis, etiam secundum corpus existens. Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, &c. Et ideo dicitur. Luc. vlt. Hæc dicebam vobis, dum adhuc essem vobiscum, &c. Secundo fuit cū eis præsentia corporali: *sed secundum quòd corpus* eius erat iam glorificatum. Et sic ly { modicum. } accipitur pro tempore, quod erat vsque ad ascentionem Infra 16. Modicum: & iam non videbitis me, & iterum modicū, & videbitis, &c. Galat. 2. Adhuc modicum, & ego mouebo. &c. Tertio, exponitur secundum quòd Christus fuit cum eis *spiritualiter secundum* suę *diuinitatis* præsentiam, & in *sacramentis*, & sic ly { modicum } accipitur pro tempore, quod existebat vsq; ad consummationem sæculi, quod quidem tempus dicitur esse modicum in comparatione ad æternitatem. 1. Ioan. 3. Filioli mei, nouissima hora est. Et sic est sensus {modicum, &c.} idest, licet a vobis *corporaliter discedam, tamen* spiritualiter adhuc {sum vobiscum modicum} istud temporis. q? exrat vsque ad consummationem sæculi. Matth. vlt. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sęculi, &c. Sed hęc expositio non congruit secundum præsentiam diuinitatis suæ: qa non solum vsque ad consummationem sæculi, *sed etiam in* perpetuum erit cū eis. & ideo Origenes aliter exponit dicēs. Quod Christus cum perfectis non peccantibus mortaliter, est semper: sed cum imperfectis non est, quia cum peccant, recedit ab eis. Discipuli vero post modicū tempus recessuri erāt a Christo, & scandalum passuri, & eum relicturi. Infra. Omnes vos scandalum patiemini, &c. Et sic Christus spiritualiter etiam recedebat ab eis. Et quantum ad hoc dicit. {Adhuc modicum, &c. idest: modicum temporis est, quòd vos fugietis, me relicto, & sic non ero vobiscum. Consequenter cum dicit.

b OStendit eorum insufficientiam ad sequendum. Et primo ponit eorum conatum dicens. {Quæretis me} quem spiritualiter dereliquistis, & fugientes & negantes. {Quæretis} inquam per pœnitentiā, sicut Petrus qui fleuit amare. Ila. 4. Quærite dominum dum inueniri potest. Ose. 6. In tribulatione sua mane consurgent, &c. Vel quæritis me, } idest, præsentiam corporalem per desiderii. Luc. 22. Venient dies, in quibus desi, &c. Secundo eorum defectum ostendit dicens. {Et sicut dixi Iudęis} supr. 8.

supr.8. Quo ego vado,&c.sed aliter & aliter. Quia cum inter F Iudæos essent aliqui, qui nunquam conuertendi erant, de illis dictum est simpliciter,quòd non poterãt ire quo Christus ibat, sed iam Iuda egresso, nullus erat inter discipulos a Christo separandus. & ideo non dixit simpliciter *non poteritis venire*:sed addidit{Vobis dico modo} quasi dicat. Iudæis dixi,quòd nunquam, scilicet quantum ad obstinatos. {Sed vobis dico,} quòd{modo}{nó poteritis me sequi: quia non estis perfecti in charitate, vt velitis mori pro me. Ego.n. per mortem discessurus sum. *Item*,ego iturus sum ad gloriam patris, ad quam nullus venire potest,nisi sit charitate perfectus. Item,ego sum glorificandus modo, quia vt dictum est.Nunc clarificatus est filius hominis, sed nondum est tempus,quòd corpora vestra glorificenter. & ideo{Quo ego vado,vos non poteritis venire.} Consequenter cum dicit.

c Mandatum nouum do vobis: vt *diligatis inuicem sicut dilexi vos*,vt & vos diligatis inuicem.

d In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis: si dilectionem habueritis adinuicem.

LECTIO VIII.

Icit ei Simon Petrus. Domine, quo vadis? Respondit Iesus. Quo ego vado, non potes me modo sequi: sequeris autem postea.

b Dixit ei Petrus. Quare non possum te sequi modo? Animã meam ponam pro te.

c Respondit ei Iesus. Animam tuam pro me pones?

d Amen amẽ dico tibi,nó cãtabit gallus,donec ter me neges.

CAPVT XIIII.

LECTIO PRIMA.

Tait discipulis suis:

DOcet eos, quo modo idonei efficiatur ad sequẽdum.Et primo ponit conditionem mandati. Secundo ostendit causam,quare illud debeant implere, ibi. { In hoc cognoscent omnes,quòd mei,&c.}Circa primum tria facit. Primo ponit mandati qualitatem Secundo eius tenorem. Et *certio tenoris* exemplum.Sed qualitas mandati commendatur ex nouitate. Vnde dicit{Mandatum nouum.} Sed nunquid in veteri testamento,vel lege datum est mandatum de dilectione proximi? Datum quippe est. quia Mat.22. Christus interrogatus a legisperito quod esset primum mandatum.Respõdit, Diliges dñm Deum tuum. H Et subditur,& proximum tuum,&c. Quod habetur Leui.19.Diliges proximum,&c.Specialiter autem mandatum istud dicitur nouum propter tria. Primo,propter effectum innouationis quẽ efficit, Colos.3. Exeuntes vos ve,&c. Hæc autem nouitas est per charitatem ad quam hortatur Christus. Secundo,istud mandatum dicitur nouum propter causam quæ hoc efficit: quia est a nouo spiritu.Est enim duplex spiritus,scilicet vetus & nouus.Vetus quidẽm est *spiritus seruitutis*.Nouus autem *spiritus amoris*. Ille generat seruos,hic filios adoptionis. Rom.8.Non accepistis spiritum seruitutis,&c.Ezec.36. Dabo vobis cor meũ,&c.& hoc spiritus inflammat ad charitatem:quia Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum. Rom.5. Tertio, per effectum quem constituit,scilicet nouum testamentum. Nam breuis differentia noui & veteris testamenti, est timor, & amor.vt enim dicit Hie.33.Feriam domui Israel fœdus nouum,&c. Quòd autem mandatum istud in veteri testamẽto ex timore, & amore I sancto erat,pertinebat ad nouum testamentum: vnde hoc mandatum erat in veteri lege,non tanquam proprium eius:sed *vt* parationum nouæ legis. Tenor autem mãdati est mutua dilectio, vnde dicit{vt diligatis inuicem,&c.} De ratione enim amicitiæ est,quòd non sit latens, aliàs enim non esset amicitia,sed beneuolentia quædam & ideo oportet ad veram amicitiam & firmã, quòd amici se mutuo diligant,quia tunc amicitia iusta est & firma,quasi duplicata. Dominus ergo volens inter suos fideles & discipulos perfectam amicitiam esse, dedit eis præceptum de mutua dilectione.Eccl.7. Qui timet Deum habebit amicitiam bonam.Exemplum tenoris ponit cum dicit{sicut dilexi vos.} Tripliciter enim dilexit nos Christus Gratuite:efficaciter,& recte. Gratuite,quia ipse incœpit, nec expectauit quòd nos inciperemus amare.1.Ioan.4.Non quasi dilexerimus Deum,sed quia ipse *prior dilexit nos*, *sic & nos debemus prius diligere proximos*, nec expectare præueniri seu beneficiari. Efficaciter autem dilexit,quod patet per opus. (Probatio enim dilectionis exhibitio K est operis.) Maius autem, quod homo pro amico potest facere, est vt det seipsum pro eo,quod & Christus fecit. Ephes.5.Dilexit nos,& tradidit semetipsum pro nobis. Vnde dicet infra. Maiorem hanc dilectionem nemo habet, &c. nos ergo huius exemplo efficaciter, & fructuose inuicem diligamus. 1.Ioan.3. Non diligamus verbo neque lingua,&c. Recte vero, quia cum omnis amicitia funderur super aliquam communicationem. *Similitudo* enim est causa amoris,illa est recta amicitia, quæ est propter similitudinem seu communicationem in bono, Christus autẽ in tantum dilexit nos,inquantum similes sumus ei per gratiam adoptionis diligendo, *secundum hanc similitudinem*, vt ad Deum traheret. Hiere.31. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans. Sic ergo & nos in amato non tantum,quod beneficii est, seu delectationis: sed quod Dei est,debemus diligere. Et in tali dilectione proximi includitur etiã dilectio Dei. Consequenter cum dicit.

DOnit rationem implendi hoc præceptum. Sciendum est autem,quòd quicumque connumeratur militiæ alicuius Regis,debet portare eius insignia. Insignia autem Christi, sunt insignia charitatis. Quicũque ergo vult annumerari militiæ Christi,debet *charitatis* charactere insigniri. Et hoc est, quod dicit. {In hoc cognoscent omnes, q̃ mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem.} Dilectionẽ inquam, sanctam.Ecc.24. Ego mater pulchræ dilectionis,&c. Attende autem, q̃ cum Apostoli multa dona receperunt a Christo,sicut vita & intellectus, & bona habitudo corporis. Quædam vero spiritualia:sicut opera miraculorum. Luc.10. Ego dabo vobis os & sapientiam.&c.Omnia ista non sunt signa discipulatus Christi,cum possint esse cõmunia bonis & malis, sed speciale discipulatus Christi signũ,est charitas,& mutua dilectio.2.Cor.1.Signauit nos,& dedit spiritum.

LECTIO VIII.

ROsito defectu discipuli scilicet,Iudæ tradentis. Hic ponit defectum discipuli scilicet,Petri negantis. Et *primo ponitur* prænunciandi occasio.Secundo,negationis prænunciatio,ibi {Respondit Iesus. Animam tuam,&c.} Circa primum duo facit. Primo ponit Petri desiderium, Secundo ponit eius fiduciam,ibi. {Dicit ei Petrus. Quare,&c.} Circa primum duo facit. Primo ponit desiderii ostensionem.Secundo dilationem,ibi. {Respondit Iesus. Quo ego vado,&c.} Ostenditur autem Petri desiderium in prompta interrogatione,cum dicit.{Dicit ei Simon Petrus. Domine,quo vadis?}Audierat enim à domino,quòd adhuc modicum cum eis esset:ex quo sollicitus est de Christi recessu ab eis. & ideo quærit dicens.{Quo vadis?}vbi Chryso.dicit. Magnus profecto est Petri amor,& ipso igne vehementior:cuius nulla prohibitio prõptum impetum impedire potest. Et inde est, quòd etiam Christo dicente. *Quo ego vado,vos non poteritis venire*,supra eodem. Ipsum Petrus sequi volebat. & ideo interrogabat quo iret, quasi vna de adolescentulis quærentibus in Canticis. Quo abiit dilectus o pulcherrima mulierum.quo abiit,& quæremus eum tecũ? Dilatio autem huius desiderii est, quia ad præsens impeditur à sequendo.Et hoc est,quod dicit. { Quo ego vado,non potes me modo sequi,sequeris autem postea.}.q.d. Adhuc imperfectus es, & ideo non potes me modo sequi, postea autem quando perfectus eris,sequeris me. Simile est,quod dicit.infr.vlti. Amen dico tibi,cum esses iunior,quasi imperfectus,cingebas te. Cum autem senueris : & perfectionis arcem conscenderis, extendes manus tuas,&c. Consequenter cum dicit.

bPOnit Petri fiduciam. Intellexerat enim Petrus, quòd Dominus verba prædicta dixerat,quasi de *perfectione sui amoris* diffidens. Perfectus autem amor est cum quis seipsum pro amicis exponit morti.infr. Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam,&c. Quia ergo Petrus paratus erat pro Christo mori,offendebat se in amore perfectum cum dicit. { Animã meã ponã pro te}.i.paratus sum pro te mori. Hoc dicebat,quantum sibi videbatur,non ficto animo. Sed tamen nescit homo virtutem affectus sui, tunc potissime cum periculum imminet.1.Cor.4.Nihil mihi conscius sum, sed nõ in hoc iustificatus,&c. Consequenter cum dicit.

cNEgationem Petri prænunciat. Et primo redarguit præsumptionẽ. Secundo prædicit negationem,ibi. { Amen amen dico tibi.Non cantabit,&c.} Circa primum sciendum est,quòd Petrus de se præsumens, Christo sibi dicente. *Nõ potes me modo* sequi,dicebat se eum sequi posse,& mori pro ipso.& ideo Dominus eum reprimens, dicit. { Animam tuam pro me pones:} quasi diceret. Considera quid loquaris. Magis scio quid in te sit, quàm tu scias,tu non scis ponderare amoris tui pondus. Noli ergo de te vltra modum præsumere. Romanorum vndecimo. Noli altum sapere, sed time. Et huiusmodi ratio assignatur. Matth.26.Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Permisit autem Dominus Petrum tentari,& cadere, vt exaltatus ad principatum Ecclesiæ, discat de se humilia sentire & peccantibus subditis compati. Hebræorum 4 Non habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia pro similitudine absque peccato, sed in Petro inualuit tentatio vsque ad culpam. In Christo autem fuit intentatio vsque ad similitudinem pœnæ:quia peccatum non fecit. Negationem prædicit,dicens.

Hic

dHIc Primo dubitatur de hoc,quod dicit. {Non cantabit gallus *donec ter me neges*.} *Videtur enim esse falsum*: quia statim post primam negationem Petri,gallus cantauit,vt habetur.Marc.14.Sed ad hoc Aug.respondet dupliciter. Vno modo, vt Dominus magis affectionem Petri,quàm actus expressit.nam animam Petri tãtus timor inuaserat, q̃ paratus erat ad primum cantum galli, non solum semel, sed ter negare. Et sic est sensus. {Antequam gallus cantet} parat⁹ eris ter me negare. *Alio modo* vt referatur ad negationis initium, quia aliquid dicitur fieri ante aliud, etiam si incipiat tantum fieri. Dominus autem prædixit trinam negationem, quæ incepit ante primum galli cantum, licet non ante perfecta fuerit. Et tunc est sensus{ Non cantabit gallus.}.i. trinam negationem incipies antequam gallus cantet. Item quæritur de loco vbi hæc verba fuerunt. nam & Matthæus & Marcus,quòd dominus dixit hęc verba Petro *postquam exiuerat* de loco vbi cum discipulis cœnauerat. Lucas autem & Ioannes dicunt quod hæc verba dixit in loco vbi cœnauerat.Nam post sermonem istũ dominus dixit infr.14.Surgite eamus hinc. Ad hoc autem dicendum,quòd verum est dominum hæc verba dixisse in loco in quo cœnauerat, Matthæus autem & Marcus sequuntur *ordinem memoriæ*,non historię. Potest autem dici : secundum Aug. quòd dominus hæc verba ter dixit. Nam si quis diligenter consideret verba domini, ex quibus processum est ad prænunciationem negationis Petri:inueniet tripliciter esse dicta. nam in Matthæo & Marco habetur, quòd dixit dominus:omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista. Et Petrus respõdet. Et C si oẽs scandalizati fuerint in te,&c. Et ait illi Iesus. Quia hodie in hac nocte,&c. In Luca autem habetur. Dixit eis Iesus, Ecce Sathanas expetiuit vos,vt cribraret sicut triticum,&c. Et tũc Petrus dixit ei,Domine tecum paratus sum,&c.Et dominus illi.Dico tibi Petre.Non cantabit,&c.. Hic autem cum Petrus quæreret à domino,quo vadis,&c.Dixit ei dominus. {Amen amen dico tibi,&c.}Vnde colligitur,quòd pluries dominus negationem Petri prædixerat.

LECTIO PRIMA.

VPrà dominus informauit discipulos suos exemplis, hic confortat eos verbis. Et primo ponitur multiplex verborum exhortatio.Secundo,ipsorum quę dicta sunt explicatio.cap.16. { Hæc loquutus sum vobis,vt non scandalizemini } Circa primum sciendum est, quòd duo imminebant discipulis:de quibus conturbari poterant. Vnũ D de præsenti,scilicet recessus Christi imminens. Aliud de futuro, scilicet tribulationes quas passuri erant. Primo ergo confortat eos contra primum, scilicet contra eius recessum.Secundo,contra tribulationes quas passuri erant.15.cap. { Ego sum vitis vera,&c.} Circa primum duo facit. Primo,confortat eos ex parte ipsorum remanentium.Secundo ex parte sui recedentis,ibi { nõ turbetur cor vestrum, neque formidet. } Circa primum tria facit. Primo præmittit suum accessum ad patrem.Secundo promittit eis donum spiritussancti,ibi{Si diligitis me,mandata mea seruate.}Tertio suam præsentiam,ibi{Non relinquam vos orphanos,&c.} Circa primum duo facit. Primo præmittit suum accessum ad patrem.Secundo , agit de via per quã accessurus erat,ibi. {Et quo ego vado scitis,&c.} Circa primum tria facit. Primo excludit turbationem.Secundo,innuit sui potestatem.ibi.{Creditis in Deum,&c.{Tertio , subiungit promissionem,ibi. { In domo patris mei.} Circa primum sciendum est , quòd discipuli perturbati poterant ex verbis domini supradictis de proditione Iudæ,& negatione Petri, & recessu suo. Et vere omnia turbationẽ, E & dolorem ingerebant.Psal.59.Cõmouisti terram, scilicet cordium discipulorum, & conturbasti eam . & ideo dominus sanare volens eorum contritionem dicit. {Non turbetur cor vestrũ. Sed contra Act.1. Cœpit Iesus facere,& docere . Sed supr.13,dicitur.Turbatus est Iesus spiritu,&c. Quomodo ergo docet non turbari qui primo turbatus est? Responsio : dicendum quòd non docuit contrarium eius quod fecit. De eo autem dicitur, quòd turbatus est spiritu,non quod spiritus eius si turbatus. Hic autẽ non prohibet quin turbentur spiritu,sed prohibet quòd eorum cor,ideſt, spiritus non turbetur. Est enim quędam turbatio ex spiritu ex ratione procedens,quæ laudabilis est,nec prohibetur. 2.Cor.3. Quæ enim fm Deum tristitia est præsentiam,&c. Alia est tristitia seu turbatio ipsius rõnis: quæ non est laudabilis:quia abducit a propria rectitudine: & hæc prohibetur. Psal.36. Iustus non conturbabitur,quia dominus,&c. Non enim turbari potest qui Deum semper habet,& ideo dominus suæ diuinitatis potestatem subiungit,dicens.

bVBi vnum supponit,& aliud præcipit. Supponit quidem eorum fidem in Deum dicens{ Creditis in Deũ,&c.} In hoc enim iam instructi erant ab ipso.Heb.11.Accedentem ad Deum oportet credere. Præcipit autem vt credant in ipsum dicẽs {& in me credite.}Si enim in Deum creditis.Ego autem sum Deus. Consequens est quòd in me credatis.& tenet hæc cõsequẽtia, siue li{ Deꝰ } teneatur essentialiter , cum ipse filius sit Deus , siue ly { Deus } supponat pro persona patris.Nullus enim potest in patrem credere , nisi credat in filium. supr.5.Qui non honorificat filium, non honorificat patrem.In hoc autem quod *dicit*{ & in me credite.}contestatur se verum esse Deum: nam si homini vel alicui creaturæ credere liceat , in nullum tamen nisi in Deum credere debemus. Est ergo in Christum credendum, sicut Deum.1.Ioan.vlti.Vt sitis in vero filio eius Iesu Christo,hic est verus Deus & vita æterna.Supr.6.Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quẽ misit ille.Consequenter cum dicit.

Non turbetur cor vestrum.

b Creditis in Deum, & in me credite.

c In domo patris mei,mansiones multæ sunt.

cSVbiungit promissionem quæ est vt per Christum accedant, & introducantur ad patrẽ. Promissio autem de accessu aliorum ad aliquem locum duo includit. Vnum est præcedens,scilicet loci præparatio.Aliud sequẽs, scilicet in locum introductio; & ideo dominus duas hic promissiones facit. Vnam quæ pertinet ad loci præparationem. Aliam ad loci introductionem. Prima autem non est *necessaria*, *cum iam locus sit præparatus*: sed secunda.& ideo circa hoc duo facit.Primo excludit necessitatem primæ promissionis. Secundo ponit secundam promissionem, ibi.{ & si abiero & præparauero,&c.} Circa primum duo facit. Primo excludit necessitatem præparationis , Secundo, ostendit facultatem quam ad præparandum,si necesse esset,ibi.{Si quo minus dixissem,&c.}Dicit ergo{ In domo patris mei,&c.}Vbi sciẽdum est,quòd cum vniuscuiusque domus sit in qua habitat, illa dicitur domus Dei , in qua habitat Deus . Deus autem habitat in sanctis.Hie.14.Tu in nobis es domine,&c. Sed in quibusdam quidem per fidem 2.Cor.6.Inhabitabo illis,&c.Ephes.3. Habitare Christum per fidem,&c. In quibusdam vero per fruitionẽ perfectam 1.Cor.15.Vt sit Deus omnia in omnibus. Duplex est ergo domus Dei . Vna est *militans* ecclesia,scilicet congregatio fidelium 1.Thim.4.Vt scias,&c. Et hanc inhabitat Deus per fidem Apoc.21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus , & habitabo in illis . Alia est triumphans scilicet sanctorum collectio in gloria patris. Psalm.64 Replebimur in bonis domus tuæ,&c. Sed domus patris dicitur non solum illa quam ipse inhabitat , sed etiam ipsemet: quia ipse in seipso est. Et in hac domo nos colligit. Quòd autem ipse Deus sit domus, habetur 2.Cor.5. Domum habemus à Deo,&c. Et hæc domus est gloriæ quæ est ipse Deus.Hie.17.Solum altitudinis gloriæ tuę,&c. Manet autẽ homo in hoc loco scilicet Deo quantum ad *voluntatem* & affectũ per fruitionem charitatis.1.Ioan.4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo . Et quantum ad intellectum per notitiam *veritatis*. *infr.17. Sanctifica eos in veritate*. In hac ergo domo,ideſt,in gloria quæ Deus est,mansiones multę sunt,ideſt, diuersæ participationes beatitudinis ipsius,quia q̃ plus diligit & plus cognoscit,maiorem locum habebit. Diuersę ergo participationes diuinę cognitionis & fruitionis,sunt diuersæ mansiones, Sed hic est quæstio. Vtrum vnus possit esse beatior alio . Videtur quòd non.Beatitudo est finis,& perfectum non recipit maius & minus,ergo non potest & magis & minus haberi. Responsio:dicendum,q̃ aliquid dicitur perfectum dupliciter : absolute & secundum quid. Perfectio quidem beatitudinis absoluta est solius Dei:quia *solus ipse tantum cognoscit se* , & amat quantum cognoscibilis est,& amabilis. (infinite enim cognoscit,& amat infinitam veritatem,& bonitatem suam) Et quàtum ad hoc,ipsum summum bonum quod est beatitudinis obiectum & causa,non potest esse maius & minus. non enim est nisi vnum summum bonum,quod est Deus . Secundum quid autem,ideſt,secundum aliquas conditiones temporis, naturæ , & gratiæ,& hic vnus potest esse beatior alio secundum adeptionem huius boni,& capacitatem vniuscuiusque hominis : quia quanto homo magis est eius capax,tanto magis participat ipsum, inquantum scilicet est melius dispositus & ordinatus ad eius fruitionem ad quod disponitur dupliciter. Consistit enim beatitudo in duobus, scilicet in diuina visione. Et ad hanc disponitur per munditiam . & ideo quanto quis habet cor magis eleuatum à terrenis , tanto magis, & perfectius Deum videbit. Ité in fruitionis delectatione. Et ad hanc

hanc disponi tur per amorem, & ideo qui habet cor magis feruens amore Dei, magis delectabitur in diuina fruitione. De prima dicitur Mat. 5. Beati mundo corde, &c. Item, quæritur de hoc quod dicitur Matth. 20. Quòd vnus denarius datur omnibus laborantibus. Hic autem denarius nihil aliud est quàm mansio in domo patris. Non ergo sunt multæ mansiones. Respondeo, dicendum, quòd mercès vitę æternæ, & vna ē, & multæ. Multæ quidem, secundū diuersam capacitatē participantium, secundum quam sunt

d Si quo minus dixissem vobis: quia vado parare vobis locū.

diuersæ mansiones in domo patris. Vna vero tripliciter. Primo quidem, propter vnitatem obiecti. Idem enim est quod omnes beati vident, & quo omnes fruuntur. & ideo vnus denarius: sed diuersimode videbitur, & amabitur. Iob. 22. Tunc super omnipotenti deliciis affluens Isa. 28. In illo die erit domus exercituū sceptrum, &c. Et simile est, ac si aliquis præberet alicui fontem vt ad libitum omnes biberent, de quo qui maius vas haberet, plꝰ acciperet, & q minus, minꝰ. Vnus ergo fons ex parte sua est: sed non eadē mensura recipientiū. Et hæc est sententia beati. Gre. 22. Moral. Secundo propter eandem æternitatis mensuram. secundum Aug. quia omnes habebunt æternā beatitudinem: qa ibunt iusti in vitam æternam, sed diuersæ sunt propter capacitatem. Tertio, propter charitatem quæ omnia vnit, gaudia, singulorum faciens omnium, & econuerso. Rom. 12. Gaudere cum gaudentibus, &c. Sed notandum, quòd ex hoc verbo Pelagiani acceperunt occasionem errandi. Dicunt enim, quòd pueri non baptizati decedentes, erunt in domo Dei saluati, sed non in regno: qa supr. 3. dicitur. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei. Sed contra hoc dicit Augustꝰ. quòd Dominus dicit, quòd mansiones huiusmodi sunt in domo Dei, nihil autem magis est in regno, quàm domus. Nam regnum constituitur ex ciuitatibus. Ciuitates autem ex vicis. Vici autem ex domibus. Si ergo mansiones sunt in domo, manifestum est, quòd sunt in regno. Consequenter cum dicit,

d OStendit facultatem suam ad prēparandum eis locū, si necesse esset. Posset enim aliquis dicere. Verum est, quòd in domo patris tui mansiones multę paratæ sunt, quod si non esset, non posset eas parare. & ideo Dominus hoc excludens dicit, quòd {si minus,} ideſt, mansiones non essent paratæ, {dixissem vobis, quia vado parare vobis locum. } Vbi videndum est, quid est hoc, quod dixit {parare vobis locum. } Paratur autem locus dupliciter. Vno modo, cum in se disponitur, puta cum purgatur vel ampliatur locus. Isa. 34. Dilata locum tēnorii tui. Alio modo, cum datur alicui facultas intrandi. Vnde Psalm. 70. petebat, Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, quasi diceret. Semper sit mihi facultas intrandi. Et secundum hoc potest dupliciter intelligi. Si enim locus iste esset tale aliquid, quod defectum haberet, aut quodcunque creatum, subiaceret meæ potestati vt perficerem illum. Nam omnis creatura potestati verbi subiecta est. supr. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Si ergo ita esset, quòd haberet defectum {dixissem vobis: quia vado parare vobis locum. } Sed locus in se paratus est. Locus enim iste est ipse Deus, vt dictum est, in quo est omnium perfectionum excellentia, sed forte non est vobis facultas intrandi. & ideo. {Si quo minus, } ideſt, si non haberetis facultatem intrandi, & non essetis prædestinati ad locum illum, {dixissem vobis: quia vado parare, &c. } Nam in potestate mea est, vt prædestinarem vos ad locum illum. Nam ipse cum patre & spiritu sancto prædestinauit eos ad vitam æternam. Ephes. 1. Elegit nos in ipso. Sed quia supra dixerat. Quo ego vado, non potestis me modo sequi. Ne crederent se finaliter ab eo abscissos esse. Ideo subiungit.

e VBi potuit secundam promissionem, scilicet inductionem in regnum. Vbi videtur esse verborum contrarietas. Dixit enim Si quo minus dixissem, &c. Vbi innuit, quòd non vadit ad parandum locum. Hic autem dicitur. {Si abiero, & præparauero vobis locum. } Vbi innuit, quòd vadit ad parandum locum. Sed dicendum, quòd vno modo posset legi coniunctim, vt sit sensus. Si quo minus, ideſt, si necesse esset, dixissem vobis: quia vado parare, &c. Et iterum. Si quo minus, ideſt, si necesse esset, dixissem vobis, ideſt, si abiero, & præparauero, &c. Secundum Augustinum autem legitur distinctim, vt scilicet hæc sit alia clausula ab illa, Dominus prępraurit ab æterno prędestinando', præparauerit exequendo. Præparauit autem per recessum suum. Vnde illud, quod primo dixit, quòd mansiones paratæ erant, hoc intelligitur quantum ad primam præparationem ab æterno. Quòd autem hic dicit. {Si abiero, & præparauero. } intelligitur quantum ad executionem æternæ prædestinationis. Præparauit autem Dominus per recessum suum nobis locum quinque modis. Primo quidem dando locum fidei. Fides enim (cum sit eorum quæ nō videntur,) non erat de Christo apud discipulos, quando eum personaliter videbant. Subtraxit ergo se eis, vt quę habebant præsentia corporali, & videbāt oculis corporis, haberent præsentia spiritualiꝰ, & cernerent oculo mentis, quod est habere per fidem. Secundo demonstrādo eis viā ad locum

LECTIO II.

Tquo ego vado scitis, & viam scitis.

b Dicit ei Thomas Domine, ne scimus quo vadis. Et quomodo possumus viam scire?

c Dixit eis Iesus. Ego sum via, veritas, & vita.

d Nemo venit ad patrem, nisi per me.

e Si cognouissetis me, & patrē meum vtique cognouissetis.

undi, &c. Mich. 2. Ascendit pandens iter ante eos. Tertio pro eis orando. Hebr. 11. Accedens per semetipsum ad Deum, &c. Deuter. 33. Ascensor cœli, &c. Quarto sursum attrahendo. Cantico 1. Trahe me post te, &c. Col. 3. Si consurrexistis cum Christo, &c. Quinto spiritum sanctum eis mittendo, supr. 7. Nōdum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Complementum autem glorificationis Christi fuit in eius Ascensione, & ideo statim cum ascendit, spiritum sanctum misit discipulis suis. Sic ergo prædixit eis corporaliem recessum dicens. {Si abiero, & præparauero vobis locum. } Deinde promittit eis spiritualem reditum dicens {iterum veniam & recipiam. } Veniam in fine mundi. Act. 1. Quemadmodum vidistis eum, &c. {Et accipiam vos ad meipsum, } glorificatos in anima & corpore. 1. Thessal. 4. Similiter rapiemur, &c. Sed nunquid spiritus Apostolorum accipiuntur à Christo vsque in finem mundi? Ad qđ dicendum est, quòd Græcorum opinio est, quòd sancti non vadunt ad paradisum vsque ad diem iudicii. Sed si hoc esset, tunc Apostolus frustra haberet desiderium esse cum Christo. Phil. 1. & ideo dicendum, quòd statim dissoluta huius habitationis domo, quantum ad animam sumus cum Christo. Et sic hoc quod dicit. {Iterum veniam, &c. } potest exponi de aduentu spirituali, quo Christus semper visitat ecclesiam fidelium, & quemlibet sanctorum viuificat in morte. Vt sit sensus. {Iterum veniam, } ad ecclesiam spiritualiter continue, {& accipiam vos ad meipsum, } ideſt, firmabo in fide & dilectione mea. Cant. 5. Dilectus meus ascendit ad areolam aromatum, ideſt, ad congregationem sanctorum, vt pascatur, ideſt, ōelectetur in virtutibus, & lilia colligat, ideſt, animas puras ad se trahat, cum viuificat sanctos in morte. Deinde subdit fructum dicens. {Vt vbi ego sum, & vos sitis, } ideſt, vbi est caput, sint membra. Vbi Magister, sint discipuli. Matth. 24. Vbi fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. supr. 12. Vbi ego sum, illic & minister meus erit.

LECTIO II.

VPra, Dominus conformauit discipulos de suo recessu promittens eis, quòd accessum haberent ad patrem. Hic consequenter agit de via, per quam ad patrem accedunt. Via autem non cognoscitur sine termino. & ideo etiam agit de termino. Et primo proponit viam & terminū vt eis nota. Secundo quæ proposuit manifestat, ibi. {Dicit ei Thomas: Domine, &c. } Circa primum sciendum, qꝰ Dominus dixerat. Si abiero, & præparauero, &c. Quia forte discipuli quærerent ab eo quo iret, sicut. supr. 13. quęsiuit Petrus, Domine, quo vadis? Ideo Dominus hęc sciens, dixit eis. {& quo ego vado scitis, & viam scitis. } Vado enim ad patrem, quem scitis per me vobis manifestatum. infr. 17. Manifestaui nomen tuū hominibus, &c. Via autem per quam vado, sum ego, quem scitis. sup. 1. Vidimꝰ gloriā eius, recte ergo dixit. {Quo ego vado, &c. } quia patrem sciebāt per Christum, & Christum per suam cōuersationem & presentiam nouerant. Consequenter cum dicit.

b MAnifestat Dominus, qę proposuit. Et primo præmittitur manifestationis occasio. Secundo subditur propositorum manifestatio, ibi. {Dixit eis Iesus. Ego, &c. } Occasio autem manifestationis fuit dubitatio Thomę interrogantis. Vnde {dicit ei Thomas. Domine, nescimus quo vadis, &c. } Vbi attende, quòd Thomas vtrumque negat, quod Dominus affirmauit. Nam Dominus dixit, eos & viam, & terminum viæ scire. Thomas autem negat se scire viam & terminum, tamen vtrumque verum est. Verum est enim, quòd sciebant, tamen nesciebant se scire. Multa enim sciebant de patre & filio, qę à Christo didicerant, sed ignorabant patrem esse, ad quem Christus iret, & filium esse viam qua iret. Difficile enim est, quòd eatur ad patrē. Nec mirum, si ignorabant. Quia licet Christum perfecte secundum hominem scirent, eius tamen diuinitatem imperfecte cognoscebant. Iob. 28. Semitam eius ignorauit, &c. & subdit. {Quomodo possumus viam scire? } Cognitio enim viæ dependet ex cognitione termini. quia ergo terminus ignotus est nobis,

1. Thi. 6. I Thimo. 6. Lucem habitat in accessibilem, &c. & ideo via eius est nobis inuestigabilis secundum illud. Rom. 11. Inuestigabiles viæ eius. Consequenter cum dicit.

POnitur quęsitorum manifestatio. Duo autē Dominus manifestanda proposuerat eis. Primo quidem viam, & terminum eius. Secundo, quòd verumque sciretis. Primo ergo manifestat primum. Secundo, secūdum, ibi. {Si cognouissetis, me, &c. } Circa primum duo facit, primo manifestat quid sit via. Secundo quid sit terminus, ibi. {Nemo venit ad me, &c. } Via autem (vt dictū est) est ipse Christus. & iō dicit. {Ego sum via, &c. } Quod quidem facis habet rationem. Nam per ipsum accessum habemus ad patrem, vt dicitur. Rom. 5. Competit etiam proposito quo intendit declarare dubitationem discipuli dubitantis, sed quia ista via non est distans à termino, sed coniuncta, addit {veritas & vita. } Et sic ipse simul est via, &c Via quidem secundum humanitatem, terminus secundum diuinitatem. Sic ergo secundum quòd dicit {Ego sum via } secundum quòd Deus addit {veritas & vita. } Per quę duo terminus huius viæ cōuenienter designatur. Nam terminus huius viæ finis est desiderii humani, homo autem duo præcipue desiderat. Primo quidem veritatis cognitionem, quæ est sibi propria. Secundo sui esse continuationem, quod est commune omnibus rebus. Christus autem est via perueniendi ad veritatis cognitionem, cum tamen ipse sit veritas. Psal. 85. Deduc me Domine in veritate, &c. Christus etiam est via perueniendi ad vitam, cum tamē ipse sit vita. Psal. 15. Noras fecisti vias vitę. & ideo huius vitæ terminum per veritatem & vitam designauit, quę duo supr. 1. de Christo dicta sunt. Primo quidem, quòd ipse sit vita. Vnde in ipso vita erat. Deinde quòd sit veritas: quia erat lux hominum. Lux autem veritas est. Sed notandum, quòd hæc duo proprie, & per se Christo conueniunt. Veritas enim conuenit ei per se: quia ipse est verbum. Nihil enim aliud est veritas, quàm adæquatio rei ad intellectum, quod fit quando intellectus concipit rem prout est. Veritas ergo intellectus nostri pertinet ad verbum nostrum, qđ est conceptio eius. Sed tamen licet verbum nostrum sit verum, non tamen est ipsa veritas, cum non sit a seipso, sed ex hoc quòd rei conceptæ adæquatur. Veritas ergo intellectus diuini pertinet ad verbum Dei: sed quia verbum Dei est verum à seipso, cū non mensuretur à rebus: sed res intantum sint verę, inquantum ad similitudinem eius accedunt. Inde est, quòd verbum Dei est ipsa veritas. & quia nullus potest veritatem cognoscere nisi adhęreat veritati, oportet omnem qui veritatem cognoscere desiderat, huic verbo adhærere. Vita autem proprie conuenit sibi: quia omne quod aliquam operationem ex se habet, dicitur viuens. Non viuentia autem dicuntur, quę ex seipsis motum non habent. Inter operationes vitæ præcipue sunt operationes intellectuales. Vnde & ipse intellectus dicitur viuens, & actio eius est vita quædam. In Deo autem idem est intelligere, & intellectus. Vnde manifestum est quòd filius qui est verbum intellectus patris, est vita sua. Sic ergo Christus seipsum designauit viam & coniunctam termino: quia ipse est terminus, habens in se quicquid desiderari potest, scilicet existens veritas, & vita. Si ergo quæras, qua transeas, accipe Christum: quia ipse est via. Isa. 30. Hęc est via, ambulate in ea. Et Augustinus dicit. Ambula per hominem & peruenies ad Deum. Melius est enim in via claudicare, quàm præter viam fortiter ambulare. Nam qui in via claudicat etiam si parum proficiscatur, appropinquat ad terminum. Qui vero extra viam ambulat, quanto fortius currit, tanto magis a termino elongat. Si vero queras, quo vadis: adhærere Christo, quia ipse est veritas ad quam desideramus peruenire. Prouerb. 8. Veritatem meditabitur guttur meum, &c. Si quæris, quo permaneas: adhęrere Christo, quia ipse est vita. Prouerb. 8. Qui me inuenerit, inueniet vitam. &c Adhærere ergo Christo, si vis esse securus (non enim poteris deuiare, quia ipse est via.) Vnde qui ei adhærent, non ambulant in inuio, sed per viam rectam. Prouerb. 4. Viam sapientiæ monstrabo tibi. Econtra dicitur de quibusdam. Viam veritatis habituali non inuenerunt. Item, non potest decipi, quia ipse est veritas, & docet omnem veritatem. Infra 19. In hoc natus sum & ad hoc veni, vt testimonium perhibeam veritati. Item, non potest perturbari. quia ipse est vita & vitam dans. Infra 19. Ego veni vt vitam habeant, &c. Nam vt Augustinus dicit. Dominus dicit {ego sum via, &c. } tanquam diceret. qua vis ire? {Ego sum via. } Quo vis ire? {Ego sum veritas. } Vbi vis permanere? {Ego sum vita. } Non enim, vt Hilarius dicit. in erratica ducit ille, qui est via, nec illudit per falsa, qui veritas est, neque in mortis reliquit errorem, qui vita est. Vel alter, tria sunt in homine quæ ad sanctitatem pertinent. s. actio, & cōtemplatio & intētio. Et ista perficiuntur a Christo. nā actiua exercentibus Christus est via. In contemplatiua vero perseuerantibus Christus est veritas. Sed actiuorum & contemplantium intentionem dirigit ad vitam, scilicet æternam. Docet. nire et prædicare pro futuro sæculo. Sic ergo dominus est nobis via qua imus ad ipsum, & per ipsum ad patrem. Sed cum ipse mec qui via est vadit ad patrem, nunquid ipse est sibi via? Sed vt Augustinus dicit. Ipse est via, & qui vadit per viam, & quo vadit. Vnde ipse per seipsum ad seipsum vadit. Nam ipse inquantum est homo, via est. Vnde per carnem venit, manens vbi erat. Et per carnem vadit, non relinquens quo venerat. Per carnem etiam ad se redit veritatem & vitam. nam Deus venerat per carnem ad homines, veritas ad mēdaces, vita ad mortales. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax. Cum autem se ab hominibus abstulit, atque illuc vbi nemo mentitur carnem suam leuauit. Idem ipse qui verbum caro factum est per carnem suam ad veritatem, quæ est ipse, remeauit. Et simile est si dicerem. Et mens mea dum loquor aliquibus, ad eos exit, nec tamen me relinquit. Cum autem tacuero, quodammodo ad me rēdeo, & cum illis quibus loquor maneo. Sic ergo Christus qui nobis est via, etiam sibi ipsi, ideſt, carni factus est via, vt ad veritatem & vitam iret. Consequenter cum dicit.

d MAnifestat, quod quæsitum fuerat quantum ad terminum vię. Via autem quæ est Christus, vt dictum est, ducit ad patrem. Sed quia pater & filius sunt vnū, ideo hæc via ducit etiā ad seipsum. & ideo dicit Christus se esse terminū viæ {Nemo } inquit {venit ad patrem nisi per me. } Sed sciendum quòd sicut Apostolus dicit. Nemo nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus eiꝰ qui in ipso est. Quod intelligendum est nisi inquantum homo vult se manifestare. Secretum autem suum manifestat quis p verbum suum. & ideo nullus potest venire ad secretum hominis ni si per verbum homini. Quia ergo & quæ Dei sunt nemo nouit, nisi spiritus Dei, nullus potest venire ad notitiam patris, nisi p verbum suum, quod est filius. Matth 11. Neque patrem quis nouit nisi filius. Et sicut homo volens reuelare se verbo cordis, qđ profert ore, inducit quodammodo ipsum verbum literis vel voce, ita Deus volens se manifestare hominibus, verbum suum cōceptum ab æterno, carne induit in tempore. Et sic nullus ad notitiam patris peruenire potest nisi per filium, vnde sup. 10. dicit. Ego sum ostium. Per me si quis introierit. Sed notandum secundum Chrysost. quod supra 6. Dominus dicit. Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eū &c. Hic autem dicit. Nemo venit ad patrem nisi per me. In quo ostenditur æqualitas filii ad patrem. Pater ergo, quæ sit via: quia Christus. quis terminus: qa pater. Consequenter cum dicit.

e OStēdit, quòd discipuli vtrumque cognoscunt, scilicet quo vadit, & viam. Et primo proponit manifestationem. Secundo excludit emergentem dubitationem, ibi. {Dicit ei Philippus. Domine, ostende, &c. } Circa primum duo facit. Primo ostēdit concomitantiam notitiæ habitę de filio, ad notitiam habitam de patre. Secundo manifestat, quomodo discipuli se habeāt ad notitiam patris, ibi. {Et amodo cognoscetis, &c. } Dicit ergo primo, dixi quòd sum via, & quòd scitis viam, scilicet me, ergo & quo vado scitis, quia notitia de me non potest haberi sine notitia patris. Et hoc est quod dicit. {Si cognouissetis me, & patrem meum, supr. 8. Iudæis dicit. Si me sciretis, & patrem meum forsitā sciretis. Quid est ergo qđ dicit. } Si cognouissetis me, &c. ibi autem dicit forsitan. Videtur quòd ibi dubitauerit de eo quod hic asserit. Sed dicēdum, quòd ibi loquebatur Iudæis quos increpabat. & ideo addit forsitan, non dubitans: sed increpās eos. Hic autem loquitur discipulis quos instruit. & ideo veritatem eis cum assertione proponit, dicens. {Si cognouissetis, &c. } Qua si dicat. Si sciretis meam gratiam, & dignitatem, & cā vtiq; quæ patris est sciretis. Per nihil enim aliud res melius scitur quàm p verbum & imaginem suam. Filius autem est verbum patris. supra. 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. supra. 1. Verbum caro factum est, &c. & vidimus gloriam eius, &c. Filius etiam est imago patris. Colos. 1. Qui est imago inuisibilis Dei. Hebræ. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, &c. In filio ergo cognoscitur pater, vt in verbo et imagine propria. Sed notandum, quòd inquantum aliquid accedit ad similitudinem paterni verbi, intantum in ipso cognoscitur pater, & similiter inquantum habet de imagine patris. Cum autem omne verbum creatum sit aliqua similitudo illius verbi, & in qualibet re inueniatur similitudo diuinitatis vel imaginis, vel vestigii: sed imperfecta, in de est quòd per nullam creaturam, & à nulla intelligentia, & cōceptione intellectus creati, potest cognosci perfecte id ipsum, qꝰ Deus est. Sed solum verbum vnigenitum, quod est perfectum & perfecta imago patris, ipsum quod quid est patris cognoscit, & comprehendit

comprehendit. Vnde secundum Hilarium possunt hęc verba aliter continuari. Nam cum dominus dicit. Nemo venit ad patrē nisi p me. Interrogatus Arrius, quomodo iter ad patrem p filiū. Respondet, quòd per doctrinæ admonitionem, inquantum ignorabat, filius sua doctrina instruit homines de patre: secundum illud. Infra. 15. Pater manifestaui nomen tuū hominibus. Sed dominus hoc excludens dicit. {Si cognouissetis me, &c.} quasi dicat. Arrius, vel alius quicumque homo annunciare quidem potest de patre, sed nullus est tantus quòd eo cognito, cognoscat pater, nisi solus filius, qui est oiusdē naturæ cum ipso. Consequenter cum dicit,

f Et amodo cognoscetis eum, & vidistis eum.

LECTIO III.

DIcit ei Philippus. Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis.

f OStendit, quomodo discipuli se habeant ad cognitionem patris. Dixerat autē dominus supra discipulis, quòd patrem cognoscunt. Quo, inquiens, vado scitis. Et hoc Thomas negauit, dicens. Domine, nescimus quo vadis. & ideo hic dominus ostendit, quòd aliquo modo cognoscunt patrem, vt ostēdat verbum suum verum esse, & aliquo modo non cognoscunt, vt verbum Thomæ sit verum. Et ponit ad hoc duplicem patris cognitionem. Vnam, quæ erit in futuro. Aliam, quę fuit in præterito. Dicit ergo, quòd {amodo cognoscetis eum.} Dicit autem {amodo,} quia duplex cognitio habetur de patre. Vna perfecta, quæ est per immediatam eius visionem, quæ erit in patria. 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus. Alia est imperfecta, quæ est p speculum & in enigmate, quam habemus per fidem. 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum, &c. Potest ergo hic intelligi de vtraque, Vt sit {sensus} amodo cognoscetis eum, } cognitione perfecta in patria, Infra 16. Palam de patre annunciabo vobis. q. d. Verum est quòd non cognoscitis eum perfecta cognitione: sed {amodo cognoscetis eū. } Peracto mysterio passionis meæ. Vel amodo, idest, post resurrectionem meam, & ascensionem & missionem spiritus sancti, cognoscetis eū, cognitione fidei perfectæ: quia cum venerit spiritus paracletus, ille vos docebit, &c. Infra 15. Sic ergo verum dicis, quòd nescis eum cognitione perfecta: sed ego verum dico, quia {vidistis eum} Baruc. 3. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus. Videtur enim Christum secundum carnem assumptam in qua erat verbum, & in verbo pater Vnde in ipso viderunt patrem, Supra. qui me misit, mecum est Sed attende, quòd pater non erat in carne per vnitatem personæ: sed erat in verbo incarnato per vnitatem naturæ, & in Christo incarnato videbatur pater. supr. 1. Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti a patre, &c.

LECTIO III.

HIc Dominus soluit emergentem dubitationem discipuli. Et primo ponitur ipsius dubitantis positio. Secūdo dubitationis remotio, ibi. {Dicit ei Iesus, &c.} Circa primum sciendum, quòd Dominus supra, discipulis promisit quoddam futurum, scilicet perfectam Dei cognitionem. cum dixit. Amodo cognoscetis, &c. Aliud præteritū, scilicet quòd viderunt eum. Quod audiens Philippus, credebat se vidisse patrem, sed petit eius cognitionem dicens. {Domine, ostende nobis patrem, &c. vt petitio huius ostensionis non referatur ad visionem, sed ad cognitionem {& sufficit nobis.} Nec mirum, quia visio patris, est finis omnium desideriorum, & actionum nostrarum, ita vt nil amplius requiratur. Psal. 15 Adimplebis me lætitia cū vultu tuo, idest, in visione vultus tui. Psal. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum.

b Dicit ei Iesus. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me: videt & patrem Quomodo tu dicis, ostende nobis patrem?

b HIc remouetur dubitatio. Et primo ponitur dubitationis remotio. Secundo subditur dictorum manifestatio, ibi, {Verba quę ego loquor vobis, &c. } In prima primo arguit tarditatem. Secundo instruit veritatem, ibi. {Philippe, &c.} Tertio reprobat petitionem, tbi. {Quomodo tu dicis, &c. } Dicit ergo primo. {Tanto tempore, &c.} quasi dicat. Ex diuturna conuersatione qua tanto tpe vobiscum conuersatus sum, debuisseris me cognoscere. Et si cognouisseris me, cognosceretis vtique & patrē. Ex hoc ergo, quòd tu non cognoscis patrem, das intelligere, q̄ tu non cognoscis me In quo arguendus es tarditatis, Matth. 13. Adhuc & vos sine intellectu estis? Hæbræo. 6. Cum deberetis magistri esse propter tempus, &c. Sed hic incidit dubitatio: quia supra Dominus dixit discipulis, quòd eum sciebant, cum dicit viam scitis, &c. Hic autem videtur dicere contrarium, dicens. Si cognouisseris me, &c. Sed dicēndum, secundum Augustinum, quòd inter discipulos aliqui erant qui Christum secundum q̄ erat verbum Dei cognoscebant, quorum vnus erat Petrus vbi dixit. Tu es Christus filius Dei viui. Matth. 16. Alii erant, qui vere eum non cognoscebant, intra quos erat Philippus. Quantum ergo ad primos dicit Dominus. Quo ego vado, scitis. Sed quantum ad secundos dixit. Si cognouisseris me, &c. Vel aliter, Christus dupliciter cognosci poterat, scilicet secundum humanam naturam. Et sic omnes sciebant. Et quantum ad hoc dicit. Et quo ego vado, scitis, &c. Et secundum diuinam. Et sic eum nondum perfecte cognoscebant. Et quantum ad hoc dicit. Si cognouisseris me. Et hoc patet per hoc quod subdit. {Philippe, qui videt me, &c. } quasi diceret. Si cognosceretis me, cognosceretis patrē, & sic non diceres.

c Verba quæ ego loquor vobis, a me ipso nō loquor. Pater autē in me manens ipse facit opera.

c OStende nobis patrem, quia iam vidisses eum, me viso. supra 8. Si me scirētis, &c. Sed ex hoc Sabellius erroris sui fulcimentum sumit, dicens. Quid est hoc, quod dixit {qui videt me videt & patrem } nisi quia idem ipse sic pater & filius? Ad hoc dicit Hilarius. Si hoc ita esset, Dominus dixisset. {Qui videt me, videt patrem. } Nulla coniunctione apposita, sed quia coniunctionem ad didit dicens {videt & patrem } distinctionem ostendit, & est similis modus loquendi secundum August. sicut quis de duobus similibus loquens dicit. Si vidisti illum, vidisti & illum. In filio autem est perfectissima similitudo patris. & ideo dicit {qui videt me, videt & patrem. sed adhuc in filio est maior similitudo. quàm in hominibus: quia in eis nunquam potest esse similitudo secundum eandem formam, vel qualitatem numero, sed solum secundum speciem. In filio autem est eadem natura numero, quæ est in patre, & ideo magis in visione filii videtur pater, quàm in visione alicuius hominis, quantumcunque similimi videantur. Sed notandum, quòd ex verbis quæ hic dicuntur, excluditur error Arrii quantum ad duo. Primo quantum ad hoc, quòd negabat consubstantialitatem. Impossibile est enim, quòd in visione substantiæ creatæ possit videri substantia increata, sicut per cognitionem substantiæ vnius generis non potest haberi cognitio substantiæ alterius generis. Manifestum est ergo, quòd filius non est substantia creata, sed est consubstantialis patri, aliàs qui videt filium, non videret patrem. Secundo quantum ad hoc, quod dicunt super illud. 1. Thim. 1. Regi sæculorum immortali, inuisibili, soli Deo, scilicet, quòd solus pater est inuisibilis, filius vero in sua natura multotiens sit visus, quod si esset, sequeretur etiam, quòd pater visus esset frequenter: quia q̄ videt filiū, videt & patrem. Cum ergo pater inuisibilis sit secundum suam naturam, impossibile est, quòd pater secundum suam naturam sit visus. Sed obiicit aliquis, cur Dominus reprehenderit Philippum, qui videns filium, quærebat videre patrem cum non sit reprehendendus quispiam, qui videns imaginem, videre velit rem imaginatam? Ad quod Chrysost. respondet dicens, quòd Philippus audiens de visione patris, & cognitione eius, volebat ipsum patrem corporeis oculis videre, sicut & ipsum filium extimabat vidisse, & ideo hoc Dominus improbauit ostendens ei, quòd neque ipsum filium in sui natura vidit oculo corporali. Augustinus autem dicit, quòd Dominus non improbauit petitionem, sed petentis animum. Nam Philippus dicit. Ostende nobis patrem, & sufficit, &c. quasi dicat. Nos cognoscimus te, sed hoc non sufficit. Et sic credebat, quòd in cognitione filii non esset perfecta sufficientia, sed in cognitione patris. Ex quo videbatur sentire filium esse minorem patre. Et hoc Dominus increpauit, ostendēs, quòd in cognitione filii sit eadem sufficientia, quæ est in cognitione patris dicens. {Qui videt me, videt & patrem.} & ideo cōsequenter cum dicit. {Quomodo tu dicis, &c.} Improbat primo eius petitionem. Secundo radicem petitionis. Petitionem improbat quidem dicens. {Quomodo tu dicis. Ostende nobis patrem? &c.} Ex quo, scilicet pater in filio videtur. Poterat quidē Philippus dicere, quod habetur Iob 11. Qui leuiter locutus fuerit, &c. Radicem petitionis improbat cum dicit. {Non credis: quia ego in patre, & pater in me? } quasi dicat. Tu vis habere patrem, credens in eo habere sufficientiam, sed si ita credis {non credis quia ego in patre, & pater in me est. } Nam si hoc crederes, sperares, quòd in me haberes omnem sufficientiam, quam in patre. Hoc autem, quod dicit. {Ego in patre, &c.} dicitur propter essentiæ vnitatem, de qua dicitur supr. Ego & pater vnum sumus. Sciendum est enim, quòd essentialiter se habet in diuinis ad personam, & aliter in hominibus. Nam in hominibus essentia Sortis non est Sortes: quia sortes est quid compositum, sed in diuinis essentia est idem personæ secundum rem, & sic essentia patris est pater, & essentia filii filius. Vbicumque ergo est essentia patris, est ipse pater, & vbicumque est essentia filii, est ipse filius. Essentia autem patris est in filio, & essentia filii est in patre. Ergo filius est in patre, & pater in filio. Et sic exponit Hylarius. Hic

d Via ergo ex duobus prædictis manifestatur fides Trinitatis. Ideo contra concludit fidem ipsam dicens. {Non creditis quia ego in patre, &c.} Hoc quidem quomodo intelligendum sit, exponit supra. In græco habetur {Credite}. {mihi Quia ego in patre, &c.} Vel mirum, quia non creditis, quia ego in patre &c. Sed attēde quòd antea locutus est solum Philippo: sed ab eo loco vbi dicit, Verba quæ ego loquor, loquitur omnibus Apostolis simul, quod si non sufficit ad ostendendū consubstantialitatem verbis, quæ ego dico, saltē propter opera ipsa credite: supra. 5. Opa quæ dedit mihi pater, vt faciā ea, &c. sup. 10. Si mihi non creditis, operibus credite.

e Amen amen dico vobis, qui credit in me opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horū faciet, qa ego ad patrē vado. f Et quodcumq; petieritis patrē in nomine meo, hoc faciā.

e POstquam Dns manifestauit ea, quæ dixerat per opera, quæ faciebat per seipsum. hic manifestat ea per opera, quæ factura erat per discipulos. Et primo proponit opera discipulorum. Secundo insinuat modum operandi, ibi. {Quodcumque petieritis. } In prima primo proponit opera discipulorum. Secundo assignat rationē dicti, ibi. {Quia ad patrem vado. } Dicit ergo primo. {Amen amen dico vobis. } q. d. opera quæ ego facio adeo magna sunt q̄ præbent sufficienter argumentum diuinitatis meæ: sed si hæc vobis non sufficiāt, respiciatis ad opera quæ per alios facturus sum. Potissimum enim signū magnæ virtutis est, vt homo non solum per se, sed etiā per alios eximia operetur. & ideo dicit. {Amen amen dico vobis, qui credit in me. } Quę verba nō solum monstrant virtutem diuinitatis in Christo, sed etiā virtutem fidei, & coniunctionem Christi cum fidelibus. Sicut enim filius operatur pp patrem, in se manentem per vnitatem naturæ: ita & fideles operantur pp Christum, in se manentem per fidē. Ephe. 3. Habitare Christū per fidem in cordibus, &c. Opera autem quæ Christus fecit, & discipuli faciunt virtute Christi, sunt opera miraculorū. Mat. vlt. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur, &c. Sed mirabile est quod subdit {Et maiora horū faciet. } Vno modo, vt dicamus q̄ dns per Apostolos plura & maiora facit q̄ per seipsum. Maximum enim inter miracula Christi fuit q̄ ad tactum fimbriæ eius sanabantur infirmi, vt habetur Mat. 14. Sed de Petro legitur Act. 5. q̄ ad eius vmbram sanabantur infirmi. Magis autem est q̄ sanet vmbra quàm fimbria. Alio modo, vt dicamus quòd Christus plura fecit per verba discipulorum, quàm per sua. Loquitur enim hic dominus de operibus quæ facta erant per verba vt Aug. dicit, quæ opera tunc dicebat, vbi verba quæ loquebatur, & eorundem verborum fructus erat fides illorum. Legitur enim de Christo Matth. 19. q̄ adolescens non fuit inductus ad vendendum quæ habebat, & eum sequendum. Nam cum dicere adolescenti. Vade & vēde omnia quę habes, &c. Et subditur, Abijt tristis, {sed de Petro & alijs Apostolis legitur. Act. 4. quòd eis prædicantibus vendebāt possessiones, & omnia quæ habebant, & afferebant precium earum ad pedes Apostolorum. Sed obuiat aliquis, quòd dominus non dicit, quòd Apostoli maiora facient: sed qui credit, in me. Nunquid ergo qui non facit maiora quàm Christus, non est computandus inter credentes in Christum? Absit. Durum enim esset hoc, Ideo dicendum est aliter, q̄ Christus duplex opus facit. Vnū sine nobis, videlicet creare cœlum & terram: suscitare mortuos & huiusmodi. Aliud operatur in nobis: sed non sine nobis, quod est opus fidei, per quod viuificatur impius. De istis ergo loquitur hic dominus, quæ sūt communia credenti. Et hoc est opus quod facit Christus in nobis: sed non sine nobis: quia eadem facit quicūque credit: quia quod fit in me per Deum, fit in me etiam per meipsum. {per liberum arbitrium. Vnde dicit Apostolus. Non autem ego supplesolus: sed gratia Dei mecum. Et de istis dicit. {Opera quæ ego facio & ipse faciet. & maiora horum faciet. } quia maius est iustificare impiū quàm creare cœlum & terram. Nam iustificatio impij quantum est de se, perseuerat in ęternum. Sap. 1. Iustitia perpetua est, &c. Cœlum autem & terra transibunt, vt dicitur. Luc. 21. Item quia opus corporale ordinatur ad spirituale. Cœlum autē & terra opus corporale est. Iustificatio vero impij op̄ spirituale. Sed hic incidit dubium. Nam in creatione cœli & terræ inducit creatio ēt sanctorū angelorū. Nūquid ergo maiora facit, q̄ cooperatur Christo ad suam iustificationem quàm creare Angelum? Quod Aug. non determinat: sed dicit. Iudicet qui potest, vtrum maius sit iustos creare Angelos, quàm impios homines iustificare. reicerete si æqualis est vtrūque potentię, hæc maioris est misericordiæ. Si autem diligenter attendamus de quibus operibus dominus hic loquatur, non præferimus creationem Angelorum iustificationi impij. Non enim per hoc quod dicit. {Et maiora horum facietis. } Oportet nos intelligere omnia opera Christi: sed illa tantum fortassis quæ tunc faciebat, tunc autem verba fidei faciebat, & vtique minus est verba iustitię prædicare, qđ fecit præter nos, quàm impios iustificare, quod ita facit in nobis, vt faciamus & nos. Consequenter assignat, tbi. {Vt glorificetur pater in filio, &c. } Circa primum sciendum est, q̄ cum dns dixerit. Et maiora horum faciet, vt ex magnitudine operum cognoscatur magnitudo facientis, posset aliquis credere q̄ qui credit in filium Dei, esset maior ipso futurus. & ideo hoc dominus excludit ex modo faciendi, quia filius facit ipsa opera auctoritate propria, sed qui credit in eum, facit ipsa cum interpellatione, & ideo dicit. {Et quodcūque petieritis, &c. } Vbi excluditur æqualitas credentium ad filiū, tripliciter. Primo quidem: quia ipsi vt dictū est, faciunt interpellando. Vnde dicit. {Quodcunque petieritis. } Matth. 7. Omnis qui petit, accipit. Secundo, quia faciunt in virtute filii. Vnde dicit. {In nomine meo. } idest, in virtute nominis mei. Act. 4. Non est aliud nomen datum sub cœlo, &c. Hoc. n. nomen est super omne nomen. Psal. 112. Non nobis domine non nobis. Tertio, quia ipse filius in eis, & per eos omnia opera facit. Vnde dicit. {hoc faciam. } Et attende, q̄ pater petitur, & filius facit: quia

indiuisibilia sunt opera patris & filij: supra. 5. Quæcumq; pater F facit, hæc & similiter filius facit. Omnia enim pater per filium, supra. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Sed quid est quod dicit. {Quodcumque petieritis, hoc faciam, cum videamus eius fideles petere & non accipere? Sed tecundum August. considerandũ est hic primo, quòd dicit. {in nõie meo.} Deinde quòd subdit. {hoc faciam.} Nomẽ enim Christi est nomen salutis. Matt. 1. Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum, &c. Qui ergo petit aliqd pertinẽs ad salutem, petit in nomine Christi. Contingit autem, q̃ aliquis petit nõ pertinens ad salutem ex duobus. s. ex praua affectione: puta cum petit aliquid ad quod afficitur, quod tamẽ si haberet, saluti suam impediret Et ideo qui sic petit, non exaudit̃r, q̃a male petit. Iac. 4 Petitis & nõ accipitis, eo q̃ male, &c. Cũ enim quis ex prauo affectu male vsurus est eo quod vult accipere, domino potius misserante non accipit, quia non exaudit ad votũ: sed ad vtilitatem magis. Nam bonus dominus sæpe negat quod petimus, vt tribuat quod malle mus. Secundo ex ignorantia, dum quis aliquando petit quod credit sibi expedire, & tamen non expedit: sed istis potius consulendo, Deus quæ petunt nõ facit. Nam Paulus qui plus omnibus laborauit, ter dominũ rogauit, vt discederet ab eo stimulus carnis, nec tamen quod rogauit obtinuit, quia non erat sibi expediens. 2. Cor. 12. & Roma. 8. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, &c. Matt. 20. Nescitis quid petatis. Patet ergo, q̃ cum petimus in nomine eius. s. in nomine Iesu Christi, ipse hoc faciet. Dicit autem. {hoc faciã.} in futuro, non autem hoc facio in præsenti, quia quandoque differt facere H quod petimus, ad augendum desiderium nostrum, & vt tempore congruo fiat. Leuit. 26. Dabo vobis pluuiam temporibus suis. Isa. 49. In die salutis exaudiui te. Contingit etiam aliquando q̃ petimus pro aliquo, pro quo fortassis non exaudimur: tunc scilicet, quando eius merita obstant. Hier. 7. Tu ergo noli orare pro populo isto, Et 15. Si steterint Moyses & Samuel corã me. Consequenter cum dicit.

g POnit tationem. Et hoc sic legitur ab Augu. Quodcumque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, vt hic sic punctus. Et resumit {Vt glorificet pater in filio, sicd petieritis, &c.} quasi diceret. ideo {faciam quod petieritis in nomine meo, vt glorificetur pater in filio, &c.} & omnia quæ facit filius ordinantur ad gloriã patris. supra. 8. Non quæro gloriam meam. Sic etiã & nos oia opera nostra ad gloriã Dei ordinare debemus. 1. Cor. 10. Omnia in gloriam Dei facite, &c.

LECTIO IIII.

SVpra consolatus est dñs discipulos de suo recessu promittens eis accessum eorum ad patrem: sed quia posset videri eis longum, q̃ ad patrem accederent, & interim sine magistro esse dolerent: ideo cõsolatur eos promittens eis *spiritum sanctum*. Et ponitur primo ad receptionem spiritus sancti præparatio. Secundo promittitur spiritus sancti donatio, ibi. {Et alium paraclitum, &c.} Tertio exponitur spiritus sancti promissio, ibi. {Vt maneat vobiscum, &c.} Præparatio autem ad receptionem spiritus sancti. Vna quidem erat necessaria ex parte discipulorũ, alia ex parte Christi. Ex parte quidem discipulorum necessaria erat duplex præparatio. s. amor cordis, & obedientia operis. Quorum vnum dñs supponit eos habere. Et quantum ad hoc dicit. {Si diligitis me.} Et hoc apparet, q̃a tristamini de meo recessu. infra 15. Vos me amastis, quia ab initio, &c. Aliud vero imperat futurum. Et quantum ad hoc dicit. K {Mandata mea seruate.} q.d. Non ostendatis amorẽ quem habetis ad me in fletu, sed in obedientia mandatorum meorum. Hoc enim est manifestum dilectionis signum. infra. eo. Si quis diligit me, sermonẽ meum seruabit. Hæc ergo duo præparant ad receptionẽ spiritus sancti. Cũ enim spiritus sanctus sit amor, nõ datur nisi amantibus. Prouer. 8. Ego diligẽtes me diligo. Itẽ datur obedientibus. Act. 1. Nos huius rei testes sumus. Isa. 66. Sup quẽ requiescet spiritus meus, &c. Sed numquid obedientia discipulorũ, & amor eorũ ad Christum præparant ad spiritum sanctum? Videtur q̃ non. quia dilectio qua diligimus Deũ est per spiritum sanctum. Roma. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, &c. Obedientia aũt est nobis a spiritu sancto. Ro. 8. Qui spiritu Dei aguntur. Et in Psal. 118. Viã mandatorũ tuorũ cucurri, &c. Sed posset aliquis dicere, q̃ per dilectionẽ filij promeremur spiritum sanctũ, quo habito, amamus patrẽ. Sed huic repugnat, quia idem est amor patris, & filij. Et ideo aliter dicendũ est, q̃ hoc est in donis Dei, vt qui bene vtitur dono sibi concesso, amplioris gratiæ, & doni acceptionem mereatur, & qui male vtitur, hoc ipsum q̃d accepit auferatur ab eo. Nam vt legitur Mat. 25 Seruo pigro ablatum est talentum, quod accepe rat a Domino suo: quia non bene vsus eo fuit, & datum est ei qui acceperat quinque, cum quibus lucratus fuerat alia quinque. Sic ergo est & de dono spiritus sancti. Nullus. n. potest Deum diligere nisi habeat spiritum sanctum. Non. n. nos præuenimus gratiã Dei, sed ipsa præuenit nos. Ipse enim prior dilexit nos, vt dr. 1. Ioã. 3. & ideo dicendum, q̃ Apostoli primo quidem receperunt spiritum sanctum, vt diligerent Deũ, & obedirent mandatis eius, sed necesse erat ad hoc, vt ampliori plenitudine spiritũ sanctum reciperent, quòd bene vterentur diligendo & obediendo, dono spiritus sancti prius accepto. Et secundũ hoc est sensus. {Si diligitis me} per spiritũ sanctum quem habetis, & obeditis mandatis meis recipietis spiritũ sanctum, quẽ habetis in ampliori plenitudine. Alia præparatio necessaria erat ex parte Christi. Et quãtũ ad hoc dicit. {Ego rogabo patrẽ, &c.} Vbi sciendum est, quòd Dominus noster Iesus Christus inquantum homo mediator est Dei & hominum, vt dicitur. 1. Thi. 2. Vnde inquantum est homo accedens ad Deum, impetrat nobis dona cœlestia, & veniens ad nos eleuat nos, & reducit ad Deum: quia ergo iam ad nos venerat, & dando nobis mandata Dei reducit credentes ad ipsum, restabat vt rediret ad patrem, & impetraret dona spiritualia. Hebr. 6. Accedens per semetipsum, &c. Et hoc facit rogando patrẽ. Et hoc est, quod dicit. {Ego rogabo patrem, &c. Ephes. 5. Ascendens in altum. Sed attende, quod idẽ est qui rogat vt detur, & qui dat paraclitum. Rogat inquantum homo, dat inquantum Deus. Dicit autem. {Et rogabo} vt eorũ repellat tristiciam de suo recessu, quoniam ipse recessus est ratio, vt acciperent spiritum sanctum.

b HIc ponitur spiritus sancti promissio. Sed attende, q̃ hoc nomen paraclitus est Græcum, & significat consolatorem. Et ideo dixit. {Alium paraclitum dabit vobis, scilicet pater, non tñ sine filio, idest, spiritum sanctum qui est consolator cum sit spiritus amoris, amor autem facit spiritualem consolationem & gaudium. Gal. 5. Fructus spiritus, charitas, gaudium, &c. ipse est interpellator, &c. Roma. 8. Nam quid oremus sicut oportet nescimus, &c. Hoc autem, quod dixit. {Alium} designat distinctionẽ personalem in diuinis contra Sabellium. Sed obijcitur, quia hoc quod dicitur, paraclitus, importat actionem spiritus sancti. Ergo in hoc, quod dixit. {Alium paraclitum} videtur designare alietatem naturæ. Nam alietas operationis designat alietatẽ naturæ. Est ergo spiritus sanctus alterius naturæ a filio. Responsio, dicendum, quòd spiritus sanctus est consolator & aduocatus, & filius similiter. Quòd enim filius sit aduocatus dicitur. 1. Io. 1. Aduocatum habemus apud patrem, quòd consolator. Isa. 61. Spiritus Dñi misit me, &c. vt ponerem consolationem, &c. tamen alia, & alia ratione est consolator & aduocatus, filius & spiritus sanctus, si accipiamus per appropriationem personarum. Nam Christus dicitur aduocatus inquantum fm quòd homo interpellat pro nobis ad patrẽ. Spiritus aũt sanctus inquantũ nos postulare facit. Itẽ spiritus sanctus dicitur consolator inquantũ est amor formaliter. Filius vero inquantum est verbum. Et hoc dupliciter. Quia per doctrinam, & inquantũ ipse filius dat spiritũ sanctum, & intendit amorẽ in cordibus nostris. Sic ergo ly {alium} nõ designat alietatem naturæ in filio & spiritu sancto, sed designat aliũ modum, quo vterque est consolator & aduocatus.

c HIc ponitur promissio. Et primo quantum ad ipsam dationem. Secundo quantum ad ipsum donum. Tertio quantũ ad recipientes donum. Sed donatio est vera: quia perpetua, vnde dicit. {Vt maneat, &c.} Alicui enim datur aliquid ad tempus tãtum, & hæc non est vera donatio. Sed tunc est vera quando datur ad semper habendum. & ideo spiritus sanctus vere datur, quia {vt maneat cum eis in æternum,} hic quidem illustrans, & docens, & suggerens, post ad videndam speciem introducens. 1. Reg. 16. Directus spiritus Domini in Dauid, &c. Iudas autem licet acceperit eum, non tamen semper cum ipso mansit: quia nõ accepit vt maneret cum ipso in æternum, sed tantum secundum præsentem iusticiam. Secundum Chrysostom. autem dici potest, quòd Dominus hæc dicit ad tex cludendum carnalem quandam suspitionem discipulorum. Possent enim suspicari, quòd ille paraclitus eis datus post modum per passionẽ ab eis recederet. sicut ipse, & hoc excludit dicẽs {vt maneat, &c.} q.d. nõ patiet mortẽ vt ego nec a vobis recedet. Sed cõtra. supra. 1. hoc dictũ est Ioanni Baptistæ. Super quẽ videris spiritum descendẽre & manere, hic est qui baptizat. Ex quo videt propriũ Christi: vt spiritus sanctus

A ctus semper maneat eum ipso, quod non est verum, si cum discipulis manet in æternum. Responsio secundum Chrysost. dicendum, quòd spiritus sanctus dicitur in nobis manere p̃ dona sua. Donorum autem spiritus sancti quædam sunt necessaria ad salutem. Et hæc sunt communia omnibus sanctis, & semper in nobis manẽt, vt est charitas, quæ numquam excidit, vt dicitur. 1. Cor. 13. Quia etiam in futuro erit. Quædam autem non sunt de necessitate salutis, sed dantur fidelibus ad manifestationem spiritus. 1. Cor. 15. Vnicuiq; datur manifestatio spiritus, &c. Sic ergo quantum ad prima dona, spiritus sanctus manet cum discipulis, & sanctis in æternum. Sed quantum ad secunda dona, sic B est proprium Christo, vt maneat cum eo semper, quia semper in plenitudine potestatis suæ hẽt, vt possit miracula facere, & prophetare, & alia huiusmodi: sed non sic est de aliis, quia. vt dicit Grego. Spiritus Prophetarum non sunt prophetis subiecti. Donum autem est excellentissimum, quia {spiritus veritatis.} Spiritum quidem dixit, vt ostendat naturæ subtilitatẽ. Spiritus enim dicitur aliquid occultum & inuisibile. vnde quod inuisibile est spiritus dici consueuit. Sic & spiritus sanctus occultus est & inuisibilis. supra 3. Spiritus vbi vult spirat, & vo. &c. Item vt ostẽdat eius virtutem, quia mouet nos ad bene agendum & operandum. Spiritus enim impulsionem quandam inlinuat. vnde & ventum spiritum appellamus. Rom. 8. Qui spiritu Dei agũtur. Psal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me, &c. Addit autem {veritatis} qa a veritate procedit, & veritatẽ dicit. Spiritus enim sanctus nihil aliud est quàm amor. Quando ergo quis impellitur ad amandũ terrena & mundum, tunc impellitur a spiritu mundi. 1. Cor. 2. C Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est. Quando vero impellitur ad opera carnis, tunc nõ impellitur a spiritu sancto. Ezech. 13. Veh prophetis insipientibus, &c. Sed iste spiritus ducit ad cognitionem veritatis, quia procedit a veritate, q̃ dicit supra eod. Ego sum via, & veritas, &c. Nam sicut in nobis ex veritate concepta, & considerata, sequitur amor ipsius veritatis, ita in Deo concepta veritate, quæ est filius, procedit amor. Et sicut ab ipsa procedit, ita in eius cognitionem ducit. infra 17. Ille me clarificabit, q̃a de meo accipiet, &c. & ideo dicit Ambrosius, q̃ omne verum a quocumque ducatur a spiritu sancto est. 1. Cor. 12. Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. infra. 15. Cum venerit paraclitus quem ego mittam, &c. Manifestare autem veritatem conuenit proprietati spiritus sancti. Est enim amor, qui facit secretorum reuelationem, infra 15. Vos autẽ dixi amicos, quia omnia, &c. Iob 37. Annuntiat de ea. s. veritare amico suo. Recipiunt autem spiritum sanctum credentes. Et quantum ad hoc dicit. {Quem mundus nõ potest accipere.} Et primo ostendit, qui sunt quibus non datur. Secundo ostendit quibus datur, ibi. {Vos autẽ cognoscetis, &c.} Primo autem ostendit, q̃ non datur mundo, Secundo autem assignat causam quare non detur. Quantum ad primũ dicit. {Quẽ mundus non potest accipere. {Mundum hic mundi dilectores vocat Dominus, hi quidem quamdiu mundum diligunt, spiritum sanctum non possunt accipere, est enim amor Dei. Non potest autem quis finali dilectione Deum & mundum diligere. 1. Ioan. 2. Si quis diligit mundũ, &c. Nã Gregorius dicit 5. Mora. ca. 20. Spiritus sanctus omne quod repleuerit ad desiderandum inuisibilia accendit. Et qm̃ mundana corda sola visibilia diligũt hunc mundus non accipit, quia ad diligenda visibilia non assurgit. Seculares etenim mentes quanto se foras per desideria dilatant, tanto ad receptionem illius sinum cordis angustant. Sap. 1. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. Quantũ ad secundũ E dicit. {Quia non videt eum, &c.} Nam dona spiritualia nõ accipiunt nisi desiderata. Sap. 6. Præoccupat. s. diuina sapiẽtia eos, &c. nec desiderantur nisi aliqualiter cognita. Quòd aũt non cognoscantur, ex duobus contingit. Primo quidẽ ex hoc, q̃ homo non ponit intentionem suam ad eorum cognitionem. Secũdo vero, quia quis non potest esse capax illius cognitionis, hoc autẽ mundani non habent. Nam primo non intendunt ad ea desiderãda. Et quantum ad hoc dicit. {Quia non videt eum}. i. non ponit intentionem suam ad eum cognoscendum. Psal. 16. Oculos suos statuerunt declinare, &c. Item non possunt ea cognoscere. vnde dicit: {Nescit eum.} nam vt August. dicit, non habet inuisibiles oculos mundana dilectio: per quos videri spiritus sanctus nisi in uisibiliter non potest. 1. Corin. 2. Animalis homo non percipit ea, &c. Sicut lingua infecta non sentit bonum saporem propter corruptionem humoris, sic anima infecta a corruptione mundi, cælestium dulcedinem non gustat, vel secundum Chrysostomũ dico q̃ {alium paraclitũ dabit vobis, spiritum veritatis} sed hic non assumet carnem. {quia mundus nõ videt eum, nec scit eũ.} idest, non accipit eum: sed solum vos.

d HIc ostendit primo quibus datur spiritus sanctus. Secũdo rationem assignat. Datur aũt fidelibus vnde dicit. {vos aũt} qui moremini a spiritu sancto. {cognoscetis eum.} 1. Corinth. 2. b Adhuc modicum, & mundus me iam non videt. Vos autem videtis me, quia ego viuo, & vos viuetis.

Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, &c. & hoc ideo: quia mundum contẽnitis. 2. Cor. 4. Non contemplantibus nobis quę videntur, &c. Ratio aũt huius. {quia apud vos manebit.} Vbi primo nota spiritus sancti ad Apostolos familiaritatẽ. {quia apud vos manebit.} i. ad vtilitatẽ vestrã. Psal. 142. R. Spiritus bonus deducet me in viam rectam. Sapien. 12. O quàm bonus spiritus tuus, &c. Secundo quandam eius intimam inhabitationem: quia {in nobis erit.} idest, in intimo cordis nostri Ezec. 33. Et spiritum nouum.

LECTIO V.

SVpra, dominus promisit spiritum sanctum consolatorem. Sed quia Apostoli non multum ad notitiam spiritus sancti conscenderant, & ad Christi præsentiam valde detinebantur, huiusmodi consolatio eis parua videbantur. Et ideo in parte illa promittit eis primo reditum suum. Secundo dona sua, ibi. {Hæc locutus sum vobis apud vos manens, &c.} Circa primum primo promittit eis iteratam visitationem. Secundo assignationem, ibi. {Qui habet mandata mea, &c. Tertio excludit discipuli dubitationem, ibi. {Dicit ei Iudas, &c.} Circa primum primo manifestat eis suum reditum. Secundo manifestat redeundi modum, ibi, {Adhuc modicum, &c.} Tertio prędicit reditus fructum, ibi. {In illa die, &c.} Circa primum primo ostendit necessitatem redeundi. Secundo promittit reditum. Necessitas autem redeundi est. vt discipuli orphani non remaneant. Et hoc est quod dicit. {Nõ vos relinquã orphanos.} Orphani enim in Græco pupilli sunt in latino, & dicuntur hi paruuli patre carentes: secundũ illud Tre. vlt. Pupilli facti sumus absque patre, &c. Considerandum est autem, q̃ homo potest habere triplicẽ. s. patrẽ patrem originis. Heb. 12. Patres quidem habuimus carnis nostræ, &c. Item prauæ imitationis supra 8. Vos ex patre diabolo estis. Item gratuitę adoptionis. Ro. 8. Accepistis spiritum adoptionis, &c. Sed eos qui imitatur patrem diabolum, Deus non adoptat in filios: quia non est conuentio lucis ad tenebras, vt dicitur 2. Cor. 6. Similiter nec illos qui nimium afficiuntur carnaliter ad parentes: quia hoc dicitur Mat. 10. Qui amat patrem suum aut matrem suã plusquàm me, non est me dignus. Qui ergo fuerit orphanus, i. deest, destitutus affectu peccati, & deserens affectum carnalem ad parentes, illum Deus sibi adoptat in filium. Psal. 26. Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, dominus autem assumpsit me. Multo autem magis qui reliquit eos. Psal. 44. Obliuiscere populum tuum, &c. Sed notandum quòd Christus exhibet se discipulis suis vt patrem, quãuis hoc nomen pater personaliter acceptum sit proprium personæ patris: essentialiter tamen acceptũ competit toti trinitati. Vnde supr. 13, dicit eis. Filioli mei, ad huc modicũ vobiscum sum. Aduẽtum sum promittit eis dicẽs. {Veniam ad vos.} Venerat iam Christus ad eos carnem assumendo. 1, Thi. 1. Christus Iesus venit in hunc mundũ, &c. Restabat ergo triplex aduentus eius, quorum duo sunt corporales. Vnus scilicet, post resurrectionem, & ante ascensionem, quando scilicet recedens ab eis per mortem, post resurrectionem venit Iesus, & stetit in medio discipulorum, vt dicitur infr. 20. Alius erit in fine mundi. De quo dicitur Act. 1. Quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, ita veniet. Luc. 21. Videbunt filium hominis venientem, &c. Sed tertius est spiritualis & inuisibilis, quando scilicet venit ad fideles suos per gratiam in vita, vel in morte. Iob 9. Si venerit ad me, nõ videbo. Dicit ergo. {Veniam ad vos.} Post resurrectionem quantum ad primum aduentum. infra. 16. Iterum autem videbo vos. Item in fine mundi, Isa. 3. Dominus ad iudicium veniet, &c. Item in morte ad suscipiendum vos ad me. supr. eodem. Veniam ad vos, & tollam vos ad meipsum. Item {veniam ad vos.} spiritualiter visitando. infra eodem. Ad eum veniemus, &c.

b HIc exponit visitationis modum, ostendens hanc visitationẽ Apostolis, singulariter exhibendã. Et quia possent credere, q̃ adhuc ad eos rediret mortalis existens. Ideo consequenter excludit hoc dicens. {Adhuc modicum, &c. Vt primo exponamus de reditu post resurrectionem. Tũc est sensus. {Adhuc modicũ.} idest, modicum tempus vobiscum sum in hac carne mortali, & tunc crucifigar: sed post. {mundus iam me non videt, &c.}

Et hoc,quia post resurrectionem non omnibus {manifestauit se, sed testibus præordinatis a Deo.ſ.discipulis suis. Act.1. Et ideo dicit.{Vos autem videbitis me}.ſin corpore glorificato & immortali. Rationem horũ assignat dicens.{Quia ego viuo,& vos viuetis.}Vbi remouet dubitationem.Possent enim discipuli dicere. Quomodo videbimus te,qui morieris,& nos etiam moriemur tecũ. & ideo dicit,q̃ hoc non erit ita quia{ego viuo.}ideſt, viuam post resurrectionem. Apoc.1. Fui mortuus, & ecce sum viuens,&c.{Et vos viuetis.quia non occidemini modo mecum. infra 18. Si me quæritis,finite hos abire. vel{ego viuo.}per resurrectionem.{Et vos viuetis}.i.gaudebitis inde, quia gaudij sunt discipuli viso domino. Hoc modo accipitur viuere. Gen.41. Cũ aud.ſset Iacob, q̃ Ioſeph regnaret in terra Aegypti,reuixit ſpiritus eius.ſ.propter gaudium. Sed contra hanc expositionem obicit Aug. quia ex hoc quod dñs dicit.{Adhuc modicum,& mundus me iam nõ videt.}sequitur q̃ homines mundi numquam sint eum visuri, quod est falsum, quia in iudicio videbunt eum. secundum illud Apoc.1. Videbit eum omnis oculus. Ad quod posset dici, q̃ verũ est, quòd homines mundi adhuc modicum mundus non videbit eum in ista carne mortali, & propter hoc Aug. exponit hoc.{Adhuc modicum.}referens ad secundum aduentum, in quo venient ad iudicandum. Et dicitur istud tempus modicum vsque ad iudicium,in respectu ad æternitatem. Nam mille anni ante oculos tuos,quasi dies hesterna,&c. Et hoc nõ Apostolus Hebr.12. vocat istud tempus modicum, exponens illud Agge.2. Adhuc modicũ,& ego mouebo cœlum & terram,&c. Et mundus me iã non videt.}quia vlterius post iudicium homines mundi amatores & praui,eum non videbunt euntes in ignem æternum. Vn de Isa.26.secundum aliam literam dicitur. Tollatur impius ne videat gloriam Dei.{Vos autem.}qui secuti estis me,& permansistis mecum in tentationibus meis.{videbitis me}in æternitate perpetua. Isa.30. Regem in decore suo videbunt.1.Thes.2. Semper cum dño erimus.& hoc ideo,quia{viuo & vos viuetis,&c.}quasi diceret. Sicut ego habeo vitam gloriosam in anima & in corpore,ita & vos 1. Cor.15. Reformabit corpus humilitatis nostræ,configuratum corpori claritatis suæ. Et hoc ideo dicit,quia vita nostra gloriosa, creatur ex vita gloriosa Christi.1. Cor.15. Sicut in Adam omnes moriuntur,ita & in Christo omnes viuificabũtur. Sed de se dicit in præsenti:{viuo}quia sua resurrectio differenda non erat post mortem eius; sed statim secutura,secundum illud Psal.107. Exurgã diluculo: quia vt dicitur in Psal.15. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Sed de discipulis dicit.{viuetis.}in futuro, quia resurrectio corporum eorum differenda erat vsque in finem mundi: secundum illud Isa.26. Viuent mortui tui,interfecti mei resurgent.

c In illa die vos cognoscetis, quia ego sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis.

d Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui autẽ diligit me, diligetur a patre meo. Et ego diligam eũ, & manifestabo ei meipsum.

c HIc ponitur visitationis fructus qui est cognitio eorũ quæ Apostoli ignorabant: vt enim supr.dictum est, Petrus ignorabat quo Christus iret. Vnde dicebat. Domine quo vadis? Etiã Thomas hoc ignorabat, & viam per quam iret,vnde dicebat. Nescimus quo vadis,& quomodo,&c. Philippus autẽ patrem ignorabat,vnde petebat dicens. Domine,ostende nobis patrem,&c. Quæ quidem causabantur ex ignorantia vnius rei, ex hoc scilicet, quòd ignorabant quomodo pater in filio, & filius in patre. vnde & Philippo dixit. Non credis, quia ego in patre, & pater in me est? Huius ergo notitiam promittit eis dominus dcs hic. {In illa die vos cognoscetis: quia ego in patre,&c.}Ex quo omnis dubietas a cordibus discipulorum excluditur. Potest autem exponi de aduentu tempore resurrectionis, & de aduentu ad iudicium. Sed distinguenda est duplex cognitio mysteriorum diuinitatis. Vna est imperfecta quæ habetur per fidem. Alia perfecta quę habetur per speciem. De quibus dicitur 1. Corinth.13. K Videmus nunc per speculum in enigmate, quantum ad primu. Tunc autem facie ad faciem, quantum ad secundum. Dicit ergo {in illa die}post resurrectionẽ meam{ cognoscetis:quia ego sum in patre.}Et hoc cognitione fidei: quia tunc videntes eum resurrexisse & esse cum eis, certissimam fidem de eo habuerunt, præcipue qui acceperunt spiritum sanctum, qui omnia eos docebat. vel{in illa die}.vltimæ resurrectionis in iudicio{ cognoscetis,}scilicet manifeste per speciem.1.Cor.13. Tunc cognoscã sicut & cognitus sum. Sed quid cognoscent? duo quæ dicit supra. Vnum scilicet, quòd pater in me manens ipse facit opera. Et quantum ad hoc dicit.{Quia ego sum in patre meo,}scilicet per consubstantialitatem naturæ. Aliud,quòd dicit se facturum opera per discipulos, dicens.{Qui credit in me, opera quę ego facio,&c. Et quantum ad hoc dicit.{Et vos in me,& ego in vobis.} Vbi attendendum est, quòd quia hic Dominus videtur similem habitudinem ponere sui ad patrem; & discipulorum ad ipsum. F volebant Arriani, quòd sicut discipuli sunt minores Christo, & non cõsubstantiales ei,ita esset filius minor patre, & alterius substantiæ ab ipso. & ideo dicendum est, quòd hoc quod dicit. {Ego sum in patre meo,}dicitur per consubstantialitatem naturæ.supr.10. Ego & pater,vnum sumus. & supr.1. Verbum erat apud Deum. Hoc autem, quod dicit.{Et vos in me,&c.} Intelligitur vno modo, quòd discipuli sunt in Christo. nam illud quod protegitur ab aliquo, dicitur esse in eo, sicut contentum in continente. Et hoc modo dicitur, quòd in Rege sunt ea quæ sunt in regno. Et secundum hoc dicitur Actuum 17. In ipso viuimus, mouemur.& sumus. {Et ego sum in vobis,} manendo interius, & operando,& inhabitando interius per gratiam. Ephesiorum 3. Habitare Christum per fidem in corditbus,&c. Et 2. Corin.13. An experimentum eius quæritis,&c. Alio modo secundum Hylarium. {Vos in me} supple in me eritis per naturam vestram,quam assumpsi,assumendo enim naturam nostram,assumpsi nos omnes. Hebræorum 2. Nusquam enim Angelos apprehendit,&c.{Et ego sum in vobis} per mei sacramenti sumptionem:quia qui sumit corpus Christi, Christus est in eo,supr.6. Qui manducat carnem meam. Alio modo. {Vos in me,& ego in vobis,}supple sumus, per mutuam dilectionem, quia hoc dicit.1.Ioan.4. Deus charitas est, & qui manet in charitate,&c. Et hæc vobis ignota erant,sed tñ in illa die ea cognoscetis.

d HIc assignatur visitationis ratio. Et ponit Dñs duplicem rationem,quare a fidelibus Dominus videatur,& nõ a mundo. Prima est vera eorum dilectio ad Deum. Secunda vero dilectio Dei ad eos,ibi.{Qui autem diligit me,&c.} Quantũ ad primum dicit.{Qui habet mandata mea,& seruat,&c.}Vbi notandum est,q̃ illa est vera dilectio, quæ se prodit & probat in operenam per exhibitionẽ operis dilectio manifestatur. Cum enim diligere aliquem sit velle ei bonum, & desiderare, quæ ipse vult, non videtur vere diligere, qui non facit voluntatem amati, nec exequitur,quæ scit eum velle. Qui ergo nõ facit voluntatẽ Dei, non videtur eum vere diligere. & ideo dicit {Qui habet mãdata mea,& seruat ea, ille est qui diligit me}.i.qui habet veram dilectionem ad me. Sed nota,q̃ altiquis habet mandata Dei. Prion quidem in corde per memoriam & ignẽ meditationũ. Psal.118. In corde meo abscondi eloquia tua,vt non peccem tibi. Sed hoc non sufficit nisi seruet in opere. Psal.109. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Quidam vero habent in ore docendo,& exhortãdo. Psal.118. Quàm dulcia faucibꝰ meis eloquia tua. Et hi etiã debent ea seruare in opere: quia qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorũ. Mat.6. Vñ vituperantur à Deo illi qui dicunt, & non faciunt. Mat.23. Quidam aũ habẽt in aure ea,libenter & diligẽter audiẽdo. sup.8. Qui est ex Deo, verba Dei audit,&c. Nec hoc sufficit nisi seruent,quia non auditores legis,sed factores iustificabuntur. Ro.2.infr.16. Operamini non cibum qui perit,&c. Ergo qui sic habet mãdata Dei aliqualiter seruat ea. Sed adhuc imponit ei vt seruet perseuerando. Vñ dicit Aug. Qui habet in memoria, & seruat in vita,qui habet in sermonibus,& seruat in moribus, qui habet audiẽdo,& seruat faciẽdo,qui habet faciẽdo, & seruat perseuerãdo, ipse est qui diligit me. Quantũ ad ſm dicit.{Qui autẽ diligit me, diligeẽ,&c.} Sed hoc in primo aspectu videtur absurdum. Numquid enim Deus diligit nos,quia diligimus eũ? Ablit. Dicitur enim.1.Io.3. Non quasi dilexerimus Deum, sed qm̃ ipse prior dilexit nos.& ideo dicendum,q̃ intellectum huius habemus ex his, quæ dicta sunt.supra scilicet.{Qui habet mandata mea & seruat,&c.} Nõ enim ibi dicitur,q̃ ideo diligit,quia seruat mandata, sed quia diligit.ideo mandata implet, & hoc modo dicendum est hic, quòd ideo quis diligit Christum,quia diligitur a patre, & non ideo diligitur,quia diligit. Diligimus ergo filiũ, quia pater diligit nos. Habet enim hoc verus amor, vt amatos ad amantis dilectionem trahat. Hie.31. In charitate perpetua dilexi te,&c. Sed qa amor patris non est sine amore filij,cum idem sit amor vtriusq;, quæcumq; enim pater facit,hæc & filius similiter facit.supra.5. Ideo subdit.{Et ego diligã eum.}Sed cũ pater & filius omnia diligant ab æterno,quare dicit{diligã}in futuro. Dicendũ est ergo,q̃ dilectio considerata prout est in diuina voluntate, sic est æterna,sed considerata ſm q̃ manifestatur in executione operis & effectꝰ, est tẽporalis.& ideo est sensus.{Et ego diligam eum}.i.effectum dilectionis ostendam,quia.ſ.{manifestabo ei meipsum,}quia ad hoc diligam vt manifestem. Sciendum est autem, q̃ dilectio alicuius ad aliquem,aliquando est secundum quid, aliquando simpliciter. Secundum quid quidem, qñ vult ei aliquod bonum particulare. Simpliciter autem,quando vult ei omne bonum. Deus autẽ omnia causata diligit secundũ quid, qa omni creaturæ vult aliquod

aliquod bonum etiam ipsis dæmonibus, vt scilicet viuant & intelligant, & sint, quæ sunt quædam bona. Simpliciter autem diligit illos, quibus vult omne bonum.ſ. vt habeant ipsum Deum, quem habere, est habere veritatem, quia Deus veritas est. Sed veritas tunc habetur qñ cognoscitur. Illos ergo vere & simpliciter diligit, quibus manifestat seipsum, qui est veritas. Et hoc est qđ dicit {manifestabo ei meipsum}.ſ.in futuro per gloriam, qđ est vltimꝰ futurę beatitudinis effectꝰ. Iob 37. Annuntiat de ea amico suo,&c. Sap.6. Præoccupat eos, qui se concupiscunt. Sed posset quis dicere. Numquid pater non manifestabit se? immo & pater & filius.nã filius,& patrem simul & se manifestat,cũ sit verbũ eius. Mat.11. Neq; patrẽ quis nouit nisi filius,&c. Et tñ si interim filius manifestat se alicui aliquo modo, hoc est signum diuinæ dilectionis. Vnde & hæc potest esse ratio, quare mundus eum non videbit: quia.ſ.non manifestabit eis seipsum,& hoc quia nõ diligit eum.

LECTIO VI.

DIcit ei Iudas, non ille Ischariothis. Domine, quid factum est quia manifestaturus es nobis teipsum,& non mundo?

b Respondit Iesus, & dixit ei. Si quis diligit me, sermonem B meum seruabit.

c Et pater meus diligetꝫ eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

d Qui non diligit me, sermones meos non seruat.

e Et sermonem quem audistis non est meus: sed eius qui misit me, patris.

b Numquid pater non manifestabit se? immo & pater & filius.nã filius,& patrem simul & se manifestat,cũ sit verbũ eius. Mat.11. Neq; patrẽ quis nouit nisi filius,&c. Et tñ si interim filius manifestat se alicui aliquo modo, hoc est signum diuinæ dilectionis. Vnde & hæc potest esse ratio, quare mundus eum non videbit: quia.ſ.non manifestabit eis seipsum,& hoc quia nõ diligit eum.

LECTIO VI.

SVpra promisit Dominus discipulis suam visitationẽ. hic remouet discipuli dubitationem. Et primo ponitur discipuli dubitatio. Secundo Christi responsio,ibi.{Respondit Iesus,&c.}Sciẽdum est circa primum,quòd sanctorum & humilium consuetudo est, vt cum magna de se audiunt,stupeant & admirentur. Audierant autem discipuli Dominum dicentem. Adhuc modicum, & mundus me C iam non videt. Vos autem videbitis me,&c. Ex quo videbatur Apostolos toti mundo præferre. Et ideo Iudas frater Iacobi, cuius Epistola inter Canonicas legitur,in admirationem & stupore positus,dicit.{Domine,quid factum est, quia manifestaturus es?&c.}quasi diceret: Quæ causa erit? Numquid nos supra eotum mundum sumus? Simile dixit Dauid 2.Reg.7. Quis ego ſum,aut quæ est domus mea? Matt.25. dicunt iusti. Domine,qñ te vidimus esurientem,&c. Consequenter cum dicit.

b POnitur Christi responsio. Vbi primo assignat causam suæ manifestationis discipulis,& non mundo. Secundo manifestat quoddam,quod dixit,ibi.{Et sermonem quẽ audistis,&c.} In prima primo ostendit,quare manifestaturus est se discipulis. Secundo ostendit,quare non manifestaturus est se mundo,ibi. {Qui non diligit me.}Et in prima primo ponitur idoneitas discipulorum ad Christi manifestationem habendam. Secundo insinuatur processus manifestationis & ordo,ibi.{Et pater meus.} D Circa primum duo ponit,quæ reddunt hominem idoneum ad Dei manifestationem. Primum est charitas. Secundum est obedientia. Quantum ad primũ dicit.{Si quis diligit me,&c.} Tria enim necessaria sunt homini volenti Deũ videre. Primo,vt Deo appropinquet. Deut.23. Qui appropinquant pedibus ejus,accipient,&c. Secundo,vt ad eum videndum oculos eleuet. Isa.40. Leuate in excelsum oculos vestros,&c. Tertio, vt visioni vacet. Nam spiritualia videri non possunt,nisi quis vacet terrenis. Psal. 33.& 45. Vacate & videte quoniam suauis est Dominus. Et hæc tria facit charitas. Nam ipsa animam hominis Deo coniungit, 1.Ioan.4. Qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Ipsa ipsum incuitum ad Deum erigit. Matt.6. Vbi est thesaurus tuus,ibi est cor tuum. vnde dicitur. Vbi est amor tuus,ibi oculus. Ipsa enim a mundanis vacare facit. 1.Ioan.2. Qui diligit seculum,non est perfecta charitas Dei in illo. Ergo econtrario,qui perfecte Deum diligit, non est in illo amor seculi. Ex charitate autem sequitur obedientia. vnde dicit {sermonem meum seruabit.}vt dicit Gregorius. Probatio dilectionis,exhibitio est operis. Numquam est Dei amor ociosus,operatur enim magna si est. si autem operari renuit, amor non est. Voluntas enim,& maxime quæ est de fine mouet alias potentias ad actus suos. Nõ enim quiescit homo nisi faciat ea per quæ ad finem intentum perueniat;præcipue si est intensa ad ipsum. Quãdo ergo voluntas hominis intensa est ad Deum, qui est finis eius, mouet omnes vires ad faciendum ea,quæ ad ipsum ducunt. Intenditur autem in Deum per charitatem. & ideo charitas est,quæ nos seruare mandata facit.2.Cor.5. Charitas Christi vrget nos. Cant.6. Lampades eius,lampades ignis. et per obedientiam homo efficitur idoneus ad videndum Deum. Psal.118. A mãdatis tuis, scilicet a me seruatis intellexi. Et iterum, Super senes intellexi,&c. Consequenter cum dicit.

c POnitur processus & ordo manifestationi. Tria autem sunt per quæ fit homini diuina manifestatio. Primũ est diuina dilectio Et quantum ad hoc dicit. {Pater meus diligetꝫ eum.}Supra est dictum,quare dicit{diliget.} in futuro, quãtum videlicet ad effectum dilectionis, qui tamen ab æterno dilexit quantum ad voluntatem benefaciendi. Malac.1. Iacob dilexi,&c. Non autem dicit. Ego diligam eum: quia hoc iam eis patuit. supra Prouerb.8. Ego diligentes me diligo. Restabat ergo vt insinuaret eis,quia pater diligeret eos. Deut.4. Dilexit populos, omnes sancti in manu, &c. Secundum est diuina visitatio. Et quãtum ad hoc dicit{ & ad eum veniemus.} Sed contra, venire mutationem localem significat, sed Deus non mutatur, ergo,&c. Resp̃sio. Deus dicitur venire ad nos, nõ quòd ipse moueatur ad nos, sed quia nos mouemur ad ipsum. Dicitur enim aliquid venire in locum in quem prius non fuit. Hoc autem Deo non conuenit, cum sit vbique. Hiere.34. Cœlum & terram ego impleo. Dicitur etiam venire in aliquem inquantum est ibi nouo modo, secundum quem prius non fuerat ibi, scilicet per effectum gratiæ. Et per hunc effectum gratiæ facit nos ad se accedere. Sed attendendum secundum Augustinum, quòd tribus modis Deus venit ad nos; et ipsidem nos imus ad eum. Primo quidem venit ad nos implendo suis effectibus, & nos imus ad eum capiendo ipsos. Ecclesiasti.33. Transite ad me omnes qui concupiscitis,&c. Secundo illuminando, & nos imus ad eum considerando. Psalm.33. Accedite ad eum & illuminamini. Tertio vero adiuuando, & nos ad eum, obediendo: quia nec obedire possumus nisi adiuti a Christo. Isaiæ 2. Venite ascendamus.&c. Sed quare non fecit; mentionem de spiritusancto? Augustin.dicit,quòd non dicitur hoc,quòd ipse sit excludendus aduenientepatre & filio,quia supra dicitur. Vt maneat vobiscum in æternũ. Sed cũ in Trinitate sint duo,scilicet personarum distinctio, & essentiæ vnitas. Aliquando quidem fit mentio de tribus personis,ad insinuandum distinctionem personarum. Aliquando vero facit mentionẽ de duabus sine tertia,ad insinuandum essentiæ vnitatem. Vel dicẽdum,q̃ cum spiritussanctus nihil sit aliud quàm amor patris, & filij,posito patre & filio intelligitur spiritussanctus. Tertium ad Dei manifestationem est perseuerantia. vtriusque,ſ.in dilectione Dei,& in eius visitatione. Et quantum ad hoc dicit{& manſionẽ.}In quo duo tangit. Primo quidem infirmitatem adhęsionis ad Deum,cum dicit.{manſionem.}Nam Deus venit ad quosdam per fidem,sed non manet:quia ad tempus credunt,& in tempore tentationis recedunt. Mat.18. Ad quosdam venit per peccati cõpunctionem,non tamẽ manet cum eis: quia reuertuntur ad peccata. Prouerbio.26. Sicut canis qui vertitur ad vomitum suum,&c. Sed in suis prædestinatis permanet semper. Mat.vlt. Ecce ego vobiscum sum,&c. Secundo ostendit familiaritatẽ Christi ad homines:quia{ apud eum}.ſdiligentem ad obediendum,in. quãcum.ſ.delectatur nobiscum, & facit nos delectari in ipso. Prouerb.8. Delitiæ meę esse cum filijs hominum. Isa.61. Gaudebit super te dñs Deus tuus. Christo,autem referens hoc ad aliam,intentionem dicit,q̃ Iudas audiens. Non relinquam vos orphanos,&c. Vos autem videbitis me,&c. existimauit,quòd Christus post mortem venturus esset ad eos, sicut mortui veniunt ad nos in somno. vnde quærit. Quid est factum,quia nobis manifestaturus,&c. quasi diceret. Væ nobis, quoniam morieris,& vt mortuus debes nobis assistere. vt ergo hoc excludat dicit. Ego & pater{ad eum veniemus.}.i.sicut pater manifestat seipsum, ita & ego{& mansionem apud eum faciemus.} quòd somniorum non E est in quibus nulla mora contrahitur.

d HIc ponit causam,quare non est manifestaturus se mundo, quæ quidem causa est remotio eorum per quæ dicit se hominibus manifestaturum. Remota enim causa removetur effectus:sed ipsi non habent causam,vt diuina eis manifestatio fiat. Ergo mundo & mundanis Deus non est manifestaturus seipsũ, Quòd non habeant causam apparet, quia mundus non diligit me. Et quantum ad hoc dicit.{ Qui non diligit me.} Iterum nõ obedit mihi, Vnde dicit{sermones meos non seruat.} Vt enim Greg.dicit;de dilectione conditoris lingua, & mens, & vita requiratur. Patet ergo causa quare suis manifestaturus est se, & non alienis,quia hi quidẽ diligunt. Dilectio nãque sanctos discernit a mũdo. Iob.36. In manibus ſ.superbis abscõdit lucem,& ita annũciat de ea amico suo,&c. Iob.28. Abyssus dicit non est in me mare.i.turbulentus non est mecum. Consequenter cum dicit,

e MAnifestat hoc qđ supra dixit.ſ.{Si quis diligit me,&c.} & pater meus diligetꝫ eum,&c. Posset enim aliquis dicere,

quòd hoc dictum nullam rationem haber, quin potius rationabi F lius dixisset. Ego diligam eum, & ad eum veniam. & ideo hoc excludit dicens. {Et sermonem quem audistis, non est meus}. i. non est mihi a meipso, sed est mihi ab alio. scia patre, q me misit, quasi diceret. Non me solum, sed nec patrem amat, qui hunc non audit sermonē. & ideo qui eum diligit & patrem & veritatē manifestationem meretur. dicit ergo. {Et sermonem. } hue sermo, {quē audistis. } a me homine prolatū {est quidē meus: } inquantum ipsum pronuncio {& non est meus. } inquantum est mihi ab alio, supra. 8. Mea doctrina non est mea. supra. eod. Verba quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor. Sed attende, secundum G Augustin. q cum loquitur dominus de sermonibus suis, pluraliter dicit sermones meos. Vbi autem loquitur de sermone patris, loquitur in singulari dicens. {Et sermonem quem audistis non est meus, } quia per verbum patris seipsum intelligi voluit, qui est vnicum verbum eius. Vnde nec suum se esse dicit. sed patris, quia nec sua imago est nec suus filius, sed patris. Sermones autē omnes in cordibus nostris sunt ab vnico verbo patris.

{Hic Dominus promittit discipulis suis dona. Promiserat. n. eis spiritumsanctum, & seipsum. Et ideo hic primo ostendit quid consequentur ex aduentu spiritussancti. Secundo quid consequentur ex ipso, ibi. {Pacem relinquo vobis. } Ex aduentu spiritussancti magna consequentur. s. intellectum omnium verborum Christi. Et ideo circa hoc primo cōmemorat eis sua documenta. Secundo promittit eis intellectum eorum, ibi. {Paracli tus autem, &c. } Dicit ergo quantum ad primum. {Hæc}. i. quæ dixi {locutus sum vobis. } organo humanitatis. {manens apud H vos. } præsentia corporali. Et hoc quidem maximum beneficiū est, vt ipse filius nobis loquat, & nos doceat. Hebr. 1. Multipharie multisq; modis olim, &c. in filio. Deut. 5. Quæ est omnis caro, vt audiat dñm suum? &c. Intellectum autem ipsorū documentorum promittit eis per spiritumsanctum sē daturū. vnde dicit. {Paracletus autem, &c. } Vbi tria facit circa spiritumsanctum. Primo describit ipsum. Secundo eius missionem. Tertio eius effectum. Ipsum quidem describit multipliciter, quia paraclitum, spiritum, & sanctum. Paraclitus quidem est, quia consolatur nos, & quantum ad tristitias de turbationibus huius mundi, de quibus. nos consolat. 2. Cor. 7. Foris pugnæ, intus timores. 2. Cor. 1. Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Et hoc facit inquantum est amor, faciens nos amare Deum, & eum pro magno habere. propter quod cum gaudio contumelias patimur. s̄m illud Act. 3. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu consilij, &c. Mat. 5. Gaudete & exultate, quia merces vestra, &c. Item consolatur nos, contra tristitias, de peccatis præteritis. De quibus dicit Matt. 5. Beati qui lugent. Et hoc facit inquantum dat nobis spem veniæ. Infra 20. Accipite spiritumsanctum, quorum remiseritis peccata, &c. Isa. 61. Vt ponerem consolationem. Spiritus quidē est, quia mouet corda nostra ad obediendum Deo. Isa. 56. Cum venerit quasi fluuius violētus, &c. Rom. 8. Qui spiritu Dei agunt ur, &c. Sanctus autem est, quia consecrat nos Deo. Omnia autē Deo consecrata, dicuntur sancta. 1. Cor. 5. Nescitis qm̄ corpora nostra templum sunt spiritussancti. Psal. 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, &c. Consequenter cum dicit. {Quē mittet pater in nomine meo. } agit de eius missione. Non est autem intelligendum, q̄ per motum localem ad nos veniat, sed quia quodam nouo modo in eis esse debeat, quo prius non fuerat. Psal. 103. Emitte spiritū tuum, & creabuntur. s̄in esse spirituali. Sed attende, q̄ spiritussanctus a patre & filio mittitur. & ideo ad hoc ostendendum, q̄nq; dicit, q̄ pater mittit eum, sicut hic, q̄nq; q̄ ipse. Infra. 5. Quem ego mittam vobis, &c. Sed numquam dicit eum a patre mitti, quin faciat commemorationem de seipso. vnde dicit. {quem mittet pater in nomine meo. } Nec dicit eum mitti a se filio, quin commemoret patrem. vnde dicit. {Quē ego mittam vobis a patre. } Sed quid est hoc quod dicit. {In nomine meo? } Numquid spiritussanctus nominabitur filius? Posset dici, q̄ hoc dicitur pro tanto, quia spiritussanctus dabatur fidelibus ad inuocationem nominis Christi. Sed melius est vt dicamus, q̄ sicut filius venit in nomine patris. Supra. 5. Ego veni in nomine patris mei, ita & spiritussanctus venit in nomine filij. Filius autem in nomine patris venit, non q̄ esset pater, sed quòd esset filius patris, similiter spiritussanctus venit in nomine filij, non q̄ diceretur filius: sed quòd esset spiritus filii. Ro. 8. Siquis spiritum Christi, &c. Galat. 4. Misit Deus spiritum filii sui, &c. non quòd diceretur filius, sed quòd esset spiritus filii. Rom. 8. Filii sui, & c. Et hoc quidem propter consubstantialitatem filii ad patrē, & spiritussancti ad filium. Item, sicut filius veniens in nomine patris, fidelēs suos patri subiecit. Apoc. 5. Fecisti nos Deo nostro regnū &c. Ita spiritussanctus configurauit nos filio, inquantū adoptat nos in filios Dei. Gal. 3. Spiritum, &c. in quo clamamus abba pater. Consequenter agit de effectu spiritussancti dicens, {Ille vos docebit omnia. } Nam sicut effectus missionis filii fuit ducere ad patrem, ita effectus missionis spiritussancti est ducere fideles ad filium. Filius autē cum sit ipsa sapiētia genita, é ipsa veritas. sup. 14. Ego sum via, veritas, & vita. & iō effectus missionis huiusmodi est, vt faciat homines participes diuinæ sapientię & cognitores veritatis. Filius ergo tradit nobis doctrinā cum sit verbum: sed spiritussanctus doctrinę eius nos capaces facit. Dicit ergo {Ille vos docebit omnia. } quia quæcunque homo doceat exterius, nisi spiritussanctus interius det intelligentiam, frustra laborat: quia nisi spiritus adsit cordi audientis, otiosus erit sermo doctoris. Iob. 32. Inspiratio omnipotentis dat intelligētiam, & intantum, quòd etiam ipse filius organo humanitatis loquens, non valet, nisi ipsemet interius operetur per spiritumsanctum. Sed attende, quòd supr. 6. dicit. Omnis qui audiuit a patre, & didicit. Hic expedit quid sit. quia non dicit non docente spiritusancto, quasi ille qui recipit spiritumsanctum a patre & filio, ille patrem cognoscit & filium, & ad eos venit. Facit autem nos scire omnia interius inspirando, dirigendo, & ad spiritualia eleuando. Sicut enim qui habet gustum infectum non habet veram cognitionem de saporibus, ita & qui infectus est amore mundi, nō potest gustare diuina, secundum illud. 1. Cor. 2. Animalis autē homo non percipit, &c. Sed cum suggerere sit minorum, puta officialium in diuinis, nunquid spiritussanctus qui suggerit nobis est nobis minor? Ideo dicendum secundum Gregorium, quòd spiritussanctus suggerere dicitur, non quòd nobis scientiam ab immo inferat, sed ab occulto subministrat vires ad cognoscendum. Vel docebit, inquantum nos facit participare sapientiam filii. Suggerit, inquantum nos impellit prout est amor. Vel suggeret nobis omnia, idest, ad memoriam reducet. Psalm. 21. Reminiscentur & conuertentur. &c. Sciēdum est enim, quòd eorū quæ Christus dixit discipulis, quædam non intellexerunt, quorundam autem memoriam non habebant. Dicit ergo Domin⁹. {Ille vos docebit omnia, } quę intelligere nunc non potestis {& suggeret vobis omnia, } quæ non potestis memoriæ commendare. Quomodo enim Euangelista Ioannes, post quodraginta annos potuisset omnium verborum Christi, quæ in Euangelio scripsit habere memoriam, nisi ei spiritussanctus suggessisset? &c.

f Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. Paraclitus autem spiritussanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcūq; dixero vobis.

LECTIO VII.

Pacem relinquo vobis, pacem meā do vobis. Vpra promisit Dominus discipulis suis quid consecuturi erant ex præsentia spiritussancti. Hic promittit donum, quod consecuturi erant ex aduentu, & præsentia sua. Sciendum tamen, quòd si consideretur proprietas personarum, scilicet filii, & spiritussancti, videtur Dominus alternare dona. Cum enim filius sit verbum, ad eū appropriate pertinere videtur, sapientię & cognitionis donū. Spiritui vero sancto cum sit amor, qui est causa pacis, pax appropriatur. Verumtamen, quia spiritussanctus est filii, & hoc, quod dat spiritussanct⁹, habet a filio, ideo spiritui sancto attribuit hoc donum cognitionis, vbi dicit. Ille vos docebit omnia, &c. quod tamen appropriatur filio. Quia vero spiritussanctus a filio procedit: ideo quod spiritussanctus appropriate facit, attribuitur filio. Et s̄m hunc modum Christus attribuit sibi pacem dicens. {Pacem, &c. } Vbi primo promittit donū pacis quam relinquit, Secundo distinguit pacem istam a pace mundi, ibi. {Nō quomodo mundus, &c. } Dicit ergo. {pacem relinquo. } Sciendū est, q̄ pax nihil aliud est, q̄ tranquillitas ordinis, tunc enim aliqua dicunt pacem habere, qñ eorum ordo interturbatus manet. In homine autem est triplex ordo, scilicet hominis ad seipsum, hominis ad Deum, & hominis ad proximum. Et est sic triplex pax in homine: quędam intrinseca, secundum quam pacificatur sibiipsi, absque perturbatione virium. Psal. 118. Pax multa diligētibus, &c. Alia est p quā homo pacificatur Deo, totaliter eius ordinationi subiectus. Rom. 5. Iustificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum. Tertia pax est ad proximum. Heb. 13. Pacem sequimini cum omnibus sanctis, & sanctimoniā. Sed notandum, q̄ in nobis tria ordinari debēt, s. intellectus voluntas, & appetitus sensitiuus Vt videlicet, voluntas dirigatur s̄m mentem seu rationem. Appetitus vero sensitiuus s̄m intellectum, & voluntatē. & iō. Aug. in lib. de Verbis Domini, pacem sanctorum diffiniens, dicit. Pax est serenitas mentis, trāquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Vt serenitas mentis referatur ad rationem, quæ debet esse libera non ligata, nec absorpta aliqua inordinata affectione. Tranquillitas animi referatur ad sensitiuam, quæ debet a molestatione passionum quiescere. Simplicitas cordis referatur ad voluntatem, quæ debet in Deū obiectum suum totaliter ferre. Amoris vinculum refertur ad proximum. Cōsortium charitatis ad Deum. Hanc autem pacem hic sancti habent, & habebunt in futuro, sed hic quidem imperfecte, quia nec ad nos, nec ad Deū, nec ad proximum pacem sine perturbatione aliqua possumus habere. Sed in futuro habebimus eam perfecte, quando sine hoste regnabimus. Vbi numquam poterimus dissentire. Et vtramq; hic Dominus nobis promittit. Primam cum dicit. {Pacem relinquo vobis, } in hoc. s. seculo, vt hoste vincatis, & vt inuicē diligatis, quod est quasi testamentum seruandum nobis statutum a Christo. Eccle. 45. Statuit illi testamentum pacis & principem, &c. Sicut Aug. dicit nō potuit ad hæreditatem domini peruenire, qui testamentum eius noluerit obseruare. Nec potest concordiā habere cum Christo, qui discors esse voluerit cum Christiano. Secundam vero cum dicit. {Pacem meam do vobis. } scilicet in futuro. Isa. vlt. Declinabo super eam, scilicet Hierusalem cœlestem, quasi flumen pacis. Sed cum siue in mundo, siue in patria tota pax sanctorum proueniat eis per Christū. Infra. 16. In me pacem habebitis, quare dominus loquens de pace sanctorum in via, non dicit. Pacem meam do vobis, sed tantum cum loquitur de pace sanctorum in patria? Ad quod dicendum, q̄ vtraque pax, scilicet præsens & futura, est Christi: sed præsens, vt actoris tantum. Futura autem est ejus, vt actoris & possessoris. nam ipsam semper habuit, quia semper fuit absque cōtradictione. Pax autem præsens, vt dictum est, est cum contradictione aliqua. & ideo licet eam faciat, non tamen eam possidet. Et secundū prædicta, expositio procedit de pace temporis & pace æternitatis. Sed secundum Augustinum, potest vtrumque exponi de pace temporis. et dicit. {Pacem relinquo, &c. } exēplo. Sed {do pacem meā, } potestate & virtute. Consequenter cum dicit.

g Non quomodo mundus dat: ego do vobis.

LECTIO VIII.

Non turbetur cor vestrū, neque formidet. Audistis, quia ego dixi vobis, vado & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad patrem, quia pater maior me est. Et nūc dixi vobis priusquam fiat: vt cum factū fuerit, credatis.

b Iam non multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.

{Ipsam pacem a pace mundi distinguit. Distinguitur autē pax sanctorum a pace mundi quantum ad tria. Primo quantum ad intentionem: nam pax mundi ordinatur ad quietam & pacificam fruitionem temporalium. Quo fit vt quandoque cooperetur hominibus ad peccandum. Sap. 14. In magno viuentes in scientiæ bello tot & tam magna, &c. Sed pax sanctorum ordinatur ad bona æterna, est ergo sensus. {Non quomodo mundus dat ego do. } idest non ad eundem finem, quia mundus dat quantum ad exteriora quiete possidenda, ego vero do quantum ad æterna adipiscenda. Secundo vero quantum ad simulationem & veritatem, quia pax mundi est simulata, quia tantum exterius. Psal. 27. Loquuntur pacem cū proximo suo, &c. Pax vero Christi est vera, quia est interius & exterius. Et sic est sensus. {Non quomodo mundus dat. } idest simulatam pacem do, sicut mundus, sed veram. Tertio quantum ad perfectionem, quia pax mundi est imperfecta, cum sit tantum quantum ad quietem exterioris hominis, & non interioris. Isa. 59. Non est pax impiis, dicit dominus. Sed pax Christi quietat interius & exterius. Psal. 118 Pax multa diligentibus, &c. Et est sensus. {Non quomodo mundus dat, } idest, non ita imperfectam.

LECTIO VIII.

Vpra, Dominus consolatus est discipulos suos rationibus acceptis ex parte ipsorum discipulorum promittendo eis accessum ad patrem, aduentum spiritussancti, & suum reditum. hic vero consolatur eos rationibus acceptis ex parte suiipsius, ex qua poterat eis esse dulplex causa consolationis. Vna ex vtilitate fructus, qui sequebatur ex recessu Christi. Alia ex causa mortis. Et ideo primo ponit primam. Secundo, secundā, ibi. {Iam non multa, &c. Fructus autem qui sequebatur ex recessu Christi erat exaltatio sua, &c. vnde discipuli poterant consolari. Mos enim amicorum est, vt cum amicus ad suam exaltationem vadit, de eius recessu minus desolentur. & ideo dominus hanc causam ponit ad eorum consolationem. Et primo excludit cordis dubitationem. Secundo cō memorat quod dam quod eos in parte consolabatur, & in parte turbabat. Tertio subdit causam totaliter consolantem. Quarto respondet cuidam tacitæ quæstioni. Turbationem quidem cordis excludit dicens. {Non turbetur cor vestrum, &c. } Turbatio ad tristitiam refertur. Formido ad timorem. Tristitia autem & timor in aliquo quidem conueniunt, in hoc scilicet, q̄ vtrūque est de malo: sed differunt, quia tristitia est de malo præsenti. formido autem de malo futuro. Dicit autem dominus. {Non turbetur cor vestrum. } de malo præsenti. Psal. 110. Iustus non commouebitur neque formidabit, scilicet de futuro. Isaiæ. 51. Quia tu vt timeas, &c. qđ intelligendum est de timore humano. Nā timorem diuinū non excludit. Cōsequenter cum dicit. {Audistis quia ego dixi vobis, &c. } Turbabantur enim ex recessu Christi, sed in parte consolabantur, quod subdit {& venio ad vos. } Supra. Vado & venio ad vos. Nō tamē ex hoc consolabantur totaliter, timentes ne forsitan gregem lupus hoc interuallo inuaderet in pastoris absentia: secundū illud Zachar. 13. Percute pastorem, & dispergentur, &c. Dicit ergo. {Non turbetur, quia vado. } {sed nec formidet, qa venio ad vos. } Vadit quidem sua potestate moriendo, & venit resurgendo. Matth. 20. Filius hominis tradetur principibus sacerdotū, &c. & tertia die resurget. Iuit ascendendo. Isaiæ 63. Ille formosus in stola sua, gradiens, &c. veniet ad iudicandum. Lucæ 21. Videbunt filium hominis, &c. Totaliter autem consolatur eos cum dicit. {Si diligeretis me, &c. } quasi dicat. Si diligitis me non debetis contristari: sed potius debetis gaudere de recessu meo, quia vado ad exaltationem meam, {quia } scilicet, {vado ad patrem qui maior me est. } Sed ex hoc Arrius insultat, dicens patrem maiorem esse filio. Cuius error ex ipsis verbis domini excluditur. Nam ex intellectu eius, quomodo intelligitur Vado ad patrem, ex eodem intelligitur {pater maior me est. } Filius autem non vadit ad patrem, nec venit ad nos inquantum est filius Dei, secundum quòd cum patre fuit ab æterno. supra 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Sed dicitur ire ad patrem, secundum humanam naturam. Sic ergo hoc quod dicit {maior me est. } non dicit inquantum filius Dei: sed inquantum filius hominis, secundum quòd non solum est minor patre & spiritussancto: sed etiam ipsis angelis. Hebr. 2. Eum autem qui modico, quàm angeli minoratus est, videmus Iesum, &c. Item quibusdam hominibus, scilicet parentibus subditus erat quantum ad aliquid, vt legitur Lucæ 2. Sic ergo minor est patre secundum humanitatem, æqualis secundum diuinitatē. Philippen. 2. Non rapinam arbitratus est, &c. Potest etiam dici secundum Hilariū, quòd pater etiam secundum diuinitatem maior est filio: sed tamen filius non est minor: sed æqualis. Est enim pater maior filio non potestate, æternitate, & magnitudine: sed donantis seu principij auctoritate. Nam pater nihil ab alio accipit, filius autem naturam, vt ita dicam, a patre accipit per æternam generationē. Est ergo pater maior, quia dat: sed filius non est minor, sed æqualis, quia totum quod pater habet accipit. Philip. 2. Dedit ei nomen, quod est super omne nomen. Minor enim iam non est donante, cui vnum esse donatur. Chrysost. autem ita exponit dicens, quòd dominus loquitur secundum suspitionem Apostolorum, qui nondum nouerant quid sit resurrectio, nec eū æqualem patri existimabant. & ideo dicit eis. Et si non creditis mihi, quòd non possum mihi assistere, nec confiditis, quòd post crucē rursus vos videbo, tamen credatis mihi: {quia vado ad patrem qui maior me est. } Respondet autem tacitæ quæstioni, dicens. {Et nunc dixi vobis, &c. } Possent enim quærere, quare ista dicerēt. & ideo præueniens. {Nunc dixi vobis, &c. } Sed quærit Aug. cum fides sit de his quæ non videntur, non debet homo credere postquam factum est: sed ante. Sed dicendum, quòd aliud videbant, & aliud credebant. Viderunt ante mortem Christi, & eius resurrectionem, quo viso, crediderunt, quòd ipse esset Christus filius Dei. Vnde cum factum fuit, non crediderunt fide nouased aucta, aut certe cū mortuus esset defecta, cum surrexisset refecta vt Aug. dicit. Consequenter cum dicit.

b Ponit aliam causam consolationis ex parte recessus sui, quę sumitur ex causa mortis. Sciendum est autem, q̄ causa mortis quædam est inducēs dolorem, cum quis pro culpa occiditur: quædam est inducens consolationem, cum quis scilicet, moritur pro bono virtutis. 1. Petr. 4. Nemo vestrum patiatur vt fur, aut homicida. Circa hoc ergo primo ostendit dominus, quòd peccatum non fuit causa suæ mortis. Secūdo quòd eius causa fuit virtus obedientiæ & charitatis, ibi. {Sed vt cognoscat mundus, &c. } Dicit ergo. {Iam non multa loquar vobiscum. } propter tempus breuitatē. supr. 13. Filioli, adhuc modicum, &c. Vel quia non dū capaces estis. infr. 16 Adhuc multa habeo vobis loqui: sed nō potestis, &c. vel ideo {non multa loquar vobiscū. } quia in vno breui sermone explicabo vobis, quòd non moriar ex culpa mea.

Et hoc facit consequenter cum dicit.{Venit enim princeps mũ di huius,& in me non habet quicquam}.i.diabolus, qui dicitur princeps,non ratione creationis,neque per naturalem potestatem,vt Manichæi blasphemãt: sed ratione culpæ huius.i.amato eum mundi. Vnde dicitur princeps mundi, & peccati. Ephe.vlt. Non est nobis colluctatio aduersus, &c. sed aduersus rectores & principes tenebrarum harum. Non ergo est princeps creaturarum. sed peccatorum & tenebrarum. Iob.41. Ille est Rex super omnes filios superbiæ. Hic ergo princeps venit ad persequendũ. Intrauit enim in cor Iudæ, vt proderet. Iudęorũ vero, vt occiderent {sed in me non habet quicquam.}:nam in nobis non habet potestatem nisi propter peccatum.supra.8. Qui facit peccatum seruus est peccati. In Christo autem nullum peccatũ erat:neque secundum animam. 1.Pet.2. Qui peccatum non fecit,&c.Neque secundum carnem, quia ex Virgine absque originali peccato de spiritu sancto conceptus. Luc.1. Quod enim ex te nascetur sanctum,&c. Quia ergo diabolus Christum in quo nullum ius habuit,etiam inuasit, perdere meruit quod iuste possidebat.Marc.5. Quid nobis & tibi Iesu,&c.Sic ergo parer,quòd cauta mortis suæ nõ fuit culpa:sed nec erat cur moreretur, si nõ habet peccatum.Consequenter veram causam adiungit, quæ est bonum virtutis.Et ideo dicit.

di huius, & in me non habet quicquam.

c Sed vt cognoscat mundus quia diligo patrem: & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

c QVod secundum Augu.sic punctuatur.{Sed vt cognoscat mũdus quia diligo patrem, & sicut mandatũ dedit mihi pater, sic facio.}iuspensiue.{Surgite,&c.} Vbi sciẽdum est,quòd duo mouerunt Christum ad mortem sustineudam.famor Dei, & dilectio proximi.Ephe.5.Ambulate in dilectione. Et hoc probat per iudicium,quia mãdata sua implet.Supra. Si diligitis me, mandata mea seruate. Et quantum ad hoc dicit.{Sed vt cognoscat mundus quia diligo patrem,&c.}Et hoc efficaciter, quia scilicet morior.vnde subdit.{Et sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio.} Quod est secundum quòd pater mouit eum ad mortẽ suscipiendam,scilicet obedientia,quæ ex amore causatur. Mandatum autem hoc dedit mihi pater non filio Dei, qui cũ sit verbum est etiam mandatum patris:sed dedit filio hominis,inquantum animæ eius inspirauit necessarium esse saluti humanæ, vt Christus in humana natura moreretur. Vt ergo hoc mũdus cognoscat.{Surgite.}de loco vbi cœnauerant{& eamus.}ad locum vbi ego sum tradendus, vt videatis quòd non ex necessitate:sed ex charitate & obedientia morior. Iob.39. Audacter in occursum pergit armatis. Secundum Chrysost. autem aliter legitur. Vt in hoc,scilicet,quod dicit.{sic facio}sit finis sententiæ. Et in hoc,quod resumit.{Surgite,&c.}sit principiũ alterius, vt sit sensus.Non morior,quasi princeps mũdi huius habeat in me quicquam:sed {quia diligo patrem.}ideo hoc facio. {Vos autem surgite, & eamus hinc.}Videbat enim eos formidare:& propter tẽpus,quia nox profunda erat,& propter locum, quia in uilla manifeste sistebant,ita vt semper circũuoluerent ad ostium oculos: quasi expectando hostes eos inuadentes, et propter hoc non attendentes his quæ dicebantur. & ideo vt melius verba quæ dicturus erat intelligerent, ducit eos in locum alium secretum, vt estimãtes se securos esse,attẽrius audiãt,quæ dicerat eis. Oseę.2. Ducam eam in solitudinem,&c.

LECTIO PRIMA.

DOminus in hoc sermone specialiter intendebat animos discipulorum confortare contra duo,scilicet cõtra vnũ,quod imminebat in præsenti, quod erat passio eius,& aliud quod timebatur futurum,scilicet tribulatio eis superuentura. Vnde contra ista duo dixerat eis.Non turbetur cor vestrum,quantum ad primũ.Neque formidet,quantum ad secundum. Postquã ergo confortauit eos de recessu suo, hic confortat eos contra tribulationes eis superuenturas. Et primo proponit eis quandam similitudinem. Secundo ex illa procedit ad propositum,ibi.{Iam vos mundi estis.} Similitudo autẽ est de vite & agricola.Vnde primo proponit vitem. Secũdo introducit agricolam.Tertio studium agricolæ circa palmites commendat.Sed vitis est ipse.vnde dicit.{Ego sum vitis.}per quandam similitudinem, quia sicut vitis licet despecta videatur:omnia tamen ligna excedit in dulcedine fructus. Ita Christus est mundo despectus videretur, quia pauper erat,& ignobilis videbatur,& ignominiam sustinens,tamen dulcissimos fructus protulit:ẽm illud Cant.2.Fructus eius dulcis gutturi meo, & ideo Christus est vitis afferens vinum interius inebrians,quod est vinum compunctionis. Psal.59. Potasti nos vino compunctionis,&c. Iterum vinum confortans,scilicet nostræ refectionis.supra 6.Sanguis meus vere est potus. Sic enim supra cõparauit se grano frumenti,qa caro eius vere est cibus. Hæc est vitis illa,de qua dicitur Gen.49. Videbam coram me vitem habentẽ propagines tres, i. Christũ in quo sunt tres substantiæ, scilicet corpus & anima,& diuinitas. Hæc est etiam vitis de qua Iacob dicit Gen.penul. Ligabis ad vitem fili mi Asinam tuam, idest, ecclesiam.Sed hęc vitis est vera.Vbi sciẽdum,qp verũ aliquando diuiditur contra similitudinarium, sicut homo verus ab homine picto, aliquando a corrupto, sicut acetum a vino: quia est vinum corruptum.Hoc ergo quod dicitur.{Ego sum vitis vera.} Accipitur secundo modo, vt discernat se à vite corrupta.s.a Populo Iudæorum.De quo dicitur Hie.2. Quomodo cõuersa es in amaritudinem vitis alienæ?& hoc ideo, quia non faciebat vuas, sed labruscas. Isa.5.Expectaui vt faceret vuas,&c. Sed notandũ, qp in Christo est duplex natura, diuina.s.& humana. Et secundũ humanam cõuenit nobiscum, & est minor patre.Secundum diuinam conuenit cum Deo,& est supra nos.Est ergo vitis vera secundũ hoc,qp est caput ecclesię homo Christus Iesus,& hoc inquantum introducens agricolã qui est pater.Vñ dicit.{& pater meus agricola est}Si.n.esset vitis secundũ diuinam naturam,pater vitis esset:sicut & filius;quia ergo ẽm humanã naturam vitis est, ideo pater se habet ad ipsum sicut agricola ad vitem. Ipse etiam secundum qp Deus agricola est.Dicitur aũt agricola a cultura.Vnde & vinitor inquãtum colit,agricola est. Sed cum colere sit studium impendere,dupliciter aliquid colimus, vel vt id quod colimus melioretur,& hoc modo colimus agrũ, vel aliquid tale.Alio modo vt nos melioremur per ipsum.Et hoc modo homo colit sapientiam.Deus ergo colit nos,vt nos ex eius opere melioremur inquãtum extirpat mala semina de cordibus nostris. Aperit cor nostrum aratro sermonis, plantat semina præceptorum,colligit fructum pietatis,vt dicit Aug.Nos autem colimus eum vt nos p ipsum melioremur, sed hoc adorando,non arando. supr.9.Si qs Dei cultor est,&c. Est ergo pater agricola huius vitis ad bonum alterius.Ipse enim plantat. Hie.2. Ego te plantaui,&c.Ipse augmentat.1.Cor.3.Ego plantaui, apollo rigauit,Deus aũt,&c.qa solus Deus interius augmẽtat & fructificare facit; quantũcunq; homo cooperetur exterius, ipse custodit & conseruat.Mat.21,& Isa.5.dicitur, qp ędificauit in vinea turrim & sępem circũdedit. Studium aũt agricolæ est circa duo,circa vitẽ, & circa palmites. Sed vitis de qua hic agitur perfecta erat,non indigens agricolæ studio. Vnde totum studium agricolæ erat circa palmites impędendum.& ideo dicit.{ omnẽ palmitem,&c.} Palmites aũt sunt de natura vitis,vnde adhærentes Christo sunt palmites huius vitis.Eze.17. Facta est vitis in palmites. Circa hoc ergo duo facit. Primo ponit studium huius agricolæ circa palmites malos. Secũdo circa palmites bonos. Studiũ aũt eius circa malos est, vt scindantur a vite.Vnde dicit {omnẽ palmitem} idest,omnem fidelẽ {non ferentem fructum.}.i.in vite.{in me.} sine quo nihil fructificare potest.{tollet eum.} i.a vite.Ex quo apparet,qp non sumus à Christo escinduntur aliqui quia mala faciunt, sed etiam qa bona facere negligũt. 2.Cor.6.Hortamur vos ne in vacuũ,&c. Vnde de se dicebat Apost.1.Cor.15.Gratia Dei sum id qđ sum, & gratia eius in me vacua non fuit. Et Mat.25.dicitur, qp ablatũ est talentum ei qui ex eo non fructificauit, sed absconditillud. Luc.13.Dominus sicum sterilem præcepit abscindi.Studium autem eius circa bonos palmites est, vt foueantur ad magis fructificandum.Vnde dicit.{ Et omnem qui fert fructum,&c.Ad literã enim in vite naturali contingit, quòd palmes multos surculos habens,minus fructificat propter humoris diffusionem ad oẽs,& ideo cultores vt magis fructificet, purgãt eum a superfluis surculis.Ita est in homine:Nam homo bene dispositus,& Deo cõiunctus,si suũ affectũ ad diuersa inclinet, virtus eius minoratur,& magis inefficax fit ad bene operandum.Et inde est,quòd Deus vt bene fructificet,frequenter præscindit huiusmodi impedimenta,& purgat,immittens tribulationes,& tẽtationes quibus fortior fiat ad operandum,& ideo dicit{purgabit eum,} et si purus existat: quia nullus est adeo purus in hac vita, vt non sit magis magisq; purgandus.1.Ioã.5.Si dixerimus quia peccatũ non habemꝰ,&c. Fit hoc,vt plus fructum afferat,{idest, crescat in virtute,vt tanto sint fructuosiores,quanto sunt mundiores. Apoc.vlt. Qui iustus est,iustificetur adhuc,&c.Col.1. Verbum Euangelii fructificat,&c.Psal.83.Ibunt de virtute in virtutem.

Hic

CAPVT XV.
LECTIO PRIMA.

EGo sum vitis vera,& pater meus agricola est. Omnẽ palmitẽ in me nõ ferentẽ fructũ, tollet eum: & omnem qui fert fructum,purgabit eum,vt fructũ plus afferat.

b Iam vos mũdi estis, propter sermonẽ quẽ locutꝰ sum vobis.

e Manete in me, & ego i vobis.

d Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso nisi mãserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis: & vos palmites.

e Qui manet in me, & ego in eo,hic fert fructum multum,qa sine me nihil potestis facere.

f Siquis in me nõ mãserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet,& colligent eum,& in ignẽ mittent,& ardet.

g Si manseritis in me, & verba mea in vobis mãserint,qđcũque volueritis,petetis, & fiet vobis.

b HIc ex similitudine prosequitur intentum. Duo autem in prædicta similitudine tangebantur in comparatione palmitum ad vitem. Vnum est,palmitum ad vitem inhæsio.Secundum est, palmitum purgatio. Primo ergo agit de inhęsione.Secundo de purgatione,ibi. { Si mundus vos odit,&c.} Circa primum primo mouet discipulos vt viti inhæreant. Secundo rationes inhæsionis adducit,ibi.{Sicut palmes,&c.}Tertio modum inhæsionis assignat,ibi.{ Sicut dilexit,&c.} Circa primum duo facit. Primo commemorat eis susceptum beneficiũ. Secundo monet, vt in eo permaneãt, ibi. {Manete in me,&c.}Beneficium susceperunt mundationis. Vnde dicit.{Iam vos mundi estis:}quasi dicat. Talia dixi de palmitibus, sed vos estis palmites præparati purgari ad fructum ferendum,& hoc{ propter sermonem quem locutus sum vobis.}Verbum enim Christi mundat primo quidem ab erroribus, instruẽdo.Tit.1.Amplectentem eum, qui secundum doctrinam est,fidelem sermonem, vt potens sit,&c. & hoc ideo, quia in verbis Dei nulla falsitas inuenitur. Prouerb.8.Recti sunt sermones mei. Dicit ergo{ mundi estis.}ab erroribus Iudaicis. Secũdo mũdata corda à terrenis affectibus ad cœlestia inflammando.Verbũ enim Dei cor hominis ad terrena depressum,concutit sua virtute,ex quo inflammatur. Hie.33.Nunquid verba mea sunt quasi ignis?&c.Tertio mundat, sermo Dei a peccatis inuocatus,in baptismo.Nam homines in baptismo purgantur; quia in aqua verbum mũdat. quia vt dicit Aug. Detrahe verbum,quid est aqua, nisi aqua ? Accedit verbum ad elementum,& fit sacramentum. Verbum ergo, facit vt aqua corpus tangat,& cor abluat. Verbũ inquam,non quia dicitur:sed quia creditur. Hoc enim verbum fidei tantum valet in ecclesia,vt etiam ipsos paruos infantes mũdet, quàmuis credere non valentes ex fide credentium offerentium, benedicentiũ, & tangentium prolatum.Mat.vlt.Baptizantes eos in nomine patris,&c. Quarto mundat per virtutem fidei. Act.2.Fide purificans corda eorum. Dicit ergo eis. {Vos iã mundi,instructi,iam commoti, iam baptizati,iam in fide firmati{mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.} supra eodem. Vos mundi estis,&c.Sed cum supra dixerit officium agricolæ esse purgare, manifestẽ ostendit se esse agricolam, dicens,sermonem suum purgatium. Et vere ipse inquantũ Deus, mundator est palmitum & agricola.

c HInducit eos ad perseuerantiam,quasi diceret:quia mundi estis,& tantum beneficium recepistis, debetis in eo perseuerare. Vnde dicit. {Manete in me } per charitatem 1.Ioan.1. Qui manet in charitate, in Deo manet. Et per sacramentorum participationem.supr.6. Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet. Dicit ergo{Manete in me}gratiam suscipiendo{& ego in vobis}vos adiuuando. Consequenter cum dicit.

d INducit rationes inhæsionis,quæ sunt quatuor. Prima sumit ex inhærentium sanctificatione. Secunda ex non inhærentiũ punitione,ibi.{Si quis in me non manserit.}Tertia ex voluntatis inhærentiũ assecutione,ibi.{ Si manseritis in me,&c.} Quarta ex Dei glorificatione,ibi. { In hoc clarificatus est pater,&c. } Circa primum duo facit.Primo ostendit,quòd inhæsio ad Christum est necessaria ad fructificandum. Secundo quòd est efficax, ibi.{Qui manet in me,&c.}Circa primum duo facit.Primo proponit similitudinem.Secundo ostendit eam esse conuenientem. Dicit ergo quantum ad primum. Dico,quòd debetis in me manere,ad hoc quòd fructificetis,quia{ sicut palmes,&c.} Ad literã. Palmes materialis{ non potest ferre fructum a semetipso,nisi mãserit in vite.}ex cuius radice humor ad vegetationem palmitum ascendit.{Ita & vos } supple,non potestis ferre fructum{nisi in me manseritis.} Mansio ergo in Christo est ratio fructificatiõis. Vnde de his qui in Christo non manent,dicitur. Rom.6.Quę ergo fructum habuistis in his?&c.Iob 15.Congregatio hypocritarum sterilis.Hæc autem similitudo conueniens est: quia { ego sum vitis,& vos palmites, quasi diceret, talis est comparatio vestrum ad me, qualis palmitum ad vitem. De istis palmitibus dicitur in Psal.79.Extendit palmites suos vsque ad mare.

e HIc ostendit, quòd mansio in Christo sit efficax. Et primo ostendit eius efficaciam.Secundo,subdit efficaciæ causam. Dicit ergo primo. Dico,quòd non solum necessaria est hominis mansio in me, vt fructificet, sed etiam est efficax:quia{qui manet in me}credendo,obediendo,perseuerando{ & ego in eo } illuminando,subueniendo,perseuerantiam dando. { Hic } & non alius{fert fructum multum.} Fert inquam,triplicem fructum in vita ista.Primus est,abstinere a peccatis.Isa.26 Hic est omnis fructus,vt tollatur peccatum. Secundus est,vacare operibus sanctitatis.Roman.6.Habetis fructum vestrum in sanctificatione,&c. Tertius fructus est,vacare edificationi aliorum.Psal.103.De fructu operum suorum, &c. Fert etiam quartum fructum in vita æterna. Supr.4. Fructum cõgregat in vitam ęternam. Hic est vltimus, & perfectus, fructus laborum nostrorum. Sap.1. Bonorum laborum gloriosus est fructus. Respõsio autem huius efficaciæ est. { Quia sine me,nihil potestis facere.}In quo & corda instruit humilium,& ora obstruit superborum,& præcipue Pelagianorum, qui dicunt bona opera virtutum & legis sine Dei adiutorio ex seipsis facere posse, in quo dum liberum arbitrium asserere volunt,eum magis præcipitant. Ecce enim dominus hic dicit, quòd sine ipso non solum magna, sed nec minima, imo nihil facere possumus. Nec mirum : quia nec Deus sine ipso aliquid facit.supr.1.Sine ipso factum est nihil. Opera enim nostra aut sunt virtute naturæ,aut ex gratia diuina.Si virtute naturæ, cũ omnes motus naturæ sint ab ipso:verbo Dei,nulla natura ad aliquid faciendum moueri potest sine ipso.Si vero virtute gratiæ,cũ ipse sit actor gratiæ:qa gratia & veritas per Iesum Christum facta est, vt dicitur supr.manifestum, est,quòd nullum opus meritorium sine ipso fieri potest. 2. Corinth.3. Non quòd, sufficientes simus aliquid cogitare ex nobis,&c. Si ergo nec etiam cogitare possmus nisi ex Deo, multo minus nec alia.

f HIc ponitur secunda ratio inhæsionis quæ sumitur ex comminatione pœnę,quia nisi manseritis in ipso,non euademus pœnam . Et ponit quinque quę pœnam illam exaggerant, quorum quædam pertinent ad pœnam damni, scilicet expulsio a gloria.Vnde dicit. {Mittetur foras.} Sed aliquando videmus, qp in vite materiali aliquis palmes manet per exteriorem coniunctionem,non autem per humoris participationem.Sic & ali qui manent in Christo solum per fidem , non tamen participãt, humorem vitis:quia non sunt in charitate. Vnde tales mittentur foras,idest,separabuntur a societate bonorum. Ezec.34.Strabo & separabo,&c. Secunda pœna damni est arefactio . Vnde dicit{& arescet.}Vnde siquid habebat a radice,amittet denudatus eius auxilio & vita . Nam mali Christiani viriditatem aliquam habere videntur,sed quando a sanctis,& a Christo separabuntur eorum ariditas apparebit . Psalm.21. Aruit tanquam testa virtus mea.Tertia pœna est eorum cum malis associatio . Vnde dicit.{Et colligent eum,}scilicet angeli messores ad malos,quæ quidem pœna maxima est.Si enim ad horam esse cum malis,magna pœna est,quanto magis esse perpetuo cum pessimis hominibus, & dæmonibus?Isa.24. Congregabuntur congregatione vnius fascis,&c. Matth.13. Colligite primum Zizania & alligate ea in fasciculos ad comburendum,&c. Quarta pœna est sensus. Vnde dicit.{& in ignem mittent.}scilicet ęternum. Ezech.13. Quid fiet de ligno vitis?&c.Ligna enim si in vite non permaneant,cõtemptibiliora sunt cæteris lignis . Si vero mancant in vite gloriosiora sunt.Vnde dicit Aug. Vnum ex duobꝰ palmites cõgruit, aut vitis, aut ignis.si in vite non est,erit in igne . Matth.25.Ite maledicti in ignem æternum . Quinta pœna est perpetuũ ignis experimentum.Vnde subdit.{Et ardet } in perpetuum.Mat.23. Ibunt hi in supplicium æternum.

g HIc ponitur tertia inhæsionis causa, quę sumitur ex efficacia impetrationis,quasi diceret.{Si manseritis in me }huc fructum consequimini,scilicet { quodcunque volueritis,petetis, & fiet vobis.}Sed notandum,quòd supra in admonitione inhæsionis duo posuit,quæ hic resumit,primum,scilicet in me manete,qđ hic resumit dicens.{Si manseritis in me,}Secundũ. & ego in vobis.Et loco huius dicit.{Et verba mea in vobis manserint} quia Christus est verbum patris, omnia verba sapientiæ sunt ab ipso. Ecclesiasti.1.Fons sapientiæ verbum Dei,&c. Manifestum est ergo,quòd Christus est in nobis, quando verba sapientię eius sunt in nobis.supr.5. Verbum Dei non habetis in vobis manẽs. Ideo dicit.{& verba mea in vobis mãserint,}.i.quadrupliciter, amando,credendo, meditando, & implendo. Prouerb.4. Fili, ausculta sermones meos,scilicet obediendo,seu implendo, ne recedas,&c.meditando, & in medio cordis tui, amãdo. Hiere.15.Inuenti sunt sermones

tui,

tui, & comedi eos. Tunc ergo in nobis sunt verba Christi, quando facimus quæ præcepit, diligimus quod promisit. Et ex hoc sequitur, quòd informamur, quid petere debeamus Rom. 8. Quid oremus sicut oportet, nescimus, &c. Vnde & verbis suis nos orare docuit. Matth. 6. & Luc. 10. Sic ergo verba Dei credita, & meditata informant nos ad petendū quæ sūt nobis necessaria ad salutem. Sed verba Dei, amata & impleta iuuant nos ad merendum, & ideo subdit. {Quodcumque volueritis, petetis} dicere, perseuerantes {Et fiet vobis} infr. 16. Si quid petieritis patrē in nomine meo, dabit vobis.

h In hoc clarificatus est pater meus, vt fructū plurimū afferatis, & efficiamini mei discipuli.

LECTIO II.

Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos.

b Manete in dilectione mea.

c Si præcepta mea seruaueritis: manebitis in dilectione mea.

d Sicut & ego patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione.

e Hæc locut' sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.

f Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.

g Sicut dilexi vos. Maiorē hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat qs pro amicis suis.

LECTIO III.

Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.

b Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat Dominus eius.

c Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui a patre meo, nota feci vobis.

h Hic ponitur quarta ratio inhæsionis, quæ sumitur ex gloria patris, *Omnia opera nostra ad Dei gloriam referre debemus.* Psal. 112. Non nobis domine non nobis, &c. 1. Corint. 10. Si manducatis aut bibitis, &c. Ostendit ergo dominus, quòd sumus in Christo, quia ex hoc fructificamus, & ex fructificatione nostra pater glorificatur. Vnde dicit. {In hoc glorificatus est pater meus.} idest, ad gloriam patris redundat {vt plurimum fructum afferatis.} Ponit hic tria, ordine præpostero, quæ seinuicē consequuntur. Vnum pertinet ad inhæsionem, scilicet {efficiamini mei discipuli} quod idem est, quòd manere in me. Et ex hoc sequitur secundum, scilicet, {Vt fructum plurimum afferatis.} Et ex hoc glorificatur pater meus, quasi diceret. Ad gloriam patris est, quòd fructum plurimum afferatis, & fructum plurimum affertis ex hoc quòd estis mei discipuli. Primo quidem bene viuendo. Matth. 6. Videant opera vestra bona, & glorificent patrē vestrum, & bene docendo, ex quo similiter Deus glorificatur. Isa. 24. In doctrinis glorificate Deum. Et 24. Omnem qui inuocat nomen meum in laudem, & gloriam meam, creaui eum. Ergo Apostoli sunt terra illa, quæ fructum multum attulit, vt dicitur Luc. 18. Et efficiamini mei discipuli per inhæsionem & charitatis seruorem. Hæc enim sunt signa discipulatus Christi, scilicet inhęsio ad Christum. supr. 8. Si manseritis in sermone meo vere discipuli mei eritis. Et ex hoc efficiuntur idonei, vt ferant fructum doctrinæ. Secundo charitatis obseruatio. supr. 13. In hoc cognoscēt oēs quia mei discipuli eritis, si dilectionem, &c. Et ex hoc efficiuntur idonei, vt afferant fructum bonorum operum. 1. Cor. 13. Si habuero Prophetiā & nouerim, &c. quæ ibi ponūtur sine charitate, nihil valere, &c.

b Manete in dilectione mea. Hic ostendit quid sit in eo manere, & hoc tripliciter. Primo quidem, quod manere in eo, est manere in eius dilectione. Secundo ostendit, quòd præcepta eius seruare, sit manere in eius dilectione, ibi. {Si præcepta mea, &c.} Tertio ostendit, quòd obseruatio charitatis sit ei⁹ præceptum, ibi. {Hoc est præceptum meum, &c.} Circa primum duo facit. Primo commemorat collatum discipulis beneficium, &c. Secundo hortatur eos ad perseuerandum, ibi. {Manete, &c.} Dicit ergo primo, quòd hoc, quòd in Christo manemus est ex ei⁹ gratia, quæ quidem gratia est effectus dilectionis ipsius. Hie. 33. In charitate perpetua dilexi te. Ex quo patet, quòd omnia opera nostra bona sunt nobis ex beneficio diuinæ dilectionis. Non enim essent nobis, nisi quia fides per dilectionem operatur, nec diligeremus, nisi prius diligeremur. & ideo hoc beneficium commemorans dixit. {Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos.} Sed notandum, quòd ly {sicut} quandoque denotat æqualitatem naturæ, quandoque autem *similitudinem actionis*. Arriani autem errantes volebant, quòd li {sicut} importaret æqualitatem & per hoc, quod superius sæpius expressum est, concludebant, quòd esset minor patre, sed hoc est falsum. & ideo secundum Aug. dicendum, quòd ly {sicut} dicit similitudinem gratiæ, & dilectionis. nā dilectio qua filius diligit discipulos, est quędā similitudo eius dilectionis, qua pater diligit filium. Cum enim diligere aliquem sit velle ei bonum. Pater diligit filium secundum diuinam naturā, inquantum vult illi infinitum & summum bonum, quod ipse habet, communicando ei eādem naturam numero, quam ipse habet. supr. 3. & 5. Pater *diligit filium*, & omnia, &c. *Diligit* etiam eum secundum humanam naturam. Ose. 11. Puer Israel, & dilexi eum, &c. Et ad hoc scilicet, vt simul esset Deus & homo, & ad *nil horum filius dilexit discipulos*. Nam neq; ad hoc dilexit eos vt essent Deus per naturam, neque essent vniti Deo in persona: sed ad quandam horum *similitudinem eos dilexit*, vt scilicet essent Dij per participationem gratiæ. Psal. 81. Ego dixi Dij estis. 2. Petr. 1. Per quem magna nobis & pretiosa promissa donauit, vt diuinæ per hoc efficiamur consortes naturæ. Item, vt assumerentur in vnitatem affectus, quia qui adhæret Deo, vnus spiritus est. 1. Cor. 6. Rom. 8. Quos præciuit conformes fieri, &c. Sic ergo maius bonū Deus potuit filio secundum veramque naturam, quàm filius discipulis: sed tamen simile, vt dictum est.

b Quasi diceret, ex quo tantū beneficium recepistis ex dilectione mea, {manete} in ea, vt scilicet me diligatis, vel {manere in dilectione mea,} quia ego diligo vos, scilicet in gratia mea, vt non excidatis a bonis quę preparaui vobis. Et hæc expositio magis congruit, vt sit sensus, perseueretis in hoc statu, vt scilicet, diligamini a me per effectū gratiæ. 1. Cor. 7. Vnusquisque in ea vocatione qua vocatus est, in illa permaneat. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, &c.

c Hic ostendit quid sit manere in eius dilectione. Et primo ostendit, quòd hoc est seruare eius mandatum. Secūdo manifestat per exemplum, ibi. {Sicut & ego, &c.} Tertio excludit dubium, ibi. {Hæc locutus sum vobis.} Dicit ergo. Manete in dilectione mea, & hoc facietis. {Si præcepta mea seruaueritis.} Sic enim manebitis in dilectione mea. Obseruatio enim mandatorum est *effectus diuinæ dilectionis, non solū* eius qua *diligimus*; sed eius qua ipse diligit nos. Ex hoc enim qđ ipse diligit nos mouet nos, & adiuuat ad implendū mādata eius, quę impleri non possunt nisi per gratiam. 1. Ioan. 5. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus, &c. Exemplum autem ad hoc subdit, dicens.

d Sicut enim dilectio qua pater diligit eum, est exemplum dilectionis: qua ipse diligit nos, ita voluit quòd obedientia sua sit exemplum obedientiæ nostræ. Christus enim per hoc ostendit, quòd mansit in dilectione patris: quia per omnia, mandata eius seruauit. Nam & mortem sustinuit. Phil. 2. Factus est obediens patri vsque ad mortem, &c. Ab omni peccato abstinuit. 1. Petr. 2. Qui peccatum non fecit, &c. Quæ intelligenda sunt de Christo, secundum quòd homo. supr. 8. Non reliquit me solum, quia quę placita sunt ei facio semper. & ideo dicit. Manete in ei dilectione: quia nihil in me secundum quod homo, est dilectioni eius contrarium.

e Ne credāt, quòd moneat nos ad mandata eius seruanda propter vtilitatem propriā, & non discipulorum, dicit. {Hęc locutus sum vobis,} scilicet vt mandata mea seruetis propter bonum vestrum scilicet {vt gaudium meum in vobis, &c.} Amor enim est causa gaudii, vnusquisque enim gaudet de re amatā. Deus autem se amat, & creaturam præcipue rationalem, cui infinitum bonum communicat. Christus ergo de duobus ab æterno gaudet, scilicet de bono suo, & patris. Prouerb. 8. Delectabar coram eo ludens, &c. Item de bono creaturæ rationalis. Prouerbio. 8. Deliciæ meæ esse cum filiis hominum, idest, in hoc quòd cōmunicor filiis hominum. & de his gaudet ab æterno. Isa. 62. Gaudebit super te Deus tuus. Vult ergo dominus vt per obseruantiam mandatorum suorum efficiamur participes gaudii sui: vnde dicit {Vt gaudium meum} quo scilicet ego gaudeo de diuinitate mea, & patris {sit in vobis} quod nil est aliud quàm vita æterna quæ est gaudiū de veritate, vt Augustinus dicit, quasi diceret. Vt habeatis vitam æternam. Iob 22. Tunc super omnipotente delitiis afflues. {Et gaudium vestrum} quo ego gaudeo de humanitate mea, {repleatur.} Nam bona de quibus nos gaudemus, aut sunt imperfecta, aut imperfecte habentur. & ideo gaudium *in hac vita plenum esse non potest*. Tunc autem plenum erit, quando perfecta bona perfecte consequemur. Matth. 25. Intra in gaudium domini tui.

f Hic ostendit Dominus quæ sunt præcepta eius. Et primo proponit quid sit præceptum suum. Secundo inducit exēplum, ibi. {Sicut dilexi vos.} Tertio commemorat beneficium, ibi. {Vos amici mei estis.} Præceptū autem quod ponit, est præceptum charitatis, quod seruari vult {hoc est} inquit {præceptū meum, &c.} Sed cum multa sint alia præcepta domini in sacro eloquio, quęritur, quare solum obseruationem charitatis dicit esse præceptum suum? Ad quod secundum Gregorium dicendum est, quòd charitas est radix & finis omnium virtutum. Radix quidem, quia ex charitate confirmata in corde hominis monetur homo ad *implenda* omnia alia præcepta. Rom. 13. Qui diligit proximum, &c. ergo omnia præcepta, quasi ad hoc ordinantur, vt homo bene faciat proximo, & non molestet eum, quod quidem potissime ex charitate fit. Finis autem est, quia omnia præcepta ad ipsam ordinantur, & in sola charitate solidantur. 1. Thim. 1. Finis præcepti est charitas. Dicit ergo {Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem} quasi scilicet, a charitate omnia *procedunt* sicut a *principio*, & *in charitate* omnia ordinantur, sicut in finem.

Nam sicut dicit Gregorius: vt multi arboris rami ex vna radice prodeūt, sic multę virtutes ex vna radice generantur, nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis, si non manet in radice charitatis. Sed cum Mat. 22. dicitur, quòd non solum in dilectione Dei, sed etiā *proximi pendeat* lex & Propheræ, quare solum hic de dilectione proximi mentionem facit? Sed dicendum, quòd vnum includitur in alio, qui enim diligit Deum, necesse est vt proximum, & ea quæ sunt Dei diligat. Et qui diligit proximū propter Deū, necesse est vt diligat Deum, licet enim obiecta sint diuersa, tamen ipsi actus secundum consequentiam sunt vnum. Est autem duplex ratio, quare magis de dilectione proximi, quàm Dei mentionem facit. Vna scilicet, quia in hoc intendit eos instruere & inducere, quoniō proximos ędificent, & quomodo fortes fierēt ad tribulationes persecutorum perferendas, & ad vtrumque charitas *proximi necessaria est*.

g Hic manifestat per exemplum, quomodo proximum debeam⁹ diligere, ita scilicet, quomodo Christus dilexit nos. Christus autem dilexit nos ordinate & efficaciter. Ordinate quidem, quia nil in nobis dilexit nisi Deū, & in ordine ad ipsum. Eccl. 24. Ego mater pulchræ dilectionis, &c. Efficaciter autem, quia intantū dilexit, vt semetipsū pro nobis traderet. Eph. 5. Dilexit nos & tradidit, &c. Nos ergo debemus proximos diligere, scilicet sancte ad bonum, & efficaciter, scilicet, vt dilectionem opere ostendamus. 1. Ioā. 3. Non diligamus verbo neque lingua, sed opere, &c. {Maiorem hac dilectionem, &c.} Hic ostendit efficaciam dilectionis, quæ est vt quis mortem sustineat pro amicis: quod est signum maximæ dilectionis. Sēd contra hoc obiicitur, quòd *maioris dilectionis* signum dicitur, quando aliquis animā suam ponit pro inimicis suis, vt Christus fecit. Rom. 5. Commēdat Deus charitatem suam in nobis, &c. Ad quod dicendum, qp Christus non posuit animam suam pro nobis inimicis, vt scilicet inimici remaneremus, sed vt amicos efficeret, vel licet non essent amici quasi amantes, erant tamen amici vt amati. Est autem manifestum, quòd maximæ dilectionis est signum, propter amicos animam ponere: quia in ordine diligibilium quatuor ordinata sunt, scilicet Deus, anima nostra, proximus, & corpus nostrum, & Deū debemus diligere super nos ipsos, & supra pro ximos, ita vt pro Deo nos ipsos, scilicet animam, & corpus, & proximum dare debemus. Pro anima autē nostra corpus est ponere, non tamen eam dare. Pro proximo autem vitam corporalem & corpus debemus exponere pro salute proximi. & ideo cū vita corporalis sit potissimum, quod nos post animam habeam⁹, ideo potissimum est ipsam exponere pp proximum, & maioris dilectionis signum. 1. Ioan. 3. In hoc apparuit charitas, &c.

b Et primo excludit, quod videtur amicitiæ contrarium. Secundo ponit veræ amicitiæ signum, ibi. {Vos autem dixi, &c.} Amicitiæ autem contrariatur seruitus. & ideo primo excludit seruitutem dicens. {Iā non dicam, &c.} q.d. Et si olim fueritis quasi servi sub lege, nunc estis quasi liberi sub gratia. Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis, &c. Secundo subdit rationem dicens. {Quia seruus nescit, &c.} Seruus enim est quasi extraneus à Domino. supra 8. Seruus non manet in domo, &c. Extraneis autem secreta committenda non sunt. Prouerb. 21. Secretum extraneo ne reueles. Vnde nunc seruis secreta committenda non sunt. Potest autem hoc ad præcedentia sic continuari. Possent discipuli dicere, quòd *si seruamus præcepta tua sumus amici tui*, *seruare* præcepta est magis seruitutis, quàm amicitiæ. & ideo hoc excludens dominꝰ dicit. {Iam non dicam vos seruos, &c.} Sed dubitatur hic cum ipsi Apostoli dicant se seruos Christi, sicut Paulus Apostolus seruus Christi Iesu, & Dauid. Seruus tuus ego sum. Et etiam ipsi qui introducendi sunt in vitam æternam. Matth. 22. Euge serue bone, &c. quid est hoc, quod dominus dicit. {Iam non dicam vos seruos, &c.} Dubitatur etiam de hoc: quia cum frequenter domini seruis suis secreta reuelent, & etiam Deus. Amos. 3. Non faciet Dēus verbum, &c. Nō videtur verum, quod hic dicit. {Seruus nescit quid faciat dominus eius.} Respondeo, dicendum secundum Aug. quòd seruitus proprie ex timore creatur. Est autē duplex timor, scilicet seruilis quem expulit charitas. 1. Ioan. 4. Timor nō est in charitate, &c. Alius est timor filialis, qui ex charitate generatur: quia timet perdere quis quod amat, & hic est timor bonus & castus. De quo dicitur in Psal. 18. Timor domini sanctus permanet, &c. Et secūdum hoc sunt duæ seruitutes. Vna quę procedit ex timore filiali Et secundum hanc serui sunt iusti omnes, & filii Dei, vt obiiciebatur. Alia seruitus est quæ procedit ex timore pœnæ, & contrariatur dilectioni. Et de hac dicit. {Iam non dicam vos seruos.} Sciendum est etiam, quòd seruus proprie est, qui non est causa sui. Liber vero, qui est sui causa. Est ergo differentia inter operatiōes serui & liberi. Quia seruus operatur causa alterius, liber autem causa sui operatur, & quantum ad causam finalem operis, & quantum ad causam mouentem. Nam liber propter se operatur, sicut propter finem & a se operatur: quia propria voluntate mouetur ad opus: sed seruus nec propter se operatur, sed propter dominum, nec a se, sed a domini voluntate, & quasi quadam coactione. Sed contingit aliquādo, quòd aliquis seruus operat causa alterius, sicut causa finali, operatur tamen a se, inquantum se mouet ad opus. Et hęc est bona seruitus, quia ex charitate mouetur ad bona opera facienda, sed non operatur propter se: quia charitas non quærit quæ sua sunt: sed quę sunt *Iesu Christi*, & *salutis proximorum*. Qui autem omnino causa alterius operantur, sunt mali serui. Patet ergo, quòd discipuli serui erant, sed bona seruitute, quæ ex amore procedit. Ad secundam quæstionem dicendum, quòd ille seruus qui mouetur solum ab alio & non a se: habet se ad mouentem. sicut instrumentum ad artificem. Instrumentum autem communicat cum artifice in opere: sed non in operis ratione. Sic ergo & tales serui participant solum in opere: sed quando seruus operatur ex propria voluntate, necesse est, quòd rationē operis sciat & quòd reuelentur ei occulta per quæ ea scire possit quæ agit. Eccl. 33. Seruus si est tibi fidelis, sit tibi quasi anima tua. A postoli autem, vt dictum est, à se mouebantur ad bona opera facienda, scilicet ex propria voluntate per amorem inclinata. & ideo dominus *secreta sua reuelat* eis. Sed de malis seruis verum est, qp nesciunt quid faciat dominus eorum. Sed quæ sunt illa quæ nesciunt? illa proprie quæ in nobis Deus facit. Omnia enim bona quæ facimus, Deus in nobis operat. Isa. 26 & Phil. 2. Operatur in nobis, &c. Seruus ergo malus ex superbia cordis sui obtenebratus, dū qđ facit sibi attribuit, nescit quid faciat dominus eius.

c Hic ponit verum signum amicitię ex parte sua. Quod est: {quia quæcumque audiui a patre, &c.} Verum enim amicitię signum est, quòd amicus amico suo cordis secreta reuelet. Cum enim amicorum sit cor vnum & anima vna, non videtur amicus extra cor suum ponere, quod amico reuelat. Prouer. 25. Causam tuam tracta cum amico tuo. Deus autem faciendo nos participes

participes suæ sapientiæ, sua secreta nobis reuelat. Sapiē.14. Per nationes in animas sanctas se transfert, &c. Sed dubitatur hic primo, quæ & qualicer filius a patre audit. Quod quidem pluries iam manifestum est. Cum enim audire sit scientiam ab alio accipere. Audire filium à patre nihil aliud est, quàm scientiam ab eo accipere. Scientia autem filij est eius essentia. Filiũ ergo audire a patre, est accipere essentiam eius ab eo. Dubitat etiam de hoc, quòd dicit.

d Non vos me elegistis: sed ego elegi vos.

e Et posui vos vt eatis, & fructũ afferatis, & fructꝰ vester maneat.

{Omnia quæcumque audiui, &c.} Si ergo omnia eis nota fecit; sequitur quòd tot sciebant discipuli, quot & filius. Responsio, dicendum secundum Chryso. {Omnia quęcumque audiui,} quæ scilicet, vos audire oportebat {nota feci vobis.} non autem omnia simpliciter. infr. 16. Multa habeo vobis dicere, &c. Vel dicendum secundum Aug. quòd dominus propter certitudinem dicẽdorum vtitur præterito pro futuro, vt sic sensus. {Omnia quæcunque audiui a patre meo, nota feci vobis.} id est, faciam in illa plenitudine, de qua dicit Apost. 1. Cor. 13. Tunc cognoscam sicut, &c. infr. 16. In illo die palam de patre meo annunciabo vobis, quando scilicet introducet nos ad visionem patris. Omnia enim quę scit filius, scit pater. Quando ergo reuelabit nobis patrem, reuelabit omnia quæ scit, & id quod scimus. Vel dicendũ ẽm Greg. & melius. Eiusdẽ rei potest haberi cognitio perfecta, & imperfecta, sicut in scientijs apparet, quòd qui scit principia omnia vnius scientiæ, dicitur scire scientiam illam: sed imperfecte eam scit. Vnde qui docet aliqua principia alicuius scientiæ potest dicere se docuisse scientiam illam, quia omnia quæ sunt scientiæ illius, sunt in principijs eius virtute: sed illam eandem scientiam perfectius scit, quando conclusiones singulas, quæ virtute erant in principijs nouit. Sic ergo & de diuinis potest haberi duplex cognitio. Vna imperfecta, & hęc habetur per fidem, quæ est prælibatio illius futuræ beatitudinis & cognitionis, quam habebimus in patria. Hebr. 11. Est autem fides sperandarum substantia rerum, &c. Vnde de hac cognitione dicit. {Omnia nota feci vobis.} scilicet in fide secundum quandam prælibationẽ, sicut cõclusiones virtute sunt in principijs. Vnde dicit Grego. Omnia quæ nota facit seruis suis, tunc gaudia internæ charitatis, & festa supernæ patriæ, quæ quotidie mentibus per aspirationem sui amoris imprimit (dum enim audira superna cœlestia amamus: amata iam nouimus: quia ipse amor notitia est.)

d Hic ponit amicitiæ causam. Consuetum est autem apud homines, vt vnusquisque sibi attribuat causam amicitiæ. Eccli. 27. Omnis amicus dicit. Et ego amicitiam copulani. Et sic multi attribuunt sibi diuinæ amicitiæ causam dum sibi principium bonorum operum attribuunt, & non Deo. Et dominus hoc excludens dicit. {Non vos elegistis.} q.d. Quisquis ad hanc dignitatem amicitię vocatus est, non sibi causam amicitiæ attribuat: sed mihi eum ad hoc eligenti. Et primo proponit gratuitam Dei electionem, Secundo exponit ad quid eliguntur, ibi, {Et posui, &c.} Dicit ergo. {Non vos me elegistis} vt scilicet, ego essem amicus vester. {sed ego elegi vos} vt facerem amicos meos. 1. Ioan. 4. Non quasi nos dilexerimus Deum: sed quoniam ipse prior, &c. Est autem duplex Dei dilectio. Vna eterna qua prædestinamur. Ephes. 1. Elegit nos in ipso, &c. Alia temporalis qua ab ipso vocamur, quę nihil est aliud quàm executio æternæ prædestinationis, quia quos elegit prædestinando, hos etiam elegit vocãdo. Rom. 8. Quos prædestinauit, hos & vocauit, &c. Luc. 10. Elegit duodecim quos. &c. Sũt autẽ aliqui dicẽtes electionẽ Dei temporalem ex meritis electorum causari. Sed hoc est contra illud quod hic dicitur. Nam si ideo elegit te: quia bonus eras, non autem poteras bonus esse, nisi bonum eligeres. hoc autem bonũ potissime est Deus: ergo primo elegisti bonum, quod est Deus, q̃ eligereris. Sed dominus dicit contrarium. {Non vos me elegistis, &c.} Non ergo dicendum, quòd aliquod bonum ex parte nostra totaliter præcedat electionem Dei. Dico autem totaliter: quia aliquod bonum particulare in nobis existens, potest esse causa alterius boni nobis dandi. Et hoc alterius, cum sit quidam ordo in diuinis donis, sed vniuersaliter nihil potest esse causa, & præcedere diuinam electionem: quia omnia bona sunt nobis a Deo. Sed de eterna electione adhuc magis erroneum esset dicere, q̃ ab electione nostra præcederetur. Fuerunt tamen aliqui qui dicerent, quòd merita nostra præcedentia sunt causa illius electionis. Et hic fuit error Origenis, qui dixit animas hominum simul fuisse creatas æquales, & quibusdam stantibus, quædam minus, & quædam magis peccauerunt. & ideo quædam meruerunt habere gratiam, quædam non. Sed contra hoc est, quod dominus dicit. {Non vos me elegistis.} Alij autem dicunt, quòd verum est, quòd merita in actu existentia non sunt causa prædestinationis: sed præexistentia in præscientia Dei, dicentes, quòd quia Deus

f Vt quodcunque petieritis patrẽ in nomine meo, det vobis.

g Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem,

sciuit aliquos bonos futuros, & bene vsuros gratia, ideo proposuit eis gratiam se daturum. Sed si hoc esset, sequeretur, q̃ ideo elegit nos. quia præsciuit nos ipsum electuros. Et sic electio nostra, præuia esset electioni diuinę, quod est contra sententiam domini. Sed forsitan diceret aliquis, quæ electio poterat esse, qui nihil eramus, & nulla inter nos erat præeminentia, sed eum q huiusmodi decipit modũ. s. electiõis humanæ secundum quẽ credidit esse electionem diuinam? sed aliter & aliter se habent, quia electio nostra causatur ex bono iam præexistenti: sed electio diuina est causa influẽtiæ maioris boni in vno, quàm in alio. Cum enim electio sit actus voluntatis, secundum quòd diuersimode voluntas Dei, & hominis se habent ad bona, sic diuersus est electionis eorum modus. Voluntas autem Dei se habet ad bonum creatum, vt causa eius. Sap. 10. Quomodo potuisset illa esse, &c. Et sic bonum deriuatur ad res creatas ex voluntate Dei. Vnde Deus aliquem alteri præligit inquantum plus ei de bono influit, quàm alteri. Voluntas autem hominis mouetur ad aliquid ex bono præexistenti apprehenso. & ideo oportet in electione nostra vnum bonum præexistere alteri. Ideo autem Deus vni magis quàm alteri bonum influit, vt reluceat ordo in rebus, sicut apparet in rebꝰ materialibus, quòd materia prima quantum est de se est vniformiter disposita ad omnes formas. Ipsæ etiam res antequam sint, non sunt dispositæ ad hoc vel illud esse: sed vt seruetur ordo in eis, diuersas formas & diuersum esse sortiuntur à Deo. Et similiter in creatura rationali quã eliguntur ad gloriã, quidam reprobãtur ad pœnam. 2. Thim. 2. Nouit Dominus qui sunt eius. In magna enim domo non solum sunt vasa, &c. Et sic apparet diuersus ordo dum in quibusdã rebus relucet Dei misericordia quoabsque vllis meritis præcedentibus ad gratiam præparat, in quibusdam autem Dei iustitia: dum eos ex propriis culpis, citra cõ dignum tamen, deputat pœnę. Sic ergo elegit eos ab æterno prædestinando, & vocando ad fidem ex tempore. Ad quod autem eos elegit, subdit consequenter, cum dicit.

e Et primo ponit ad quid elegerit. Secundo rationem dictorum assignat, ibi. {Hæc mando vobis, &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostendit, quòd elegit ad aliquid agendum. Secundo quòd elegit ad aliquid recipiendum, ibi. {Et quodcumque, &c.} Dicit ergo {Posui vos,} id est, dedi vobis ordinẽ in ecclesia mea, 1. Corinth. 12. Posuit Deus in ecclesia primum quidem Apostolos, &c. Item {Posui vos,} id est, firmiter vos disposui. Gen. 1. Fecit Deus luminaria magna, & posuit ea in firmamẽto cœli. Iu. 1. Stellę manentes in ordine, &c. Positio enim, ordinem & firmitatem importat. {Posui} inquam ad tria. Primo quidem ad eundum. Vnde dicit. {Vt eatis} per mundum discurrendo, vt totum conuertatis ad fidem. Marc. vlt. Euntes in mundum vniuersum, prædicate, &c. Vel {vt eatis,} id est, proficiatis de virtute in virtutem. Psalm. 83. Ibunt de virtute in virtutem, &c. Ose. vlt. Ibunt rami eius vt libani. Secundo ad fructum afferendum, vnde dicit. {Et fructum afferatis,} scilicet conuersionis fidelium, quantum ad primum iter. Rom. 1. Vt aliquem fructum habeam in vobis, &c. Vel fructum spiritualem interiorem quantum ad secundum iter. Gal. 5. Fructus autem spiritus, &c. Eccl. 24. Flores mei fructus honoris, &c. Tertio vt fructum afferant, qui non perdantur per mortem, seu peccatum. Vnde dicit. {Et fructus vester maneat,} scilicet congregatio fidelium in vitam æternam producatur, & fructus spiritualis magis proficiat. supr. 4. Et fructum congregat, &c.

f Hic ostendit, quòd elegerit ad aliquid recipiendum, scilicet omnia quę petierint, quasi dicerer, posui vos ad hoc, vt esseris digni recipere a patre in nomine meo. 1. Ioan. 3. Si cor vestrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus, &c.

g Hic assignat rationem rerum quæ dixit. Posset enim dicere, quare hæc omnia Christus diceret eis. Vnde dominus respondens dicit. {Hęc mando vobis, &c.} quasi omnia quæ dico, sunt inducentia vos ad dilectionem proximorum. 1. Thimot. 1. Finis præcepti est charitas. Vel dicendum ẽm Chrysostomũ q̃ possent discipuli dicere. Domine, cur nobis tot de dilectione tua commemoras? Numquid vt improperes?

Sed dominus dicit, non: imo vt incitem vos ad
dilectionem proximi 1. Ioannis 3.
Hoc mandatum habemus a
Deo, vt qui diligit,
&c.

LECTIO IIII.

Ofta similitudine vitis & palmitũ, & explanata quantum ad inhęsionem palmitum ad vitem. Hic consequenter explanat eam quantum ad ipsorum purgationem. Et primo ponit eam quantum ad ipsorum purgationem. Secundo, quæ futura erit per tribulationes. Consolatur eos ergo Dominus contra tribulationes quas passuri erant. Et primo rationes ex quibus eos cõsolatur proponit. Secundo ipsas rationes exponit, ibi. {Mementote sermonis, mei, &c.} Tertio excusationes præsentium excludit, ibi. {Si non venissem, &c.} Ponit autem duas rationes ad eorum cõsolationem. Quarum vna sumitur ex exemplo. Secunda ex causa, ibi. {Si de mundo fuissetis.} Consolat ergo eos dominus exemplo sui, qui & passus est persecutiones tyrannorum. Vnde dicit. {Si mundus vos odit, &c.} Sciendum est enim, quòd sicut omniũ beneficiorum principium est amor, ita, & persecutionum omniũ principium est odium. & ideo dominus prænunciat eis odium futurum. Matth. 24. Odio eritis omnibus hominibus. Luc. 6. Beati eritis cum vos oderint homines, &c. Dicit ergo {Si mundus vos odit.} id est futurum est, quòd mundus vos odio habeat & manifestabit odium suum persequendo vos. {Scitote quia me priorem odio habuit.} supr. 7. Non potest mundus odisse vos, me autem odit. Sed hæc est grandis consolatio iustis ad forsitan sustinendum persecutiones. Heb. 11. Recogitate eum qui talem sustinuit, &c. 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis: vobis relinquens exemplum, vt sequamini, &c. & ideo secundum Aug. non debent se membra supra verticem extollere, nec recusare se in corpore esse, nolendo mundi odium sustinere cum capite. Mundus autem dupliciter accipitur, quandoque quidẽ in bono, pro his qui bene viuunt in mundo. 2. Corint. 5. Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Quandoq; autem in malum, sicut licet pro amatoribus mundi. 1. Ioan. 2. Mũdus totus in maligno positus est. Sic ergo totus mundus totum odit mundũ: quia amatores mundi qui sunt per totũ mundum diffusi, odiunt mundũ totum, i. ecclesiam bonorum per totum mundum roboratam.

b Hic ponitur secunda ratio sumpta ex causa odij. Quando enim quis odium alicuius sustinet propter culpam suam, dolendum est, & tristandum: sed quando propter virtutem, gaudendum. Primo ergo ostendit quæ sit causa quare aliqui diliguntur a mundo. Secundo ostendit quare Apostoli a mundo odio habentur, ibi. {Quia vero de mundo non estis, &c.} Causa autẽ quare aliqui diliguntur, est similitudo eorum ad mundum. Vnde dicit. {Si de mundo fuissetis, mundus, &c.} Omne simile, sibi simile diligit. Eccl. 13. Omnis caro ad simile sibi, &c. Et ideo mũdus, id est, amatores mundi, diligunt mundi amatores. Vnde dicit. {Si de mundo fuissetis,} id est, sequentes mundum {mundus quod suum erat diligeret,} sicut suos, & sibi similes. supr. 7. Non põt mũdus odisse vos. 1. Ioan. 4. de mundo non sunt. Et ideo, &c. Sed contra, per mundum intelligit hic Dominus principes mundi, qui persecuturi erant Apostolos. Sed ipsi idem principes persequuntur aliquos mundanos inuentos, puta homicidas & latrones. Ergo mundus non diligit, quod suum est, sicut nec Apostolos. Respondeo, dicendum est, quòd est reperire aliquid pure bonum: sed pure malum nihil inuenitur, cum subiectum mali sit bonum. Malum ergo culpæ fundatur in bono naturæ. Vnde nõ potest aliquis homo esse peccator & malus, quin habeat aliquid boni. Sic ergo secundum malum quod habent, scilicet infidelitatem, pertinent ad mundum, & odiunt Apostolos, & eos qui de mundo non sunt. Sed secundum bonum quod habent, nõ sunt de mundo, & odio habent eos qui de mundo sunt, scilicet fures: & latrones, & cætera huiusmodi erant tamen aliqui in mundo bene viuentes, qui Apostolos diligebant, eorum facta approbando. Sed adhuc magis videtur dubium esse, quia ad mundum pertinet omne peccatum, & sic secundum quodliber peccatum aliquis est de mundo. Sed videmus, quòd aliqui homines conuenientes in aliquo peccato, fœinuicem odio habent, sicut superbi. Prouer. 13. Inter superbos semper iurgia sunt, & auarus odit auarum. Vnde secundum Philosophum figuli conrixantur adinuicem. Mundus ergo odit mundum. Non ergo videtur verum esse, quod Dominus dicit. {Mundus, quod suum erat diligeret.} Responsio, dicendum, quòd duplex est amor, amicitiæ scilicet, & cõcupiscentiæ, sed differunt: quia in amore concupiscentiæ, quæ sunt nobis extrinseca, ad nos ipsos trahimus, cum ipso amore diligamus alia, inquantum sunt nobis vtilia vel delectabilia, sed in amore amicitiæ est econuerso, quia nosmetipsos trahimus ad

LECTIO IIII.

Si mundus vos odit: scitote quia me priorem vobis odio habuit.

b Si de mũdo fuissetis, mũdus, quod suum erat diligeret.

c Quia vero de mũdo nõ estis:

sed ego elegi vos de mũdo, propterea odit vos mundus.

d Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis. Non est seruus maior domino suo.

e Si me persecuti sunt, & vos persequẽtur. Si sermonẽ meum seruauerunt, & vestrũ seruabũt.

ea quę sunt extra nos: quia ad eos quos isto amore diligimus, habemus nos sicut ad nosmetipsos, communicantes eis quodãmodo nosmetipsos. Vnde in amore amicitiæ similitudo est causa amoris. Non enim sic diligimus aliquem, nisi inquantum sumus vnum cum eo. Similitudo autẽ est vnitas quædam. Sed in amore concupiscentiæ siue sit vtilis, siue delectabilis, similitudo est causa separationis, & odij. Cum enim isto amore aliquem diligam inquantum est mihi vtilis, vel delectabilis, quicquid est impeditiuum vtilitatis seu delectationis, habeo odio contrarium. Et inde est, quòd superbi iurgantur adinuicem, inquantum vnus vsurpat sibi gloriam, quam alius amat, & in qua delectatur. Figuli etiam inquantum vnus trahit ad se lucrum, quod alius pro se volebat. Sed sciendum, quòd amor concupiscentiæ non est rei concupitæ, sed concupiscentis, propter hoc enim quis hoc amore aliquem diligit, inquantum est sibi vtilis vt dictum est. & ideo magis diligit in hoc se, quàm illum, sicut qui diligit vinum; quia est sibi delectabile, se potius, quàm vinum diligit. Sed amor amicitiæ est potius rei amatæ, quàm amantis: quia diligit aliquẽ propter ipsum dilectum, non propter ipsum diligentem. Sic ergo, quia in amore amicitiæ similitudo causa est amoris, dissimilitudo causa odij, inde est, quòd mundus odio habet, quod suum est, & sibi dissimile, & diligit, id est, dilectione amicitiæ, quod suũ est. Sed de dilectione concupiscentię est econuerso. & ideo dicit. {Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret,} scilicet amore amicitiæ.

c Hic ponit causam, quare Apostoli habentur odio a mundo, quæ est dissimilitudo. Dicit ergo. {Quia vero de mundo non estis.} mentis scilicet eleuatione, quamuis sitis per originẽ. Supra 8. Vos de deorsum estis, &c. Et hoc quidem: quia eleuati estis a mundo non ex vobis, sed ex gratia mea: quia scilicet. {ego elegi vos de mundo.} Supra eodem. Ego elegi vos. {Propterea,} quia scilicet de mundo non estis. {odit vos mundus.} id est, mũdi amatores, vt eis dissimiles. Prouerb. 29. Abominantur iusti impios, &c. Et ibidem, Viri sanguinum oderunt, &c. Potest autem triplex ratio assignari, quare mundus odit sanctos. Prima est diuersitas cõditionis, quia scilicet mũdus in morte est: id est sancti sunt in statu vitæ. 1. Ioan. 3. Nolite mirari si odit vos mũdus, &c. Translati sumus de morte ad vitam, &c. & ideo dicit. Sapien. 2. Grauis est nobis etiam ad videndum. Secunda ratio est displicentia correctionis. Nam sancti viri & verbis & factis mundi facta reprehendunt, & ideo mundus odit eos. Amos. 5. Odio habuerunt corripientem in porta. supr. 7. Me autẽ odit, scilicet mundus, quia testimonium perhibeo de illo, &c. Tertia ratio est iniquitas emulationis, qua mali inuident viris iustis, cum eos vidẽt crescere & multiplicari in bonitate & sanctitate, sicut Aegyptij videntes crescere filios. Israel, habebant eos odio & persequebatur. Exod. 1. Et Gen. 27. dicitur, quòd videntes fratres Ioseph, q̃ cunctis fratribus plus amaretur, oderant eum, &c.

d Hic explicat rationes supradictas. Et primo primã quæ pertinet ad exẽplũ. Secundo secundã quæ pertinet ad causam odij. ibi. {Sed hęc oĩa facient, &c.} Circa primum duo facit. Primo cõmemorat diuersitatem gradus sui ad discipulos. Secundo ostendit similitudinẽ sanctorũ, ibi. {Si me persecuti sunt, &c.} Diuersitas gradus Christi ad discipulos erat: quia ipse dñs erat, illi aũt serui. Vnde supra 13. dixit. Non est seruus maior domino suo. Hanc ergo diuersitatem cõmemorat dicens. {Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis.} supr. 13. scilicet quòd non est seruus maior dño suo. Ergo non debet esse vobis indignum, si patiamini ea quæ passus est dñs noster, imo debetis vobis reputare hoc ad magnam gloriam. Vnde Mat. 13. discipulis petentibus todere vnus ad dexteram, & alius ad sinistram dixit. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Eccl. 13. Gloria magna est sequi dominum. Matt. 10. Sufficit discipulo vt sit sicut magister eius. Sed contra supra eodem dixit. Iã non dicam vos seruos, hic autem non est seruus, &c. Respõdeo: dicendum q̃ duplex est seruitus. Vna procedens ex timore seruili, scilicet pœnę. Et secundum hanc Apostoli non erant serui. Alia ex timore casto. et talis seruitus erat in Apostolis. Mat. 25. Beati serui illi, quos cum venerit dominus, &c.

e Si ergo estis serui, & ego dominus, debetis esse contenti quòd ea fiant vobis quę facta fuerunt mihi. Me autem quidam cõtempserunt, & quidam receperunt. supr. 1. In propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem, &c. Et vos similiter si aliqui contemnant, aliqui tamen honorabũt. Vnde dicit. {Si me

persequti sunt, &c.} Vbi ponitur similitudo factorum, quia eadē est ratio persecutionis quam exercebāt in discipulos, & in Christum, quia in discipulis Christum persequebantur. Act. 9. In persecutione discipulorum Christus dicebat se persequi. Saule, Saule, quid me persequeris? Et ideo propter identitatem causæ sequitur consequentia. {Si me persecuti sunt, & vos persequentur, &c.} Mat. 12. Si patrem familias Belzebub vocauerunt, &c. De ista persecutione dicitur Matt. 23. Ecce mitto ad vos sapientes, & scribas & ex illis, &c. Et similiter eadem rō est honorationis. & ideo dicit. {Si sermonem meum seruauerūt, & vestrum seruabunt.} quia verba vestra sunt mea verba. 2. Corinth. vlti. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Matth. 10. Non enim vos estis qui loquimini, &c. Et ideo, Luc. 10. dicit Qui vos audit, me audit. Quòd autē recepti sint ab aliquibus Apostoli, & honorati, patet 1. Thessal. 2. Et vos cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, &c.

f Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me.

LECTIO VI.

SI non venissem, & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent.

f HIc explicat rationem consolationis quæ sumitur ex causa odij. Apostoli enim electi erant, & eleuati supra mundum inquantum erant effecti participes diuinitatis & cōiuncti Deo. & ideo mundus eos odio habebat, ex quo sequitur quòd potius Deum in eis, quàm ipsos mūdus odiret. Et huius odij causa erat; quia non habebant veram Dei notitiam, scilicet per veram fidē, & deuotum amorem, alias si cognouissent eos Dei amicos, eos non fuissent persecuti. & ideo dicit. {Hæc omnia.} quòd oderunt, & persequuntur vos. {facient vobis propter nomen meum.} & ideo debet vobis esse gloriosum. 1. Petri. 4. Nemo nostrum patiatur quasi fur aut homicida, &c. Non autem. {propter nomen meum.} quasi ipsum ament, sed quia ipsum odio habent. Sicut econtrario, vos patiemini propter nomen meū, quia ipsum amatis. Et hæc facient. {quia nesciunt eum qui me misit.} sup. 8. Si me scireris, & patrem meum vtique, &c. Nesciebant enim Deo esse acceptum, quòd Christo adhærerent. Sed attendendum, quòd hic loquitur de cognitione perfecta, quæ consistit in fide perficiente intellectum, & coniungente Deo affectum. De qua cognitione dicitur Hiere. 9. In hoc glorietur, qui gloriatur scire, & nosse me, &c. Sap. 7. Nosse te, sensus est consumatus, &c.

LECTIO VI.

VPra, dominus tractans de persecutione quę discipulis à Iudæis superuentura erat rationem assignauit: quia nesciunt eum qui misit eum. Sed quia ignorantia excusare solet, ideo hic eos ostendit esse inexcusabiles. Et hoc dupliciter. Primo per ea quæ ipse personaliter circa eos fecit, & docuit. Secundo per ea quæ in eius absentia futura erant, ibi. {Cum autem venerit.} Circa primum duo facit, primo ostendit eos in excusabiles esse propter veritatis doctrinam. Secundo propter signorum euidentiam, ibi. {Si opera non fecissem.} Circa primum tria facit. Primo ostendit quis eis possit ad excusationem suffragari. Secundo ostendit eos hoc suffragio carere, ibi. {Nunc autem excusationem, &c.} Tertio ostendit ex qua radice procedit eorum persecutio, ibi. {qui me odit, &c.} Dicit ergo, quòd hæc omnia facient vobis propter nomen meum. Et quidem de his excusari possent. {Si non venissem, & locutus eis non fuissem.} idest, non ostendissem me personaliter, & eos personaliter non docuissem {peccatum non haberent.} Sed contra Rom. 3. Omnes peccauerunt, & egent gratia Dei. Sed dicendum, quòd non loquitur hic dominus de quocunque peccato: sed de peccato infidelitatis, quòd non credunt in Christum, quod anthomafice peccatum dicitur, quia isto peccato existente, nullum aliud peccatum remitti potest, cum nullum peccatum remittatur nisi per fidem Iesu Christi, per quam est iustitia, vt dicitur Rom. 5. & ideo idem est quod dicit. {peccatum non haberent.} ac si diceret. Non imputaretur eis, quòd in me non credunt. Et hoc primo: quia fides est ex auditu. Roma. 10. Vnde si non venisset, & locutus eis non fuisset, non potuissent credere. Nulli autem imputatur ad peccatum, si non facit quod nullo modo facere potest. Et si dicatur, quòd tenebantur & credere poterant etiam si Christus non venisset, cum fuerit eis annunciatum per prophetas. Rom. 1. Quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, &c. Respondendum est, q nec ipsa verba prophetarum Iudęi per se credere, & intelligere poterant, nisi eis diuino auxilio ostenderentur. Dan. 12. Clausi sunt, signatique sermones vsq; ad tēpus, &c. Vnde Act. 8. dicebat eunuchus. Quomodo intelligere possum nisi aliquis ostenderit mihi? Sic ergo si Christus non venisset, hoc peccatum, scilicet infidelitatis non haberent: quàmuis alia peccata actualia habuissent, propter quæ fuissent puniti. Et similis ratio est de omnibus illis ad quos prædicatio verbi Dei peruenire non potuit. Vnde non imputatur eis ad condemnationes, infidelitatis peccatum: sed priuati beneficio Dei propter alia eorū peccata actualia & originalia, damnabūtur. Sciendum autem quòd multis Christi aduentus, & doctrina cessit in bonum illis scilicet, qui eum receperunt, & sermonē suum seruauerunt, & multis ad malum illis, s. qui nec eū audire, nec ei credere voluerunt. I sa. 8. Erit vobis in lapidem offensionis, &c. Luc. 2. Positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum.

b Nunc autem excusationem non habent de peccato suo.

c Qui me odit, & patrem meū odit.

d Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit: peccatum non haberent,

b SIc ergo posuit per quid ab infidelitate excusari possent, sed hoc excusationis suffragio carent, quia & eis personaliter se exhibuit Christus, & eos docuit. vnde dicit. {Nunc autem.} scilicet ex quo veni, & locutus sui. {excusationem non habent.} scilicet per ignorantiam. {de peccato suo.} Ro. 1. Ita vt sint inexcusabiles, &c. Quòd autem ipsi cognouerint Christum, patet. Matth. 22. Hic est hæres, venite occidamus eum. Sed cognouerunt eū esse Christum promissum in lege, non autem esse Deum: quia si hoc cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Non ergo est eis ignorantia ad excusationem: quia non ex ignorantia hoc fecerunt: sed hoc ex alia radice, scilicet ex odio, & certa malitia. Vnde subdit.

c QVasi dicat, non ignorantia, sed odium quod habuerunt ad me, est eis ad peccatum. Et hoc, quia redundat in odiū patris. Cum enim filius & pater vnum sint in essentia, veritate, & bonitate, & omnis cognitio alicuius sit per veritatem quæ in ipso est, Quicumque diligit filium, diligit & patrem, & quicūq; cognoscit vnū, cognoscit & alium, & qui odit filiū, odit patrem. Sed hic duplex quæstio. Prima, vtrum aliquis possit Deum odio habere. Ad quod dicendum, quòd Deum inquantum Deus est, nullus potest odio habere, cum Deus sit pura essentiam bonitatisque cum sit secundum se diligibilis, impossibile est, p secundum se ab aliquo odiatur. Vnde hæc est ratio, quare impossibile est, q malus Deum videat. Impossibile est enim Deum videri, ab aliquo, quin diligatur. Qui autē Deum diligit, bonus est. Vn de hæc sunt incompossibilia, scilicet quòd aliquis Deum videat, & sit malus. Potest tamen aliquis Deum odio habere, secundum aliquid aliud, puta qui amat voluptatem, odit Deum vt prohibentem voluptatum fruitiones, & qui quærit immunitatē, odit Dei iustitiam punientem. Secunda quæstio est: quia nullus potest habere odio, quod ignorat. Iudæi autem ignorabant patrē; supr. eodem. Nesciunt eum qui me misit. Non ergo verum videtur. quod dicit {& patrem meum odit.} Sed dicendum secundū Aug. quòd aliquis potest aliquid diligere vel odire, quod nunquā vidit, neque secundum veritatem cognouit, sed fama de eo bene seu male sermocinante. Sed hoc potest contingere dupliciter. Vno modo, quòd habeatur odio seu diligatur secundum ipsam eius personam, vel secundum id quod de eo narratur. Sicut si audiam aliquem esse furem, odio eum, non quia ipsam eius personam cognoscam, vel odiam, sed quia communiter odio omnē furem. Vnde si esset fur, & ego eum furem esse nescirem, haberem eum odio, nec tamen scirem me eum odire. Iudæi autem habebant odio Christum, & veritatem quam prædicabat. Vnde cum ipsa veritas, quam Christus prædicabat, esset in voluntate Dei patris, & opera quæ Christus faciebat, similiter sicut Christum, &c. & odio habebant patrem, licet ipsi nescirent illa esse in voluntate patris.

d HIc ostendit eos inexcusabiles esse per signorum euidentiā. Possent enim dicere, quòd ex verbis quæ contra eos dicit non conuincuntur, & ideo verba mirabilibus factis confirmat dicens. {Si opera non fecissem in eis, &c.} Et primo ostendit, quòd possent aliquatenus excusabiles esse. Secundo radicem peccati eorum ostendit. Tertio inducit auctoritatem. Secundum facit, ibi {Nunc autem viderunt, & oderūt, &c.} Tertium, ibi. {Vt impleatur, &c.} Circa primum ponitur duplex quæstio, Vna quæ est de veritate antecedentis, scilicet. {Si opera non fecissem, quæ nemo alius, &c.} Ut queritur, vtrum Christus fecerit aliqua bona opera in eis quæ nullus alius fecerat. Et videtur quòd non. Quia si dicatur, quòd Christus suscitauit mortuos, hoc & Helias; & Hæliseus fecerūt. Si Christ⁹ ambulauit supra mare, Moyses mare diuisit. Sed Iosue, quod maius est, fecit, scilicet solem stare. Inconuenienter ergo videtur Christus eos arguere, nec videtur consequentia habere veritatem, Respōsio, dicendū secundū Aug.

Aug. quòd Dominus non loquitur hic de quibuscunque miraculis factis in eis, idest, in conspectu eorum, sed de factis in eis, i. in personis eorum. Nam in curatione infirmorum nullus tantum in eis fecit quantum Christus, quamuis etiam & in alijs similiter. Quia nullus homo alius factus est Deus, & nullus natus de virgine nisi Christus. Fecit ergo in eis opa quę nullus alius fecit in curatione infirmorum. Et hoc in tribus. Primo quidē in magnitudine, qa mortuum quatridua num suscitauit. Cæcum natum illuminauit, quòd a sæculo non est auditum, vt dicitur supr. 9. Secundo in multitudine, quia omnes quotquot male habebant curabat, vt dicitur Matth. 14. quòd nullus alius fecit. Tertio in modo, qa alij faciebant inuocando, ostendentes se non propria virtute facere, sed Christus faciebat imperando, quia propria virtute. Marci 1. Quæ est hæc doctrina noua: qa in virtute & potestate, &c. Sic ergo licet alij mortuos suscitarent, & alia miraculosa facerēt, quæ Christus fecit, non tamen eo modo, nec propria virtute vt Christus. Similiter quod dicitur de statione Solis minus est, eo quòd Christus moriens lunam retrocedere fecit, & totū cursum firmamenti mutauit ve Dionysius dicit. Secunda quæstio est de veritate conditionalis. Verum scilicet, si Christus non fecisset in eis opera quæ nemo alius fecit, immunes essent a peccato infidelitatis. Responsio, dicendum, si nos loquamur de quibuscunque miraculis, haberent excusationem, si in eis facta non fuissent p Christum. Nullus enim potest ad Christum venire per fidem nisi tractus. supr. 6. Nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me, traxerit eū. Et ideo Can. 1. dicit sponsa. Trahe me post re, &c. Vnde si nullus esset qui eos traxisset ad fidem, excusabiles essent de infidelitate. Sed est attendendum, quòd Christus attrahit verbo, signis visibilibus, & inuisibilibus, scilicet monendo & instigando interius corda. Prouerb. 21. Cor Regum in manu Dei. Est ergo opus Dei instinctus interior ab bene agendum. & qui ei retistunt, peccāt, aliàs frustra dixisset Stephanus Act. 7. Vos semper spiritui sancto restitistis. Et Isa. 50. Dominus aperuit mihi aurem, scilicet cordis. Ego autem non contradico. Est ergo hoc, qđ Dominus dicit. {Si opera non fecissem, &c.} Intelligendum nō solum de visibilibus, sed etiam de interiori instinctu & attractu doctrinæ, quæ quidem si in eis non fecisset, peccatum non haberent. Sic ergo patet quomodo excusari possent, per hoc scilicet, si in eis non fecisset opera miraculosa.

e Nunc autē & viderūt & oderunt, & me & patrem meum.

f Sed vt adimpleatur sermo q in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis.

g Cum autem venerit paracli-

e HIc ostendit ex qua radice peccatum infidelitatis incurrerent, scilicet ex odio, propter quod operibus visis non credebant. Vnde dicit. {Nunc autem viderunt,} scilicet opera quę in eis fecit {& oderūt me, & patrem meum.} Pro. 1. Eo q exosam habuerunt disciplinam, &c. Et sicut Greg. dicit, sunt nonnulli in Ecclesia qui non solum bona non faciunt, sed etiam persequuntur. & quæ ipsi facere negligunt, eriam in alijs detestantur, horum peccatum non ex infirmitate, aut ignorantia, sed ex solo studio perpetratur.

f QVia posset dicere. Si ita est, quòd Iudæi oderunt te & patrem tuum: quare in eis miracula facis? Ideo respondēs dicit, q hoc facit {vt impleatur sermo, &c.} Sed hic dubitatur de hoc, quòd cum scriptum sit in Psalmis: dicit quòd in lege eorum scriptum est. Ad quod dicendum est, quòd lex in scriptura accipitur tripliciter. Quandoque enim communiter pro toto veteri Testamento. Et sic accipiūtur hic: quia tota doctrina Veteris Testamenti ordinatur ad obseruantiam legis. Mat. vlt. Mementote mei, &c. Quandoque sumitur secundum quòd diuiditur cōtra Agyographa & Prophetas. Luc. vlt. Oportet impleri omnia quę scripta sunt in Prophetis & lege, scilicet Moysi & Psalmis, quibus eciam numerantur Agyographa. Quandoque autem sumitur lex prout diuiditur solū contra Prophetas. Et tunc Agyographa numerantur cum Prophetis. Dicit ergo {vt impleatur, sermo qui in lege eorū,} idest, in Psal. 14. {scriptus est: quia odio habuerunt me gratis,} idest, non propter commodum cōsequendum, vel incommodum vitandum, propter hoc enim homo aliqua odit quæ non fuerunt in Christo, imo dabat eis occasionem amoris sanans & docēs eos. Act. 5. Pertransiens benefaciebat, &c. Hie. 32. Nunquid redditur pro bono malum, &c. Hiere. 2. Quid iniquitatis inuenerunt in me patres vestri? &c.

g HIc ostendit, quòd nō sunt excusabiles propter ea quæ post eum superuentura erant, quia habituri erant alia testimonia scilicet spiritussancti, & etiam Apostolorum. Et primo ponit id quod superuenturum erat ex parte spiritussancti. Secūdo id quod futurum erat ex parte Apostolorum, ibi. {Et vos testimonium perhibebitis, &c.} Quantum ad spiritumsanctum quatuor tangit. Primo quidem libertatem. Secundo suauitatē. Tertio processionem. Quarto operationem. Libertatem quidē seu potestatem cum dicit. {Cum venerit, &c.} Ille enim proprie venire dicitur, qui sponte & propria auctoritate vadit, & hoc conuenit spiritui sancto, qui vbi vult spirat. supr. 3 Sapien. 7. Inuocaui, & venit in me, &c.

tus, quem ego mittam vobis a patre, spiritū veritatis qui a patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

Hoc ergo, quod dicit {mittam,} non coactionē designat, sed originem. Suauitatem tangit cum dicit {paraclitus,} idest consolator. Nam cū sit amor Dei, facit nos terrena contemnere, & Deo adhærere. Vnde dolorem & tristitiam de nobis excludit, & gaudium de diuinis ministrat. {Galat. 4. Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax. Act. 9. Ecclesia replebatur consolatione spiritussancti, &c. Tertio ponit processionem spiritussancti, duplicem. Primo quidem temporalem, cum dicit. {Quem ego mittam vobis à patre, &c.} Vbi sciendum est, quòd spiritussanctus mitti dicitur, non quasi locum mutans, cum ipse impleat orbem terrarum vt dicitur Sap. 1. Sed quia nouo modo per gratiā incipit habitare in eis quos templum Dei facit. 1. Cor 3. Templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis. Nec est contrarium, quòd spiritussanctus dicitur mitti, & venire. Nam in hoc, quòd venire dicitur, manifestē apparet maiestas diuinitatis ipsius, qui operatur prout vult. 1. Cor. 12. Dicitur autem mitti ve ostendatur processio ipsius ab alio. Quòd enim creaturam rationalem inhabitando sanctificet, ab alio habet, à quo habet vt sit, sicut filius ab alio habet quicquid operatur. Est etiam attendendum, q missio spiritussancti cōmuniter est a patre & filio. Quod signatur Apoc. vlt. Ostendit mihi fluuium aquæ viuæ, idest, spiritumsanctum procedentē a sede Dei & agni, idest, Christi. Ideo circa missionem spiritussancti facit mentionem de patre & filio a quibus æquali, & eadem virtute mittitur. & ideo quandoque introducit patrem mittentem, non tamen absque filio. Sicut supra 14. Paraclitus autem spiritussanctus, quem mittet pater in nomine meo. Quandoque autem introducit seipsum mittentem non sine patre, sicut hic cum dicit {quem ego mittam vobis à patre.} quia scilicet filius, quicquid operatur habet à patre. supr. 5. Non potest filius a se facere quicquam. Secundo ponit processionem æternam, vbi similiter spiritumsanctum ostendit pertinere ad filium cum dicit. {Spiritum veritatis.} Ipse enim est veritas. supr. 14. Ego sum via, veritas, & vita. Et ad patrem cum dicit {qui à patre procedit.} Sic ergo quod dicit {spiritum veritatis.} idem est, ac si diceret spiritum filij. Galat. 4. Misit Deus spiritum filij sui in corda, &c. Et quia hoc nomen spiritus quandam impulsionem importat. Omnis autem motus habet effectū conuenientem suo principio. sicut calefactio facit calidum, consequēs est vt spiritussanctus eos in quos mittitur similes facit ei, cuius est spiritus. & ideo cum sit spiritus veritatis docet omnem veritatem. infr. 16. dicitur & Iob 31. Inspiratio omnipotētis dat intelligentiam. Et similiter quia est spiritus filij, facit filios. Roma. 8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum. Dicit autem spiritum veritatis, ad differentiam spiritus mendacij. Isa. 19. Dominus miscuit in medio Aegypti spiritum erroris. 3. Reg. vltimo. Egrediar, & ero spiritus mendax, &c. Sed quia dicit {qui a patre procedit.} & non addit a patre & filio, dicunt, Græci q spiritussanctus non procedit a filio, sed solum a patre, quod omnino esse non potest. Non enim posset spiritussanctus distingui a filio nisi vel ipse procedat a filio, vel econuerso filius abeo, quod nullus dicit. Non enim potest dici, q in diuinis personis, quæ sunt omnino immateriales & simplices, sit materialis distinctio, quę est secundum diuisionem quantitatis cui subsitat materia. Vñ oportet quòd distinctio personarum diuinarum sit ad modum distinctionis formalis quam oportet esse secundum aliquam oppositionem. Nam quæcunque formę non oppositæ se compatiuntur ad inuicē in eodem, nō diuersificāt suppositū, sicut album & magnum. Vnde in diuinis personis: quia innascibilitas & paternitas non opponuntur, pertinent ad vnam personam. Si igitur filius & spiritussanctus sunt ꝓsonæ distinctæ procedentes a patre, oportet q aliquibus proprietatibus oppositionis distinguantur, non autem oppositis secundum affirmationem, & negationem, aut secundum priuationem & habitum, quia sic filius, & spiritussanctus se haberent adinuicem sicut ens & non ens, & sicut perfectum & priuatum, quod repugnat æqualitati ipsorum, nec etiā secundum oppositionem contrariorum, quorum vnus est perfectius altero. Vnde relinquitur, quòd per solam oppositionem relatiuam distinguatur spiritussanctus a filio. Hęc autem oppositio non potest nisi ex hoc esse, quòd vnus eorum refertur ad alterū. Nam diuersæ relationes duorum ad aliquod tertium, nō directe sibi

sibi opponuntur nisi forte ex consequenti per accidens. Vnde relinquitur ad hoc quòd distinguat spiritusſanctus a filio, oportet attribui eis oppositas relationes, quibus adinuicem opponantur. Nec possunt aliæ inueniri, nisi relationes originis, secundum quod vnus est ab alio. ergo impossibile est supposita trinitate personarū, quin spiritusſanctus sit à filio. Dicunt autē quidam quòd spiritusſanctus, & filius distinguuntur secundum differentiam processionum, inquantum filius est a patre nascendo, & spiritusſanctus procedendo. Sed adhuc redit eadem quæstio, quę oritur ex opinione præmissa: quomodo differant hæ duę processiones. Nō enim potest dici, quòd distinguātur p diuersa per generationē, accepta. Sicut generatio hominis & equi differunt secundum diuersas naturas communicatas. Eandem enim diuinam naturam accipit filius à patre nascendo, & spiritusſanctus procedendo. Vnde relinquitur, quod solum secundum ordinem originis distinguantur, inquantum scilicet, natiuitas filij est principium processionis spiritusſancti. Vnde si spiritusſanctus non esset a filio nec distingueretur a filio, nec processio à natiuitate. Vnde etiā Græci aliquem ordinem confitentur filij & spiritusſancti. Dicunt. n. spiritumſanctum esse filij & filium operari per spiritumſanctum: sed non confitentur. Et aliqui etiam concedunt, quòd spiritusſanctus est a filio, nōlunt tamen concedere quòd spiritusſanctus procedat à filio. Sed in hoc manifeste proteruiunt (vtimur. n. verbo processionis in omnibus, quæ quocunque modo sunt ab alio.) Et ideo hoc verbum ratione communitatis est accommodatum ad signandum existentiam, spiritusſancti a filio, quæ non habet *exemplum in creaturis*, ex quo posset assumi aliquod proprium nomen eius, sicut accipitur nomen generationis filij. Non enim in creaturis inuenitur aliqua persona procedens per modum voluntatis, vt amor. Sicut inuenitur aliqua persona procedens per modum naturæ, vt filius. & ideo quocunque modo habeat ordinem spiritusſanctus ad filium, potest concludi quod ab eo procedat. Dicunt tamen aliqui Græcorum, quòd non est dicendum spiritumſanctum procedere à filio: quia hoc præpositio, a vel ab, apud eos designat principium non de principio, quod conuenit soli patri. Sed hoc non cogit, quia filius cum patre est vnū principium spiritusſancti, sicut etiam creaturarum, quamuis autem filius habeat à patre quòd sit principium creaturarum, tamen dicuntur creaturæ esse a filio. Vnde eadem ratione potest dici, q̄ spiritusſanctus procedat à filio. Nec obstat quod hic dicitur {qui à patre procedit.} Non autem a patre & filio, quia similiter dicitur {quem ego mittam.} & tamen intelligitur pater mittere per hoc quod additur {à patre.} ita & per hoc quod additur {spiritū veritatis} videlicet, filij, intelligitur quòd a filio procedit. Semper. n. vt dictum est, coniungitur filius patri, & econuerso circa processionem spiritusſancti. Et sic diuerso modo loquendi ad designandum distinctionem personarum. Quarto ponit operationes spiritusſancti cum dicit {Ille testimonium perhibebit.} Et hoc triplicīter. Primo quidem instruendo discipulos, & fiduciā eis præbendo ad testificandum. Mat. 10. Non enim vos estis qui loquimini, &c. Secundo suam doctrinam communicando credentib⁹ in Christum. Heb. 2. Contestante Deo signis & prodigijs, & variijs spiritusſancti distributionibus. Tertio emolliendo audientiū corda. Psal. 103. Emitte spiritum tuum & creabuntur. Vltimo ponit quod futurum erat ex parte discipulorum cum dicit. {Et vos testimonium perhibebitis, &c.} spiritusſancto inspirati. Act. 1. Eritis mihi testes, &c. Et de hoc duplici testimonio dicit. Act. 5. Nos huius rei testes sumus, & spiritusſanctus, &c. Et addit testimonij idoneitatem cum dicit {quia ab initio mecum estis.} videlicet prædicationis, & *operationis miraculorum*, vt possent testari de visu & auditu. secundum illud. 1. Ioan. 1. Quod vidimus, & audiuimus, &c. Ex quo etiam potest accipi, quòd Christus non fecit miracula in pueritia, vt in quibusdam apocriphis habetur: sed solum ex tunc, ex quo discipulos congregauit, &c.

CAPVT XVI.

LECTIO PRIMA.

Aeeloquutus sum vobis, vt non scandalizemini.

b Absque synagogis facient vos. Sed venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.

c Et hęc facient vobis, quia nō nouerunt patrem, neque me.

SVpra consolatus est Dominus discipulos quibusdam rationibus de suo recessu, & de persecutionibus & tribulationibus eis superuenturis. hic easdem rationes manifestius explicat. Et primo ponitur rationum explicatio supra positarum. Secundo insinuatur effectus explicationis in discipulis, ibi. {Dicunt ei discipuli. Ecce nunc palam loqueris, &c.} Dominus autem, si bene considerentur ea quę in superioribus duobus capitulis dicta sunt, discipulos consolari intendebat de duobus. De recessu suo, & tribulationibus eis superuenturis. Et rationes ad hæc duo, hic explicat ordine retrogrado. Cuius ratio est, quia cum recessus suus statim immineret, nec ad huc eis tribulationes superuenturas prænunciauerat. Ideo primo consolatus est eos de recessu. Sed quia iam ex prænunciatis eis tribulationibus, videbantur magis affici ad tribulationes, q̄ ad recessum Christi, ideo hic primum cōsolatur eos de his tribulationibus superuenturis. Secundo de recessu suo, ibi. {Et nūc vado ad eū, &c.} Circa primum tria facit. Primo manifestat suam intentionem. Secundo prænunciat discipulis tribulationum persecutionem, ibi. {Absque synagogis facient vos, &c.} Tertio subdit persecutionis rationem, ibi. {Et hæc facient vobis.} Dicit ergo, Dixi quòd Iudæi oderunt me & vos: quia non cognouerunt eum qui me misit, &c. Et sunt inexcusabiles. Et spiritusſanctus & vos testificabimini cōtra illos. Sed {hæc} omnia ideo {loquutus sum vobis, vt non scandalizemini,} videlicet, vt cum venerint tribulationes quas prænuncio vobis, sitis absque scandalo. Et merito post promissionem spiritusſancti scandalum prohibet, quia spiritusſanctus est amor. Amor autem Dei diffusus in cordibus nostris per spiritumſanctum qui datus est nobis, omne propellit scandalum. Psal. 118. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Amicorum autem est negligere damnum propter amicū, vt dicitur Prouerb. 12. Amicis ergo Dei non est scandalum, pœnas, & damna pati pro Christo. Quia vero ante mortem Christi discipuli spiritumſanctum non acceperūt, ideo in passione Christi scandalizati sunt. infra. Omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista. Sed post aduentum spiritusſancti omnino absque scandalo fuerunt.

b Sed possent dicere discipuli. Nunquid est nobis materia scandali? imo quia tribulationes multæ superuenient nobis. Et primo quidem exclusionis. Secundo interfectionis. Exclusionis quidem a consortio Iudæorū. Vñ dicit. {Absque synagogis, &c.} supr. 9. Iam conspirauerant Iudæi vt si quis confiteretur ipsum esse Christum, extra synagogam fieret. Et hoc intantum inualuit quòd aliqui ex principibus in Christum credentes timebāt propter hoc publice confiteri, vt habetur. supr. 12. Hanc exclusionē prænunciat Luc. 6. Beati eritis cum vos oderint homines, & ciecerint nomen vestrum, &c. Sed nunquid malum erat Apostolis extra synagogam Iudæorum fieri, cum ipsi essent ab ea recessuri? Ad quod dicendum secundum Augustinum, quòd in hoc erat eis tribulatio: quia per hoc dabat Dominus intelligere, quòd Iudæi non erant recepturi Christum. nam si Christum recepissent, eadem fuisset synagoga Iudæorum & ecclesia Christi, & qui conuerterentur ad Ecclesiam Christi, conuersi ad synagogam Iudæorum fuissent. Interfectionis autem. {Sed venit hora, vt omnis qui interficit vos, &c.} Hæc quidem verba possunt accipi quasi in consolationem discipulorum dicta, vt ly {sed} accipiatur aduersatiue. Vt sit sensus, quasi consolari debetis ex hoc, quod vobis facient. {Sed venit hora, &c.} Sed qualis consolatio potuerat eis esse hęc scilicet, vt omnis qui interficeret eos, arbitraretur se obsequium præstare Deo. Ad quod dicendum cum Aug. quòd p hoc quod dixerat. {Absque synagogis, &c.} dabatur intelligi, q̄ illi qui conuerterentur ad Christum, statim a Iudæis occidendi erant. & ideo ad eorum consolationem dicit eis Dominus, q̄ tam multos Christo acquisituri erant, expulsi de Iudæorum cōgregationibus, vt eos extirpare non possent. Et propter hoc mortem eis intentare studerent, ne omnes ad nomē Christi sua prædicatione conuerterent. Vel dicendum, quòd in hoc prædixit eis tribulationem interfectionis. Dicit autem {arbitretur obsequiū se præstare Deo.} Non Dijs, vt det intelligere hoc dici solum de persecutione Iudæorum. Mat. 23. Ecce ego mitto ad vos sapientes. nam Martyres Christi occisi sunt a Gentilibus, non tñ illi arbitrati sunt Deo, sed Dijs suis solum obsequium se præstare, Ideo autem Iudæi Christi prædicatores occidentes, putabant Deo se præstare obsequium, quia zelum Dei habebant, sed non secundum scientiam. Credebant enim, quòd desereret Deū Israel quicunque conuerteretur ad Christum. De ista interfectione dicitur in Psal. 43. Propter te mortificamur tota die. Rationem dictorum assignat dicens.

e ET primo rationem futuræ persecutionis. Secundo rationē prænunciationis, ibi. {Sed hęc locutus sum vobis.} Dicit ergo. Persequentur vos. {Et hæc facient vobis,} non propter zelum veritatis, {sed quia non nouerunt patrem,} inquantum, scilicet est pater, {neque me,} filium suum. supra. 8. Si me scīretis, & patrem meum forsitan, &c. 1. Thimoth. 1. Qui prius fui blasphemus & persecutor, &c. Ignorās feci, &c. Sed posset dici si per

per ignorantiā fidei Iudæi vos sunt persecuturi, quare ergo præ- A
dixit vobis? Et ideo cum dicit.

d PRimo ponit causam prænunciationis. Secundo causam dilationis ad prænunciandum, ibi. {Hæc autē ab initio, &c.} Dicit ergo. ideo autem. {Hæc locutus sum vobis,} vt cum venerit hora, &c.} Hora aliquorum venire dicitur, qñ possunt implere, qđ desiderant, & facere quod volūt. Sapien. 3. Non præteribit vos flos temporis, & si apti ad voluptates exercendas. Hora ergo Iudęorū cunc veniet quando poterūt exercere persecutiones in nobis. Sed hæc est hora nocturna. Lucæ. 22. Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarū, &c. {Reminiscamini quia ego dixi vobis.} Quod quidem ad duo valet. Quia scilicet quando recordati sunt in tribulationibus existentes, p̄ eas Christus prædixerat eis, cognouerunt eius diuinitatem, & magis confisi sunt de eius adiutorio. Item per hoc, q̄ aliquis præuidit tribulationes sibi imminentes, minus affligitur, quia præuisa iacula minus feriunt. Et rationem huius assignat Tullius in libro de Tusculanis quæstionibus. Bona enim & mala tēporalia quanto magis cognoscuntur, tanto minora reputantur. Diuitiæ enim maiores reputantur a non habentibus eas, q̄ ab eis demmet, postquā habentur. Similiter etiam tribulationes antequam habeantur magis timentur, & contristatim creduntur antequam superueniant, quàm postquam superuenerunt, & præsentes sunt. Malum autem qñ præmeditatur efficitur quasi præsens, & ex ipsa præsentia minus reputatur. vnde dicit, q̄ sapiens ex præmeditatione potest accipere consolationem de tristitia superuentura, qua aliqui recipiunt allidiutate tristitiæ imminētis. Sic ergo duplici de causa eius tribulationes prænunciat ad spem eorū sustenandam de eius adiutorio. Et ad tristitiam minuendam.

e HIc assignat causam, quare non ante eis prædixit hanc, scilicet {quia vobiscum eram.} Quod potest referri ad duo prædicta. Primo ad sustenādam spem. Nam cum vobiscum erā, de meo adiutorio confisi non dubitabatis, modo autem qñ videbitis me mori, dubitare poteritis de mea potestate. Et ideo necessarium est vt pronunciem futura per quæ cognoscatis meam diuinitatem & potestatem. vel potest referri ad secundum. vt sit sensus. {Vobiscum eram,} protegēs vos, & totum pondus super me suscipiens. infra 17. Pater cum essem cum eis ego seruabam eos quos dedisti mihi. Sed q̄ recessurus sum a vobis totum pondus tribulationis remanebit vobis. Et ideo oportet vt non sint vobis improuisę. Sed videtur, q̄ Dominus ante hanc horā prædixerat, quia alij tres Euangelistæ narrant Dñm ante hoc tempus prædixisse discipulis, q̄ tradendi essent ante Reges & præsides, & in synagogis Iudæorum flagellandi. Sed dicendum, q̄ hoc non contrariatur huic, quod Dominus dicit. {Hæc vobis ab initio non dixi.} quia illi dicunt Dominum hoc dixisse in monte Oliueti, quod fuit imminente passione tribus diebus antequam ventum est ad cœnam. vnde hoc quod dicit {ab initio,} non refertur ad tempus passionis, sed ad tempus quo primo fuit cum discipulis. Augu. dicit. Sed contra hoc est, quod Matthæi 10. dicitur, quòd Dominus prænunciauit discipulis tribulationes superuenturas, non solum imminente passione, sed ab initio electionis eorum. Ecce inquit, mitto vos sicut oues in medio luporum, &c. Et ideo dicendum, quòd hoc quod dicit {ab initio.} nō est intelligendum solum de tribulationibus superuenturis, sed de aduentu spiritusſancti, quem nō prænunciauit eis ab initio, vt Augustinus dicit. Vel dicendum secundum Chrysostō. quòd intelligendum est de tribulationibus. Et tunc quod dicit {ab initio,} dicit propter duo, quæ hic eis de nouo prædixit. Vnum scilicet, q̄ essent passuri tribulationes a Iudæis, quod eis ante non dixerat. sed solum a Gentibus, vt patet Matt. 10. Aliud, quod supra prædixit eis, q̄ flagella passuri essent. Hic autem addit vnū, q̄ maxime poterat eos attonitos facere, s. q̄ mors eorum reputaretur Iudæis obsequium.

B

C

D

E

LECTIO II.

VPra explicauit Dominus rationes consolatorias cōtra tribulationes discipulis superuenturas, hic explicat rationes consolatorias de recessu suo. Consolatus est autem eos Dñs de recessu suo triplici rōne. Prima ratione accessus eorum ad patrem quem promittebat. vnde dicebat. Non turbetur cor vestrum. In domo patris mei, &c. Secundo ratione paracliti quem missurus erat. vnde dicebat. Et ego rogabo patrem, &c. Tertio ratione iteratæ suæ visionis, quā

LECTIO PRIMA.

Aeloquutus sum vobis, vt non scandalizemini.

b Absque synagogis facient vos. Sed venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.

c Et hęc facient vobis, quia nō nouerunt patrem, neque me.

d Sed hæc locutus sum vobis, vt cum venerit hora, eorum reminiscamini. q̄a ego dixi vobis,

e Hęc autē vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.

LECTIO II.

Et nunc vado ad eū, qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me, quo vadis?

b Sed qa hæc loquutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrū.

c Sed ego veritatē dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, paraclitus nō veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos.

A asserebat. Non relinquam inquam, vos orphanos. Veniam ad vos Has autē tres rationes explicat hic, sed ordine retrogrado. Et primo promissiones spiritus paracliti. Secundo iteratam sui visionē ibi. {Modicum & iam nō videbitis me, &c.} Tertio introductionē ad patrem, ibi. {Et illo die me non interrogabitis.} Circa primū duo facit. Primo præmittit necessitatē consolationis. Secundo ponit eā, ibi. {Sed ego veritatē dico, &c.} Circa primū duo facit. Primo prænūciat suum recessum. Secūdo ostendit huius prænunciationis effectū ibi. {Sed quia hæc locutē sum vobis, &c.}

B Recedit ergo ad patrem vadens. Et ideo dicit vobiscum eram vsque modo. {Sed nunc vado ad eum qui me misit,} videlicet, patrem. Quod quidem perfectionis est. Tunc enim vnaquæque res perficitur cum ad suum principium redit. Thob. 12. Tempus est vt revertar, &c. Eccle. 1. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur. Ibat quidem secundum humanitatem ad eum, apud quē ab æterno erat secundum diuinitatem. Et hoc diffusius expositum est in præcedentibus. Sed addit. {Nemo ex vobis interrogat me quo vadis?} Sed quid est hoc, quod dicit. Nonne Petrus interrogauit supra 13. Domine quo vadis? Et Thomas supra 14. Nescimus quo vadis. & ideo huic quæstioni rñdet Chryso. & Augu. sed aliter & aliter Chryso. enim dicit, q̄ discipuli audientes, q̄ deberēt interfici, & absque synagogis fieri, ita tristati & attoniti facti sunt, vt quasi obliti de recessu Christi, & locutionē amittentes, eum de suo recessu non interrogarent. Vnde subdit. Sed hæc locutus sum vobis, &c. Et sic Dominus dicens {& nunc vado, &c.} potius increpat secundum Chryso. Et hoc non interrogabant. Deut. 33. Interroga patrem tuum, &c. Eccl. 6. Inuestiga illam. Aug. autem vult quod hoc quod dicit. {Nunc vado, &c.} non sit pro illo instanti quo loquebatur: sed pro tempore quo ascensurus erat in cœlum, quasi diceret, Superius interrogastis me quo iremus: sed nunc ita vado, quòd non est necesse vt aliquis vestrum interroget me quo vadis? Quia vt dicitur Actuum primo. Videntibus illis eleuatus est.

C b HIc ponitur tristitia quæ est effectus prænunciationis secundum Chrysost. Sed secundum Augu. tristantur de recessu. Gaudebant enim de præsentia Christi quodammodo carnali affecti ad humanam eius speciem. Sicut homo delectatur de præsentia amici. & ideo de recessu eius tristabantur. Psal. 29. Ad vesperam, scilicet passionis demorabitur fletus in Apostolis, & ad matutinum resurrectionis lætitia. Sed quia humanum est, quòd tristitia cor tangat. vitiosum autem quod cor impleat, quia per hoc ratio turbatur. ideo quasi arguens dicit {tristitia impleuit cor vestrum.} Ecclesiastic. 30. Non des tristitiam animæ tuæ, supra 14. Non turbetur cor vestrum.

D c HIc ponitur ratio consolationis quæ est promissio spiritusſancti. Et primo promittit spiritumſanctum. Secundo prænunciat eius effectum, ibi {Et cum venerit ille, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit recessus sui necessitatem. Secundo recessus veritatem. Dicit ergo, tristitia impleuit cor vestrum, scilicet de recessu meo: sed est magis vobis gaudendum. quia {expedit vobis vt ego vadam.} deest, valde vobis est necessariū. quia {si abiero, paraclitus non veniet ad vos.} Item est vobis fructuosum & vtile. Quia {si abiero mittam eum ad vos.} scilicet spiritū sanctum. Sed nunquid non potuisset Christus dare spiritum viuens in carne? Dicendum quòd sic: quia etiam super eum baptizatum spiritusſanctus in specie columbæ descendit, & nunquam ab eo recessit, quem ab instanti suæ conceptionis recepit non mensuram. Sed noluit eum dare discipulis existens cum eis, quadruplici ratione. Primo propter eorum indispositionem. Nam spiritusſancto cum sit amor spiritualis contrariatur amor carnalis. Discipuli autem quodam carnali amore afficiebātur ad Christi humanitatem, nec dum eleuati erant spirituali amore ad eius diuinitatem. & ideo nondum capaces erant spiritusſancti. 1. Corinth. 5. Ex hoc iam neminem secundum carnē noscimus, videlicet, secundum carnis affectum, & si cognouimus secundum carnem Christum, scilicet ante passionem, sed nunc iam non nouimus. Secundo propter diuini auxilij conditionem quod maxime adest in necessitatibus. Psal. 9. Adiutor in opportunitatibus. Et iterum. Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me, dominus autem assumpsit me. Quamdiu autem Christus erat cum eis, sufficiens adiutorium erat cum eis: sed eo recedēte multis tribulationibus exponebantur, & ideo datus est eis statim alius consolator, & adiutor. Vnde signanter dicit. Et alium paracliE tum dabit vobis. Isa. 39. Quem docebit scientiam, ablactatos

a lacte, aulsos ab vberibus. Tertio ex dignitatis Christi consideratione. nam vt Augustinus dicit in ca. 9. de Trinitate. Christus inquantum homo non habet q̃ dec spiritum sanctũ, sed inquantum Deus. Quando autem cum discipulis erat videbatur esse quasi homo vnus ex eis. Ne ergo videretur q̃ homo esset, quida ret spiritum sanctũ, ideo ipsum ante ascẽsionem suam nõ dedit. supra 9. cap. Non dum erat spiritus datus, quia nondũ, &c. Sap. 9. Emitte illam a sede magnitudinis tuę. Quanto propter vnitatem ecclesiæ cõfernandam. nam vt supra 4. habetur. Ioannes signum fecit nullum. quod ideo fuit ne populus diuideretur a Christo. & vt euidentior appareret eminentia ad Ioannem. Discipuli autem ipso spiritu replendi erant, vt etiam opera maiora facerent, quam Christus fecit. supra 14. Et maiora horum faciet. & ideo ñ ante passionem fuisset eis datus, potuisset verti in dubium apud populum quis esset Christus, & sic fuisset in eo diuisio. Psal. n. 67. Ascendens in altum, dedit dona hominibus, &c. Sed secundum Chrysostomum potest hic sumi argumentum contra Macedonianos dicentes spiritum sanctum esse creaturam, & ministrum patris & filij. Si enim sic esset, non esset sufficiens consolatio de recessu Christi aduentus spiritus sancti. Sicut non esset sufficiens consolatio de recessu Regis, si daretur vnus de ministris suis loco eius. Quia ergo spiritus sanctus æqualis est filio, ideo dominus eos per promissionem spiritus sancti consolatur. Sed filj æquales sunt filius & spiritus sanctus, quare expedit q̃ filius recedat vt veniat spiritus sanctus? Ideo scilicet, quia recedebat corporaliter, ac si anul cum spiritu sancto veniebat inuisibiliter. Si enim filius habitasset inuisibiliter, & diceret, expedit vt recedam, quia veniet spiritus sanctus, vtique maior eo spiritus sanctus reputaretur, &c.

LECTIO III.

VPra consolatus est Dñs Apostolos per promissionẽ spiritus sancti. hic ostendit vtilitatem quam spiritus sanctus aduenies affert eis. Et ponit triplicem vtilitatem. Vnam ex parte mundi. Aliam ex parte discipulorum. Et tertiam ex parte Christi. Ex parte quidem mundi, quia spiritus sanctus aduenies mundum arguet. Et ex parte discipulorum, quia eos instruet, ibi. } Adhuc multa habeo vobis dicere, &c. } Ex parte Christi, quia ipsum clarificabit, ibi { Ille me clarificabit, &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit vtilitatem aduentus spiritus sancti quantum ad mundum. Secũdo exponit eam, ibi. { De peccato quidem, &c. } Dicit ergo, expedit vobis vt ego vadam, quia mittam spiritum sanctum ad vos. { Et cum venerit, ille arguet, &c. } Quod dupliciter legitur. Vno modo secundum Augustinum, alio modo ℣m Chrysostomum. Secundum Augustinum quidem hoc modo, { Cum venerit { spiritus sanctus. { ille arguet. } i. reprehendet { mundum. } Prouer. 9. Argue sapientem & diliget te. Sed numquid nõ etiam Christus arguit mundum? Arguit quidẽ, supra 8. Ex parte diabolo estis, & Matt. 23. Multa contra Pharisæos, & Scribas dicens. Quare ergo dicit. Ille arguet: quasi ipse non arguerit. Sed forte diceret aliquis quòd Christus solos Iudæos arguit, spiritus autem sanctus in discipulis, & per discipulos arguit totum mundum. Sed huic contrariatur, q̃ Christus loquitur in Apostolis, & per Apostolos sicut spiritus sanctus. 2. Cor. vlt. Experimẽtum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Et ideo dicendum quòd dixit { ille arguet mundum. } qui inuisibiliter penetrãs corda vestra diffundet in eis charitatem, qua timore depulso arguendi habebitis potestatem. Quamdiu enim discipuli carnaliter ad Christum affi ciebantur, spiritus sanctus non erat in eis, vt dictum est, eo modo quo postea fuit. Et ideo non erant ita audaces, sicut post eius aduentum fuerunt. Psal. 32. Spiritu oris eius omnis virtus eorum, scilicet Apostolorũ. 2. Philippen. 24. Spiritus dñi induit Zachariam. { ille } etiam { arguet mundum. } quia corda quæ ante mundana fuerant, replens fecit quòd ea se reprehenderent. Iob 13. Arguam vias meas coram illo, &c. Et hoc facit spiritus sanctus. Psal. 50. Spiritum rectum innova in visceribus meis. Sed de quo arguet? De tribus { De peccato } quod commiserunt. Isaiæ 58. Annuncia populo meo scelera eorum, &c. Et hoc Apostoli fecerunt. Psal. 18. In omnem terram exiuit sonus eorũ. Item { de iustitia } quam neglexerunt. Isaiæ 29. Iustitiam non fecerunt, &c. Et hoc fecerunt. Rom. 3. Non est iustus quisquam, &c. Item { de iudicio } quòd contempserunt, vt enim dicitur Prouer. 18. Impios cum in profundum peccatorum venerit, cõtemnet. Ezec. 9. Contempsit iudicia mea, &c.

b { Hic exponit. Et primo quod dicit de peccato. Et hoc { quia non crediderunt in me. } Solum de peccato infidelitatis arguit: quia per fidem omnia alia peccata dimittuntur. Mat. 25. Dominus damnatis solum defectũ misericordiæ imputat: quia p̃ misericordiam omnia peccata purgantur. Pro. 15. Per misericordiã & fidem purgat. { pec cata, &c. Sic ergo, & hic quia infidelitate manẽte peccata & cætera detinentur, & ea discedente cætera dimittuntur. Dicit autem { q̃ non crediderunt in me. } & nõ dicit mihi vel me: quia dæmones credunt Christum esse, & cõtremiscunt. Iac. 2. Sed ita me. } per fidem formatam sperando & diligendo. Secundo { de iustitia. } Et hoc { quia ad patrem vado, &c. } Quod quidem potest dupliciter exponi. q̃ vel de iustitia Christi, vel de iustitia Apostolorum. De iustitia quidem Apostolorum sic. de iustitia nostra q̃ non sunt imitati. Iustitia dico non ex lege. sed ex fide. Ro. 3. Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi. Fides autem de inuisibilibus est. Heb. 11. Discipuli aũt aliquid videbant. scilicet humanitatẽ, & aliquid non videbant. scilicet diuinitatem: sed hoc promittit eis in præmium. supr. 14. Manifestabo eis meipsum. Habebant ergo discipuli fidem de Christo quantum ad diuinitatẽ tantummodo q̃ substracta fuit eis humanitas Christi, tunc eorum fides erat de vtroque, & ideo secundum Aug. super Ioan. dicit. { quavado ad patrem, &c. quasi dicat. Vos credatis in me secundum deitatem, & etiam { quia vado ad patrem. } credetis in me etiam quantum ad humanitatem, quam quidem fidei iustitiam mundus non imitatur. Sed dicit { & iam non videbitis me. } Non q̃ nunquam sint eum visuri, sed quia nõ visuri sunt eum in ista carne mortali. Viderunt eum in resurrectione, sed immortalem existentem. et videbunt eum in iudicio: sed in maiestate venientẽ. De iustitia quidẽ Christi exponit de verbis dñi. Iudæi enim non iuerunt recognoscere, q̃ Christus iustus esset. supr 9. Nos scimus, quia hic homo peccator est. Arguet eos de hac iustitia dicens. { quad patrem vado. } quia hoc ipsum, quòd ad patrem vado, iustitiæ meæ est. Quòd enim Christus descendit misericordię fuit, sed q̃ ascendit eius iustitiæ debitum. Phil. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Tertio arguit mundum de iudicio. Et hoc { quia princeps huius mundi, } idest, diabolus qui est princeps mundi, idest, mundanorum, non creationis, ed luggestione & imitatiõe. Sap. 2. Imitantur eum qui sunt, &c. Iob. 41. Ipse est Rex sup omnes filios superbiæ. Hic ergo princeps { iam iudicatus est. } idest, expulsus foras. supr. 12. Nunc iudicium est mundi, idest, pro mũdo. Et hoc dicit vt tollat excusationem hominum qui se de peccatis excusant p̃ p tentationem diaboli. q d. Excusari nõ possunt, quia expulsus est diabolus per gratiam & fidem Christi & spiritum sanctũ a cordibus fidelium, ita vt iam non teneat interius sicut ante, sed tolũ exterius per exercitationẽ permissus. & ideo resistere possunt ei qui volunt adhærere Christo. Et inde est, q̃ debiles fœminæ diabolũ vicerunt, à quo tñ fortissimi viri superati sunt. De hoc ergo iudicio mundus arguitur, quia à diabolo vincit resistere nolens, & a se expulsum per consensum peccati reducens. Ro. 6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Vel aliter ℣m eundem in libro de Verbis Domini. Vt quod dicit { iã iudicatus est. } intelligatur de iudicio condemnationis, idest, iam condemnatus est ipse. Et per consequẽs omnes qui adherẽt. Mat. 25. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est, &c. Arguit etiã mundus de iudicio: quia sciens mundi huius principem condemnatum esse, non euadit etiam ipse hoc iudicium, sed cũ suo principe iudicatur, quoniam superbum atque impium imitatur. Secundum Chryso. aliter à capite exponitur { cum venerit, ille arguet, &c } scilicet spiritus sanctus { ille arguet, } idest, cõuincet { mundum de peccato, } quasi diceret. Ipse spiritus sanctus erit argumentum quoddam contra mundum. Heb. 2. Contestante Deo signis & prodigijs, &c. Et de hoc peccato ostendet eos grauiter peccasse: { quia non crediderunt in me, } cum videbunt. quòd spiritus sanctus in nomine meo dabitur fidelibus. Act. 5. Nos testes huius rei sumus, quoniam spiritus sanctus dedit. { De iustitia, } quã scilicet ego habeo, quam tamen mundus non reputauit me habere. Et hoc quia vado ad patrem, & mittam vobis spiritum, scilicet qui ostendet me iustum, & irreprehensibilem duxisse vitam. supra 14. Quem ego mittam vobis à, &c. Quia hoc dicitur in Psalm. 67. Postquam ascendit Christus in altum, dedit dona hominibus, &c. { De iudicio: quia princeps, &c. } idest, ex hoc ipso, quòd per spiritum sanctum iudicatur, idest, expellitur a cordibus fidelium. Zacha. 13. Spiritum immundum eiiciam. 1. Corinthiorum secundo. Nos spiritum huius mundi non accepimus, sed spiritum qui ex Deo est. Et de hoc iudicio arguet { quia

quia ipsi male iudicauerunt, q̃ dæmonium haberet, & q̃ in Beelzebub ejiceret dæmonia, de quo conuincentur, quia spiritum sanctus quem ego mittam, ipsum dæmonẽ cõdemnabit & eiiciet.

c { Hic ponit vtilitatem aduentus spiritus sancti ex parte discipulorum quæ est ipsorum instructio. Et primo ponit instructionis necessitatem. Secũdo promittit instructionẽ, ibi. { Cum autem venerit, &c. } Tertio excludit dubitationẽ, ibi. { Non enim loquetur, &c. } Dicit ergo, vtilis erit aduentus spiritus sancti mũdo, quia arguet eum. Sed & vobis vtilis erit ad instruendũ, qua quidem instructione indigetis, quia multa habeo vobis dicere, &c. } q.d. Ego vos instruxi, sed non adimplemini. Iob 26. { Ecce hæc ex parte dicta sunt verborum eius &c. Quærere autẽ quæ sunt ista multa, quæ portare non poterant est stultum, vt dicit August. Nam si ipsi portare non poterant, multo magis & nos non possumus. Ex hoc tamen, quod dicit { non potestis portare modo, } diuersi hæretici assumunt ad sui erroris velamentum dum his, qui eis adhærent quædam in occulto dicunt turpissima, quæ nõ auderent dicere in manifesto, quasi hæc ipsa sint, quæ tunc discipuli portare non poterãt, & ea docuerit spiritus sanctus, quæ paulatim docere atque prædicare spiritus hominis erubescit. Non est ergo intelligendum, quòd aliqua secreta doctrinæ taceantur fidelibus paruulis, seorsum docenda maioribus, sed omnibus fidelibus proponuntur ea quæ fidei sunt. Matt. 10. Quod in aure audistis, &c. Sed aliter proponẽda sunt rudibus, aliter peritis, sicut quæ subtilia sunt de mysterio incarnationis, & aliis huiusmodi, non sunt rudibus proponenda, quia cũ intelligere non possent, scandalizarentur. Omnia ergo quæ fidei erant. Dominus proposuit eis, sed non eo modo quo postea reuelauit, & præcipue in vita æterna. Sic ergo quæ portare non poterant sunt plena cognitio diuinorum, quam non habebant tunc, puta qualitatem filij ad patrem, & huiusmodi. Vnde Paulus 2. Cor. 13. Audiui arcana verba, &c. quæ non erant de alia veritate, quam fidei, sed altiori modo. Item spiritualis intellectus omnium scripturarum, quem tunc non habebant, sed quando aperuit eis sensum, vt intelligerent scripturas. Lucæ vlt. Item passiones & pericula quæ passuri erant, quæ tunc non poterant, quia animi eorum imbecilles erant. Eccle. 6. Subiice humerum tuum, & porta, &c. Sic ergo necessaria erat eis instructio.

Hic promittit eis instructionem, quam consequentur in aduentu spiritus sancti, qui docebit eos omnem veritatem. Cum enim sit a veritate, eius est docere veritatem, & facere similes suo principio. Et dicit { omnem veritatem, } scilicet fidei, quã docebit post, per quãdam eleuatam intelligentiam in vita ista, & eandem plenarie in vita æterna. Vbi cognoscemus sicut & cogniti sumus. 1. Cor. 13. Et 1. Ioan. 3. Vnctio docebit vos, &c. vel { omnem veritatem } figurarum legis quam adepti sunt discipuli per spiritum sanctum, vnde Daniel. dicitur. Quod dedit Dominus pueris illis sapientiam & intelligentiam.

e { Hic excludit dubitationem, quæ poterat esse. Si spiritus sanctus docebit eos, videtur scilicet, q̃ esset maior Christo. quod non est, quia docebit eos virtute patris, & filij { quia non loquetur a semetipso } sed a me, quia a me erit. Sicut enim filius non operatur a semetipso, sed a patre, ita spiritus sanctus quia est ab alio, scilicet a patre & filio, { non loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet } accipiendo scientiam, sicut & essentiam ab æterno { hæc loquetur, } nõ corporaliter, sed intrinsecus in mente illuminando. Oseæ. 3. Ducam eam ad solitudinem, & loquar ad cor eius. Psal. 84. Audiam quid loquatur in me, &c. Sed cum audierit ab æterno quid est hoc, quod dicit { audiet, } in futuro. Sed dicendum, q̃ æternitas includit omne tempus. Et ideo potest spiritus sanctus, qui ab æterno audit dici audire in præsenti, in præterito, & futuro. Sed tamen aliquando dicitur audire in futuro propter hoc, quia illa quorum notitiam habet sunt futura. { Loquetur ergo quæcumque audiet, } quia non solum docebit æterna, sed futura. & ideo subdit { & quæ ventura sunt, annunciabit vobis, } quod est proprium diuinitatis. Sap. 8. Signa & monstra, &c. Isaiæ 41. Quę ventura sunt annunciate nobis, &c. Hoc enim est proprium spiritus sancti. Ioe. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, &c. Apostoli autem habuerunt spiritum Prophetiæ. vel { docebo omnem veritatem, } scilicet figurarum. Sed ne dubitarent quomodo scirent de futuris tribulationibus, quas eis prænunciauerat, ideo subdit. { Et quæ ventura sunt, } scilicet super vos { annunciabit vobis, &c. }

LECTIO IIII.

VPra positus est duplex fructus aduentus spiritus sancti, scilicet mundi arguitio, & discipulorũ instructio. Hic ponitur tertius fructus, scilicet Christi clarificatio. Et primo proponit fructum clarificationis. Secũdo manifestat rationem ipsius, ibi { quia de meo accipiet. } Tertio subdicitur manifestatio rationis, ibi. { Omnia quæ habet pater. } Dicit ergo, docebit omnem, veritatem, quia { ille me clarificabit, } in quo ẽ omnis veritas, supr. 14. Ego sum via veritas, & vita. Colloss. 2. In quo scilicet, Christo sunt omnes thesauri sapientię, &c. { clarificabit me, } idest, meam notitiam claram faciet. Primo quidem discipulos illuminando: quia adhuc carnales erant, & ad Christum afficiebantur secundum carnem, idest, secundum infirmitatem carnis, { non cognoscentes diuinitatis eius maiestatem, cuius postmodum per spiritum sanctum sunt capaces effecti. 1. Corinth. 2. Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suũ. Secundo fiduciam clare annunciandi præbendo. Nam discipuli ante timidi erant, ita vt non auderent Christum publice confiteri, sed spiritu sancto repleti, timore depulso, annunciauerunt hominibus Christum, ab ipso spiritu quodammodo impulsi. Isaiæ 59. Cum venerit quasi fluuius violentus, &c. Vnde & Apostolus dicebat. Charitas Christi vrget nos. Tertio opera mirifica in Apostolis, & per Apostolos faciẽdo. 1. Cor. 12. Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus.

b { Hic ponitur ratio clarificationis, quæ est, quia filius est principium spiritus sancti. Omne enim quod est ab alio manifestat id a quo est. Filius enim manifestat patrem. quia est ab ipso. Quia ergo spiritus sanctus est a filio, proprium est vt clarificet eum. Dicit ergo. Ideo me clarificabit { quia de meo accipiet. } Accipere autem hoc, non est intelligendum eo modo quo in creaturis. Tria enim sunt in acceptione creaturarum, quorum duo non sunt in diuinis, scilicet quia in creaturis aliud est quod accipit, & aliud quod accipitur, quod non est in diuinis cum personæ diuinę simplices sint, nec in eis sit aliud & aliud, ímo a quo cunque accipit spiritus sanctus, accipit totam substantiam suam. Similiter & filius. Aliud est, quòd in creaturis accipiens aliquando fuit non habens id quod accipit, sicut si materia accipiat formam vel subiectum accidens. Aliquando enim materia fuit sine tali forma, & subiectum sine tali accidente. Et hoc quidem non est in diuinis, quia filius ab æterno est habens quod accipit a patre, & spiritus sanctus quod a patre & filio accipit. ergo spiritus sanctus a filio, sicut filius accipit a patre. supra 10. Pater quod dedit mihi maius, &c. Sic ergo accipere in diuinis dicit ordinem originis. Sed nota, quòd cum dicit { de meo accipiet. } ly { de } non importat participationem: sed consubstantialitatem, quia totum accipit quod filius habet. Sic enim filius dicitur de substantia patris, quia accipit totam substantiam patris, ita & spiritus sanctus de substantia filij, quia accipit totam substantiam eius. Quia ergo de meo accipiet, & ego sum verbum Dei. Ideo { annunciabit vobis. } Spiritus enim animalis nullo modo potest esse, nisi secundum quòd procedit à verbo interius concepto.

c { Hic ponitur rationis manifestatio, vbi Christus probat, q̃ spiritus sanctus accipiebat de suo propter vnitatem, & cõ substantialitatem patris & filij. Vbi primo ponit consubstantialitatem patris & filij. Secundo infert conclusionem intentã, ibi. { Propterea dixi, quia de meo, &c. } Dicit ergo. De meo accipiet, quia { omnia quæ habet pater, mea sunt. } quasi dicat. Licet a patre procedat spiritus veritatis, ín quia { omnia quæ habet pater } mea sunt, & ipse patris spiritus est, & de meo accipiet. Sed notandum, q̃ habere dicimur aliquid dupliciter. Vno modo sicut possessionem. Alio modo sicut q̃ in nobis est, puta, vel sicut forma, vel sicut pars. Pater ergo habet sicut possessionẽ & rem sibi subiectam totam creaturã. Psal. 23. Dñi est terra & plenitudo eius: habet etiam aliquid quod in ipso est immo quod est ipse: quia ipse est quicquid in ipso Christo est, cum ipse sit sua essentia, sua bonitas, sua veritas, & æternitas. De hoc ergo modo habẽdi loquit. Et sic quicquid habet pater est filij, quia eandem sapientiam, eandem essentiam, eandem bonitatem habet filius quam habet. & pater. supr. 6. Sicut pater habet vitam in semetipso, &c. Mat. 11. Omnia mihi tradita sunt a patre meo, &c. Sed sicut Didimus dicit, obijciunt aliqui. Si omnia quęcumque habet pater & filius, ergo cum pater habeat paternitatem, sequitur quòd & filius. Ad quod respondet, quòd hæc quidem ratio haberet apparen-

tiam si dominus diceret: Omnia quæ habet Deus mea sunt. Sed q dicens, omnia quæ habet pater, filiæ distinctionem patris & filij, dans intelligere, q omnia quæcunque habet pater sua sunt, præter id in quo distinguntur pater a filio. Nam patris nomine se filium declarauit, paternitatem qui filius erat non sibi vsurpauit. Sed notādum q simpliciter concedimus hanc, scilicet: Quicquid habet pater, habet filius. Non tamen q eo ordine habeat filius quo pater habet. Nam filius habet sicut ab alio accipiens. Pater vero sicut alij dans. Non ergo est distinctio in eo quod habetur: sed in ordine habendi: huiusmodi autem relationes, scilicet paternitas & filiatio huius ordinis distinctionem important. Paternitas enim importat hoc quod est dare alij, Filiatio vero accipere ab alio. Sed quæritur, vtrū relatio in diuinis sit aliquid realiter. videtur q sic. alias cum personæ diuinæ relationibus distinguantur, eorum distinctio non esset realis. Dicendum ergo, q relatio in diuinis dupliciter *consideratur*. Vno modo per cōparationem ad essentiam, seu personā patris, & sic relatio patris non est alia res, q essentia seu persona patris. Alio modo potest *considerari per comparationem* ad oppositam relationem, puta ad filiationē, & sic paternitas est relatio realis, quia sm hoc importat ordinem naturæ, quem pater dat filio per æternam generationem. Qui quidem ordo est in Deo secundum rei veritatē. Sic ergo si paternitas comparetur ad essentiā patris, omnia quæcunque habet pater, habet filius, quia paternitas non est alia res ab essentia patris: sed non eo ordine habet, vt dictum est.

d HIc infert intentam conclusionē, quòd spiritus sanctus accipiat a filio. Ex necessitate enim oportet quòd si omnia quæ habet pater sint filij, & filius sit cōsubstantialis patri, quòd spiritus sanctus procedat a filio sicut procedit a patre, vt Hilarius, & Didimus arguunt. Ad quod sciendum est, q in qualibet processione seu origine rei creatæ dicimus, quòd idem sit quo agēs agit, seu dat quod habet, & quod recipiēs recipit. Sicut ignis generatus recipit formam ignis, quam ignis generans dat per formam suam. Sed hoc *in origine* diuinarum personarum est quodammodo simile, scilicet quòd idem est quo pater dat naturam suam filio, non voluntate: sed natura, idest, per naturā suam: sed in hoc est dissimile, quia in creaturis nō est idem numero, quod communicatur & quo communicatur: sed specie solum: sed in diuinis est eadem natura numero quam pater dat filio, & qua eā. dat seu communicat. Sed attende quod dicimus, quòd filius accipit de substantia patris. i. substantiam patris, & spiritus sanctus de substātia patris & filij. Et quòd pater virtute naturæ suæ dat filio substantiam suam, & pater & filius spiritui sancto. Sed tamē non dicimus, quòd pater de substantia sit filij, vel pater & filius de substantia spiritus sancti, quia ly {de} importat consubstantialitatem cum ordine originis. Sic ergo spiritui sancto communicatur, quod commune est patri & filio, oportet autem quòd illud idem sit principium communicationis in diuinis, & quod communicatur. Si ergo essentia communicatur spiritui sancto, oportet quòd communicans sit essentia. Essentia autem est cōmunis patri & filio, oportet quòd si pater dat essentiam spiritui sancto, & q filius similiter det. & ideo dicit, quia omnia quæcunque habet pater mea sunt, & spiritus sanctus accipiet a patre, accipiet etiam a filio. & ideo dicit {Propterea dixi vobis, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis: } quia secundum q a me accipit, ita annunciabit vobis, &c.

LECTIO V.

SVpra explicauit dominus vnam rationem consolationis ex promissione spiritus sancti. hic explicat secundam, scilicet de iterata visione sua. Et primo ponitur visionis iterata promissio. Secundo inducitur discipulorum dubitatio, ibi. {Dixerunt ergo, &c.} Tertio subditur dubitationis satisfactio, ibi. {Cognouit autem Iesus, &c.} Iteratam autem visionem promittit eis dns cum prænunciatione recessus sui, quod ideo eis frequenter inculcat, vt dum sæpe ipsum futurum præmeditantur, ipsum præsentem tolerabilius ferant. Tria autem ponit consolatoria. Breuem absentiam, iteratā sui præsentiam, & honorabilem discessum. Absentia quidē breuis est: quia {Modicum & iam non videbitis me. } vt ly {modicū} referatur ad {non videbitis. } quasi dicat: futurum est vt tollar a vobis per mortem {& iam non videbitis me. } Sed non debetis cō tristari, quia tempus hoc, quo me non videbitis, modicum erit, quia exurgam diluculo, tertia scilicet die. Isa. 26. Abscondere modicū, &c. Sed iterata præsentia mei erit, quia {iterum modicum, } idest, modico temporis post resurrectionem, spatio scilicet quadraginta dierum. Act. 1. Per dies quadraginta, &c. {& videbitis me. } Lucæ 24. Gauisi sunt discipuli viso domino. Et hoc quia honorabiliter recedo {gaudo ad patrē. } Act. 1. Videntibus illis elevatus est. Vel aliter, vt ly {Modicum. } referatur ad tempus ante eius mortem. Et sit sensus {Modicum } scilicet tempus existet quo subtrahar a vobis: quia scilicet in crastino, supra 13. Filioli adhuc modicum, &c. & non videbitis me, scilicet mortalem. Quia supra 14. Adhuc modicum, & mundus me iam. non videt: scilicet mortalem, quia videbit eum in iudicioin maiestate venientem. Discipuli vero post resurrectionem immortalem existentem, quia vt dicitur Act 10. Dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus prǽordinatis. & ideo subdit. {Modicum. } scilicet durabit {& videbitis. } quia scilicet modicum tempus fuit quo mansurus erat in morte. Isa. 54. In momento indignationis abscondi, &c. Vel ly {Modicum. } potest referri ad tempus totius vitæ nostræ vsque ad iudicium, & tunc videbimus eum in iudicio, & in gloria. Dicitur autem {Modicum, } in comparatione ad æternitatem. Psalm. 89. Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, &c. {Quia vado ad patrem, } per resurrectionem, & ascensionem. supra. 13. Sciens Iesus, quia venit hora eius, &c.

b HIc ponitur discipulorum dubitatio. Et primo ponitur eorum adinuicem collatio. Secundo exprimitur dubitationis occasio. Tertio describitur dubitantium animus & affectio. Conferebant quidem adinuicem discipuli ex verbis Domini, dicentes. {Quid est hoc, quod dicit nobis modicum: } In quo cōmendanda est eorum reuerentia ad Christum, q̄ tanta erat, vt non præsumerēt eū interrogare. Simile faciūt angeli. Isa. 63. Quis est iste qui venit de Edom, &c. Quibus tamen respōdet, dicens. Ego qui loquor, &c. Sed in hoc datur nobis intelligi: quia nondum perfectum sensum habuerunt de verbis Christi, aut propter tristitiam absorbentem, aut propter verborum obscuritatē. Mat. 15. Adhuc & vos sine intellectu estis? Occasio autem erat ipse verborum contextus, quæ videbantur contrarietatem quandā implicare. Satis enim intelligebant quod dicit. Nō videbitis me. Et quòd vado ad patrem. Sed hoc dubium inferebat, quòd eundem existentem & morientem post modicum visuri erant. Non dum enim nota eis erat resurrectio, quia hoc dicitur in Psal. 88. Quis est homo qui non videbit mortem, eruet animam suā, &c. Sap. 2. Non est agnitus qui sit reuersus ab inferis, &c. & ideo dicunt. {Quid est hoc, quod dicit nobis, modicum? } supple, quòd videbitis me. Sed ad hanc dubitationem moderate disponi erant. {nescimus? } inquiunt {quid loquitur. } Nam vt dicit Aug. aliqui non intelligentes verba scripturæ blasphemant, sensum propriū auctoritati scripturæ præponentes, sed alij modesti dum non intelligunt, suam ignorantiam confitentur. Sap. 9. Infirmus homo & exigui temporis, &c. quod & hic discipuli faciunt. Non enim aunt, male dicit, vel nihil, sed eorum ignorantiæ ascribunt, quod non intelligunt.

c HIc ponitur manifestatio dubitationis. Et primo ponit dubitationis cognitio. Secundo manifestatio eius de quo dubitatur, ibi. {Amen amen dico vobis, &c.} Tertio inducitur similitudo, ibi. {Mulier cum parit, &c.} Circa primū duo facit. Primo ostendit quō dubitatio discipulorum a Christo cognoscitur, cū dicit. {Cognouit aūt Iesus, } virtute diuinitatis suæ {quia volebāt eum interrogare, } scilicet de eo, quod dubitabant. supra. 2. Ipse enim sciebat quid esset in homine. 1. Regū. 18. Homines vident quæ parent, Deus autem intuetur, &c. Secundo quomodo verbo manifestatur. Vnde dixit eis. {De hoc queritis inter vos, &c. } Isa. 48. Audita feci ex tunc, &c.

d HIc exponit dictum suū remouens dubitationē, non expresse ponens verba quæ dixerat, discipulis magis satisfaciens, quàm

quàm sibi. Vbi tria facit. Primo ostendit alterationem gaudij & tristitiæ. Secundo interiorem tristitiam. Tertio consequentem lætitiam. Dicit ergo quantum ad primum. {Amen amen dico vobis: } quia in hoc modico in quo non videbitis me {plorabitis, } exterius emittendo vocem dolorosam {& flebitis, } lachrymando. Trenor. 1. Plorans ploravit in nocte, quantū ad primum. Et lachrymæ eius, quantum ad secundum. Isaiæ. 31. Quiescat vox tua a ploratu. Interior autem eorum tristitia erit per contrarietatem ad lætitiā mundi. vnde dicit. {Mundus autem gaudebit. } Quod potest intelligi particulariter quantum ad tempus passionis Christi. Et sic {mundus, } idest, Scribæ, & Pharisæi {gaudebit, } de occisione Christi. Tren. 2. Hæc dies quam expectabamus, &c. Vel {mundus, } idest, mali qui sunt in Ecclesia, {gaudebit, } in persecutione sanctorum. Apoc. 12. Inhabitantes super terram gaudebunt. vel vniuersaliter {mundus, } idest, homines carnaliter viuentes {gaudebit, } in rebus mundanis. Isa. 22. Ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, &c. Subsequitur tristitia discipulorum. vnde dicit. {Vos autem contristabimini, } scilicet de passionibus quas in mundo sustinebitis. vel potius de occisione mea. Sic & sancti tristantur de passionibus sibi illatis a mundo, & de peccatis. 2. Cor. 7. Quæ secundum Deū est tristitia. Sed tristitiam consequetur lætitia. quia {tristitia vestra, } quam scilicet habebitis in passione {verteтur in gaudiū. } in resurrectione. Lucæ. 24. Gauisi sunt discipuli, viso Domino. Sed vniuersaliter omnium sanctorum tristitia vertetur in gaudium futuræ vitæ. Matt. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, &c. Psal. 125. Euntes ibant & flebant, venientes autem, &c. Flent enim sancti tempore meriti, seminando, sed gaudebunt tempore præmij, colligendo.

e HIc Dominus primo proponit similitudinē. Secundo adaptat eam, ibi. {Vos igitur nunc, &c.} Similitudinem autē proponit de muliere parturiente. Vnde primo proponit eius tristitiam de partu. Secundo eius lætitiam de prole, ibi. {Cum autem peperit. } Dicit ergo quantum ad primum. {Mulier cum parit tristitiam habet, } sensibilem, scilicet maximam {quia venit hora eius, } scilicet doloris. Psal. 47. Ibi dolores vt parturientis. Per hunc dolorem datur intelligi dolor passionis Christi, qui maximus fuit. Treno. 1. O vos omnes qui transitis per viam, &c. Item sanctorum pœnitentium de peccatis. Isaiæ 26. Sicut quę cōcepit dolens, &c.

f HIc proponit gaudium de euasione. Ad partum enim sequitur duplex gaudium. Vnū de euasione doloris. Aliud est maius de ortu prolis, quod quidem maximum est, si proles sit masculini sexus. Cum masculus sit quid perfectum, fœmina vero quid imperfectum & occasionatum. Hiere. 20. Maledictus vir qui annūciauit patri meo, natus est tibi puer masculus. Gen. 21. quando Sarra concepit, dixit: Risum fecit mihi Dominus, &c. & ideo dicit. {Cum autem peperit iam nō meminit pressuræ, } gaudens de euasione doloris, sed magis {propter gaudium, quia natus est homo in mundum. } Hæc autem similitudo conuenit quidem quantū ad Christum, quia patiendo soluit mortis pressuras, & nouum hominem regenerans esse fecit, idest, reddidit ad vitæ gloriæ nouitatem, quæ nondum hominibus nota erat. vnde non dicit. Natus est puer, sed {natus est homo in mundum, } quia ipse Christus existēs homo, ex mortuis nouus resurgebat, vt puer. Item conuenit Ecclesiæ militanti, quæ in nouitate vitæ ambulat. Item ecclesiæ triumphanti, quæ ambulat in nouitate gloriæ. Et non dicit non erit pressura. Sed {quoniam non meminit pressuræ. } quia ersi sancti recordentur miseriarum quas passi sunt, cum in illa beatitudine gloriæ erunt, non tamen aliquid miseriarum ex hoc in affectu experientur.

g HIc adaptat similitudinem. Et primo quantum ad præsentem tristitiam, quam Apostoli tunc habebant dicens. {Et vos igitur quidem nunc, } idest, ex tempore passionis {tristitiam habetis, } de morte mea. Luc. vlt. Qui sunt hi sermones, &c. et estis tristes? vel {nunc, } idest, in tota vita præsenti tristitiā habetis. supra eodem, Plorabitis & flebitis vos. Secundo quantum ad futuram lætitiam, dicens. {Iterum autem videbo, &c. } Vbi primo promittit eis futuram visionem dicens. {Iterum autem videbo vos, } quod idem est, ac si diceret, videbitis me, quia non possumus eum videre, nisi seipsum ostendat. Sed nō dicit videbitis me, sed {videbo vos, } quia hoc ipsum q seipsum ostendit est ex misericordia sua, quæ signatur per eius visionē. Dicit ergo. {Iterum autem videbo vos } in resurrectione, & in futura gloria.

Isa. 33. Regem in decore suo videbunt. Secundo promittit cordis gaudium & exultationem, dicēs. {Et gaudebit cor vestrum, } scilicet ex mea visione in resurrectione. Vnde cantat Ecclesia. Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus, &c. Et gaudebit visione gloriæ. Psal. 15. Replebis me lætitia cum vultu tuo. Isa. 60. Tunc videbis, & afflues, &c. Naturale. n. est vnicuique, q̄ gaudeat in intuitu rei amatę. Diuinam autem essentiam nullus nisi eam diligens videre pōt. Iob. 17. Annūciat de ea amico suo, &c. Et ideo necesse est, q̄ illam visionē sequatur gaudiū. Isa. vlt. Videbitis cognoscendo per intellectū, & gaudebit cor vestrū. imo ipsū gaudium vestrum, } quem habebitis in resurrectione de me. Isa. 61. Gaudens gaudebo in Domino, { nemo tollet a vobis, } sicut Iudæi ante abstulerūt per passionē, quia Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, &c. vel {gaudium vestrum, } de gloriæ fruitione {nemo tollet a vobis, } cū sit inamissibile & ꝑpetuū. Isa. 36. Lætitia sempiterna super capita eorum. Nemo enim sibimetipsi hoc gaudium tollet per peccatum, cum vnicuiusque voluntas sit ibi in bono confirmata. Nemo etiam alteri hoc gaudium tollet, cum ibi nulla sit violentia, nulla illatio nocumenti, &c.

LECTIO VI.

VIdebo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

LECTIO VI.

ET in illo die me non interrogabitis quicquā.

SVpra prosecutus est Dominus duas rationes confortantes Apostolos, scilicet ex promissione paracliti, & redi tu sum. Hic vero prosequitur tertiam rationem in qua confortauit eos ex promissione accessus eorum ad patrem. Et primo promittit eis familiarem accessum eorum ad patrem. Secundo assignat rationem dictorum, ibi. {Hæc in Prouerbiis, &c. } Circa primum duo facit. Primo dat fiduciæ securitatem. Secundo hortatur eos ad vsum fiduciæ, ibi. {Vsque modo non petistis quicquam, &c. } Circa primum duo facit. Primo excludit interpellationis necessitatem. Secundo promittit impetrandi oportunitatē, ibi. {Amen amen dico vobis, siquid petieritis, &c. } Dicit ergo {In illo die non interrogabitis me quicquam. } Vbi secundum quod Augustinus dicit. Vbi nos habemus {rogabitis. } græci habent quoddam verbum quod duo significat, scilicet petere & interrogare. & ideo potest dupliciter intelligi. {In illo die non me rogabitis quicquam, } idest nihil a me petetis, vel nihil me interrogabitis. } Dicit ergo {In illo die } Quis aūt sit iste dies patet ex supra dictis. s. Iterū aūt videbo vos. Quod pōt intelligi de resurrectione, & de visione in gloria. De primo exponitur ꝑ m Chrysostomi. {In illo die, } scilicet quando a mortuis resurrexero. {me non interrogabitis quicquam } i. non dicetis ostē de nobis patrē & huiusmodi. Sed contra hāc expositionem objcit Aug. Quia discipuli post resurrectionem dicunt. Act. 1. Si in tempore hoc restitues regnum Israel? Et infr. vlti. Interrogat Petrus dicens. Hic autem quid? Sed sustinendo expositionē Chrysostomi, dicendū, quòd dominus illum diem vocat non solum diem resurrectionis, sed etiam diem illum quo a spiritu sancto docendi erant. Supra eodem. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, &c. Et sic consule loquens de tempore illo. Includit etiam aduentum spiritus sancti. quasi dicat. {In illo die } dato scilicet spiritu sancto {me non interrogabitis. } quoniam scietis omnia per spiritum sanctum. 1. Ioan. 3. Vnctio docet nos de omnibus. Item secundum eundem. {In illo die. } aduentus spiritus sancti {non me interrogabitis quicquam, } idest, nulla erit vobis necessitas me rogandi. Sed nunquid post resurrectionem Apostoli non fecerunt aliquam orationem Christo? Videtur quòd sic, 2. Corinth. 12. dicit Apostolus. Propter quod, ter dominum rogaui, idest. Christum. Responsio dicendum, quòd in Christo, erat duplex natura, scilicet humana per quam est mediator Dei & hominum. 1. Thimoth. 2. & diuina, per quam est Deus vnus cum patre. Christus autem secundum quòd homo, non erat talis mediator. vt nunquam nos Deo coniungerer, sicut aliqui mediatores qui nunquam extrema coniungunt. Cōiungit ergo nos patri. Eadem autem est coniunctio ad Deum patrem, & ad Christum secundum naturam. Vnde dicit. Non necesse habebitis ve vtamini mea meditatione inquantum homo. Sic ergo {In illo die non rogabitis me } quasi mediatorem, quia per vos habebitis accessum ad Deum: sed rogabitis me vt Deum. Et licet Christus interpellet pro nobis vt dicit Apostolus ad Rom. 8. Ecclesia tamen non rogat eum interpellātem. Vnde non dicimus Chri-

ste ora pro nobis: sed rogat ipsum vt Deus, inhærés ei vt Deo, p amorē & fidem. Secundum Augustinum exponitur de die visionis gloriæ hoc modo. {In illo die} quando videbo vos in gloria{m meā non rogabitis} idest, nil petetis, quia nil desiderandum remanebit, cum omnia bona superabundent nobis in patria. Psal. 15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Et iterū, Psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Ité {nil interrogabitis:} quia pleni eritis cognitiōe Dei. Psal. 35. In lumine tuo videbimus lumen. Sed cōtra verum quæ obiciTur, quia sancti in patria orant, secundum illud Iob 6. Voca si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum. Et 2. Mach. vlt. dicitur, quòd hic orabat prō populo suo. Nec potest dici, quòd pro aliis rogent non pro se, quia dicitur Apoc. 7. Vsquequo non iudicas sanguinem nostrum? Item sancti interrogant. Erunt enim æquales angelis, vt dicitur Matth. 22. Sed angeli interrogant dicētes. Quis est iste Rex gloriæ? Et in Isa. 63. Quis est ille qui venit de Edom? quæ est vox angelorum. Secundum Dionysium ergo & sancti interrogant. Sed quantum ad verumque est duplex responsio. Prima quia tempus gloriæ potest considerari dupliciter, secundum gloriæ inchoationem, & secundum plenariam consummationē. Tempus autem inchoationis gloriæ est vsque ad diem iudicij. Nam sancti quantum ad animam recepe runt gloriam: sed aliquid adhuc expectant ad recipiendum, scilicet gloriam corporis in se, & quantum ad alios, vt impleatur numerus electorum. Et sic vsque ad iudicij diem & petere possunt & interrogare. Non tamen de his quæ pertinent ad H essentiam beatitudinis. Tempus autem gloriæ consummatæ, plenarie est post diem iudicij, postquam nihil restat petendum, nisi cognoscendum. & de eo dicit. {In illo die} scilicet gloriæ consummatæ nil petetis. {nil interrogabitis.} Quod autem dicitur de angelis, quòd interrogant, verum est de mysteriis humanitatis & incarnationis Christi, non autem diuinitatis.

b Hic promittit imperrandi opportunitatem. Quod quidem continuatur dupliciter. Vno modo secundum Chrysostomum, vt referatur ad tempus resurrectionis, & aduentum spiritus sancti: quasi dicat. Verum est, quòd in illo die resurrectionis & spiritus sancti non interrogabitis me, tamen habebitis meum auxilium, quia petetis {in nomine meo} a patre, ad quem habebitis accessum per me. Alio modo secundum Augustinum. In illo die gloriæ meæ, non rogabitis quicquam. Sed interim dum in peregrinatione huius miseriæ conuersamini. {Si quid petieritis patrem, dabit vobis.} Et secundum hoc {si quid petieritis, &c.} non refertur ad hoc, quod dicit in illo die: sed ad ea quæ precedunt illum diem. Ponit autem dominus septem conditiones bonæ orationis. Prima est, vt petantur bona spiritualia, & hoc cum dicit. {Si quid} Quod enim est penitus terrenum, & si in se sit aliquid, {comparatum tamen ad spiritualia, nihil est. Sapien. 7. Diuitias nihil esse dixi in comparatione, &c. Hieremiæ. 4. Aspexi terram, & vacua erat, &c. Sed contra Matthæi. 6 Docet dominus petere temporalia, ibi. Panem nostrum quotidianum. Sed dicendum, quòd temporale petitum relatum ad spirituale iam est aliquid. Secunda conditio est, vt fiat cum perseuerantia. Et quantum ad hoc dicit {petieritis} quasi perseuerando. Lucę. 18. Oportet semper orare, & non deficere. Et 1. Thessalonicen. 5. Sine intermissione orate. Tertia, quòd fiat cum concordia cum dicit {petieritis} in plurali. Matthæi 18. Si duo ex vobis consenserint, &c. Vnde glosa Roma. vltimo. Dicit, quòd impossibile est multorum preces non exaudiri. Quarta, vt procedat ex filiali affectu cum dicit {patrem.} qui enim K ex timore petit, non patrem: sed dominum petit, vel hostem. Matthæus. Si vos nostis bona data dare, &c. Quinta, vt fiat cum pietate, idest, cum humilitate. Psal. 101. Respexit in orationem humilium, & non spreuit precem eorum, cum fide imperrandi. Iac. 1. Postulet autem in fide, &c. & ordinate. Iac. 4. Petitis, & non accipitis, &c. Et quantum ad hoc dicit. {In nomine meo.} Quod est nomen Saluatoris, in quo nomine petit, qui pertinentia ad salutem petit, & eo modo quo potest salutem consequi. Act. 4. Non est aliud nomen sub cælo datū hominibus, &c. Sexta, vt fiat tempore debito. & ideo dicit {dabit.} Non enim oportet statim decidere, si non accipiat: sed profecto dabitur, & si vt in tempore congruo detur, differatur, vt magis crescat desiderium. Psal. 144. Tu das escam illorum in tempore, &c. Septima, vt petat pro se. vnde dicit {vobis} quia aliquando pro aliis non exauditur contrariantibus eorum demeritis, pro quibus fit petitio, Hieremiæ 7. Tu ergo noli orare pro populo isto. Et 15. Si steterint Moyses, & Samuel, &c.

c Hic hortatur eos ad vsum datæ fiduciæ. Et primo cōmemorat defectum præteritum. Secundo hortatur ad profectū futurum, ibi. {Petite.} Defectus præteritus est in non petendo. Vnde dicit. {Vsque modo, &c.} Sed contra Matth. 10. & Lucæ 9. Dedit eis potestatem super oīa dęmonia, &c. Hęc autem orando faciebant. Ergo aliquid petierunt in nomine Christi, & præcipue quia Lucæ 10. dicitur a discipulis. Domine in nomine tuo etiam dæmonia subijciuntur nobis.

LECTIO VII.

Haec in prouerbiis loquutus sum vobis. Venit hora cum iam non in Prouerbiis loquar vobis: sed palam de patre meo annunciab6 vobis.

Et ideo dicendum, quòd hoc potest dupliciter exponi. Vno modo sic. {Vsque modo non petistis quicquam, &c.} quod scilicet esset aliquid magnum. {In nomine meo.} Nam petitiones curationum corporalium modicæ sunt in comparatione ad alia magna, quæ orando facturi erant, nec dum spiritum adoptionis acceperāt, quo ad spiritualia & cœlestia hanelarent, & sidicis, quòd petierunt aliquid magnum. supra quartodecimo. Domine ostende nobis patrem, &c. Dicendum, quòd hoc non petebant a patre de quo hic agit, sed solum de Christo homine confisi eum interpellabant. vt mediatorem patrem ostenderet. Alio modo quia dicit. Si quid petieritis patrem in nomine meo, in quo ante non petierant non habentes perfectam cognitiōē nominis Christi. Consequenter cum dicit.

d Hortatur eos ad profectum futurum, vt scilicet petant Matth. 7 Petite & dabitur vobis, &c. {petite} inquam {& accipietis} scilicet, quod petitis. {vt impleatur gaudium vestrū.} Lucæ 10. Reuersi sunt discipuli cum gaudio dicentes, &c. Et hoc modo quod dicit {gaudium vestrum, &c.} ponitur vt finis exaditionis. Vel potest poni sicut res petita, vt sit sensus {petite & accipietis.} hoc inquam petatis {vt gaudium vestrum, &c.} Vbi sciendum, quòd obiectum gaudij est bonum concupitum. Cum enim desiderium sit motus appetitus in bonū, & gaudium quies eius in eo, tunc gaudet homo, quando quiescit in bono iam habito, ad quod desiderium mouebatur Sed gaudium proportionatur bono habito, & de bono creato non potest haberi gaudium plenum: quia non quietat plene desiderium & appetitum hominis. Tunc ergo gaudium nostrum erit plenum, quando habebimus bonum illud in quo superabundanter sunt omnia bona, quę desiderare possumus. Et hoc bonum est solum Deus, qui replet in bonis desiderium nostrum, vt dicitur in Psalm. 102. Ideo dicit petite illud {vt gaudium vestrum sit plenum.} scilicet frui Deo, & trinitate, vt Augustinus dicit, quo amplius non est. Psalm. 15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Et quare, quia venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, idest, cum contemplatione diuinę sapientiæ. Proverb. 8.

LECTIO III.

Supra promisit dominus discipulis familiaritatē & accessum eorum ad patrem. Hic rationem huius familiaritatis assignat. Duo autem sunt quę dant homini fiduciam petendi ab aliquo, & familiaritatem, scilicet notitia, & dilectio. Et ideo dominus hanc duplicem rationem assignat. Prima sumitur ex manifesta patris cognitione. Secundo ex speciali eius dilectione, ibi. {In illo die, &c.} Circa primum duo facit. Primo commemorat præteritam eorum de patre cognitionem imperfectam. Secundo promittit perfectam. ibi. {Venit hora, &c.} Imperfectam quidem cognitionem habebant. Vnde dicit. {Hęc in prouerbijs, & cætera.} Prouerbium proprie dicitur, quod communiter est in ore omnium. Sicut illud. Adolescens iuxta viam suam, &c. Sed quia hęc quandoque obscura sunt, & methaphorica, inde est, quòd prouerbium quandoque sumitur pro parabola, in qua aliud dicitur, aliud signatur. Et hoc modo accipitur hic prouerbium pro parabola, idest, pro parabolica locutione. Potest autem hoc habere quadruplicem sensum. Primus est talis secundum literam, vt referatur ad hoc quod immediate dixerat hoc modo. Dixi vobis vsque modo, &c. quòd in nomine meo petetis, & sum quasi obscure, & in prouerbijs loquutus. {Sed venit hora,} vt quæ obscure dixi vobis, dicam statim in manifesto. Vnde subdit ipse pater, &c. Et exiui a patre, &c. Et sic videntur Apostoli intellexisse. Vnde his auditis dicunt ei. {Ecce nunc palam loqueris, &c.} Secundus sensus est vt hoc quod dicit. {Hæc in prouerbijs loquutus sum vobis, &c.} referatur ad totum quod in hoc Euangelio legitur de doctrina Christi. Quod vero dicitur. {Venit hora, &c.} referatur ad tempus

tempus gloriæ, quia enim nunc videmus per speculū & in enigA mate. Idcirco hæc quæ dicūtur nobis de Deo in prouerbiis proponuntur. Sed quia in patria videbimus facie ad faciem, vt dicitur 1. Cor. 13. Ideo tunc non in prouerbiis, sed palam de patre annunciabitur nobis. dicit autem {de patre} quia nullus potest patrem videre in illa gloria, nisi filio manifestante. Matt. 10. Nemo nouit patrem nisi filius, & cui filij, &c. Ipse enim est lux vera dans nobis lucē, qua patrē videamus.

b In illo die in nomine meo petetis. Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem de vobis.

c Ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis, quia a Deo exiui.

d Exiui a patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundū, & vado ad patrem.

supra 8. Ego sum lux mundi. Sed quia huic expositioni repugnat quod sequitur. In nomine meo petetis. In quo nil petituri sumus si de die gloriæ intelligatur, quando sanabitur in bonis desiderium nostrum. Ideo est alius sensus duplex. Vnus secundum Chrysost sic {hæc,} scilicet quæ nunc dixi vobis {in Prouerbiis,} idest, in quadam intricatione verborum {locutus sum vobis,} non exprimens totaliter, quæ oportet vos cognoscere de me, & patre meo, quia multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo. supra 16. {Sed venit hora,} cum a mortuis, scilicet resurrexero, {cum iam non in Prouerbiis,} idest, obscure, & per enigmata. {Sed palam de patre, &c.} Nam per illos quadraginta dies quibus apparuit eis, multa mysteria eos docuit, & multa de se & patre annunciauit, & cum iam per fidem resurrectionis eum firmiter Deum verum esse credentes eleuati essent ad altiora. vnde & subditur Act. 1. Loquens eis de regno Dei. Luc. vlt. Aperuit eis sensum, &c. Alius sensus est secundum Augustinum. Vt per hoc, quod dicit {hæc in Prouerbiis, &c.} promittit Dominus se facturum eos spirituales. Differentia enim hęc est inter spiritualem & animalem virum. Quia animalis {homo verba spiritualia accipit vt Prouerbia, non quòd Prouerbialiter sint dicta, sed quia mens eius supra corporalia eleuari non valens, sunt ei obscura. 1 Corinth. 13. Animalis homo non percipit, &c. Spiritualis autem homo accipit spiritualia vt spiritualia. Discipuli autem a principio quasi animales erant, & quæ dicebantur eis obscura erant, & sicut Prouerbia, sed postmodū a Christo spirituales effecti, & per spiritum sanctum edocti, spiritualia a parte capiebant. & ideo dicit. {Hæc in prouerbiis locutus sum vobis. idest, fuerunt vobis vt Prouerbia. {Sed venit hora, &c.} 2. Cor. 3. Nos autem reuelata facie, &c.

b Hic ponitur secunda ratio fiduciæ sumpta ex dilectione patris ad discipulos. Et primo ostēdit patris dilectionem ad eos. Secundo familiaritatem patris ad filium, ibi. {Exiui a patre, &c.} Circa primum duo facit. Primo resumit eis factam promissionem. Secundo assignat promissionis rationem, ibi. {Ipse enim pater, &c.} Circa primum duo facit. Primo resumit vnū, quod promiserat. Secundo promittit eis fiduciam petendi. vnde dicit. {In illo die,} scilicet quando annunciabo vobis palam de patre {petetis in nomine meo, quia manifeste eum cognoscentes, scietis me esse ei æqualem & coessentialem, & per me habere accessum ad eum. Hæc enim est petitio in nomine eius, sperare per Christum habere accessum ad patrē. Psal. 19. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine, &c. Tacet autem se rogaturum patrem pro eis. vnde dicit. {Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem, &c.} Sed numquid non ipse orat pro nobis? immo 1. Ioan. 1. Aduocatum habemus apud patrem, &c. Hebr. 7. Accedens per semetipsum, &c. Et ad hoc dicendum primo secundum August. quòd hoc dicit, ad remouendum se de cętero esse vt persona interpellans inquantum homo. Sic in illo die quando palam annunciabo, & petetis in nomine meo, & cognoscetis me esse vnum cum patre, & quòd non sim persona interpellans: sed inquantum Deus simul cum eo interpellans, exaudiā. Alio modo secundum Chrysost. Hoc forte dicit, ne forte credant discipuli, quòd ita sint per filium impetraturi, quòd ipsi non habeāt immediatum accessum ad patrem. q. d. Modo ad me recurritis, vt pro vobis interpellem, sed tunc tantam fiduciam habebitis apud eum, quòd etiam ipsi a patre petere poteritis in nomine meo, non indigentes alio introducente. Sed numquid Apostoli non indigebant Christo homine ad interpellandum? aliās cū ipse interpellet, superflua erit eius interpellatio. Sed dicendum, quòd nō interpellāt pro eis tamquā pro absentibus, & accessum habere non valentibus: sed faciens preces eorū exaudibiliores.

c Hic rationem promissionis assignat, quæ est amor patris ad eos. Et primo ponit patris dilectionem. Secundo dilectionis probationem, ibi. {Quia vos, &c.} Dicit ergo: ideo non dico quia rogabo patrem pro vobis {per hoc enim videretur quòd ipse non amaret eos. {Sed vtique ipse pater} qui amat omnia, volendo eis bonum naturæ. Sap. 2. Diligis omnia quæ sunt, &c.} amat vos} Apostolos & sanctos quos iam priuilegiato amore, volendo vobis summum bonum, idest, seipsum. Deut. 33. Dilexit populos, omnes sancti in manu, &c. quia ad hoc dilexit. Sap. 3. Iustorū animæ in manu Dei sunt. Probationem huius ostendit ex duobus, scilicet ex amore discipulorum ad Christū & ex fide. Quantum ad primum dicit. {Quia vos me amastis} quæ quidem probatio non est per causam, quia {vt dicitur 1. Ioan. 4.} Non quasi dilexerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit nos: sed est per signum, quia hoc ipsū quòd nos Deum diligimus, est signum, quòd ipse amat nos. Quòd enim possimus

d Sed quia mentionem fecit de exitu suo a patre. Hic manifestius explicans dicit. {Exiui a patre, &c.} Vbi ostendit familiaritatem suam ad patrem. Et primo ponit eius a patre exitum. Secundo eius ad patrem reditum, ibi. {Iterum relinquo, &c.} Est autem duplex processio filij a patre. Vna scilicet æterna. Alia temporalis. Eternam quidem designat cum dicit. {Exiui a patre.} ab eo æternaliter genitus. Sed notandum, quòd omne quod exit ab ali quo fuit prius in eo. Aliquid autem est in aliquo tripliciter. Vno modo sicut contentum in continente. Alio modo sicut pars in toto. Tertio modo sicut accidens in subiecto, & sicut effectus in causa. Et secundum hoc dicuntur aliqua ab eis exire. Sed primis duobus modis erit aliquid idem numero existens, puta idē numero vinum de dolio, & eadem pars a toto. Sed alijs duobus modis non exit idem numero. Hæc autem non sunt dicenda de Deo, quia cum Deus sit summe simplex. nec sic in loco nisi methaphorice non potest quòd filius sit in eo sicut pars vel sicut cōtentum: sed in eo erat per vnitatem essentię. supra 8. Ego & pater vnum sumus. Tota enim essentia partis est tota essentia filij, & ecōuerso. & ideo non exit eo mō a pre quo prædicta. Nā qd exit a toto vt pars est distinctum ab eo per essentiā. Nam pars a toto exiēs, fit ens actu, quæ in eo erat ens in potentia. Et similiter qđ exit a toto continēte loco distinguitur: sed filius a patre nō exit localiter, quia oīa implet sm illud. Hie. 33. Cœlū & terrā ego im plebo. Nec diuisibiliter: quia pater in partibus est, sed exit ab eo per personalem distinctionem. sic ergo in exitu inquantum præsupponit inherentiam designatur essentiæ vnitas, in quantum in sinuat processum quēdam designat distinctio psonalis. Psal. 18. A summo cœlo scilicet Deo patre, egressio eius. Ex vtero ante lucifer genui te. Sed in rebus corporalibus res exiens ab aliquo iā non est in eo, cum exeat per separationem essentiæ vel loci. Hic aūt quia non est exitus talis, ideo sic ab ęterno a patre exijt qn tū ab æterno sit in eo, & sic qñ est in eo exit, & quando exit est in eo, ita vt semper exeat, & semper sit in eo. Temporalem aūt processionem eius designat dicens {& veni in mundum.} Sicut autē exitus a patre ab æterno non est localiter, ita nec aduentus eius in mundum est localis: quia cum filius sit in patre, & econuerso: sicut pater oīa implet, ita & filius, nec est quo localiter moueat. Dicitur ergo venisse in mundum inquantum naturam humanā assumpsit, quantum ad corpus, habentem originem ex mūdo nō mutando locum. supr. 1. In propria venit & sui, &c. Consequenter cum dicit. {Iterum relinquo mundum, &c.} Agit de reditu suo ad patrem. Et primo ponit recessum eius a mundo dicēs {Iterū relinquo mundum.} non subtrahendo suæ gubernationis providentiam, quia simul cum patre semper mundum gubernat, & semper cum fidelibus est per gratiæ opitulationem. Mat. vlti. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consumationem, &c. Relinquit ergo mundum subtrahendo se a conspectu corporali mundanorū. Secundo ponit reditum suum ad patrem, cum dicit. {Vado ad patrem.} quem nunquam deseruerat. Vadit autem inquantum se obtulit patri in passione. Ephes. 5. Obtulit semetipsum. Itē inquantum per resurrectionem secundum quòd homo configuratus est patri in immortalitate. Rom. 6. Quod autem viuit, viuit Deo. Item inquantum in ascensione ascendit ad cœlos, in quo specialiter refulget diuina gloria. Matthæi. vltimo. Dominus quidem Iesus, & cætera. supra eodem. Vado ad eum, qui me misit, & nemo, &c.

LECTIO VIII.

OSitis rationibus,& verbis consolantibus Apostolos. hic ponitur effectus ipsorum in discipulos. Et primo ponitur discipulorum affectio. Secundo ostenditur ipsorum conditio, ibi. {Respondit eis Iesus.} Tertio designatur prædictorum intētio, ibi. {Hæc locutus sum vobis,&c.} Affectio discipulorum est confessionis & credulitatis,vnde dicunt. {Ecce nunc palam,&c.} Vbi tria confitentur de Christo, scilicet doctrinæ claritatem, scientiæ certitudiné, & diuinam originé. Primum cōfitentur, cum dicunt. {Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis.} Si enim diligenter aduertimus vix in aliquo loco sacræ scripturæ ita expressitur Christi origo, sicut hic, cū dicit. Palam de patre meo annunciabo vobis, & exiui a patre,& veni in mundum. Et ideo credentes hanc promissionem, qua dixit palam de patre,&c. eis completam esse, ita vt non alia manifestatione indigeant, dicunt. {Ecce nunc palam loqueris.} Sed vt Augustinus dicit, ita adhuc ignorantes erant discipuli, vt se non intelligere ignorent. Non enim promiserat eis in illa hora se sine prouerbiis locuturum: sed in hora resurrectionis vel gloriæ, tamen quantum ad ipsos discipulos iam clarius eis fuit locutus tunc, quamuis alia clariras sermonum eius esset expectanda. infra 18. Ego palam locutus sum mundo. Secundum confitentur, cum dicunt. {Nunc scimus quia scis omnia.} Et quidem in superficie verborum satis euidens argumentum est certæ & perfectæ scientiæ, quando quis manifestat quæ dicit. Signum enim *scientis est omnino posse docere. vnde dicitur* Prouerb. 14. Quòd doctrina prudentium facilis est. Quæ enim nostrum superant intellectum, non plane verbis explicamus. Sed tamen hoc Apostoli dicunt propter aliam intentionem, quia scilicet dominus scit omnia cordis eorum secrera, & de his quæ dubitant satisfacit. Confolatur eos promittendo gaudium spiritus-sancti,& iteratam sui visionem,& patris amorem.& ideo dicunt. {Nunc scimus quia scis omnia.} scilicet secreta cordiū, infra vlt. Tu omnia nosti. Ecclesiast. 49. Domino Deo nostro nota sunt omnia, antequam fiant. vnde subdunt. {Et non est opus tibi, vt quis te interroget.} *Quod videtur prædictis cuntradicere.* Dicunt enim, quòd scit omnia. Scientis enim non est interrogare, sed interrogari. Quomodo ergo non est ei opus, vt quis eum interroget? Sed dicendum, quòd hoc dicunt, vt innuant, quòd etiā secreta cordium nouit, quia & ante interrogationem eis satisfacit supra cum dicerent inter se. Quid est, quod dicit nobis modicum. Nihilominus tamen Christus interrogat, & interrogatur, non quia opus sit ei, sed nobis. Tertium confitentur, cum dicunt. {In hoc credimus quia a Deo existi.} Et quidem cōuenienter. Scire enim omnia & etiam secreta cordium, est proprium diuinitatis. Hiere. 16. Prauum est cor hominis & inscrutabile, qs cognoscet illud? ego dominus,&c. & ideo dicunt {a Deo existi} consubstantiali patri & verus Deus.

h HIc ponitur discipulorum conditio, quæ est infirmitatis. Vbi primo exprobrat fidei eorum tarditatem. Secundo tribulationem futurarum imminentem. Tertio ostendit se immunem ab omni eorum detrimento. Quantum ad primum dicit. {Modo creditis.} Quod si accipiatur interrogatiue, est exprobratio tarditatis eorum ad credendum, quasi diceret. Vsque modo distulistis credere? supra 14. Si vero accipiatur remissiue, exprobrat fidei ipsorum instabilitatem, quasi diceret. Verum est quòd nunc creditis: sed statim quando tradar dimittetis me. Luc. 18. Ad tempus credunt & in tempore,&c. {Ecce venit hora,&c.} *Hic ponitur eis imminens tribulatio & scandalum.* vnde sciendum est, quòd imminente huiusmodi scandalo, quæ antea per Christum adepti fuerant amiserunt. Adepti enim fuerant Christi societatem, possessionem, & rerum exonerationē, & omnem communem modum viuendi. Vnde hæc tria enumerat Petrus. Matthæi 19. dicens: Ecce nos, scilicet omnes, quantum ad tertium, relinquimus omnia, quantum ad secundum, & secuti sumus te, quantum ad primum, & hæc amiserunt. & ideo hoc eis prædixit dominus dicens. {Ecce venit hora, & iam venit vt dispergamini.} quantum ad tertium propter timorem, qui vobis dominabitur, *ita vt nec simul possitis fugere. Zach. 13.* Percute pastorem, & dispergentur oues gregis,&c. {Vnusquisque in propria.} quantum ad secundum, ideſt, ad animum possidendi propria. vnde Petrus cum aliis reuersi sunt ad nauem & propria, infr. vlti. Exierunt & ascenderunt in nauim,&c. {Et me solum relinquatis.} quantum ad primum. Iob. 21. Fratres mei dereliquerunt me, &c. Isa. 63. Torcular calcaui {solus. Sed discipulorū scandalo Christus nullum patitur detrimentum. Vñ dicit. {Et non sum solus: quia pater mecū est.} quasi diceret. Et si sum vnum cum patre per vnitatem essentiæ, non sum solus per distinctionem personalem. Vnde nō sic a patre exiui, vt ab eo recederem,

c HIc ponit dominus suam intētionem de doctrina sua. Et primo ponit doctrinæ suę vtilitatem. Secundo necessitatem, ibi. {In mundo,&c.} Vtilitas doctrinæ est pax. Vnde dicit dico quòd ad hoc deducemini, vt me solum relinquatis. Et propter hoc propono vobis doctrinam meam ne in hac derelictione perfiliatis. Et propter hoc, scilicet omnia quę dixi vobis in sermone, vel omnia quæ in toto euangelio locutus sum vobis vt ad me redeūtes. {in me pacem habeatis.} Finis enim euangelij est pax in Christo. Psal. 118. Pax multa diligentibus nomen tuum. Cuius ratio est. quia pax cordis opponitur eius perturbationi, quæ oritur ex malis superuenientibus & crescentibus. Si quis autem habeat aliquando luctum, vel gaudium superexcedens illa mala, patet q perturbatio non manet. Et inde est, quòd homines mundani, qui Deo per amorem non sunt coniuncti, habent tribulationes absque pace. Sed sancti qui Deum per amorem habent in corde, & si ex mundo habeant tribulationes: in Christo habent pacem. Psalm. 147. Qui posuit fines tuos pacem. Finis enim noster hic debet esse, vt pacem habeamus in Deo. Psal. 76. Renuit cōsolari: anima mea, &c. scilicet in rebus mundi: sed vbi memor sui Dei, delectatus sum.

d NEcessitas autem huius pacis est illata vexatio a mundo. Vnde dicit. {In mundo pressuram habebitis.} Et primo prænunciat futuram angustiam. Secundo dat contra eam fiduciam. Quantum ad primum dicit. {In mundo pressuram habebitis.} ideſt a mundanis. 1. Ioan. 3. Nolite mirari si odit vos mundus. supra 15. Quia ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus,&c. Quantum ad secundum dicit {Confidite,&c.} Ipse enim liberat nos. Ecclesiast. 51. Liberauit me a pressura flammę,&c. quasi diceret. Recurratis ad me, & habebitis pacem. & hoc ideo {quia ego vici mundum.} qui vos præmit. Vicit Christus mundum. Primo quidem auferendo ei arma quibus impugnat. Hæc autem sunt eius concupiscibilia. 1. Ioan. 4. Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia oculorum, &c. quia, scilicet diuitias vicit per paupertatem. Psalm. 24 Inops & pauper sum ego. Luc. 18. Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet. Honores per humiliatem. Mat. 11. Discite a me quia mitis sum,&c. Voluptates per passiones & labores. Philippen. 2. Factus est obediens vsque ad mortem, &c. Itē supr. 4. Iesus autē fatigatus,&c. Psalm. 87. *In laboribus sum ego a iuuentute mea.* Qui ergo sic ista vincit, vincit mundum. Et hoc est quod facit fides. 1. Ioan. 5. Hæc est victoria quæ vincit mundum,&c. Quia cum sit substantia sperandarum rerum, quę sunt bona spiritualia & æterna facit nos contemnere bona carnalia & transitoria. Secundo vicit mundum mundi *principem excludendo. supr. 11.* Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Colloss. 2. Expolians principatus,&c. Ex quo præbuit nobis diabolum, vt a nobis vincendum. Iob 40. Nunquid illudes ei quasi aui aut ligabis eum ancillis,&c. Ad literam post passionē Christi. Iuuenculæ ancillæ Christi,& paruuli illudunt ei. Tertio homines mūdi ad se cōuertendo. Mūdus rebellabat mouendo seditiones per homines mundi, quos Christus ad se traxit. *supra 11.* Ego si exaltatus fuero a terra,&c. Vnde *supra 11.* dicunt. Ecce totus mundus post eum vadit,&c. Sic ergo non debemus timere pressuras, quia victus est. Primę Corinthiorum 15. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam, per Iesum Christum,&c.

Lectio

LECTIO PRIMA.

A VPra, Dominus confortauit discipulos exemplo, & exhortatione. In parte ista confortat eos oratione. In qua quidem oratione tria facit. Primo orat pro seipso. Secundo pro discipulorum collegio, ibi. {Manifestaui nomē tuū, &c.} Tertio pro vniuerso fideli populo, ibi. {Non pro eis rogo tantum,&c.} Circa primum tria facit. Primo proponit petitionem. Secūdo petitionis fructum, ibi. {Vt filius tuus clarificet te,&c. Tertio petitionis exaudiendæ meritum, ibi. {Ego clarificaui te,&c.} Circa primum primo ponitur orandi ordo. Secundo orandi modus Tertio orationis verba. Ordo orandi est congruus: quia post ex hortationem. Vnde dicit. {Hæc locutus est Iesus.} *In quo datur* nobis exemplum vt quos instruimus verbo, iuuemus orationum suffragio: quia sermo diuinus maxime habet effectum in cordibus auditorum cum oratione fulcitur, per quam diuinum auxilium imploratur. 2. Thessal. vlti. Orantes simul etiam pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis,&c. Vnde & finis sermonis nostri debet ad orationem terminari. Ecclesia. 47. Consumatio,&c. Modus decens. quia {subleuatis oculis in cœlum,&c.} Differentia est, enim inter orationem Christi, & orationem nostrā. Nam oratio nostra est solum ad necessitatem, sed oratio Christi est magis ad instructionē. Nulla enim necessitas inerat sibi oranti, qui simul cum patre exaudit. Instruxit autem nos in hoc, & verbo & facto. Facto quidem subleuando oculos, vt & nos in oratione nostra oculos ad cœlum leuemus. Psalm. 122. Ad te leuaui oculos meos,&c. Et non tantum oculos nostros, sed etiam operationes nostras in Deo referendo. secundum illud. Tren. 3. Leuemus corda nostra cum manibus,&c. Verbo autem, quia manifeste orationem protulit. Vnde dicit. {Et dixit} vt scilicet quos instruxerat docendo, instrueret orando. Non solum enim verbū Christi, sed & facta eius, nostra instructio est. Verba autem eius sunt efficacia. Vnde dicit. {Pater venit hora.} Quæ quidem efficacia causatur ex tribus, scilicet ex orantis affectu. Filius enim orat patrem, cuius est patrem ex amore quærere, & ex amore rogare. Vnde dicit {pater} vt per hoc dei intelligere, vt filiali affectu oremus Deum. Hiere. 3. Patrem vocabis me,&c. Secundo ex orandi necessitate. Vnde dicit. {Venit hora} passionis. de qua supr. 2. Nondum venit hora mea. Hora inquam, non tempus, non dies, quia statim capiendus erat,&c. Nec hora fatalis necessitatis: sed suæ ordinationis & beneplaciti. Et conuenienter rogaturus interponit tribulationes, quia in eis maxime Deus exaudit. Psal. 119. Ad Dominum cum tribularer clamaui,&c. 2. Par. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos,&c. Tertio ex petitionis tenore. Vnde dicit {Clarifica filium tuum.} Sed cum filius Dei sit ipsa sapientia. 1. Corinth. 1. Hæc autem maxima claritatem habeat. Sap. 6. Clara est & quæ nunquam marcescit sapientia, quomodo dicitur claritas clarificari, præsertim cum ipse sit splendor patris. Hebræ. 1. Sed dicendum, q̄ Christus tripliciter petebat clarificari a patre scilicet in passione. Et hoc per multa miracula quæ tunc ostensa sunt, cum Sol obscuratus est, scissum est velum templi, & monumenta aperta sunt. Et de hoc dicitur. supr. 11. Et clarificaui, scilicet miraculis ante passionem, & iterum clarificabo in passione: Vnde dicit secundum hoc, {clarifica,} in passione, me ostendendo esse filium tuū. Vnde Centurio visis miraculis dixit. Vere filius Dei erat iste. Secundo in resurrectione. Animaenim illa sancta semper Deo coniuncta fuit habens gloriam ex Dei visione. supr. 1. Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti a patre,&c. Nam a principio conceptionis quantum ad animam habuit claritatem. Sed in resurrectione habuit claritatem corporis. de qua Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratū,&c. Tertio in notitia omnium populorum. Sap. 8. Habeo per hanc claritatem ad turbas,&c. Et sic dicit. {Clarifica,} ideſt, manifesta toti mundo me esse filium tuum, scilicet proprium, & hoc natiuitate, non creatione. Contra Arrium dicentem filium Dei esse creaturam veritate, non nuncupatione. Contra Sabellium dicentem, quod idem est qui dicitur pater, & qui dicitur filius origine, non adoptione. Contra Nestorium, qui dixit Christum esse filium adoptiuum.

b HIc ponitur fructus clarificationis. Et primo proponit fructum. Secundo exponit, ibi. {Sicut dedisti ei,&c.} Fructus autem clarificationis filij est clarificatio patris. Vnde dicit. {Vt filius tuus clarificet te.} Et sciendum, quòd audiens Arrius Dominum dicentem. Clarifica filium tuum, opinatus est patrem maiorem filio. quod quidem verum est secundum humanitatem. supr. 13. Pater maior me est. Et ideo vt ostendat æqualitatem eius ad patrem secundum diuinitatem subiungit. {Vt filius tuus clarificet te.} scilicet in notitia hominum. Gloria enim est clara cum laude notitia. Deus autem olim erat clarus apud Iudeos: quia notus in Iudæa Deus: sed postea per totum mundum notus est per totum mundum: sed & *sancti viri bonis operibus* notitiā Dei clarificant. Matth. 5. Videant opera vestra bona, & glorificent patrem, &c. Vnde *supra* 8. Ego gloriam meam non quæro,&c.

CAPVT XVII.
LECTIO PRIMA.

HAec locutus est Iesus: & subleuatis oculis in cœlum dixit. Pater venit hora, clarifica filium tuum.

c HIc ponit petitionis fructum. Et primo ponit beneficium a Christo collatum hominibus. Secundo ostendit hoc beneficium ad gloriam patris pertinere, ibi. {hæc autem est vita æterna.} Dicit ergo vt filius tuus clarificet te. Et hoc {sicut dedisti ei potestatem omnis,&c.} Sciendum est enim, quòd agēs cuiuslibet, quod agit ab alio intentio est reducere suum effectum in causæ manifestationem. Nam ex actione principij, quod est de principio manifestatur ipsum principium. Filius autem quicquid habet, à patre habet. Et ideo oportet, quòd per ea quæ facit patrem manifestet. & ideo dicit. {Dedisti ei potestatem} super omnes homines, sed & *filius* per hanc potestatem debet eos ad rei cognitionem, quæ est vita æterna, perducere. Et sic est sensus. Filius clarificet te {sicut dedisti potestatem omnis carnis,} idest, omnis hominis. Isa. 41. Videbit omnis caro salutare Dei. {Dedisti, inquam secundum Hylarium dando per æternam generationem naturam diuinam, per quam habet *potestatem omnia continendi.* Matth. 11. Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Et *supra* 5. Pater diligit filium, &c. vel {dedisti ei} scilicet Christo homini propter consortium personale ad filium tuum, vt sic caro haberet potestatem super carnem. Matth. vltim. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Daniel. 7. Dedit ei, *scilicet filio hominis* potestatem, &c. Ad hoc inquit {dedisti} vt scilicet sicut tu habes potestatem vt non ab homine aliquid accipias: sed vt teipsum ei conferas, ita & Christo homini, vt {omne quod dedisti ei} per æternam prædestinationem {det eis} sibi datis {vitam æternam,&c.} *supr. 10. Oues meę vocem meam audiunt,* &c. Sed numquid vita æterna data hominibus pertinet ad gloriā patris? imo quia {hæc est vita æterna, vt cognoscant te,&c.} ideſt, vt clarificetur pater in notitia hominum. Sed hic duo sunt exponenda. Primo quidem quid est hoc quod dicit. Hæc est vita æterna, vt cognoscant,&c.} *Circa quod sciendum est, quòd illa proprie viuere* dicimus quæ ipsa mouent ad operandum, quęcunque autē non nisi ab aliis mouentur, non dicuntur viuentia: sed mortua. & ideo omnes operationes ad quas operans mouet se, dicuntur opera vitę: sicut velle, intelligere: sentire, augeri, & moueri. Dicitur autem aliquid viuere dupliciter, aut quia habet opera vitæ in potentia, & sic dormiens dicitur viuere vita sensitiua: quia habet potestatem mouendi se licet actu non moueatur, aut quia iā exercet opera vitæ in actu, & tunc perfectè dicitur aliquid viuere. Vnde somnus dicitur dimidium vitæ. Inter opera autem vitæ altius est opus intelligentiæ, quod est intelligere. & ideo operatio intellectus maxime est vita, sicut aūt idem est sensus actu, & sensibile in actu, ita intelligēs in actu & res intellecta in actu. *Cum* ergo intelligentia sit vita, & intelligere sit viuere, sequitur quòd intelligere rem æternam sit viuere vita æterna. Deus est autem res æterna, intelligere ergo & videre Deum est vita æterna & ideo dominus dicit, quòd in visione consistit vita æterna, scilicet principaliter secundum totam suam substantiam. Amor autem est *mouens* ad hanc, & quoddam eius complementum. Nam ex delectatione quæ est in fruitione diuina, quam facit charitas est complementum & decor beatitudinis, sed eius substantia in visione consistit. 1. Ioan. 3. Videbimus eum sicuti est. Secundo exponendum est hoc, quod dicit {te solum verum Deum.} Manifestum est enim, quòd Christus loquebatur ad patrem, *cum ergo* dicat {te solum verum Deum.} Videtur quòd solus Deus pater sit Deus verus. Quod quidem concedunt Arriani dicentes filiū differre a patre per essentiam cum sit substantia creata, magis tamen & perfectius inter omnes creaturas patris diuinitatem participans, intantum quòd dicatur Deus, sed non verus, quia non est Deus per naturam: sed solus pater. Sed contra hoc arguit Hylarius. Constat enim, quòd cum volumus scire de re aliqua verū sit vera, ex duobus scire possumus, scilicet ex natura, & ex virtute eius. Verum enim aurum est quod habet veri auri speciem, quod quidem scimus, si facit veri auri operationem. *Si* ergo habemus de filio, quòd habeat veram Dei naturā, & hoc p veram

operationem

operationem diuinitatis, quam exercet, manifestum est, quòd est verus Deus. Quòd autem exerceat filius vera opera diuinitatis patet supra. 5. Quæcumque pater facit, hæc & filius similiter facit. Et iterum dicit. Sicut pater habet vitam in semetipso, nó qui dem participatam, ita & filio dedit vitam, &c. 1. Ioan. vlti. Vt simus in vero filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus, &c. Dicit autem { te solum Deum } secundú Hylarium non excludés aliquid. Vnde nó dicit absolute { te solum, &c. } sed addit { & quem misisti Iesum Christum. } quasi diceret. { Vt cognoscant te, & quem misisti Iesum Christum } esse vnum solum & verum Deum: secundum illum modum loquendi. Tu solus alcitissimus Iesu Christe cum sancto spiritu. Nec facit mentionem de spiritu sancto: quia vbicunque ponuntur pater & filius præcipue in his quæ ad maiestatem diuinitatis pertinent, cointelligitur spiritus sanctus, qui est nexus amborum. Vel secundum Aug. de Trinitate. Hoc dicit ad excludendum errorem quorundam dicentiú quòd hæc est falsa. Pater est Deus, & filius est Deus, & spiritus sanctus est Deus. Sed hæc est vera pater, & filius, & spiritus sanctus sunt vnus Deus. Et ratio istorum erat: quia vt ab Apostolo dicitur, Christus est Dei virtus, & Dei sapientia. Manifestum est autem, quòd nullus potest dicere aliquem Deum, nisi habeat virtutem & sapientiam diuinam. Cum ergo isti vellent, quòd pater esset sapientia quæ est filius, dicebant vlterius, quòd pater sine filio consideratus non esset Deus, & etiam filius & spiritus sanctus. Et quia in missione designatur incarnatio filij Dei, ideo per hoc quod dicit. { Et quem misisti Iesum Christum. } datur intelligi, quòd in vita æterna gaudebimus etiã de humanitate Christi. Isa. 33. Regem, idest, Christum in decore suo videbunt. supra. 10. Ingredietur & egredietur, &c.

d HIc ponitur meritum exaudiendæ petitionis. Et primo commemorat meritum. Secundo postulat præmium, ibi. { Et nunc clarifica me, &c. } Cõmemorat aũt duplex meritum, scilicet doctrinę dicens. { Ego te clarificaui, } scilicet in notitia hominũ manifestãdo per doctrinam. Isa. 24 In doctrinis glorificate Deũ. Item obedientiæ. Vnde subdit. { Opus consummaui. } Vtitur præterito pro futuro, scilicet, clarificaui, idest, clarificabo & consummaui, idest, consumabo. Et hoc quia iam inchoatum erat. Et iterum quia imminebat hora passionis, quando hoc opus consumatum est. Hiere. 19. { Quod dedisti mihi } non iussisti. Non enim sufficit, quòd Christo & nobis mandetur diuinitus: quia quicq Christus secundum quòd homo fecit & nos facere possumus ex dono Dei. Sap. 8. Sciui quia non posſum esse continens, nisi Dei { dedisti } inquam { mihi } per donum gratiæ { vt facerem, } idest vt consummarem. Eccl. 28. Cor suum dabit in consummationem. Sed quia obedientiæ, & doctrinæ Christi præmium est gloria. Phil 2. Factus est obediens vsque ad mortem, &c. Propter quod & Deus exaltauit, &c. Ideo postulat præmium dicens. { Et nunc clarifica me, &c. } Quod non est intelligendum vt quidam putauerunt sicut Aug. dicit, quòd natura humana in Christo a verbo fuscepta aliquando conuertatur in verbum, & homo muretur in Deum, quia hoc nihil aliud esset quàm ipsam naturam annihilari. Omne enim quod ita in aliud conuertitur, quòd illud in qđ conuertitur non augeatur, annihilari videtur. Diuino autem verbo Dei nihil augeri potest. & ideo secundum Augustinum intelligendum est. { Et nunc clarifica, &c. } De prædestinatiõe Christi hominis, nam aliquid habemus nos in prædestinatione diuina in effectu rei. Homo autem Christus Iesus sicut & alij homines prædestinatus fuit a Deo patre. Rom. 1. Qui prædestinatus est filius Dei, &c. Et secundum hoc dicit. { Et nunc } idest, postquã clarificauit te, & consummauit, &c. { Clarifica me tu pater apud temetipsum. } idest, fac me sedere ad dexteram tuam. Et hoc { claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te. } idest, in tua prædestinatione. Matth. vlti. Dominus quidem Iesus assumptus est in cœlum, &c. Vel aliter secundum Hylarium. Nam gloria hominum est quædam conformitas ad gloriam Dei quàmuis inæqualis. Christus autem secundum quòd Deus, habuit gloriã ab æterno apud patrem, scilicet diuinam & æqualem patri. Petit ergo hic, quòd in humanitate clarificetur, vt scilicet, id quod ex tempore erat caro, & in corruptionem transformata, gloriam eius quæ sine tempore est claritatis acciperet, non tamen æqualẽ sed similem, vt scilicet sicut ab æterno apud patrem immortalis, & ad dexteram consedens fuit, ita & secundum quod homo immortalis efficiatur, & ad Dei dexteram exaltetur.

LECTIO II.

SVpra orauit dominus pro seipso. Hic orat pro Apostolorum collegio. Et primo assignat rationes orandi. Secundo ponit orationis tenorem, ibi. { Pater sancte serua, &c. } Circa primum duo facit. Primo tangit rationes ex parte discipulorum. Secundo ex parte sui, ibi. { ego pro eis rogo, &c. } Ex parte autem discipulorum ponit tres rationes orandi pro eis. Prima, quia abeo instructi. Secunda, quia sibi dati. Tertia, quia ei obedientes, & deuoti. Prima ponit cum dicit. { Manifestaui } quasi dicat secundum Augustinum, vt filius tuus clarificet te, quæ quidem clarificatio iam in parte est impleta quia { manifestaui nomen tuum, &c. Vel secundum Chrysost. Dico, q̃ consummani opus quod dedisti mihi vt facerẽ. Quale autem opus sit, subdit cum dicit. { Manifestaui nomen tuum, &c. } quod est proprium opus filij Dei, qui est verbum, cuius est proprium manifestare dicentem. Matth. 11. Neque patrẽ quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius, &c. supr. 1. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus, &c. Sed hic est dubium. Cum Deus pater fuerit notus hominibus ante aduentum Christi: secundum illud. Psal. 75. Notus in Iudæa Deus. Quid est hoc, qđ dicit. { Manifestum nomen tuum, } Responsio, dicendum, quòd nomen Dei patris potest tripliciter cognosci. Vno mó inquantum est omnium creator. Et hoc modo notus erat a gentibus. Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, &c. Et infr. Deus illis reuelauit. Alio modo, vt cui soli esset latriæ cultus exhibendus. Et hoc modo non erat notus a gentibus, quæ etiam latriæ cultum alij Dijs exhibebant, sed a Iudæis tantum, quibus solis præceptum erat in lege, quòd non nisi domino immolarent. Exodi. 22. Qui immolat Dijs alienis, &c. Tertio modo vt pater vnigeniti filii sui Iesu Christi. Et hoc modo nulli erat notus, sed innotuit per filium quando Apostoli crediderunt eum esse filium Dei. Secundam rationem ponit cum dicit. { Quem dedisti mihi } Et primo ponit dationem, ex qua sumitur ratio seu modus. Dicit ergo. { Quos dedisti mihi. } scilicet illis hominibus nomen tuum manifestaui. Sed nunquid filius habuit eos sicut & pater habuit, vtique inquantum Deus. Sed dicit { dedisti mihi. } scilicet homini, vt me audirent, & mihi obedirent. supr. 6. Nemo potest venire ad me, &c. Quòd autem aliqui ad Christum veniãt est ex dono & gratia Dei. Ephes. 2. Gratia saluati estis, hoc enim Dei donum est. { dedisti } inquam { de mundo. } idest, a mundo electos. supr. 15. Quia ego elegi vos de mundo. Nam si totus mundus quantum ad Deum datus sit filio, Apostoli tamen dati sunt filio ad obediendum. Rationẽ dationis ponit, dicens. { Tui erãt } quasi ideo dati, quia { tui erant. } & mei, & secundum diuinitatẽ prædestinati ab æterno, vt per gratiam ad futuram gloriam peruenirent. Ephes. 2. Elegit vos in ipso, &c. { Et mihi eos dedisti } i. quòd antea de eis mecum, & in me prædestinasti opere impleti faciendo, vt mihi adhærerent. Tertiam rationem ponit cum dicit. { Et sermonem tuum, &c. } quæ sumitur ex discipulorum deuotione. Et primo ponit deuotionem ipsorum ad filium. Secundo ostendit, quòd hæc deuotio redundat in gloriam patris, ibi. { Et cognouerunt, &c. } Tertio rationem huius assignat, ibi. { quia verba quæ, &c. } Dicit ergo quantum ad primum. { Mihi eos dedisti: quia tui erant. } sed & ipsi deuote se habuerunt { quia sermonem tuum } seruauerunt in corde per fidem, & in opere per impletionem. Prouerbio. 8. Serua mandata mea vt viuas, &c. supr. 15. Si mandata mea seruaueris, &c. Sed & hoc quòd sic seruauerunt sermonem redundat in gloriam tuam, pater. Nam hic est sermo meus: quia omnia quæcunque habeo, a te habeo { & ipsi nunc cognouerunt, quia omnia quæ dedisti mihi. } scilicet homini filio tuo { abs te sunt. } supr. 1. Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti, idest, vidimus eum quasi omnia a patre habentem. Et per hoc quòd cognououerunt, clarificatur pater in mente ipsorum. Ratio autem huius clarificationis, quòd scilicet obedientia discipulorum redundet ad filium in gloriam patris, ponitur cũ dicitur. { Quia verba verba quæ dedisti mihi. } Vbi primo ponit ordinem processus cognitionis a patre ad discipulos. Secundo ponit ordinem reductionis mentium discipulorum in patrem. Primum ponit per dationem doctrinę a patre. Et ponitur duplex datio. Vna quam dedit pater filio. Vnde dicit { Verba quæ dedisti mihi. } secundum generationem æternam. In qua dedit pater verba filio, cum tamen ipse sit verbum patris. Huiusmodi verba nil aliud sunt quàm rationes omnium fiendorum, quas omnes ab æterno pater dedit filio generando ipsum. Vel { dedisti mihi. }

a Ego te clarificaui super terram, opus consummaui, quod dedisti mihi vt faciam.

LECTIO II.

MAnifestaui nomen tuũ hominibus, quos dedisti mihi de mũdo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem meũ seruauerunt. Nũc cognouerunt, quia omnia quæ dedisti mihi abs te sunt. Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis & ipsi acceperunt, & cognouerunt vere, qui a te exiui, & crediderunt quia tu me misisti.

b Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt, & mea omnia tua sunt & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo, & hi

mihi. } scilicet Christo hominis: quia anima sua sanctissima ab ipso instanti conceptionis repleta fuit omni cognitione veritatis. supr. 1. Plenum gratiæ & veritatis, idest, cognitione cuiuslibet veritatis. Col. 2. In ipso sunt oẽs thesauri. Alia datio est quã Christus dat discipulis. Vnde dicit. { Dedi eis. } interius & exterius docendo. supr. 14. Omnia quæcunque audiui a patre meo, &c. In quo se ostẽdit mediatorem Dei & hominum. 1. Thim. 1. quia, scilicet quod accepit a patre trãsfundit discipulos. Deuter. 6. Ego sequester fui, &c. Reductio autem mentium discipulorum in Deum ponitur cum dicit { Et ipsi acceperunt } Vbi ponitur duplex acceptio correspondens duplici dationi prædictę. Vna respondet secundæ dationi cum dicit { & ipsi acceperunt } a me, non existentes rebelles. Isa. 50. Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico. supr. 6 Omnis qui audiuit a patre & didicit, &c. Et accipientes { cognouerunt } quia tu omnia mihi dedisti. Quod respondet primæ dationi. Et secundum Aug. hoc quod addit { Crediderunt, &c. } est expositiuum prædictorum. Duplex enim est cognitio diuinorum. Vna perfecta, quæ est gloriæ per apertam visionem. Alia imperfecta, quæ est viæ per fidem. 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum in enigmate. quantum ad secundum. Tunc autem facie ad faciem. quantum ad primum, dicit ergo, { cognouerunt quia a te exiui. } Sed qua cognitione? nunquid patriã? nó: sed fidei. Vnde subdit { & crediderunt. } quasi hoc ipsum sit cognoscere quod credere. { Crediderunt } inquam vere, idest, firmiter & stabiliter. supr. 6. Modo creditis scilicet stabiliter, ecce venit hora, scilicet cum perfecte creditis. Et vtitur præterito pro futuro: tum propter certitudinem rei futuræ, tum propter infallibilitatem diuinæ prædestinationis. Vel secundum Chrysost. loquitur de præterito. Et hoc dicit esse facta, quia iam inchoata erant. Dicendum ergo vt vtrumque sensum concordemus, quia hæc omnia inchoata erant: sed perficienda restabant. Ergo quantum pertinet ad inchoationem loquitur de præterito: sed quantum ad consummationem loquitur de futuro, quæ fienda erant per aduentum spiritus sancti. Sed quid crediderunt? { quia tu me misisti. } Galat. 4. Misit Deus filium suum, &c. Quod secundum Aug. idem est, quod est { a te exiui. } Sed hoc est contra Hyla. quia secundum eum, vt dictum est, exire pertinet ad æternam generationem, mitti vero ad incarnationem. Sed dicendum, quòd de Christo possumus loqui dupliciter, scilicet secundum diuinitatẽ, & sic quantum ad filium Dei, aliud est exire, & aliud mitti, vt Hylarius dicit. Vel secundum humanitatem, & hic quantum ad filiũ hominis idem est exire & mitti, vt dicit Aug.

b HIc ponuntur rationes orationis ex parte Christi. Et ponit ad hoc tres rationes. Vna sumitur ex dominio, quod super eos acceperat. Et ad hoc dicit. { Ego pro eis, } scilicet discipulis { rogo. } Vbi primo ponit rationem ipsam. Secundo manifestat eam, ibi. { Quia tui sunt. } Ratio autem, quare quis sit audiẽdus, & ora re debeat pro alijs, est si illi specialiter pertineant ad ipsum. Orationes enim generales minus exauduntur. & ideo dicit. { Pro eis rogo, non pro mundo, } idest, mundi dilectoribus: { sed pro his quos dedisti mihi } vt discipulos & obedientes specialiter, quamuis omnia sint mea potestate. Psalm. 2. Postula a me, &c. Sed contra, videtur quòd pro omnibus rogauerit. 1. Ioan. 1. Aduocatum habemus apud patrem, &c. Et ipse est propitiatio pro peccatis non solum autem nostris, sed, &c. 1. Thimoth. 2. Qui vult omnes homines saluos fieri, &c. Responsio, dicendum, quòd Christus quantum est de se pro omnibus orauit, quia oratio sua quantum est de se efficax est vt valeat toti mundo, sed tamen non in omnibus fortitur effectum, nisi in sanctis & electis Dei, & hoc propter impedimentum mundanorum. Et rationem manifestat dicens { tui erant, } scilicet per æternam prædestinationem. Sed non erant ita tui, vt filius eos non haberet, nec ita dantur filio, vt auferantur patri. Vnde dicit. { Et omnia mea tua sunt, & tua mea sunt. } In quo ostenditur æqualitas filij ad patrem, qui secundum q̃ Deus ab æterno habet omnia quæ pater habet. Sed notandum, quòd pater habet quædam quæ pertinent ad essentiam suam, sicut est sapientia, bonitas, & huiusmodi, quæ nihil aliud sunt, quàm sua essentia, & hoc protestatur filius se habere. supr. 16. Vbi loquitur de processione spiritus sancti. De meo accipiet & annunciabit vobis. & hoc ideo: quia quæcunque habet pater mea sunt. Et dicit { omnia } quia licet vnum re sint, tamẽ multa ratione. Secundo habet quædam quæ pertinent ad possessionẽ sanctitatis, quæ sunt ei conferenda per fidem, sicut sunt omnes sancti & electi, de quibus dicit supra eod. Tui erant. Et etiam ista omnia protestatur filius se habere, cum dicit hic, de eis loquens. { Et

A tua mea sunt, &c. } quia scilicet ad hoc prædestinati sunt, vt fruantur filio, sicut & patre. Tertio modo habet pater quædam per modum possessionis communiter, licut omnes res creatas. Psal. 23. Domini est terra, & plenitudo eius. Et hæc etiam omnia sunt filij. Vnde in Parabola de filio prodigo. Luc. 15. Dicit pater filio maiori, omnia mea tua sunt. Secunda ratio sumit ex gloria quam Christus habebat in eis: quia gloriã eius iam partim cognoscebant, & adhuc magis cognoscituri erant. 1. Petr. 2. Non indoctas fabulas secuti, &c. Tertia ratio sumitur ex absentia, qua ab eis corporaliter recedebat. Vnde dicit. { Et iam non sum in mundo. } Vbi sciendum est, quòd dupliciter dicitur aliquid esse in mundo, scilicet adhærendo mundo per effectum 1. Ioan. 2. Omne quod in mundo, &c. Sed hoc modo non est dicendum, quòd Christus iam nõ sit in mundo, cum nunquam fuerit in mundo, ei per affectum in hærendo. Sed est alio modo intelligendum, scilicet quòd iam nõ sit in mundo præsentia corporali: quia mox futurum erat, vt qui in mundo corporaliter fuerat, corporaliter ipsum relinqueret. { Et hi } scilicet discipuli { in mundo sunt. } scilicet presentia corporali. { Et ego ad te venio } secundum quòd homo, scilicet ad participationem gloriæ tuę, & exaltationem vsque ad dexteram tuam, &c. Et ideo iustum est vt pro eis orem a quibus corporaliter recessurus sum.

in mũdo sũt, & ego ad te venio.

LECTIO III.

PAter sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi vt sint vnum sicut & nos.

LECTIO III.

OBsitis rationibus orandi, pro Apostolis. Hic ponit petitiones quas pro eis porrigebat. Et primo petit eorum conseruationem. Secundo sanctificationem, ibi. { Sanctifica eos. } Sed conseruationem a malo, sanctificationem in bono. Circa primum duo facit. Primo petit eorum conseruationem. Secundo ponit conseruationis necessitatem, ibi. { Cum essem cum eis. } Circa primum considerandã sunt quatuor. Primo a quo petat. Secundo quid petat. Tertio pro quibus. Quarto ad quid petit. Petit quidem a patre. Vnde dicit { Pater. } Et meritò: quia ipse est principium omnis boni. Iacob. 1. Omne datum optimũ, &c. Sed ad { sancte, } quia etiam in ipso est principium & origo totius sanctitatis, & quia finaliter sanctificationem perebat. Leui. 19. Sancti eritis, &c. 1. Reg. 2. Non est sanctus vt est dominus, &c. Petit autem conseruationem eorum. Vnde dicit. { Serua eos } quia vt dicitur in Psalm. 126. Nisi dominus custodierit ciuitatem, &c. non enim bonum nostrum est vt in hoc solum, quòd habemus esse a Deo: sed oportet quòd conseruemur ab eo. Quia vt dicit Gregorius. Omnia in nihilum redigerentur, nisi manus omnipotentis contineret. Hebr. 1. Portans omnia verbo, &c. Et ideo Psalmista petebat. Conserua me domine, &c. Conseruatur autem homo a malo, & a peccato in nomine Dei. Vnde dicit. { In nomine tuo. } idest, per virtutem nominis tui & tuæ cognitionis. Quia in hoc est gloria & salus nostra. Psal. 19. Hi in curribus, & hi in equis, &c. Petit autem pro fidelibus. Vnde dicit. { Quos dedisti mihi. } Eccles. 6. Inspice in omnia opera domini, quòd nemo, &c. Nullus enim potest conseruari a malo nisi per electionem diuinam quæ designatur, cum dicit. { Quos dedisti mihi. } idest dono tuæ gratiæ, vt mihi adhæreret. Matth. 19. Non omnes capiunt verbum hoc: sed quibus datum est. Qui enim sic dantur Christo conseruantur a malo. Ad quid ergo petit eos conseruari, subdit dicens. { Vt sint vnũ, &c. } quod potest dupliciter continuari ad præcedentia. Vno modo, vt designet modum conseruationis. Vt sit sensus. Ita seruabuntur { vt sint vnum. } Nam quælibet res conseruatur in esse quamdiu est vna, quę desinit esse per diuisionem. Matth. 13. Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. & ideo ecclesia potest conseruari, & homines si sint vnum. Alio modo vt sit finis conseruationis. Vt sit sensus. Et ad hoc conseruentur { vt sint vnum. } Nam in vnitate spiritus consistit nostra perfectio tota. Ephes. 4. Solliciti seruare vnitatem spiritus, &c. Psal. 132. Ecce quam bonum, & q̃ iocundum. &c. Sed addit. { Sicut nos vnum sumus. } Sed cõtra, ipsi sunt vnum secundum essentiam. Ergo & nos erimus vnum per essentiam. Sed hoc non est verum. Responsio, dicendum, quòd vniuscuiusque perfectio nihil est aliud quàm participatio diuinæ similitudinis. Intantum enim sumus boni, inquantum Deo assimilamur. Vnitas ergo nostra intantum est perfectiua inquãtum participat vnitatem diuinam. Est autem duplex vnitas in diuinis scilicet naturæ. supr. 10. Ego & pater vnum sumus. Et vnitas amoris in patre & filio quæ est vnitas spiritus. Et vtraque est in nobis, non quidem per æquiparationem, sed per similitudinẽ quandam: pater enim & filius sunt eiusdem naturæ numero.

Nos

Nos autem sumus vnum in natura secundum speciem. Item ipsi F sunt vnum per amorem non participatum ex dono alicuius, sed ab eis procedentē. Nam pater & filius diligunt se spiritu sancto. Nos autem per amorem participatum ex aliquo superiori. Necessitatem autem huius conseruationis ponit, dicens.

b QVæ causatur ex duobus. Primo quidem ex recessu sui. Secundo ex odio mūdi, ibi. {Ego dedi, &c.} Circa primum tria facit. Primo ponit conseruationis studium quod dominus cum esset presens eis exhibuit. Secundo insinuat discessum, quo ad patrem rediit, ibi. {Nūc autem ad te venio.} Tertio assignat rationem, quare hæc verba protulit, ibi. {Et hæc loquor, &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit conseruandi modum. Secundo conseruationis debitum. Tertio conseruationis efficaciā siue effectum. Sed modus conseruandi est congruus, quia virtute patris. Vnde dicit. {Cum essem cum eis.} scilicet præsentia corporali. Baruch. 4. Post hæc in terris visus est, &c. {Ego sciliceṫ} filius hominis {seruabam,} ideṡt, custodiebam {eos} à malo & peccato: sed non virtute humana, imo diuina: quia {in nomine tuo} quod quidem nomen etiam cōmune est patri & filio & spiritui sancto. Matth. vlti. Baptizantes eos in nomine patris, &c. Et hoc idem, tum quia pater & filius sunt vnus Deus: tum quia in nomine patris intelligitur etiam nomen filij. Pater enim dicitur, H qui habet filium. Sed attende quia supra cum negasset se habere dæmonium, non negauit se Samaritanum ideṡt, custodem esse, quia custos est. Isa. 21. Custos quid de nocte, scilicet huius mundi. Ipse enim sicut pastor custodit gregem suum. Sed conseruationis debitum ponit dicens. {Quos dedisti mihi.} Quibus enim tenetur custodire suæ custodiæ deputatos. 3. Reg. penult. Custodi virum istum, &c. Aba. 2. Super custodiam meam stabo. Sic stat prælatus quando diligenter inuigilat super his qui sibi sunt deputati. Luc. 2. Pastores erant in regione eadem, &c. Sed efficacia custodiæ est perfecta. quia {nemo ex hijs periit.} *supr. 10.* Oues meæ vocem meam audiunt, & non rapiet eas quisquam, &c. *supra 6.* Omnis qui credit in eum, &c. Sed ab hac efficacia excipitur vnus scilicet {filius perditionis.} scilicet Iudas, qui dicitur filius perditionis, quasi ad perpetuam perditionem præscitus, & præordinatus. Sic enim aliqui deputati ad mortem dicuntur filij mortis. 1. Reg. 16. Omnes vos filij mortis estis. Matth. 23. Cir I cuitis mare & aridam, &c. & facitis eum filium mortis duplo q̄ vos, &c. Sed nota, quòd Interlinearis habet, fili⁹ mortis ideṡt, prædestinatus perditioni, cum tamen raro inueniatur, quòd prædestinatio ponatur in malum. Vnde hic sumitur communiter pro scientia vel ordinatione. Ideo prædestinatio semper in bonum ponitur, quia habet duplicē effectū gratiæ & gloriæ. Et ad vtrum que Deus ordinat: *sed in reprobatione duo sunt, culpa & pœna* temporaliter. Et ad vnum eorum Deus tantum ordinat, scilicet ad pœnam, & non per se. {Vt scriptura} qua scilicet prædixisti, scilicet in Psal. 103. {Deus laudem meam ne tacueris, &c. quòd sciliceṫ esset me producturus {impleretur.}

c DIferens eos corporali præsentia. *supr. 16.* Iterum relinquo mundum, &c. Sed quia hæc verba in corde male intelligentium possent infidelitatis scandalum generare, quasi non posset eos seruare ab eis recedens. Vel quòd pater eos ante non seruasset: sed quidem & pater eos ante seruabat. Vnde dixit. Ego seruabam eos in nomine tuo: sed & filius post suum recessum eos K seruare potuit. Et ideo rationem dictorum assignans, dicit.

d QVasi dicat. Locutus sum sicut homo orans: sed {hæc loquor} propter consolationem discipulorum estimantiū me esse hominem purum, vt saltem consolētur in hoc, quòd eos tibi patri quem maiorem credunt recommendo, gaudentes se esse in prorectione patris. Et hoc secundum Chrysostomum, vel secundum Augustinum. Vt referantur hæc verba ad hoc quod supra dixit. Vt sint vnum, &c. Et sic ponuntur vt fructus vnitatis, quasi diceret {vt habeant gaudium} iam superius expressum, quo scilicet in me gaudeant. Vel quod eis est a me plenum in semetipsis, quod quidem consequentur per vnitatem spiritus, per quā peruenient ad gaudium vitæ æternæ quod est plenum. Ideo autem *gaudium ad vnitatem sequitur, quia vnitas & pax faciunt* perfecte gaudere. Prouerbiorum 12. Qui ineunt pacis consilia, sequitur eos gaudium. Galath. 5. Fructus autem spiritus est gaudium, &c.

quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.

g Nō rogo vt tollas eos de mūdo: sed vt serues eos a malo, de mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo.

LECTIO IIII.

SAntifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est.

HIc ponitur alia conseruationis necessitas, quæ causatur ex odio mundi. Et primo proponit beneficium quod discipulis contulerat. Secundo odium mundi quod incurrerant, ibi. {Et mundus eos, &c.} Tertio petit auxilium patris, quòd eos protegat, ibi. {Non rogo, &c.} Dicit ergo primo. {Ego dedi eis sermonem tuum.} ideṡt, quem a te recepi. *supra eod.* Verba quæ dedisti mihi, &c. Vel {dedi.} ideṡt dabo p inspirationem paracliti {sermonem tuū.} ideṡt, de te, quod quidem est maximum, donum & beneficiū. Proue. 4. Donum bonum tribuam vobis, Legem meam ne derelinquatis, &c.

f SEd ex hoc secutū est odium mūdi, quia scilicet, ex hoc quòd fusceperunt sermonem tuum. {Et mūdus eos odio, &c.} Luc. 6. Beati eritis cū vos oderint homines, &c. 1. Ioan. 4. Nolite mirari si odit vos mundus. Causa autem huius odij est, quia recesserunt de mundo. Sermo enim Dei facit homines a mundo recedere. Nam Deo coniungit, cui nullus coniungi potest nisi à mundo recedat, qui enim *diligit mundum, non est* perfecta charitas Dei in illo. & ideo dicit. {Quia nō sunt de hoc mundo. *supr. 15.* Quia ego elegi vos de mūdo, propterea odit vos *mundus.* Naturale enim est *vnicuique*, quòd sibi simile est, diligere. Eccl. 23. Omne animal diligit sibi simile, & odio habet dissimile. Sap. 2. Grauis est nobis etiam ad videndum. Et hoc, quia dissimilis est, &c. Et ad hoc ponit exemplum qualiter scilicet nō sunt de mundo dicens. {Sicut & ego non sum de mundo. } quod intelligendum est quantum ad amorem, "quia sicut Christus in mundo non erat per affectum, sic nec isti. Non autem quantum ad originem: quia aliquando de mundo fuerunt. Christus autem nunquam: quia etiam quantum ad nativitatem carnis natus est de spiritu sancto. Mat. 1. *supr. 8.* Vos de hoc mundo non estis, &c. Auxilium autem contra *odium* petit, dicens.

g ET primo ponit suam petitionem. Secundo assignat petitionis rationem, ibi. {De mundo, &c.} Circa primum duo ponit quorum vnum dicit se non petere scilicet, non tollantur de mundo. Contra, quomodo tolli possunt de mundo, qui de mundo non sunt? Sed dicendum, quòd de mundo quidem non erat per affectum, sicut supra dixit: sed de mundo per corporalem cōuersationem. Et secundum hoc noluit vt tolleretur de mundo. Et hoc propter vtilitatem fidelū, qui per eos crediturі erāt. Marc. vlti. Euntes in mundum vniuersum, &c. Sed aliud petit, vt scilicet in mundo corporaliter conuersantes {serues a malo.} scilicet mundi. Graue enim est, vt homo inter malos existēs à malo immunis existat, præcipue cum totus mundus in maligno positus sit. Isa. 8. Cum trāsieris per aquas, tecum ero, &c. Ratio autem petitionis ponitur cum dicit. {De mundo non sunt.} Vbi videtur esse intricatio verborum & inutilis repetitio, cum dicat eadem verba supra. Sed quidem non est inutilis repetitio: quia ad aliud dicuntur ibi: & ad aliud hic. Ibi enim dicuntur ad ostendendam causam, quare odio habeantur a mundo. Hic vero dicuntur ad assignandam rationem, quare debeant conseruari a Deo. Ex quo datur intelligi, quòd idem est propter quod sancti odiūtur a mundo, & diliguntur a Deo, scilicet contemptus mundi. Iac. 2. Nonne vos elegit Deus, &c. Et ideo quodlibet bonum quod facit reddit hominem mundo odibilem, sed Deo dilectum. Exod. 8. Abhominātes Aegyptiorum immolabimus domino Deo nostro.

LECTIO IIII.

VPra, Dominus petiit discipulorum conseruationē. Hic petit eorum sanctificationem. Et primo petit eorum sanctificationem. Secundo sanctificationis assignat necessitatem, ibi. {Sicut tu me, &c.} Tertio insinuat huius sanctificationis inchoationem, ibi. {Et ego pro eis sanctifico, &c.} Dicit ergo. Sic petij, quòd seruentur a malo, sed hoc non sufficit nisi perficiantur in bono. *Psal. 36.* Declina a malo & fac bonū. & ideo {Pater sanctifica.} ideṡt, perfice eos & sanctos fac. Et hoc {in veritate,} ideṡt, in me filio tuo, qui sum veritas. *supr. 13.* quasi diceret, fac eos perticipes meæ perfectionis, & sanctitatis. Et ideo addit. {Sermo tuus, ideṡt, verbum tuum veritas est. Vt sit sensus {Sanctifica eos in me veritate,} quia ego verbum tuum, sum veritas. Vel {sanctifica eos.} immittendo eis spiritum sanctum. Et hoc {in veritate, ideṡt, in cognitione veritatis} dei, & tuorum mandatorum. *supr. 8.* Cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Nam per fidē & cognitionē veritatis sanctificamur.

-camur. Roma. 3. *Iustitia* enim *Dei* per fidem *Iesu Christi*, &c. & A ideo subdit. {Sermo tuus veritas est.} quia scilicet. Veritas sermonum Dei nullam habet falsitatem admixtā. Pro. 8 Recti sunt sermones mei, &c. Et quia sermo eius docet veritatem increatā. Vel aliter, in veteri testamento erat modus loquendi, quòd omne quod deputatur cultui diuino, dicitur sanctificari. Exodi. 28. Applica ad me Aaron, &c. Dicit ergo. {Sanctifica,} ideṡt {deputa quasi per modum sanctificationis eos. {in veritate,} i. tuæ veritati prædicandę. Quia {sermo tuus.} quem debent prædicare. {veritas est.} } Et necessitas sanctificationis subditur, cum dicit.

b Sicut tu me misisti in mūdū, ita & ego misi eos in mundum.

c Et pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate.

LECTIO V.

NOn pro eis autem rogo tantū, sed pro eis qui crediturі sunt per verbum eorum in me.

b Vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt credat mundus quia tu me misisti.

c Et ego claritatem, quam dedisti mihi dedi eis, vt sint vnum quam pecit. Secundo vnitatis exemplum, & causam, ibi. {Sicut tu pater, &c.} Tertio vnitatis fructum, ibi. {vt mundus credat, &c.} Dicit ergo, hoc rogo {vt omnes vnū sint.} Nam vt Platonici dicunt ab hoc quælibet res habet vnitatem, à quo habet bonitatē. Bonum enim est, quod est rei conseruatiuum. Nulla autem res conseruatur nisi per hoc, quòd est vna. & ideo Dominus petens discipulorum perfectionem in bonitate, petit, q̄ sint vnum, quod quidem implecum est. Act. 4. Multitudinis credentium erat cor vnum, &c. Psal. 132. Ecce quam bonum, & quàm iocundum, &c. Sed vnitatis exemplum, & causam subdit dicens. {Sicut tu pater in me, &c.} Aliqui enim fiūt vnum, sed in malo. Vnde hanc vnitatem Deus non petit, sed illam secundū quam homines vnuntur ad bonum, scilicet in Deum. & ideo dicit {sicut tu pater, &c.} ideṡt, hoc modo vniantur, quòd credant in me, & in te. Rom. 12. Multi vnum corpus sumus in Christo. Ephes. 4. Solliciti seruare vnitatem spiritus, qui est vnus Deus, vna fides, &c. Et quidem in patre, & filio qui sunt vnum, sumus vnum: quia si diuersa quærimus credendo & desiderando, affectus nostros diuersificat ad multa. Sed Arrius ex hoc arguit, quòd eo modo filius est in patre, & pater in filio, quo nos sumus in Deo, sed nos non sumus per vnitatem essentiæ, sed per conformitatem voluntatis & amoris. Ergo & similiter patet non esse in filio per vnitatem essentiæ. Sed dicendum, q̄ in patre & filio est duplex vnitas, si essentię & amoris. Et sm vtranque pater est in filio, & filius in patre. Quod ergo hic dicit, {Sicut tu pater in me, &c.} poteṡt referri vno modo ad vnitatē amoris sm Aug. vt sic sensus: {Sicut tu pater es in me per amorem: quia charitas facit vnum, ille cum Deo. quasi diceret. Sicut pater diligit filium, & econuerso, ita ipsi diligant patrē & filium. Et sic ly {sicut} non dicit æquipacantiam: sed quandam remotam similitudinem. Vel sm Hyla poteṡt referri ad vnitatē naturæ, non quidem, quòd eadē natura numero, sit in nobis cū patre & filio sicut est in eis: sed quòd vnitas nostra per hoc sit, q̄ assumamur illi diuinæ naturæ, per quam pater & filius sunt vnū. Hoc etiam modo ly {sicut} dicit imitationem quandam. Et inde est, quòd inuitamur ad imitationem dilectionis dominī. Ephe. 5. Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, &c. & perfectionis seu bonitatis. Mat. 7. Estote perfecti sicut pater vester perfectus est, &c. Fructus autem vnitatis ponit cū dicit. {Vt mundus credat,} per. nihil enim aliud sic manifestatur veritas euangelij sicut per charitatem fidelium. *supra 3.* In hoc cognoscent oēs quia mei estis, &c. Erit ergo hic vnitatis fructus quia per hoc, q̄ sint vnum, {Mundus credat} quòd doctrina quā dedi eis sic te {& cognoscat, quia tu me misisti.} Non enim est Deus dissensionis causa, sed pacis. Sed hic est quęstio: quia vnum perfecte erimus in patria, vbi non erit tēpus credendi. Inconuenienter ergo post vnitatem subdit {vt mundus credat, &c.} Sed dicendum, q̄ hic non loquitur de vnitate consummata: sed inchoata. Item est alia quæstio. Quia ipse orat vt sint vnū. illi qui crediturі erant in eum, ergo & mundus credens est vnum. Quomodo ergo dicit post quam sunt vnum {mundus credat?} Ad quod pōt mystice respondeṙi, quòd vno modo dominus petit pro omnib⁹ credentibus, q̄ sint vnum, qui tamen non simul crediturі erant, sed quidam prius per quos alij conuertendi erant. Quod ergo dicit. {Vt mundus credat.} Intelligitur quantum ad illos qui non a principio crediderunt, qui cum crediderunt, facti sunt vnum. Et similiter alii credentes post eos. Et sic vsque ad finem mundi. Alio modo sm Hyla. Vt ly {mundus credat} sit finis vnitatis, & perfectiōis, quasi diceret. Perfice eos, vt sic sint vnum ad hoc, {scilicet vt mundus credat, &c.} Vnde ly {vt} importat causam finalem. Tertio modo secundum Aug. vt ly {mundus credat} sit alia peritio. Et tunc oportet repeti, quod dixit. Rogo, quasi diceret. {Rogo, vt sint vnum. Et rogo, vt mundus credat.} Quid autem Christus ad hanc vnitatem operatus sit subdit dicens.

c QVasi hoc quod petat vt homo, facit. vt Deus. Et primo, ostendit quod ipse operatus est ad hoc quòd sit vnum. Secundo

cundo ponit vnitatis modum & ordinem, ibi. { Ego in eis, &c. } Tertio ostendit vnitatis finem, ibi. { vt cognoscat mundus, &c. } Dicit ergo. & si vt homo petam eorum perfectionem, nihilominus tamen simul recum hoc facio, quia { & ego claritatem, } idest, gloriam resurrectionis { quam tu } pater { dedisti mihi } æterna prædestinatione, & datu
rus es statim i re { ego dedi illis } scilicet discipulis. Et claritas est immortalitas, quam in resurrectione fideles accipient, etiam quantum ad corpus.
ficut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me. vt sint consummati in vnum, & cognoscat mũdus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti.
Phili. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum, &c. 1. Corinth. 15. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Et hoc { vt sint vnum, } quia per hoc quòd habebunt gloriam, efficientur vnum { sicut & nos vnum sumus. } Sed videtur distinguere operationem suam ab operatione patris, dicit quòd pater sibi claritatem dedit, & Christus eam dedit fidelibus. Sed si bene intelligatur non ponitur hoc ad distinguendum operationem, sed personas. Nam filius inquantum filius, simul cum patre claritatem dat Christo hominis, & simul etiam cum eo fidelibus. Sed tamen inquantum hanc claritatem specialiter per humanitatem suam eis tribuit, ideo hanc attribuit sibi, illam patri. Et sic accipitur hic claritas secundum Aug. Vel secundum Chrysost. { Ego claritatem. } scilicet gratiæ { quam dedisti mihi } homini, & quantum ad excellentem cognitionem, perfectionem, & miraculorũ operationem { dedi eis } in parte, & adhuc perfectius dabo. 2. Corin. 3. Transformamur à claritate in claritatẽ. Psal. 67. Dedit dona hominibus. Et hoc { vt sint vnum, &c } Hic enim est finis diuinorum donorum vt vniamur illa vnitate, quæ est conformis vnitati patris & filij. Ordo autem vnitatis subditur, cum dicit. { Ego in eis, & tu in me. } Nam per hunc ordinem perueniunt ad vnitatem: quia vident, quòd ego sum in eis per gratiam, sicut in templo. 1. Cor. 3. Nescitis quia templum Dei, &c. quæ quasi quædã similitudo eius essentiæ, qua tu es in me per vnitatem naturæ. supra. Ego in patre, & pater in me est. Et hoc { vt ipsi sint cõsumati. } idest, perfecti in vnũ. Sed attende, quòd cum supra dixisset. Vt sint vnum, hic addit { consumati. } Quod ideo est: quia illud refertur ad vnitatem gratiæ, hoc autem ad eius complementum. Vel aliter secundum Hylarium. { Ego in eis } supple sum per vnitatem naturę humanæ, quã eandem habeo cum illis, & quia etiam do eis corpus meum in cibũ sacramentalem. { Et tu in me. } per vnitatem essentiæ. Sed secundum primam expositionem: quia per gratiam non solum filius est in eis: sed & pater. supr. 14. Ad eum veniemus, &c. Quare dicit. Ego in eis { sine patre? Responsio, dicendum ẽm Augu. quòd hoc non dicit, vt ostendat filium in eis esse sine patre: sed quia per filium accessum habeant ad patrem. Rom. 5. Iustificati igitur ex fide per Christum, &c. Vel secundum Chrysost. supra dixit. Ad eũ veniemus, vt ostendat pluralitatem personarum diuinarum cõtra Sabellium. Hic autem dicit { ego in eis } vt ostendat æqualitatem patris ad filium contra Arrium. Per hoc enim datur intelligi, quòd sufficit fidelibus si solus filius inhabitet. Finis autem vnitatis ponitur, ibi. { Vt cognoscat mundus. } Et quidem si consumata vnio referatur ad perfectionem viæ, tunc ly { cognoscat mũdus } idem est, quod supra dixit { vt mundus credat. } tunc dicitur propter inchoationem. Hic autẽ dicit { cognoscat. } quia imperfectam cognitionem non sequitur fides: sed plena cognitio. Et dicit { cognoscat mundus } non quòd nũc sit mundus: sed quòd fuit mundus. Vt sit sensus. { Mundus. } iam credens cognoscat. { Vel mundus. } idest amator mundi { cognoscat. quia tu me misisti } qa tunc mali per manifesta iudicia cognoscent Christum esse filium Dei. Apocalyp. 1. Videbit eum omnis oculus. Et infra. 19. Videbunt in quem transfixerunt. Luc. 21. Videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli, &c. Et non { solum cognoscat hoc, } sed & sanctorum claritatem: quia dilexisti eos. } scilicet fideles. Nunc enim non possumus cognoscere dilectionem Dei ad nos quanta sit: quia bona quæ Deus daturus est nobis cum excedant apperitum & desiderium nostrum non possunt cadere in cor nostrum. 1. Corinth. 2. Oculus non vidit, &c. & ideo mundus credens, idest sancti cognoscent per experientiam quantum diligat nos: sed mundi amatores, idest, mali cognoscent hoc videndo, & admirando gloriam sanctorum. Sapien. 5. Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, &c. & infra Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, &c. Sed dicit { sicut tu me dilexisti. } Quod non importat paritatem dilectionis; sed rationem & similitudinem. q. d. Dilectio qua dilexisti me, est ratio & causa quare eos dilexisti. Nam per hoc quòd me diligitis, diligentes me, & membra mea diligitis. supr. 14. Ipse pater amat vos: quia vos me amastis. Sciendum est autem, quòd Deus diligit omnia quæ fecit dando eis esse. Sap. 11. Nihil odisti eorum quæ fecisti, &c. Maximè autem diligit vnigenitum filium suum, cui totam naturam suam per æternam generationem dedit. Medio autem modo diligit membra vnigeniti sui scilicet fideles Christi, dãdo eis gratiam qua Christus inhabitat nos. Deutero. 37. Dilexit populos omnes, sancti in manu illius sunt.

LECTIO VI.

Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi.

Vpra, dominus petijt, pro discipulis perfectionis vitam. Hic petit, & eis, visionis claritatem.

Et primo tangit personas pro quibus petit. Secundo ponit petẽdi modum. Tertio subdit quod petit. Petit quidem pro ſibi datis. vnde dicit { Pater quos dedisti mihi, &c. } Sciendum est, quòd illud dicitur alicui dari quod voluntati eius submittitur, vt. Isa. ciat de eo qđ vult. Voluntas autẽ Christi duplex est, scil. misericordiæ, & iustitiæ, sed misericordiæ quidẽ primo & per se, est ipsius. Quia miserationes eius sup oia opera eius. Psal. 144. Et 1. Thi. 2. Vult omnes homines saluos fieri. Sed voluntas iustitiæ punientis est eius non primo: sed præsupposito peccato. Deus enim nõ delectatur in perditione hominum. Sapien. 1. Ezechiel. 18 Nolo mortem peccatoris, verum secundum se: sed tamen ex consequẽti vult eam propter peccatum. Sunt ergo omnes homines dati filio. supr. 5. Dedisti ei potestatem omnis carnis, idest, omnis hominis, vt scilicet faciat de eis suam voluntatem. Vel misericordiæ ad saluandum, vel iustitiæ ad puniendum. Ipse enim est, qui constitutus est à Deo iudex, &c. vt dicitur Act. 10. Sed illi sunt sibi simpliciter dati qui ad hoc dati sunt ei, vt de eis faciat voluntatem misericordiæ ad saluandum. Vnde de his dicit { quos dedisti mihi } in tua scilicet prædestinatione ab æterno. Isa. 8. & Hebræ. 3. Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi dominus. Modus autem petendi designatur, cum dicit { volo. } Quod potest designare auctoritatem vel meritum. Auctoritatem quidem si intelligamus de voluntate eius inquantum est Deus; quę est eadem cum voluntate patris. Nam sua voluntate homines iustificat, & saluat. Rom. 9. Cuius vult miseretur. Meritum autem designat, si intelligamus de voluntate eius inquantum est homo, quę est meritoria salutis nostræ. Si enim voluntates iustorũ quæ sunt membra Christi habent meritum impetrandi. supr. 15. Quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis: multo magis hoc habet voluntas Christi hominis, qui est caput sanctorum omnium. Quid autem petat subdit, dicens { Vt vbi ego sum, &c. } Et primo petit coniunctionem membrorum ad caput. Secundo demonstrationem claritatis suæ ad membra, ibi. { Vt videant, &c. } Dicit ergo hic, volo scilicet { vt vbi ego sum, & illi sint mecum. } Quod potest dupliciter intelligi. Vno modo, vt referatur ad Christum hominem. Nam Christus secundum quòd homo statim futurus & ascensurus in cœlum erat. infra 20. Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum. Et sic est sensus { volo. } vt in cœlo { vbi ego } mox futurus sum { & illi } scilicet fideles { sint mecũ } etiam loco. Matth. 24. Vbi fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ, idest, sancti. Hoc enim promiserat. Matth. 5. & Luc. 6. Gaudete & exultate quoniam merces, &c. Sed dubitatur, quia cum nondum esset in cœlo debuisset dicere, vbi ego ero. Non { vbi ego sum, &c. } Itẽ quia supr. 3. dixit. Nemo ascendit in cœlum nisi qui de cœlo descendit. Responsio, dicendum ad primum, quòd Christus qui loquebatur & Deus erat & homo. & ideo licet secundum eius humanitatem non esset in cœlo, erat tamen ibi secundum diuinitatem vt sic in terra existens esset in cœlo. & ideo dicit. { Vbi ego sum. } Ad secundum dicendum, qp id quod dicit supr. 3. quòd nemo descẽdit de cœlo nisi filius hominis, &c. intelligitur, quòd est in cœlo secundum diuinitatem, & descẽdit humanam naturam assumendo, & ascendit secundum humanam naturam iam glorificatam. Et sic dum nos cum illo vnum sumus iam facti, vnde solus venit in se scilicet, descendendo de cœlo, illuc etiam solus rediit in nobis ascendendo in cœlum. secundum Greg. 28. Moralium. Dicit autem { sum. } præsenti vrens pro futuro. Vel quia statim illic futurus erat. Vel vt referatur ad Christum Deum. Sed secundum hoc cum Deus vbique sit, Hiere. 23. Cœlum & terram ego impleo. videtur sequi, quòd etiam sancti erunt vbique. Ad quod dicendum, quòd Deus hoc modo se habet ad nos, vt lux ad homines. Lux autem vbique diffunditur Sole existẽte super terram. Et licet lux sit cum hominibus, non tamen omnes sunt in luce Solis: sed tantum eam videntes. Sic ergo cum Deus sit vbique est cum omnibus qui sunt vbicunque: sed tamen nõ omnes sunt cum Deo, nisi qui ei coniunguntur per fidem & dilectionem, & tandem coniungentur per perfectam fruitionem. Psal. 72. Et ego semper recum. 1. Thess. 4. Sic semper cum domino erimus. Et sic est sensus { Vt vbi ego sum. } scilicet in diuinitate tua quam habeo per naturam { & illi sint mecum. } per participationem gratiæ. supr. 1. Dedit eis potestatẽ filios Dei fieri. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, &c. Demonstrationem autem suæ claritatis ad membra subdit, dicens { vt videant claritatem. } Et primo ponit petitionem. Secundo ostendit claritatis originem, ibi. { quam dedisti mihi. } Tertio assignat claritatis rõnẽ ibi. { quia dilexisti me, &c. } Dicit ergo, volo vt non tolũ me cum sint: sed { vt videant. } scilicet visione beatificante. 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eũ, &c. { Claritatem meam. } Quod potest intelligi de claritate eius secundum humanitatem, qua illustratus est in resurrectione. Phil. 3 Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suę. Vel de claritate eius secundum diuinitatem. Est enim splendor gloriæ & figura paternæ substantiæ. Hebræ. 1. & Sap. 7. Candor est lucis æternæ. Et vtrumque claritatem sancti existentes in gloria videbunt. Nam de prima dicitur Isa. 33. Regem in decore suo videbunt. Sed hanc impij videbunt in iudicio tantum. Luc. 21. Tunc videbunt filium hominis venientem cum potestate magna, &c. Sed Marc. dicit, venientem in gloria, idest, in claritate. Sed visio huius claritatis subtraheretur eis post iudicium. Isa. 26. secũdum aliam literam. Tollatur impius ne videat gloriam. Sed secundum claritatem videbunt sancti perpetuo. Psal. 35. In lumine tuo, scilicet gratiæ videbimus lumen, scilicet gloriæ, quam nunquam videbunt mali. Iob. 39. In manibus, idest in superbis abscondit lucem, annunciat de ea, &c. Huius autem claritatis origo est à patre. Vnde dicit, { quam dedisti mihi } gloriam, scilicet corporis, dedit ei in resurrectione. Sed quia hoc factum erat in diuina ordinatione, licet esset futurum in re, ideo dicit { dedisti. } Psal. 8. Gloria & honore coronasti eum, &c. Sed claritatem diuinam dedit ei ab æterno qa filius est a patre ab æterno sicut splendor à luce. Rationem autem claritatis datę ostendit dicens. { Quia dilexisti me ante mundi, &c. } Quod quidem si referatur ad Christum hominem, sic ly { quia, } denotat causam. Sicut enim dilectio & æterna prædestinatio est causa, quòd nos habeamus claritatẽ gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. Ephesio. 1. Elegit nos, &c. Sic etiam est causa claritatis Christi secundum quòd homo. Rom. 1. Qui prædestinatus est filius Dei, &c. & sic est sensus. Dico, quòd dedisti mihi claritatem, & huius causa est { quia dilexisti me, } & hoc ante mundi cõstitutionem, } vt scilicet homo ille vniretur filio Dei in persona. Psal. 64. Beatus quẽ elegisti & assumpsisti, &c. Si vero referatur ad Christum secundum quòd est Deus: sic ly { quia } denotat signum. Non enim dedit quia dilexit. nam in datione: qua pater dedit filio, designatur æterna eius generatio. In dilectione vero si sumatur essentialiter, importatur voluntas diuina. Si vero notionaliter, designatur notio spiritussancti. Sed pater natura dedit filio claritatẽ, non voluntate: quia genuit eum per naturam. Nec ideo dedit filio, quia spirauit spir tumsanctum.

b Hic assignatur ratio exauditionis petitionis suę. Supra autẽ Dominus admisit ad suam petitionem etiam fideles cum dixit. { Nõ pro eis rogo tantũ, sed pro his qui crediturí sunt, &c. } & quosdam exclusit scilicet mundũ & infideles. Vnde dixit. Pro eis rogo non pro mundo. Horum ergo rationem assignans. Primo ponit defectum mundi. Secundo profectum discipulorũ, ibi. { Ego autem re. } Sed nota, quòd quando petijt eorum sanctificationem, vocauit patrem sanctum. Vnde dixit. Pater sancte. Hic vero petés retributionem, vocat eum iustum. Psal. 7. Deus iudex iustus. In quo excluditur error antiquorum ponentium alium esse Deum iustum, scilicet Deum veteris Testamenti. & aliũ Deũ bonum scilicet Deum noui Testamenti. Defectus autem mundi quantum ad cognitionem Dei est. Vnde dicit { mundus, } non reconciliatus, sed damnatus. { non re cognouit } supr. 1. Mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit, &c. Sed contra Rom. 1. Quod notum est Dei, manifestum est in illis. Inuisibilia enim Dei p ea quæ facta sunt, &c. Responsio, dicendũ qp duplex est cognitio. Vna speculatiua, & alia effectiua, & neutra mũdus Deum cognouit perfecte. Licet enim aliquid Gentilũ Deũ quantum ad aliqua quę per rationem cognoscibilia erant, cognouerunt, ipsum tamen secundum qp est pater filij vnigeniti & consubstantialis, non cognouerunt. De qua cognitione loquitur Dominus. Et inde est, quòd Apostolus dicit. { Quod notũ est. } idest, cognoscibile Dei: sed etsi quid speculatiua cognitione de Deo cognoscebant, hoc erat cum admixtione multorum errorum, dum

A quidam subtraherent omnium rerum prouidentiam. Quidã dicerent eum esse animam mundi. Quidam simul cum eo multos alios Deos colerent. Vnde dicuntur Deum ignorare. Licet enim in compositis possit partim sciri & partim ignorari. In simplicibus tamen dum non attinguntur, totaliter ignorãt. Vnde etiã in minimo aliqui errãt circa Dei cognitionẽ dicuntur eum totaliter ignorare. Isti ergo non cognoscẽtes singularem Dei excellentiam, ignorare dicuntur. Roma. 1. Cũ Deum cognouissent, &c. Sap. 13. Neq; operib⁹ attendẽtes, &c. Similiter etiam mũdus eum non cognouit, cognitione effectiua, quia eum non diligit. Ephes. 4. Sicut & Gentes quę ignorant Deũ, &c. Dicit ergo. { Mundus te nõ cognouit sine errore, & vt patrem per dilectionem. } Profectus autem discipulorum designatur cum dicit. { Ego autem te cognoui, &c. } Et primo quantum ad cognitionem. Secundo quantum ad cognitionis fructum ibi. { Vt dilectio, &c. } Circa profectum discipulorum in cognitione Dei tria facit. Primo ponit radicem & fontem cognitionis Dei. Secundo ramos & riuulos ex hoc procedentes. Tertio derivationem eorum a radice seu fonte. Radix autem & fons cognitionis Dei est verbum Dei, scilicet Christus. Eccl. 1. Fons sapientiæ verbum Dei, &c. Humana autem sapientia in Dei cognitiõe consistit. Hęc autem cognitio ad homines derivatur a verbo, qa inquantum homines participant verbum Dei, intantum Deum cognoscunt. Ideo dicit. Ita { mundus te non cognouit. } Ego autẽ { scilicet ons sapientiæ, verbum tuum } cognouit te, } cognitione comprehensionis æternæ. supr. 8. Si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Ex hac autẽ cognitione verbi, quæ est fons & radix, derivatur sicut & riuuli & rami, omnes cognitiones fidelium. & ideo dicit { & hi cognouerunt, quia tu me misisti, } vt li { quia } dicat rationem cognitiõis ẽm Aug. Vt sit sensus. { Ego cognouit te, } per naturam. { Et hi cognouerunt } te per gratiam. Et quare? { quia tu me misisti, } supple ad hoc vt te cognoscerent. infra 19. In hoc natus sum & ad hoc veni, &c. supr. eod. Manifestaui nomen tuum hominibus. vel ly { quia } dicat rem cognitam. Vt sit sensus { hi cognouerũt, }, & quid hoc, scilicet { quia tu me misisti, } quia qui videt filium videt patrem. supr. 13. Sed hoc non a seipsis habuerunt, sed deriuatum est eis à me, quia nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. & ideo dicit. { Notum feci eis nomẽ tuũ, &c. } Et designat duplicem cognitionem, quam per eum habent fideles, scilicet doctrinę. Et quantum ad hanc dicit. { Notum feci eis nomen tuum, } exterius instruendo per verba. supr. 1. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus, &c. Heb. 2. Quæ cum initium accepisset enarrandi per Dominum, &c. Alia cognitio est interior per spiritumsanctum. Et quantum ad hanc dicit. { Et notum faciam. &c. } dando scilicet eis spiritũsanctũ. supr. 16. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnẽ veritatem. vel dicit. { Notum feci eis nomen tuum, } scilicet cognitione fidei. quia videmus nunc per speculum in enigmate. { Et notum faciam, } per speciem glorię in patria, vbi videbimus facie ad faciem. 1. Cor. 13. Fructus autem cognitionis huius est. { Vt dilectio qua dilexisti, &c. } Quod potest exponi dupliciter. Vno modo & melius. Quia dictum est, quòd pater diligit filium, vt ostenditur per claritatem, quam dedit ei. Consequens ergo est, vt diligat omnes in quibus est filius, qui est in eis inquantum habẽt veritatis cognitionem. Et sic est sensus. { Ego faciam eis notum nomen tuũ. } Et per hoc, qp cognoscunt te, ego verbum tuum ero in eis. Et per hoc, qp in eis sum { dilectio qua dilexisti me in ipsis sit. } idest ad eos deriuetur, & diligas eos sicut me dilexisti. vel alter. { Vt dilectio qua dilexisti me. }. i. sicut tu me dilexisti, ita ipsi participando spiritumsanctũ diligant Et per hoc ego ero in ipsis, sicut Deus in templo. Et ipsi in me, sicut membra in capite. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate in Deo manet, &c.

CAPVT XVIII.

LECTIO PRIMA.

Haec cum dixisset Iesus, egressus cum discipulis suis trans torrentẽ Cedron, vbi erat hortus, in quẽ introiuit ipse, & discipuli eius. Sciebat autem & Iudas qui tradebat eum locum, quia frequen

Vpra, ante passionem Dominus præparauit discipulos suos multipliciter informando exemplis, confortando verbis, & promittendo suffragijs. Hic Euangelista accedit ad narrandum eius passionem. Et primo proponit mysterium passionis. Secundo gloriam resurrectionis. 20. c. ibi. { Vna autem sabbati, &c. } Passio autem Christi partim completa est per Iudæos, partim per Gentiles. Primo ergo describit passionem Christi quantum ad ea quæ passus est per Iudæos. Secundo quatum ad ea quę passus est per Gẽtiles. 19. c. ibi.

Tunc

Tunc apprehendit Pilatus, &c. } Circa primum tria facit. Primo ostendit quomodo à discipulo Dominus traditur. Secundo quomodo a ministris principibus præsentatur, ibi. {Cohors ergo & tribunus. &c. } Tertio quomodo à principibus apud præsidem accusatur, ibi. {Adducunt ergo Iesum, &c. } Circa proditionem discipuli tria tãgit Euangelista. Primo quidem locum. Secundo apparatum ibi. {Iudas ergo cum accepisset, &c. } Tertio promptum Christi affectum ad proditionem sustinendam ibi. {Iesus, &c. Locus autem ostenditur proditioni congruus ex tribus. Quia à ciuitate remotus, in se occultus, & conclusus, & proditori notus. Remotus quidé erat à ciuitate. vnde facilius Iudas poterat facere quod intendebat. Vnde dicit. {Hæc cum dixisset } scilicet quæ supra dicta sunt. Sed cum ea quæ dixit pertinerent ad Christi orationem conueniens fuit dixisse Euangelista. Hęc cum orasset. Sed hoc fecit Euangelista, vt ostendat hanc orationem non propter sui necessitatem fecisse: quia ipse erat qui orabat vt homo, & exaudiebat vt Deus, sed hoc propter nostram institutionem. Vnde erat quasi quædã dictio. {Egressus est cum discipulis suis, } non quidem continuo secundum Aug. post eius orationem, cum alia quædam interuenerunt narrata ab alijs Euangelistis, ab isto autem prætermissa scilicet quòd facta fuit contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse maior. Luc. 22. Interim etiam dixit Iesus Petro. Ecce Sathanas expetiuit vos vt cribraret, &c. vt Lucas narrat ibidem. Dixerunt etiam discipuli hymnũ cum domino, vt narrant. Matth. & Marc. Sic ergo non est intelligendum, q̃ cum hoc dixisset, statim egrederetur, sed quia non ante egressus est, quam dixisset {Egressus est. } inquam {trans torrentem cedron. } Sed Matthęus & Marcus dicunt, quòd exierunt in montem oliueti, & tunc venit cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani. In quo nulla est contrarietas, quòd idem locus est quem Ioannes commemorat & Matthæus. Torrens enim Cedron est ad radices mõtis Oliueti, vbi etiam est villa quæ dicitur Gethsemani. Cedron autem in Græco est genitiuus pluralis, quasi dicat trans torrentem cedrorum. Forte erant ibi multæ cedri plantatæ. Conuenit autem mysterio quòd torrentem transiuit: quia per eum eius passio designatur. Psal. 109. De torrente in via bibit, &c. Conuenit etiam quòd trans torrentẽ cedron. Cedron enim interpretatur obumbratio. Et Christus sua passione abstulit vmbram peccati, & legis, & expansis manibus in cruce protexit nos sub vmbra manus suæ. Psal. 16 Sub vmbra alarum tuarum protege me, &c. Erat autem congruus locus proditioni. vnde {dicit } {Vbi erat hortus, in quem introiuit, &c. } Et hoc conuenienter: quia ipse satisfaciebat pro peccato primi *hominis in horto* commisso. Paradisus enim hortus deliciarum interpretatur. Gen. 3. Item, quia per passionẽ nos in hortum & paradisum coronandos introducit. Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso. Erat enim congruus locus: quia proditori notus. Vnde dicit {Sciebat autẽ Iudas qui tradebat, &c. } Et huius ratio est {quia frequenter Iesus venerat illuc cum discipulis suis. } Inter quos Iudas fuerat sicut lupus inter oues. supr. 6. Nonne ego vos duodecim elegi, &c. Lupus ouina pelle cõtectus & inter oues alto patrisfamilias consilio toleratus, didicit vbi ad tempus exiguum ouium dispergeret gregem. Sed cum Iudas diu ante exierit à cœna vt proditionem compleret, quæritur quomodo sciuit q̃ Christus illa hora egrederetur illuc? Ad quod dicendum ẽm Chryso. q̃ consuetudo Christi erat & præcipue in magnis festis post cœnam discipulos foꝛsum ducere, & aliqua sublimia de festo docere, quæ non erat fas alios audire. & ideo qa tunc erat festum præcipuũ, eximiuit Iudas q̃ post cœnam illuc exisset. Fecit autem hoc vt in montibus & in hortis sublimia doceret discipulos, maxime purum a tumultibus inquirens locum ne eorũ mens impediat. Ose. 2. Ducã eã in solitudine & loquar, &c.

b Hic ponitur proditoris apparatus. Et nota quòd sicut dicit. Luc. 22. Iudas postquam tractauerat proditionem cũ principibus quęrebat opportunitatem, quomodo sine turbarum tumultu traderet eum. & ideo voluit eum in secreto inuenire, & *in nocte, quia in die semper circa turbarum institutionem occupatus erat.* Sed quia in nocte poterat impediri vel propter subitũ concursum turbarum, vel propter tenebras, quibus posset eripi vel euadere de manibus eorũ. Ideo contra turbas muniuit se armis, contra tenebras lucernis & facibus. Sed quia de turba aliqui

I

ter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis.

b Iudas ergo cum accepisset cohortem, & à Pontificibus, & Pharisęis ministros, venit illuc cũ laternis, & facibus, & armis.

c Iesus itaque sciẽs omnia quæ ventura erant super eũ, processit, & dixit eis. Quem quæritis? G
Rnderunt ei. Iesum Nazarenũ.
d Dixit eis Iesus. Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eum cum ipsis.

e Vt ergo dixit eis ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram,

f Iterũ ergo interrogauit eos Quẽ quæritis? Illi autem dixerunt. Iesum nazarenum. Respõdit Iesus, Dixi vobis qa ego sum Si ergo me quæritis, sinite hos abire, vt impleretur sermo quẽ dixit: quia quos dedisti mihi nõ perdidi ex eis quenquam.

F potuerant sibi resistere per potentiam populi, ideo contra hos accepit cohortem, nõ Iudæorum, sed militum a præside, vt seruato ordine *legitimæ potestatis, nullus ei auderet obsistere.* Itẽ aliqui ex Iudęis zelo legis ducti, præsertim quia a gentilibus capiebantur, eis fortasse resistere voluissent. Et ideo accepit etiam {à Põtificibus & Pharisęis ministros, & venit illuc, &c. } Iob. 15. Cucurrit aduersus Deum erecto collo. Luc. 22. Tanquam ad latronem. &c.

c Hic ponit Euangelista prõptũ Christi affectum, ad proditionem voluntarie suscipiendam, dupliciter. Primo se voluntarie offerẽdo. Secundo discipulum resistentem comprimendo, ibi { Simon

ergo Petrus, &c. } Et circa primum duo facit Euangelista. Primo narrat quòd Christus ostendit se, ad ostendendum suam potentiam. Secundo ad demonstrandum suam patientiam, ibi. {Iterum ergo interrogauit, &c. } Circa primũ tria facit. Primo ponit Christi interrogationem. Secundo sui ipsius manifestationem, ibi. Dixit eis Iesus ego sum, &c. } Tertio manifestationis effectum, ibi. {Vt ergo dixit, &c. } Circa primum tria facit. Primo commẽdat Christi scientiam, & cognitionem. quia {Iesus sciens omnia quæ ventura erant super eũ, &c. } supra 13. Sciens Iesus quia venit hora eius, &c. Quod interposuit Euangelista propter duo. Primo ne videretur interrogationem quam facturus erat eis Christus, ex ignorantia fecisse. Secundo ne videatur quòd seipsis inuitum & propter ignorantiam obtulisset, cum venirent ad eum occidẽdum. Vnde omnia quæ ventura erant super eum sciebat. Secundo ponit Christi interrogationem, qui cũ illa sciret, tamen {processit & dixit ad eos. Quem quæritis? } non ex ignorantia, vt dictum est. Tertio subdit ipsorum responsionem, quia {Iesum Nazarenum. } supple quærimus, non quidem ad imitandum: sed ad malignandum, & occidendum. Vnde supra 8. Quęretis me, & in *peccato vestro moriemini.*

d Hic ponitur sui ipsius manifestatio qua se eis capiendum exhibuit. Vnde dicit {Ego sum. } scilicet Iesus nazarenus quẽ quæritis. Addit autem Euangelista Iudę præsentiam: ideo, quia supra dixit q̃ Iudas ab eo exierat, {posset autem credi, quòd nõ esset mirum, si Christus ab eis non cognosceretur facie propter tenebras. Sed quòd quis non cognoscatur voce, maxime a multũ sibi familiari, hoc non potest tenebris ascribi. Ostendit ergo per hoc quod dicit { Ego sum. } quòd etiam à Iuda familiari sibi, qui stabat cũ ipsis nõ est cognitus qđ est maxime diuinitatis Christi potẽtiæ ostensiuũ. {Sciẽbat ergo Iudas cũ ipsis. } i. perseuerabat in malo, vt eum osculi signo monstraret. Isa. 33. Os eius erit, &c.

e Hic ponitur manifestationis effectus, quia {abierunt retrorsum, & ceciderunt in terrã. } Et vt Gregorius dicit: aliquando legitur de sanctis, q̃ cadunt in terram. Daniel. 2. Cecidit in faciem suam & adorauit, &c. Ezech. 2. Cecidit in faciem meam. De iniquis autem legitur quòd cadunt. Isa. 4. Pulcherrimi viri tui cadent. Sed hæc est differentia: quia de iniquis dicitur, quòd cadunt retrorsum. 1. Reg. 4. Cecidit de sella retrorsum. De sanctis autem quòd cadunt in faciem suam. Cuius ratio assignatur Prouerb. 4. Quia iustorum semita quasi lux, &c. Et via impiorum tenebrosa, &c. Omnis enim qui post se cadit, ibi cadit vbi non videt. Iniqui ergo quia in inuisibilibus cadunt, retrorsum cadere dicuntur: quia ibi corruunt, vbi quid eos tunc sequatur, modo videre non possunt: sed qui ante se cadit, ibi cadit vbi videt. & ideo sancti qui in istis visibilibus semetipsos sponte deijciunt, vt in inuisibilibus erigantur, in faciem suam cadere dicuntur, quia timore compuncti videntes humiliantur. Mystice autem per hoc, quòd ceciderũt retrorsum, datur intelligi, q̃ populus Iudæorum qui erat populus peculiaris, vocem Christi in prædicatione non audiens, abijt retrorsum exclusus a regno.

f Hic ponitur secunda interrogatio. Et primo ponit iteratã interrogationem. Secundo Christi manifestationẽ. Et tertio eius oblationem. Interrogauit autem iterato secundũ Chrysopter duo, vt dum scilicet indicauit suam potẽtiam, quòd inimici contra eum venientes coram eo retrorsum ceciderũt in terram. Instruantur fideles quòd sua volũtate captus sit. Isa. 53. Oblatus est quia ipse voluit. Secundo, vt etiam quantum in se est, daret Iudæis materiam conuersionis viso potentiæ suæ miraculo. Isa. 5. Quid vltra debui facere, & ideo cum statim ad ostensionẽ suæ potentiæ non fuerunt conuersi, eis capiendum se sponte obtulit.

tulit. Vnde {cum iterum interrogauit eos, quem quæritis? & illi dixerunt. Iesum nazarenum. } ipse se iterũ manifestans {Respondit. Dixi vobis quia ego sum. } In quo patet quia cęci erant, vt eum non possent cognoscere. Oblatio sui ipsius ponitur cum dicit: {Si ergo me quæritis, &c. } scilicet comprehendere, faciatis quod intenditis, ita tamen quòd {sinite hos, } scilicet discipulos meos {abire. } qa nondum est tempus vt tollãtur de mũdo per passionẽ. sup. 17. Non rogo vt tollas eos de mũdo. In quo patet, quòd ipse dedit eis potestatem eũ capiendi. Nam sicut ex sua potentia discipulos suos seruauit, ita multo magis se seruare potuisset. supra 10. Nemo tollit animam meam: sed ego pono eam, &c. Et quòd non dimiserũt ministri Apostolos ex Christi persuasione, sed ex eius potestate, ostendit Euangelista, dicens: {Vt impleretur sermo quẽ dixit. } quasi ideo dimiserunt ministri Apostolos abire, quia eos tenere non poterant, cum ipse dixerit. supra 17. {Quos dedisti mihi non perdidi ex eis quẽquam. } Sed contra, supra dixit hoc dominus de perditione animæ. Quomodo Euangelista hoc adaptat ad perditionem corporis? Responsio. dicendum secundũ Chrysost. quòd dominus supra loquutus est de perditione animæ & corporis. Et si tantum de perditione animæ loquutus fit. Dicendum, quòd Euangelista hic per quãdam extensionem refert ad perditionem corporis. Vel secundũ Augustinum dicendum, quòd hoc quod dicitur, est intelligendum etiam quantum ad perditionẽ animæ, quia Apostoli nondum sic credebant. Quomodo credunt qui nõ pereunt Et ideo si tunc exissent de hoc mundo, fuissent de illis qui pereunt.

A

B

C

D

LECTIO II.

Postquam Euangelista ostendit promptitudiné Christi ad proditionem sustinẽdam, seipsum voluntarie proditori offerendo. hic ostendit eum esse promptũ ad idem, discipuli resistentiam prohibẽdo. Et primo ponitur resistentis discipuli manifestatio. Secundo eius cohibitio, ibi. {Dixit Iesus Petro, &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit zelum discipuli in serui percussione. Secundo Euangelista inserit serui nuncupationẽ, ibi. {Erat autem nomen, &c. } Dicit ergo sic. Ministri comprehenderũt Iesum. Sed {Simon Petrus, } cęteris discipulis ardentior {habens gladium, eduxit eum & percussit Põtificis seruum, qui erat inter ministros, & abscidit eius auriculam dexteram. } Non ex sua principali intentione cũ eum intenderet occidere, sed ictus quem dirigebat ad caput, relapsus est ad aurem. Ideo enim ictum dirigebat ad caput, vt facilius mo neat quòd id faciebat ex zelo Domini sui. 3. Reg. 19. Zelo zlea tus sum. Sed hic incidit duplex quæstio, quia cũ Dominus manauerit discipulis. Matt. 10. Quòd nec etiam duas tunicas habe rent, quomodo Petrus habebat etiam gladium? Respondeo, dicendum, q̃ illud præceptũ dedit eis Christus quando misit eos ad prædicandum, & durabile erat vsque ad tempus passionis. vn de Christus in passione reuocauit ipsum. Luc. 22. Quando misi vos sine sacculo & pera, numquid aliquid defuit vobis? Et infra. Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Et qui non habet, vendat tunicam suam & emat gladium. Ex hac concessione Petrus intellexerat, q̃ liceret ei portare gladium. Sed vnde tam cito potuisset gladium habere, cum prædicta verba dixisset Dominus pauloante, Dicendum secundum Chrysost. q̃ Petrus iamdiu ante, audiens quòd Iudæi Christum tradere deberent principibus sacerdotum ad crucifigendum, timens præparauerat sibi gladium. Vel dicendum secundum Interlinearé, q̃ gladius accipitur hic pro cultello quẽ forte habuerat in mensa ad esum agni, & de cœna surgens tulerat secum. Secũdo quæritur, quòd cum Dominus dixisset eis, q̃ non resisterent malo. Matt. 5. Quid est, q̃ Petrus percussit seruum Principis? Ad quod dicendum, q̃ Dominus prohibuit, q̃ non resisterent alicui ad defendendum seipsos, non autem ad defendendum Dominum. Vel dicendum, q̃ nondum confirmati erãt virtute superuenien te ex alto. Luc. vlt. Sedete in ciuitate, &c. Ideo non erant adhuc perfecti, vt omnino malo non resisterent.

E

b Hic ponitur nomen serui. Et hoc ideo specialiter a Ioanne describitur, q̃ sicut infra dicitur. Ipse erat notus Põtifici, & ideo etiam notitiam ministrorum eius habebat. Vnde sciens nomen eius, non tacuit ipsum propter certitudinẽ facti. Sed Lucas addit, quòd Dominus sanauit auriculã eius. Luc. 22. Et hoc mysterio competit. Nam per hunc seruum significatur populus Iudæorum qui opprimebatur a Principibus sacerdotũ. Eze. 34. Quod crassum erat comedebatis. Istius ergo serui Petrus Princeps Apostolorum amputauit auditum: quia male audiebat verba legis, carnaliter. sed Dominus restituit nouum auditũ. Psal. 17. In auditu auris *obediuit* mihi. Et secundũ hoc congrue vocat Malchus, idest Rex. Quia per Christum in nouitate vitæ efficimur Reges. Apoca. 5. Fecisti nos Deo nostro, &c.

LECTIO III.

Ic ponitur Petri cohibitio ze li. Et primo ponit Petri cohibitio. Secundo cohibitionis ratio, ibi. } Calicem quem dedit mihi, &c. } Dixit ergo, quòd Petrus ita eduxit gladium. Sed *Dominus dixit ei:* {Mitte gladium tuum in vaginam: } quasi nõ esset opus defensionis, sed patientiæ, nec ei licitus vsus gladij materialis. Hiere. 47 Vsquequo concideris mucro? Mystice autem figuratur per hoc, q̃ gladius verbi Dei mittendus erat in vagina, idest, in fide Gentium. Et ratio cohibitionis ponitur cum dicit.

d Non enim resistendum his quæ ex diuina prouidentia disponuntur. Iob. 9. Quis resistit ei, & pacem habuit? Dicit aũt passio calix, quia ex charitate patientis dulcedinem habet, sed ex natura sua amaritudinem, sicut & medicina sanatiua propter spem sanitatis *dulcis est. sed amara propter saporem.* Psalm. 114. Calicem salutaris accipiam, &c. Hunc ergo calicem dedit ei pater, quia passionem ex sua & patris voluntate spõte suscepit. infra 19. Nõ haberes in me potestatẽ, nisi datum esset, &c

LECTIO III.

Ic ponitur quomodo Dominus a ministris captus, principibus præsentatur. Et primo quomodo ducitur ad vnum principem scilicet, Annam. Secũdo quomodo ducitur ad alium scilicet, Caypham, ibi. { Et misit eũ Annas, &c. } Circa primum duo facit. Primo *dicit* quomodo Annę præsentatur Secundo quomodo ab Anna examinatur, ibi. {Pontifex ergo interrogauit. } Circa primum duo facit. Primo ponit quomodo ducitur ad Annæ domum. Secundo quo modo discipuli sequuntur eũ, ibi. {Sequebatur autem. &c. } Circa primum ostenditur quid circa Iesum fit factum. Secundo describitur Pontifex ad quẽ ducitur, ibi. {Erat aũt, &c. } Circa Christum autem tria acta sunt. Primo enim comprehenditur. Vñ dicit. {Cohors ergo. } idest, militum {& tribunus } eorum { & ministri Iudæorũ cõprehenderunt Iesum, } qui incõprehensibilis est. Hie. 22. Magnus cõsilio & incõprehensibilis cogitatu, &c. Forte enim cogitabant illũ. Psal. 70. Deus dereliquit eũ, {persequimini, & comprehendite eum, &c. Tré. 3. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, i. propter peccata nostra, vt scilicet nos liberaret. Isa. 49. Equidem captiuitas a forti tolletur. Secundo ligatur. Vñ dicit { & ligauerunt eum. } Qui soluere venit ligatos, & vincula eorum disrũpere. Psal. 115. Dirupisti vincula mea, &c. Tertio adducitur. {Vñ dicit { & adduxerunt eum ad Annam, } vt eum perderet qui venit oẽs ducere in viam salutis. Psal. 60. Deduxisti me, quia factus es spes mea. Põt autem duplex ratio assignari, quare primum ad Annã ducitur. Vna. s. mandatũ Cayphæ Pontificis anni illius qui scilicet iõ Iesum ad Annã mitti, vt excusabilior esset, si ab Anna cõdemnatũ ipse postmodũ cõdemnaret. Alia rõ ex propinquitate domus Annę quæ in via posita, propinquior erat. & ideo timentes ne si excitaret tumultus populi Iesus de manibus eorum eriperetur, declinauerunt illuc.

E

b Hic primo describitur Pontifex ex affinitate ad Cayham, {qui socer eius erat. } Secundo describit ipse Cayphas {qa Pontifex erat anni illius. } Scitendum est enim, q̃ secundum legẽ summus sacerdos per totam vitam officio fungebat, cui post mortem filius succedebat. Postmodũ vero inuidia & ambitione principũ crescente non solum patri non succedebat filius, sed nec vltra annũ Pontificatus fungebat officio, & hoc ipsum pecunia procurabat, vt *Ioseph*[a] *dixit.* Et ideo nõ est mirũ si in anno illius Põtificatus tã nequiter acquisiti, rẽ sic nepharia gessit. Describit etiã ex cõsilio. Vñ dixit. { Erat aũt Cayphas qui consiliũ dederat Iudæis, &c. } sup. 11. hoc. s. {quia expedit vnũ hominẽ *mori pro populo.* } Quod iõ Euangelista cõmemorauit vt remoueret scandalũ de cordibus fidelium, ostendendo & per aduersationũ Prophetias, q̃ non propter infirmitatem aut impotentiã suam captus est

& mortuus, sed propter populi salutem, vt scilicet non tota gens pereat. Testimoniū enim aduersarii efficacius est, & talis naturę est veritas, quòd etiam aduersarius eam tacere non potest.

c HIc ponitur quomodo discipuli associauerunt Christū. Et primo ponitur quomodo Petrus cum alio discipulo sequebatur Christum. Secundo quo introeūt ad locum vbi Christus erat. Tertio quo negauit. Dicit ergo quantum ad primū. {Sequebatur aūt Iesum Simon Petrus,} ex deuotione, q̄uis a longe propter timorem {& alius discipulus.} {scilicet Ioānes, cuius nomē ipsemet occultat humilitatis gratia. Datur aūt per hoc intelligi, quòd reliqui discipuli aufugerant relicto Iesu vt dicitur Mat. 26. Mystice aūt per hos duos discipulos duæ vitæ intelliguntur quæ Christum sequuntur, scilicet actiua quæ signat per Petrum, & contemplatiua quæ per Ioan. Et actiua quidē sequitur Christum obediendo. *supra* 10. Oues meæ vocem meam audiunt. Contemplatiua vero cognoscendo & contemplando. Osc. 6. Sciemus, sequimur te. Sequebantur aūt isti duo discipuli: quia plus præ cæteris diligebant Christum. Vnde primi venerūt ad monumentum. *infra* 20. & quia eos adinuicem maior vis dilectionis vniebat. Vnde sæpe in Euangelio simul iunguntur. & in Act. Apostol. dicitur, quòd miserunt ad illos Petrum & Ioannem. Et iterum, Petrus & Ioannes ascenderunt in templum, &c.

d HIc ponitur quomodo Petrus introiuit quantum ad ordinem. Et primo quomodo Ioannes præcessit. Secundo quo Petrum introduxit, ibi. {Exiuit ergo, &c.} Ordo autem fuit talis: quia Ioannes primo intrauit cum Iesu. Et huius ratio erat, quia {erat notus Pontifici, & Petrus stabat ad ostium atrij foris.} Et licet Ioannes piscator fuisset & iuuenis vocatus a Christo, erat tamen notus Pontifici: vel quia pater Ioannis ei seruus erat, vel aliquis ex consanguineis suis, nec hoc posuit Ioan. propter sui iactantiam, sed propter humilitatem. ne hoc q̄ primo intrauit, q̄ Petrus cum Iesu in atrium Pontificis & non Petrus, magis vir tuti suæ & maioritati q̄ notitiæ ascribatur, & ideo dicit {Discipulus aūt ille.} {i. Ioannes {erat notus Pontifici.} {Et ideo intrauit cum Iesu in atrium pontificis, vbi Christus erat ductus. {Petrus aūt stabat.} quasi præsagiens futuram negationem. Psal. 30. Qui videbant me, foras fugerunt a me. Mystice autem Ioannes intrat cum Iesu, quia vita contemplatiua est ei familiaris. Sap. 8. Intrās in domum meam, conquiescam, &c. Sed Petrus stans foras. quia actiua vita circa exteriora occupatur. Luc. 10. Maria sedens secus pedes domini, &c. Martha autem satagebat, &c.

e HIc ostenditur quomodo Petrus Ioannis interuentu introductus est: quia ille alius discipulus. {i. Ioannes} {erat notus Pōtifici. Et dixit ostiariæ.} vt eum introduceret {Et introduxit Petrum.} Per quod mystice datur intelligi, q̄ per contemplatiuā introducitur ad Christum actiua vita, sicut enim ratio inferior dirigitur per superiorem: ita actiua per contemplatiuā. Psal. 42. Emitte lucem tuam & veritatem tuam, &c.

f HIc ponitur Petri negatio. Et primo ponitur motiuum negationis, seu occasio. Secūdo ponitur ipsa negatio, ibi. {Dicit ille, non sum, &c.} Tertio negationis confirmatio, ibi. {Stabāt autem, &c.} Occasio autem negationis & motiuum fuit Petro ancillæ interrogatio. Vnde dicit {Dixit Petro ancilla ostiaria, Nunquid & tu ex discipulis eius es? Dicit autem {& tu} quia sciebat Ioannem Christi esse discipulum, & tamen propter familiaritatem nil dicit ei. Apparet autem in hoc infirmitas Petri pro tempore illo: quia ex debili occasione motus est ad negandum. Et hoc ex duobus. Primo ex ipsa persona interrogante, quia nō armatus miles, non admirandus pontifex: sed mulier & ancilla ostiaria interrogauit. Secundo ex forma interrogationis, quia non dicit. Nunquid ex discipulis es proditoris iltius? per quod videbat magis ex compassione loqui. Vnde & ex hoc percipitur quòd Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius, &c. Psalm. 32. Quia qui ad vocem ancillæ Christum negauit, postmodum nomen Christi coram principibus sacerdotum confitetur & prædicat. Act. quarto. Negatio Petri ponitur cùm dicit.

g INquo debemus aduertere secūdum Aug. non solum ab eo negari Christum: qui dicit eum non esse Christum. sed ab eo etiam qui negat se esse Christianum. Nil aūt aliud isto modo negauit Petrus quàm se esse Christianum. Ideo autem dominus Petrum negare permisit: quia voluit vt ipse qui præponendus erat toti ecclesiæ, infirmis & peccantibus magis compateretur expertus in seipso infirmitatē peccati Hebr. 4. Non habemus pontificē qui nō possit compati infirmitatibus nostris, tentatū per oīa absque peccato, *versū est de Christo*. Sed de Petro pōt dici etiam cum peccato. Quidam tamē quandam inanē gratiam appropriantes Petro, dicunt, quòd non timore negauit: sed amore, volēs semper esse cum Christo & sequi cōtinuo. Noluerat enim quòd si fateretur se esse de Christi discipulis fuisset separatus a Christo & expulsus. Sed hoc non consonat dictis dominicis: quia non ideo negauit quia noluit a Christo separari: sed quia voluit pro Christo animam ponere. Supra enim cum dixisset. Animam meam pro te ponam. Respondit Iesus, animā tuā pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus antequā ter me neges. Confirmatio negationis ponitur.

h QVasi vt magis videretur nō esse eius discipulus. Nam Petrus ad hoc quòd non videretur ex discipulis, potuit se inter ministros & seruos stantes ad prunas, quia frigus erat, sicut quandoque in æquinoctio hiemali in Martio contingit, in quo Petrus non bene considerauit, quod dicitur in Psalm. 17. Cum sancto sanctus eris, &c. Ipsum etiam tempus congruit cōditioni mentis eius, in qua refrigerat charitas. Mat. 24. Refrigescet charitas multorum, &c.

i VBi primo ponitur examinatio. Secūdo Christi responsio, ibi. Respondit ei Iesus. Tertio responsionis reprehēsio, ibi. {Hæc autem cum dixisset.} Duo autem mouebantur Christo a Iudæis. {falsa doctrina & noua. Mat. 1. Quæ est hæc noua doctrina? Secundo seditio & attractio hominū ad se. Luc. 23. Commouit populum per vniuersam Iudæā, incipiens a Galilæa vsq; huc. Et ideo de istis duobus eum examinat. Primo quidem {de discipulis eius.} quos videbat seduxisse. Secundo {de doctrina eius.} quasi notans eam falsitatis.

k HIc ponitur responsio domini. Et primo ponit suæ doctrinæ modum. Secundo requirit aliorum testimonium, ibi. Quid me interrogas? Circa primum duo facit. Primo doctrinæ manifestationem proponit. Secundo eam exponit. Dicit ergo {Ego palam locutus sum mundo.} Sed contra. *supra* 16. dicit. Venit hora quando nō in prouerbiis: sed palam de patre annuntiabo vobis. Si ergo discipulis nondum palam locutus fuerat, quomodo palam loquutus est mundo? Responsio: dicendum q̄ discipulis nondum loquebatur palam, quia excellentes sententias proponebat. Mundo autem locutus est palam, quia publice prædicabat. vnde hoc exponit dicens {Ego semper docui in tēplo & in synagogis.} Sed contra Mat. 16. dicitur, quòd discipulis multa seorsum sine parabolis proponebat. Sed ad hoc est triplex responsio. Vna, quia quod duodecim discipulis dicebat, nō reputabatur in occulto dici. Alia est, quia non proponebat ea discipulis intentione occultandi. Tertio si fiat vis in verbo, quia dominus hic loquitur de doctrina, quam populo tradidit, quā non proposuit eis in conuēticulis: sed in locis publicis. Psal. 36. Annunciaui iustitiam tuam in ecclesia magna. Isaiæ 45. Non fui loquutus in abscondito, &c. Et ad hoc exigit aliorum testimonium dicens.

l ET primo remittit eos ad testimonium aliorum. Secundo ostendit quorum testimonium requirat. Tertio rationem eorum assignat. Quantum ad primum dicit {Quid me interrogas?} quasi dicat, per alios potes hoc scire. Et ideo quantum ad secundum subdit {Interroga eos qui audierunt.} Nam vt Matthæi 22, dicitur. Miserunt ad Iesum Pharisæi, vt caperent eum in sermone, qui tamen contra eum nihil inuenire potuerunt. Et ideo remittit eum ad eos. Et rationem huius subdit {Ecce hi sciunt quid dixerim ego.} de quibus possunt testimonium perhibere.

Lectio

LECTIO IIII.

ROsita domini responsione. hic ponitur responsionis reprehensio. Et primo ponitur ministri reprehēsio. Secūdo domini satisfactio, ibi. {Respondit ei Iesus, Si male, &c.} Minister autem reprehendit responsionem domini. Primo quidē facto, quia dedit ei alapam ad improperium. vnde dicit {Hæc cum dixisset.} {i. Iesus {vnus assistens ministrorū.} scilicet pontificis {dedit ei alapā.} Quod quidem non casu cōtigit, sed longe ante & multipliciter fuerat pphetatū. Isa. 50. Dedi corpus meum percutientibus, & genas meas vellentib⁹. Tren. 3. Dabit percutientibus maxillam, saturabitur opprobriis, &c. Mich. 5. In virga percutient ma-

xillam iudicis Israel. Secundo reprehendit verbo dicens {Sic respondes pontifici?} In quo datur intelligi, q̄ Annas pontifex erat, & nondum missus erat ad Caypham. vnde Luc. 3. hos duos pontifices commemorat. Sub principibus inquit sacerdotum Anna & Caypha. Sed dicuntur duo pontifices: quia alternis vicibus pontificatum sibi vendicabant. Sed illo anno Annas erat princeps sacerdotum. Motus est autem minister ad percutiendū Iesum, ex hoc. {quia cum audientium eum interpellasset testimonium, *supra* 7. Cum pontifices mississent ministros vt caperent eum, ipsi capti ad verba Iesu redierunt dicētes. quia numquam sic loquutus est homo, &c. Volens ergo hic se excusare q̄ non esset de illis, percussit eum. Sed Christum male respondisse pontifici ex hoc coniecit, quia per hoc quod dixit. quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt, videbatur notasse pontificem de imprudenti interrogatione, cum tamen scriptum sit Exo. 22. Principem populi tui ne maledicas.

b COnsequenter Iesus rationabiliter excusat se, cum dicit {Si male loquutus sum.} respondens pontifici {testimonium perhibe de malo} q. d. Si habes ex his quæ a me prolata sunt, vn de me possis reprehendere, ostende q̄ male dixerim, quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Deut. 17. {Si autem bene} i. si nequis hoc ostendere {quid me cędis?} {i. desit quid in me furis? Vel hoc potest referri ad hoc quod dixit *supra*. Interroga eos, &c. Vt sit sensus {Si male loquutus sum.} *in* synagoga & in templo, quod non debui {testimoniū perhibe de malo.} quod dixi coram principe sacerdotū. Sed hoc non potuisset ministet ostendere. {Si autem bene} {i. docui {quid me cędis?} q. d., iniustum est. Hiere. 18. Numquid redditur pro bono malū, &c. Sed hic est quæstio, quia Matt. 5. Dominus præcipit discipulis suis. Si quis te percusserit in dexterā maxillam, præbe ei & alteram. De Christo autem dicitur Act. 1. Cœpit Iesus facere & docere. Debuit ergo facere, quod docuit. Sed hoc non fecit, immo quod contrarium videtur se excusauit. Respōsio, dicendum {m Augustinū q̄ dicta & præcepta sacræ scripturæ ex factis sanctorum interpretari possunt, eū idem spiritus sanctus qui inspirauit Prophetis & aliis sacræ scripturæ authoribus, mouerit sanctos ad opus. Nam sicut 2. Per. 1. dicitur, Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Ita Rom. 8. dicitur. Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Sic sacra scriptura intelligenda est {m q̄ Christus & alij sancti seruauerunt. Christus autem non præbuit isti aliam maxillam. Nec Paulus Act. 9. Vnde non est intelligendum, q̄ Christus mandasset, q̄ præberent maxillam aliam corporalem ad literam ei qui percutit vnam. Sed hoc debet intelligi quantum ad præparationem animi, q̄ si necesse fuerit, ita debet esse dispositus, vt non turbetur animo, contra percutientem, sed paratus sit simile, & etiam amplius sustinere. Et hoc Dominus seruauit, qui corpus suum præbuit occisioni. Sic ergo excusatio Domini vtilis fuit ad nostram instructionem.

c HIc ostenditur quomodo a Pontifice mittitur ad alium Pontificem. Et primo ponitur Iesu missio. Secūdo completur Petri negatio, ibi. {Erat autem Simon, &c.} Dixit ergo. {Et misit eum Annas ligatum ad Caypham Pontificem.} ad quem a principio ducebatur, {sed causa quare prius declinauerat illuc, expressa est *supra*. Sed attende Annæ nequitiam, quia cum debuisset eum absoluere, vt pote sine culpa existētem, tamen eum ligatum misit.

d HIc agitur de secunda negatiōe Petri & tertia. Et primo ponitur negationis occasio. Secundo Petri duplex negatio, ibi. {Dixerunt ergo, &c.} Tertio ponitur signi verborum Christi adimpletio, ibi. {Et statim gallus cantauit, &c.} Occasio autem secundę negationis Petri fuit mora cum ministris Pontificis stantibus ad ignē. Nā vt Chry. dicit, recedēte Christo ad Cayphā, Petrus adhuc cū ministris remānsit. Sic. n. abfortus erat a peccato post negationem, vt qui prius feruidus erat, iā non videbat curare de Chō. Hiere. 8. Nullⁿ est q̄ agat pœnitētiā sup̄ peccato suo, dicēs, ió dicit. {Erat aūt Simon Petrus adhuc stās, & calefaciebat se} {i. quis Chīs recessit ide, immemor eius qđ dicit in Psal. 1. Beatus vir qui nō abiit in concilio impiorum. Sed hęc expositio stare non potest: quia sic sequeretur, q̄ secunda & tertia negatio facta fuisset in absentia Christi, qđ est cōtra illud quod dicitur Luc. 22. q̄ post tertiā negationem Petri conuersus Dns, respexit Petrū. Et ideo Aug. aliter exponens, dicit, q̄ Euangelista loquitur per recapitulationē more suo, vt ostendat continuationem & ordinē rei. Dixerat enim *supra*, q̄ stabant serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebat se. Et Petrus erat cum eis stans & calefaciens se. Et postea interposuit de examinatione Christi a Pontifice. Et postmodū vt cōtinuet seriem, resumit quasi eadem verba dicens. {Erat autem Simō Petrus stās, ante,} {scilicet, quàm Christus mitteretur ad Caypham. Deinde ponitur duplex negatio Petri, cum dicit.

e ET circa vtrūque ponuntur duo. {i. negationis occāsio, ideſt, interrogatio, & ipsa negatio. Sed hic occurrit duplex quæstio literalis. Nam Mat. 26. loquens de secunda negatione dicit. Exeunte aūt illo ianuam vidit eum alia ancilla, & ait his qui erāt ibi. Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento. Et sic videtur hic duplex contrarietas, quia Ioan. dixit Petrum negasse, eo stante ad fores. Mat. aūt eo exeunte domū. Alia contrarietas est: quia {m Mat. interrogatur ab alia ancilla, {m Ioan. ab aliis, {i. multis. Vnde dicit. {Dixerunt ergo ei. Nunquid & tu, &c.} Item etiam {m Luc. solum ab vna interrogatur. Vnde Luc. 22. dicitur. Et interuallo facto quasi horæ vnius, alius quida affirmabat, dicens: Vere & hic cum illo erat. Responsio, dicendū, q̄ quando Petrus primo negauit, surrexit & exiuit ianuā, & eo exeunte alia ancilla interrogauit eum. Vel dixit alius, quia de illis erat, sicut refert Mat. Et sic negauit secundo. Et postmodū reddit Petrus vt excusaret se de hoc etiā, & sedit cū aliis, quo sedēte ibi, alij qui audierunt ab ancilla, iterū interrogauerūt eū, vt dicit Mat. Vel vnus primo, vt dicitur hic & postea alij multi. Et sic negauit tertio. Vnde subditur de tertia negatione. {Dixit vnus ex seruis Pōtificis cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam.} Iste tertius testimoniū perhibuit, q̄ a de visu, vnde dicit. {Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo Petrus facto interuallo horę vnius {negauit} tertio. Nec refert si alij Euangelistę dicunt tertiam interrogationem factam a pluribus. Ioannes vero factam ab vno. Potuit enim fieri vt ille qui magis certus erat interrogaret, & alios ad interrogandum incitaret. Multa enim circa hæc verba dicta sunt a circunstantibus, quorum vnum commemorat Euangelista vnus, & alius aliud, cū nō esset eorum principalis intentio ad hoc. Sed ad commemorandum verba Petri, & ostendendum veritatem eius, quod Dominus dixerat Petro. Vnde in verbis Petri omnes conueniunt. Num. 24. Quicquid Dominus dixerit hæc loquar, &c. Consequenter agit de signo commemorationis Christi, vnde dicit.

f MOtus virtute diuina, vt medici, esset completa prædictio, & ægroti conuicta præsumptio.

LECTIO V.

HIc agitur de assignatione Christi Gentilibus. Et primo dicit Euangelista quomodo assignatur Præsidi. Secundo causa eius a præside exami natur, ibi. {Et dixit. Quam accusationem.} Tertio quomodo eius innocētia declaratur, ibi. {Et hęc cum dixisset, iterum exiuit.} Circa primum tria facit. Primo describit assignationis locum. Secundo tempus. Tertio modum. Locus quidem, quia in prætorium,

vnde dicit. {Adducunt autem Iesum a Caypha in prætoriũ, quæ F
est loeus iudicij. Vnde & in exercitu vbi erat tabernaculũ prin-
cipis, consueuit prætorium appellari. Vnde hic domus præsidis
prætorium appellatur. Quomodo ducitur ad Caypham in pre-
torium? Ad quod dicendum, quòd potest dici, quòd Cayphas
præuenerat in domũ
Pilati, vt eum informaret de facto Iesu, sibi præsentandi. Vñ
eo exeunte cum Pila
to in prętorio, assigna
tus est ei Iesus. Vel
potest dici, quòd cum
Cayphas esset prin-
ceps sacerdotũ habe-
bat spatiosas domos,
ita quòd in aliqua parte earum etiam Præses hospitaretur. Et sic G
est sensus. {Adducunt Iesum ad Caypham,} scilicet ad domum
eius. Et hoc {in prætorium.} Vel dicendum, quòd melius in Gre-
co habetur. {Adducunt Iesum à Caypha in prætorium.} Et sic
tollitur omnis dubitatio. Tempus describitur. {Erat aũt mane.}
Nam tanta erat eorũ nequitia, vt nulla interponeret mora quin
occidendum traderent Pilato. Mic. 2. Veh qui cogitatis inuile,
& operamini malum in cubilibus vestris. In luce matutina fa-
ciunt illud, quoniam cõtra Deum est manus eorum. Iob. 23. Ma
ne primo surgit humicida, interficit egenum & pauperem. Sed
ex hoc quæstio grauis insurgit. Nam tres alii Euangelistæ dicũt,
quòd circa principium noctis Dominus fuit flagellatus in domo
Cayphæ, & examinatus ab eo, cum dixit. Dic nobis si tu es Chri
stus. Et summo mane ductus est ad Pilatum. Ioannes vero dicit,
quòd ductus est ad Caypham. Ad quod dicendum, quòd si volu-
mus saluare literã nostram, quòd Cayphas primo vidit eũ cum
esset in domo Annæ de nocte, & tunc potuit examinari ab eo. H
Sed adhuc dubium remanet de hoc, quòd fuit flagellatus in do-
mo Cayphæ. Quod totum soluitur secundum illud, quod habe
tur in Græco, scilicet quòd ducunt eum a Caypha in prætorio:
quia secundum hoca domo Annæ fuit de nocte adductus ad do-
mum Cayphæ. vbi flagellatus & examinatus fuit, & de mane fuit
à Caypha ductus in prætoriũ, vt non contaminarentur, sed vt
manducarent Pascha. } Vbi primo designatur eorum vana super
stitio. Quia non introierunt in prætorium. Secũdo Pilati ad eos
reuerentia, quia exiuit eis obuiam. Sed hoc quod dicit quantum
ad primum, quòd nõ introierunt vt non cõtaminarentur, habet
dubitationem. Dicunt enim alij Euangelistæ, quòd Christus ca-
ptus fuit in sero in die cœnæ. Et tũc erat Pascha. Luc. 22. Deside-
riodesideraui, hoc Pascha manducare vobiscum. Et de mane in
crastino fuit ductus ad prætorium. Quomodo ergo {vt manduca-
rent Pasc ha} cum esset in crastino Paschæ? Sed ad hoc quidã
moderni Græci dicunt, quòd hoc factum fuit decimaquarta luna, I
& crucifixus eo die, quo Iudæi celebrabant Pascha, dicẽtes, quòd
Christus vna die pręuenit Pascha, sciens sibi imminere occisio-
nem in Pascha Iudæorũ. Vnde celebrauit Pascha decimatertia
luna ad vesperam. Et hoc dicunt: quia in lege præceptum est,
quòd a quartadecima luna primi Mensis vsque ad vigesimum
primum diem mensis, non inueniebatur fermentatum apud Iu-
dæos. {Vnde dicunt, quòd Christus consecrauit de fermentato
corpus suum. Sed hoc stare non potest propter duo. Primo, quia
nunquam inuenitur in Veteri Testamento, quòd alicui liceret
pręuenire celebrationem Paschæ, sed si haberet impedimentum
liceret differre vsque ad alium mensem Numeri 9. Homo, qui
fuerit immundus super anima, aut in via procul in gente ve-
stra, faciat Phase Domino, mense secundo, quartadecima die
mensis ad vesperam. Cum ergo Christus nil prętermiserit de
obseruantiis legis, falsum dicunt, eum pascha pręuenisse. Secun-
do, quia Mar. 14. expresse habetur, quòd Christus venit die azi-
morum quando necesse erat occidi pascha, &c. Matth. dicit, quòd K
primo die azimorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes,
Vbi vis paremus tibi comedere pascha? Non ergo dicendum est
quòd Christus prævenit pascha. Et ideo Chrysost. aliter dicit,
scilicet quòd Christus legem per omnia implens, suo tempore
pascha celebrauit scilicet quartadecima luna ad vesperã: sed Iu-
dei sic intenti erant ad Christi occisionem, q̃ non celebrauerunt
pascha die suo, sed in sequenti die. s. luna 15. Vnde de hoc dicit,
{Vt non contaminarentur, sed vt manducarẽt pascha} quod præ
cedenti die omiserunt. Sed nec hoc stare potest. Quia Num. 9. di
citur, q̃ si quis propter impedimenta non potest celebrare Pa-
scha 14. luna primi mensis celebret illud non sequenti die, sed lu
na 14. mensis secundi. & ideo dicendum est secundum Hiero. &
Aug. & alios doctores latinos, quòd 14. luna est principiũ solem-
nitatis. Sed pascha non dicit solum vesperã, sed totum tempus
7. dierum, per quod comedebant azima, quæ debebant mandu-
cari a mundis. Vnde quia Iudæi alieni iudicis prætorio immũdi
tiam contrahebant, ideo non introierunt in prætorium {vt non
contaminarentur: sed vt manducarent Pascha. } idest, panes azi-
morum. Sed attende impiam cæcitatem, quia timebant contami
nari de homine gentili: sed sanguine Dei & hominis effundere
non timebant, Isa. 49. Venerunt structores tui destruentes te, &
dissipãtes a te exibũt.

b Exiuit ergo Pilatus ad eos fo
ras, & dixit. Quam accusatio-
nem affertis aduersus hominẽ
hunc? Respondẽrũt, & dixerũt
ei. Si non esset hic malefactor,
non tibi tradidissemus eum.
e Dixit ergo eis Pilatus. Acci-
pite eum vos, & secundum le-
gem vestram iudicate eum.
d Dixerunt ergo ei Iudæi. No
bis nõ licet ĩterficere quẽquã.
e Vt sermo Iesu impleretur quẽ
dixit: significans qua morte es-
set moriturus.

Consequenter ponitur Pilatus eos reue
rentia, cum dicit.
b ET tunc Christũ ab eis oblatũ su-
scepit. {& dixit. Quã
accusationem affertis
&c.} Vbi ponit Chri-
sti examinatio. Et pri
mo quomodo exami
natur a Pilato coram accusatoribus. Secundo quomodo a se, ibi.
{Introuit ergo, &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit Pi-
lati examinationem. Secundo liberalem eius concessionem, ibi.
{Accipite eum vos, &c.} Circa primum primo ponitur eius exa
minatio. Secundo malitiosa Iudæorum responsio. Pilatus ergo
videns eum ligatum, & a tot ductum ad damnandum dicit. {Quã
accusationem, &c.} Respondentes & dixerunt ei. {Si non esset
hic malefactor non tibi tradidissemus eum.} quasi dicerẽt, nos
examinauimus eum, & iam condemnatum tradidimus eum ti-
bi iam puniendum, quasi Pilato sufficeret eorum iudicium. Sed
falsum dicunt, dicentes eum esse malefactorem. Quia vt dicitur
Act. 4. Pertransit benefaciendo, & sanãdo omnes oppressos a dia
bolo, sed faciunt secundum illud Psal. 34. Retribuebant mihi ma
la pro bonis. Sed contra hoc est quod dicitur Luc. 22. quòd impo
nebant Christo multa crimina, vnde dicebant, Commouit popu-
lum p vniuersam Iudæã, incipiens a Galilęa vsque huc, hic
autem nullum. Respondeo dicendum, quòd multa verba dixe-
runt Iudæi tunc Pilato, vt Aug. dicit. Sed potuit esse quòd primo
hoc quod hic ostendit Ioan. & postea fuit quod dicit Lucas. Con
sequenter ponitur liberalis concessio Pilati, cum dicit.
c ET primo ponitur Pilati concessio. Secundo Iudæorum re-
cusatio, ibi. {Dixerunt ergo ei Iudæi.} Tertio recusatio-
nis ratio, ibi. {vt sermo Iesu.} Dicit ergo {accipite eum vos.} Vo
lens eis præstare gratiam. Sic & Felix dixit Paulo. Si velis iudi-
cari apud Iudæos. Act. 24. Vel hoc dixit arguens eos. Nam ipsi
examinauerant & condemnauerant. Vnde volebant, quòd qui
condemnauerant eum malefactorem, darent sententiam, quia
vt dicitur Act. 25. Non est consuetudo Romanis damnare ali-
quem hominem, priusquam is qui accusatur præsentes habeat
accusatores, locumq; defendendi accipiat ad abluendã peccata.
Et sic est sensus. Nostrum iudicium petitis. {Sed vos eum accipi-
te, & damnate secundum legem vestram. Ego autem nequa-
quam talis iudex efficiar. Sed Iudæorum recusatio ponitur con-
sequenter ibi.
d SEd contra Exo. 22. dicitur. Maleficos non patieris viuere. Le
sum autem maleficum reputabant. Sed secundum Augu. dicũt {nobis non licet interficere quemquam,} in die festo, alio
autem tempore sic. Vel secundũ Chrysо. Iudæi amiserunt mul-
tum de potestate, quia iudicium de peccato contra rempu. non
pertinebat ab eos, ipsi autem potissime intendebant condemna-
re eum de hoc quod erat contra rempub. infra 19. Omnis qui se
Regem facit contradicit Cæsari. vnde dicunt {Nobis non licet
interficere quemquam.} s. qui facit contra rempub. quamuis li-
ceret pro aliquo peccato legis cuius iudiciũ reseruatũ eis erat.
Vel aliter dicendum, q̃ aliquid non licet alicui, vel quia est dui
na lege prohibitum. Et hoc modo non erat eis prohibitum. Vel
quia prohibitum erat eis lege humana. Et hoc modo, non licet
eis interficere quemquam, quia iam residebat hæc potestas apud
præsidem. Sed tunc remanet quæstio: quia lapidauerunt Stepha
num. Act. 7 Sed ad hoc respondet Chrysòsto. q̃ Iudæis conces-
sum erat a Romanis q̃ vtantur legitimis suis. vnde quia pœnæ
lapidationis erat inflicta per legem, ideo concessa erat eis a Ro-
manis. Sed mors crucis in lege exprobrabilis erat. Deut. 21. Ma-
ledictus omnis qui pependit in ligno. Et ideo hoc genus mor-
tis non erat eis seruatum. Iudæi autem ex sua malitia non erãt
contenti si Christum lapidarent: sed volebant eum morte tur-
pissima condemnare, vt dicitur Sap. 2. Et ideo nunc dicunt {Nõ
licet nobis interficere quemquam.} s. more crucis. Vel dicendũ
q̃ Stephanus fuit lapidatus in magistratus mutatione, & tunc
multa illicita vsurpantur, quæ non herent in processu temporis.
Ratio recusationis subditur, cum dicit.
e VT {vt} non referatur ad intentionem Iudæorum, sed ad
dispositionẽ diuinæ prudentiæ. Iesus enim dixit Mar. 20.
Quòd occidendus erat a gentibus, & crucifigendus, traditus ta-
men a Iudæis. Et ideo vt istud impleretur ipsi noluerunt eum iu
dicare & occidere.

Lectio

LECTIO VI.

SVpra posita est examinatio qua Pilatus examinauit Christum coram accusatoribus. Hic autẽ ponit Euan gelista quomodo Pilatus examinauit Christũ apud seipsum. Et primo Euangelista agit de interrogatio-
ne Pilati examinantis. Secũdo de respon
sione Christi exami
nati, ibi. {Respondit
Iesus. Regnum meũ,
&c.} Circa primum
duo facit. Primo pro
ponit Pilati interro-
gationẽ. Secundo in-
terrogatiõis causam
seu examinationem,
ibi. {Respõdit Iesus,
a temetipso hoc di-
cis.} Circa primum
sciendum, q̃ Pilatus
vt iust⁹ iudex, & om
nia exquisite pertra-
ctans, non statim ac-
quieuit accusationi
põtificis. Exo. 23. Non sequeris turbã ad faciendum malum, nec
in iudicio plurimorũ acquiesces sententiæ, vt a vero deuies. Sed
{introuit iterum in prætorium, & vocauit Iesum}. s. seorsum
eo q̃ magnum de eo habebat suspitionẽ. Ideo autẽ Christum ad
se vocauit, vt exquisitius omnia rimaretur, & Christus quietius
respondeat, amoto strepitu Iudæorũ. Iob. 39. Causam quã igno-
rabam diligentissime inuestigabã. Et tũc dixit ei. {Tu es Rex Iu-
dæorum? Ex quo patet vt Lucas refert 22. Iudæi hoc crimen ei
imposuerunt. Licet Ioan. dicat tantum. Si non esset hic malefa-
ctor, &c. Et multa alia crimina ei obiecerunt. Sed hoc magis teti
git cor Pilati. Et ideo de hoc solo eũ interrogat. Mat. 12. Ex abun
dantia cordis os loquitur. Consequenter cum dicit.
b POnitur interrogationis examinatio. Et primo ponit Chri
sti interrogatio. Secundo Pilati responsio, ibi. Nũquid ego
Iudæus sum, &c.} Dixit ergo {Respondit Iesus} verba vice inter
rogando {A temetipso hoc dicis?} Vbi sciẽdum est, q̃ duplici ex
causa homo interrogat. Quãdoq; vt sciat rem quam prius ignо
rabat. Et sic discipulus interrogat magistrum. Quandoq; inter-
rogat de re scita, vt sciat responsionem de quo interrogat. Et sic
magister interrogat discipulũ. Sed dominus sciebat, & id de quo
ipse interrogabat, & illud quod responsurus erat. Et ideo non
interrogat quasi ignorans, quia omnia nuda & aperta sunt ocu
lis eius. Hebr. 4. Sed interrogat vt sciamus quam opinionem ha
bebant Iudæi & Gentiles, ac simul de illo regno instruamur.
Consequenter cum dicit.
c POnitur responsio Pilati. Sed quare sic respondet? Ideo. s.
quia dñs quæsiuit ab eo, an a semetipso hoc dixisset. Et ideo
Pilatus ostendit, q̃ non pertinebat ad eũ quærere, an esset Rex
Iudæorum, sed potius ad Iudæos, quorum se Regẽ dicebat, dans
per hoc intelligere q̃ ab aliis hoc sibi dicebatur. Et ideo subdit.
{Gens tua & pontifices tui tradiderunt te mihi.} hanc. s. accusa-
tionem aduersum te dicentes. & dicit {Gens tua.} quia ex Iudęis
secundum hominem natus erat. Hier. 20. Audiui enim contu-
melias multorum, & terrores in circuitu, & persequimini eum
ab omnibus viris qui erant pacifici mei. Michæ 7. Inimici ho-
minis, domestici eius. & dicit {pontifices:} quia quanto maiores
erant in potestate, tanto potiores in crimine. 1. Esdræ 9. Manus
principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima.
Hieremiæ 5. Ibo ad optimates & loquar eis, ipsi enim cognouer-
unt vias Domini & iudicium Dei sui, & ecce magis hi confregе
runt iugum, ruperunt vincula. Si ergo ipsi tradiderunt te mihi.
{Quid fecisti?} q.d. Non est credendum, q̃ tradidissent te mihi
nisi pro magna causa.
d HIc ponitur responsio Christi. Et primo remouet suspitio-
nis de regno suo falsitatẽ. Secundo astruit veritatem, ibi.
{Dixit itaq; ei Pilatus, ergo, &c.} Circa primũ duo facit. Primo
excludit falsam suspitionẽ. Secundo adhibet signi probationem,
ibi. {Si ex hoc mundo esset regnũ meũ, &c.} Falsam suspitionẽ
remouet, dicens. {Regnũ meum non est de hoc mundo.} Quod
male intelligentes. Manichæi, dicebant esse duos Deos, & duo re
gna. s. Deum bonũ, qui habet regnum suum in regione lucis. Et
Deũ malum, qui habet regnum suũ in regione tenebrarum. Et
hanc dicebant esse hunc mundũ, quia omnia corporalia dicẽbat
esse tenebras. Et secundũ hoc sensus est. {Regnũ meũ non est de
hoc mundo.} q.d. Dñs pater qui bonus est & ego, non habemus
regnũ in regione tenebrarũ. Sed contra hoc est, quod dicitur in
Psal. 46. Quoniã Rex omnis terræ Deus. Et iterũ. Omnia quæ-
cumque voluit Dñs fecit in cælo & in terra. Et ideo dicendũ, q̃

A hoc dixit Christus propter Pilatum qui credebat Christum af-
fectare regnum terrenum, quo corporaliter sicut & homines ter
reni regnaret, & per hoc esset morte plectendus, q̃ illicitum affe
ctauerit regnum. Sciendum est autem, q̃ regnum q̃nque dicitur
ille populus qui regnat, quandoque ipsa regia potestas. Primo er
go modo accipiẽdo
regnũ exponit Aug.
& dicit. {Regnum
meũ.} i. fideles mei.
Apoca. 5. Fecisti nos
Deo nostro regnum
{non est de hoc mun
do} non dicit nõ est
in hoc mũdo. sup. 17.
Et hi in mũdo sunt,
sed {nõ est de hoc mũ
do} per affectiũ & imi
tationẽ, ereptus qui-
dem per gratiæ elec-
tionẽ. Sic enim nos
Deus eruit de pote-
state tenebrarum, &
transtulit in regnum
charitatis suę. Chry

non est de hoc mundo.
e Si ex hoc mundo esset regnũ
meũ, ministri mei vtique decer
tarent, vt non traderer Iudæis.
f Nunc autem regnum meum
non est hinc.
g Dixit ei itaque Pilatus. Ergo
Rex es tu?
h Respondit Iesus. Tu dicis qa
Rex sum ego.
i Ego in hoc natus sum, & ad
hoc veni in mundum, vt testi-
monium perhibeam veritati.

sostomus autem exponit accipiendo regnũ secũdo modo, & di
cit. {Regnum meum.} idest, potestas mea & auctoritas, qua Rex
sum {non est de hoc mundo.} idest, non habet originem ex cau
sis mundanis, & electione hominum, sed aliunde, scilicet ab
ipso patre. Dan. 7. Potestas eius, potestas æterna quę non au
feretur, & regnum eius quod non corrumpetur.
e HIc adhibet signa euidentia ad probandum, quòd regnũ eius
non est de hoc mundo. Et primo ponit signum. Secundo cõ
cludit intentum, ibi {nunc autem, &c.} Circa primum scien dum
est, quòd qui habet regnum terrenum siue iuste siue violenter,
oportet quòd habeat socios & ministros, per quos in possetare
fulciatur. Cuius ratio est, quia non est potens per seipsum, sed
per ministros suos. 2. Reg. 3. Facta est longa concertatio inter do
mum Saul decrescens quotidie. Sed Rex supernus: quia potens
est per seipsum, seruis suis potentiam tribuit, ideo non indiget
ad regnum suum ministris. Et ideo dicit, quòd regnum suum nõ
est de hoc mundo, quia {si ex hoc mundo esset regnum meum,
ministri vtique mei decertarent, vt non traderer Iudęis.} Vnde
& Petrus volens decertare pro Christo, nõ aduertebat se de hoc
mundo nõ esse, supra. eod. Habebat tamen Dominus alios mini
stros. s. Angelos qui potuissent eũ eripere de manibus Iudæorũ,
sed Dominus eripi noluit. Mat. 26. An non possum rogare patrẽ
meum, & exhibebit mihi plusquam 12. legiones Angelorum?
f SCilicet, quia non quærit tales ministros, concludit, q̃ regnũ
suum non est hinc}. i. nõ habet principium de hoc mundo.
Et tñ hic quia vbique est. Attingit enim à fine vsque ad finem for
titer, & disponit omnia suauiter. Psal. 2. Postula a me, & dabo ti
bi gentes hæreditatem tuam. Dan. 7. Dedit potestatem & hono-
rem & regnũ, & omnes populi, tribus & linguæ seruient ei.
g IC Dñs manifestat veritatem de regno suo quòd sit. Et pri
mo ponitur manifestationis occasio. Secundo ipsa manife-
statio, ibi. {Respondit ei Iesus, &c.} Tertio manifestationis effe-
ctus, ibi. {Dixit ei Pilatus, &c.} Circa primum sciendum, quòd Pi
latus ex supradictis verbis Domini, intelligens quòd regnũ qua-
si carnale & longinquũ esset de partibus illis. 1. Cor. 2. Animalis
homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, anhelauit ad veri-
tatem sciendam. Et ideo inquit dicens. {Ergo Rex es tu?} scilicet
& Dominus. Consequenter respondens dicit.
h VBi primo se esse confitetur Regem. Secundo sui regni osté-
dit rationem, ibi. {Ego in hoc natus sum, &c} Tertio insi-
nuat super quos regnat, ibi. {Omnis qui est ex veritate, &c.} Cir
ca primum sciendum est, quòd Dñs ad quæstionem respondens
de regno, ita responsionem suam cõperauit, vt nec manifeste con
fiteretur se esse Regem, cum Rex non esset, eo modo quo Pilatus
intelligebat. Nec negaret, cũ spiritualiter esset Rex Regũ. Dicit
ergo. {Tu dicis quia Rex sum ego,} scilicet carnaliter, sm quem
modum Rex non sum, sed alio modo Rex sum ego. Isa. 32. Ecce
in iustitia regnabit Rex, principes in iudicio præerũt, &c. Modũ
autem & rationem regni sui ostendit dicens.
i QVod dupliciter exponitur. Vno modo sm Aug. vt re-
gnũ Christi sint fideles, sicut dictũ est supra. Et sic Chri
stus super fideles regnat. Et ad hoc venit in mundum, vt congre-
gãs sibi fideles regnũ sibi acquirat. Luc. 19. Homo quidã nobilis
abijt in regionẽ longinquam accipere sibi regnũ. Et sic est sensus.
{Ego in hoc.} i. ad hoc {natus sum} natiuitate, scilicet carnali. Et
hoc exponit dicẽs. {Et ad hoc veni in mundũ} carnaliter nascẽ-
do. Sic. n. venit in mundum. Galath. 4. Misit Deus filium suum
in mundum {vt testimonium perhibeam veritati.} scilicet mihi

qui sum veritas. supra. 7. Et si testimonium perhibeo de meipso, verum est testimoniū meum. supra. 8. Et inquantū manifesto me veritatem, intantū regnū mihi paro. Hoc enim nō pōt fieri nisi per manifestationē veritatis, quam manifestationē non decebat fieri nisi p me, qui sum lux. supra. 1. Vnigenitus q est in sinu patris, &c. Hebr. 2. Quę cū initium accepisset enarrādi p Dñm ab eis qui audierunt confirmata est, contestante Deo signis & portētis, & variis virtutibus, & spiritus sancti distributionibus. Alio modo exponit Chryso. sic. Tu quæris si Rex ego sum. Et ego dico q sic, sed protestare diuina, quia in hoc natus sum necessitate æterna a patre, sicut Deus ex Deo, ita Rex ex Rege. Psal. 2. Ego autem constitutus sum Rex. Et subdit. Ego hodie genui te. Sed quod addit. Et ad hoc veni in mundum. Non ponitur expositiue, sed intelligitur de nativitate temporali, quasi diceret. Etsi sum Rex æternus, tamē ad hoc veni in mundum vt testimonium perhibeam veritati. Hinc scilicet, quòd sum Rex a Deo patre.

k Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.

l Dixit ei Pilat⁹, Quid ē veritas?

m Et cū hoc dixisset iterum exiit ad Iudæos, & dixit eis. Ego nullā inuenio in eo causam. Est autē consuetudo vobis, vt vnū dimittā vobis in Pascha. Vultis ergo dimittā vobis Regē Iudæorum? Clamauerunt rursum oēs dicentes. Non hunc, sed Barrabam: erat autē Barrabas latro.

k Hic ostendit sup quos regnet. Vbi notandum, q sup. 1 o. dixit se pastorē, & subditos dixit oues, quod idē est, qd hic dicit se Regē, & subditos regnū, quia eadē est proportio Regis ad subditos, & pastoris ad oues, vt sicut pastor pascit oues. Ezech. 34. Nonne greges pascunt a pastoribus, ita & Rex sustentat subditos. Et specialiter intra alia dixit. Oues meæ vocē meā audiunt. vnde & hic dicit. Qui est ex veritate, audit vocē meā. Nō solū exterius, sed credendo interius, & amādo, ac opere implendo. supra. 10. Omnis q audit a patre & didicit, venit ad me. Sed vnde hoc homini, vt audiat vocē meā? Inde. s. quia est ex veritate. quæ est Deus. Sed cū oēs sint ex Deo, oēs sunt ex veritate, & audiunt vocē eius. Respōdeo dicendum, q aliqui sunt ex Deo p creationē, & sic oēs sunt a Deo. Dicūtur eriā aliqui esse a Deo per affectū & imitationem. vnde supra. 8. dicitur. Ex Deo non estis. s. secundū affectum, sed per creationē estis. Ille ergo audit vocem credendo & amando quę scilicet est ex veritate. i. qui accepit hoc munus vt veritatē amet. Sed attende, q nō dicit. Omnis qui audit vocē, est ex veritate, quia sequeretur q ideo esse mus ex veritate, quia credimus, cum tū ideo credamus, quia sumus ex veritate. inquantum. s. accepimus donum Dei, p quod credimus & amamus veritatē. Ephe. 2. Gratia saluati estis per fidem, & hoc nō ex vobis. Dei enim donū est. Phil. 1. Vobis datū est non solū vt in eum credatis, sed etiā vt pro illo patiamini.

l Ponit responsionis effectū, in quo dat intelligi, q Pilatus propulsa suspitione regni terreni, ac intelligēs Christū Regem esse in doctrina veritatis, cupit veritatem scire, ac effici de regno eius. vnde dicit. Quid est veritas? nō quærens quæ sit diffinitio veritatis, sed quæ esset veritas, cuius virtute de regno eius efficeret, dans p hoc intelligere, q veritas mūdo incognita erat, & serè ab oibus euanuerat dū increduli essent. Isa. 59. Corruit veritas in plateis, & æquitas nō potuit ingredi. Psal 11. Diminutæ sunt veritates a filiis hominū. Sed Pilatus responsionē non expectauit. Et ideo quantū ad hanc quæstionē sciendā est, q duplicē veritatē inuenimus in Euangelio. Vnā increatā & faciētem. Et hæc est Christus. supra. 14. Ego sum via, veritas, & vita. Aliā factam. supra. 1. Gratia & veritas p Iesum Christum facta est. Veritas enim de sui rōne importat cōmensurationem rei ad intellectum. Intellectus autē dupliciter cōparatur ad res. Quia quidā vt mensura rerū existens, ille. s. qui est causa rerū. quidam autē mensuratus a re. ille. s. cuius cognitio causatur a re. Non igitur est veritas in intellectu diuino, quia ipse adæquatur rebus, sed quia res ipsi diuino intellectui adæquātur. Sed in intellectu nostro ideo est veritas, quia ita intelligit res, vt res se habent. Et sic veritas increata & intellectus diuinus, est veritas nō mensurata, nec facta, sed veritas mensurans & faciens duplicem veritatem. Vna, siu ipsis rebus inquantū facit eas sm q sunt in intellectu diuino, & aliam, quam facit in animabus nostris, quæ est veritas mensurata tantum, & non mensurans. Et inde est, q veritas increata intellectus diuini, appropriatur filio, qui est ipsa conceptio diuini intellectus, & Dei verbum. Veritas enim cōceptionem intellectus consequitur. Deinde cum dicit.

l Agit de sententia Pilati in Christū. Et primo declarat eius innocentiā. Secundo intentat impedire misericordiā, ibi. Est autē consuetudo. Sciēdum est autē circa primū, q Pilatus, vt dicit Aug. volebat libenter Christū liberare, & dum quęsisset a Christo, Quid est veritas, subito venit illi in mentem quōd per quandam consuetudinem Christū liberare poterat, qua solet eis dimitti vnus in Pascha. & ideo responsionē non expectans totaliter, cōtulit se ad hoc procurandū. & ideo dicit, Et cū hoc dixisset. Et audiebat Iudæorū tumultū & credens se illū posse cōpescere. Ar postmodū quieto dilicis quęstionis responsionē audire. Et iterū exiuit ad Iudęos & proponēs Christi innocentiā dixit eis. Ego nullā inuenio in eo causā. Et mortis. 1. Pet. 2. Qui peccatū non fecit. Et tū si esset aliqua in eo, ego apud quem residet potestas, & præcipue iudicandi de his, quæ contra regem fiunt, volo eum liberare, & absoluere. Vnde dicit. Est autem consuetudo vt vnum dimittā vobis in Pascha. Vbi primo ostendit Christi absolutionem. Secūdo ponit Euangelista Iudæorum responsionem. Sciēdum est autem. quòd hanc consuetudinem introduxit Pilatus vel alij præsides Romanorum, ob fauorem populi. Et ideo secundum hanc consuetudinem volens eum dimittere, dicit. Vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum? Non dicit hoc quasi inuenerit eū culpabilem de regno Iudęorum, sed vt exaggeraret ipsorum malitiam, quasi esset Rex Iudæorum, quod ad vos iudicare non pertinet: sed ad me, tamen si vultis dimittam eum vobis. Sed ipsi Iudęi clamauerunt rursum omnes dicentes. Nō hūc, sed Barrabā. Et vt Iudæorū malitiam ostendat, statim subdit eius, quem liberari petebant, crimen, dicens. Erat autem Barrabas latro. Isa. 1. Principes tui infideles, socij furum. In hoc impletur illud Hiere. 12. Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silua. Act. 3. Iustū & sanctum negastis, & petistis virum homicidā donari vobis.

CAPVT XIX.

LECTIO PRIMA.

Vnc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit

b Et milites plectentes coronā de spinis, imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum, & veniebant ad eū & dicebant: Aue Rex Iudæorū.

judicandi de his, quæ contra regem fiunt, volo eum liberare, & absoluere. Vnde dicit. Est autem consuetudo vt vnum dimittā vobis in Pascha. Vbi primo ostendit Christi absolutionem. Secūdo ponit Euangelista Iudæorum responsionem. Sciēdum est autem. quòd hanc consuetudinem introduxit Pilatus vel alij præsides Romanorum, ob fauorem populi. Et ideo secundum hanc consuetudinem volens eum dimittere, dicit. Vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum? Non dicit hoc quasi inuenerit eū culpabilem de regno Iudęorum, sed vt exaggeraret ipsorum malitiam, quasi esset Rex Iudæorum, quod ad vos iudicare non pertinet: sed ad me, tamen si vultis dimittam eum vobis. Sed ipsi Iudęi clamauerunt rursum omnes dicentes. Nō hūc, sed Barrabā. Et vt Iudæorū malitiam ostendat, statim subdit eius, quem liberari petebant, crimen, dicens. Erat autem Barrabas latro. Isa. 1. Principes tui infideles, socij furum. In hoc impletur illud Hiere. 12. Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silua. Act. 3. Iustū & sanctum negastis, & petistis virum homicidā donari vobis.

LECTIO PRIMA.

Vprā prosecutus est Euangelista de his quæ Christus passus est à Iudæis. Hic prosequitur de his quæ specialiter passus est a gentilibus, à quibus quidem triapassus est, secundum q ipse prædixerat. Matth. 20. & Luc. 19. Tradetur enim gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, &c. Primo ergo Euangelista agit de Christi flagellatione. Secundo de eius illusione, ibi. Et milites plectentes, &c. Tertio de eius crucifixione, ibi. Exiuit iterum Pilatus, &c. Dixit ergo. Tunc ergo. id est, post clamorem omnium apprehendit Pila. Ie & fla. Non quidem propriis manibus, sed per milites. Et hoc ideo, vt Iudęi saciati eius iniurijs mitigarent, & vsque ad eius mortem sæuire desisterent. Naturale est enim vt ira quiescat, si videat eum contra quem irascitur humiliatum, & punitū, vt dicit Philosophus in Reth. Quod quidem verum est in ira quæ quærit nocumentum proximi cum mensura, sed non in odio quod totaliter quærit exitium eius qui habetur odio. Eccle. 12. Inimicus si inuenerit tempus nō satiabitur sanguine. Isti autem ex odio mouebant ad Christū, & ideo flagellatio nō sufficiebat. Psal. 7. Fui flagellatus tota die. Isa. 50. Dedi corpus meū p cutientibus. Sed nunquid hæc intentio Pilatū excusat a flagellatione? Non quidē, quia in omnibus quę sunt p se mala, nullū eorum potest fieri totaliter bonum per bonam intentionē. Affligere autem innocentem, & præcipue Dei filium, est maxime per se malum. Et ideo nulla intentione excusari potest.

b Hic agitur de illusione. Et primo quātum ad falsos honores quos ei exhibuerunt. Secundo quantum ad vera opprobria quæ ei intulerunt, ibi. Et dabant ei alapas, &c. Exhibebāt autem ei falsos honores vocantes eum regem, per quod alludebant accusationi Iudæorum, qui dicebant, quòd ipse faciebat se regem Iudæorum. Et ideo triplicem honorem regis sibi exhibebant, sed falsum. Primo quidem quantum ad illusoriam coronam, Secundo quantum ad illusoriam vestem. Tertio quantum ad illusoriam salutationem. Illudunt ergo ei quantum ad coronam, quia reges cōsueuerunt auro coronari. Eccl. 45. Corona aurea super caput eius. Vnde & de eo in Psal. 20. dicitur. Posuisti in capite eius coronā, &c. Sed milites plectentes coram de spinis imposuerūt super caput eius. Illius. s. qui suis est corona gloriæ. Isa. 28. In die illa erit dominus exercituum corona gloriæ, & sertum exultationis & residuo populi sui. Et conuenienter de spinis. quia per eas remouit spinas peccatorum quæ pungunt remorsu cōscientiæ. Hiere. 4. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas, spinas, & spinas penalitatum quæ affligunt. Gen. 3. Spinas & tribulos germinabit tibi, &c. Sed nunquid hoc factum est mandato præsidis? Chryso. dicit, q nō sed milites pecunia corrupti hoc ad gratiā Iudaicā faciebant. Aug. autē dicit hoc esse factū mandato vel promissione præsidis, vt scilicet magis Iudæorum odia saturarentur, & facilius eum eriperet. Secundo illudunt ei quantum ad vestem. Vnde sequitur. Et veste purpurea circumdederunt eum, quæ erat indigium regiæ dignitatis apud Romanos. Vñ. 1. Mac. 8. dicit, quòd tempore illo quando Romani consules dominabantur, corona, aut purpura vtebantur. Per hoc autē, q purpura circumdederūt eū, impleē illud Isaiæ 63. Quare ergo rubrū ē vestimētū tuū, & vestimēta tua sicut calcantiū in torcular? Simul autē, & per hoc significat passio martyrū qua totū corpus Christi, idest ecclesia rubricatur. Tertio illudunt ei quātum ad salutationem. Vnde venientes ad eum dicebant. Aue Rex Iudęorum. Consuetudo autem tunc erat sicut & modo est, vt homines eūtes ad regem, eum salutarent. 2. Reg. 16. Chusi vadens ad Absalomem, dixit. Salue Rex. Salue. Mystice autem illi illusorie Christum salutant, qui eum confitentur ore, factis autem negant. 1. Thi. 1. Mat. 22. Nō omnis qui dicit mihi Domine domine intrabit, &c. Consequenter opprobria quæ ei intulerunt dicit.

c Et dabant ei alapas.

LECTIO II.

Exiuit iterum Pilatus foras, & dixit eis: Ecce adduco eum vobis foras, vt cognoscatis: quia nullā inuenio in eo causam, Exiuit ergo Iesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum, & dixit eis. Ecce homo.

b Cum ergo vidissent eum pontifices & ministri, clamabant, dicentes, Crucifige, crucifige eū.

c Dixit eis Pilat⁹, Accipite eū vos, & crucifigite: ego enim nō inuenio in eo causam.

d Responderunt ei Iudæi, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.

e Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Et ingressus est Prætorium iterum, & dixit ad Iesum. Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dixit ergo ei Pilatus. Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus. Non haberes potestatem aduersum me vllam nisi tibi datū esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi maius peccatū habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.

tis, iam parcite: quia deiectum videtis, feruet ignominia, frigescat inuidia, vt dicit Aug.

b Hic ponitur demonstrationis Christi effectus in Iudæos, qa quantūcunque viderent eū deiectum & desolatū & flagellatum eor ū inuidia non frigescit. sed ardescit potius & crescit. Vñ Cum vidissent eum adductum foras. Pontifices & ministri clamabant. Crucifige, Crucifige eū. Ingemi nant propter desiderij vehementiā. Nec sunt contenti quacūque morte: sed turpissimam expetunt, scilicet crucis. Sap. 2. Morte turpissimā cōdemnemus eum. Et dicit. Cū vidissent eum. quia ex aspectu eius, qui habebatur odio, magis commouetur & inflāmatur cor odientis contra eum. Sap. 2. Grauis est nobis, etiā ad videndum &c.

c Hic ostēdit Euangelista quomodo Pilatus nititur liberare Christum ei innocentiam allegando. Ex quo orta est controuersia, quia primo Pilatus allegat Christi innocentiam. Secundo Iudęi replicāt culpam, ibi. Nos legem habemus, &c. Quantum ad primū Dixit eis Pilatus. Accipite, &c. Et. q. d. Nolo esse iniquus iudex. Ego non crucifigā eū. Vos crucifigatis eū, si vultis. Ego nō inuenio in eo causam. scilicet crucifigēdi. supra 13. Venit princeps mūdi huius, & in me non habet quicquam. Act. 4. Quem vos tradidistis & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti. Sed Iudæi adhuc replicant Christi offensam. Vnde sequitur.

d Videntur intellexisse ex responsione Pilati, q non erat motus contra Christum ex crimine affectati regni, ex quo credebāt eius animum maxime commoueri, vt eum occideret. Et ideo quasi hoc crimen non sufficeret ad eius mortem, credebant Pilatum per hoc quod dixerat. Accipite eum vos, &c. petiuisse, & haberent aliud crimen sm legem de quo condemnatus esset, & de hoc condemnarent eum. & ideo dicūt. secundum legem debet mori. Et primo proponunt crimen Christi contra legem Iudæorum. Secundo contra legem Romanorum, ibi. Si hunc dimittis nō es amicus, &c. Circa primum duo facit. Primo ponitur Iudæorum accusatio contra Christū. Secundo accusationis effectus in animo Pilati, ibi. Cum ergo audisset, &c. Crimen quod imponebatur Christo contra legē Iudæorū erat, quia filium Dei se fecit. Ex quo reputabāt eum reum mortis. supra 5. Propterea quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Et supra 10. dicit. De bono opere nō lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Et vbique dicunt filium Dei se facit, quasi non sit. Sed hoc non est contra legē, vt probauit eis. supra 10. per illud. Psal. 81. Ego dixi dij estis. Si enim alij homines, q sunt filij adoptiui absque blasphemia filios Dei se dicunt, quāto magis Christus, qui est filius Dei per naturam? Sed quia non intelligebant æternam generationem, ideo eum & falsum & blasphemum reputabant, pro quorum quoliber quis reatum mortis incurrebat. Consequenter cum dicit.

e Ponit accusationis effectum, in animo Pilati. Et primo effectum timoris. vnde dicit. Cum audisset hunc sermonem. s. quòd filium Dei se faceret, magis timuit cogitans ne verum esset, & perperam ageret, si iniquè procederet contra eū. Per quod dabatur intelligi, quòd gentiles audita proditione filij Dei, timuerunt. Abac. 3. Domine audiui auditionem tuam, & timui. Secundo ponit effectum dubitationis & inquisitionis. vnde sequitur. Et ingressus in prætorium iterum, &c. Et primo videtur Pilatum quisitio. Secundo cassitudinis Christi. Tertio taciturnitatis reprehensio. Quantum ad primum dicit. Et ingressus est in prætorium iterum Pilatus. si timore eo cōfusus. Et dixit ad Iesum quem secum reduxerat. Vnde es tu? volens scire. Verum scilicet, esset Deus diuinam habens originem, vel homo terrenam. Ad quod responderi potest, qd habetur supra. 8. Vos de deorsum estis, ego de superius sum. Iesus autē quia nolait responsum non dedit ei. vt ostenderet, q nolebat per sermones vincere,

& excusationes componere cum iad hoc venerit, vt pateretur, si- F
mul. Et per hoc dedit nobis exemplum patientiæ, & impletur,
quod dicitur Isa. 53. Quasi agnus corã tondente se obmutescet,
& non aperuit os suum. Et dicit. Tamquam agnus, vt non creda
tur, quòd tacuerit sicut male sibi conscius; qui de peccatis suis cõ
uincebatur, sed sicut

LECTIO III.

manuetus, sicut qui pro peccatis alienis immolabatur. Con-
sequenter cum dicit, {Dixit ergo ei Pila-
tus. Mihi non loque
ris? Nescis quia po-
testatem habeo cru-
cifigere te, & potesta
tem habeo dimittere
te?} Ponitur quomo-
do Pilatus reprehendit eius taciturnitatem. Et primo facit hoc
Pilatus per iactantiam suæ potestatis. Secundo ponitur respon-
sio Christi de potestate Pilati, quia ergo Christus, non dedit ei
responsum, Pilatus hic reprehendens dicit. {Mihi non loque-
ris? &c.} In quo seipsum condemnauit. Si enim in potestate sua
torum positum erat, quare nullam causam inuentens eum non
absoluit? Matt. 22. Ex ore tuo te iudico serue nequã. 2. Mach. 7.
Potestatem in homines habens, cum sis corruptibilis facis quod
vis. Et quia sic gloriatur de potestate sua secundũ illud Psal. 48.
In multitudine diuitiarũ suarum gloriatur, ideo dominus hoc
infringit, dicens: {Respondit Iesus. Non haberes potestatem ad
uersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.} vnde sicut dicit
Augustinus. Christus vbi tacet, sicut agnus tacet, vbi loquitur docet
sicut pastor. Vnde primo docet de tuę potestatis origine. Secun-
do de sui criminis quantitate. Quantum ad primum dicit. {Nõ
haberes potestatem, &c.} quasi dicat, si aliquam videaris habere H
hanc non habes a terra est tibi data desuper, idest a Deo, a quo
est omnis potestas. Rom. 14. Et Prouer. 8. Per me reges regnãt.
Et dicit {vllam}, {idest quantulamcumq; habes, quia limitatã ha-
bebat sub alia maiori, scilicet Cæsaris. Matt. 8. Ego sum sub po-
testate constitutus. & ideo cõcludit. {Propterea qui tradidit me
tibi,} scilicet Iudas, vel principes sacerdotum {maius peccatũ ha-
bent.} Et dicit {maius.} vt & illos qui tradiderunt, & ipsum Pila
tum ostenderet obnoxios esse peccato sed illos maiori qui ex se,
& ex inuidia eum tradiderunt Sed iste quod fecit, ex timore su-
perioris potestatis fecit. Per hoc etiam confutatur error hæreti
corum dicentium omnia peccata esse paria, alioquin non dixis-
set dominus {maius peccatum habet.} Matt 27. Væ autẽ homini
illi per quem scandalum venit. Effectus liberationis Christi po-
nitur cum dicit. {Et ex inde quærebat Pilatus dimittere eum.}
Sed quia vt dictum est a principio, nitebatur eum dimittere, cõ-
uenientius dicitur. {Ex inde,} idest ex hac causa, vt non haberet I
peccatum. Vel supra tentabat eũ dimittere, sed {exinde,} idest,
extunc omnino & constanti animo quærebat eum dimittere.

LECTIO III.

SVpra Iudæi posuerunt crimen Christi contra legẽ,
quod quia Pilatus parui pẽdere videbatur, vt pote le
gi non obnoxius, ideo adhuc imponunt ei crimen
contra legem Romanorum, vt magis eum vrgerent
ad Christum occidendum. Et primo proponunt periculum Pi-
lato imminens si Christum dimittat. Secundo rationẽ assignãt,
ibi. {Omnis qui se regem facit.} Dixit ergo, quòd postquam Pi
latus quærebat dimittere Christum {Iudęi clamabant dicẽtes.
Si hunc dimittis} qui se Regem facit {non es amicus Cęsaris,}
idest amiciciam eius amittes, Sępe namque contingit, quòd ho-
mines de aliis ea existimant, quæ ipsi patiuntur. Et quia de eis
dicitur supra. 12. Quod dilexerunt magis gloriam hominum,
quàm Deũ, iideo & de Pilato existimabãt, q̃ amiciciam Cæsaris K
præponeret amiciciæ iusticiæ, quamuis contrarium sit faciendũ.
Psal. 107. Bonum est sperare in Domino, quàm in principibus.
vnde & Philosophus veritatem censet prehonorari amicitiis;
Rationem autem periculi imminentis subdunt.

b HAec enim est terrenæ potestatis natura, quòd vna sit im-
patiens consortij alterius. & ideo Cæsar non patiebatur
alium dominari Eccle. 7 Noli quærere ab homine ducatum, ne
que a Rege cathedram honoris.

c HIc agit Euangelista de condemnatione Christi. Circa quã
tria tangit. Primo quidem locum. Secundo tempus, ibi;
{Erat autẽ parasceue, &c.} Tertio modum, ibi. {Et dixit Iudæis.}
Quantum ad primum primo ponit cõdemnationis mortuum
dicẽs. {Cum audisset Pilatus hos sermones.} Non enim sic po-
tuit contemnere Cæsarem auctorem potestatis suæ, quemadmo
dum legẽ gentis alienæ. & ideo dixit. {Et adduxit foras Iesum.}
Sed frustra propter eos mouetur, quia non erat talis. Non enim
a purpura, non a diademate, non à sceptro, non à curru, non a
militibus quos Christus. haberet credere poterat, q̃ regnum asse
ctaret. Ipse semper solus cum discipulis sedebat pauper in cibo,
& habitatione. Sed vt dicitur Prouer. 6. Fugit impius nemine p
sequente. Psal. 52. Trepidauerunt timore vbi nõ erat timor. Eze-
ch. 2. Tu ergo ne ti-
meas eos, neque ser-
mones eorũ metuas
& vultus eorum ne
formides. Secũdo po-
nit locum, dicens {
& sedit pro tribunali.}
Tribunal sedes est iu
dicis, sicut solũ Regis, & cathedra magi
stri. Prouer. 20. Rex
qui sedet in solio iu-
dicij, dissipat omne malum intuitu suo. & ideo dicitur tribunal,
quia apud Romanos tribuni causas particulares decernebant, di
cti a tribus quibus proponebantur. Et dicitur {pro tribunali.}
idest, ante tribunal. nam apud Græcos hæc prępositio {pro}, idẽ
est, quòd in Latino ante vel in. Et hoc tribunal erat in loco qui
dicitur Lithostratos, idest stratura lapidum. Lithos enim in Grę
co idem est, quod lapis. nam locus vbi Pilatus pro tribunali se-
debat, pauimentatus erat lapidibus diuersis. Et idẽ locus hebraice
dicitur gabatha. i. collis siue sublimitas ex coacernatione lapidũ.
d TEmpus autem condemnationis describit dicens. {Erat au
tem parasceue.} idest, præparatio paschæ {hora quasi sex-
ta.} Sciendum est autem, quòd apud Iudęos dies sabbati quantũ
ad aliquid solemnior erat qualibet alia festiuitate, inquantum
scilicet ob reuerentiam illius diei non præparabant ipso die sibi
cibaria: sed in sexta feria præcedenti. Vnde sexta feria huius tẽ-
poris ex hoc parasceue dicebatur; & hoc ortum habere, ex hoc,
quòd Exod. 16. dicitur quòd in sabbato non colligerent manna;
sed in sexta feria colligerent duplum, in quo nulli festiuitati de-
ferebant. Vnde licet præsens sexta feria solennis esset apud eos,
tamen in ea pro sequenti die sabbati cibaria præparabant. Sed ad
dit. {Erat autem hora quasi sexta.} Contra quod est, quod dici-
tur Marc. 15. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Sed
constat, quòd ante sedit pro tribunali, quàm Christus fuerit cru
cifixus. Sed ad hoc duplex re ponsio secundum Augu. Prima &
melior est, quòd Christus dupliciter fuit crucifixus. Primo lin-
guis & vocibus Iudæorum dicentium. Crucifige crucifige eum.
Secundo manibus militum qui eum crucifixerunt. Vnde Iudæi
quia crucifixionem volebant ponere gentilibus. Marcus qui
euangelium scripsit gentibus ipsam imposuit Iudæis dicens, q̃
tunc Christum crucifixerunt, quando Iudæi clamauerunt. Cru-
cifige crucifige eum, quod fuit in hora tertia. Ioannes vero qui se
quitur ordinem temporis dicit. {Erat quasi hora sexta.} Nam
quando Christus fuit in cruce, iam erat in fine horæ quintę, &
in principio horę sextæ. in qua factę sunt tenebræ per tres ho-
ras, scilicet vsque ad horam nonam. Vnde quia hora sexta nondũ
inchoata erat. Ideo dicit {quasi hora sexta.} Secundo responsio
est: quia parasceue dicitur præparatio paschæ. Pascha autem no-
strũ Christus est immortalis. Vnde præparatio parasceue est præ
parato immolationis Christi. Cuius erat hora sexta, & nõ diei,
quia principium huius præparationis fuit hora noctis noua, qñ
Christo capto dicebant. Reus est mortis. Vnde si tribus reliquis
horis noctis addamus tres horas diei, quando Christus crucifi-
xus fuit, manifestum est, quòd sexta hora parasceue, i. præparatio
nis crucifixus fuit. licet hora diei esset tertia, vt dicit Mat. Et cer-
te congruit, q̃ in sexta hora crucifigeretur: quia per crucẽ repara-
uit hominem sexta die conditum, & sexta ætate. Modum autem
& ordinem condemnationis describit, dicens.

d VBi notandum, quòd adhuc Pilatus volebat liberare eum,
quamuis eum Cæsaris timor vrgeret. & ideo primo poni-
tur Pilati conatus ad Christum liberandum. Secundo subditur
eius consensus ad eũ crucifigendũ, ibi. {Tunc ergo tradidit, &c.}
Circa primum primo ponitur Pilati conatus. Secundo malitia
Iudæorum, ibi. {Illi autem clamabant.} Dicit ergo, quòd post-
quam sedit pro tribunali. {Dixit Iudæis.} quasi cum quadam
indignatione. {Ecce Rex vester.} quasi dicat. Mirum est, quòd
hunc formidatis habere regem, sic humiliatum & abiectum. Re-
gnum non nisi diuites & fortes affectant, hic autem non est ta-
lis, quia vt dicitur in Psal. 87. Pauper sum ego & in laboribus.
Sed hæc nec Iudęorum mollunt malitiam innumerabili odio
affecti {clamabant.} & abundantiam malitiæ ingeminando {tol-
le tolle crucifige eum.} simul etiam per hoc insinuãtes, quòd nec
eum videre poterant. Iob. 21. Dixerunt Deo, recede a nobis, scię
tiam viarum tuarum nolumus, &c. Sap. 2. Grauis est etiam ad vi-
dendum. Et ideo subdunt, morte, turpissima, &c. quod idem est,
quod crucifige eum.

Hic

f HIc ostenditur quomodo Pilatus, nititur eum liberare per A
Iudæorum opprobrium. Et primo ponitur Pilati conatus
dicentis. {Regem vestrum crucifigam?} quasi dicat, si non mouemini ab ejus humilitate, debet vos mouere vestrum opprobrium, quòd eum crucifigam qui regnum vestrum affectauit. Quod val
de ignominiosum est
si ab extraneis fiat.
Secundo ponitur Iu
dæorum pertinacia.
Vnde dicit. {Respon
derunt pontifices. non
habemus regem nisi
Cæsarẽ.} In quo seip
sos seruituti perpe-
tuæ submiserunt re-
nuentes Christi do-
minium, & ideo vsq;
in hodiernum diem
alieni a Christo, esse
& sunt serui Cæsa-
ris, & potestatis ter-
renæ. 1. R eg. 8. Non
te abiecerunt sed me, &c. Hiere. 2. Dereliquerunt me fontẽ aquæ
viuæ, & foderunt sibi cisternas, quę continere non valent aquas.
Consequenter ponitur consensus Pilati ad occidendum Chri-
stum. Vnde dicit.

f Dixit eis Pilatus. Regem ve-
strum crucifigam? Responderũt
pontifices: non habemus regem
nisi Cæsarem,
g Tunc ergo tradidit eis illum
vt crucifigeretur.
h Susceperunt autem Iesum,
& eduxerunt eum, & baiulans
sibi crucem, exiuit in eum, qui B
dicitur caluarię locus, hebraice
autem golgotha. Vbi crucifixe
runt eum, & cum eo alios duos
hinc & hinc, medium autẽ Iesũ.

g TVnc ergo scilicet Iudæis, quòd sic subiecti erant potestati Romanorum {tradidit eis.} & voluntati eorum {illum, vt crucifigeretur.} Contra consilium Exod. 23. Ne sequeris turbam ad faciendum malũ. Iob. 9. Terra data est in manus impij. Hie. 2. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius.

h HIc agit Euangelista de crucifixione Christi. Et primo po-
nitur crucis ignominia. Secundo narrat crucifixionis con- C
sequentia, ibi. {Scripsit autem, &c.} Ignominiam autem crucis de
scribit quantum ad crucifigentium conditionem, quantum ad
deducendi modum, quantum ad locum, et quantum ad comi-
tatum. Conditio quidem crucifigentium describitur: quia mili-
tes. Vnde dicit. {Susceperunt autem Iesum, &c.} Milites quidem
facto, nam sequitur. Milites ergo cum crucifixissent eum. Iudæi
vero voro, quia ipsi fecerunt, & quicquid factum est extorserũt.
Per quod signatur, q̃ Iudæi amittere debebant vtilitatem crucis
Christi, & gentiles eam consequi. Matt. 21. Auferetur a vobis re-
gnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Modus autẽ du
cendi ignominiosus fuit. Vnde dicit {& baiulans sibi crucem.}
Nam mors crucis ignominiosa erat. Vnde Deut. 21. dicitur. Ma-
ledictus omnis qui pendit in ligno. & ideo crucis lignum tanquã
prophanum vitantes, & nec tangere volentes, crucem Iesu condẽ
nato Iesu imponunt. Vnde dicit. {Et baiulans sibi crucem.} Sed
contra Mat. 26. dicitur, quòd angariauerunt quẽdam Simonem
venientem de villa, vt portaret crucem. Responsio: dicendum q̃ D
Christus eam portauit a principio, sed dum incederet inuenerũt
illum ad votum. Nec hoc vacat a mysterio, quia ipse primus pas-
sionem crucis sustinuit, & postmodum alij & maxime aduenæ
gentiles eam imitando. 1. Petri. 2. Christus. passus est pro nobis,
nobis relinquens exemplum. Matth. 16. Si quis vult venire post
me abneget se, &c. Sed hoc, q̃ Christus crucem sibi portauit: &
si impijs & infidelibus sit grande ludibrium; fidelibus tamen &
pijs est grande mysterium. 1. Cor. 1. Verbum crucis pereuntibus
quidem est stultitia, his autem qui salui sunt, idest, nobis, virtus
Dei est. Portat Christus crucem vt Rex sceptrum in signum glo
riæ quæ est vniuersale rerum omnium dominium. Psal. 95. Do-
minus regnabit a ligno. Isa. 9. Et factus est principatus super hu
merum eius, & vocabitur admirabilis, &c. Portat eam vt victor
tropheum suæ victorię. Col. 2. expolians principatus, & potesta-
tes traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso.
Item vt doctor portat candelabrum in quo ponenda erat lucer-
na suę doctrinę, quia verbũ crucis fidelibus est virtus Dei. Luc. 9. E
Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, &c. Locus au
tem passionis ignominiosus quantum ad duo, & quia erat extra
ciuitatem. Vnde dicit. {Exiuit in eum qui dicit caluariæ locus.}
extra scilicet mœnia ciuitatis: Heb. pen. Propter quod Iesus, vt
sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus
est. Et hoc propter duo. Primo vt ostenderet virtutis passionis
suæ non esse includendã inter terminos gentis Iudaicæ. Secũdo
vt ostendat, q̃ quicunque cõsequi volunt passionis fructum, exi-
re debent mundum, saltem affectu. Vnde ibidem statim subdit
Apostolus. Exeamus igitur ad eum extra castra. Secundo qa erat
infimus. Vñ dicit {in eum qui dicitur caluariæ locus.} Psalm. 87.
Extimatus sum cum descendentibus, &c. Et quidem quidam se-
cundum Chrysostomum, q̃ in illo loco qui caluariæ dicebat Ada
mortuus fuit, & sepultus: Vnde caluariæ dicebant à caluaria pri-
mi hominis, vt sicut mors ibi regnauit, ita illic Christus tropheũ

statueret. Sed vt Hiero. dicit. Fauorabilis est huiusmodi interpre
tatio & mulcens aures populi. Non tamen vera, quia Adam se-
pultus est in Ebron. Iosuæ. 14. Adam maximus inter enachim si-
tus est. & ideo dicendum, q̃ ex Hierusalem foras portam, loqus
erat in quo truncabantur capita damnatorum. Vnde huius locus
caluariæ nomen tum
pssit propter damna-
torum seu collatorũ
decaluata capita, ibi
iacentia. Comitatus
autem & societas pas
sionis ignominiam,
indicant. quia {cum
eo alios duos crucifi
xerunt, scilicet latro-
nes, vt dicit Luc. 23.
Et dicit {hinc & hic.}
idest, vnum ad dexte
ram, & alium ad sini
stram. {Medium au-
tem Iesum.} Sed at-
tende, quòd Christus
etiam in passione medius stat. Sed hoc quantum ad intentionem
Iudæorum factum est ei ad ignominiam, vt scilicet causa mortis
eius similis iudicaretur causę mortis latronum. Isa. 53. Et cũ ini
quis deputatus. Sed si ad mysterium attendatur hoc ad claritatẽ
Christi pertinet: nam per hoc ostenditur, quòd Christus p passi
onem meruerat iudiciariam potestatẽ. Iob. 23. Causa tua qua
si impij iudicata est, sed iudicium causamque recipies, medium
autem tenere proprium est iudicis. vnde & secundum Philoso-
phum ire ad iudicem est ire ad medium. Et ideo medius ponitur
& vnus a dexteris, & alius a sinistris, quia in iudicio statuet qui-
dem oues à dextris, hædos autem à sinistris. Vñ latro a dextris
qui credidit liberaẽ, & alter a sinistris qui in sultat est condẽnat9.

LECTIO IIII.

SCripsit autem & titu-
lum Pilatus, & posuit
super crucem. Erat au-
tem scriptum. Iesus Nazarenus
Rex Iudæorum.
b Hunc ergo titulum multi Iu
dæorum legerunt, quia prope
ciuitatem erat locus, vbi cruci-
fixus est Iesus. Et erat scriptum
Hebraice, Græce, & Latine.

b AGitur de tituli lectione. Et primo ponit tituli lectio, quia
{hunc titulũ multi legerũt Iudæorũ.} per quod signatur,
quòd plures saluantur per fidem, passionẽ Christi legendo quam
eorum qui viderunt. infra vlei. Hęc autem scripta sunt vt credas
tis. Secundo ponitur legendi facultas. Et hæc est duplex. Vna ex
loci propinquitate {quia prope ciuitatem erat locus vbi cruci-
fixus est Iesus,} ad quem multi confluebant. Alia ex scripturæ

multiplicitate

plicitate: quia erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine. Vt nullus ignoraret. Et quia hæ tres linguæ præ cæteris eminebant. Hebræa quidem propter vnius Dei cultum. Græca propter sapientiam. Latina propter Romanorum potentiam. Vnde hæ tres gentes sibi dignitatem vendicant in cruce Christi vt dicit, Augusti. in quo signatur, quòd per crucem Christi subiugari debebant, & conuerti deuoti & religiosi, q signãtur per hæbreã linguam. Sapientes, qui per græcam. Potentes, qui per latinam. Vel per hebreã significabãtur, quòd Christus dominari, debebat theologice, philosophie, quæ significat per hebreã. Quia Iudæis est tradita diuinarum rerũ cognitio. Per græcã vero philosophiæ naturali & philosophice. Nam græci erga naturalium speculationẽ insudauerunt. Per latinam vero Philosophię practicæ: quia apud Romanos maxime viguit scientia moralis, vt sic in captiuitatem rediganturoẽs intellectus in obsequiũ Christi, vt dicitur 2. Cor. 10. Conseruatio autem cituli ponitur cum dicitur.

c ET primo ponitur Iudæorum conatus ad titulum destruendum. Vnde. {Dicebant Pilato Pontifices Iudęorum.} Noli scribere Rex Iudæorum: sed quia ipse, &c.} Nam in hoc ostenditur Christi præconium, & Iudæorum opprobrium, quòd ponitur Rex Iudęorum. Nam contumeliosum est Iudęis quòd regẽ suum fecerunt crucifigi. Sed si poneretur{ quia dixit Rex sum Iudæorum,} hoc redundasset in Christi improperium, & indicasset eius culpam, & hoc ipsi intendebant, vt scilicet crucifixo auferrẽt famam, qui iam viuo abstulerunt vitam. Psal. 68. Aduersum me loquebantur, &c. Secundo ponitur Pilati constantia ad titulum conseruandum: quia Pilatus volens eis ignominiam facere noluit mutare sententiam. Vnde sequitur. {Respondit Pilatus, qđ scripsi, scripsi.} Quod non casu factum est: sed diu ante à Deo dispositum & prophetatum. Nam quidam Psal. 58. sic intitulant. Nec disperdas Dauid in tituli inscriptione. Qui quidẽ Psal. 56. maxime primet ad passionẽ. Sicut est Eripe me de inimicis meis, & duo præcedentes. Miserere mei Deus, miserere mei, & Si vere vtique iustitiam loquimini. Et ideo stulte clamabant pontifices. Quia sicut non potest corrumpi quod veritas dixit, ita non potest deleri quod Pilatus scripsit. Ideo enim Pilatus {quod scripsi, scripsi.} dixit,} quia dominus quod dixit, dixit, vt dicit Aug. Deinde cum dicit.

d PONit consequentia ad crucifixionem quantum ad milites. Et primo ponit aliarum vestium partitionem. Secundo tunicæ inconsutilis sortitionem, ibi, { Et tunicam.} tertio inducit Propheticam prænunciationem, ibi. { Vt scriptura, &c.} Dicit ergo {Milites, &c.} Ex quo duo colligere possumus, scilicet mortis Christi abiectionem, per hoc q denudauerunt eum, quod abiectis personis tantum fieri consueuit. Secundo militum rapacitatem, quia{ acceperunt vestimenta, & fecerũt quatuor partes vnicuique militi partem.} Hoc enim genus hominum rapacissimũ est. Ideo Ioannes baptista dixit eis. Neminem concutiatis, & contenti estote stipendijs vestris. Luc. 3. & Iob. 24. Nudos dimittunt homines, vestimenta tollentes. Quantum ad secundum dicit.

e ET primo ponitur tunicæ descriptio, secundo eius sortitio, ibi. {Et dixerunt, &c.} Dicit ergo. {Et tunicam.} scilicet acceperunt simul cum illis. {Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum.} Dicit autem, quòd erat inconsutilis, vt ostendat rationem indiuisionis. Ex quo vt quidam dicunt, præciositas tunicę potest conuinci. Chryso. vero econtrario dicit, q hoc dicens Euangelista, occulte vestis vilitatem insinuat. Nam in Palestina est quoddam genus vestium propter pauperes ex multis pannis contextum, quasi vnus pannus super alium. 2. Cor. 8. Scimus enim gratiam domini nostri Iesu Christi; quia cum dines esset in omnibus, propter nos egenus factus. Mystice autem potest referri ad corpus Christi mysticum, & sic vestimenta diuiduntur in quatuor partes: quia ecclesia per quatuor partes mũdi diffusa est. Isa. 49. Vino ego dicit Dominus: quia his omnibus velut ornamento vestieris & circundabis tibi eos quasi sponsa. Tunica inconsutilis quæ non diuiditur, significat charitatẽ, qa alię virtutes non sunt secundum se vnitæ, sed per aliud vniuntur inquantum oẽs conueniunt in fine vltimo, cui coniungitur sola charitas. Nam & fides finem vltimum demonstraret, spes in ipsum tendere faciat, tamen sola charitas coniungit. Col. 3. Super omnia autem charitatem habentes quę est vinculum perfectiõis, quæ dicitur esse desuper contexta, quòd charitas est super omnes alias virtutes. 1. Corin. 13. Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Eph. 3. Scire etiam supereminentẽ charitatem scientiæ Christi, &c. Vel quia charitas nõ est nobis à nobismetipsis, sed à spiritusancto. Ro. 5. Charitas Dei diffusa est in cordib⁹ nostris. Potest etiam hoc referri ad corpus Christi verum. Et sic est desuper contexta: quia formatum est corpus Christi virtute superiori, s. spiritussancti. Matth. 1. Quod in eo natum est, de spiritusancto est. Sortitio tunicę ponit cum dicit.

f ET enim quędam sors diuinatoria. Et hæc quia necessitatẽ non habet, est illicita. Est & alia diuisoria, & hæc in rebus mundanis est licita, sed nõ in spiritualibus, vt scilicet quæ homines arbitrio suo diuidere non valent, committunt arbitrio & cõsilio diuino. Pro. 16. Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur. Et eiusdem 18. Contradictiones comprimit sors, & inter potentes quoque dijudicat. Sed contra, videtur quod Matth. 27. dicitur, q̃ miserunt sortes super vestimenta sua. Responsio dicendum, q̃ Mat. non dicit, quòd super omnes mitterẽt sortes, sed dum diuiderent alias, miserunt sortem scilicet, tunicã. Præterea. Marc. adhuc magis vrget 15. dicens. Sortes miserunt quis quid tolleret. Ergo super omnes portiones. Responsio, dicẽdum secundum Aug. q̃ sic intelligenda sunt verba Marci, & exponenda. Miserunt sortes super eis, idest, super aliquo eorum qs quid, idest, quis eorum tolleret tunicam. Consequenter ponit scripturę vaticinium cum dicit.

g ET primo ponitur Prophetica prænunciatio, in quo notatur Prophetæ diligentia, dum etiam ventura quędam accidentia quę super Christum fienda erant, prænunciauit. Patet etiam quòd non a casu prædicta contigerunt. Et ideo dixit{ vt scriptura impleatur,} consecutiue scilicet quę dixit in Psalm. 21. Partiti sunt vestimenta mea. Non dicit vestem: quia plures erant. { Et vestem meam.} idest, super tunicam{ miserunt sortem.} Secũdo ponitur Prophetiæ adimpletio. quia{ milites quidem hęc fecerũt.} Per quod datur intelligi, quòd scriptura diuina etiam in minimo impletur. Mat. 5. Iota vnum aut vnus apex, &c. Luc. vltimo. Oportet impleri omnia quę scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis de me. Deinde cum dicit.

h PONitur consequens tertium quantum ad amicos. Et primo ponitur astantium mulierum præsentia. Secundo Christi de matre sollicita diligentia, ibi. {Cum ergo vidisset, &c.} Tertio prompta discipuli obedientia, ibi. {Et ex illa hora, &c.} Mulieres autem astantes iuxta crucem describuntur tres, scilicet Mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalena. Sed notandum, q̃ cum alij Euangelistæ mentionem faciant de multis mulieribus Christo astantibus, nullus facit mentionẽ de beata Virgine excepto Ioanne. Vnde ex vtrorumque narratione duplex incurrit dubitatio. Prima: quia Mat. & Mar. dicunt quòd mulieres stabant à longe. Ioannes vero, quòd iuxta crucẽ. Ad hoc dici posset, quòd aliæ erant mulieres quas commemorãt Mat. & Marc. & aliæ quas commemorat Ioannes. Sed huic repugnat, quòd Maria Magdalena cõnumeratur inter mulieres quas Mat. & Marc. commemorant, & etiam Ioannes. Et ideo dicendũ, quòd eædem mulieres intelligendę sunt, illę & illę, nec est in hoc contradictio. Nam iuxta & longe relatiue dicuntur, & nihil prohibet aliquod quodammodo dici longe, & quodammodo dici iuxta. Iuxta quidem fuisse dicit: quia in conspectu eius erant: sed longe, qa inter ipsum & mulieres erant intermedij. Vel potest dici quòd a principio crucifixionis stabant iuxta eum, ita quòd eis loqui poterat: sed postmodum superueniente multitudine irridentium secedentes a longe steterunt. Vnde Ioãnes narrat quod primo fuit. Alij quod postea. Secunda quæstio est, quia Ioan. cõmemorat Mariam cleophæ sed Mat. & Marc. loco eius Mariã Iacobi quæ dicebatur alphæi. Sed ad hoc dicendum est, quòd eadẽ est Maria Cleophæ quam nominat Ioannes, eum ea alphæi quã nominat Mat. Habuit enim duos viros, scilicet Alpheũ & Cleopham. Vel potest dici quòd Cleophas fuit pater eius. Quòd autem & mulieres stabant iuxta crucem, & discipuli eo relicto fugerunt, mulierum commendat, deorum constantiam. Iob. 19. Pelli meæ consumptis carnibus, quasi scilicet discipuli qui per carnem significantur recesserant, & mulieres, quæ per pellem intelliguntur,

telliguntur adhæserunt. Consequenter ponitur sollicitudo eius ad matrem, ibi.

i ET primo ponitur sollicitudo quantum ad curam discipuli, quam matri imposuit. Secundo quantum ad curam matris, quam discipulo commisit, ibi. { Deinde dicit discipulo, &c.} Quantum ad primum dicit. {Cum vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quẽ diligebat, dixit matri suę. Mulier, ecce filius tuus.

k Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua.

l Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

LECTIO V.

POstea sciens Iesus, quia omnia cõsumata sunt, vt consummaretur scriptura dicit, Sitio. Vas autẽ erat positum aceto plenum. Illi ergo spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes, obtulerunt ori eius.

b Cũ ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est.

c Et inclinato capite, tradidit spiritum.

d Iudæi ergo quoniam Parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato. Erat. n. magnus dies ille sabbati, rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura, & tolleretur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cũ eo. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderũt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura: sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.

i Cum vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quẽ diligebat, dixit matri suę. Mulier, ecce filius tuus.

k Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua.

l Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

LECTIO V.

POstea sciens Iesus, quia omnia cõsumata sunt, vt consummaretur scriptura dicit, Sitio. Vas autẽ erat positum aceto plenum. Illi ergo spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes, obtulerunt ori eius.

b Cũ ergo accepisset Iesus aceto, dixit, Consummatum est.

c Et inclinato capite, tradidit spiritum.

d Iudæi ergo quoniam Parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato. Erat. n. magnus dies ille sabbati, rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura, & tolleretur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cũ eo. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderũt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura: sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.

A esse veram non fantasticam. Item ostenditur eius ardens desiderium de salute generis humani. 1. Thi. 2. Vult omnes homines saluos fieri. Luc. 19. Venit filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat. Vehemens desiderium consequimur exprimere p. sitim. Psal 41. Sitiuit anima mea ad Deum viuum. Opportunitas implendi qđ petijt ostenditur ex hoc, q̃ { vas positum erat aceto plenum, &c.} Per hoc igit̃ vas Iudæorum synagoga significatur, quæ a vino patriarcharum, & Prophetarum degenerauerat in acetũ, idest, in malitiam, & crudelitatem pontifi cum. Ministratio autem ponitur. quia{ illi spongiam plenam aceto obtulerũt ori eius.} Ex quo oritur quæstio literalis. quo modo scilicet, obtulerunt spongiam ori Christi in altum pendentis. Sed hoc solui tur Matthæi. 27. Quia imposuerunt eam arundini. Vel secundum quosdã imposuerunt hyssopo quæ magna erat. Vñ & Mat. arundo vocat. Mystice aũt per hæc tria, signantur tria mala quæ in Iudæis erant. s. Inuidia per acetũ, dolositas p spongiæ cõcauitatẽ, malitia per amaritudinem hyssopi. Vel hyssopus significat humilitatem Christi quę est herba mundãs pectus, qđ præcipue per humilitatem mundatur. Psal. 50. Asperges me domine hyssopo, & mundabor, &c.} Finalis consumatio ponitur cum dicit.

b QVod potest referri vel ad consumationẽ mortis. Heb. 2. Decebat in gloria auctorem salutis eorum p passionem consummari. Ité ad consumationẽ sanctificationis, quæ est per passionem & crucem eius. Heb. 10. Vna enim oblatione consumauit in sempiternum sanctificatos. Vel ad consumationem scripturarum. Luc. 18. Consumabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. Consequenter cum dicit.

c DEscribit euangelista mortem Christi. Et primo ponit causa mortis. quia{ Inclinato capite.} Non enim est intelligendum quia tradidit spiritum, ideo inclinauit caput: sed econuerso. Nam inclinatio capitis obedientiã designat, pro qua mortem sustinuit. Phil. 2. Factus est obediens vsque ad mortem, Secundo ponitur moriẽtis potestas. Quia tradidit spiritum. scilicet propria potestate. supra 10. Nemo tollit a me animam meã: sed ego pono eam a meipso. Nam vt Aug. dicit. Nullus sic habet in potestate dormire cum velit, sicut Christus mori cum voluit. Sed attendendum, quòd ex hoc quòd tradidit spiritum aliqui dicunt, in homine esse duas animas, scilicet intellectualem, quam vocãt spiritum, & aliam animalem, puta vegetatiuam & sentitiuã, quæ corpus animat, et præcipue anima dicitur. Vnde dicunt, q̃ Christus tradidit solum animam intellectualem. Sed hoc est falsum, tum quia duas esse animas in homine inter errores computatur in libro de Ecclesiasticis dogmatibus, tum quia si tradidisset spiritum remanente adhuc anima, non fuisset mortuus. Quia ergo nihil est aliud spiritus in homine, quàm anima, dicendum, quòd tradidit spiritum, idest animam. Per quod etiam excluditur error quorundam, dicentium animas hominum mortuorum non ire statim post mortem ad paradisum, vel infernum, seu purgatorium: sed in tumulis vsque ad diem iudicij remanere. Nam domi nus statim tradit spiritum patri. Per quod datur intelligi, quòd iustorum animæ in manu Dei sunt. Sap. 3.

d HIc ponitur vulneratio corporis Christi. Et primo ponitur narratio vulnerationis. Secundo narrationis certitudo, ibi. {& qui vidit, &c.} Circa primum tria facit. Primo ponitur conatus Iudæorum & intentio. Secundo impletio conatus quantum ad patrem. Tertio quomodo hoc impletur in Christo. Dicitur ergo quantum ad primũ, quòd{ Iudęi quoniã Parasceue erat, &c.} Sciendum est enim, quòd sicut habetur Deut. 21. Præceptum est in lege, quòd cadavera suspensorum propter delicta, non dimitterentur suspẽsa vsque mane, ne pollueretur terra & etiam ad delendam ignominiam eorum qui suspendebantur. Nam huius mors turpissima reputabatur. Vnde dicitur ibidem. Maledictus omnis qui pendet in ligno, scilicet maledictione pœnæ. Licet autem huius pœnæ infligendæ iam non esset in Iudæorum potestate, tamen qđ in eis erat, facere nitebãtur. Et ideo q̃ a parasceue

erat, vt corpus Christi, & etiam aliorum non remanerent in cru
ce in die sabbati, qui valde solemnis erat & propter ipsum sabba
tum & festum azimorum {rogauerunt Pilatum, &c.} Hi quidem
in paruis diligentes sunt ad seruandam legem: sed in magnis con
tempserunt. Matth. 23. Excolantes culicem, camelum autem gul-
tientes. Quomodo
autem hoc in parte
impleat subdit { Ve-
nerunt ergo milites,
& primi quidē, } sci-
licet latroquis { frege-
runt crura } ad quem
primo venerunt { &
alterius qui crucifi-
xus est cum eo. } sci-
licet Iesu: in quo eo-
rum crudelitas osten
ditur, Mich. 3. Carnē
populi mei comedē-
runt. Sed quid est qđ
subdit { Ad Iesum au
tē cū venissent, &c. }
Nonne in medio cru
cifixus erat, &c. Re-
sponsio, dicendum,
quòd duorum mili-
tum singuli ad singulum latronem confringendum venerunt, q-
bus contractis, vnus ab vno, & alius ab alio, ad Iesum venerunt.
Vnde inde signatur occasio vulnerandi, quia cum vidissent eum
iam mortuum {non fregerunt eius crura. } sed vt certificarentur
de morte { vnus militum lancea latus eius aperuit. } Et signanter
dicit { aperuit. } non vulnerauit: quia per hoc latus, aperitur no-
bis ostium vitæ æternę. Apo. 4. Post hoc vidi ostium apertū. Hoc H
est ostium in latere archę, per quod intrant animalia diluuio nō
peritura. Gen. 7. Sed hoc ostium est causa salutis. Vnde { continuo
exiuit sanguis & aqua. } Quod est valde miraculosum, vt de cor-
pore mortui, in quo cit congelatus sanguis: sanguis exeat. Sed si
quis dicat, quòd hoc contingit propter calorem aliquem qui ad-
huc in corpore remanserat. Fluxus autem aquę inficiari non po
test, quia miraculosus existat, cum aqua exiēs purissima fuerit.
Quod quidem factum est vt Christus ostenderet id quod erat,
scilicet verus homo. In homine enim est duplex cōpositio. Vna
scilicet ex elementis, alia ex humoribus. Vnum elementorum est
aqua, inter humores autem præcipuus est sanguis. Item hoc factū
est ad ostendendum, quòd per passionem Christi plenam ablu-
tionem consequimur à peccatis, scilicet & maculis. A peccatis q-
dem per sanguinem qui est pretium nostræ redēptionis. 1. Pet. 1.
Non corruptibilibus auro & argento redempti estis de vana ve-
stra conuersatione, sed pretioso sanguine quasi agni incontami- I
nati & immaculati Christi. A maculis vero per aquam quæ est la
uacrum nostræ regenerationis. Ezech. 36. Effundam super vos
aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamēt is ve-
stris. Zachar. 13. Erit fons patens domui Dauid, & habitatoribus
Hierusalem in ablutionem peccatoris & mēstruatę. Et ideo hæc
duo specialiter pertinent ad duo sacramenta. Aqua ad sacramen
tum baptismi, ad eucharistiam sanguis. Vel vtrunque pertinet
ad eucharistiam: quia in sacramento eucharistiæ miscetur aqua
cum vino, quāmuis aqua non sit de substantia sacramenti. Com-
perit etiam hoc figuræ: quia sicut de latere Christi dormientis in
cruce fluxit sanguis & aqua quib⁹ cōsecrat ecclesiā. Ita de latere
Adæ dormiētis formata est mulier, q̄ ipsā ecclesiā præfigurabat.

e HIc ponitur certitudo narrationis. Et primo ex Apostolico
testimonio. Secundo ex scripturæ vaticinio, ibi. { Facta
sunt, &c. } Circa primum tria facit. Primo describit testis idonei-
tatem, quia { qui vidit testimonium perhibuit. } hoc est ipse Ioan
nes. 1. Ioan. 1. Quod vidimus & audiuimus, &c. Secundo astruit K
testimonij veritatem, quia { verum est testimoniū eius. } Ro. 9.
Veritatem dico, non mentior. supr. 8. Cognoscetis veritatem, &
veritas liberabit vos. Tertio exposcit fidem. { Et ille scit, quia ve-
ra dicit, vt & vos credatis. } infra 20. Hæc autem scripta sunt vt
credatis, &c. Et nō solum ex testimonio Apostolico certificatur,
sed additur vaticinium scripturę. Vnde dicit.

f VTly { vt } accipiatur consecutiue, sicut iam dictum est supra.
Et ponit duas auctoritates vetereis testamenti. Vnam quæ
refertur ad hoc quod dicit. { Non fregerunt eius crura, &c. } Et ha
betur Exod. 12. { Os non comminuetis ex eo. } scilicet agno pa-
scali qui præfigurabat Christū. Quia vt dicitur. 1. Cor. 5. Pascha
nostrum immolatus est Christus. Ideo à Deo ordinatum est, vt
non comminuerentur ossa agni Paschalis, vt daretur intelligi q̄
fortitudo veri agni & incontaminati Iesu Christi, nullo modo
erat commouenda per passionem. Vnde Iudęi purabant per pas-
sionem virtutem doctrinæ Christi destruere: sed potius corrobo

rata est. 1. Cor. 1. Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia F
est: sed nobis virtus Dei est. Ideo supra 8. dixit. Cum exaltaueri-
tis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Secunda au-
ctoritas refertur ad hoc quod dicit. Lancea latus eius aperuit, &
habetur Zach. 12. { Videbunt in quem transfixerunt. } Vbi no-
stra litera habet. As-
piciēt ad me quē cō-
fixerūt. Vñ si nos cō-
iungimus verbū Pro
phetæ, manifestū est,
q̄ Christus crucifi-
xus, est Deus. Nā qđ
Propheta dicit in p-
sona Dei: euāgelista
attribuit Chō. { Vi-
debūt } inquit ad iu-
diciū venientē. Apo
ca. 1. Vel aliciēt cō-
uersi per fidem, &c.

tolleret corpus Iesu, & permi-
sit Pilatus.
b Venit ergo, & tulit corpus Ie
su. Venit autem & Nichodemus
qui venerat ad Iesum nocte pri
mum, ferēs mixturam myrrhę
& aloes, quasi libras centum.
c Acceperunt autem corpus Ie
su, & ligauerunt eum lintheis,
cum aromatibus, sicut mos est
Iudæis sepelire.
d Erat autem in loco vbi cru-
cifixus est, hortus: & in horto
monumentum nouum, in quo
nondū quisquam positus erat.

LECTIO VI.

POstquam Euangelista egit de crucifi
xione & morte. Hic agit de sepultura Christi. Et primo ponit fa
cultas de licentia sepeliendi. Secundo studium corporis procura-
randi, ibi. { Venit ergo, &c. } Tertio ponitur locus sepulturæ, ibi.
Erat autem in, &c. } Quarto ponitur ipsa sepultura, ibi. { Ibi er-
go, &c. } Dicit ergo. { Post hæc. } scilicet passionē & mortem. { ro-
gauit Pilatum Ioseph ab Arimathia. } Quod idem est, quod ra-
matha. vt habetur. 1. Reg. 1. eo q̄ esset discipulus Iesu. } Non de
duodecim: sed de multis aliis credentibus: quia omnes credentes
à principio discipuli vocabantur. { Erat autem occultus propter
metum Iudęorū. } sicut & multi alij: sed ante passionē, supra 12.
Veruntamen ex principibus multi crediderunt in eum: sed pro-
pter Pharisæos, non confitebantur vt de synagoga nō ejecerent.
Vnde patet, q̄ vbi discipuli amiserunt fiduciam post passionem
latentes, hic assumpsit fiduciam publice obsequendo. Hic inquā,
rogauit Pilatum, vt tolleret corpus Iesu, } de cruce scilicet, & se-
pelirec: quia secundum leges humanas corpora damnatorum nō
debebant sine licentia sepeliri. { Et permisit Pilatus. } Quia Io-
seph nobilis erat & sibi familiaris. Vnde Marc. penulti. dicitur,
quòd erat decurio. Quantum ad secundum dicit.

VBi agitur de studio corporis procurandi. Et primo ponit
b materia corporis procurandi. Secundo ponitur ipsa pro-
curatio, ibi. { Acceperunt, &c. } Materia corporis procurandi fuit
mixtura myrrhę & aloes, quam Nichodemus in magna quanti-
tate procurauit. Et ideo de duobus mentionem facit. Primo de
Ioseph, qui tulit corpus. Secundo de Nicodemo, qui tulit aroma
ta. Hic autem Nicodemus fuit qui venit ad Iesum nocte, scilicet
ante passionem, vt habetur supra 3. Et hoc ideo cōmemorat, quia
de Ioseph dixerat, q̄ occultus erat propter metum Iudæorū, vt
ostendat, quòd etiam hic qui occultus erat discipulus, nunc fa-
ctus est publicus, sed non dum habens veram fidem de resurrectio
ne: quia attulit myrrham & aloes quasi corpus eius muniri a cor
ruptione indigeret. De quo scriptura dicit. Non dabis sanctū tuū
videre corruptionem. Mystice autem datur per hoc intelligi, q̄
Christum crucifixum debemus in corde nostro recondere cum
amaritudine pœnitentiæ & compassionis. Cant. 5. Manus meæ
distillauerunt mirrham. Habita ergo præparationis materia po-
nitur ipsa præparatio. Vnde dicit.

c VBi oritur dubitatio, q̄ Ioannes dicit, quòd ligauerunt il-
lud lintheis. Cum Mat. 27. dicatur, q̄ inuoluerūt illud sin
done. Respondeo, dicendum sm Aug. q̄ Mat. dicit vnam sindonē
tantum: quia non facit mentionem nisi de Ioseph. Et hic vnam
portauit. Sed quia solus Ioānes mentionem facit de Nicodemo,
ideo dicit { lintheis, } quia Nicodemus aliam portauit. Vel dicen-
dum, q̄ lintheum dicimus omnem pannum de lino factum. Cor
pus autem Christi inuolutum fuit fasciis. Sicut etiam de Lazaro
legitur, quia sic erat Iudæis mos sepelire. Erat etiam positum su-
darium ad caput, & ideo omnia complectens Ioannes, dicit { lin-
theis. } Per hoc vero, q̄ aromatibus eum condiunt, admonemur
in huius pietatis officiis, morem cuiuslibet Gentis esse seruan-
dum. Locus sepulturæ designatur consequenter cum dicit.

d VBi notandum, quòd Christus in horto captus, & in horto
passus, & in horto sepultus fuit. Ad designandum, quòd q̄
suæ passionis virtutem liberamura peccato, quod Adam in hor-
to delitiarū commisit, & quod per eum Ecclesia cōsecrat, quæ est
sicut hortus conclusus. Et in hoc horto erat monumentum no-
uum. Erant duplex rō, quare in sepulchro nouo voluit sepeliri.

Vna

Vna literalis, ne alia corpora quæ ibi fuissent, resurrexisse crede A
rentur, & non Christus. Vel omnia æquali virtute. Alia ratio est,
qa qui est de Virgine intacta natus, cōgrue fuit in sepulchro no
uo sepultus, { vt sicut in vtero Mariæ nemo ante eū, nemo post eū
fuit, ita & in hoc monumento. Similiter etiam vt daretur intel-
ligi, quòd recondit
per fidem in animo
innouato. Eph. 3. Ha
bitare etiam Christū
per fidem in cordi-
bus nostris. Conse-
quenter cum dicit.

e Ibi ergo propter Parasceuen
Iudęorum: quia iuxta erat mo-
numentum, posuerunt Iesum.

CAPVT XX.

LECTIO PRIMA.

e POnitur sepultu
ra. { Ibi ergo. }
idest in monumento
nouo. { propter para
sceuen Iudæorum. }
quia iam vespere ap-
propinquabant quā-
do propter sabbatum
nihil operari licebat.
Nam circa horā no-
nam expirauit, & p-
pter procurationem
sepulturæ & rerum quę necessaria erāt, fere dies vsque ad vesper-
am decursus erat { & quia monumentum erat iuxta locum. } vbi
erat crucifixus, { posuerunt ibi Iesum, &c. }

LECTIO PRIMA.

NArratis mysterijs passionis Christi. Hic euangelista
manifestat eius resurrectionem. Et primo manifestat
quomodo resurrectio Christi manifestata est mulie-
ribus. Secundo quomodo manifestata est discipulis,
ibi. { Cum ergo sero, &c. } Manifestata est resurrectio Christi mu-
lieribus quodam ordine. Primo quantum ad monumenti aper-
tionem. Secundo quantum ad angeli apparitionem, ibi. { Abierūt
ergo iterum, &c. } Tertio quātum ad Christi visionem, ibi. { Hæc
cum dixisset conuersa, &c. } Circa primum primo ponitur mulie
ris visio. Secundo rei visæ denunciatio, ibi. { Cucurrit ergo, &c. }
Circa primum quatuor consideranda occurrunt. Primo scilicet vi-
sionis tempus, quia { Vna sabbati. } scilicet prima feria. Nam apud
Iudæos dies sabbati solēnior habebat, & ideo ab eo omnis alius
dies denominabatur. Vnde dicebant prima sabbati, secunda sab
ba. &c. Vnde & Mat. 28. dicit prima sabba. Sed Ioannes dixit { vna
sabba. } propter mysterium, quia in hac die in qua resurrectio fa-
cta est inchoauit quasi quędam noua creatura. Psal. 103. Emitte
spiritum tuum, &c. Gal. 6 In Christo Iesu neque circuncisio ali-
quid valet, neque præputium: sed noua creatura. Moyses autē in D
principio Ge. de prima die nō dicit, factus est dies primus, sed dies
vnus. Ideo euangelista ad ipsam renouationem insinuandā vti-
tur verbo Moysi. Item, quia in hac die inchoabatur dies æternī-
tatis, quæ est vna non habens interpolationem noctis, quia sol
qui eam facit non occidit. Apoc. 21. Ciuitas illa non eget Sole ne
que luna vt luceant in eam. Nam claritas Dei illuminabit illam,
& lucerna eius est agnus. Zach. vlti. Erit dies vna quæ nota est do
mino, non dies neque nox, & in tempore vesperi erit lux. Secun
do ponit persona videndi, ibi. Quia { Maria Magdalenę venit, &c. }
Sed hic est dubium, quia in Marc. dicitur, Maria Magdalenę & Ia
cobi & Salomæ. Et Mat. vlti. connumeratur etiam alia Maria. Re
sponsio, dicendum secundum Aug. quòd Maria Magdalena fer
uentior. & deuotior erat ad Christū alijs mulieribus. Vñ Luc. 7.
dicitur. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum
Et ideo eam Euangelista specialius nominat. Et inde est, q̄ prius
ei apparuit dominus. Marc. vlti. supra 6. Præoccupat eos qui se cō
cupiscunt, vt illis se prior ostendat. Tertio ponitur hora seu qua- E
litas temporis, quia { mane cum adhuc tenebræ essent. } Luc. 23.
dicitur, quòd mulieres quæ cum Iesu venerunt de Galilæa vide-
runt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus Ie-
su, & reuerētes parauerunt aromata & vnguenta, & sabbato qui
dem siluerunt secundum mandatum. & ideo statim transacto sab
bato ante lucem primę sabbati venit ad monumentum nam ni-
mius ardor amoris eam sollicitabat. Can. 8. Lampades eius lapa-
des ignis atque flammarum, scilicet charitatis. Sed hic est quęstio
literalis. Quia vt dicitur Mar. vlt. Valde mane orto iā Sole. Quid
igitur dicit Euangelista. { Cum adhuc tenebræ essent. } Respōdeo,
dicendū, q̄ hoc quod dicit Marc. intelligitur de aurora. Vnde or
to iam Sole. Non quòd supra terram appareret: sed appropinqua
ret ad nostras regiones. Quarto quid videt: quia { vidit reuolutū
lapidem. Quod erat signum, vel quòd aliquis Christum abstule
rit, vel quòd resurrexerit. Et sicut dicitur Mat. vlti. Angelus do-

mini descendit de cœlo, quòd non est intelligendum, quòd ante
lapis esset reuolutus, quàm Christus resurgeret, sed post. nā Chri
stus exiuit de clauso vtero virginis nondum gloriosum corpus
habens. Non est mirum si cum corpore glorioso exiuit de sepul-
chro. Nam lapis est reuolutus, vt videntes ibi Christū non esse, fa
cilius crederēt eius re
surrectionem. Conse
quenter cum dicit.

b POnitur rei visæ
denunciatio. Ex
nimio enim amore,
non distulit nuncia-
re discipulis, quod vi
dit: sed { currit & ve-
nit ad Simonem Pe-
trum & alium disci-
pulum quem dilige-
bat Iesus. } 4. Reg. 7.
Hæc dies boni nun-
cij est si tacuimus, &
noluerimus nūciare
vsque mane sceleris
arguemur. Sic qui au
dit verba Dei debet
festinus alijs dicere. Apoc vlti. Qui audit dicat, veni. Sed ad il-
los venit qui præcipui erant & Christum feruentius diligebant,
vt aut secum quærerent. aut secum dolerent. { Et dicit eis. Tule-
runt dominum de monumento. } Viso enim sepulchro vacuo nō
dum habens in corde quòd Christus resurrexerit, dicit. { & nesci
mus vbi posuerunt eum. } Vbi dat intelligere, quòd non sola iue
rit ad monumentum, & quòd adhuc de resurrectione dubitaret.
Et ideo Euangelista non sine causa dixit { cum adhuc tenebræ es
sent } per qualitatem temporis, qualitatem mentis in qua dubi-
tationis tenebræ erant, designans. Psalm. 81. Nescierunt neque
intellexerunt in tenebris, &c. Sed attende, quòd in Græcis codi-
cibus habetur { dominum meum } ad designandum propensiorē
charitatem: & famulatus affectus. Psalm. 72. Quid mihi est in cœ
lo, & a te quid volui super terram? Vīque: Pars mea Deus in æter
num. Consequenter cum dicit.

POnitur denunciatæ rei inquisitio. Et primo ponitur quæ-
rentium studium ad inquirendum. Et hoc per exitum, dum
dicit. { Exijt ergo Petrus & alius discipulus. } Qui enim scrutari
vult mysteria Christi debet exire quodāmodo a se, & a carnali cō
suetudine. Canti. 5. Egredimini & videte filiæ Syon Regem Sa-
lomonem. Secundo ponitur inquisitionis ordo seu modus. Et
primo quantum ad cursum: quia { currebant duo simul. } qui præ-
cæteris Christum diligebant. Psalm. 118. Viam mandatorum
tuorum cucurri. 1. Corinthiorum 9. Sic currite vt comprehen-
datis, &c. Secundo quantum ad aduentum, quia { & ille alius di-
scipulus, &c. } Vbi primo ponitur quomodo Ioannes præuenit,
Secundo quomodo Petrus cum sequitur, ibi. { Venit ergo Si-
mon, &c. } Sed nota, quòd non sine causa Euangelista etiam par-
ticularia diligenter enarrat. Nam in istis duobus discipulis, po-
pulus duplex, Iudæorum scilicet, & gentilium designatur.
Quia licet Iudæi prius habuerint cognitionem vnius veri Dei,
tamen quantum ad statum mundi populus gentium est anti-
quior: quia ex gentilibus processerunt etiam Iudæi. Gen. 12. Egre
dere de terra tua, & de cogitatione tua. Isti simul currebant vel
decursum huius mundi. Iudæi per literam legis. Gentiles per le-
gem naturæ. Vel simul currunt naturali desiderio ad beatitu-
dinem, & veritatis cognitionem, quam omnes homines natu-
ra scire desiderant. { Sed ille alius discipulus. } scilicet minor,
{ præcucurrit citius Petro. } Quia gentiles ad cognitionem veri
tatis tardius venerunt, quam Iudæi: quia quondam Deus erat
tantum in Iudæa notus. Vnde dicunt. Psalm. 147. Non fecit ta-
liter omni nationi { Et venit prior ad monumentum. } quia prius
considerauit mysteria Christi, & prius Iudæis de Christo fa-
cta est promissio, Romanorum nono. Quorum est adoptio fi-
liorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, &
promissa, quorum patres, ex quibus est Christus secundum car-
nem, &c. { Et cum se inclinasset vidit lintheamina posita, non
tamen introuit. Et cum se inclinasset. } scilicet sub iugo legis.
Exod. vigesimoquarto. Omnia quæcumque præcepit dominus
faciemus. { Vidit lintheamina posita. } scilicet figuras quasdam,
omnium mysteriorum, secundo Corinthiorum tertio. Vsque
in hodiernum diem idipsum velamen in lectione veteris testa-
menti manet non reuelatum. { Non tamen introiuit. } quia non
peruenit ad veritatis cognitionem dum in mortuum credere,
noluit. Et hoc dicitur. Lucæ quintodecimo. Pefratre maiore,
qui audiens simphoniam & tripudia fratri reuertenti facta, no-
luit intrare, cum tamen introitum promittat Dauid, dicens.
Psalm. 42. Introibo ad altare Dei.

Hic

HIc agitur de peruentione Petri. Et ſecundum literam, quòd ſimul currebant, ſignum erat feruentis deuotionis. Sed Ioannes citius peruenit: quia iunior erat ſene Petro. Sed ſecundum myſterium, Petrus Ioannẽ ſequitur: quia gentiles ad Chriſtum conuerſi non erant congregandi in aliam eccleſiam ab eccleſia Iudæorum: ſed inferendi in præcedenté oliuã & eccleſiã. Ro. 11. Et ideo Apoſtolus, 1. Theſſ. 2. commendans eos dicit. Vos aũc fratres facti eſtis imitatores eccleſiarum, quæ ſunt in Iudæa in Chriſto Ieſu. Tertio ponitur ordo inquiſitionis, quantum ad eorũ ingreſſum, quia {introiuit in monumentũ.} Et primo ponit quomodo Petrus intrauit primo. Secundo, quomodo Ioannes, ibi. {Tunc ergo introiuit in monumentum.} Dicit ergo, quòd Petr⁹ introiuit in monumentum. Et quidem ſecundum literam, Ioannes qui primo peruenit non intrauit propter reuerentiam Petri cui priorem ingreſſum ſeruabat. Sed ſecundum myſterium, ſignatur quòd populus Iudeorum qui primo myſteria incarnationis audiuit, poſterius ad fidem conuertitur, quàm populus gentium. Rom. 9. Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehenderunt iuſtitiam. Iſrael vero ſectando legem iuſtitiæ in legem iuſtitię nõ peruenit. {Et vidit.} ſcilicet Petrus {poſita linteamina.} Ioannes vidit ſola linteamina quæ Petrus ſimiliter vidit. Quia non reprobamus vetus teſtamentum. Nam aperuit eis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Sed adhuc vlcerius vidit ſudarium quod fuerat ſuper caput eius. 1. Cor. 11. Caput Chriſti Deus. Videre ergo ſudarium quod fuerat ſuper caput {Ieſu}, eſt habere fidem diuinitatis Chriſti quam Iudæi acceptare noluerunt. Quod quidem ſudarium deſcribitur {& ſeparatum} ab alijs {& inuolutum}, & in vnum locum} quia diuinitas Chriſti occulta eſt, & ſeparata ab omni creatura propter ſui excellentiam. Rom. 9. Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula amen: Iſa. 45. Vere tu es Deus abſconditus. Inuolutum vidit quaſi in modum circuli, qa lintei quando inuoluuntur, nec initium, nec finis in eis aſpicitur, ſcilꝫ ſtudo diuinitatis eſt quæ nec cœpit eſſe nec deſinit. Hebr. vlti. Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Pſalm. 101. Tu autem idem ipſe es, &c. Sed in vnum locum viderunt, quia Deus non habitat vbi eſt ſciſſura mentium. Sed illi eius merentur gratiam, qui ſunt vnum per charitatem. Pſal. 75. In pace factus eſt locus eius. 1. Corin. 14. Non eſt Deus diſſenſionis ſed pacis. Vel aliter per ſudarium quo laborantium ſudor detergi ſolet, intelligi poteſt labor Dei qui etſi quietus ſemper permaneat, tamen ſe laborare denunciat dum duras hominũ pranitates portat. Iſa. 1. Facta ſunt mihi moleſta, laborau ſuſtinens. Et precipue hunc laborem pertulit Chriſtus in humanitate aſſumpta. Tren. 3. Dabit percutiẽti ſe maxillã, ſaturabitur opprobriis. Hoc igitur ſudarium longe ſeorſum inuenitur: quia ipſa redemptoris noſtri paſſio longe eſt a noſtra paſſione diſiuncta. Nam per linteamina quæ ita ſe habent ad membra ſicut ſudarium ad caput, intelliguntur paſſiones ſanctorum à quibus ſudarium ſeorſum, ſcilicet paſſio Chriſti, quoniã ipſe ſine culpa pertulit, quod nos cum culpa toleramus. 1. Pet. 3. Chriſtus mortuus eſt, iuſtus pro iuſtis, ipſe ſponte morti ſuccumbere volũit. ſupra 10. Nemo tollit a me animam: ſed ego pono eam a meipſo. Epheſ. 5. Dilexit nos & tradidit ſemetipſum pro nobis. Sed ſancti ad mortem vadunt inuiti. infra vlti. Alius te cinget, & ducet quo tu nõ vis. Sed quare Euangeliſta ſic diligenter omnia narrat? Ad quod dicendũ ſecundum Chryſoſt. vt excluderet falſam opinionem a Iudæis diuulgatam, quòd corpus Chriſti furtim ſublatũ eſſet, vt habetur Matth. vlti. Nam ſi hoc modo aliqui tranſtuliſſent illud, non vtique eum denudaſſent, præcipue cum oportuiſſet eos feſtinanter hoc facere propter præſentiam cuſtodum, neque etiam fuiſſent ita ſolliciti, vt leuarent ſudarium & inuoluerent, & ſeorſum in vnum locum ponerent, ſed ea ſimpliciter vt contigiſſet ſuſcepto corpore dimiſiſſent. Huius etiam rei cauſa permiſit, quòd ſepultus fuit cum myrrha & aloe: quæ conglutinant corporis lineamina, ita quòd non potuiſſent tam cito a corpore ſeparari. Conſequenter cum dicit.

a Venit ergo Simon Petrus ſequẽs eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius non cum linteaminibus poſitũ: ſed ſeparatim involutum in vnum locum.

e Tunc ergo introiuit & ille diſcipulus, qui venerat primus ad monumentum.

f Et vidit & credidit, nondum enim ſciebãt ſcripturã, qa oportet eum a mortuis reſurgere.

LECTIO II.

IErunt ergo iterum diſcipuli ad ſemetipſos. Maria autem ſtabat ad monumentum, foris plorans. Dum ergo fleret, inclinauit ſe, & proſpexit in monumentum.

a Venit ergo Simon Petrus] Poſtquam Petrus & Ioannes ad ſepulchrum accurrerunt, ſequitur quòd Petrus ingreſſus eſt ſepulchrum, & vidit ſudarium & linteamina. Vnde dicit. {Venit ergo Simon Petrus ſequẽs eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius non cum linteaminibus poſitũ ſed ſeparatim involutum in vnum locum.} Et primo ponit quomodo Petrus intrauit primo. Secundo, quomodo Ioannes, ibi. {Tunc ergo introiuit in monumentum.} Dicit ergo, quòd Petr⁹ introiuit in monumentum. Et quidem ſecundum literam, Ioannes qui primo peruenit non intrauit propter reuerentiam Petri cui priorem ingreſſum ſeruabat. Sed ſecundum myſterium, ſignatur quòd populus Iudeorum qui primo myſteria incarnationis audiuit, poſterius ad fidem conuertitur, quàm populus gentium. Rom. 9. Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehenderunt iuſtitiam. Iſrael vero ſectando legem iuſtitiæ in legem iuſtitię nõ peruenit. {Et vidit.} ſcilicet Petrus {poſita linteamina.} Ioannes vidit ſola linteamina quæ Petrus ſimiliter vidit. Quia non reprobamus vetus teſtamentum. Nam aperuit eis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Sed adhuc vlcerius vidit ſudarium quod fuerat ſuper caput eius. 1. Cor. 11. Caput Chriſti Deus. Videre ergo ſudarium quod fuerat ſuper caput {Ieſu}, eſt habere fidem diuinitatis Chriſti quam Iudæi acceptare noluerunt. Quod quidem ſudarium deſcribitur {& ſeparatum} ab alijs {& inuolutum}, & in vnum locum} quia diuinitas Chriſti occulta eſt, & ſeparata ab omni creatura propter ſui excellentiam. Rom. 9. Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula amen: Iſa. 45. Vere tu es Deus abſconditus. Inuolutum vidit quaſi in modum circuli, qa lintei quando inuoluuntur, nec initium, nec finis in eis aſpicitur, ſcilꝫ ſtudo diuinitatis eſt quæ nec cœpit eſſe nec deſinit. Hebr. vlti. Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Pſalm. 101. Tu autem idem ipſe es, &c. Sed in vnum locum viderunt, quia Deus non habitat vbi eſt ſciſſura mentium. Sed illi eius merentur gratiam, qui ſunt vnum per charitatem. Pſal. 75. In pace factus eſt locus eius. 1. Corin. 14. Non eſt Deus diſſenſionis ſed pacis. Vel aliter per ſudarium quo laborantium ſudor detergi ſolet, intelligi poteſt labor Dei qui etſi quietus ſemper permaneat, tamen ſe laborare denunciat dum duras hominũ pranitates portat. Iſa. 1. Facta ſunt mihi moleſta, laborau ſuſtinens. Et precipue hunc laborem pertulit Chriſtus in humanitate aſſumpta. Tren. 3. Dabit percutiẽti ſe maxillã, ſaturabitur opprobriis. Hoc igitur ſudarium longe ſeorſum inuenitur: quia ipſa redemptoris noſtri paſſio longe eſt a noſtra paſſione diſiuncta. Nam per linteamina quæ ita ſe habent ad membra ſicut ſudarium ad caput, intelliguntur paſſiones ſanctorum à quibus ſudarium ſeorſum, ſcilicet paſſio Chriſti, quoniã ipſe ſine culpa pertulit, quod nos cum culpa toleramus. 1. Pet. 3. Chriſtus mortuus eſt, iuſtus pro iuſtis, ipſe ſponte morti ſuccumbere volũit. ſupra 10. Nemo tollit a me animam: ſed ego pono eam a meipſo. Epheſ. 5. Dilexit nos & tradidit ſemetipſum pro nobis. Sed ſancti ad mortem vadunt inuiti. infra vlti. Alius te cinget, & ducet quo tu nõ vis. Sed quare Euangeliſta ſic diligenter omnia narrat? Ad quod dicendũ ſecundum Chryſoſt. vt excluderet falſam opinionem a Iudæis diuulgatam, quòd corpus Chriſti furtim ſublatũ eſſet, vt habetur Matth. vlti. Nam ſi hoc modo aliqui tranſtuliſſent illud, non vtique eum denudaſſent, præcipue cum oportuiſſet eos feſtinanter hoc facere propter præſentiam cuſtodum, neque etiam fuiſſent ita ſolliciti, vt leuarent ſudarium & inuoluerent, & ſeorſum in vnum locum ponerent, ſed ea ſimpliciter vt contigiſſet ſuſcepto corpore dimiſiſſent. Huius etiam rei cauſa permiſit, quòd ſepultus fuit cum myrrha & aloe: quæ conglutinant corporis lineamina, ita quòd non potuiſſent tam cito a corpore ſeparari. Conſequenter cum dicit.

e Venit ergo Simon Petrus] Poſtquam Petrus & Ioannes ad ſepulchrum accurrerunt, ſequitur quòd Petrus ingreſſus eſt ſepulchrum, & vidit ſudarium & linteamina. Vnde dicit. {Venit ergo Simon Petrus ſequẽs eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius non cum linteaminibus poſitũ: ſed ſeparatim involutum in vnum locum.} Et primo ponit quomodo Petrus intrauit primo. Secundo, quomodo Ioannes, ibi. {Tunc ergo introiuit in monumentum.} Dicit ergo, quòd Petr⁹ introiuit in monumentum. Et quidem ſecundum literam, Ioannes qui primo peruenit non intrauit propter reuerentiam Petri cui priorem ingreſſum ſeruabat. Sed ſecundum myſterium, ſignatur quòd populus Iudeorum qui primo myſteria incarnationis audiuit, poſterius ad fidem conuertitur, quàm populus gentium. Rom. 9. Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehenderunt iuſtitiam. Iſrael vero ſectando legem iuſtitiæ in legem iuſtitię nõ peruenit. {Et vidit.} ſcilicet Petrus {poſita linteamina.} Ioannes vidit ſola linteamina quæ Petrus ſimiliter vidit. Quia non reprobamus vetus teſtamentum. Nam aperuit eis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Sed adhuc vlcerius vidit ſudarium quod fuerat ſuper caput eius. 1. Cor. 11. Caput Chriſti Deus. Videre ergo ſudarium quod fuerat ſuper caput {Ieſu}, eſt habere fidem diuinitatis Chriſti quam Iudæi acceptare noluerunt. Quod quidem ſudarium deſcribitur {& ſeparatum} ab alijs {& inuolutum}, & in vnum locum} quia diuinitas Chriſti occulta eſt, & ſeparata ab omni creatura propter ſui excellentiam. Rom. 9. Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula amen: Iſa. 45. Vere tu es Deus abſconditus. Inuolutum vidit quaſi in modum circuli, qa lintei quando inuoluuntur, nec initium, nec finis in eis aſpicitur, ſcilꝫ ſtudo diuinitatis eſt quæ nec cœpit eſſe nec deſinit. Hebr. vlti. Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Pſalm. 101. Tu autem idem ipſe es, &c. Sed in vnum locum viderunt, quia Deus non habitat vbi eſt ſciſſura mentium. Sed illi eius merentur gratiam, qui ſunt vnum per charitatem. Pſal. 75. In pace factus eſt locus eius. 1. Corin. 14. Non eſt Deus diſſenſionis ſed pacis. Vel aliter per ſudarium quo laborantium ſudor detergi ſolet, intelligi poteſt labor Dei qui etſi quietus ſemper permaneat, tamen ſe laborare denunciat dum duras hominũ pranitates portat. Iſa. 1. Facta ſunt mihi moleſta, laborau ſuſtinens. Et precipue hunc laborem pertulit Chriſtus in humanitate aſſumpta. Tren. 3. Dabit percutiẽti ſe maxillã, ſaturabitur opprobriis. Hoc igitur ſudarium longe ſeorſum inuenitur: quia ipſa redemptoris noſtri paſſio longe eſt a noſtra paſſione diſiuncta. Nam per linteamina quæ ita ſe habent ad membra ſicut ſudarium ad caput, intelliguntur paſſiones ſanctorum à quibus ſudarium ſeorſum, ſcilicet paſſio Chriſti, quoniã ipſe ſine culpa pertulit, quod nos cum culpa toleramus. 1. Pet. 3. Chriſtus mortuus eſt, iuſtus pro iuſtis, ipſe ſponte morti ſuccumbere volũit. ſupra 10. Nemo tollit a me animam: ſed ego pono eam a meipſo. Epheſ. 5. Dilexit nos & tradidit ſemetipſum pro nobis. Sed ſancti ad mortem vadunt inuiti. infra vlti. Alius te cinget, & ducet quo tu nõ vis. Sed quare Euangeliſta ſic diligenter omnia narrat? Ad quod dicendũ ſecundum Chryſoſt. vt excluderet falſam opinionem a Iudæis diuulgatam, quòd corpus Chriſti furtim ſublatũ eſſet, vt habetur Matth. vlti. Nam ſi hoc modo aliqui tranſtuliſſent illud, non vtique eum denudaſſent, præcipue cum oportuiſſet eos feſtinanter hoc facere propter præſentiam cuſtodum, neque etiam fuiſſent ita ſolliciti, vt leuarent ſudarium & inuoluerent, & ſeorſum in vnum locum ponerent, ſed ea ſimpliciter vt contigiſſet ſuſcepto corpore dimiſiſſent. Huius etiam rei cauſa permiſit, quòd ſepultus fuit cum myrrha & aloe: quæ conglutinant corporis lineamina, ita quòd non potuiſſent tam cito a corpore ſeparari. Conſequenter cum dicit.

e AGit de introitu Ioannis. Nõ enim foris remanſit, ſed poſt Petrum intrauit. quia in fine mundi ad receptionis fidem etiam Iudæi cõlligentur. Rom. 11. Ex parte cæcitas contigit in Iſrael donec plenitudo gentium ſubintraret. et ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Iſa. 10. Reliquiæ ſaluæ fient. Vel aliter ſecundũ myſterium. Per iſtos duos diſcipulos duo genera hominũ deſignantur ſcilicet vacantes contemplationi veritatis, & hi ſignantur p Ioannem, & inſiſtentes obedientię mandatorum, qui ſignantur per Petrum. Vnde Simon obediens interpretatur. Contingit autem plerunque quòd prius perueniat ad cognitionem myſteriorum Chriſti contemplatiuus, ſua docibilitate, ſed non intrat, qa quandoque præcedit intellectus, & ſequitur tardus, aut nullus affectus. Sed actiuus inſtantia feruoris, & ſedulitate, & ſi tardus intelligat. Pſal. 118. A mandatis tuis intellexi, tamen citius intrat, ita vt qui fuerunt poſteriores in peruenièdo, fiãt priores in cognoſcendo. Matth. 20. Erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi. Conſequenter cum dicit.

f POnitur effectus inquiſitionis. Et in primo aſpectu poſſet talem ſenſum habere, quòd {vidit} illa, ſcilicet {& credidit,} qꝫ Chriſtus reſurrexerit. Sed ſecundum Aug. hoc non poteſt ſtare. Quia ſequitur. {Nondum enim ſciebat, &c.} Ideo dicendum, qꝫ {vidit,} vacuum monumentum {& credidit} his quæ dixerat mulier, ſcilicet quòd aliqui Dominum aſportaſſent. Et tunc ſequitur {Nondum enim ſciebãt ſcripturam,} quia nondum eis erat apertus ſenſus, vt intelligerent ſcripturas. Luc. vlti. Sed nonne Chriſtus paſſionem & reſurrectionem eius prędixit? Matth. 20. Et tertia die reſurget. Reſpondeo, dicendum, quòd quadam conſuetudine audiendi ab eo parabolas, multa quæ eis aperte dicebat non intelligebant, & aliquid eum ſignificare credebant. Vel ſecundũ Chryſo. {vidit} linteamina poſita ſic ordinata, quod non fuiſſet factum ſi corpus furtim fuiſſet ſublatum {& credidit,} ſcilicet vera fide, quòd Chriſtus a morte reſurrexerit. Et tunc hoc, quod ſequitur. {Nondum enim ſciebãt ſcripturam,} referrur ad hoc, qđ dicit {vidit & credidit,} quaſi diceret. Antequam videret non ſciebat ſcripturam {quia oportebat eum a mortuis reſurgere,} ſed quando vidit, credidit; quòd a mortuis reſurrexiſſet, &c.

f Et vidit & credidit] Poſtquam Petrus & Ioannes ad ſepulchrum accurrerunt, ſequitur quòd Petrus ingreſſus eſt ſepulchrum, & vidit ſudarium & linteamina. Vnde dicit. {Venit ergo Simon Petrus ſequẽs eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius non cum linteaminibus poſitũ: ſed ſeparatim involutum in vnum locum.} Et primo ponit quomodo Petrus intrauit primo. Secundo, quomodo Ioannes, ibi. {Tunc ergo introiuit in monumentum.} Dicit ergo, quòd Petr⁹ introiuit in monumentum. Et quidem ſecundum literam, Ioannes qui primo peruenit non intrauit propter reuerentiam Petri cui priorem ingreſſum ſeruabat. Sed ſecundum myſterium, ſignatur quòd populus Iudeorum qui primo myſteria incarnationis audiuit, poſterius ad fidem conuertitur, quàm populus gentium. Rom. 9. Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehenderunt iuſtitiam. Iſrael vero ſectando legem iuſtitiæ in legem iuſtitię nõ peruenit. {Et vidit.} ſcilicet Petrus {poſita linteamina.} Ioannes vidit ſola linteamina quæ Petrus ſimiliter vidit. Quia non reprobamus vetus teſtamentum. Nam aperuit eis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Sed adhuc vlcerius vidit ſudarium quod fuerat ſuper caput eius. 1. Cor. 11. Caput Chriſti Deus. Videre ergo ſudarium quod fuerat ſuper caput {Ieſu}, eſt habere fidem diuinitatis Chriſti quam Iudæi acceptare noluerunt. Quod quidem ſudarium deſcribitur {& ſeparatum} ab alijs {& inuolutum}, & in vnum locum} quia diuinitas Chriſti occulta eſt, & ſeparata ab omni creatura propter ſui excellentiam. Rom. 9. Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula amen: Iſa. 45. Vere tu es Deus abſconditus. Inuolutum vidit quaſi in modum circuli, qa lintei quando inuoluuntur, nec initium, nec finis in eis aſpicitur, ſcilꝫ ſtudo diuinitatis eſt quæ nec cœpit eſſe nec deſinit. Hebr. vlti. Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Pſalm. 101. Tu autem idem ipſe es, &c. Sed in vnum locum viderunt, quia Deus non habitat vbi eſt ſciſſura mentium. Sed illi eius merentur gratiam, qui ſunt vnum per charitatem. Pſal. 75. In pace factus eſt locus eius. 1. Corin. 14. Non eſt Deus diſſenſionis ſed pacis. Vel aliter per ſudarium quo laborantium ſudor detergi ſolet, intelligi poteſt labor Dei qui etſi quietus ſemper permaneat, tamen ſe laborare denunciat dum duras hominũ pranitates portat. Iſa. 1. Facta ſunt mihi moleſta, laborau ſuſtinens. Et precipue hunc laborem pertulit Chriſtus in humanitate aſſumpta. Tren. 3. Dabit percutiẽti ſe maxillã, ſaturabitur opprobriis. Hoc igitur ſudarium longe ſeorſum inuenitur: quia ipſa redemptoris noſtri paſſio longe eſt a noſtra paſſione diſiuncta. Nam per linteamina quæ ita ſe habent ad membra ſicut ſudarium ad caput, intelliguntur paſſiones ſanctorum à quibus ſudarium ſeorſum, ſcilicet paſſio Chriſti, quoniã ipſe ſine culpa pertulit, quod nos cum culpa toleramus. 1. Pet. 3. Chriſtus mortuus eſt, iuſtus pro iuſtis, ipſe ſponte morti ſuccumbere volũit. ſupra 10. Nemo tollit a me animam: ſed ego pono eam a meipſo. Epheſ. 5. Dilexit nos & tradidit ſemetipſum pro nobis. Sed ſancti ad mortem vadunt inuiti. infra vlti. Alius te cinget, & ducet quo tu nõ vis. Sed quare Euangeliſta ſic diligenter omnia narrat? Ad quod dicendũ ſecundum Chryſoſt. vt excluderet falſam opinionem a Iudæis diuulgatam, quòd corpus Chriſti furtim ſublatũ eſſet, vt habetur Matth. vlti. Nam ſi hoc modo aliqui tranſtuliſſent illud, non vtique eum denudaſſent, præcipue cum oportuiſſet eos feſtinanter hoc facere propter præſentiam cuſtodum, neque etiam fuiſſent ita ſolliciti, vt leuarent ſudarium & inuoluerent, & ſeorſum in vnum locum ponerent, ſed ea ſimpliciter vt contigiſſet ſuſcepto corpore dimiſiſſent. Huius etiam rei cauſa permiſit, quòd ſepultus fuit cum myrrha & aloe: quæ conglutinant corporis lineamina, ita quòd non potuiſſent tam cito a corpore ſeparari. Conſequenter cum dicit.

f Et vidit & credidit] Poſtquam Petrus & Ioannes ad ſepulchrum accurrerunt, ſequitur quòd Petrus ingreſſus eſt ſepulchrum, & vidit ſudarium & linteamina. Vnde dicit. {Venit ergo Simon Petrus ſequẽs eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius non cum linteaminibus poſitũ: ſed ſeparatim involutum in vnum locum.} Et primo ponit quomodo Petrus intrauit primo. Secundo, quomodo Ioannes, ibi. {Tunc ergo introiuit in monumentum.} Dicit ergo, quòd Petr⁹ introiuit in monumentum. Et quidem ſecundum literam, Ioannes qui primo peruenit non intrauit propter reuerentiam Petri cui priorem ingreſſum ſeruabat. Sed ſecundum myſterium, ſignatur quòd populus Iudeorum qui primo myſteria incarnationis audiuit, poſterius ad fidem conuertitur, quàm populus gentium. Rom. 9. Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehenderunt iuſtitiam. Iſrael vero ſectando legem iuſtitiæ in legem iuſtitię nõ peruenit. {Et vidit.} ſcilicet Petrus {poſita linteamina.} Ioannes vidit ſola linteamina quæ Petrus ſimiliter vidit. Quia non reprobamus vetus teſtamentum. Nam aperuit eis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Sed adhuc vlcerius vidit ſudarium quod fuerat ſuper caput eius. 1. Cor. 11. Caput Chriſti Deus. Videre ergo ſudarium quod fuerat ſuper caput {Ieſu}, eſt habere fidem diuinitatis Chriſti quam Iudæi acceptare noluerunt. Quod quidem ſudarium deſcribitur {& ſeparatum} ab alijs {& inuolutum}, & in vnum locum} quia diuinitas Chriſti occulta eſt, & ſeparata ab omni creatura propter ſui excellentiam. Rom. 9. Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula amen: Iſa. 45. Vere tu es Deus abſconditus. Inuolutum vidit quaſi in modum circuli, qa lintei quando inuoluuntur, nec initium, nec finis in eis aſpicitur, ſcilꝫ ſtudo diuinitatis eſt quæ nec cœpit eſſe nec deſinit. Hebr. vlti. Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Pſalm. 101. Tu autem idem ipſe es, &c. Sed in vnum locum viderunt, quia Deus non habitat vbi eſt ſciſſura mentium. Sed illi eius merentur gratiam, qui ſunt vnum per charitatem. Pſal. 75. In pace factus eſt locus eius. 1. Corin. 14. Non eſt Deus diſſenſionis ſed pacis. Vel aliter per ſudarium quo laborantium ſudor detergi ſolet, intelligi poteſt labor Dei qui etſi quietus ſemper permaneat, tamen ſe laborare denunciat dum duras hominũ pranitates portat. Iſa. 1. Facta ſunt mihi moleſta, laborau ſuſtinens. Et precipue hunc laborem pertulit Chriſtus in humanitate aſſumpta. Tren. 3. Dabit percutiẽti ſe maxillã, ſaturabitur opprobriis. Hoc igitur ſudarium longe ſeorſum inuenitur: quia ipſa redemptoris noſtri paſſio longe eſt a noſtra paſſione diſiuncta. Nam per linteamina quæ ita ſe habent ad membra ſicut ſudarium ad caput, intelliguntur paſſiones ſanctorum à quibus ſudarium ſeorſum, ſcilicet paſſio Chriſti, quoniã ipſe ſine culpa pertulit, quod nos cum culpa toleramus. 1. Pet. 3. Chriſtus mortuus eſt, iuſtus pro iuſtis, ipſe ſponte morti ſuccumbere volũit. ſupra 10. Nemo tollit a me animam: ſed ego pono eam a meipſo. Epheſ. 5. Dilexit nos & tradidit ſemetipſum pro nobis. Sed ſancti ad mortem vadunt inuiti. infra vlti. Alius te cinget, & ducet quo tu nõ vis. Sed quare Euangeliſta ſic diligenter omnia narrat? Ad quod dicendũ ſecundum Chryſoſt. vt excluderet falſam opinionem a Iudæis diuulgatam, quòd corpus Chriſti furtim ſublatũ eſſet, vt habetur Matth. vlti. Nam ſi hoc modo aliqui tranſtuliſſent illud, non vtique eum denudaſſent, præcipue cum oportuiſſet eos feſtinanter hoc facere propter præſentiam cuſtodum, neque etiam fuiſſent ita ſolliciti, vt leuarent ſudarium & inuoluerent, & ſeorſum in vnum locum ponerent, ſed ea ſimpliciter vt contigiſſet ſuſcepto corpore dimiſiſſent. Huius etiam rei cauſa permiſit, quòd ſepultus fuit cum myrrha & aloe: quæ conglutinant corporis lineamina, ita quòd non potuiſſent tam cito a corpore ſeparari. Conſequenter cum dicit.

LECTIO II.

IErunt ergo iterum diſcipuli ad ſemetipſos. Maria autem ſtabat ad monumentum, foris plorans. Dum ergo fleret, inclinauit ſe, & proſpexit in monumentum.

POſito, quomodo Maria Magdalena venit ad aſpiciendam ſepulchri apertionem. Hic Euangeliſta oſtendit quomodo peruenit ad Angelorum viſionem. Et primo ponitur deuotio. Secundo infinuatur Angelorũ viſio, ibi. {vidit duos Angelos, &c.} Tertio deſcribitur Angelorũ allocutio, ibi. {Dicunt ei illi, &c.} Deuotio autem mulieris quæ meruit Angelorum viſionem commẽdatur ex tribus. Primo qui dem ex eius cõſtantia, quam commẽdabilem reddidit. Primo diſcipulorũ receſſus: quia {Abierunt ergo iterũ diſcipuli, nõdũ ſciebãt ſcripturam} quia oporteret eum a mortuis reſurgere {ad ſemetipſos,} ideſt, vbi habitabant, & vnde ad monumentum cucurrerant. Adhuc enim ex timore diſperſi non ſimul manebant. Zach. 13. Percutiam paſtorem & diſpergẽtur oues gregis. Trẽ. 4. Diſperſi ſunt lapides ſanctuarij in capite omnium platearum. Secũdo cõſtans eius mora: quia {Maria ſtabat ad monumentũ, &c.} Nam diſcipulis recedentibus infirmiorem ſexum fortior, & feruentior in eodem loco figebat affectus. Sed hic eſt queſtio, quia Marc. vlti. dicitur, quòd mulieres egreſſæ ſunt de monumento, ergo fuerunt intus. Vt quid ergo tunc dicit Ioannes {ſtabat foris?} Reſponſio dicendum, quòd monumentum Chriſti erat exciſum in lapide & circa ipſum erat clauſura horti, ſicut ſupra habitum eſt. Quandoque ergo monumentum vocant euangeliſtæ ſolum locum vbi corpus reconditum fuit, quandoque totum illud qđ clauſum erat. Cum ergo dicitur, quòd ingreſſæ ſunt monumentum: intelligendum de tota clauſura horti, ſed hoc quod dicitur {ſtabat foris} intelligendum eſt de illo ſaxei ſepulchri loco, ſed tamen intra illud ſpacium quod iam ingreſſę fuerant, vbi ſtabat propter amoris conſtantiam, quæ mentem eius accẽderat. 1. Cor. 15. Stabiles eſtote, & immobiles abundantes in opere domini, &c. Pſalm. 121. Stantes erant pedes noſtri. Secundo commendatur, eius deuotio ex lachrymarum affluẽtia: quia {plorans.} Tren. 1. Plorans ploravit in nocte. Eſt autem duplex lachrymarum gemitus ſcilicet, compunctionis ad peccata abluenda. Pſalm. 6. Lachrymis meis ſtratum meum rigaui. Et deuotionis ad cœleſtia deſiderada. Pſal. 125. Euntes ibant & flebãt mittẽtes ſemina ſua, ideſt, properãtes ad cœleſtia. Sed Maria Magdalena lachrymis quidem cõpunctionis abundauit tempore ſuæ conuerſionis, quando quę fuerat in ciuitate peccatrix, amando veritatem, lauit lachrymis maculas criminis. Luc. 7. Dimiſſa ſunt ei peccata multa quã niam dilexit multum. Abundauit etiam lachrymis deuotionis in Chriſti paſſione & reſurrectione, vt habetur hic. Tertio cõmendatur eius deuotio ex inquiſitionis diligentia. Vnde dicit. {Dum ergo fleret, inclinauit ſe, &c.} Fletus enim iſte ex deſiderio amoris prouenichat. Natura enim amoris eſt, quòd velit dilectum præſentem habere, etſi hoc non poteſt in re, ſaltem eius præſentiam habet in cognitione. Mat. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. Amare ergo flebat Maria, qa oculi qui dominum quæ fierant & non inuenerant, lachrymis vacabant, amplius dolens, quòd ablatus fuit de monumento, quoniam magiſtri tanti cuius vita ſubtracta fuerat, memoria remanebat. & ideo quia eum habere non poterat, volens ſaltem videre locum vbi poſitus fuerat {inclinauit ſe & proſpexit in monumentum.} in quo datur intelligi, quòd in morte Chriſti debemus proſpicere cum humilitate cordis. Matth. 11. Abſcondiſti hæc a ſapientibus, &c. {& proſpexit} vt daret exemplum cõtinue oculis mentis mortem Chriſti proſpicere, quia amanti ſemel aſpexiſſe non ſufficit, cuius vis amoris intentionem multiplicat inquiſitionis. Heb. 11. Aſpicientes in auctorem fidei & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio, ſuſtinuit crucem confuſione contempta. {Inclinauit autem ſe & proſpexit} quia charitas Chriſti eam vrgebat. 2. Cor. 5. Charitas Chriſti vrget nos. Vel potius ſecundum Augu. diuino inſtinctu in animo eius factũ eſt vt perſpiceret & altius aliquid videret, ſcilicet angelos. Ro. 8. Qui ſpiritu Dei aguntur. Conſequenter cum dicit.

a Venit ergo Simon Petrus] Poſtquam Petrus & Ioannes ad ſepulchrum accurrerunt, ſequitur quòd Petrus ingreſſus eſt ſepulchrum, & vidit ſudarium & linteamina. Vnde dicit. {Venit ergo Simon Petrus ſequẽs eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius non cum linteaminibus poſitũ: ſed ſeparatim involutum in vnum locum.} Et primo ponit quomodo Petrus intrauit primo. Secundo, quomodo Ioannes, ibi. {Tunc ergo introiuit in monumentum.} Dicit ergo, quòd Petr⁹ introiuit in monumentum. Et quidem ſecundum literam, Ioannes qui primo peruenit non intrauit propter reuerentiam Petri cui priorem ingreſſum ſeruabat. Sed ſecundum myſterium, ſignatur quòd populus Iudeorum qui primo myſteria incarnationis audiuit, poſterius ad fidem conuertitur, quàm populus gentium. Rom. 9. Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehenderunt iuſtitiam. Iſrael vero ſectando legem iuſtitiæ in legem iuſtitię nõ peruenit. {Et vidit.} ſcilicet Petrus {poſita linteamina.} Ioannes vidit ſola linteamina quæ Petrus ſimiliter vidit. Quia non reprobamus vetus teſtamentum. Nam aperuit eis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Sed adhuc vlcerius vidit ſudarium quod fuerat ſuper caput eius. 1. Cor. 11. Caput Chriſti Deus. Videre ergo ſudarium quod fuerat ſuper caput {Ieſu}, eſt habere fidem diuinitatis Chriſti quam Iudæi acceptare noluerunt. Quod quidem ſudarium deſcribitur {& ſeparatum} ab alijs {& inuolutum}, & in vnum locum} quia diuinitas Chriſti occulta eſt, & ſeparata ab omni creatura propter ſui excellentiam. Rom. 9. Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula amen: Iſa. 45. Vere tu es Deus abſconditus. Inuolutum vidit quaſi in modum circuli, qa lintei quando inuoluuntur, nec initium, nec finis in eis aſpicitur, ſcilꝫ ſtudo diuinitatis eſt quæ nec cœpit eſſe nec deſinit. Hebr. vlti. Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Pſalm. 101. Tu autem idem ipſe es, &c. Sed in vnum locum viderunt, quia Deus non habitat vbi eſt ſciſſura mentium. Sed illi eius merentur gratiam, qui ſunt vnum per charitatem. Pſal. 75. In pace factus eſt locus eius. 1. Corin. 14. Non eſt Deus diſſenſionis ſed pacis. Vel aliter per ſudarium quo laborantium ſudor detergi ſolet, intelligi poteſt labor Dei qui etſi quietus ſemper permaneat, tamen ſe laborare denunciat dum duras hominũ pranitates portat. Iſa. 1. Facta ſunt mihi moleſta, laborau ſuſtinens. Et precipue hunc laborem pertulit Chriſtus in humanitate aſſumpta. Tren. 3. Dabit percutiẽti ſe maxillã, ſaturabitur opprobriis. Hoc igitur ſudarium longe ſeorſum inuenitur: quia ipſa redemptoris noſtri paſſio longe eſt a noſtra paſſione diſiuncta. Nam per linteamina quæ ita ſe habent ad membra ſicut ſudarium ad caput, intelliguntur paſſiones ſanctorum à quibus ſudarium ſeorſum, ſcilicet paſſio Chriſti, quoniã ipſe ſine culpa pertulit, quod nos cum culpa toleramus. 1. Pet. 3. Chriſtus mortuus eſt, iuſtus pro iuſtis, ipſe ſponte morti ſuccumbere volũit. ſupra 10. Nemo tollit a me animam: ſed ego pono eam a meipſo. Epheſ. 5. Dilexit nos & tradidit ſemetipſum pro nobis. Sed ſancti ad mortem vadunt inuiti. infra vlti. Alius te cinget, & ducet quo tu nõ vis. Sed quare Euangeliſta ſic diligenter

nec ei dixerat quem quęrebat, quare dixit. {Si tu sustulisti eum.} F Quem eum? Sed dicendum, quòd vis amoris hoc agere solet in amato, vt qđ ipse semper cogitat, nullum alium credat ignorare. Vnde Luc.vlti.cũ quæreret dominus. Qui sunt hi sermones, &c. Dixerũt. Tu solus peregrinus es, &c. Sed q̃d dicit {Si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eũ, & ego eũ tollã.} Mirabilis mulieris audacia, quam mortui non terret aspectus. Et cuius validudo ad graue mortui funus tollendum plus intentat, quàm possit. Sed hoc est qđ dicitur. 1. Corin. 13. Charitas omnia spe rat. Ideo autem eum accipere volebat, ne Iudęi in corpus fœuirent examine, & iõ volebat in alio loco incognito illud transportare. Consequenter cum dicit.

nus esset, dixit ei. Domine, si tu sustulisti eũ, dicito mihi ubi posuisti eum, & ego eum tollam.

d Dicit ei Iesus. Maria. Conuersa illa dixit ei. Rabboni, quod dicitur magister.

e Dicit ei Iesus. Noli me tangere: Nondum enim ascendi ad patrem meum. G

f Vade autem ad fratres meos, & dic eis. Ascendo ad patrẽ meũ & Deum vestrum, Deum meũ, & Deum vestrum. Venit Maria Magdalenæ annuncians discipulis, quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.

d AGit de recognitione Christi a muliere. Et primo ponitur vocatio cum dicit {Maria} quam supra alloquens, mulierẽ quasi noſe cõi vocauerat, Sed hic proprio noſe vocat {Maria} vt designet specialẽ notitiã quã hẽt ad sanctos. Psal. 146. Qui numerat multitudinem stellarũ. Exo. 33. Noui te ex nomine. Et vt ostẽdat quòd licet quadã generali motione oẽs res moueãtur a Deo, specialiter tamen ad hominis iustificationem necessaria est gratia specialis. Effectus vocationis ponitur cum dicit. {Conuersa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur magister.} Sed nũquid non respiciebat ad Christum qui eam vocauerat? Respondeo, dicẽdum secundum Aug. quòd hoc referendum est ad interiorem dispositionem mentis. Nam prius cum corpore conuersa fuit, putauit Christum esse quod non erat, scilicet hortulanum. Nunc autem corde conuertitur, dum quod erat agnouit. Vel dicendum, quòd vt dictum est, credebat eum esse aliquem alium hominem. Vnde dum sibi loqueretur sollicita de eo quod gerebat in corde, non eũ respicit, sed circumquaque, si aliquod signum videret sepulti. Et ideo Christus reuocans eam, ex proprio nomine vocauit dicẽs {Maria} quasi dicat, quo respicis? Recognosce eum a quo recognosceris. Et ideo statim vocata ex nomine recognouit auctorẽ, dicens {Rabboni, quod dicitur magister} Sic enim eum consueuerat vocare. In quo datur intelligi, quòd vocatio Christi est causa iustificationis nostrę & confessionis veræ. Consequenter cum dicit.

e OStendit Euãgelista quomodo Maria instruitur a Christo, & primo ponit vnam instructionem prohibitiuam. Secundo aliam affirmatiuam, ibi. {Vade autem} Circa primum duo facit. Primo ponit prohibitionem. Secundo assignat eius rationẽ. Admonet quidem Christus Mariam ne eum tangat, dicens. {Noli me tangere.} Et si non legatur hic quòd mulier vellet eum tangere, datur ex hoc intelligi ſm Greg. quòd Maria ad pedes prostrata amplecti voluit eius vestigia quem recognouit. Sed subditur pro ratione. {Nondum enim ascendi ad patrem meum.} Per quod videtur, quòd Dominus post resurrectionem noluit tangi ab hominibus antequam ascenderet. Cuius contrarium habetur Luc.vlti. Palpate & videte quoniam spiritus carnem & ossa non habet. Etsi dicas eum à discipulis se tangi voluisse, non autẽ a mulieribus. Hoc non potest stare. Quia Mat.vlti. dicitur de Magdalena & alijs mulieribus: quia accesserunt & tenuerunt pedes eiº. Intelligendum est ergo secundum literam, quòd mulier hæc bis vidit Angelos in hoc itinere. Primo quidem simul cum alijs mulieribus vidit Angelũ sedentẽ super lapidẽ, vt dicitur Mat. 28. & Marc. 16. Secũdo vero in reditu vidit duos Angelos intus in monumento, sicut dicit Ioannes. Similiter etiam in hoc eodem itinere bis vidit Christum. Primo quidem in horto, quando æstimauit eum hortulanum, vt supra habitum est. Secundo in via, qñ currebat cum alijs annunciare discipulis quæ viderat, vt magis firmarentur in fide resurrectionis. Et tunc accesserunt & tenuerunt pedes eius, vt dicitur Mat. & Marc. Est autem duplex ratio mystica quare tangi voluit. Vna, quia hæc mulier significabat Ecclesiam gentium, quæ Christum non erat tactura per fidem, nisi eum ascendisset ad patrem. Psal. 7. Synagoga populorum circundabit te. propter hanc in altum regredere. Alia ratio est: quia secundum Aug. 1. de Trini. cap. 9. Tactus facit quasi finem cognitionis. Quando enim videmus rem, vtcũque eam cognoscimus, sed per tactum consummatam cognitionem de ea habemus. Mulier autem hæc aliquam fidem habebat de Christo sicut de sancto viro. Vnde & magistrum eum vocabat. Nec dum ad hoc pervenerat vt cognosceret eum æqualem patri, & vnum cum Deo. I

Et ideo dicit. {Noli me tangere.} idest, non constituas finem tuæ notionis in id quod credis de me. {Nondum enim ascendi ad patrem meum.} scilicet in corde tuo, quia nõ credis me esse vnũ cum eo, quod tamen postea credidit. Nam in eis intimis sensibus quodammodo Christus ascendit ad patrem, qui sic in ea profecerat, vt patri cognoscat æqualẽ. Vel dicendum secundum Chrysost. quòd hæc mulier videns Christum surrexisse, credidit quòd esset in ea dem qualitate in qua fuerat prius habens mortalem vitam. Vñ & volebat cum eo esse, sicut ante passionem, & præ gaudio nihil magnum excogitabat, quàmuis eam Christi multo melior facta fuerit resurgendo. Et ideo ab hac intelligentia eam reuocare volens, dicit. {Noli me tangere.} q.d. Non putes me de cætero habere vitam mortalem, & vobiscum eo modo conuersari quo primo. 1. Cor. 15. Et si nouimus secundum carnem Christum, sed iam nunc non nouimus. Et hoc est quod subdit. {Nondum enim ascendi, &c.} Et tunc non est monitionis ratio, sed tacitæ quæstionis responsio. q.d. Et si videas me hic manentem, nõ est propter hoc, quòd non habeam gloriosam carnem. Sed quia {Nondum ascendi, &c.} Voluit enim priusquàm ascenderet fidẽ resurrectionis & suæ diuinitatis firmare in cordibus Apostolorum. Deinde ponit instructionem affirmatiuam, dicens.

f SCilicet, Apostolos qui sunt fratres per conformitatẽ naturę. Heb. 4. Debuit per oſa fratribus assimilari. Et per adoptionẽ gratiæ, quia eius patris sunt filii adoptiui, cuius ipse est filius naturalis. Vbi notandũ est triplex priuilegium, qđ Magdalenæ est collatum. Primo quidem Prophetarum, per hoc q̃ meruit Angelos videre. Propheta enim est medius inter Angelos & populum. Secundo Angelorũ fastigium, per hoc q̃ vidit Christum, in quẽ desiderant Angeli prospicere. Tertio officium Apostolicum, imo facta est Apostolorum Apostola, per hoc q̃ ei committitur vt resurrectionem Dñicam discipulis annuncìet. Vt sicut mulier viro primo nunciauit verba mortis, ita & mulier primo nũciaret verba vitę. {Et dic eis. Ascendo ad patrem meum, &c.} supra 16. Vado ad eum qui me misit. Eph. 4. Qui descẽdit ipse est, & qui ascendit super omnes cœlos. Sed ex hoc Arrius sumit sui erroris fulcimentum: quia per hoc quod dicit. {Patrẽ meum & patrẽ vestrũ,} concludere voluit q̃ eodem modo Deus sit pater filij, sicut est noster pater. & Deus filij sicut Deus noster. Sed contra hoc dicendum, q̃ hęc verba qua intentione dicantẽ, apparet ex circũstantijs loquẽdi. Dicit ei supra. {Vade ad fratres meos, &c.} Hos autem fratres habet Christus ſm quòd homo. Et secũdum hoc Christus est subiectus patri, sicut creatura creatori. Nam ipsum corpus Christi creatura quædam est. Vel aliter ſm Aug. Christº hic loquitur de se ſm vtranque naturam, quia qđ dicit. {Ascẽdo ad patrem meũ & patrem vestrum} pertinet ad diuinam naturã ſm quam habet patrem Deũ connaturalem, cui est æqualis, & sic intelligẽdum est aliter {meũ} & aliter vestrũ {natura meũ} gratia, {vestrum} quasi hoc, q̃ estis filij adoptiui per gratiam, per me habetis. Gal. 4. Misit Deus filium suũ, vt adoptionem filiorum Dei reciperemus. Rom. 8. Quos præscìuit conformes fieri imaginis filij sui, &c. Quod addit {Deum meum & Deum vestrum} refertur ad humanam naturam, ſm quam habet Deum gubernatorem, & sic dicit. {Deum meum,} sub quo ego hõ sum & Deum vestrũ inter quos & ipsum mediator sum, quia per ipsum habemº Deũ nobis placatum, & sic Deus noster. Ro. 5. Iustificati igitur ex fide, pacem habeamus per Dñm nostrũ Iesum Christũ, per quẽ habemus accessũ in gratiã in qua stamus, &c. 2. Cor. 5. Deus erat Christo mundũ reconcilians sibi. Prõptitudo obedięti æ Mariæ ponitur cum dicit. {Venit Maria Magdalenæ annuncians, quia vidi Dominũ, & hæc dixit mihi.} Venit de loco vbi erat horti spatiũ ante lapidẽ monumenti, {annuncians discipulis.} 2. Cor. 11. Ego.n. accepi à Domino qđ & tradidi, vobis, &c. Isa. 21. Quæ audiui à Domino Deo exercituum domus Israel, annunciaui vobis, &c. K

LECTIO V.

IVm ergo sero esset die illo, vna sabbatorũ, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum.

LECTIO IIII.

POstris apparitionibus Christi factis mulieribus. In parte ista agit Euangelista de apparitionibus factis Apostolis. Et primo de apparitione qua simul omnibus in Hierusalem apparuit, excepto Thoma. Secũdo de ea quæ facta est, Thoma præsente, ibi. {Et post dies octo, &c.} Tertio de ea quæ facta é quibusdã specialiter iuxta mare. 21. cap. {Postea

{Postea manifestauit se, &c.} Circa primũ duo ponunt. Prio Dñi A apparitio. Secũdo discipulorũ dubitatio, ibi. Thomas autẽ, &c.} Circa primũ tria ponunt. Primo Dñi apparitio. Sẽo officij iniũctio, ibi, {Dixit eis. Pax vobis, &c.} Tertio ſpũalis muneris collatio, ibi {hæc cũ dixisset, &c.} Circa primũ tria facit. Primo ponit apparitionis circunstantiam. Secũdo apparitionis continentiam, ibi. {Venit Iesus, &c.} Tertio apparitionis consequętia, ibi. {Gauisi sunt, &c.} Describit ergo apparitionem Dñicã discipulis a quatuor circũstantijs. Primo quidẽ ex horæ descriptiõe. {Quia cũ sero esset.} Secũdo ex diei designatione: quia {die illa.} Tertio ex loci conditione, quia {fores essent clausæ.} Quarto ex discipulorum dispositione, quia {erant congregati propter, &c.} Fuit ergo hora apparitionis seorotina. Cuius duplex est ratio literalis. Vna quia voluit simul apparere omnibus. Et ideo præstolatus est vsque in sero, vt qui di ſperſi erant de die, simul conuenirent in sero. Nã de nocte simul erant. Alia rõ est: quia Dñs eis apparuit vt confortaret eos. Illam ergo elegit horã qua magis stupentes confortatione indigebant, hæc est sero. Psal. 45. Adiutor in tribulationibus, &c. Bst etiã rõ mystica, quia. ſ. Dominus in fine mundi apparebit fidelibus, qñ media nocte clamor fiet. Ecce spõsus venit redditurus eis mercedem suam. Mat. 20. Cum sero factum esset, dixit Dñs vineæ procuratori suo. Voca operarios. & redde eis mercedẽ. Dies apparitionis fuit ipsamet dies resurrectionis, quia {die illa vna sabbatorum.} ſ. dies Dominica, de qua dictũ est. Vna autem sabbati. supra eod. Quare aũt dicatur {vna sabbatorum,} iam dictũ est. Põt autem ex Euãgeliis colligi Dñm quinquies isto die apparuisse. Bis. ſ. mulieribus, ſemel Magdalenæ solꝰ, de qua immediate. supr. & iterum simul cum aliis mulieribus reuertentibus. Et tunc accesserunt & tenuerunt pedes eius. Tertio vero apparuit duobus discipulis ipso die euntibus in Emaus. Luc vlt. Quarto aũt Simoni Petro. Sed qñ, & qũo, & vbi, imõ exprimitur, nisi tantũ, q̃ apparuit. Luc. vlti. Surrexit Dñs vere & apparuit Symoni. Quinto apparuit oĩbus simul congregatis de sero vt habetur hic. Et iõ cantatur. Hæc dies quam fecit Dñs. Psal. 117. Per hoc aũt datur intelligi, q̃ in die cõmunis resurrectionis apparebit manifeste oĩbus mulieribus, peccatoribº, peregrinis, Apostolis, & Apostolicis viris. quia videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerũt. Apocal. 1. Conditio autem loci describitur per clausuram dubia & trimida. quia {fores essent clausæ.} Ad literã propter carditatẽ, qa nox erat & pp metũ Iudęorũ: sed ex parte Christi clausuræ causa fuit vt manifestaret eis virtutẽ suæ potestatis intrando ad eos ianuis clausis. Sciendũ est aũt circa hoc, q̃ secundum quosdã intrare ianuis clausis est de proprietate corporis gloriosi, q̃ dicunt per quandam conditionẽ sibi inhærentem, posse esse cũ alio corpore simul in eodem loco, inquantum est gloriosum. Et hoc factũ esse & fieri posse sine miraculo. Sed hoc non põt stare, quia quod corpus humanum non glorificatum, non possit simul cum alio corpore esse, inest sibi ex natura. Oportet ergo, q̃ si corpus glorificatum dicatur habere in se proprietatem aliquam inhærentem, quòd possit simul cum alio corpore esse in eodem loco, quòd ex cludatur ab eo illa proprietas, qua nunc impeditur ne simul cũ alio possit esse. Hæc autem proprietas nullo modo est separabilis, vel destructibilis a corpore, cũ nõ sit mathematica corpulentia vt ipsi dicunt, sed ipsę dimensiones corporis quanti, quibus proprie accidit situs. Vnde Philosophus arguit contra ponentes, idęas & q̃ dato etiam, q̃ vacuum esset, totum spatium super terram, adhuc corpus sensibile nõ posset esse simul cũ illis, propter dimensiones quãtitatis, per nullã autem proprietatem corporis gloriosi possent remoueri dimensiones a corpe, natura corporis remanẽte. Et iõ dicendũ est, q̃ hoc miraculose Christus fecit virtute suæ diuinitatis qñcunque in sanctis simile contingeret miraculosum esset. & pp nouum miraculum fit. Et hoc expresse dicit Aug. & Greg. Dicit enim Aug. Quæris quo per ostia clausa intrare potuit. Si comprehendis modum non est miraculũ. Vbi deficit rõ, ibi est fidei ædificatio. Et subdit. Ille quippe non eis apertis intrare potuit, quo nascẽte virginitas matris inuiolata permãsit. Sicut ergo ortº eius ex virgine matre virtute suæ diuinitatis, miraculosus fuit, sic introitus iste. Mystice aũt per hoc datur intelligi, q̃ Christus nobis apparet, qñ fores, idest, sensus exteriores sunt clausi in oſone. Mat. 6. Tu asic cũ oraueris intra in cubiculũ. Et fine mũdi, qñ quæ paratæ erũt, intrabũt ad nuptias, & postea claudet ianua vt habet Mat. 25. Dispõ discipulorũ describit imitanda. q.a cõgregati erãt. Quod quidẽ nõ vacat a mysterio. Christus enim ad cõgregatos venit. Spiritusanctus ad cõgregatos descendit, quia Chs & spiritusanctus non nisi in charitate cõgregatis adsunt. Mat. 18. Vbicũque fuerint duo vel tres congregati, &c. B

b HIc ponitur ipsa apparitio Christi quantum ad tria. Primo quantũ ad Christi præsentiã quam exhibuit. Secũdo quantum ad salutationẽ quam eis protulit. Tertio quantũ ad sui certam manifestationẽ, quã eis ostendit. Præsentiam autem suam exhibuit eis Christus absque omni dubio. quia {Venit & stetit in medio discipulorum} Venit quidẽ personaliter ipse idẽ sicut eis promiserat. supra 14. Vado & venio ad vos. Sed {stetit in medio} vt omnes certitudinaliter agnoscerent. Vnde arguuntur Iudæi qui eum non cognouerunt. supra 1. Medius autem vestrum stetit, &c. Item {stetit in medio discipulorum,} vt ostendat conformitatem humanæ naturæ quam habet ad eos. Ecclesiast. 1. Circa illum corona fratrum, quasi plantatio cedri in mõte libano. Item {stetit in medio.} per condecentionem, quia inter eos conuersatus est sicut vnus ex eis. Ecclesiast. 32. Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. Luc. 22. Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat. Item ad designandum, quòd nos debemus esse in medio virtutis Isa. 30. hęc via ambulate in ea, neque ad dexterã neque ad sinistram. Qui enim excedit in plus, diuertit ad dexterã, qui autem deficit in minus, vadit ad sinistram. Salutationis autẽ verba eis protulit dicẽs {Pax vobis.} Sed hæc fuit necessaria. Erat enim eorum pax multipliciter perturbata, & quantum ad Deũ. Contra quem quidam peccauerunt negando, quidam fugiendo. Mat. 26. Omnes vos scãdalum patiemini in me, &c. Et cõtra hoc C proposuit eis pacem reconciliationis ad Deum. Ro. 8. Reconciliati sumus Deo per mortem filii eius. Hanc enim per passionem fecit. Item quantum ad ſipsos, quia tristes erant, & in fide dubii. Et hanc etiam pacẽ factã proposuit. Psal. 118. Pax multa diligentibus legem tuam. Item quantum ad exteriores: quia a Iudæis pſecutiones perſequebantur. Et contra hoc dicit eis. {Pax vobis} contra Iudæorum. ſ. persecutiones. supra 14. Pacem meam do vobis, pacem, &c. Certam aũt sui manifestationem ostendit eis per manus & latus. Vnde sequitur {Hæc cum dixisset ostendit eis manus & latus.} quia in eis specialiter remanserunt signa passionis suæ. Luc. vlti. Videte manus meas & pedes meos, qa ego ipse sum. Sic & in gloria se ostender. supra 14. Si quis diligit me sermonẽ meum seruabit. & infra. Manifestabo ei meipsum.

c HIc ponitur apparitionis effectus qui est gaudium in cordibus discipulorum de visione domini, quam promiserat eis supra 16. Iterum autem videbo vos & gaudebit cor vestrũ. Sed hoc gaudium implebitur in patria. ſ. bonis ex aperta visione Dei Isa. vlti. Videbitis & gaudebit cor vestrum, & ossa, &c. D

d INiungit Apostolis officium. Et primo præmittit pacis vinculum: secundo iniungit officium, ibi. {Sicut misit me, &c.} Dixit ergo eis iterum. {Pax vobis.} Hoc dixit eis contra perturbationẽ duplicem. Nam contra perturbationem præsentem a Iudæis dixit eis primo. {Pax vobis.} Sed contra concurbationem, factam a gentibus {Dixit eis iterum pax vobis,} supra 16. In mundo pressuram habebitis, in me autem pacem. Nam ad gentes mittendi erant. Et ideo statim subditur iniunctio officij. {Sicut misit me pater, &c.} In quo ostendit se mediatorem inter Deum & homines. 1. Thessalo. 3. Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, &c. Hoc erat ad consolationem discipulorum, qui cognoscentes auctoritatem Christi, sciebant eum mittere ipsos auctoritate diuina. Item considerantes dignitatem proprium, scilicet quòd habebant officium proprium Apostolicũ. Apostolus enim idẽ est, quòd missus. Dicit ergo {Sicut misit me pater, & ego mitto vos,} idest, sicut pater diligens me misit in mundum ad passionem tolerandam pro salute fidelium. supra 4. Non enim misit Deus filium suum in mundum vt iudicet mũdum: sed vt saluetur mundus per ipsum, ita ego diligens vos, mitto vos ad tribulationes sustinẽdas pro nomine meo. Mat. 11. Ecce ego mitto vos, &c. Secundo datur eis idoneitas officii per dationem spiritussancti. 2. Corinth. 3. Qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera sed spiritu. Vnde sequitur. E

e ET circa hanc dationem primo præmittit dationis signũ, q̃ est insufflatio. Vnde dicit {Insufflauit.} Simile habetur Genes. 1. Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, quod primus homo deperdauit. ſ. vitæ naturalis. sed hoc Christus reparauit, dãdo spiritum sanctum. Nec est intelligendum q̃ huius flatus Christi fuerit spiritussanctus, sed signum eius. Vnde Auguſt. dicit 4. de Trinita. Flatus ille corporeus substantia spiritussancti non fuit, sed demonstratio per congruam significationem, non tamen:

à patre:sed etiam a filio procedere spiritumsanctum. Notandum autem quòd super Christũ spiritussanctus missus est. Primo quidem in columbę specie in baptismo, supra 3. Et in specie nubis in transfiguratione. Mat. 17. Cuius ratio est, quia gratia Christi, quę datur per spiritumsanctum detriuanda erat ad nos per propagationem gratiæ in sacramentis, & sic descendit in specie columbæ in baptismo, quæ est animal fœcundum. Et per doctrinam. Et sic descẽdit in nube lucida. Vnde & ibi ostenditur doctor. Vnde dicit. Ipsum audite. Super Apostolos autem primo descendit in flatu, ad designandam propagationem gratię in sacramentis cuius ipsi ministri erant. Vnde dicit. Quorum remiseritis peccata, &c. Mat. vlti. Euntes ergo baptizate eos in noie patris, &c. Secũdo vt in igneis linguis ad significandam propagationem gratiæ per doctrinam. Vnde dicit Act. 1. Quòd postquam repleti sunt spiritu sancto, statim cœperunt loqui. Secundo ponit dationis verba, dicens. {Accipite spiritumsanctum.} Sed nunquid hic acceperũt spiritumsanctum? Videtur quòd non: quia cum nondum ascendisset in altum, non debuit dona dare hominibus. Et quidem secundum Chryso. quidam dicunt, q̃ Christus non dedit eis hic spiritumsanctum: sed præparauit eos ad dationem futurã in Pentecoste. Et mouentur ad hoc, quia Daniel. 10. dicitur, quòd non potuit sustinere visionem angeli, vnde isti nisi præparati potuissent sustinere spiritussancti aduentum. Sed tamen ipse Chryso. dicit spiritussanctus datus fuit hic discipulis, non communiter ad omnia: sed ad aliquem effectum, scilicet ad dimittendum peccata. Sicut Mat. 10. ad faciendum miracula. Augustinus autem & Gregorius dicunt, quòd spiritussanctus habet duo præcepta dilectionis, scilicet Dei & proximi. & ideo primo datus fuit in terra ad designandum præceptum dilectionis proximi. Secũdo de cœlo ad designandum præceptum dilectionis Dei. Tertio ponitur dationis fructus. {Quorum remiseritis, &c.} quòd conueniens est effectus est spiritussancti, scilicet remissio peccatorum. Nã ipse charitas est, & per eum nobis datur charitas. Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nobis. Remissio autem peccatorum nõ fit nisi per charitatẽ. Quia Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas. 1. Petri. 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. Hic ergo primo quæritur de hoc quod dicit { Quorũ remiseritis peccata. } cum solus Deus peccata remittat. Ad hoc aliqui dicunt, q̃ solus Deus culpam: sed sacerdos absoluit tantum a reatu pœnæ, & denunciat eum absolutum a macula culpę. Sed hoc non est verum. Nam sacramentum pœnitentiæ cum sit sacramentum nouæ legis confert gratiam: sicut & in baptismo confert: sed in baptismo sacerdos baptizat instrumentaliter, & tamen confert gratiam. Ergo similiter in sacramento pœnitentiæ sacramentaliter & ministerialiter absoluit a pœna & culpa, inquantum dat sacramentum in quo peccata dimittuntur. Quod autem dicitur, q̃ solus Deus peccata dimittit, verum est auctoritate. Sic etiam solus Deus baptizat: sed sacerdos ministerio, vt dictum est. Item quęritur de hoc quod dicit. { Accipite spiritumsanctum, &c. Videtur ergo quòd qui non habet spiritumsanctum non possit peccata dimittere. Ad quod dicendum quòd si remissio peccatorum esset proprium opus sacerdotis, idest, quòd ex sua virtute hoc faceret, non vtique posset sanctificare nisi sanctus. Remissio autem peccatorum est proprium opus Dei, qui propria virtute & auctoritate peccata dimittit. Sacerdotis autem non est nisi sicut instrumẽti. Sicut ergo dominus per seruum & ministrum suum siue sit bonus siue malus potest facere voluntatem suam ad exequendũ ali qua; ita & dominus per ministros, etiam si mali sint potest sacramenta conferre in quibus datur gratia. Item quæritur de hoc qd dicitur. { Quorum remiseritis peccata remittũtur eis. } Ad quod dicendum est, quòd sicut dictum est, Sacerdos in sacramentis agit sicut minister Dei. 1. Corint. 4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorũ Dei. Eodem ergo modo, quo Deus remittit & retinet peccata, simul & sacerdos. Remittit autem Deus peccata largiendo gratiam. sed dicitur retinere non largiendo eam propter impedimentum ex parte recipientis: sic & minister remittit peccata inquantum impendit sacramentum Ecclesiæ. Et retinet inquantum aliquos indignos ostendit a sacramentorum receptione.

LECTIO V.

Ostra Saluatoris apparitione. Hic agit Euangelista de discipuli dubitatione. Et primo ponitur discipuli absentia. Secundo ponitur sibi facta denunciatio, ibi. {Dixerunt ergo ei alij, &c.} Tertio obstinata eius dubitatio ibi. {Ille autem dixit, &c.} Absens autẽ discipulus describitur. Primo ex nomine: quia {Thomas} qui interpretatur abyssus siue geminus. In abysso autem duo sunt, scilicet profunditas & obscuritas. Abyssus ergo Thomas obscuritatem infidelitatis, quam habet ex se. Item abyssus ex profunditate miserationis, quã habet a Christo, vnde de hoc dicitur in Psalm. 41. Abyssus abyssum inuocat. Christus abyssum obscuritatis, scilicet Thomam inuocat miserando, & abyssus obstinationis, scilicet Thomas, abyssum profunditatis, scilicet Christum inuocat confitendo. Secundo ex dignitate, quia vnus ex duodecim, non quòd tunc 12. essent: quia iam Iudas interierat. Mat. 27. sed dicitur vnus de 12. quia erat electus ad eam dignitatem, quam Deus sacrauerat duodenario numero. Mat. 10. Elegit 12. quos Apostolos nominauit. Et hunc numerũ Deus voluit semper esse integrum. Tertio ex interpretatione. {Qui dicitur Didimus.} Thomas enim est nomẽ syrum, vel Hebræum, & habet duas interpretationes, scilicet geminus & abyssus. Geminus autem Latine, Græce dicitur Didimus. Et ideo q̃ Ioan. in Græco scripsit Euangelium posuit {Didimus.} Dicitur autem geminus, quia forte fuit de tribu Beniamin, in qua aliqui vocabantur gemini. Vel etiam omnes. Vel potest hoc referri ad eius dubitationem, quia qui certus est, firmatus est in vnam partem, sed qui dubitat accipit vnam partem cum formidine alterius. Iste ergo Thomas {non erat cum eis. } scilicet discipulis {qñ venit Iesus. } Tardius enim rediit, quàm alii qui de die dispersi erant. Et sic amisit solatium Dominicæ visionis, pacis eulogiũ, & sancti spiritus afflatum. Instruimur autem per hoc a societate separari non debere. Hebr. 10. Non deferentes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam. Sed vt Greg. dicit. non hoc casu, sed diuina gestum est voluntate, vt electus discipulus tunc deesset, sed diuinæ pietatis dispensatione, vt scilicet discipulus dubitans dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Vnde in hoc apparent potissima signa altissimæ pietatis Dei. Et primo in hoc, quòd intantum diligit genus humanum; quòd aliquando permittit aliquas tribulationes fieri electis suis, vt inde aliquod bonum humano generi proueniat. Propter hoc. n. Apostolos, Prophetas, & sanctos Martyres permisit affligi. Ose 6. Propter hoc dolaui in Prophetis, occidi eos in verbis oris mei. 2. Corin. 1. Siue tribulamur pro vestra exhortatione & salute, siue consolamur pro vestra consolatione quę operatur tolerantiam earundem passionum, quas & nos patimur. Sed quod adhuc mirabilius est, permittit aliquem sanctũ labi in peccatum, propter instructionem, vt quid enim permisit aliquos sanctos & iustos viros grauiter peccasse? sicut q̃ Dauid adulter fuit & homicida, nisi quòd ex hoc instructi cautiores simus & humiliores? Vt qui existimat stare videat ne cadat. Et qui cecidit, adiiciat vt resurgat. Vnde Ambr. dicit Theodos. Imperator. Secutus es errantem, sequi studeas pœnitentẽ. Et ideo dicit Gregor. quòd plus profuit a nobis Thomæ infidelitas ad fidẽ, quam fides credentium discipulorum. Consequenter cum dicit.

b PONit denunciationem: quia statim non venit Thomas. {Dixerunt autẽ ei alii discipuli. Vidimus Dominum. } Et hoc est ex ordinatione diuina, vt quod vnus accipit a Deo, communicet aliis. 1. Petr. 4. Vnusquisque gratiam, quam accepit, &c. Et Isa. 22. Quæ audiui a Domino exercituum. &c. Genes. 23. Vidi Dominum & salua, &c. Consequenter cum dicit.

c PONitur obstinata Thomæ dubitatio. Et quidem satis suisset excusabilis, quòd non statim credidit: quia vt dicit Ecclesiast. 18. Qui cito credit, leuis est corde. Sed multum inuestigare, præsertim vbi de secretis Dei agitur, grossities mẽtis est. Prouerb. 25. Sicut qui mel multum comedit non est ei bonum, sic qui perscrutator est maiestatis opprimetur a gloria. Ecclesiast. 3. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Sed quę præcepit De⁹ tibi, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Circa Thomam considerandum est, quòd durus fuit ad credendum & irrationabilis ad petẽdum. Durus quidem, quia noluit credere nisi sensibili argumento, & non tantũ vnius sensus, sed duorum scilicet visus. { Quia nisi videro, &c. } & tactus { & mittam manum, &c. } Irrationabilis vero fuit, quia petebat vulnera videre ad comprobationem fidei. Cũ maius videret, scilicet totius hominis resuscitati reparationẽ. Et licet hoc Thomas propter sui dubietatem diceret, tamen hoc diuinitus factum est propter nostram vtilitatem & ædificationem. Certũ est enim, quòd qui se totum hominem reparauit resurgendo, potuit etiam vulnerum cicatrices extergere, sed seruatę sunt propter nostram vtilitatem.

Lectio

LECTIO VI.

Ic agitur de secunda apparitione Dñica, qua apparuit omnibus discipulis præsente Thoma. Et primo ponit Christi apparitionem. Secundo discipuli confirmationem, ibi. {Deinde dixit Thomę, &c. } Tertio eorũ quæ dicta sũt in Euangelio recapitulationẽ ibi. { Multa quidẽ & alia signa, &c. } Circa primũ tria facit. Primo describit apparitionis tempus. Secundo manifestat psonas quibus apparuit. Tertio modũ apparitionis ostendit. Tempus quidẽ, quia {post dies octo. } scilicet die resurrectionis Dñicæ, in cuius sero facta fuit prima apparitio. Cuius quidẽ vna rõ literalis est, vt ostenderet etiam Euangelista, q̃ licet Christus pluries apparuisset discipulis, non tñ continue conuersatus est cum eis, cũ non ad eundẽ viuendi modũ surrexerit, sicut nec nos ad eandẽ vitam resurgemus. Iob. 14. Cunctis diebus quibus nũc milito expecto, donec veniat immutatio mea. Secũdo vt Thomas interim audiens à discipulis apparitionem præcedentẽ, accendatur ad magis desiderium, & fidelior fieret ad credendum. Alia rõ mystica est: quia hmõi apparitio illã designat: qua nobis apparebit in gloria. 1. Ioan. 3. Cum apparuerit similes ei erimus, &c. Quæ quidẽ apparitio erit in octaua ætate resurgentium. Quibus aũt apparuit ostendit subdens. { Iterum erãt discipuli eius intus & Thomas cũ eis. } Vbi notandũ, q̃ Thomas solus hac apparitione indigebat, non tñ ei singulariter Dñs apparuit sed in congregatione existenti, ad designandum q̃ singularitates non sunt multũ Deo acceptæ, sed hi qui in cõmunitate charitatis existũt. Mat. 18. Vbi fuerint duo vel tres congregati, &c. Similiter etiã hi quibus nunc apparet non sunt collecti simul in vnũ, sic nec in ipsa apparitiõe simul oẽs fuerunt, sed in futura simul oẽs erunt, ita quòd nullus deerit. Mat. 24. Vbi fuerit corpus cõgregabunt & aquilę. & infr. Mittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & cõgregabũt electos eius a quatuor vẽtis a summis cœlorũ vsque ad terminos eorũ. Modũ aũt apparendi ostendit dicens. { Venit Iesus ianuis clausis & stetit in medio & dixit, &c. } Quod supra est expositũ. Nihilominus tñ potest circa hoc tria. Nam primo ponit modũ veniendi: quia ianuis clausis, quod miraculose factum est, vt dicit Augustinus virtute, qua sup mare siccis pedibus ambulauit. Secundo modum stãdi: quia in medio vt ab omnibus videretur, & decebat vt in medio staret. Tertio modum loquendi quia. { Pax vobis }. {reconciliationis quam annunciauit facta ad Deũ. Ro. 5. Reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Col. 1. Pacificans q̃ sanguinem crucis eius, siue quę in cœlis, siue quæ in terris sunt. Itẽ æternitatis & immortalitatis futurã, quã promisit eis habiturã. Psal. 147. Qui posuit fines tuos, &c. Item charitatis & vnitatis, quam præcepit eis seruanda. Mat. 9 Pacem habete inter vos.

b HIc ponitur confirmatio & reuocatio discipuli dubitantis. In quo apparet, sẽm signũ diuinæ pietatis, q̃ electis suis in casu cito subuenit, licet cadat. Cadunt. n. electi aliquando sicut & reprobi, sed differenter: quia reprobi franguntur. Electis vero cito Dñs supponit manũ suã, vt resurgant. Psal. 26. Cũ ceciderit iustus nõ collidetur, quia Dñs supponit manũ suã. Itẽ si dicebã motus est pes meus, misericordia tua, &c. Et iõ statim supponit Thomæ lapso manũ, ita vt cum diceret. Nisi videro nõ credã. Reuocat dicens. {Infer digitum tuũ huc. } Et circa hoc tria ponuntur. Primo cicatricum exibitio. Secũdo. Thomæ cõfessio, ibi. {Respondit Thomas, &c. } Tertio tarditatis eius reprehẽsio, ibi. {Quia vidisti me, &c. } Notandũ aũt circa primũ, q̃ Thomas petijt cõditiones vt crederet. s. videre & palpare cicatrices {vt dictũ est. } Vt si hoc sibi fieret, promisit se crediturũ. Et ideo Dñs cũ hæc diceret præsentia suæ diuinitatis assistens, seruatis illis conditionibus reuocat eũ. Vnde primo exhibet conditionẽ. Secundo petit promissi solutionẽ, ibi. { Noli esse incre. &c. } Cõditio fuit palpare cicatrices. & ideo dicit. {Infer digitũ tuũ. } Sed hic oritur dubitatio: qa in corporibus glorificatis nullus põt esse defectus. Cicatrices aũt sunt defectus quidã. Quo ergo fuerũt in corpore Christi? Ad hoc respõdet Aug. in lib. de symbolo, sic dicẽs. Posset aũt de corpore suscitato & glorificato omnẽ maculã cuiusliberi cicatricis in suo corpore abstergere. Sed sciebat quare cicatrices in suo corpore seruaret. Primo quidẽ vt demõstraret Thomę nõ crederi, nisi tãgeret & videret. Deinde vero ad exprobandũ infidelibus & peccatoribꝰ in iudicio. Nõ vt eis dicat sicut Thomæ. Quia vidisti me, credidisti. Sed vt cõuincens eos dicat. Ecce hominem quem crucifixistis; videte vulnera quæ infixistis, agnoscite latus, quod pupugistis: quoniam & propter vos apertum est, nec tamen intrare voluistis. Iuxta hoc etiam quæritur: verum in corporibꝰ martyrũ remaneant vestigia vulnerũ? Sed ad hoc similiter respondet Aug. 22. de ciui. Dei. q̃ remanebũt quidem, non ad turpitudinẽ, sed ad immensum decorẽ, sic dicens. Non hoc in eis de formitas: sed dignitas erit: & qdẽ in corpe; nõ corporis: sed virtutis pulchritudo fulgebit. Nec ideo tñ si ali qua martyribus amputata vel ablata sũt membra: sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum: quibus dictum est. Capillus de capite vestro nõ peribit, sed vbi membra, vt præcindentur percussa sunt vel secta, ibi cicatrices: sed in cisdẽ membris redditis non perditis apparebunt. Sed secundum Gregor. Cum quod incorruptibile est palpari non possit, quo modo dominus corpus suum quod incorruptibile erat palpandum præbuit? Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Vnde hac ratione motus Euthices hæreticus dixit, quòd corpus Christi, & corpora omnium resurgẽtium non erunt palpabilia; sed subtilia & spiritualia ad modum venti, & spiritũ. Sed quia hoc est contra illud quòd dominus dicit Luc. vlti. Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet. Incorruptibilem ergo & palpabilem se dominus demonstrauit: vt ostenderet corpꝰ suum esse post resurrectionem eiusdem naturæ, quòd fuerat corruptibile, & induerat incorruptionem. 1. Cor. 3. Et alterius gloriæ: quia quod crassum & ignobile fuerat surrexit in gloria, & subtile per effectum spiritualis potentiæ. Sed addit { Et vide manus } quæ pependerunt in cruce { Et mitte in latus } lancea perforatum, & cognosce me illum eundem esse: qui pependit in cruce. Mystice autem per digitum discretio designatur, per manus opꝰ nostrum. Monet ergo & digitum & manus in latus suum mittere, vt quicquid nobis est discretionis & operis, in Christi seruitium expendamus. Galat. vlti. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini, &c. Et petit promissi solutionem, dicens. { Et noli esse incredulus sed fidelis. } Apocaly. 3. Esto fidelis vsque ad mortem. Consequenter cum dicit.

c PONitur Thomæ confessio. Vbi apparet quòd statim factus est Thomas bonus theologus, verã fidem confitendo. Quia humanitatis Christi, cum dicit { Dominus meus. } Sic enim vocabant eum ante passionem. sup. 14. Vos vocatis me magister & domine. Item diuinitatis: quia { Deus meus. } Ante enim non vocabant eum Deum: nisi quòd Petrus dixit Matth. 16. Tu es Christus filius Dei viui. 1. Ioan. vlti. Hic est verus Deus & vita æterna. Psalm. 117. Deus meus, & confitebor, &c. Tarditatem autem Thomę dominus arguit dicens.

d ET primo reprehendit eius tarditatem: secundo commẽdat aliorum ad credendum facilitatem, ibi. {Beati qui non viderunt & crediderunt. } Dicit ergo { Quia vidisti me. } Vbi est vna dubitatio, quia cum fides sit substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium, vt dicitur Heb. 11. quo hic dominus dicit. { Quia vidisti me credidisti? } Sed dicẽdum, q̃ aliud vidit, & aliud credidit. Vidit hominem & cicatrices. & ex hoc credidit diuinitatẽ resurgẽtis. Sed secũda dubitatio est, quia Thomæ perenti, Nisi videro & tetigero, Deus verũq; exhibuit tactũ & visum. ergo debuit dicere, quia vidisti, tetigisti, & credidisti. Respõdeo, dicendum ẽm Augu. quòd sensu visus vtimur pro qualibet sensu, dicimꝰ enim, vide quo calet, quomodo sonat, quomodo sapit, quomodo redolet. Dicit ergo: infer digitum tuum huc & vide. non quòd in digito sit visus, sed dicitur quasi tange, & experire, ita & hic. { Quia vidisti me. } idest, quia expertus es etiam per tactum. Vel dicendum: q̃ Thomas videns vulnera & cicatrices cõsusus est in seipso, & antequã poneret digitum credidit, & dixit { Dominus meus & Deus meus } Sed tamen Greg. dicit, q̃ tetigit & ad visum confessus est. Consequenter cum dicit.

e COmmendat facilitatem aliorum ad credendum. Et hoc specialiter ad nos pertinet. Vtitur autem præterito pro futuro propter certitudinem. Sed contra hoc Luc. 10. dicitur. Beati oculi qui viderunt quæ vos videtis. Ergo magis beati qui viderunt quàm qui non viderunt. Respondeo, q̃ duplex est beatitudo, vna est rei quæ consistit in munere diuino, de quo quanto aliquis plus conceditur tanto beatior est. Et sic quantum ad hoc beati sunt oculi qui vident, quia hoc est munus gratiæ. Alia est beatitudo spei quæ consistit in merito. Vnde secundum hanc tanto quis est beatior, quanto potest plus mereri. Plus autem meretur qui credit, & non vidit, quàm qui videndo credit.

Hic ponitur epilogus. Et primo ponitur insufficiétia huius scripturæ. Secundo eius vtilitas, ibi. {Hæc aũt scripta sunt vt credatis, &c.} Insufficientia quidé apparet, quia multa & alia fecit Iesus signa, & facta q̃ non sunt scripta in libro hoc. Iob 26. Ecce hæc ex parte dicta sunt viarũ eius, &c. Ecclesiast. 43. Multa sunt abscõdita maiora his, pauca enim videmus eius. Sed ẽm Chrysto, hoc ideo dicit, quia pauciora miracula narrat Ioannes, q̃ alij Euangelistæ. Et ideo ne videretur ea negare dicit hoc, et ideo specialiter subdit, {Quæ non sunt scripta in libro hoc.} Vel hoc refertur ad passionẽ & resurrectionẽ, quasi multa ostẽsiua suæ resurrectiõis post resurrectionẽ fecit in conspectu discipulorum, quæ nõ ostẽdit aliis. Act. 10. Dedit eũ manifestum fieri nõ omni populo, sed testibus præordinatis a Deo. Ponitur & huius vtilitas, quia effectẽ fider, quia {hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes vitã habeatis in nomine eius.} Ad hoc enim est tota scriptura noui & veteris testamenti. Psal. 39. In capice libri scriptũ est de me. supra 5. Scrutamini scripturas, q̃m ipsæ sunt quæ testimoniũ perhibent de me. Itẽ fructus vitæ, quia {vt credentes vitã habeatis.} Hic vitã iustitiæ, quæ habetur p fidem. Abac. 1. Iustus aũté meus ex fide viuit, & in futuro vitam spei, quæ habetur p gloriã & {in nosse eius}. s. Christi. Act. 10. Nõ est aliud nomẽ sub cælo in quo oporteat nos saluos fieri.

f Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorũ, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autẽ scripta sunt vt credatis, quia Iesus est filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius.

CAPVT XXI.

LECTIO PRIMA.

Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare tyberiadis.

LECTIO PRIMA.

Postis duabus apparitionibus Christi ad discipulos* hic ponit Euangelista tertiam apparitionẽ. Et si ordinem & finẽ harum apparitionũ contideremus, patet q̃ in prima ostendit suæ diuinitatis auctoritatẽ spiritumsanctũ ibi insufflando. In secunda personæ identitatẽ; cicatrices ostẽdendo. In tertia naturæ resurgentis veritatẽ cum eis comedendo. Diuiditur autẽ hæc pars in duas. In prima ostẽdit quid cõiter discipulis pluribus dñs exhibuit. In secũda quid specialiter duobus prædilectis, ibi. {cum ergo prandissent, &c.} Circa primũ primo ponitur apparitionis titulus. Secũdo apparitionis modus, ibi. {Manifestauit aũté sic, &c.} Tertio apparitionis epilogus, ibi. {Hoc iã tertio.} In titulo aũté tria designãtur. s. tempus, modus, & locus. Tempus quidem, quia {postea}. i. post prædicta. Quod signanter dicit, quia vt dictũ est, non continuę erat cũ eis, sed per vices eis apparebat. Cuius ratio est, quia non surrexerat ad eandem vitã, sed ad gloriosam, in qua sunt angeli & erunt beati. Dan. 2. Exceptis diis. i. angelis quorũ conuersatio non est cũ hominibus. Sed cũ supra fecerit quãdam conclusionem dicens: Hæc aũté scripta sunt. Quare addit hic hanc narrationẽ? Ad hæc Augu. assignat rationẽ mysticam. Per hanc enim apparitionẽ significatur gloria futuræ vitæ, q̃n nobis apparebit sicuti est. Et ideo post finẽ hanc posuit vt faceret euidentiorẽ locum quo illã daret intelligi. Modum vero ponit, quia {manifestauit se, &c.} In natura enim corporis glorioſi est, & virtute, vt possit videri, & non videri, sicut vult, a corpore nõ glorioso, & ideo dicit {Manifestauit}. i. se visibilẽ præbuit. In hoc etiã modo dicit apparere, quod idẽ est q̃ manifestari. Act. 1. Per dies quadraginta apparens eis. Nã vt Ambrosius dicit, Id apparet in cuius potestate est videri, & nõ videri. Locus aũté est {ad mare tyberiadis.} quod est mare galileæ: sed tyberiadis dr̃ a Tyberiade ciuitate ædificata in honorẽ Tyberij Cæsaris. Ponit autem hoc Euãgelista. Primo quidẽ vt ostendat completã esse promissionẽ factam discipulis. Mat. 27. Præcedet vos in Galileam. Secũdo vt ostendat q̃m dñs plurimum timorem de cordibus discipulorum abstulerat, vt de reliquo iã non in domo manerent inclusi, sed longe procedunt *vsque in Galilæam*. Consequenter cum dicit,

Ponitur ipsa apparitio. Et primo ponũtur personæ quibus facta est. Secundo ipsarũ personarum officium, ibi. {Dixit eis Simon Petrus, &c.} Tertio apparitionis modum, ibi. {Mane autem facto, &c.} Personæ autem quibus se manifestauit sunt septem. vnde dicit. {Erant autem simul Simon Petrus} qui negauerat. {& Thomas qui dicitur Didymus} qui in prima apparitione non fuerat. {& Nathanael qui erat a cana Galilææ, qui vt credit frater Philippi erat, de quo supra. 2. {Et filij Zebedei}. s. Iacobus & Ioannes. {& alij ex discipulis eius duo.} qui non expresse nominantur. Per hunc autem numerum mystice significatur futuræ gloriæ apparitio, quæ erat post septimã ætatem. s. in octaua quæ est resurgentiũ. Isa. vlt. Erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, & veniet omnis caro vt adoret coram facie mea. Officiũ autem quo occupati erãt est piscationis. Vñ dicit.

b Manifestauit autem sic. Erãt simul Simon Petrus, & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanael qui erat a Cana Galileæ, & filij Zebedei, & alij ex discipulis eius duo.

c Dixit eis Simon Petrus. Vado piscari. Dicunt ei. Venimus & nos tecum. Et exierunt & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendiderunt.

d Mane autem iam facto, sterit Iesus in littore, nõ tamẽ cognouerunt discipuli quia Iesus est.

Et primo ponit preparationẽ ad officium. Secundo aliorum assensus. Tertio officij exercitio. Inuitat quidẽ ad officium dicẽs {vado piscari.} Per qđ quidem mystice significatur prædicationis officium. Mat. 4. Faciam vos fieri piscatores hominum. Sic ergo dixit Petr⁹ {vado piscari.} Per quod mystice significat, quòd alios assumit in partem suæ solicitudinis & prædicationis. Exo. 18. Leuius tibi sic partito in alios honore. Sed contra Luc. 9. Nemo mittens manum suam ad aratrum, &c. Constat autem, quòd Petrus dimiserat piscationem: quomodo ergo redit & respexerat retro? &c. Respõsio secundum Aug. Si rediisset ad officium piscationis ante resurrectionem Christi & vulnerũ inspectionem, putaremus eum ex desperatione hoc feciſſe. Nunc vero post eũ sibi de sepulchro reditum viuum, post inspecta vulnerũ loca, & acceptum eius insufflationẽ spiritumsanctum, facti sunt sicut fuerant piscium piscatores. Per quod datur intelligi, q̃ prædicator potest ex arte sua licita victum necessariũ quærere, sui apostolatus integritate seruata, si aliunde non habeat. Si enim beatus Paulus vt alios non prauaret, artẽm quam non nouerat didicit: vt sibi necessarium acquireret victum, quanto magis Petrus de arte sua licita potuit hoc facere? Sed dicit, q̃ hoc est faciendum, quando non habet aliunde. Sed cõtra, quòd semper habet & habuit, quia Dñs promisit dicens: Quærite primum regnũ Dei & hæc omnia adijcientur vobis. s. necessaria. Ad quod dicendum est, q̃ verum est, quòd adijciũtur, sed nobis cooperãtibus. Et ideo Dñs Petro cooperãte hoc impleuit. Nã quis alius pisces qui caperent apposuit nisi ipse Dñs? Sed notandum secundum Greg, quòd duplex est officium. Vnum quod occupat mentem & impedit spiritualia, & ad tale officium non est redeũdum, nec eo procurandũ victum. Sicut est vectigal, & huiusmodi. Vnde Mat. non legimus rediisse ad theloneũ. Est autem & aliud, quod sine peccato & mẽtis occupatione exerceri põt, sicut est officiũ piscationis huiusmodi, & ideo hoc negotium post conuersionem repetere, culpa non fuit. Assensus autem aliorum ponitur, cũ dicit. {Venimus & nos tecum.} In quo datur exemplum prædicatoribus & prælatis cohortandi se mutuo ad conuersionem. Prouer. 18. Frater qui iuuatur a fratre quasi ciuitas firma. Eccl. 50. Circa illũ corona fratrum quasi plantatio cedri in Monte Libano. Executio vero officij ponitur cum dicit. {Exierunt & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendiderũt.} Et tangit tria quæ debent facere prædicatores. Primo quidem exire a peccatorum conuersatione. 2. Cor. 6. Exite de medio eorum. s. Caldæorum & *separamini dicit* Dñs, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos, a carnalium affectione. Gen. 13. Egredere de terra tua, &c. et a quietis cõtemplatione. Can. 7. Egrediamur in agrũ, cõmoremur in vineis, mane surgamus ad vineas, &c. Secundo debent ascendere in nauem. i. proficere in charitate vnitatis Ecclesiæ, quę dicitur nauis. 1. Pet. 3. In diebus Noe cũ fabricaretur archa, in qua, pauci. i. octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. Item in naui crucis assumendo carnis mortificationem. Gal. vlt. Mihi absit gloriari nisi in cruce, &c. Sap. 8. Bñdictum signum per quod sit iustitia. Tertio totalis de adiutorio *Christi* fiducia. Vnde {tota nocte illa nihil prẽdiderunt,} quia quãdiu deest auxilium diuinũ, & interior prædicator, frustra laborat lingua prædicatoris, sed tunc capiunt, quando venit lux corda illuminans. Psal. 42. Emitte lucem tuam & veritatem tuam. Vnde hoc modo nox dicitur carentia diuini auxilij. Io. 9. venit nox quando nemo potest operari. Vel {in nocte, idest,} in veteri Testamento, {nihil prendi.} quia non potuerunt gentes ad fidem adducere. Ro. 13. Nox præcessit. Secundum autem Aug. de nocte piscabantur; quia adhuc timidi erant. Modus autem apparitionis & ordo ponitur cum dicit.

eo mẽstionem, ibi. Dixit eis Iesus, asserte, &c.} Dicit ergo. {Mane autẽ iam facto.} Mystice autem per mane intelligitur gloria resurrectionis. Psal. 29. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Item status vitæ æternæ. Psal. 5. Mane astabo, &c. Sed cum ante passionem in simili miraculo non steterit in littore, sed in nauj, quare post passionem in littore stat? Cuius ratio est, quia mare commotionem præsentis sęculi significat: Littus autẽ est terminus maris. Hiere. 5. Posuit arenam terminum mari præceptum sempiternũ, quod nõ præteribit. Christus autem ante passionẽ in mari stetit, quia corpus mortale habebat. Sed post resurrectionem iam corruptionem carnis excesserat, ideo in littore stetit. Ex ignorantia discipulorum est: {quia non cognouerunt eum, quia Iesus est.} Per quod datur intelligi, quòd in mari huius fluctuationis nõ possumus Christi secreta cognoscere. Isa. 64. Oculus non vidit Deus absque te, q̃ quæ præparasti expectantibus te. Consequenter cum dicit.

e Dixit ergo eis Iesus. Pueri: Numquid pulmentarium habetis? Respondẽrũt ei: Non, Dixit eis. Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non valebãt illud trahere præ multitudine piscium.

LECTIO II.

Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus, Petro. Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio venerunt (non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium.

b Vt ergo descenderunt in terram, viderũt prunas positas, & piscem superpositũ & panem.

Deum creatus est in fide. Apo. 3. Qui vicerit, vestietur sic vestimẽtis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ. Tertio quantũ ad eius securitatem, quia ex nimia dilectione noluit cũ nauire: quia retardabatur: sed {misit se in mare,} vt citius perueniret ad Christum. Mystice aũt per mare signatur tribulatio presentis sęculi. Vnde illi qui desiderant peruenire ad Christum in mare semittũt, non refugiũt tribulationes huius mũdi. Act. 14. Per multas tribulatiões oportet intrare nos in regnũ Dei. Eccl. 2. Fili accedens ad seruitutẽ Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationẽ. Petrus autem misit se in mare, & tñ ille Ihesus peruenit ad Christum: quia inter tribulationes securus & ille Ihesus Christi seruus euadit. Sap. 14. Dedisti in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam. Et vt Chryso. dicit, ponitur hic optime cõditio Ioannis & Petri: quia Ioannes altior intellectu. Petrus feruentior affectu. Alij autem discipuli nauigauerũt, &c. Vnde primo ponit quid fecerunt, quia {nauigio venerunt:} quia minus feruentes Petro. Nauigium significat ecclesiam. Sapien. 14. Spes orbis terrarum ad rate cõfugiens remisit sæculo semen natiuitatis. Et per hanc signatur ecclesia, vt habetur 1. Petri 3. {Alij vero nauigio venerunt.} id est, protectũ *societate ecclesiæ*, quæ est terribilis vt castrorum acies ordinata. Psal. 30. Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum. Secundo assignat rationem prædictorum cum dicit. {Non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium.} Quod potest esse ratio: quare Petrus se misit in mare scilicet, q̃a prope terram erat. vel quare isti cito peruenerunt. Et quidem non longe erant: quia ecclesia non longe est a terra viuentium, est enim domus Dei & porta cœli. Gen. 23. Et terram illam sancti quotidie contemplantur. 2. Cor. 14. Non contemplantibus nobis quæ videntur: sed quæ non videntur. Phil. 3. Nostra conuersatio in cœlis est. Et dicit {cubitis ducentis.} Quod idem significant duæ naues. Luc. 5. scilicet duos populos de quibus electi trahũtur ad vitam æternam. Ephes. 2. Vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciens pacem & reconcilians ambos in vno corpore Deo. Rete autem quo pisces trahuntur est doctrina fidei, qua quidem Deus trahit inspirando interius. Supra 7. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. Et Apostoli exhortando, vt hic.

Hic ponitur quomodo Christus suis discipulis exhibet familiare conuiuium. Et primo conuiuij præparatio. Secundo Christi ad conuiuium inuitatio, ibi. {Dixit eis Iesus. Venite, &c.} Tertio ipsa conuiuij refectio, ibi. {venit Iesus & accepit, panem, &c.} Præparatio *conuiuij describitur* primo quantum ad ea quæ a Christo præparata sunt. Secundo quãtum ad ea quæ a discipulis sunt allata, ibi. {Dixit eis Iesus. Afferte, &c.} A Christo autem sunt præparata tria. Primo pisces & panis. vnde dicit {vt ergo descenderunt de naui in terram, viderunt prunas} quas Christus sua potestate creauerat ex nihilo, vel ex aliqua præexistenti materia formauerat. Sed supra 6. Pauit turbam de panibus multiplicatis. Hic autem post passionem suam miraculose de nouo creat vel formaꝛ: quia iam non est tempus infirmitatis ostẽdendæ, sed potestatis manifestandæ. Nam id quod supra fecit ante passionem, *tutꝰ* condescensionis, quia si voluisset potuisset de nouo creare vel formare. Per hoc autem datur intelligi, quòd in conuiuio spirituali præparatur à Christo aliquid. Et liquidem conuiuium hoc sumatur allegorice pro conuiuio ecclesiæ: sic Christus ista tria præparat, scilicet prunas charitatis. Prouerbiorum 25. Hæc autem faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Ezech. 10. Imple manum tuam prunis ignis. Has prunas Christus de cœlo portauit ad terras. supra 13. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicẽ. Itẽ Lucæ 12. Ignẽ veni mittere in terram. Item præparat piscem supposicis prunis: qui est Christus. Nam pisces assus, est Christus passus: qui super prunas ponitur, quando ex incendio charitatis ad nos immolatur in cruce. Ephesio. 5. Obtulit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam *Deo in odorem* suauitatis. Item idem. Estote imitatores Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectiõe sicut & Christus dilexit nos. Item præparat panes quibus reficitur, qui est ipse. Nam in quantum Christus latet per suam diuinitatem dicitur piscis, cuius proprietas est latere sub aquis. Isaiæ 45. Vere tu es Deus absconditus. Sed in quantum nos reficit per doctrinã, &

etiam dat nobis corpus suum in cibum, vere panis est. supra. 7. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Isaiæ 30. Panis frugum terræ tuæ erit vberrimus & pinguis. Sed ad hoc conuiuiū debet afferri aliquid ex parte ministrium ecclesiæ, sed tamen nihil, nisi præexistat nobis a Deo. Quid autem afferatur, subdit.

c ET primo ponit mandatum dñi. Secundo executio discipuli, Præcipit autem vt afferant de piscibus ab eis captis, quasi diceret. Ego de dominum charitatis, assumpsi corpus in cruce & proposui vobis panem doctrinæ, ex quo perficitur & roboratur ecclesia, vestrum est, vt vos alios capiatis, & illi sunt qui conuertuntur ad prædicationem Apostolorū. Psal. 28. Afferte domino filij Dei. Isaiæ vlt. Adducetis omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum domino. Si autem hoc conuiuium sumatur pro conuiuio morali. Sic Christus ad conuiuium animæ præparat primū primas charitatis. Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus, Lucæ 12. Ignem veni mittere in terram. Item piscem, idest, fidē absconditam, cum sit de non apparentibus. Hebr. 11. Item panē, idest, solidam doctrinam. Hebr. 6. Perfectorum autē est solidus cibus. Ad quod conuiuium ex parte nostra requiritur, vt bene vtamur gratia nobis cōcessa. 1. Cor. 15. Gratia Dei sum id quod sum. Et gratia eius in me vacua non fuit. Vnde præcipit. {Afferte de piscibus, idest, portetis vestra bona opera, vobis data. Matthæi 5. Sic luceat lux vestra, &c. Et ideo consequenter ponitur executio discipuli, scilicet Petri qui seruēntior erat. Vnde dicit. {Ascendit autem Simon Petrus, & traxit rete in terram plenū magnis piscibus, centum quinquaginta tribus.} Ascendit in gubernaculum ecclesiæ. Cant. 7. Ascēdam in statum perfectionis. Psal. 83. Ascensiones in corde suo disposuit. {& traxit rete in terram, quia ipsi sancta ecclesia est commissa, & ipsi specialiter dicitur, Pasce oues meas. infra eod. Quod ergo tunc Christus aperit in voce dicens, Pasce oues meas, hoc ipse nunc præfigurat in opere. Nam ipse pisces ad soliditatē littoris protrahit, quia stabilitatem æternæ patriæ fidelibus ostendit. Sed dicit {rete plenū magnis piscibus.} qa quos prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & magnificauit. Rom. 8. Et Eccle. 44. Homines magni virtute & prudentia sua præditi, annunciantes in Prophetis dignitatem & imperantes in præsenti populo & virtute prudentiæ sanctissima verba. In alia autem piscatione non additur numerus sicut hic. Fuerunt enim centum quinquagintatres. Quia in vocatione ad præsentem ecclesiam trahuntur boni & mali, vt dicitur Eccle. 1. Stultorum infinitus est numerus. Vnde Gen. 28. dicitur Abrahæ de illa vocatione. Erit semen tuū sicut arena quæ est in littore maris, quæ ponitur in malam partem. Sed de ista dicit. *Inspice* stellas, & numera eas si potes. Hi enim numerantur a Deo quasi habiti in pretio. Psal. 146. Qui numerat multitudinem stellarū. Sed numquid non plures saluabūtur q̄ centum quinquaginta tres? immo plures. Sed hic numerus aliquid mystice signat. Nullus enim potest ad patriam venire, nisi per obseruantiam Decalogi. nec hoc obseruari potest nisi per septiformem gratiam spiritus sancti. De quo Isa. 11. Requiescet super eum spiritus dñi, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cōsilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris dñi. Sanctificatio autem primo legitur facta in septimo die Gen. 1. Benedicens diei septimo, sanctificauit illū. Decem autē & septem faciūt. 17. Si ergo numeretur tali ordine progressionis, vt primo accipiat vnū & duo, quæ faciunt tria, & tria quæ faciunt sex, & quatuor quæ faciunt decem, & decem & quinque, quæ faciunt quindecim, & sic deinceps addendo numerum qui sequitur vsque ad decē, & septem: numero coniuncto, centū quinquagintatres. Vel aliter. Hi discipuli qbus Christus apparuit erant septē. Multiplicando autem septē per septē quæ sunt dona spiritus sancti, fiunt quadraginta nouem: quibus addas vnū ad significandum vnitatis perfectionem, in qua esse debent filij Dei, qui spiritu Dei agūtur, fiunt quinquaginta: quibus triplicatis, & iterū additis tribus ad significādum fidem trinitatis: quæ in confessione cordis, & oris, & operis consistit; fiunt centū quinquagintatres. Quia qui sunt perfecti septē donis spiritus sancti: & vniti in fide trinitatis peruenjunt ad patrem. Sed dicit {Et cū tanti essent non est scissum rete.} In alia autē dicitur q̄ rumpebatur, quia in præsenti ecclesia, quæ per illā significatur, sunt multæ scissuræ scismatum, hæreseum, seditionum, sed totaliter non rumpitur. Quia ergo vobiscū sum vsque ad cōsummationem sæculi. Mat. vlt. Sed in futura patria quæ significatur p

c Dixit eis Iesus. Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete.

d Dixit eis Iesus. Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, tu quis es? scientes quia dñs est.

e Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter.

f Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum surrexisset a mortuis.

istam, idest, in illa pace sanctorum nulla erunt scismata. Psal. 47. Qui posuit fines tuos pacem. Consequenter cum dicit.

d PONitur inuitatio ad conuiuium præparatum. Et primo ponitur Christi inuitatio, Secundo discipulorum in cōuiuio dispositio, ibi. {Et nemo audebat, &c.} Inuitat autem ad conuiuium Christus interius inspirando & seipsum dicens. {Venite, prandete. Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Can. 5. Comedite amici, bibite & inebriamini charissimi. Et exterius docendo, & exhortando per alios. Luc. 18. Homo quidam fecit cœnam magnam & misit seruum suum hora cœnæ dicere, &c. Dispositio discipulorum ponitur cum dicit. {Et nemo audebat discumbentium.} Quod secundum Aug. designat discipulorum de resurrectione Christi certitudinem: quia scilicet ita certi erant q̄ Christus esset, quòd nullus discumbentium ausus est dubitare an ipse esset. Et quia interrogatio est signum dubitationis, nullus audebat eum interrogare {Tu quis es?} supra 16 In illo die me non interrogabitis quicquam. Secundum Chrysostomum significat maiorem soluto reuerentiam discipulorum ad Christum. Libenter interrogassent eum. Sed Christus apparuit eis in quodam magnifico aspectu, & mirabili gloria, ita vt non auderent eum interrogare præ stupore, & reuerentia. Et hoc specialiter detinebat eos ab interrogando: quia sciebant {quoniam dominus est.} Consequenter cum dicit.

e PONitur ipsa refectio, quam habuerunt ipso manducante. Psalm. 144. Aperis tu manum tuam, &c. Ipse est enim qui dat escam illorum in tempore oportuno. Sed nunquid Christus comedit cum eis? Dicendum quòd sic, licet hic non exprimatur. Luc. vlti. expresse dicitur, q̄ comedit cum eis. Et, Act. 1. dicitur. Et conuescens præcepit eis, &c. Sed nunquid fuit vera comestio? Respondeo; dicendum ad hoc, q̄ aliquis actus dicitur esse verus dupliciter. s. veritate significationis, & veritate speciei. Veritate quidē significationis verus est actus, qui configuratur rei significatæ, sicut si volo aliquid significare per orationem, & illud qd̄ significo est verū, & concordat rei significatæ, sic oratio est vera veritate significationis, licet non speciei: sint hoc quod dixit Christus. Ego sum vitis vera: verum est, licet nō sit vitis vera ℔ speciem vitis, sed tñ ℔ id quod vitis significat. Secundum veritatem speciei dicitur aliquid verum, qđ habet quæ pertinēt ad speciei veritatem. Huiusmodi autem sunt principia speciei. Non aūt effectus eius consequentes, sicut locutio hæc. Homo est animal, primo modo vera est: quia verum significat, sed veritate speciei non est vera, nisi formetūr ab ore animalis loquentis organis debitis. Nec requiritur ad eius veritatē effectus locutionis, puta q̄ audiat & huiusmodi. Sic ergo dicendū est de comestione, q̄ aliqua est veritate significationis tantum, sicut comestio Angelorū: quia in Angelis non sunt membra ordinata ad comestionē, sed verum est illud, quod ipsi per hoc significabant. s. desiderium, quod habebant de salute hominum. Comestio aūt Christi post resurrectionē vera fuit, & veritate significationis: quia ad hoc fiebat, vt ostenderet se habere naturam humanam, quam in veritate habebat, & veritate speciei, quia habebat instrumenta propria ad comestionē. Sed tamen effectus cōsequentes comestionē non erant ibi: quia cibo non fuit conuersus in comedentem cū haberet corpus glorificatū & incorruptibile, sed resolutus fuit virtute diuina in præsentem materiam. Huiusmodi autem effectus nihil faciunt ad veritatem speciei, vt dictum est. Consequenter cum dicit.

f EPilogat apparitiones. Et secundum Augu. Si hoc quod dicit. {Iam tertio,} referatur ad vices, non est verum. Quia vt dictum est, primo die apparuit quinque vicibus. Postea quidem octauo die quando Thomas erat cum eis. supra 20. Secundo iuxta mare, vt hic. Tertio in Monte Galilææ, vt habetur. Matt. vlti. Quarto recumbentibus. Marc. vlti. Quinto ipso die Ascensionis. Quando videntibus illis eleuatus est. Act. 1. Quanquam pluribus aliis vicibus apparuit eis p̄ dies quadraginta, licet nō sic scriptum. Est ergo. {Hoc iam tertio} referēdum ad dies quibus apparuit. Quia prima die apparuit ipso die resurrectionis. Secunda die, in octaua ipsius resurrectionis. supra 20. Et pōst dies octo. Et tertia die apparuit his. Vel dicendum, quòd etiam referendo ad vices saluatur veritas dicti, quia non legitur, quòd multis discipulis simul congregatis apparuit, nisi primo de sero, cum fores essent clausæ, &c. Et secundo post octo dies, quando erant discipuli congregati. Et tertio hic, vnde signanter dicit. {Manifestatus est Iesus discipulis suis, &c.}

Lectio

LECTIO III.

VPra posuit Euangelista quid Dominus discipulis cōmuniter exhibuit. Hic ostendit quid specialiter duobus prædictis. Et primo ponit quid exhibuit Petro. Secundo quid exhibuit Ioanni, ibi. {Conuertus Petrus, &c.} Circa primum duo facit. Primo iniungit sibi pastoralē officium, Secundo prēnunciat sibi passionis martyrium, ibi. {Amen amen, &c.} Pastorale autem officium iniungit, examinatione præmissa. Et ideo qui ad hoc officium assumuntur. Primo examinantur, 1. Thi. 5. Manus nemini cito imposueris, Sed ter examinat eum. & ideo secundum hoc, pars ista diuiditur in tres partes secundum tres examinationes. Partes patent. In prima autem primo ponitur quæstio Domini. Secundo responsio Petri, ibi. {Dixit ei etiam, &c.} Tertio finitus officii, ibi. {Dixit ei, pasce oues meas, &c. Circa primum tria considerāda occurrunt. Primo ordo examinationis. Secundo modus allocutionis. Tertio de quo est examinatio. Ordo quidem, quia {cum prandissent.} In quo signatur spirituale conuiuium. In quo etiam simul cum anima per spiritualia doctrina reficitur. Apoc. 3. Introibo ad eum, & cœnabo cum illo. Et ideo conueniens est vt qui ad hoc assumitur officium, primo sit istius cœlici conuiuio refectus aliàs enim ipse famelicus quomodo alios reficere posset? Isa. 31. Inebriabo animas sacerdotum pinguedine. Illā inquā, de qua in Psal. 6. dicitur, Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Modus aūt allocutionis ponitur cum dicit. {Dixit Simoni Petro.} Vbi tria pōnūtur quæ necessaria sunt prælato. Obedientia, cum dixit {Simoni} qui interpretatur obediens, quæ est prælatis necessaria. Nā qui nescit superioribus obedire, inferioribus nescit imperare. Prouerb. 21. Vir obediens loquetur victorias, & c. Item scientia, cum dixit {Petro,} qui interpretatur agnoscens. Quod necessarium est prælato: quia ponitur vt speculator. Qui autem cæcus est malus speculator est. Isa. 26. Speculatores eius omnes cæci. Osee. 4. Quia tu scientiam repulisti, repellam te ego, ne sacerdotio fungaris mihi. Item gratia cum dicit. {Ioannis, idest, filius Ioannis. Et hæc est, necessaria prælatis: quia sine ea nihil habēt. 1. Cor. 15. Gratia Dei sum id quod sum. Gal. 2. Cum cognouissent gratiam Dei quę data est mihi, Petrus Iacobus & Ioannes, qui videbantur columnę esse dexteras dederunt mihi & Barnabæ societatis. Examinatio autem est de dilectione. {Diligis me inquit {plus his?} Et hoc quidem satis conuenienter. Petrus prius in peccatum ceciderat, vt patet supra. Nec idoneus erat vt præferretur, nisi prius eius culpa aboleretur. Quod non fit nisi per charitatem. 1. Petri 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas. & ideo oportuit vt per examinationem manifestaretur eius charitas, non sibi qui scrutatur renes & corda, sed aliis, & ideo nō quasi ignorans dicit {diligis me plus his?} Sed quia vt dicitur 1. Ioā. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem. Inde est, quòd Petrus qui cum Dominus moreretur, timuit, & negauit. Et resurgens Dominus amorem inseruit, & fugauit timorem. Ideo qui tunc negauit timens mori, resurgente Domino nil timuit. Quid enim timeret cum iam mortem mortuam reperiret? Congruit etiam hæc examinatio officio. Multi enim pastorale officium assumentes, vtuntur eo, sicut seipsos amantes. 1. Thim. 4. Instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes. Et qui non amat Dominum, non est idoneus prælatus, sed magis ille qui non quærit quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, & hoc amore eius. 2. Corinth. 5. Charitas Christi vrget nos. Congruit etiam officio quā rum ad vtilitatem proximorum. Ex abundantia enim charitatis est, quòd aliqui diligentes interdum quietem propriæ contemplationis intermittāt, vt procurent proximorum vtilitatem. Cū enim Apostolus diceret. Rom. 8. Certus sum enim, quòd neque mors poterit nos separare à charitate Dei, subdit. Optabam ego ipse anathema esse pro fratribus meis. Et ideo necessaria est examinatio de dilectione ad prælatum. Addit autē {plus his.} Quia vt etiam ex Philosopho habetur in Politica sua. Naturali ordine ille qui præsidet & gubernat, debet excellentior esse. Vnde dicit, quòd sicut anima se habet ad corpus quod regit, & ratio ad inferiores, similiter etiam homo ad animalia bruta, sic se debet habere prælatus ad subditos. Vel secundum Gregorium talis debet esse vita pastoris, quòd in cōparatione eius subditi sint, sicut sunt animalia ad cōparationem sui pastoris. Et ideo dicit {plus his} quia quanto plus diligit, tanto maior. est. 1. Reg. 10. Certe videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit similis ei, &c. Sed nisi quid necessarium est in eligendo semper eligere simpliciter meliorem, etsi iura determinent, quòd sufficit bonum eligere? Ad quod dicendum, quòd duplici distinctione opus est. Nam aliquid sufficit secundum iudicium humanum, quod tamen non sufficit secundum iudicium diuinum. Secundum iudicium humanum sufficit illud de quo homo non potest accusari nec eius electio improbatur. Cōstat aūt difficile esse fieri electiones, si posset reprobari ex hoc quòd alius melior est quam ille qui electus est. Vnde sufficit secundum iudicium humanum, vt habetur in Decretali, quòd electio sit recta, & eligatur idoneus. Secundum vero iudicium diuinum & conscientiam, necessarium est eligere meliorem. Sed tamen aliquis dicitur melior simpliciter, & ille dicitur melior qui est sanctior. Sanctitas. n. facit bonum; sed non est melior quantum ad Ecclesiam. Et quo ad hoc aliquis est melior inquantum est literatior, competentior, & discretior, & magis concorditer eligitur. Sed si cæteris paribus quæ sunt ad vtilitatem Ecclesiæ & melioritatem quantum ad hoc, aliquis minus bonum simpliciter præeligat alicui peccat, quia de necessitate aliquid eum mouet ad hoc. Aut ergo hoc pertinet ad honorem Dei & vtilitatem Ecclesiæ, aut ad aliquid priuatum. Si quidem vtilitas Ecclesiæ & honor Dei mouet eum, hoc bonum intelligitur in conditione electi, & facit meliorem quantum ad hoc. Si vero aliquid priuatum puta, affectio carnalis, spes beneficij, & commodi temporalis, est fraudulenta electio, & acceptio personarum,

b HIc ponitur responsio Petri, ex qua euidens signum correctionis de sua negatione apparet, & quòd prædestinati semper corriguntur in melius, si quando labantur. Nam antequā negaret Petrus superbiuit contra cæteros Apostolos, dicens: Etsi omnes scandalizati fuerint, ego nunquam in te scandalizabor. Item contra dominum, quia domino dicente. Ter me negabis: Ille subdit. Si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Sed modo de proprijs viribus victus, non audet confiteri suum nomen nisi sub testimonio & protestatione domini *humilians* se Christo, dicens. {Domine, tu scis quia amo te.} Iob 16. Ecce in cœlo est testis meus, & conscius meus in excelsis. Item humilians se Apostolis, non dicit plus his, sed simpliciter. {Amo te.} In quo instruimur, quia non debemus nos aliis præponere: sed aliros nobis. Phil. 2. Sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrātes. Notandum etiam secundum Aug. quòd domino quærente. {Diligis me.} Non respondit Petrus, diligo, sed {amo te} quasi idem sit amor & dilectio. Quod est verum secundum rem: sed differūt secundum nomen. Amor enim est motus appetitus, & si quidem regueletur appetitus ratione, sic est amor *voluntaris*, qui proprie est dilectio: quia sequitur electionem. Et inde est, quòd bruta proprie non dicuntur diligere, si vero motus non regueletur ratione, *dicitur* amor.

c HIc iam examinato Petro, iniungit ei officium, dicens. {Pasce agnos meos.} idest, fideles meos a me Agno, agnos vocaros. supra 1. Ecce agnus Dei, &c. Vt sic non possit dici Christianus, qui dicit se non esse sub cura istius pastoris. s. Petri. Eze. 39. Pastor vnus erat omnium vestrum. Ose. 1. Ponent sibi caput vnū. Congrue autem hoc officium omnibus intermissis Petro commisit, qui secundum Chrysost. eximius Apostolorum erat, & os discipulorum, & vertex collegij.

d HIc ponitur secunda examinatio, Vt autem non repetantur pluries eadem verba. Nota, q̄ ter dicit. {Pasce oues meas.} Quia ter debet pascere scilicet doctrinę verbo. Hie. 3. Dabo vobis pastores secundum cor meum, qui pascent vos scientia & doctrina. Item vitæ exemplo. 1. Thi. 4. Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Hie. 34. In montibus Israel, idest, in sublimitate magnorum virorum, erunt pascua vestra. Item temporali subsidio. Ezech. 34. Veh pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Sed attende, quòd tertia vice dicit ei {pasce oues meas.} Cuius ratio est: quia in ecclesia sunt tria genera hominū scilicet incipientium, proficientium, & perfectorum. Et primi quidem duo sunt agni, quasi adhuc imperfecti. Alij autem, sicut perfecti dicuntur oues. Psal. 112. Montes, scilicet perfecti exultauerunt vt arietes, & colles, idest, alij, sicut agni omnium. Et inde est quòd omnes prælati debent custodire subditos, vt oues Christi, & non proprias. Sed heu, quia vt dicit Augustinus in sermone

Paschali,

Paschali, exiterunt quidam serui infideles, qui dimiserũt gregẽ Christi, & furtis suis peculia gregẽ sibi fecerunt, & audis eos dicere. Oues meæ sunt illæ. Quid quæris oues meas? Non te inuenia ad oues meas. Sed si nos dicamus meas, & illi dicunt suas, perdidit Christus oues suas. Notandum etiam, quòd sicut ter iniungit, ita ter examinat. Primo quidem quia ter eum negauerat, & iõ exigitur trina confessio, ne minus amori lingua seruiat, q timori, & plus vocis elicuisse videat mors imminens, quàm vita præsens, vt dicit Aug. Secũdo quia Petrus tenebat Chrm ex triplici causa diligere. Primo, ex peccato dimisso. Luc. 7. Cui plus dimittitur, plus diligit: secundo ex honore promisso: quia magnum .s. super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Matth. 16. Tertio ex officio commisso, vt hic, cum commisit sibi curam ecclesiæ. Vel cum dicit {pasce.} propter hoc, quòd dominus præcepit Deu. 7. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, vt scilicet totam intentionem tuam ad Deum dirigas, ex tota anima, scilicet vt tua voluntas tota in Deum per amorem quiescat, & ex fortitudine tua, vt tota executio operum tuorum Deo seruiat. Notandum etiam, quòd Petrus tertio interrogatus, contristatus est. Quia cum autẽ passionem própte assereret Christum diligere, reprehensus fuit a domino, vt dictum est. Videns ergo, quòd toties de dilectione interrogatur: timet ne reprehendatur a domino, & contristatur. Et ideo dicit. {Tu omnia nosti: tu scis quia amo te} quasi dicat. Ego diligo te, quantum mihi videtur. Sed tu omnia nosti, & forte scis, an aliquid aliud debeat contingere. Et ideo Petro sic humiliarõ sic finalis commissio ecclesiæ. Et secundum quendam doctorem græcum dicitur, quòd ideo ter interrogantur baptizandi in baptismo.

LECTIO IIII.

SVprà commisit dominus Petro pastorale officiũ. Hic prænunciat sibi passionis martyrium. Et satis conuenienter. Nam ad bonum pastorem pertinet, vt pro ouibus suis animam ponat. supra 10. Petro autem nõ fuit datũ, vt pro Christo iuuenis animam poneret. Sed vt senex pro ouibus. Et hoc ei prænunciat. In hac autem prænunciatione dominus primo commemorat conditionem vitæ præteritæ. Secundo prænunciat perfectionem vitæ futuræ, ibi. {Cum autem senueris, &c.} Tertio Euãgelista exponit verba domini, ibi {hoc autem dixit, &c.} Condtio autem Petri præterita fuit cum defectu: quia in sua iuuẽtute nimis præsumptuosus fuit, {& propriæ voluntatis. Hoc est enim proprium iuuenum, vt dicit Philosophus in sua Rhetorica. Vnde Eccl. 11. quasi obiurgando dicitur. Lætare iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuũ in diebus iuuẽtutis, & ambula in vijs cordis tui. Et ideo dominus hoc significans dicit. {Cum esses iunior cingebas te, & ambulabas vbi, &c.} Et dicit. {Cingebas te,} id est, ab aliquibus illicitis & superfluis cohibebas te, quasi tuo arbitrio non passus, quòd ab aliquo cohibereris, & etiam inde est, quòd in processu bonorum operum semper vis esse pro me in periculis. Non tamen datum est tibi, quòd iuuenis pro me patiaris. {Sed cum senueris} implebo tuum desiderium, vt quę nõ es passus iuuenis, patiaris senex: quia {extendes manus tuas, &c.} mirabilis prænunciatio. Totum tempus & passionem exponit. Nam post tempus quo ista sunt dicta vsque ad tempus mortis Petri, fluxerunt fere triginta septem anni. Vnde patet, quòd satis senex erat. Dicit autem secundum Chrysost. {Cum autem senueris} quia aliter in humanis, aliter in diuinis. In humanis enim negocijs iuuenes sunt vtiles, senes vero inutiles. Sed in diuinis virtus non tollitur propter senectutem: imo aliquando magis roboratur. Psalm. 91. Senectus mea in misericordia vberi. Deut. 33. Sicut dies iuuenturis tuæ, ita & senectus tua. Sed hoc intelligendum est in his qui in iuuẽtute, sua in bono exercitantur, vt Tullius dicit. Sed qui in iuuentute sua dant se inertiæ: non multum vel nihil valent senes. Intelligitur: etiam per hoc, vt dicit Origenes super illud Matth. 21. Post multum vero temporis reuersus, quòd raro inueniuntur vtiles rectores, & doctores ecclesię paruo tempore viuere, & inducit exemplum de Paulo, qui vt legitur Act. 7. Erat adolescẽs. & postea scribit ad Philomonem Cum es talis vt Paulus senex. Et huiusmodi ratio est: quia cum pauci inueniantur ad hoc idonei, quando aliqui inueniuntur tales, conseruantur à domino vt diutius viuant. Item exponit passionis modũ: quia {extendes manus tuas.}

Nam Petrus crucifixus fuit. Sed nõ cum clauis: sed cum funibus, vt diutius viueret. Et hoc Christus vocat cincturam. Sunt autẽ tria in passione sanctorum consideranda. Primo motus naturalis affectionis. Nam inter animã & corpus est adeo naturalis amor, quòd nunquam velit anima a corpore separari, nec econuerso. 2. Corinth. 5. Nolumus expoliari, sed superuestiri. Matth. 26. Tristis est anima mea vsque ad mortem. Et ideo dicit. {Quo tu non vis,} scilicet naturę instinctu, qui sic est naturalis, vt nec ipsa senectus potuerit eum auferre Petro. Sed desideriũ gratiæ hoc minuit. vnde ad Phil. 1. Cupio dissolui, & esse cum Christo. 2. Cor. 5. Audemus autem & bonam voluntatem habemus, magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Deũ. Secundo, diuersitas intentionis persecutorum ab intentione sanctorum. {Et ducet quo tu non vis.} Tertio, quòd debemus prompti esse ad patiendum, non tamen occidere nos. Vnde dicit, {Extendes manus tuas.} Et hoc patet de Petro. quia cũ populus vellet suscitare seditionem contra Neronem, & eruere Petrum: ipse repressit. 1. Petri 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Sed notandum, quòd hoc quod dicit {ducet} debet præcedere hoc, quòd dicit {alius cinget te} quasi dicat {cinget} quia {ducet te quo non vis.} Sed ne credatur hoc qua si vane dictum, scriptum est post mortem Petri. Nam Petrus occisus fuit tẽpore Neronis, Sed Ioannes hoc Euangelium scripsit post reuocatus est ab exilio, ad quod relegatus fuerat tpe Domiciani inter quem & Neronem fuerũt plures alij Imperatores, & ideo exponit hoc quasi adhuc futurum, dicens.

b MOrs enim sanctorum via est ad gloriam Christi. Phil. 2. Magnificabitur Christus in corpore meo. 1. Petri. 4. Nemo vestrum patiatur quasi fur, aut homicida. Si autem vt Christianus non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine. Ex hoc enim ostenditur magnitudo domini, quòd pro eius veritate & fide sancti exponunt se morti.

LECTIO V.

POstquam proposuit Euangelista quid dominus exhibuit Petro. Hic narrat quid exhibuit Ioanni, scilicet sibi ipsi. Et primo ponitur commendatio discipuli. Secundo commendatio sui Euangelij, ibi. {Sunt autem & alia.} Circa primum. Primo ponitur commendationis occasio. Secundo, subditur ipsius discipuli commendatio, ibi. {Conuersus Petrus.} Occasio autem commendationis Ioannis fuit inuitatio Christi inuitantis Petrum ad sequẽdum. Quia {cũ hæc dixisset.} scilicet de officio & martyrio {dixit} Iesus Petro {sequere me} secundum Aug. quantum ad martyrium patiendo, scilicet pro me: quia non sufficit qualitercunque pati, sed solum sequendo Christũ, id est, propter ipsum. Luc. 6. Beati eritis cũ vos oderint homines propter filium hominis. 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Sed cum alij multi qui ibi aderant passi fuerunt propter Christum, & præcipue Iacobus, qui prius occisus fuit. Act. 12. Occidit autem Iacobũ fratrem Ioannis gladio. Quare specialiter Petro dicitur, {sequere me?} Ideo scilicet secundum Aug. quia non solum mortem passus est pro Christo: sed etiã in specie mortis, scilicet crucis, sequutus est Christum. Matth. 23. Si quis vult post me venire abneget semetipsum, &c. Vel secundum Chrysost. dicitur {sequere me} in prælationis officio, quasi dicat. Sicut habeo a Deo patre curã ecclesiæ. Psalm. 2. Postula a me & dabo tibi gentes, ita tu loco mei sis super totam ecclesiam. Sed quare post Christum Iacobus habuit primatũ in Hierusalem post ascẽsionem Christi? Ad quod dicendum quòd habuit quidem specialem locũ illius. Petrus autẽ vniuersale dominium totius ecclesię fidelium.

b HIc ponitur commemoratio Ioannis. Et primo quãtum ad preterita. Secundo quantum ad futura, ibi. {Hunc ergo cũ vidisset, &c.} Commendatur Ioannes quantum ad præterita ex triplici priuilegio. Primo, specialis dilectionis Christi. vnde dicit. {Conuersus Petrus} qui iam sequi etiam corporaliter inceperat Iesum {Vidit illum discipulum quem diligebat Iesus.} In quo datur intelligi quòd Petrus iam pastor effectus, ad curã aliorum intendebat. Luc. 22. Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Diligebat autem Ioannem Iesus non excluso aliis, qa supra 13. dixit. Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. Sed quia eum speciali dilectione præ ceteris dilexit, & hoc propter tria.

Primo

Primo, propter intellectus eius perspicacitatem. Magistri enim specialiter diligunt intelligentes discipulos. Prouerb. 14. Acceptus est Regi minister intelligens, Secundo, propter munditiæ puritatem: quia virgo fuit, Prouerb. 22. Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorum habebit amicum Regem. Tertio propter teneram

c Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Iesu. Dñe, hic aũt qd?

d Dicit ei Iesus. Sic eum volo manere donec veniam: Quid ad te? Tu me sequere.

ętatem. Pueris enim & defícientibus, magis compatimur, & signa familiaritatis ostẽdimus, sic & Christus, Ioanni iuueni conuerso. Osex. 11. Puer Israel & dilexi eum. In quo datur intelligi, quòd Deus specialiter diligit illos, qui à iuuentute seruiunt ei. Mich. 7. Præco quas sicus desiderauit anima mea. Sed contra Prouer. 8. Ego diligentes me diligo. Sed Petrus diligebat plus Christum. supra. Diligis me plus his? Ergo Christus plus debuit Petrum diligere, quam Ioannem. Respondeo, posset dici, quòd Ioan. quia plus dilectus, fuit fœlicior, sed Petrus quia plus diligens, fuit melior. Sed hoc esset cõtra iustitiam. Et ideo hoc refertur ad mysterium. Nam per hos duos duplex vita significatur, scilicet actiua & contemplatiua, & vtriusque finis & obiectum est Christus. Sed vita actiua quæ signatur per Petrũ plus diligit Deus, quàm vita contemplatiua, quę significatur p Ioannem: quia magis sentit præsentis vitæ angustias, & æstuantius ab eis liberari desiderat, & ad Deum ire. Cõtemplatiuam vero vitam Deus plus diligit: quia eam magis conseruat. Non enim simul finitur cum vita corporis, sicut vita actiua. Psal. 86. Diligit Dominus portas Syon super omnia tabernacula Iacob. Sed aliqui secũdum literam hoc soluere volentes distinguunt in Christo duplicem dilectionem, secundum duplicem voluntatem, diuinam scilicet, & humanam, & dicunt, quòd Christus dilexit plus Petrum dilectione diuina, Ioannem vero plus dilectione humana. Sed contra hoc est, quòd voluntas humana in Christo totaliter conformis erat voluntati diuinę. Vnde quem plus diligebat voluntate diuina, plus etiam dilexit voluntate humana. Dicendum ergo, quòd illum plus diligebat, cui magis bonum volebat. Petrum autem plus diligebat ad hoc, vt faceret eum magis suum dilectorem. Ioannem autem diligebat ad aliud, scilicet ad perspicacitatem intellectus. Eccl. 15. Impleuit eum Dominus spiritu sapientiæ, & intellectus. Et secundum hoc Petrus est melior, quia charitas supereminet scientię. 1. Cor. 13. Ioannes vero melior secundum perspicacitatem intellectus, sed merita ipsorum ponderare solius Dei est. Prouer. 16. Spirituum ponderator est Dominus. Et ideo alij dicunt, & melius, quòd Petrus plus dilexit Christum in membris, & sic etiam fuit plus à Christo dilectus. et iõ ei Ecclesiam commendauit. Ioannes vero plus Christum in seipso, et sic ab eo plus fuit dilectus. Vnde ei matrem cõmendauit. Vel dicendum, quòd Petrus plus dilexit Christum quantum ad promptitudinem & feruorem: Ioannes vero plus fuit dilectus quantum ad familiaritatis indicia, quæ ei Christus magis demõstrabat propter eius iuuentutem, & puritatem. Et ideo consequẽter cum subiungit. {Qui & recubuit, &c.} Commendatur ex secundo priuilegio, scilicet specialis familiaritatis ad Christum. Et hoc est supra expositum. Tertio commendatur ex priuilegio specialis fiduciæ, quam habebat de Christo, ita vt confidentius præ omnibus alijs cum interrogaret, Vnde dicit. {Et dixit ei. Domine quis est qui tradet te?} quod similiter expositum est. Causã autem quare Ioannes commemorat huiusmodi priuilegia sua, dixit Chrysost. esse ad commendationem Petri. Posset enim credi, quòd Petrus propter hoc, quòd Christum negauerat nõ fuisset admissus ad pristinam familiaritatem. Et ideo vt hoc excludat ostendit, quòd ad maiorem admissus est, qui in cœna non audebat interrogare, sed Ioanni interrogationem cõmisit, post passionem fractum præpositura committitur, & non solum pro se interrogat, sed pro Ioãne, In quo datur intelligi, quòd lapsi in peccatum quandoque in maiorem gratiam resurgunt. Baruch. 4. Sicut enim fuit sensus vester, vt erraretis à Deo, decies tantum ite rum conuertentes requiretis eum. Et ideo statim Euangelista primo subdit intergogationem, dicens.

e Exiit ergo sermo iste inter fratres: quia discipulus ille nõ moritur. Et non dixit ei Iesus, non moritur: sed sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te?

c VBi ponitur commendatio Ioannis quantum ad futura. Et primo ponitur interrogatio Petri. Secundo responsio Christi, 10i. {Dixit ei Iesus. Sic eum volo, &c.} Tertio ponitur intellectus huius responsionis, ibi. {Exiit ergo, &c.} Sciendum est autẽ circa primum, quòd domino dicente Petro: sequere me Petrus gressu corporali cœpit eum sequi, & Ioannes etiam secum, quem videns Petrus sequentem interrogat pro eo Christum, dicens. {Hic autẽ quid?} quasi dicat. Ecce ego sequor te in passione. Sed hic, nunquid morietur, de quo etiam Ioannes interogasset. sed nõ audebat. Secundum autem Chrysо. Petrus non intendebat quærere de passione: sed de prælatione. Petrus enim sup omnes alios condiscipulos diligebat Ioannem, & semper legunter esse simul: & in euangelio, & Act. 3. Et ideo volebat eum habere socium in officio prædicationis per orbem. Vnde dicit. {Hic autem quid?} supple faciet? Veniat mecum. Consequenter ponitur responsio Christi cum dicit.

d SEd sciendum, q in Græco non habetur {sic} sed {si eum volo manere, &c.} Sed non multum refert, qualitercunque enim dicatur occurrit a principio sensus ille horum verborũ, qui ipsis Apostolis visus est, scilicet quòd non moritur. Dicit. n, {Sic eum volo manere donec veniam:} quasi dicat. Non morietur vsque ad aduentum meum. Sed hoc excluditur per hoc qđ subditur. Et non dixit Iesus: quia non morituri sed {sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?} Sed quidam hunc sensum sustinere volentes dicunt, quòd Ioannes hoc subdit, non vt excluderet prædictum intellectum: sed vt ostenderet quòd dominus hunc intellectum per hæc verba non expressit: sed per illa tantũ. {Sic eum volo manere.} Et propter hoc dicunt, quòd Ioannes nondum est mortuus. Sed diuersimode opinatum est de eius sepultura. Verum est enim secundum omnes, quòd sepulchrum i ntrauit, & adhuc illud apparet. Quidam autem dicunt, quòd sepulchrum viuens intrauit, & diuina virtute exuit translatus ad locum Enoch & Heliæ: vbi reseruatur vsque ad finem mundi. Et secundum hoc exponitur sic {Sic eum} viuum {volo manere.} vsque ad finem mundi, & tunc pro me patietur martyrium ab Antichristo cum illis duobus. nam inconueniens est, quòd non moriatur, quicquid enim oritur moritur. Heb. 7. Statutum est hominibus semel mori, Alij vero dicunt, quòd sepulchrum suum, quod est apud Ephesum viuẽs intrauit, & in eo adhuc viuit dormiens donec veniat Christus: habentes in argumẽtum huiusmodi, quòd illic terra sursum quasi ebulliens scaturit: quod eius anhelitu fieri dicunt. Sed hoc excludit Augustinus dicens, quòd minus est ti dormiens viuit, quàm si viueret beatus. Cur ergo Christus discipulo quem præ cæteris diligebat pro magno munere lõgum donasset somnum, & priuasset eum tãto bono, pro quo Apostolus cupiebat dissolui, & cum Christo esse? Phil. 1. Et ideo non est hoc credendum, sed quòd mortuus fuit, & resurrexit et iã in corpore. Et huiusmodi signum est, quia corpus eius non inuenitur, & sic beatus manet cum Christo secundum quòd inuitauit eum. Apoc. vlti. Dicit qui testimonium perhibet istorum. Etiam venio cito. Est ergo exponendum mystice secundum August. Vt intelligatur per hoc, quod dicit {manere.} id est, permanere siue expectare secundum illud Act. 1. Manete in ciuitate donec induamini virtute ex alto. Et sic dicit dominus de Ioanne, id est, de vita contemplatiua. {Sic eum volo manere.} id est, expectare {donec veniã.} vel in fine mundi, vel in morte cuiuslibet contemplatiui. quia contemplatiua hic inchoata nõ perficitur: sed inchoata manet, & expectat donec Christus veniat perficienda cum venerit. Apoc. 6. Dictũ est illis vt requiescerent tempus adhuc modicum donec complerẽtur numerus cõseruorum eorum, Luc. 10. Mariã optimã partẽ elegit, &c. Prouer. 3. Longitudo dierũ in dextera eius, & in sinistra illius diuitiæ & gloria. Sed actiua vita perfecta, & informata eius passiõnis exemplo interim sequit Christum, patiendo pro eo. Sed secundum Chryso. Legitur hic. {Sic eũ volo manere.} id est, remanere in Iudæa, & in hac terra ad p rædicandum, & te volo me sequi habendo solicitudinem totius orbis & patiendo pro me. Et hoc {donec veniam} ad delendũ Iudæos, {Quid ad te?} quasi dicat meum est ordinare. Nam sicut habetur in historijs, Ioannes non recessit de Iudea vsque ad tempus quo Vespesianus veniens in Iudæam cepit Hierusalem, & tunc inde discedens venit ad Asiam. Vel secundum Hieronymum {tu me sequere, id est,} per passionem, & {sic.} scilicet Ioannem {volo manere} absque passione martyrij & mortis {donec veniam.} ad vocandum eum ad me. supra 14. Iterum veniam, & accipiam vos ad meipsum. {Quid ad te? } scilicet de hoc priuilegio? Vnde in legenda beati Ioannis dicitur, quòd cum nonaginta esset annorum, [illegible] eum ad cõmunium. Consequenter cum dicit.

IPOsitur quomodo discipuli prædicta verba domini intellexerunt, scilicet quòd non moreretur. Et hoc est quod dicit. {Exiit sermo,} id est, vulgatum est inter fratres. } id est, inter discipulos. Psalm. 132. Ecce quàm bonum, & quàm iocundum, &c. quòd discipulus ille. } scilicet Ioannes {non moritur.} Sed hunc intellectum corrigit, dicens. {Et non dixit Iesus non moritur. } Matthæi decimo. Adhuc & vos sine intellectu estis? Alia omnia exposita sunt.

Lectio

LECTIO VI.

Hic ponitur vltima pars euangelij quæ est quasi epilogus. Et primo ponitur commendatio euangelij. Secundo tuper excessus rei quæm euangelio narratur, ibi. {Sunt autem & alia, &c.} Euangelium autem commendatur dupliciter.
Primo quidem ex auctore. Secto vero ex veritate. ibi. { Et scimus.} Circa auctorẽ tria ponit. Primo ciꝰ auctoritatis priuilegiũ, qa {hic ẽ discipulus ille,} supplerepli cando prædilectus: sa

LECTIO VI.

Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc.
b Et scimus, quia verum est te

miliaris, fideliter interrogans, & cui datum est vt sic maneat, donec veniam: quæ omnia ad auctoritatis priuilegium spectant. Dicitur Ioannes specialiter prædilectus propter specialitatem charitatis. supra 13 In hoc cognoscent omnes, quòd mei estis discipuli. De dilectione autem fraterna nullus Apostolorum tantum loquitur, quantum ipse in Epistolis suis. Legitur etiam de eo, quòd iam senex effectus portabatur ad ecclesiam a discipulis suis vt instrueret fideles: quibus dicebat hoc tantum, Filioli, diligatis inuicem. Et in hoc est perfectio disciplinæ Christianæ. Secundo propter eius officium, quod est perhibere testimonium. Vnde dicit. { Et testimonium perhiber de his.} Hoc est proprium Apostolorum officium. Act. 1. Eritis mihi testes. Isa. 42. Vos testes mei dicit dominus. tertio subdit eius studium cum dicit. { Et scripsit hæc.} qui enim ex officio Apostolatus præsentib⁹ testificatus est de gestis Christi, ipsemet ex studio, prædicta gesta ad vtilitatem futurorum, & absentium scripsit. Isa. 8. Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis. Velociter spolia: detrahe, cito prædare. Ecc. 48. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, &c. Datum est enim ipsi Ioanni vt viueret vsque ad tempus quo ecclesia in pace erat. Et tunc hæc omnia scripsit. Sed ideo addit hoc ne videatur hoc euangelium propter hoc, quòd scriptum fuerat post mortem omnium Apostolorum: & alia euangelia approbata fuerant ab eis, & specialiter illud Mat. minoris esse auctoritatis quàm alia tria euangelia.

b Hic ponitur veritas euangelij. Et loquitur in persona totius ecclesiæ a qua receptum est hoc euangelium. Prouerbio. 8. Veritatem meditabitur guttur, &c. Notãdum autem, qꝺ cũ multi scriberent de catholica veritate, hæc est differentia: quia illi, qui scripserunt canonicam scripturam, sicut Euangelistæ & Apostoli, & alij huiusmodi: ita constanter eam asserunt, qꝺ nihil dubitandum relinquunt. Et ideo dicit { Et scimus quia verum est testimonium eius.} Gal. 1. Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Cuius ratio est, quia sola canonica scriptura est regula fidei. Alij autem sic ediderunt de veritate, qꝺ nolunt sibi credi, nisi in his quæ vera dicunt.

c Hic ponitur insufficientia scripturę suæ quantum ad rem, quã scribit. Vt quasi remoueat, quòd hæc scripsit quasi volens præstare gratiã dilectori suo, quia non solum ista fecit: sed etiam { multa alia quæ non sunt scripta in libro hoc.} Hoc autem quod sequitur. { Quę si scribanť ꝓ singula, nec ipsum arbitror mundum pos

stimonium eius.
c Sunt autẽ & alia multa quæ fecit Iesus, quę si scribantur ꝓ singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros.

se capere eos qui scribendi sunt libros. } potest dupliciter exponi. Vno modo, vt {capere} referatur ad capacitatẽ intellectus, qua si dicat. Tot possent dici de Christo, quòd nec mundus caperet eos libros, qui de his scriberentur. supra 13. Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo, i. capere: Alio modo: vt sit locutio hiperbolica, & significat excessum operum Christi. Sed quid est hoc quod dicit? Præmisit enim. { Et scimus quia verum est testimonium eius.} Et statim subdit hiperbolicam locutionẽ. Sed ſm Aug. sacra scriptura vitiatur quibusdam figuratis locutionibus. Sicut. Vidi dominum, &c. & tamen non sunt falsæ. ita qñ in sacra scriptura est aliqua locutio hiperbolica. Non enim est intentio dicentis, vt credatur, qđ dicit, sed quod intendit significare. i. excessum operum Christi. Hoc tamẽ non fit qñ aliquid qđ erat obscurum vel dubium exponitur. Sed quando id, quod est apertũ augetur vel attenuatur, puta cum quis volens copiam alicuius rei cõmendare dicit. Hoc sufficit centũ personis vel mille. Volens aũt vituperare dicit. Hoc vix sufficeret tribus, nec tamen falsum dicit, quia sic verba rem quæ indicatur excedunt, vt ostendatur, qꝺ non intendit mentiri: sed ostendere esse parum vel multum. Vel põt referri ad virtutẽ Christi qui signa faciebat, vt fiat vis in hoc, quod dicit { per singula.} Scribere enim per singula, signa, & dicta Iesu Christi, est dictorum singulorum, & factorum enucleare virtutem. Verba aũt & facta Christi sunt etiam Dei. Si quis autem vellet eorum rationem per singula scribere vel narrare, nullo modo posset: immo etiam nec totus mundus hoc posset. Infinita enim verba hominum non possunt attingere vnũ Dei verbum. A principio enim ecclesię semper scripta sunt de Christo nec tamen sufficienter, immo si duraret mũdus per centum milia annorum, possent libri fieri de Christo, nec ad perfectionem per singula facta, & dicta sua enuclearentur. Eccle. vlti. Faciendi plures libros nullus est finis. Psalm. 39. Annunciaui & locutus sum multiplicati super numerum.

Expositionis D. Thomæ Aquinatis, super Euangelium Ioannis euangelistæ, finis.

REGISTRVM

A B C D E F G H I K L M N O

Omnes sunt Quaterniones præter O, qui est Ternio.

ROMAE
Apud hæredes Antonij Bladij, & Ioannem Osmarinum Liliotum socios.
M D L X X.